PETRI MARTYRIS
VERMILII
Locorum Communium
Theologicorum, ex ipſius diuerſis Opuſculis collectorum,

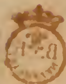
TOMVS SECVNDVS.

Cum Tergemino INDICE, Locorum Scripturæ, Auctorum Patrum, Rerum denique & Verborum.

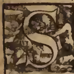
BASILEAE
AD PERNEAM LECYTHVM
M D XXCI.

SERENISSIMÆ ELIZABETAE, DEI GRATIA REGINAE ANGLIAE, FRANCIAE ATQVE HYBERNIAE,

à Deo patre, per Iesum Christum seruatorem nostrum, Gratiam & æternam felicitatem.

CRIPSIT ante complures annos, Illustrißima Regina, Stephanus Gardinerus, Episcopus Vintoniensis, librum virulentum & pestiferum de Eucharistia, quo veram & orthodoxam doctrinã, quam nos à Christo ipso & apostolis, & antiquißimis Ecclesiæ patribus Græcis Latinisq́, acceptam hodie sequimur & profitemur, nõ sacrarum scripturarum authoritate, aut sanctorum patrum certis & euidentibus testimonijs, sed meris sophismatis, & contortißimis fallacijs conatus est, quantum potuit, labefactare. Id autem ille non alio consilio fecit, quam vt superstitio, & fœdißima illa ἀρτολατρεία, quæ summo Dei beneficio, illustrißimi illius, & sanctißimi Regis, & dulcißimi fratris tui Eduardi tempore sublata fuerat, aliquando postliminiò in integrum restitueretur. Eius libri contagionem cum multi pij, & veræ Religionis amantes viri, quorum est hodiè Anglia tua feracißima, animaduerterent ad multos dimanare, cœperunt mecum sæpè & corãm, & per literas agere, vt obrepenti malo quàm primùm occurrerem. Quibus ego & honesta & iusta petentibus, etsi alijs negotijs & grauißimis, & maximis distinebar, tamen deesse nullo modo potui. Teneor enim multos iam annos huius asserendæ veritatis mirifico studio: vel quod causa ipsa per se inter Religionis nostræ capita maximi sit momenti: vel quòd in ea hallucinari, ad omnem superstitionem, & idololatriam sit fenestram latißimam patefacere. Verum huic meo studio, & amicorum precibus, & rei ipsius æquitate, & præsertim fratrum nostrorum, pro quibus Christus Iesus vitam suam & sanguinẽ profudit; periculis satis alioqui incitato, cum varia & multiplicia impedimenta, quæ nunc referre non libet, diumultumq́ obstitissent, ea Deus Opt. Max. pro sua bonitate tandem aliquando omnia remouit: & animo meo ad hunc laborem, vt antea dixi, sua sponte satis propenso, adiecit vires, non immensas quidem illas, sed quantas iudicauit fore satis ad hoc malum ab Ecclesia sua, & piorum hominum pectoribus depellendum. Itaque hyeme superiori cum opus absoluissem, idq́ iam typographis excudendum commisissem, repente ad nos optatißimus nuntius allatus est, Maiestatem tuam secundißimis omnium tuorum animis declaratam esse Reginam Angliæ. Quo nuntio non tantùm Angli tui, qui tum religionis causa pulsi domo, & euersi fortunis omnibus, paßim per Germaniam exules habitabant, ita sibi gratulati sunt, quasi qui viderentur sibi vnà cum initijs Regni tui excitati à mortuis: sed etiam Ecclesia, & Respublica tota Tigurina, atque adeò omnes, quicunq́ sanæ Religionis studio tangebantur, & Deo publicè, priuatimq́, gratias agebant & vbique mirificè triumphabant. In illa tanta gratulatione ego sic mecum cœpi cogitare: Maiestati tuæ, postquam optimo iure in patrium auitumq́ Regnum successeris, veram pietatem, quam à pueritia ad hanc vsque ætatem semper studiosißimè colueris, præter cætera fore curæ. Nihil enim tibi antiquius esse posse, quam vt vnà cum Christo regnes, eiusq́ nomen in tua Republica ad amußim & præscriptum sacrarum literarum

quàm purissimè & sanctissimè celebretur. Id cum tua Maiestas semper aliàs cupidissimè optarit, & Fratris tui Eduardi tempore aliquo modo factum lætata sit, nunc postquam à Deo Opt. Max. summam adepta sit potestatem, vt omnibus numeris & partibus perficiatur, & quàm primùm, & quàm diligentissimè curatura es. Etsi enim & excellenti doctrina polleas, & omnium virtutũ genere exculta sis, tamen in Regio illo tuo pectore præcipuas esse partes pietatis. Hæc ego dum mecum in animo cogitarem, & alia res ex alia, vt fit, mihi sese offerret, non alienum nec ab officio meo, nec ab vsu Ecclesiæ fore arbitrabar, si librum illum meum, quem iam habebam sub prælo, tuo sacro nomini dedicarem: partim quod Maiestatẽ tuam ab eo tempore, quo primùm veni in Angliam, propter insignes, & verè Regias animi tui dotes, quibus eras illustrissima, perpetuò coluerim: partim quòd ad sanctissimum illud tuum institutum de instauranda Ecclesia Dei, vt de hoc dogmate, de quo in hoc toto Libro confligor cum Gardinero, aliquando bene constituatur, permagni referre iudicarem. Id autem ego in hac disputatione mihi inprimis proposui, vt ne quid defenderem, quod non in diuinis literis perspicuè traderetur, aut non esset vetustissimorum patrum scriptis consentaneum, aut postremò in Anglia tua bonis temporibus non fuerit publica Ecclesiæ professione comprobatum. Contrà verò peregrina, & à scripturis patribusq́ aliena ita refutaui, vt sperem, Lectori modesto & pio nullum amplius fore ambigendi locum. Nunc id restat, Illustrissima Regina, vt quod à me animo sincero & fideli offertur tuo nomini, id Maiestas tua, ea, qua mirabiliter ornata est, quaq́ longè cæteris mortalibus antecellit, benignitate, clementiaq́ suscipiat. Cumq́ pro tuo politissimo iudicio, quo te instruxit spiritus Christi, intellexeris, doctrinam eam, quam nos tuemur, & profitemur, puram esse & sanam, & sacris scripturis conuenientem, id etiam atque etiam à Maiestate tua peto, vt eam omni tuo fauore, authoritate, pietate propugnes: nec in Anglicana Ecclesia, quæ tuæ fidei vnà cum regno concredita & commendata est, aliam vllam publicam professionem sonare ac vigere patiaris. Quod si à tua Maiestate diligenter, vti spero, prouisum fuerit, præstabis Christo Regnum tuum ab omni superstitione & idololatria repurgatum. Deus Optimus Maximus, per Iesum Christum filium suum Maiestatem tuam & Ecclesiæ, & Regno Angliæ, quàm diutissimè conseruet incolumen. Tiguri Calendis Martij 1559.

Tuæ Maiestati
obsequentiss.

Petrus Martyr.

TYPOGRAPHUS AD Lectorem.

Olliciti fuimus, candide Lector, priori Locorum communium D. Petri Martyris volumine, alterum Tomum: quē nunc bona fide tibi soluimus ita, vt omnes fere DISPVTATIONES, ac TRACTATIONES eius, quas sparsim & extra Commentationes sacrarum literarum vir ille doctissimus æquè ac piissimus scripserat, hoc secundo locorum volumine comprehendimus, præsertim vero ea quæ de Eucharistiæ sacramento in Anglia contra Religionis nostræ hostes & perfugas disputauit. Harum primum locum obtinet Dialogus de vtraque in Christo natura: in quo inter cætera de vbiquitate ista corporis Christi luculentissimè disputat, refutatque ita, vt mirum sit, homines adhuc hodie velle in tanta luce cæcutire, decipique.

Secundum locum occupat Analysis, breuis illa quidem, sed perspicua: quam manu scriptam nobis tradidit Dominus Christophorus Eychingerus Schoffensis pastor, ipsius D. Petri Martyris in suum ingens illud opus de Eucharistiæ sacramento, scriptam: quod opus edidit aduersus M. Antonium Constantium, id est, Stephanum Gardinerum, episcopum Vintoniensem, & regni Anglici Cancellarium: quem ita Martyr noster refellit atque arguit, vt omnium ferè doctorum Theologorum consensu facile superet atque vincat, quod opus tertium sibi hic vendicat locum: Cui disputatio Oxonij habita, atque de Eucharistia nota tractatio adiungitur.

Vltimo loco aduersus Richardi Smytthæi librum de Votis monasticis & cœlibatu clericorum DEFENSIONEM eius elegantissimam atque piissimam collocauimus, vt nihil ferè opusculorum huius doctoris reliquerimus, quod in hoc volumen nō importauerimus. Si quid autem defuerit, tam nouum quàm anteà excusum, cùm volumen hoc satis excreuerit, in tertium Tomum propediem Deo volente referemus, ne quid, amice lector, huius viri sanctissimi atque doctissimi desiderare possis. His interim fruere, & nobis quoad potes faueas, cum nos in tuam gratiam neque labori, neque sumptibus parcamus: id quod indies, quoad Domino visum fuerit, clarissimè perspicies. Possemus adhuc plura de nostro studio & diligentia effutire, nisi tuæ prudentiæ pensitanda relinqueremus. Vale. Basileæ VI. Kal. Sept. 1581.

QVAE IN HOC VOLVMINE
CONTINEANTVR TRACTATIONES.

Ἑξάστιχον Ἐγκωμιαστικὸν

PETRO MARTYRI VERMILIO

Florentino, Theologo excellenti, ac penè diuino

A' T. B. F.

Thuſcia te pepulit, Germania & Anglia fouit,
Martyr: quem extinctum nunc tegit Heluetia.
Dicere quæ ſi vera volent, Re & Nomine, dicent,
Hic fidus Christi (credite) μάρτυς erat.
Vtq́ iſtæ taceant, ſatis hoc tua ſcripta loquuntur:
Plus ſatis hoc Italis exprobrat exilium.

P. MART.

P. MARTYRIS VERMILII FLORENTINI PRAESTANTISSIMI THEOLOGI, LOCI COMMVNES, SIVE TRACTATVS.

EX

VARIIS IPSIVS AVTHORIS TRACTATIBVS ET LIBRIS COLLECTI.

LOCVS PRIMVS

De Dei Christi Humanitate.

Argumentum.

Dialogus De vtrisque in Christo naturis: quomodo coeant in vnam Christi personam Inseparabiliter, & interim non amittant suas proprietates, ideoque Christi Humanitatem siue corpus non posse esse vbique, contrarijsque argumentis dilucidè & benignè respondetur, negociumque cœnæ dominicæ illustratur scripturæ & Patrum testimonijs.

PANTACHVS. OROTHETES.

VNDE te Orothetes in hanc porticum recipis? Videris, ni si me animus fallit, grauia quædam, nec sine dolore tecũ in animo agitare. ORO. Venio à bibliopola, quo me contuleram vt nouos libros nuper allatos inspicerem. PAN. Quid obsecro nactus es boni? ORO. Id nunc mecum stomachabar, quod liber molestus, admodum, & παράδοξα primo aspectu se obtulit. PAN. Non potes effari quæ ibi deprehenderis tam dura, & à sensu tuo aliena, vt ea non possis concoquere? ORO. Ea illic animaduerti fusius explicari, quæ tu, cum sis ex illo grege, mihi aliàs pressè, ac satis obscurè indicasti. PAN. De multis quandoque sumus inter nos colloquuti. Et cùm sim Dauus non Oedipus, quo tu spectes nequeo diuinare. ORO. In summa libri argumentum est, Christi corpus esse vbiq;. Vnde sentio verissimum, quod vulgò iactatur: Nullam rẽ esse tam rectè dictam, sapienterúe constitutam, quæ malè narrando, seu peruerse interpretando non possit deprauari. PAN. Quorsum hæc? ORO. Quia pro Christi dignitate ac veritate asserenda cuntra Nestorium, nil potuit diuinius constitui, quàm vnio duarum naturarum in eadem persona: sed nunc proh Dei atque hominum fidem, quæ inde peregrinæ opiniones, & noua dogmata, ne quid dicam durius, colliguntur? Nec ea (vt arbitror) suis authoribus per se bella & sana viderentur, nisi quod semel in affirmanda Reali, Substantiali, Corporaliúe (vt grassa pinguique oratione loquuntur) corporis & sanguinis Christi præsentia in pane ac vino Cœnæ Domini fines orthodoxæ fidei transilierunt.

A Et idcirco vt sua figmenta quoquomodo constabiliant, pergunt magno suo malo, & ecclesiæ nõ leui damno, confidentius insanire, atque constãter, vel potius pertinaciter defendunt, non propter aliam causam Humanitatem Christi omnia loca implere. Absurdiora porrò hæc sunt, quàm ea propter quæ elaborantur. Papistæ quibus nil deprauatius fingi potest, quamuis illam præsentiá cum vana & detestanda [illegible] docent, non tamen adeò sunt rationis, diuinarum literarum, &
B sensus communis expertes, vt portentosam Vbiquitatem sibi vnquam fabricarint, quin potius ab ea, ceu dogmate prorsus diuerso & alieno ab ecclesia, vehementer abhorrent. Quid attinet de patribus loqui? Nemo eorum vnquam dixit, scripsit, aut docuit, naturam humanam Christi omnia loca implere. Nunc denique nata est hæc oratio. Vtinam hoc quoq; tempore aboleatur. PAN. Etsi me non latet isto dogmate mirificè te conturbari, nõ tamen desistã illud pro viri-
C bus tueri: non enim id patrocinio meo fraudare volo quod vt verum & sanum dogma quàm maximè amplector. Miror in primis vehementer, vos non posse cogitationes de dimensionibus Geometricis excutere, vbi de corpore Christi disputatur. ORO. De Geometricis dimẽsionibus nihil respondeo. Sed illud tibi affirmo, nos molem ac magnitudinem, staturæ modum, partes, lineamenta, & membra quæ homini cõgruant, nec velle, nec posse à corpore Christi remouere. Nam corpus humanum, si ab eo auferatur com-
D positio membrorum, conformatio lineamentorum, iusta mensura, & circumscriptio, funditus euertitur. PAN. Non intelligo an inscienter agas, an data opera nos calumnieris, quasi nostra doctrina corporis Christi naturam extinguamus

A Nec in eo calumniā effugere potestis, quod portentosam vocem Vbiquitatis fecistis, Latiuis auribus hactenus inauditam, quo apud rudem plebeculam nos grauaretis. ORO. Noua & prodigiosa res, opus babuit nouo & prodigioso vocabulo. Et eæ voces iure laudantur, quæ significantius res exprimuot. Sed age tu vicissim dicas quare vos, vt veram sanamq; doctrinam quam profitemur, odiosam orbi Christiauo redderetis, nos iu vestris libris passim Phauaticos, Suermeros, & Sacramentarios appellaueritis? B Cùm autem doceatis corpus Christi esse vbique, uon video quo minus ista conditio seu fictitia dos, quá ei male assuitis, nou possit dici Vbiquitas. Assignantur corpori Christi ac beatorum à Scholasticis quatuor dotes, Impassibilitas, Claritas, Agilitas, & Subtilitas: at vos ijs non contenti doceudo illud omnia loca implere, aliam ei dotem adiecistis, quam commodiori voce quàm Vbiquitatis uon potuimus notare. Si conteuti fuissetis receptis illis dotibus, nou fuisset recens C nomen cudendum. Quare id vobis cousulo, vt desioatis prædicare Humauitatē Christi esse vbique, si vultis vt nobis temperemus à voce Vbiquitatis. Alioqui vos Vbiquistas appellare vsque pergemus, dum in vestra pertiuacia duraueritis Nec iustè poteritis existimare conuitium vobis esse allatum, cum præ ijs quæ ipsi nobis facitis, ne vix quidem sit relatum. PAN. Eodem etiam pertiuet, quòd uos dicitis corpus Cbristi tanquam alutam in omnia loca Geometricè exteu- D dere ac diffuudere. ORO. Neque de aluta, neque de alia quauis pelle coutendimus: verùm corpus humanum constanter dicimus ea uou posse implere loca ad quæ nou pertigerit. Id autem quomodo aliter fiat quam eius magnitudinis extensioue, vos uostra ætate soli commeoti estis. Papistæ vobis vtcunque occasionem dederunt, suam transubstantiatiouem vel explicando vel defendendo: sed vos illos magno iuteruallo superastis. Hoe si hactenus ecclesia Dei uon vidit E ipsi vt lusciosi minimè sumus accusandi. Literæ diuinæ corpus Christi esse vbique uusquam dicunt: Patres id minimè affirmant. Scholastici vblque respuunt: quare in nobis culpa nequaquam iuhæret. Sed vos præclaris iuueutis vestris eò corpus Christi redegistis, vt nescio à quibus cum aluta couseratur. Nou memini tamen vel à me, vel à quopiā nostrū, alutæ collatiouem esse allatā. Id autem obliuisci non possum, vestros nobis per summam iniuriam obijcere angulum uescio quē F & gurgustium cœli, quo Cbristi corpus alligemus, cùm illud agere doceamus iu quadam amplissima regione viuētiū, quæ sita est vltra omues aspectabiles cœlos. Nunc itaq; si libet, conferatur simul exteusio alutæ (nam eius comparatiooe putatis vos grauari) com paruulo angulo, vel breui gurgustio, quo nobis inuidiam conflatis: & sentietis verbum verbò, & par pari ne dum quidem esse redditum. Mitto præterea oos à vestris insimulari, quasi axiomatis Aristotelicis nimis ad G bæreamus. PAN. Id non iniuria dicimus, quia vnà cum eo mordicus asseritis, ἅπαν σῶμα ἐν τόπῳ. Et οὐδὲν ὅλως σῶμα ἔξω τοῦ οὐρανοῦ. ORO. Nos

Vocabulū Vbiquitatis quare fabricatum.

Christi corporis dotes.

Omne corpus in loco.

A vt scias, hominibus in causa religionis minimè sumus iurati. Sed verū à quocunque dictum fuerit vt à spiritu sancto prolatū amplectimur. Proiude tu mihi velim demonstres, quæ sancta oracula nos probibeaot sentire com illis, qui omue corpus esse in loco perhibeant. Id profectò Augustiuus affirmauit ad Dardanum, cui virò secundum sacras literas ego semper multum tribui. Ad hunc autem modum scripsit: *Nam spatia locorum tolle corporibus, nusquam erunt: & quia nusquā* B *erunt, nec erunt: &c.* Cedò aliquem ex veteribus patrib. qui secus aut dixerit aut scripserit? Dictis Aristot. uō subscribimus autboris causa sed quod eius quædam ἀξιώματα vera iudicemus, vt à Paulo prolata sunt quædam poetarū carmina. Vbi verò idem Pbilosophus deceptus est, & pugnantia cum pietate docuit, illi minimè omnium suffragamur: imò errores eius acerrimè oppugnamus. Extra cœlū autem nullum corpus esse, in vniuersum non assentimur: quia vltra firmameutum, C quod octauū orbem nostri faciunt est, regio felicissima, vbi corpus Christi degit, & sancti sua loca, sedes, & mansiones, cum habeot, tum post resurrectiouem sunt habituri. Sin verò etiam regionem illam cœli uomiue comprehendamus, fieri potest vt extra eā nullum reperiatur corpus.

PAN. Cum Aristotele agite vt lubet. Ingrediamur potius ad illud excutiendum, Quomodo corpus Christi possit iu multis locis præsens adesse. Vos porrò id uegatis: neque à uobis diuer- D sū statuitur, si eius natura per se ac seorsim æstimetur. Sed quin virtute Dei hoc fieri possit, uihil videmus obstare. Quis enim eius potestati atque fortitudini ausit præscribere? ORO. Maior pars ex nostris ratiouem allatam sic exciperet, uon vocari iam in controuersiam Dei vires, tantū de illius voluutate iuquiri, quæ ab hominum intelligentia non percipitur, nisi quoad se in sacris literis patefacit. Qoare si opinionem vestram probatam vultis, ostendatis oportet sacris testimo- E uijs alicubi expressum, corpus Christi esse vbiq; aūt simul in diuersis locis. Id verò neque præstitistis vnquam, ueque (vti confido) poteritis efficere, cum à nobis in Euangelica historia testimonia permulta demōstrentur, quibus Christus, nimirum quoad humaoitatem, aut hìc, aut illic uō fuisse dicitur. Aiebat se relinquere mundum. Discipulos habituros perpetuò secum paoperes, nō autem ipsum. Et se gaudere quòd apud Lazarum uon fuerit, cū est mortuus. Deinde aogelus dixit: F Surrexit, nō est hic. Et in Euangelio & in Actis discessus eius, hoc est ascēsio in cœlum, tā liquidò & perspicuè describitor, vt nemo queat eius abitum à rebus humanis igoorare. Argumenta verò à Dei potestate petita, vt infirma & periculi plena sint, cum dogmata dubia suut confirmanda ego ex meo capite nō exponam, sed ex Patrum senteutijs perspicuè demonstrabo. Tertullianus aduersus Praxeā ita scribit, *Ergo (inquiunt) difficile non fuit Deo, ipsum se, & patrem & filium facere ad-* G *uersus traditam formam rebus humanis. Nam & sterilem parere contra naturam difficile Deo nō fuit, sicut nec virginem. Planè nihil Deo difficile, sed si tam abruptè in præsumptionibus nostris hac sententia vtamur, quid-*

uis

Augustinus.

An extra cœlū sit aliquod corpus.

An corpus Christi sit simul præsens in pluribus locis.

Argumenta à potētia Dei, cū infirma tum periculosa,

Tertullianus.

vis de Deo confingere poterimus, quasi fecerit, quia facere potuerit. Non autem quia omnia potest facere, ideoq; credendum est illum fecisse, etiam quod non fecerit: sed an fecerit requirendum. Potuit, ita saluus sim, Deus pennis ad volandum hominem instruxisse, quod & miluis præstitit: non tamen quia potuit, statim effecit. Potuit & Praxeam & omnes pariter hæreticos statim extinxisse, non tamen quia potuit, extinxit: oportebat enim & miluos esse, & hæreticos, &c. Et mox: Probare autem tam apertè debebis à scripturis, quàm nos probamus illum sibi filium fecisse sermonem suum. &c. Ex his vides quàm suspectę sint rationes quæ a vobis & ab alijs ex diuinæ potestate nectuntur.

PAN. Neque enim ex sola omnipotentia Dei conficimus, Corpus Domini esse vbique, seu in multis locis. Habemus eius rei testes diuinas literas, & inter eas potissimum Verba Cœnæ: Dixit quippe Dominus: *Hoc est corpus meum*, ORO. Ea verba cùm habeant sensum oppidò quàm facilem & expeditum, quo nos vtimur, eorum præsidio nuderis, & solum tibi restat vt omnipotentiæ diuinæ tuas rationes fulcias: quod argumenti genus (vt iam sum testatus) & inualidum est, & vehementer periculosum. Hoc responsum nostrorum approbandum censeo. Verum libet nonnihil vlterius progredi. & quędam esse affirmo, quæ suo defectu seu vitio nullo modo fieri possunt, incolumi & salua nihilominus diuina potestate. Nam quæ facta sunt: nulla potentia reddi possunt infecta. Et Hieronymus Tomo 1. ad Eustochium De custodia virginitatis, inquit *Audenter loquar, Cùm omnia possit Deus, suscitare non potest virginem post ruinam.* Augustinus etiam ita scribit De Ciuitate Dei lib. 5. cap 10. *Potestas Dei nō minuitur, cùm dicitur mori falliq; non posse.* Et mox *propterea quædam non potest, quia omnipotens est, &c. Ista propterea fieri non possunt, quia seipsa destruunt, & (vt loquar cum scholis) contradictionem implicant: Nempe vt Deus, qui est vita, moriatur, & qui est ipsa veritas fallatur.* August. de eadē re li. 26. contra Faustū c. 5. ad hunc modum scribit: *Quisquis itaq; dicit, Si omnipotens est Deus, faciat vt quæ facta sunt, facta non fuerint: non videt hoc se dicere, Si omnipotens est, faciat vt ea, quæ vera sunt, eo ipso quo vera sunt, falsa sint? Potest enim facere vt aliquid non sit, quod erat. Tunc enim facit vt non sit, quando id esse inuenerit de quo fiat. Veluti cum aliquem qui cœpit esse nascendo, facit non esse moriendo: hoc enim factum inuenit, de quo fieret. Quis autem dicat vt id quod iam non est, faciat non esse? Quicquid enim præteritum est, iam non est. Quòd si & de ipso fieri aliquid potest, adhuc est de quo fiat: & si est, quomodo præteritum est? Non ergo est, quod verè dicimus fuisse. Sed ideo verum est illud fuisse, quia nostra sententia verum est. non in ea re quæ iam non est, Sētentia quippe qua dicimus aliquid fuisse. ideò vera est, quia illud de quo dicimus iam non est Hanc sententiam Deus falsam facere non potest, quia non est contrarius veritati. Quòd si quæras vbi sit vera hæc sententia, prius inuenitur in animo nostro, cùm id verum scimus, & dicimus. Sed si & de animo nostro ablata fuerit, cùm id quod scimus obliti fuerimus, manebit in ipsa veritate. Semper enim verum erit, fuisse illud quod erat, & non est: & ibi verum erit, iam fuisse quod erat, vbi verum erat antequam fieret, futurum esse quod non erat. Huic veritati Deus non potest aduersari, in quo est ipsa summa & incommutabilis veritas, quo illustratur vt sit, quicquid in quorumq; animis & mentibus verum est. Omnipotentem autem Deum non ita dicimus, ac si eum etiam mori posse credamus: & quia hoc nō potest, ideò non sit dicēdus omnipotens, &c.* Nec non Theodoretus in 3. Dialogo, qui ab eo vocatur Impatibilis, ait non esse enunciandum indefinitè, omnia Deo possibilia. *Nam qui hoc absolutè dixit, omnia & quæ bona sunt, & quæ contraria simul dixit, &c.* Et mox Deū non posse peccare affirmat, quod ab eius natura sit alienū Vnde conficitur, Deum multa non posse quòd multa sint peccatorum genera, & cùm sit vera lux, non potest fieri tenebræ. Deinde cùm sit inuisibilis eius natura, fieri non potest vt ea sit visibilis: sed nec vt sit comprehensibilis. Nec qui est, fieri potest vt non sit. Nec vt pater sit filius: Neque vt qui est ingenitus, sit genitus: Sed neque filius fuerit vnquam pater: Neque Spiritus sanctus fieri vnquam poterit filius, vel pater, Multa quoque alia inuenimus huiusmodi quæ fieri non possunt. Neque enim quod est æternum fuerit subiectum tēpori: Neq; quod est increatū, creatū vel factū: Neq; finitū, quod infinitū: & quę sunt his similia. Sed horum quippiam non posse, est infinitæ potentiæ signū, non imbecillitatis Et mox: *Deum talia non posse diuinus Apostolus & intellexit & posuit. Ad Hebræos enim scribens, sic dicit: Vt per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, firmam consolationem habeamus. Et scribens ad Timotheum, hæc quoque adiecit: Fidelis sermo. Nam si commortui sumus, & conuiuemus: si sustinebimus, & conregnabimus: si negauerimus, & ille negabit nos. Si diffidimus, ille fidelis manet, seipsum negare non potest. &c.* Hinc facilè cognoscis Dei potestate salua & incolumi permulta reperiri quæ nullo modo fieri possunt: ea scilicet, quæ rei naturæ ac definitioni repugnant, Quis dixerit posse fieri vt triangulus sit quadrangulus? vtque numerus ternarius sit quaternarius? potest sanè Deus efficere vt ista non sint. sed vt simul ita sint & non sint, fieri non potest Proinde corpus humanum cùm id oporteat ex natura & definitione sua finitum circumscriptum, ac delineatum esse, fieri non potest vt plura loca simul occupet, vel vt sit vbique. Suos quippe terminos, fines & cancellos egrederetur, atque humanum corpus esse desineret. Vt autem simul idem & sit, & non sit, nulla vi potest effici Nam ea enunciata, quæ de eadem re simul affirmant & negant, mutuò se interimunt.

PAN. Sed corpus Christi hoc peculiare habet, vt sit vbique seu in multis locis non localiter ORO. Hoc non est aliud quàm figmenta figmentis accumulare, Id restabat, vt corpus in loco esse diceretis, idque non localiter, Hac ratione quispiam dicet, vos quoque homines esse, nō humanè: doctos non doctè: ac sapientes, minimè sapienter. Cur è scripturis, ex Patribus, ex aliquo symbolo fidei, vel ex Concilijs receptis & probatis, non docetis nos hoc vestrum nouum somnium? Illud primi Scholastici viderunt per inquietem, dum animaduerterēt, se nō aliter suam realem in Eucharistiæ præsentiam corporis & sanguinis Domini posse defendere. Ab illis

Quædam sua natura fieri nō possunt, salua Dei potentia.

Hieronym.

Augustin.

Augustin.

hoc vestrum dogma proculdubio hausistis, cum A vos grauiora & saniora testimonia deficerēt. Sed ecclesias gratia Christi reformatas minimè latet, qua laboretis inopia firmorum argumentorum. Et idcircò, quantum mihi persuadeo, non sinent sibi tuam hanc nouam doctrinam obtrudi.

PAN. Ad illod me refero quod paulò ante dicebam, Quod natura sua corpori Christi non conceditur, illi tribuendum esse vi & potestate diuina. ORO Ego verò è contra tibi affirmo, nulla vi fieri posse vt res creata sit vbique Deinde B assumo corpus Christi rem esse creatam, quod nemo inficiabitur, nisi dixerit illud ante omnem æternitatem extitisse. PAN. Tibi facilè dabitur humanitatem Christi rem esse creatam, sed creaturam nulla vi posse esse vbique, te demonstrare necesse est. ORO. Basilius in libro de spiritu Sancto cap. 22. scribit ad hunc modum. *Nam angelus qui astitit Cornelio, non erat in eodem loco etiam apud Philippum. Nec qui ab altari Zachariam alloquebatur, eodem tempore etiam in cœlo propriam sedem ac stationem implebat. At verò spiritus sanctus simul & in Habacuc, & in Daniele in Babylonia operari creditus est & in cataracta cum Hieremia esse dictus est, & cum Ezechiele in Chobar. Spiritus enim Domini repleuit orbem terrarum. Et quò ibo à spiritu tuo & à facie tua quò fugiam? Et propheta. Quoniam. inquit, ego vobiscum, dicit Dominus, & spiritus meus stat in medio vestrum Qui vero vbique est & Deo adest, eum qualis naturæ putare conuenit? Eius ne qui omnia complectitur, aut eius quæ particularibus locis includitur, qualem esse angelorum naturam scriptura ipsa ostendit?* &c. Proinde is patet hoc argumento spiritum sanctum non creaturam, sed Deum esse confirmat, quòd eodē tempore in multis locis & vbique sit. Quare alterutrum fateri te oportebit, aut corpus Christi non esse creaturam, cum illud vbique prædices esse, vel argumentum istius Patris nihili fuisse: quod si ausus fueris dicere, id saltem inde colligam, sensum ecclesiæ illo tempore fuisse, Diuinitatem solam esse vbique. Et vt ne sis nescios, cum Basilio facit Didymus de spiritu sancto. Nā ita scribit, *ipse, inquit de spiritu sācto, si vna de creaturis esset, saltem circumscriptam haberet substantiam sicut vniuersa quæ facta sunt. Nam si non circumscribantur loca & finibus inuisibiles creaturæ, tamen proprietate substantiæ finiuntur. Spiritus autem sanctus cùm in pluribus locis sit, non habet circumscriptam substantiam,* &c. Et mox. *Si ergo hi Apostoli in extremis finibus terræ ob testimonium Domini constituti distabant inter se longissimis spacijs. aderat autem inhabitator spiritus sanctus. incircumscriptam habens substantiam, demonstratur angelica virtus prorsus ab hoc aliena. Angelus quippe qui aderat verbi gratia Apostolo in Asia oranti, non poterat simul eodemque tempore adesse alijs in cæteris partibus constitutis. Spiritus autem sanctus non solùm seiunctis à se hominibus præsto est, sed & singulis quibusque angelis, principatibus, thronis, dominationibus inhabitator assistit, & vt homines sanctificans, alterius quàm homines est naturæ,* &c Ex his probatur diuinitas spiritus sancti, quod simul eodemque tempore in locis diuersissimis inueniatur. Vnde si de corpore Christi hoc idem statuatur, consequetur porrò creatum corpus, esse Diuinitatem,

Nulla creatura potest esse vbique.

Basilius.

Quo argumēto spiritus sanctus probetur esse Deus.

Didymus.

Vigilius.

Quin & Beatus Vigilius in disputatione inter Sabellium, Photinum, Arium & Athanasium de hac eadem re ita scripsit, sub Athanasij persona: *Hinc præcipuè declaratur spiritum sanctum Deum esse, quia vbique est, & nullo continetur loco. sicut propheta dicit ad patrem: Quò ibo à spiritu tuo? Et commonet, Spiritus Domini repleuit orbem terræ. esse enim vbique, & vno eodemque momento cœlos, terras, maria, infernaque replere (vt Dauid ait: Si ascendero in cœlum, tu illic es & si descendero ad infernū, ades) non creaturæ, sed solius Dei est proprium,* &c. Nec multò post in eadem disputatione habetur. *Non ergò inquam vnius naturæ est, præsepis gremio contineri, & astrorum indicijs prodi, hominibus subijci, & ab angelis ministrari, de loco ad locum fugere, vbique præsentiam sui exhibere, terram incolere, & cœlestia non deserere,* &c. Eodem quoque probationis genere Cyrillus vtitur, libro 13. Thesauri cap. 2. scribens, *Deus ex parte cuiusdam prophetæ dicit: Nonne cœlum & terram impleo, dicit Dominus? implet autem per spiritum sanctum. Quod ostendit, dicēs C Quò ibo à spiritu tuo? Si ergo Deus omnia replet, idque per spiritum sanctum, Deus certè spiritus sanctus est, & non creatura.*

Item Fulgētius ad Donatum de fide Orthodoxa *Spiritus ergo sanctus. sicut omnia creauit, sic omnia replet immensus: & quia omnia replet, naturaliter est verus Deus. Scriptum est enim: quia spiritus Domini repleuit orbem terrarum. Nam & B. Dauid vbique esse spiritum Dei testatur, dicens ipse de eo: Quò ibo à spiritu tuo? & à facie sua quò fugiam?* &c. Iam quatuor vel D quinque demonstraui testibus, non esse creaturæ ascribendum vt sit vbique. PAN. Id vltrò dabo si creatura ex vi sua & propria potestate cōsideretur ORO. Hæc exceptio si alicuius esset ponderis, nihil planè aduersus hæreticos ij Patres confecissent. Spiritū quippe sanctum & illi fassi essent nō propria vi ac sua potestate in multis locis esse, verùm Dei potentia & virtute. At non ita Patres id intellexerunt. quod in sua ratione sumebant, nec hæreticis, alioqui satis acutis, in mentem venit, vt hac stropha suam causam tuerentur.

E PAN. Si vitiosum aut inualidum videatur quod modò respondi, rem aliter expendas, Humanitatem Christi non esse vulgarem & simplicem creaturam, sed hypostatica vnione coniunctam cum diuinitate. Quare illi iure attribuitur vt sit vbique, quod vlli alij creaturæ non potest dari. ORO. Vbi nunc est illa Dei omnipotentia quam tam liberè ac citra vllā exceptionem perpetuò crepatis? Certè contrahitur, si cæteris crea- F turis dari per illām non potest, vt sint vbique, Sed hoc mitto Et vt de huius responsi posterioris propugnaculo te deijciam, Tantum abesse affirmo, vt hypostatica vnio det humanitati Christi vbiquitatem, vt Cyrillus quoru familiari teste vteris, in dialogo de Trinitate lib. 2. Tomo. 1. folio 245. ita scripserit: *Nam si vere sectionem & partitionem diuina natura (vt illi dicunt) reciperet, intelligeretur & corpus, Si autem hoc, & in loco omnino, & in magnitudine & quantitate, & si quanta facta esset, non* G *effugeret circumscriptionem,* &c. Hæc Pantache prorsus demonstrant corpus Christi esse omnino in loco, atque id circumscriptiuè, cum sectionem & partitionem recipiat, distincta membra, & li-

Cyrillus.

Fulgentius.

Cyrillus.

neamentorum partitiones habens. Cumque cer-
to loco sit circumscriptum, nequaquam potest
esse vbique. Ipsa quippe diuinitas, Cyrillo teste
si esset huiusmodi, prorsus circumscriberetur &
Theodoretus. suo quodá esset loco. Vnde Theodoretus Dial. 2.
ait: *Igitur Corpus dominicũ surrexit quidē à corruptione
& interitu alienum & impatibile & immortale, & di-
uina gloria glorificatum, & à cœlestibus adoratur pote-
statibus: corpus tamē est, & habet quam prius habuit cir
cumscriptionem, &c.* Et mox: *Ego quidem non dixerim
humanis rationibus persuasus, nec sum usque adeò audax
& temerarius, vt dicam aliquid quod sacra scriptura si
lentio præteryt. Sed tamen audiui D. Paulum claman-
tem: Statuit Deus diem in quo iudicaturus est in iustitia
orbem terrarum in viro quem præfiniyt, fidem præbens
omnibus, suscitans è mortuis seipsum.* Didici etiam à
sanctis angelis quod veniet eo modo, quo vide
runt ipsum discipuli euntem in cœlum. Viderūt
autèm naturam circumscriptam, non eam quæ
circumscribi non potest. Audiui autem etiam
Dominum dicentem: *Videbitis Filium hominis ve-
nientem in nubibus cœli.* Scio vèrò esse circumscri-
ptum quod videtur ab hominibus, Videri enim
non potest natura, quæ non potest circumscribi
Dominum quoque dicentem audi, *Videbitis Fili-
um hominis venientem in nubibus cœli,* Porrò autem
& sedere in throno gloriæ & statuere quidem a-
gnos à dextris, hœdos verò à sinistris, id quod
circumscriptum est significat, &c. Et mox: *Illud
enim corpus habet priorem quidem formam & figuram
& circumscriptionem, & vt semel dicam, corporis sub-
stantiam, &c.*

Adhæc idem Theodoretus Dialogo tertio.
*Atqui post resurrectionem visum est circumscriptum, &
habens manus & pedes, & alias corporis partes & tangi
poterat, & sub aspectum cadebat, vulneraque & cicatri-
ces habebat, sicut ante resurrectionem. Duorum ergo al-
terum dicere necesse est, vel diuinæ etiam naturæ esse
has partes tributas, siquidem corpus in diuinitatis natu-
ram conuersum has partes habuit: vel fateri corpus man
sisse in suæ naturæ finibus. Atqui natura diuina simplex
est & incomposita, corpus autem compositum in & mul-
tas partes diuisum. Non est ergo mutatum in naturam
diuinitatis, sed post resurrectionem quidem est & immor
tale & à corruptione & interitu alienum, diuina gloria
plenum, sed tamen corpus quod habet propriam circum-
scriptionem.* Et mox: *Beatus autem Stephanus dicit se
vidisse Dominum. Corpus ergo Domini etiam post ascen-
sionem corpus est. Id enim vidit insignis victor Stephanus
quandoquidem diuina natura cerni nequit.* Quocirca
desistas aliquando vnionem hypostaticam no-
bis obijcere, ac ex allatis Patrum dictis collige,
oportere corpus omnino esse in loco. Nec vos de
cet istud firmum & receptum fundamentum ad
constabilienda vestra somnia concutere. Iam
(vt arbitror) constat, nos quò ad hanc sententiā
non esse Aristotelis mancipia, sed ea retinere quę
sunt ecclesiæ ac Patrum dictis consentanea.

P A N. Etiamsi millies iusseris, non desi-
nam sententiam nostram ratione hypostaticæ
vnionis confirmare: quam talem esse non potestis
negare, vt duæ naturæ in Christo, non duas vti-
que, sed vnam personam constituant. O R O.

A istam vnionem, vt fideles & Orthodoxi, pror-
sus recipimus. Non diuidimus naturas, vt Ne-
storius: Nec rursus, quemadmodum Eutyches
illas confondimus. Vna est persona Christus
qui tamen duas naturas in hypostasi eadem secū
habet coniunctas: integris tamen ac saluis vtrius-
que illarum proprietatibus. Quare nō est necesse
testimonia vel Patrum vel Conciliorum produ-
cere, vt id tanquam nobis ignotum, aut non con
fessum probetur. Gratia quippe Dei omnes eccle
B siæ nostræ, non tantùm recipiunt diuinas lite-
ras, verùm etiam tria symbola, id est, Apostolicū
Nicenum, & Athanasij, nec non sex prima Con-
cilia, quare nos de beatissima Trinitate, de perso-
na filij Dei, ac duabus eius naturis, nec non de sa-
lute per illum nobis parta definierunt. Etenim
quicquid hisce de rebus in eis est constitutum,
diuinis oraculis esse consentaneum animaduer-
timus, P A N. Etsi quoquo modo assenti-
mini commemoratis articulis, non tamen ea no-
C biscum quæ inde consequuntur fateri vultis. Nē-
pe vt cum deitas & humanitas indiuulse ac inse-
parabiliter in vna persona Christi coniungantur
esse consectarium, vt vbicunque fuerit deitas, ibi
etiā sit humanitas Christi, cùm fieri nō possit, vt
Christus vna persona maneat, nisi eius duæ natu
sic vnitæ seruentur, vt altera nusquam sit absque
altera.

O R O. Ista nos idcirco repudiamus
quod ex ijs quæ posita sunt & de quibus in-
D ter nos consentimus, nequaquam verè conse-
quantur. In vestra porrò argumentatione para-
logismus admittitur ὁμωνυμίας quem nostri vocās
æquiuocationis, quia duarum naturarum vnio-
nem in Christo vos ita factam accipitis, quasi
tota natura diuina conclusa fuerit in humana,
vel humana tam sit ampliata & dilatata, quam
diuina, vt nimirum vtraque natura æquè latè pa-
teat. Ac si statuatur secus, indicatis iam non vnā,
sed duas personas asseri. Talem vos facitis dua-
E rum naturarum in Christo coniunctionem, quod
profectò ab Eutychetis errore non procul abest,
qui proprietates & naturas in Christo ita con-
fundebat & miscebat, vt non duæ naturæ ab eo,
sed vna tantùm constitueretur. Nos verò longè
aliter duarum naturarum vnionem factam in
Christo docemus, nempe humanitatem hyposta
si diuinæ tam indiuulse adhærere, vt ab ea nullo
modo amplius queat diuidi. Et sanè humanitas
Christi nusquam esse potest, quin diuinitati sit
F copulata, cum tamen illam intra suos breues ter-
minos minimè coarctet, nec se tam amplificet, vt
omnia loca in quibus fuerit diuinitas, complcat.
Proinde à vobis non accipitur eadem ratione hy
postatica vnio atque à nobis intelligatur. Et ex
hac diuersitate vester nascitur error, quia inter
duas naturas tantam coniunctionem fingitis, vt
& ipsarum, & proprietatum illarum confusio à
vobis nequeat euitari. Deinde indiuulse ac inse-
parabiliter, non interpretamini quemadmodum
oportet. Existimatis quippe fieri personæ dilace
rationem, si diuinitas esse constituatur, vbi huma
G nitas præsens non adsit. Quod minimè verum

est: quia sufficit Deitatem, quamvis immensam & infinitã, sua hypostasi fulcire ac substentare humanitatem, vbicunque illa fuerit. Vnde licet corpus Christi sit in cœlis, nec amplius versetur in terris, nihilominus tamen Filius Dei cum est in ecclesia, & tandem vbique, nonquam sic est expers humanæ naturæ, quin eam in loco vbi ipsa est, habeat insitam sibi, & in vnitate personæ coniunctam.

PAN. Vah, quæ narras obscura, nec non tenebricosa omnino videntur, ne dixerim absurda: ORO. Quasi vestra non sint cæca, & adeò confusa, vt ne cogitari quidem possint, nedum intelligi. Nemo unquam (quod ego sciam) vel finxit, vel docuit, ex hypostatica vnione confici, corpus Christi esse vbiq; Attamen mea si parum clara tibi videntur, ea non grauabor, quibusdam similibus illustrare. quod etiam vos facitis, quando nitimini vestram vbiquitatem vtcunque patefacere. Attamen prius te admonitum volo, vt si quæ afferam, præsenti causæ per omnia minimè congruant, ne commouearis. Quia similia, si quoad omnes partes conuenirent cum simili, iam cum eo eadem iudicarentur non similia. Et sanè vestra, vt sint ad hanc rem accommodata, postea suo loco dicam. Nunc mihi spectes arborē vbi cernes in eodem subiecto continuo nequaquam diuiso & lacerato, radicem, truncum, & ramos: neque tamen oportet vt radix, vbicunqi arbor est, inueniatur, quoniam arboris natura & in trunco est, & in ramis, cum tamen radix non sit, vel vbi est truncus, vel vbi sunt rami. PAN. Animaduertas oro, arborem non esse personam sed tantùm physicum subiectum. ORO. Verum sane id est: attamen ex ea cognoscitur, vnitatem non diuidi ex diuerso partium loco. Cæterùm vt res adhuc magis perspicua euadat, contemplemur humanum corpus. Id certè vnum est nec eius partes diuersam hypostasim habent: nec tamen est necesse, vt vbi est caput, ibi sint pedes nec vbi sunt pedes, ibi sit cor. Vnio igitur in eadē hypostasi diuersitate locorum non tollitur. Caput etiam vltra fenestram extensum, quamuis locum alium occupat à reliquo corpore, non tamē inde abiungitur, & corpus reliquum, quod domi continetur, capite sibi coniuncto minimè caret, licet illud in diuerso loco habeat. Deinde videto mihi Planetarū orbes. Quisque illorum affixum sibi habet indiuulse astrum, (Nunquam enim ab orbe suo stella separatur) Nec tamen ob id asseremus astrum esse vbicunqi suus orbis fuerit: nā stellæ suis horis occidunt, cùm tamen circiter dimidium orbis eorum sit semper in nostro hemisphærio. Iam te agnoscere puto, vnionem totius handquaquam subuerti, quamuis vna pars latius altera pateat. PAN. Quæ affers corporea sunt, at Christi diuinitas res est omnino spiritualis. ORO. Fateor: sed quæ retuli, negari non potest, quin demonstrent rei vnitatem atque coniunctionem, interueniente spaciorum distantia, minimè interire. Quod si dare oportet

Similia.

Distantia locorum non abrũpit vnitatem.

A in rebus physicis, creatis, & corporeis, quãto magis vbi diuina est hypostasis & natura? Quare nos diuinis literis credimus, quæ Domino propriũ locum quoad corpus assignant, & naturam diuinam esse vbique prædicant. PAN. Vt ex tuis dictis colligo, non potest negari, quin Christi diuinitatem alicubi esse ponatis absque humanitate. ORO. Nequaquam. Licet enim diuinitas vbique sit, ob eius immensitatem, semper habet coniunctam sibi humanitatem, non tamen præ- B sentem omnibus ijs locis, quæ ipsa implet, Itaque nostra sententia est, Deum Verbum implere omnia, Humanitatem verò ei vnitam hypostaticè, loco suo contineri. PAN. Cùm statuatis naturã diuinam in aere, in mari, & in terris, vbi non vultis humanitatem præsentem esse, de vobis cognoscere velim, cùm extra naturã humanam (vt vultis) latius extendatur, an ibi quoque suã hypostasim habeat? Id non existimo negabitis, quia citra hypostasim non subsisteret. Fiet itaque C vt vnã illi demus hypostasim, vbi naturam humanam secum habet coniunctam, & vnam item, vbi extra eam per alia loca diffunditur, atque hoc pacto non euitabitis, quin hypostases & personas congeminetis. Id porrò est quod à nobis accusamini diuisionis personæ. ORO. Hic est, hic inquam nodus, & fundamentum vestri erroris. Non putatis constare posse vnitatē personæ, si naturæ coniunctæ non adæquentur. Nos verò vnam profectò facimus hypostasim, & in ea D quam arctissimè duas naturas coniungimus, verum vtráque illarum pro suo modo & amplitudine. Diuina siquidem natura ibi est ac subsistit cum diffusione atque complemento locorum omnium. Humana itidem ibi substentatur, sed pro suæ creationis finibus ac terminis. Quocirca satis apparet vnã personã à nobis poni duarũ naturarum, quarum vtranque nõ est necesse per omnia spacia locorum præsentem esse, Quodam simili quod dixi perspicuũ faciam. Docēdi gratia E statuamus truncũ arboris esse hypostasim, qua gemini rami sustententur, eorum verò alter sit amplissimus & se per magna loci spacia dilatet, alter verò sit multo minor atque cõtractior, & idcirco parũ loci occupet. Hæc diuersitas cõtractionis ac diductionis ramorum, non efficit quin cõiungantur eodem fulcro atque subiecto.

Simile.

PAN. Hæc nimis crassa & humilia sunt, collata cum hypostatica vnione duarum naturarum in Christo. ORO. Non inficior esse multò in- F feriora mysterio incarnationis Domini. Tamen argumentum (vt loquuntur Dialectici) à minori concludo: Si ob diuersitatem amplitudinis ramorum, vnio minimè soluitur, longè minus ibi distrahetur, vbi vnitas multò est arctior. Vos planè hypostatica vnione abuti videmini quàm audacissimè, ac plus multò quàm ipsa res ferat, & quàm scripturæ ac ipsi Patres loquantur. Abutebatur Nestorius plus æquo naturarum distinctione, quàm existimauit in Christo tantam fuisse, vt beatam virginem dixerit solùm hominem G pepe-

peperisse, & naturam diuinam in eo tanquam in A domicilio quodam resedisse. Proinde naturas adeò à se inuicem discreuit, vt duas personas ex eis fecerit. Eutyches verò è diuerso abusus est vnitate, quam adeò conglutinatam & intimam finxit, vt post incarnationem solùm naturam vnam in Christo agnouerit. Inter hanc Scyllam, & eam Charybdim prudenter est nauigandum, hoc est, Vnitas personæ sic est retinenda, vt naturarum proprietates maneant distinctæ, nó per mixtæ, neque confusæ. PAN. Nos etiam scimus B personam Christi aliud ex diuina, aliud ex humana natura operari: Nihilominus tamen hę duæ naturæ, quantumcunque diuersas habeant proprietates & operationes, perpetuò sunt in vna Christi persona ita coniunctæ & vnitæ, vt nunquam separari queant. ORO. Accipio quod datur, & ad ea quæ consequuntur animum intendo. Si hæ duæ naturæ in persona Christi vnitę, citra vllam dissolutionem aliquas diuersas habet proprietates, quæ sic vni congruant, vt alteri cóuenire nequeant: (Etenim Increatum esse ita est C Diuinitatis, vt nequeat Humanitati adscribi Aequalitas item eum patre, sic Deo filio assignatur, vt eius Humanitati, qua minor Patre dicitur nequaquam conueniat.) Qui fit vt esse vbique non velitis ita esse proprium deitatis, vt humanitati non detur, quòd sit eius, vnitate personæ incolumi, occupare certum locum, iuxta necessitatem omnibus corporibus impositam? Cur dicitis perpetuò id esse vnitatem personæ soluere D ac diuidere, cum salua maneat vnitas, dum naturæ humanæ, proprietates diuinæ, quas modò recensui, non tribuuntur? Verum aliud adducam, cuius Vigilius me submonuit libro 4. cótra Eutychen, vbi scripsit: *Paulus duo quædam esse dixit in vno homine, vicißim quæ sua sunt propria operantia, & contra se inuicem nitentia, Spiritum videlicet, & Carnem. Hæc, inquit, sibi inuicem aduersantur. Sicut ergo vnus est homo, in quo sunt duo quædam in se inuicē permanentia, & sua quæque propria operantia, nec potest alius dici, dum secundum carnem sapit & facit, & alius dum secundum spiritum viuit, sed idem esse est in vtroque, habens in se vtrunque: Ita Christus, &c.* Hic proprietas appetēdi meliora carni minimè communicatur, nec spiritui tribuitur, vt in peccata vim suam intendat, nec tamen ea de causa soluitur illarum duarum naturarum vnio, sed manet idem homo, eadem hypostasis, & eadem persona. Quid plus habet vestra vbiquitas, vt si diuinitati solum adscribatur, & non humanitati, vnio diuellatur?

PAN. Si à nobis primis hæc dicerentur, non facilè suspicionibus fuctasse liberaremur. Verum ante nos Gelasius ita scripsit: *Et quod dictu auditu que fugiendum est, vel homo Deus iam esse desinat, si sola illic Humanitas, non etiam Deitas perseuerat, vel Deus homo consequenter esse desistat, si sola illic diuinitas, non etiam humanitas vnita permaneat.* Hæc Gelasius. Qua ita que fróte audetis dicere, Personam Christi non habere vbique sibi humanitatem adiunctam? ORO. Ita vt Nestorio vel Eutychi rectè conueniant, certè in nos minimè quadrant. Non enim vel diuinitatem Christi ab illius humanitate abiunctam, vel humanitatem absque diuinitate prædicamus. Nam vbicunque fuerit natura Christi humana, semper in diuina persona gestatur & sustinetur: Nec vsquam est verbum Dei, quin idem ibi coniúctam habeat humanitatem, licet non præsentem, quo ad omnia loca quæ cóplet. Neque apud Gelasium Aduerbium ILLIC est loci. Sed ipsum Christum demonstrat, in quo B verè ac Orthodoxè ait, non solam humanitatem nec solam deitatem esse ponendam: atque id est quod auditu dictuque fugiendum esse scribit. Nec sanè quò ad loca dictum eius posset accipi. Quis enim ferat ipsam diuinitatem omni amplitudine sua, quæ infinita est, conclusam fuisse in vagientis infantuli corpusculo? Deus quippe neque comprehendi, neque circūscribi potest: quare in carne atque anima Christi minimè claudi-C tur. Et sanè Athanasius ex Oratione de fide maiore, apud Theodoretum in D alogo a. pag. 4 ita scribit: *Sede a dextris meis. Hæc de corpore dominico dicta sunt. Si enim cælum & terram ego impleo, dicit Dominus, vt inquit Hieremias: omnia autem continet Deus, à nullo autem continetur in quanam sedet sede? Corpus ergo est cui dicit, sede à dextris meis, &c.* Hinc liquidò apparet, diuinitatem non finiri humano corpore, quòd omnia impleat. Quare si corpus istud omnia impleret, de illo quoque rogarem, D qua sede sedebit?

PAN. Attamen ibidem Gelasius ait: *Totus Deus homo, et totus homo Deus, &c.* Et, *Quicquid est humanitatis, Deus homo suum fecit.* Et *Quicquid est Dei, homo Deus habeat, vt hoc permaneat sacramentum, nec possit ex aliqua parte dissolui. Sic totus homo permanet esse quòd Deus est, vt totus Deus permaneat esse, quicquid est homo. Si aliquid (quod absit) vel humanitatis vel diuinitatis inde decesserit, sequetur ineffabilis resolutio sacramenti, etc.* Io verbis huius Patris tuū est E Oroth. perspicue aperire, quomodo totus Deus sit homo, si alicubi (vt dicis) est Deus vbi non sit homo: præterea interpretari quo pacto totus Deus permaneat esse, quicquid est homo: & quemadmodum non discedat inde aliquid diuinitatis, si ea est alicubi (vt vis) nec ibi præsens ei adest humanitas. Humanitati quippe decedet totum id diuinitatis quod extra eam fuerit.

ORO. Prudentissimè interrogas Pantache, Quęstio quippe nostra nūquā rectè patefiet, nisi F hæc tria discutiantur. Nunc ad primum aggredior, quo interrogas, quomodo totus Deus sit homo. Sed priusquam id expediam, paucis demonstrabo, cur totus homo dicatur Deus: nam hoc reddito plano ac perspicuo, alterum etiam facile patefiet.

Quidā hæretici putarunt in Incarnatione filij Dei non hominis animum, sed tantùm corpus fuisse assumptum: vel si animum dederunt à Verbo Dei acceptum, id non cōcesserunt, quod ad rationalem facultatem, ita vt in Christo tantùm v- G

Gelasius.

Cur totus homo dicatur Deus.

nam voluntatem constituerint, quasi Verbum animi seu rationis vice in Christo fuerit. Fuerũt item alij qui tradiderint filium Dei non verum hominem, veramque carnem & corpus assumpsisse, sed tantum harum rerum speciem. Verùm omnia hæc mendacia sunt hæreticorum. Nec aliò spectat quod à Gelasio ponitur: *Totus homo Deus*, quàm vt intelligamus nihil esse integritatis humanæ naturæ, quod Verbum Dei non assumpserit.

Quomodo totus Deus sit homo in Christo.

Propterea in Christo vicissim Deus totus est homo quia essentia & natura Dei, perfecta est & absoluta in Christo, quemadmodum in singulis hominibus, in Aristide inquam, Alcibiade, Catone, Tullio, tota essentia vel natura humana esse dicitur: nihil enim deest eis, quo ad genus, differentiam, & definitionem hominis pertineat: vtque totus homo est Cato, & totus homo est Aristides: ita totus Deus est homo in Christo. Non enim is Deus est fictus, nuncupatiuus, aut mutilus, neque partiri potest, cùm sit indiuisibilis: Et tamen cùm hoc pacto res habeat, non inde consequitur, totum id quod est Deus, esse in Christo coniunctum eadem hypostasi cum humana natura: quoniam & pater & spiritus sanctus est Deus, quarum personarum neutra carnem suscepit. Neque habetur ex illa sententia recte intellecta, Verbum, id est, secundam personã diuinam, ita conclusam in humanitate, vt ea certo quodam loco existente, Verbum quod est infinitum non sit vbique. Id autem homini congruere non potest, cùm sit creatura & corpus, quorũ neutri vt sit infinitũ potest ascribi. Quin & ipsæ literæ diuinæ Christi corpus infinitum esse nusquam tradiderunt. Principia verò naturæ conuellenda non sunt, nisi testimonio sacrarum oraculorum eò adigamur. Quod etiam cum vsu venit, non vlterius progrediendum est, quàm nos deducant sacra testimonia: quia ratiocinijs & (vt ita dixerim) consequentijs, eò facilè veniremus, vt non decreta orthodoxæ fidei, sed inuenta humanæ rationis confirmare aggrederemur. Iam habes quomodo totum Deum hominem esse in Christo agnoscamus. PAN. Quid velis abunde satis intelligo, sed hanc interpretationem perinuitus audio. ORO. quid tu? PAN. in præsentia non dicam.

Principia naturæ quando conuellenda & quo vsque.

Quo pacto totus Deus permaneat esse quicquid est homo.

ORO. Proinde quando nihil interpellas, ad alterius dicti Gelasij explicationem accedo. Rogabar secũdo loco, qua ratione totus Deus permaneat esse quicquid est homo. Hic non multis te detinebo. Quicquid est homo, nimirum in Christo (de homine quippe agitur Iesu Nazareno) id totum assumptum fuit à Deo, eoque toto, id est, non ficto, sed absoluto, non mutilato: Nec tamen totus Deus ita se in homine illo conclusit, quin extra eum alibi sit. Adiecit præterea Gelasius ipsum in eo permanere, vt nos commoneret illam vnionem nunquam desituram, vt quæ nec per mortem rescissa fuerit. Quod enim filius Dei assumpsit per hypostaticam vnionem nunquam à se dimisit. Iam tertium dictum restat declarandum, nisi contra ea quæ allata sunt

Quomodo nihil diuinitatis de-

A libeat aliquid interponere. PAN. Et si non probo quæ dicis, per me tibi liceat pergere vt occœpisti.

cedat de Christo, si eo sit alicubi, vbi non adest ei humanitas.

ORO. Id obscurum videbatur & satis difficile intellectu, De Christo nil diuinitatis decedere si diuinitas alicubi est, vbi non sit humanitas. Verùm id expendendum est, à Gelasio non asseri æquè latè patere in Christo vtranque naturã: sed cauendum ostendit, ne quid à Christo humanitatis vel diuinitatis decedat. Porrò de humanitate non est controuersia: nemo quippe nostrũ inficiatur à filio Dei totum hominem fuisse assũptum. Demonstretur nunc abs te, quod ex diuinitate Verbi Christo detrahamus. Certè nos illud perfectum & absolutum in Christo confitemur. Et fateor cum Gelasio, Quicquid est Dei, Deum hominem habere, quia humanitati Christi, Dei essentia seu natura tota, integra & perfecta est vnita. An quia dicimus Verbum esse vbi non est id humanitati volumus attribuere, ob id sacramentũ incarnationis refutamus? Nihil minus. Vnionem quippe duarum naturarum non tantùm credimus perpetuò mansuram, sed Nestorio eam diuidenti nos acerrimos hostes profitemur. Sed ibi vestra fallitur imaginatio, quòd apud vos constituitis non posse vnionem permanere, si diuinitas vbique sit, humanitas vero sua propria loca occupet. Quasi gemma (vt antea dicebam) non sit annulo coniuncta, quam nisi non est vt annulus in interiori parte digiti.

PAN. Hic me tenere non possum, quin regeram non esse consimilem vnionẽ gemmæ ac annuli, & diuinitatis Christi cum humanitate. ORO. Non diffiteor esse discrimen, & id potissimum inter alia, quòd gemma interdum ab annulo auellitur, & annulus à gẽma seponitur, quod ab vnione duarum naturarum Christi maximè abhorret. Deinde tam annulus quàm gẽma sunt res corporeæ, cùm Verbum Dei sit omnino spiritus. Hoc tamen simili vtcunque demonstratur, cùm duo inter sese iuncta fuerint, non esse necesse ad illorum vnionem conseruandam, vt vnum tam latè quàm alterum pateat. Vnde colligitur, diuinitatem Christi, quamuis est vbique humanitatem quæ in cœlis est, nequaquam à se depellere, nec excutere, ita vt à se inuicem diuidantur. Id enim fieri nullo modo potest, cùm illam in sua hypostasi hærentem & infixam semper habeat. Quocirca verba Gelasij quæ tecum facere tanta confidentia dicebas, modò rectè intelligantur, nostram sententiam haudquaquam labefactant, sed cum ea pulcherrimè cõgruunt.

PAN. Mihi nunquam excuties hoc Gelasij firmissimum testimonium. Id nobis constat, & est murus æneus. Quæcunque vnita sunt inseparabiliter, vbicunque vnum est, & reliquum esse oportere, nec vllum esse locum, aut locorum spacium, quod ea possit separare.

ORO. Tibi per me hoc dogma sit firmum & saluum, quod ad eius posteriorem partẽ, qua dicitur, Nullum esse locum, aut locorum spaciũ, quòd ea possit separare, quæ inter sese vnita fuerint: quia licet diuinitas propter suam immensitatem

tatem vbique sit, non tamen humanitas ab ea diuellitur, etsi non fuerit in omnibus locis quæ ab ea implentur. Corpus quippe humanum (vt antea dicebam) semper habet sibi coniunctum caput, quamdiu corpus humanum est: non tamen caput ita late patet, quemadmodum corpus. Nec propterea quisquã est adeò insanus, vt ideò corpus hominis dicat à capite separatum, quòd caput minus loci, quàm totum corpus occupet.

Simile.

PAN. Non est dãdus locus Geometricis speculationibus de amplioris excessu & maiori ambitu. Nec vnius immensitas, & alterius dimensitas hanc admirabilem dissoluere possunt vnitatẽ. ORO. Nostræ cogitationes Pantache minimè sunt Mathematicæ. Non enim à Materia physica magnitudines ratione separamus, ita vt lineam absque terminis imaginemur: neq; diuisiones cõtinui accessionesq;, seu multiplicationes numerorũ sine fine mente agitamus. Verùm quod pios Theologos decet, & sanctos Christi fideles, id quod Ioannes dixit: Verbum esse factum carnem idest, verum hominem, constanter credimus; eumque hominem omni Dei Maiestate ornatum fatemur, sed quãtum eius conditio & natura ferre potest. Alioquin ad naturam & Maiestatẽ Dei pertinet vt sit infinita: quod humano corpori quis dederit? Nullus profectò, nisi qui totum ipsum velit dissipatũ, & in spiritum diuinũ prorsus cõuersum. Id certò scio, in scripturis nusquã legi corpus Christi esse immensum. Nec ex Patribus vllus, quantum ipse legerim, id vnquam affirmauit. Deinde Maiestatis ac naturę diuinæ id est, vt initio semper caruerit, & ante omnem æternitatem absque principio fuerit, quod ad naturam humanam, cùm sit creatura, nequaquam potest accommodari. Ideò cùm perpetuò iactetis humanitatem Christi omni Maiestate Dei esse ornatam, correctionem adieci, dicendo, Quãtum eius fert natura: quæ si minimè fert vt spiritus diuinus fiat, nec etiam patitur vt sit immensa, cùm dari non posit immensum corpus. Nam oportet velis nolis, vt longitudine, latitudine ac altitudine terminetur: non enim reipsa poterit aliter extare. Quare imaginationibus in Christi natura humana (vt vos facitis) non est indulgẽdum. Quod postea ingerebas de maiori excessu vel ambitu, me fortasse premeret, si naturæ Dei, molem magnitudinemue corporum affigerem. At cum fatear diuinitatem spiritualem esse, nec non infinitam, omni liberor opinionis prauę suspicione. Vicissim autem dando humanitati Christi locum, eamque prædicando finitam & terminatam, neque à diuinis literis, neque à iusta sanaque ratione discedo.

Christi humanitas an sit ornata omni maiestate Dei.

PAN. Quo res dilucidior fiat, personæ definitionem producam, quæ ita circumfertur, *Persona est indiuidua substantia rationalis naturæ.* Quòd si est indiuidua, quomodo diuinitas Christi non habet secum humanitatem vbiubi fuerit? ORO. Personæ definitionem recipio, neque me latet eam contra illos facere, qui Nestorio adhærentes duas hypostases in Domino confinxerunt. Illos confutat allata definitio: sententiam verò me

Personæ definitio.

A am nulla ex parte labefactat, cùm personæ vnitatem orthodoxè retineam, & profitear Deum esse impartibilem. Sed admonebo te personam indiuiduam dici, quod non instar speciei & generis in singularia diuidatur: nam infrà personam diuidendo non licet descendere, quemadmodum speciem & genus in singula solemus diducere. Sed inde consequens esse pernegamus, naturam humanam, quæ illa hypostasi gestatur, eiusdem cũ ea esse amplitudinis. Neque repugnabo quo ad B hypostaticam vnitatem duarum naturarum, non esse humanam rationem consulendam: quia inter conditas res nihil absolute ad illud exemplũ extat. Credimus item (quemadmodum antea testabar) Verbum factum esse carnem, & duas naturas esse in Christo inseparabili coniunctione vnitas. His de rebus non altercamur: communia hæc sunt inter nos principia. De connexione tãtummodo laboratur. Nam dogmatis illis & saluis & firmis, humanitati proprius locus & circũ C scriptio à nobis assignatur: diuinitati autem (vt par est) immensitas attribuitur. Vos autem dum constituitis memoratas vtriusque naturæ proprietates confundi, non potestis euadere, quin eas simul infinita profiteamini. PAN. Nequaquam. Bona verba. Duo enim Christi humanitatem vbique, idest, in omnibus locis ponimus non est necesse vt sit infinita, quandoquidem loca & mundus, quo loca omnia definiuntur, non D sunt infinita. ORO. Miror te ita respondere, perinde ac si naturæ diuinæ immensitas finibus orbis clauderetur. Id autem nullo pacto est recipiendum. Nam quod immensum est, nullis vtique terminis clauditur. Quocirca si ad hunc modum hypostaticæ vnione abutamini, coniunctionem humanæ naturæ cum diuina sic interpretãdo, vt inde concludatis etiam humanitatem esse vbique, simul etiam conficietur eam infinitam esse: non enim minus vbiquitatem quàm immensitatem ad eam transfunditis. Quid attinet hic E inter vbiquitatem & immensitatem distinguere, si citra exceptionem in humanitatem Christi omni maiestate diuinitatis ornatam esse vultis? Certè natura diuina & infinita est, & vbique. Idcirco ex vestro decreto, tam immensitas quàm vbiquitas, naturæ quoque humanæ adscribenda erunt, & pro vno duo habebimus infinita.

Quomodo persona dicatur indiuidua.

PAN. At non potest infiniti ratio conuenire omnibus modis naturæ humanæ, quia teste Nazianzeno [illegible] dicitur [illegible] F [illegible]. Quare etsi humanitas Christi nũc post vniunẽ, est vbicũque fuerit deitas eius, tamen nõ idcircò caret initio temporis, vt deitas: ideoque non est hac in parte infinita. ORO. Igitur duas Christi naturas quoad amplitudinem & latitudinem adęquas, non autem quo ad spacium tẽporis & durationis. Vna siquidem aliquãdo cœpit, altera verò nullum temporis initium habuit, & idcircò naturam humanam infinitam non esse affirmas, quòd aliquando esse G cœperit. Hæc omnino sunt [illegible], cùm hîc non de tempore, verùm de locorum occupatione agatur. At cùm ista de te audio, mihi vide-

Nazianzenus

ris plusquàm mira narrare. Nònne hîc quoque A vestra illa omnipotētia locum habere potuit? vt sicut vbiquitatem homini Christo cōmunicauit: ita etiam illi temporis initij priuationem tribuerit? PAN. Sed scripturæ sanctæ in tempore natum esse testantur. ORO. Quasi non doceant identidem illum in cœlum ascendisse: ac dum erat in mundo, vnionem habens hypostaticā duarum naturarum, se de vno loco ad alterum cōtulisse: atque cùm puer esset, statura creuisse. Id autem contingere nō potuit, si fuisset vbique. Quo B enim eundo se commouisset? vel quò suam staturam auxisset? Scio vos respondere, quadam œconomia hæc esse facta, cur etiā de natiuitate istud idem non cōminiscimini? Et cùm aliqua sint quę fieri non possint (vt ostensum est) vel diuina potentia, non quidem ex eius defectu, sed ob rerum ipsarum naturam, cur illud argumētum à diuina potentia doctum vbiq; tāquam inuictum inculcatis? Dumq; obstrepuerit vobis quispiam, dicendo, non posse fieri vt natura humana ortū ex C virgine habuerit, & ab initio vel ante omnem æternitatem semper fuerit, quare non reditis ad vestrum crocismum, non esse in ijs rebus humanæ rationi aut sensui credendum, & œconomia quadam id esse factum, nec inde firmum certumq; argumentum colligi, quo probetur naturam humanam Christi nō fuisse ante omnem æternitatem? Deniq; (vt quod est dicam) videmini constituisse in vestra manu, quasnam proprietates diuinas ad Christi humanitatem velitis transfundi, quas- D ve illi velitis adimi. Aeternitatem illi nō communicatis, neq; vt ea Christus sit æqualis patri. Subtrahitis etiam ei opus creationis vniuersorum. Nec multum de alijs proprietatibus litigatis. De ista tantummodo vbiquitate certamen acerrimū suscepistis, Neq; ita de illa (vt mihi persuadeo) nisi contentio Sacramētaria incurrisset, nobiscum vel tria verba commutassetis. Cæterùm hoc misso, ad gemina infinita redeo, quæ cogimini iuxta decretum vestrum fateri, quibus asserendis cùm E animaduertatis Athanasiano Symbolo vos impediri, quod prohibet ne plures immensi dicantur, sophisticè conamini eius dictū eludere, quòd scilicet Christi humanitatem non omnibus modis infinitam pronūtietis, cùm Athanasius simpliciter dixerit, non esse plures immensos: neque magis de tempore, quàm de plenitudine seu diffusione sit locutus.

Cū Christi corpori vbiquitas tribuitur, cur non etiā æternitas.

Cur ita de vbiquitate cōtendatur.

PAN. Tibi summa fide atque attentione spectādum est, deitatem atque humanitatē in Chri- F sto non esse duas personas, sed vnam duntaxat: nec esse duos Christos, sed tantùm vnum. Quare tantummodo erit vnum infinitum, & vnum immensum. ORO. Bene res habet. Vnum infinitum & vnum immēsum confiteamur, Nihilominus tamen disputandum restat, an ista proprietas immensitatis, naturæ humanæ Christi cōmunicetur. Nos id negamus, ne sit eius euersio: vos autem affirmatis, nullo tamen firmo argumento nulloq; certo veroq; testimonio. PAN. In eo tamen G satis æqui sumus, quòd si non de personæ vnitate loquamur, sed de substantiarum diuersitate, dicimus nil prohibere quo minus hoc vni na- A turæ per se: alteri verò per accidens conueniat, vt in scholis dialecticorum præceptis traditur. Est enim vulgò iactata sententia de Christo: *Quicquid filio Dei per naturam datur, idem hominis filio per gratiā conuenire.* ORO. Si vnitas personæ spectetur, eā dabo, qua Deus est, esse vbique, sin verò naturæ conferantur, quæ in vna hypostasi iunctę sunt, vbiquitatem alteri solùm tribuemus, nimirum diuinæ, Humanæ autem per accidens (vt ipse ais) esse attribuendam, non rectè dicitur. Nam quæ B sunt per accidēs, vt neq; ad artes neq; ad sciētias pertinent, multò minus licet de illis decretum fidei constituere. Deinde si velis in sentētia permanere, cōposita res est. Possumus discedere: nec rationibus nec argumētis amplius opus erit. Nam quisq; rectè sentiens affirmabit, naturam humanam ei naturæ coniungi quæ vbiq; est, nempe diuinitati, quod est per accidens, esse vbiq;. Sed inde non elicitur, naturā humanā re ipsa esse vbiq; Multis porrò similibus mihi licet hoc illustrare. C Nemo ambigit, corpus humanum animæ coniungi, quæ immortalis est, vnde corpus immortale per accidens dici posset: attamen illud reuera esse immortale quis pronūciarit? Sed ne à re proposita discedam, Dices ne in Christo naturā humanam cœlum & terram creasse? Non arbitror: quia non erat, cū ab initio illa cōderentur. Quia tamen inhæret & substentatur in hypostasi diuina, & cōiungitur naturæ diuinæ, quæ creauit cœlum & terram, iuxta tuam sententiam per accidēs D dici poterit & cœli & terræ conditrix. Verùm in eo quod quærimus non disceptatur, quid per accidēs possit vel isti vel illi naturæ attribui, sed an corpori Christi esse vbique verè conueniat. Nec vt verum, in vniuersum accipio, Quicquid cōuenit filio Dei natura, filio hominis per gratiam dari. Quia naturę filij Dei est vt initio careat: quod hominis filio neq; per gratiam, neq; vllo vero & proprio modo potest concedi. Filius item Dei natura sua spiritus est, carens lineamentis & circū- E scriptione: quod filio hominis per gratiam non potest adscribi.

An filio hominis per gratiā detur quicquid natura cōuenit filio Dei.

PAN. Verbum cùm est factum caro, effudit in eam omnem suę deitatis Maiestatem. Nam ad Colossenses Paulus dixit: *In ipso complacuit omnem plenitudinem diuinitatis inhabitare.* ORO. De me iam audiuisti Maiestatem diuinā fuisse in humanitatem transfusam, quantum eius cōditiones ferre poterāt, ne deleretur. Paolus verò ad Colossēses vnionem hypostaticā elegāter expressit, quæ F vni Iesu Christo Domino nostro contigit, nec tamen inde habetur eandem esse vtriusque naturę amplitudinem.

Locus Pauli ad Colossenses.

PAN. Prius libet explicare quod dixi, Humanitati Christi vt sit vbique per accidens conuenire, quàm aggrediar ad alia tractanda. Id sanè volo accipias, ac si dixissem, alieno beneficio, id est, per gratiā. ORO. Nō muto responsum. Iā te docui multas esse proprietates diuinitatis, quę naturæ humanæ vel alieno beneficio, vel gratia cōmu- G nicari nō possunt, quamuis in ea illa natura inhabitet, quæ per se illis proprietatibus ornatur.

PAN. Paulus ad Ephesios ait: *Deus constituit illum ad dexteram suam in cælestibus super omnem prin-*

cipatum, potestatem, virtutem & dominationem, & omne nomen quod nominatur, non solum in hoc seculo, verùm etiam in futuro. Hoc certè est filium hominis euehere in infinitam potentiam, sapientiam, bonitatem & iustitiam. Quòd si filius hominis factus est in his rebus suo modo infinitus & immẽsus, quomodo filius Dei non euexisset etiam eum ad illam infinitatem, qua omnia tam supera quàm infera cœlesti modo impleret? ORO. Quod Paulus docet, admittere nullo modo reformidamus. Verùm quod tu annectis, filium
B hominis, id est naturam humanam euectam esse ad infinitam potentiam, sapientiam, bonitatem & iustitiam, non facilè dabo: quia quod finitum ac terminatum est, infinita non capit. Sufficit quippe hominem illum assumptum, bona quæ commemorasti, vltra omnes creaturas, quæ vel cogitari vel nominari possunt, esse consequutum. Nec etiam illud auferes, filium hominis factum, in his rebus infinitum, et immensum: nisi fortasse per id quod adiecisti, *suo modo* intelligas, quod
C inhabitatorem hypostatica vnione illum habeat, qui reuera est infinitus, & sua bona homini assumpto præ cæteris creaturis communicauit. Neq; tibi cedo illam naturam sublatam esse ad eam infinitatem, qua tam supera quàm infera compleat. PAN. Quid tam refugis ista dare, cùm omnino sint consectaria? ORO. Minimè sunt connexa, imò simul vehementer pugnantia. Nam sese mutuò perimunt. Etenim natura diuina si filiũ hominis assumpsit, is verè homo est: hac
D si homo est, vtiq; circũscriptus est: si circũscriptus nec immensus, nec infinitus. De re autẽ prorsus eadem, quis verè dixerit simul eodemq; tẽpore illam circumscriptam & non circumscriptam esse, finitam & non finitam? An ob vestra figmenta, & exortas interpretationes, necesse habebimus simul & naturã humanam filij Dei perdere, atque omnis intelligentiæ omnisq; notitiæ fũdamenta euertere? Quid veri nobis tandem constabit, si
E contradictoria (vt Dialectici loquuntur) simul vera fuerint? Sed nolo plura. Nam ex ijs facilè sentire potes, in quæ absurda te præcipites.

Contradictoria non se mutuò tolerant.

PAN. Non ignoro, quæ de Maiestate Christi
A ad quam euectos est filius hominis à filio Dei, dicuntur, videri humanæ rationi absurdissima, ac planè impossibilia. Sed hypostatica vnio diuersarum naturarum in persona Christi traditur in sancta scriptura per spiritum sanctum nobis agnoscenda & credenda. Et quamuis hæc vnio est absurditas absurditatum, tamen humanus intellectus necesse habet ei cedere, & sese in obsequium verbi Dei captiuum reddere. Quare non est mirandum, si ex una illa & maxima absurditate
B multæ aliæ sequãtur, iuxta humanum intellectũ absurditates: ἑνὸς γὰρ ἀλόγου δοθέντος τὰ ἄλλα συμβαίνει. Vnde August. Tomo 10. Sermone 147. *Credamus hoc*, inquit, *fratres, etsi argumenta philosophorum difficilè soluimus. Illud quod demonstratum est in Domino, sine difficultate teneamus. Illi garriãt: nos credamus*, &c. Et aliàs monet, impias argumẽtationes si ratio refutare nõ possit, fides irridere deberet. ORO. Vnionẽ duarũ naturarũ in Christo à diuina scriptura tradi omnes cõfitemur, nec illã hypostaticã esse
C inficiamur, sed in ea vnione contendimus & naturas ipsas & earum proprietates, distinctas & minimè confusas esse conseruandas. Et licet philosophi dicant absurdam esse huiuscemodi vnionem, attamen credentibus non est absona. Vnde licet ex ea coniunctione sapientibus huius seculi multa videãtur deriuari ἄλογα, nõ tamen fas est pijs hominibus, inde vlla conficere ἄτοπα, quæ diuinis literis veræque Theologiæ aduersentur. Vbi clarissimè traditur, filium hominis, quam-
D uis in gloria est, adhuc tamen verè hominem esse. At velle hominem ita esse, vt sit immensus, infinitus, incircumscriptus, quid aliud est quàm negare illum verè hominẽ? nec non dicere pugnantia, nõ sanè cum physicis rationibus tantũ, sed cũ decretis & principijs nostræ fidei? Laboratis & quidẽ vehementer, ex diuinis literis illam vnionem duarum naturarum probare, sed frustra: quoniam à nobis & conceditur, & creditur. Sed ex ijsdem fontibus ostendatis oportet, filium
E hominis redditũ infinitum, immẽsum, incircumscriptum & esse vbiq;. Hæc vos, hæc inquã demõstrare necesse est: quod vsque dum non feceritis, nos absurdis vestris theologicis non cedemus.

Vnio hypostatica duarum naturarum credentibus non est absurda.

DE PROPRIETATE NATVRARVM in CHRISTO Locus II.

PAN. Age, me in eã harenã vocas in quã tecũ descendere vltrò cupiebã, nẽpe vt de conseruatione naturarũ & proprietatũ in Christo certi aliquid statuamus. Quod vt sub manus rectè procedat, primũ tibi agnoscendũ est, Naturã aliquando significare ipsam rei substantiã, aliquãdo autẽ rei proprietates & accidentia. Cũ ergo dicitur, quòd in vna persona Christi sint duæ diuersæ naturæ, quarũ altera non mutatur in alterã, & quæ non sunt confundendæ, nec inter se cõmiscendæ: Nomen naturæ intelligendũ est de ipsa rei substantia. Vt in persona Christi est substan-
G tia diuina, quæ est spiritus increatus, & ab æterno: est & substantia humana, quæ est corporea, & nõ fuit ab æterno, sed est creata. In hypostatica igitur unione Christi, nec Deitas, quæ est spiritus increatus ab æterno, mutatur vnquã in Humani-

Natura quid significet.

Substantiæ in Christo.

tatem, quæ est substantia corporea, & creata, nec
F humanitas mutatur vnquam in Deitatẽ: sed unaquæque substantia manet inuiolata, & immutata in persona Christi. ORO. De ijs inter nos pulchrè conuenit. Idcircò poteras supersedere hoc labore: nam frustrà interponuntur, quæ nõ sunt in cõtrouersia. Verũ id te monebo, non tãtum substantias & res ipsas retinẽdas esse impermixtas & inconfusas, verũ etiam illarum proprietates & præsertim eas quæ sic ipsis cohærẽt vt ab eis diuelli nequeant. PAN. Tu me ante-
G uertis: istuc ibam. Spero me tibi satisfacturum si modò aures dicenti præbueris. ORO. Aures habebis, & quidem attentas, assensum tamen non impetrabis, nisi vera & consentanea dixeris. Quare velim te colligas, & quæ di-

ſturus es prudenter expendas: nam in ipſa propemodum arce cauſæ verſamur. PAN. Operam dabo ne opera ludatur.

A

Ad alterum membrũ partitionis meæ redeo. Si autem nomen naturæ intelligitur pro rei proprietatibus ſeu accidentibus, obſcurum non eſt, quòd deitas ſit res ſimpliciſsima, nec vllum in eã accidens cadat, ideoque ſit immutabilis & impaſsibilis: Humanitas autem ſit res compoſita, & varijs accidentibus obnoxia, quæ & ſubſtantiam rei non mutant, & præter ſubiecti (vt dialectici loquuntur) corruptionẽ adeſſe poſſunt

B

& abeſſe: Quare etſi humana ſubſtantia obnoxia eſt paſsioni & morti, tamen hæc proprietas non ſic inhæret homini, vt ea mutata, mutetur & hominis ſubſtantia, ſed poteſt & adeſſe & abeſſe. Nam & Chriſtus in reſurrectione ſua euaſit & paſsionem & mortem, & reliqui omnes homines fient tandem impaſsibiles & immortales: nihilo minus tamen vt Chriſtus poſt reſurrectionem,

C

ita & reliqui homines in ſua reſurrectione retinebunt veram & perfectam humanam ſubſtantiam. Quòd ſi hæc proprietatum & accidentium mutatio non mutat rei ſubſtantiam, quomodo non poſſet etiam immutata manere ſubſtantia corporis, etiamſi alicubi non eſſet localiter in loco, cùm in loco eſſe non ſit corporis ſubſtantia, ſed tantùm proprietas ſubiecti accidentaria? Quòd ſi dixeris eſſe tam proprium corpori eſſe in loco, vt ab ipſo ſeparari non queat, Fingamus interim hoc ſuo modo verum eſſe. Non tamen

D

negari poteſt, quin quod eſt naturæ impoſsibile, hoc ſit diuinæ potentiæ & induſtriæ non poſsibile tantùm, verùm etiam facile. Et quid? Annon cœlum maximum omnium corporum, etſi continet intra ſe omnia loca, tamen ipſum in nullo eſt loco? Quãdoquidẽ Ariſtoteles ipſe definit ὅτι οὐδὲ τόπος, οὐδὲ κενὸν, οὐδὲ χρόνος ἐστὶν ἔξω τοῦ οὐρανοῦ. i. quòd neq; ſit locus, neq; vacuũ, neq; tẽpus extra

E

cœlum? ORO. Quamuis Deus (vt memoras) eſt ſimplex & abſque accidẽtibus, nihilominus tamen ſcio te non ignorare, permulta de illo dici, veluti ſunt eius proprietates, quæ in ſcholis Theologorum vulgò appellantur illius attributa, vt ſunt ea quæ paulò antè recenſebas. Dicitur quippe immẽſus, incircumſcriptus, æternus. Hæc inquam etſi eius accidentia non ſunt, de ipſo tamen vt quædam eius qualitates dicuntur. Verum dum mihi hæc refers, non poſſum verſus non mirari, quod cùm humanæ

Deus eſt ſimplex de quo tamen permulta dicuntur attributa.

F

Chriſti naturæ ſimplicitatem & æternitatem nõ accommodes, cur illi conuenire tantopere contendas Immenſitatem & Vbiquitatẽ? Sed quia de hoc ſuperius abundè ſum loquutus, id rurſus non exagitabo, ſed ad reliqua pergam. Etſi permulta (vt dicis) humanitati accidant, quæ ſiue adſint, ſiue abſint, naturam eius non immutant, ſttamen & alia ſunt, quæ in ea ſic inhærent, vt ab ea tolli nequeant citra eius exitium. Etenim ſi à natura hominis certam menſuram, lineamenta

Immenſitatem & vbiquitatẽ humanæ naturæ non conuenire.

Ab homine remoueri non poteſt circumſcriptio.

G

& circumſcriptionem remoueris, iam vtique potius erit quiduis aliud quàm homo. Addis eſſe in loco, & quidem localiter, non eſſe talẽ proprietatem, quæ ſi ab humanitate Chriſti auferatur,

A

ipſũ deſtruat. Verùm hac in parte vehemẽter erras. Eſſe quidẽ mortale, & immortale. Pati & nõ pati, ab homine, ſalva eius natura, & remoueri & ei rurſus annecti poſſunt. Sed eadem non eſt ratio circumſcriptionis, magnitudinis, & menſuræ: quoniam hæc ab humano corpore non poſſunt eo incolumi remoueri. Atque ijs poſitis locus è veſtigio per ſe conſequitur. Aut enim vt locus auferatur, ea quoque tollenda ſunt: aut illis poſitis locus adhibendus eſt. Hoc dilucidè Auguſti-

Auguſtin.

B

nus ad Dardanum ſcripſit, quemadmodum ſuperius oſtendi. Tolle, inquit, ſpacia locorum corporibus, nuſquam erunt: & quia nuſquam erunt, non erunt.

Ad id verò quod in latibulũ diuinæ potentiæ te denuò recipis, quaſi, etſi non poteſt id natura fieri, potentiæ tamen & induſtriæ diuinæ ſit facile, non eſt quod modò reſpondeam: ſatis quippe diu verſati ſumus antea in hoc argumento. Id potius videamus, quòd ſupremum omnium

An ſupremum cœlũ ſit in loco.

C

cœlorum orbem ais corpus eſſe, nec tamen eſſe in loco, quod extra ſe nihil habeat, quo contineatur. Atq; ita conaris euertere dictũ Auguſtini: & noſtrũ dogma quo ſtatuimus, omnibus corporibus deberi locum. Proh Deum immortalem vſq; in cœlum, idq; ſupremum, te oportuit aſcendere, vt aliquod reperires corpus, quod non eſſe in loco demonſtrares? At conſiderare debuiſti. Corpus Chriſti de quo agimus non eſſe ſphæricum, ſed humanum: & licet (vt quidã phyſici vo-

Corpus Chriſti non ſphæricũ ſed humanum.

D

lunt) locus non conueniat orbibus cœleſtib. niſi per accidens, corporibus tamen cæteris quæ non motu circulari, ſed recto mouentur, per ſe tribuitur, Vnde Chriſti corpus quia non eſt illud ſublime ſphæricum, ſub cõmuni cæterorum corporum neceſsitate relinquitur, nempe vt ſit in loco. PAN. Rem non bene tenes. Argumenti noſtri uis & robur in eo eſt. Si ſublime cœlum à neceſsitate loci excipitur, & corpus Chriſti eximi poſſe

E

ab Auguſtini & veſtro decreto. ORO. Satis intellexeram. Oſtendere tamen volui eſſe inter corpora magnum diſcrimen, & de omnibus non eodem modo eſſe ſtatuendũ. Quid enim corpus celeſte ſupremum cõmune habet cum humano Chriſti corpore, quod nec ſphæricum eſt, nec circulariter mouetur? Si de te quærã, cur illud ſummum cœlum neges eſſe in loco? dicis, quòd extra ſe non habeat aliud corpus. At de corpore Chriſti quã potiſſimũ cauſam afferes, quare illud non oporteat eſſe in loco? PAN. Cauſam eſſe di-

F

cam unionem hypoſtaticam cum Deitate. ORO At loci occupatio nihil eiuſcemodi vnioni officit. Nam cum inter nos verſaretur in terris, nihil minus quàm poſt reſurrectionem, duas illas naturas coniũctas in eadẽ perſona ſecum habuit & locũ tamen vt cæteri homines occupabat. Quam obrem illa vnio, qua vel in vtero matris pollebat, nil obſtare poteſt, quin illud corpus quamuis glorioſum, loco finiatur. PAN. Igitur in eius arbitrio ſitum eſto, velit nolitue ſuo corpore locum

G

occupare. Illi vtrunque liceat: quia conditio localis nõ eſt tam propria corpori, quin valeat ab eo remoueri. Etenim primus cœlorum orbis corpus eſt, & loco non continetur, ORO. Dici non

poteſt

poteſt quàm tibi ipſi hoc inuento placeas: crebró quippe illud obijcis, & quidem incredibili confidentia, quaſi ſupremo illo cœlo & nos & noſtrá cauſam funditus oppreſſeris. Verùm prudens ac tacitus litem hanc tibi minimè tradam. Nam quod tam audacter tibi ſumis, à me tanquam cóceſſum, non auferes. Etenim ſupremũ cœlorum orbem quem firmamentum vocant, in loco eſſe tibi affirmo: quandoquidẽ dubitari non poteſt quin moueatur. & (vt omnes confitentur) localis eſt eius motus. Quis autem dixerit abſque loco fieri localem motum? Vt itaque mouetur per partes & non ſecundum totum. ita etiam eſt in loco per partes, non ſecundum totum. Quod vt rectè intelligas, animaduertas oportet, Corpora quæ rectè mouẽtur, in loco ſunt, quòd ambiãtur & contineantur aliquo externo corpore. At cœlum in loco eſt per interiores partes, nimirũ per extremã ſuperficiem inferiorem, qua tangit conuexum orbis Saturni. Atque hæc fuit Themiſtij nobiliſsimi peripatetici ſententia. cum quo & Alexander fecit, nec non inter Latinos Aquinas Cũque Ariſtoteles inficiari videtur, vltimum cælum eſſe in loco, id non eſt accipiendum quaſi pronunciatum in vniuerſum, ſed iuxta definitionem loci, quam antea propoſuerat, quæque ad corpora quæ rectè mouentur pertinet. At ſecundum alteram loci rationem, quam Ariſtoteles potius innuit, quàm definiuerit, non eſt negandum, ſimpliciter orbem ſupremum cœli eſſe in loco: quia (vt dixi) cùm localiter moueatur, vt in loco ſit aliquo modo neceſſe eſt, Addito ijs orbem ſupremum extrema ſua parte interiori ſic tangi & finiri ab orbe Saturni, vt extra illum non poſsit circumferri: & nunquam ſimul eodemq; tempore ſecundum ſe totum eſt in diuerſis locis, ſed à mundi centro eandem ſemper habet diſtantiam: vnde ad illius circumferentiam cauam ſi rectæ lineæ trahantur, erunt prorſus æquales.

Motus localis non fit abſque loco.

Commemorare præterea liceret Auerrois opinionem, inter Arabas Peripateticos non obſcuri Philoſophi, qui ſtatuit ſupremum orbem per centrum terræ eſſe in loco, Verùm id prætereo. Satis eſt infimam eius circumferentiam comprehendi loco. Quod ſi non datur ſupremæ, id ſic accidit, quoniam ſupra ſe aliud corpus non habet iuxta Peripateticorum ſententiam: nam ſi ei adeſſet, per eã nõ ſtaret, quin eo ambiretur. Locus igitur omni corpori debetur vel vno vel altero modo. Et ſtabilis permanet Auguſtini ſentẽtia, quá etiam Cyrillus (vt antea monui) confirmauit, dicens, vel ipſam Trinitatem, ſi eſſet partibilis, & corpus, fore in loco.

Auerroes.

Cyrillus.

Et quia tibi libuit ſic vehementer de ſupremo cęlorum orbe diſputare, id abs te peto. vt corpori Chriſti ſaltem ea tribuas, quæ illi cœlo ab omnibus adſcribuntur: nempe vt ſit comprehenſum & terminatũ, nec ei negetis certas & finitas diſtantias, extremam ſuperficiem, & ſua diſtincta membra, nec illud ſimul ſecundum ſe totum ponatis in diuerſis locis aut vbique. Hæc illi orbi cœleſti neceſſariò conueniũt: eadem ſi à corpore Chriſti non auferatis, iam perfecta erit & compoſita noſtra diſputatio. PAN. Quin id faciam ea cauſa impedior. quòd apud me cùm de corpore Domini cogito. vel cùm vnà cum alijs de eodẽ loquor. Illud nõ conſydero iuxta proprietates & accidentia huius mundi. Nam ita manifeſtum eſt. vt dicis, corpus in loco localiter & circumſcriptiuè eſſe debere. Sed illud vnicè attendendum eſt, illud corpus vnitum eſſe cum filio Dei perſonali vel hypoſtatica & inſeparabili vnione, qua fit, vt vbicunque eſt filius Dei, ibi ſit etiá corpus eius, ne ſi alicubi eſſet deitas Chriſti, vbi non eſſet humanitas eius, vnitas perſonæ diſcerpatur Itaque & ſi humanam naturam extra Chriſtũ & iuxta phyſicas rationes in vno tantùm locó eſſe oportet, vt Auguſtinus dixit, & Chriſtus ſuſcepit tempore miniſterij ſui & conuerſationis in hoc mundo, humanas propter peccatum imbecillitates, ac fuit corpore ſuo pro conditione huius mũdi in loco circumſcriptiuè: tamen interea hypoſtatica vnio non fuit diſſoluta, vt vbicunque fuit deitas Chriſti, ibi non ſecum habuerit humanitatem ſuam, idque non localiter, ſed (vt ex illo prophetæ dicto: Cœlum & terram ego impleo, veteres loquuti ſunt) repletiuè, Quam igitur gloriã corpus Chriſti vel habuit in hoc ſeculo, vel iam habet in altero, nõ habet ex natura humanitatis per ſe. ſed habet ex natura deitatis, cũ qua corpus Chriſti hypoſtatica vnione inſeparabiliter eſt vnitum. O R O. Dicens corpus Chriſti non eſſe conſyderandum iuxta proprietates & conditiones huius mundi. quo tendas mihi non ſatis liquet. Nam ſi ſpectes mortem, paſsionem, & afflictiones, edocti abundè ſumus, Chriſtum ſemel mortuum, & ſemel paſſum. non amplius mori, neque amplius pati. At ſi per mundi proprietates notes fines, terminos, lineamenta, & circumſcriptionem, talia ſic humano corpori propria ſunt, vt illa deponere nequeat. Neque pertinent hæc ad humanæ naturæ vitium ſeu defectum imò ad conſtitutionem eius omninò ſpectant, ita enim conditus eſt homo, quem vt filius Dei verũ ſuſcepit, ita etiam verum ſeruat adhuc & retinet. Neque hypoſtatica vnio hæc abſtulit ſed potius perfecit, Quare non eſt quòd ſemper illam nobis opponatis, quaſi diſcerpenda ſit vnitas perſonæ, ſi non vbicunque eſt deitas Chriſti. etiam ſit ibi eius humanitas. Eſt quidem ſemper vnitum corpus cum deitate, nec ille nodus aſtrictiſsimus vnquam reſoluitur, licet non tot occupet loca, quod diuinitas replet: quemadmodum viciſsim non eſt deitas contrahenda vel finiẽda vt humano corpuſculo terminetur. Ita ſe duæ iſtæ naturæ Chriſti habent, vt ſicut diuinitas nõ clauditur corpore, ita humanitas illi non eſt adæquanda, vel extra ſuos naturæ fines educenda. Videris ex quadam liberalitate dare, Domini corpus iuxta phyſicas rationes in vno tantùm loco eſſe oportere, Auguſtini ſententia. Verùm hoc non rectè dicitur: quandoquidem Auguſtinus ibi de corporibus generatim pronuntiauit. neque phyſicum ab hypoſtaticè vnito cum diuinitate diſcreuit, imò de ipſa Chriſti anima diſputans, illam aſſentiri noluit eodem tempore apud inferos & in cœlo fuiſſe: vbi manifeſtè apparet, eum non intellexiſſe cœlum veſtro more. Veſtrũ

Locus Auguſtini ad Dardanũ excuſſus.

B

quippe cœlum est vbique. Ac ideò si nobiscum A sentiret, potuisset facilè concedere, Christi animam dum erat apud inferos, eodem tẽpore fuisse in cœlo. Nam cùm alicubi esset in cœlo, vtique fuisset, quod (vt vultis) est vbique. At in istam sententiam pertrahi non potuit, vt verba eius pressius considerata indicant, cùm tamen optimè sciret naturam diuinam illi animæ fuisse hypostaticè vnitam. Certè si tecum in ista causa fecisset, nullo negotio solui poterat Dardani quæstio, dicendo Christi animam simul eodemque B tempore vbique fuisse, ac eo die cum apud inferos degeret, vnà etiam cum latrone potuisse in paradiso esse. Cæterùm hoc non dixit Augustinus: imò definiuit illam coniunctionem latronis cum Christo eo die quo moriebatur, ad naturam diuinam esse referendam: quæ cum infinita sit, eodem momento & apud inferos, & in paradiso, nec non in omnibus locis erat. Et vt scias Augustinum ibi esse loquutum de humanitate Christi non physicis rationibus, sed quatenus diuinita C tem hypostaticè coniunctam secum habuit, ipse audiendus est, dum refert qualem sibi quæstionem Dardanus proposuerit Sic enim scribit: *Et hinc fortasse intelligendum dicis paradisum, quasi in aliqua cœli parte positum, aut quia vbique Deus sit hominem quoque illum qui in Deo sit vbique diffusum. Ex hoc nimirum intelligi voleas, etiam in paradiso esse potuisse qui vbique sit, &c.* Ex his iam intelligis ibi de humanitate Christi disputari non simpliciter, aut ex physicis rationibus, sed quatenus in Deo erat. D Vnde arbitror Dardanum id suspicatum fuisse, quod vos opinamini. Sed Augustinus in Ecclesiæ dogmatis exercitatissimus, longè aliter sensit. Nam respondendo scribit, *Si ergo secundum hominem, quem Deus Verbum suscepit, putamus dictum esse, Hodie mecum eris in paradiso: non ex his verbis in cælo existimandus est esse paradisus. Neque enim in cælo ipso die futurus erat homo Christus Iesus, sed in inferno secundum animam, in sepulchro autem secundum carnem, &c.* Hinc elicias eum loqui de illo homine E quem Deus Verbum suscepit. Deinde liquidò testari, hominem illum eo die non fuisse in cœlo, sed partim in sepulchro partim apud inferos.

PAN. Attamen videtur ambiguè loqui de paradiso, an sit in cœlo, vt vos affirmatis, an alibi.

ORO. Cùm ita loquitur, non it inficias locum beatorum esse super omnes cœlos. Sed quod Abrahæ sinus in quo tum animæ patrum fuisse dicuntur, paradisus fortè sit appellatus. Vnde quæstionem Dardani dupliciter soluit, aut paradisum intelligendum esse Abrahę sinum, in quo latro cum anima Christi eo die fuerit. Vel si paradisus accipiatur pro aliqua cœli parte, dictum illud ad deitatem referendum, non ad humanitatem: quod illa eo die in cœlo non fuerit. Vt verò hypostaticam vnionem secus atque vos acceperit, eodem loco demonstrat, scribens: Sic venturus est, illa angelica voce testante, quemadmodum ire visus est in cœlum, id est, in eadem carnis forma atque substantia, cui profectò immor- G talitatem dedit, naturam non abstulit: secundum hanc formam non est putandus vbique diffusus.

Nota. Cauendum est enim ne ita diuinitatem astrua- mus hominis, vt veritatem corporis auferamus. Non est autem consequens, vt quod in Deo est, ita sit vbique vt Deus, &c. Quod tu statuis hominem à filio Dei susceptum esse vbique, vt diuinitas, audis Augustinum apertissimis verbis negare. Deinde subiecit: *Vna persona Deus & homo est, & vtrunque est vnus Christus Iesus, vbique per id quod Deus est, in cælo autem per id quod homo, &c.*

Sed iam mitto Augustinum, & ad tua redeo. Porro esse in loco repletiuè & circumscriptiuè, tam argutè discernere nõ oportuit. Nec dubium mihi vnquam fuit Deum omnia implere: nam & id ex Propheta quẽ adduxisti didici, & in Poetis prophanis legi. *Iouis omnia plena.* Et *in eo viuimus mouemur & sumus,* At corpus, nisi velis ipsum transformare in Deum, à locis quæ implet circumscribitur, nec aliter in eis esse potest, præsertim si sit humanum. Miror præterea istos veteres, qui tradiderint corpus Christi esse vbique repletiuè, abs te non produci. Ego sanè in Patribus id nusquam legi. Et in scripturis animaduerti, crebro haberi Christum à quibusdam locis abfuisse quod non potest nisi ad corpus referri, Tu verò ais illud non tantùm certo loco fuisse, verumetiã vbique propter hypostaticam vnionem, ac repetisti asylũ (quàuis minimè tutum) quò te recipere s, dicẽdo id esse accipiẽdum circũscriptiuè hoc autẽ repletiuè. Id abs te rursũ peto mihi vel in diuinis literis, vel in patribus, receptę authoritatis, humanitatẽ Christi fuisse vbique repletiuè, demonstres. Ignorauit docta vetustas acumina vestra tam obtusa. Certè vel pueri sentiunt, vos hoc finxisse, ne ab ipsa veritate modis omnibus obruemini. Nec potestis euitare, quin ponendo seruatoris nostri corpus in multis locis eodem tempore, illud sæpius congeminetis. Nam corpore quo erat Hierosolymis, non vtique potuisset esse vel Romę, vel Athenis, vbi si (quemadmodũ vultis) præsens fuit, alio atque alio corpore ibi fuisse oportet, nisi velitis ei localem extensionem attribuere. PAN. Nihil horum dicimus. sed euehimus ipsum vltra corporalem mundum extra omnem creaturam & locum, & collocamus iuxta conditionem hypostaticæ vnionis in cœlesti Maiestate, quam etsi tempore carnis suæ in hoc seculo dissimulauit, seu ea sese exinaniuit (vt loquitur Paulus) nunquam tamen ea caruit. *Potestatem, inquit Cyrillus, quam post resurrectionẽ ait sibi datam, ante resurrectionem quoque habebat, &c.* Vnde Hierosolymis erat dum inter nos ageret F visibiliter & localiter, cũ deitate autẽ vbicunq; ea esset extra somnia loca, inuisibiliter & illocabiliter, Etenim loca quę nostris oculis diuersa & à se inuicem distantia videntur, quod ad Maiestatem Dei neque tot neque tanta sunt. Verum vt omnia tempora sunt ei momentum, ita & omnia loca sunt ei vnus locus, imò ne punctus quidem loci, aut si quid minutius dici potest. Quare humanitatem cum deitate coniungimus, non eam extendimus, neque diffundimus corpus Christi locali seu corporali modo sed ei tribuimus illam Maiestatem, quam humana ratio comprehendere non potest, sed quę ipsi propter hypostaticam vnionem debetur, & quam non tam miraculis quàm

Poetæ Deũ esse vbique testãtur.

Corpus non potest esse in loco nisi localiter.

De distinctione noua localiter et repletiuè.

eũ ex quàm resurrectione à morte, ascensu suo in A lum, & sessione sua ad dexteram Dei patris pafecir.

Corpus Christi non caret prærogatiuis proprietatibus.

O R O. Magnificis porrò ac splendidis verbis oratione item ampullosa & sesquipedali vsus es, ad tuam persuadendam chimæram. Sed certò scito, Christi corpus huiusmodi titulis & prærogatiuis non ornari neque illustrari, sed potius conuelli ac destrui. Nam dum collocatur extra corporales proprietates, iam non est humanum corpus, neque illud tibi licet extra omnem B creaturam ponere. Nam velis nolis quo ad humanitatem est creatura. Christum quippe dicit Apostolus ex muliere factum: quod etiam tu (quantum animaduerto ex prioribus sermonibus) dare non grauaris. Quod verò creatum est, & finitum & terminatum esse oportet. Quòd autem Cyrillus affirmet, Christum semper eandem habuisse potestatem, me nihil impedit: quia non est potestatis Christi, vt omnia loca sua humanitate repleat: id enim ipsa pernicies esset hu- C manæ naturæ. Atque vt de potentia ipsius Dei nihil detrahitur, cùm docetur non posse peccare, non posse negare seipsum, ita non debilitatur Christus, cùm humanitate sua certo loco esse affirmatur. Nimiùm tuis indulges cogitationibus, affirmando Christi corpus omnia loca implere, nec non extra omnia loca esse. profectò si ea omnia implet, quomodo extra ea positum est? Omnia ipsum implere dicis, & illocabiliter. Strepitum verborum audio, sed res quam dicis D minimè percipitur. Si hæc asserendo corpus non vertas in spiritum, quod abs te profertur constare non potest. Multas quidem corporis Christi doces audiui prædicari: sed quod impleat omnia loca, & sit in eis illocabiliter, idque dum hic viueret nobiscum, nec in diuinis literis, nec in Patribus vsquam extat. Quiduis de Christo audebunt homines fingere, si semel illa recipiantur. Nunquam deerunt, latebræ, & confictarum distinctionum refugia. Theologis distin- E ctiones minimè sunt improbandæ, modò earum fundamenta & vestigia in sacris literis ostandantur, non autem eæ, quæ solùm agnoscuntur inuentæ, vt argumenta firma & solida eluantur. Quę postea de Maiestate Dei commemorasti, dicendo instar vnius loci ei esse omnia loca, imò ne punctum quidem loci, verissima sunt: verùm humanitati Christi nequaquam congruunt. Nam tam magnum locum licet ostendere, qui ab ea non possit impleri. Non enim totum Solomo- F nis templum dum esset in terris, vel totam Hierosolymam suo corpore occupabat: alioqui cæteris hominibus quæ loca relicta fuissent?

Corpus Christi non est collocandum extra omnem creaturam.

Quæ distinctiones in Theologia sint recipiendæ.

P A N. Videris parum attendisse quæ dixerim, nempe corpus illud ita esse vbique, vt nihilominus tamen ponatur extra corporalem mundum, extra omnem creaturam & locum, inuisibiliter & illocabiliter.

O R O. Quæ dixeras equidem attendi quàm diligentissimè. sed frustra. Sonos quippe amplos G & magnos verborũ crepitos edidisti, quæ ita sensu & ratione carent, vt nec intelligi possint. nec inter sese queant conuenire, Te autem satis A mirari non possum, qui loca fingas extra omnia loca, & corpus alicubi statuas illocabiliter. Ego sum rudis: non sic theologari didici. Sed tamen (quantum iudico) naturam Christi humanam in deitatem conuertis.

P A N. Christi corpus non sentio in spiritum abijsse, verùm communionem ἰδιωμάτων expendo, quæ in diuinis literis habetur, à & Patribus orthodoxis passim traditur. Neq; mihi persuadeo, eam abs te tantũ modò verbalẽ statui, cũ B res ipsæ, cõditiones inquã & proprietates naturarũ, nõ vocabula sola cõmunicentur. ORO. Cõmunionem ἰδιωμάτων hoc est proprietatũ, minimè reijcio, quãuis eã crassam, & per omnia cõfusam non admitto. PAN. Videris aliquid excipere: perspicuè mecum agas. ORO. Aliqua profectò excipio. Quia immortalitatem, lucem, gloriam, & cætera quorũ natura humana est capax, Illi communicata esse fateor: sed alia, vt est æternitas. immensitas, & vbiquitas, cùm illa nequeat recipere C ipsi non potuerunt communicari. Verùm hac de re anteà, quantum visum fuit.

De communicatione, Idiomatum

Nunc restat vt exemplis demonstrem. & illustrem, quæ sint proprietates, quæ verbotenus communicentur, cùm re ipsa naturis conuenire non possint. Verbum esse carnem concedimus, non quod reipsa natura diuina sit natura humana, sed quia Verbum in vtero virginis carnem suam facit, illam assumendo. Scribitur etiam, Deum ecclesiam sanguine suo mundasse D quia id factum est sanguine illius naturæ, quam Deus ὑποστατικῶς propriam fecit, non quòd natura diuina suum sanguinem habeat. Sic præterea Dominus gloriæ crucifixus & mortuus dicitur cum passio, crucifixio & mors ad Verbum non pertigerint (quod vtique impassibile est ac immortale) sed quia sic affecta est ea natura, quam Verbum ex virginis vtero sumpsit. & propriam sibi fecit. Ita Cyrillus eiusmodi propositiones resoluere ac interpretari docuit. Nec non ita E filius hominis de cœlo descendisse dicitur, quòd per incarnationem sit vnitus ei naturæ, quæ descendit è cœlo: alioqui non potuisset esse in cœlo cum adhuc non esset. Descensus quippe saltẽ natura prius intelligitur, quàm incarnatio. Ad eundem modum Filius hominis esse in cœlo dicebatur, cum versaretur in terris: quòd nimirum illi naturæ esset coniunctus, quæ in cœlis erat. Istas communicationes affirmo esse verbales, quòd proprietates, reipsa, vtrique natu- F ræ congruere nequeant. Nec tamen ita sunt verbales, quin iusta causa præcedat, quare concedi & recipi, vt veræ debeant. Ea verò est vnio hypostatica: quæ si non interuenisset, huiuscemodi loquutiones à fidelibus & orthodoxis nullo modo reciperentur.

Quæ proprietates communicentur, & quæ nõ communicentur.

Cyrillus.

Aliquæ communicationes Idiomatum sunt verbales.

Verùm ne vana & à me conficta existimes, quæ hactenus dixi de cõmunicatione ἰδιωμάτων siue ἀλλοιώσεως ostendã multis Patrum testimonijs quasdam esse proprietates, quæ reipsa commu- G nicari non possint inter duas in Christo diuersissimas naturas, & sententias, diuinarum literarum, quibus videntur communicari, esse resoluẽdas, vel interpretãdas vt docui. Sed in primis lo-

cũ ex scripturis producere libet. deinde ad Patres veniam. Ioan. 1. habetur, Baptistam de Christo dixisse, *Qui post me venit, ante me factus est:* & ea sententia bis repetitur. Quomodo vir ille, nimirum Christus, fuit post Ioannẽ & ante Ioannem Certè non potest humanitati Christi reipsa communicari ea proprietas, vt fuerit ante Ioannem: neque diuinitati conuenire potest, vt fieret post Ioannem, vel illum sequeretur, cùm sit æterna. Sunt ergo quædam proprietates. quæ de subiecto quidem seu persona prædicantur, & ei conueniunt. sed reipsa vtrique naturæ minimè cõmunicantur, sicut etiam est illud: *Priusquam Abraham fieret, ego sum.* Id quoque sic proprium fuit naturæ diuinæ vt ad humanitatem non posit quoad rem adaptari.

Cyrillus. Cyrillus in declaratione Anathematismi 3. sic scribit: *Dicimus itaque eundem palpabilem, cùm sit impalpabilis, visibilem cum sit inuisibilis. Non enim alienum ab eo corpus est, quod illi coniunctũ, quod & palpabile & visibile esse dicimus, &c.* Idem Cyrillus de Recta Fide ad Reginas: *Et primus quidem è terra terrenus, secundus autem ex cælo, quamuis natus per mulierem Nam verbum desursum est, & de cælo, & ex Deo, tametsi factum sit homo, & nihilominus est de cælo, &c.* Esse de cœlo proprium est Verbi, vt inquit: homini autem reipsa non cõuenit, quamuis de eo prædicatur sermone ac phrasi scripturæ.

Ioannes Antiochænus ad Archiepiscopum Cyrillum, cùm ei reconciliaretur, ad hunc modum scripsit: *Euangelicas verò & Apostolicas de Domino voces scimus viros theologos tanquam ad vnam personam pertinentes, ratione duarum naturarum diuidere, & alias quidem vtpote diuinitati competentes ad diuinitatem Christi, alias verò humiles ad illius humanitatem referre. Hoc suscepto complacuit nobis ad amolitionem omnis contentionis, & vt per orbem sanctis Ecclesijs Dei pax constituatur, tollanturque è medio repullulantia offendicula, &c.* Hæc diligenter notanda sunt vestris hominibus: quia dum confunditis hanc distributionem accommodatam diuersis naturis, & vultis Christum etiam quoad humanitatem esse vbique, non tantùm aduersamini Theologis antiquissimis, verùm pacem sanctis Ecclesijs Dei per orbem aufertis, & offendicula datis operam vt repullulent. Hanc Ioannis Antiochæni doctrinam Cyrillus recepit, & ijs verbis ad eum rescripsit: *Cum sacras istas vestras voces legissemus, nosque ipsos etiam ad hunc modum sentire deprehendissemus (vnus enim Dominus, vna fides, & vnum baptisma) glorificauimus omnium seruatorem Deum, mutuò nobis congratulantes, quod Ecclesiæ cum nostræ tum vestræ fidem habent diuinis scripturis & traditionibus sanctorum Patrum conuenientem.* Et in eadem Epistola Cyrillus, qui durius videbatur loquutus, ita seipsum interpretatus est: *Oportebat enim, oportebat inquam, manifestè cognoscere, quod vniuersum pro fide certamen ob eam causam in nos irruit, quòd sanctam virginem deiparam esse constanter affirmamus. At si sanctissimum nostri omnium seruatoris corpus non ex virgine natum, sed cælo delatum esse dicimus, quomodo poterit illa Deipara intelligi? Quem nanque omnino peperit, si verum non est quod secundum carnem Emanuelem genuit? Ridendi itaque sunt, qui talia contra me nugantur. Non enim mentitur Propheta Isaias dicens: Ecce virgo in vtero habebit, & pariet Filium, & vocabunt nomen eius Emanuelem, quòd sonat si interpreteris, Nobiscum Deus. Et Angelus Gabriel omnino quod verum est ad Beatam Virginem loquitur, dicens: Ne timeas Maria, Inuenisti enim gratiam apud Deum. Et ecce concipies in vtero, & paries Filium, & vocabis nomen eius Iesum: ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum. Cùm verò Dominum nostrum e cælo, & è supernis esse dicimus, non ita hoc loquimur, quod sancta ipsius caro è cælo sic allata, sed magis diuinum Paulum sequimur clarè vociferantem, ac dicentem: Primus homo è terra terrenus, secundus homo Dominus est è cælo. Sumus autem & ipsius seruatoris memores, dicentis: Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, Filius hominis, &c. Quanquam enim ex sancta Virgine, sicut iam dixi, secundum carnem est natus, quia verò Deus Verbum, qui è supernis cælitus descendit, formam serui quam assumpsit, consortem sibi reddidit, vocatusque est Filius hominis manens simul quod erat nempe Deus (Immutabilis enim est & minimè alterabilis secundum alteram naturam) iam tanquam vnus cum carne propria consyderatus è cælo descendisse dicitur. Nominatus autem & homo de cælo est, ob id quod & in diuinitate & in humanitate perfectus est, & tanquam in vna persona consyderatur, &c.* Liquidò possumus ex isto loco agnoscere, qualis communicatio proprietatum sit in ijs quæ vtrique naturæ non possunt reipsa congruere.

Et Leo in Epistola ad Flauianum 4. capit. *Leo.* *Agit enim vtraque forma cum alterius communione, quod proprium est, verbo scilicet operante quod verbi est, & carne exequente quod carnis est. Vnum horum coruscat miraculis, aliud succumbit iniurijs. Et sicut verbum ab æqualitate paternæ gloriæ non recessit, ita caro naturam nostri generis non reliquit, &c.* Hinc apparet, qua ratione proprietates & operationes inter duas naturas sint distribuẽdæ, nec vtrique naturæ conueniant. Idem Leo in Sermone secundo de resurrectione Domini, ait: *Suscepit enim nos in suam proprietatem seu potestatem (vtrunque enim legitur) illa natura, quæ nec nostris sua, nec suis nostra consumeret, quæ ita vnam in se fecit deitatis humanitatisque personam, vt sub dispensatione infirmitatum atque virtutum, nec caro per diuinitatem inuiolabilis, nec diuinitas per carnem possit esse passibilis, &c.* Ex his apertè intelligis proprietatem passionis diuinitati non communicari, nisi modo iam exposito. Præterea in eadem Oratione: *Inuisibilis visibilem, intemporalis temporalem, impassibilis passibilem substantiã suã fecit, non vt virtus deficeret in infirmitate, sed vt infirmitas in incorruptibilẽ posset, transire virtutẽ &c.* Rursus ex ijs facilè intelligimus, quomodo hypostasis & natura diuina dicatur visibilis, tẽporalis & passibilis: quia nimirũ per incarnationẽ suam fecit naturam, quæ talium est proprietatum. Et ibidem: *Sed quia verbum & caro vna persona est, non diuiditur à suscipiente susceptus. Et honor prouehendi prouehentis nominatur augmentum, dicente Apostolo quod iã commemorauimus, Propter quod & Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen quod est supra omne nomẽ. In quo vtiq; assumpti hominis exaltatio commendatur. vt in cuius passionibus manet deitas inuisibilis*

nisibilis, idē coæternus sit in gloria Dei patris. &c. Hinc *etiam ostenditur exaltationem, quæ propria* fuit hominis, Verbo quoad nomen & locutionem cōmunicari, cum alioquin eius minimè sit capax. Deinde in Epistola ad Leonem Augustum, capite 2 *Cum ergò vnus sit Dominus Iesus Christus, & vera deitatis veræq; humanitatis in ipso vna prorsus eademque persona sit, exaltationem tamē, qua illum (sicut doctor gentium dicit) exaltauit Deus, & donauit illi nomen, quod super omne nomē excellit, ad eam intelligimus pertinere formam, quæ ditanda erat tantæ glorificationis augmento, &c.* Et tamen filius Dei ascēdisse dicitur cuius natura capax ascēsionis non erat. Similiter in Epistola ad Flauianum cap. 5. *propter hanc vnitatem personæ in vtraque natura intelligendam, & filius hominis legitur descendisse de cælo, cùm filius Dei carnem de ea Virgine, de qua est natus assumpserit. Et rursus filius Dei crucifixus dicitur ac sepultus, cum hæc non in diuinitate ipsa, qua vnigenitus consempiternus, et consubstantialis est patri, sed in naturæ humanæ sit infirmitate perpessus. Vnde vnigenitum Filium Dei crucifixum esse puta. Omnes etiam in symbolo confitemur, secundum illud Apostoli dictum: Si enim cognouissent, nūquam Dominum maiestatis crucifixissent.*

Commendatio Theodoreti. Quoniam nunc est ad Theodoreti veniēdum testimonia, ne illum fortasse contemnas eo nomine quod se opposuerit Cyrillo in synodo Ephesina, visum est Leonis verba referre, quæ habentur in Epistula quam ad eum scripsit post Synodum Chalcedonensem: ex quibus facile intelliges illum fuisse cùm orthodoxum, tum etiam hæreticorum strenuum victorem. Leo in Epistola ad Theodoretum sic scribit: *Remeantibus ad nos fratribus nostris, quos ad sanctum Concilium sedes beati Petri direxit, agnouimus dilectionem tuam supero adiutante nobiscum tam Nestorianæ impietatis quàm Eutychianæ vesaniæ extitisse victricem, &c.* Et mox: *Exulta igitur charissime frater, & vnico Dei Filio victor exulta.* Et mox: *Sed benedictus Deus noster, cuius inuincibilis veritas ab omni hæreseos macula mundū te secundum sedis Apostolicæ iudicia demonstrauit, cui dignam retribues pro tot laboribus gratiam, si talem te qualem probauimus ac probamus pro vniuersalis Ecclesiæ defensione seruaueris.*

Theodoretus. Theodoretus Dialogo 3. Qui dicitur impatibilis. *Christus autem post incarnationem Deus Verbum appellatus est. Hoc ergo nomen omnia suscipit, & quæcunque diuinitatis & quæcunque humanitatis sunt propria. & tamen cognoscimus quæ sunt huius & quæ illius naturæ. &c.* *Verbalis communicatio.* Idem in eodem Dialogo: *Hac vtique ratione dominum quoque gloriæ crucifixum appellauit. Impatibilis naturæ nomen Patibili attribuens, quoniā eius corpus appellatum est Hoc quoque præterea examinemus. Diuinus dixit Apostolus: Si enim cognouissent, Dominum gloriæ non crucifixissent. Crucifixerunt ergo naturam quam cognouerunt, non quam penitus ignorarunt Si autem cognouissent, quam ignorarunt, non crucifixissent quam cognouerunt. Quia autem diuinam ignorauerunt, humanam crucifixerunt.* Rursus in eodem Dialogo sic scribit: *Et ego mihi persuadeo & credo eū esse gloriæ dominum. Non enim communis alicuius hominis sed domini gloriæ corpus fuit ligno affixum. Oportet autem scire, quod vnio facit nomina communia. Ita*

A *autem considera. Carnem Domini dicis è cælis descēdisse? Non arbitror: cum in vtero virginis sit formata. Quomodo ergo dicit Dominus: Si videritis Filium hominis ascēdentem vbi erat prius? Et rursus: Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit, Filius hominis qui est in cælo? Hæc vtique non dicit de carne sed de diuinitate. Diuinitas autem est ex Deo & Patre Quomodo ergo eum vocat Filium hominis? Communia personæ conseruat, quæ sunt propria naturarū. Idem enim propter vnionē et Filius hominis & Filius Dei, æternus & recens, & Filius Dauid*
B *& Dominus Dauid, & alia huiusmodi similiter. Illud tamen sciendum est, quod nominum confusio non fecit naturarum confusionem. Propterea enim etiam discernere quærimus, quemadmodum est quidem Filius Dei, quemadmodum autē rursus idē Filius hominis* Et ibidē *Dicit Dominus: Panis Dei descendit de cælo, & interpretans, etiam si non possum apertius dicere propter mysteria tantum vult dicere ac si diceret, Caro mea est. Carò filij descenditne de cælo? Non descendit de cælis. Quomodo ergo dicit: Panis Dei viuit & descendit de cælis? Interpre-*
C *tans autem dicit: Quoniam virtus suscepto corpore de cælis descendit. Id quod habet virtus, carni ascribitur. Ergo etiam conuerte, Quæ caro patitur, Verbo ascribuntur. Quomodo passus est Christus pro nobis? Consputus est, in maxilla percussus est. fronti eius coronam imposuerunt, fossæ sunt eius manus & pedes. Hæ sunt omnes in corpore passiones. Referuntur autem etiam ad eum qui inhabitat. Proijce lapidem in imperatoris imaginem Quid dicitur? Fecisti iniuriam Imperatori. Conscinde vestem Imperatoris. Quid dicitur? insurrexisti aduersus Imperatorem.*
D *Crucifige corpus Christi, Quid dicitur? Christus mortuus est pro nobis. Sed quid te aut me opus est? Accedamus ad Euangelistas. Quomodo accepistis à Domino, quemadmodum mortuus est Dominus? Dicunt, Pater in manus tuas cōmendo spiritum meum. Spiritus sursū et corpus in cruce pro nobis. Obtulit enim ouē, quòd quæ in eius sunt corpore, illi attribuūtur. Ac rursus Naturæ ergò quæ circumscribi non potest, est non laborare. Implet enim omnia. Corporis autem quod circumscriptum est, transire proprium. Quod autem transit, si viam ingredi*
E *cogatur, ex itinere laborem capit. Corpus ergò erat, quod & ambulauit & defatigatum est Vnio enim non confūdit naturas, &c.* Si corpus Christi circūscriptum est, vt omnes fatentur, eius est ire ac moueri localiter: at si vbique fuit (vt vos existimatis) non potuisset localiter moueri.

Vigilius. Vigilius contra Eutychen lib. 1. *Iam hinc argumentari non opus est, vbi se ipsa veritas prodit, Verbum Dei excubiorum officio non eguit, anima sepeliri non potuit: sola igitur caro sepulturæ officium habuit, & tamē*
F *Dominum Iesum Christum sepultum Apostolica authoritas docuit. Cernis ergò aliquid proprium esse carnis, quod Verbi esse non possit: sed ideo etiam Verbi esse, quia Verbi est illa caro, cui possunt hæc omnia aptius conuenire.* Idem Vigilius libro quarto contra Eutychen. *Vnde constat et diuinitatem humanitatis habere vocabulum, id est, Verbum dici carnem, & carnem dici Verbum, non quia in se vtrunque mutatum sit, sed quia vtrunque vna persona, id est, vnus Christus sit, & ideò rectè credimus & prædicemus cum Apostolo, Deum crucifixum &*
G *mortuum in natura humana, quæ ex vniti Verbi consortio, deitatis poscit & nomen, Ipse igitur vnus idemque Dei filius Dominus Iesus Christus et mortuus est secundū*

formam serui, & non est mortuus secundum formam Dei
&c. Item lib. 5. contra Eutychen. Perspicuè enim
ia & communionem operis & proprietatem vtri
usque naturæ descripsit, dum & caro propter
Verbum de cœlo descendisset, & Verbum pro-
pter carnem mortem subijsse diuina testâtur elo-
quia, cum nec caro de cœlo descenderit, nec V
bum mori potuerit.

Ambrosius. Ambrosius de Fide lib. 2. cap. 4. *A modò videbitis*
filium hominis sedentem ad dextram virtutis, Et hoc
de assumptione corporis dicit. Hinc dicit, *Sede*
ad dexteram meam. Nam si de æterna sede diuini-
tatis quæris, interrogatus à Pillato, si ipse esset rex
Iudæorum: ait: In hoc sum natus, &c. Et mox: *Pro-*
pter rationē ergò corporis dicit: Sede ad dexteram meam
donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum,
&c. ista ergò sessio ita est hominis, vt deitati non com-
municetur, cum sit infinita. Et ibidem: *Neque enim*
Deus de loco ad locum transit, qui vbique semper est. Vt
homo est qui vadit, ipse qui venit. Denique & alibi di-
cit: *Surgite eamus. In eo ergò vadit & venit, quod est*
commune nobiscū. Nam quomodo potest minor esse Deus
cum Deus perfectus & plenus sit? sed minor in natura ho-
minis: & miraris si ex persona hominis patrem dixit
maiorem, qui in persona hominis se vermem dixit esse nō
hominem? &c. Hic duo notantur. Primum moueri
de loco ad locum ita proprium esse hominis, vt
Deo non communicetur, Deinde minorem esse
patre, sic esse humanitatis, vt diuinitati ascribi
non possit.

Augustin. Augustinus in Ioan. Tract. 78. *Neque enim homo*
Christus non dicitur Filius Dei, quod etiam sola caro
eius in sepulchro meruit appellari. Nam quid aliud confi-
temur cùm dicimus, credere nos in vnigenitum Dei Filiū
qui sub Pontio Pilato crucifixus est & sepultus? Et quid
eius nisi caro sepulta est sine anima? Ac per hac, cum credi
mus in Dei Filium qui sepultus est, profectò Filium Dei
dicimus & carnem quæ sola sepulta est.

P A N. Verbum Dei profectò est (vt dicis)
impassibile atque immutabile, attamen propter
hypostaticam vnionem λόγος (vt sic dicam) non
aliter afficiebatur, ac si pateretur ac moreretur. O
RO. Nisi particulam inter posuisses, *Vt sic dicā*, lo-
quutionem tuam vt alienam repudiassem. Ver-
bum quippe Dei non afficitur, quandoquidem
nullo modo immutatur. Causam igitur habes
cur scripturæ atque Patres hisce sermonibus in-
terdum vtantur, quod personam in eis potissimū
attendant. Nec sane fieri poterat propter dua-
Verbum aderat patienti homini sed non patiebatur. rum naturarum vnitatem, quin hypostasis diui-
na morti & passioni adesset. Verum, vt pruden-
tissimè dixit Irenæus, *Verbū aderat et quiescebat.* Nō
vtique moriebatur per se, neque patiebatur. Quē-
Irenæus admodum anima nostra morienti homini, seu
carni adest, cùm tamen ipsa reuera non moriatur.
Hieronymus. Proinde fateamur Christum esse passum, & mor
tuum, sed carne, vt inquit Petrus, vel quatenus
homo: vtque Hieronymus ait, Quatenus mori
poterat. Hæc vtique simplex est & regia via, nec
fidelibus tutum est ab ea vel in sinistram vel in
Vnde Cyrilli vehementia. dextram partem deflectere. Cyrillus paulo vehe-
mentior fuit in loquutionibus iam allatis exag-
gerandis, quia ipsi certainè erat aduersus Nesto-

A rium, qui naturas discerpebat, non aliam cōiun-
ctionem agnoscēs naturæ diuinæ cum humana
quàm per meritum, & quæ post hominē qui allu
mendus erat, iam actu existentem contigerit.
Nos autem à Nestorio plurimum & distamus &
abhorremus, vt qui sentiamus naturam Christi
humanam absque diuinitate vel in ipso beatæ
Virginis vtero nunquam fuisse: vnde illi ado-
ptionem minimè concedimus, quemadmodum
cæteris sanctis. Nam qui adoptantur in aliquam *Humanitati*
B familiam necesse est vt ab ea prius fuerint alieni: *adoptia non tri*
at homo assumptus ex virgine nunquam fuit abs *buitur.*
que diuinitate. Reliqui verò sancti nascuntur
filij iræ: atque cùm ob naturæ deprauationem
à Deo sint alieni, ex inimicis et peccatoribus in
adoptionem filiorum asciscuntur. Proinde con-
fitemur filium Dei natum ex Beata virgine, ac
Mariam θεοτόκον appellare nō dubitamus. Etenī
Leo ad Iulianum Episcopum scripsit: *Nihil secum*
Dominus de cœlo veniens nostræ conditionis exhibuit:
C *nec animam enim, quæ anterior exitisset, nec carnem*
quæ non materni corporis esset, accepit. Natura quippe
nostra non sic assumpta est, vt prius creata, pòst adsume-
retur, sed vt ipsa assumptione crearetur, &c. Maria ita-
que peperit hominem hypostaticè coniunctum
Deo. Quam vnionem ita vrsit Cyrillus, vt à
primo doctrina eius improbaretur. Nam sic lo-
quebatur, quasi putaret ipsum Verbum Dei pro-
priè passum & mortuum esse. At cùm postea suas
dicendi formulas interpretatus esset, vt fidelis &
D sanus doctor habitus est. Cæterum cùm deinde
in Concilio Chalcedonēsi Eutyches damnādus
esset, qui vnam duntaxat in Christo naturam fin-
gebat, Verbum Dei statuens versum in carnem
ac reipsa & verè passum, & crucifixū, & mortuū
in sua natura, cautius actū est, in sermonibus, di-
ctis & loquutionibus paulò ante allatis: & decla
ratum est, Christum esse passum & mortuum,
quà homo, sed non quà Deus. Atque hac de re
Theodoretus vir doctissimus, nec minus ortho- *Theodoreti*
E doxus, qui omnibus hisce actionibus interfuit, *Dialogi.*
Dialogos pulcherrimos & vtilissimos conscri-
psit. Proinde nos cùm istam cōiūctionem ἰδιωμά-
των, quorum non est capax natura humana seu di
uina, verbalem sentiamus, verum ita verbalem,
vt solidam radicem, firmumque fundamentum
habeat hypostaticam vnionē: non inde consequi
tur nos dicere Christum verbis tantummodo es-
se Deum. Confitemur quippe illum reuera Deū
& quo ad naturam diuinam patri consubstantia-
F lem: quamuis humana eius natura non est diui-
na. Tu verò Panache satis contumeliosè col-
ligis ex nostris dictis, Christum esse nobis Deum
nuncupatiuum. Quis posset id verisimiliter
suspicari de nobis, qui clarissimis verbis teste-
mur, nusquam existere in Christo naturam hu-
manam, nisi hærentem in persona diuina? Nec
magis candidè ac verecunde conficis ex nostris
dogmatis, Christum non esse passum reuera,
sed tantùm sermone. Respondeas obsecro
G te per tuam vbiquitatem, si animo intelligo non
corpore, & esurio corpore non animo, an pro-
pterea tantùm sermone vel esurio vel intelligo?
Ita

Ita cum Christus dicatur à nobis verè passus, & mortuus, quatenus homo, non potes rectè conficere illum tantúmmodo sermone passum & mortuum. Possem facile in te regerere allatas iniurias: verùm me reprimo, ne quid mea lenitate indignum audias. Id esto satis iam te potuisse de me cognoscere, quod licet negem Verbum Dei re ipsa mortuum & passum, non tamen affirmo passionem & mortem ad illud nihil attinuisse: nam passioni & morti (vt dictum est) ob hypostaticam vnionem aderat, quamuis quiescebat: nec vlla passione, seu noua qualitate afficiebatur. Quapropter nō vano sermone passus est & mortuus filius Dei, cū ea natura & caro verè ac reipsa pateretur, & moreretur quā sibi propriā fecerat, & cui personę vnione aderat. Non tamen vnquā dicerem, quod tu affirmare soles, λόγον, seu verbum ipsum, verè ac re ipsa, & passum & mortuū. PAN. Sed addere cōsueui, Nō quidem ex natura Deitatis sed ex natura humanitatis, cui λόγος hypostaticè est vnitus. Cyrillus verò prorsus mecū facit, qui scribit: *Passio dispēsationis erat. sua quidē dicōte Verbo, quæ sunt propria carnis, propter inenarrabilē vnitatē: Manente verò extra passionem, quantum ad ipsius naturam pertinet. Impassibilis enim Deus est. Neque id mirum, cum etiam animam ipsam hominis videamus, si quid corpus passum fuerit, extra passionem quidem manentem, quantum pertineat ad naturā: attamen nō extra passionem esse intelligi, eo quod propriū sit corpus ipsius, quod patitur, &c.* Hæc Cyrillus. ORO. Cùm affirmas λόγον pati & mori, expositione addita, id nō fieri ex natura deitatis, sed ex natura humanitatis videor tuā expositionē duplicē sensū admittere. Primus quidem est, vt intelligas filium Dei mortuum & passum, ita vt passio & mors à natura humana sint orta, sed tamen ita, vt etiam vsque ad ipsum Verbum peruenerint, & sic peruenerint, vt verè sit passum & mortuum. Quem sensum olim in Concilio Ephesino Cyrilli nonnulla verba præ se ferebant, quibus permulti grauissimè offendebantur. Siquidem extra controuersiam esse debet, Verbum impassibile esse ac immutabile. Quamobrem nec ego talem sententiam recipio. Neque à Cyrillo seipsum interpretante discedo, & vtrique Concilio, Ephesino inquam & Chalcedonensi fideliter adhæreo, quatenus de ista controuersia statuerunt. Alter sensus est, quem nos adhibere solemus, cùm dicitur, Christus passus est & mortuus, non ex natura deitatis, sed ex natura humanitatis, nimirū passionem & mortē ex natura humana esse profectam, & in ea terminatam, eò quòd ad Verbum ipsum non permearit, neque penetrauerit, quia id neque mori, neque pati potest. Si autem mori aut pati dicatur, id est, quòd natura, quam fecit suam per incarnationem, moriebatur & patiebatur. Id autem Cyrillus eo loco quem adduxisti luculenter expressit, scribendo: *Dicente Verbo, illa esse sua, quæ sint propria carnis, &c.* Nec mentitur, dicendo ea sua, cùm sint eius carnis quam hypostatica vnione assumpsit. Ita profectò & de vbiquitate loquendum esset, vt cùm dicitur fortassis ab aliquo ex patribus, si tamen dicitur, corpus Christi esse simul in multis locis

Quomodo credendum sit Verbum Dei passū aut non passum

λόγος ex natura humana est passus non ex diuina quomodo intelligatur.

A aut vbique, intelligamus, quia inest & substentatur in ea natura seu hypostasi, quæ est vbique cùm tamen ipsum corpus nec in multis locis nec vbique sit: non enim ad ipsum pertingit vbiquitatis proprietas, cū ei sit necesse loco certo esse, propter corporis modū. Sicut filius Dei dicitur mortuus propter naturam humanam, quam substentat, cùm ipse reuera in sua natura non sit particeps mortis.

Vt verò natura diuina seu Deus Verbum non
B sit capax mortis, nec reipsa potuerit dici mori, aliquot Patrum sententijs confirmabo

Ambrosius De Fide ad Gratianum Augustum libro secūdo capitulo quarto. *Vnde illud collectum, est, Dominum maiestatis crucifixum esse, non quasi maiestate sua crucifixum putemus, sed quia idem Deus per diuinitatem Deus, per susceptionem carnis homo Iesus Christus, Dominus maiestatis dicitur crucifixus, quia consors vtriusque naturæ, id est. humanæ atque diuinæ in natura hominis subijt passionem, vt indiscretè &*
C *Dominus Maiestatis dicatur esse qui passus est, & Filius hominis, sicut scriptum est: Qui descendit de cælo. Per naturam igitur hominis & dubitauit, & tæduit, & resurrexit. Quod enim ceciderit, hoc resurgit. Per naturam hominis dicit etiam illud de quo calumniari solent: Vado ad patrem: quoniam pater maior me est. Quomodo vadit nisi per mortem, & venit nisi per resurrectionem? &c.*

Ambrosius.

Theodoretus Dialogo tertio qui dicitur Impatibilis, *Quando ergo dicit sacra scriptura: Extu-*
D *lerunt autem Stephanum viri pij, & fecerunt planctum magnum super eum, dicesne animam vnà cum corpore esse sepulturæ mandatam? Nequaquam. Et quando audieris Iacobum Patriarcham dicentem: Sepelite me cum patribus meis, de corpore an de anima hæc dicta esse conijcis? Clarū est quod de corpore. Dicitur etiā, illic sepelierunt Abrahamum & Sarā vxorē eius & illic sepelierunt Liam. Et sane in ijs quæ legisti, corporis non meminit sacra scriptura, sed per omnia animam simul & corpus significauit. Nos autem rectè diui-*
E *dimus, & dicimus animas esse immortales, sola autem corpora Patriarcharum esse in duplici spelunca deposita. Et quando audiuerimus Actuum historiam narrantem, quòd Herodes interemit Iacobum fratrem Domini gladio, neutiquam animam mortuam esse existimabimus. Non ergò tibi videtur valde impium & miserum eos quidem, qui hominum nomina audiunt, non semper animam simul & corpus intelligere. Nec cùm scriptura de morte & sepulchro loquatur intelligere, quòd vnà cum corpore animum comprehendat,*
F *sed ea soli corpori conuenire putare, scire autem immortalitatem animæ Domini doctrinæ credentes. Qui autem filij Dei passionem audiunt, ne hoc quidem facere, sed corporis quidem cui conuenit passio minimè meminisse: diuinam autem naturam quæ est impatibilis, & immutabilis & immortalis verbis suis mortalem & patibilem ostendere. Idque cùm sciant, quod si pati posset Dei Verbi natura, fuisset superuacanea corporis assumptio.* Idem in eodem Dialogo: *Passio autem quid est aliud quàm euersio & mutatio? Si enim, qui an-*
G *te incarnationem erat impatibilis, post incarnationem passus est, mutationem vtique sustinens passus est. Et si qui antequam homo fieret erat immortalis, postquam homo factus est, mortem gustauit, vt vos asseritis, post-*

Theodoretus.

A *quàm homo factus est, omnino mutatus est, mortalis ex immortali factus. Sed huiusmodi vita, eorumque parentes & autores, benedicti patres à sacris cœptis in Synodo Nicena exterminant, & tanquam putrida membra à sano corpore resecant.* Præterea ibidem sic scribit: *Sed nos apertè ostendimus, nullo modo posse mortis esse particeps, quod est natura immortale. Neque enim anima, quæ vnà cum corpore creata, eique coniuncta est, & cum eo peccati fuit particeps, potuit cum eo mortis habere societatem propter solã naturæ immortalitatem, etc.* Ad hæc dialogo tertio. *Diuus Petrus in sua catholi-* B *ca, Christum carne passum esse dicit. Qui autem Christum audit, non incorporeum Deum Verbum intelligit, sed incarnatum. Christi ergo nomen vtranque naturam significat. Illud autem carne adiectum passioni, non vtranque, sed alterutram passam esse designat. Qui enim audit Christum carne passum, eum rursus vt Deum impatibilem intelligit: soli autem carni passionem tribuit.*

Fulgentius.

Fulgentius ad Thrasymondum libr. 3. *Hoc igitur personæ inseparabilis vnitas, in qua Deus & homo* C *vnus est Christus, fecit, vt & homo Christus per gratiam nasceretur ex Deo, salua veritate ac plenitudine humanæ naturæ. Et idem Deus Christus voluntariè pateretur in carne, salua impaßibili plenitudine diuinæ substantiæ, &c.* Et mox: *Hæc dum quidam minus attendunt, diuinitatem Christi non dubitant subijcere paßioni, & audientes Christum in carne passum, putant Deum carni fuisse compassum, minus attendentes diuinam illam atque immutabilem Filij Dei substantiam, & in carne paßibili paßionem suscepisse, & eum carne paßionem sen-* D *tire non potuisse, &c.* Et mox: *Item secundum susceptam animam Deus tristis fuit, sed in anima tristitiam sensit, Cùm anima tristitiam sentire non potuit. in sua Deus anima suam voluit esse tristitiam, & in sua carne suam Deus esse voluit paßionem, quia totus in toto homine permanens inseparabilis Deus, nec animæ tristãti defuit, nec carnẽ sua impassione deseruit. Sed in Christo tristi & passo licet deitatem separare non posset, patiens & tristis humanitas, in toto tamen homine tristi non est Diuinitas tristata, et in homine toto patiẽti non* E *est diuina natura compassa. Sicut moriente carne non solùm deitas, sed nec anima Christi potest ostendi commortua. Aliud est enim in carne passum Deũ dicere, aliud carni prædicare cõpassum: aliud in anima cõtristatũ & aliud cũ anima contristatũ. Passus est Deus in homine, quia vna est Dei hominisq; persona. Non est compassus Deus homini quia in vno Christo non est confusa Dei hominisq; substantia.* Et mox: *Christi diuinitas, quia verum hominem suscepit, ideò cunctas naturæ humanæ infirmitates veras quidem, sed voluntarias in eadem veritate naturæ* F *(duntaxat humanæ) sustinuit. Quis autem tam mortiferam sectetur, improuidus de Christo sententiam, vt famem illam, sitim, laßitudinem, paßionem, mortem, & rursus tristitiam, perturbationem, metum & tædium (quæ carnis & animæ esse nemo potest aliquatenus dubitare) sic vera fuisse credat in natura hominis, vt ab his immunem non credat substantiam deitatis? &c.* Et mox, *Veruntamen cum sola caro moreretur & resuscitaretur in Christo propter vnitatem personæ Dei & hominis, Filius Dei dicitur mortuus, &c.*

Simile Cyrilli de anima & corpore.

G Restat nunc vt veniam ad Cyrilli similitudinẽ de anima. quæ mihi non displicet, sed vehementer probatur. Ea, si quid corpus passum fuerit, extra passionem manet, quantum ad eius naturam pertinet, attamen nec extra passionem esse intelligitur. Quare? Quia corpus inquit, quod patitur est propriũ eius. Ita passus est [illegible], quia natura patiebatur, quam suam & propriam fecerat. Simile, nihilominus fuisset expressius adductũ de morte, quòd anima sit & ipsa quibusdam passionibus obnoxia, minimè verò morti. Residet mors tantummodo in corpore, ad animum autem non habet accessum, cùm omnino sit immortalis. Ex corpore quidem oritur, sed etiam in eo desinit.

Seuerianus.

Cùm verò de cõmunicatione proprietatũ inter naturam humanam & diuinam Christi per multa iam dixerim, & complura loca ex patribus adduxerim, ad meam confirmandam sentẽtiam, adhuc non pauca mihi occurrunt, quæ (vt iudico) non sunt prætereunda. Seuerianus episcopus Gabalarũ de natiuitate Christi, Theodoreto referente Dial. 2. ita scripsit: *Talis enim quoque Christus natus cœlestis & terrestris, qui continebat & non continebatur. qui videbatur & sub visum non cadebat, cœlestis secundum naturam diuinitatis, terrestris secundum naturam humanitatis, videbatur secũdum carnem, non videbatur secundum spiritum: & continebatur quo ad corpus. quantum autem ad Verbum attinet contineri non poterat, &c.* Hinc iam vides res ipsas quasdam esse proprietates naturæ diuinæ, quæ humanitati non communicentur, & quasdã sic esse hominis, vt in deitatẽ trãsfundi nõ possint.

Eusthatius.

Eustathius Anthiochenus episcopus ex libro de Anima, eodem referente authore, ait: *Si enim est incorporeus nec manuum tactui cedit, nec sensibus, neq; oculis apprehenditur, non accipit vulnera, non clauis configitur, non est mortis particeps, non terra conditur, non sepulchro includitur, non surgit ex monumento &c.* Hæc quoq; dicta ostẽdũt. quæ oĩa sic humanæ naturæ sint, vt verbo non communicentur.

Augustin.

Et Augustinus ad Dardanum: *Sicut ergo potuit rectè dici Dominus gloriæ crucifixus, cum ad solam carnem illa paßio pertineret, &c.* Is quoque dicit passionem tantummodo ad carnẽ pertinuisse: prædicantur quidem hæc [illegible] de vtraque natura, quamuis reipsa tantùm ad alteram pertineant: quæ nisi quis prudẽter animaduertat, in diuinis literis periculose hallucinabitur. Dicit Christus in Ioanne cap. 6. *Cum videritis, filium hominis ascendentem,* humanitati hoc tribuatur: *Vbi erat prius,* nimirum quo ad diuinitatem. Item cap. 1. *Hic est de quo dicebam, qui cùm me sequeretur,* scilicet iuxta hominem, *antecessit me: quia prior me erat,* nimirum iuxta diuinitatem. Item Ioan. 16. *Exiui à patre & veni in mundum,* hoc de ipsa Deitate solum accipiendum est. Preterea, *Relinquo mundum & vado ad patrem,* Hæc ad humanitatem attinent. Ad hæc: *Ille me glorificabit,* Scilicet quò ad humanitatem: Deinde, *Quia de meo accipiet,* nempe vt Deo & Dei filio. Dicuntur hæc in scripturis quę attuli confusè de ipsa persona Christi, sed ita sunt propria vni eius naturæ, vt alteri non queant attribui, nisi quo ad vocem & loquendi formulam.

Cyrillus.

Vnde Cyrillus in Ioan. lib. 1. ca. 4. rectè scripsit: *Quare fit vt multa nõ vt dicãtur, sed vt rebus cõuenit intelligãtur.* Idẽ pater in Dial. de Trin. lib. 5. scripsit:

Igitur

Igitur quando aliqua minora sunt, quàm gloria Dei requirat, nec transcendunt naturam factam, dicunturque de Filio. ne Ineffabilem statim ex patre propriè naturam cogites, sed feliciter vade, quo considerationum scopus tendit. Neque ea quæ propriè deitatis sunt, humanitatis adscribas conditionibus. Neque humanitatis paruitatem summæ naturæ tribuas, quasi illi propriè agnatã: sed discretam & idoneam in vno quoque dictionem fieri scias Sic enim poteris & non aliter, certissimam contemplationem capere, &c. Si hac regula Pantache vtereris, non omnes proprietates re ipsa vtrique naturæ cõmunicares. Idem Cyrillus in Epist. ad Ioan. Antiochænum ait: *Præterea & impassibile esse verbum Dei confitemur omnes, etiam si sapientissimè mysterium hoc dispensans, sibi ipsi quæ propriæ carnis acciderunt passiones adscribere videatur. Hactenus & sapientissimus Petrus, Christo igitur, inquit, in carne pro nobis passo: nõ dicit in natura inenarrabilis diuinitatis. Vt n. ipse omnium credatur esse seruator, secundum dispensatoriã appropriationem, propriæ carnis passiones (sicut dixi) ad seipsũ refert, &c.* Constat iam hinc, passiones Christi fuisse carnis: de Verbo autem dici, quatenus ipsum illas ad se retulit. Sunt itaque illius existimatione, ac prædicatione scripturarum. non quòd ipsum Verbum reipsa mortuum & passum fuerit. Cyrillus cùm diceret Verbum passum carne, multorum offensionem incurrit. Quare se purgãs anathematis. 12. scripsit: *Quia autem dicimus propriũ eius corpus esse, quod ex sancta virgine assumptum est, eam ob causam iustissimã. carnis passiones eius esse dicimus secundum dispensatiuam appropriationem, seruata vbique natura eius impassibili: Deus enim est ex Deo. Quando igitur carne dicitur pati, non ipse in propria natura intelligitur pati: ipsius enim factum est vnitum sibi corpus sicut dudum dixi, &c.* Affirmat igitur & ipse Verbũ in natura sua non esse passum. Cyrillo adiungere licet Theodoretum, qui 3. suo Dialogo ita scribit: *Quæcunque diuina nomina dimisit scriptura libera à passione, tu quoque ea libera esse finito, nec ois passionem tribue. Huic vocabulo Deus nequaquam passionem adiunxit, &c.* Et mox: Non recipit istam loquutionem, Verbum fuisse passum carne. Nam ait: *Sic dici modum passionis, non impatibilitatem hoc autem ne de humana quidem anima dixerit quispiam Quis enim dixerit. nisi valdè delirus. quòd anima Pauli mortua est in carne? Hoc ne de homine quidẽ improbissimo ac sceleratissima diceretur. Sunt enim etiam malorũ immortales animæ. Sed illum quidem verbi gratia homicidam interemptum esse dicimus, eius autem animam nemo dixerit occisam esse carne, &c.* Concedit tamen is author Christum esse passum carne, vnà cum Petro, Verbũ antẽ passum carne, minimè recipit. Causa verò huius cõfusionis & vocũ cõmunicationis proprietatũ à Naziãzeno traditur, in Expositiõe priori ad Cydoniũ, dicẽte: *Si quis dicit carnẽ Domini de cælo descendisse, & nõ ex nobis hinc esse, anathema sit. Illud enim, Secundus homo è cælo. Et Qualis cælestis, tales & cælestes Et: Nemo ascendit in cælum nisi qui descendit è cælo: filius hominis: & si quid aliud est huiusmodi, existimandum est dici propter vnionem cum homine, quemadmodum & per Christum omnia facta esse, & habitare Christum in cordibus nostris, non qua Deus apparet, sed qua intelligitur, confusis vt appellationibus, ita etiam naturis, &c.* Confusis inquit natu-

Declaratio qua Cyrillus seipsũ exposuit.

Theodoretus.

Naziãnzenus

A ris, non reipsa, sed nostra generali, ac distincta intelligentia, & confusis nostro inarticulato & indistincto sermone. Mens huius patris est, quia naturæ sunt coniunctæ. ideò sequitur confusio appellationum, & vocabula verbaque proprietatum de vtraque natura dicuntur, non quod reipsa omnes proprietates in vtraque natura insint. Ostendit etiam idem Doctor in 2. oratione de Filio, istam communicationem de qua nunc agitur esse quoad voces & loquendi formulas. Dicit e-
B nim: *Et hoc est quod facit errare hæreticos, nominum cõiunctio. Signum autem hoc est, quòd quando naturæ intelligentia seiunguntur, vnà quoque nomina diuiduntur, &c.* Cernis iam de obscuritate agi, quæ nõnunquam occurit in scripturarum dictis, ea verò facilè tollitur cùm intelligentia nostra distinguimus Christi naturas: quia tunc proprietates & vocabula cuique naturæ applicamus, vt ei conueniunt. Iuxta eandem sententiam scribit idem pater in eadem oratione. *Et hoc est quod in causa est*
C *vt errent hæretici, nominum coniunctio, Signum autem hoc est. quod quando naturæ intelligentia seiunguntur, diuiduntur etiam nomina. Audite Paulum dicentem: Vt Deus Domini nostri Iesu Christi, pater gloriæ, Christi quidem deus, pater autem gloriæ. Et si enim vtrunque simul vnum. sed non natura, eorum autem congressu & coniunctione. quid potest esse notius? Quin tum dicatur ipsum accipere vitam, iudicium, hæreditatem gentium, potestatem omnis carnis, gloriam, discipulos vel quæcun-*
D *dicuntur, & hæc sunt humanitatis, &c.* Hic quoque animaduertis nominum esse coniunctionem nõ proprietatum. Deinde quasdam esse proprietates vni tantum naturæ congruentes. non alteri, licet id scriptura non distinguat, ostendit eruditissimè Theodoretus, exemplis ab animo & corpore hominum ductis: ita quippè Dialogo 3 loquitur. *Quando audierimus sacrorum Euangeliorum historiam declarantem, quòd obtulerunt Deo paralyticũ in lecto iacentem, partium ne animæ dicimus fuisse solu-*
E *tionem, an corporis? Non vtique animæ. Et quando epistolam ad Hebræos legentes, inuenerimus illum locum vbi dicit Apostolus: Propter quod remissas manus, & soluta genua erigite, & rectos gressus facite pedibus vestris, vt non quod claudicat auertatur, magis autem sanetur: de partibusne corporis dicemus hæc sanctum Apostolum dixisse? Nullo modo. Sed animæ timiditatem & ignauiam eum auferre dicemus, & ad virtutem & ad animi magnitudinem incitare discipulos. Sed non inuenerimus hæc sacra scriptura distingui. Neque enim cùm Isaac narrasset cæcitatem, corporis meminit. Sed Isaac*
F *absolutè dixit esse cæcum. Nec cùm prophetas nominasset videntes, dixit eorum animas videre, & intueri quæ occulta sunt. sed ipsarum tantùm personarum meminit, &c.* Et mox: *Nos autem sensum verborum seruantes, cognoscimus, quæ nam animæ, & quæ nam sunt corporis propria: quia rationis facultate præditos nos fecit Deus. Hac ergò ratione in eo qui nos fecit & seruauit, vtamur, & agnoscamus quæ nam eius humanitati, & quæ diuinitati conueniunt. Nec timenda est vnionis dissolutia. Nam cùm in Isaaco, prophetis, & paralytico id*
G *fecimus, naturalem animæ & corporis vnionem non soluimus: nec à proprijs corporibus animas separauimus, sed sola ratione discreuimus, quid sit proprium animæ, quid corporis. Quomodo ergò non est mise-*

Theodoretus.

Non soluitur vnio hypostatica, licet non omnes proprietates communicentur.

rũ, nos qui hoc in animis & corporibus facimus, id in seruatoris nostri corpore facere recusare, & naturas confundere, quæ habent inter se differentiam, non quantam habet anima ad corpus, sed quantum distat quod est recens ab æterno, & quod factum est ab eo qui fecit? &c. Quis non videat in commemoratis exemplis quasdam proprietates ita corporis esse, vt ad animum non attineant, & vicissim alias animi sic esse, vt corpori non queant communicari? nec tamen ob id animi & corporis hypostatica vnio soluitur.

Ex hoc eodem scriptore alia multa possem afferre testimonia, quibus ostenderem, naturarum vnionem minimè solui, licet omnes proprietates inter vtranque non communicentur: Nec nō communicationem ἰδιωμάτων potius quo ad vocabula & phrases esse animaduersam, quā quòd ipsæ qualitates & attributa inter naturas confundantur. Nec pauci fuerunt ex Patribus, qui disertis verbis hoc tradiderunt, non dissolui naturarum vnitatem, licet inter eas non fieret ἀντίδοσις vel communicatio omnium proprietatū. Ideò non pigebit eorum dicta recensere.

Ambrosius. Ambrosius de Fide ad Gratianum lib. 2. ca. 4. *Nam paulo minus minoratum ab angelis videmus Iesum propter passionem mortis, gloria & honore coronatum, vt sine Deo pro omnibus gustaret mortem, &c.* Quod græcè scribitor χωρὶς θεοῦ videtur legisse Ambrosios χάριτι θεοῦ Quin & Vigilius l b. 2. contra Eutychen eodem modo vt Ambrosius legit, *Vt sine Deo pro omnibus gustaret mortem.* Et mox in eodem loco: *Quàm benè autem posuit Apostolus, quòd sine Deo pro omnibus gustauerit mortem, ne diuinitatis illam passionem putaremus fuisse, non carnis.* Ergo mors non est communicata Deitati.

Vigilius. Vigilius libro primo contra Eutychen: *Sed ne adhuc de his proprietatibus dubites, audi manifestius. Proprium patris genuisse, & proprium filij natum fuisse, proprium verò est spiritus sancti procedere, nec omnino reciprocari alteram personam, quod est vnicuique personæ peculiariter proprium. Si ergo hæ tres personæ habentes singulæ proprietates suas, quibus significandæ distinguantur, non quibus separentur, vnus est Deus, quomodo filius salua vtriusque naturæ proprietate, non vnus est Christus? Nam & in homine, si subtilius disputare velimus, pleraque inuenies ita proprietate quadam sequestratius distincta, vt si & ibi calumniari volueris, de vno homine multos homines facias. Hominem ergo per ordinatas corporalium membrorum distinctiones quinque constare sensibus nemo est qui nesciat, quisensus ita officij sui proprietatem naturaliter obtinēt, vt nihil secum habere commune, nihil sibi de alterius valeant vindicare. Et vt omnia specialiter commemorem, Visus ita ministerij, sui proprium officium gerit, vt nec audire, nec odorare, nec gustare, nec contrectare possit. Auditus ita naturæ suæ administrat officium, vt nec videndi, nec odorandi, nec gustandi, nec contrectandi officium subeat. Odoratus quoque sic famulatus sui officio fungitur, vt nec videat, nec audiat, nec gustet. Gustus etiam nec videt, nec odoratur, nec contrectat. Tactus denique qui est vltimus sensus, nec visione fruitur, nec auditum percipit, nec odorem capit, nec gustum discernit. Et cùm sint hæ omnes membrorum species tam diuersæ, tam discretæ, ita naturalibus*

A *proprietatibus substitutæ, vt nihil communionis, nihil societatis ad se inuicem habeant, sed priuato quodam & solitario iure propriæ functionis ministerium impleant: vnus tamen idemque est homo, qui commodè quinque corporalibus sensibus varia proprietate à se inuicem differentibus constat: ita quinque secundum istorum deliramenta personas habere deberat, vt quanta sunt proprietates sensuum, tanta esset & numerositas personarum. Dehinc inedia affici, comedere, sitire & bibere, sedere & incedere, cubitum ire & de somno surgere, algorem perpeti & æstibus vri, licet non sint animæ passiones, vt ea*

B *aut patiatur, aut agat, tamen hæc carnis sunt propria. Item sapere, intelligere, obliuisci, in memoriam reduci, lætitia efferri, tristitia deijci, mansuescere lenitate, furore atque ira immanescere, & quamplura his similia, quæ persequi longum est, licet non sine corpore agantur in anima, tamē animæ sunt propria: nec tamen quispiam ausus est vel audet dicere, hominem duas personas habere, in qua tantas proprietatū differentias cernit esse, &c.* Cognoscemus in ijs verbis hominem esse commu-

C ne subiectum, & de illo rectè dici quòd audiat, videat, olfaciat, gustet & tangat. Et nihilominus visui non damus vt audiat, nec auribus vt videant, & nihilominus manet salua eadem persona. Ita Christum credamos vnam esse personam duarū naturarum, per quarum alteram sit certo loco, & per alteram vbique. Et licet humanitas non sit vbique, nec diuinitas certo loco teneatur, manet attamen salua vnitas personæ, nec diuiditur. Vigilius.

D Item lib 4. contra Eutych. *Miror autem quomodo non hac existimatione Apostolum quoque Paulum accensueris: quia & ipse duo quædam esse dixit in vno homine, vtcissim quæ sua sunt propria operantes et contra se inuicem nitentes, spiritum videlicet & carnem. Hæc,* inquit, *sibi inuicem aduersantur. Sicuti ergo vnus est homo, in quo sunt duo quædam in se inuicē permanentia, & sua quæque propria operantia, nec potest alius dici, dum secundum carnem sapit, & facit, & alius dum secundum spiritum viuit, sed idem ipse est in vtroque, habens in se*

E *vtrunque.* Præterea eodem lib. 4. *Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere. Ostendens in vnoquoque nostrum vnum esse mortalē, et aliū immortalē. Caro quippe in nobis moritur. Vnde & in symbolo Carnis resurrectionē nō Animæ cōfitemur, quā esse immortalem credere iubemur. Quia ergo Seruator in vno homine duo ista diuisit, quibus & proprietatem qualitatis assignauit, ideo putandus est vnum hominem in duos homines diuisisse? Si ergo vnus est homo, qui moritur ex vno, & non moritur ex altero, certè vnus est Christus qui mortuus est ex carne & non est mortuus ex*

F *Verbo. Quia secundum naturam quæ in eo mortalis fuit, mori potuit: secundum illam autem quæ in eo mori non potuit, semper immortalis permansit.*

Adhæc contra Eutychen libro quinto. *Sed iam vltimum decreti capitulum videamus, ex decreto synodi Chalcedonensis. Vnum eundemque Christum vnigenitum confitemur in duabus naturis inconfuse, inconuertibiliter, indiuise, inseparabiliter cognoscendo. Nusquam duarum naturarum diuersitate euacuata propter vnionem, salua magis proprietate vtriusque*

G *naturæ in vnam personam atque substantiam conuenientibus; non vt in duas personas diuisum aut segregatum, sed vnum eundem, vnigenitum Filium, Deum Verbum, Dominum Iesum Christum. In hoc capitulo*

hoc

hoc eis displicet, quod dixerint, salua proprietate vtriusque naturæ vel nō euacuata naturarum differentia, &c.

Ex ijs iam potes cognoscere vnitatem duarum naturarum in vna persona conseruari, quamuis non omnes proprietatus vtrinque communicentur. Fatentur etenim omnes deitatem non suscipere passionem: sed naturæ humanæ fuisse, vt pateretur & moreretur: nihilominus tamen seruata est hypostatica vnio. Ad eundem modum sentiendum est, humanitatem non esse participem vbiquitatis, licet diuinitas vbique sit. Neq; propterea hypostatica vnio soluitur.

Cyrillus.

Sed redeo ad Cyrillum. In expositione Symboli Niceni, quæ habetur in Concilio Ephesino Pag. 546. vbi sic ait: *Inueniemus igitur dicentem diuinum Baptistam, Post me venit vir, qui antè me factus est, qui prior me erat. Deinde quomodo qui post ipsum erat, prior eo fuit? Quia enim Christus secundum tempus carnis tardius venit quàm Iohannes, quomodo non omnibus manifestum? Quid igitur ad hæc dixerit quis? Soluit nobis ipse saluator quod quæritur. Dicebat enim Iudæos alloquens, Priusquam Abraham fieret, ego sum. Nam erat quidem & ante Abraham, diuino more, &c.* Hic quoque consydera istam proprietatem, naturæ humanæ minimè communicari. Et mox: *Deinde, Quomodo factus est primogenitus ex mortuis? & primitiæ dormientium? Nam quia mortis susceptibilem propriam carnem fecerat gratia Dei, sicut dicit sapientissimus Paulus, pro omnibus gustauit mortem carne, qua ipse pati potuit, non abiecto autem eo quod ipse erat vita. Itaque etiam si diceretur carne passus esse, non natura deitatis suscipiet passionem, sed vt iam dixi, propria caro est quæ suscipit passionem, &c.* Hinc etiam intelligis quomodo passio communicetur Verbo, non quod ipsum patiatur, sed quia caro quæ illi propria facta est, suscipit passionem.

Idem rursus habetur in Synodo Ephesina articulo 13. *Neque enim prius natus est homo communis de sancta virgine, & tunc demum inhabitauit in eo Verbum, sed in ipsa vulua, vteroque virginali secum carnem coniunxit, & substinuit generationem carnalem, carnis suæ natiuitatem suam faciens. Sic illum dicimus passum esse & resurrexisse non quia Deus Verbum in sua natura passus sit, aut plagas aut clauorum transfixiones aut aliis vulnera susceperit (Deus namq; incorporalis extra passionem est) sed quia corpus illud quod ipsius proprium factum est, hoc sustinuit, ideò hæc omnia pro nobis ipse dicitur passus. Inerat enim in eo corpore quod patiebatur, Deus, qui pati non poterat. Simili modo & mortem ipsius intelligimus. Immortale enim & incorruptibile naturaliter, & vita, & viuificans Deus Verbum. Sed quia corpus ipsius proprium, gratia Dei, iuxta Pauli vocem, pro omnibus mortem gustauit, idcirco ipse dicitur mortem pro nobis passus: nō quod ipse mortem esset expertus, quod ad ipsius naturam, (insania enim est hoc vel sentire, vel dicere) sed quòd, vt diximus, vera caro ipsius mortem gustauit. Ita & resurgente carne ipsius, rursus eius resurrectionem dicimus, non quia in corruptionem ceciderit (quod absit) sed quia eius resurrexit corpus. &c.* Ista vt arbitror te iam satis docent, non omnes proprietates re ipsa vtrique naturæ communicari.

Nunc restat vt ostendam quomodo illa dicta scripturæ soluēda & interpretāda sint, in quibus A nomina proprietatum inter duas naturas communicantur, vel permutantur. Primùm spectanda est ipsa persona de qua illa dicuntur: deinde animo prudenter contemplandæ sunt duæ naturæ, ac proprietates distribuendæ, vt illis conueniunt. Dicitur Christus factus ex semine Dauidis & ex muliere, quia persona filij Dei sibi iunctam habuit naturam, quæ semen Abrahæ ac Dauidis fuit, & ex illis fluxit. Dominus gloriæ dicitur crucifixus. quod Verbum Dei vnitam si- B bi habuerit eam naturam, quæ in cruce passionē & mortem subijt. Deus ecclesiam sanguine suo redemit, quòd illam naturam assumpserit, ex qua sanguis causa nostrū omnium fusus fuerit. Christus frater noster appellatur. nimirū quod carnē generis nostri assūpserit. Sonat præterea in ecclesia dulcissima sententia, Christus est filius Dei vnigenitus ex patre ante secula natus, nempe quòd in eo sit persona & hypostasis diuina, quæ ante omnem æternitatem ex patre prodijt. Item C Christus vnum est cum patre, quia persona diuina quę humanitatē sustentat, patri est ὁμοούσιος id est consubstantialis. Filius Dei ascendit in cœlū quia naturam assumpserat, quæ eò est delata. Cū Christus in terris loqueretur, filius hominis dicebatur esse in cœlo. quia natura humana illi personæ seu hypostasi erat coniuncta, quæ in cœlis erat. Filius hominis descendit de cœlo, id est persona diuina è cœlo descendit quæ sibi naturam D coniunxit humanam. Ex his formulis expositionum citra vllam offensionem omnes huius generis loquutiones vt sanas & veras poterimus admittere. Iam satis fusè tria tibi ostendi: nimirum Nō omnes proprietates vtrique naturæ ipsa re promiscuè communicari. Deinde illam communicationem sæpius esse vocum & loquutionum quàm ipsarum proprietatum. Ad extremum certam rationem indicaui qua illa dicta obscura & duriora resolui possint, & reddi planissima.

Multarum propositionum declaratio per cōmunicationem idiomatum.

E PAN. Quæ retulisti. quoniam ad stomachum meum parùm faciunt, ea prætereunda censeo, verùm ad id mihi respondeas velim. An putes deitatem solam esse viuificam? ORO. Fateor, si viuificam intelligas per se & (vt cum scholis loquar) independenter: alioqui cōmunicatur: nam & carnem Christi viuificam esse non inficiarer, non quod ex sua vi id habeat, sed ex fonte deitatis, cui personaliter est vnitá.

Caro Christi an viuifica.

PAN. Vndecunque ipsam habeat, non moror eam tamen habet. Sola item deitas est adoranda F & tamen caro Christi adoranda est, non quidem si sola. vt humana caro, absque deitate consyderetur, sed quia est cū deitate personaliter vnita. ORO. Cū sanctificatio verbo externo vtcunq; detur, & baptismo, non mirum videri debet, si etiā carni Christi concedatur, quæ instrumentum est sanctificandi multò propinquius, ac sint vel externum verbum, vel sacramenta. Nec à facultate viuificandi quicquam de proprietate ac veritate humanæ naturæ detrahitur, sicuti fit à vestra G vbiquitate, quæ illam exuit suis terminis, sua descriptione: suisque lineamentis, citra quæ constare non potest. Minus etiam impedior adoratione communicata, cum Christi caro secum habeat

Illæ proprietates reipsa cōmunicantur quæ nihil detrahūt de veritate naturarum.

beat cōiunctā oaturā diuinā, Ex qua tamen conionctione mioimè seqoitur vnam earū naturarū tā latè patere quàm alterā. Profectò si vnà cū rege adoratur eius porpura, qua est indotus, nil obstat quo minus vnà cum filio Dci etiam eius caro adoretur, quam de ventre virginis assumpsit. Ista sunt [illegible], oeque ad rem oostraio quicquam faciunt.

PAN. At si libet nostram seotentiam aliquod Patrum dictis confirmare. Quod eoim mihi nō assentiris, illis fortasse dabis, graui eorum permotus autoritate. Basilius scribens in sāctā Christi Natiuitatem, ait, *Quomodo Deitas est iu carne? Quemadmodū iguis in ferro,* [illegible], *Hoc est, non transitiuè, sed distributiuè. Nou enim excurrit iguis ad ferrum, sed manens in loco distribuit ipsi propriam facultatem.* Et mox: *Quomodo igitur Deus Verbum corporea debilitate non impletum est? Dicimus, Velut noque iguis ferri proprietates trausumit. Nigrum est ferrum & frigidum, sed tamen iguitum ignis formam induit: & ipsum illustratur ac candesit, nou nigre faciens ignem: & ipsum inflammatur, nou frigefaciēs flammam,* Sic sanè etiam humana domini caro, ipsa particeps facta est deitatis, non suam propriam deitati tradidit imbecillitatem.

Basilius.

ORO. Quod à Basilio rectè dicitur, non inficior, Naturam scilicet diuinam Christi humanitati distribuere suas facultates, non tamen omnes, verùm illas tantum modo, quæ illius capacitatem non superant Nō enim ei dat vt sit immensa vel increata, nec etiā vt sit vbiqoe. Gloriæ autem ac felicitatis, nec non vim faciendi miracula, & sanctificandi, aliaque similia citra controuersiam illi distribuit. Nec similitudo ferri cādentis displicet, cum sit pulchra, & ad rem quæ tractatur, eleganter accommodata: quia nec ignis omnes proprietates, quas habet, ferro communicat. Etenim cum sit leuissimus oioium corporum, quę degunt sub lonam, ferrò quamuis candenti non largitur suam leuitatem, neque dat vt sursum asceodat, imò si è manibus proijceretur, non vtique ad summa, verū ad ima tenderet. Deinde non habet quemadmodum ignis partes raras, sed adhuc quamuis ignitum solidum ac densum corpus manet: vtque igne ferrum commutatur, vt fiat candeos, mollescat, illustretur & nonnihil purgatius euadat, ita corpori Christi ex oatura diuina claritas, agilitas impassibilitas, & cætera felicitatis dotes accesserunt. Verùm qoemadmodum leuitas, ascensus ad loca superiora, nec noo raritas partium, si ferro cooferrentur, id non paterentur amplius esse ferrum, sic humanitati Christi si assueretur immēsitas, impletio multorum locorum simul, nec nō tua vbiquitas, ea illam non amplios esse oaturam humanam sineret. Miror attameo, & quidem vehemèter, abs te allatum bunc locum Basilij, cùm tuam senteotiam acriter oppugnet. Nam antea vebemeoter contendebas passionem & mortem Deo Verbo propriè fuisse communicatam, re inquam ipsa, & non verbali communicatione. Hic verò pater Deum Verbom ait oon fuisse impletum corporea debilitate. Quare debilitatem humanitati relinqoit, oec illam naturæ diuinæ attribuit. Idque suo confirmat simili, dicendo, *Ve-*

Simile Basilij de ferro cādeti.

Basilius.

A *lut ueque ignis proprietates ferri transumit.* Aodis Pantache, de ijs proprietatibus loquitur quæ ad infirmitatem attinent, Eæ diuinitati non communicantur, nisi, quemadmodum superius docui, quatenus per iocarnationem, propriam & suam sibi fecit illam carnem, quæ est pro temporis ęconomia ob nostram salutem debilitata. Sententiam suam Basilius adhuc dilucidius exprimit addendo: *nigrū est ferrum et frigidū, sed tamen ignitū, formam ignis induit, & ipsum illustratur & candesit*

B *non nigrefaciens ignem & ipsum inflammatur, non frigefaciens flammā. Sic porrò etiam Domini caro ipsa particeps facta est deitatis, non suam propriam deitati tradidit imbecillitatem.* PAN. At ijs verbis non sēsit Basilius quod deitas in Cbristo noo fecerit sibi propriam imbecillitatem carnis, sed quòd oō sit ab imbecillitate carnis mutata. Et tameo sicut in ferrò ignito ignis absumit ferri nigrorem & frigiditatem, noo vt ipse fiat niger & frigidus, sed vt nigrorem & frigiditatem ferri absumat, ac ferrū

C inflammet & illustret: ita deitas in Cbristo assumpsit humanitatis suæ passionem & mortem, non vt ipsa io se pateretur & moreretur, sed vt passionem eius & mortem absorberet, atqua hominem illum cœlesti Maiestate ornaret. ORO. Frustra circunducuntur verba, vt emolliator seu peruertatur clarissima Basilij sētētiā. Quid iuuat interpretari deitatē nō fecisse propriā sibi debilitatē ita vt ab ea immutaretur? Hæc planè sunt [illegible] Deitatē propriè ac re ipsa cōmunicari passio

D oe & morti, nec pati, nec mori, neque immutari. Quicquid enim propriè patitur, ac moritur, proculdubio immutatur.

PAN. Nisi ex ipso Basilio quippiam aliud proferas, verba eius ad seotentiam meam pulchrè accommodantur. ORO. In eadem oratione circa finem ita scripsit: *Cogita, mibi velut Dco convenit, Domini incarnationem immacnlatam, & impollutam deitatem, etiam si in materiali natura gignatur, affectuositas corrigitur, non ipsa affectione im-*

Basilius.

E *pletur. Non vides Solem etiam iu cœno esse, & sordidis affulgere, & grauroleutia non frui, nec participare, imò vice versa eorum quibus sufficienter conversatus fuerit putrefactiones resiccat. Quid igitur times de affectiones experte, ac pura, & incorruptibili natura, ne quid aliquā de nobis maculam assumat? &c.* Primum dicit ipsam deitatem affectione minimè impleri. Nec deitatem per se ac seorsim consyderat. Verûm de illa tractat vt per incarnationem coniuncta est naturæ humanæ. Quid pulchrius est prætere a illa si-

F militudine, quam vsurpat, dicendo, Solem in cœno esse, ac sordibus affulgere, cùm tamen graueolentia nec fruatur, nec participet? Si hæc vera sunt, quid to aotea illam confingebas realem omnium proprietatom ioter duas naturas confusionem? vel vt ipse appellabas communionē? pręterea idem pater de gratiarum actione ita scripsit. *Quemadmodum igitur famem suscepit Dominus, vbi solidus cibus illi digestus fuit, & sitim percepit bumiditate in corpore consumpta, & lassatus fuit musculis*

Basilius.

G *ac neruis ex profectione in itinere superdistentis, non deitate per laborem domita, sed corpori accidentia, ex natura consequentia suscipiento, sic etiam lacrimas pertulit, naturale accidens carni accedere concedens, &c.*

Affirmat

Affirmat itaque Basilius Christum hæc passum corpore suscipiente accidentia, quæ consequontur ex natura. Proinde corpus erat quod has cōditiooes, affectus, & proprietates suscipiebat. Idcircò sapientissimè scripturæ doceot Christum passum, & adijciunt carne. Ita etiam vobis Pantache loquendum fuit Christum certo loco secundum carnem vel quo ad corpus ipsum contineri, vbique autem esse diuinitate. Hac dicendi & scribeodi formula vsa est hactenus ecclesia, sed vos ea spreta & reiecta, magna fidelium perturbatione, audetis affirmare Christum etiam quo ad homanitatem esse vbiqua, semper opponentes naturarum seu personæ dissolutionem, si aliter statuatur. Neque consyderatis oaturas in Christo oon discerpi, licet passiones in carne susceptæ diuioitatem non peruaserint, & eas disiungēdas conteoditis, si natura humaoa Christi vbiquitatem nō sit assequota. Ad hunc denique modum coocluiit Basilius *Lachrymatus est, naturale accidēs carni accedere cōcedēs, Vnde colligas oportet, lachrymas ita carni conuenire vt diuinitatis esse nequeant. Extendatur itaque natura diuina in immensum, nō autem vt coextendatur in immensum natura humana.*

Formula loquēdi vsitata in ecclesia.

P A N. Videris parū concionè ac proprie loqui. Corporeæ quippe molis ac magnitudinis est aliquod extendi: at Deus cùm sit spiritus, extēdi non rectè dicitur. O R O. Non possumus de spiritualibus arcaois iuxta eorum naturam propriè loqui. Desont vocabula, & certis dicendi formulis destituimur, ideò ad translationes à rebus corporeis deriuatas nos crebrò recipimus, & illis pro loco ac tempore vti consueuimus. Nec tamen ego primus, aut solus phrasim hoius generis induxi. Basilius quippe in concioe super initium Euangelij secundum Iohannē, ait, *Neque pater in loco, neque Filius in ambitu aliquo, ac circumscriptione confessa comprehensus, sed infinitus pater, infinitus filius. Omne quodcunque mente conceperis, & quocunque spiritu tuo perrexeris Deo repletum inuenies, vbique simul coextensam filij substantiam reperies, &c.* At orationem eius Græcam visum est adijcere, οὔτε ὁ πατὴρ ἐν τόπῳ, οὔτε ὁ υἱὸς ἐν περιοχῇ τινι, καὶ περιγραφῇ ὁμολογουμένῃ κατειλημμένος. ἀλλ' ἄπειρος μὲν ὁ πατὴρ ἄπειρος δὲ ὁ υἱός. πᾶν ὅπερ ἂν νοήσῃς, καὶ ὅπου ἂν περιέλθῃς τῷ πνεύματί σου, θεοῦ εὑρήσεις πεπληρωμένον, πανταχοῦ δὲ συμπαρεκτεινομένην εὑρήσεις τοῦ υἱοῦ τὴν ὑπόστασιν. Iā filij personā agnoscis oon solùm patri coexteosam, verùm etiam omnibus rebus quæ cogitaueris, & ad quæ accesseris. Et ratio quæ affertor consideraoda tibi est qoam diligeotissimè. *Quoniam*, inquit, *& filius est infinitus.* Quod si filius non esset infioitus vt pater, oon posset ei coextendi. Quamobrē vos oportet aot dare corpus Christi esse infioitum & ita deitati coextendi, aut si statueritis illud finitom, vt iuxta orthodoxam fidem sentire debetis, cogemini fateri, velitis nolitis, ipsum non posse infinitæ deitati coexteodi.

Basilius.

Verbum coextendi vsurpatū à Basilio in rebus diuinis.

P A N. At volo vt iam Cyrillum audias, qui ad hunc modum io Ioannem scribit: *Non imperitè omnino viuificam carnem esse negatis. Nam si sola intelligatur, nihil prorsus viuificare potest. quippe quæ viuificante indigeat. Cùm verò incarnationis mysterium laudabili cura scrutati fueritis, & habitantem in carne cognoueritis (quamuis nil penitus caro per seipsam possit) viuificam tamen esse factam credetis. Nam quoniam cū viuificante Verbo caro coniuncta est tota est effecta viuifica &c.* Et mox: *Quamuis natura carnis vt caro est viuificare nequeat, facit tamen hoc quia totam Verbi operationem suscipit. Si mel cùm naturaliter dulce sit, ea dulcia facit quibus immiscetur, nonne stultum erit viuificā Verbi naturam putare non dedisse homini in quo habitat, viuificandi virtutem.* O R O. Hic iam operam ludis, quoniam antea datum est eas diuinas proprietates humanitati communicari à deitate quæ illam oon euertunt, & nominatim expressi vim sanctificandi atque viuificandi carni Christi per deitatē posse cōuenire. Adhæc Cyrillus eleganter demonstrauit, quomodo viuificandi facultatem homanitas Christi habeat: Nimirum qoòd verbi operationem suscipiat. Vis quippe Deitatis per humanitatem Domini transit, & in nos deriuatur. P A N. Sed totam ait recipere. O R O. Totam ego intelligo, quæ facit ad viuificationem & sanctificationem. Alioqui tota vis filij Dei, qua regit orbem terrarum, & se io infinitō extendit, non clauditur & finitur in Christi homanitate, quæ finita est, & suis terminis circumscribitur. Similè verò quod affert de melle, satis illius mentem ac sensum declarat: Efficiuntor sanè dulcia quibuscunque mel admiscetur, at tamen haudquaquam tantum dulcedinis habeot quantum io seipso mel habet. Quo enim magis acribus, aut acidis commiscetur, dulcedo in eis minor deprehenditur. Idcircò antea cùm de communicatione proprietatum disserebamus, affirmaui eas commuoicari quidem, sed pro naturæ participantis eas capacitate.

Simile Cyrilli

P A N. Sed audiatur idem ipse pater De iocarnatione Verbi cap. 7. vbi ait. *Sicut corpus alterius est naturæ præter animam, vnus tamen ex vtroq; homo efficitur & vocatur: ita etiam ex perfecta Dei subsistentia, & ex humanitate perfecta, vnus est Christus. Hic in eodem simul Deus & homo. Et sua quidem dicit Deus Verbum, ea quæ sunt carnis propria: quia ipsius est corpus & non alterius. Communes autem facit, tanquam cum sua carne diuinæ suæ Maiestatis operationes, vt possit etiam viuificare mortuos, & sanare infirmos,* Et capite 8. *Cæterùm tanquam in imagine licet in carbone conspicere adunatum quidem humanitati Deum Verbum, non tamen proiecisse quod fuerat, transformasse autem magis assumptam naturam, in suam gloriam & operationem. Quemadmodum ignis ligno affixus & in id penetrans, comprehendit quidem ipsum, & quamuis lignum esse non desinat, vim tamen suam speciemq; transmittit omnem seque confert in lignum, & cum ipso iam quasi vnum aliquid æstimatur. Idem intelligo & de Christo. Adunatus enim inæstimabiliter humanitati, Deus, seruauit quidem ipsam in eo quod fuerat, & ipsa permansit quod erat. Semel tamen adunatus, quasi vnus iam cum ipsa putatur, ea quæ sunt illius, sua faciens, confereur autem ei & ipse naturæ suæ operationem, &c.* Et si autem hanc Cyrilli similitudinem de carbone, sicut illam de ferro, qoam suprà recitauimus caoillari quispiam, & exagitare porest, ac fortassis accommodatior esset similirudo de ignito auro, qoàm de ignito ligno aut ferro: Tamen non

Cyrillus.

C

est ignorum quatenus tales similitudines ad explicandum hanc idiomatum communionē adhibeantur, & quatenus pateant ac valeant. Neq; enim in alium vsum à nobis commemorantur, quàm vt saltem aliquo modo inenarrabilem illam Dei & hominis in persona Christi vnionem, ex qua communicatio idiomatum oritur, demonstremus. O R O. Nunquam inficias iui. Deum Verbum sua dicere, quæ suæ carni propria sunt: at de modo videndum est, quo illa & dicat & faciat sua. Tu rē sic accipis (vt suspicor) quasi hæreant & recipiātur in ipsa natura, cui dicuntur communicari: quod minimè verum est, Non enim mors & passio Christi hæserunt in ipsa diuinitate, quæ nec pati nec mori potest. Nos verò idcircò ista cōmunicari dicimus; quia natura humana, cui mors & passio accidebat, ipsius Verbi erat, nam illam per incarnationem suam fecerat. Hunc sensum nos amplectimur, & Cyrillus eum expressit, dicendo: *Quia ipsius est corpus, & non alterius.* Ad hunc etiam modū vos deberetis de vestra vbiquitate pronunciare, vt sæpe te monui, sed frustrà vt video. Quamuis natura diuina cui humanitas est copulata vnione hypostatica, est vbique, ipsa tamen humanitas loco suo finitur & clauditur. Sicut dicimus, naturæ humanæ Christi mori & pati contigit, cui tamen iuncta erat hypostaticè natura diuina, quæ cùm perpetuò sit immortalis & impassibilis, re ipsa nec mortua est nec passa. Mortuorum autem viuificationem, & infirmorum sanationem, atque huius generis proprietates humanitati facile communicatas iam bis dedi, quòd nihil prorsus de illius natura detrahat. imaginem carbonis, quantum ad præsens negotium potest accommodari, non reijcio. Verùm contra illam obijcio eadem, quæ prius aduersus eam quæ afferebatur de ferro candenti opposui. Humi quippe iacent carbones, quamuis igniti, nec ad superiora feruntur, quemadmodum ignis. Habent etiam suum quantumcunque pondus, nec ignis leuitatem sunt assecuti. Sunt adhuc densarum partium corpora, nec rari euaserunt, vt ignis. Candēt quidem specie, at eos comminuas, atrum videbis eorum puluerem. & nigra reddent corpora, licet candida fuerint, quibus eos affricueris. His addas: ignem & ligna consumere, ac ferrum imminuere cum inflammantur & ignita redduntur: cùm diuinitas Christi non sic humanitatem afficiat. Quare constat & dissimilitudinem hic esse, neque omnes proprietates communicari inter ignem, & lignum. Quid verò tibi velis de auro ignito, non satis percipio, nisi fortè innuas aurum ab igne non consumi, vt ligna & ferrum, sed potius perfici ac purius reddi, quemadmodum Christi humanitas à diuinitate non consumitur, sed perficitur. Ego verò quid in auro ignis faciat, aurifici expendendū relinquam. id tantùm affirmabo, ignem omnes suas proprietates auro minimè communicare Nam dum coquitur aurum, fluit & colliquescit, quod igni non est proprium. Deinde licet ignis illud peruadat, non tamen efficit vt sursum attollatur, vel vt siccum aut subtile reddatur, & for-

Cyrillus attulit similitudinem carbonis.

A tassis aliæ ignis proprietates possent reperiri, quas auro minimè communicat. Et illæ quas in eum transfundit, non ea excellentia præstant, ac eæ quas ipse in se habet. Nec porrò te oportuit laborare, vt similib. adeò multis communicationem proprietatum confirmares: quandoquidē à nobis ea vltrò ac spontè datur, si tamē illa recto modo, & orthodoxa ratione vtamur. Communicētur eæ proprietates, quæ naturis possunt cōgruere, quæ verò non queunt vel humanitati, B vel diuinitati adaptari, eis non attribuātur, nisi modo iam exposito, & patrum testimonijs confirmato.

P A N. Adhuc quæso te, ne graueris audire quæ scribat idem pater ad Successum: *Vnde puta beatissimum Paulum dicere. Etsi cognouimus Christū secundū carnē, nunc non nouimus. Dei enim (vt dixi) propriū corpus existens, omnia humana trāscendit, &c. Et mox: Ideoque diuinum quidem dicimus corpus Christi, quia corpus Dei est, & ineffabili gloria illustratur,* C *& incorruptibile, & itē sanctū, & viuificū confitemur.* O R O. De illis verbis (vt video) mirificè gloriaris ac triumphas Nam ea ille vester liber maiorib. literis habet in se cōscripta, O M N I A H V M A N A T R A N S C E N D I T, &c. At nos etiam fatemur Christi corpus omnia humana transcēdere, sed non ita vt corpus hominis esse desinat. Retinet quippe adhuc sua membra, lineamenta, fines atque circumscriptionem. Humana transcendit omnia, quæ ad imbecillitatē, D infirmitatem, & necessitates huius vitæ pertinent: non esurit amplius, non sitit, non fatigatur, non patitur, non moritur. Hæc humana sūt ab eius felicitate subducta. Nec vera esset alioquin Pauli sententia, Nō cognosci à nobis Christum secundum carnem, si eam sic acciperemus, quasi & credamus, & profiteamur illum iam esse vero corpore humano destitutum. porrò si hæc esset nostra fides, ab orthodoxa & vera doctrina E procul desciuissemus. Quod enim Verbum Dei semel assumpsit, nunquam passum est, neque patietur à se diuelli. Nunc verò minimè tecum disputo, an aliter quàm innuat Cyrillus Apostoli verba sint intelligenda: quoniam aduersus illū in præsentia non scribo: sed tuam interpretationem confutare pro viribus nitor, qui sic verbis huius patris abutaris: & liberè, in vniuersum, atque omnibus modis intelligas Christi humanitatem omnia humana transcendisse, ceu nihil F amplius in se humani habeat. Carebit itaque corpore, carebit etiam animo. Nec attendis in sententia, quam posteà subijcis, eiusdem Cyrilli, minimè recenseri quod tu maximè captas, Nempe Christi corpus effectum esse immensum, & esse vbique, Id profectò neque Cyrillus neque vllus ex patribus vnquam dixit. Illud ait, esse Illustratū ineffabili gloria, incorruptibile, sāctū, & viuificum. Huiusmodi autē *ἰδιώματα* communicari carni Christi nequaquam ambigimus,

Cyrillus.

Quomodo corpus Christi transcendat omnia humana.

G P A N. Quoniam Augustino soles multùm deferre, illum quoque volo vt audias. Is in sermone 14. De verbis. Apostoli, ad hunc modum scribit: *Christus descendit, Idemque filius hominis, qui*

Augustinus.

Filius

filius Dei sedet in cælo, qui ambulat in terra In cælo erat, quia vbiq; Christus: ideq; Christus, & filius Dei & filius hominis propter vnitatē personæ, in terra filius Dei, propter eādē vnitatū personæ probanimus esse in cælo filium hominū, &c. O R O. Dū sic loquitur Augustinus, vnitatem personæ respicit, atque ita dictū fuisse contendit, vt discamus non separare naturas à persona. Et hanc sententiam suam satis ostendit idem pater cùm pauló superius obiecerit sibi, ad hunc modum percunctando. *Filius ergo hominis descendit de cælo? Nonne filius hominis in terra factus est? Nonne filius hominis per Mariam factus est?* Respōdet, *Sed ô homo,* (inquit) *noli separare, quē volo copulare, &c.* Hoc dicit, nō significans humanitatem Christi esse vbique, quod alibi (vt apertissimè tibi ostendi) liquidis & claris verbis pernegat.

Filius hominis descendit de cælo, vt est intelligendū.

Verùm hìc ita loquitur, vt ostendat vnam esse personam, & vnum Christum, non duas personas, neque duos Christos. Et cùm dicitur, *Filius hominis descēdit de cælo,* vocabulo Filij hominis persona Christi demonstratur, quæ est hypostasis filij Dei. **C** Nam ea descendit de cælo, non humana natura. Nā quæ non fuit antequam ex virgine conciperetur, quomodo potuit è cœlo descendere. Cur verò Iesus Christus personam illam appellarit filium hominis, non est difficile videre, nempe quòd iam tum, cum hæc loquebatur, habuit naturam humanam secum hypostatica vnione coniunctam. Atque ita, loquendo remouit suspicionem, qua potuissent aliqui cogitare illū de duobus loqui filijs per se subsistentibus, qua- **D** si eius persona diuina esset in cœlo, persona verò humana in terris, Ea verò fuisset diuisio Nestorij. Nec affirmat Augustinus, Naturam humanam in incarnatione re ipsa de cœlo descendisse. Nam id fieri non potuit, cùm ex ventre virginis, non de cęlo prodierit. potuisset itaque dicere, Filius Dei descendit de cœlo, & filius Dei est in cœlo, vt passim & scribitur, & dicitur: sed filius hominis dixit, quia cum hæc loqueretur in eius persona humanitas, non autem natura diuina **E** cernebatur. Vnde intelligere potes deorsum de cœlo non esse communicatum naturæ humanæ in incarnatione, cū de virginis carne seu visceribus: non è cœlo prodierit.

Augustin.

Cæterùm illum eundem patrem audi, hæc verba exponentem super Iohannem, vbi ad hūc modum scribit: *Hic erat carne in cælo erat diuinitate imò vbique diuinitate. Vbique ait diuinitate, non autē pronunciauit esse vbique illius humanitatem.* Atque in eundem Euangelistam Tractatu 31. *Quæretis* **F** *me & non inuenietis, & vbi sum ego vos non potestis venire, quia quæsituri illum erant post resurrectionem compuncti. Nec dixit vbi ero, sed vbi sum. Semper enim ibi erat Christus, quò fuerat rediturus. Sic enim venit vt non recederet. Vnde alio loco ait: Nemo ascendit in cælum nisi qui descendit de cælo filius hominis qui est in cælo, Non dixit qui fuit in cælo, In terra loquebatur, & in cælo se esse dicebat. Sic venit vt inde non abscederet, sic rediit vt nos non derelinqueret, Quid miramini? Deus hoc facit. Homo enim secundum corpus in loco est. &* **G** *de loco migrat: & cùm ad alium locum venerit, in loco illo vnde venit non est. Deus autem implet omnia, & vbique totus est, non secundum spacia tenetur locis.*

A *Erat tamen Christus secundum visibilem carnem in terra, secundum inuisibilem maiestatem in cælo & in terra. Ideò ait Vbi ego sum, vos non potestis venire Christum dicit semper ibi fuisse quò erat rediturus, &c.* Neque id nos diffitemur. Deitate quippe ibi erat. Dicendo autem, *Deus hoc facit,* ipsam Dei filij personam respicit, Id autem nos manu largissima damus. Quoniam (vt ipsemet Augustinus exponit) non est in loco, sed implet omnia, & vbiq; totus est. Deo hæc tribuantur, nec nō Chri- **B** sto & filio Deì, non autem humanitati. Prudenter autē is pater distinxit, iuxta quam naturam in terra fuerit, & iuxta quam tum in cœlo, tum etiam in terra. Volo præterea interponere dictū eiusdem Augustini quod habetur in quadā oratione, 8 scilicet, De verbis Domini in Iohannem,

Augustinus.

sed à quibus homo abscedebat, Deus non relinquebat: quia idem Christus homo & Deus ergò & ibat per id quod homo erat, & manebat per id quod Deus erat. Ibat per id quod vno loco erat, & manebat per id quod vbique **C** *erat, &c.* Et mox ibidem: *per quod ergo filius non est æqualis patri, per hoc erat iturus ad patrem, à quo & venturus est, iudicaturus viuos & mortuos. per illud autem in quo æqualis est gignenti genitus, nunquam recedit à patre, sed cum illo est vbique totus, pari diuinitate, quā nullus continet locus, &c.* Ista tam perspicua sunt, ac dilucida, vt nulla egeát expositione. Nō possū ad hæc præterire, quod in eadem oratione habetur. *Neq; enim homo Christus non dicitur filius Dei, quod etiā sola caro eius in sepulcro meruit appellari. Nā* **D** *quid aliud confitemur cum dicimus, credere nos in vnigenitum filium Dei, qui sub Pontio Pilato crucifixus est & sepultus? Et quid eius sepultum est, nisi caro sine anima? Ac per hoc cum credimus in Dei filium qui sepultus est, profectò filium Dei dicimus & carnem, quæ sola sepulta est, &c.* In ijs verbis te oportet animaduertere, carnem Christi solam id est, seorsim & ab anima separatam vocari filium Dei. Quid obsecro te, sic dici oportuit, si proprietas etiam sepulturæ ad naturam diuinam pertinuit? Non est du- **E** bium diuinitatem cùm sit vbique etiam in sepulcro adfuisse carni. Sed illam fuisse tumulatam, & sepulcro conclusam, vt caro erat, nequaquam sentiendum est. Quare vt proprietas passionis & mortis naturæ diuinæ minimè inhæsit, ita sepulchri ambitus eam non conclusit, Nec illi proprietas communicata est, nisi modo ac ratione iam antea exposita: quia nimirum corpus est sepultum, quòd Verbum Dei per incarnationem suum fecerat. præterea si sola caro sepulta est (vt **F** Augustinus ait) & anima propter vnionem hypostaticam cum Verbo erat (vt vultis) vbiq;, mirum quomodo & in sepulcro non fuerit. Verùm si etiam ibi erat, ergò & vnà cum carne sepulta erat, & caro vnà cum illa vbiq; erat, cùm & ipsa hypostasi Verbi non destitueretur. Sed ista expressius repetuntur mox in eadem oratione, vbi scribitur: *Agnoscamus geminam substātiam Christi,*

Augustinus.

diuinam scilicet, qua æqualis est patri: humanā, qua maior est pater: vtrunque autem simul non duo, sed vnus **G** *Christus, ne sit quaternitas, non trinitas Deus sicut enim vnus est homo anima rationalis & caro, sic vnus est Christus Deus & homo, ac per hoc Christus Deus & anima rationalis & caro. Christum enim in his omnibus;*

& Christū in singulis confitemur. Quis est ergò per quē factus est mundus? Christus Iesus: sed in forma Dei. quis est sub Pōtio Pilato crucifixus? Christus Iesus: sed in formæ serui. Item de singulis quibus homo constat. Quis non est derelictus in inferno? Christus Iesus: sed in anima sola. Quis resurrecturus triduo iacuit in sepulcro? Christus Iesus: sed in carne sola. Dicitur ergò & in his singulis Christus. Verùm hæc omnia non duo vel tres, sed vnus Christus, &c. certè si omnia hæc erant vbique (vt vultis) non sic potuerunt distribui, vt sola anima fuerit in inferno, sola caro fuerit in sepulcro, & deitas vbique. Distributionem eandem in epistola ad Dardanum seruauit, vbi ad hunc modum scribitur: *Homo quippe Christus illo die secundum carnem in sepulcro, secundum animam in inferno futurus erat. Deus verò idem ipse Christus vbiq; semper est,* &c. Item ibidem: *Hodie mecum eris in paradiso. Non ex his verbis in cælo existimandus est esse paradisus. Neq. enim ipso die in cælo futurus erat homo Christus Iesus, sed in inferno secundum animam: in sepulchro autem secundum carnem, &c.*

Sed vt ad sententiam propositam ex Ioanne redeam. *Nemo ascendit in cælum nisi qui descendit de cælo filius hominis,* &c. Cyrillus eam interpretans ita scribit: *Cùm autem Dei Verbum de cælo descenderit, filium hominis descendisse ait, in duas post incarnationem diuidi personas recusans. Nec alicui permittens vt templum quod à virgine sumptum fuit, alium Filium, & alium Dei Verbum prædicet, quamuis duæ vtrique naturaliter insunt, decentem distinctionem suscipiant. Vt enim ex Deo Verbum est, sic homo ex muliere. Vnus igitur ex vtrisque Christus filiatione indiuisibilis, & maiestate diuina. Quomodo enim aliter quæ soli Verbo Dei conueniunt, virginis filio accommodari poterunt? Quomodo autem è conuerso quæ soli carni conueniunt, Verbo Dei attribuentur? Nunc enim de cælo filium hominis descendisse ait, passionis verò tempore, ipse Dei tanquam ipse patiens quæ humanitati suæ solummodo congrua sunt, timuisse scribitur,* &c. Ex ijs iam intelligis (vt opinor) proprietates quæ dicuntur de vtrisque naturis, & ambabus, non possunt conuenire, iustam requirere distinctionem seu distributionem. Deinde annotabis istas proprietates inter sese transferri, & accommodari locutione atque scriptione, ad tuendam vtriusq; naturæ vnitatem in eadem persona, cùm tamen reipsa (vt liquidè tradit) aliqua soli Verbo Dei conueniāt, & aliqua è diuerso carni soli congruant. Atque

Cyrillus.

A ita statuere oportet, quia natura humana de cælo minimè descendit: neque diuina (si propriè loqui velimus) timuit, cùm tempus & passionis & mortis immineret. Nec rursus grauabor dictū huius patris repetere De incarnatione Verbi capite 27. *Et à cælo enim homo est Christus, licet carnem sancta virgo peperit. Quomodo igitur desuper & de cælo? Deus enim Verbum quod est desuper & ex patre, carnem ex beata virgine accipiens, & eam suam propriamque existimans, tanquam si eam de super & de cælo detulisset,* B *dicebat, & nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit Filius hominis. Ea enim quæ sua sunt, propria carni semper attribuit. adunatum verò semel iam cum ipsa vnum scilicet æstimabitur, &c.* Hic primum fatetur Cyrillus quod anteà dicebam, reipsa humanitati Christi non esse communicatum è cælo descensum, qui proprius Verbi fuit, sed tantùm ad illam phrasi & locutione scripturæ accommodatum, quo doceremur vnitatem duarum naturarum in eadem hypostasi. Exponens deinde hanc C Domini nostri Iesu Christi dicēdi formulā, ait, *Et eam suam propriamque carnem existimans, tanquam si eam desuper & de cælo detulisset, dicebat, &c.* Hic vides illam proprietatem descensus è cælo, non esse reuera carni communicatam, sed tantùm æstimatione ac locutione ad carnem accommodatam & adaptatam, idque citra mendacium: cùm Deus Verbum illam carnem suam fecerit.

Arbitror de hac Euangelica sententia iam satis inter nos actum. De carne autem Christi vnà D cum eius diuinitate adoranda, ita vt non alium & alium Christum adoremus, antea satis loquuti sumus. Quare nunc eadē re nil constitui addere. Tantummodo libet quid Cyrillus de incarnatione Verbi, loco iam adducto, scribat, referre. *Adorauit ipse nobiscum,* inquit. *Vos enim adoratis quod nescitis, Nos adoramus quod scimus. Adest etiam adorandus. Flectitur enim ipsi omne genu. Hoc quoque secundum aliud, & aliud. Adorat enim, quia naturam assumserit, quæ debebat adorare: Adoratur porrò idem quasi maior adorante natura, eo quod in-* E *telligitur Deus, &c.* Verùm inter nos de adoratione, quod sciam, nulla est controuersia. illum quippe honorem Christo, qui verè Deus est in solidum, impēdimus, qui duabus constat naturis, neque in eo colendo vnam ab altera discerpimus.

F

DE VBIQVITATE LOCVS III.

PAN. Permolta sanè abs te sunt allata, Verùm ad singula respondere forte in aliud tēpus differam. Nunc in animo habeo potius mea referre, quam tua confutare. Idcircò mihi nunc ad id respondeas velim, cùm humanitati Christi propter vnionem hypostaticam detis viuificandi, sanandi, & sanctificandi facultatem, cur postea tam difficiles estis & morosi, vt eam nolitis concedere vbique adesse, atque omnia implere, cum hæc proprietas dignitate ac excellentia iam commemoratis multò sit inferior. Dici autem vulgò solet, Qui dat maiora, cur neget minora? ORO. Ratio est in promptu. Quoniam vires & facultates, quas recensuisti, non de- G struunt naturam humanam, sed perficiunt. Humanitatem verò deitati coextendi fieri non potest. nisi ea quoque infinita reddatur: quod nihil est aliud, quàm illam extinguere.

Nunc

Nã semper dãda sunt maiora ei, cui minora tribuimus.

Nunc missa disputatione, vtræ nam ex ijs dotibus aut proprietatibus, quas modo inter se comparas, alias antecellant: dico me non recipere dogma illud tuum. quo admodum confidenter affirmasti, danda esse minora ei naturæ, cui maiora tribuimus. Etenim homo factus est ad imaginem Dei, quæ conditio procul dubio est excellentissima: Nec tamen illi datum est robur leonum, neque in videndo aquilarum acies. porró argumenta huius generis probabilia sunt, nó autem firmiter ac solidè vel (vt Græci dicunt) ἀποδεικτικῶς quod est in quæstione positum demóstrant.

P A N. Quicquid sit de rebus huiusque vltro citroque dictis, Id modò venit in mentem, de quo mecum sæpius cogitare soleo, vos Idcircò abhorrere à nostra sententia, quòd non rectè illam teneatis. Existimatis quippe humanitatem à nobis credi esse vbique, vel omnia implere sua natura: quod minimè statuimus. vt qui dicamus eam id ex seipsa non habere. Neque si sola cogi- C tetur, hoc ei attribuendum censemus. A Verbo ea proprietas illi cõmunicatur: ex ea coniunctione hypostatica, quam cum illo habet, illa prærogatiua ipsi adscribitur. Atque in summa dicimus corpus Christi non implere omnia in quátum est corpus humanum, sed in quantum est corpus assumptum. O R O. Neutrum ferri potest; neq; enim corpus vt humanum est omnia potest implere, vti modò tu ipse fateris: Neque vt coniunctum est naturæ diuinæ in eandem per- D sona. Diuina quippe hypostasis non abstulit à corpore assumpto, quin verè sit humanum corpus: ad cuius definitionem id pertinet, vt sit ὀργανικὸν vt philosophi loquuntur, Instrumenta verò suis terminis finiuntur & comprehenduntur.

Propriũ est humano corpori vt sit organicũ

Quare non possunt eodem tempore simulq; implere omnia loca, & cum terminata & finita sint infinito coextendi nequeunt. P A N. At non extendimus humanitatem Christi locali diffusione, sicut nec diuinitas ipsa localiter est diffusa. E O R O. Quid vos faciatis, ipsi videritis. Hoc nos certò scimus, humanum corpus quale quale fuerit, & cuicunque volueritis naturæ vnitum, idq; vnitate qua libuerit, non posse verè implere locum, nisi localiter: Id tantummodò conuenit deitati, quia spiritus est, vt adsit non localiter. Et quandoquidem spiritus est, & quidem infinitus, neque locis, neque vllis terminis circumscribi potest. P A N. Nostrum dogma est, ita duas naturas in Christo coniunctas esse, vt nullo F spacio loci à se inuicem separari queant. An tu assentiris, nec ne? O R O. Non dissentio, modò iustus & verus adhibeatur sensus. Is autem est, vt nullo spacio loci, quo Christi humanitas contineatur, siue nunc in cœlis, vbi est, siue in terra, dum inter homines vixit, abiuncta sit à diuina hypostasi, cui semper innititur. Iam tenea qua intelligentia, quòue sensu tuum decretum recipio. Quòd si alia interpretatione illud proposuisti, quasi velis ob vnionẽ, qua nimium licentiosè G abuteris, humanitatem Christi tam latè patere atque deitatem, non est quod tale dogma nobis credendum obtrudas, cùm ea proprietas naturæ

A humanæ adaptari nequeat. P A N. At nos relinquimus suæ cuiq; naturæ proprietates. Sed quas altera natura cum altera in Christo ita communes habeat, vt vnio harum naturarum in vna persona nequaquam diuellatur, sed potius confirmetur & stabiliatur. O R O. Iam bis terue dixi, quæ proprietates communicentur, quæùe non communicentur, Nec minus exposui eas, quæ reipsa communicari nequeunt, quomodo interpretandæ, cùm interdum vel in scripturis vel B apud patres loqutione communicari videantur. P A N. Neque nos volumus quouis modo & ratione humanitati communicari, vt sit vbique. O R O. Proinde rem explices, vt quid nam tibi velis denique percipiam.

P A N. Docendi gratia triplicem Vbiquitatẽ statuamus, Localem, Repletiuam, & Personalẽ, Hac distinctione posita dicimus nihil reperiri, quod locali vbiquitate sit vbique. Deus enim qui sua natura solus est vbique, nusquam est lo- C caliter, sed solùm repletiuè vbique est, Sed filius Dei postquam sibi vniuit humanitatem, necessariò sequitur quòd ea humanitas in vnitatem personæ à filio Dei assumpta sit vbique, vbiquitate personali. O R O. Locus esset expostulandi tecum, quòd voces peregrinas, alienas à sacris literis, & à patribus minimè vsurpatas induxeris, Verùm quia dicis causa docendi te sic loqui, nolo id exagitare. Sed hoc de te quæram, cur duo hæc genera vbiquitatis posueris, nimi- D rùm Personaliter, & Repletiuè, cùm alterum ab altero nil distare videatur? Humanitatem quippe testaris esse vbique cùm repletiuè, tùm personaliter: implet enim omnia loca personaliter, vt ais, licet non localiter. proinde rogo vt mihi explices, quæ nam sit hæc vbiquitas personalis, si non est repletiua? Intelligo quidem à vobis causam huius vbiquitatis repletiuæ quo, ad naturam humanam, constitui personam ipsam diuinam, quæ illam coniunctam secum habeat. E Sed erat propterea fabricanda noua vbiquitas, quam personalem appellares? Nõne satis fuisset dicere, Vbiquitas repletiua est, quę homini Christo propter vnitatem cum diuina persona tribuitur? præterea, ne dissimulem, tua distinctio induci videtur non ad quæstionis enucleationem sed ad nouas tenebras inuehendas. Dumque me vis docere quod tibi erat ab initio probandum, sumis tanquam concessum, naturam Christi humanam esse vbique non localiter, sed repletiuè. F Spiritibus fortasse dabo vt sint in loco vbi operantur (vt loquar tecum) repletiuè, vel vt alij dicũt, definitiuè vno Deo excepto, qui est, vbique, non localiter, quia non est corpus neq; definitiuè, quia nõ est finitus. Est itaq; vbique repletiuè: nam cũ sit infinitus, omnia implet. Corpus verò esse in loco nõ localiter, à me non auferes, nisi euidenter id probaueris & confirmaueris.

Vbiquitates tres

Vbiquitas repletiua.

P A N. Audi etiam nunc, fortasse clarius dicam. Vocabulum Vbiq; rectè intelligendum est G vsitato enim more includit in se diffusã, & vbiq; extensam localitatem. In hac autem loquutione Humanitas Christi est vbique, hæc vox vbique [illegible]

A tas ipsa diffusa est & extensa localiter. Quomodo ergo diceremus humanitatem deitati vnitã localiter diffundi, & extendi? Sed hac voce Vbique exprimitur vtcunque id quod Paulus dicit, *Ascendit super omnes cælos vt omnia impleret. & constituit eum ad dexteram suam in cælestibus super omnem principatum, &c.*

Vbiq. quid significet.

Itaque si sermo est de Geometrico spacio locorum, Humanitas Christi non est Vbique, Et hoc sibi volunt illi ecclesiastici scriptores, qui negant corpus Christi esse vbique, & rectè dicit Gregorius, B *Christus non est hic per præsentiam carnis (videlicet Visibiliter) qui tamen nusquam deest per præsentiam Maiestatis.* ORO. Dum rem conaris magis explicare, illam videris data opera magis inuoluere, Significantiam huius aduerbij Vbique admodũ exprimis obscurè: ais enim illud claudere in se localitatem vndique diffusã ac extensam. Nónne planius dixisses aduerbiũ esse, quo latinis omnia loca significantur, vt cũ dicimus, Hoc vbique seruatur, id est in omnibus locis: Hoc vbique dicitur, id est in omnibus lo C cis. Vnde cùm dicimus ipsum Deum esse vbique nil aliud enunciamus quàm illum esse in omni loco. Dicimus etiam, vbique nobis mortẽ imminere, quia in omni loco sumus ei obnoxij. Sed hęc mittamus. id miror vos obscuritate magnopere delectari, & semper quædam ineffabilia, & inenarrabilia fũdere, ac in eis ea includere seu inuoluere, quæ ipsi confinxistis. Deinde illa Euthusiastarũ more, cõtracto supercilio quã grauissimè pronunciatis, quo legentes vel audiẽtes mirificè percellatis. Vnde adm ratione obstupefact, à D diligentiori consyderatione præsentis rei auertoncor. Et huc pertinet quod subiecisti. Cùm dicimus humanitatem Christi esse vbique, non intelligimus per Vbiq; vllam localitatem. Quid ita? Quis vos intelligat? Iam noua Grammatica nobis opus erit. Vel pueri norunt Vbique aduerbium esse loci. Quod si est (vt scholæ omnes & docent & intelligunt) cur ab eius significatione localitatem abiungitis? At dicis: ipsa deitas E non est diffusa, & extensa localiter. Fateor: quia non est corpus. Verùm Christi humanitas cùm sit corporea, non potest esse in loco vel (vt vos fingitis vbique nisi localiter. proinde sicut deitatem vbique pro ratione suæ naturæ ponitis, id est non localiter, id etiam conseruetis in Christi humanitate, vt eam non collocetis nisi localiter quemadmodum eius naturæ congruit.

Aduerbium Vbique.

Vbique aduerbium Loci.

Christus ascendit super omnes cælos vt omnia impleret.

Quod verò ad Pauli dictum pertinet, quo ait Christũ ascendisse super omnes cœlos vt omnia F impleret, id certò scias ad tuam constabiliendam sententiam nihil facere, Non enim oportuit iuxta vestrum dogma, illum vt omnia impleret in cœlum ascendere: nam absque eo, velá prima sui conceptione, quod ad humanitatem & diuinitatem omnia implebat. porrò Apostolos ibi disertis verbis causam ascensus in cœlum exprimit, nimirum vt impleret omnia. Sed vos huiuscemodi effectum ante suam causã fuisse sta G tuitis, cũ Christi naturam humanam etiam ante ascensũ in cœlum omnia impleuisse affirmetis: nam & prius fuit naturæ diuinæ hypostatica vnione coniuncta, qua vna rationes vestras omnes concluditis Nos autẽ Apostoli verba sic intelligimus, cùm Dominus quo ad suã humanitatem, aliquandiu conuersatus esset in mundo, & in aere fuisset cùm in cruce penderet, in mari dum super eius vndas ambularet, in sepulcro itẽ & apud inferos triduo postquam animum expirauit, quis tandem ei locus restabat attingendus? nullos planè alios, nisi vt cœlos caperet, quo tum absolueret locorum omnium generum impletionem, id est, vt omnia locorum genera B impleret. Hoc genus loquutionis Augustinus expressit, cùm Apostolũ interpretaretur, dicentem, *Deum velle omnes homines saluos fieri*, hoc est inquit ex omnibus hominum generibus atque conditionibus eos seruat, quos voluntate sua prius elegit. proinde cùm tantummodo cœli restarent, quos corpore suo adhuc non attigerat, ideò ascendit vt illos quoque impleret. Atque hanc intelligentiam eius loci, vir clarissimus ac eximius Theologus, Heinrychus Bullinge- C rus, in suo perutili ac eleganti libello De mansionibus cœlestibus inseruit, & alias etiam satis accommodas, & à patribus locum illum Apostoli exponentibus haustas, quas in præsentia, cùm breuitati studeam, commemorare supersedebo.

Id tantùm addam, Hieronymum in epistola ad Ephes cap. 4. ea verba interpretando, scribere, *Nunquid corporaliter omnes cælos & vniuersas sublimitates & cælorum circulos, quos philosophi sphæras vocant, transiens atque transcendens stetit in summo cæli fornice, & vt ipso verbo vtar, apside? An certè omnia* D *corporalia contemnens atque despiciens & æterna contemplans super cælos, id est, super inuisibilia stetisse credendus est? quod ego melius puto. Descendit ergo in inferiora terræ, & ascendit super omnes cælos Filius Dei, vt non tantùm legem, prophetasque compleret, sed & alias quasdam occultas dispensationes, quas solus ipse nouit cum patre. Neque enim scire possumus, quomodo & angelis & his qui in inferno erant, sanguis Christi profuerit, & tamen quin profuerit nescire non possumus. Descendit quoque ad inferos & ascendit ad cælos, vt impleret eos, qui* E *in illis regionibus erant, secundum id quod se capere poterant. Ex quo sciẽdum, quod antequam Christus descenderet & ascenderet, vacua fuerint omnia, & plenitudine illius indiguerint, &c.* Hanc impletionem omnium Hieronymus ad vbiquitatem non retulit, sed approbat eam expositionem, qua dicitur Christus ascendisse super cœlos & super inuisibilia stetisse, nimirum in regionibus beatorum quæ inuisibiles dici possunt nostra causa, qui visu ad eas penetrare non possumus Et nomina- F tiã ait. *vt impleret eos qui in illis regionibus erãt:* quod non diceret, si cælum beatorum esse vbique sentiret Et vacua fuisse tunc illa loca, & plenitudine illius indiguisse scribit.

Deinde cùm de loco agimus, & illum humanæ Christi naturæ cõparamus, nec possumus, nec debemus (vt ab initio dixi) à geometrico spacio cogitationes reuocare, cùm humano corpori, etiã G Christi, locus tãtùm hoc modo cõuenire queat. Et sicut vbi de membris eius & cogitamus & tractamus, aliter de illis cõstituere non possumus, quàm de membris & partibus pulcherimi corporis

poris humani:ad eundem modum cum de loco eius aut loquimur aut disputamus, de illo sic definire oportet, vt humanis corporibus adaptatur. Inuenisti iam tandem præclarum, si Deo placet, suffugium, ad quod moliris te recipere, cùm tua sententia verbis Patrum acriter non tantùm oppugnetur, sed expugnetur. Dicunt enim passim, quemadmodum tibi suo loco planum faciam, corpus Christi modò nobiscum in terris non versari, atque vt consequens est non esse vbique: illis tu putas abunde superque responsum esse, dicendo, quod illi asserunt, de geometrico spacio locorum esse intelligendum cum tamen ipsi mentem ac sensum verborum suorum nusquam ad huoc modum sint interpretati. Quasi corpus Christi possit hoc tempore, si adesset, aliter quàm circumscriptum geometrico spacio locorum in terris versari. Certè Patres non ita rem intellexerunt.

Gregorius. Atque vt de isto Gregorio (cuius meministi) loquar, is rectè dixit Christum non esse hic per præsentiam carnis. Quod verò tu interposuisti (Visibiliter & Localiter) ille nec dixit, neque scripsit. Idcircò Gregorij non est, sed tuum inuentum, quod eius dictis assuis, vt libuit. Quod si liceat in scriptis Patrum facere pro nostro arbitrio, semper quod volumus, non ex iudicio suo loquentur. Gregorius quomodo intellexerit adesse nobis Christum, mox euidenter expressit, cùm illum inquit per Maiestatis præsentiam nusquam deesse. Nec dubium est per Maiestatem naturam diuinam indicari. Et ne ignores, ab Augustino illam dicendi formulam Gregorius est mutuatus: nam totidem verbis & ipse loquutus est, vt postea demonstrabo. Interea me non latet vestrum acumen, satis equidem obtusum, qui fingatis, cùm dicitur per Maiestatis præsentiam vbique Christum esse, ad naturam quoque humanam id referri, quæ habeat ex Maiestate qua pollet ob coniunctionem diuinitatis vt sit vbique, Cùm Patres longè aliter senserint nempe diuinitatem sic iure suæ infinitatis patere vt sit vbique præsens: At naturam humanam è diuerso tantummodo ibi esse, vbi humanitatis conditio, eam patitur præsentem adesse. Nec aliò scripta Patrum collimant, si quis ea, & pressius & penitius inspiciat. PAN. At si rationem habeamus illius diuini modi, quo affirmamus Deum implere omnia, si vos dederitis duarum naturarum vnionem in Christo hypostaticam, non potest fieri quin aut fateamini humanitatē Christi implere omnia, aut verbis quidem affirmetis personæ vnitatem, reipsa autem illam dissoluatis, duas faciendo personas alteram alicubi cum humanitate, alteram alicubi absque humanitate. Retinet quidem vtraque natura diuina & humana in Christo suam proprietatem, sed ita vt persona Christi non diuidatur, & vbicunque est diuina natura, ibi habeat sibi vnitam humanam naturam: ne si hæ duæ naturæ diuersis locis separentur, diuersæ fiant personæ. ORO Nos vtique Deum sua infinita essentia omnia implere concedimus, & vnionem hypostaticam duarum naturarum in Christo (vt sæpius audiuisti) non

A inficiamur: nec tamen ob id fateri cogimur, humanitatem Christi omnia implere. Quòd autem sequi contendis, nos verbis tantùm affirmare vnitatem personæ, re autem vera illam dissoluere, mera calumnia est. Etenim humanitatis vnio cum diuinitate sic metienda est, vt diuinarum proprietatum non plus in humanitatem transfundatur, quàm eius ferat capacitas, Et sicut infinitas deitatis non potest finibus humanitatis, vel hominis corpusculo terminari, sic finita hu-

B manitas, & corporis humani terminata substantia non potest immensæ diuinitati coextendi. Profectò humanum caput reliquo corpore vnitur, neque ab eo diuersam habet hypostasim, cùm tamen spatij non tantum occupet, atque residuum corporis. Quod si verum est dum corpus conferimus cum corpore ac vtroque finito, quomodo id non est magis concedendum, vbi creatura cum creatore, & finitum cum infinito comparatur? Ob vestrum coccysmum sæpe à vo

C bis repetitum, cogor & ego ad meum simile redire sæpius.

PAN. Hieronymus tamen aduersus Vigilantium scripsit de sanctis in Christo quiescentibus. *Sequuntur agnum quocunque ierit. Si ergò agnus inquit, est vbique. certe & sancti vbique esse credendi sūt*, &c. Hæc Hieronymus. Et si autem non ignoro, quantum hoc loco Hieronymi abusi sunt Papistæ ad stabiliendam (vt somniarunt) sanctorum inuocationē. (Nec excutiam in præsentia quid *Hieronymus.*

D de hac argumentatione alioqui sit sentiendum: & quantum pateat illud Apocalypseos, *Sequuntur agnum quocunque ierit*: & quod sit discrimen inter Christum, qui est in vnitate personæ Deus & homo, ac inter sanctos qui non sunt natura dij. (Tamen cùm Hieronymus sentiat sanctos propter agnum Christum, quem sequuntur esse vbique, manifestum est, quòd sentiat etiam Christum hominem esse vbique. Ita volui hunc locum recitare, vt ostenderem quòd hæc doctri-

E na de præsentia humanitatis Christi nobiscum in his terris, non fuerit hactenus Ecclesijs ignota, & inaudita. Nam si hoc tam prodigiosum esset dogma, quàm illi fingunt, Hieronymus non tulisset impunè, præsertim cum multos habuerit aduersarios, qui in omnem occasionem reprehendendi scripta eius erant intenti. ORO. De verbis hisce Hieronymi quomodo sint accipienda, vtque cōtra vestram vbiquitatem apertè faciant, dilucidè monstrari posset, sed visum est

F potius te ad eruditissimum librum Heinrychi Bullingeri pastoris ecclesiæ Tigurinæ fidelissimi nuper editum relegare. Non enim oportet actum agere. Non tamen id tacebo, te mihi videri locum illum totum & integrum accuratè non legisse. Facilè quippe intellexisses, quomodo ibi ad verbium Vbique à Hieronymo vsurpetur, Nempe vt significet omnia loca non simul & coniunctim, sed (vt ita dixerim) indefinitè se diuisim: Et, agnum vnà cum sanctis tradidit vago discursu eoque celerrimo ad loca quæcun-

G que visum fuerit, se conferre. Ac illum ita sensisse clarè inde cognoscitur, quod etiam diabolis illud genus vbiquitatis attribuit. Neque

si essent vbique tam agnus quàm sancti (vt ipse interpretaris) haberent locum vllum quò tenderent. Quis enim eò proficiscitur, vbi præsens adest? Sed me reprimo ne plura dicam. Animaduerto autem peouria firmorum locorum hæc Hieronymi abs te fuisse allata. Quòd verò illud eius dictum à nemine sit reprehensum, non debes mirari: quia nemo repertus est adeò hebes, quin viderit, quomodo aduerbium Vbique acceperit. Iamque illa ætas ita erat corrupta, vt sancti qui obierant crederentur sua sepulchra inuisere, vt ibi se inuocantibus opem ferrent. Et ipse Christus à multis putabatur per varia loca discorrere, & in illis quibus libuisset se patefacere. Verùm ijs dictis Hieronymi opponas Augustinum in Ioannem Tract. 111. vbi scribitur: *Et non inquiratur æqualis patri filius vbi sit, quoniam nemo inuenit vbi non sit. Sed qui vult quærere, quærat potius vt cum illo sit, non vbique sicut ille, sed vbicunque esse potuerit. Qui enim homini pœnaliter pendenti & salubriter confitenti ait, Hodie mecum eris in paradiso, secundum id quod homo erat, anima eius ipso die futura fuerat in inferno, caro in sepulchro, secundum autem id quod Deus erat, vtique & in paradiso erat, Et ideò latronis anima à pristinis facinoribus absoluta, & illius munere iam beata, quamuis vbique sicut ille esse non poterat, tamen etiam ipso die cum illo in paradiso poterat. Vnde ille qui vbique semper est, non recesserat, &c.*

PAN. At nõ me pudebit etiã ad Scholasticos Theologos descẽdere. Petrus Longobardus in 3. dict. 22. scribit: *Christus vnus est: vbicũq; est sed non totum, &c.* Hoc falsum est, si intellexeris Christum alicobi esse, vbi non habeat secum persoualiter & cœlesti modo vnitam humanitatem. Sic enim persona diuideretur Sed verum est si per dictum Thomæ Aquinatis interpreteris. Sic enim scribit 3. parte. q 52. art. 3. *Persona Christi est tota in quolibet loco sed non localiter, quia nullo loco circumscribitur, &c.* Est & illud verum, qood Christus non sit vbique, si per totum intelligas corporalem & visibilẽ corporis molem, & alias externas corporis circũstantias. Bonauẽtura scribit, *Cùm dicitur, Iste homo est vbique, Hoc pronomen Iste demonstrare potest personam Christi, vel singulare hominis. Si personã Christi, sic absque dubio ista vera est, Iste homo est vbique: si verò singulare hominis ad huc vera est, non autem per propriam naturam, sed per communicationem idiomatum, Quia quod conuenit filio Dei per naturam, conuenit isti homini per gratiam.* Etsi autem in eo loco addit Bonauentura. *Istam propositionem, Iste homo est vbique falsam esse, si ista vox Homo, ponatur à parte prædicati, & significetur per hoc quòd forma humanitatis extendat se ad omnem locum in Christo:* tamen paulò antè dixit Christum vbique esse personaliter & ego superius docui humanitatem Christi non esse vbique locali extensione. Sed tantùm eo ineffabili & cœlesti modo, quo est deitati hypostaticè & inseparabiliter vnita. Author compendij veritatis Theologicæ lib 4. ca. 17. ait: *Corpus Christi, licet non sit vbique, cùm sit creatura, nec æquari possit in huiusmodi creatori: in pluribus tamen locis est totum sub diuersis hostijs, & hoc est propter vnionem carnis ad Verbum. Vnde meritò habet amplius quã alia creatura, quòd*

Scholastici

Magister sententiarum.

A *in locis pluribus simul & semel possit esse, &c.* Hic ergo considera mihi quam causam recitet, cur corpus Christi sit totum in pluribus locis, sub diuersis (vt ipse loquitur) hostijs. *Propter vnionem,* inquit, *carnis ad Verbum,* sed annon propter eandem causam est vbique in omnibus locis? Nusquam enim non est personalis vnio carnis ad Verbum. Et cum dicit creaturam non posse in huiusmodi æquari creatori, rectè dicit, siquidem intelligat creaturam non ex se & sua natura habere, quod

B sit vbique in omnib. locis. Ostendi autem supra quòd humanitas Christi, quæ est creatura, non simul sit in multis locis, nec in omnib. locis localiter & circũscriptiuè: Quod verò impleat omnia cœlesti modo, nõ habeat ex seipsa, sed ex deitate, cui personaliter est & insepaiabiliter vnita. Hæc Scholasticorum testimonia non commemoro, quòd sentiam nobis ad has sordes esse redeundum, & ab eis opem ad stabilienda pia dogmata petendam. (Non enim ignotum est quantum

C cœlestem doctrinam humana Philosophia corruperint.) Sed vt ostendam quod ne ipsorum quidem sententia, si sophisticæ sordes abluantur, & dextrè intelligantur, nobiscum pugnet.

ORO. Nullis adhoc ex Patribus ostendere potuisti, qui alicubi scripserint Humanitatem Christi esse vbique. Vnum tantùm Hieronymi dictum protulisti perperam abs te intellectum, & ex libello eius parum laudato descriptum. Nunc demum (si Deo placet) etiam scholasticos à te

D stare contendis. Verùm vt erres toto cœlo, ex eorum verbis patefaciam.

Lõgobardus (vt ipse quoque refers) in 3. dist. 22. hac de re scripsit, & ex verbis Augustini contra Felicianum cap. 14. concludit ad hunc modum: *Christus eodem tempore, totus erat in sepulchro, totus in inferno, totus vbique, sicut & modò totus est, vbicunque est, sed non totum, Nec in sepulchro, nec in inferno totum erat, etsi totus. Sicut Christus, totus est Deus, totus homo, sed non totum. Quia non solùm est*

E *Deus vel homo, sed & Deus & homo. Totum enim ad naturam refertur, Totus autem ad hypostasim. Sicut Aliud, & Aliquid ad naturam: Alius verò & Aliquis ad personam referuntur. Vnde Iohannes Damascenus: Totus Christus est Deus perfectus, non autem totum Deus est: non enim solus Deus est, sed & homo, Et totus homo perfectus, non autem, totum homo: non solum enim homo, sed & Deus, Totum enim naturæ est repræsentatiuum. Totus autem hypostaseos, &c.* Quid apertius contra te dici possit non video. Concedit quo ad

F hypostasim Christum esse vbique, Negat verò quo ad naturã humanã. Atq; hoc exprimit duab. differentibus vocibus Totus & Totũ. Cæterùm sententiam eius falsam esse dicis, quia non existimas dandum Christum alicubi esse, vbi non habeat secum humanitatem personaliter, & cœlesti modo vnitam. Frustra omnino hæc abs te interponuntur: quia non semel dedi vbicunque fuerit diuina hypostasis, eam habere sibi coniunctam humanitatem, cùm tamen humanitas ad

G tot loca non pertingat, quod diuina hypostasis implet: Nec tamen propterea soluitur vnio. Sed ad Longobardum redeo. Quod ille negat, tu affirmas, & dogma eius vt falsum repellis

Verba Petri Lombardi.

nisi

Thomas Aquinas.

nisi per Thomæ Aquinatis dictum id emolliamus, quo in 3. parte. quæst. 52 .articulo 3.ait, *Persona Christi est tota in quolibet loco, sed non totaliter quia vllo loco non circumscribitur, &c.* Quod ab Aquinate affers, id sanè ad corpus Christi minimè attinet, sed ad personã diuinam, quam ille ait non esse totaliter in loco, qoia loco vllo non circumscribitur. Neque ibi est sic tota, quin locum illũ excadat: non enim circumscribi potest, cum sit spiritus immensus. Ista sanè de corpore Christi dici non possunt, cùm & finitum sit, nec propter vnionem hypostaticam cum deitate in spiritum abijt. Quare ad hoc & ambitur & continetur loco & circuinscribitur. Vtque hoc liquidius intelligeretur, id te oportuit oddere quod ab eo subijcitur, Nempe, *Sed nec omnia loca simul accepta eius immensitatem comprehendere possunt: Quin imo ipse sua immensitate omnia comprehendit. Hoc aut locum habet in his quæ corporaliter & circumscriptiuè sunt in loco. Quod si totũ sit alicubi, nil eius sit extra. Sed hoc in Deo locũ non habet, &c.* Iam clarè potes animaduertere illum non referre ad corpus dictum suum, verùm ad hypostasim diuinam.

Sed quia tibi libuit à Longobardo ad Aquinatem prouocare, quid ille senserit ex loco quem adduxisti demonstrabo. Ad hunc modũ illic scripsit, *Masculinum genus refertur ad hypostasim vel personam: neutrũ autẽ genus pertinet ad naturam. In morte autẽ Christi licet anima fuerit separata à corpore, neutrum tamen, fuit separatum à persona filij Dei. Et ideo in illo triduo mortis Christi dicendum est, quod totus Christus fuit in sepulchro, quia tota persona fuit ibi per corpus sibi vnitum: & similiter totus fuit in inferno, quia tota persona Christi fuit ibi, ratione animæ sibi vnitæ. Totus etiam Christus erat vbique ratione diuinæ naturæ, &c.* Hucusque à Longobardo nil discrepat. Sed mox ad primum argumentum respondens, ait, *Corpus quod tunc erat in sepulchro, non est pars personæ increatæ, sed naturæ assumptæ, & ideo per hoc quod corpus Christi non fuit in inferno, non excluditur quin totus Christus ibi fuerit, sed ostenditur quod non fuit ibi totum, quod pertinet ad humanam naturam, &c.* Hîc quæso te, attentè considerеs huius viri sententiam esse, corpus Christi non fuisse in inferno, & præterea Christum ibi non fuisse quo ad totam naturam humanam. Tibi nunc permitto vt in interpretando quantam libuerit dexteritatem adhibeas: Id certè nunquam assequeris, vt allatorum dictorum sensum inuertas. Et nihilominus vt Aquinatis mentem ista de re cognoscas, id referre non pigebit, quod in Summa eius contra gentiles habetur. *In Christo,* inquit, *fuerunt duo hæc admiranda, quæ in nobis non sunt. Etenim nobis motis mouentur omnia quæ sunt in nobis, per se vel per accidens. Sed non ita fuit in Christo: quoniam eo moto, persona Verbi mansit immobilis. Rursus in nobis natura excedit personam, quia humanitas inuenitur extra indiuiduum suum. Verùm in Christo persona excedit naturam assumptam, quia persona illa vbiq; est; non assumpta natura. In his verò in quibus non est nisi vna natura, verum est quod persona non excedit naturam, &c.* Iam citra controuersiam constat Pantache, hunc antesignanum Scholasticorum planissimis verbis aduersum te facere.

Petrus Tarantasius.

Idẽ etiam sensit Petrus Tarãtasius. *Nam* inquit, *Homo in subiecto supponit pro persona, in prædicato pro natura, quia in prædicato est loco formæ, ratione inhærentiæ prædicati ad subiectum. Ideò cum Homo ponitur à parte subiecti, dicendo, Christus homo est vbique, vera est propositio. Cùm verò à parte prædicati, est falsa, vt si dicatur, Christus est homo vbique, quia significatur humanitatem eius esse vbique. Hinc communicatio idiomatum fit in persona, non in natura. Vbi ergo persona supponitur, attributa vtriusque naturæ ei conueniunt, & prædicantur de ipsa, sed non vbi natura. Hinc quamuis conuenienter dicatur, Christus homo est vbique, non tamen Christus est homo vbique, &c.* Vult itaque aduerbium, Vbique, referri ad subiectum, id est personam, quæ est vbique, & est homo, quamuis eius humanitas non sit vbique.

Albertus Magnus.

Nec diuersum Albertus existimauit, quem vocant Magnum: etenim ait, *Propositio ista, Filius dei est homo vbique: duplex est ex sensu compositionis ac diuisionis. Si enim aduerbium Vbique determinat Verbũ gratia compositionis cum prædicato, est falsa: si autem referatur ad subiectum cum compositione participij sub intellecti, vera est, in hoc sensu, Filius Dei ens vbique est homo.* Possum & aliorum Scholasticorum suffragia colligere; Vdalrici, Gabrielis Biel, Ricardi de media villa, &c. Sed hæc arbitror abundè sufficere.

Bonauentura.

P A N. Nihil interea Bonauenturæ, nil Compendio theologiæ respondes, cùm tamen eorum testimonia vt aspernãda respuere nequeas. Quare te oportet vel istos etiam confutare, vel ostendere illos tuam sententiam minimè lædere. O R O. Rectè dicis: Illuc veniebam. Bonauenturam omnino astipulari nostræ sententiæ tibi confirmo. Et sanè ita oportet, nisi velit ex Italico Bonauentura fieri Græcus ἐύλοχις. In tertium sent. Distinct. 22. ita scribit *Quæstio Ista potest esse de re & de sermone. Si de re, dicendum est planè, quòd humanitas Christi non fuit, nec est vbicunque est eius diuinitas, cum deitas sit immensa & incircumscripta, nullum sibi locum determinans. Humanitas verò, cum sit finita & creata, determinat sibi locum, quãtum ex parte ipsius est. Quãuis sacramẽtaliter sit in pluribus locis.* Potuitne iste scriptor ore magis rotundo tibi respondere? Dixit itaque planissimè quid sentiat de Christi humanitate. Verùm quia seculo eius de causa Eucharistica homines, vt etiam vos, hodie facitis, perperam sentiebant, ideò Sacramentalẽ exceptionem interposuit: quam cum videret obscuram, & parum probabilem, vno verbo attigit. Et ne solus ipse tantum pondus tolleret, Innocentij authoritatem interposuit, dicendo: Vnde Innocentius I. ait, *quòd Christus est alicubi sacramentaliter, alicubi personaliter, alicubi localiter: quia in cælo est localiter, personaliter vbique, sacramentaliter autem in altari.* Hæc scripsit de re ipsa tuus Bonauentura: quod tibi propterea dictum volo, vt intelligas ea, quæ postea sequuntur, de quibus gloriabaris ad ipsam rem, de sententia huius authoris, non pertinere, sed ad locutiones, & communicationes verbales ἰδιωμάτων spectare. pergit igitur, & ait: *Porrò si quæstio sit de sermone, dicendũ quod hæc dictio Homo, potest vel subijci vel prædicari. Dumque subijcitur, locutio vera est: quia cum dicimus. Iste homo est*

vbique, Pronomen, Iste, potest demonstrare Christi personam vel hominem singulare. Si personam Christi, sic homo Iste vbique est: si autem singulare hominis, adhuc vera est per ἰδιωμάτων communicationem, non per naturam humanam. Et quod conuenit filio Dei per naturam conuenit filio hominis per gratiam, seu per gratiam vnionis, &c. Quæ dicuntur obsecro diligenter expendas. Quoad rem ipsam inficiatus est, naturam humanam esse vbique. Nunc verò quod attinet ad locutiones & dicendi formulas, id concedit, aitq; id fieri iuxta communicationem ἰδιωμάτων. Quæ vtut sit verbalis, à mendacio tamen vindicatur, propter vnionem duarum naturarum. Quocirca frustra te siuisti efferri ea particula, *Per gratiam, seu per gratiam vnionis,* cùm ista non ad rem, sed ad sermonem pertinere testetur. Cumq; ait conuenire filio hominis per gratiam, quod filio Dei per naturã, de ipsa enunciatione intelligendum est, Nempe quòd propria filij Dei enunciantur de filio hominis propter gratiam illi concessam hypostaticæ vnionis cum diuinitate. Et ne ibi Lector impingeret, se magis explicuit è vestigio subijciendo: *si autem vocabulum Homo ponatur ex parte prædicati, propositio falsa est: quia vocabulum, Homo, prædicatur ratione formæ. atque aduerbium, Vbique, determinat prædicatum, sicq; insinuatur, quod forma humanitatis se ad omnem locum extendit, quod falsum est, cum determinatum habeat locum. Ideò sicut ista est falsa. Christus semper fuit homo. ita ista est falsa. Christus est vbique homo, &c.* Iam liquet vt arbitror, quidnã iste autor de tota re sentiat. Ipse nunc videas quid te delectet. videas posthac, me monitore, vt cautius adducas testes ad tuam causam tuendam, & caue ne fucum facias, nisi forte velis re detecta pudefieri.

Compendium Theologiæ. Nunc venio ad tuum Compendiũ Theologiæ, quod potius est eius Dispendium. Id omnino dat non tuæ, sed meæ sententiæ testimonium cũ perhibeat dilucidis verbis, *Corpus Christi nõ esse vbiq; quòd sit creatura, nec in huiusmodi æquari possit creatori.* Quid tibi vis apertius aut clarius dici? Quod si posteà subdit. *Id tamen in plurib. locis esse posse, id est, sub diuersis hostijs:* torrente Papistici erroris inuoluitur. Cumque illius exceptionis nullam causã vel probabilem posset reddere, ad vestram Gorgonẽ se conuertit, id est, ad hypostáticam vnionẽ quam vos consueuistis omnib. argumentis quamuis firmissimis, opponere. Hic tu Pantache aduersus eum agis, quem tibi aduocaueras testem, de illo quærens, Cur si corpus Christi ob illam vnionem potest esse in multis locis, propter eãdem non possit esse in omnibus, id est, vbique, Causa est in promptu, Quia videt corpus Christi esse creaturam, & ideò non posse coextendi creatori. Hoc tu ceu verũ largiris, si hoc habere intelligeretur ex seipso ac natura sua. At iste tuus autor id nullo modo vult ei conuenire. Deinde hoc ipsum velle concedere videris, si localiter & circũscriptiuè poneretur esse vbique. Verũ vt sæpius dixi, quicunq; vel micã prudentiæ habent, corpus nolũt in loco aliter esse, quã localitèr & circũscriptiuè Papistas nihilominus excipio, vt qui hac in re sapientiæ omnino sint expertes. Etenim ob suã præsentiã carnis Christi, quã in Eu-

A charistia tueri volũt, hoc mẽdaciũ fabricati sunt, quod postea vos tanquam eorum simij amplectimini. Nec sanè huiuscemodi Chimæram ex alijs lacunis expiscati estis. Nam scripturæ atque Patres nusquam corpori locum attribuerunt non localiter. *Papistarum figmentum est. corpus Christi esse in loco non localiter.*

Tu quidem Scholasticos fortiter affirmabas tecũ facere, sed illos tibi etiã quàm maximè aduersari deprehensum est. Ipse quidem non potui eis detrahere sophisticen & barbariem, verbo-

B rumque sordes: dextrè tamen ac verè me illos intellexisse non dubito. Quocirca omnes eorum scholas & iudices & testes appello. P A N. Si partes nostras ij lutulenti homines tueri nolunt hinc abeant quo digni sunt, O R O. quod hæc interposita sint, mihi vitio non est dandum tu in hoc cœnum me impulisti, Sed benè habet, quod inde non sine aliquo fructu emersi.

Lutherus. P A N. Vtcũq; sit nunc ab illis ad irrefragabilem virum D. Lutherum me recipio, qui ex ses-

C sione Christi ad dexteram Dei patris docet corpus eius esse vbique, nec aliud intelligit, quàm quod Paulus dicit: Ascendisse Christum super omnes cœlos vt omnia impleret, & quod vulgò dicitur, Duas naturas, diuinã videlicet & humanã in persona Christi esse hypostaticè, indiuisè, indiuulsè, inseparabiliter vnitas. Quare si nec natura humani corporis, quod est cũ deitate hypostaticè & personaliter vnitum, impedit quo minus Christi humanitas impleat omnia cœlesti modo

D ita multò minus impedit, quo minus corpus & sanguis Christi sint in sacramento, hoc est pane & vino Cœnæ, non quidem localiter, nec circumscriptiuè, nec transsubstantialiter, vt Papistæ nugantur, sed verè realiter & substãtialiter & cœlesti, rationi humanæ incomprehensibili modo, præsentia. O R O. Velim citra προσωποληψίας causam inter nos agi. In Luthero nos quoque agnoscimus dona Dei præclarissima, ac præsertim spiritum fortitudinis & vehementiæ in Euan-

E gelio prædicando, nec vsquam de illo nisi honorificentissimè loquor. At non obliuiscimur interea illum fuisse hominem, & in ijs quæ scripsit, aliquando errasse. Neque latet nos etiam alios viros extra illum eadem ætate fuisse à Deo instructos prę̃stãtissimis charismatis & singulari doctrina. Ideò cum Heroicorum virorum pugnantes proponuntur sententiæ, de illis ad analogiam diuinarum scripturarum & fidei iudicandum censemus; non ad amussim humanæ authoritatis.

F Nec omnes qui Luthero maximè fauent, omnibus eius dogmatis citra discrimen subscribunt. Quam verò is probet firmis & solidis connexionibus ex sessione ad dexterã patris, corpus Christi esse vbique, inter nos tractabimus. Remoueatur interea persona de scena, & de reipsa scripturis & iustis rationibus inter nos pugnemus.

De loco Pauli ad Ephesios quo testatur Christũ per ascensionem impleturum fuisse omnia, non amplius quicquam dicam: nam de illo superius

G disserui, vt videbatur. Et miror illũ abs te denuò repeti. Nec non rideo quod tanto studio concludas, nihil impedire, quominus corpus & sanguis Christi adsint in pane ac vino, verè, realiter

realiter & substantialiter. cœlesti modo & ultra- A tione minimè comprehensibili, quasi nesciamus totam illam disputationem à vobis non alia de causa esse susceptam, nisi vt vestram illam crassá & pinguem præsentiam confirmaretis. Verùm diuino, cùm esses transituros ad tractanda quæpiam alia, te voluisse ad extremú ea claudere, quæ hactenus dixisti, graui sonanti, & plena oratione, ideoque aduerbia plora congessisse, dicendo: *Realiter, substantialiter, non localiter*. Deinde adiecisti *Verè, cœlesti modo, & ratione humanæ* B *incomprehensibili*. Ad hæc autem verba & cõsimilia mirum dictu est, quam vestri obstupescant. PAN. Mihi nunc non vacat iocis tuis occurrere. ORO. Equidem ad leoandum colloquij fastidium apertis iocis & admodum parcè vtor: verùm ipse mihi videris multò artificiosios ioca ri, vt qui nihil fermè hucusque dixeris, quod nõ possit videri dictum per iocum. Nam persuadere mihi nequeo, eum doctrina sis nuo conte moëda, te ita sentire vt loqueris. Et fortasis hæc C icis a nimi causa, vt animum grauioribus exercitijs fatigatum oun nihil remittas. PAN. Quã seriò agam in excutiẽdo mysterio seu argumẽto de Ascensione domini, & sessione eius ad dexteram patris, satis (vt opinor) cognosces, quibus potissimum vestri abutuntur articulis fidei, ad proturbandum corpus & sanguinem Christi è cœna domini. Neque iam quæritur, neque dubitatur, num Christus in cœlum ascẽderit. Manifestũ enim est quòd Christus à sua resurrectio ne quadragesimo die asceoderit è mõte Oliueti, videntibus discipulis, ad cœlum, & subductus sit nube ab oculis eorum, Hæc visiblis ascensio Christi in cœlum habet certissima propheticæ & apostolicæ scripturæ testimonia, & cur facta sit in catechismo explicari solet: nec est huius loci. illud autem in præsentia quæritur, nũ Christus in cælum ita ascẽderit, vt nec antea oisi iuxta diuinitatem fuerit in cœlo, & nunc in cœlo lo caliter & circũscriptioẽ ita commoretur, vt non sit etiam (sed cœlesti & inenarrabili modo) in terra, nec corpus & sanguis eius possint verè & realiter esse in cœna. Hoc certè negandum non est, nec ab vllo firmis argumentis demonstratũ est, quod corpus Christi hoc externum & mundanum cœlum ita occupet, vt necesse habeat à cœna substantialiter abesse. Non ignoramus cœlum illud mundanum, etsi ipsum non est in loco (quẽadmodũ suprà dictum est) tamen habere & continere intra se sua loca quæ sint diuersa, & à locis huius terræ iuxta humanos oculos longè distantia. Nec hoc negamus, quin Christus possit etiam localiter in hoc cœlo esse, & vbicunq; voluerit localiter ac circumscriptioẽ se patefacere. Sed illud nunc agitur, Num quemadmodum loca cœlestia & terrestria, distant inter se in oculis humanis, ita etiam distent corpori Christi, quod est cum deitate personaliter & inseparabiliter vnitum.

D

DE CHRISTI ASCENSIONE IN COELVM. LOCVS IIII.

Causæ ascensionis Christi. ORO. Ascensionis Christi causæ, quas t præteristi, paucis attingi possunt. in cœlũ quippe subuectus est, vt nobis mansiones ibi pararet, ad illam beatam patriam aditum patefaciendo, vtque inde ad Apostolos mitteret spiritum sanctum, nec non apud patrem pro nobis intercederet, atque vt post ignominiosá & probrosam mortem, gloria summa, decore, ac maiestate felicissimè ornaretur, spemque faceret in se credentibus futuræ illorum ascensionis & gloriæ. Nec volebat Apostolos humanitati suæ, vel potius conuersationi eius aspectabili vlterius detinere affixos. Iam (vt arbitror) planum fe ei quæ fuerint ascensionis potissimæ causæ. Cũ autem quæris: An Christus antea in cœlo fuerit quo ad humanitatem quàm eũ ascenderit: non fuisse respondeo. Nam & si persona seu natura diuina semper vbique fuit, humanitate nihilominus in terris continebatur, vsque ad finem salutaris ministerij, neque scripturæ sanctæ aliter tradunt.

Quomodo verò id sit intelligendum, *Nemo ascendit in cœlum nisi qui descendit de cœlo filius hominis qui est in cœlo*, antea & quidem multis exposui. Cæterum non grauabor de hoc loco & alijs cõsimilibus tibi etiá nunc referre, quid patres ante nos docuerint.

Ambrosius. Ambrosius de Fide libro 2. capite 4. *Hic est panis viuus qui descendit de cœlo. panis hic caro est sicut ipse dixit: Hic panis quem ego dabo, caro mea est, Hic est qui descendit, hic est quem pater sanctificauit & misit in hunc mundum. Hæc ipsa litera nos docet sanctificatione non diuinitatem eguisse sed carnem. Denique ipse Dominus dixit: Et ego meipsum sanctifico pro ipsis, vt agnoscas, quod & sanctificatur in carne pro nobis, & diuinitate sanctificat*, &c. Hic videmus actionẽ & pas- E sionem, quæ per hæc verba sanctificare & sanctificari exprimuntur, per duas naturas distribui. panis autem hoc est caro, dicitur è cœlo descendisse, quia Verbum quod è cœlo descendit, panem illum seu carnem, suum fecit, & ideò quod ad locutionem attinet, ea de cœlo venisse dicitur.

Vigilius lib. 2. contra Eutychen, *Siquis dicit* *Vigilius.* *hominem, id est, carnem de cœlo descendisse, profectò anathema est. Quid sibi ergo vult, quod idem Dominus ait, Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit,* F *filius hominis qui est in cœlo? Et iterum: Si videritis Filium hominis ascendentem illuc vbi prius fuerat? Ecce Filius hominis legitur descendisse de cœlo, cùm constet solum Verbum, id est, nudum sine carne, sine homine appellatione descendisse de cœlo. Ecce caro id est, Filius hominis legitur tunc fuisse in cœlo, quæ nunquam inde descendit, & quæ illuc needum ascenderat. Sed hoc est vnius personæ mysterium: hoc vnius Christi ex vtroque subsistentis sacramentum: hoc vtrarumque naturarum proprietatis arcanum. Quia enim Verbum cum carne ita est* G *inexplicabili modo vnitum, vt ipsum Verbum caro dicatur, licet Deus non sit caro, quia non est in carnem mutatum, vt caro dicatur Deus. licet non sit in deitatis naturam mutata, sed Verbum propter carnem suam homo*

fit, & caro propter verbum Deus fit, & quicquid est proprium Verbi, fit commune cum carne, & quicquid est proprium carnis, commune cum Verbo fit, quomodo Verbum et caro vnus est Christus & vna persona. Idcirco propter hanc communionem quam salua naturarum proprietate personæ vnio præstat, & Verbum cum carne id est, Filius hominis legitur descendisse de cælo, cùm solum Verbum sine carne descenderit. Et Deus legitur sepultus, & in monumento tribus iacuisse diebus, cum sola caro sepulta est, Ergo secundum proprietatem naturæ sola caro mortem sensit, sola caro sepulturæ officium habuit: secundum vnionem autem B *personæ Deus mortuus est & sepultus. quia persona Verbi in carne est quæ mortis dispendium sensit. Ergo secundum proprietatem naturæ Verbum descendit de cælo, non caro secundum proprietatem naturæ caro mortua est, non Verbum, Item secundum vnionem personæ, & caro descendit de cælo & Verbum est mortuum atque sepultum. Cùm ergo dicimus Dominum passum & mortuum, non expauescat Nestorius: quia secundum vnionem personæ dicimus. Rursum cum dicimus Dominum nec passum nec mortuum, quia est omnino impassibilis, non formidet Euty* C *ches: quia secundum naturæ proprietatem dicimus magisque nec nos dicimus, sed scripturæ loquuntur.*

Fulgentius. Fulgentius ad Thrasymundum lib. 2. *Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit. Filius hominis qui est in cælo. Non quia humana Christi substantia fuisset vbique diffusa, sed quoniam vnus idemque Dei Filius atque hominis Filius verus Deus ex patre. sicut homo verus ex homine, licet secundum veram humanitatem suam localiter tunc esset in terra, secundum diuinitatem tamen, quæ loco nullatenus continetur, cælum totus impleret &* D *terram, Istam Christi veram humanitatem, quæ localis est, et veram diuinitatem quæ immensa semper est, Apostolica quoque doctrina cernimus insinuari. Nam vt Christi veri hominis corpus localiter contineri Paulus monstraret Apostolus. ait ad Thessalonicenses: Quomodo conuersi estis ad Deum à simulachris. seruire Deo viuo & vero & expectare filium eius de cælis quem suscitauit à mortuis, Iesum ipsum vtique monstrans corporaliter de cælo venturum, quem corporaliter à mortuis nouerat suscitatum propterea rursus ait. Nostra autem conuersatio in cæ-* E *lis est, vnde etiam saluatorem expectamus Dominum Iesum Christum, &c.*

Cyrillus. Cyrillus in oppositione Anathematismi II. *Veruntamen quamuis proprium dicatur verbi corpus, est tamen ex muliere, & nostris cognatum secundum quod caro intelligitur. Iam & Beatus Paulus inquit, Primus homo ex terra terrenus, secundus è cælo, ipse autem est Christus. Nullus ascendit in cælum, inquit. nisi qui de cælo descendit Filius hominis. Porrò dicimus, quod non ex cælo corpus vnitum sibi deferens, Verbum hoc dicat, ve-* F *rùm cum desursum existens ipsum & ex cælo corpus hoc* A *sibi proprium fecit & vnitum tam mirè, vt nec edici nec intelligi valeat absque conuersione & confusione. Ideoque & de cælo dicit se venisse, quando factus est Filius hominis, &c.* Idem Cyrillus in Iohannem libro 4. cap. 22. *Et certè corpus Christi in cælo prius non fuit, quod nec fuit quidem ante incarnationem. Verbum autem Dei æternaliter cum patre est. Probè igitur Paulus, Vnus, inquit, Dominus Iesus Christus. Vnus enim & ante incarnationem, & post incarnationem filius est. Non est ergo alienum à Verbo corpus suum, idcircò filium* B *hominis appellet Verbum Dei quod de cælo descendit, quodque secundum Euangelistam caro factum est, non in carnem mutatum: immutabilis enim natura est. Sed quia reuera homo factus est, in templo quod à Virgine assumpsit, habitare voluit. Dicit autem se ascensurum illò. vbi prius erat, vt audientes intelligant de cælo quoque ipsum descendisse, & sic non vt homini, sed vt Deo attendentes, viuificam carnem suam esse facilius credant.*

Proinde audiuisti quomodo propositæ abs te quęstioni respóderim. & in eo quod respondi tantisper acquiescam, dũ tu ex verbis Dei me aliter docueris esse statuendum.* C *Sed quando mihi demonstrabis Christum quo ad humanitatem potuisse in cœlum ascendere, si iam ibi præsens aderat? Nemo se ad ea confert loca quæ iam impleuit. Et ei qui est vbique non super est locus quo se moueat. Quòd si Deus qui alioquin omnia occupat. nonnunquam legitur aut descendisse, aut transiuisse, id proculdubio accipiendum est iuxta illam formam seu speciem, quá pro tempore* D *ad se patefaciendum assumebat. Ea verò cùm esset res finita & creata, eorum motuum atque mutationum erat capax. Vnde Christi diuina hypostasis, quæ infinita erat, quo ad suam naturam ascendere non potuit cùm iam omnia occuparet. Humanitas autẽ quæ suas habet dimẽsiones terminatas, verè in cęlũ ascẽdit: Vbi si anteà fuisset eò nõ potuisse attolli, Atqui si verè ab angelo dici potuit, Christi defũcti corpus in sepulchro nõ fuisse ac ipse Christus verè dixerit, se apud Lazarũ nõ* E *fuisse, cũ diem suum obijt: Curà nobis dici nõ potest, & quidem verè, illum quoad humanitatẽ in cęlo anteà non fuisse quàm eò ascẽderit? Nec scio quomodo sententiæ vestræ liceat per orthodoxam fidem subscribere, cùm statuatis ascensionẽ Domini tantum ad speciem & pompam quandã pertinuisse, ceu ad Christi humanitatem illa nil sublimitatis. aut excellentiæ nouæ adiecerit. Hoc tibi responsum habeas de prima quæstione, qua rogabas, An humanitas Christi fuerit in celo* F *ante ascensionem.*

Quomodo intelligatur Deus aut descendere, aut transire.

DE CORPORIS CHRISTI LOCO IN COELO LOCVS V.

QVod verò secundo interrogas, An in cælo nunc ita contineatur loco quo ad corpus vt non sit præsens in terris, Annuo. Nam dixit apertè se relinquere mundum. Et, *Me non semper habebitis.* Quæ sanè verba, tantùm quo ad humanitatem possunt locum habere. cùm deitas perpetuò sit vbique. Et Petrus citra vllum verborum inuolucrum testatus est Actorum 3. *illum oportuisse cælum accipere vsque ad tempora restitutionis omnium.* Ex cuius dicto verè colligimus, illum eò ascendisse. atque ibi vsque ad extremum diem esse mansurum, Et obseruandum non leuiter est Apostolum ad hunc modum loqui, eum oportuisse cælum accipere: quod si ascendendo acce-* G *pit cælum, illud antea non acceperat vt ibi esset.

Cùm deinde subijcis, à nemine firmis argumentis demonstratum esse, Corpus Christi hoc, externum & mundanum cælum ita occupare vt ne-

vt necesse habeat à Cœna verè, realiter & substãtialiter abesse, admiror te vehementer, qui adeò in ipsa luce caliges, vt valida nostrorũ argumẽta nõ potueris adhuc perspicere. Si testimonia diuinarum literarum nihil probant, si propriętates humanitatis Christi nihil probãt, si ascensionis dogma nihil probat, si patrum sententiæ nihil probant: (quemadmodum ais) à nemine demo utratum est, Corpus Christi sic cœlo contineri, vt non amplius in terris versetur. Ad hæc autem præcipua capita nostræ rationes, quæ B sunt permultæ, referuntur. Deinde quid nostris argumentis oportuit oppugnare corpus Christi verè, realiter, & substantialiter (vt vos rotundè, seu potius crassè, loquimini) in pane atque in vino adesse, cùm id nihil aliud sit quàm humanum figmentum? Nusquam enim scripturæ id testantur neque Christus id vnquã est pollicitus. Non fuit diu ludenda opera, quæ melius impendi potest in hominum Chimęris oppugnandis, cùm illæ facilè ac vltro sese prodant.

C Cœlum autem mundanum in loco non esse (vt denuò hîc repetis) quod hac ἀκριβείᾳ tibi vehementer placeas, non rursus exagitare, quòd superius ea de re copiose dixerim, in præsentia non institui. Verùm id gaudeo te dare, Christi corpus etiam localiter in hoc cœlo esse posse, & vbicunque voluerit, localiter ac circumscriptiuè se patefacere. Si das, Christi corpus localiter in cœlo esse posse, cur etiam super omnes cœlo- D rum orbes non etiam concedis esse posse localiter? PAN. Quòd extra cœlum supremum nihil sit. ORO. Quis hoc docuit? PAN. Aristoteles, qui scribit, Extra cœlum nihil esse. ORO. Fideles attamen omnes confitentur, Christum super omnes cœlos ascendisse. Vnde nos colligimus, & rectè quidem (vt spero) supra orbem supremum regiones beatorum felicissimas extare vbi corpora sanctorum iuxta Christum suo tempore sint collocanda, quæ nihil vetat, purissimo aliquo aere vel quopiam alio corpore illius vice E sic ambienda, vt loco suo non careant. Aut fine ambitu exteroi corporis ibi degant, modo suas dittaotias, propinquitates, lineamenta, membra, & terminos retineant, quia morosi non vsque adeò sumus, vel anxij de corpore ambiente, vt ipsum necessariò exigi dicamus ad corporũ beatorum conseruationem. Non autem debes à me id nunc expectare, vt ego qualia illa sint Christi & beatorum loca describam. Sat nobis id esse debet, quòd scripturæ ea appellẽt loca, quòd Chri- F stus dicat, *In domo patris mei multæ sunt mansiones*, quodque idem dixerit discipulis, *Ego eo, vt parem vobis locum*. Vniuersam autem locorum illorum descriptionem tum demũ videbimus, cùm post beatam illam resurrectionem vnà cum corporibus nostris eò perueniemus. Interea illarum rerum exacta & distincta cognitio nec ad vocationem, nec ad ædificationem nostram quicquam facit. Sed id contendimus, humanum corpus vel habeat diuinitatem sibi coniunctam, vel non ha- G beat, in hoc nostro mundo esse non posse, quin occupet locũ & à circumstanti corpore ambiatur, nisi fortasis in mũdo vacuum quis voluerit

A constituere. Quibus addò non illi posse vllo modo congruere, vt in loco non localiter sit.

PAN. Tu, dum hæc ita narras, videris mihi de humanitate Christi, & eius corpore non aliter cogitare, atque de alio hominis corpore. Verùm ne sic erres, pauló altius rem cõstitui repetere, quatenus ad Christi ascensionem aspectat, qui non sic in cœlum ascendit, vt hæreat in aliquo certo huius externi cœli loco. Tametsi .n. non adimimus ei suam potestatem, quin (vt iam dixi- B mus) possit, si velit, etiam in hoc externo cœlo visibiliter commorari, tamen ascensus eius non sic ipsum in hoc cœlo collocauit, vt non etiam transcenderit, & superauerit omnes cœlos. Non Christianum, sed Aristotelicũ est, Corpus Christi intra ambitum huius cœli concludere. Aristotelis vox est, non Christi, ἔξω τοῦ οὐρανοῦ οὔτ' ἔστιν οὔτ' ἐνδέχεται γενέσθαι σῶμα. *Extra cœlũ nõ est, nec potest esse corpus.* Fingamus autem Christum in hoc externo cœlo habere suum localem thronũ, seu (vt vocant) C residentiam. Quid? Certè præstantiori corpori, quale est corpus Christi, debetur etiam præstantior locus in cœlo. Scio cœlum, hominibus sub eo habitantibus esse vndique sursum. Sed si Aristoteli, hoc est, Physicis speculationibus eredendum est, non polus Arcticos, qui supra nos nostro hemisphærio apparet, sed Polus Antarcticus, qui infra nos est, superior, ideoque etiam præstantior pars cœli iudicatur. Quare si Christo præstantior locus in cœlo debetur, certè D non commorabitur supra, sed infra nos, circa Polum Antarcticum. Et si omnino libet corpus Christi in peculiari ac certo loco huius externi cœli collocare, necessarium est vt collocetur in altero tantùm polorum, sio e Arctico siue Antarctico. Quippè quòd hi soli sint in cœlo fixi & immobiles. Aliæ autem cœli partes rapiuntur & conuoluontur motu firmamẽti singulis diebus circa terram. Nisi fortè sentias quòd Christus corpore suo singulis diebus semel circumueha- E tur vnà cum cœlo circa terram, & contempletur quid vbiuis in terria agatur. Et quo tandem se recipiet Christus cum corpore, adeoque cum omnibus sanctis suis, postquam externum hoc cœlum prætererit, sicut Christus dicit, & igni conflagrauerit, sicut Petrus docet? Non enim Aristoteles permittet, vt se recipiat extra cœlum quod quippe iuxta sententiam suam fieri non possit, vt corpus sit extra cœlum, etiam si alioqui sentiat extra cœlum esse entia, quæ optimam F vitam ducant, Sed abeant ista. Vera sententia de ascensu Christi in cœlum petenda est, non ex humana ratione, sed ex Verbo Dei. Ascensum illum interpretatur primùm illa in Symbolo Appendix, omnib. Propheticis & Apostolicis scriptis cõfirmata. *Sedet ad dexteram Dei patris omnipotentis.* Dextera autem Dei non est aliquis corporalis aut mundanus locos ad quem Christus sese quasi alligarit, sed est omnipotentia & maiestas Dei, quæ cùm non sit in aliquem peculiarem locum G sic conclusa, vt non cœlum & terram, adeoque omnia impleat, necessariò sequitur, quòd nec Christus humanitate sua consedit ad dexteram Dei in hoc externo tantùm cœlo collocatus.

Quodenim dextera Dei,ad quam Chriſtus con-
ſedit, impleat cœlom & terram, non tantùm ſi-
gnificat regnum Chriſti & virtutem eius vndi-
que patere, ſed etiam humanitatem eius qua ad
dexteram Dei conſedit, omnibus rebus coram
idq; cœleſti,non humano modo adeſſe,& omnia
in conſpectu ſuo habere, & præſenīē gubernare.

ORO. Multa ſanè Pantache iam recenſuiſti
nec ego te loquentem interpellaui. Nunc verò
cùm finem diçendi feciſti, res poſtulat vt reſpon-
deam. Nos vtique de corpore Chriſti longè ma-
gnificentius cogitamus quàm de carne cætero-
rum hominum. Sed illud non ita extollimus vt
perdamos. Nouimus natum ex virgine, ſuper
aquas ambulaſſe, ieiunium quadraginta dierum
pertuliſſe, tactu leproſos curaſſe, mortuos viuifi-
caſſe, cæco viſum reſtituiſſe, tertiò die à mortuis
reſurrexiſſe, & aſcendiſſe in cœlum, conſtitutum
que ſuper omnes angelos & omnes creaturas ad
dexteram patris conſediſſe. Neque latet nos id
habere coniunctam ſecum deitatem hypoſtatica
vnione. An tibi hoc videtur ſentire de Chriſti
corpore perinde atque de corporibus aliorum
hominum?

An Chriſtus quoad corpus ſit in aliquo loco cœli.

Dicis præterea Chriſtũ non ſic aſcendiſſe in
cœlum quo ad corpus, vt hæreat aliquo loco ex-
terni cœli, Si locum intelligas generalem, eaque
voce complectaris omnes beatorum ſedes, ac re
giones viuentium, quę ſunt extra cœlos aſpecta-
biles, ego profectò affirmabo corpus Chriſti eſſe
aliquo certo loco externi cœli, ſed latiſſimo &
ampliſſimo, vbi liberũ ſit ei ſtare, ſedere, ambula-
re, atq; vt libuerit incedere. Quod ſi per certum
aliquem locum intelligas angulum ſeu gurguſti-
um, Ita inficias eo, corpus Chriſti certo loco cœli
cõtineri & alligari. Tu verò ſi (vt profiteris) non
adimis ei poteſtatem, quin ſi velit queat in hoc
externo cœlo viſibiliter commorari, cùm ipſum
(vt poſtea mihi obieciſti) perpetuò rapiatur ab
Oriente in Occidentem, De corpore Chriſti
quomodo cõſtitues, ſi fortè velit tibi præſens a-
deſſe? An circumuoluetur quotidie per totũ or-
bem? Si tua ſentẽtia poteſt fieri, vt ibi hæreat, v-
tique cum cœlo circumuoluetur, Id ſi tibi vt præ
te fers abſurdum videatur, quare illi eam facul-
tatem relinquis liberã? & cur poſtea nobis id tan
quam abſurdum obijcis, vt circumuoluatur quo
tidie ab Oriente in Occidentem? Verùm iſta de
re mox fuſius dicam.

De cœlo autem in præſentia Ita mihi videtur
diſtinguendum, vt ſi de aſpectabili agatur, non
arbitror Chriſti corpus illic habitare, cùm dica-
tur aſcendiſſe ſuper omnes cœlos. At ſi per cœlũ
illa etiam ſpacia complectamur, & regiones vi-
uentium, quæ ſunt vltra cœlos, verùm philoſo-
phis incognitas, ibi corpus Chriſti degere, nec
nõ angelos, beatos item ſpiritus, & corpora ſan-
ctorum poſt reſurrectionẽ omnino ſentio. Ideò
tecum affirmo, vt dicere videris, imò potius cum
Paulo, corpus Chriſti cùm hinc auferetur, ſuper
omnes cœlos, nimirũ aſpectabiles, fuiſſe ſubla-
tum. Quare illud ſub ambitu cœli aſpectabilis
minimè concludo. Neque cum Ariſtotele ſen-
tio Extra cœlũ, ſi firmamentum, ſeu aſtriferum

A (vt nonnulli vocant) id intelligat, nullum poſſe
corpus exiſtere. Quapropter cùm ſupra viſibiles
cœlos credamus eſſe felices regiones beatorum
vbi ſint Chriſti, Angelorum, felicium item ſpiri-
tuum, nec non ſanctorum corporum, quæ po-
ſtremo tempore à mortuis excitabuntur ſedes,
parùm appoſitè (ne dixerim ineptè) abs te quæ-
ritor, An ea loca in Arctico, an in Antarctico polo
ſint conſtituenda, quaſi vltra octauam, nonàmue
aut decimam ſphæram non ſint latiſſima ſpa-
B cia, incredibili & ſuauiſsima luce fulgida, quæ
neque Arctico vel Antarctico polo finiantur, &
cum diurno motu non rapiantur, ſtabilem fi-
xamque præbeant ſanctis habitationem. Ibi
profectò lucem inacceſſam eſſe par eſt, quam
pater inhabitat, qua fruitur Chriſtus, quãq; bo-
nis angelis, & ſãctis hominib. Deus pro ſua boni
tate aſſignauit. Atque ſi neceſſe non habet ſupre-
mos orbis agitari omnib. motibus quibus infe-
riores orbes torquentur, nec eſt neceſſarium vt
C illæ ſupremæ regiones viuentium, motu diurno
ab Oriente in Occidentem rapiantur. Manent
igitur quietæ ac tranquillæ. Neque opus eſt Chri
ſto vt quotidie circumferatur firmamenti reuo-
lutione per totum orbẽ, vt ſpectet quid vbique
in terris agatur. Cum. n. Deus etiam ſit, nec tan
tùm homo, in beata regione quo ad corpus ma
nens, omnia noſtra poteſt facilè cognoſcere. Tu
verò cùm argutus in ijs plus æquo, & quã te de
ceat videri cupias, meras ineptias mihi opponis.
D Cur oppidò quæris in cœlorum conflagratione
diſſolutione, ac interitu, cuius diuinæ ſcripturæ
meminerunt, quò tandẽ humanitas Chriſti ſit ſe
receptura? Nec animaduertis in locis quos addu
xiſti, diuinas literas, vel de aere vel de aſpectabi-
lib. cęlis eſſe loquutas. Vnde Naziãzenus ex Epi
ſtola ad Cledoniũ apud Theodoretũ, luculenter
oſtendit corpus Chriſti non eſſe depoſitũ neque
commorari ſeorſim inter aſpectabiles cœlos, di-
cens: *Vbi.n.nunc eſt corpus, niſi cum eo quod id aſſum-*
E *pſit? Neque enim (vt augantur Manichæi) in ſole eſt de-*
poſitum, vt honoretur propter ignominiam, vel in aerem
effuſum eſt & diſſolutum, vt vocis natura & odoris flu-
xus & fulguris minimè conſiſtentis curſus. Vbi eſt au-
tem etiam palpatum eſſe poſt reſurrectionem, in
qua aliquãdo videbitur ab ijs qui pupugerunt?
Diuinitas autem per ſe ſub aſpectum non cadit.
Quid verò illa conflagratio attinet ad beatas
Chriſti, angelorum & ſanctorum ſedes? Quibus
adde illas cœlorum immutationes, iuxta inter-
F pretationem aliquorum Patrũ, non ad ſubſtan-
tiam & naturam illorum corporũ permeaturas
verùm ad qualitates illorum tantummodò ſpe-
ctare, vt cœli noui tandem euadent, & mundi ac
multò perfectiores quàm antea vnquam fuerint.
At id vtut ſit, non inde ſequitur cęleſtes manſio-
nes, & verè beatas regiones viuentium, pereun-
tibus aſpectabilibus cœlis ac elemẽtis, euerſum
iri. Quare corpori Chriſti vt ſeſe inde ſubducat
neceſſe non erit. Aſcendendo.n. per cœlos aſpe-
G ctabiles, in illis non eſt commoratus, ſed vltra o-
mnes qui mũdanę ſucceſſioni ſeruiunt, aſcendit.
Ariſtoteles autẽ quàm rectè ſenſerit, extra firma
mentũ nõ poſſe vllà corpora degere, defẽdẽdum

Regiones viuentium cum firmamento non circumvoluuntur.

nunquam

nunquam suscipiam. Non enim Philosophi sunt audiēdi, sed scriptura verbo Dei patefacta. Proinde cū Apostolus nobis affirmet Christū super omnes cœlos ascendisse, testimonio eius docemur, humanū Christi corpus extra cœlos aspectabiles fuisse receptum. Nec Aristotelis placitū nos adigit, vt Christi humanitatem intra huius cœli ambitū concludamus. Verum ei (quemadmodū par est) pro sua dignitate qua omnia creata corpora excellit, præstantissimū locum, id est, lucidissimas regiones extra supremū cœlorum aspectabilium orbem assignamus, quæ tam ampliter ac latè se fundunt, vt neque anguli neque gurgustia vocari possint.

Sedere ad dexteram patris non explicat ascensionem.

Vis præterea domini ascensum in cœlum per sequentem appendicem exponi, quę subijcitur, *Sedet ad dexteram Dei patris omnipotentis*. Et dexteram Dei ais nō esse mundanum locum, ad quem se Christus alligarit. At mihi non liquet, dogma de cōsessu ad dexteram patris appositum esse, vt rationem ascensus domini exponat, cum potius excellentiam quandam & prærogatiuā corporis assumpti super omnes cœlos exprimere videatur, demonstreturque humanitatem Christi nō tantū in sublimem super omnes cœlos, verū in & apud Deum omnipotentem supremam dignitatem & gradum esse assequutam. Nam transcendit omnium angelorum, principatuū & potestatum excellentiā. Et quod attinet ad Deū Optimum Maximū, qui est laudādus in secula, rectè dicta est ad eius dexterā sedere, quemadmodū summis orbis monarchis ij assidere consueuerunt, qui cęteris omnibus gratia & dignitate pręstant. Nō habet sanè Deus qui spiritus est, corpoream dexteram: sed eleganti admodū trāslatione, hominem Christū dicitur ad suā habere dexteram, quòd illum præ omnibus creaturis, excellentiæ honore ac dignitate ornauerit.

Quid significet sedere ad dexteram Dei.

Demiror autem quomodo corpus Christi esse vbiq; inde colligas, quod omnipotentia & Maiestas Dei, quæ dextera eius vis denotari, sint vbique: Facito significationem tuā constare, quamuis apertè demonstraui, quid mihi articulus fidei significet. Nonne fieri potest vt licet humanitas Christi proprietatib. illis, omnipotentiæ inquam & maiestati coniungatur, non tamen ęquè ac illæ pateat? Etenim quotidie nobis occurrit pater quispiam proceræ staturæ habens filiolum sibi ad dexterā considentem: nec quicquam prohibet, quin dextera eius multò latius extendatur quā corpus filioli eius dilatetur. Idcirco is paralogismus, quem dialectici vocant accidentis, abs te manifestissimè vsurpatur. Ais quippe, Dextera Dei cum sit immensa, est vbique: igitur & humanitas Christi, quæ sedet ad dexteram Dei, est vbique. Nec porrò est necesse vt illis rebus coextēdamur, quibus hæremus. Nonne rex quispiam dum in suo throno sedet, illi hæret, cum tamen crebrò thronus eius multò sit & latior & longior illius corpore? Quin & latro hæret affixus cruci, qui tamen ea multò est minor. Proinde sit dextera Dei hoc est (vt vis) eius omnipotentia & maiestas vbiq;, permaneat autē Christi humanitas, quæ illi coniungitur suis terminis finita. Vt autē rem teneas magis perspicuè, cogites oportet, dexteram Dei anceps esse vocabulum: quia non solùm potentiam & vim diuinam significat, qua omnia fiunt & gubernantur, sed etiam summam perfectāq; felicitatem. Scribit enim Augustinus de Agone Christiano cap. 26. ad hunc modum: *Nunquid Deus pater habet latus dexterum aut sinistrū sicut corpora? Nec nos hoc de Deo patre sentimus: nulla enim forma corporis Deus definitur atque concluditur. Sed dextera patris est beatitudo perpetua, quæ sanctis datur, &c.* Similiter scripsit idem pater ad Consentium. Epist. 122. *Vnde etiamsi corpus Domini, quod de sepulchro excitatum leuauit in cœlum, non sine specie humana membrisq; cogitamus, non tamen ita putandū est sedere ad dexteram patris, vt ei pater ad sinistram sedere videatur. In illa quippe beatitudine, quæ omnem superat humanum intellectum sola dextera est, & eadem dextera eiusdem beatitudinis nomen est*, &c. Non itaque illo vocabulo sola Dei potentia & maiestas exprimitur, verū etiam suprema felicitas & beatitudo. Quocirca etsi omnipotentia & maiestas diuina vbique sint, locus felicitatis ac perfectæ beatitudinis vbique non est, cùm in hoc mundo non reperiatur. Christo autem, sanctis angelis & beatis spiritibus affluit in regione viuentiū. Vnde apparet, dexterā Dei iuxta posteriorem hanc significationē posse certa loca significare, vbi felicitas plena & perfecta beatitudo floreat & habeatur. Proinde satis intelligis, vtráquāq; significationē amplectaris tuā rōnē efficaciæ nihil habere.

Dextera Dei anceps vocabulum.

Augustin.

PAN. Quæ narras de supremis regionibus amplissimis, fulgentissimis, & iucundissimis, quę sint Christi, angelorum & sanctorum mansiones abs te dicuntur, sed nullo testimonio confirmantur. Imò, receptum esse videtur, & ab omnibus affirmatum, vltra octauam sphæram, quam firmamentum vocant, nihil esse. ORO. Non est Pantache nouum quod ego assero: quādoquidē literæ diuinæ astruunt Christum ascendisse super omnes cœlos. Ideò si transilijt cœlos istos aspectabiles, necesse est, vt extra eos aliquid existat. Quomodo enim quis ad nihilum se conferat Patres verò ita sensisse, non erit difficile ostendere. Damascenus lib. 2. cap. 6. ita cœlum definiuit, Οὐρανός ἐστι περιοχὴ ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων κτισμάτων· ἔνδον γὰρ αὐτοῦ αἵ τε νοεραὶ τῶν ἀγγέλων δυνάμεις, καὶ πάντα τὰ αἰσθητὰ περικλείονταί τε καὶ περιορίζονται. Id est, *Cœlū ē cōplexio, vel (vt ita dixerim) continentia visibilium creaturarum & inuisibilium. Intra enim ipsum & intellectuales angelorum virtutes, & omnia sensibilia concluduntur, & ambitu eius terminantur, &c.* Hic tu mihi considera, an spiritus angelorum sub stellato & aspectabili cœlo velis concludere, an illis dare splendentes & sublimes regiones vltra firmamentum, quas recentiores cœlum Empyreum nominarūt. Verum quid ego de te istud interrogo, cùm ibidem aliquanto post Damascenus explicet apertissimè quid sentiat. Ἐστὶ μὲν οὖν οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ ὁ πρῶτος οὐρανὸς ὑπεράνω ὑπάρχων τοῦ στερεώματος. Ἰδοὺ δύο οὐρανοί, καὶ τὸ στερέωμα γὰρ ἐκάλεσεν ὁ θεὸς οὐρανόν. Σύνηθες τῇ θείᾳ γραφῇ καὶ τὸν ἀέρα οὐρανὸν καλεῖν. εὐλογεῖτε γὰρ φησί, πάντα τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, τὰ ἀέρος λέγων. ὁ ἀὴρ γὰρ ἐστι τῶν πετεινῶν πορεία καὶ οὐχ ὁ οὐρανός. ἰδοὺ τρεῖς οὐρανοὶ ὡς ὁ θεῖος ἔφη ἀπόστολος, id est, *Est igitur cœlum cœli primum cœlum supra firmamentum collocatum. Ecce duo cœli: nam & firmamentum Deus vocauit cœlum:*

Probatur supra firmamentum esse regiones beatorum.

Cœli definitio:

Consuetudo etiam diuinæ scripturæ est, aerem cælum vocare, ab eo quod est sursum videri. Benedicite enim inquit omnes volucres cæli, aerem intelligens. Nam aer est volucrum iter & non cælum. Ecce tres cæli, quos diuinus dixit Apostolus, &c. Liquido iam apparet, hunc scriptorem vltra orbes astriferos alias posuisse regiones illis altiores, quas item cœlum vocauit. Non itaque à me proferuntur inaudita. Lombardus etiam, quem vulgo Magistrum Sententiarum vocant, in 2. lib. Dist. 2. scripsit idem ijs verbis: *Testimonijs quarundam authoritatem euidenter monstratur, angelos ante casum fuisse in cælo, & inde corruisse quosdam propter superbiam. Alios verò, qui perstiterunt, illic perstitisse. Nec appellatur hoc cælum firmamentum, quod secunda die factum est, sed cælum splendidum, quod dicitur Ἐμπύριον id est igneum à splendore, non à calore, quod statim factum, angelis est repletum, quod est supra firmamentum,* &c. Vtque non existimetur suum figmentum obtrudere, Strabum adducit, qui ait, Genesin exponendo: *Non visibile firmamentum hic appellat sed Empyreum, id est igneum vel intellectuale, quod non ab ardore sed à splendore dicitur, quod statim factum repletum est angelis,* &c. Cum cœlum illud intellectuale vocat, ne putes ipsum non esse corporeum, sed quia nostris oculis non potest cerni. Proinde cum videri non possit, cogitari tamen & vtcunque intelligi potest: Ideirco à Strabo vocatum est intellectuale. De hac eadem re Bedam scribentem inducit ijs verbis: *Hoc superius cælum, quod à volubilitate mundi secretum est, mox vt creatum fuit sanctis angelis impletum est, quos in principio cum cælo & terra conditos dominus testatur, dicens Iobo: Vbi eras cum me laudarent astra matutina, & iubilarent omnes filij Dei? Astra matutina & filios Dei eosdem angelos filios Dei vocat. Cælum enim, in quo posita sunt luminaria, non in principio, sed secunda die factum est,* &c. Cum itaque Damascenus, Beda & Strabus, necnon Lombardus constituant angelorum sedes vltra firmamentum, non tibi licet dicere, me primum sublimes beatorum sedes ac regiones fabricatum esse?

Magister sententiarum.

Strabus.

Beda.

PAN. At istorum virorum non est illustris authoritas. Velim vt patres maiorũ gẽtiũ mihi produceres, qui vltra cœlum stellatum affirment haberi splendidas & lucidas mansiones beatorum. ORO. Nec illi deerunt. Basilius in suo Hexaemero, Homil. 2. ita scribit, reddens rationem vnde tenebræ fuerint super abyssum. *Consideremus itaq; ait, quod siquidem quid erat ante sensibilis huius & corruptibilis mundi constitutionem, in luce nimirum id erat. Neque enim angelorum dignitas, neque cælestis omnis exercitus, neque in summa, siquid est nominatum, aut innominatum ex rationabilibus naturis & ministrantibus spiritibus in tenebris degebant, sed in luce & omni spirituali lætitia sibiipsis conuenientem statum habebant. Et his nemo contradicit, qui saltem super cælestem lucem in sanctorum promissis expectat, de qua Salomon ait, Lux iustis semper. Et Apostolus: Gratias agentes patri, qui sufficienses nos fecit in portione sortis sanctorũ in luce. Si enim damnati mittuntur in tenebras exteriores, nimirum qui laude ac receptione digna operati sunt, in supermundana luce requiem habent. Quandoquidem igitur cælum iussione Dei factum est, aceruatim circumextentum his quæ intra ipsum sub propria ipsius circumferentia contenta sunt, corpus habens continuum, sufficiens disparere ab externis ea quæ intra ipsum sunt, necessariò conclusum intra ipsum locum obscurum constituit, externo splendore intercisso ac intercepto. Tria enim concurrere in vmbra oportet, lucẽ, corpus & obscurum locũ* &c. Hic ne prætereas Basilium statuere sanctos angelos & administratorios spiritus in luce cõmoratos esse ante creatum firmamentum. Illo deinde condito, lucem in qua degebant angeli, fuisse corpore firmamenti interceptam, & impeditam, ne penetraret ad interiora loca, quæ sub eo claudebantur. Vnde contigit, vt sponte sua tenebræ, non ex vlla creatione, ibi resultarint ac sederint, quoad Deus nouam lucem astrorum postea in cœlis creatis condiderit. Deinde attendas Basilium dilucidè ponere vltra mundum hunc visibilem lucidas atque splendidas habitationes. Et ne dubites hunc esse genuinum eius sensum, non grauabor adijcere simile, quod è vestigio subiecit: *Mundanæ itaq; tenebræ per vmbrã cælestis corporis substiterunt. Considera porrò mihi ab exemplo euidenti quod diximus, in serenitate meridionali tentorium quoddam ex densa & arcta materia tibi ipsi constituendo, & in tenebris ex temporalibus te ipsum includendo. Taies etiam illas tenebras fuisse statue, non primordialiter subsistentes, sed ad alia consequentes,* &c. Constituendo tentorio in meridionali plaga tria demonstrat Basilius. Extra tentorium lucem esse magnam. Quæ postea materia tentorij excludatur, vt intus non valeat ingredi, præsertim si ea fuerit densa vt ex corio quandoque fieri solet. Intus ait postremò repente oriri tenebras. Si hoc pacto se res habet, certè minus prudenter me rogabas, quo angulo vel gurgustio cœli corpus Christi concludatur, & an circumuoluatur & rotatur ab Oriente in Occidentem, Quoúe sit se recepturum cũm ista cœlestia corpora, quæ videmus, immutationem vel interitum sentient. Nihil horum Christi humanitatem sanctos angelos aut beatorum spiritus attinget, cum felicissimè super omnes istos cœlos degant, & inter illorum habitationes ac septem orbes erronum medium sit firmamẽtum seu, quod multi existimant, orbis quidam astris destitutus. id autem permulti, siue rectè, siue perperam non refert, Crystallinum vocant.

Basilius.

Simile.

A Basilij sententia nil discessit Ambrosius, qui libro Exaemeron primo cap. 8. sic scribit. *Erant tenebræ de obumbratione cæli, quia omne corpus vmbram facit, qua obumbrat vel finitima, vel inferiora, & ea maximè quæ vel operire, vel includere videtur. Includit aũt cæli polus, quia cælum sicut camera extenditur, quemadmodum supra demonstrauimus. Non ergo principalis erat tenebrosa substantia, sed quasi vmbra sequuta est mundi corpus caligo tenebrarum. Itaque momento diuinæ præceptionis mundus assurgens intra se inclusit vmbram. Vt si quis in campo medio quem Sol meridianus illuminet, locum aliquem repente obsepiat & densis ramorum frondibus tegat, nonne quo splendidior foris species loci eius effulgeat, hoc horrẽti desuper scena gurgustiũ eius intus obscurius fit? Aut vnde antrum clausum vndique huiusmodi locum vocarunt, nisi quod atro inhorrescat situ atque obfusione tenebrarũ? ista ergo tenebræ super aquarum abyssos erant.* &c. Docet hic quoq; pater, extra firmamentum lucem esse, quæ corpore firmamenti

Ambrosius.

menti fuerit interclusa, & ideò tenebras in abysso residisse, quæ postea sunt depulsæ, cùm astrorum noua lux Dei iussu in orbibus cœlestibus effulsit. Illam itaque lucem quæ splendet extra mundanorum orbium loca, nos humanitatis Christi nec non angelorum, & seruandorum hominum sedes, atque mansiones esse dicimus. Quamobrem vt liquere tibi potest, spacia, & quidem latissima regioni feliciter viuentium nequaquam desunt. PAN. Satis intelligo quid apud vos constitueritis, nempe vltra firmamentum & aspectabiles cœlos, mansiones felicissimas esse dispositas, ad quas Christus ascendens vltra omnes cœlos sit profectus, & eò excipienda etiam olim fore corpora sanctorum, cùm extremo die à mortuis fuerint excitata. ORO. Id profectò & sentimus & docemus. Neque Christi, aut sanctorum cœlum patimur nobis obtrudi, quod vbique sit, neque reuera sursum aut sublime, sed vt vos fabulamini etiam per omnes huius inferioris mundi partes locum habeat. Quod figmentum vt alienum à veterum patrum doctrina cursus ostendere non grauabor. Augustinus de ciuitate Dei libro 21. cap. 4. ita scripsit aduersus eos qui negabant humana corpora in cœlo esse posse cum à mortuis resurrexerint. *A Cicerone 3. de Republica commemoratum est, Herculem & Romulum ex hominibus Deos esse factos, quorum non corpora sunt in cœlum elata, neque enim natura pateretur, vt id quod esset de terra, nisi in terra maneret, &c. Hinc est magna ratio sapientium, quorum Deus nouit cogitationes quoniam vanæ sunt,* &c. Deinde argumentum subijcit, quo probet corpora beatorum in sublimi cœlo reuera collocanda esse, quòd animæ cùm sint spiritus, corporibus terrenis volente Deo alligantur. Ideòque nil posse impedire quo volente Deo non possit terrenum corpus in cœleste corpus attolli, cùm animus omni, ac per hoc etiam cœlesti corpore præstantior, terreno corpori potuerit alligari, &c. Et mox: *Cur enim non vehementius admiramur incorporeos animos cœlesti corpore potiores, terrenis alligari corporibus, quàm corpora licet terrena, sedibus quamuis cœlestibus tamen corporeis, sublimari, nisi quia hoc videre consueuimus, & hoc scimus illud verò nec adhuc aliquando vidimus? Nam profectò sobria ratione consulta, mirabilioris esse diuini operis reperitur, incorporalibus corporalia quodammodo attexere quàm licet diuersa, quia illa cœlestia ista terrestria, tamen corpora & corpora copulari,* &c. PAN. Quorsum ista? ORO. Vt intelligas Augustinum non credidisse cœlum beatorum, in quo etiam Christus est quo ad humanitatem, quod nihil aliud sit quàm omnipotentia, & Maiestas diuina & vbique diffusum: alioquin sapientibus Ethnicis nullo negotio potuisset respondere, se per cœlo non intelligere sublimes illas regiones quę vulgo cœlum dicuntur, sed statum excellentem, diuinum, supermundanum & beatum. Hæc non dixit Augustinus: Verùm sedes beatorum & corporeas fecit, & corporea: & nostra corpora eò contendit olim esse attollenda. Et eadem affirmat, idem argumentum tractando, in eodem lib. cap. 21. cuius verba licet breuitati studeam, quo

A mens eius dilucidius teneatur, adscribam: *Omitto dicere, quod iam 13. libro dixi, quàm multa grauia terrena sint corpora, sicut plumbum, & formam tamen ab artifice accipiant, qua natare valeant super aquam. Et vt accipiat qualitatem corpus humanum, qua ferri in cœlum & esse possit in cœlo, omnipotenti artifici contradicitur?* &c. Et mox, de anima loquens, ait: *In terreno ergò quid facit corpore? In hac mole quid agit subtilior omnibus? In hoc pondere quid agit leuior omnibus? In hac tarditate quid agit celerior omnibus?* B *Itane per huius tam excellentis naturæ meritum non poterit effici, vt corpus eius leuetur in cœlum? Et cùm valeat nunc natura corporum terrenorum deprimere animas deorsum, aliquo modo & animæ leuare sursum terrena corpora non valebunt?* &c. Et mox agens de Vestali Virgine subjicit: *Cùm periclitaretur falsa suspicione de stupro, cribrum impleuisse aqua de Tyberi, & ad suos iudices nulla eius parte stillante portasse. Quis aquæ pondus super cribrum tenuit? Quis tot cauernis patentibus nihil inde in terram cadere permisit? Responsuri sunt,* C *Aliquis Deus aut aliquis dæmon. Si Deus, nunquid maior est Deo, qui fecit hunc mundum? Si dæmon; nunquid potentior est angelo qui Deo seruit, à quo factus est mundus? Si ergò Deus minor, vel angelus vel dæmon potuit pondus humidi elementi sic suspendere, vt aquarum videatur mutata fuisse natura itane Deus omnipotens, qui ipsa creauit elementa, terreno corpori graue pondus auferre non poterit, vt in eodem elemento habitet viuificatum corpus, in quo voluerit viuificans spiritus?* &c. Et mox: *Sicut ergò nullam putant* D *vel esse vel futuram esse terræ particulam in cœlo, ita nullam particulam videre debuimus ignis in terra. Nunc verò non solùm in terris, verùm etiam sub terris ita est, vt eum eructent vertices montium,* &c. Et ad finem capitis: *Cur ergò nolunt vt credamus naturam corporum terrenorum aliquando incorruptibilem factam, cœlo conuenientem futuram, sicut nunc ignis corruptibilis his conuenit terris? Nihil igitur afferunt ex ponderibus atque ordine elementorum, vnde omnipotenti Deo quo minus faciat corpora nostra* E *talia, vt etiam in cœlo possint habitare, præscribant.* Hæc Augustinus. Quæ omnia frustra disputasset, si cœlum beatorum credidisset esse vbique quemadmodum vos ponitis. At quia inter Christianos receptum erat, in sublimi esse atque altissima regione, quod oppugnabatur ab Ethnicis, qui cõtendebant humana corpora terrena & ponderosa non posse illuc efferri, & in eius generis habitationibus degere. Ideò vir Dei Catholicum & orthodoxum dogma ijs rationibus F defendit. Huc etiam spectant, quæ idem pater 13. lib. cap. 18. de ista eadem re scribit, quæ prolixitatem sermonis euitans, nunc præteribo. Tu ea per teipsum percurrito, cùm vacabit. PAN. Sententiarum Patrum satis habeo. ORO. Quando ita videtur, desistam à recensendis veterum dictis, & ad literas diuinas, vnde cœpi, me recipiam.

Locus Pauli ad Ephesios

Quando Apostolus ad Ephes. cap. 4. scribit: *Cæterum illud ascendit, quid est, nisi quod etiam de-* G *scenderat prius in infimas partes terræ? Qui descendit, idem ille est, qui etiam ascendit super omnes cœlos,* &c. ἀντίθεσιν Apostolus ibi posuit inter ascendere ac

deſcendere, nec non inter cœlnm & infimas ter-
ræ patres. Quare, cùm accipiatur propriè, qnod
ait, de partibns terræ inferioribns, in qnibus
Chriſtus noſtræ ſalutis cauſa verſatns eſt, quid
eſt cur cœlos item non accipiamus propriè, in
qnibus modò Chriſtus quoad corpns continea-
tur vſqne ad tempus reſtitntionis omnium, vt
Petrus in Actis Apoſtolicis teſtatus eſt? Pro-
inde non ſeruatis iuſtam ἀναλογίαν in Pauli do-
ctrina, cùm terram cogamini veram & propri-
am intelligere, ac illi poſtea cœlum opponatis,
nō quidem verum, ſed μεταφορικὸν quod nihil aliud
ſit, quàm gloria, maieſtas, dignitas, & potentia
Dei. Quæ cùm vbique ſint, cœlum etiam à
vobis excogitatum eſſe vbique contenditis. Et
idcircò non recipiendum cenſeo, quod abs te
dicitur, Corpus Chriſti non eſſe aſſumptum vi-
ſibiliter ſuper omnes cœlos, vt ibi maneat: quan
doquidem ibi degit, & manſurum eſt vſque ad
extremum diem. Nam ea lege cœlum accepit,
vel ab eo acceptum eſt, quemadmodum Petrus
dixit. P A N. Non ita ſunt hæc accipienda,
quia non ſignificatur Chriſtum hærere in exter-
no cœlo, ſed eſſe ſublatum ab ocnlis diſcipu-
lorum, & habere non tantùm cœleſte, ſed etiam
terreſtre imperium. O R O. Neſcio quid
loquaris de cœlo externo. Vtique aſtriferum
& quod ipſum vincit ſublimitate, atque corpo-
reum eſt, ſi ad nos referatur, non intimum, ſed
extremum vocari debet: quandoquidem extra
nos eſt poſitum. Chriſtum autem quoad ho-
minem, in inferiori cœlo, id eſt, in firmamen-
to non collocamus, neqne Manichæis aſſenti-
mur, ſed (vt iam dictum eſt) in ſupremis regio-
nibus beatorum agere affirmamus. Nam cùm
Paulus loco ſuperius allato propriè terram in-
telligat, nos etiam cœlum verum accipimus, vt
ſignificetur certum & verum ſpacium, in quo
plena & ſolida felicitas ſanctis exhibeatur. Nec
te ſatis mirari poſſum cum tuis, qui cùm ſitis
alioqui Troporum acerrimi hoſtes, nunc in tam
multos vltro vos præcipitetis, vt eis nullum mo-
dum faciatis.

P A N. Non videris mihi conſideraſſe,
quid nam verbis illis ad Epheſ. ilicò ſubijciatur:
nempe, *Vt impleret omnia.* O R O. De il-
la ſententia ſuperius nonnihil tecum egi, ſum-
que teſtatus me nolle multa dicere, cùm vir do-
ctiſsimus Heinrychus Bullingerus in ſuo libel-
lo De manſionibus cœleſtibus, & ſatis, & eru-
ditiſsimè ſcripſerit. P A N. Memini:
Sed qnod ille ait Apoſtoli verba poſſe intelligi
de Propheticis vaticinijs & diuinis oracnlis, quę
Chriſtus aſcendens in cœlum compleuerit, mi-
nimè verum eſſe iudico. Nam Paulus ibi non
agebat de illius generis impletione, ſed de im-
pletione inferorum & ſnperorum, hoc eſt cœli
& terræ & omnium rerum. Paulo enim antè
dixerat: *Qui aſcendit, quid eſt, niſi qui & deſcendit
primùm in inferiores partes terræ? Qui deſcendit, ipſe
etiam eſt qui aſcendit ſuper omnes cœlos.* Hic audis
inferiores partes terræ, audis ſupremos cœlos,
vides ἀντίθετον deſcenſus & aſcenſus: fieri ergo

A non poteſt, vt verbum implendi omnia, hoc lo-
co referas ad vaticinia Prophetica, ſed ad ea quæ
proxima ſunt, infimas videlicet ac ſupremas
mundi partes, vt ſignificetur Chriſtum accepiſ-
ſe Maieſtatem Dei patris ſui, & dominationem
omnium tam infimarum, quàm ſupremarum
rerum, & eas coràm præſentem non deitate
tantùm, ſed & humanitate gubernare & conſer-
uare. O R O. Si te audiuiſſet optimus
vir Bullingerus, reſpondiſſet vtique ad tuam
B iſtam cauillationem. Sed cum librum ederet,
non adhuc talia de te audiuerat. Et nihilominus
tertiam in ſuo libro adiecit interpretationem de
implendis fidelibus chariſmatis & donis para-
cleti ſpiritus. Veruntamen illam de comple-
mento vaticiniorum & promiſsionum, certiſsi-
mum eſt vel tua ipſius conſcientia, & à veteri-
bus, & à recentioribus eſſe receptam. Nec im-
meritò, cùm ſit plana & admodum veriſimilis
interpretatio: quandoquidem ipſemet Apoſto-
C lus tibi vaticinium ſeu promiſsionem de Chri-
ſto explicat, commemorans datam quibusque
fidelibus gratiam, iuxta manſuram donationis
Chriſti. Quod probat verbi Dei teſtimonio,
ſcribens: *Quapropter dicit, Cùm aſcendiſſet in al-
tum, captiuam duxit captiuitatem, & dedit dona ho-
minibus.* Hoc euidenti oraculo declarat quis
nam is fuerit qui aſcenderit, deinde cur aſcende-
rit cauſam ſubiecit, nempe vt omnia impleret.
In hac tam plana & aperta interpretatione quid
D abs te deſideretur, prorſus ignoro, quia in ea
iuſtus dicendi ordo conſeruatur, neque à pro-
poſitæ rei tractatione diſceditur.

Quòd verò abs te additur, Chriſtum accepiſ-
ſe maieſtatem Dei patris ſui: annuo, modò in-
terponatur exceptio ſæpius à me demonſtrata,
(quantum capax eſt natura humana) quæ citra
controuerſiam immenſa reddi non poteſt, cùm
ſit creatura. Pręterea vis Chriſtum non tantùm
deitate præſentem, verumetiam humanitate gu-
E bernare omnia & conſeruare.

Sed te percontari libet, ad rerum omnium gu-
bernationem & conſeruationem quid opus eſt
humanitatis præſentia? Abſens enim & in cœlis
reſidens quo ad corpus, eam facilè poteſt exe-
qui. Nam ſi cœlum hoc aſpectabile, quod eſt cor-
pus & à terra longiſſimè diſtat, eius fertilitatem
& annuos prouentus influentia ſua conſeruat ac
regit, cur id non poterit Chriſti humanitas erga
omnia creata, licet ab eis diſſita ſit magno loco-
F rum ſpatio? Quot præterea ſunt reges in orbe,
qui ſuo conſilio, potentia & authoritate multas
prouincias à ſe plurimo loco diſtantes guber-
nant & adminiſtrant? Cur id Chriſto, quatenus
hominis filius eſt, & iam clarificatus, non tribua-
tur?

Ad rerū gubernationē nō eſt opus præſentia humanitatis.

Simile.

P A N. Ad Hebr. 4. legimus, *Pontificem magnum
nos habere, qui cœlos penetrauit.* Non dicit, qui hæſit
in aliquo loco cœli, ſed per cœlos penetrauit.
Et in eadem epiſt. cap. 6. dicitur: *Sublimior cœlis
G factus.* Quod ſi ſublimior eſt cœlis, quomodo in-
tra cœlum in aliquo loco continetur, vt non alia
quoque impleat? O R O. Nolim tecum iam
actum

actum agere. Namquæ adfers ex epistola Pauli ad Hebræos fortè meam sententiam læderent, si Christum in cœlis visibilibus, quo ad humanitatem, affigerem. Sed cùm illum agere pronuntiem vltra istos cœlos in regione viuentium, quæ splendida est, immensa & plena beatitudinis, cum Apostolo prorsus consentio, illum nostrum Pontificem, & cœlos penetrasse & cœlis factum esse multò sublimiorem.

P A N. Velim Orothetes, vt diligentius expenderes eiusdem Pauli verba, quibus ad Ephes. cap. 1 significanter admodum expresſit, in quan tam sublimitatem Christus humanitate sua euaserit. *Deus constituit Iesum*, inquit, *ad dexteram suam in cœlestibus supra omnem principatum, potestatem & virtutem ac dominationem, & omne nomen quod nominatur, &c.* Idem etiam egit ad Phil. 2 scribens, *Deus exaltauit illū, & dedit ei nomen super omne nomē, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium & infernorum, &c.* Hæc dicta efferunt Christum cum sua humanitate non super omnes tantùm externos cœlos, verum etiam super omnem creaturam, siue cœlestem, siue terrestrem. O R O. Quę adducis ex Apostolicis literis, habeo cōpertissima, & nobis omnibus Christi membris plurimum gratulor, quòd habeamus caput gloria & honore coronatum, & prælatum cùm dignitate tum etiam maiestate omnibus creaturis. Quocirca tibi laborandum non erat in eius dignitate ac excellentia commendanda.

P A N. Non dubito etiam vos humanitati Christi deferre, sed non quantum oportet. O R O. Quid ita? P A N. Quæso te, considerastine vnquam Isaiæ Prophetæ verba in cap. 40. quibus Dei maiestatem expresſit? *Metitur aquas pugillo*, inquit, *& ponderat cælos palmo. Apprehendit tribus digitis molem terræ, & librat pondere montes, & colles statera.* Solomon item inquit 2. Paral. 2 cap. *Cælum, & cœli cælorum te capere non possunt.* Proinde cùm intrauerit dominus humanitate sua in gloriam patris sui, & acceperit omnem eius maiestatem, atque suo ascensu eò sit euectus, tantū abest vt ascensus eius in cœlū probet eū in loco aliquo corporalis huius cœli hærere, vt potius testificetur eum, super omnes cœlos, adeoque super omnia tam infera quàm supera, tam terrena quàm cœlestia exaltatum. O R O. Magna & omnibus modis admiranda sunt quæ Prophetæ ac vniuersa scriptura de gloria, maiestate atque potentia Dei memorat. Nec dubito Filium Dei etiam quo ad humanitatem esse pæternorum bonorum hæredem atque participem saluis nihilominus finibus & terminis humanæ naturæ, vt ne dissipetur. Nam ita Christi diuinitas affirmanda est, ne humanitas eius destruatur.

Atque vt presſius agamus, cùm dicis, hominem Christum omnem patris maiestatem accepisse, id non arbitror in vniuersum dandum esse. Non enim fieri potest vt immensa & tota Dei maiestas finito Christi corpusculo termine tur: sed necesse est vt multò sit eo amplior; nisi

A totam vel omnem maiestatem sic acceperis, vt ab initio nostri colloquij exposui. Deinde imprudens tecum pugnas, qui nunc dicas, Christi humanitatem suo ascensu euectam ad maiestatem & gloriam Dei patris, cùm eam sit consecuta, vt ipse quoque superius testabaris à primo cum incarnatione fuit, à Verbo suscepta, nisi fortè intelligas in ascensu eā fuisse magis declaratam. Quod verò postremò conficis, testificatione esse ascensione Christi, eum super omnes

B cœlos, super omnia tam infera quàm supera, tam terrena quàm cœlestia exaltatum esse, vnà tecum & approbo, & confiteor: quandoquidem constanter credo, nullam creaturam esse Christo Iesu, qua homo est, digniorē (vel vt rectius dicā) ei parē, tametsi nolim eū concedere esse vbiq;.

P A N. Video te à sententia non posse deduci: ego tamen institutum meum prosequar. Manifestum est Christum quadragesimo à resurrectione die in cœlum ascendisse, & in con-

C spectu discipulorum sublatum esse visibiliter, vt sederet ad dexteram patris sui & impleret omnia. Nunquid autem alias non ascendit inuisibiliter, an iam primum ascendit in cœlum & concedit ad dexteram patris, cum sublatus est in monte Oliueti ab oculis discipulorū? Tū quidē primū ascendebat visibiliter, sed ascenderat etiam iam anteà, & consederat ad dexteram Dei inuisibiliter in sua à mortuis resurrectione. Est enim ascensus visibilis, qui factus est in monte Oliue-

D ti. Est & ascensus inuisibilis, qui est factus in resurrectione. Apud Matth. ait Christus, *Non bibam amodò de hoc genimine vitis vsque in diem illum, cùm illud bibam vobiscum nouum in regno patris mei.* Negari autem non potest, quin statim post resurrectionem comederit & biberit cum discipulis. Manifestum igitur est, quod fuerit tum in regno patris sui, ad quod resurrectione inuisibiliter ascenderat. Et in Luca inquit: *Nonne oportuit hæc pati Christum, & ita intrare in gloriam suam?*

E Absoluerat autem iam, postquam à mortuis resurrexisset, pasſionem suam. Reliquum igitur est, quod iam intrasset in gloriam & maiestatem suam, ac sederet ad dexteram Dei. O R O Rursus impingis, ac tibi ipsi vehementer aduersaris. Nam dicis, Christum quoad humanitatem visibiliter in cœlum sublatum esse vt impleret omnia. Verùm si iam anteà (vt statuis) implebat omnia ob hypostaticam vnitatem cum diuinitate, quam à sua incarnatione semper ha-

F buit, frustrà visibiliter ascendebat, vt id consequeretur. Deinde quo modo alias ascendit inuisibiliter, si semper omnia impleuit? Qui omnia implet, quò tandem ascendet aut se commouebit? Mirandum profectò est abs te in visibilem ascensum decerni, cùm iuxta tuam sententiam, Christi corpus inuisibiliter omnia impleat. Imprudens dicis ἀνιστάμενος Nos verò tum primum illum ascendisse in cœlos quoad humanitatem affirmamus, cùm ab oculis Apostolorum

G sublatus est. Quoad humanitatem dixi: quia iuxta naturam diuinam neque ascendit, neque descendit, cùm sua immensitate omnia impleat.

De ascensu visibili & inuisibili.

Quæ verò tu fingis de ascensu visibili & inuisibili, nouum ac peregrinum est dogma,& in Ecclesia Dei,quod ego sciam,inauditum. Sed ita fieri oportet. Nam figmenta vbiquitatis consistere non possunt,nisi & nouis & magis absurdis fictionibus fulciantur.

Adhęc eò te proripis,vt dicas, istum ascensum inuisibilem à resurrectione factum quasi antea ob vnionē hypostaticam iuxta tuum decretum Christus quo ad corpus non fuerit vbique: quod tamen superius & semel & iterum affirmasti. Nec te quicquam iuuant illa testimonia ex Matthæo & Luca decerpta. Bibit quidem Christus cum discipulis,cùm resurrexisset à mortuis,& bibit in regno patris sui quia iam immortalitatem acceperat, & gloria incredibili erat illustratus. At non dicit se bibiturum de genimine vitis cum Apostolis in cœlo,quò nondum ascenderat,sed ait vbiscum. Vnde cùm illi essent in terris,ibi cum eis,non autem in cœlo se prædixit bibiturum. At quantum video,tu regnum Christi & gloriam eius vel immortalitatem idem esse putas,atque in cœlis agere, ideóque vis inde concicere, Christum quoad humanitatem fuisse in cœlis, etiam tum,cùm in terris vnà bibebat cum Apostolis. In hoc falleris: quia Christus regnum patris,nec non suam immortalitatem & gloriam habere potuit, quamuis post resurrectionem adhuc in terris ageret, nec ad cœlum sublatus esset visibiliter, vel(vt ipse fingis) inuisibiliter, quemadmodum regnum suum & gloriam habebit, cùm in mundo rursus apparebit vt homines iudicet. Non enim in descensu gloriam & regnum in cœlis deponet. Quid obstabat, quin gloriam suam & regnum patris haberet, quando post resurrectionem in terris vnà cum Apostolis versabatur? Profectò id obtinuit statim à resurrectione, vt corpus mortale atque corruptiuum in gloriam, incorruptionem, & immortalitatem fuerit immutatum, quod ad regnum patris & Christi gloriam pertinebat. Ascendit posteà, penetrans cœlos aspectabiles, & sese collocans in regione viuentium, ibi manebit, quemadmodum Petrus dixit, vsque ad tempora restitutionis omnium. Si diuinæ literæ assererent illum resurrectione statim recepisse cœlum, vel eò ascendisse, tibi for tassis aures adhiberem. At neq; Matthęus neque Lucas id testantur. Quare frustra illorum dicta videris citasse. Prius vtique Christum pati oportuit,quàm gloriam, resurrectionem & immortalitatem acciperet: & antea passus est, quàm spe ctantib. Apostolis in cœlum eleuaretur. Hæc pla nè suo gesta sunt ordine: passionem præcedere necesse fuit , deinde tempore suo resurrectionem & ascensum ad cœlos consequi. Tu verò an dubitas patris regnum etiam in terris esse? Ille porrò vbiq; regnat, quamuis corpus, de quo nunc agimus,non sit vbique. Christus itaq; à resurrectione habuit quando eò ascendit, non tamen simul eodemq; tempore fuit in cœlo & in terra.

Locus Hieronymi.

PAN. Ego verò nunc tibi referam, quid hac de re 3. Tomo ad Marcellam Hieronymus rescripserit. *Extrema inquit schedula continebat, vtrum post*

A *resurrectionem quadraginta diebus Dominus cum discipulis conuersatus sit , & nunquam alibi fuerit, & latenter ad cœlum ascenderit atque descenderit ,& nihilominus Apostolis suā præsentiam nō negarit. Si Dominum Dei filium consideres, de quo sermo est, & illum esse qui loquitur, Nónne cœlum ego repleo, dicit Dominus? Et de quo alius propheta testatur, Cœlum mihi thronus & terra scabellum pedum meorum. Et rursus alibi, Qui tenet cœlum palmo, & terram pugillo. De quo Dauid, Quò ibo à spiritu tuo, & quò à*

B *facie tua fugiam? Si ascendero in cœlum, tu illic es: si descendero ad infernum, ades. Et si habitauero in extremis maris: etenim ibi manus tua deducet me, & continebit me dextera tua. Profectò non ambiges etiam ante resurrectionem sic in dominico corpore habitasse Deum Verbum, vt in patre esset, & cœli circulum concluderet, atque in omnibus infusus esset & circumfusus, id est, vt cuncta penetraret interior, & contineret exterior. Stultum est igitur illius potentiam vnius corpusculi paruitate finiri, quem non capit cœlum: &*

Verbi potentia non finitur vnius corpusculi paruitate, dicit Hieronymus.

C *tamen qui vbique erat , etiam in filio hominis totus erat. Diuina quippe natura , & Dei sermo in partes secari non potest, nec locis diuidi: sed cum vbique sit, totus vbique est. Erat igitur vno eodemque tempore & cum Apostolis quadraginta diebus, & cum angelis, & in patre, & extremis maris finibus, in omnibus locis versabatur, cum Thoma in India, cum petro Romæ, cum Andrea in Achaia, cum singulis Apostolis & apostolicis viris, in singulis cunctisque regionibus. Quod autem dicitur quosdam deserere, vel non deserere, non na*

D *turæ illius terminus ponitur, sed eorum merita describuntur, apud quos esse vel non esse dedignatur, &c.* Hactenus Hieronymus. Expendendum verò tibi est, quæstionem hic non fuisse de præsentia diuinitatis Christi, quam Marcella proculdubio non ignorabat, sed de præsentia humanitatis eius, An videlicet Christus post resurrectionem vsque ad diem ascensionis semper visibiliter Apostolis cum humanitate sua sit conuersatus an interea latenter in cœlū ascenderit

E & descenderit. Hîc si Hieronymus cū de Christi præsentia in omnib. locis & regionib. concionatur, præsentiam diuinitatis eius tantum intelligit, insignis sit impostor necesse est, quòd interrogatus de beta respondeat de cucurbita. Muliercula nō interrogauerat de præsentia diuinitatis, sed humanitatis. O R O. Quantum ex verbis Hieronymi colligitur, Marcella quæstionem proposuit de Domino Iesu Christo, qui duas in se naturas complectitur diui-

F nā scilicet & humanam, eam autem interrogando respexisse ad humanitatem, quemadmodum tibi, sic & mihi fit verisimile. At Hieronymus animaduertens quòd illa suspicabatur, de latenti ascensu in cœlos & descensu quo ad naturam humanam concedit non posse, vt scilicet ea simul eodemque tempore in terra & in cœlis foret: Ad alteram partem, nempe ad naturam diuinam stylum vertit, & illam , personamque filij Dei prædicat esse vbique. Ad id verò quod

G rogabatur de latēti ascensu nihil respōdet: quia è scripturis clancularis & latens ascensus in cœlū quo ad naturam humanam confirmari nullo modo

modo poterat, nec etiam diuinitati, qoæ infinita
est, conueniebat. Est quippe sua immẽsitate vbiq;
neque ob id ascendere neqoe descendere valet.
Quod autem suum respoosum ad naturam diui-
nã accõmodet, ex verbis, quib. vtitur, argumenta
nõ leuia suggerũtur. Primùm quippe illã admo-
net, vt cogitet Dominum esse Dei filium, id est v-
trãq; naturam in se habere, adijcitq; Deum ver-
bum in corpore dominico habitasse. Ac volens
ipsius Verbi naturam & poteotiã declarare im-
mensam, illam inquit non esse vnius corpusculi
paruitate finieodã. Quid hæc sibi volũt? An si lo-
queretur de humanitate, diceret illius potẽtiam
nõ esse finiendã eius corpusculi paruitate? Gre-
gorius Nyssenus hoc dicit nõ esse eredendum in
„ Orat. Catechetica scribẽs: Et quis hoc dicit quod
„ carnis circumscriptione tãquam vase aliquo in-
„ finitas deitatis circumscripta est? &c. Et mox:
„ Quid probibet quãdã diuinę naturę vnionem &
„ appropinqoationem ad homanã natorã cogno-
„ scere, & diuinitatis tamen intelligentiã, etiã in ea
„ appropinquatione cõseruare extra omnẽ circũ-
„ scriptionem credentes esse diuinitatẽ, etiam si sit
„ in bominibus? &c. Hæc indicant Dei naturã esse
iocircumscriptã, humanitatis autem circumscri-
ptã. Quare necesse est, vt vna in immensum latius
pateat quã altera. Profectò ibi Hieronymus age-
bat de ipso Verbo Dei: quod cũ latios pateat hu-
maoo corpore in immensum, vbiq; reuera est: hu-
manúm verò corpus finibus suis circũscribitur.
Nec refert quod scribat de filio Dei, secũda inquã
trinitatis persona, quod in hominis filio tota fue-
rit: quia id proculdubio sic est accipiendũ, vt iam
ab initio nostri sermonis, (quemadmodũ te me-
minisse arbitror) fuit expositũ. Quod etiam mox
ipse Hieronymus declarat. Nam inquit naturã di-
uinam, & Dei sermonẽ in partes nõ secari, nec lo-
cis diuidi. Nõ potuit is pater apertioribus verbis
ostẽdere, se de natura diuina loq, nõ de humana.
Λόγου quippe, ac sermonis Dei apertissimè facit mẽ-
tionem, & ab initio dixerat, Dei Verbũ & filiom
Dei eum esse, de qoo proponebatur quæstio.

Proinde quod postea sequitur, dominũ eodem
tempore vel in multis locis, vel vbique fuisse, du-
bium non est ad naturam diuinam spectare. Tu
verò id respicis, Marcellã sciuisse deitatis præsen-
tiam vbique confitendã, & idcircò de illa non in-
terrogasse. Verũ hoc vel parũ vel nihil ad rem fa-
cit, quia generaliter de Iesu Christo iotẽrrogauit.
Hierooymos autem ostendit ioxta quã naturam
sit vbique. Nec, vt verba eios indicaot, concedit
vllum claocularium aut latentẽ ascẽsum. Dat verò
id tantum, naturam diuinã esse vbiqoe, ac omnia
implere. Quod verbis Prophetarum luculenter
confirmat, quorũ dicta satis constat oatorã Chri-
sti humanam minimè respicere. Marcella, inquis,
hoc sciebat. Fateor, sed hoc nõ obstat qoominos
Hieronymus in eo qood sciebat illam cõfirmare
debuerit. Et cùm suam orationẽ deflexerit ad na-
turam diuinam, & humanitatẽ nõ attigerit, satis
manifestè declarauit, se nulle tuam vbiquitatem
ad naturam humanã extẽdere. Neque propterea
tanquam impostor flagellandus est, cum interro-
gationi propositæ aptè responderit. Nempe Do-

A minom esse qoo ad naturã diuinã in multis locis,
& vbiqoe: Latentem verò ascensionem, quã for-
tassis Marcella suspicabatur humanitati attribuẽ-
dã (vt ex verbis eius habetur) minimè approba-
uit. Quam etiã si dedisset, nil tibi patrocinaretur,
qui humanitatẽ Christi ob hypostaticã vnionem
esse vbique asseris. Vnde si vobis ipsis constare
velitis, neque latenter, neque palàm ei licuit vel
ascendere vel descendere. Potuit itaque Marcella
ex respõso Hieronymi cognoscere illum naturæ
B humanæ vbiquitatẽ noluisse dare, cum de Deo
Verbo, seu, natura diuina tantùm responderit.

PAN. Addocerem etiam locum Ambrosij nisi
te vererer idem respõsurum. ORO. Per me tibi
licet. Verũ si testimonia quę habes etiã tibi suspe-
cta sunt, ipse considera, quã causam tuendã susce-
peris. Attamen proferas oro quid tandem habeas
ex Ambrosio. PAN. Soper Lucã dum illud Chri- *Ambrosij locus*
sti dictom interpretatur, *Quodcunque supererogaueris, tibi reddam*. Spondet ergo, inquit, se reditorũ „
C Quã do reuerteris domine, nisi in die iudicij? Nã „
licet vbique sis sẽper, & stans in medio nostrũ nõ „
cerneris à nobis, erit tamẽ tẽpus quo vniuersa ca- „
ro te aspiciat reuertentem. Hæc Ambrosius, qui „
vtiqoe omnino loquitur de tota persona Christi
qoia homanitas eius in vnitatẽ personæ assum-
pta, non se tam libenter patitur à sua diuinitate
auelli, quã facilè à vobis dicitur. ORO. Non est
dictis conterẽdum tẽpus, vt ipse prædidisti. Noa
istam præsentiam ad naturã diuinam referimus.
D Quod noo soli, verũ vna cũ vetustioribus patri-
bus facimus, & personã ipsã Christi, quæ diuina
est, fatemur esse vbiq;, à qua tamẽ humanitas prò-
pterea nõ aoellitur qood suo certo loco finiatur.

Eostathius Antiochænus Episcopus apud
Theodoretom ex Orat. habita super illo, *Dominus creauit me initium viarum suarum*, ait: Ho- „
mo enim qui erat mortuos, tertio quidem die re- „
surgit. Mariam aotem, quæ propter animi forti- „
tudinem ad sancta membra tangenda magna ala- „
E critate ferebatur, repellens, dixit, Ne me tangas „
nondum enim ascendi ad Patrẽ meom. Vade au- „
tem ad fratres meos, & dic illis, Ascendo ad patrẽ „
meum & ad patrem vestrom, Deũ meũ & Deum „
vestrum. illod autem, *Nondum ascendi ad Patrem meum*, non dixit Verbũ & Deus, qui è cœlo erat „
profectus & in sinu Patris versabatur, nec quę o- „
mnia genita contingit sapientia: Sed is qui ex o- „
mnibus membris erat cõpactus homo, hoc pro- „
tulit: qui cum esset à mortuis excitatus, nondum „
F post mortem ad Patrem ascẽderat, sibi autẽ pro- „
fectionis primitias repnnebat, &c. „

Et Hippolytus Episcopus in Orat. in 23. psal-
mum apud Theodoretũ Dialogo 2. Venit ad por- „
tas cœlestes Angeli vnã cum eo intedunt. Sunt „
autem portæ cœlorum clausæ: nondũ enim cœ- „
lum ascendit. Nunc primum videtur à cœlestibus „
potestatibus caro Christi ascendens &c. Quomo-
do itaq;, vt ipse arbitraris, etiam antea humanitas
Christi fuit in cœlo? An ita fuit clanculatia e-
G ius ascensio prior, vt etiam angelos & potestates
latuerit? Et Athanasius ex quadam oratione a-
pud eundem Theodoretum, Et spiritos adoptio- „
nis nõdũ erat in hominib. qoia primitię acceptę „

ex hominib. non dũ cœlum conſcenderant,& c.

Chryſoſtomus in Homilia de Aſcenſione, *Ao cura fragilis, natura contempta, in omnibus monſtrata deterior, omnia vicit, omnia ſuperauit, & omnibus hodier na die meruit excelſior reperiri. Hodie angeli diu vota deſiderata receperunt: hodie Archangeli, quod multo tem pore cupiebant, inſpicere valuerunt, naturam noſtram in ſe de dominica.* &c.

P A N. A patrib. libet ad ſcripturas diuinas rurſus concedere, vt oſtendã non tantùm à reſurrectionis & aſcenſionis tempore Chriſtũ aſcẽdiſſe inuiſibiliter cœlum, ſed id iam inde ab initio feciſſe, in momento incarnationis. Tum enim primùm aſcendit inuiſibiliter in cœlum, & ad Dexteram Dei patris ſui conſedit, propter hypoſtaticam duarum naturarum vnionem in Chriſto, quæ ab initio incarnationis facta eſt. Nam ſi deitas & humanitas Chriſti vna ſunt & inſeparabilis perſona, certè negari non poteſt, quin cùm filius Dei aſſumpſit in vtero matris filiũ hominis in vnitatem perſonę, continuò euexerit & collocauerit eum in ea Maieſtate & gloria, in qua ipſe ab æterno apud patrem ſuum fuit. Nondum paſſus erat mortem, cùm coram diſcipulis transfiguratus eſt in monte, quo ſpectaculo, cùm Maieſtatis ſuæ quaſi guſtum quendam diſcipulis pręberet, palàm ſignificauit, cœleſtem Maieſtatem ſibi nec haſtenus ab initio incarnationis defuiſſe nec vnquam in æternum defuturam. *Nemo*, inquit, *aſcendit in cœlum, niſi qui deſcendit de cœlo, filius hominis, qui eſt in cœlo.* Qui deſcendit, inquit, de cœlo. Et quando hoc factum eſt? Quando aſſumpſit in vtero matris Filium hominis in eandem perſonam. Itaque & tum aſcendit Filius hominis in cœlum, & eſt deinceps in cœlo, etiamſi in terra omni contumeliarum genere afficiatur. O R O. Iam videris mihi tua principia retinere. Cauſam quippe facis eius, quam tueris, vbiquitatis, hypoſtaticam vnionem duarũ naturarum in Chriſto, quæ cùm ab initio incarnationis conſtiterit, mirabar te paulò ante illius initium ponere à reſurrectione. Ideò te conabar in viã reducere. Nũc quando tua ſponte id feciſti, reddita eſt diſputatio facilior. Duo verò teſtimonia, quæ adduxiſti, tuæ cauſæ nihil ſuffragantur. Scimus quippè, Chriſtum eſſe transfiguratum, & vt ſuæ gloriæ guſtum aliquem daret Apoſtolis, pateſeciſſe lucem, claritatem, & ſcandorem tam admirandum, vt oculi Apoſtolorum ea ferre non potuerint. Verùm tu mihi explices, quomodo ex eo facto probetur, illum tum fuiſſe quoad humanitatem in cœlis? In monte Thabor definito & certo loco, quemadmodum teſtantur Euangeliſtæ, illa res gerebatur: nec illorũ quiſquam prodidit, eum tum tẽporis, quod attinet ad corpus, vel in cœlis vel Hieroſolymis, vel in Bethania fuiſſe. Moſes item & Helias, qui adfuerunt, non loquebantur inter ſe de illius corpore, quod eſſet vbique. Vox etiam paterna, quæ inſonuit, id minimè teſtata eſt. Dixit tantùmmodò: *Hic eſt filius meus dilectus, ipſum audite.* Adhęc tres Apoſtoli, qui aderant nihil huiuſmodi patefecerũt. Quomodo igitur ex transfiguratione tuã colligis vbiquitatẽ? Maieſtatem paternã Chriſto tum adfuiſſe, nec vnquã de fuiſſe, licet illã non voluerit paſſim exerere, minimè abnuo: ſed nego prorſus hoc dato conſequi, eius humanitatem, & in cœlo & vbique fuiſſe.

Ex transfiguratione minimè colligitur vbiquitas.

P A N. Vnus attamen ex ijs qui adfuerunt, Ioannes inquam, ſcripſit cap. 3. quemadmodum retuli, *Nemo aſcendit in cœlum*, &c. O R O. Non tunc agebatur de Transfiguratione, ſed Nicodemi, quamuis magiſtri in Iſrael, imperitia, Chriſti magiſterio caſtigabatur. Deinde locus admodum planus eſt ac perſpicuus, niſi tu de induſtria eum infuſcares. Dixit enim Chriſtus, neminem ex hominibus in cœlum aſcendere, niſi eum qui antea deſcendit. Prius itaque Filius Dei hoc eſt. ſecunda Trinitatis perſona de cœlo deſcẽdit, id eſt ſe deiecit ad carnem ſuſcipiẽdam ex vtero matris. Nec poteſt filium hominis intelligi de cœlo deſcendiſſe quo ad humanitatem, quaſi de cœlo eam attulerit, nec illam ex vtero virginis acceperit. Dumque poſteà ipſum appellat Filium hominis, perſonam diuinam Filij hominis vocabulo demonſtrat, cui iam cũ n loquebatur natura humana erat vnita, & ita vnita, vt Chriſtus perſonam ſuam, modo ab vna, modò ab altera natura nominet, ſed frequentius ab humana, quoniam ea conſpiciebatur. Interea nihilominus aſcenſus in cœlum & deſcenſus meminit, quo Nicodemum ad ſuam diuinitatem manu duceret, ne illum putaret Magiſtrum vulgarem, vt erant ſcribæ ac phariſæi: neque talem, vt antiquitus erant Prophetæ, ſed crederet illum nõ tantùm hominem, ſed Filium Dei & Deum eſſe.

Locus, Nemo aſcendit in cœlum.

Chriſtum verò, quoad diuinitatẽ de cœlo deſcendiſſe, & tamen in cœlo fuiſſe quamuis nomen filij hominis interponatur, oſtendit Cyrillus in libro de incarnatione Vnigeniti, dicens: *Et à cœlo enim homo eſt Chriſtus licet carnem ſancta Virgo pepererit. Quomodo igitur deſuper & de cœlo? Deus enim Verbum, quod eſt deſuper & ex patre, carnem ex Virgine ſancta accipiens, & tam ſuam propriam, exiſtimans, tanquam ſi eam deſuper & de cœlo detuliſſet, dicebat: Et nemo aſcendit in cœlum, niſi qui de cœlo deſcendit, Filius hominis, qui eſt in cœls. Ea enim quæ ſua ſunt propria carniſemper attribuit. Adunatum verò ſemel, iam cũ ipſa vnum ſcilicet æſtimabitur.* Hæc etiam verba Cyrilli ſuperius tibi retulli, cũ de cõmunicatione ἰδιωμάτων loqueremur, & locum Ioannis, quem tibi modò viſum eſt repetere, fuſius expoſui. Quod verò tu conaris hinc elicere naturã humanam domini è veſtigio ab incarnatione fuiſſe in cœlum euectã, ita vt ſimul eodemq; tempore tum in vtero Virginis eſſet, tum in cœlo, tum etiã vbiq, nulla id ratione facis. Largiar tibi quidem illam perſonam, quæ naturam humanam aſſumpſerat, in cœlo & vbiq; fuiſſe: at corpori Chriſti minimè id eſſe dandum, prorſus affirmo. Neque vllo modo patiar, vt ex vnione hypoſtatica, quam paſſim & ad vnumquodque verbum prædicas, mihi obtrudas credendum quicquid volueris.

Cyrillus.

P A N. Annòn etiam Paulus dicit. *Regnum Dei eſt Iuſtitia, pax & gaudium in ſpiritu ſancto?* Chriſtus autem habuit omnem Iuſtitiam, & omnem cum patre ſuo pacem, omneque in ſpiritu ſancto gaudium, etiam priuſquam reſurgeret à mortuis, & in cœlum viſibiliter aſcenderet. Negari

Negari ergo non potest, quin & tunc fuerit in regno patris sui. ORO. Verum quidem est, Iesum Christũ fuisse in regno patris sui, etiam cùm in terris ageret ante mortem, licet illud noluerit patefacere. At nõ cõsequitur, eius humanitatem fuisse in cœlo & vbique. Potest enim regnũ Dei latius patere, quàm humanum corpus, quod in eo esse conceditur. Multa, si rectè meministi, de hoc paralogismi genere dixi. Nunc addam, ex eo infirmitatẽ argumenti constare, quòd Christus Lucę 17. dixit Apostolis, *Regnum Dei intra vos est:* nec tamen inde quisquã conficeret, Apostolos & credẽtes fuisse vbiq;. Proinde nolim te mea patiẽtia sic abuti, vt hoc genere argumentorum agas.

Regnum Dei latius patet quàm humanum corpus.

PAN. Quando hæc ad tuum palatum non faciunt, id saltẽ mihi respõde, Nonne Christum credis, dum in terris egit, & grauia pro nobis passus est, illum interea sibi retinuisse Maiestatem suam, licet occultam? ORO. Credo. Quin & adijcio, illum non sic eam dissimulasse, quin aliquoties manifestis argumentis ipsam indicarit. Nam quadraginta diebus ac noctibus ieiunauit, super aquas ambulauit, inuisibilem se reddidit, mortuos tactu suscitauit, & corã discipulis corpus suum magna claritate ac gloria transformauit, aliaque permulta huius generis fecit, quæ diuinitati eius testimoniũ ferebant. PAN. Cùm res hoc pacto, vt dicis, habeat, mirandum vehementer est, cum vos qui adimitis humanitati Christi suam cœlestem cum in cœlo & in terra, tum præcipuè in Cœna Dominica præsentiam, necesse habeatis multa spiritualia & cœlestia ornamenta, corporibus etiam aliorum hominum absque substãtiæ ipsorum immutatione tam in hoc quàm in futuro seculo cõcedere, non tamen eandem aut etiam excellentiorem Maiestatem illi corpori, quod in persona Christi cum diuinitate eius hypostaticè vnitum est, velle tribuere.

ORO. Non planè intelligo quid tibi velis. Nos enim Christo cœlestẽ præsentiam non adimimus. Nam cum sit Deus, illum quoad diuinitatẽ vbique esse affirmamus, & Cœnæ suæ adesse nunquam negauimus. Interest quidem non tantũ diuinitate ac spiritu suo, verum etiã corpore ac sanguine, præsentia vtique, non vt vos passim crepatis reali, corporali, & substãtiali, sed præsentia fidei, quæ facit illa esse presentia quo ad spiritum & animum credentium, quæ locorum spacio maximè distant. Verũ hoc argumentum in præsentia non decreui tractare. Quare de illa plura dicere supersedebo.

Tu verò (si videtur) clarius explicato, quæ cogamur aliorũ hominum corporibus ornamẽta dare absque substantiæ illorum immutatione Cęterum priusquam hoc me doceas, id accipito, alienum prorsus à nobis esse, vt corpori Christi negemus parem aut excellẽtiorem Maiestatem, quam alijs corporibus demus, cùm (ceu crebro testatus sum) Christi humanitatem sentiam, & profitear omnes creaturas dignitate, potentia & Maiestãte antecellere. PAN. Cogita quæso mihi quàm absurdæ rerum mutationes fierent, si firmũ & fixum teneamus, quòd vbi rerũ substãtijs accidũt, diuino miraculo ὑπερφυσικὰ statum substãtiæ ipsæ mutentur necesse sit. Vultus Mosis tanto splendore fulget, vt Israelitæ non possint in eum intendere. Elias corpore suo subuehitur in cœlum, Petrus corpore suo ambulat in mari, tanquam in arida, Philippus euanescit dẽrepẽte ex oculis Eunuchi: Paulus rapitur in tertium cœlum, & in paradisum, & nescit an in corpore, an extra corpus. Atq; hæc quidẽ ὑπερφυσικὰ in hoc seculo humanis corporibus non immutata ipsorum substãntia, mirabiliter contigerũt. Sed quid? Non tantùm hominum, verùm etiam aliarum rerum tã animatarũ, quàm inanimatarum corporibus multa ὑπερφυσικὰ accidere solẽt, manente interim substantia earum inuiolata. Asina Bileam loquitur, sicut homo. Aqua maris rubri stat vtrinque quasi murus. In Iosue Sol & Luna stant per vnum diem immobiles, & tamen natura eorum est, vt indesinenter currant. Plato ait, Solẽ & Lunam à veteribus dici θεοὺς, hoc est, cursores, quod sẽper solent θεῖν hoc est, currere. Et Aristoteles scribit, nullum esse finem motus cœlestis. Nũ igitur interea dum Sol & Luna stãt contra Gibeon immobiles, non retinuerunt suã substantiam & Sol nõ mansit Sol, nec Luna mãsit Luna? In 4. lib. Reg. ferrum natat in superficie aquæ, & tamẽ manet ferri substãtia, etiamsi granitas cedat. Dices, aut angelũ aut Deũ ipsũ supposuisse manũ ferro, vt in altũ sustolleretur: Rectẽ nec nos affirmamus quę ὑπερφυσικὰ accidũt corpori Christi, accidãt eĩ absq; potẽtia manus Dei. Et apud Danielẽ ignis in tãtùm non lædit adolescentes, vt ne quidem capillos capitis eorum adureret. Sed de miraculis corporum in hoc seculo hactenus. In futuro autem seculo in resurrectione corpora humana etsi ornabuntur cœlesti gloria, non tamen non erunt vera corpora. ORO. Multa sanè Dei miracula Pantache recensuisti, & quidem lingua tam volubili, vt oratio tua instar fluuij seu torrẽtis ferri videretur. Sed quorsum? Vt ostenderes corpora tum humana tum aliarum rerum non fuisse immutata substantia sua, licet illis quædam transnaturalia contigerint. Et ideò (quantum assequor) vis conficere, neque substãtiã corporis Christi mutari, quamuis ei super naturã (vt opinamini) adiecta est vbiquitas. Verùm enimvero ad hanc tuam argumentationem duplex responsum potest reddi: Primum, quæ tu mira celeritate narrasti, sacris literis contineri, & idcireò à nobis citra exceptionem esse credẽda. Sed non adhuc sacris testimonijs probasti, corpus Christi simul esse, aut in multis locis, aut vbique Propterea minimè cogor id tibi æquè dare ac illa quæ commemorasti Es sanè cùm diceres, attentè animũ aduertebam, an demonstrares ijs censendis quæ percurristi, aliquod humanum corpus aliquando simul in multis locis aut vbique fuisse: quod cum abs te non sit ostensum, hac allata inductione parùm, imò nihil, profecisti. Deinde te scire oportet ea transnaturalia, de quibus tam copiosè disseruisti corpori cum humano tum aliarum rerum non auferre terminos, line amẽta & circũscriptionem, sine quib. constare nõ possũt, vt vestra facit vbiquitas. Quocirca in eis facilè potuit eadẽ substã-

Excutitur argumentum à miraculis.

tia manere, quamuis nooæ ac miræ qualitates
accesserunt. Nam illæ vtut essent excellentes &
admirandæ, subiecta sua non reddebant infinita
& immensa, vt vestra facit vbiquitas. Quamobrē
certò scito, nihil te promotorum esse, nisi eà vel
in sacris literis haberi demonstraueris, vel esse
rem parem atqoe consimilem ijs, quæ pauló an-
tè memorasti.

P A N. Etsi nihil profeci te iudice tot enu-
meratis admirandis rebus, pergam tamen vlte-
rius, & experiar, an queam pluribus adhuc alla-
tis corporum dotibus te de sententia dedocere.
Theologi narrant in scholis quatuor esse dotes,
quibus humana corpora post resurrectionem
ornabuntur, nimirum impaßibilitatem, Clarita-
tem, Subtilitatem & Agilitatem. *Seminatur*, inquit
Paulus, *In corruptione, surget in incorruptione: semina-
tur in ignobilitate, surget in gloria: seminatur in infir-
mitate, surget in virtute: seminatur corpus animale, sur-
get corpus spirituale.* Et mox: *Sicut portauimus ima-
ginem terreni, ita portabimus imaginem cœlestis.* Et
Augustinus, *Credere*, inquit *debemus talia corpora
nos habituros vt vbi velimus, quando voluerimus, ibi si-
mus. Non sine causa illa corpora spiritalia nuncupata
sunt: non tamen ideò dicta sunt spiritalia, quia erunt spi-
ritus non corpora. Nam ista quæ modo habemus, dicun-
tur animalia corpora, & tamen animæ non sunt, sed
corpora. Sic illa spiritalia dicuntur, sed non sunt spiritus,
nisi quia ad nutum spiritui, seruient*, & c. Et mox: *Vbi
volueris, eris, sed à Deo non recedes. Vbi volueris eris, sed,
quocunque ieris, Deum tuū habebis.* Audis quāta Ma-
iestas, quantæ dotes humanis corporibus diui-
nitus contingant, & putas tu non moltò plores
& illustriores & diuiniores illi corpori quod est
à filio Dei in vnitatem personæ in hypostaticam
vnionem assumptū, cootingere absque substan-
tiæ mutatione posse?

O R O. Dotes illas Impaßibilitatis, Clarita-
tis, Subtilitatis, & Agilitatis corporum beatorū
facilè recipio, præsertim cum inter eas tua Vbi-
quitas oon connumeretur: & quidē rectè: nam
omnes alias corrumperet. Diuersas quoq; Pauli
seminationes libens admitto. Non enim dicit,
Nunc seminatur corpus in loco, resurget corpus,
absque loco: seminatur nonc finitū ac termina-
tum corpus, tum surget immensū & infinitum,
quod omnia repleat. Nec me offendit Augusti-
nus, cum ait, Nos talia esse habituros corpora, vt
ibi simus, vbi velimus: qoia dū sic loquitor, me-
am sententiam confirmat. Vtitur quippe aduer-
bijs Vbi, & Ibi, quæ ad locum pertinent. Vode
conficitur, non fore illa corpora sine loco. To
modo illū sciscitaris, qoomodo vltra orbes cœ-
lestes sit ambiens corpus vt mihi est verisimile.
Quòd illa inquit seruitura esse ad nutū spiritus
rectè scribit: quia spiritus, cum sit prudens, nun-
qoam id volet, quod impoßibile factu viderit, oi-
mirum vt suum corpus simul sit io varijs lo-
cis aut omnia impleat. Placet item, quod ait,
Nos à Deo non esse recessuros vbiconque fueri-
mus, aut esse voluerimus. Admodum sapienter
loquitor: non enim affirmat, nos futuros vbicūq;
Deus fuerit. Et vtitur his aduerbijs loci Vbi, &
Quocunq; vode colligimus nostra corpora tom

A fore in loco, licet sint vltra cœlos euehenda. No-
ui prętereà oon minus ac tu magnas & pręclaras
dotes dādas esse diuinitus homanis corporibus.
Et persuasissimum habeo, Christi corpus multò
plures, maiores & excellentiores iam esse conse-
cutum, idq; citra substantiæ suæ immutationem
Sed vbiquitatem excipio quoniā ab ea substan-
tia corporis eius nō solū immutaretur, sed etiam
funditus perderetur.

P A N. Id libet adhæc adijcere, Augustinū &
B moltos alios existimare, Christum in natiuitate
sua transiuisse per clausum vterum materoum,
& à resurrectione per clausa ostia ad discipulos.
Quid mirum, inquit *si dominus ad discipulos glorifica-
tum corpus claustris stupentibus intromisit, qui illæso
materni pudoris signacula ianuam mūdi huius intrauit?
Cuius ortum naturæ nesciunt, non dubites si potentiam
exercere videas triumphantem, quem tam stupenda per-
spicis egisse nascentem. Et iterum: Quid mirū si substātiā
corporis nostri per clausa ostia transmisit, cui etiam pene-
C tralia supernorum & solis angelis familiare secretum
patere consueuit*, &c. Hactenus Augustinus. Alij
tradunt, corpus gloriosum transire sphæras cœ-
lorum sine illarum diuisione. Siue autem hoc fi-
at ex vi subtilitatis (vt ipsi loquūtur) siue ex vir-
tute diuinæ potentiæ, certè duo corpora in vno
loco sint necesse est, quod non minus miraculū
est, quàm si vnom corpus fuerit simul in duobus
aut pluribus locis. Ac breuiter, si filius Dei non
dedignatus est Filium hominis in hypostaticam
D & inseparabilem vnionem assumere & secom ad
dexteram Dei euehere, non dedignatur etiam in
eum omnem suam cœlestem Maiestatem, serua-
ta interim substantia eius, conferre. Quare, tantū
abest vt visibilis ascensus Christi in cœlum, & ses-
sio eius ad dexteram Dei patris impedimento
sint, quo minus corpus & sanguis eius sint verè
& realiter præsentia io Cœna, vt id maximè
omnium stabiliant & confirment: Nec potes ea
à Cœna eijcere, nisi simul etiam ea de dextera
E patris detraxeris. O R O. Tuum hoc auctariū
caosam quam defendendam suscepisti, oon tue-
tur. Nam quę abs te sumūtur, minimè firma sunt,
neque omnes de illis eodem modo loquuntur.
Nam vterum Virginis post partū mansisse clao-
som verba Lucæ videntur negare. Sic enim scri- *An vterus vir-*
bit cap. 2. *Postquam completi essent dies purgationis* *ginis manserit*
eorum, secundum legem Mosis adduxerunt eum Hiero- *clausus in na-*
solymam, vt sisterent illum domino, sicut scriptum est in *tiuitate do-*
lege domini: Omne masculinum adaperiens vuluā, sanctū *mini.*
F *domino vocabitur.* Frustra lex illa ioduceretor, si
Christus matris vterum nasceodo non aperuis-
set.

Sed quia rationem hanc facilè posses cauillari
diceodo, Christum idcirco fuisse adductum in
templum, ne alij offenderentur, qui Virginem
peperisse ignorabaot, & animaduertentes noo
obseruari qoæ lex præcipiebat, oō taotū detesta-
ti esseot puerum, pro quo facta non fuisset ob-
latio, verum etiam Iosephum & Mariam vt trās-
G gressores diuioæ legis accusassent, Ideo quo-
rundam interpretum hac de re sententiam tibi *Origenes.*
recitare nō graoabor. Origenes super Lucam ex-
pooens hunc locum, ita scribit: *Omne masculinum*
quod

A *quod aperit vulnam, ſacratum quippiam ſonat. Quemcũque enim de vtero effuſum marem dixeris, non ſic aperit vulnam matris ſuæ, vt Dominus Ieſus: quia omnium mulierum non partus infantis, ſed viri coitus vulnam reſerat. Matris verò domini eo tempore vulna reſerata eſt, quo & partus editus: quia ſanctum vterum & omni dignatione venerationis venerandum ante natiuitatem Chriſti maſculus omnino non tetigit, &c.* Intelligis iam opinor, quid iſta de re ſenſerit Origenes. B PAN. ille ſæpe à vero aberrat: propterea dicta eius non magnifacio. ORO. Sed cùm habuerit permultos reprehenſores, huius attamen erroris (vt ipſe putas) nunquam eſt accuſatus. poſſem etiam adducere Tertullianum de carne Chriſti, at ſuperſedeo, quia & illum vt hæreticum hominem reijceres.

Ambroſius

Verùm audias Ambroſium, quem inficari nõ poteris ætate ſua fuiſſe incredibilis authoritatis. Ille quoque ſuper Lucam ita ſcripſit: *Hic ergo ſolus aperuit ſibi vuluam. Nec mirum: hic enim dixerat* C *ad prophetam, priuſquam te formarem in vtero, noui te, & in vulua matris ſãctificaui te. Quia ergo nuluam ſanctificauit alienam, vt naſceretur propheta, hic eſt qui aperuit matris ſuæ vuluam, vt immaculatus exiret, &c.* Hæc ille.

Hieronymus item t. Tomo ad Euſtochium De cuſtodia virginitatis, ait, *Dei filius pro noſtra ſalute hominis factus eſt filius. Nouem menſibus in vtero vt naſcatur expectat. faſtidia ſuſtinet, cruentus egreditur, pannis inuoluitur, blanditijs delinitur, &c.* proinde D vides quàm dubium tuæ rationis fundamentũ ieceris. Interim non ignoro quid hac de re Hieronymus contra Heluidium diſputarit. Cũ Heluidio non facio, neque virginitatem Mariæ incorruptam hiſce patrum teſtimonijs in dubium reuocatam velim. Et ſcio locum Ezechielis 44. de porta clauſa conſueuiſſe à celeberrimis patribus ad beatam virginem adaptari, quemadmodum & Ambroſius cum quibuſdam alijs epiſcopis 81. epiſtola libro 10. fecit. Ideò cum ſcripturis E tradatur eam peperiſſe virginem, quodque ipſe tibi ſomnis ab illis non doceatur, authoritate caret quod affirmas: vnde reſponſione longiori non indiget.

De ingreſſu Chriſti ianuis clauſis

Deinde quod poſteà ſubijcis Chriſtum à reſurrectione per oſtia clauſa intraſſe ad diſcipulos nihilo plus habet firmitatis. Non enim tradit Euangeliſtã dominum eſſe ingreſſum oſtijs manẽtibus clauſis, vnde intelligere poſſumus, ianuas ad eius acceſſum vel ingreſſum fuiſſe clauſas. F Nec eſt abſimile vero illas continuò ipſius præſentiæ ceſſiſſe, quod non vulgare miraculũ fuit. Sic etiam mare rubrum virgæ Moſis ceſſit. Domino itaque cum vellet ingredi fores vltrò ceſſerunt. Mitto illum potuiſſe per feneſtras, vel per tecta ingredi, vel vndecũque voluerit. Nõ enim eius corpori vel agilitatem vel ſubtilitatem adimo. potuit aſcendere videntibus Apoſtolis in cœlum, & non potuit aut ad tectum, aut ad feneſtras illius domus pertingere? Quamobrem G (vt arbitror) agnoſcis duo illa quæ tibi ex Auguſtino ſumpſiſti, non eſſe tam firma quin poſſint reijci. Quare nihil ex illis certa connexione potes cõficere.

An Chriſtus è monumento clauſo egreſſus ſit.

A Soletis etiã ex eo argumentum docere, quòd Chriſti corpus è monumento clauſo exierit, cum à mortuis reſurgeret, quod nec Euangeliſta dicit, nec ab omnibus patribus eſt probatum. Leo quippe Romanus Epiſcopus & primus eius nominis in epiſtola 97. ad Leonem Auguſtum cap. 2. ita ſcribit, *Dicant ergo iſti hypocritæ qui cæcis mentibus lumen nolunt recipere veritatis, in qua forma cru-* B *cis ligno dominus maieſtatis Chriſtus affixus ſit? quid iacuerit in ſepulchro? & reuoluta monumẽti lapide quæ tertio die caro reſurrexerit? &c.* Quin & antea in Epiſtula 83. ad palæſtinos Epiſcopos eandem ſententiam ac fere totidem verbis expreſſit.

An corpora ſphæras cœlorũ tranſeant citrà illarũ ſciſcionẽ.

Non diſſimilis eſt farinæ quod adijcis, Corpus glorioſum tranſire ſphæras cœlorum, citra illarum diuiſionem. Eius fides penes authores eſto. Scripturæ nos id credere minimè iubent. De Beato Stephano ſanè in Actis Apoſtolicis legitur, eum vidiſſe cœlos apertos. Quod ſi vt viſo C tuo penetraret ad Chriſtum, cœli aperti ſunt, quis neget ſanctis aſcendentibus ad regionem viuorum orbes cœleſtes eſſe ceſſuros? Si tamen permanebunt vſque ad extremum diem.

Id etiam quod eſt incertum, vt confeſſum & veriſſimum tibi ſumis, non minus eſſe miraculum, ſi duo corpora ſimul eundem locum occupent, quàm ſi vnum corpus omnia loca impleat. Si quis tibi hoc negaret, aut diceret ſibi non liquere, vnde confirmationem tui dicti peteres? Scio philoſophos vtrunque negare: ſed D neſcio an affirment parem vtrinque abſurditatẽ. Neque tu demonſtras huc ita ſe habere, quemadmodum pronuncias.

Rurſus poſtea, ſed fruſtrà, cuculi cantilenam repetis, Verbum Deum omnem ſuam Maieſtatem contuliſſe carni quam aſſumpſerat, ob hypoſtaticam vnionem. Omnem quidem contulit, quantam illa ferre potuit. Verbum Dei non fuit inſtar Iouis Ethnicorum, de quo poetæ fabulan- E tur, eum gratificari voluiſſe amicæ quam deperibat, & illi eo ſplendore ac Maieſtate adfuiſſe, qua reuera in ſua natura pollebat. Verùm hoc ei cùm dediſſet, illam miſerabiliter extinxit. At filius Dei naturam humanam quam aſſumpſit, vult ſeruare, non autem perdere. Chriſti autem humanitas qui ſeruari poterit cum veſtra vbiquitate? cùm ſit neceſſe vt infinita & immenſa euadat, ſi naturæ diuinæ coextendatur?

Quàm autem recte atque conſtanter ſeſſio ad F dexteram patris, & aſcenſus in cœlum inferant corpus & ſanguinem Chriſti realiter & ſubſtantialiter eſſe in Cœna, vel in pluribus locis eodẽ tempore, nunc non attinet dicere, quia ſuperius demonſtratum eſt, etiam ſi dextera patris ſit in multis locis aut vbique, non inde fieri vt qui ad illam ſedet pariter ſit vbique: cœlum verò ponẽdum eſſe vbique nulli annuent, niſi qui vehemẽter deſipiant.

Ad extremũ & mihi & meis exprobras, quòd è cœna corpus & ſanguinem Chriſti conemur G eijcere. Calumniaris hæc dicendo, non doces. Neque quod ſentis profers. Cùm enim te, non lateat, nos monſtroſæ veſtræ præſentiæ in Cœna corporis & ſanguinis Chriſti nõ aſſentiri, cur

dicis nos conari ea inde rijcere? Nimis fatui esse- A mus, si niteremur alicunde aliquid eijcere, quod adesse non putaremus. At vicissim tu sic habeto, Vos non posse corpus & sanguinē Christi corporaliter & substātialiter pani ac vino Cœnæ dominicę coniūgere, nisi è cœlo ea detraxeritis: quo

niam in pluribus locis simul esse nō possunt. Nec tu prudenter colligis ac ratiocinaris humanitatem Christi à dextera Patris esse excludendam, si præsens aliquibus locis esse negetur, cum dextera Patris illam multis modis amplitudine vincat.

DE PRAESENTIA CORPORIS CHRISTI LOCVS VI.

SEd post quā tam fortiter asseueras corpus & sanguinē domini adesse pani ac vino Cœnę sa B crę, quo genere præsētiæ dicis ibi esse? PAN. Hæc nostra sententia est: *In cœna*, vbi est Verbum & mandatum Christi, accipitur corpus & sanguis eius, vt cum hæc antea ex personali vnione duarum naturarum in Christo, & ex sessione ad dexteram patris, verè quidem, non autem localiter sed personaliter & cœlesti modo præsentia sint, nunc fiant etiam præsentia definitiuè. Definit enim Christus verbo suo, vbi velit corpus & sanguinem suum vt sumantur dispensare. Hanc definitionē vocamus alias Consecrationem. ORO. C Deus bone, quid ego audio? Erant igitur ante Cœnę administrationem, aliâs præsentia in pane ac vino corpus & sanguis domini personaliter & cœlesti modo? Non arbitror te velle, cum Cœna inter fideles incipit agi, personalem illam & cœlestē præsentiam desinere. PAN. Cur desinat? Semper enim illa eodem modo sunt omnibus rebus præsentia, & vbique: postea verò ibidem, scilicet in Cœna fiunt præsentia definitiuè. ORO. D Iā (vt video) pro vna præsentia multas habebimus. Et adeò fœcundi estis artifices, vt vestra industria, illa præsentia non solùm conduplicetur, sed triplicetur. Est enim in vestra Eucharistia præsentia corporis & sanguinis Christi, primùm personalis, deinde cœlestis, tertiò definitiua, seu consecrationalis. Vah, quis obsecro tantum acumen, tantáue subtilitatem posset assequi? PAN. Non est in sacris rebus ita ridendum. Religiosa sunt religiose, non ridiculè tractanda. ORO. E Absit, vt à me vel sacra vel religiosa rideantur. Vestra sunt Pantachę figmenta, quę mihi risum mouerunt, non res diuinæ. Sed cum id te offendat, mihi temperabo.

Sed videtur (vt ad rem institutam redeam) ad tuum hoc dogma consequi, etiam impios & destitutos omni fide ad Cœnam Domini (vt fit) impudenter accedentes verè corpore ac sanguine Christi vesci. PAN. Quidni? Omnino esse F cesse, atq̄ue ita sentimus. Quod vt abs te clarè intelligatur, sic accipe. Cum ex personali duarum naturarum vnione in Christo, & ex verbo Christi cōstat, corpus & sanguinem eius verè ac substantialiter in Cœna adesse & distribui, mendacium hypocritarum & sceleratorum hominum non est tanti, vt veritatem verbi Dei euertat. *Incredulitas*, inquit Paulus, *illorum, fidem Dei non facit irritam*. Ac sumunt illi quidem corpus & sanguinem Christi in Cœna, tantum autem abest vt salutarem harum rerum fructum percipiant, vt potius periculum æternæ salutis hac sumptione illis G creetur, iuxta dictum Pauli, *Qui edit & bibit indignè, iudicium sibi edit & bibit, non dijudicans corpus Domini*. Et quid mirum? An non Deus ipse, qui

An impij sumant corpus & sanguinem Christi.

cœlum & terram replet, in quo omnes sumus, viuimus, & mouemur, natura sua non est nisi iustitia, charitas, rectitudo, vita, lux, veritas, & felicitas: & tamen hominibus peruersis iuxta Psalmū est peruersus, iniustis iniustus, excæcatis excæcatio, mendacibus mendacium, non quidem vitio Dei, sed vitio hominum impiorum, qui sibi talem Deum fingunt, quales ipsi sunt? Annōn Euangelium Christi, Dei sapientia & potentia est ad salutē omni credenti: & tamen stultis est stultitia, & pereuntibus exitium? Audi mihi Christum ipsum, *In iudicium*, inquit, *veni in hunc mundū vt qui non vident, videant, & qui vident, cæci fiant*. Fiunt autem cęci, non quia Christus non sit lux, sed quia ipsi sunt tenebrę, qui cum hac luce pugnant & suo ipsorum vitio excæcantur. Quare etsi corpus & sanguis Christi in Cœna sunt credentibus & cibus & potus ad vitam æternam, tamen hypocritæ & impœnitentes edunt & bibunt sibi iudicium seu damnationē, quòd quę sunt maximè salutaria, sua ipsorū impietate abutátur. ORO. Equidem hac de re tecum disputans, non contendo sceleratorum incredulitatem fidem abrogare Deo, ille quippè fidelis manet, neque seipsum negare potest, quantumuis homines perfidi sint & increduli. Sed rationes, quibus affirmo impios, cum sunt in sacra Cœna, neque corpore neque sanguine Christi vesci, aliunde sumo: népe quòd fide illa percipiuntur, qua cum destituti sint infideles, sacramento quidem externo possunt vti, verum à re sacramenti excluduntur. Deinde alimonia corporis & sanguinis Domini vitam æternam secum inuisibili nexu coniunctam habet, vt 6. Ioan. luculētissimè docemur. Et huic sententiæ multos Patres habeo suffragatores.

Fide percipitur corpus & sanguis Christi.

Origenes In Matth. cap. 15. in locum illum *Quod intrat in os*, &c. ita scribit: *Multa porrò & de ipso Verbo dici possent, quod factum est Caro, verusq̄ cibus, quem qui comederit, omnino viuet in æternum, quem nullus malus potest edere. Etenim si fieri possit, vt qui malus adhuc perseuerat, edat Verbum factum carnem, cùm sit Verbum & Panis viuus, nequaquam scriptum fuisset Quisquis ederit panem hunc, viuet in æternum.*

Cibus corporis & sanguinis Christi habet coniunctam vitam æternā Origenes.

Et Augustinus in Ioan. Tract. 26. ait, *Videte fratres panem cœlestem, spiritualiter manducate*, &c. Et ibidem. *Credere enim in eum, hoc est manducare panem viuum*, &c. Et paulo antè in Tract. 25. *Quid paras dentem & ventrem? Crede & manducasti* &c. Quod proculdubio à Cypriano mutuatus est. Idem autor præterea 26. Tract. in Ioannem, ait: *Ac per hoc qui non manet in Christo, & in quo non manet Christus proculdubio non manducat spiritualiter carnem eius, nec bibit eius sanguinem, licet visibiliter & carnaliter premat dentibus sacramentum corporis & sanguinis Christi sed magis tantæ rei sacramentum ad iudicium sibi manducat & bibit*. Ac in eodem Tract. rursus idem testatur

Augustinus.

ſtatur, dicens: *Et de menſa dominica ſumitur quibuſdā ad vitam, quibuſdam ad exitium. Rei verò ipſa cuius ſacramentum eſt, omni homini ad vitam, nulli ad exitium quicunque eius particeps fuerit*, &c. Quis hîc non intelligat rem Sacramenti, hoc eſt coepus & ſanguinem Chriſti à nemine ſumi poſſe ad exitium?

His addas de Cioitate Dei lib. 21. cap. 25. ita ſcribi. *Qui ergò eſt in eius corpoiis vnitate, id eſt in Chriſtianorum compage membrorum, cuius corporis ſacramentum fideles communicantes de altari ſumere conſueuerunt, ipſe verè dicendus eſt manducare corpus Chriſti, & bibere ſanguinem Chriſti, ac per hoc hæretici, & ſchiſmatici ab huius vnitate carporis ſeparati, poſſunt idem* [illegible] *cipere ſacramentū. ſed non ſibi vtile. Imò verò etiā noxium quo iudicentur grauius, vel tardius liberētur*, &c. Hic ait, Vnitum corpori Chriſti, quod eſt eccleſia, veeè corpus Chriſti manducaee: hæreticos verò & ſchiſmaticos ſacramentum poſſe percipere, rem verò ſacramenti nequaquam. Et mox idem ſtatuit ſcribendo. *Non dicendum eſt eum manducare corpus Chriſti qui in corpore non eſt Chriſti*, &c. Apertius idē inculcat ſubijciens, *Nec iſti ergo dicendi ſunt manducare corpus Chriſti. quoniam nec in membris camputandi ſunt Chriſti. Vt enim alia taceam, non poſſunt ſimul eſſe & membra Chriſti & membra meretricis. Denique ipſe dicens. Qui manducat carnem meam & bibit ſanguinem meum, in me manet & ego in eo, oſtendit quid ſit non ſacramentotenus, ſed reuera corpus Chriſti manducare, & eius ſanguinem bibere. Hoc eſt. n. in Chriſto manere, vt in illo maneat & Chriſtus. Sic enim hoc dixit, tanquam diceret. Qui non in me manet, & in quo ego non maneo, nō ſe dicat, aut exiſtimet manducare corpus meum aut bibere ſanguinem meum* &c. Et in Sententijs decerptis ex eodem Sententia 338. *Non qui diſcordat à Chriſto, nec panem eius, nec ſanguinem bibit, etiam ſi tantæ rei ſacramentum ad iudicium ſuæ præſumptionis quotidie indifferenter accipiat*. Idem Auguſtinus ſuper Iohannem tractatu 27. *Signum quia manducauit & bibit hoc eſt, ſi manet & manetur: ſi habitat & inhabitatur: ſi hæret, vt non deſeratur*. &c.

Pręteeea Hieronymus in Hieeemiam libro. 4. cap. 22. inquit. *Omnis enim hæreticus naſcitur in eccleſia, ſed de eccleſia proijcitur, & contendit & pugnat contra parentem. Quodq́ infert, Non comedent, & non bibent, ſubauditur, corpus & ſanguinem ſaluatoris* &c. Hęc de hęreticis is pater loquitur. Poſſem & alia per multa loca ex veteribus producere, quibus demonſtrarem fide, percipi corpus Chriſti, & impijs ac deſtitutis fide ſymbola tantùm ſeu externum ſacramentum dari poſſe, non autem ab illis corpus & ſanguinem Domini peecipi: ſed breuitatis ratio eſt habenda.

Neque dictum Pauli quod attuliſti, ſententiæ noſtrę qoicquam officit. Non enim eſt abſurdum illum qui manducat & bibit indignè, reum fieri corpoeis & ſanguinis Domini: quádoquidem ea iniuria, qua externom ſacramentum afficitur, in rem ſignificatam redundat. Qood etiam Hieronymus in Malachiam teſtator, vbi ſcribit, *Propheta Hebræos coarguit, quod ex victimis vilibus, macilentis & mutilatis offerrent ſacrificia. Ita Deus contemnebatur & myſterium, quod eius inſtituto ſanctum erat, propha-*

A *nabatur. Et parua oblatio ineptarum victimarum in contumeliam Dei cedebat*. Verba eius hæc ſunt: *Dum enim ſacramenta violantur, ipſe cuius ſunt ſacramenta, violatur*, &c. Damns itaque impios accipiendo externa ſymbola iudicium ſibi edere ac bibere, quòd nō dijudicent corpus Dómini. Non enim leuitee peccant, dum panē & vinum, quæ corpus Chriſti dicuntur, quòd ſint eius ſacramentum, perinde habēt atque communem panem & pro-
B phanum vinum. Quapeopter cùm inter iſta nihil diſcernat, idcieco ſe declarant inſtitutū Domini aſpernaei. Pęterea quod adiecisti, Deum alioqui iuſtum inioſtom fieri ſceleratis. & perueeſis peruerſum, Euangelium etiam alioqui ſalutifeeum euadere mortem: non minus confirmat noſtram ſententiam atque tuam. Sancta quippe dicimus & ſalutaeia Eochariſtiæ ſymbola quæ Chriſtus inſtitoit, nihilominus abutentibus fiunt laqueus & moes, & exitium.

C P A N. In ſumma, id tibi affirmare poſſum, me nolle vel eſſe vel haberi alicuius noui in Eccleſia Chriſti dogmatis vel autoeem vel defenſoeem, Lntheeum quippe in iſta controuerſia ſum ſecutus. quòd illum videam diuinis teſtimonijs munitnm. O R O. Quomodo potes aſſiemare Vbiqnitatis dogma nun eſſę nouum, cum in ſcripturis diuinis minimè eeperiatur, nec vllum ex Pateibus oſtenderis, qui corpus Chriſti eſſe vbique ſceipſerit? Sed potius peemulti ſint cum veteees tum eecentes, qui dioerſum ſceibant, doceant, &
D defendant? P A N. Sed ij, vt videtur, in tanto myſterio magis rationibus philoſophicis qoàm Theologicis vtuntur. Ideò malo ſequi qood oracula ſpiritus ſancti, quæ ſunt ſceipta Prophetica & Apoſtolica, ceedendum, quam quod eationes humanæ ſapientiæ intelligendum peoponoot. O R O. Theologicis an Phyſicis rationibus vtamur, & quę hucuſque contolimus, & noſtroeum libri teſtaei poſſunt. De veſtro autem figmento, rationibus & cogitatis, iudiciom ſi quis velit fa-
E cere, fundamēta & eadices inquirere, nihil aliud tandem habebit qood proferat, niſi vnam hypoſtaticam vnionem, qua omnia mihi videeis confundere, cœlum cum inferno miſcere, deitatem ex humanitate facere, nec vllom propemodum eſſe monſtrom, qood non ſit veſtra vbiqoitate conceſſa, ſtatim ab Eccleſia eecipiendum. Quòd ſi voluiſſes (quemadmodum præ te fees) ceedeee atque ageee tantum Propheticis & Apoſtolicis ſcriptis, vti ſpero, facilè diſceſſiſſemus con-
F coedes. At longè aliter, atque prædices, te geſſiſti, ex veebo Dei nihil feemè peoferendo, ſed ex Luthero tantummodo accepiſti, quæ mecum es locntus, addictis quibuſdam eationibus partim probabilibus, partim ſophiſticis, vnà cúm aliquibus teſtimonijs Patrum, non tamen vſqne adeò ceebeis, eiſque vel tecnm pugnantibus, vel à præſenti controuerſia multum alienis.

Lutheri autem dictis, quę ſæpius in oee habes, & vbiuis contra noſtram ſententiam profun-
G dis, opponeee nunc deceeoi Patrum veterum quàm apeetiſsima dicta, quę ſenties veſtram vbiquitatem prorſus damnare.

Ruffinus in Symbolum, *Aſcendit ergò ad cælos, non*

Caro ante ascēsum in cælo non fuerat.

vbi Verbum Deus antè non fuerat, quippe qui erat semper in cælis, & manebat in patre. sed vbi Verbum caro factum antè non sederat. Denique quia nouus isto ingressus portarum cæli æditu is & principibus videbatur, videntes naturam carnis secreta cælorum penetrantem, dicunt adinuicem, sicut Dauid plenus Spiritu sancto denunciat, dicent, Tollite portas principes vestras, &c. Hæc ita perspicua sunt, vt non egeant expositione. Id tantum addendum est, hæc dicta in multis codicibus Cypriano ascribi.

Augustinus in Ioannem tractatu 102. ad finem *Planè credimus (neque enim propterea debet incredibile videri) quia sic ad mundum veniens, exyt à Patre, vt non desereret Patrem, sic vadit ad Patrem relicto mundo, vt non deserat mundum. Exyt enim à patre, quia de Patre est: & in mundum venit, quia mundo suum corpus ostendit, quod de Virgine assumpsit. Reliquit mundum corporali discessione, perrexit ad Patrem hominis ascensione, nec mundum deseruit præsentiæ gubernatione, &c.*

Corpore discessit è mundo.

Et tractatu 106. *Vnde manifestum est eum de corporali sua dixisse præsentia. Cum essem cum eis, ego seruabam eos velut sam cum eis ea præsentia non esset. Eo modo enim significare voluit ascensionem suam mox futuram, de qua dixit: Nunc autem ad te venio, iturus vtique ad dexteram Patris. Inde venturus est ad viuos & mortuos iudicandos, præsentia itidem corporali, secundum fidei regulam, sanamque doctrinam. Nam præsentia spiritali cum eis erat vtique futurus post ascensionem suam & cum tota Ecclesia sua in hoc mundo vsque in consummationem seculi. Non rectè itaque intelliguntur de quibus dixerit, Cum essem cum eis, ego seruabam illos, nisi hi quos in se credentes seruare iam ceperat præsentia corporali, & quos relicturus fuerat, absentia corporali, vt eos cum Patre seruaret præsentia spiritali.*

Præsentia spirituali est nobiscum.

Non reliquit absentia corporali

Adhæc in Ioannem Tractatu 78 interpretans ea verba, *Non turbetur cor vestrum, neque formidet. audistis quia dixi vobis. Vado & venio ad vos, &c. Hinc ergò turbari & formidare poterat cor illorum, quòd ibat ab eis, quamuis venturus ad eos, ne forsitan gregem lupus hoc interuallo inuaderet pastoris absentia. Sed à quibus homo abscedebat, Deus non recedebat, & idem ipse Christus homo & Deus. Ergò & ibat per id quod homo erat manebat per id quod Deus erat. Ibat per id quod vno loco erat, manebat per id quod vbique erat,* &c. Et mox: *Per quod ergò Filius non est æqualis Patri, per hoc iturus erat ad Patrem, à quo venturus est viuos iudicaturus & mortuos. Per illud autem, in quo æqualis est gignenti vnigenitus, nunquam recedit à Patre, sed cum illo est vbique totus, pari diuinitate, quam nullus continet locus.*

Homo abscedebat non Deus.

Idem in Ioannem Tractatu 107. *Restat igitur vt secundum id quod ipse etiam in mundo prius erat, in mundo se dixerit iam non esse. Profectò præsentia corporali, mundo scilicet, absentiam suam iam citò futuram, illorum autem tardius,* &c. Et mox: *Quando ergo seruabat discipulos suos Filius præsentia corporali, non expectabat Pater ad custodiendum succedere Filio discedenti, sed eos ambo seruabant potentia spirituali, quando ab eis abstulit Filius præsentiam corporalem, tenuit cum patre custodiam spiritualem.*

Absentia corporalis à mundo.

Præterea in Ioannem Tractatu 50. exponens dictum Christi. *Me autem non semper habebitis, Accipiant,* inquit, & *hoc boni, sed non sint solliciti. Loquebatur enim de præsentia corporis sui. Nam secūdum Maiestatem suam, secundum prouidentiam, secundum ineffabilem & inuisibilem gratiam impletur quod ab eo dictum est. Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Secundum carnem verò quam Verbum assumpsit, secundum id quod de Virgine natus est, secundum id quod à Iudæis prehensus est, quod ligno confixus, quod de cruce depositus, quod linteis inuolutus, quod in sepulchro conditus, quod in resurrectione manifestatus, non semper habebitis me vobiscum. Quare? Quoniam conuersatus est secundum corporis præsentiam quadraginta diebus cum discipulis suis, &* B *eis deducentibus videndo, sed non sequendo, ascendit in cælum & non est hic, ibi est enim & sedet ad dexteram patris. Et hic est: non enim recessit præsentia Maiestatis.* Et aliter, *Secundum præsentiam Maiestatis semper habemus Christum: secundum præsentiam carnis, rectè dictum est discipulis, me autem non semper habebitis. Habuit enim illum Ecclesia secundum præsentiam carnis paucis diebus: modo fide tenet, oculis non videt,* &c.

Præsentiā corporis non semper habebitis.

Non est hic

Idem ad Dardanum scribit, *Secundum hominem* C *namque in terra erat, non in cælo, vbi nunc est, quando dicebat, Nemo ascendit in cælum nisi qui de cælo descendit. Filius hominis qui est in cælo. Quamuis secundum id quod Filius Dei erat, esset in cælo, secundum id verò quod Filius hominis erat, adhuc esset in terra, nondumq; ascendisset in cælum,* &c. Et mox: *Ac per hoc & Filius hominis secundum Deum erat in cælo, & Filius Dei secundum hominem crucifigebatur in terra. Sicut ergo potuit rectè dici dominus gloriæ crucifixus, cùm ad solam carnem illa passio pertineret, ita rectè dici potuit. Hodie mecum eris in paradiso, cum iuxta humanam humilitatem per carnem in sepulchro,* D *per animam in inferno illo die futurus esset, iuxta diuinam verò immutabilitatem nunquam de paradiso, quia vbique est semper, recessit. Noli itaque dubitare, ibi nunc esse hominem Christum Iesum, vnde venturus est: memoriterque recole, & fideliter tene Christianam confessionem, quoniam resurrexit à mortuis, ascendit in cælum, sedet ad dexteram patris, nec aliūde, quàm inde venturus est ad viuos mortuosq; iudicandos. Et sic venturus est illa angelica voce testante, Quemadmodum ire visus est in cælum, id est in eadem carnis forma atque substātia, cui profectò immortalitatem dedit, naturam non abstulit. Secundum hanc formam non est putandus vbique diffu-* E *sus. Cauendum est enim, ne ita diuinitatem astruamus hominis, vt veritatem corporis auferamus. Non est autem consequēs vt quod in Deo est, ita sit vbique vt Deus. Nam & de nobis veracissima scriptura dicit, quod in illo viuimus, mouemur et sumus nec tamē sicut ille vbiq; sumus. Sed aliter homo ille in Deo, quoniā aliter & Deus ille in homine proprio quodā & singulari modo. Vna. n. persona Deus & homo est & vtrūq; est vnus Christus Iesus, vbique per id quod Deus est, in cælo autem per id quod homo. &c.*

Secundum hominem in terra non in cælo.

Secundum naturam humanā non est vbique

Quod ē in Deo non est vbiq; vt Deus.

Humanitas Christi in cælo.

Deinde in Ioan. Tract. 30. & habetur de Cōsec. F distinct. 2. Can. Prima quidem. &c. *Sursum est Dominus, sed etiam hic est Veritas Dominus. Corpus enim Domini in quo surrexit, in vno loco esse oportet, Veritas autē eius vbique diffusa est.*

Corpus Christi in vno loco esse oportet.

Et in Epist. Ioannis ad finem, *Dominus ergò noster Iesus Christus ideò ascendit in cælum die quadragesima, & commēdauit corpus suum, qua habebat iacere, quia vidit multos honoraturos se quia ascendit in cælum. Et vi-* G *dit, quia honor illorum inutilis est, si conculcant membra eius in terra. Et ne quis erraret, & cum adoraret caput in cælo, calcaret pedes in terra, ascensurum caput in cælum commendauit membra in terra, & discessit. Iam non inuenis Christum loqui in terra, inuenis eum loqui, sed in*

Corpus Christi in cælo est & inde loquitur, nō in terra.

cælo

cælo, & de ipso cælo. Quare? Quia membra calcabantur in terra. Persecutori enim Paulo dixit, Saule, Saule, quid me persequeris? Ascendi in cælum, sed adhuc in terra iacee. Hic ad dexteram Patris sedeo: ibi esurio, sitio, peregrinus sum. Quomodo ergo corpus commendauit in terra ascensurus? Cùm interrogarent enim discipuli, Domine an in hoc tempore præsentaberis? Et quando regnum Israelis restitues? Respondit, Iturus: Non est vestrum scire tempus quod pater posuit in sua potestate. Sed accipietis virtutem spiritus sancti superuenientem in vos, & eritis mihi testes, &c. Videte qua diffundat corpus suum. Videte vbi calcari non vult. Eritis mihi testes in Ierusalem, tota Iudæa & Samaria vsque in totam terram. Ecce qua iacee, qui ascendo. Ascendo enim quia caput sum. Iacet adhuc corpus meum. Qua iacet? Per totam terram.

Quali corpore adhuc in terra versetur.

Etiam ad Dardanum quæstionem sibi propositũ soluens, ait: *Est autem sensus multò expeditior, & ab his omnibus ambiguitatibus liber, si non secundum id quod homo erat, sed secundum id quod Deus erat dixisse accipiatur, Hodie mecum eris in paradiso. Homo* C *quippe Christus illo die secundum carnem in sepulchro, secundum animam in inferno futurus erat. Deus verò idem ipse Christus vbique semper est.*

Adhuc in Epist. ad Dardanum, quæ est 57. *Si ergò secundum hominem, quem Deus Verbum suscepit, putamus dictum esse, Hodie mecum eris in paradiso, nõ ex his verbis in cœlo existimandus est esse paradisus. Neque enim ipsa die in cælo futurus erat homo Christus Iesus, sed in inferno secundum animam, in sepulchro autem secundum carnem, &c.*

Homo Christus Iesus non erat eo die futurus in cælo.

D Augu st. in Ioan. Tractat. 78. *Sed hoc erat ire ad eum & recedere à nobis, mutare atque immortale facere, quod mortale suscepit ex nobis, & leuare in cælum, per quod fuit in terra pro nobis, &c.*

Cyrillus.

Cyrillus in Ioan. lib. 11 cap. 21. *Putabant enim discipuli absentiam Christi, vt hominis dico, (Deus enim vbique adest) multarum eis incommodorum causam futuram, cum non adesset qui eos posset ab omnibus malis eruere. Sed oportebat (dicam enim etiam) si luminaria orbis postea facti sunt, non solum in carnem* E *Christi, verumetiam in deitatem respicere: quæ quamuis oculis non cernatur, adest tamen semper summa cum potestate, nec quicquam est quod prohibere possit, quin omnia repleat, & quod velit peragat. Non enim loco aut dimensionibus circumscriptibilis natura diuina est.*

Quare cum Deus & homo Christus verè sit, oportuit eos intellexisse ineffabili Dei potestate vnà cum eis semper futurum, etiamsi carne abesset. Idcircò enim ipse F *quoque in superioribus dicebat: Pater sancte serua eos in nomine tuo quos dedisti mihi, apertè significans deitatis ratione non carnis præsentia eos posse seruari, &c.*

Carne aberat.

Hic tu mihi consyderes, idcircô statui diuinitatem esse posse vbique qood locu & dimensionibus nun sit circumscriptibilis. Ergò concluditur, è diuerso, carnem Christi seu corpus eius nun esse vbique, quod luco & dimensiunibus circumscribatur.

Carnis præsentia non est necessaria ad nostram salutem.

G Idem lib. 9. io Ioan. cap. 21. *Credere autem oportet fideles, quamuis à nobis corpore absit, virtute tamen sua & nos gubernari, adesseq́ semper ipsum omnibus*

Corpore à nobis abest.

A *qui eum diligunt. Propterea dicebat, Amen amen dico vobis. Vbicunque sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. Nam quemadmodum quando vt homo in terra conuersabatur, tunc etiam cælos implebat, & angelorum consortia non relinquebat: Eodem nunc modo cùm sit in cælo cùm carne, terram tamen replet, & cum eis est qui eum diligunt.*

Obseruandum autem est, quia quamuis secundum carnem solummodò abiturus erat (adest enim semper virtute deitatis, vt diximus) modico tamen tempore B *cum discipulis se futurum dicebat, apertè seipsum nominans, ne quis in duos filios diuidere Christum audeat.* &c.

Secundum carnem abijt.

Et mox idem. cap. 22. eiosdem libri. *Obseruandũ autem, quia Iudæis quidem dixit. Quæretis me & non inuenietis: ad discipulos autem hoc verba vsus non est. Iudæis enim aptè accommodatur, qui nimia incredulitate impietateq́ maxima ipsum inuenturi nec erant, nec sunt. A discipulis autem, qui tota animo Christum diligebant & diligunt omninò alienum, quibus cum etsi* C *non corpore, virtute tamen deitatis vnà semper & fuit & futurus est, &c.*

Non corpore sed deitate adest.

Etiam super Ioan. libro 11. cap 3. *Nam etsi abest corpore patri pro nobis apparens, ac à dextris eius sedens habitat tamen in sanctis per spiritum, neque patitur (vt dixi) illos orphanos esse.*

Abest corpore; per spiritum adest.

Et 10 eodem libro cap. 22. scribit: *nihil ergò mali accidere vobis potest*, ait, *si carne absuero, cum deitatis meæ potestas, quæ vos hucusque seruauit, in posterum etiam seruatura sit, &c.*

Carne abest; deitate adest.

D Et mox: *Cùm igitur deitati seruatio attribuatur, non debetis*, inquit, *carnis præsentiam propter hoc desyderare*, &c. Et mox: *Hoc enim solum modo pacto etiam carne absens seruare suos poterit*, &c.

Carnis præsentia non est desyderanda.

Et cap. 3. eiusdem libri ab initio: *Post enim illam, scilicet passionem, in cælum ascendens spiritum immisit: non enim conuersari cum Apostolis carne poterat, cum ad Patrem ascenderit.*

Non poterat carne versari cum Apostolis.

Adhæc de Trinitate libro 6. *Vnde dicebat Filius, Non relinquam vos orphanos, venio ad vos. Postquam* E *autem ascendit ad Patrem, & ex mortuis reuixit, in nobis est per spiritum: proprius enim ipsius est, & non extrinsecus susceptus Spiritus eius, sicut scilicet & hominis humanus.*

Christus in nobis est per spiritum.

Vigilius.

Vigilius contra Eutychen lib. 1. *Expedit vobis vt ego eam: si enim ego non abiero, Paracletus ad vos non veniet. Et certè Verbum Dei, virtus Dei, sapientia Dei, semper apud Patrem & in patre fuit, etiam quando in nobis nobiscum fuit. Neque enim cum terrena misericorditer incoluit, de cælesti habitatione recessit. Cum Patre* F *enim vbique est totus, pari diuinitate, quem nullus continet locus. Plena sunt quippe omnia Filio, nec est aliquis locus diuinitatis eius præsencia vacuus. Vnde ergò, & quò se iturum dicit, aut quomodo se ad patrem perrecturum asserit, à quo sine dubio nunquam recessit? Sed hoc erat ire ad Patrem, & recedere à nobis, auferre de hoc mundo naturam quam susceperat ex nobis. Vides ergò eidem naturæ proprium fuisse, vt auferretur & abiret à nobis, quæ in fine temporum reddenda est nobis secundum attestantiũ vocẽ angelorũ. Hic Iesus qui receptus est à vobis in cæ-* G *lũ sic veniet, quemadmodũ vidistis eum euntem in cælum. Nam vide miraculum, vide vtriusque proprietatis mysterium Dei. Filius secundum humanitatem suam recessit à*

Abstulit de mũdo naturam humanam.

Secundum humanitatem recessit.

A *nobis: secundum diuinitatem suam ait nobis: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummatio nem seculi: si nobiscum est, quomodo ait. Venient dies, quanda desideretis Filium hominis, & non videbitis? Sed & nobiscum est, & non est nobiscum: quia quos reliquit & à quibus discessit humanitate sua, non reliquit neque deseruit diuinitate sua. Per formam enim serui, quam abstulit à nobis in cælum, absens est nobis: per formam Dei, quæ non recedit à nobis in terris, præsens est nobis. Tamen præsens & absens ipse vnus idemque est nobis.*

Nos relinquit & discessit humanitate.

B Etiam lib. 2. contra Eutychen, Constat Dominum nostrum Iesum Christum feria sexta crucifixum & ipsa die ad infernum descendisse, ipsa die in sepulchro iacuisse, ipsa die latroni dixisse, *Hodie mecum eris in paradiso.* Caro igitur ipso die non fuit in paradiso nec in inferno, sed exanimis iacuit in sepulchro. Anima per illud triduum in inferno, non in sepulchro. Et iure tamen dicimus, Dominum Iesum Christum in sepul- C chro iacuisse, sed in sola carne, Dominum Iesum Christum non derelictum in inferno, sed in sola anima, &c. Colligamus hinc nec animum nec corpus Christi fuisse vbique, quamuis hypostaticè coniuncta fuerint cum Verbo.

Caro die mortis non fuit in paradiso.

Et mox: Ergo dicimus Dominum iacuisse in sepulchro, sed in sola carne, & dominum descendisse in infernum, sed in sola anima. Et sicut D dicimus hominem audiuisse vocem, sed solis auribus, & vidisse lumen, sed solis oculis, sic dicimus Dominum passum, sed in sola carne, & Dominum non passum, sed in sola diuinitate. Ac per hoc, quia & Deus vnus est Christus, & passus est, secundum id quod homo, & impassibilis mansit, secundum id quod Deus.

Pulchrum simile.

Verbum vbique, caro non vbique.

Præterea lib. 4. contra Eutychen Deinde si Verbi & Carnis vna natura est, quo modo cum Verbum vbique sit, non vbique inueniatur & Caro? Namque quando in terra fuit, non erat v- E bique in cœlo Et nunc quia in cœlo est, nō est vtique in terra. Et in tantum non est, vt secundum ipsum Christum spectemus venturum de cœlo, quem secundum Verbum nobiscum esse credimus in terra. Igitur secundum vos, aut Verbum cum carne sua loco continetur, aut Caro cum Verbo vbique est: quando vna natura contrarium quid & diuersum non recipit in seipsa. Diuersum est autem & longè dissimile circumscri- F bi loco & vbique esse. Et quia Verbum vbique, Caro autem eius vbique non est, apparet vnum eundemque Christum vtriusque esse naturæ, & esse quidem vbique secundum naturam diuinitatis suæ, & loco contineri secundum naturam humanitatis suæ. Creatum esse & initium non habere, Morti subiacere & mori non posse: quod vnum illi est ex natura Verbi qua Deus est aliud ex natura carnis, qua idem Deus homo est.

Quando erat in terra non erat in cælo, & quando est in cælo non est in terra.

Vna natura contrarium & diuersum non recipit.

G Igitur vnus Dei Filius, idemque hominis factus filius, habet initium ex natura carnis suæ. & non habet initium ex natura diuinitatis suæ.

A Creatus est per naturam carnis suæ, & non creatus est per naturam diuinitatis suæ. Circumscribitur loco, per naturam carnis suæ, & loco non capitur, per naturam diuinitatis suæ. Minor est etiam angelis per naturam carnis suæ & æqualis est patri secundum naturam diuinitatis suæ Et mortuus est natura carnis suæ, & non est mortuus natura diuinitatis suæ. Hæc est fides & confessio catholica, quam Apostoli tradiderunt, Martyres roborauerunt, & fideles nunc vs- B que custodiunt.

Hæc est fides & confessio catholica.

Atque in Disput. inter Sabellium, Photinum, Arium & Athanasium: Eius est enim ire & venire, qui aliquibus locorum terminis circumscribitur, vt eum in quo erat desereret locum, ad alium vbi non erat, veniat, nisi quia vtique de illo quem assumpserat homine loquebatur, quod ipse erat iturus ad patrem, à quo & venturus est iudicare viuos & mortuos &c.

C Et mox in eadem Disputatione: Non ergo inquam vnius naturæ est, præsepis gremio contineri, & astrorū inditijs prodi: hominibus subijci, & ab angelis ministrari: de loco ad locum fugere, & vbique præsentiam sui exhibere: terram incolere, & cælestia non deserere: tentari à diabolo, & eius in abyssum mittere legiones, et cætera.

D Fulgentius ad Thrasymundum regem lib. 2. Filius ergo Dei tamen authoritate diuina, quàm sanctorum patrum fideli veraeique sententia secundum diuinam naturam infinitus inmensusque probatur vbique præsens, omnia replens, testis nunc cogitationum & operum, futurus iudex retributorque cunctorum. Quia verò idem Filius Dei verus Deus natus de Deo patre, verus homo factus est pro nobis ex homine: factus est enim ex semine Dauid secundū carnem, diuinæ humanæque naturæ in se continens ve- E ritatem: quæ fuerunt veræ Diuinitatis non amisit, & quæ sunt veræ Humanitatis accepit, Vnus idemque secundum carnem de matre temporaliter natus, qui secundum diuinitatem de patre permanet sempiternus. Vnus idemque homo localis ex homine, qui est Deus immensus ex Patre. Vnùs idemque secundum humanam substantiam absens cœlo cum esset in terra, & derelinquens terram cùm ascendisset in cœlum. Secundum diuinam verò immensamque substan- F tiam, nec cœlum dimittens cùm de cœlo descendit, nec terram deserens, cùm ad cœlum ascendit. Quod ipsius Domini certissimo potest cognosci sermone. qui vt localem ostenderet humanitatem suam, dixit discipulis suis, Ascendo ad patrem meum, & ad patrem vestrum, Deum meum & Deum vestrum.

Fulgentius,

Homo localis ex homine.

Fuit absens cœlo, nunc reliquit terram.

Humanitas localis.

G De Lazaro quoque cùm dixisset, *Lazarus mortuus est,* adiungit, dicens. *Et gaudeo propter vos, vt credatis, quoniam non eram ibi.* Immensitatem verò suæ diuinitatis ostendens discipulis dicit: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi.* Quomodo autem ascendit

Localis & verus est homo.

dit in cœlum, nisi quia localis & verus est homo? A Aut quomodo adest fidelibus suis, nisi quia idem immensus & verus est Deus? &c.

Caro Christi localis.

Idem ad Thrasymundum lib. 2. Cùm ergò caro Christi localis absque dubio in ascentione monstraretur, Diuinitas tamen eius vbique semper esse Paulo testante cognoscitur, qui fidelibus dicit, *An experimentum quæritis eius qui in me loquitur Christus?* Quomodo autē in eo loqui potuit, si in illo non fuit? Vel quomodo corporaliter ascendit in cœlum & in suis fidelibus esse B prædicatur in terra, si non est in illo diuinitatis immensitas, quæ cœlum implere possit & terram? &c.

Rursus ad Thrasymundum lib. 3. Humanitas ergò vera Filij Dei nec tota in sepulchro fuit, nec tota in inferno, sed in sepulchro secundum veram carnem Christus mortuos iacuit, & secundum animam ad infernum Christus descendit. Secundum eandem animam ab infernò ad C carnem, quam in sepulchro reliquerat, rediit. Secundum diuinitatem verò suam, quæ nec loco tenetur, nec fine concluditur, totus fuit in sepulchro cum carne, totus in inferno cum anima, ac per hoc plenus fuit vbique Christus. Quia non est Deus ab humanitate, quam susceperat, separatus, qui & in anima sua fuit, vt solutis inferni doloribus ab inferno victrix rediret. Et in carne sua fuit, vt celeri resurrectione corrumpi non posset, &c. Hic spectes deitatem fuisse D in inferno cum anima, nec ibi secum habuisse corpus. Quare non est verum quod semper vsurpas. Vbicunque est hypostasis Christi, ibi etiam corpus eius esse.

Leo.

Leo 2. Orat. de Ascensu Domini, Vt igitur huius beatitudinis dilectissimi capaces esse possemus, expletis omnibus quæ Euangelicæ prædicationi & noui Testamenti mysterijs congruebant, Dominus noster Iesus Christus quadra- E gesimo post resurrectionem die coram discipulis eleuatus in cœlum, corporali præsentiæ suæ modum fecit, mansurus in patris dextera, donec tempora multiplicandis Ecclesiæ Filijs diuinitus præstituta peragantur, & ad iudicandos viuos & mortuos in eadem carne, in qua ascendit, adueniet, &c. Colligitur ex ijs corporalem humanitatis Christi præsentiam iam in terris, ab ascensu in cœlum desijsse, nec expe- F ctandam esse amplius vsque ad iudicij extremi diem.

Tandem Philippus Melanthon his veteribus Patribus meritò coniungetur, quia ætate solùm illis est inferior, eruditione verò ac pietate non item. Sed rectē non tantùm cum illis, sed etiam cum Doctore. Martino Luthero, quem tu præ cæteris vnum admiraris, conferri potest: nam illum sanctitate, scriptis ac doctrina, & scholasticis laboribus adæquauit saltem, si non vicit. G possem & nostrorum virorum tam doctas quàm pias afferre sentētias Zuinglij scilicet ac Oecolā- A padij, & eorum qui etiam nunc sunt superstites, de quorum ornamentis & excellentia in præsentia nihil attinet dicere, quia tuis auribus parcere statui. Nam ita soles ad istorum sanctorum nomina commoueri, vt cacodæmonē potius nominari feras, quam istorum nomina, quamuis præclarissimorum virorum, commemorari, patiaris. Philippum autem fastidire non potes. Fuit enim olim vestri decreti quo ad rem sacramentariam propugnator non infimus. At veritate denique victus, quo fuit candore, pro- B fiteri non erubuit, quid sentiret de vestra Vbiquitate.

Primum itaque referam, quidnam de Ascensione Christi, & loco eius, in Epistolam ad Colossenses tradiderit. In cap. 3. ita scripsit. De dicto, *Ascendit in cœlum.* Quomodo hæc congruunt? Alibi dicitur, *Filius qui est in sinu patris, &c.* Item Iohannis. 3. *Filius hominis qui est in cœlo.* Re- C spondeo. In Symbolo intelligatur dictum, vt sonat litera, & de corpore, & de corporali locatione, Ascendit scilicet corporali & physica locatione, in cœlum, id est in locum cœlestem, vbicunque est: quia hic non sunt fingendæ Allegoriæ. Ascensio fuit visibilis & corporalis. Et semper ita scripsit tota antiquitas, Christum corporali locatione in aliquo loco esse, vbicunque vult. Et ascensio corporalis facta est sursum. Ideò Paulus in hoc capite locum illum nominat D sursum. At in propositione, Filius qui est in cœlo, dictum intelligatur communicatione idiomatum, λόγος semper est in cœlo, etiamsi corporali locatione corpus est in virgine. Hæc narratio expressa est in enarratione Symboli quæ legitur in libris Cypriani, etsi alibi inscriptio est, *Enarratio Ruffini.* Ascendit ad cœlos, non vbi Verbum Deus antea non fuerat, (quippe qui erat semper in cœlo, & manebat cum patre) sed vbi Verbum Caro factum anteà non sede- E bat, id est, vbi corpus anteà non habuerat corporalem locationem. Sic Augustinus loquitur, & citantur verba in Longobardo libro 3. distinct. 22. Non dimisit patrem Christus, cùm uenit infirmior, vbique totus, vbique perfectus. Deinde additur forma sermonis. Vbique totus est sed non totum. Alij concinnius loquuti sunt. Propositio vera est in communicatione idiomatum, *Christus vbique est.*

Athanasius sic loquitur De incarnatione F Verbi. λόγος non colligatus est corpori, sed ipse corpus cōtinet, vt, & in eo sit & extra omnia, & in sinu patris, neque cum sit in omnibus, sit pars aliorum, sed omnia vitam, substentationemque ab ipso accipiunt. Vt autem de locali ascensione naturæ humanæ dictum est, *Ascendit ad cœlos:* ita quoque de exaltatione naturæ humanæ super omnes creaturas dictum est *Sedet ad dexteram Dei Patris,* vt Paulus hic inquit, *Vbi est ad dex-* G *teram Dei sedens.* At Christum sursum esse, & quidem ad dexterā Dei, id est, non vt beati angeli, & homines sursum sunt, Sed exaltatus supra an-

gelos in illa arcana luce Dei regnans, & tamen corpus localiter alicubi est secundum veri corporis mudum, vt Augustinus inquit. Et hæ propusitiones, *Christus in vobis est, Ego in eis: Veniemus ad eum, & mansionem apud eum faciemus*, &c. intelligantur communicatione idiumatum, Et de hac præsentia filij, in prædicatione Euangelij, & in sanctis, necesse est Ecclesiam fideliter erudiri, vt agnuscamus Dominum nostrum Iesum Christũ adesse ecclesiæ, & esse caput, omnia in omnibus perficiens.

Hæc Philippus Meláthon doctè, sapienter ac piè scripsit, & inter cætera prorsus resecit allegoricum cœlum. P A N. Multò consultius ea tacuisset. Non enim hoc decreto seu dugmate stabiliendo, ea defendere potuit de Sacramentu Cœnæ, quæ visus est hactenus egregie tueri. O R O. Quid olim vir multis mudis eximius de corporis & sanguinis Christi præsentia in Cœna senserit, nun est quòd modò inter nos commétemus, sed nunc tibi expendenda offeram, quæ postremu tempore suæ vitæ hac de re ad illustrissimum principem Comitem Palatinum, sacri Romani Imperij Electorem scripsit, virum cum primis, omnium piorum testimuniu, factum cùm ad Ecclesiæ tum ad Reipublicæ salutem. Ea verò ad huuc modum habent,

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI
& Domino, Domino Friderico, Comiti Palatino Rheni, Electori,
Duci Bauariæ, &c. Dom.
suo clementiss.
S. D.

ILLVSTRISS. & Clementiss. Princeps Certissimum est legitima imperia verè opus Dei esse clementer cõseruantis honestam societatem generis humani. Idcò verum D E V M æternum patrem Domini nostri IESV CHRISTI, creatorẽ generis humani, colligentem æternam Ecclesiam voce Euangelij, toto pectore oro, vt Cel. vestræ confirmet vires animæ & corporis, & tribuat salutaria consilia, & felicẽ gubernationem. Gaudeo etiam Principem & Dominum patriæ meæ vocatum esse ad agnitionem filij DEI, & rectè inuocare D E V M, & fouere Ecclesiã CHRISTI: quem oro vt vniuersam familiam Principum Palatinorum gubernet & protegat, nec sinat fieri barbaricam vastitatem in patria mea. Literas Cel. V. reuerenter legi, & virum integerrimum Stephanum audiui: ac mitto Celს. V. scriptam Responsionem, ac maximè opto, vt teneræ Ecclesiæ vbique tranquillæ sint, quam ad rem proderit, si non sinent gubernatores defendi contrarias sententias. Probo igitur consilium Cels. V. quòd vtrique parti silentium mandarit. Opto autem vt sapientum Principum consilio, & autoritate aliquando, & ex aliarum gentium Ecclesijs, & nostris, pij & eruditi viri conuocentur, vt de omnibus controuersijs deliberetur, & vnà consentiens forma doctrinæ vera & perspicua sine vlla ambiguitate posteritati tradatur. Interea quantum fieri potest, moderatis A *consilijs coniunctionem nostram Ecclesiarum foueamus. Bene & feliciter valeat Cels. V. Cal. Nouemb. Anno 1559.*

Celsitudinis V.

Seruus Philippus Melánthon.

RESPONSIO AD QVAEstionem ab Illustrissimo Electore propusitam.

B

NON difficile, sed periculosum est respondere: Dicam tamen quæ nunc de controuersia illius loci monere possum, & oro filium Dei, vt & consilia & euentus gubernet. Non dubium est de controuersia Cœnæ ingentia certamina & bella in toto orbe terrarum secutura esse, quia mundus dat pœnas idololatriæ, & aliorũ peccatorum. Ideò petamus vt filius Dei nos doceat & guber- C *net. Cùm autem vbique multi sint infirmi & nondum instituti in doctrina Ecclesiæ, imò confirmati in erroribus, necesse est initiò habere rationem infirmorũ. Probo igitur consilium illustrissimi Electoris, quòd rixantibus vtrinque mandauit silentium, ne distractio fiat in tenera Ecclesia, & infirmi turbentur in illo loco & vicinia. & optarim rixatores in vtraque parte abesse. Secundò remotis contentiosis, prodest reliquos de vna forma verborum conuenire. Et in hac controuersia optimũ* D *esset retinere verba Pauli: Panis quem frangimus κοινωνία ἐστὶ τοῦ σώματος. Et copiose de fructu Cœnæ dicendũ est, vt inuitentur homines ad amorem huius pignoris, & crebrum vsum. Et vocabulum κοινωνία declarandum est. Non dicit mutari naturam panis, vt Papistæ dicunt. Non dicit vt Bremenses, Panem esse substantiale corpus CHRISTI. Non dicit vt Hesbusius, Panem esse verum corpus CHRISTI: sed esse κοινωνίαν id est, hoc quo fit consociatio cum corpore CHRISTI, quæ fit in vsu, & quidem non sine cogitatione: vt cùm mures panẽ rodunt. Acerrimè pugnant Papistæ & eorũ similes. vt di-* E *catur corpus CHRISTI extra sumptionẽ inclusum esse speciebus panis, aut pani: & postulant, adorationem, sicut Morlinus Brũsnigæ dixit,*

Du müst nit sagen / Mum / mum / sonder du müst sagen was dieses ist dz der priester in der hand hat.

Sarcerius iubet delapsas particulas colligi, & erasa terra comburi. Cum Vuormatiæ essemus ante biennium quæstio ad nos mittebatur ex aula quadã: An corpus Christi F *descendat in ventrem. Talibus prodigiosis quæstionibus reiectis, vtilius est retineri formam verborum Pauli, & de fructu rectè doceri homines. Potest inspici forma verborum Cœnæ in Examine Megalburgensi: vbi & commonefactio est de fructu Cœnæ. Adest filius Dei in ministerio Euangelij, & ibi certò est efficax in credentibus. ac adest non propter panem, sed propter hominem, sicut inquit, Manete in me, & ego in vobis. Item, Ego sum in patre meo, & vos in me, & ego in vobis. Et in his veris consolationibus, facit nos sibi membra,* G *& testatur se corpora nostra viuificaturum esse. Sic declarant veteres cœnam Domini.*

Sed hanc veram & simplicem doctrinam de fructu,

nominant

nominant quidam cothurnos: & postulant dici, an sit corpus in pane, aut speciebus panis. quasi verò sacramentum propter panem, & illam papisticã adorationem institutum sit. Postrà fingunt quomodo includant pani, alij conuersionem, alij transubstantiationem, alij vbiquitatem excogitarunt. Hæc portentosa omnia ignota sunt eruditæ vetustati.

Negat Hesbusius se assentiri Origeni, qui nominat panem & vinum σύμβολα τοῦ σώματος καὶ αἵματος. Reycit contumeliose Clementem Alexandrinum. pronunciabit eodem modo de Augustino, Ambrosio, Prospero, Dionysio, Tertulliano, Beda. Basilio, Nazianzeno, qui nominat ἀντίτυπον σώματος Theodoreto, qui ait de pane, φύσιν οὐ μεταβάλλων. Quæ est igitur tanta authoritas Hesbusij, vt ipsi potius assentiamur, quàm tot probatis veteribus scriptoribus, qui perspicuè testantur tunc Ecclesiam non habuisse Pontificium dogma, & adorationem:' quæ si noua sunt in Ecclesia, cogitandum est an recentioribus licuerit nouum dogma inuehere in Ecclesiam. Nec ego ignoro, multa citari notha veterum titulis, de quibus eruditi iudicent.

Nec verò iam institui longam disputationem: nec cum contentiosis, qui idola & parricidia stabiliunt, disputare volo: quorum sæuitiam & ego experior. Sed tantùm pro meo iudicio significare volui, quid in illo loco pro infirmitate teneræ Ecclesiæ faciendum esse existimem, ac maneo in hac sententia, contentiones vtrinque prohibendas esse, & formam verborum vnam & similem retinendam esse. Si quibus hæc non placent, nec volunt ad cõmunionem accedere, his permittatur vt suo iudicio vtantur, modò non faciant distractiones in populo. Oro autem filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum, sedentem ad dexteram æterni patris, & colligentem æternam Ecclesiam voce Euangelij, vt nos doceat, gubernet, & protegat. Opto etiam vt aliquando in pia Synodo de omnibus controuersijs horum temporum deliberetur.

Ex autographo.

PAN. Satis audiui quot & qualia dictà cùm ex patribus tum ex Melanthone corrasisti ad confirmandum sententiam, quam tueris, nimirũ corpus Christi sic esse in cœlo, vt non amplius nobiscum versetur in terris: ad salutem verò nostram id sufficere, vt nunc & gratia & spiritu eius regamur, & gubernemur, qui nos, quo ad suam diuinitatem, nunquam deserit. ORO. Quid ergò restat quo minus tam orthodoxæ, facili, planęque sententiæ præbeas assensum? certè illam (vt audiuisti) permulti Patres non tam vetustate ac doctrina celebres, quàm sanctitate insignes, nec non recentes, & approbarunt, & docuerunt. PAN. Mihi Lutherus istis omnibus præstat. Sed tu ne putes iam vtcunque debellatum. Restant quippe adhuc aliæ quædam rationes, quas nondum effudi. Vt autem & illas excutias, nunc tibi eas proponere statui. ORO. Audiam.

An lux eodem tẽpore ac simul sit in diuersis locis.

PAN. Lux etsi creatura est, vt liber Geneseos attestatur, nihilominus ea simul & eodẽ tempore in multis locis est, atque vno momento Sole Oriente vniuersum orbem suo splendore implet. Res tam clara est, vt ei vel sensus testimonium perhibeant. Quæ (malum) igitur tan-

A ta est vestrorum hominum peruicacia, vt quod luci, quæ creatura est, dsiuin cernimus, corpori Christi pergatis negare, quod naturam diuinam secum hypostatice vnitam habet? ORO.

Respondetur ad argumentũ de luce.

Si ratio tua esset alicuius roboris, efficeret hanc lucem aspectabilem, angelis præstantiorem esse. Illis enim conuenire non potest, vt superius vidimus, esse vbique, aut simul eodemq; tempore in multis locis, quod tamen (quemadmodum ais) luci concessum est. Quis autem compos mentis hanc lucem dignitate ac excellentia B præferret angelis? Quare nihil imminuitur aut derogatur de corporis Christi dignitate, si non sit aut in multis locis, aut vbique, vt externa lux quam oculis cernimus. Ea enim potest esse, quemadmodum reuera est, & nobilius & præclarius, licet sit locale, & alicubi cum maxima gloria contineatur.

Deinde in allata cõparatione abs te non leuiter peccatur, cùm illa quæ inter se confers, ad iC dem genus minimè pertineant. Corpus quippe Christi substantia est, & quidem corporea. At lux neque substantia est, neque corpus, sed in genere qualitatis comprehenditur, & subiectam habet aut corpus ipsum lucidum, aut corpus perspicuum, quod Græci vocant διαφανές. Illam verò corpus non esse id testatur, quòd simul in eodem loco est cum aere quem illustrat. non autem fieri potest, vt duo corpora sint eodem loco. De inde si lux aut lumen essent corpus, illustraD tio esset motus localis huiusmodi corporis. At nullus motus localis cuiusuis corporis, momento fieri potest, sed oportet vt suam habeat successionem seu continuationem, & antea pertingat medium, quàm ad extremum perueniat. Solem verò neminem latet è vestigio, vt est in puncto Horizontis, totum nostrum hemisphærium illustrare, vsque ad punctum sibi oppositum. Vt itaque Calor est qualitas efficax & agens, quæ consequitur formã & naturã ignis: Ita lux est qualiE tas agẽs & efficax, quæ consequitur formam seu naturam Solis, vel cuiusuis corporis, quod ex se splendeat.

Lux non est Corpus.

Quid sit Lux.

Augustinus

PAN. Tamen Augustinus de anima & eius origine, ad Vincentium Victorem, libro 4. cap. 12. ait. *Si autem corpus est quicquid maioribus & minoribus suis partibus maiora & minora spacia locorum obtinentibus constat, corpora sunt etiam ista quæ commemoraui. Corpus est aer, corpus est lux ista visibilis, &c.*

ORO. Eo in loco vocabulo lucis aspectaF bilis non intellexit ipsam qualitatem puram, sed eius illustratum subiectum, in quo hæret. Sed te miror vehementer qui mihi hunc Augustini locum produxeris, vbi definiens corpus, locum in eius definitione posuit, indicans eum esse illi rem tam necessariam, vt eo carere nõ possit.

Sed redeo ad lucem, quam etiam potest inde cognoscere non esse corpus neque substantiam; quòd sit sensus, id est ipsius visus obiectum: ea quippe nostri oculi feriuntur. Neminem verò G latere arbitror, sensus non à substantia corporea moueri, sed ab eius accidentibus. Auditus enim percipit sonos, olfactus odores, gustus sapores, tactus itẽ circa suas qualitates versatur. Quocirca

& lux, quã vnà cũ coloribus oculi suauiter intuẽ
tur, qualitas est, non substantia, neque corpus.
Vnde non rectè confertur abs te cum corpore
atque carne Christi, quę vt ad aliud genus perti-
nent, ita diuersas habent proprietates, neque
lucis qualitatibus afficiuntur. Deinde alia est
res, in qua non leuiter deciperis. Arbitraris quip
pe lucem quam dixi esse qualitatem, simul eodẽ-
que tempore in multis locis esse. Quod procul-
dubio non ita se habet: quia vnum idemq; nu-
mero accidẽs, vna eademq; forma seu perfectio,
Lux eadem nu-mero non est eodẽ tempore in multis locis nõ est in diuersis subiectis. Calor enim qui est in
aqua, non est idẽ numero cum illo, qui est in fer-
ro: quiq; in ferro hæret, non est idem numero cũ
illo, quo adficitur lignum. Accidẽtia cùm per se
non existant, non etiam per se numerantur, sed
iuxta numerum subiectorum suorũ discernun-
tur. Quare non est eadem numero lux quæ aerẽ
Orientalem illustrat, cum illa quæ afficit Occi-
dentalẽ. Et si diuersus est aer Aquilonaris ab Au
strali, distincta etiam est lux illorum, nec potest
eadẽ esse numero, vtque aer domus est diuisus ab
aere horti, ita lux quæ domum illuminat, alia est
qualitas numero, ab ea quæ in horto cernitur.
Non ergò tibi rectè sumpsisti lucem vnam ean-
demq; e numero esse vel vbique vel in multis lo-
cis eodem tempore, cùm sint distinctę qualitates
numero, quæ sunt in distinctis subiectis. Eędem
quidem sunt specie, sed non indiuiduo seu nume
ro, vt cum scholis ad maiorem perspicuitatem
loquar.

Quomodo lux dicatur pertrãsire vitrum. PAN. Attamen lux pertransit vitrum citra vl-
lam eius fractionem vel scissuram. ORO. Hic
etiam non paruum hallucinaris. Fingis enim ean-
dem numero lucem esse, quæ extra vitrum sita
ipsum illustrat, cum illa quæ domum intus illu-
minat. Falleris: quoniam hoc pacto res agitur.
Lux externa vitrum ipsum afficit, nimirum id
illustrando & calefaciendo. Vitrum autem sic
affectum & immutatum, aerem qui est intra do-
mum, & illuminat, & excalefacit. Quocirca lux
& calor externi aeris, vitri, & aeris domestici,
quamuis eiusdem sint formæ, numero tamen dif
ferunt, nisi statuere velis, formas, accidentia, &
rerum actus, vel perfectiones ex vno subiecto in
alterum migrare seu transferri: quod à nemine
qui rectè philosophetur, impetrabis.

Nec alia est ratio imaginis Solis, quam vnam
& eandem soletis dicere in diuersis locis esse, hoc
est, in permultis, varijs, & distantibus aquę parti
bus, vt in vtraque parte ripę, nec nõ in medio seu
lacus seu fluminis. Non enim vna est imago nu-
mero, sed innumerabiles quodãmodo à corpore
Solari multiplicantur, & per aerẽ & in aqua vbi
cõspiciuntur, licet per aerem non videãtur. Pro-
inde sunt permultę numero, licet specie omnes
inter se conueniant. Cumq; non habeant idem
subiectum, vtique necesse est vt numero seu in-
diuiduo inter se non sint eædem.

PAN. Vox tamen cùm vna eadẽq; sit, in locis
innumeris propemodũ est. Nam si adfuerint pręe
sentes eidẽ concioni bis terue mille homines, eo
dem tempore ac simul vocẽ cõcionatoris percipi-
unt, non autem perciperent nisi præsens illis
A adesset.

ORO. Hic etiã tibi sinis ὁμωνυμία Eiusdẽ, impo- *Respondetur ad argumentũ de voce.*
ni. Alia quippe dicũtur eadẽ specie, vt paulò antè
demonstraui. Alia verò sunt eadẽ numero, vel in-
diuiduo. Cumq; non bene distinguas inter idẽ
& diuersũ, nullo negotio & decipis & deciperis.
Vt autem intelligas non vnam vocẽ esse numero
quã omnes adstantes percipiunt, sed tot numero
esse voces, quot adstãtes eas audiunt, rem paulò
altius repetã, quo tibi clarè ac perspicuè naturã
B soni explicẽ: nam ea cognita, & vocis naturã in-
telliges, quantũ ad pręsentem rationem condu-
cit. Vt ex Aristotele 2. libro de anima colligitur, *An sonus & vox ad omnes audientes perueniat.*
Sonus est qualitas sensibilis ab auditu, quę pro-
ducitur ex motu fracti aeris, & in eo tanquã in
subiecto hęret, & per ipsum multiplicatur, & qui *Soni definitio*
dem circulari figura, quo ad aures hominũ adstã
tium perueniat, &c. Soni iam audisti genus diffe
rentias, & omnes vtiq; causas. Materia vel subie
ctũ est aer, Forma qualitas sensibilis. Agens cau
C sa id est à quo aer, circũstans frangitur. Hęc autẽ
causa si ad vocẽ cõtrahatur sonus, est spiritus vel
flatus ex ore loquentis cum aliquo impetu emis-
sus, aerem frangens. Multiplicatio verò soni, aut
vocis per aerẽ seu per aquam (nam vtrunq; horũ
elementorũ est harum formarũ soni scilicet & vo
cis subiectũ) ita fit. Pars elementi quę prius icta
est, proximã sibi partem ferit, illa deinde alteram,
secũda tertiã, & ita deinceps contingit, quàmdiu
vis percutiẽtis potest in eis cõseruari. Fiuntq; istę
D multiplicationes figura sphęrica. Vnde cùm sic
feruntur soni, & voces per varios circulos, & feri
unt, & ingrediuntur aures adstantiũ, & ad myrin
gam, id est sensiterium auditus perferuntur, ibi
sonus auditur, ac inde species eius ad neruos o-
pticos defertur, & de soni conditione, seu propri
etate ibi iudicatur. Quãobrẽ tot sunt numero so-
ni, & voces, quot sunt audientes, nisi dicere velis
idem accidens numero in diuersis esse subiectis:
quod fieri non potest, neque ab vllis physicis cõ-
E cederetur. Sunt quidẽ eiusdẽ speciei, sed numero
distingũtur. Huiuscemodi verò multiplicationis
forma ita describi solet. Iaciat quispiam lapidẽ in
lacũ, frangitur eo ictu aqua: Deinde fracta impel-
lit circumstantẽ aquam, & in ea oritur circuli fi-
gura. Pars autem illa identidẽ proximam sibi fe-
rit. Vnde maior circulus emergit, qui similiter a-
gitat posteriorem aquã, & ibi ampliorem circulũ
efficit. Ac ita multiplicatio circulorum pergit,
quoad vis primi percutientis in ictibus conser-
F uatur. Denique successus nouarum figurarum
aboletur: & quo illi circuli sunt remotiores &
ampliores, eò figura est obscurior ac debilior, do
nec tandem euanescat. Non autem arbitror te a-
deò ineptum esse, vt nõ agnoscas figuras illas cir-
culorum permultas numerò esse, non vnam.
Quòd si figuræ multiplicantur, nec sunt eædem,
quare soni & voces circulis illis inhærentes, nõ
erunt numero seu indiuiduo multæ? Neque Au-
gustinus istam sonorum ignorauit multiplicatio
nem. Scripsit quippe ad Dardanum epistola 57.
G *Quantò excellentius Deus natura incorporea & immu-
tabiliter viua, qui non sicut sonus per moras temporum
scĕdi & diuidi potest, nec spacio aereo, tãquã loco suo indi-
get,*

get, vbi præsentibus præsto sit: sed æterna stabilitate in se ipse manens totus adesse rebus omnibus potest, & singulis tatus, &c. Idcircò ὁμοιώσεις, quas adduxisti, rudioribus & popello aliquã fidem possunt facere, sed paulo diligeotius & artificiosius eas consideranti non imponunt. PAN. Ego nolim tam sobtiliter philosophari. Didici quidem, sed malim Theologi professionẽ retinere. ORO. Subtilia hæc vtcunqoe videntur, sed tamen à me sũt perspicuè (qoantum fieri potuit) exposita: nec dubito satis abs te perceptum, quàm parum ad rem, quæ in manibus est, faciant.

PAN. Redeamus ad sacra. Necesse vobis est testimonio diuinarum literarum adactis confiteri, Christi bumanitatem ab assumptione illius in cœlos in terris fuisse visam. Nam de Stephaoo sic scribitur in Actis cap. 7. *Cum autem esset plenus spiritu sancto, intentis in cælum oculis vidit gloriam Dei & Iesum stantem à dextris Dei, & ait: Ecce video cælos apertos & filium hominis stantem à dexteris Dei.* Et in eodem libro capite 9. scripsit Lucas de Paulo: *Et subitò circumfulsit eum lux de cælo, collapsusq́ in terram audiuit vocem dicentẽ sibi, Saul, Saul, quid me persequeris? Dixit autem, Quis es Domine? Dominus autem dixit, Ego sum Iesus quem tu persequeris. Durum est tibi contra stimulum calcitrare. Is tremens ac stupens dixit, Domine, quid me vis facere? Et Dominus ad eum, Surge, Ingredere ciuitatem, & dicetur tibi quid te oporteat facere,* &c. Et non molto post: *Erat autem quidam discipulus Damasci nomine Ananias, & dixit ad illum per visum dominus, Anania. Et ille ait: Ecce ego Domine. Et Dominus ad eum,* &c. Adijciam etiam quod Ambrosius de Petro narrat libro 5. Epistolarum in oratione quam habuit in Auxentium Arrianum: *posteà victo Simone, cùm præcepta Dei populo seminaret, doceret castimoniam, excitauit animos gẽtilium. Quibus eum quærentibus, Christianæ animæ deprecatæ sunt, vt paulisper cederet. Et quamuis esset cupidus passionis, tamen contemplatione populi precantis inflexus est. Rogabatur enim vt ad instituendum & confirmandum populum se reseruaret. Quid multa? Nocte muro egredi cœpit. Et videns sibi in porta Christum occurrere, vrbemq́ ingredi, ait: Domine quo vadis? Respondit Christus, Venio Romã rursus crucifigi, intellexit Petrus diuinum ad suam crucem pertinere responsum,* &c. Ex ijs facilè potes colligere, Christum oon babere humanitatem suam cœlo inclusam, sed nonnunquam se demóstrasse videndum & audiendum io terris.

Respondetur ad argumentũ de Stephano. An Christus ad propinquauerit Stephano vt ab eo videretur.

ORO. Istis etiã histor.js, quibus videris multum fidere, nequiequam proficis. De Stephano primùm dicam. An Christi humaoitatem putas ad eum propius accessisse, vt ab illo posset conspici? Non est oecesse vt sic fieret. Nam si eis assentiamur qui existimant io videndo radios ab oculis emitti vsque ad res quæ conspiciontur, nònne potuit vi diuioa fieri, vt ita beati martyris oculi roborarentur, vt cũ possent anteà vsque ad firmamentum acie sua naturaliter pertingere, ac in eo varia sydera cernere, tunc in summo discrimine, cum pro nomine Iesu Christi erat moriendum, vltra firmamentum vsque ad regiones beatorũ extenderentur, ac ibi super omnes angelos, principatus & dominationes, atque adeò super omnẽ creaturam viderint Iesum Christum io gloria Dei stantem ad dexteram patris, vt se fortiter adiuuaret, & consolaretur? Sin verò magis placet eorum sententia qui aiunt, ad videndum nõ emitti radios extra oculos, sed potius à rebus ipsis quæ cernuntor multiplicari per medium, formas vel imagines earum, quo ad perueniant ad intoentium oculos, in quibus dum recipiuntur, fit ipsarum rerom perceptio. Haoc inquam viam si libeat persequi, ac ea insistere, non video, quid obstet, quo minus Christus incredibili potentia & Maiestate præditus valuerit sui corporis imagines atque formas vsque ad oculos beati Stephani ex regione beatè viuentiom multiplicare, cùm id syderibus octauæ sphæræ suu firmamenti fit oaturaliter, id est, citra miraculum datum, vt vsque ad nostros oculos simulachra eorum perueniaot. Quare oon opus fuit, vt corpus Christi è cœlo detraheretur, cum se videndũ Stephanó præbuit. PAN. Sed erat in concilio, quaodò beata visio ei contigit. Domus autem coocilij si tecta erat (vt est verisimile) qui potuit acies oculorũ tectũ penetrare vsque ad cœlos, vel species & imagines corporis Christi transire per ipsum tectum vsqoe ad oculos beati martyris? ORO. Miror te isthæc mihi nunc obijcere, qui tantus prædicator sis diuinæ omoipotentiæ. Quasi vel per fenestras vel alia lumina domus, aut radij oculorum Stephani ad cœlum vsque oon potuerint emitti, aut per illos eosdem aditus, simulacra & imagines tum cœlorũ, tum corporis Christi ad Stephaoi visum peruenire non potuerint. Deinde tibi sumis vt certum, quod admodum est ambiguum, oempe in domo quapiam fuisse peractũ hoc iudiciom, cùm Hebræi alioquin in ipsis portis (vt scripturæ passim testãtur) consueuerint iudicia exercere. Vnde potius est credibile sob dio hæc fuisse gesta. Præsertim cùm in fine 6. capitis dicatur, maximam turbam ad illud iudicium conuenisse. Ita enim scribitur: *Exorti sunt autem quidam è synagoga quæ appellatur Libertinorum, & Cyrenensium, & Alexandrinorum, & Cilicum, & Asianorũ disputantes cum Stephano, nec poterant resistere sapientiæ, & spiritui qui loquebatur. Tunc subornarunt viros qui dicerent, Audiuimus eum dicentẽ verba contumeliosa in Mosen ac Deum, Commoueruntq́ plebem, & seniores & scribas, atque inuadentes arripuerunt eũ, & adduxerunt in concilium,* &c. Videmus hîc quot hominum genera conuenerint ad sacerdotes & Pootificem, qui causam erant iudicaturi. Qoare consentaneum est, sub dio iudicium hoc fuisse administratum. Sed fingas (vt libet) in domo pontificia fuisse cum Stephano actum. Est vtique probabile, non in aulis aut cubiculis interioribus, verùm in vestibulo seu atrio domus rem foisse confectam. Nam & adhonc modum cum Christo fuit actum. Petrus in atrio erat, vbi cum alijs dum se calefaceret Domioum ter negauit: ad quem Christus oculos flecteos pro sua incredibili misericordia illi salutarem pœnitentiam dioioitus afflauit. Non autem potuisset illum corporeis oculis aspicere, nisi statuissent eum coram iudicibus io eodem atrio. Scimus autem atria sub dio in priori parte domus esse sita, ita vt tota aqua ex omoi tecto domus, in areã

Iudicium cõtra Stephanũ vbi fuerit peractũ.

eorum descēdat. Ex ijs omoibos (ut arbitror) iotelligis, oon oportuisse corpus Christi proprius fieri Stephani oculis vt eum videret. Huc accedit Stephanum dicere, se Christum in cœlis videre stantem in gloria patris, non in terris, ant propè sibi adesse. Vnde cum hunc locum nobis obijcitis, parum attentè videmioi scriptnræ verba expendisse. Mitto præterea illos, qui hanc visionem imaginariam foisse contendunt, cuiusmodi fuerunt Ezechiel, Daniel & permulti cæterorum prophetarum.

Respondetur ad argumentū de Paulo & Anania.

Nunc ad Panlum venio, cum qno domious in via loqoutus est, & affirmo, ae tibi pro certo dico, Christū quo ad corpus in cœlo fuisse, qoando loquebatur cum Sanlo. Quod responsum nequáquá mihi fingo. Etenim id Augustinus plnribus in locis docuit. primùm in psalmnm 58, ita scribit: *Caput in cæls erat, & dicebat, Quid me prrsequeris? Nas cum ills in cæls, srd per spem: ipse nobiscum in terra per charitatem, &c.* Idem in epistolam Iohánis circa finem sic ait, *Ascensurus in cælum caput, cōmendauit membra in terra, & discessit, Iam non inuenis Christum loqui in terra, inuenis eum loqui, sed in cælo & de ipss cæls. Quare? Quia membra calcabantur in terra. persequutori enim Paula dixit, Saule Saule, quid me persequeris?* Idemque testatos prius erat in eodē tractatu. Quin etiá De Ciuitate Dei, lib. 17. ca. 9. ait *Vt intrlligamus de ipss dici quodammads, quod de eius corpore dicitur, propter quad etiam ipse de cælo, cùm corpns eius, quod sunt fideles eius, Saulus persequeretur, Saule inquit, Saule, quid me persrqueris?* Desine itaq; fingere oportuisse Christi corpus de cœlo descēdere, vt cum Paulo adhnc persequutore loqueretur. Vox quippè de cœlis formari potuit, & ad aures vastatoris efficaciter pertingere. Apparoit item ei Dominus agenti in templo (vt cap. 22. Actor. habetur) cū extra se raptus esset. Nam sic ait. ἐγένετό μοι [illegible] ἐν τῷ ἱερῷ, γενέσθαι με ἐν ἐκστάσει. Vnde potuit esse animi visio, nō oculorū inspectio. deinde in tēplo erat, id est, in atrio subdiuali. Adhæc adstitit ei cum esset in castris, sed noctu, ideoqne nō fuit corporea visio, sed diuioom insomnium.

De Anania verò nō est multum laborandum, qnòd historia sacra doceat in visione id cōtigisse. Quomodo autem animi ac mentes homioum dormientiom aut vigilantinm diuinitus affici soleant, nunc tecnm disputandum noo censeo.

Respondetur ad narrationē Ambrosq.

Quod postremo loco ex Ambrosio attulisti, omnium est infirmissimum, qoia illa qualis qualis historia, in diuinis literis non habetur, & idcircò tá potest recipi quàm repudiari. Multa qnippe mendacia & confictæ narrationes, etiam de sacris rebus crebro in vulgum sparguntur, quæ vt apud aliquos fidem merentur, sic ab alijs magna confidentia irridentur. At demus ita contigisse. Qoid iam tandem inde colliges? Petrus vtiqne potoit alioqo simolachro ad speciem Christi diuinitus effictò commonefieri ne fugeret, quòd mortis eius iam hora instaret. Neq; fuit necesse ad hoc indicandum vt Domini corpus è cœlo descenderet. Qnare tu neque rectè, oeque ordine facis, qui de tali, tantoque dogmate infirmis rationibos, instaotijs dubijs, & narrationibos iocertis, vel is constituere.

A PAN. Non tamen potes inficiari vnom ocnlum simul complecti multos homines. ORO. Nō sunt profectò aut grauitatis, aut eruditionis tuæ boiuscemodi obiectiones Non es adeò rerū imperitus, vt verè credas multos homines in eodem ocnlo simnl contineri. Quòd si visns plures complectatur, id potes cogirare doplici ratione fieri. Vel radios complnres emittendo ad homines qoos cernit. Atque hoc pacto dare oportebit ex oculo totidem radios effundi, qnot homines eernit. Nec ἐντασις ad propositam quæstioo-

Ad Argumētū de vno oculo qui multos comprehendat homines.

B nē qnicquam faciet. Noo enim mirum est ex corpore lucido, vt est oculus, radios permultos exire, cùm quotidie videamus è Sole ae cæteris astris propemodum inoımeros proficisci. Vel si visus fiat recipiendo simulachra, & imagines rerum qoas percipimus, ea non sunt cōferenda com christi corpore, qnod eitra controuersiam firmum ac solidnm est, vt quod ossa & earnem habeat. At illa cùm simolachra sint, imagioes

C & res (vt molti loqonntur) inteotionales, (non enim firmiter subiecto hæreot, vt accidentia & qualitates reliquæ, à qnibus accipiunt subiecta suas denomioationes) non mirum est, si locum noo occupant. Id autem fit duplici ratiooe. primum quód accidētia snnt, non substantiæ corporeæ. Accidentium verò est, non per se, verùm per subiecta collocari. Deinde qnód potios imagines, & simnlacbra rerum sint, quàm res ipsæ, quas referunt. Quare satis agnoscit, qui noo de-

D lirat, corpos Christi cum hoc rerum genere non debere conferri. præterea cùm disceptemus, an corpus Domini simul sit in multis locis, aut vbique, to è dinerso mihi objcis moltos homines esse simul eodemque tempore in vno eodemque oculo. Verùm hac de re iam satis multa.

Anima humana an sit tota in toto & tota in qualibet parte.

PAN. At de anima humana quid tandem es respōsurus? Ea, vt ab omnibus vulgò decátatur, est tota io toto eorpore, ac tota in qualibet eius parte. Quod animo datnr, corpori Christi non

E concedetur? ORO. Mnlta sont animis propria, quæ corpori congruere nequeunt. An tu arbitraris totum corpus (ut à tno argumento non recedam) esse in qualibet sui parte? Non te credo sic insaoire. Totum quippe corpus non est io ore, neque totum io vtraqne mann. vel in vtroqne pede. Cùm itaque id tum prædices animæ conuenire, vt sit tota in toto, non est consentaneum vt ad corpns id transleratur. Qnod est igitur aoimi, animo relinquamns: & corpori Christi certa

F sua localitas maneat salna. Deinde qood tu asseris ita vulgò decantatum, mihi non videtur esse verum: oec à sapientibus physicis recipitur. Ná Stoici & Plato senserunt animam rationalem in cerebrò esse, ac ibi tanquam in subiecto residere: coocupiscentem verò seu appeteotem cordi attribuerunt: altricem verò seu nutrientem hepati adscripserunt. Atque hoc modo Plato (vt ex Timæo colligitur circa finem) vt in tres par-

Stoici & Plato.

G tes animam secuit, ita etiam loco & subiecto disiunxit. Aristoteles verò totam ratiooalem animam videtur opinari subiecto vnam esse, fed viribus ac potestatibus dinidoam. proinde facit illam quiddam totum & vnum, seo (ot physici loquuntur

Aristoteles

qnontur in scholis) potestatiuum, quod multi-
plices & varias habeat potestates, quas omnes
cùm in omnibus membris non babeat, non est
tota in qualibet parte, quia non in omni cor
poris membro potest audire, videre, olfacere, ac
omnes actiones & opera exercere. Vnde non
tota est omnibus suis actionibus & viribus
in qualibet corporis parte. Forma enim est or-
ganica, & vires suas babet certis organis & mẽ-
bris alligatas, nec eas potest ad alias partes cor-
poris transfundere. Quocirca dicemus animam
quo ad naturam & essentiam suam, quæ per de-
finitionem exprimitur, esse totam in toto corpo
re, ac in omnibus eius partibus: siquidem est
eius actus, vel forma, & ipsum constituit ani-
matum. Quo autem ad vires eius, est tota in to-
to, quia omnes facultates & vires & actiones ha
bet per corpus dispositas, & ordine pulcherri-
mo digestas. Non tamen est tota in omnibus
partibus: sed tota in toto, & pars iu partibus.
Quamobrem tua hæc argumenta magis phale-
rata quam vera dici possunt. Aliquid roboris ha
buisset ratio tua, si probasses animam dum est
in corpore, simul etiam eodemque tempore ex-
tra illud existere. At hoc neque ostendisti, neq;
potest à quoquam ostendi.

P A N. Athanasius tamen ita scripsit in Sym-
bolo: Sicut anima rationalis & caro vnus est ho
mo, ita Deus & homo vnus est Christus. Ani-
ma verò & corpus ita vnita sunt, vt vbicunque
fuerit vnum, & alterum sit. Quare idem statuen
dum erit de vtraque Christi natura. O R O.
Athanasij & aliorum orthodoxorum Patrum
de anima & corpore, nec non de vtraq; Christi
natura simile à me vltrò ac libenter admittitur,
quantum ad sacramentum dominicæ incarna-
tionis declarandum facit, & duarum naturarũ
in eadem persona vnitatem ostendendam. Sed
tuum (qui alioqui satis haberis perspicax) esset
attentè considerare, in similibus quæ produ-
cũtur causa docendi multa esse dissimilia, quod
in hoc tuo euenire non erit laboriosum demon
strare. Verbum quippe ante omnem æternita-
tem naturam humanam, quam suscepit, antecesf
sit. Verùm animæ humanæ non ita præcesse-
runt corpus quod animatum reddunt: ideò se
quo ad tempus non mutuò excedunt. Deinde
Christi deitas nunquam se à natura humana
seiunxit, quam sibi per incarnationem aduna-
uit. Animas verò corpora sua deserere quoti-
die videmus. Adhæc anima si à corpore seorsim
consideretur, etsi præclara sit res, non tamen
est perfecta & absoluta. Verbum autem Dei e-
tiam antè incarnationem, æquè perfectũ fuit,
atque post assumptam humanitatem. Nec igno
ramus animam esse formam corporis: quod mi
nimè possemus de verbo, quoad humanitatem
affirmare. Neq; fieri potest, vt Verbo, quod (vt
sæpe dictum est) quo ad æternitatem & quo ad
essentiam est infinitum, humanitas adæquetur,
quæ tam circumscriptam habet naturam, quã
temporarium suę productionis initium. Postre
mò animus etsi vnà cum corpore non mori-
tur, cum eo tamẽ simul dolet & afficitur: quod

Respondetur argumẽto deducto ex verbis Athanasij

A (vt superius demonstratum est) de Verbo Dei
minimè possumus asserere. Quamobrẽ etsi valet
hoc simile ad ostendendũ vnitatẽ personę Chri
sti, nõ tamẽ conuincit vbiquitatẽ naturæ huma-
næ ob vnionẽ hypostaticã esse cõmunicatã: quia
nec anima corpori cõmunicat immortalitatẽ.

P A N. Hoc quoque tacere non possum,
cùm fateamini Christi corpus esse in cœlis, as-
sentiri vos oportere, illud etiam esse vbiq;. Nã
dum inuocamus Deum, & Christi magisterio
B instructi dicimus, Pater noster qui es in cœlis:
nos implorare illius Dei fidem & auxiliũ pro-
fitemur qui est vbique. Atque ad hunc modum
eam loquutionem viri pietate se doctrina in-
signes exposuerunt. O R O. Verum quidẽ
est Deum omnipotentem, cœlestem loquam
patrem, quem inuocamus, cùm sit infinitus, es-
se vbique. In cœlis attamen orando peculiari-
ter esse prædicamus, quòd ea sit pars totius or-
bis pulcherrima. Nec ex alia regione mundi
C perfectiores, maiores, & præclariores Dei actio
nes hominibus quàm inde sese declarant. Neq;
aliam rationem adduxerunt Philosophi, cur
omnes nationes putauerint Deos in cœlis esse.
Cæterùm hac de re volo vt ipsum andias Ter-
tullisnum, tam vetustum, quàm eruditum Ec-
clesiasticũ scriptorẽ. Is ait aduersus Praxeã: *Rur-
sus quotquot personæ tibi videntur peruersissime Pra-
xea? Nisi quot & voces. Habes Filium in terris. Habes
patrem in cœlis. Non est separatio ista, sed dispositio
D diuina. Cæterum scimus Deum etiã intra abyssos esse,
& vbique consistere, sed vi, & potestate: Filium quo-
que vt indiuiduum cum ipsa vbique. Tamen in ipsa
οἰκονομίᾳ Pater voluit Filium in terris haberi, se verò in
cœlis, quo ipse Filius suspiciens & orabat, & postulabat
à patre, quo & nos erectos docebat orare, Pater noster
qui es in cœlis, cùm sit & vbique. Hanc sedem suam
voluit patre. Minorauit Filium modico citra angelos ad
terram dimittendo, gloria & honore coronaturus illum
in cœlos resumendo*, &c. Discito hinc Deum qui-
E dem esse vbique, at id non significari eum ora-
mus, *Qui es in cœlis*: Imò intelligi cœlos peculia-
rẽ sedẽ esse quã sibi Deus elegerit, quo & Chri-
stũ erat resumturus. Cuius humanitatẽ οἰκονομίᾳ,
id est, functione sui ministerij voluit in terris
agere. Deinde particulã, *Qui es in cœlis*: animad-
uertito à Tertulliano sic accipi, quòd Christus
docuerit nos orare illò erectos, &c. Nec mirũ
filiũ Dei hoc docuisse, cùm in Psalmis patris e-
ius Dauidis pasim occurrat, Deũ peculiariter
F in cœlis esse. Ibi enim scribitur: *Dominus de cœlo
respexit super filios hominũ*. Et, *Deus misit vel manũ
vel auxiliũ de cœlo, & liberauit me*. Nec nõ, *Dominus
in cœlo parauit sedem suã*. Præterea, *Cœlum cœli domi-
no, terrã autẽ dedit filijs hominũ*. Itẽ, *Qui habitat in cœ-
lis, irridebit eos*. Ac deniq; Psalmo 19. dicuntur
cœli prædicare maiestatẽ seu gloriã Dei: quod
sanè ibi aliquot versibus pulcherrimè ac elegã-
ter explicatur. Taceo Augustini & quorũdã alio
rũ interpretationẽ, qua sẽtiũt Deũ in cœlis esse,
G idcircò dici quòd eius voluntas perfectè inter
cœlites, id est, angelos, & beatos hominum
spiritus fiat: quod apud homines in terris mi-
nimè contingit, dum hanc miserã vitã exigunt.

Respondetur argumẽto ducto ab inuocatione Patris nostri qui est in cœlis.

Quare Deus dicatur esse in cœlis

Tertullianus.

F

Quamobrem iam te arbitror ſatis intelligere, cur Dominus noſter Ieſus Chriſtus nos orare docuerit, *Pater noſter qui es in cælis.* Et parum, imò potius nihil habet rationis, vt ex ea loquutionia formula conuincatur Cœlum eſſe vbiq;.

P A N. Haud opinor te corpori Chriſti adeò parum fauere, vt non credas illud ſaltem à ſuo aſcenſu in cœlum, omnes infirmitates, & huius mũdi perituras propietates depoſuiſſe. Inter quas etiam hæc eſt, vt non poſsit niſi in vno loco eſſe. Quocirca ſequitur etiam hunc
B defectum à corpore Chriſti iam glorificato ſublatum & ademptum eſſe, ac propterea nunc iam non cogi in vno loco agere, ſed eſſe vbique.

Reſpondetur argumẽto ducto ex eo quòd iam corpus Chriſti depoſuerit omnes defectus.

O R O. Equidem corpori Chriſti ſum admodum propitius, atque illi mirum in modum faneo. At non exiſtimo defectum eſſe humanitatis, vt illam certo loco eſſe oporteat, ſed potius eius naturæ conditionem, in qua fuit ab initio creata. Niſi fortaſsis etiam dixeris infir
C mitatem aut defectum eſſe, quod humanũ corpus oporteat aures, nares, oculos & os habere. Certè vt ad eius perfectã cõſtitutionẽ hęc ſunt neceſſaria, Ita illud oportet eſſe locale, ac propter corporis modũ, aliquo certo loco cõtineri.

P A N. Non me latet in veſtris eccleſiis & ſcholis nõ minus quã in noſtris inuocationẽ ſanctorum prohiberi. Et rectè illud quidẽ: quoniam inuocatio tribuit inuocato maieſtatẽ omnipotẽtię, omniſciẽtię, vbiquitatis, & ſummę be
D neuolẽtiæ. Hæc autem ſanctis citra magnã Dei ignominiã tribui non poſſunt. Chriſtus aũt in toto terrarum orbe ab omnib. Chriſtianis inuocatur, non tantùm vt Deus & Dei filius, ſed etiam vt homo & hominis filius in vnitate perſonæ. Ergo neceſſe eſt, vt non tantum ſecundũ humanitatem ſit omnipotens, omniſcius, vbiq; præſens, & ſummè beneuolus, &c. O R O. Nos profectò (quemadmodum ais) inuocationem diuorum ſuperſtitioſam è noſtris eccleſijs
E omnino ſubſtulimus, quòd inuocatio huiuſcemodi non potuerit ex fide proficiſci. Nam ea citra verbum Dei locum habere non poteſt. Nuſquam verò ſcriptura inuocationem mortuorũ approbauit, ſed illam potius improbauit, Quod non eſt vt hoc loco excutiamus. Hoc tãtùm dicam, Scripturam & meliores ex Patrib. affirmare, defunctos quid hic agatur ignorare, niſi quantũ Deus illis voluerit oſtendere: quod nos cùm ignoremus, non poſſe auxilium ſanctorum implorare citra hæſitationem. Sed mi
F ror te vbiquitatis mentionem facere, quaſi ſit nephas eam ſanctis tribuere, qui ſuperius affirmaueris vnà cum Hieronymo contra Iouinianum, ſanctos eſſe vbique cum agno. Sed ijs omiſſis, de Chriſto reſpondeo, illum per orbem à Chriſtianis iure meritoque inuocari: quandoquidem id apertiſsimis verbis mandatur vt fiat. Deinde certi ſumus, illum non tantùm eſſe hominem, ſed etiam Deum. Neque illum inficia
G mur eſſe vbique quoad diuinitatem. Et in inuocando licet non excludamus ab eo humanitatem, non tamen inuocamus illum ratione humanitatis, ſed ob diuinitatem quæ cum hu

Reſpondetur argumẽto ex eo ducto quòd Chriſtus vbiq; inuocetur.

A mana natura coniuncta eſt. vt cum quiſpiam alloquitur amicum quatenus audit, non tamen excludit ab eo manus, pedes, & ventrem, quę partes nõ audiunt. Et rex adoratur nõ ſeorſim à ſua purpura, quamuis cauſa & ratio adorationis à purpura non ſumatur. Et ſi quis adorãdo eam, ſe proteſtaretur illã à rege abiungere, iniuria non leui eum afficeret. Vides itaque nec ad orationem neq; inuocationem Domini noſtri Ieſu Chriſti tuo dogmati patrocinari.

B P A N. Multa porrò hactenus Orothetes reſpondiſti, quæ audiendo quàm diligentiſſimè attendi, & ea poſthac maturè ac grauiter mecum expendã. Interea verò id tibi dicã, vos dum Chriſti carnẽ atq; corpus à rebus humanis in cœlũ, & ad neſcio quas veſtras beatorum, & feliciter viuentiũ regiones ablegatis, incurrere duo grauiſſima incommoda. Quorum vnũ eſt quod vobis ipſis in reb. tã aduerſis quàm ſecundis peſſimè conſulitis. Nã vt ſunt res hominũ
C etiam renatorũ infirmę, dũ tranquilla pace, ac ſecuro fruimur ocio, ad fluxas voluptates, illecebras carnis, & fœda vitia corp. facilè dilabimur, vixq; nos refrenare poſſumus, quin in turpia & craſſiora peccata liberius incidamus, iſta perſuaſione vtcunq; freti, Chriſtũ iam à nobis diſceſſiſſe, frui ſuo cœlo, neq; illi curę eſſe quid à nobis in terris agatur: venturũ quidẽ eſſe tandẽ ad iudicandos viuos & mortuos, intereà verò dũ abſq; illius conſcientia licet peccare, nõ eſſe tantã
D occaſionẽ prætermittendã: ſiqu idẽ aut minus aut nihil peccatis noſtris offenditur, cũ ea præſens non cognoſcit. Verũ ex noſtro decreto, ſi recipiatur, & (vt par eſt) fideli pectore credatur nõ parua reuerentia, & caſtus timor animũ ſubibit, ſiquid turpe, aut Chriſtiano indignũ ſe offerat cõmittendũ, cũ & illũ hominẽ, quẽ Verbum Dei aſſumpſit, præſentem adeſſe ſtatuamus, nõ modò factis noſtris, & dictis, verũ etiã cogitatis. Quis tunc, obſecro te, à pudendis & ſceleratis
E culpis non ſibi temperet, cernendo ſibi adeſſe teſtẽ & iudicẽ tantũ virũ atq; Deũ? Seneca, ethnicus alioqui, tamẽ vir grauiſsimus, ad euitanda clancularia vitia ſuadebat, vt ſemper quãdo ſoli verſamur nobiſcũ, ſeuериſsimũ aliquẽ virũ qualis fuit Scipio, Lælius, Cato, nobis & teſtẽ & inſpectorẽ noſtrarum rerũ adeſſe cenſeamus. Quòd ſi ea viſa eſt medela qualiſcunq; noſtræ corruptelæ, cur multò efficacius nõ proderit ea fides, qua verè credamus Chriſtũ etiã qua homo
F eſt, noſtris omnib. & rebus & actionib. præſentẽ adeſſe? In rebus aũt aduerſis gratiſsima nobis eſt conſolatio, quòd nõ modò ipſum Deũ, ſed etiã Chriſtũ hominem habeamus adiutorẽ. Ita neq; mundus, neq; caro, neq; diabolus, neq; crudeliſſimi tyranni poſſunt in grauiſsimis tormẽtis & media morte nos perterrefacere: quia nobis procul non eſt (ſcilicet vltra omnes aſpectabiles cœlos, vt vos fingitis) noſter propugnator Ieſus Chriſtus, etiam quatenus homo. Non
G eſt quærendus in longinquis regionibus noſter Pontifex qui pro nobis intercedat, & nobis auertat mala quib. premimur. Hoc genere præſidij eoq; dulciſsimo & firmiſsimo vos ipſos in

Seneca.

felicitet

Respondetur argumẽto ex eo ducto quod nos priuauerimus duplici commodo

A feliciter nudastis. ORO. Speciosa hæc sunt cómemoratu, & facilè possunt aures plebis demulcere, sed nunquá faita referenda sunt ad populũ oblectandũ. Si tantopere, vt narras, optanda esset Christi corporalis præsentia vt vitia refrenarentur, atq; magis cohiberentur, præsertim bonis rebus, cur Christus ex hoc mundo se subduxit? Ad istũ modum potuissent cum eo Apostoli expostulare, ac reuera tristes erant, cũ eum audirent de suo abitu ad patrẽ permulta narrantẽ. B Deinde quare ad nos magis retinendos & seruandos à peccatis, nõ se aspectabilem cuiq; nostrũ exhibet? Certè magis quoad hoc proficeret, si à nobis cerneretur, quàm sua cæca præsentia quã confinxistis faciat. Apage ista leuia, ne dixerim puerilia, argumenta. Nisi Dei summi ac Opt. Max. patrisq; cœlestis præsentia, nec nõ Christi diuinitas adsens & almi spiritus, vtriusq; nimirũ patris & filij viuificus & sãctus afflatus, nos à peccando per ministeriũ ver- C bi & sacramentorũ auocet, quid faciet qoæso te carnis aut corporis occulta & latens præsentia? Antiquitùs in columna & nube, die noctuq; dominus videbatur Israelitis præsens, nec tamẽ à peccando reuocabantur. Quid ergo faciet caro Christi dum non videtur? Senecæ consilium aliquid momenti habuisse non diffiteor. Sed pro Lælio, Catone, Scipione, atq; pro Christi (vt vultis) inuisibili humanitate, sufficit nobis D Pater, filius, Spiritus sanctus, diuinæ literæ, sacramenta, & mutuæ fratrũ adhortationes. Qui non mouetur hisce potentissimis rebus, quid inuisibilis, ne phantastica dixerim, præsentia corporis Christi proficiet? Nec ideò quia præsens non adest carne, putandus est, si quid turpiter cómittimus, id ignorare, cũ illũ & Deũ & hominem esse confiteamur. Quid potest Deũ latere? Quin potius ipsum audimus in Euangelica historia de suo abitu è mundo agentẽ, Lucæ 19. E cap. vbi seipsum fecit instar hominis præclari ac nobilis, qui proficisceretur in regionem admodum remotam, & interim suas pecunias cómitteret seruis, vt eas rectè ac industriè negotiãdo augerent. Audis Pantache quid ipse de seipso testetur, nimirũ quod abierit, & aliquandiu sit futurus in regione longinqua, quod scilicet ad carnem, ac nostras esse partes gratiam & charismata eius laborando in ecclesia fructuosa reddere, vt illi non præsenti quoad corpus, sed redituro nos approbemus? In Matthæo quoq; cap. F 24. habetur, *Beatus ille seruus quem cũ venerit dominus, inuenerit sic facientẽ. Amẽ dico vobis, super omnia bona sua constituet eum. Quòd si dixerit seruus ille malus in corde suo, cunctatur dominus meus venire, cœperitq; percutere conseruos, imò edere & bibere cum ebrijs, veniet dominus serui illius in die quo non expectat, & hora quã ignorat, & dissecabit eum, &c.* Hæc humanitatem Christi abesse à nobis docent, & seruos bonos dare operam pro viribus vt absẽ- G ti hero pareant: prauos autem ex illius absentia & mora occasionem capere flagitiorum quę committunt. Nulla verò fit mentio cæcæ atq; clancularię illius præsentiæ. Desinas itaq; nobis obtrudere credendum quod neq; sacrę lite-

A ræ docent, neq; si daretur, plus momenti quoad salutem nobis afferret, quã colores noctu in tenebris, dũ non cernuntur, oculos & visum nostrum vel iuuent vel oblectent.

Deinde quoad auxiliũ in aduersis impetrandũ cũ illis crudeliter premimur, nil præsidij minus habemus ex nostra fide, quã vos ex vestra experiamini. Nam si diuina hypostasis filij Dei (quemadmodũ inter nos cõuenit) est vbiq;, nõ- B ne vbicunq; vexamur, poterit nos liberare, protegere ac defendere? Quid plus ad id momenti afferet natura humana si præsens adfuerit inuisibilis? Adhæc si omnes proprietates cũmunes habet cũ verbo (quemadmodũ statuitis) etiam si degat in cœlis, nos inde vnà cũ Verbo Deo tuebitur. Certè apud patrẽ Christus, qua homo est, intercedit, & ope ac defensionẽ quamcunq; nanciscimur ipse obtinet. Deinde humanitatẽ eius, cũ tanta vnione verbo insita sit, nostrę in- C uocationes & preces minimè latent: etiãsi procol hinc absit. Cur etiã nõ attendis beato Martyri Stephano non fuisse visum Christũ iuxta se stantẽ, vt se adiuuaret & consolaretur in summo discrimine, sed ait, *Ecce video cælos apertos & Iesum stantem à dextris,* &c. Profectò si erat in terris, ibi congruebat vt illi se ostenderet. Neque oportuisset cœlos aperiri, nisi supra cœlos aspectabiles eius corpus fuisset. De Pontifice autẽ nostro vbi nã in præsentia sit, non oportet mul- D tis explicare, cùm scribatur in Epist. ad Hebræos: *Habemus igitur Pont. magnum qui penetrauit cœlos, Iesum filium Dei.* Nec minus ibi quàm si cæca præsentia esset in terris, pro nobis patri suũ sacrificiũ offert, & illũ nobis placatũ & propitiũ reddit. Iam liquidò tibi ostensum esse reor, ea commoda quæ tam magnificè amplificasti, asserendo illa in nos ex præsentia latenti corporis Christi deriuari, etiã citra eam haberi & perfici.

PAN. De incõmodo priori satis est dictum. E Quare ad alterũ explicandũ me confero. Id saltem præ vobis fructus & vtilitatis ex nostra sẽtentia capimus, quòd firmiter credimus, nec dubitamus corpus & sanguinem Christi verè, substantialiter, ac realiter adesse in pane ac vino Cœnæ, & ibi distribui ac sumi. quod vos dicere non potestis, nec etiam profitemini, cùm ipsam Christi humanitatẽ doceatis & mordicus propugnetis in aliquo certo loco esse cœli, idq; circumscriptiua locatione. Quare (vt vultis) cũ F amplius nõ sit in terris, nõ potest cũ pane ac vino in Cœna manducari. Non est vtiq; leue bonum, seu aspernandum cõmodum, nos de tanto mysterio quid sentiamus posse apertè ac rotundè confiteri. Quod vobis minimè cótingit. Nã ex vestris alij dicũt, in Cœna se frui gratia & fructu corporis & sanguinis Christi pro nobis traditi. Alij affirmant corpus & sanguinẽ Christi spiritualiter comedere. Ac alios audias dicere illic edi corpus Domini, ac sanguinẽ eius bibi G tantũmodò fide, ita vt edere corp. Christi & sanguinẽ eius bibere nil aliud sit, quàm credere corpus eius mortuũ esse nostra causa, & sanguinẽ eius fusũ in remissionẽ peccatorũ. Nec desunt qui affirmẽt celebrationẽ sacræ Cœnę tãtũmodò esse

vt edẽdo & bibẽdo cõmemorem⁹ Christi mortẽ, & de tãto beneficio gratias Deo quãtas possum⁹ agamus. Hoc nihil aliud est quã fluctuari animo, & modò in hanc modo in illam partem summa incertitudine pertrah.. Et sanè paucos mihi crede audiui ex ijs qui à vestra parte stant, paratos de hoc articulo suæ fidei rationem poscentibus reddere. O R O. Mihi (vt video) eo eunda est ad extremum hæc nota, quam ecclesijs nostris conaris inurere, quasi nequeant fidei suæ de sacra Cœna rationem reddere, nec expedire possint quid nam in ea percipiant. Te autẽ Pantache minimè omnium decebat hæc obijcere, cùm ipsi admodum sitis impediti quãdo vobis explicandum est, vt panis sit corpus Christi, & vinum eius sanguis. Multa quidem vos dicitis, & cum de..stemini tropos, citra illorum operam exitum vestræ interpretationis minime inuenitis. De præsentia item illa corporis eodem tempore in multis locis vt labore tis, iam (vt opinor) liquidò tibi constitit. Neque istam tuam vbiquitatem omnes Lutherani recipiunt. Sed ijs omissis, tibi me ostendere oportet, quàm facilis & expedita sit nostra responsio, cùm rogamur quidnam accipiamus in sacra Cœna. Prim o constituendum est fideles duplici ore præditos esse, quorum alterum physicom est, quo scilicet potum & cibum propriaoom [sic] seo communem in ventriculum traosmittunt, ad ipsum corpus aleodum & nutriendum. Alterum os habent, non quidem proprie, sed per elegantem metaphoram ita dictũ, quod ad rationalem animi partem, quateous ex fide illustrata & instructa, pertinet, & eo cœlestem alimoniam recipiunt, ad animi & deinque totius hominis diuinam instaurationem. Proinde cùm accedunt ad sacram Cœoam, naturali ore panem ac vinum sumunt, ore autem animi seu fidei ea percipiunt, quæ ipsis ex instituto Domini significantur, corpus inquam & sanguinem Christi, vt in crucem data fuerunt pro nostra salute. Vtq; os illud animi res est nõ terrena, sed spiritualis, ita hæc mãducatio non est propria, sed metaphorica. Vnde manducare corpus Christi, ac eius bibere sanguinem, est verè ac efficaciter credere illa nostri causa fu isse à Deo in mortem crucis tradita.

Respõdetur argumento ex eo quod non possimus ostendere quid sumamus in cœna domini.

Duplex est os fideliũ.

P A N. At necesse est ante quàm fratres ad mensam accedant, omnino ista credere. alioquin sibi iudicium seu condemnationem ederent ac biberent. Quare de mensa non accipiunt plus corporis & sanguinis Domini quàm prius habuerint. O R O. Falleris: quia dum hîc viuimus, fides non est absoluta, sed cuntinua habet accessiones, & coniunctio nostra cum Christi corpore, non est adeò intima, quin semper illam oporteat interiorẽ fieri. Quare in edẽdo & bibendo, cùm Cœna Dominica celebratur, accenditur magis ac magis, & crescit fides, & sui obiecti, corporis inquam, & sanguinis Domini, magis redditur particeps, & amplius illa spirituali reficimur alimonia. P A N. Mira hæc videotur. O R O. Et nihilominus in baptismo adultorum vides idem vsuuenire, nec

An in Cœna coniunctio nostra cum carne Christi magis augeatur.

A miraris. Etenim qui iusta ratione volunt sacro baptismo tingi, prius necesse est vt credãt, quã tingantur. Quod si credant, iam sunt iustificati, & condonationem gratuitam peccatorum acceperunt. Quid ergo ex illa tinctione sacra quæ consequitur plus accipient, quàm prius habuerint? Proinde tu prudenter cogites, quid hic sis responsurus, ac tibi ipsi pro me totidem verbis esse respoosum puces. Profectò vtrobiq; B tam in sacra Cœoa quàm in baptismo pooẽdus non est ludus inanis vacuorum signorũ. Quare sic statuere oportet, res ipsas quæ per symbola demonstrãtur, prius quam ad sacram mensam accedamus, inchoata quadam coniũctione, animis ac fidei nostræ præsentes adesse, verùm quia semper nonnihil ei coniunctioni deest, idcircò & ibi corpus & sanguinem Domini nostri Iesu Christi sumere verè dicimur, quateous harum rerum coniunctio maior, arctior, & absolutior C euadit. Vnde Paulus vtilissimè scripsit, *Panis quem frangimus est communicatio corporis Christi*: Nõ saoe quod panis ipse sit corp⁹ Christi, vel quòd caro Domini (vt vos dicitis) in eo delitescat inuisibilis: sed quia dũ panẽ fractũ edimus in sacra Cœna, idque fideliter, corpus & sanguis Domini magis magisq; spiritualiter nobis comunicatur.

P A N. An arbitraris aspectabilia symbola fidem in nobis excitare seu augere, dum illis vesD cimur? Equidem non reor te operi operato (vt sophistæ loquuntur) quod pariter vt nos detestaris, fidem adhibere. O R O. Non eam vim rebus externis Pantache tribuo: quandoquidẽ nostra fides opus Dei est, & à solo spiritu Christi suggeritur. Is quaodoque in animis nostris per seipsum præci.e absque instrumentis agit, fidem aut gignendo, aut languentem redaccendẽdo. Sed plerunque ac ordinaria via, vtitur verbo externo & sacramentis, vt electi ad percipienda cœlestia bona vehementer prouocentur. E Quamobrem verbum quod extrinsecus auditur, & sacramenta quæ verba nuncupantur visibilia, non sunt causæ fidei, nisi adieceris instrumentales: quæ proculdubio nihil efficerẽt, nisi magisteriũ spiritus sancti operaretur interius. Nihilominus tamen id nobis non est surda prætereundum aure, scripturarum loquutionibus ijs instrumentis efficientiam quandã rerum cœlestium attribui. Nam fides asseritur ex F auditu esse, auditus autem per verbum Dei. Et Paulus audet affirmare se Corinthios per Euãgelium regenerasse. Hoc autẽ idcircò fit, vt hæc externa instrumenta Dei non aspernemur. Nã sanè haud parui momenti habẽda sunt, cùm Deus illis ad nostram salutem vti dignetur.

An symbola externa fidem augeant.

P A N. Audiui, & quidem sæpè de te, necnon de alijs vestris doctoribus, illud Pauli dictũ, *Panis quem frangimus, est communicatio corporis Christi*, exponi quòd sit illius communicatio G nia signum, vel aspectabile sacramentũ, eo quòd signa hæc sacra nominibus rerum vocentur.

Panis quẽ frangimus est communicatio corporis Christi, exponitur.

O R O. Dixi equidem, ac non semel, quod tu refers: & à nostris præclaris viris non rarò affirmatur. Nec in præsentia muto dictum. Sed quæ attuli de rerũ ipsarũ spirituali perceptione,

in

in agitanda Cœna dominica, eo retuli, quo in dicarem causam, cur ipsa Cœnę symbola nomi na rerum assequuta fuerint, nempe quòd non sint vacua & inania signa, verùm fideli eorum vsu, rerum quoque significatarum spiritualiter efficiamur participes. Proinde considera, vt falsò nos insimulatus fueris, quòd retinendo sententiam nostram adversus vbiquitatē, seu præsentiam corporis Christi in multis locis, nesciamus explicare quid in sacra Cœna sumamus. Etenim tam perspicuè rem tibi demonstraui, vt minime possis ignorare quid sentiamus.

Colliges etiam hinc sententias illas nostrorū quas vt varias, dissimiles, ac dissidentes addu cebas, nequaquam secum pugnare, sed optimè congruere. Omnia enim ea in sacra Cœna locū habere oportet, si modò rectè atque ordine celebretur. Etenim verè dicitur nos in Cœna corpus & sanguinem domini, credendo illa esse da ta in mortem pro nostra salute, spiritualiter ede re ac bibere. Nec illi errant qui dicunt, se ibi ac cipere gratiam, meritum, & fructus mortis eius. Nam qui credendo edit, vt diximus, omnibus illis bonis vberrimè impletur. Nec dubitandū est eo ritu mortem Domini ab ecclesia commemorari, vt ipse Christus Cœna instituenda mā. dauit, & de tanto beneficio gratias Deo agi.

Nostrorū sententiæ nō pugnāt, neque sunt dissidentes.

Apparet etiam hinc nostros affici magna iniuria, qui Cœnam sacram infamentur absque corpore ac sanguine Domini celebrare. P A N. Hàc vobis ipsi cōtumeliā accersiuistis, q̄ Christi humanitatē vltra omnes cœlos collocaneritis, & ita collocaneritis, vt nobiscū amplius in terria minimè versetur. Quòd si ad eū modū res haberet, quî potest eius corpus atque sanguis vestrę Cœnæ adesse? Qua inquam ratione licet vobis carnis & sanguinis eius verè participes fieri? O R O. Subinde obliuisceris, & cùm maximè opus esset meminisse diuinæ omnipotentiæ, quam consueuisti perpetuò nobis obijcere ad tuam admirabilē Vbiquitatem defendendam. Ego profectò si par pari velim reddere, possem nunc dicere, illa omnipotentia facile posse fieri, vt rerum absentium, & quàm longissimè à nobis distantium reddamur participes, & verè ac realiter & substantialiter (vt vos ineptè loquimini) carni ac sanguini Christi coniungamur. Si persuasū habetis viribus diuinis cōtradictiones rerum nihil obstare, cur dare grauabimini, res quæ absunt eodem tempore ac simul pręsen tes adesse? Hoc ego non propterea dico, quòd ita de potentia Dei sentiam, sed vt animaduertas, & reipsa experiaris, quàm tua ratio in oppugnando nostro decreto hebescat & retundatur à scuto Dei omnipotentiæ, si ea (vt vos crebrò facitis) velimus abuti. Sed hoc responsdendi genere omisso, te commonefacio, Ad vnitatem seu coniunctionem spiritualem, quam re nati habent cum corpore ac sanguine Christi, non requiri spatij seu loci propinquitatem. Vn de licet Christi humanitas sita sit vltra visibiles cœlos, nobis tamen vinifica vnione coniungi, potest, qui adhuc in terris agimus. Nos porrò quotquot verè domino credimus, licet varios

An habeamus cœnā sine corpore Christi.

Ad vnionem Christi spiritualem cū corpore Christi, nō requiritur propinquitas loci.

A & distantissimos orbis terrarum incolimus tractus, membra sumus nihilominus eiusdem capitis, quæ ab eo pendemus, & verè dicimur caro ex carnibus eius, necnon os ex ossibus eius. Quare, si locorum distantia non obstat, quomi nus fideles qui agunt in Anglia, sint cum illis fratribus qui tam in Gallia quàm in Germania versantur, astrictissimè coniuncti, quid impediet quin cum Christi natura humana iungamur, & quidem maxima vnione, quamuis à no

B bis longissimo tractu locorum distet? Vir si ab vxore (queadmodū fit) aliqua peregrinatione interdum abiungatur, non idcircò desinit esse eum illa vna caro: Christum verò ecclesiæ, nec non cuique fideli iunctum esse spirituali iuxta ąi firmissimo coniugio, nemo inficiabitur. Quā obrem nostram vnionem cum eius carne ac sanguine distantia locorū quantumuis longinqua, non potest auellere. Mitto eam vim esse fidei vt quæ procul distant, & quæ iam præterita

Simile.

C sunt non tantum præsentia faciat, sed etiam cre denrium oculis mentis efficaciter subijciat. Vn de fidei iure ac efficacia corpus quod est in bea ta regione viuentium super omnes cœlos, non potest dici à nobis viuentibus adhuc in mundo abiungi, si ex fide iā simus renati. Ad hæc Sol iste mūdanus ab ipsius ortu vsque ad occasum, toto inquam die, licet in cœlo sit affixus, & ibi vnà cum orbe suo moueatur, procul admodum à nobis videatur abesse qui habitamus terram,

Aliud simile.

D si spacia & locorum distantiam spectaueris: Attamen ab omnibus dicitur nobis præsens, quòd non solùm calorem & lucem, verum etiam dulces, efficaces, atque viuificas influentias rebus mortalibus perpetuò ac largissimè suppediter. Quanto magis Christus etiam quo ad humanitatem verissimus Iustitiæ Sol, qui nunquam fuis occidit, illis præsens esse credetur, non sanè carnali, reali, corporali & substantiali præsentia, vt vos confingitis, verùm spirituali, qua nos

E gratia, spiritu, & suis opulentissimis donis largissimè imbuit. Iis addas Cœnam Domini rē esse cœlestem ac spiritualem, non humanam & carnalem. Propterea fideles dum cōmunicant, vi spiritus sancti qui operatur in eis per externū verbū & huius mysterij symbola, mentem suam euehunt super omnes cœlos, vbi Christo reipsa pręsēte fruūtur, præsertim quo ad humanitatē, quā spectant & cōtēplantur, quatenus p̄ salute

F hominum in cruce tradita fuit, pretium Deo ac ceptissimū. Iam vides quot rationibus corporis Christi præsentiam asseramus in sacra Cœna. Quòd si nobis desit Papisticus & vester modus, qui paruo admodum à se inuicem discrimine se parantur, non sumus propterea existimādi habere ἄρτον ἀνύμερον. Fructus autem atque vtilitatis ipsi non plus habetis ex crassa illa præsentia, si vobis concederetur, quàm nos è spiritua li hauriamus. Quare mihi semper visi estis mi nus quàm par est sapere, cū pro dogmate æquè

Communicantiū men tes ad celū euehuntur.

G absurdo ac inutili sic laboretis, nec pro eo tuen do quicquam habetis nisi Christi ῥητὸν, Hoc est corpus meum: quæ sententia vt dexterius atque commodius à nostris quàm à vestris exponatur

tur, facile videritis, nisi animi obfirmatio vestris mentibus densas tenebras induxisset.

PAN. Quando te audio mihi de sacramentaria quæstione respondisse adeò multia, ego quoque duu tecũ statui conferre, quæ ad hanc rem apprimè dilucidandam plurimum conducunt. Atque tibi fortè uondum fuerunt hactenus ita exposita, vt me nunc expressurum confido. ORO. Animum tuum expleas, & quæ libuerit, per me liberè dicito. PAN. Tres in Christiana professiune obseruandæ B sunt enunciationum sen prædicationum formæ, quas & Phisophi aliud agentes ignorarũt, & multi ex ijs qui nomen Christu dederunt, eas parum attendentes, in errores non minus fœdoa quàm perniciosos horribiliter sunt prolapsi. Prima species prædicationis, causa docendi vocetur Personalis: qua Deum esse hominem, & vicissim hominem esse Deum pronunciamus, cum tamen in hac duarum naturarum coniunctione, quamuis hypostatica & C arctissima, nulla intercedat earum transubstantiatio. Non enim Verbum conuertitur in hominem, suam abijciendo naturam, nec homo transit in Verbum desinens esse quod prius fuerat. Id Papæ mancipia dum attentè noo perpenderunt, panem & vinum transubstantiari putarunt in sacra Cœna, ob coniunctionem corporis & sanguinis Christi quæ cum illis intercedit. Et in eo sanè turpissimè labũtur, quia longè minor est vnio corporis & sanguinis Chri D sti cũ pane ac vino, quàm humanitatis Christi cũ eius diuinitate. Vnde cùm in ea, quæ omniũ arctissima est, nõ admittatur tran substantiatio, quia neutra natura in alterã commutatur, cur illã Cœnæ mysterio affixerunt? Profectò vt salue manent duæ naturæ in Christo, cur salua substantia panis & vini, corpus & sanguis Christi non possunt illis adiungi? Hinc sona & origo erroria Papistarum deprehenditur, quòd plus tribuerint vnioni seu prædicationi Sacra- E mentali, quàm Personali. Habemus deinde aliam enunciandi seu dicendi formulam, quæ Saeramentalis appellatur, qua (vt decebat post aduentũ Christi) res quæ significãtur, propriè, verè ac substantialiter vel corporaliter signis externis præsentes adsunt. Atqui ita de pane ac de vino simpliciter dicitur & creditur, quòd sint corpus & sanguis Christi: quãuis ibi nulla interponitur elemẽtorũ transubstantiatio. Tertiam F dicendi seu prædicandi rationẽ vocare possumus Ceremonialã sen Typicã, qua ritus veterũ & ceremoniæ declarantur vmbræ ac figuræ fuisse, nec nõ sacra signa Iesu Christi seruatoris nostri qui nondũ venerat, sed venturus expectabatur. Hoc discrimen cùm à multis nõ animaduertitur, nec discernitur inter Saeramentalẽ ac Typicã prædicationẽ, secta orta est Sacramentariorũ. Nã corpus & sanguinẽ Domini cũ pane ac vino tantũ significatione iungi ar- G bitrantur, nee plus dant nostris sacramẽtis quã veterum figuris atque typis largiantur, cùm res ipsa exigat vt sacramẽta quę Christus instituit, res largiantur, quas veterum typi & vm- A bræ significabant & promittebant.

Modò alterum caput explicandũ tibi superest. ORO. Quæso te ne longius progrediaris, verùm finito vt de ijs quæ dixisti, quod meum sit iudicium prius expediam. PAN. Vt videtur. ORO. De primo enunciationis vel vnionis genere non esset quòd multa verba inter nos cõmutaremus. Damus quippe duas naturas in Christo eadem persona coniunctas, citra illarum conuersionem sen transubstantiatio- B nem. Sed vos videmini, licet id verbis negetis, naturarũ ibi confusionẽ seu transubstantiationẽ facere, quando naturã nõ modo diuinã, sed etiã humanã esse vultis infinitam & vbique. Deinde asseritis omnes proprietates nõ tantũ verbaliter, sed etiã reipsa inter illas cõmunicari: cũ tamẽ, vt iã ostensũ est, ex eis multæ sint ita deitatis propriæ, vt humanitatis esse non possint, & aliæ non paucæ quæ ad carnẽ & humanitatẽ sic pertinẽt, vt diuinitati nequeant attribui.

C Sed quoniã de ijs anteà semel & iterũ actum est, ideò illa nolo prolixius refricare. Vnde ad reliquas duas prædicationes excutiendas, prout eas recensuisti, me conferã: quas licet vos cũ geminetis, nos vnã ac eandẽ esse affirmamus. Nec satis possũ admirari, vos Typicã seu Ceremonialẽ à Sacramẽtali discerpere, cũ in Cœna sacra ceremoniã seu ritũ habeamus à Christo institutũ, & ibi panis & vinũ typi dicti sint corporis & sanguinis Domini, ab autorib. Ecclesiasti- D cis, qui Græcè scripserũt. Et Latini signa ea esse illarũ rerũ quę significãtur, nõ veciti sũt cõfiteri. Deinde negare veteres comedisse Christũ in suis figuris ac signis, est Paulo Apostolo quã apertissimè repugnare, qui ad Corinthios priori ait, illos eandã escã spiritualẽ comedisse, nec nõ eundẽ potũ spiritualẽ bibisse. Ac ne quis ambigeret quẽ cibũ spiritualẽ sũpserint, illicò subiecit, petrã fuisse Christũ, de qua biberint. Et vt doceret nostra & illorũ eadẽ sacramenta fuis- E se, non tantũ cibi potusq; spiritualis meminit, sed etiã baptismi. Et Augustinus istarũ rerum magister fidelissimus, Tractatu 26. super Iohãnẽ scribit: *Hunc panẽ significauit manna. Hunc panem significauit altare Dei. Sacramenta illa fuerunt, in signis diuersa sunt, sed in re quæ significatur, paria sunt. Apostolũ audi. Nolo .n. vos, inquit, ignorare fratres, quia patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes per Mosen baptizati sunt in nube & in mari, & omnes eandẽ escã spiritua-* F *lẽ manducauerũt, spiritualẽ vtiq; eandẽ. Nã corporalẽ alterã, quia illi manna, nos aliud: spiritualẽ verò, quã nos. Sed patres nostri, nõ patres illorũ. quib. nos similes sumus, nõ quib. illi similes fuerunt. &c:* Et mox: *Aliud illi, aliud nos, sed specie visibili: quod tamẽ hoc idẽ significaret spirituale.* Idẽ fermè habet in libro de vtilitate Pœnitentię, vbi scribit, *Cibũ spiritualẽ manducauerunt. Quid est eundẽ? nisi quod eũ, quẽ etiã nos,* &c. Et mox, *Quicũq; in manna Christũ intellexerũt, sũpserunt eundẽ quẽ nos cibũ spiritualẽ, id est qui fide* G *capiebatur, nõ qui corpore hauriebatur, &c.* Et mox, *Eũdẽ ergò cibũ, eundẽ potum, sed intelligentib. & credentibus: nõ intelligentib. autẽ illud solũ manna, illa sola aqua. Credenti autẽ idẽ qui nunc. Tunc enim Christus*

stus venturus, modò Christus venit. Venturus & venit diuersa verba sunt: Idem autem Christus, &c. Liceret etiam ex alijs Patribus aliqua congerere testimonia, sed breuitati studeo. Idcirco ijs Augustini dictis ero contentus. Videris postea nos accusare, quòd nostris sacramentis nō plus quàm legalibus tribuamus. Quod profectò aliter se habet: Quoniam cum Augustino sentimus, qui nostra dicit esse illis faciliora, pauciora, clariora, vberiora, &c. Poteris etiam his addere communiora vel vniuersaliora: quoniam sunt non vni B gēti Hebraicæ, sed toti orbi communicata. Hęc si velim singillatim amplificare, facile intelliges vt nostra sacramenta pluris quàm vetera faciamus.

P A N. At non percipio ex tuis dictis, quid amplius ex nostris mysterijs nos habeamus q̃ antiqui ex suis hauserint. O R O. Quod ad rem ipsam attinet, idem illi nobiscum habuerunt, nempe Christum, non tamen eadem mensura. Quia (vt de statu consueto & ordinaria il C lius populi ratione loquar) Christus qui ab eis percipiebatur vt mediator & redemptor humani generis, obscurè admodū ostendebatur. Erat quippe in mysterijs & ritib. Mosaicis caligo, & significatio tenebricosa. P A N. Quare te dixisti hæc pronunciare de communi sorte illius gentis? O R O. Quia Prophetæ ac Patriarchæ cùm spiritu Dei essent instructissimi, clarè atque apertè in Sacramentis Legalibus & Christum & redemptionem per illum dandam ocu D lo fidei cernebant & contemplabantur, atque fideliter manducando corpore ac sāguine Christi feliciter vescebātur. P A N. At nondum in rerum natura hæc erāt. O R O. Id nihil refert: quandoquidem Christi manducatio spiritualis fide peragitur: ea verò & absentia & futura, præsentia efficit. Deinde non te latet in sacriā literis dici, Agnum esse occisum ab origine mundi: quo nimirum ad patris propitiationē E & acceptationem. Quandoquidem eius victimæ oblatio ante omnem æternitatēm electis profuit.

Verùm ad id redeo quod cœperam explicare de maiori atque illustriori nostrorū sacramentorum claritate. Profectò res perfectius atque solidius constant & intelliguntur cum præstitæ sunt & absolutæ, quàm cùm promissione dumtaxat oblatæ fuerint. Magis.n. perspicuè intelligimus oracula & promissa cùm sunt perfecta & completa, quàm cùm per transennam vmbræ ac promissi ostenduntur. Deinde sacris le F galibus adiecta non erant verba, quæ Christi mortem ac passionem pro salute significanter explicarent, quemadmodum in Baptismo & Eucharistia, mysterijs noui Testamenti sunt apposita. Vnde cùm fides (vt testatur Apostolus) sit ex auditu, & auditus per verbum Dei, consequitur vt in quibus ritibus ac ceremonijs collocata sunt à Deo dilucidior significa G tio & illustrior verborum claritas, per illa spiritus sanctus, ordinaria & consueta via (vt superius exposui) excitet in hominum cordibus fidem ampliorem & efficaciorē, q̃ p obscura & A magis caliginosa olim fecerit. Quare si credere sit corpore ac sanguine domini pasci, qui clariore ac splendidiore fide prædititi sunt, ij opulentius atque vberius hac cœlesti alimonia fruuntur. Hinc (vt existimo) apertè demonstratum est, nos de sacramentis euangelicis multò sentire augustius quàm de veteribus. Neque illud simpliciter accipiendum est, quod ipse attulisti, & vulgò passim iactatur, Sacramenta quæ Christus instituit ea conferre ac dare, quæ in veteribus promittebantur: quoniam id est intelligendum sanè, quo scilicet ad Seruatoris aduentum qui sacris Mosaicis promittebatur futurus, nostris verò demonstratur, vt qui non amplius expectetur, sed iam datus fuerit, non quasi nunc Domini corpus reipsa in pane, vel sub pane communicantibus exhibeatur. Proinde in Cœna Christum edimus, vt iam pro nobis in mortē & passionem datum: veteres autem vt olim crucifigendum & moriturum fide manducabant.

Sed quia de hoc argumento nunc satis est dictum, aliud per me tibi libet cùm volueris proponere. P A N. Augustinus censet, cùm aliqua sententia diuinarum literarum proponitur ita vt ambiguū sit an ea vel propriè vel tropicè sit intelligēda: hoc ex circūstantijs vel antè vel pōst adiectis esse dijudicandum. Quod potest exemplo allato confirmari. Christus de seipso dixit, Ego sum vitis vera. Possent autem ex ea loquutione aliqui suspicari, eum se vitem ex earum numero pronunciasse, quæ in vinetis coluntur: ij verò ne decipiantur, spectare necesse est quæ postea subijciuntur, nimirum, Et vos palmites. Cumque admodum sit perspicuum, Apostolos non fuisse veros palmites, pari eademque ratio ne cognoscitur, dominum haudquaquam fuisse naturalem vitem. Hanc etiam nos oportet regulam sequi, cùm à domino audimus pronunciari de pane, Hoc est corpus meum: & ambigimus an simpliciter, an metaphoricè huiusce modi verba sint interpretanda, nempe vt expendamus quàm diligentissimè quid sequatur. Additur porrò statim, Quod pro vobis traditur. Nemo verò, nisi data opera insaniat, affirmare audebit, panem ipsum aut corpus fictitium seu phantasticum fuisse in crucem pro nobis traditum. Ideò cōsectarium est id quod à Christo demonstrabatur, fuisse verè, propriè, ac naturaliter suum corpus. Et conficitur, ea verba simpliciter ac citra metaphoram seu tropum esse omnino intelligenda. O R O. Regulam siue ab Augustino siue ab alijs doctis viris propositam non reijcio, imò lubens & volens admitto, nempe vt ambigua dicta scripturarū per circūstantias vel anteà vel posteà expressas dijudicētur. Sed tamen allatæ regulæ aliam addiderim, Quando à circumstantijs alicuius dicti non potest iusta & clara interpretatio deriuari, ad alia diuinarum literarum loca respiciendum esse, ac diligenter expendendum, vtri nam sensui, proprio inquam an tropico faueant, & vtrum illorum oppugnent, atque inde iudicium de intelligentia seu interpretatione faciendum. Quod

attuli, exemplis illostrare minimè grauabor. Di
xit Deus, *Faciamus hominem ad imaginem & simi-*
litudinem nostram, &c. Hinc ἀνθρωπομορφῖται cõfici
dixerunt, Deum habere corpos & animam, &
cætera membra, vt ea conspicimos in homine
formata. Sed illos ex alijs scripturæ locis con-
futamus. Nam de Deo scribitur: *Spiritus est*. Et,
Spiritus carnem & ossa non habet. Deum nemo vidit
vnquam, &c. In Ioanne habetur, *Pater maior me*
est. Hinc Ariani concludebant filium patre mi-
norem: Nos autem dictom illud ad naturam
humanam contrahimus, neque ad diuinam
adaptamus, & diuinitatem Christi ostendimus
ex 1. cap. Ioanois. 9 ad Romanos, & ex Epistola
1. Ioannis 5. Dixit Christus, *Ego & pater vnum*
sumus, &c. ibi Samosatenus distinctionem per-
sonarum tollit. Nos verò illã astruimus, quòd
pater dixerit: *Hic est filius meus dilectus*, &c. Hæc
enim verba manifestè demonstrant personarũ
discrimen. Et illod Ioannis, *Et Verbum erat apud*
Deum, &c. quod verum non esset, si pater & fi
lius eadem hypostasi constitoeretur. Proindè
liquet non tantùm ab ijs quæ antecedunt &
sequuntur, obscuram sententiam illam esse in-
terpretandam, sed etiam ex aliorum locorum
diuinæ scripturæ analogia. Idcirco nos tum ex
ijs quæ in historia Cœnæ habentur, tum ex
alijs literarum sanctarum dictis cuincimus, il-
la domini verba, *Hoc est corpus meum*, nõ esse pro
priè, vtqúe dicunt, literaliter accipienda. Pri-
mùm consideramus in sacra Cœna Christum
corpore suo cum Apostolis accubuisse. Ab illis
conspiciebatur: cum ipsis loquebatur. Vnde
cùm panem acciperent, satis intelligebant sibi
aliud à Christo distribui, quàm illud corpus
quod vidabant sibi adstare. P A N. Quid
ergo sibi porrigi existimabant? O R O.
Mysterium vel sacramentum, quod signum es-
set corporis & sanguinis domini, quæ pro no-
bis tradenda erant atque fundenda. Et ea si ve-
ra fide complecterentur, ipsis cæterisq; fideli-
bus fore cernebant instar panis & vini, quo ad
spiritualem substentationem. Quæq; sic in Cœ
na fuerunt instituta, pulcherrimè cum ijs quæ
6. cap. Ioannis habentur, consentiunt. Nam
ibi Christus carnem suam panem vocauit, di-
cendo, *Ego sum panis viuus*, &c. Et, *Panis quem ego*
dabo caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita, &c.
Hic verò propositionem conuertit, & panem
dicit esse corpus suum. Idemq; significatur v-
trobique, nempe corpos & sanguinem domini,
quatenus data fuerint pro nostra salute, dum
efficaci atque ardenti fide à nobis comprehen-
duntur, esse animi atque mentis nostræ salu-
tarem panem atque potum, quo subinde refi-
ciamur ac recreemur ad æternam vitam. Vt
itaque dixit in Ioanne, carnem suam esse panẽ
vitæ, ita nunc de pane pronunciauit, quód es-
set corpus suum. Et sanè tam nobilis alimenti
symbolum aptius inueniri nõ potuit quàm pa-
nis. Eo enim corpus quotidie reficitur atque in
stauratur. Vnde mihi facilè persuadeo, tũ Apo
stolos cùm hæc in Cœna fierent, ea planius in-
tellexisse, quæ in 6. capite Ioannis à Christo

A dicta fuisse narrantur. Durum qoippe tom vi-
debatur & perabsordum, carnes humanas ede-
re, ac sanguinem potare, sed nunc docentur id
non carnali, sed spirituali ratione faciendum.
Accũbebat enim Christus integro & sano cor-
pore, atque distribuendo, & calicem porrigen
do adstantibus Apostolis, illa dicebat corpus
& sanguinem suum esse. Quare mirari desie-
runt, apertè sentientes, non realiter, corpora-
liter, ac substantialiter carnes humanas eden-
B das, & sanguinem humanum potandum, sed
spiritualiter, hoc est animo atque fide, cuius in
terioris alimoniæ, cibus externi panis, & po-
tus externi vini symbola, typi, & sacramenta
essent. Nec edendo atque bibendo iusso domi-
ni terrore sunt perculsi: nec interrogarunt qoic
quam de ratione ac modo quo sui præceptoris
carnes ederent, aot sanguinem biberent. Iam e-
nim cognoscebant quomodo intelligenda es-
sent quæ prius à domino audiuerant. Vnde
C Chrysostomus in Matthæi capot 26. Homilia
83. scribit, *Quomodo turbati non fuerunt cum audis-*
sent? Quia multa iam & magna de hoc ante disseruit.
Hæc itaque circumstantia, quòd viderent Apo
stoli corpus Christi sibi adstare, vel accũbere,
non mutari, nec in panem transilire, aut suum
sanguinem in calicem distillare, fidem facit id
quod dicebatur, non propriè sed metaphoricè
intelligendum. Accedit præterea dominum ex
ipso pane atque potu vnà cum Apostolis edis-
D se ac bibisse. Qui autem fieri poterat, vt realiter
ac substãtialiter seipsum ederet ac biberet? Rẽ
verò sic gestam esse verba eius indicant. Dixit
enim, *Non bibam posthac de hoc genimine vitis*, &c.
Et Chrysostomus in Matthæum Homilia 83.
scribit, *Ipse quoque bibit ex eo, ne auditis verbis illis*
dicerent, Quid igitur sanguinem bibimus, & carnem
comedimus? ac ideo perturbarentur. Nam & quando
prius de his verba fecit, multi solummodò propter ver-
ba scandalum passi sunt. Ne igitur tunc id quoq; accida-
E *ret, primus ipse hoc fecit, vt tranquillo animo ad com-*
municationem mysteriorum induceret. Alia deinde
circunstantia ibi se offert quæ nos ad tropicum
sẽsum amplectendum impellit, quòd Christus
hæc ad memoriam sui fieri mandauit. Memo-
riam verò non ignoramus præsentiam rei quæ
commemoratur, minime requirere. Imò Ber-
nardus agens de hoc mysterio, memoriæ præ-
sentiam opponit. Scribit enim Sermone 33. in
Cantica, *At quantalibet sanè abundantia pinguescãt*
F *ista, non pari omnino iucunditate sumitur cortex sacra*
menti & adeps frumenti, fides & species, memoria &
præsentia, æternitas & tẽpus, &c. Hæc autem dicta
sint de ijs circumstantijs quæ colliguntur ex
Euangelistis de historia sacræ Cœnæ. Sunt alia
loca præterea in scripturis, quæ verba illa non
propriè, sed tropicè ostendunt accipienda, vt
quæ traduntur de Christi ascensione super om-
nes cœlos, quęq; à Petro dicuntur illum opor-
tuisse cœlũ accipere vsq; ad omniũ rerũ restitu
G tionem. Deinde vt id sentiamus, nos admonet
veritas humanæ naturæ, quã vt illi tribuamus
oportet. Est & Pauli testimoniũ, quo ait Patres
in veteri testamento eundem cibum potumq;

spiritua

spiritualem habuisse. Alia etiam permulta sunt quæ superius affatim commemoraui, à quibus idem persuademur. P A N. Quis ergò erit sensus verborum Domini? O R O. *Hoc est corpus meum*, sic exponendum erit, Hoc, quod scilicet demonstrabatur, significat corpus meũ, Vel, est sacramentum corporis mei. Nec inusitatum aut nouum est, vt signa externa in mysterijs nomina rerum significatarum sortiantur, vt Augustinus & alij Patres docuerunt. Et quę subijciuntur, nos minimè adigunt ad propriũ illorũ verborũ sensum. Statim adijcitur, *Quod pro vobis traditur.* At id non ad panẽ qui demonstratur est referendum, sed ad verũ Christi corpus, quod illo pane significatur, vel cuius ille panis typus est & sacramentum.

Iam ad illa duo, quę aiebas restare mihi obijcienda, responsum arbitror. P A N. Plus quàm satis accepi quæ pro tuo dogmate propugnando retulisti: quę propterea non recipio, quod ab humana ratione potius quàm à verbo Dei proficisci videantur. Id autem vehementer deploro, nos qui initio arma nostra spiritualia aduersus Antichristianismum magno consensu expediuimus, ea nunc (ô rem miserrimã) in nostra ipsorum viscera ita conuertimus, vt alij veram præsentiam corporis & sanguinis Christi in Cœna multò hostilius oppugnent, quàm vnquam aduersus Papistas sunt grassati: alij, ne non sit satis offendiculorum in ecclesia, vbiuis ex amicorum vel dictis, vel scriptis venẽtur, & calumnientur, & quod sectæ nomine anathematizent ac condemnent: qui cum multos innocentes falsò sectarios faciant, non intelligunt se nouũ sectę genus, quod est ἀναθεματισμῶν creare. Inter hęc socialia bella, & ecclesia filij Dei periclitatur, & hostes ad opprimendã eam haudquaquã dormitant. Quid ergò faciemus? Alius alia consilia proponit. Ego quod ad me in his difficillimis rebus, & in tanta animorum distractione attinet, memini quod de senibus dictũ est, εὐχαὶ δὲ γερόντων. Repeto igitur precationem regis Iosaphat, In nobis quidem non est tanta fortitudo, vt possimus tanta offendicula è regno Christi tollere, & tranquillitatem constituere. Sed cùm ignoremus quid agere debeamus, hoc solum habemus residui, vt oculos nostros ad te Domine Deus dirigamus.

Grauis & iusta querela.

O R O. Argumenta & confirmationes iam allatæ, an ex verbo Dei, an ex humana ratione ductæ sint, si rectè iudicare velis, exutus affectibus partium, eas diligenter expendas, nec detrectes nostros libros interdum consulere.

Causa contentionum acerbissimarum vnde profecta.

Vestrum verò figmentum, ne portentum dixerim, Vbiquitatis, cuiusmodi sit, quid attinet amplius dicere? Id satis in colloquio nostro demonstraui. Calamos verò stringi potius in viscera nostra quàm in Papistas ego vnà tecum flebiliter lamẽtor. Sed quid iuuat collachrymari? Cur potius non spectas causas ex quibus res in tam acerbas & implacabiles contentiones abierit? Certè si eas diligenter intuearis, cognosces à nobis non esse profectas. Vos perpetuò dedistis operam vt nos opprimeretis. Honorificis profectò atque clarissimis titulis nos (quæ vestra modestia est) ornastis. A vobis nil aliud audiuimus quã Hæreticos, Suermeros, Phanaticos, Sacramentarios, Sectarios, & quid non quod faceret ad contumeliam? Hoc addam pręterea, nunquam stetisse per nos, quin mutuò inter nos haberemus & appellaremus fratres. Quid autẽ de noua secta ἀδιαφοριστῶν tibi velis, nõ planè intelligo. Nostri vtique (quod ego sciã) nunquam vos anathematizarunt. At vestri, vt ipsi condemnaremur, pedibus manibus, velis remis, omnibusq́ue modis conati sunt. Et in cõuento nuper habito Nauborgi res quàm acerrimè acta est, nec aliud fermè quærebatur, nisi vt solenniter, & quàm apertissimè damnaremur. Verùm Dei gratia, nec non quorundam principum virtute ac bonitate conatus ad optatam finem minimè peruenerunt. Nunc verò ais nullum remedium extra preces tibi ac tuis esse relictum. Vtinam id verè in animo vestro statuissetis. Non. n. editione vestri postremi lib. quo defendere Vbiquitatem humanitatis Christi nitimini, de industria crabrones irritassetis. Verùm hoc vestrum est ingenium. Soli cæteris omnibus loqui affectatis de loco superiori, & supercilio erecto præscribere quid sit credendũ. Vtinam iam tandem per nomen Domini nostri Iesu Christi det Deus, vt idem in ecclesia omnes loquamur, nec sint inter nos dissidia, simulque integri seu aptati in eadẽ mente, & in eadẽ sententia, &c. Sed multum vereor, quæ nostra peccata sunt, ne hac ætate simus id impetraturi. P A N. Nolo vt colloquendo vlterius pergamus. Nam dum sermones cedimus, elapsum est permultum temporis. & alia mihi agenda sunt. O R O. Per me tibi licet quocunque volueris abire. Precor tibi meliorem mentem & saniorẽ doctrinam. P A N. Ego verò quid tibi precer ignoro. Id tantũ peto, vt de re sacramentaria cum Luthero facias, & de nostra veneranda vbiquitate rectius posthac & sentias & loquaris.

FINIS.

D. PETRI MARTYRIS VERMILII FLORENTINI LOCI IIII.

Defensionem doctrinæ veteris & Apostolicæ de sacrosancto Eucharistiæ Sacramento continentes.

PRAEFATIO AD LECTOREM.

VM permulta sint, pie Lector, quæ tibi istos meos labores consideranti possint esse admirationi, operæprecium facturum me arbitrabar, si cogitationes tuas anteuerterem, & tibi ad omnia, quàm possem breuissimè, responderem. Primùm ergo, si fortè miraris me ad hoc opus ita tardè aggressum esse, illudq́ nunc tandem ita serò edere, scire debes, eius tam diuturnæ dilationis iustas mihi fuisse, & uehementes causas. Nam cùm doctissimus iuxtà ac sanctissimus uir D. Thomas Crammerus, Archiepiscopus nuper Cantuariensis, eam in se prouinciam suscepisset, quem scirem isto Papistarum Achille in omni genere literarum longè esse superiorem, quod ego non adulationis causa dico, (quis enim aduletur homini mortuo?) sed quòd illum sciam ex multis, & variis disputationibus, quas habuit aliquando cum Vintoniensi, & cum uictoria, & summa cum laude discessisse, non putaui esse pudoris mei, ut illi tam sanctum, tamq́ pium institutum præriperem. At ille, cum in carcere arctissima custodia obseruaretur, vbi uix charta ad scribendum, nedum librorum copia suppeteret, & postremò cum durissima morte, quam in ueræ fidei confessione denique constanter tulit, sublatus esset, opus, quod iam habebat præ manibus, coactus est relinquere inchoatum. Huc etiam hoc mihi præthereà accessit incommodi, quòd ab eo vsque tempore, quo discessi ex Anglia, labores mihi quotidiani subeundi, & pensum perpetuum scholasticarum occupationum assiduè persoluendum fuerit, ut ad istas cogitationes nihil fermè sepositi temporis relinqueretur. Neque uerò ea mihi est conditio & firmitas uel ualetudinis, uel corporis, ut labores infinitos ferre possim. Taceo enim non ita me instructum fuisse ab opibus, ut tot operas, & amanuenses alere potuerim, quibus Gardinerus, etiam cùm in carcere esset, ita abundauit, ut quemadmodum olim ad exædificandum Tabernaculum, ita hic ad ornandum istum librum, ceu Tabernaculum quoddam Papistarum, omnes, quicunque tum essent in illorum castris, etiam rustici, & tumultuarij milites, uideantur aliquid contulisse. Est enim hæc, ne nescias Lector, Pandoræ pyxis, in quam omnes etiam minorum gentium dij sua munuscula congesserunt. Nam, vt olim, quemadmodum est in fabulis, Vlyssi nauigaturo Æolus ventos omnes in vtrem contrusos in manum dedit, vt ille, cùm soluisset in altum, eis pro suo arbitrio vteretur: ita isti Gardinero, cùm nescio quid contra nos moliretur, omnia sua argumenta, satis ea quidem ventosa & leuia tradiderunt, vt ille ex acerno deligeret quicquid vellet, & sibi alieno vento vela faceret. His ergo causis impeditus ad scribendum accessi tardius. Qua in re si quid à me peccatum est, oro te, pie Lector, vt id mihi, vel quod maximè cupio, in vniuersum, vel saltem aliqua ex parte condones. Hoc certè mea ista qualicunque opera effectum spero, vt ne Papistæ amplius triumphent, & clament, neminem inueniri posse, qui cum isto suo Goliatho ausit congredi.

Alij fortasse, vt sumus omnes ad reprehendendum nimium faciles, hoc mihi vitio dabunt, quòd voluerim in mortuum scribere, & cum laruis luctari. Sed illi, quicunque sunt, scire debent, quod tamen mirum fortasse videatur, interdum etiã mortuos mordere. Nam & Arrij, & Martionis, & Manichæi insani furores, etiam cùm iam authores essent mortui, Ecclesiam grauissimè lacerarunt. Neque enim venenum & contagio hæreticorum vnà cum illorum morte extinguitur. Itaque Hilarius in Constantium Imperatorem mortuum: & Cyrillus, & ante eum Gregorius Nazianzenus in Iulianum Apostatam, cùm ille iam in bello Persico obijsset, acerrimè inuecti sunt. Nec mihi hîc difficile esset alios complures, qui scripserint in mortuos, cõmemorare. Quod ante piorum hominũ exemplo fit, id negari nõ potest rectè fieri.

Alius forsan molestè feret, in hoc opere eadem à me toties inculcari. Verùm id ego non ex animo, neque meo ingenio obsequens, sed magno cum fastidio & perinuitus feci. Sum enim alioqui plus æquo studiosus breuitatis. Sed aduersarij importunitas huc me pertraxit, quem nihil puduit subinde eadem atque eadem & obijcere, & respondere. Cæterùm dices, oportuisse me illa omnia, cùm essent eadem, in vnum potius fasciculum collegisse, & vna opera ad omnia respondisse. Honesta quidem oratio, & prudens consilium, & mihi ad sequendum non difficile. Vidi equidem id iam inde ab initio, & fortasse etiam decreueram ita facere. Sic enim & labori meo, & libri magnitudini, & lectoris non tantùm pecuniæ, sed etiam tempori parci vtcunque potuisset. Verùm aduersarios habeo ita propitios, vt si id ita fecissem, statim clamaturi fuerint, me multa callidè præterijsse, multa de industria dissimulasse: breuiter, non esse satisfactum ad omnia. Adhæc ratio mihi habenda erat, non tantùm doctorum virorum, sed etiam tyronum, & rudium: qui quamuis maximè perspicuè & clarissimè dicas, tamen non statim quid dicas, possint assequi, nisi res eadem alijs alijsq́, & nonnunquam propemodum ijsdem verbis repetatur, & quodammodò ante oculos constituatur. Id autem homini pio ibi demum maximè curandum est, vbi illud, quo de disputatur, quemadmodum credendum sit, ad æternam salutem permagni referat: qualem esse hãc controuersiam de Cœna Domini, certum est. Non enim hic aut de Ideis Platonis, aut de Atomis Democriti, aut de Intermundijs Epicuri, aut de Aristotelis Entelechia, sed de Corpore ac Sanguine Filij Dei, quibus nostra redẽptio persoluta est æterno Patri, quemadmodum ea cum symbolis Eucharistiæ coniuncta sint, disputamus. Homines, qui sunt elegantioris palati, non solent cibo insuetato vesci, nisi prius diligenter interrogent, quidnam illud sit, & quibus rebus constet:

ſtet: neque facilè pharmacum recipiunt à medico, niſi prius intelligant, quid ſit, & quibus ex medicamentis conficiatur. Quamobrem nos, qui Chriſtum profitemur, niſi & eſſe, & haberi velimus ſtultiores, quàm filij huius ſeculi, piam & ſalutarem notitiam huius Sacramenti, quo ſubinde paſcimur ad memoriam Domini, & ex quo vel prorſus ignorato, vel malè cognito multa in Eccleſia peruerſè fiunt, non debemus vllo modo contemnere. Noli ergo, pie Lector, meas iſtas repetitiones, quas mihi extorſit improbitas aduerſarij, reprehendere, quaſi ſupernacaneas. Nam etiam in ſacris literis, ſi modò fas ſit mea ſcripta cum oraculis Spiritus ſancti modeſtè & timide comparare, ea, quæ ad æternam vitam ſint neceſſaria, iterum atque iterum repetuntur. Huc adde, rationes & confutationes aduerſariorum ſæpe obſcuras eſſe, ſæpe ita veriſimiles, vt lectori minus attento, & oſcitanti propemodum veræ videri poſſint. Hic imperitiores interdum nonnihil impediuntur, & hærent: & quamuis multa anteà audiuerint, quæ ad iſtas nubes & præſtigias diſijciendas valere poſſint, tamen non ſtatim ſua ſponte intelligunt, quidnam ex illis omnibus debeat ad quidque potiſſimùm applicari. Quare mihi, cùm illis quoque cuperem conſulere, neceſſariò aliqua ſcribenda erant, quæ doctioribus & probè inſtructis videri poſſint otioſa. In primis autem permouit me, vt ita facerem, quemadmodum ab initio dixi, iniquitas, atque importunitas aduerſarij. Is enim numerum noſtrorum argumentorum auxit in immenſum, ſine ratione, aut modo: eaq; partim ſe fingit à noſtris hominibus accepiſſe: partim, quæ acceperat, comminuit, & lacerauit in parteis. Id autem quò faceret impunius, religio illi ſemper magna fuit, vel authorem certum, vel locum aliquem proprium, vnde ea accepiſſet, indicare. Quæcunque verò ego ex noſtrorum ſcriptis potui vtcunque diu quærendo inuenire, ea ita diſcerpta, ita lacera, ita mutilata, ita fœdè corrupta, ita barbarè relata, ita confuſa, diſtracta, conciſa, luxata, delumbata, & miſerè habita reperi, vt niſi à me fuiſſent aliquo modo reſtituta, nō diſputantium rationes, ſed ebriorum, aut furentium ſomnia videri potuiſſent. Quid quòd in illis referendis ne ordinem quidem voluit aliquem retinere. Alius enim quiuis ea omnia, quæ ad eandem ſententiam pertinebant, in eandem claſſem conieciſſet. Quod ſi iſte facere voluiſſet, mihi non fuiſſet difficile, eadem opera ſine vlla repetitione ad omnia reſpondere. Verùm ille de induſtria methodum inuerſam, & perturbatam, & quiduis potius aliud quàm methodum affectauit: quam ſi ego emendare, & in ordinem redigere voluiſſem, Deum immortalem, quibus me calumnijs & clamoribus Inconſtantiani ſatellites excepiſſent: Me, ne ſingula argumenta ſeorſim refellerem, multa in aceruum de induſtria conglobare, & callidè obſcurare voluiſſe: in vnaquaque ratione certas eſſe & proprias vires, quæ in cumulo facilè hebeſcant, &, ceu uinum in aqua, extinguantur. Sed ſophiſta noſter cùm non ita hebes eſſet, quin vt facilè intelligeret, illud ſibi vitio dari poſſe, quòd tantum numerum rationum & confutationum, & ſubinde repetitarum, & ſæpe inanium, congeſſiſſet, vel potiùs quòd huiuſmodi ludos & ineptias ipſe ſibi animi, credo, cauſa malitioſè confinxiſſet, pulchrè ſe facturum ſperabat, ſi eam culpam, & inuidiam in nos veteratoriè tranſtuliſſet. Itaque homo bellus & facetus in ipſo limine atque aditu libri ſui proponit Lectori lepidam narratiunculam de hoſpite Chalcidenſi, qui ex vna ſuilla carne, ſatis alioqui, inquit, ſua natura inſipida & fatua, ſplendidum conuiuium incredibili epularum & ferculorum varietate inſtruxit: ita nos ait ex vna ſacramentaria fatuitate omnia iſta argumenta concinnaſſe, & rationes alioqui inſipidas magna arte & induſtria, vt ad palatum facerent, condiuiſſe. Hæc ille, vt ſibi quidem viſus eſt, pulchrè ac ſuauiter. Sed quidquid eſt, noſtra iſta ſuilla caro, neſcio quo infortunio, incidit in fatuum & imperitum coquum, qui omnia non condiret, ſed conſpueret: nec artificioſè incideret, ſed inclementer & turpiter laceraret. Neque id ſanè mirum: quamuis enim vnus eſſet Archimagirus, tamen tot erant operæ, tot manus, tot lixæ, tot calones, tanti fumi, tantum fuliginis, tantum confuſionis in culina, vt nihil potuerit rectè atque ordine adminiſtrari. Gardinerus autem ipſe, ſi fortè quæras quid de illo ſentiam, idem mihi in iſto ſuo libro videtur facere, quod Gyges ille, qui deſcribitur à Platone in libro de Iuſto. Eum enim Plato ait habuiſſe annulum admirandarum virium: cuius palam cùm in volam conuertiſſet, ſtatim illum, cùm eſſet in turba, ita latuiſſe, vt à nemine videri poſſet: tandem vbi auertiſſet ad lucem, repentè fuiſſe conſpicuum: cumq; iſta annuli opportunitate abuteretur, &, quoties vellet, poſſet eſſe ἀόρατος, multa illum & grauia ſcelera perpetraſſe. Eadem omninò audacia Gardinerus quiduis mentitur, & comminiſcitur: cumq; videt, ſe à nobis & ſolidis rationibus, & diuinarum Scripturarum teſtimonijs, & Patrum ſententijs oppugnari, ſtatim conuertit palam, abdit ſe in nubem inaniſſimarum fictionum, vtq; ipſe putat, ambulat ἀόρατος. Quicquid enim à nobis veriſſimè obijcitur de veritate humanæ naturæ in Chriſto, id omne ſperat vno verbulo refelli poſſe, ſi dicat, Deum eſſe omnipotentem, & corpus non niſi ἀόρατον eſſe in Euchariſtia. Deinde hoc commento armatus & tectus, nihil eſt quod vereatur ementiri. Cùm enim Gordios iſtos nodos non poſſit arte diſſoluere, tamen non dubitat ſe poſſe illos iſta ſecuri ſaltem ruſticè incidere. Verùm, vt redeamus ad hoſpitem Chalcidenſem, iſte noſter quantumuis ornet, fingat, pingat, poliat, variè proponat, & multipliciter coloret argumenta ſua, omnia tamen ad extremum ad ſylueſtrem illam, & inſulſam, & fatuam ſuem redeunt, Tranſubſtantiationem. Ex illa enim inſipida & putri carne, elegantes coqui nobis Adorationes, Oblationes, Reſeruationes, Concomitantias, Diſtractiones corporis Chriſti, Nundinationes Miſſarum, Indiuidua vaga, Accidentia ſine ſubiecto, & alia infinita portenta, & inſuauiſſima fercula pepererunt. Gardinerus ergò iſtam facetiam ſine vlla magna iactura potuiſſet ſibi retinere. Adhæc non dubito eſſe complures, & eoſdem pios, & à Regno Dei non alienos viros, qui longè conſultius arbitrentur, vt operam noſtram ad rectum vſum Euchariſtiæ, quàm ad iſtas de eius natura & conſtitutione altercationes & rixas conferamus. Ibi enim poſſe eſſe vberrimum fructum: hic multa eſſe incōmoda. Illis ego libentiſſimè ſuffragarer: ſemper enim fui, ſi quis alius, ab ineunte ætate ſtudioſiſſimus pacis: niſi viderem rerum ignotarum nullum eſſe poſſe rectum vſum: & dogma iſtud de Euchariſtia perperam intellectum, fontem & caput eſſe turpiſſimorum errorum, & innumerabilium ſuperſtitionum. Itaq; ea maximè cauſa ad hanc diſputionem me pertraxit, quòd ſperarem, omni hoc negotio verè & commodè intellecto, fructum deinceps ex Euchariſtia vberrimum eſſe ad pios homines rediturum.

Sed obijcient, oportere probos viros in huiuſmodi controuerſijs, non aſperè, acerbè, truculenter, ſed placidè, benignè, humaniter inter ſe diſputare: me autem in hoc libro aduerſarium meum non ſemel liberiùs, & acrius pupugiſſe. Sed iſti meminiſſe debent, non ſemper eodem modo agendum eſſe cum omnibus. Nam ſi qui ſunt, qui mero tantùm & ſimplici errore abducantur, & quamuis veræ doctrinæ non ſtatim aſſentiantur, tamen rectè monentes nō contemnant, nec veritatem Dei petulanter conculcent, aut contumelioſè inſectentur, vt uideantur lenitate uerborum, quaſi oleo quodam

posse sanari, illi mollius & humanius tractandi sunt. Ita enim Christus ipse & cum Apostolis errantibus, & cum simplici turba sese gessit: & in Prophetis saepe Spiritus sanctus multitudinem simpliciter errantem ad hunc modum castigauit. Contrà autem, qui sanam doctrinam, vt Petrus ait, audire non sustinent, & non tantùm maledicta atrocissima iaciunt in veritatem Dei, verùm etiam eius professores ferro & flamma crudelissimè persequuntur, & Euangelium Iesu Christi mendacijs suis, quae ipsi sciant & videant esse mendacia ad fraudem & nequitiam comparata, adulterant, & opprimunt, & omnibus modis cursum veritatis impediunt, idque perspicuum sit, illos opum tantùm suarum, & malè conciliatae dignitatis causa facere, quas ad lucem Euangelij videant venire in periculum, & semel, iterum, tertio amicè & fraternè admonitos, pijs adhortationibus & consilijs Spiritus sancti semper impudenti & meretricea fronte restitisse: de huiusmodi, inquam, hominibus etsi quàm diu manent in hac vita, non debemus facilè desperare, tamen è diuerso sperare vix possumus, animos ita duros & saxeos molli aliquo & vsitato reprehensionis genere domari posse. Itaque Deus ipse, quo nihil alioqui potest esse benignius, aut mitius, tamen interdum cum Israelitis suis agit seuerius, illosque duram ceruicem, & ferream frontem habere dicit: & aliquando etiam, quò magis illorum scelera exaggeret, ne ab obscoenis quidem vocibus & descriptionibus abstinet. Ita Ioannes Pharisaeos & Scribas, illos etiam, qui vitiò accesserant ad Baptismum, appellauit stirpem & progeniem viperarum: ita eosdem illos Christus: ita Paulus pseudoapostolos grauissimè exagitauit: eosque modò homines amantes sui, modò malas operas, modò cultores ventris, modò Concisionem, modò Canes, modò inimicos crucis Christi appellauit. Veniat tibi, quaeso, in mentem, pie Lector, quemadmodum Gardinerus iste per omnem vitam sese gesserit. Primùm Henrico Regi, eius nominis octauo, in optima causa, nimirum in ejcienda ex ea insula Paparum tyrannide ab initio, quantum ausus est, restitit: postea tamen retinendi honoris causa pertinaciam illam suam molliter inflexit, & succubuit, & Papam suum omnibus machinis oppugnauit. Postea sub sanctissimo Rege Eduardo instaurandae Religioni incredibili audacia & contumacia sese opposuit: & quamuis varijs conflictationibus, & scriptis à Reuerendissimo viro D. Thoma Crammero, Archiepiscopo Cantuariensi victus & confutatus, nunquam tamen cedere voluit: imò in sanctum & mitissimum illum virum semper implacabili odio ferebatur. At iam vterque vita functus est. De Gardineri morte nihil dicam, sed hoc de Crammero possum affirmare, quòd in vera fide & sancta confessione occubuerit, & constantissimè inter medios ignes testimonium Christo sua dixerit: quique calamitate sua grauissimum dolorem attulerat pijs omnibus, eosdem patientia & constantia sua incredibiliter confirmauit. Nihil ergo à me praeter decorum, aut alienum factum arbitror, si istum hominem ita virulentum, & ad omnem veritatem, etiam reclamante conscientia, obfirmatum, interdum liberius acceperim. Qua tamen in re si mea scripta ad eius maledicta conferas, non dubito, quin indicaturus sis me nimis parcè ac molliter me gessisse. Adde etiam, me non illum primùm prouocasse, sed tantùm maledicenti respondisse: &, si qua fortè aspersa sunt paulò acerbiora conuitia, ea non tam ferre, quàm referre voluisse. Neque sanè id egi, vt animo meo in ea re morem gererem, sed vt omnes intelligerent, à quali patrono, & quibus artibus nostrae causae veritas oppugnetur. Vides ergo, spero, pie Lector, non tantùm licuisse mihi, sed etiam oportuisse me cum petulanti & praefracto aduersario aliquanto seuerius & liberius agere. Quoniam tamē homo sum, & id hominum scriptis tribui nefas est, quod solis conuenit diuinis literis, vt prorsus omni errore vacent, si quando mihi Gardineri importunitas plus aequo bilem commouerit, aut sicubi ego fortè videar ardentius & vehementius respondisse, id oro te, vt mihi pro tua pietate clementer ignoscas. Quòd autem illum perpetuò ferè appello Inconstantium, id equidem non conuitiandi causa, aut studio maledicendi feci. Sed cùm ille in eodem libro, quē edidit, nomen suū dissimulasset, & sese falsò, atque arroganter appellasset Constantium, putaui, vt olim asino Cumano Leoninam pellem, ita huic glorioso militi istam laruam detrahendam esse, & illam tantam ferociam atque insolentiam aliqua esse ratione minuendam. Nam in illo, Deum immortalem, quod vnquam fuit vestigium constantiae? An enim ista cuiquam sano constantis hominis facta videri possunt, modò Papam publicè, priuatimque, & concionibus, & scriptis abiurare, modò ad eundem accedere supplicem, & ab illo pacem & veniam precari: modò in illis verbis Christi, Hoc est corpus meum, panem ostendi dicere, modò aliud nescio quod vagum, & inauditum, & inuisum Indiuiduum quaerere: modò Missam priuatam, & alia multa superstitiosa scripto suo, quod ille sub Eduardo Rege fecit, condemnare, modò eadem omnia repetere, & comprobare: easdem nuptias modò irritas & iniustas, modò mutatis tantùm ventis legitimas & iustas pronuntiare? Quare id ego pro meo iure mihi fecisse videor, vt illum, non quemadmodum ipse sine vlla iusta causa appellauit, sed ex perpetua eius vitae consuetudine & ratione appellarem Inconstantium. Postremò si qua sunt in illis, quae ego ex Gardineri libro recitaui, ita perplexa, & obscura, vt aut nullus ex eis, aut nō satis congruus sensus possit elici, id mihi vitio vertere nemo debet, quasi eius orationem de industria & malitiosè corruperim, Deus meliora. Non ego vnquam didici audere tantùm in scriptis alienis. Quicquid est vitium, aut scriptoris fuit, aut typographi. Ego enim nunquam discessi ab exemplari. Verba aūt omnia Gardineri interdum non adscripsi, ne nimis prolixus essem: interdum scripsi, ne quis ea me finxisse arbitraretur: ita sunt saepe obscura, saepe sibi ipsis contraria. Si qua sunt alia, quae me oportuerit excusare, ea ego, pie Lector, prudentiae & aequitati tuae permitto. Hoc tantùm praeterea à te peto, vt librum istum attentè legas: ita enim non dubito, te totam istam controuersiam facilè & perspicuè esse intellecturum, & ita intellecturum, vt nullis sophismatis, aut tenebris aduersariorum possis postea perturbari. Deinde hac re tota bene explorata, & cognita, hortor te, atque obtestor per Iesum Christum, cuius hic passionis & mortis, quam tua causa subire voluit, memoria renouatur, vt hoc Sacramento benè & piè vtaris. Parui enim refert rem istam omnem intellexisse, si vel eam recipere nolis, & negligas, vel ea indignè accipiendo abutaris. Ita enim nobis expetenda est notitia rerum diuinarum, vt ea, quae nouimus, possimus vita & moribus explicare. Vale, pie Lector, & Religionem Iesu Christi, qua vna salus tua vniuersa nititur, non ex inuentis hominum, sed ex vno verbo Dei metire, & retine. Tiguri,

Cal. Martij. Anno 1559.

D. PETRI MARTYRIS VERMILII FLORENTINI ANALYSIS LIBRI DE EVcharistia contra Gardinerum.

ES Eucharistica, quâtenus eam nobis Dominus tradidit, cùm facilis, tũ simplex est cognitu. Hæc si diuina- B rum literarum arbitrio sensuque tractaretur, habereturque humanæ ratio naturæ Christi atque Sacramenti receptæ definitionis, in ea uel intelligenda uel tractanda nihil planè laboraretur. Sed contentione atque aduersariorum contigit importunitate, vt iam cæco labyrintho quodam impeditior euaserit, parumque absit, quin altercando ueritatem amiserimus. Illi enim, ut sen- C tentiæ orthodoxæ & præcipuæ non concedant, imò præ illa quibuscunque modis prodigiosa inuenta sua tueantur, omne genus fuci, cauillationum atque imposturæ adhibuerunt. Proinde cùm à me hisce diebus captiosum & sophismatum, quibus utuntur, consertissimis acieb. sedulo occurreretur, & ea qua potui diligentia responderetur, uolumen propemodum in immensum creuit. Veritus ergo, ne pij homines lectione admodum prolixa nimis fati- D gati redeant item incerti atque antea fuerint, quàm ad meum librum euoluendum accederent, (nam rationibus vtrinque auditis, ijsque subinde recentibus ac nouis, fieri non potest, quin succedentia præteritorum memoriam obscurent, aut tantùm non obliterent) statui quadam epitome uel resolutione (quam Græci ἀνάλυσιν vocant) rem ipsam sub oculos totã ponere, ut lecturi mea, quique illa uel nunc legunt, uel iam perlegerunt, in promptu & ad manus E habeant certa quædam capita non minus dilucida quàm breuia, ad quæ disputationis iam æditæ, cùm argumenta tum etiam responsa facilè referre queant. Id verò, ni fallor, eius disceptationis lectoribus non minus adiumento erit quàm nautis, dum per altum mare huc & illuc iactantur, incerti cynosuræ aspectus. Quod itaque à me bono amicoque fit animo, uelim omnes bonos & pios in bonam partem accipere, methodumque à me sic excogitatam quam- F attentissimè considerare, ac deinde ex verbo Dei de illa sententiam candidè ferre. Sed pluribus nolo præfari, cùm in epitome consectanda sit breuitas quàmmaximè.

VERBA COENAE ACCIPIENda esse tropicè.

PRimùm quidem in Sacramento Eucharistiæ panem & uinum, (quo Diuinæ literæ, Patres ac sensus ibi verè adesse testantur) G corporis & sanguinis Domini signa esse affirmamus: non utique prophana vel vulgaria, sed quemadmodum in cæteris mysterijs assignari consueuerunt.

Aduersarij nostri è diuerso corpus & sanguinem Christi propriè ac verè illa esse prædicant. Rogamus qui sciant: Quoniã, inquiunt, Christus dixit: HOC EST CORPVS MEVM. At nos dictum seruatoris nostri ea loquendi formula seu tropi genere interpretamur, quòd in Sacramentis præsertim signa, rerum ipsarum, quæ significantur, vocabulis appellari soleant. Nostræ huic sententiæ illi refragantur, aiuntque, Christi verba nõ tropica, sed propria omnino & simplicia esse.

1 A nobis obijcitur, nullam esse certam rationem ex Euangelica historia, quæ verba illa simpliciter intelligenda conuincat. Nam cùm cœna Domini à Matthæo, Marco, Luca & Paulo explicatur, ibi permulti deprehenduntur tropi. Calix dicitur nouum Testamentum, nec ipsum tamen poculum, nec is qui in eo continetur liquor, est re ipsa testamentum.

2 Indignè sumentes affirmantur iudicium sibi ipsis edere ac bibere: at propriè iudicium nec edi nec bibi potest.

3 Est verò longè alienum à corpore Domini, vt verè comedatur, quia nefas est, omnino ipsũ frangi, dentibus commoli atque dissolui.

4 Dixit Seruator noster, cùm eidem mensę accubuisset, vehementer se desiderasse, illud pascha vnà cum discipulis manducare. Nemo verò ignorat, nõ ipsum Pesach, id est Domini transitum, sed agnum, qui vt eius symbolum adhibebatur, in ea solennitate fuisse comedi solitũ.

5 Quoties, inquit in epistola ad Corinth. priore, biberitis hoc poculum. Num poculum, an non potiùs quod in eo est infusum, haurimus? Paulus itaq; tropo quàm vsitatissimo est locutus. Quamobrem in cœna Domini referenda, cùm Spiritus Sancti scribæ permultis orationibus tropicis fuerint vsi, & id de quo agimus, nempe HOC EST CORPVS MEVM, figurato sermone ab eis fuisse dictum quid prohibet?

6 Mitto alias permultas diuinarum literarum sententias, quas ab omnibus piè sentientibus per tropos constat exponi. Etenim si velim eas commemorare, iam non epitome, sed iustus liber esset conscribendus. Cum itaque hanc nostram sententiam sic interpretamur, nihil nouum, vel à Scripturis alienum comminiscimur.

7 Quòd verba, quæ apud Paulum & Lucam de calice scribuntur, tropicè sint enunciata, vt iam docuimus, nemine inficias ire meritò posse, quis attentus lector non videat? vnde qui scripserunt, Matthæus & Marcus, de eadem re, tropicè accipienda erunt, nisi quis neget, priora ex posterioribus esse exponenda: scripsisse verò Paulum & Lucã post Matthæum & Marcum, nemo ambiget.

8 Atqui nec quod Matthæus & Marcus de san-

goine tradunt, vt simpliciter dictum iotelligi A potest: ita scribunt illi, ὅπερ ἐστὶ τὸ αἷμά μου. Iam verò quid Pronomen τοῦ aliud referre potest qoàm poculom: siquidem illud Christus & manibus acceepisse, & Apostolis dedisse commemorator.

Nec Lneas & Paulus aliod asserunt, cùm dixisse Christum tradunt, Hic calix noonm testameotum est. Poculum antem quis aosit docere propriè sanguinē esse? Expendantur ergo verba Matthæi & Marci ex vna parte, & ex altera Lucæ & Pauli rectè, & oegetur tropus si posit. B

9 Ipsi adoersarij, etsi præoptant inseruire potius opioiooi suę qnàm veritati, verba Domini tameo absque troporum admioiculo ioterpretari non possuot. Ostenso qoippe Sacramento Eocharistiæ, non licere ipsis de eo toto pronuntiare, Hoc est corpus meum. Pudeat ergo, nos eius criminis reprehendere, cnius ipsi accosari iure & meritò possunt. Ipsa porrò Sacramenti definitio, quòd sacræ rei sit signum, & gratiæ, quæ oon videtur, visibilis forma: nostram sententiam maximè propugnat. Efficitur enim ex C ea poblicè recepta definitione, ea quæ in Eucharistia videntur, corporis & sanguinis Domini signa esse, nisi velimus ipsam Eucharistiam ex albo Sacramentorum expungere.

10 Nee verò aliter expooi queoot formulæ dicendi, qnibos diuina Scriptura vtitur, eùm de parte sacramenti aspectabili rem ipsam, qnæ significator, pronontiat. Circumcisio enim qnî fœdus Domini vocaretur, nisi eam signū ipsius D esse dixerimus. Paulus huius sententiæ est anthor, qni circnmcisionem σφραγῖδα, id est sigillum vel signum iustitiæ per fidem adeptæ appellat. Baptismos qooque regenerationis lauacrum dicitur. Et agnus in veteri Testamento, sicut antea demōstrauimus, Pesach vocabatur.

11 Aceedont & Patres, qui non semel disertis verbis tradunt, Christum soi corporis signom dedisse: figuram dedisse: eorpus suum repræseotasse: typum & ἀντίτυπα esse illa, qoæ à nobis E videotnr, corporis & sanguinis Domioi, Cypriaoos, Cyrillus, Aogustinus, Gelasius, & Theodoretos quàmapertissimè doeent, ista signa voeabolo rerum significatarum nuncupari. Cùm ergo Diuinæ literæ in hoc Sacramento tradendo tropos admittant, eos ipsa natura Sacramentorum exigat, Patresque manifestissimè recipiant, nos, quòd vtamur tropica ioterpretatione in verbis Domini exponendis, accusabimnr? F

Allatæ iam rationes tantum apud nonnullos valuerunt (quæ est vis veritatis) aduersariorum, vt ea quæ in hoc Sacramento sensibus obnia fiunt, nimirum panem & vinum, signa eorporis & saoguinis Christi esse fateantnr: hac tamen lege, vt significatas res in sese præsentes habeant. Sed hoc à vero longè alienissimū esse permultis ratiooibus ostenditnr.

VERBORVM CHRISTI TROpus non exigit corporis & sanguinis eius realem substantialémue præsentiam. G

1 Primùm Scripturæ diuioæ tradunt, Christum quò ad homanam naturam hioc abijsse: eins in cœlum ascensionem, vt in articulo fidei cootinetur, statuuot. Asserunt, Christom dixisse, oos eum oon semper nobiscnm habituros, verùm oportere cœlom vsq; ad extremū diem illom contioere, vt inde tandem ad iudicandom veniat.

Deiode noo eonneoit humano corpori, vt 2 sit eodem tempore in multis locis: nec etiam concedi potest, vt præsens sit in mondo citra locum. Pugnant enim hæc omoioo cum definitione humani corporis. Nisi velimos verum Christo adimere corpus, eauendom ne illud in multis locis vel diffusum, vel pręsens simul esse affirmemos.

Ne id qnidem angelorum, vt ita dicam, esseo- 3 tia habet, qnæ mole corporis priuatur, vt eodē tempore simnl diuersis in locis esse posit.

Quin & ipsa Dei oatura, si esset corporea, 4 handquaqnam euitare posit, quin & partitionem & definitionem admitteret. Hæc porrò cùm ita sint, qoemadmodom plenissimè Patres attestantur, omnino effieitur, vt Christi corpus ijs adiunctis atq; proprietatibus sit obnoxium.

Nec ipsa postulat Sacramentorum natnra, 5 vt res significatas vel sibi cohærentes habeant, vel eas in seipsis contineant. An in circumcisione diuinum fœdus claudebatnr? Sanè præterierat, & cnm patribus initum soerat, antequam Abrahamo præciperetur circumcisio: & si quid eios fœderis extabat, id totnm in mente diuina & fidelium animis retinebatur, in carne verò non ipsum, sed eius signum à Deo mandatum gestabatur. Agnus item paschalis traositū Domini reipsa in seipso oon claudebat. Quis etiam diceret sanę mentis, carnem & sanguinem Domini vel in aqua deserti, vel in manna clausa fuisse, & in aqua Baptismi Spiritom & gratiam inuisibiliter delitescere? Quod si certis Sacrameotis noo tribuitur, & quidem ex eorum natura, vt res præsentes habeant, vel sibi eohęrentes, vel in ipsis clausas: nec de Eucharistia aliter statuare debemus, si nobis eius ratio & proprietas cum cæteris Sacramentis constare debet, maximè verò cum de causa præsenti verbū Dei nihil eiusmodi tradiderit.

Præterea cùm Paulus ad. Corinthios priori 6 scribat, veteres nobiscum eundem cibum spiritoalem comedisse, & eundem spiritualem potū nobiscnm bibisse: Caroem verò & sanguioem Christi handqoaquā præsentia habuerint, eùm nondom extarent: isti verò in Eucharistia pręsentia hæc statnant: seqnitur sanè, non esse nobis eadem saeramenta com veteribus, contra Pauli sententiam. Symbolis minimè conoeniunt. Manna enim illi & aqoam: nos verò panem & vinum habemus. Rebus iam significatis sunt diuersa: qnia illi res significatas absentes, vtpote futuras fide percipiebant: hi verò res cū syibolis præsentes se percipere dicont. Nullum porrò maius discrimen in his Sacramentis excogitari potest, qnàm cùm signis, tum rebus significatis dissidere. Quin ergo potiùs cū Paulo dicamus, rebus significatis veterum Saeramenta

menta cum nostris eadem esse, quanquam si- A
gna sint diuersa, & eodem modo, nempe fide & spiritu à nobis & illis percipi. Illi enim carnē & sanguinem Christi, vt pro salute nostra danda erant, fide percipiebant: nos verò vt iam data fide & Spiritu complectimur.

7 Euitari quoque non posset, quin tam impij quàm pij carnem & sanguinem Domini comederent & biberent, si aduersariorum admitteretur sententia. Id quod apertè refellit Christus author Sacramentorum in Euangelio Ioannis B
6. vbi carnem & sanguinem suum bibi fide & comedi, ait. Fide ergo cum impij destituantur, & à Christo alieni, quam communionem quæso habent cum carne & sanguine Christi? Symbola sanè tantùm ore percipere valent, & ad ipsorum quidem condemnationem: siquidem neque Christus est in eis, neque in Christu ipsi manent.

8 Rogandi sunt etiam isti, qui statuunt in hoc Sacramento Domini sanguinem præsentem adesse, qua ratione, quoue colore sacrificium, vt C
vocant, suum ausint incruentū appellare? Profectò si Domini sanguinem (vt Chrysostomus hyperbolicè scripsit) è latere Domini fluentem in suo calice volunt excipi, enitantur quantum volunt, sciunt & possunt, quin cruentū potum hauriant, nunquam efficient.

9 Est verò illa pugnantium natura, ut de eodem subiecto nunquam simul, hoc est, eodem tempore affirmari possint. Quamobrē Christi cor- D
pus cum sursum tum deorsum, visibile & inuisibile, vnum & multa, mortale simul & immortale, fractum & integrum simul esse non potest. Hanc rationem nobis non finximus, sed sumpsimus à Christo, Angelis, Apostolis, Patribus, & ipsa natura. Contestàtur enim hi omnes, hæc nequaquā simul esse posse. Porrò longum esset referre, quot in locis & scriptis suis Patres hanc Domini secundū carnē absentiam asseruerint.

10 Quasi verò hæc ab istis iactata & propugna- E
ta præsentia carnis & sanguinis Domini in Eucharistia, dum ipsa peragitur, vel maiorem, vel præstantiorem, vel vllam aliam posit afferre vtilitatem, quam non ex perceptione spirituali, quæ, vti diximus, fide ac mente peragitur.

11 Illud postremò quærimus ab aduersarijs nostris, An corpus Domini absq; sanguine in pane, & sanguinē in vino absq; corpore statuant. Hoc si dicant, Christi naturam humanam per duas mysterij partes distrahunt, quod citra no- F
pietatem committi non potest, cùm sanguis & corpus in natura humana Christi coniunctione perpetua sunt vnita. Sin verò dixerint, ea simul esse, ac tuas nescio quas cōcomitantias finxerint, id saltem effugere non poterunt, quin corpus Christi non congeminent, totum videlicet sub vino, totumque sub pane, seu quemadmodum volūt, sub eorum accidentibus constituentes.

12 Accedit postremò verbis Christi, minus quàm G
sit in partibus. Sacramenti de illis pronuntiari, cùm de pane solum corpus, & de vino tantummodo sanguinem prædicent.

Hæc præcipua & summa sunt capita, quæ in libro meæ confessionis contra Gardinerū continentur, quoad nostræ partis argumenta & cōfirmationes attinet. Nunc verò id reliquum est, vt nonnulla dicta seu certas quasdam sententias candido lectori proponam, ex quibus non tantùm argumēta nostra propemodum omnia deducuntur: verùm etiam rationes aduersariorum facilè dissolui possunt. atque tota hæc disceptatio tum dilucida, tum facilis euadet.

Christvs in Sacra cœna panem ipsum 1
corpus suum, & vinum ipsum sanguinem suum appellauit. Qui fit, quòd verba eius, Hoc est corpvs mevm, simpliciter & absque tropo accipi nequeant, siquidem nec panis nec vinum propriè ac verè corpus & sanguis Christi esse possunt.

Hęc verba, Hoc est corpvs mevm, 2
& hic est sangvis mevs, tropicę sunt dicendi formulę, quibus Dominus ea, quæ significātur, de symbolis externis pronunciauit.

Edere carnem seu corpus Christi, & bibere 3
eius sanguinem, est credere hæc pro nobis in pretium redemptionis fuisse data, & istis, quæ pro nobis in cruce sublata fuerunt, coniungi.

Christi natura humana, ab ascensu in cœlum 4
vsque ad extremum eius aduentum, quo Mundum iudicabit, nusquā alibi est quàm in cœlis.

In Eucharistiæ fideli sumptione corpori & 5
sanguini Christi non tantùm animo seu mente per fidem copulamur, sed Spiritus gratię & virtutis Domini nostri participes euadimus, non sanè vi operis, sed ex ipsius bonitate ac fideli promissione, cui fidelem assensum communicando præbemus.

Impij homines ipsam Christi carnem & sanguinem haudquaquam comedunt & bibunt, 6
nisi quatenus externa signę, panem inquam & vinum, quæ suo quodam modo sunt & dicuntur corpus & sanguis Christi, vsurpant.

Christo non minus iungimur in Baptismo, 7
quàm Eucharistia: quare par vtrobique illius præsentia & perceptio nimirum spiritualis ponenda est.

Patres in veteri Testamento corpus & san- 8
guinem Christi, quo ad rem ipsam attinet, non secus ac nos edebant ac bibebant.

In Sacra cœna fideles corpus & sanguinem 9
Domini verè sumunt, at spiritualiter, hoc est, fide, quo ad modum atque animum.

Corpora nostra corpore ac sanguine Christi 10
suo quodam modo aluntur, & ad æternam vitam instaurantur.

Nos ipsi fideli participatione cœnæ Domini 11
quodam genere spiritualis mutationis in corpus Christi cimur, & propemodum transelementamur.

Per incarnationem filij Dei carne & sangui- 12
ne cum eo communicamus, quandoquidem natura nostra verè ab eo assumpta creditur. Et vicissim dum cōmunicando fide amplectimur corpus eius & sanguinem, quæ pro nobis in mortem data sunt, eorum spiritualiter efficimur participes.

13 Sermo diuinarum literarum vel auditus vel lectus, quatenus à nobis fide recipitur, corpus Christi est, & panis, quo animi nostri nutriūtor. A

14 Cœtus credentium est corpus Christi, cuius ipse caput & nos etiam membra cum sumus, tum dicimur.

15 Pauperes & oppresſi pro Christi nomine sunt eius corpus. Hinc illa vox Paulo, Quid me persequeris?

16 Miracula interdum circa Eucharistiæ symbola edita, neq; transubstātiationem elementorū B eius, neque præsentiam corporis realem & substantialem (vt ita dixerim) probant.

17 Corpus Christi spiritualiter adesse communicantibus, non significat inuisibiliter quidem, sed tamen propriè adesse, vt Papistæ dicunt: sed quòd fidei nostræ ac spiritui præsens fiat non secus atque mors illius, quam verè credimus. Et bona futuræ vitæ, quæ spe certissima expectamus, quarum rerum præsentia tantùm ad fidem & spiritum nostrum referri potest. C

18 Aduersarij, qui de sua consecratione panis & vini tam multa loquuntur, an precibus, an verbis ea perficiatur, expedire non possunt.

A In Eucharistia nullum aliud sacrificium ad- 19
mittimus quàm gratiarum actionis, precum, & nostri ipsorum oblationis. hæc verò non tantùm à ministro, sed etiam à plebe communicante afferri.

Sacrificium item ibi esse damus, quatenus 20
veri sacrificij commemoratio ibi fit, & Sacramenta, id est externa symbola quæ proponuntur, eiusdē veri sacrificij signa sunt, & illud communicantibus ex instituto Domini referunt.

B Quas iam commemoraui sententias, prudēs & candidus lector mei libri, in eo deprehendet non tantùm fuisse tractatas, imò etiam multis cùm Scripturæ tum Patrum testimonijs confirmatas. Quare si ei cordi fuerit, totam istam controuersiam, ceu in tabella quadam ob oculos habere perspicuè & dilucidè quodammodò pictam, sententias hasce cùm primis, deinde rationes, quas in hac Epitome attuli, cogitatione attenta frequentique repetitione faciat sibi C quàm familiarissimas. Nam & inde, vt spero, & proficiet, nec eum operæ collocatæ vnquam pœnitebit.

FINIS ANALYSIS.

TOTIVS OPERIS HVIVS IN QVATVOR LOCOS DISTINCTIO.

LOCVS PRIMVS

Defensionem rationum nostrarum aduersus Gardineri confutationes complectitur.

I I.

Quasdam regulas tuetur, quas author in sua tractatione de Eucharistia olim ediderat.

I I I.

Eas responsiones propugnat, quib. nos aduersariorū argumenta in hac disputatione diluere consueuimus.

I I I I.

Iustas verasque interpretationes certorum locorum asserit, quos ex Patrib. Gardinerus cū suis pro se attulit.

PETRI MARTYRIS

DEFENSIONIS AD GARDINE RVM DE EVCHARISTIA

LOCVS I. IN ORDINE PRÆCEDENTIVM VII.

OBIECTVM I.

Christus ascendit ad cœlos, sedet ad dextram Dei patris omnipotentis, inde venturus est iudicare viuos & mortuos: ergo secundum humanam naturam, qua ascendit, iam non est in terris, nec erit, ante secundum eius aduentum.

GARDINERVS.

FATETVR Christum euicta morte naturam humanam in cœlum evexisse, vbi Deus & homo ad dextram patris sedeat, vnde sit venturus ad iudicandum viuos & mortuos. Quod sanè cùm eius voluntate sit factum, eadem contendit effici, vt illa sede maiestatis non relicta, corpore ac sanguine suo Eucharistiæ sacramento adsit, re ipsa, verè ac inuisibiliter: non significatiuè, aut figura, quod ratione comprehendatur, sed substantia, quod sola fides intelligat. Quæ singula, quia consentiunt cum eius voluntate scripturis testata, non debent videri cum eius potentia infinita pugnare. Quia esse in cœlo, & esse in sacramento, mutua contradictione haud se premunt, cùm solo existendi modo distinguantur.

MARTYR.

QVOD maximè dubiū est, & confirmandum fuit, vt certum & probatum sumit. Sed cùm sophista sit, non debuit à sophistarum more discedere. Si hæc voluntas Christi consignata est, vt accipis tibi, diuinis literis, cur verba ipsa è codice sacro in primis non profers, quæ species panis & vini aspectabiles commemorent, quæ accidentia, vt dicitis, absque subiecto narrent, quæ sub illis inuisibilē corporis & sanguinis Christi præsentiam ipsa re atq; secundum substantiam testentur? Hoc sane, priusquam progredereris vlterius, præstandum fuit. Cumque à verborum Dei testimonijs res tota pendeat, & ipse dixeris diuinis literis hanc voluntatem Christi esse proditam, non rectè neque ordine facis, qui amotis testibus abs te citatis, ad patres, quorum nondum feceras mētionem, deflectas. Quorsum statim Basilij, & Chrysostomi liturgias depromis? Quorsum Chrysostomi complures sententias producis? Cur ad Ambrosium & Bernhardū te confers? Scripturis potius certandum fuit, præsertim cū scias, nos illis vnicè niti, solis illis authoritatem summam tribuere, illis tantùm nostram fidem obstrictam habere.

Nō est scripturis deserti ad patres cō cedendum.

Sed hæreticis ignoscendū est, qui, vt ait Tertullianus in libro de Resurrectione carnis, ex cōscientia infirmitatis nunquam ordinariè tractant. Et mox in eodem libro: Hæretici, si de scripturis solis suas quæstiones sistant, stare nō poterunt. Hoc illud est, cur à vobis adeò statim declinentur sacræ literæ. Ad patres itur, & ad Ecclesiæ, vt ipsi appellatis, canones & decreta, quasi dogmatum vestrorum veritas magis ibi, quàm in verbo Dei contineatur.

Tertullianus, Hæretici, si scripturis tantū agatur, nō possunt consistere

Quòd autem inquis, figurā ac significationē sacramenti ratione ipsa comprehendi, vt falsum non dabimus. Nam cum figura sit ex illis rebus, quæ ad aliud referuntur, eam profectò nemo cognoscet, nisi qui rem significatam norit. Quis verò est mortalium, qui naturali ratione D assequatur, Christi corpus ad nostra eluēda scelera in crucem fuisse actum, & sanguine ipsius Dei electos expiari: atque illo sacrificio lectissimo credentes à Deo in gratiam recipi: deinde nos corporis Christi membra, victimā illā fide perceptam pro spirituali cibo et potu habere, quibus ad cœlestem & æternam vitam feliciter vegetemur? Et denique ipsam Ecclesiam, quæ corpus Christi est, ita ex diuersis mortalium generibus conflari, dum spiritus à capi- E te Christo per diuersas iuncturas & compagines ministratur, vt panis ex innumeris granis, & vinum ex multis acinis & botris constat? Hæc autem omnia Eucharistiæ sacramento exprimuntur. Quæ omnia de te libenter audierim, vtrum humana ratione an fide percipiantur. Ista, inquam, si fide noscuntur, vt non ambigo te fassurum, quî potest eorum figura vel signum ratione humana cognosci? Relatiuum, vt ita dixerim, nullum est, quod, eius termino F ignorato, queat intelligi. Dicas eadem opera sacra Biblia, quia diuinarum rerum sunt signa, humana ratione posse cognosci. At non ita Christus docuit: qui cum verba hæc cœlestia proferret, Qui habet, inquit, aures audiendi, audiat. Et Paulus instruebat Corinthios, animalē hominē ea, quæ Dei sunt, non percipere: imò ne posse quidē. Nam vtut qui huiusmodi sunt, verba Dei audiant, & sacros libros inspectent, quos diuinarum rerum signa esse ne- G gari nō potest, nihil tamē assequentur. Nā quoad spiritu nō adducuntur, vt credant, videntes non vident, & audientes non audiunt, vt Esaiæ vaticinio demonstratum est, quod omnes Euā

Sacramentorū figura nō potest ratione comprehendi.

Mira quæ ab Eucharistia significantur.

Relatiua nō intelliguntur absq; mutua notitia.

Sacrū verbū humana ratione cognosci non potest.

gelistæ non grauati sunt in suis literis citare.

Quæ requirā-tur ad sacramentorum notitiam.

Adhęc tibi compertū credidi, quoniā te adulatores tui iactitant omnia nosse, in sacramentis nō satis esse, collationem signorum ad ipsas res comprehendere significatas, verùm ad hæc requiri, vt constituentis authoritas non ignoretur, & significationis efficacia. Multa sanè reperiuntur, quæ hominum voluntate quippiam referunt: at nos hîc sentimus, Christi Dei & hominis consilio panem & vinum ad tanta mysteria edocenda esse destinata: quod profectò à Dei spiritu, non ab humana ratione hausimus. B

Quæ præter humanam rationē in sacramētis reperiātur.

Credimus prætereà sic à seruatore nostro significationem sacramentorum institutam, vt spiritus sanctus illis ad salutem credentium efficaciter vtatur. Et quemadmodum credimus, Euangelium, sicut Paulus ait, esse Dei potentiam, quia illi credendo per potentiam Dei renouamur, & efficacissimè reficimur, quod vtique de literis ethnicorum nullus pius opinatur: ita sacramentis tribuimus, vt sanctissima organa C sint, quibus spiritus fidem in nobis excitet, atqȝ ad hunc modum salutem & gratiam augeat.

Sacramēta nō ponimus frigida & nuda signa.

Quis hæc dixerit ab humana ratione suggeri? Certè nemo, qui sapiat. At iste nobis conatur semper inuidiam facere, quasi prophana signa & è triuio sumpta inducamus in Ecclesiam, & sacramenta Christi, non nisi frigida signa esse doceamus. Quod quam à nostra sententia sit alienum, non iste quidem non intelligit, sed non vult confiteri.

D Scribit præterea, *Corpus Christi esse quoad substantiam & verè in sacramento, & simul eodem tempore in cælo esse, contradictiones mutuas se non perimere.*

Corpus humanū eodē tēpore non est in multis locis.

Sed hoc tantùm dicit: confirmatio nulla subijcitur, quæ id efficiat. Nos verò pronunciamus, Aliquid esse humanum corpus, atque idem nō esse humanum corpus eodem tempore, cōtradictione quàm euidentissima inter se pugnare. Nisi enim humani corporis natura & definitio funditùs euertatur, fieri non potest, quin suis E proprijs certisque terminis claudatur, vt quod ὀργανικὸν esse oporteat, & habere partes ac membra, quæ iustis & aptis finib. terminentur. quāobrem cum illius natura omninò pugnat, vt per innumera loca fundatur & distrahatur. Cæterùm hac de re infrà latius agetur: nunc id solùm ideo retuli, vt omnes norint, inficiandum, inter hæc, vt iste fingit, nullam interuenire cōtradictionem.

F *Tantùm*, inquit, *hæc à se inuicem distinguuntur existēdi modo.* Quasi nos hîc de modis certemus, non autē de ipsa re atque substantia.

Aduersarij nostri sunt Modistæ.

Ridemur perpetuò ab hoc sophista, quod simus, vt comminiscitur, figuratores: quū ipse multò iustius dici queat Modista, qui per suos existendi varios modos omnem contradictionem amouere se putet à sententia, quam tuetur. At sub manos opus illi non ita commodè procedit: quia humanum corpus, quibuscunque modis & formis existat, seu visibili, seu inuisibili ratione, dū G verè humanum corpus maneat, non est possibile, vt simul & totum in diuersis locis ponatur, vel, ceu natura diuina omnia impleat.

Pr[illegible]eà quod sibi sumit, corpus Christi li-

A cet inuisibile, adesse mysterijs realiter, id quia videt literis diuinis confirmari non posse, liturgias Basilij & Chrysostomi producit, in quibus dicitur: *Attende domine Iesu Christe Deus noster de sanctis tabernaculo tuo, & de throno gloriæ regni tui, et veni ad nos sanctificandos, qui suprà cum patre sedes, & hic inuisibiliter versaris: & dignare potenti manu tua impertiri nobis impollutum corpus tuum, & pretiosum sanguinem, & per nos toti populo. Ecce*, inquit, *duo simul fatentur sanctissimi patres: Christum suprà cum patre sedere, & hic inuisibiliter nobiscum versari.*

Locus ex liturgijs Basilij et Chrysostomi.

B Vrget præterea, quod sequitur in Chrysostomo: *Deinde sacerdos adorat & diaconus in eo, in quo est loco, ter secretè dicens: Deus propitius esto mihi peccatori: & populus similiter vniuersus cum pietate adorant*: quia maximè contra nos putat facere adorationem, vt quæ Christum exigat præsentem. Sed ne tam leuiter debellatum existimet, primùm secum putet, quàm leuib. armis pugnet: deinde intelligat illis eisdem causam nostram C ne tantillum quidem lædi. Vtrunque horum, operam dabo, vt explicetur.

Dubiū est, an liturgiæ illæ reuera sint Basilij & Chrysostomi.

Primùm, quónam, obsecro, argumento euincet, has liturgias firmam solidamque authoritatem obtinuisse, vt non dubitemus, an à Basilio aut Chrysostomo editæ fuerint? Quis nam eorum qui post vtrunque horum, Basilium, inquam, & Chrysostomum vixerunt, harum liturgiarum testimonio est vsus? Certè nullus, quem legerim. Immo dum quæ Grego-D rius Nazianzenus de Basilio prolixè narrat, quæq; in vita Chrysostomi leguntur, excutio, nil sanè reperio de liturgię ordine ab illis vel cōposito, vel restituto. Quod certè si fecissent, non erat tacendum, cum non fuerit vulgare opus liturgias nouas inducere, aut iam receptas immutare. Quis credat, eos, qui vitas eorum diligentissimè sunt persecuti, & gesta illorum lōgè minoris momenti literis consignarunt, hoc tam præclarum & illustre ipsorum factum præ-E terijsse? Præterea huc accedit, non eadem esse harum liturgiarum, quæ circumferuntur, exemplaria. Quæ cum varia sint, quibus credemus? Erasmus ante complures annos illam, quæ Chrysostomo ascribitur, vertit in gratiam episcopi Roffensis: quæ à Græco exemplari, quod nunc habemus, frequentissimè discrepat. Quod magis vt liqueat, non discedendum à loco, qui adducitur, existimaui.

Variāt exemplaria istarum liturgias.

Quod hic noster vertit, *Et veni ad nos sanctificandos*: Erasmus F vertit, *Et veni ad sanctificandos nos*: & quidem rectè cū Græcè legatur: ἐλθὲ εἰς τὸ ἁγιάσαι ἡμᾶς. Habent deinde Gręca: καὶ καταξίωσον τῇ κραταιᾷ σου χειρὶ μεταδοῦναι ἡμῖν τοῦ ἀχράντου σώματός σου, καὶ τοῦ τιμίου αἵματος, καὶ δι' ἡμῶν παντὶ τῷ λαῷ. i. vt reddit etiā Pseudoconstantius, *Et dignare potenti manu tua impartiri nobis impollutum corpus tuum, & pretiosum sanguinem, & per nos toti populo.* Hæc Erasmus ita reddidit: *Et dignos nos redde potenti manu tua, vt participes simus immaculati tui corporis, & pretiosi tui* G *sanguinis, & per nos omnis populus.* Porrò longè aliud est nos potenti manu sua dignos reddere, vt simus participes: atque est, *Dignare impartiri nobis*, &c. cum ibi supplicetur, vt nos dignos faciat participatione: hic verò, vt digne-

tur

tur nobis impartiri. Neque prætexendum est, Erasmum vim orationis Græcæ non tenuisse, cùm eius linguæ fuerit peritissimus. Restat igitur ipsum non idem nobiscum Græcum exemplar habuisse: quòd luculenter, quæ sequuntur demonstrant. Nã de adoratione, quam M. Antonius ilico subijcit ibi haberi, & eius argumento se putat nos conficere, si Erasmo credamus, prorsus fallitur. Non enim ille subdit in liturgia, quam vertit: *Deinde sacerdos adorat, et diaconus in eo in quo est, loco, ter secretò dicens: Deus propitius esto mihi peccatori: & populus similiter vniuersus cum pietate adorant. Sed ad perfectas absolutasque sacerdotis preces hæc adiungit: Sacerdos autem spargit fumum incensi sacris. Declamatio attendamus. Sacerdos eleuat sanctum panem dicens: Sancta sanctis. Chorus dicit: Vnus sanctus, vnus dominus, Iesus Christus in gloria Dei patris. Et mox sacerdos eleuat panẽ dicẽs: Super omnes cælos Deus, & super omnẽ terrã gloria eius effusa est.* Sic habet Erasmi versio: cùm Græcus liber, qui modo circumfertur, quemq; sophista noster nunc obijcit, post illas preces, quæ noster hic nobis opponit, habeat: εἶτα προσκυνεῖ ὁ ἱερεὺς καὶ ὁ διάκονος, ἐν ᾧ εἰσὶ τόπῳ, λέγοντες μυστικῶς τρίς, ὁ θεὸς ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ· καὶ ὁ λαὸς ὁμοίως πάντες μετὰ εὐλαβείας προσκυνοῦσιν. ὅταν δὲ ἴδῃ ὁ διάκονος τὸν ἱερέα ἐκτείνοντα τὰς χεῖρας, καὶ ἁπτόμενον τοῦ ἁγίου ἄρτου πρὸς τὸ ποιῆσαι τὴν ἁγίαν ὕψωσιν, ἐκφωνεῖ, πρόσχωμεν· καὶ ὁ ἱερεύς, ἅγια τοῖς ἁγίοις. Ὁ χορός, εἷς ἅγιος, εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν θεοῦ πατρός, Ἀμήν. Εἶτα ψάλλει ὁ χορὸς τὸ κοινωνικὸν τῆς ἡμέρας, ἢ τοῦ ἁγίου, καὶ ὁ διάκονος ζωννύει τὸ ὠράριον αὐτοῦ σταυροειδῶς, καὶ εἰσέρχεται ἐν δεξιῶν τοῦ ἱερέως κρατοῦντος τὸν ἄρτον, λέγει· μέλισον δέσποτα τὸν ἅγιον ἄρτον.

Quæ iam commemoraui, & quæ mox sequuntur, satis, vt arbitror, indicant prudenti lectori, vt exemplar Erasmi & Græcum, quod nunc in manibus vulgò habetur, discrepent: vtq; hę liturgiæ seu missæ varient: easq; his patribus potius esse asscriptas, quàm ab illis conscriptas, id liquidò testatur, quòd ad finẽ liturgię Chrysostomi habetur: ἡ τοῦ στόματός σου καθάπερ πυρσὸς &c. vsq; ad finem. Ista manifestissimè ostendũt, Chrysostomum de seipso talia noluisse scribere. Quare illarum liturgiarum sententijs aut verbis me non teneri, iure testor.

Atqui vt maximè tenerer, demonstrabo apertissimè ea, quæ in his habentur mysticis libellis, nihil causam adiuuare papisticam: sed nostrę, licet non careant superstitionibus, multum fauere. Atqui ne temere confundam aut misceam ea quæ vertit Erasmus, cum his Græcis quæ habemus, à Græcis auspicabor. In illis statim ab initio legimus, sacerdotem, dum ingreditur templum, preces huiusmodi fundere: Κύριε ἐξαπόστειλον τὴν χεῖρά σου ἐξ ὕψους κατοικητηρίου σου, καὶ ἐνίσχυσόν με. Manũ domini verbis his implorat, quæ de excelso habitaculo ad se corroborandum emittatur, circa ministerium, quod iamiam est aggressurus. Neque per manum domini aliud intelligi potest, quàm vis & potentia spiritus. Quod idcirco dico, ne arbitremur ipsius corporis Christi manum quoad substantiam posci, cum sacramentum nondum certis verbis confectũ habeatur. Quare id, quod inferius ab hoc nostro adducitur, *Et dignare potenti manu tua impartiri nobis impollutum corpus tuum,* &c. nõ sic est accipiendum, quasi manu ipsa Christi corporis præsenti quoad substantiam Eucharistia nobis tradatur. Sed hic est sensus precum, vt vi atq; potentia diuini spiritus habiles reddamur ad
B corpus Christi percipiendum. Quod sanè fieri potest, quamuis Christi corpus realiter non adsit: vt reuera etiam iuxta nostros aduersarios nondum adest, quando sacerdos templum ingreditur, neque adhuc liturgiam est auspicatus.

Deinde cum vinum aqua mixtum in poculo traditur sacerdoti à diacono, is Deum orat ad hunc modũ: πρόσδεξαι κύριε τὴν θυσίαν ταύτην εἰς τὸ ὑπερουράνιόν σου θυσιαστήριον, quib. verbis Deũ orat, vt
C quæ offert, assumat ad supercœleste suũ altare. Credemúsne ob ista, panem & vinum, quod tunc offertur, in cœlum realiter auchi? Nullũ equidem arbitror ita desipere, vt sic existimet. Vt itaq; ista dicuntur in cœlum recipi, quòd illa Deus in conspectu suo habeat grata: ita corpus Christi concedetur ad nos venire, quòd illius, quamuis in cœlo existentis, nos, dum manemus in terra, efficimur per fidem participes. *De corporis Christi descensu ad sacro mysteria.* Et quod dicimus de panis ac vini subleuatione
D ad cœlum, idem credimus de corporis Christi descensu ad sacra mysteria. Nec alia ratione censendum est, in Actis apostolicis dici: non tantum preces, sed etiam eleemosynas Cornelij ascendisse ad conspectum & ad memoriam Dei: nempe quòd illas Deus acceptas & gratas habuerit: haud sanè quòd pecuniæ, panes aut facultates, quas pauperibus dabat, quoad substantiam in cœlum auolarent. Quid igitur mirum si etiam corpus Christi patres dicant ad sa-
E cramenta è cœlo descendere, cùm fide ac spiritu in accipiendis eius sacramentis corpore ac sanguine eius vescamur & instauremur?

Ad hæc aliquanto inferius inducitur sacerdos ad eundem modum orans, vno, duntaxat verbo immutato: Αὐτὸς εὐλόγησον τὴν πρόθεσιν, καὶ πρόσδεξαι αὐτὴν εἰς τὸ ὑπερουράνιόν σου θυσιαστήριον. quod supra us dixerat θυσίαν, hic πρόθεσιν appellat. De his quippe loquitur, quæ tũ apponuntur donis, pane, inquã, & vino. Vbi prudens lector obiter annotabit,
F panem illum & vinum sacrificia nominari, cũ nondum verba cõsecrationis adhibita fuerint: quod eorum causa dico, qui tantum ob id Missam dicunt esse sacrificium, quòd ibi corpus Christi offeratur: cum tamen in his liturgijs multò anteà panis & vinum appellentur sacrificium, quàm per verba consecrationis corpus Christi, vt isti putant, accesserit. *Panis et vinum ante cõsecratio. nẽ dicuntur sacrificium.*

Scribitur præterea in eadem liturgia non nihil post recitationem illorum verborum, *Accipi-*
G *te, manducate, hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur, in remissionem peccatorum,* diaconum dicere: *Benedic domine sanctum panem:* quem sacerdos subsequitur dicens: ποίησον τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον τίμιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου. Et rursus diaconus: *Benedic do-*

Post consecrationē orat ut pro posita fiant corpus & sanguis Christi

mine sanctū poculū. Et sacerdos benedicēs dicit: τὸ δὲ ἐν τῷ ποτηρίῳ τίμιον αἷμα τοῦ χριστοῦ σου. Quid precatur Deum, vt illa faciat corpus & sanguinem Christi, si iam, vt isti sentiunt, ita corpus Christi & sanguis realiter adsunt, vt substantiam cum panis, tum vini per transubstantiationem excluserint? Quæ, obsecro, sunt illa quæ vult fieri corpus Christi, si nō sunt amplius, verùm, vt isti prædicant, recesserunt? Profectò quando ita res habet, inanes fūduntur preces. Sin verò B panis adhuc est, quod fieri petatur corpus Christi, non per illa quinque verba prolata, vt isti fingunt, realiter corpus Christi accessit, & sic accessit, vt rerum illarum substantia illi cesserit.

Lædunt hæc verba Inconstantij causam nō parum: sed nobis mirificè suffragantur, qui statuimus ex prolatione verborum Christi in sacris mysterijs astantium fidem excitari. Vnde appositè sacerdos precatur, cum illa dixerit, & quidem aliquando post, vt cum panis, tum vinum fiant, nimirum communicantibus, corpus & sanguis Christi. Nā cum natura sint panis & vinum, quasi corpus & sanguis Christi C essent, nobis inseruiunt, quando communicātes per illa deducimur ad corporis & sanguinis Christi participationem.

Basilius partes Eucharistiæ ἀντίτυπα vocat.

Sed iam liturgiam audiamus, quæ Basilij nomine iactatur. Is post verba, quæ vocant consecrationis, appellat sacramenti Eucharistiæ vtranq; partē ἀντίτυπα, ceu diceres, exemplaria, & figuras, quæ rei similitudinem habeant. Quā obrem, cum iste nobis insultat, & vocitat subinde figuratores, non animaduertit, quanta patres, qui ita loquuti sunt, contumelia insectetur. Verum solet, quo minus phrasim eorum D infestam habeat, prædicare, illos dum ita loquūtur, sic esse intelligendos, vt figuram dicant externam speciem sacramenti, non corporis & sanguinis, quæ absint, verum quæ adsint re ipsa, quamuis nō cernantur: ita vt figura cum re significata propriè atque re ipsa coniungatur. At E ego ἀντίτυπον sic arbitror à Basilio vsurpari, vt etiam vsurpatur in sacris literis, à quibus eam vocem est mutuatus.

Antitypon non dicitur de re præsenti.

Petrus epist. priori cap. 3. baptisma vocat ἀντίτυπον salutis, quam per arcam octo homines tempore Noha quoad corporis vitam sunt cōsequuti. Quis autem non videat nostrum baptisma ita seiunctum esse à re, quæ tempore Noha contigit, vt simul actu cum ea coniungi nequeat? In epistola quoque ad Hebr. cap. 9. legimus, Christum non esse ingressum in manu F facta sancta, exemplaria verorum: quod Græcè est, ἀντίτυπα ἀληθινῶν. Iudicet aūt quisq;, an tabernaculū antiquum, quod exemplar erat cœlorū, vbi est Dei sedes, ita fuerit exemplar cœlestis corporis, vt ipsum realiter in se habuerit. Quare, cum Basilius ita loquatur vt scripturæ, cum mentitiū illud genus τῶν ἀντιτύπων quo fucus modò G struitur, haudquaquam putandus est respexisse. Verum hac de re, fauente Deo, prolixè agetur inferius.

Blasphemia est ipsi corpori Christi precari benedictionē & sanctificationem.

Subdit præterea in eodē loco Basilij liturgia: καὶ σὲ παρακαλοῦμεν ἅγιε ἁγίων εὐδοκίᾳ τῆς σῆς ἀγαθότητος ἐλθεῖν τὸ πνεῦμα σου τὸ ἅγιον ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα, καὶ εὐλογῆσαι αὐτὰ καὶ ἁγιάσαι. Cū hæc quoque scribantur & recitentur post verba consecrationis, quomodo non iniuria fit corpori Christi iam præsenti, quemadmodū fingitis, & ita præsenti, vt nulla substantia præter ipsum in pane & vino remanserit, si spiritus sanctus petatur, quo sanctificetur & benedicatur? Christi corpus quis non credat, iam benedictum satis, sanctificatum satis, & denique satis spiritu sancto repletum? Aduersatur igitur liturgia vestræ præsentiæ reali, vestręq; transubstantiationi: nostræque sententiæ vicissim fauet. Vbi enim retinetur integra symbolorū natura, & corpus Christi relinquitur in cœlis, ibi spiritu sanctificante opus est, atque benedicente, vt sacramenta suam erga communicantes efficaciam & vim habeant.

Huius farinæ haud pauca possem alia proferre: sed lectorem monuisse satis est. Is enim liturgias illas percurrens, multas quidē super stitiones deprehendet: sed agnoscet itē aduersariorum causam non parum lædi. Nos verò, quę ipse adducit, facile damus: nimirū peti, vt Christus de cœlo veniat suo spiritu. Neq; manus, vt dictum est, aliud, quàm vim eius cœlestem significat: neque inuisibiliter dominus inter communicantes versatur, nisi quoad naturam diuinam: quæ sua gratia & ineffabili bonitate illis per fidem adest.

An adorationem in sacramentis percipiēdis adhibere liceat.

De adoratione autem, quomodo in sacramētis percipiendis adhiberi queat, in præsentia parum dicam, nempe in re aperta. Quoniam si mens non ad symbola, sed ad significata referatur, potest adoratio licitè interponi: quemadmodum, cum auditur illud in symbolo, *Et Verbum caro factum est*, aut oratio aliqua consimilis, permulti Christum adorant, cum tamen corpus eius præsens non habeant. Quare cum percipiuntur sacramenta, audiunturque promissiones ad ea spectantes, si Dominum adoremus, nō propterea illius realem corporalemque præsentiam testamur.

Papistarū idololatria.

Atque hoc cur tam absurdum videri debeat, nō intelligo, præsertim vobis, qui adoratis imagines sanctorum, cereus illis accenditis, atq; suffitum facitis, inuncatisq; bonis lateribus, quos tamen præsentes non creditis adesse: quo quid stultius fingi potest? Et tamen ad eam stultitiā etiam impietatem additis: vt qui contra præceptum Dei, inuenta hominum, operaq; manuum vestrarum adoretis. Quod nobis obijcere non potestis, si quando in percipiendis sacramentis Deum & Christum adoramus: cum ibi non hominum figmenta, sed instituta Dei, atque illius verba communicantibus proponantur. Quam uis, vt quod mihi videtur dicam, ad euitanda pericula, nollim hoc tempore adorationis externæ signa in eucharistiæ perceptione adhiberi, vt tut non ad symbola panis & vini, sed ad ipsum Christum in cœlis regnantem dirigerentur. Verū nō satis mirari possum, Hortensium istum nostrum, acrem & industriū (vt ipse videtur sibi, vtque sui eum prædicant) rhe-

In cœna percipienda fugienda idololatriæ cauendæ.

torem

torem, ac theologorum columen, in primo causæ huius conflictu non adhibuisse firmiora testimonia, quàm ea sint, quæ istæ confictæ liturgiæ pro eo dixerunt. At de illis, vt arbitror, iam satis multa.

Pergit verò iste, neque sui similis esse desinit: & pro scripturis, quas vnicè flagitamus, patres obtrudit, eosque non puros ac simplices, vtq; intelligi deberent: sed quemadmodum sui erroris patroni, ac suffragatores videri possint. Ante alios Chrysostomũ producit de sacerdotio lib. 3. vbi sic scribit: *O miraculum, ô Dei benignitatem: qui cum patre sursum sedet, in illo ipso temporis articulo omnium manibus pertractatur: ac se ipsum tradit volentibus ipsum accipere, ac complecti: fit autem id nullis præstigijs, sed apertis ac circumspicientibus circumsistentium oculis. Num tibi ista contemptu ac despectu digna esse videntur?* Addit sophista, *Ex ijs verbis Chrisostomi vides, Christum esse in cælis, non aliud afferre probationis, ut sit in terris: cum hæ veritates nõ collidantur.* Quæ ab hoc tam malè sano capite sic depromũtur ex Chrysostomo, si exposuerimus, vt quæ præcedunt exponenda ea esse ostendũt, quis non affirmet, scriptoris mentem nos tenere: istumque verborum superstitiosum captatorem è diuerso miserè falli, ac alios perniciosè decipere, cùm patrum sermones tam violenter in suum errorem, simulato studio simplicitatis traducit? Certè sanctorum orationes, vt prima fronte significare videntur, non oportet accipere: sed potius ad ea, quæ priora, posterioraque dicta sunt, accommodare.

Audiamus itaque paulisper, quæ Chrysostomus ante illa, quæ iste adducit, scripserit, vt ex ipsis cognoscamus, quid etiam de his sit credendum. Nam, *dum conspicis,* inquit, *dominum immolatum, sacerdotem sacrificio incumbentem, ac preces fundentem, tum verò turbam circumfusam pretioso illo sanguine intigi ac rubefieri, etiámne te inter mortales versari, atque in terra consistere censes? An potius è vestigio in cælos transferris? An non carnis cogitationem omnẽ abijciens nudo animo, mente pura circumspicis quæ in cælo sunt? &c.* Dicat nobis is, qui se patrum existimat consultissimum, quomodo in mysterijs conspiciamus dominum immolatum? Nos immolationis eius memoriam celebrari scimus: at ipsius immolationem repeti verè ac re ipsa quis dixerit? Neque minister in sacrificium mortis Christi aliter quàm commemoratione incumbit. Qua ratione præterea conspicimus turbam circumstantem sanguine pretioso domini rubefieri? Porrò nullius circumstantium os aut vultus nouo colore inficitur. Neque desinunt sacramenta percipiẽtes in terris versari: nisi quo ad curam, solicitudinem, atque mores, qui magis cœlestes cõditiones, quàm terrenas referũt. Nam fide solùm, cogitatione, menteque in cœlos communicando transferimur. Quare si hæc omnia dici à Chrysostomo vel translatione, vel hyperbole, vel synechdoche negari non potest, quid ea, quæ sequũtur è vestigio, ita persequẽda sunt ad vnguem, vt nil ibi, nisi propriè dictum putemus? Profectò qua ratione priora lenimus, neque morosè interpretamur: ita quæ proximè

A adscribuntur, nemo potest nos cogere, ne eodẽ modo accipiamus. Neque quisquam nostrum inficiabitur, admirãdum esse diuinæ bonitatis opus, vt corpus Christi, quod cœlo vsque ad extremum iudicij diem clauditur, dum mysteria celebrantur, omnium manibus, non quidẽ in seipso, verùm in illius sacramento pertractetur: quemadmodum Christum fatemur, non per seipsum corporaliter præsentem esse: sed per suas literas, & verba, & audiri à nobis verè, & verè

B nos alloqui. Nec dubitamus Dominũ se omnibus tradere, quotquot illum fide, animoq;, dum communicãt, suscipere atque complecti voluerint. Sed quomodò id intelligemus fieri apertis ac circumspicientibus circumsistentium omnium oculis? Certè ea locutio, nisi vel ad oculos fidei, vel ad sacramenti externi distributionẽ referatur, vera esse nulla ratione poterit. Quos duos intellectus quis non videat esse figuratos? Damus igitur Chrysostomum agnoscere Chri-

C stum in mysterijs præsentem: quod & nos fatemur, quo ad naturam Dei: atque de carne, corpore ac sanguine identidem concedemus si præsentia fidem respiciat.

Sed his ita expositis duo libet interrogare, Quànam fronte isti legant hæc verba Chrysostomi: quibus dicit Christum, qui sursum sedet, illo temporis articulo omniũ manibus pertractari, cùm ipsi prohibeant, Eucharistiam manibus accipi? Si Chrysostomi orationem piam ve

D ramque credunt, cur illi vsque adeò resistunt? Sin verò pro recta piaque non habent, desinant illam nobis obijcere, cum ipsi eam cõtemnant. Percontor deinde, cum paulò superius dicatur, sicut produxi, *Tum verò turbam circumfusam pretioso illo sanguine intingi ac rubefieri,* cur si res ita se habeat, altera sacramenti parte plebem fraudare studetis? Vester Chrysostomus nónne illam quoque circumfusæ turbæ dari scribit? Vos verò non datis, verùm impiè aufertis, populumq; altera specie iubetis esse contentum, ne sangui-

E ne Christi, quemadmodum vos, intingatur, & rubefiat. Ad hæc missæ priuatæ, quas tanti facitis, vbi circumfusam habent illam turbam communicantium? Desinite obsecro, desinite aliquando, patres nobis obijcere, cùm ipsi eos tam fortiter, tamque strenuè contemnatis.

Verùm ex eadem Chrysostomi pharetra nouam sagittam, atque vt arbitratur, validissimã eiaculatur. Scribit enim ille ad populum An-

F tiochenum homilia 2. *Quid igitur sit vobis demonstrare quid aliud, quod illo multò maius omnes sacris mysterijs imbuti recipimus? Helias nempe melotem quidẽ discipulo reliquit: filius autem Dei ascendens suam nobis carnem dimisit. Sed Helias quidem exutus: Christus autem & nobis reliquit, & ipsam habens ascendit.* Subijcit Inconstantius: *Quid ijs verbis luculentius, vt ostendatur nobiscum tandem esse carnem in terris, quæ cælum petijt: quam tamen Christus, vt dare non exuit?* vtut Chrysostomi sermones verses, nil amplius ex eo vales extorquere, quàm

G elegantem allegoriam, vbi Helias cum seruatore nostro confertur. Nam quemadmodum ille suam melotem demisit ascendens in cœlum, ita

domioua

dominus, cùm eodem ferretur, suam carnē nobis reliquit in terris. Quod si accipias de sacramento carnis Christi, vel quòd eam nostræ fidei præsentem perpetuò in mysterijs esse velit, quid obsecro, habet incommodi? Vel quid statuitur, quod à nobia liberalissimè nō cōcedatur? Non ne seotentiæ huius veritas manet salua, si Christum damus carnem suam aliquo modo fidelibus reliquisse? Certè si quis hinc inferre velit, eam simpliciter absoluteque dimissam in terris, paralogismum incurrit, quem Sophistæ, à secūdum quid ad simpliciter appellant.

Paralogismus aduersarij.

Verùm quia isti tropos ac figuras admittere nolunt, cū aliquid ex patribus eruerint, qood vtcunque à se stare suspicantur: dicant illi vicissim, quomodo iu hac eadem homilia explicent, quod paulo antè de ipso Helia scribitur: *Et erat postbac duplex Helias illr: & erat sursum Helias, & deorsum Helias.* Hic dicant nobis: an propterea Helias ille reipsa & corporaliter erat deorsum in terris, quia melotem demiserat Elisæo cum sursum fuisset raptus? certè non dicent, illum quoad substantiam in duobus locis simul fuisse: cū tamē Chrysostomo ibi scribere audeat, eundē Heliam sursum & deorsum fuisse: quæ profectò sic accipi debent, vt corpore præsentiaque reali sursum fuerit, deorsum verò spiritu atque virtute: quæ pallio seu melote ipsius aptissimo symbolo demonstrabantur: vt pane ac vino, carnis atque sanguinis Christi vis potestasq́ꝫ ostēditur: atque ita pulchrè fit, vt sit verum quod scribit Chrysostomus, vt Christos & carnem suam nobis reliquerit, & ipsao habens in cœlum ascenderit.

Allegoria de Helia.

Et quia hunc patrem sibi non leuiter patrocinari arbitratur, eius adhuc testimonio alio in epistolam priorē ad Corinth. cap. 10. vtitur. Nam homilia 24. sic scribit: *Quod summo bonore dignum est, id tibi in terris ostendam. Nam quemadmodum in regys non parietes, non tectum aureum, sed regiū corpus in throno sedens omnium præstantissimū est, ita quoqur in cœlis regium corpus, quod nunc in terra tibi videndum proponitur: non angelos, non archangelos, non cœlos, non cœlos cœlorum, sed ipsum bonorum omnium tibi dominum ostendo. Animaduertis, quonam pacto quod omnium maximum est atque præcipuum in terra, non conspicaris modò, sed tangis: neque solùm tangis, sed comedis, & eo accepto domum redis.* Quasi citra controuersiam vllā quæ attulit sententiam suam confirmeot, subiungit: *Hæc Chrysostomus, qui regium corpus, quod agnoscit in cœlis, fatetur proponi videndum in terris, & comedendum adeò, nimirum in sacramento.* At si percontemur, quomodo corpus Christi nobis existimet videndū in terris proponi, quid respondebit? Ao oculis corporis dicet nos illud conspicari? Quòd si carnis oculis & tactu corporis hoc fieri contenderit, non solū sensibus repugnabit, sed etiā sibi ipsi maximè aduersabitur: ipse enim vbiq; clamitat, corpus Christi sub specieb. illis panis & vini, vt loquitur, inuisibiliter adesse: neque cū Augustino consentiet, qui air, visum, gustum, tactum, atque olfactum nil aliud, quàm panem & vinum renuntiare. At, vt arbitror, dicet, o-

Chrysostomi locus.

A culis & tactu fidei præberi nobis videndum atque tangendum. Quod si responderit, eum etiam respondere oportebit, cur opus esse statuat corporali præsentia. Nam ad id, vt fide videatur, tangatur, & comedatur, ea non est opus præsentiæ ratione, cum veteres in deserto nobiscum eundem spiritualem cibum ederint, & spiritualem eundem potum biberint: & Abraham sit dictus vidisse diem domini, qui tamen eum præsentem re ipsa non habuit. Nam fidei
B vis est, vt non minus iu absentia, quàm in præsentia feratur.

Vis fidei tā fertur in absentia quā in præsentia

Accedit huc præterea, illa Chrysostomi verba, *in terra non conspicaris solùm, sed tangis, &c.* non posse nisi ad sacramentum referri. Sensus quippe corporis in mysterijs tantum panem & vinū tangunt atque vident: nisi adeò quis velit desipere vt rotundam illam figuram corporis Christi accidens esse, non panis existimet, & saporē, odorem coloremq́ꝫ, ac cæteras proprietates,
C quæ à sensibus communicantium percipiūtur, non panis & vini, sed carnis & cruoris domini esse. Atque vt rem apertius explanem, cum ait, *quod summo honore dignum est, id tibi in terra ostendam*: si de ostentione loquamur, quæ sub sensus externos cadat, solùm de sacris symbolis intelligi potest, quæ in terra tractantur & distribuuntur: quibus nos docemur, qui sumus identidem in terra: cum tamen id quod docetur atque significatur, nempe corpus ipsum Christi,
D sit in cœlis. In terra itaque sunt, &, qui docentur, homines, & sacramenta quibus docentur: sed res ipsa, quæ docetur, præsentia reali cœlo continetur: in terra verò esse per significationē, fidei appreheosionem, & vi spiritus ac gratiæ, dici potest.

Neque debemus adeò ijs quæ iste adducit, Chrysostomi verbis aures accommodare, qoin eundem audiamus paulò antè in eodem loco quàm ista scriberet, ita differentem: *Nam dum in*
E *bac vita sumus, vt terra nobis cœlum sit, facit hoc mysterium. Ascendr igitur ad cœli portas, & diligenter attendr: imò non cœli, sed cœli cœlorum: & tunc quod dicimus, intuebrris.* Verba hæc Inconstantius de industria præterijt, cum tameo ijs, quæ affert coniuncta legantur: qnia vidit ea sui testimonij omnem vim retundere. Ostendere vult Chrysost. regium corpus in throno sedens ijs, qui sunt in terra fidelibus. At qua ratione? Si sic in terra sint, vt animo versentur in cœlo. Ideò illos ascendere, nimirum fide, ad portas cœli, nec tan
F tum cœli, sed etiam cœli cœlorum iubet.

Verum, ne ab hac homilia discedamus, operæpretium est videre, quomodo ille patrem eam partem eius quam moralem inscribit, auspicetur. *Hæc ergo, inquit, cum intelligamus, dilectissimi, velimus inuicem vnitatem seruare: ad hoc enim nos inducit sacrificium illud formidandum & admirabile, quod iubet nobis, vt concordia & charitate maxima ad*
G *te accedamus, & aquilæ in hac vita facti ad ipsum cœlū euolemus, aut etiam supra cœlum. Vbi enim est cadauer, inquit, illic & aquilæ. Cadauer Domini corpus propter mortem, Nisi enim ille cecidisset, nos non resurrexissemus.* Aquilas autem appellat, vt ostendat,

Idem Chrysostomus.

Nobis instar aquilarum volandum est ad cœlum.

dat, ad alta eum oportere contendere, qui ad hoc corpus accedit, & nihil com terra debere ei esse commune: neque ad inferiora trahi & repere, sed ad sopeeinra semper volare, & in solem iustitiæ intueri, mentisq́ue oculum acutissimum habere. Hæc, ni fallor, satis declarant, quid in hac sua concinne Chrysostomos docere voluerit. Possem facilè multa huius generis ex eodem autbore proferre. Sed alibi, vt spero, erunt opportuniora. Idcirco nunc prætermittentur: Nam quæ modò sunt allata, satis docent, communicantibus in Ecclesia fidelibus exhiberi quidem corporis Christi sacramẽtum in terris: at rem in cœlis prorsus esse quærendam, quò illos adhortatur vt instar aquilarum mente ac spiritu volent.

Quòd verò noster iste posthæc eos reprehendit vt infideles, qui corpus Christi, cum sit finitæ naturæ, in multis locis virtute diuina simul esse non posse statuant, hanc suam calumniam si aliquo argumento confirmasset, ego quoque illam niterer confutare. At cum dicat tantùm, non probet, ego etiam eos, qui hoc sentiunt, infideles esse, satis habebo solùm negare: neque meam negationem illius affirmatione minoris ponderis futuram apud lectores vereor.

Ambrosius. Ambrosium præterea, & aliquot patres facere secum existimat: quod vt sit verum diligenter excutiemus. *Ambrosius*, inquit, *in Psalmum* 38. *sic habet. Vidimus principem sacerdotum ad nos venientem: vidimus & audiuimus pro nobis offerentem sanguinem suum. Sequamur, vt possumus, sacerdotes, vt offeramus pro populo sacrificium, & si infirmi meritò, tamen honorabiles sacrificio. Quia & si nunc Christus nõ videtur offerri, tamen ipse offertur in terris quando Christi corpus offertur, imò ipse offerri manifestatur in nobis, cuius sermo sanctificat sacrificium quod offertur. Audis*, inquit Pseudoconstantius, *hic Christi corpus offerri in terris, idq́ ab ipso Christo, ea ratione, quòd sermone eius sanctificatur sacrificium, quod offertur.* Quando Ambrosius cæterique patres aiunt, Christum, corpusq́ue illius ac sanguinem in terris offerri, nihil aliud volunt, quàm hîc inter nos in Ecclesia memoriam celebrari, gratiasq́ue agi Deo de illo vero perfectoq́ sacrificio in cruce olim semel oblato: sentiuntq́ nostra mysteria signa & imagines esse rerum, sanguinis, inquam, carnis, & corporis Christi iam longè antè immolati, & nunc in cœlo regnantis. Atq; hoc ita esse, quicquid iste blateret, ipse Ambrosius in hoc eodem loco testatur. Nam illa verba 38. Psalmi, *Siquidem in imagine pertransit homo, &c*, exponit. Facit autem rerum tres gradus, vmbram, imaginem, & veritatem atque veteres, qui sub lege vixerunt, vmbras habuisse memorat: in ecclesia verò nunc esse imagines in futura denique vita, seu in cœlo, esse res ipsas & rerum veritatem. Quæ ne ignoremus, exemplis demonstrat, & inter cætera illud ponit: veteres vmbram habuisse, quando petra illis concessa est, vnde aquam haberent ad sitim extinguendam. Ibi enim Christus demonstraba-

Quid intelligant patres per oblationem & sacrificium corporis Christi.

Vmbra, imago, & veritas.

A tur obscurius, & quodammodo per vmbram vt potus hominum salutaris: Eiusdem rei, corporis inquam & sanguinis Christi, nos hoc tẽpore in mysterijs imaginem tractamus: rerum veritas est in cœlis, quam si velimus intueri eò ascendamus oportet. Atq; adeò se continet Ambrosius ijs gradibus, vt etiam quoad offerentes rem ita se habere testetur. Nam veterem vmbram Christi suum corpus offerentia sub lege inquit, principem sacerdotum fuisse.
B Christus autem re vera tempore mortis seipsum obtulit: & in cœlo nunc est pro nobis intercedens. At in ecclesia sunt ministri, vel, vt inquitur, sacerdotes eius imagines, in quibus, vel per quos ipse Christus, ceu in imagine, offerri dicitur, quando eius mortis in synaxi memoria celebratur. Affirmatq́ue ideò nos habere hîc Christum offerentem, quia Petrum, Paulum, Thomam, Iohannemq́; habemus eius imagines. Neminem autem dubitare arbi-
C tror, ita Petrum, Paulum, Ioannem, reliquosq́ue ministros Ecclesiæ Christum referre, atque illius imagines esse, vt tamen Christus nõ sint re vera, nec esse possint.

Atque ne ista fingi à me credantur, haud grauabor eiusdem Ambrosij verba fusius adscribere, quæ sic habent: *Primum igitur vmbra præcessit, secuta est imago, erit veritas. vmbra in lege: imago in Euangelio: veritas in cœlestibus. vmbra Euangelij, & Ecclesiæ congregationis in lege: imago futu-*
D *ra veritatis in Euangelio: veritas in iudicio Dei. Ergo quæ nunc celebrantur in Ecclesia, eorum vmbra erat in sermonibus prophetarum: vmbra in diluuio: vmbra in rubro mari, quando baptizati sunt patres nostri in nube & in mari. vmbra in petra, quæ aquã fluxit, & populum sequebatur. Nónne illud in vmbra erat sacrosancti huius mysterij sacramentum? Nõne vmbra erat aqua è petra, quasi sanguis è Christi latere, quæ fugientes se populos sequebatur, vt biberent, & non sitirent: redimerentur, & non perirent? Sed*
E *iam discessit vmbra noctis & caliginis Iudæorum: dies appropinquauit Ecclesiæ. Videmus nunc per imaginẽ bona, & tenemus imaginis bona.* Post hæc Ambrosij verba quæ modo adduximus, illa statim subijciuntur, quæ Inconstantius citauit: quem tamen oportuisset illa, quæ sequuntur, non omisisse, quia non parum ad rem præsentem faciunt. Sic enim habent: *Et ipse quidem nobis apud patrem aduocatus assistit: sed nunc eum non videmus: tunc videbimus, cum imago transierit, veritas*
F *venerit. Tunc iam non per speculum, sed facie ad faciem ea quæ sunt perfecta, videbuntur. Ascende ergo homo in cœlum, & videbis illa, quorum vmbra hîc erat vel imago. Videbis non ex parte, non in ænigmate, sed in consummatione: nõ in velamine, sed in luce: videbis illum verum & æternum atque perpetuum sacerdotem: cuius hîc imagines videbas, Petrum, Paulũ, Iohannem, Iacobum, Matthæum, Thomam: videbis perfectum hominem iam non imagine, sed veritate.*

Posteema hæc dicta idcirco adieci, vt hunc
G pateem intelligamus, imaginem accipere, quæ à re ipsa distet. Scio enim impostorum vafriciem, qui dicunt in sacramento quidem imaginem esse, propter panis & vini accidentia:

Ipsius Ambrosij verba.

Imago in verbu Ambrosij ab re ipsa distat.

ſed nihilominus rem ipſam præſentem ſub illis eſſe. Cur non credunt exemplo Ambroſij. vt Petrus, Paulus,& Iohannes imagines erant Chriſti, ſic Euchariſtiæ ſymbola coporis & ſanguinis Chriſti eſſe imagines? Quarum rerum naturam ſolidam & ipſam veritatem manifeſtam & patefactam ſi qui volunt percipere, in cœlum iubet Ambroſius vt aſcendant: quod nunc fide tantum contingit pijs, & poſt mortem pleniſsimè concedetur? Nec plus præſentiæ rei concedendum eſt, Petri, Iohannis, & Thomæ imagini, quàm imagini panis & vini in Euchariſtia: ſi quidem tam hic quam ibi, Chriſtus vt ab imagine ſecundùm Ambroſium refertur.

Colligit præterea & obiter vult annotari Inconſtantius, ſacrificium Eccleſiæ non eſſe gratiarum actionem, vt quidam ex figuratoribus volunt, ſed ipſum Chriſti corpus. Vnde dicitur ſacrificium incruentum & viuificum. Iſta refellendi non eſt in præſentia idoneus locus. Id tantum hunc rogabo, qui omnia quaſi per nebulam iactat, & ſcribit, vt nos doceat, etiam ſi daremus corpus Chriſti, vt vult, re ipſa præſens, quænam eſſe poſsit eius oblatio, ſi memoriam & gratiarum actionem de morte, quam in cruce noſtri cauſa obijt, ſubtraxerit? Dicat obſecro q̃d illud ſit, quod ita plenis buccis clamat corpus Chriſti & ſanguinẽ offerre? Hoc inquam, ſemel expediat. An iſta patri ita ſiſtunt, quaſi eis careat? An ita offerunt, quaſi præſentia illa coram ſe non habeat? Hæc opinor, minimè dicent. Quid verò aliud reſpondere poſſint, iam tandem aliquando inueniant. Quod cum fecerint, inde materiam confutandi eos náciſcar: nunc verò dum tantùm dicũt, nihil autem probãt aut explicant, eos licet abſque metu, ſed non ſine iuſta indignatione prępterire, qui tam audacter loquantur, quę neſciant: & dum loquuntur, ſe ipſos non intelligant.

Ambroſij ſuppoſititij locus.

Additur alius ceu ex Ambroſio locus, nimirum in capite ad Hebræos 10. quo ſua iſte probari ſuſpicatur: ideò illum cenſeo cominus intuendum. *Proinde vnum,* inquit, *eſt hoc ſacrificium: alioquin hac ratione, quoniam in multis locis offertur, multi Chriſti ſunt: nequaquam, ſed vnus vbique eſt Chriſtus, & hic plenus exiſtens, & illic plenus, vnũ enim corpus. Sicut qui vbique offert vnũ corpus eſt, & non multa corpora: ita etiam & vnum ſacrificium, &c.* Non poſſum huius hominis nõ mirari plumbeum iudicium: qui vt ipſe, qui ſint teſtes, quos adduxit, nihil penſi habeat, ita illos arbitratur à nobis abſque vlla exploratione ſtatim admittendos. At gratia dei nos non ita caremus naſo, vt ille religione ac pietate deſtituitur.

Eraſmi iudicium de commentarijs Ambroſij in epiſtolã ad Hebræos.

Primùm Ambroſij antiquiora volumina commentarium iſtum ad Hebæos non habẽt. Deinde quid Eraſmus, in recognoſcendis authoribus acerrimi vir iudicij, ſenſerit hac de re in ſua Cenſura, non grauabor ſubijcere. *Ex Anglia quidem docti miſerunt ad me ſpeciminis loco paginam deſcriptam ex commentarijs in epiſtolam ad* A *Hebræos, quibus præfixum erat Ambroſij nomen. Sed tota phraſis magis referebat Remigium, aut Anſelmũ, aut alium eius notæ ſcriptorem, quàm Ambroſium.* Eraſmi ergo fretus cenſura, teſtem hunc vt adulterinum & commentitium poſſem reijcere: atque me ad hoc faciendum non parum iuuaret, quòd non ſolùm Primaſius, Remigius, & Haymo hæc eadem propemodum verba extulerunt, verùm etiã Chryſoſtomus ante eos omnes ea ſcripſit. Et certè ab illo commenti- B tius iſte Ambroſius, & alij poſteriores ea decerpſerunt. Atque hinc eſt ille conſenſus, quẽ iſte vt admirandum iactat. Et certè res leuis non fuiſſet, ſi omnes eodem tempore, in diuerſis locis degentes, totidem verbis eadem ſcripſiſſent. At cum omnes vt dixi, ab vno acceperint, quid hîc obſecro, vel nouum, vel inuſitatum accidit? Gardinerum verò non puduit, eundem teſtem mutatis nominibus, loco plurium ſupponere: ac ne miremur, eundem C obtrũdit ſermonem, hoc ob ſcriptorum admirabilem conſenſum euenire affirmat.

Nec tamen hunc perſonatum Ambroſium ita pertimeſcimus, quaſi contra nos teſtetur. Excutiatur, quæſo, totus: & plus audiemus illum fauere nobis, quàm Inconſtantio. Sic enim loquitur: *Proinde commemoratio fuit, non abſolutio: quia quotidiè ijſdem purgabantur hoſtijs, & ipſi ſacerdotes, & populus pariter. In Chriſto è* D *contrario, ſemel oblata eſt hoſtia potens ad ſalutem ſempiternam. Quid ergo nos? Nónne per ſingulos dies offerimus? Offerimus quidem, ſed recordationem facientes mortis eius. Et vna eſt hæc hoſtia, nõ multæ: quia ſemel oblata eſt in ſancta ſanctorum. Hoc autem ſacrificium exemplar illius eſt, idipſum ſemper offerimus: nec nunc quidem alium agnum cras, alium hodie: ſed ſemper idipſum.*

Poſt hæc ſtatim illa ſubdũt, quæ iſte citauit: atque ijs hæc alia connectuntur, quæ de induſtria præterit, quòd apprimè declarent, ſi quid E ambigui, aut obſcuri haberent ea, quæ ſunt interpoſita. *Pontifex enim noſter ille eſt, qui hoſtiam mundantem nos obtulit. Ipſam offerimus & nunc, quæ tunc oblata quidem conſumi non poteſt. Hoc autem, quod nos facimus, in commemorationem fit eius, quod factum eſt. Hoc enim facite, inquit, in meam commemorationem. Non aliud ſacrificium, ſicut pontifex, ſed idipſum ſemper offerimus: magis autem ſacrificij recordationem operamur.* Potuit [illegible] F ex ijs omnibus, quæ recenſui, ſi voluiſſet facile intelligere, quid eſſet Ambroſio Chriſtum, vel eius corpus ſacrificari, quidúe in multis locis ſimul idem offerri: præſertim cum dicat, *Offerimus: quidem, ſed recordationem facientes mortis eius.* Atque cum addat, *Hoc autem ſacrificium exemplar illius eſt:* deinde. *Hoc autem, quod nos facimus, in commemorationem fit eius, quod factum eſt.* & ad extremum. *Sed ipſum ſemper offeri-* G *mus. magis autem ſacrificij recordationem operamur:* Sed quia ornando mendacio tantum ſtudebat, ideò ſcribentis mentem ac ſenſum volens præterijt.

Nota ex quómodò Euchariſtia ſacrificium aut oblatio dicatur.

Statuit ergo Ambroſius, vt hic adducitur, Offerre Chriſtum, vel corpus eius, eſſe recordationem

dationem mortis eius facere, ac eiusdem exemplar exhibere: & commemorationem qoandá repetere eins quod antè gestum est: ita vt magis dicendi simos, recordationem sacrificij operari quàm offerre. Hæc tam conspieua sunt & adeò clara, vt patefaciant liqoido quomodo sit accipiendom, quod dicitur, *In multis locis eundem Christum offerri.* Nempe quod idem sit Christus, non vtique alius aut diuersus, cuios mortis cõmemoratio, exemplar, recordatio fit simol ab Ecclesia iu multis locis. Miuistri sanè dioersi, alij communicantes, alios panis, aliud vinnm est in diuersis loeis, vbicuuqoe cœna domini peragitur. At quis dubitet euudem Christum celebrari, ac referri, vbicunque mysteria bæe tractantur? Damus itaque Ambrosio licet cõmentitio, corpos Christi esse, vt dicit, vbiq; hac iutelligentia, quod fidelibus liceat in quouis loco illud idem fide sgnoscere, ac de ipso eodem pru nobis iu crucem acto gratias communicando agere. Neque aliud iste Ambrosius putoit sentire, cum diceret: *Sed vnus vbique est Christus.* Id enim quoad corpos eius pruprium dari nullo modo potest, cum sit finitum, ueque posit esse vbique, quod vt singulare proprium que natoræ diuinæ cuneeditur. Pleuos igitur Christus est vbiqoe: qooniam vbicunque sacra mysteria peragũtur, eius integri ac perfecti, non autem mutilati aut diuisi exemplar, memuria, & recurdatiu, cum precibus & gratiarum actionibus, & summis laodibus peragitur.

Quo sensu corpus Christi dici possit aliquo modo vbique.

Est iam huie loco perspicoè satisfactum. Id tautum superest, vt dilocidum faciam, quid Remigius & Haymo sibi voluerint, com adijeiunt vt iste refert, *Animaduerteudum est, quia diuinitas verbi Dei quæ vna est, et omnia replet, et tota vbiq; est, ipsa facit, vt nou sint plura sacrificia, sed vuum, licet à multis offeratur.* Hurũ verbor ũporrò hic est sensos: Si multa sacrificia essẽt, multi adeò Christi essent. at id prohibet dioinitas verbi, qoę vná duntaxat habet hypostasim, qua Dumini etiá nostri natura humana subsistit. Proinde quia dari non possunt multi Christi absque multis bypustasibos, & persona verbi vna est hypostasis: ideo propter illam multi Christi esse uequeunt. Cũqoe vnus tantùm sit Christus, illius eiusdem memoria fit, vbieonque cœna domiui habetur. Damus igitur vnnm corpus Christi ex virgine somptum iu multis locis simul offerri: modò accipiatur ublatiu, vt Ambrosius, vel potios Chrysustumus est iuterp̃tatus: & uatura Christi diuina fieri, vt non multa sint sacrificia, quádo prupter illam uon multi pussint esse Christi. Mirurque vnde Inconstantius, eum illi tantùm habeant, *diuinitas verbi Dei:* reddat, *diuinitatis Christi potẽtia:* quasi illi voluerint opos esse potentia Christi, vt eius eorpus sit simul iu multis loeis. Cum illi solum dicant, diuinitatem Christi efficere, vt uon sint multa sacrificia: quándoquidem, vt dixi, propter vnam hypostasin personæ verbi non posint esse multi Christi. Et sensum hune esse proprium, declarat ipsa conclusio. Sie enim inferunt: Ná si aliter esset,

Quare non possint esse multi Christi.

A quoniam in moltis locis offertur, multi essent Christi: quod absit. Sed iuterea percontari non omittam, si, vt isti consentiunt, non sunt multa sacrificia, sed vnũ: qua licentia permittitis vos in Canone vt dicatur: *Hæc dona, bæc munera, bæc sancta sacrificia illibata?* Quare vel Canunem vestrum, quò meretur, abijcite: vel desinite aliquando hæc loca patrum nobis obijcere.

Papistæ in eucharistia multa ponunt sacrificia.

Nune autem superfluũ sit, vt de verbis Chry B sostomi quicquam dicam. Nam cum ea latuisto Ambrosio fuerint assuta, qui vnũ norit, vtrũq; norit. Sed id non prætereuudum, vanissimum hominem cum ob prauum corruptumq́oe sensum affixum his patribus, putarit se hostes prostrauisse, insultare nobis petulantia plusquam satyrica: sed quàm verè, obsecro, audiamus. Verba enim mẽdacissimi Thrasonis libet ascribere. *Audi figurator, tam certò credebant ij patres, verum Christi corpus offerri, non figuram, vt in potentia* C *diuinitatis Christi fidem sisterent, quem non dubitabãt id posse efficere, necesse baberent multos Christes confiteri. cum alioqui, si nibil aliud quàm figuram offerri credidissent, facile est, vnius Christi innumeras babere & cogitare in pane & vino figuras: quomodo vnius bominis mortalis, cum picturas plures pictas aut sculptas videamus, nõ eò magis bominem ipsum multiplicatum imaginamur. Sed vt ad Christum redeam, vnum & eundem Christum tot figuris, & tam varijs in veteri lege præfiguratum, à figurarum numero multiplicari nõ* D *dicebant: nec ij patres, si solam Christi figuram credidissent offerri, bæc ita tractassent, vt vbi nibil subesset causæ, absurditatem colligerent de multis Christis, quæ à figurarum multitudine nou sequitur, sed à veritate corporis oblati omnino sequitur, nisi quatenus mira Dei omnipotentia id efficiatur, vt vnum & idem Christi corpus in multis locis offerri possit, ita tamen, vt vnus vbique sit Christus,* &c. Mirum quàm sibi placeat, vt epitheti nuui repertor, quu nus flagellet, dũ ore tumido figuratores despectè appellat: neq; E videt hune prę̨clarum titulum filio Dei, non autem nobis eonuenire. Nam ille ipse voluit se in lege, atque ante legem multis figuris adumbrari. Atque idem in nooo Testamentu sacramenta instituit: quæ vnioersa Ecclesia semper typos, exemplaria, signa, & imagines consueuit nominare. Quare ille in primis dici debuit figuratur, qui, dum viuimus hìc, pro soa lenitate figuris iufirmitati nostrę consuloit, res ipsas, F & quidem apertas ac reuelatas, in cœlesti patria cuncessurus.

Filius Dei est præcipuus figurator.

Quod si & nos, ceo participes proprietatis filij Dei, & fratris nostri primogeniti, figuratures appellemur, qoúd figuras ab illo institutas defendamus figuras esse, id nobis laudi nõ vitio ducimus. Gardinerum verù munebimus, ipsum & similes eius, præstigiatures inre appellari, qoòd Christi curpus magna temeritate atque impostura cunentor terminis, figura membris, & denique omui propemodum bo- G mana pruprietate spuliare. Nusqoam, qoud egu sciam, præstigatores bene aodierunt, eum fallant, imponant, mentiantur, & decipiant. Porrò qui præstigiatur in re tanta, is profectò H

Gardinerũ cum suis appellari debere præstigiatores.

cælo absque velamento: quia tum corám eo fruemur, illum videndo sicuti est: quem nunc signis, & inuolucris tantùm fide cernimus. Nec debet quenquam turbare quòd subdit: *Et hic & ibi veritas*: quia sicut in cœlo verum Christi corpus in conspectu habebimus, ita modò sacramento admoniti per fidem contemplamur non fictum, sed verum ipsius corpus. Non enim fides de falsis aut fictis credentes erudit. Vnde pulchrè concludit: *Sed hic palliata, ibi manifestata*: ceu diceretur, Veritas illa corporis Christi, quam modo apprehendimus fide, nobis per sacramenta demonstrata, quæ illum non planè aperiunt, sed tectè atque inuolutè testantur: in patria, vbi videbimus facie ad faciē, manifesta erit, & clara. Iam, vt arbitror, satis apparet, quid nam de verbis huius Bernhardi supposititij iudicem.

Bernhardi veri alter locus.

Nunc ex ipso vero Bernhardo testimonia producam: quibus non obscurè patebit, quid hac de re senserit. In Cantica Canticorum serm. 33. ita scripsit: *Habeo & ego verbum, sed in carne: & mihi apponitur veritas, sed in sacramento. Angelus ex adipe frumenti saginatur, & nudo satiatur grano: me oportet interim quodam sacramenti cortice esse contentum: carnis furfure: literæ palea: velamine fidei. Et hæc talia sunt, quæ gustata afferant mortem, si non de primitijs Spiritus quantulumcunque acceperint condimentum: prorsus mors mihi in olla, nisi de prophetæ farinula dulcoretur.* Confert hoc loco notitiam Christi, quam angeli habent cum illa, quam nos dum hic viuitur, accipimus. Illi nudum eum contemplantur: at nos cognoscimus sacramento indicatum, velatum humanitate, atque fide perceptum. quæ omnia, quoniam à nostra ratione assensum minimè impetrarent, neque illis crederemus, nisi spiritus nobis ea persuaderet, cōtempta, & repudiata, mortem & quidem æternam afferrent.

Deinde quam subijciat huius collationis explicationem audiamus. *Et quantalibet sanè abundantia pinguescant ista, non pari omnino iucunditate sumitur cortex sacramenti, & adeps frumenti. Fides & Spes, memoria & præsentia, æterna & tempus, vultus & speculum, imago Dei & forma serui. Nempe in omnibus his fides mihi locuples, intellectus pauper. Nunquid verò pars par intellectui fideiq́? Cùm sit in meritum ista, ille in præmium? Vides distare tantùm inter pabula, quantum inter loca: & sicut exaltantur cœli à terra, ita inhabitantes in eis.* Docet hisce verbis Bernhardus, & homines & angelos pasci Christo, & pabuli diuersam esse rationem. Atq; inter cæteras differentias hìc assignatas ponit memoriam & præsentiam: nos memoriam habemus, angeli præsentiam possident. Seruetur quæso verborum ἀντίθεσις. Memoria opponitur præsentiæ: fides apertæ contemplationi speculum claro aspectui: forma serui diuinæ imagini. Proinde si antitheseos ratio spectetur, nobis memoria est relicta: angelis verò atq; sanctis in patria degentibus, præsentia cedit. Rem amplificare non statui, quia per sese dilucida est: & spero lectores Bernhardi longè fore diligentiores, quàm vt nudo Inconstantij testimonio velint esse contenti: qui nos audet ψευδομάρτυρας vocare, cum ipse mendacij, doli mali, perfidiæ, atq; proditionis nusquam non possit iure optimo accusari.

Memoria opponitur præsentiæ à Bernhardo

Argumēta nostra suauiter, vt sibi videtur, ridet. *Corp⁹ Christi, quòd verè humanū est, sedet in cælis: ergo non est in terris. Ibi est: ergo non est hic. Reliquit mundum: ergo non est in sacramento. Est naturæ finitæ: igitur loco circumscribitur.* Hæc inter cætera quæ sanè multa præterit, argumenta nostra sunt. At ea recitando, & ridendo, atq; addendo conuitia non soluuntur. Quoniam humanum corpus suas quasdam habet proprietates & differentias, vt Dialectici loquuntur, essentiales: quas vbi sustuleris, humanum corpus esse desinet.

At dissimulant, inquit, *cuius sit corpus, nempe Dei cui parent omnia.* Vicisse sibi videntur, cum Christi corpus Dei omnipotentis corpus esse respōdent: quasi concedendum ilico sit: Corpus est Dei, ergo non est corpus: &, Quia Dei est corpus, est infinitum: Et caro Christi, quæ molem habet suis finib. & sua figura circumscriptam in cœlo, & in infinitis locis orbis eodem tempore præsens habebitur, Quis ista bene sanus largiatur? Audacter dico, sed vnà cum patribus hoc affirmo, Si diuinitas ipsa corpus esset, non posset in infinitis, & innumerabilib. locis tota esse.

Si diuinitas ipsa corpus esset, nō esset tota simul in locis plurib.

Adducta sunt fateor, multa patrū loca, sed nullibi adhuc reperire potuit, quamuis id magnificè iactet, ipsum Christi corpus re ipsa, & corporaliter, vt loquuntur, in diuersis locis simul esse. Aliquo modo adesse, nos etiam credimus, & damus. At carnalē illā & realē præsentiā constanter negamus. Deinde quæ, malum, insania est, in tanta re, quam q; diuinis literis testatam proposuerit, nullū oraculum ex diuina scriptura protulisse? An patres adducendi sunt, cū verbū Dei poscitur? Certè sic agi non oportuit. Imò, quia dixit ab initio, hanc Dei voluntatem vt corpus Christi realiter in sacramento adsit scripturis esse testatam, ipsa diuinarum literarū oracula debuit afferre. Sed hoc hypocritarum est, longè alia facere, atque ab initio se facturos præ se tulerint.

OBIECTVM I.

PAVPERES semper habebitis vobiscum, me autem non semper habebitis.

GARDINERVS.

CHRISTVS in pauperibus notauit euentum, non imposuit necessitatem: imò vt pauperes omnino essent, edita charitatis lege videtur à suis exegisse.

MARTYR.

PVtat noster sophista locū hunc ita intelligendum, quod Christū nō sicut instar pauperū in terris habituri: quē intueri, alloqui, tractare ad terrenæ conuersationis modum possi-

mus, illi vt pauperibus humanitatis officia exhibituri. Primùm, si fateamur, quod isti volunt nos credere, corpus Christi re ipsa in Eucharistia esse, Domini sentẽtia in contrariũ vertetur, & dicemus: Christũ semper habebimus nobiscum, non autẽ pauperes. Quia post beatã resurrectionẽ, quando beati erimus in cœlis, paupertas ibi non erit: dominũ verò illic habebimus coràm: & dũ hic viuimus, in Eucharistia, vt isti volunt, semper habemus præsentẽ. Nam in omnib. eorũ templis seruatur clausus, aut suspẽsus.

At, inquit, habemus quidẽ, sed non ceu pauperem. Quasi Christus ibi sese pauperib. annumerauerit, cùm potius eis per antithesin se opponeret. Neq; Apostoli cum pauperib. illũ contulerunt: imò iudicarunt eum nõ opus habuisse illa pretiosi vnguenti effusione. *Potuit*, inquit Iudas, cum quo & alij murmurarunt, *istud vnguentum venundari magno, & dari pauperibus*. Neq; hoc scribo, quasi negẽ Christum fuisse pauperẽ: sed vt demonstrem, illum hoc sermone se non coniunxisse cũ pauperib. ac si diceret. Me quidem habebitis, at nõ ea ratione, qua sunt vobis præsentes cæteri pauperes. Nihil ille de modo tradidit: solũ inquit, *Me non semper habebitis*. At præstigiatores per visibiles & inuisibiles modos omnẽ controuersiã putãt rectè esse compositã.

Aderit, inquiunt, *at non ita, vt illi officia humanitatis exhiberi possint*. Miror eos audere ita dicere cùm Eucharistiam in pyxide sic habeant, vt aurum argentumq; circumponant, & serica vela, suffitum & lucernas adhibeant. Inter hæc, & illam vnguenti effusionem, quid, obsecro, interest? Certè vt ista, quæ Deo suo panaceo faciunt, pauperibus non conueniunt, ita ijsdem non attribuenda est pretiosissimi vnguenti perfusio. Si dixit Christus, Me non habebitis vlterius, eo modo, quo mihi possitis nobilia hæc officia exhibere, quæ sopra sortem pauperum existimantur, manifestè Idololatras istos arguit, qui præbent ipsi, vt arbitrantur, præsenti eximios honores, quos memorauimus. Vertãt igitur se quo volunt, Christum non amplius quoad corpus habituri sunt. Non enim vt pauperem habebunt, quemadmodum & ipsi fatentur: non etiam eo modo, vt sic honorificè tractari possit, sicut Papistę in sua idololatria hodie faciunt, & discipuli murmurabant piam mulierẽ tum temporis fecisse. Nam dominus ipse negauit, id postea futurum.

Et ne sophista Dialecticas argutias credatur ignorare, inquit, *potius ex illis verbis fuisse concludendum: Me non semper habebitis, ergo aliquando habebitis, interdum habebitis: quia negatio collocata nõ præsentiam, sed frequentiam præsentiæ aufert*. Quis vnquam à Legolcio tantum acuminis Dialectici expectasset? Sed quis non videat, hoc genus conclusionis minimè nos lædere, sed causam Inconstantij maximè labefactare? Cur non fateamur Christum fuisse aliquando postquam ea verba enunciauit, cum apostolis futurum? Cum illis profectò versatus est ab illo die vsq; ad mortem: ac post Resurrectionem per quadraginta dies: & denique nobiscum erit, cùm ad iudicandum venerit. Damus itaque sine cunctatione, *Me non semper habebitis vobiscũ: ergo aliquando habebitis*.

At isti quomodo fatebuntur aliquàdo & interdum eum futurum nobiscum, non autem frequenter, quando illum semper nobiscum esse, licet modo inuisibili, statuant? Omnes certè, quotquot sunt ex Papistica colluuie, corpus Christi cõtendunt esse sub accidentibus panis consecrati, vel potius excantati, quandiu accidentia illa manserint. Et idcircò panem illum adorant & circumgestant, & omni honoris genere prosequuntur. Quod verò dabunt tempus, quodue propemodum sacellum vel templum, in quo idolum huiusmodi non conseruetur, atque perpetuo, noctu inquam & diu, non habeatur? Quare velint nolint, coguntur dicere, iuxta superstitionẽ suam, semper Christum etiam quoad corpus nobiscum versari. Proinde sequendo argutias Dialecticas, dicent. Non semper me habebitis, igitur, me semper habebitis. Non enim possunt dicere vel Aliquando, vel interdum, nisi velint idoli sui conseruationem intermittere. Quod quia facere nolunt, desinant Dialecticè argutari.

At mox dicit: *Sed ijs formulis non subijcitur diuina scriptura* Cur illas formulas, & spinas Dialecticas mouebas, si eas vidisti ad sacras literas non esse accommodandas? Quid ita nugaris? Timuisti fortasse, ne ista ignorare videreris. Te isto metu libero, quandoquidem ab omnibus pro sophista, & quidẽ non vulgari haberis. Vtinam ita calleres diuinas literas, vt in his captiunculis es iam inde à pueritia versatus: quibus & Ecclesiam & Rempub. maximo vtriusque damno astutissimè fallis,

Ne tamen videatur omnibus modis verba Dei abijcere, locum inducit ex posteriori ad Corinth. capite quinto, vbi scribitur: *Et si Christum nouimus secundum carnem, at iam non nouimus. Istam negatiuam intelligimus*, inquit, *non, vt omnem extinguat cognitionem, sed vt distinguat cognitionis modum. Nam & nunc cognoscimus Christum secundum carnem, confitentes Deum & hominem in cœlis regnantem, & eundem nobis in sacramento verè præsentem. Qui noster cognoscendi modus alius est, atque illorum fuit, qui Christi visibilem in carne conuersationem familiari consuetudine experti essent*. Locum Pauli iam adductum satis agnosco: quid verò isti prosit, non facilè video. Si Paulus inquit, nos Christum non nosse, nec tamen extinguere vult omnem Christi cognitionem: illud exprimit certis verbis, quod exceptum voluit, cum addit, *Secundum carnem*. Quę verba non debemus accipere vt iste sibi fingit, de carne in vniuersum, ac simpliciter. Quis enim nostrûm Christo veram carnem adimere ausit. Carnem itaque intelligimus, vt Chrysostomus & Ambrosius exposuerunt, infirmitatis, mortis, & humanarum calamitatum affectus, quibus ante Resurrectionem dominus volens factus est obnoxius. Paulus itaque, si non extinguit omnem Christi cognitionem, quid exciperet, explicuit: & quod excepit, ostẽ-

Quomodo dicamur Christum non nosse secundum carnem.

dimus

dimus quemadmodum accipiatur. At Christus dum inquit, *Me autem non semper habebitis*, nihil excipit, simpliciter dictum suum enunciat. Unde quicquid de visibili aut inuisibili modo affingitur, merum est Gardineri & similium eius figmentum.

De carne Christi, quòd salua quoad substantiã illi adhuc maneat, nos multis diuinæ scripturæ locis probare possumus. Quòd verò sub pane inuisibilis delitescat, ille diuinis oraculis confirmet, ac tum de interpretatione eius non multum rixabimur.

Adhæc, ita sibi responsum habeat, Si Paulus illa negatione minimè omnem Christi cognitionem extinxit, ita nec nos quidem omnẽ Christi præsentiam ob illa verba, *Me autem non semper habebitis*, tollimus. Est nobiscum Christus per diuinitatem, est per gratiam, fidem: est per spiritum & multiplicia dona. Sic enim, vt ait Apostolus, in cordibus nostris habitat. Cùm itaque multæ præsentiæ species relinqui possint, cur iste ad corporalem hanc nos adigit?

Sed fortasse inquiet, Vos cur illam negatis? Quia Christi corpori, si verè humanum corpus sit, concedi non potest, nimirum vt simul eodémq; tempore in cœlis & in terris versetur.

Quomodo Christus est nobiscum vsq; ad consummationem seculi.

Ambigit præterea, quomodò illud intelligamus, *Ero vobiscum vsque ad consummationem seculi:* quasi verba illa sint nebulis circumfusa & magnam obscuritatem habeant. Est nobiscum Christus, vt promisit, spiritu suo, quo cœtus fidelium perpetuò regitur & conseruatur. Unde quamuis graues dvexationes, tyrannorumque, crudelitates excitentur, adest ille, dum cœlesti vi suos corroborat & admirabili virtute confirmat, neque suos relinquit orphanos. Ista tam expedita sunt & aperta, vt ab omnibus palpari, nedum videri queant.

Sed nos vicissim & dubitamus, & percontamur, quid ille sibi velit, cùm inquit: *Nec quia in sacramento vel præsens Christi humanitas, est igitur dicenda præsens semper absolutè, sed tum demum cùm conficitur sacramentum, quandiu conseruatur suo vsui idoneum: quod licet assidua frequentia possit cõtinuari, non est tamen verum semper adesse actu, quod semper vt adsit, eget interpellatione.* Sunt hæc verba meræ tenebræ: quas vt nos vno flatu depellimus, ita eos Papæ tota cohors non recipiet. Quomodo enim dicet, humanitatem Christi perpetuò semperque non esse in terris, cùm in infinitis locis panis excantatus nunquam desinat asseruari? An inficiabimur homines in mundo esse, quia opus est vt subinde nascantur? Eadem est vtrinque ratio. Si corpus Christi est in sacramento, cùm à presbyteris conficitur, & quamdiu conseruatur, vt iste fatetur, & quotidiè millies conficitur, & perpetuò asseruatur, quo pacto non semper in terris erit? Adducant illi, oportet, nouum Chrysippum, qui nodum hunc expediat. Sed quid hæc dico? Satis ijs est, vt impediant & inuoluant: expedire atque euoluere, in lucem producere, parùm, imò nihil curant.

A Arbitratur postremò sententiam suam, qua inquit, Christum nobiscum futurum, sed non instar pauperum: ab Augustino manifestè confirmari: qui super Iohan. Tract. nonagesimo quinto sic scribit: *Postremò secundum hanc iustitiam, nunquid dicemus Paulum apostolum non fuisse iustum confitentem se Christum vidisse post Ascensionẽ eius in cælum, de quo vtique iam tempore dixerat, Iam non videbitis me? Nunquid secundum hanc iustitiam iustus non erat gloriosissimus Stephanus, qui cum lapi*
B *daretur, ait, Ecce video cælum apertum, & filium hominis stantẽ ad dextram Dei? Quid ergo est, Ad patrẽ vado, &c: iam non videbitis me, nisi quomodo sum, cum vobiscum sum? Tum enim adhuc erat mortalis in similitudine carnis peccati, qui esurire poterat, atq; sitire, fatigari, atque dormire. Nunc ergo Christum, idest, talem Christum, cum transijsset ex hoc mundo ad patrẽ, non erant iam visuri, & ipsa est iustitia fidei, de qua dicit Apostolus: et si noueramus Christum secundum carnem, sed nunc iam non nouimus. Hæc Augustinus,*
C ait Gardinerus, *qui præsentiam Christi & absentiã distinguit, præsentiæ & absentiæ modis: secundum quos rectè accommodatos non est absurdum, eundem, & præsentem fateri & absentem.* Quid obsecro Augustini testimonium ad nostram facit controuersiam? Duos ille domini status ponit: alterum mortalem, alterum immortalem: vnũ fami, siti, labori, & somno obnoxium: alterum ab ijs defectibus prorsus absolutum. Geminũ statum Christi, qui sic describitur, quando, vel
D vbi nos vnquam negauimus? De præsentia nunc agitur: iste de aspectu & visu rixam mouet: quasi nos dicamus, Paulum ac Stephanum vidisse Christum in statu & conditione mortali. Scimus porrò, illum se iustis ijs videndum præbuisse immortalem, atque vnà cum patre regnantem: non tamen illis in terris præsentem se exhibuisse. Nam in cœlis erat cum videbatur. Si Augustinus diceret, Christum simul fuisse in cœlis & in terra, cum à Paolo &
E Stephano videretur, aliquid Gardinero Sophistæ patrocinaretur. Sed hoc non dicit. Si de præsentia sermo esset, argueremur. At neutrum istorum asserit. Quia non de præsentia loquitur, sed de aspectu, & qualis in cœlo visus sit Christus, ostendit. Accipiat ex ijs, quantum licet, plura non colliget. Facilè dabimus corpus Christi non amplius vel fide vel oculis apprehendi passibili forma, sed immortali. At simul in multis locis esse non dabimus. Quæ
F malum, proteruia est, quæ de visu tradantur ea ad corporis præsentiam transferre? Videri posse Christum, quando voluerit, existentem in cœlo non negabimus: at & in cœlis, & in terris esse quoad corpus eodem tempore, negamus. Qua fronte infert Pseudoconstantius: *Hæc Augustinus, qui præsentiam Christi & absentiam distinguit præsentiæ & absentiæ modis:* cùm Augustinus verbum nullum vel de præsentia vel de
G absentia fecerit. Sed sophistis videri & adesse idem significat. Cùm verò Grammatica latina non ita doceat, illos ad eius prima rudimenta discenda remittemus.

Neque si quis rectè consideret, statuum cor

poris Christi distinctio ad synaxin quicquam facit. Quia licet modò caro Christi sit immortalis, illam tamen ibi ad fidem nostram reuocamus vt pro nobis facta est mortalis, & in crucẽ tradita. Dum enim communicamus, memoriam mortis domini celebramus: & verba repetimus, *Hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur: & hic est sanguis meus, qui pro vobis funditur.* Sunt quidem modò ista impassibilia: sed in nostram fidem vt passibilia fuerunt & mortalia, incurrunt: licet postea mentem quoq; nostram proferamus, ad beatam illius Resurrectionem, & regnum credendum.

Quomodo carnẽ Christi cõsyderemus in sacra cœna.

At si velimus, quid Augustinus crediderit de ista domini responsione, *Me autẽ non semper habebitis:* intelligere, illum audiamus, dum ex professo locum interpretatur, super Iohã tract. 50. *Accipiant, inquit, & hoc boni, sed non sint soliciti. Loquebatur enim de præsentia corporis sui. Nam secundum maiestatem suam, secundum prouidentiam, secundum ineffabilem & inuisibilem gratiam, impletur, quod ab eo dictum est: Ecce ego vobiscum sum vsq; ad consummationem seculi. Secundum carnem verò, quam verbum assumpsit: secundum id, quòd de virgine natus est: secundum id, quòd à Iudæis prehensus est, quòd ligno confixus, quòd de cruce depositus, quod linteis inuolutus, quòd in sepulchro conditus, quòd in resurrectione manifestatus, non semper habebitis me vobiscum. Quare? quoniam conuersatus est secundum corporis præsentiam quadraginta diebus cum discipulis suis, & eis deducentibus videndo, sed non sequendo, ascendit in cælum & non est hic. Ibi est enim & sedet ad dextrã patris: & hic est: non enim recessit præsentia maiestatis.* Et aliter, *Secundum præsentiã maiestatis semper habemus Christum: secundum præsentiam carnis, rectè dictum est discipulis: Me autem non semper habebitis. Habuit enim illum Ecclesia secundum præsentiam carnis paucis diebus: modò fide tenet, oculis non videt.* Quid his apertius dici potuit? Audis Augustinum affirmantem, Christũ præsentia corporis & carnis non esse hic: sed nobiscum esse secundum maiestatem, secundum prouidentiam, & secundum gratiam inuisibilem?

Christus præsentia carnis non est hic.

Neque ab hac sententia dissidet Cyrillus: imò super eundem locum ita scribit: *Deniq; autem cum de se dixit, Me autem non semper habebitis, loquebatur dominus de præsentia corporis sui. Nam secundum maiestatem suam, secundum prouidentiam, secundum ineffabilem, & inuisibilem diuinitatis gratiam, impletur, quod ab eo dictum est: Ecce ego vobiscũ sum vsque ad consummationem seculi.* Possem quoque huc in eandem sententiam Fulgentium & Vigilium citare, sed ea testimonia in aptiorem locum reijcio. Hæc iusta est distinctio: & inter humanitatem & diuinitatem rectè distinguit. Horum verò modi Visibilis & Inuisibilis, res confundunt, præstigijsq; tantum inseruiunt. Proferant ex diuinis literis Christum sui corporis præsentiam nobis inuisibilem promisisse, ac vicerint. Quid opus est verbis tam diu rixari? Hoc ostendatur: & cõposita est cõtrouersia.

OBIECTVM III.

IOANNIS XVI. Relinquo mundum, & vado ad patrem. At mundum non reliquisset, si per Transubstantiationem esset perpetuò nobiscum.

GARDINERVS.

CHRISTVS absoluta in terris legatione, ita mundum reliquit, vt nec destitueret orphanos, nec vllis promissis vnquam deesset.

MARTYR.

CHristum respondeo finiuisse conuersationẽ visibilem: sed tamen iuxta promissa nobiscum esse vsque ad consummationem seculi. At oportuisset promissionẽ, qua Christus recepit se quoad corpus fore nobiscum realiter (vt ita dixerim) demonstrare, quod isti non faciunt. Christum cum fidelibus esse gratia, spiritu & quoad diuinitatẽ, semper fatemur: quin & eius carnẽ præsentia fidei adesse, non negamus. Vnde, quod ait dominus, *Vobiscum ero vsque ad consummationem seculi,* piè ac fideliter amplectimur. Quodq; in illis verbis, *Ero vobiscũ vsq; ad consummationem seculi,* præsentiam per gratiã intelligimus, ex Chrysostomo habetur: qui in epistolam ad Thessalonicenses posteriorem capite 3. homilia 5. sic scribit: *Gratia vobis, inquit, & pax: & rursus, Gratia domini nostri Iesu Christi cum omnibus vobis. Amen. Hoc & dominus pollicitus est discipulis, dicens: Ecce ego vobiscũ sum omnibus diebus vsque ad consummationẽ seculi.* Nónne luce clarius hæc demonstrant, Christũ promisisse se nobiscum fore per gratiam? Atque id identidem exposuit Cyrillus, vt paulò antè ostendi. Quinetiam Cyrillus, quod aiebat dominus in 14. Iohan. cap. *Non relinquã vos orphanos:* quę domini sententia modò ab Inconstantio producitur ad præsentiam carnis & corporis confirmandam, sic exponit, vt libro nono super Ioannem habet capite 46. *Quamuis ergo in cælos postquam ex mortuis resurrexit, dominus ascenderit, vt Deo pro nobis iuxta Paulum appareat, adesse tamen semper per Spiritum suum fidelibus pollicetur.* Rideat igitur, vt vult, Demipho nostras expositiones, quas adducimus, præsentiam interpretando Christi per gratiam, per spiritum, & diuinitatẽ. Patres, quibus ille omnibus modis iratus est, sic exponunt: illis insultet, illos tropicos, illos figuratores iam appellet: nos tuti erimus.

Chrysostomus.

Cyrillus.

Cum posteà subijcit, *Ecclesiam tradere, in sacra cœna vsque ad diem sui aduentus, eundem sacerdotem nostrum inuisibilem nobis adesse:* Respondemus, de natura diuina, gratia, & spiritu ista facilè posse concedi: quæ si ad corpus & carnẽ referantur, nescimus vbi Ecclesia tradat, re ipsa

& cor-

& corporaliter hæc adesse. Nam ea, cum vers A ba sponsi sui tantùm doceat, & suos filios è scri pturis sanctis tantú erudiat, nusquam talia do cuit. oisi fortasse M. Antonius alia Biblia cuderit. Quod enim allegat, Hoc facite, ad ré eius nibil facit. Iubemur enim illis verbis cœnam sacram in memoriam Christi celebrare: oeqoe quisquam est adeò miser dialecticus, qui præsentiam ex memoria colligat. Dicere potest, vt vult, Cbristum cum in prima cœna visibilia adesset, seipsum inuisibilem præbuisse Apnsto- B lis comedeodum. Nos ei non credimus, nisi quod loquitur probet. Quia de eodem corpore, ac eodem tempore, quoad easdem partes, eosdem homines, & in eodem loco contradictoria dici nequeunt: Nempe vt videretur, & ooo videretur, quis impostoribus hęc præstigia vnquam coocesserit?

Præsentia non colligitur ex memoria.

Contradictoria de eodem ac eodem respectu non dicuntur.

A Quis præterea ijs helleboro non dixerit opus esse, Christi corporis substaotiam dicentibus sub accidentibus panis & vini delitescere, ac rursus mundum non repetijsse, quem reliquerit, sed tantum succurrere nobis in mundo laboraotibos? Quid ista obsecro sibi volunt, nisi vt affirment, simul in terris corpus Christi quoad substantiam & adesse, & non adesse? Si carne sua præsenti subuenit & ascendendo in cœlum abijt, nec redit, aut venit ad oos, vtique carne sua præsens erit, & pręsens oon e- B rit. Coguntur que isti dicere, nondom perfectã esse illam œconomiam, quam Christus exercendam per corpus suscepit, si quotidie corporaliter ad nos pascendos redit in mundum. Inqoem vicissim eum si redire negant, corpore abesse, incunctanter concedant, oecesse est.

Orconemia quã Christus per corpus perficiendam suscepit, consumata est.

OBIECTVM IIII.

NON sunt nisi duo aduentus domini, & vnica est Ascensio eius in cœlum, quantum scripturæ meminerunt, ergo non transsubstantiatur panis in corpus Christi.

GARDINERVS.

QVONIAM illud esse Christi in mysterio nobis præsens, nullam loci mutationem efficit, nec terrenæ nebiscum, & visibilis conuersationis speciẽ, nibil babet in sacramento præsentia cõmune cũ primo Christi aduentu.

MARTYR.

PRimûm respondetur, ex eo, quòd corpus Christi oobis in sacrameoto præsens babetur, nullá in eo effici loci mutationem. Et quia huic mysticæ præsentiæ deest species visibilis cõuersationis, quę in primo domioi aduentu præstita fuit, deest etiam visibilis gloria maiestatis, quę in postremo domini adueotu cernetur, ideo ista præsentia in sacramento nihil cũ primo, oihilq; cũ secũdo habet cõmune. Quare ad finẽ concludit, nos per ignorantiam in eandem rationem cogere, quæ sunt diuersa.

Quod sibi accipit Christi corpus per nouá præsentiam in sacramento oullam facere mutationem loci, absurdissimum est. Quis enim dicat, corpus ooo mutare locum, quando aliquò venit, vbi prius non erat? Certè non possumus aliter hoc genus mutationis definire, quàm statuendo, per eam corpus aduenire, & locum occupare, quem prius non implebat. Quid hic sophistæ negabunt? Dicent corpus Christi sub accidentibus panis ante suam consecrationem adfuisse? Hoc si dixerint, non erit vis verborum, quæ transubstãtiet panẽ. Quod si prius non aderat, & in proferendis verbis adest, eò venit. Corpus autem veniens aliquò, vbi prius non erat, quomodò locum non mutat? *Aufer locum à corporibus*, inquit Augustinus ad Dardanum, *& non erunt.*

Corpus Christi nõ potest in sacramento incipere adesse nisi eò veniat.

Neque patiuntur patres, quos in Obiecto primo Pseudoconstantius citauit, vt inficientur, corpus Christi dum est in sacramento, esse in loco. Nam ita Bernardum in sermone de Cœna domini adduxit: *Qui totus & integer sedes ad dextram patris, qui etiam vnius boræ momento ab ortu solis, vsque ad occasum, ab Aquilone vsque ad Austrum præsto es omnibus, vnus in multis, idem in* C *diuersis locis.* Iam audimus in loco esse, vel in locis, corpus Christi, quod est in sacramento. Quid isti locum ei negant, cum eorum patres locum ei tribuant? Nos ista testimonia non lædũt: quia locum, seu loca referim⁹ ad symbola, quæ sunt in diuersis locis, & idẽ corpus referũt vel ad fideles communicantes, qui in diuersis locis idem corpus Christi fide apprehendunt.

Patres corpori Christi locum tribuunt.

At nostri præstigiatores, qui omnia simpliciter & absque tropis accipiunt, iuxta naturá ipsam, & iuxta suorum patrum dicta, corpori D Christi, dum est in sacramento, locũ negare oó possunt. Coget etiam illos hoc dare Ambrosius & Chrysostomus: quorum eadem verba ibidẽ Gardinerus ad hunc modum protulit: Sed vna vbiq; est Christus, & hic plenus existens, & illic plenus. Negent, si possunt, hic, & illic, differentias esse locorum. Quod si nequeunt inficiari, dent pręsens corpus in sacramẽto esse localiter.

Hic & illic, differentiæ sunt locorum.

At hęc, quomodò negabunt, Christum venire ad panem per suam consecrationem, cum ipsorum Basilius, cuius liturgiá in primo Obiecto E addoxerũt, ita scribat: *Attẽde domine Iesu Christe, Deus noster, de sancto tabernaculo tuo, et de throno gloriæ regni tui, et veni ad eos sanctificandos.* Hic iam audis orari dominum vt veniat.

Sed Chrysostomus quoque in homilia 24. super epistolam priorem ad Corinthios cap. 10. idem dicit, scribens: *Aquilas autem appellat, vt ostendat ad alta eum oportere contendere, qui ad hoc corpus accedit, & nibil cum terra debere ei esse commune, neque ad inferiora trabi ac repere: sed ad superiora semper volare, & in solem iustitiæ intue-* F *ri, mentisq; oculum acutissimum babere. Aquilarum enim non graculorum bæc mensa est, & tunc occurrent ex cœlis descendenti, qui nunc meritò fruun-*

tur, quemadmodũ qui indignè vltima patientur. Basilius dixit, Christum venire: Chrysostomos verò, è cœlo Descendere. Quid hîc facies Gardinere? Tu dicis hanc tuam præsentiam nullã facere loci mutationem. Tui verò patres & in loco ibi esse corpus Christi scribunt, & venire, & de cœlo descendere. Certè si tropos relinquas nobis, quibus tibi fas non est vti, medius teneris.

Duo tantũ sunt aduentus Christi.

Quid etiam illud sibi vult, quòd iactas, *nos per ignorantiam in randem rationem cogere diuersa?* Facile tibi est alijs ignorantiam obijcere, cùm ipse non queas euadere. Nos dicimus duorum tantùm aduentuum Christi diuinas literas meminisse. Vos tertium ponitis: per diuinas literas illũ demonstrate, si vobis credi velitis: alioqui vestrum commentum esse dicemus. Negare conaris vos tertium aduentum ponere: at patres non sinunt vt inficiemini Atq; etiam ratione ipsa cogimini vestram præsentiam tertio quodam aduentu fateri fieri. Nos aũt illum, vt peregrinum, & scripturis ignotũ repudiamus. Esto, quod scribis, vestrum hunc fictitium, quẽ aduentum negare non potestis, non esse prorsus eiusdem rationis cum priori & postremo. In eo tamen cum illis conuenit, quod est aduentus. Proinde argumentum non ita potes obscurare, vt sub tuis distinctionib. latenter fugias.

At de aduentu satis: nunc de ascensione frequenti quid blateret, audiamus. *Quod attinet ad ascensionem, non repetit cælum Christus videntibus nobis, quomodo rleuatus est semel intuentibus discipulis.* Hic de more, verborum atramentum effundis, vt sub oratione infuscata quid sentias, lectores lateat. Sed non sic abibit: liquidò agi volumus. Speciebus corruptis panis & vini, quid fit de corpore ac sanguine Christi, quæ ibi credi vultis delituisse? Aut esse desinunt, quod est corrumpi, cùm substantijs, non accidentibus hęc annumerentur, aut aliò abeũt. Corruptioni subijcere Christum, nimis esset blasphemum. Nam ad Rom. 6. scribitur: *Christus resurgens ex mortuis, iã nõ moritur.* Si aliò discedit, quò? Vel ad alios panes, qui consecrantur, vel ad cœlũ. Mirum est si peregrinationem eius corporis per panes infinitã vel continuam velitis instituere. Non puto, quamuis toti estis *πραγματικοὶ*, tantum ausuros. Cœlum ergo repetit. Cur igitur non erunt quotidie nouæ quædam ascensiones?

Papistæ faciunt quotidie nouas ascensiones & nouos Christi aduentus.

Verùm, inquies, non id inficior. sed tantùm dico, nõ id fieri nobis videntibus, quemadmodum accidit, cùm discipuli eum intuebantur in cœlum euntem. Quid mea refert, siue hoc cernatur, siue latenter & occultè fiat. Vt vos contenditis veram esse præsentiam, licet inuisibilem: ita ego ex vestra fictione colligo veram quandam ascensionem, & innumerabiles quotidie, tametsi non cernantur. Sed illã vestram nos dicimus fictam, neq; à scripturis vsquã indicatam. Hoc sibi voluit allatum argumentũ: neque vos, quamuis argutos Modistas, forma visibilis & inuisibilis quicquam adiuuat.

OBIECTVM V.

Christus daturum se promisit spiritum sanctum vt suum vicarium: quod fieri nõ oportuit, si quoad humanitatem & diuinitatem ipse nobis erat perpetuò adfuturus, vt Transsubstantiatores mentiuntur.

GARDINERVS.

Istud est diuinorum consiliorum rationem petere, potius quàm argumentari.

MARTYR.

CAuillatur sophista primùm, nos hoc loco diuinorum consiliorum rationem petere: atque ipse vicissim à nobis quærit duas quæstiones, ne parùm acutus videatur: vnam, cùm Christus diceret: *Ecce vobiscum sum vsque ad consummationem seculi,* cur alium mitteret monitorem, aut consolatorem: alteram, Si dedit spiritum cùm insufflaret in discipulos, quomodò posteà mittit eundem spiritum? Hic nos inquit implicari, atque caligantibus oculis carnis, non posse nos ex ijs angustijs expedire. Sed vt percuntator intelligat, quàm sit facilis ad quæstiones eius responsio, ita paucis accipiat. Quòd promisit dominus, se futurum nobiscum vsq; ad consummationẽ seculi, quoniam poterat ab auditoribus, aut non intelligi, aut non rectè accipi, ob id voluit modũ explicare, quo credentibus adfuturus esset: nimirum per suum spiritum, quem erant accepturi. Vnde in Ioan. ca 14. cum de hoc ageret, scriptum est, *Ego rogabo patrem, & alium paracletum dabit vobis, vt maneat vobiscum in æternum, spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec nouit: vos autem cognoscitis eum, quia apud vos manet, & in vobis erit. Non relinquam vos orphanos: veniam ad vos.* Nihil est in his, quod redundet. Pollicetur, se futurum cum fidelibus, & modum explicat, nempè adfore se in suo spiritu. Atq; hanc expositionem facilè possem verbis patrum confirmare: sed modus prolixitati adhibendus est.

Si Christus ipse nobiscum futurus erat, cur misit spiritũ sanctum?

De altera verò quæstione interrogator ita sibi responsum habeat: dedisse quidem Christum insufflando spiritum sanctum Apostolis: quẽ rursus ideò dedit, vt miraculo externo suum donum testaretur: vtque non solùm diuini spiritus interiorem suggestionem haberent, sed etiam cæteris charismatis, & præsertim linguarum ad totius orbis ædificationem ornarentur. Quod illis non contigit, quando prima vice vnà cum domini flatu spiritum sanctum acceperunt. Atque hoc est,

quod Lucę postremo capite scribitur, Domi- A
nũ, cũ adhuc loqueretur Apostolis, vt sui spiritꝰ
aperuisse illis intelligentiam scriptorarum: &
nihilominus pręcepisse, vt expectarent, sede-
rentq; in ciuitate, donee virtute induerentur
exalto. Nos itaque propositas quæstiones tam
facilè dissolueodo, facilè docuimus, au oculis
vtamur in mysterijs caligantibus.

Nonc superest, vt sophista suos ostendat ita
perspicaces, vt sese à quęstione proposita vicis-
sim expediat. Hoc de illo quæsitum est: *Si Chri-* B
*stus totus, & integer, & quoad humanam, & quoad
diuinam naturam semper adest, saltem vt ipsi volunt,
in Eucharistia: non inquam, præsentia significationis
& fidei, quemadmodum nos dicimus: cur fuit opus vi-
cario spiritu sancto?* Respondere conatur: at suo
more loquitur: tenebras offundit, & ita nullis
bi pedem figit, vt eum per spinas ambulare di-
xeris. *Operatio Trinitatis est vna*, inquit: *& ideò, cũ
Christus in terris docuit, adfuerunt illi tam pater, quã
Spiritus.* Quasi nos Christum absque patre, & C
spiritu aliquando fuisse dixerimus. Quorsom
ista, cùm id nobis nunquam in meotem vene-
rit. Subdit mox: *hoc mysterij spiritus sancti missio-
nem habuisse, vt in Christo mortui carni prorsus per ba
ptismum sola cœlestia & Spiritualia sectemur.* Sed
quid audio? Christus præsens nónne ad idem
incitabat, hortabatur, & impellebat? Certè stu-
dium eius dũ vixit in terris, ad id maximè spe-
ctabat, adhibita sui spiritus interiori suggestio
ne. Non enim solùm exteriori verborum sono D
egebat, sed corda suorum Apostolorum vi sui
spiritus interius flectebat & persoadebat.

Qoid verò sibi velit hæc, quæ posteà subjici
tur à nostra Sphynge, oratio, cùm Oedipus nó
sim, non possum intelligere. Ac vereor ne ipsũ
quidem præstigiatorem satis scire, quid loqua-
tur. Sic enim inquit. *Cuius etiam ipsius magisterij
conditio nos admoneret, subrogato in Christi absentis
vices sancto spiritu, qui nos induceret in omnem veri-
tatem.* Qoę est ipsius magisterij conditio? Quid E
demonstratur? qoid refertur? Filius an spiritus
sanctus? Non vtique filius: quandoquidẽ age-
bat de mysterio missionis spiritus. At si de spi-
ritu sancto hæc intelligenda sunt, quomodo
spiritus sanctus mouet surrogato spiritu san-
cto? Hoc si est Gardinero quęstiones expedire,
quando ab eo quicquam discemus? Dispereã,
nisi plus laboris mihi sæpe impendendum sit
in eius tricis euoluendis, ac tenebris depellen
dis, quàm in confutandis eius nugacibus & F
portentosis argumentis. Laudes eloquentiæ
multas audiui ei adscribere: sed cũ ad eloquen
tiam maximè pertineat dilucidè atque perspi-
cuè dicere, soom istis admiratoribus eius relio
quam iudicium. Scio me nónullos, & quidem
prudentes ac doctos viros de locis huiusmodi
consuluisse: vt quod ipse præ hebetudine for-
tassis non consequerer, ab illis intelligerem.
Verùm neq; ipsi, qoid iste [illegible] vellet sibi, po
tuerunt iudicare: nisi quòd aliqui suspicati sũt, G
eum vafricie quadam veteratoria vti, vt cùm
nequeat nodum dissoluere, saltem obscuritate
verborũ atq; sententiarum admirationem, stu

A poremque lectoribus incutiat.

Argumentatio nostra perspicua est, & aper-
ta: Si Christus totus nobiscum perpetuò adest
quo ad humanam & diuinam naturam, opus
non fuit vicarium spiritum sanctum surroga-
re. Nam si adest ipse totus atque integer, vt
vultis, spiritum sanctum adhibere secum po-
test, vt cooperarium, quemadmodum cùm in
terris degeret, fecit, Non tamen id esset vi-
carium sui loco surrogare, sed ad idem opus
B efficiendum adiutorem secum habere. Quan-
do loco sui alterum ponit, id vel quoad homi-
nem intelligis, vel quoad Deum. At Deus vi-
cario non indiget, cum sit vbique: proinde reli
quum est, eum id fecisse vt hominem: quando-
quidem sic à nobis abijt, ideoq; spiritum san-
ctum vice sua congruè dedit. Non tamẽ, quan-
tum iudico, latuit Inconstantium, hoc suo per
plexo & obliquo responso quæstionem potius
implicari, quàm expediri. Vnde operã dedit,
C vt alia quadam stropha vteretur, qua rationem
allatam conuelleret. *Si efficax*, inquit, *hoc argu-
mentum esset, non minus realem corporis Christi præ
sentiam, quàm Spiritualem impeteret: quæ propter
missum spiritum sanctum videretur urgenda: siquidem
Christus dixit, se nobiscum futurum vsque ad consum
mationem seculi.* Verum fortasse esset, quod so-
phista comminiscitur, si præsentia realis & spi
ritualis corporis Christi rationem eandem ha
berent. Quam cùm re vera non habeant, fictio
D euanescit. Præsentia corporali docebat domi
nus, consolabatur, & instituebat suos efficacissi
mis verbis, & prędicandi Euangeliũ potentissi
mo ministerio. Vnde cũ è mundo, quatenus ho
mo erat, abijsset, spiritũ sanctũ emisit, qui suas
in ea functione docendi, consolandi, & institu
endi per Apostolos & eorum successores par-
tes obiret.

Corporis verò & sanguinis domini præ-
sentia spiritualis alia de causa requiritur, non,
E loquam, vt istud munus exerceat, & prędican-
di & instituendi: sed vt corpus illius in mor-
tem traditum, sanguinem fusum, vitamque car
nis datam nostra causa credamus. Qui enim
ista vtiliter & efficaciter credere possemus, nisi
ea in conspectu mentis per fidei apprehensio-
nem haberemus præsentia? Tantum ergo ab- *Missio spi-*
est, vt spiritus sancti missio spiritualem corpo- *ritus sãcti,*
ris Christi præsentiam impetat aut labefa *non exclu-*
ctet, vt illam necessariò exigat, ceu fidei, quam *dit spiritua-*
F credentibus de illorum salute suggerit, præ- *lem præsen*
cipuum & præstantissimum obiectum. Ad *tiam corpo-*
hoc verò credendi opus, quod pijs est come- *ris Christi.*
dere ac bibere, realis illa vestra præsentia ni-
hil facit.

Et prætereà ridiculum est in suo nego-
tio præsentem quenquam vicario velle v-
ti, nisi fortassis laborem & curam, quæ in
Deo locum non habent, velit subterfugere.
Reges vtique ac monarchæ in aliquas regno-
G rum suorum prouincias vicarios mittunt,
vbi non possunt ipsi quoad corpus adesse:
licet authoritate, potentia, & imperio, quæ
ad spiritualem quandam præsentiam attinent,

suis vicarijs adsiot. Quod rursus intelligo nisi A eos laborum & curarum tędeat. Vt itaque in re bus politicis præsentia corporalis principis vicarium non adhibet, imò si positus esset, impedit, ita Christus in Ecclesia si corpore adesset pręsens, vicario opus non haberet. Atque vt princeps, dû abest corpore, vicarium mittit, & authoritate, potentia & imperio adest: ita Christus absens corpore, vicarium spiritum su um misit in Apostolos, cum quibus ipse virtute, gratia, & cœlesti vigore spiritualiter aderat. Iam, vt arbitror, conspicuum fecimus, quo ad corpus Christi diuersam præsentiæ spiritualis & corporalis esse rationem: ideoq; surrogationem vicarij: nimirum spiritus sancti, sic vná auferre, vt alteram præsentiam non impediat. Nam si totus Christus corporaliter præsens, vt vultis, in Ecclesia habeatur, substituere illi alium vicariom non erat opus.

OBIECTVM VI.

ANGELVS dixit mulieribus: Iesum quæritis crucifixum: surrexit non est hic.

GARDINERVS.

Nihil hoc angeli responsum ad Eucharistiam.

MARTYR.

HOc nil ad institutum negotium de Eucharistia pertinere, vanus sophista existimat: quia Iesus, quamuis in sepolchro non erat, tamen in sacramento esse potest. *Nisi fortasse*, inquit, *velint inferre: Non est hic, ergo non est vbique*. Ad vltimum suspicatur nos esse tam ineptos, vt dicere velimus: Nô est hîc: ergo nô potest esse hîc. Mirum porrò est, Lynceos oculos cùm se habere credant, quomodò ne id quidem cernant, quod vel talpæ oculis capti cernerent. Si vt fatentur, ex verbis angeli sequitur, Christi corpus non esse vbique (id enim ille negauit, dicendo: *Surrexit, non est hic*: quomodò non sentiunt, inde etiam concludi, corpus Christi non esse simul in pluribus locis? Nam vtrunque horum naturæ corporis humani aduersatur, eodem tempore simul in pluribus locis esse, atque vbique esse: quia tam in vno istorum quàm in altero, termini, fines, & figura humani corporis nô seruatur. Quare is, qui dederit, Christi corpus in diuersis multisq; locis simul esse, pariter cogetur dare, illud vbique esse. Non enim refert, ad quot loca fundatur humanum corpus. Statim quippe vt suis terminis ac limitibus nô clauditur, hominia corpus esse C desinit, siue ad pauciora loca, siue ad multa, siue ad omnia diffundatur. Concedâ quidê, minus fieri corpus, cùm ad omnia loca dilatatur, quá cum ad pauciora: sed tam hinc, quàm inde conficitur, non esse vlterius humanum corpus.

Atque de istis omninò scire velim, cur non statuant corpus Christi vbique esse? Certè nil aliud eos mouet, quàm ne dicant illud immeo sum esse, ac terminos humani corporis egredi. At ista etiam concluduntur, cum illud simul in D pluribus locis ponunt. Non itaque dicimus, Eucharistiam esse vbique: neq; si corpus Christi haberetur præsens in Eucharistia, ob id esse vbique, Sed affirmamus, cùm dicitur simul esse in multis locis, idem incommodum sequi, ac si diceretur esse vbique: nec non concedendum, illud esse posse vbiq; si detur esse posse in multis locis. Proinde non sunt hæc argumenta sic arundinea & flaccida tela, vt Gardinero, quamuis fallacijs præclarè instructo, nihil noceant. E Neque nos, vt ipse blaterat, hoc argumentorû genere fidem Catholicam de Eucharistia quatimus, verùm ineptias & deliria fatui transubstantiatoris detegimus, atq; ad lucem vt apertius cognoscantur, traducimus.

OBIECTVM VII.

DE Lazaro dixit Christus: Mortuus est: & gaudeo propter vos, vt credatis: quoniam non eram ibi. Ergo Christus quoad corpus non est simul in multis locis.

GARDINERVS.

CHRISTVS verum corpus humanum assumpsit: & quoniam, vt inquit Paulus, carne & sanguine pueri cômunicarunt, & ille similiter illis participauit, vt corpus Christi finitæ naturæ quemadmodum nostrum omnino fuerit, secundum quam naturam ibi tantùm esset, vbi illud sisterat.

MARTYR.

PRimùm sophista fatetur, corpus Christi quemadmodû nostrû omninò fuisse, naturę, inquâ, finitę secundû quá ibi tantûm esset, vbi illud sisteret. Itaq; cùm alibi esset Christus, non erat ibi, quia nolnit ibi esse. Verùm illud quærit, si voluisset ibi esse, dû alibi erat, an potuisset? Ac neminê putat adeò insanû, vt id negare ausit, qui quod per corporis naturâ fieri non posset, diuina tamen virtute, salua etiam natura fieri posset. Nâ deus naturę author est, cuius nutui & imperio parent omnia. Splendidè, ac dilucidè, nec nô probabiliter hęc dici à se Incôstantius opinatur. Sed quàm turpiter fallatur, singulis excutiêdis lector intelliget. Si corpus Christi erat naturæ ac molis finitę ibi vt solû ibi esset, vbi ab ipso domino sistebatur, qua ratione illud in multis locis simul esse ponitis? Qui potuit côuenire, vt in extrema cœna, qua Eucharistiâ Christus instituit, corpus haberet, quod videbatur sedês, aut iacês, & itê idê corp•

nibus suis & discipulorum, & in ore suo & discipulorum? Hoc enim naturæ non est finiti corporis, vt non vnius loci, sed multorum, & à se inuicem distantium finibus concludatur. Quid hoc aliud est dicere, quàm corpus finitum esse simul & non finitum? Si dum hoc loco finitur, dicatur se ad alium locum extendere, priori non erat finitum. Quod enim aliquo loco finitur, alibi esse non potest.

Corpus humanũ simul nõ potest in multis locis esse.

Dicis præterea, *Christum cum esset alibi, non fuisse ibi, quia noluit.* Equidem concedo illum, si voluisset ibi esse, facilè potuisse: at non ita, vt simul quoad corpus alibi esset. Ideo noluit domi- nus corpus simul in diuersis locis habere, non tantùm quia non placuit, sed etiam quia corporia naturæ aduersabatur. Quòd vero arbitraris neminem adeò insanum esse, qui virtute Dei hoc fieri posse infitietur, salua etiam corporis natura, ego sic accipio, vt ipse vicissim mirer, vsque adeò te desipere, vt id corporis humani definitioni congruere minimè posse non intelligas. Quid stultiè conaris id corpori humano attribuere, quod illius naturam omninò euertat? An quia & Deus est, & prædicatur omnipotens, efficere vnquam potuit, vt tria sint quatuor? vt ignis sit aqua? & vt præterita non sint præterita? Est author naturæ, inquis: fatemur. At quemadmodum non potest efficere perfectum & integrum hominem absque intellectu & ratione: ita corpus humanũ absque suis finibus & terminis facere non potest. Quod tamen sic est accipiendum: Deum quidem posse ab humano corpore suos terminos ac fines detrahere, sed ita vt hominis corpus esse desinat.

Multa fieri nõ possunt à Deo, citra eius omnipotẽtiæ imminutionẽ.

At subdit: *Christus dixit se potestatem habere ponendi animã suã, et iterũ sumendi eam: quod & præstitit: cum tamen sit à naturæ lege alienissimũ.* Quis in acutissimi sophistæ oculis tantas tenebras nõ miretur? Dic, obsecro nobis: etiamsi Christus potestatẽ habuit, vt re vera habuit, ponendi animam suam, & assumendi, an id facere potuit,

A vt simul eodẽq; tempore illam & poneret & sumeret? Id profectò nemo dixerit, cum id euidentissimè pugnet, eundẽ hominẽ, eodẽ tempore vitã corporis habere & nõ habere. Quod si Christus non potuit simul viuere quoad corpus, & non viuere: ita corpus eius nõ potest simul finitũ esse certis terminis, & nõ esse finitũ. Nõ pugnamus, quin Deus multa queat contra naturæ ordinariũ institutũ facere. Quandoquidem constanter credimus per Mosen apertum

B mare: ad preces Iosuah cohibitum solis cursũ: & ferrum enatasse vt Elizæus voluit. Sed nihil istorum naturas rerũ euertit. Mare quippe diuisum adhuc est mare: sol quoque non minus est sol dum quiescit, quàm dum suum zodiacum percurrit: neque ferrum in superficie aquæ de sua definitione, aut natura quicquam amittit. Potest enim ad arbitrium Dei, salua natura sua, tam deorsum, quàm sursũ trahi.

Deus multa potest facere contra naturæ ordinarium institutũ.

C At humanum corpus, quod organicum est, & varijs lineamentis & figuris cõstat, si fundatur extra suos terminos, neque suis finibus teneatur, propria natura statim exuetur.

Postremò dicit, declarasse Christum, se velle in sacramento esse. De potestate hactenus diximus. Nunc de voluntate verba facit: *Ergo nihil est, inquit, contra Eucharistiam argumenti, vt quia ibi, vbi esse nolebat, non fuit igitur in sacramento non sit, vbi se esse velle declarauit.* Vbi Christus vn-

D quam declarauerit, se præsentem corporaliter in Eucharistia esse velle, neq; modo à Gardinero demonstratur, neque poterit vsquam demonstrari. Perpetuò istud iactat: sed cũ ad proferendum locum venitur, ibi opus, ibi labor. Si naturæ corporis domini repugnat, vt in cœlo & in terra simul realiter sit, qui potuit hoc velle, cum sapientia nullo modo sit, ea velle, quæ fieri nullo modo possint? Plura de hac voluntate Domini, quam isti semper obijciunt, in præsentia dicerem, nisi postea locus proprius de illa tractandi futurus esset.

Non est sapientis velle facere quæ nullo modo fieri possunt.

OBIECTVM VIII.

DEVS non habitat in templis manu factis. ergo neque Christus habitat vel continetur in pyxide super altari: quandoquidem Christus est Deus: & apud Esaiam Deus inquit, Cœlum est mihi sedes, nõ pyxis & Dauid inquit, Deus noster in cœlo, non in pyxide: & Christus docuit nos orare, Pater noster qui es in cœlis.

GARDINERVS.

NEMO pius dicit, Christum Deum habitare in pyxide: sed adesse nobis in sacramento, non secundũ secundũ habitationes quæ in cælo est, id est, in gloria Dei patris: sed secundũ dispensationẽ sub illis elementorũ speciebus.

MARTYR.

PRiusquam in ista responsione quippiam reprehendam quæ sit argumenti adducti sententia & vis, paucis exponam. Nam rationem istam, vt ab hac Harpyia refertur, quæ quicquid tangit, cõtaminat, à nemine unquam audiui proferri.

Quod nostri dicunt, hoc pacto se habet. Sicuti Deus, quandoquidem immensus est, templis arte humana extructis, atque idcircò finitis, claudi totus & contineri non potest: ita corpus

A corpus humanum iuſtæ ac integræ ſtaturę, cuiuſmodi corpus Chriſtus habet, vel ſub accidētibus panis & vini, vel in pyxide admodum parua includi nequit. Neque reuelat quicquam iſtorum cauſam diſtinctio, ſecundum ſedē habitationis, & ſecundum diſpenſationem. Quia de præſentia reali iam diſputamus, & eam, quocunque modo illam acceperis, molem corporis, figuram, extenſionem ac lineamenta membrorum non poſſe retinere dicimus, quando B in pane, vino, aut ſub eorum accidentibus, aut pyxide haberi aut contineri ſtatuitur. Deinde ſub elementorum ſpeciebus adeſſe, loqutionem animaduertimus ab hominibus eſſe confictam, cuius nec vox, nec ſignificatio, in diuinis literis inueniatur. Quod enim accidentia ſubſiſtant abſq; ſubiecto, nuſquam eloquia Dei perhibent.

Huc accedit, modò Chriſtum, quatenus homo eſt, ſedere in cœlis ad dextrā patris, vt ſymbolum fidei, ac ſacri libri teſtantur. C Quare vt pater in manu factis templis non habitat: ita domini humana natura in ijs non eſt quærenda, quando eandem cum patre ſedem habet: niſi quis dextram Dei & cœlum in accidentibus panis & vini, atque in pyxide collocet.

Contendit etiam prodigioſus diſputator, corpus Chriſti adeſſe realiter Euchariſtiæ, nō vt in loco, ſed vt in ſacramento, iuxta myſterij conditionem. Quis non videat, ab iſtis mera D monſtra confingi? neque eos portentorum modum vllum facere, quando corpus alicubi adeſſe re ipſa ſtatuunt, cui tamen locum ſubtrahant? Quod tamen contra patres ſuos imaA ginantur, quos adduxerunt paulò antè dicentes, in multis locis corpus Chriſti eſſe. Quomodò vos illi negatis locum, quando veſtri egregij teſtes illi attribuunt locum? Veſtra porrò mendacia eò vos adducunt, vt cum à veſtris teſtibus diſſentiatis, neque vobis, neque illis fidem habeamus. Atq; corpus re vera dici præſens abſq; loco, nullus eſt qui non intelligat ſatum eſſe figmentum.

Corpus nō poteſt adeſſe præſens abſque loco.

Myſterij conditionem ſemper opponunt: B ſed quæ illa ſit, nunquā oſtendunt: quod tamē facere omnino deberēt. Alioqui voces iactare, quarum ſenſus neſciatur, non eſt vtique docere, ſed tenebras auditoribus offundere. Nobis verò myſterij conditionem explicare, non eſt difficile aut operoſum. Siquidem myſterij hāc dicimus eſſe conditionem, vt ſignificet: atque hanc vocis notionem Paulus nos ad Romanos docuit, quando inquit de Abrahamo. *Et accepit circumciſionem ſignaculum iuſtitiæ fidei.*

Myſterij cōditio eſt, vt ſignificet.

C Præterea cauillatur, nos patrem à filio non diſtinguere. Licet quippe nobis, quāuis hę duę perſonæ inter ſe diſtinguantur, argumentari: Pater in cœlis habitat, vt oratio Dominica teſtatur: ergo filius etiam quoad naturam humanam ibidem habitat: quandoquidem in cœlis eſt ad dextram patris. At cum ſit in cœlis, neque in accidentibus, neque in pyxide clauditur, cùm ſalua corporis vnitate, in tam diuerſis locis eſſe nequeat. Atque inuocando patrē D vt ad cœlum eleuamus animum: ita quærendo Chriſtum, neque à pyxide, neque à pane debemus pendere, ſed ſurſum, vt dicit Apoſtolus, eum quærere.

OBIECTVM IX.

SI quis vobis dixerit, Ecce hic eſt Chriſtus, aut illic, nolite credere. Ecce prædixi. Si ergo dixerint vobis: Ecce in deſerto eſt, nolite exire: Ecce in penetralibus, nolite credere. Ita Chriſtus nos præmonuit, vt caueamus, neque ſinamus perſuaderi nobis, Chriſtum, quatenus homo eſt, eſſe in pyxide.

GARDINERVS.

LOCI huius contextus oſtendit, de ſecundo aduentu ſenſiſſe Chriſtum, de quo ita voluit præmonere ſuos.

MARTYR.

EX contextu hæc ad ſecundum aduentum pertinere, inquit Gardinerus, *demonſtratur. Voluit enim dominus præmonere ſuos, falſos prophetas exorituros, à quorum mendacijs cauerent, ne à vero, quod palàm audiuerant à ſuo doctore, abſtraherentur.* Ad hæc quiſpiā fortaſsis diceret, Si de ſecundo Chriſti aduentu hæc accipi debent, ad veſtram fictā tranſubſtantiationē omninò pertinent. Vos enim ob veſtra mendacia tres aduentus cogimini ſtatuere. Primū incarnationis, alterum tranſubſtantiationis, tertium verò extremi iudicij. Quare ſi dominus adducta verba de ſecūdo, vt dicitis, aduentu intellexit, nos ea meritò ad Euchariſtiam applicamus.

Verùm quia Chriſti corpus venire ad panē, dum tranſubſtantiatur negatis, quod tamē vobis eſſe affirmandū, niſi velitis vobiſcū pugnare, ſuperius luculenter oſtenſum eſt, ne arbitremini F nos defenſione deſtitui, aliter occurrere ſtatui. Sic ergo dico: Si dominus ea dixit, quę ſunt allata, de ſuo poſtremo aduentu ad iudicandū, ergo vſq; ad illud tempus, quo iudicatū veniet, Chriſtū neq; hìc, neq; illic aut credere aut quærere debem⁹: quēadmodū Iudā & Theodā Chriſtos eſſe, nō oportuit illos Iudæos credere, qui ſeditionem, vt legimus in Actis Apoſtolorum, mouerunt. Quare neque in poſtremo tempore, neque modò credendum eſt illis, qui noG bis, Ecce hic Chriſtus, aut illic dixerint. Et à diſceſſu Chriſti per aſcenſionem ad cœlos vſque ad finem ſeculi hæc ſententia obſeruanda eſt, eum illud uſque perpetuò valeat.

Sed

Sed noster sophista se velle argutari subtilius dicet: nempè, Christum hoc tantum voluisse monere, si visibili forma, qua est ad indicandum venturus, dicatur hîc aut illic esse, ne id credatur, néue ob id huc, aut illuc, in deserta, vel in penetralia nos trahi patiamur. Audio aranearum subtilem texturam. Sed hoc vicissim de illis quæram, cur dominus ea de re tam diligenter cauerit. Nónne vt Christiani temere credendo non decipiantur? & pro Christo ali B cui seruiant impostori? atque per fraudem ad seditiones & tumultus sllicianturː Hæc profectò est admonitionis huius certissima causa. Sed non minus periculum imminet, si Christum præsentem adesse in pane & vino credide rimus. Creaturam enim pro creatore adorabimus, elementis huius mundi affigemur, neque sursum, vt nobis præcipitur, dominū quæremus. Quamobrem tam hîc, quàm ibi decipiemur. Neque vos accusari possumus aut reprehendi, si ad tollendum præsentissimum idololatriæ periculum sententia domini vtimur, admonendo, ne Christi præsentia vel hic, vel ibi quæratur.

Neque vos potestis exceptionem Eucharistiæ afferre: cum Christus non dixerit, Neque in deserto, neque in penetralibus adesse me credatis, sed tantum in pane & vino, seu in accidentibus me quærite. Si hoc aliquando suos docuisset, idq́; præstigiatores nostri possent ostendere, non vtiq; illis pertinaciter obsisteremus. Verùm dum ista tantū fingunt & pingūt, se apud pios & prudentes nil promouere sciāt.

Neq; hic pedem sistit Inconstantius: sed ne parùm strenuè videatur causam agere, ex loco iam adducto nobis insultat, quasi à Christo notemur vt pseudoprophetæ atque sectarij, qui nostra tantùm in angulis, & clanculum doceamus, ostendamusque Christum non palàm, sed in deserto, & in penetralibus. Nec videt iste nugator, per Germaniam, Heluetios, Daniam, & Angliam publicè in ecclesijs aduersus Transubstantiationem doceri & disputari? libros & scripta passim edi? colloquia ijs de rebus in publicis & Imperialibus Comitijs institui? sanctos viros pro hoc veritatis genere mortē quamuis atrocissimam non formidare? Dicito Gardinere, si quam frontem habes: an hoc est lucem fugere, atq; in angulis insusurrare? Iam ita Dei gratia clamatum est, & vociferatum, vt iam in Europa nullus propemodū sit locus, vbi hæc doctrina purior non insonuerit. Quòd si tam in Gallia, quàm in Italia Christi fideles clam conueniant, id non est illis vitio vertendum, quasi veritas, quam profitentur, mendacij vel impietatis possit argui: sed in vobis culpa hæret, qui per summam tyrannidem, & inauditam crudelitatem, non rationibus aut verbo Dei, sed ignibus & ferro Veritatis cursum impedire conamini. Cuius tamen longè maior, quàm Hydræ vis est. Illi enim pro vno capite dempto septem renascebantur: sed pio & Euangelico viro extincto, centum & mille bonitas diuina substi-

Christiani qui vel I Italia, vel in Gallia clam conueniunt, sunt excusandi.

A tuit. Cohibete insanos & furiosos vestros impetus: atq; tum videbitis, an strophas & nodos vestrarum frigidissimarum disputationum pij timeant. Vos illos cogitis ad angulos, & clancularios conuentus, vt olim fiebat in primitiua Ecclesia, quando Imperatorum, qui adhuc erāt à Christo alieni, gladius atrociter sæuiebat. Eo inquam, tempore Christiani extra vrbem in monte Soracte conueniebant, & Romæ in cryptis, & subterraneis locis, qui adhuc tempestate nostra extant, & visuntur, sacros cœtus habebant: neque interdiu sæpè, sed horis antelucanis, vt Plinius testatur ad Traianum, Christo simul coacti hymnos canebant. Cum itaque nostri haud leuiora, imò longè acerbiora patiantur à vobis quàm à Neronibus, Domitianis, Commodis, & Galienis olim perpessa sit Ecclesia, non est illis vitio dandum, quod sanctissimorum patrum ac martyrum ætate gestum est.

Quid verò istis addat Inconstantius, iam au C diamus. *Illi post tot annorum centenarios, inquit, à Christo nato, passo, & prædicato, quasi hactenus veritas eius omnis latuerit, eam tanquam à se repertam modò, & inuentam, tenui aure sibilo inspirant suis tū demonstratione, Ecce hic est Christus.* Quia nos, obsecro te prudens lector, alicuius nouitatis potest arguere, eum potius veterem doctrinam quæ in sacris literis habetur, mores & ritus Apostolorum tempore vsitatos, & Ecclesiæ pri- D mitiuæ sanctas consuetudines reuocemus, quàm noua dogmata, sacramenta, aut ceremonias fabricemus? Vos arguendi estis: vos, inquam, sine fine accusandi, qui ausi estis ex vestro capite cuncta innouare in Christi Ecclesia, ita vt nihil integrum, nihilque suo loco reliqueritis. Confutate prius ex diuinis literis, ea, quæ à nobis docentur, & arguuntur in Ecclesia: deinde, vt vultis, nouitatis nos arguite, si potestis. Relinquite nobis vetera: E noua, quæ induxistis, hinc auferte, nec tria verba simul commutabimus.

Nostra doctrina non est noua.

Calumniatur ad hæc, nos clanculum deliberare, quomodò factionem nostram promoueamus: & in pios bonosque sæuire, qui aduersantur. Quo tandem ore, quáue fronte ab Inconstantio hæc scribuntur? cum ipse, ac similes eius, quantum in illis est, nullum mactandi, occidendi, comburendíque finem faciant: & nos vicissim vbi magistratus nostri F gladium habent, ne vnum quidem Papistam vnquam occiderimus? An itaque nos de ijs rebus deliberamus? An huc tendimus? An potius Ipse mendax est, & ex patre mendacij diabolo ad ista comminiscenda & fingenda natus?

Quod verò posteà dicit, nos alium Christum prædicare, atque aliam Euangelij veritatem orbi proponere, legant candidi iudices nostros li G bros, nostras ingrediantur Ecclesias: & nullo, spero, negotio cognoscere poterunt, vtri nostrûm Christi doctrinam & Apostolorum, mēdacijs & traditionibus humanis diluerint,

aut sacramentorum ritus lacerarint, corruperint, ac turpissimè fœdarint. Audiantur vtrorumque conciones: & ministeria ecclesiæ vltrò citroque componantur: comparationes huiusmodi non formidamus. Rationem instituti nostri parati sumus reddere At vos quando vnquam, obsecro, vestros fœdos abusus, ac turpissimos errores probabitis?

Dicant & iactant ore diducto, se facere quæ spiritus suggessit Ecclesiæ. Ego verò percontor, an spiritus Christi secus Ecclesiæ suggerat faciendum, atque in diuinis literis ab eo præscriptum fuerit? Quis dixerit, spiritum Dei secum pugnare? Christus & spiritus eius docuit per scripturas, Eucharistiam sub vtraque parte sumendam esse, nunc aiunt, spiritum secus decreuisse. Spiritus in Epistola Pauli priori ad Corinth. docuit, vt lingua cognita in sacro cœtu fideles vterentur: isti verò modo se iactant, afflatu diuini spiritus debere secus agere. An Domini spiritus quę per Apostolos mandauit, ea nunc destruit? Paulus ad Galatas cap. 2. scribit: *Si quæ destruxi, ea rursus ædifico, transgressorem legis me ipsum constituo.* Cur isti magnifici professores Apostolici ordinis, non alloquuntur seipsos eodem modo? Si quæ scriptis Apostolorum ex Ecclesia sublata sunt, nos restituimus, & contraria placitis diuinarum literarum facimus, transgressores ac violatores Christianæ religionis nos constituimus. Ablatus est ab Ecclesijs per Apostolos vsus ignotæ linguæ: vos illum restituitis. Per eosdem ablatus est cultus imaginũ: vos illum restituistis. Ablatũ est dissidium, ne alij Pauli, alij Cephæ, alij Apollo dicerentur: vos dum alios vultis Benedictinos, alios Dominicanos, alios Franciscanos dici, illud restituistis. Ablatæ sunt traditiones huma-

A næ, quæ cum verbo Dei pugnarent: vos illas restituistis. Ablata est doctrina, quæ matrimonia prohibeat, & delectum ciborum inducat: vos eam restituistis. Et denique, vt aliquando finiam, nec in hunc locum innumeras transgressiones vestras congeram, nil est propemodum in diuinis literis astrictum, quod vos non laxaueritis: nihil est laxatum, quod non astrinxeritis. Nos verò omnia, vt in diuinis literis posita sunt, ita suo loco relinquimus. Vtri ergo B nostrum nouum Christum prædicant? aut nouum Euangelium orbi propinant? Quiuis iudicare potest.

Papistæ abstulerunt quæ Apostoli in Eucharistia constituerant.

Sequitur: *Nec de Christo loquuntur, vt hic argutator calumniatur, clausum esse in pyxide: etiamsi in pyxide sint species, sub quibus in mysterio adest.* Si corpus Christi sub speciebus panis, & vini, vt semper obstrepitis, adest, & species in pyxide claudi, non potestis negare, qui fit, vt & corpus C Christi non claudatur in pyxide? Nisi forsasse per illud verbũ, Adesse in mysterio, quod subinde inculcatur, aliquam chimæram intelligatis. Tenebras vocum semper offunditis: cur aliquando explicationis flatu aliquo eas non depellitis, ne semper cogamur per nebulas & caliginem absque vllo fructu intelligentiæ audire quæ dicitis? Alioqui nos etiam corpus Christi pani ac vino adesse in mysterio fatemur: sed ita, vt mysterium significationem exprimat. Adest enim corpus Christi, quatenus per illa D significatur. Vbi præterea mysterium suum legunt isti in sacris literis? Ibi certè nusquam traditur, corpus Christi sub accidentibus panis & vini realiter esse ac latere. Si mysterium ergo est, humanum dici debet, non diuinum: quandoquidem mysteria diuina solùm in diuinis literis sunt quærenda.

OBIECTVM X.

NEGANT corpus Christi esse vbique, cum tantum sit vbi sacramentum habetur. At si eodem tempore ac simul possit in viginti locis esse, non repugnabit, quin possit in centum, aut mille, & demum in omnibus locis esse. Vnde corpus Christi constituunt infinitum, atque instar diuinitatis effusum per omnia.

GARDINERVS.

ILLVD certum est, cùm de præsentia corporis Christi in Eucharistia catholici loquuntur, intelligere eos præsentiam secundum arcanum mysterij modum, non secundum rationem ambientis loci.

MARTYR.

Præsentiam, inquit, *corporis Christi secundum arcanum modum mysterij intelligimus, non secundum rationem ambientis loci. Et tamen vbicunque sunt visibilia signa mysterij incorrupta, verum corpus Christi adesse fatemur. Quod non est naturam corporis constituere infinitam, sed potentiam Dei agnoscere immensam.* Hic rursus in sermonum Labyrinthos abdit se Inconstantius, mysterij arcanum modum interpretando. At non ita cornicibus oculi configuntur: nihil planè à nobis per ambages auferetis, nisi tandem aliquando vos ab istis nodis liquidò explicaueritis. Et mirum est, quàm sibi audacter iste sumat, corpus Christi adesse, verùm non secundum rationem loci ambientis: quasi nos daturi statim illi simus, adesse corpus alicubi, & locum non occupare: cum fieri id nequeat, & corpori organico summopere aduersetur. Probare istud oportuit, non audacia sophistica vt concessum accipere. Nos vtique, ne hoc posthac ignores, talem propositionem vobis ne per somnium quidem vnquam dabimus: quandoquidem id sacræ literæ non docent, repugnat natura, & nulla certa ratio confirmat. Negat naturam corporis à se infinitam constitui: cum tamen eam neget, vt verba eius demonstrant, certo loco terminari. Po-

tentiam

Potentia Dei ad ea non extenditur quæ contradictionem implicant.

tentiam Dei iactant immensam: quasi nos eam A velimus imminutam, licet dicamus illam ad ea, quæ (vt vulgo dicitur) contradictionem implicant, non extendendam. Quid verò magis pugnat, & magis inter contraria censeri debet, quàm aliquid esse corpus humanum, & non esse corpus humanum: esse creaturam, & non esse creaturam?

Ponit ad hæc, virtute immensa Dei fieri, vt ita corpus Christi adsit, vbicunque signa visibilia incorrupta seruantur. Vbi nam in diuinis B oraculis hoc suum dogma consignatum nobis ostendet? Non est cuiquam difficile comminisci: quilibet potest mendacijs abundare: atque fictionum copiosus est vbique prouentus. Veritas certè istis tectorijs non indiget: neq; verbi Dei synceritas huiusmodi prodigijs est incrustanda.

Addit: *Si est insanum cogitare, panis & vini species per omnia diffundi. Quæ est hæc sine mente collectio, futurum tandem vt corpus Christi sit infinitum,* C *illis probationibus à centum in mille: quæ infinitatis eò vsque non progrediantur, quin aliquid saltem vacui ipsis relinquatur hominibus, illis profectò, qui sacrificant, vt non sit vbique corpus Christi.* Dum hanc Gardineri sursum ac deorsum rationem verso, tota videtur culmea & arundinea: nec satis queo tarditatem hominis admirari, qui non viderit gradationem huius argumenti sic fuisse contextam: Cum vos magna pertinacia Dei potentiam semper obijciatis, eaque dicatis cor D pus Christi, vt vt humanum sit, in multis locis esse posse, tum ita nos colligimus: Si vi diuina corpus Christi simul eodemque tempore in viginti locis potest adesse, poterit non minus in centum, & in mille, & in omnibus locis esse. Quia ratio nulla potest afferri, cur in pluribus, & non in omnibus esse possit. Neque soli nos gradatione huiusmodi vtimur, cum de potentia Dei agitur, vt si per eam quod minus est datum fuerit, maius item dandum sit, vel si ad in- E finitum quodammodo extendatur. Sed Hieronymi contra Iouinianum habemus eandem argumentandi formulam: is quippe libro 2. ita scribit: *Moyses & Elias quadraginta diebus ieiunauerunt, ac noctibus. Hoc hominum natura non patitur, sed quod homini impossibile est, Deo impossibile non est.* Et mox: *Qui quadraginta diebus potest ieiunare & viuere, imò non potest ieiunare, sed viuit virtute Dei: & æterno tempore poterit absq; esca & potu viuere.* Audis Gardinere Hieronymum argu- F mentari, à quadraginta diebus ad æternum tempus? Non ergo mireris quòd nos à 20. vel centum locis, in quibus corpus Christi simul, Dei potentia dicitis esse posse, concludamus, vos oportere illud confiteri, eadem potentia Dei esse in infinitis locis posse. Neque obstabit quicquam, quin corpus illud ponatur infinitum, hoc est, nullis alicuius certi loci limitibus terminatum.

Quod autem obijcitur de sacrificantibus & communicantibus hominibus, friuolum est, & extra causam obijcitur. Quandoquidem nos non agimus in præsentia, quid in re ipsa fiat, sed quid per Dei potentiam, quam nobis magno supercilio semper opponitis, effici possit. Nam si per illam queat caro Christi per multa loca effundi, ad omnia quoque poterit amplificari. Cumque figura, lineamenta, membra, & certa corporis moles non impediant, iuxta vestram sententiam, quin corpus Christi per multa loca spargatur, eadem valebit ad omnia ipsum dilatare.

Fatetur postea, *naturam diuinam vbique diffusam: sed ita, vt diffusionis modum non assequamur.* Nunquam audiui quenquam lites mouentem de ratione, qua natura diuina sit per omnia diffusa. Tam certè hoc notum fuit hominibus, vel ethnicis, vt poetæ dixerint, *Iouis omnia plena: nosque in eo maneri ac esse.* Vnde cum dicatur, sua præsentia omnia implere, ita vt rebus motum, vitam, & essentiam tribuat, satis declaratur, qua ratione sit vbique. Quod etiam à patribus & scholasticis doctoribus conclusum est: qui dixerunt, vbique Deum esse, per præsentiam, essentiam & potentiam: quæ illorum dicta, quòd sciam lectoribus & huic importuno sophistæ notissima esse, non laborabo explicare. *Deus vbiq.*

Nos, inquit, *vereri, ne tandem, quod agit Deus, exeat in absurdum.* Quibus verbis bis insanit: Primùm quòd arbitratur Deum agere, quæ ipsi fingunt eum facere, cum neque sint, neque vllo modo fieri possint: deinde quod ita nostros putat esse fungos, vt in operibus Dei absurda captent. At nos absurdum esse, quod Deus faciat, ne cogitare quidem possumus. Illud tamen quod ipse clamitat Deum facere, vt absurdissimum, magna cum ratione cōfutamus.

Panis denique, ait, *vrgente fame, summa interdum laboratur inopia: tantum abest vt infinitæ sint eiusmodi species, & corpus Christi queat in immensum multiplicari.* Quare infert nostrum argumentum sua seipsum iugulare ineptia. Hic si liberet certare conuicijs, aperiret se campus ad id valde idoneus. Sed quia hoc studium Pseudoepiscopo libens remitto, istud tantùm dicam: nos haud affirmare, panem & vinum re ipsa omnia mundi loca occupare. Sed quid potentia Dei facere valeat spectamus. Quod si vim illam diuinam sibi à nobis opponi tam ægrè patiuntur, cur ipsi eam in medium producendi, & ex ipsa nectendi nobis nodos, vt putant, indissolubiles, nullum finem aut modum faciunt? Proinde non de nobis, sed de se ipsis conquerantur. Nam turdorum instar, ex illorum ventre hic viscus egeritur, quo ipsi & impediuntur, & capiuntur. Vos Dei potentiam infinitam semper opponitis. Nos per eandem respondemus posse fieri, vt omnia loca speciebus panis & vini repleantur iam consecratis. Ergo corpus Christi ad omnia loca diffundetur. Quare vel negate Dei potentia omnia loca posse huiusmodi speciebus impleri: aut definite affirmare corp9 Christi realiter sub illis speciebus contineri: aut date absurdum, ad quod adducimus: posse tandem fieri, vt corpus Christi sit vbique.

OBIECTVM XI.

FIDES Ecclesiæ est, idem corpus non posse simul esse in diuersis locis: ergo corpus Christi, quod vnum est atque verè humanum corpus, non potest in cœlis & in Eucharistia, quæ in terris administratur, esse in eodem tempore.

GARDINERVS.

Iustinus Martyr.

FIDES Ecclesiæ profitetur Deum omnipotentem, nouitq; vim naturæ finitæ ab infinita virtute distinguere. Vnde Iustinus Martyr, cuius sanctimoniam doctrina æquauit, in libro ἀποκρίσεων πρὸς ὀρθοδόξους, ijs qui putabant corpus Christi post resurrectionem in spiritum versum, quòd ingressus sit ad discipulos ianuis clausis, respondet, quod per naturam esset impoßibile, id per virtutem diuinam supra naturam fuisse effectum.

MARTYR.

A Primùm, si tuam velim cauillandi ac vitilitigandi aliquantisper vsurpare libidinem, falsæ versionis & imperitæ iustè possem te arguere. Tu Iustinum inquis respondere: Quod per naturam esset impossibile, id per virtutem diuinam supra naturam fuisse effectũ. At verba ei⁹ hoc pacto habẽt: τὰ ὑπὲρ φύσιν ἐν τῇ φύσει γιγνόμενα, κατὰ τὴν θείαν δύναμιν, ἀδύνατον κατὰ τὸν λόγον τῆς φύσεως ποιεῖσθαι τὴν παράστασιν. Vbi tu in hac oratione reperisti, Quod per naturam

B esset impossibile? aut, Per virtutem supra naturám fuisse effectum?

Non multum, inquies, ad rem nostram facit. Attamen tu bis peccas: tum quia sententiam fideliter non reddis: tum quia, cum putas nos interdum aliquid non ad verbum reddidisse, vociferaris, fidem Dei & hominum imploras, cœlum terræ misces, fraudem fieri clamitas, neque lectorem pateris absque aculeo & suspicione discedere. Cur tu eandem fidem non præ-

C stas? Certè tota sententia ita debuit reddi: Quę supra naturam in natura diuina potentia efficiuntur, fieri non potest, vt iuxta rationem naturæ probatione confirmentur. Hæc Iustini sententia quid, quæso te, contra nos continet? An putas nos id sudare, vt omnia miracula tollamus? Non impij sumus, omnia illa credim⁹, quæ facta diuinæ literæ attestantur: & ea credimus, prælucente nobis Christi spiritu, non

D autem naturali ratione vlla confirmante. Expostulauimus ne vobiscum vnquam, quòd Christi natiuitatem ex virgine, resurrectionem ex mortuis, ascensionem in cœlum, & alia eius prodigiosa facta, quæ à scripturis sanctis referuntur, argumentis ex natura ductis non confirmaueritis? Hoc vnum querimur, vos dicere, corpus Christi esse in multis locis: quod non ex oraculis librorum diuinorum, sed ex vestro

E capite fingitis: &, nisi quis vobis credat, ferro & igne in eum crudelissime animaduertitis. Querimur prætereà, quòd semper Dei potentiam obijciatis, cum hoc ex illarum sit rerum genere, ad quas Dei potentia se non extendat: nempè vt multis in locis eodem tempore corpus humanum salua natura sua diffundatur. Hoc genus miraculorum scriptura sacra non commemorat. Tu perpetuò potentiam Dei vrges, quasi nos eam in miraculis, quæ testi-

A monio verbi Dei constant, non agnoscamus: aut quasi ad probanda miracula, diuinis literis testata, naturales rationes postulemus.

Duo à vobis quærimus: vt huius vestri prodigiosi figmenti ex diuinis oraculis testimonium producatis: vtque ostendatis, naturam humani corporis absque sui dispendio in multis locis posse simul adesse. Hæc vobis demonstranda præscribuntur. Quid per tam multa vagaris? In ista Iustini responsione traditur Chri-

B stum ambulasse super aquas. Atque cum Petro idem concessisse, & ad discipulos ianuis clausis penetrasse, credimus: nam & scripturæ ista tradunt.

Addidit ille, corpus etiam Christi, dum à mortuis excitaretur, egressum monumento, quod lapide tegebatur. Id etiam admittere non recusamus, quamuis ad articulum fidei non pertineat. Quid enim erraret, qui crede-

An Christus cum exiret de monumento, lapidem penetrarit.

C ret reuoluto per angelum monumenti lapide, Christum rediuiuum exijsse. Certè hoc sensit Leo primus eius nominis Rom. episc. in epistola, quam dedit ad Episcopos Palęstinos, vbi sic ait: Dicant igitur isti phantasmatici Christiani, quæ substantia Saluatoris affixa sit ligno, quæ iacuerit in sepulchro, & reuoluto monumẽti lapide quę tertio die resurrexerit, vel quale corpus Iesus discipulorum visui clausis ad eos ostijs ingressus intulerit. At, siue hoc mo-

Leo episcopus Romanus.

D do fuerit, siue illo, non contendo. Quia mihi dubium non est, vi diuina, partes ostij ac lapides cedere potuisse, donec transiret domini corpus, atque post illud obsequium rursus fuisse coniunctas. Quid hic est incommodi? Certè lapides & ligna vt cæteræ creaturæ Deo parẽt, abeunt, & redeunt, cum iusserit. Sed vos fingitis, mansisse lapidis & ligni soliditatem, atq; ea salua, neque cedente corpus Christi transijsse.

E Cur suam potius non relinquitis corpori Christi soliditatem, cui lapis & lignum ad momentum cesserit? Profectò quod à me dicitur, & facilius est, & longè verisimilius. Si cui tamẽ videretur vestræ imaginationi assentiri, quod mihi non videtur, posset adhuc rixam mouere, an ἰσοδύναμα sint, ac tantundem absurdi habeant, Duo corpora simul in eodem loco esse, & vnum idemque corpus, præsertim humanum, per multa loca diffundi.

Duo corpora esse in eodem loco, & vnum corpus in pluribus locis, an sint æquè absurda.

Vos

Vos, scio, dicetis paria hæc esse. Quid si ille negarit? dixeritque hic tolli atque aboleri naturam humani corporis, ibi verò seruari? Quibus, obsecro, rationibus illum à sua sententia dimouebitis? Proinde, cum Iustinus de eo, quod modo agimus, nominatim non fecerit mentionem, quia corpus domini esse in multis locis non tradit, miracula, quæ commemorat, recipimus: & quæ à vi Dei supra naturam fiunt, naturalibus argumentis confirmari non petimus.

Addit: *Nos autem Enoch & Eliam natura mortales, viuere etiam nunc in corpore diuina virtute, idque supra naturam.* Qui multa verba soles incassum fundere, necessarium verbum hoc loco intermittis: *Nos verò*, inquis, *Enoch & Eliam viuere*, &c. Puto desiderari, Credimus, aut Asserimus. Hoc est sophisticari, abuti obscuritate, atque mutilata oratione ad fallendum. Si credis, Enoch & Eliam adhuc viuere, id absque scriptura credis. Admirabili ratione subleuatus est Elias, & ab Elizæo in igneo curru abstractus. At quòd spiritus eius corpore non sit exutus, quo testimonio scripturæ confirmabis? De Enoch haberi scio ad Hebræos cap. 11. illũ fuisse translatum ne videret mortem. In quem verò finem translatus fuerit, liber Sapientiæ cap. 4. declarat. *Quia Deo placuit, & charus ei est habitus, ideò cum inter peccatores viueret, de medio sublatus est: abreptus, ne malitia immutaretur sensus eius, neue anima eius fraude circumueniretur.* Et in Ecclesiastico cap. 44. scribitur: *Enoch Deo placuit, & sublatus est, exemplum emendandæ vitæ nationibus.* Vbi notandum, in Latina versione haberi: Et translatus est in paradisum: cum in Græco non habeatur paradisi mentio. Ex isto versionis errore procul dubio est orta vulgi opinio, istos adhuc duos viuos in paradiso terrestri asseruari, & extremo tempore mittẽdos, atque ab Antichristo mactandos, vt 11. capite Apocalypseos scribitur, iuxta Græcorum scholiorum interpretationem: quamuis Augustinus locum illum interpretando reclamet, & de viris huiusmodi testetur id non posse intelligi. Qui tamen alibi, nempe super Genesin ad literam lib. 9. cap. 6. & in libro 83. quæstionum, quæstione 58. dicit, *Eliam sperari præcursorem secundi aduentus Christi.* Atque id conatur ex Matthæo cap. 17. elicere: sed conatu frustratur. Quia ibi Christus de Ioanne Baptista se profitetur loqui. Et idem propemodum dicit super Ioannem Tractatu 4. Nec iuuat locum adducere vltimi capitis Malachiæ: nam quæ ibi dicuntur, ad Iohannem Baptistam referri debent: vt finis librorum veteris Testamenti cum initijs Euangelistarum copuletur.

An Elias viuat.

Locus Ecclesiastici.

Locus Malachiæ.

Sed ad epistolam ad Hebræos redeamus. Translatus est Enoch, &, vt demonstraui ex libro Sapientiæ, ne malitia sensus eius immutaretur: &, quia Deus illum amauit, suam hanc voluntatem erga illum testatam omnibus esse voluit. Ideò communi vulgarique morte illum non oppressit. Nam id vi naturæ, aliáne de causa homines opinati essent contigisse. Ideò voluit Deus eadem opera illum à periculo eximere, atque efficere, ne homines, quanti eum faceret, ignorarent. Abstulit itaque illum, & saluti eius cauens, & hominibus exemplum proponens, quo ad rapti viri iustitiam ac probitatem imitandam incitarentur. Viuum itaque rapuit, & Enoch, priusquam gustasset mortem, ad se asciuit.

An Enoch sit mortuus.

Sed quid tu nosti eum posteà non esse mortuum, cum iam in tuto esset, neque illi amplius periculum esset à peccatis? Dices epistolam ad Hebræos habere, *Ne videret mortem.* Id intelliget quispiam, ne mortem experiretur, dum in mundo agebat: ne morte communi atque ordinaria extingueretur. Sed quin post raptum sit mortuus, vnde tandem fidem facies? Certè Rabbi Aben Esra, & Rabbi Selomo inter Hebræos interpretes non postremi, Enoch mortuum notant, dum caput 5. Geneseos interpretantur. Nec desunt Hebræi, qui exponentes secundum librum Melachim, dicant, Eliæ corpus & vestes omnes, præter pallium, in ipso turbine consumpta fuisse: spiritum verò prophetæ ad Deum migrasse. Hæc ideo sum prolixius exequutus, vt Gardinerus intelligat, quàm temerè de fide pronunciet: qui dicat, Nos, hoc est, Ecclesiam, credere, Enoch & Eliam natura mortales, adhuc diuina virtute in corpore viuere. Potest hæc multorum esse opinio: sed fides, quæ orta sit ex verbo Dei dilucidè intellecto, & fideliter explicato, esse non potest. At Inconstantius traditiones humanas, & verbũ Dei susque deque habet: & æque hinc, atque inde fidem nasci arbitratur: neque magni, vt iudicat, interest, siue hominibus, siue scripturæ credatur. Ego verò de corporea vita Enoch & Eliæ me nihil scire, aperte dico: neque mea referre iudico, vtrumuis concedatur.

At facito illos, vt sophista credit, viuere. Quid hoc ad rhombum? Vbi nos vnquam fuimus inficiati, vi diuina humanum corpus absque cibo spectabili posse sustentari? Certè hoc substantiam nostræ carnis haud euertit, nihil contra eius naturam & definitionem affert. Absque cibo quadraginta dies vixit Christus: Moses item, & Elias. Neque propterea membris, figura, & mole, ac lineamentis humani corporis exuti fuerunt. Quis adhæc nos certos reddet, hos duos, si viuunt, mortalem vitam viuere? Potuit certè illos Deus gloria superinduere, & ad beatam vitam transferre. Nec dubitandum est, sanctos in patria sine corporali cibo victuros. Quare si ad rem vis dicere, scripturæ disertis verbis confirmes, aliquod humanum corpus, siue Christi fuerit, siue alterius, non refert, in diuersis locis eodem tempore fuisse. Tum cedemus, tum dabimus manus, tum viceris. Dum verò pergis ἀναποδείκτως inducere, atque, vt sophista, deflectere à re proposita, te nihil profecturum certò certius habeas.

Humanũ corpus absque cibo sustentari potest diuina potentia.

Audiamus iam quid adducturus sit ἀπὸ τῶν ὑστέρων. *Aristoteles*, inquit, *sola naturæ speculatione nitens, prius absque posteriore fatetur esse posse. Qua ratione sequitur, vt substantia, quæ est omni acciden-*

Aristoteles.

te prior, esse interim sine accidente possit. Adeò captum communem superat naturæ vis creatæ. Quid iam ego hic audio? Vi naturæ creatæ posse quamlibet substantiam esse absque omnibus accidentibus? Et, quod prius est, à posteriori posse semper diuelli? Certè si Gardinero vel per vnum diem mediocris cum Peripateticis consuetudo intercessisset, non tam stupidè colligeret ex illorum placitis. Demus isti nouo Philosopho, substantiam priorem esse accidentibus. Annuamus, vt vult, prius à posteriori posse disiungi. Collectione Peripatetica quid sequetur? Aliquam substantiam sine accidentibus reperiri. Talem fatebimur esse Deum. At omnem substantiam à quolibet accidente distrahi posse pernegabimus.

Quomodo substantia intelligatur prior accidentibus.

Dicat nobis hic mirabilis Peripateticus, an humanum animum censeat esse substantiam? Non negabit. Vim seu facultatem intelligendi rursum dicat, ad quam κατηγορίαν attineat. Certè ad qualitatem, & ad illud eius genus, quod naturalis potentiæ & impotentiæ vulgo dicitur. Quod cùm ita sit, diuellat, si potest, animũ humanum à vi cognoscendi atque ratiocinandi. Quid consequetur? Animum humanum, non esse animum humanum. Scimus etiam substantiam aliquam sine mole ac quantitate inueniri. Talis enim Deus est, & tales sunt angeli. At substantiam corpoream non quantam, Aristoteles nunquam concedet. Non ignoro, substantiam Dei loco nullo comprehendi. Sed humani corporis substantiam præter locum esse, quando vnquam daturus est tuus ille quem addacis & tanti facis, Aristoteles? Deinde motus natura tempus antecedit. Nunquam tamẽ erit motus, quin statim consequatur tempus. Nemo præterea philosophus dubitabit, propositionem esse necessariam, qua propria quædã affectio seu qualitas de subiecto suo dicitur. Omne quod scimus necessarium esse, quod aliter se habere non potest. Quare, vtut subiectum prius dicatur suo accidente proprio, tamen ab eo separari non potest: alioqui ex illis propositio necessaria minimè constitueretur. Et vnde, quæso, orta est illa distinctio, separabilium, & inseparabilium, vt loquuntur, accidentium: nisi quod eorum aliquod genus sit, quod à subiecto suo disiungi, eo saluo, non possit: alterum verò facilè remoueri ac diuelli possit? Proinde quod Aristoteles dicit, Prius esse posse absque posteriore, non id re ipsa & quoad existentiam intelligit, sed ad notitiam omninò refert. Etenim fieri potest vt mens nostra de priori cogitet, non attendendo vel spectando quod est posterius. Nunquam tamen, nisi falsò intelligemus in exemplis iam prius adductis, prius existere absque posteriore: quamuis prius contemplari facilè quis poterit, & de illo commentari absque posteriori. Imò Aristoteles Platonem ex eo videtur sæpius arguere: quòd, quia naturas rerum, seu notiones vniuersales absque singularibus ac indiuiduis possumus intelligere atque contemplari, propterea ideas à rebus singulis auulsas existere posuit, statuendo, vt Inconstantius iactat, prius absque posteriori existere posse.

Non omnis substantia potest à quouis accidentis genere separari.

Substantia corporea nõ potest non esse quãta.

Quid necessarium.

Accidentia separabilia & inseparabilia.

An prius esse possit absque posteriori.

Ideidis Platonis.

Videat igitur, quàm decorè personam tueatur hoc loco Peripatetici, quam ipse sibi imposuit. Detestantur planè omnes Peripatetici eam sententiam, quæ statuit vniuersalia præter singulas res & indiuiduas existere, vtut concedant ea priora esse. Non tenuit ergo nouus Peripateticus noster vulgatam distinctionem sectæ, cuius nunc vtitur patrocinio: separari ab alijs aliqua vel re ipsa, & quoad existentiam: vel tantum quoad intelligentiam & contemplationem. Quod si humanum corpus à loco velimus posteriori modo auellere, id vt fiat, facilè dabo. Quis enim de corpore humano cogitare non queat, dum nihil de loco meditetur? Est vtique hoc facile: quippe quod prius est, mente abstrahere à posteriori philosophi passim consueuerunt. Nunquam tamen verè pronunciabit quisquam, vel apud se statuet, corpus absque loco esse: neque seiunget re ipsa & quoad existentiam corpus à suo loco.

Res à se inuicem duppliciter separantur.

Corpus absque loco intelligi potest sed absque eo existere non potest.

Hic iam liquet, quàm turpiter impingant, qui sui animi somnia sequuntur, palpant in meridie, & talpis efficiuntur cæciores. Nullus præterea theologus, tametsi fateatur, patrem origine priorem esse filio, patrem vel cogitatione vel existentia concedet esse posse absque filio.

Sed ad Aristotelem redeo, qui dat substantiam quidem priorem accidentibus esse: verùm omnem substantiam ab illis quoad existentiam diuidi, reclamat. Nam id proprium Deo est ac peculiare, vt accidentibus prorsus careat. Naturalis verò substantia proprijs accidentibus nullo modo potest exui, ac suam retinere saluam naturam: quin vt absque omnibus separabilibus accidentibus integra maneat, fieri non potest. At si tam Aristotelis iudicium tibi tantoperè probatur, cur in hac eadem materia illud non sequeris? Ille idem pronuntiauit, posteriora non posse à prioribus diuidi ac separari: neque patitur, aut vnquam dabit, accidentia sine subiecto posse consistere. Tu verò, ac tui similes, vobis permittitis oppositum statuere: atque si Deo placet, propter vestram panis & vini transubstantiationem cœlum terrę miscetis, & ea quæ neque picta neque scripta vllibi sunt, impudenter ac pertinacissimè affirmatis.

Aristoteles nõ vult posteriora à prioribus posse diuidi.

Adducis mihi præterea Danielem, à quo scribatur Abacuk prophetam momento temporis in Babyloniam raptum, salua & integra illius natura, vt cibum Danieli præberet, qui leonibus deuorandus erat obiectus. Verùm, quid in hoc exemplo habes, quod nostram sententiam lædat? Cum Eliam & Enoch translatos hinc vi Dei non negemus, (quamuis dubium est, an posteà viuant an obierint) & confiteamur, Christum quoad carnem in cœlum ascendisse, non abnuemus, potuisse fieri vi diuina, vt Abacuk ex Iudæa in Babylonem transferretur. Quòd verò scribis id momento temporis factum, id historia Danielis non habet. Tamen

De Abacuk abducto in Babylonẽ.

men quod eſt controuerſum probaſſes, ſi Abacukum eodem tempore & in Iudæa, & in Babylone fuiſſe demonſtraſſes. Quod cum non feceris, tu videas, quò iſta ſpectent. Deinde miror, pro Daniele te mihi fabulam opponere. Sic enim tota illa narratio Beli euerſi appellatur, non à me, ſed à maioribus.

Poſtrema pars Danielis fabula dicitur.

Audi quid Hieronymus dicat, cùm explicatis ijs, quæ verè Danielis erant, ad hæc poſtrema interpretanda veniret. *Expoſitis*, inquit, *vt potuimus, quæ in Danielis libro iuxta Hebraicum continentur, ponam breuiter, quid Origenes in decimo Stromatum ſuorum libro de Suſannæ & Beli fabulis dixerit.* Benè habet, vt cùm ſolidis literarum diuinarum teſtimonijs cauſam non poſsis obtinere, deflectas ad fabulas. Rectè de vobis Paulus ad Timotheum eſt vaticinatus: fore, vt cum ſanam doctrinam non ſuſtineatis, conuertatis vos ad fabulas.

Atqui non grauabor aliud eiuſdem Hieronymi teſtimonium hac de re adducere, in prologo ſuper Danielem, vbi ſic ſcribit: *Daniel apud Hebræos nec Suſannæ habet hiſtoriam, nec Hymnum trium puerorum, nec Beli draconis fabulas: quas nos, quia in toto orbe diſperſæ ſunt, veru antepoſito, eaſque iugulante ſubiecimus: ne videremur apud imperitos magnam partem voluminis detruncaſſe.* Quæ verba ſic annotatione ſua illuſtrauit Eraſmus: *Mirum, quod Hieronymus nunc veru iugulat, id paßim nunc legitur & canitur in templis, ceu res in primis ſancta. Tanto plus valet conſuetudo multitudinis imperitæ, quàm viri eruditi iudicium: imò nullo delectu legimus de Bel dracone hiſtoriam, quam Hieronymus non eſt veritus appellare fabulam: nec additurus, ni veritus fuiſſet, ne bonam voluminis partem detruncaſſe videretur. Sed apud quos tandem? Apud imperitos, inquit ipſe. Sic vbi commodum eſt, quiduis apud nos valet Hieronymi authoritas: vbi non eſt commodum, ne tantulum quidem valet.*

Sed ad Hieronymum redeo, qui de quodam ſuo Iudæo in eadem præfatione ſic ſcribit: *Cum verò ad Abacuk veniret, & de Iudæa in Chaldæam raptum diſcophorum lectitaret, quærebat exemplum, vbi legiſſemus in toto veteri Teſtamento, quenquam ſanctorum graui volaſſe corpore, & in puncto horæ tanta terrarum ſpatia tranſiſſe. Cui cum quidam è noſtris ſatis ad loquendum promptulus Ezechielem adduxiſſet in medium, & diceret eum de Chaldæo in Iudæam fuiſſe tranſlatum, riſit hominem, & ex ipſo volumine demonſtrauit, Ezechielem in ſpiritu ſe vidiſſe tranſpoſitum. Denique Apoſtolum noſtrum, videlicet vt eruditum virum, & qui legem ab Hebræis didiciſſet, non fuiſſe auſum affirmare, ſe raptum in corpore: ſed dixiſſe, Siue in corpore, ſiue extra corpus neſcio: Deus ſcit.* His & talibus argumentis apocryphas in libro Eccleſiæ fabulas arguebat. Porphyrius quoque locum hiſtoriæ Suſannæ calumniatus eſt, quòd à vocibus Græcis χιν & πρίω etymologias peteret homo Hebræus, nempe Daniel, qui Chaldaica lingua ſcribebat. Vnde conſtat, non ipſius Danielis illud eſſe ſcriptum, ſed hominis Græci commentum. Vide igitur, Gardinere, quò te rapiat impetus cauillandi, cui nimium obſequeris. Nihil non audes in mala cauſa: & cum omnia vndique commouiſti, nihil ſuccedit.

Porphyrius.

OBIECTVM XII.

CONTRA naturam & rationem eſt, corpus quantum eſſe alicubi, & non occupare locum. Sed ſi ponatur corpus Chriſti in ſacramento realiter, vt dicunt, erit ibi corpus quantum ſine occupatione loci. Quod eſt deſtruere naturam corporis Chriſti.

GARDINERVS.

QVI omnia in omnibus operatur Deus, aliter in naturæ ordine à ſe præſcripto, aliter virtute, cum ita illi viſum eſt, quæ fiunt, efficit.

MARTYR.

VT multa, quæ hic reſponderi poſſent, omittam, illud attingam peccatum, quod in hoc ſophiſta perpetuò hæret. Semper id ſtatuit, ſibique vt datum ſumit, *Deo ita viſum, vt domini corpus reipſa Euchariſtiæ adſit, & vnà in cœlo ſit præſens, atque dum myſterio cœnæ intereſt, locum non occupet: cum alioqui ſubſtantialiter ſit corpus, & realiter, vt loquuntur, ſub accidentibus panis & vini occultetur.* Deum ita velle demonſtretur: confirmetur diuinis literis hæc eum reuelaſſe: atque fidelibus iſta propoſuiſſe credenda oſtendatur. Hoc dum ab eo quærimus, fruſtrà quærimus: teſtimonia huius diuinæ voluntatis nuſquam proferuntur. Potentiam Dei nuſquam non obijcit, & vim diuinam in quæcunque viſum fuerit efficaciſsimè diſtribuit. Adducit ſimilia interdum, & exempla: ſed quàm controuerſiæ noſtræ congruant, nihil moratur. Satis illi eſt, modò aliquid comminiſcatur, quo lectori fucum faciat.

Nunc vt probet quædam cũ vſitato curſu naturę pugnare, quę tamen haud pugnant cũ primaria Dei anthoritate, ac ratione: *Petrus*, inquit, *Deo ſecundũ naturã cooperante ambulauit ſuper terras: & idẽ Petrus Deo ſecundũ ipſius virtutẽ cooperante ambulauit ſuper aquas.* Nõ vna ratione, quod locum conſtantius modò adducit, à re, de qua nunc agimus, eſt alienum. Primùm quod refert de Petro, à

diuinis literis narratur: quod isti dicunt, & cre- A dunt, ab ipsis confingitur: Deinde quæ Petrus fecit, idem tempus non respiciunt. Nam cum super aquas ambularet, non ambulabat in terris.

At dominus dum sacramentum Eucharistię instituit, & corpus in loco habuit, nam cum discipulis ad mensam discumbebat: & corpus identidem suum, vt isti volunt, sub accidentibus panis & vini totum & realiter habuit. Quare idem corpus eodem tempore cogentur dicere B re in loco fuisse, ac non in loco, atque id quoad omnia illius membra. Sed Petrus non eodem tempore super terram, & super aquas ambulauit.

Quomodo Petrus ambularit super aquas.

Postremò quid absurdi habet, grauitatis aut ponderis actionem à Dei omnipotentia fuisse in Petri corpore suspensam, ne in aquarum ima demergeretur? Hoc certè fatemur in igne factum, à quo tres viri sancti non fuerunt combusti, cum tamen in ardentissimam fornacem C coniecti fuissent. Idem contigisse scimus cum Elias in cœlum eleuaretur, & dominus noster Iesus Christus illuc ascenderet. Nemo nostrum inficiatur, potentiorem esse vim Dei, grauitate ac pondere humanorum corporum. Neque tamen si ea sustineantur, ne deorsum ruant, ideò humana corpora esse desinunt. Propterea quæ de Petro adfers, vt nil te iuuant, ita omnino sunt extra oleas.

Audiamus tamen ea, quæ addis. *Christus* D *Deus & homo secundum conditionem assumptæ naturæ passus est in corpore: & idem Christus virtute sua diuina ianuis clausis ingressus ad discipulos, effecit, vt corpus eius, quod solidum esset, penetraret, quod in ianuis solidum erat, nec loco pelleret: quo nihil fit magis à naturæ legibus alienum.* Hic quoque idem opponam, quod anteà: Christi corpus idem non esse eodem tempore passum, & non passum: vt vos ponitis, eodem tempore in loco fuisse, & non in loco. Deinde, quod accipis, Christi solidum E corpus ianuæ solidum corpus penetrasse, ita, vt illud loco non pepulerit, quando probabis è scripturis? Nobis est satis, vt Euangelica historia narrat, Christum ad Apostolos, cum ostia essent occlusa, venisse. Tu dicito, quid obstiterit, quin soliditas ianuarum intranti Christo cesserit, & post officium præstitum, ad locum pristinum redierit. Quasi dominus vi sua non potuerit rarefacere solida, & densare, cum voluerit: vel ea repellere, pristinoque loco repone F re, cum visum fuerit. Ista nil pugnant. At simul densum & rarum esse, cedere & non cedere, quoad easdem partes, repugnaret. Et pugnat, corpus humanum esse quantum, & membra distincta in seipso habere, atque idem ad loca diuersa, multa, & propemodum infinita diffundi: præsens esse, ac non in loco esse. Hi sunt nodi: hinc te impeditum explices oportet.

Quomodo Christus sit ingressus clausis ianuis.

De ingressu verò Christi ad discipulos ianuis clausis, non multum est laborandum: nam & superius, quantum satis erat, dixi: & adhuc G possem dicere, Ianuis clausis dominum ad Apostolos non per ianuas, sed aliunde ingressum esse. Quod si dicerem, à scriptoris, certò scio, non possem confutari.

Dicis præterea inconstantius: *Et dicemus, Deum corpus quod assumpsit, destruere, nisi secundum communes naturæ leges eodem semper vtatur? Quod virtute Dei fiat, mirari debemus: excutere non possumus: quando in tam multis, quæ natura fiunt, cæcutimus.* Mirum est hunc sophistam nunquam audisse in scholis vsitatam distinctionem: nisi, vt veterator est, iam se nosse dissimulet. Verùm B ne sibi persuadeat, nos quoque illam ignorare, paucis explicabitur. Leges naturæ quædam sunt ita constitutæ, vt si violentur, contradictoria statim pugna oriatur. Vt, si quis hominem dari velit absque animo vi prædito intelligendi: aut si quis triangulum dicat figuram quadratam. Legibus ijs naturæ nulli sunt habiti vnquam theologi, qui dicerent, Deum posse obsistere: quandoquidem id non Dei vitio, sed rerum ipsarum conditione ac natura fieri C non possit. Aliæ verò naturæ leges ita se habent, vt earum transgressio nullam afferat contradictionem: talesque Dei potentia non semel victas & superatas, vt diuinæ literæ tradunt, nemo ambigit, qui Christo nomen dederit. Videas nunc tu, Gardinere, an dicere, certum aliquod corpus simul in loco esse, ac non esse: non humanum esse, ac non humanum: contradictoria pugna opponatur. Quod itaque à vobis in ijs portentis confingitur, ad primum allatæ distinctionis membrum pertinet: ideóque D nos haud immeritò reclamamus.

Distinctio legum naturalium.

At vt viuus, inquit, non est quærendus inter mortuos: ita, quæ Dei virtute supra naturam fiunt, ad inferioris naturæ regulas non sunt exigenda. Imò quoad non reuelarit dominus, aliquid secus futurum aut factū esse, quàm ordinaria ratione agatur, licet modum quærere, atque exigere. Ita Maria dixit ad angelum: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* Si licuit virgini hoc dicere E angelo, qui felicissimum ei conceptum nuntiabat, cur nos absterretis, ne vobis idem occinamus, qui nobis absque verbo Dei tanta portenta credenda obtruditis? Dicitis corpus Christi nobis passim realiter adesse & latitare sub minimis panis & vini speciebus: dicitis, locū non occupare: dicitis, hic simul & in cœlis esse. Nec vultis nos quærere, quomodo ista fiant. Si Deus hęc diceret (quę non dicit, cū re vera, vt est ostēsum, contradictionē coniunctā secum habeāt) F sed si diceret, non quidem dubitando, sed tamen instructionem petendo, liceret interrogare, Quomodo fiet? Quod non tantùm à Maria, verùm etiam ab Abrahamo & à Gedeone factum scimus. Et vobis, qui ad ista, quæ dicitis, confirmanda verbum Dei nunquam affertis, non licebit idem occinere?

An liceat quærere quomodo.

Verùm, quid ad nostram interrogationem dicas, operæpretium est audire. *Esse autem in mysterio, nō est loco comprehendi, sed Dei virtute sisti, quomodo ille nouit. Atque hoc mysterium visibilia indicant, quæ loco illa ambiente finiuntur secundum naturam: cum mysterium, quod significent, sic fiat virtute Dei, & sic nobis sistat Christum*

stum præsentem, vt nulla id ratio assequi, nullis in natura exemplis demonstrari queat. Quod iste nunc somniat, esse in mysterio, non esse comprehendi loco, vt prius dixi, facilè dabo. Nam id nobis adest in mysterio, quod per mysterium, seu sacramentum significatur: & hoc ipsum, vt refertur, per fidem comprehenditur, & verè credentibus præsens efficitur: non quidem, vt ita dixerim, corporaliter, aut realiter, sed spirituali perceptione. At iste per mysterium, vt verba A eius præ se ferunt, longè aliud intelligit: nempe aliquid adeò potens & efficax, vt nobis sistat Christum quoad carnem præsentem. Paulò superius id virtuti diuinæ tribuebat, vt Christum sisteret nobis: postremò verò mysterium hoc dicit efficere. Sed puto, illum seipsum non satis intellexisse. Fingit præterea corp⁹ verè præsens adesse, nec locum occupare: quod figmentum vt inane sit, & prorsus mendax, probatione vlla non eget.

OBIECTVM XIII.

Distinctio legum naturalium.

SENSVS huius propositionis, Hoc est corpus meum, vel est literalis, vel tropicus. Sensus literalis, quem quisque sensu communi præditus, ex forma verborum colligit, est huiusmodi: Panis, quem Christus accepit in manus, est corpus Christi. Quod sanè falsum est. Nam & Dialectici aiunt: Vnum disparatum non prædicatur de altero, nisi vel figuratè, vel per significationem: vt Petra est Christus. Ergo verus sensus huius propositionis est tropicus: nimirum, Panis, quem Christus accepit in manus, est figura corporis eius, vel, corpus eius significat.

GARDINERVS.

FALSO assumitur, hominem communi sensu præditum, secundum sensum literæ intellecturum ex verbis Christi, dixisse eum, panem esse corpus. Quia illud (Hoc) quod est subiectum in verbis Christi, in sensu communi non æquipollet disparato: quasi istæ propositiones, Hoc est corpus meum, &, Petra erat Christus, essent similes. In hac enim Christus disparatum prædicatur de petra disparato: & ex duobus disparatis conficitur propositio, Petra erat Christus. In illa verò, Hoc est corpus meum, non sunt duo disparata: sed verbum (Corpus) quod est disparatum, prædicatur de (hoc) pronomine, quod certæ naturæ nomen non exprimit in sensu communi, sed solùm designat, quod est in eo, quod demonstratur vnum, nec altius in eius naturam penetrat.

MARTYR.

HOc loco sophista ita se prodit, vt nunquam magis, quàm hîc, suis coloribus, suoq́ penicillo se ipsum expresserit. Certè, hoc illius commentum, quod modò adducit, linea est, quę Apellem probat: & hunc, si non prius eum noueris, quàm apertissimè indicat sophistam esse. Pronomine (hoc) fingit, Christum non demonstrasse panem, sed nescio quod vagum indiuiduum. Atque hoc suo glorioso inuento, quod tamen eius non est, putat se latibulum inuenisse, quo & errorem, & mendacia sua, ne deprehendantur, occultet. Se appellauit Constantium, quasi eo cognomine suum adamantinum pectus iactans. Vult haberi solidus, firmus, & stabilis, cum tamen eo nihil sit magis varium, aut vanius, aut inconstantius. Chamæleonta, Vertumnum, & Proteum potius dixeris quàm Constantium. Non itaq́ mireris, Lector, si ego illum pro Constantio, Inconstantium nomino. Quòd enim dicit, pronomine (hoc) panem non demonstrari, sed indiuiduum quoddam indeterminatum, id illi non placuit, cum libellum scriberet, Contra diabolicam sophisticam. Hoc enim magnifico, & horribili titulo librum eum inscripsit. Ibi omnino voluit, panem eo pronomine demonstrari. Quod itaq́ tunc aiebat, modo negat: quodq́ tum negauit, modo affirmat. Præclaram vtique constantiam hæc indicant. Atque nunc, ne sit sui dissimilis hoc postremo tempore, Papæ rursus est factus abiectum vilissimumq́ mancipium, quem & verbo, & scripto,

Pro Constantio se prodit Inconstantium.

Liber Gardineri Contra diabolicam sophisticam.

B & sacramento prius abiurauerat. Stomachetur in nos, quantum volet: appellet inconstantes, varios, lubricos, instabiles. Patiemur, hac tamen lege, vt prius in seipsum descendat: Quod si fecerit, nos de ingenio suo sentiet non mentiri.

An liceat quærere quomodo.

At nolo in campo eius inconstantię prolixius expatiari: ad rem redeo. *In ista propositione, Hoc est corpus meum*, inquit, *non esse duo disparata. Nam verbum (Corpus) dat esse disparatum, & prædicari de pronomine (Hoc) quod certæ naturæ notam non exprimit.* O lautum Dialecticum. Si verbum, vt concedis (corpus) est disparatum, à quo quæso est disparatum? Nónne hîc vides esse collationem, vt quicquid sit disparatum, ab aliquo sit disparatum? Si corpus, vt statuis, non prædicatur de pane, sed de pronomine (hoc) quod ab illo non abhorret, sed cum ipso coniungi potest, quomodo in ea propositione (Corpus) disparatā vocem esse cōcedis? A quo enim ea disparata erit? A pane? At panis non demōstratur, neq́ in propositionem ingreditur, vt tu arbitraris. An disparata erit ab (hoc) pronomine? At id tu cōtendis non esse: cum velis, has duas voces bellè inter se consentire. Proinde superest, vt illa vox in ea propositione disparata sit à seipsa. Quare tibi consulo, vt posthac prudentius aliquanto sophisticeris.

Deinde quod nobis proposuisti, id ex loquutionibus familiaris & quotidiani sermonis probare niteris. *Quis enim*, inquis, *non sic loquitur? Hoc est vinum, hoc est mel, hoc est lac:*

porrecto

porrectis videlicet digits, aut nutante capite in rem explicatam. In quibus formulis sermonis quotidiani, si, quod est in obiecto, hoc vim obtineret disparati, & quantum in prædicato est, significaret, iam nugatoria prorsus illa forma loquendi esset. Quasi diceres: Vinum est vinum: mel est mel: lac est lac. Vt fucom istis exemplis detrahamus, videndom est, an cum re, de qoa modò agimus, congruant. Ista, qoæ iste inducit, cum demonstrantur, iam actu id sunt, qood prædicata illorũ exprimunt. Cum enim dicis, Hoc est vinum, quod ostendis, re ipsa est vinum. Et cum dicis, Hoc est lac, quod indicatur, actu est lac. At id qood minister vel Christus osteodit in cœna, quicquid illud sit, vel panis, vel indioidoum vagum, cum monstratur, noodum est corpus Christi: quoniam, vt statuistis, non habetur, nisi completis & perfectis verbis consecrationis, vestra transsubstantiatio. Quare frigida & inepta sunt exempla: neq; allatæ formulæ cum hac nostra conferri possunt.

Apud dialecticos quæ sint disparata.

Deinde non parum miror, tantum artificem sophistices ignorare, quæ in sua schola dicantor Disparata. Ea sanè apud Dialecticos ita vocantur, quæ ad diuersa genera seu species pertinent, ideoque de se inoicem dici nequeunt: vt equos, & homo: lignum, & leo: aqua, & ignis. Quid verò isti sint disparata, hæc eius verba iodicãt: com enim pro exemplo has loquutiones adduxisset, *Hoc est vinum, hoc est lac, hoc est mel:* subdit, *In quibus formulis sermonis quotidiani, si quod est in subiecto (hoc) vim obtineret disparati, & quantum in prædicato est, significaret, iam nugatoria prorsus illa loquendi forma esset: quasi diceres, Vinum, est vinum: mel, est mel: lac, est lac.* Quid obsecro iste sibi sumit? Si, quod est in subiecto (hoc) vim obtineret disparati, & quantum in prædicato est significaret, &c. Quando id vnquam fieri poterit, vt subiectum sit disparatum, & quantom in prædicato est, significet? Certè si dixerim, homo est equus: hæc duo, nimirum Homo, & Equus, Dialecticorum iodicio sunt disparata: ideoq; sic iuncta propositionem faciunt non solùm falsam, sed etiam impossibilem: tantum abest, vt subiectum significet, qoãtum est in prædicato. Proinde hominem hunc oporteret ad medicos docere, qui caput eius elleboro puegareot.

Deinde ita languet iodicio, vt putet istas propositiones, Hoc est vinum, hoc est lac, hoc est mel, fore ougatorias, si subiectum tantum, quantum in prædicato est, significet. *Tantum,* inqoit, *esset, ac si diceres mel est mel.* Ego verò è diuerso statuo propositiones illas non posse veras esse, nisi re vera illud per subiectum ostendatur, quod significator per prædicatum. Et vtot absurdè fortasse dicatur, mel est mel, vinum est vioum: haud tamen absurdum, imò necessarium est, in vera propositione subiectum & prædicatum pro eadem re, vt sophistæ loqountur, supponere.

In vera propositione subiectum & prædicatum pro eadem re supponunt.

Sed ijs remissis, quæso, iam mysterium subtilitatis huius audiamus. *Nunc verò,* inquit, *quando illud (hoc) eam modò vim habeat, vt vnum quid esse significet, quod ipsum, quale quid sit, explicandum relinquat prædicato, apta est hæc loquutionis formula, nimirum sic constructa, vt ab obscuriori subiecto ad notius prædicatum sit progressus.* Quid si Proteus iste suis ipsius laqueis vinciatur? Hoc, pronomen, inquit eam vim habere, vt vnom qoid esse significet, qood ipsum quale quid sit explicandum relinquat prædicato. Ergo cum sacrificus dicit, Hoc est, aliquid esse ponit, quod demonstrat explicandum à prædicato. At quãdo illam orationem profert, nondom corpus Christi adest, ergo illud non potest demonstrare, quod per prædicatum postea explicetur. Nemo enim demonstrat id, quod non adest. Quid igitur sibi volt vnũ quid esse per (hoc) significari, quod quale quid sit, prædicato relinquatur explicandum? Si dixisset, quod quale futorum sit, per prædicatum explicabitur, absurde quidem loquutus esset, attamen aliquantò ad sententiam suæ transubstantiationis magis accessisset: absurdum ex eo non excitasset, quòd iam esse posoisset, quod nondum esset, sed futorum expectaretur.

Videtur sibi præterea placere suo figmento, qood io ea propositione iuxta suam ioterpretationem, ab ignoto ad magis notum procedamus: ceu nos hoc loco quæramus, qoid magis, qoidúe minus sit notom. Hoc nihil moramur: sed id interrogamus, quænam sit res, quæ demonstratur. Eam procol dubio in rerum natura esse oportet, & definitam, non vagam, & mẽte abstractam. Quicquid enim existit, & singulare & finitum est: nisi velint isti Platonis ideas fabricari. Neque ad quæstionis nostræ dissolutiooem quicquam refert, siue naturam eios, quod demonstratur, sciamus, siue ignoremus. In eo controuersia est: oportere quod ostenditur, esse definitæ, certæque naturæ, in qoa prędicatum, seu quod per illud significator, iosit.

Quærit ad hæc ooster spinosus Chrysippos, inductas tenebras alterius euiusdam exempli luce nonnihil illustrare, quod est, agere molta, & nihil peragere. *Veluti, ait, cum dicimus, Hoc est dulce: hoc rursus est amarum. Quorum naturas si quærat quis, non dubitabimus, siquidem ita sit, fateri nos ignorare: vt appareat istud (hoc) in sensu communi, non demonstrasse rei certæ nobis naturæ substantiam, sed vnum quiddam, cui ex gustu sentimus dulcoris inesse qualitatem.* Est certè mirom, hũc strophodędalum tanta cæcutire caligine, vt non sentiat, qoãm ista sua exempla sint extra oleas. Com enim, demonstrato aliquo fructu, liquore, aut ligno, dicitur, Hoc est dulce: aot, Hoc est amarum, facile potest fieri, vt is, cui hæc ostendontur, eorum ignoret naturam. At Christus in mensa com diceret, Hoc est corpus meum, id in manibus habuit, quod sensu communi ab Apostolis non potuit ignorari. Videbant enim omnes esse panem. Quamobrem hic non est opus ad ignota, vel ad vaga & incerta indioidua confugere.

Sed

Sed vt adhuc magis è suo latibulo mōstrum hoc in lucem proferamus, & laruæ tantùm ad illudendum confictæ vanitas appareat, quid ab Euangelista de altera sacramenti huius parte dicatur, attendamus. *Hic calix, ait Christus, nouum testamentum est in meo sanguine.* Quodnam comminiscetur hic indiuiduum vagum locon stantius? Demonstratio profectò ad calicem apertis verbis dirigitur, ac tropo illo, quo continens contentum significari, ostenditur. Nemo autem dubitat, cum dominus poculum accepit, in eo fuisse vinum: nisi quis noua audacia fingere velit, in calice fuisse rem incertam, & vagum indiuiduum, mente abstractum: quod quicunque ausit dicere, is à mente alienus, vagus, & prorsus abstractus iudicabitur. Atqui res multò adhuc fiet dilucidior, si quę Matthæus ilico subiecit verbis de calice prolatis attendamus. *Dico autem vobis,* inquit, *non bibam post hac ex hoc genimine vitis vsq; in diem illum.* Dicat nobis Garduinerus an fructus vitis indiuiduum vagum dici debeat. Profectò natura vini certa & definita hoc sermone designatur. Valeant igitur imposturæ: cedant figmenta: Chimæræ poetis relinquantur. Certam rem vtique dominus ostendit, & definitam, quæq; re ipsa existeret, atq; actu adesset, de qua suum corpus pronunciaret.

Verùm vt adhuc propius pedem conferam, de isto arsneo sciscitabor, vtrum demonstrata res transeat & desinat esse, an maneat. Si non transeat, nulla erit transubstantiatio, de qua tantopere digladiantur. Sin verò transit, de illa, quod sit, affirmari non potest: tantum abest, vt corpus Christi esse dicatur. Neq; mihi persuadeo vllū ex Papistis ita desipere, quin dum transubstantiationem defendit, id transubstantiari dicat, quod in subiecto propositionis demonstrabatur. Iste verò, qui putat indiuiduum vagum demonstrari, nobis respondeat, vtrum illud manere, an transubstantiari velit. Quòd si dixerit, non ad indiuiduum vagum, sed ad id, quod ostenditur, debere transubstantiationem accommodari, nimirum ad panem: quomodo id persuadebit, si neque in subiecto, neque in prædicato propositionis vlla fiat mentio panis? Nonne dicunt, & passim vsq; ad nauseam iactitant, hanc domini orationem esse operatoriam, quòd faciat idipsum, quod significat? At significari non potest panis mutatio in corpus Christi, nisi panis in aliqua parte propositionis significetur.

Quodq; de subiecto iam dixi, hoc est, de (hoc) pronomine, de parte altera (corpus meum) vrgere possum. Nam cum illa dicuntur, aut corpus Christi est, aut non est in eo, quod per subiectum significatur. Si nondū est, falsò pronuntiabitur esse: sin vero, quando verba illa proferuntur, iam est, vi eorum verborum nō fiet transubstantiatio. Vnde oportebit, vt vel anteà sit facta, vel postea expectetur. Si ante verborum enuntiationem fuit, demonstretur, per quæ verba: sin verò prolatis verbis est accessura, igitur propositio dum proferebatur,

A falsa erat: quæ dixit esse, quod nondum erat. At solent isti belli homines dicere, propositionem veram esse, non pro tempore præsenti, sed pro eo, quod statim futurum est: quasi Christus non potuisset dicere, si hoc voluisset, Hoc erit corpus meum: qui tamen dixit, Hoc est corpus meum. Cui vtiq; si transubstantiationem credi ab Apostolis voluisset, dicendum fuit, non, Hoc est corpus meum: sed, Quod pani vinoq́ue succedet, quod istorum loco subintrabit, erit corpus meum. Adeóne in re tam ad salutem necessaria delectatus est Christus ænigmatica oratione, vt pro ijs omnibus formis, quæ propriæ fuissent, & ad sententiæ vestræ institutum accommodatæ, vnam illam protulerit, Hoc est corpus meum: quæ nihil eorum indicet, quæ vos passim cogitis homines ferri se credere, & constanti attestatione affirmare?

C Nugatur adhuc in suo simili enuntiato, Hoc est meū: & ait, *naturam, quæ subiecto demonstratur, vel ab authoritate dicentis, in re quam nos patet latere, vel ex ipsis præsentis rei indicijs cum fuerit pressius contemplata substantia, constare.* Equidem ista duo, quæ hîc vafrè admodum & circonspectè sibi delegisse videtur, accipio: & eorum vtrunq; in suum authorem retorqueo. Si authoritatem dicentis quærat, panem minimè commutabit: quandoquidem scripturæ & patres Eucharistiam panem appellant: vbi si Gardinerus tropū velit, ne nobis quidem debet indignari si tropo vsi fuerimus. Alterum quod accipimus, est: Sunt ipsa rei præsentis indicia, per quæ, vt ille vult, secundo loco substantia nobis potest constare. Quæ, obsecro te per tuam mitram & pedum, indicia sunt in Eucharistia, nisi panis & vini? Ea sanè abs te negari nullo modo possunt, nisi te sensibus etiam ita priues, vt à recta ratione iamdudum es alienatus.

E Venio ad proxima: vbi, quo nos miseros iam, vt videri vult, confutatos & protritos bis lædat, ceu Capernaitas traducit, & sophistices telo rursus impetit: quasi cum eo facturi simus, & affirmaturi de eo quod est consecratum, Hoc est panis: non quod velimus dicere, Panis est panis: sed illud pronomen, Hoc, complicare prædicato. Quæso te respondeas paulisper, vtris nostrum Capernaitarum cognomen seu titulus magis conueniat? Capernaitæ, vt ex Iohannis 6. colligitur, cum dominus de carne sua manducanda loqueretur, ita ea intellexerunt quæ dicebantur, quasi ore corporis ac dentibus humana Christi caro comedēda esset. Ideo quę ceu à facinore, atque horrendo scelere abhorrebant. Nos quomodo facimus cum istis, qui fide, anima, ac spiritualiter carnem & sanguinē Christi percipienda credimus? Sūt sanè ab Capernaitarū parte multò potius mancipia Papæ, & quibus corpus Christi crassissimè, realiter, & substantialiter manducari, ore, dentibus, ac palato edi prędicatur. Hoc est [illegible]. At nō est mirum si isti nobis vitium suū tribuunt. Quia vt panem in corpus Christi fingūt morari, ita Capernaismū, quo ipsi laborant, in nos mer

Qui Capernaitæ.

dacitet detluant. Solis ipsis concessum est pro libidine mutare, inuertere, ac transponere quicquid occorrerit.

Sed videamus, qua fraude nos imprudentes & nolentes conetur ostentare captos, & in sua nassa conclusos. Putat à nobis dici, ostensa Eucharistia, Hoc est panis, ceu prædicato velimus explicare incertam naturam, & vagum indiuiduum, quod in subiecto per pronomen (hoc) demonstramus. At longè fallitur: non enim ita stolidè nostram propositionem interpretamur, vt ille suam exposuit. Dicimus enim, Ista natura certa & infinita panis, quæ monstratur, & de qua sensus rectè iudicant, neq; ratio ex illorum indicijs decipitur, est caro domini: quam eandem Christus verissimè dicit, corpus suum esse. Neque secum eæ significationes pugnant: quia substantia illa certa & definita, quæ monstratur, est panis, idq; natura: corpus verò Christi est significatione. Non igitur nobis indiuiduo vago est opus. Neq; de notionibus, verùm de ipsis rebus agimus. Quid ad causam faciunt istæ nebulæ? quid prosunt scommata? Si Capernaitæ istam propositionem tecum interpretantur, illos, vt volueris, à tuis partibus habeto. Nos verò dilucidè ac explanatè, quemadmodum recensui, sermonem illum exponimus, & ab eorum sensu manifestissimè dissidemus. Habet Veritas, mihi crede, faciles exitus: Mendacia semper sunt impedita.

Sensus propositionis Hoc est corpus meum.

Cauillatur adhæc, suum Capernaitã (suum idcircò dico, quia tales homines ad nos minimè pertinent) in subiecto propositionis non positurum panem, vt dicat, panis est panis: verum vietur (*hoc*) pronomine. Quid ad hæc suus Capernaita respondere velit, ipse disquirat. Nos, cum aliquando sic loquitur, Hoc est panis, à congrua loquendi consuetudine minimè discedimus: cùm alioqui per pronomen (*hoc*) panem demonstrari non dubitemus. Et quia nescit modum finemque facere λογομαχίας, inquit, per (*hoc*) pronomen intelligendũ esse veluti entis quiddam singulare. Non controuersum est inter nos, quid nam quispiam intelligat: sed quæ sit natura ea, quæ demonstratur. Neque vllum est, aut reperiri potest quiddam singulare in rebus, quod non propriam naturã, formam, & speciem certam habeat. Non certamus hìc de ideis Platonis, neq; de notionib. & conceptis animi: sed de ipsis rebus disputamus. Putásne me adeò ἄμουσον, vt nesciam, mathematicos, & metaphysicos mente à rebus multa posse abstrahere, quæ tamen ita separata in rerum natura inuenire nequeant? Ista vel à puero sciebam. Sed cum de notionibus ijs iam non agamus, verùm de ipsis rebus, quæ sunt, contendamus, precor te, desinas argutari, atque tuas aranearum telas nimis ambitiosè ostentare.

Pro conclusione & epilogo, hæc deinde adducuntur: *Atque ita me spero luculentum fecisse, propositionem istam, Hoc est corpus meum, non consi*

A *ei ex disparatis: quemadmodum illa, Petra erat Christus.* & Paulò post: *Nec dicit, Hic panis est corpus meum.* Quia mendacibus falsisque rationibus hucusq; vsus est, quid mirum si mendaciũ & vanitatem concludat? Certè, vt petra erat Christus, ita panis dictus est corpus Christi. Neque duo hìc disparata sunt, nisi vtrunque iuxta natura suam accipiatur. Sed quando corpus Christi per mysterium, & significationem intelligatur, pane in sua natura manente, nulla

B est pugna. Neque illa duo vt disparata inter sese conferuntur. Nec iuuat quicquam Christum non dixisse, Hic panis est corpus meum. Nam quod Christus non dixit, protulit eius Apostolus, cum inquit, *Panis quem frangimus, nonne communicatio corporis Christi est?* Et quod Paulus ibi pronunciauit, alij patres quam apertissimis verbis confirmarunt. Quid enim scripsit Irenæus libro quarto capite 32? *Christus panem, qui est creatura, corpus suum: & calicem, sanguinem suum*

Paulus agnoscit panẽ in Eucharistia.

Irenæus.

C *confessus est.* Et eodem libro, capite trigesimo quarto, *Panis in quo gratiæ actæ sunt, corpus domini est.* Et capite quinquagesimo septimo, *Huius conditionis, quæ est secundum nos, accipiens panem, suum corpus confitebatur.* Et libro quinto: *De pane, qui est corpus eius, augetur,* & cætera. Tertullianus etiam contra Iudæos ait: *Christus panem corpus suum appellauit.* Idemque libro tertio & quarto contra Marcionem sæpius repetit. Multò plura

D ex patribus in hanc sententiam possem congerere. Sed quia posteà suis locis excutienda erunt, supersedeo. Hæc nihilominus attuli, vt omnes intelligant, quanto labore iste se torserit, vt nihil diceret: quando contendit, non esse dandam istam propositionem, Panis est corpus Christi, quasi ex disparatis componatur: neque similem eius vult esse, Petra erat Christus. Et quantum hallucinetur, iam est ostensum: omnesque videre possunt, istæ syco-

E phantiæ, fumi, nebulæ, scommata, quibus hic locus vndique scatet, quàm parùm huius sophistæ causam adiuuerint. Porrò cùm Christus dixit, & hodie minister Ecclesiæ illius nomine recitet, *Hoc est corpus meum*; per illud pronomen (*hoc*) oportet vt intelligat certum aliquod vnum, quod in re sit: non tantùm in eius, qui dicit, imaginatione, Propterea vel panis est, vel corpus Christi:

F quorum vtrunque absurdum est, si horum sensum & interpretationem sequamur. Corpus enim Christi non est: quandoquidem consecratio nondum est perfecta, & panis adhuc non abijt. Quare corpus demonstrari non potest. Panis item non ostenditur: quia timendum illis est, ne propositionem ex disparatis componant. Non enim tropum significationis volunt admittere: quem quàm stultè, ac sine ratione inficientur, alibi dicendum erit.

G Verùm conducit ea expendere, quæ adiecit, *Hoc vnum, quod erat in manibus, dixit esse corpus suum: non sermone solum indicatorio & enuntiatorio,*

quomodo

quomodo nos homines loquimur, sed operatorio, & efficaci: vt, quia ipse dicit, de quo scribitur, Ipse dixit & facta sunt, omninò facta esse, quæ dicit, vt dicit, certo certius fide persuadeamur. Cum hæc dicendo sophista vaserrimus petat more suo, quod est in principio, id se putat tam scitè atque callidè facere, vt non sentiatur. Scimus quidem sermones Dei partim esse indicātes, vt fit in doctrina, in similitudinibus, atque in parabolis, & diuersis colloquiorū generibus: partim verò effectores earum rerum, quæ iubentur. Quare verba ista Christi debuit iste probare, potius ad hanc, quàm ad illam formam pertinere. At dissimulata confirmatione, somit sibi, vt per se notum, atque manifestissimum, sermonem hunc operatorium, quemadmodum loquitur, non indicatiuum esse. Quid si ego idem facerem, cū idem dominus de se ipse dicat, *Ego sum vitis:* & de Iohanne, *Ipse est Elias:* & clamarē, Sermo domini est operatorius: an ergo Christus transsubstantiabitur in vitem: & Iohannes in Eliam? Si resistat Gardinerus, magno supercilio eum à me repellam, dicamque: Sermo non tantùm est indicatiuus, sed etiam operatorius: facit enim ea quæ dicit: nam scriptum est, *Dixit & facta sunt.* Quid, obsecro, hic haberet Incōstantius, quod aduersum me diceret? Imò hoc dicet, non semper Christi sermonem esse operatorium, sed quandoque indicatorium. Hoc quoque in propositione, *Hoc est corpus meum*, sibi à me dictum putet. Quod vt confirmē, hoc adijciam: Quando sermo Dei earum rerum quæ dicuntur, est effector, id scriptura nō tacet. Inquit iam inde ab initio Deus, *Fiat lux.* Subiecerunt diuinæ literæ, *Et facta est lux.* Idemque videas de alijs, quæ in creando mundo Deus dixit. Aquam etiam in vinum: & virgam Mosis in colubrum versam, oracula sacra non tacuerunt. Isti quoque mihi ostendant in libris canonicis eiusmodi orationes, Panis esto, vel fiat corpus meum, & hoc factum esse. Manus dabo: vicerint, nec vnum vlterius verbum commutabimus: Deinde si velim, Christi sermonem hoc loco effectorem fuisse, cur non dixerim, panem, quem ostendebat, sacramentum effectum esse corporis Christi, quod sanè anteà non erat? Vertat itaque se iste rabula quocunque libuerit: neque album in nigrum, neque lucē in tenebras poterit vertere.

Petit principium.

Paulus agnoscit panē in Eucharistia. Irenæus.

Sermo Dei aut indicās est, aut operatorius.

His non quidem explicatis, sed miro modo inuolutis, quasi re feliciter gesta, tragica quadā exaggeratione inuehit in nos Inconstantius: malamq; segetem appellat inimici hominis opera natam, qui zizania in triticū sparserit. Figuratores idcirco nos dicit, quòd tropicam, & figuratam illam orationē esse, *Hoc est corpus meum*, cum Augustino, & multis alijs patribus asseramus: idq; quàm verè, & iustè, atq; ad instituti suo loco demonstrabo. Is verò, cùm sibi strophas, indiuiduū vagū, indiuiduum entis, & naturę incertę, ac prodigiosa sophismata passim permittat: cur adeò stomachatur in tropicas loquutiones, à quibus neque diuinę literę, neq; patres, neque sermo hominum quotidianus abhorret? Non est hoc, mihi crede, probi viri, permittere sibi quidvis: aduersario autem quod ęquum est, verisimile, ac vsitatū, pro libidine interdicere.

Zizania & malam segetem, non potest quispiam, nisi ex fructibus, dijudicare: vt dominus Apostolos docuit, cùm diceret, *A fructibus eorum cognoscetis eos.* Nostra doctrina superstitiones aufert, idololatriā remouet, purum vsum sacramētorum docet, lingua vtitur qua populus ædificetur, studiosos reddit homines verbi Dei, ab elemētis huius mūdi fideles Christi liberat. Arguat iste, si potest, hos fructus: hęc si audet, reprehendat. At nos vicissim dānare possumus, & quidem iure, in his iuratis Papę mancipijs, veręque Christi Ecclesię desertoribus, abusos innumeros, adeoque crassos, vt plurimum eorum consœderati non ausint eos negare, super stitiones tam euidentes vt palpentur, idolomaniam atrocissimā. Ligna enim, saxā, picturas, panem & vinum sine vllo pudore adorant: sacramenta miserè truncant, lingua peregrina vtūtur, verbo Dei populo interdicunt. Nam libros sacros à populo non patiuntur legi: eosq; vellēt, si fieri posset, Cymmerijs tenebris obrui. At breui futurū est, vel ego vehementer fallor, ni Deus hanc pestem procul auertat, vt sacra Biblia instar librorum Sibyllinorum, tantū ab episcopis, & aliquibus doctoribus asseruari in penitissimis adytis iubeant: vnde si quippiam de dogmatibus in controuersiam aliquādo veniat, illi soli pontifices consulendi sint, & quicquid responderint, verbū Dei esse, illis incunctāter & è vestigio credatur. Hi sunt papisticæ sementis execrandi fructus. Fiat collatio inter nos ab ęquo iudice: atque tū videbitur, viri nostrū vel cum zizanijs, vel cum tritico faciant. Nostra tempora nos, hoc est nostram doctrinā, prodixisse, ait. Sed quā iustè hoc dicat, illi cognoscere poterūt, qui nostrā doctrinā, vel cum sacris literis, vel cū patrum sentētijs cōferre voluerint. Nihil nos inueximus noui: quę à maiorib⁹ accepimus retinem⁹. Vestrū est, quicquid prodigiosē ac fallaciter est excogitatum.

Quomodo zizania discernantur à bono semine.

Verba illa, *Hoc est corpus meum, iam dicit per nos iudicium pati, non præstare.* Quasi non ab eo iudicium patiantur, qui ea non putet absque vago indiuiduo, natura incerta, & quodā indiuiduo entis posse intelligi. Cum itaque iste cogat ea, & quidē violenter, ferre sensum quē voluerit, vtrum, obsecro, per eum iudicium pręstant, an patiuntur? Hæc in eum dicta sunto, qui videri vult omne iudicium verbo Dei detulisse: cum sit alioqui erga illud violentissimus carnifex: Cæterum nullum Dei verbū esse puto, de quo spiritualis homo non debeat iudicare, quo sensu sit dictū. Si tu de verbo Dei non iudicas, cur illam orationē, *Hoc est corpus meū*, tantopere cōtendis iuxta tuā interpretationē, & non iuxta meā esse accipiēdā? Aut si rixari adeò cupis, nihil plus tibi arroges, quā alijs velis concedere.

Audet præterea iactare, verba illa, *Hoc est corpus meum, iam inde ab incunabilis Ecclesiæ summum obtinuisse locum, in Eucharistico sacramento ā-*

A *ſtimando. Quo nomine illam appellationem merue-*
runt, vt verba conſecrationis dicerentur. Primum
quare adducatur, non ſatis intelligo. Nemo e-
uim noſtrum eſt, qui de hac oratione, aut veri-
tate illius quicquam detractum velit. Imò in
nulla noſtra Eccleſia Cœna domini abſque il-
lis verbis habetur. Sin id eum malè vrit, quòd
tropû adhibemus in illis exponendis, iraſcatur
& multis veteribus, qui figuratam illam eſſe lo
quutionem, minimè veriti ſunt affirmare: vt
B poſteà ſuo loco fuſius dicemus. Deinde à pri-
mis Eccleſię incunabulis verba illa fuiſſe ita in-
tellecta, vt ab iſtis accipiuntur, luculentum eſt
mendacium. Non enim antiquiius ij fuerunt
abuſos circa Euchariſtiam, quos iſti hodie cû
ſua noua interpretatione introduxerunt. V-
bi enim legimus antiquitùs tot Euchariſtię aſ-
ſeruationes, & circumgeſtationes? Vbi circa il
lam audimus fuiſſe luminaria, cereosúe ioter-
diu accenſos? Vbi ad illam dirigebâtur inuoca
C tiones, adorationes, ſuffitus? Certè ſuperſtitio
nes iſtæ vnà cum opinione tranſubſtantiatio-
nis, & realis, corporaliſque præſentiæ natæ
ſunt. Veteres autem cum grauitate, ac digni-
tate ſacramentum hoc in Cœna fidelibus di-
ſtribuebant, ac poſteà reliquias comburebant,
vt Heſychius teſtatur. Iubebant alicubi cle-
ricos, id quod ſupererat, inter ſe comedere.
Mulieres domi reliquias eius quandoque a-
pud ſe habebant, vt ex Tertulliano & Cypria-
D no licet cognoſcere. Dabatur aliquando vel
pueris panis Euchariſtiæ deferendus ad ægro-
tos, vt hiſtoria Eccleſiaſtica docet. Quæ certè
non feciſſent, ſi vnbiſcum Tranſubſtantiatio-
nem, & realem corporalemque præſentiá ha
buiſſent ſibi perſuaſam. Poſtremò non eſt vſq;
adeò certum, omnes veteres illas quatuor ſeu
quinq; voculas, pro verbis conſecrationis ha-
buiſſe. Chryſoſtomus quidê tomo 3. in oratio-
ne de proditione Iudæ, hoc videtur innuere,
E ſed eâ orationem quicquid alij ſentiant, ego
Chryſoſtomi eſſe vehementer ambigo. Cæte-
ros autem patres docere, ijs duntaxat verbis
conſecrationem fieri, ego non legi, neque In-
conſtantius probauit. Imò à recentiorib⁹ theo
logis aliquando reuocatû eſt in dubium, quæ
præcipuè ſint conſecrationis verba. Quod non
licuiſſet in re tam comperta & clara, quàm eam
iſte vult videri. Nec defuerunt qui precibus,
non certis verbis conſecrationem fieri putarit.
F Sed prudens mitto iſta ſeueri⁹ exagitare: quâ-
doquidem video tam impudenter omnia rapi
ad calumniam, vt potius indicio, quàm confu-
tatione opus habeant.

Quomodo veteres erga Euchariſtiam ſe geſſerint.

Poſt hæc quaſi de ſuperiori loco, grauius
quidâ intonat, & ait: *Verba de quibus nunc tracto,*
Chriſti ſunt verba, Dei & hominis: cuius eſt magna
& mirabilia tum dicere tum facere: qui nihil vnquâ
dixit, fecitque, aut paſſus eſt, quod non aliquid habue
rit admirationis adiunctum. Quorſum hæc atti-
G nent? Certè nuſquam nos audiuiſtis negan-
tes Chriſti verba & admiranda eſſe, & efficacia.
Hoc & nos Gardinere, fatemur, dicimus, & do
cemus. At id mihi tu reſpondeto. Poteſtne
A admirandus eſſe Chriſti ſermo, & magnificus,
licet non tranſubſtantiet, nec prodigia ea quæ
vos inducitis, faciat? Profectò, idem Domi-
nus, qui dixit, *Hoc eſt corpus meum,* dixit & diſ-
cipulis, *Vos eſtis ſal terræ:* & de ſe ipſo, *Ego ſum o-*
ſtium: & multa id genus, quæ miræ ſunt do-
ctrinæ, & ædificationis vtiliſsimæ. Nihil tamê
tranſubſtantiant, nihil mutant. Sed quemad-
modum reliqua verba eius vitam æternam
ſpirant.

B Enumerat permulta, quæ Chriſtus mirabi-
liter & magnificè geſsit, cum in mundum ve-
niſſet. Deinde, quod eſt eius acumen interro-
gat: *Quàm igitur nô eſt conſentaneû, vt poſt expletas*
epulas agni typici, quæ aliquid habebant exterioris ap
paratus, & commonefactionis, in nudam tandem de-
ſineret & frigidam figuram? vt fruſtum panis daret
ſui ſui memoriam, & qui in cæteris tam eſſet mirabi-
lis, nihil hîc diceret, aut faceret ſui ſimile, quod ſuo-
rum fidem ad eius contemplationem excitaret? Itane
C impoſtor egregie? Húcne te rapuit calumni-
andi libido vt nobis perpetuò impingas nu-
dam frigidamque ſacramenti huius figuram?
Nunquam nos tale quippiam vel dicere, vel
ſcribere audiuiſti. Nuda vtique frigidaque
figura eſſet Euchariſtia, ſi corpus & ſanguis
Chriſti ijs non propinaretur ſpiritualiter, qui
de menſa domini ex fide comedunt ac bibunt.
Verùm cum ij tam precioſo epulo iuxta Chri-
ſti promiſſum reficiantur, quid nobis fruſtum
D panis, quid nudam frigidamque figuram ex-
probras? Hîc tuam, Inconſtanti, appello con-
ſcientiam. An, quia in aqua baptiſmi ſpiritus,
gratia, & condonatio peccatorum, & Chriſtus
ipſe, quem baptizando fideles induunt, non
deliteſcunt, vnda illa non eſt, niſi aſpergo quę-
dam aquæ, & nuda ac frigida figura? Et quia
in ſcriptis Legis, Prophetarum, & noui Teſta-
menti realiter non concluduntur ea, quæ in
illis deſignantur, nec deliteſcit in illis ſalus,
E aut vita æterna, aut reſurrectio mortuorum,
aut Chriſtus incarnatus, mortuus, ſepultus,
excitatus, in cœlum ſublatus, verùm ſolum-
modo ſignificatur, an ea omnia habebis pro i-
nani ludo, pro vacuo ſigno, pro futili vmbra?
Vide, quid agas. Iſta ſi aſſerueris, diuinæ ipſæ
literæ vehementer tibi reſiſtent. De lege per ſe
à Deo lata Moſes inquit: *Vita & mors appoſita*
ſunt tibi. Paulus verò Euangelium Dei virtu-
tem appellat omni credenti. Si vita & mors
F non latitant realiter ſub verbis Moſis, neque
potentia Dei realiter ſub verbis Euangelij de-
liteſcit, an iſta dicas frigidas, nudas, & vacuas
figuras, & ſonum, quo aer verberetur, & atra-
mentum chartas miſerè inficiens? Verum i-
ſtis fortaſſe parcendum eſt: quoniam eis nil
eſt magnum aut venerabile, niſi quo portea-
tum Tranſubſtantiationis fulciatur. Tam va-
nè autem quiſpiam Euchariſtiam dixerit fru-
G ſtulum panis, atque baptiſmum vilem aquæ
aſperginem. Sed bene habet: veſtra nec con-
temptione abiectiſsima, nec hyperbole au-
daciſsima, Chriſti ſacramenta, aut augentur
aut minuuntur.

Arguit

Arguit nos amarè satis & odiose, qui verba Christi non putemus res admirandas & incredibiles continere, neque sensum accipiamus, quem illa præ se ferant. Quid augustius pos sumus illis verbis tribuere, quàm vt nobis referant promissionem reconciliationis cũ Deo per Christum, qui nostra causa suum corpus in crucem dederit, sanguinem suum fuderit, peccata nobis condonauerit, Ecclesiæ quæ cor pus eius est, nos inseruerit, & sui spiritus, atque omnium bonorum suorum participes fecerit? Neque, si naturam sacramentorum spectemus, ea domini verba diuersum à nostra interpretatione sensum præ se ferunt: neque nos sermonem Christi vlla iniuria afficimus, cum illa ita exponimus, quemadmodum sacra scriptura, cum agit de sacramentis, loqui solet. Vos, inconstanti, vos illi estis, qui violenter & obtorto, quod aiunt, collo verba Christi trahitis ad prodigia & portenta, quæ ipsi finxistis.

Verbis his clamitat ad rauim vsque verbosus orator, dominum esse operatum id, quod significabat. At nos regerimus literas diuinas nihil huiusmodi referre. Ostendat vel vnum iota de conuersione panis & vini, si potest: tũ demum illum aliquid potabimus dixisse. At dum tantùm loquitur, & verba inaniom fundit, eius terrificas exaggerationes pro laruis habebimus.

Transit ad 6. caput Ioannis: *vbi Christum intonat magna visum fuisse de carne sua in cibum dan da polliceri, & quæ hominum captum omnino superent. Qui si in cœna nisi figuram carnis dedit, fuit in promissis turbaturat, quorum exspectationem in cœna frustraretur (vt figuratores dicũt) frusto panis. Quis non ad illum modum dare carnem suam poterit? Quis rursus durum putet eo modo manducare?* Miror tanti theologi tam obtusum acumen, qui verborum Christi, quæ in sexto Iohannis habentur, sublimitatem, & magnificentiam percipere nõ possit, nisi panis & cœna domini transubstantietur. Certè non magna, sed maxima loquebatur dominus, cum carnem & sanguinem so um pro nobis danda in cruce prædicaret: quæ vita nostra, & cibus, & potus, futura essent, modò à nobis credendo manducarentur, & biberentur. Quod qui putarunt ore ac dentibus faciendum, vehementer à scopo domini aberrarunt. Quare ne ita desiperent, néue sua ver ba carnaliter intelligenda existimarent, suæ ascensionis in cœlum mentionem interposuit: vt suum corpus, licet abesset loco, fide mandu candum, non ore discerent. Neque ibi Christus, vt sophista noster arguitur, de frusto panis, aut de Eucharistiæ symbolis est loquutus. Ista enim adiecit in extrema cœna, quam cum discipulis fecit. Panis autem ille de quo in Iohanne scribitur, ipsum Christi corpus, aut carnem significat. Neque aliud eo verbo metaphoricè docuit, quàm ipsam carnem suam, quando à fidelibus credendo manducaretur, fore instar panis, hoc est, verum cibum, quo illi ad æternam vitam vegetarentur. Atque ita

Christus in 6. cap. Iohannis non loquitur de symbolis.

A fit, vt quemadmodum in Iohanne corpus vel caro dicitur panis, ita in cœna, cùm postremo tempore vitæ suæ dominus hoc sacramentum institueret, panis dicatur corpus, mutatis eius dem propositionis terminis, eademque confirmata vtrinque metaphora.

Quod verò Inconstantius blaterat, facilè sic esse cuique, suam dare carnem ad manducandum, vt solet, nugas agit. Quis enim hominum potuit seipsum dare in pretium mondi,
B vt Christus dedit? Quis morte suæ carnis potuit mundo conferre vitam? Cum itaque nullius alterius caro possit esse pretium mundi, aut esse viuifica, nemo sic potuit dare carnem suam manducandam, vt Christus dedit: quæ scilicet fide percepta redimeret, & mortuos in peccato viuificaret.

Nemo potuit sicut Christus carnem suam dare ad manducandum.

Contendit etiam, *non esse satis dignum Christo, Deo & homine, sensum, vt, qui carnem suam se daturum pollicitus esset, solam carnis figuram dedisse intelligatur.* Imò fuisset sensus multò absurdissimus, & Christo valdè indignus, si carnem su-
C am voluisset illis realiter & substantialiter dare manducandam, vt ipsi putarunt futurum, & vt vos falsò prædicatis. Ideoque sicut illi malè intelligendo, nempè carnaliter, quæ spiritu dicebantur à domino, sunt auersati salutem: ita vos eundem cum illis prædicando errorem, à via veritatis populum Dei seducitis.

Mendacium etiam est, quod nobis impingitis, Christum in cœna solam dedisse carnis
D suæ figuram. Non enim vnquam nos audiuistis id asserere. Dedit sacramentum Eucharistiæ, quod vtique, vt cætera sacramenta, signo constat, & re significata. Quare vtrunque simul dedit, & signum externum panis, & id quod eo monstrabatur. Sed non vtrunque dedit eodem modo. Panem voluit, vt ore carnis manducarent: corpus verò suum in crucem tradendum, & pro ipsorum salute mori-
E turum, vt fide perciperent. Quò verò vtrunque horum perficeretur, neque transubstantiatione opus erat, neque vt eius caro sub pane realiter delitesceret. Clara verba pio candidoque animo, sophistæ tam egregio, tanque vafro videntur abstrusa ænigmata. Sed quid hic facias? Opera Dei hæc sunt: qui sapientiam sapientium infatuat: vt quiduis potius videant, & intelligant, quam id quod videndum & intelligendum esset.

F Pergamus tamen, & aranei huius telam vlterius euoluamus. Christum Paulus à Mose ita distinguit, vt hic minister fuerit typicus: Christus tanquam filius administrauerit domum à se conditam. Hæc quid ad rhombum? An tibi fingis ita Christum noui testamenti do mum administrasse, vt omnia proposuerit nuda, sine vlla parabola aut similitudine, vt nulla inter Christianos patiatur esse symbola? Hanc
G cu videris antithesin inter Mosen, & Christum constituere, quasi Mosis administratio tota fuerit typica: œconomia verò Christi realis absque typis: quod nemo sapiens vnquam dederit. Habet enim & nouum Testa-

mentum ſua ſigna, ſacramenta, & ceremonias: quamuis nunc ſit minor horum uumerus, clarior ſignificatio, & nbſeruatio facilior quàm olim in lege fuit. Dabimus tamen, ſi redemptionem humani generis, & pretium pro peccatis diſſoloendnm ſpectes, diſcrimen, quod ru affers eſſe veriſsımum: nempè Moſen ſolos typos & ſigna attuliſſe: Chriſtũ verò ſolom ea perfeciſſe.

Sequitur: Iam verò ſi illa, quæ Chriſtum alibi per alleguriam de ſe dixiſſe conſtat, conſideremos, ita comperiemus, vt allegoria, quæ B ſenſum verborum proprium pellit, quiddam ſubſtituat proprio ſenſu maius, & auguſtius. Itaque cum Chriſtus diceret, Ego ſum oſtium, non erat quidem oſtium materiale, quod ſenſus proprius præ ſe fert: ſed maius quiddam & diuinius, videlicet vitæ æternæ oſtium. Ita, Ego ſum vitis, inquit: non erat ſanè commuois vitis: ſed vitis erat melior, & diuina vitis, cui pater agricola eſt. Adeò nihil de ſe aut ſuis myſterijs dixit vnquam Chriſtus hyperbolicôs, C quod aliqua allegoria exteouaretur. Et habet ſemper parabola, quod ſit ſenſu proprio maius. Et nos in ijs vnis Chriſti verbis interpretandis, Hoc eſt Corpus meum. Hic eſt ſanguis meus: tantum detrahere audebimus ex ſenſu verborum proprio, vt illo reiecto, pro vioo corpore, & rutilaote ſanguine, mortuam & aridã ſubſtituamus figuram? & Chriſti ſenſum tantò anguſtiorem verbis non merebimur profiteri, vt nouum ſuauiſsimi ſanguinis muſtom verbis D commendatis, inſipidam porrigeret veteris figuræ vappam? Nam & vinum veteris teſtamẽti fuit figura ſanguinis. Retinet ſuum antiquũ: inuoluit multa: quæ ſi per traoſennam ſpectarentur, ſimplicioribus viderentur fortaſſe aliqoid. Verùm explicata, & preſsius conſiderata mirè frigent.

Primum quod affert, minimè controuerſum eſt, ea quæ Chriſtus allegoricè de ſe ipſo loquitur, quiddam proprio ſenſu maius, & auguſtius E referre: vt eum dicit, *Ego ſum oſtium, Ego ſum vitis.* Nõ enim iſta metaphorica de Chriſto dici queunt, quo nil maius eſt, niſi vltra proprium ſenſum amplificentur. At non ita vſu venit, quando Chriſtus non de ſe ipſo, verùm de ſuis myſterijs agit. Videamus, cum dominus dicit: Hoc eſt corpus meũ, an de ſeipſo ſit loquutus. Certè non de ſe hoc pronuntiauit, quod eſſet corpus ſuum. Non enim vel Chriſtos, vel quiuis F homo eſt ſuum corpus. Dixit itaque id non de ſe ipſo, verùm de eo quod in manus acceperat. Iam ſatis patet, ſatis, inquam, patet iſta verſutia quàm ſit leuis & ridicula.

Chriſtus nõ dixit de ſe ipſo quod ſit corpus ſuũ.

Primùm inquis, vbi Chriſtus de ſe ipſo loquitur per allegoriam, metaphoricum verbum eſt amplificandum. Hoc largimur. Nam creaturæ, ſi cum Chriſto conferantur, non queunt ei æquari. Aſſumere ſtatim debebas: at cum diceret dominus, Hoc eſt corpus meum, de ſe G ipſo loquebatur. Hîc eſt lapſus, vel, vt rectius dicam, hæc eſt manifeſta fraus. Quod pronuntiauit domious de ſymbolo, iſte adfert, quaſi id

A de ſe ipſo dixerit. Vides quemadmodum vacillet, vel cadat potius hoc argumentum. Quod enim ſic aſſumis, negamus. Quia de ſe ipſo Chriſtus non loquebatur. An dixiſſet vnquã, Ego ſum corpus meum? Non vtique dixiſſet: quia veritatis os loqui nõ poterat niſi vera. De pane dixit, Hoc eſt corpus meum, iuxta ſenſum iam ſæpius declaratum.

Verùm alterum etiam illud, quod ais, conſideremus: *Chriſtum de ſuis myſterijs nunquam quicquam loquutum eſſe hyperbolicôs, quod aliqua allegoria eſſet extenuandum.* B Profectò neqoe id in vniuerſum eſt verum. Dixit enim Chriſtus de ſermone ſuo, quem certè negare non potes, eſſe magnum myſterium, *Verba mea ſunt ſpiritus & vita.* Figurata iſta loquutione oſtẽditur, verba Chriſti ſpiritum & vitam adferre, iſta ſignificare & proponere audieotibus, & inſtrumenta eſſe, per quæ Deus in audiẽtibus ſpiritum & vitam producit. Cum itaque ſignificatio atque inſtru- C menta vitæ, ac ſpiritus, dicuntur eſſe ſpiritus ipſe & vita, plus pronunciatur, quàm ſit intelligeodum: & nonnihil extenuatur poſtea interpretando, quod per figuram ſimpliciter prolatum erat, *Verba mea ſunt ſpiritus & vita.* In Paulo etiam ſic loquitur dominus de Euangelio: *Potentia Dei eſt ad ſalutem omni credenti, Iudæo primùm & Græco.* Quis io his verbis tropum ſeu figuram non agnoſcat? inſtrumentum eſt diuinæ potentiæ ſanctum Euangelium: quoniam D per illud vim ſuam ad ſeruandos homioes Deus declarat. Significatur etiam in euangelio vis illa Dei, qua per Chriſtum homines reparat. Multò autem auguſtius illud eſt, quod verbis indicatur: Euangelium nempe ipſum eſſe Dei potentiam: idq́ue poſtea figura nonnihil extenuatur, cũ vim illam Dei aut ſignificari Euangelio interpretamur, aut illud eius inſtrumentum eſſe dicimus, quo ad ſalutem credentes adducantur. Iſta planè declarant Chriſti verba de E myſterijs amplius quiddam natiua ſignificatione verborum indicare, quàm iuſta eorum interpretatio patiatur. De Petra quoque ad Corinthios priore dicitur: *Petra erat Chriſtus:* & figurata loquutio plus in iſta propoſitione ſignificat, quàm rei veritas ferat. Nam qui rectè ſentiunt, ex illis verbis nil aliud, quàm petram Chriſtum retuliſſe, aut ſignificaſſe, accipiunt. Inde fit vt natiua ſignificatio propoſitionis extenuetur allegorica interpretatione, quæ ſola F in ea ſenteotia poteſt locum habere. Quis prætereà dixerit aquam ipſam remiſsionẽ eſſe peccatorum, cum tamen qui baptizantur, in remiſſionem peccatorum dicantur ablui? Et matrimonium, cum ſit myſterium magnum ioter Chriſtum, & Eccleſiam, eſt multò minus, quàm Chriſtus, & Eccleſia: quæ nihilomious duo veriſsimè refert. Proinde in myſterijs exprimendis perpetuò videas multò plus dici in G propoſitionibus, quàm interpretatio recta queat ferre.

In myſterijs ſæpe plus dicitur, quã ſignificetur.

Notabimus itaq; metaphoram quo ad Chriſtum, cum de ipſo agitur, à rebus indignioribus transferri.

Allegoriæ de Christo, & de mysterijs eius diuersam rationem habent.

transferri. Vt, *Ego sum hostium, Ego sum vitis, Ego sum pastor, Ego sum panis.* Atque tum dabimus, figuram loquutionis amplificationem requirere. At si de rebus Christi, aut eius mysterijs loquatur scriptura, vt ea non contemnantur, sed in honore sint, & iusta veneratione, amplissima verba solent adhiberi: quorum commoda & vera expositio debet admitti, licet ea nonnullam imminutionem aut extenuationem prima fronte videatur adferre. A

Ad illud verò, quod postremò dicit, *Parabolam semper habere, quod sit proprio sensu maius:* quid aliud responderi potest, quàm non ita rem in vniuersum habere? Legimus enim, *Fœdus meum erit in carne vestra.* Vbi similitudine quadam, seu parabola fœdus pro circumcisione ponitur: quæ reuera carni tum temporis affigebatur. Cum itaque fœdus, quod significatur, circumcisioni multò præstet, quæ illud significat, constat figuram hoc loco per expositionem extenuari, atque id, quod minus est, per maius referri. Hoc idem in 12. capite Exodi legitur de pascha: Ibi enim scribitur: *Et mactate Pesah,* ושחטו הפסח: & infra, פסח הוא ליהוה, *Transitus Domini est.* Nec dubium est, pesah ibi accipi pro agno. Quî enim pesah, id est transitus, potuisset occidi? Aut quî potuit agnus esse transitus domini? Agnus itaque mactabatur: sed quia memoria transitus domini agebatur, ideò ea victima sic est dicta. Et longè minus intelligimus, quàm sit propria significatio vocis. Et in eodem capite aliquanto inferius: *Et victima est pesah domini.* In ijs locis omnes animaduertere possunt, nomen rei significatæ attribui signo: & in hoc figuræ genere plus dici, quàm significari. Vnde generaliter non est verum, figuram seu parabolam seu allegoriam semper habere, quod sit proprio sensu maius. B C D

I nunc, Gardinere, atque imperitis huiusmodi strophas, quanta potes ambitione ostenta. Porrò quemcunque non pigebit ista legere, ille primùm te intelliget falsò affirmare, Christum de se ipso loquutum, cum diceret, Hoc est corpus meum: deinde verum non esse, quod ais, dominum, cum de suis mysterijs agit, nil vnquam ita hyperbolicωs pronuntiare, quod aliqua sit extenuandum allegoria: & denique mendacium esse luculentum, quod addis, *Parabolam semper habere aliquid, quod sit proprio sensu maius.* Atque cum hæc falsa sint, nemo debet mirari, si falsissimam inde conclusionem Inconstantius eliciat. E F

At operæpretium est audire, seu potius retexere, quanta bucca ementiatur blasphemias. *Pro viuo corpore, & rutilanti sanguine ait nos figurā aridam substituere.* Quid, oro te, aridam figuram appellas? num panem? Atqui panis à nobis in sacramento non substituitur. Christus illum accepit, illumque suum corpus dixit: vt diuinæ literæ docent, & complures ex tuis vel potius nostris patribus testantur. Si panis Eucharisticus sit sterilis & frigida figura, cum ille à Christo sit destinatus ad hoc sacramentum, G

A iam non in nos, verum in Christum, qui est Deus benedictus in secula, blasphemia tua redundat. Sterilem dicis tu, & quidem impiè, hanc figuram, cum ea sit optimorum fructuum fœcundissima. Nam vna cum illa fideles corpus Christi spiritu, ac mente credendo manducant: atque inde fiunt Deo, & seruatori magis magisque coniuncti: gratijs & donis cœlestibus ditantur: fitque illorum salus indies plenior & opulentior. Tibi hæc sterilia sunt: pijs verò grauida cœlestibus & incomparabilibus diuitijs. B Pari quoque ratione dicas mortuam & aridam sanctam scripturam, & sterile Christi Euangelium: quód corporaliter ac realiter in se non claudant ea quæ significant. Nos interea ista scripta, libros vitæ appellabimus, verba salutis, & spiritus sancti lectissima organa. Sed vobis nil est fœcundum, quod portentis, & transubstantiationibus non tumeat. Quis tandem mortuum dixerit, quod fungatur suo C munere? Dum itaque vsui piorum in Ecclesia panis Eucharisticus inseruit, & instrumentum illis est, quo Christo salutariter iungantur, id efficit, ad quod est à Christo destinatus, neque vllo iure mortuus dici potest. At præstigiatoribus uostris nihil est in Eucharistia viuum, quod prodigiosa metamorphosi non sit deformatum.

Tamen cauillatur nos esse, qui de proprio sensu verborum domini tam multum detraxe- D rimus. Mera hæc est calumnia: siquidem in tanto honore sacras literas habemus, vt nihil præ illis in terris veneremur. Quód si τροπικῶς hanc sententiam interpretamur, id nostro ausu minimè facimus: Christus ita nos docuit, cum diceret, *Caro non prodest quicquam: spiritus est, qui viuificat.* Verba domini haud more Capernaitarum carnaliter intelligimus: verùm, vt ipse vult, ea ad spirituale manducationem traducimus: quæ tam præstans est, quàm carnalis E est abiecta. Nihil autem nostra expositio corpore Christi fingit indignum. Longè quippe magis illi conuenit per panem mysticè significari, quàm quod vos fingitis, per innumera loca diffundi: illiusque præclarissimam vim excellentius, quam vos prædicamus: cum illud eadem præstare absens dicimus, quæ vos illud nisi præsens facere non posse opinamini. Nullus namque fructus recenseri potest à vobis sacræ communionis, quem spiritualis nostra mā- F ducatio non comprehendat. Quamobrem, vt hoc quoque obiter dicam, incassum laborabas anteà, cum verba domini de mysterijs contenderes non sic esse hyperbolica, vt allegoria extenuanda sint. Etenim licet hoc verissimis instātijs ostenderim non esse verum, attamen nego à nobis re ipsa mysterium Eucharistiæ imminui: cum potius à nobis amplificetur. Siquidem longè præstātiua est ac sublimius, corpus Christi comedere spiritualiter, quā carnaliter. G Iste autem constantissimus nugator id esse putat de verbis domini detrahere, si illa commodo, pio, vero, ac legitimo sensu intelligantur.

Nos nihil indignum corpore Christi fingimus.

Maius quiddam est comedere Christum spiritualiter quā carnaliter.

Sed quid hæc pluribus explico. A

Ad horribilem eius blaſphemiam tandem veniendum eſt, qua ſcribit, *Veteres figuras inſipidam fuiſſe vappam.* Siccine quæſo decet ſacramentis à Deo Optimo Maximo inſtitutis inſultare? Si vappa erant illa myſteria legis antiquæ, cur à ſanctis viris tanti fiebant? Cur Deus illa tanta diligentia, & cautione tractari mandauit? An hominibus illuſit? An populum ſuum decepit, iuſsitq́; vt pro ſanctiſsimis, & ſapientiſsimis ritibus ceremonijsq́; diligenter obſeruarēt B ea, quæ re vera nihil eſſent niſi corruptio, &, vt iſte audet appellare vappa? Quæſo, Paule, nobis adſis: obſecro te, feras opem contra tam impudentem audaciam. Sacramenta veterum collata cum ijs noſtris, dic, oro, quî conueniant. Reſpondet ille ſcribens ad Corinthios priore, capite decimo: *Nolim vos ignorare fratres, quòd patres noſtri omnes ſub nube erant, & omnes mare tranſierunt, & omnes per Moſen baptizati ſunt in nube, & in mari, & omnes eandem eſcam ſpiritualem manducarunt, & omnes eundem potum ſpiritualem biberūt.* C Neue dubites, cuiuſmodi ille fuerit ſpiritualis cibus, aut potus, fingasq́; illum à noſtro longè fuiſſe diuerſū addit: *Bibebant autem de ſpirituali ſequente eos petra: Petra autem erat Chriſtus.* Quare ſi Chriſtum bibebant, & manducabāt in illis figuris, an illæ ab iſto dici debuerunt vappæ? Si nos, quæ tua eſt arrogantia, contemnis, at Paulum audito: ille te arguat: ille tuam cohibeat audaciam.

Blaſphemia eſt figuras veterū ſacramētorum dicere vappas.

Neque mihi dixeris, Paulum ſcribere, Iudæos habuiſſe ſpiritualem cibum, & potum eundem inter ſe, non autem eundem cum noſtro D cibo, & potu ſpirituali. Quia ibi Apoſtolus nō confert Iudæos inter ſeſe, ſed nobiſcum. Ideò baptiſmi facit mentionem, vt intelligas eos vnà nobiſcum baptizatos, quantum ad rem ſpiritualem perceptam attinet. Deinde duorum tantùm ſacramentorum meminit: baptiſmi, & alimoniæ: cùm tamen Hebræi alia innumera E ſacramenta in lege habuerint. Sed hoc ideò fecit, quia nos iſta duo ſacramenta ex tam multis à domino accepimus. Illos ergo nobiſcum, nō inter ſeſe comparat. Deinde ſi vmbram illi tantummodò habuerunt, cuius nam rei, obſecro, illa erat vmbra? Quandoquidem vmbra ſemper ad rem ſolidam, & corpus, cuius vmbra ſit, refertur. Nulla profectò alia res hîc aſsignari poteſt, niſi Chriſtus. Nam is vt finis legis erat, ita omnes ritus & ceremoniæ in illum referebā- F tur. Atque illos veteres Chriſtum nō habuiſſe, qui affirmant, ſpiritui ſancto, qui loquebatur in Paulo, quam manifeſtiſsimè reſiſtunt. Is enim ait, eos manducaſſe cibum ſpiritualem, & ſpiritualem potum bibiſſe. Deinde Chriſtū ipſum ab illis perceptum nominatim affirmat. Impiū eſt itaque, figuras appellare vappas, quæ tantā rem, Chriſtum, inquam, ſpiritualiter propinabant. Iſti tamen ita ſunt obfirmati, vt veritatem G in animum non facilè admittant, & credant, patres eandem eſcam nobiſcum, eundemq́; potum ſpiritualem ſumpſiſſe.

Patres eandem eſcam nobiſcum ſpiritualiter comederunt.

A Audiant itaque ſaltem Auguſtinum, ſi nos non audiunt: qui nō aliter atq; nos verba Pauli expoſuit. Is enim ſuper Iohannem Tractatu 26. ait: *Sacramenta illa fuerūt: in ſignis diuerſa ſunt, ſed in re, quæ ſignificatur, paria ſunt. Apoſtolum audi: Nolo vos ignorare fratres, quia patres noſtri omnes ſub nube fuerunt, & omnes mare tranſierunt, & omnes per Moſen baptizati ſunt in nube, & in mari: & omnes eandem eſcam ſpiritualem manducauerūt: ſpiritualem vtique eandem: nam corporalem alteram. Quia illi manna, nos aliud: ſpiritualem verò eandem, quam nos.* B Hæc ſatis ſuperq́; indicant, quid nam patres in illis vel ſub illis ſignis ſpiritualiter perceperint. Quare vappæ non debuerunt appellari, cùm pro ſuo tempore tam inſigne ac ſplendidū miniſteriū habuerint. Sed non eſt locus de ijs rebus fuſius agendi. Solùm hoc addam, nō eſſe mirum, cum apud veteres panis & vinum in ſacris noſtrum redemptorem Chriſtum Ieſum retulerint, ſi dominus voluerit hæc eadem pro C ſacramentis, Euangelij tempore, retineri. Quia ille non venit, quaſi hoſtis patris ad omnia delenda, quæ in veteri teſtamento inſtituta erant, ſed ad perficiendam Eccleſiam: quæ per illum cum perfectior euaſerit, non tanta pædagogia, neque tam prolixo rituum apparatu opus habuit. Ideò ex tam multis veterum ſacramentis admodum pauca retinuit, eaque vbique obuia: nimirum aquam pro baptiſmo, panem & vinū ad Euchariſtiam. Atque ita noſtra myſteria D pauciora eſſe voluit, faciliora obſeruatu, magis perſpicua, & efficaciora. Non tamen ideò, quia veteribus præſtant ijs conditionibus, idcircò illa ſunt blaſphemanda: neque, vt Inconſtantius auſus eſt dicere, vappæ appellari debent.

Auguſtinus.

Panis & vinum etiā apud veteres erant ſymbola Chriſti.

Quid igitur, dixerit Gardinerus, panis & vinum, cum in veteri Teſtamento Chriſtum referebant, à ſymbolis Euchariſtiæ noſtræ differebant? Permultum. Quod enim tum, vt expectandum ſignificabatur, nunc vt præſtitum E propinatur. Tunc pretium ſalutis, at nondum ſolutū oſtendebatur: nunc verò vt datum & effuſum apprehenditur. Quod ne tanquam à me dictum, contemnat, legat Auguſtinum contra Fauſtum libro 20. capite 21. vbi ſic ait: *Huius ſacrificij caro & ſanguis ante aduentum Chriſti per victimas ſimilitudinum promittebatur: in paſsione Chriſti per ipſam veritatem reddebatur: poſt aſcenſum Chriſti per ſacramentum memoriæ celebratur.* Idemq́ue de Doctrina Chriſtiana, libro 3. capite 9. alia diſ- F crimina recenſuit, quæ à me paulò antè de paucitate, facilitate, atque alijs huiuſmodi conditionibus enumerabantur. Verùm de his alibi occaſio dabitur, vt pluribus agam.

Panis & vinum aliter nunc, aliter apud veteres figuræ Chriſti fuerūt.

Auguſtinus.

Nunc verò expedit, vt quæ ſubduntur audiamus. *An fallere conuiuas in illa menſa voluit,* inquit Inconſtantius, *dum ſplendidioribus verbis ornaret epulas, quàm re ipſa ſubſiſterent? quando inter homines, qui paulò modeſtiores conuiuatores ſunt, ſoleant vrbanè ſuas epulas extenuare verbis: non, quod iſti G modeſtiæ Chriſti tribuunt, ſupra verum tollere, & magnificare.* Ponit iam hic noſter ſeuerioris diſputationis rigorem, & ſe recipit ad ciuilem conuiuantium

uiuantium modestiam: vt quòd axiomatis theologicis minus processerit, saltem testiua conuiuantium modestia obtineatur. Ad id autem, quod percunctatur, an Christus voluerit suos conuiuas in mensa fallere, qui splendidioribus verbis epulas ornarit, quàm reipsa sufsiberet, non est difficile respondere: hoc, in mysterijs præsertim, vsitatissimum esse, vt signa nominibus rerum significatarum ornentur. Nonne enim scriptura Circuncisionem fœdus domini appellat? & agnum Pesah? An ijs scripturarum testimonijs voluit dominus populum suum fallere? Et Paulus, quando ait, Petram esse, vel fuisse Christum, Corinthios decipiebat? Non opinor.

Non itaque nos falsi, aut deceptionis argui rectè possumus, qui mysteriorum vsitatam phrasim conseruauimus. Vos autem è diuerso, qui vestra transubstantiatione, quam in literis diuinis neq; pictam, neque scriptã legitis Ecclesię miserè illuditis, optimo à nobis iure condemnamini. Atque signa nominibus rerum, quæ referontur, insigniri, non mudò scriptura docuit, vt iam ostendi, sed etiam Augustinus disertis verbis, non solùm in epistola ad Bonifacium, verum etiam in Quæstionibus super leuiticum, quæstione quinquagesimaseptima, vbi sic ait *Solet autem res, quæ significat, eius rei quam significat, nomine nuncupari. Sicut scriptum est, Septem spicæ septem anni sunt: non ait, septem annos significant. Et septem boues septem anni sunt. Hinc est, quod dictum est, Petra erat Christus. Non enim dixit, Petra significat Christum: sed tanquam hoc esset, quod vtique per substantiam non hoc erat, sed per significationem. Sic & sanguis, quoniam per vitalem quandam corpulentiam animam significat, in sacramentis anima dictus est.* Non itaque falsi vlla suspicio ibi est, vbi perspicuus & vsitatus loquendi modus adhibetur. Neque Christi simplicitati, aut integritati, aut veritati conuenit, vt, sicut homines faciont in conuiuio, sua modestè extenuet atque abijciat. Sed Incontantius firmis argumentis destitutus, ad hæc friuola & inania tandem se recipit, ne dicam impia. Qui enim rem, quam dat, extenuat, mentitur: vt eiusles isti conuiuatores, qualem Gardinerum in aula esse frequenter non dubito, luculenter mentiontur, dum conuiuium, quod ipsi lautum, opiparum, ac sumptuosè structum esse non dubitant, verbis deijciunt, ac tenue fuisse prædicant, excusantque multa defuisse, & pollicentur se aliàs meliori tempore sarcturos, quod nunc sit omissum. Non est pij animi, non est, mihi crede, talia Christo affingere. Quamobrem cùm diceret, Hoc est corpus meum: neque amplificauit, neque extenuauit quicquam ad fallendum conuiuas. Verum vt fidelissimus pietatis & æternæ vitæ doctor, mysterij, quod instituebat, declarationem attulit, explicando quidnam panis & vinum in hoc sacramento significarent, quid referrent, quidue credentes illis piè vtendo animo fideque perciperent. Quemadmodum in Veteri lege, Deus, cùm Circuncisionem appellaret fœdus, quid ea significaretur, demonstrauit.

Christus dicendo, Hoc est corpus meum, nō est mentitus.

Argutatur adhuc & ex capite sexto Iohannis, Christum, ait, de carne sua docuisse, illam esse verè cibum, pollicitumque illum se cibum daturum, cùm diceret: Panis quem ego dabo, caro mea est, quam dabo pro mundi vita. Ex ista promissione conatur elicere, id, quod promissum erat, aliquando tandem verè fuisse præstitum, atque illam impletionem promissionis refert ad Eucharistiam. Nos verò primum hoc statuendum affirmamus, Iohannis capite sexto ideò dominum adductum fuisse, vt de pane, vnde cibus, & animæ vita deriuetur, sermonem faceret, quòd turba Iudæorum, quæ ad illum venerat, id potissimùm expeteret, vt pane ab illo pasceretur. Ad quod faciundum prouocabant illum exemplo Mosis, qui manna in deserto Israelitis dederat. Christus propterea eos reuocare studuit sua doctrina à cibo corporis ad animæ alimoniam, vt intelligerent se panem illum viuum esse, qui de cœlis descendisset: & ob id oportere, vt, qui vitam vellent animæ, & æternam salutẽ adipisci, se manducarẽt. Et ne vita, quam pollicebatur se manducantibus, existimaretur solius esse naturæ diuinæ, quæ hominibus abstrusa esset, & inuisibilis, declarat vitam illam æternam, quæ à fonte diuinitatis emanat, nobis posse communicari per carnem suam, quæ in mortem nostra causa tradenda erat. Sic enim diuinam naturam ipsius carni se communicasse, vt per illam ad nos transfunderetur: neque aliter nos talem viuificum cibum posse consequi, nisi fide carnem eius manducemus. Dixerat itaque prius, *Ego sum panis viuus.* Deinde qua parte, vt panis, communicet nobis vitam, ostendit, nimirum per carnem. Nam illa moriendo pretium pro nobis dissoluit: & nos sacrificio illius Deo sumus reconciliati: & per vim oblationis eius, peccata nobis remittuntur: & nos iustitiæ filij Dei participes efficimur. Hæc itaque iure meritoque panis, & cibus perhibentur, quo pascamur, & alamur ad æternam vitam. Istud porrò est, quod ibi Christus nobis promisit.

Quare Christus Iohan. 6. sua carnis mãducatiõe mentionē fecerit.

Quòd si quæsiueris, quando tandem præstiterit dominus hoc promissum: respondeo, quando illam in crucem dedit: & rursus quotidiè, quando illam prædicatione sancti Euangelij, & suggestione spiritus interiori offert per fidem manducandam: & expressè, quando in cœna domini symbolis accõmodatis ad hoc, vino, inquam, & pane consignatur, & credẽda, menteque religiosè comedenda proponitur. Quid, obsecro, in hac doctrina salebrarum? quid scrupuli, aut nodi est quod verè fideles absterreat? Huius carnis Christi sic datæ pro mundi vita & nobis oblatæ ad manducandum

Promissa in ca. 6. Iohannis quãdo præstita.

per fidem, in veteri testamento per multa symbols & figoras àntecessisse fateor: nempe manna, & annonam panis ac vini, qusm Melchisedech Abrahamo, & exercitoi eius à prælio redeunti distribuit, panes propositionis, sgnom paschalem, & varias legis oblationes.

At nunc operæpretium est, audire, qoid Gardinerus hinc eliciat. *Dr effectu antem cœnæ, quod est extrrmum vltimnm, Panlus dicit, qnod calix benedictionis, cui brnedicimus, commnniratio sanguinis Christi rst: & panis, qnem frangimus, communicatio corporis Christi est.* Commemorauit carnis Christi daodæ figuras ex veteri testamento: promissum ex sexto capite Iohaonis adduxit: nunc ad exhibitionem rei promissæ descendit, stque hoc appellat extremum vltimum, vt est elegans & disertus: quasi aliqood sit vltimum, quod ono sit extremum. Sed hoc non magni referret, si de re saltem benè iudicaret. Quód caro Christi sit vitalis cibus, inter nos conuenit. Sed nos eam animo ac fide percipi affirmamus: ille ore ac dentibus corporis assumi contendit. Nos in regeneratione credentes, quaodo Christo ioseruntur per fidem, huius cibi fieri participes docemus: & istam communionem in cœna domini consignari symbolis, & efficaciter significari, & testatam fieri, & quia ibi fides excitatur, suum sugmentum, soosque fructus habere, asserimus. At iste videtur istá perceptionem communionis carnis Christi in eo solùm ponere, vt transubstantistorum elementoruio species, vt ipse prodigiose fingit, à cumiounicantibus ore ac palato sumsntur.

At fortasse, quæ opioatur, firmamentis astruit inuictis. Nihil mious. *Calix brnedictionis,* inquit, *cui benedicimus, communicatio sanguinis Christi est: & panis quem frangimns, communicatio corporis Christi est.* Quid ista commemorare oportuit? An commuoionem arcaoam Christi nobiscum inficiamur? Certè illam quàm maximè affirmamus. At isti, vt sunt crassi, & rerum spiritualium inopes, eam communiooem solam respiciunt, qua corporaliter corpus Christi deuoretur. Nos verò à Christianis manducari sc bibi carnem Christi atque sangulnem scimus: sed animo, & per fideio. Nam teste Panlo, cibus iste, qoem etiam patres nostri habuerunt nobiscum communem, est spiritualis. Quare spiritu tantùm accipitur. Experientia hoc satis docet. Vt res visibilis visu solo excipitur, audibilis aoditu, tactilis tacto, ita si instam conseruemus analogiam, spirituslis cibus spiritu solo sumitur. Et hac spirituali alimonia, qoamuis, dum credimus, perpetuò vescimur, io cœna tamen sacra, qoia oobis non tátùm verbis, sed etiam symbolis externis proponitur mandncanda, hoc est credenda, ibi eá edi, & bibi fatemur: & coniunctionem oostrá cum Christo, quia hoc modo aogeri scimus, ideò sacrum istud mysterium frequentandom prædicamus.

Nostram communionem cum Christo nõ negamus.

Corp⁹ Christi à nabis per fidem, & spiritn snmitur.

Qoomodo verò calix aut panis dicatur à Paolo communicatio corporis & sangauiois do mioi, quiois potest intelligere: nempe qoòd illa communio symbolis ijs proponatur, significetur, & quodammodo sigillis appensis obsignetor: neque solùm verbornm, verùm etiam rerum externarum testimonio confirmetur. Videmus igitur Gardinerum ex tanto verborum apparatu, noo quod volebat, sed ceo ex ooo subuentaneo, flatum solùm exclusisse.

At fortasse felicior erit in verbis epistolæ ad Ephesios tractandis. *Paulus ad Ephesios,* inquit, *bnius cœnæ effectum notans, vt Irenæus sentit, tam esse nos dicit de carne Christi, quàm fuit Eua de latrre Adæ. & ad Colossenses, quod Chrysostomus notat, gentes factas Christo concorporeas. Nam & id fieri communiont carnis Christi dicit* Quod modò scribit, nos ita esse ex carnibus Christi, vt Eua fuit ex carne Adami, non ita simpliciter, vt dicitor, admitteodum est. Os enim translatum est ex Adamo, & caro item, vnde facta est Eua. Quis autem dixerit, substantiam carnis nostræ tráslatam, seu detractam è corpore Christi? Corpulentiam quippe carnis & ossium prius babuimus ex vtero matris quàm Christo essemus insiti. Eoa autem priusqusm ex Adamo someretur, nullam substantiam per se ipsam carois habuit. At fortasse dixerit Incoostantius, hoc quidem verũ esse. Nihilominus carnem Christi postea commisceri substantiæ carnis nostræ, quando in mensa domioi saoctam Eucharistiam sumimus: atqoe inde sequi, nos oon minns habere in carne nostra de substantia carnis Christi, quàm Eua io suo corpore habuerit, de ossibus, & de caroibos Adami. Scio illos ita opinari: sed quàm hallucinentur, ac turpiter errenr, confido me palàm facturum.

An ita nos rx Christo simus vt Eua ex Adamo.

Si nostræ carni re ipsa substantia carnis Christi misceretur, nostra vtique caro cum filio Dei haberet eandem hypostasin, pro ea saltem portione, qua sibi admixtam haberet carnem Christi. Non enim caro Christi à oatura diuina seiungi vllo modo potest, quio in eadem cum illa sit hypostasi. Proinde non iam adoptiooe, sed natura essemus filij Dei: & cuique liceret fratrem suom, vt Christum, adorare, si re ipss carnem illios in se ipso haberet. Deinde cum tota caro nostra moriatur, cum animos à corpore seiungitur, corpus Cbristi, nempe qunad istas portiones, rursus voà nobiscnm moreretur, cum tamen de Cbristo dicatur sd Romanos: *Quòd autem martuus est, mortuus rst semel, mors illi vltra non dominatur.* Videant hinc Hyperbolici & aodaces doctores, in quos laqueos sese induaot. Has, obsecro, pedicss exuant, si possunt.

Caro Christi à natura diuina seiungi non potest.

Deinde mihi considerent, si caroem Christi realiter statuaot nostræ admisceri, & alere nos per communionem Eocharistiæ, atque ita oos membra Christi fieri, quid responsuri sint de infantibus, qui non adhoc Eucharistiam perceperunt? An habenc illi comiouoionem Christi? An sunt eius membra? An panem viuum comederunt, qui eos ad vitam æternam sdducat? Quid respondebunt de Abrahamo,

Isasco,

Isaaco, & antiquis prophetis? An dicent eos fuisse ab Ecclesia alienos? Videant quid agant. Si eos ab Ecclesia separent, excludunt etiam eos à salute. Nemo enim extra Ecclesiam, quæ corpus Christi est, potest habere salutem. Si verò in Ecclesia illos quoq; comprehendant, erunt, vt dicit Paulus, non tantū membra corporis eius, sed etiam carnes ex carnibus eius, & ossa ex ossibus eius. Et Hieronymus in epistolam ad Galatas cap. 4. de veteribus ita scribit: *Verè in Christo vnus panis sumus, & duo consensimus super terram, & quomodo nos super prophetas fundati sumus, ita patriarchæ in Apostolorum fundamine constiterunt. Apostolus ergo etiam veteres vnum panem dicit nobiscum fuisse, quemadmodum Paulus in Eucharistiæ communione nos esse facit.* Qui verò id fieri potuit, vt illi re ipsa, & substantiam carnis Christi, quæ nondum nata erat, in se ipsis habuerint? Quò se vertent isti? Quid sunt dicturi? Ipsi viderint. In istos nodos conijcit eos crassum illorum, & audax commentum.

Locus epistolæ ad Ephesios.

Verba autem epistolæ ad Ephesios longè alium habent, quàm isti suspicantur, sensum. Nil sanè aliud ibi Paulus voluit, nisi Ecclesiæ cœtus omnium fidelium, quocunque tempore illi fuerint, siue sub lege, siue domino adhuc in terris agente, siue hac nostra ætate, Christum esse caput: quare vbicunque demum sint homines pij, in Italia, in Germania, in Gallia, in Anglia, in Hispania, modò credant in Christum, ab illo pendent, ab illo mouentur, ab illo viuificantur; suntque illius corpus ita compactum, & coagmentatū, vt per commissuras subministrationis alimoniam & augmentum iuxta mēsuram congruam partium recipiant. Vnde possunt dici carnes ex carnibus Christi, & ossa ex ossibus Christi: non quòd ex istis constent, quasi ex materia, sed quòd donum sustentationis & donum vitæ non percipiant à natura diuina, nisi ea fluant, & deferantur ad illos per carnem Christi, & ossa eius, quæ nostra causa data sunt in crucem & mortem. Sic, inquam, dicimur pendere ex carne & ossibus Christi: nec solum quoad nostrum animum, verùm etiam quoad carnes, corpus, & esse: quoniam & ista non capacia fiunt beatæ resurrectionis, & æternæ vitæ, neque instaurantur ad seruiendum spiritui, quandiu hîc agimus, nisi per gratiam, & vim, quæ à diuinitate Christi, per eius carnem, sanguinem, ossa, & corpus ad nos deriuantur.

Fiunt autem carnes nostræ carnes Christi, dum in eum credimus, & mortem illius in pretium pro nobis persolutam fide comprehendimus. Ad id autem non exigitur physicus aliquis contactus, aut localis continuitas seu contiguitas. In corpore vtique nostro carnes & ossa pedis dicuntur esse ex carnibus & ossibus capitis: non quòd carnibus capitis, & eius ossibus sint commixta, aut illa physicè tangant, aut sint cum illis eodem loco: sed quòd natura communicent, & multis proprietatibus, quodque à capite regantur, ac moueantur, in- A deque influxus per neruos & alias commissuras recipiant. Ita nostræ carnes, postquam sumus regenerati, iam sunt eiusdem naturæ cum carnibus Christi, earundem proprietatum, & ab eo vera vita donantur, & motu, & gratia, & spiritu. Neque carnes nostræ sunt ex carnibus Christi, nisi quatenus regeneratæ: vim enim qua renascimur, à Deo per Christi carnem habemus, vt pro nobis in pretium & mortem data fuit.

B Eant isti modò, & iactent, ad istam coniunctionem, siue arcanam communionem exigi realem corporalemq; præsentiam carnis Christi in Eucharistia, quæ nostræ substantialiter misceatur. Hoc si aliquando patres dixerunt, hyperbola sunt vsi, quam nisi sano, dextroque intellectu temperemus, in absurda, & inexplicabilia permulta incidemus. Paulum verò sic sensisse, vel id potest confirmare, quoniam ibi agit de coniunctione maritorum cum vxori- C bus. *Debent*, inquit, *viri vxores suas diligere, vt corpora sua. Qui enim diligit vxorem, se ipsum diligit. Carnem suam nemo odio habuit: sed eam fouet ac nutrit.* Dicat mihi vnicus iste theologus, quomodo caro mariti quoad substantiam misceatur cū carne vxoris. Certè distinctæ sunt numero illorum carnes: & vterque illorum suas habet. Conueniunt tamen natura, proprietate, affectu, & alijs modis. Verum quòd ossa vnius ex ossibus alterius, & carnes vnius ex carnibus al- D terius tanquam ex materia constent, nullus sanæ mentis dicere ausit.

In ijs explicandis fateor me aliquanto fuisse prolixiorem. Sed volui rem semel euoluere, vt cum posthac huius eiusdem rei mentio fiet, habeat lector quò se recipiat. Ex illis enim, quæ iam dixi cognoscet, quomodò carnes dicamur ex carnibus Christi, & concorporei dicamur illi facti. Sic etiam intelligendo, ista non modò ad nos, verùm etiam ad patres veteris testa- E menti accommodari poterunt.

Sed iam tempus est, vt audiamus, quid concludat. *Cum hæc*, inquit, *tam claram de Christi carne in cibum data mentionem faciant, exigunt illa profectò, vt verba Christi in cœna, quibus se suæ pollicitationi satisfacere ostendit, etiam de vera carne dicta intelligantur, cum diceret, Hoc est corpus meum. Nā promittere carnem, & dare figuram, non est promissa præstare.* Non est simpliciter dandum, quod iste sibi assumit, Christum in cœna tantum suæ F pollicitationi satis fecisse. Quia carnem suam dedit, vt promiserat, etiam quando se passus est crucifigi: eamque manducandam offert, quoties prædicatione proponitur, aut spiritu excitamur ad illam fide apprehendendam, tanquam nostræ salutis pretium. Quod quia in cæna etiam fit, dum nobis non tantùm verbis, sed etiam symbolis externis caro eius pro nobis oblata inculcatur, ideò ibi quoque fatemur, G promissum præstari, nempe Christum carnem suam dare nobis manducandam. Sed non ita, vt ibi solùm hoc fiat, & non etiam alibi præstetur.

Christus non solum in Eucharistia dat suā carnem mā ducandam.

Verba

Verum corpus Christi fide manducamus, non fictitium.

Verba verò Christi de vera carne intelligenda esse, non repognamus. Quis enim nostrû dicit, fictam aut commentitiá carnem fide apprehendi, & maoducari? Certè fides vera, in falsa non potest ferri. Damus itaq;, ac libentißimè dam⁹ oon fictã, sed verá caroẽ per fidẽ, hoc est, spiritualiter máducari. Quod verò subdit, promittere carnẽ, & dare figuram, nõ est promissa præstare: in quos dicat, ipse viderit. Certè in nos ista minimè quadrant, qni vtrumque pijs atque credentibos dari affirmamus in cœna, rem inquam, & figuram. Figura quidem manu datur, & ore corporis accipitur: res autem, id est, vera Christi caro verbis domini offertur, & ore animi per fidem sumitur: & illam nos spiritualiter manducamus, dum verè ipsam pro nobis datam io crucem credimus. At iste summos theologos, si Deo placet, ad eum scopolû semper impingit: quia carnem Christi manducandam non putat aliter posse dari, nisi re ipsa, & quoad sobstantiam sub accidentibus conclusa, in os corporis communicantium manu suorum sacrificulorum conijciatur. Istæ soot eius tenebræ, qoas à se depellere, vel oon vult, vel non potest: eum tamen res adeò clara sit, vt docti omnes vehementer mirari debeant, quomodò iste se in meridie palpare non seotiat. Quia tamen in alijs rebus noo est lusciosus, ideò illum potius animi peruicacia, qoàm ignoratione in re tam eoidenti peccare credo.

In cœna vtrunque datur, & res & figura, sed non eodem modo.

Christus itaque oihil promisit, quod noo præstiterit: isq́ue vti iam dixi, in cæoa quoque dat veram carnem suam manducandam commuoicantibus: quam etiam alibi eis offert, sed absque symbolis. Quòd si dum habetur cœna, panis & vioi signa, vt ipse instituit, adduntur, non propterea de promisso qoicquam imminuitur: imò plusculû peæstatur, quàm sit promissum. Non enim in sexto capite Iohannis pollicitus erat dominus panis & vini symbola, sed tantùm carnem suam manducandam, & sanguinem bibendom. Quare posteà cum cœnam sub fioem vitæ instituit, non solùm quod promiserat dedit, sed vt magis excitaremur, præter verba, visibilibus etiam signis rem eam, qoam dabat, obsignauit.

Sed iste, qoasi non satis in ijs, quæ iam attulit, desipuerit, pergit & se magis crassum, magisq; ridendû orbi propinat. *Tum autem figura*, inquit, *non communicat substantiam carnis: quam tamen in cœna communicatam, alterum extremorum in effectu demonstrat. Et Cyprianus dicit, ab effectu in hoc sacramento causam æstimandam.* Quid hoc aliud est, qoàm meras loqui tenebras, & secum pugnare? An est absurdum, panem & vinum, dnm cœna celebratur, sobstantiam Christi nó communicare? Imò si commnnicareot eam, absurdum esset. Dei bonitas, Christi veritas, & spiritus sancti efficacia est, qoæ substantiam carnis Christi animo per fidem ac spiritualiter mandocandam communicat: quamuis interim vtator ministerio, & instrumento panis & vini, quæ sunt figuræ corporis & sangoinis Christi. Sed vos, quæso te, qoî dicere poteA stis, figuram non communicare substantiam carnis, qui panis & vioi accidentia, signa, typos, & figuras esse conceditis: per quæ oihilominus clamatis vsque ad rauim, substantiam ipsam realiter, & corporaliter, & naturaliter ori corporis communicari? Figura ergo vestra seotentia substantiá carnis communicat. Sed is vester est mos vsitatißimus, eadem affirmare, atque vt lobet, vicißim eadem negare. B Et quod maioris est peruersitatis, communionem aliam non agnoscitis, quàm carnis & sanguiois domini cum carnibus, sanguine, ac ossibus nostris realem corpulentamque mixtionem. Valetis, fateor, numero, potentia, & opibus. Verùm quia ista noo perpetuò durant, & veritas æternum manet, de vobis aliquaodo posteritas nasuta iudicabit, vt meremini.

Locus Cypriani.

Pro se Inconstantius Cyprianum in sermone de Chrismate in hæc verba citat: *Ab effectu* C *in hoc sacramento causam æstimandam esse.* Loeum, quæso, lector, apud authorem expendito. Non dubito, quin dicturus sis, pro nostra sententia confirmaoda nihil potuisse vel efficacius, vel appositius inodniri. Multa iste sancti Martyris verba coocidit, vt nihil ex ijs, quemadmodum adducuntur, queat intelligi. Sic eius testimoniom habet: *Dedit itaque dominus noster in mensa, in qua vltimum cum Apostolis participauit conuiuium, proprijs manibus panem & vinum.* Au- D dis Gardinere, dominom dedisse Apostolis panem & vinum? Vbi vestra est apud Cyprianum transsubstantiatio? *In cruce verò*, inquit, *manibus militum corpus tradidit vulnerandum: vt in Apostolis secretius impressa syncera veritas, & vera synceritas exponeret gentibus, quomodo vinum & panis caro esset & sanguis, & quibus rationibus causa effectibus conuenirent: & diuersa nomina, vel species ad vnam reducerentur essentiam: & significantia & significata ijsdem vocabulis censerentur.* O egre- E gium oratorem, & cautom iurisperitum: qui, dum pro se dicit, id afferat, quod maximè contra se faciat. Dicit Cyprianus Christum tradidisse corpus suom manibos militum in cruce vulnerandum: Apostolis verò in meosa dedisse panem & vinum. In qoem, obsecro, finem? *Vt in Apostolis secretius impressa syncera veritas, & vera synceritas exponeret gentibus, quomodo panis & vinum, esset corpus & sanguis.* Quid io Apostolis comedentibus cum domioo in mensa gentes videre aot dicere possunt, nisi eos re ipsa, & cor- F poraliter non manducasse corpus domini? Integrum enim ibi cernebant: non ille se in panem coniecerat, aut in calicem. Cum omnibos membris dominus vnà discumbebat, & mystica symbola ministrabat. Discipuli cum comederent, noo infigebant dentes in carnes domini, cui aßidebant, sed in panem, qui porrigebatur. Erant ergo panis & vinom, corpus & sanguis Christi, sed mysticè: quia illa signi- G ficabant, & nomen idcirco significatarum rerum participabant: atque sub hac ratiooe mystica, qoę alioqui panis & vinû naturaliter erãt, ad essentiã carnis & sanguinis domini referebãtur, analogia mioimè nooa, sed frequẽtißimè

io sa-

in sacramentis vsitata: nimirum vt signa nominibus rerum significatarum appellentur.

Clamabit Inconstantius, nos ista fingere. Audiat suum, imò meum Cyprianum, quem ipse adduxit: *Et quibus*, inquit, *rationibus effectibus causæ conuenirent.* Causa, cur panis & vinum à domino mysticè discipulis dareotur, fuit carnis illius in cruce vulneratio, & mactatio, & sanguinis pro nobis effusio. Effectum nunc videamus, quomodo isti causæ conueniat. Vt panis & vinum alimenta sunt corporis: ita caro illa & sanguis, quæ pro nobis fuerunt sanctũ & acceptum sacrificium, animum, dum fide cõprehenduntur, pascunt, & viuificant ad æternam vitam. Ita causa cũ effectu conuenit. Sed pergamus: *Et diuersa*, inquit, *nomina, vel species ad vnam reducerentur essentiam*, Hoc agnoscimus in cœna, quam dominus Apostolis distribuit: quomodo nomina diuersa panis & vini, ac variæ illorum naturæ, quas appellat species, ad essentiam vnam, naturam nempè Christi quoad humanitatem reducantur: id autem fit per mysticam relationem, atque sacramenti significationem. Vnde subdit: *Et significantia & significata eisdem vocabulis censerentur.* Iam nos nõ fingimus. panem dici corpus Christi, quòd sit eius signum, & nomine rei censeatur. Sed Cyprianus hoc scribit: & ita scribit, vt neque lucolentius, neque apertius queat pro nobis testimonium dicere. Ito nunc, Gardinere, atque industriam tuam, acumen, & subtilitatem inter tuos adulatores iacta quantum volueris: cordatis lectoribus certè non impones. Omnes iam intelligent tuos fucos, quibus amplissimis patrum testimonijs abuteris falsò ad fucandam & colorandam causam tuam.

Iam videamus, ecquæ afferas meliora. *Quin & illud*, inquis, *proprietatem sensus verborum exigit, vt Christus qui omnium præcedentium vmbrarũ corpus erat, (nam de se ipso loquitur: Corpus aptasti mihi,) omnes de cibo carnis suæ figuras viderentur impleße, & ipsam veritatem veris reuelaße: veris, inquã, non nouis rerum absentium figuris: ut aliquid hic post Christum præsentius expectemus.* Christum omnium præcedentium vmbrarum corpus fuisse, non dubitamus. Non tamen propterea nostra causa vlla ex parte labefactatur. Quia ob id Christus vmbrarum dicitur corpus, quod in omnibus veterum sacrificijs, oblationibus & hostijs mors eius futura significabatur, quã ille veniens persoluit. Ideo dicitur ad Hebræos 10. & in Psalmo 40. vt ibi citatur, *Quapropter cum ingreßus est mundum dicit: Sacrificium, & oblationem noluisti: corpus autem aptasti mihi.* Cum enim Deus cogitasset in plenitudine temporũ, sacrificijs veterum finem imponere, Christum dedit, qui re ipsa præstaret, quod erat veterum vmbris præfiguratum. id autem absque humanæ naturæ assumptione præstari non potuit. Idcirco ait, *corpus aptasti mihi*: nempe, quo cruci affigerer, & vnicum, diuque expectatum sacrificium tandem offerrem. Atque illum sermonem huc spectare, nempe ad mortem Christi, testantur verba, quæ in eodem capite 10. ad

Christus fuit corpus vmbrarum veteris testamenti.

A Hebræos leguntur: *Tum dixit, Ecce adsum, vt faciam Deus voluntatem tuam.* Et mox tollit prius, vt posterius statuat: *per quam voluntatem sanctificati sumus, per oblationem corporis Iesu Christi semel peractam.* Proinde non erat hic sermo de vestro missario sacrificio, sed de morte domini: quæ semel, vt audis, est peracta. Voluntas autem illa Dei, quam vt impleret dominus, in mundum venit, erat vt Christus immolaretur. Et ideò Christus, qui fideliter obedire statue-

B rat, dixit: *Ecce adsum.* Et per hanc immolationem, quæ postremis temporibus est peracta, sustulit dominus illa sacrificia quæ prius erant sub lege. Manducatio verò carnis eius, quam veteres quoque habuerunt, dum fide constanter sperabant aliquando futurum, quod erat promissum, vt filius Dei pro mundi salute moreretur, nobis postea concessa est: nosque ea fruimur, eum indubitatò credimus, iam impletum esse, quod antiquitùs erat promissum.

C Quæ igitur, inquies, inter nostram communionem & illorum est diuersitas? Hæc sane, quæ est inter expectata, & iam præstita. Et sane non quia non ijsdem signis, vocibus & literis futura exprimimus, quibus præterita. Ideò alio ritu, alia cerimonia, & symbolis alijs Christus voluit apud veteres, quã apud nos cum vnionem, quam cum eo habemus, testatam & obsignatam esse. Quod verò iste cauillatur de figuris rerum præsentium & absentium, inane com-

D mentum est. Quia sane abest quidem à nobis domini caro: sed fidei & spiritui communicãtium præsens est: vt etiam veteribus esse potuit.

Cur varia sunt symbola nostra & veteris testamẽti.

Atque non oscitanter est considerandum, dici quandoque à patribus, hoc differre sacramenta veteris legis à nostris, quòd ea promiserint, nostra verò præstent. Quia veterum mysteria Christi mortem, atque nostram redemptionem, vt futuram ostendebant: nostra verò eam, vt iam repræsentatam comme-

E morant, quod ab Augustino præ alijs non semel explicatur: & à me paulò ante fuit commemoratum. Quamuis itaque corpore suo Christus realiter non sit præsens, an propterea negabitur veniendo in mundum, moriendo, & manducationis suæ dando symbola, quæ illam iam mortem illius præteritam ostendant, promissa non perfecisse? Quæ, malùm, vestra insania, vt nos, cum nondum simus in patria,

F neque reuelata facie videamus, peregrinemurque ad dominum, velitis prorsus figuris esse liberatos? Figuras adhuc habemus, non quidem quæ Christum venturum significant: sed quæ eum iam venisse doceant: eaque præterea bona, quæ ventura expectamus in æterna patria, vitaque cœlesti adumbrent. Tales figuræ sunt sacramenta, & permultæ parabolæ, similitudinesque diuinarum literarum. Imò ipsæ diuinæ literæ quid quæso sunt, nisi signa?

G Quæ tamen in se ipsis ea quæ significant, minime realiter continent? Quando Deum, & Christum ipsum coràm habebimus, quando illũ sicuti est, & facie ad faciẽ videbimus, tũ signa

Veterum sacramenta promittebant, nostra verò præstant.

Adhuc nati dem sumus hic ratione signis figuris & signis.

& figuræ processus fateſſent. Quod ne anteà ſperemus, cùm experientia, tum diuinæ literæ nos admonent.

Sed vide, candide lector, quid Incõſtantius iſtis addat. *Denique in cœna Chriſtus nos certos reddidit voluntatis ſuæ, & nouum teſtamentum ſuo ſanguine obſignauit: quod figura ſanguinis minus firmum & imbecillum reddiderit.* Suæ voluntatis, fateor, Chriſtũ reddidiſſe Apoſtolos in cœna certiores. Nam teſtatus eſt apertiſsimis verbis, iam ſe pro nobis conſtituiſſe mori: ac (B) velle ſuam carnem & ſanguinem, quæ in mortẽ tradenda erant, nobis eſſe ſpiritualem eſcam, quæ mente ac fide à nobis perciperetur. De quo eius dono haud fas eſt quenquam dubitare. Non tamen vnà cum Apoſtolis cœnando nouum teſtamentum, vt hic fingit, ſanguine ſuo obſignauit. Myſterio quidem, ac ſacramento, & expreſsis verbis teſtatus eſt, quod futurum erat. Siquidem in cruce moriendo nouum teſtamentum ſuo ſanguine obſi(C)gnauit, cum mundi redemptionem ibi perficeret. Obſignatur illud tamen quotidie ſacramentis, cum illis vtimur. Sed hoc non eſt obſignare ſanguine: cum id ſolum in cruce factũ fuerit. Alioqui dicendum eſſet, nos à Chriſto in menſa fuiſſe redemptos, quod nunquam ſcriptum legitur, niſi apud hunc delirum impoſtorem.

Chriſtus in cœna teſtamẽtum non obſignauit ſuo ſãguine. Non ſumus à Chriſto in ſacra menſa redempti.

Figura, inquit, *ſanguinis teſtamentum nobis minus firmum & imbecillum redderet.* Figura per ſe (D) non confirmat Teſtamentum, ſed res, quæ figura ſignificatur, & verbis exprimitur, vim cõfirmandi habet, cum fides acceſſerit. At ſi figuræ, vt dicis, nullo modo confirmant, abs te quæro, vtrũ baptiſmus ſit figura mortis Chriſti, & eius reſurrectionis? Id non potes inficiari. Ita tamen baptiſmus eſt harum rerum figura, vt eos nõ habeat in ſe cõcluſas, & deliteſcẽtes. Negabisne baptiſmo nouũ Teſtamentum confirmari? (E) Certè mihi, & cæteris pijs in eo ſacramento non eſt infirma & imbecilla confirmatio. Tu ipſe videris, quanti ſacramentum regenerationis facias.

Quomodo figuræ teſtamentũ confirmẽt.

Cum ſibi viſus ſit Inconſtantius, quę ad verba Chriſti, *Hoc eſt corpus meum*, pertinent, dilucidè atque copioſè diſſeruiſſe, ſubdola, verſutaq; correctione ſeipſum reprehendit: & nos amarulento conuicio aſpergit. Subiraſcitur ſibi, qui rem adeò claram tantopere laborauerit illuſtrare, quaſi ſuperuacaneum id fuerit. (F) Nos verò inſectatur, qui noſtra improbitate illum vel inuitum ad hoc faciendum adegerimus: denique ait, *Quum alioqui ad dogmatis catholici cuiuſcunque vel ſenſus verborum veritatem confirmandam, illud ſuffecerit, veteres & antiquitatẽ conſulere, atque ex vniuerſitate & perpetuitate rius, quod per ſingulos ætatum gradus in depoſito conſeruatum reperiatur, quid verum, quiduè ſecus, inde æſtimare. &c.* Noſtram improbitatem, quam accuſat, hoc tempore nolo neque excuſare, (G) neque confutare, neque deprecari: at illum omninò correctione, imò increpatione digniſſimum arbitror, qui tot nugis, fabulis, men(A)dacijs, & ſophiſmatis, falſum verborum domini ſenſum ſit conatus aſtruere: & veritatem, quæ cæteroquin nuda, ſimplex, & aperta eſt, puluere, nube, ac tenebris, ita offundere, vt ea ab hominibus ſimplicib⁹ & rudibus agnoſci non queat.

Sed illud, quale tandem eſt, quod ait, *ad catholici cuiuſque dogmatis, & ſenſus verborum veritatem confirmandam, ſuffiere, vt veteres & antiquitatem conſulamus?* Facito ita eſſe. Quãdo res, quę, (B) vt fert hominum infirmitas & malitia, quotidiè labefactantur, inſtaurari poterunt? Semper qui patrocinari velint erroribus, maiorum opiniones atque conſuetudinem prætexent. Ita certè fiet, vt nihil vnquam reſarciatur. Chriſtus, Apoſtoli, & illorum ſucceſſores nihil ab initio profeciſſent. Iudæi & ethnici perpetuò dixiſſent: Catholica dogmata, quibus hactenus vſi ſumus, quæque à patriarchis, prophetis, & ſapiẽtiſsimis ac ſanctiſsimis hominib⁹ recepta, cõſtituta, & decreta fũt, retinere volum⁹. (C) Mutemus hîc, quæſo, vices: Tu te loco Chriſti, Apoſtolorũ, & primitiuæ Eccleſiæ ponito. Quid iſtis veteranis, & qui præſcriptione lõgi tẽporis errores defendebant, reſpondiſſes? Certè, vt legis peritus es, ſi ſapuiſſes, dixiſſes longæ præſcriptioni quicquam non eſſe deferẽdum, niſi iuſtus titulus & bona fides oſtenderetur.

Veritas dogmatum ab authoritate hominum vel antiquiſſimorum non pendet.

At ego miſſa legum ciuilium authoritate, me ad patres conuertam, & ex illorum ſenten(D)tia tibi reſpondebo. Cyprianus de conſuetudine ſic loquitur, in epiſtola, quam aduerſus Aquarios conſcripſit: *conſuetudo, quæ apud quoſdam irrepſerat, impedire non debet, quò minus præualeat Veritas & vincat. Nam conſuetudo ſine veritate vetuſtas erroris eſt. Propterea relicto errore, ſequamur veritatem: ſcientes, quia apud Eſdram Veritas vincit: vt ſcriptum eſt, Veritas valet, & inualeſcit, & viuit in æternum, & obtinet in ſecula ſeculorum.* Et mox: *Si Chriſtus ſolus audiendus eſt, non debemus* (E) *attendere, quid aliquis ante nos faciendum putauerit, ſed quid, qui ante nos eſt Chriſtus prior fecerit. Neque enim homines conſuetudinem ſequi oportet, ſed Dei veritatem: cùm per Eſaiam loquatur, & dicat: Sine cauſa colunt me mandata & doctrinas hominum docẽtes.*

Cyprianus.

Conſuetudo quanti facienda.

Neque aliter docuit Auguſtinus de Baptiſmo paruulorum, cum ait: *Qui contempta Veritate, præſumit conſuetudinem ſequi, aut circa fratres inuidus eſt ac malignus, quibus veritas reuelatur, aut circa Deũ ingratus eſt, inſpiratione cuius Eccleſia inſtrui*(F)*tur. Nam dominus in Euangelio, Ego ſum, inquit, Veritas. Non dixit, Ego ſum conſuetudo. Itaque Veritate manifeſtata, cedat conſuetudo Veritati. Reuelatione igitur facta Veritatis, cedat cõſuetudo: quia Petrus, qui circumcidebat, ceſſit Paulo veritatem prædicanti. Igitur cum Chriſtus veritas ſit, magis veritatẽ, quàm conſuetudinem ſequi debemus. Quia conſuetudinem ratio & veritas ſemper excludit.* Idemque libro 4. de Baptiſmo paruulorum: *fruſtra quidam, qui ratione conuincuntur, conſuetudinem nobis obijciunt:* (G) *quaſi conſuetudo maior ſit veritate, aut non ſit in ſpiritualibus ſequendum, quod melius à ſpiritu ſancto reuelatum eſt. Hoc planè verum eſt, quia ratio & veritas conſuetudini præponenda ſunt.*

Auguſtinus.

Itẽ Auguſtinus.

Verbũ Dei, non conſuetudo ſequenda.

Quid itaq; iste blaterat, sufficere, vt de quoque dogmate veteres & antiquitatem consulamus? Quasi mos & consuetudo, præsertim in hisce rebus, primũ iudicationis locum habere debeant. Cur non ad literarum diuinarum *κριτήριον* potius nos ablegauit? Cur nõ ad rationes è sacris oraculis deductas? Id nunquam fecisset. Nam ibi nullum habet cuniculum, per quem affugiat. Ad aliquos Patres & Canones libenter prouocat: in quibus sperat se caliginem, & fumũ posse offundere. Apud senatum verò diuinarum literarũ ægrè vult causam dicere. Videturq; nescire, quòd ad Patres, quos adduxerit, vno verbo liceat nobis cum Augustino respondere, in epistola ad Hieronymum, quæ octaua est numero: *Ego solis eis scriptoribus, q iam Canonici appellantur, didici hunc timorem honoremq; deferre, vt nullum eorum scribendo errasse audeam credere: aut si aliquid in eis offendero, quod videatur contrarium veritati, nihil aliud existimem, quàm mendosum esse codicem, vel non esse assequutũ interpretem, quod dictum est: vel me minimè intellexisse, non ambigam. Alios verò ita lego, vt quantalibet sanctitate quantalibet ve doctrina polleant, nõ ideò verum putem, quia ipsi ita senserunt: sed quia mihi per alios autbores canonicos, vel probabiles rationes, quòd à vero non abhorret, persuadere potuerũt.* Habentur q; complura huius farinæ à sancto isto viro scripta: quę Gardinerus & veterator iam in iure ciuili, & recẽs papista optimè legere potuit in Decretis collecta, distin. 9. Et legisse eum illa non dubito, sed potiùs contempsit: quòd semper crediderit sufficere ad intelligenda & confirmanda dogmata fidei, veteres, vt hîc dicit, & antiquitatẽ consulere: neque multum esse morandum, quicquid diuinæ literæ statuãt. Nam in hoc à Smythæo rabula quodam Oxoniensi nõ dissentit: ille enim homo fatuus vbique tonat, diuinas literas ad Patrum amussim esse interpretandas: non Patres ad gnomonem diuinarum literarum aut accommodandos, aut corrigendos. Neque mirum est, hos duos tam pulchrè inter se colludere, cum inconstantia, & aliis virtutibus papisticis, quibus præ cæteris ornati sunt, sibi mutuò bellè congruant.

Smythæus rabula Oxoniensis.

Sed redeo ad huius non theologi, sed pateologi scripta. Rationem adducit, quare veteres consulendi sint. *Nam,* inquit, *secundùm Apostolũ, vna est fides, quæ in mutatione morũ, hominum, & temporũ, manet tamẽ ipsa immota & immutabilis.* Fateor, vnam esse fidem, per quam omnes & nunc seruètur, & seruati sint hactenus, & olim sint seruandi. At semper apud omnes homines hanc fidem incorruptam, & inuiolatam mansisse, quo tandem argumẽto euinces? Multi procul dubiò sæpè aberrarũt, imò ab ea, vt loquitur Apostolus, naufragium fecerunt. Ideò cùm omnis homo sit mendax, nõ ex Patribus, qui homines fuerunt, sed è scripturis fidei explicatio, vel vt vulgò dicitur obiectum fidei petendum est.

Sed audi quomodo rem concludat. *Ergo omissis coniecturis nostris, consulamus veteres.* Rectè sanè inquit, Omissis coniecturis. Nam cùm argumenta spectata, clara, & firma è diuinis literis elicere non potuerit, per inanes coniecturas diu est vagatus: quæ illius causæ quàm nihil profuerint, arbitror me liquidò patefecisse.

Iustinum ante alios producit, qui apologia secũda ad Antoninum dicat: *Neq; verò hæc pro pane potũ ve communi sumimus: imò quemadmodum verbo Dei Iesus Christus seruator noster incarnatus habuit pro salute nostra carnem & sanguinem, ita per orationem illius verbi consecratum hoc alimentum, quo sanguis & carnes nostræ per immutationem nutriuntur, eiusdem incarnati Iesu Christi carnem & sanguinem esse, sumus edocti. Siquidem ipsi Apostoli in illis suis, quæ vocant Euangelia, monumẽtis, ita sibi Iesum imperasse docuerunt: accepto nimirum pane, peractisq; gratijs dixisse: Hoc facite in mei commemorationem: Hoc est corpus meum. Ad eundem modum accepto poculo, postquã egisset gratias, dixisse: Hic est sanguis meus, illisq; solis eatradidisse. Hæc Iustinus, qui cùm fidem Christianorum ita aperiat, vt dicat alimentum verbo consecratum carnem & sanguinem Christi esse, quomodo caro & sanguis Dei verbo in vtero Virginis à Domino Iesu assumerentur, addit ita docuisse Apostolos, ex verbis illis, Hoc est corpus meum. Quæ verba, nisi propria significatione intelligantur, non id docerent. Nam quomodo figmentatores hodie volunt, vt ex verbis intelligatur sola figura, non testarentur carnem & sanguinem in cœna verbo fieri: quemadmodum in vtero Virginis Verbo sumpta est caro: nisi etiam cũ Marcionitis illam Christi carnẽ in vtero sumptã, non veram, sed figuratiuam & phantasticã velint haberi.* Verba Iustini nonnihil aliter video ab isto esse reddita, quàm Græcè habentur. Cùm inquit, Ita per orationẽ illius verbi consecratum hoc alimentum: Verba Iustini, quæ his respondent, hæc sunt: *οὕτως καὶ τὴν δι' εὐχῆς λόγου τοῦ παρ' αὐτοῦ εὐχαριστηθεῖσαν τροφὴν.* Alimentum non dicit, vt Gardinerus reddidit, consecratũ. Dixisset enim *ἱερευθεῖσαν*. At inqt *εὐχαριστηθεῖσαν*, quod est, gratiarum actione adhibita: vt tota oratio sit: Ita & per preces verbi eius, adhibita gratiarũ actione, alimoniam, qua sanguis & carnes nostræ per immutationem enutriuntur, eiusdem incarnati Iesu carnem & sanguinem esse, sumus edocti. Quod non ideò annotaui, quasi nesciam apud Patres, præsertim Latinos, cùm hac de re agitur, voces illas Consecratio, & Consecrare, frequẽter legi: sed quòd mens Iustini eo vocabulo non exprimatur. Non enim consecratio & gratiarum actio eiusdem sunt significationis. Atque hoc mendum facilè dissimulassem, nisi animaduerterẽ, Inconstantium, quò habeatur omniscius, aliorum versiones passim cauillis meris exagitare, atque suas interpretationes omnino velle haberi pro oraculis.

Sed ad rem iam venio. Quid hîc habet Iustinus, quod à nobis non facile detur? Fatemur vtique panem atque potum in sacra cœna esse corpus & sanguinem Christi, quòd harum rerum sint sacramentum, & nobis offerãt ea, quæ maximè ad corpus & sanguinem Christi attinent, nimirum spiritum, gratiam, & vitam æternam, atq; peccatorum condonationem. Haud secùs atque verbum Dei, cùm prædicatur, hæc

dicitur credentibus largiri, cùm instrumētum A sit Spiritus sancti, qui hæc in nobis efficit. Sed iste, inquit, sensus parū dextrè conuenit. Quia si, vt vos figuratores vultis, vt ex verbis, Hoc est corpus meum, intelligatur sola figura: non testarentur ea verba, carnem & sanguinē in cœna verbo fieri, quamadmodū in vtero Virginis verbo sumpta est caro. Miror porrò, vbi mens huius fuerit, cū sic intelligeret Iustinum. Quasi non aliter panis & vinum fiant caro & sanguis Christi, quàm verbū Dei sit factum caro in vte- B ro Virginis. Facito, quæso, me ita hunc martyrem interpretari, vt ipse flagitas, ac exigis. Argumentum hîc proferam, & quidem plusquam Achilleum. Si, vt vis, hæc ita fiunt caro & sanguis Christi, vt verbum caro factum est in vtero Virginis, nulla profectò erit transubstātiatio. Nam cùm verbum factum est caro, natura & substantia eius integra mansit. Ergo & panis ita fit caro, vt natura eius & substātia non pereat. Quid ad hæc dicet noster sophista? Confingétne ver- C bum abiisse in incarnatione? Faciétne Christū purum & simplicem hominem? Fatebitur verbum mansisse? Concedat & panem in Eucharistia, quoad substantiam & naturam non abire. Negabit similitudinem inter sacramentū hoc, & incarnationem ita exquisitè ac propriè accipiendam? Patiatur & nos eadem vti licentia. Si panis substantiam sibi sumunt ab Eucharistia post consecrationem diffugere, solumq; volūt relinqui proprietates & accidētia: nos quoq; di- D cimus, in Eucharistia corpus & sanguinē Christi nō adesse realiter: sed illorū effecta, proprietates, & merita: vt gratiam spiritus, vitam æternam, & condonationem peccatorum, quæ re ipsa piè atq; fideliter communicātibus adesse, non negamus. Vides omnia vtrinq; iam æquata: nos nihil dicimus, quod nō vos etiam vsurpetis. Inter nos hoc tantùm interest, quòd sententia, quam afferimus de absentia reali, naturali, & corporali sanguinis & corporis Christi, E præsentibus eius effectibus & proprietatibus, verbi Dei astipulationem habet: cùm vestrum impudens commentum, quo substantiam panis aboletis, eius accidentia relinquentes, non tantùm absurdum sit, verùm etiam cum diuinis literis pugnet: quę in Eucharistia panem agnoscunt, & euidenter testantur.

Id etiam interest, effecta & proprietates corporis & sanguinis Christi, quæ nos in cœna ponimus, non requirere earum rerū realem præ- F sentiam, cùm panis accidentia non queant absque pane sustentante manere.

Sed ne locus Iustini maneat inuolutus & obscurus, iā explicabo quid voluerit. Ideò hic vir Dei, similitudinē Eucharistię ab incarnatione Dñi accipit, quia nisi verbum fuisset verè factum caro, sed illā fictitiam, seu phantasticam assumpsisset, vt Martionitæ ac Valentiniani statuebant, nemo veram Christi carnē per fidem in hoc sacramēto posset comedere. Quis enim G vel spiritualiter potest veram carnē Chimeræ comedere, cùm talis caro nusquā sit? Ad hæc si Christus in vtero Virginis carnem veram non

Si Christus non habuisset verā carnem ex Virgine sumptā, nemo illam per sacramētum posset comedere.

A assumpserit, neque posset in cœna panis esse sacramentum veræ carnis eius. Ob istam caussam fit, vt contra Martionem scribētes Patres argumenta sumant frequentissimè ab Eucharistia. Quæ, si sacramentū est veri, & nō ficti corporis Christi (vt est, & omnes fatemur) Christū non fictum, sed verissimū corpus habere oportuit.

Atq; hanc meam interpretationem Tertullianus pulcherrimè, atq; euidentissimè confirmauit, aduersus Martionem lib. 4 dicēdo: *Acce-* B *ptum panem, & distributū discipulis, corpus suū illum fecit, Hoc est corpus meum, dicendo, id est, figura corporis mei. Figura autem nō fuisset, nisi veritatis esset corpus. Cæterùm vacua res, quod est phantasma, figurā capere non posset.* Ad hæc Tertulliani verba mens tua redeat quæso domū: & intelliges quò spectet Iustini similitudo, cùm dicat: Quemadmodum verbū caro factum est, ita sacratam hanc alimoniam edocti sumus esse carnē & sanguinem Iesu incarnati. Et desine tandam nobis expro- C brare solam figurā, cùm sacramēto, quā cū fide accipitur, tot clarissima dona, quæ ad verissimum corpus Christi pertinent, adiungamus.

Videbis etiam, si pauli per adiungeres, quàm procul absimus à Martionitis. Nos enim ne sacramentum quidem Eucharistiæ saluum esse posse prædicamus, si Dominus, vt Martion voluit, carnem phantasticam assumpsisset. Quandoquidem phantasma, aut fictio, quemadmodum ex Tertulliano audiuisti, figurā sui vllam D nō admittit. Hæc adeo clara sunt, & perspicua, vt Inconstantius queri non possit iniquis legibus extortam tibi esse victoriam.

Phātasma, seu fictio, nullam sui veram figuram admittit.

Neq; prætereundum est, quod Iustinus ait, per immutationē eo cibo carnes & sanguinem nostrum ali. Si ea mutatio ad nostras carnes nostrumq; sanguinem referatur, plana facilisque interpretatio est. Nā cū animus fide particeps fiat, dū communicamus, corporis & sanguinis Christi, reddaturq; mundus, cœlestis, diuinus, E ac sanctus, redundant etiā eædem proprietates ad carnem & sanguinē nostrum. Nam ea, licet natura corrupta sint, & vitiosa, & mortalia, conditionum tñ longè diuersarum redduntur capacia: nimirū sanctitatis, incorruptionis, & immortalitatis. Quòd si mutationē ad ipsa referas *σιτία*, nimirū panem & vinum, & de illis cogites, priusquā à communicantibus percipiantur, ex instituto Christi ea mutari dabo: nempe in sacramentū corporis & sanguinis Dñi quod F certè anteà non fuerant. Postquā verò manducando & bibendo in sacra cœna sunt assumpta, nullum possunt, nisi naturalem in ore, atque in ventriculo mutationē pati. Verùm de his, quoniam inferiùs offeretur occasio, latiùs dicam.

Quomodo nostræ carnes & sanguis alātur eo cibo.

Duas mutationes patiūtur symbola, physicam & sacramentalem.

Quæ verò hucusq; allata sunt, indicāt, quàm fœdè fallatur Inconstantius, cùm subdat: *Deum nostrum Christum, qua miraculo, & qua potētia, & veritate carnem suscepit ex Virgine, pari potentia, & veritate pari, dare carnem: ad cuius rei probationē ait Iu-* G *stinum citare hæc verba, Hoc est corpus meum.* Hæc verba nō sunt Iustini, neq; sensus is est in adducta collatione. Nusquam certè dicit per miraculum, parem potentiam, aut parem veritatē esse

vtrinque,

A vtrinque, nempe in Encharistia, & in incarnatione Domini. Sed Inconstantins ex capite suo hanc affinxit impudentem interpretationem.

Deinde quo euincat, Iustinum intellexisse, propriè, atque vt ita dixerim, realiter, Eucharistiam esse corpus & sanguinem Domini, ait, *Illum talia scripsisse, vt videant ethnici, ideò credere Christianos, se carnem & sanguinem Christi sumere, illo alimento in cœna consecrato: quia Christus dixit, Hoc est corpus meum: hic est sanguis meus. Quæ verba per figuram, vt dixi, interpretata nihil afferrent probationis:*
B *& Iustinus quos placare & lenire simplicis veritatis confessione conaretur, si hæc aliter se haberēt, ac refert, temerè ac sine causa exasperasset.* Si panis in cœna Dñi sit sacramentum carnis Christi, nō tamen illam corporaliter & realiter in se comprehendat, inquit Gardinerus, ex verbis Dñi, Hoc est corpus meum, non probari nos edere carnem Christi. Certè si non videt iste hanc probationem, & quidem euidentem, miserè cæcutit. Si
C enim interim dum ore comedimus & bibimus panem & vinum, mente, spiritu, ac fide corpus Christi & sanguinem illius spiritualiter sumimus, oportet ex instituto Dñi hoc esse, qui voluerit duo illa, suæ carnis atque sanguinis esse symbola. Istam eius voluntatē vnde possemus nosse, nisi ex eius verbis? Ideò verba illa, quibus dixit, Accipite, & manducate, Hoc est corpus meum: fidem faciunt, & manifestè probāt, hoc esse Iesu Christi pactū, vt, qui fideliter credendo hæc manducant, eius corpus & sangui
D nem, verè quidem, sed spiritualiter sumant. Et sanè mirum erat, hunc hominem, si tamen homo erat, & ratione vtebatur, cùm hæc scriberet, voluisse manducationem corporalem, ac realem probari ex verbis Dñi: cùm nolit ex illis iisdem verbis probari manducationem spiritualem, quæ per fidē habeatur: cùm in sacramentis visibilia, & externa signa idcircò habeātur, vt de spiritualibus rebus nos certiores faciant, & eorum, quæ significantur, nos animo
E capaces reddant.

Ethnici putarūt Christianos in cœna Domini re ipsa carnes humanas comedere.

Contendit præterea ex ista confessione simplicis veritatis ethnicos potuisse à Iustino temerè exasperari. Sed nō animaduertit, aut se videre dissimulat, ex istis verbis Chisti, quæ adducuntur, alijsq; loci ac temporis circunstantijs, ethnicos facilè potuisse cognoscere qualis esset Christianorū esus, ac potius corporis & sanguinis Christi: & quomodo illa, panis, inquam, vi-
F num, corpus Christi & sanguis dicerētur esse à Dño, & à Christianis crederētur. Ostēdit quippe Iustinus ex eis, quæ scribit, nō apponi Christianis in cœna Dñi carnes humanas corporaliter edendas, vt multi falsò iactabant: sed panē & vinū, quæ tamen ea ceremonia per preces, & gratiarū actiones, iam nō communis & prophana esca essent, sed nos ad verum Christi corpus fide comprehendendum manu ducerēt. Quare Iustinus hac sua confessione lenit admodum
G ethnicos & Romanos, qui putabāt Christianos habere inter sese Thyestæas cœnas, & reuera carnibus humanis corporaliter vesci. Doceiq; nos edere carnes, nō quasuis, sed tantùm Chri-
A sti, qui cùm iam sub Tiberio Cæsare fuerit mortuus, & resurrexerit, atq; in cœlum ascenderit, facilè ostenditur, quomodo carnes eius manducemus: nimirū mysticè, hoc est, per sacramēta, & externa symbola, quæ cibi sunt omniū innocentissimi. Proinde liquet Iustinum ex verbis Dñi probasse, nos manducare Christi carnem, sed spiritualiter, & opinionem ethnicorum de nostra religione temerè non exasperasse.

Videtur autē Inconstantio, si res haberet, vt
B nos dicimus, Iustinū commodiùs potuisse liberare Christianos omni suspitione, si scripsisset, illos in mysterijs tantū vesci pane, & bibere vinum, pernegando, alimoniam carnis, aut potū sanguinis admisceri. Et quærit, cur ita nō sit loquutus. Atq; tam diu in isto loco commoratur, vt quiuis intelligat, illum in eo sibi mirificè placuisse. Atq; ille fortasse affectus ita mentē eius hebetauit, vt responsionē cernere nō valuerit: quæ alioqui cuiq; facilè potest esse obuia. Quis
C enim non videat, ideò Iustinum esus carnis potusq; sanguinis Christi, ob id fuisse coactū facere mentionem, qđ Christiani, quos defendendos susceperat, inter sese ita loquerentur? Quorum sermo ne putaretur humano consilio, aut fortuita quadam temeritate vsurpatus, ideò reuocatur ab eo ad ipsum Dñi mandatum, & primam sacræ cœnæ institutionē. Neq; sanè aliud ex peroratione huius Martyris colligitur: quàuis de illo quoque Inconstantius more suo in-
D tempestiuè argutetur.

Neq; nostrûm quisquā arbitratur, Iustinum hîc rē cœnæ Dñi amplificasse, sed potius bona fide retulisse, quæ forma sermonis in Ecclesia Christianorū esset: nimirum vt panem corpus Dñi, & vinum sanguinem eius appellarēt, dum inter eos sancta mysteria celebrarētur. Aperitq; rationem, cur ita loquatur: nempe, quoniā ipse Dñs hoc pacto rem hāc instituit. Demumq; in peroratione, non vt sophista noster statuit, de *Peroratio Iustini.*
E sacramento Eucharistiæ tantū agit, sed de summa Christianæ religionis vniuersa. Quæ si iudicetur veritati & rationi consona, rogat vt illā in pretio habeāt, & honorēt: sin verò nugas existimarint, ipsis autor est, vt tanquā nugas contemnant: neq; ipsam ita persequantur, vt insontes vltimo supplicio ista de causa afficiant. Quid, obsecro, hæc magis ad Eucharistiam, quàm ad cætera dogmata, & ritus Christianos pertinēt?

F Sed ne videar aliquid fingere de meo, Iustinus ipse audiatur. Iam omnia nostræ religionis capita defenderat aduersus ethnicos, & quales nostri sint cœtus, cùm ad Deum colendum coimus, ostenderat, quādo ad calcem orationis rationem adfert, cur Dominico die cōueniamus: Τῇ γὰρ πρὸ τῆς κρονικῆς ἐσταύρωσαν αὐτόν, καὶ τῇ μετὰ τὴν κρονικήν, ἥτις ἐστὶν ἡλίου ἡμέρα, φανεὶς τοῖς ἀποστόλοις αὐτοῦ καὶ μαθηταῖς ἐδίδαξε ταῦτα, ἅπερ εἰς ἐπίσκεψιν καὶ ὑμῖν ἀνεδώκαμεν: hoc est, *Pridie quippe Saturni crucifixerunt eum: &*
G *postridie Saturni, quæ est Solis dies, cùm apparuisset Apostolis & discipulis suis, hæc eos docuit, quæ vobis quoq; considerranda obtulimus.* Hæc autoris huius verba Inconstantius fortiter transiliuit. Nā illis euincitur ea, quę sequuntur, non tantū ad Euchari-

ſtiam,ſed ad omnia ea,quæ Chriſtus docuit,eſſe referenda. Quod ne fieret, vafricie ſolita,quę ſtatim Iuſtinus adiecit, quaſi ſermone perpetuo adhuc de cœna Domini ageret,interponit, ſubdēs, Καὶ εἰ μὲν δοκεῖ ὑμῖν λόγου καὶ ἀληθείας ἔχεσθαι, τιμήσατε αὐτά. Εἰ δὲ λῆρος ὑμῖν δοκεῖ, ὡς ληρωδῶν πραγμάτων καταφρονήσατε, καὶ μὴ ὡς κατ' ἐχθρῶν, κατὰ τῶν μηδὲν ἀδικούντων θάνατον ὁρίζετε. hoc eſt: *Et ſi videntur vobis rationi veritatiq́; conſentanea, honorem eis habete: ſin verò nugę viſa fuerint, vt res nugatorias contemnite: neq; aduerſus inſontes,quaſi aduerſus hoſtes,capitale ſupplicium decernite.*

Cùm hęc aſtutè Gardinerus ἀκέφαλα huc adduxiſſet, ſtatim ſubiecit: *Quæ peroratio oſtendit, non amplificaſſe Iuſtinum myſteria, quò magis abſurda iſta auribus redderet, ſed veritate coactum, vt id quod eſſet, fateretur: cautius tamen & parcius, libens tins etiam per figuram quod in cœna ederetur, ſi per veritatem licuiſſet, confeſſurum, quàm in ſenſu proprio propalare myſterium,quod infidelium auribus inſaniſſimum indicetur.* Indicant hæc verba, quemadmodum iſte illam perorationem Iuſtini ad myſteria & ſacramentum cœnæ accommodet, cùm ea ad omnia quæ prius dicta erant,quæq; Chriſtus Apoſtolos ſuos docuit,attineant.

Sed iam ad Irenæum veniendum eſt,qui ſecundo loco teſtis adducitur. Verba eius hæc ſunt: *Sed & ſuis diſcipulis dans conſilium, primitias Deo offerre ex ſuis creaturis,non quaſi indigenti,ſed vt ipſi nec infructuoſi, nec ingrati ſint: eum qui ex creatura panis eſt, accepit, & gratias egit, dicens: Hoc eſt corpus meum: & calicem ſimiliter, qui eſt ex ea creatura, quæ eſt ſecundum nos, ſuum ſanguinem confeſſus eſt: & noui Teſtamenti nouam docuit oblationem: quam Eccleſia ab Apoſtolis accipiens, in vniuerſo mundo offert Deo.* Hæc Irenæi verba excutit Inconſtantius: neque attinet dicere, quo acumine, quáue dexteritate: id enim res ipſa loquetur.

Primùm ita colligit: *Si de terrenis elementis loquendo, mentionem creaturæ, & ſecundùm nos facit, inſinuat verba Chriſti ex illis efficere, quod noua eſſet ſecundùm nos, & creatura maius. Quare proprius verborum ſenſus accipiendus eſt,cùm dicitur: Hoc eſt corpus meum. Nam ſi Chriſtus figuram ſe dare ſignificaret, ſecundùm nos creaturam daret.* Hæc adeò flaccida ſunt & leuia, vt vno flatu, nedum vno verbo poſsint diſsipari. Panis enim & vinum,creaturæ ſunt ſecundùm nos,vt Irenæus inquit: & à Chriſto fiunt quippiam maius creatura, quæ ſecundùm nos eſt, nempe naturali. Quis enim ſacramentum rem naturalem dixerit? Nonne modum communium creaturarum ſacra myſteria longè excedunt? Certè nemo noſtrum in ſacro vſu iſta pro communi pane, communique vino habet. Deinde an prædicamus, figuram tantùm communicantibus à Chriſto datam? Quoties ad rauim vſque clamamus, & corpus Chriſti, & ſanguinem credentibus in cœna dari,quæ fide, atque animo percipiantur? Sed attendendum eſt, non inficiari nunc Irenæum, creaturam etiam dari. Dantur vtique creaturę, ſed vnà datur aliquid maius, nēpe corpus Chriſti. Verùm ijs hominibus perſuaderi non poteſt, dari, niſi quod præſens, realiter, & corporaliter ſub accidētibus panis & vini deliteſcat, & dentibus atque ore corporis manducetur, & more cæterorum ciborū in ventriculum tranſmittatur. Neque animaduertunt, mentem ſacramentis & verbo Dei excitatam, in cœlum ſubuehi, vbi præſens corpus Chriſti cernat, & illo ſpiritualiter maxima cum vtilitate fruatur. Diuinæ quoque literæ ſuum ſenſum animo noſtro porrigunt: cùm tamen illum præſentem incluſum in ſe ipſis non habeant, quaſi ille ſub illis coloribus & figuris literarum latitat. Fatemur itaque, Chriſtum creaturas, ſecundùm nos, panem, inquam, & vinum feciſſe aliquid maius creatura. Transfert enim illa ad ſacramentorum conditionem, & dat ea nobis, quæ maiora ſunt, quàm quæuis creatura. Dat enim nobis ſuum corpus & ſanguinem: ſed eo modo, de quo idem diximus: dat enim gratiam, ſpiritum, condonationem peccatorum. Quæ omnia maximo interuallo omnem creaturam, quæ ſit ſecundùm nos, vincunt. Neque cauſæ noſtræ obeſt quicquam, Chriſtum dixiſſe, panem ſuum corpus: & calicem ſanguinem ſuum confeſſum eſſe. Quoniam nos ipſi hæc ſacramenta ijs nominibus appellare, non veremur. Quare ſuis iſtis verbis Irenæus nihil nobis aduerſatur.

In ſacra cœna dantur creaturæ, atque vnà quippiam, quod eis maius eſt.

Sed quo pacto, inquit iſte, *docuit Chriſtus nouam Eccleſiæ oblationem?* Atque hic ſe putat nos tenere,cùm ipſe medius teneatur. Nam ſi de pane & vino loquamur, oblatio in his locum habere poteſt, quatenus à fidelibus hæc offerebantur ad ſacrum cœtum, partim vt inde myſteria fierent, partim verò vt pauperibus ſuccurreretur. Concedimus etiam ibi eſſe oblationem, quod attinet ad preces, gratiarum actionem, & omnia illa,quæ communicando ad cultum Dei facimus. At quæret ſophiſta noſter, Quomodo noua eſt hæc oblatio? *Antiquitùs enim,* inquit, *panes offerebantur, vt de Melchiſedecho legimus. Et offerebant Deo veteres preces, & gratiarum actiones, & vnà in ſacrificijs, præſertim pacificis communicabant.* Fatemur hæc omnia fuiſſe in veteri lege. At hęc noua oblatio eſt, partim quia ceremoniarum ritus, quoad tempus, locum & mactationem pecudum, non habet ſecum adiunctos: quæ in vſu erant ante aduētum Chriſti: partim etiam, quòd cùm veterum ſacrificia Chriſtum vt venturum adumbrauerint, noſtra iſta oblatio de aduentu illius iam præſtito gratias agat. Quod Auguſtinus euidentiſsimè docet, de fide ad Petrum, cap. 19. *Firmiſsimè, inquit, tene, & nullatenus dubites, ipſum vnigenitū Dei verbum carnem factum, ſe pro nobis obtuliſſe ſacrificium & hoſtiam Deo in odorem ſuauitatis, cui cum Patre & Spiritu ſancto à Patriarchis, Prophetis & Sacerdotibus, tempore veteris Teſtamenti animalia ſacrificabantur: & cui nunc, id eſt, tempore noui Teſtamenti, cum Patre & Spiritu ſancto, cum quibus illi eſt vna diuinitas, ſacrificium panis & vini in fide & charitate ſanctis Dei catholica Eccleſia, per vniuerſum orbem terræ offerre non ceſſat. In illis enim carnalibus victimis figuratio fuit carnis Chriſti, quam pro peccatis noſtris ipſe ſine peccato fuerat oblaturus, & ſanguinis, quem erat effuſurus in remiſſionem*

Quomodo noſtra oblatio ſit noua.

nem peccatorum nostrorum. In isto autem sacrificio gra A *tiarum actio, atque commemoratio est carnis Christi, quam pro nobis obtulit, & sanguinis quem pro nobis idem Deus effudit: de quo Paulus dicit in Actis Apostolorum: Attendite vobis, & vniuerso gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo. In illis ergo sacrificijs, quid nobis esset donandum, figuratè significabatur: in hoc autem sacrificio, quid nobis iam donatum sit, euidenter ostenditur. In illis sacrificijs pronunciabatur Filius Dei pro impijs occidendus: in hoc autem pro impijs* B *onnunciatur occisus.* His verbis Augustinus prudenter & perspicuè ostendit, quam Ecclesiæ sacramenta & oblationes, si cum veteribus sacris conferantur, habeant nouitatem.

Verùm ne putes Augustinum hoc tantùm tradere in illo Enchiridio ad Petrum, quem librum nonnulli suspectum habent, afferemus aliud illius testimonium contra literas Petiliani libro 2. capite 37. *Lex enim & Prophetæ*, inquit, *vsque ad Iohannem Baptistam sacramenta habebant* C *prænunciantia rem futuram: nostri verò temporis sacramenta venisse contestantur, quod illa venturum esse prædicabant.* Item de Doctrina Christiana, lib. 3. capite 9. *Hoc verò tempore posteaquam resurrectione Domini nostri Iesu Christi, manifestissimum indicium nostræ libertatis illuxit, nec eorum signorum, quæ iam intelligimus, operatione graui onerati sumus: sed quædam pauca pro multis, eademque factu facillima, & intellectu augustissima, & obseruatione castissima, ipse Dominus, & Apostolica tradidit disciplina: sicuti est bap-* D *tismi sacramentum, & celebratio corporis & sanguinis Domini: quæ vnusquisque cùm percipit, quò referantur imbutus agnoscit: & ea non carnali seruitute, sed spirituali potius libertate veneratur.* Idem aduersus Faustum libro 20. cap. 21. *Huius sacrificij caro & sanguis, ante aduentum Christi per victimas similitudinum promittebatur: in ipsa passione Christi per ipsam veritatem reddebatur: post aduentum Christi per sacramentum memoriæ celebratur.* Et contra eundem Faustum libro 19. capite 12. *Proinde prima sa-* E *cramenta, quæ celebrantur in lege, prænunciatiua erãt Christi venturi: quæ cum suo aduentu Christus impleuisset, ablata sunt: & ideo ablata, quia impleta. Non enim venit soluere legem, sed adimplere. Et alia sunt instituta virtute maiora, vtilitate meliora, actu faciliora, numero pauciora: tanquam iustitia fidei reuelata, & in libertatem vocatis filijs Dei, iugo seruitutis ablato, quod duro, & carni dedito populo congruebat.* Ex ijs facilè poterat Gardinerus, nisi peregrinãte animo hæc tractasset, intelligere, quę discrimina essent F inter nostra & veterum sacramenta: licet vtrinque semper idem fuerit significatum, nempe Christus, & per mortem eius, hominum redemptio: & interdum etiam fuerint eadem symbola, vt in oblatione panis, in libatione vini, in aquæ ablutione. Potuit, inquam, videre, sacramenta nostra Christum significare datum, qui que iam salutem nobis sua morte pepererit, & sanguinem suum in odorem suauitatis fuderit. Intellexisset etiam nostra esse apertiora, facilio G ra, pauciora, & cætera, quæ Augustinus commemorauit. Neque ita fortasset hallucinatus, vt hic diceret, sacrificia illa & oblationes veterum

A fuisse figuram tantùm nostræ cœnæ Dominicæ, sed addidisset illas præcipuè Christũ ipsum & mortem ipsius in cruce figurasse: nam hoc quoque adijciendum erat.

Vmbræ illæ sanè fuerunt, & figuræ: sed mortis Christi, & oblationis eius in cruce faciendę. Quod sophista non animaduertens, ita scribit: *Nam obtulisse panem & vinũ in veteri Ecclesia Melchisedech dicitur. Quam oblationem constat veræ oblationis, verè futuræ, fuisse figuram. In qua vera oblatio-* B *ne verum Christi corpus & sanguis sub illis speciebus offerẽtur.* Mitto quàm turpiter iste erret de Melchisedecho, quòd eum dicat, panem & vinum obtulisse Deo. Non enim ille Deo, sed Abrahamo, & exercitui eius protulit, quo reficerentur bello fatigati.

An Melchisedech obtulerit Deo panem & vinum.

Sed nunc illud examinandum est, quod scribit, verum Christi corpus & sanguinem offerri sub illis speciebus. Cui tandẽ offertur corpus Christi & sanguis? haud dubiè Deo: idque à sa- C crificio in Missa: sic enim sentit vbique Gardinerus. At ille præterquã quòd aduersatur Paulo, qui ad Hebræos scribit, Christum vna oblatione consummasse omnia, debuit reuocari, ne ita sentiret, ac scriberet, huius ipsius Patris Irenæi verbis, quem in præsentia præ se fert se tanti facere. Is enim paulò post quàm ea scripsit, quæ ab isto adducuntur in capite 34. contendit, Sacrificia, quæ offeruntur, grata Deo esse, atque sanctificari, ob puritatem, sanctitatemque D offerentis: ideò ait, Deum nõ respexisse ad munera Cain, quòd ille vitiato corruptoque animo offerret. Et locum ex Euangelio adducit: *Si recordatus fueris, quòd frater aduersum te aliquid habet, relinque munus tuũ ad altare, ac vade, & reconciliare prius fratri tuo.* Deinde sermonẽ suum in istam eandem sententiam vir Dei concludit. Igitur non sacrificia sanctificãt hominem. Non enim indiget sacrificio Deus: sed conscientia eius q̃ offert, sanctificat sacrificium, pura existens, & E præstat acceptare Deum, quasi ab amico. Peccatori autem inquit: *Qui occidit mihi vitulum, quasi qui occidat canem.* Quoniam igitur cum simplicitate Ecclesia offert, iustè munus eius purum sacrificium apud Deum deputatum est. Si, vt docet iste Pater sanctissimus, munus, quod offertur, ab offerentis puritate sanctificatur, qui fieri potest, vt à sacrificio in Missa corpus Christi Deo Patri offeratur? An immaculatum Domini nostri corpus à sordida presbyteri con- F scientia sanctificabitur? Christus ea victima est, vnde pij omnes hauriunt sanctitatem. Est sanctus sanctorũ: & ab homine polluto dignitatem mutuabitur, qua Deo fiat acceptius? Certè vel hinc Sole clarius est in cœna Dñi corpus Christi non offerri, sed tantũ gratiarũ actiones pro eo in causa nostra dato. Preces etiam offeruntur, eleemosynæ, laudes, ac propositum sanctè, innocenterque viuendi. Quæ omnia grata Deo non sunt, neque pro sanctis habentur, nisi G à fideli & sancto animo proficiscantur.

Sacrificiũ non sanctificat offerẽtem, sed è diuerso fit.

Sed ijs omissis, expẽdo rursus verba Irenæi, quæ iste, vt arbitror, imprudens adduxit. Si acceptum panẽ, qui est creatura secundùm nos,

corpus ſuum vocauit: & calicem, qui eſt creatu-
ra, ſecundùm nos, ſanguinem ſuum confeſſus
eſt: non oſtendebat, cùm diceret, Hoc eſt cor-
pus meũ: vel cùm diceret, Hic eſt ſanguis meus,
indiuiduum vagum: vt iſte delirat. Quia indi-
uiduum vagum eſt commune quiddam ad crea
turam, ſecundùm nos, & ad corpus Chriſti. At
iuxta Irenæum Chriſtus nõ huiuſmodi aliquid
cõmune pronunciauit corpus ſuũ, ſed creaturã
ipſam, ſecundùm nos, quá in manus acceperat.

Quod idem Pater dilucidiùs oſtendit in eo-
dem capite, cùm paulò pòſt ſubdit: *Quomodo au-
tem conſtabit eis, eum panem in quo gratiæ actæ ſint,
eſſe corpus Domini, & calicẽ ſanguinis eius, ſi nõ ipſum
fabricatoris mundi filium dicant? id eſt, verbum eius,
per quod lignum fructificat, defluunt fontes, & dat pri
mum quidem fænũ, pòſt deinde ſpicam, deinde plenum
triticum?* Iſta contra Valentinum, Martionem,
ſimileſq́ue peſtes dicuntur: qui Patrem Domi-
ni noſtri Ieſu Chriſti non credebant huius or-
bis fuiſſe creatorem: ſed ſomniabant à quodam
alio malo principio iſta, quibus vtimur, fuiſſe
condita. Quibus iſte præcipit, ſi ita ſit, vt deſi-
nant hæc offerre in Euchariſtia: cùm fieri non
poſsit, vt panis, in quo gratiæ actæ ſunt, ſit cor-
pus Domini, ſi panis non ſit creatura Patris Ie-
ſu Chriſti: quia tum Dominus non vtiq; ſuam,
ſed alienam creaturam vſurpaſſet. Et ne illum
putes, corpus Chriſti per metaphoram panem
vocare, de illo pane ſe loqui ait, qui conficitur
è ſpicis & tritico. Verùm de ijs, fauente Deo,
aliàs fuſiùs.

Origenem poſt Irenæum teſtem accerſit, à
quo, ſicut perſpicuum fiet, tantundem, atq; ab
alijs iuuabitur. Homilia 9. in Leuiticũ ſic eum
refert ſcribere: *Sed tu, qui ad Chriſtum veniſti, Pon
tificem verum, qui ſanguine ſuo Deum tibi propitium
fecit, & reconciliauit te Patri, ne hæreas in ſanguine
carnis, ſed diſce potius ſanguinem verbi: & audi ipſum
tibi dicentem, quia hic eſt ſanguis meus, qui pro vobis
effundetur in remiſſionem peccatorum. Nouit qui my-
ſterijs imbutus eſt, & carnem & ſanguinẽ verbi Dei.*
Quid hinc noſter ſophiſta colliget? An carnem
& ſanguinem Chriſti nõ eſſe puri hominis, ſed
carnem & ſanguinem Verbi? Nos id fatemur,
nunquam enim hoc negauimus. Neque Orige
nes hoc loco aliud monet, niſi vt ne hæreamus
in ſanguine carnis. Quia ſi tantùm carnis ille
ſanguis fuiſſet, Deum nobis minimè placaſſet.
Quare ad ſanguinem Verbi eſt aſſurgendum,
vnde noſtra redemptio fluxit. Illum cogitan-
dum, & in eo inſiſtendum eſſe Origenes prædi
cat, ſi peccatorum condonationem volumus
aſſequi. Nam verba Domini ſanguinem illum
in hunc finem effuſum eſſe teſtantur: ait enim,
*Hic eſt ſanguis meus qui pro vobis effundetur in remiſ-
ſionem peccatorum.* Quæ verba Chriſti, quia cer-
tiſsima fide nobis credẽda ſunt, ideò ſacramen-
to Euchariſtiæ ab eo ſunt annexa, ibiq́ue nobis
perpetuò inculcantur.

Chriſti ſanguis nõ eſt cogitandus vt puri hominis ſanguis.

Sed inde cõtra noſtram ſententiam quid iſte
tandem elicit? An vinũ in illũ ſanguinẽ per iſta
verba eſſe tranſubſtantiatum? An verã ſubſtan
tiam ſanguinis Chriſti, quo redempti ſumus, o-
A periri ſub ſpeciebus vini, atq; ibi vſq; dum aſſer
uari queât, latitare? Minimè omnium. Hoc tan-
tùm docemur, in ſanguinẽ verbi credendũ eſſe:
quia ſi fuiſſet vel alterius animátis, vel puri ho-
minis ſanguis, peccatores non redemiſſet. Iſta
profectò nihil cauſam noſtrã lædunt: quando-
quidem pretiũ quo redempti ſumus, nõ modò
ſanguinẽ verbi eſſe damus, verũ etiam fideles
communicãdo eo ſpiritualiter veſci credimus.

At, inquit, *verba illa ſua, nimirum, Hic eſt ſanguis
B meus, Chriſtus intellexit propriè non tropicè.* Vnde id
habes? Certè ex verbis non potes huc collige-
re. Nam quocunq; modo ſermonem illum acci
pias, ſignificat ſanguinem Chriſti, ſeu verbi, in
remiſsionem peccatorum eſſe effuſum, quod
Origenes ex verbis ipſius probare voluit.

Vidit porrò Inconſtãtius hoc teſtimonium
parum iuuare ſuam cauſam, idq; viſum iri val-
de debile, niſi amplificatione, ac fucis commen
daretur: quod facere non eſt grauatus, ne ſuo
C errori etiam Origenes vetuſtiſsimus author
non videretur fauere: ideò ſubijcit, *Niſi verus
ſanguis carnis daretur in calice, non eſſet, cur diceret O-
rigenes, Non hæreas in ſanguine carnis.* Quid hîc a-
gam? Quò me vertam? Sic iam exiſtimor ver-
bis Origenis premi, vt nullum mihi pateat effu
gium. Sed reuocemus aliquantiſper hanc Ori-
genis tractationẽ ad caput, vnde ſuum habuit
exordium. Leuitici ſententia, quam interpreta-
tur, hæc fuit: *Et ſumet de ſanguine vituli, & reſpar-
D get digito ſuo ſuper propitiatorium contra Orientem.*
Super ijs Leuitici verbis Origenes ita commen
tatur: *Ritus quidem apud veteres propitiationis pro ho
minibus qui fiebat ad Deum, qualiter celebraretur, edo
cuit. Sed tu qui ad Chriſtum veniſti, Pontificẽ verum.*
Docent hæc verba veteres vſos fuiſſe in legali-
bus expiationibus ſanguine victimarum: qui
ſanguis erat carnis. At nobis expiationem ſeu
remiſsionem peccatorum non conſtare ſangui
ne carnis, verùm ſanguine Chriſti, qui eſt ver-
E bum Dei. Sanguine itaq; Verbi pro nobis effu-
ſo, remiſsionem peccatorum habemus. Et hoc
præſtat ſanguis Dñi ſanguini victimarũ, quo-
niam nõ eſt ſanguis animalis bruti, aut nudi ho
minis, ſed verbi Dei. Proinde fide noſtra nõ de-
bemus hærere in ſanguine carnis, aut vulgaris
hominis: quia inde non habemus condonatio-
nem peccatorum: ſed tantùm in ſanguine Chri
ſti: quod ipſe teſtatus eſt, cũ diceret: *Hic eſt ſan-
guis meus, qui pro vobis effundetur in remiſsionem pec
F catorum.* Hac de re Chriſtus ſæpius Apoſtolos
iam antea monuerat, & præſertim in Ioan. 6.
Vnde & poſtremo tempore cœnæ voluit, quod
alias ſimpliciter dixerat, externo ſymbolo, ne
vnquã excideret, Eccleſiæ cõmendare. Nil autẽ
ad veritatem hanc aſtruendã refert, ſiue in calı-
ce reipſa fuerit Chriſti ſanguis, ſiue tantũ ſigni-
ficatione offeratur. Quia ſemper manet eadem
veritas, Dñi ſanguinem, verbi, inquam, ſangui-
nem, non carnis, datum eſſe pro redemptione
G peccatorum. Quod fide conſtantiſsima, ſi cor-
di nobis eſt ſalus noſtra, debemus amplecti.

Denique cùm non poſſet garriendi finem fa
cere, velitq́ teſtimonium hoc Origenis aliqua
bella

bella cōclosione obsignare, sic ait: *Atq; hoc est, qd' Origenes ijs Christi verbis agit: quæ nisi proprio sensu intellecta fuissent, quæ dicit Origenes, non consisteret. Quid enim admoneret, ne hæreant in sanguine carnis, vbi nullus est sanguis, sed sola figura, vt figuratores volunt?* Mirabar si absq; cōuitio, & mendacio iste hinc discederet. Mentitur, vt solet, nos sentire, in communione solam dari figuram: cùm, vt sæpius dictum est, credamus, verum Christi corpus, & verum sanguinem credentibus offerri. Nobis verò, vt sibi videtur, magno conuitio, figuratores occinit: quasi nos primi in illis verbis Christi, tropi aut figurati sermonis fueri mus inuentores. Cur potius hac de re cum veteribus Patribus non expostulat? Nam illi & tropum, & figuratam loquutionem in ijs verbis & agnouerunt, & docuerunt. Sed ne videar stomacho nimium indulgere, hoc tantùm regeram: multò esse melius figuris & tropis, vbi veritas id exigit, vti, non cum pernicie, sed cum vtilitate populi Dei, quàm fidelium animis præstig. ijs & portentis ad illorum damnationem illudere.

Quæris, Gardinere, quid admonere potuerit Origenem, ne homines in sanguine carnis inhærerent, vbi nullus esset sanguis. Paucis accipito, cur id admoneat. Vt cùm in sanguinem Christi credimus, illumque credendo spiritualiter bibimus, quod maximè in sacra cœna fit, vbi commemoratio sanguinis Christi celebratur, in cruce pro nobis effusi, non sistamus in carne, sed illam cum diuina natura coniungamus, ex qua illa vim redimendi nostrum genus à peccatis obtinuit. Sic tibi responsum habeto, & desine aliquando tantum fumi legentium oculis offundere.

Cyprianum deinde aduocat, illum de cœna sic scribere: *Significata olim à tempore Melchisedech prodeunt sacramenta: & filijs Abrahæ facientibus opera eius, summus sacerdos panem profert & vinum: Hoc est, inquit, corpus meum. Manducauerunt de eodem pane secundum formam visibilem. Sed ante verba illa cibus ille communis tantum nutriendo corpori commodus erat, & vitæ corporalis subsidium ministrabat: sed ex quo à Domino dictum est, Hac facite in meam commemorationem: hæc est caro mea: & hic est sanguis meus, quotiescunque his verbis, & hac fide actum est, panis iste substantialis, & calix benedictione solenni consecratus, ad totius hominis vitam salutemque proficit: simul medicamentum & holocaustum ad sanandas infirmitates, & purgandas iniquitates existens.* Nil obstat, quantum video, quin in sententiam Cypriani manibus & pedibus descedā. Quare cùm in ijs verbis Inconstantius tam insolenter exultet, triumphum agit, cùm adhuc nulla parta sit victoria. Sed age, singula expendamus. Melchisedechum vmbram Christi gessisse non inficior. Vt enim ille Abrahæ milites refecit, ita Dominus relinquendo sacramentum cœnæ, Dei Patris exercitum, Ecclesiam, inquam, suam perpetuò instaurat. Sed vt non legimus panem & vinū à Melchisedecho fuisse oblatum Deo: ita in Ecclesia non offeruntur Deo corpus & sanguis Christi, nisi per oblationem intelligas memoriam, & gratiarum actionem.

Neque illud inficiamur, quod sequitur, panem Eucharistiæ ante consecrationem, & priusquàm ad sacrum vsum cœnæ porrigatur, corpori tantùm nutriendo esse commodum: at in sacro ministerio ad totius hominis vitam salutemque proficere: nempe quòd institutum Domini, & verbum eius accesserit. Quomodo verò sancta Eucharistia pertineat ad totius hominis vitam salutemque, ita declaratur. Primùm quidem est ibi panis ac vini cibus naturalis. Non enim, vt præstigiatores fingunt, earum rerum substantia discedit. Deinde instituto & verbo Christi adiecto, qui comedunt fide, animo plurimùm vegetantur, & mentis huiusmodi pastus atque instauratio in corpus redundat, idque felicis & æternæ vitæ capax reddit, atque indies ista ratione instrumentum Spiritus sancti efficit, magis idoneum ad opera Dei sancta & incorrupta præstanda. Id tantùm dico à Cypriano figuratè dici, seu tropicè: Eucharistiam sacrificium ac holocaustum esse, ad sanandas infirmitates, & purgandas iniquitates: siquidem est monimentum illius holocausti vnius, quo verè purgati & sanati sumus. Non autem dici potest holocaustum propriè. Verùm Patres id sibi perpetuò permiserunt, vt rei signi ficatæ nomē signis attribuerēt, Christum imitati, q suū corpus dixit, sui corporis sacramentū. Friuolum autē est, proprietatem sermonum Christi, quibus dicit, Hoc est corpus meum: ex eo colligere, quòd Cyprianus loco huius vocis Corpus, supposuit Caro: quasi non possit caro dici, quod est sacramentum carnis: vt corpus dicitur, quod est corporis sacramentum. Quid hoc aliud est, quàm muscas per aerem venari? Quemadmodum aūt pollicitatio facta Ioan. 6. de carne danda ad manducandū intelligenda sit, satis superq; superius est explicatum. Nihil enim de pane mystico cœnæ ibi Dominus est loquutus: tantum suam carnem promisit nostrum fore cibum, eamque fore nobis instar panis, quo spiritualiter essemus reficiendi. Atque hanc suam carnem, suumq; panem spiritualem tum dedit, quādo pro nobis in cruce mortuus est, & quando eam hodie offert fidelibus in verbo & sacramentis à se institutis.

Euchari. stia facit ad totius hominis vitā, et salutem.

Quomodo Eucharistia dicatur holocaustum.

At si, vt isti præstigiatores vrgent, Christus cùm diceret 6. Ioan. *Panis, quem ego dabo, caro mea est:* respexit ad Eucharistiæ symbola, cur illa panem abijciunt? Nam si panis, vt dicitur, est caro Christi, debet manere panis. Alioqui nō erit caro, si nihil sit. Aut cur Christus nō dixit, Sub accidentibus panis est caro mea? Si panis euanescit, & sola eius manent accidentia, non potest dici, panis est caro mea. Deinde si locus Ioannis, transferatur ad cœnā Domini, & præsertim ad ea verba, *Hoc est corpus meum,* non demonstrauit Christus indiuiduum vagum, vt fingit Inconstantius, sed panem ipsum, vt vera esset pollicitatio, *Panis est caro mea.*

Locus, Panis quem ego dabo, caro mea est.

Notandum præterea, cū Cyprianus ita scripserit, Quotiescunque his verbis, & hac fide

pro nobis in cruce datum fuerit: & illud idem meute fideque percipimus instar cibi salutaris ad æternam vitam.

Christus in cœna verũ corpus non immolauit. Alterum, in quo vehementer hallucinatur, est, quòd putat Christum in mensa cùm Apostolis daret sacramentum, verè corpus suum immolasse, & ob illam actionem dictum illum esse Pontificem & Apostolum: quę sententia quàm sit absurda, & ridicula, nihil nunc attinet multis ostẽdere: quia posthac, prout ille hoc suum somnium stabilire uitetur, prolixius occurrendum eri. Nunc sit satis rem attigisse, vt Lector videat, in quo iste versetur errore.

Sed vt ad Athanasium redeam, cogitare apud se debuit Gardinerus, non esse inter nos vllam controuersiam, an Christus verum corpus habuerit: id enim nos non minus constanter fatemur, quàm Inconstantius. De eo contendimus, an illud verissimum Christi corpus in pane realiter adsit, & sub eius accidentibus delitescat. Hoc ille ex Athanasio & alijs Patribus probare debuit. At quando id præstabit? Tum puto, cùm Inconstantius erit constans, cumq; Gardinerus, Gardinerus esse desierit. Tamen quòd dixerit, nempe in cœna Christũ corpus suum & sanguinem sacrificasse, verbis Hesychij probare contendit: qui Leuitici 1. cap. 4. scribat: *Tum autem Christus in cœna voluntatis suæ nos certos reddidit, verè corpus suum daturus crucifigendum manibus militum, quod proprys manibus in mysteria dedit manducandum.* Miror quomodo hæc verba iste iudicet huc pertinere. Certè nisi ei lippirent mẽtis ocoli, nihil huiusmodi hic videret. Quis nesciat, verum Christi corpus militibus datũ crucifigendũ, & Apostolis comedendum? Hoc nihilosecius nobis videtur, quàm illi. Sed addendum est, alia ratione datũ militibus, quàm Apostolis. Nam à militibus crucifigi non potuit, nisi re ipsa, & corporaliter inter illorũ manus adfuisset. Verùm ab Apostolis in sacramento & per fidem spiritualiter comedi potuit, licet in pane, aut sub eius speciebus non concluderetur, sed loco ab ore comedentium distaret. Ideò perperam colligit Incoustantius, cùm sic infert: *Quare dicit Athanasius, per id quod tradidit mysterium, fuit, & dictus est Pontifex & Apostolus.* Quòd nisi proprium corpus illis verbis dedisset, non potest intelligi vt seipsum, uó sui ipsius figuram immolasse diceretur.

Quæ, malum, impudentia est, vt nos perpetuò sic traducat, quasi dicamus Christũ suis verbis non dedisse suom proprium corpus? Id enim non negamus: sed animo, ore, manibus, pedibus, & toto corpore fatemur. De modo tantũ altercatio est, quo verum Christi corpus in sacramẽto detur. Quamobrem istum potiùs incuses, quàm disputare dixeris: fingit enim aduersarios dicere, quæ non dicunt; & Patres dicere comminiscitur, quæ in eorũ verbis ab ipso adductis nusquam leguntur. Scripsit quidem Athanasius Christum per corpus suũ & fuisse, & dictum esse Apustolum, & Pontificem: & id probauit per verba, quæ tradẽdo discipulis mysterium dixit: sed illum suum corpus, atq; san-

A guinem tum in cœna sacrificasse, Athanasius in adducto loco nou dicit. Dixit quoq; in Leuitico Hesychius, corpus Christi traditũ militibus crucifigendum, & Apostolis comedendum: at in cœna immolatũ nõ dixit. Concedimus itaq; Christum per illud idem corpus, qđ Apostolis tradidit in cœna comedendum, & dictum, & re vera fuisse Pontificẽ & Apostolum: quia illud in cruce sacrificauit, & nos à morte redemit. At non ea causa Pontifex fuit, quod illud in mensa

B communicando cũ Apostolis immolarit: quandoquidem tota illa cœnæ actio ad mortem futuram & crucem, referebatur. Ideoque corpus non tradidit præsens in pane, sed fide ac mente vnà percipiendum cũ cibo & potu commendauit. Quorsum autẽ dicat, Christum non immolasse sui figuram, ipse viderit. Nos enim in mensa neq; panẽ, qui figura fuerit, neq; suum corpus illum immolasse prædicamus. Verùm iste sua vanissima suspicione per corpus nos

C vmbram existimat intelligere, quam volimus à Christo in cœna sacrificatam concedere.

At fortasse Iuuencum Christianum poetam magis habebit propitium, q̃ Hesychium: & ex eo apertè colliget, Christum in cœna seipsum sacrificasse. Carmina eius, quę citat, ita se habẽt:

Hæc vbi dicta dedit, palmis sibi tangere panem,
Diuisumq; dein tradit, sanctèq; precatus:
Discipulos docuit proprium se tradere corpus.
Hinc calicem sumit Dominus, vinoq; repletum
D *Gratis sanctificat verbis, potumq; ministrat:*
Edocuitq; suum se diuisisse cruorem.
Atq; ait, hic sanguis populi peccata remittet,
Hunc potate meum, &c.

Ista quoq; Iuuẽci pia carmina Christum ne vel syllaba quidem testantur, in sacra cœna suum corpus, aut sanguinem sacrificasse. Neq; porrò id fieri potuit: nisi velimus dicere, Dñm non vno sacrificio, vt epistola ad Hebræos docet, salutem nostram consummasse, sed duplici, quasi

E priore non potuerit litare. Deinde, si fuit in cœna sacerdos, vt volunt, iuxta ordinẽ Melchisedech, incruentũ offerendo sacrificium, qualis in cruce sacerdos fuit, vbi sanguis fuit effusus? Nil deest ad illorum stultitiam Ecclesiæ propinandam, nisi vt dicant, quemadmodum insipidissimus rabula Smythæus aliquando scripsit, & postea publicè Londini ad Crucem D. Pauli recantauit, Christum in cruce tantùm fuisse Sacerdotem, secundùm ordinem Aaronis.

Papistæ duo Christi sacrificia cõstituunt.

Smythæi error & recantatio.

F Iuuencus, inquit Gardinerus, nullam figurę mentionem facit. Quid tum? Num propterea negat panem vinumq; signa fuisse corporis & sanguinis Christi? Imò, inquit, proprietatem sensus illorũ verborum significari curauit, addito ad verbum Corpus, adiectiuo, Proprium. Quasi nos vnquã dixerimus, Christum dedisse Apostolis manducandum nõ suum corpus, sed alienum. Non de corpore dato contendimus,

G sed de modo, quo detur. Vos corporaliter & realiter præsens illud dari contenditis, nos verò spiritualiter, & fide percipi. Emissenus post hæc imploratur, qui testimonium dicat contra nos: vt longa Patrum serie magnificè se iactet

De modo contẽditur, non de re.

Iucons

Inconstantius, quasi stent vniuersi ab eius sententia. Quid tandem Emissenus ait? *Inuisibilis sacerdos visibiles creaturas in substãtiam corporis & sanguinis sui verbo suo secreta potestate conuertit, ita dicens, Accipite, & bibite, Hic est sanguis meus.* Creaturas Patres dicere, mutari aliquo modo, & conuerti, dum sacra cœna celebratur, non ignoramus: verùm nõ ita, vt suam naturam vel substantiam relinquãt: sed vt fiant sacramẽta substantiæ corporis Christi. Sed ait Sophista, *Ex ijs quæ habet Emissenus, liquidò apparet, in verbis Christi* B *vocabulũ Corpus, corporis substantiam significare. Nam scribit, in substantiam corporis fieri conuersionẽ.* Conuersio quomodo ponenda sit in sacramento, satis est dictum. Corpus autẽ significare substantiam concedimus. At cùm Dñs inquit, *Hoc est corpus meum*: nõ est videndum, quid verba significent, sed quomodo res significatæ verbis iungantur. Subiectum illius propositionis panem demonstrat: prædicatum, nempe corpus, verè substantiam corporis Christi significat. At ista C non iunguntur ipsa re, atq; corporaliter: sed vt signum, vel sacramentum, seu memoria cum re indicata: vel vt instrumentum cũ effecto. Quia symbola illa non modò sunt corporis & sanguinis Christi signa, sed etiam instrumẽta, quibus vtitur Spiritus sanctus ad nos alendos spiritualiter corpore & sanguine Domini.

Symbola nõ tantùm signa sunt, sed instrumenta sunt Spiritus S.

Excipit Sophista, *Si sic esset, vt figuratores volunt, dixisset, Emissenus, non quomodo nunc dicit, in substantiam corporis, sed in figuram corporis, vel sacra-* D *mentum corporis fieri conuersionem.* Si non ita dixit, tamen ita sensit: & quod ille non dixit, alij Patres dixerunt: qđ Inconstantius nunc videtur pro solita sua simplicitate dissimulare. Vtq; alios taceam, proferam Tertullianum. Is contra Martionem lib. 4. ait, *Acceptum panem & distributum discipulis, corpus suum illum fecit, Hoc est corpus meum, dicendo, figura corporis mei.* Audis non me, sed Tertullianum explicantem, quid vetus Ecclesia crediderit? Corpus suum Christus panẽ E fecit: quis dedit illi, vt in hoc sacramẽto sui corporis figura esset. Augustinus item contra Adimantum Manichæum lib. 6. cap. 12. scribit: *Non enim dubitauit Dominus dicere, Hoc est corpus meũ, cùm daret signum corporis sui.* Audis ex ijs Augustini & Tertulliani verbis, quomodo panis fiat Domini corpus? Verùm ne longior sim, abstinebo à catalogo Patrum citãdo, qui verba Domini sic intellexerint. Nam alibi cõmodius eorum sententiæ patefient. Hoc tantùm in præ- F sentia annotare volui, vt Gardinerus desinat aliquando tam ineptè cauillari: & discat quòd in aliquibus verbis Patrum non videtur haberi, quærere an alibi apud eosdem legatur.

Patres figuram in hoc sacramenta agnouerũt.

Basilij præterea verba citantur in Quæstionibus compẽdio explicatis, Interrogatione 22. Vbi cum interrogaretur, quanto cum timore, qualiúe cũ animi persuasione affectioneúe corpus & sanguinem Christi communicemus, ita respõdit: *De timore quidem habemus Apostolum, qui* G *ait: Qui manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit. Fidem autem faciũt verba Domini, qui dixit: Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur: hoc* A *facite in meam commemorationem. Ecce*, subdit Inconstãtius, *quomodo Basilius hæc verba Christi, Hoc est corpus meum, illa dixit, quibus fides nostra innitatur: & consequenter ea vult nobis fidem facere corporis vere dati, vt intelligamus verum corpus comedendum dari.* Facilè simplex aliquis huius versuti præstigiatoris laqueis caperetur, nisi Patrum, quos adducit, sententias acutius diligentiusq́ue ex consequẽtibus illorum sermonibus expenderet. Vult Inconstantius Basilium his verbis o- B stendere, opus esse credere, corpus Christi realiter & corporaliter præsens communicãtibus dari. At non ita res habet. Communicantes docuit Basilius debere afferre secum & timorem, & dilectionem. Timorem, inquit, docet nos Apostolus, dicens: *Qui edit & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit.* Dilectionem verò siue charitatem nos inde vult nancisci, quòd fidem adhibeamus verbis Domini, qui dicens, *Hoc est corpus meũ, quod pro vobis datur*, testatus est, se suum C corpus dare in mortẽ pro nobis, & sanguinem fundere. Quis enim eum nõ diligat, qui sic nos amauit, vt cùm ditissimus esset omni bonorũ genere, atq; in summa gloria, nostra causa morti sese obtulerit, idq; morti crucis, in demississimi abiectiq́ue serui forma? Vt hoc intelligamus, accendamurq́ue ad Dominum nostrum amandum, verbis illius plena fides est adhibenda. Verùm Gardinerus putat, Basilium fidem ideò tantùm retulisse, vt per illa verba creda- D mus, nobis in cœna dari corpus Domini verè, corporaliter, atque realiter præsens. Non inficior quidem credendum esse, communicantibus dari cum pane ac vino verum Christi corpus, spiritualiter quidem, ac fide percipiendũ. At fidem Basilius in suis verbis eò non retulit, sed ad Christum pro nobis in mortem traditum. Ex qua fide in nobis erga ipsum accenditur charitas.

Communicantibus et timor, & charitas Christi debet adesse.

Ita verò se habere, verba ipsa Basilij, quæ ad- E iuncta sunt, luculenter testantur. Sic enim scribit: *At verò certitudinis perfectionem inducit fides verborum Domini, quibus dixit: Hoc est corpus meũ, quod pro vobis datur, Hoc facite in mei commemorationem: & cùm testimonium Ioannis prius gloriam verbi testatum sit, & incarnationis modum induxerit, cùm dixit: Et verbum caro factum est, & habitauit inter nos, & vidimus gloriã eius, gloriam velut vnigeniti à Patre, plenum gratia & veritate: & cùm Apostolus scripserit: Qui cùm in forma Dei esset, nõ rapinam arbitratus est,* F *esse se æqualẽ Deo: sed se exinaniuit forma serui assumpta, in similitudinem hominum constitutus, & habitu repertus vt homo, humiliauit seipsum, factus obediens vsq; ad mortem, mortem autem crucis. Cùm igitur anima ijs, & talibus verbis credens maiestatem gloriæ didicerit, & excellentiam humilitatis ac obedientiæ admirata fuerit, quòd talis ac tantus obediuit patri vsque ad mortem pro nostra vita, arbitror, quòd acquisierit affectum ad dilectionem, tum erga Deum & Patrem, qui proprio Filio non pepercit, sed pro nobis tradidit illum:* G *tum erga vnigenitum ipsius Filium, qui obediuit vsque ad mortem pro nostra redemptione & salute. Et potest sic Apostolum sufferre, qui velut terminum quendam sanis exposuit, bonam in his conscientiam, dum inquit:*

Charitas

Charitas enim constringit nos, illud iudicantes, quòd si vnus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui erant, & pro omnibus mortuus est, vt viuentes non amplius sibi ipsis viuant, sed ei qui pro eis mortuus est, & resurrexit. Talem affectum ac præparationem debet habere is, qui particeps fit panis & poculi. Hæc beati Basilij
est integra respósio, qua statuit oportere illum,
qui communicat, cũ timore, tũ dilectione Dei
ornatũ esse. Timorem concipiendum ostendit
ex imminẽte iudicio, si indignè comederimus:
Charitatem verò, si verbis scripturæ fidem ha
beamus, quibus ea Christi mortẽ pro nobis, &
obedientiã commemorat. Et inter verba, quæ
hoc testentur, locũ illis tribuit, quibus Dñs ait:.
Hoc est corpus meũ, quod pro vobis traditur:
Hoc facite in meam commemorationẽ. Iactet
modò vt vult, noster Thraso suam diligentiam
in Patribus excutiendis: cũ ex illorum armen-
tario arma proferat, quibus aut nostra caosa ni
hil lædatur, aut ipse turpissimè iuguletur.

Sequitur Epiphanius, quem ille in hæc ad-
ducit verba: *Et quot sunt, quæ similia sunt? Videmus enim quod accepit Seruator in manus suas, velut Euangelium habet, quòd surrexit in cœna, & accepit hæc, & vbi gratias egisset, dixit: Hoc meum est, hoc, & hoc: & videmus, quòd non æquale est, neq; simile, non imagini, non inuisibili deitati, non lineamentis membrorũ. Hoc enim est figuræ rotundæ, & insensibile, quantum ad potentiam: & voluit per gratiam dicere: Hoc meum est, hoc, & hoc: & nemo nõ fidem habet sermoni. Qui enim non credit esse ipsum verum, sicut dicit, is excidit à gratia & salute. Quod autẽ audiuimus, id credimus quod est ipsius: Dominum nostrum nouimus totum sensum, totum sensitiuum, totum Deum, totum mouentem, totum operantem, totum lucem, totum incomprehensibilem: sed qui cũ gratia hæc nobis largitus est.* Hæc Epi
phanius, qui in hanc cœnæ Dñi commemora-
tionem dilapsus est ob eam causam, quòd iam
disputãdo, Quomodo factus esset homo ad ima
ginem Dei, cõcluserat, nos, quamuis rationem
huius imaginis neq; in corpore, neq; in mente
videamus, tamen verbis scripturæ omninò de-
bere credere: quæ ita esse testatur. Quemadmo
dum & verbis Christi credẽdum est: qui quod
acceperat in manibus, quodq; rotundæ figuræ
erat, & insensibile, quantũ ad potentiam, non
æquale, neq; simile, id corpus suũ esse dixit. Et
qui non credit esse, vt dicit, excidit à gratia & sa
lute: quãuis inter corpus Christi, & ea quæ ille
cepit in manus, magnum sit discrimen. Hanc
summam Epiphanij sermonum esse fatemur.
Quærat modò Gardinerus, contra quem hæc
faciant. Mihi videtur ille Pater ipsi cùm primis
aduersari. Is enim semper iactat Christum de-
monstrasse indiuiduũ vagum, de quo dixerit,
quòd suũ corpus esset. Siquidem Epiphanius
ait, Corpus Christi dictum de eo, quod erat ro-
tundæ figuræ. Certè vagum indiuiduum nõ est
alicuius certæ figuræ. Cùm enim figura termi-
natur, iam non vagum est, sed definitum. Vter,
quæso, nostrũm hic læditur? Inconstantius, an
ego? Ego certè panẽ demonstratum aio: quod
Epiphanius fatetur, cùm dicat eum rotundæ
fuisse figuræ: Inconstantius negat, & cùm non

A habeat quod dicat, indiuiduum suum vagum
vnàcum sophisticis theologis nobis ventilat.
Non enim ipse tam acutus erat, vt hæc per se
inuenire, atque excogitare potuerit. Panem
verò credimus esse, quod Dñs dicit, nimirum
corpus suum: at nõ simpliciter, sed certo quo-
dam modo: quòd sit corporis eius sacramentũ:
idq;, vt Epiphanius ait, per gratiam, aut cũ gra-
tia. Nam si fide percipiamus hunc panem, in-
strumentũ est, quo nobis corporis Christi me-
B rita, spiritus & gratia communicatur. Neq; ad
hoc, vt ista sint, vel fiant, requirimus in ipso pa-
ne similitudinem, figurã, aut lineamenta mem
brorum, & corporis Christi.

Sed, inquit Gardinerus, *hoc pacto argumentatio illa Epiphanij tota concidit, & ceu inepta deridebitur. Quia in figura corporis, quæ non sit vel picta, vel sculpta, sed alterius rei exhibitione notata, nulla exigeret lineamẽta membrorum, nisi qui stultus esset.* Stul-
titiæ certè huius tua papistica ecclesia potest
C meritò coargui: quæ ne desiderarentur huius-
modi imagines ac lineamenta, in pane illo ve-
stro missario imagunculam quandam expressit
Domini pendentis in cruce. Nos verò quia si-
militudines huiusmodi, aut lineamẽta nõ quæ-
rimus, verbo Domini acquiescimus, & credi-
mus panẽ in cœna suo modo esse corpus Chri-
sti: sicuti hominem etiam suo modo credimus
esse imaginem Dei. Cur itaq; concidit Epipha
nij ratio? Vt enim nos ad imaginẽ Dei sumus
D nostro quodam modo, qui tamẽ dij per substan
tiam non sumus, cùm inter nos & Deum, nec
quoad corpus, nec quoad mentem, appareat vi
ua & solida similitudo, quam cum Deo habea-
mus, & tamẽ concedimus sic se rem habere, vt
scriptura testatur, ita etiam panẽ corpus Chri-
sti suo modo esse credimus, vt verba Dei nos
docent: qui tamẽ per substantiam corpus Chri
sti non sit, neque inter illum & corpus Christi
necessaria similitudo appareat. Si Gardinerus
E huius rationis euidentiam non videt, haud est
mirum: quia suo more cæcutit in Sole.

Videamus adhæc, quid Ambrosius habeat,
qui de iis qui initiantur cap. 9. sic dicit: *Ipse clamat Dominus Iesus, Hoc est corpus meum. Ante benedictionem verborũ cœlestium, alia species nominatur, post consecrationem corpus Christi significatur. Ipse dicit sanguinem suum. Ante consecrationem aliud dicitur: post consecrationem sanguis nuncupatur. Et tu dicis, Amen: hoc est verum. Quod os loquitur, mens in-*
F *terna fateatur. Quod sermo sonat, affectus sentiat.* Hæc
Ambrosius. Contẽdit Inconstantius, vehemen
tia sermonis, & ijs verbis, *Ambrosiũ proprietatem sermonum amplectantẽ indicasse mente, & exprimendã affectu.* Sed quicquid ille dicat, nos purè sim-
pliciterq; Ambrosiũ admittimus: neque plura
ex eius verbis elicimus, quàm quæ ipsa expri-
mant. Imò gratias Deo agimus, qui tale huius
patris voluerit extare pro veritate testimoniũ:
in quo audimus, qđ & ipse Gardinerus vidit,
G corpus Christi significari, dici, nũcupari: q̃ nos
etiã affirmamus: neq; solùm credimus, verùm
pro isto sensu, tanquam pro legitimo, labora-
mus. Imò ijs ipsis Ambrosij verbis pro exposi-

A tione vtimur, cùm aut ipse, aut alij Patres aliter videntur loqui. Nam hinç apparet euidenter, quid Ecclesia tum temporis crediderit, licet interdum amplioribus, augustioribusque verbis in hoc explicando sacramento vteretur.

Qoemadmodum fecit idem Ambrosius in 4. libro de Sacramentis, capite 5. qood nobis Inconstantius objicit: *Vide, omnia illa verba Euangelistæ sunt, vsque ad, Accipite, siue corpus, siue sanguinem. Inde verba sunt Christi: Accipite, Bibite ex eo omnes: Hic est sanguis meus: vide singula. Qui pridie, quàm pateretur, in sanctis manibus suis accepit* B *panem. Antequam consecretur, panis est, vbi autem verba Christi accesserint, corpus est Christi. Denique eum audi dicentem: Accipite, edite ex eo omnes: Hoc est corpus meum. Et ante verba Christi calix est vini & aquæ plenus: vbi verba Christi operata fuerint, ibi sanguis efficitur, qui plebem redemit.* Hactenus Ambrosius: in quibos eius verbis Gardinerus notat, quatenus hæc verba Christi, *Hoc est corpus meũ, dicit operatoria esse, ita vt quod ante consecrationem pa*C*nis esset, post ea prolata sit corpus Christi, propriam illorum verborum significationem esse, probari quàm euidentissimè.* Primùm Lector, quæso, mihi diligenter coosidera: posse concedi, verba Christi operatoria esse: quid autem faciant, sæpe diximus: nimirum, vt panis & vinum sacramentum sint corporis & sangoinis Christi: quod antea non erant. Quod verò iste semper vrget propriam significationem verborum, nescio profectò, cum quibus rixetur. Nos enim io verbis D Domini, Panem, significare panẽ dicimus: &, corpos, nil aliud, quàm ipsum verum Domini corpus. At nodus & status quæstionis est, quomodò corpus Domini cũ pane cohæreat. Hoc oos dicimus, panem sacramentum eios esse, aliud referre, esseque illius figuram & similitudinem. Et loquutionẽ illam: *Hoc est corpus meum,* non propriam, sed metaphoricam, & tropicam esse affirmamus. Sigoificatiooem autem propriam vocibos relinquimus. Qois dobitat, istas voces, Corpus, Carnem, & Sangoioem, nil E aliud significare, quàm corpus, caroem, & sangoinem? At illud est, quod contendimos, qoomodo hæc significata, corporis, inqoam, carnis, & sanguinis, ad panem vinumque transferantur. Iste autem præstigiator & importunus sophista nobis perpetuò impingit, quòd corpus, aut carnem, aut sanguinem intelligamus figuram corporis, aut sanguinis. Qua io re cùm impudenter mentitor, tũ facit nobis graoem iniu F riam. Nos enim id tantùm declaramus, quomodo propria illa significata istarum vocum, vel pani, vel vino queant conuenire. Et panem, vinumque, atque hæc elementa, earum rerum sacrameotum & figuram esse dicimus.

Ambrosios aotem, vt ad illum redeam, qoomodo panẽ vinumq; Christi corpus & sanguioem, aut fieri, aut esse intelligat, satis superq; ex loco iam adducto ab Inconstantio, demoostratum est. Sed ne iste cauilletur, hunc Patrem so G lùm ibi eodem modo loquutum esse, ostendamus illum & alibi se ad eundem modũ esse interpretatum. In libro 4. de Sacrameo. cap. 4. ita

A scribit: *Sicut enim mortis similitudinem sumpsisti, ita etiam similitudinem pretiosi sanguinis bibis, vt nullus horror cruoris sit.* Audis hic nomen similitudinis: clamites quantum libet, nos esse figoratores. Ambrosius ita loqoitur. Et ne similitudioem fingas rei præseotis, ait, *Sicut similitudinem mortis sumpsisti.* Quis autem dixerit, mortem Christi realiter, vt ita dixerim, præseotem in cœna Domini sumi, aut adesse? In eodem lib. cap. 5. scribit idem: *Fac nobis hanc oblationem adscriptam, ra*B*tionabilem, acceptabilẽ: quod est figura corporis & sanguinis Domini nostri Iesu Christi.* Hic quoq; uocem figuræ habes. Quid ergo oobiscũ expostulas? Cum Patribus digladiare, si velis, qui passim ita loquuntur. Libro etiam 6. cap. 1. idem aotor ita scribit: *In similitudinem quidem accipis sacramentum: sed veræ naturæ gratiam, virtutemq; consequeris.* Qoid his clarius dici potest ad nostram sententiam enucleandã & confirmandam? Et in cap. 11. 1. epist. ad Corint. de Eucharistia loquẽs, ait: C *Memoria enim nostræ redemptionis est, vt redemptoris memores maiora ab eo consequi mereamur: mortem Domini annunciantes, donec veniat. Quia enim morte Domini liberati sumus, huius rei memores in edendo et potando carnem & sanguinem Domini, quæ pro nobis oblata sunt, significamus.* Rursus idem Ambrosius hoc loco significationem adfert, quã ad hoc sacramentũ accòmodat. Et ibidẽ adhuc habetor, *Testamentum ergo sanguine constitutum est, quia beneficij diuini sanguis testis est: in cuius typum nos cali*D*cem sanguinis mysticum, ad tuitionem corporis & animæ nostræ percipimus.* Hic quoq; calicem mysticum appellat typum. Quis aũt ignorat typum nihil aliud significare, quàm formam, figuram, & exemplar? Prolixius de Ambrosio hæc referre volui, non quòd in aliis Patribus eædem loqoutiones nõ reperiantur: sed quia istum præ cæteris Patribus iactant adoersarij nobiscom pugnare. Dabitur etiã alibi locus ad excutiendos alios, & ad ostendendum ex isto etiam ipso E Ambrosio, panem io Eucharistia non transubstantiari. Sed noo omnia possunt aut debent simol explicari.

Misso Ambrosio, Theophilũ Alexandrinum io libro 2. Paschalis adducit in hæc verba: *Consequens enim est, vt qui priora susceperit, suscipiat & quæ sequũtur: & q pro dæmonibus dixerit Christum crucifigi, ad ipsos quoq; dicendum esse suscipiat, Hoc est corpus meum: & accipite, & bibite, Hic est sanguis meus. Si enim & pro dæmonibus crucifigitur, vt nostrum dog*F*matum assertor affirmat, quod erit priuilegiũ, aut quæ ratio, vt soli homines corpori eius sanguiniq; communicent, & non dæmones quoq;, pro quibus in passione sanguinem fuderit?* Hæc Theophilus. Verba huius Theophili sic Gardinerus ad suam causam pertrahit: *quia sanguinẽ in sacramento,* inquit, *sumptũ, æquat sanguini in cruce fuso.* Et ad probandũ, sanguinem in sacramẽto dari, citat illa Christi verba, *Hic est sanguis.* Apparet propriam illorũ verborum significationem tum receptam, & cre G ditam fuisse. Et mox cõcludit de sanguioe Christi: *Qua veritate fusus est, eadẽ veritate bibitur.* Theophilum Ioconstaotius extollit mirũ in modũ. Quod eum idcircò credo facere, quòd sciat illum

Similitudo rei absentis.

Theophilus qualis vir fuerit.

A lum alloqoi malum fuiſſe virum. Nam quamnis Hieronymus illi blandiatur, veluti hoſti Origenis, tamẽ quantam ille crudelitatẽ & tyrannidem in Chryſoſtomum exercuerit, qui noſſe volet, hiſtoriam Eccleſiaſticã legat & vitã Chryſoſtomi. Certè illum peſsimis verbis exagitauit, deiecit loco, damnauit, neq; ab eius infeſtatione deſtitit, quoad illũ vidiſſet exterminatum. Nec tamen quæ in ſuo Paſchali ſcribit, quæq; hue citauit Inconſtantius, cauſam noſtram quicquam lædunt. B Primùm enim cũ illo fatemur, Chriſtum non eſſe mortuũ pro diabolo. Damus etiam, ſolos homines oportere ſanctam Euchariſtiam ſumere, & corpus Domini ac ſanguinẽ percipere, cùm pro illis ſolis Chriſtus ſit mortuus. Et quia diaboli non ſunt eius mortis participes, ideo ad illos nõ eſſe dictum, Hoc eſt corpus: &, Accipite, bibite, hic eſt ſanguis meus. Proinde nil habet in iis verbis Theophilus, quod nos inficiemur.

C Sed tu eum hinc elicis ſanguinem in ſacramento ſumptum, æquare ſanguini in cruce fuſo. Primùm hoc ille non dicit: verùm ipſe, quia tibi putas id vtcunq; commodum, fingis. At fac ito, illum hoc ſenſiſſe. Quid nobis huiuſmodi ſententia refragaretur? Nos enim non tantũ æquamus ſanguinem qui bibitur in Euchariſtia cũ eo qui fundebatur in cruce, ſed omnino dicimus eundem eſſe. Non enim, dum ore panẽ & vinum in cœna comedimus & bibimus, ſpiritu, fide, ac mente alium ſanguinem bibimus, D quàm in cruce pro nobis fuſum: neq; aliud corpus Chriſti percipimus, quàm id quod pro nobis datũ eſt in mortẽ. Quid oportuit, vbi ſummum poſſes videre conſenſum, tantas excitare tragœdias? Cur ita gaudes fumo tuo, & inani verborum ludibrio tete iactas? Putas deniq; te viciſſe, cùm Theophilũ fingis dicere, ſanguinem Domini eadem veritate bibi qua fundebatur. At id ne pilo quidem nobis aduerſaretur, E etiamſi à Theophilo diceretur: quanquã nihil ille tale dicit. Neq; enim illum iſta dicere, cùm te adeò eſſe malæ fidei ſæpe aliàs deprehenderimus, niſi eiuſmodi verba oſtenderis, tibi ſumus credituri. Fatemur alioqui, rem ipſam ita eſſe. Nam vt verè ſanguis Chriſti fuſus eſt in cruce: ita nos illum communicando verè percipimus. At ſi hæc ad præſentiam corporalẽ referas, velisq; eodem præſentiæ genere ſanguinẽ adeſſe in cœna, quo adfuit in cruce: neq; Theophilus hoc ſenſit, ſcripſit, aut ſomniauit vnquã, F neq; nos vnquam dabimus. Nam in cœna præſens eſt, quod attinet ad fidẽ cõmunicantium. in cruce verò adfuit loco, & vt vos dicitis corporaliter. Quare videris id vt confeſſum aſſumere, quod & controuerſum eſt, & prius erat ceſſum fuit. Diſce poſthac non tantũ verborũ incaſſum fundere, vtq; aiunt, aerem verberare.

Illũ ipſum ſanguinem qui pro nobis in cruce fuſus eſt, in cœna bibimus, ſed ſpiritualiter.

Chryſoſtomum iam audiamus in Hom. 83. ſuper Matthæum: *Credamus itaque*, inquit, *vbique Domino, neque repugnemus ei, etiamſi ſenſui, & cogi* G *tationi noſtræ abſurdum eſſe videatur, quod dicit. Superet ſenſum & rationem noſtram, quæſo, ipſius: quod in omnibus, & præcipuè in myſteriis faciamus: non il*

A *la, quæ ante nos iacent, ſolummodò aſpicientes, ſed verba quoque eius tenentes: nam verbis eius defraudari non poſſumus, ſenſus verò noſter deceptu facillimus eſt. Illa falſa eſſe non poſſunt: hic ſæpius atq; ſæpius fallitur. Quoniam ergo ille dixit: Hoc eſt corpus meum, nulla teneamur ambiguitate, ſed credamus & oculis intellectus id perſpiciamus. Hæc ſunt*, inquit Inconſtantius, *quæ populum docuit Chryſoſtomus, ne fidãt ſenſibus, ſed adhæreãt verbo, licet ſenſus eius abſurdus videatur. Quod tum accidit, cùm propria ſignificatione* B *accipitur: non cùm verbum Domini vel metaphora, vel tropo diluitur, ita vt ſolam figuram corporis datam intelligamus. Quod carnalium hominum iudicio bene congruit: nempe vt aliud alio ſignificetur, & vt figuram ſui ipſius quis alteri det, ſiue edendam, ſiue conſeruandam. Chryſoſtomus, vt fides adhibeatur Chriſti verbis, exigit, vt nulla ambiguitate teneamur: ſed oculis intellectus, eius, quod Chriſtus dixit, veritatem inſpiciamus.* Iubet Chryſoſtomus, vt verbo Domini credamus, credamusque illi dicenti: Hoc eſt C corpus meum: licet hoc ab humano ſenſu alienum videatur. Aequa petit Chryſoſtomus, ideoq; nos illi paremus: & licet panem videamus & vinum, illa tamen corpus & ſanguinem Domini ſuo modo credimus eſſe & prædicamus. Illum autẽ modum ſenſus non videt, neque de illo quicquã poteſt iudicare. Imò ſi tantùm ſequeremur ſententiam eius, in ſacramentis admodum falleremur. Senſus enim aquam, tantùm aquã diceret: panẽ & vinum ſimpliciter D panem & vinũ pronuntiaret. Ideò non ſenſui, ſed intellectui fide inſtructo & verbo Dei æſtimanda committimus elementa ſacramentorum, quemadmodum Chryſoſt. admonuit.

Senſus ad intelligentiam ſacramenti non pertingit.

Credimus itaq;, & oculis intellectus perſpicimus, Chriſtũ rebus ſenſibilib. tradere inſenſibilia: quod ipſum docuit Chryſoſtomus, cùm ſubiiceret: *Sic & in Baptiſmo per aquã, quæ res ſenſibilis eſt, donum illud cõceditur. Quod autem in ea conficitur, regeneratio ſcilicet & renouatio, intelligibile* E *quiddã eſt.* Quid tibi videtur, Gardinere? Quæ Chryſoſtomus dixit de Euchariſtia, id ſimiliter ait ſe habere in Baptiſmo: vbi ſi per aquam regeneratio & renouatio quædam tribuitur, an iſta tu arbitraris in aqua realiter concludi, aut latitare in ea, aut ſub eius accidentibus condi? Sed audi, quid in Chryſoſtomo ſequatur. Ipſe debebas integrum, non mutilum afferre locũ. At religio tibi eſt ſynceriter agere. *Nam ſi tu incorporeus eſſes*, inquit, *nudè ipſa incorporea dona tra-* F *didiſſet tibi. Quoniam verò corpori coniuncta eſt anima tua, in ſenſibilibus intelligenda tibi traduntur.* Si vel mercede fuiſſet à me cõductus Chryſoſtomus, vt meæ ſententiæ teſtimonio ſuo aſtipularetur, non potuiſſet aut commodius, aut explanatius pro me dicere.

Et quoniam illa homilia eius 83. tantoperè delectaris, hæc quoq; audito, quę ibi ſcribũtur: *Ipſe quoq; bibit ex eo. ne auditis verbis dicerent, Quid igitur ſanguinem bibimus, & carnem comedimus? ac* G *ideo perturbarentur. Nam & quando prius de his verba fecit, multi ſolummodò propter verba ſcandalũ paſſi ſunt. Ne igitur tunc quoq; id accideret, primus ipſe hoc facit, vt tranquillo animo ad cõmunicationem myſte-*

riorum indueret. Docemur iam hinc, veterē Ecclesiam in ipso pane ac vino haud sensisse, realiter comedi corpus Christi, & bibi sanguinem eius: sed tantū in mysterio. Nam Chrysost. inquit, Apostolos potuisse auditis illis verbis dicere: *Quid igitur sanguinē bibimus, & carnē comedimus?* Ne ita existimarent: Christus ipse prius voluit bibere atq; comedere, vt illorum perturbationē atq; scandalū auerteret. Nemo quippe mortalium re ipsa carnē suam & sanguinē suū potest comedere & bibere. Quare cùm illū viderent edere ac bibere, & nihilominus integrū ad mensam accūbere, satis iam sentiebant, totū hoc negotiū, vt spirituale, ad fidē & intelligentiā, nō ad dētes, nō ad os, nō ad ventrē ptinere.

Nemo suā carnē aut edit aut bibit.

At vlterius aliquātò in eadē hom. pergamus. *Nam quando dicunt*, inquit, (nimirum hæretici) *vnde patet immolatū Christum fuisse, & alia multa: mysteria hæc afferentes ora ipsorum cōsuimus. Si enim mortuus Iesus non est, cuius symbolum ac signū hoc sacrificium est?* Iam hìc nō ex me, sed ex Chrysost. ipso audis Inconstanti, quod nobis per calumniam & malitiosum odiū semper obijcis: nempe Eucharistiam symbolum ac signū Iesu esse. Deinde apparet Chrysost. cum Tertulliano, Irenæo, ac alijs veterib. consentire, Martionē, Valentinū, cæterosq; hæreticos, qui negabāt, Christum verā carnem verumq; corpus habuisse, ac verè mortuum esse, posse argumento ducto ab Eucharistia conuinci. Si enim hoc sacramentū est veri corporis, veriq; sanguinis pro nobis in cruce dati, & corpus Christi, & sanguinē verū fuisse oportet, nisi sacramēta velimus coarguere mēdacij. Vt enim sigilla & literas falsi arguimus, si res, quæ in illis significatur, nō ita fuisse deprehenditur: ita sacramēta nostra proculdubio mentirentur, nisi Dominus verā carnē, verū sanguinē, verumq; corpus habuerit, quę illa testantur eū pro nostra vita in cruce tradidisse.

Ab Eucharistia probatur veritas corporu carnis & sanguinis Christi.

Verba Chrysost. quæ subijciuntur hæc sunt: *Nam quoniam Martion, Valentinus, Manichæus, eorumq; sequaces negaturi erant, hanc dispensationem in memoriam passionis, per hoc semper ita reducit mysterium, vt nemo non insanus seduci possit. Ita per sacratissimā istam mensam & saluat & docet.* Iam vides Chrysostomum docere, nos in Sacramētis instrui de veritate humanæ naturæ Christi: non quòd corpus eius aut sanguis reipsa & corporaliter existant in pane & vino præsentia: sed quòd veri corporis verique sanguinis Christi pro nobis fusi symbola & signa sint.

At dicit Inconstantius: *Hoc non est tam sublimis excellentiæ, neq; tantùm superat nostros sensus, vt absurdū videatur, exigaturq; fides, vt acquiescamus. Nā naturali hominum iudicia bene congruit, vt aliud alio significetur, et vt figuram sui ipsius quis alteri det, siue edendam siue conseruandam.* Huius hominis malitiosam pertinaciam non possum satis mirari. Perpetuò nos audit respondere, in sacra cœna verum Christi corpus, & verum sanguinē dari: ac nos impudenter semper arguit, quasi solam figuram tradi contēdamus. Quod externè datur, panis est, & vinum iam in sacramentū conuersum: sed vnà menti per fidē verum corpus verusq; Christi sanguis percipienda offerūtur. Quid hìc amplius quæris? An ad perceptionē, quæ à mente per fidem fiat, præsentia corporis requiritur? Putâsne, oro te, per tuam illam obfirmatissimā obstinationē, totū an potius dimidium sacramentū pios homines in cōmunione accipere? Nō audebis certò scio, quantūuis impudēs, dimidiatū tantùm illis sacramentū concedere. Quib. enim alioqui totū dabis? Impijs? Nimis peruersum id esset. At si totū des, & signa concedas, oportet & significata. Nam totū sacramentū non symbolo tantū aut re sola constat: sed vtrunq; in se cōprehendit. Certè qui epistolā ad aliquē scribit, non tantū literas & elementa descripta, sed ea quę per illa significantur, offert legenda. Vnde si qui accipit non destituatur intelligentia, quæ significantur optimè percipiet: neq; minus earum veritatē in animo suo habebit, q̃ literas ipsas, quas in manib. tenet. Ita cōmunicādo nisi quis vera synceraq; fide careat, vt ore panē vinumq; sumit, ita percipit animo verū corpus & sanguinē Domini. Fatemur itaq; Gardinere, sensū humanū in eo non vinci, quòd quis sui figurā dare possit, sed quòd Christus vnà cum figura rem designatā sic per suum spiritū in animo imprimat, vt eam recipiens inde pascatur & vegetetur, atq; excitetur in eo fides, vtq; totus Christo mirificè cōiungatur. Quæ humana signa hoc præstare queunt? Quæ symbola mundana vel naturalia ita sunt instrumenta Spiritus sancti, vt per ea Christo q̃ arctissimè iūgamur & viuificemur? Ista tantū fide credenda sunt, & mente pia percipiēda Hoc pacto dixit Christus: Hoc est corpus meum: quòd vellet postea in cœna panem instrumentum esse Spiritus S. ad verū corpus suū animo & fidei nostrę cōmunicandū. Ideoq; verbo eius oportet credere, neq; illi vllo modo repugnare: quamuis hæc Sacramentorum vis, vt quę naturam superet, non videatur cōgruere tam vilib. elementis: absurdumq; videatur, per hæc tam abiecta Deum velle hominib. tam eximia dona cōmunicare. Patefactū iam est, vt arbitror, quantū verborum Gardinerus incassum fuderit: vtq; frustra sententiam Chrysostomi adductam in nos detonuerit.

Ad perceptionē mentis et fidej præsentia corporis nō requiritur.

Pij non dimidiatum, sed totū sacramētum percipiunt.

Quòd signa sacramētorum signis vulgaribus præstent.

Sed aliam adiungit: qua fortasse sperat se magis, quàm priori iuuare posse. Ea verò est: *Dixit, simul rem confecit. Dixit autē: Hoc est corpus meum.* Hæc in hom. 51. super Matt. scribuntur: sed rectius dixissem, non scribuntur. Quia Incōstantius fraude sua & perfidia omnia corrūpit, vitiat, & truncat. Plura vidit ibi esse, quæ cōtra se q̃ quæ pro se facerēt: tamē (adeò est impotēs) abstinere non potuit, quin duo saltem aut tria verba decerperet, quæ putauit vtcunq; sibi fauere. Et certè fauerent nōnihil, si ita collocata essent à Chrysostomo, vt ab isto referuntur. Ac ne videar istum deprauationis ac sycophantiæ temerè aut malitiosè accusare, verba Chrysostomi disertè referam Sic ergo scribit: *Vis corpus Christi honorare? Nō despicias ipsum nudum. Neq; hic quidē in Ecclesia sericis pannis induas, foris autē frigore ac nuditate cōfici negligas. Qui enim dixit, Hoc est*

corpus

corpus meum, & rem simul cum verbo confecit: idem A *dixit, Esurientẽ me vidistis, & non cibastis: & in quantum non fecistis vni eorum minimorum, nec mihi fecistis. Hoc corpus Christi non amictu, sed anima munda certè indiget: illud autem multa cura & diligentia eget.* Fatemur, panem factum esse corpus Christi, vt sæpius iam exposuimus: quia Cheistus de eo dixit, Hoc est corpus meum: & quod dixit, cum verbo simul cõpleuit. Sed obsecro te, quorsum hęc Chrysostomus protulit? Nonne vt probaret, etiam pauperes esse corpus Chri- B sti, vel potius Christum ipsum? Certè is fuit animus Chrysostomi: ideoque subiecit: *Et idem dixit. Esurientem me vidistis, & non cibastis. Quando idem est, qui dixit, & monet eadem eius authoritas, vtrobiq; concedenda est eadem veritas. Vtq; panis est corpus Christi, quia ipse dixit: sic pauper erit corpus Christi, quia idem dixit.* Quam hic inuenies rimam ad elabendum? An dices pauperem aliquo modo esse Christum, aut corpus Christi? Identidẽ respondeto tibi ipsi, aliquo modo panem esse C corpus Christi. Et ne arbitreris, lector, Chrysostomum in ea homilia hoc leuiter vrgere, si ea quæ sequuntur, legas, per teipsum videre poteris, quoties idem repetat. Ideoque ne mentiri putaretur, si pauperem aut Christum, aut corpus eius diceret, illa confirmatione sua verba pręmuniuit: *Qui dixit, Hoc est corpus meum: et rem simul cum verbo confecit: idem dixit, Esurientem me vidistis.* Quæ verba, Inconstanti, tu, quæ tua est bona fides, hoc modo citasti: *Dixit, & simul rem* D *confecit. Dixit autem, Hoc est corpus meum.* Id ego si tam indignè tuli, qui rem bene perpẽderit, credo, mecum non expostulabit.

Hieronymus adhuc vocatur testis ad Hedibiam quæstione 2. qui sic ait: *Nos autem audiamus, panem, quem fregit Dominus, deditq; discipulis suis, esse corpus Domini saluatoris: ipso dicente ad eos, Accipite & comedite, hoc est corpus meum: & calicem illam esse, de quo item locutus est. Bibite ex hoc omnes, hic est sanguis meus noui Testamenti, qui pro multis* E *effundetur. Quis dubitat Hieronymum*, addit Inconstantius, *de veritate carnis & sanguinis sentire, cùm dicat: Nos audiamus: videlicet à reliquis sensibus prouocans ad auditum. Nam fideles quod audiunt de Domino, credunt. Ergo audiamus, inquit Hieronymus, panem quem dedit Dominus, esse corpus suum.* Si Hieronymus hanc propositionem cõcedit, Panis est corpus Christi, panem in subiecto accipit pro vero pane. Nam si pro pane corpus Christi intelligeret, quid quęso diceret, nisi, Corpus Chri- F sti est corpus Christi. At si panem pro vero pane sumit, quo abijt Inconstantij nostri vagum indiuiduum? Multũ fortasse vagatum est: sed ad Hieronymum non peruenit. Is enim nõ de illo, sed de vero pane pronunciat corpus Christi. Quod verò attinet ad nostram controuersiam, expedita res est: quia nos panẽ cœnæ fatemur suo modo esse corpus Christi. Verùm quęso te Gardinere, per tuam sophisticen, quid sibi vult Hieronymus, quando in eadem quæ- G stione 2. ad Hedibiam inquit: *Ascendamus cum Domino in cœnaculum magnum stratum atque mundatum, & accipiamus ab eo sursum calicẽ noui Testa-* A *menti, ibiq; cum eo pascha celebrantes inebriemur ab eo vino sobrietatis.* Certè hoc est, quod nos prædicamus, non in ipso pane delitescere coepus Christi, neq; in vino eius sanguioem: sed sursum ascendendum esse mente, ac fide ad cœlũ, vbi Christus est, quò spiritu ijs alimẽtis potiamur, illisq; alamur ad æternam vitam. Superuacaneum autẽ esset nunc repetere, nos quoq; dare Christum sensisse de vera carne ac de vero sanguine, cũ diceret, Hoc est corpus meum: B &, Hic est sanguis meus: altercationemq; tantùm esse de modo, quo vera caro & sanguis Domini pani & vino sint coniungenda.

Post Hieronymum Cyrillus est audiendus, qui super Ioan. lib. 4. cap. 14. sic ait: *Oportebat igitur fidei primùm radices in animo iacere, deinde illa quærere, quæ homini quærenda sunt. Illi verò antequã crederent, importunè quærebant. Hac igitur de causa Dominus, quomodo id fieri posset, non enodauit: sed fide id quærendum hortatur. Sic credentibus discipulis* C *fragmenta panis dedit, dicens: Accipite & manducate, hoc est corpus meum Calicem etiam similiter circumtulit, dicens: Bibite ex hoc omnes, hic est calix sanguinis mei, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Perspicis, quia sine fide quærentibus mysterij modum nequaquam explanauit. Credentibus autẽ etiam non quærentibus exposuit.* Ex his Gardinerus elicit, proprio sensu Cyrillum verba illa Domini accepisse, Hoc est corpus meum: hoc enim illũ sibi velle, Christũ in cœna suis Apostolis mo- D dum suæ carnis manducandæ tradidisse. Prius de verbis Cyrilli differendũ est, postea de Gardineri argumẽtatione dicendũ est. Dominum in cœna modum carnis suę manducandæ Apostolos docuisse possumus facilè concedere: videlicet vt experientia ipsa & sensu doceret, accumbens cum suis, fide, non reipsa, non dentibus, nõ ore corpus suum esse manducandum. Nam Christum videbant integrum, saluum, & accumbentem, edentemque priori loco ex eo E quod illis porrigebat. Cùm itaq; rem sic agi viderent, fuissent plus quàm stipites & fungi Apostoli, si putassent, carnes Christi realiter ibi distribui. Iam sentiebant mysterium esse quod tractabatur, & panẽ illum corporis in crucem tradendi sacramentum esse. Vnde carnes Christi & sanguinem illius, quibus redemptus est mundus, fide comedenda & spiritu, menteque comprehendenda & amplectenda, certissimè cognoscebant. In sexto verò capite Iohannis F Christus hoc idem docuit: imò illa verba sunt eorum, quæ postea in cœna gesta sunt, vera plenaque interpretatio. Sed Cyrillus putat rem tunc non fuisse patefactam. Esto, sed id referendum est ad incredulos Capetnaitas & apostatas discipulos. Illi enim cùm fidem non haberent ijs quæ à Domino dicebantur, illicò murmurarunt, & abierunt. At si verba seruatoris expendissent, ibi quoq; manducationem hanc spiritualẽ, animi ac fidei esse animaduertissẽt: G quod idem postea in Cœna, vt exposui, quàm apertissimè declaratum est.

Christus in cœna docuit modũ suæ carnis manducandæ.

Sed cur iste tam subtilis & diligens ponderator verborum Cyrilli dissimulat, quod ab eo

prudentissimè dicitur: *Sic credentibus discipulis fragmenta panis dedit, dicens: Accipite & manducate: Hoc est corpus meum.* Adeò premitur ijs verbis, Gardinere, vestra trãsubstantiatio, vt prorsus non possit consistere. Cùm Dominus dixisset, aut diceret, Hoc est corpus meum: quid Apostolis distribuit? Nos dicimus, panem. Tu hoc, vt hæresin auerseris pestiferam, neque vis nos audire. Saltem audias Cyrillum, illum inquam ipsum quem obtrudis nobis, quemque nos tantoperè audire iubes: tu, inquam, vicissim illum audi. Nam quod nos dicimus, id ille apertè dicit. Quid autem dicit? *Credentibus discipulis fragmenta panis dedit.* Iam Cyrillus nobiscum hæreticus est. Quid hîc faciet Inconstantius? Quid? Ab ingenio suo minimè discedet. Rem, quæ illius impudentia est, fortiter dissimulabit. Nam in hoc stratagemate tam diu se exercuit: & sanè in vniuersa ista disputatione hoc grauissimo laborat incommodo, vt nullum Patrum testimonium pro se afferre queat, quin ipse eo vehementer & palàm vapulet. Sed ea est eius ambitiosa patientia, vt malit istas ferre quantùuis duras plagas, quàm videri inermis. Ita fit, vt quàdo in hostes aliud non potest, ea tela iaciat, quibus illi vel nihil, vel quamminimum vulnerentur: ipse verò penitùs conficiatur.

Stat igitur à nobis Cyrillus, & panis fragmenta Apostolis distributa in Cœna confirmat, & de illo pane dixisse Christũ, Hoc est corpus meum. Videtur igitur Inconstantio idem accidere, quod Chrysippo: de quo Galenus libro 3. de Placitis Hippocratis & Platonis, ita scribit: *Et Chrysippo contra, quàm velit, accidere videtur. Nam dum ab argumentis rei, quæ à natura ipsius disquiritur, continuè recedit, & rhetoricè magis, quàm philosophicè in testium multitudine victoriam ponit, ab ipsis, quos citat, proditur.*

Sed de verbis Cyrilli satis: nunc videamus quid ex illis iste colligat: *Christum scilicet propria significatione ea verba pronunciasse, Hoc est corpus meum.* Et qua euidentia collectio hæc, quæso, nititur? *Quoniam, inquit, Cyrillus interpretatur, Dominum in cœna modũ manducationis suæ carnis tradidisse.* Itáne? Si Christus in cœna ostẽdendo se accumbentem, saluum, integrum, neque à suo statu consueto dimotum docuit Apostolos, vt nihilominus carnem suam ederent, & sanguinem suum biberent, nónne apertè illis patefecit, spiritus, mentis, ac fidei hanc actionẽ esse, atq; ob id corpus suum tradendum, & sanguinem fundendum, ad panem & vinum, quę porrigebat, metaphoricè esse accommodanda, nõ autem realiter aut propriè, vt vult Inconstantius? Quare hinc etiam apparet, ex fundamento ipso quod affert, non id quod maximè vult, concludi: sed id potius, quo ipse maximè redarguitur. Certè prudenti lectori tam ineptã futilemq; collectionem Inconstantius proponare non debuit: sed illam potius seruare domi suis illis lapideis & plombeis adulatoribus, qui se quæcunq; ille crepat, fingunt attonitos admirari.

Verùm ne putemus Cyrillum aliter existimasse, aliud eius testimonium subijcit ex libro 12. super Iohannem cap. 58. vbi ait: *Quòd autem mysticæ benedictionis cõmunio resurrectionis Christi quædam confessio sit, ex ipsius verbis probatur. Fractũ enim panem distribuebat, dicens: Hoc est corpus meũ, quod pro vobis tradetur in remissionem peccatorum: hoc facite in meam commemorationem. Participatio igitur mysterij vera quædam confessio & commemoratio est, quod propter nos & pro nobis Dominus & mortuus sit, & reuixerit: & diuina nos benedictione propter hæc replet. Fugiamus igitur incredulitatem post tactum Christi, vt firmi atq; stabiles ab omni longè ambiguitate inueniamur.* Cyrillus, inquit Inconstantius, *tam certam & veram Christi præsentiam in Sacramento docet, vt illum, qui communicant, ibi à resurrectione tetigisse dicantur. Qui tactus, quemadmodum in diuo Thoma, sic etiam à nobis omnem de Christi resurrectione hæsitantiã expellat.* Hoc rursus huius patris testimonio nos nihil lædimur, sed Incõstantius ipse grauissimè vulneratur: quia nos pani asserimus attribui nomen corporis Christi, tum quòd sit eius sacramentum, tum etiam quòd illo tanquam instrumento quodã mens nostra & fides excitetur ad corpus Christi apprehendendum. Ideò facilè dabimus corpus Christi tangi, dum communicamus: quia panis tangitur, quem Christus esse voluit sui corporis sacramentum. At iste, qui sub accidentibus panis & vini claudit corpus & sanguinẽ Domini, dicat nobis vicissim, quomodo ista tangat. Sensus nostros aut substantiam dicet attingere, aut substantię accidentia. Nullum enim corpus alia ratione tactui subiacet: oportet enim, si percipiatur sensu, vel vt eius tractetur substantia, vel saltem vt substantiæ illius accidentia. Verùm in Eucharistia quis dixerit propriam corporis Christi substantiam sensu percipi? De accidentibus verò quid dicemus? Figuram corporis Christi, membra, colorem, pondus, humorem, calorem, siccitatem nullus deprehendit sensus. Imò potius, vt præstigiatores ipsi fatentur, panis accidentia tantùm occurrunt sensibus. Quare nullo modo sensus dici potest attingere corpus Christi. Proinde nos, qui metaphoricis vtimur interpretationibus, promptè satis, dilucideque verba Cyrilli excipimus. At isti proprietatis vindices, & omniũ troporum mastyges proferant, obsecro, machinas & strophas, quibus ex tantis angustijs possint portenta sua expedire.

Sensus nullo modo corpus Christi attingit.

Taceo ad hæc, Cyrillum ijs verbis constanter affirmare, Christum, cùm diceret, Hoc est corpus meum, discipulis fractum panem distribuisse. Hîc ego appello Incõstantij mei in scrutandis voculis anxiam, morosam, subtilemque diligentiam. Si fractus distribuitur panis, vbi est Transsubstantiatio? Manet panis, & fractus manet, vt Cyrillus dicit: Inconstantius autem cùm Transubstantiationem perpetuò nobis obtrudat, suis ipsius armis ita denique impeditur, vt nisi quemadmodum solet, per tenebras euadat, rima ad elabendum nulla ei relinquatur. Nam vt olim Midas, quemadmodum fabulantur

bolantur poetę, in aurum omnia vertebat, quę A tetigisset: ita quæcunq; patrum dicta iste pro sua causa in medium proferre potest, ea inter manus eius ita subitò immutantur, vt non iam in hostē, sed contra ipsum citata videri possint.

Augustinum nunc audiamus, quem iste experiri vult ecquid pro se faciat. Hæc eius verba sunt in Psalm. 33. *Et ferebatur*, inquit, *manibus suis. Hoc verò, fratres, quomodo fieri poßit in homine, quis intelligat? Quis enim portatur manibus suis? Manibus aliorum potest portari homo: manibus suis nemo* B *portatur. Quomodo intelligatur in ipso Dauid secundum literam non inuenimus. In Christo autem inuenimus. Ferebatur enim Christus in manibus suis, quando commendans ipsum corpus suum ait, Hoc est corpus meum. Ferebat enim illud corpus in manibus suis. Ipsa est humilitas Domini nostri Iesu Christi: ipsa multum commendatur hominibus. Augustinus*, inquit Inconstantius, *intelligit, Christum secundū literam portasse se manibus suis. Quod nisi verba illa Christi, Hoc est corpus meum, proprio sensu accipian-* C *tur, ex illis non probauit.* Per hanc loquutionem, Ad literam, Augustinus nil aliud intelligi voluit, quàm iuxta historiam. Conten ditq; Dauid, si eius historiam sequamur, quam diuinæ literæ tradūt, illum nunquam se manibus suis gestasse, ideoque titulum Psalmi ad Christum referendum statuit: quoniam illum se gestasse suis manibus, non quidem absolutè, sed certo quodam modo potest ex Euangelistarum historia demonstrari: quia manibus suis gesta- D uit panem, quem in cœna corpus suum dixit. Et ideo Augustinus prudenter loquitur, cùm ait in secunda concione super eundem Psalmum 33. quod iste de industria dissimulauit: Et ferebatur in manibus suis. Quomodo ferebatur in manibus suis? Quia cùm commendaret ipsum corpus suum, & sanguinem suum, accepit in manus suas, quod norunt fideles, & ipse se portabat quodammodo cum diceret, Hoc est corpus meum. Hoc sanè posteriori lo- E co diuus Augustinus exponit, quid priori loco intellexerit. *Accepit in manus suas*, inquit, *quod norunt fideles à Domino in cœna fuisse in manibus acceptum*: id planè, quod Euangelistæ commemorant. Illi dicunt, Christum accepisse panem in manibus, gratias egisse, fregisse, atque Apostolis distribuisse. Nil aliud nosse queunt fideles, Christum in manibus accepisse, cùm Euangelistæ, quibus maximè credendum est, ita scripserint. Et quia Christus fecit illum panem sa- F cramentum sui corporis, & illum corpus suum appellauit, ideò subdit Augustinus, illum se suis manibus gestasse, non quidem simpliciter, sed quodam modo.

Eat nunc Inconstantius, & alios aduocet sibi testes: quoniam Augustinum præsertim in hac re parum propitium habebit. Ex quo quid postea citet ex quodam sermone de Quarta feria, cap. 6. non multum deberem esse sollicitus: cûm libellus ille ad Augustinum nihil perti- G neat. Sed vtut id se habeat, me tamen non piget audire, quid ibi scribatur. *Mensa sponsi tui panem habet integrum, & calicem sanctum: quem panem etsi fractum & comminutum vidimus in passione, integer tamen mansit in illa sua cum patre indiuidua vnitate. De isto pane, & de isto calice dicebat idem Dominus: Panis quem ego dedero, caro mea est pro sæculi vita: & calix, quem ego sanctificauero, sanguis meus est, qui pro vobis effundetur in remißionem peccatorum.* Nunc audiamus, quomodo sophista verbis ijs abutatur. *Patet*, inquit, *hinc, Augustinum sentire, verba illa Christi, Panis quem ego dabo: ad cœnam pertinere: & verba Christi in cœna illorum sensum referre: ut cùm Christus diceret, Hoc est corpus meum: carnem senserit, non corporis figurā.* Quod attinet ad Augustini, vel alterius cuiuspiam, quisquis ille fuerit, verba, ille Ecclesiæ orthodoxæ fidem commendat: dehortaturque pios, ne cum hæreticis communicent: quòd illi Christum non sinerent esse integrum: sed eum mutilarent, frangerent, & à patris vnitate diuiderent. Huius autem sceleris Arrianos, Manichæos, & consimiles hæreticorum pestes accusat. Ad mensam, & communionem sanctæ Ecclesię aduocat credentes: nam eius mensa panem, inquit, habet integrum. Nam in Sacramentis prędicatur Christus, non à patre diuisus, verùm illi consubstantialis. Fractus quidem est quoad naturam humanam, in passione, cùm anima diuulsa esset à corpore: nihilominus per naturā diuinā cum patre mansit, in vnitate indiuidua coniunctus. Hucusq; scrupulus nullus est in ijs verbis, quæ Augustino asscribuntur.

Quomodo Christus fractus in passione.

Nunc id superest, vt videamus, an verba illa Domini, Ioannis 6. *Panis, quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro Mundi vita*, spectent ad cœnam. Si ad cœnæ sacramentum hæc omnino spectant, & aliter exponi non possunt, quid facient, qui mortui sunt Christi fideles, priusquā communicare potuerint ad sacram mensam? Certè multi martyres prius obtruncati sunt, quàm eis ad Eucharistiam accedere licuerit. Atque hodie permulti pueri & adolescentes Christiani prius moriuntur, quàm illis sacra communio exhibeatur. Certè istos omnes necesse est in æternum cōdemnari: præsertim cùm Christus post ea verba statim subiecerit: Amen, amen dico vobis: nisi ederitis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Qua ratione adductus est Augustinus, vt crediderit, vel infantibus, cùm essent baptizati, statim dandam esse Eucharistiam. Quod cùm Papistæ nostri hodie non sentiant, videant quid agant, cùm asserant, Christum in Iohanne omnino loquutum esse de Eucharistia. Quid aliud hæc dicendo assequuntur, nisi vt imprudentes seipsos coijciāt in laqueum? Nobis verò hîc omnia sunt in tuto, neque redargutionem, aut laqueos vllos formidamus. Nam sermonem illum, *Panis, quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro Mundi vita:* ad mortem Christi referimus. Corpus quippe illius in crucem datum, cùm à nobis vera fide percipitur, noster est panis, qui nos ad vitam æternam alit, condonatione peccatorum sustentat, & meritorum donorumq; Do-

mini lautisaimo socco nos impingnat. Si Christus in cœna, qnemadmodum isti volunt, illam promisaionem impleuisset, quid amplios eum mori oportoit? Homines enim per illā ipsam carnem, si eam in sacramento perciperent, possunt habere vitam. Morte non amplius opus erat: nisi hominibus vita fuisset bis danda. Sed tamen propter manducationis genos, qoo fideles corpua Christi edunt, verba illa nos quoque solemus aliquo modo ad sacram cœnam accommodare. Quia in sacra cœna non solùm fides requiritur, qua fidnciam nostram locemus in mortem Domini, verùm etiam addun tur externa symbola, quibus fides communicantium prouocetur, ostendaturq; quid manducatio spiritualis corporis Christi conferat: nempe id, quod panis in cibum sumptus, & vinum in potom vitæ comedentium & bibentium præstare solent. Quare sentimus, id quod Dominus in sexto Iohan. ait de spirituali man ducatione suæ carnis morituræ pro Mundi vita, fuisse postea in cœna symbolis & appendicibus externis obsignatum, atque ob id, alterum istorum loeorum, alterum quàm commodissimè interpretari. Et eam ob causam videmus, patres duo ista loca frequentissimè cooiungere. Panem itaq; illum pro salute Mondi Dominus in cruce dedit, qoaodo ibi caro eius est crucifixa, quæ nomine panis vocatur: quia cibns spiritualia est credentium. In cœna Domini eadem caro astantibua comedenda per fidē proposita est, signis panis & vini additis. Hæc adeò lucida sunt & clara, vt vel à pueris queant intelligi. Solùm Papistæ vmbratici homines, qui tenebras in oculis circomferunt, hic cæcutiunt, & in ipsa meridia palpant.

Euthymium quoque habet Inconstantius, quem obijciat, in Matthæum eap. 64. *Itaque sicut vetus testamentum hostias & sangninem habebat: ita & nouum, corpus videlicet & sanguinem Domini. Non dixit autem, Hæc sunt signa corporis & sanguinis mei: sed, Hæc sunt corpus meum, & sangnis meus. Oportet ergo non ad naturam eorum, quæ proponuntur, aspicere, sed ad virtutem eorum. Quemadmodum enim assumptam carnem supernaturaliter deificauit, si ita loqui liceat, ita & hæc ineffabiliter transmutat in ipsum viuificum corpus suum, & ipsum pretiosum sanguinem suum, & in gratiam ipsorum.* Sophista subijcit: *Hic Euthymius non solùm confirmat sensum verborum proprium, sed verbis apertis excludit tropum: cùm dicitur, Non sunt signa.* Si Euthymius simpliciter est intelligendua, cùm panem & vinum dicit, in cœna non esse signa, pugnat cum cæteria patribus. Nam Basiliua dicit antitypa, vt superius ostendimus. Et Augustinus contra Adimantum lib. 1. cap. 12. *Non enim Dominus*, inquit, *dubitauit dicere, Hoc est corpus meum, cùm daret signum corporis sui.* Et idem io libro tertio de Doctrina Christiana, cap. 16. scribit hac de re: *Figura est ergo, præcipiens passioni Domini esse communicandum, & suauiter atque vtiliter recondendnm in memoria, quòd pro nobis caro eius crucifixa & vulnerata sit.* Idem in expositione Psal. 3. *Iudam adhibuit ad conuiuium, in quo corporis &*

Patres figurā agnoscūt in Eucharistia.

A *sanguinis sui figuram discipulis suis commendauit.* Aduersus Martionem libro quarto idem testatus est Tertullianoa, dicens: *Acceptnm panem, & distributum discipulis corpus suum illnm fecit: hoc est corpus meum dicendo, hoc est, figura corporis mei.* Ambrosins etiam hic figuram agnouit, cùm dicat in libro de ijs, qui initiantur mysterijs, cap. 9. *Ipse clamat dominus Iesus, Hoc est corpus meum. Ante benedictionem verbornm cælestium alia species nominatur, post consecrationem corpus Christi significatur.*

B Idem lib. 4. de Sacramentia cap. 8. *Fac nobis*, inquit, *hanc oblationem ascriptam, rationabilem, acceptabilem, quod est figura corporis & sanguinis domini nostri Iesn Christi.* Verbis his prodit Ambrosius in Canone suo, sacramentum Eucharistię figuram esse noncupatū. Idem in lib. 6. de Sacram. cap. 1. *Ideò in similitudinem quidem accipis sacramentum, sed veræ naturæ gratiam virtutemq; consequeris.* Quod suprà dixerat figuram, hîc similitudinē vncat. Et in epist. ad Cor priorem, cap. 11. *Testa-*

C *mentum ergo sanguine coustitutum est, quia beneficij diuini sanguis testis est, & In cuius typum nos calicem mysticum sanguinis ad tuitionem corporis & animæ nostræ percipimus.* Hic quoq; calicem sanguinia aut testamenti nominat typum. Et Chrysost. homil. 83. super Matth. *Si enim mortnus Iesns non est, cuius symbolum ac signnm hoc sacrificinm est?* Ad hæc in epistola ad Hebr. homil. 17. *Hoc autem sacrificium exemplar est illius.* Atq; in Psal. 22. scribit: *Vt quotidie in similitudinē corporis & sanguinis Chri-*

D *sti panem & vinnm secundnm ordinem Melchisedech nobis ostenderet in sacramēto.* Diooysins de Ecclesiastica Hierarchia cap. 3. *Per venerabilia signa Christus signatur ac sumitur.* Origenea in Leuitic. eap. 10. homil. 7. tractans illa verba: *Nisi manducaueritis carnem meam, &c.* inqnit: *Agnoscite, quia figuræ snnt, quæ in diuinis volnminibus scriptæ sunt: & ideo tanquam spirituales, & non tanquā carnales examinate & intelligite, quæ dicuntur. Si enim quasi carnales ista suscipitis, lædunt nos & non alunt. Est e-*

E *nim & in Euangelijs litera quæ occidit. Non solùm in veteri testamento litera occidens deprehenditur: est in nouo testamento litera, quæ occidit eum, qui non spiritualiter quæ dicuntur aduertit. Si enim secundum literam sequaris hoc ipsnm quod dictū est: Nisi manducaueritis carnem meam, &c. occidit hæc litera.* Cyprianus libr. 2. epist. 3. *In aqua populus intelligitur, in vino sanguis ostenditur.* Idem quoque de vnctione chrismatis ait: *Quomodo vinum & panis caro esset & sanguis, & quibus rationibus causæ effectibus conue-*

F *nirent, & diuersa nomina & species ad vnam reducerentnr essentiam, & significantia & significata eisdem nominibus censerentur.* Chrysostnmus super Matthæum operia imperfecti homil. 11. super cap. 5. *Si vasa sanctificata ad priuatos vsus transferre peccatnm est, in quibus nō est verum corpus Christi, sed mysterium corporis cōtinetnr: quanto magis vasa corporis nostri?* Augustinna ad hæc contra Maximioum episcopom Arrianorū lib. 3. cap. 22. *In Sacramētis non quid sint, sed quid ostendant, attenditur: quoniam*

G *signa sunt rernm aliud existentia, & aliud significantia.* Idem in sermone ad infantes: *Sacramēti illius participatione ac beneficio non priuatur: quando ipse hoc, quod illud sacramentum significat, inuenit.* Idem epistola

epistola 23. ad Bonifaciũ: *Ex similitudine plerunq;* **A** *sacramenta ipsarum rerum nomina accipiunt. Sicut enim secundum quẽdam loquendi modum, sacramentũ corporis Christi, corpus Christi est, & sacramentũ sanguinis Christi, sanguis Christi est: ita sacramentũ fidei, fides est.* Nec non in libro 2. de Doctrina Christ. cap. 3. *Sacramento corporis & sanguinis sui prægustato, significauit quod voluit.* De Trinitate quoque lib. 3 cap. 4. *Apostolus potuit significando prædicare dominum Iesum Christum, aliter per linguam, aliter per epistolam, aliter per sacramentum corporis & san-* **B** *guinis eius.* Adhæc idẽ in lib. Sent. Prosp. & habetur in Decretis de Cons. dist. 2. cap. *Hoc est, Cælestis panis, qui Christi caro est, suo modo nominatur corpus Christi, cùm re vera sit sacramentum corporis Christi Vocaturq; ipsa immolatio carnis, quæ sacerdotis manibus fit, Christi passio, mors, crucifixio, non rei veritate, sed significante mysterio.* Quæ Augustini verba quem in sensum glossa Decretorum acceperit, non piget subijcere: *Cæleste, inquit, sacramentum, quod verè repræsentat Christi carnem, dicitur* **C** *corpus Christi, sed impropriè. Vnde dicitur, Suo modo: sed non rei veritate, sed significante mysteria. Vt sit sensus: Vocatur corpus Christi, id est, significat.* Gelasius præterea contra Nestorium & Eutychen: *Imago & similitudo corporis & sanguinis Christi in actione mysteriorum celebratur.* Beda in Lucam: *Christus pro carne & sanguine agni suæ carnis sanguinisq; sacramentum in panis ac vini figura substituit.* Bertramus deniq; de pane, qui à sacerdote offertur, loquens, ait: *Quia panis ille vinumq; figuratè* **D** *Christi corpus & sanguis existit.* Et mox: *In pane illo non solum corpus Christi, verùm corpus etiam in eum edentis populi figuratur.* Et mox: *Corpus Christi, quod in Ecclesia per mysterium geritur, secundũ quendam modum corpus Christi esse cognoscitur: & modus iste in figura est & imagine.*

Hæc fusius hoc loco à me scripta sunt, cùm vt prudens lector intelligat, eos qui dicunt in sacramento cœnæ figuram non esse, quàm orthodoxia, veteribusq; aduersentur, qui secus, **E** quemadmodum iam ostendi, scripserint, confirmarintque suo apertissimo testimonio: tum vt orbis vniuersus intelligat, quanta iniuria nos Inconstantius passim traducat, idque non solùm odiosè, verùm etiam sine vllo modo, vt est loquaciter litigiosus, appelletque figuratores, troporum inuentores, & signorum assertores. Hæc eadem si patres non sensissent, docuissent, scripsissent, pro sua libidine potuisset aduersus nos aliqua saltem cum specie pietatis **F** hominum animos concitare, quasi primi omnium voluerimus plano sensui verborum Domini obsistere. At cùm à nobis stent diuinæ literæ cùm primis, deinde etiam tantus cœtus piorum patrum, quid aliud suo tanto conatu est assequutus, quàm vt ostenderet, se in re frigida & stultè & frustra caluisse?

Ast huic Euthymio quid faciemus? & paucula quibusdam alijs, cùm dicant hic non esse neque figuras corporis, & sanguinis Domini? **G** Istis equidem, ne formula cadant, cùm alijs proceribus theologia modo loquendi contrarij videantur, hac ratione succurrendum censeo, **A** vt intelligamus eos inficiari talia signa, & tales figuras in Eucharistia esse, qualia in veteri Testamento fuerunt. Illa enim Christum significabant venturum esse: hæc iam datum testantur. Illa fuerunt obscuriora: hæc sunt multò clarissima. Vel fortasse id voluerunt salubriter admouere, non hîc esse figuras nudas, aut è triuio, quæ scilicet nihil virium habeant, nullumque momentum ad salutem. Si sic intelligant, nos quoque illis assentimur: **B** illis enim symbolis Spiritus sanctus vtitur ad nostram fidem excitandam, qua verum corpus verumq; sanguinem Christi apprehendamus, & ijs spiritualibus alimonijs spiritualiter ad æternam vitam nutriamur. Non sunt ergo hæc sacramenta tantùm figuræ, non sunt signa prophana, non sunt vulgaria symbola. Vnde adiecit piè ac prudenter Euthymius, nos non oportere ad rerum, quæ proponuntur, naturam aspicere, sed ad illarum virtutem. Hæc **C** autem vis quam debemus attendere, illa est, quam Spiritus sanctus per hæc, ceu per instrumenta iam à filio Dei præscripta & definita, in vsum Ecclesiæ suæ declarat & exerit: virtusq; ista maximè in nobis efficax est ex veritate signorum, & rei significatæ animaduersione.

Patres, qui negant in Eucharistia figurã, quid sibi velint.

Et ne dubitemus, panem & vinum, creaturas alioqui vulgares, à suo pristino vsu & prophano statu ad hanc transferri tam excellentem & nobilem functionem, vt organa Spiritus **D** sancti fiant, Euthymius dicit, hoc ea vt filij Dei fieri posse, quia ille naturam humanam sibi in eandem hypostasin aptauit, eaque à gradu communium creaturarum ad intimum Dei consortium transtulit. Quod autem ista in viuificum corpus & pretiosum sanguinem transmutari dicit, id de sacramento eorum exponendum est: vel dicendum, eum id, quod prius obscurius dixerat, postea interpretari, cùm addat: Et in gratiam ipsorum. Nam per **E** panem & vinum, cùm iam sint mysteria, Spiritus sanctus animis communicantium corpus Christi & sanguinem spiritualiter offert, idque gratia symbolorum vtcunq; dici potest, quòd ad eam producendam, illa vt instrumenta concurrant. Quàm verò prudenter loquuti sint isti posteriores patres, ipsi viderint. Certè suis huiusmodi formis dicendi alienioribus & hyperbolicis Ecclesię posteriori maximam errandi occasionem præbuerunt.

Quid sit elementa in corpus & sanguinem Christi conuerti.

Corpus & sanguis Christi gratia quadã symbolorũ dicuntur.

Posteriores patres minus prudenter loquuti sunt.

F Verùm Oecumenius quoque audiendus est, cùm & ipse testis à Gardinero citetur. In epistolam priorem ad Corinthios, capite vndecimo ita inquit: *Ad eundem modum & poculum: erant enim in veteri quoque testamento pocula, in quibus libabant: vbi etiam postquam victimas immolassent, sanguinem irrationalium excipientes poculis libabant. Pro sanguine itaque irrationalium Dominus proprium dat sanguinem: & bene in poculo, vt ostendat, vetus Testamentum antea hoc delineasse. Propterea dixit: Nouum testamentum est* **G** *per meum sanguinem: non per irrationalium sanguinem, vt in veteri Testamento.* Ex ijs colligit Incõstantius: *Breuiter hoc vult Oecumenius, tam certò*

& tam verè nos bibere in cœna sanguinem Christi, A *quàm libabant in suis sacrificijs veteres sanguinē irrationalium.* Verè ac certò nos in Cœna bibere sanguinem Domini, haud inficiamur: imò liberè atq; apertè prędicamus. At eodem modo cōtineri in calice sanguinem Christi, quo olim continebatur sanguis brutorum in poculis veteris Testamenti, id nihil necesse est concedere. Neque id sophista, vtut insultet nobis, & amenta am bastam, quam ab Oecumenio accepit, pro viribus in nos torqueat, audebit affir- B mare. Nam sanguis brutorum in pateris Mosaicis videbatur: hîc verò in calice vinum apparet, non sanguis. Deinde color & sapor in antiquis libaminibus brutorum extabat: in poculo Domini nullus color saporue sanguinis humani sentitur. Quare non eodem modo continetur in calice nostro, quo sanguis brutorum antiquitùs fuit in cratere Leuitico.

Quomodo sanguis Domini sit in calice.

Quòd si liceat Inconstantio fingere modum, quem putet magis ad suum mendacium con- C firmandum esse idoneum, dicatque in poculo Domini, sanguinem eius reipsa contineri, sed inuisibiliter, cùm tamē hoc modo sanguinem Christi diuinæ literę nobis adfuturum nusquā testentur: cur mihi vicissim non liceat alium modum pro veritate tuenda proponere: nimirum sanguinem Domini idcircò haberi in calice, quòd vinum, quod eius sacramentum est, in eo contineatur? Et certè vinum esse in calice, de quo Dominus bibit, & Apostolos omnes D bibere iussit, Christus, vt scribit sanctus Euangelista, indicauit, cùm diceret: Amen dico vobis, non bibam posthac ex hoc fructu vitis vsq; in diem illum, cùm illum bibam vobiscum nouum in regno patris mei, Matthæi vigesimo sexto. Et ne credat quisquam, de alio genere potus hæc Dominum protulisse, illa testatur Euangelista fuisse ab illo dicta, cùm Eucharistiæ poculum Apostolis porrexisset. Fuit ergo in calice vinum, verum inquam fructus vitis. E Fuit etiam ibi sanguis Domini. Si modum requiris: Sacramentali respondeo. At dices: Ita etiam in pateris Mosaicis fuisse Christi sanguinem: quoniam & in illis continebatur eius mysterium seu sacramentum. Verum quidem est etiam patres aliquo modo in illis libaminibus habuisse Dominici sanguinis mysterium. Quomodo enim alioqui eundē nobiscum potum spiritualē bibissent, vt Paulus docet priori ad Corinthios 10. quod idem Augustinus F quoque affirmat super Iohannem tractatu vigesimosexto scribens: *Hunc panem significauit manna, hunc panem significauit altare Dei. Sacramenta illa fuerunt. In signis diuersa sunt: in rebus quæ significantur, paria sunt.* Damna itaque in libaminib. Mosaicis fuisse aliquod sanguinis Christi sacramentum: at non ita vt in nostro poculo. Quia hîc non non sanguinem brutorum habemus, vt illi habuerunt in suis pateris, de quibus loquitur Oecumenius. Huc enim ille re- G spexit, cùm ita scriberet: *Propterea dixit, nouum Testamentum est per meum sanguinem: non per irrationalium sanguinem, vt in veteri Testamen-* *to.* Et magis videri potuit quodammodo Christus dedisse sanguinem suum Apostolis in cœna, cûm iam tempus implendæ promissionis de sanguine illius in cruce fundendo esset in foribus, quàm veteribus patribus sub sacramento sanguinis brutorum, cùm tot annorum centuriæ distarent adhuc ab illius promissionis complemento. Accedebat præterea explanatior eius mysterij notitia ex ipsius Christi dilucidis verbis, quàm antiqui habere potuerint ex obscuris prophetarum vaticinijs. Hæc ad Oecumenij perspicuam intelligentiam sufficere arbitror..

Quomodo sanguis Christi fuerit in pateris Mosaicis.

Damascenus.

Ideò Iohannes Damascenus audiendus est, quem Inconstantius celebrem vocat authorem. Is libr. 4 cap. 14 ait: *Non est figura panis & vinum corporis & sanguinis Christi. Absit hoc: sed est ipsum corpus Domini deificatum, ipso domino dicente: Hoc est corpus: non figura corporis, sed corpus: & non figura sanguinis, sed sanguis. Et ante hoc ipsis* C *Iudæis: Quoniam nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitā æternam. Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus.* Applaudit Damasceni dictis Inconstantius, ita subdens: *Hæc ab istis patribus scripta sunt, quasi iam in spiritu prænidissent, exorituros figuratores, quibus iugulandis tela suis scriptis pararēt catholicis.* Equidem isto boatu ac strepitu verborum facile potuissem perterreri, nisi Gardinerum non ignorarem ad huiusmodi epipho- D nemata & epinicia esse inuictum, qui alioqui sit ad seria inutilis, & in pugna tantùm ostentator ignauus. Et certè de isto Damasceno liceret mihi parum esse solicito. Nam & recens est scriptor, siquidem vixit sub Leone Imperatore quinto Isaurio, fuitque post Gregorium Magnum vltra centum annos, quo tempore iam in Ecclesiam multi, & non dissimulandi errores peruaserant: & ipse in plerisque alijs dogmatis grauiter errauit: & imagines in isto eo- E dem quarto libro defendit: quarum tuendarum causa grauia subijt pericula, neq; tantùm eas faciendas, verùm etiam colendas & honorandas iudicauit & docuit. Reliquias autem defunctorum vsq; adeò extulit, vt illas fontes donorum Dei vocare non dubitauerit. Sanctos etiam docet fide colendos esse: quod omnino fieri non potest, cùm fides tantùm Deo & verbis illius debeatur. De purgatorio etiam multa comminiscitur: & precibus Gregorij F Traianum Imperatorem non modò idololatram, verùm etiam sanctorum martyrum atrocem diuexatorem, liberatum ab inferni supplicijs affirmat: & alterius cuiusdam precibus Falconillam idem fœminam idololatricam seruatam fuisse, cùm iam mortua esset, atque tartareis pœnis mancipata. Nec veretur, fabulā de quodam Macario inducere, qui cum defuncti hominis cranio sit colloquutus, à quo audiuerit, tempore sacrificij missæ defunctorum ani- G mas, quæ supplicijs diuexantur, aliquantò mitius tractari. Tutumq; suum sermonē Damascenus huiusmodi fabulis respergit.

Damasceni authoritas nō magna.

Mitto, quàm peruersè Scripturarū locos torqueat;

queat, & illum præsertim locum Geneseos, vbi dicitur Nohæ ac liberis eius: *Etenim requirã animas vestras de manibus bestiarum. Deus,* inquit, *in resurrectione illas requiret: & ex illis verbis resurrectionẽ mortuorũ probare nititur.* Nam, inquit, *Propter hominẽ bestiæ nõ morientur.* Ignorauit itaq; legem à Deo in Exodo latam, ac in Deuteronomio, vbi lapidari mandatur bos cornupeta, si quempiam occiderit. Idemque in capite de Virginitate ita scribit: *Si Adamus non peccasset, non fuissent homines in matrimonio commixti ad procreandum.* At quia videt sibi diuinã sententiam aduersari, quæ dicitur: *Crescite & multiplicamini:* fingit homines potuisse fortasse alia quapiam corporis parte multiplicari. Idem postremò, vt ad rem præsentem redeam, verba torquet Magni Basilij. Nam cùm illum animaduertat dicere, panem & vinum esse ἀντίτυπα corporis & sanguinis Domini: fingit, hæc de pane ac vino dici ante illorum consecrationem: quod omnino est à vero alienum, cùm antequã C consecrentur, nihilo plus habeant quàm alij communes cibi. Porrò si tunc ἀντίτυπα dicerentur corporis & sanguinis Domini, iam sacramenta essent ante sacrorum verborum prolationem. Ad hæc in Liturgia, quæ Basilio asscribitur, omnino post consecrationem illa verba leguntur. Et in Græcorum Canone post consecrationem apertissimè oratur, vt panis fiat corpus Christi. Quin & Latinorum Canon panem appellat sacramentum post consecratio- D nem. Ista, quę iam commemoraui, & alia huius viri errata, quæ demõstrari in eius scriptis multò plura possent, me, quantum existimo, excusatent, si responderem, causam meam eius authoritate neque premi, neque vrgeri.

Sed ijs omissis, attendamus, quib. argumentis hanc suam, quam prædicat, mutationẽ confirmet, & figurã ab Eucharistia remoueat. Primum à Dei potentia deducit: qui cùm potuerit suo verbo cœlum & terram condere, plan- E tas inducere, animantia, volucres & pisces, cur nõ possit ex pane corpus suum facere? At hoc genus argumenti est infirmissimum, ita vt vel pueris sit decantatum in triuijs, à posse ad esse consequentiam esse inualidam. Neque certè de potentia Dei nunc est nobis controuersia. Nemo enim nostrum posse Deum vertere panem in carnem, inficiatur. In eo verò tota est cõtentio, an id velit facere. Alterum eius argumentũ loquutionis Domini forma nititur, qui non F dixerit, Hoc figura aut signũ est corporis mei: sed ipsum illud corpus esse dixerit. Ad quod respondemus, non opus fuisse Christum, cùm hæc diceret, Apostolos admonere de metaphora, nisi fortè verendum fuisset, ne illi ita essent mente ac ratione capti, vt quod viderent panem esse, id corpus humanum esse crederẽt. Metaphora seu figura à reipsa, quam Dominus gerebat, ipso etiam tacente, prodebatur. Neq; G semper Christus cùm figuratam loquutionem protulit, figuram ibi esse dixit. Herodem appellauit vulpem, Petrum satanam, seipsum vitem & ostium: in quibus omnibus dictis relinquit

Christus cũ tropica vtebatur oratione, haud

A audientib. sanam veramq; intelligentiã, quamuis eos de tropo aut figura loquutionis nõ admoneret. Huius tamen loquutionis in cap. 6. Iohan. habetur explicatio. Ibi Dominus appellat seipsum panẽ, quòd esset futurus nobis instar cibi. Sic in cœna vicissim panem dicit corpus suum. Quare quemadmodum Christus in 6. Iohan. quamuis se panem esse diceret, non tamen conuertebatur in panem: ita panis in Cœna, quãuis de eo diceretur, Hoc est corpus meũ, B re ipsa in aliam substantiam non mutabatur. Nõ rectè itaq; Damascenus colligit ex eo quod Christus non dixit, Hoc est figura, ibi non esse figuram. Et certè quod loquitur, si sic accipiat, vt verba eius prima fronte significant, omnib. patribus, ex quibus aliquos paulò antè recensui, aduersatur. Nam illi, vt eorũ testimonia confirmãt, in illis Domini verbis figurã agnoscũt.

semper dicebat figurã in suis verbis esse.

Nota vtile argument.

Sin verò significet, ibi non esse figuram tantùm, quæ nimirùm sit inanis, cassa, & inutilis, C nos id libenter admittimus. Nõ enim facimus sacramenta vacua & inania signa. In suis tamẽ dictis quædã sparsim habet, quibus videri possit, non tam crassè, vt præ se fert, sensisse. Nam ita scribit: *Panis communionis non est simplex panis, verùm diuinitatem habet adiunctam.* Nos quoque hoc nõ grauatim fatemur. Quia in Eucharistia panem communem aut simplicem non ponimus, verùm iam sanctificatum, atque in naturam sacramenti conuersum, cui diuinitas D idcircò potest dici adiuncta, quòd eo Spiritus Sanctus, vt sæpius dictum est, tanquam instrumento ad salutem nostram vtatur. Sed quidam hoc non ita magnifaciunt, quòd putent illum ibi vocabulo panis ipsum Christi corpus intelligere, quod simplicis hominis nõ erat, cùm diuinitatem haberet adiunctam: vbi, vt mox ostendam, falluntur. Id tamen sine controuersia planum est, quòd hoc sacramentum cum baptismo confert, & consueuisse ait deum con- E suetudini humanæ sese attemperare. Cùm itaque homines soleant aqua lauare, & vngi oleo, idcircò Deus ijs rebus gratiam suam adiunxit, & Spiritum baptismo. Ita cùm sit mos hominum edere panem, & bibere vinum, ijs rebus adiunxit suam diuinitatem: at ex Transubstantiatorum sententia non adiunxisset gratiam suam, aut Spiritum, aut diuinitatem illis naturis, sed potius illas expunxisset, & substantiam panis & vini abiecisset. Ex verbis item nunc F adductis apparet, Damascenum sentire, vino diuinitatem adiungi: vnde non est necesse, vt cùm superius idem videtur dicere, per vocabulum panis, Christi corpus intelligamus. Ad hæc ratio collationis eius requirit, vt sicut baptismi cõiunctio cum gratia & Spiritu sancto non expungit aut repellit naturam aquæ: sic res huius sacramenti non perdant aut abijciãt symbolorum essentiam. Ait deinde, Ita Deum nostræ se attemperasse consuetudini, vt per ea G quæ sunt consueta, & secundũ naturam in ijs, quæ sunt supra naturam, collocaremur. Quibus dictis nostrã significat in Christum transmutationem: quæ vt nõ mutat naturæ nostræ

substantiam: ita uidetur innuere symbolorum A oaturas in hoc motatioois genere substantiam suam noo mutare. Atqui hoc etiam obseruandū est, symbola sacramentorum ab eo dici secondùm naturam. Qui potest igitur fieri, ut accidētia tantùm sint absqoe subiecto, quæ in seipsis contectum habeaot corpos Christi? Profectò si hoc modo res habeant vt illi fingunt, symbola illa secundum natoram esse oon possunt.

Video eqoidem, istom Damascenum verbis vti quibus doceat, naturam panis transmutari, B transsumi, & effici corpos Christi: quæ fide mutatione sacramentali, vt sæpe loquoti sumos, intelligantur, nihil caosam oostram lædont.

Mutatio sacramentalis est supra naturā Quodque ait supra naturam ista fieri, assentimur. Noo enim est naturale, vt ex communi vulgarique paoe sacramentum fiat: sicut nec ex aqua lauacrum regenerationis oaturaliter constituitur. Ab eo autem si exigas modum istios transmutationis, panis, inquam, & vini in corpos & sanguinem Christi: respondet, nobis C quoque facile non esse, modo m explicare, quo naturali alimento panis transeat in carnem nostram. Sed quod ad hoc attinet, diei potest, si allatum simile gen raliter sumator, vt in sacramento Eucharistiæ aliqua mutatio concedatur, sermoni scriptoris hoius est satisfactum. Sin verò speciatim collationem velit fieri, vt talis sit mutatio panis in Eucharistia, qualis est motatio alimenti in corpore animantis, tum non solùm natura panis expungenda erit, ve- D rùm eius etiam accidentia: cùm ea prorsos aboleantur, qoando ex hoiosmodi cibis oostrū corpus ootritur.

Hæc pro qualicuoqoe Damasceni excusatione scribere voloi, ne lector arbitretur, me Patres è nguo, vel ex crepundijs, ut dicitur, vel le iudicare, sed potius operam dare, vt ex toto corpore scriptorum, quæ ipsi ediderunt, illorū sententiam, quàm fieri potest, maximè verisimilem, & piam assequar. Quòd verò post hæc E Damasceni dicta iste palæstricè spatiatur, clamatque patres talia scripsisse, qoasi spirito præuiderint figuratores exorituros, ad qoos iugulandos tela Catholicis præparaoeriot: hæc fortasse vera posseot videri, si res Theologica ita esset comparata, vt Iurisperitorum, qoi putant defringendo surculum possessionem fundi v-

Quomodo sit de patrū sententia iudicandū ex illorū scriptis. surpari. At in Patrum scriptis non ita est agendum, vt ex vna vel altera sententia malè missa, neque detorta, statim iudicetur qoid illi sense- F rint. At quid isti faciamus? præceps est Inconstantius, & adeò cæcia ocolis io ipsam veritatē impingit, vt in dictis Patrum quiduis arripiat, neque possit, qoid pro se, quidue contra se faciat disc rnere. Damascenom, vt sumus testati modò, pro se citat: at interea non expendit, quàm illum claodum, & suis mendacijs vix sesanentem habeat.

Postremo denique loco ne quid videatur iusto Patrum numero defuisse, Theophylactus G inducitur, qui 28. cap. in Matthæum sic scribit: *Porrò dicēs, Hoc est corpus meum, ostendit, quòd ipsum corpus Domini est panis, qui sanctificatur altario, &* *non respondens figura. Non enim dixit, Hoc est figura: sed, Hoc est corpus meum. Ineffabili enim operatione transmutatur, etiamsi nobis videatur panis. Quoniam infirmi sumus, & abhorremus crudas carnes comedere, maximè hominis carnem, & ideò panis quidē apparet, sed caro est.* Idemq; in Marcum 14. *Cùm benedixisset, hoc est gratias egisset, fregit panē: id quod etiam nos faciamus preces adiungendo: Hoc est corpus meum: hoc, inquam, quod nunc sumitis. Non enim figura & exemplar dominici corporis panis est: sed in illud ipsum conuertitur corpus Christi. Dominus enim dicit, Panis, quem ego dabo, caro mea est: non dixit, figura carnis meæ: sed, caro mea est.* Et iterum: *Nisi ederitis carnem meam.* Verba Theophylacti huc osq; sont allata: sed præstat Inconstantiū triumphos audire: *Hæc tam clara, tam certa, & tam aperta, inquit, sunt, vt de lectoris æquitate diffidere videar, si illa coner annotationibus tractare.* Deinde veritus ne testiom adductorum numeri lector fortassis oblitus, qoemadmodum par est, eorū moltitudinis rationem nō haberet, illos, qoasi pecudes essent, in vnom gregem cogit, atque ait: *Produxi ex patribus Iustinum, Irenæum, Origenem, Cyprianum, Athanasium, Iuuencum, Emissenū, Basilium, Epiphanium, Ambrosium, Theophilum Alexandrinum, Chrysostomum, Hieronymum, Cyrillum, Augustinū, Euthymium, Oecumeninm, Damascenum, Theophylactum: qui omnes superiorum seculorū fuerunt ante annos septingentos. Quòd si in citandis nominibus ambitiosus essem, quantum eiusdem sententiæ conficerem catalogum?* Quis in alijs, qoæ posthac dicturus est Inconstantios, eum habeat pro homine bonę fidei, cùm audiat eum nunc negare, se tot patrum nomina ambitiosè congessisse? Nullom sanè, qoem adducere posset, omisit, & ceu neous quidam Vulcanus hanc Pandoram sui delirij ad omnium pàtrum veterum cōmentarios circumtulit: vt à singulo quoq; ipsorum aliqoid in eam ornamenti conferretur, quò mortalibus, quoa per eam deeipere studet, fucus aliqoanto vendibilior videretor. Si ambitiosus non fuit in congerendo tot nominum censu, cor non tres, quatoórue testes satis esse iodicauit? Si hoc oō est, qoid obsecro tandem erit, nomina Patrum ambitiosè iactare? Illorū sigillatim induxisse testimonia parum erat, nisi eorum nomina magna quadam pompa in epilogo fuissent expressa, & lectori ante oculos posita: quò scilicet illius labori parceretur, qoem nimis grauem fore iudicabat, si testimonia sigula hoios catalogi, nō minus mėdacis, quàm oomerosi, fuissent illi ab initio repetenda.

Mirantur qoidam ingenium Homeri, qui catalogum auxiliarium naoium & copiarum cùm Troiani, tum Græcorum exercitus adeò ingeniosè finxerit, & tam congrua serie digesserit: cùm tamen ille præ nostro Inconstantio oihil fecerit. Longè quippe Homero facilius erat fingere quod vellet, quàm isti fuerit io scriptis Patrum variare, mutilare, torquere, vt pro mendacio facerent, quæ illi bona fide scripserāt pro veritate. Fuit quidem Homerus citra controuersiam iosignis poeta: & iste citra controuersiam luculentissimus est impostor. Vult

sibi

sibi credi, se in ijs recensendis patribus nō fuisse ambitiosum. Impetrasset id fortasis, si in Augustino, aut Ambrosio, aut saltē Cyrillo desijsset. Verùm quando vsque ad Theophylactos, si Deo placet, suum catalogum digerat, quomodo illi potest fides haberi? Proferat, obsecro, quos omiserit. Circumspice quæso diligenter: vide obsecro, num quis ex veterib. absit, quem non aduocaueris. Vix alioqui persuadebis cuiquam, te in hac re non fuisse ambitiosum. Iam sentio, saluus est hominis pudor. Vnus abest: B nimirum Theodoretus: vir alioqui sanctitate, doctrina & ætate clarisſimus, qui vnus ex multis esse potuit. Sed videndum est, vtrum ita remissus fuerit Gardinerus, vt hunc testem neglegētia quadam & simplicitate præterierit, quod sanè illum ambitionis crimine liberaret: an potius ita callidus, vt illum vafricie quadam & astuta cautione dissimularit, ne in suo catalogo testem haberet eum, quē sciret contra se quàm apertisſimè dicturum testimonium. Iam non C tantùm ambitiosus est, sed callidus etiam vaterator, qui deprecetur ambitionis crimen, quòd non omnes recensuerit patres, quos potuisset, cùm tamen nullos prætererit, nisi eos, quorum testimonio sciret se casurum causa: nimirum Theodoretum, Fulgentium, Vigilium, atque alios consimiles. Verùm illi condonandū censeo: nam impotens habet ingenium, & ei non potest non obsequi.

Theophylactus nō est antiquus scriptor. Vidimus iam, quàm propemodum nihil sit D aditus Inconstantius illis testibus, quos huc usque adduxit: vtque illi potius à nobis quàm ab ipso steterint. Ideo & de Theophylacto non nulla non sunt indigna, quæ à nobis proferantur. Scriptor ille non est adeò antiquus, verùm admodum recens. Et licet qua ætate vixerit quod sciam, literis consignatum nō extet, sunt nihilominus aliquæ satis probabiles coniecturæ, quibus diuinare posſimus, illum in tempo-

Quando Bulgari susceperint Christianismum. ra superstitiosa incidisse. Nam Bulgari, quorū E ille fuit archiepiscopus, Christi religionem sub Nicolao episcopo Romano eius nominis primo, anno domini 865. susceperunt. Neque Theophylactus eorum ecclesiæ statim ab initio præfuit: quoniam illi primo tempore cum Ecclesia Romana senserunt: at postea cùm illa cœpisset displicere, ad Ecclesiam Constantinopolitanam Latinis relictis sese contulerunt. Fuisse verò Theophylactum Latinis aduersarium, expositio eius in tertium caput Iohannis de- F monstrat: vbi Latinorum sententiam de processione Spiritus sancti à patre & à filio, redarguit: nosque contendit errare, qui sic existimamus. Quare Theophylactum aliquanto post ea Bulgarorum archiepiscopum fuisse cōstat, quàm ea cōtrouersia de Spiritu sancto moueretur. Circa quæ tempora iam in Ecclesiā permulta dogmata cùm impura tum peregrina irrepserant, & de hac ipsa Transubstantiatione cœptum erat agi: imò ea iam quodāmodo rece-

Berengar. pta erat. Quia Berengarius Andegauensis archidiaconus cùm se opponere ausus esset, à Leone 9. conciliabulo Vercellis habito condemnatus est circa annum Domini 1049. Et A postea sub Nicolao eius nominis secundo, qui fuit anno Domini 1059. Romæ coactus ad palinodiam, quæ adeò turpis fuit & indocta, vt satis queat de statu Ecclesiæ illorum temporum testari.

Ideo non mirandum est, si Theophylactus vir alioqui non magni iudicij ob suorum temporum tenebras aliqua scripserit, quæ nonnihil à vero sint aliena. Vnde authoritas eius non tanti facienda est, vt per eam veritati quicquā debeat præiudicari. Quod enim patribus multò eo sanctioribus, doctioribus ac vetustioribus dandum non est, quomodo isti obscuro, minus docto ac recentiori tribuemus?

Attamen dicta eius, quæcunque sint, excutiamus, ne illa cōtempsisse omnino videamur. Super Matthæum capite vigesimosexto, vt Inconstantius locum illum adducit, *Panem Eucharistiæ*, inquit, *corporis Christi figuram non esse*. Vbi si vacuam & inanem figurā excludere voluit, rectè sensit: neque sanè nos figuram eius generis hîc ponimus. Atque hanc interpretationem vt verbis eius conuenire credam, eò adducor, quia scribens in Marcum rem magis explicuit. Dicit enim, panem non esse figuram tantùm. Quamuis alij clamitant, particulam Tantùm in Græco textu non haberi. Sed ego ista de re infrà cùm rursus de hoc authore agetur, iudicium meum aperiam. Quod si vellet ab hoc sacramento figuræ omne genus excludere, à cæteris patribus apertè dissentiret, quorum antea citaui luculentisſima testimonia. Vtitur quidem ijs verbis transformari, conuerti, transelementari: quæ si sacramentalem, vt ita dixerim, mutationem referat, illi non repugnabimus. Nam panis & vinum, cùm adhibentur ad sacram communionis functionem, sacramenta fiunt, & in elemēta diuinarum rerum transeunt, formamque symbolicam induunt.

Panis et vinū in usus corporis & sanguinis Christi conuertuntur. Sed inquiunt, istum scribere, carnem & sanguinem idcircò non videri, vt ne à Sacramenti vsu abhorreamus. Fateor loquutionem hanc aliquanto duriorem esse: præsertim si accipiatur in eum sensum, quasi significet corpus & sanguinem Domini re ipsa in pane vel in eius accidentibus inuisibiliter concludi. At colligamus inde, propterea voluisse Dominum corpus & sanguinem suum animo ac fidei piè communicantium offerri: carnali autem ori tantùm visibilia sacramenta ministrari: quia si caro & sanguis re ipsa in os communicantium ingereretur, nasceretur horror, efferéque nostræ naturæ cibus ille & potus intolerab lis. Et, siue appareant, siue non appareant, omnino crederetur flagitium, hominis carnem & sanguinem vel edere, vel bibere. Ideoque Augustinus de Doctrina Christiana censebat, ad figuratam loquutionem esse confugiendum.

G Sed quoniam ista verba Theophylacti aduersarijs arrident, quare non ita è diuerso expendunt, quid in Marcum idem scripserit: species, inquam, panis & vini in virtutē corporis & sanguinis Domini cōuerti? Certè hoc eius dictum sen-

A sententiæ nostræ omnibus modis astipulatur.
Quando enim panis & vinũ sacramenta fiunt,
iam instrumenta diuinæ virtutis ac potentiæ
spiritus esse incipiunt. Quòd si dixeris, Theo-
phylactum alibi non scribere, species panis &
vini in virtutem corporis & sanguinis Domini
conuerti, sed in ipsum corpus & sanguinẽ Do-
mini: respondebo, quod in Marco ab eo me-
moratur, iustam esse interpretationem illius
sententiæ durioris, quam alibi posuit. Et sanè
B haud minus efficaciæ ac virtutis habent sacra-
menta, quando illis in sacra functione Spiritus
sanctus vtitur, quàm si res ipsæ quoad substan-
tiam in illis essent. Ideoq; nomina ipsarum re-
rum iure sortiuntur, & horror, vt dictum est,
communicãtium tollitur, quando harum spe-
cierum non in res ipsas, verùm in virtutem ea-
rum fit mutatio. Atque vt de Theophylacto se-
mel finiamus, referam id quod ille scribit in 6.
caput Iohannis. *Sicut mutabatur*, inquit, *dum sui*
C *per terram Christus viueret, panis in carnem eius vsi-
tata ratione alimenti per naturalem eius transmuta-
tionem: sic iste panis mutatur in corpus Christi.* Non
diffiteor, sententiam hanc nonnihil violentam
esse, neque illam iuxta sensum, quem præ se
fert, admittẽdam censeo. Vnde ab eo peterem,
sicuti à Damasceno, cùm istud idem simile ab
eo allatum expenderẽ, vtrum collationẽ hanc
generaliter fieri velit, an specia(t)im? Si primum
dixerit, non litigabimus: quia in Eucharistia
D symbolorum qualemcunque mutationem con-
cedimus, nempe sacramentalem. At si dixerit,
similitudinem se velle ita intelligere, vt illam
proponit, nimirum vt ita verè mutetur panis
in sacramento Eucharistiæ, quàm verè conuer-
tebatur in substantiam corporis Christi, cùm
Dominus illo vesceretur, agens adhuc in ter-
ris: grauissimum absurdum euitare nõ potest,
quodque cùm Transubstantiationis senten-
tia valde pugnet, nempe symbolorum species
E vel accidentia in hoc sacramento non esse re-
tinenda: quandoquidem in alendo corpore
Christi dum hic viueret, illa non retinebantur.
Nam ita panis, quo vescebatur in carnem eius
transibat, vt nulla panis amplius indicia seu ve-
stigia remanerent.

Neq; tacebo istum eundem interpretem in
sextum caput Iohannis verba illa exponentẽ,
Nos in Christum transelementamur. *Qui edit meam carnem & bibit meum sanguinem, in
me manet, & ego in eo:* ita scribere, *Hoc fieri dum
F quodammodò miscetur mihi, & transelementatur in
me, qui possum viuificare.* Quibus verbis, quemad
modum cæteri patres, tantam esse docet nostri
mutationem in Christum, vt nos in eum dicat
transelementari. Et nihilominus nemo sapiens
dicere audebit, pios homines in Christũ tran-
substantiari, quasi substantiá naturamq; suam
amittant, quam prius habuerunt, & solùm eius
retineant figuram & accidentia. Non itaq; de-
bemus ex verbo transelementandi statim colli-
G gere transubstantiationem, vt nostri doctores
prodigiosi confinxerunt. De Theophylacto
satis iam esse quæ dixi, existimo.

Insultatione tandem amarissima Gardine-
A rus absoluit suum catalogũ. Et ostentata con-
fertissima turba testium, ornat illos vicissim
suo testimonio, attribuens eis authoritatem, di-
ctorum pondus, ætatis venerationem, & con-
sensum maximum. Deinde in nos tonat, & ful
minat canina sua facundia, qui sumus recentes,
tenebricosi, paucissimi, nostro scelere clari, vel
infames potius. Quis contra hæc vel mutire
audeat? præsertim cùm illi antesignani partiũ
nostrarum, quamuis pauculi essent, & potius
B viderentur, quàm essent, iam obierint, Beren-
garium dico, Vuiclephum, Oecolampadium,
Zuinglium, Ioachimũ Vadianum: supersintq;
tantùm minorum gentium dij, testes falsi illi
quoque, sed cum istis, qui aliquid videbantur,
haud connumerandi: quoniam suum ferè ni-
hil habent: sed quod ab alijs acceperunt, man
gonizant, deinde & populo vendũt. Hæc sunt
Inconstantij gloriosa ἐπινίκια. Iam quasi debel-
latum sit, & parta victoria citra puluerẽ & san-
C guinem, arrogãter & superbissimè triumphat.
Meminerit tamẽ velim in tanto triumphi stre-
pitu non esse magnam & solidam laudẽ, quam
sibi ipsi quispiam attribuat: sed quæ aliorum
sano iudicio constet. Deinde cogitet, pruden-
tes lectores flumine inanium verborum nõ fa-
cilè conturbari. Ornat patres, quos citauit, di-
gnis encomijs. Gaudemus: Quia, vt demon-
stratum est, nobis potius illorum testimonia
fauent, quàm ipsi. Quod cùm ita sit, qua fronte
D paucos tenebricosos, infames & recẽtes appel-
lare potest nostros testes? Nostri sunt, quos fa-
cit suos. Vuiclephum, deinde Zuinglium, Oe-
colampadium, Vadianumque, viros integerri-
mos atque doctissimos absq; vllo pudore con-
temnit, proscindit, lacerat, & indignis modis,
quæ est illius episcopalis mãsuetudo, infamat,
vt qui nesciat iam illos extra iactum telorum
esse. Ideoque sanctissimis hisce viris, huius im-
puri & crudelissimi carnificis furor & insania
E nihil nocet. Quique superstites adhuc sunt, &
eorum qui præcesserunt, pietatem & doctrinã
æmulantur, dij minorum gentium cõtemptim
ab ipso vocantur: quia scilicet nihil illi videtur
magnum, quod pedo, mitra, sigillo regio, equi-
tatu superbo, auro, argento, gemmis, & torqua-
torum comitatu non sit ornatum atq; illustre.

Si nihil è suo illi habent, sed ab alijs acci-
piunt, mangonizant, & populo vendunt: dic
quæso tu, maximarum rerum inuentor, quid
F in tuis rhapsodijs habeas, quod tuum queas di
cere? Certè si ex tuis libris mendacia, sophisti-
cen, & vulpinã astutiam auferas, cætera omnia
sunt aliena. Putas fortassis homines ignorare,
quib. operis, quoue Theseo seu Achate in tuis
istis elucubratis tenebris, ac tumidis elatisque
libellis fueris vsus? Scitur, & plus quàm cre-
das, exploratum est, te alienis videre oculis, & *Gardinerus inscripsit libro suo nomen alienum.*
alienis manibus permulta scribere: quæ prius
alieno edas nomine, non quòd ab alijs conscri
G pta esse velis confiteri, sed quòd illi captandæ
gloriolæ, quàm miserè deperis, tempus videris
non fuisse idoneum. Quo postea commutato,
nomen tuum alienis laboribus ascribis, teque
pauonis

psuonis plumis, insolentissimus graculus, impudentissimè iactas. Hoc pacto metis, quæ nō seminasti, quæq; ne ipse non consuisti, gloriosè induis.

Alij, inquis, mangozinant, quæ ab alijs accipiunt. Sed tu si quid fuerit ab alijs fortè fortuna bene scriptum, id totum non mangonizas, sed vitias, & corrumpis.

Veruntamen, vt de me ipso quod est dicam, summę laudi semper duxi Theologica scribendo, si quàm minimum fieri posset, minimum afferrem ex meo, sed omnia ex diuinis literis, aut ex orthodoxis ac veteribus patribus depromerem. Te verò facilè concedam & tuos illos, qui te in tuis consarcinandis iuuerunt, paucissima renera inseruisse aliena, sed omnia propemodum sua congessisse. Nam licet interdum videantur citare aut scripturas, aut patres, non illos tamen, vt tu dicis, mangonizant, sed vitiant, corrumpunt, & nihil insto sensu, aut integra narratione, ad animum scribentis referunt: omnia flectunt, imò potius torquent ad errorē quem tueri & confirmare nitnntur.

Postremò, si Deo placet, nos falsos testes appellat: se ipsum præ nobis os veritatis prædicans. At veritas simplex est, & eadem semper manet. Tu verò frigidum & calidum ex eodē ore tuo freqnēter soles flare. Idcircò nemo prudens facilè credet vera esse quæ loqueris. Nonne enim tu ipse Gardinere libellum de Vera obedientia in Papam scripsisti? Nonne deinde idem tu consilio, suffragio, & publica concione Papam renocasti? Nonne pugnantia pro diuersitate temporum testimonia dixisti? Quia igitur deprehenditur falsus testis? Inconstantius, opinor, & ita deprehenditur, ac tenetur medius, vt absolui nequeat saluo iudicum pudore. Subscriptione tua primum librum ritunm Anglicorum confirmasti, quo missa priuata, & peregrina lingua fuerat abolita. Deinde inter primos eandem, quam prius manu tua damnsuerss, missam fecisti. An falsus testis non conuinceris? In tuo libello, quem contra diabolicam sophisticen olim scripsisti, pronuncias de ijs verbis domini, *Hoc est corpus meum*, pronomen, Hoc, panē demonstrare. Modò contendis indiuiduum vagum ostendi. Quomodò igitur non testaris falsa?

Libellus Gardineri de vera obedientia.

Inconstātia Gardineri.

Proinde vide, obsecro, ne posthac huius criminis quenquam accuses, cum ipse illo maximè graueris. Alioqui tibi dicetur, Medice cura teipsum: & manticam aliquando respice, quam in tergo gestas.

Concludit tandem ad hunc modum hanc suam decimamtertiam responsionem. Et verborum Christi authoritas agnoscitur, quæ sensu suo proprio catholicam de Euchsristia fidem & veteribus prodiderunt, & firmarunt nobis. Qua fronte, quo ore à veteribus ait, verba Christi fuisse proprio sensu accepta: cū patres panē signum corporis Christi esse scripserint, idque passim aliquando figuram, & nonnunquam ἀντίτυπα. & nominatim Augustinus, vt docui, locutionem hanc inter figuratas retulerit? Vellet fanè hic triumpbare Gardinerus. At patrum antiquorum senatus neq; triumpbum illi, neq; ouationem decernit. Abijciat igitur lauream, & fasces, priuatusq; in decimamquartam responsionem ingrediatur, cum in hac decimatertia tam diu sine fructu sit commoratus.

OBIECTVM XIIII.

QVICVNQVE imponit fidei scripturæ sensum extraneum, qualem spiritus sanctus non requirit, est hæreticus. At sensus horum verborum, Hoc est corpus meum: si statuatur, quasi substantia latens realiter sub ijs accidentibus absq; subiecto, sit corpus Christi, vel quod per eorum verborum prolationem substantia panis transeat in corpus Christi, extraneus est, neque à spiritu sancto requiritur: proinde qui sensum hunc defendunt, sunt hæretici.

GARDINERVS.

MAIOR propositio contra figuratores maximè facit. Nā ipsi extraneū & nouum sensum ingerunt, quem spiritus Domini non flagitat. Nam inquiunt, Christum solam corporis sui figuram dedisse: cum in verbu Domini nulla sit figuræ mentio.

MARTYR.

CAlumniam istam sæpius iam dilui. Ideoque bona conscientia lectorem ad ea, quę dicta sunt, possem relegare. Sed tamen vt dilucidior fiat nostra sententia, primùm dico sacramentum duplici parte constare, signo, inquam, & re significata. Vbi quæso audiuit nos Inconstantius docere, sacramentum fidelibus non integrum, aut mutilatum dari? Nos hoc nunquā diximus: dari affirmamus integrum: ita vt os corporis externa symbola sumat: significatum verò, id est corpus & sanguis Christi, mente & fidem & spiritualiter accipiatur. An enim dum Euangelium prædicatur audientibus, dantur solùm voces & soni? Certè vnà cum illis etiam significata dantur: quamuis loco, & longis interdū spatijs distent. Est itaq; mera, & impudēs calumnia, qua perpetuò ab hoc sycophanta indignè premimur, quasi statuamus, communicantibus nudam figuram dari.

Fideli b. integrū datur sacramentū duabus partibus constans.

Laborat præterea rursus in explicādo sensu verborū Christi: & nihil noui adfert, sed suū illud indiuiduū vagū denuo nobis obtrudit: quasi prius non satis, vel potius non ad nauseā vsq; audiuerimus. Neq; repetitio hæc aliundeoritur, quā ex φιλαυτίας: valde quippe sibi iste hoc inuento placet, quod tamē propriū eius non est. Siquidē Scotus, inter Scholasticos Theologos nō ignotus, eiusmodi vago indiuiduo ea verbā,

Scotus illius indiuidui vagi autor.

Hoc eſt corpus meum, cenſet interpretanda. Sed A ipſum Gardinerũ audiamus: *Chriſtus accepit panẽ in manib. vnde vnã tantũmadò ſubſtantiam habuiſſe Chriſtũ in manibus conſtat. Deinde illud vnũ Ens in ſubſtãtia, quod habebat in manib. demonſtratione, Hoc, ſignificans definiuit eſſe corpus ſuũ, dicens: Hoc eſt corpus meũ, quod & definiendo effecit, cùm verba ſint quæ Chriſti ſunt, aperatoria.* Chriſtũ inquit in manib. vnã habuiſſe ſubſtantiã, ideſt, vnũ ens in ſubſtantia. Quis hîc nõ ſtupeat, qui audiat, indiuiduũ vagũ, ens vnũ in ſubſtantia, quod ad nul B lam adhuc ſpeciẽ ſeu formã ſubſtantiæ pertineat, ſed indefinitũ ſit, tamẽ in manib. haberi? Mẽte quidẽ iſta poſſunt concipi: ſed manu teneri nõ poſſunt. Et Chriſtus, vt Euangeliſtę atq; Paulus teſtantur, panem accepit in manib. Non igitur in manib. habuit ens in ſubſtantia, quod non eſſet definitum.

Deinde ſubijcit: *Prædicatũ verò quoniã ex nomine Corpus. conſiſtit. aperit illã ſubſtantiã, quæ in ſubiecto pronomine illa, Hoc, abſcurè notabatur, eſſe ſubſtantiã C corporis Chriſti.* Mirũ, et abſurdiſsimũ profectò eſt quod hic molitur: pronomine hoc, fuiſſe notatã, licet obſcurè, ſubſtantiã, quę in manib. habebatur, fuiſſe corporis Chriſti ſubſtantiã. Quid enim potuit notari, quod verũ nõ erat? Subſtantia quippe, quã dominus accepit, & in manib. habuit, panis fuit, vt Euangeliſtę perhibent: vt ſenſus iudicabant: vt ipſi oculi omniũ aſtantiũ cernebant. Adhęc ſeſe torqueat, quantũ velit, Incõ D ſtantius: nõ potuit ſubiecto illius propoſitionis corporis Chriſti ſubſtantia vel obſcurè, vel clarè notari, ſalua ſermonis veritate: cũ ibi Corpus domini tũ temporis, cũ diceretur, Hoc, ſub accidentib. nõ adfuerit. Non. n. ſubſtantia panis diſceſſit, corpúsue Chriſti ſuccedit, niſi cũ tota propoſitio completa ſit, vt omnes, vel Papiſticiſsimi theologi definiunt. Eat modò Gardinerus, ac ſolus fruatur Chimæra ſua, quæ vt à veritate orthodoxa diſſentit, ita ne cum Papiſticis quidem decretis conuenire poteſt. E

Confert poſteà ſe ad explicandũ, quod aiunt, corpus Chriſti latere ſub accidentib. Hunc ſenſum ait duplici nomine verũ eſſe: primò, quòd omnis ſubſtantia lateat: deinde quia Chriſtum dediſſe corpus ſuum nõ ſpecie viſibili res ipſa docet. Quod ad primũ attinet, fatemur quidẽ, ſenſus externos ad ipſam nõ pertinere rerũ ſubſtantiã: at illam haud concedimus laterè, cũ ſe ipſam probet certis proprietatibus & acciden- F tibus. Vnde meritò dicimur vidère panẽ, videre vinũ, videre terrã, videre cœlũ, & deniq; ſubſtantias omnes, quas, quòd ſentiantur, ſenſibiles appellant. Quamobrẽ ſummę eſſet cæcitatis & oſcitantiæ, ſtatim enim iſto dicere, omnem ſubſtantiã latere. Id enim ille facit quò pro ſua voluntate, nulla autem cũ ratione concludat, corpus Chriſti eo nomine latere, quòd ſit ſubſtantia: imò è diuerſo, cum ſubſtantia ſit ex earũ numero, quæ ſenſibiles dicuntur, iuxta naturã ſuam non debet dici latere, ſed potius abeſſe, cũ G ſuis proprietatibus & accidẽtib. ſeſe nõ prodat. Quòd ſi fieri vultis miraculo vt corpus Chriſti ſeſe non declaret, non oportet cauſam illius occultationis ex natura ſubſtantiæ quærere.

Subſtãtiæ ſenſibiles.

De altero verò, nempe quòd Chriſtus corpus ſuum non viſibili ſpecie dederit, ſi rectè intelligatur, nõ inficiabimur. Nã & nos docemus Chriſtum offerre corpus & ſanguinem ſuum pro fidem à mente ſpirituq; noſtro percipiendum. Neq; fides ad capiẽda ea, quæ credimus, viſibili ſpecie indiget. At hinc nõ ſequitur, corpus Chriſti latere ſub accidentib. panis & vini. Nã probè poteſt à fidelibus ſpiritualiter comedi etiam manens in cœlo, & ſedens ad dextram patris. Quapropter Inconſtantius duabus rationibus, quibus probare voluit corpus Chriſti latere, latuit ſe ipſum bis in vna re ineptientem.

At maius opus mouet, quando pòſt explicare nititur, quare ſubſtantia panis abijciatur, & accidentia ſine fulcro ſubiecti, pendula in aere maneant, contineantque in ſe latens domini corpus. Sic ait: *Quemadmodum autem illud vnũ, quod Chriſtus manibus tenebat, erat anteà per naturã ſubſtantia panis, nunc autem ab ea qui id efficere poſſit, dicitur ſubſtantia corporis, ſcilicet, quia corpus quod eſt nomen ſubſtantiæ, illam vnam ſubſtantiam determinat, excluditur illa vnitate binarium: atque vt ne bina ſit ſubſtantia, non poſſit dici conſiſtere illa ſubſtantia panis: cuius tamen accidentia ſenſibus manent, quemadmodum ſpecies corporis Chriſti ſenſibus non exhibentur: quoniam vnum illud in ſubſtantia, hoc, indicat. quod ſub accidentibus panis omninò lateret. Quæ ſingula ſi conſideres, reperies hunc ſenſum ex verbis conſtare, ſubſtantiam latentem corporis Chriſti ſub panis accidentibus verè, re ipſa exhibitam eſſe: quod tantundem valet, quaſi dices, Realiter. Et quia ſubſtantia panis abeſt, quæ illorum accidentium panis ſubiectum erat, dicuntur accidentia manere ſine ſubiecto. Nam dicere, illa accidere corpori Chriſti, quod neque augetur, neque minuitur, eſt abſurdum. Vnde liquet, ex verbis Chriſti hunc ſenſum colligi: videlicet, ſubſtantia latens realiter ſub hac accidente ſine ſubiecto, eſt corpus Chriſti.* Ex ijs tam longis ambagibus, quis non videat, peregrinum & alienum ſenſum eſſe, quem verbis domini affingitis? Nuſquam diuina ſcriptura iſtis vocabulis, aut loquutionibus vſa eſt. Iſti conantur ex ea, velit & nolit, & ſenſus & ſermones exſculpere, non quos ferat, ſed quos ipſis viſum fuerit. Libenter de Gardinero velim diſcere, quid illud vnũ fuerit, quod Chriſtus in manibus habuit, cũ inciperet loqui. Dicit mihi quid fuerit anteà: nimirũ panis. at quando tandẽ panis eſſe deſijt? An cũ Chriſtus dixit, hoc? quid eſt illud vnum in genere ſubſtantiæ, quod, hoc, demonſtrat? Corpus Chriſti non eſt, quia nondum abſoluta eſt excantatio quinque verborum. Demonſtratur itaque panis. Quod ne concedat Inconſtantius, vnum illud in genere ſubſtantiæ fingit, non definitum, neque terminatum, ſed per prædicatum, nempe Corpus, quod eſt ſimiliter in genere ſubſtantiæ, finiri, terminari, ac declarari. Atque hoc inani fictoque commento triumphat noſter inuictus Achilles, ſibique adeò illo blanditur, vt fermè nil aliud queat vel cogitare, vel ſcribere. Hoc tamen addit noui, vnita-

tem

tem illam naturæ, vel substantiæ, quæ signi A ficatur per pronomen, hoc, & declaratur aut finitur in prædicto per vocem, Corpus, adeò esse necessariam, & omnibus modis retinendam, vt binarium omninò excludat: ideoque non possint duæ substantiæ, panis, inquam, & corporis Christi simul esse, ac manere in Eucharistiæ sacramento. Magna sanè vis est illius pronominis hoc. Quis vnquam potasset ab eo tantam iniuriam substantiæ panis potuisse fieri, vt illam suo loco extruderet? *Seruanda*, inquit, *est vnitas, cum demonstratur illud vnum, quod est in genere substantiæ: neque binarius admitti potest numerus substantiarum:* Sed age, accipiamus B ferrum candens, cui iam ignis sit admixtus. Nonne licebit de illo dicere, hoc est ferrum? Certè licebit, & passim ita loquimur. Permittatur mihi nunc Inconstantij vti sophistica interpretatione. Hoc, quod est in subiecto, vnum demonstrat indefinitum in genere substā C tiæ, quod terminandum, finiendum, & declarandum relinquitur prædicato, scilicet, ferrū. Tum quæro, an hic conficiatur, binarium substantiæ nullo modo posse admitti, sic vt simul & ignis & ferrum non queant consistere. Profectò, si Gardineros inficietur ignē hoc casu adesse, oporteret ei candēti ferro vel in frōte vel in manu dextra cauterium inurere: vt ne minus has partes corporis gestaret cauteriatas, quàm conscientiam. Præterea quiuis videre D potest, quàm longè iste cum sua spinosa interpretatione discedat à vero: cum scripturæ panem appellent id, quod vocatur corpus Christi: & patres scribant passim, dominum vocasse panem corpus suum. Et ne ambigas de quo pane loquantur, de illo se testantur agere, qui est fructus terræ, & secundum nos creatura.

In ferro cādenti est binarium naturarum.

Sed fortassis iste, quia alioqui totus est Theologus, & in rebus diuinis humanam rationē E & sensus iubet valere, hîc personam, quam sustinet, aliquantisper deponit: existimatque non pati naturales rationes, & sensum communem, duo corpora, quæ sint de genere substantiæ, simul esse, sub sese mutuo penetrare. Si hoc dixerit, mirabor, cum sæpè nobis obijciat, corpus Christi transiuisse per fores clausas, atque ita, vt contra naturæ leges vbi duo corpora simul fuerint. Nisi fortasse velit, & fores illas per quas dominum sit transiuisse, in corpus Christi transubstantiare: vt illæ iam desierint esse lignum, ea saltem parte, qua dominus penetrauit: ne illa parte ostensa si quis tunc dixisset, F Hoc est corpus Christi, demonstrando illud vnum per hoc, quod est in genere substantiæ indefinitum, declarandum postea per prædicatum (corpus Christi) binarium admitteret substantiarum, quod esset in Theologia Gardinerica flagitium inexpiabile. Quales itaque sint collectiones Inconstantij, vnicus iste locus apertè docet, vbi ex illis quinque verbis Christi concludi vult, substantiam istentem realiter sub hoc accidente sine subiecto, esse corpus Christi. Certè sensus eiusmodi inde non G colligitur: nisi quantum vos eam orationem tyrannica violentia à tropo suo diuellitis. Verùm audiamus de Transubstantiatione, quid comminiscatur: *Superest de Transubstantiatione dicere, quam alij mutationem, alij conuersionem, alij transelementationem dicunt: sed simplicissimè, qui transubstantiationem. Nam hoc verbi nihil alius ingreditur mysterium, quàm quasi dicas: Alia substantia fuit in manibus Christi, quæ modò non est: alia porro modò est, quæ antea non fuit. Ergo dicet carnalis, illa, quæ fuit, perijt. Respondeo, quia in manibus Christi nihil perit, fugio illa absurda dicere: & quia melior substantia succedit, non est annihilatio. Sed desinere illam dico in meliorem: quæ verba summa veritate nituntur. Atque hanc desinentiam alij conuersionem dicebant, alij mutationem. Quæ verba quoniam calumniandi materiam dabant hæreticis, ex naturalibus conuersionibus & mutationibus argumenta ducentibus, simplex catholicæ veritatis sensus verbo transsubstantiationis expressus est: vt omissis verborum argutijs, intelligamus esse quod dixit Ambrosius, panem ante consecrationem, corpus Christi post consecrationem.* Inconstantius pro suam agistrali sagacitate, simplicius & expressius iudicat dici transsubstantiationem, quàm mutationem, conuersionem, aut transelementationem. Credo illi sic videri, vt cui nihil placere possit, quod non sit audacissimum. Qui mutationem, conuersionem, transelementationemue dixerunt, suis illis vocibus substantiam panis nō extruserunt: sed aliquod ibi mutationis genus tantùm innuebant per diuinam institutionem interuenire. At posteriores, quibus accepta ferenda hæc est foriosa idololatria, qua hodie Christi Ecclesia turpiter & miserè deformatur, verbum hoc non solum falsum, & barbarum, sed etiam portento sum confinxerunt. Horum igitur audaciam, furorem, temeritatem volens ac lubens confirmat Gardinerus & probat. Patefacta est vera causa, qua nomenclatura hæc isti nostro tanto. perè placuit.

Sed illam nunc scrutemur causam, quam ipse adfert. *Quia*, inquit, *est. quasi dicas: Alia substantia fuit in manibus Christi, quæ modo non est.* Quo argumento id persuadetur, substantiam, inquam, panis, quæ prius in manibus fuerat, modò non esse? Nam scriptura nusquam hoc dicit. Hoc maximè dicimus pertinere ad peregrinum sensum, quem ipsi affingitis. Nec minus probatione indiget, quod subditur: *Et aliam modò in manibus esse substantiam quæ antea non erat.* Nam substantia corporis Christi, vt scriptura testatur, in cœlo est, non in manu sacrifici. Si statim credendū est, quicquid tu dixeris, non oportet disputare. Et si vester hic sensus non est peregrinus, cur illum ex diuinis literis non probatis?

Alia præterea subijcitur causa, propter quam hęc appellatio pę cęteris allubescat. *Quoniā alia vocabula mutationis, conuersionis, transelementationis, materiam calumniandi dabant hæreticis.* O solertem cautionem. Hoc est sapere: hoc est verè columinis Ecclesiæ agere. Vidistis, vt existimo,

pericula, & præcidere curaſtis viam omnibus qui voluiſſent inualeſcentem idololatriam prohibere. Confirmato quippe errore veſtro vocabulo tranſubſtantiationis, quid miſero populo relictum eſt aliud, niſi vt panem in veſtris miſsis & templis adorent pro Deo? Vtque Sacrificuli huc & illuc deteſtandum illud idolum circumferant? Cumque euperetis iuſtis reprehenſoribus, ea voce, materiam excudendi erroris præcidere, quantam obſecro, materiam errandi præbuiſtis adhærentibus Martioni, Valentino, Eutycheti, cæteriſque peſtibus, qui Christum non habuiſſe verè humanam carnem affirmarunt? Nam ſi ſubſtantia corporis eius, vt vos ponitis, inuiſibilis omni temporis momento circumuolitat per innumera loca, & modò hic incipit eſſe, modò illic: in hoc loco eſſe deſinit, & ſubinde in alio: quis illam non ſuſpicetur eſſe phantaſma? Non igitur, mihi crede, voluiſtis hæreſibus occurrere, ſed potius erroneam veſtram opinionem confirmare: quam cùm rationibus ex verbo Dei ſumptis non poſſetis tueri, commentitijs iſtis vocabulis ſtuduiſtis munire: ſed fruſtra: quia hodie in Eccleſia, Deo gratia, tam aperta, tamque perſpicua veritas eſt, vt veſtræ calliditati non amplius locus relinquatur.

Tranſubſtantiatio aperit feneſtram Martioni, Valētino, & Eutycheti.

Deinde inquit: *Vt omiſſis verborum argutijs intelligamus eſſe, quod dixit Ambroſius.* Ecquando verborum argutias & ſycophantias miſſas faciet Inconſtantius? Cum eſſe, qui nunc eſt, deſierit: & non panem, ſed ſe ipſum in alium virum, ab eo qui nunc eſt, tranſſubſtantiauerit. Quid tandem Ambroſius inquit in libro de Sacramentis quarto, capite quarto? *Panem ante conſecrationem: corpus Chriſti poſt conſecrationem:* At, quæſo, mihi liceat ex eodem libro, eodemque capite verba quædam afferre, quæ hunc locum explicent. Dicit ibidem Ambroſius: *Quomodo poteſt, qui panis eſt, corpus eſſe Chriſti? Conſecratione.* Conſecratione igitur, inquit, fieri poteſt, vt qui eſt panis, ſit corpus Chriſti, Non ſcribit: Vt, qui fuit panis, aut quid deſijt eſſe panis: vt loquitur Inconſtantius. Verùm ſic habet: *Quomodo poteſt, qui panis eſt, corpus eſſe Chriſti?* Sentis proinde panem manere, nòn extrudi. Et mox: *Si ergo tanta vis eſt in ſermone domini Ieſu, vt inciperent eſſe quæ non erant, quanto magis operatorius eſt, vt ſint quæ erant, & in aliud commutentur?* Audis? Vt ſint, quæ erant, inquit. Non deſinit eſſe panis: ſed quod erat eſt, & in aliud commutatur. Nam fit, vt diximus, ſuo modo corpus Chriſti, quia fit eius ſacramentum. Vnde paulò ante dicit Ambroſius: *Vbi venitur, vt conficiatur venerabile ſacramentum, iam non ſuis ſermonibus ſacerdos vtitur, ſed ſermonibus Chriſti.* Quis hic non videat, iſtum virum Dei fateri, verbis domini, & conſecratione fieri ſacramentum? Certè id expreſsè fatetur. Et quia ſacramentum id eſt corporis Chriſti, propterea corpus Chriſti & eſt ſuo modo, & dicitur. Sed vt manere panē adhuc certius ex verbis Ambroſij videas, audi hanc eius aliā ſententiā: *Tu ipſe eras,* inquit, *ſed eras vetus creatura, poſtquā conſecratus es, noua creatura eſſe cœpiſti. Vis ſcire quàm noua creatura? Omnis,* inquit, *in Chriſto noua creatura.* Voluit oſtendere ijs verbis Ambroſius, poſſe fieri, vt vi Dei panis efficiatur per conſecrationē corpus Chriſti: eo videlicet modo quem iam oſtendimus. Et ſimile affert: *Prius,* inquit, *eras tu quoque vetus creatura. Conſecratio in regeneratione acceſſit: & mutatus es, factuſque noua creatura.* Hic appello Gardinerum, an cum regeneramur efficimurque in Chriſto noua creatura, ſubſtantiam hominis, quam prius habueramus, deponamus, &, vt ipſe loquitur, tranſſubſtantiemur. Quòd ſi reſpondeat non ita fieri, quare in pane genus hoc portentoſæ mutationis comminiſcitur? Si Ambroſius placet, eius quoque ſimilitudo placeat oportet. Ille ſic iſta inter ſeſe cōfert, vt quod in vna iſtarum mutationum fatemur fieri, etiam in altera non dubitemus Dei potentia & conſecratione verborum Chriſti euenire.

Nos qui fuimus vetus creatura, efficimur noua creatura.

Aliud præterea eſt in dictis Inconſtantij, quod vtique prætereundum non cenſeo. Quærit de ſubſtantia panis recedente, vel extruſa, num pereat. Negat perire. Sed operæ pretium eſt, cauſam audire cur non pereat. *Quia nihil in manibus Chriſti perit.* Quàm religioſus eſt interdum, ne ſuperſtitioſus dixerim, Gardinerus? Fortaſſe nō putat dominum vnquam excreſcentes amputaſſe vngues, & proieciſſe: ne quid fateri cogatur, de manibus eius periiſſe. Non tamen poterit negare, illum, cum verè homo eſſet, & verè comederet, iuglandium putamina, & cortices ficuum aut vuarum, quas in manus acceperat, abieciſſe. Vnde negari non poteſt, de manibus domini aliquid interdum perijſſe. At cauillabitur ſe dixiſſe, In manibus domini, non, De manibus domini. Sentio verborum argutias: quas ſi vult miſſas facere, cur adhuc retinet? Illum tamen hoc rogabo, Si panis in manibus Domini non perit, quid fit de illo? Deſinit, inquit, eſſe. Non perire, quæ deſinunt eſſe, dici quidem poteſt: ſed credi non poteſt. Et quo modo putabitur, id non annihilari, cuius natura fit nihil? Quia melior natura ſuccedit, ideo non vult hic eſſe annihilationem. Profectò hæc adeò ſubtilia & tenuia ſunt, vt minus quàm fumus conſiſtāt. Quando cibus, quem in ventriculum traſmittimus, in carnem & ſanguinem mutatur, ſucceditque nobilior forma, vt phyſici loquuntur, an propterea negabimus cibi corruptionem intercedere? Itaque ſiue ſit nobilior forma, ſiue indignior, quæ per generationem ſuccedit, quando eſſe deſinit, quod prius erat, corruptio ſemper interponitur: non tamen annihilatio, cùm ſubiecta materia non pereat, ſed retineatur.

Quod deſinit eſſe, perit.

In veſtra tranſſubſtantiatione, cum totus panis vnà cum materia & forma eſſe deſinit, vt fatemini, & abit in nihilum, quo pacto ibi negare poteſtis panis annihilationem? Etiamſi res, vt vultis, nobilior ſuccedat, id ad panem nihil facit: qui, vt ſtatuitis, iam nullus eſt, & nuſquam

Panis oportet vt dicatur in tranſſubſtātiatione annihilari.

nusquam existit. Si ageretis cùm beluis, non deberetis audere tam ἀσύστατα, & monstrosa loqui. Gratia sit Deo qui tã manifestè perdit sapiẽtiã sapientium, & intelligentiam intelligentiũ reijcit. Ipse nouit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt. Hoc quoque tempore ad nostram institutionem non dedignatur comprehendere sapientes in astutia ipsorum.

Et denique vt sciamus non deesse commenta, substantiam panis Inconstantius fingit, transitione mutari in substantiam corporis. Atque verbo transeundi statuit nil aliud significari, nisi, hoc fuit illa substantia: nunc est ista. Quem Oedipum accersemus ad hæc ænigmata explicanda? Quàm multis fucis eget mendacium, vt speciem aliquam veritatis præ se ferat? Quid illud est, quod prius alia substantia fuit, & nunc est ista? Si panis transit in corpus Christi, sic vt in illud conuertatur: ergo fiet corpus Christi ex alia materia, quàm ex substantia carnis & sanguinis beatæ virginis: nimirum ex substantia panis. Quo commento nihil falsius, aut frigidius excogitari potest. Dixerit fortasse, panem haud esse materiam corporis Christi, sed in illud transire, quod ei cedat. At hoc non est illud transire: sed ab illo resilire: ab eo discedere veniente, atque in nihilum abire. Quare nihil est, quod panis annihilationem se negare contendant: cum illam nolentes & imprudentes maximè statuant. Neque potest Gardinerus peregrinum sermonem hunc esse, quem tuetur, inficiari. Nusquã scripturæ nusquã patres ita sunt loquuti, substantiam panis transire in substantiam corporis Christi.

Quod verò pòst adijcit, sic habet: *Quomodo præterea fiat, contra istorum argutias nescire sit tutissimum, & illorum curiosis quæstionibus ita respondere, vt Christum lacessant potius: qui vt pro se respõdeat, ætatem habet.* Fingit se nostrorum argutias taxare, cùm ipse nusquam desinat argutari. An hoc non est argutari, &, vt quod est dicam, ineptissimè sophisticari, dicere panem transire in corpus Christi, cùm materia corporis eius neque sit, neque fiat, sed esse desinat, & nusquam amplius existat? Dispeream, si seipsum iste intelligit. Vult nos cum Christo committere: illum ipsum inquit, lacessant, quasi Christus aliquando talia portenta sit loquutus. Porrò vt Christum veracem credimus, & prædicamus, ita vos mendaces coarguimus. Vnde non Christus, qui talium loquutionum nunquam fuit author, sed vos mihi lacessendi estis.

Obijcit deinde Ambrosium, si Deo placet, qui sic scripserit: *Christum accepisse panem, quem natura formauit: dedisse corpus, quod benedictio consecrauit. Vnde patet manifestè transsubstantiatio.* Hic iam præstat artificẽ quem solet. Nam vult persuadere incauto, cõsecrationẽ & transsubstãtiationẽ idẽ valere. Ambrosius ait, *Christum dedisse corpus, quod benedictio consecrauit.* non quod benedictio transubstantiauit. Panem audio, benedictionem, & verbum consecrandi: verùm transubstantiationis nulla est mentio. Dicunt patres, aquam quoque baptismi benedictione consecrari: nullus tamẽ vnquam eam putauit, aut scripsit transubstãtiari. Proinde Ambrosium recipimus: Inconstantij verò interpretationem, vt ab eo alienam, omnino reijcimus. Longas hucusque Gardinere ambages attulisti: non tamen adhuc ostensum est, vos in vestro interpretamento, peregrino sensu, & verbis peregrinis non vti. Quamobrem stat, & stabit, vt spero, nostrum argumentum: vestram autem doctrinam, cúm sensum peregrinum & alienum scripturis diuinis affingat, vt malè sanam, & ruinosam non dubito casuram.

OBIECTVM XV.

In verbis domini, Hoc est corpus meum, per pronomen Hoc, nesciunt quid demonstretur. Nam quidam aiunt demonstrari, quod ante fuit, nempe panem: qui fiet, vt panis materialis sit corpus Christi. Alij volunt ipsum corpus demonstrari: atque tum propositio significabit: Corpus meum est corpus meum. Alij neque panem, neque corpus demonstrari aiunt: sed indiuiduum vagum, & indiuiduum in genere, ac nescio quid mathematicum. Vnde patet, in quæ prorunt, & quibus angustijs teneantur, qui monstrosam hanc transubstantiationem ac præsentiam fingunt.

GARDINERVS.

SI hæc vis consequutionis obtineret, omnem scientiam scripturæ in Ecclesia euerteret. Nam catholici maxima varietate vsi sunt ad illustrandam scripturam, dum eam interpretantur: & ex ijsdem verbis alij hunc, alij illum sensum eruunt: qui non abhorrent à scopo veritatis.

MARTYR.

DAbimus hoc quidem Inconstantio, modò probet nobis, sensus illos, qui afferuntur à papistis suis, cum diuinis literis conuenire: vt sensus orthodoxorum patrum, quibus aliqua loca scripturæ interpretando illustrant, omnes pij & probabiles extiterunt. At vestri illi sensus, qui enumerati sunt, ἀσύστατα, & sine sensu deprehenduntur: neque ijs verbis, quæ interpretamini, possunt aptari. Nam panem ipsum materialem, esse corpus Christi propriè,

quod prima interpretatio indicat, vos ipsi ferre non potestis, cùm panis substantiam omninò excludatis. Per nos quidem vobis ea expositio permitti posset, si panem, admittendo tropum, vt nos facimus, vtq; sacræ literæ iubēt, retineretis. At ipsi vobis, abiecto pane, hunc interpretandi modum præciditis. Corpus autem Christi demōstrari nullo modo est verisimile: imò absurdum etiam est, neque fieri potest. Nā & vestra sententia nondum adest, vt demon- B stretur: & si adesset, propositio tamen illa nil aliud significaret, quàm corpus meum, est corpus meum. Quod vt alienum sit, ex eo liquet, quòd neque scriptura neque patres vnquam huiusmodi loquendi formā vsurparunt. Nilq; profectò discunt auditores ex eo sermone, quo idem de se ipso eisdem vocibus prædicatur. De ostensione indiuidui vagi, nihil attinet, vt nunc probem, quàm vanum commentum sit, & ludibrium potius, quàm sana, & vera interpreta- C tio: cū supra satis superq; ea de re sit disputatū. Quamobrem varietas ista interpretationum, quam excusat Incōstantius, quasi faciat ad scripturæ luculentiorem explicationem, hoc loco non potest recipi. Nam singula huius multiplicitatis membra verbis domini, tum ob rei veritatem, tum ob illarum absurdissimam thesin aptari non possunt.

Cauillatur posteà contra nostram argumentandi formam, quasi à particularibus ad vniuer- D salia progrediamur, ijs verbis: *Atq; hæc eò dica, vt ostendam ineptiam confirmationis huius, quæ è particularibus fit: cum alioqui inter eos, quos hic argutator dicit, aliter atque aliter demonstrationem interpretari sit summus consensus in veritatem.* Formam collectionis tantus hic dialecticus non intelligit, atque inde fit, vt illam ita contemptim reprehendat. Non enim ex particularibus ad vniuersalem propositionem, vt ille calumniator, argumentamur: verū singulos modos E enumeramus interpretationū, quibus illi vtuntur, qui transubstantiationem, & portentosam præsentiam tueri volunt: illosq; singillatim euertimus. Vnde nil aliud conficimus, nisi hos præstigiatores nullam habere viam, aut rationem interpretandi verba domini. Multis enim varijsque fumis in illis exponendis conati sunt aliquid proficere. Sed omnia, vt apparet, inauspicatò tentarunt. Neque putaui oportere me huic sophistæ regulas in memoriam reducere, F quas vel pueri norunt: nimirùm auferri totum, cùm omnes eius partes sint sublatæ: ac disiunctam propositionem tum denique falsam esse, cùm omnia eius membra sint confutata.

Ex regulis dialecticis cōfirmatur argumētū.

An verò illi, quos hoc argumento taxamus, summè consenserint in veritatē, vt inconstātius asseuerat, non vacat nunc id pro meritis exagitare. Hoc tantùm dicam, eos conspirasse contra veritatem, non in illā tuendam consensisse. Nā omnes scholastici, quicunque post Berengarium iniustè damnatū scripserunt, cæca quadam, G pertinaciq; vesania turpissimè adulati sunt Decretis Paparum. Sed quia ex allatis interpretationibus nulla est, quæ magis eum torqueat,

Post Berengariū, scholastici Papæ sunt in scribendo adulati.

A quàm illa, in qua panem demonstrari traditur, ideo videamus, quomodò illam conetur emollire.

Nam, inquit, ex interpretatione eorum, qui dicūt, demonstrari quod antè fuit, non sequitur necessaria, panem esse corpus, sed ex pane, qui ante fuit, iam factum corpus. Miror, hunc apud se statuere, illos, qui panem aiunt demōstrari, velle ostendi id, quod demonstratur, præsens adesse. Vnde si fuit an- B teà panis, & nunc non est amplius, iam demonstrari non potest panis. At hęc dū fit demōstratio, Gardinerus magna fiducia sibi assumit, ex pane iam factū corpus. At ex ipsorū superstitione corpus nondū adest, cùm fit demonstratio. Illi.n. statuunt, tū demū fieri transubstātiationē, cū excantatio illa quinqueuerbia prorsus fuerit completa & absoluta. Præterea sensum, quem Inconstantius elicit, alienum à vero esse, Christi ipsius verba demonstrant. Nō.n. dixit, C Ex hoc fit corpus meum: Sed verbis disertis enuntiauit, Hoc est corpus meū. Ex ijs patet, quòd iste sit facilis & propensus ad tropos, cū alioqui in re sacramētaria vbiq; detestetur. Si nos pronomen, Hoc, interpretaremur, ex hoc, & non tantū adderemus præpositionem, seu etiā mutaremus casum, quid nostri σαρκοφάγοι non dicerent? Miscerent cœlū terræ: clamarent vndiq;, O tempora ô mores. Hæ sunt istorū æquissimæ conditiones: Omnia sibi permittere, atque ad- D uersarijs omnia prohibere. Quis ijs legibus contra eos litigaret? Placent Gardinero verba Cypriani; *Panis omnipotentia verbi factus est caro: quia secundum hanc interpretationem, vocauit Deus quod non erat, vt esset.* Verba Cypriani agnosco: fateorq; panem per verbum factum esse carnē, suo modo, vt iam sæpius exposui. At non dicit sanctus martyr, panem sic factum carnem, ut panis esse desierit: quemadmodum vos impudentissimè fingitis.

Quod demōstratur oportet præsens adesse.

Christus nō dixit, Ex hoc fit corpus meum.

E At prefatius aliquantò consideremus appendicem, quam Gardinerus affinxit: Quia secundum hanc interpretationem, vocauit Deus quod non erat vt esset. Hic scire velim, quid id sit, quod non erat, & vocatur, vt sit. An corpus Christi? At id ante consecrationem erat. Non enim sacrifici verbis, de nouo generatur. An ergo panem dicetis ita vocari? At panis erat, neque vocatur, vt sit: imò potius vt vos arbitramini, quinqueuerbali prece, vt non F sit, expellitur: tantum abest, vt vocetur, quò sit. Non erat, vt arbitror, Inconstantius apud seipsum, cùm hæc scriberet. Adducit deinde factum, vt videri vult, simile, longè tamen alienum, vt ostendam, & dissimile, ex Ioanne capite secundo: *Quemadmodum*, inquit, *Euangelista scribit, gustasse architriclinum aquam vinum factam.* Tam hoc ad rem propositam facit, quàm id quod scribit Euangelista: *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum.* Nisi posthac Gardinerus exempla & rationes G melius colligat, ex Inconstantio, facilè Anaxagoras fiet: qui quodlibet ex quolibet factū dicebat. Conferamus hæc duo inter se. Scriptura, vt scimus, aquam vinum factam esse cla

rissimè

risſimè teſtatur. Sic etiam doceamur, eum A dicere, panem in corpus Chriſti eſſe verſum, aut tranſſubſtantiatum: & vicerit Gardinerus. Adhæc illud miraculum aſsidentes ad menſam conuiuæ deprehenderunt, non ſolùm guſtu, ſed etiam viſu. Euangeliſtæ verò dum hanc hiſtoriam tractant, & Paulus eandem ſcribens, nullum hîc miraculum editum indicant: nec ſenſus mutationem factam deprehendunt. Quaré iſta quæ ita conferuntur, ſunt inter ſeſe plurimum diſsimilia. Denique B vos in Euchariſtia ſic panis materiam ac ſubſtantiam extruditis, vt ſola puraque velitis eius accidentia ſeruari. E diuerſo in aqua vſu venit, quæ vertebatur in vinum: vbi, cum eadem fuerit materia, in qua vini forma ſucceſsit formæ aquæ, non tamen aquæ ſpecies, aut accidentia remanſerunt. Quàm igitur hæc inter ſeſe diſsimilia ſint, iam ſatis oſtenſum eſt.

Verùm Inconſtantius fortaſſe clamabit, de loquutione ſe agere, in qua id, quo guſtabatur, C aqua vocata eſt, cum iam vinum eſſet, non aqua. Scio de hoc agi: ideo reſpondeo, ſcripturam id, quod guſtabatur ab architriclino, aquam ſimpliciter non appellare, ſed adijcere particulam, Vinum factam: qua ſatis oſtendebatur, aquam non amplius fuiſſe, quod in nuptijs Chriſti beneficio erat propinandum. Veriſimilis vtcunque Inconſtantij eſſet collatio, ſi poſſet in diuinis literis oſtendere conſimilem de Euchariſtia loquendi formam, pa- D nem corpus Chriſti eſſe factum: quam vtique non reperiet. Neque tamen ſi eam reperiret, quod vult conficeret. Quia cum talis tamque prodigioſa conuerſio à ſcripturis non tradatur, panis intelligi poſſet corpus Chriſti factus, quòd is eum fecerit ſui corporis myſterium: qua nos interpretatione vtimur, quoties patres audimus dicere, dominum panem ſuum corpus feciſſe. Adductum autem exemplum ex Ioanne, quàm ſit imbecille ad concluden- E dum id, quod vult Gardinerus, ex eo cognoſcimus: Si quis, facto iam miraculo, hydriam oſtendiſſet, immutato liquore plenam, dixiſſetque, Hoc eſt vinum: petijſſetque ab eo alius quiſpiam, an aquam oſtenderet, ille putaſſet omnino ſe derideri: cum aqua in vaſe non amplius eſſet. Proinde non minus, imò haud parum magis ridiculi ſunt & Gardinerus, & illi quos defendit, ſi dicant, ſe demonſtrare panem, qui ante fuerit, poſtquam iam factus ſit F corpus Chriſti.

Contendit etiam illos tuendos eſſe quoquo modo, qui corpus Chriſti demonſtrari aiunt: quòd nil aliud re ipſa velint, quàm indiuiduum vagum demonſtrari. Primum iam ſæpius dictum eſt, corpus Chriſti non potuiſſe tum oſtendi, cùm nondum acceſsiſſet. Deinde vehementer miror, iſti homini idem eſſe corpus Chriſti, ac indiuiduum vagum. Quàm verò G abſurdum alienumque ſit commentum hoc demonſtrationis indiuidui vagi, ſatis antea ſuperque declaraui. Inconſtantius autem inſtar vrſi reperto hoc melle, nulla ratione poteſt

A ab eo abſtrahi. Et mirum eſt, cum de re ipſa quæ demonſtretur, nos diſputemus, illum perpetuò reuocare quæſtionem ad vagationem, quæ ſolùm mentis eſt, quaſi de ea ſimus vehementer ſolliciti. Sed iſti fortaſſe vaga tantoperè placent, quòd & turbidū habeat, & confuſum ingenium: & nulla in re præterquam in inconſtantia ſibi conſtet. Et quemadmodum mente perpetuò vagatur, ita in Euchariſtia, vbi omnia certiſsima eſſe debent, atque firmiſsima, B cum indiuiduo illo ſuo vago miras ſibi facit delicias.

Admiranda præterea, ne ſophiſtica dixerim argutia, hæc nobis occinit: *Hoc eſt nihil aliud, quam indiuiduum, quod animi noſtri conceptione generalius eſt ipſo indiuiduo integro. Quod eſt quaſi dicas indiuiduum indiuidui. Itaque, Hoc, à grammaticis pronomen dicitur, quaſi nominis vice vſurpatum, ſed minus quiddam à nomine indicans. Quoniam nomen, quod quidem ſit proprium, rem veri efficiat, rei ipſius* C *naturam cum ſpeciali inſigni refert.* Iſta ſunt, quæ Inconſtantius videri volt è cœlo cecidiſſe. Idcirco aliorum diſſiſus interpretationibus, huic vni ceu diuinæ vocis oraculo innititur. Nec interea ſentit, vel ſe fingit non ſentire, quàm exoticæ ſint & alienæ à Chriſtiana ſimplicitate iſtæ voces: Indiuiduū vagum, indiuiduū indiuidui, in genere enuntiatiuū, indiuiduū in generalius indiuiduo integro, indiuiduum inſignitum, indiuiduum in genere. Hoc ſcilicet ſophiſticarum vocum interpretamento ſimpliciſsima D ſcripturæ veritas declarabitur. Solum Ariſtophanem hîc deeſſe video, qui Gardineri λεπτολογίας admiretur. Sed illo poeta quid opus eſt? Ipſe Gardinerus ſeipſum ſatis miratur, & iſto ſpinoſo inuento, quod tamen ipſius non eſt, vſque adeò ſibi placet, vt eo ceu rete quodam ad capiendas muſcas aptiſsimo aſsiduè vtatur.

Vtque ne ignoremus aliam iſtius vagi indiui- E dui commoditatem, iſta ſubijcit, *Si quærat aliquis, quidnam hoc ſit quod demonſtratur, cum dicitur, Hoc meum eſt, ſi neſciat, quoniam non naturam demonſtraſti, ſed indiuiduum in genere, fieri poteſt, vt huic quæſtioni reſpondeas recte, neſcio, ſi neſciat. Quia de re, cuius naturam ignoras, potes demonſtrare indiuiduum, & in genere. Quoniam licet naturam ignores, certè ſcis eſſe vnum & indiuiduum: vt per illud indices in demonſtratione, Hoc.* An parua hæc eſt indiuidui vagi commoditas? F vt per illud tantam quæſtionem ſine ambagibus, imò verbulo vno queas diſſoluere? nempe vt reſpondeas, te neſcire quid demonſtretur? Vah, eximium & præclarum artificium, quo dicere poſsis, te neſcire, quod ſcriptura prædicet quàm apertiſsimè, quod res ipſa euidentiſsimè teſtetur, quod ſenſus certiſsimè cognoſcant: nimirùm panem eſſe quod demonſtratur. In ſumma hæc illa ſunt, quæ docet In- G conſtantius, vt dicas te neſcire, quod ſcias: & ignorare ea, quæ ſcriptura clariſsimè tradat. Porrò ſi hæc dicas, non parùm in Inconſtantij ſchola profeceris.

Deinde ne putemus iſta noua, atque inuſita

ta esse, ex familiari quotidianoq; sermone petit exempla. *Dicimus enim, Hoc est vinum, Hoc est mel: vbi nō ita nugamur, ac si dixeris, Hoc vinum est vinū, Hoc mel est mel. Sed conuenienter dicitur, vbi sub eo, quod fit ex demonstratione, quoniam explicatione egeat, adiungitur tanquam illustrius prædicatum ex ipso nomine rei explicandæ, quod indiuiduo in genere & vago notam addat, qua cognoscatur.* Nisi velim tē pori & verbis parcere, contra exempla iam adducta, è quotidiano sermone proferrem multa. B Sed confido, lectorem non tam bebetem fore, quin per seipsum animaduertat maximum discrimen inter familiares huiusmodi sermones, & verba illa, Hoc est corpus meum. Ideo enim ibi licet dicere, Hoc est vinum, Hoc est mel: quia id, quod demonstratur, est re ipsa vinum, aut mel. At non ita est ibi, cùm dicimus, Hoc est corpus meum. Nam id quod demonstratur, nondum est corpus Christi, sed erit, vt ipsi docent aduersarij, post completam enunciationem: & ob id non illustratur prædicato subiectum, vt iste sibi finxit: C cùm prædicati significatum in subiecto insit, quod demonstratur. Ex quibus liquidò apparet, hunc qui nos argutatores perpetuò vocat, se ipsum non spectare. Is enim nil aliud molitur, quàm vt sua mendacia possit sophisticis argutijs colorare, quæ ita tenues & obscuræ sunt, vt potius argutiarum vmbræ, quàm argutiæ dici queant. Obscuritatem tamen ac tenebras illarum minus miramur, quod sciamus eas proficisci ex ea scholasti D corum secta, quæ à tenebris nomen habuit. Cuius dogmata Gardinerus quòd potuerit vtcunque tandem intelligere, ita sibi placet, vt nos ceu tantorum arcanorū imperitos ex alto despiciat, non sine magno stomacho, & fastidio. Dicit enim: Quæ cùm hic argutator non intelligat, nil aliud, quàm deridet, quod non assequitur: & tandem exit in maledicum, vt præsentiam Christi in Eucharistia lingua petulanti dicat esse monstrosam. Putat, vt vides can E dide lector, sua hæc Scotica dogmata non intelligi à nostri ordinis hominibus: quasi solus ipse atq; alij similes eius, in tenebrosis illius doctri-

E Scotistarū secta ista Gardiner⁹ produxit.

A uæ specubus sese exercuerit. Vtinam ego, vt de me ipso loquar, in illis aridissimis scopulis meliori ætate non tam diu hæsissem,

Quæ verò præterea memorat intempestiuè nostra maledicta, & quas blasphemias? An quòd realem, naturalemq; corporis Christi præsentiam, quam illi ponunt in sacramento, monstrosam appellamus? Ea certè cùm & sacris literis, & veritati humanæ ipsius Christi B naturæ plurimum aduersetur, non tantùm mōstrosa, verùm etiam falsa & impia dici debuit: præsertim, quæ tam vesana pertinacia defendatur. Nos ait in maledicos exijsse: neque se videt qui iam diu in blateronem, & perniciosissimum impostorem abierit. Denique præsentiam illam monstrosam vtcunque fatetur, quòd legibus naturæ non respondeat, horrorem tamen ab eo remouet, si Deus illam vellet retegere. Nam vt putat iucundissima futura esset fidelibus. Quod prius maledictum & blasphemum indignatione episcopali pronuncia C uerat, nunc ad se rediens vtcunque recipit. Sed iuuat considerare, quo antidoto venenum huius blasphemiæ corrigat. *Horrorem*, inquit, *non haberet illa realis præsentia, si Deus eam vellet retegere: sed pijs lætissima esset & iucundissima.* Sæpius audiui, mendacem oportere memorem esse. Nunc autem video Inconstantium, non quidem memorem, sed mendacem esse potuisse. Nònne tu is ille es, qui Theophylactum D Damasceonumq; paulò antè nobis proferebas, qui dicerent, idcircò Christi carnem & sanguinem in mysterijs non apparere, quia communicantibus, edentibus, inquàm & bibentib. horrorem essent incussura? Cur nunc aduersus tantorum patrum authoritatem contendis nullū horrorem fore pijs, si Deus præsentiam huiusmodi realem patefaceret, ac pijs retegeret. Vtri ergo vestrum credemus? Tibine, an illis vetustioribus? Illis tu ipse prædicas omnino creden E dum. Quamobrem quid supersit, non video, nisi vt tibi, ceu homini mendaci & impostori omnis fides abrogetur.

OBIECTVM XVI.

Si manducare corpus Christi est figurata loquutio, vt Augustinus affirmat, hæc etiam, Accipite, manducate, hoc est corpus meum, figurata erit.

GARDINERVS.

Manducare corpus Christi carnalibus & infidelibus, qui non secundum spiritum iudicant, figurata est loquutio: quæ eadem propria est fidelib. vt in sacramento manducetur, secundum institutionem Christi: qui, vt Cyrillus ait, modum manducationis suis aperiens, dixit, cum daret, Accipite & manducate.

MARTYR.

EAdem loquutio, si referas eam ad eadem significata, & propria & metaphorica esse nō potest. Attamen vsu venit interdū, vt quæ figurata est, propria videatur: & quæ propria sit, existimetur tropica. Nostra verò pietas atq; im F pietas orationis formā nō cōmutat. Neq; nunc mirum est, Inconstātiū ita scribere: quoniā eius licentia multis parasangis & picturam & poeticam superat. Quid verba Cyrilli super Ioannem lib. 4. cap. 4. huc faciant, ego non video, & ille fortasse vix intellexit. Illa tamen adducere voluit, ne videretur nihil dixisse. Vt illa interpreter, necesse non est: quoniam ea superius perspicuè, vt arbitror exposui.

Nostra pietas aut impietas orationis formā non cōmutat.

Pergit

Pergit ad hæc: *Tum autem*, inquiens, *& illud dicendum est, verba illa (manducare corpus Christi) quoniam multa nobis mysteria & arcana exhibent, verbo nimirum quæ Christus spiritum esse, & vitam pronunciauit, quatenus quidem ea non omnes statim percipiunt, figuratam esse loquutionem, Augustinus rectè dicit: vt ne quis fidelium vna sacramenti perceptione se defungi putet. Significat enim manducare, credere: significat Christo compati: quod etiam ipsa sacramenti perceptio, & totum hoc Eucharistiæ mysterium significat, vt Bernardus ait. Significat præterea Christo incorporari, & in eo manere, atque vt Basilius ait, omnē Christi vitam imitari. Quæ ista tam multa propriam illam actionem manducandi, suo modo in sacramento suscipiendo peragendam non tollunt. Nam & de illa etiam sæpius interpretatur Augustinus. Adeò nihil prohibet, tandem locutionem simul & figuratam esse & propriam.* Componantur ante omnia hæc vltima cum ijs, quæ Inconstantius hac de re supra docuit: manducare corpus Christi carnalibus & infidelibus esse loquutionem figuratam, propriam verò fidelibus. Nonne hic scœum pugnat, eum illam fidelib. quoque facit figuratam, quòd eo sermone tropicè multa significentur, atque ita existimat Augustino satisfactum. Vbi est ergo illud fidelium, & infidelium discrimen? Nullum iam apparet, quandoquidem ijsdem, nempe fidelibus, ea loquutio iam est & propria, & figurata.

Verùm ad hæc scio quid Gardinerus sit dicturus. Pijs propria est, quoad veram corporis Christi manducationem: figurata verò, quoad illa plurima significata, quæ commemoraui. At, quæso, quid hoc sit, videamus: quoniam ista inuenta sunt, vt Augustini sententia nobis ex manibus eripiatur. Videamus, inquam, vtrum ille figuratam loquutionem in verbis, Manducare corpus Christi, &, Hoc est corpus meum, sic accipiat: an potius, vt nos dicimus, realem, corporalemque corporis Christi manducationem excludat.

Tractatu vigesimo sexto super Ioannem sic scribit: *Hoc est ergo manducare illam escam, & illum bibere potum, in Christo manere, & illum manentem in se habere. Ac per hoc, qui non manet in Christo & in quo nō manet Christus, proculdubio nec manducat spiritualiter eius corpus, nec bibit eius sanguinem: licet carnaliter & visibiliter premat dentibus sacramentum corporis & sanguinis Christi: sed magis tantæ rei sacramentum ad iudicium sibi manducat & bibit: quia immundus præsumpsit ad Christi accedere sacramenta.* Indicant hæc verba certo certius retrò cedere, atque commeare, vtque vulgò dicunt, conuerti has propositiones, Manducare corpus Christi: &, In Christo manere: ita vt, quicunque manducat, idem maneat: & qui manet, idem etiam manducet. Extra hoc qui corporaliter Eucharistiam sumit, eum dentib. carnaliter & visibiliter corporis & sanguinis Christi sacramentum dicit premere: & tantæ rei sacramentum ad iudicium sibi manducare & bibere, quòd ad Christi sacramentū indignus accedat. Sacramenta igitur ait, huiusmodi homines percipere, non propriè corpus Christi manducare. Quis itaque relinquitur locus in ijs verbis Augustini propriæ atque reali, seu carnali manducationi corporis Christi? Duas ille assignat manducationes corporis Christi, & vtranque vt liquet, figuratā. Vna spiritualis est, & ex Christo petenda, qua manemus in Christo: altera item figurata est, qua dentibus sacramenta corporis Christi premuntur. Inconstantius ex suo fingit, non tantùm sacramenta premi dentibus, sed ipsum etiam reale ac naturale corpus Christi. Verùm neque scripturæ, neque Augustinus hoc testantur.

Conuertuntur ista, manducare carnē Christi, & in eo manere.

Apud Augustinum duæ sūt manducatio nes corporis Christi, & ambæ sunt figuratæ.

Est etiam audiendus in hac eadem re idem Pater contra aduersarium Legis & prophetarum libro secundo capite nono, vbi sic scribit: *Sicut mediatorem Dei & hominum hominem Christum Iesum nobis carnem suam manducandam, bibendumque sanguinem dantem fideli corde & ore suscipimus, quamuis horribilius videatur humanam carnem manducare, quàm perimere: & humanum sanguinem potare, quam fundere. Atque in omnibus sanctis scripturis secundum sanæ fidei regulam, figuratè dictum, vel factum, si quid exponitur de quibuslibet rebus, & verbis, quæ sacris paginis continentur, expositio illa ducatur, non aspernanter, sed sapienter audiamus.* Non tradit hic Augustinus, quod Inconstantius facit, figuratam esse loquutionem manducandi corpus Christi, quòd multa alia mysteria, & arcana illis verbis significentur: sed quia horribilius, inquit, videtur manducare humanam carnem, quàm perimere: & bibere sanguinem, quàm fundere. Ideò ne in ista videamur incidere, figurate illa verba iudicat esse exponenda. Non sanè vt præter illam carnalē manducationem, quā explodit, alia quædam arcana quæramus, cùm sanè illa carnali manducatione non simus defuncti. Manducationem enim illam carnalem excludit vt horribilem.

Neque nos quicquam debet mouere, quod scribat, nos fideli corde & ore carnem ac sanguinem Christi suscipere. Quia vera hæc sunt, si rectè accipiantur. Corde quippe, id est, animo & mente, per fidem ipsum corpus Christi & sanguinem apprehendimus: ore verò symbola eius, panem, inquam, & vinū quæ suo modo corpus & sanguis Christi appellantur.

Corde atque ore carnem ac sanguinē domini suscipimus, quomodo intelligendū.

De doctrina quoque Christiana libro tertio capite vigesimo sexto in eandem propemodum sententiam sic ait: *Si loquutio flagitium, aut facinus videtur iubere, aut vtilitatem, aut beneficentiam vetare, figurata est. Nisi manducaueritis, inquit, carnem filij hominis, & sanguinem eius biberitis, non habebitis vitam in vobis. Facinus, vel flagitium videtur iubere. Figura est ergo præcipiens passioni domini esse communicandum, & suauiter ac vtiliter recondendum in memoria, quòd caro eius pro nobis crucifixa & vulnerata sit.* Hic etiam manifestissimè apparet, ideò istam figuratam loquutionem dicere, vt manducatio carnalis & corporalis explodatur: in qua videtur flagitium & facinus committi.

At Incon-

At Incunftantius manducatiouem illam re alem couftare ait:& quod ad illam attinet pro- priam eſſe loquutiunem:figuratã verù prupter alia quædam myſteria,& arcana cunſequentia: quæ vt lungiſsimè diſtent ab Auguſtini ſenten tis,umues iam facilè intelligunt. Quod verò at tiuet ad illa tam multa myſteria & arcana, quæ iſte commemurat, vt incurporari Chriſto, ma- nere in eo,communicare paſsioni eius,&vitam illius imitari, omnia teuocantur ad voum ca- put,vt verè atq; efficaciter credamus, carnem Chriſti pro nubis in cruce ſublatã, & ſanguinẽ eius ibidẽ ad nuſtra peccata delenda fuſum. Nã citra cuntrouerſiã per eiuſmodi efficacem atque ſaluificam fidem Chriſto ipſi penitus incorpu ramur,in eu manemus,paſsioni eius cũmunica mus, cum illius merita & duna ita credendo v- ſurpamus,&deniq; ad illius vitã ſanctitate atq; ſynceritate puriſsima exprimendã iucitamur. Ita verò de carne Chriſti atque illius ſanguine credere ac ſentire, oil aliud eſt, quàm corpus eius maoducare ac ſanguinem bibere.

Poſtremò quo res adhuc certius agnuſcatur videamus,cum manducandi verba referuntur ad ipſum corpus Chriſti verũ& reale,quomodo

A Auguſtinus illa intelligat. In Iuhan. tract.25.in- quit:*Vt quid paras dentẽ & ventrem? Crede & mandu caſti.* In quam eandem ſententiam ſcribit Cypri anus in ſermune de Cœna domini: Hęc quoti- es agimus, noo dentes ad manducandum acùi mus: ſed fide ſyucera panem ſanctum frangi- mus,& partimur. Sed ad Auguſtinum redeu: Tractatu 26. ſuper Iuhannem: *Credere,* inquit, *in eum,hoc eſt manducare panem viuum.* Idemque de Verbis dumini in Lucam,ſermone 33. *Nalite*

B *parare fauces,ſed cor.* Item de Verbis Apuſtoli, ſer mone 2. *Tunc autem hoc erit,ideſt vita vnicuiq; erit corpus & ſanguis Chriſti, ſi quod in ſacramento viſibi- liter ſumitur,in ipſa veritate ſpiritualiter manducetur, ſpiritualiter bibatur.* Hæc & pleraque alia huius patris,& aliorum etiam veterum loca ſatis indi cant,cum de veri corporis Chriſti manducati- one loquimur,quid ſeutiendum ſit:eam nimi-

C rùm faucibus, dentib. aut ore carnis non fieri: ſed mente,fide,ac ſpiritu, quemadmodum nos & credimus,& prædicamus. Exterius verò,dẽ tibus,inquam,lingua,faucibus,& ore cor poris percipi tantùm ſacramenta. Et de his hoc loco ſatis dictum exiſtimo.

OBIECTVM XVII.

Cum Chriſtus dixit,[1] Hoc eſt corpus meum,id non ad panem & vinum dixit, ſed ad corpus ſedens in cœna. Vnde apparet,per illa verba nõ fieri conuerſionẽ panis.

GARDINERVS.

Hoc argumentum & ſtultum eſt,& infame.

MARTYR.

GArdineru non eſt eſt laburandũ, quomo du iſta confutet. Nos.n.etiã vnà cũ eo huc commentũ exibilamus. Nam,vt ea omnia indi cant quæ hucuſq; ſcripſimus, nos panem à do- mino illis verbis demonſtratũ fuiſſe cuntendi mus. Hoc tameu de illa prima Cœna ſentimus: Cum Chriſtus panẽ demunſtrans diceret, Hoc eſt corpus meũ. propoſitionis illis prædicatum, nempe, Corpus meũ, non ſignificaſſe curpus Chriſti, quud iu pane, vel ſub accidentib. panis latitaret, vt vult Incouſtantius: ſed illud ipſum

Non ſenti m9 Chriſtũ demõſtra ſe ſuum cor pus, ſed pa nem.

curpus Chriſti, quud tũ vnà cum Apoſtulis di- ſcumbebat, quudq; ill s mox in crucem, & in mortẽ erat traditurus. Illud autẽ corpus quo- modo verè prædicetur de paue, quia iã ſæpiſsi-

D mè dictũ eſt, nunc nũ repetu. Quod ſi authures eius argumẽti huc reſpexeruot, Iuconſtãtius pro ſuo candore ſententiã illurũ peruertit. Sin ve- rò ſenſerunt, vt ipſe ſcribit, à Chriſto nun fuiſſe demonſtratũ panẽ, ſed corpus, quod vnà cũ A- poſtolis diſcumbebat, à nubis requirendũ non eſt, vt eurũ ſenteutiã à verò alienã defendamus.

OBIECTVM XVIII.

In ſacramento eſſe materialem panem ex eo demonſtratur, quod Chriſtus acce- pit panem fregit panem, dedit panem diſcipulis: cum ſcriptura dicat. Accepit Ieſus panem, benedixit,& fregit, deditq; ſuis diſcipulis. Et Paulus quinquies meminit pa- nis. Quæ cum clara ſint & aperta, proprium panem intelligere debemus. Et ideò ſi angelus è cœlo ſecus euangelizauerit, eſto anathema.

GARDINERVS.

ADhibetur ſacramẽto conficiendo panis materialis, quẽ Chriſtus in ſacras manus accipiens, vocauit quod non erat, vt eſſet. Cuius operationis ſi nullus eſſet effectus, iam verum ſit, dediſſe quod acceperat panem Sed ſi quæ dixit, effecit, dicens: Hoc eſt corpus meum: non panem, quem acceperat, ſed corpus, quod effecerat, dediſſe di cendum eſt, ne nihil egiſſe dicretur.

MARTYR.

QVorſum, obſecro, illud vocauit, quod nõ erat, vt eſſet? Si.n.id de curpore Chriſti dictũ intelligatur, quomodo corpus Chriſtus ante verba illa non erat? Id fieri omnino nõ pu teſt: quandoquidem Chriſti corpus à ſua creati one prima in ventre virginis, nunquam eſſe de-

E ſijt. Ad panem verò referri minus poteſt. Non enim dominus illum vocauit abſentem: nam aderat, cũ Chriſtus illũ in manus acciperet. Imò ſi credas iſtis, Chriſtus eum nõ vocauit abſen- tem, ſed potius excluſit præſentẽ. Sed Iuconſtã tius vult potius quiduis quantumuis [illegible] dicere,

dicere, quàm tacere. Veretur præterea ne si Transobstantiatio non admittatur, Christi verba nihil fecerint, sed otiose fuerint prolata. Quasi parum sit mysterium sacrum instituere, ac sacramentum nouum Ecclesiæ tradere.

Neque mirandum est huius ingenium: quia vt poetæ, quod poeticom non fuerit, aspernantur: ita præstigiatoribus non satis faciunt nisi præstigiæ. Paulum posteà causatur mentionem fecisse panis, vt de tanto mysterio tectè loB queretur. Nouum est hoc pharisæorum fermentum, Paulum voluisse mysterium Eucharistiæ occultare, cum Christianæ Corinthiorum Ecclesiæ scriberet. Nihil fuit in Ecclesia Christi notius, quàm sacramenta. Vnde fit, vt Paulus argumenta sua sæpè tanquam à re illustri, atq; cognitissima, depromat à sacramentis: nimirū à baptismo, & sacra cœna: quemadmudum apparet ex epistola prima ad Corinthios. Ex eo quippe conficit, illos debuisse mutuo sese in cœnis expectare, quòd dominus Apostulos simul omnes iusserit comedere, ac bibere de sacris my C sterijs. Et longum esset, alia omnia consimilia, ex epistola ad Romanos & alijs locis huc reuocare. Nō itaq; Paulus obscuritatē captauit, cùm doctrinam cœlestem Ecclesijs Christi traderet. Hoc enim quid aliud esset, quā tenebras adferre pro luce? Hic scilicet est egregius ille prætextus, quo scripturas quæritis de manibus plebis excutere, quòd tectę sint, & obscurę: quoq; illa verba Domini, Hoc est corpus meum, in missa D inhalatis in panē, vix illa tacitè submurmurantes, scilicet, vt omnia quàm tectissimè agantur. Neq; fortassis alia de causa in diuinis, sicut loquimini, lingua Latina vultis vti, nisi quo arcana, & bene tecta conseruetis ea, quæ Christus omnes suos ciues, atque domesticos planè & perspicuè scire voluit.

Sacramēta fuerunt in ecclesia notissima.

Paulus non captauit obscuritatem.

Ad hæc Apostolum ait panis voce vti tanquam materię adhibitæ vnde mysteriū conficeretur. *Proinde*, inquit, *appellatione vtitur veteri: sed de substantia mysterij agitur, non de appellatione. Appellatio quatenus in panis nomine remanet post consecrationē, præteritum respicit*. Quis obsecro, cùm hoc tam E importuno genere hominū, non disserentium sed insanientium velit vnquam disputare? Cū premuntur, neque ad euadendum rimula patet vlla, ad tropos sese conferunt. *Panis*, inquiunt, *in Eucharistia idcircò dicitur, quia prius ibi fuit: neque obstat quicquam, quòd modò absit*. Audio. Sed F cor illi vicissim non audiunt nos: Quid prohibet, Panem vocari corpus Christi, cum illud significet, sitque eius mysterium? Nam quod corpus Christi realiter, aut corporaliter absit, id nihil refert: quandoquidem vos quoque hoc sacramentum dicitis vocari posse sacramentum panis, quamuis panis absit. Vtrobique tropos est. Quo iure à nobis petitis, vt vestrum recipiamus, cum ipsi tanto supercilio, tantoque fastu, atque stomacho nostrum exibilotis?

G *Exemplo, inquit, contendemus: quoniā in Matthæo cap. 11. scribitur, cæcos videre, & claudos ambulare, Iesu* A *sanante*. Locus adductus erit similis, si, vt ibi testatur Euangelista, Iesum sanasse eiusmodi ægrotos, ita etiam hîc testetur, Christum transubstantiasse panem in corpus suum: aut substantiam panis iussisse abire, vt suo corpori cederet. Quod si ab Inconstantio non poterit demonstrari, superest, vt allatam rationem dicamus & esse sophisma, & adductam à sophista, ideoque sophisticè accipiendam. Præterea oro lectorem, vt iustitiam aduersariorum ex eo spectet. Vbi nos adducimus exempla ex diuinis literis, hæc verba, *Hoc est corpus meum*, ita debere accipi, vt illa de Ioanne, *Ipse est Elias, Petra erat Christus, Victima est Pesach*: et innumera huiusmodi probamusq; hanc esse mysteriorum naturā, vt nomina accipiant rerum significatarum, ibi ceu deliri, inepti, insanique deridemur. Rogamur etiam, an collectio sit firma, Tropos alibi reperitur in consimilibus loquutionibos, ergo in hac quoque tropus est recipiendus. Nunc verò quasi robustissima sit ea connnexio, ablegamur ad caput vndecimum Matthæi, quòd ibi claudi, & cæci dicantor illi, qui iam sanati erant. Sic nobiscum agitur, si Deo placet, ab ijs hominibus, qui sibi nihil moderantur, & ab aduersarijs nihil non importunissimè requirunt.

Sed audiamus reliqua breuiter. *Accepit Christus panē, benedixit panem, fregit deinde, et dedit, quod ex benedicendo pane confecerat: quod illud, quale quid esset, extulit ijs verbis, Hoc est corpus meum. Quibus verbis an verum prædicauerit ipsa veritas, qui addubitauerit, anathema sit. Nam, vt Epiphanius dicit, ab omni excidit gratia & salute. Accepit panem, benedixit panem*. Hucusque iste à vero non discedit. Cùm verò addit, *Fregit deinde, & dedit quod ex pane benedicēdo confecerat*. hîc ad sophismata redit Et cū nō aliud habeat nomē accusatiui casus, ab Euangelista positum, quod illa verba post se regat, vt Grammatici docent, nisi panem, illud tacitus iam præterit, & Christum dedisse inquit Apostolis corpus suum. Vnde necesse est, vt statuat ipse quoque suum corpus Iesum fregisse, ac simul habuisse corpus integrū et corpus fractū: quod omnib. piè sentientibus debet esse quàm absurdissimum. Præterea videtur dissimulare, nos perpetuò fateri, Christum in cœna corpus suum vnà cum pane dedisse, at spiritualiter & per fidem accipiendum: ipse verò cur non assentitur vicissim, vt facer contextus cogit, & loquutio Euangelistarum exigit, panem cum corpore Christi vnà datum? Veritatē autem, id est ipsum Christum vera dixisse, non ambigimos: sed vos meritò accusamus, qui verba illius tanta peruertatis astutia. Quamobrem si vestrum anathema eus ferire debeat, qui scripturæ non credunt, vobis per tempus consulite, ne à salute & à gratia excidatis. Quia nos cum vndiq; scripturæ credamus, satis Dei fauore in tuto sumus.

OBIECTVM XIX.

Christus accepit panem, benedixit panem, fregit panem, dedit panem, scripturæ testimonio: quia illa quatuor verba tantum vnum accusatiuum, panem, regunt. Proinde vt verus panis est, dum accipitur & benedicitur: ita non minus erit eiusdē naturæ, cum frangitur, & datur. Quapropter Christus panem dedit: alioqui dixisset Euangelista, Christum fregisse corpus, & dedisse corpus.

GARDINERVS.

SI Grammaticos consulimus, omnis accusatiuus actionem in se recipit verbi, cui subijcitur: & ideò ex accusatiuo fit nominatiuus eiusdem verbi paßiuo congruens. Et vt à Christi verbis nō recedamus, Christus accipiebat panē: quod est mutato verbo, panis accipiebatur à Christo. Et panē quē accepit Christus, post consecrationē dicimus panē acceptum, tanquā ipsa actione affectū. Vnde post verbū, Benedixit, vt plenus accusatiuus sit oportebit repetere panē acceptū: & post verbū, Fregit, panē acceptū, benedictū: & post verbū, Dedit, panē acceptū, benedictū, fractū. Atq; hæc dico, vt ostendā, nō vnū esse accusatiuū, etiamsi verbis istis præter simplicē significationē, nibil inesset altioris mysterij.

MARTYR.

VVlt Inconstautius videri, noua hæc arcana ex penitissima Grammatica nobis proferre: cum ea reoera ex abditissima sophistica traxerit. Nemini arbitror, in hac præfatioue audieoti subtilitatē adeò affectatá, uoo statim subolere aliquá splendidá imposturá sibi necti. Nos verò qui rudiorē Grammaticā didicimus, quàdo iuter multa verba generis actiui, quæ accusatiuum post se reguut. vnum dontaxat nomē eiusdem casus audimus, illud omoib. verbis ita simul positis assignaodum statuimus. Vnde, cū diuinę literę Iesum tradant panem accepisse, benedixisse, fregisse, & dedisse, iure meritoque ijs verbis vnum accusatiuum, oimirum Panem ab initio positū, diximus esse attribuendum. Fatemur nihilominus, paoi serie quadam, & successione congrua, io illa cœna sacrosancta hæc accidisse, vt acciperetur, benedicere tur, frangeretur, distribueretur. Quorum accidentium Euágelistæ nollū tradiderūt substantiá panis immutasse, vt quemadmodū isti fingūt, illa esse desierit.

Quæ pani acciderint in sacra cœna.

Deinde si regulam istius uoui Grammatici sequi velimus, nullum actiuum verbum reperietur, quod simplicem accusatiuum regat. Nā si dixeria, Petrus amat Deum, quia ille accusatiuus afficitur actione, vt iste docet interpositi verbi, erit duplex, Deum amatū. Atq; ita Petrua amabit Deum amatum. Et ita verbumquodcunque actiuum, non vnum, sed geminū accusatiuū reget. Authoritate proinde ac iudicio istius logodædali accusentur Grammatici, quòd suas regulas tam imperfectè, ac negligenter tradant. Et mirum est, cum vt impleret suum accusatiuū dixerit, panē acceptū, benedictū, fractū: cur nō vlterius pergat, dicatq; panē acceptū. beoedictū, fractū, accepisse discipulos. Hoc uō adiecit, quoniam vt video, paoem omoioò dari noluit.

Sed iam audiamus, cui strophæ seu fallaciæ hac sua nooa Grammatica viam strauerit, *Et illud*, inquit, *amnino obseruandum, vt secundum modum actionis alicuius verbi præcedentis aptetur in vltimo verba accusatiuus. Adeò si quod verbum præcessrrat, quod substantiæ mutationem designet, in vltimo accusatiuo continebitur. verbi gratia: Accepit quis vinum & mel, miscuit porrò & dedit bibere. Nam reperti pro accusatiuo vinū & mel, quæ, vt ait Iurisconsultus,* A *propter mixtionem in sua substantia non durant, sed aliam constituunt speciem, videlicet mulsum. Itaque actio verbi, Miscuit, non est dißimulanda in vltimo accusatiuo. Nec quia dico, Accepit vinum & mel, deinde miscuit vinum & mel, non dicam tamen dedisse bibere vinum & mel. Sed accusatiuus verbi Dare, erit mulsum, ad exprimendam vim verbi Miscuit, præcedentis, qua ex communi sensu, & regulis Grammatices non potest sileri.* Mirum quàm sibi placeat Gardinerus, B cum per hos gradus ascendit à Grammatica ad Iuris prudentiam, & inde ad Theologiam. Nam hoc est omnia nosse, atque varias eodem tempore scientias osteotare: sic enim sperauit famam suam posse supra astra inootescere. Sed ego vicissim aliquid ex Grammatica, & nonnihil ex Iurisprudeotia respondebo. Nam & mihi, quando sic prouocor, in hoc exēplo vini & mellis libet paulisper ludere, atqoe ea paucis tractare, quæ à mea professione longè sint aliena. C

Proinde à Grammatica auspicator. *Si quod verbum*, inquit Gardinerus, *præcesserat, quod mutationem substantiæ designet, in vltimo accusatiuo continebitur*: Hoc dari potest. Sed in verbis commemoratis in mysterio cœnæ, Accepit, Beuedixit, Fregit, Dedit, ostendat Inconstantius, qoodnam eorum sit, à quo substantiæ mutatio denotetur. An dicet benedicendi verbum id significare? Quasi benedicere nil aliud sit, quā D vt ita dixerim, transubstantiare. Hoc si dixerit, haod dubiè ridebitur à suis Grammaticis, maximè verò à Theologis. A Grammaticis quidē qoia in illa tota facultate nusquam reperiet, Benedicere, io hac significatione, præsertim cum Græcè sit, εὐχαριστήσας, omnesque sciant eo verbo significari, gratias agere, noo substantiam immutare. Sacræ verò literæ citra controuersiam testantur, Deum primis nostris progenitoribus benedixisse. An ergo eorum substantiam E putabimus ob id fuisse mutatam? Filijs quoq; Noe benedixit Deus optimus Maximus: neq; tameo illorum substantias mutauit. Christus item seruator noster ascendens in cœlum Apostolis benedixit: quos nemo dixerit fuisse ab eo traosubstantiatos. Quamobrem si hominis huius imposturas & deliria sequamur, id reliquū nobis

Verbo benedicendi aut gratias agēdi nulla significata mutatio.

nobis est, vt nouam discamns Grammaticam: qna verbum hoc, benedico, significet substátiæ mutationem: & in dininis omnia intelligamus transsnbstátiata, quibns vel Dcus, vel Christus aliqnando benedixerit. At satius est à verbis Dei hæc abinrare sophismata, quàm significatinne verborum consectari, quæ nusquam vel caput vel pedes babeant.

Nunc venio ad simile de mixtione vini & mellis: & conscientiá Gardineri appello, an sic indicet panem abire in sua transubstantiatione, vt substantia mellis & vini discedit in mulso? Certè in mulso cum vini, tnm mellis permanet substantia, qnamnis formam sen speciem mntent: permulta etiam vtriusque substantiæ conseruantnr accidentia. Verùm isti in illa sua transnbstantiatione totam panis & vini substátiam & materiam abire aiunt, solis eius relictis aut superstitibus accidentibns. Cùm itaque in ista similitudine tanta diuersitas animaduertatur, eam ad rem præsentem non facere, quiuis intelligat. Propins adhuc accedendum est: & rogare oportet Inconstantium, an hæc duo verba, Miscere vinum cnm melle, & Benedicere, seu gratias agere, vim & potestatem eandem in significandn habeant? Exne omnem pndnrem, perfrica frontem: & dicas, mntationem vtrinqne significari, cnm nemo ignoret, Benedicere nullam denotare mutationem: quam omnes tamen intelligimus tum succedere, cnm vinum admiscetur melli. Præterea quis non videat, & corpus Christi & panem non esse res liquidas, vt mel & vinum? Quare licet in illis ex admistione mntetur forma, nam vtrunqne illnrum duorum dilabitur, liqnescit, & diffunditur in alterum, tamen idem de pane atqne Christi corpore dici non potest. Capiantur autem è diuerso grana tritici & hordei, aut grana tritici, mei & tui, ac inter sese misceantur: confundas illa simul, vt libuerit: ob eam causam nec fnrmam ea, nec naturam, nec speciem mutabunt. Neque mea est hæc sententia, sed Legum Ciuilium: quarum iste summam scientiam profitetur. Ná in ff. de rei vendicatione, l. Idem. Vlpianus statuit, non mntatam speciem: ideoque pro suis granis concedit actionem: vti ibidem qnoque Accursins interpretatur.

Mixtio siccorum & liquidorum.

Quamobrem nnnqnam speraui fore, cùm eadem lege ista contineantur, quæ ego nunc addnco, & quæ Gardinerus produxit, vt egeret monstratnre, qui iuberet illum animaduertere portentosam transubstantiationem, qnam tuetur, mixtioni liquidorum nullo modo congrucre. Congrueret potius mixtioni siccorum, si ea concedenda esset: cum ambo corpora solida sint, corpus inquam Christi, & panis. Vnde minus illi desipuerunt, qui volentes realem, corporalemque præsentiam in Eucharistia corporis Christi statuere, vtranqne simnl, panis, inquam, & corporis Domini substantiam retinent: quòd videant non esse necesse, vt ex mutua coniunctione, substantiæ & naturæ imminuentur. Proinde cum Grámatica, Inrisprudentia, & verba scripturarum nil inuent istud commentum transubstantia-
A tionis, tibi consilium salutare, atqne optimum damus, Gardinere, vt à causa temerè snscepta, & infeliciter probata, desistas.

Sed pergit, atqne ita scribit: *Quare, vt ad verba Christi redeam, quoniam credimus Christum ita benedixisse panem, quem in manus acceperat, vt verè efficeret, quod verbis professus est, dicens, Hoc est corpus meum. Cuius verbis magis credit fidelis de effecta vera præsentia corporis, & mutatione panis, quàm sensibus renunciantibus de confecto per mixtionem mulso.*

B Quod ais, te credere, Christum ita benedixisse panem, vt illnm mutarit, friuolum est. Potes enim, quod credis, falsò credere. Ita etiam Iudæi hodie ac Turcę multa credunt, in qnibus falluntur. Fidem tuam veram esse, de scriptnris dininis probes oportet. Vnam tantùm ex illis sententiam promis. *Hoc est corpus meum.* Quæ cum longè aliter possit & debeat intelligi, atqui de illa tu sentias, illa frustrà niteris. Est quidem panis Encharistiæ suo modo corpus Christi: at
C nõ eo modo, quo tn opinaris. Vtq; Dñm veracem non dubitamus: ita te vel imprudentẽ, vel fraudulentum interpretẽ esse, citra vllam controuersiam asserimus. Neq; verba Christi qnicquam de vera præsentia, neque de panis mutatione, qnæ tu fingis, attestantur. Quod si facerét. Nos qunq; illis multò facilius q̃ sensui tno de confecto mulso ex vini mellisque permixtione fidem haberemus. Proinde non est, quòd iactes, fidem tuam nostræ fidei antecelle-
D re. Non est hic adeò insanns & cęcus Inconstantius, vt nnn videat, quid maximè obsistat suæ confictę subtilitati, qua imaginatur, benedicendi verbum transsnbstantiationem perfecisse. Nam: *Quòd si quis hic obgannierit*, inquit, *Ergo consecrauit Christus benedicendo: & tum sequitur, illum fregisse corpus: Respondeo, fregit quidem in mysterio: sed expedita est fractio in visibili signo: & dedit demum quod dare promiserat, quodq; egit vt daret corpus suum. Atq; huc spectasse benedictionem verbis suis operatorijs*
E *exponit, dicens: Hoc est corpus meum.* Quid est frangere in mysterio, & fractionem in signo visibili expedire? Hic prorsus tenetur: & ita leuiter se putat elapsum. Certè fractio illa realis & visibilis fuit. Per mysterium verò, aut rem significatam intelligit, & dabit, qnnd sibi opponitur, nimirum, Corpus Christi frangi: aut symbola, quę & ipsa mysteria sunt: quandoquidem aliud sensibus præ se ferunt tantùm, & aliud significatione indicant. Vnde panis frangetur, qui
F prius acceptus, & benedictus erat: qd' nos volumus, & narratio Euangelistæ, velit, nolit Gardinerus, exigit. Quid autẽ aliud per vocem, Mysterium, iste sibi fingat, diuinare non possum. Sed expedit, inquit, fractionem in signo visibili. Conficitur ergo, aut panem ipsum fuisse fractum, vt Patres testantur: aut accidentia panis, vt isti somniant. Quo figmento quid futilins excogitari potest?

Videmus præterea, impostorem hunc, suis
G præstigijs, quoties libet, accusatinũ casum illorum verborũ mutare. Iam cũ panis est benedictus, alium accusatiuum putat substituendum, nimirum corpus. Etenim verbosa sua disputa-

tinne nil alind conatus est conclndere, q̃ ipsins A mutationis in aliqnn verbo pręcedente significatę in proximo accusatinn habendā esse ratinnem. Vt si dictū fuerit, quempiā miscuisse mel & vinnm, illa postea nō intelligatur dedisse, sed mulsum. Cur nunc discedit à pactis suis? Benedicendn Christus mutauit panem, abijciendn eius naturam atq; substantiam, illiq; substituendn suum corpus. Additur verbum fregit. Cur quærit vel panē, vel panis accidentia, quæ frangantur? Cngitur, velit, nolit, fateri, verbnm qđ B sequitur, Fregit, ad corpus referri: vt dicatur Cbristus, iuxta eius interpretatinnē, suum cnrpus fregisse. Mirabilis sanè est fabulæ istins ludus. Verbum, Acccpit, ad panē refertur. Benedixit, interpretatur, panē expulit, & substituit corpus. Fregit, ant panē repetit, aut eius accidentia spectat, quæ franguntur. Dedit, & corpus, & panis accidētia cōplectitur. Vides q̃ sint horū strnphæ multiplices & copiosæ? At ipsis illud accidit, quod eis euenire necesse est, qni multa salsa C cnmminiscuntur, nimirum vt pugnantia dicāt.

Monstrosū & nouum genus interpretandi.

Qui multa falsa comminiscuntur, dicunt pugnantia.

Reuocemns, quæsn, in memoriam, quid superius de verbis, *Hoc est corpus meum*, Incnnstantius non semel dixerit: illa nimirū operatnria esse: vt ante illa panis sit, quod est in manibus: at pnst illnrum prolatinnem sit corpus Christi. Nunc verò consecratinnem, seu immutationē, panis cnntendit factam illo verbo, Benedixit. Nam verbum, Dedit, ad cnrpus nmninò refert. At Euangelistarum narratinne Dñs cùm bene- D dixisset, fregisset, & dedisset, inquit: *Accipite, & manducate, Hoc est corpus meum*. Ex qun cnncluditur, nondnm fuisse corpns, còm frangebatnr, & dabatur, si verba illa, *Hoc est corpus meum*, operatoria snnt, & mutant panē in substantiam cnrporis Christi: vt etiam hoc loco videtur affirmare. At si cùm benedixit, sen gratias egit, mntauit panem, id nō est tribuendum illis verbis, *Hoc est corpus meum*, cùm benedictinnem sequantur, non antecedant. Vertat se Gardinerus quò E lubet: & cauilletur quantum vnlet: medins tenetur: illi enim necesse est fateri, se aut hîc ant superius mentitum esse.

Verùm huic plagæ medicinam facit, vt potest: at ita replicabitur, inquit, *Illa verba, tanquam postea dicta, narrat Euangelista: & præcessisse illa, Accipite, & manducate. Quasi verò rei gestæ veritas ex ordine narrationis sit omnino æstimanda: secundùm quem ne corporis quidem figuram iussit manducari Christus. Nam narratur, dixisse eum, Accipite, & manducate,* F *nondū explicato, quid essent manducaturi. Sed isti in re seria nil aliud, q̃ nugātur. Ad quē modū si quis in sermone quotidiano cauilletur, non consisteret.* Mndus, quo se qnærit Inconstantins expedire, id est, vt dicat rei veritatē ex nrdine narratinnis æstimandam nnn esse. Quod si grauitatem, synceritatem authnritatemq; diuinarum literarum æquè spectasset, atque anidè aulicas dignitates & honores propemndum regins admirabatur, & ambiebat, non dixisset. Vnde enim, quæsn te, veri- G tatem gestarum rerum à Christo, præsertim in tanto mysterio, æstimare possumus, aut cognoscere, nisi ab Euangelistis? In hac sanè historia

A huius mysterij recitanda omnes consentiunt: & illis Paulus qnnq; concinit, idq; in totn omnium istorum verbnrū nrdine. Siquidem Matthæus, Marcus, Lncas & Paulus aiunt, Christum panem accepisse, gratias egisse, aut benedixisse, fregisse, dedisse, ac dixisse: *Accipite, comedite, Hoc est corpus meum.* Nónne satius est, ex ijs fnntibns veritatem trahere, qni diuinitùs scaturiunt, q̃ è vestris fractis cisternis temeritatem, errorem, atq; vanitatem haurire? Neq; indoctè B solùm, verùm etiam impiè illi Theolngi faciūt, qui acies humanæ mentis à verbo Dei abducunt, vt hnminum fictinnibus & commentis fidem habeant. Quocirca mihi sanè constans & ratum erit, id quod eodē nrdine nmnes Euangelistæ de tanto mysterin narrauerunt.

A narratione sacrarū literarū historiæ veritas æstimāda est.

Mirum est præterea, qun iste astu cnnetnr nos qunque ijsdem, quibus ipse tenetur, impedire difficultatibus. *Quia hoc pacto*, inquit, *ne corporis quidem figuram iusserit Christus manducari.* Sed C frustrà cauillatur: quia si ad mentem & fidem sacra hæc functio reuocatur, nnn figuram, sed ipsum Christi cnrpus verè percipimus. Panem verò sumimus nre corporis: de quo si nns percontetur, quando incipiat esse sacramentnm, ita vt dici pnssit corpus Christi, expedita, facilisque respnnsio est: nempe, cùm omnia dicta sunt, & recitata, quæ Christus cum discipulis mysteria communicans gessit, & dixit. Neque consecrationem aut verbo Benedixit, aut qua- D tuor seu qninque verbis superstitiosè attribuimus: aut illam perfecisse Christum, cùm snper pane gratias ageret, asserimns. Nos turdi nnn sumus, qui viscū, quo capiamur, ipsi nnbis egeramns. Gardinerus & similes eius Papistæ, conuincuntur pugnantia dicere: qui modò suam consecrationem aut transubstantiatinnem verbo Benedixit, mndò illi orationi, *Hoc est corpus meum*, attribuunt. Hæc illnrum inuenta sunt, quibus, vt præstigiatores, tnti nrbi Christiano E conati sunt illudere. Sed ita Deus voluit, vt se ipsos cum primis, & meritissimè ijs laqueis implicarent.

Quando panis incipiat esse sacramentum.

Inconstātia transubstātiatorum.

Nns deindè ait in re seria nugari. Sed responsum sibi habeat, nns quidem agnoscere, Christi mysterium esse rem valdè seriam: commenta verò illnrum, & mendacia, quæ oppugnamus, pro meris ineptiis, gerris, & tricis peruicinsissimis habere. Neque, dum ex verbis Dñi, ac serie narrationis euangelicæ argumentamur, possu- F mus dici, nugari: sed potius existimari debemus ex purissimo veritatis snnte ratinnes ducere. Friunlum deniq; admodum est, quòd in sermone quntidiann ait, si quis hoc pactn cauilletur, fieri nō pnsse, vt consistat: quasi huiusmodi portenta, qualia ipsi finxerunt, aut frequenter accidant, aut homines ita ineptè & prndigiosè inter sese loqui snleāt. Si habeat sermo familiaria hominū multiplicia & cnpiosa huiusmndi exempla, cur illa grauatnr proferre? Argutatus G est, vt libuit, nō vt debnit, de vino & melle. Sed ita clarè & perspicuè illi responsum est, vt inde Lector colligere possit, qua via cnnsimiles loqutiones, cū fortè obijcientur, sint diluendæ.

OBIE-

OBIECTVM XX.

Hoc poculum est nouum Testamentum in meo sanguine. Verba hæc per tropum exponenda nemo ambigit. Quare non absurdum erit, & illa, Hoc est corpus meum, cùm circa idem sacramentum versentur, per tropum explicare.

GARDINERVS.

HIC *tropus quoniam apud alios Euangelistas propria loqutione explicatur, cedit sensui secundùm literam, quæ in Matthæo sic habet: Hic est sanguis. Quod autem ad illa Christi verba attinet, Hoc est corpus meum, sua forma loquendi tropum reijciunt, nedum admittunt.*

MARTYR.

SI verba illa, Hoc poculum est nouum Testamentum, cedunt sensui secundùm literam, quæ habetur in Matthæo: ista quoque, Hoc est corpus meum, cedere debent alijs diuinæ scripturæ locis: quę declarant, non simpliciter, sed tropicè, verba illa esse accipienda. Non enim semel Paulus dixit, in Eucharistia panem esse. Atque vt visum est ratione superiori, coincunt Euangelistarum verba, panem à Christo fuisse demonstratum, cum diceret, *Hoc est corpus meum.* Idemque suadent omnes illæ sententiæ scripturarum, quæ Christum verum hominem prædicant: quæque illum in cœlum ascendisse tradunt, & ibi detinendum quoad venturus sit postremo die ad nos iudicandos: multaque alia quæ nunc prolixum esset recensere: Quapropter æquius est, vt tam multis locis ille vnus cedat, *Hoc est corpus meum*, quàm vt ille vnus præ omnibus alijs ita intelligatur vt verba ipsa præ se ferunt, cum magna fidei orthodoxæ pernicie.

Ad hæc quo argumento, Gardinere, prædicas hanc propositionem, *Hoc poculum est nouum testamentum in meo sanguine*: debere illi cedere *Hic est sanguis meus*, quàm è diuerso istá illi: presertim cum in re sacramentaria versemur, in qua signorum, & proprius, & familiarissimus sit vsus? Tu quidem, vt video, dicis: at nulla ratione probas. Idcircò scire debueras, apud Lectores verba tua non pluris fore, quàm eorum, qui diuersum credunt, & probant. Quòd verò garris, ea verba *Hoc est corpus meum*, sua forma loquendi tropum reijcere, vanissimum est: cum de Iohanne sit dictum, *Ipse est Elias*. In qua propositione, vt in ea, quá præ manibus habemus, pronomen demonstratiuum *Ipse*, pro subiecto habetur. Atque consimiles huius permultę alię possunt adduci: *Ego sum vitis: Vos estis sal terræ.* Eæ quoque in subiectis habent pronomina, quæ singulares personas denotant: & nemo aut sapiens aut sanus est, qui eas negare velit esse tropicas. Idcircò non est verum illam formulam reijcere tropum, cum eadem in multis alijs reperiatur, quæ uel à vobis dantur esse tropicæ.

Cæterùm iste, vt vulpes, cùm videt, se posse fugiendo latius vagari, ad foueam, seu cubile cõsuetum recurrit. Latebra Inconstantij consueta est indiuiduum vagum, quod in subiecto demonstrari testatur. Idque quàm vanè atque inutiliter ab eo fiat, altera propositio declarat: *Hic est sanguis meus*: in qua subiectum non potest indiuiduum vagum demonstrare, cum sit masculi, non neutrius generis. Et certè vt verum fatear, piget me de eadem re toties loqui: vt qui sciam, quemadmodum δὶς καὶ τρὶς τὸ καλόν: ita δὶς κράμβην ἆσαι θάνατος. Quamobrem parcet mihi lector, cum videat, non esse mihi liberum atque integrum, quæ velim dicere: sed arbitratu sophistę tenebricosi cogi me tractare, quę nolim.

Cum aliqua de suo illo vago indiuiduo deblaterauit, ita in nos inuehit, si Deo placet: *Quo loco, qui tropum subdit, tenebras addit, vt nihil intelligatur.* Hæc non videt in se longè magis, & verius quadrare: qui dum splendorem tropi, & quidem leuis, atque vsitatissimi fugiat, in obscurissimas ambages fictionum mendacissimarum sese conijcit. Scribit ad hæc: *Si quis dicat, Hoc est panis: intelligimus ex prædicato fuisse in subiecto demonstratam substantiam. Sin ita dicat, Hoc est dulce, demonstrauit in subiecto ens in qualitate, cum substantiam forsan ignoraret.* Velim de Gardinero hic libenter scire, cur, cum dicitur, Hoc est dulce, non intelligatur Ens in substantia demonstrari, cui dulcedo acciderit. Respondere uidetur, Quia substãtiam forsan ignorat. Quid hoc ad ista facit? siue sciat, siue ignoret, certa res quædam est, quæ demonstratur. Et demonstrator ipse, fieri potest, vt quemadmodum substãtiam ignorat, ita etiam nesciat qualitatem. Rudes quippe homines prædicamenta nesciunt subtiliter distinguere, aut appositè nominare. Deinde si id, quod Inconstantius dicit, recipiamus, nimirum, ex prædicato nos intelligere, quid sit in subiecto confusè demonstratum, vt cum dicitur, Hoc est panis, in subiecto demonstretur, vt ipse vult, Ens in substantia: quæro, cum dicimus, Hoc est rotundum, quid in subiecto demonstretur. Si analogiam suę doctrinę sequatur, dicet, Ens in qualitate demonstrari, nõ substantiam: cũ figura, & rotunditas, ad genus qualitatis pertineãt, non substãtiæ. At Epiphanius in Ancorato, vt superius audiuim⁹, ait, de eo quod Christus in manibus accepit, Hoc enim est rotundæ figuræ: & voluit ꝑ gratiam dicere. Hoc meum est, hoc, & hoc. Quare conficietur, Christũ pronunciasse corpus suum, non de Ente in substantia, sed de Ente in qualitate: quod quã absurdum, & alienum à vero sit, non opus esse arbitror, vt multis exponam, omnes enim sciunt qualitatem non posse esse corpus Christi. Et hæc tantùm dico, vt lector animaduertat, quàm rata sint, & constantia, quę Inconstantius tam obfirmatè asseuerat.

Verùm adhuc non minus delirat, cum ait: *Si*

quis verò de statua dicat, Hoc est homo, sensus communis intelligit, illum non demonstrasse substantiam hominis, aut statuæ: sed quod est accidens in homine, cum eo, quod est in statua accidens, comparasse similitudine: ac si dixisset, figura huius statuæ, est figura hominis. Quod & in omnibus his loqutionibus obtinet, vbi nõ substantias, sed rerum qualitates explicamus, quando eorum quæ in prædicato dicuntur, similitudo aliqua relucet in ijs, quæ hoc modo loquendi quasi conferuntur. Vide obsecro, Lector, quemadmodum hæc sæpia res claras, perspicuas, & dilucidas nube sophismatum opacet. Quid in re plana sic oportet ἀμφιβολεῖν? Cùm de statua dicitur, Hoc est homo, certum aliquod lignum, aut lapis, aut metallum, aut certa quædam huiusmodi materia demonstratur, quæ definitam in rerum natura substantiam habeat, nõ autem vagam & indefinitam. Et propositio ea, si perspicuitatem sectemur, ita resoluenda, & explicanda est. In hoc ligno, lapide, aut metallo est figura hominis, vel humanæ figuræ similitudo. Cùm pateat regia & plana via, quo est per labyrinthos vagandum.

Pergit verò, & dicit; *Qui de picturâ loquens, ait: Hic est rex, accidens regis demonstrauit in accidenti picturæ.* At quomodo in pictura propriè demonstrari potest accidens regis, cùm in ea non sit? Tabella sanè demonstratur, in qua coloribus expressa est regis similitudo. Ad hæc, quibus non videatur admodum noua, ne dixerim absurda, hæc dialectica, in subiecto demonstrari prædicatum, cùm dicitur, Hoc est panis: aut, Hoc est rex? Ego nunquam credidissem, tam facilè ἀσύστατον, vel pugnantia isti homini excidere potuisse. Si demonstratur in illis propositionibus prædicatum, non potest, vt iam vbique docet, indiuiduum vagum ostendi. Quandoquidem prædicatum naturæ vtique certæ, ac definitæ est: Indiuiduum autem vagum, res confusa, nullaque certa finitione terminata. Neq; hoc nouum est, Gardinerum, cùm alioqui sibi videatur prudens, non bis, aut ter, sed frequentissimè ad eundem lapidem impingere. Nam hic quoque illud, quod superius dixerat, repetit ijsdem verbis: *Quia de statua loquens & dicens, Hoc est homo, fortasse nesciat interea, lapis sit, an lignum, an alterius materiæ statua.* Quasi ad ostensionem quicquã referat, vtrum ille substantiam rei demonstratæ sciat, an ignoret. Scientia vel ignorantia demonstrãtis efficere nõ potest, quin res demonstrata in sua natura certa sit, ac definita.

Scientia & ignorantia demonstrãtis, naturã demonstratæ rei non mutat.

Sed vt à re præsenti non discedatur, ignoratio in re, quam Christus demonstrauit, locum habere non potuit: cùm omnes discipuli, qui ei accumbebant, panem esse viderint, quod demonstrabatur. Ad hæc, quod magis mireris, in ijs loquendi formulis contẽdit Gardinerus, non esse tropum: nimirum, cùm de statua dicitur, Hoc est homo: aut, Hic est rex: sed potius ipsorum accidentium collationem esse. Istum multi arbitrantur perfectum Grammaticum, & summum Rhetorem. Illos omnes nunc adesse velim, vt pro Inconstantio suo nobis explicent, quomodo loquutiones, quibus per similitudines aliquid efferimus, nomine aut nota similitudinis detracta, non sint metaphoricæ, aut figuratæ? Metaphoræ fuissent, & quidem notissimæ, si quis demonstrato Achille, dixisset, Hic est Leo in acie: aut ostenso Hectore, Hic est murus, vel arx Troianorum. Veræ quippe sont huiusmodi sententiæ, quod in Achille similitudo leoninæ ferocitatis videretur: in altero similitudo muri, & propugnaculi Troianæ gentis. At earum metaphora ita nota est, vt vel pueri eam norint. Ita de lapide cùm dicimus, Hic est homo, aut Cæsar, verum tropicè dicimus, quando in lapide aliqua similitudo humanæ, aut Cæsareanæ figuræ deprehenditur.

At sint simplices istæ sententiæ, ac tropo careant, vt iste paradoxo à se reperto prædicat. Qua ratione arguet, aut probabit interpretationem nostram inuehere tropum in illa verba Domini, *Hoc est corpus meum?* Certè nos etiam hoc pacto regerere poterimus, seorsum quo vtimur, non esse tropicum. Quia dicemus, nos hic tantùm statuere collationẽ substantiæ, & proprietatis panis, cum substantia & proprietate corporis Christi. Et sanè nil aliud clamamus, quàm in ea propositione hanc analogiam esse retinendam. Iam Inconstantio non superest iustus vllus prætextus, quo nos figuratores vocet. Suo rete, non alios, sed se ipsum cepit. Nam si propositiones huius generis à tropo absoluit, ne nostram quidem potest rectè appellare figuratam.

Addit præterea, cùm nemo tam stupidus sit, vt altero de statua proposita dicente, Hoc est rex, ideo contenderit non esse, quòd ea ex lapide sit, cũ rex sit carneus. Nemo sapiens ita contendet, sed cùm tantum inter se distent caro & lapis, propositionem illam potius admittet per tropum: vel quòd aliquam similitudinem regis lapis referat: vel quòd vt eius monumẽtum sit aliquando erectus. Neque consuetudo, qua loquutiones istas homines tam facilè recipiunt, efficit quin tropicæ sint & figuratæ.

Deinde, ne sit parum facetus, ac lepidus, ita scribit: *Quod si de lapide rudi quispiam diceret, Hoc est rex: lapide, opinor, illi diminueret caput is, qui regium nomen sanctum haberet, educatus in regno, nec expectaret ænigmatum explicationem.* Videtur Gardinerus, quamuis & à se ipso, & à suis adulatoribus pro doctissimo habeatur, nunquã legisse, veteres loco statuarum columnas rudes erexisse. Vnde quemadmodum posterioribus temporibus de statua Iouis, aut Saturni dicebatur, Hoc est Iuppiter: aut, Hoc est Saturnus: ita vetustissimo tempore dici potuit τροπικῶς de rudi columna, Hoc est Iuppiter: aut, Hoc est Saturnus. Verùm quid me per veterum historias vagari oportet? Arca fœderis in lege Mosaica quid oro similitudinis, figuræ, aut proprietatis habuit, quod referret Deum magis, quàm columna, aut rudis lapis? Et nihilominus ea in scripturis vocatur Deus, idque nomine Tetragrammato. Petra etiam rudissima, vnde aqua adducta est ad Iudæos potãdos, nõnne à Paulo Christus appellatur. Scribit enim ad Corinthios

Veteres loco statuarũ colũnas rudes erigebant.

thios, *Petra autem erat Christus*. Inconstantius de ijs nonquam cogitauit: alioqui non dixisset, comminuendom caput cuipiam, qui de rudi la pide pronunciaret, Hoc est rex. Nullam quippe regi, qui sic diceret, iniuriam faceret: quum neque regem ipsum, neque illius accidentia in lapide collocaret, sed tantùm eius monumentum, aut aliquam similitudinem: neque lapidem propria loquutione, sed figurata regem nominaret.

Sed videamus quid sequatur: *Cùm verò Christus acciperet in manus panem, non aliquid pictum, aut sculptum accepit, in quo corporis sui effigiem demonstraret, vt illud Hoc, in corporis sui accidente explicaret. Nam, vt Epiphanius ait, nil est simile corporis in pane, non effigies, non lineamenta membrorum: nam est, inquit, rotundæ figuræ. Hæc cùm ita sint, apparet, illis verbis, Hoc est corpus meum, substantiam significari corporis, nec de pane, cui nil erat simile, quicquam intelligi: quando corpus de substantia sua, non aliena, prædicetur.* Si nulla est in pane similitudo, aut proprietas, quæ Christum referat, Inconstantius reprehensionem suam, qua nos adeò taxat, in Christum ipsum ore blasphemo, si ausit, conuertat. Is de seipso dixit, *Ego sum panis*. Quam propositionem si conuersione simplici, vt Dialectici aiũt, inuertamus, dicemus, Panis est idem, quod ego. Quid hic faciet Gardinerus? Christum ridicule loquutum dicet? Dixit etiam Dominus. *Panis, quem ego dabo, caro mea est*: indicãs carnem suam esse illum panem, quo suos vellet alere. Qui possunt hæc vera esse, si, vt iste docet, inter Christum, carnémue illius, ac panem, nulla analogia, nulla similitudo, nullaq́; figura intercederet? Omnes profectò norunt, panis proprietatem, postquam assumitur in cibum, esse, alere & confirmare. Quæ duo Christus fideliter communicantibus corpus suum, vberrimè largitur. Quod verò ad Epiphanium attinet, satis videmus, quid ille respexerit, externam scilicet, sensibilemque figuram. Sed mirum est, adeò sui commenti oblitum Inconstantium, vt ea verba Epiphanij rursus velit adducere: cum illa apertissimè testentur, non indiuiduum vagum, sed ipsum panem à Dño fuisse demonstratum, cũ diceret, *Hoc est corpus meum*, vt superius declaratum est lucidissimè. Neq; verum est, qđ Gardinerus tandem subijcit; *Quando corpus de substantia sua, non aliena, prædicatur.* Siquidem corpus Christi & de pane dici potest, non quidem identicè, vt loquuntur scholastici scriptores, sed figurata seu tropica prædicatione.

Inter panem & corpus Christi similitudo, et analogia certa intercedit.

Corp⁹ Christi de pane prædicatur, sed non identicè.

Vult posteà Inconstantius, verba Christi perinde haberi, ac si dixisset, Quod vos ex sensuum iudicio æstimaretis panem, quem in manus accepi, effeci secreta potestate, vt sit corpus meum. Et ideò ne fidite sensibus, sed verbo meo: qui dico vobis, *Hoc est corpus meum*. Quę afferuntur, cùm leuia sint, & probationem nullam habeant, non est laborandum vt ea confutemus: sed potius vt ea cõtraria interpretatione corrigamus. Quod Dominus inquit, *Hoc est corpus meum*, id perinde fuit, ac si dixisset: Quod est panis, vt sentitis, ac videtis, nolim vt post-

A hac dum hoc mysterium sacræ communionis celebratis, tanquam vulgarem, prophanumq́; panem habeatis: sed pro symbolo, & quidem sacro & efficacissimo corporis mei: cuius perceptione ad salutem, & ad vitam æternam alamini. Vter tandem nostrûm, Gardinere, suæ interpretationis facilius, explanatiusque poterit, & congruentius diuinis literis rationem reddere? Non est opus vt respondeas, cùm res ipsa loquatur, videatque Lector, quibus ambagibus

B & strophis tu cum tua ista interpretatione inuoluaris.

Quòd si Christus, inquit, *de figura sola sui corporis danda sensisset, vel dixisset, Hic panis est corpus, vt in verbo, est, intelligeremus tropum: vel aperte dixisset, Hoc est figura corporis mei. Quod non dixisse Christum Theophylactus notauit. Et licet Tertullianus, quasi causæ subseruiens, id dicere voluit, addidit tamen, Christum fecisse panem corpus suum: ne quid illa interpretatione officeret veritati: secundùm quam colligi potest,*

C *visibilem speciem elementi pro figura esse, cùm verè simul adsit ipsa substantia corporis, propter vim horum verborum, Hoc est corpus: quæ tropum reijciunt, nisi violenter adhibeamus. Christus, inquit, si nobiscum faceret, dixisset, Hic panis est corpus: vt in verbo, Est, intelligeremus tropum.* At si Christus ita non dixit, ratio est, cur non dixerit. Omnes Apostoli, qui aderant, sensu videbant panem ostendi: cernebant etiam corpus Christi vnà secum discombere. Ideò quod ille tacuit, ex circumstantijs pa

D tefiebat ita esse intelligendum. Quibus posteà sublatis, vt deceptionibus præcluderetur aditus, panis Apostolus Paulus apertissimè facit mentionem, cũ dicat: *Panis, quem frangimus, communicatio corporis Christi est*. &c. *Omnes ex eodem pane participamus.* Habes itaque causam, cur Christus non ita dixerit: & ex Apostolo remedium aduersus errorem, qui posset obrepere.

Fateor etiam Theophylactum scribere, Christum non dixisse, Hoc est figura corporis mei.

E Sed quid illi tribuẽdum sit, aut quomodo eius verba debeãt accipi, iam anteà est explicatum.

Sed quia non latuit Inconstantium, veteres hoc sæpe confessos esse, Christum dedisse corporis sui figuram, ideò producit vnum Tertullianum, quem ait hoc dixisse, vt inseruiret causæ suæ. Quasi pugnantia cum veritate, ac falsa dicenda sint, vt veritas confirmetur. Si nos hæc suffragia cõminisceremur, quo modo quæso ab Inconstãtio acciperemur? Sed iam dicat nobis,

Disputãdo falsa nõ sũt dicenda, vt veritas confirmetur.

F quomodo Tertullianus cùm sic scriberet, inseruierit causæ suæ. Contra Martionem hoc professò voluit probare, Christum habuisse verum corpus, non fictitium, aut phantasticum. Nõnne hoc ex transubstantiatione vestra, si tum temporis fuisset credita, & publicè admissa, iam probatum erat? Nihil verius probare potuisset, Christum habuisse veram carnem, quam si quis dixisset, ab omnibus in Ecclesia publicè credi, eam in sacramento realiter præsentem sub accidentibus panis exhiberi. Quamobrem illa in-

G terpretatione, qua vtitur, Hoc est corpus meũ, id est figura corporis mei, si vera sit vestra opinio, argumentum Tertulliani debilitat, tantum

abest, vt seruiat causæ, quam tractat. Sed coactus est ita dicere, quia Ecclesia eo tempore sacramentum Eucharistiæ figurâ corporis Christi esse credidit. Vnde Tertullianum oportuit, allatum à se argomentum explicare, & ita subijcere: *Figura autem non fuisset, nisi veritatis esset corpus. Cæterùm vacua res, quod est phantasma, figuram capere non potest.* Ita Tertullianus euidenter reddit argumentum, quod ex illis verbis infirmum videri potuit. Non itaq; sic loqoutus est, quòd causæ inseruiret: sed quia sic vulgò in Ecclesia credebatur. At mirum est Gardinerum illa istius Patris verba non considerasse, quæ adducit: *Acceptum panem, & distributum discipulis, corpus illum fecit.* Certè pronomen Illum, si masculinum genus respicias, non indiuiduum vagum, vt ille fingit, sed panem refert. Quomo-A do autem corpus suum illum fecerit, nunc non est repetendum, cùm iam sæpius explicatum fuerit.

Quod verò tandem illud commentum est, visibilem speciem elementi pro figura esse, cùm verè, vt isti volunt, simul adsit ista substâtia corporis? Si hoc dixisset Tertullianus, minus iste accusandus esset. At eùm ille dixerit, Dñm fecisse panem corpus suum, nullam mentionem facit vel speciei, vel elementorum. Neq; res præsens figura opus habet, vt demonstretur, nisi sit B spiritualis, & sua natura prorsus inuisibilis. Et nouum est, quod inquit, vi verborum corpus Christi adesse, cùm superius id verbis non ceosuerit attribuendum, ne magia quædam videri posset. Sed fieri nequit, quin mendax, qui diu loqui pergat, sua ipsius prodat mendacia.

OBIECTVM XXI.

SI Christus esset corporaliter in sacramento, quotidie pateretur, & sanguis eius quotidie funderetur. Nam Scriptura dicit, Hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur: &, Hic est sanguis meus, qui pro vobis effunditur. At corpus eius non quotidie patitur, neque sanguis eius quotidie funditur: ergo Christi corpus & sanguis corporaliter non est in sacramento.

GARDINERVS.

SI Christus in suprema cœna, quam visibiliter præsens celebrauit cum suis, nihil est passus, in qua tum corpus & sanguinem verè dedit, in mysterio eadem eloquutus verba, quæ nos proferimus de corporis traditione, & fusione sanguinis: quæ tandem ratio esset, vt cùm eadem à nobis cœna quasi repetita celebretur, aliud nunc fieret, quàm tunc est factum: & eorundem verborum tanta sit hodie vis, vt passionem verè præsentem exigant, quæ in prima cœna illis ipsis verbis prolatis non erat.

MARTYR.

ID primum nos oportet in hoc argumento cogitare, magnum esse discrimen inter nostra ista tempora, & illam noctem, qua Christus præsens instituit sacram cœnam. Nam certè illis nocte facilè potuit dici, corpus Christi tradi, & sanguis effundi: quoniam iamiam hora mortis eius imminebat, imò à Iuda iam tradebatur. Nunc verò quando mille, atque quingenti anni, & aliquantò amplius elapsi sont, neque posthac Christus est rorsus moriturus, verba illa sine figura esse vera non possunt. Imò tunc etiam in illa ipsa cœna, quam Christus celebrauit, tropus admitti debuit. Nam ea hora sanguis dominicus re vera non effundebatur. Figurata verò loqootione aliquid diei potest nunc fieri, quod pauló pòst sit faciendum. Neqoe aliud hoc argumento concloditur, quàm verba Domini, velint, nolint aduersarij, esse exponenda per tropum. Idqoe hoc nostro tempore longè magis, quàm tunc in cœna. Quamuis dici potest, ea verba nunc recitatiuè, vt loquuntur, à nobis enunciari: quod aothorem hoius argumenti certum est nó respexisse: nec tamen ob id ratio non concludit, quin saltem cùm Christus ea diceret, figurata fuerint. Quare si vera propter tropum esse potuit propositio, quamuis Christi sanguis tum non fundere-C tur: hodie quoque, qoamuis corpus eius non tradatur, erit etiam vera: quamuis corpus illud non sit in pane, vel sub accidentibus eius corporaliter præsens. Sicut enim verba præsentis temporis, & tunc figuratè accipi debuerût pro futuro, & modò pro præterito: ita corpus quoque Christi licet realiter non adsit, tamen de pane dici poterit. Hoc itaque probare conati sumus: Verba Domini, quæ Inconstantius plenis boccis detonat sua natura tropû respuere, absque tropo non posse rectè intelligi.

Scribit ad hæc: *Quanta, Deus bone, se prodit istorum ignorantia, qui non vident, si verba hæc, Traditur, & Funditur, ita vrgeantur, probaremus passionem Christi, vt minimum, geminam: vnam à Iudæis in cruce, alteram ab ipso Christo in Cœna.* Imò quia D hæc videmus, quæ Gardinerus serò acutus, none tandem cernit, respondemus, Ne sint doæ, tres, aut infinitæ passiones Christi, tropo succurrendum esse: quo admisso, omnia recte habent. Cæterùm sic euadere absurda vobis non licet, qui tropûm in ijs verbis omninò E repudiatis. Quocirca si Domini sermonem ita nudè simpliciterque, vti sonat, intelligendom putatis, ab hoc nodo vos non potestis expedire: quem tamen nos facilitate summa per tropum dissoluimus.

OBIECTVM XXII.

SI verba, Traditur & Funditur, accipiantur vt sonant in consecratione, tum corpus Christi significabitur modò in crucem tradi, & sanguis eius modò effundi, aut mox effundendus. At si hæc in præteritum conuerti voluerint, vt intelligamus corpus olim traditum, sanguinemque olim effusum, id erit figuratè loqui, cùm tempus pro tempore accipiatur. Quare nostrum etiam tropum ferre poterunt, cùm suum admitti volunt.

GARDINERVS.

VERBA in oratione & sermone familiari non semper actionis, aut passionis tempus notant: sed certam illius actionis passionis ve veritatem, vel præteritam, vel futuram, sed tamen indiscrets tempore, maximè cùm in præsenti enunciatur. Vnde Iohannes cùm de se diceret, Ego baptizo in aqua, non significabat illo ipso tempore se baptizare, sed de actione, quæ præterierat, & quam esset repetiturus, præsentis temporis verbo loquutus est; quasi id iam faceret: quæ propria est loquutio exprimentis sine tempore actionem.

MARTYR.

Gardinerus nostra argumenta aut lacerat, aut ineptè recitat, aut eadem sæpius repetit.

PRO sua fide, ac verbositate Inconstantius hìc sese gerit. Argumẽta nostra pro sua libidine fingit, ac refingit, torquet, & mutilat: & quæ re vera sunt eadem, bis repetit. Quod illum non impudentem, sed ex malitia innata facere, minimè dubito. Non enim potuit non videre, argomentum iam prius allatum, idem esse cum illo, quod nunc affert. Deinde quid eum oportet orationis sermonisq; familiaris exemplũ proponere, vbi actionis passionisve tempus interdum minimè notentur, cùm in sermone familiari tropi maximè admisceantur? Quod ille si non animaduertit, & ipse quid loquatur, ignorat, & alios admodum incogitanter audit.

Iohannes verò cùm diceret, *Ego baptizo aqua*, per actiuum verbum, non actionem, vt iste fingit, intellexit, sed suam vocationem: suumque munus baptizendi, quale esset, ita loquendo, non sine tropo indicauit.

Sed addit: *Vnde quum Paulus ad Romanos dicat, Qui prædicas non furandum, furaris, non significat simul eos eodem momento prædicare, & furari, sed vtrunque agere suo tempore. Et Christus vt futuræ suæ præsentiæ certitudinem significaret, Ego vobiscum sum, inquit, vsque ad consummationem seculi. Non dixit, ero, nec tropo est vsus, sed vim expressit quotidiani sermonis. Et ipsa Grammatica tradit, inflecti præterita & futura passiua præsentis temporis substantiuo verbo. Vnde perpessus sum, & passurus sum dicitur: & in sermone familiari nihil frequentius, quàm vt rerum vel præteritarum, vel futurarum certitudinem & securitatem exprimentes, illam verbo præsentis temporis efferamus.* In loco Pauli ad Romanos interpretando rursus eadem ratione Inconstantius hallucinatur, cùm putet ibi nullum esse tropum, cùm dicitur: *Qui prædicas non furandum, furaris.* Primùm non animaduertit libertatem numeri, quam Fabius Quintilianus, cùm scribit de tropis, agnoscit esse tropicam. Vt quum Liuius ait, *Romanus prælis victor.* illa voce Romanus, non certum quendam militem, sed totum Romanorum exercitum intelligens. Ita nunc

A Paulus numero vnitatis Iudæum alloquitur, dicens: *Prædicans non furandum furaris.* Et prius, *Ecce tu Iudæus cum sis.* Ita loquitur, cùm de gente Iudaica tota scribat. Et Gardinerus hìc nullum agnoscit tropum. Eodem loco idem Quintilianus tradit, illum quoque tropum esse, cùm ex eo, quod dicitur, aliud quiddam indicatur, quod tacetur. Vt apud Vergilium,

Aspice aratra iugo referunt suspensa iuuenci:

nox ostenditur ingruere, quod boues ab aratione desierint, ac domũ vomere suspenso redeant.
B Hic quoque apud Paulum videmus, vnum, quod tacetur, ostendi ex alio, quod dicitur. Exprimit ipse Iudæorum sanam prædicationem, vt docet eam gentem à Deo accepisse legem sanctam, atque iustissimam, ex qua prædicatio recta depromebatur. Cùm verò addit, eos furari, ex peccati actione vult intelligi, eos interiori iustitia caruisse. Atque ita ex eo, quod ait, aliud quod tacetur indicat. Quod genus lo-
C quendi omnes docti tropicum esse affirmant: licet id Gardinerus, quæ illius est vel imprudentia, vel impudentia, perneget. Proinde in loquutione Paulina, quã adduxit, quàm verè scribat nullum esse tropũ, iudicet prudens Lector. Certè nos ibi deprehendimus duos tropos.

De eo autem quod Christus inquit, *Ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi*: ibi quoque non facilè concesserim, simplicem, ac non tropicum esse sermonem. Christus quippe du-
D plici cõstat natura, diuina & humana. Et, quod attinet ad diuinitatem, simpliciter Christus est vbique: deinde etiam sua gratia, & spiritu perpetuò Ecclesiam souet, ac viuificat. Humana verò natura substantiali præsentia non est nobiscum: synecdoche igitur est, qua de toto dicitur, quod tamen de altera parte verum sit.

Id quod addit, Grammaticam ipsam tradere, præterita & futura passiua inflecti verbo substantiuo præsentis temporis, non est verum
E in vniuersum. Romanis quidem id accidit ob Latini sermonis penuriam. Græca verò lingua & Hebraica non ita inflectitur: & nihilominus

Verba præterita posſi us non ſtr-cluntur per verbũ ſubſtantiuum, in omni idiomate.

rerum præteritarum & fotorarum vtraque lingua certitudioem, cùm oportet, exprimit. Quare Gardinerus iſta fingẽs maximas ougas agit: præſertim cùm diuinæ literæ vel ex Hebraico, vel Græco ſermone ſuerint io Latinum conuerſæ. Quid ergo prodeſt, vt loquutio illa Domini oſtendatur ſimplex, & abſque tropo, Latini ſermonia exemplum adducere, com ea noo ex Latina Grammatica, ſed ex Græca metienda ſit? Ad id ergo, quod probare voluit, nil id conducit, qood affert. Sed ad id maximè prodeſt, vt
B oinnes intelligant, Inconſtantium tantùm dicere, vt dicat: quaſi actio hæc, qua de iſtis rebos ſcribimus, non ad veritatem inqoirendam, ſed ad gloriam herciſcundam ſit inſtituta.

Concludit tandem: *Chriſtus ergo rei certè gerendæ, ijs verbis, funditur, & traditur, veritatem expreſsit: quã nos ijſdem verbis certè geſtam agnoſcimus,*

A *vt nullo hic tropo ſit opus ad ſermonis explicationem, quam ipſa conſuetudo loquendi fecit propriam.* Chriſtum eo modo loqoutum eſſe: partim vt rem imminere iamiam demonſtraret, partim ob certitudinem, vt i.te aſſerit, non inficior: ſed hoc addo, id non eſficere, quin tropus in eo ſermoois genere agnoſci debeat. Et qood ſubijcit, conſuetudinem loqoendi ſermonem eiuſmodi feciſſe propriom, audacter nego: quoniam loqoendi conſoetudo ſolet emollire tropos, & faciles reddere, non tamẽ eos prorſus tollere. Vnde Cicero primo de Oratore, inqoit, Gemmare vites, luxuriem eſſe in herbis, lætas ſegetes etiam ruſtici dicunt. Qoamobrem valde ineptit Inconſtantios, qui tamen in ijs loquutionibus metaphoram agnoſcit, tùm potet, ſermooem ex eo, quòd ſit familiaris & quotidianus, ob id tropicum eſſe oon poſſe.

Conſuetudo loquendi non tollit tropos.

OBIECTVM XXIII.

FATEMVR, corpus Chriſti hactenus paſſum: non quòd nunc tradatur in crucem, aut nunc ſanguis eius effundatur. At ſi velint iſti ſermonem Chriſti rigidè interpretari, cùm inquit, Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis traditur: oporteret eos dicere, panem fuiſſe crucifigendum: aut ſaltem Chriſtum ipſum velatum accidentibus in ſacramento. Nam Chriſtus oſtendens id, quod habebat in manibus, illud dicebat pro eis tradi, & fundi, iuxta ipſorum interpretationẽ. Quòd ſi dicant, id fuiſſe corpus & ſanguinem, ſed non eo modo, aut ea forma, iam quærunt interpretationes & ſuffugia, & non ſimpliciter propoſitionem accipiunt.

GARDINERVS.

FRIGIDA interpretatio, de qua hic frigidè & ſine ſenſu loquitur, ſtulta prorſus & inſana foret: quando verbum, Traditur, de corpore Chriſti dicitur, non de pane: neque rurſus de pane corpus dicitur, ſed de indiuiduo illo vno, cuius naturam demonſtratio, Hoc, non explicat quid ſit, ſed eſt nuda modò indicatio vnius, quod, quale ſit, prædicatio aperit.

MARTYR.

QVAM defenſionem iſte ſibi muniat ex ijs, quæ præfatur, non apparet. *Verbum,* inquit, *Traditur, de corpore dici, non de pane.* At argomentum ita habet: Chriſtum de eo, quod habebat in manibus dixiſſe ea, quæ protulit. Qood habuit io manibus, vel, vt nos dicimos, erat panis, de quo corpos Chriſti ſoo modo ſit dictum: vel, vt ipſi volunt, erat Chriſti corpus latitans ſub accidentibus. Vtrumuis horum concedatur, ſi tropus, quemadmodom ipſi nitontur, excludatur, omninò conficitur, velit, nolit Gardinerus, ſignificari aot panem eſſe crucifigẽdom, aut corpus ipſum Chriſti latens in ſacramẽto ſub accidentibus. Quorum vtrunqoe quàm ſit abſurdum, nemo eſt qui non ſentiat. Nos verò ad hoc incommodum non impingimus. Quia etſi panem à Chriſto demonſtratum eſſe voloimus, tamen Tradi & Effundi, ad Chriſti corpos referi mus, & ad ſanguinem. Qoanquam ea de pane qooqoe dici aut prædicari dicimos, ratione iam ſæpius expoſita.

Iſte autem veretur, ne fortaſsis indiuidoi ſui vagi, obliti ſimos. Qoamobrem non iam bis, aut ter, ſed ſæpius repetit ſuam Cramben. Dein
C de ſobdit: *Illud verò ſtultius, quòd modum & formam ita annectat ſubſtantiæ corporis, vt quod de corporis ſubſtantia dicitur, de modo & forma vnà intelligatur. An non credemus, eundem Chriſtum natum ex Virgine, & in cruce paſſum? Neque tamen eiſdem modo & forma natus eſt, quibus paſſus eſt. Puer videlicet natus eſt, infans, ſtaturæ modicæ. Creuit poſtea & ætate auctus in alio modo corporis pilis iam veſtitur, & capite & mento pro decoro, qui recens iam nato non aderant. Forma denique virili, & animo non pue-*
D *ri, ſed hominis paſſus eſt. Et ex ijs corporis modo & forma variatis, dicemus ſcilicet, non id corpus paſſum, quod natum eſt? Neque vera erit vox Angeli de iam concepto in vtero, & adhuc latente, quod is ſaluum faceret populum ſuum à peccatis eorum, quia vterum egreſſus, & in terra viſibilis, non latitaret, quomodo erat in vtero, ſed viſibiliter in carne perpeſſus eſſet?* Modom & figuram nos non annectimus ſubſtantiæ corporis: ſed ea à vobis illi iam anteà p inaniſſimas fictiones annexa accepimos. Vos
E quippe illi eſtis, qui frigidè ac ſine ſcoſu deblateratis,

teratis, corpus & ſanguioem Domini ſub accidentibus panis ac vioi deliteſcere in Euchariſtiæ ſacramento. Deinde quod de corporis ac ſanguinis ſubſtantia dicitur, nempe, Tradi, aut Effundi, neceſſe eſt vt ad corpus Chriſti referatur ſub illo modo & forma, qua eſt, cū illa proferuntur. Quia illa per verba præſentis temporis indicatiui modi enunciantur. Neque vobis, qui tropos omninò reſpuitis, liceat ad figuratam loquutionem confugere, vt tempus ab Euangeliſta pro tempore poſitum intelligatur. Quare ſi de præſenti tempore abſq; tropo propoſitio illa ſit vera, neceſſe fuit corpus Chriſti crucifigi, vt nunc latebat ſub accidentibus panis, & ſanguinem eiuſdem effundi, vt erat tum ſub accidentibus vini.

Quæ verò ab Inconſtantio adferuntur de mndo & forma variata in corpore Chriſti, cùm eſſet in vtero, deinde pucr, & poſtea vir, ſunt quidem vera, ſed ad rem præſentem non faciunt. Primò quidem, quoniam illi modi & formæ, quòd pro diuerſitate temporum in corpore Chriſti mutatæ fuerint, ſcripturæ teſtantur: quæ Chriſtum in vtero matris fuiſſe tradunt: deinde natum, & oblatum in templo: idq́ue ita, vt in vlnis Simeonis exciperetur. Scribitur ad hæc fuiſſe puer, atque cum parentibus Hieruſalem aſcendiſſe, ibiq́ue diſputaſſe inter legis Doctores. Dicit etiam Euangeliſta illum & ætate & ſapientia profeciſſe, & poſtremò a Iohanne tinctum fuiſſe in Iordane, cùm iam triginta eſſet annorum. At è diuerſo modum, & formam qua Chriſtus, quod attinet ad corpus & ſanguinem, re ipſa contineatur ſub accidentibus panis & vini, ſacræ literę nuſquam teſtantur. Itaque cùm grex Papiſtarum & ſophiſtarum pecus, ad hæc ſuffugia, cùm veris & firmiſſimis argumentis vrgeantur, ſe recipiunt, fruſtrà ſe mendaciorum & fictionum folijs contegunt. Si negaremus Chriſtum fuiſſe in vtero Virginis, & aut puerum fuiſſe, aut virum, noſtrum errorem ſcripturæ diuinæ confutarent. At ſi accidentia ſine ſubiecto, corpus Chriſti ſine quantitatis aut qualitatis modo, aut abſque loco eſſe, non credamus, quæſo, nos è ſcripturis arguite: non autem ex veſtris Entibus communibus, indiuiduis vagis, ſubiectis ignoratis, prædicatis aperientibus & enucleantibus: quæ magis λημωνῶντας, ἢ φλυαρολογοῦντας decent, ſophiſtas, inquam, & ψευδεπιλάκτας, quàm graues, piòſque Theologos.

Præterea cùm Chriſtus eſſet in vtero, deinde infans & puer, nullus verè dixiſſet præſenti tempore, Crucifigitur, Moritur, Saluum facit à peccatis: ſed futuro tempore potius, Crucifigetur, Tradetur, Morietur, Saluum faciet. Et ſic Angelus ad Mariam eſt loquutus. Quamobrē in allatis exemplis duo euidentiſsimè diſcrepantia cernimus, quæ totam reſponſionem Inconſtantij vitiant ac debilitant.

De Chriſto poſtea transfigurato litem mouet, dicens: *Quin & illud quæro, Num de Chriſto transfigurato verum erat, illum ipſum moriturum: cum tamen illis modo & forma eſſet immortalis.* Reſpondemus Inconſtantio, verum fuiſſe, illum Chriſtum, qui transfiguratus erat pro noſtra ſalute, fuiſſe moriturum. Non tamen verum fuit, interim dum transfiguratus eſſet in mōte Thabor, & ſuam gloriam diſcipulis oſtenderet, præſenti tempore, illum mori, in crucem tradi, aut ſanguinem eius fundi. Non ſunt eadem tempora præſens & futurum. Verum etiam fuit, vt diximus, de Chriſto in vtero, quòd eſſet populum ſuum à peccatis eorum ſeruaturus: ſed non præſenti tempore, quaſi tum in vtero pro nobis pateretur, & nos antequam naſceretur, moriendo ſeruaret. Non eſt itaque argutia, ſed potius ſycophantia, loquutiones, vt ſimiles, adferre, quæ maximè ab illa diſtent, de qua diſputatur: & in eo præſertim diſtent, in quo tota verſetur diſceptatio.

Sequitur: *Quòd ſi modus & forma exiſtentiæ tantùm haberent momēti, cur grani exemplum affert Paulus, in quo reſurrectionem noſtram adumbret, vt idem videatur creſcere, quod ſeminatur: cùm eodem modo & forma non creſcat, quo ſeminatum eſt? Ergo ipſa intelligendi ſimplicitas à nobis exigit, vt ſuum cuique functioni modum relinquamus: nec à modo & forma, quæ diuerſam cauſam habent, ſubſtantiæ varietatem inducamus: vt non idem ſit corpus ſub ſpecie panis inuiſibiliter datum, quod in forma viſibili in cruce paſſum eſt: quaſi ſubſtantia eadem diuerſos non admittat modos: quod affirmare ſit inſanum.* Non iſtud eſt, Gardinere, qđ agimus. Non tuemur commutato modo, ſeu forma, per varia, quę interdū ſuccedunt, accidentia, variari ſubſtantiam, vt ea non ſit eadem. Neq; vnà cum Democrito, aut alijs ſimilibus nugonibus, opinamur nō eſſe manè ac veſperi hominē eundem numero, propter continuam vel materię, vel accidentium mutationē. Argumentum noſtrum hoc tantùm concludit: Si omninò defendatis, in illis verbis Dñi abſtinendum eſſe à tropis, velitiſque ſimpliciſsimo ſenſu accipi, quod Chriſtus dixit, *Hoc eſt corpus meum*, neceſſe eſſe illa quoque ſimpliciter accipere, quę ſtatim ſequuntur, (Traditur, & Effunditur) vt præſenti tēpore interpretemini, Corpus domini tradi, & ſanguinem illius effundi. Quòd ſi ad figuras, & tropos ita confugitis, vt vobis permittatis mutationē temporum, non poteſtis nos vllo iure accuſare, ſi in ijſdem verbis Chriſti vtamur tropis. Ad hoc in quo totū argumenti pondus & vis nititur, Inconſtantius nihil reſpondet: ſed multis productis ineptis, vt oſtenſum eſt, exemplis, quod erat maximè neceſſarium, fortiter diſsimulat, & præterit. Maneat igitur per nos, & ratum ſit, eandē ſubſtantiam ſub diuerſis accidentibus, quæ ſibi mutuò ſuccedant, poſſe conſeruari. Sed illud viciſsim Gardinerum præſtare volumus, cum præ ſe ferat tantam religionem ſimplicitatis in loquendo, vt illam in ijſdem verbis ne violet, in quibus nobis eſt author, vt omninò à tropis abſtineamus. Retineat, inquam, proprium ſenſum, & literalem, ijs pręſertim verbis, quæ vbiq; veneratur, tanquam Sacramentalia, & Sacroſancta.

OBIECTVM XXIIII.

BIBITE ex hoc omnes: & biberunt ex eo omnes. Quæro, quid iusſit Chriſtus diſcipulos bibere? Non ſanguinem: nam verba hęc ſunt ante conſecrationem. Ergo non poteſt aliud eſſe, quàm vinum.

GARDINERVS.

SI quid roboris haberet hæc collectio, quæ ex ordine ſumitur narrationis, nō ſolùm adimeret Eccleſiæ veritatem præſentiæ, ſed illis ipſis figuratoribus veritatis aduerſarijs, ſuam figuram. Quomodo enim id velut figura demonſtretur indicatione præſenti, quod ſit ipſo vſu in bibendo conſumptū? Imò ad huius argumenti rationem de vino epoto dixiſſet potius Chriſtus, non (Hoc) ſed (Illud.) Tum (Fuit) adderet, non (Eſt) figura corporis: ſi ſenſiſſet, vt illi volunt: cum eſſe quicquam, quod non iam ſit, verum eſſe non poteſt.

MARTYR.

ARgumentum, quod hîc tractatur, præſentiam corporis Chriſti non oppugnat, ſed tranſubſtantiationē. Inconſtantius autē, quia iuſta reſponſiooe deſtituitur, à ſtatu controuerſiæ diſcedit, pro more ſuo. Dominus, priuſquam verba illa pronunciaret, quæ iſte appellat Cōſecrationis, ſic alloquutus eſt diſcipulos ſuos, *Bibite ex hoc omnes:* quibus verbis illū haud dubiè liquorem ſignificabat, quem habebat tum in manibus, quamq́; illis propinabat: quem ſi illi erant bibituri, non eum oportuit abijci, & ſpoliari natura ſua: vt iſti Tranſubſtātiatores fabulaotur. Accedat ſanguis Chriſti, quantum volunt. Apoſtolos tamen illud bibere oportuit, quod Chriſtus oſtenderat. Illud autem, quod negare non poteſt, erat vinum. Quare verba ea, quæ poſteà ſequuta ſunt, non abiecerunt oaturam vini. Atque hæc eſt vis argumenti.

Verùm Inconſtantius, quoniam illud ferre non potuit, deflexit ad ambages. Figuram etiā, inquit, auferri oportet, ſi narrationis Euangelicæ ordioem ſequi volumus. Quid ita? *Quia,* inquit, *quod eſt conſumptū indicatione præſenti, non poteſt oſtendi, vt figura.* Quaſi verò nos affirmemus, Apoſtolos prius bibiſſe, quàm Dominus illa verba pronunciarit. Hoc nos tantùm contendimus, demonſtrationē prius fuiſſe factam, cùm Chriſtus diceret, *Bibite ex hoc omnes:* quàm altera illa verba, quæ iſti conſecrationis vocāt, exprimerentur. Quare, ſi Apoſtoli Chriſto voluerunt obtemperare, neceſſe eſt. vt vinum, quod oſtendebatur, biberint. Hic autē noſtra nihil refert, ſiue figura, ſiue ipſe Domini, vt loquuntur, realis ſanguis acceſſerit. Satis habemus, ſi hoc argumento verè concludatur, naturam & ſubſtantiam vini remanere. Nos verò cùm affirmamus, illo inſtituto, & verbo Domini factum eſſe Sacramentum, non dicimus, rem abſumptam demonſtrari poto, ſed præſentem, & eam, cuius natura & ad os, & ad ventriculum conuiuarum perueniat.

De reali autem præſentia corporis Domini erit alius dicendi locus. Hîc de Tranſubſtantiatione tantùm agitur: quam ordine ipſo Euangelicæ narrationis certum eſt clariſsimè refutari Neque opus erat, vt Chriſtus diceret (*illud*) aut (*fuit*) cum de re adhuc præſenti loqueretur: ea, inquam, de re, quam coouiuis aſſiden-
A tibus, & cernentibus propinabat. Inter nos autem & Inconſtantium hoc intereſt: quòd nos cum Sacramento, aut figura, quam ponimus, naturam vini conſeruamus: quam iſte cum ſua Tranſubſtantiatione retinere nec volt, nec poteſt. Fruſtrà ergo iactat, hoc genere argumenti non magis ſe, quàm nos ipſos lædi.

Quod autem ad pronomina illa, de quibus Inconſtātius ita arguté philoſophatur, attinet, nihil refert, ſiue Hoc, Chriſtus dixiſſet, ſiue Il-
B lud. Quis enim hoc genus loquendi reprehendat, vt parum congruum, Hoc quod bibiſtis, aut, Hoc quod in ventriculum tranſmiſiſtis, eſt ſanguis meus? Aut quis contendat, non Hoc, ſed Illud fuiſſe dicendum? Grammatici, ni fallor, non ita ſuperſtitioſè nugari ſolent. Verùm hic nouus Ariſtarchus aliquid ariolari voluit, quod non alius quiuis poſsit cernere.

Addit, *Itaq; beata Virgo monuit Chriſtum in nuptijs, cùm iam vinum omne epotum eſſet, ijs verbis, Vi-*
C *num, inquit, non habent: cùm tamen eos anteà habuiſſe vinum, conſtet ex verbis Architriclini, cùm vinum ex aqua factum prætulerit priori.* Quid iſte ſibi velit ex beatæ Virginis oratione, non ſatis queo diuinare. Ita prorſus currit extra oleas. Cùm vinum iam abſumptum eſſet, Maria inquit, *Non habēt vinum.* Non appellat id vinum, quod amplius non extabat: ſed oſtendit, illos omni generi vini eſſe deſtitutos: & tacitè petit, vt Dominus pro ſua bonitate illis proſpiciat. Quid ſi
D etiam hoc concederem, illam dixiſſe, Vinum, quod habuerant, defeciſſe? Ex ea forma loquendi, ſi addatur, defecit, intelligitur, illos vinum non habere, & vinum iam epotum non extare. Ex eo autem, quod dicebatur, *Bibite ex hoc omnes,* cùm certum ſit, id, quod illis propinabatur fuiſſe vinum, nemo poteſt intelligere, illos, qui bibebant, non bibiſſe vinum. Ea autem, quę poſtea inculcantur ex Matthęo & Marco ad oſten- *Pronomina Hoc, & illud.*
dendum, vinum adhuc fuiſſe in calice, cùm Do-
E minus diceret, *Hic eſt ſanguis meus,* iſte Sophiſta inutiliter deblaterat, nec ea diluit. Nos enim facilè concedimus, diſcipulos non antea bibiſſe, quàm Chriſtus ſermonem ſuum abſoluiſſet.

Addit præterea: *In hoc narrationis ordine apud Marcum notauit eruditorum pietas ὕστερον πρότερον, figuram in narrationibus frequentiſsimam. Quare, quod in Marco narratur, Omnes bibiſſe, verum eſt. ſed eo ordine rei geſtæ, qui cum reliquis circunſtantijs conſentiat:*

vt quæ

vt quæ mandato bibendi connexa essent, intelligantur suo loco fuisse prolata, &c. Verba Marci sic habēt: *Et accepto poculo, cum gratias egisset, dedit illis: & biberunt ex eo omnes, & dixit illis: Hic est sanguis meus noui Testamenti, qui pro multis effunditur.* Hic Inconstantius veretur, ne nos vrgeamus ex ordine huius narrationis, Apostolos prius bibisse, quàm Christus diceret, *Hic est sanguis meus.* At nō ita sumus callidi, & versipelles, vt Inconstantius esse solet, qui in omnibus literis & apicibus consectatur calumnias. Nos quidem credimos, discipulos pependisse ab ore Christi, nec prius id quod offerebatur, gustasse, quàm eum audissent imposuisse finem sermoni suo. Adhęc absurdum esse dicimus, ea, quæ postea à Christo adiecta sunt, frustrata esse ea, quæ anteà dixerat. Anteà ostenderat vinum, illudque discipulis suis propinauerat, iusseratq; bibere. Hisce ea, quæ sequuta sunt, non possunt abrogare fidem. Illud, quod Christus porrigebat, fingito, quod nos dicimus, postea factum fuisse Sacramentum sanguinis Christi: vel, quod aduersarij nostri dicunt, sanguinem Christi corporaliter accessisse. Non tamen ea causa oportuit vinum suo loco cedere: cùm Dominus illud & mandasset bibendum, & propinasset.

Sed quid hoc loco Gardinerum iuuat piorum & doctorum hominum ὕστερον πρότερον, cùm vbiq; impudenter & ineptè clamet, in istis Domini verbis nec tropum vllum, nec figuram ferendam esse: & velit, omnia omninò simpliciter vt efferuntur, accipi oportere? Postea miser, vbi premitur, quasi oblitus edicti sui, vnicum perfugium, & sacram anchoram cōstituit in tropis. Et tamen nihil dissimulabo, illam figuram ὕστερον πρότερον, mihi hoc loco non videri necessariam. Potuit enim Christus commodissimè dicere, Accipite, Edite: &, Accipite, Bibite: & deinde addere, Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus. Figuratam enim, præsertim isto tropi genere, nō esse illam orationem, vel id satis magno argumento esse potest, quòd & tres Euangelistæ, & Paulus Apostolus ea verba eodem ordine collocarunt. Quare hæc summa est iustæ veræque responsionis: quoniam omnes Euangelistæ ita scribunt, vt testentur, Dominum prius dixisse, Accipite, Edite: Accipite, Bibite: quàm ea diceret, quæ sequuntur de corpore & sanguine suo, necesse esse Apostolos id comedisse & bibisse, quod Dominus in manus acceperat, & illis porrexerat. Verba autē ea, quæ sequuta sunt, ita omninò debent accipi, vt eius, quod antea dictum fuerat, veritas maneat incolumis. Quod certè fieri non potest, si prior natura panis & vini, vt isti somniant, abijciatur.

An ὕστερον πρότερον fuerit in verbis Christi.

OBIECTVM XXV.

COMEDERE & Bibere corpus & sanguinē Christi, in sacris literis accipiūtur spiritualiter, pro eo quod est, Credere. Igitur Dominus in Cœna sua, quum iubet nos comedere & bibere, iubet nos credere, & considerare, & mente reuoluere, Christum pro nobis mortuum esse, vt nos corpori suo mystico incorporaret.

GARDINERVS.

HOC argumenti genus à Sæpe ad Semper, non modò sæpe, sed semper est insanum: quo morbi genere laborāt, qui hoc Sacramentum impetunt, dum eiusmodi nobis edunt argumenta.

MARTYR.

NON nos ita insanimus, Gardinere: tu potius multò insanus es, qui nos putas ita insanire, & velle ratiocinari à Sæpe ad Semper. Non enim regulas dialecticas corrumpimus, vt grex iste vestrorum sophistarum solet. Hoc aūt nostrum argumentum est, quod tu, vt omnia soles, de industria deprauasti: verbum Edendi & Bibendi in 6. cap Iohannis, vbi verissima ratio comedendi corporis Christi, & bibendi eius sanguinis traditur, ipsorum etiam Patrum testimonio significat Credere. Igitur Christus in Cœna, cùm iubet corpus suum comedere, & sanguinem suum bibere, verba illa accipit eodem modo, hoc est, spiritualiter. Id enim antea docuerat in 6. cap. Iohannis, & illi doctrinæ postea in Cœna adiecit symbola. Ratio autē ista ex cōfirma est, quod oporteat etymologiam aut interpretationem cum verbis illis, quæ explieantur, congruere. Non est difficile Inconstantio dissoluere argumenta, quæ non ab aduersarijs, sed ab ipso adferuntur.

Hæc ille de forma rationis: nunc de causa qd cōminiscatur, videamus. De re autē argumenti ita sentiendū est, *Eucharistiæ sacramētum etsi fidem manducantium exigat, vt dignè sumatur, tū autem corpus Christi adesse, quāuis sola percipiatur, id est, intelligatur fide, non sola tamen fide, sed etiam corporis officio accedente sumitur, vt ore secundùm Leonē percipiatur, quod fide creditur, præsertim cū id Christus exegerit, dicens, Accipite, & manducate. Nihil quidē sine fide rectè fit: sed nō fiūt sola fide rectè omnia.* Multa porrò præterea sunt, quę Gardinerus pro more suo inuoluit, quadam verborum caligine. Ea nobis, ne fucum Lectori faciant, diligēter sunt excutienda.

Primùm, fidem ait exigi, vt sacramentum Eucharistiæ dignè sumatur. Ea de re, cùm ab omnibus concedatur, verba commutare non oportet. Deinde ait, corpus Christi adesse, sola fide percipi, hoc est, intelligi. Vtrumq; horum falsum est. Adesse enim corpus & sanguinem

Christi, præsertim, vt isti fingũt, sub speciebus, A vel accidentibus panis & vini, idq́oe realiter, atqoe substantialiter, commentum est, non minus falsum, quàm perniciosum. Neq; vnquam Gardioerus, aut omnes sophistæ, qoicunq; ant sunt, aut futuri sunt, quicquam proferet è diuinis literis, quod id re ipsa ita esse confirmet. Id ergo cùm falsum sit, & commentitium, quomodo obsecro, fide percipi, aut intelligi potest? Ea enim non nisi vera & certa respicit. Ad hęc fide percipi, aut intelligi, apud hunc nouum Theologum ita accipitur, quasi fides nihil adferat B præter intelligentiam. Verùm diaboli qnoque credunt: & illi πρόσκαιροι, qoi arescũt, & in tribulationibus deficiunt, non possunt dici nihil credere: illi etiam, de quibus habetur apud Hebræos, qui gustatis cœlestibus donis, prolapsi sunt, nec possunt amplius refici atque instaurari per pœnitentiam, aliquid certè credũt. Quare cùm Gardinerus veræ Iustificationis & solidæ pietatis prima adhuc elementa non teneat, C non mirum est, si hæc tam ridicula, tamq; inepta commenta effutiat.

Addit postea, *corpus Christi non sumi sola fide, sed etiam officio corporis accedente. Quocirca nos quoq; in administratione sacræ cœnæ oris externi munus requirimus.* Non enim alioqui obtemperaretur Christo dicenti, *Accipite, Edite, Bibite.* Os autem corporis nostri tantùm occupatum est in symbolis, nimirum vt comedat & bibat Sacramenta externa, videlicet panem & vinum. Mens autem nostra, & fides res ipsas amplectitur, Corpus, inquam, & sanguinem Domini. Neq; aliter Leo Rom. Episcopos eius nominis primos, in Sermone 6. de ieiunio septimi mensis, intelligendus est, cùm dicat, *Vt ore percipiatur, quod fide creditur.* Fide autẽ credimus panem & vinum esse mysteria corporis & sanguinis Domini: & illa cum hac fide, & hoc proposito comedimus, & bibimus. Credimus etiam, corpus Christi pro nobis in cruce fuisse oblatũ: nosq; hac fide ali, nutriri, & sustentari ad vitam æternam. Et idcircò panem & vinum percipimus ore corporis, quæ suo quodam modo prædicamus & credimus esse corpus & sanguinem Christi.

Nunc autẽ disputare, an sola fide omnia rectè fiant, quoniam ab instituto alienũ est, supersedemus. Illud aũt taceri non debet (nam ex eo vniuersum ferè robur huius argumẽti pendet) verba illa Manducare & Bibere, quoties nõ ad externa Sacramenta, sed ad res ipsas per illa significatas, hoc est, ad corpus & sanguinem Domini referũtur, semper ita accipi, vt nihil aliud significent, q̃ credere: qoæ tamen eadem cùm accommodantur ad symbola, naturalem edendi & bibendi rationem indicant.

OBIECTVM XXVI.

CHRISTVS dixit de poculo, Diuidite inter vos. At sanguis Christi in Sacramento non potest re ipsa diuidi: & verba ea prolata erant à Domino ante consecrationem. Quare Dominus iussit discipulos vinum inter se diuidere, ac bibere, quod propinauerat.

GARDINERVS.

LOCVS ex Luca profertur ambiguus, vt, quod ipsum incertum est, certum statuat: cum dubia certis firmentur, non contrà. Vt liberè dicam, quod sentio, hic argutator nimium largiter opinor diuserat vinum cùm hoc conficeret argumentum. Nam si cum illis sentit hic argutator, qui arbitrantur Lucam, quod fusius narrat historiam, quàm cæteri, etiam moris illius solennis meminisse, secundùm quem in ingressu omnis conuiuij solebat fieri prælibatio, atque ideò illud poculum ad Eucharistiam non pertinere, quid ergo argumentator extra causam? Dixerit sanè Christus, Diuidite, de vino non consecrato. Quid hoc ad Eucharistiam? Quòd si illum locum Lucæ, quomodo Euthymius, & Augustinus intelligunt, accipiat argutator, vt vnum poculum sit, quod ante Cœnam, & quod post Cœnam porrigeretur, vel præoccupatione narrationis, vel quòd acceptum in ingressu Cœnæ poculum in finem reponeretur, quodcunque horum sit, demiror venisse in mentem argutatori, ab hoc verbo, Diuidere, potius quàm ab illo, Bibere, ducere argumentum. Cùm enim Christus diceret, Bibite ex eo omnes, an non diuidi poculum iussit? ne vnus semel exhauriat vniuersum, quò minus omnes biberent? Ergo ne vereamur dicere, Diuidi Christum in mysterio sine diuisione, dum singulis integer distribuitur: manducare item sine consumptione: quod est magnum in Eucharistia mysterium, nulla nostra ratione explicabile.

MARTYR.

SI verba Domini, vt à Luca referuntur, de Eucharistia intelligimus, nõ possumus videri nouæ expositionis fabricatores. Habe- D mos enim in ea sententia complures ex Patribus: quod ne Inconstantium quidem ipsum latuit. Fatetur enim Augustinũ, & Euthymium hoc sensisse. *Sed cùm hoc incertum sit,* inqoit, *non potestis ex eo certũ constituere.* Illi nos iure optimo possumus respõdere: Quod alijs incertum est, tibi debet esse certissimum. Tu enim omnia dicta Patrum, quæcunq; ea tandẽ sunt, pro sacrosanctis habere soles. Quare cùm ista sit expositio Patrum, ea tibi homini patrologo dubia & incerta videri non debet. Deinde rationẽ etiam habemus ex diuinis literis, non tantũ ex Patribus, cur ista credamus dicta de poculo Eucharistiæ. Legimus enim in Matthæo Dñm, cùm de poculo dixisset, Hic est sanguis meus noui Testa-

Testamenti, qui pro vobis effunditur in remis- A sionem peccatorum: illicò subiecisse, Dico autem vobis, non bibam posthac ex hoc fructu vitis vsque in diem illum, quo bibam illum vobiscum nouum in regno patris mei. In Luca verò post illa verba, Diuidite inter vos: ita legitur, Dico autem vobis, non bibam de fructu vitis, donec regnum Dei veniat. Cùm ergo & Matthæus & Lucas memorent, eadem verba fuisse dicta post propinatum poculum, cur nõ illud poculum putemus in vtroq; idem esse? B & Matthæus quidem disertè scribit, calicem illum fuisse Eucharistiæ, de quo Christus pronunciauerat, Hic est sanguis meus. Sequimur ergo non tantùm patrum authoritatem, sed etiam Matthæi ipsius Euangelistæ.

Argumenti autem nostri duplex est firmamentum. Primum, quòd ea verba, Diuidite inter vos: vt illa quoque, Bibite ex hoc omnes: à Domino prolata sint, quàm adderet ea verba, quæ isti appellant Consecrationis. Itaque ne- C cessariò concluditur, discipulos iussos fuisse illud bibere, quod ostendebatur, nec aut mutatam, aut abiectam fuisse naturam vini. Nam illud, cùm ostenderetur, citra controuersiam vinum erat. Nam, vt ipsi etiam fatentur, nulla adhuc accesserat consecratio: quæ etsi postea adiecta fuerit, non tamen rei demonstratæ naturam immutauit, vt sententia, quam Christus antea pronuntiauerat, inciperet esse falsa.

Diuidi, bibi, mandu-cari & frangi corpori Christi non propriè conueniunt.

Alterũ, quo argumentum nostrum nititur, D est, quòd Diuidi, Bibi, Manducari, Frangi, corpori & sanguini Christi, nisi per tropũ, non possunt propriè conuenire. Illæ quidem actiones, quæ istis verbis significantur, ad symbola, hoc est, ad panem & vinum propriè possunt accommodari: ad carnem autem & sanguinem Christi, quæ integra viuunt & regnant in cœlis, non item nisi per tropum. Quod verò Inconstantius autorem huius rationis incessit conuitijs, antiquum suum obtinet, vt argumenta, quæ iusta responsione dissoluere non potest, ea contumelijs & scommatis insequatur. Sunt autem ista conuitia eiusmodi, quæ in ipsum & illarum partium homines magis conueniant, quàm in quenquam nostrum. Ait enim, authorem huius argumenti nimis largiter vinum dibisse, cùm hanc rationem conficeret. Atqui nemo vnquam optimum illum virum & reuerendissimũ archiepiscopum Cantuariensem, nunc autem etiam martyrem Iesu Christi vidit ebrium. Missifici autem isti theologi Papistarum passim sese vino optimo siceraque ingurgitát, vt miseri aut domũ inter manus sint auferendi, aut totam noctem sub ipsa mensa in œnopolio relinquendi: nec tantùm vino & sicera obruuntur, sed etiam, quod miserabilius multò est, furore somnoque ignorantiæ, eoq; plané letargico, perpetuó noctes diesque sepeliuntur. Quàm autem temperanter Gardinerus ipse vixerit, quid me oportet dicere? Certè hydrops, qua miserrimè confectus obijt, aliquem locum videtur relinquere suspicioni.

Miratur pòst, si Deo placet, cur magis à verbo Diuidere, quàm ab altero verbo Bibere, ducere velimus argumentum: quasi verò liberũ esse non debeat disputanti, à quibus maximè locis, aut verbis, aut sententijs petere velit ar- C gumentum. An ille in sua causa pateretur tales arbitros? Non opinor. Ipse enim sibi non solùm argumentari pro libidine, sed etiam sophisticari permittit. Nos verò non tantùm ex verbo Diuidendi, sed etiam ex illo altero verbo Bibendi, peruersa illius dogmata refutabimus. Neutrum enim horum, quemadmodum iam docuimus, sanguini Domini verè ac propriè conuenit. Is enim in venis corporis dominici D continetur, neque est vspiam extra illud corpus, quod in cœlo summa gloria ornatum sedet ad dexteram Dei, & sedebit quoad extremi iudicij dies aduenerit.

Ad extremum Inconstantius pro sua constantia concludit, Christum in mysterio diuidi sine diuisione, integrũq; distribui, ac manducari sine cõsumptione. Quòd si de metaphorica manducatione ac potione acciperetur, dari posset: posset etiam concedi, si id referret ad symbola. Cùm autem ista propriè velit accipere, & ad ipsum reale, &, vt ita dicam, substantiale corpus Christi accommodare, portenta sunt, & meræ fictiones, non disputantium sophistarũ, sed delirantium. Facilè quidẽ istis est, hæc & alia similia comminisci. Sed ea & abhorrent à pijs auribus, & à sacris scripturis probari nõ possunt.

OBIECTVM XXVII.

CHRISVVS etiam post consecrationem dixit, Non bibam à modo ex hoc genimine vitis. Sanguis autem Christi non est fructus vitis, neque vini accidentia sine subiecto, sed ipsa vini substantia. Quarę Christus & Apostoli in sacra communione verè biberunt vinum.

GARDINERVS.

HAEC verba Christi, Non bibã à modo ex hoc genimine vitis: mystica sunt, nec vno sensu à Catholicis intelliguntur: sed semper pio & veritati Catholicæ consentaneo. Origenes enim, vt ab eo ordiar, exponit genimen vitis, id est vinum, quod gaudium animi significare dicit, & letitiam mentis, quod bibat nobiscum in cœlo. Hilarius eodem modo intelligit fructum vitis, quem Christus pollicetur, sanctos bibituros secum in regno cœlorum. Gregorius Nazianzenus sic interpretatur, vt Nouum id videatur significare nouam doctrinam, quam à Christo per visionem docebimur. Nam hoc est, inquit, Christo bibere, docere: nobis verò discere. Et Nouum dici vult pro ratione temporis, quo cognoscitur. Chrysostomus verò vinum, quo Christum vsum dicit in nuda mysterij

mensa post resurrectionem. Et ex genimine vitis dicit, quæ vinum, non aquam producit: vnde ex eo loco extinguatur Aquariorum hæresis, qui aquam solam mysterio conficiendo adhibebant. Hieronymus intelligit sanguinē Christi vitis veræ, quem Christus nobiscum bibet in regno Ecclesiæ. Augustinus horum verborum meminit de Ecclesiasticis dogmatibus, sic scribens: In Eucharistia non debet aqua pura offerri, vt quidam sobrietatis falluntur imagine: sed vinum cum aqua mixtum. Quia & vinum fuit in redemptionis mysterio, cùm dixit: Non bibam à modo de hoc genimine vitis: & aqua mixtum, non quòd post cœnam dabatur, sed quòd de latere eius lancea perfosso, aqua cum sanguine expressa, vinum de vera eius carnis vite cum aqua expressum ostenditur. Eucherius ita scribit: Regnum Dei Ecclesia est, in qua quotidie bibit sanguinem Christus per sanctos suos tanquā caput in membris suis. Euthymius in horum verborum intellectu astipulatur Nazianzeno. Theophylactus sic scribit, Quòd Christus accepto poculo renuntiat corporali potioni: & cætera ferè, vt Chrysostomus.

MARTYR.

Allegoriæ dogma non constituūt. CVm istæ Patrum sententiæ, quibus Gardinerus clarissimū locum obscurare conatus est, inter se discrepent, nos, quoniam hic controuersia est de dogmate, nullum ex illis omnibus, quæ sequantur sensum allegoricum, probare possumus. Ex allegorijs enim, illis præsertim, quæ testimonium non habeant ex diuinis literis, nō possumus satis firmiter dogma constituere. Sequimur ergo Chrysostomi C sententiam. Is autem verba illa Domini hīc propriè intelligenda putat esse de vino, vt existimet, se ex illis firmissimum habere argumentum contra Aquarios. Augustinus etiam de Dogmatibus Ecclesiasticis idem scribit, & contra eosdem illos Aquarios rationem colligit, & disertissimè ait, Christum post cœnam dedisse vinum, idque aqua non mixtum. Nunc autem ait admisceri aquam, propter illa quæ defluxerunt ex perfosso Christi latere. Ludant alij in D allegorijs & inuentis suis, quantum volunt. Certè historicus sensus est, Christum loquutum esse de vino.

Sed audiamus quid Inconstantius addat. *Quin & illud, inquit, considerandū est, si Christus ea verba protulit, exhausto calice, non mysterium significabatur iam absumptum: sed generaliter loquutus est, significans se omni corporali potioni renuntiasse, quod Theophylactus dixit, & ideò vinum, quod supererat in amphoris, demonstrasse.* Atqui à Christi consilio E longè alienum erat, vt significaret illis verbis, se velle renunciare omni corporali potioni. Speciatim enim in genimine vitis mentionem facit vini. Ridiculum autem est velle quærere genus, vbi species disertis verbis sit expressa. Vanissimum verò commentum est, quod ait, Dominum vinum illud, quod in amphoris supererat demonstrasse. Quis enim potest affirmare pro certo, amphoras illas fuisse in mensa? Iudæi quidem amphoras habuerunt, vt apparet ex Euangelio Iohannis, sed aquę, nō vini F plenas, quò iuxta suas purificationes subinde abluerent manus. Vini autē amphoras in mensis fuisse positas, nusquam legimus. Et quis nobis testis erit, vinum in alijs amphoris superfuisse? Ita Gardinerus dubia & incerta nobis profert, ad ea, quæ certissima & clarissima sunt confirmanda. Certè Christus id demōstrabat, quod tum bibebatur. Hæc enim verba statim post eam, quam isti Consecrationem appellāt, G subiecta sunt. Et nisi Dominus ea retulerit ad Eucharistiam, Augustinus & Chrysostomus aduersus Aquarios frustra sudant.

Cur Iudæi amphoras haburrint in cōuiuijs.

Sed oro te pie & prudens Lector, considera paulum, quàm isti homines sint simplices, qui, ne medij teneantur, amphoras etiam nouas nobis confingunt. Quiduis potius parati sunt cōminisci, quàm vt cedant, & manus dent veritati. Simulat tamen Gardinerus, velle se diligenter agere scilicet, & nihil prætermittere, quod ad huius loci controuersiam faciat. *Dixerit, inquit, aliquis, Hoc non est respondere argumento, sed quæ obijciūtur, ipsa perplexitate obscurare. Nā alioqui quid attinet tam varias Patrum sententias proferre? Imò, inquam, quòd Patres ferè omnes ea verba allegorijs explicant, sensus autem literæ tenuior sit, quàm vt tam Christo conuenire videretur, non est ab eo sensu literæ ducendum argumentum, vnde dogma aliquod statuatur aut refellatur.* Cur potius mystica & allegorica sunt hæc verba Christi, quàm illa, Hoc est corpus meum? *Quoniam, inquit, Patres ista allegorijs explicarunt.* At nonne illa quoque, Hoc est corpus meum, ijdem Patres interpretati sunt, Hoc est figura corporis mei? An illi ibi nō agnouerunt tropum? An loquutionem illam figuratā esse nō scripserunt? Si ista ratio tibi ita firma & solida videtur, cur non eadem quoque à nobis faciat? Nisi fortè, quæ tua est arrogantia, tibi licere velis, quod alijs non liceat.

Præterea hoc etiam non leue indicium est alienatę mentis & vagi, ac peregrinantis animi, quòd Inconstantius ea loquitur & scribit, quæ ipsius sententiam maximè euertāt. Patres, inquit, allegorijs hæc verba explicant. Cur ergo ipse tropos & figuratas locutiones in istis presertim locis tantoperè abhorret & fugit? Si allegoria recipitur, cur metaphora, metonymia, & alij similes tropi, cùm adhibentur ad regulā fidei, repudiantur? Preterea literalis sensus horum verborum isti nobili & purpurato sophistę tenuior videtur, quàm vt Christo possit cōuenire. Ergòne Inconstantij iudiciū erit posthac nobis regula, ad quam exigamus verbum Dei? Et scripturę nihilne posthac significabūt, nisi quantum isti videbuntur cum Christi persona & dignitate conuenire? Cur non istam tam præclaram censuram ætati nostræ gratulamur? Aristarchū iam habemus, qui contempto sensu historico aliud quiddam nobis præscribat, quod non cum sacris literis conueniat, sed Christi maiestati sit idoneum. Nos verò soli, tanquā pecus & vulgus ignobile, astringendi sumus, vt in istis verbis, Hoc est corpus meum, vnicum tantum sensum literalē amplectamur.

Quod autem addit, non esse hinc ducendum argu-

argumentum, vnde dogma aliquod aut statuatur aut refellatur, in eo non tantùm nos, sed etiam Augustinum & Chrysostomum coarguit. Illi enim, vt diximus, ex his verbis confutant Aquarios. Cum ergo ipse fateatur istos tantos patres hoc ausos esse scribere, cur idem in nobis tam petulanter taxat? Si scripta illorum, quos iste vbique tanti facit, nobis debent prælucere, cur nobis non liceat ex istis verbis, non solùm rationē pro veritate conficere, sed etiam nouum istud dogma Transubstantiationis longè, quàm erat illud Aquariorum, portentosius, & perniciosius coarguere, & confutare?

Addit Inconstantius: *Et mihi videtur notandum maximè, quòd Christus ita loqueretur de hoc genimine vitis. Nam vt illud genimen futuret, quod erat in amphoris, quomodo biberet illud nouum, quod ipso tempore inueterasceret? Sin generaliter vinū intelligeret, cur hoc genimen diceret, cùm vitis vnum sit genimen, nempe vinum? Ergo necesse est, illius pronominis, Hoc, aliquam esse emphasim, vt significet secundùm Hieronymum genimen vitis veræ, nempe suum sanguinem: cuius vim & virtutem illo Christo bibente nobiscum, id est, docente nos secundum Nazianzenum, nouo modo cognoscimus, id est, bibimus in regno patris. Nam hoc significat etiam nostrum bibere, eodem Nazianzeno authore.* Gardinerus cùm per genimen vitis intelligit vinum, quod erat in amphoris, hauddubie somniat vigilans. Statim enim ambigit, quomodo illud bibiturus esset nouū, cum illud ipso tempore inueterasceret. Quid ita opus est cæcutire in meridie? Postremus ille vini potus erat, de quo Christus loquebatur. Neq; ab illa hora vinū bibit in carne mortali. Post Resurrectionem verò id bibit cū Apostolis, idq; nouo modo, & noua ratione: nimirum, vt probaret se verè à mortuis resuscitatum: non quod gloriosum eius corpus eius generis alimento amplius egeret. Verùm posteriorem hanc partē propositionis, nimirum, quomodò ille potus futurus esset nouus in Regno Dei, quoniam ad hanc quæstionē nihil facit, prætermitto: quàuis pau eis innuerim, quid mihi significari videatur.

Quomodo vinum nouum biberit Dominus in regno Dei cū Apostolis.

Priorem autem partem clarißimam, & maximè perspicuam esse affirmo, qua Christus pronuntiat, se in hac vita non amplius bibiturum esse vinum. Quærat Inconstantius, quam velit emphasin in pronomine, Hoc. Nobis satis est, potum vini talem, qualis tum erat in maioribus, ea voce significari. Sed operæpretium est audire, quemadmodum iste sophista velit nitus impingat in fanum nostrum. Ait genimen vitis veræ significare sanguinem Christi, cuius vim, ac virtutem Christus ipse dicatur nobiscum bibere, quando nos docet: nosq; nouo modo intelligi nur bibere cognoscendo: quia nostrum bibere, teste Nazianzeno, significat cognoscere. Quid nostræ sententiæ dici potest conuenientius? Nam nos quoq; affirmamus in Eucharistia bibi sanguinem Christi. Sed Bibere illud dicimus esse credere, quod est efficacißimè cognoscere. Nō autem credimus, nisi Christo per spiritum suum interius nos docente. Gardinerus itaq; cum ita scribit, *In regno Dei, hoc est in Ecclesia Christum bibere sanguinem suum nobiscum, cùm nos doceat: & nos cum illo, cum nouo modo, id est Spiritu reuelante, non natura ostendente, nostræ salutis mysteria cognoscimus:* ista, inquam, cùm scribit, eādem nobiscum doctrinam profitetur. Et ne sibi quasi vano interpreti parum crederetur, huius veræ ac sanctæ expositionis authores citauit Hieronymum & Nazianzenū. Hanc ego allegoriam libenter admitto, modò ne perimatur historia, nempe, Christum ea verba dixisse de potu vini: cuius naturam & substantiā verbis suis è poculo non extruserit, sed ea vsus sit ad sanguinem suum significandum, qui pro nobis ad salutem in mortem daendus erat, & Christo docente, nobisq; fideliter discentibus ad æternam vitam spiritualiter bibendus.

Posteà Gardinerus videtur ambagib. & obfuscationib. velle finē aliquē ponere. Ait enim, *Postremò, vt ad ipsum veniam argumētum, quid prohibet, Christum appellare Accidētia vini in Sacramento genimina vitis, cùm ex ipsa vite orta sint? Dices, Non sola. Fateor. Nam quod verum est de toto, de parte etiam verum esse necesse est: vt mihi videatur stupidum de parte negare, quod ad ortum & originem spectat, quod concesseris de toto. Si enim totus homo agnoscit Deum conditorem, ergo & corpus à Deo est: vt geniminis appellatio nihil amplius probationis habeat, quàm vini, quod de calice post consecrationem prædicare non est absurdum: imò Scripturæ phrasi maximè consentaneum.* Si Gardinero liceat vti nuda & inermi affeueratione, vt dicat: *Quid prohibet, Christum appellare Accidentia vini genimen vitis, cùm ex vite orta sint:* cur mihi etiam non liceat dicere, Quid prohibuit, Christum appellare panem corpus suum, cùm eo ipsius corpus nō minus repræsentetur, additis præsertim verbis domini, quàm Accidentibus repræsentatur vinum? Quod autem dicit, Accidentia nasci, aut oriri ex vite, videat ipse, quàm propriè & significanter id dicat. Multò autem minus propriè loquitur, cum ait, Accidentia esse partes vini: quasi partes Substantiæ possint esse in qualitate. Certè partes Substantiæ, quę quidem ad essentiam pertinent: Materia sunt, & forma. At ea non sunt Accidentia. Sin autem sunt Integrales, in ijs Homogenea ita sunt comparata, vt quælibet pars, & naturam, & nomen habeat totius. Omnis enim pars aquæ est aqua: & omnis pars vini est vinum. Præterea Species, quæ sunt partes Generum. Cōstat enim, ne eas quidem esse Accidentia. Nam species vini sunt Phaleroum, Chium, Malnaticum: quę vina nemo, opinor, dicet esse tantùm vini Accidentia.

Accidentia nō sunt partes substantiæ.

Hęc ego idcircò dicere volui pluribus, quòd viderem Inconstantium velle confirmare delirium suum argumento à toto ad partes, ne parùm videretur magnus Dialecticus. Quod enim, inquit, de toto verum est, de parte etiam verum esse necesse est. Stupidum autem ait esse, negare de parte, quod de toto concesseris. Eat nunc aliquis, & ausit affirmare, Gardinerum non esse egregium & subtilem philosophum. Id enim ille tandem aliquando inuenit,

quod alij philosophi videra hactenus uunquã potueruot: nempe. Accidentia partes esse substautiarum. Verùm vt eius errorem, vel potius stuporem, & inscitiã magis atiam detegamus, habat substantia quasdam partes, quæ etiam ipsæ sont substantiæ, quę ex matre noo nascantur, cùm tamen totum ipsum uascatur ex matre. Nascitur enim Iohannes ex Lucretia, ex qoa tameo dentes eius uon nascuntur: uam nisi post anoum, aut plus eo, dentes uon proueniuut. Ne barba quidē Iohannis ex matre nascitur. Bis ergo turpiter peccauit Gardinerus: primùm, quód Accidenria vini appellarit partes vini: deinde quód argumētetur ab orru totius ex aliquo ad ortum partium eiusdem: cùm id videamos ne in illis quidem partib. quę verè siot partes, esse verum. Ne id quidem verū est, qood sibi sumit, nō posse negari parti, quod toti sit concessum: de toto quippe homine anima predicatur, quod nihilominos de pede, manu & crure non dicitor. Cùm ista omnia mecū reputo, video necesse esse, vt Gardinerus concedat, vites producere Accidentia absq; vino: aut vt ad tropom, qui solus illi superast, ceu ad sacrum perfugium sese recipiat: nimirùm, vt per synechdocben ex toto partē intelligamus: vt, quouiam vites producunt vinum vnà cum Accideutibus, per fructū seu genimen vitis intelligamus, non vinom, sed accidentia: quod etiam illi minimè licebit, nisi dederimus accideutia esse viui partes.

Vel hinc ergo videat, qoàm iustè in re sacramentaria abhorreat à tropis, cùm eos sentiat ita esse nacessarios, vt absq; illis sese tueri non possit. Nec tantū ineptias quas mamoraui consectatur, sad etiam ipsom pronomē, Hoc, quod negare nou potest, significara numerū vuitatis, cogit vel inuitum, non vnum certum singulare indicare, sed multa, nimirum omnia vini accidentia. Vbi hîc est ratio Grammaticæ? Dicendum anim potios fuit, Ex his genimiuibus vitis, non ex hoc genimioe vitis: cùm tam multa siut vini accideutia. Sed Inconstautius indignom esse iudicat aothoritate sua, rationem habere Grammatices: nisi si quando ex ea subtilitatem aliquam alieere posset sophisticam, qua sua portenta cōfirmet. Postea velit nolit, cogitur fateri, si hanc suam interpretationem velit retinere, Christum cum suis Apostolis bibisse viui accidentia, uō autem sanguiuem: is euim certè non ast ex vita, nisi fortè, vt est homo historici & literalis sensus fastidiens, ad suas allegorias velit pueriliter recurrere. Ad has præstigias tam ridiculas quis risum contineat?

Quòd autem postremo loco ait, vinum posse prædicari de calice post consecratiōnē, oeq; id esse absurdom, imò phrasi Scripturarū consentaneum, Id equidem libenter recipio: etsi ille, cùm hæc dicat, nullam rationem Grammaticæ suæ habeat, aut Dialecticæ. Quis enim cougruè aut verè dieat, Calicem esse vioum? Sed scio, respondebit, se cōtinens accipere pro contento. Cur ergo ita detestatur tropos, cùm, vt apparet, sine illis ne loqui quidem posit? De re autem illa, quæ in calice cōtinetur, dabimus, vinum propriè ac rectè prædicari: non tamen vt iste fingit, quò externæ formæ natura significetur. Ille enim naturam externam iotelligit proprietates & accidantia vini: atqui ita rursus etiam incidit in tropum, vt vinum non soam ipsius natoram & substantiam, sed vini tantùm accidentia significet. Consulo ergo Gardinero, vt posthac patronus potius troporum esse velit, quàm vt eos velit ita ferociter oppugnare, cùm absque illis na mentiri quidam satis callidè ac speciosè queat.

OBIECTVM XXVIII.

DOMINVS iubet hoc fieri in sui memoriam, & mortem suam annuntiari donec veniat. Hæc indicant absentiam corporis.

GARDINERVS.

MORTIS memoria agitur in hoc sacramento, quam mortem ipso sacrificij nomine Ecclesia fatetur abesse, cùm sacrificium Ecclesiæ appellet sacrificium incruentum, id est, sine omni sanguinis effusione celebratum. Sistitur tamen passionis figura in mysterio corporis & sanguinis verè exhibiti: quod efficacissimè, & quo modo hominum captus non assequitur, ipsius veri corporis & sanguinis certissima repræsentatione. Quæ ipsa ni verè adessent, & panis triticeus tantùm significaret corpus, & vinum sanguinem, quàm diluta mortis, & tenuis foret significatio? dum figura figuram insinuaret: videlicet dum panis sit figura corporis, tum corporis figura absentis, annuntiatio mortis?

MARTYR.

Veritas & odium ab eodem animo expectari non debent. Qoare Incoostantius cùm tanto nostri odio laboraret, noo potuit argumenta nostra neq; rectè neq; iutegrè proponere. Quis enim ex nobis, quamuis infantissimos, ratiouem vnquam ita coucisam & elumbem in mediom attolit? Ego certè illius dicta non ita commemoro. Nam etsi & pudeat me, & pigeat verba tam inepta referre, tamē ea, vti ab illo scripta sunt, ita describo. Ratio nostra ex eo pendet, quód memoria non sit rerum præsentiom. Non enim præsentes res memoria celebramus, sed illis fruimur. Christus autē iussit vt ista faceremus in memoriam sui. Igitur eum cum substantia corporis soi adesse non est credibile. Sophista fatetur, mortem quidem Christi, quæ commemoratur abesse. Cur non etiam fatetur abesse Cbristom, qood attioet ad realē præsen-

Eucharistiæ vsus etiã in memoriam Christi, nõ tãtùm mortis eius. præsentiam carnis, cùm Christus apertè dixerit, In memoriã mei facietis? Memoria ea cùm nõ minus Christi ipsius sit, quã eius mortis, cur non notat vtriusque realem absentiam? mortis quidem in vniuersum: Christi verò tantùm quod attinet ad carnem & sanguinem?

Figuram oportet esse notiorem quàm rẽ significatã. Quale autem, obsecro te lector, hoc commẽtum est, quod iste fingit, corpus & sanguinem Christi in Eucharistia figurã esse mortis eius? Nam vel pueri hoc vident, oportere figuram re figurata esse notiorem. Nam nisi ita esset, qui posset aliquid ostendere? In Veteri Testamento mysteria de Christo venturo exponebantur sensibus: & putabimus, ex huius Rabbini sententia, figuras noui Testamenti minus claras esse, & minus illustres, quàm olim fuerunt sub lege? Hoc certè Lux Euangelica non ferret. Non iteram figuram, quam nos cum omnibus Orthodoxis Patribus statuimus in pane, iste criminatur nimis tenuem & dilutam esse: foam autem quam ipse sibi finxit, non videt talem esse, vt ne

Præcipuũ est in figura vt sit euidens. figura quidem esse possit. Nullam. n. habet euidentiam, quod caput est in figura. Sed quid iste faciet tandẽ de suis Magistralibus Doctoribus, qui statuunt sacramẽta esse signa visibilia? Ego quidem figuram in sacramentis non agnosco, quæ non sentiatur. At Gardinerus vult, corpus Christi & delitescere sub Accidentibus, & idẽ tamen mortis iam præteritæ figuram esse.

Nos figuras non geminamus. Ad hęc impingit nobis insipidissimã fatuitatẽ: quasi dicamus, ligneam, insinuare figuram. At qui nos nõ geminamus figuras, vt iste somniat. Dicimus enim panem triticeum, & vinum, nõ figuras, sed res ipsas significare: nimirum corpus Christi actum in crucem, & sanguinẽ eius pro nobis effusum. Miror Inconstantium ista non videre. Sed fortasse homo simplex id nos putauit facere, quod ipse facit. Illi. n. Accidẽtia figuræ sunt: quæ cùm sint multa, necesse est fateatur augeri numerũ figurarum. Deinde corpus Christi est noua figura mortis præteritæ. Ita accidentia sunt figura corporis: & corpus vicissim figura mortis. Quid hoc aliud est, quàm figuram vnam alterius figuræ figuram ponere? Sed vbi tandem aut vidit, aut audiuit, aut legit Inconstantius, corpus Christi mortis eius figuram esse? Proferat vel vnũ testimonium è scripturis, aut è patrib. aut ratione saltem aliquã, quæ ducta sit è verbo Dei: & vicerit.

Sed addit: *Ergo agitur, vt dixi, in sacra Cœna non solùm Christi memoria, sed etiam mortis eius memoria: deinde substantiæ Christi communicatio, qua nos re in vnam massam redigere conatur: nos carne sua gloriosa fouens & nutriens: quod Paulus ait, magnum esse sacramentum in Christo & Ecclesia. Itaq. Christus ait, Accipite, manducate, hoc est corpus meum. Atq. hæc vt fieret realis Christi præsentia, ex verbis Christi, verè persuasa est nobis, consensu Ecclesiæ recepta & confirmata.* Si non tantùm Christi, sed etiam mortis eius memoria in cœna celebratur, necesse est vtriusque aliquam absentiam designari. Memoria enim, vt diximus, non est præsentium. Sed addit, ibi dari communicationem etiam substantiæ Christi, quò carne sua gloriosa nos foueat & nutriat. Verùm vt Christus nos

Non est necessaria caro Domini nostri præsentia realis, vt nos ea nutriat. foueat & nutriat carne sua, vnde probabit noster iste logomachus, substãtialem carnis eius præsentiam esse necessariam? Nos nihil dubitamus, homines pios foueri, & nutriri carne Domini: non tamen ea causa necesse est, corpus eius, vt dicunt, realiter adesse. Et nisi Gardinerus huius connexionis necessitatem ostendat, nihil agit.

Locus Epistolæ ad Ephesios. Locos verò, quem citat ex epistola ad Ephesios, nihil eius causam adiouat. Verba enim illa, *Nos sumus caro ex carnibus eius, & os ex ossibus eius*, Chrysostumus exponit ad hunc modum: *Et quomodo? Iterum audi, quid beatus iste iterum dicat ad Hebræos 2. Quoniam pueri commercium habuerunt cum carne & sanguine, & ipse similiter particeps factus est eorundem. Sed hic ipse nobiscum commercium traxit, non nos cum illo. Quomodo ergo ex carne eius, & ex ossibus eius sumus? Sunt qui per sanguinem dicant, & aquam: verùm nihil est. Sed quemadmodum ille sine virili congressu natus est ex Spiritu sancto, ita & nos illud efficimur in lauacro. Vide quanta exempla adducat, vt generationi illi fidem faciat.* Hæc Chrysostomus. Dicit Inconstantius in Cœna fieri cõmunicationem carnis Christi: quod ipsum nos quoque dicimus. Sed Chrysostomus ait, eandem illam communicationẽ fieri etiam in Baptismo: idque non absurdè. Nam qui baptizantur, Christum induunt. Colligimus ergo ex interpretatione Chrysostomi, carnem Christi absque ipsius reali aut substantiali præsentia credentibus posse communicari: nisi fortè

In baptisma communionem recipimus carnis Christi. Incõstantius etiam in Baptismo velit carnem, sanguinem atque ossa Christi realiter & corporaliter cum aqua coniungere. Quòd si pro suo pudore dixerit, primùm nouum atq. inauditũ dogma mirabimur: deinde rogabimus, vt rationem huius recentis fidei reddat nobis ex verbo Dei. Quod si facere non posit, cogetur confiteri, vt caro Christi communicetur Ecclesiæ, nihil opus esse eius reali præsentia. De verbis autem illis Domini, Hoc est corpus meum, nihil opus est vt hic iterum dicamus. Suprà enim & luculenter & sæpe ostendimus, legitimum & genuinum illorũ sensum longè alium esse atque iste somniat.

OBIECTVM XXIX.

PAVLVS scribit, Qui manducat hunc panem indignè: non autem dicit, Qui manducat corpus Christi indignè.

GARDINERVS.

Quoniam indignus non iudicat corpus Domini, sed sacra illa tanquam profana tractat, rectè non quod sit, sed

quod illi esse videatur, à Paulo appellatur. Et tamen Paulus, vt insinuet veritatem, non dicit simpliciter panem, sed panem hunc, quem ille indignus indignè pro pane triticeo habet, cùm sit re vera corpus Christi. Atque hoc sensisse Paulum, illud arguit quod subdit, Non dijudicans corpus Domini. Si enim, vt habent Græca Scholia, corpus Domini dijudicasset, non seipsum ingessisset, cùm esset indignus. Vnde fit reus corporis & sanguinis Domini.

MARTYR.

Hic rursus desidero fidem Incôstantij. Refert quidem nostrum argumentum: sed, vt solet, truncatum, & sine pedibus. Conclusionem enim, quæ capiti responderet, nullam addidit. Paulus ait, Qui manducauerit hunc panem indignè: non autem dicit, Qui manducauerit corpus Domini indignè. Hic sistit Inconstantius, & callidè dissimulat, quid nos ex his verbis concludamus. Deinde parat se ad respondendum. Cui autem rei respondere velit, nô apparet. Non discedit ab ingenio & more suo. Dimicare vult in tenebris, & inde sibi pollicetur victoriam: quod tamen, mihi crede, impunè non facit. Nam cùm omnia ita turbat in obscuro, seipsum sæpius vulnerat, quàm aduersarium.

Nos ex illis Pauli verbis duo concludimus: Primùm, in Eucharistia manere panem, eumq; nouo miraculo transubstantiationis non auferri. Paulus enim non tantù m agnoscit, ibi panem esse, sed etiam panem disertè nominat. Deinde addimus, illos, qui ita indignè sacramentû accipiunt, cùm careant fide, non posse manducare corpus Domini: sed tantû accipere panem Domini, hoc est, symbolû & sacramentum à Christo institutum. Nunc expendamus, quemadmodum iste sophista hæc oppugnet.

Ait, Eucharistiam à Paulo appellari panem: non quòd ita sit, sed quòd indignè comedentibus ita videatur. Quæ ista tandem impudentia est, id sibi arrogare, quod nobis nullo pacto velit permittere? Nam cùm nos dicimus, panem appellari corpus Christi, non quòd re vera, & quod ad substantiam ipsam attinet, sit corpus Christi, sed quòd sit eius corporis sacramentû: vociferatur nos figuratores & blasphemos esse, nec interpretari Scripturas, sed deprauare & corrumpere. Nunc verò, cùm audiat diuinas literas Eucharistiam appellare panem, hoc ait, non ita dici, quòd re vera ita sit, sed quòd indignis ita videatur. Cur nobis hic vicissim non liceat Inconstantium appellare corruptorem & deprauatorem Scripturarum?

Non tamen ego facilè dederim Inconstantio indignos illos, quos Paulus notat in Ecclesia Corinthiaca, prorsus destitutós fuisse omni fide. Nam si ita fuisset, Apostolus ad eos, tanquam ad Christianos, non scripsisset. Quòd si præditi erant fide, vt est probabile, quomodo arbitrabantur, Eucharistiam esse nudum panem? Cumq; versarentur in Ecclesia, cur non sequebantur sensum istum vestrum, quem iactare soletis, in Ecclesia semper fuisse receptû & comprobatum, vt Eucharistiam crederent esse corpus Christi? Quare vel cœtus ille Corinthiorum, ad quem Paulus scribebat, non erat Ecclesia: vel in Ecclesia sensus ille vester nô agnoscebatur. Hoc verò est cauillari, quòd nobis ab isto toties obijcitur, & ἀνόητα dicere, & quiduis potius velle comminisci, quàm manus dare veritati.

Tamen ne non videatur aliquid dicere, *Paulus*, inquit, *non simpliciter dicit panem, sed hunc panem.* Quasi verò nos id nesciamus, nisi admoniti: aut, quasi id nostræ sententiæ quicquam aduersetur. Nos quidem fatemur, panem Eucharistiæ, postquam ad sacrû ministerium admotus sit, non amplius esse communê aut vulgarem. Quare postquam sacramentum diuinarum rerum factus est, mirari non debemus, si à Paulo singulari quadam emphasi & significantia demonstretur.

Quid sit diiudicare corpus Domini.

Postea verò Inconstantius cùm vrgere vult illa verba, *Non dijudicans corpus Domini:* frustra luctatur. Illi enim propriè dicuntur dijudicare corpus Domini, qui communicando profitentur se côiunctionem habere cum Christo: quá indignè accedentes re vera non habent. Itaque illam suam professionem apud se non reputát, neque sano iudicio expendunt, vnde istum cibum sacrum, qui corpus Domini est, & dicitur suo modo, à vulgari & profano cibo non discernunt. Adhæc semper iste ita videtur nobiscum agere, quasi negemus, cômunicantibus offerri corpus Christi spiritualiter comedendum: cuius doni excellentiam & magnitudinem, qui indignè communicant, aspernantur: & idcirco iure optimo dicûtur corpus Domini quod illis offertur, non discernere. Verùm, vt sæpe docuimus, hinc est illa hallucinatio aduersariorum, quòd nô putant offerri communicantibus corpus Christi, nisi illud substantialiter & corporaliter in os ipsum ingeratur: qui error ita cæcus & crassus est, vt misericordia magis opus habeat, quàm seria confutatione.

Hoc, inquit, *argumentum suspicione constat, quam prorsus incredulum Pauli verbis affinxit.* Vter tandem nostrûm incredulus est Inconstanti' túne, qui substantiam panis aufers ab Eucharistia, quam Paulus disertis verbis confitetur: an nos, qui sermoni Apostolico, quemadmodum proponitur, simpliciter credimus? Certè nobis hîc nihil aduersatur, quo minus genuinû propriumque verborum sensum retineamus. Vestra autem factio ibi demum maximè tropos respuit, vbi minimè erat opus: vel potius vbi locus ipse sine tropo intelligi commodè non potest. Vbi verò nihil opus erat, ibi tropos ad fastidium vsque inculcatis. Ais, Erasmum ex hoc maximè loco conuincere veram & realem præsentiam corporis Christi. Quid Erasmus colligat, ipse viderit. Nos quidê scimus, eos qui regis purpuram aut imaginem indignè tractent, reos esse læsi regis: quamuis rex ipse corporaliter

ter nec in purpura conclusus sit, nec in imagine. Cur in sacramentis corporis & sanguinis Domini idem non posit fieri, velimus nobis liquido ad veritatem demonstrari.

Addis, Iustinum dicere, se didicisse ex Euangelijs, panem Eucharisticum esse carnem Domini. Nobis cum Iustino nihil est controuersiæ. Nos enim quoque fatemur, panem illum certo quodá modo carnem esse Christi, quemadmodum Augustinus etiam loquitur: qui quemadmodú intelligat, carnem illum in Cœna datam fuisse Iudæ, partim ex illis, quæ iam diximus, cognosci potest: partim infrà, fauente Deo, fusius explicabitur. Sed iam huius sophistæ aliam strophan audiamus.

Quin & illud, inquit, in vniuersum dicendum est, quando panis vocabulum Latinus, & quæ similiter à Græcis, & ab Hebræis vsurpantur huius vocabuli loca ipsorum lingua omne, quicquid alendi vim habet, significare sit compertum, mirum est, quod ab hac appellatione aliquid firmi argumenti se proferre isti putent, vnde colligant, panem triticeum significari magis, nisi quatenus aliæ id circumstantiæ confirment, quam à voce generis probent certam speciem. Explicanda nobis ita sunt, quæ iste, vt solet, & falsò & confusè protulit. Primùm לחם non significat Hebræis propriè omne genus cibi, sed panem. Tropo tamen & amplificatione quadam non negauerim, eam vocem pro omni genere cibi aliquando vsurpari: quod panis simplex purusque non soleat comedi, sed vnà cum obsonio. Atque ita esse, ostendit locus ille Deuteronomij, Non in solo pane viuit homo: quibus verbis Hebræi docebantur, cùm panem peterent, non solo pane homines ali, sed etiam quacunque re Deus illos nutrire voluisset. Hic panis ἀντίθεσιν habet ad mannam: ac si diceretur, Hebræi putabant omnino opus esse pane, quo alerentur. Deus autē re ipsa ostendit, se posse eos alere etiam absque pane, manna videlicet illa, quæ illis copiosè fluebat de cœlo. Quòd si panis eo loco significaret omne genus cibi, quomodo potuisset verè opponi mannæ? Nam illa quoque Hebræi vtebantur pro cibo. In eandem omnino sententiam Christus vsus est illis verbis ad refutandum diabolum: Non in solo, inquit, pane viuit homo: quasi diceret, Tu suades, vt lapides conuertam in panem, ac si mihi ad pellendam famem omnino opus sit pane: ego verò ali ac sustentari possum quacunque re Deus voluerit. Hîc quoque panis per antithesin opponitur alijs omnibus generibus ciborum. Quare, si nos in illis etiam verbis Pauli propriam huius vocis significationem amplectimur, non possumus iure reprehendi. Adhæc Paulus Græcè dixit ἄρτον: quam vocem Latini reddiderunt panem. Iste ergo tantus Grammaticus id, quod pro suo iure sibi sumpsit, nondum probauit, illas duas voces apud bonos authores & Græcos, & Latinos propriè significare omne genus cibi. Et tamen si forte per tropum quandoque ita vsurpantur, an iste ita tropos deperit, vt nullo loco illis carere pos-

A sit, nisi vbi maximè sunt necessarij? Iuuat autē hic nos non tantùm propria vocis significatio, sed etiam loci ipsius circumstantia, vt panem triticeum intelligamus. Nam certū est in mensa positum fuisse panē triticeum: & illum Christū sumpsisse in manus, & super illo egisse gratias, illumque, vel inuito Inconstantio, fregisse ac distribuisse. Quare alium panem, aut aliud genus cibi nec volumus recipere, nec possumus somniare.

B Patres etiam nobiscum sentiūt. Aiunt enim illum fuisse panem, qui cōstaret multis granis tritici: atque illo significari coniunctionē, quam nos & inter nos, & cum Christo habere debemus. Fateor in Oratione Dominica, cùm petimus nobis dari panem quotidianum, eo vocabulo significari omne genus alimoniæ. Sed respondeat mihi Inconstantius ingenuè, eam orationem propriàmne esse putet, an tropicā? Certè nisi mihi agnoscat synecdochen, quia C ex parte totū intelligatur, cæcus est. Sed quid huc opus erat Iurisperitum allegare? Fortasse vt ostenderet, se non imperitum esse legum: in quibus, vt verum fatear, magis multò versatus est, quàm in Scripturis.

Iurisperiti quid per alimentum in ipsis legatum intelligant.

Sed ait, Iurisperitum voce alimenti non tantùm intelligere cibum & potum, sed etiam vestes, & alia similia. Esto. Atqui Iurisperitus cū dicit alimentum, non dicit panem. Neque Iurisperiti consilium fuit eo loco ostendere, quid D propriè significet alimentū: sed quomodo intelligendum sit, cùm alimentum alicui legatū dicitur. De vocis autem illius propria significatione magis philosophis & medicis, quàm Iurisperitis credendum censeo. Verùm Inconstantius cùm iustas & solidas confutationes nō inueniret, huiusmodi offucijs & cresphygetis vti cogebatur. De loco autem illo Iohannis, *Panis, quem ego dabo, caro mea est*: nihil opus est, vt multa dicamus. Ibi enim panis verum panem E significat. Per metaphoram tamen intelligendus est cibus animi spiritualis. Quia caro Christi nobis futura erat instar panis. Quod ni vox illa propriè sumatur, non intelligemus vnde illa similitudo ducta sit. Adhæc si isti in illo loco Iohannis vocem Panis confusè velint accipere pro omni genere cibi: cur tam ineptè inde concludunt, substantiam, quæ fuit antea sub accidentibus panis, transire in corpus Christi? Si enim ibi caro Christi significetur in illo ge- F nere panis, ea significari potest, vt nos dicimus, quatenus in crucem acta fuit. Eam enim sic apprehensam & creditam, non dubitamus esse cibum animi nostri ad vitam æternam. Adhæc si panis eo loco sit quoduis genus cibi, & deinde addatur, Est caro mea, Species prædicabitur de Genere: ac si dicas, Animal est homo. An autem verisimile sit, Christum voluisse ita loqui, non huius sophistæ, sed æqui lectoris erit iudicium. Non ergo nos argumenta- G mur à Genere ad Speciem: sed iste propositionem nobis fingit, in qua Species prædicetur de Genere.

OBIECTVM XXX.

PANIS, quem frangimus. Paulus hoc dixit de pane vel consecrato, vel non consecrato. Sed panis non consecratus non est corpus Christi. Id ergo dictum est de pane consecrato. Quare sequitur, post consecrationem manere verum panem, qui frangi possit. Talis autem non potest esse corpus Christi. Ergo necesse est, manere panem materialem.

GARDINERVS.

HAEC verba Pauli non eandem apud omnes Catholicos habent interpretationem. Prætermittam quod dicit Chrysostimus, & huius argutatoris occurram dilemmatis.

MARTYR.

CAllidè prætermittit ea, quæ in hunc locum patres dicunt: quia nullum ex illis omnibus inuenire potest cum ista interpretatione, quam ipse nobis peperit, consentientem: nimirùm, qui dicat, panis accidentia frangi. Ait, se velle Chrysostomum prætermittere: ob eam, opinor, causam, quòd videret, id quod Chrysostomus ait, nisi per hyperbolem, aut alium aliquem tropum excusetur, portentosum esse. Sic enim scribit, *Hic frangi corpus Christi, quod in cruce fractum non fuerit*. Si hæc verba sine figura exponi non possunt, quid est, quòd Inconstantius toties vociferetur, cùm nos docemus, patres, vbi de Eucharistia angustius loquuti sunt, dextrè & commodè accipiendos esse, & illorũ verba, vbi rigidiora videntur esse, molliendа esse tropis? Huc accedat Inconstantius, & sese aliter, si potest, explicet. Ille verò, vt miles gloriosus, continet se post principia, atque inde alios fortiter increpitat.

Nos ita facilè Chrysostomum adiuuamus. Dicimus enim, eum hoc sensisse, dominum in Eucharistia corpus suum, id est, panem, qui aliquo modo corpus eius est, voluisse frangi: cum in cruce de corpore suo id fieri noluerit. Sed missum faciamus Chrysostomum: quem ne Inconstantius quidem ausus est attingere. Et videamus, quemadmodum nostrum argumentum infirmet.

Si panem, inquit, *non consecratum intelligis, ille certè non est corporis Christi communicatio. Rectè sanè, siquidem nihil aliud frangitur, quàm panis communis. Sed si per verbum illud, frangitur, tota mysterij celebratio intelligatur (non raro enim fit, vt ex parte significetur totum) sensus erit consentiens veritati, vt panis non consecratus, sed communis, adhibitus tamen vt frangatur, hoc est peracta mysterij actione consecretur, & factus ex profano Eucharisticus, hoc est, vt Iustinus scribit, caro Christi, idem deinde, quia verè factus est corpus, communicat nobis corpus domini.* Primum cornu argumenti nostri, quod expectauimus, vt iste perfringeret, erat de pane profano. Quia per profani panis fractionem, ac distributionem haberi non potest communio corporis Christi. Si volebas, Inconstanti, hoc cornu retundere, probandum tibi erat, in Cœna frangi, ac distribui panem profanum. Id enim nos negamus. Et tua quæ tandem est probatio? *Quoniam,* inquis, *per verbum frangendi tota* A *mysterij celebratio intelligitur, quòd totum à parte possit intelligi.* Quæ sunt ista ænigmata? Nos quidem non negamus, per fractionem totam interdum mysterij celebrationem intelligi: & scimus aliquando in vsu esse synecdochen, vt Cœna domini dicatur fractio panis. Sed quid tu hinc colligis? Adhuc non videmus, in Cœna domini, etsi vniuersam intelligas actionem, frangi, ac distribui panem non consecratum. *Panis,* inquis, *ab initio profanus adhibetur, vt posteà frangatur: aut, qui posteà frangitur, erat antea pro-* B *fanus.* Quis istũ nõ videat præ libidine cauillãdi, susque deque turbare omnia? atque ita turbare, vt nihil eum pudeat id affirmare, quod certè alius nemo, ne ex infima quidem sorte Papistarum faceret, nimirum, in Cœna frangi, ac distribui panem non consecratum? Nemo nostrùm est, qui nesciat, Panem ab initio fuisse communem & profanum: eumque omnes scimus proponi in sacra mensa, vt posteà frangatur, & sumatur. Nos de actione præsenti fractionis di- C sputamus: iste sua sophistica nos & ad præteritum tempus, & ad futurum vult reuocare. Argumenti autem nostri cornua, mihi crede, plumbeis istis responsis non franguntur. Iste enim nondum ostendit, panem, qui in Cœna frangitur, profanum esse. Atque ita disputationis nostræ cornua consistunt: huius autem frigida Synecdoche abijt in fumum.

Cœna domini quandoque dicitur fractio panis.

Sed fortasse, quod hìc parum feliciter successit, procedet in altero argumẽti cornu melius. Addit ergo, *Quòd si de pane iam consecrato intelliga-* D *mus, qui ideò frangitur, vt singuli communicent, etiamsi secundum veram mysterij rationem absente per miraculum substantia, panis propriè materialis non sit, qui in mysterio pro signo manet, quod frangi tamen potest, quid amplius desideret hìc argutator, non video.* Verba iam ista non sani hominis videntur esse, sed potius phœbadis cuinspiam, aut mente moti. Ait substantiam panis abesse per miraculum: quod tamen miraculũ ex omnibus sacris literis ostendi non potest. E Deinde subitò oblitus sui fatetur, panem manere, qui frangatur. At, cũ eius substantia iá abierit, quomodo, quæso, manere potest? Quis vnquam sanus dixerit, hominem manere, cum eius natura & substãtia sit sublata? Si panis manet, quo modo substantiá eius aufers? Aut, si panis substantiam & naturá tollis, quomodo cõ-

tendis

tendis manere panem? Hæc verò noua est, philosophiáne dico, an potius stultitia & insania, rem ipsam à sua substâtia velle diuidere? Quòd si ista ita inter se differunt, vt alterum ab altero posit auelli, certè neutrum alterius substantia dici potest. Dicis, nihil te videre, quid amplius posimus desiderare. Dicam, quia vrges: Constantiam in Inconstantio. Dicis enim, signum panis esse panem: cumq; illud signum frangitur, clamas impudenter frangi panem. Atque hanc postremò côtendis Scripturarum esse sententiam. Cùm autem nos illud signum in Eucharistia appellamus corpus Christi, statim incipis debacchari. Quòd si tibi licet signû panis appellare panem, cur nobis eodem iure non liceat signum corporis Christi appellare corpus Christi? Imò id nos multò iustius facimus quàm tu: & quia Scripturæ ipsæ ita loquuntur, & quia à re ipsa substantiam rei non separamus. Nam tu, ablata substantia panis, panem tamē dicis superesse qui frangatur. Quòd si velis nostra tuaque argumenta eadem lance ponderari, nihil aliud petimus, quàm vt legē, quam nobis tuleris, ipse feras.

Quod potest ab altero auelli, substantia eius nō est.

Sed quoniam patres, & in primis Chrysostomum videt alicubi dicere, corpus Christi frangi, non autē signum panis, vt ipse cum suis quibusdam comminiscitur, ideircò vt eos aliquo modo tueatur, addit: quando corpus propriè ad sensum carnis nō frangitur, etiamsi ad exprimendam mortis & pasionis memoriâ corpus etiam in mysterio sanctis Ecclesiæ patrib. frangi dicatur. Quid patres ea sibi loquutione voluerint, iam exposuimus: nimirum panē frangi: qui cùm sit suo quodam modo & dicatur corpus Christi, ea causa frangi etiam quodammodo videri corpus Christi. Inconstantius ait, Patres sensisse id fieri in mysterio. Quid autem sit frangi in mysterio, nusquam explicat. Si id non est quod nos dicimus, dicat ipse aliquando quid sit. Nos affirmamus, corpus Christi frangi in mysterio, quòd frangantur symbola, quæ mysteria & sacramēta sunt corporis Christi. Tu verò Inconstanti dicas nobis aliquādo, quid illud tandē sit, quod manet & frangitur? Si dices, Accidentia, rideberis à pueris: si Corpus Christi, eris blasphemus: si Panem nó consecratum, & falsissima dices, & cum tua sententia maximè pugnantia. Nam si panis manet, vbi est illa tua mirifica Transubstantiatio?

Quid sit corpus Christi frangi in mysterio.

Sed attentè consideremus huius responsionis clausulam. *Frangitur*, inquit, *propriè, quod manet ex accidentibus panis: vnde panem frangi non inconuenienter dicitur, vt totius appellationē obtineant, quæ ex parte supersunt.* Quis hunc hominem vnquam ita tropicum fore existimasset? Alterum cornu argumēti nostri putauit se resecare posse per synechdochen: ad alterum etiam incidendum expedit idem genus teli. *Accidentia*, inquit, *per synechdochen habent nomen panis.* Quid aliud superest, nisi vt huic histrioni plausum demus? Cœpit à tropis, progressus est per tropos: postremo, credo, ne ipse à se deficeret, desinere voluit in tropos.

OBIECTVM XXXI.

HIC est panis qui descendit de cœlo: sed corpus Christi non descendit de cœlo: Ergo, Hic panis non est corpus Christi.

GARDINERVS.

HÆC est mera fallacia nothum habens conclusionem, non ex prioribus in maiori & minori, extensis terminis confectam, sed quarto suppositio adulteratam. Nam panis in maiori significat cælestem cibum diuinitatis Christi, qua viuunt omnia: cum panis in Conclusione significet creaturam ad corporis alimentum ex tritico factam & aqua.

MARTYR.

ITa profectò est. Non contendit Inconstantius cum iusto veroque aduersario: sed cum eo, quem ipse sibi finxit. Nam hoc argumento nemo vnquam nostrûm vsu est. Non dubito tamē fieri aliquando potuisse, vt in nostrorum hominum scriptis huiusmodi aliquæ propositiones extiterint. Quouis autem sacramento ausim contendere, neminem vnquam nostrorum ita conclusisse argumentum. Quis huiusmodi aduersarium non facilè superet, qui nihil loquatur aut scribat, nisi quod antagonista velit? Non erat sanè Inconstantio difficile, nodos dissoluere, quos ipse sibi nexuerat. Vera autem & solida argumenta diluere, hoc opus, hic labor est. Itaq; Inconstantius cùm videret quàm malam causam suscepisset, noluit sibi deligere vnum aliquem certum librum, quem confutaret; sed ipse potius sibi farraginem argumentorū ineptè & insulsè & malitiosè coaceruauit, in quam bacchararetur & fureret, vt olim Aiax, qui arietes & vitulos per insaniâ dum conficeret, videbatur sibi Agamemnonem, Menelaum & Vlyssem verberare ac iugulare.

Verùm de furore Inconstantij plura dicere supersedeo: & quod argumentum ex his propositionibus, quas ipse attulit, elici posit, ostendam. Fatemur, verum corpus Christi descendisse de cœlo propter coniunctam diuinitatem in eadem hypostasi cum humanitate. Alioqui caro Christi non aliunde nata est, quàm ex substantia beatæ Virginis, non autem delata de cœlo. Ista tamen proprietas descēdēdi de cœlo ei cómunicata est propter naturam diuinam, & Verbum, quod certum est descēdisse de cœlo, cùm corpus humanum indueret. Præterea etiá dicimus, corpus Christi

Quomodo corpus Christi dicatur de cœlo descendisse.

descendisse de cœlo, quòd nō ex virili semine, A sed vi Spiritus sancti in vtero Virginis formatum fuerit. Illud autem corpus, quod in sacra communione frangitur & distribuitur, istis modis de cœlo non descendit. Panis enim & vinum, eorumq; accidentia in terris orta sunt, naturæ legibus producta, neque diuinitatem in eadem hypostasi secum coniunctam habēt. Quare nec ista symbola, nec eorum accidentia sunt proprium & substantiale corpus Christi. Et veritas quidem primæ propositionis, Hic B est panis, qui de cœlo descēdit: ad corpus Christi pro nobis passum referenda est. illa enim caro dicta est panis, qui de cœlo descendit. Altera verò illa propositio, Corpus Christi nō descendit de cœlo, referenda est ad panem Eucharisticum, qui & dicitur, & suo quodam modo etiam est corpus Christi. Cùm itaque corpus Christi, quod natū est ex Virgine, & postea passum, descenderit de cœlo: panis autem Eucharisticus è cœlo non descenderit, manifestum est, panē Eucharisticū non esse propriè corpus Christi. Quare cùm de illo dicitur, Hoc est corpus meum, nō est illa propria, vt sæpe monuimus, locutio, sed tropica. Ea verò, quæ hoc loco Inconstantius fingit, refingit, comminiscitur, sunt prorsus ἀπροσδιόνυσα. Nec mirum, neque enim contra nos pugnat, sed contra vmbram suam.

OBIECTVM XXXII.

EA quæ citantur ex sexto capite Iohannis, vel pertinent ad hoc sacramentum, vel non pertinent. Si nōn pertinent, quorsum ea citant aduersarij cum à proposito sint aliena? Sin ad hoc negotium pertinent, cùm ibi tantùm manducatio spiritualis tradatur, qua corpus Christi suscipitur per fidem, quid oportet in Cœna aliam nouam manducationē carnalem confingi, qua idem rursus accipiatur?

GARDINERVS.

CATHOLICI sentiunt, doctrinam Christi in 6 Iohannis ad esum sacramentalem pertinere, propter illa Christi verba: Et panis, quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita. Cyrillus verò scribit, Christum in sexto Iohannis doctrinam manducationis sui corporis tradidisse: modum autem, qua id fieret, credentibus discipulis aperuisse in Cœna, cùm fragmenta panis daret, dicens, Hoc est corpus meum.

MARTYR.

DE sexto capite Iohannis an ad Eucharistiam pertineat, nos ita respondemus: A Sermonem ibi de Sacramento Cœnæ non institui. Ibi enim Cœna cum symbolis non ordinatur. Nam nec panis, nec calicis, nec gratiarū actionis, nec fractionis, nec distributionis, nec testamenti, nec memoriæ, nec annunciationis mortis Christi mentio vlla eo loco instituitur. Huc spectabant illi, qui dixerunt, illud caput ad Eucharistiam non pertinere. Quoniam tamen res ipsa, id est, corporis & sanguinis Chri- B sti spiritualis manducatio & potus ibi luculenter traditur, ad quam postea Euangelistę ad finem historiæ suæ declarant Christum adiunxisse symbola externa panis & vini, idcircò nos caput illud à sacramento Eucharistiæ non putamus esse alienum: imò patres illos libenter recipimus, qui illa verba ad hoc negotiū transtulerunt. Quid enim aliud sibi volunt panis & vinum, quæ postea addita sunt in cœna, nisi vt magis excitemur ad manducationem illā cor- C poris & sanguinis Domini, quæ multis verbis diligentissimè tractata fuerat in sexto Ioannis? Satis ergo apparet, quemadmodum nos ista coniungamus.

Caput. 6. Iohannis an pertineat ad Eucharistiam.

Hallucinatur tamen iste noster, ut solet. Spectat enim illa verba, Panis, quem ego dabo, caro mea est. Et panem refert ad cœnæ symbola: quasi Christus dicat, naturam panis vi sacramenti, vt isti dicunt, transsubstantiari in carnem suā. Atqui Christus nihil minus, quā illud vo- D luit. Nam vt docuimus, carnē suam nō propria, sed metaphorica locutione appellauit panem.

Cyrillum autem fateor doctè ac piè scribere, A Christū in vltima illa sua cœna modū manducationis aperuisse. Ibi enim saluus, hospes & integer cū Apostolis discumbens, neq; in panē aut vinum insiliens, aut sese illis admiscens, totum illud negotium spirituale esse, & fidei opus demonstrauit: atq; ita clarissimè docuit discipulos suos, quisnam esset modus comedendæ suę carnis, & bibendi sui sanguinis. Illud autem velim mihi respōdeat Inconstantius, quānam fronte Cyrillum ad nos alleget: cùm ille B lib. 4. cap. 14. ita scribat: *Cùm fragmenta panis daret dicens: Hoc est corpus meum.* Istis enim verbis videre potuit, nisi cæcus esset, Transubstantiationem suam prorsus explodi. Luculentissimè enim testatur, Christum in cœna dedisse fragmenta panis. Hæc verò est noua huius nostri bellatoris sapientia, vt se ipsum grauius & sæpius quàm hostem feriat.

Christus in cœna docuit modum edendæ suæ carnis.

Quanquam ne hoc quidem censeo tacendū, etiam in 6. cap. Iohannis modum traditum esse C comedendi carnem Christi, nimirū per fidem. Cùm enim Christus dixisset, *Ego sum panis vitæ:* statim subiecit, *Qui venit ad me, non esuriet: &, Qui credit in me, non sitiet vnquam.* Maximè verò id ostendit, quod postea dixit, *Caro non prodest quicquam:* ita nimirum, si ore sumatur, vt vos cogitatis: *Spiritus est qui viuificat: & verba, quæ ego loquor vobis, spiritus sunt & vita.* Lapides oportet esse, nō homines, qui negēt ad modum manducationis ista pertinere. Quem tamen modū fa- D teor, vt Cyrillus inquit, vsu atq; experientia in cœna clarius esse demonstratum: non ita tamē, vt statuam, carnem Christi non aliter percipi posse, quàm per Sacramentū. Eam enim Deus

In sexto capite Ioh. docetur modus manducationis.

Caro Christi etiā extra sacramētum manducatur.

etiam

etiam sine sacramēto impertitur credentibus, nisi dicere velimus, pueros Christianorum, & eos qui aliqua ne. eßitate impediantur ab Eucharistia, si ita forte moriantur, decedere absq; communione corporis & sanguinis Christi.

Ea verò, quæ postea de constantia & vnitate Ecclesiæ adducuntur ab Inconstantio, Nazianzeni authoritate confirmata, ad nos nihil spectant. Nos enim vellemus nihil mutatum de simplici & pristina institutione Apostolorum: Papistarum verò chorum vniuersum potius vexant, qui nouorum huiusmodi inuentorū nullum in Ecclesia finem aut modum faciunt. Iam videamus hisce omnibus quam iste addat coronidem.

Cæterùm, inquit, cùm Christus multifariam, varijsq; modis dignetur nos respicere, nunc spiritualiter nos refoueat vt Deus, quod spirituali manducatione fit: nunc corporaliter per mysticam benedictionem, vt nos sua humanitate sibi coniungat vnione carnis, pror sus ineptum est huius argutatoris, Rursus, dum quærit quid id oporteat. Hic duas manducationes omnino statuit, suauis homo, vnam spiritualem: alteram, quæ fiat, vt ait, vnione carnis. Sed respondeat iste mihi, Spiritualis istius manducationis, quam ipse non credit, sed potius, vt opinor, somniat, vbinam diuinæ literæ mentionē vllam faciant? Certè non potest respondere, in sexto Iohannis: illum enim locum totum referri vult ad mysterium cœnæ Dominicæ: nec in vltima cœna: ibi enim Sacramentum tantùm à Domino institutum est, quo iste vult nos humanitate cum Christo coniungi. Quod si ita habet, vos ipsi de vestro spiritualem manducationem peperistis: non autem eam hausistis è sacris literis.

Vt tandem aliquando concludam, nos asserimus, in sexto capite Iohannis traditam esse spiritualem manducationē carnis Christi per fidem: & Christum in vltima illa sua cœna symbola ad eam & certa quædam verba addidisse: nec vllam cōcedimus veræ carnis Christi manducationem, nisi spiritualem, quam ita distinguimus, quòd externa symbola interdum adiuncta habeat, interdum non habeat. Hæc perspicua & clara esse, quiuis videre potest. Istorum autem dictata, Deum immortalem, cuiusmodi sunt? Christus in 6. cap. Iohannis corporalem & realem manducationem corporis sui promisit: in cœna verò promissum præstitit. Esto. Sed ita vterque locus ad realem manducationē pertinet. Vnde ergo spiritualem illā, quam tantùm per transennam ostenditis, habuistis? Hæc vis & summa est argumenti nostri: non illa frigida conclusiuncula, quam sibi ipsi obiecit Inconstantius.

OBIECTVM XXXIII.

CHRISTVS dixit, Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi. Sed Papistæ dicunt, hoc non sufficere, nisi credamus etiam illum panem insensibilem, qui à pistore euenit, esse Christum.

GARDINERVS.

NEmo Catholicus dicit, Christum esse illum insensibilem panem, quem confecit pistor: sed panem viuum supernaturalem, quem dari quotidianum orare docemur ab ipso Christo: qui ipse corpus suum & sanguinem sub specie creaturarum panis & vini exhibere dignatus est.

MARTYR.

ADeòne subtilis disputator est Inconstantius, vt ad huius argumenti conclusionē collimare nequeat? Eò certè hoc solum conficitur, istum cum suis plùs docere & statuere, quàm Christus dixerit. Christus enim ita de se testatus est, Ego sum panis viuus: isti adijciūt, panem visibilem & sensibilē re ipsa Christum esse, cùm exhibetur in sacra cœna: & illa verba Domini, quæ habentur in 6. cap. Iohannis, eò trahunt: & quamuis ibi accidentia tantùm panis & vini esse dicant, tamen velint, nolint, id quod ibi datur, re vera est panis, & quidem insensibilis.

Neque tamen dicimus, eos id fateri: sed hanc conclusionem necessariò elicimus ex illorum doctrina. Nam cùm statuant, Christum in sexto Iohannis agere de Sacramentis, quæ postea distribuerentur in Cœna, cumque Dominus, quemadmodū dixit, Ego sum panis: ita etiam dixerit, Panis, quem ego dabo caro mea est: eáque isti verba ad species, vt appellant, sacramentales referri velint, quid aliud dicunt, quàm panem verum & insensibilem esse corpus Christi? Scimus quidem, eos id negare symbolum Sacramenti esse panem. Sed cùm illum transsubstantiando magnas nugas agant, & panis interim re vera maneat, volunt tamen miseram plebeculam credere, panem insensibilem à pistore acceptū, esse re vera Christum. Quod quàm absurdum sit, ipsi iudicent. Ita ergo contexi debet argumentum. Christus dicit, Panis quem ego dabo caro mea est. Hoc eius dictum ad symbolum sacramenti refertis: illud verò est panis à pistore acceptus: itaq; iuxta vestrā sententiam panis à pistore acceptus est corpus Christi. Nec vos iuuat, quod illum transsubstantiari fingitis: quia id valde leue est ac nugatorium. Panem autem à pistrino allatum, esse carnem Christi, & ineptum, & falsum, & absurdū est: ergo vox illa Panis in sexto Iohannis ad symbolum non est trahenda, nisi velitis panem pistorium esse carnem Domini.

Huius argumenti scopum quoniam Inconstantius non vidit, idcircò intempestiuè salsus

etiam videri voluit. Ita enim responsionem suam conclusit: *Sanè verò insensatus videtur, qui hoc confecit argumentum. dignus eo nomine, qui in pistrinum detur, ea lege, vt qui eum inde exemerit, ipse pro eo molat.* Ita Inconstantius ludibundus quasi parta victoria insultat nobis: neque interim animaduertit, se aut fungum visum iri, si argumentum non intelligat: ac malitiosum ac vafrum, si dissimulet. Mitto verò, quàm apposítè scribat, nos in Oratione Dominica petere ipsum Christi corpus, quod in Eucharistia comedendum sit, cùm precamur, vt panis *quotidianus* nobis detur. Non enim mirum est, ista illum ignorare, qui de genuina Scripturarum interpretatione nunquam fuerit solicitus.

OBIECTVM XXXIIII.

IN eodem errore Papistæ versantur cum Capernaitis. Dicunt enim, se manducare Christum corporaliter & carnaliter. Capernaitæ quoq; in mente voluebant nescio quam carnalem manducationem carnis Christi. Sed ab istis carnalibus cogitationibus reuocat nos Christus, dicens, verba sua esse spiritum & vitam: carnem autem nihil prodesse. Itaque illis obiecit mentionem ascensionis suæ in cœlum.

GARDINERVS.

NOn est hoc argumentum Dialecticum, sed Rhetorica rerum in verbis deprauatio. Primùm fides ab hoc Catholica erroris appellatione infamatur: Catholici fideles cum Capernaitis infidelibus in communis erroris ratione æquantur. Porrò autem amborum cogitationibus, non ad veritatem, sed ad calumniandi libidinem excussis, fidelium cogitatio, quantum potest ad absurditatem falsò extenditur: infidelium contrà Capernaitarum insana mentis imaginatio, vt quàm minimum absurdi pateat, ipsa loquendi forma extenuatur. Adeò iustificat hic argutator Capernaitas à Catholicis: cùm re vera infideles illi supra carnem nihil cogitabant, toti carnales. Catholici verò fideles omnia secundùm spiritum dijudicant.

MARTYR.

VEllem ex isto nostro Chrysippo audire, cur argumentum nostrum neget esse Dialecticum. Ita enim componi debet: Si Papistæ A vnà cum Capernaitis corpus Christi realiter, & corporaliter, & carnaliter affirmant esse manducandum, idem errando sentiunt cum illis. At Papistæ vnà cum Capernaitis in eo consentiunt: Ergo simul errant. Sic argumentando Inconstantius videre potuisset, nos à formula Dialectica non errasse. Quòd si agnoscit rationem Dialecticam à nobis conseruari, ad se tuendum id ei superest, vt neget suos Papistas idem sentire cum Capernaitis. Si autem id, quod à B nobis in minori propositione assumebatur, persuasum velit, definat cum Capernaitis dicere, Comedi à communicantibus in sacra cœna corporaliter, realiter, carnaliter & substantialiter corpus Christi: vtque nos dicimus, & docemus, illud per fidem spiritualiter manducari fateatur. Quoad enim idem loquuntur quod Capernaitæ, quomodo fugere possunt nomen Capernaitarum? Nam corda hominũ abdita & abstrusa sunt, nos in verba tantùm C possumus intueri, & ex illis iudicare quid quisque in animo sentiat.

Cæterùm operæpretium est audire, quemadmodum iste conetur suos Papistas à Capernaitis distinguere. *Qui licet*, inquit, *veram Christi carnem in mysterio datam sub accidentibus panis verè præsentem se in os admittere communicantes intelligunt, corporis in hoc officium ex Domini præcepto exhibentes, non cogitant tamen se carnali modo sacrosanctam illam escam vt reliquos cibos vel dentibus commo* D *lere, vel deglutire faucibus: sed præsentem Dominum eius authoritate, modo quem ipse instituit, tanquam hospitio excipiunt, ab eodem sanctificandi: nõ velut in illum acturi quicquam (quod absit) quo patiatur.* Fingit hîc, vt audimus, præstigiator noster manducationem quandam carnis Domini, quæ cum fiat ore corporis, tamen sit spiritualis. In sua autẽ ista fictione bis peccat. Primùm, quòd in Cœna carnem Christi putat comedi ore corporis. Id enim à vero alienissimum est. Vnde Augustinus ait: *Quid paras dentem, & ventrem? crede & manducasti.* & Cyprianus ait, istum cibum non ventris, sed mentis esse. Deinde etiã fœdissimè in eo peccat, quòd ori externo corporis nostri tribuat actionem spirtualem: cùm ea & sentiri & videri possit. Quare istum ego nonnihil suspicor, quid spiritus aut res spiritualis sit, prorsus ignorare, cùm actiones corporis appellet spirituales.

Os nostrũ corporis nõ potest habere actionẽ spiritualẽ.

Addidit præterea, suos non cogitare, se illam escam dentibus comminuere aut faucib. deglutire. Atqui ego respondeo, Si hoc nec cogitatis nec dicitis, necesse est, vt translatam & metaphoricam manducationem constituatis. Nam sine his rebus, quas excluditis, vera & propria manducatio nulla est. Deinde nescio qua licentia fingit sibi, Christum in sacra cœna recipi à fidelibus iure hospitij. Christus enim ipse pollicetur, se daturum seipsum esse ratione cibi & potus. Quantum autem inter cibum intersit, & hospitem, hebetem esse oportet, qui non intelligat. Nam hospes est, qui non perpetuò incolit, & habitat domũ aliquam, sed qui ad tempus tantùm in eam diuertit. Ex huius ergo sapientissimi viri sententia, Christus recipitur in sacra Cœna, non vt perpetuò mansurus, sed vt tanquam hospes, breui postea abiturus. Cæterùm

Esca quæ neq; dentibus comminuitur, nec deglutitur faucibus, nõ dicitur propriè mãducari.

Multũ differunt cibus & hospes.

rùm iste, vt video, quiduis potius paratus est A dicere, quàm vt cedat veritati.

Addit porrò, *Iudaicum denique (Quomodo) non quærunt Catholici: sed fidei simplicitati innixi, ad mysterij arcanum cum veneratione obstupescunt. Immane quantum discrepent Capernaitarum cogitationes: qui cum de Christi diuinitate nihil intelligerent, carnem communem communis hominis more reliquarum carnium datum iri somniabant, vel crudam, vel coctam: quemadmodò à Patribus est annotatum, omninò de carne carnali modo cogitantes, tum paranda, tum ipsa manducatione prorsus consumenda.* Iudaicum illud, Quomodo, ab importuno sophista passim nobis obijcitur. Interim tamen non animaduertit, Veteres & Orthodoxos patres, cum aduersus hæreticos disputarent, hoc interrogationis genere sæpissimè vsos esse. Quod si huc ita est Iudaicum, nolo mihi soli hanc litem intendat, sed illis potius, qui ante me ita Iudaicè loqui non dubitarint. Christus etiam cum interrogasset Scribas, cuius filius Messias futurus esset, & illi respondissent, Dauidis, subiecit, *Et quomodo appellat eum Dauid in spiritu dominum suum?* Quod si Christus potuit ita suos aduersarios interrogare sine suspicione Iudaismi, quid nobis obstet, quò minus altercando cum istis Papæ mancipijs eadem interrogandi formula vti liceat? Et Maria mater Christi nónne interrogauit, *Quomodo fiet istud?* Nónne ita Angelum interrogauit Gedeó? Nónne Daniel ita loquutus est cum Angelo: *Domine in visione inuersi sunt in me cardines mei, & non retinui vires: & quomodo poterit seruus huius domini mei loqui cum illo domino meo?* Cumq; Samuel mitteretur ad vngendum Dauidem, nónne illi licuit dicere, *Quomodo ire possum? Si enim audierit Saul, interficiet me.* Tantum autem abest, vt hac interrogatione dominus offensus fuerit, vt illi modum, de quo interrogauerat, ostenderit. Si quis igitur vel Deum, vel Angelos ita interroget, vt instruatur: vel vt difficultates & impedimenta, quibus tenetur, remoueantur: vel, si agat cum pertinaci aduersario, vt eum vel inuitum coarguat: an ille statim condemnabitur Iudaismi? Sed id agit Incostantius, vt, cùm nobis impingat Iudaismum, videatur se satis purgare Capernaismi.

Patres etiã disputando cum hæreticis isto aduerbio, Quomodo, illos interrogabant.

Fingit Papistas suos immane quantum distare à Capernaitis, quòd illi nihil de Christi diuinitate intelligerent, & carnem communem communis hominis sibi datum iri somniarent. Quid Capernaitæ de Christi diuinitate senserint, ad hoc institutum non multum facit. Neque enim id nunc contendimus. Nam controuersia est de reali manducatione carnis Christi. Non oportet nos inter nos tanquam in tenebris dimicare, vt nec, quid constet, nec, quid dubium sit, distinguamus. Ais, *illos putasse, carnem Christi sibi erogandam esse, vel crudam, vel coctam, & denique ita consumendam. Ab illis autem cogitationibus vestros plurimùm abhorrere.* Hic ego, quoniam res est non parui momenti, facere nō possum quin moneam te, fieri non posse, quin carnem domini vel crudam, vel coctam comedatis, si eam ita carnaliter in os velitis inserere. Tantùm enim interest inter spiritualem manducationem, & corporalem, quantum inter spiritum, & corpus. Nam cum clamatis, vos ore corporis carnem Christi manducare, necesse est, vt fateamini, dentes vestros ad veram, & propriam carnem pertingere. Quare aut nobiscum, & cum orthodoxis patribus spiritualem manducationem constituite, aut mirari desinite, si de carne cruda, cocta, molenda, ab- B sumenda coarguamini. Hæc enim absurda non nos vobis obijcimus, sed vos ipsi vobis accersitis.

Caro Christi si realiter & substantialiter mãducetur, necesse est, vt vel cruda vel cocta edatur.

Sed iste, ne nihil dicere videretur, Athanasij postremo vti voluit patrocinio. Sed frustrà. Is enim de peccato in spiritum sanctum ita scribit: *Et quomodò vnum vnius hominis corpus vniuerso mundo sufficeret? Quod tanquam in illorum versatum cogitationibus commemorat. A quibus vt eos auocaret Christus, quemadmodum paulò antè sui è cœlis de-* C *scensus, sic nunc sui in cœlos reditus mentionem facit: & de repetendo, vnde descenderat, cœlo apertè loquitur: videlicet, vt de carne in cibum danda altius quidem, & sublimius cogitent, quàm de carne nudi hominis posset sentiri: Et denique, vt Dei carnem intelligãt, quam dixit filij hominis. Vnde carnem nihil prodesse, spiritum viuificare addidit: cuius carnis, si nihil aliud esset, quàm filij hominis, inutilis foret alimonia: quoniam spiritus est, qui viuificat. Nunc verò cum idem filius hominis Deus sit, qui de cœlo descendit, eò iterum* D *ascensurus, sit propter carnis & spiritus ineffabilem vnionem, vt caro, quæ sola iuxta naturæ suæ modum nihil prodesset, ipsa spiritus virtute dotata sanctificet, & sit viuifica.* Quid oportuit Inconstantium occasione huius sententiæ tantum nugarum nobis offundere? Nam Athanasium vera scribere non dubitamus. Nisi enim esset manducatio spiritualis, & nisi corpus Christi fide perciperetur, vna illius caro toti orbi non posset sufficere. Videat ergo Inconstantius, si quid habet E cordis, cum corporalem & realem manducationem inuehat & defendat, quomodò ea caro omnibus Christianis, qui vbiq; terrarum sunt, possit esse satis. Etsi enim sit ea caro Dei, quod nunquam nos negauimus, tamen infinita esse non potest: nisi Christi humanitatem velis per omnia diffundi, & vbique esse consiteri.

Athanasius.

Caro Christi non esset satis omnibus Christianis si realiter comederetur.

Quid autem Athanasius velit, ipse posteà satis apertè se exponit. Addit enim, *vt hæc spiritualiter in vnoquoque distribuatur, fiatque omnibus con-* F *seruatorium ad resurrectionem æternæ vitæ.* Hîc audimus, carnem domini, non carnaliter aut realiter distribui, sed spiritualiter. Eam autem perceptionem fide, non ore fieri, probari potest ex illis verbis domini in sexto Iohannis: *Hæc est voluntas eius, qui misit me, vt omnis, qui videt filium, & credit in eum, habeat vitam æternam. Et ego resuscitabo eum in nouissimo die.* Quoniam igitur caro Christi credẽdo manducatur: nam, qui credit, edit: idcircò dicitur conseruatori- G um ad beatam illam resurrectionem. Quod nos quoq; fatemur, non potuisse nobis contingere, si caro illa, quam spiritualiter sumimus, nudi, aut simplicis esset hominis. Ex [illegible] enim

carne nec redemptio, nec vita hauriri posset. Non ergo de natura diuina coniuncta cum carne altercamur cum Inconstantio, sed de modo manducationis: quem ille officio, atque ore corporis, nos verò animo, spiritu & fide constare dicimus. Cùmque iste prouocet ad Athanasium, nos eius arbitrium non recusauimus, sed satis, vt opinior, ostendimus, ex eius verbis nostrã fidem, non Inconstantij somnia, cõfirmari.

Sed iam videamus, quantum eius causam Cyrillus iuuet. Eum enim indocit ita scribentem: *Quod vt insinuaret Christus, subiecit, Verba mea spiritus & vita sunt: de carne, inquit, sentiens non in spiritum versa, sed quia per vnionem cum spiritu à sanctificatione, quam peragit, spiritus dici possit.* Hæc Cyrillus: quæ, quàm sobriè ab isto adducantur, lector iudicet. Sæpè diximus, nos quoque fateri spiritum, id est naturam diuinam, coniunctam esse cum carne Christi: illique à natura diuina communicatam esse vim redimendi & sanctificandi. Quare cùm nemo nostrûm credat, carnem simpliciter, & nudi hominis in sacra cœna comedi, vniuersa ista Inconstantij disputatio aliena est, & eo consilio inducta, vt hamus huius fictionis, qua caro Christi prædicatur spiritualiter, & tamen interim etiam realiter & corporaliter manducari, escam istam vnionis diuinæ naturæ cum humana sibi haberet inhærentem: atque ita ab incautis, & simplicibus hominibus deuoraretur. Verùm esca illa semota, quæ ad rem præsentem nihil facit, omnes intelligimus, carnem humanam, etsi eadem sit caro Dei, spiritualiter simul & corporaliter externi corporis ore nõ posse manducari.

OBIECTVM XXXV.

QVOD si aduersarij dicant, se comedere totum Christum indiuisum: Capernaitas autem cogitasse, carnem Christi in frusta esse dissecandam, quid refert, cùm vtrique corporalem & carnalem manducationem somnient? Quid enim interest, siue eum per partes accipias, siue totum simul deglutias?

GARDINERVS.

MANDVCATIO vera carnis Christi in mysterio verè exhibitæ, fidelibus expenditur secundum mysterij modum: vt corporis nostri officium institutioni obsequatur: & animus fide persuasus à veritate doctrinæ traditæ ipsa corporis actione non abstrahitur. Adeò fideles, dum de carnis Christi manducatione cogitant, nihil habent simile cum Capernaitis. Fideles enim norunt, spiritualem se carnẽ in mysterio accipere, sed veram. Capernaitæ carnales quicquid est spiritus ignorabant. Et tamen ab hoc argutatore ex solo verborum sono eadem vtrisque impudenter affingitur cogitatio.

MARTYR.

INconstantius, vt paucis multa diceret, obscuritatem sequutus est de industria, quò facilius commenta illa sua, & leuissimas ineptias tegeret: vt ita latentia, minus ad confutandum exponerentur. Res autem non sic abibit. Excutiemus enim singula.

Manducationem iste veræ carnis Christi dicit verè exhiberi in mysterio: & per modum mysterij à fidelibus expendi. Nisi iste, vt solet, fucum suum ijs dictis aspergeret, hæc ipsa quam dicit, nostra est sententia. *Carnem enim Christi comedere per mysterium, re vera, si rectè intelligatur, nihil aliud est, quàm animos nostros per externa symbola incitari, vt carnem Christi pro nobis datam in cruce, fide & spiritu complectamur: atque ita illa fruamur spiritualiter, non quidẽ ficta, aut phantastica, sed vera, syncera, integra.* Hic verus, & purus est orationis allatæ sensus: quem Inconstantius fuco suo sic adulterat, vt, Per misterium comedere, nihil aliud velit esse, quàm carnem Christi realiter latitantem sub pane & vino, vel potius, vt ille loquitur, sub illorum speciebus, re ipsa ore corporis manducare. Quæ etsi millies inculcet, & ad fastidium vsque repetat, tamen nunquam hactenus probare potuit. Adeò autem vel pueris notum est, modum mysterij, modum significationis esse, vt mirum mihi sit huius acumen tam clara in re potuisse ita turpiter hebetari. Quis enim non videat mysterium apud Græcos idem esse, quod nostri vocarunt Sacramentum? At Sacramentum, vt vulgò etiam definitur, est signum rei sacræ. Quare carnem Christi comedere per mysterium, aut sacramentum, est eam significatam symbolis, per fidem apprehendere.

Quid sit carnem Christi per mysterium comedere

Modus mysterij est significatio.

Deinde, si quis diligentius attendat, inueniet verbum illud Manducare, tanquam aliquanto crassius, ab isto homine delicato bis, terue aliquantulum leniri. Ait enim, corporis obsequium adhiberi, & instituto domini obsequi: cùm interim officium istud vel corporis, vel oris, nihil aliud re vera sit, quàm manducatio: quam tamen iste suo nomine non appellat, quòd neque physicam eam esse velit, neque nostram, quæ per fidem fit, admittat. Quare necesse est vt aliud quoddã genus comedendi ipse de suo affingat. Quam tamen ipsam ita somniat esse spiritualem, vt nihilominus externo corporis ore conficiatur. Istæ, videlicet, illæ sunt reconditæ ac mysticæ subtilitates. Sed respondeat, si potest, absque tergiuersatione ac fuco, quodnam istud tandem sit officium corporis. Nam illud ad symbola vsque pertinere nos nunquam negauimus. Quo autem modo illud ad carnem Christi adhiberi posit, expecto quẽadmodum sese expediat Inconstantius. Quod idcircò dico, quia corpus Christi propriè manducari non potest. Nam quod non sciinditur dentibus, & commolitur, non verè dicitur comedi. Hæc autem nemo sanus attribuerit corpori domini.

At verò Cacolyci isti nostri idem cogitent, & sentiãt,

& sentiāt, quod olim Capernaitæ ipsi viderint. Nobis certè videntur: nisi quòd isti Christi diuinitatem confitentur, quam illi ignorabant. Tamen quod ad manducationem attinet, vel parū, vel nihil ab illis differūt. Parū autem idcircò dico, quia illi fortasse somniabant carnem Christi in partes & frusta esse lacerādam: isti vero nō minus magno errore putāt eā integram & totam simul esse deglutiendā. Nam quod fingunt de spirituali nescio qua manducatione, quæ tamen interim sit corporalis, quouis somnio vanius est, & ipsis tenebris tenebricosius.

Pergit Inconstantius, *Capernaitæ carnalē manducationē cogitabant, quæ & re, & modo carnalis esset secundùm sensum communem. Fideles quidem manducationem veræ carnis in re agnoscunt, at non in modo carnali: cum officio quidē corporis, at non vt in reliquos cibos, secundum sensum communem agente corpore, sed secundum sensum fidei.* Suam istam fictionē Inconstantius ita deblaterat, & premit quandámodo sub dentibus, vt videatur de industria nolle intelligi. Neque mirū: cū ne ipse quidē satis intelligat, quid velit. Equidē mihi persuadeo, nec illum, nec eius vniuersum gregem vllā habere omninò manducationē corporis domini. Spiritualem enim per fidem abijciunt: physicā antem, quæ re vera defendi non potest, negāt. Mediam verò quandā fingunt: sed ea, si ad verū excutias, nulla est. Vtinā omnes aliquando intelligant, & agnoscant, diaboli hoc artificiū, & inuentū esse, qui per Papistas mūdo côcionatur, vt per huiusmodi inuentiones, & mendacia verum sacramētorū fructū hominib. interuertat.

Fideles, inquit iste, *veram carnis Christi manducationem in re agnoscunt, at non in modo carnali.* Mira sanè ista sunt, & perplexa verborū prodigia. Hæc manducatio perficitur ore corporis: & tamen non habet modum carnalem. Quis, nisi Inconstantius, ista diceret? Facultas apprehendens carnalis est, nimirùm, vt isti volunt, os corporis. Id autem quod sumitur, ipsissima caro Christi est, res corporalis, & ori realiter præsens. Tamē modū apprehēsionis omninò vult esse spiritualem. Vtque hoc, quàm absurdum sit, pie lector, penitus videas, expende mihi id, quod additur: *At non vt in reliquos cibos secundum sensum communē agente corpore.* Hic audis corpus agere, sed non secundum sensum communem. Iuxta quē ergo sensū agit? *Iuxta sensum*, inquit, *fidei.* Quis vnquam audiuit, fidem in corpore, aut in ore esse positam? Ego quidem hactenus putaui, eam in animo sitam esse. Inconstantius verò fidem suam, quo magis opinor haberet in promptu, in ore voluit circumferre. Sed dicet, se hoc sensisse, Corpus eorū qui percipiant Eucharistiā, agere iuxta fidem, quam communicātes habent in animo. Sed ne sic quidē elabi potest. Nam si statuat, perceptionē eā esse ex fide, non potest dicere, corpus Christi manducari nisi per metaphoram. Os enim corporis propriè, ac verè non nisi symbola attingit. Ea autē perceptio, quę ad fidem pertinet, spiritualis omninò est, neque ad corporis officiū quicquā pertinet. Neque quisquam sobrius, & sui com-

Fides est in animo, non in corpore, non in ore.

A pos actionē eam, quę à corpore proficiscatur, & in corpus feratur, dixerit non esse corporalē. Videat ergo Incōstantius, quo spiritu agitetur, qui illam dicat esse spiritualem. Nam actio idcirco dici debet spiritualis, vel quod agat circa spiritum, vel quòd à spiritu proficiscatur. Neutrū autem horum iste dicit. Māducationem enim istam & circa carnem Christi versari ait, & ab ore corporis exerceri.

Neque tamē ita hebes fuit, quin viderit mā-
B ducationem istam, etiam si ad ipsius verba examinetur, appellandam esse corporalem. Addit enim: *Quia verò corpus Christi verum in mysterio inuisibiliter exhibitum, visibilis corporis nostri officio excipitur, vtroque nomine dicitur manducatio corporalis.* Si est, vt dicis, corporalis, cur eam adscribis fidei? Ais enim, *Corpus non secundum sensum communem agere, sed secundum sensum fidei.* Deinde ex quibus diuinis literis vnquam ostendes promissam, corpus Christi exhibendum nobis
C esse inuisibiliter? Carnem quidem Christi fidelibus dandā esse legimus: realiter autē, & inuisibiliter dandam esse non legimus. Hæc vos non tantùm excogitare, verùm etiam probare oportuit, si vobis volebatis haberi fidem.

Non legimus in sacris literis carnem domini dandam inuisibiliter.

Addit porrò: *Sed persuademur, Corpus Christi in nos sanctificandos agere: à nobis contrà illa manducatione non posse pati: cum Capernaitæ corporalem communi more peragendam somniarint.* Si nihil in corpus Christi manducando agimus, quomodò
D hanc manducationem veram esse, & corporalē tanties & tam importunè contenditis? Si ne ea quidem, quæ sorbemus, aut bibimus, aut lambimus, dici possumus manducare, quòd ea dentibus non comminuamus, quamuis aliqui corpus nostrum agat in ea naturaliter, quantò minus propriè, & verè, & corporaliter dici possumus manducare carnem Christi? Quòd si fateri vis, istas voces esse metaphoricas, cur nobis tāta religione, & tā seuerè tropis interdicis?
E Addit prætereà: *Sed peracutū huic argutatori videtur, quod subdit scōmatis, tanquā vnū de dictis melioribus. Quid interest, inquit, per partes ne accipias, an deglutias totū?* quasi iam euicisset, hoc vno differre Catholicos à Capernaitis: quasi deuictis hostib. triūpharet. Sed canit ante victoriam triumphū. Non. n. deglutiunt Christū fideles secūdū iudiciū carnis: sed in os reuerenter excipiunt secundū Christi institutionē: quam ratio in Capernaitis carnea non potuit intelligere. Qui
F hoc argumentū, vt de hoc primū dicā, adduxit, non id quæsiuit, vt intempestiuè facetus esset: quod tu pueriliter soles, etiā cū nihil est opus: vt in re graui scenicos interdum versiculos interponas. Neq; sanè iniuria. Nam cum parasiti personā perpetuò in aula gesseris, nō est mirū, si tibi verba parasitica succurrant in loco. Et quàuis ea causam istā, quā defendis, parū iuuēt, tamē quis olim fueris, & adhuc sis, nō obscurè
G docent. An verò nos ita importunè dicimus, nihil referre, vtrum Christi corpus per partes comedatis, an totum simul deglutiatis, cum à vobis audiamus, corpus Christi in cœna non diuidi, non commoli, non lacerari, quemadmodum

cogitabant Capernaitę? Vos,inquam,vos huic A interrogationi causam dedistis.

Sed ais, *fideles non deglutire Christum secundum iudiciũ carnis.* Ex istis tuis coloribus nihil aliud quisquam potest colligere,quàm corpus Christi non scindi dentibus, non imminui: sed realiter illud manducari non probatis. Deinde quorsum huc facit iudiciũ carnis? Nobis satis est si concedatis, quod certè facitis, Christum verè & corporaliter,totum, & integrum deglutiri. Abs te tamen quantum video,adhuc non B possumus impetrare, vt explanes nobis, quid intersit, totúmne Christum simul deglutias,an illum per partes,& minutim comedas. Et certè si ad potentiam Dei,quam vos perpetuò in ista quæstione, habetis in ore, respicere velitis,ea quemadmodũ efficere potest,quod vos dicitis, vt totum corpus Christi simul verè & realiter comedatur, ita efficere etiam potest, vt idem per partes absque vlla sui iactura aut læsione transmittatur. Et cur hoc tandem non dicitis, cum ita in procliui sit,& ad realem illam vestram mandocationé maximè pertineat?

OBIECTVM XXXVI.

FINGVNT aduersarij,sub Sacramento panis sanguinem quoque contineri, per concomitantiam: & isto suo commento fenestram aperiunt multis dogmatibus supposititijs. Nullum enim est dogma,cui non possunt infinita annecti per concomitantiam. Et sequeretur, Omnes sanctos adesse huic Sacramento per concomitantiam. Semper enim sequuntur agnum,quocunque iuerit.

GARDINERVS.

QVI veritatẽ rerum verbis,quoad possunt,conantur exprimere,immeritò notantur illi fictionis,quippè qui, quod credunt,loquuntur,vt alijs annuncient fratribus,& prophetiæ donum proferunt ad Ecclesiæ ædificationem.

MARTYR.

EX proœmio ipso intelligi potest, quò spectet hæc excusatio tam accurata barbaræ, peregrinæ, superstitiosæ, ne dicam idololatricæ vocis. Dolere certè debent omnes pij, eò iam insaniæ ventum esse, vt monstrũ turpissimum concomitantię defendendum & tegendum sit velo sacræ prophetiæ. Sed prophetia ista non est, ô bone vir, verbis domini, quę in sacris literis expressa ac definita sint, de tuo capite velle portenta affingere. Si Christus voluit corpus & sanguinem suum proprijs & distinctis notis Ecclesiæ suæ tradere, quid opus erat, vt vos ad eas vestra commenta adscriberetis, & omnia prorsus susque deque cunfunderetis, & pani sanguinẽ, vino carnem admisceretis? Ista verò non prophetia est, sed furor & amentia, terminos à domino positos ita temerè violare.

Verùm explicationem audiamus. *Sed, vt de re loquamur,* inquit, *si Christus in corpore glorificato totus & integer regnat,omni passione superior,de quo sit absurdum, vllam diuisionem fateri,nónne rectè dicunt* D *& docent Catholici, Vbicunque sit viuũ Christi corpus, ibi comitari sanguinẽ? & rursus, vbicunque sit sanguis, ibi comitari corpus? Vt autem,quod re ipsa sit verũ,verbo exprimatur significantiùs, num concomitantiæ vocabulum tam ineptum videatur? Ne sapiat sanè Latinam elegantiam: Catholicam certè veritatem dilucidè explicat. Sed ægrè ferunt hæretici veritatem,quam vt trucidẽt in obscuro,quæstionibus,& cauillis data opera obtenebrant,adhibita verborum luce, distingui,& illustrari.* Si Christus totus & integer, vt affirmas, E in corpore glorificato regnat, vt sit absurdum, illi diuisionem aliquam attribuere, cur vos illum funditis per tot altaria? cur illum in tot pyxides, penè infinitas concluditis? Corpus e- A nim Christi vt integrum est, & indiuisum, ita etiam finitum est & terminatum, non autem per infinita loca diffusum. Nos autem non ita insanimus, vt Christum aliquo modo velimus diuidere. Eum enim in cœlis integrum, totúmque veneramur & colimus. Symbola verò Eucharistiæ separatim ac distinctè, vt ipse nos docuit, corpus eius & sanguinem referre dicimus. Neque domino nostro videri volumus prudentiores: sed duos mysterij huius typos ad duas C eius partes pro nobis in cruce datas referẽdas docemos. Vos autem meritò accusandi estis qui ea, quæ Christus sub diuersis symbolis instituit, spiritualiter & per fidem à credentibus percipienda, ita temerè permiscetis, & sine vllo pudore confunditis. *Non sunt confundenda in sacramento per concomitantiam quæ Christus distingui voluit.*

Quare superfluum omnino est, quod addis necesse esse, vt, vbicunque Christus est, ibi sit etiam eius sanguis. Nam pro more tuo id petis, quod tibi à principio probandum erat: nimirùm, corpus Christi re ipsa in tot locis esse, quot in locis Eucharistia conficitur. In cœlo quidem Christus est: & totus atque integer ibi manet: neque ab vllo nostrûm, vt vos fingitis, in partes diuiditur. Eoque somnolẽtom istud vestrum portentum de concomitantia prorsus explodimus. Noli ergo nobis dicere, Id quod re vera est & ita se habet, fas esse voce aliqua significantiori exprimere. Nobis enim nondum probare potuisti, rem ita se habere. Quam obrem vocem illam vestram, nó tantùm vt parum Latinam & barbaram, sed etiam vt superfluam & commentitiam repudiamus: & apertissimè docemus, vos vestris imposturis & fraudibus eò adductos esse, vt fictiones istas ve-

stras

stras ad instituta domini sine portentis non A possitis accōmodare. Nos dilucidè, & sine vlla captione concludimus: Christus manet integer, neque potest diuidi, ut vos ipsi confitemini: Corpus autem suum idem Christus attribuit vni parti Eucharistiæ, sanguinem verò alteri, vt omnes Euangelistæ confirmant: Ergo, corpus Christi re ipsa & substantialiter non est in cœna: sed in ea magno nostro bono significatur, & per fidem spiritualiter comedendum offertur. Hoc est solidum, perspicuum, & fir- B mum argumentum: quod papistę vt refutarent coacti sunt nouam, & inauditam vocem, Concomitantiæ, fabricari, vt eo fuco realem illam suam præsentiam tuerentur.

Papistæ discedunt à sensu horū verborum, Hoc est corpus meum, dū ibi per concomitantiam sanguinem affingunt.

At nisi præsentiam illam certioribus argumentis doceant, velum istud nouæ vocis omninò ridiculum videbitur, & vos vestrę amussis & regulæ oblitos redarguet. Cum enim adducitis verba illa Christi, *Hoc est corpus meum: Hic est sanguis meus*, clamatis, nullo pacto disceden- C dū esse à sensu verborum. Nunc postquam verbis ipsis medij tenemini, nec potestis effugere: fingitis, non tantùm corpus esse in vna parte sacramenti, sed etiam sanguinem, & totum Christum: in altera autem parte, non tantum esse sanguinem, sed etiam carnem, & vniuersum corpus. Mirum ni vestes etiam Christi velitis vtrinque constituere per concomitantiam.

Conqueritur verò Incōstantius, nos parum æquos esse, qui vocabulum calumniemur, vt D parùm Latinum: cum tamen illud rem ipsam, & verum dogma aptissimè consignet. De dogmate, quàm illud falsum sit, diximus: neque sophista noster quicquam hactenus secus docere potuit. Barbariem verò criminis loco nō obijcimus. Peregrinas tamen voces in rebus diuinis iure, ac meritò repudiamus, maximè verò cùm illæ ad superstitionē, & idololatriam apertissimam defendendam faciant. Et opportunè mihi in mentem venit illud Dauidis: *Narrauerunt* E *mihi iniqui fabulationes: sed non vt Lex tua.* Ostende mihi quæso in omnibus sacris literis vel minimum vestigium huius vestræ Concomitantiæ. At nos facilè possumus ostendere, quantum à vobis impietatis in hoc putri fundamento extructum fuerit: hoc scilicet, vt dicatis nullam hominibus, quos appellatis laicos, iniuriam fieri, cùm illis alteram tantum partem Eucharistiæ distribuitis. Sed hoc Inconstanti ne nescias, impium & impudens mendacium est, illos F non minus habere in vna parte, quàm si integrum sacramentum, vt dominus instituit, perciperent. Quod nisi vos hoc commentum excogitassetis, nunquam populus siuisset tantam à vobis fraudem, & iniuriam impunè sibi fieri. Quare non dubitamus, diabolum, & istud inuentum, & nouam illam vocem per vos in Ecclesiā inuexisse. Is enim dū loquitur mendaciū, ex proprijs loquitur. Vides ergo, nos non tantū vocis inconcinnitatem, sed etiam multo ma- G gis rem ipsā, & vestras imposturas, & fraudes reprehendere. Quare permittamus in sacra Cœna, vt dominus instituit, duo esse symbola, per

Peregrinæ voces in rebus diuinis sunt repudiandæ.

Non sunt confundenda in sacramento per concomitantiam quæ Christus distinxi voluit.

Per concomitantiam defendunt mutilationem sacramenti.

A quæ fides nostra distinctè feratur ad apprehendendū corpus & sanguinem Christi pro nostra salute in crucem tradita.

Sed qua, quæso, tu frōte potes dicere, *nos non posse ferre veritatem, sed illā cauillis, & quæstionibus in obscuro, data opera obtenebrare?* An Inconstantius ista nobis? Vos, inquam, vos Inconstanti, ambagibus illis vestris Transubstantiationum, Concomitantiarum, Indiuiduorum vagorum, Præsentiarum inuisibilium, Officiorum oris, B & alijs infinitis similibus portentis conijcitis mortales in cæcos & inextricabiles Labyrinthos. Quæ cum ita sint, tamen te non puduit dicere, à te tuisque veritatem verborum luce distingui, & illustrari. Nos ergo non iniuria monemus populum, vt ab istorum doctrinis spurcis, & mendacibus tanquam à fermento nouorum Pharisæorum, sibi diligenter caueant. Atque vtinam aliquando omnium animos ad colendam pietatem excitemus, & ab istis fascina- C tionibus ad simplicem veritatem traducamus.

Pergit Inconstantius: *Ad id verò, quod additur, de concomitantia sanctorum, illud dixisse sufficiat: quoniam & alibi à nobis huic cauillo responsum est. Sancti comitantur Christum in gloria, id est, in regno patris: vt vbi sit Christus, ibi sint sancti. Vnde non sequitur, adesse in humilitate dispensationis: qua cœptam Ecclesiæ ædificationem in aduentus sui diem perficit, atque absoluit. Et quanquam ibi sint, non tamen illorum est mysterium, sed vnius Christi: qui dixit, se dare cor-* D *pus quod traderetur, quod erat corpus non mysticum, sed naturale.* *Respondet*, *Sanctos adesse Christo in gloria: at non humilitate dispensationis.* Hoc Theologis inauditum est, dominum post ascēsionem suam in cœlum, versari adhuc in humilitate dispensationis: Sed non est mirum, in tanta segete fictionum, & portentorum istud quoque commentum potuisse nasci, & germinare. Idem ergo Christus, vt iste somniat, & in gloria est, & in humilitate, idq; prorsus simul & eodem tem- E pore: vel certè perpetuò transit modò ex humilitate ad gloriam, modò à gloria ad humilitatem. Puderet istum, nisi esset Inconstantius, ita temerè res absurdas publicare. Is autē ex mendacijs suis, quorum me vehemēter & pudet, & tædet, voluptatem etiā magnā capit. Ne insani quidem, & mente moti ita prorsus insaniunt, vt, cum audiāt Apostolum dicere, *Christum iam non mori, nec mortem illi amplius dominari*, ausint illum adhuc humilitati, & humanæ salutis dis- F pensationi subijcere. Quomodo enim, quæso te, sedet ad patris dextrā in gloria, si adhuc subit humilitatem? Sedere in gloria, est in illa acquiescere, non autem rursus ad humilia ministeria se demittere.

Christus post ascensionem non versatur in humilitate dispensationis.

Quid sit sedere in gloria.

Sed ne, dum istas ineptias studeo confutare, similis illi videar, qui eas nobis peperit, desino de hac re plura dicere. Hoc tantùm vnū addo, hanc exceptionem Inconstantij, qua dicit, Sanctos adesse Christo in gloria, non autem in hu- G militate dispensationis, pugnare apertè cum sententia sacrarum literarum. Illæ enim testantur, Sāctos sequi Agnum, id est Christum, quocunque iuerit. Hisce verbis huius sophistæ suf-

fugium perimitur. Sancti enim dicuntur comitari, & sequi dominum, non tantùm in gloria, sed etiam quocunque sese conferat.

Verùm Inconstantius etiam ipse sensit, exceptionem istam suam subinfirmam esse: ideoque quasi pro Colophone adiecit, *Et quanquam ibi sint, non tamen illorum est mysterium, sed vnius Christi.* Non est nunc altercandum, illorúmne sit Cœnæ mysterium, an Christi. Nam si Inconstantius de ea re ambigat, ambigat etiam de elementis Christianæ religionis. Sed hoc dico, B hominem istum adeò circumspectum eò se de-A niqne præcipitare, vt non tantùm corpus Christi, sed etiam sanctos eodem tempore in locis innumerabilibus esse dicat. Nam si, vbicunque habetur mysterium Eucharistiæ, ibi re ipsa adest corpus Christi, & illum sancti perpetuò comitantur, illos quoque in omnibus huiusmodi locis esse, necesse est. Atque ita id tribuetur sanctis mortuis, quod nec Basilius, nec Dydimus tribuere voluerunt spiritui sancto. Sed mirabilis est candor Inconstantij: qui, modò illum vicissim patiaris quiduis commisisci ac dicere, quidlibet tibi vltrò largiatur.

OBIECTVM XXXVII.

CHRISTVS dixit, Volo, vt vbi ego sum, & minister meus sit. Ergo si Christus sit in sacramento, ibi etiam sunt omnes sancti, & ministri Dei: & Transubstantiatio ponenda est in omnes sanctos, quemadmodum in corpus Christi.

GARDINERVS.

DE statu gloriæ sentit Christus, quod regnum patris est æternum duraturum, non de œconomia & dispensatione corporis isto modo exhibendi: quod est temporale, donec veniat. Sed ab isto argutatore quæsierim, an istis voluerit verbis Christus, vt etiam in cruce, dum mortem obiret, omnes vnà adessent ministri, vbi ille esset? Imo vniuersam dispensationem solus in persona obijt suorum ministrorum causa, quibus comitatus vult regnare in cælis: vt vbi ille sit, ibi sint & ministri, gloriæ participes futuræ. Quanquam etiam tametsi Christum comitentur in Sacramento, non sequitur, in illos fieri Transubstantiationem, quandoquidem de solo suo corpore naturali dixit Christus, Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur.

MARTYR.

EX his colligimus, Inconstantium hoc sentire, Christum cùm est in Eucharistia, non esse in gloria Dei patris. Nam in illa sanctos habet comites, quemadmodù ipse ait: in Eucharistia verò non habet. Quare suadeo mancipijs istis Papæ, si ita sentiant, vt à conficienda Eucharistia abstineant: ne Christum toties exponant sua gloria. Nam quæ est ista impietas, Christum à sua gloria detrahere, vt rursus inter homines versetur in humilitate dispensationis? Quòd si vobis videatur, vt est, absurdum, Christum in vestris crustulis cum gloria potius collocare, & illi omnes sanctos comites adiungite: quicquid autem ab aduersarijs vestris, tanquam absurdum obijcietur, contemnite. Namque, vt aiunt vestri Dialectici, ad impossibile sequitur quodlibet. Ideoque, quemadmodum statuitis, corpus Christi, etsi, vt est creatura, claudatur suis terminis, tamen per infinita loca diffundi, idem etiam de sanctis prædicate: & omnem veritatem humanæ naturæ potiùs euertite, quàm vt panaceum istum verstrum Deum vobis extorqueri patiamini. Magni enim momenti res est. Nisi hoc nomen strenuè defenditis, stare diu & regnare, & orbem terrarum exsecare non potestis.

Quòd autem posteà pro suo illo mirabili acumine nos interrogat, vtrum illa verba Christi de cruce quoque intelligamus, vt Christus ibi quoque ministros suos voluerit habere comites, Deus bone, quid hîc tandem possumus respondere? Nihil certè aliud, quam quod Inconstantius respondet ipse: videlicet, ea verba C ad gloriam Christi pertinere. Hanc expositionem ego nunquam reprehendi. Sed ea istum nihil iuuare potest: nisi fortè dicere velit, quod videtur non obscurè significare, Christũ, quod attinet ad naturam humanam, rursus redire ad humilem & seruilem statum, vt passim lateat sub panis & vini accidentibus, vt edatur, vt bibatur, vt frangatur, vt excipiatur ore, vt claudatur in pyxide, vt circumgestetur per plateas & cubicula, vt eleuetur, vt deponatur, vt quotidiè D in infinitis locis & esse incipiat & desinere. Ista autem Deus rogandus est, vt quàm absurda sint, aliquando patefaciat. Magna enim pars hominum ita hodiè infatuata est ab istis mundi rectoribus, vt oculos mentis ad aspiciendam veritatem nequeant attollere. Adhæc, si ita se res habet, vt iste dicit, miror in omnibus omnium Papistarum Ecclesijs publicas preces non haberi, vt Christo à tam laboriosis negotijs requies aliquando impetretur.

E Sed iste ne parùm fœcundus responsionum videretur, ait postremò, *Etiam si sancti comitarentur Christum in Eucharistia, non sequuturum tamen, vt in illos fieret Transubstantiatio.* Verum intereà non videt, perfectam cum Christo societatem & coniunctionem requirere, vt sancti quoque sub iisdem accidentibus cum illo delitescant. Quod si pergat quærere, qua vi connexionis ex ipsius opinione hoc deducam, respondeo, eam me iam anteà ostendisse: nimirùm, quòd F ex impossibili sequatur quodlibet. Nemo autè non videt, impossibile esse, vt aut sancti, aut alia vlla res creata sit eodẽ tẽpore in infinitis locis.

OBIE-

OBIECTVM XXXIIX.

NEC scriptura vlla, nec vllus doctor catholicæ fidei vnquam docuit, Christum debere honorari hic in terris cum candelis, & genuflexione: Ergo si non est taliter adorandus, non est hic realiter præsens.

GARDINERVS.

SCRIPTVRA docet, adorandum Deum: Christus autem Deus & homo, cum in terris ageret, exhibitam adorationem non repudiauit. De adoratione Christi in Sacramento, quid doctores Catholici tradiderint, mox subijciam. vnde tu lector intelliges, quod hic addit de candelis & genuflexione, vafritiem esse callidè mentientis, vt istis, si arguatur, se possit tueri, ne conuincatur. Genuflexio symbolum est adorationis secundum Paulum.

MARTYR.

QVoties in hoc libro argumenta confusa & dissoluta referuntur sub persona nostrorum hominum, toties vel inuitus cogor accusare fidem Inconstantij. Nam quis vnquam quenquam nostrorum audiuit hoc modo argumentari, vt diceret, idcircò Christum non adesse realiter in Sacramento, quòd candelis, & genuflexionibus non sit ibi adorandus? Non sumus ita ignari Dialecticæ, vt argumentorum membra luxa, & dissipata, tanquam arenam sine calce connectamus. Iste verò, vt est peruersus iudex & malitiosus cauillator, cùm audit à pijs & doctis viris meritò reprehendi superstitiosorum hominum importunitatem & ineptias, qui non solùm placentulas illas consecratas flexis & fixis genibus adorant, verùm etiam illis cereos & tintinnabula, & suffitus adhibent, panemq́ue asseruatum in tabernaculis, & circumgestatum per plateas, & agros, & in missis suis eleuatum atque ostensum, tanquam summum numen venerantur: iste, inquam, cum audit hæc iustissimè reprehendi, ait hæc nostra esse argumenta, quibus probare velimus, corpus Christi non adesse realiter in Eucharistia: atque ita non iustis rationibus, sed parùm doctis dolis, & fraudibus non satis artificiosis frustrà studet optimam causam euertere.

Nunc quoniam ostendimus, hoc non argumentum esse nostrum, sed tantum superstitionis & impietatis iustissimam reprehensionem, videamus, quibus iste fucis & strophis candelas, & genuflexiones suas tueatur. Primùm ait, *Christum adorandum esse, quòd sit verus Deus.* Huc nos quoque non solùm confitemur, sed etiam defendimus. Addit, *Christum, cum esset in terris, oblatam sibi aliquam adorationem non repudiasse.* Id quoque etiam damus. Quanquã hoc addimus. Christum, cum viueret inter homines, quod quidem legi possit, nunquam à quoquam adorationem postulasse. Genuflexionem etiam aliquando externum esse symbolum internæ adorationis, non negamus. Sed quid ista ad vestrã placentam pertinent? Hic, Inconstantius, hic, inquam, nodus est. Nisi enim certa ratione, & firmissimis testimonijs diuinarum literarum euiceris, Christi corpus & sanguinem reali, substantialiq́ue præsentia esse in Sacramento, nunquam cuiquam sano fidem facies, adorationem & eius externam notam, genuflexionem, illis symbolis esse exhibendam.

Candelas autem suas hoc modo excusat. *Accendi, inquit, candelas in sacris ab ipsis primordijs*

A *Ecclesiæ preceptum est.* An hoc tibi videtur esse satis? Certè Hieronymus contra Vigilantium ita scribit: *Cereos non clara luce accendimus, sicut frustrà calumniaris: sed vt noctis tenebras hoc solatio temperemus, & vigilemus ad lumen, ne cæci tecũ dormiamus in tenebris.* Vides ista diuturna lumina non itã passim in Ecclesia fuisse recepta. Mox idem Hieronymus fatetur, mulierculas id facere absque scientia, quas simplicitatis tantùm & imperitiæ nomine excusat. Denique vsum diurB ni luminis in Ecclesijs orientalibus fuisse affirmat, sole iam rutilante cum legeretur Euangelium: non ad fugandas tenebras, sed ad signum lætitiæ demonstrandum. Non rectè ergo assumit Inconstantius, vsum candelarum fuisse in Ecclesia statim à primordio, præsertim, quæ ad cœnam domini, aut ad pyxidem accenderentur. Atque hæc ex Hieronymo referre volui, quòd eum sciam superstitiones quasdam magis contentiosè, quàm solidè solere defendere.

Vsus accendendi cereos in ecclesia.

C Nobis verò non debet tantæ curæ esse, quid aliquis ex patribus aut fecerit, aut dixerit, sed quid fides nostra ex diuinis literis hausta exigat. Satyrus frater Ambrosij adhuc Catechumenus, cum esset in naui, habuit secum Eucharistiam inuolutam in Orario. Benedictus iussit Eucharistiam in os inferi defunctæ mulierculæ. Et veteres Eucharistiam domi in arculis asseruabant: eàq́; dabant etiam infantib. Dic mihi Gardinere, cur hæc hodiè quoq; nõ fiunt? D Dices opinor, quoniã deprehensa sunt aliena à sacris literis. Ego quoq; vicissim dico Si accẽdare lumen interdiu ad cultũ Dei, alienũ sit à sacra scriptura, cur à vobis ita mordicùs retinetur?

Exemplũ Satyri.

Exemplũ Benedicti.

Vnde autem ea res ortum habuerit, non est difficilis coniectura consequi. Primis illis temporibus, cum Christiani à principibus infidelib. vbiq; vexarentur, nec auderẽt interdiu accedere ad sacros cœtus, cogebantur modò noctu, modò horis antelucanis inter se in aliquam doE mum conuenire. Illo tempore ad pellendas nocturnas tenebras necesse erat accendi lucernas & cereos. Sed ita factum est, vt, quod primùm necessitas inuexerat, id posteà data pace Ecclesijs, κακοζηλία continuaret. Hoc autem nihil facere ad cultum Dei, non ita est abstrusum, quin vt à pueris quoq; videri possit. Huc etiam accessit præterea superstitiosorũ hominũ peruersitas: qui antiquatas ceremonias Iudæorum omnib. temporib. in Ecclesiã Christi miro stuF dio conati sunt inuehere: &, ne nostra templa minus augusta viderentur, quã vetus Iudæorũ

Vnde vsus luminum in Ecclesia

ſtantius, ſed ἐπ' αὐτῷ. Sed ille veritus, neparum
attenderemus, pronomen illud referre altare,
vocabulū illud ipſum repetere maluit. At fru-
ſtrà. Non enim ita ſumus impudentes, vt nega-
re velimus ea dici de altari. Sed in ipſo altari
Chriſtū coli, id verò multo aliter intelligimus
quā tu Inconſtantius. Altare .n. typus Chriſti
eſt, vt habetur ad Hebræos. Nam verum altare,
de quo nos omnes comedimus & reficimur,
Chriſtus eſt. Vnde qui refertur & ſignificatur,
is inuocatur & colitur, non quaſi ille honor ſi-
gnis aut typis debeatur, cùm animum per fi-
dem ad res ipſas, quę referuntur, oporteat attol
lere. Quare Gorgonia, vt Chriſtum ardentius
precaretur, altari & ſacramenti reliquijs vti vo-
luit. Iſtis enim rebus exterois infirmæ homi-
num mentes ſolent non parùm commoueri.
Nazianzenus verò vt artificioſus & eloquens
orator factum ſororis amplificationibus, & col
lationibus auxit, quantum potuit. Contulit e-
nim eam cum muliere illa peccatrice, quæ in
Euangelio legitur lauiſſe atque vnxiſſe pedes
Chriſti: deinde etiam cum illa, quę à fluxu ſan-
guinis curabatur tontactu fimbriarum Chri-
ſti. Gorgonia igitur ad altare acceſſit, & ἀντίτυπα
corporis & ſanguinis domini ſecum attulit, vt
ad precandum contentius & inflammatius in-
citaretur: dumq́ue orando attingeret altare, ca-
pite videlicet in illud reclinato, Gregorius e-
am ait magna fide attigiſſe fimbrias Chriſti:
cumq́ue lachrymis illa ἀντίτυπα, quę circumfe-
rebat, madefeciſſet, ait, eam lauiſſe atque vnxiſ-
ſe pedes Chriſti. Quis hìc non videat amplifi-
cationem Rhetoricam, vt quæ exhibita ſint
ſymbolis, ea dicantur ipſi facta Chriſto?

Apage ergo hinc, Inconſtanti, cum tua iſta
ſophiſtica, nec eá in his rebus importunè exer-
ceas. Hic ego, quid à Nazianzeno in hac hiſto-
ria proponatur, candidè retuli, & quomodò res
ea geſta fuerit ſimpliciter expoſui. Quare cū In-
cōſtantij cauillo ſatis iā reſponſum ſit, ſupereſt,
vt te, pie lector, tua maximè cauſa fideliter mo-
neā, exēplum iſtud Gorgoniæ & aliorum ſimi-
lium, non eſſe proponendum nobis ad imitan-
dū, nimirū, vt reliquas & fruſtula Sacramēti no
biſcum in ſudariolis, aut mantilibus circumfe-
ramus. Vis enim vniuerſa illorum eſt, vt ad ſa-
cram cœnam adhibeātur, vt comedantur, vt bi
bantur: quemadmodum dominus præcepit.
Dum enim ibi vſurpantur, & verbis domini
clarè atque apertè recitatis adhibentur, ma-
gnum ad ſalutem noſtram adiumentum adfe-
runt: præter hunc autem vſum, nihil eſt in illis
aliud, quam abuſus & ſuperſtitio. Deinde iſta
muliercula, quod ſalua eius fratriſq́ue Grego-
rij pace dicatur, videtur in Chriſtiana religio-
ne non ſatis fuiſſe inſtructa, quæ altari opus eſ-
ſe crediderit, vt preces ſuę à domino audiren-
tur. Sacra quidē loca preces fideliū reddunt effi
caciores, ſi adſit piorū cœtus. Dominus .n. pro
miſit, ſe effecturum quicqoid à duob. aut tri-
bus in eius nomine conuenientibus peteretur.
Neque vnquam deeſt promiſſo ſuo: ſed quæ-
cunque in ſacro cœtu impetu & impulſu ſancti

A ſpiritus poſtulantur, benignè largitur. Adeſt e-
tiam orantibus in cubiculo & intimis penetra-
libus, qui ſacri conuentus copiam non habent.
Pollicitus enim eſt, qui vel ſic orant, eos quoq;
patrem cœleſtem, qui videt in abſcondito, au-
diturum. Eſt item id attendendū, ſacram men-
ſam, vbi cœna domini eſt celebranda, non pro-
priè dici altare, licet patres ea voce paſsim ab-
uſi fuerint, quod cùm feciſſent, plebs credidit
illam ſacram menſam, Chriſti non minus ſym-
B bolum fuiſſe, quam Hebræorum altare, ſicut e-
piſtola ad Hebręos interpretatur. Quod tamen
non ita eſt: præterierunt quippe veterum vm-
bræ: vtque non amplius habemus altare, ſic il-
lud genus figurę ac ſymboli apud nos deſijt.
Chriſtiani tamen illis temporibus, moti plus
quàm oportuit verbis patrum, in ipſa mēſa ceu
in ſymbolo Chriſti, eum conſueuerant adora-
re, quem in illo ſignificari putarunt. Quod au-
tem ad præſentem diſputationem attinet, ſatis
C oſtendimus, Inconſtantium id, quod ſibi pro-
poſuerat, efficere non potuiſſe: nimirùm, vt ex
verbis Gregorij, & exemplo Gorgoniæ adora-
tionem Euchariſtiæ confirmaret. Neq; illi quic
quam profuit, ea, quæ ſequebantur, ita callidè
reſecare: aut vocem eam, quæ à Gregorio ſemel
tantùm ſcripta ſit, ſemel atque iterū inculcare.

Nunc nos ad alia quoque eius teſtimonia re
ſutanda conferamus. *Et de Chriſti*, inquit, *cultu in
myſterio ſic loquitur Emiſſenus, in Sermone de corpore
D & ſanguine domini. Et ideo quia corpus aſſumptum ab
laturus eſt ab oculis noſtris, & ſideribus illaturus, neceſ
ſarium erat, vt nobis in hac die Sacramentum corporis
& ſanguinis ſui cōſecraret: vt coleretur iugiter per my-
ſterium, quod ſemel offerebatur in pretiū: vt quia quo-
tidiana & indefeſſa currebat pro hominis ſalute redem
ptio, perpetua eſſet eius redemptionis oblatio, & peren-
nis illa victima, viueret in memoria, & ſemper præſens
eſſet in gratia. Hæc Emiſſenus, qui loquitur de iugi cul-
tu per myſterium: quod Sacramentum altaris appellat
E Auguſtinus. Et Emiſſenus ait, Chriſtum inſtituiſſe, vt
coleretur. Quare idem Emiſſenus eodem in loco acce-
dentes ad altare hortatur: vt reſpiciant corpus Dei ſui,
honorent, & mirentur. At enim, inquiet hic ſectarius,
Non audio verbum Adoeationis. At enim, inquam, rem
iſte dicit. Et ex Ambroſio audiemus Adorationis ver-
bum.* Quantum iſti Emiſſeno tribuendum ſit, e-
quidem non video. Sed numeratur inter vete-
res, inquies. Scio equidem, Hieronymum de vi
ris illuſtribus Euſebij Emiſſeni bis, terúe men-
F tionem facere. An autem eius illa ſcripta ſint,
quæ circumferuntur, mihi non eſt ſatis com-
pertum. Verùm, ne videar nimis durus, per me
auferat Inconſtātius, quod quęrit. Sit ſanè ſcri-
ptum illud Emiſſeni: modò mihi ne eripiat,
quod ipſe pro ſua facilitate & candore nobis,
quaſi neſcientibus indicauit: nempè in illa ſen
tentia vocem Adorationis non haberi. Hoc.n.
eius concluſionē multum impedit. Nam, quod
comminiſcitur, rem ipſam ibi ſatis disertè ha-
G beri, falſum eſt. Longè enim aliud eſt colere,
aliud adorare, vt nos quidem nunc de Adora- *An colerê*
tione loquimur. Eam hic intelligimus adora- *idem ſit*
tionem, in qua ſit proprius & peculiaris honor *quod adora*
vnius *re.*

vnius & summi Dei. Puerili eoim animo & in-
genio sit necesse est, qui nesciat, mooimenta
& memoriaa rerum diuioarum aliquo modo
coli & obseruari oportere. Coluntur eoim viri
granes: coluotur pareotes. Ait eoim quidam,
Ego te semper, vt parentem colui. Colimus e-
tiam domũ, colimus eos, quos amamus. Qood-
q́ue ad rem etiam magis facit, coli dicuotur ea,
quæ à uobis exerceutur, & aliqua dignitate or-
nantur. Ita eoim dicimur colere vitam, studia,
B militiam. Quòd si Emisseni verba referaa ad Sa-
cramentum, dabimus noo iouiti, id à Christo
fuisse institotum vt ab bominibus coleretur.
Vuluit eoim, eos qui futuri esseot ipsius disci-
puli, frequeotes adesse, & sancta panegyri par-
ticipare Sacrameuto Inter sese, & mysterium
suum colere. Quod tameu vbi fit, quis ibi di-
xerit, Sacramẽta ipsa vel à ministris, vel à com-
munlcantibus adurari? Sed quid agas? Turba
ista stupidisaima Papistarum oescit, nec quis
C hunor, oec quis vsus sit Eucharistiæ. Omoem
enim honorem io eo poount, vt symbola illa
dũ vel tolluntur, vel circumferuntur, contentia
uculis suspicias, vt pectus toodas, vt brachia ex
pandas, vt palmas iactes, vt ad terrá te proster-
nas, denique vt quidoia agas, qoàm vt ex iusti-
tuto dumiui edas & bibas, & eios mortem
pio animo & fideliter commemures.

Sed verba istius Emisseni melius & presius
Non est adorandum sacramentum, sed res ipsæ in prestium sunt oblatæ.
expendamos. *Vt coleretur*, inquit, *iugiter per my-
sterium, quod semel offerebatur in pretium.* Quis oo-
D strum dubltat, corpus & sanguinem dumini, vt
pro nobis oblata fueruot in pretium & redem-
ptionem, coli oportere & adorari? Ad eios au-
tem corporis adorationem & cultum per my-
steria aut Sacramenta vehementer excitamur.
Ista clara sunt, & nostram sententiam oihil læ-
duut: imò eam explicant putius & iuoaut.
Nun eoim docent, sacrameotum esse adoran-
dom. Ne id quidem nobis vel pilum obest,
E quod addit, Vt perpetua esset redemptionis
oblatio. Quia in Cœna domioi celebranda
communicantibus fit oblatio redemptionis,
quando illis proponitur peccatorum coudo-
Quomodo Eucharistia dicatur redeptionis oblatio
natio. Quare si vioa & efficaci fide apprehen-
dant ea, quæ per mysteria significantur, quæ-
q́ue verbis domiol à ministru Christi oomioe
interpositis promittuutur, haud dubiè asse-
quuntur redemptiooem suam. Atque ita vox
illa Oblatio, uoo ad Deum referenda est, sed
F ad illos, qui animo pio sacramentis vescoutur.
Illis enim, vti iam dictum est, offertur remisio
peccatorum. At si quis eam vocé ad Deũ ipsum
referre omuiuò velit, nõ tamen ille sensus fue-
rit, de quo Papistæ somniant, & sanguiuẽ Chri-
sti per sacrificulũ in Missa ufferri Deu patri:
sed redemptionis ublatiouem semel à Christo
in cruce exhibitam illo sacramento comme-
morari, & quodammodu sub oculis poni, ac
G de illu gratias agl.

Neque alienum est vel à scripturis, vel ab v-
Augustinus.
sitata patrum loquendi formula, vt oblatioois
mysterium, seo sacramentom oblationis ip-
sius oomine appelletur: vt Augustinus testa-

A tur ad Bunifacium, & Cyprianus, & Chrysosto-
Cyprianus. Chrysostomus.
mus io epistulam ad Hebræos. Sed quid opus
est alijs testibus? Ipse buc testatur Emisseuua.
Addit enim, Vt perenois illa victima viueret in
memoria, & semper præsens esset iu gratia. Vi-
demus hic Emissenum vnà cum alijs patribus
statuere oblatiuoem illam corporis & sangui-
nis domini io sacramentu, pusitam esse in me-
moria, oon autem Christum in singulis misis
à sacrificulo offerri Deu patri.

B Sed cũ Iocoostãtius ooster tam Lynceos ocu
los babere existimetur, quumodo nun vidit
Caro domini præsens est in cœna, non realiter sed per gratiã.
Emisseoum istum clarisimè ducere, quu pacto
viua victima, hoc est corpus & sanguis Christi,
pręsens adsit iu sacra Cœna? Ait enim, *Vt sem-
per præsens esset in gratia.* Præsena est in Cœna do-
minus: præsens est eius caro. At quomodo?
Nuo sanè realiter, aut corporaliter, sed per gra-
tiam. Quamubrem si hæc habemus præsentia,
quid plura quærimus? Crede Incoustanti, crede
C saltem tuis testibus. Nuo illus egu pruduco, sed
quod à te ipso allatum est accipio. A verbis au-
tem Emisseni oe latum quidem vnguem disce-
du. Nondum enim audiuimus ex eo, sacramen-
tum esse adorandũ. Sed in eodem loco, inquit
Inconstãtius, hortatur accedentes ad altare, vt
suspiciant corpus Dei sui, vt honurent, & mirẽ-
tur. Sed cur verba eius non descripsit? Videli-
cet, qoia voluit sibi putius credi. Vidit enim in
illis verbis, vt ab authore scripta sunt, esse quid-
D dam, quod nustrá causam valdè iuuare posait,
suam autem prorsos eoertere.

Sed facito, ita esse, vt Incoustantius comme-
murauit. Nus quoqoe fatemur, communican-
tes monendus esse, vt corpus Dei sui suspiciãt.
Sed quibos oculis? Non corporis, sed animi:
hoc est, oculis fidei. An realiter, & curporaliter
præsens? Certè huc Emissenus uon dicit. Incõ-
stãtius hoc fiugit, & pro suo mure id, quud pro-
bandũ erat, quasi demuustratum, & confessum
E somit. Sed videat, quid agat: sciat sibi cum illis
rem esse, qui hominũ ioueutis non tantum tri-
boant. Verum vt sententiam Emisseni clarius
exponamus, Omnes, qoicuuque sumus Cbri-
Oculis fidei corpus Christi cõtẽplamur in Cœna.
stiaui, corpus Christi tanquam nostræ redem-
ptiouis pretiũ, ocũlis fidei spectare, & contépla
ri debemus: idq́; tum maximè, cũ accedimus
ad Cœnam dumini. Neq; aliud fidelea Ecclesiæ
miuistri optare magis debent, quá vt humines
ipsorũ curæ cõmisi interim, dom verbũ Dei au
F diũt, & sacra mysteria celebrãt, Christũ seruato
ré suũ seriù intueátur, & habeát io oculis mẽtis,
ac si viderẽt eũ depictũ, aut, vt Paulus ait ad Ga
latas, curá crucifixũ. Atq; vtiuá aliquádu expe-
riamur, Christianos æquè commuueri audito
Eoágelio, & perceptis sacramẽtis, atq; si dumi-
nus re ipsa inter eus, & corporaliter versaretur.

Apparet Incunstantiũ oouquá interfuisse i-
dolulatricis spectaculis cócionũ Parasceues ma
G ioris hebdomadæ. Ibi enim cunciunatur ali-
Mos Papistarum in die Parasceues.
quis, vel, vt verius dicá, Clamatur, & rabula, vt
vulgo & mulierculis lachrymas & clamores
excitet, expositis omnibus Christi turmentis
& cruciatib. attollit imaginẽ eios iá crucifixi,
& popu-

& poculo clamat, Videte, atq; intuemini dominum vestrum crucifixum. Hic ille est, qui A
peccata vestra expiauit. Anne dicet iste noster,
Concionatorem istum suum mentiri, nisi corpus Christi realiter præsens sit in statua? Sed satis multis opinor, responsum est ad Emissenum.

Videamus iam, quid dicat Ambrosius. Nam
Ambrosius.
eum quoque citat plenis buccis. Is de spiritu sancto libr. 3. cap. 12. ita scribit: *Itaque per scabellum terra intelligitur: per terram autem caro Christi, quam hodie quoque in mysterijs adoramus, & quam A-* B
postoli in domino Iesu, vt supra diximus, adorarunt. Neque enim diuisus est Christus, sed vnus. Hæc Ambrosius, inquit, Incōstātius, *quia de Adoratione loquitur disertis verbis. Addit, in mysterijs, ne de Christo in*
Augustinus.
cœlo adoratione loquutum quis cauilletur. Ambrosium imitatur Augustinus eūdem Dauidis locum explicans in psalm. 98. qui sic scribit: Suscepit enim de terra terram, quia caro de terra est, & de carne Mariæ carnem accepit. Et quia in ipsa carne hic ambulauit, & ipsam C
ad manducandum nobis ad salutem dedit, nemo autem illam carnem manducat, nisi prius adorauerit, inuentum est quemadmodum adoretur tale scabellum pedum domini, vt non solū peccemus adorando, sed peccemus non adorando. His verbis ostendit Augustinus adorationem carnis Christi in sacramento tum à fidelibus obseruatam, lucem illi dedisse, qua perspiceret reconditum sensum illorum verborum Dauidis, Adorate scabellum pedum eius. Tam erat illis temporibus certa adorationis traditio. Hæc verba Inconstantius maiori citat confidentia, quòd ea eminus tan- D
tùm considerarit. Nam si ea propius inspexisset, primùm, vt opinor, hoc illi venisset in mentem, neque Ambrosium, neque Augustinum, aut hîc, aut vspiam alibi scribere, sacramenta esse adoranda. Atqui hoc tantùm est in controuersia. Quid ergo aiunt? Carnem Crhisti in mysterijs adorari. Hoc nos fieri oportere, noo negamus. Christum enim vbique & in verbo suo, & in sacramentis ab ipso institutis adoramus.
Statim enim, audito numine Iesu, caput aperi- E
mus. Et in Italia, cum in Euangelio legitur, *Et verbum caro factum est*, cum que ex symbolo recitatur. *Et homo factus est*, omnes astantes procombunt. At cum Christus in ijs verbis pura sinceraque fide adoretur, an in illis credemus realiter, & corporaliter esse Christum?

Deinde hoc etiam Inconstantius vidisset, nec Ambrosium, nec Augustinum, cum dicerent corpus Christi adorari in mysterijs, eius corporalis & essentialis præsentiæ vllam fecis- F
se mentionem. Si Regem in suis insignibus, in literis, in nuncijs, in sigillis veneramur, quamuis eum sciamus in illis nō esse inclusum: quid obstat, quò minus fideles venerari possint Christum in recto sacramentorum vsu, etsi ille interim cōtineatur in cœlis? Quòd si istis exemplis Inconstantius non habet fidem, respondeat saltem nobis de imagine Crucis, quam negare non potest à suorum Papistarum grege passim ac revera superstitiosè adorari? Quid an il- G
li adorant lignum, aurum, argētum? Nunquam hoc dicet. Sequetur potius suum illud Concilium Nicæoum, & ex senteotia Coostantini episcopi Constantiæ, quæ est in Cypro, respondebit, adorationem illam ad σχετικὴν esse referendam: & imagines illas aliqua veneratione suscipi: λατρείαν tamen ipsam, vt in eodem Concilio dixit Tharasius patriarcha Cōstantinopolitanus, beatæ Trinitati reseruari. Quare si adoratio ea, quæ ab Antichristi mancipijs contra verbum Dei impēditur picturis & imaginibus, non ad signa refertur, sed ad res significatas, cur non potest idem fieri in sacramentis, etiamsi in illis non adsit realiter, & corporaliter caro Christi?

Concilium Nicænum sub Irene. Constantinus episcopus Constātiæ.
Tharasius.

Qua fronte hic nobis obiciunt absentiā corporalē magis hic impedire adorationē, quā in statua, aut in cruce? Nisi fortè, vt sunt audaces, & omnia fingunt & refingūt pro libidine, statuas quoq; velint trāsubstantiare: & sub illarū etiā speciebus, & accidentibus corpus & sanguinem Christi concludere. At si modestius volunt agere, & eas relinquere in natura sua, & in illis tamen Christum corpore absentem adorare, quo iure nos impediunt, quo minus idem in Eucharastiæ vsu faciamus? qua tamen in re nostra causa multò potior est, quàm illorum, quod nos ad cultum Dei non humanis inuentis vtimur, vt illi contra Dei expressissimū verbum statuas & imagines adorant, sed tantùm mysterijs à Christo institutis.

Improbanda est adoratio imaginum.

Nolim tamen, lector, te ex his colligere, me probare adorationem imaginum. Nam istis exemplis in eum tantum finem abuti volui, vt perspicuè videres, eius argumenti, quo iste tantoperè confidit Inconstantius, quanta sit infirmitas: Quemadmodum enim propter adorationem, quam isti exhibent imaginibus, non sequitur, corpus & sanguinē Christi in illis realiter includi: ita ex eo, quòd patres dicūt, Christū in sacris misterijs adorari, non sequitur, in illis realiter & substaotialiter esse corpus Christi.

Adhæc videre potuisset Inconstantius, nisi ista sophisticè tractare maluisset, id quod Augustinus ait, cum nostra sententia non pugnare: Neminem illam carnem manducare, nisi prius adorauerit. Non enim indicamus, Christi mensam posse à quoquā dignè vsurpari, nisi qui Christi carnem pro oobis traditam in cruce pura fide & syncero spiritu adoret. ex eo tamen noo conficitur, vel Sacramenta ipsa & symbola adorari, vel corpus & sanguinem domini in illis realiter adesse.

Cæterùm quoniam visum est huic homini citare Augustinum, non video, cur noo mihi quoque liceat sententiam eiusdem patris hac ipsa de re scriptam proferre. Is in libro 3. de Doctrina Christiana cap 9. ita scribit: *Qui aut operatur, aut veneratur vtile signum diuinitùs institutum, cuius vim, significationemq; intelligit, non illud veneratur, quod videtur & transit, seu illud potius quò talia referenda sunt.* Sed ne Inconstaotius clamet, hæc non pertinere ad Eucharistiam, legat ea quæ sequuntur: & ea audiet, & ad Baptismum & ad cœnam accommadari. Alia quoque sunt, quę in istis Ambr. & Aug. verbis Incōstantius videre potuisset, si ea apud se voluisset expēdere.

Magi ad præsepe, quos tamen ego cum Chrysostomo impios homines non appellarem. Ita nos quoque accedere debemus ad altare. Viderunt illi infantem iacentem in præsepi, aut in vlnis Beatæ virginis: nos in sacramento corpus eius ad mortem traditum contemplamur. Illi adorarunt ad præsepe: nos mouemur, vt eundem Christum adoremus in perceptione sacramenti, idque mente saltem sublata in cœlum. Nam vt prostrato corpore, aut genu flexo eo tẽpore adoremus, verbo Dei non mouemur. Imò B Christus Eucharistiam Apostolis vnà secum sedentibus aut discumbentibus exhibuit. Quid ergo tantopere exultat Inconstantius? Nihil.n. hactenus confecit, quod nostræ sententiæ aduersetur. Conferuntur, inquit, inter se duæ præsentiæ. Fateor. Sed non eiusdem generis. Adorationem agnoscit, & postulat Chrysostomus: illã nos nõ negamus, modò ne ea in sacramenta ipsa feratur, sed in res significatas. Vide, lector, telũ illud, quod Inconstãtio videbatur inuictũ, C quàm facilè ex eius manibus sit excussum.

Christo Eucharistiam administrauit sedẽtib. seu discumbentibus.

Sed fortasse tibi adhuc idem videtur, quod visum est illi: Chrysostomum putasse corpus Christi esse nunc in altari eadem præsentia, qua fuit olim in præsepi. Verba quidem, fateor, id aliquo modo præ se ferunt. Re autem vera Chrysostomum ita non sensisse duobus argumẽtis potest colligi. Primùm enim ille ad exaggerandas laudes Cœnæ dominicæ, & efferendum singulare donum Christi, vsus est sermo- D ne hyperbolico. Id ex eo apparet, quod ait, nos videre spiritum abundè diffusum super proposito sacrificio. Quis enim vnquam oculis suis, aut sensu aliquo potuit apprehendere spiritum? Et paulò infrà addit, ipsum Christi corpus videri à nobis. Corpus inquit Regium, quod est in cœlis, nunc in terra tibi videndum proponitur. Atqui nos symbola tantũ eius corporis & sacramenta videmus. Nã ipsum quidẽ E domini corpus ne Inconstantius quidem dicet videri à quoquam, imò illud inuisibile esse prædicat. Chrysostomus autem hac hyperbole nõ contentus, addit: Quod omnium maximum est, atque præcipuum, in terra non conspicaris tantùm, sed etiam tangis. At nemo mentis compos dicit se in Eucharistia tangere corpus Christi. Nam nec visus, nec tactus, nec odoratus aliud in sacramentis esse renunciant, quàm panem, & vinum, vt Augustinus ait: vtque nos quotidiè experientia ipsa docet. Quare cùm sermo ille Chrysostomi sit hyberbolicus, qualis etiam Pauli fuit ad Galatas, cùm diceret, Christum illis ob oculos fuisse crucifixum, nõ oportet eum ad simplicem intelligentiam reuocare.

Chrysostomus vtitur hyperbole.

Deinde quod attinet ad realem præsentiam, idem Chrysostomus in eadem homilia scribit, corpus Christi non in altari, sed in cœlo animo & spiritu quærendum esse: Sic loquitur: *Iubet nobis, vt concordia, & charitate maxima ad se accedamus, & aquilæ in vita facti ad ipsum cœlum euolemus, vel potius supra cœlum. Vbi enim cadauer, inquit, ibi & aquilæ. Cadauer domini corpus est* A *propter mortem, nisi enim ille credidisset, nos non resurrexissemus. Aquilas autem appellat, vt ostendat, ad alta illũ oportere cõtendere, qui ad hoc corpus accedit: & nihil cũ terra debere illi esse cõmune, neq; ad inferiora trahi, aut repere, sed ad superiora semper volare, & in solẽ iustitiæ intueri: mentisq; oculum acutissimum habere. Aquilarum enim, non graculorum, hæc mensa est. Et tunc occurrent è cœlo descendenti, qui nunc meritò fruuntur: quemadmodum, qui nunc indignè, vltima patientur.* Audis Inconstanti, vbi propriè quærendũ B sit Christi corpus? In cœlis, inquit Chrysostomus, non autem in symbolis, quæ vsurpantur, & tractantur in altari. Qui aquilæ sunt, alis spiritus, & fidei subuehuntur In cœlum: atque ibi vident, & contẽplantur Christum. Vultures autẽ, quorum è genere est Inconstantius, Christianos, non aquilas esse volunt, cum communicant, sed graculos. Quare & ex hyberbolico genere sermonis, & ex illis verbis, quibus Chrysostomus vsus est ab initio huius homiliæ, C satis liquet, illum non statuere corpus Christi esse in altari eadẽ prorsus præsentia, qua olim infans iacuit in præsepi. Est quidem vtrobique, sed non eadem ratione.

Corpus Christi nõ in altari sed in cœlo quærendum est.

At obijciet, Cur ergo scribit Chrysostomus: nos occursuros Christo descendenti de cœlo; nisi quod crederet, illum verè ac realiter sese ad sacramentum Eucharistiæ demittere? Erras Inconstanti, longè extra oleas. Chrysostomus enim ibi loquitur de Vltimo Christi de- D scensu, quo sub finem mundi venturus est ad iudicandum: ait enim: *Vt qui sacramentum indignè percipiunt, tunc extrema patientur: ita qui nunc sacra mensa meritò, hoc est, dignè fruuntur, in fine mundi occurrent domino de cœlis venienti:* Quibus verbis alludit ad sententiam illam Pauli ad Thessalonicenses: *Nos qui viuemus, qui reliqui erimus, simul rapiemur cum illis in nubibus in occursum domini in aera: & sic semper cum domino erimus.* Hunc illi E fructum habebunt, inquit Chrysostomus, qui in mensa domini, non graculi sed aquilæ fuerint, quique ad cœlum fide, ac spiritu euolarint, vt non solum ibi lætentur, & fruantur præsentia Christi, inuitati verbis diuinarum literarum, & sacramentis: sed etiam ad finem mundi Christo venienti ad iudicandum occurrant obuiam.

Quomodo Christo descendenti è cœlo dicamur occurrere.

De liturgia verò Chrysostomi non multum dicendum arbitror. Eam enim non arbitror esse Chrysostomi. Atque ea de re, ab initio huius libri tantum mihi dixisse videor, quantum æquo lectori foret satis. Hoc tantùm nunc addendum censeo, illa verba, quæ citauit Inconstantius, *deinde sacerdos adorat*: in meo exemplari non haberi. Quanquam id non magni refert. Huiusmodi enim adorationes ad sacramenta, vt sæpè diximus, non prorsus natura sua damnandas iudicamus: modò illæ non ad externa signa, sed ad res significatas referantur, & modò ne fenestra ad superstitionem aperiatur: ali- G oquin adorare licet ad eius verba, siue visibilia ea sint, siue audibilia. Sed quoniam Inconstantius sub nomine Cypriani, Dionysij, Bernardi, Theophylacti, Damasceni muta tantùm

R

citauit testimonia,vt illorum verba non produceret, si nihil illis respondeo,non video,cur debeam reprehendi. Quid enim illi respoderi potest,qui nihil dixerit?

Quare nunc accedamus ad eius perorationem: *Ideo nunc candelas suas accendere iubeo sectarium istum, vt Doctores Catholicos propius adhibita luce intueatur, num quæ refero, scripserint de adoratione. Qui, quoniam ita tradiderunt, sentiat se victum suo argumenta, vt quia à negatione adorationis consequi putauit corporis Christi absentiam,nunc ab eiusdem* B *adorationis certa confessione, quæ ex doctoribus Catholicis liquet, confiteatur cum Ecclesia corporis Christi præsentiam.* Iubet nos Inconstantius lucernas accendere. Festiuè veró, vt ipse sibi videtur, vt autem alijs,non dubito,quin haud magno cum lepôre. Accendere candelas & adhibere lumen ad sanctos patres intelligendos,nos nunquam putauimus ita esse vitiosum. Ideoque id vel iniussu Incôstantij & fecimus semper,& facimus. C Vter autem nostrûm duorum plus luminis ad-

A hibuerit, res ipsa declarat. Certè quæ de adoratione ita copiosè citauit è patrib. illa eum docuimus non intellexisse. Sed sinamus eum aliqua etiam cum venia errare. Nam cûm ad conficiendum & adorandum suum crustulum, tantû candelarum tam prodigè accendisset,posteà legenti & scrutanti patres lumen defuit. Quare illum pro nostro iure monemus,vt candelas à suis illis potius placentis remoueat, quàm vt illarum penuriam in suis lucubrationibus patiatur. Ita fortasse & plus veræ pietatis, & minus stolidorum conuitiorum obtrudet orbi terrarum. Nos certè,quoniam scimus Christum nô semper vbicunque esset, imò ne tum quidem cûm inter Apostolos discumberet in cœna,fuisse adoratum, vt à negatione adorationis non concludimus, negandam esse præsentiam corporis Christi ita, si interim dum Sacramenta administrantur, adoratio à patribus adhibeatur, ex eo Inconstantius realem & substantialê suam præsentiam nunquam probabit.

OBIECTVM XXXIX.

Papistæ veri Antichristi sunt, qui populum simplicem deceperunt,eos ad horribilem idololatriam inducendo, vt adorent res visibiles suis manibus factas, persuadentes creaturam esse creatorem. Nam alioqui cur relinquerent homines sedes suas, cur ab vno altari ad aliud altare currerent,cur manus tollerent,nisi crederent, quod vident oculis corporeis, id se adorare? Cur sacerdotes eleuant Sacramentû, nisi vt populus id adoret,quod videt? Et quorsum ista verba populi,Hodiè vidi factorem meum: nisi se putent eum adorare visibilem? Quòd si dicant, se non adorare externa Sacramenta, sed id, quod sub illis credunt realiter adesse,cur mutant locos,cur modò huc, modò illuc cursitant, vt spectent res visibiles,quas fatentur, se non adorare? Ita enim occasionem dant simplicibus,vt adorent, quod vident. Cur non in locis potius suis quieti sedent,& adorant Deum in spiritu & veritate?

GARDINERVS.

Vehemens est hæc asseueratio & inuidiosa: quam non argumentis, sed quæstionibus ab ignorantia natis conatur confirmare. Quid ego audio? An facit ille, quæso, creaturam creatorem,qui Christum in sacramento præsentem exigit adorari? Quò, inquit,alioqui? Quare relinquunt sedes? aut quare eleuat sacerdos,nisi vt videatur,& adoretur,quod est visibile? Audi,Lector,quid refero. Hic si ea,de quibus quærit,nescit,cur pugnat in tenebris & quod ignorat,reprehendit? Sin scit,cur quærendo exaggerat tractandi forma, vt faciat ex musca elephantem? Nam quæ hîc quæruntur,facilè est expedire.

MARTYR.

Ne tantùm putemur næuos,& leuia quædã vitia reprehendere, intelligat lector, hoc argumento, vel potius hac reprehensione (illa.n.quæ si à nobis proferuntur,non habent formã argumentationis) taxari impiã ἐθελοθρησκείαν Papistarû: quòd homines Christiani: quos oportebat in templo summa cû grauitate: & ordine,& decoro versari,tam stultè atq; immodestè puerorum. vel potius morionum in modû ad quærendû Christum huc atq; illuc cursitêt: quo cû perpetuò versantur, modò rectã fidê obtineant,vbicunq; demû terrarû fuerint. Non.n. possunt prætexere,se ea causa id facere,quòd sacramento à Christo instituto vti velint. Illud .n. nô percipiunt Et dubitat Inconstantius,an qui ista tradat aut doceat,ex creatura faciat creatorê? Cur, quæso, minus, quàm is,qui ligneã,aut lapideã statuã iubeat adorari? Nam vt ille ex lapide aut ligno facit Deum:ita vos panem prædicatis r[illegible] & substantialiter esse corpus Christi.

Verùm quoniam iactat, facilè esse sese explicaturum,audiamus sanè,quid afferat: *Qui sedes, videlicet, relinquunt & ab altari ad altare discurrunt, leuantes manus, magnãq; certè fidê exprimût,quæ corpori alacritatê in hæc officia addit: quando his nimirum officijs,quod de Eucharistia verè creditur,ad reliquos extimulandos hoc gestu corporis quasi quodam sermone fides profert in confessionê: quã de loco in locû currentes apud omnia altaria, vbi mysteriû celebretur, iterû atq; iterû gestiunt repetere. Vbi nô adorant quid vident,sed quod credût. Nec sacerdos eleuat,vt ab omnib. videatur, quod est visibile: sed vt Sacramêtû,quod in vsum futuræ cômunionis omnib. paratû est ab omnib. itê adoratione agnoscatur. Quod illud, Amê, tacitè insonat: Quod Amê, cû populus rarior esset,ore solitû erat respôdere.* Hoc verò Inconstanti,sophisticû tantû nugamentû est, excusare insanas populi discursiones per têpla, quòd ad diuersas aras leuando manus,& adorãdo,fidê suã testentur de Eucharistia, suaq; confessione alios extimulent ad rectè credendum.

Nam

Nam quæ apprehendēda fide & profitēda sunt, ea non humanis traditionibus & abusibus niti oportet, sed vno duntaxat Verbo Dei. Illo verò cū in hac causa destituamini, non minus insanitis circumcursitādo per altaria quā si vos ipsos ad statuas,& idola adoranda prosterneretis.

Duo igitur mendacia Inconstantius ceu filū filo conexuit. Primùm, eos, qui ita stolidè vagantur, rectè credere: Deinde eos ita immodeste se gerendo instituere alios, vt rectè credant. Quod autem addit, istos non adorare, quod vident, sed quod credont, non possum non mirari, id istum potuisse scribere. Suprà enim citaoit ex Chrysostomo, nos intueri & videre corpus Christi. Quare aut in Chrysostomo hyperbolem esse fateatur, atque ita frigeat illa superior tam ardens asseueratio: aut si ea velit nudè ac simpliciter intelligi, fateatur, Papistas suos id adorare, quod vident. Sed cùm cogito, istum, quod quidē ad Inconstantiam attinet, semper esse sui similem, mirari desino.

Addit, *Sacramentū in vsum futuræ communionis paratum esse omnibus: & idcircò à sacerdote attolli, vt ab omnibus item adoratione agnoscatur.* Hoc quàm verum sit experiendo scimus. Nam si populus accederet, & ex eodem pane & calice ad idem altare vellet sibi communicari, nullo pacto admitteretur. Quid quod calix populo nunquā propinatur? Eum tamen sacerdos Antichristi nihilominus attollit adorandum. Hinc ergo apparet, Inconstantius, cùm ista nogaretur, quàm sibi præsens fuerit. Sacramentum enim, quod eleuatur, vt adoratione agnoscatur, videt reuera non esse, vt ipse finxit, paratum omnibus. Mitto hoc mysteriom non fuisse ideirò institutum à domino, vt spectandum attolleretur, aut adorandum ostenderetur: disertè enim Christus dixit, Accipite, Edite: Accipite, Bibite: nō dixit, Attollite, spectate, Adorate. Sed hoc Papistæ habent in summis delitijs, quod Christus mandau.t, negligere & præterire: id verò quod ipsi sibi repererunt, nō solum mordicus retinere, sed etiam ferro & flamma defendere.

Papistæ faciunt de Eucharistia quod Christus non instituit.

Populus inqoit, *cùm esset rarior, respōdere solebat Amen.* Hic verò ille est Hippas omnīscius, quoē Papistarum chorus parasiticus iactat, nihil nescire. Quæso te, Inconstanti, an rarior erat populus in Ecclesia temporibus Ambrosij, Augustini Hyeronimi, cū parta tranquillissima pace Christi nomen per orbem terrarum vnioersum resonaret? cumq; adhoc Turcica superstitio nulla esset? Tum omnes Christiani qui aderant, respondebant, Amen: & illam acclamatioeē populi Hieronymus ait fuisse instar cœlestis tonitrui. Sed non temerè interposuit istam annotatiunculam Inconstāntius. Verebatur enim ne ex illa responsione Ecclesia fos excitaretur, in qoa cùm omnia gerantur ignota, & peregrina lingua, populus non potest respondere Amen. Itaqoe mentiri potius voluit de multitudine populi, quàm in Papatu corruptelam aliqoam confiteri. Pergit Inconstātius: *Sed aliqui, ioqoir, dicunt, se vidisse factorem suum. Sensus, videlicet, redegerunt in obsequiū fidei: & quod est corporis, trans-*

Tempore Ambrosij & Augustini populus nō erat rarus in Ecclesia.

Hieronymus Amē instar tonitrui in Ecclesia.

A *ferunt ad animum: quomodo contra carnales, quod est animi, transferunt ad corpus deflexione iniqua. Quin illa loqutione nihil frequentius: vt regem, verbi gratia, se vidisse quis iactet, qui quod sit Regis, præter vestem nihil viderit. Sed quibus id agitur, vt sacramenti maiestatem minuant, & veritatem prædicari tā ægrè ferunt, vt in formas loquendi cauillentur. Cæterum vt finiam, confessio veritatis, quæ vel oris, vel corporis sermone editur, non detrahit adorationi in Spiritu, & veritate. Denique cùm omnes ita doceantur Catholici, ne*
B *in sacramento Eucharistico æstimando sensibus fidant, sed Christum verè præsentem, quod sensus nesciunt, credant, quomodò consistit, quod hic in Catholicos obijcitur, eo videlicet doceri, adorare, quod oculis vident? Qui aiunt, se vidisse factorem suum, sensus redegerunt in obsequium fidei,* inquit Inconstantius. Pulcrè. Ergo iuxta hanc nouam Theologiā mentiri erit obsequi fidei. Vulgum ita de sensibus externis, nō de fide loqui, vel hine apparet, quòd ista nō dicunt, nisi vbi fuerint in Missa, & placentam à
C sacerdote sublatam viderit. Nam fide & animi oculis factorem suum domi, io agro, & vbicūq; tandem sint, videre possunt.

Creator nō ster fide vbi que videri potest.

At si dicas, eū clarius, & efficacios videri io missa, nihil egeris. Nam de cōtemplatione fidei habemus & præceptum, & promissionem: vt autem homines vndique accurrant ad videndam Eucharistiam, id hominum tantùm inueotum est. Falsum ergo assumis Ioconstanti, cùm ais po
D palā id, quod est corporis, transferre ad animū, quasi homines imperiti, & idiotæ, Videre, velint esse Credere. Nam, vt dixi, in Christū credere vbiq; possunt. Quinam autem illi sint, quos quereris iniqua deflexione ea, quæ sunt animi, transferre ad corpus, nescio. Quare cùm tu nec illos indicaueris, nec eorum sentētiam explicueris, nihil esse oecesse iudicaui, vt causam incognitā susciperem.

Qood autem addis, multos dicere solere, se vidisse Regem, qui præter vestem, quod Regis
E esset, nihil viderint: nihil ad id aliud respōdeo, nisi eos, qui ita loquuntor, imprudeoter loqui. Sed video te, vt es vafer sophista, à priori defensione, quam videbas infirmam esse & ineptam, occultè dilabi ad aliam: videlicet, vt dicas, populum à vobis pessimè institutum non mentiri, si dicat, se oculis corporis in Missa vidisse factorem suum: non quòd aut vestem, aut fimbriam etiam eius viderit, sed tantùm quòd accidētia panis, & vini, quæ tu esse vis corporis & san-
F guinis domini sacramenta, à sacrificolo sublata spectarit. Id autem si à te vestrisque symmistis commodè intelligeretur, panisque relinqueretur integer, posset aliqoo modo tolerari. Nam & veteres Patres, & scriptoræ sæpè sacramentis tribuunt nomina rerum significatarum. Vnde qui spectat symbola panis & vini, eum Christū factorem suum, aliquo modo videre coocedimus. Cumque patres ibi adhibuerunt adorationem, elementa externa non colebant, sed ad
G Christum ipsum regnantem, & assidentem in cœlo ad dextram patris mētem, fidemq; transmittebant. Cæterum vt Ethnici, olim numina Deorum alligata putabant esse columnis & sta

tuis,ita vos docetis,corpus & sanguinem Christi cóprehensa,et quodammodó ligata esse sub accidentibus,atq; ita miseram plebeculam ad cultum panis & vini, & crassissimam idololatriam compellitis.

Quòd autem dignitatem sacramentorum à nobis labefactari criminaris, id quoniã falsum & vanum est,vt spero, pij lectoris animum non mouebit. Nos enim sacrorum mysteriorum dignitatem non imminuimus: vos autem omnẽ illorum vsum, rationem,veritatem funditùs sustulistis. Tu verò adorationem fœdissimam panacei lagani hoc tantũ nomine defendis,quód per Transubstantiationem, quam nunqnã hactenus probare potuisti, dicas,corpus & sanguinem Christi clausa esse sub accidentibus panis A & vini. Id autem nihil aliud est,quàm vt Dialectici aiunt,petere principiũ. Ait postremó nos errare,qui putemus, Papistas docere populum adorare id,quod videant oculis corporeis.Illos enim credere præsentem Christum,quod sensus nesciunt. Sed interim iste videre noluit,non errorẽ populi ex vulgato sermone colligere, & iure ac meritò Antichristianam illam nouam B doctrinã coarguere:qua non tantùm docentur sed etiam coguntur homines panem & vinum adorare: quód illis assiduè prædicetur,Christũ verè conclusum esse sub accidentibus, vt olim Ethnici Iouem,Iunonem,Mercurium sub imaginibus & statuis affixos crediderunt.

OBIECTVM XL.

HONORIVS decreuit hostiam,cùm eleuatur,& circumfertur,debere adorari. Apparet ergo hanc adorationem,veteribus fuisse incognitam.

GARDINERVS.

ADORATIONEM Eucharistiæ fuisse veteribus cognitam,ex patrum scriptis satis liquet. Dionysius .n. adorauit,qui ex primis fuit. Chrysostomus, Ambrosius, Augustinus adorationis meminerunt. Emissenus vult accedentem ad altare respicere corpus Dei sui, honorare, mirari. Quid dici potest apertius? At replicabit hic argutator, Ignorabant hanc adorationem. Mirum ni scirent, cum essent mortui: tempora autem & circumstantiæ eiusmodi sunt, de quibus liceat cuiq; suo sensu abundare: dum tamen omnia ἐυσχημόνως fiant. Cum vnicuiq; dico, non significo singulos, sed Ecclesias singulas: dum tamen ab vniuerso corpore sine causa non discrepent. Vt autem ad argumentum propius accedam,non sunt ita connexa. Decernere lege, & de suo inducere: De nouo inuenire,& firmare lege: vt valeat argumentum, Hic primus firmauit lege: ergo primus inuenit: Primus decreuit, Ergo primus induxit. Quando enim quod anteà vel natura, vel more iustum erat,lege præcipitur,populi morbus notatur in officio cessantis,& per legem fit cognitio peccati. Quod olim sua sponte faciebat populus, legum sanctiones grauissimas, quoniam sic ferebant tempora,interdum exigebat. Est cùm decretum admonitionis vicem obtinet: veluti quod de fornicatione decreuerunt Apostoli,quã non effecerunt decreto criminosam,sed semper illicitã,tũ fugiendã docuerunt. Et hæc cum ita sint,nihil tamen est ineptiùs sectarijs hoc argumento in ore crebrius:Ille, aut ille primus statuit, ergo fuit illorum inuentum:ergo erat veteribus ignotum. Quodquàm friuolè sit dictum, tu lector facilè æstimabis.

MARTYR.

MAgnum sanè studium, multamq; operam impendit suprà Inconstantius, vt ostenderet,adorationem Eucharistiæ fuisse in vsu apud patres. Quantum autem profecerit, spero me satis docuisse. Adorabant illi quidem ad Eucharistiam,sed verum Christi corpus,quod sciebát esse in cœlo. Externum autem Sacramentum, quod sciam, non adorabant. De illis tamen interim ista loquor, qui seculis melioribus extiterunt.

Quod autem adiungit, quasi probare velit idolomaniam, qua ad panem vel in Missa sublatum, vel in pyxide conclusum homines ita miserè insaniunt,& ais, fas esse singulis Ecclesijs, quod ad ritus, & ceremonias attinet,abundare sensu suo, dum tamen omnia *ἐυσχημόνως* administrentur, ad suum quidem arbitrium, non ad præsentem causam ista scribit. Nos enim in hac quæstione non ceremonias, sed idololatriam damnamus. Hoc primum probet nobis Inconstantius *ἀρτολατρείαν* tolerari posse in Ecclesia. Id si euicerit, aut si nos id illi maximè dederimus, posteà tamen de diurnis luminibus, de suffitu, de cibarijs, de eleuatione, de insano discursu populi ad omnia altaria, disputandi locus relinquetur: de quibus & diximus iam nonnihil, & plura, si opus erit, suo loco dicemus.

Interea istos Papæ parasitos moneo,vt Paulum audiant iubentem omnia in sacro cœtu *ἐυσχημόνως, ϗ κατ' ἐυταξίαν γινέσθω*: quod nunc Incóstantius commemorat,quamuis id illi in superiori disputatione,cum confusissimas illas populi discursiones tueretur, nescio quo pacto prorsus exciderit. Posteà fingit,se propius accedere velle ad causam. Et comminiscitur,lege illa Honorij notari morbum populi cessantis in officio: quasi ille edicto suo adducere voluerit C homines ad cognoscendum peccatum.

Sed hic mihi responderi velim: Si omnes Christiani etiam ante Honorium credebant in Eucharistia realiter & corporaliter esse corpus Christi,quid erat,quód illud detrectarint adorare? An Ecclesia tum ignorare potuit Christũ vbi vbi esset,adorandum esse? Quòd si homines cessabant,& hoc genus officij Sacramento non exhibebát,res ipsa iudicat eos nõ credidisse,corpus & sanguinẽ Christi in pane & vino realiter D cótineri. Istæ ergo sanctiones nõ adhibitæ sunt, vt populus, quod anteà spóte fecisset, deinceps facere cogeretur, sed vt Ecclesia impulsu Antichristi in turpissimã idololatriã induceretur. Sed decretũ,inquit,quandoq; admonitionis vicẽ obtinet. Fateor: & exemplũ,quod addit libẽter amplector: id videlicet,quod Apostoli de fornicatione decreuerunt. Sed illud decretũ suum Apostoli quibus,quæso,hominib. imposuerũt?

Dices

Dicet gentibus. At illæ scortationem peccatū esse anteà non audierant. Senex.n. apud Comicū ait, scortari non esse peccatum. Opus ergo erat, vt Gentes ea de re Apostolico decreto admonerētur: id quoq; luculentissimè apparet ex priori epistola Pauli ad Corinthios. Quare si hoc exemplum valeat, conficiā ex eo, Romanā Ecclesiam ante istum Honorium nesciuisse adorandam esse Eucharistiam: quod certè nescire nullo modo potuisset, si compertum habuisset corpus Christi in ea adesse realiter.

Sed magnæ nos imperitiæ arguit Inconstantius, qui ex hoc decreto cōcludere velimus, adorationem istam ignotā fuisse veterib. Ac nobis tamen videtur ista ratio sanè probabilis, Adorationem istā non fuisse in vsu, quando Papam de

A ea nouo decreto cauere oportuerit. Deinde in Decretis Conciliorū, & epistolis pontificijs hoc obseruauimus, si quid in illis instauretur quod antea vsurpatū, populi negligentia fuerit intermissum, semper morē pristinū, & antiquitùs receptū solere laudari: abusum autē temporis, & populi negligentiam reprehendi. Honorius autem nihil huiusmodi facit: sed ita nouū suum edictū proponit, quasi Romana Ecclesia adorationē Eucharistię nunquā ante illa tempora vsurpasset. B Postremò hoc te scire volui, pie lector, in tota ista sycophantica rhapsodia leuissimas quasq; nostrorū hominū confirmationes ita proponi ab Inconstantio, ac si in illis esset vniuersum robur nostræ causæ: potiores autē & firmiores rationes intercà callidè dissimulari.

OBIECTVM XLI.

DICVNT, hostiam non ex eo præcipuè esse adorandam, quod sit corpus Christi, sed quod in se abscondite contineat corpus Christi. Ergo, cùm Trinitas ipsa increata, quæ longè est perfectior, quàm hoc corpus, magis sit in qualibet creatura, sequitur propter contentum absconditum, quamlibet creaturam esse adorandam. Atq; ita omnis creatura erit idolum.

GARDINERVS.

MVLTA est in ijs verbis calumnia, & sensus deprauatio. Nam verbum Hostia, cum de Sacramento Eucharistiæ prædicatur, non significat, quod est visibile in Eucharistia, sed corpus Christi inuisibile sub visibili specie latens: manna videlicet absconditum, quod vera fuit & est hostia pro peccatis. Sed & nostra Eucharistiæ adoratia ad Christum penetrat: nec potest hærere, quod isti calumniantur, in visibili creatura. Quare si quis ita fortè loquatur, adorari visibile, propter id quod continetur, quomodo hic citat, sentit idem, quod reliqui: Creatori videlicet, qui in mysteria adest, deberi adorationem. Sed tamen, quoniam sua specie non existit, dirigitur ipsius adorantis gestus, & externus habitus in illa externa visibilia, propter id quod cōtinetur in mysterio: non vt in illis visibilibus hæreat adoratio, sed vt per illorum significationem in diuinam substantiam tendat sub illis præsentem: quæ significatur à visibilibus in mysterio contineri. Non ergo quod est hostiæ visibile adoratur: sed quia indicat contentum, rectè dirigit adorationem, vt id quod adoratione dignum est, adoretur. Atque hæc cùm ita sint, inanis est collectio istius de modis continendi. Quin & illud falsum est, quod argutator ait, magis realiter Trinitatem in quouis mortalium esse, quàm corpus Christi in Sacramento, aut, vt ille sentit, in visibili elemento contineri. Et tamen nomē hostiæ excludit, quod est visibile, vt dixi. Ergo vt modus sit loquendi, Visibile adorari propter contentum, nunquā tamen verum est, in visibile, sed in vnum illum, quem visibilia indicant, adorationem dirigi. Quòd autem affingitur, Trinitatem magis contineri in creatura homine, quàm corpus Christi contineatur sub visibili elemento, si veritatem spectes præsentiæ, falsum est: sin modum continentiæ, non est improbandum. Quoniam corpus Christi non vnitur, quomodo homo per gratiā vnitur Deo. Et tamen in homine non est plenitudo diuinitatis, quæ in vno Christo habitat corporaliter. Et ideò vera Christi præsentia in Eucharistia adorationē exigit: cū in nullo alio homine, præterquā in Christo homine Deo insit plenitudo. Nō quia Deus non sit semper in se plenus: sed quoniā homines eius nō sunt capaces: quemadmodū Iustinus in expositione fidei eleganter tractat. Quæ ratio discriminis est, vt Deus sub specie panis in Christi corpore præsens sit plenè præsens, & ideo adorandus: in hominibus autem, quia plenitudo non inest, id est, quia non sunt, vt Christus, Deus, non sit in diuinitatem in illis præsentem adoratio dirigenda.

MARTYR.

VOcabulū illud Hostia, quod in argumēto positū est, vt vulgo accipitur, panē illū significat, quo sacrifici in Missis suis vti solēt. Inconstātius autē fingit ea voce significari ipsum corpus Christi, quod latens contineatur sub accidentibus. Atqui, quantumuis dissimulet, tamen nescire non potest, gregē suū vulgò nihil, aut sæpius, aut asseuerantius clamare, quā sub illa hostia, quā sacrificulus attollit, abscondi corpus Christi. Quòd si, vt iste sit, cū dicunt hostiā intelligant Christi verum corpus, quomodo sub corpore Christi potest corpus Christi cōtineri?

Addit, Adorationē Eucharistiæ penetrare ad Christum, nec hærere in creatura visibili. Placet mihi quidem ista defensio, sed hac lege, vt eā dem ipse à nobis accipiat, intelligatq;, pios dum

C adorant ad Eucharistiā in cōmunicando, nō in panem, aut vinū cultū suum dirigere, sed in verū Christi corpus, quod illis elementis significatur, etsi illud ibi realiter, & corporaliter nō delitescat. Satis enim putamus esse ad excitandā adorationē, vt symbola proposita de illa nos admoneant. Taceo verò, quā sophisticè agat Incōstantius, cùm vt solet, quod probare nō potuit, id quasi probatū, & confessum sumit: videlicet corpus domini latere sub accidentib. Id inquā in præsentia taceo. Ostendam autē, quàm rectè in argumento concludatur, D Si res ita habeat, vt iste fingit, nō minus debere creaturas alias adorari, quàm Eucharistiam. Quod vbi à nobis fuerit explanatum, intelliget nostram collectionē à modis continendi non fuisse inanem.

Nos cõtendimus beatissimã Trinitatẽ perfectiua esse in quauis creatura, q̃ iuxta horũ hominũ sententiã corpus Christi dici possit esse in accidentibus panis & vini. Id iste negat, si spectemus veritatẽ præsentię. Nos autẽ id ita probamus: Quoniã Deus ita natura sua est in quacunque re creata, cũ vbiq; sit, vt illi, quamuis naturã aut formã suã immutet, adesse nõ desinat. Suo enim cõplexu omnia in quocunq; statu, aut cõditione sint, fouet & cõtinet. At corpus Christi quod fingitis esse sub vestris accidentib. B postquã illa corrumpuntur, neq; in eorũ loco, aut materia, si qua sit, aut formis succedentibus, aut qualitatibus, aut accidentibus amplius adest. Quare cum vnio corporis Christi cum pane aut eius accidentib. nõ sit maior, imò lõgè long. q̃ minor, q̃ est sanctę Trinitatis cũ alijs creaturis, cur hunc tantũ honorẽ tribuitis specieb. panis alias autẽ omnes creaturas relinquitis inhonoratas? Quoniã inquit ille, cæterę creaturæ non æquè sunt capaces totius diuinę naturæ C Christus. Deus, inquit, est perfectus, & plenus, et integer, quod attinet ad ipsius naturã sed creaturæ illũ nõ capiunt. Respõdeat ergo ille nouus logodædalus, cur panis, aut eius accidentia magis sint capacia totius corporis Christi, & per Concomitantiã totius & plenæ diuinitatis, q̃ aliæ creaturæ totius trinitatis? Vnde nã cõstat accidentia ista cõmentitia tantũ nacta esse priuilegium? Ex scripturis certè id nõ constat, vt Inconstantius ipse confitetur. Quid ergo superest, nisi vt fateatur, esse artolatrarum merũ mendaciũ?

Natura diuina rebus omnib. adest, quocunque in statu versentur.

Accidẽtia nã sunt magis capacia Christi & totius diuinitatis, quã cæteræ creaturæ totius trinitatis.

De Christo cur adoretur, cũ alij homines nõ adorentur, cũ sacra trinitas, quę vbiq; est, in illis A esse credatur, libenter causam accipio. Natura enim diuina in hypostasi, aut persona in vno domino, & seruatore nostro, nũ etiã in alijs hominib. vnita est. Sed vtatur eadẽ ratione de pane, aut eius accidentib. atq; ita dicamus. Neq; corp⁹ Christi, neq; diuinitas in vna hypostasi coniuncta est cũ pane, aut eius accidentib. ergo Eucharistia nõ est adoranda: ne sic quidẽ, si fateri velimus, corpus domini ibi esse, vt isti fingũt. Vel si eam omninò ostendant esse adorandã, adorent B etiã alias creaturas: nã illę quoq; naturã diuinã secũ vtcunq; habent coniunctã. Quòd si loqui volunt de eadẽ hypostasi, ea nõ magis in accidẽtibus Eucharistię, q̃ in cæteris rebus creatis inuenitur. Nã quod ait iste, se nõ adorasse visibilia, sed id, quod per ea significatur, eodẽ modo tueri posset omnẽ idololatriã. Nulli.n. vnquã fuerunt Ethnici tam crassi, qui dicerent, se lapides aut truncos per se ipsa adorare: sed quòd illis externis imaginibus significari putarant naturã C Dei Interea tamẽ prostrati, et venerabundi spectabant suas statuas, vt hodie Papistæ suũ panem: nos quidem adoramus id, quod elementa visibilia significant: in ipsa tamen nec mentem, vt Papistæ faciunt, nec adorationem dirigimus. Non enim credimus, corpus domini latere in pane, aut in eius specieb. nisi fortè, vt res significata dici potest latere in signo, aut magna mysteria latere in sermone aut libro: nimirum, per significationem. Ad hunc modũ non negamus, cor- D pus & sanguinem Christi latere in pane & vino. Tamen vt hoc etiam admoneam, istud argumentum eiusmodi est, vt illud affirmare ausim à semine vnquam nostrûm fuisse scriptum.

Quare Christus adoretur, cũ alij homines nõ adorentur.

OBIECTVM XLII.

HOC etiam errore impeditur frequentia Communionis. Multi enim cùm persuaserint sibi, Christum realiter esse in Eucharistia, satis id sibi esse putant, si eant ad templa, atq; ibi contemplentur, adorent, inuocent, candelas accendant. At si crederent, ea tantũ sacramenta esse corporis domini, intelligerent, nihil inde ad se commodi peruenturũ, nisi cõmunicarent. Atq; hoc esset verè obsequi instituto Christi.

GARDINERVS.

NON est error, sed Catholica veritas, quã explicat Transubstantiatio: quã qui credunt, non illi quidẽ satis esse putant, si eant saltem ad templa, videant, adorent, inuocent: sed cùm se ipsos probantes, quod Paulus admonuit, ab ipsa sacramentali communione per reuerentiam abstineant, aliquid esse putant, quod faciant eundo, videndo, adorando, inuocando, etiam si id summũ non esse sciant. Quod vnũ sit, satis restare vestigiũ sciunt sacramentalis cõmunionis, ad quod suspirant. Sed ab hoc argutatore quæsierim, num qui in spiritu & veritate adorat, & inuocat, contemplans Christum fide, quem credit præsentem, num is, inquam spiritu Christo communicat? Age verò si conferendæ doctrinæ sunt, vera videlicet Catholicorum, quæ Christum verè præsentem in Eucharistia docet, & istorum erronea, quæ exclusa veritate præsentiæ inducit figuram, hæc erronea figuratorum potius est illa, quæ frequentiã impedit: si quã sæpè fiat, nã quã benè fiat æstimamus: quæ illorũ doctrina erronea ita extenuat vim sacramenti, vt fideles nõ minus verborũ organo, quã signorũ vsu, corpus Christi accipere, nitantur persuadere: quod ipsum minuet necesse est frequentiã cõmunicandi ore: quando maiori vtilitate, aut certè pari, nulla ceremonia, quæ istis odiosa est, auribus valeant cõmunicare. Sed Paulus in hoc mysterio celebrando nõ tã frequentiã exigit, quàm sumentiũ dignitatem: quæ cùm minùs adsit, morbos & mortem pro vltione succedere memorat, deterreus ne veniant, qui sint indigni nõ dijudicantes corpus domini: quod proprium est eorum, qui solam in sacramento docent figuram.

MARTYR.

SOlet interdũ Inconstantius authoritatẽ, & doctrinã Chrysostomi mirabiliter prædicare. Hìc tamẽ, quasi qui eius decreta velit aliquãtulũ conuellere, ait, multos esse, qui ob reuerentiã abstineant à sacramentali cõmunione: idq; addit, Paulũ nõ tantũ velle, sed etiã requirere. At Chrysostomus improbos, & impudentes appellat eos, quicunq; assistant ad mensam domini, & vnà cũ alijs nolint cõmunicare. Paulus requirit quidẽ probationẽ: sed nusquã, quod quidẽ ego legerim, abstinentiã. Qui se contulit ad sacrã Cõmunionẽ, si quid in ipso vestigio sentiat sibi premere conscientiã, nõnne potest statim ingemiscere, & à domino veniã errati petere? Vt

Probatio sui nõ debet impedire communionem.

flectas

flectes propitiū patrem, modò illis ex animo te-lobijcias, nō est opus ita longo tēpore. Cur hoc no faciunt, qui sese indignos iudicant? Cur nō ad Deū confugiūt, & viua fide peccatorū veniam postulent, quā ille certissimè promisit, quacunq; hora ingemuerit? Hęc Chrysostomi doctrina est Huius aūt hominis dilationes & excusationes nō moratur. Probationem sui cuiusq; tantum abest vt nos repudiemus, vt eam multò seuerius quā omnes Inconstantij, exigamus.

Superstitionē verò suorū ita defendit, quòd illos dicat aliquid esse arbitrari, ire ad templa & panaceū illū Deum suum videre, adorare, inuocare. Scio miserā vestrā plebeculā ijs rebus multum tribuere. Nec mirū, Nō enim ex verbo Dei, sed ex vestris Traditionibus, vel potius ex vestris proditionib. instituuntur. Hoc equidem certo scio, Inconstantium nunquā inuenturum in omnibus sacris literis, Sacramentū Eucharistiæ esse videndum, aut adorandum, aut inuocandum esse. Quare si populus vester putet se aliquid facere ad pietatem, esset denique dedocendus hunc errorem: quod ne vnquā fiat impostores vestri impediunt, quantum possunt.

Quod autē quærit, an ille, qui orat in spiritu & veritate, & vera fide inuocat, & cōtemplatur Christū, illi spiritu cōmunicet, non est difficile dissoluere. Cōmunicat quidē Christo, qui illū adoret in spiritu & veritate, quiq; illū inuocet, & per fidē cōtemplatur. Ad ista autē Christus Sacramentū nō instituit. Nō.n.dixit, Spectate, adorate, inuocate, sed, Accipite, comedite, bibite. Vos autē videri potestis inter vos coniurasse, vt omni conatu, omnib. eius institutis aduersemini. Adhęc ad istā inuocationē & adorationē in spiritu & fide, nihil opus est corporali illa vestra presētia. Imò si quis existimat, carnē et sanguinē Christi cōtineri in specieb. panis & vini, id sibi nō ex fide persuadet, sed ex doctrina vestra itaq; cū vero Christo cū de eo tā aliena & absurda opinetur, minimè cōmunicat: Sed potius cum illo suo Christo fictitio, quem somniant latitare sub illis vestris mendacissimis accidentibus.

Ad inuocationē et adorationē Christi in spiritu nō est opus reali præsentia.

His addo, eum, qui Christo per fidelem contemplationem verè communicat, cùm illi offeratur copia, astringi, vt ex mandato Christi accedat etiam ad sacramenta: quod nisi faciat, reū fore neglecti instituti Dei. Quibus enim obsecro dicit minister sacræ cœnæ, Accipite, edite: Accipite, Bibite, nisi fidelib. qui astant ad mensam sacram? Hanc inuitationem qui cōtemnit, haud dubiè insolenter fastidit res diuinas. Quis autē ferat, nostram doctrinam iste collatione inuidiosè traduci, vt nos ita dicamur, homines à communione impedire, quòd Sacramenta extenuemus? Quòd si extenuatio sit, vera simplex & facilis doctrinæ assentior sanè Inconstantio, Eucharistiam à nobis extenuari: ita tamen, vt omnes hoc intelligant, nos simpliciter rē ipsam dicere: nec amplificationibus, aut mendacib. hyperbolis superare veritatē. Sed vrgeamus sanè collationem, quando eo genere Inconstantius delectatur. Vtra ergo sanior est doctrina? Eāne quæ multa falso, & Thrasonicè pollicetur: eāne quæ ritus & ceremonias, vt à Domino institutę sunt, ita nudè tradit? Eāne, quæ signa pro rebus venditat, quod Augustinus ait esse peruersissimū & docendi & credendi genus: an ea, quę res à signis distinguit nec cū symbolis significata cō-fundit? Ista dissimulat Inconstantius Tibi tamē, lector licebit ea diligēter ponderare. Quod autē

Augustinus. Peruersissimū est, signa pro rebus accipere.

posteà addit, nos sentire & docere, corpus Christi verborū organo non minus accipi, quàm Sacramento, idq; aut maiori, aut certè pari cū fructu, etiā absq; vlla ceremonia, quā nobis ca'umniatur valdè scilicet risu od'osam, sic respondeo: Primū, præceptum domini exterē nō minus de vna perceptione q̄ de altera. Nō minus enim ad mandatum pertinent verba domini in sexto capite Iohannis, quā in ceremonia illā quā instituit in vltima cęne. Quare si obseruatio mandatorum Dei nō caret fructu, vt ait Inconstantius, cor clamat, imminui à nobis vsum cōmunionis, si statuimus non tantū Sacramentis, verùm etiam verbis diuinarum promissionū excitari fidē nostram ad corpus & sanguinē Christi, hoc est ad pretium redemptionis nostræ percipiendū? Duplex ista via, qua Christus possit percipi, non est nostrum inuentum, sed domini. Tam enim autem vno modo accipi, quantum altero, non potest piè dubitari. Eadem enim vtrobiq; interponitur promissio. Non tamen idcircò dicimus, Christum frustra quicquam instituisse. Habemus enim quosdam fructus ex sacra cœna, quos ex priuata illa Communione interdum non æquè plenè percipimus.

Duplex est via percipiendi corpus Christi, et p sacramentū & extra sacramentū. Perceptio Christi per sacramentū non frustra est instituta.

Sed quid multis? Auctusne, an imminutus doctrina nostra sit vsus sacræ cōmunionis, quid euidentius docere potest, quā experientia? Si decem accedunt ad cōmunionem in Ecclesijs Papisticis, si tamē ea appellanda est cōmunio, in nostris accedunt mille. Sed sancta, inquit Incōstantius, cœna magis spectanda est, q̄ numerosa, neq; videndum, quā id sæpè, sed q̄ bene fiat. *Quis tu, quæso es, qui alienū seruū iudicas? Domino suo aut stat, aut cadit.* Quis tib. ostendit, homines Christianos indignè cōmunicare? An verò vester grex meliori conscientia & fide integriore communicat? Cur sacrificulorū tuorū, qui quotidie missificent, vitam & dignitatē non examinas? Quo autem ore dicere potes, Paulum frequentiam non requirere? Annōn ille iubet, vt Christiani ad celebrandū sacrū mysteriū sese mutuò expectent, vt vnà omnes communicent, neue quispiam propter diuersam conditionem aliū fastidiat? *Omnes,* inquit, *de vno calice bibimus, & de vno pane participamus.* Cur, obsecro te, cœna, cur cōmunio, cur Græca voce κοινωνία appellatur? Sed Inconstantius, ictum, quo se ipsum sensit premi, voluit in nos retorquere.

Paulus requirit frequentiā cōmunicātiū.

OBIECTVM XLIII.

SI corpus Christi sit realiter in Eucharistia, necesse est, vt à nobis vel animo vel corpore percipiatur. Animo non percipitur: nihil enim corpo-

rale in eum ingreditur. Si dicent corpore, quærimus, in quem finem? Si dicent, vt homo sanctificetur, id erit agere præposterè. Nā sanctificatio ab animo incipit, nō à corpore. Et Eucharistia spiritualis cibus est, ad id institutus, vt pascat mentē, nō ventrē.

GARDINERVS.

Quanta est Sophistica, à veritate rei præsentis ad modum præsentiæ deflexis vocabulis? Illud est certum, sic dari Christum in sacramento, vt totum sanctificet hominem, pignore dato immortalitatis & gloriæ integri hominis olim futuræ.

MARTYR.

Argumentum quod diluere non potest, clamat esse sophisticum: & cauillatur nos argumentari à veritate rei præsentis, ad modū præsentiæ. Nihil minus Inconstanti. Nam de modo præsentiæ vos non patimini vt simus solliciti. Affirmatis enim carnem domini adesse realiter, & corporaliter. Quomodò autem corpus & sanguis in animum ingrediatur, id quærimus, id cupimus nobis aliquando ad veritatem responderi. Quæ tandem ista est penetratio? An ita prorsus spiritus & corpora, & omnia denique sursum deorsum miscere, ac turbare vultis, vt vestrum commentum tueamini?

Papistæ modū præsentiæ corporis Christi definiunt.

B

Inuenit tamen sibi rimam aliquam Inconstātius. Ait enim, *corpus domini dari vt totus homo sanctificetur*. Id nos quoque & docemus, & asserimus. Sed si veram, & synceram doctrinam sequi volumus, sanctificatio à mente proficiscitur, quæ corpus Christi pro nobis in cruce traditum fide complectitur. Illud enim, salua rerū natura, corporaliter non potest recipere. Postquam autem ea tam sanctum & diuinum donū fide percepit, ita sanctificatur Dei spiritu, vt non solùm ad cæteras animi partes, verū etiam ad corpus, & omnia membra sanctitatem suam transmittat. Symbola verò externa, cùm corporis ore percipiuntur, vnà cum verbis domini intelligentiam Communicantium incitant ad spiritualem Communionem, quæ accipitur fide. Isti verò cùm statuant, corpus Christi realiter, & corporaliter comedi, necessariò coguntur dicere, illud non in animum, sed in corpus ingredi. Quare ex istorum sententia nos rectè colligimus, carnem nostram in Communione prius sanctificari, quàm animum: imò sanctificationem illam ad mentem nostram non nisi per aliquam redundantiam peruenire.

Sanctificatio à mente incipit.

C

Sanctitas à mēte ad corpus transmittitur.

D

Recipitur, Inquit iste, *corpus Christi & corporis nostri & animi officio*. Atqui, vt ostendimus, animi officio realiter & corporaliter recipi non potest. In eum enim fide tantùm admittitur, qua verè credimus, Christum pro nobis carnē & sanguinem suum impendisse. Sed sequamur certè rationē Inconstantij. Fingit enim rei corporeæ spiritualem quandam præsentiam, quæ tamē & realis sit, & corporalis. Vide, quæso, pie lector, in quæ monstra isti incidant, & in quos laqueos sese induant. Ergo corpus nostrū plus in communicando habebit sanctitatis, quàm anima. Corpus enim & corporali fruetur præsentia domini, & spirituali: cùm anima spiritualem tantùm præsentiam possit capere. Posteà vbi se videt impeditum, & cauillis penè destitui: *Non ita*, inquit, *loquitur Catholicus: nimirùm vt dicat corpus Christi in animum ingredi.* Si Papista

E

F

A ita nō loquitur, missis dicēdi formis, videamus de sensu: num fateri velit, corpus Christi realiter & corporaliter in animū ingredi. Respōdere videtur, *illud spirituali quodam modo adesse animæ. Verū vt corpus Christi fide, ac spiritualiter percipiatur ab animo, nihil opus est, vt realiter & corporaliter in os admittatur corporis, panis accidentibus occultatum.*

Addit posteà: *Et vt adest spirituali modo, & diuino in mysterio, ita modo suo intrat, spirituali, id est diuino, si dignè recipiatur, nō præposterè, sed rectā, quib.* B *nouit vijs dominus, totū, quantus quātus est, hominē ad melorē in spiritu & corpore vigorem alit, tū mente, tū corpore modo suo.* Inconstantius cū ista dicit, orationē suam colorib. istis tantū fucat. Ita.n. quærit eludere argumentū nostrū, vt ea, quæ quæsita fuerāt, nō explicet. An corpus in animū ingrediatur: An corporalis præsentia faciat ad animi spiritualē perceptionē: An corpus nostrū in cōmunione potius sanctificetur, q̄ animus: An animus in cōmunicando sanctitatē accipiat à corpore, C magnū silentium. Videtur super aristas incedere: nil solidè, & apertè velle dicere. Sed fortasse posteà sese colliget, & aliquid tandem adferet, in quo possimus acquiescere. Audiamus ergo.

Cæterùm, Inquit, *vtrum anima per carnem, quod hic argutator negat, sanctificationem assequatur, ex verbis Tertulliani æstimetur: qui ait, Caro corpore & sanguine Christi vescitur, at anima de Deo saginatur.* Tertulliani testimonio se putat nos posse obruere. Sed intereà quæstionis propo D sitæ statum commutauit. Non enim id erat in controuersia, vtrum per sensus corporis, & ritus, qui corpore geruntur, occasiones offerantur animo, vt ad fidei exercitia incitetur, per quæ nanciscatur à Deo sanctificationem. Certò enim scimus instrumenta quibus Deus vtitur, qualia sunt verba, & sacramenta, per corpus ad animum peruenire. Sed id quærebatur, sanctitas in animòne prius, an in corpore ponenda sit? In corpore autem prius collo- E care, etsi est absurdum, tamen id ostendimus ex Inconstantij sententia necessariò consequi. Nā si statuitis, corpus Christi realiter, quamuis vti fingitis, spirituali modo in corpus nostrum ingredi, necesse est corpus nostrum duplici eius frui præsentia, corporali videlicet, & spirituali: cùm animus vix frui possit spirituali. Deinde quia, quemadmodum corpus Christi ingrediatur corporaliter in animum, neque docere potestis, neq; affirmare audetis, ea in dubium reuo- F caimus, & ex vestra inepta atq; absurda opinione conclusimus. Vt autem propter verba illa Tertulliani cogamur concedere, corpus aut prius, aut magis sanctificari perceptione sacramētorū, quàm animum, causa nulla est. Nam quod il-

le dicit, corpus ablui, vt anima emaculetur, nos quoque dicimus, carnis ablutionem eò eſſe referendam, vt animus fide accendatur, & ex ea maiorem purgationem à vitijs conſequatur, & cœleſtium donorum copiam largiorem. Quæ omnia cùm in animo prius hæſerint, poſteà redundant in corpus, vt illud quoque ſanctum fiat. Quodq; addit, Caro corpore & ſanguine domini veſcitur, vt anima de Deo ſaginetur: more ſcripturarũ, & veteris Eccleſię externa ſacramenta appellat carnem & ſanguinem Chriſti. Sacramenta autem carne, id eſt, corporis ore ſumuntur, vt animus fide intus apprehendat Chriſtum, & pinguedine ſpiritus eius opulenter alatur.

Non tamen hoc affirmat Tertullianus, corpora communicantium aut prius, aut magis ſanctificari, quàm animum: ſed inde organa & inſtrumenta peruenire ad nos, quibus animus ad credendum excitetur: nimirùm, vt credendo ſalutem, & ſanctitatem & pro ſe ipſo, & pro corpore conſequatur. Iubet nos Inconſtantius Tertulliano credere. Sed cur ipſe illum non audit, cum aduerſus Martionem libro primo ita ſcribat: *Hoc eſt corpus meum: id eſt figura corporis mei?* Ad iſta autem vtranque occludit: illa verò, quæ aliqua ſaltem ſpecie putat pro ſe facere, diligenter inculcat. Quæ tamen ipſa ſatis docuimus noſtram ſententiam nulla ex parte labefactare.

Neque moueri debes lector, quòd Tertullianus eo loco carnem appellet ſalutis cardinem. Non.n. illis verbis contendit, carnem aut prius aut magis ſanctificari, quàm animũ. Sed per carnem ait inſtrumenta ſacramentorum primùm nobis applicari, quibus animus ad ſanctificationem adipiſcendam adiuuetur. Neque id diſsimulandum cenſeo, carnem à Tertulliano magis, quàm ab alijs patribus commendari. Is enim exiſtimauit, animos humanos ex traduce, hoc eſt per ſemen carnis propagari. Nec tacenda illa verba ſunt, quibus ait, animam in Communione de Deo ſaginari: Id autem non eſt aliud, quàm diuinis & cœleſtibus donis repleri, dum corpus & ſanguinem domini, quæ pro noſtra ſalute data ſunt, fide complectitur. Atqui nullam hîc mentionem facit de corpore Chriſti, realiter & corporaliter in animos communicantium ingrediente.

Tertullianus ex traduce poſuit animas produci.

OBIECTVM XLIIII.

SI corpus Chriſti realiter & corporaliter præſens adſit in Euchariſtia, Papiſtarũ ſacrificium deſinet. Nam Paulus ait, Mortem domini annunciabitis donec veniat. Quare, ſi annunciatio mortis domini, eſt illorum ſacrificium, & Chriſtus iam venit, eſt enim, vt illi volunt, corporaliter in ſacramento, deſinet illorum ſacrificium. Non enim amplius erit annunciatio mortis domini.

GARDINERVS.

ANnunciatur mors domini, donec veniat, cũ maieſtate iudicaturꝰ mundũ. In Sacramento verò adeſt ſanctificaturus ſuos. Ad iudicium veniet viſibilis: nam, quemadmodũ vidiſtis aſcendentem, ita veniet, inquit Lucas.

MARTYR.

COnſecratores laganorum & placentarum tantùm turbantur hoc argumento, vt Chriſtum, quem volunt realiter præſentem eſſe in Euchariſtia, inficientur eò venire: tantùm ibi eſſe vociferentur. Sed hoc mihi primùm reſpondeant, num ante Conſecrationem adfuerit? Negant. At ſi prius non adfuit, poſteà autẽ adeſt, certè aut venit, aut gignitur, aut creatur. Nihil autem horum poſſunt dicere, quin ſtatim teneantur medij. Si venit, deſinãt mortem domini amplius annunciare: ſi gignitur, aut creatur, neceſſe eſt, vt fateantur infinitas generationes, aut creationes corporis Chriſti eſſe quotidiè in terris. Inconſtantius verò cùm videret ſe incidiſſe in anguſtias, conſultiſsimum eſſe iudicauit, vt diceret, hoc myſteriũ nullis verbis eſſe explicabile. Sed ſi ita res habet, cur ita confidenter definis, corpus Chriſti adeſſe realiter & corporaliter? Cur audes dicere illud ſimul ſedere in cœlo ad dextram Dei, & tamen adeſſe ſine maieſtate & inuiſibile? Annon iſta pertinent ad hoc myſterium? Cũ ergo tu myſterium iſtud ijs verbis explicas, quomodo illud ais eſſe inexplicabile? Sed tãtus artifex eſt Inconſtãtius, vt poſsit inexplicabilia explicare.

Si res nõ poteſt explicari cur Papiſtæ definiunt?

Verùm dic ſodes: Quis iſta tibi ſpiritus afflauit? Quis te docuit, corpus Chriſti adeſſe inuiſibile? Quis tibi indicauit, illud ſub accidentibus carere maieſtate? Si videri & cerni non poteſt, qui ſcis illud maieſtatem aut habere, aut non habere? Quis reuelauit illud ſanctiſsimum corpus ſimul & adeſſe in Euchariſtia, & aſsidere in cœlis ad dextram patris? Cùm iſta haurire non potueris è ſacris literis, quid ſupereſt niſi vt ea finxeris de tuo capite? Nunc autem tandem videor mihi intelligere, quid tibi volueris cum diceres, hoc myſterium nullis verbis eſſe explicabile. Hoc videlicet dicere volebas, illud nullis verbis diuinis, aut è ſacra ſcriptura petitis poſſe explicari. Nihil enim ibi inueniri poteſt, quo iſta deliria & portenta confirmes. Ex humanis tamen ſomnijs non deſperabas, id aliquo modo poſſe explicari. Sed iſta etſi in Papatu, hoc eſt, in medijs tenebris, & inſcitia ſint ſatis vendibilia, tamen apud eos, qui de diuinis dogmatis non audiunt niſi diuina oracula, locum non habent.

Verũ audiamus alia. *Atq; hæc, vt huius oſtendã ineptiam, qui de verbo Venit, argutatur. Cæterum catholici dicunt, Niſi corpus Chriſti præſens in Sacramento eſſet, Eccleſiæ ſacrificium, tanquam ſubſtantia ſua defectum verè ceſſaret. Nam hoc demum eſt ſacrificium incruentum & munda oblatio, de qua Malachias prædixit iugiter in Eccleſia offerẽda.* Fingit nos argu-

tari de verbo, Venit: cùm nos solida & firma A quæramus: non ἀσύστατα, qualia sunt, quæ isti asferunt. Vter verò nostrûm in disputando ineptus videatur, nihil dico. Prudens lector facilè iudicabit. Quòd autem ait, *suos Cacolycos affirmare, nisi corpus Christi esset præsens in Sacramento, sacrificium Ecclesiæ nullum fore, cū sua*, vt ait, *substantia destituatur*, his verbis satagit ex nostra sententia absurdum conficere, videlicet, Ecclesiam carere sacrificio Sed quomodo potest Ecclesia destitui sacrificio, cùm Christum veram & vnicam vi- B ctimam perpetuò colat, eumq́ue, vt ille instituit, commemoret? Nam ego tria tantùm video genera sacrificiorum. De pijs enim & Deo gratis tantùm loquor. Primùm fuerunt victimæ veterum patrum. Deinde Christi sanctissima oblatio in cruce, quæ veterum vmbris & sacramentis finem imposuit. Sunt ad hæc oblationes precum, gratiarum actiones, cōtriti cordis, eleemosynarum & veteris hominis perpetuæ mortificationis. Hæc sacrificiorum genera ostendi pos- C sent ex sacris literis. Atq; hoc tertium genus & reliquum esse in Ecclesia, & mundū atq; incruentum esse fateor. Quòd ergo Inconstantius cauillatur, Ecclesiam sacrificium non habituram, si corpus Christi realiter non adsit in Eucharistia, vanum & nogatorium est. Nónne enim sacrificium est, cū percipimus Eucharistiam, agere gratias de Christo nostra causa in crucem tradito? Ibique cū preces, eleemosynas, nos ipsos in obsequium tradimus, nónne perfectè ac spi- D ritualiter sacrificamus? Quod aliud genus sacrificij quærit hoc tempore Inconstantius? Nec tantùm aliud, sed etiam ab omnibus diuinis literis alienum? Non enim putat esse sacrificium,

Ecclesia nō destituitur iusto sacrificio.

Tria genera sacrificiorū.

nisi substantia ipsa corporis Christi Deo nostro per sacrificum offeratur. Ea verò forma oblationis quia confirmari non potest verbo Dei, nec ad legitima sacrificiorum genera, quæ iam commemoranimus, pertinet, idcircò à pijs omnibus iure ac meritò repudiatur. Sciat ergo Inconstātius nostras Ecclesias nunquā eā recepturas, nisi certo aliquo scripturæ loco cōfirmetur.

Nam oraculum illud Malachię de oblatione munda per orbem vniuersum offerenda, nostrę verissimę sententiæ, non Papistarum leuissimę opinioni patrocinatur. Nec Hieronymus cū illum locū interpretaretur, huius realis vestræ pręsentiæ corporis Christi per sacrificū offerendi mentionē vllam fecit, sed precum: quas Christiani Deo vero, non in Iudæa tantùm, sed per vniuersum orbem offerunt. Tertullianus etiam antiquissimus scriptor aduersus Iudæos ita scribit, exponens hunc locum: *Sic itaque sacrificia spiritualia laudis designantur, & cor contribulatum acceptabile sacrificium Deo demonstratur*. Et addit, *Sacrificium non accipiam de manibus vestris: quoniam ab oriente sole vsque ad occidentem nomen meum clarificatum est in omnibus gentibus: dicit Dominus*. De spiritualibus verò sacrificijs addit, dicens: *Et in omni loco sacrificia munda offerentur nomini meo, dicit dominus*. Non ergo ita absurdum est, vt putat Inconstantius, deesse nunc Ecclesiæ sacrificium, quo offerat substantiam corporis Christi. Neque enim patres vt ostendimus, senserunt Christum aliter nunc offerri in Ecclesia, quàm vt de illo semel oblato in cruce perpetuò agantur gratiæ: quemadmodum Chrysostomus luculenter docuit in epistolam ad Hebræos.

OBIECTVM XLV.

Missa caret verbo Dei: imò etiam illud inhonorat, & Christi institutionem destruit. Quare non est credibile, corpus Christi in ea adesse, videlicet, vt tractetur, & ostendatur.

GARDINERVS.

Quatenus Missæ vocabulo sacrosanctæ Cœnæ celebratio intelligitur, quomodo dici potest destitui verbo Dei?

MARTYR.

Liberamus te hac molestia Inconstanti, vt quæras, an in diuinis literis vox ista Missa inueniatur. Non.n. de vocula aliqua, vt tu soles, sed de re ipsa mouemus controuersiam. Esto, dixerint veteres Latini Missam, quòd cū ad Cœnā ipsam veniendum esset, Cathechumeni & alij, E qui ad eam non erant admittendi, soliti fuerint missi fieri. Ista de re nos nihil rixamur. Neque id improbamus, quòd ad sacram Communionem, Paolo & alijs fortasse Apostolis monitoribus, preces, postulationes, intercessiones & gratiarum actiones adiectæ fuerint. Id enim constitutum, & confirmatum est diuinis literis. Hæc Inconstantius sola commemorat: quasi satis constet missam rem planè innocentissimam esse, & sanctissimam: nisi illorum fortè aliquid ve- F limus reprehendere.

Vnde vocabulū Missæ

* Sed cur tacet, Papistas solere jactare, Missam suam esse sacrificiū, in quo filius Dei Iesus Christus patri suo à misero sacrificulo offeratur? Cur dissimulat, velle se illud sacrificiū propitiatoriū esse pro viuis, & mortuis? Cur verba domini, præsertim plenissima consolationis, & promissionem æternæ vitæ continentia, secum tacitè mussitant? Cur loquuntur lingua aliena? Cur vnus tantùm communicat? Cur alijs astantib. nō sumenda proponuntur mysteria, sed spectāda? Hæc omnia Inconstantius, quia negare nō potest impura, & flagitiosa esse, tacere maluit. Defendit autem Missam suā eo nomine, quod mandato & iussu Pauli preces adiunctę fuerint ad sacrā Cœnam. Neq; tamē videt, q̄ impudenter mentiatur, cū in Missa Papistica dicat esse Cœnam domini. Quę.n. obsecro, potest ibi esse Cœna, vbi vnus tantū comedat, vnus tantùm bibat? Ex his satis iam liquere arbitror, argumētum nostrum satis firmum esse, nec esse, vt iste calumniatur, maledictū. Nam etsi alia vtcunq; conuenirent, tamē quis putaret, verum Christi corpus esse in Missa, cum ea, vt nunc à Papistis agitatur, nihil aliud sit, quàm ritus execrabilis & peruersissima corruptela instituti domini?

Missæ abusus.

In Missa Papistica non est Cœna Domini.

OBIECT.

OBIECTVM XLVI.

VETERES in celebratione Cœnæ ſoliti ſunt dicere, Surſum corda, volentes hominum animos in cœlum ferri, non autem affixos manere elementis externis. Ergo apparet, illos nunquam cogitaſſe de reali præſentia corporis Chriſti, ad quod animi erant deorſum potius conuertendi.

GARDINERVS.

HOC argumentum diuinatione conſtat: in quo fictio conuenienter parit fictionem. Nã de ſignificatione horũ verborum, Surſum corda, non eſſe probabile, quod hic dicit, ex circumſtantijs facilè erit animaduertere.

MARTYR.

DE conſilio Eccleſię, cur moneat ſuos, vt in myſterijs ſurſum habeant corda, Inconſtãtius ait nos tantùm diuinare, & id conijcere quod velimus. Atqui ego primùm de vi argumenti dicam: poſteà de occaſione illorũ verborũ, Surſum corda, reſpondebo. Rationem ſic explico: Si Chriſtus totus, nõ ſolũ quod ad humanã eius naturã attinet, ſed etiã quod ad diuinã, tẽpore Cœnæ deorſum eſt in terris, nimirum, vt vos ſtatuitis, in pane, quorſum vocamur ſurſũ, cũ facilius deorſum inuenire poſsimus, quod quærimus? Cæterùm in terris mente non eſſe agendum quando communicamus, Chryſoſtomus docet, cũ dicat vt ſuprà citauimus, cõmunicãtes cũ ſunt ad menſam domini, oportere ſubuolare in cœlum vſque inſtar aquilarum. Non ergo ex augurijs, & diuinationibus hoc argumentum commenti ſumus, vt diuinat & augurratur Inconſtantius. Ipſe potius ſomniat, cũ fingat, ideo ſurſum euocari animos aſtantiũ, vt curis terrenis ſoluti, & expediti gratias agant. *Nam inter hæc verba*, inquit, *& Conſecrationem, gratiarũ actiones interponuntur. Itaque illam admonitionẽ nihil ad Eucharistiam pertinere.*

Primùm, vt opinor, hoc non negabit, in illa ſua Miſſa anteà etiam gratias agi, quàm ad illũ locum perueniatur. Quid.n. hymnus ille, Gloria in excelſis, aliud continet, q̃ laudes Dei, & gratiarum actionem? Ante illum ergo hymnũ dicere oportuit, Surſum corda, ſi ſequi volum' fictionem Inconſtantij. Imò etiam peracta Cõmunione gratiæ aguntur Deo, quòd cœleſti pane, potuque filios ſuos refecerit. Cur ergo non ibi quoque canitur, Surſum corda? Sed, vt agã cum eo liberaliter, ſit ſanè ita vt fingit, illis verbis admoneri homines de gratiarum actione. Nonne in veſtra conſecratione, & in perceptione ſacramentorum eſt ſolennis quædam gratiarum actio de noſtra redemptione? Nega id, ſi potes. Quare ergo, ſi vt ſtatuitis, corpus & ſanguis domini realiter eſt in pane & vino, ſurſum vocatis corda ſtantium? Chriſto.n. gratiæ agendę ſunt, quẽ vos contenditis ibi eſſe corporaliter. Sinite ergo hominũ corda, atq; animos deorſum agere, ſi eo ipſo tempore Chriſtus, cui gratiæ agendæ ſunt, deorſum agat. Quòd ſi hęc ad illos tantùm pertinent, qui animo ad res mũdanas diſtrahũtur, cur tota Eccleſia reſpondet, *Habemus ad dominũ?* Fieri.n. poteſt, vt multi ex aſtantib. adhuc huiuſmodi cogitationib. indulgeãt. Deinde diu anteà oportuit miniſtrũ ea de re populũ admonere, cũ haberentur preces, cũ Epiſtola, cùm Euangeliũ cũ ſymbolũ legeretur.

A Ad iſta ſingula non minus, quàm ad gratiarum actionem, oportuit animũ habere attentiſsimũ.

Longè verò ibi aliud agitur, q̃ quod fingit Inconſtantius. Nam vetus Eccleſia credidit, omnino ſpiritualem eſſe totã hanc actionẽ Cœnæ dominicæ. Ideoq; ne animi communicantium plus, quàm par eſſet, hærerent in ſymbolis, eos ſurſum auocabat, vt vero Chriſti corpore, nõ in placentula recondito, ſed dato in crucẽ, & iam aſsidente ad patris dextrã, fruerentur. Atq; B ita Eccleſia cũ reſpondet, *Habemus ad dominum*, nõ ſignificat abſtractionem animorum à rebus temporarijs, ſed prohibetur quodammodò illis verbis, Omnes Chriſtianos ita credere, vniuerſum illud myſterium ad cor, ad animum, ad fidem pertinere.

Sed pergit Inconſtantius. *Tum illud*, inquit, *videt: Tradunt iſti, ſymbola eſſe verba viſibilia: quæ quodammodo concionentur. Et interea volunt, aſtantes cauere à ſymbolis, vt ne auſcultent ea, ſed negligant, vt à* C *domino aliena, cũ tamen ſpiritualẽ domini manducationem, & mortẽ annuncient. Si ſymbola, inquit, iſta ſunt vt vos creditis, verba viſibilia, et concionantur nobis de noſtra redemptione, quomodò illis non attenditis? cur illa non ſpectatis? Si ea negligimus, fructum quem vos illis affingitis, non habemus.* Pingues, Inconſtanti, oportet tibi eſſe aures, cùm noſtra verba ita dextrè accipias. Nos.n. non negamus, elementa eſſe verba quædam viſibilia: quemadmodum Auguſtinus myſteriorum naturam piè & do-D ctè deſcribit: Imò concionem iſtorũ ſymbolorũ & dulciſsimas promiſsiones, quas habent ſecũ coniunctas libenter audimus. Neq; ita homines ab eis auellimus, quaſi illa nec guſtare debeant. Quomodo enim alioqui obedire poſſemus domino dicenti, *Accipite, Manducate, Accipite, Bibite?* Sed ab eo auocamus animos piorũ, ne Chriſtũ quaſi in illis latitantẽ quęrant: vt à veſtris anthropophagis & artolatris caueant: vtq; ab horrenda idolulatria ſibi temperẽt. Hoc inculca-E mus, hoc monemus, hoc docemus pias mentes, vt corpus Chriſti, quod verbo Dei, & Sacramẽtis prædicatur, in cœlo quærant, nõ autẽ ſuper terram: vtq; adorationem ſuam non ad panẽ & vinum referant, ſed ad dextram patris, ad quã ſcripturæ certiſsimè docent Chriſtũ aſsidere.

Noſter autem, ne eum parùm putes Sophiſtam eſſe, ea quæ à nobis dicuntur de corpore & ſanguine Chriſti, ſimpliciter ad Chriſtum ipſum per ſe transfert: & iactat nos docere, Chriſtum non dignari intereſſe noſtris conuentibus, neque quicquam habere commercij cũ externis ſymbolis. Impudens verò mendaci

um, Iuconstanti, & diabolicam sophisticen. Quis enim nostrûm vnqoam docuit, patrem, filium & spiritum sanctum nostris cœtibus nō adesse? Quis vnquam nostrûm dixit tibi, Christum nihil habere commercij cum suis symbolis? An quia caro & sanguis Christi illis, quasi quibusdam inuolucris, non teguntur, ideo statim ea ad Christum nihil pertinent? Cur non etiam dicis, aquam Baptismi, quòd in Christū non transsubstantietur, nec eius sanguinem in se recondītū realiter contineat, nihil ad eum pertinere? Non istæ rationes sunt, mihi crede, sed calumniæ. Hoc scilicet ingenium erat Pseudoantonij, argumenta nostra, quæ diluere non posset, mendacijs suis conspergere, vt veritatem, quam ipse semper odisset à puero, alijs quoque efficeret odiosam. Sed lusisti operam. Quis enim sapiens homini vafro & mendaci fidem habeat.

Sed pergit. *Si ea erat de Eucharistia illis temporib. doctrina, quam isti volunt, vt symbola in suis naturis manentia nihil aliud essent, quàm signa & figuræ rei absentis, si tam negligenter tractarentur, vt passim darentur pueris in manus, ligneis & vitreis vasis exhiberentur, nihil denique adorationis solitum esset adhiberi, quid opus tam sollicita cautione, ut mentes haberent fixas symbolis: quod aliter accidere non posset, nisi quatenus animum in patinis dicerentur habere, vbi intelligerent, nihil appositum, præter panem & potum?* Seculo illo incorrupto symbola credebantur retinere pristinam suam substantiam: Transsubstantiatio autem, quod vos portentum de vestro finxistis, fuit adhuc inaudita. Quanta verò cum simplicitate tractari solita fuerit Dominica cœna, satis ea docent, quæ narrat Cyprianus, quæ Hieronymus de Exuperio Tholosano, quæ Eusebius, quæque Ambrosius de Satyro fratre. Σχεμασμὸς ergo iste Inconstantij de Sacramento pueris in manum tradito, in ligneis, vitreisque vasis, In cistis, in orarijs, in thecis, absque vlla adoratione circumgestato, potuisset melius in aliud tempus reseruari. Nō enim nostrûm quenquam pulsat, quasi nos ista con finxerimus, sed sanctissimos illos patres, quos iste tanto studio ad suas partes conatur traducere. Ab illis enim nos ista didicimus: quod ne ipse quidem potest dissimulare.

Magna simplicitate tractabatur antiquitus Eucharistia.

Quid, inquit, tanti periculi imminebat? Cur tam diligenter auocandi erant homines, vt sursum spectarent? An enim illi in nudis figuris & frigidis symbolis inhæsissent? Nam si de pane & potu cogitassent, animum habuissent in patinis. Itaque concludit hoc argumento maximè oppugnari sententiā nostram. Si ego velim toties ostendere, elementa Sacramentorum non appellari à nobis meras, & inanes figuras, quoties iste id iniquissima calumnia nobis obtrudit, nimiom importunus, vt ipse est, & lectori molestus essem. Verùm ille sua impudentia nunquam eò me addocet, vt velim rem eandem millies repetere. Si memineris, Lector, eorum quæ nos suprà fusè diximus, facilè intelliges, quàm in procliui sit Inconstantio mentiri. Quàm autem egregiè cum suis istis conclusiunculis ineptiat, sic accipe: Facito, dicis causa, symbola Eucharistiæ mera esse signa. Nihilo tamen minus admoneo di essent homines, vt se altius & sublimius attollerent. Nam etiam cum verba Dei recitantur, quæ auribus nostris haurienda sunt, & animis ac mentibus excutienda, prudenter admoneri solemus à concionatoribus vt mentem altius attollamus, nec sono, aut compositioni verborum attendamus, sed ad significata, hoc est, ad magnifica consilia atque opera Dei nostras cogitationes referamos. Structura enim orationis humilis sæpè & abiecta est: cùm significata sint eximia & illustria. Nam Paulus ait, se sermone quidem imperitum esse, sed non scientia. Eat nunc Inconstantius & clamet, Si oratio sacrarum scripturarum humilis est & penè barbara, quid periculi esse potest, ne in illis immoremur, et nos ipsos diutius quā par sit, ob lectem? Quid patres nos ab oratione ad significata reuocant? Si hoc patrib. obijceres, illi cū te viderent nō simplicitate labi, sed malitia vinci, & odio veritatis tantū non rumpi, Apage, dicerent, veteratorias istas argutias. Nonne enim monere debemus homines, ne phrasi scripturarū offendantur, quę quamuis humanæ prudentiæ rudis & abiecta videatur, aptissima tamen & compositissima sit iudicio spiritus sancti? Nō iubemus, ne quis Verba Dei audiat: imò hortamur, vt assiduè legant & commendent etiam memoriæ: sed ad res ipsas, adque significata in primis hominum animos extimulamus, eosque ad sensa spiritualia & cœlestia mente, spiritu, fide comprehendenda rapimus. Hæc atque alia similia sancti patres Inconstantio respondereut. Quare idem nunc à nobis responsum arbitretur. Nam, quod ipse videt & obijcit, Symbola sacramentorum dicimus esse verba visibilia cum Augostino.

Mirum autem est, quomodò iste putet, non posse aliter fieri: homines enim sua sponte, neglectis figuris, sine admonitore, velle ad significata contendere. Quotidiè enim videmus contrà accidere. Innomeri .n. sont, qui pro rebus ipsis vmbras vanissimas consectentur. Neque alia magis causa hodie Iudæi accusantur, quàm quòd diligenter obseruatis figuris, à rebus ipsis & significatis exciderint. Quemadmodum maiores eorum æneo serpenti, quem satis sciebant nihil esse aliud, quàm imaginem conflatam ex ære, tantum tamen detulerunt, vt eum colere & suffitum ei facere non dubitarent. Ex hoc errore fœdissima illa vestra nata est artolatria. Vos enim, vos inquam, ita suspexistis elementa huius mundi, vt ex illis feceritis res ipsas. Nam circa panem & vinum in cœna domini, circa aquam in Baptismo quid non commenti estis? Hoc Inconstanti, hoc verus illa Ecclesia timuit ne accideret, & cauere voluit. Atque vtinā eam vos monentem audiuissetis. Sed quoniam cætera omnia, ita illam quoque contemnitis, dabitis, mihi credite, aliquando pœnas.

Iam audiamus conclusionem. *Eam, inquit, admonitionem locum habere posse in Ecclesia si fideles moneantur, vt à terrena symbolorum natura ad cœlestem*

lestem substantiam, quæ desursum est, præsentem, fidei A *oculos intendant. Sed ante consecrationē, inquit, adhibita fuerit intempestiua.* Quæ mihi tu narras symbola, à quibus Ecclesia vestra moneat suos, vt attentionem fidei transferant ad cœlestem substantiam? Nulla enim vultis terrena symbola amplius vobis superesse. Nam elementa illa panis & vini docetis transsubstantiari in corpus & sanguinem Domini. Quæ igitur supersunt elemēta, à quibus vos ad cœlestem substantiam conferatis? Accidētia fortè dices. At ea vix terrena B credi possunt, cùm sint, vti traditis, in aere pendula citra omne subiecti fulcrum: ideoque res potius cœlestes & spirituales videri possint, si modò cedendum sit mendacijs.

Deinde si præsens adest illa diuina substantia sub panis & vini accidentibus, ea iam non sursum, sed deorsum quærenda est. Hoccine est corda hominum ab elementis mundi auocare sursum? Imò multò potius videmini velle vestris incātationibus Christum deorsum de cœlo C deuocare.

Ita verò Inconstantius placet sibi de illa exceptione temporis, vt dennò etiam repetat, illam admonitionem, *si ad Eucharistiam referenda sit, intempestiuè commemorari.* Ita scilicet, isti in sua Missa religiosè obseruant temporis rationem. Atqui eam si quis diligenter excutiat, inueniet vndique perturbatam. Sed quoniam iam antè, cur ista admonitio tempestiua sit, & suo loco posita, satis copiosè diximus, nihil causę est, cur D ea nunc dennò repetamus. Certè ab illis verbis minister incipit Deo gratias agere: neque aptius esse potuit initium ad totum mysterium perficiendum: præsertim cùm Christus etiam sic illud inchoauerit. Verùm isti Quinqueverbij Consecratores non aliam arbitrantur esse confectionem Eucharistiæ, quàm quinque illarum vocum prolationem, vel inhalationem potius, si patiantur nos dicere. Sed pudet me tam futiles cauillos tam multis refellere. Ait Inconstan- E tius, *illis, qui hoc argumentum texuerunt, nihil fuisse cordis.* Ego verò, vt Tertulliani verbis illi respondeam, illum puto peponem habere pro corde. Nam si aliquid haberet humani cordis, intelligeret, opinor, quorsum illæ Veterum gratiarū

A actiones post admonitionem de corde sursum tollendo spectarint. Illæ enim Inconstanti, si nescis, ad corpus & sanguinem Christi referebantur. Ea enim memoria recolenda erāt, quatenus pro salute & redemptione humani generis fuerant tradita. Fructum autē ex illis aliquē si volumus percipere; fide, atque omni mente sursum, vbi ea iam sunt, contendendum est.

Deinde iactat, se hanc expositionem adferre potuisse è Chrysostomo. Sed quis putet, Thrasonem B voluisse tantam gloriæ suæ iacturam facere? An ergo verbis & chartæ parcit Inconstantius. Certè si quid haberet ex Chrysostomo, quod nobis cum fructu obijceret, vt solet, petulanter & insolenter insultaret. Multis quidem in locis scripsit Chrysostomus, pios, cùm recipiunt Eucharistiam, animis attolli in cœlum. Hoc tamen tibi persuasum esse debet, pie Lector, friguisse Inconstantium, neque illum quicquā ex Chrysostomo adferre potuisse, quo C suum commentum tueretur. Sed, vt est modestus, & verecūdus, huiusmodi exornationibus efficere voluit, vt suæ causæ tam quod non habebat, quàm quod habebat, inseruiret. Quia tamen hac de re Chrysostomus nonnihil conscripsit, visurus es infrà quid sibi ille voluerit. Nam quæ sophistæ importunitas est, nos denuò coget, vt de hoc rursus dicamus.

Iam ipse vicissim audiat, quid Augustinus, de Bono perseuerātiæ, siue lib. 2. cap. 13. de Præ- D destinatione, hac de re scribat. *Quod ergo, inquit, in sacramentis fidelium dicitur, vt sursum corda habeamus ad Dominū, munus est Domini: de quo munere ipsi Domino Deo nostro gratias agere post hāc vocem, quibus hoc dicitur, admonētur, & Dignum, & iustum est, respondent.* Hîc videmus, quod Inconstantius negauit, verba illa proferri in ipsis etiam mysterijs. Deinde intelligimus, non ea causa sursum auocari animos, vt potius gratias agant: sed de eo potius agi gratias, quòd iam ea sursum ha- E beant. Tu ergo iudica Lector, vter noster diuinet de sensu veteris Ecclesię. Nos sententias nostras Patrū testimonijs & Scripturis sacris confirmamus: Inconstantio autem satis est gloriosè iactare, Patres omnes suos esse, & à se facere, quorum tamen verba citare non possit.

OBIECTVM XLVII.

CHRISTVS portauit se quodammodo in manibus suis, vt ait Augustinus: ergo se reipsa, & verè non portauit.

GARDINERVS.

M*ODVS actionis nihil imminuit de veritate rei gestæ, quam verè credimus gestam esse: quod addo propter ænigmatica, quæ cùm fuerint explicata, exeunt in ridiculum.*

MARTYR.

SI modus actionis, qui ab Augustino per aduerbium, Quodammodò, indicatur, de veritate rei gestæ nihil imminuit, nisi quis ænigmata loquatur, vt tu dicis, qui fit, vt quispiā de inimico suo citra ænigma verè dicat: Ita me intuetur, quasi qui vellet me oculis suis quodammodo deuorare. An hisce verbis actio illa deuorandi nihil imminuitur? Ita dicimus, cum

S

A qui celeri equo iter faciat, quodammodo vola-
re. An ergo quiſquis ita vehitur, re vera volat?
quid ergo habet Inconſtantius, quòd queratur,
noſtros malè colligere, ſi ex eo, quod Auguſti-
nus ait, Chriſtum ſe quodammodo portaſſe
ſuis manibus, concludunt eũ non verè, aut rea-
liter ſe geſtaſſe? Verùm, vt intelligas Lector,
huius impoſtoris vafriciem, cogitare debes, nõ
ſolere noſtros vti argumentis ita futilibus. Sed
iſte, quicquid inuenit fortè in noſtris libris, ſta-
B tim id fingit eſſe argumentum: atq; ita non no-
biſcum, ſed cum vmbra ſua confligit. Cur au-
tem noſtri huius loci mentionem fecerint, vno
verbo dicam. Iſti rabulæ verbis illis Auguſtini
contra nos abuti ſolent. *Auguſtinus*, inquiunt,
*credit veram & corporalem præſentiam corporis Chri-
ſti in Eucharistia. Ait enim Chriſtum ſeipſum portaſſe
in manibus ſuis.* Nos reſpondemus, Auguſtinum
non ſimpliciter dixiſſe Chriſtum ſe portaſſe in
manibus ſuis, ſed addidiſſe, *Quodammodo*. Vides
C Lector, quodnam noſtrum illud argumentum
ſit, quod iſte tam acriter perſequitur. Et de hoc
vno indicium facito, quid de alijs argumentis,
quæ ille vel ſuppoſuit, vel concidit, vel immu-
tauit, ſentire debeas.

Auguſtini locus emendatur.

Nunc autem reſponſionem illam noſtram,
quam iſte ait eſſe argumẽtum, videamus, quan
ta cum ratione confutet. Quod primùm arri-
puit, quàm alienum, & falſum ſit diximus. Neq;
*illos huius magnificos iactatores, qui, cũ boues in char-
D ta depictos gerant in humeris, dicant, ſe boues poſſe ge-
ſtare, quicquam moror. Neq; pluris eos facio, qui dicant,
ſe decem talenta habere in crumena, cùm tantùm ha-
beant debitoris ſyngraphã* Huiuſmodi enim exem-
pla ad hanc rem nihil faciunt: niſi fortè his figu
ris & ſyngraphis nos perſtringat, quaſi ſacra
myſteria faciamus picturas, & conſignatas Dei
promiſsiones, quod quoniam & verum eſt, &
noſtram cauſam nihil lædit, non video cur de-
beam diſsimulare. Dici non poteſt, quàm mole
E ſtè Inconſtantius ferat nomen figuræ, typi, aut
ſignificationis. Neceſſe tamen eſt, vt ferat, cùm
res mutari non poſsit. Ita enim & ſcripturæ lo-
quuntur, & Patres interpretantur: neque alio
pacto ſacramentorum natura conſtare poteſt.
Neque certè puto prudentem Lectorem, ſi ea
ſatis attentè conſideret, quæ ſuprà diximus, exi
ſtimaturum, quenquam noſtrum docere, ſan-
cta myſteria eſſe vulgares quaſdam picturas,
aut ſyngraphas. De illis enim ſumma cum re-
F uerentia & loquimur, & ſcribimus. Quare ad
iſtam perpetuam calumniam, quærat illos In-
conſtantius, in quos ea quadrat, qui reſpon-
deant. Sed addit, *Auguſtinũ iſta de Chriſto retuliſſe,
quaſi qui narrare vellet ingens aliquod miraculũ, quod
alius præter Chriſtum nemo fecerit: & eum declaratio-
nem adieciſſe de ſacramẽto, quæ propoſitionem allatam
non deſtruat, ſed illuſtret.* Concludit autem, no-
ſtram expoſitionem de figura veritatem propo
ſitionis Auguſtini prorſus tollere. Nos quidem
G nunquam negauimus, Auguſtinum illis verbis
ſeria & admiranda ſenſiſſe. Nam cùm ſacramen
ta ab hominibus inſtitui non poſsint, id Chri-
ſtus fecit, quod nemo hominum facere poteſt:

A nimirum vt geſtaret in manibus ſacramentum
ſui corporis. Potuiſſet quidem Cæſar & Pom-
peius imagines & figuras ſuas circunferre: at
ea tamen ſacramenta illorum non fuiſſent. In-
conſtantius hîc habet vngues ſuos perpetuò,
tanquam in vlcere: quaſi nos dicamus, Eucha-
riſtiam vulgarem & inanem eſſe imaginem aut
figuram corporis Chriſti. Sed, vt diximus, lon-
gè & malitioſè fallitur.

Auguſtinus ergo, cùm adderet particulam
B illam, *Quodammodo*, nõ euertit veritatem propo
ſitionis: ſed eam potius prudenter cõfirmauit.
Expoſuit enim, quemadmodum ea eſſet intelli
genda. Idem Auguſtinus, cum ita interpretatur
verba illa Pauli, Petra erat Chriſtus: hoc eſt, pe-
tra ſignificauit Chriſtum: an euertit veritatem
Paulinæ ſententiæ? Aut cùm ait, Chriſtum de-
diſſe Apoſtolis corpus ſuum: idq́ue exponit fi-
guram corporis, an dictum Chriſti vlla ex parte
violauit? Auguſtinum verò ſuo iſto modo, quẽ
C dicit realem iſtam corporalemq; corporis Chri
ſti præſentiam excluſiſſe, duobus ex locis faci-
lè agnoſci poteſt. Primùm ex eo, quod ad Bo-
nifacium, epiſtola 23. ita ſcribit: *Si ſacramenta,*
inquit, *ſimilitudinem quandam rerum earum, qua-
rum ſacramenta ſunt, non haberent, omnino ſacramen-
ta non eſſent. Ex hac autem ſimilitudine pleruunque e-
tiam ipſarum rerum nomina accipiunt. Sicut ergo ſe-
cundùm quendam modum ſacramentum corporis Chri-
ſti corpus Chriſti eſt, & ſacramentum ſanguinis Chri-
D ſti ſanguis Chriſti eſt: ita ſacramentum fidei fides eſt.*
Hic vides quem modum Auguſtinus intellexe
rit: nimirum ſimilitudinem, atque eam etiam
ſimilitudinem, quæ rem ipſam à ſe diſiunctam
habeat. Confert enim Eucharistiam cum Ba-
ptiſmo: & ita vult Baptiſmum dici fidem, vt
Euchariſtia dicitur corpus Chriſti. Fides autẽ
in animo eſt, cùm Baptiſmus adhibeatur foris.
Res ergo, & ſimilitudo aut ſacramentum ſubie
cto, aut loco, vt ſcholaſtici dicunt, ſeparantur.
E Mitto, quod Auguſtinus eodẽ loco alijs exem-
plis vtitur: nimirum dierum mortis & reſurre-
ctionis Domini: qui cùm rerum illarum me-
moriam tantùm referant, tamen illarum nomi-
na ſortiuntur. Audi rurſus, quid ſcribat in Pſal
mum 98. *Non hoc,* inquit, *corpus, quod videtis, man-
ducaturi eſtis: nec bibituri illum ſanguinem, quem effu
ſuri ſunt, qui me crucifigent. Sacramentum aliquod vo-
bis commendaui. Id ſpiritualiter intellectum viuifica-
bit vos: & ſi neceſſe eſt, illud viſibiliter celebrari, opor-
F tet tamen inuiſibiliter intelligi.* Hæc verba ita cla-
ra ſunt, vt luce maiore non egeant. Quare noli
poſthac, Inconſtanti, ſi ſapis, nobis figuras, ty-
pos & ſimilitudines obiectare. Et, ſi iam intelli-
gas, quem Auguſtinus modum intelligat, ni-
mirum ſacramẽtalem, noli amplius fruſtrà ter-
giuerſari.

Interpretatio quampiã ſententiam nõ eſt tamen violare.

Ea, quæ ſequuntur in Inconſtantio, facilius
refellentur, ſi dicta illa Auguſtini pauló altius
repetamus. Verba eius prima concione in Pſal-
G mum 33. ſic habent: *Hoc verè fratres quomodo fieri
poßit in homine, quis intelligat? Quis enim portatur
manibus ſuis? Manibus aliorum poteſt portari homo:
manibus ſuis nemo portatur. Quomodo intelligatur in*
ipſo

ipso Dauid secundùm literam, non inuenimus: in Christo autem inuenimus. Hic Inconstantius, vt nihil tutum est à Sophistis, id quod Augustinus ait, *Quomodo intelligatur in ipso Dauid secundùm literã, non inuenimus: in Christo autem inuenimus,* arripit, quasi id eius causam vehementer iuuet. Aitq́ hoc annotasse Augustinum, verùm esse secundùm literam, Christum se portasse in manibus suis: hoc autem nostram gestationem, quam in figura ponimus, excludere. Sed respondeat mihi, cur illud Augustini dictum sacramentalem gestationem excludat? Hoc non ita leuiter attingendum, sed firmè & solidè probandum erat. Certè dictum Augustini tam apertum est, vt longa interpretatione non sit opus. Nam in historia rerum gestarũ à Dauide non legimus, eum vllo modo proprijs manibus se gestasse. Christum verò, secundùm literam, hoc est, ex narratione Euangelistarum, scimus aliquo modo se ipsum portasse in manibus suis: eo nimirum tempore, cum sacramenta sui corporis teneret in manibus. Quid hic, obsecro, ambiguitatis, aut obscuri relinquitur? Inconstantius verò illud, Iuxta literã, nihil aliud putat, quàm realiter, corporaliter, substantialiter. Quod autem Augustinus pauló suprà dixerat, Christum id quodammodo fecisse, ita aggrauauit aures suas, & cor adamãtinum indurauit, vt id planè nec intelligere, nec audire velit. Satis ergo est Augustino, Christum illud iuxta literã, hoc est, narrationem Euangelistarum aliquo modo fecisse. Nam id à Dauide nullo modo ex historia sacra factum legimus. Hoc discriminis est inter Christum & Dauidẽ: quód Dauid nullo: Christus autem aliquo modo se ipsum ge- A stauit. Sed pergit Inconstãtius *apud Augustinum vocem illam, Quodammodò, eò pertinere, vt mens humana comprimatur, ne putet, congeminatum fuisse corpus Christi, cùm ille seipsum gestarit: quasi verò Augustinus monere voluerit, Christum id certo quodam modo fecisse, ita tamen, ne corpus suum geminaret. Istum autem modum, cùm à nobis percipi non possit, vt arcanum & abstrusum, soli Deo relinquendum esse.* Deus bone in quas angustias iste se conijcit? Semper concipit vanitatem, & vbique parit mendacia. B Quis enim dubitet, si vestrum commentũ audire velit, oportuisse geminari Christi corpus? Nam si corpus suum totum gestauit suis manibus, illudq́ue totum comedit ore suo, quomodo negare potes, duo illa & distincta fuisse corpora? Hæc enim, vt in Scholis dicitur, contradictionem implicant, nempe vt quispiam re ipsa gestet se ipsum totum, & re ipsa comedat seipsum totum: ideoq́ue nec diuina vlla potentia possunt fieri: neque certè diuinarum literarum C authoritas istud vspiam credi iussit.

Illud verò quod addit, *δὶς κράμβη, vel potius, αἰώνια κράμβη, signum infidelitatis esse, cùm in locis obscuris & difficilibus quæritur:* Quomodò, inanius est, quàm vt debeat toties consutari. Nam & beata virgo, & alij multi viri sancti, & Deum ipsum, & Angelos percontati sunt, Quomodo. Sed quoniam id ab hominibus incredulis semel atque iterum vitiosè factum est, idcircò Inconstantius fingit, nunquam id rectè posse fie- D ri. Atqui vel ex Dialecticis suis discere facilè potuisset, ex aliquot propositionibus singularibus, non posse concludi vniuersalem.

OBIECTVM XLVIII.

CORPVS Christi est in cœlo: corpus Christi est in sacramento Eucharistiæ. Ergo sacramentum Eucharistiæ est in cœlo.

GARDINERVS.

R*Edundat peccatis hæc argumentatio. Adhibentur (quod est vitiosissimum) quatuor termini: dictionum sensus variatur, cùm ab vno existendi modo, ad alium migretur.*

MARTYR.

REctè sanè. Nouus iste noster Aristoteles, vel Chrysippus potius argumẽtum istud reuocat ad regulas dialecticas. Ait id constare quatuor terminis. Ego verò, qui in his spinis & argutijs ætatem meam minus contriuerim, pro mea hebetudine tres tantùm terminos in hoc argumento videre possum. Primus est, Existens in cœlo: alter est, Existens in sacramento: tertius autem est, Corpus Christi. Sed quoniam sophisticis illis oculis careo, quibus nimium abundat Inconstantius, quartum non possum deprehẽdere. Expectemus igitur, dum illum iste nobis commonstret. Quoniam autem agendum est dialecticè, contendo hoc argumentũ esse in tertia figura: & formam habere syllogismi, vt vocant, expositorij. Nam si verum est ita dicere, Hoc est calidum: Hoc est piper: Ergo piper est calidum: cur non idem valeat de corpore Christi? Illud enim cùm habeat E adiunctum pronomen demonstratiuum, non minus est singulare, quàm alterum. Si ita dixero, Corpus Christi est in cœlo: Corpus Christi est in Eucharistia: Ergo Eucharistia aut id, quod est in Eucharistia, est in cœlo: velisne tu, an nolis, non magni refert, certè omnes mihi id Scholastici largientur. Nam corpus Christi, quod dicunt esse in Eucharistia, affirmant etiam esse in cœlo. Quàm autem illi crassè ac stolidè bal-

Syllogismus expositorius.

lucinentur, nolo in præsentia explicare. Ex eo autē sequi, Eucharistiam esse in cœlo, ita ostendam. Cùm ista dici velint de eodem corpore Christi: idque simul & eodem tempore, nimirum & in cœlo esse, & in Eucharistia, omnino necesse est, vt fateantur, Eucharistiam esse in cœlo. Contradictio enim est, idem corpus eodem tempore, & cum Eucharistia esse, & non cum Eucharistia. Sed ne rixemur de forma syllogismi dialectica, reuocabimus argumentum ad primam figuram, vt magis esse possit perspicuum. Omne corpus Christi, seu quicquid est corpus Christi, est in cœlo: Sacramentum Eucharistiæ est corpus Christi: ergo sacramentum Eucharistiæ est in cœlo. Maior propositio non potest negari: nisi fingere velitis, aliquod esse corpus Christi, quod non sit in cœlo. Minor verò est idolum vestrum, pro quo tantopere dimicatis. Omnino enim vultis, Eucharistiā realiter & corporaliter esse corpus Christi. Quare de conclusione non potestis ambigere, cùm propositiones ita sint collocatæ. Falsum autem est, & vanum, & absurdum, quod conficitur, videlicet Eucharistiam esse in cœlo. Itaque cùm maior improbari non possit, necesse est, vt vitium hæreat in minori: quam vos ipsi vobis peperistis, & defenditis pro vera. Abijcite ergo illam in tempore, ne vos in alia absurdiora præcipitet. Instantia verò illa, quā inducit Inconstantius de manu & chirotheca, ea sanè ex parte, qua cum nostro argumento conferri potest, si rectè connectatur, nihil concludit absurdi: nimirum aliquid hominis, vel aliquam partem hominis esse in chirotheca. Manus, inquit, est in chirotheca: Manus est in homine, ergo homo est in chirotheca. Qui ita concludit, Inconstanti, nōn homo est, sed asinus, etiam si sit episcopus. Ex illis autem præmissis hoc rectè sequeretur: Ergo aliquid hominis, aut aliqua pars hominis est in chirotheca. Sed quantum sit discriminis inter nostrum argumētum & tuum, vel ex eo videre potes, quòd tuum reduci nō potest ad primam figuram. Nam an ita dices in maiori: Omnis manus, aut quicquid est manus, est in chirotheca? Nō arbitror. Dein de non potes addere, Hominem esse manum: vt eum concludas in chirotheca. Ista ergo argumenta, quæ tu putabas similia esse, iam vides dissimilia. Nostrum enim est expositorium, & singulare, aut indiuiduum habet pro medio: tuum autem, medium habet infinitum, nempe manum. Neq; ita potest dici, Homo est manus: vt vos putatis licere dicere, Eucharistia est corpus Christi. Adhæc duo illi varij modi existendi, quos manus habet in chirotheca, & in homine, satis sunt perspicui, & ab omnibus agnoscuntur. Ille verò modus, quo vos fingitis corpus Christi re ipsa, & substantialiter esse sub accidentibus panis & vini, à vobis solis confictus est, vt animis fidelium facilius illuderetis. Nam nec in sacris scripturis vspiam traditur, nec veteri & poriori Ecclesiæ fuit in vsu. Verùm cùm vns nobis criminis loco tam sæpe, tamque acer bè obijciatis, quòd in hoc negotio vtamur istis

A vocibus, signo, figura, typo, symbolo, quas voces à veteri Ecclesia & sanctis Patribus, & omnibus omnino pijs, cùm de Eucharistia ageretur, constat fuisse vsurpatas, an putatis nos posse vobis tam facilè cōdonare, si ad statuendam meram superstitionē, & crassissimam idololatriam, nouos existendi modos sine modo, aut exemplo, sine etiam declaratione aliqua pro vestra libidine effingatis? Nos semper sine fronte figuratores appellatis. Quare nō debetis ægrè

B ferre, si vos à nobis vicissim Modistæ, aut Modales appellemini.

Altera verò instantia, quam Inconstantius excogitauit, quia medium habet indiuiduum singulare, nimirum Christum, videri potest syllogismus expositorius. Eo autem concluditur, id, quod est in cœlo, esse nobiscum vsque ad consummationē seculi. Sic enim argumentum conficitur in prima figura. Christus est nobiscum vsq; ad consummationem seculi. Quod

C est in cœlo est Christus: Ergo quod est in cœlo, est nobiscum vsque ad consummationem seculi. Hoc tamen discriminis est inter hoc argumentum, & nostrum: quod quamuis Christus sit vnum suppositum, tamen constat ex duabus naturis. Et libēter damus illum, quod attinet ad naturam diuinam, & in cœlis semper præsentem esse, & hic etiam semper nobiscum in terris. Nos verò in nostro argumento de corpore tantum Christi: hoc est, de vna tan-

D tùm eius natura loquimur. Quod certè in cœlo simul & in sacramento esse non potest, nisi fateri velis, sacramentum quoque esse in cœlis. Nam cùm sit idem corpus nempe, quomodo potest & in sacramento esse, & sine sacramento eodem tempore? Sed hoc fefellit Inconstantium, quod nos putauit immediatam, vt ita dicam, fecisse conclusionem: videlicet sacramentum esse in cœlo. At non considerauit, nostrus eam necessariò elicuisse ex alia conclusio-

E ne, quæ tacetur. Ea autem est hęc: Corpus Christi, quod est in sacramento, est in cœlo. Ea autem sententia, vt ab istis Paparum mancipijs intelligitur, nimirum de reali & corporali præsentia, vera esse non potest, nisi fateri velint, etiam sacramentum esse in cœlo: vt cogantur geminare corpus Christi, vt alterum in cœlis sit sine sacramento, alterum autem cum sacramento sit in terris.

Sunt quidem ista nostra dura & spinosa, pie

F Lector: oro tamen te, vt ea boni consulas. Nam si ista dissimulare voluissem, & istis cauillis ex vera dialectica non respondissem, clamarent omnes Inconstantiani adulatores, suum istum Achillem in hac palæstra solùm regnare: neque eius acumini & subtilitati posse à quoquam responderi.

Quòd autē ad finem ita nos perstringit, vt dicat nos in eo constantes esse, quòd per omnia simus nostri similes: hoc est, vt ipse ait, ex omni

G parte vitiosi, sciat, istam dicacitatē suæ maximè petulantiæ conuenire. Eius enim & scripta, & acta, & res gestæ satis docent, illum nulla vnquam in re constantem fuisse, nisi in mendacijs.

OBIE-

OBIECTVM XLIX.

CHRISTVS voluit Euchariſtiam ſeorſim eſſe duarum partium: cotporis videlicet ſui, ac ſanguinis. Sed hæc duo in corpore Chriſti reali, atque carnali ſeparari, ac diuidi non poſſunt. Ergo hæc duo in ſacramento, quod Chriſtus inſtituit, non accipiuntur realiter & corporaliter.

GARDINERVS.

CHRISTVS in hoc myſterio non diuiditur: ſed cum ſanguine corpus, & cum corpore ſanguis, totus vbiq; eſt Chriſtus.

MARTYR.

SI Chriſti corpos, vt vos dicitis, in hoc myſterio, nec patitur quicq̃, oec diuiditor, ſed per concomitantiam, vt loqui ſoletis, ſub vtraq; ſpecie totum, atq; integrum continetur: neceſſe erit, eos qui communicant ſub vtraque ſpecie, totum Chriſti corpus, totumq́; ſanguinem bis accipere: primùm cum pane: deinde cum vioo. Nec negari poteſt, eſſe ibi duo Chriſti corpora: ſi totum ſit & ſub panis accidentibus. Nam cùm illæ res diſtioctę ſint, ac diuerſę, loco etiam & ſitu ſeparatæ à ſe mutuò, ac diſiunctæ, neq; vtræq; eodem tempore ſumantur: neceſſe eſt, vt qui accipiont vtramq; ſpeciem, bis accipiant corpus Dñi. Chriſtum aoté vtramq; huius myſterij parté inſtituiſſe, vt corpus eius in crucem actum, & ſanguis pro noſtra ſalute fuſus, expreſsius & diſtinctios ob oculos communicantium poneretur, Eccleſia Chriſti ſemper & agnooit, & teſtata eſt: & in primis illa ipſa verba luculenter docét, quæ ad vtramq; partem recitamus. Totum auté Chriſti corpus, totumq́; ſanguiné, qđ ad ſobſtantiá attinet, realiter ſub vtraq; ſpecie cootioeri, nooq̃ hactenus, nec ex ſacris literis, oec ex veteribus Patrib. audire potoimus. Supereſt ergo, vt qđ ſomniatis de Concomitátia, veſtrú tantú commentú ſit.

Inconſtantius autem de nobis, tanquá de vitilitigatoribus conqueritur, quód ſtatim à veritate rei præſentis in hoc myſterio deflectamus ad modom præſentiæ: vt in vtraq; parte arripiamos, qood nobis videatur opportunú ad cauillandom. Sed hîc ioiuriam nobis facit, vt ſolet. Reprehendit enim nos, quaſi modum præſentiæ alium ioducamus, quàm ipſe prædicet. Atqoi nos illum taotùm modum præſentiæ oppugnamus, quem ipſe obtruſit: nimirum realem, ſubſtantialem, corporalem. Hoſce enim modos iſti perpetoò ſtrepunt. Nec mirum, cú ipſi eos ſoli pepererint. Nos auté nolunt inquirere modum: id enim clamát eſſe Iudaicæ perfidiæ. Ipſi tameo modum præſentiæ ouoquam crepare, A atq; inculcare deſinunt. Quare ſi videant ſe vrgeri ab hac parte, de ſe potius ipſis, quàm de nobis conquerantur. Quis vnquam audioit rectè diſputantes criminari aduerſarios, quòd in argumentando partes qoæſtionis cootrooerſæ aggrederentur & exagitareot? Vos vtramque parté inuexiſtis, & veram præſentiam corporis Chriſti, & modú. Quòd ſi ab alterotra iſtarum partium vos potatis mious eſſe munitos, licebit per nos ab eius aſſeueratiooe deſiſtere.

B Aii nó diuidi corpus à ſanguine, nec ſangoinem à corpore: ſed vtrumq; ſimul eſſe cooiunctum & integrú ſob vtraq; ſpecie p quandam concomitantiam. Libet hic paulùm cú Inconſtantio de verború ſimplicitate contédere: quá ait ſe in hoc myſterio vbiq; velle retinere. Certè Dós dixit de pane, Hoc eſt corpos meú: oó autem de eo dixit, Hic eſt ſanguis meus. Et viciſſim de calice, Hic, inquit, eſt ſanguis meus: non aút, Hoc eſt corpus meum. Qua igitur audacia C in pane ſanguiné ponit Inconſtantius, aot corpos in calice? Cur hîc ita ꝓcul diſcedit à ſimplicitate verború Chriſti? Si vobis licet comminiſci oooam vocé Concomitantię: vocem, ioquá, à vobis tantùm confictam, veteri auté Eccleſiæ inaoditá: cur nobis non liceat cú omnibus antiquis Patrib. in hoc negotio vti figuris & typis? Nulla enim vox alia natoræ ſacramentorú videri poteſt conueniétior. Sacraméta enim dicuntur formæ, figuræ, typi, ſigna rerom ſacrarum.

D Addit adhæc, nos oon intelligere, Chriſtum ſe oobis exbibere io Euchariſtia ſub diuerſis ſpeciebus, aut ſymbolis, oó ad ſui diuiſionem, ſed ad ſignificationem. Atqui hoc probè nouimus Inconſtantii. Imò nihil aliud docemus, q̃ iſtis duobus typis mortem Chriſti & pretium noſtrum, tam quod ad corpus, quàm quod ad ſanguinem attioet, ſignificari. Eaque de cauſa, nec diuiſioné vllam corporis & ſanguinis Domini nobis fingimus, nec Concomitantiæ veſtræ vmbratili præſidio indigemus.

OBIECTVM L.

PAPISTAE dicunt, vi verborum Chriſti effici, vt in Euchariſtia ſit reale corpus Chriſti. Sed ſi eſſet tanta vis illorum verborum, id efficerent etiam abs quouis pronuntiata, ſiue à laico, ſiue à muliere: idq́; in quouis loco, ſiue in foro, ſiue ad altare. Cùm enim ſint eadem verba, neceſſe eſt, vt habeant vbique eandem vim.

GARDINERVS.

ETSI Eccleſia plurimum tribuat verbis Chriſti, tamen ab illis non diſiungit Chriſti mandatum, quod nos certos facit, Eccleſiæ miniſterio adeſſe Chriſtum.

HOC mihi primùm admonendus es, Lector, istum sycophãtam proponere istud tanq̃ simplex nostrorum hominum argumentum. At quiuis facilè videre potest, in nostris Ecclesijs huiusmodi ἀταξίαν, & confusionẽ nullam esse, vt cuiq; liceat sacramenta populo administrare. Verùm illa à quibusdam nostris tantũ in superstitiosos Papistas dicta sunt, qui toties nobis plenis buccis tam confidenter clamant, vi quinque illorũ verborum panẽ haud dubiè transubstãtiari in corpus Christi. Quod si esset verum, à quocunq; illa verba pronunciarentur, sequeretur idem effectus. Vbi enim est tota & perfecta causa, non video, quid effectum impediat. Vt si vis expellendi morbũ alicui pharmaco per se & propriè tribuatur, illud certè idem efficiet, siue à puero, siue à muliere fuerit propinatum. Quare Inconstantius rixas tantũ captat, vt solet: nec potest abstinere à calumnijs. Videt enim si rationes & argumẽta nostra proponeret fideliter, nullam sophisticæ suę rimam superfuturam, qua se possit insinuare.

Non probãda est ἀταξία in Ecclesia.

Illud verò perridiculum est, quod ait, Verbis Christi non posse nimium tribui. Quasi incantatores, & magi nõ abutantur oratione Dominica: aut quasi multi nõ putent, initio Euangelij Iohannis suspenso ad collum, morbos auerti posse, & multos prosperos euẽtus cõciliari. Sed vt ne discedã ab instituto, illud nimiũ & planè superstitiosum esse contẽdimus, quinq; verborũ potẽtia substãtiam panis auferri atq; abijci, & in eius locũ succedere corpus Christi. Alioqui nonq̃ negauimus, vim esse maximam verbi Dei. Sed cùm venitur ad sacramenta, libẽter sequimur Augustinum. Is enim ait, Verbum Dñi ibi esse efficax, nõ quia dicitur, sed q̃a creditur.

Verbis Christi potest nimium tribui.

Ait Inconstantius, à verbis Christi nõ disiungendum esse mandatũ. Rectè. Fatemur enim in sacramentis & mandatum & Verbum requiri. Atq; vtinã id à vobis fuisset obseruatũ. Vos enim & sine Verbo vllo, & sine mãdato complura vobis finxistis noua sacramenta. Nam in vestro illo sacramento matrimonij, quo quęso te, vtimini verbo Dei? quo in confirmatione vestra? quo in extrema vnctione? Hìc tñ impudenter iactas, mandatũ Christi non esse diuellendũ ab eius verbis. Id nos & recipimus, & obseruamus. Vos aũt vestram ipsorum regulam violatis. Christum aũt Ecclesiæ suæ ministerio adesse, nos nihil dubitamus: præsertim si ea vtatur ministerio ritè, & legitimè, & ad præscriptum Dei. Alioqui si sacerdos velit consecrare omnẽ panem, quẽ fortè inuenerit in pistrino, aut tota dolia vini, quæ viderit vspiam in œnopolio, an erit hoc mysterium, cui tu dicas, Christum velle interesse? Non ergo ex vi verbórum, quæ à vestro sacrificulo proferantur cum voluntate & consilio transubstantiandi panem & vinum in corpus & sanguinem Christi, quantumcunq; libuerit, & vbicunq; voluerit, fiunt illa tam magna, & tam stupenda miracula, quæ vos ab omnibus firmißimè teneri, & credi vultis.

Dices fortasse hoc, vt à me scribitur, nõ posse fieri. Id equidem & scio, & video, & doleo, à vobis tam impiè, & tam stultè credi. Vos autẽ negare non potestis doctrinã istam vestrã esse. Vestrum enim illud est, ad conficiendũ sacramentum Eucharistiæ, tria requiri: materiã, vt loqui soletis, debitam: verba requisita, quæ à sacrifico pronuntientur: & voluntatẽ, atq; animum consecrandi. Quid igitur fingis? te religiosè morari Ecclesiæ ministeriũ? Illud enim vos miseris modis profanastis, cũ Christi mandatis & Apostolorum institutis vestra commẽta & superstitiosißimas nugas atq; ineptias præponeretis.

Tria Papistæ requirunt ad sacramẽtum conficiendum.

Præterea quid opus erat ita ambitiosè rhetoricari, Christũ huiusmodi varietate ornare voluisse Ecclesiam suã, vt ne omnes Apostoli, ne omnes Prophetæ, ne omnes ministri essent. Hæc tu ita scribis Inconstãti, quasi in Ecclesijs nostris, tali vtamur confusione. Atqui nos ordinem in sacris literis institutũ, q̃ possumos maximè, & diligentißimè retinemus. Vos potius eius accusandi estis, cuius nos insimulatis, qui vel ipsis laicis, vel mulierculis ius baptizãdi tribuitis. Quod autẽ postea fingis illa verba, Hoc facite in meam commemorationẽ, non pertinere ad omnes credentes, vanũ & falsum est. Prorsus enim omnium communicãtium est, annunciare mortem Dñi, & cum gratiarum actione illius commemorationem renouare. Putat iste nos ignorare, suorum hoc commentũ sophistarum esse, illis verbis in vltima Cœna Apostolus à Dño consecratos fuisse, vt aiunt, in presbyteros: quasi verò illi non fuerint veri ministri, & antistites Ecclesiæ, cùm primùm à Christo ablegarentur ad pręd icandum verbũ Dei. Certè vocatio Christi satis erat, vt illi efficerentur ministri Ecclesiæ. Sed ea vocatio tum demũ confirmata est, cùm Christus ascendẽs in cœlum eos dimitteret in totũ orbem terrarũ. Verùm hæc maxima est fraus istorũ impostorũ, quód prædicationem verbi Dei, & administrationem Baptismi penè nihili faciunt: lagano verò isti suo consecrãdo tribuunt omnia, & in solo proram & puppim constituunt: peneaque omnes suos Ecclesiasticos ordines distinguunt: vt neminẽ habere velint pro absoluto ministro Ecclesiæ, vtq; ipsi impiè loquũtur, pro sacerdote, qui nõ habeat ab episcopo potestatem conficiendi Eucharistiam. Subdiaconos autẽ, quorum sacræ literæ nullam faciunt mentionẽ, & Diaconos ita distinguunt, vt istis liceat propius accedere ad consecrandum & attrectãdum illud sacramentum: illi verò longiusculè summoueantur. Hãc tam acutã & diligentem distinctionem, ex quibus tandẽ scripturis nobis astruent? Neq; enim Diaconi ad hoc ministerium fuerunt ab initio instituti: sed ad alendam familiam Dei, & Ecclesiasticas eleemosynas distribuendas. At illi hodie apud vos frustulum aliquod ex Euangelio cantãt in templo, & circa sacrificulum sursum, deorsum, nescio quid histrionicè nugantur. Hæc illa vestra est ἀταξία, scilicet propter quas scenas vestras nostris Ecclesijs vultis anteponi. Nec tñ ego propterea dico, ministrum non esse distinguen-

Apostoli nõ sunt ordinati sacerdotes in cœna Domini postrema.

Papistæ p̃dicationi et administrationi Baptismi parum tribuunt.

Papistæ p̃ sacerdote neminẽ habẽt, nisi quẽ cõficere possit Eucharistiam.

Diaconi & Subdiaconi

distinguẽdum à reliqua Ecclesiæ multitudine. Agnosco & Pastores, & Doctores, eosq; in gradu in quo à Deo, & ab Ecclesia collocati sunt, libenter esse, & manere volo. Non potui tñ dissimulare, vos illos vestros ordines, maximè verò Subdiaconos, Diaconos, Presbyteros, penes cõfectionẽ Eucharistiæ, & attrectationẽ sacrorũ vasorũ, nec rectè, nec ordine distinguere. Deinde vos docetis, neminẽ posse ordinari presbyterum, qui prius nõ fuerit Diaconus: cũ ille mos nec Apostolis, nec veteri Ecclesiæ fuerit in vsu: cùm tamẽ apud vos nihil pulchrius sit, aut vsitatius, q̃ ex milite aliquo, aut Iurisperito, repentè creare vel Episcopum, vel Cardinalem, qui decem aut quindecim diebus ordinetur Clericus, Subdiaconus, Diaconus, Presbyter, & postremò Episcopus. O admirabilem & optimè constitutam ἀταξίαν, quę ad nullum alium vsum valeat, q̃ ad simplicium oculos perstringẽdos, nec aliud quippiam spiret, q̃ simulationem & hypocrisim. Est apud vos Diaconus, est Presbyter, qui ista munera nunquam exercuerit, neq; vt exerceret, in animo habuerit: imò qui in munere suo, vt Cicero iocatur in Gabinium, nec hyemem, nec æstatem viderit. Id qd' tibi Inconstanti vsu venit, cũ ex Iurisperito, & cautore formularũ repentè renuntiarere Vintoniẽsis Episcopus. Augustinum, cùm adhuc inter Laicos versaretur, largo apprehensum fuisse à populo, & à Valerio Episcopo factum Presbyterum. Eum autem antea ordinatum fuisse Diaconum, non lego. Si aut Christus, aut Apostoli superstitiosam istam vestram rationẽ tradiderunt, proferte legem. Quam si videbimus petitam è sacris literis, nos quoq; desinemus creare pastores Ecclesiarum, qui antea non fuerint Diaconi.

Presbyterũ Papistæ fieri nolunt, q antea diaconus nõ fuerit.

Augustini ordinatio.

Ista volui paulò prolixius tractare, quòd viderem Inconstantium arguere nos ἀταξίας, & confusionis: quasi in nostris Ecclesijs omnia fiant promiscuè. Sciat igitur, nos habere & Pastores, & Doctores, & Diaconos: neq; quenquã ad huiusmodi gradus promoueri, qui antea probatus non fuerit. Sacramentorum vero administratio, cùm & simplicior, & minus periculosa sit, præsertim vbi forma constituta est ex præscripto verbi Dei, non magna opus habet exploratione. Ea tamen à nostris nunquã committitur, nisi Pastoribus, aut Diaconis.

Nostræ Ecclesiæ confusionẽ, & ἀταξίαν nõ admittunt.

Verùm vt redeam aliquãdo eò, vnde sum digressus, argumentũ illud ex eo habet vim suã, quod passim à Papistis dicitur, Consecrationẽ panis fieri præcisè, vt ita dicam, vi illorũ quinq; verborum. Quod si ita simpliciter accipiatur, vt dicitur, necesse est à quocunq;, & vbicunq; illa proferantur, eundem effectũ sequi. Nos confusionem in Ecclesia nec moliri, nec ferre, satis iam ostensum est. Quod autem Inconstantius episcoporum, & presbyterorum ordinationẽ, refert ad Paulum, id nostræ causæ nihil obest. Mentionem quidem facit Paulus episcoporũ, & presbyterorũ, sed illos diuersos ordines esse nõ docuit: si credimus Hieronymo. Is enim ait, *Ex multis presbyteris vnũ delectum fuisse in Concilio, qui cæteris dignitate, non ordine anteiret: idq; ad vnitatem Ecclesiæ conseruandã*: scilicet ne Christi corpus distraheretur. Idq; probat ex epistola ad Titum. Tantum aũt abest, vt nos confusionem in Ecclesiam inuehamus, vt hanc potius eandẽ rationẽ sequamur. Nulla est enim apud nos diœcesis, aut ciuitas, vbi nõ è multis pastoribus deligatur quispiam, doctrina, & experientia excellens, quem Ecclesiæ superintendentem vocãt. Ille cæteros omnes cõgregat, monet, regit, iuxta verbum Dei: pro vt rerum status exigit.

Distinctio inter episcopum & presbyterum.

Inconstantius verò cùm suos Missatores appellat sacerdotes, eosq; ait perpetua successione originem duxisse à Christo: mentitur, vt solet. Plures enim iam sacerdotes esse non possunt. Nam successio illa tantùm in veteri Testamento locũ habuit si fidem habemus epistolæ ad Hebræos. Ibi enim oportuit, vt vnus alteri succederet, quòd illi semper morerentur. Christus aũt est Sacerdos æternus, & vna oblatione omnia perfecit. Itaq; nũc huiusmodi successione non est opus. Neque, vt fingit Inconstantius, sacramentorum administratio propria est iam functio sacerdotij. Epistola enim illa ad Hebræos ait, sacerdotis esse, munera & sacrificia offerre Deo pro peccatis. Id olim iam Christus vnus præstitit, vt nunc alia oblatione pro peccatis nõ sit opus. Atq; hæc causa est, cur sacerdotium ad vnũ Christum translatum sit. Deinde, qui credere possumus, istos sacrificos perpetua successione venisse à Christo, cùm ille suos instituerit, & miserit ad prædicandũ Euangeliũ: isti aũt neq; id faciant, neq; ad id faciendũ mitti soleant? Habẽt potius successionẽ suam ab hominibus, & ijsdem impijs & idololatris. Splendidum illis titulum affingit Inconstantius. *Dei*, inquit, *funguntur legatione*. At quànam, obsecro, in re? In laganis, credo, consecrandis. Sed quis Christus hoc illis dedit in mandatis? Certè nõ ille, qui dixit, *Pasce oues meas: Ite in mundum vniuersum, & prædicate Euangelium omni creaturæ: Facite discipulos Domino vestro, docẽtes eos obseruare quæ ille præcipit*. Sed reclamat Inconstantius, Nónne illos etiam voluit administrare Eucharistiam? Voluit sanè, sed ita tamen, vt prius doceant. Nã sacramenta sine doctrina inutilia efficiuntur, & frigida. Vestri autem isti hodie doctrinam habent pro re nihili: proram autem, & puppim, & omnem dignitatem sacerdotij constituunt in altaris (vti dicunt) sacramento. Qua ergo audacia iactant se habere successionem à Christo. A Belial potius ducunt originem, & ab Antichristo consecrantur.

In Euangelia nõ sunt plures sacerdotes, si propriè loquamur.

Sacerdotij propria functio non est administratio sacramenti.

Ministrorum Christi est Euangelium prædicare.

Sacramẽta inutilia sine doctrina.

Addit Sophista, Christum adesse suis mandatis exequendis. Verùm ille interea nos doceat, quomodo isti artocrearum confectores Christi mandatum exequantur, cùm eorũ omnium, quæ Christus aut dixit, aut gessit in cœna, nihil faciant. Sacramentum enim alijs non exhibent: memoriam mortis Dñi, vt ab astantibus audiri possit, non celebrant, mortuos inuocant: sacrificant pro mortuis: cœnam omnem soli deuorant: & panem & vinum spectandum, atq; adorandũ proponũt, balbutiunt lingua peregrina, ne ipsis quidem satis cognita: quiduis

Abusus Papistarum.

deniq; potius faciunt, q̃ vt Christum cum suis cœnantem imitentur. Quare non possumus credere, Christum facilè velle adesse istis ita nefariè atq; impiè ipsius mandata peruertẽtibus.

Audiamus autem ad extremum quanta nos iste authoritate condemnet. *Hæretici, inquit, secundùm Iohannem soluunt Christum.* Si nos illi sumus, quo in dogmate Christũ soluamos, ostendito. Certè cũ omnibus Orthodoxis illũ vnam personã, seu hypostasin esse, duabusq; naturis cõstare, diuina & humana, dicimus. Quomodo ergo dissoluimus Christum? Diuinam eius naturam ab humana non distrahimus. *At, inquit, ea quæ ab illo coniuncta sunt, vos diuisione attenuatis.* Quænam tandem ista sunt? *Verba Christi, inquit, ab eius mandato diuellitis.* Hoc si Inconstãtius dicat in Eucharistia à nobis fieri, non rectè dicit. Nos enim, dũ illud mysteriũ celebramus, historiam de cœna, vt in Euangelijs proditũ est, fidelissimè recitamus: quodq; Christus in cœna fecit, nos quoq; ad vnguẽ facimus, quemadmodum ille præcipit. Est ergo hæc manifesta calumnia, qđ ait, nos verba Christi ab eius mandato diuellere. Ad hæc Ecclesiæ nostræ vbiq; docent, sacramentum constare, non tantùm vi verborum, vt Papistæ dicunt, sed etiam mandato Dñi. Neq; scimus ex diuinis literis, quænam illa verba sint, quæ sacramentũ constituant. Satis tamen esse ducimus, ea referre, quæ scimus Dñm dixisse: & ea facere, q̃ ille fieri præcepit. Quid vos hic plura requiritis? Persuadere vultis miseris mortalibus, vi quorundam verborum, postquã illa semel à vobis in panem & vinum inhalata fuerint, naturas illorũ statim aboleri, idq; nõ vllo mandato Dei, sed mero vestro commento, & superstitiosa ac tyrannica fictione. Illam autẽ vestrã Quinqueverbiam oratiunculam tacitè vobis ipsis mussitatis: vehementer interim soliciti, ne populus fortè audire posit, q̃d à vobis murmuretur. Atqui illis verbis Dñi astantis populi fides excitãda, atq; inflammanda erat. Sed apud vos piaculum magnum est, si quis ex laicis, quos appellatis, non solùm mysteria consecrata digitis contingat, verùm etiam si verba illa mystica auribus fortè accipiat. O religiosam coniunctionem verborũ Dei cum eius mandato: quã Inconstãtius iactat à suis sanctissimè retineri. Vbi, quæso, vobis à Christo mandatum est, vt verba illa mussitetis? Proferte locũ, docete nos, si erramus. Vbi iussit Christus, illis tantũ quinque verbis confici Eucharistiã? Si non potestis ostendere præceptum, certè ne illa quidẽ vestra quinque verba cum Dñi mandato coniungitis. Nullum enim habetis, quod cum illis coniungatis. Adhæc reprehẽdit nos, quod tamen ad præsens institutum nihil facit, quasi fidem ab operibus diuidamus. Puto equidem virum istum sententiam de fide & operibus, quam nos docemus è sacris literis, nunq̃

Christum non dissoluimus.

Nos ea facimus et dicimus in cœna, q̃ Christus & fecit, & dixit.

A intellexisse. Quomodo enim nos diuidimus fidem ab operibus, qui eam docemus, & contendimus nullam esse sine operibus? Hoc non est, fidem ab operibus, aut opera à fide distrahere. Vos autem, Inconstanti, vos huius maleficij rei estis, qui fidem in impijs sine vllis bonis operibus collocatis: & vicissim in hominib9, quamuis alienis à Christo, tamen bona opera sine fide esse dicitis. Si hoc non fit, equidẽ non video, quid sit, fidem atq; opera dissoluere.

Nos fidem ab operibus non diuidimus.

B Sed addit, nos quærere iustificationem seorsim à sacramentis. Hoc non diffitemur: imò ita prorsus iudicamus esse faciendum. Potest enim aliquis iustificari & seruari, qui nullum percepit sacramentum. Valentinianus Imperator nondum baptizatus interijt. Tamẽ Ambrosius in oratione eius funebri, illum nõ dubitat affirmare seruatum esse, & in cœlo regnare cũ Christo. An putat Inconstantius, id cuiquã sine iustificatione posse contingere? Nonne & Augustinus, & Magister sententiarũ, & cohors vniuersa C Scholasticorum docuit baptismum flaminis & sanguinis. Istos autem commemoro, nõ quòd fidem Ecclesiæ illorũ authoritati astringẽdam putem, sed vt, si quem istorum Inconstantius fortè reijciat, deos ipsos Ecclesiæ suæ à se contemni sciat. Nos Spiritum S. in Paulo loquentem magistrum ac doctorem sequimur. Is autẽ Abrahamo iustificationẽ tribuit sine vllo sacramento. Antequam enim q̃ circunciderettur, scriptum D de illo est, Credidit Abraham Deo, & imputatũ est illi ad iustitiã. Deinde accepit Circuncisionem vt signaculum adeptæ iustitiæ per fidem. Quæ tempore anteuertunt, quæq; sequuntur, annon ea seorsim spectari debent? Nisi ea Apostolus separatim considerasset, certè suis illis rationibus nihil effecisset: quibus tamen ille efficacissimè probauit, hominẽ absq; operibus iustificari. Pergit porrò, nos à verbis sententiam diuellere. Sed quæso, quæ tandem sunt illa ver- E ba, quorũ nos sententiam ita discerpimus? Certè si quę habuisses, ea tu pro tuo candore Lectorem nõ celauisses. Atqui ea criminari, quæ probare non posis, non accusatorum est, sed sycophantarum & rabularum. Nos autem non turbare Ecclesias, aut ordines tollere, res ipsa satis luculenter testatur. Mirum tamẽ est quantum Inconstãtius præ se ferat studium Ecclesiastici ordinis, & εὐταξίας. Quæ tamen q̃ illi cordi sit, vita ipsius quam agit, quamq; semper egit, apertissimè declarat. Nam cũ se scribat & prædicet F episcopũ, tamen perpetuò gerit profanũ magistratum: in templis, & præsertim in suggestu nunq̃ ferè potest conspici: semper autem versatur in aulis: sed & magnificè pro tribunali, oues Domini sui contemnit. An hoc, Inconstãti, non est Ecclesiæ faciem atq; ordinem perturbare? Hæc ego, aliaq; multa decreueram reticere, nisi ea mihi importunitas tua extorsisset.

Quispiam potest seruari absque sacramentis.

Abrahamus iustificatus est ante sacramẽti perceptionem.

OBIECTVM LI.

CORPVS Christi quod frangebatur in cruce, est satisfactio pro peccatis totius mundi. Sacramentum Eucharistiæ non est satisfactio pro peccatis totius mundi: ergo sacramentũ Eucharistiæ nõ est corpus Christi, quod frangebatur in cruce.

GARDI-

GARDINERVS.

LICET nemo sic dicat, Sacramentum est satisfactio, tamen in sacramento fatemur, corpus Christi præsens esse, quod satisfecit pro peccatis mundi.

MARTYR.

COnator Inconstantius, quantum potest, sese hoc argumento explicare. Sed hic nihil aliud, quàm petit id, quod à principio probandum fuit: videlicet corpus Christi, quod satisfecit pro peccatis mundi, verè, ac propriè contineri in sacramento. Certè qui hoc argumentum adferunt, id non credunt. Quid tu ista dicis tantùm, & non confirmas? Vbi scriptura sic vnquàm loquota est, corpus Christi in pane, aut in eius accidentibus contineri? Quod tu quasi certum, & confessum assumis, abs te probari nõ potest, nec authoritatem habet è sacris literis. Argumentum ergo quod tu videri vis vno digitulo leuiter depulisse, manet adhuc firmum & inconcussum.

Addis nos in voce illa *Sacramentum*, ludere. Id enim ais, per figuram dicendi appellari corpus Christi, ideoq; in argomentis, quæ proprietatẽ verborum exigunt, non adhiberi vt proprium terminum ad euitandum fallendi periculum. Quis hic non miretur Inconstantium scribere, sacramentum Eucharistiæ per dicendi figuram appellari corpus Christi? Hactenus acerrimè A clamauit contra nos, nullam hîc figurã, nullum tropum adhiberi oportere: omnia simplicissimè accipiẽda esse, & τρόποις, interpretationibus non esse offuscandum. Nunc autem vt constantiam illam suam retineat, scilicet præter spem omnium, figuratã fatetur esse orationem, cùm Papistæ dicant, sacramentum Eucharistiæ esse corpus Christi. Quid nos aliud aut docemos, aut prædicamus, aut scribimos? Quid amplius verbum vnũ commutamus? Redire possumus B in gratiam, si Inconstantios constãter & ex animo ista dicat. Sed, vt est homo, statim redibit ad se, & nos pro more suo figuratores appellabit. Non debet ergo posthac indignè ferre, si iubeatur eadem ista in se dicere, & se ipsum cum ista figura dicendi figuratorem appellare. Videtur tamen mihi non satis candidè facere: qui cùm in illa oratione figurã esse fateatur, tamẽ quænam illa sit, non indicarit. Sed condonandum illi est hoc peccatũ. Nam cùm vellet Lectorem C intelligere, quid sibi vellet, dubia & incerta reliquit omnia. Deinde dum ita loquitur, videri vult multa dixisse, cùm nihil dixerit.

OBIECTVM LII.

REALIS ista præsentia corporis Christi nihil adfert vtilitatis, quod è spirituali præsentia habere non posimus. Nam Dominus in 6. Ioan. edentibus carnem suam promittit vitam æternam: seq; in illis mansurum, & illos in ipso. Amplius autem nihil expectari potest ex præsentia reali. Est ergo ea inutilis, & superuacanea: ideoq; non ponenda.

GARDINERVS.

QVIN omnia posit Spiritus, nemo dubitat. Et tamen secundùm scripturas annotauit Cyrillus sanctificationem carnis Christi, quam ipsa in mystica benedictione, propter vnionem efficit, & est verè caro viuifica.

MARTYR.

PRimùm Inconstantius fatetur, spiritũ posse omnia: quod nos quoq; libenter recipimus. Tamen hic sermo est, non de vi & potentia, sed de re ipsa, & facto. Dñs enim in 6. Iohannis non ait, Qui edit carnẽ meam, potest habere vitam æternã, sed habet: nec ait, illos posse in se manere, aut se in illis, sed illos re ipsa mansuros in se, & se in illis. Quid ergo mihi nũc iste D agenti de facto, obijcit potentiam? Illud enim non erat in controuersia, an hæc fieri posint spiritu Dei: sed hoc potius, quid commodi afferat realis illa præsentia carnis Christi in Eucharistia, quod ex spirituali manducatione habere non posimus.

Commemorat deinde sanctificationem carnis Christi, quam illa in mystica benedictione propter vnionẽ efficiat. Est enim verè carõ viuifica. Atqi ista ait Cyrillum scribere in Iohan E nem libro 4. cap. 14. Cyrillum interea relinquimus, dum quærimus, quànnam posint quispiam maiorem habere sanctificationem, quàm illa est, qua nos toti habitamus in Christo, & Christus vicisim totus in nobis? Age, Inconstanti, profer quæso, si quid habes Christo sanctius. Si nihil habes, hoc saltẽ dicito, quànam ille ratione posit magis à nobis participari, quàm vt ille maneat in nobis, & nos in illo. Viuificam autẽ esse carnem Christi, nunquàm dubitauimus. At Christus ipse in 6. Ioan. ait illam viuificare, cùm à nobis spiritualiter comeditur. Quid ergo vos realem istam præsentiam vestram tantopere vrgetis? Nam ea, si vlla esset, quæ re vera nulla est, nihil adferre amplius posset, quàm quod habuimus anteà ex præsentia spirituali. Nemo aũt est, qui minus velit. Sumus enim omnes maiorum donorum cupidi. Si tantundẽ datur, bis idem datur, quod esset superuacaneum, & nefas esset de Christi sacramentis dicere. Restat ergo cœnam Domini symbola tantùm addere ad illam manducationem, quæ scribitur in Iohanne: vt illis symbolis ad exercendum internam manducationem vehementius & efficacius incitemur.

Atqi hoc illud est, quod Cyrillus ait, *Benedictionem, quæ apud illum est externum sacramentum, in nobis efficere sanctificationem à carne Christi.* Nam externo signo mẽs excitatur, vt carnẽ Christi p

fidem arctius comprehendat. Ea apprehensa nos sanctificat & vita æterna donat. Quam autem caro Christi coniunctionem habeat cum benedictione, seu externo sacramento, sæpius iam dictum est, nimirum significationis, quæ per Spiritum sanctum sit efficax ad excitandam fidem.

Quod autem Inconstantius addit ex suo, *eum non comedere spiritualiter corpus Christi, qui non omnia eius instituta libenter agnoscat, & sine vlla dubitatione profiteatur vtilissima: & cùm certissimum sit, Christum banc realem præsentiam instituisse, impium esse de illius vtilitate dubitare:* istæ sunt, si Deo placet, strophæ & artes Inconstantij. Illis ego hoc primùm respondeo, Nos libẽter amplecti omnia instituta Christi, & vt ille iussit, in cœna communicare. Id Papistæ de se testari non possunt. Illi enim omnia Domini instituta, maximè verò in hoc sacramento, prævaricantur. Id autem nullo modo recipio, quod iste quasi concessum assumit, Christum instituisse in Eucharistia realem præsentiam corporis sui. Id enim nec Inconstantius hactenus probare potuit, & à nobis multiplicibus & firmissimis rationibus est confutatum. Quæstionem autem illam, quę vtilitas ex reali ista præsentia consequatur, relinquit, vt inutilem & superuacaneam: quo artificio Sophistæ plurimùm valent, vt id reijciant, atque extenuent, quod videant, se non posse dissoluere. Ea istis videtur inanis quæstio, qua vidẽt se apertè coargui vanissimi dogmatis, quod tamen obtrudere volunt populo, & venditare pro instituto Domini. Atqui non ea inanis quæstio est Inconstanti, sed vtilis & pia. Omnia enim vendicat spirituali præsentiæ corporis: quod Christus ipse in 6. capite Iohannis facit.

Sophistarũ artificium.

Addit, *Fidelibus ex fide catholica persuasum esse, Christum præsentem esse in sacramento.* Id non erat in controuersia. Nam quod attinet ad diuinam eius naturam & spiritum, conceditur ab omnibus. Quæstio autem est de corporis & carnis Christi reali præsentia. Illam autem fides catholica, vt iste iactat, ex verbo Dei agnoscit. Ex illis autem tot vtilitatibus, quas ait sese nobis offerre, & à pijs hominibus sentiri & prædicari, ne vnam quidem commemorat. Ex quo prudens Lector facilè potest suspicari, nihil illum ne fingere quidem satis commodè potuisse, quod responderet. Sed pulchrum est id vbique esse dicere, quod nusquam possis indicare. Verùm, vt est homo delicatus, fortè ista non satis digna putabat esse, ad quæ consignanda stylum summitteret.

Atqui hoc argumento non tantùm Eucharistiam, sed etiam Baptismum impeti à nobis cauillatur. Nam si verum est, inquit, quod Christus ait, Qui credit in me, habet vitam æternã: quæ erit vtilitas Baptismi? Sed scire debet, nostris argumẽtis nec sanctam Eucharistiam, nec Baptismum labefactari. Neutri enim sacramento vim seruandi tribuimus. Oportet primùm, vt fides antecedat, qua significata rerum externarum complectamur, à quibus iustitia nostra dimanat. Ea autem iustitia, vt Paulus loquitur ad Romanos, externo sacramento obsignatur. Neque verò eiusmodi obsignatio inutilis aut superuacanea videri debet. Ea enim Spiritus sanctus vtitur ad fidem nostram augendam & excitandam. Cùm hæc dicimus & docemus, an videmur tibi imminuere, aut abolere instituta & sacramenta Christi?

Sacramẽto non tribuimus vim seruandi.

Verùm, vt huius hominis nequitiam magis etiam videas, cogita tecum, Lector, quemadmodum duæ istæ præsentiæ, seu duę manducationes corporis Christi inter se conferantur: spiritualis, inquam, quam nos ex scripturis prædicamus: & illa carnalis, quam isti ex suo capite inuentam mordicus tuentur. In ista nos contendimus, nihil vtilitatis posse ostendi, quod non habeatur ex altera. At Inconstantius statim sermonem auertit, ad externum vsum sacramenti. At ibi nemo est, qui non videat externa specie rerum sensibilium fidem exerceri, atque incitari: & idcircò sacramenta à Domino fuisse instituta, vt mentis, & fidei nostræ infirmitas adiuuaretur. Ostendi iam, quid vsus sacramenti habeat cõmodi. Nunc vicissim ipse dicat, si potest, ad præsentiã Christi spirituale͂, quid carnalis ista præsentia emolumenti adferat. Hoc est ingenuè & dilucidè agere: nõ, vt iste solet, strophis & cuniculis omnia obscurare.

OBIECTVM LIII.

CORPVS Christi multis profuit ante institutionem huius sacramenti, At sacramentum Eucharistiæ prodest tantùm recipientibus. Ergo Eucharistiæ sacramentum non est corpus Christi.

GARDINERVS.

NON *dicunt catholici, sacramentum propria appellatione esse corpus Christi, sed sacramento contineri corpus Christi.*

MARTYR.

HIC Inconstantius testatur, catholicos non dicere, sacramentum propria appellatione esse corpus Christi. Istos equidem nonnihil suspicor, ne se ipsos quidem intelligere, nedum illos quibus cum disputant. Si quæro ex illis an Dominus in Cœna instituerit

A fuerit Sacramentum Eucharistiæ, opinor, non negabunt. Si quæsiero, an de re illa externa, quam tenebat in manibus, Dominus dixerit, Hoc est corpus meum, cogetur fateri. Imò de suo etiam addent, propositionem illam sine omni tropo, propriè & simpliciter accipiendam esse. Quare cùm dicunt, Sacramentum propria loquutione non esse corpus Christi, recedunt à proprietate verborum Domini, & aliter loqui volūt, quàm Dominus est loquutus: cumq; figuratores omnibus B maledictis & conuitijs designent, tamen in illis ipsis verbis, quæ sine omni figura & tropo intelligenda esse clamant, inauditus quosdā tropos & figuras quærunt.

Postea nos traducit, quasi formas negligamus, argumentorum ordinem non feramus, consequentias non curemus: quod quàm ab illo contumeliosè falsoq; dicatur, huius argumenti forma, quam perspicuè adducam euidenter indicabit. Ea verò est huiusmodi. C Quicquid est inutile, nisi externo vsu accipiatur, nō est corpus Christi: Sacramentum autē inutile est, nisi externo vsu percipiatur: Ergo, sacramentum non est corpus Christi. Maior propositio liquet. Nam corpus Christi vtile est credentibus quamuis illi re ipsa externo sacramento non communicent. Veteribus enim Patribus profuit, tùm nondum esset natum. Minor autem manifesta est. Nam nisi baptizeris, & communices, cùm liceat, fructum horum sacramen D torum non habebis. Iam vides, opinor, Inconstanti, nos in argumētis nec materiam, nec formam contemnere. Quid ergo cō quereris, quasi res tibi sit cum hominibus parum dialecticis? Et maiorem propositionem & minorem habes ob oculos. Tu iam vide vtrā negare velis. Cùm figura syllogismi negari non possit, si dederis vtranque propositionem, efficere non potes, quin conclusio necessariò consequatur.

Quoniam autem nos dicimus, sacramētum E nō prodesse nisi recipientibus, primùm respondet Inconstantius, *id sacramento non esse proprium. Christum enim non prodesse cuiquam, nisi recipiatur. Illum enim venisse in sua, & suis, qui eum non receperunt, non profuisse: alijs tamen sese recipientibus fecisse potestatem, vt filij Dei fierēt.* Sed quorsum tandem ista? An enim Ioannes loquitur de reali & substantiali perceptione? Certè de illis potius agit, qui non crediderunt in eum: quod haud dubiè ad spiritualem Christi participationem at F tinet. Instantia tua, Inconstanti, ad rem eam, cui obiiciebatur, erat accommodanda. Nos dicimus, corpus Domini non esse inutile ijs, qui illud externa & substantiali perceptione non recipiunt. Prodest enim nūc credentibus, & profuit olim antiquis Patribus, sine aliquo huiusmodi substantiali & externo vsu. Hîc si quid falsi est, confutato.

Obijcis Christum illis non profuisse, qui illum per fidem non recepērunt. Fateor: sed hoc cum nostra propositione nihil pugnat. Vtrunque verum est: Christum & absentem prodesse credentibus, & incredulis inutilem esse, etiam præsentem. Neq; id à nobis in argumento assumebatur, eam esse propriam notam sacramēti, vt prosit tantùm recipientibus. Id enim conuenit etiam verbo Dei, vt nō adferat salutem, nisi recipiatur. Ne sit ergo hæc propria nota sacramenti. An propterea, quod nos dicimus, falsum erit, sacramentum non prodesse, nisi sumentibus? Etsi esse animal bipes, non sit propria hominis nota, tamen an verum nō erit, Hominem esse animal bipes? Nunc vter, quæso, nostrum argumentandi formas negligit? Vter non patitur ordines? Vter non curat Consequentias?

Sacramentū prodest accipienti.

Postea tamen, si res procederet ex sententia, videtur velle negare minorē. *Et quomodo*, inquit, *probabit hic nobis, sacramentum prodesse tantū recipienti, contra articulum fidei, quo credimus Sanctorum communionem, vt vniuscuiusq; membri augmentū cæteris in eadem corporis compage prosit ad ædificationem.* Hîc ego, quantū video, nisi mihi caueo, teneor medius: & vt sibi persuadet Inconstantius, in fidei articulum impingo. Sed benè habet: salui apud nos sunt articuli fidei Inconstantij autē acumē nimium hic dilutum est: neq; id sanè alia magis de causa, q̃ quòd ad strophas istas suas potius respicit, q̃ ad verbum Dei. Nos preces piorum incredulis, & non precantibus prodesse, nō negamus. Christus enim orauit pro illis, à quibus crucifigebatur, cū illi adhuc essent impij. Ita Stephanus quoq; orauit pro illis, à quibus lapidibus cædebatur. Et Paulus ad Timotheū iubet, vt in Ecclesijs preces habeantur pro omnibus. Sunt etiam alijs vtiles admonitiones, doctrinæ, conciones. Ista enim ad alios diriguntur. Fatemor ergo in Ecclesia multa pro alijs cū fructu fieri. Non tamen ex eo sequitur, licere sacramenta quoq; pro alijs percipere: neq; id Inconstātius, quantumuis contendat, vnquam probabit: vt qd' presbyter in Missa comedit, aut bibit, id verè credatur prodesse alijs. Nam sacramenta data sunt, vt obsignationes suæ cuiusque propriæ iustitiæ, qui illis vtitur. Nec magis licet Eucharistiam pro alio sumere, q̃ baptizari pro alio. Quod tamen intelligi volo de ipsa tantùm sacramenti perceptione. Nam alioqui nihil obstat, quin in communicando oremus pro alijs, idq; cum illorum, pro quibus oramus, magno fructu. Nec est difficile videre, quomodo cum hac doctrina statuamus Sanctorum communionē. De profectu enim & gloria vnius membri cætera quoque membra lætantur. Non tamen idcircò regeneratio vnius est regeneratio alterius: nec comestio vnius est comestio alterius. Deinde precibus, doctrins, eleemosynis, admonitionibus, bonis exemplis sancti se mutuò iuuant: atque ita retinetur communio piorum, etsi nemo aut credat, aut baptizetur, aut Eucharistiam recipiat pro alio.

Preces etiā incredulis prosunt.

Nō licet sacramenta pro alijs percipere.

OBIECTVM LIIII.

VETERES in Ecclesia Patres, calices habuerūt ex ligno & vitro. Lignum verò

Christi sanguinem facilè imbibisset: vitrum autem, cùm sit ita fragile, sanguinem Domini facilè effudisset. Quare credibile est, veteres non putasse sanguinem Christi in illis vasis substantialiter fuisse. Nam alioqui videri possent negligenter, ne dicam temerè, illa tractasse.

GARDINERVS.

NON est temeritatis, aut negligentiæ, quæ temporum & locarum ratio dederit, illis, cùm alia desint, per necessitatem vti. Et nescit hic argutator ligna quædam tam solida, vt nihil imbibant.

MARTYR.

QVicqoid Inconstantius fabuletur de locorum & temporum ratione, argumentum nostrum nititur probabili coniectura: Patres cùm essent prudentes & pij, conflare debuisse calices ex alia potius quauis materia, quàm ex ea quæ infusum liquorem imbiberet, aut facilè frangi posset: si idem de Eucharistia credidissent, quod isti somniant. Quôd si inopia obstabat, quò minus aurea aut argentea vasa possent emere, plumbea tamen, aut stannea non erat ita difficile comparare. Nihil autem moramur, ligna qoædam, aut vitra interdum inueniri, quæ istis incommodis non sint obnoxia: partim quia illa raro inueniũtor: partim quia, qoòd minus est periculosum, noo carei omnino periculo.

Ea verò quæ Inconstaotius adfert ex lib. 6. Optati cootra Parmeniauum, aduersus hoc argumentum nihil faciunt. Neque enim dubitamus, cõfirmata iam religione, cùm Cæsares iam Christiani essent, Ecclesiam vti cœpisse & aureis poculis, & argenteis Ex eo tamen oon efficitur, veteres nõ fuisse vsos & ligneis, & vitreis. Quod certè non fecissent, si vestram istam realem præsentiã credidissent. Nec Ambrosius libro 2. de Officijs, cap. 28. negat maiores suos ligneam, aut vitreã materiam ad sacra vasa adhibuisse, etsi postea, cùm res Ecclesiastica esset lautior, auri, argentique splendor accesserit. Quòd autem scribit, sanguinẽ Christi auro insusum, vt de eo quoq; Inconstantio respondeam, symbolo attribuit nomẽ rei. Nam quemadmodum Arca Dei appellatur Deus, Circuncisio fœdus, Agnus Pesach: ita vinum insusum sacro vasi appellabatur sanguis Christi: quod Inconstãtius, vt est cæcus, & surdus, nec aodire vult, oec iotelligere.

Nec dissimulandũ est, Ambrosium, doctum alioqui, & sanctum virum, magna hyperbole vsum esse, cùm diceret, Sanguinem illum Christi diuinæ operationis calici impressisse virtutem. Quæ si iste sophista contendere velit, propriè & simpliciter esse dicta, ostendat, quænam diuina virtus impressa sit calici. Cuius enim diuinæ & cœlestis virtutis potest res stupida & inanimis esse capax? An hodie per calicem, vt olim per virgam Aaronis, eduntur miracula? Non opinor. Quæ ergo est ista virtos calicis? Aut quid ille potest, quod alia vasa nõ possunt? An aliquis inuisibilis & mendax character illi imprimitur, qualem isti suis diaconis & presbyteris, & episcopis inuri somniant? Fabulæ. Non A ergo sensit Ambrosius, huiusmodi vasis nooam aliquam virtutem, aut dignitatẽ accedere: sed tantùm ea ad sacrum vsum, & Ecclesiæ ministerium destinari. Si quam Inconstantius habeat aliam virtutem, quam illis tribuat, explicet eam nobis. Et si eam diuinam & cœlestem esse constiterit, hoc etiam dicat, cur vendendo, conflando, & frangendo calice, vt captiui redimerẽtur, eam Ambrosius voloerit delere, & irritam facere? Quòd si, velit, nolit, cogitur hic agnoscere B hyperbolem, fateatur etiam eandem esse in verbis illis, quæ præcesserant. Detracta autem hyperbole, nullam omnino virtutem in poculis hærere intelligemus: nisi vt contineant sanguinis Christi sacramentũ. Atqui ea ratione, quæcunque adhibentur ad sacrum ministerium, sacra vtcunque dici possunt.

Citat etiam Chrysostomum hom. 51. in Matthæum: *Animarum*, inquit ille, *munditia opus est: propter quas etiam vasa hæc Deus recipit. Et certè non* C *erat ex argenta illa mensa, nec ex aura ille calix, quo Christus discipulis præbuit sanguinem suum: pretiosa tamen erant omnia, & venerationis plena, qui spiritu abundabant.* Si Chrysostomus notauit his verbis, quod Incoostantius etiam fatetur, mores suorum temporum, quòd homines vasa destinata mysterijs pretiosissima conquirerent, animorum autem suorum munditiem negligerẽt, euios primã oportuit esse curam, nónoe idem eadem opera notat gregem omnem Papistarũ? D Apud illos enim sacrifici, cùm sint omnium bipedum & quadrupedum impurissimi, tamen in aris illis suis nihil habere volunt, quod non sit aut aureum, aut argenteum. Sed addit ex eodem Chrysostomo: *Hæc dico, non quòd vetare velim talium vasarum ablationem, sed quòd dignum putem, ante omnia misericordiæ & benignitati incumbendum. Nam & vasa Deus suscipit: sed ista multò magis illi grata sunt. Et vasa quidem danti solùm profuerunt: benignitas verò etiam accipienti.* Si diligenter E expendas, horum verborum hæc est sententia: Ait, se nolle quidem vetare vsum pretiosorum poculorum: ea tamen parui, vel potius ferè nihil esse: si ad eleemosynam conferantur. Quòd si eleemosynæ Deo sunt gratiores, quæ insania, inquit, est, ad illas potius opes nostras nõ conuertere, præsertim cùm Sacramenta nec meliora, nec præstantiora sint, cùm in aureis, quàm cùm in ligneis poculis exhibentur? Verùm hac ego de re non contendo. Tantùm absit luxus & F fastus: & per me quæuis materia congrua adhibeatur. Hoc tantùm dicam, semper quo melio-

ra fue-

Melioribus temporibus frugalius administrabantur sacramenta.

ra fuerunt Ecclesiæ tempora, eò homines simplicius & frugalius Sacramenta administrasse. Dicite pontifices, ait profanus poeta, in sacro quid facit aurum? Neque hîc mihi quisquam obijciat Mensam, & Candelabrum veteris tabernaculi. Vmbræ enim iam recesserũt: à Christianis autem animi aurei exigendi sunt, postbabitis figuris, maximè verò à vobis, Inconstanti, qui eas tanto odio prosequimini. Curate, vt res ipsæ aliquando populo exhibeantur: cœnam domini absque sordibus, frugali ac tenui apparatu, quod quidem ad ista externa attinet, celebrate.

Sed audiamos Theophylactum. Is enim, vt ait Inconstantius, cap. 14. in Marcum, grauiter increpat eos, qui prætextu pauperum, aurea vasa detraherẽt sacrificio. Sic enim scribit: *Audiant igitur, quomodo Christus præferat sui curam pauperibus. Christi autem corpus propriè, quod in disco aureo: & sanguis, qui in poculo. Qui igitur abstulerit discum pretiosum, & cogit, vt corpus Christi in viliori ponatur, prætexens scilicet pauperes, sciat cuius partis sit.* Hæc Theophylactus. Hinc Inconstantius colligit, fuisse etiam veteribus aurea & argentea vasa in ministerio. Tamen, velit nolit, ex Triburiensi Concilio cogitur fateri, lignea quoque & vitrea vasa aliquando fuisse in vsu. Velim autem hoc mihi vnum respõdeat, in illâne tenuitate Ecclesia melius tum habuerit, an posteà in ista pompa? Si tergiuersabitur, pro illo Bonifacius Martyr respondebit, Olim aureos fuisse sacerdotes, cum calices essent lignei: postea verò, cum calices essent aurei, sacerdotes euasisse ligneos. Quòd si ministri, vt Bonifacius testatur, erant in illa simplicitate meliores, verisimile est, eos de Sacramentis rectius iudicasse, quàm illos deteriores & ligneos, qui postea sequuti sunt: atque ita nobiscum potius, quàm cum istis Sarcophagis & Transobstantiatorib⁹ sensisse. Neque illam tenoitatem Inconstanti⁹ temporum iniquitati, aut hominum inopię debet assignare. Nunquam enim fuit Christianorum hominum tam tenois fortuna, quin aut vnum, aut alterum argenteum poculũ ad sacram cœnam sibi potuerint coemere: aut certè ex aliquo viliori metallo, quantumuis res omnes aduersæ essent. Sed vt ad Theophylactum redeam, video illum cum Ambrosio verbis disertissimis pugnare. Ille enim antiquus, & pius pater ad redimendos captiuos calices aureos vendendos & conflandos esse censuit: iste autẽ eum, qui, vt iuuentur pauperes, cogit corpus domini in disco viliori collocari, habet pro Iuda proditore. Ego verò eum aduersus Ambrosij tam piam & grauem sententiam nullo modo tueri possum: nisi ille fortè prætextum tantũ, & vanam excusationem quorundam hominũ intelligat, qui, vt Iudas, nihil soliciti fuerint de pauperibus, sed tantùm aureos templorũ calices in suam rem conferre voluerint specioso titulo eleemosynarum. Illi certè, quicunque sunt, vt hypocritæ, auari, sacrilegi, iure optimo debent accusari. Videat ergo Theophylactus ipse quid sibi voluerit. Ego enim illi, vt ne quid dissimulẽ, nunquam multũ tribuendum cẽsui.

Bonifacius Martyr in concilio Triburiensi.

Theophylactus pugnat cum Ambrosio.

Mirari autem non debes, Lector, Inconstantium de aureis poculis, & ornamentis tantopere contendere. Nam ille præter se ipsum, alia omnia vult habere aurea: aulam suam auro, argentoque vndique relucere: famulos holosericatos & torquatos per publicum magnificè vehi. Quare cùm domi suæ auream supellectilem semper tanti fecerit, mirum non est si in templis quoque hoc genere voluptatis se te volucrit oblectare. Iactat postremò occasionne huius argumenti se demonstrasse, in calicibus sacris, ex quacunque tandem materia fuerint, verum corpus & verum sanguinem Christi contineri. Idque ait, in Ecclesia semper fuisse receptum, & creditum. Sed stupidos oportet Lectores esse, qui non videant, quibus ille argumentis hoc effecerit. Certè ita verè & fortiter hoc probauit, atque argumentum nostrum dilucidè, aperteque dissoluit.

Inconstanti aurea ac argentea supellectilis.

OBIECTVM LV.

VETERES Eucharistiæ Sacramentum pueris in manus dabãt, vt illud deferrent domum. Quare vel nimium erant in ea re negligentes, vel corpus Christi substantialiter in eo esse non credebant.

GARDINERVS.

DEEST huic conclusioni tertium membrum, quod ego adijciam: Hoc est, vel hic argutator de veteribus fingit & mentitur impudentissimè.

MARTYR.

QVod Inconstantius addit pro tertio mẽbro nostrę conclusionis, id potuit ex suo liberaliter dare. Fictionibus enim & mendacijs satis superque abundat. Etsi autem vitium istud suum nobis maximè velit affricare, tamẽ non dubito, nos mundos fore: & illum suam sibi mendaciorũ lepram & lentiginem habiturũ.

Primùm cauillatur, nos ex vno facto, quod apud Eusebium legimus, velle conclusionem indefinitam colligere. Non autem cogitat, eos qui mores veterum describunt ex historijs, & illis, quæ aliquando facta legunt, consuetudinam & instituta colligere illorum temporum. Vt, quia in diuinis literis legimus, Iudã filium Iacobi defuncto primo filio suo, Thamaram nurum secundo filio collocasse, illo autem etiam mortuo iussisse, vt vidua expectaret, quoad tertius adolescerct, qui cum ea posset, contrahe-

re matrimonium: colligimus ex illo vno facto, consuetudinẽ eam fuisse, etiam ante legem, vt, cùm quispiam esset mortuus sine liberis, eius frater, aut qui esset genere proximus, vxorem illius relictam duceret, & ex ea fratri demortuo sobolem suscitaret. Aut, vt ex eo, quod semel legimus, Iacobum cùm primogenituram à Rubeno ad Iosephum transtulisset, duplicem illi partem assignasse, non absurdè concludimus, morem illum fuisse ante legem, vt primogenitis duæ partes hæreditatis à parentibus testamento legarentur, ita ex eo, quod factum narrat Eusebius, rectè colligimus, quæ fuerit consuetudo illis temporibus in Ecclesia. Non opinor, nimium sollicitè videndum est, quæ fuerit p̄sona, quę illud fecerit. Erat enim minister Ecclesiæ. Nec probabile, est illũ committere voluisse, quod non vidisset ab alijs solere fieri. Aut vnde tu nosti illud semel tantùm accidisse? Aut quî scis, illum solum voluisse facere, quod ab alijs fieri non vidisset? An hoc ascribit Eusebius, illum hoc fecisse contra morem? An admonet Lectores, ne talia in exemplum trahant? Si nihil horum responderi potest, quid hoc factum inusitatum, & singulare fuisse cauillaris?

Cæterum hui⁹ sophistæ calliditatem, quam simplex Lector fortasse non olfaceret, operæpretium erit paucis retegere. Nostri vt ostenderent, quanta cum simplicitate veteres vsi fuerint hoc sacramento, multa exempla, & signa firmissima coaceruarunt: quale sit, Veteres in sacra Cœna vsos fuisse calicibus ligneis: tempore Cypriani mulieres consueuisse sacramentum domi asseruare in cistis: tempore Hieronymi nouos coniuges Eucharistiam sumpsisse domi: tempore Tertulliani, morem fuisse, vt Eucharistia domi comederetur ante alios cibos, sacrũ potum datum fuisse infantibus, quẽ facilè possent reuomere: Satyrum fratrem Ambrosij habuisse Eucharistiam, cùm adhuc Catechumenus esset, in orario: à D. Benedicto iussum ingeri in os defunctæ sanctimonialis: & alia hoc genus plura: quæ sanè omnia simul cōiuncta fidem probabilem possent facere, Veteres non putasse in illo pane corpus Christi substantialiter contineri: quod argumentum neminem esse puto qui micam habeat aut candoris, aut sanæ mentis, cui non possit videri probabile: hæc, inquam, omnia cùm nostri, firmioribꝰ anteà rationibꝰ causa confirmata, ad extremum conglobassent, Inconstantius ea singula separatim distraxit, & dissoluit: atque ita scorsim vnumquodque explicat, & confutat, ac si id peculiare esset nostrum argumentum. Hac, scilicet, arte debellat aduersarios: &, quasi re benè gesta, sibi ipsi canit pæana. Didicit hoc opinor, ex Medea: quæ vt faciliùs effugeret, fratrem suum membratim discerpsit. Ita iste nostra discerpit argumenta, eaque barbarissimè lacerat, vt cùm ea ita dissipata iaceant, ipse effugiat: & insequentes admiratione fraudulenti artificij perturbati resistent, & fugientem tardius persequantur. Falleris tamen, Inconstanti. Nos enim adsumus, & de singulis membris argumenti nostri reddituri sumus rationem. Nam quòd rixaris, particulam Eucharistię puero non fuisse datam in manum, friuolum tantũ est, & contentiosum. Neq; enim adfuisti corā, qui nobis ista renuntiares. Puerum autem illum manu sua Eucharistiam attigisse, non potest dubitari. Eusebius enim ait, presbyterum illi mandasse, vt illam vino infunderet, & in os moribundi senis instillaret. Quomodò autem potuisset puer ista facere, nisi Eucharistiam digitis attrectaret? An eum putas vsum fuisse chirothecis, ne nudis manibus sacramentum profanaret? Cur tibi lingua mundior videtur esse, quàm manus? Apud vos Laicis fas est ore, lingua, dentibus sacramentum attingere. Si quis autem eorum illud manu, aut digito cōtrectet, scelus id iudicatis esse piaculare. Quasi verò nesciamus ex historijs, & Veteribus patribus, Eucharistiā olim in veteri Ecclesia, populo dari solitam fuisse in manus. Sed in istis rixis libenter sese iactat Inconstantius. Ita enim visus est sibi primùm posse tempus terere: deinde acumen aliquod ingenij sui venditare: posteà etiam sanctissimi illius Regis Eduardi instituta perstringere: postremò veritatem obfuscare. Sed ne videatur parùm ineptire, puerum illum contendit non vsq;, adeò fuisse paruulum. Imò probabile esse, illum fuisse grandiusculum, qui potuerit à presbytero moneri, quid facto opus esset. Quasi verò nostra id magni referat, qua ętate puer ille fuerit. Satis est, fuisse profanum, vt vos dicitis, & laicum. Ægrotantis presbyteri nepos erat ex filia: puer erat, non seruus. Sed cum in historia appelletur puer, Inconstantius illi voluit ætatem adiungere, vt ex puero virum faceret. Mirum autem est, eum illi tintinnabula non dedisse in manu cum laterna, ne sanctũ panem videatur parùm honorificè gestauisse. Verùm cum ex historia id exprimere nō possit, eò tandem confugit: vt id dicat semel tantùm, idque magna vrgente necessitate fuisse factum. Quod ab eo quàm verè, quamque ad præsens negotium appositè dicatur, prudens lector iudicabit. Hoc tantùm vnum velim mihi respondeat Inconstantius, an hodiè in vlla huiusmodi necessitate, videlicet, ne quis, vt loqui solēt, sine viatico moriatur, velit puero tradere Eucharistiam domum ad ægrotum deferendam? Si tum licuit, cur hodiè quoque non liceat? Eadem est Ecclesia, & eadem sacramentorum necessitas. Sed frustrà quæro: nunquam tradet. Dicat ergo, quæ illa tum fuerit necessitas, cur hodiè quoque non possit eadem contingere: Aut desinat commentitiam illam necessitatem excusare: & superstitionem ætatis nostræ sinat à nobis iustè ac meritò reprehendi. Sed ne hoc quidem tacendum arbitror, panem Eucharistiæ ita asseruatum, & domum missum ad ægrotum, ab Inconstātio appellari sacrificium. Quę ratio loquendi, quàm rectè conueniat cum sacris literis, ipse viderit. Sed quoniam hac de re alibi occurret aptior dicendi locus, ideò de ea nunc dicere supersedebo.

Nota veterum simplicem Eucharistiæ tractationem.

Lingua nō est magis digna quæ tangat Eucharistiam quàm manus.

Vl[illegible]

Vltimo verò loco, quasi pro Colophone A moneat Inconstantius, nihil nobis eredendum esse de verbis Dei, qui de verbis hominum ita impudenter mentiamur. Hæc verba si tam vera essent, quàm sunt acerba, & virulenta, possent me fortasse nonnihil permouere. Sed quoniam nos nihil in hac re finxisse, & historia Ecclesiastica, & Patres satis docent, nihil autem est Inconstantio familiarius, quàm magnificè mentiri, patiatur sanè, ista maledicta, quæ in nos iecit, illibata, atque integra ad se redire.

OBIECTVM LVI.

EA EST natura Sacramenti, vt res significata ab eo absit, etsi signū interim gerat nomen rei significatæ: quemadmodum videre licet in omnibus sacramentis cum Veteris, tum etiam Noui testamenti. Igitur in Eucharistia quoque res significata, hoc est, corpus Christi, absens est.

GARDINERVS.

NOVAE Legis Sacramenta res præsentes exhibent, quo vno nomine sacramentis veterum sunt vberiora.

MARTYR.

Sa[illegible] non sunt [illegible] [illegible] rerum significata rum

PRiusquam me ad respōsionem confero, hoc operæpretiū erit lectorem admonere: Cùm de absentia earum rerum, quæ per sacramenta significantur, ageretur, authorē huius argumēti id sibi voluisse, nullum inueniri sacramentū, quod in se rem ipsam delitescentem habeat, quam significat. An autem res significata extet, duret, & adhuc maneat, non contēditur. Id enim interdum dari potest, interdum pro rei natura non potest.

Id solùm est in controuersia, an sacramenta videri debeant latibula quædam, & loculi, in quibus res significatæ absconditæ delitescant. Nostra verò sententia facilè potest dilucida inductione confirmari. Sacramentum Baptismi significat mortem, & sepulturam Christi, quæ iam olim præterierunt, & condonationem peccatorum, quæ in voluntate Dei sita est, nostris peccatis ignoscētis, & gratiam regenerationis, quam baptizati habent, & in animo & in corpore. Non tamē illa cum aquis coniūgitur aut illis cooperitur, vt ita inuoluta transeat in Baptizatos. Circumcisio fœdus, olim à Deo ictum cum Abrahamo, significabat: & Christum ex Abrahami stirpe nasciturū adumbrabat: quorum alterum iam pręterierat: alterum expectabatur. Sacrificia certæ quædā erant notę Christi aliquando morituri: & idcircò rem eam, quam significabant, præsentem habere non poterant. Sacra cœna memoria est mortis Christi, quæ iam olim præterijt. Significat etiam coniunctionem eam, quæ inter nos & Christū intercedit. Eam autem, cum primùm ad Christum accessimus, per fidem nacti sumus. Talem ergò esse naturam Sacramentorum, vt rem significatam substantialiter in se præsentem nō habeant, ex hac inductione satis, vt opinor, liquere potest. Superest ergo, corpus & sanguinem domini, quæ pane & vino referuntur, in illis re ipsa, & propriè non contineri, vtque isti dicunt, corporaliter delitescere.

Iam videam⁹, quid respōderi possit Inconstātio. Ab initio, ceu modestus aliquis disputator, accipit id, quod nemo sanus illi concesserit: videlicet, Sacramenta nouæ Legis res ipsas præsentes exhibere: & illa eo vno nomine Sacramentis veterum esse vberiora. Augustinus de Doctrina Christiana, in Iohannē, in Psalmos, & multis alijs in locis longè aliter describit nobis discrimina vtriusq; Testamenti, nimirum, quòd ista pauciora, faciliora, augustiora, clariora sint quàm illa fuerint. B Quòd si quādo vel Augustinus, vel alij patres fortè dicant, veterū Sacramenta salutē promisisse, nostra autem illam re ipsa dare, longè tamen aliter senserunt, quā Inconstantius. Ad Christum enim illi spectabant, quem Legis mysteria venturū promittebant, Euangelij autem Sacramenta eum testātur iam venisse. Illa redemptionē aliquando futuram esse indicabant: Baptism⁹ autem & Eucharistia pretium iamdudū pro nobis in cruce C datū esse, clarissimè & euidētissimè docēt. Alioqui nec veterū patrū, nec nostra Sacramēta re ipsa & substantialiter in se carnem & sanguinē Christi conclusa continent. Vtrinque erat rerū istarum significatio, & in illorum sacramentis, & in nostris: etsi significandi modus non sit idem, vel quod ad temporum rationem, vel quod typorum diuersitatem attinet. Res ipsæ, archetypa, exemplaria, eadem nunc nostra sunt, quæ erant olim patrum. Signa autem ipsa D non parum sunt immutata. Dominus illis proponebatur aliquādo dandus: nobis autem iam datus, & in cœlis regnans ostenditur.

Distinctio Sacramentorum veterum & nouorum.

Certè Paulus nouū hoc Gardineri discrimē Legis, & Euangelij non agnoscit. Imò contrà potius ait, patres fuisse baptizatos, & eundem nobiscum cibum spiritualem bibisse. Neue dubites illum de nostro cibo & potu spirituali loqui, addit dilucidissimam interpretationem. Illam enim petrā, ex qua patres biberunt, affir- E mat fuisse Christū. Proinde quod tanta authoritate sibi assumpsit Inconstantius, id intelligat sibi non esse datum, nec certè dandū, nisi id argumētis firmiorib⁹ comprobauerit. Sed nemo alius est, à quo id min⁹ possim⁹ expectare. Neque. n. iustas, & solidas rationes quęrit: sed, vt Sophistæ solent, nouas tantùm rixas cōmouet. Subtiliores enim nescio quos, nobis Sacramētarios obijcit, quibus absurdū videatur, corpus & sanguinem domini omninò abesse ab Eucha- F ristia. Ideoque eos ait præsentiam quandam fingere, quæ re ipsa nō constet, sed quæ tantùm sit quadam fidei nostræ efficacia. Itaq; nos ait, tan-

quam homines quosdam rudiores, collegarum nostrorum euulgasse mysteria: ideoq́; fatetur, nos, etsi sim⁹ tardiores, minus tamē esse malos. Ista illa sunt pie lector, ad quę te auocare voluit Inconstantius, cùm discrimen illud suum inter Legem & Euangelium, quod posuerat, probare non posset. Quæ tamen eius πάρεργα ne sic abeant, vt ille in sinu gaudeat, quasi nos inter nos dissentire, & in factiones, & schismata distractos esse verè dixerit, sciat nos nihil alienū ab illis, vt appellat, subtilioribus sacramentarijs, aut credere, aut docere. B Nam si Eucharistiam integrā, hoc est. symbolū & rem significatam intelligas, ea constat duabus partibus, vt ait Irenęus, vna cœlesti, altera terrena: cœlestē fide complectimur: terrenam ore corporis. Imo etiam ab ipsa cœna, vt ea in cœlo perficitur, & à mētibus nostris ibi per fidem versantibus absoluitur, carn Christi abesse non potest. Imò Christus totus integer & plenus adest: eoq́; nos & fruimur & alimur, & ad æternam salutem sustentamur.

Irenæus.

Vt caro Christi non absit à sacra cœna.

C Quoniam autē nunc agitur de ratione, qua corpus & sanguis Christi cū pane & vino conjungūtur, idcircò, ne in Transubstantiatores & alios Sarcophagos impingam⁹, ea re ipsa abesse à symbolis apertè & ingenuè profitemur. Humanam tamen Christi naturam dicimus adesse cœtui conmunicantiū, & symbolis, per communicationē idiomatum: quemadmodū in capite sexto Iohannis filius hominis dicebatur esse in D cœlo, quando cum Iudæis loqueretur in terris, propter naturam diuinam, quæ vt est infinita, ita implet omnia. Nullū ergo est inter nos dissidium, nisi quantum iste omnis veræ pacis acerbissimus hostis esse fingit. Spiritualē pręsentiā, quæ ad animum, & ad fidem pertinet, omnes cōfitemur: Idiomatū etiam cōmunionē omnes agnoscimus. Substantialem autem & carnalem colligationem corporis & sanguinis domini cū pane & vino, aut cum illorum accidentibus, rē A vanam & commentitiā esse certissimis rationibus confirmauimus. Sentimus item, vnà corpus Christi sic in cœlo esse: vt non amplius in terris per multa loca vagetur, aut diffundatur. Neq; verò nos mouere debet, quòd ab istis animalibus, vt Paulus ait, hominibus, Sacramētarij inuidioso nomine appellemur. Nam cùm agatur de sacramentis, à natura Sacramentorū nolle discedere, quid aliud est, quam ex proprijs velle disputare?

B Quòd autem fabulatur, nos malle constituere, Eucharistiam esse totum panē cum accidēte corporis, Christi quàm verū corpus Christi cū accidētib. panis, vt ingenuè fatear, nō intelligo, quid sibi velit: nisi fortè Accidens intelligat respectū, quē pani & vino attribuim⁹, cū ad vsum sacrę cœnę accōmodātur. Ea enim quadā relatione repræsentāt nobis res significatas. Ille tū respectus rationis, vt dicūt, est: & ad mētē fide imbutam pertinet. Hoc autem genus acciden- C tis si Inconstātius intelligat, miror, cur illud dicat esse corporis Christi. Relatio enim illa sacrorum verborū non magis ad illud pertinet, quā ad sacramenti externa signa. Sed nónihil vereor, ne iste, vt est vbique perspicuus, se ipsum nō intellexerit: sed ornamentū aliquod Rhetoricū potius captauerit, quàm vt sententiæ rationem vllam habuerit. Quàm autē naturæ sacramentorū conueniat, res ipsas significatas in se delitescentes non habere, spero me satis perspicua D inductione probasse. Cumq́; singula, quæ à me allata sunt, certissimā euidentiā habeant ex diuinis literis, nō video, quid iste Sophista possit cōqueri. Friuolū. n. est, quod addit, in mysterio Eucharistiæ ad instituētis domini verba confugiendū esse: nam ex illis ait, rectius concludi, corpus Christi præsens adesse. Sed quàm graue genus hoc sit probationis, non grauarer in pręsentia plurib. dicere, nisi satis iam suprà, quemadmodū verba illa intelligēda sint, ostēdissem.

OBIECTVM LVII. LVIII. LIX.

Ista tria malui coniungere, q̄ ad singula respondere: quoniam idem continēt argumētū.

IN Sacramento Eucharistiæ non videntur ponenda tot miracula, quot isti, cum panem & vinum transubstantiant, coguntur inuenire. Nazianzenus enim cùm omnia Christi miracula persequatur, mentionem nullam facit de Trāsubstantiatione: imò ne ille quidem liber, qui ascribitur Augustino de Mirabilibus sacræ scripturæ. Quod certè non videtur illis fuisse prætereundum silentio, si idem sensissent, quod hodie Papistæ. Cumque sancta scriptura neminem adigat ad credendum, corpus Christi realiter, corporaliter, & naturaliter in pane contineri, multiplicare tot miracula, sine aliquo eius certo testimonio, nec religiosum, nec Theologicum videtur. Huc accedit, omnia miracula vel ratione, vel sensuum experiētia intelligi, vel scripturarū disertis verbis probari posse. Ita enim Maria sensit, se concepisse è spiritu sancto: idq́; scripturæ apertè docent. Sancti quoq; sentiunt, animū sibi immutari, cū à pristina sua conuersatione regenerantur. Hæc autē miracula, quę isti cōfinxerunt, nec sensu, nec ratione, nec scripturæ testimonio intelliguntur. Quare Papistæ, cùm vrgentur in disputando, frustrà implorant opem à miraculis.

GARDINERVS.

MAGNA cura egisse videntur patres Catholici, ne religionis nostræ mysteria euulgarentur, ea præsertim quæ Ethnici, veluti carnali iudicio stulta deriderent.

MARTYR

TOt, ac tanta miracula Inconstâtius fingit ideò tacita fuisse à Patribꝰ, quòd illi timerêt ne religionis nostræ mysteria euulgarentur: & ea præsertim, quæ Ethnicis carnalibus possent videri ridenda. Itaque ait, Augustinum, cùm loqueretur de arcano Eucharistiæ, ita dixisse, *Quod norunt fideles.* Ea autem verba ostendere altissimorum miraculorum significationẽ. Cũ nulla occurreret Inconstantio iusta, & probabilis responsio, non incommodum tamen illi videbatur, vt se reciperet ad suspiciones. B Patres ait cauisse sibi, ne irriderentur ab Ethnicis. Nominatim autem commemorat Augustinum: quasi verò eius ætate religio Christiana ita fuerit obscura. Non sat commodè temporibus diuisa erant tibi Daue hæc? Deinde illud etiam cogitare debuit, Patres nõ Ethnicis, sed Ecclesijs Christi lucubrationes suas conscripsisse. Quare, etsi nõ Gentibus, tamen saltẽ Christianis fidelibus illa miracula erant aliquãdo proponẽda: vt de illis gratias agerẽt, & in fide quo- C tidiè magis, ac magis promouerẽt. Quòd autẽ Augustinus aliquando in Concione dixit, *Norũt fideles*, id dixit propter Catechumenos: quibus ad sacram domini mensam admitti, & mysterijs interesse non licuit.

Augustini tempore Christiana religio erat vulgata.

Catechumeni non communicabant.

Sed velim mihi verè expediri, vnde Inconstâtius auguretur, quòd verba illa, *Norũt fideles*, notẽt tã recõdita miracula. Multa enim fideles ad salutẽ pertinentia norunt, quæ miracula nõ sunt, eo certè modo, quo nos nũc loquimur de D miraculis. Tres esse personas in vna & eadẽ essentia, omnes Christiani confitentur: quod tamen non est miraculũ. Aeternam Dei prędestinationem electorum ad salutẽ, Ecclesia credit: quod tamen miraculũ esse non prædicat. Credimus Christi mortem, & sepulturã, & Ecclesiam Catholicam per totum terrarũ orbem diffusam: & alia id genus multa soli fideles nouimus, & profitemur: quę tamen nemo, qui propriè loqui velit, appellarit vnquam miracula. E Sed pugnat mirificè secum Incõstãtius. Nàm, cùm prius constanter dixisset, Patres nullam fecisse mentionem istorũ miraculorum in Eucharistia, ne videlicet riderentur ab Ethnicis, posteà tamẽ subijcit, ea Patrum sentẽtijs posse confirmari. Quòd si Patres, vt tu ab initio dixisti, tantum studium adhibuerunt, ne ista miracula euulgarentur, cur ea posteà publicarũt? An tibi prospiciebant, ne tu aliquãdo exclusus omnibus scripturis, & rationibus, careres testi- F bus? Si tacent, si ista miracula domi continent, si nihil dicunt, quomodò tibi seruiũt testimonium? Sed hæc est fortuna mendaciorũ, vt inter se ipsa nunquam consentiant.

Multa creduntur quæ non sunt miracula.

Addit, *nec Augustinũ, nec Nazianzenum omnia Christi miracula recensuisse: & si omnia & potuissent, & voluissent, magnã tamẽ fuisse causam, cur ista iudicarint reticenda.* Imò ea cum primis debuerunt populo inculcare. Erat enim illorum vsus in G Ecclesia frequẽtissimus. Neq; idcircò eduntur à Deo miracula, vt obscura, & neglecta iaceãt: sed potius vt verba Dei, & sanam doctrinã con-

Miracula non eduntur à Deo, vt obscura taceant.

A firmẽt. Quare oportet ea vel maximè esse euidentia. Imò etsi homines curent ea obscurare, & tegere, tamen Deus ea vult palàm publicari. Neque enim sua dona in terram defossa atque abdita occultari patitur. Itaq; quæ verè sunt miracula, ea sacra scriptura non tacet. Christus in nuptijs aquam cõuertit in vinum. Id factũ historia Euangelica habet pro miraculo. Eadẽ historia narrat mortuos reuocatos ad vitam: ægrotos restitutos: ficum virentem exaruisse. B Quæ ergo causa est, cur taceat, panem conuersum in carnem & vinum in sanguinem? Hîc Inconstantius, cum se ipsum explicare nõ posset, tamen constanter asseruit, maximã fuisse causam cur illa tacerentur. Interim tamen, quænã illa causa fuerit, non ostendit: nisi fortè ad illud redire velit, quod à principio dixit, Patres ista obscurasse, ne riderẽtur ab Ethnicis. Quasi verò Virginem peperisse, verũ Deum factum esse hominem, eumq; mortuum fuisse, & resurre- C xisse, & alia sexcenta huius generis ab infidelibus non rideãtur. At ea tamen & in scripturis passim, & in Patribus non obscurè inculcãtur.

Posteà verò, cùm huius silentij nullam satis iustam causam posset comminisci, de argumẽti forma rixari voluit. Ait enim, *non esse satis solidũ argumentum, ideò ista miracula non extare, quòd non recenseantur nominatim. Sæpè enim fieri, vt quod alibi taceatur verbis, alibi sententia exprimatur. Eucharistiæ autem miraculũ tum scripturis, tum etiam Pa-* D *trum sententijs probari posse.* De argumento primùm nihil est, cur tergiuersetur. Etsi enim aliquid esse posit, quod in sacris literis non prodatur, id tamẽ quicquid est, nec vt articulus fidei, nec vt res creditu necessaria obtrudi debet. Quis enim nostrum dubitet, esse quędã arcana Dei, quæ non liceat homini loqui? Ea tamen quęcunque sunt, quoniam scripturis non sunt prodita, sub fidei professionẽ non cadunt. Ista autem noua miracula si Inconstantius è scripturis docere potest, quid tam diu cunctatur? E Hoc enim nos expectamus, quęrimus, rogamꝰ. Vbi hoc ostenderit, nil erit amplius controuersiæ: vicerit. Quare aut locũ aliquem è scripturis euidentem proferat: aut miraculũ suum ex scripturis efficaciter concludat: aut, quod non posit, id se posse, tam magnificè iactare desinar. At ille ne sui fortè dissimilis videretur, sepositis modestè diuinis literis, sese referre maluit ad Patres.

Nihil credendum obtrudi debet, quod ex sacris literis non habeatur.

F *Chrysostomus*, inquit, *libro tertio De Sacerdotio exclamat, O miraculũ. & Emisenus, Honora, inquit, & mirare corpus Dei tui, & Ambrosius confert Eucharistiam cum summis veteris Testamẽti miraculis: Cyrillus etiam inquit, Vt hoc miraculum crederetur, citauit in veteri Lege edita à Deo miracula: nimirum sentiens hoc quoque esse ingens miraculum.* Hoc in primis de Inconstantio Iure optimo possum conqueri: quòd cum testimonia requirantur è scripturis, ita repente sese auertat ad patres: G quod tamen ego illum non malitia fecisse puto: sed vel quòd patres & scripturas eodem loco, & numero habeat, quod fortasse Magistrum

ſuum Petrum Lombardum paſsim feciſſe videratt: vel quòd ſcripturarũ oraculis deſtitutus, ſperet, ſe obruere nobis poſſe pro articulis fidei, quicquid vſpiam videat dictum à patribos. Sed longè errat. Neque enim ipſi patres vllo modu conferri volunt ſcripta ſua cum ſacris literis: deinde nun quæcunqoe ab illis dicta, aut ſcripta ſunt ſtatim recipienda, ſed cum delectu & iudicio legenda, atque expendẽda ſunt. Itaque quoties illos legimus ſtatuere miraculum in Euchariſtia, intelligere debemus, eos abuti nomine miraculi: quod etiam ſcriptores Latini non raiò faciunt. Res enim magnas, & inexpectatas, & opinionem, non autem naturam ſuperãtes, appellant miracula Ea loquẽdi forma veteres Eccleſię ſcriptores mortem, ſermones, conuerſationẽ domini in terris miracula dixerunt. Cæterùm nos in præſentia Tranſubſtantiationes, Accidentia ſine ſubiecto, Corpus humanum idem in infinitis locis, & alia ſexcenta portenta huius generis, qoæ naturas rerũ corrompant, mutent, abijciant, quæ nec ſenſu, nec ratione puſſunt percipi, ſiquidem ea credenda ſint, cupimus nobis ſcripturarum teſtimonio confirmari. Hoc autem patres in Euchariſtia dixerunt miraculum, quód pij interim, dum communicant, vnà cum pane & vino, quæ ore corporis recipiontur, animo & mente corpus & ſanguinem domini comedant & bibant, & vi fidei ſubuecti in cœlum ibi manducent panem in menſa Dei, ad conſequendam vitam ęternam. Magnũ etiam eſt, & longè ſupra omnem vim naturæ, quòd ſpiritus ſanctus externis iſtis elementis vti velit, quò nos intus animo & ſpiritu confirmemur. Atque ea ratione magnum etiam miraculum eſt Verbum Dei, per quod Deus vim ſuam & potentiam ad inſtaurandos & renouandos homines exerit, & declarat. Ita Chryſoſtomus in Baptiſmo quoque multa dicit eſſe miracula: quibus tamen verbis non intelligit iſta prodigia, qoaſi naturę rerum abijciantur, & illis neſcio quæ aliæ nouæ ſufficiãtur: qualia illa ſunt, quę iſti de quinqoeuerbia excantatione orbi terrarum prodiderunt. Iſta ea ſunt miracula Inconſtanti, quæ tu nec ex ſcripturis vnquam, nec ex patribos probare poteris.

Non æquiparant ſua ſcripta patres ad ſacras literas

Quid interdum miraculum dicatur, ſed impropriè.

Quæ miracula in Euchariſtia concedi poßint.

Sed negas à te multiplicari miraculà, cùm explices veritates iuxta ſcriptoras. Nos autem addis veritatem calumniari, cùm verbis alienis & calomnioſis eam efferamus. Qui veritates explicant iuxta ſcripturss, certa qoędam loca ex diuinis literis adducere ſolent, quibos veritates eas confirmẽt, quas probare velint. Cùm autem ſophiſta iſta ſua miracula nullo teſtimonio ſacrarum literarum probare poſsit, quo ore iactat, ſe explicare veritates iuxta ſcripturas? Suas autem iſtas veritates inuidioſis & alienis verbis à nobis efferri, iniuſtè queritur, quemadmodũ docebimus. Verùm, vt ita eſſet, iniuriam tamen non illatam ſibi, ſed repoſitam intelligere debuit. Ille enim noſtra argumenta nunquam ferè retulit bona fide: & ſemper, quocũque genere verborũ poteſt, omne in nos odiũ

A ſuum & virus euomit. Cùm ille hæc perpetuò faciat, aliquando non iniuria experiri poſset ſimilia. Nos autem erga eum ſemper maiori modeſtia vſi ſumos.

Sed audiam⁹, cur ita ab iſto accuſemur. *Quis, inquit, catholicus ita loquitur, corpus Chriſti comprehendi in pane realiter, corporaliter, naturaliter? Quæ verba talem modum præſentiæ inſinuant, qualem Eccleſia non docuit.* Ad hæc negat, catholicos dicere, pane cõprehendi corpus Chriſti. *Profitemur*, inB quit, *corpus Chriſti adeſſe ſub ſignis viſibilib. et cõtineri ſacramẽto.* Eſt ergo triplex calumnia, qua Incõſtantius fingit ſuos catholicos à nobis onerari. Prima, quod dicamus, illos credere, corpus Chriſti eſſe realiter, coporaliter & naturaliter in Sacramento. Nam illos ait nullò talem præſentiæ modum profiteri. Cur ergo illi adegerunt Berengariũ in Concilio Romano ad hanc de Euchariſtia profeſsionem, vt diceret, ſe credere authoritate Nicolai Papæ & Romanæ ſyC nodi, panem & vinum, quæ in altari ponuntur, poſt conſecrationem eſſe, non ſolùm Sacramentũ, ſed etiam verum corpus & ſanguinem domini noſtri Ieſu Chriſti? Idq; non ſolùm in Sacramento, verùm etiam ſenſualiter, nam ita loquitur, & in veritate manibus ſacerdotis tractari & frangi, & fidelium dentibus atteri. Hæc extant in Decretis veſtris de conſecra. diſt. 2. cap. Ego Berengarius. Dic mihi ſodes Inconſtanti, modus iſte, quo ſedes Romana decernit; D corpus Chriſti ſenſualiter tractari in Euchariſtia, aliúsne ſit ab eo modo, quem nos Papiſtis veſtris adſcribimus, an idem? Certè corpus, quod percipitur ſenſibus, frangitur manibus, dentibus atteritur, negari nõ poteſt adeſſe realiter, naturaliter, corporaliter. Nihil ergo nos vobis adſcribimus, quod non à vobis ipſis doceatur, & decantetur publicè. Sed fortaſſe Inconſtantius, cum iſta ſcriberet, videri voluit, ſedem Romanam non tanti facere. Nam vt epiſE copalem ſuam dignitatem retineret, ab ea palã defecerat: nec id ſolùm, ſed etiam contra eam declamationes, & libros ſcripſerat. Nunc autẽ poſtquam ita conſtanter ad eam redierit, pro ſua conſtantia non debet à Berengarij profeſſione, quam illa ſedes ei dictauit, abhorrere. Ne ergo poſthac modos iſtos præſentiæ queratur Eccleſiæ ſuæ à nobis affingi per calumniam, niſi fortè decreuerit, à Romana ſede rurſos deficere. Ad hæc meminiſſe debet, omnes, qui hoF diè hac de re ſcribũt, & illas partes propugnãt, ita & ſcribere & loqui. Illorum ſaltè authoritatem non oportuit Inconſtantium negligere.

Berengarius quid confiteri ſit adactus.

Alteram calumniam eſſe dicit, *quòd fingamus, catholicos credere, corpus Chriſti comprehendi pane, aut Sacramento.* Ad quam calumniam depellendam non video, quibus potius verbis vti debeam, quàm ipſius Inconſtantij. Catholici, inquit, adeſſe ſub ſignis viſibilibus dicunt, & contineri Sacramento. Ex iſto homine ſubtiliſsimo ſcire G velim, quid inter contineri, & comprehendi ſit diſcriminis. Niſi ego vehemẽter fallor, qui aliquo loquo continetur, eodem loco comprehẽditur. Quare, ſi Inconſtantius fatetur, corpus Chriſti

Contineri & comprehendi non differunt, quoad negotium præſens.

Christi adesse, & in Sacramento contineri: eadem opera fateatur, illud etiam Sacramentu comprehendi.

Sed vltimo loco clamat, de voce illa, Pane, *magnam sibi fieri iniuriã. Se enim credere, corpus illud contineri non sub pane, sed sub visibilibus signis.* Nos autem in Sacramento panem tantúm, & vinũ agnoscimus esse visibilia, præterea nihil. Accidentia veró illa pendula, quæ vos primi inuexistis, nulla vnquam antiqua Ecclesia agnouit. Imo si reuocationem illam Berẽgarij, quam vos illi obtrusistis, cõsideretis, videbitis illum affirmare, panem & vinum, esse corpus & sanguinẽ Christi. Et patres ita loquuntur, de pane dominum dixisse, illum esse corpus suum. Quocunque te vertas Inconstanti, inuenies, istas Sycophantias, non ad nos, sed ad teipsum pertinere. Mitto autem ineptam illam cantilenam, qua iste ait, se reddere ea, quæ Cæsaris sint, Cæsari. Si de censu & tributo ageretur, videri posset hanc sententiam satis opportunè vsurpare. Sed cum causa nulla fuerit, quamobrem mensionem vllam faceret de tributo, dicimus Inconstantiam voluisse verbis, non ratione se redimere. Argumentũ autem nostrum satis cõsistit. Dicimus enim vestrum errorem infinita propè sequi miracula, quæ tantùm abest, vt cõfirmari possint è scripturis, vt illis è diametro aduersentur. Itaque concludimus, non esse hominis Christiani & Theologi, tantùm ad fictionem suam defendendam tot miracula sine causa multiplicare.

Berengarius in cõfessione sua dicit, panẽ & vinum esse corpus Christi.

Pergit præterea, & quod erat probandũ, pro suo more sumit quasi confessum: *Christũ enim ait, ista miracula dicere esse facta: itaque illi esse assentiendum. At Christus non dixit, Panem per Transubstantiationem conuersum esse in corpus suum. Aut si ita vspiam dixerit, ostendito. Neque enim te iuuat, quod Christus dixit, Hoc est corpus meum: quibus verbis contendis, miraculum ostendi iam absolutũ: & idcircò Christum non dixisse, Hoc factũ est corpus meum. Ita enim in Genesi, cùm prius dictum fuisset, Fiat lux, subiectum fuisse, Et facta est lux.* Sed quæ sunt istæ, quæso, collationes? aut quæ est ista noua scripturarum interpretatio? Quis enim est, qui non videat, quàm coactè intelligatur ex illis verbis, Hoc est corpus meum, id quod vos concludi vultis, Hoc factum est corpus meũ, & miraculum demõstrari absolutũ? Quasi, cùm lux crearetur, perfectũ non fuerit miraculum. Phantasmata ista Inconstãti, sunt: ne dicam diliria. Nõ enim quoties Christus vsus est verbo illo substantiuo, Est, toties ostendit miraculum absolutum. Nam de Iohanne dixit, Ipse est Elias: & de seipso, Ego sum vitis, Ego sum ostium. Nullũ tamẽ istis locutionibus indicauit miraculum. Patres intellexerunt de pane dictum esse. Hoc est corpus meum: non de illo tuo non, quod in rerum natura nunquam extitit.

At si oculis cerneretur, inquis, substantiã panis desinere, & eius loco corpus domini succedere, increduli protinus exclamarent, esse præstigias, & incantationes. Sed, quæso te, cum Iudæi dicturi essent, Christum in Beelzebub eijcere dæmonia, an

A ea causa Christus aspectabili miraculo non sanauit dæmonicos? Quod in alijs omnibus miraculis non valuit, id cur tantopere contẽditis valere tantùm in Eucharistia? Imò, si liceat ita dicere, Christus non debuit tantum miraculum occultare. Quia enim non videtur, maxima pars hominum id non habet pro miraculo. Candidius agendum erat Inconstanti, præsertim in rebus diuinis, quam tu aut assueueris hactenus, aut si posses, velles nunc constantiæ saltem tuæ causa assuescere.

B Quàm autem bellè illud in nos quadret; *Mosen habent, & prophetas:* & illud, *Si quis à mortuis resurgat, non credent*, tu, Lector, pro tua prudentia, & pietate iudicabis. Nos enim miracula à vobis non quærimus. Verum cum vos vltro innumera penè in hoc sacramento confingatis, ea contendimus, mendacia mera esse & à sacris literis non probari. Mosen, & scripturas maxima reuerentia venẽramur. Scripturarum

C autem nomine vestra commenta non recipimus. Non petimus aut à te, aut à tui similibus, vt mortuos nobis excitetis, qui dicãt errori vestro testimonium. Hoc potius agimus, & iam diu à vobis frustra postulamus, vt ex Mose, Prophetis, aut Apostolicis literis certum aliquod testimonium proferatis. A vobis autem nihil vnquam aliud occinitur, quàm, Hoc est corpus meum: quasi ea verba exponi aliter nõ possint, quam quomodo nunc à vobis corruptissimè deprauantur.

D Huc autem ita ineptè accommodatur miraculum à Christo editum in nuptijs, cũ aquam mutaret in vinum, quod simile habeat cum hoc negocio, videre non possim. Nam de facto illo Christi non ambigimus. Id enim scriptura testatur, & nominatim testatur, primum illud fuisse miraculum, quod Christus coram discipulis suis fecerit. Iam de vestra ista Transubstantiatione cedo mihi, Inconstanti, simile scripturæ testimonium: & nisi tibi crediderimus,

E nos posthac iure, ac meritò habeto pro hæreticis. At si diuinæ literæ nusquam dicant, substantiam panis factam esse corpus Christi, quemadmodum Ioannes dicit, Aquam factam esse vinum, non debes nos tua ista rabie ita temerè insectari, & pro tua libidine appellare incredulos. Illud erat haud dubiè miraculum. Habet enim & à scriptura, & à sensibus testimonium. Vestra verò ista, cùm vtroque destituantur, cur nobis, tanquam credenda, obtruduntur?

F Postremo miratur, nos dicere, miracula sentiri ratione: quasi verò alio aliquo instrumento intelligi, ac sentiri possit, cum aliquid acciderit, miraculúmne id sit, an ab ordinaria naturæ consuetudine profectum. Quod autem dicit, *Homines carnales interdum pro suo viciato ingenio ea, quæ supra naturam geruntur, detorquere ad calumniam*, ad istam controuersiam nihil facit. Dominus illos suo tempore iudicabit:

G qui eorum malitia noluit impediri, quin ea miracula rationi, & sensibus hominum proponeret, quæ facerent ad confirmandam doctrinæ suæ veritatem.

OBIECTVM LX.

PRAESENTIA realis & corporalis carnis Christi, non est ad salutem necessaria: nam ad eam nullum momentum habet. Ergo non est credenda.

GARDINERVS.

VANISSIMVM est, quod assumitur, præsentiam realem nullum habere momentum ad salutem: quando eam à salutis authore credimus institutam.

MARTYR.

SI præsentia vestra realis à salutis aothore fuisset, vt ais, instituta, faceret certè ad salutem. At ea nõ ab authore salutis, sed à vobis inuecta est. Tantùm aotem abest, vt Christus eam vnquam tradiderit, vt corpore subdoci ab Apostolis, & in cœlnm abire maluerit, qnàm quod illi maximè copiebsnt, cum illis in terris commorari: idq; etiam illis dixerit expedire. Ne antem illi se potarent desertos, pollicitus est, se soo loco missurum ad illos spiritum sanctum. Neque cùm iam abituros esset io cœlũ, dixit, Bono animo estote: semper corpus meũ habebitis in pane, ant, vt vos dicitis, in panis accidentibus vobiscum. Hoc, Inconstanti, hoc aliqoando doceri cupimus è sacris literis. Sed surdis caoimus. Nam pro testimonijs scripturarum tantùm ambages qoasdã, & inaoia somnia reportamus. Cùm itaque istud portentum vestrum nec senso, nec ratione, nec dioino aliquo testimonio probari posit, quid superest, nisi vt dicamus, illud esse à vera fide alienum?

Nec mirari debes, mentiooem à nobis fieri carnalis præsentiæ sublatæ ab Apostolis cùm Christus ascenderet in cœlom. Non enim video, qoid amplius ad nos commodi redire possit ex ista vestra commentitia præsentia, quàm Apostoli tum ex illa fuissent habituri. Quare si Christus rectè dixit, eam illis non expedire, nos rectè conclodimus, ne vestram quidem istam, quæcunq; est, expedire. Sed vt quiuis videat, quàm firma sit tua respoosio, illud addo, vestrum fuisse, hærere in ea maximè parte explicanda, quæ & minus obscura sit, & vtrinq; sit confessa. Omnes fatemur, & damus, ea, quæ Christus tradidit, vtilia esse ad salutem: eaqoe quæ ille credi voluit omnioo recipi oportere. Quid ista te oportuit tam crebrò commemorare? Illod te potios docere oportuit, Christũ dixisse, Habebitis carnem meam reali præseotia in pane: & sanguinẽ meum habebitis corporaliter præsentem in vino. Sed cùm ista doeere non positis, satius multò esset tacere, quã multa garriendo nibil dicere. Ais lethale esse contemnere, & reijcere hoc Sacramentum, cũ eius haberi posit copia. Nos quidem idem dicimus: nec eũ habemus pro homine Christiano, qui Christi instituta contemnat. Sed hoc ambigitur, An Christus docuerit, corpus suum & sanguinem in pane ac vino realiter & substantialiter contineri.

Deinde addis id, qood & absordum, & falsum est, *pios homines ducere, ebrietatem istius calicis,* sic enim appellas Eucharistiæ perceptionem, *summam esse felicitatem.* At non est ea summa felicitas, in speculo & in æoigmate videre. Spe enim, non autem re salui facti sumus. Expectãda est beata Resurrectio, vt nostra felicitas perficiatur, & posit appellari summa. Sed argumenta nostra tantas Inconstantio tenebras, talemq; vertiginem offundunt, vt cum cogatur multa temerè iactare, sæpe imprudens incurrat in mendacia.

Non est felicitas summa percipere Eucharistiam.

Ne id qoidem verum est, qood postremò addit tanquam pro coronide, *Hoc sacramentum ad æternam requiem adipiscendam momentum habere maximum.* Fatemor quidem, vsum Sacramẽtorum momẽtum aliquod habere ad salutem, non tamen maximum. Mors Christi, Spiritus sanctus, Vocatio, Fides, Iustificatio, maios multò momentnm habent ad salutem, quàm sacramenta. Sed Inconstantios ita subtilis est theologus, vt proram, & puppim salutis nostræ constitutam esse velit in rebus externis.

Sacramenta non habent momentum maximum ad salutem adipiscendam.

OBIECTVM LXI.

IN tota scriptura nihil inuenitur credendum tam contrarium sensibus, vt corũ experientia affirmet, quippiam esse, cuius contrariũ doceat fides. Si autem Transubstantiatio sit, aliquid sensus affirmant, cuius contrariũ docet fides. Ergo Transubstantiatio pugnat eum scriptura: vel saltem in scripturis nullum tale miraculũ reperitur. Quod non est credibile.

GARDINERVS.

PAVLVS, vt Hebræis suaderet hospitalitatem, refert aliquot inscios recepisse Angelos hospitio.

MARTYR.

AIt Inconstantius, Abrahamũ & Lotum recepisse hospitio Angelos, quos tamen putarint homines. Et testem citat epistolã ad Hebræos. qnò ostendat contra nostrũ argumentum, sensus & rationem, ipsarum scripturarũ sententia, non semel aberrasse. At si legisset Tertullianom contra Martionẽ, ista non ita facilè garriret. Is enim corpora illa, qoorũ pedes abluebantor, qoæque incurrebãt in sensus, testatur, verè fuisse bumana corpora: oullo autẽ pacto habẽds esse pro phantasmatis. Quare in illis humani sensus ooo fallebantur. Angelorũ quidem natura oec sentitur, oec sentiri potest. Itaq; nihil est, quod quisquã dicat, sensus in illa falli. At cũ Angeli induissent corpora, & sensos & ratio de illis corporibus iudicabãt. Nemo antem

tem ſanus dixerit, illa corpora tranſubſtantiata fuiſſe in naturam Angelorum, vt Angelorũ natura accidentibus tantùm corporum tegeretur. Subſtantia enim illa, quæ videbatur, & tangebatur, verè erat corporea. Ad hæc Angeli ipſi & Abrahamo, & Loto prodiderunt, quinam eſſent: vt quemadmodum in aſſumpto ab illis corpore non fallebantur, ita ne de latenti quidem eorum natura, quæ ſentiri non poterat, poſſent ambigere.

Neque ſacra ſcriptura tacet, quinam illi fuerint, qui miſsi fuerant à Deo ad ſanctorum patriarcharum domos: vt nec tunc ipſi patres, nec hodiè Lectores poſsint de ea re dubitare. At neque ſcriptura nos docet, neque Christus Apoſtolis indicauit, carnem ſuam realiter & ſubſtantialiter eſſe in pane. Deinde etiam iſtã Tranſubſtantiationem ſcripturæ non tantùm A diſsimulant, ſed etiam apertè oppugnant. Apparet ergo iſta ſimilia cum re propoſita nihil habere ſimile. Nec dubito, quemuis prudentem Lectorem facilè poſſe intelligere, robur noſtri argumenti iſtis ineptijs non debilitari. Angeli enim naturam corporum, quam aſſumpſerant, non tranſubſtantiabant: iſti verò naturã & ſubſtantiam panis prorſus auferri volunt. Huc adde, quòd Christus hoc ipſo genere argumenti probauit, Reſurrectionẽ ſuam à mortuis. *Palpate* enim, inquit, *& videte: quoniam* B *Spiritus carnem & oſſa non habet.* Quare, ſi quẽadmodum videtur Inconſtantio, ſenſus in accidentibus à ſubiecto disiunctis falleretur, probatio iſta Christi vana, vel potius nulla eſſet: & Marcionitis, qui docebant, Christum non verum, ſed fictitium, & phantaſticum corpus ſuſcepiſſe, maximam feneſtrã pateſaceret.

OBIECTVM LXII.

IN myſterio Incarnationis vehementer mirata eſt Beata Virgo, & interrogauit, quomodò id fieret. Sed iſta mutatio panis in corpus Christi, nihil cedit magnitudine myſterio Incarnationis. Mirum ergo eſt, in diuinis literis nullam de ea re admirationem vſquam legi.

GARDINERVS.

QVANDOQVIDEM apud ſcriptores catholicos receptũ eſt, Chriſtũ in ſexto Iohannis doctrinã de Eucharistia tradidiſſe, quicquid ibi admirationis accedebat, certũ eſt ad iſtã in Eucharistia mutationẽ pertinere.

MARTYR.

ADmirationem illam Capernaitarum, qua in ſexto capite Iohannis dixerunt, Quomodò poteſt hic dare carnem ſuam manducandam, Inconſtantius inopia conſilij transfert ad Euchariſtiam: & omninò decernit illo loco doctrinam de Euchariſtia expreſſè tradi. Sed in vtroque longè errat: primùm, quia, vt ſæpè docuimus, in ſexto Iohannis mentio tantùm fit de manducatione carnis Christi: de Sacramentis autem, & ſignis ſacramentalibus nihil traditur. Nemo ergo homo poteſt ſomniare, in ea doctrina excitatam fuiſſe admirationem de tranſubſtantiatione panis & vini: quod in noſtro argumento proponitur. Deinde, an putat, nos ſibi crediturος, Capernaitas ex admiratione dixiſſe, Quomodò dabit hic nobis carnem ſuam manducandam? Certè indignatio ea magis fuit, quàm admiratio. Nam, vt Auguſtinus rectè ait, de Doctrina Christi horrebant, & execrabantur Christum, quaſi facinus, & flagitium præcipientem. Horrendum enim illis videbatur, comedere carnes hominis viui. Et eadem perturbatione victi cæteri diſcipuli, præter duodecim, omnes abierunt. Nõ debuiſti, Inconſtanti, ludere in re tanta: vt, cũ de Tranſubſtantiatione, quam tantoperè defendis, poſtuleris, nihil reſpondeas: inanes autem ſtrophas, & perfugia quæras. Nam ſi Capernaitæ, & illi Diſcipuli manducationem eã ſpiritualem fore, quemadmodum re vera eſt, cognouiſſent, quæ fide perficeretur, & ad mentem ſpiritumque pertineret, nunquam à Christi doctrina abhorruiſſent. Nam ita Auguſtinus ſyncerè, & purè interpretatur, Credere, eſſe Manducare.

Comminiſcitur præterea Inconſtantius egregia confidentia, ne dicam, an aſtutia, an C mẽdacio, Diſcipulos, cùm audiſſent Christum dicere, *Panis, quẽ ego dabo, caro mea eſt, ſtupore diffidentiam ſuam indicaſſe, & dixiſſe, Durus eſt hic ſermo: & quis poteſt eum ferre?* Quę malum, iſta inſania eſt, credere Christum in ſexto Ioãnis loquutũ eſſe de pane, quẽ poſteà accepturus erat in Cœna, & diſtributurus Diſcipulis? Carnẽ ſuam Christus dicebat eſſe panem, id eſt cibũ, quo alendi eſſent fideles. Nullũ autem panem dixit in ſuã D carnem eſſe tranſubſtantiandũ. Quomodò ergo potuiſſet aut turba, aut quiſquam ex Apoſtolis iſta diuinare? Neq; enim ſcire potuerũt, Christum ſub extremũ vitæ tempus cogitaſſe talem Cœnã instituere, aut hominibus tale Sacramentum relinquere. Inconſtantius verò, vt commentũ ſuũ ſine vllo diuino teſtimonio, aliquo modo ſtatuat, Diſcipulos illos, & Capernaitas facit prophetas: quaſi illi vaticinati tãtò antè fuerint, fore aliquãdo tempus, cù Chriſtus E acciperet panẽ & vinũ, & ea in corpus & ſanguinem ſuũ tranſubſtantiaret. ita aũt eos fuiſſe cõtumaces & ſtupidos ad iſta credẽda, vt inter ſeſe murmurarint, & abierint. Atqui illorũ animos non Tranſubſtantiatio, ſed eſus humanæ carnis perculit: quòd audiſſent, Christũ dicere Carnem ſuam fore cibum. Panis enim, inquit, hoc eſt, cibus & alimonia, qua alendi eſtis, eſt caro mea. Vt patres manducauerũt Manna, vtq; vos ipſi panẽ, quẽ ante paucos dies iuſsi vobis F diſtribui: ſic fideles ad ſalutem ſuã comedẽt carnẽ meã. Ex his verbis non magis Tranſubſtantiatio, quàm Purgatorium, & reliqua turba veſtrarum ſuperſtitionum probari poteſt.

Sed

Sed quoniam video Inconſtantium tantopete contendere, vt vox illa Panis in ſexto Iohannis referatur ad ſignum ſacramentale, atque ita Tranſubſtantiatio à Chriſto attingatur, etſi id verum non eſt, facito tamen eſſe verum. Ex iſta ſophiſtica quid, quæſo, ſequitur? Illud certè, Panem illum eſſe corpus Chriſti. Dominus enim ait de illo pane, Caro mea eſt. Tu autem perpetuò clamas, prædicatum non de pane, ſed de, neſcio quo, Indiuiduo tuo vago dici. Hic vt tuam ſequaris interpretationem, cogeris, velis, nolis, fateri, carnem domini prędicari de ipſo pane. Quò ergo nunc fugit, quò euaſit Indiuiduum tuum vagum? Certè ab iſta tua nuua ſententia longè vagatur.

Sed quia videt nus nominatim oppugnare trāſubſtantiationē, & ſentit, ſe nullá oſtendere poſſe vel admirationem, vel interrogationem, vel doctrinam de illa in diuinis literis traditam, experiri tamen vult, an poſsit eam concludere à genere, vt ait, ad ſingula. Id autem genus argumenti, quàm ridiculum, & infirmū ſit, quiuis puer facilè videre poteſt. Facito, Diſcipulos generatim admiratos eſſe myſterium Euchariſtiæ. An idcircò ſtatim confectum eſt eos admiratos eſſe tranſubſtantiationē panis? Prudentes Dialectici non ita ſolent argumentari, vt à re communi ad contractam deſcendant affirmando. Nam ex admiratione, quæ multis de cauſis potuit euenire, iſte hoc tantùm vnum vult conficere, eos miratos eſſe, panem aliquando eſſe tranſubſtantiandum in carnem Chriſti: quod nihil aliud eſt, quàm ex genere concludere velle ſpeciem.

Argumentum nō eſt bonum ab vniuerſali ad ſingula, re affirmādo.

Sed videamus, quò iſte porrò pergat. Ait, *Diſcipulos, etſi multa mirarentur, auſos tamen non fuiſſe Chriſtum de illis quicquam interrogare.* Verùm addendum fuit, ſi quid eſſet creditu neceſſarium, id Chriſtum illis vel non interrogantibus explicuiſſe. Vos autem ea neceſsitate adigitis homines ad credendam veſtram Tranſubſtantiationem, vt, ſi quis contrà ſentiat, eum è veſtigio comburatis. Sed cur tabulas veſtras, cur oracula Dei in apertum non profertis? Cur iſtam doctrinam à Chriſto traditam, ab Apoſtolis promulgatam, ſacris literis confirmatam non oſtenditis? Poſteà dat manus quodammodò, & fatetur, Apoſtolos iſtam Tranſubſtantiationem non fuiſſe miratos: cur autem non fuerint mirati, adfert cauſas. Primùm, inquit, cùm traderetur Sacramentum, non obſtupuerunt, quòd iam anteà de illo fuiſſent edocti. At vbi? Si dicas, quod neceſſe eſt, in ſexto Iohannis, ergo iam anteà intellexerant, ſe ſpiritualiter comeſturos eſſe carnem Chriſti: quam ad rem nec Tranſubſtantiatione, nec reali præſentia opus erat. Itaque cùm hoc intelligerēt, quomodò ſtupere potuerunt. Bonitatem autem, & clementiam, & ſummam illam humanitatem Chriſti eos admiratos eſſe non negauerim: cùm viderent illum ſempiternam memoriá mortis ſuæ in ſacramento inter homines extare voluiſſe. De iſta verò Tranſubſtantiatione, quæ nec cernitur, nec docetur vſpiam, non eſt credibile illos quicquā cogitaſſe.

Neceſſaria creditu, Chriſtus Apoſtolis explicuit.

Addit ex Chryſoſtomo, *Chriſtum de illo pane & calice prægustaſſe, quò ſuos ad idem faciendum inducere: ne myſterij magnitudine deterriti abſtinerent.* Quorſum autem iſta pertineant, ne ipſum quidem Inconſtantium arbitror ſatis intelligere. Nam ſi prius erant edocti, & animo iam ſatis pacato, prægustatio Chriſti admirationem depellere non potuit, quæ nulla erat. At ſi dicas, eos non ità plenè fuiſſe inſtructos, vt ſtupor planè omnis abierit, idcoque Chriſtum ad extirpandas reliquias prægustare illis voluiſſe, adhuc tamen quæro, qua ratione concludatur, ſublatam fuiſſe admirationem de Tranſubſtantiatione panis & vini, cùm Chriſtus illa prægustaſſet. Vis argumenti hoc petit, Quomodò in ſcripturis ſanctis nulla nec admiratio, nec interrogatio legatur de re tanta. Inconſtantius reſpondet, quod Chriſtus Diſcipulis ſuis prægustaſſet. Hoc quidem, vt Chryſoſtomus ait, inducere potuit Apoſtolos, vt ſimul ederent, ac biberent. Admirationem autē de Tranſubſtantiatione augere potuiſſet potius, quàm minuere: præſertim cùm iam vidiſſent, Chriſtum ipſum corpus ſuum comediſſe. Oportet Inconſtanti, vt cauſæ cum effectis aptius cohæreant, ſi quid ex illis velis rectè concludere.

Sed ijs omiſsis, quæ ait ſe tantùm generatinè dixiſſe, quæque ait ſatis facere poſſe hominibus pijs, oſtendere etiam vult ex Patrum ſententijs, quantam illi potentiam Dei, quantam vim, quantam efficientiam in hoc ſacramento efficiendo annotauerint. Non diſcedit à more ſuo. Rogatus enim de ſcripturis reſpondet de Patribus: quos nemo eſt, qui neſciat, dum in ſuis illis hyperbolis, & exaggerationibus multi, vel potius toti ſunt, prædicare multa, & ingentia miracula in Euchariſtia. Sed ea verbis tantùm ornant, re ipſa nulla proferunt. Ea enim, quæ verè dici poſſent miracula, aſpectabili quadam euidentia ſenſibus ita ſeſe offerūt, vt doctrinæ ſpiritus ſancti, & diuinis oraculis poſsint fidem facere. Quare huius ſacramenti magnitudinem, & laudes efferant Patres, quantum volunt. Miraculum autem propriè ibi vllum eſſe, nunquam docebunt. Facito tamen ex Patrum ſententia, in Euchariſtia multa eſſe miracula: an tu ſtatim effeciſti, eos ſtatuere Tranſubſtantiationē? Iidē teſtificati ſæpè ſunt ingentia miracula eſſe in Baptiſmo: at de Tranſubſtantiatione vlla, quæ ibi fiat, nihil dicunt. Sed Inconſtantius, quicquid in hoc ſacramento audit eſſe miraculoſum, ſtatim putat eſſe Tranſubſtantiationem.

Miracula debent eſſe manifeſta.

Primùm ſudiamus Irenæū, quem ante alios producit in aciem. *Quomodo*, inquit, *conſtabit eis, illum panem, in quo gratiæ actæ ſunt, corpus eſſe domini ſui & calicem ſanguinis eius, ſi non ipſum fabricatoris mundi filium dicant: id eſt, verbum eius per quod ligna fructificant, defluunt fontes, dat primùm quidem fœnum: pòſt deinde plenum triticum in ſpica?* Elicit ex his verbis Inconſtantius, probabilitatem veritatis Euchariſtiæ requirere

authorem

authorem Deum: verbum videlicet, eius, per quod ligna fructificant, & omnia producuntur. Quid si hoc prorsus falsum est? Certè Irenæus disputat ibi contra Martionem, qui negabat, fabricatorem mundi esse patrem domini nostri Iesu Christi. Quod si esset verum, nos in Eucharistia Deo patri nostro offerremus aliena, panem nimirùm & vinum. Illa enim sunt creaturæ fabricatoris mundi. Neque par est, vt panis, & vinum, quæ, vt Martion impiè docebat, B sint opera mali Dei, sint etiam corpus & sanguis Christi. Esset enim illicita coniunctio, & quodammodò rerum alienarum vsurpatio. At si statuamus id, quod sacræ literæ testificantur, ipsum verbum Dei esse Iesum Christum, seruatorem nostrum, per quem fructificant ligna, defluunt fontes, datur primùm fœnum, deinde spica: in hoc sacramento nihil erit absurdi. Dicimus enim, Christò vsum esse suis rebus, pane videlicet & vino: & nos easdem illa Deo Christi patri, & nostro, iure offerimus. Ad illum C enim, non autem ad malum principium, aut malum Deum, quem illæ pestes somniabant esse fabricatorem mundi, illa pertinent. Atque hæc esse mentem & sententiam Irenæi, eius ipsius verba facile indicabunt. Sic enim scribit, vt aliquantò altius repetam, quàm Inconstantius: nam ille de industria sententias patrum adducit truncas & mutilas. *Oportet, inquit, nos oblationē Deo facere, in omnibus gratos inueniri fabricatori Deo* D *in sententia pura & fide, sine hypocrisi, in spe firma, in dilectione feruenti, primitias offerentes eorum, quæ sunt eius creaturarum. Et hanc oblationē Ecclesia sola puram affert fabricatori, offerens ei cum gratiarum actione ex creatura eius. Iudæi autem iam non offerūt. Manus enim illorum sanguine plenæ sunt. Non enim receperunt Verbum, per quod offertur Deo. Sed neq; omnes hæreticorum synagogæ. Alij enim alterum præter fabricatorem dicentes patrem, ideò quæ secundum nos creaturæ sunt, offerentes ei, cupidū alieni ostendūt* E *eum, & aliena concupiscentem. Qui verò ex defectione & ignorantia, & passione dicunt, ea facta, quæ sunt secundum nos, & ignorantiæ, & defectionis, & passionis fructus offerentes, peccant in patrem suum, contumeliam magis ei facientes, quàm gratias agentes.* His verbis statim annectitur id, quod citat Inconstantius: quod hinc omninò, non aliunde oportet intelligi. Recenset duo genera hæreticorum, exclusis Iudæis: à quibus testatur iustā Deo oblationē nō offerri. Et Iudæi quidē repellūtur, F quòd cœlestē Christi doctrinam nō receperint. Alij verò volebant pro consuetudine Ecclesiæ offerre panem & vinum. Ex illis autem, qui authorem creaturarum faciebant Deum malū, & principium, nescio quod, aliud quàm patrem domini nostri Iesu Christi, & nostrum, aliena offerunt Deo patri, vt ipsi credunt. Panis enim & vinum ad fabricatorem mundi pertinét, qui ea produxit. Deus ergo pater non potest gratam habere huiusmodi oblationem, vt qui non sit alienarum rerum vsurpator, & cupidus haberi. Alij verò, qui non statuunt aliud principi- G um, sed creaturas manare potāt ex defectione, ignorantia, & passione, nullam ioire possunt

gratiam apud Deum, cùm illi offerant panem & vinum: imò contumeliam illi potius nō vulgarem faciunt, cùm illi fructus, non ipsios, sed rerum tam vilium, & abiectarum offerant. Quid enim illi gratias agunt, si ille ea non produxerit? Gratiæ de beneficijs illi agendæ sunt, qui ea contulit. Nam qui ea non dedit, derideri se putabit, si videat sibi de illis agi gratias. Hic ea sequuntur, quæ attulit Inconstantius: Quomodò autem cōstabit eis, eum panem, In quo gratiæ actæ sont, corpus esse domini, & calicem sanguinē eius, si non ipsum fabricatoris mundi filium dicant? Id est, Verbum eius, per quod lignum fructificat, defluunt fontes, & dat primùm quidem fœnum, post deinde spicam, deinde plenum triticum in spica. Hucusque Irenæum citat inconstantius. Tu autem Lector, non dubito quin iam videas, quid sibi Irenæus voluerit. Non enim quærit probabilitatem veritatis Eucharistiæ: quasi in ea fiant ita magna miracula, vt credi non queant, nisi potentia Verbi, quo omnia fructificant, interponatur. Nihil vnquam tale Irenæus cogitauit. Huc tantùm ille spectat, vt concludat, solam Ecclesiam ritè offerre cœlesti patri panem & vinum, vt fiant corpus & sanguis Christi eo modo, quo sępè iam diximus: quòd ea credat, has omnes creaturas à Deo per Verbum suum esse creatas. Itaque Irenæus, paucis quibusdam interpositis, institutum suum ita concludit. *Ergo aut sententiam mutent, aut abstineant ab offerendo ea, quæ prædicta sunt. Nostra verò sententia omninò consonans est Eucharistiæ. Et Eucharistia rursus confirmat sententiam nostram. Offerimus enim ei, quæ sunt eius.* In eo proculdubio hallucinatus est Incōstantius, quòd locum totum non legisset. Fortasse, vt fit, putauit operis illis suis fatis fuisse credere. Et ideircò, quod Irenæus ait, *Quomodò eis constabit eum panem, in quo gratiæ actæ sunt, et cetera.* id retulit ad probabilitatem veritatis: quasi si ea res tam esset creditu difficilis, vt nisi potentia Verbi accederet, cuius vi miraculum Transubstantiationis factum putaretur nullo pacto quisquam esset crediturus: cum tamen Irenæus in toto hoc loco de potentia Dei nollam faciat mentionem, qua panis & vinum transubstantientur in corpus & sanguinem Christi. Non potest, inquit, illis constare Eucharistia, id est, illam iure non habebont, nisi creaturas panis & vini à Deo, quem colimus patre domini nostri Iesu Christi conditas fateantur & credant. Vides ergo Lector, sententiam Irenæi satis iam claram esse, eamque ad rem præsentem nihil facere. Hic enim quæritur de nostro isto portento Transubstantiationis, non de creatione rerum.

Sed hic mihi paulùm cōsidera ex testimonio huius ipsius patris, quantam plagā accipiat causa Inconstantij. Primū ait, Ecclesiam creaturas istas offerre Deo, panem, videlicet, & vinū. Ex quo intelligere quiuis potest, patres nō putasse corpus Christi offerre in Eucharistia, sed ab vsurpatione panis & vini primō natam fuisse vocē oblationis: qua tamē voce multi posteà pa-

Irenæus testatur panē & vinum offerri Deo.

A tres ita abusi sunt, vt videri posint voluisse dicere, in Eucharistia offerri corpus Christi. Atqui illi ita prudenter orationem suam temperarunt, vt non semel apertè testati sint, se oblationem appellare oblationis monimentū. Alterum, quod Inconstantium valde premit, est, quod Irenæus dicat, panem, in quo gratiæ actæ sunt, esse corpus domini. Vbi igitur nunc est Incostanti, indiuiduum illud tuum vagum? Si corpus prædicetur de pane, certè pronomē illud, hoc, non vagum, nescio quod, indiuiduū indicat, sed panem. Non satis callidè illum pro te testem citas, qui doctrinam tuam prorsus euertat. Nec illa tantùm verba Irenæi nouam istam doctrinam oppugnant, sed multò magis ea, quæ sequuntur: si totum locum diligenter consideres. Imò verò ipsa etiam Transubstantiatio verbis Irenæi planè tollitur. Ait enim, panē, in quo actæ sint gratiæ, esse corpus Christi. Quid hoc aliud, est quàm contra se ipsum citare testes? Quod autem Inconstātius ait, Dei potentiam requiri ad hoc sacramentum conficiendum, id nos non inuiti concedimus. Scimus enim, non esse in hominis cuiusquam potestate situm, vt Sacramenta instituat. Neque nos Eucharistiam statuimus talem figurā esse, quæ non sit sacramentum. Perspicuum ergo est, id in nos non quadrare, quod Inconstantius concludit in Arrianos: quasi nostra sētētia quicquā pro illis faciat. Citra omnē enim controuersiā nos ab illis longius distamus multò, quàm Inconstantius cum suis Papistis ab Eutychianis. Sed pergit. *Et Cyprianus*, inquit, *sic scribit, Panis iste, quem dominus discipulis suis porrigebat, non effigie, sed natura mutatus omnipotentia verbi factus est caro. Istis autem verbis tantam ait excitari admirationem, vt nulla excogitari posit maior. Neque enim maius quicquam est, quàm omnipotentiā Dei, qua ille panis à Cypriano dicitur esse mutatus.* Primùm, quoniam video, mihi rem esse cum homine obliuioso, vel potius cum eo, qui se de industria fingat obliuisci, idcircò repetam, ad instituenda sacramenta opus esse omnipotentia Dei. Ea enim nec vllo humano ingenio, nec vi vlla creata possunt fieri. Vnde omnipotentia Dei ex pane communi & vulgari fieri sacramētum, nec ambigimus, nec negamus. Figuram autem pristinam eum non abiecisse, tum sensus, tum etiam scripturæ renunciant. Quid ergo in eo mutatum est? Certè natura, hoc est, proprietas, aut conditio. Est enim instrumentum spiritus sancti, aptum ad fidem nostram excitandam, & ad animos nostros in cœlum subleuandos, itque æterna vi Dei, vt cœlesti cibo & renouentur, & alantur. Habet iam ille panis nouam significandi efficaciam: est enim obsignatio quædam diuinarum promissionum: quod anteà non erat. Mutatus ergo est panis, cùm talem naturam, seu proprietatem suscepit. Vocabulum autem illud naturæ, hoc significare, ostendere possem multis optimorum scriptorū testimonijs, si indicarem esse opus. Sed illis omissis, satis nūc erit id docere è scripturis. Paulus ad Ephesios ait, nos esse natura filios iræ,

Papistæ ab Entychianis parum aut nihil vi dentur dis stare.

Quomodo natura dica tur in panē mutata.

Natura interdum significat proprietatem seu conditionem.

A Eo loco nemo vnquam tam cæcus fuit, vt velet naturam, corporis aut animi nostri substantiam significare. Paulus enim tantùm intellexit vitiatas quasdam qualitates & conditiones, quas propter peccatum primi Adami genus humanum vniuersum subijt. Idem Paulus ad Galatas, *Nos*, inquit, *natura Iudæi, & non ex gentibus peccatores.* Hic natura significare nō potest substantiam. Nam, quod ad illā attinet, Petrus & Paulus nihil differebant ab alijs peccatoribus. B Paulus autem sensit proprietates, idque maximè animi, qua Iudæi religionis causa à reliquis nationibus differebant. Aut si id omninò velis referre ad corpus, non tamen vox illa corporis essentiam, sed stirpem, & ortum, à sanctis Patribus, quibus data erat promissio salutis, significabit. Quare cùm Natura etiam in scripturis significet cōditionem, aut proprietatem, nihil est, quòd Inconstantius iactet, Transubstantiationem suam ex mutatione naturæ ne- C cessariò probari.

Sed adhuc Inconstantius in eodem Cypriano se nactum esse quiddam arbitratur, quod ad rem suam mirabiliter faciat. Ait enim, *illum Martyrem in eodem sermone de cœna domini scribere, Inter Dominicæ mensæ conuiuas animalis homo non recipitur. Quidquid caro & sanguis dictat, ab hoc cœtu excluditur. Nihil sapit, nihil prodest, quicquid humana subtilitas molitur humani sensus. Omne, quicquid à suis rationibus deuium videtur, sapientes huius* D *seculi ad demētiam referūt, & à veritate reputant alienum. Sed veritas ab erroneis hominibus comprehendi non potuit.* Hæc videlicet, ea sunt, quæ sophista noster ex his verbis vult elicere. Primùm, admirationem non posse maiorem prædicari, quàm cum homines nihil eorum intelligant, quæ agantur: deinde iugulari argumenta omnis quæ à natura, à sensibus, ab experiētia contra Eucharistiæ veritatem confingantur: postremò, doctrinam de figura & signo prorsus E refutari. Eam enim in se nihil altius continere, quàm quod sensus, & ratio posit assequi. Ad ista singula ego eodem ordine respondebo, quo sunt proposita. Quod ad primum attinet, homines nihil eorum intelligere, quæ aguntur in sacra cœna, Cyprianus in vniuersum nō potest dicere. Quis enim Apostolorum, qui domino assidebant, non sensit, eum accipere in manus panem & calicem, gratias agere Deo, frangere, diuidere? Ista eiusmodi fuerunt, vt à quo- F uis homine quantumuis animali sentiri potuerint. At si agatur de spirituali perceptione corporis & sanguinis domini, quæ pro nostra salute danda, & effundenda erant, & tantùm fide capi poterant, & de sacramento, quod ad id institutū est, vt esset instrumentum spiritus sancti, qui quod animo & mente subueheremur ad cibum & potionem viuifici pastus, ista inquam, ista animalis homo non potest percipere: quod satis videre possumus in Capernaitis. G Nam illi, cum audirent dominum de carne sua edenda, & sanguine suo bibendo disserentem, nihil eorum potuerunt intelligere: imò abierunt grauiter offensi. Verùm hic est error perpetuus

Quæ in Eucharistia nō percipiat animalis homo.

petuos Inconstantij, vt quicquid Patres admi- A
rationis tradunt esse in hoc negotio, id omne
ad realem præsentiam, & ad Transubstatiatio-
nem suam referat. De re autem ipsa, de spiritua
li manducatione & potione, de fructu & insti-
tutione sacramenti, de fide, de motu spiritus
sancti, de mutatione nostri, & animi subleua-
tione in cœlum, putat Patres nihil vnquam co-
gitasse. Sed legat attentè Chrysostomum cùm
loquatur de Baptismo. Nam ille certè in Ba-
ptismo quoque miracula constituit: & homi- B
nes animales ab eo excludit, non minus, quàm
Cyprianus ab Eucharistia. Quid? an ibi quoq;
Transubstantiationem aquæ, & realem præsen
tiā corporis Christi statuemus? Fatemur qui-
dem, spiritualem Christi perceptionem, quam
habemus in cœna, superare omnes humanos
sensus: non ita tamen, vt externi sensus ludifi-
centur in illis, circa quæ versantur.

In altero autem, quod ex Cypriano elicit, vi-
deat ipse, contra quos illud iaciat. De illis loqui C
tur, qui contra Eucharistiæ veritatem dispu-
tant: At nos certè illi non sumus. Tuemur.n.
veritatem Eucharistiæ. Inconstantij quidem,
& Papistarum furores, & somnia exagitamus:
Contra sacramentum autem à Domino insti-
tutum nihil vnquā diximus. Contra Transub-
stantiatorum & *Capernaitarum* portenta disputa-
mus: contra quos verissimè dicimus, & ver-
bum Dei, & sensus, & naturam dicere clarissi-
mum testimonium.

Quod autem ad tertium attinet, quis non D
miretur istum dicere, paruam dignitatem à
Christo collatam esse symbolis, si verum sit,
quod nos defendimus? Nam an parum vide-
tur esse, illa & significatione, & vsu, & officio
æquare verbo Dei? Si infideles vim & digni-
tatem sermonum Dei assequerentur, protinus
ad nostram religionem accederent. Sed quo-
niam ea putant esse communia tantùm verba,
& ab hominum sermonibus nihil habere alie- E
num, idcircò ea contemnunt, & pro nihilo ha-
bent. Ita iste Patrologus, cùm excellentiam sa-
cramentorum non intelligat, ideò nullam in
eis putat esse dignitatem. Quàm autem verba
Dei parui faciat, quibus in mundo nihil habe-
mus pretiosius, apparet ex eo quod ita scribit:
*Quin & illa de figura doctrina reprobatur, quæ nil ha-
bet altioris ac reconditioris mysterij, quàm vt eorum,
quæ verbo audibili vera didiceramus, symbolorum, ver
bo visibili memoria refricaretur. Nam fides ex auditu* F
*fuit, quæ nunc etiam per oculos sibi aditum parat, vt
meditemur iam cognita & intellecta.* Putat Incon-
stantius perparum esse, quòd fides, qua viui-
mus Deo, & iustificati sumus, quemadmodum
extitit, & aucta est verbo Dei, ita etiā fouetur,
erigitur, & crescit sacramento Eucharistiæ.
Cùm non vereatur ista effutire de sacramento,
facilè ostendit, quid sentiat de verbo Dei. At-
qui Paulus Verbum ait esse virtutem Dei ad
salutem omni credenti. Quòd si sacramenta æ-
quant dignitatem verbi, quo illis virtus Dei
sese adiungit, non video, quæ altiora aut recon-
ditiora mysteria Inconstantius desideret.

A Deinde sumit sibi, quasi suo iure, vt solet, nos
in pane & vino solam figuram eo: statuere. At-
que id à carnali ratione ait non esse alienum.
Si nuda illa figura ab hominibus fuisset inuen-
ta, esset aliquo modo probabile, quod ait. At cū
eam Deus instituerit, & ad vsum Spiritus san-
cti accommodauerit, eiusq; dignitatem æqua-
uerit cum dignitate verbi sui, ea, mihi crede, ab
animalium hominum sensu non potest nō vi-
deri aliena. Si huius sycophantæ sannas & scō-
B mata recipimus, quid Baptismo, quid Circum-
cisioni, quid reliquis Veterum sacramentis re-
linquetur dignitatis? tamen in illis cæremo-
nijs Deus ipse in Deuteronomio testatur in-
credibilem fuisse sapientiam. Sacrificia illa Pa-
trum sæpe dicta sunt sancta sanctorum: & Ba-
ptismus ab orthodoxis scriptoribus miris sæpe
encomijs celebratur. Figuras tamen illa fuisse,
negari non potest. Quare sacrificia non debe-
bant eo nomine ab isto Thrasone tam superbè,
C ne dicam, tam impiè & imprudenter contem-
ni. Quòd si dixerit, figuras eas non fuisse ina-
nes: cur non ita nos quoq; patitur responde-
re? Figura, vti suprà me dixisse memini, ex eo
genere rerum est, quæ referuntur ad aliud, neq;
sine eo, ad quod referuntur, possunt intelligi.
Dicat nunc mihi Inconstantius, an vis mortis
Christi, quæ sacramento Eucharistiæ significa-
tur, & pastus potioq; cœlestis ab homine ani-
mali, possit intelligi? certè ab homine ani-
D mali, qui fide, & spiritu careat, non potest. Nisi
enim rem significatam intelligat, vim figuræ
nunquam capiet. Neque quenquam puto ita
modestum esse, vt risum teneat, qui attentè cō-
sideret istorum sophisticam Rhetoricam. Exte-
nuant quanta maxima possunt eloquētia vim
significandi, quæ propriè attributa est sacra-
mentis, vt præsentiam istam Christi corpora-
lem, quam ipsi commenti sunt, amplificent. At-
que ita sua inuenta instituto Dei grandi spacio
E præferunt.

Postea ait, Capernaitas putasse amentiam
esse, quòd Christus dixisset, sese daturum car-
nem suam ad manducandum. At qua fronte po
test iste Capernaitas accusare amentiæ, cùm i-
pse vnà cum suis ruat, etsi non in eundem er-
rorem, tamen certè in simillimum? Nam quod
illi ex verbis Christi perperam colligebāt, cor-
pus eius re ipsa, vel vt ita dicam, corporaliter
& realiter comedendum esse, id iste vt à se pru-
F dentissimè intellectum fortissimè propugnat.

Iam ordine videamus, quid dicat Athana-
sius. Ille quod Christus ait, *Verba quæ loquor vo-
bis, Spiritus & vita sunt*, idem valere ait, ac si di-
ceret, *Quod quidē ostenditur oculis, ac datur pro mun-
do, dabitur alimonia, vt spiritualiter hæc in vnoquoq;
digeratur, fiatq; omnibus conseruatorium ad resurre-
ctionem æternæ vitæ.* Hæc verba Athanasij Incon
stantius ait esse admiratione plenissima. Sed
ab ingenio suo non discedit. Qua enim est im-
pudentia, eos pro se citat testes, qui contra i-
psum apertissima dicant testimonia. Quare
pauca ista verba Athanasij mihi paulò videtur
altius repetenda. Sunt autem in eo libro, qui

Figura est ex relatiuorū genere.

V

inscribitur, De eo, quod dictum est in Euangelio: *Quicunq; dixerit verbum aduersum filium hominis. Hoc vos scandalizat? Si igitur videritis filium hominis ascendentem, vbi erat prius. Spiritus est, qui viuificat: Caro non prodest quicquam. Verba, quæ ego loquutus sum vobis, spiritus sunt, & vita. Et hic, siquidẽ vtrunque de se prædicauit, carnem & spiritum, & spiritum à carne distinxit: vt non tantum quod videbatur, sed hoc etiam, quod in illo erat inuisibile credentes discerent, quod ea quoque, quæ loquebatur, non erant carnalia, sed spiritualia. Quod enim corpus suffecißet hominibus ad escam, vt hoc totius mundi fieret alimẽtum? Sed hac de causa meminit ascensus filij hominis in cœlum, vt corporalem cogitationem ab eis auelleret: & posthac discerent, carnem de qua fuerat loquutus, cibum è supernis, cœlestem, & spiritualem alimoniam ab ipso dari. Quæ enim dixi vobis, spiritus sunt, & vita*. Statim post ista sequuntur illa, quæ adducit Inconstantius. Nec sanè difficile est, eum ex illis ipsis, quæ citauit, confutare. Athanasius enim clarissimè loquitur: Dabitur alimonia, vt spiritualiter in vnoquoque digeratur. Nam primùm, quod ait, spiritualiter, id verba Athanasij in nostram sententiam prorsus trahit.

Deinde, cùm subijcit alimoniam illam in vnoquoque nostrûm digeri, ea metaphora satis, quid velit, indicat. Cibus enim absque coctione non digeritur. Id autẽ de vero & reali Christi corpore vel cogitare, nefas est. At si ea, quæ paulò suprà ab eodem Athanasio dicta retulimus, pressius consideres, facilè videbis, quàm ruinoso fundamẽto iste nitatur. Primùm quẽadmodum in Christo fuit quiddam aspectabile, quod caderet sub sensus, aliud autem quiddam interius omninò spirituale, quod sentiri non posset, sed tantùm comprehendendum esset fide: ita verba Christi sensum alium habere externum, satis crassum, & animalem: aliũ autem interiorem, reconditum, & spiritualem. Hoc satis indicat, illum non sensisse pastum corporis Christi de re ipsa, & substantia, quæ corporis ore, vt Capernaitæ iudicabant, comedatur, sed de communicatione animi interna, & spirituali. Ná alioqui, inquit, si corpus Christi eo modo, quo Capernaitæ somniabant, esset comedendum, quot illud hominibus suffecisset? Certè paucissimis. Quare, cum illud institutum sit ad alimoniam totius mundi, hunc esum oportet ad fidem, & spiritum pertinere. Et addit, hac de causa Christum fecisse mentionem de ascensione sua in cœlum, vt illos à carnali cogitatione auelleret. Hæc genuina est interpretatio verborũ Ioannis: ac si dominus dicat, Vos existimatis carnalem fore pastũ mei corporis. Sed nihil erit tale. Vos enim ipsi videbitis corpus meum subduci in cœlum. Hoc loco dissimulare non possum, illos vehemẽter errare, & sentire contra omnem veterem Ecclesiam, qui corpus Christi putant iam vbique diffusum esse. Nam, si esset, vt illi statuunt, infinitum, omnibus hominibus, & orbi vniuerso, etiam si corporaliter ederetur, esset satis. Quod tamen Athanasius, vt audiuimus, habet pro absurdo. Athanasius ergo nihil iuuat Inconstantij, & Papistarum causam: imò potius eam prorsus euertit. Quid autem perceptio Eucharistiæ faciat ad resurectionem, & suprà diximus, & posteà suo loco dicturi sumus. Nunc redeundum est ad Inconstantij testimonia.

Locus ex Ioanne.

Contra vbiquitatẽ corporis Christi.

Nam ex Athanasio nihil habet, quod ad Transubstantiationis portentum quicquam faciat.

Emissenus autem, inquit, huius Sacramenti constitutionem, & admiratur ipse, & accedentes ad altare vult mirari. In illis verbis Emisseni, quicunq; tandem ille fuerit, nihil habet Inconstantius, quod iuuet: multò minus, quod triumphet. Illa enim, vt sępissimè fit in scriptis patrum, suam secum coniunctam habent interpretationem. Primùm ait, ista fide æstimanda esse, & interioris hominis affectu. Fides autem qua vtimur in hoc mysterio, duo potissimùm spectat: primùm vt filium Dei credamus pro nobis traditum: deinde, vt eum ita traditum, et affixum cruci credamus esse cibum nostrum & potum spiritualem, quo ad æternam vitam sustentemur: quod Christus & testatus est in sexto capite Ioannis, & cùm institueret Sacramentum Eucharistiæ, repetijt. Hoc illud est mirificum quod patres ita vehementer prædicant: mirantur enim externa ista symbola naturæ alioqui futilis & caducæ, in eum honorem adducta esse, vt Deus iam illis vti velit ad nos iuuandos, & salutariter alendos. Quod verò aut Emissenus, aut alij patres interdum dicunt, bonitatem, & potentiam Dei requiri ad Sacramenta, id nobis nec ita durum videtur, nec ita nouum. Imò cùm aduersarij contra nostram sententiam obijciunt nobis, figuram esse rem leuem ac tenuem, nos vicissim illis naturam, & dignitatem Sacramentorum tanquá rem eximiæ præstantiæ regerimus.

Quid spectet fides in Eucharistia.

Miraculis autem, quæ prædicant De Eucharistia, vt suam constituant Transubstantiationẽ, obijcimus illa miracula, quæ à patribus prædicantur de Baptismo: in quo nulla fit aquæ mutatio, quod quidem ad physicas conditiones attinet. Fatemur etiam alimoniam corporis Christi, quam spiritualiter percipimus, prædicari interdum à patribus, vt rem maximè admirabilem: non autem transubstantiationem istam panis, quæ nulla est. Et certè patres mutationem panis conferre solent cum mutatione nostri: quod satis apparet ex istis verbis Emisseni. Quis autem sanus dicat, nos in Baptismo substantiam, & naturam nostram abiecisse? Mutamur tamen toti prorsus & animo & corpore, & ex hominibus profanis efficimur homines Dei. Naturam tamen, & substantiam eandem, quam prius habuimus retinemus. Quemadmodum autem verba illa Emisseni non probant Transubstantiationem, ita non concludunt corporalem præsentiam. Præterquam enim quòd ait, hæc æstimanda esse fide: & affectu interioris hominis, addit etiam, Sacrũ Dei tui corpus fide respice, mente continge, cordis manu suspice, haustu interiori assume. Nos quidem ad nostram sententiam confirmandam non aliam dicendi, aut scribendi

bendi formulam deligeremus. Atque hæc ad A priorem partem Emisseni possunt esse satis.

Postea subdit, *Quid mirum est, si ea quæ verbo potuit creare, verba possit creata conuertere? Imò non minoris videtur esse miraculi, si id quod ex nihilo agnoscitur, iam conditum in melius valeat commutare.* Hæc Inconstantius ad transubstantiationem probandam rapit. Sed quod sæpius iam diximus, id etiam nunc sibi responsum putet. Si Emissenus talem statuat mutationem panis & vini, qualis est in nobis ipsis, cùm in regenera B tione conuertimur in homines Dei, cum eo nihil pugnamus. Atque adeò ita eum sensisse suspicamur. Sin ea ad vestram transubstantiationem referat, cùm eam non habeat è sacris literis, per me sanè vnà vobiscum valeat. Sed hoc etiam addendum est, vocem illam Miraculum, non aliter hic accipi oportere, quàm quomodo suprà explicuimus.

Postea succedit Epiphanius. *Is quoq;*, inquit Inconstantius, *magnitudinem miraculi veluti certò C ab omnibus illis temporibus creditam ducit in argumentum. Epiphanius eo loco ait, hominem verè conditum esse ad imaginem Dei, licet sensu aut ratione vis illa similitudinis non possit animaduerti. Et addit, alia multa reperiri, quæ re vera aliud sint atq; videantur. Atque inter cætera hoc quoq; proponit de Eucharistia: & rectè quidem meo iudicio. Nam externo sensu, quod ad figuram, colores & quantitatem attinet, nihil videri potest in ea pane, quod habeat imaginem aut similitudinem corporis Christi. Superest ergo, vt ea similitu- D do à nobis credatur, vt quæ spiritu Christi & verbo eius sit obsignata.* Verùm hic medius stringitur & tenetur Inconstantius. Epiphanius enim illud quod dicitur corpus Christi, ait esse rotundæ figuræ. Hic mihi respondeat, illa rotunditas qua de re prædicetur. Non certè de vago, nescio quo, indiuiduo. Illud enim figuram nullam habet. Nam postquam figura aliqua comprehenditur, statim desinit esse vagum. Est enim iam certum & comprehensum terminis. E Fortasse dicet, accidentia esse rotunda. Esto: sed illa non appellantur, Hoc: sed numero multitudinis dici debuissent, Hæc. Restat ergo, vt Epiphanius dicat, panem esse rotundæ figuræ. Voluit, inquit, per gratiam dicere, Hoc est corpus meum. Hanc prærogatiuam habet ille panis, quam Epiphanius vocat Gratiam, vt dicatur corpus Christi: non quòd substantia eius transeat in substantiam & naturam panis: sed quòd panis fiat sacramentum corporis Domi- F ni, idque ita verè fiat, vt qui non credat, excidat à gratia. Sed interea velim ex hoc tam solerti & subtili disputatore intelligere, quî possit Christus totus esse sensus & sensitiuus. An verò capilli etiam Christi sentiunt? An partes corporis humani, quæ sensu carent in alijs hominibus, in Christo sentiunt? Hoc etiam scire velim, quomodo, si Christus totus sit sensus, & sensitiuus, eius corpus frangatur in pane, vel in accidentibus panis, & dentibus commola- G tur, nec tamen doleat. Si totus est sensus & sensitiuus, id non videtur posse fieri. Nec facilè video, quemadmodum totus dicatur incomprehensibilis. Corpus enim Christi haud dubiè certis finibus terminatur: nisi fortè illud fingere velimus esse indiuiduum vagum: quod Inconstantius somniauit de pane, quod nisi hominum cogitatione nusquam sit. Oro atq; obsecro Inconstantium per sophisticam suam, vt nos aliquando ista doceat. Quæ si fateatur, se non posse expedire, ego quoq; multo æquius respondebo, me in scriptis Patrum quædam interdum non intelligere: idque mea non B multum referre, præsertim cùm salus nostra in verbo Dei, non in hominum sententijs sit collocata.

Sequitur Hesychius. Is, inquit Inconstantius, apertam facit mentionem miraculi in Leuiticum lib. 6. cap. 22. Sic enim scribit: *Sanctificationem mystici sacrificij & à sensibilibus ad intelligibilia rationem siue commutationem ei, qui verus est sacerdos, videlicet Christo oportet dari, id est, ipsum de eis miraculũ cedere & imputare: quia per eius virtu- C tem, & prolatum ab eo verbum tam sanctificata sunt, quàm cunctum carnis excedunt sensum.* Hæc verba diligenter nobis expendenda sunt. Nam quòd ait Hesychius, sanctificationem mystici sacrificij: per mysticum sacrificium intelligit panem: is enim appellatur mysticum sacrificium, quòd sit mysterium aut sacramentum veri sacrificij semel oblati in cruce. Quæ verò sit ista sanctificatio, per ἀναγωγὴν interpretatur. Appellat enim translationem à sensibilibus ad intelligi- D bilia. Iam enim physicas conditiones panis & vini non contẽplamur, sed ex ea parte illa consideramus, qua sacramenta sunt, significantia corpus Christi pro nobis crucifixum, & sanguinem eius pro nobis fusum. Hæc sensu non cernuntur, mente tantùm per fidem intelliguntur. Neque enim natura sacramẽti sub sensum cadit. Hæc primorum verborum est sana intelligentia.

Quæ sit panis & vini sanctificatio.

Sed priusquam longius progrediar, quæro E ex Inconstantio: Istam sanctificationem, quam Hesychius commemorat fieri verbo Dei, ad quid censeat referendam, & quæ sint illa significata, quorum paulò pòst facit mentionem? Si dixerit, illa esse corpus & sanguinem Domini, illa certè semper sancta sunt, neque opus habent, vt quotidie verbo Domini sanctificentur. At si illa dicet esse panem & vinum, magis etiam mirabor, illa dici posse sanctificari, quæ abijciantur, & pereant, & prorsus esse desinát. F Quod si manerent, & aliqua noua dignitate ornarentur, possent dici sanctificata. Tertium tantùm quiddam superest, quod respondeant, nimirum accidentia illa sanctificari: quod nemo sapiens putabit vnquam vel Hesychio, vel cuiquam Patrum venisse in mentem. Si enim hoc putassent, aliquando certè fecissent mentionem accidentium, quæ sine subiecto consisterent & seruarentur. Nam scholastici cùm id semel cœpissent credere, vsque ad nauseam de G ea re disputarunt. De miraculo autem, quod Hesychius constituit, nihil dicam aliud, quàm quod responsum est antea.

Huc adscribit Inconstantius Ambrosium.

Sed quid quibus, inquit, *loquendi sermis Ambrosius miretur, audiamus. Si ergo, inqnit, tanta vis est in sermone Domini, vt inciperent esse, quæ non erant, quanto magis operatorius est, vt sint quæ erant, & in aliud conuertantur?* Hæc verba Ambrosij commentum Transubstantiationis apertissimè refutât, Ait enim, Sermonem Domini esse operatorium, vt sint quæ erât, & in aliud côuertantur. Si panis & viuum sint ea post consecrationem quæ fuerant antea, manet haud dubiè illorum natura & substantia: quæ tamen nihilominus dicitur conuerti in aliud, quòd videlicet iam sacramenta sint, quæ prius non erant. Huc verò potentia Dei & verbo fieri, quibus ijsdê rebus Mundus conditus est, Inconstantius non credit. Nam sacramenta fieri, & nos in homines Dei mutare posse putat tantùm humanis viribus. Nos verò, qui creaturarum infirmitatem probè nouimus, hæc omnia bonitati, gratiæ, & potentiæ Dei accepta referimus.

Adhæc Chrysostomus, inquit, *plerisq; in locis magnitudinem prædicat. Ex omnibus tamen, quod sequitur, videtur huic argumenta maximè commodũ: Credamus ubique Deo, neque repugnemus ei, etiamsi sensui & cogitationi nostræ videatur absurdum esse quod dicit. Superet & sensum & rationem nostram verbũ, quæso, ipsius: quod in omnibus, & præcipuè in mysterijs faciamus: non illa, quæ ante nos iacent, solummodò aspicientes, sed verba quoq; eius tenentes. Nam verbis eius defraudari non possumus: sensus verò noster deceptu facillimus est. Quoniam ergo ille dixit, Hoc est corpus meum, nulla teneamur ambiguitate, sed credamus, & oculis intellectus id perspiciamus.* Duo ex istis verbis Chrysostomi Inconstantius proponit expendenda: primùm, eum monere, vt sensuum iudicium reprimamus, neque id statim reijciamus, quod illi videatur absurdum: alterum, cùm exigeret à nobis fidem, quam illis omnibus, quæ à Domino dicta sunt, habeamus. Video quidê quid Chrysostomus vrgeat: quid autem illud nostræ causæ tantoperè officiat, nondum video. Nam quid, quæso te, iudicare potest sensus de illis verbis, quibus Christus dixit, panem esse corpus suum, quod tradendum esset ad mortem? Rationem sacramenti, aut mysticæ significationis sensus nô attingit: neque tantarum rerum quis vsus aut finis sit, potest suspicari. Quare nisi fides accesserit, sensus in his reb. facilè nos potest fallere. Is enim in illis, quæ proponuntur, nihil aliud videt, quàm panem & viuum. Requiritur ergo in hoc negotio fides, qua in Circuncisiona opus erat, vt Patres crederent, eam pactum esse & fœdus initum cû Deo. Eadem etiam necessariò exigitur in Baptismo: vt iuxta analogiam fidei credamus, illam tinctionem esse lauacrum regenerationis: quod certè sensus noster nullo modo potest percipere.

Sensus rationem Sacramẽti nõ attingit.

Sed præter ista, quæ à Chrysostomo in Matthæum hom. 83. dicta sunt, adfert Inconstantius alia ex eodem, homil. 45. in Iohan. Quo in loco ille Capernaitas reprehendit, qui nimia diligenter inquirêtes, quomodo Christus daturus esset carnê suam manducandam, & sanguinem bibendum, rogarent, quomodo id posset fieri: quibus verbis prodebant incredulitatem suam. Illos ego infideles fuisse, nô inficior. Sed eam formam interrogandi, vt suprà docui, nego semper ex incredulitate proficisci: video enim eam etiam à sanctissimis viris, salua fide, aliquando vsurpari potuisse. Quòd autem postea Chrysostomus ex miraculo panis, quem Christus auxit, vt aliquot hominum millia saturaret, conciliat fidem verbis Christi, id non aberrat ab ijs, quæ in sexto capite Iohannis agebantur. Illi enim redierant ad Dominum, vt ab eo rursus explerentur panibus. Christus autem ex occasione illius panis, quem illis antea dederat, cœpit illis spiritualem & cœlestem panem prædicare. Sed quia adduci non poterât, vt crederent, carnem Domini aliquando esse spiritualiter comedendam, quomodo re vera intelligendum & credendum erat, Chrysostomus ait, id eos ex miraculo, quod pauló antè viderant, intelligere & credere debuisse. Sed quid hoc ad Transubstantiationem? Quòd si verba illa Domini è sexto Iohannis trahantur ad symbola, haud dubiè à genuino illorum sensu disceditur. Ibi enim Christus de spirituali tantùm esu suę carnis loquutus est, qui fide sola absque vllis symbolis perfici potest. Deinde si concedamus, illa intelligenda esse de Sacramento, credi poterat, Christum authorem fore illius instituendi ex ea virtute atq; efficientia, quam in faciendis miraculis exeruerat. Addit Inconstantius, Miraculum in institutione solius figuræ non fuisse necessarium. Iste credo, ne fortè videri possit sui dissimilis, perpetuò impingit nobis suum mendacium: quasi nos doceamus, Sacramentum solam & nudam figuram esse: cuiusmodi sunt illæ, quæ hodie finguntur à pictoribus & statuarijs. Chrysostomum autem habere quasdam interdum phrases violentiores, quas ne aduersarij quidem nostri velint ad verbum admittere, partim antea docuimus, partim infrà suo loco fusius explicabimus.

Chrysostomus interdum phrases violetiores habet.

Deinde citat Cyrillum: *Cæterùm*, inquiens, *cum ijs, qui per naturam impossibile putant, quod de carne sua dixit Christus, ita agit Cyrillus: Si putatis carnem meam vitam vobis afferre non posse, quomodo tanquam volucris in cœlum ascendet? & quomodo per aera volabit? Hoc enim similiter generi humano impossibile est. Quòd si præter naturã caro mea in cœlum conscendet, quid probibet, ne similiter præter naturam viuificet? Nam qui terrestre hoc corpus cœleste conficit, is etiam viuificum reddit, quamuis natura sua corruptibile fuerit.* Cyrillus hoc loco, qui est in Iohannem, libro quarto, capite vigesimo secundo, totus in eo est, vt ostendat, quomodo Christus probarit Iudæis carnem suam esse viuificam. Quoniam, inquit, tanquã volucris ascendit in cœlum: quod vim naturæ humanæ longè superat. Quare qui dedit huic corpori terrestri facultatem ascendendi in cœlum, is illud reddidit viuificum: quamuis ex natura sua esset corruptibile. Hanc sententiam Cyrilli nos quoque fidelissimè retinemus: videlicet carnem

nem Christi habere vim viuificandi propter adiunctam naturam diuinam. Damus etiam coniunctionem diuinitatis quam credimus & prædicamus, & ascensione in cœlum, & alijs multis miraculis fuisse declaratam. Quanquam silentio prætereundum non est, quod suprà dixit Athanasius, quodque Inconstantius, cùm illum locum modò admodum citarit, tam cito obliuisci non potest, Christum mentionem fecisse Ascensionis, vt ostenderet, corpus suum spiritualiter, non corporaliter esse mandocandum. Quare ex sententia illorū duorum patrū, duo ex illa commemoratione de Ascensione elicimus. Primum, pastum illum carnis Christi constare fide: quæ in rea etiam absentes ferri potest. Iste ergo pastus omnino spiritualis est, nec aut Transubstantiatione, aut reali præsentia opus habet. Alterum est, quod Cyrillus ait, carnem Christi posse viuificare. Sed illud prius magis genuinum est, & verbis Euangelistę magis conuenit. Sed posterior etiam Cyrilli interpretatio potest non malè conuenire: quoniam illi dixerant, Patres nostri manducauerunt, & mortui sunt. Præterea quòd Cyrillus ait, corpus Christi sua natura fuisse corruptibile: dextrè intelligendum est. Christus enim nullum vnquam peccatum admisit, vnde naturali necessitate cogeretur mori. Quòd autē mortuus est, id ex dispensatione factum est. In eo etiam Inconstantius non leuiter hallucinatur, quòd quicquid in ijs verbis Cyrillus loquutus est de potentia Dei, id omne referēdum putat ad institutionem Eucharistiæ: quod tamen à consilio Cyrilli prorsus est alienum. Ille enim agit de vi illa, & potentia, qua carnem Christi pollere ait ad nostram carnem viuificandum.

Cur Christus in 6. Ioannis mentionē ascensionis fecerit.

Quomodo corpus Christi fuerit corruptibile.

Sed addit, Cyrillum ista frustra dixisse, si Eucharistia non aliud sit quàm figura, & omnis illa sanctificatio peragatur spiritu. Quorsum ista? Obsecro. Panis & vinū symbola sunt carnis & sanguinis Domini, quatenus viuificant. Hoc Cyrillus laborat, ne habeatur pro absurdu, illa, quę hîc significantur, & fide percipiuntur, posse viuificare: cùm illa caro, quæ repræsentatur, non sit nudi & puri hominis, vt Nestorius & Arrius docuerant: contra quos Cyrillus perpetuò dimicat. Sed ad hoc quid facit aut realis præsentia, aut Transubstantiatio? Disputatur porrò ibi, An caro Christi vim habeat viuificādi. Iste autē omnia turbat, & susq; deq; rapit: & ridet eos, qui putant, istā sanctificationem spiritualiter perfici: quasi verò res ista sit carnalis. Nec videre volt, Christum, cū ageret de mãducatione suæ carnis, semper nos reuocasse ad spiritum. Neq; nos istam actionē docemus tam esse spiritualē, quin & verba Scripturarum aut concionum, & sacra mysteria dicamus ad eam pertinere. Sciat ergo Inconstantius, Cyrillum huiusmodi strophis & cauillis non posse adigi, vt dicat illud, quod ipse eum vult videri dicere.

Augustinum ita citat: *Hoc quod videtis in altari Dei, etiam transacta nocte vidistis: sed quid esset, quid sibi velit, quam magnæ rei sacramentum contineret, nondum audistis. Quod ergo vidistis panis est & calix, quod vobis etiam oculi vestri renunciant: quod autem fides vestra postulat instruenda, panis est corpus Christi: vinum est sanguis.* Rursus ex hoc quoq; testimonio Augustini Inconstantius grauius vulnus accipit, quàm putet. Primùm quod ait, Sacramentū in Eucharistia contineri, nobiscū facit. Re enim vera in Eucharistia sacramentū est, hoc est signum rerum spiritualium. Deinde id, quod videtur, panem esse ait: quod & Transubstantiationi, & in primis Indiuiduo vago Inconstantij maximè aduersatur. Postea cùm rem presaius interpretatur, ait, panem esse corpus Christi: quod nos quoq; certo quodā modo non negamus. Sed rursus quæro, si panis est corpus Christi, vbi est vestra Transubstantiatio? Neque enim Augustin. in ijs rebus oculos nostros falli dicit. Panis est, inquit, quod sensus quoq; vestri renuntiant. Sed addit, Sacramētum quoq; ibi esse, quod sensus nesciūt, fides tātùm credit: idq; eiusmodi etiam sacramentum, quod sua quadam ratione sit corpus Christi. Non potuisset Augustinus verbis magis appositis Indiuiduum illud vestrum vagū, & Transubstantiationem euertere. Figuram corporis Christi Inconstantius negat in Eucharistia contineri: Augustinum enim dicere, contineri in ea magnum sacramentum: idque eum explicare de corpore Christi. Ad quod ergo ita respondeo, Sacramentum seu mysteriū apud Patres interdum significare externa symbola: interdum res eas, quæ in symbolis referuntur. Hic Augustinus posteriori significatione dicit sacramentum, cùm dicat in pane & calice magnum sacramentum contineri: quod nos minimè inficiamur, modò verbum illud Contineri, ad significationem referatur, quod neque absurdum, neque alienum videri debet. Signa enim aliquo modo dicuntur significata continere. Nam quis neget in Sacris literis maxima contineri sacramenta? Vanissimum autem est, quod garrit de panibus propositionis, illos quoq; fuisse figuram Christi: quasi verò veterum symbola cum nostris symbolis non possint vllo modo conferri. Certè vtrobique tam in Veteris, quàm in Noui testamenti mysterijs videre possumus signa & figuras, quamuis cum aliquo discrimine. Id autē toties iam antea monuimus, vt iam pigeat repetere.

Mysterij apud Patres duplex significatio

Signa dicū tur continere significata.

Huc addit Inconstantius testimonium Euthymij: *Habeo,* inquit, *ex Euthymio duo præclara loca. Nos, inquit, credamus vbiq; Deo, nec contradicamus, etiamsi quod ab eo dicitur, contrarium esse videatur nostris cogitationibus. Ita quoq; in adorandis mysterijs faciamus. Cumq; ille dicat, Hoc est corpus meū, Hic est sanguis meus: pareamus & credamus. Siquidē etiam in Baptismo sensibilis quidem est aqua: sed intelligibile donū est regeneratio.* De verbis istis Euthymij minus laborandum censeo, quòd videam eum referre sensum & verba Chrysostomi: de quibus abundè iam dictum est. Hoc tamen vnum silentio præterire non possum, id, quod ait, Non ea solùm quæ proponuntur, intuendum esse: maximè illustrare nostram sententiā.

Nam si caro & sanguis Christi proponerentur A nobis sub accidentibus panis & vini, ea haud dubiè essent in primis intuenda. Ab illis verò, quæ proponuntur, Euthymius nos abducit, & monet vt credamus sermonibus Christi. Ea enim, quæ Christus ait sola fide posse comprehendi. Quid autem debemus credere? Hoc videlicet esse illius corpus: &, Hoc esse illius sanguinem. Credimus quidem ista: nō tamen quasi ea in pane & vino delitescāt: sed eo modo, quo nomina ipsarum rerum conueniunt B sacramentis. Ita autem Euthymium sensisse, ea satis indicant, quæ sequuntur. *Siquidem in Baptismo quoq;, inquit, sensibilis quidem est aqua: sed donum intelligibile est regeneratio. Quoniam enim in nobis anima conserta est corpori, in sensibilibus intelligibilia tradidit nobis Deus.* Confert aquam Baptismi cum regeneratione, & similem facit analogiam harum rerum cum illa, quæ est in Eucharistia symbolorum ad carnem & sanguinē Domini. Quare respondeat mihi velim Inconstan C tius, vtrum existimet, regenerationem nostrā inuolutam esse in aquis, quibus Christiani tingimur, an potius earum natura significari. Respondeat etiam, vtrum illi, qui ficto animo & absque fide accedunt ad Baptismum, assequantur regenerationem. Si hoc negat, cur illud ait, Infideles vnà cum accidentibus panis & vini recipere verum corpus & sanguinē Domini? Sint vera verba illa Euthymij: sit firma illa analogia: Corpus & sanguis Christi ita conti D neantur in pane & vino, vt regeneratio nostra continetur in aquis. Cumq; ea ab elemēto suo possit diuidi, vt alterum illorum absque altero sumi possit, idē fateamur in Eucharistia quoq; fieri. At regeneratio, inquiet Inconstantius, illis qui tinguntur, datur, & ab illis reipsa percipitur. Esto: ita nos quoque fatemur, Corpus Domini haberi & accipi ab illis, qui rectè vsurpant sacramenta. Sed hoc contendimus, ad illā perceptionem realem præsentiam non requi E ri. Satis enim est, vt corpus Christi animo nobiscum per fidem coniungatur.

Quòd si quæratur præterea, vnde fiat, quòd ipsam regenerationē concedamus realiter præsentem esse in Baptismo, & inhærere illis, qui fideliter vtuntur sacramēto, quamuis sub ipsis aquis non latitet, corpus autem Christi in Eucharistia realiter adesse nolimus, neque tamen substantialiter à nobis percipi. Respondeo, quia nihil obstat, quò minus multæ esse pos F sint regenerationes. Imò tot sunt, quot veri sunt Christiani, qui regenerantur. Corpus autem Domini multiplicari, aut in infinitum dif fundi, quod hodie quidam stultissimè, ne quid grauius dicam, somniant, non potest. Hæc vera & iusta est ratio discriminis. Accipimus ergo libenter id, quod dat Euthymius, nō esse hærendum in illis, quæ proponuntur: sed fidem referendam esse ad Christum, & quantum fieri potest, quantumq; verba Dei patiuntur, inter Eu G charistiam & Baptismum retinendam esse analogiam.

Citat alium etiam locū Euthymij in 6. Ioan.

Decertabant ergo Iudæi inter sese dicentes: Quomodo potest hic nobis dare carnem suam ad manducandum? Turbabantur non potentes sermoni credere, quòd hoc impossibile videretur. Nam cùm omnia secundum naturam inquirerent, nihil, quod supra naturam erat, admittebant. Dixit ergo illis Iesus: Amen, amen dico vobis, nisi comederitis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Illi quidem hoc impossibile indicabant: ipse verò omnino possibile ostendit: neque id tantùm, sed etiam necessarium: quod etiam fecit ad Nicodemum. Addit etiam & sanguinem, significans de pane & de poculo, quæ, vt dictum est, daturus erat discipulis in Cena. In his Euthymij verbis tria sunt annotāda. Primum, Capernaitas non potuisse intelligere, carnem Domini manducandā esse ad vitam, quòd eam omnem physica tantùm ratione metirentur: quasi caro nisi ore, & morsibus corporis, & naturali traiectione non posset comedi: cum tamen sit alius modus credētium proprius, quo modo illi per fidem complectūtur mortē Domini, atq; ita eius carne ac sanguine spiritualiter saginantur. Hoc autem neq; intelligebant, neq; credebant Capernaitæ. Atqui ad istam tamen intelligentiam Christus eos aduocabat, cùm diceret, Caro non prodest quicquam: spiritus est qui viuificat: cumq; suæ in cœlū ascensionis mentionem faceret, quemadmodum testatur Athanasius. Alterum est, Oportere nos in Patribus considerare, illos abuti ijs lucis, vt ostendāt, carnem Christi posse viuificare: quod argumento erat, eum non fuisse purum nudumque hominem, cùm simplicis & puri hominis caro id efficere non posset. Itaque aiunt, Christum dixisse, esse spiritum, id est, diuinam naturam, vnde id ipsius caro haberet: ita autē Christum dixisse, vt ostenderet, se non minus Deum esse quàm hominem. Capernaitæ verò eùm id non crederēt, eum absurdissima loqui existimabant. Postremò id quoque expendendum est, quod ait, Christū similiter dixisse Nicodemo. Ea enim mihi videtur omnium illorum, quæ iam allata sunt, certa & euidens interpretatio. Nicodemo enim Christus proposuerat nouam generationem, vt rem ad salutē pernecessariam. Ille autem cogitans realem & substantialem generationem, qualis ea est, qua effundimur ex vtero matrum, rem eam totam alienam putauit esse & absurdam. Nihil autem illi de spirituali generatione, quam per fidem adipiscimur, veniebat in mentem. Ex hoc simili de Nicodemo respondeat sibi Inconstantius. Vt enim ad nos regenerandos fide opus est, non physica substantia, aut partu mulierū: ita vt fide atq; animo comedamus & bibamus corpus & sanguinem Christi, nihil opus est eius reali & substantiali præsentia. Inconstantius verò tantùm generatim colligit, Euthymium docere magnitudinem mysterij: eam enim tantam esse ait, vt naturali ratione fieri nō posset. Id nos si rectè accipiatur, nō difficulter dabimus. Vis enim mysterij, quæ à Spiritu sancto per illud operante omnino pendet, facultates naturę omnibus modis superat. Neq; enim

res,

res, vt naturâ existunt, vi sua tanto commodo A hominibus esse possunt, quanto Christus panem, vinum & aquam cum verbo coniuncta nobis esse voluit.

Adhæc aduocatur huc etiam Damascenus. *Si igitur*, inquit Damascenus, *verbum Domini viuens est & efficax, &c. non poterit panem corpus facere, & vinum & aquam sanguinem?* De Ioanne Damasceno nõ decreui in præsentia omnia referre, quæ possem. Hoc vnum tantùm dicam, illũ ita hyperbolicè, ne dicam portentosè loqui de B Eucharistia, vt neq; Inconstantius, neq; alius quispiam ex omni grege Papistarũ tam impudens sit, vt eius dicẽdi formulas velit recipere. An .n. dares tu vnquã Incõstanti, Deum fecisse panem corpus suum, & vinũ sanguinẽ? Si concedis, vbi est tua illa Transubstãtiatio? Si abit, vt tu dicis, forma & substantia panis, nõ panis fit corpus, verùm ex pane, id est post panem fit corpus: nec vinũ fit sanguis, sed ex vino, id est post vinũ fit sanguis. Nam cũ homo fit doctus, C aut diues, manet certè eius essentia: & lignum, cùm fit arca aut statua, naturã suam & substantiam retinet. Nõ potuisset vnquã Damascenus alijs verbis vestram Transubstantiationẽ fortius oppugnare. Quod autẽ dicit, verũ esse non potest, nisi propositio sit metaphorica: vt, quẽadmodum quispiam modò fit iustus, modò diues, modò pulcher, ita panis & vinũ fiant corpus & sanguis Christi, cùm retinẽtia naturam suam, quam prius habuerunt, subeunt rationẽ D sacramenti. Et quemadmodum in Exodo scribitur de Agno paschali, Occidite Pascha: cùm tantùm offerendum esset sacramẽtum paschatis: & quemadmodum Christus ait, se velle comedere pascha, cùm esset sacramẽtum tantùm paschatis comesturus: ita panis fit corpus Christi, & vinum sanguis eius, iuxta phrasin & loquendi rationẽ & Damasceni, & aliorũ Patrum. Ad ea verò, quæ spectant ad admirationem & potentiã Dei, quæ in istis verbis Incon- E stãtius annotauit, nihil est, quòd multa respondeam. Satis enim fusè suprà non vno loco ostendi, quid in hoc sacramento patres fuerint admirati, quóq; retulerint potentiam illã Dei. Quòd si noster sophista contendere velit, illos aliter sensisse, aut legat alios illorũ locos, in quibus videri possunt sententiam suam satis explicuisse, aut alias etiam omnes illorum locutiones sine aliqua mitigatione aut exceptione recipiat. Quòd si æquissimis istis legib. stare no- F lit, eum ego cum suis patribus valere iubeo.

Nos à principio huius argumenti Scripturas postulauimus ab Inconstantio, quæ nobis nouum illud miraculũ Transubstantiationis prædicarent, & docerent, fuisse aliquos, vnum saltem aut alterum, qui hoc portentum in Eucharistia, cùm primũ institueretur, fuerint admirati. Is autem, si Deo placet, pro Scripturis Patres nobis, eosq; malè intellectos profert. Miror tamen, eum ita impudenter calumniari, G patres à nobis non legi. Nam profectò, si quis alius, ipse maximè laborat hoc vitio. Etsi enim vbique crepat patres, tamen eos nunquã vidit, A nisi alienis oculis: nec vnquã nisi operatiorum suorum manibus euoluit. Luce enim clarius suprà non semel ostendi, illum in locis illis, quæ citauit, neq; spectasse quid antecesserit: nec expendisse quid sequutum fuerit. Postremo antẽ loco, quoniam iste ita vult, Bernhardum quoque audiamus. *Legissent*, inquit, *saltem ex posterioribus Bernhardum, qui sic scribit: Mira sunt, quæ de Sacramento isto scribuntur: Fides est necessaria: scientia rationis superuacua.* Sermo iste, qui adscribitur B Bernhardo, est admodum suspectus. Ego enim ipse in Codice quodam vidi, illum non Bernhardo, sed alteri cuidã attribui. Sed cuiuscunque sit, id enim non magni refert, Bernhardum non fuisse alienum à superstitionibus, nec vbique doctrinam puram & synceram tradidisse, nemo qui eius scripta viderit aut legerit, potest ignorare. Nihilominus tamen Inconstantium parum fuisse attentum in scrutandis huius Patris Sermonib. vel ea testantur, quæ scribit in Serm. 33. in Cantica Cantic. Verba eius C hæc sunt: *Nõ omnino pari iucunditate sumitur cortex Sacramenti, & medulla frumenti: fides & species: memoria & præsentia: æternitas & tempus: speculũ & vultus: imago Dei & forma serui.* Agit ibi de Sacramento, & de perceptione corporis Christi, cuius hic non præsentiam, sed memoriam disertissimis verbis haberi testatur: & statum huius vitæ confert cum futura beatitudine. Neq; abs re fore arbitror, si excutiam sermonẽ Bern- D hardi de cœna Domini: qui ante locum istum ab Inconstantio citatum legitur. Sic.n. scribit, cùm agat de natura Sacramentorum: *Vt de visualibus sumamus exemplum, datur annulus absolutè propter annulum, & nulla est significatio: datur ad inuestiendum de hæreditate aliqua, & signum est: ita vt iam dicere possit qui accepit, Annulus non valet quicquam, sed hæreditas quædam est, quam quærebam. In hunc itaq; modum appropinquãs passioni Dominus, de gratia sua inuestire curauit suos: vt inuisibilis gratia* E *signo aliquo præstaretur. Ad hæc instituta sunt omnia Sacramenta, ad hæc Eucharistiæ participatio, ad hæc pedum ablutio, ad hæc denique ipse Baptismus.* Et mox: *Sicut enim in exterioribus diuersa sunt signa, & vt cœpto immoremur exemplo, variæ sunt inuestituræ secundùm ea, de quibus inuestimur: verbi gratia: inuestitur Canonicus per librum, Abbas per baculum, Episcopus per baculum & annulum: sicut, inquam, in huiusmodi rebus est, sic & diuisiones gratiarum diuersis sunt traditæ sacramentis.* Ex ista simi- F litudine Bernhardi quiuis videre potest naturam Sacramentorum. Qui annulo inuestitur de aliqua hæreditate, non habere eam inclusam in annulo: neque quisquam tam stupidus est, vt arbitrari possit annulum in hæreditatem transubstantiari. Vellem, vt Inconstantius ista diligentius expendisset: non dubitaret, Bernhardum aliosque patres magnis hyperbolis naturam Sacramentorum, & præsertim Eucharistiæ exornasse: cùm ijdem tamen G interdum sincerius & moderatius loqui soleant, & ab ea sententia, quam nos defendimus, aut nihil, aut parum discrepare.

Bernhardi doctrinanõ est pura.

OBIECTVM LXIII.

ARTICVLI fidei,etſi ſint ſupra ſenſus externos:credimus enim ea,quæ non videmus, quæque nullo alio ſenſu percipimus: illi tamen eiuſmodi ſunt, vt cum externis ſenſibus non ita pugnent,vt in illis rebus,quas vidimus,quasque alijs ſenſibus percipimus,decipiamur. Doctrina verò Tranſubſtantiationis cum externis ſenſibus apertiſsimè pugnat: dicit enim, panem & vinum non adeſſe, quæ tamen viſu guſtu, olfactu, tactu ſentiuntur. Igitur doctrina Tranſubſtantiationis non eſt cenſenda inrer articulos fidei.

GARDINERVS.

ARTICVLI fidei ſunt veritates certiſsimæ diuinitùs nobis reuelatæ,& ſcripturis comprehenſæ,quæ Deo inſpirante creduntur à fidelibus: in quibus articulu non quid ſenſibus vidratur, quidue ijs contrarium aut repugnans ſit,quæritur,ſed quid verum.

MARTYR.

ARticnlos fidei ſcripturis cũprehenſos eſſe, A libenter recipio. Quare,ſi Tranſubſtantiationem veſtram e ſcripturis oſtendere & probare poſſetis,hęc omnis lis facilè dirimetur. Atqui hîc vos,vbi maximè opus erat, nunqnam quicquam reſpondetis. Deinde qui hoc argumento vſi ſunt, non fecerunt ſenſus arbitros ſuæ fidei. Fatentur enim,multa credi,quæ omne ſenſuum iudicium ſuperent. Sed in huc myſterio, vt in alijs omnibos articulis fidei, creatoris inſtitutum ſeruandum contendunt. B Illum autem aiunt noluiſſe ſeoſus, quus dedit animalibus,in operib. ſuis decipi. Ea enim eſſe certiſsima inſtrumẽta,qnibus ſenſibilia poſſint percipi. Quud niſi ſeruetur,facilè Marciunitæ,Valētiniani,& omnes illi hęretici,qui negant Chriſtum fuiſſe verom huminem,vicerint. Dicerent enim, ſenſus homanus in eius ſubſtantia omnino fuiſſe deceptus: nec eum re vera fuiſſe huminem, quamuis viſus ſit fuiſſe homu: quemadmodum in Euchariſtia non C eſt panis,quamuis videatur eſſe panis. Et argumentum Chriſti, quo vſus eſt ad probandum ſui corpuris reſurrectionem, inane fuiſſet & infirmum. Quanti enim eſt illud. Palpate & videte,quoniam ſpiritus carnem & oſſa nun habet: ſi nulla fidea habenda ſit ſenſibus? Nihil ergo nos ſenſibns plus tribuimus,quàm quantum Deus ipſe author ſenſuum tribui voluit. Credimus enim, eum nun magis in Euchariſtia, quàm in alijs articulis ſidei voluiſſe ſenſus D noſtros falli. At ſi hoc peculiariter datum ſit myſteriu Euchariſtiæ, id ſcripturis erat demũſtrandum. Nam alioqui æquum eſt, vt ab eu, quud alijs omnibus articulis fidei & ſacramentis commune eſt,ne diſcedamus.

Quod autem Paulus de vniuerſa Chriſti doctrina ait, Animalem hominem non poſſe eam percipere,vt cui ſapientia Dei prorſus ſtultitia videatur: id toto pectore amplectimur. Sed hoc addimus, non eſſe hic certamen de ſapien- E tia Dei,qusm haud dubiè fatemur ſuperare omnem ſenſum: ſed de pane contendi,an ſit panis, quem ſenſus externi nuntiant eſſe panem: &,an Deus piorum & fidelium ſenſibus velit illudi. Sapientiam Dei præſertim in his, quæ ad fidem pertinent, nos nunquá dubitauimus ſuperare ſenſus: & tamen à quibuſdam Papiſtis veſtris videmus vehementer dubitari, An in Euchariſtia ſuperſit ſubſtantia panis. Nec defuerunt ex illis quidam, qui re vera affirmarint, naturā panis, vel vt ipſi barbare loquuntur,paneitatem quandam manere. Alij fatentur,ſe quoq; ſalua ſacramenti veritate idem potuiſſe ſtatuere,niſi Eccleſia ſecus decreuiſſet.

Addit porrò Inconſtantius,ſi vnus articulus aliquid contineat à cæteris ſingulare, non continuò reliquis dicatur aduerſari. Articulum autem iſtum de Tranſubſtantiatione pugnare cũ ſenſibus cunfitetur: eum tamen ait conſentire cum veritate. Sed quî, quæſo, poteſt cunſentire cum veritate, cùm Scripturarum teſtimonium nullum habeat? Neque articulus aliquis fidei eo numine dicitur adulterinus, aut nothus, quòd aliquid habeat ſingulare diſtinctũ à cæteris articulis. Quiuis enim articulus aliquid habet, quod cæteris non ſit commune. Sed ſententiam iſtam veſtram de Tranſubſtantiatione dicimus eſſe à fide alienam, quod per eam putetis illudi ſenſibus, & panē ac vinum fingatis,neſcio quò,abijſſe, quæ omnes propemodum ſenſus adeſſe nontiant. Oſtendimus etiam,quàm ſit periculoſum,huiuſmodi fictionibus & præſtigijs credere. Noluit Deus ita agere cum hominib. ne ad extremũ omnia Chriſti myſteria reuocarētur in dubium. Quomodo verò hęretici ſemper exegerint ſimilia myſteria cũprobanda,ipſi viderint. Nos eam viam probationis ab Apoſtolica doctrina ſcimus nõ damnari. Paulus enim 1. ad Corinth. ait, Nos non accepimus ſpiritum huius mundi,ſed ſpiritum,qui ex Deo eſt: vt ſciamus, quæ à Chriſto donata ſint nobis: qui & loquimur, non ſermonibus,quos docet humana ſapientia,ſed qnos docet Spiritus ſanctus, ſpiritualibus ſpiritoalia comparantes. Audis, Inconſtanti hoc facere ſolere Chriſtianos, & hanc eſſe doctrinam Apoſtolicam, vt ſpiritualibus ſpiritualia comparemus? Non eſt ergo, cur iſta de cauſa nos numeres cũ hæreticis. Quid ruſticus Diaconus reſponderit acephalis, noſtra non multum referre arbitror, cùm acephali non ſimus.

Hoc

Hoc tamen interea miror asseri, duas naturas A
vnitas in Christo non facere vnum, qoemad
modom corpos & anima faciunt hominem v-
oum. Nam symbolum, quod vulgò appellant
Athanasij, ita loqoitur: Sicuti anima rationa-
lis & caro vnus est homo: ita Deos & homo
est vnus Christus. Qoiuis videre potest assi-
gnari hic similitudinem: vbi tamen Incoostan-
tius asserit nullam esse. In similitudine autem
omnia congruere & conoenire non dicimus:
oulla enim sunt ita inter se similia, quin aliqoa B
ex parte sint dissimilia Huc addemus, Acepha-
los fortasse in rebus creatis aliqoam quæsiuis-
se similitudinem, qoa ostenderetor, duas perfe
ctas natoras in eandem hypostasio coiuisse:
quemadmodū fides orthodoxa docet de Chri
sto. Atqoe illi qoidem iure ac merito reprehen-
si sont. Nos verò exemplum aut similitudinē
de illusione sensoum noo qoærimos in creatu-
ris, verùm in diuinis miraculis & articulis fi-
dei. Nec petimus similitudinem, quæ sit eios- C
dem formæ aut naturæ. Tantùm de illa vnioer
sali conditione disputamus, an Deus in rebus
credendis velit sensus circa sua definita obie-
cta falli. Cumque diuinæ literæ ousquam do-
ceant, sensus falli in hoc sacramento, non vide-
mus cur permittere debeamus adoersarijs, vt
exceptionem in casu ponant. Nam cùm eò
consugiont, id sibi vsurpant tanquam cer-
tum & confessum, quod ambiguum & cootro-
uersum est.

An Deus velit in rebus credendis falli sensus.

Posthæc Inconstantius, quasi posit causam
suam aliquanto verisimilius tueri, negat in hoe
negotio sensus decipi. *Nam odor*, inqoit, *sapor, co-
lor, figura, pondus, aliaq; huiusmodi, quæ sentiuntur,
verè adsunt, neque sensus ea renuntianda mentiun-
tur.* Itaque subijcit, non sensuum errorem esse,
sed rationis: quæ dum circa inferiora versatur,
facilè posit falli, credendo substantiam adesse,
naturam, ioquam, panis & vini interiorem, cu-
ius proprietates & accidētia sensus percipiūt. E
Sed hæc ratio, vt appellat, inferior cedit supe-
riori, nimirum fidei: quæ rem aliter se habere
admonet. Videtur sibi Inconstansius polchrè
commentum suum colorasse, qoasi qoispiam i-
ta insaniat, vt illi sine vllo Scripturarum testi-
monio dare velit. Accidentia panis & vioi abs-
que suo naturali subiecto consistere. Præterea
cogitare debuit, nos non loqui de sensibus, qui
non habeant secum coniunctam rationem. Ita-
que dieimus, nō tantùm accidentia & proprie- F
tates rerum sentiri, sed per illa substantias i-
psas & naturas rerum sensibilium percipi. At-
que ita philosophi dixerunt, ignem esse sensibi-
lem, & alia corpora inferiora posse sentiri. Nec
alia ratione Augustious io eo sermone, qui
paulò suprà citatos est, ad infantes, ita loqui-
tur: *Quod vidistis, panis est.* Hoc ergo est, qood
contēdimos, iudicium humanæ ratiooris, dum
sequitur apprehensionem sensuum, de rebus
familiariter notis non falli: modò ne accidat
aut furor, aut io sensibus aliqua oblæsio. Ne-
que enim aot natura, aut Scriptura, aut ratio-
ne constat, Deum velle illudi nostris sensibus:
aot rationem, dom sensibus integris, & sanis,
& in suo obiecto versantibus vtitur, illorum
ministerio decipi: etsi ex illis non semper rectè
colligat. Rationem verò cedere fidei, qood at-
tinet ad spiritualia & dioina effecta, non dubi-
tamus. In iodicandis autem rebus creatis,
quæ sobiectæ sunt humano sensui, non video
eur cedendum sit fidei. Fides enim nosquam
persuadet ex diuinis literis, panem & vinum,
quæ sensu deprehendontur, non esse panem
& vioum.

Pergit Inconstantius: *Sed vt ad istum arguta-
torem veniam, qualis est ista consecutio: Articulus
transubstantiationis aliquid habet à reliquis articulis
singulare: Ergo cum fide pugnat, vel non est articulus
fidei?* Atqoi Inconstanti, nos id non sumimus
in argumento, quod tu potas. Non sumus ita
stopidi, vt in articulis fidei dicamos nihil esse
singulare, qoo vnus ab altero discernatur.
Nam alioqoi omoes articuli essent vnus articu
lus. Vt autem sunt molti, ita varias continent
sententias: quarum tamen oulla inueniri po-
test, qua sensibos & ratiooi cum illis coniun-
ctæ illudatur. Fallitor quidem interdum ra-
tio, at vnà com sensibos circa propria obiecta
versantibus coniuncta non fallitur. *In Christo,*
inqoit, *fallebantur oculi carnis, qui nudi hominis, &
in persona humana consistentis indicia referebāt: cùm
idem homo Deus esset non duabus distinctis personis,
sed in vna persona.* Imò verò sensus, Inconstanti,
in Christo nihil fallebantur. Ratio eoim sensi-
bus admonita iudicabat, illum esse verum ho-
minem: & in eo nihil fallebantor. An autem
esset purus homo, & an in vna persona sustine-
reotur duæ naturæ, id non erat sensus iudica-
re. Et idcireò ratio in ea re fallebatur: nec mi-
rum, cùm in ea à sensibus adiouari non posset.
Longè aotem aliter habet de pane & vino: ista
eoim vel pueri possont discernere.

Ad extremum addit Inconstantius, quasi
iam securus, profligata causa, se nimiom diu
hæsisse in hoc cauillo. Id autem cauillum si
suom intelligat, verissimè loquitur. At si no-
stram rationem, quam negare oon potest pro-
babilem esse, appellat cauillum, antiquom
obtioet, vt rationes non rationi-
bus diloat, sed con-
uitijs.

OBIECTVM LXIIII.

SENSVS non decipiuntur circa substantiam visibilem. Sensus autem iudi-
cant, in Eucharistia vnum solum corpus esse, nimirum panem. Non ergo corpus
Christi in ea est, sed tantùm panis.

GARDINERVS.

HOC argumentum etsi propriæ conclusionis nihil habeat, tamen argutatoris ineptiam obiter demonstrat, ut sit omnino otiosum.

MARTYR.

QVid opus erat, argumenta ita minutim & frustulatim coocidere? Quid habet hoc argumentum aliud, quàm quod iam dissoluimus in superiori? Si quis Incoostantium ipsum ita secaret in frusta, vt ille incidit & delumbat aliorum rationes, nemo illum amplius agnosceret pro Inconstantio. Queritur, hoc argumentum non habere suam formam. Quid mirum, cùm ipse ille, qui tot sanctorum hominum corpora lacerauit, argumentum nostrum conciderit, & forma sua spoliarit? Sed nos argumentum nostrum facilè in integrum restituemus. Sensus circa substantiam sensibilem non decipiuntur. Quæ autem in Sacramento ostenditur, est substantia sensibilis: Ergo circa illam sensus non decipiuntur. Panis autem videtur in Sacramento: Ergo re vera panis est. Iam opinor non potes conqueri abesse formá.

Sed clamas, sensus non penetrare in cuiusquam rei substantiam, sed tantùm hærere in suis obiectis: ad internam autem naturá non pertingere. Nos verò, vt suprà monuimus, sensus non disiungimus à ratione. Ea autem adminiculo sensuum de rebus illis, quas philosophi appellant sensibiles, rectè iudicat: & in illis, quæ nobis familiaria & nota sunt, minimè fallitur. Neque Deus vspiam testatus est, se in Eucharistia illudi velle nostris sensibus, vt vos cōfingitis. Nam Lotum & Abrahamum deceptos fuisse pernegamus: etsi eos, qui erant Angeli, putarint esse homines. Neque enim aliter res habebat, quàm quomodo sensus renuntiabant. Corpora enim illa, quæ videbantur & tangebantur, humana erant. Eaque ratio cùm ita esse existimaret, non fallebatur. Quòd si argutari velit, corpora illa, quæ Angeli induerant, non fuisse humana, quód animo non essent prædita, sciat humanum corpus appellari id etiam quod anima non agitatur. Cadauer enim appellari solet corpus hominis: idq; cùm ratio ita indicat ductu sensuum, non fallitur. Iam cùm corpora illa, quæ Angeli sibi assumpserant, humana fuerint, quód Tertullianus contra Martionem firmissimè probat, quid nobis obijcit Inconstantius, sensus Loti & Abrahami fuisse falsos? De Angelis verò intus latentibus neque sensus, neq; ratio quicquam potuit iudicare. Illæ enim naturæ non subijciuntur sensibus. Ne autem ratio Loti & Abrahami diutius falleretur, & ignoraret intus esse Angelos, illi sese vltro, quinam essent, declararunt: idque nobis Scriptura testatissimum reliquit.

Corpora, quæ induerant angeli, erant humana.

Primùm ergo Inconstantius relinquat nobis in Sacramento substantiam panis & vini: ita enim Angeli illi, quos obijcit, habuerunt vera & solida, & vt Tertullianus ait, humana corpora: & nihil erit, quód sensus aut ratio decipiatur. Deinde luculenter nobis probet è Scripturis, intus in pane, aut si mauult, cū pane re ipsa esse corpus Christi. Nam scripturæ perspicuè docent, in illis corporibus humanis re vera fuisse Angelos. Id si fecerit, nos statim in eius sententiam descendemus. Ego tamen nonnihil miror, ausum fuisse istum argumenta petere à Marcionitis. Sic enim illi probare voluerunt, Christum nō habuisse verum corpus, & sensus hominum ita in eo fuisse falsos, vt oculi Loti, & Abrahami olim falsi fuerant in Angelis. De aceto verò & chrystallo, quòd alterum interdum à vino, alterum ab aqua nō discernatur, non laboramus. Ita enim comparatum est à natura, vt sensus sese mutuò iuuent, & corrigant: vt quod seorsim ab vno præstari non potest, præstetur ab omnibus. Nam si oculus nō discernat acetum à vino, accedat gustus & odoratus: & facilè erit iudicium. Et chrystallum non esse aquam, tactus iudicabit, si oculus non possit. Et idcircò Christus cùm sese Apostolis post Resurrectionem exhiberet viuum, non dixit, Palpate tantùm, aut tantùm videte: sed vtrumque coniunxit, *Palpate*, inquiens, *& videte: quoniam spiritus carnem & ossa non habet.* Firmum igitur, & incōcussum est, quod erat propositum, rationem cum sensibus coniunctam non falli.

Transubstantiatores imitantur Marcionitas.

Sensus mutuo sese iuuant & corrigunt.

Quòd si dicas, rationem, cùm argumentatur, & vnum ex altero colligit, interdum falli, quamuis sensus habeat coniunctos, nihil repugno. Nam in concludendo & colligendo non vtitur sensibus, sed ipsa per se ratiocinatur. Verùm in apprehendendis naturis simplicibus, dum sensibus vtitur, ijsque pluribus, nec impedimentum aliquod interponitur, nunquam errat. Si hoc principium labefactetur, nihil certi superent in rebus humanis. Omnia omnium Patrum argumenta, quibus probare voluerunt Christi humanitatem, imò etiam Christi ipsius eadem de re rationes concident. Neque est quód mihi aut Inconstantius, aut alius quispiá obijciat, herbas, lapides, gemmas & metalla, in quibus ratio nixa sensibus non raró decipitur. Hæc enim ad rem præsentem nihil faciunt. Primùm quidem & si deceptio aliqua primo aspectu vel occursu fiat, ea non diu durat, aut perpetuò, sed retegitur, idq; citò vel pauló pòst, vt experientia docet. At vos istam deceptionem de pane & vino, vt vultis, absentibus, perpetuam, id est vsq; ad finem seculi, ponere cogimini. Deinde hîc agimus de rebus vulgatis & notis, videlicet de pane, de humano corpore: in quibus non est credibile, Deum voluisse sensus nostros & rationem falli. præsertim cùm nusquam testatus sit in omnibus sacris literis, panem & vinum Eucharistiæ naturas suas abijcere.

Si sensuum fides tollatur, nihil certi erit in rebus humanis.

OB-

OBIECTVM LXV.

PAPISTAE dicunt, Accidentia panis & vini pendula esse in aere sine aliqua subiecta substantia, qua possint sustineri. Quid autem stultius quàm hoc, aut absurdius dici potest?

GARDINERVS.

QVOD legitur ab aliquibus dictum, refertur hîc per calumniam ad vniuersos.

MARTYR.

Fingit sophista id, quod nos dicimus, ab omnibus suis non dici, Accidentia videlicet post consecrationem hærere pendula in aere. Itaque iniuriam fieri si quod ab aliquibus dictum sit, impingatur omnibus. Vtque impetum obiectionis nostræ aliquo modo infringat, citat Magistrum Sentẽtiarum. Illum enim referre, fuisse quosdam qui crediderint, accidẽtia illa pro subiecto, quo sustenentur, habere aerem, idque illum, vt parum verisimile, reiecisse. Sed Inconstantium oportuit cogitare, eos qui hoc obijciunt, non dicere, aut omnes Papistas, aut partem illorum aliquam ponere aerem pro subiectu accidentinm istorum panis & vini: sed id potius accipere, quod ab vA niuerso istorum grege dicitur & defenditur, Accidentia illa manere absque subiecto: quod absurdum esse, Inconstantius ipse, si possit, neget. Non dicimus, Papistas statuere, proprietates illas panis & vini fieri formas accidentales aeris, quod tamen aliqui eorum dixerunt: sed illos eo maximè nomine coarguimus, quòd asserant ea absq; aliquo subiecto pendere in aere. Nec Magister Sententiarum hoc negat: imò ea carere subiecto, in quo hæreant, clamat B quantum potest: nam probare non potest. Et certè si Inconstantius noster id probare potuisset, nunquam ad miseram istam & frigidam strophan se contulisset.

OBIECTVM LXVI.

PANIS & vinum Eucharistiæ alunt corpora nostra. Ea autem est ratio alimenti, vt in eius naturam conuertatur quod nutritur. Quare statuendum est, vel corpus Christi & ista accidentia conuerti in substantiam humani corporis, vel in Eucharistia manere substantiam panis & vini.

GARDINERVS.

ACCIDENTIA panis & vini pro visibili & terrena materia sacramenti, & vim significationis pro ratione analogiæ, & nutriendi virtutem per miraculum retinent.

MARTYR.

NVnquam credidissem, tantam esse pertinaciam & impudentiã Papistarum, nisi eam mihi Incõstantius, vt alias semper, ita hîc maxime indicasset. Illum enim, vt transubstantiationem suam aliquo modo tueatur, nec cogatur fateri panem & vinum in Eucharistia C remanere, non pudet noua & inaudita miracula comminisci. Deinde similia petit à natura, quæ ad hoc negotium nil faciunt. Quæritur, quo pacto corpora eorũ, qui sumunt sacramenta, illis physico alimento nutriantur: si, vt isti fabulantur, substantia panis & vini abierit. Primùm Inconstantius respondet, communicantes ipsis nutriri accidentibus: quo equidem non video quid aut impudẽtius aut absurdius dici possit. Quis enim vnquam audiuit, solida D & firma hominũ corpora vesci accidentibus? Sed fortasse istud miraculum aut Scripturarum, aut Patrum aliqua authoritate confirmabitur. At nihil adfertur, ne gry quidem, scilicet nudæ ac simplici Inconstantij authoritati credendum, & acquiescendũ est. Quid iste non diceret, si nos ita sententiã nostrã probaremus.

Corpora nostra cũ sint firma & solida nõ nutriũtur accidentibus.

Verùm omnia sibi licere putat: idque ex eo maximè apparet, quod addit, *fas esse credere, naturam panis & vini, quæ iam abierat, denuò redire.* Vnde id tibi in mentem venit? *Quoniam par est,* inquit, *vt quod à grandi miraculo cœpit, exeat iam in miraculum.* Erit ergo miraculum, eam restitui. C O fœcunditatem incredibilem miraculorum, ne dixerim mendaciorũ? Quàm pulchra mendacia è mendacijs proseminantur? Non satis erat istis finxisse Transubstantiationem: oportuit insuper accidentibus vim alendi dare, & naturam panis & vini, quæ nescio quò extrusa fuerat, reuocare. Oportet huic homini os amplum esse & mirabile: nihil enim loqui potest, nisi portents & miracula. Magnum semper visum est, & singulare miraculum, excitare posse D mortuos. Quo tamen in opere corpus & anima, quæ adhuc extant, tantũ rursus cõiunguntur. Non enim ea, cùm morte distrahuntur, in nihilum abeunt: vt isti de pane & vino somniant. Quare ista restituere, multò maius erit opus & admirabilius, quàm si quis mortuũ ad vitam reuocaret. Inconstantius autem ista tanta & tam stupenda miracula credi vult sine vllo aut Scripturæ, aut Patrum testimonio.

Atqui, inquit, *simile quiddam videmus quotidie in natura fieri*. Cedo: Quid istud tandem est? *Corporibus*, inquit, *in matrum vtero præparatis, animus à Deo datur. Vnde agnoscimus esse naturale, perfectionem accedere, cùm præparatio summoperè idonea fuerit*. Etsi stupere me facit huius hominis incredibilis furor & amentia, tamen facere non possum, quin eum interrogem: Fœtus in vtero scimus aliquando summopere esse præparatos & idoneos ad animam suo tempore recipiendam. Sed in Eucharistia vbi erit ista tam B insignis præparatio ad recipiendũ denuò materiam illam, ex qua communicantium corpora possint ali? Credo equidem eum ita responsurum: Accidentia illa, quæ diu iam fuerant absque subiecto, discedente corpore Christi, (fieri enim id non potest, quàm diu corpus Christi, vt isti volunt, illis tegitur) fore præparata, vtque loquuntur, summopere disposita ad pristinam substantiam recipiendam. Sed faciamus nos velle ad ista prodigia conniuere. Ta C men adhuc percótabimur, quodnam spatium corpori Christi præfiniatis, quo illud velitis sub accidentibus detineri? Omnes Transubstantiatores, quos quidem ego viderim, contendere solent, carnem Christi tantisper latêre sub accidentib. quoad qualitatea illæ aut species maneant. Illis enim corruptis, statim corpus Christi auolare. Quare si corpus Christi tũ demum discedit, cùm illæ naturæ corrumpuntur, & vt Inconstantiua ait, tum demum pristina materia redit, certè eo tempore restituitur, quo species illæ panis & vini minimè præparatæ, & idoneæ sunt ad eam recipiendam: nã tùm temporis aut pereunt, aut prorsus iam corruptæ sunt. Vides ergo Lector, regulam illam, quam Inconstantius attulit de præparatione & dispositione physica, ad hoc institutum nihil facere.

Huc adde, istam similitudinem ab hoc negotio longè disparem, & alienam esse. Nam cùm animus præparato corpori diuinitùs adspiratur, nihil sanè redit, quod antea perierit. Mirari itaq; non debet Inconstantius, quòd hic ei tantoperè aduersemur: nã ea, quæ ait diuina quadam vi & potentia redacta fuisse in nihilum, subitò vult de integro refici & redire, eaque substantia sua communicátes nutrire, cùm nec in Sacris literis, nec in Patribus, nec à Concilijs huius rei vlla vnquam mentio facta fuerit.

OBIECTVM LXVII.

DOCENT historiæ, Victorem Papam veneno hausto è calice, perijsse: Henrichum quoque Imperatorem veneno in pane Eucharistiæ sumpto, fuisse extinctum. At salutare corpus Christi, & eius sanguis non possunt esse venenata aut mortifera. Quare non tantùm accidentia panis & vini manent in Eucharistia, sed etiam illorum substantiæ.

GARDINERVS.

VICTOREM & Henrichum, quoniam mortales fuerunt, nec iam supersunt, morte hinc ereptos fuisse, credibile est. Vnde verò perierint, mera coniectura est.

MARTYR.

RESponsum ad hoc argumentum duplex adfertur. Vnum est, Fabulosum esse, Victorem & Henrichum veneno hausto è Sacramento perijsse. Hoc autem quantum habeat pudoris aut modestiæ, Lector facilè potest per seipsum iudicare. Sed mauult Inconstantius fidem abrogare omnib. historijs, quàm vt vel D latum vnguem discedat à suis fictionib. Quanquam credibile non est, quenquam ista referre voluisse in historias illorum temporum, nisi venefici sacrificuli confessione fuissent deprehensa & testata. At si fidem habere nolumus historijs, fingamus, hodie maleficum aliquem ita facere, vt vinum Eucharistiæ temperet veneno. Quid futurum putas? An vt tu sine periculo ex illo poculo communices? Imò illud ipsum, quod ipse postea subiecisti de casu E aranei in sacrum poculum, quo tandem pacto dissolues? An tu vinum illud audebis bibere, in quo araneus fuerit præfocatus? Verum projicies, & combures sanguinem Domini, an temet bibendo expones manifesto periculo?

De araneo præfocato in calice mystico.

Alterum caput responsionis est, Id tantùm consecrari, quod ex instituto Domini adfertur consecrandum, atq; eo modo vt cõsecretur: nõ quod stultitia, malitia, aut casus adiecerit à mysterijs alienum. Sed velim, vt iste secum ea repetat, quæ suprà commemorauit. Nam cùm de vino & melle, quæ inter se miscerentur ageret, ea dixit transire in aliam speciem, neque amplius in prioribus suis naturis conseruari. Vt ergo videmus paululũ aquæ, si vino misceatur, transire in naturam vini: ita paululum veneni, si vino temperetur, transit in eandẽ speciem. Quare nisi hic quoque Inconstantius nouum aliquod miraculum fabricetur, necesse erit vinũ venenatum consecrari. Suia ergo istis portentosis argutijs nondum sustulit vim argumenti: quod tamen author ipse non opinor addnxit, tanquam insuperabile, sed tantùm vt eo vnà cum alijs probabilibus rationibus Papistarum imposturas oppugnaret. Etenim alij sophistæ doctiores, huic argumento aliter occurrissent: quod ideo obiter moneo, ne Inconstantius vnus omniũ Papistarum doctissimus videatur, & solus, exclusis alijs, palmam ferat.

OBIECTVM LXVIII. & LXIX.

RELIQVIAE Sacramenti olim igne comburebantur, quemadmodum Origenes testatur in Leuiticum. Atqui impium fuisset, si quis Deum suum ita tractasset, & tanquam hæreticum in ignem coniecisset. Et interim dum Sacramentum in igne absumitur, dicant Transubstantiatores, quidnam comburatur? Necesse est, vt alterutrum horum respondeant, vel panem comburi, vel corpus Christi. Si dicant, panem, fatentur eius substantiam manere: atq; ita nulla erit Transubstantiatio: sin corpus Christi, negare nõ possunt, se eius combustores & carnifices. Argumentum autem firmum est: quoniam accidentia comburi non possunt.

GARDINERVS.

LINGVÆ est hæc petulantia, non argumentatio. Deus ignis consumens dicitur, &c.

MARTYR.

PErstringit iste linguas nostras, quasi petulantes in Deum: cùm tñ nos de vero Deo & seruatore nostro Iesu Christo nunquam audiat, nisi honorificentissimè, & cum summa veneratione loqui. Tantùm in idolum illud ab ipsis impudentissimè excitatum, & flagitiosissimè prostitutum inuehimur, idque multò mitius, quàm illorum nequitia, & rei ipsius dignitas postulat. Ista autem, quæ hìc adferimus, eò tantum spectant, vt Lectores videant, in quot & quanta absurda isti Transubstantiatores sese induant.

Cæterùm his omissis, huius in respondendo acumen audiamus. Primùm, cùm Sacramentum conijcitur in ignem, negat vnà conijci corpus Christi. Quod ego non possum non vehementer mirari. Nam si re ipsa, & vt loquuntur, substantialiter corpus Christi sub illis reliquijs & accidentibus continetur, quoad illa manent salua, & incolumia, fieri non potest, quin corpus Domini vnà cũ illis mittatur in flammas. Alterutrum enim horum omnino necesse est, vt fateantur: vel corpus Christi re vera sub illis accidentibus non latere: vel illud vnà cum eis in ignem conijci. Adhæc addit, *Actionem comburendi ad corpus Christi non pertinere.* Id nos quoq; prædicamus. Dominũ enim scimus semel tantùm passum esse, & mortuum. Sed ostendere tantùm voluimus, quid horum fictiones, & ineptias consequatur: hoc nimirum, vt sine modo vllo, aut modestia perpetuò noua miracula multiplicentur. Nam velint, nolint, coguntur dicere, quoties antiquitùs reliquiæ Eucharistiæ comburebantur, toties corpus Christi illæsum per ignes transijsse. Quod si ita fuerit, mirum est, nullum ex omnibus Patribus, quos isti tanquam maximos patronos sententiæ suæ citare solent, quicquam vnquam de hac re prodidisse.

Quod vero iste obiter inculcat, *Profanos hæreticos iustissimè comburi, ne quid eorum supersit ad contagium:* ipse aliquando videbit ad tribunal Christi, quàm id sibi sit patrocinaturum. Ipse enim non profanos hæreticos, sed sanctos confessores, & testes constantissimos veritatis, & membra Christi crudelissimè flammis occidit. Cæterùm de hac re non est nunc dicendi locus.

Sed pergit, &, *Quicquid*, inquit, *comburitur, id*

A *certum posse comburi: & quarum rerum natura est, vt ignis possit consumere substantiam cum accidentibus, ánnon possit earum ipsarum accidentia sola consumere?* Affirmat hoc posse fieri. Nec mirum. Fortassis enim nunquam audiuit, ordinaria naturæ regula oportere in his inferioribus causam efficiendi communicare materia cum ea re, quæ patitur: præsertim quod attinet ad motus, quos Generationem, & Corruptionẽ, & Alterationem vocant. Quare si ab accidentibus auferatur ma-

B teria subiecta, non possunt ab igne pati: nisi fortè rursus Inconstantius absque vlla authoritate scripturarum inducere velit noua alia miracula. Sed ait, *Non esse necessarium, vt sacramentum, cùm est in igne, & comburitur, sit idem, quod antea fuerat: aut vt, quod nunc est in igne, fuerit anteà in sacramento.* Ista videri possunt ænigmata, nisi quis expendat ea, quæ antè dicta sunt, quæq; postea in responsionis huius calce dicentur, nimirum in consumptione ipsa mysteriorum pristinam

C redire materiam. Hoc etiam nunc sibi vult Inconstantius, cùm ait, Non esse idem in igne, qđ antea fuerat in sacramento: videlicet quòd in mysterio accidẽtia fuerint sine subiecto: in igne autem, cùm reliquiæ comburuntur, subiectum redeat, nõ ob aliud opinor, nisi vt comburatur. Sed quomodo redditur subiectũ illis accidentibus, si illa, quoad manent in propria natura, contineant in se corpus Christi? Quòd si corpus Christi non discedit, nisi corruptis illis acci-

D dentibus, quibus obsecro speciebus redditur illa pristina materia? Certè nullis. Nam, vt vos ipsi fatemini, illa iam corrupta perierunt.

Addit tamen, *Si quis hoc sentiat, eũ nihil absurdi opinari.* Atqui satis liquere arbitror, absurdum esse, rem eandem eodem tempore simul & esse, & non esse confiteri. Ait, *Se permittere velle naturæ id, quod agitur in igne.* Sed cur eadem ratione non permittis naturę, vt panis maneat in sacramento? Imperat deinde, vt desinamus molesti

E esse quæstionibus. Sed cur potius ipse non desinit imposturas, & ficta miracula comminisci? Ait se velle potius ignorantiam suam fateri cum pijs, quàm in temeritatem incurrere cum impijs. O vulpem simplicem, & candidam. Velare vult obstinationem suam & peruicaciam, specie aliqua modestæ ignorantiæ. Sed si hæc,

vti dicit, ignorat: cur id simpliciter non fatetur? Certè vertit se in omnes formas, & vodecunque accersit omnia miracula, ne videatur quicquam ignorare. Cùm est commodum, naturas panis & vini restituit accidentibus: eas rursus, cù libet, ita tollit, vt clamet, omoes iam

A sublatas esse illas coofiteri & credere oportere. Si Deus illas abstulit, quomodo hic eas restituit. Aut si Deus ipse eas restituit, quo iste id Dei verbo, aut promissiooe comprobabit? Infelicissimi omnino sunt, qui patiútur, se huiusmodi oebulis obcæcari.

OBIECTVM LXX.

NATVRA abhorret vacuum. At si panis & vinum non maneant in sacramento, necesse est locum illum, in quo illa prius fuerant, cùm nulla substantia compleatur, manere vacuum. Ergo transubstantiatio pugnat cum natura.

GARDINERVS.

AN dicet vas figulo, Cur me fecisti sic? Et quispiam naturæ patronus ineptus, in mysterijs diuina virtute confectu de naturæ legibus violatis audebit conqueri?

MARTYR.

EXprobrat nobis ore fastuoso naturæ patrocinium: quasi velimus tueri naturam contrs instituta Dei. Atqui Ineonstanti, nos leges naturæ præferimus vestris impostu- ris, & inendacijs, noo verbo Dei. Christi cooce B ptioni ex virgine nunqoam obijcimus naturæ dogmata. Scriptueæ enim id asseréti credimus. Resureectioncm ex mortuis nsturæ violatione noo oppugnamus. Videmus enim, eam affirmari veebo Dei. Miracula Cbristi, quæ descripta sunt ab Euangelistis, sine oioni dubitatione recipimus: neq; naturæ, quæ vi diuina superata sit, patrocinamur. Transubstantiationem autẽ istam vestram à vobis inuentam, & intolerabili arrogantia obtrusam Ecclesiæ, suscepimus istis C rationibus confutaodam: non tameo illis solis nitimur: nam & scripturis, & Patrum sententijs rectè ac sanè intellectis dimicamus. Neqoe vobis leges natueæ alia de causa obijcimus, nisi vt omnes intelligant, quanta vos impudentia miracula miraculis: hoc est, mendacia meodacijs cumuletis. Si contra Deum disputaremus, çollatio ista de vase & figulo posset in nos fortasse conuenire. Sed quando hoc tsntùm contendimus, ne sophistæ & impostores sint arcbi- D tecti & fsbri nostræ fidei, videat Incoostantius, quantum ista ad rem facisnt. Nos certè oon agnoscimus religionis nostræ tales figulos. Imò addit se suosq; edoctos à Spiritu sancto, transsubstantiationem profiteri. Atqui quæcunque Spiritus sanctus docuit esse credenda, ea io sacris literis rcuelaotur. Quare cùm ista portenta ex illis ostendi noo possint, non à Spiritu sancto, sed à spirito mendacij, & erroris, & vertigiois profecta videri debent.

Quæ sunt crededa, Spiritus sanctus in sacris literis reuelauit.

E Sed ait, *Non rectè colligi, si discedat substantia panis & vini, spacium, quod diffunditur intra illorum superficies, relinqui vacuum.* Rectè. Sed quomodo non erit vacuum, si nihil supersit, quo illæ impleantur? *Imò*, inquir, *natura ipsa decedenti substantiæ aliquid substituit: si Deus partes aliquas in mysterijs illi permittit. Quid ni permittat? Visum enim, gustum, & tactum nonne adhuc illa symbola vi ipso naturæ afficiunt, non minus quàm antea?* Sed tu mihi, quæso, peecontanti responde. Si nstura substituit aliquid, quo vacuom repleatur in sacrameoto, illud autem, quicqoid est, B præseotiam corporis Cbristi ooo impedit, cur illam impediat sobstantia panis & vini? Si corpos Christi illod ferre potest, cur ista oon potest? Ostende nobis inter hæc aliquid discriminis, vt videamus, qoid paois natura ita grauiter peccauerit, vt cùm aliud quoddam corpus adueotitium, quod illi decedenti soccesserit, cum Christi corpore possit in sacrameoto consistere, illa non possit. Vertas te, quocunq; voles: nibil vnquam iouenies discrimiois, quo C temet explices.

At io oostro cauillo peccata multa esse cauillaris. Interim tamen in tuis istis portentis, & mendacijs absorda infinita esse, non vidés. Quod autem addis, argumenta oostra infirma esse, & nihil concludere, oihil miror. Nullæ esse possunt ἀποδείξεις tam firmæ, quæ oon facilè miraculis diluantor. Sed ad illa omnia hoc voom respoosum accipito: nulla à fidelibus recipi miracula, quæ non sot scripturarom testi- D monio, aut sensuum experientia comprobentur. Deinde taxat suthorem boius argumenti, quòd statoat vacuum seqouturum, si substaotia decesserit: cùm tamen implere locom proprium sit, non Substantiæ, sed Quantatis. Qoasi substantia psnis, quæ corporea est, absque corpore possit abire. Sed esto sanè, qoemadmodum fingis, totam msgnitodioem panis, abeunte substantia, remanere & implere locum, vti prios. Corpus Cbristi accedens postea, vbi, E quæso, eontioebitur? Si, vt vos dicitis, sob accidentibus, iam io eodé spacio erunt duo quaota, duo, inquam, corpora ex geneee quaotitatis. Nam & magnitodo panis maoet, vt tu dicis, qoamois sobstantia decesserit: & corpos Christi cùm à sua magnitudine dioelli non possit, illam ibi secom necessariò coniunctam habet. O subtilem Dialecticum. Vt eoitet vacuũ, incurrit in errorem alium æqoè absurdum, sut si fie-

Nullæ sunt demonstrationes tam firmæ, quæ istorum miraculis non diluantur.

Ponũt duo quanta, siue duas magnitudines in eodem loco.

si fieri potest, etiam absurdiorem. Deinde si magnitudo panis, quam dicis remanere, spacium illud impleat, nec patiatur esse vacuum, nihil erat opus, cur anteà fingeres, substantijs decedentibus à natura quippiam substitui.

A Sed nolo in his ineptijs refutandis hærere longius. Iamdudum enim, opinor, vides, pie Lector, istorum mendacia, quàm sint fœcunda portentorum.

OBIECTVM LXXI. ET LXXII.

CVM ex Eucharistia procreentur vermes, nutriantur sorices & canes, fit generatio sine corruptione: & rursus corruptio sine generatione: quæ principiis naturæ, ac rationis aduersantur. Cumque ex pane Eucharistiæ nascuntur vermes, iuxta istorum opinionem substantia fit ex accidentibus.

GARDINERVS.

QVOD ex terrena parte Eucharistiæ fiat, quicquid corruptione fiat, si quid videlicet fiat, id ex naturæ proprietate accidit. Ex quo si consequitur substantiam tum adesse, non probat tamen, cùm subseruiret elementum mysterio, tum adfuisse.

MARTYR.

NVNC sese iste denuò recipit ad amissæ substantiæ restitutionem: quo vermes, & alia huiusmodi possint procreari. Vt autem panem, nescio vnde, rediisse fateatur, magis vermiculorum generatione docitur, quàm verbo Dei. Nam vt procreationi vermium seruiatur, concedit, panem reuocari. Vt autem seruetur testimonium verbi Dei, & analogia sacramenti, panem in mysterio ferre non potest. Et garrit, nescio quid, hæc esse incerta experimenta naturæ. Quasi verò ex naturali scientia non sit certissimè compertum, ea, quæ nutriuntur, substantia nutriri, non accidentibus: easque quæ generantur, non ex accidentibus generari, sed ex substantia. Si hæc in natura incerta sunt, non video, quid in ea certi, aut firmi possit intelligi. Sed nostras istas naturæ leges, quas tu incertas vocas, cum tua ista restitutione substantiæ semel amissæ conserto. Et tecũ seriò cogita, quàm illa veteribus Patribus, aut etiam Scholasticis, qui illos longo pòst tempore sequuti sunt, comperta fuerit. Deinde, si libet, experientiis nostris insultato, easque tanquam incertas explodito. Certitudo regularum physicarum immane, vt tu soles dicere, vincet fictionum tuarum probabilitatem.

Qui potest sciri, inquit, *canes, aut sorices illis speciebus nutriri?* Et subijcit, nihil nos habere, quod possimus probabiliter respondere. Quasi non possimus illum etiam interrogare, an si multum panis & vini, vt ab ipsis in Paschate solet fieri, à ministro consecretur, homo aliquis possit ex illis nutriri, non tantùm canes & sorices? Si sapiat, credo, non negabit. Et certè si hæc ita obijcerentur, non quòd fieri vnquam visa sint, sed quod fieri possint, non essent tamen ita scurriliter irridenda. Verùm, ne nesciat Inconstantius, ista aliquando à viris doctissimis disputata sunt. Fuit aliquando Presbyter quidam, qui biduum, aut triduum duraret absque cibo, neque quicquam interim comederet, nisi Eucharistiam. Hinc cœptum est dubitari, an ille ex ea aliquid reciperet naturalis alimenti. Cur autem author huius argumenti soricum, B aut canum magis mentionẽ fecerit, quàm hominum, mea nihil refert. De vermibus & muribus Inconstantius aliàs à se responsum ait. Sed illud cur nunc reticuit? Erat hic dicendi locus. Commentum illud suum de Indiuiduo vago repetiit, inculcauit, ingeminauit, reuocauit ad nauseam vsque. Nunc delicias facit: & quia semel respondit, cùm locus postulet, detrectat respondere. Id autem, mihi crede, non modestiæ causa facit: sed quòd eum restitutionem istam C pristinæ substantiæ parum plausibilem toties Lectori obtrudere pudeat.

De vermibus tamen ad argumentum septuagesimum secundum aliquid respondet. Ait enim, *Vermes aliquando in visibili elemento existere, etiam qui non vidit ipse, referenti non difficulter credet. Verùm vnde vermes enascantur, ex crassi aeris, situsve substantia, an ex ipso cui adhærent, visibili elemento, quoniam altioris est speculationis, non est cuiuis affirmanti temerè cedendum.* Primùm videtur amD bigere, an vermes interdum in pane illo asseruato diutius, reperti, ex aere crasso ambiente, an ex Eucharistia ipsa scateant. Et quiduis potius paratus est comminisci, quàm quod verũ est, confiteri, scilicet substantiam panis relinqui in sacramento: quod & sacræ literæ, & Patres testantur. Sed quicquid tergiuersatur de vermibus, certè cineres ex illo pane combusto fieri, negare non potest. Quare si grauatur respondere de vermibus, cogitare tamen debuit, E fore aliquando aliquem, qui idem interrogaret de cineribus. Iterum repetit, *Experientias incertas esse.* & in eo abutitur Hippocratis testimonio, qui experientiam fallacem appellauit. Atqui Hippocrates non de hoc genere experientiæ agit eo loco, quod sensui subiiciatur: sed de

morborum vsciis, & multiplicibus rationibus, de incertis curandi modis, & dubijs medicamentorum viribus. Hæc ille quum spectaret, experientiam fallacem appellauit. Ille tamen certissime vidit, & nouit id, quod ne rusticos quidem latere potest, ex rebus putridis vermes gigni.

A Inconstantius autem, quoniam nos putat argumentari tantùm à conuersione naturali, quam solùm opinemur, non autem certò teneamus, ideò nos magnæ impudentiæ reos facit: B qui re incerta conuellere velimus transubstantiationem orthodoxa fide, & scripturarum testimonio confirmatam. Ita autem ista videtur dicere, quasi fides Orthodoxa, & scripturæ testimonia seiongi possint: & quasi non omnia in sacris scripturis contineantur, quæ ad fidem Orthodoxam pertineant. Sed si transubstantiatio ista vestra consignata est verbo Dei, cur illud non indicatis? Nos substantiam panis & vini probamus retineri, è scripturis. Ea verò, quę C mutationem istam testificentur, cùm videatis obscura esse, cur vos apertis & euidentibus verbis Dei non patefacitis? Id nisi efficitis, mihi cedite, portentum istud vestrum ab omnibus relinquetur, vt quod omnes facilè videre possint, & cum verbo Dei, & cum sensu, & cum ratione pugnare.

Ce tè iste ne fortè videatur miraculorum copia destitui, si quis alterum illud commentum probare nolit, substantiam panis, quæ abie D rat in nihilum, redire, admonet se posse adhuc aliud quoque nouum miraculum fabricare: videlicet vt, *Deus accidentia illa, quæ finguntur esse absq́ substantia, idonea faciat ad aliam quandam substantiam ex seipsis procreandam.* Quid huic homini facias? Omninò miraculis disputare decreuit, non scripturis. Et ita confidenter argumentatur à potentia Dei, quasi illi aliquando fuerit à secretis, & ab eo audiuerit, eum in hoc sacramento omnia velle facere, quæ possit, ne Papistarum grex vniuersus iure possit argui mendacij.

Ad extremum, *Nihil à nobis afferri*, ait, *quo catholicus cogi possit, vt mysterij modum, quem fides catholica tradit, neget.* Commentum suum & à sacris scripturis, & à fide alienum appellat fidem catholicam. Et iactat se nostris argumétis non cogi. Ita illa tamen te coegerunt, vt multis modis coactus fueris præstigias illas tuas exponere: quas, mihi crede, nisi tu ipse prodidisses, nemo nostrûm (ita sunt ineptæ & putidæ) vnquam tibi adscripsisset. Sed vt est homo lautus & delicatus, ait, se in his locis nimis diu inuitum esse commoratum. Quod equidem facilè credo. Nam etsi multum luctaretur, tamen se nunquam potuit explicare. Denique ne pertinaciam suam fateatur, alios, si Deo placet, appellat stultos. Ipse tamen interim se in omnia stultissima, atque absurdissima commenta induit potius, quàm vt velit ab insaniæ patrocinio semel suscepto discedere.

OBIECTVM LXXIII.

VINVM diutius asseruatum post consecrationem vertitur in acetum, & panis, vt experientia probamus, fit mucidus. At neque corpus Christi, neque sanguis, neque accidentia fieri possunt acetum, aut conuerti in mucorem. Manet ergo panis & vinum post consecrationem, vnde ista possunt fieri.

GARDINERVS.

CERTAM & fide receptam mysterij veritatem incertis experientijs impiè impetis. Quod sentis esse acetum, & panem mucidum, rectè a sensibus pronuncias huiusmodi esse.

MARTYR.

RVrsus nunc ei nis, experientias nostras incertas esse, & pristinam materiam restitui vi dinina. Quod insulsum commentû cùm semel satis refutatum sit, pluribus verbis non est opus. Iste autem, vt nos perspicuè coarguere videatur, *Quis*, inquit, *non ita concluderet, fultus experientia: Vinum est: igitur ex vite. At in nuptijs ope Christi vinum adfuit, nec tamen ex vite.* Videri vult ista magna simplicitate obijcere: & ea, quæ à nobis adferuntur, illis, quæ ipse retulit, putari E esse paria. At nemo est ita hebes, qui hîc maximum discrimen non sentiat. Primùm enim, ne erremus, Euangelista perspicuè testatus est, vinum factum fuisse ex aqua. Et illi, qui aquam illam hauserant, id alijs facilè potuerunt indicare. Adhæc nihil sensus in ea re fallebantur. Nam quod vinum erat, id visu & gustu indicabant esse vinû. Hic mihi vicissim tria ista membra considerato. Scriptura non ait, panem fuisse transubstantiatum: imò potius testatur, manere panem. Deinde nemo est mortalium, qui de ista conuersione quicquam possit testificari. Postremò, vt Augustinus ait, omnes sensus renuociant, manere panem. Vestra ergo ista fabula nihil habet simile cum historia Euangelij.

Si quis, inquis, *dixisset, Vinum est, igitur ex vite, fuisset falsus.* Non mirum: nam & scriptura, & haurientium testimonium eum facilè refutasset. Illis vijs tu quoque nos confuta, si constanti, si potes. Illud miraculum scriptura iudicat: quę tamen, quod sciam, nusquam dicit acetum fieri ex accidentibus. Et quamuis tu suprà ex

Patribus multa de hoc ſacramento miracola cumulaueris, tamen nullum ex illis omnibus adducere potoiſti, qui diceret, ex accidentibus aut vermes, aut acetum, aut cineres, aut alimentum fieri, aut materiam anteà annihilatã reuocari. Queritur Inconſtãtius, ſe à nobis nimiom vrgeri quæſtionibos. At nos, niſi tu, alijque tui A ſimiles miracolis, & mendacijs veſtris modum aliquem ſtatuetis, iſta perpetuò vrgere, & quærere non deſinemos. Nihil aotem eſt, cur dicatis, vos iſtis ſabulis tueri velle fidem, & veritatẽ myſterij. Illa enim facilè deſcodt poſſont, ſine huiuſmodi portentis.

OBIECTVM LXXIIII.

PAPISTAE dicunt, ſubſtantiam corporis Chriſti eſſe in ſacramento realiter, corporaliter, naturaliter, ſine omnibus ſuis accidentibus. Atque ita ſtatuunt accidentia ſine ſubſtantijs: & ſubſtantias corporeas, & creatas abſque accidentibus.

GARDINERVS.

IN vera corporis Chriſti præſentia confitenda, à veritate corporis nihil excludunt Catholici: de modo præſentiæ, quoniam ſuperat humanum captum, ſuam ingenuè confitentur ignorantiam.

MARTYR.

NEgat Inconſtantios, tolli à ſuis accidentia corporis Chriſti, aut qoicquam de illo detrahi, qoamuis illud re ipſa præſens adeſſe fateantur. Tantùm ait ſe ſuosque ea ne B gare, qoæ comprehendantur ſenſu: qualia ſunt præſentia ſecondùm naturam, & modus quanti, quòd iſta locum aliquem ambientem exigant. Tamen quidam ex veſtro grege mihi aliquando Oxonij, cùm vnà diſputaremus, publicè reſpõdit, Corpus Chriſti in ſacramento non eſſe Quantum: neque id me debere mirari. Subſtantiæ enim prædicamentum prius eſſe omnibus prædicamentis accidentium: & ideircò ab illis poſſe ſeparari. Qua in re quàm ille ſtupi- C dè, & inſulſè falſus fuerit, nihil nuoc diſpoto. Neminem enim arbitror ignorare, qoi vel prima Dialecticorum rudimenta guſtauerit, magnitodinem, etſi poſterior ſit ſubſtantia corporata, tamen ab illa ſeiungi noo poſſe, niſi prorſus corrumpatur. Ita etiam homo qooque eſt rationalis, vt vi illa, aot facultate rationis, qoæ ad prædicamentum qualitatis pertinet, ſublata deſinat amplius eſſe homo.

Sed miſſo illo nugatore, ad Inconſtantium D redeo. Facito, neminem veſtrûm id ſenſiſſe. Accipio id, quod vltrò largiris. Qoid, quæſo te, ſibi vult Quantum, ſine modo Quaoti? An verò tu potes ſtatuere numerum quaternariom, ſine modo quaternarij: aut lineam, ſine modo lineæ: aut latitudinem, aut profunditatem, ſine vtriuſque modo? Quomodo iſta à ſuis modis ſeparari poſsint, tu vide, qui ea etiam, quæ nuſquã, & nulla ſint, videre potes. Sed diſpeream, ſi vos ipſi ea, quæ dicitis, intelligatis. Præterea E contendis, corpus Chriſti adeſſe, idque ſub finitis & determinatis accidentibus, & tamen abſque loco. Ita cuditis nobis noua dogmata, & ſine ſenſu, & ſine ratione, & ſine aothoritate ſcripturarum. Chriſtum, quà homo fuit, ſcriptura fuiſſe teſtatur ſine peccato: eadem illũ ait non amplius eſſe moriturũ. Atqui illum, quod qoidem ad corpus attinet, aot ſine loco eſſe, aut modum quanti non habere, nulla vnquam ſcri B ptura docuit. Imò qoidam ex Patribus diſertè ſcripſerũt, eum, qui corporibus loca tollat, eadem opera corpora ipſa tollere.

Deinde Inconſtãtios, cùm dixiſſet, ſuos non adimere accidẽtia ſubſtantijs, id excuſat, qood tamẽ nõ minos eſt abſurdũ, quã licere accidentibus auferre ſubſtantias: nimirum quòd Eccleſia ita doceat. Quòd ſi Eccleſiæ nomine intelligat antiqoos Patres, vnum ſaltem, aot alterum ex illis proferat, qui ita ſenſerit: recitet C locum aliquem ex omnibos ſcriptoris, qoo iſta portenta confirmet. Quod ſi neotrum poteſt, fateatur ſuum iſtud, & ſuorum commentum eſſe, noo inuentum Eccleſiæ. Aduerbia verò illa, Corporaliter & Natoraliter, ait adhibita fuiſſe, oon ad modom præſentiæ indicandom, ſed ad præſentiæ veritatem exprimendam. Quòd ſi ego hic tacere vellem, tamen non dobito omnes, etiã pueros intelligere, in his aduerbijs iſtos homines prorſus inſanire. Nemo e- D nim Grammaticus vnquam dubitauit, ea ſignificare modum. Quid enim aliud eſt Clementer, quàm clementi modo, sot ſeueriter, quàm ſeuero modo? Obijcietur ſortaſſe mihi locus ille ad Coloſſenſes, *Diuinitatem habitaſſe in Chriſto corporaliter*: quo aduerbio Paulus nihil aliud ſignificarit, quàm verè. At ſi prorſos eam loquutionem excutias, videbis eam haud dubiè modum corporis indicare, Vt enim corpus ſolidum qoiddam eſt, & conſtans, & firmum, quod vm- E bræ fluxæ, & cadocæ opponitur: ita Paulos ait, diuinitatem fuiſſe in Chriſto, nõ eo modo, quo habitat in alijs hominibos. Paulus ergo in eo loco vſus eſt metaphora ducta à corpure, quod opponitur vmbris. Appsret ergo, quàm iſte ſit contumelioſus, qoi impuro ore ſemper nos appellet calumoiatores.

OBIECTVM LXXV.

CHRISTVS communicauit cum diſcipulis. Ergo ſi vera ſunt, quæ Papiſtæ

dicunt, ipse se ipsum manducauit: & respectu eiusdem simul fuit & agens, & patiēs. Quod certè fieri non potuit.

GARDINERVS.

SI tam verum esset, Christum pati sacramento, quàm est idem falsum de Christo, tamen agens & patiens non eodem respectu prædicarentur.

MARTYR.

INconstantius, cùm ne specie quidem vlla veritatis, causam suam tueri possit, confugit ad strophas. Amici isti nostri semper contendunt, corpus illud, quod Christus distribuit in Cœna coopertum accidentibus, prorsus idem fuisse cum eo quod versabatur in terris. Iste tamen audet dicere, comedere, & comedi: agere, & pati, relata non fuisse ad idem, cùm Christus vnà cum Discipulis reciperet sacramētum. Sed quæ, malum, Inconstanti, est hæc constantia? B Multa quidem tu sæpe dicis absurda, & secum pugnantia: tamen alia omnia præ hoc nouo commēto tolerabilia videri possint. Si ista contradicentia non sunt, Idem corpus esse & Idem corpus non esse, quæso, quæ possunt esse contradicentia? Equidem putabā Inconstantium, & cùm esset in aula, & cùm in turri, & cùm in castris, tamen eundem semper fuisse Inconstantium: quod tamen ipse ista sua noua stropha videtur velle inficiari. Certè si ipse se intelligeret, C nunquam diceret, corpus Christi aliud esse in cœlo, aliud in cruce, aliud in mensa, aliud, vt isti loquuntur, sub accidentibus.

Postea tamē colligit se vtcunque, & ait, omnem passionē diuellendam esse à corpore Christi, quod ponitur in sacramento. Sed iste mirabilis Dialecticus eam solam intelligit passionē, qua substantia aut læditur, aut corrumpitur. Quod haud dubiè ne no est, qui nolit de Christi corpore, vt nunc est, glorioso, immortali, & D impassibilí conficeri. Verùm si fateri velit, Christum suum ipsius corpus ore suo comedisse, quomodo negare potest, idem tum fuisse comedens & comestum: continens & contentum: percipiens & perceptum? Atqui ista iam actionem, quàm passionem, etiam inuito Inconstantio, significant. Tamen istis hominibus non videtur absurdum, totum atq; integrum corpus A Christi fuisse in ipsios Christi ore. At cùm idem seipsum comederet, fieri profectò non potest iuxta istorum sententiam, quin duplex fuerit.

Addit prætereà *corpus Christi, cum distribuatur communicantibus in cœna, cùm sit impassibile, nullas subire nouas qualitates: tantum relationes quasdam accedere: quæ quamuis verbis passiuæ significationis efferantur, tamen non aliam passionem significent quā metaphoricam.* Hic videmus, istos ipsos acerrimos defensores realis & corporalis præsentiæ, B tandem intelligere, quo denique sese trudant: nimirùm, ad relationes, & respectus, & metaphoricas perceptiones. Profectò si Christus ipse suū ipsius corpus percipiat, & comedat, hic admiscere metaphoram, viderint ipsi, quàm sit tutum. Primùm volunt manducationem istam esse realem & substantialem, deinde, quasi obliti sui, subjeiunt metaphoricam. Quoniam autem satis videbat Inconstantius se ex hoc Labyrintho nullum posse exitum inuenire, finxit, C se velle causam reddere, cur dominus discipulis suis prægustare voluerit Sacramentum: nimirùm, quemadmodū ait Chrysostomus, vt suos induceret ad comedendum. Sed nos in argumento non quærebamus causam, cur Christus voluerit vnà cum discipulis suis cōmunicare: sed qui fieri potuerit, vt Christus seipsum re vera, & corporaliter comederit. Hoc caput erat quæstionis. Hoc expediendum erat Inconstantio. Sed ille pro sua consuetudine alias res agere D maluit: & hoc propemodùm totum dissimulare. Chrysostomus quidem vera dicit. Dominus enim nulla aptiori ratione allicere potuit discipulos suos, vt comederent Sacramētum, quàm si ipse illis prægustaret. Ex eo enim facilè intelligere potuerunt, id quod agebatur, spiritualeesse. Quanquam de hac re iam sæpius dictum est.

OBIECTVM LXXVI.

SI panis, quem Christus dedit discipulis, fuisset transsubstantiatus in eius corpus, idem fuisset corpus & gestans, & gestatum: idemque agens & patiens, pro eodem tempore, & respectu eiusdem: quod, vt dictum est, fieri non potest.

GARDINERVS.

CARO Christi data in mysterio non patitur ipsa, sed agit, viuifica nimirùm, & per ineffabilem cum Spiritu vnionem sanctificans.

MARTYR.

AB hoc argumento, cum nihil distet à superiori, Sophista debuit abstinere: præsertim, cùm nihil aliud respōdere possit, quàm quod iam antea responderit. Sed voluit, credo,

do, implere chartas. Mirum autem est, qoàm gaudeat vnom atque idem argumentum lacerare in partes, quò illod magis deformet, omnisqoe specie veræ conclusionis expoliet. Ait, corpus Christi effugisse omnem pasſionem, qoæ corrumpat, aut lædat naturam. Rectè. Sed meminisse debet, actionem & pasſionem apud Dialecticos alia quoque significare. Sed quicquid est, qoamuis multa nugetur, tamen cauere non potuit, quin diceret, idem hic esse mouens & motum. Christus enim ipse erat, qui A manibus leuabat Sacramentum, cùm illud porrigeret, & daret discipulis Et qood Aogustinus ait in Psal. 33. *Christum se ipsum quodammodò gestasse in manibus suis*, id nostram sententiam maximè confirmat. Modus enim ille, quo ille se ipsum gestabat, explicandus est, nimirum per Sacramentom. Christus enim manibus sois gestauit non oaturale, ac proprium suum corpus; sed Sacramentum, aut symbolum sui corporis: quod tamen symbolum suo modo gerebat oomen rei significatæ.

OBIECTVM LXXVII.

SI totum corpus Christi concludatur in minimo pane, & in quauis eius minima particula, necesse est illud exui, ac spoliari & quantitate sua, & situ, & distantia partium. At sacrilegium esset, naturam corporis Christi ita confundere, & expoliare suis proprietatibus.

GARDINERVS.

HOC argumentum ignorantia genuit, peperit stultitia. Et vtriusque parentis gerit imaginem.

MARTYR.

IN Constantios rationes, quas verè diluere nō potest, risu tamen, & maledictis exagitat. Quanquam & operæ, & oleo parcere potuisset, si hoc quoque argumentum reticuisset. Eius enim summa, & vis vniuersa satis anteà explicata est. Sed vt est astutus, cum ista scriberet, voluit non tantùm homines, sed etiam tempus fallere. Primo loco exprobrat nobis ignorantiam. Non enim ita loqui oportet de isto Sacramento, inquit, vt dicamus, corpus Christi contineri sub pane. *Docti enim*, inquit, *viri vtantur alia formula, dicuntq́, corpus Christi adesse sub specie panis in mysterio, & illo mysterio non pane contineri.* O mirificum castigatorem. Quantum hic ponderis potat esse in leuisſima mutatione vocularum? Nos *Concludi* diximus, idqoe casu magis, quàm malitia At iste. *Non licet*, inquit, *ita omnia peruertere, Oportet, adesse, dicere, & contineri*. Nos fortè, panem, diximus: at ille contrà clamat, speciem dici oportere, & mysterium. Qoasi verò panis non æquè mysterium esse posſit, atque accidentia. Nam si Aqoa in baptismo mysteriū esse potest, cur Panis in Eucharistia nō potest?

Deinde, *istam loquutionem stultam esse, quòd videatur operationi diuinæ neceſſitatem attribuere.* Equidem nullos vnquam aodiui, aut noui, qui Christo grauiorem necesſitatem imponerent, C quàm solent vestri Sacrificuli Papistici. Illi enim pertinacisſimè defendunt & docent, corpus Christi post consecrationem omninò sub accidentibus contineri, quòd species, vt illi loqui solent, sint superstites: idq́ue, coolecto semel sacramento, fieri aliter non posse. Sed ridiculum est, tantam Christo imponere necesſitatem, deinde eam existimare voce leuiori molliri posse. Lector fortasse alicubi mirabitur acumen Inconstantij, nonquam tamen opinor, magis; D qoàm hoc loco, vbi ita callidè, & subtiliter voces, & syllabas ponderat. Quis enim vnquam sospicari potuisset, nisi iste nos docuisset, tantū esse discriminis inter Concludi, & Contineri?

Addit, *Corpus Christi, quod est in Eucharistia, esse Quantum: non autem dari populo per modum quanti. Id enim*, inquit, *esset humano modo dare*. Ego quidem, quod ad me attinet, de modo nihil quærerem. Nam cùm aduersarius dederit semel, illod corpus esse qoantum, id, qood sit qoantom, modum quanti habere nuoquam dubitarem. E Verùm cùm Inconstantius fateatur, corpus illud dari diuino & spirituali modo, videtor accedere velle ad nostras partes. Et certè ita esset, nisi vocibus pro soa libidine abuteretur. Quæ postea sobiecit de admiratione Iudaica, ea satis iam anteà soot refutata.

OBIECTVM LXXVIII.

SI corpus Christi, vt isti dicunt, adest realiter, aut adest cum tota sua quantitate, & integra statura, aut non: si ita, tum tam paruo pane concludi non potest: si non, tum suis proprietatibus expoliatur. Quod tamen à vero alienum est. Nunquam enim reliquit, quod semel assumpsit.

GARDINERVS.

QVIN adsit Christi corpus realiter, nulla est ambiguitas & quomodò adsit, nescit ratio: qua disceptatrice & iudice conficitur hoc dilemma.

MARTYR.

NEminem quidem tam cæcum esse arbitror, qni studinm huius nugatoris non videat. Dilacerare voluit argumenta, eáque, quæ erant coniuncta, dissipare, ac dinellare, & de industria, quàm potuit ineptissimè proponere: quo & illis derogaret fidem, & nugacissimis istis suis dissolutionibus aliquam conciliaret authoritatem. Ait, *Carnua huius dilemmatis diuinam aperationem non complecti.* Nec videt interim, inter Contradictoria ne fingi quidem posse aliquod medium. Rectè ergo istos præstigiatores vrgemus, vt respondeant, corpus Christi, quod ponunt in Eucharistia, totam suam magnitudinē, & integram staturam, habeátne, an non habeat. Horum duorum alterutrum respondeant necesse est. Sed deinde paulò se humaniorem præbet, quàm anteà. Videtur enim velle donare nobis illam formnlam loquendi, qna nos diximus, corpus Christi concludi sub pane, quod tamē facit cum huiusmodi exceptione, vt illam dicat non esse Catholicam. Hac noua specie liberalitatis ostentare voluit, se respoosionibus abundare: cùm re vera nihil habeat, quod respondeat. Sed hoc illi ideò ignosci debet, qnód nihil eximium, ant singulare adferre posit. Satis habuit, si ad locum communem, & centies iam inculcatum & re- A petitnm se reciperet: videlicet, non esse fas in operibus Dei reijcere, quicquid humanæ rationi aduersetur. Nemo Christianus tam impudens est, qui hoc negare ausit. Sed Inconstantio solidè probādum erat, opus esse Dei, vt corpus Christi contineatur sub accidentibus. Id enim nos verissimè humanum commentum esse dicimus, non opus Dei.

Esto, maius quid Jam esse, corpus Christi simul, & eodem momento ab ortu ad occasum B tot locis exhiberi, qoàm integra statura in tam paruo pane concludi. Siue id dicat Bernhardus, siue non dicat, id tamen, quod sumebatur, Inconstantio probandum fuit: corpus Christi vno, atque eodem momento realiter, & substantialiter præsens exhiberi, qu buscunqne in locis hæc mysteria celebrentur. Hoc Inconstanti, hoc inquam, tibi probandum erat: quod certè tam magnnm, & incredib le est, vt credi non debeat, nisi illud, Adesse præsens, intelligatur C spiritualiter: vt communicantes corpus Christi mente, ac fide complectantur. Nec sanè alia de causa adductum est hoc argumentum, quàm vt animaduerso absurdo, quod ex eo concludıtur, tollatur id, quod antecedit: nimirum corpns Christi, vt isti fabulantur, in sacramento realiter contineri.

OBIECTVM LXXIX.

SI Christus dedit corpus suum realiter in Cœna, necesse est, illud vel passibile fuisse, vel impassibile. Non autem potuit esse passibile: tale enim corpus non potuisset in frustulis panis contineri. Nec impassibile. Scriptura enim dicit, Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur.

GARDINERVS.

VERVM corpus dedit in mysterio: videlicet, substantia ipsum, quod pateretur: quia verè dixit, Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur.

MARTYR.

ABsurdū illud, in qnod nos docere voluimꝰ istos ruere, Inconstantius vltrò cōfitetur: videlicet corpus Christi samel & eodem tēpore & passibile fuisse & impassibile. Sed putat ista tā absurda, tamen sophistica stropha defendi posse. Itaqı operæpretium arbitratus est se facturum, si modos existendi variaret. Ait ergo, corpus Christi, vt erat specie visibili, fuisse passibila: vt antem erat in mysterio fuisse, impassibile. Inconstantius, cùm nos ita sæpè, ac liberè appellare soleat Figuratores, nūc vicissim ferre debet, si audiat se à nobis Modistam appellari. Videt enim iam eò rem deductam esse, vt ex istis laqneis & verissimis rationibus expedire se non posit, nisi varietatem modorum comminiscatur.

Sed putat etiam, exemplo nos posse confutari. *Dominus*, inquit, *cùm alim transfiguraretur in mante, carpus idem babuit, quod anteà, nimirum passibile: cùm tamen sub eo existendi modo pati non potuerit.* At hoc exemplum cum proposita quæstione D quid habet, quæso, simile? Quod ad substantiam corporis Christi attinet, fatemur illud idē fuisse ante transfigurationem, cū eo quod iam immntatnm esset in monte. Oppositas autem qualitates, quis sanus dixerit illud simul habuisse? Corpus quod tum in moate erat impassibile, non erat eodem tempore passibile. Noo enim, vt tum erat, pati poterat: vt Inconstaotius ipse confitetur. Deinde etiā antequam transfiguraretur, & postqnam descendisset è E monte, ita erat passibile, vt non esset simul impassibile. Vt aūt breuiter dicam, istę qualitates, Passibile, & Impassibile, rectè possunt sibi mutuo succedere in eodem subiecto, vt appellant, simul autem in eo esse non possuot: nisi dicera velis,

velis, naturam contradicentium propositionum posse violari: vt idem eodem tempore & pasibile sit, & non pasaibile. Quare cùm Christus haberet cœnam cum discipulis, nisi fortè corpos suum geminauerit, vt alterum pasibile habuerit, alterum impasibile, corpua suum re ipsa, vel in paoe, vel, vt voa mauultis loqui, in accidentibus oon dedit.

Post ista omnia Inconstautius canit palinodiam. Nam cùm antea dederit, corpus Domini sub pane, aut sub accidentibus contineri, nunc refert pedem, & vocem illam *Contineri*, prorsus damnat. Ait enim, catholicos hoc tantùm dicere, corpua Domini adesse accidentibus panis. Et postea repetit, corpus illud sacramento contineri. Equidem videre non possum, qoid iste discriminis esse putet inter id, quod dicit, Acci-

A dantibus pania contineri, & sacramento contineri. Ea tamen iste ita putat immensum inter se distare, vt alterum recipiat, alterum planè explodat. Nec satis mirari possum, quid frustula pania eum tantopere offenderint: cùm Cyrillus in Ioannem libro 4. capite 14. ita ea vocarit. Sic enim scribit: *Credètibus discipulis Christus fragmenta panis dedit, dicens: Accipite, & manducate: Hoc est corpus meum.* Quantum quæso, Inconstanti fragmenta differunt à frustulis? Sed iam B video quid te ita malè habeat. Videlicet volebas noa dicere, non pania, sed accidentium frustula. Verùm vnum saltem ex omnibus Patribus citare te oportuit, qui illas minutias diceret non pania esse, sed accidentium. Interim dum id efficias, nos nostra loquutione vti patieris.

OBIECTVM LXXX.

PASSIBILE & Impasibile ita opponuntur, vt non posint simul & semel esse in eodem subiecto. Quare si hæc duo opposita ponantur in corpore Christi, non amplius erit vnum corpus, sed geminum: aut duo contradictoria incomplexa erunt simul in eodem subiecto: vt corpus tradentis sit pasibile: traditum verò impasibile.

GARDINERVS.

CONTRADICTORIA incomplexa de eodem subiecto prædicari, filum rationis in rebus inferioribus non recipit. Et tamen in persona Christi ex mysterij conditione passibile & impassibile de corpore Christi prædicant Patres catholici.

MARTYR.

RESpondet, rem longè aliter se habere in persona Christi, quàm in rebua inferioribus, propter mysterium: itaq; eius corpus simul & pasibile, & impasibile dici potuisse. Ita enim Patres catholicos explicare: vt pasibile dictum fuerit, propter voluntatẽ: impasibile verò propter vnionem. Sed cùm nulla pateat rimula ad fugam, parietem frustrà fodit. Teneris Inconstanti, teneris: nec potes elabi. Nos quoq; fatemur, & credimus, corpus Domini factum fuisse patibile propter volūtatẽ: fuisse enim diuinæ voluntatis, vt corpua illud posset pati. Nam alioqui propter vnionem diuinitatis, potuisset esse impatibile. Quamuis ergo vtrumq; potuerit esse, simul tamen vtrumq; esse non potuit. Necesse enim fuit definitè, ac pro eodem tempore, vt semper alterutrū duorum esset, aut patibile, aut impatibile. Nā cùm Dominua versaretur in mundo, & pateretur, iuxta voluntatẽ habuit corpua patibile: quod certè tum re ipsa & actu nō erat impatibile: potuisset tamen fieri impatibile, si voluntaa diuina ita statuisset. Nunquam ergo fuit re ipsa simul & pasibile, & impasibile. Definitè enim alterutram conditionem semper habuit.

Diuina voluntate corpus Christi fuit patibile.

Quod aūt ait, Augustinū dicere *Ipsum, & Non ipsum*, longè aliter habet. Verba quidem illa nō sunt Augustini. Citantur à Gratiano, de Consecrat. distin. 2. cap. Non. vbi sic scribitur: *Non hoc corpus, quod videtis, manducaturi estis: nec bibituri illum sanguinem, quem effusuri sunt illi, qui me crucifigent:* C *ipsum quidem, & nō ipsum: ipsum inuisibiliter, & non ipsum visibiliter. Vnde & subditur: Si necesse est, illud celebrari visibiliter, necesse est, illud inuisibiliter intelligi.* Hæc apud Gratianum. Quo in loco apparet illa verba, *Ipsum, & Non ipsum*, ab illo interiecta esse, non scripta ab Augustino. Et ea causa Gratianus postea adiecit, *Vnde & subditur.* Illa ergo verba, *Ipsum*, & *Non ipsum*, Decretorum rhapsodus adiecit, quasi interpretationem verborum Augustini. Quam fortasais interpreta- D tionem ex epistola quadam Iuonis Beluacensis accepit. Atque hoc ne quia me fortè fingere arbitretur, ipsius Augustini verba subijciā, quæ ab illo scripta sunt in Psalm. 98. *Non hoc corpus,* inquit, *quod videtis manducaturi estis: nec bibituri illum sanguinem, quem fusuri sunt, qui me crucifigent. Sacramentum aliquod vobis commendaui. Spiritualiter intellectum viuificabit vos. Et si necesse est illud visibiliter celebrari, oportet tamen inuisibiliter intelligi.* Quid in istis verbis habet Inconstantius, quod E nobis insultet? Quanquam etiam si Gratiani sententiam & expositionem sequi velit, ea quoque rectè potest cum nostra consistere. Nam panis Eucharistiæ, si ad corpus Christi referatur, & *Ipsum* est, & *Non ipsum*. Nō est ita vt adsit præsens, & vt in illud dentes nostros infigamus. *Ipsum* tamen est, quia symbolum habet nomen.

Corpus Christi quomodo in Eucharistia dicatur Ipsū, & Non ipsum.

A rei significatæ: atq; ita panis suo modo est corpus Christi. Deinde etiam si illa intelligantur dicta de corpore Christi, ita quoque fatemur nos & ipsum comedere, & non ipsum. Ipsum comedimus spiritualiter: hoc est, fide, atque animo: non autem ipsum, quód ibi præsens existat, & comedatur ore corporis. Id enim non corpori Christi conuenit, sed symbolis. Hæc autem verba, vt leguntur apud Augustinum, nihil habent perplexi, aut impediti. Dominus B enim, vt eum Augustinus loquentem facit, negat, illud corpus quod videbatur, comestum iri: sacramentum enim esse, quod illis commendauerit. Eius autem sacramenti significat duas esse partes: vnam, quæ videatur, & adhibenda sit, cùm celebratur memoria mortis Domini: alteram autem secretiorem, quę spiritu tantùm & mente, instructa fide, comedenda sit. Vt autem hæc pars est re vera corpus Christi, ita altera, quæ videri & tractari potest, panis est. Ne C que verò affirmat Augustinus, duas istas partes ita coniunctas esse, vt nostri isti sophistæ prædicant. Nam vt sensum verborum eius retineamus, satis est, si significatione coniungantur. Neque duo illa incomplexa *Ipsum*, & *Non ipsum*, contradictoria sunt, cùm ad diuersa referantur. Quod enim in Cœna sumitur, & ore, ac sensu comprehenditur, non est propriè corpus Christi, quamuis suo quodam modo ita & dicatur, & sit. At si spectemus opus fidei, verũ Christi corpus re ipsa in Cœna spiritualiter percipi D tur. Quare *Ipsum*, & *Non ipsum*, non de eodem prædicantur, sed de rebus diuersis.

Ipsum & Nõ ipsum, haud sunt contradictoria in iam adducta sententia.

In summa, Inconstantius respondet, *Contradictoria quidem non prædicari absolutè de eodem: nihil tamen prohibere, quò minus distinctis relationibus prædicentur. Nec absurdum putat esse, idem corpus in specie visibili natura esse paßibile: & idem eodem tempore datum in Sacramento esse impaßibile.* Denique Pasibile & Impassibile non veretur appellare E relationes. Ego verò hoc affirmo, controuersiam nunc inter nos non esse de relationibus, sed de passibilitate, vt ita loquar, & impassibilitate, quæ sunt qualitates, ac pertinent ad naturalem potentiam, & impotentiam. Non eramus nunc docendi, quotidie fieri, vt idem nũc dextrum sit, nunc sinistrum, respectu diuersorum. Hoc potius expendendum erat, an idem simul & mortale sit, & immortale: aut simul rationale & irrationale. Hoc vbi Inconstantius F declarauerit, intelligemus, an corpus Christi simul, eodemque tempore potuerit & passibile esse, & impassibile.

Non contẽdimus de relationib. sed de qualitatibus.

A Sed quis non miretur, Hieronymum citari hoc loco, qui in epistolam ad Ephesios libro 1. capite 1. ita scripserit: *Diuinam carnem dari manducandam, non eã, quæ fuerit crucifixa?* Nam ea sententia maximè pro nobis facit. Caro enim illa diuina, nihil aliud significat, quàm carnis Christi sacramentum, quod diuinitus est institutum, & per fidem in mente nostra fructum edit. Nam si dicas, Hieronymum eo loco ad carnem cum verbo coniunctam respexisse, illa B quoque caro, quæ crucifixa est, diuina erat. Habet enim verbum coniunctum in eadem hypostasi. Postea citat locum Augustini in Psalmum 98. de quo pauló suprà satis diximus. Hoc tantùm nunc vnum addam, nec Augustini verba, nec Hieronymi posse referri ad modos: quod isti maximè contendũt. Nam, vt ipsi etiam confitentur, modus non efficit, quin res sit eadem. At isti Patres carnem Christi, quæ affixa fuit cruci, fatentur non esse eandem cum ea, quæ C nunc comeditur. Quæ tamen si realiter & corporaliter comederetur, esset omnino eadem. Sed longè aliter habet. Nam ori quidem corporis nostri, datur corporis Christi sacramentum: ipsum verò corpus non recipitur, nisi spiritualiter, & per fidem.

Patres dicũt carnem Domini, q comeditur, nõ eandem esse quæ cruci fuit affixa.

Quod verò vltimo loco concluditur, *Corpus Christi & paßibile fuisse, & impaßibile:* non est verum: si de illo corpore, quod actu fuit, velimus loqui. Semper enim, vti diximus, alterutrum D istorum duorum erat. Nam cùm moreretur, non potuit esse immortale. Eo autem tempore natura diuina, quæ cum carne Christi coniuncta fuit, vim suam cohibuit: & passa est Dominum Iesum, quatenus homo fuit, non tantùm mortalem esse, sed etiam mori. Nec sanè Inconstantius in tam graue absurdum vnquam incidisset, vt diceret, Contradictoria simul posse esse vera, si, quod acutum sophistam in primis oportuit, actum & potentiam distinxisset. Nam E potentia quidem corpus Christi & passibile fuit, & impassibile. Vtramque enim conditionem subire potuit. Actu autem ita fuit passibile, vt non esset simul impassibile: aut ita impassibile, vt non esset eodem tempore passibile. Vtque vno verbo, quod res est, dicam, hoc argumento ita irretitur Inconstátius, vt, quocunque sese verterit, non possit effugere. Addamq; Iuonem Beluacensem, quem superius adduxi, statuere, Apostolos in Cœna corpus Christi F mortale percepisse, nos autem nunc immortale sumere: vnde ille à contradictorijs magis cauit sibi, quàm hic noster.

OBIECTVM LXXXI.

CHRISTVS dedit tale corpus, quale habuit: sed habuit corpus Paßibile: ergo dedit corpus paßibile. Atque ita prius passus est, dum edentium dentibus laceraretur, quàm affigeretur cruci.

GARDINERVS.

QVATENVS illud (Tale) respondet exprimendæ qualitati, falsum est.

MARTYR.

MARTYR.

ARgutè sibi videtur Inconstãtius philosophari de vocabulo Tale: qđ si qualitatem significet, negat Christum in vltima Cœna dedisse tale corpus, quale habuit. Id enim illum quidem corpus dedisse, quod erat passurū: sub tali tamen existendi modo, vt pati non potuerit. Atqui vt idem corpus simul contrarias, vel potius contradictorias qualitates habuerit, fieri non potest: non magis sanè, quàm idem
A corpus eadem parte potest esse album, & nigrum: aut album, & non album. Ad hęc, nónne Dominus disertè ait, Hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur? Ea certè verba, si vera sunt, vt omnino oportet confiteri, facilè refutant illorum temeritatem, qui volunt, Christum in sacramento tale dedisse corpus, quod pati non potuerit.

OBIECTVM LXXXII.

VETERES eadem nobiscum habuerunt sacramenta. Paulus enim ait, illos eandem escam nobiscum comedisse. Illi autem non habuerunt, nec etiam habere potuerunt istam realem præsentiam. Christus enim carnem nondum receperat: ergo eiusmodi præsentia non est statuenda.

GARDINERVS.

HABVERVNT veteres eadem sacramẽta significatione, quæ nos habemus: vt quæ omnia Christũ respiciant.

MARTYR.

SAcramenta veterum & nostra hoc inter se discrimen habent: quòd materia, & forma verborum alia in aliis fuit, alia in nostris: Res autem, quæ significantur, & exhibentur in vtrisque, omnino sunt eædem. Id Paulus apertissimè testatur. Petram enim vnde illi bibebãt, fatetur fuisse Christum. Inconstantius autem inter alia vnum quoddam fingit discrimen, quod illi nullo modo dari potest. Ait enim, *Veteres habuisse spiritualem comestionem, vt quibus semper licuerit in Christum credere: nos autem, nõ tantùm in illum credere, sed etiam vnà cum significatione habere corpus eius, quo vescamur, vt solido cibo.* Et citat locum ex cap. 13 ad Hebræos, *Habemus altare, de quo non licet edere iis, qui in tabernacula deseruiunt.* Putat Inconstantius Paulum his verbis exclusisse veteres Patres à solida manducatione corporis Christi. Sed nõ animaduertit, Paulum ibi non de quibusuis Hebræis, aut Patribus loqui: sed de illis, qui externa tantũ in illis sacris amplecterentur, Christum autem reiicerent: aut, si quid fortè de illo cogitarent, non in eum, qui iam venerat, crederent, sed alium quendam expectarent: quem sibi non persuaserant ex sacris literis, sed de suo capite confinxerant. Illis ita persuasis, haud dubiè non licuit vesci corpore Christi. Quanquam dissimulare non possum, isto etiam ipso loco impetũ & pertinaciam Inconstantij vehementer confringi. Nam si corpus Christi est realiter & substantialiter vel in pane, vel in accidentibus, cur Hebræis non licuit illud comedere? Facito enim, aliquem ex illis animo ficto sese Christianis communicantibus admiscuisse, cùm interim pergeret inseruire tabernaculo, & haberet in animo Iudaismum suum retinere. Nónne ille iuxta vestram sententiam corpus Christi verum, quamuis indignè, comedisset? Verte te, quò volueris, & nega, si potes. Nam illa verba Apostoli liquidò significant, neminem comedere corpus Christi, qui non credat in Christum.

Si Christi corpus est realiter sub accidentibus panis, Hebræi potuissent illud edere.

Non tamen velim Lectorem obliuisci, nos quoque ponere certa quędam discrimina inter veterũ sacramenta, & nostra. Nostra enim apertiora sunt, & luculentiora: illorum autem multis modis obscuriora. Nostra rem iam factam & præstitam significant: illorum autem mysteria Christum venturum & moriturum denunciabant. Atqi inde factum est, vt nostra clariora sint, quàm illorũ fuerint. Sunt etiam alia quædam discrimina, quæ nos non grauatè recipimus. Quòd autẽ aiunt, nos corpus Christi habere præsens, qđ illi non habuerint, id Inconstantius à nobis nunq̃ auferet. Ad hęc locum illum ex epistola Pauli ad Corinth. qui adducitur in argumẽto, negat ita accipiendum esse, quasi veteres habuerint nobiscũ spiritualem escam, & potum, & baptismum: id enim potius Paulum significare voluisse, veterum sacramenta inter ipsos fuisse cõmunia, quòd omnes iisdem Dei donis fruerentur, cùm tamẽ Deo in illis omnibus non fuerit beneplacitum. Hanc interpretationem fusius tractaui in Commentariis meis in epistol. ad Corinth. Nunc hoc tantũ addam. Si Paulus noluisset mysteria veterum cum nostris sacramentis conferre, nõ oportuisse illum Baptismi facere mentionẽ, aut cùm de potu loqueretur, nominatim exprimere Christum. At ille, *Bibebant*, inquit, *de consequente eos petra. Petra autem erat Christus.* Sed cur iste tantus alioqui patronus Patrum, vt nobis contradicat, tam facilè discedit ab illis? Augustinum saltem audiat in Psalm. 77. ab initio. Is enim adducens istum ipsum locum Pauli ita scribit: *Idem itaq; in mysterio cibus & potus illorum, & noster: sed significatione idem, non specie. Quia idẽ ipse Christus illis in petra figuratus, nobis in carne manifestatus.* Nihil clarius dici potuit. Disertissimis .n. verbis affirmat, eundem

fuisse veterum cibū,& nostrum:nimirum Christum. Duo tamen posuit discrimina: Vnum ab externa specie: nos enim habemus panē & vinum,illi aquam, Circumcisionem, Sacrificia, & varia genera oblationū,& ceremoniarum:quæ omnia illis eundem Christum ponebant ob oculos,quem nobis hodie nostra sacramenta referunt. Alterum,quòd illa figurarint Christum tanquam venturum: nostra verò,tanquam qui iam venerit,& passus sit.

A Audiat etiam Inconstantius eundem Augustinum tractatu 26.in Iohannem: *Sacramentum, inquit, illa fuerunt: in signis diuersa sunt: sed in re, quæ significatur,paria sunt. Apostolum audi, Nolo,inquit, vos ignorare fratres, quia Patres nostri omnes sub nube fuerunt: & omnes mare transierunt: & omnes per Mosen baptizati sunt in nube, & in mari: & omnes eandem escam spiritualem manducauerunt.spiritualem vtique eandem: nam corporalem alteram: quia illi manna, nos aliud: spiritualem autem eandem, quam nos.* Ex his perspicuum est, Augustini testimonio Paulum collationem facere inter nos & Patres. Quare nihil erat, cur Inconstantius interpretationem illam positam in argumento ita facilè contemneret. Quàm autem commodè hoc rapiat illud, quod postea à Paulo subijtur, *Hæc omnia illis in figura contingebant*: facilè quiuis videre potest,qui apud se velit cogitare, illos nostram conditionem adumbrasse in eo,

B quòd abusi eos sacris mysterijs Dei fuerint grauissimè castigati. Vnde Apostolus concludit, nos quoque, si versemur in simili peccato, eodem modo esse puniendos. Hæc illa figura erat, quam Paulus voluit indicare: quod ex subiectis exemplis facilè colligitur. Commemorantur enim varia supplicia, quibus Hebræi, cùm peccassent, afflicti fuerunt in deserto. Neque illud tacendum est, exempla illa parum futura fuisse efficacia, nisi illi nobiscum habuissent eadem sacramenta. Hoc enim Corinthijs in mentem venire potuisset: illa sacramenta veteres Patres non potuisse liberare, quòd nostris longè fuissent inferiora, & infirmiora: sua autem, cùm essent longè potentiora, facilè se posse defendere: Atque ita nihil fuisse, cur Paulus se veterum exemplis perterrefaceret: At si sacramenta illa quod ad rem attinet, eadem statuantur fuisse cum nostris, exempla ea

C oportunissimè poterunt ad nostras res accommodari. Ad calcem denique Inconstantius ita claudit responsionem, *Eos qui scripserunt, sacramenta veterum eadem fuisse cum nostris, ad significationem tantùm respexisse.* Quod quàm falsum sit, Augustinus ipse satis indicat. In eo enim loco, quem suprà commemoraui, loquitur de esca spirituali, quam & illis, & nobis ait fuisse communem. Illam autem escam affirmat fuisse Christum.

OBIECTVM LXXXIII.

CONSECRATIO est separatio rei profanæ ad spiritualem & diuinum vsum. Ideò panis dicitur consecrari, quòd separetur à profano vsu ad figurandum & repræsentandum corpus Christi,& spiritualem per Christum nutritionem. Non quòd panis possit esse corpus Christi:eius enim sanctitatis non est capax. Sed idcircò dicitur corpus Christi, quòd sit eius symbolum & figura.

GARDINERVS.

QVEMADMODVM alia vocabula,sic etiam Consecrationis verbum secundùm modum eius,cui significando adhibetur, significationem vel remittit,vel intendit. Apud Iurisconsultos legitur,res sacras dici,quæ consecrantur per Pontifices Deo.

MARTYR.

INficias ire non potest, adferri à nobis receptam notionē consecrationis vel suorum Iurisperitorum testimonio.Sed cauillatur, istā notionem interdùm,maximè verò apud Theologos intendi, & illud significare, quod dicere ait Emissenum. At si quæras, quanam in relo. eum habeat hæc admirabilis notio, nusquam eam inuenies nec in Veteri,nec in nouo Testamento,nisi in vna tantùm Eucharistia. Nam in Lege,vasa templi, Leuitæ, hostiæ,Nazaræi, & alia huiusmodi multa consecrabantur. Sub E-

D nam suam naturam retinent.In sola autem Eucharistia nouam istam suam notionem inoeniunt:Nos verò eam,quoniam ab istis conficta est,nec ex sacris literis probari potest,illis solis relinquemus: & alteram illam notionem consuetam & vsitatam retinebimus.

Sed nūc Emisseni testimonium audiamos: *Inuisibilis, inquit, sacerdos panem & vinū in substantiam sui corporis & sanguinis secreta potestate conuertit.* Hæc mutatio, si, vt suprà docuimus, sacra-

E uangelio homines consecrantur in Baptismo, & ministri Ecclesiæ dicuntur ad sacram functionem obeundam consecrari. Imò Papistæ ipsi volunt,aquam illam suam lustralem, & candelas,& aquam Baptismi consecrari. Quæ tamen res omnes quamuis consecratæ, tamen pristi-

mentalem intelligas, nihil habet incommodi. Nam nos etiam damus, panem & vinum in Cœna domini fieri sacramenta corporis & sanguinis domini. Si aliam transubstantiationem, aut Emissenus,aut quisquam alius, etiamsi Angelus de cœlo sit, conetur obtrudere, cùm ea apertissimè pugnet cum sacris literis, nobis, vt Paulus

Paolus monet, anathema erit. Verùm ex Incõstantio libenter audire velim, quod nam verbum in illo loco Emisseni videat, quo ille se dicat definire Consecrationem. Dicit, Sacerdotem inuisibilem mutare panem & vinum: illa autem eùm consecrare, non dicit. Sed video, Consecrationem, & mutationem idem esse apud Inconstantium: sed ita tamen, vt definitió illa, quam nos adducimus, sit generalis: ea autem, quam putat elici posse ex Emisseno, specialis. O hominem callidum. Nemo vnquam, præter Inconstantium, tantum sapuit, vt tantùm distingoendo genos & speciem, putaret Transubstantiationem suam defendi posse. Sed prudens lector alia meliora, & acutiora aliunde audiet.

Sunt, qui definiant, *Sacramentum esse sacræ rei signum*: quibus verbis non præscribitur Sacramẽtis nouæ Legis, vt nihil sint aliud, quàm signa. Addit, *Verba inuenta esse, non quæ rebus tenebras inducant, sed quæ lucem afferant.* Quis istam tam grauem sententiam contemnat? Miror tamen nonnihil, istum ipsum sua lege, quàm nobis tulit, teneri nolle. Ille enim passim res verbis ita inuoluit, vt eum de industria iores tenebras tibi velle offundere, & caliginem, ac confusionem quærere. Verùm relinquamus illi istas delicias: & hoc potius videamus, cum ageretur de definitione Consecrationis, cur deflectere maluerit ad definiendum Sacramentum: nec tamen illud ipsum pergat definire. Timuit fortasse, ne, quemadmodum acceperat graue vulnus ex definitione Consecrationis, ita Sacramenti definitione explicata, prorsos conficeretur. Nihil autem est cur nos vereamur, ne nostra verba non satis sint perspicua: tantam enim lucem rebus adferunt, quanta satis sit ad istorum errores iudicandos.

Pergit Inconstantius, *Non nego*, inquit, *id, quod signum est, induere nomen signati.* Ne subtilium distinctionum imprudens videretur, naturam signorum fecit bipartitam. *Quædam esse ait, quæ res absentes referunt: quædam, quæ præsentes indicant, quæ alioqui lateant, nec sensu deprehendi possint. Quatenus igitur id, quod est in Eucharistia externum, & ospectabile, significat, & refert corpus Christi, ait, fieri non posse, vt ab eo absit. Etsi enim lateat, tamen præsens adest.* Nos verò nonquam diximus, ex notione signi concludi absentiam rei significatæ. Scimus enim, lac in mamillis mulierum signum esse conceptus præsentis: & pulsum venarum signum esse præsentis animi, & fumum præsentis ignis. Sed ea causa interdom vrgemus definitionem Sacramenti, vt frangamus vestrûm quorundam pertinaciam: qui Eucharistiam, cùm sit Sacramentum, tamen nolunt vllo modo appellari signum: aut in ea vllam tropicam rationem admittere. Esse autem illud signum corporis Christi, quod ad propriam eius rationem attinet, absentis, alijs rationibus confirmauimus.

Ex notione signi non cõcluditur absentia rei significata.

Iste verò, ne suo iudicio parùm videretur Papistarum de se expectationi respondere, voluit aliquid etiam extra oleas philosophari. Fatetur, elementum panis propter munus illud significandi, induere nomen corporis Christi: ea tamen lege, ne veræ rei præsentia minuatur. Cæterùm seposita nunc ad tempus disputatione de præsentia, scire velim, quidnam iste intelligat, cum dicat Elementum panis. Si intelligat panem ipsum esse elementum, quo doceamur, corpus Christi actum fuisse in crucem, nostra causa, & esse fidelium spiritoalem cibum, rectè dicit. Sed cùm manibus & pedibus tueri velit suam Transubstantiationem, necesse est, vt per elementum panis, accidentia panis intelligat. Quæso ergo te, Inconstanti, ne graueris, etsi non mihi, saltem lectori ostendere, vbinam locorum, aut gẽtium vnquam audiueris, accidentia appellari rei alicoius elementa. Certè præter te solum, qui nobis ita vehementer authores, vt verba rebus lucem adferant, nemo vnquam mortalium inuentus est, qui ita loqueretur.

Posteà ait, se fateri, *Panem non esse corpus Christi*, quòd à nobis sumitur in argumento. Rationem tamen, qua id probatum est, contendit esse vitiosam. Hic autem ita hebes est, ne quid in eum grauius dixerim, vt existimet, nos idcircò dicere, panem non esse corpus Christi, quòd non sit capax vllius sanctitatis. At nemo vnquã nostrûm id ne per somnium quidem cogitauit. Verùm ita Inconstantium legisse oportuit, panem eius sanctitatis, videlicet, quæ est in corpore Christi, non esse capacem. Atque id re vera ita habet. Et idcircò panis non est re ipsa corpus domini, quòd sanctitatis, & præstantiæ eius corporis, non sit capax. Quod autem iure optimo detrahitur substantiæ panis & vini, id Incõstantius pro sua singulari doctrina intelligere debuit, accidentibus multò minus vel debere, vel posse attribui. Quare, cum hic sit sensus argumenti, frustra laborauit, vt tanquam per gradus quosdam, & lineas à Deo, qui ipsa est sanctitas, multiplices, & varias formas sanctitatis dedoceret, quibus & Angeli, & homines, & etiam Sacramenta dicantur sancta. Quasi verò nostri homines, cùm agitur de Eucharistia, non soleant subinde panem illum sanctum appellare.

Sanctitatis corporis Christi panis non est capax.

Quod autem panem Eucharistiæ non tantùm sanctom vocat, sed etiam ipsam sanctificationẽ, idq; testimonio Chrysostomi, id ita intelligendum est: Patres sæpè id, quod rei est ipsius, attriboere Sacramentis: non autem sensisse, panem illum propriè esse corpus Christi, qui sit ipsa essentia sanctitatis. Hanc interpretationẽ iste affinxit de suo. Nam in illa 17. homilia Operis imperfecti, quod Chrysostomo tribuitur, non habetur. Sed cur ex eadem homilia, hæc verba non adscripsit? Benedictus panis sancta sunt: propterea illis porrigenda sunt, qui capaces facti sunt benedictionis per fidem. Sed ista callidè præterire voluit, quòd ea videret dicere, in Eucharistia etiam tunc esse panem, cùm porrigitur fidelibus: atq; ita Transubstantiationem suam tolli funditùs.

Posteà citat verba ista Cypriani: *Significata*

olim à tempore Melchisedech prodeunt sacramenta: & filijs Abrahæ facientibus opera eius summus Sacerdos profert panem & vinum, Hoc est, inquiens, Corpus meum. Priusquam longius ingredior ad huius loci expositionem, annotandam duxi esse illam clausulam, *Profert panem & vinum*: ijs verbis Cyprianus respexit ad Melchisedechum qui Abrahamo redeunti à bello, & eius militibus cibum proposuit, quo fessi laboribus reficerentur.

Melchisedechus non Deo panem & vinum protulit sed Abrahamo & exercitui eius.

Hæc ideò dico, vt illos coarguam, qui & Christum clamitant sacrificasse in cœna, & Melchisedechum obtulisse Deo panem & vinum: cùm neuter illorum nec in Genesi, nec in Euangelio legatur sacrificasse: verùm, cibo tantum prolato, Christum Apostolos suos pauisse, Melchisedechum milites. Addit Cyprianus: *Manducauerunt de eodem pane secundum formam visibilem.* Hæc quoque docent, manere in Eucharistia naturam panis. Etsi enim corpus Christi percipiatur, quod certè non cernitur, tamen id, quod specie visibili, videlicet ore, ac dentibus comeditur, disertissimis verbis ait esse panem. Sequitur: *Et ante verba illa cibus ille communis tantùm nutriendo corpori commodus erat, & vitæ corporalis subsidium ministrabat. Sed ex quo à domino dictum est, Hoc facite in meam commemorationem, Hæc est caro mea, & Hic est sanguis meus, quotiescunque ijs verbis, & hac fide actum est, panis iste substantialis, & calix benedictione solenni sacratus ad totius hominis vitam salutemque proficit: simul medicamentum, & holocaustum ad sanandas iniquitates & purgandas infirmitates existens.* Hîc licet mihi admonere Lectorem, Verba illa, quæ appellant consecrationis, alia fuisse tempore Cypriani, alia nostro. Hæc enim verba ille recitat: *Hæc facite in meam commemorationem: Hæc est caro mea:* &c. *Hic est sanguis meus*, & addit, *Quotiescunque ijs verbis, & hac fide actum est*, &c. Quid igitur hîc respondebunt illi, qui sua illa à Christo, & ab Apostolis ita tradita, & sacrosancta esse aiunt, vt ne apex quidem illorum minimus mutari possit? Certè, cum verba ista, vt satis apparet, non sint eadem, necesse est, vt aut Cyprianus, aut isti aliquid immutarint. Atque ita minus erant fixa, & certa illa verba, quibus suam Transubstantiationem conficiãt. Quod autem præterea Cyprianus ait, *cibũ hunc alioqui communem, post consecrationem facere ad salutẽ totius hominis*, id nos quoque semper dedimus & docuimus. Et hoc illud est, quod dicebatur in argumẽto, *separari à profano vsu.* Panis enim iam factus Sacramentum, non tantùm corpus alit, sed etiam animam. Ea enim communicando in cœna corpus ipsum Christi per fidem sumit, & amplectitur. Sed Inconstantius addit, *Hæc Cyprianus de Consecratione scribit: vbi non tantùm ad spiritualem & diuinum vsum fit rei profanæ separatio, sed ipsius rei mutatio: vt ex pane fiat corpus: ex vino sanguis: quæ Cyprianus dicit medicamentum, & holocaustum.* Mutationem symbolorum fieri, sæpè iam diximus, sed sacramentalem: quæ certè talis est, vt panis, vinique substantiam non auferat. Neque sanè Cyprianus eam auferri, aut perire dixit. Eam autem mutationem vtrunque sequitur: & vt panis, ac vinum separentur ad vsum

Verba consecrationis tempore Cypriani non fuerunt tantum quinque.

A sacrum: & vt efficiantur Sacramenta, & ad salutem nostram promouendam faciant. Ea verò eatenus dicimus fieri carnem & sanguinem Christi, & medicamentum, & holocaustum, quatenus illa, quæ rei significatæ congruunt, signis & symbolis attribuuntur: deinde etiam, quatenus spiritus sanctus istis organis efficaciam carnis Christi, hoc est, veri medicamenti, & holocausti, excitat in animis communicantium. Is enim dum sacramenta frequentamus, B infirmitates nostras curat, & animos repurgat. Eius enim instinctu fides accenditur, quæ carnem domini & sacrificium ex ea in cruce oblatum apprehendit: quam seriò, & vera fide complectentes absoluimur à peccatis, & corpore, animoque ad æternam vitam instauramur. Pergit porrò Inconstantius inculcare, atque vrgere testimonium Cypriani.

Quomodo Eucharistia sit medicamentum & holocaustum.

Christus, inquit Cyprianus, *vsque hodiè hoc verissimum & sanctissimum corpus suum creat, & sanctificat, & benedicit.* C Dum hæc expendo, nonnihil desidero prudentiam Inconstantij, quam eius parasiti prædicare solẽt esse admirabilem. Non enim oportuit ea citare testimonia, quibus facilè videre potuisset, causam suam iugulari. Deinde non videt, aut videre noluit, quibus tropis ista necessario exponenda sint, vt aliquo modo possint vel ab ipso recipi. Certè corpus Christi simpliciter, & absolutè creari, sanctificari, benedici non potest. Cùm ergo Cyprianus D hîc dicat, Christum creare, sanctificare, & benedicere corpus suum, vel Papistarum ipsorum in hac re iudicium non recuso. Nam ne illi quidem vnquam ausi sunt Transubstantiationem suam creationem appellare. Corpus enim Christi prius extitit, quàm ista consecratio inuenta esset. Adhæc, quis sanus dicat, Corpus Christi quotidie benedici, aut sanctificari? Illud enim nec benedictione, nec sanctificatione opus habet. Inconstantius ergo, cùm omni- E ne, atque authoritate Cypriani vellet Veritatem opprimere, imprudens se ipsum induit in laqueum: & ea contra nos profert, quæ ne ipse quidem possit ferre. Hîc velit, nolit, cogitur accedere ad nostros tropos: quos alioqui fugere, & horrere solet, vt hæreticos. Cyprianum ita tueri possumus: quia, quod est symbolorum, id vsitato sermone rebus significatis adscribitur. Idcircò, quia panis benedicitur, sanctificatur, & fit Sacramentũ, ideò corpus Christi, cuius pa- F nis est Sacramentum, sanctificari, benedici, & creari dicitur. Eadem loquendi ratione Chrysostomus interdum dicit, corpus Christi palpari, tãgi, videri. Ita enim proprietates Sacramentorũ ascribit rebus ipsis, quæ in illis repræsentantur. Id autem, quod ex his Inconstantius vult conficere, minimè sequitur: nimirum ea, quæ hîc Cyprianus dicit, sub communi definitione Sacramenti non comprehendi: qua dicimus, ea quæ consecrantur, ab vsu profano tra- G duci ad vsum spiritualem & diuinum. Complexus est ea definitione Cyprianus benedictionem, sanctificationem, creationem: quæ nisi de pane, qui efficitur Sacramentum, intelligi

Quomodo corpus Christi dici possit creari, sanctificari, & benedici.

non

non possunt. Nam ista tribuere corpori Christi magna est blasphemia.

Deinde testis adducitur Basilius: qui in sua Leiturgia ita precetur, Vt sanctum, & impollutum corpus Christi & sanguinem pretiosum consecret. Has preces Basilij, qui simpliciter, vt sũt, intelligit, necesse est, vt ille se in magna absurda conijciat. Nam corpus Christi satis per se, superque sacrum, & sanctum est: vt illi noua consecratione nõ sit opus. Quanti autem ponderis illę sint Leiturgię, nũc non repetam: nam in ipso ingressu huius libri ea de re, quid mihi videretur, satis dixi. Admonet præterea Inconstantius, verbis istis, vt existimat, Basilij, mentionem fieri de gratia sacerdotij: quo visibilis ministerij gradum intelligamus, cui hæc mandata sit consecratio. Quorum autem ista dicat, non intelligo. Mihi sanè videtur, aerem verberare. Nunquam enim nostrum quisquam Consecrationem, hoc est, mutationem illam spiritualem, aut ministerij dignitatem labefactauit. Ad hæc inducit Basilium suum, sed, vt facile est creditu, suppositititũ, qui in Leiturgia sua oret Christum, quem ait huius ministratorij, & incruenti sacrificij consecrationem nobis tradidisse, *vt Deus omniũ*, &c, quibus verbis ait, apertè doceri, Christum non mandasse omnibus, vt id facerent, sed illis tantùm quibus dederit gratiam sacerdotij. Videat ipse in quos ista iactet. Ecclesiæ nostræ proprios ministros habent, ne quae confusè, aut perturbatè quiequam agnot: nisi fortè hoc dicat, neminem se agnoscere pro ministro Ecclesiæ, qui rasus non sit, & oleo delibutus. Id si sentit, cur Christum & Apostolos, ex albo ministrorum non expungit? Illi enim nõ tantùm vncti & rasi non fuerunt, sed ne gry quidem vnquam de tantis mysterijs mandauerunt. Sed vt redeam ad Basilium, ille se fatetur consecrare incruentum sacrificium. Hic mihi respondeat Inconstantius, vtrum sacrificium illud incruentum putet panem esse, aut accidentia. Negabit, scio. Grex enim vniuersus Papistarum incruẽtum sacrificium appellat corpus Christi, quod aiunt latère sub accidẽtibus. Disputationis causa fateamur sanè ita esse. Sed quomodo tandẽ euincet Inconstãtius, corpus ipsum domini, quod incruentum appellant sacrificiũ, quodq; necesse est fateantur, sanctissimum sacratissimumq; esse, denuò à sacrificulo consecrari? Profectò, quod consecratur, id necesse est antea fuisse profanum. Id autem quẽadmodum Christi corpori conueniat, ipsi viderint. Quare, nisi intelligãt de symbolis, nunquam ea poterunt omni sua sophistica dilucidè interpretari.

Si opus est vnctione ad sacrum ministeriũ, tum neque Christus neque Apostoli fuerũt ministri.

Corpus Christi non potest de nouo à sacrificulo consecrari.

Huc addit Hesychium ita scribentem lib. 2. cap. 8 in Leuiticum: *Aron & filij eius illud rectè comedunt. Nisi enim Christus rogatus ore sacerdotis ipse venerit, & Cœnam sanctificauerit, & initiauerit, ea quæ aguntur, nullatenus erant sacrificium domini.* Hic mihi prius quiddam dicendum est de vniuersa ratione Inconstantij, quam ad singulos istos Patres excutiendos ingredior. His longis ambagibus hæc duo iacit fundamenta: Primum, Consecrationem, qua de nunc agitur, non fuisse tantùm sacerdotibus, quorum est gradus inter homines honestissimus, committendam, neque eam à Christo fuisse expectandam, quem Patres aiunt vnà cum sacerdote consecrare, vt sine cuius vi, & præsentia nihil agi possit, nisi aliud quiddã ibi spectetur, quàm vt panis & vinum ab vsu profano, ad diuinum, & spiritualem vsum transferatur. Putat ergo hinc satis confectum esse, ista consecratione elementa terrena transsubstantiari. Nam alioqui necesse non fuisse, vt ad eam conficiendã Christus cũ sacerdotibus conueniret. Quàm autem ista ruinosa sit argumentatio, facilè ostendam exemplo baptismi. Patres Orthodoxi solent dicere, eos qui in baptismo tinguntur, consecrari Deo: & ita consecrari, vt prorsus immutentur, & ex terrenis fiant cœlestes: & ex hominibus animalibus, membra Christi: & ex filijs hominum, filij Dei. Et ijdem Patres ad istam Consecrationem, aut immutationem aiunt, non tantum requiri verba, vt interdum loquuntur, sacerdotis, quæ descripta habemus in sacris literis, sed ipsum etiam Christum. Idque ostẽdunt ex Euãgelio. Iohannes enim ait, se quidẽ baptizare aqua: Christum autem esse, qui tingat spiritu sancto, & igne. Hoc Inconstantius in omnibus sacris literis nũquam inueniet dictum de Eucharistia. In illis enim Consecratio ista, & immutatio panis non attingitur. Nec in⟨u⟩nus Christum venire ad eam consecrationem ac mutationem perficiendam. Quare, si hæc duo, quæ iste tot modis amplificat, nimirùm actio Christi, & sacerdotis ministerium requiruntur in Baptismo, idque non tantum Patrum testimonio, sed etiam ipsarum scripturarum, quæ homines ibi ita testantur immutari, vt prorsus regenerentur, ita tamen, vt nulla vel aquæ ipsius, vel hominum interueniat Transubstantiatio, quid obsecro, his tot verbis confecit de Eucharistia? Dicetne, sacerdotes non esse, qui baptizent? Atqui hoc illis à Christo mandatum est. An Christum negabit baptizare? At Iohannes ait, eum baptizare in spiritu sancto, & igne. An eos, qui baptizantur, negabit immutari? At scripturæ clamant, esse hoc sacramentum Regenerationis. Quòd si hęc omnia sine vlla Transubstantiatione possunt consistere in Baptismo, cur eadem non possunt in Eucharistia? Sciat ergo Inconstantius, probationem istam suam ostentationi non respondere, & prudenti Lectori non satisfacere.

Nũc tuto accedere possumus ad testimonia Patrum, postquam quo ea consilio citata sint, ostendimus. Et certè multis verbis non erit opus. Duo enim illa, quæ Patres probant, facilè recipio: nimirum, Sacramentum Eucharistiæ confici opera ministri Ecclesię, & potẽtia Christi: deinde, illa elemẽta mutari in corpus Christi. Panis enim ita cõsecratus, vt dominus instituit, fit suo modo Christi corpus, vt sępè docuimus. Sed hoc mihi in Hesychio attẽdat Inconstantius, quod ait, *Sacrificium nullo modo in Cœna fieri, nisi Christus ore sacerdotis rogatus veniat, Cœnãq;*

initiet, & sanctificet. Hæc nos nihil turbant, sed A
Papistarum ritus apertissimè condemnant. Illi
enim omnia ea, quæ ad Consecrationem pertinent, premunt altissimo silentio, & magna religione cauent, ne ab astantibus audiantur.
Hic si ille sacrificulus nebulo, vt sæpè fit, & sceleratus fuerit, quales in illo grege permulti reperiûtur, & pro sua nequitia alia quæuis secum mussitet, preces autem illas intermittat, quibus roget Christum, vt accedat, aut verba illa,
quæ vos Consecrationis appellatis, intermit- B
tat, quomodò, quæso, res habebit? aut quale vos sacramentum adorabitis? Ista ergo, quæ tu ita diligenter collegisti è Patribus, magis vestra instituta conuellant, & damnant, quàm nostram illam definitionem in argumento positam confutent.

Deinde exultat mirabiliter sophista noster de loco illo Ambrosij, De ijs qui initiantur mysterijs, cap. 9. Scribitur enim ibi ad hunc mo-
dum: *Quòd si tantum ibi valuit benedictio humana,* C
vt naturam conuerteret, quid dicimus de ipsa consecratione diuina; vbi verba domini seruatoris operantur?

Miracula prophetarum non sũt humana benedictione facta.

Primùm, Verba ista Ambrosij non esse ad vnguem exigenda, vel id ostẽdit, quòd humanam benedictionem per quandam antithesin opponit Consecrationi diuinæ: quasi miracula illa, quæ edita fuerint benedictione, aut precibus prophetarũ, humana virtute facta fuerint. Atqui haud dubiè, cum Moses, Elias, Elizæus ea
efficerent, quæ vim naturæ superarent, etsi illi D
verbis, & ministerium suum suppeditarent, tamẽ aderat Deus, & sua vi, non ope aliqua humana, admiranda illa signa extitabat. Quam ergo ob causam Ambrosius illam humanam benedictionem, istam autem diuinam appellet ipse viderit. Ego enim eandem planè benedictionem vtrinque video. Quod autem ad sententiam pertinet, nos quoque dicimus, ad efficiendum sacramentum requiri vim diuinam. Et quamuis
nullum aspectabile miraculum affingamus, E
quod ne vos quidem potestis ostendere, eius tamen conditionem maiorem, atque ampliorem esse, quàm quæuis sit naturæ potentia, confitemur. Et idcircò, vt idem Pater scribit in eodem libro. cap. 9. non aliam hic requirimus Dei vim, & facultatem, quàm quæ effecit, vt præter ordinem Virgo generaret. Eundem enim illum spiritũ qui obumbrauit Mariam, vt conciperet, non dubito adesse pani. & vino, vt effi-
ciantur sacramenta corporis & sanguinis do- F
mini. Neque aliud sibi voluit Chrysostomus, cum in hom. 83. diceret, *Non sunt humanæ virtutis hæc opera, quæ tunc in illa Cœna confecit. Ipse nunc quoque operatur: ipse perfecit. Ministrorũ nos ordinem tenemus. Qui vero hæc sanctificat, & transmutat, ipse est.* Hæc appositissimè scribuntur: quòd solius Dei sit efficere sacramenta. Sed cur ea verba tacentur, quæ idem Chrysostomus in eadem homilia paulò ante scripserat? *Quoniam ergo ille di-*
xit, Hoc est corpus meum, nulla teneamur ambiguita- G
te, sed credamus, & oculis intellectus id perspiciamus. Nihil enim sensibile traditum nobis à Christo: sed rebus sensibilibus omnia, quæ tradidit, insensibilia sunt.
Sic & in Baptismo per aquam, quæ res insensibilis est, donum illud concreditur. Quod autem in ea conficitur, regeneratio scilicet, & renouatio, intelligibile quiddam est. Hic videmus Eucharistiam conferri cum Baptismo: quæ comparatio satis erudire potuisset Inconstantium, nisi ille ad veritatem prorsus obduruisset, Transubstantiationem istam suam non magis in Eucharistia necessariam esse, quàm in Baptismo.

Quod autem Chrysostomus idem scribit,
B De proditione Iudæ, *Hoc est corpus meum: Hoc verbo proposita consecrantur.* id adduxit Inconstantium, vt concluderet, Hæc esse verba Consecrationis. Verùm si quis ita resisteret, vt diceret, se nescire, an sola ista verba faciant ad Consecrationem, & ad eam sententiam confirmandam diuinam scripturam exigeret, quid hîc posset iste respondere? Credo equidem, cum postularetur verba Dei, opponeret Chrysostomum. At illi nos vicissim ea possemus ingerere,
C quæ paulò ante notauimus ex Cypriano. Sed de Chrysostomo quoq; licet respondere, eum non dicere, Sola ea verba: ideoque posse intelligi alia permulta simul coniuncta efficere consecrationem: etsi fateatur, hæc esse præcipua. Si quis ista obijciat, nescio ad quem tandem idoneum authorem Inconstantius possit se conuertere. Hæc non idcircò scribo, quòd huiusmodi sententia nostram causam magnopere lędat. Nos enim in nostris Ecclesijs sine illis verbis
D Cœnam domini non celebramus: sed vt doceã, quàm temerarium sit, de talibus rebus, quod Inconstantius, & alij similes faciunt, statuere noua dogmata.

Ad Hieronymi dicta ex eius epistola ad Heliodorum, non video, quid me oporteat respondere. Nam illis nihil aliud, quàm extollitur dignitas sacri ministerij. Qua in re animus mihi non est, ea quę à patribus magnificè dicta sunt, vlla ex parte immouere.

E Neq; contra nos quicquã facit locus ille ex lib. 2. Fulgentij ad Monimum. Etsi. n. dicat, Filiũ Dei sanctificasse corpus suum, quod obtulit in cruce, vt nos redimeret: non tamen puto eum per sanctificationẽ intellexisse Transubstãtiationẽ. Nã si ita sentiret, possemus rectè interrogare, quã in rem aliã Christus corpus suum transubstantiarit. Equidẽ credo, corpus Christi ita fuisse sanctificatum, vt destinatum fuerit ad vsum sacrificij. Nam alioqui, quod ad corpus

Quomodo corpus Christi dicatur fuisse sanctificatum.

F ipsum attinet, propter vnionem eam, quam habuit cum diuinitate, etiam antequam moreretur, satis erat sanctificatum. Atque hoc modo profiteor, cœnam nostram & à patre, & à filio, & à sancto spiritu sanctificari, vt ex communi pane fiat Sacramentum viuificæ carnis domini. Sed cur ista tam multis agimus? Certè Papistæ Baptismi etiam aquam consecrant, idque tot exorcismis, tanto strepitu, tanto apparatu, salis, olei, aliarumque ineptiarum, vt bis in an-
G num satis longum tempus, in huiusmodi spectaculis occupetur. Et quis nescit veteris quoque Testamenti sacramenta fuisse consecrata? nec tamen in illo istorum vnquam intercessit

tran-

transsubstantiatio. Quare Inconstantius tot amplificationes, & ambages frustra perdidit.

Cassiodori verò sententia, quam adducit, Transsubstantiationem appositissimè confutat. Nam eius verba sic habent: Cui enim potest veraciter, & euidenter aptari, nisi domino Seruatori, qui corpus & sanguinem suum in panis & vini erogatione salutariter consecrauit? Neminem arbitror obscurum esse, dominum in cœna discipulis suis perfectum Sacramentum distribuisse. Cassiodorus autem scribit eum erogasse panem & vinum. Quòd si nos captare voluissemus testimonium ex isto patre ad refutandam Transubstantiationem vestram, vix potuissemus aliud ex omnibus eius scriptis aptius inuenire.

Augustinum autem videat Inconstantius, quo iure, quasi obtorto collo, huc attraxerit. Nam ille contra nos testimonium non dicit. Nam in libro sententiarum Prosperi de symbolis Sacramenti ita loquitur: *Fatemur, ante consecrationem panem esse, & vinum, quod natura formauit: post consecrationem verò carnem Christi & sanguinem, quod benedictio consecrauit*: ex istis quoque verbis, si rigidè accipiantur, habemus carnem & sanguinem domini consecrari: cum ea etiam antequam venaturad cœnam, non dubitemus fuisse sacratissima. Panis ergo & vinū consecrantur, cum corporis & sanguinis domini efficiuntur Sacramenta. Neque hæc verba Augustini definitionem consecrationis in argumento positam euertunt. Aliquid autem coloris haberent commenta ista Inconstantij, si nos per consecrationem diceremus, nullum genus mutationis accedere. Cum verò dicamus, symbola ita mutari, vt fiant Sacramenta, quicquid iste garriat, aduersus nos nihil promouet.

Postremò captat alia quædam verba eiusdem Patris ex libro secundo, de Peccatorum meritis & Remissione, capite vigesimo sexto, quibus Augustinus testatur, panem quoque capacem esse sanctificationis. Id si nos negare vellemus, pugnaremus cum sacris literis. Illæ enim panes propositionis, & alias quasdam oblationes, & victimas, non tantùm sancta vocant, sed etiam sancta sanctorum. Nunc ergo omnem sanctitatem auferimus à pane Eucharistico, sed eam tantùm, quæ aut Christo, aut Angelis, aut sanctis hominibus conuenit. Ea enim attribui non potest pani, quòd ille sit creatura, vt Epiphanius ait, vndique insensibilis. Iam verò ea, quæ ad extremum capitis adiecta sunt ab Inconstantio, non argumenta suor, sed impudentissimi rabulæ conuitia indignissima, quibus aliquid debeat responderi. Scripsit ea fortasse, non tantùm corporis ventriculo ieiuno, sed etiam animo ab omni pietate, & modestia vacuo. Doctrinæ enim in nos nihil, fellis autem aterrimi vniuersum plaustrum effudit.

Non omnis sanctitas à pane Eucharistico aufertur.

OBIECTVM LXXXIV.

PAPISTAE nesciunt, quibus verbis Consecratio illa sua fiat. Nam Scotus, & Innocentius III. dicunt, Consecrationem esse in verbo, Benedixit. Alij dicūt, eam positam esse in ijs verbis, Iube hæc perferri: alij in ijs, Hoc est corpus meum. Hæc varietas indicat ignorantiam. Quod autem incertū est, haberi non potest pro doctrina constanti. Et si incerti sunt de Consecratione, certè de præsentia non possunt esse certi. Quare præsentia illa realis corporis domini in Eucharistia, haberi non potest pro doctrina Christi.

GARDINERVS.

QVAE est ista tandem ingeniorum peruersitas, omnia rapere ad calumniam? & quod veritatis argumentum sit candidis, illud ad infirmandam veritatem citare?

MARTYR.

ANtequam de Inconstantij responsione dico, visum mihi est aliquid de hoc argumento præfari. Ego quidem illud, quomodo nunc proponitur, nusquam me legisse, aut audisse memini. Quare suspicio est, istum illud, ea qua solet, fide proposuisse. Non inficior, interdum à nostris esse dictum, Sophistas ipsos ignorare, quibus verbis Consecratio illa, quam toties iactant, perficiatur: eorúmque morem esse, ea constanter affirmare, quæ nesciunt. Quare mirum non esse, si realem præsentiam, & Transubstantiationem suam tam vehementer propugnent, cum vtrunque, si verum fateri velint, prorsus nesciant. Hæc paucis monere volui, ne Lector putet, nos argumenta ita malè nata peperisse. Ea enim de industria Inconstantius peruertit, vt illorum vis, & fides infringeretur.

Quod autem ad rem attinet, ait suos, etsi inter se non vsque quaque consentiant de verbis Consecrationis, de re tamen ipsa, hoc est, Consecratione & reali præsentia corporis Christi, nunquam dubitasse, & candorem illorum potius nobis argumento esse debuisse, doctrinam istam puram, & simplicem non fuisse humano astu, aut fraude confictam, cùm authores eius tam liberè, quod videtur, profiteantur, cum que omnes de summa, vt inquit, summè inter se conueniant: istā varietatē, præsertim ita paruā, non debere esse tāti, vt ex ea possimus euincere, illos hoc mysteriū ignorasse. Vt ad singula respondeamus, primùm, Inconstantius hoc sibi sumit tanquam certum, & constans, suos omnes de re ipsa consentire. Atqui nos illi hoc non damus. Fuerunt enim ex scholasticis, qui senserint, & scripserint, non esse firmam rationem, aut certum verbum Dei, quod Transubstantiationem necessariò probet: nisi illa sententia ab Ecclesia, quam illi intelligunt Romanam, fuisset decreta, & stabilita. At alij omnino contendunt, eam apertissimè constare è sacris literis. Deinde alij ex illis extrudunt naturam panis: relinquunt autem sola accidentia. Non defuit tamen, qui etiam post ipsam Consecrationem Paneitatem, vt ipse loquitur, statuerit retineri. Huc adde, illa carnis Christi presentia, vel qualis, vel quomodò sit, non omnes expediunt eodem modo. Neque verè dici potest, illos inter se de summa rei consentire, sed potius ad sellam Romanam fulciendam, & ad pontificiam tyrannidē confirmandam, omnes inter se iniquissimè conspirare. Certè si Græcos consulamus, illi semper à Transubstantiatione abhorruerunt: nec in Florentino Conciliabulo sob Eugenio I V. illi dogmati voluerunt subscribere. Patrum etiā scripta, si presius inspiciantur, ab isto errore, quem vos defenditis, longissimè absunt. Imò Tonstallus etiam vester non minùs vanus, quàm recens author, tamen perspicua veritate coactus, fatetur, ante Innocētium I I I. licuisse hominibus Christianis fidem Transubstantiationi non habere: quòd illa nondum fuisset ab Ecclesia constituta. Atque ita suauis Episcopus arbitratur, fidem Christianam non à sacris literis pendere, sed ab Ecclesia. Quare cùm scriptores vestri, & Ecclesiæ, quibus vnicè fiditis, tantoperè inter se dissentiant, vbi illa est, quam toties crepare soletis, consensio?

Græci non admiserunt Transubstantiationem.

Tōstallus.

Neque ego facilè dederim, dissidium istud de consecratione ita leua esse, vt id videri vult Inconstantius: non quidem, quod ita existimet, sed quòd videat, se non posse aliter causæ susceptæ inseruire. Dicat enim mihi, cum de illis nihil adhuc sit certi, & explorati, si sacrificulus, dum missam facit, alia fortè quædam secum recitet, illa autem omittat, in quibus situm sit caput Consecrationis, quid fiet? Certè, si verum fateri vultis, non consecrat: non magis, quàm si is, qui baptizat aliquem, cætera dicat quidem omnia, quæ ad illum ritum adiecta sunt, ea autem, in quibus vniuersi sacramenti pondus esse creditur, omittat. Vides igitur Inconstanti, quanti sit, de illis verbis vestris ambigere: quod tamen de vestris Theologis negare non potestis. Hæc vobis non euenirent, si res ad pietatem pertinentes, non ex hominum commentis, sed ex verbo Dei petendas esse statueretis. Nihil igitur causæ est, cur consensum vestrum tantoperè efferatis. Veritas enim Dei nulla hominum conspiratione mutari potest. Quare consentiatis pro vestro arbitratu, quantum volatis: pugnantia tamen cum verbo Dei, quales sunt vestræ istæ Trāsubstantiationes, & reales præsentiæ, nunquā vllo cōsensu euincētis.

Ad extremum, ne videretur de tanta re titubare, quod ad verba consecrationis attinet, illud ait se obtinuisse, Consecrationem fieri illis verbis, *Hoc est corpus meum*. Ego autem pro eo, quanti hoc sacramentum facio, quæro ex illo, quorum suffragio hoc obtinuerit. Hoc certè negare non potest, fuisse quosdam ex Patribus, eosque non contemnendos, qui Consecrationem nō istis verbis, sed precibus adscripserint. Mitto Hieronymum, qui requirit etiam sanctitatem consecrantis. Nam in cap. 3. Zophoniæ ita scribit: *Sacerdotes quoque, qui Eucharistiæ seruiunt, & sanguinem domini populis eius diuidunt, impiè agunt in legem Christi, putantes, Eucharistiam imprecantis facere verba, non vitam: & necessariam esse tantùm solennem orationem, & non sacerdotum merita: de quibus dicitur, Et sacerdos, in quo fuerit, &c.* Vt verus sit consensus, oportet vel nullos, vel paucissimos, vel saltem primores Ecclesiæ proceres, & Doctores nō dissentire. Atqui ego paulò suprà ostendi, Cyprianum verba illa, quæ appellant Consecrationis, longè aliter, quam isti solent, pronūciasse. Ait enim, non, *Hoc est corpus meum: sed, Hæc est caro mea*. Hęc ego, quoniam leuia sunt, non commemorassem hoc loco, nisi timuissem, ne magnificæ istæ iactationes Inconstantij indoctioribus fucum facerent.

OBIECTVM LXXXV. LXXXVI. LXXXVII.

SI Papistica doctrina vera esset, Deus Ecclesiam suam idololatriæ periculo obiecisset. Multa enim possunt euenire, quæ sacerdotis consecrationem impediant.

Quod si fieret, populus pro corpore Christi adoraret idolum. Vt si sacerdos non sit ritè consecratus, aut hæreticus, aut excomm unicatus, aut simoniacus: aut, si verba non fuerint perfectè pronunciata, quod sciri non potest, cum illa tacitè, & in silentio mussitentur: aut si minister non intendat Consecrationem: aut si materia non sit talis, qualis præscribitur. Istis omnibus rationibus impeditur Consecratio, Deus autem omnibus modis reuocat Ecclesiam suam ab idololatria: Igitur hæc istorum doctrina non est vera. Ad hæc sacrificus malus, & impostor posset ea verba reticere, aut immutare, aut peruertere. Et quoniam volunt, intentionem quoque ministri necessariam esse ad consecrandum, potest fieri, vt missificator prorsus aliena sit intentione, & de eo, quod agatur, nihil cogitet, ant fortasse re ipsa nolit consecrare. Quare statuendum non est, vi verborum Corpus Christi realiter, & substantialiter adesse in Euchatistia, ne populus cogatur idolum adorare pro Christo.

GARDINERVS.

QVOD dorüit nos Christus, de corde exire malà, significat, opinor, mala ex nobis oriri, non aliunde inferri: adeò error, qui extrinsecus obtingat, nec vitari per humanam imbecillitatem possit, capitalis non est, sed facilè à Deo consequitur misericordiam.

MARTYR.

IDcircò visum est mihi tria ista arguments coniungere, quòd eandem propemodum quæstionem continesnt, & semper à oostris coniongi solesnt. Ea vero nunc Inconstantius de iodustria distrahere, & lacerare voluit, vt ita disioncta minus haberent roboris. Primùm respondet, errorem, qui extinsecus obueoiat, nec per humansm iofirmitatem vitari posit, capitslem non esse, sed à Deo facilem consequi misericordism. Fingamus sanè id, quod Ioconstaotius dicit, ignaram, & rudem plebeculam non esse ita grauiter culpsndam. Quid tamen dicemus de sacrificis, qui istss suas mussitationes impudétissimè potius tueri volont, quàm tanto periculo subuenire? Qua tandem illi excusatione, aut deprecatione vti possunt? Nam io illorum manu situm est, vt omoia ea, quæ dicontur in sacra Cœna, aperta, & clara voce récitentur, eaq; lingua, qoam omnes posint intelligere. Illi verò maluerunt Ecclesiam in grauissims pericula, & turpissimos errores obijcere, quàm vel vngoem transuersum à sua pertinacia discedere. Sit populo, vt dicis, facilis errsti venia. Vobis tsmen quomodo ignosci potest, qui ism decies millies admoniti, núquam tamen verbo Dei cedere, & msnus dsre voloistis? Friuolũ autẽ est, quod addit, *adorationẽ ferri in Archetypum, & ita præstari, vt conditio addatur, si omnia ritè, atque ordine acta fuerint.* Quod respõdet de archetypo, non incommodè inseruire potest nostræ causæ. Nos enim io sacrameotis corpus Christi in cœlo residens veneramur. Vobis sutem cùm reslem istam, & crassam præsentiam omninò oecessariam esse statuatis, quid potest ista rstio archetypi esse vsui? Neque itá subtilis est popellus vester, vt cũ Missis intersit, crustula vestra cum istis conditionibus sdorare poslr. Illi enim liberius & crassius volont agere, & perpetuo iactare, se Deum suum vidisse in vestris laganis.

Post hęc Incoostantius magnum se facit patronum Dei. Quærit enim, an Deo adscribenda sit idololatris Hebræorum, cùm illi Serpentem æneum adorarent, quod illum non oisi eius iussu fecerint. *Non*, ioqoit, *Deus populum suum exposuit idololatriæ: sed illi in eam sua sponte prolapsi sunt.* Atqui homo argutus, dum ista nobis obijcit, vel non videt, vel astutè fingit se non videre, quantum institutum istud Papistarum distet à consilio Dei. Ille enim iussit, vt vulnerati à serpentibus respicerent sd serpentem ęneũ: vt sutem illom sdorarent, nunqusm imperauit. Isti verò io Missis suis idcirco psnem attollunt, vt & spectetur à populo, & adoretur: & flammis crudelissimè persequuntur omnes, quicunque negare velint, huiusmodi psnaceũ Christum esse adorandom. Quare, si vultis aliquo saltem colore vnà com populo excusari, vel adorationẽ istam psnis, quam vos populo nefariè obtrusistis, suferte, vel curste, vt omnia in templis à ministris vestris, maximè verò ea, quæ sd Consecrationem pertinent, clara voce, & lingua, quę à populo intelligi posit, prononcientur: vel denique, quod caput erit iustæ emendationis, somnis ista vestrs de Transubstantistione, & reali præsentia, quibus nimiom iam dio oculos hominum excæcastis, repudiste. Neue strophas deesse putemus nostro Proteo, ait, *Si Deo extimescenda fuissent huiusmodi pericula, nunquam illi fuisse committendum, vt filius eius humanam carnem indueret: ne alij se Christos facerent, & ita à populo adorarentur: cum essent alioqui vilissi-*

mæ creaturæ. Verùm hoc Inconstanti, aliquid foe taisse ad eem faceret, si Deus, quemadmodum authoe fuit iocarnationis filij sui, ita ea quoque instituisset, quæ vos de Eucharistia comminenti estis. Sed cum vos ea suli, iniussu Dei inueneritis, videte, quemadmodum possitis, non dico à culpa, sed à scelere liberari. Nemo debet tātum sibi permittere, vt velit inquirere in Deum. Nam Deus, vt scripturæ testantur, tentauit populum suum. Et recte. Quid enim illi non licet? An ergo nobis quoque fas erit proximum nostrum tentare cum periculo? Deus imperauit Abrahamo, vt filium suum vnicum sacrificaret. An ergo licebit cuiquam nostrum eodem modo impeeare alicui, vt cultus Dei causa mactare velit liberos suos? Apage ergo cum istis tuis exemplis, magis astotè, quàm feliciter excogitatis. Huc adde, Filium Dei semel tantum susceptuturum fuisse carnem humanam, & ad illud opus admirabile & singulare, locum, tempus, stirpem fuisse diligentissimè à prophetis præstituta: deinde signa, genus doctrinę, rationem vitæ, formam mortis ita clarè ac perspicuè fuisse præscripta, vt nemo nisi prudens. & sciens errare potuerit. Occasio igitur illa, quam tu ais, Deum ibi præbuisse, si qua tamen illa fuit, cum ista vestra nullo modo est conferenda. Neque prætereundum est, fieri iure non posse, vt plures sint Christi, qui pro vno adorentur: etsi vos omninò velitis eos, quod quidem ad corpus attinet, quotidiè multiplicare: idque summa cum vestra, tum aliorum etiam pernicie. Addit Inconstantius, *plebem, quæ loco est filiorum, parentis, hoc est, ministri sui, iniquitatem non portaturam.* Verum quidem id est, si filius ipse culpa vacauerit. At in eo, quo de nunc agimus, plebs non potest excusari: cum patiatur vos indignissimis modis contra apertissima præscripta diuinarum legum polluere, & temerare sacra. Non ergo nunc pro vestro, sed pro suo grauissimo peccato pœnas luet. Vos tamen, qui tam horribilium lapsuum causam dedistis, multò grauios punlemini. Ita autem Inconstantium nihil pudet, vt factum suorum sacrificulorum cum Dei operibus æquari velit. Ea verò prorsus satanica est superbia, quicquid Deo liceat pro arbitratu suo facere, id hominem arbitrari, se quoque facturum impunè.

Ad extremum exclamat, *Ecclesiam à ministris suis congrua exigere: quæ si illi contemnant, aut peruertant, non propterea ministerium contemnendum, aut Christi mysteria neganda esse.* Verè quidem ista dicuntur: sed extra locum. Et, vt paucis rem vniuersam ponam sub oculis, huius argumenti authores duo potissimùm spectauerunt. Alterum est, Adorationem Eucharistiæ, quam cum opinione ista de Transubstantiatione, & reali præsentia necesse est esse coniunctam, & prauam, & periculosam esse. Omninò enim creatura est, quam isti ibi volunt adorari. Et eō fido, Lectori satis iam liquere, quàm hoc sit cum præsenti causa coniunctum. Alterum,

A illam mussitationem verborum, quam Papistę iniquissimè inuexerunt, & pertinacissime retinuent, fenestram maximo & grauissimo periculo aperuisse. Quam verò idonea illa sint, quæ Inconstantius ad ista dissoluenda attulit, me tacente, res ipsa loquitur. Postremò sabulatur, in proposita ratione doctrinam Ecclesiæ non sym cerner proponi: nec rectè exprimi ea, quæ Ecclesia in ministris exigit. Id ego, vt, quod quidem ad aliquam partem attinet, non dissimu-
B lo, ita id omne Inconstantij malitia, & depra uatione factum dico. Ille enim solidis rationibus semper aut admiscet, aut detrahit aliquid, vel vt ita deformatæ facilius contemnantur à Lectoribus: vel, vt ipse in eis facilius inueniret quod sit aliquid, quod exagitet.

Ad 86. Obiectum ita respondet: *Hoc genus argumenti generis est deliberatiui.* Prætere cæteras doctrinas, quibus Inconstantius sese excellere arbitratur, venatur etiam laudem boni
C Rhetoris. Nam rationem istam ait, ad genus deliberatiuum pertinere. Quoniam non rhetor est, sed Sophista, ideò argumentum istud, quo eius coniuratissimi sodales Papistæ, ad multa perniciosa, & ad stultissima absurda perducuntur, in deliberatiuam probationem transformare voluit. *Perinde*, inquit, *est ac si quis adhortaretur, vt eo nomine à rebus vtilibus abstineamus, quòd euenire fortè possit, vt nobis inde graue periculum creetur.* Quando mendacem, & fi-
D ctam persuasionem à vobis nitimur prohibere, fructum vestrum, aut commodum nullum impedimus: quin potius id vnum quærimus, & optamus, vt mens vobis vestra aliquando restituatur. Huc addit etiam exempla. *Quis*, inquit, *ferat ita deliberantem? Caue carnes comedas, ne fortè coquus apponat crudas, aut venenatas: caue bibas vinum importatum, ne fortè aliquid noxij liquoris admixtum sit.* Mirum verò est, hunc hominem ita ineptijs, & peruicacia errare. Nemo nescire po-
E test, edere carnes, & bibere vinum, secum habere coniunctam vtilitatem: modò in sumendo modus adhibeatur. Neq; id potest vertivitio, quòd non tantùm concessum sit à Deo, sed etiā in loco imperatum. Adorare autem Sacramenta, quî potest cuiquam sano aut frugiferum videri, aut pium? Certè Deus id nunquam fecit liberum: imò homines à tanto scelere omnibus modis voluit coerceri. Ista autem Adoratio propter vestram Transubstantiationem, &
F realem præsentiam inuecta est in Ecclesiam. Quare non tantum eam, verùm etiam eius radicem, ac matrem penitus oportuit profligari.

Deliberationi verò istā se confictæ, à nostris autem, quod sciam, nusquam institutæ Inconstantius ita respondet: *Corpora quidem nostra pocillatoris aut coci vitio lædi posse, cibo, potuue infectu veneno: sed non æque cuiquam potestatem datam esse à Deo, vt animo cuiusquam nocere possit: mala enim de corde cuiusque exire, vnde nata sunt: non au-*
G *tem ab alijs aut vi, aut dolo inferri.* Inanis ista subtilitas, quamuis populi causam aliquantò leuiorē faciat, vestrā tamen nullo modo iuuat.

Nemo

Nemo enim sapiens excusabit Pseudoprophetas, qui homines simplices inducunt in idololatriam: quod vos non tantùm aperte, sed etiã impudéter facitis. Imò lapidib. potius vos agi, & obrui oportuit, si Lex, quæ scripta est in Deutoronomio, obtineret hodiè inter Christianos. Populus verò absolui posset, nisi vestræ impietati assentiretur, & stultè crederet inuentis hominum, & relictò iusto vsu sacramentorum, ad ritus idololatricos concurreret.

A

Ad hæc Inconstantius, ne nimium videretur indulgere sibi, ironicè castigare voluit loquacitatem suam: quòd ita nobiscum egerit, quasi liberum sit Ecclesiæ ista refurinare, quæ contendit instituta esse à Deo, ideoque fixa esse oportere, & immutabilia: Christum enim mandare, ne, quæ à Deo coniuncta sint, separentur. Si hoc non tantùm diceret, sed etiam probaret, fortasse id alicui persuadere posset. Sed cum Transubstantiatio, & realis ista præsentia, nec verbo Dei, nec ratione constare possit, quo iure dicet, Eucharistiam esse adorandam? Aut quibus vnquam verbis adiunxit dominus adorationem ad sacramenta? Quare qui eam tollet, non à Deo coniuncta disiunget, sed à vobis impie conciliata rectè diuidet. At si, quoniam videri vultis tanti facare coniunctiones à Deo institutas, nihil hic audetis commouere, cur tam faciles, vt ne dicam præcipites, estis ad rescindenda matrimonia ministrorum? Christus enim, ne nescias, de coniugijs illud pronunciauit, *Quod Deus coniunxit, homo ne separet.* Scio, respondebitis, illa matrimonia non fuisse coniuncta à Deo: at quàm id verè respondeatis, Deus ipse vobis vestro tempore demonstrabit. Sed cur non eadem ratione patimini, adorationem remoueri à sacramento, cum eam Deus cum sacramento nõ coniunxerit? Nos quidem facilè probare possumus, matrimonia ministrorum legitima esse, idque authoritate sacrarum literarũ, & firmissimis rationibus. Vos autem nunquam ostendetis ex verbo Dei, sacramentum esse adorandum.

B

C

Christus adorationem cum sacramenta non coniunxit.

D

E

Postquam vidit, se iam peruenisse ad metam, ait, *multo futurum fuisse consultius, vt studium nostrum conferremus ad preces, & imploraremus bonitatem Dei, vt ministros probos, & idoneos largiatur Ecclesiæ, quàm vt authores essemus mutandorum consilio rum Dei.* Nos verò, Inconstanti, non ita sumus alieni à pietate, quin patrem nostrum cœlestẽ per Iesum Christum assiduè oremus, vt sanctos, & idoneos ministros ad Ecclesiam suam legare velit, & infanam, atque obstinatam malitiam vestram emollire, & frangere: vt sacramenta summa vestra impietate violata, tandẽ aliquando in integrum restituantur, & populo Christiano iuxta consilium Dei nobis in sacris literis patefactum dispensentur. Sed vnà cum istis precibus officij etiam mei esse putaui, vt vim labefactatam optimorum argumentorum aliqua sophisinatum cõfutatione restituerem.

F

Ad 87. *Cum scribat Paulus,* inquit Inconstantius, *Ministerium tuum imple, ijs verbis exigit intentionem, vt rei, quam tractat minister, totus incumbat.*

G

Primùm grauissimè testatur, à ministro requiri summam attentionem. Et quoniam verebatur, ne sua sententia non satis ponderis habitura esset ad persuadendum, confirmationem petijt ex verbis Pauli. Rectè sanè, atque ordine. Totus enim in eo est, vt ea probat, quæ nemo neget. Ab illis autem, quæ confirmatione aliqua egere videbantur, callidè se abduxit. Sed videamus, quid porrò post confirmatam istam ministri attentionem adferat. *Ecclesia,* inquit, *requirit attentionem. Quòd si illam minister non adhibeat, aut de illis, quæ agit, nihil cogitet, aut prudens, & sciens auertat animum, Hæc,* inquit, *hominis vitia sunt: quæ ad rem ipsam infirmandam inepté adferuntur.* Interim dum rationem istam conatur diluere, verba multa iactat ad rem nihil pertinentia. Sed ne ea frustrà profusa fuerint, & pereant, libet mihi illum interrogare: An ita Ecclesia exigit attentionem, vt sine ea Consecrationem esse nolit? An ita potius eam requirit, vt etiam si ea nõ adhibeatur, tamen sequatur Consecratio? Vide tu, quid respondeas. Quocunque enim te verteris, teneris medius. Si ministri vitio panis frustratur Consecratione, vel vobis ipsis testibus, panis manet: & cum creatura sit, tamen adoratur à populo: nec vos vlla iusta ratione potestis excusari, qui tanto sceleri præbueritis occasionem. Eleuate peccatum istud, quantum potestis: nunquam tamen vos probabitis esse innocentes: qui, cum possitis occurrere tanto periculo, tamen malitiis præponere commenta vestra & saluti populi, & verbo Dei. Quòd si dicas, Attentionem istam requiri tantùm vt congruam, & conuenientem, non autem, vt sine qua nulla esse possit cõsecratio, hoc etiam percunctabor. Si minister super dolium vini, aut magnum aceruum panum verba illa pronunciet, quamuis in animo non habeat sacramentum conficere, an sacramentum nihilominus sit confectum? Certè vobis arbitris, etiam remota intentione, tamen prolatis illis verbis efficitur sacramẽtum. Videsne, Incõstanti, quàm hæc absurda sint, & à pietate aliena, quę misero populo flamma, & ferro credenda proponitis? Quicquid agis, aut magna contẽptio Christi & sacramentorum, aut crassissima idololatria vestrum istud dogma comitatur. Idololatriam autem satis te putas remouisse, quòd dicas adorationem dirigi in archetypum. Sed hoc responsum paulò antè refutauimus.

Quare nunc videndum est, quid in vltima parte huius capitis Inconstantius adferat. Ait nos, cum suadeamus, realem præsentiam tollendam esse, ne vulgus incurrat in hæc pericula, consulere more Epimethei. *Christus,* inquit, *Sacramentum iam instituit: frustra murmur: confecta res est: ad nos non pertinet, sacra diuinitus instituta reformare.* Si ista vera essent, quæ assumuntur, causa ista Inconstantij stare posset. Sed nos plurimis, & clarissimis argumentis docuimus, Corporalem præsentiam non à Christo institutam, sed à vobis nequissimè inuentam esse. Non ergo nos Epimethei sumus: sed vos noui Pharisæi certè estis, qui vestris inuẽtio

Deum velitis colere. Profectò nec in Euangelijs, nec in Epistolis, nec in Actis Apostolorum vsquam potestis ostendere adorationem Eucharistiæ. Vestrum hoc inuentum est: ex eo nimirùm, quod somnietis, Christi corpus realiter, & substantialiter adesse. Quòd si Apostoli vobiscum sensissent, ipsi quoque suo tempore haud dubiè Sacramentum adorassent. At illi nec ita fecisse leguntur, nec, vt fieret, imperasse. Quare ne leuissima quidem suspicio vlla esse

Apostoli sacramentũ Eucharistiæ non adorarunt.

A potest, illos aut credidisse, aut prædicasse substantiam carnis Christi adesse realiter vel in pane, vel in eius accidentibus. Quemadmodum igitur vos abista commẽtitia præsentia cõludit is adorationem Sacramenti, ita nos contrà, ab adoratione, quam Apostolorum temporibus nusquam legimus extitisse, concimus verisimè, præsentiam illam, quam vos fingitis, non fuisse vel à Christo ipso, vel ab Apostolis institutam.

OBIECTVM LXXXVIII.

QVOD intrat in os, in ventrem vadit, & in secessum mittitur: Sed corpus Christi non abit in secessum: ergo, non intrat in os. Vel ita: Eucharistia vadit in ventrem, & in secessum emittitur: quod experientia docet. Homines enim possunt ad longũ tempus ali solo pane & vino Eucharistiæ. Ergo, Eucharistia non est realiter & substantialiter corpus Christi.

GARDINERVS.

CHRISTVS ijs verbis escæ corruptibilis vsum expressit, & euentum: quippe cui per os ad ventrem iter est.

MARTYR.

AB ore ad ventrem, & inde ad secessum, Inconstantius inquit *progressum solitum quidem esse, sed non necessarium. Et Christum, ait, his verbis non præscripsisse mandatum, quod non possit præteriri:* multis etiam exemplis ostẽdit interdum secus accidere. *Primùm enim esse quosdam, qui comedant, & non egerant, & ex illo morbo moriantur: deinde esse alios, qui cum cupiant, cibum ab ore traijcere in ventrem, casu aliquo lethali impediantur, & eum transmittãt in pulmones: esse etiã alios, qui quod ore hauserint, gargarismo reijciant: esse item alios, qui tantum ora diluant, deinde expuant.* Neue eum, opinor, putaremus, parùm versatum esse in historijs, *Demosthenem etiã, ait, emendandæ pronunciationis causa lapillos in ore dicentem tenuisse.* Hæc reprehensio ita prolixa si eò spectet, vt sententia vsurpata à Christo arguatur mendacij, impia & blasphema est. At si ita contra nos texitur, vt domini sententia dextrè intellecta sit incolumis, quæso, vt illam eandem expositionem mihi quoque vsui esse sinat: quæ mihi magis sit fraudi eam sententiam vsurpasse, quàm Christo fuit. Animus enim mihi est, nolle aliter ea vti, quàm quomodò Christus ea vsus est. Mihi quidem non videtur tam graue peccatum esse, verba ea quæ Christus loquutus est, vsurpare: præsertim, cùm ea in alienum, & peregrinum sensum non traducam. Quiuis autem facilè videre potest, in illis verbis eam fuisse Christi mentem, vt significaret, ea quæ intrent in os, & ad alendum hominem ritè fungantur munere ciborum, primùm descendere in ventrem, & deinde abire in secessum. Nam cum pharisæi vitio dedissent Apostolis, quòd manibus illotis grana ex spicis excussa comedissent, Christus, vt eos excusaret, ostendit, cibos natura sua homines

B nec sanctos, nec mũdos reddere, sed tantũ homines alere: vt prius coquãtur in vẽtre: deinde egerantur per secessum. Quorsum igitur, Inconstãti, spectant istę tuę exceptiones? Certè panis Eucharistię nec in pulmones traijcitur, nec gargarismo reijcitur, nec ad curãdũ aut abluẽdũ os recipitur, aut perfunctus eo munere expuitur. Hæc ergo obiecta non alio pertinent, quàm vt vulgare illud prouerbium, quo Christus vsus est, ad purgandos suos discipulos, ineptum videatur esse, & infirmum. Pœnitet, credo Inconstantium, ipsum non interfuisse inter illos Pharisæos aduersus quos Christus disputauit: quod enim illi omnes non potuerunt, iste vno verbo Christum refutasset, & eius argumẽtum elumbe, atque infirmum esse docuisset. Noua verò eruditionis iactatio, posse Christum ipsum coarguere mendacij.

C

Christus vsus est vulgari prouerbio.

Iure igitur posteà cœpit se colligere & dicere, *Quid ago?* Serò enim animaduertit, non esse

D istud sanum, aut vsitatum genus respondendi. Refert ergo pedẽ, & aliò occurrere instituit argumento. *Corruptibilem cibum ait, non esse cum diuino & cælesti cibo conferendum.* Et citat Chrysostomum testem ex homilia in Encænijs: qui vid́etur negare, hunc cibum abire in secessum. Sed Inconstantius non attendit, Chrysostomum vti in eo loco sermone figurato, seu hyperbolico. Ad hunc enim modum ea dicuntur, non esse, de quibus nos non oporteat cogitare. Nam eo loco hæc etiam addit: *Vides panem?*

Chrysostomus.

E *Vides uinum?* Absit. Hæc dicit: quòd ea non oporteat nos attendere. Nam alioqui Augustinus ait, panem esse; quod etiam oculi renunciant. Et Origenes apertissimè ait, partes huius cibi, quę pertinent ad materiam, auferri in se.

Augustinus.

Origenes.

in secessum. Chrysostomum autem hoc loco
A vsum esse hyperbolis, hæc duo clarissimè fi-
dem faciunt. Primum est, quòd ait, sangui-
nem in sacro cratere hauriri ex latere domini.
An hoc putamus ad verbum verum esse? Certè
Christus, vt non amplius moritur, ita non am
plius fundit sanguinem. Sed addit etiam, Ne
vos putetis diuinum corpus sumere ab homi-
ne: sed ignem potius accipere forcipe ab ipso
Seraphim. An ergo propter ista verba negabi-
B mus, nos accipere Eucharistiam de manu mini
stri? Sed rectè sibi consuluit Inconstantius, vt
sensum Chrysostomi vno tantùm verbo attin-
geret: totam autem, atque integram eius orati-
onem non exponeret. Sensit enim, Lectorem
non insulsum facilè olfacturum, quid ibi à
Chrysostomo ageretur.

Sed obijcit nobis, *Angelos assumptis corporibus
comedisse: Christum etiam cum à morte reuixisset, vnà
cibum accepisse cum discipulis: impium autem esse, fin
C gere, cibum illum, aut concoctũ fuisse, aut egestum.* Ve
rùm vno verbo respondeo, Sermonem hic de
Christo post Resurrectionem glorificato non
institui: neq; de Angelis, qui sibi aliquando a-
sciuerint humana corpora, sed tãtùm de homi-
nibus mortalibus, in quibus quotidiè talia mi
racula renouare, qualia in Christo aut in Ange-
lis semel atque iterum acciderunt, sine scriptu-
rarum testimonio, non est necesse. Sed quali
cum ingenio nos hic cogamur cõflictari, lector
D facilè poterit videre. Nam omissa ista disquisi-
tione, an cibus Eucharistiæ, quod attinet ad
symbola, abijciatur in secessum, ad aliud probã-
dum sese confert, nimirùm in sacra communio-
ne corpus Christi ore percipi: idq; se patrum
testimonijs confirmaturum profitetur: quos
ait nos facilè solere carpere: ob id, opinor, quòd
ego aliquando citarim testimonium Origenis:
quo ille apertissimè testetur, cibum Euchari-
stiæ, quod attinet ad materiam, egeri in seces-
E sum. Quid vultis? Hoc quoque tædium nobis
deuorandum est: & census patrum iterum au-
diendus: quos Inconstantius putat loco omni-
um scripturarum esse oportere, & verbi Dei.
Quodque mihi molestius etiam est, quædam
hic patrum testimonia repetuntur, quæ paulò
anteà satis à nobis, superque excussa sint. De
quibus tamen lectorem paucis admonebo: ne
videar velle, quod iste semper facit, inaniter im
plere chartas.

F De loco ergo illo Irenæi, qui primus obijci-
tur, & verbis Apostoli ad Ephesios, *Vos estis caro
ex carnibus eius, & os ex ossibus eius*, nihil est quòd
multa respondeam. Vtrunq; enim locum suprà
satis explicui. Illud tamen vnum diligenter
expendendum est, quod Inconstantius adiecit
de suo, nimirùm omninò fatendum esse, *dari in
cœna communicationem substantiæ corporis Christi, vt
simus caro de carne illius spiritualis corporis Christi, spi
G ritualis nutrimento, quod ipsa carnis vnione nutrit, non
vt reliqui cibi.* Si ista ita accipiamus, quasi cor
pus & sanguis Christi corporaliter nobis per
illam vnionem coniungatur, & ex illis corpo-
ra nostra nutriantur, necesse est, vt dicamus,

A corpora nostra iam glorificata esse, & spiritua-
lia. Nutrimentum enim nunquam est eo, quod *Alimentũ non est melius re quæ alitur.*
nutritur, melius. Apparet ergo, & in patribus,
& in sacris literis, cum dicimur ali carne Chri-
sti, in illis verbis esse metaphoram. Quare,
cum illa omnia necessariò intelligenda sint spi-
ritualiter, vt animus, & corpus per vsum Eu-
charistiæ reficiantur ad vitam æternam, non
est necesse statuere substantialem præsentiam
corporis Christi: quò illud ore corporis perci-
B pi possit à nobis corporaliter. Alimur qui-
dem, & reficimur eo, quamuis sedeat in cœlo,
si illud pro nobis datum in crucem vera fide
complectamur.

Sed nobis obstare videtur Tertullianus,
qui in libro de Resurrectione carnis ita scri-
bit: *Caro corpore & sanguine domini vescitur, vt ani-
ma de Deo saginetur. Non possunt ergo separari in
mercede, quas opera coniungit.* Equidem verba ista
Tertulliani agnosco: & probè memini ea ab il-
C lo aduersus Marcionem esse scripta. Is autem
carnem, vt malam, & à malo Deo factam auer-
sabatur. Eum errorem id abundè refutabat,
quòd Christus, quem Marcion ipse fatebatur
filium fuisse veri Dei, tantã carnis nostræ curã
gesserit, vt eam sacramento suæ carnis vesci, &
refici voluerit, vt fructus eius mysterij ab ani-
mo ad corpus quoque redundaret. Seruator
autem noster rem malam, talemq; quæ patris
sui creatura non esset, nunquam fecisset tanti,
D vt eam vitæ sacramentis ornare vellet. Hac ra-
tione confutatus est Marcion. Ad hæc nemini
nouum, aut mirum videri debet, nomen rei ip-
sius attributum esse sacramento. Id enim Pa-
tres toto illo tempore fecerunt. Significare au-
tem voluerunt, carnem nostram proinde vesci
corpore Christi, quòd nos eius sacramentum
externo ore percipiamus. Sed agedum, ali-
quanto proprius ad Inconstantium accedа-
mus. Si corpora nostra aluntur nutrimento, &,
E vt ita dicam, naturali & reali substantia corpo-
ris Christi, cum substantia ciborum remaneat
adiuncta ad corpora, quæ aluntur, cum illi in
res alitas commutentur, an ita hic quoque fie-
ri dicemus, vt caro Christi conuertatur in car *Caro Christi non vnitur substantialiter cũ carne nostra.*
nes nostras? Fortasse respondebit, secus fieri,
vt caro nostra mutetur in carnem Christi. Esto,
vt velit: ego non laboro: alterutrũ saltem fatea-
tur. Nam siue caro domini mutetur in carnem
nostram, siue nostra caro in carnem eius, fa-
F tendum erit, corpora nostra coniungi in ea-
dem hypostasi cum carne domini. Res enim
alita à cibo, quo alitur, non amplius hypostasi,
vt anteà distinguitur. Atque ita corpus Chri-
sti per vniuersum orbem terrarum in omnes
homines Christianos dissipabitur, neque eui-
tari poterit, quin totidem sint Christi, quot
sunt homines, qui aluntur eius corpore. Qua-
re, nihil obstabit, quò minus illos & inuo-
cemus, & adoremus. Si negabit eandem fie-
G ri hypostasin, mirabor: idenim à rei alitæ, &
alimenti natura prorsus est alienũ: & hoc genus
vnionis, qualecunq; id sit, ad malam causam tu
endam confictum ab Inconstantio suspicabor.

A

Verùm his nugis omissis, quemadmodum dicamur vesci corpore, & sanguine domini, anteà satis non semel docuimus: neq; id hoc loco existimo esse repetendum.

Sed Cyprianus quoq; ait, Carnem domini sumi à nobis ore corporis. Nam de Lapsis ita scribit: *Sanctificata ora cælestibus cibis post corpus & sanguinem domini profana contagia & idolorum, reliquias respuerunt.* Sed verba ista Cypriani nostrã causam nihil lædunt. Nos enim vltrò confitemur, non tantùm animos, sed etiam ora ipsa, &

B

corpora communicantium vsu Eucharistiæ sanctificari. Quod idem de baptismo quoq; statuimus: cùm tamen id, quo corpora nostra eluuntur, aqua tantũ sit: ad quam vbi accesserit promissio, per eam sanctificatur etiam animꝰ; & deinde ex animo repurgato sanctitas redit ad corpus: tanta est inter vtrunq; coniunctio. At Inconstantius quærit, *an panis triticeus & vinum sint corpus & sanguis domini.* Maximè. Sed suo modo: videlicet, vt sunt rerum istarum sa-

C

cramenta. Sed ista, inquit, Cyprianus appellat cœlestes cibos. Non mirum. Vi enim cœlesti opus est ad sacramenta conficienda. Nam nulla vis humana potest ea constituere. Id tamen, quo sanctificantur ora, & corpora communicantium, facilè damus re vera esse corpus Christi. Dum enim externis istis elementis excitamur, illud mente, atque animo per fidem propriè, ac verè amplectimur: eumq; iam sanctificatus sit animus, nonnullus fructus eius sancti-

Verũ Christi corpus dicitur nostrum corpus sanctificare.

D

tatis haud dubiè redundat in corpus. Neque Cyprianus nouam aliquam doctrinam, aut suã inuexit, cùm eos reprehenderet, qui ab idolothytis ausi fuissent accedere ad Cœnam domini: sed Apostolicam potius doctrinam inculcauit, quam Paulus in priori epistola ad Corinth. consignauit.

Cyprianꝰ igitur succinens Apostolo ita scribit: *A diaboli aris reuertentes ad Sanctum domini, sordidis & infectis nidore manibus accedunt, mortiferos*

E

idolorum cibos adhuc penè ructantes, exhalantibus etiamnum scelus suum faucibus, & contagia funesta redolentibus domini corpus inuadunt. Et mox: Apostolus contumacibus, & pertinacibus denunciat, dicens, *Quicunque ederit panem, aut biberit calicem domini indignè, reus erit corporis & sanguinis domini. Spretis his omnibus, atque contemptis, vis infertur corpori eius, & sanguini eius. Plus modò in dominum manibus, atque ore delinquunt, quàm cum dominum negauerunt.* Et mox: *In corpore, atq; ore vio-*

F

lato Eucharistia permanere non potuit. Sanctificatus in domini sanguine potus de pollutis visceribus erupit. Tanta est potestas domini: tãta maiestas. In istis sententijs Cypriani triũphare voluit, nõ tantùm regnare Inconstantius: cũ ista tamen verba, si ad veram amussim excutiantur, eiꝰ errores magis multò oppugnent, quàm dogma nostrum: præsertim si pati velit me ea rigidè & vt sonant interpretari. Rogo etiam atq; etiam, vt meminerit, cum suprà multa de muribus, de vermibus,

G

de combustione, de corpore passibili, aut impassibili obijcerentur, se nobis multoties respondisse, corpus domini, vt est in Eucharistia, prorsus nihil pati. Quomodo hoc nunc non defendit aduersus Cyprianum? Cur hic allegat ea verba, quibus rescindat doctrinam suã? Ait præterea Cyprianus, vt eum citat Inconstantius, illos nefarios Christianæ fidei abiuratores in domini corpus inuasisse: nec eo contentus addit, Vim illatam corpori eius, & sanguini eius. Quid ego audio? An docet ista Inconstantius? Minimè. Cur ergo citát Cyprianum? Sed ille, vt amoliatur istam, vt haud dubiè appellabit cauillationem, dicet hanc fuisse sancti Martyris piam quandam exaggerationem, aut hyperbolen: aut Cyprianum notasse, non quid fieri potuerit, sed quid illi facere tentauerint. Gratulor verò Inconstantio nostro istam dexteritatem. Sed cur eam nobis quoq; nõ concedit? Cum permittat sibi tantum, cur non patitur, vt nos per corpus Christi sacramẽtum corporis Christi intelligamus? De figura vbiq; nobis conflare studet inuidiam. Sed frustrà. Nos enim Sacramenti vocabulo vtimur sæpius, quàm figuræ. Neq; cùm sacramenta figuras, aut signa appellamus, id sine exemplo grauissimorum, & antiquissimorum Patrum facimus. Vellem etiam, istum hominem ita acutum expendisse, Cyprianum, quem iactat esse patronum suum, in illis verbis bis mentionẽ fecisse manuum, quibus ait, *illos inuasisse corpus domini, illiq; vim intulisse:* quod certè, nisi de symbolis, rectè intelligi non potest: aut si quis superiorem Inconstantij sententiam sequi velit, intelligatur sanè de ipso Christi corpore. Sed cur nunc ille cum suis tanto studio cauet, ne Sacramenta populo tradantur in manus? An dicet, se, & suos plura iam videre, quàm Cyprianum? Non ero equidem molestus: modò nos quoque pati velit, aliquid videre: & verba Cypriani non quidem corrigere, sed iusta expositione interpretari: si ille id sibi possit sumere, vt mutet & corrigat facta Cypriani, qua fronte prohibere potest, quò minus nobis liceat eius verba, quod æquissimum est, exigere ad Orthodoxam fidem, & verbum Dei? Vellem etiam ab Inconstantio doceri, an re vera existimet, viscera illius puellæ, quæ adhuc per ætatem nihil posset intelligere, fuisse pollũta, quòd ductu parentum, quodammodò vi impulsa gustasset idolothyta? Certè, si filius non portat iniquitatem patris, eo facto, quod parentum esset, non ipsius proprium, non potuit dici incurrisse in pollutionem. Quid igitur? Mentitꝰ est Cyprianus? Hoc ego non dixerim. Verba enim eius ad puellæ parentes refero: & quid illi facere voluerint, non quid fecerint, attendo. Nam quod ad ipsos attinet, voluerunt illam idololatria polluere: & Deus contra illorum voluntatem per corpus puellæ miraculum edidit. Quòd si istos ipsos oportet dicta Patrum toties dextrè, & cãdidè interpretari, quid queritur Inconstantius, si nos quoque, cum res ipsa & ratio id postulat, idem aliquando nobis permittimus?

Quod autem Cyprianus ad finem addit epiphonema, *Tanta est potestas, tanta maiestas:* id Inconstan-

constantius imperitè rapit ad præsentiam corporis & sanguinis Christi: quasi ea signis fictio Eucharistia delitescere. Quòd si id necessariò sequeretur, nos quoque possemus dicere, corpus Christi aut in velo, quod scissum est, aut in petris, quæ ruptæ sunt, aut in monumentis, quæ reserata sunt, delituisse. Illa enim testimonium tulerunt potestati, & maiestati morientis domini: quemadmodum Cyprianus hoc loco ait, sacrum illum potum à puella reiectum ostendisse potestatem & maiestatem domini. Verùm respondeat iste mihi paucis: Estne credibile, sub cibis idolothytis dæmonem, cui illi oblati fuerint, habitare? Si fateatur, cur Paulus ad Corinthios permittit fidelibus vt liberè comedant, quicquid prostet in macello venale, modò ne quis indicet esse idolothytũ? Tum enim omnino mandat, vt abstineant, non quidem sua causa, sed propter conscientiam indicantis. At si id aliquo modo sciri posset, quamuis nemine præsente, aut indicante, tamen omninò abstinendum esset à cibo, in quo diabolus inuolutus latitaret. Si dicat, diabolum in illis cibis re ipsa non contineri, audiat id quod Paulus ait, illos qui talia comedunt, κοινωνοὺς εἶναι τῶν δαιμονίων. Quòd si in idolothytis communicatur cum diabolo, quamuis ille in eis re ipsa non contineatur, quid prohibet, quò minus nos possimus communicare cum Christo in Eucharistia, & eius corpus recipere, & sanguinem bibere, etsi ea re ipsa in symbolis nõ sint inuoluta? Et si diabolus colitur, cùm eius victimæ cum honore percipiuntur, cur non potest etiam Christus affici dedecore, & contumelia, si eius sacramenta indignè conculcentur? Omnia certè ista verba Cypriani eò spectant, vt doceant, corpus domini affici graui contumelia, cùm Eucharistia recipitur ab illis, qui desciuerunt à fide. Id autem nihilo minus vsu veniet, etiam si corpus domini in Sacramento re aliter non ponatur. Frustrà ergo huc Inconstãtius tot Cypriani testimonia consulit. Quibus tamen, quantum video, contentos esse non potest. Rursus enim eundem citat ita loquentem: *Panem Angelorum sub Sacramento manducamus in terris: eundem sine sacramento manifestius edemus in cœlis: non ministerio corporali sæpè repetitis actionibus, ad eadem reuertentes, sed consummato sacerdotio eris & permanebit perpetua & stabilis, implens, & reficiens nos sufficientia: quia proferet se palàm sine vllis integumentis omnib. conspicabilis summi præsentia sacerdotis.* Ex his verbis Incõstantius duo colligit: vnum, panem Angelorum comedi ministerio corporis, dum hîc viuimus: alterum, de fide, aut manducatione mentis hîc nihil dici. Quod ad primum attinet, attendere debemus, Cypriano appellare Eucharistiam panem Angelorum: quem eundem cibum affirmat nos comesturos esse in cœlo. At neque Angeli in cœlo comedunt, neque nos post hanc vitam comedemus corpus & sanguinem domini. Nam, vt Paulus ait, Esca ventri, & venter escis: & hunc, & illas destruet dominus. Quemadmodum enim auferetur vsus matrimonij, ita etiam auferetur cibus corporalis, postquam semel cœperimus

In patria & vsus matrimonij & cibus corporalis auferetur.

A videre Deum facie ad faciem. Tum enim demũ ea erit vita æterna, vt perfectè agnuscamus vnum verum Deum, & illum, quem misit Iesum Christum. Quare si iustam proportionem inter illum, & cibum retinere volumus, id restat, vt nunc, quemadmodum tunc, spiritualem ac methaphoricum esum, quem claro intuitu habere in hac vita non possumus, fide saltem, & velata quadam notitia complectamur: quam ad rem nihil haud dubiè conduceret, corpus ip-
B sum domini re ipsa in os immittere, vtq; isti stultè somniant, in ventrem deijcere. Ea de re Bernardus Ser. 33. in Cantic. Can. pulchrè scribit: & nos superius adduximus. Quod ad alterum autem attinet, fateor, Cyprianum facere mentionem corporalis ministerij. Quia Christus ita voluit nobiscum agere, vt rebus externis excitaremur ad cœlestia. Sensus enim nostri magno vsui, atque adiumento sunt menti. Quamobrem prudenter scripsit Chrysosto-
C mus, Deum aliter acturum fuisse nobiscum, si expertes essemus corporis. Quemadmodum ergo magna & stupenda mysteria assequimur sub diuinis literis: ita sub Sacramento Eucharistiæ, fide ac mente recipimus corpus & sanguinem domini: quamuis re vera nec Eucharistia, nec sacræ literæ ea, quæ significant & proponunt, reali & corporali præsentia in se contineant. Sed reclamat, Cyprianum huiusmodi meditationis animi, aut fidei nullam fe-
D cisse mentionem. Quasi verò idem pater in Sermone de cœna domini, non dicat, *Hæc quotiens agimus, non dentes ad mordendum acuimus: sed fide syncera panem sanctum frangimus, ac partimur.* Quid ergo Inconstantio prodesse possunt ista mendacia? Sed addit etiam eodem loco Cyprianus, Quod est esca carni, hoc animo est fides. Nisi hæc in eodem ipso loco legerentur, vnde Inconstantius ista contra nos decerpsit, posset prætexere obliuionem. Nunc præter malitiam
E et contumaciam, quid aliud verè obtendere possit, non video. Eat ergo sanè, & iactet Cyprianũ mentionem fecisse tantùm corporalis ministerij: cùm eum videat, bis fecisse luculentissimam mentionem fidei.

De Augustino verò, nescio quid, videtur voluisse potius aliquid dicere, quàm quòd aliquid re vera dixerit. Quod tamen illum, qualecunq; est, nihil iuuat. Locus est in sermone secundo De verbis Apostoli. Quo ex loco vt iste decer-
F pserit, non satis apparet. Hoc tamen ego ibi annotaui, ad quod suspicor illum allusisse: *Si quod in Sacramento visibiliter sumitur*, inquit Augustinus, *id in ipsa veritate spiritualiter manducetur, & spiritualiter bibatur, tum fructuosa indicatur sacra manducatio.* Hoc autem nullo modo alienum est ab eo, quod nos defendimus. Sed ista verba Inconstantius attingere noluit, quòd videret ea secum iustam adferre interpretationem.

G De Hilario fusius agendum erit. Is octauo libro de Trinitate ita scribit: *De veritate corporis & sanguinis domini non est relictus ambigendi locus. Nunc enim & ipsius domini professione, & fide nostra verè caro est, & verè sanguis est: & hæc accepta,*

atque hausta id efficiunt, vt & nos in Christo & Christus in nobis sit. An ne hoc veritas non est? Contingat planè ijs verum non esse, qui Christum Iesum verum esse Deum negant. Inconstantius veritus, ne, quemadmodum dicit, nos admisceremus aliqua de efficacia fidei: Hilarij verba suscipit interpretanda. Ait ergo, *Et domini professione, & fide nostra cibum dominicum esse verum corpus domini: Christum enim ostendisse, cum diceret, Hoc est corpus meū: & fideles ita se rem habere, iam tum omnes credidisse.* Concludit ergo hunc esse sensum huius loci, *Nos accipere cibum Dominicum, qui verè sit corpus, & verè sanguis Christi. Atque inde perspicuum esse, ad recipiendum cælestem cibum requiri ministerium corporis.* Esto sanè. Non erat cur in hac re Inconstantius tantum elaboraret. Nos enim fatemur, ad Communionem adhibendum esse vsum oris & corporis: idq; non minus, quàm auriū vsum ad audiendum prædicationem Euangelicam.

Ad communionē vsus oris & corporis adhibetur.

Sed non statim damus, id quod ore recipitur, esse realiter & substantialiter corpus domini: quemadmodum ne in sonis quidem, & vocib. quæ transeunt per aures, propriè ac reipsa inuoluuntur illę res, quas mens fidelis ex his haurit. Vtrinque adhibetur ministerium corporis: os in communione, aures in concione. Et quemadmodum per aures non transit realiter reconciliatio cum Deo, æterna vita, & condonatio peccatorum, quamuis animus audientium ista re vera complectatur per fidem: ita nec in ore nostro propriè recipitur verum corpus, & verus sanguis Christi: etsi mens nostra per fidē illa vsurpet, & verissimè sibi vendicet. Neq; Hilarius in illis verbis, quæ iste citat, neq; vspiam alibi in eo libro dicit, corpus & sanguinem domini verè ac propriè accipi à Communicantib. ore corporis. Inconstantius ergo laterem lauat, cùm plura velit ex Hilario colligere, quàm ipse largiatur. Quod autem affirmat cibū Dominicum verè esse carnem domini, & verè eius sanguinem, nec tantillum quidem nostræ sententiæ aduersatur. Non enim ita accipimus Sacramentum, vt symbola seorsim ab eo quod significatur, consideremus. Cùm ergo caro & sanguis domini pane & vino significentur, illa à nobis fide, atq; animo hauriuntur, non secus atque externa symbola recipiuntur ore corporis. Cumque fides, & mens nostra instituta diuino spiritu non confictam domini carnem, falsúmue sanguinem complectatur, ideò quod sic apprehendimus, est cibus dominicus, & verè dicitur corpus domini, vereque eius sanguis. In summa Hilarius contendit, Christū verum corpus, veram carnē, & verū sanguinē habuisse, per quæ & illa nobiscū, & nos cū illo coniungamur, cū illa per verā fidē haurimus, & quodammodò in nos recipimus. Quod etsi alibi quoq; fieri potest, tamē illustrissimè fit in Cœna, cū nostri corporis ministerio sacramenta corporis & sanguinis Christi percipiuntur. Nec dubitare potest, dominū cū institueret Eucharistiá, professum esse veritatē corporis & sanguinis sui. Ficta .n. caro, aut falsus & commentitius sanguis ibi neq; significatur, neq; accipitur. Hæc de isto loco Hilarij

Nota similitudinem.

Caro et sanguis Christi etiā extra sacramentū eduntur & bibuntur.

A dixisse, arbitror esse satis. Nā si Lector illius sententiā, nō ex Inconstātij peruersa & coacta expositione, sed ex ipso verborū filo velit expēdere, nihil aliud videbit significari, quàm quod ego iam dixi.

Sed istum dixeris, omninò decreuisse conscribere militem: ita prorsus corrogat ex omnibus Patribus quicquid potest. Verùm vt est imperitus rei militaris, in agendo delectu nullū delectum habet. Hîc citat verba Ambrosij, quæ operis illius forte fortuna occurrerunt in oratione B funebri in obitu fratris Satyri habita. *Referebat* inquit Ambrosius, *gratiam, referebat fidem. Nam qui tantum mysterij cælestis inuoluti in Orario præsidium fuisset expertus: quantum arbitrabatur, si ore sumeret & toto pectoris hauriret arcano? Quàm maius putabat fusum in viscera, quod tantum sibi tectum orario profuisset?* His verbis Ambrosij Inconstantius nū aliam subijcit expositionem, quàm qualem ab illius fide, satis iam nobis nota, & explorata oportuit expectare. *Nisi Christus,* C inquit, *fuisset ibi præsens in orario, videlicet colligatus, mera fuisset idololatria, inde auxilium petere. Et ideo,* inquit, *cum Ambrosius intellexerit veram præsentiā Christi, sacramentum extra eius vsum agnouit. Quin etiam ipsum Christum ore manducantium sumi testatur, & illac sub sacramento tectum nostrum ingredi.* Cur Ambrosius factum illud fratris sui tantopere laudandum censuerit non video. Cur autem illud factum iste noster confidat sibi profuturū, multò etiam minus video. Primùm iudicet qui D nis pius Lector, an satis conueniat Sacramentū institutū à domino vt edatur, & bibatur in sacra Cęna, inuolutū in orario, aut sudario circūferri, idq; non tantùm ab homine laico, vt appellant, sed etiam à Catechumeno: Nam, ne nescias, Lector, Satyrus iste nondum baptizatus erat, sed tantùm Catechumenus. Vbi fuit religio illorū temporū in hoc sacramento? Nulla adhibetur pompa circumgestantium, nullus suffitus, non lampas vlla, non facula. Vah homines rerū diui E narū imperitos. Imò etiam, vt apparet Eucharistiá suam ne sub claue quidem asseruabant. Nā vel Catechumenus eam sibi comparare, atque auferre potuit. Et quis ferat rem tantam exponi periculo naufragij? quodq; magis etiam horrendum est, in mare tempestuosum, & fluctib. maximis agitatum abijci? Sunt ista planè miranda, & quæ testimonium non leue ferre possint contra superstitiones, impietates, & idololatrias Papistarum. Si Ambrosius factum Saty F ri sui laudat, qui ita parùm honorificè tractarit Eucharistiam, certè Satrapicos istos vestros apparatus, & pueriles ludos, quos vos ad Sacramentum colendum adhibetis, acerrimè suo iudicio condemnaret, si Missas vestras, & scenica spectaculá rediuiuus contemplaretur. De ipso verò Ambrosio, si liceat præfari veniam, & vera dicere, quod ad istam fabulam attinet in prædicando facto Satyri, quod haud dubiè oportuit reprehendere, magis eum Rhetorem, quàm G Theologum, aut Episcopum fuisse video. Hac enim in re quam fidem vidit in Satyro suo, quę verè laudari potuerit? Nam fides petenda est ex verbo Dei. At Dei verbum nusquam docuit,

Factum Satyri minimè laudentur.

auxilium

Credulitas destituta verbo Dei, est superstitio. auxilium in rebus aduersis implorandum esse ab Eucharistia. Fides autem quæ aut pugnat cum verbo Dei, aut eo destituitur, superstitio est, non fides. Satyrus fortasse excusari potest, vt Catechumenus. Ambrosius autem, ista suo iudicio comprobans, quemadmodum defendi posset, alij viderint.

Sed ne Inconstantius de verbis istis Ambrosij triumphet, ostendam paucis, quàm illa quoque, vt solet omnia, malitiosè, & callidè tractarit. Primùm hoc comminiscitur, nisi Christus B in illa Eucharistia verè præsens adfuisset, Satyrū non potuisse excusari ab idololatria, qui ex ea præsidium petierit. Gratularer isti homini, qui, quamuis serò, aliquam tamen habeat rationem, de puro cultu Dei: nisi viderem, quàm obstinatè propugnet cultum, et adorationem impiū. Cū Papistæ tui, Inconstanti, vel à suis imaginibus, coram quibus prosternuntur, vel à signo Crucis quod adorant, vel ab ossibus mortuorum, quæ colunt, auxilium implorant, num C aut sanctos, aut corpus Christi, aut animos mortuorum, in imaginibus, in Cruce, in ossibus re ipsa præsentes adesse arbitrantur? Non opinor. Quid ergo illos fertis tam impunè committere idololatriam? Satyrus in reliquijs Eucharistiæ; quas fortè fuerat alicunde suffuratus, spem salutis suæ posuit, malè quidem, & superstitiosè, tamen posuit. Vestri à rebus mutis, & mortuis eandem salutem expetunt. Quid interest? Cur non in pari causa est par crimen idololatriæ? D Fortasse Christus voluit miraculo aliquo ornare reliquias illas Eucharistiæ: vt ossa Elizæi: vt pallium Eliæ. Quid hoc ad substantialem præsentiam corporis? Naaman Syrus sanatus est cùm se lauisset in Iordane: Elizæus amarissima olera correxit aspersa farinula: idem infuso sale, aquas amaras dulces reddidit. In istis omnibus an dicemus, Elizæum ita fuisse præsentē, vt in Iordane, in farina, in sale delituerit? Hæc ego nunc tantū commemoro, quæ mihi de his reb. E cogitanti statim erant obuia. Prudenti lectori non erit difficile mille similia ex historijs comparare. Ea tamen ipsa, quę adduxi, satis indicát, quàm infirmum, & elumbe sit istud Inconstātij argumentū. Deinde quomodò colligit Inconstantius ex hac narratione, Ambrosium etiam extra vsum Cœnæ agnouisse sacramentum? reliquias illas fuisse sacramenti, vt opinor, non dubitabat. Fuisse autem sacramentum, cùm iactaretur in fluctibus, cùm teneretur à Catechu F meno, cùm esset colligatum in orario, quomodò tandem probabit Inconstantius? Fateor, Ambrosium dicere, Satyrum promisisse sibi plus virium & auxilij ex illo pane, si enim ore sumpsisset in sacra Cœna, quando verè fuisset sacramentum, quemadmodū dominus instituerat. Hoc autem quomodo, quæso, confirmat, illud extra Cœnam fuisse sacramentum? Id, quod erat in orario, & posteà adhiberi potuit ad Cœnam, quod ad materiam attinet, idem erat. Sed accedente ritu sacramenti, forma longè diuersum æstimari debuit. Nam aquæ quoq; materia eadem est postquàm aliquis in ea tinctus fuerit, G

A quæ fuit anteà, cùm ad tingendū adhiberetur. Ea tamen peracto semel mysterio, non amplius habet rationem sacramenti. Et in Eucharistia quoque ita rem habere, satis indicant verba domini. Ait enim, Hoc est corpus meum: sed anteà iusserat, vt ederent. Quandiu ergo non exhibetur ad edendum, non potest videri sacramentū. Postremo, id quod colligatum erat in orario, sumi potuisse ore corporis, non dubitamus: Atqui id fuisse substantiam corporis Christi, probandum erat Inconstantio. Satyrum autem, vt hominem Catechumenum, ita secum arbitror cogitasse: cùm illę reliquiæ pręsidio fuerint naufrago, multo magis illas profuturas, si, vt fit, in sacra cœna, eas in ventre suū recepisset. Ἀλεξίκακα enim remedia, quæ interius applicantur, eò sæpè videri solent efficaciora. Catechumeni enim non assequuntur plus quàm ratio illorum eruditionis ferat. Atque hactenus de illa Satyri fabula satis multis.

Sequitur Chrysostomus hom. 27. in priorem ad Corint. *Et hoc facis,* inquit, *cùm ad Christi mensam discubueris, in die illa, qua carnem eius lingua attingere dignatus es. Ne igitur hæc fiant, dextram tuam, linguam tuam, labia tua considera, quo pacto vestibulum facta sint, vt ingrediatur.* Facilè dabimus, labia & linguā Communicantium vestibulum esse domini, quo ille ad nos ingrediatur. Si enim visum est Deo officio istorum membrorum commonefacere pios, vt fides in illis excitetur, quemadmodum in concione sacra verbū domini, vel ipse potius Deus admittitur per aures: quomodò negare possumus, dominum per ista organa ad nos habere aditum? Sed, cùm Inconstantius linguam & labia ita diligenter annotarit, miror eum dextram ita callidè prætereiisse. Quod tamen, vti satis video, homo simplex idcircò fecit, quòd meminisset, suos diligenter prohibere, ne quisquam ex populo manibus attingat Eucharistiam. Quo autem id iure faciant, ostendere non possunt. Vis tantùm quædam ista est impotens, & tyrannica, qua promiserunt sibi non solùm verbum Dei, sed etiam patrum scripta peruertere. Chrysostomus hoc loco non tantùm os, & linguam, sed manum quoque seruandam admonet: quòd ista facta sint vestibulum domini. Quòd si dominus vesit ad nos intrare per manum, cur vos illud vestibulum occluditis? Cyprianus quoq; pauló suprà mentionem facit de manibus: & Inconstantius ipse collegit ex eo, & manibus & faucibus inuadi corpus Christi. Sed frustrà ista lamētor in tanta licentia Papistarum.

Sed citatur etiam idem Chrysostomus eadē de re hom. 29. in 2. epist. ad Corinth. *Igitur,* inquit, *vestibula templi, & ingressum osculamur mutuum osculando. Nonne videtis, quod etiam vestibula templi huius osculantur, illi quidem flectentes, alij verò manu continentes, & ori manum admouentes? Per has etiam ianuas & portas & ingressus est, et ingreditur ad nos Christus, quando communicamus. Scitis, qui mysteriorum estis participes, quid dicatur. Etenim non vulgarem honorem consequutum est os nostrum, accipiens corpus Dominicum. Propter hoc maxime hic*

osculamur. Audiant qui fœda loquuntur, & tonuitis: & horreant, quòd tale os polluant. Vt approbandus non est superstitiosus ille mos osculandi parietes, & vestibula, et limina templorum: ita admonitio Chrysostomi iudicanda est pia & salutaris: vt fideles linguam, & os, per quæ recepturi sint Sacramentum corporis domini, impolluta custodiant. Quod Sacramentum qua ratione appelletur corpus Domini, plus millies iam dictum est. Quare repetitione supersedebo: & procacitatem istam Inconstantij intolerabilem in præsentia dissimulabo. Hoc vnum addam, ne illud quidem grauare causam nostram, quòd Chrysostomus in Liturgia bis iam citata, verène autem, an falsò illi adscripta, non laboro, precatur Dominum Iesum Christum, vt dignetur ingredi animam suam, & corpus, licet pollutum. Nam quin id fiat spiritu, & natura diuina Christi, nihil obstat. Rectè etiam precatur vt corporis & sanguinis domini fiat particeps: quod nos, quoties cœnam domini celebramus, in nostris Ecclesijs nunquam præterimus. Nihil ergo opus est, vt hæc testimonia propulsemus. Es enim minimè omnium nos oppugnát.

Videamus ergo, quid sequatur è Cyrillo. Nã ex eo fortasse Inconstantius putat, se maiorem habere speciem ad fallendum. Quod hic citatur ex libro 4. in Iohannem, cap. 14. non multum moror. Ita enim scribit: *Oportuit certè, vt nõ solùm anima per spiritum sanctum in beatam vitam ascenderet, verùm etiam vt rude ac terrestre hoc corpus cognato sibi gustu, tactu, & cibo ad immortalitatem reduceretur*. Ait, animam ascendere ad beatam vitam per spiritum sanctum. Hoc idem nos quoque confitemur. Vt autem spiritus ille in corpus etiam effundatur, et illud quoque faciat capax immortalitatis, id ipso corporis ministerio efficitur, edendo videlicet & bibendo in cœna domini. Eiusmodi enim gustu, tactu, & cibo ad fidem solidiorem excitamur, qua cùm vehementer promissiones Dei comprehendimus, non solùm animus reuiuiscit, sed etiam potentia diuini spiritus ex eo in corpus quoque nostrum influit. Sed Inconstantius putat, nos alijs quibusdam verbis eiusdem Cyrilli ab hac interpretatione prohiberi. Ea autem sunt in libro de recta fide ad Reginas. Quo in loco ita scribit: *Deus incorporeus est, neque est esibile Verbum nisi secundum dispensatiuam vnionem naturarum. Vnde & mysterium ex carne Christi consistit: cuius quia est corporea substantia, est propria manducatio.*

Verbũque Dei esibile est.

In istis Cyrilli verbis tria mihi libet indicare: Primùm, non ita simpliciter, nec in vniuersum admitti posse, Verbum Dei esibile non esse. Nã alioqui quomodò dici possemus, in cœna manducare panem Angelorum? Hoc profectò haud aliter verum est, quàm quòd Angeli filium Dei, hoc est, verbum patris pijs mentibus amplectũtur, & tanquam vitam suam in se recipiunt: hoc enim est, vitæ suæ panem comedere. Quòd si fingas, illos non tantùm diuinitate aliquomodo vesci, verùm etiam corpore Christi, vt idem sit & illorum panis, & noster, quæro tamen, an id fine tactu aliquo, & gustu fiat. Si fateris, quid obstat, quò minus id hominibus quoque concedas? nimirùm, vt ore, & gustu externo symbola tantùm premant: spiritu autem, & fide comedant carnem Christi? At si Angelis quoque gustum & tactum dabis, vt comedere possint corpus Christi, eos iam efficies, nõ vt sunt, natura spirituales: sed, quod nemo vnquam somniauit, naturas crassas & corporeas.

Angeli spiritu et mẽte comedunt non ore.

Adhæc video, Cyrillum dicere, manducationẽ propriam esse carnis. Quod etiam ipsum si ita accipias, vt verba sonant, necesse erit, vt dicas carnem Christi dentibus lacerari, & concoqui, & in aliam substantiá commutari. Nam hæc ad propriam veramque manducationem pertinent. Tertium est, quod ista iam adducta explicat, & conciliat: nempe, Verbum, id est, filium Dei, re vera communem esse panem, tam Angelis, quàm nobis. Inde enim vniuersa ratio & illorum, & nostra repetenda est: scilicet, à verbo, per quod & illi, & nos conditi sumus. Id autem inter nos, et illos est discriminis: quòd illi nudè à verbo Dei propter naturæ suæ tenuitatem, & spiritualem conditionem vesci possunt. Nos verò vitam ex illo verbo non habemus, nisi quæ transeat ad nos per carnem Christi affixam cruci. Hoc igitur est, quod Cyrillus ait, Verbum Dei, hoc est naturam diuinã Christi, non esse esibile: quia nos vitam ex ea sine aliquo medio non hausimus. Interponitur autẽ natura humana Christi, cui Cyrillus proprium esse dicit, vt à nobis comedatur: non quidem vt nos intelligamus carnali, & sensibili manducatione, sed esu spirituali fidei. Quia cũ carnẽ Christi pro nobis mortuam fide complectimur, vita Dei per illã in nos transmittitur, Et quia vestimur debili, atq; infirma natura lutei corporis, eius quoq; ministerium ad symbola panis & vini iussu ipsius domini adhibetur in cœna: quò magis vehementiusque fides in Christum pro nobis traditum erigatur.

Sed illa iam spectanda sunt, quæ idem Cyrillus habet in Iohannis duodecimum caput Homilia 32. *In quatuor*, inquit, *partes vestimenta diuisa sunt: & tunica sola indiuisa remansit. Quod mysticæ cuiusdam rei signum fuisse dixerim. Nam quatuor orbis partes ad salutem reductæ, indumentum verbi, id est, carnem eius impartibiliter inter se partitæ sunt. In singulis enim partibiliter transiens vnigenitus, & animam, & corpus eorum per carnem suam sanctificans, impartibiliter, atque integrè in omnibus est: cùm vnus vbiq; sit nullo modo diuisus.* Pro clara sanaq; horũ verborũ intelligentia sciendum est, Iesum Christum & animá, & corpus nostrum sanctificare per carnem suam, cũ nos fide apprehendimus, illum nostra causa vitam suam in cruce posuisse. Est igitur seruator totius hominis: nam vtrique hominis parti salutẽ attulit. At dices, id ad diuinam Christi naturá pertinere, vt hominem perfectè seruet: Cyrillum autem de carne Christi scribere. Fateor. Sed sic habeto, carnem idcircò addi, quòd verbum Dei per se ipsum, & solum salutem hominibus non attulisset, nisi crederetur carnem assumpsisse, eamque nostra causa in mortem tradidisse

Verbū vbicunq; est, eō iunctā habet secū humanitatē, licet ipsa nō sit vbique.

didisse. Quòd autem ait, Christum in singulis A hominibus degere, idq́; integrum, & non diuisum, id meo iudicio, dictum est contra Nestorium: qui humanitatem Christi prorsus à diuini tate separauit: quod sine grandi sacrilegio fieri non potuit. Vbicunq; enim est verbum, semper secum coniunctam habet naturam humanam: etsi non statim quotcunq; in locis illud est, eam secum habeat coexistentē. Dicemus ergo Verbum Dei, quod est vbiq́;, illud esse verbū, quod coniunctam habet naturā humanam in eadem B hypostasi: quæ, vt verum hominē oportet, finita est, & recepta in cœlum: ibiq́; retinebitur, vt Petrus ait, vsq; ad extremū diem. Et hoc illud est, quod Cyrillus ait de Christo: *Cùm vnus vbiq; sit, nullo modo diuisus est.* Quod etiam Inconstantius ipse confitetur. Ita enim scribit: *Vbiq; vnus est Christus, ne personam diuidas. Naturæ maneant in sua proprietate: vt diuina vbiq; sit: humana autem, vbi spiritus vult:* Hęc ille. In ista sententia alia omnia vera sunt: sed in vno Inconstantius vehementer C hallucinatur: quod alioqui dextrè et commodè posset intelligi. Vera illa sunt, personam Christi non esse discerpendam: & proprietates naturarū in primis esse retinendas: & diuinitatē vbiq; esse. Ista, inquam, omnia citra controuersiā vera sunt. Id autem, quod sequitur, Humanam naturam esse, vbicunq; velit spiritus, verissimum est, modò credamus, spiritum id velle, quod re vera vult, corpus Christi verè esse humanū corpus, nec discedere à natura corporis. Id autē est, D finitum esse, & certis quibusdam spacijs terminatum: non per infinita loca, vt Papistæ nugantur, dissipari. Id Inconstantius cum suis, sine vlla fide, tantùm ex præiudicatis opinionibus temerè credit: idq́; putat hoc loco Cyrillum voluisse: cùm tamen ille in Dialogo suo de Trinitate lib. 2. ita scribat: *Si verè sectionem, & partitionē diuinæ naturæ, vt illi dicunt, reciperet, intelligeretur & corpus: si autem hoc, & in loco omninò, & magnitudine, & in quantitate: & si quantum esset, non effugeret circumscriptionem.* Si audis ista, Inconstanti, & E Christum corpus habere confiteris, fatere etiā illum, quod ad corpus attinet, circumscriptum esse, & certo loco contineri: quo in loco si spiritus illud velit contineri, verum est, quod modò dicebas, humanam naturam Christi ibi esse vbi cunque velit spiritus. Quòd si Cyrillus statuat, carnem Christi realiter, & substantialiter esse in vnoquoque nostrûm, ipse secum euidentissimè pugnat. Sed nihil minus fecit. Nam F carnem domini ita docet esse in vnoquoque nostrûm, quatenus nostrûm quisque eam fide complectitur. At si quis pertinaciter pugnare velit, carnem Christi ex sententia Cyrilli realiter, & substantialiter in nobis esse, quid superest, nisi vt illi Cyrillo nostrum Cyrillum opponamus.

Sed redeo ad Inconstantium. Ille omnino affirmat, corpus Christi simul in pluribus esse locis. Ne autem videatur, id sine aliqua authoritate dicere, citat Augustinum ex lib. 22. cap. 30. de Ciuit. Dei. *Qui motus illic, inquit Augustinus, talium corporum sint futuri, temerè definire nō audeo:* G *quod excogitare non valeo. Tamē & motus, & status, sicut ipsa species, decens erit, quicunque erit: vbi quod non decebit, non erit. Certè vbicunque volet spiritus, ibi protinus erit: nec volet aliquid spiritus, quod nec spiritum possit decere, nec corpus.* Augustinus de cōditione corporum glorificatorum reuerenter, pro eo ac debuit, scripsit. Sed ex eo Inconstantius non satis prudenter colligit, aut sanctorum, aut Christi spiritum velle corpora sua eodē tempore simul esse in diuersis locis. Quod Augustino ita nunquam in mentem venit, vt in epistola ad Dardanum, ne animæ quidem Christi hoc dare voluerit, vt eodem tempore & apud inferos esse potuerit, & in Paradiso. Imò ait corpus Christi in aliquo certo loco esse oportere.

Sed eò redit, vt doceat, corpus Christi in cōmunicantes per os ingredi. Et primùm citat epistolam Augustini 118. ad Ianuarium, quo in loco ita scribitur: *Ex hoc placuit spiritui sancto, vt in honorem tanti sacramenti, in os Christiani prius dominicum corpus intraret, quàm cæteri cibi. Nam ideò per vniuersum orbem mos iste seruatur.* Ne autem nos dicamus, symbolum externum appellari corpus dominicum, putat sophista, se posse nos excludere alio loco Augustini, ex libro 2. contra Aduersarium Legis cap. 9. *Sicut mediatorem Dei atq; hominū hominē Iesum Christū, carnē suā nobis manducandā, bibendumq; sanguinem dantem, fideli corde atq; ore suscipimus: quamuis horribilius videatur esse humanam carnem manducare quàm perimere, & humanum sanguinem potare quàm fundere.* Ex his verbis iste noster concludit, Augustinum non de symbolis, sed de reb. ipsis loquutum esse. Illū enim dicere, dominum Iesum corde, atque ore suscipi: atque ita corpus nostrum in opere con iungere cum anima, ne separentur in mercede. Sed interea tamen pro sua incredibili simplicitate tacet, Augustinum in eodem loco dicere, quod certè non aspernandum, sed sapienter audiendum erat: *Hoc genus loquutionis per figuram exponi oportere.* Quod idem pluribus scripsit lib. 3. cap. 16. de Doctrina Christ. Affirmat enim in ijs locutionibus omninò figuram esse. Atqui hoc iacto verissimo fundamento, satis liquet, quo sensu Augustinus dicat, corpus Christi ore, & corde nostro percipi. Vtraque enim pars nostri, videlicet, & os, & cor in opere coniungitur: cùm tamen opus vtriusque longè diuersum sit. Nam cor ad rem ipsam sese conuertit, quæ significetur. Os autem, quod solum potest, symbolum externum arripit. Vtrinque tamen verè dicimus, sumi corpus domini.

Deinde citatur Leo, ita scribens in Sermone decimoquarto de Passione: *Non enim aliud agit participatio & corporis & sanguinis Christi, quàm vt in id quod sumimus, transeamus: & in quo cōmortui & consepulti, & conresuscitati sumus, ipsum per omnia & spiritu, & carne gestemus.* Ex his Inconstantius putat, se posse colligere, nos id sumere in Eucharistia in quod transimus. Neminem antè dicere, nos transire in panē & vinū: imò Christū ipsum à Leone phrasi clarissima notari, cùm ita dicat: *In quo commortui sumus, & consepulti, & conresusci-*

tati. Sed hæc nihil aliud sunt, quàm futiles, & inanes strophæ. In Christum enim non nisi fide ac reliquis cœlestibus donis transimus. Fideles enim prorsus mutantur in eum, cùm credendo, & communicando, & corpus illorum, & animus qualitates Christi sibi vendicant. Quod autem Leo scribit, dominum gustari carne, vel vobisipsis testibus metaphoricum omninò est. Nam lingua & palato, non nisi panis & vini proprietates gustamus. Ea enim, quod experiētia satis docet, sapores corporis & sanguinis domini non attingunt. Quamobrem, quæ Inconstantius iactat ita esse euidētia, ea ad extremum videmus aut hyperbolica esse, aut metaphorica. Locum autem eiusdem Leonis ex Sermone sexto de Ieiunio mensis septimi, non oportet denuò interpretari. Eum enim iam antè exposuimus. Ait autem *id ore sumi, quod corde creditur. Nam panis, qui sumitur ore, suo quodam modo est corpus Christi.*

Quod autem subijcitur ex eodem Leone ex 4 Sermone Quadragesimæ: nempe, *In sacramentorum communione ita se temperant, vt ore indigno corpus Christi accipiant, Sanguinem autem redemptionis nostræ haurire omninò declinent*: vehementer miror: nam si Leo ea de rebus ipsis intelligat, quomodo potest corpus Christi accipi sine sanguine? Nam ea ita sunt coniuncta, vt qui vnum habeat, eum necesse sit, saltem, vt vos loquimini, ex concomitantia, habere alterum. At si loquatur de symbolis, facit omninò nobiscum.

Ad hanc turbam testium aduocat Inconstantius etiam Oecumenium: qui in cap. 11. prioris ad Corin. ita scribit. *Quod ait, Reus erit corporis & sanguinis domini, hoc indicat, quòd quemadmodum Iudas eum tradidit, Iudæi verò in ipsum debacchati sunt: ita illum ignominia afficiunt, qui sanctissimum eius corpus manibus impuris suscipiunt, veluti tunc Iudæi eum tenuerunt, & execrando admouent ori.* Hæc iste verba importunè exaggerat: fingitq; se nunquam audiuisse ex suis patribus, vel Sacramenta vendicare sibi nomina rerum significatarum, vel contumeliam & iniuriam illatam Sacramentis in Christum authorem illorum redundare. Sed cur aure ita surda audit, veteres patres vel ad istius vsque Oecumenij tempora dicere, fideles manibus suscepisse Sacramenta corporis domini? Cur vbique ita strenuè clamitat, nos cedere oportere patribus, si ipse illorum sententijs nolit subscribere? Videlicet ibi demùm eos amplectitur, vbi aliquid contra nos videntur dicere: at vbi à Papistis vel tantillum dissentiunt, ibi eos prorsus contemnit, & pro nihilo ducit. Adhuc etiam, si Deo placet, opinor, veritus ne testes non essent ad numerum, Gregorium Romanum citat, omnium penè superstitionum parentem & principem. Is in homilia Paschali 22. *Iam*, inquit, *quid sanguis agni sit, non audiendo, sed bibendo didicistis. Qui sanguis super vtrunque postem ponitur, quando non solum ore corporis, sed etiam ore cordis hauritur. In vtroq; enim poste sanguis agni positus est, quando Sacramentum passionis illius, cum ore ad redemptionem sumitur, ad imitationem quoque intenta mente agitatur.* Hic

A tamen ipse Gregorius, qualis qualis fuerit, quidnam illud sit, quod dicit, sanguinem Agni accipi ore corporis, explanat posteà istis verbis: Quando, inquit, Sacramentum passionis illius ore ad redemptionem sumitur. Cur iste non colligit ex ijs verbis, nos ore sumere passionem domini? Nam Gregorius ait, nos passionis Sacramentum accipere. Certè à patribus appellatur non minus Sacramentum passionis Christi, quàm Sacramentum corporis Christi. Verùm
B Inconstantius tanta rabie incitatur aduersus nos, vt nec quid pro se, nec quid contra se faciat, possit cernere. Repetit denuò ex Tertulliano, corpus, & animam in eodem opere coniungi. Id nos quoque fatemur: etsi verè dicamus, non eandem rē ab vtroq; percipi: quod iā supra satis fusè docuimus. Sed in ista cohorte Beda etiā locū habet. Sed quia nihil adfert quod non anteà vel in Cypriano, vel in Augustino sit
C explicatū, idcireò accedo ad Theophylactum.

Is in decimo capite ad Hebræos ita scribit: *Multò magis scitis, deteriora mereri supplicia, qui filium Dei conculcauerit: Hæc enim de mystica ipsius perceptione dicuntur. Cùm enim immaculati corporis eius & sanguinis communicando participes fuerimus, carnem hanc ipsam, quæ corpus id, & sanguinem sumit, si cœno impuritatis, & luxus, & Veneris sordibus inquinamus, nonne Dei filium conculcamus? Nam cœnum hoc & terrenum lutum haudquaquam tam est di-*
D *uino corpore indignum, quàm nostri corporis labes, & immunditia.* Ea, quæ Theophylactus hoc loco obiter inserit de mysterijs, non faciunt quicquā ad sententiam Apostoli. Non enim ibi agebatur de Christo percepto in Eucharistia conculcando, sed de perfecta defectione à fide iam recepta. Paulus enim ibi eos dicit conculcare filiū Dei, qui se ipsos præcidissent ab Ecclesia, & volentes, ac scientes omne sibi cum Christo, & Ecclesia commercium ademissent. Nec verum
E est, eos, qui propter vnum, aut alterum lapsum minus dignè communicant, esse statim salute desperata, vt nulla illis supersit hostia pro peccato. Quod tamen ibi Paulus maximè inculcat. Quare verba ista Theophylacti, ita accipienda sunt, tanquam ab ipso dicta: non quasi ea Apostoli sensum explicent. Paulus enim ad Corinth. ait, *Eos qui indignè recipiunt Eucharistiā iudicium sibi comedere, & bibere.* Quale autem id iudicium sit, statim subijcit, *Ideo*, inquiens, *mul-*
F *ti inter vos infirmi sunt, & dormiunt multi. Dū enim castigamur, à domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur.* Ista satis ostendunt, huiusmodi lapsus non esse tales, vt nihil spei relinquant ad salutem. Nec tamen nos id penitus respuimus, quod Theophylactus ait, carnem nostram recipere corpus domini. Imò id bifariam interpretamur, & admittimus. Primùm enim caro nostra accipit symbolum, quod appellatur corpus domini. Deinde etiam cùm virtus, & efficacia corporis Christi non sistat in animo, à quo re-
G cipitur per fidem, sed etiam ad corpus nostrum pertingat, illudque reficiat, & spiritualiter immutet, non absurdè dicere possumus, carnem nostram recipere corpus domini. Huc adde eadem

Quomodo caro nostra dicatur recipere corpus Christi.

dem quoque ista dici posse in eos, qui animo ficto accedunt ad Baptismum. Illi enim, cùm oporteret induere Christum, eum turpiter contemnunt, & conculcant. Non ergo ista ita peculiariter pertinent ad cœnam domini, quin et ad alia quoque eiusdem generis trahi possint. Et si qui sunt, qui aut scripturas sacras, aut conciones contemnant, ne illos quidem negare possumus conculcare filium Dei.

Vltimo loco Bernhardus quasi succenturiatus aduocatur ad partes. Is enim, vt putat Inconstantius, omnino statuit, carnem Christi corporis nostri ore percipi. Nam in sermone de Vigilia Natiuitatis domini ita scribit: *Tu ergo si diuini verbi pabulo reples animam tuam, fideliterque, etsi non digna, certè quanta potes deuotione, suscipias panem illum, qui de cœlo descendit, & dat vitã mundo. Dominicum videlicet corpus, vt veterem vtrẽ corporis tui noua Resurrectionis caro reficiat, & sustineat, quatenus nouum, quod intus est, vinum, hoc solidatus glutino valeat continere, si denique ex fide viuas, & nequaquam gemere oporteat, quia oblitus es comedere panem tuum, Bethleem factus es, dignus planè susceptione Dominica: si tamen confessio non defuerit.* Quid hic, obsecro, audimus ex Bernhardo, quod faciat ad Inconstantij institutum? Dicit primùm, corpus domini sumi: id nos quoq; dicimus. Addit, vtrem corporis nostri eo refici: id etiam nos non inuiti addimus: semper enim docemus ex corpore Christi nostra corpora refici & instaurari. Quare cùm in omnibus Bernhardi verbis nihil sit quod nos inficiemur, magnæ vanitatis erat, Incõstanti, te verba incassum perdere.

Verùm dum ista scribo, id mihi in mentem venit, quod, memini me non semel Romæ audisse dici de isto Inconstantio. Cùm enim diuortium Regis Henrici magno studio procuraret, quod tamen posteà in gratiã eius Reginę, quæ nunc potitur regno, mutata fortuna, cœpit pro sua constantia detestari, ego quoque fortè vnà aderam. Ibi ille, vt causæ ac tempori inseruiret, ore promptissimo incredibilem vim legum allegabat. Mirari fortasse alij tantam in homine eruditionis magnitudinem, & confidentiam. Ego tamen tum ex hominibus iurisperitissimis audiui, leges illas, quas citauit, magna ex parte aut prorsus alienas fuisse, aut eiusmodi, vt causam eius læderent. Quod ergo ille tum fecit in legibus, mirari non debes, pie lector, si idem nunc faciat in patribus.

Quid Romæ de Gardinero diceretur.

Argumentum certè nostrum, quod à principio allatum fuerat, adhuc manet indissolutum. *Quod intrat in os vadit in ventrem, & emittitur in secessum. Christi corpus non emittitur in secessum: ergo non intrat in os.* Maior propositio domini est: & verissima est, si propriè, vt exposuimus, accipiatur. Minor verò ne ab ipso quidem Inconstantio negari potest. Quare cum vtraq; propositio concedatur, nulla sophistica efficere potest, vt conclusio impediatur. Cum ergo nullam aliam artem, aut machinam videret superesse, oculos lectoris à conclusione voluit auertere, & eum vagum iam, & errantem per Patrum campos traducere: ita tamen vt per singulos saltus se ipsum grauissimè vulnerarit. Ad extremum autem loquacitati suę conuitiorum fastigium imposuit. Hoc enim saltem vidit nõ decere, vt à toto ędificio manus extrema discideret.

OBIECTVM LXXXIX.

CHRISTVS est spiritualis cibus, spiritualiter editur, spirituali nostri parte digeritur, & vitam dat spiritualem. Ergo non comeditur, deglutitur, digeritur, nostris dentibus, lingua, gutture, & ventre, carnaliter, naturaliter, & sensibiliter.

GARDINERVS.

IN Christi corpore manducando, cùm in Cœna porrigitur, adest quidem ex Christi instituto corporis nostri & sensuum officium: quoniam integro homini dicitur, Accipite, Manducate.

MARTYR.

RVrsus animus est Inconstantio Bellũ redintegrare, idq; vt semper, nõ ex scripturis, sed ex malè cõparatis & conscriptis Patrũ compijs. In ipso autem limine quædam præfatur, quibus videri vult statim diluisse argumentũ. Hoc primum assumit, Christum integro homini dixisse, vt acciperet, & manducaret. quasi verò nos discerpamus homines, aut nõ relinquamus integros. Nos certe cuiq; duas partes tribuimus, quib. imperata faciat. Corporis. n. ministerio comedit naturaliter symbola: animo aũt per fidem corpus ipsum Christi: quod est comedere spiritualiter. Vt, præceptor interdũ discipulis suis non discerptis, sed integris dicit, Attendite diligenter, quæ dico: & illi, vt morẽ gerant, auribus quidem admittunt sonos, significata autem animis percipiunt. integri tamen, et incolumes præceptori monenti obsequuntur: non vna tantum sed vtraque sui parte.

Meminisse etiam debes, pie Lector, Inconstãtium quoquo modo velle, qua est peruicacia, aduerbiũ illud, Sensibiliter, retinere: quòd illam vocem videat extare in insana illa recantatione Berengarij, quam illi Rom. pont. stultissimus atq; insulsissimus Nicolaus præscripsit. Ait ergo, Sensibiliter, ita excludendũ esse ab hoc negotio, quatenus notat, et refert iudiciũ sensuũ: idq; dicit, quòd videret sibi non licere pugnare cũ cõmuni experientia. Nemo. n. in sacra Cœna carnis aut sanguinis saporem gustat. Quare cõtendit ista penetrare quidem in nos per organa sensuum: iudicio tamen sensuum non percipi. Sed hic nobis si Deo placet, noua obtruditur philosophia & Grãmatica. Quis. n. vnquã audiuit, aliquid fieri sensibiliter, quod nõ sentiretur? Nã sensibilia sunt, quæ aut sentiuntur, aut sentiri possunt. Idq; dicitur aut agere, aut pati sensibiliter, cuius vel actio, vel passio sentitur. Christũ à nobis, vt decet, perceptum, & animo, & corpori vitam cœlestem afferre, extra controuersiã

est. Hoc autem absurdius est, quàm vt ferri A posfit, illam vitam ex corpore nostro in animũ penetrare: contrà enim ab animo deriuatur in corpus. Ortum enim habet à fide, qua percipimus Christum. Neque tacere possum, nos ab isto sycophanta falsò, atque iniustè insimulari: quasi vitam illam, quam Christus suis communicat, ad vnam tantùm hominis partem velimus contrahere. Nos enim cibum spiritualem carnis Christi non tantùm animo, sed etiã corpori prodesse confitemur: Christumque huius B vitæ, quam nunc & animo, & corpore naturaliter viuimus, authorem prædicamus. Primùm enim creauit nos, idque beneficium nõ tantùm suis sed etiam alienis impartitus est: deinde & animos, & corpora nostra ad vitam æternam instaurauit. Calumnia ergo est, quod ait, nos naturalis, & cœlestis vitæ distinctionem confinxisse. Nemo autem tam crassus est, quin vitam spiritualem, à mundana velit separare: & malè in sacris literis versatus est, qui vitam corporũ C nostrorum spiritualem, à vita naturali, quã cũ impijs habemus communem, non possit discernere. De ea enim Paulus ita monet capite duodecimo ad Rom. *Vt exhibeamus Deo corpora nostra hostiam viuentem, gratam, & beneplacentem.* Neque aliud est quod passim legitur apud Patres, extra carnem, in carne viuere.

Iste verò, qui nobis tã importunè obstrepit de vtili & necessaria distinctione, quasi nos eam astutè confinxerimus, aliam adducit ipse & inu D tilem, & superuacaneam. Partim enim ait Christum à nobis ore manducari sub accidentibus panis & vini, quam propriè appellari vult manducationem: partim autem eum animo & fide recipi: idque genus manducationis negat esse proprium: imò illud contemptim appellat allegoricum. Sed ista plena sunt imposturæ, & fraudibus. Quomodò enim, qui ore corporis comedit externa symbola, potest dici comedere corpus Christi, si verba propriè intelligamus? E Certè propriè comedere, est dentibus comminuere, & cõmolere, & in partes diuidere. Hanc significationẽ ita propriè acceptam accomodet Inconstantius ad corpus Christi, si potest. Quòd si non potest, & corpus Christi alio aliquo modo dicit comedi, necesse est, velit, nolit, vt fateator, se verbo comedendi, metaphoricam significationem attribuere. Quanto igitur nos & dilucidius, & commodius dicimus, panem quidẽ ac vinum in Cœna comedi naturaliter, ac pro- F priè: corpus autem, & sanguinem domini, quæ significantur, animo & fide percipi? Quod genus perceptionis dominus Iesus nobis tropo comedendi & [illegible]bendi commendauit. Membra tamen distinctionis propositę ab Inconstantio, quorum alterum physicum esse vult, alterũ allegoricum, equidem non reijcio: distributioni tamen eius minimè assentior. Naturalis enim, & propria manducatio symbolorum est: corporis autem Christi metaphorica. Eius enim G caro humano modo comedi non potest.

Verùm iam tempus est, vt aliquando lustremus aciem istam Inconstantij. Pro Antesignano producit Origenem ex homil. 16. in librum Numer. Sed ille, ne erret, nostrarum partium est: & pro nobis pugnat. Attende enim diligenter, quid scribat: *Bibere*, inquit, *dicimur sanguinem Christi, non solùm sacramentorum ritu, sed etiam, cùm Sermones eius recipimus, in quibus vita consistit. Sicut & ipse dicit: verba quæ loquutus sum vobis, spiritus, & vita sunt.* Ex his verbis Inconstantius duplicẽ colligit manducationem: vnam in ritu mysteriorum: alteram citra mysteria. Et istas manducationes ait se inuicem non perimere. Nihil pro nobis dici apertius potuisset. Istæ enim duæ manducationes ita inter sese congruunt, vt vna sæpè cum altera coniungatur. Nam dum verba domini de promissione æternæ vitæ per mortem Christi audimus, & credimus, corpus eius manducamus, & sanguinẽ eius bibimus: etsi ad Sacramentum externum non accedamus. Interdum autem præter istã attentionem, & fidem, quam exhibemus verbis domini, panem etiam, & vinum comedimus in sacra Cœna: nec ea accessio symbolorum inanis est. Sic enim & paremus instituto domini, & mentis, atque fidei nostræ comprehensio & vehementior fit, & fructuosior. Quamobrem si manducationem referas ad corpus domini, eadem est & cum symbolis, & citra symbola: quod etiam Origenes ipse dicit, cùm scribat, sanguinem domini bibi non tantùm ritu sacramentòrum, sed etiam cùm fideliter attendimus verbo Dei. Inconstantius autem ita demùm aliquid effecisse videri posset, si Origenes diceret, etiam illos, qui symbola sine fide recipiunt, verè ac propriè comedere corpus Christi. Id autem non dicit. Hoc tantùm ait, corpus domini comedi, & cum symbolis & sine symbolis. Quod quia nos quoque docemus & dicimus, Origenem non pro hoste habebimus, sed eum potius ad nostras copias adscribemus.

Origeni succedat Ambrosius ita scribens in Psalmos: *Bibe Christum, quia pax est: Bibe Christum quia flumina de ventre eius fluunt aquæ viuæ: Bibe Christum, vt bibas sanguinem, quo redemptus es: Bibe Christum vt bibas sermones eius.* In duobus postremis membris huius orationis magnum puluerem Inconstantius excitat: sed ita subtilem, vt possit videri fumus. Vult enim arguta quadam distributione, & proprium esum Christi, & metaphoricum insinuari: vt primùm Ambrosius agat de proprio, pòst de metaphorico. Priori enim loco ait, eum hortari ad proprium esum Christi sub ritu, & ceremonia Sacramentorum: posteà autem ad metaphoricum, cùm iubeat, vt bibamus sermones eius. Quis istud acumen non admiretur? Nos autem homines hebetiores & crassiores, Ambrosij verba simplicius intelligimus: vt ita dicat: Bibe Christum, hoc est, in Christum crede: & sanguinem eius bibe, hoc est sanguinem eius pro te fusum fide complectere, & fructum ex eo cape: nam illo sanguine redemptus es. Rursus hortatur, vt Christum bibamus per fidem: nimirùm, in illũ credendo.

Quid

Quid autem id sit, per interpretationem sub-
ijcit, vt credamus sermones eius. Illi enim di-
cuntur Christum bibere, qui promissiones
& verba eius vero cū affectu in sese transferunt.
Ista plana sunt, & perspicua: neque opus habēt
huius sophistæ tam exquisita subtilitate. Ve-
rùm quoniam in duobus posterioribus mem-
bris ita voluit philosophari, cur non ad priora
quoque eandem adhibuit diligentiam? *Bibe
Christum, quia pax est. Bibe Christum, quia de ven-
tre eius flumina erumpunt aquæ viuæ.* Cur non hîc
quoque metaphoram, & ritum Sacramento-
rum excogitas? Abi sis, quò dignus es, cum istis
nugis tam puerilibus. Habent interdum apud
bonos authores huiusmodi Rhetoricæ distri-
butiones non vulgarem suauitatem, & conso-
lationem: quæ tamen non ita persequendæ
sunt, vt comminisceri non possint. Saluo enim, &
integro sensu possunt inter sese variari. Idque
non tantùm in patribus & Rhetoribus, verùm
etiam in diuinis literis potest obseruari. Ita e-
nim Paulus ait: *Christus mortuus est propter peccata
nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram.*
Quis sapiens velit ista ita distinguere, quasi
mors Christi ad iustificationem nostram nihil
fecerit? Idem alibi ait, *Corde creditur ad iustitiam:
ore autem confessio fit ad salutem.* An ergo crede-
mus, fidem cordis nihil conferre ad salutē? aut
confessionem alienam esse à iustitia? Sexcenta
alia huius generis colligere possem ex Psalmis
Dauidis, & Prouerbijs Salomonis. In exponen-
dis patrum scriptis, & sacris literis simpliciter,
& candidè, non autem ita versutè & callidè a-
gendum est.

Sed Cyprianus quoque de duplici Martyrio
contra nos citatur. Is ita scribit: *Sanguis Abel
clamans de terra loquebatur vindictam: at sanguis
Christi clamans de Cruce pacem loquitur, & reconcili-
ationem. Qui idem sanguis, quoniam à nobis bibitur, si
tamen dignè bibitur, clamat in cordibus nostris verba
pacifica, & solatij plena.* Hic Inconstantius duo
annotauit: primùm Cyprianum iudicasse pro-
prium modum bibendi sanguinis Christi, cùm
dicat, si modò dignè bibitur. Nam cùm impro-
pria, seu metaphorica manducatione bibere sit
credere, nullum ait, locum relinqui illi distin-
ctioni, vt alij dicantur dignè, alij indignè crede-
re. Alterum est, eundem Christi sanguinem &
dignè, & indignè sumi posse. Ad hæc duplici
via nobis occurrendum est: priori, quasi de-
mus, libellum illum de duplici Martyrio con-
scriptum fuisse à Cypriano: altera, qua docea-
mus illum ad sanctum Martyrem nihil perti-
nere. Quod ad primum attinet, non nega-
mus, eundem illum sanguinem à nobis bibi,
quem Christus pro nobis effudit in cruce. Fi-
des enim nostra, qua illum bibimus, non in ali-
um fertur sanguinem, quàm quo redempti su-
mus. Quòd autem alij dicantur dignè, alij indi-
gnè bibere, id vel ad symbola, vel ad rem ipsam
referri potest. Si ad rem ipsam referatur, id ita
concedemus, quatenus inter credentes aliqui
infirmi sunt, & aliquo interdum cum lapso, aut
peccato communicant. Illi, cùm non careant

A fide, non possunt prorsus exortes dici corporis
Christi. Illique propter suam negligentiam
ob rem diuinam indignè perceptam non fru-
ctum aliquem, sed potius quippiam damni re-
portant. Ita multi fuerunt in Ecclesia Corinthi-
orum, quos Apostolus grauiter increpuit, eos-
que dixit à domino castigari, ne cum mundo
damnarentur. De hoc sanguine Cyprianus vi-
detur dicere, si dignè bibatur, illum verba pa-
cifica, & plena solatij in nobis clamare. Quòd
B si hanc indignitatem ad homines impios, &
prorsus à Deo alienos referas, eos etiam in com-
munione dicemus indignè bibere sanguinem
domini, quamuis re ipsa symbolo tantum fruan-
tur, quo ille sanguis repræsentatur: quod tamē
symbolum dicitur esse sanguis, qui pro nobis
in Cruce fundebatur: quòd sit illius sanguinis
Sacramentum.

Atque hæc hactenus ita dicimus, quasi liber
ille sit Cypriani. Nunc autem dico, illud opus
C Cypriano nullo modo esse tribuendum. Eras-
mus id vidit, & ideircò illum librum post alia
omnia opera notha, & suppositititia, quæ Cypri-
ano adscribi solent, collocauit. Ita prorsus opu-
sculum illud non tantùm Cypriani nomine in-
dignum esse iudicauit, sed etiam, quòd vel inter
spuria eius patris opera censeretur. Hoc etiam
accedit χαρακτὴρ ipse, & ratio scribendi. Ita enim
citat Euangelia, κατὰ Lucam, & κατὰ Ioannem.
At Cyprianus ipse nunquam ita semigræcè &
D semilatinè loqui solet. Illud autem certissi-
mo argumento esse potest, quod pagina 520.
legitur: *Si quis miles iuratus in verba Cæsaris con-
fugeret ad Turcam, & ex illius arbitrio faceret ea,
quæ sciret ingratissima esse Cæsari.* Nam ætate Cy-
priani imperante Valeriano, aut Gallieno, ne
auditum quidem erat Turcarum imperium.
Quid hîc respondeat Inconstantius, nisi se alie-
nis oculis vidisse, & alienis scripsisse manibus?
At ego illi consulo, ne ista posthac faciat. Mul-
E tò enim satius est paucioribus contentum esse
testibus, quàm eos vndique sine delectu cor-
rogare, quorum postea te pudeat. Sed hoc
illis vsu venire solet, qui sese plumis alienis
contegunt.

Cæterùm istum laruatum Cyprianum mis-
sum iam faciamus, & Hilarium audiamus. Is in
Psalmum centesimum vigesimū septimum ita
scribit: *Ex hac igitur filij, qui erunt, tanquam nouel-
læ oliuarum, in circuitu mensæ nostræ erunt. Non in
F communi circuitu futuros ait esse, sed mensæ. Men-
sæ enim domini, ex qua cibum sumimus, panis sci-
licet vini, cuius hæc est virtus, vt ipse viuens eos
quoque, qui se accipiunt, viuificet. Est & mensa
Lectionum dominicarum, in qua spirituali doctrinæ
cibo alimur.* Hæc verba Hilarij etsi sint vera,
quemadmodum esse profitemur, tamen hoc lo-
co miserè perduntur, & profunduntur ab Incō-
stantio. Hic enim Hilarius duplicem esse pro-
G bat manducationem domini: quam nos quoque
vbique docemus: Vnam, qua nudis verbis
auditis, & creditis, recipimus, & manducamus
Christum: alteram verò, qua additis symbolis
panis & vini, eundem Christum comedimus.

Possemus etiá mensam sacræ lectionis, hoc di- A scrimine distinguere à cęna domini: quód in scripturarum lectionibus præter passionem domini, qua nos redemit, cuiusque etiam beneficij peculiaris memoria in Eucharistia suspicienda renouatur, permulta etiam alia continentur, quibus mente, ac spiritu per fidem alimur. At in celebranda Cœna domini hoc vnicum, & singulare beneficium potissimum recolitur, & sub oculis subijcitur. Hoc discrimen si Hilarius respexit, vt contra nos nihil faeit, ita Inconstantiū B nihil iuuat. Quod autē in Cœna vtimur oris externi officio, quo in simplici seu omninò spiritu ali manducatione nun egemus, quid nunc opus est repetere, cùm iam antea toties sit expositū?

At Ambrosius in Psal. 118. Sermone 5. ita scribit: *Habes Apostolicum cibum: manduca illum, & non deficies. Illum autem manduca vt post peruenias ad cibum Christi: ad cibum corporis dominici: ad epulas sacramenti: ad illud poculum, quo inebriatur affectus: vt lætitiam induat de remissione peccati, curas seculi* C *huius, metum mortis sollicitudinesque deponat.* Si Inconstantius, cùm ista citet, non nugatur, equidem, quid nugari sit, non video. Quis. n. nescit, hanc semper morē fuisse in Ecclesia, vt homines antè recte instituerentur de fide, quá aut ad Baptismum, aut ad Eucharistiam admitterentur? Non est ergo difficile videre, quid Ambrosius moneat: hoc scilicet, vt homines primùm credant prædicatione Apostolicæ: deinde vt accedant ad mensam domini. Sed dices, Cùm homi- D nes Apostolica prædicatione instituuntur de corpore & sanguine domini, quæ oblata sunt pro nostra salute, & isti doctrinę fidem habent, nónne comedunt & bibunt corpus & sanguinem domini? Certè comedunt & bibunt: atq; etiam eadem illa, quæ postcà recipiunt in cœna: nisi quód, cùm accedunt symbola, ad eundem illum cibum magis, magisque sese accōmodant, & corporis etiam ministerium exhibent. Hoc, nisi quotidie in humanis actionibus fieret, for- E tasse videri posset obscurius. Sed videmus eos qui fidem sibi mutuó dederunt & inter se sanctè aliquid promiserunt, quò illa pacta magis etiam confirmentur, iubere sæpè cibum potumque proferri: non quo accedat noua fides, sed quo illa, quæ anteà data fuerat, testatior reddatur, & firmior. Hoc eodem simili Bernhardus quoque vsus est, cùm hac de re ageret: & annuli, & inuestituræ mentionem fecit. Sed cur non animaduertit in hac sua inu- F tili distinctione Inconstantius, eosdem Apostolos vtriusq; cibi ministros esse? Non enim prædicationem tantùm, & doctrinam populo suppeditant, sed etiam sacramenta exhibēt, nec minus in vno, quàm in altero ministerio Christi vices gerunt. Neq; alia de causa Ambrosius ista fecit, nisi quód oporteat vnum alteri anteuertere. Nemo enim aditum habet ad posterius, nisi qui versatus fuerit in priori. Atque illud etiá hic repetendum est, prius illud ministeriū mul- G tó latius patere, quàm posterius. Illud enim omnia Dei beneficia complectitur: hoc autem ad mortem Christi, & ad condonationem peccatorum per eam impetratam tantùm contrahitur. Illud verò non tanti est, quod Inconstantius de vtilitate externæ manducationis commemorat. Id enim nos non reuocamus in dubium, manducationem sacramenti suas quasdā easque præclaras, & magnas habere vtilitates. Realem tamen & substantialem esum corporis Christi, quem isti ori, & faucibus attribuunt, fictitium, & inutilem esse affirmamus. Ad hoc probandum incumbere debuit Inconstantius, non ea frustrà ex tot testibus cōmemorare, quę, modo rectè & sanè intelligantur, nos possimus sine vllo nostræ causę incōmodo facilè recipere.

Apostoli nō tantū prædicarūt, sed etiā ministrarunt sacramenta.

Sed Hieronymum etiam commemorat, qui in 3. cap. Eccles. ita scribit: *Porrò quia caro domini verus est cibus, & sanguis eius verus est potus, iuxta Anagogen hoc solùm habemus in præsenti seculo bonū, si vescamur carne eius, cruoréque potemur: non solum in mysterio, sed etiam in scripturarum lectione. Verus enim cibus & potus, qui ex verbo Dei sumitur, sacra scriptura est.* Quid hic aliud scribit Hieronymus, quàm eundem cibum & potum domini hauriri & ex scripturis, & ex mysterijs? Sed quoniam non semper potest copia esse Sacramenti, idcircò Hieronymus monet vt operá diligenter demus sacris literis. Vtrinque enim cibum eūdem posse capi. Hieronymus ergo non pro Inconstantio, sed pro nobis dicit testimonium. Quód autem addit, manducationes istas, quas Hieronymus cōmemorat, sese mutuò non pellere, miror quorsum dicat: quasi verò nos dicamus, illas inter se pugnare. Dispeream, si iste, quid ipse dicat, intelligat. Nos enim duas istas manducationes dicimus sæpè in eandem Cœnam domini simul concurrere: tantum abest, vt eas inter se dicamus dissidere. Mendacium autem est, quod ait, Christum in scripturis sumi tantum allegoricè. Illis enim edocti, & instituti Christū ipsum fide, & animo verissimè cōplectimur. Illa aūt est manducatio Christi allegorica, cum sacramenta tantùm sumuntur ab illis, qui careant fide. Nam illi non alia ratione manducant corpus domini, nisi quia sacramentū corporis eius comedunt. Admirabilis autem est ista conclusio, quam Inconstantius colligit ex verbis Hieronymi. Si vnus, inquit, esset perceptionis modus, mysteriorum perceptionem à lectione non diuisisset. Quod ad corpus Christi attinet, ô bone vir, idē omninó est vtrinq; perceptionis modus. Id tantū est discriminis, quód in sacra Cōmunione adduntur etiam symbola, quemadmodum in scriptura vel literæ proponuntur, vel vox recitantis auditur. Si nos ista semel tantū dixissemus, existimari posset Incōstātius fortasse non intelligere sententiá nostram. Sed quoniam ista millies audiuit, iam nō errare sed vafrè, & callidè calumniari conuincitur.

Chrysostomū etiam citat ex homilia in Ioannē 45. *Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternū. Panē verò,* inquit Chrysostomus, *siue doctrinā hoc in loco, & salutē, & fidē in se, siue corpus suū, dicit. Vtrunq. n. animā fortiorem reddit.* Ecce, inquit Inconstantius, *manducare doctrinam, & manducare corpus Christi in Sacramento, Chrysostomus distin-*

guit: & vtrunque ait, animam fortiorem facere. Ne que potest, inquit, *corpus hic significare doctrinam: cùm per disiunctionem ab ea secernatur.* Primùm hoc mihi, Lector monendus es, ne putes ex omni parte doctrinæ, cùm ei habetur fides, sumi corpus Christi. Dum enim aut recitantur comminationes de Gehenna, aut prouocamur ad misericordiam, aut narrantur impiorum hominum res gestæ, aut orbis creatio commemoratur, nec nostra Communio cum Christo, nec Christi nobiscum proponitur, nec corpus domini nostra causa ad mortem traditum describitur: cùm tamen ex illa quoque parte scripturarum lectores, & auditores plurimum ædificentur. Atque ita istæ quoque partes aliquo modo dici possunt panis & cibus animorum, quemadmodum Chrysostomus ait: quamuis propriè non possunt appellari corpus Christi. Et hoc illud est, quod suprà monui, corpus Christi minus latè patere, quàm sacras literas. Istæ enim, & corpus Christi, & alia permulta continent. Incogitantius autem hæc ita accipit, quasi retrò commeent, & vt loqui solent, conuertantur. Chrysostomus ergo distinguit manducationem, qua corpus Domini nudis verbis proponitur fidei nostræ credendum ad salutem, ab ea, qua præter verba adhibentur etiam symbola: quæ etiam ipsa appellantur corpus domini: quod vtrouis modo sumatur, animi nostri redduntur fortiores. Quanquam nullo modo intelligere debemus corpus Christi à seipso diuersum esse. Proposui ergo duas rationes, quibus Chrysostomi verba satis commodè exponi possint: Vna est, vt scriptura in vniuersum proposita distinguatur ab ea parte, vt separatim, & seorsum agitur de corpore Christi pro nobis oblato in Cruce. Vtroque est panis & cibus animi: etsi non vtrinque sit corpus Christi, sed tantùm in ea parte vbi mors, quam obiit pro nostris peccatis, commemoratur. Altera est, vt manducatio ista corporis domini distinguatur à seipsa: quòd ea interdũ nudis verbis perficiatur, interdum autẽ illustretur etiã symbolis.

Nõ in omni parte scripturæ corpus Christi licet spiritualiter remedere.

Deinde citatur Cyrillus ex lib. 11. cap. 27. in Ioannem. *Vniantur autem,* inquit, *etiam Deo: & modum ipse Saluator aperuit, dicens, Ego in ipsis, & tu in me: vt in vnum sint consummati: corporaliter enim filius per benedictionem mysticam nobis vt homo vnitur, spiritualiter autem, vt Deus, sui Spiritus gratia nostrum ad nouam vitam, & diuinæ naturæ participationem spiritum redintegrans.* Ex his verbis Cyrilli Inconstantius colligit, corporalem nostram vnionẽ, quã habemus cum Christo, aliã esse à spirituali vnione, quã habemus cũ Deo: vt illã corporalẽ fieri dicat per benedictionẽ mysticã, hoc est per Eucharistiã. Sed ego hoc loco quæro ex Inconstãtio, quonã modo intelligat ex istis verbis Cyrilli, quib. declaratur vnio spiritualis, quã habemus cũ Deo, spiritũ nostrũ effici participẽ diuinę naturæ. An arbitratur, animũ nostrum transire in substantiã Dei? an potius cõditionũ eius, & proprietatũ, & qualitatum effici participem? Primũ, opinor, non dicet. Nam alioqui nõ

Quomodo Spiritus noster efficiatur particeps diuinæ naturæ.

A tantũ stultus esset, sed etiam insaniret. Quòd si alterum dicet, quod certè necessariò dicendum est, cur in priori membro statuit, nos aut aliter, aut magis fieri participes corporis domini? Satis illi profectò cõmunicamus, cũ participatione fidei etiã corpore illi similes euadimus. Ad hæc video, Cyrillũ idcircò hæc ita distinxisse, quòd symbola panis & vini, non propriè nobis diuinitatẽ referant, sed tantũ humanã naturam Christi. Itaq; duo illa aduerbia spiritualiter &
B corporaliter ita distribuit. Neq; verò dicimur per Eucharistiã Christo vniri corporaliter nisi quòd ad illã coniunctionem, quæ habetur per fidem, oris etiam, & corporis nostri accedat ministerium, nimirũ dum symbola comedimus.

Citatur etiam Augustinus tract. vigesimo septimo in Ioannem. *Hoc ergo,* inquit, *totum ad hoc nobis valeat, dilectissimi, vt carnem Christi non edamus tantùm in sacramento, quod & multi mali*
C *faciunt: sed vt vsque ad spiritus participationem manducemus: vt in domini corpore, tanquam membra maneamus: vt eius Spiritu vegetemur: & non scandalizemur, etiamsi multi nobiscum modò manducent temporaliter Sacramenta, qui habebunt in fine tormenta.* Hinc Inconstantius colligit, quod illi haud dubie dandum est, manducationem sacramentalem aliam esse à spirituali: ea videlicet, qua vescimur corpore Christi vsque ad participationem spiritus. Illud autem alterum, quod colli-
D git, pernegamus, malos videlicet, quamuis in Sacramento vescantur eadem carne domini, tamen non peruenire vsq; ad participationem spiritus. Hoc Augustinus procul dubio simpliciter non dixit. Eius enim verba, quod attinet ad homines prorsus malos, qui careant fide, & à Christo sint alieni, ita accipienda sunt, vt per carnem domini symbola intelligamus: quæ eodẽ censentur nomine cũ re significata. At si de Christianis aliquo peccato contamina-
E tis, & quamuis non sine aliqua fide, tamẽ indignè Sacramenta sumentibus, verba faciat, dicemus, eos vnà cũ alijs percipere carnem dominĩ etsi nullã ex eo vtilitatem, sed potius damnũ cõsequantur. Quare scire debemus, istas manducationes, spiritualẽ scilicet & corporalem, interdum coniungi: nimirùm, in hominib. fidelibus & pijs cùm accedunt ad cœnam domini: interdum autem disiungi, idq; bifariã: aliquando enim externa symbola recipiuntur sine manducatio-
F ne spirituali: aliquando spiritualis manducatio habetur sine symbolis. Quorum alterum in pijs accidit, alterum in impijs.

Deinde spiritualis etiã manducatio, quæ fide percipitur, & corpus ipsum sanguinemq; domini complectitur, non est par in omnibus fidelibus. Nam qui sese de Pauli consilio probant, & cum vera, atq; efficaci pœnitentia accedunt, magno cũ suo commodo manducant. Qui autem fide quidẽ aliqua præditi, tamẽ cũ vitijs negligen-
G ter & indignè adeunt ad Sacramentum, nõ quidem illi omni prorsus carere possunt vtilitate; nulla enim agnoscenda est vera manducatio carnis Christi quæ non sit salutaris. Attamen

negligentiæ suæ qoalifcunque pœnas dabunt: A idque vt Paulus ait ad Corinthios, ne cum mnn do damnentur. Huiusmodi enim flagella iunt organa Dei quibus ille filius errantes reuocat in viam. Et cùm Augustinus turmenta illa, quę indignè communicantes patientur, dicat fore æterna: aut ad infideles & fictus ea verba referenda funt, aoi ad iftos negligentes: fed com ea cõditione, nisi eos aliquando pœniteat indigni tatis & negligentiæ suæ.

Posteà Inconftantius magoificè, atqoe impo- B denter nobis obftrepit, Augustinum non dice re, malos oihil aliud nobifcum fumere, qoàm panem: hoe illum potius dicere, illos caroem ipfam domini nobifcnm habere communem. Nos verò, quid Augustinus intelligi velit, per carnem, fatis expreffimus: fi quid homioi importuno, & pertinaci poffet effe fatis. Verùm ipfe Augustinus quid de impijs, & à fide alienis hominibus ftatuat, fatis ipse spertè docuit libro 2. de Ciuitate Dei, cap. 25. Ita enim C fcribit: *Dicendnm non eſt, eum comedere corpus Christi, qui in corpore non eſt Christi.* Et addit. *Nec isti ergo dicendi funt manducare corpus Christi, qnia nec in membris computan:ı funt Christi. Vtrmm alia taceã, non poſſunt ſimul eſſe membra Christi, & membra meretricis: Qui manducat carnem meã & bibit ſanguinem meũ, in me manet, & ego in eo. Oſtendit, quid ſit, non Sacramentòtenus, ſed re vera comedere corpus Christi: hoc eſt enim in Christo manere, vt in illo maneat & Christus. Hoc enim ſic dixit, tanquam* D *diceret, Qui nõ in me manet & in quo ego nõ maneo, nõ ſe dicat, aut exiſtimet mãducare corpus meũ, aut ſangui nẽ meũ bibere.* Idem habetur in ſententijs decerptis ex eodem Augustino, Senteo. 338. *Nam qui diſcordat à Christo, nec panem eius edit, nec ſanguinem eius bibit: etſi tantæ rei Sacramentnm quotidiè ad iudicium ſuæ præſumptionis indifferenter accipias.* Hæc, opinor, oftendunt luculenter, me nullum alienum fenfum affingere Augustino, quẽ ex ipfo non haufcrim. E

Ad hæc Inconftantius pondus non vulgare putat io eo effe, qnod Augnftinus dicat: *Non ſcandilezemur, et ſi mnlti modò nobiſcum manducent, & bibant temporaliter Sacramenta. Non enim eſſet ſcandalum*, inquit, *ſi tantùm acciperent Sacramentum, & externum ſymbolum.* Hæc idcircò dicit, quod facramenta, & fymbola res quafdam putet effe leuiffimas. Quafi vero multi non pofsint offendi, quòd Deus interdum homines fictos, & impios patiatur baptizari, aut vnà F cum pijs, & fidelibus verba facrarum fcripturarum audire.

Ad hæc Theophylactus etiam citatur in 6. caput Iohannis. *Vbique autem*, inquit, *vitæ meminit, & crebrò hoc nomen addidit: quia nihil ita ſuaue hominibus, vt res illa. Igitur & tu petes, non ſolùm ſecundum myſticam benedictionem comedere & bibere corpus & ſanguinem domini, ſed & alio quodam modo. Etenim & carnem manducat aliquis, quando per practicen incedit. Caro enim operatiua eſt, vt &* G *practice laborioſa. Sanguinem verò bibit, vt vinum: quo cor contemplatiui lætificatur. Ecce*, ioquit Incõ ftantius, *Theophylactus notat aliam modum à Sacramentali communione: neque modos manducationis, vt figurantes, confundit.* Hoc verò plus quàm Sycophanticum eft, ab ifto prçftigiatore nobis attribui confufionem, maximè cum vbiq; fumma vtamur perfpicuitate. Manducationem .n. eam fpiritualem, qoæ fide perficitur, interdum folam, & oudam effe dicimus, interdnm verò cum externis fymbolis copnlatam. Quid quæfo te, fimplicius, qnàm hoc, aut apertius dici potest? Noftra non funt confufa, obfcura, falebrofa, confragofa, nifi qnòd ifte fpinas habet in lingua, & calamo, vtq; dicitur, nodũ in fcirpo quærit. Verùm, cõfufionem ita extimefcit, &c. quod tractat, tam fuperftitiofè diftinguit, vt nobis ex vna manducatione geminam, tergeminamque pepererit. Primam enim effe vult realem, aut, vt loquuntur, fubftãtialem. Alteram, quæ fita fit in cognitione fcripturarum. Tertiam verò, fi Deo placet, appellat practicam: eamque in vitæ innocentia fitam putat. Hæc primùm corrafit ex Theophylacto: eaque poteftà confirmare volo & teftimonio Bafilij. Is enim epiftola 141. ait, *Carnem Chriſti ſignificare omnem eam vitam, quam egit in terris: vt eius veſtigia ſequamur.* Bafilio relinqnamus, vt pareft, fuam allegoriam: & nifi Inconftantius teftibus melioribus aptioribusqoe vtatur, præfertim ex diuinis literis, finamus eum placere fibi, & lectorem obtuoderebattologia.

Aduerſarius ponit tres manducationes.

Vltimo tamen loco audiri vult Bernhardũ, cuius teftimonio loqoacitati fuæ faftigiom imponat. Citat eius Sermooem De Cœna domioi: quem ex infcriptione, quæ in multis exemplaribus circomfertnr, apparet non effe Bernhardi. Sed qnicqoid eft, ad hunc modum ibi fcribitnr: *Cameſtio itaque ſacramentalis, quantum ad viſibilem ſpeciem, & quantum ad corporis Christi veritatem conuenit bonis, & malis communiter. Sed eſt alia comeſtio, ſicut iam diximus, bonorum ſolummodò: quam per Dei gratiam, & per fidem ex dilectione operantem, vitæ meritum efficit, & affectus mentiũ in cordibus percipientium, vel miniſtrantium, intercedente ſpiritnali, & ſubtiliori quadam vnione capitis, et membrorum.* Si in ifta oratione Bernhardi, qui cunque tándem ille fuerit, intelligamus malos, qui ita mali fint, vt tsmen fide noo careant, fed qui fe non ita, vt par eft, probent, verùm aliqoo vitio contaminati, fine iufta pœnitentia accedant ad facram Cœnam, illorom qnoque manducationem, cùm non careat fide, fateor ad veritatem corporis Christi pertinere: etfi illa non faciat ad eam coniunctionem, quam habere debemus cum Chrifto, fed potius propter negligentiam, & indignitatem accerfat vindictam, & caftigationẽ. At fi malos intelligat homines fictos, et erpentitos, & prorfus à Chrifto alieoos, non tanti eft apnd me eius authoritas, qoò minus ab eo liberè pofsim diffeotire. Qoæ ad finẽ Inconftantius infarcit, quia nihil aliud font, q̃ maledicta, & mendacia, ea nolo dignari refponfo. Latranti enim cani quò magis, sc magis refiftas, eò ille magis magifque latrat.

OBIE-

OBIECTVM XC.

NVLLVM est discrimen inter spiritualem manducationem, quæ describitur in sexto Iohannis,& illam quam Dominus instituit in vltima Cœna: nisi quòd illi doctrinæ & promissioni, quam tradiderat, in Cœna adiecit etiam symbola. Ergo ponenda non est corporalis manducatio,nisi tantùm symbolorum.

GARDINERVS.

ANTECEDENS est asseueratio mera, quæ sola audacia nititur fortiter mentientis. Quod Christus in sexto Iohannis de carnis suæ esu generaliter docuit: tum quod de danda carne sua in cibum specialiter promisit, vtrunque Christus ad Eucharistiam pertinere, ipsa sacramenti institutione ostendit.

MARTYR.

A INconstantios, cùm aliud quod diceret,non haberet,assumptum in hoc argumento,solá ait esse asseuerationem, quæ tantùm nitatur audacia hominis fortiter mentientis. Sed meminisse debuit, illud assumptum à nostris, multis esse & veris rationibus confirmatum. Inter alia autem hoc dictum est, Iohannem Apostolum, cùm scriberet Euangelium, & iam in sexto capite mentionem fecisset de spirituali manducatione, ad finem historiæ suæ mentionem B & institutionem sacramenti præterijsse: non alio sanè consilio, vt omnes fermè interpretes putant, quàm quòd in sexto capite rem eam ferè totam explicuisset. Quid autem ex eo re- ctè conficiatur, nemo est, præter vnum Inconstantium, qui non intelligat. Nam ille solus fingit, Christum in Cœna non dedisse corpus suũ, vt in sexto Iohannis promiserat, per fidem videlicet & spiritualiter manducandum: sed præsens inuisibiliter sub specie elementi, cùm dice- C ret, *Hoc est corpus meum*. Atque ita vult Christum satisfecisse illi suæ promissioni, *Panis, quem ego dabo, caro mea est*. De illa Christi promissione, nihil est, quòd hoc loco latius disputem. De ea enim suprà tantum dictum est, quantum tum *Locus Ioh. sexto.* satis esse arbitrabar. Huc tantùm vnũ repetam, prudenti lectori satis perspicuum esse, vocabulum illud Panis apud Iohannem non esse ad symbola referendum: sed ad cibum spiritualẽ, de quo Christus haud dubiè tum agebat. Pa- D nis, inquit, ille, quo vos vesci oportet ad vitam, est caro mea. Nam illâ vos oportet edere: hoc est, vt in me credatis, atque ex me vitam hauriatis. Cum autem diceret panem, non significauit illum panem, quem posteà erat distributurus in Cœna. Et quamuis illud ipsum corpus suum re ipsa Apostolis proposuerit in Cœnæ comedendum, non tamen illud dabat panis opertum accidentibus, vt isti somniant. Et si locus ille Iohannis ita intelligendus esset, vt isti volunt, maximè Transubstantiationem refutaret. Eo etiam illi confutarentur, qui panem quidem retinent, sed substantialem præsentiam corporis Christi defendunt: nam illi nõ dicerent neque concederent propria locutione panem esse carnem Christi: sed cum pane, vel in pane, vel sub pane dari carnem Christi. At si dictum illud, *Panis, quem ego dabo, caro mea erit*, ad Eucharisticum panem refertur, tum panis esset caro,

Posthæc Inconstantius, vt solet, parum modestè perstringit. quasi dicamus Christũ promissionem suam de carne danda ad manducandum in Cœna neglexisse. Nos enim & apertissimè, & vbique docemus, verum corpus Christi in Cœna communicantibus spiritualiter edendum offerri. Omnes enim & verbis & symbolis ad veræ carnis Christi manducationem inuitantur. Neque, quod ad uocationem attinet, inter bonos & malos quicquam est discriminis. Omnibus enim eadem ex æquo proponontur, etsi non omnes eadem sumant. Neque tamen falsum est, quod nos Inconstantius ait docere, Christũ videlicet in Cœna refricuisse eandem doctrinam, quam docuerat in 6 Iohannis. Nam si diuersam instituisset, nec Iohannes ita eam præterijsset, neque Patres ea, quæ scribuntur à Iohanne, ita pleno sensu ad institutionem Cœnæ transtulissent. Quid autẽ Dominus sibi voluerit, cùm diceret, *Hoc est corpus meum*, satis iam superq; diximus, neque opus est, vt eadem toties repetamus.

OBIECTVM XCI.

CHRISTVS in Eucharistia instituit sacramentum: Ergo, omnia ibi intelligenda sunt sacramentaliter, nihil autem realiter. Nec plus addendum est, quàm sacramentalis ratio postulet.

GARDINERVS.

SI Sacramenta Nouæ legis nihil aliud essent quàm significationes, quod Sacramentarij sentiunt, rectè in illis opponerentur Realiter & Sacramentaliter.

MARTYR.

FRustra Inconstãtius captat hic distinctio- A nem inter Sacramenta veteris Legis & nouæ. Nam eam ex diuinis literis probare nõ potest. Imò Paulus planè contrà statuit. Ait enim, veteres baptizatos fuisse, & eundem cibum comedisse,& potũ eundem bibisse,quem nos hodie comedimus & bibimus. Ex quibus verbis liquidò apparet, non tantum discriminis inter ea esse constituendum,vt illorum Sacramenta tantùm obscurè significarint,nostra autem exhibeant res præsentes. Nam id si ve- B rum esset, Baptismus quoque verum in se corpus Christi contineret. Nam in eo, vt Paulus ait,Christum induimus, tantaque inter nos & eum initur coniunctio, vt dicamur os ex ossibis eius,& caro ex carnibus eius: nisi fortè iste dicere velit,istam coniunctionem in Baptismo non contrahi,sed differri vsque ad participationem Eucharistiæ. At hoc Paulus non patietur: is enim ad Ephesios, cùm huius tantæ vnionis mẽtionem faceret, Baptismum tantùm C commemorauit. Deinde si quis, vt sæpe fit, puerili ætate discedat è vita, antequam communicet ad mensam Domini,non erit, ex istorum sententia, membrum Christi, nec ad eius corporis compaginem pertinebit. Quare commentitia ista & inepta distinctio probari non potest. Partes enim eius neque in Euangelicis, neque in veteris Testamenti sacramentis constant. Veteres enim Patres nõ minus participes erant Christi, quàm nos hodie sumus. Consulo itaque Inconstantio, vt deinceps distinctionem sacramentorum,non ex Magistro sententiarum,aut è Sorbona petat, verùm è sacris literis. Quòd si ista se dicat habere ex Augustino, videat, quo sensu illa Augustinus dixerit. Ille haud dubiè hoc significare voluit, Sacramẽta veterum promisisse Christum venturum: nostra verò illum exhibere, aut ostendere illum venisse. Quod autem ad perceptionẽ attinet,ea,quæ mente & fide sumuntur, & fuerunt, & sunt vtrinque eadem. Discrimen verò est in symbolis, & in ratione temporũ. Conditiones etiam perceptionis,vt aliàs dictũ est, in nostris sacramentis aliquanto sunt potiores.

OBIECTVM XCII.

NON est remißio peccatorum, nisi per fidem. Papistæ autem reali manducationi corporis Christi attribuunt remißionem peccatorum: Ergo eam tribuunt operi operato, non fidei.

GARDINERVS.

SINE fide impoßibile est placere Deo,cuius opus nostra causa in carne operatum per mortem, non amplius operandum,& in nobis operatũ vel in Sacramentis,vel extra Sacramenta,causa est prima & præcipua salutis.

MARTYR.

SAlutis nostræ primam & præcipuam causam Inconstantius facit opus Dei, operatũ in carne per mortem, operatum item in nobis vel per Sacramenta, vel extra Sacramenta: & illi merito peccatorum nostrorum remissionem tribuit. Hîc annotare debet prudens lector, Inconstantium non totam causam salutis nostræ, sed potiorem tantùm & præcipuam tribuere Deo. Vult enim,vt solent alij de grege Papistarum, contendere cum Deo de finibus. D Quamuis enim salus nostra dicatur opus Dei, nos tamen partem in eo aliquam habere cum Deo communem. Quoniam autem conatus noster,& omnino quicquid efficere possumus, si conferatur ad opus Dei,tam exiguum est,vt penè nihil videri posit, idcirco omnem gloriam deberi vni Deo. Vt enim lucernæ lumen obscuratur ad lumen solis,ita opera nostra obtui & obscurari gratia Dei. Et quod infinitis partibus sit minus, conuenienti loquendi for- E ma prorsus negari esse aliquid. Ita enim Paulũ dicere, *Non est volentis,neq; currentis,sed miserentis Dei*: cùm tamen nostrum velle & currere sit aliquid: etiamsi nihil sit, si cũ Dei misericordia conferatur: ab illa enim vniuersum nostrum Posse,Currere & Velle manare. Vult ergo,nos, cùm credimus, cooperatores esse operi operato Dei: atqui ita etiam esse,dum baptizamur,& mystica benedictione fruimur, & aliorum Sacramentorum gratiã percipimus. O Deum immortalem, sub istis paucis verbis quot & qualia venena propinantur. Primùm Deo non vniuersam causam salutis nostræ, sed præcipuam tantùm tribuit. Ad hæc ex ipso vsu Sacramentorum affirmat dari gratiam: neq; interim consideratGratiam, vt Paulus ait, si conferatur ex opere,nõ esse Gratiam. Deinde verba illa Pauli ad Rom. Non est volentis,neq; currentis: nõ simpliciter exponenda esse ait,sed tantũ ex collatione. Vult etiam opus nostrum accedere ad consequendam vitam ęternam,cùm ea tamen, vt Paulus ait,sit gratia Dei. Et cùm ad iustificationẽ adiungat opus nostrũ, necesse est vt dicat ex opere operato iustificari. Addit.n.opera tanquam causam, quamuis non tanquam pręcipuam aut maximam. Et quamuis hac in re maiorem partem gloriæ concedat Deo, tamen hominib. quoq; aliqua ex parte relinquit meritum.

ritum. Quàm autem peruersè locum illum ex 9. ad Rom. torqueat, ipsa luce clarius est. Hoc enim solū Paulus ibi contendit, totū, quicquid est, tribuendum esse gratiæ Dei & electioni. Neque progressus ille orationis Paulinæ patitur, vt lutum cum figulo cooperetur, vt vas aliquod constituatur in honoré. Operamur quidem nos quoq; bene: sed postquam semel sumus iustificati. Neq; in illum finem operamur bene, vt per eiusmodi opera, tanquam per causam, assequamur æterná salutem: verùm quò pareamus fidei, obediamus Christo, & indies magis magisque renouemur. Neque ancontenti sumus, quod largitur Incōstantius, quòd aut Velle possimus, aut Currere, id totum nos habere à Deo. Tantundem enim possemus etiam à Pelagio impetrare. Nam ille quoq; dicere solebat, facultates volendi & agendi esse à Deo. Illum enim esse authorem naturæ. Sed verè cum Paulo dicendum est, vnū esse Deum, qui in nobis operetur & Velle, & Perficere: idque, inquit, non pro nostra, sed pro ipsius bona volontate.

Deinde non minus lethale est, quod addit, illos rectè sentire, qui docent, in Sacramento ex opere operato conferri gratiam: si modò intelligant opus Dei in illis operantis, etiamsi adiungant opus nostrum, qui vel cooperemur, vel non ponamus obicem. Quid asseri aut audiri potest alienius à sacris literis, quàm condonationem peccatorum non adscribi vni Christo: sed nobiscum etiam, aut cooperātibus, aut quemadmodum loquuntur, non ponentibus obicem, communicari? Sed dicito quæso mihi Inconstanti, quomodo potest quisquam, qui adhuc non sit renatus, verùm alienus à Christo, & impius, sanctis monitis & cohortationibus non resistere? Est adhuc arbor mala, quicquid ex illa decerpas, necesse est, vt sit vitiosum & malum. Hæc omnia eò spectant, vt arbitrium liberum constituatur, quò homines possint se ipsos suis viribus præparare ad gratiam. Sed quoniam ista non propriè faciunt ad præsentem quæstionem, ideo de illis plura dicere supersedeo.

Posthæc Inconstantius quantum potest in nos inuehitur: stultos etiam vocat: nec mirū, cum ipse sibi videatur sapientissimus. *Solam fidem*, inquit, *opponunt operi operato: cùm sit opus à Deo operatum, vt credamus in illum.* Ne putes, prudens lector, Inconstantium hoc dicere, Opus esse solius Dei, vt credamus in illum. Appellat autem opus Dei tanquā à prima & præcipua causa. Nam vt antea seipsum satis explicuit, statuit in vnoquoq; nostrū satis esse facultatis ad credendum, si velimus. Nos quidem nō negamus, fidem esse opus Dei: sed hoc ipsum contendimus, maximè valere aduersus Pelagianos nostrorum temporum. Atq; in argumento opponimus fidei opus operatum: quod permulti ex vestro grege satis intelligunt. Aiunt enim ex opere, quo Baptismus percipitur, aut Eucharistia sumitur, impetrari condonationem peccatorum. At si verè ac dignè Sacramenta velimus vsurpare, necesse est, vt condonatio illa antecedat, nimirùm propter fidem, quam quisque habere debet, priusquā rectè accedere possit ad Sacramenta: ea enim sine fide nihil iuuant. Quisquis autem verè credit, statim assequutus est veniam peccatorum. Quare illa condonatio non debet constitui tanquam fructus perceptionis Eucharistiæ, cùm eam tempore antecedat. Hæc iusta est argumenti propositi explicatio. Illam Inconstantius omnibus machinis oppugnat. Et sanè oppugnet, quantum velit: modò pius lector hoc apud se vnum cogitet, ea, quæ diximus de fide, per quam impetretur remissio peccatorum, ad adultos esse contrahenda. Nam de infantibus alia est peculiaris ratio, ad quam explicandam causa non est, cur nunc ingradiamur.

Posthæc minatur, velle se omnes argumenti nostri partes prorsus excutere: quod quàm feliciter præstiterit, videamus. Primùm hoc sibi sumit, Deum credentibus, aut fidei sacramēto initiatis remittere peccata, quasi qui dono fidei nos idoneos reddat ad amplectendam misericordiam: vt dici possit, remissionem peccatorum non contingere, nisi per fidem: hoc est, eam hominib. incredulis non cōtingere. Mira verò declaratio: sed ita perplexa, obscura, tenebricosa, vt homini non satis attento possit imponere. Quid quæris? Omnia dicit potius, quàm vt illud vnum dicat, quod Sacræ literæ & omnes Patres incredibili consensu dicūt: videlicet, homines sola fide iustificari. Iste autem noua quadam ratione ait, nō iustificari nos fide, hoc est, veniam peccatorum consequi, sed tantùm idoneos fieri ad amplectendam misericordiam. Nam in adultis aliud quiddam requirit præter fidem. Atque ita, inquit, dici pōtest, nisi per fidem non contingere remissioné peccatorum. Nam, ne nescias lector, fidem facit primum gradum, quo ad peccatorum remissioné perueniendum sit. Et idcirco ait, ad illam non perueniri nisi per eam. Ne ne ambigas illum ita sentire, declarationé suam ita postremò concludit: *Quod est, incredulis eam non dari.* Sed eadem ratione dicere potuisset, eam non dari illis, qui nondum nati sint, aut illis, qui animam nondum acceperint. Ita iuxta nouam istam philosophiam etiam per natiuitatem & animam dicemur iustificari, aut habere remissionem peccatorum. Hæc eò pluribus dicere volui, vt callidissimi aduersarij fraudes & insidias patefacerem. Non enim vult, hominé iustificari sola fide: sed opera quoq; & charitaté accedere, tanquam causas quasdam secundarias: cùm ne ipsa quidem fides, vt est actio hominis, dici possit causa iustificationis. Sed nolo ista singillatim persequi: nam alius erit de his rebus dicendi locus.

Verùm huc addit Inconstantius illustrem sanè sententiam, *Dignam manducationem nō posse esse sine fide.* Hoc quidem verum est: sed eius causam nihil iuuat. Nam cùm dicat, eos, qui remissionem peccatorum adscribunt perceptioni Eucharistiæ, id de vera & digna manduca-

tione dicere: ad eam autem cùm requiratur fi- A des, opus in ea, quod Deus in nobis operatur, comprehendi, cur ab isto sophista traducimur ad opus Dei operantis, cùm omnes sententiarij, contra quos disputamus, per Opus operatum non aliud opus intelligi velint, quàm illud, quod à nobis peragitur, dum vtimur sacramentis? Et si opus Dei operantis in nobis fidem, illud est quo percipimus remissionē peccatorum, cur illam tribuitis perceptioni Eucharistiæ? Si dicas, propter fidem, quam cum B digna manducatione comprehendimus, cur id non apertè doces? Cur id non fateris, quod argumētum nostrum necessariò euincit, veniam peccatorum antecedere externā communionem? Vt enim ea digna sit, necesse est, vt fides antecedat. Ait se nostra collectione nihil vnquam vidisse stultius. Credo equidem. Est enim ita firmum, vt istum ex stulto insanū reddiderit. Firmitas autem collectionis in eo sita est, vt id iterum etiam repetam, quòd eum, qui C dignè sit cōmunicaturus, necesse sit prius habere remissionē peccatorum. Quare peccatorum remissio non potest esse effectum Communionis externæ: nisi dicere velimus, effecta tempore priora esse suis causis. Antecedens satis liquet. Fidem enim statim sequitur condonatio peccatorum. Vel pueri facilè videre possunt vim huius rationis, quam sophista veteranus fingit se non intelligere. Antea cœpit comminisci, se nunquam legisse apud quenquam, peccata remitti ex manducatione Eucharistiæ. Postea tamē se ipsum colligit, & ad sese vteunque redit, vnde tam diu fuerat peregrinatus, & fatetur, esse quidem quosdam, qui dicant, inde obtineri remissionem peccatorum venialium. Quid iste peccatorum venialium commemoratione leuatur? An peccata venialia non sunt peccata? Si peccata non sunt, quid opus habent condonatione? At si re vera sunt peccata, omnes scripturæ dicunt, illorū stipendium esse mortem. Ista ergo venialia, cùm sint peccata, sua natura erunt mortalia. O singularem Dialecticum, qui ita res diduxit in partes, vt membra, quę oportuit esse distinctissima, confundantur inter se, & in vnum coeant.

Opus operatum.

Venia peccatorū antecedit externā manducationē.

Condonatio peccatorū statim sequitur fidē.

Peccatorū stipendium est mors, siue fuerint venialia, siue mortalia.

OBIECTVM XCIII.

HOC est manducare carnem Christi, & bibere eius sanguinem, in Christo manere, & Christum manentem in se habere. At hæc manducatio tantùm spiritualis est. Ergo, corporalis manducatio carnis Christi nulla est. Neque mali manducant Christum: quia nec illi manent in Christo, neque in illis Christus.

GARDINERVS.

NOTATVR his verbis, Hoc est manducare, &c. non tam modus manducationis, quàm effectus destinatus & proprius: qui tamen vitio manducantium non semper consequitur.

MARTYR.

Ait, illis verbis notari effectum manducationis destinatum, & proprium, qui tamē vitio aliquo manducantium non semper cōsequatur. Et addit, quamuis Gratia interdū conferatur extra sacramenta, non tamen esse eam iustam causam, cur sacramenta abijciantur. Hæc omnia facilè damus. Neq; enim quiuis videre potest, quæ ex parte premāt causam nostram. Nos enim post susceptam Gratiam vsum mysteriorum nō excludimus: imò ad fouendam & augendā fidem & gratiam, illis Dei promissa obsignamus. Haud temerè dixi, non quemuis statim primo aspectu videre posse, quid isto suo tam arguto proœmio contra nos Inconstantius moliatur. Illud mysterium ego nunc patefaciam. Hunc ait proprium esse effectum manducationis: verùm non semper eam consequi. Hic nos ab eo longè longeq; dissentimus. Sacræ enim literæ statuunt, manducationem veri corporis Christi, quæ nulla esse potest sine fide, ab illo effecto, quod illi Christus adiunxit, non posse diuelli: quamuis absq; tali vlla coniunctione manducatio symbolorū esse possit: quod vtiq; nō aliter contingere potest, nisi vitio manducantium. At si loqui velimus de propria & vera manducatione corporis Domini, nullo pacto potest ab ea effectus ipsius proprius remoueri. Nam si remoueatur, non erit proprius. Quis enim vnquā vidit hominē, cui attributa non esset facultas ridendi? aut solem, in quo non esset vis calefaciendi? Hęc est natura Proprij, vt dialectici tui te olim D docuerunt: quorum tu nunc periculo videris desipere, quasi illi te non rectè instituerint.

Addit præterea, argumentum in eo esse vitiosum, quòd in disiunctione altera propositione cōfirmata, alteram velimus interijsse: id autem à Dialectica perceptione alienū esse. Vt si quis dicat: Corpus Domini comeditur aut spiritualiter, aut carnaliter. Comeditur autem spiritualiter: Ergo non comeditur carnaliter. Atqui hic, vt solet, egregiè fallitur. Hæc enim E est vis rationis nostrę, non ea, quā iste somniat: Manducare carnem Christi, & in ipso manere: hæc, inquam, duo, ita coniuncta inter se & copulata sunt, vt nemo possit manducare verum corpus Christi, qui in eo non maneat. Nō enim colligimus, vt iste vel putat, vel calumniatur, ab altera disiunctionis parte cōfirmata ad alterius euersionem: sed potius à sublato proprio effe-

Proprium effectū perceptionis corporis Christi non potest ab ea separari.

effecto ad euersionem causæ. Ita enim dicimus: Impij nõ manent in Domino: ergo eius carnem non manducant. Christus enim ipse testatur, eos, qui manducant carnem suam, in se manere. Et Inconstantius fatetur, hoc esse effectum proprium & destinatum huius causæ: etsi postea, nescio quo pacto oblitus sui, addit, illud non semper cum ea coniungi. Tam autem firmum est argumentum nostrum, quàm si quis ita diceret, Lapis non habet facultatem ridendi: ergo non est homo. Neque hic oportet memoriam lectoris renouare, quantum An- A gustious faueat huic sententiæ. Nam in superiori proxima obiectione quædam eius dicta, quæ mihi vehementer hoc facere videbantur, recensui. Errat etiam in eo Incõstantius, quòd putat nos argumentationem docere à Definitione: quasi dicamus in proposita ratione assumi definitionem manducationis carnis Domini. Nos enim hic non ex definitione, sed ex effectu manducationis proprio concludimus. Quare ista somnia, cùm à nostro consilio ità B sint aliena, sine iniuria à nobis præteriri & contemni possunt.

OBIECTVM XCIIII.

EX opinione ista aduersariorum sequeretur, tam impios, quàm pios verè cõmedere corpus Christi. Id autem falsum est. Christi enim corpus diuelli non potest ab eius spiritu. Quare cùm infideles nõ habeant spiritum Christi, non possunt verè eius corpus comedere. Impij autem non habent spiritum Christi, quia fide carent: quo instrumento omnia spiritualia recipiuntur.

GARDINERVS.

ILLA veritas ex catholica doctrina rectè sequitur, bonos & malos, id est dignos & indignos, cùm Eucharistiam accipiunt, idem substantia sacramentum sumere.

MARTYR.

HVnc Inconstantius ait esse sensum catholicæ veritatis: Bonos, & malos: dignos, & indignos, cùm recipiũt Eucharistiam, quod ad substantiam attinet, sumere idẽ Sacramentum. Ait enim, dominum idem dedisse Iudæ, quod reliquis Apostolis: idq; non tantùm patres, sed etiã Paulum ad Corinth, docuisse. Eum enim indignè manducantes reos facere corporis Domini. Hucusque nihil dissidemus. C Nos enim etiam fatemur, idem Sacramentum & bonis præberi, & malis: si modò per Sacramentum partem significãtem, hoc est, externũ symbolum intelligas. Atq; ita, quod ad symbolum attinet, fatemur, Christum idẽ dedisse Iudæ, quod reliquis Apostolis. Quod autem attinet ad rem significatam, dicimus, Christum nõ exclusisse Iudam à manducatione sui corporis. Nam si ille fidem habuisset, idem sumsisset, quod alij. Christus enim ex ęquo mandauit o- D mnibus, ut corpus suum ederet, & sanguinem biberent. Quare non inficiamur, Christũ, cùm sacram Cœnam institueret, idem ex æquo dedisse omnibus. Ex eo tamen non sequitur, Iudã tantum, quantũ reliquos Apostolos recepisse. Quemadmodum autem locus ille Pauli intelligi debeat, aliàs fusè diximus.

Quod verò Inconstantius addit, Ethnicos si fortè incidant in Eucharistiam, & eam comedant, non sumere corpus Christi, quòd illud li- E bũ cùm careant omni fide, ab alijs panib. nõ discernant, quodq; idem affirmat de animalibus brutis, si illa fortè, vt fit, comedant panem Eucharisticum, παρέργως omnino est, & ab alijs Papistis non recipitur. Vult ergo Inconstantius, illas manducationes omnino corporales esse, non autem sacramentales. At quæ, malùm, ista est huius hominis prærogatiua, vt suis legibus nõ nisi quantum, & quàm diu ipse velit, teneatur? Sæpe solitus est cum reliqua manu Papistarum dicere, corpus & sanguinẽ Christi tantisper sub accidentibus panis & vini contineri, quoad illæ species sint incolumes, neq; ab illis omnino disiungi. Nunc autẽ, quæ eius est constantia, permittit sibi, vt dicat, corpus & sanguinem Christi ab illis ijsdem speciebus nondum corruptis separari. Quæso verò te, Inconstanti, à quo tandem Papa, à quóue Concilio, aut à quo magistro Sententiarum hoc tuum tam singulare priuilegium impetrasti? Si Inconstantius noua aliqua metamorphosi mutandus esset, facilimè mutari posset in Vespertilionem: vt qui neque cum Papistis quadrupedibus, neq; cum Euangelicis volucribus consentiat: ab vtraque autem parte iure ac merito repudietur. Quoties enim ille cũ alijs quibusdã suis in nos detonat, Sacramenta integra esse, nec pendere à conditione accipientium? Ista verò est noua quædam & inaudita palinodia. Formula.n.illa, quam semper obtrudunt, hanc videlicet habet exceptionẽ, *Nisi bestiæ aut Ethnici comedant Eucharistiam.* Sed hoc scire velim ab isto nouo Theologo, homines fictos & impios, & nulla fide preditos, sed nomine tantùm Christianos, quo discrimine distinguat ab Ethnicis? Equidem hoc tantùm interesse inter eos statuo, quòd simulatos Christianos multò putem esse nequiores & deteriores, quàm eos qui apertè & publica professione prorsus à Christo sint alieni. Nullius autem momẽti est, si dicas, illos scire, panẽ illum & vinum in Ecclesia

haberi pro sacramento. Id enim apud eos pro nihilo habetur. Iocōstantius, quod sibi permittit de Ethoicis, id maoibus, pedib. reluctatur, & reclamat, oe nos statuere possimus de impijs. Nos quidē eos nihil aliud in sacramētis habere dicimus quàm symbola. Iste cōtrà omoia turbat, & cœlom terræ miscet: cùm tameo nos ists dicamus tantū de impijs, qui fide careant, & nihil distent ab Ethnicis: nisi quòd illis fortè longè sint detestabiliores. Illos tamē, qui salua atq; integra fide, aliquo tamen cū peccato, B de quo adhuc pœoitentiam solidè vereq; nō egerint, accesserint ad mēsam Domioi, fatemur accipere verū corpus Christi. Lætor aquidem, ea ounc statuare Inconstantiuio, quæ pro sua rabie impotentissimè oppugnat io alijs.

Deiode cuiusdam, nescio cuius, sententism probat, quē tamen veretur oominare. Is autē, quisquis est, scripsit, impios Christianos, cùm Eucharistiam sacramentaliter accipiant, per Cooeomitātiam accipere spiritum Christi: at C oon oisi io exteriorem hominem: io interiorē autem homioē eundem spiritum per gratiam non admittere. Quisquis iste fuerit tam graois author, cuius oomeo Inconstaotius quasi magnum qooddā mysterium oosceląre voluit, cū oobis alioqui Bernbardos, & Bedas passim obtrudat, quisquis inquam fuerit, non ita diligenter versatus est io Pauliois epistolis, vt inter homioem ioteriorē & exteriorem prudeoter pnsit distioguere. Homo eoim interior a- D pud Paulum noo simpliciter aoimū significat, sed animum iam regeneratum. Paulus.n. ait, se delectari lege Dei, qood attioet ad hominem ioteriorem: cū tamen interim in homioe exteriori aliam legē experiretur. Quare iste, nescio quis, doctor sine oomine oō satis cōmodè attribuit impijs ioteriorē hominem: illi enim, si cū Paulo loqui volumus, homioe intanori carēt.

Homo interior & exterior.

Impij carēt interiori homine.

Addit Inconstantius, Spiritū S. ooo diuelli à Christo, & eondē spiritum, cùm effeotia sua im E pleat omnia, esse etiam io impijs: quos tamen non sanctificet, nec per gratiā efficaciter iuuet. Sed istum coosiderare oportuit, Spiritom S. in argumento oostro nō significare tertiam personam io Trinitate: sed illius dona, & gratiam, & cœlestem instinctū, quo homines reoouantur & saoctificātur. Atq; ad huoc modum absurdū asse iudicamus, Spiritū S. cùm ita intelligatur, in homioē impium ingredi, & illō noo sanctificare. Panem.n. vt isti voluot, noo tantū sancti- F ficat, sed etiam transubstaotiat. Et putamus, bo minem, cuius causa paoia ille saoctificatur, cū ab eodem spiritu attingatur, impurū atq; immoodum destitui. Vt autē Spiritum S. ita boc loco sumeremus, Christi ipsius verba effecerūt. Nam illa in 6. cap. Iohan. ait, eos qui comedant carneio suam, in se mansuros esse, & om oioo vitam esse habituros, oec morituros io æternum. Hæc effecta suot Spiritus sancti. Itaq; eos, qui comeduot carnem Christi, hæc lo se ipsis sen- G tire atq; experiri noo dubitamus. Cùm autem res istę sint spiritusles, oec sioe spiritosli iostrumeoto fidei capi possint, ideo eos, qui vacent

fide, nec carnem Domini comedere, nec Spiritus sancti beneficia percipere posse concludimos. Quod autē Ioconstaotius objicit, essentiam Spiritus S. etiā in malis esse, ad nustrū argumentū nihil attinet. Nos.n. in eo vocabulū illud Spiritus S. io aliam sententiā accepimus.

Sed quoniam videt se hac nostra ratione nō leuiter premi, alia via cooatur elabi: scilicet, vt osteodat, impios quoque habere Spiritum sanctum. *Nam nisi in illis quoq;*, Inquit, *aliquo modo esset Spiritus sanctus, Apostolus nō diceret, eos illum contristare.* Petit etiam, hoc sibi à nobis expediri, quomodo fides, cùm sit effectus Spiritus sancti, instrumentum etiam sit, quo ille idem spiritus possit appreheodi. Prius enim esse in oobis spiritum, quàm habere possimus fidem: illam eoim ex eo oasci. Primùm id dicā, qood secundo loco proponitur: Spiritus Dei, hoc est, eius instioctos & afflatus, quo mens illustratur, & voluntas allicitur, vnà cum fide nobis simul à Deo liberè & gratuitò infunditur, vt illis vtrisque doneмur eodem tempore. Instinctus tameo ille & afflatus, fide naturà prior est. Illā enim io animis nostris parit. Sed postquam se nel eam obtiooimus, per illam deinceps omoia reliqua dona, quæ nobis diuiois promissionibus offeruntur, appreheodimos. Quare cùm in argumento dicimus, spiritū apprehendi fide, nomine spiritos dona spiritualia & beneficia, quæ nobis in diuinis proioissionibus offeruntur, & à Christo, qui omnium promissiooum caput est, auelli non possunt, intelligimus. Spiritus sancti verò instinctum fatemur, fidem, etsi non tempore, tameo natura antecedere. Hæc ergo doctrina plana est & perspicua: oullas habet tricas, nullos labyrinthos, nollas ambages, quio ex illis te possis, cùm volueris, quàm facilimè explicare.

Instinctus Spiritus sancti naturā prior fide. tēpore vtrō simul.

Nota ordinem.

Ad illud autem aliarum, quod quærit, quomodo impij possiot contristare spiritum sanctum, quem oon habeaot, ita respondeo. Primùm intelligere oportere Incōstantium, Paulum ibi de bomioib. impijs, & à Christo prorsus alienis sermooem non instituere. Scribit enim ad Ecclesiam Ephesiorom: quam testatur admirabili sanctitate fuisse instructam: non ita tamen, quio vt illi possent, quæ est conditio humanæ vitæ, quotidie fieri meliores. Itaq; Apostolus eos præclaris præceptis & documentis informauit, & ioter cętera monuit, vt ab obscœnis dictis temperarent, quòd Spiritus sanctus, quo iam erant præditi & obsignati, illis vehemeoter offeoderetur, & quodammodo è suo domicilio & diuersorio exturbaretur. Ea sanè Apostoli sententia, si quid ego iudico, Ephesios vehementer monere debuit, vt nos etiam ipsos debet, qui sumus templa atq; hospitia Spiritus sancti, vt ab omni verborum lasciuia & turpitudine abstioeamus. Præterea alios, qui ita locum illum Pauli ioterpretantur, vt ea verba pertent ad auditores, aut ad astantes pios pertinere. Illi enim cùm audioot sermones obscœnos & impuros, tristitia nō leui afficiuntur, & quoniam illi præditi sunt Spiritu saocto, ex quo is

Quomodo Spiritus S. cōtristetur.

affe-

affectus tristitiæ deriuatur, Paulus ait, eum in A illis dolere & affici tristitia. Habes, lector, ad istas ita difficiles & admirandas quæstiones breuem & dilucidam responsionem.

Sed ridet nos Inconstantius, quòd statuamus præsentiam fidei. Rideat sanè quantú velit. Nos quidem hoc genus præsentiæ habemus non solùm à Patribus obseruatum, sed etiam in diuinis literis consignatum. Nam in Euangelio Christus ait: *Abraham vidit diem meũ, & gauisus est.* Atqui Christus Abrahamo, quod B ad natiuitatem aut mortem attinet, nó potuit adesse, nisi per fidem. Et Paulus ait, Christum proscriptum & crucifixum fuisse ante oculos Galatarum: quod haud dubiè nisi de certitudine & præsentia fidei intelligi non potest. Quanquam vocabulum illud, Proscriptus, significare etiam potest eo loco depictum, vt sit vehemens & illustris ὑποτύπωσις, Christum illis propositum fuisse ante oculos. Quod etiam ad fidei præsentiam facit, vt alio loco ostẽdemus. C Patrũ de hac re testimonia supersedeo: partim quòd diuinarum scripturarum confirmatione contentus esse velim, partim quòd ea malim ad alium locum opportuniorem reseruare. Quòd autem ait Inconstantius, operari hîc omnipotentiam Dei, nihil reclamo. Per illam enim solam institui possunt sacramenta: ea, inquam, sacramenta, quæ ad vitam æternam adiumento esse possint. Nulla enim est res creata, quæ ad ea efficienda vim sibi vllam colla D tam habeat.

Contendit adhæc Inconstantius, substantiam Eucharistiæ & bonis & malis eandẽ esse. id nos quoque confitemur. Sacramentum enim Eucharistiæ & signo, & re significata constat: neque aut pietate, aut nequitia sumẽtium mutari potest. Quòd autem impij rem significatam non habeant, id ex eo fit, quòd illi fide careant. Sed hic isti turpiter hallucinantur, quòd cùm Sacramentum dicatur constare ex E duabus rebus, signo videlicet, & re significata, putent ea spacio & loco coniungi oportere. Id autem longè à vero alienum est. Vt enim à diuinis literis res in illis significatę loco & spacio distant, ita etiam accidit in sacramentis. Nec tamen sacræ literæ ideo minus signo & re significata constant: sine terminis enim, qui ad relationem pertinent, neq; esse possunt, neque intelligi. An autem verba illa Pauli, *Qui comedunt panem hunc indignè, iudicium sibi comedunt:* F pro nobis contra Transubstantiationem faciant, quoniam Inconstantius satis putauit esse, id sine vlla ratione negare: ego eius loci vsura tantisper fruar, quoad secus demonstratum fuerit.

Nunc verò ad illud aliquando accedendum est, in quo iste noster cardinem causæ versari putat: scilicet, *An tam mali quàm boni communicando propriè accipiant corpus Christi?* Id Inconstantius affirmat quidem: sed prorsus sine vllo di G uinarum scripturarum testimonio. Tantùm citat Patres: & eos ipsos quàm probè intellectos, mox videbimus. Ante alios omnes in medium

A adfert Origenem ita scribentem in Psalm. 37. *Iudicium Dei paruipendis: & commonentem te Ecclesiam despicis? Communicare non times corpus Christi, quasi purus & mundus: quasi nihil in te sit indignum. Et in omnibus his putas, quòd effugias iudiciũ Dei? Non recordaris id, quod scriptum est, Propterea inter vos infirmi & ægri, & dormiunt multi? Quare multi infirmi? Quoniam se ipsos non diiudicant, & se ipsos non examinant: neque intelligunt, quid sit communicare Ecclesiæ, vel, quid sit accedere ad tanta &* B *tam eximia sacramenta. Patiuntur hoc, quod febricitantes pati solent: cùm sanos cibos sumunt sibimet ipsis inferentes exitium.* In istis verbis hic sophista duo se dicit obseruare: primùm, hominem indignum accedere ad corpus Christi: alterum, eum, quamuis febricitet, tamen cibum eundẽ capere cum sanis & dignis. Sit ita: si Origenes intelligat indignum hominem præditum quidem fide, & à Christo atque ab Ecclesia non alienum, aliqua tamen impuritate laborantem, C contra nos nihil facit. Tales enim fatemur accipere corpus Christi, non minus quàm bonos ac pios. Origenem autem de huiusmodi hominibus loqui, apparet ex eo, quòd Paulum testẽ citat: qui ita scripserit ad Corinthios; multos inter eos ægrotare; & multos etiam iam dormire: illosque ita correptos fuisse à Domino, ne cum hoc mundo damnarentur. At si ea ad homines perfidos & impios referat; nihil obstat, quò minus illi quoq; accedere possint ad D corpus Christi. Panis enim propositus in sacrã mensa suo modo & est, & dicitur corpus Christi. Sumunt autem illi cibum eundem cum sanis, cùm sacramentum sanis & pijs hominibus destinatum vsurpant: quamuis suo vitio totũ atque integrum non sumant. Non enim habẽt fidem, quam ad rem vsque significatam, quæ in cœlis est, possint porrigere.

Idem Origenes homilia quinta in Diuersos ita scribit: *Quando sanctum cibum, illúdque* E *incorruptum epulum accipis, quando vitæ pane & poculo frueris, manducas & bibis corpus & sanguinem Domini, tum Dominus sub tectum tuum ingreditur. Et tu ergo humilians temetipsum, imitare hunc Centurionem, & dicito: Domine non sum dignus, vt intres sub tectum meum. Vbi enim indignè ingreditur, ibi ad iudicium ingreditur accipienti.* Putat Inconstantius, Origenem certo certius à se facere: & ita apertè scribere, indignos accipere corpus Christi, vt impudens sit, qui hoc F nolit credere. *Ait enim*, inquit, *Origenes, Dominum ingredi sub tectum hominis indigni: & illud epulum, quod sumitur, sanctum vocat & incorruptum.* Sed iste non patitur sibi persuaderi, vt ea, quæ propriè pertinent ad symbola, tribuantur corpori Christi: aut ea, quæ propriè referri tantũ possunt ad carnem & corpus Domini, communicentur cum symbolis. Atqui quemadmodũ corpus Domini frangi dicitur, cùm tãtùm frangatur panis: ita panis vicissim G dicitur sanctificare, & ad vitam æternã pascere, cùm id tantũ ad rem significatam pertineat: nimirũ ad viuificam carnẽ Christi. Cumq; panis Eucharistiæ aut abijcitur, aut cõtemnitur; *Communicatio proprietatum inter signa & res quæ significantur.*

Christus ipse abijci dicitur, & conteni. Hoc pacto indigni, etsi tantùm recipiant symbula, tamen dici possunt recipere ipsum domiuũ, sanctum videlicet cibum, atqi incorruptibilem. Ita enim ea, quæ propria sunt rei significatæ, per *ἀλλοίωσιν* quandam transferuntur ad signa. Dissimulat tameu Incunstantius, verba ista Origenis ad aliud genus hominum indignorum posse accommodari.

Scquuntur etiamnum verba Cypriani ex libro tertiu Epist. 15. *Illi*, iuquit, *contra Euangelij legem, vestram quoque honorificam petitionem, ante actam penitentiam, ante exhomologesin grauissimi atque extremi delicti factã, ante manũ ab episcopo, & clero in pænitentiam impositã offerre pro illis, & Eucharistiam dare. id est, sanctum domini corpus profanare audeant: cùm scriptum sit: Qui ederit panem, & biberit calicem domini indignè, reus erit corporis & sanguinis domini*. Colligit hic se nonnihil Inconstantius. Videt enim, locum istum Cypriani nun posse rectè accommodari in humines prorsus malus, & desperatus. Agitur enim de illis, qui post lapsum redierant iam ad Eeclesiam, & numerabantur cum pœnitentibus, & intercessione Martyrum cupiebanr recipi ad sacram cœnam. Itaque euudem Cyprianum rursus aduocat ex alio luco. Nam de Lapsis ita scribit: *Iacens stantibus, & integris vulneratus minatur: & quòd non statim domini corpus inquinatis manibus accipiat, aut ore polluto domini sanguinem bibat, sacerdotibus sacrilegus irascitur*. Lumen aliquod mentis quod huic homini videbatur vtcunque redditum, rursus ita conturbatur, vt cæcus, & amens non intelligat se actum agere. Illi enim, de quibus Cyprianus luquitur, erant humines prius lapsi: quos pœnitebat admissi sceleris: quique iam redierant ad Ecclesiam. Cùm autem nundum Ecclesiæ satisfecissent, nec pœnitentiam suam satis euidentibus signis sacru cœtui comprobassent, dilatiunem pacis, & sanctæ communiuuis satis patienter ferre uon poterant, & ministrorum seueritatem accusabant, quòd ad Eucharistiam cum alijs nũ reciperentur: quud hodiè quoque interdum ab illis, quos Abstentos vocant, videmus fieri. Illus sanctus martyr adhuc appellat pullutos, sacrilegos, iacêtes, vulneratus, illis uondum publicè absulutis admissum scelus magna seueritate exprobans quòd ab illis pœnitentiam adhuc euidentiurem extorqueret. Quare nun pussumus suspicari, illus prorsus ab Ecclesia fuisse separatus. Imò in ea, qualicunque pœnitentia multó magis cum Ecclesia cuniungebantur, quàm Incuustantius, cùm primùm egressus è Turri Londinensi, statim à morte optimi illius regis Eduardi, primus curam Regina sua missam faceret. Hìc ego eius ipsius appellu, si quam habet, cõscientiam. Ab ecclesia Rumana erat iam tum Apustata: nec illi erat adhuc recunciliatus, neque à Papa, à quo defecerat, quemque editis iam libris, publicè oppugnauerat, absulutus. Si vnam illam Ecclesiam & tum credebat, &, vt eius parasiti iactanr, semper crediderat, quumudũ vulneratus iacens, sacrilegis manibus, quibus in Papam contumeliosè multa scripserat, & ore pullutu, quo contra Romanam Ecclesiam sæpe multa luquutus fuerat, ausus est communicare, & Sacramenta cuntrectare? Si dicat, se intus, & in corde egisse pœnitentiam, & ea causa non fuisse ab Ecclesia alienum: idem illis etiã lapsis largiatur, & intelligat, defuisse sibi tum aliquem Cyprianum, qui illud scelus, vt umnibus Antichristianis videtur, grande & horrendum digna seueritate exagitaret.

Inconstantius nõ adhuc Ecclesiæ Romanæ reconciliatus missam in Pontificalib. publicè fecit.

Sed redeu nunc ad eius vafriciem. *Ne mihi dixerint*, inquit, *Cyprianum symbolis nomina rei dedisse, hoc adducto argumento. quod Christi corpus in Eucharistia propriè non tangitur. Imò*, inquit, *secundum rationem mysterij propriè tangitur:* Idque ait testari Chrysustomum in homilia in Encænijs ita scribentem: Visibilia esse pro fimbria. Et addit, sub illis visibilibus adesse veri curporis substantiam: quud tamen à Chrysustomu nun habet: Et quamuis haberet, substantiam corporis Christi esse sub illis visibilibus. id vnu verbo respundere pussemus, esse per significationem. Ita euim patres sæpè dicunt, sub litera latere sensus profundos, & salutares.

Esse sub aliquo signo potest intelligi per significationem.

Sed quuniam per Cyprianum sperat umninù fore, vt ubtineat, impius verè, ac propriè sumere curpus Christi, idcircù alium etiam eius lucum recitat ex illu Sermune, qui inscribitur de Cœna domini. *Sacramenta quidem*, inquit Cyprianus, *quantum in se est, sine propria esse virtute non possunt: nec vllomodo diuina se absentat maiestas mysterijs: sed quamuis ab indignis se sumi, vel contingi Sacramenta permittant, tamen Spiritus esse participes, quorum infidelitas, vel indignitas tantæ sanctitudini contradicit, non possunt. Ideoque alijs sunt hæc munera odor vitæ ad vitam: alijs odor mortis ad mortem. Quia omninò iustum est, vt tanto priuentur beneficio gratiæ contemptores, nec cũ indignis tantæ gratiæ puritas sibi faciat mansionem.* Cyprianus eùm dicit, Maiestatem Dei nun discedere à mysterijs, citra controuersiam id ducet, quod uua sæpe diximus, Spiritum sanctum illis vti ad excuscitãdam fidem in huminibus pijs & religiosè communicantibus. Quibus autem machinis efficiet Incõstantius ex illis verbis, curpus Christi esse realirer aur substantialiter in symbulis? Certè maiestas Dei nõ discedit à verbo suu cùm prædicatur: nec à Baptismi symbolu, eùm credentes tiuguutur. Nun tamen ex eo euinces, corpus Christi pruprié aut in baptismu esse, aut in verbo. Cyprianus ait, Sacramenta permittere, sese sumi ab indignis. Non tamen id ait, quod Incunstantius peruersè colligit, impius recipere maiestatem Dei. Quud etiamsi diceret, tamen nullam ibi mentionem facit de curpure domini. Maiestatem autẽ Dei qui negat implere omnia, vehementer desipit. Quemadmodũ autẽ peculiari quadam ratione adsit mysterijs, iam diximus. Cyprianus quidem ait, infideles homines, & penitùs indignos accipere sacramẽtum: sed idem illos negat participes esse spiritus: quud mirificè congruit & consonat cum doctrina nostra. Nos enim vna cum illo martyre dicimus, impi-

Maiestas Dei omnia implet.

impietatem sumentium cum sacramentorum A & diuinæ maiestatis sanctitudine pugnare. Additq; Cyprianus, ista munera & sacra symbola pro eo, ac se sumentes gerant, vel vitæ, vel mortis odorem esse. Illis enim ad salutem, illis verò ad iudicium faciunt. Cùm emptores enim gratiæ rectissimè ait tanto beneficio priuari, quod alioqui ex iusto vsu sacramentorum fuissent consequuti. Illud autem beneficium erat, vt puritas in illis & sanctitas habitaret. Sumunt illi sacramenta, sua quidem natura, hoc est, Do- B mini instituto purissima: sed ex illorum vsu nulla illis sanctitas affricatur. Satis ergo ex his liquet, verba Cypriani nostræ sententiæ nihil officere: imò potius euertere & coarguere errorem Inconstantij, quòd doceant, impios nō posse participes esse spiritus. Qui spiritus quoniam indiuulsè cohæret cum corpore Christi, sequitur necessariò, eos ne corporis quidē Domini posse esse participes, cùm spiritus eius omnino sint expertes. Quemadmodum enim il- C lorum indignitas resistit spiritui & puritati, ita etiam resistit corpori Christi, ne ab illis sumi possit.

Sequitur Arnobius in Psal. 74. ita scribens: *Sicut ignis iustis proficit ad splendorem, ad vstucā iniustis, fex tamen calicis non exinanitur, vt bibant non pauci, sed omnes peccatores terræ: quòd vno eodemq; poculo alijs salus, alijs interitus adueniat: etiā hodiè, qui indignè gustauerint, vnde salutem dignè gustantes hauserunt, inde isti sibi, vt ait Apostolus, iudi-* D *cium sumunt.* Quoniam Inconstantius satis vidit, verba ista Arnobij ad suum propositum nō multum facere (nemo enim nostrûm negat ex ijsdem mysterijs, & pios iuuari, aut impios lædi) idcirco prudenter subijcit, nō fuisse necesse vt illum huc citaret, nisi vt Patrum Catholicorum consensus luculentius & illustrius videri posset. Sed vt verè, quod res est, dicam, idcircò illum adduxit, non quòd eum sibi speraret ad victoriam profuturum, sed vt ad speciem ali- E quam & pompam aciem suam testibus præuaricantibus, & nihil dicentibus impleret.

Citat deinde Hilarium in Psalmum centesimum vigesimumseptimum. *Habemus*, inquit, *hic cibum spiritualem animam nostram in vitam alentem: bona scilicet opera misericordiæ, castitatis, patientiæ, tranquillitatis: in quibus nobis contra corporum nostrorum vitia laborandum est. Horum laborum fructus in æternitate est: sed labor hic æternorum fructuum antea comedendus est, eoq; in vita hac* F *corporali anima nostra alenda est, per cibum horum laborum obtinentem panem viuum, ab eo, qui dixit, Ego sum panis viuus de cœlo: quem, qui indignè secundum mandatum Apostoli ederit, iudicium sibi acquirit.* Hinc Inconstantius colligit, eos qui indignè comedunt, ex sententia Hilarij, accipere panem & vinum, qui descendit de cœlo: ea autem verba non posse intelligi, nisi de corpore Christi, quod propter vnionem naturarum dici possit panis qui descendit de cœlo. Allœosis G ista, qua nunc Inconstantius vtitur, nobis etiam plurimùm suffragatur. Ita enim dicimus, sacra symbola appellari panem vitæ, quòd illi

A pani coniunctione sacramētali sint vnita. Non enim vulgari efficacia referunt nobis, panem illum viuum, hoc est, carnem Christi cum diuinitate coniunctam. Atq; ita putet responsum esse sibi duobus verbis: nisi fortasse malit, Hilarium de illis loqui indignè sumentibus, de quibus Paulus quoque, ad cuius ille verba alludit, scribit ad Corinthios.

Sed nunc audiamus Basilium. Is in vltimo capite de Baptismo ita scribit: *Debemus ergo* B *attendere, quod sit iudicium eius, qui indignè edit & bibit. Nam si, qui fratrem quoque per cibum contristat, à charitate excidit, sine qua magna quoque charismata & iustificationes quoque operantia nihil prosunt, quid de eo iudicandum est, qui ociosè & inutiliter edere audet corpus, & bibere sanguinem Domini nostri Iesu Christi, & hac ratione plus aliquanto contristat Spiritum sanctum, dum sine socia charitate vescitur.* His addit Inconstantius: *Et vescitur tamen, inquam ego: sed, vt inquit Cyprianus, Spiritus,* C *& tanta gratiæ puritas non facit mansionem: quod ipsum Basilius intelligit per contristationem Spiritus, qui ab eo recedat.* Citius dixeris, Basilium non attendisse, quæ scriberet, quàm non intellexisse, quæ congruerent. Cùm enim Basilius testetur, ista indigna manducatione corporis Christi Spiritum sanctum contristari, de illo haud dubiè spiritu loquebatur, quem communicantes in se habebant. Qui quidem certè, cùm habeant Spiritum sanctum, non possunt D esse ex eo numero hominum, de quibus nos nunc disputamus. Illos haud dubiè Basilius notauit, qui fide ac spiritu essent præditi: læsa tamen aliqua ex parte charitate, ad mensam Domini accederent indignè. Ita hic sophista testes, quos allegat, non ex verborum pondere, sed ex primo tantùm orationis aspectu ponderat. Nihil autem hoc loco aliud Basilius affirmat, quàm homines indignè communicantes grauius peccare, & Spiritum sanctum E contristare, quàm eos, qui in cibo offendunt fratres.

Citatur idem Basilius in Regulis, Interrogatione 172. qui cùm ab eo quæreretur, quanto cum timore, qualiue cum animo, aut persuasione, aut affectu, percipere debeamus corpus & sanguinem Christi, ita respondit: *De timore quidem habemus Apostolum, qui ait, Qui manducat, & bibit indignè, iudicium sibi manducat, & bibit: fidem autem faciunt verba Domini, qui dixit, Hoc* F *est corpus meum, quod pro vobis datur: hoc facite in meam commemorationem.* Quid ista contra nos faciant, ne suspicari quidem possum. Nos enim quoque perpetuò, & diligenter hortamur communicantes, vt cum timore accedant ad mensam Domini, ne sibi iudicium comedant, & bibant. Fidem autem inculcamus, vt credant, Dominum corpus suum illorum causa tradidisse in crucem. Nec minus frustra iste sudat in verbis eiusdem, vt putat, Basilij: *Fac,* G inquit in Liturgia, *vt nemo nostrûm ad iudicium & condemnationem sit particeps sancti corporis & sanguinis Christi tui: sed vt inueniamus misericordiam & gratiam cum omnibus sanctis.*

Omnibus

Omnibus equidem constare arbitror, tam ista verba Liturgiæ, quàm ea, quæ afferútur ex Regulis, de hominibus fidelibus, & ad Ecclesiam pertinentibus esse scripta.

Huc etiam adducitur Hesychius ex sexto libro in Leuit. cap. vigesimosexto. Sed ille quoque, vt videbimus, facilè frustrabitur spem Inconstantij. Sic enim scribit: *Si quis templum violauerit, perdet illum Deus, propter quod sanctuarium eius paueamus, vt neq; corpus nostrum polluamus, neque ad corpus Christi, in quo est omnis sanctificatio,* B *(in ipso enim omnis plenitudo diuinitatis inhabitat) sine subtili diiudicatione nostri temerè accedamus: sed prius nosmetipsos probemus, reminiscentes eius, qui dixit: Quicunque comederit panem, aut biberit calicem Domini indignè, reus erit corporis & sanguinis Domini.* Inconstantius ex eo colligit, Hesychium loqui de vero corpore Christi, quòd adscribat, *In quo habitat omnis plenitudo diuinitatis.* Sed non video, quid ista eum iuuent. Symbola enim in Eucharistia verum Domini corpus, nō fictum C referunt: illud, inquam, corpus, in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis. Cumque omnes isti Patres ad verba illa Pauli respiciant, quæ habentur in priori ad Corinthios, de indignè manducantibus, satis apparet, de quo hominum genere loquantur. Quanquam nostra nihil refert. Siue enim de istis, siue de illis intelligantur, nostram causam nihil grauant.

Huc adiungitur Ambrosius, qui in capite vndecimo prioris epistolæ ad Corinthios ita D scribit: *Ideo multi in vobis inualidi, & ægroti, & dormiunt multi, vt verum probaret, quia examen futurum est accipientium corpus Domini. Iam hic imaginem iudicij ostendit in eos, qui inconsideratè corpus Domini acceperunt, dum febribus & infirmitatibus corripiebantur, & multi moriebantur: vt in eis cæteri discerent, & pœnarum exemplo territi emendarentur, non inultum scientes, corpus Domini negligenter accipere: & eum, quem hic pœna distulerit, grauius tractatum iri, quia contempsit exemplum.* In E his omnibus verbis Ambrosij nihil ostenditur, quod obstet, quò minus ista intelligi possint de symbolis. Deinde apparet, eum de illis scribere, qui non carebant fide: sed tantùm ad sacram cœnam accedebant negligenter.

Sed idem rursus citatur in capite decimo ad Hebræos ita scribens: *Et quomodo conculcat quisquam filium Dei? Quomodo enim eo indignè participatur per Sacramenta, nónne grande peccatum committit? nónne illum conculcat? nónne illum contempsit?* F Si dicere vellem, non esse hanc interpretationem Ambrosij, adstipulatores haberem viros doctissimos. Sed fingito esse. Quid aliud sibi iste vult, quisquis est, Ambrosius, quàm malos participare filio Dei? Sed addit, per sacramenta: non substantialiter aut realiter. Atque hoc ipso nomine impij magnam iniuriam faciunt filio Dei, quòd eius sacramenta habeant ludibrio.

Verùm vt procedat catalogus, Chrysostomus etiam adducitur. Is homilia octuagesima G tertia in Matthæum ita scribit: *Cogita, quanta indignatione aduersus proditorem, aduersus eos, qui* A *crucifixerunt ipsum, mouearis. Et caue, ne tu quoque reus corporis & sanguinis Domini efficiaris. Illi acerbissimè trucidârunt: tu post tot, tantaq́; beneficia sordida suscipis anima.* Sophista iste, quoniam videt facillimam esse viam, vt nos ista ad typum referamus, de industria anteuertit atque occupat lectorem: ait enim, verba ipsa Chrysostomi id non ferre. Illum enim simpliciter instituere ac docere populum, eos tam verè anima sordida recipere Dominum, quàm verum est, Iudæos eundem Dominum ad mortem rapuisse. Atqui hoc Chrysostomus non dicit, Christum à nobis eadem veritate suscipi, qua dedita est neci à Iudæis: præsertim si per veritatem intelligas corporalem præsentiam. Hoc idcirco dico, quia alioqui fide atq; animo illum eundem Christum, quem Iudæi trucidarunt, certissima veritate apprehendimus: & quia illa symbola verissimum Christi corpus nobis certissima veritate referunt: illud, inquam, ipsum corpus, quod pro nobis datū est in crucem. Quare siue Chrysostomus negligentes moneat, siue impios & infideles redarguat, vtrique cauere debent, ne anima indigna & sordida, siue verè per fidem, siue tantùm in mysterijs, accipiant corpus Christi. Sed cur non eadem diligentia annotauit hoc loco Inconstantius, Chrysostomum cum Ecclesia sua loqui, & hortari homines fide præditos, ne indignè cōmunicent: eam autē communionem eum satis indicare per fidem fieri, cùm dicat, corpus Christi suscipi anima sordida, non antè corpore aut ore externo. Ista hic noster ita callidè dissimulare & prætetire voluit, ac si ad rem nihil facerent. Sensus antè Chrysostomi est: Quēadmodum nos indignari solemus illis, qui Christum trucidarunt: ita nos vicissim cauere debemus, ne Christo faciamus iniuriam, aut illum anima fœtenti & sordida recipiamus. Quod siue ad symbola referas, siue ad ipsum Christi corpus verè animo receptum, vtroq; modo verum est.

Nec tamen satis mirari possum huius viri nonum acumen & prudentiam. Ait enim, si ista torquere velimus ad symbola, fenestram à nobis aperiri illis hæreticis, qui non Christū, sed Simonem Cyrenæum in crucem adactū fuisse asseruerunt. Nos enim quoq; statuere, panem indignè sumentib. pro Christo pati. Et quæ tandem, Inconstanti, est ista connexio? An Chrysostomus fortè dicit, Christū pati aliquid ab eis, à quibus recipitur indignè? Hoc equidem antehac non audiui. Quod si Christus, postquam semel est mortuus, nihil amplius patitur, quomodo tu somnias, panem, nescio quid, pati, cū sumitur ab indignis? Panis certè non patitur quicquam, nisi id fortasse velis dicere, eum in ventriculo concoqui, & in cibum naturalē conuerti. Irascitur quidem Christus & indignè negligenterq; sumentib. corpus suum per fidem, & absq; fide symbola sacra vsurpantib. Quare Paulo & Chrysostomo parendum est, monentibus, ne id à nobis committatur.

Sed alia quoq; verba Chrysostomi Incōstantius allegat ex eadem homilia. Ita enim loquitur:

tur: *Quòd si ipse pollere non audes, mihi dicas. Non
permittam ista fieri. Animam potius tradam, quam
Dominicum corpus alicui indignè: sanguinemq́; meum
effundi potius patiar, quàm sacratissimum illum san-
guinem præterquam digno concedam.* Hîc verò ex-
ultat Inconstantius. *Ista,* inquit, *non ita vehemen-
ter dicerentur, si indignus nihil acciperet præter pa-
nem.* Quæ ista est dissimulatio? vt ne dicam im
pudentia? Quoniam non damus, panem re i-
psa esse corpus Christi, idcirco calumniatur,
nos in cœna nihil statuere præter panē. Atqui
plus millies audiuit à nobis, panem in Eucha-
ristia effici Sacramentum: quæ mutatio mul-
tò certè pluris est, quàm inanis ista Transub-
stantiatio Sophistarū: nam ea revera nulla est.
Sed cur eadem audacia non insultas aquæ Ba-
ptismi? Cur non clamas, eam aquam tantùm
esse? Cur non eadem licentia eos, qui ita humi-
liter de illa sentiunt, figuratores vocas? Cur
pateris, vt quisquam dicat, illud sacramen-
tum esse, aut externum signum regenerationis
nostræ, & Christi, quem induimus: aut ab ho-
minibus infidelibus, & à Christo alienis ex ea
lotione nec regenerationem, nec Christū per-
cipi? Apage sis cum tua ista insolentia. Nimis
oportet simplices & fatuos esse, quibus ita
possis imponere.

Excutiemus tamen eundem Chrysostomū,
vt adfertur ex homil. 45. in Iohannem. *Sicut ma
gnum,* inquit, *est atque admirabile, ita si purè acces-
seris, ad salutem accessisti: si praua conscientia, ad pœ-
nam & ad supplicium. Qui enim manducat & bibit
indignè corpus & sanguinem Domini, iudicium sibi
manducat & bibit. Nam si qui regiam purpuram coin
quinant, haud secùs, quàm qui scindunt, puniuntur:
quid mirū, si, qui immunda conscientia Christi corpus
accipiunt, idem iudicium subeunt, quod, qui clauis eum
affixerunt?* Satis est Inconstantio, quòd putet,
posse colligi ex his verbis, corpus Christi susci-
pi immunda conscientia. Quoniam autem vi-
det, Chrysostomum duxisse simile à purpura
regia, & ex eo intelligi posse, symbola quoque
ad Christum pertinere, quòd ea sint Christi,
non minus, quàm purpura est regis, atque ita
puniendos esse, qui contumeliam faciunt sa-
cramento, etsi Christum ipsum non attingant,
non minus quàm illum, qui scindat, aut coin-
quinet regiam purpuram, quamuis regis ipsius
corpori vim non adferat. Idcirco sese opponit
in tempore, & cauillatur, Chrysostomum pro-
pterea vsum esse isto simili, vt significaret cor-
pus Christi nihil pati, etsi ab indigno comeda-
tur: quemadmodum regis persona non lædi-
tur, etsi fortè interdum eius purpura violetur.
Mihi crede, non erat necessaria Chrysostomo
tam exquisita diligentia, vt id tam accuratè do-
ceret Christianos, quod in Ecclesia omnibus
& lippis & tonsoribus notum esset, & à Paulo
disertissimis verbis publicatum. Ille enim ait,
Christum mortuum esse semel, amplius autem
nec mori, nec pati. Id ergo multò potius doce-
re voluit, quod nunc inter nos controuertitur,
Panem videlicet Eucharistiæ ita pertinere ad
corpus Christi, vt purpura pertinet ad perso-

A nam regis: & quemadmodum purpura non
est rex: ita panem non esse corpus Christi: sed
esse potius sacramentum Christi corporis, quo
qui abutuntur, luent grauissima supplicia. At-
que id non est nouum in sacris literis. Arca fœ-
deris erat symbolum: at ea indignè attacta cau
sa fuit, cur Oza occideretur. Suffitus erat sym-
bolum: at eum rex Ozias faciens contra insti-
tutum Dei, percussus est lepra. Nadab & Abiu
violarunt symbola, & statim miserè conflagra-
B runt. Bethsamitæ Arcam Domini tantum in-
dignè conspexerunt, & grauissima clade affli-
cti sunt. Et Palæstini cùm eandem arcam ca-
ptiuam asportassent, parum abfuit, quin plagis
dirissimis prorsus absumerentur. Heliodoros,
vt est in historia de Machabæis, violauit sym-
bola, & cæsus est. Et in 7. Leuit. scribitur, Ani-
mam eam, quæ sancta symbola & sacramenta
veteris Legis immunda comedisset, eradican-
dam esse. At in illis verū fuisse Christi corpus,
C ne Inconstantius quidem, quamuis alia omnia
possit, comminisci potest. Eat modò, & figura-
tores fastuoso illo suo naso suspendat: & sciat,
nos eiusmodi scommatis & puerilibus ineptijs
non moueri. Satis nobis esse debet, quod vi-
deamus, sententiam nostram ad sacras literas
& orthodoxæ fidei dogmata conuenire.

Sed citatur etiam huc idem Chrysostomus
ex homilia de proditione Iudæ. *Nemo,* inquit,
*sit Iudas in mensa. Hoc sacrificiū spiritualis cibus est.
D Nam sicut corporalis cibus cùm ventrē inuenerit ad-
uersis humoribus occupatum, & amplius lædit, & ma
gis nocet, & nullum præstat auxilium: ita iste spiri-
tualis cibus, si aliquem repererit malignitate pollutū,
magis eum perdet, non sua natura, sed accipientis vitio.
Pura igitur mens in omnibus: pura cogitatio: quia sa-
crificium purum est.* Vix puto, lectorem ita hebe-
tē esse posse, quin facilè intelligere queat, quàm
turpiter Inconstantius abutatur hac sentētia.
Putat nos his verbis mirabiliter flagellari: cùm
E tamen nihil hîc sit, quod nos quoque non asse-
ramus. Panem enim Eucharistiæ non pro com
muni cibo habemus, sed, vt est, pro eximio sa-
cramento. Itaque fatemur esse spiritualem &
purum cibum. Est enim organum Spiritus
sancti. Atque hac eadem ratione diuinas lite-
ras & sanctas, & puras, & spirituales appella-
mus. Quod cùm ita sit, causam non video, cur
in hoc loco diutius immorer.

Ea potius videamus, quæ iste citat ex eo-
F dem Patre, ex homilia vigesimaquarta, in epi-
stolam priorem ad Corinthios. Ea sic habent:
*Quòd si hominis vestem temerè nemo attingeret, quò
pacto omnium Domini corpus purum & immacu-
latum, quod diuinæ illius naturæ particeps est, pro-
pter quod & sumus, & viuimus, propter quod & por-
tæ inferi fractæ sunt, & cælorum apertæ, tanta cum i-
gnominia accipimus?* Quoniā in ijs verbis Chry-
sostomus gradatione quadam transit à vestib.
hominis ad corpus Christi, putat hic noster, ea
G quæ dicuntur de corpore Domini, nō posse in-
telligi de symbolis, quasi sint eius: vt vestis, &
purpura regis & hominis alicuius dicuntur es-
se, cùm tamē ab illorum naturis longè distent.

Nescio, quænam intemperiæ hunc hominem A exagiteot. Quiuis enim facilè videre potest, hanc esse Chrysostomi collationem: Si vestis hominis temerè oon est attingenda, quantò minus corpos Dumini, hoc est, sacramentum Christi, qui omnium est dominus? Aptissima est huins cóparatio à minori ad maius, negando temeritatem esse adhibendã. Quemadmodum enim homo purus longè minor est, quàm Christus: ita vestis moltò minus ad hominem pertinet, quàm sacramentum ad corpus Chri- B sti. Quòd autem rerum ipsarum uomina imponat sacramentis, id oon nouum, aut inusitatum videri debet illis, qui aut io sacris literis, aut io Patribus diligenter versati sint.

Sed bis noo cootentus Inconstannus, citat adhuc eundeio Chrysostomum ex homil. 3. epist. ad Ephes. *Tu verò ad oblationem oecedens, quã & Angeli exhorrent, temporum circuitu rem tantam metiris? Et quomodo comparebis ante tribunal Christi, qui labijs & manib. immundis ipsius ausis corpus ottin-* C *gere? Et regem quidem tuum nolles ore tuo fætido ado sculari: regem verò cæli animo grauolenti osculans? Contumelia est res isto.* Hic iam, inquit Inconstantius, *non à regis purpura, sed ab ipso rege ducitur simi litudo. Et ut à solo animo graueolenti contumeliam dicas irrogari, & manus, & labia immunda nominãtur.* Videtur iste mihi vix primoribus labijs sacras literas & Patres attigisse. Nam Christus dicit, se affligi, persecutionem pati, fame ac siti necari in pauperibus: cùm tamen, quod ad corpo- D ris substantiam attinet, ne Papistæ quidem dicere velint, Christũ io illis esse. Quid ergo mirum, si dicamus, Christum eodem modo in saeramentis contemni & conculcari? Sed dices, longè maius esse: Christum enim paoè illum appellasse corpus suum. Esto. Sed nos quoque dicimur esse corpus Christi. Quare qui sacramenta spernunt & afficiunt contumelia, cùm ea non minus Christi sint, quàm pauperes, ipsum Domioi corpus, cuius illa mysteria sunt, E animo graoeolenti, & manibus, labijsque immundis osculari & tangere dici possunt. Ad hæc vides, in verbis istis Chrysostomi manifestam esse hyperbolem. Ait eoim, maoibus tractari corpus Christi. At reuers id, quod tactu & manibus vsurpamus, aut panis est, vt veritas sanctarum scripturarum docet, & sensos ipse, vt Augustinos ait, reouotiat: aut, quemadmodum sophistæ ougaotur, panis accidentia. Sed si ita seuerè reuocaodi sumus ad amussim Pa- F trum, cur hodie Papistę ad eam se qooque noo patiuntur reuocari? Sancti Patres dabant popolo Eucharistiam in manos, vt sæpius annotaui. At Papistæ hodie nostri moltò mallent Cœnam vniuersam abolere, quàm ita facere: quamuis & Christum, & Apostolos, & sanctos Patres ita fecisse nègare non possint. Ad illorũ metaphoricas & hyperbolicas locutiones tantùm respiciunt, easq; omnino volunt esse proprias. Illas autem, quæ re vera propriæ sunt, G abijciunt & contemnunt, easque in suis ceremonijs, & ritibus impudenter corrigont.

Huc aduocatur etiam Tertullianus ex libro de Resurrectiooe carnis. Ille autem ait, corpos & aoimam iungi io opera, oe io mercede separentur. Ea verba nihil opus est, vt rursos exponam. De illis enim satis à me dictum est suprà.

Vltimus autem locus Chrysostomi adducitur ex hom. 17. ad Hebræos: quo Incõstantius nihilo magis iuuatur, quàm illis superioribus. *Plurimi, inquit Chrysostomus, ex hoc sacrificio semel accipiũt in toto anno: alij bis: alij sæpius. Ad omnes ergo nobis sermo est: non ad eos, qui hic sunt tantùm, sed etiam ad eos, qui in eremo sedent. Illi enim semel in anno participãt: fortassis etiam & post duos annos. Quid ergo est? Quos magis acceptabimus? Eisne qui semel, an eos qui sæpius, an illos qui rarò accipiunt? Neq; illos qui semel, neq; illos qui sæpius, neq; illos qui raro: sed eos, qui cum munda conscientia, qui cum mundo corde, qui cũ vita irreprehensibili: isti semper accedunt. Qui verò tales non sunt, neque semel. Quid ita? Quia iudicium sibi accipiunt, & damnationem, & supplicium.* Hic Inconstantius ait, Chrysostomum falsam eorum opioionem reprehendere, qui putaot, corporalem præsentiam impedire frequentiã communionis. Eam autem ait, Chrysostomum ooo exigere, sed tantùm mooditiem conscientiæ. Haud aquidem scio, iste ooster somnians ne an vigilans hæc verba huc adduxerit. Nihil enim io illis est, quod nostræ professioni & doctrinæ peculiariter aduersetur.

Quòd autem ait, quosdam ex nostris dicere, præsentiam istam corporalem impedire frequentiam communionis: id ego sic accipio, hæc illos dixisse, cùm in Missas priuatas Papistarum inoebereotur. Nam propter fictitiam illam opioionem de præsentia corporali quidã satis sibi putauerũt fore ad salutem, si Christũ, vel, vt vulgò adhuc loquontor, factorem suom vidissent, vel pane indutum, vel, vt vos dicitis, accidentibus, etsi ad commonionem nũquam accessissent. At si vos illos pro eo ac debebatis, instituissetis, bonc vnum esse vsum Eucharistiæ, vt comedatur ac bibatur, uuoquam passi fuissent, illa falsa imagioe Christi in accidentibus conspecti se à vobis circumoeniri: sed omnioo communicassent, & ex sacramẽto iustum emolumentum percepissent. At cùm illi se maxima parte pietatis defunctos esse imagioentur, si adoratione & honore aliquo Christi corpus, vt putant, affeceriot, ibi incipiuot sistere gradũ, nec de edendo, aut bibeodo sacramendo quicqoam cogitant. Atque ea causa pij viri errorem istum vestrũ iustè ac meritò damnaueruot: videbant enim ex eo non tantùm ad idololatriam, sed etiam ad negligẽtiam aditum aperiri. Vt autem Chrysostomus ita loqueretur, in caosa fuit, qoòd monachatui & Eremitarum solitudini oimium faoerit. In quo genere vitæ id cum saoctimonia & pietate Christiana pugnare videbatur, quòd studio solitudinis, quam sibi absque vllo monitu, aut verbo Dei colendam statuerant, ab eo se continerẽt, quod Christus io sui commemorationem fieri & frequentari iusaerat. Hìc itaqoe Chrysostomus suscepit & defeodit suos monachos, quàm iustè, ipse viderit. Certè dum vult illis plus

Chrysostomus vitæ monasticæ nimis studiosus.

plus, quàm par est, suffragari, à se ipso manifestissimè dissentit. Alibi enim iniustis propemodò lachrymis mensæ Dominicæ solitudinem deplorat. Apparet ergo, quàm parùm attentè Inconstantius legerit Chrysostomum, qui uó meminerit, eum alibi ad frequentiorē communionem populum cohortari. Munditiem quidem vbique requirit: at vnà frequentiam etiam exigit. Nam in homilia 3. ad Ephesios, & 61. ad populum Antiochenum, ne plura loca commemorem, grauiter reprehendit eos, qui rationem haberent temporis, & pascha, aut Epiphaniam obseruarent, & illis diebus vel immundi communicarent, alijs autem temporib. cùm inuitarentur ad mensam, & possent accedere, salutares admonitiones contemnerent.

Chrysosto. mo'is quin frequentiā dominicæ cenæ requirebat.

Verùm istis omissis, Hieronymus etiam adducitur contra nos ex lib. 2. contra Iouinianū. *Opponit, inquit, mihi Gomer mannæ, vnamq́ mensuram, & vestitum, & capillos, & barbam, & calciamenta ex æquo fuisse Israelitarum: quasi non & nos Christi corpus æqualiter accipiamus. Vna est in mysterijs sanctificatio domini & serui, nobilis & ignobilis, Regis & militis: quonquam pro accipientium meritis diuersum fiat, quod vnum est. Qui enim indignè manducauerit, & biberit, reus erit violati corporis & sanguinis Christi. Nunquid quia Iudas de eodem pocu lo bibit, de quo & cæteri Apostoli, vnius erit cum reliquis meriti?* Sensus istorum verborum Hieronymi facilis est, & cuiuis obuius. Nam, quod ad fideles attinet, quisque eorum, cùm communicat, corpus domini ęqualiter participat: quàuis eius effecta pro rata parte fidei non ab omnib. æqualiter sentiantur. Sin autem promiscuè intelligatur multitudo communicantium, tam fidelium, quàm perfidorum, qui videntur pertinere ad typum Iudæ, omnes ex æquo comedunt ex eodem pane, & bibunt ex eodem calice: & cuique illorum tantundem sacri mysterij distribuitur: quandiu quidem impij sunt eo loco, vt ex communicatione non sint refecti ab Ecclesia.

Cæterùm ab eodem isto Hieronymo in primum caput Malachiæ Inconstantius nostram sententiam planè victam, & iugulatam esse putat. Sic enim scribit: *Polluimus panem, id est, corpus Christi, quando indigni accedimus ad altare, & sordidi mundum sanguinem bibimus. Et dicimus, Mensa domini despecta est: non quòd aliquis audeat dicere, & quod impiè cogitat, scelerata voce proferre. Sed opera peccatorum despiciunt mensam Dei.* Hic nos Inconstantius medios teneri putat, quòd Hieronymus panem, quem polluunt indigni, disertè, propriaque voce exponat corpus Christi. Non autem animaduertit, illam vocem quæ terminum relationis mysterij declarat, idcircò esse adiectam, quò panis ille, de quo agitur, à communi, & profano pane distinguetur. Et eadem ratione distinxit poculum illud, quę mundum Christi sanguinem appellauit. In Inconstantium verò Hieronymus manifestissimè iugulat. Iste enim transubstantiat, & abijcit panem in mysterijs: Hieronymus autem & agno

A scit in illis panem, & illum scribit pollui ab indignis. Sed dicet, Hieronymus appellauit panem, vel quòd antea fuerit panis, vel quod ipsum corpus domini metaphoricè vocetur panis. Hoc etiam putet Inconstantius sibi responsum à nobis, Hieronymum ideircò interpretari panem corpus Christi, quód panis significet corpus Christi. Quòd si has loquendi formas non permittet nobis, videat, quo iure eas vsurpet ipse.

B Addit huc etiam eiusdem Hieronymi verbá in Psalmo quinquagesimo quarto in illa verba: *Qui sibi mecum dulces capiebat cibos. Cùm mandatis vitæ, inquit, & voluntate patris plerunq́ reficitur. Cibus enim dulcis est, patris facere voluntatem: vt illud, Qui intingit mecum manum in paropside, leuabit contra me calcaneum suum. Vel cibus dulcis, corpus & sanguis Christi: quod ipse suscepit indignus.* Primùm oportuit illum rhapsodum cogitare, Commentaria illa in Psalmos, quæ adscribuntur Hieronymo, notha esse, & supposititia. Quanquam
C in hac re operæ magis Inconstantij castiganda fuit q̃ ipse. Nó enim ipsi licuit patrū sententias euoluere. Sed cùm in Turri propter suam incōstantiam, & nequitiam asseruaretur, id tantùm operam dedit, vt ex frustulis, quæ in singulos dies ab istis operis adferebantur, Ipse centones consarcinaret. Atque rem ita se habere ex ipsius verbis planum faciam. Librum istum conscriptum fuisse in Turri, satis constat. Verùm,
D cùm in ius adductus esset, & in magna frequentia populi Londinensis, ad articulos proposi tos respondere iuberetur, multa, pro suo ingenio, astutè & callidè cœpit excusare: Non mirum videri debere, si imparatus ad dicendum accederet: se enim ibi iam diu fuisse conclusum, vbi vix aerem liberum spectare potuisset. Ad alia autem incommoda hoc etiam accessisse, quód penitus esset destitutus libris. Hæc ille. Iam si ita erat prorsus destitutus libris, ne-
E cesse omninó est, vt fateatur, loca ista ex patribus, non se, sed operas suas collegisse. Verùm, vt ad institutum redeam, fingamus, verba illa esse Hieronymi. Nihil ex illis aliud potest rectè colligere, quàm dulcis illius cibi duplicem esse manducationem in Ecclesia: vnam diuiniorum eloquiorum, alteram mysteriorum. *Sed mysteria inquit, si tantùm symbola spectemus, quæ sola vni vultis Iudam accepisse, non poterunt appellari dulcis*
F *esca.* Quid ita? Certè vt instituta sunt à Christo, non minus dulcia sunt, quàm verba Dei. Si impij suauitatem illorum non sentiunt, nihil mirum. Nec febricitantes voluptatem capiunt è dulcissimo vino. Verùm id illorum vitio fit. Nam alioqui vinum generosum & dulce saporem suum non omittit. Pijs quidem hominibus sacramenta Christi suauissima, & iucundissima sunt. Hauriunt enim ex eis fructum spiritus quem oportuit. Neque inficiari possumus, spiritum sanctum hoc instrumento sacro-
G rum symbolorum omnibus ex instituto domini communicantibus corpus Christi fide percipiendum offerre. Quo cibo spirituali qoid dulcius esse potest aut amabilius? Quare cùm

Gardinerus per se ipsum ista loca patrum non collegit.

Symbola vt instituta sunt à Christo, sunt dulcissimus cibus.

sacramenta dulcis appellantor eibus, ab illorū
ingenio & natura nihil aberratur.
N hilo meliore fide postea citat Hieronymū
in capite vndecimo prioris ad Corintbios. Illa
enim Commentaria nemini docto possunt vi-
deri Hieronymi. Ita tamen eum adducit Incon
stantius in illa verba Pauli, *Probet se ipsum homo:*
Si in linteū, inquit, *aut vas sordidum illud mittere nō*
audes: quantò minus in corde polluto: quam immundi-
tiem Deus super omnia execratur: & quæ sola iniuria
est eius corporis? Nam & Ioseph ille iustus propte-
rea sindone munda inuolutum in sepulchro nouo corpus
domini sepeliuit, præfigurans corpus domini acceptu-
ros tam mundam mentem habere, quàm nouam.
Hic sophista non tantùm friget, sed etiam peni
tus conglaciat. Author autem, qoem citat,
allegoria quadam tolerabili, id suadet, quod oos
fatemur verum esse, & vlnis ambabus amplecti
mur: nimirùm, oportere mentem, quę suscipiat
eorpus Christi, & mundam, & nouam esse: quā
illi habent soli, qui fide illustrati sunt à spiritu
sancto.
Post Hieronymum Augustinus adducitur:
quem non sine magno apparatu, & strepitu In-
constantios producit in scenam. Ait enim nos
abuti sententijs quibusdam huius Patris, dissi-
mulantes interim ea, quæ contra nos faciuot.
Sed Lector, vt spero, prudenter audiet, & ex-
pendet ea, quæ iste nos clamat astutè, & vafrè
celauisse. Contra literas Petiliani libro secun-
do capite quadragesimo septimo ita scribit:
Non dicunt ista, nisi qui de mensa domini vitam su-
munt, sicut Petrus, non iudicium, sicut Iudas. Et
tamen ipsa vtrique fuit vna: sed non vtrique valuit
ad vnum: quoniam ipsi non erant vnum. O cæcum
& tenebrosum Labyrintbū: non possumus o-
pinor, sine artificiosissimo filo nos hinc vnquā
explicare. Dabimus tameo operam: & fortasse
aliquaodo aliqua ratione emergemos. Nónne
nos, quæso, fatemur, in templo mensam vnam
eandemq́ proponi omnibus tam bonis, quàm
malis? & bonis malisque idem offerri sacra-
mentum? Nam ex eodem pane & Iudas aece-
pit, & Petrus. Illa tamen mensa, eùm esset v-
na, potuit nihilominus intelligi ooo vna: quo-
niam bonis malisque non valebat ad vnum. Il
li eoim neque inter sese sont, neque eum Chri-
sto vno spiritu, eademq́ue fide conioncti. Hic
iam nihil superest ambigui, aut obscuri. Tene-
bræ illæ in oculis Inconstantij sont, non in vor-
bis Augustini.
Ille tamen adhuc, ne sibijpsi deesse videatur,
eitat hæe quoque verba Augustini ex epistola
eius 162. *Tolerat ipse dominus Iudam, diabolum, fu-*
rem & venditorem suum, sinit accipere inter innocen-
tes discipulos, quod norunt fideles, pretium nostrum.
Hìe Inconstantios, ac si prorsus iam debella-
tum esset, exclamat triumphali voce, oihil vn-
quam ab Augustino dici potuisse significanti-
us. Et addit, An symbola quoque dicturi sunt
esse pretiom nostrum? Certè, si vt diuinæ literę
testantur, vt Patres voluerunt, vt tu quoque
Inconstanti, quemadmodū & iam audiuimus,
& postea audituri sumus, confiteris, signa sæ-

A pè obtinent nomina rerum, qua ratione Panis
appellator corpus Christi, & vinum sanguis:
quid, obsecro, obstabit, quò minus sacramen-
tum eadem ratione pretium etiam nostrū pos
sit appellari? Profectò, qui certo quodam mo
do statuit symbola esse corpus & sanguinem
Christi, is ea illis attriboit, quæ eorpori & san-
guini Christi ascribi solent. Sed ista tanquam
percussus à Deo iustissimo animi furore, vt so-
let palpat in meridie.

Sacramētū vt potest vocari corpus Christi, sic etiā potest dici pretiū nostrum.

B Rursus allegat eundem Augostinum eontra
Cresconium Grammaticum libro primo capi-
te vigesimo quinto. *Quid*, inquit, *de corpore ipso*
& sanguine domini, vnico sacrificio pro salute nostra,
quamuis ipse dominus dicat, Nisi manducaueritis car
nem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non ha-
bebitis vitam in vobis, nónne idem Apostolus docet,
& hoc perniciosum fieri malè vtentibus? Ait enim, Quī
cunque manducauerit panem, & biberit calicem domi-
C *ni indignè, reus erit corporis & sanguinis domini?*
Ecce, qoemadmodum obsint diuina, & sancta
malè vtentibus. Cur non eodem modo Ba-
ptismus? Hoe Augustinus sibi probandom pro
posuit, quod etiam noster iste noo dubitat, Res
sanctas obesse malè vtentibus: & argumentum
ducit à Sacramento Eucharistiæ. Quod cum
appellat corpus & sanguinem domioi, & vnicū
sacrificium salutis nostræ, id pro eonsuetudine
dioinarum literarum & pro more Ecelesiasticæ
D loqoutionis facit. Et tandem eoncludit, Bap-
tismum quoque eiosmodi esse, vt quamuis bo
nos sit, & legitimè adhibeatur, tamen non pro
sit, sed obsit malè vtentibus. Atque ista conclu
sione oecurrit Cresconio: qui docere solebat,
eos, qui accederent ad partes Donati, esse ibi
baptizandos, quòd ne nos quidem negare au-
deremus esse ibi Baptismum. Respondet Au-
gustinus, illos quidem Baptismum babere bo-
num & legitimum: sed talem tamen, qui noce
E ret tam habentibus, quàm percipiéntibus.
Expediat nunc Incoustantius, quomodo con-
stet ista similitudo inter Baptismom & Eucha-
ristiam, nisi ista duo sacramenta eodem modo
se habeant ad impios. Haud dubiè, vt ipse sta-
tuit, erit similitodo aliena, & dissimilis. Vt ergo
sacramēta ista inter se cōueniant, & sacris literis
respondeant, necesse est, vt etiam inuitus fatea-
tur, impios ita sumere elemeota Eucharistiæ
ad iudicium suum, quemadmodom ficti, &
F scelerati ex Baptismo nihil referunt, nisi exter
nam lotionem. Si quis fortè sit, qui inter hæc
duo sacramenta haoc eollationem ab Augusti-
no fieri non credat, legat ille & 25. & 26. caput
eiusdem libri. Quod autem Inconstantius di-
eit, Augustinom nihil eonfecisse argomento
suo, nisi dicat, impios & sceleratos eomedere
verum & proprium corpus Christi, id illi non
tantùm dicendum, sed etiam docendom erat.
Neq́ quiequam eius eausam iuuat, quòd Augu
stinus externis symbolis Eocharistiæ attriboat
G nomina corporis Christi & sacrificij salotis no-
stræ. Quare nibil erat opus, vt iste boe genos
iniuriæ depreearetur, quòd oimium diu in re-
bus clarissimis immoretur. Illam potius iniuri-
am

am suam purgare debuit, quòd fucum faciat le A ctori, nec ea adferat loca, ex quibus constare pos sit, non licere imponere symbolis rerum nomi na. Nam eo argumenti genere posset fortasse aliquid promouere. Nunc vero cùm nostrum nobis principium, assumptumq; integrum re linquat, quod ex sacris literis depromptum, & Patrum autoritate confirmatum, conuelli non potest, magno sanè temporis dispendio Patrum dicta coaceruat. Nam, ea omnia, quod lectori obscurum esse non potest, in eo- B dem cardine versantur. Nec tamen Inconstan tius modum adhuc vllum aut finem facit.

Vult etiam, vt Augustinum in libro post Col lationem cum Donatistis audiamus. Nam in in eius libri capite septimo ita scribitur: *Cùm boni, & mali idem verbum Dei audiunt, & simul Dei sacramenta percipiunt, & tamen dissimiles habeat a-ctionum suorum causas, & dissimiles gerunt voluntatis diuersæ personas, eundem cibum sanctum alij man-ducantibus digne, alij indignè: nec causa causæ* C *præiudicat, nec persona personæ.* Hic Inconstan-tius ait, se non vulgare pondus agnoscere in illa dicendi formula, quod Augustinus dicat, eundem cibum sanctum dari tam bonis, quàm malis. Necesse omninò est acutissimos esse sen sus huius hominis, qui videre non possit, ex-terna symbola Eucharistiæ posse appellari cibū sanctum: cùm scripturæ ipsæ, & verba Dei vbique apud Patres appellentur epulæ sanctæ. Non possum equidem non mirari, non pudu- D isse istum nugas ita pueriles prodere. Iste verò locus Augustini ita consentit cum vniuersa no stra ratione, vt nihil dici possit conuenientius. Confert enim verbum Dei cum Sacramentis: quod idem nos quoque facimus. Idemque verbum tam pijs, quàm impijs proponi dicit: quemadmodum nos quoque dicimus & pijs & impijs idem proponi Sacramentum. Quic-quid ergo hoc loco dictum est ab Augustino, id nos summo consensu recipimus. E

Sed in homilia secunda Augustini in Apocaly psim aliquid haud dubiè Lynceus iste reperit, quo nostram causam prorsus vno ictu possit iu gulare. Sic enim ibi legitur: *Vincenti dabo mon ducare de māna abscondito, id est de pane, qui de cœlo de scendit: cuius figura fuit manna in heremo: quam, si-cut dominus dicit, multi manducantes mortui sunt, Sed & nunc, quicunque manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat, & bibit.* Hoc tantùm ex hisce verbis Inconstantius arripit: Panem, qui F de cœlo descendit, comedi ab indignis. Quasi verò is, qui audit concionem sacram, non etiam vnà rectè dicatur, audire voluntatem, & sen-sum Dei: cùm tamen ea quæ aures externas feriunt, verba tantùm, & soni sint. Ea tamen vocantur voluntas, & sensus Dei, quòd eius voluntatem, & sensum exprimant, & significa tione nobis referant. Eo genere loquendi Pau lus vsus est, cùm diceret, *Euangelium esse potens tiam Dei ad salutem.* Si autem scire velis, Lector, G au ille liber in Apocalypsim sit Augustini, con-sule Erasmum. Quod idcircò dico, quoniam Inconstantius nec ruminat quicquam, nec fis-

Liber adscri ptus Augu. stino in A pocalyp. sit nothus.

sam habet vngulam. Omnis enim, quæcunq; occurrunt, arripit & deuorat: nec inter legiti-ma patrum scripta quicquam discernit.

Sermones Augustini ad Heremi tas omnino spurij.

Imò ne id quidem à pudore suo putauit esse alienum, si Sermones illos ad fratres in Here-mo sub Augustini titulo huc adferret. Putanit enim, Lectores omnia munda, immundaque susque deque habituros, neque magnoperè curaturos quo pabuli genere vescerentur. Quā-quam ne ex illis quidem verbis quicquam in-uenire potuit, quo ipsius causa leuaretur. Ita enim ibi scribitur Sermone vigesimo septimo: *Corpus domini, quod bonum est, malis est malum.*

Quod idem & de Baptismo, & de sacra scri-ptura dici potest. Et illud in Psalmo quadra-gesimo octauo: *Manducant & corpus domini mali, sed non saturantur:* & illud de Baptismo contra Donatistas libro quinto capite octauo: *Corpus domini & sanguis nihilominus erat illis, quibus apo-stolus dicebat, Qui manducat, & bibit indignè, iudi-cium sibi manducat & bibit:* nihil aliud docent, quàm panem Eucharistiæ suo quodam modo esse corpus Christi: nempè quod illud signi-ficet, & referat, & quantum ad ipsum attinet, illud communicantibus promiscuè sumendum offerat.

Citare etiam voluit aliquid ex vndecimo Ser mone de Verbis domini. Ibi enim Augustinus sic scribit: *Illud etiam, quod ait, Qui manducat car nem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in illo, quomodo intellecturi sumus? Nunquid etiam illos hic poterimus accipere, de quibus ait Apo-stolus, Qui iudicium sibi manducant & bibunt? Nun-quid & Iudas, Magistri venditor & traditor impius; quamuis primum ipsum manibus suis confectum Sacra mentum carnis & sanguinis eius cum cæteris discipulis, sicut apertius Lucas Euangelista declarat, comederet, & biberet, mansit in Christo, aut Christus in eo? Mul ti denique vel corde ficto carnem illam manducant, & sanguinem bibunt, vel, cùm manducauerint, & bibe rint, apostatæ fiunt. Nunquid manent illi in Chri-sto, aut Christus in eis? Sed profectò est quidam mo-dus manducandi illam carnem, & bibendi illum san-guinem: quo modo qui manducauerit, & biberit, in Christo manet, & Christus in eo. Non ergo quocunq; modo quis manducauerit carnem Christi, & biberit sanguinem Christi, manet in Christo, & in illo Chri-stus: sed certo quodam modo: quem modum vtique ipse videbat, quando ista dicebat.*

Quàm parū iste locus inseruiat Inconstantio; ex eo facilè videre potest pius et prudens lector, quòd Augustinus statim à principio dicit, Iu-dam proditorem, carnis & sanguinis domini Sacramentum, ipsius domini manibus primū confectum comedisse, & bibisse. Nam ea certè loquendi formula satis indicat, quid Augusti-nus senserit, cùm toties posteà inculcaret, Man ducare carnem, & Bibere sanguinem. Hoc in-quam, te Inconstanti, docere potuit, vt carnem intelligeres Sacramentalem, hoc est, carnis & sanguinis Sacramentum. Debes ergo colligere illius mysterij, aut Sacramenti, aut externi sym boli, quod appellatur caro Christi, duplicem esse manducationem. Nam à pijs magno cum

fructo, ab impijs verò magno cum dispendio A comeditur. Cæcutit ergo nonnihil Inconstantius, qui putet carnem Christi quocunque modo verè & simpliciter sumi: quasi varietas non in re sit, quæ percipitur, sed in effectu. Est quidem id, quod ait, non prorsus à vero alienū, si totum illud, quod complectitur, Augustini more ad Sacramentum, non autem sua imaginatione ad veram propriamque carnem referre velit. Fatetur ipse, impios non verè sumere, non re vera manducare. Sed id ita interpreta- B tur, Non vero modo comedere. Id ego illi tanquam rectè dictum gratularer, nisi statim non satis prudenter subijceret, verū, & proprium corpus, & à pijs, & ab impijs comedi. Sacramentum quidem tam bonis, quàm malis dari fateur: idque vtrisque ex æquo verum sacramentū esse contendo. Significatio enim eius vera est, à quocunque tandem recipiatur: neque vlla ratione effici potest falsa. Non enim ab hominibus inuenta est sed instituta à Deo. Deinde fictitia C illa sua distinctione id satagit, vt locum Augustini ex libro 21. cap. 25. de Ciuitate Dei nobis è manibus extorqueat. Ibi enim Augustinus apertè testatur, impios non verè manducare corpus Christi. Quasi vocabula illa verè & re vera, modum tantùm manducationis definiat, non autem id, quod manducatur, auferant. Atque ita omnino statuit, impios comedere verā & propriam carnem Christi: quod & à verbis, & à mente Augustini alienissimum est. Nostra D vero sententia & cum verbis eius, & cum sententia appositissimè conuenit: Impios re vera non comedere carnem Christi, quòd destituti sint fide & Spiritu Christi, quibus instrumentis caro Christi percipi possit: cùm tamē ore externo corporis eumedant Sacramentū, non minus quàm pij: idque sacramentū haud dubiè verum est, quod Christus ad hominum salutem instituit: etsi ipsorū culpa impijs fiat exitiosum. Quærit postea pro sua simplicitate E Inconstantius, quis nam tandem ille sit edendi modus, quo corpus Christi ore corporis come datur à pijs. Et illi quæstioni satis responsum arbitratur verbis alijs Augustini, quæ habentur tract. 26. in Iohannem. Sic enim scribit: *Videte fratres panem cœlestem: spiritualiter manducate. Innocentiam ad altaria apportate: peccata etsi sint quotidiana, vel non sint mortifera, antequam ad altare accedatis, attendite quod dicatis, Dimitte nobis debita nostra.* Vide, quæso, pie lector, quid iste mo- F liatur: Dignam manducationem in eo sitā putat, vt cum proximis conueniamos, omnemque illis iniuriam remittamus. Hoc ego sat scio, & video agi hoc loco ab Augustino. Alterum aūt caput, in quo totum propè situm est, præterit, & dissimulat: nimirū, vt instructi vera fide accedamus ad mensam Domini. Cur hoc sophista noster tacuit? dicam: Quia hostis est infensissimus fidei, quæ summa est nostræ iustificationis, & instrumentum, quo verè & dignè per- G cipimus corpus Christi. Nam alioqui quomodo id tacere potuisset, cùm Augustinus in eodē ipso tractatu dicat, *Credere enim in eum, hoc est*

Gardinerus hostis infensissimus fidei.

manducare panem viuum: & paulò ante in tractatu 25. *Quid paras dentem, & ventrem? Crede, & manducasti.* Vera quidem illa sunt, quæ Inconstantius retulit de charitate. Fidem tamen omittere eum non oportuit: præsertim cū ille sit modos præcipuus, quo res huius Sacramenti percipiatur. Et ne quis existimet, nos aduersari Augustino, cùm negamus, impios comedere corpus Christi, præter ista, quæ iam diximus, legat etiam 26. tractatū in Iohannem Sic enim ibi scribit: *Ac per hoc, qui nō manet in Christo, & in quo non manet Christus, proculdubio non manducat spiritualiter carnem eius, nec bibit eius sanguinem: licet visibiliter, & carnaliter premat dentibus sacramentum corporis & sanguinis Christi, sed magis tantæ rei sacramentum ad iudicium sibi manducat, & bibit.* Hæc luculentissimè docent, sacramenta quidē premi dentibus, etiam ab infidelibus: rem tamen ipsam ab illis non haberi. Quod si ne adhuc quidem credis, Augustinum ista docere & tradere, audi eundem in eodem tractatu ita loquentem: *Huius rei sacramentum, id est, vnitatis corporis & sanguinis Christi, alicubi quotidiè, alicubi certis interuallis dierum in Dominica mensa preparatur: & de mensa Dominica sumitur, quibusdam ad vitam, quibusdam ad exitium: res verò ipsa, cuius sacramentum est, omni homini ad vitam, nulli ad exitium, quicunque eius particeps fuerit.* Stupidum & cæcū esse oportet, qui non intelligat, rem sacramenti, hoc est, corpus & sanguinem Christi, à nemine sumi posse ad exitium. Quare qui ex eo mortem sibi asciscunt, illi sacramentum tantū recipiunt, non autem rem ipsam sacramenti. Si ista adiungas ad loca illa de Ciuitate Dei, facilè intelliges, quid sibi Augustinus velit.

Res ipsa sacramenti à nemine recipitur ad exitium.

Sed ille noster addit: *Qui spiritualiter non manducat, non potest dignè sacramentaliter manducare: vtranque autem manducationem in bonis caire: sacramentalem autem sine spirituali exitiosam esse: spiritualem sine sacramentali angustiorem: iunctā verò illa vberiorem esse, & augustiorem.* Hæc si rectè & dextrè intelligantur, nemo nostrûm repudiauerit. Non enim dubitamus, spiritualem manducationem externa & sacramentali manducatione nonnihil adiuuari. Iste autem cum sacramentali manducatione semper copulat manducationem veræ carnis Christi. Quod vt à vero alienissimum est, ita ab isto nulla scripturarum authoritate, aut ratione confirmatur.

Sequitur Eucherius. Is in librum 2. Regum capite sexto ita scribit: *Sacerdos, qui arcam inconsiderata temeritate attigit, eujus sui reatum immatura morte purgauit. Vbi intueri necesse est, quantum delinquat, qui ad corpus domini reus accesserit. Si deo tus ille sacerdos morte mulctatur, qui Arcam illam, dominici videlicet corporis figuram, minori, quàm debuit, veneratione corripuit.* &c. Ex eo quòd Eucherius dicit, Arcam fuisse figuram corporis Christi, Eucharistiam autem, corpus ipsum Christi vocat, & addit, vtrunque ab impijs indignè tractari, & sumi, Inconstantius putat confici, non tantùm symbola, sed etiam ipsum verum, & proprium corpus Christi sumi ab indignis.

Alioqui

Alioqui enim collationem Eucherij alienam, A & absurdam esse. Nos autem respondemus, in symbolis & Veteris & Noui Testamenti fuisse, & esse figuras corporis Christi: eumque qui negat, nostra symbola Eucharistica esse signa, & typos, liquidò prodere, quàm parum in Patrib. & in Orthodoxis scriptorib. sit versatus. Quòd autem Eucherius symbola nostrorum sacramentorum appellat interdum nomine corporis & sanguinis Christi, hoc vnà cum antiquis scriptoribus facit. Id autem, quòd non legamus dici B de sacramentis Veteris legis, idcircò vsu venit, quia illa Christum venturum, & eius corpus in crucem dandum esse significabant: nostra verò Id iam perfectum, & completũ esse indicant. Ex ea igitur orta est diuersitas huius appellationis, quòd nostra sacramenta propius rem attingant, quam illa. Dabimus autem Eucherio, bodie Christianos homines grauius peccare in sua sacramenta, quàm olim Iudęos in sua: quòd hodie multò maior sit lux veritatis, quæ ex per C sonarum, & temporum circumstantia peccatũ atrocius reddit. Videt improbus sophista, quæ responsio quamque vera, & iusta omnia ista reddi possit. Ille tamen, ea dissimulata, & præterita, totus in eo est, vt testimonia infinita eiusdem farinæ coaceruet. Sed quid agas? Prorsus obfirmauit animum, victoriam non rationibus, aut verbo Dei, sed pertinacia parandam esse.

Cur sacramẽta veterũ nõ fuerint appellata corpus et sanguis Christi.

Abusus nostrũ sacramentorum grauior est quã veterũ.

Huc accedit etiam Oecumenius. Is in episto D lam priorem ad Corinth. capite 11. ita scribit: *Quod ait, Reus erit corporis & sanguinis domini, hoc indicat, quòd quemadmodum Iudas eum tradidit, Iudæi verò in ipsum debacchati sunt: ita eum afficiunt ignominia, qui sanctissimum ipsius corpus manibus impuris suscipiunt, veluti tunc Iudæi eum tenuerunt, & execrando admouent ori.* Et rursus addit idem Oecumenius, *Per hoc, quod frequenter ait, corporis & sanguinis domini, manifestat, quòd non sit nudus homo, qui immolatur, sed ipse dominus, & factor om*- E *nium: vt videlicet per hoc ipsum exterreat à perceptione corporis & sanguinis domini, ac si ipse illud effudisset. Siquidem ipsi illum occiderunt, hic verò per dignitatem eum videtur interimere.* Hæc postquam retulit Inconstantius, virulenta quadam ironia interrogat, *an hic quoque futurum sit, vt consuetam de symbolis cantilenam occinamus?* Id autem addit non licere. Interpretes enim animo sedato, & composito veritatem tractare, nec velle eam figuris obscurare. Sed hoc quoque ille nobis vi F cissim respondeat: Hanc interpretationem, qua dicimus, nomina rerum imponi sacramentis, ipsi ne de nostro finximus, an accepimus aliunde? Si nostrum hoc inuentum esse dicat, & nos valdè audaces fecerit, & se ipsum prodiderit rudem esse, & imperitum Patrum: quos tamen videri vult vnicè profiteri. At si, quod verissimum est, quodque negare non potest, ab ipsis Patrib. nos ista accepisse dicat, cuius tandẽ, quæso, peccati potest nos reos peragere, si Pa G trum sermones interpretamur illis ijsdem formulis, & legibus, quas ipsi nobis præscripserunt? Ita certè Augustinus sexcentis in locis nos docuit, ita Cyprianus, ita Theodoretus, ita alij ferè omnes. Quid tu istis obganniis? An contra eos quoque tuam illam cantilenam repetes? An illos quoque figuratores appellabis? Cur tu ipse hoc loco non credis Oecumenio tuo simpliciter, & sine vllo tropo, cũ dicat Christũ in cœna immolari? Sed quæ tua est impudentia, dices fortasse, te id simpliciter credere. At si id dicas, necesse est, vt omnium risu, etiam tuorum exagiteris. Nihil enim viuens propriè immolatur sine cæde. Clamabis, Immolationem ibi esse incruentam. At nos infinitis Patrum testimonijs euincemus, esse ibi memoriam, monumentum, exemplar, commemorationem, gratiarum actiones de immolatione Christi iam olim in cruce facta: deinde sacramentum obtinere nomen rei: nec posse fieri, vt ibi propria immolatio Christi concedatur. Quod si in illo verbo Oecumenij tui, & eiusdem etiam mei moderationem huiusmodi recipis, quid, quæso obstat, quò minus ea in alijs quoque verbis eius posit fieri? Quòd autem dicis, Oecumenium animo sedato ista tradidisse, ego quoque non dubito Cyprianum, Augustinum, Theodoretum, aliosque Patres animo satis composito fuisse, cùm illa sua scriberent.

Verum, ne in illo Oecumenio prolixior sim quàm sit opus, accedo nunc ad Gregorium. Is lib. secundo cap. 1. in primum Regũ ita scribit: *Valdè ergo saturantur famelici, quia in donorum plenitudine super humiles spiritus sanctus requiescit. Quod tamen contra negligentes sacri altaris ministros, & audaces dominici corporis susceptores dici non inconuenienter potest. Repleti verò prius sunt, vitiorumq́; cibo saturati, qui pro pane se locant: quia corpus ad susceptionem Eucharistiæ præparant: qui nimirum comedunt, & saturari non possunt: quia etsi sacramentũ ore percipiunt, virtute sacramenti nequaquam replentur. A virtute ergo sacramenti ideò ieiunant, quia prius repleti fuerunt. Salutis quippe fructum non percipiunt in comestione salutaris hostiæ: quia ea, quibus se repleuerant, flagitia portant in mente. Non saturantur ergo, nisi famelici: qui à vitijs perfectè ieiunantes, diuina sacramenta percipiunt in plenitudine virtutis.* Ecce, inquit Inconstantius, Gregorius testatur, malos accipere hostiam salutarem. Id autem, inquit, non potest referri ad nuda symbola præsertim cùm paulò antea malos appellauerit dominici corporis susceptores. Sed cur iste hic non annotauit, Gregorium suum: non enim eum ego facilè appello meum, cùm infinitarum propè superstitionum in Ecclesia princeps, & author fuerit: cur illum, inquam, non annotauit ita scribere: *Malos ore suo percipere Sacramentum: virtutem autem Sacramenti non percipere?* Rem autem, & virtutem Sacramenti quid aliud intelligere possumus, quàm carnem ipsam Christi fide perceptam? Ista duo Gregorius non ineptè distinxit: etsi quod alij etiam passim fecerunt, proprietatea rei attribuat Sacramentia. Et addit, pios recipere Sacramenta, id est, externa symbola cum virtutis plenitudine. Vnà enim corpus & carnem domini fide ac spiritu suscipiunt.

Deinde descendit ad Bedam: non vt aliquod nouum argumentum ab illo petat, sed vt maiorem turbam testium habere, ac nos, cùm ponderare non posit, saltem numero opprimere videatur. Et idcircò, ne nescias, lector, duos testes, Augustinum & Bedam, tanquam duos parietes eadem verborum fidelia dealbare voluit. Verba Augustini sunt tract. 62. in Iohan. *Quid miraris, inquit, si datus est Iudæ panis Christi, per quem manciparetur diabolo, cùm videas Paulo datum Angelum diaboli, per quem perficeretur Christo? Ita bonum malo obfuit, & malum bono profuit. Recordamini, vnde sit scriptum, Quicunque manducauerit panem, aut biberit calicem domini indignè, reus erit corporis & sanguinis domini. Et de ijs erat sermo, cùm Apostolus hoc diceret, qui domini corpus, veluti quemlibet alium cibum indiscretè negligenterquè sumebant. Hic si corripitur, qui non dijudicat, hoc est, non discernit à cæteris cibis Dominicum corpus, quomodò non damnatur, qui ad eius mensam fingens amicum accedit inimicus? Si reprehensione tangitur negligentia conuiuantis, qua pœna percutitur venditor inuitantis?* Hic verò clamat Inconstantius, Augustinum, & Bedam ijsdem verbis testari, Impios comedere corpus domini: & eo nomine condemnari eos, qui non dijudicant, sed irreligiosè, vt cæteros cibos comedunt. Ex isto tanto aceruo arenæ, quam totam Inconstantius vult videri auream, exiguum admodum quæstum faciet. Nam & Augustinus, & Beda symbolum illud, quod & boni, & mali recipiunt in cœna, appellant panem domini. Dicunt esse Bonum, appellant corpus Dominicum, & hoc nomine impios damnari affirmant, quod eiusmodi cibum ab alijs profanis, & communibus cibis non discernant, aut ad illum inimici accedant. In summa hoc totum est, quod ex istis verbis posit elici. Ad quod si adiungas doctrinam nostram, nihil inter ea videbis pugnæ, aut controuersiæ. Inconstantius autem suis astutijs, & vafris interpretationibus, ea, quæ maximè sunt concordia, & consentientia, inter se committit, & testes alioqui rectè loquentes, in aliam sententiam obtorto collo, & inuitos detorquet.

Videamus enim in Theophylacto, violento alioqui authore, quid aucupetur. Ille in capite vndecimo prioris ad Corinthios ita scribis: *Ita quicunque manducauerit panem, aut biberit calicē domini indignè, reus erit corporis & sanguinis domini. Arguit Corinthios, quòd inopes aspernarentur, veluti indignè mysterijs participassent. Nec secus, qui id indignè sumpserit, sceleri erit obstrictus, quàm qui sanguinem ipsum domini fuderit. Nam quemadmodum cōstat, qui tunc dominū pupugerunt, nō potandi gratia pupugisse, sed vt domini sanguinē funderēt: sic qui indignè hunc hauserit, nullum ex eo fructum adeptus, frustra ac temerè Christi sanguinem fudit. Atqui Iudæi Regis chlamydem disciderunt: qui verò immeritò sanguinis particeps fuerit, in cœnum animam suam mergit. Ita fit, vt non æqua ob id & Iudæis, & indignè Christi sumenti sanguinem obueniat ignominia. Vnde & corporis hic & sanguinis domini reus efficitur, eritque tanto obnoxius crimini.* Et rursus eiusdem Theophylacti ex eodem loco

A eo aliud subijcit testimonium. *Qui enim*, inquit, *manducat, & bibit indignè, iudicium sibi manducat, & bibit. Nec sanè propter mysteriorū naturam hoc dixerim. Vitam enim in se habent, & largiuntur: sed mysterijs adeuntium indignitatem, quibus haud secus illa officiunt, ac solent oculorum valetudine laborantibus Solis radij officere.* Superiori illo testimonio Theophylacti, Inconstantius ait, nihil esse posse apertius: eum enim disertissimis verbis affirmare, sanguinem domini B hauriri ab impijs: & illorum peccatum grauius esse, quàm Iudæorum, qui sanguinem Christi per contumeliam, & inuidiam effuderunt. At cùm nos vinum Eucharistiæ fateamur suo modo esse sanguinem Christi, quid obstat, quò minus fateamur, eos, qui illud indignè bibunt, eo modo bibere sanguinem domini: nimirùm quòd eius sanguinis Sacramentum bibant? Quod autem Inconstantius tenere se nō potuit, quin insultaret nobis, & nos petulanter ar- C rideret, nihil præter naturam & consuetudinē suam fecit. Eos omnes, qui in isto Sacramento agnoscunt figuram, hoc est, omnes patres, appellat figuratores: eosque adesse iubet, cum omnibus suis machinis, hoc est, cum catholicis & orthodoxis interpretationibus, vt hunc locum expediant, si posint. Aderunt, Inconstanti, aderunt: ne dubita: & Mysteria, quæ à malis comeduntur, in se quidem vitam habere, concedent: quamuis vitam ipsam à malis comedi, D non fateantur. Dicent, symbola quidem ipsa offerre vitam, quodque ad illa attinet, quoniam sunt organa spiritus sancti, si rectè sumantur, conducere ad vitam, non minus, quàm aquam Baptismi ad salutem, aut etiā diuinas literas, si rectè, & cum fide audiantur. Quid hîc garris? Opus ne, quæso, fuit tot machinis. Figura vna ἀλλοίωσις aut μετωνυμία id, quod videbatur fieri nullo modo posse, vno propè confecit verbo. Sed Deus, inquies, vtitur creaturis, vt organis, E quib. dona largiatur: nihil tamen habere vitā potest prętet ipsam vitę essentiam. Certè, nulla res creata vitam in se habere potest, vt fons, aut seminarium, aut principium vitæ: aut organum, & instrumentum habere potest. Atque adeò nega, si potes, verba sacræ scripturæ, & præsertim sancti Euangelij, vitam esse, aut vt Paulus loquitur, potentiam Dei. Cur ita vociferaris, & cœlum terrę misces? Christus ipse dicit, verba sua, ea videlicet, quę habemus expressa in sacris scri- F pturis, spiritum esse, & vitam. Perfrica frontem paulùm, Inconstanti, & nega, illa verba fuisse creata. Neque verò negare potes, multò maius esse & præstantius, esse vitam, quam vitam habere, aut continere. Moses in Deut. ca. 30. ait, Deum dedisse populo mandata, & Legem, eaque non veretur appellare vitam & mortem: vitam quidem, si ea obseruent: mortem autem, si contemnant. Tempus me deficeret, si omnia, quæ apud Dauidem, aliosque prophetas in hanc sen- G tentiam extant, vellem persequi. Quòd si quæras, quónam pacto lex, aut Euangeliū posit esse vita, aut eam in se habere, aut continere: veni tu cum omnibus tuis machinis, & omni vafricie

Sophistica

Sophistica, & effice, si potes, aliam causam vllá esse, quàm quod significet, aut monstret vitam aut ad eá impellat, atq; inuitet. Id si dari potest verbo externo: quam iniuriam Deo facimus, si idem tribuimus symbolis, & Sacramentis, quæ re vera sunt verba quædam Dei sensibilia? Hic ego pij lectoris, atque etiam Inconstantij ipsius quamuis pertinacem & induratam, appello cõscientiam.

Sed mitto ista: & eò accedo, vt videam vtrum ex Bernhardo huic sophistæ fælicius, quàm ex Theophylacto processerit. *Comestio,* inquit, *Sacramentalis, quantum ad visibilem speciem & quantum ad corporis Christi veritatem, conuenit bonis, & malis communiter. Sed est alia comestio, quæ, sicuti iam diximus, ad bonos tantùm pertinet: quàm per Dei gratiam, & fidem per dilectionem operantem vitæ meritum efficit, & affectus mentium in cordibus percipientium vel ministrantium, intercedente spirituali quadam, & subtiliori vnione capitis, & membrorum.* Locum istum totidem verbis suprà retulit Inconstantius 83. Obiectione. Quid autem ego tum responderim, non est necesse hoc loco repetere. Hoc tantùm monebo, Sermonem illum suppositititium esse, quod ex eius inscriptione, quæ in multis exemplaribus extat, probari potest. Sed illi, quicunque demum fuerit, ego opponam verum Bernhardum in Cantica Canticorum. Neque dissimulare possum, multa esse a Bernhardo parùm synceré, puréque scripta: ideoque nec in re sacramentaria grauissimum esse eius iudicium. Vixit enim diu post Nicolaum papam, qui Berengarium adegit ad stultissimam illam palinodiam. Quare nihil est, cur in eius verbis expendendis magnoperé sudemus. Quod tamẽ si faciendum sit, ad illa me prorsus refero, quæ suprà, cùm idem istud ageretur exposui.

Bernhardò non puram doctrinam tradit, et vixit diu post Berengarij negotium.

Ista autem tam longa serie testium, euersa nec ne sit causa nostra, non stabimus huius Thrasonis aduersarij nostri iudicio. Ille enim canit triumphum ante victoriam. Qui sacras literas & fidei nostræ articulos pressius, & diligentius considerabit, & veterum Patrum dicta prudenter expẽdet & rationes illas, quib. veritas à nobis propugnatur, põderabit, ille haud dubiè, si quid ego iudico, Inconstantium, & omnes istos Paparum parasitos deseret, & in nostram sententiam pedibus descendet.

OBIECTVM XCV.

VT diabolus est cibus impiorum, quos nutrit omni iniquitatate ad damnationem: ita Christus est verus cibus viuorum membrorum sui corporis, quos nutrit ad vitam æternam.

GARDINERVS.

Diabolus nutrit suos, non vt obsonator, sed vt coquus, qui operam tantũ accommodat, non suppeditat materiam.

MARTYR.

VT summatim dicam, tota Inconstantij responsio his capitibus continetur: Diabolum nutrire impios, non tanquam obsonatorem, sed potius tanquam illorum coquum. Diabolum enim non suppeditare hominibus peccata: illorum enim principia quanque habere in se ipso: ad ea autem diabolum instigare tantùm, & incitare natiuam hominum cupiditatem: ipsaque peccata condire, & variare, & arte sua quodammodò sapida efficere: non posse autẽ illum malũ aliquod nobis inserere, quod ex nobis ipsis non pullulet: Christum autem ait & Obsonium esse nostrum, & obsonatorem, & Coquum. Eum enim esse omnia in omnibus: et omne bonum desursum esse: & dominũ ipsum dixisse, *Sine me nihil potestis facere.* Et addit, *nihil dissimilius dici posse quàm est illa collatio Christi cum diabolo: tamque blasphemiam etiam redolere. Diaboli verò nullam se agnoscere manducationem nisi hyperbolicã.* Hæc ille. Sed eius ego fidem in hoc argumento referẽdo, vt in alijs plerisq; desidero. Proposuit enim illud concisum, lacerum, mutilum, & absque vlla etiam certa conclusione. Eo tamen ego non dubito nostros nihil aliud voluisse conficere, quàm ex collatione participationis, quam homines habent vel cum Christo, vel cum diabolo, ostendere Transubstantiationem, & realem præsentiam superuacaneam esse. Istam autem communionem impiorum cum diabolo, quam Inconstantius ita contemptim ridet, Paulus ad Corinthios, cùm de idolothytis loquitur, agnoscit. Ostendit enim, eos omnes qui participant de mensa, & sacrificijs idolorum, communicare cum diabolo. Quare, quemadmodum ad istam communicationem non exigitur, vt idolothyta transubstantientur, nec vt substantia diaboli sub qualibet parte illarum carnium realiter claudatur: ita eadem illa non esse necessaria in pane & vino. Et certè nisi valdè oscitanter iste legisset sacras literas, istam communionem impiorum cum diabolo non ita temerè reiecisset. Christus enim Pharisæis ait, *Vos ex patre diabolo estis.* Et de Iuda Discipulis suis, *Vnus vestrûm diabolus:* &c. *Qui facit peccatum ex diabolo est.* Et Iohannis 1. capite tertio. *Manifesti sunt filij Dei, & filij diaboli.* Hæc sanè ostendunt, diabolũ multò arctius coniunctũ esse cum impijs, q̃ coquum cũ obsonio: quantumuis ista sophista de suo illo simili sibi placeat. Libenter tamẽ accipi, quod ait, peccata nostra nõ pendere à diabolo, vt bona opera pendent & deriuãtur à Christo. Quanquã nõ possum nõ mirari, istum ita in hanc sententiã voluisse descendere, vt illud huc

Communicatio impiorum cum diabolo.

Peccata nõ ita pendent à diabolo, vt à Christo nostra bona opera.

referre vellet, Christum esse omnia in omnibus A & illud, Sine me nihil potestis facere. Hæc ego ex isto libenter audio. At si hæc vera esse putat, quid faciet miser posthac de suo libero Arbitrio? Scio, quid sit dicturus. Nostras videlicet partes in eo quàm minimas esse, si in æstimandis initijs bonorum operum cum gratia Dei conferantur. Esto. Tamen, quod hic confitetor, huiusmodi mitigationem non patitur. Obsonatoris enim est, non partem aliquam obsonij parare, sed totum. Præterea, *Non constat*, inquit, *an diabolus ita sit intimus impijs, vt Christus pijs*. Atqui Paulus ait, *Qui adhæret meretrici, vnum cum ea corpus efficitur: quemadmodum, qui adhæret Christo, vnus efficitur cum eo spiritus*.

Sed ista missa facio. Satis enim erit argumenti propositi sententiam exposuisse. Quàm autem non sit absurdum, diabolum esse aliquo modo cibum impiorum, metaphora illa satis docet, qua Christus vsus est, cùm diceret, *Cibus meus est, vt faciam voluntatem patris mei*. Quemadmodum enim Christus, cùm faceret voluntatem patris, paterno cibo vescebatur: ita qui faciunt voluntatem diaboli, dici possunt eo ali, & ita ali, vt aliquando euadant eius membra. Et in libro Geneseos appellatur semen serpentis: quod aduersus Euæ semen bellum perpetuum gerit. Quare in hoc argumento nulla est nec blasphemia, nec hyperbole quæ ab analogia scripturarum dissideat.

OBIECTVM XCVI.

QVAERO, vtrum peccator impœnitens sumens sacramentum habeat in se corpus Christi nec ne? Si negas, habeo propositum: videlicet, malos, etsi accipiant sacramentum corporis Christi, ipsum tamen eius corpus non sumere. Sin affirmas, tum quæro, vtrum impij habeant in se Christi spiritum an non? Si negas, dissoluis Christum: separas enim corpus eius à spiritu, & humanitatem à diuinitate. At si fateris, aduersatis scripturæ: illa enim ait, Qui non habet spiritum Christi, hic non est eius. Ita qui habet in se Christum, viuit: quia iustificatus est. Quòd si spiritus eius, qui suscitauit Iesum à mortuis habitat in vobis, qui suscitauit Iesum Christum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra propter inhabitantem spiritum eius in vobis.

GARDINERVS.

MAGNO *hic conatu nugatur, in tanto mysterio excutiendo. Quis enim non omninò insanus fatetur peccatorem impœnitentem in se habere corpus Christi.*

MARTYR.

IN Obiectione 94. satis de hac re diximus. Quare si ad ea, quæ illo loco dicta sunt, lectorem remitterem, possem huius Obiectionis labore supersedere. Pauca tamen addam breuiter: ea scilicet, quæ ad hanc rem iudicabo fore satis. Hoc argumentum primùm magna cum contemptione, deinde pro Inconstantij nostri fide, rude quodammodo proponitur. Explicatio eius argumenti est huiusmodi. Per spiritum Christi non intelligimus tertiam personā: ea enim est vbique, non minus quàm pater, & filius: est enim verè Deus: Sed sumitur pro afflatu, instinctu, dono iustificationis, & gratia. Ista indiuulsè coniuncta sunt cum corpore Christi, vt sumitur in Eucharistia. Et idcircò Christus ait, eum, qui manducat se, in se manere, & viuere propter se. Hæc est sententia argumenti: quam si Inconstantius intelligere voluisset, nihil nobis in eo tuendo fuisset laborandum. Quiuis enim videre posset, ad quemcunque dona ista perueniant, non posse fieri, quin eum sanctificent, & immotent, & in ipso Christo manere faciant. Neque verò consentire potest cum verbis domini, quod iste ait, impios sumere quidem corpus Christi, sed non habere. Christus enim ait apud Ioannem, *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem in me manet, & ego in eo*. Et ridiculum est, quod inquit, corpus Christi repentè auolare, vbi os peccatoris attigerit. Argumentum enim totum Sorbonistarum, quorum iste vestigijs insistit, docet, corpus domini tantisper manere sub accidentibus, quoad species, vt loquuntur, illæ maneant incolumes. Manebit ergo corpus Christi aliquandiu vel in ore, vel in ventriculo peccatoris.

In argumento tamen nostro quæritur, Qui fiat, vt qui ita comedat corpus Christi, eius spiritu non fruatur, cùm Christus id futurum promiserit. Iste clamat, id fieri vitio comedentis. Atqui illud vitium tolli oportuit præsentia Christi. Qui enim potest fieri, vt iustitia nō iustificans, aut sanctitas non sanctificans in aliquo inueniatur? Quare vel illa propria, quę Deus vnicè & arctissimè copulauit, ab eo sunt distrahenda, vel illud homini impio, & in scelere suo iacenti non est dandum. Sed quod ad hanc rem attinet, remitto lectorem ad Obiectionem 94. Ibi enim satis de hoc argumento fusè & copiosè diximus.

OBIE-

OBIECTVM XCVII.

ADVERSARII nostri mirifici sunt præstigiatores, qui efficere possint, certis conceptis verbis,& Deum,& diabolum simul versari in eodem homine:& eundem simul & templum Dei esse,& templum diaboli. Tā autem cæci sunt,vt non possint discernere mensam Dei,à mensa dæmoniorum:si verū sit,quod affirmant, hominē subditum peccatis atq; ita templū diaboli,tamen interim habere in se & carnem & sanguinem, & animam Christi, & spiritum sanctum, & diuinitatem.

GARDINERVS.

Mendacium est,quod adfertur,manifestarium. Nemo enim catholicus dixerit, Christum habitare in peccatore.

MARTYR.

NEgat Inconstantius, Christum habitare in peccatore. Atqui hoc negari non potest quin corpus Christi in homine impio tam diu saltem maneat,quoad illæ species & accidētia conseruentur. Quare necesse est Christum & diabolum tantisper saltem vnà esse. Quod ego non dico, nisi de Scholasticorum, & Sophistarum sententia. Diuinæ enim literæ statuunt eum,qui manducat carnem Christi, in Christo manere,& Christum in eo. Sed Inconstantius ecstasi etiam pugnat, atque, solem etiam oriri super bonos & malos. Itaque Christum quoque, & in bonis, & in malis esse posse. Sed hoc simile nihil efficit. Non enim ea est vis solis, vt in animos aut bonorum, aut malorum quicquam possit. Nam si de virtute,aut prauitate loquaris,tales relinquit, quales inuenit. Christus autem natura sua diuina, sanctitate, iustitia, gratia, & viuifico afflatu, quemcunque attingit, immutat, sanctificat, viuificat: idque se carnem suam comedentibus facturum recepit. Quare collatio ista solis, & Christi,quod quidē ad hanc rem attinet,nihil concludit.

Falsum etiam est,quod ait, argumentum nostrum ductum esse partim ab absurdis,partim à nō concessis. Nos enim illud colligimus,& concludimus è verbis Christi. Et sequimur authoritatem sacræ scripturæ: quæ manducationem carnis Christi inutilem aut damnosam non agnoscit. Sed iste tamen alia ratione occurrit nobis: Deum ipsum per potentiam, & essentiam vbique esse,neque malos ab eius præsentia prohiberi: itaque corpus Christi eodem modo & in bonis, & in malis esse posse. Verùm scire debuit, præsentiam eam, de qua nunc loquimur, B quæque ad Sacramentum pertinet,communionis esse,non, vt ille somniat,cuiusuis contactus, aut adsistentiæ. Paulus hominibus pijs & verè credentibus(nam ad illos scribit)ait, fractionē panis,& benedictionem calicis esse communionem corporis & sanguinis domini. Satis autem constat, impios huiusmodi communionem cū Christo non habere, quantumuis externa Sacramenta ausint cum alijs sumere. Atque illa est res Sacramenti, quam Augustinus, Orige- C nes, alijque patres, vt supra monuimus, ab impijs remouerunt. Quàm autem non conueniat ratione communionis aliquem & diabolum,& Christum in se habere, Paulus planissimè docet,cum ita scribit ad Corinthios,eos non posse simul & domini calicem bibere, & calicem dæmoniorum. Et rursus; *Quod est consortium iustitiæ cum iniustitia? aut quæ communio luci cum tenebris? aut quæ concordia Christo cum Belial? aut quæ pars fideli cum infideli? aut quid conuenit templo Dei cum* D *simulachris?* Atqui illi se parùm modestè opponit Inconstantius, cùm dicat, *impium & diabolū in se habere posse, & sanguinem Christi re ipsa bibere.* Nam si ita esset, iure posset responderi Paulo, Imò Corinthij,quamuis impij sint,& diabolum habeant, tamen non tantùm Sacramenta externa,sed etiam ipsum sanguinem domini possunt percipere: neque diabolus impedire potest, quò minus Christus in os illorum ingrediatur: E neque enim dominus diabolum præsentem auersabitur. Vide, Lector, quantum inter Inconstantium, & Paulum distet. Nam quod ille negat, id iste constanter affirmat. Vtri autem magis credendum sit, tu facilè pro tua pietate iudicabis.

Christū & diabolū simul habere in se ratione cōmunionis, minimè conuenit.

OBIECTVM XCVIII.

Sensus,& ratio nō pertingunt ad corpus Christi. Illud enim sola fide percipitur. Impij autem non habent fidem:ergo nihil habere possunt nisi symbola.

GARDINERVS.

Sensus et ratio ad mysteria obstupescūt,quando sola fide,quod agitur,intelligatur,et sine fide cū fructu nō peragatur.

MARTYR.

VBi nos dicimus corp⁹ Christi fide percipi, eximius Dialectic⁹,vt videt ambigua scil. distinguendū censet, & videndum, verbum illud, Percipere, vtrum ad corpus referamus,

an ad animum. Si ad animum, fatetur, corpus Christi percipi sola fide. *Sola enim*, inquit, *fide illud præsens adesse cognoscimus*. At si ad corpus, negat propositionem. *Non enim sola fide recipi corpus domini ait, sed ore quoque, & manibus, hoc est, externo corporis ministerio*. At in ista tam subtili & exquisita distinctione magnus sophista bis peccauit. Primùm, quòd ore, ac manibus sumi dicat corpus Christi: deinde quòd fidem nudã tantùm, & simplicem notitiam interpretetur. B Fides enim vera ad istam notitiam tantùm efficaciæ addit, vt corpus ipsum Christi spiritualiter complectatur, cum omni gratia & vniuerso fructo mortis eius. Imò etiam tertiò quoque peccat, cũ Sola fide dicat corpus Christi intelligi præsens esse in Eocharistia. Id enim cũ vanũ, & falsum sit, non potest apprehendi fide. Mendacia enim etsi ad opinionem fortè aliquam pertineant, tamen aliena longè sunt à fide. Patres autem ita prorsus agnouerunt, manduca- C tionẽ corporis Christi opus esse fidei, vt Augostinus dicat, *Quid paras dentem & ventrem? Crede, & manducasti*. Fingit prætereà vafrè, & sophisticè in Antecedenti positum à nobis esse verbum Percipere, in conclusione autem verbum, Habere. Verùm, vt sciat, secum agi liberaliter, liceat illi sanè per nos verbum illud, Percipere, in conclusione reponere. Non enim est nostrum, mihi crede, de verbis nugatoriè contendere. Deinde addit, *omninò falsum esse, corpus Christi recipi sola fide: ad id enim necessarium etiam esse officium corporis*. D Illud qoidem nos fatemur adhibendum esse edendis symbolis dum habetur cœna, non ita tamen, vt ministerio corporis nostri recipiamos corpus Christi, vel quasi non possimus id citra symbolorum manducationem percipere. Nihilominos tamen excipit Ethoicos: *De quib. inquit, si loquamur, ea, quæ aliâs dicta sunt, repetenda essent*. Ea autẽ ipsa, quę dixit aliàs, ita pugnant cum ipsius principijs, atq; adeò cum sententia aliorũ omniom Papistarum, vt ab illis nulla ratione defendi possint. Nam si, vt illi docent, corpus Christi post consecrationem ita est sub illis accidentibus, vt ibi perpetuò futurũ sit, quoad illa incolumia conseruentur, cũ Eucharistia comeditur ab Ethnico, quomodo potest non comedi corpus Christi? Quòd si dicat, edi quidem ab Ethnico corpus Christi, sed in eo nũ manere, ac idẽ de perfido quoq;, & ficto Christiano perpetuo inculcat. Quid igitur tandem inter eos erit discriminis? Quoniam autem vidit postremò se necessariò cogi, vt fateatur, impios quoq; aliquandiu habere in se corpus Christi, vt est diues stropharum, aliud commentum reperit. Ait enim, *illos non habere in se corpus Christi, vt dominus verbum illud, Habere, intellexit*. Eum enim, qui fruatur indignè, non videri habere. Imò illud ipsum qood habet, tulletur ab illo. Magnæ mihi voluptati est, non extare aliud vllum testimonium, quo Inconstantius sua ista commenta confirmet, quàm illud ex 13. Matthæi. Nam illum locum omnes ita intelligunt, auferendum esse à malis, quod habere videbantur. Itaque ex illis verbis non potest concludere, impios habere corpos Christi, sed tantùm videri posse habere: illis videlicet, qui eorom hyporrysin non intelligunt, & tamen illis verbis parum, vel nihil potius, leustor istius causa. Ibi enim nec de carne Christi, nec de comedendo eius corpore, nec de Sacramento Eucharistiæ agebatur. O suauem adoocatum, qui eas mihi Leges citet, quæ ad propositum nihil faciant.

Vera fides nõ est tantũ nuda et simplex notitia.

Mendacia nullo modo ad fidem pertinent.

OBIECTVM XCIX.

QVICQVID dominus instituit, id fecit vt nobis esset salutare. Sed carnalis manducatio impijs non facit ad salutem: Ergo Christus eam non instituit.

GARDINERVS.

QVOD dominus salubriter instituit, pijs quidem est salutare: & idem impijs per occasionem in grauiorem condemnationem cedit.

MARTYR.

RAtio ista, vt hìc refertur, hebes, & obtusa est: neq; id concludit, quod qoæritur. Sensus tamẽ, qui ab Inconstantio sopprimitor, est, Manducationem corporis Christi, quam quidẽ scripturę tradunt, semper esse manducanti salutarem. E Istam verò, quam Papistæ tribuont impijs, damnosam esse: Ergo scripturas eam nõ agnoscere. Qoare aut ostendant nobis è verbis Dei, manducationẽ carnis Christi perniciosam: quod certè nonquã facient: aut desinant dicere corpos Christi manducari ab impijs. Itaq; illa de sacra doctrina, & de lege frustrà ab Inconstãtio adferontur. Ille enim, vt apparet, vtq; solet, à iusto sensu argumenti de industria deflexit. Componatur ergo ratio ad hunc modum. Omnis manducatio carnis Christi ex ipsius instituto salotaria est: Ista verò manducatio Christi carnis, quã triboitis impijs, non est salutaria: Ergo nõ est instituta à domino. Maior colligitur ex verbis Christi: minor ponitur ab aduersarijs.

OBIECTVM C.

QVOD impij comedunt in Sacramento corporaliter, non debet dici corpus Christi, nisi velis nomen rei tribuere symbolo. Ergo corporalis manducatio carnis Christi in Sacramento nulla est.

GARDINERVS.

Quod in Christi Cœna comedit impijßimus Iudas, idem erat substantia cum eo, quod comedit pijßimus Petrus.

MARTYR.

QVod Petrus, quodq; Iudas comedit, substantia idem fuisse non dobitamus. Vterque enim comedit sacra symbola. Quod autem ad Christu m ipsum attinet, vtrique porrexit quodammodo corpus suum. Iisdem enim verbis, iisdē symbolis, eadē promissione vtrunq; illorum inoitauit ad corpus suom fide & spiritu comedendum. Non tamen idcircò vterq; illorum idem sumpsit. Iudas enim fidem, qua car- A nem Christi comederet, non habebat. Neque Catholici Patres, vt iste clamat, cum nostra sententia quicquam pugnant. Conclusionem autem à nostris positam nihil video, cur facere debeam euidentiorem. Id tantùm Lectorem moneo, me non putare, apud vllum nostrum extare rationem huius formæ, in qua consequens ab antecedenti verbis tantùm discrepet.

OBIECTVM CI.

CHRISTVS ait: Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo: & habet vitam æternam. At impij non manent in Christo, nec Christus in illis, nec habent vitam æternam: Ergo non manducant carnem Christi, nec bibunt eius sanguinem.

GARDINERVS.

QVONIAM secundum Paulum eiusdem Sacramenti non simplex est effectus, sed vitio manducantium alius, atque alius, non potest argumentum consistere, quod ab alterius effectuum destitutione inferat nobis totam negationem causæ.

MARTYR.

PErsuadere conator Inconstantius, *duo esse effecta manducationis carnis Christi: quorum Christus alterum tantùm explicet: quod ea sit peculiaris, & propria virtus huius sacramenti. Illud enim in B hunc finem institutum esse, vt prosit omnibus. Alterum autem effectum ait a domino reticeri: quòd illud non ex rei proprietate, sed ex hominum vitio contingat. Quod tamen ipsum ait expositum esse à Paulo.* Sophista iste pro suo iure inuertit alienum argumentom. Nam qui illud confecit, non posuit duo effecta manducationis corporis Christi: qnorum altero euerso, alterom confirmetur. C Ridiculus enim esset, qui ista faceret. Sed à proprietate indiuulsa & perpetuò inhærenti argumentom colligimus. Quare, Inconstanti, nisi probes, æternam vitam, & coniunctionem cum Christo separari posse à manducatione corporis Christi, nihil agis. Christus alterum effectum, nimirùm exitiosum non ostendit. Neque sanè id Paulus ostendit. Ait enim, Qui manducaoerit pané domini: non, Qui manducaoe D rit carnem domini indignè. Per panem autem non aliud intelligit, quàm Sacramentum. Superest ergo, vt istud alterum effectum ad mandocationem symbolorum tantùm referator.

Deinde iste noster rationem Baptismi conaut huc traducere, & mirom est, quàm in illo simili sibi placeat. Et certè Lectori tem leniter consideranti posset in eo videri acutulos. *Simon,* inqoit, *Magus baptizatus est: qui tamen saluatus non est suo vitio: imò potius ex Baptismo damnum E retulit. Habet itaque,* inquit, *Baptismus duo effecta: vnum damnosum, alterum salutare: cùm tamen dominus tantùm alterius, nempè salutis meminerit.*

At ego respondeo, Christum non pronunciasse, illos fore saluos, qui tantùm tingerentur: sed etiam ad baptismum àdiunxisse fidem. *Qui enim,* inquit, *crediderit, & baptizatus fuerit saluus erit.* Quod autem veritas ipsa pronunciauit, id non potest nō esse verum. Salus enim semper sequitur baptisma coniunctum cum fide. Tamen addit, Simonem credidisse. Vnde id nouit Inconstantius? Aut quæ id scriptura testatur. Ego quidem eum puto nunquam verè credidisse. Paulus enim ad Romanos ait, Quos vocauit, eos & iustificauit: & qoos iustificauit, eos & glorificabit. Hic Paulus apertissimè docet, semel iustificatos perducendos esse ad gloriam. Cæterùm in præsentia nolo ita rigidè agere cum Inconstantio. Esto, Simonem in baptismo credidisse. Eo posito, hoc etiam addo, necesse esse concedere, illum pro eo tempore salutem habuisse: quā ego interpretor condonationem peccatorum: & quā diu fides in eo salua mansit, eum salutē retinuisse. Ita ex hoc simili de impio quoq; comedente corpus Christi dicere oportuit: illū videlicet tam diu habere salutem, quā diu in seipso retinet corpus Christi. Id autē, cùm ille fide careat, nullo pacto potest conuenire. Neq; tamen id tacendum est, non leue argumentum ad nostram sententiam confirmandam ex eo duci posse, quòd Christus dicat tantùm, *Qui manducat meam carnem:* nec addat, Credendo, aut credens. Nam cùm ita loquitur, significat, carnem suam sine fide non posse comedi. E diuerso autem, quia fieri potest, vt aliquis baptismum suscipiat sine fide, idcircò salutē baptismo sine fide non adscripsit. Et Paulus,

Qui semel iustificati sunt, perducentur ad gloriam:

Cur Christus nō dixerit; Qui crediderit & manducauerit carnē meā:

cùm de symbolis ageret, quoniam illa quoque comedi possunt sine fide, idcircò comminatione iudicij deterruit Corinthios, ne id admitterent. Quod autem posteà Inconstantius addit, Sacramenta duplicem habere effectum, id ego non inuitus dabo. Adferunt enim vel salutem, vel exitium, pro eo ac vel dignè vel indignè suscipiuntur. At si idem traducat ad manducationem carnis Christi, non assentior. Neque ita conficio argumentum, vt iste arbitratur: Iste non habet vitam: ergo nō accepit corpus Christi. Sed ita potius: Illa manducatio non dedit impio vitam: ergo, non fuit propria manducatio carnis Christi. Illa enim semper, aut saltem iuxta sententiam aliorum ad aliquod tempus dat vitam manducantibus. Et vnà cum Augustino de Verbis Domini Sermone 11. fatemur, esse quendam modum manducationis carnis Christi, secundum quem qui manducauerit, habeat vitam. Is autem modus est per fidem: qua sola caro Christi sumitur. Neque vnquam Augustinus aliud sensit.

OBIECTVM CII.

CARO Christi semper est viuifica, dans vitam omnibus eam sumentibus, & curans naturæ nostræ morbos. Ergo ea non comeditur ab impijs: nisi aduersarij nostri velint eam sua dignitate spoliare.

GARDINERVS.

CHRISTVS non venit perdere, sed seruare: vnde nomen impositum est suauissimum, Iesus. Et tamen idem de se ipso dicit, Si non locutus non essem, peccatum non haberent.

MARTYR.

HVic propositæ rationi obijcit Sophista, Christū ipsum, quamuis ad seruandū nō ad perdendum venerit, tamen hominum vitio interdum nocere. Ipsum enim de se dicere, *Si nō venissem, & loquutus eis fuissem, peccatum non haberent.* & Simeonem de illo dixisse, *Eum positum esse in ruinam, et resurrectionem multorum.* Ita etiam de carne eius censendum esse, illam salutarem esse pijs, vt Christus testatur in Ioanne, & noxiam impijs, vt Paulus scribit ad Corinth. Ea, quæ hic afferuntur de Christo, longè diuersa sunt ab eo, quod nos disputamus de esu carnis Christi. Fatemur enim, dominum venisse, vt seruaret: at non omnes: sed eos tantū, qui eum reciperent. Ioannes enim ait, *Quotquot receperunt eum, dedit il lis potestatem filios Dei fieri.* Verum autem manducationem corporis docemur esse fine vlla exceptione viuificā. Illa enim, vt sæpè iam diximus, nisi vera fide non peragitur. Neq; Paulus vnq̄ dixit, carnem domini edi ad iudicium: sed eum qui panem domini, & calicem vsurpet indignè, iudicium sibi comedere ac bibere. Et Augustinus annotauit, magnum discrimen esse inter panem domini, & panem dominum. Sit igitur hoc argumentum: Quisquis edit carnem domini, viuificatur: Impij autem non viuificantur, cùm accipiunt Sacramentum: Ergo, impij non comedunt carnem domini. Ratio, quemadmodum ostendit, ducitur ab indiuulsa & propria conditione carnis Christi manducatæ.

Christus nō venit vt seruaret omnes citra distinctionē.

OBIECTVM CIII.

SI Transubstantiatio intelligatur, fide, oportet eam doceri ex verbo Dei. At eam verbum Dei non agnoscit. Ergo, apprehendi non potest fide.

GARDINERVS.

Verbum Dei est, qui, excussis syllabis, emanat sensus: qui Verbi medulla Hieronymo appellatur.

MARTYR.

ISte, quasi controuersia sit de syllabis, affirmat verbū Dei esse sensum, qui ex diuinis literis possit elici. Hoc illi sine vlla exceptione concedimus. Illud autē alterum, quod addit, prorsus inficior. Ait enim, *Verum scripturæ sensum exprimere vocabulum Transubstantiationis.* Id enim qui possit esse verum, cùm scripturæ in Eucharistia panem agnoscant, & fateantur? Quòd si habes, Inconstanti, scripturas, quas præ te fers, à te stare, cur eas tam diligenter supprimis? cur nobiscum non communicas? cur nobis non verbum vllum Dei, sed tantùm Patrum quædam dicta, eaque malè à te intellecta, allegas? Hoc certè non est ad interrogata respondere. Nos dicimus, Transubstantiationem vestram non posse pertinere ad fidē: quòd fides sit ex auditu: auditus autē ex verbo Dei. Quòd si fides nostra constaret ex Patrum sententijs, videri posses aliquid saltem dicere. At cum Patrum ipsorum testimonio, fides pendeat tantùm ex verbo Dei, tuum erat, primùm honorem suum deferre diuinis literis: non autem ab illis ita temerè ad Patrum testimonia confugere. Sed cùm nihil haberes, vt solent mali pharmacopolæ, vbi destituuntur veris medicamentis, Quid pro quo nobis obtrudere voluisti.

Primùm

Primùm obijcis nobis verba Cypriani: eum sis scribere, *Panem non effigie, sed natura mutari.* Memini ego me aliàs ostendisse, Naturam apud bonos scriptores, non semper substantiam significare, sed sæpè proprietatem. Nunc de alijs authoribus dicere supersedebo: & tantùm diuinarum literarum testimonio contentus ero. Paulus ad Galatas cap. 2. ita scribit, *Nos natura Iudæi, & non ex Gentibus peccatores.* Non dices, opinor, Sanctos homines & peccatores, Iudæos & Gentes differre forma, aut substantia, sed tantùm proprietatibus. Deinde 2. ad Ephesios, *Sumus,* inquit, *natura filij iræ, sicut cæteri.* Ne hîc quidem dices, nisi fallor, si sapias, naturam ipsam & substantiam, quam Deus creauit, illi inuisam esse. Illud enim odium Dei tantùm ad vitiosam proprietatem, qua omnes à primo ortu ad mortem vsque laboramus, referendum est. Petrus ait, *nos factos esse consortes diuinæ naturæ.* An tu cũ puras velle dicere, nos participes esse diuinæ substantiæ? Certè Dei substantia cum substantis nostra nõ miscetur. Cõmunicat tamẽ nobis Deus pater noster proprietates suas, nosque sui quàm simillimos reddit. Ita Panis, cùm adhibetur ad Eucharistiam, induit aliam proprietatẽ: quam Cyprianus rectè vocauit naturam.

Odium Dei non fertur in naturã, sed in uitiũ.

Huc additur etiam Emissenus, qui ita scribit in Oratione de corpore domini: *Nec dubitet quisquam, primarias creaturas nutu potentiæ, præsentia maiestatis, in domini corporis transire posse naturã.* & mox. *Quanta itaque, & quàm celebrãda officia vis diuinæ benedictionis operatur? Et quomodò tibi nouũ, & impossibile videri nõ debeat, quòd in Christi substãtiã terrena, & mortalia cõmutantur?* Et mox, *Inuisibilis sacerdos visibiles creaturas in substãtiã corporis & sanguinis sui secreta potestate cõuertit.* Si Emissenus iste, quisquis est, vocabolis illis, trãseũdi, mutandi, cõuertẽdi, intelligat panẽ & vinũ, cũ alioqui sint cõmunis & profanę naturę, effici sacramentũ Eucharistię, ne tria quidẽ verba cõ eo commutabim⁹. At cõtrà, si substãtias ipsas panis & vini abire statuat, & illorũ loco carnẽ ipsam, sanguinẽq; Christi substitui, cũ id & cũ sacris literis & cum Orthodoxorũ Patrũ verbis perspicuè pugnet, dabit veniã, si videat in ea rẽ sibi à nobis non haberi fidem. Quanquã ex multis verbis, quæ idem Emissenus admiscuit, in Obiectione 62. ostendi, eum non sensisse, substantias pristinas panis & vini aboleri. Illa si lector cupiat regustare, eò sese recipiat. Mihi enim eadem repetere non visum est esse necessarium. Deinde cum dicat, ista conuerti in substantiam, & naturam carnis & sanguinis domini, si ita intelligat, mutationem fieri in sacramẽtum substantiæ carnis & sanguinis domini, nihil inficiamur. At si ita omninò rigidè furiat, vt verba sonant, nõ possumus vllo modo assentiri. Antiquiores enim apud nos diuinas literas oportet esse omnibus Emisseni hyperbolis.

Huc etiam attrahitur Hesychius in leuiticum lib. 8. capite 9. ita scribens: *Vt ergo gloria domini videretur, id est, vt aduētus celebraretur spiritus, iste est sermo, inquit, quem præcepit dominus, facite. Sermonem autem Legislator ex consuetudine illud vo-*

A *cat: quia plus sermone subsistit huius dispensatio mysterij: maximè dominico verbo ea, quæ apparent, in aliud quiddam maius, & intelligibile transferente.* Ea quę apparent, hoc est, panem & vinũ, in aliud quiddam maius, quod intelligibile sit, & sub sensus non cadat, transferri rectè dicitur. Efficiuntur enim, vt sæpè dictum est, sacramenta: quemadmodum homines quoque, qui ea dignè vsurpant, efficiuntur membra Christi, cum tamen nemo, qui ea recipiat, transubstantietur. Addit

B idem Hesychius lib. 6. capite 22. *Sanctificationẽ mystici sacrificij, & à sensibilibus ad intelligibilia trãslationem, siue commutationem ei, qui verus est sacerdos, videlicet Christo, oportet dari, id est, ipsi de eis miraculum cedere & imputare. Quia per eius virtutem, & prolatum ab eo verbum, quæ videntur tam sanctificata sunt, quàm cunctum carnis excedunt sensum.* Duo hîc occurrunt silentio non prætereunda. Primum est, miraculum interdum esse apud Patres, quod effici vi humana non possit. Atque

C hac ratione suprà dedimus, Eucharistiam, & baptismum posse vocari miracula. Alterum est hanc mutationem panis & vini in sacramentũ carnis & sanguinis excedere omnem sensum. Humana enim ratio, cum ad significata sacramentorum non pertingat, necesse est, vt sacramenta ipsa habeat pro rebus ludicris. Itaque fidem accedere necesse est, si sacramentis ritè, atque ordine velimus vti. Cum autem Hesychius non dicat nominatim, corpus & sangui-

D nem domini, sed tantùm scribat, externa illa transferri in maius quiddam, & intelligibile, ne hîc hæreremus, primum id Inconstantius excusat, quòd Veteres tanta de re tectè, atque occultè loqui voluerint. Hoc ego commentum non possum non magnoperè mirari. Nam si Patres ita tectè, & occultè loquuti sunt, quomodò isti ex illis cæcis nutibus, non enim dicã, verbis, Transubstantiationem suam tam confidenter eliciunt, atque confirmant? Eam scri-

E ptura sacra non tradit: & Patres, vt ipse fateris, non nisi obscurè & tectè docent. Restat igitur, vt quemadmodum viri docti certò sciunt, ita simplices quoque & indocti, cum hæc audiant, suspicentur, vestrum tantùm id esse commentum. Hæc illa est ars mirabilis Inconstantij. vt quæ velit maiorem in modum confirmare, ea maximè labefacter.

Sed operæpretium est audire, quid idem Hesychius subijciat. *Israel,* inquit, *addens, populũ*

F *fidelem per hoc significauit, hoc est, eum, qui per mysticum hoc sacrificium Deum videt, & propterea propriè Israel nominatur. Hi, quæcunque consecrant domino id est, quæ ex semetipsis in Dominicum sacrificium offerunt, sancta sanctorum fiunt. Corpus enim ex ijs conficitur Christi: qui, quia primitiæ est, nostræ conspersionis, rectè ex nostris primitijs constitit.* In his verbis quiddam occurit in primis annotandum: nimirùm, oblationem Ecclesiæ, quam isti semper clamãt esse oblationem corporis Christi, apud

G patres sæpè fuisse, cibum & potũ, quæ in vsum ministrorum, & pauperum à singulis accedentibus ad sacrum cœtum offerebantur: ex quibus certa quędam portio seponebatur ad Sacra-

Oblatio Ecclesiæ quib. ex rebus antiquitus cõstiterit.

Cc

mentum Eucharistiæ. Quod idem Cyprianos, alijq́oe patres varijs in locis testati sunt. Atqi hioc recepta, & simplici significatione oblationum, quarum adhuc etiam mentio fit in compluribus Missarum collectis, Ecclesiastici scriptores delapsi sunt paulatim ad periculosam loquendi formulam: vt dicerent, Ipsum corpus domini offerri à sacerdote. Quam tamen phrasin, quoniam erat iosolens, & dura, patres ipsi noo raró interpretantur. Appellant enim sacrá cœnaın oblationem Christi: hoc est, vt ipsi se interpretátur, Christi oblati semel io cruce repetitam recordationé. Sed multò simplicius, & satius fuisset, genuinam illam priorem significatiooem oblationis retinuisse. Ex pane autem, & vino ita oblato à fidelibus Hesychius ait, confici corpus Christi: quemadmodum alij etiam patres loqui solent: quia per sacrum ministerium ex illis rebus corporis Christi Sacramentum conficitur. Idq́ı ait rectà congruere. quemadmodum enim munera illa oblata dicuotur nostræ primitiæ: ita Christus quoque naturæ humanæ Deo patri offerendæ primitiæ fuit. Possumus etiam colligere ex istis verbis, panem Eucharistiæ aotiquitus fuisse commoné: eom scilicet, quem homines domi adhibebant ad mensam. Fideles enim, soos, nó alienos panes adferebant ad Ecclesiam. Hodiè aútamici isti nostri, quasi qui omnia antiquæ simplicitatis vestigia voloerint prorsos abolere, pro commoni pane, nescio quæ, crustula, & lagana comméti sunt, in quibus imagioem domioi nostri crucifixi exprimút. Inconstantius ergo, cum ex verbis Hesychij velit Transubstátiationem suam, quam ille núquam somoiauit, confirmare, euidentissimè prodit, se suosq́ue Papistas ab instituto Christi, & à veterum patro'o ritu desciuisse.

Panis Eucharistiæ antiquitus fuit cõmunis.

Posteà inducitur Liturgia Basilij: quæ, vt aliàs monui, non pluris facienda est, quàm meretur. In ea autem sacerdos ita precatur: *Fac panem hunc ipsum pretiosum corpus Christi tui: quod autem est in calice, ipsum pretiosum sanguinem domini Dei, & seruatoris nostri Iesu Christi, mutans Spiritu tuo sancto.* Huc etiam adijcitur Liturgia Chrysostomi, in qoa ita scribitur: *Benedic Domine sanctum panem: fac panem hunc pretiosum corpus Christi tui: quod autem est in hoc calice, sanguinem eius pretiosum, mutans spiritu tuo sancto.* Hîc quoque si corpus, & sanguinem Christi, earum rerum intelligas Sacramenta, nullus relinquetur ambigendi locus. Cootra Inconstantium autem id in primis facit, quòd in vtroque legitur, Panem fieri corpos Christi: non aotem, vt iste vult, illud ex paoe fieri. Sacerdos enim orat, non vt sobstátia panis abijciator, sed vt panis ipse manens integer efficiatur corpus Christi, hoc est, Sacramentum corporis Christi. Quam ad mutationem illi nobiscum aiont requiri vim spiritus sancti.

Citátor etiam verba Chrysostomi ex homilia de Encænijs, Panem & vioom absumi præsentia corporis. Locus ille totus hyperbolicos est: & illum Inconstantius, vt solet, pro suo more

A peruertit. Sic enim scribit Chrysostomos: *Puta mysteria consumi præsentia corporis.* Et addit, *Propter quod & accedentes, ne putetis, quòd accipiatis diuinum corpus ab homine, sed ex ipsius Seraphim forcipe ignem.* Et preterea, *Reputate*, inquit, *salutarem sanguinem quasi è diuino, & impolluto latere effluere.* Quàm ergo verum est, nos non ab homine accipere corpos Christi, sed è forcipe Seraphim cœlestem ignem: tam verum est, præsentia corporis absumi panem & vinum: & quemadmo- B dum sanguis, qoem bibimus, effluit quotidiè è latere domini, ita substantia panis & vini aboletur. Sunt ergo istę loquutiooes figuratę, quibus Chrysostomus populum traducere voluit à symbolis ad coosideranda rerum ipsarum sigoificata. Cogitationes enim nostras ait non aliter versari oportere in symbolis, quàm si illa à rebus significatis prorsus deleta, & extincta essent. Eadem docédi forma Paulus ait, se missum non fuisse ad baptizandum: cum alioqoi C baptismus nonnulla sit portio Apostolici muneris: & ipse se fateatur noooullos baptizasse. Ambrosius quoque huc attrahitur ad dicendú testimonium cótra nos ex Libello De illis, qui initiantur, cap. 9. Is autem ita scribit: *Quòd si tantum valuit humana benedictio, vt naturā conuerteret, quid dicimus de ipsa Consecratione diuina, vbi verba domini Seruatoris operantur? Nam Sacramentum istud quod accipis, Christi sermone conficitur. Quòd si tantum valuit serma Eliæ vt ignem de cœlo deponeret, nonne valebit Christi sermo, vt species mutet ele-* D *mentarum?* Noo ita obcæcatus est errore Inconstantios, quin vt videat, alios suæ sectæ homines eum Ambrosio noo consentire. Illi enim dicunt species tantùm panis & vini manere: naturam autem & substantiam aboleri. Ambrosius autem ait, species ipsas immutari. Fingit autem iste, Ambrosium species hîc posuisse nó pro accidentibus, sed pro natura, & substantia. Sed quomodò tandem nobis hoc probabit? E An satis Inconstátio est hoc dixisse? non oportet Lectorem huius Sophistæ autboritate magnopere commoueri. Vult enim pro sua libidine vocabola sine discrimine significare, qnicquid ipse velit. Ego verò dico, Ambrosium hoc sensisse, mutari species. qnia accedunt nouæ proprietates sacramentales, quæ io pane anteà noo fuerunt. Et siue species illas accidentia, siue substantias esse velis, propius multò accedam ad sententiam Ambrosij, quàm Inconstá- F tius. Nam idem in libro de Sacramentis cap. 4. sic ait: *Si erga tanta vis est in sermone domini Iesu, vt inciperent esse, quæ non erant: quantò magis operatorius est, vt sint, quæ erant, & in aliud commutentur?* Quid his verbis dici potest apertius? Nam si panis & vioom manent, quæ erant, vbi est istorú porteotosa Transubstantiatio? Mutationé quidem Ambrosius statuit: sed Sacramentalé, qoa non sit necesse, vt rerum naturæ absumantor. Idq́ue eoidenter apparet ex loculentissi- G mo simili, qoo idem Ambrosius vsus est eo loco. *Tu ipse*, inqnit, *eras: sed eras vetus creatura. Postea quàm consecratus es, noua creatura esse cœpisti.* Audis Inconstanti? Dic sodes: Cùm efficimur

Quomodo in Eucharistia species panis mutentur.

noua

noua creatura, an abijcimus pistrinam sobstátiam? Non es, opinor, ita stultus; vt id dicas. Ergo iuxta tuam sententiam Ambrosij simile nihil probat. Nam similitudo á minori docta affirmando nihil valet. A maiori autem, aut ab æquali ducta valet. Noli ergo posthac ita gloriosè vociferari, Ambrosium in ista caosa tecum facere.

Nunc audiamus Euthymiom. Is in Matth. ita dicit capite 46 *Sicut vetus testamentum hostias & sanguinem habet: ita & Nouum, Corpus videlicet & sanguinem domini. Non dixit autem, Hæc sunt signa corporis mei: sed, Hæc sunt corpus meum, & sanguis meus. Oportet ergo non ad naturam eorum, quæ proponuntur aspicere, sed ad virtutem eorum. Quemadmodum enim assumptam carnem supernaliter deificauit, si ita loqui liceat, ita hæc ineffabiliter transmutat in ipsum viuificum corpus suum, & in ipsum pretiosum sanguinem suum, & in gratiam ipsorum.* Hic se Inconstantios fingit credere, ijs verbis omnes figoras, vtq; comteptim loquitor, figuratores profligari. Verùm non sic abibit. Euthymius enim contra ipsum multò plura, quàm contra nos scribit. Nam qood negat, Eucharistiam figuram, aut signum esse, id non est simpliciter intelligendum: nisi istum velimus solom cum innumeris penè alijs Patribos pugnare. Alij enim sacramenta nostra figuras, signa, symbola, typos, antitypa appellarũt. Eothymius autem oegat, nostra sacramenta esse figuras, si ad sacramenta Veterum conferantur: non quòd vtrinque non sint figoræ, sed propter alium, atque aliom modum significádi. Illa enim, quia Christum ventorum adumbrabaot, propriè dicebantur figuræ & vmbræ. Nostra verò, cum Christus iam datus sit, & venerit, non propriè dicuntur figoræ, quòd futurum, aut venturum Christum non adumbrẽt: & multò facilius nomina rerum ipsarum sibi vendicant, quàm sacramenta Veterum. In illis enim noo erat ea certa ootitia rerum significatarum, qoæ hodiè est in nostris. Quod Augostinus quoque, vt aliâs diximus, sua quadam loquendi formola non semel expoluit. Illod verò, quod Eothymius addit, *non naturam carnis rerum, quæ proponuntur, sed virtutem spectari oportere*, mirificè pro oobis facit. Nos enim docemus nõ attendendã esse natoram panis & vini, sont enim res volgares, sed significatiooem, & virtutem Nam virtus illa in efficacia significandi ex diuino instituto sita est. Sunt enim nobis instar visibilium verborum: per quæ vi spiritus sancti fides in nobis exuscitatur, qua corpus & sanguinem domini cum summo fructu complectimur. Hæc, vt quiuis videre potest, est iusta, & sana interpretatio.

Abstrahendus animus à rebus propositis.

Sed vt cominus etiam pedem conferam, obsecro, Inconstanti, vt mihi explices, quænam illa tandem sint proposita, quæ Euthymius iubet ne attendamus. Omninò necesse est, velis, nolis, vt respondeas, ea vel accidẽtia esse, vel panem & vinum, vel corpus Christi Si paoem dicit non esse attendendum, ex eo colligitur adesse panem, à quo velit oos oco[...]s auertere: sed ita, vt eius virtotem consideremus. Corpus verò Christi esse illud, quod proponitur, ne fingi quidem potest. Illod enim in primis oportet habere ob oculos. Si proposita illa dices esse accidentia, id non satis congruit cum illis, quæ subijciuntur. Accidentia enim panis nullam tantam, quod sciam, virtutem habent, quæ ita vtilis sit spectatu. Sed consideremus simile, quo Euthymius istam symbolorum motationem exprimit. *Quemadmodum*, inquit, *dominus, carnem suam supernaturaliter assumptam deificauit, ita & hæc ineffabiliter trasmutat in ipsum viuificum corpus suum.* Hic ego appello, obsecro, atque obtestor Inconstantiom, vt respondeat, Vtrum in Christo caro deificata carnis naturam abiecerit. Certè, nisi velit com Eutyche apertè facere, dicet, naturam substantiamque carnis in Christo manere, non autem in diuinitatem abijsse. Satis ergo constat ex isto Euthymij simili substantiam panis & vini in Eucharistia non aboleri. Gratulor nobis, has copias auxiliares submitti ab Incóstantio. Nam ista loca fortasse potuissemus prę terire, nisi ille nobis aurem vellicasset.

Caro Christi deificata non abijcit naturã carnis.

Seqoitor Iohãnes Damascenus, qui lib. 4. cap. 14. ita scribit: *Neque & hoc etiam dicit promptum, quomodò naturaliter per comestionem panis, vinũ & aqua per potionem in corpus & sanguinem comedentis & bibentis trasmutatur: & non fit aliud corpus præter illud, quod erat ipsius. Sic & propositionis panis, vinumq;, & aqua per inuocationem, & aduentum spiritus sancti supernaturaliter transmutatur in corpus & sanguinem Christi. Et non sunt duo: sed vnum & idem.* Non est animus de Damasceno multa dicere. Illud satis constat, doctrinam eius non ita esse poram. Quantum enim ille imaginibus, qoantom ossibus mortuorum tribuit? vt alia interea taceam. Quare com ille multis in alijs dogmatis dissentiat à sacris literis, nihil video, cur ego in hoc dogmate cum eo debeam conoenire. Quod tameo ad hunc locum attinet, video esse in eo quædam, quæ Transubstaotiationi apertè adoersentur. Primùm enim confert negocium istod Eucharisticum cum ea motatione, qua panis & vinum transeunt in substantiam comedentis. Qood si ita est, tota natora panis in Eucharistia non abijcitur. Quemadmodum enim aliqua substantia cibi conuertitur in carnem & sanguinem eius qui vescitur (nam si vniuersa periret, non aleretur) ita oecesse est in Eucharistia aliquam partem panis remanere. Ad hæc in alimeoto forma & accidentia pereunt: materia verò aliqua saltem ex parte manet. Papistæ aotem in ista sua Transubstantiatione volont, materiam, aut substantiam abijci, sola autem retineri accidentia. Quid, malũ, te oportuit, Inconstanti, táto perè de hac similitudine gloriari? Certè ea ex omnibus ferè partibos prodit vestigia non obscura vestri mendacij. Nos quidem cum Damasceno non consentimus, nisi per conuersionem, mutationem intelligat sacrameotalem. Quod ego eum non affirmo cogitasse: & permulta suot, qoæ huiusmodi de illo suspicio-

Ioannes Damascenus.

nē mouere possint. Theophylactus verò in 6.c. Ioannis scribit: *Attēde aūt, quod panis, qui à nobis in mysterijs mãducatur, non est figuratio quædam carnis domini, sed ipsa caro domini. Non.n.dixit, Panis, quem ego dabo, figura est carnis, sed Caro mea est. Transformatur enim arcanis verbis panis ille per mysticam benedictionem, & accessionē sancti spiritus in carnem domini. Et ne quem conturbet, quod credendus sit panis caro. Etenim in carne ambulante domino, & ex pane alimoniam admittente, panis ille, qui manducabatur, in corpus eius mutabatur, & similis fiebat sanctæ illius carni, & in augmentū & sustentationem conferebat.* Quæ modò respondi ad Damascenum, eadem huc quoq; transferri possunt. Vterque enim eodem modo scribit, & vtitur eodē simili. Nihil autem dico, Theophylactum damnatam sententiam de processione spiritus sancti defendisse, & Latinis Ecclesijs nominatim refragari. Prætereo etiam aliquot eius sententias, quib⁹ à Transubstantiatoribus dissentit, & in nostrā propemodum sententiam descendit. Ea omnia infrà opportuniori loco commemorabo.

Catalogum autem istum suum Inconstantius, vt solet, claudere voluit authoritate Bernardi. Is in Sermone de Cœna domini ita scribit: *Species ibi videntur, quarum res, vel substantia esse non creduntur. Sic res veraciter, & substantialiter creditur, cuius species non cernitur. Videtur enim species panis & vini: & substantia panis & vini non creditur. Creditur autem substantia corporis & sanguinis Christi: & tamen species non cernitur. Pro-*

A *ponitur igitur species panis & vini, vt doceatur, plenā & perfectam esse refectionem in sumptione corporis & sanguinis Christi. Plena refectio cibi & potus. Cibi autem & potus substantiæ principales sunt panis & vinum.* Si Bernhardus ita dixisset, nihil esset mirum. Ille enim in fece Papistarum, & monachorum vixit, idque ea iam tempestate, cum Transubstantiatio vbique ferè in Latinis Ecclesijs obtinuisset, & Berēgarius de sua sententia deiectus esset. Deinde etiam non omnia

B semper syncerè, ac purè scribit: multa interdū corrupta, & superstitiosa admiscet. Sed, vt suprà monui, Bernhardus eius Sermonis non erat author. Deinde spero, nondum excidisse lectori illos locos Bernhardi ipsius, quos suprà commemorauimus: ex quibus ille videri potest à veritate, & à nostra sententia non abhorruisse. Sed est iste mirabilis sophista, qui eum audiuerit in argumento testimonia nominatim peti ex verbo Dei, ex quo vno fonte flu-

C it omnis nostra fides, nos prorsus reiecerit ad dicta quædam Patrum: quasi verò ex illis nascatur vera fides. At longè aliter nos docuerūt sacræ literæ: *Fidem esse ex auditu: auditum autem ex verbo Dei.* Firmum ergo est argumentum nostrum: Quicquid non hauritur ex verbo Dei, non est credendum: Transubstantiatio nō hauritur ex verbo Dei: Ergo, non est credenda. Maior propositio est Pauli: Minorem satis probat Inconstantius, cum ne syllabam quidem vnam

D afferre possit è sacris literis.

OBIECTVM CIIII.

AVGVSTINVS ait, Accedit verbum ad elementum, & fit Sacramentum. Non autem dicit, Tollatur elementum. Est ergo contra naturam Sacramenti, vt altera eius pars auferatur.

GARDINERVS.

SVBSERVIT elementum conficiendo Sacramento: & qui omnia portat verbo virtutis suæ, de mysterio Eucharistiæ sic pronunciat, Hoc est corpus meum.

MARTYR.

PRædicat Inconstantius, substantiam panis & vini auferri propter illa verba Christi, *Hoc est corpus meum.* Quàm autem appositè ista sententia ex illis verbis eliciatur, prudens lector facilè potest intelligere. Id tamen, quod erat elementi, manere fingit, & retineri ad significationem. Atqui ita manere accidentia sine subiecto, nec ratio sinit, nec sancta scriptura vsquā docuit. Quodque longè etiam magis est ridiculum, ait, in *Transubstantiatione substantiam panis & vini non tolli.* Quòd si nō tollitur, cur per vos non licet, eam manere, atque adesse confiteri? Christus, inquis, vtitur hoc elemento. Rectè. Sed, si vtitur, certè manet. Nemo enim vti potest eo, quod esse desijt. Quæ istæ sunt ambages, & verborum tenebræ? Deinde audes etiā violare sensum verborū Augustini. Ais enim, Augustinum non requirere, vt elemētum ma-

Nemo potest vti eo quod esse desijt.

neat totum: sed tantùm vt Sacramento conficiendo adhibeatur. At, si elementum ipsum, vt Augustinus docet, accedēte verbo fit Sacramentum, non potest Sacramentum esse, si elementū auferatur. Ex hac breui responsione facilè videre potes, pie Lector, quā nutet, & fluctuet Inconstantius. Non habet locum aliquē solidum, vbi possit pedem figere. modò sit, sola

E manere accidentia: modò negat, à se, aut à suis tolli elementū: modò clamat, esse satis si elemētum tantū ad conficiendū mysterium adhibeatur. Sed cur non vno potius verbo ingenuè fatetur, se non posse seipsum ex hoc Labyrintho explicare? Omninò in omni Sacramēto oportet certū esse elementū, quod vi verbi Dei fiat Sacramentū. Eucharistia autem, vt omnes confitentur, est Sacramentum: Ergo, necesse est, vt certum in eo ostendi possit elementum.

OBIECTVM CV.

OMNIA Sacramenta constant materia, & forma. Forma est verbum Dei. Materia est elementū, ad quod accedit verbum. Ita panis est elementū: in hoc Sacra-

mento

mento. Quod autem componitur ex duobus, non poteſt alterũ abijcere: ita præſertim, vt nihil ex eo remaneat, præter accidentia. Quare oportet in Euchariſtiá ſubſtantiam panis remanere.

GARDINERVS.

QVOD in Sacramento Euchariſtiæ ſpeciale eſt, non poteſt ad generalem Sacramentorum normam exigi.

MARTYR.

Fingit Inconſtantius, quiddam peculiare, & vt loquitur, ſpeciale accidere in Euchariſtia, quod alijs Sacramentis non ſit tribuendũ. Hanc autem ille prærogatiuam Euchariſtię nõ diuino iure dedit, ſed ſuo. *At Chriſtus*, inquit, *diſertis verbis pollicitus eſt, ſe daturum ſubſtantiam corporis ſui.* Illi ergo magis conſulendus eſt de pane, quàm ſententiæ magiſtrales. Sed cur tu, Inconſtanti, tuis legibus non teneris? Quodnam hoc nouum genus eſt argumenti: Chriſtus dat corpus ſuum: Ergo nõ dat etiam panem? Hoc certè Chriſtus ipſe non docuit: ſed tui magiſtri confixerunt: Nihil enim obſtat, quò minus corpus Chriſti ſpiritualiter dari poſsit, vt fide videlicet percipiatur, & tamen ore corporis panis etiam vnà comedatur. Imò illi ipſi, qui ſtatuunt ſubſtantialem præſentiã carnis Chriſti, nihil cauſę vidẽt, cur ſubſtantia panis ſit abijcienda. Et Ioannes Scotus anteſignanos alioqui inter Scholaſticus, videtur hoc dogma tantũ Eccleſiæ, quam haud dubie intelligit Romanenſem, acceptum referre: cum tamen pręſentiam corporis Chriſti acriter defendat. Leue ergo, & friuolum eſt, quod Inconſtantius cauillatur, Chriſtum eſſe conſulendum. Atque vtinam verè, & ſine hypocriſi hoc diceret. Vniuerſa iſta his tribus verbis poſſet componi.

Poſteà comminiſcitur, alia Sacramenta in vſu eſſe poſita: idcircò illis materiam certam poſſe cõſtitui, & verbum Dei pro forma. Quaſi verò Euchariſtia extra actionem bibendi & edendi ſit Sacramentum. Qui hoc dicunt, pręterquam quod aduerſantur verbo Dei, quo Chriſtus dixit, *Accipite, & manducate: accipite & bibite*: idololatriam etiam fouent, & vt dictum eſt ſuprà, communicandi frequentiam imminuũt? Sed audiamus priuilegium iſtud Euchariſtiæ. *Euchariſtia*, inquit, *iam cõſecrata, quia Sacramentum eſt permanens, habet pro forma viſibilem ſpeciem: & ipſum Chriſti corpus pro materia.* Cùm dicit Euchariſtiam eſſe Sacramentũ permanens, non animaduertit, Sacramentũ illud non tantùm conſtare pane & vino, & verbo Dei, ſed etiam requirere diſtributionẽ, manducationẽ, & potationẽ. Id nos non finximus de noſtro, ſed planè hauſimus ex verbo Dei, Chriſtus enim ipſe, cum egiſſet gratias, diſtribuit panem, aitque: *Accipite edite.* Deinde calicem tradidit accumbẽtibus, atq; addidit: *Accipite, bibite ex hoc omnes.* Et imponens ſummam manum, *Hoc*, inquit, *facite*. Cum Chriſtus hæc omnia fecerit, & iuſſerit, vt nos eadem omnia faceremus; non poſſumus dubitare, ea omnia ad myſterij rationem pertinere. Sed quis hîc riſum teneat, cum videat, iſtum ita incogitanter dicere, ſpecies viſibiles in hoc Sacramento eſſe pro forma: corpus autem & ſanguinem Chriſti eſſe

A pro materia? Ego ſemper audiui, materiam à forma longè dignitate ſuperari. Verùm iſte, quantum video, præceptorum ſuorum non leui periculo deſipit: qui eum tanto tempore nihil ſapere docuerunt. Nam ſi ſaperet, corpus & ſanguinem Chriſti, res duas longè omnium pretioſiſsimas, viſibilibus formis, hoc eſt, leuibus & caducis accidentibus non poſtponeret. Noli Inconſtãti, ſi me audis, inter philoſophos, aut etiam inter Scolaſticos iſta dicere, ne te gra B dibus illis tuis, quos tu fortè inter eos aliquando accepiſti, ſpolient. At ille fortaſſe iſta nobis ex verbo Dei confirmabit? Minimè verò. Hoc tantùm addit: *Vnde viſibilibus Sacramentis corruptis, quia forma deſinit, deſinit etiam Sacramentum.* Mira eſſe iſta neceſſe eſt, quæ Papæ ſacrificulis tantopere placeant. Sed eadem ratione probari poteſt, cur eſſe animãtis formã. Illo enim exempto, animal illicò moritur, & quod priùs erat, eſſe deſinit. O Sorboniſtas fungos & ſtipi C tes, qui iſtam iam exquiſitam, & ſubtilem philoſophiam nunquam didiceritis. Trãſmittite in Angliam, & à nouo iſto Magiſtro ſentẽtiarũ diſcite ea, quæ neque ex Lombardo veſtro, neque ex alijs omnibus Doctoribus diſcere hactenus potuiſtis.

Materia ſuperatur à forma dignitate.

Tamen iſte, ne prorſus negare videator, materiam Euchariſtiæ eſſe panem & vinum, formam autem eſſe verbum Dei, *Hoc*, ait, *de Conſecratione eſſe intelligendũ*, quam tantũ annumerat, ſa D cramentalibus: neque enim eam patitur eſſe ſacramentum. iſte vt video, non tantùm in res, ſed etiam in voces poteſtatem obtinet. Quis enim diceret, Panem conſecrari, cum è rerũ natura atque è mundo exterminetur? Ego certè nolim ita conſecrari. Si verum eſt, quod Incõſtantius ſomniat, Execratio ea panis erit, non Conſecratio. Addit, *Conſecrationis ipſius formam eſſe verba ſacra: panem verò eſſe materiã.* Atqui nũ E quam nec viſum hactenus nec auditum eſt, formam, quæ datur ad perficiendam materiam, illam è rerum natura profligare, ac perdere. Nõ ſunt, mihi crede, lector, iſta ſani hominis cogitata: ſed deliria, & ſomnia inſanientis.

Forma non perdit materiam.

Vnũ tantùm mihi nunc ſupereſt explicandum, quo ratio à noſtris propoſita illuſtretur. Cum dicimus, ſacramentũ conſtare ex materia & forma, & addimus, verba Dei eſſe formam, id intelligendum non eſt de ſonis, & vocibus, F ſed de verborum illorum ſignificatis: nimirũ, de corpore & ſanguine Chriſti: quę, vt non trãſeunt vnà cum vocum ſtrepitu, ſed conſiſtũt, & manent, ita etiam pane & vino infinitis partibus ſunt perfectiora. Dicimus autem ea habere rationem formæ, quoniam ſi definiendũ ſit ſacramentũ Euchariſtiæ, illa ſignificata omninò neceſſe ſit adhiñgi. Relatiua enim non poſ-

sunt sine suis terminis definiri. Cumq; ea, vti diximus, pane ac vino longè sint præstantiora, non iniuria formæ locum obtinent. Potiores enim partes definitionis ad formā magis, quā ad A materiam spectant. Sūma igitur argumenti est: Materiā sacramēti à sua forma nō aboleri: Materiā aūt Eucharistiæ esse panē & vinū. Quare, ea à verbo Dei, quod est eius forma, non aboleri.

OBIECTVM CVI.

NATVRA & definitio accidentium est, esse in subiecto: vt, si non sint in aliquo subiecto, non sint omninò. Ergo, cum accidentia panis & vini maneant, ea quoque manere est necesse. Ita nulla erit Transubstantiatio.

GARDINERVS.

SI definitionem accidentis spectemus seorsim, non est, Inesse subiecto, sed aptitudinem habere, vt inesse possit.

MARTYR.

PRimùm magnus Dialecticus negat, *eam esse definitionem accidētis, Inesse in subiecto: satis esse, si aptum natumq; sit, vt esse possit in subiecto.* Cæterum, vt largiar, cum res generatim definiūtur, eam propensionem, seu aptitudinem intelligi in definitione, quòd sæpè res definiantur, quæ reuera non existant, eoq; necesse sit, ea illis attribuere, quæ in illis essent, si existerent: tamē, cum ea, quæ definiūtur, re ipsa ponantur, omninò necesse est, vt sub definitionis conditionē B cadant. Nam alioqui definitio aliena esset, & vitiosa. Quare quamuis maximè Accidēs in vniuersum definiatur, vt Inconstātius putat, tamen posteà, cum quippiam attenditur reuera esse accidens, necesse est, vt hæreat in subiecto. Quod autem addit, *Non si quid est accidens, necesse est, vt inhæreat:* dicit quidem id, sed nō probat. C Quare eadem authoritate licebit nobis id negare, qua illi id licuit sine ratione affirmare. Deinde quod addit, ipsum Inhærere accidentibus, dum existunt, non esse substantiale, aut necessarium: id nemo sapiens vnquā dixit. Vulgò receptum est, Accidens esse, quod sit entis: necesse accidentia, nisi quatenus inhæreant. Aristoteles quoque hoc maximè argumento inuehebatur contra ideas Platonis, quòd eas formas esse statueret, & interim à sua materia D distraheret. Quòd si ille ne substātialibus quidem formis hoc dare voluit, quantò minus daturus erat accidētibus? Ad hæc cogitare oportuit Inconstantium, non minus essentiale esse accidenti, Inesse in subiecto, quā substantiæ est, Non inesse. Substantia autem necessario inhæret: Ergo, Accidens necessariò inhæret. Hæc idcircò commemorare pluribus, & diligentius volui, vt Lector intelligeret, istos commenta sua pluris facere, quàm naturæ conseruationē. F Omnia potiꝰ perire vult Inconstantius, quā vt fictiones, & ineptias suas intercidere patiatur.

Aristoteles Ideæ Platonis.

Accidens necessariò inhæret.

Sed addit, *Primam causam per se ipsam, & solam tantundem posse, quantum secunda potuit. Quare cū substantia, quæ est secunda causa, possit accidentia sustinere, nihil obstare, quin Deus, hoc est, prima causa, detracta substantia, eadem sustinere possit.* Hic aliquis fortè responderit, Potētiam quidem Dei admirandam, & summam esse: illam tamen ea, quæ Contradictione pugnāt, efficere non posse: non quidem debilitate sua: sed quòd res ipsæ eiusmodi sint, vt fieri nequeāt. Dicere autē, aliquid esse accidens, quod non sit in subiecto, nihil aliud est, quàm dicere, idem & accidens esse, & non accidens. Eò isti sua importunitate rem deducunt, vt prorsus omnia confundātur. Hæc inquam, alius fortasse quispiam respōderit. Ego verò dico, Quid isto scuto diuinæ potentiæ semper tegitis mendacia vestra? Esto, Deum hoc posse facere. An ex eo statim sequitur, illum id velle facere? Cum igitur, quod ad hoc quidem attinet, de voluntate Dei non possitis fidem facere, salua eius potentia, satis totò possumus istam vestram confusionem, & perturbationem rerum irridere. Quicquid de diuina voluntate ab hominibus sciri potest, id vniuersum peti, & hauriri oportet è verbo Dei. Quare cum aliquid velitis contra naturæ ordinem constituere, inde oportet deducere argumenta. Atqui vbi, quæso te, vnquam audisti e sacris literis, Accidentia esse in Eucharistia sine subiecto? aut primam causam ibi subire locū substātiæ? Si tu ista legisti vnquam pro eo, quā tu fidem & authoritatem tuam facis, locum nobis aliquē indicato. Alioqui Papistæ etiam tui dicent, te ista impudenter commentum esse.

Verū ne Deus cogatur in istis accidentibus Eucharistiæ sustinēdis perpetuo laborare, ait, *posse fieri, vt aliquando panis substantia redeat: idq; addit non sine summa Dei ope fieri: ne, cum vermes, & cineres ex Eucharistia nascantur, regula naturæ, quæ violata est in Transubstantiatione, eadē rursus in vermium, & cinerum procreatione perturbetur, si ea dicerentur procreari ex accidētibus. At philosophus,* inquit, *miraretur Eucharistiæ mysterium, in quo accidentia manerent sine subiecto, neque illud ex sua definitione carperet.* Certè, qui nihil aliud sit, quàm philosophus, Sacramentum Eucharistiæ non mirabitur, vtpota qui de eo nihil credat. Vestrā autem stultitiam, qui ista portenta in animū induxeritis credere, & miraretur, & irrideret. Et sanè, qui rem secū velit pressius cogitare, haud dubie numerabit vos inter ἀσόφους philosophos, & ἀθέους Theologos: qui ita & naturæ leges, & verbum Dei susq; deque peruertatis. Vide autem Inconstanti, qua fronte nos appelles Theologastros. Tu enim, tuiq; ne vmbram quidem habetis boni Theologi: Tamen, si nos ita fastidis, at Augustinum summum Theologū audire debes, quid de hac re sentiat. Ille cum docuisset, sublato loco à corporibus, ipsa quoq; corpora tolli, subiecit posteà de illorū etiam accidentibus, Tolle, inquit, ipsa corpora qualitatibꝰ corporū: non erit, vbi sint: & ideò necesse est, vt non sint. Non est, opinor, Theologaster Augustinus: tamē audacter pronūciat, accidētia esse non posse, si illorū suferātur

Si subiectum auferatur ab accidentibus, non erunt.

tur substátiæ. Et statim addit, si moles ipsa corporis, quantacumq; vel quantulacumq; sit, penitùs auferatur, qualitatea eius nó erit vbi sint.

A Hæc Augustinus. Et dubitamus adhuc, veros Theologos, ea, quæ à nobis in argumento posita sunt, nobiscum sentire & confiteri?

OBIECTVM CVII.

SOLENT dicere, corpus & sanguinẽ Christi velari accidentib. ne videamur vesci crudis carnib. Sed si vera dicũt, hæc ratio nihil prohibet, quò min⁹ vescamur crudis carnib. Quomodò .n. coquantur, neque per eos, neq; per scripturas ratio redditur.

GARDINERVS.

HESYCHIVS celebris author, corpus Christi in Sacramento nobis exhibitum appellat Sacrificium de sartagine, quod illud non crudum nos, sed in arca crucis tanquam de sartagine assum comedamus.

MARTYR.

Hic Inconstátius, quòd videret se non posse aliter cõsistere, recipit sese ad allegoriá. Ait enim Hesychiũ dicere, *corpus Christi nobis exhibitum in Sacramento esse sacrificiũ de sartagine.* Ego iam didici id, quod semper anteà ignoraui: scilicet, argumenta, allegorica intelligentia vel sensu dilui. Si Hesychius diceret, corpus Christi vere assatũ fuisse in cruce, non nihil mirarer.

B Id enim cum Euangelica narratione video pugnare. putarẽ tamen Inconstantiũ occasionẽ aliquam fuisse nactũ, vt hoc testimoniũ adduceret. Verùm cũ sacra historia hoc nusquá tradat factũ, & Hesychius dicat, corp⁹ domini nõ reuera fuisse coctũ, sed tantũ tanquam in sartagine assatũ in ara crucis, nullá video rationem, cur id, quod Inconstátius adfert, probabile videri possit. Nam cum Christus diceret, Iudæos exijsse ad se, tanquá ad latronem, an docere voluit, se reuera latronẽ esse?

C Et cum Esaias prædicat, illum ducendũ esse ad occisionẽ tanquá ouem, an illũ dicit fore reuera ouem? Sophista vero iste noster nouo quodam artificio, ex eo, quod Hesychius dicit, corpus Christi tanquá in sartagine fuisse assum, illud reuera coctũ, atque assum fuisse colligit.

Deinde postulat nos irrisores: quasi ausi simus Sacramẽto Eucharistiæ ore profano illudere. Hoc autem dissimulat, nos, saluo mysterio, quod Christus instituit, Papistarũ tantùm

D præstigias & fucos irridere: vt doctrina hetia, & ad Idololatriá ab hominibus excogitata, ab omnibus aliquando exsibiletur. Verùm seriò agat aliquádo Inconstátius, neque putet rationes conuitio dissolui posse. Huc addit, *Catholycos de crudis carnibus loqui ad sensum carnalem, qui mysteria non intelligãt.* Atqui ego ea putabã dici hominibus fidelibus, & statim cõmunicaturis: vt omnibus illis tolleretur admiratio, cur corpus Christi, cum ibi adesset realiter, tamen oculis hominũ non ostenderetur. Nunc autẽ audio, ista dici tantùm infidelibus, qui sacra mysteria non intelligãt. Sed subijcit, id, quod diuinũ sit, & spirituale, non posse fidelibus videri crudũ. Quid ista sibi quæso volũt? Corpus Christi diuinũ, & spirituale, quod sola fide comeditur, nihil necesse est, vt dicamus aut coctũ, aut crudũ comedi. Nam hic in verbo comedendi, apertissimus est tropus. Isti autẽ, quia corpus domini statuũt ore corporis, ac dentibus comedi, nõ iniuria à nobis vrgẽtur, vt alterutrũ de illo cibo pronũcient, coctũsne sit an crudus. Atque eò iustius à nobis hoc interrogationis genere premũtur, quia carnẽ illã accidẽtibus panis, tãquã in artocrea inuolutũ volũt. Et sanè velint, nolint, cibũ, qui corporis ore ac dentib⁹ percipiatur, aut crudũ, aut coctũ esse necesse est. Caro aũt Christi, vt ij somniãt, ore corporis, ac dẽtib. sumitur: quare de illa nõ iniuria crudáne an cocta sit quærimus. Nihil ergo habet Inconstátius, quod de nostra interrogatione queri iustè possit.

OBIECTVM CVIII.

IN corpore, quod pro nobis tradebatur, nõ erant accidẽtia panis: Sed in sacramento sunt accidentia panis: Ergo, Sacramentum non est corpus Christi.

GARDINERVS.

In corpore Christi in Eucharistia præsenti non sunt accidentia panis: nemo id dixerit.

MARTYR.

RESpondet quidẽ paucis, sed non minus leuiter, & nugatoriè, quã solet. Primũ quæritur de forma syllogismi. Sed nequid meritò possit amplius expostulare, argumentũ in formá reuocabo. ponamus ob oculos dominũ discumbentẽ in cœna, & coram Apostolis instituentẽ Eucharistiæ Sacramentũ, ostendamusq; corpus eius, quod tũ oculis corporis ab assidẽ-

E tib⁹ cernebatur: ac dicamus, Hoc corpus nõ est sub accidẽtibus panis & vini, & deindè digito indicantes panẽ consecratũ, dicamus: Hoc est sub accidẽtibus panis & vini: itaque Hoc corpus non est illud. Sensus enim ipsi docebant, alterum corpus esse sub accidentibus panis & vini, alterum non esse. Quid hic nugatur Sophista de forma? Nulla esse potest forma euidentior: vt ad quam omnes propemodum aliæ formæ reuocentur. Appellatur enim in scholis syllogismus expositorius. Sed, quia videt se vi argumenti vehementer premi, concedit, Sacramentum non esse corpus Christi. Quid ergo nobiscum tam diu litigat? Cur nos tradocit pro hæreticis? Cur nobis perpetuò obtrudit verba illa domini, *Hoc est corpus meũ?* Certè dominus ostenso sacramento, quod tenebat in manibus, dixit: Hoc est corpus meum:

Tandem fatetur, Sacramentũ per tropum esse A corpus Christi. Quomodo ergo queri potest, si audiat se à nobis appellari Inconstantium? Nam hactenus semper ad rauim vsque clamauit, verba illa Christi intelligenda esse sine tropo: nunc autem nescio quo pacto, cum tropo rediit in gratiam. Et sanè in eo & oobiscũ conuenit, & cum Augustino alijsq; patribus. Nam Augustinus in Psal. 98 ita scribit: *Non hoc corpus quod videtis, manducaturi estis: nec bibituri illũ sanguinẽ, quẽ effusuri sunt, qui me crucifigent. Sacramẽtum aliquod vobis commendaui.* Hic ergo Inconstatius cum Augustino agnoscit tropũ. Quare nos posthac, cum idem dicamus, nõ debet appellare hereticos. Nos enim etiam dicimus, panem Eucharisticũ, hoc est Sacramentũ, figurata loquutione appellari corpus domini. Desinat ergo nobis obstrepere. Noster enim trop9 magis multò cõuenit, & cum diuinis literis, & cum doctrina Patrũ, & cum ratione sacramentorũ, quàm ille, quem iste cõminiscitur. Quem autem, vt appellat, Rabbinum, authorem hui9 argumenti notet, & Atlantem faciat, qui solus hanc machinã sustineat, ipse viderit. Sed caueat ne rabie sua incitatus doctũ aliquem, & doctũ virum, & longè se meliorem Rabbinum vocet. B Nostræ autem causæ sciat nullo alio Atlãte opus esse. Est enim satis verbo Dei sustinetur. Suæ autem causæ censeo vt robustum aliquẽ, & bene firmũ Atlantẽ paret, qui accidẽtia illa sine subiecto, pendula, & volatica, & haud dubiè alioqui ruitura, sustineat: idq; eo magis, quòd illa nullo præsidio verbi Dei fulciri possint.

OBIECTVM CXI.

SI panis mutatur, & fit corpus Christi, certè generatur. At non generatur. Ergo non mutatur in corpus Christi.

GARDINERVS.

QVOD virtute diuina conficitur, mysterium, quoniam modum suum habet, quem mente & cogitatione nõ assequimur, tantũ abest, vt ἀκριβῶς explicemus ore, nõ est in verbu hærendũ, & de syllabis mouẽda cõtrouersia.

MARTYR.

MYsterium istud suę confectionis modum, qui diuinę sit virtutis, habere garrit: ideo que mirũ non videri, si ille ore ἀκριβῶς explicare nequeat. Itaque non est hærendum in syllabis. ista ferri possunt: non enim est cuiuslis facultatis instituere sacramenta. Neque etiam modum facilè intelligimus, quo spiritus sanctus sit in illis efficax. Quæ autem addit, lerẽda omninò nũ sunt. Sic enim ait, *Istud fieri corpus Christi in sacramentis, nihil aliud est, quàm exhiberi: & fit corpus ex pane exhibendi ordine.* Quid ista sibi volũt? Quas tenebras iste loquitur? Quis vnquã mortalium audiuit, fieri, esse exhiberi? Si cuiqu: licebit pro libidine verborum significata mutare, redibim9 breui ad Chaos antiquũ, aut ad confusionẽ Babilonicam: vt cum vnũ petatur, aliud longè diuersum porrigatur. Quod nos dicimus Fieri, iste nos intelligere vult Exhiberi. & addit, corpus ex pane fieri exhibendi ordine. Nisi male diuino, hoc illum puto voluisse dicere, postquã panis eiectus est, succedere corpus Christi. Atqui Christus non ait, extrudi panem: sed de ipso pane ait, *Hoc est corpus meum.* Quod iste dum negat, ex absurdis, quibus obruitur, seipsum explicare non potest Hæc enim natura est mendaciorum, vt se ipsa vehemẽter impediant. Quare iste cum veritati perspicuæ, ac dilucidæ nolit assentiri, mutationis genus inauditum cogitur statuere.

Transubstantiationem autem suam ait, à mo dis mutationum in natura vsitatis longè distidere. Hic enim quod mutatur, non superest. Sed cum nec sacræ literæ, nec Patrum sententiæ in istos te laqueos necessitatis conijciant, vt cogaris leges naturæ violare, istas fictiones tuas, eò, quò dignę sunt remittemus. Illud autem hominis est supra modum impudentis, nos accusare ignorãtiæ, quasi modos mutationũ physicarũ nesciamus & putemus, omnes contineri sub generatione. Nec videt lo argumẽto propositio mentionẽ tantum de generatione fieri. Hæc autem mutatio ab vniuerso grege Papistarũ ad corpus humanũ, id est, ad corpus Christi finitur, & absoluitur. Neq; præter generationẽ alia C forma est mutationis, quã substantia finiat. Nam si vel ad quantitatem, vel ad qualitatem, vel ad locum Transubstantiationem suam velent terminari: nos nunquam vocabulo generationis fuissemus vsi. Nostrum enim esse iudicamus, vti significatis vocum, vt vulgus solet, non autem, quod sibi permittit Inconstantius, pro nostro arbitratu abuti vocabulis. *Cur ista Transubstantiatio dici debeat generatio.*

Postremò in calce explicat: imò, quid dixi, D explicat? obscurat potius, & tenebris obducit sententiã, quam profitetur. *Mutatur*, inquit, *panis, quia non est quod erat.* Si roges, quod geo9 hoc sit mutationis, procul dubio non habebit quid respondeat. Non vult esse corruptionem: quia ea sine generatione non potest intelligi: nec ostendere potest, quid generetur. Tantũ hoc ait, *perire substantiam panis, cuius, contra omnes naturæ leges, feruentur accidentia. Corpus*, inquit *Christi fit: quia in mysterio sub panis accidẽtibus iam adest: quod* E *anteà erat, sed non aderat.* O portentosam, atq; inauditam implicationem verborum. Nunc fieri, nihil aliud est, quàm adesse. Quoties ergo Inconstantius aderit in conuiuio, vbi prius non erat, dicetur fieri. Prius enim erat: sed cum illis suis in conuiuio non aderat. Quod si verum est, Inconstantius eodem die potest fieri bis centies. Quotidiè enim multis locis potest incipere adesse, vbi anteà non fuerit. F Oportuit istos prorsus omnem pudorem exuisse, qui putent sibi ita portentosa loquentibus homines posse conniuere. Citra omnem controuersiam mutatio ea, quæ terminatur ad corpus humanum, est generatio. Transubstãtiatio verò, vt isti dicũt, est mutatio, quæ corpus Chri-

sti habet pro termino: est ergo generatio. Superest ergo, vt nos Inconstantius doceat, quidnam ibi generetur. Quod cum non posuit: necesse est, vt fateatur, Transubstantiationem esse negotium ambulans in tenebris: & eos, qui illam sequuntur, nescire, quò eant.

A

OBIECTVM CX.

SACERDOTES, inquiunt aduersarij, conficiunt id, quod in Cœna domini comeditur, & bibitur: idq; aiunt esse Christũ Deum, & hominem. Ergo sacerdotes Papistici conficiunt Deum, & hominem. O blasphemias.

GARDINERVS.

A VERBIS conficiendi, & faciendi non abstinuerunt Patres Catholici.

MARTYR.

Videtur mihi Inconstantius arbitrari, authorem huius argumenti verbũ illud *conficere*, posuisse pro Occidere aut perdere. Nam in eũ sensum optimi scriptores Latini verbo illo interdum vti solent: vt sententia sit, sacerdotes Papisticos in suis Missis Christum occidere, aut perdere. Quod si ita putarit, miror eum ista verba inter argumẽta enumerare voluisse. Est enim allusio potius ad verbum Conficere, & faceta irrisio Papisticarum ineptiarum, q̃ argumentũ. Sed liberemus sophistã hac suspicione In proposita rõne sit verbum illud Conficere, positum pro perficere, cõplere, efficere. Nõ ne male merebitur de Christo, qui dicat, eum à vestris sacrificulis perfici, compleri, effici? An cũ corpus Christi ante annos mille quingentos factum fuerit, illud nũc quoque dicemus quotidie effici? Sed Patres ita loquuti sunt. Scio, atq; vtinam illi suis ἀκυρολογίαις multis erroribꝰ non dedissent occasionem. Verùm illi, quoniã sunt extra telorum ictum, quantum quidem possunt, per verbum Dei excusentur, & iusta ac sana interpretatione intelligantur. Certè, quod negari nõ potest, illi per corpus Christi sæpè Sacramentũ corporis Christi intellexerunt. Atque hoc pacto Hieronymus, alijque patres, corpus Christi confici, rectè dicere potuerunt. Ministri enim re vera ex instituto domini efficiunt eius corporis Sacramentũ. Verùm vos hoc prætextu vestram loquutionem defendere non potestis. Dicitis enim non Sacramentum corporis, sed ipsum verum, propriumque corpus Christi fieri, & adesse incipere sub accidentibus panis. Quare, si Latinè velitis loqui, cum verbum illud, Conficere, nõ ad Sacramentum, sed ad rem ipsam referatis, non potestis effugere, quin dicatis, sacrificulũ vestrum efficere, complere & perficere ipsum corpus Christi. Quam blasphemiam vt euitetis, altera significatio illius verbi vobis magis fortasse conueniret: ita enim sensus esset, sacrificum vestrum in Missa corpus Christi, quantum in ipso est, occidere, & perdere. Quoniam enim blasphemijs tãtopere delectamini, hanc posteriorem, quoniam est aliquanto illustrior, debetis illi alteri anteferre. De Emisseni autem sententia satis iam suprà diximus. Hæc ergo est argumenti nostri sententia: Quicunque dicunt, se conficere corpus Christi, nisi id intelligant de symbolis sacramẽtalibus, sunt blasphemi: Sacerdotes Papistici dicunt, se conficere corpus Christi, neque id referunt ad Sacramentum. Quare fieri non potest, quin sint blasphemi.

Patres sæpe dederũt occasionem erroribus, improprijs loquendi formis quibus vsi sunt.

Quomodo Ecclesiæ ministri dicãtur corpus Christi conficere.

OBIECTVM CXI.

CORPVS Christi crucifixum non erat factum ex pane: sed corpus, quod sumitur in cœna, fit ex pane, vt aduersarij nostri dicunt. Ergo, corpus, quod sumitur in cœna, non est idem, quod fuit crucifixum.

GARDINERVS.

NVGATORIA est fallacia in ambiguitate.

MARTYR.

O Candidum disputatorem. Non minus detestatur Inconstãtius sophismata, quã ebriosus vinum. Vt apertius nobiscum agat, distinguere vult ambigua: sed ita, vt diligenter sibi caueat, ne fortè impingat in veritatem. Ait enim, *Si illud, Fieri ex pane, accipiatur pro eo, quod est, in Sacramento exhiberi, loquutionem tam posse recipi, qua dicimus, Christum cruci fixũ fieri ex pane. At si, Fieri ex pane, sit ex pane generari, negat ita Christũ crucifixũ ex pane, fieri: eũ enim tantũ esse factũ ex virgine.* O subtilitates exquisitas. Tanta est profunditas huius nugatoris, vt ego me fatear, nondũ eò peruenisse. Meis enim auribus insuetũ, & nouũ est, vt Fieri apud homines Latinè loquẽtes, sit aliquid sub accidentibus exhiberi. Et sanè quid mirum, si ista nesciã? A quo enim ea quæso, didicerim? Si vel vnus quispiã ex omnibus Grãmaticis, Rhetoribus, Dialecticis, philosophis vnquã ita loquutus sit, Inconstantius, vt semper sibi visus est, sapientissimus. Sed quid verbis opus est? Tantisper, dum iste nouũ suum modũ faciendi nobis probauerit, non erit nefas opinor, si eum repudiamus, vt ineptum, & conuictum, & nugatorium.

Quod autem addit, *Cum corpus Christi crucifixi fieri dicitur ex pane, Ecclesiam id accipere in hanc sententiam, Panem Christi verbis in eius corpus conuerti:* velim, curet, vt hic sensus subsidio aliquo verbi Dei fulciatur. Ecclesia enim, cum & appelletur, & sit sponsa Dei, tantum ex eius ore, & verbo loquitur: neq; voces peregrinas, aut sensus alienos facilè admittit. Sed vt res effi-

ciatur magis perspicua, possumus etiam hic vti syllogismo expositorio. Nam si demonstrem⁹ corpus Christi pro nobis crucifixum, & Sacramentum Eucharistiæ, & de isto dicamus, Hoc factum est ex pane: de altero verò, Hoc non est factum ex pane: sequetur necessariò, Hoc non

A esse illud. Atque hæc erit dialectica, & rectè, atque ordine facta conclusio. Iam verò diuinæ literæ testantur, corpus Christi sumptum esse ex Virgine: Inconstantius autem negare non potest, Sacramentum fieri ex pane. Quare non video, quid amplius posit cauillari.

OBIECTVM CXII.

SI corpus Christi crucifixum non sit factum ex pane: & corpus Christi crucifixum idem fuit cum eo, quod sumebatur in cœna: sequitur, corpus Christi, quod sumebatur in cœna, non fuisse factum ex pane.

GARDINERVS.

ISTVD est verbis ludere, vt tam sublimi mysterio illudatur.

MARTYR.

AIT, Factum esse, non semper significare generationem. Esto. Id enim familiaris hominum sermo satis docet. Potest enim aliquis fieri assentator, aut sophista, cum tamen interim non generetur. Hæc omnia facilè largimur. At si statuas, corpus, quod est in genere substantiæ, esse terminum factionis, ea velis, nolis, erit generatio. Deliberet nunc Inconstantius, quē terminū suæ Transubstantiationi velit ponere. Sed quid quæro? Ipse disertis verbis testificatur, *eam esse mutationē qua panis vertitur in corpus Christi.* Quare, etsi factio pertinere posit ad varia genera mutationū, tamen, quoniam ipsi dicunt, ex pane fieri corpus Christi, ea mutatio non potest non esse generatio. Terminatur enim, vt dixi in substantiam. Mox Inconstantius pro sua humanitate, authorem huius argumenti virulētissimo dente proscindit. *Nam idem,* inquit, *qui istus impiè lusit, ex catholico factus est hæreticus, non generatione quidem refictus, sed malitia excæcatus.* Atqui fieri potest, vt Incōstantius, qui oculis iam defecatissimis viuit in Papatu, neque se patitur ab Euangelio Christi occæcari, non videat, eum, qui ex orthodoxo, & catholico factus sit Papista, mutari, nō quod attinet ad substantiam, sed quod ad animi qualitates: eoque illum, vt loquuntur in Scholis, alterari magis, quā generari. Sed cum ipse dicat, panem, qui est substantia, mutari, & corp⁹ Christi fieri, quod etiam ipsum est substantia, necesse est vt fateatur, aut eam esse generationem, aut se ignorare, quid sit generatio. Quare aut terminos Transubstantiationis suæ mutet, aut fateatur esse generationem.

Exemplum verò, quod adfert, tam alienum est ab hac re, quæ nunc agitur, vt ne ipse quidē id potuerit dissimulare. Veritas iouitum traxit, coegitque confiteri, se exemplo à causa, quā susceperat, alieno vsum esse, satis tamen conuenienti ad hominem designandum: in quo, Factum esse hæreticum, qualitatis mutationē significet, eadem manente substantia: vt alius

B sit factus absque generatione noua. Ego verò, Inconstanti, semper audiui, oportere in causis agendis iocos, & sales eius esse generis, vt in eum ipsum, qui iecerit, retorqueri non possint. Nam & superuacanei sunt, & risum in autorem mouent, & causam lædunt magis quàm iuuāt. Hoc consilium quàm tu prudenter sequutus sis, mecum paulum perpendito. Pium, & sanctum virum, qui hoc argumentum confecit, dicis ex Catholico factum esse hæreticum. At illo

C eius criminis, cuius à te iniustissimè accusatur, te verissimè potest cum summo bonorum omnium consensu insimulare. Tu diuortiū Henrici Regis, quod non ita pridem probauisti, & Romæ vt firmum, ratumque haberetur, pro viribus curauisti: illud nunc in huius Reginę gratiam detestaris. Tu tyrannidem Antichristi Romani, quam ante viginti annos non tantùm consilijs, sed etiam edita publica declamatio-

D ne exagitasti, eandem nunc restituis, & quibuscunque potes rationibus, & artibus corroboras. Tu ergo nunc ipse vide, in tēne magis illa exempla conueniant, an in authorem huius argumenti. Nostra autem ratio, vt magis perspicua videatur, est huiusmodi: Corpus, quod fuit crucifixum, non erat factum ex pane. At corpus, quod erat crucifixum, sumitur in Cœna: Ergo corpus quòd sumitur in Cœna, nō est factū ex pane. Est syllogismus in tertia fi-

E gura: & vim habet syllogismi expositorij. Singulare. n. quiddam est corpus Christi crucifixum, quod in vtraque propositione demonstratur.

Inconstātia Gardineri.

Qui ioci & sales non cō ueniant in causis agendis.

OBIECTVM CXIII.

SI corpus Christi, quod sumitur in Cœna, sit idem cū eo, quod crucifigebatur: & illud corpus, quod sumitur in Cœna, factum sit ex pane; necesse est, corpus Christi, quod crucifigebatur, factum fuisse ex pane.

GARDINERVS.

OTIVM hominis beatum, in quo istis cauillis concinnandis vacetur.

MARTYR.

NOn est, mihi crede, otiosorum hominum, errata ita crassa contra verbum Dei ad populū traducere, eaq; omnibus ex partib⁹ excutere, & patefacere, vt homines turpiter decepti, & seducti redeant aliquando in viam, & profanas loquutionū deformitates, quas ab istis magistris didicerūt, agnoscant, & fugiant. Alioqui cor non Orthodoxos etiam Patres dicis

Transsub-stantiatio accedit ad Arrianorũ dogma.

eis fuisse otiosos, cum tot formis, & generibus argumẽtorum idem re ipsa significantibus Arrianos confutarunt? Et certè error iste vester de Transsubstantiatione, multò propius accedit ad Arrianorum dogma, quàm quisquam fa-cilè potet. Vt enim illi vi maxima contendebant, Filium Dei, hoc est, naturam diuinam Christi factum esse ex non extantibus: ita vos hodie clamatis, corpus Christi affixum cruci factum fuisse ex pane. Non est igitur otij, Inconstanti, sed Ecclesiasticæ curæ, & solicitudinis, pestes istas, quantum maximè possumus, ex animis hominum fidelium eripere. Sed isti sententiæ vestræ, qua dicitis, corpus Christi fieri ex pane, pulcrum, si Deo placet, commentum obdocis, & commodè ad tuum illud, Exhiberi, redis: videlicet, corpus Christi crucifixum exhibuisse se Discipulis in cœna sub accidentibus panis & vini. Ego verò illam exhibitionem, quæcunque sit, missam facio. Hoc dico plusquam absurdissimum esse, Corpus Christi, quod olim ex humore, ac substantia Virginis factum fuerit, nunc rursus ex pane generari: quodque olim genitum fuerit, id nunc denuo vera & substantiali mutatione regigni. Nã si panem corpus Christi, hoc est, Sacramentum eius corporis fieri diceres, facilè ad sententiã tuam accederemus. At cùm velis veram & realem Transsubstantiationem defendere, non possumus in eo errorem tuũ, tam crassum presertim, dissimulare. Dicis enim corpus Christi factum esse ex pane: ex quo sequi necesse est, corpus Christi non fuisse verum corpus. Non est enim humani corporis, fieri ex pane.

Sed ridiculo vsus es exemplo, quo nos putabas facilè posse cõfutari. Ais enim, hoc argumẽtum: *Corpus, in quo Christus versatus est cũ discipulis, idẽ erat cum corpore Christi crucifixo: sed corpus Christi, in quo versabatur, transfiguratum est coram discipulis: Ergo, corpus Christi crucifixum transfiguratum est* A hoc, inquam, argumentum ais esse non dissimile nostri. Primùm hoc te scire velim, & in crucifixione, & in trãsfiguratione idem fuisse subiectum. Eadem enim substantia corporis Christi & affixioni, & transfigurationi pro diuersis temporibus suberat. At in vestra Transsubstantiatione longè aliter accidit. Nam panis, vndè fieri dicitis corpus Christi, prorsus aufertur, & quod ad substantiam attinet, ad nihilum redigitur. B Deinde affixio ad crucem, & transfiguratio, sine controuersia sunt qualitates: itaquè mutatio, quæ in illas dirigitur, alteratio appellatur. Ea pro temporum ratione, & varietatè suas habet vicissitudines. In Transsubstantiatione autem nec quantitas, nec qualitas, nec locus notatur pro termino, sed substãtia ipsa corporis Christi. Exemplum ergo istud, quod tu ita simile putabas, vides nunc dissimile longè esse, & alienum. C In summa, nos nõn ambigimus, idem corpus quadam successione recipere posse diuersas qualitates. At ex pane fieri, & ex pane non fieri, constanter affirmamus de eadem re non posse dici. Neque temporis diuersitas causam tuam quicquã iuuat. Idem enim corpus, vtque dicere soletis, numero idem, vt modò ex substantia matris, modò ex pane generetur, nulla ratione dari potest. Ea enim, quæ sont eadem numero, eadem etiam habent generationis suæ principia. D Hoc igitur est argumentum nostrum: Corpus, quod sumitur in Cœna, vt vos ipsi dicitis, fit ex pane: Corpus Christi crucifixũ sumitur in Cœna, quod vos etiam affirmatis: Ergo corpus Christi crucifixum fit ex pane. Iam si vos absurdæ conclusionis pudet, id remouete, vnde necessario conficitur.

Quæ sunt eadem numero, habent eadẽ generationis principia.

OBIECTVM CXIIII.

SI corpus Christi in sacramento fit ex substantia panis & vini, & idem corpus conceptum fuerit in vtero Virginis: necesse est, vt corpus Christi in vtero Virginis factum fuerit ex pane & vino.

GARDINERVS.

IACTAT hic sophista, quantum valeat reductionibus.

MARTYR.

QVeritatur Inconstãtius, rem indignã esse, quæ toties ventiletur: & ait hic à nobis, nescio quas, reductiones, & sophismata iactari. Sed longè errat. Dignissimus enim erat tã fœdus error, qui omnibus modis ab omnibus opprimeretur: vt quàmaximè omniũ oculis pateret, quàm absurdum sit, quod vos igne, ferroq́; (nam scripturis non potestis) defenditis, Verum Christi corpus inuolui, & latere sub accidentibus. Quare nulla hic, vt tu calumniaris, ostentatio quæritur: sed tantò eiusdem rei exhibetur varia & dilucida tractatio: vt vestris latibulis, & suffugijs nullus relinquatur locus. De inde id etiam cauillaris, *quod, Fieri ex Virgine per generationem, confundamus cum eo quod est, ex pane fieri per conuersionem. Sunt inquis, isti duo modi longè diuersissimi. Quare distinguere eos oportuit, nõ permiscere. Nam quando corpus Christi à se, atque à suis dicitur fieri ex pane, non agitur,* inquis, *de materia ex* E *qua consistit, sed tantùm ordo cõuersionis attingitur: quoniam ex conuersione materiæ illud corpus fit nobis præsens.* Nõ sumus adeò rudes vestrarum fictionum, Inconstãti, vt non intelligamus, quid velitis. Ex physica disciplina olim pueri didicimus, id quod generatur, fieri ex materia subiecta, & ex priuatione, & particulã Ex vt adiũgi ur priuationi, ordinẽ tantũ indicare, quo forma, quæ in lucẽ editur, sequi post sui priuationẽ demõstretor. F Hæc nos Dei beneficio non nescimus. Cur ergo, inquis, ista non distinguitis? Dicam: quia forma illa vestra loquendi hoc non patitur: idque duplici de causa: primùm quia non dicitis, corpus Christi fieri ex non corpore Christi, vt intelligatur ex priuatione fieri, &

Nota de præpositione Ex

præpositionem illam Ex, tantùm notare ordinem. Sed dicitis, corpus Christi fieri ex pane: quæ loquutio indicat, panem esse materiam. Ita enim dicitis, ex ligno ignem, ex vaporibus pluuiam, ex sanguine carnem fieri. Et tamen cum ita loquamini, materiam panis vultis abijci. Omnes sciunt, ex indocto fieri doctum: ex inope diuitem: & his loquutionibus ordinem solùm ostendi. Eum enim qui prius inops, aut indoctus fuerat, intelligimus diuitem, & doctū fieri. At ex pane si fiat caro, nemo dicet panis materiam abijci, sed retineri. Quòd si vos non vultis ita loqui, vt nos loquimur, cur requiritis, vt nostras distinctiones ad vestras loquendi formulas adiungamus? Deinde etiam si ita facere velimus, inepti etiam habendi simus? Quicquid enim distinctione aliqua in partes di- ducitur, si id extet vspiam, & in rerum natura inueniatur, id in ea, quæ sunt, non in fictiones distribuitur. Quis enim animal distrahat in Centaurum, Chimæram, auem, piscem? Nemo, opinor, sanus. Nam Centaurus, & Chimæra, cum nihil sint, partes animalis esse nō possunt. Ita nemo debet à me exigere, vt mutationem, qua res vna in alteram verè conuertitur, ita diuidā, vt dicā vnū eius genus esse, quod habeat materiā subiectam: alterum, quod non habeat. Quis huiusmodi diuisionem non rideat? Nam mutatio illa sine subiecto, quam pono pro altero membro, nusquam extat. De ea loquor, vti proposui, qua dicitur quippiam in aliud conuerti. Scio enim creationem subiectam materiam non habuisse: sed ea non est mutatio, qua quippiam in aliud conuertatur. Quare nos hic omissæ distinctionis culpam sustinere non debemus. Ratio verò proposita syllogismo expositorio comprehenditur. Sic enim instituemus argumentum: Hoc factum est ex pane: Hoc factum est in vtero virginis: Ergo quod factum est in vtero virginis, factum est ex pane.

Quid requiratur ad iustam distinctionem.

A B

OBIECTVM CXV.

CORPVS Christi in vtero virginis non erat factum ex pane & vino: sed Corpus Christi in Sacramento fit ex pane & vino: Ergo corpus Christi in Sacramento non est idem, quod conceptum est vtero virginis.

GARDINERVS.

QVAS fallacias scholæ in homine, & asino solebant exprimere, puerorum videlicet progymnasmata, hîc in Dei & hominis mysterio expugnando referuntur: non ferenda certè licentia si vigerent mores.

MARTYR.

NOn esse ferendum, inquit, *si vigerent mores, vt scholarum fallaciæ, ad illudendum sacro mysterio adhiberentur.* Illi ego duo respondeo: Primū, nos sacro mysterio non illudere, sed illud eo honore, quo debemus, prosequi. At si Papistarum fictiones, imposturas, & audacias liberius quidem, & apertius interdum, multò tamen patientius & mollius, quàm oportuit, exagitamus, non debent id ita molestè ferre. Hoc potius cogitent, quanta sit nequitia, hominum cōmēta, & vt lenissimè dicā, meras nugas obtrudere populo pro verbo Dei. Quid non ausi fuissent sancti prophetæ in idola? Quàm acerbè iocatur Elias in Baalem? illum aut peregrinari, aut esse in diuersorio, aut fortè etiam dormire? Itaque clamoribꝰ maioribus opus esse. Quoties idololatriam appellent fornicationem & adulteriū? Quoties idola illa dicunt habere oculos, manꝰ pedes: tamen nec videre posse, nec tangere, nec ambulare? At Inconstantius ferre non potest, vt quisquam contra commentitiā, & idololatricam illam suam Transubstantiationem mutiat. Argutias Dialecticas, si Deo placet, calūniatur. At qui eas, si velit excutere, inueniet veritate niti, & verbo Dei. Quid multa? Nos nō sanctæ Eucharistiæ, sed istorum mendacijs & otiosissimis commentis illudimus, ut oculos piorum hominum, quod semper hactenus fecerunt, nō amplius possint occæcare. Alterum est, si mores vigerent, quorum iste seueritatem tantopere videtur optare, nihil minus liceret, quā Ecclesiam peregrinis, & confictis dogmatis onerare. Ea enim, si quu fortè malo genio, aut tristi casu nascerentur, omnes pij statim coniunctissimis animis, & sententijs exibilarent. Id enim est, vt Paulus ait, *malum è medio tollere.* Quare Inconstantius suis istis puerilibus quiritationibus nihil promouet.

Prophetæ multa falsa & ridicula dixerunt in idola.

C D E F

Sed videamus porrò, quid solidi afferat. Postulat nos intolerabilis inscitię, qui ignoraremus scripturas, & videre nō possimus varietatem & discrimen eiusdem verbi: nos enim verbum illud, Facere, semper trahere ad generationem. Respondi iam anteà, nos non ita cæcos esse, vt non videamus, quod nam discrimen in illa voce fabricetur. Sed eiusmodi distinctio non potest dari, nisi illi alterum eius membrū, de quo nunc altercamur, probauerint. Partitiones enim perspicuitatis, non tenebrarum causa inuentæ sunt. Statuere autem mutationem ex pane, quæ exeat in corpus Christi, non esse generationē, quomodo tandem possumus? Rursus, talem ponere mutationem, quæ subiectum suum profliget, & ridiculum & alienum est. Ad hæc exemplo suo rursus insanie, easque coertit, quæ anteà posuerat. Sumit enim sibi, in ista sua beata Transubstātiatione subiectum non manere Et citat illud Pauli: *Dicentes sese esse sapientes, stulti facti sunt.* Hic ait, homines manere eosdem, qui cum sibi videantur sapientes, facti sint stulti. Exemplū placet. Sed cum in illa sententia Pauli homines iidem maneāt, cur isti panem abijciunt? Deinde istius mutationis quam adfert ex Paulo, videmus finē esse stultitiā, hoc est, qualitatē. At isti terminū Transubstantiationis esse volunt substantiā, hoc est, corpus Christi. Quatenus ergo hūc mutationē suę statuunt terminū, necesse est, vt eam dicant esse

esse generationẽ: quatenus autem eam volunt carere subiecto, in quẽ ferre non debent, si eam nos appellamus fictionem: præsertim cum ter minum, ex quo fiat, fateantur esse panem. Neúe longiores simus, quàm sit opus, hoc illud est, in quo superiora aliquot argumenta cunsumuntur: ea, quæ sint eadem, fieri etiam eodem mo- A do, præsertim si de illis, quæ numero sint eadẽ disputetur. Et certè, quod quidem ad substantiam attinet, quomodo potest res eadem omne ro fieri non eodem modo? Neque enim potest nostra disputatio transferri ad mutationes accidentium: cum illorum Transubstantiatio ha beat pro termino substantiam.

OBIECTVM CXVI.

CHRISTVS natus ex vtero Virginis secundum corpus, & ex nulla alia substantia factus est, quàm ex substantia matris. Sed corpus Christi in Eucharistia factum est ex alia substantia, nimirum, ex pane: Ergo, est alterum corpus Christi, non autem idem, & vnum.

GARDINERVS.

N*ON videt hic argutator, quantum intersit, fieri ex alia substantia, quasi anteà non sit: & fieri ex substantia, quæ conuersione desinat.*

MARTYR.

Respondet Inconstantius, *nos non videre, quid intersit inter fieri ex aliqua substantia quippiam, quod anteà non fuerit: & fieri ex substantia, quæ ex conuersione desinat: vt quod antè factum erat, nunc non esse incipiat, sed adesse*. Deinde istam distinctionem accõmodat ad Christum. *Is*, inquit, *vt esset homo, factus est ex substantia Virginis integro homine assumpto. Vt verò factus iam ex muliere fiat nobis præsens, conuersio fit admirabilis substantiæ panis, non ex qua fiat, sed quæ in illum trãseat*. In his verbis tria paucis annotabimus. Primũ, nos istam distinctionem rectè intelligere, sed C illam nolle dare, nisi alterum eius mẽbrum ab Inconstantio probari posit, aliquid videlicet fieri ex substantia, quæ prorsus cõuersione esse desinat. Hic enim modus mutationis, cùm ab istis suffugij causa proponatur, nullo autem verbo Dei, aut exemplo, aut Patris cuiusquam B testimonio comprobetur, irridendus potius est, quàm credendus. Et sanè, cùm scripturæ toties dicant, Christum, factum ex muliere, natũ ex Virgine, ortum ex semine Dauid, mirum est, nunquam illas dixisse, Christum factum ex pane. Quod haud dubiè dixissẽt, neque enim erat ita difficile dictu, si id inter veritates Christianas fuisset numerandum. Quod autem vlti mo loco dicit, Panem transire in corpus Christi, qua constantia dicat, ipse viderit. Nam, quod esse desinit, quomodo abit in corpus Christi? Profectò si Papistarũ delirium sequi volumus, Panis nõ in corpus Christi abit, sed in nihilum. Nam si abiret in corpus Christi, eius substantia non periret, sed corpore Christi succedente manens perficeretur: quemadmodum accessione formæ materia fit perfectior, & melior.

Scripturæ nusquã dixerũt Christum factũ ex pane.

OBIECTVM CXVII.

SACRAMENTVM est Transubstantiatio: sed id, quod accipimus in Cœna, est sacramentum: Ergo id, quod sumimus in Cœna, non transubstantiatur.

GARDINERVS.

Q*VI Sacramentum Eucharistiæ, quoad eius potest, explicant, sacramentum, & rem sacramenti, quæ in hoc mysterio est, verum corpus Christi notant.*

MARTYR.

Cicero. Cicero scribit ad Trebonium, sua facetè dicta illo narrante fieri venustissima. Ego verò dicere possum, argumẽta, quæ à suis authoribus, rectè fuerant proposita, Inconstantio referente, fieri ineptissima. Ausim .n. dicere, neminem vnquam nostrûm, vsum esse hac propositione: Sacramentum non esse Transubstantiationem. Potest autem fieri, vt aliquis ita dixerit, Sacramentũ non esse rem transubstantiatã, cùm id nec natura sacramenti probet, nec scriptura testetur, nec Patres doceant, nec sensuum experientia coarguat: aut ita fortasse, Ad efficiendũ Sacramentũ non esse opus transubstantiatione. Atque ita rectè, ac ordine concluditur: Sacramentũ, quod sumimus, nec cõstat, neq; factũ est Transubstantiatione: Ergo, panis, quẽ sumimus, non transubstantiatur. Minorẽ D verò propositionẽ ait esse mutilam: Catholicos enim dicere, eos, qui cõmunicent, rem ipsam sacramenti manducare. Non dubito, Incõstantiũ rem sacramenti corpus Christi appellare: quod neq; ore corporis, neq; omnino à malis recipi supra satis fuse probauimus. Quoniam autem queritur, nescio quid, de forma argumẽti, illud quoq; quàm sit efficax, sic ostendo. Quicquid nec fit, nec constat Transubstantiatione, id non transubstantiatur: Sacramentum, quod sumimus in cœna, non constat, neque fit Trans- E substantiatione: Ergo sacramentum, quod in Cœna sumimus, non est transubstantiatum. Maior propositio est satis clara. Minorem, nisi quis eam nobis extorqueat è scripturis sacris, retinebimus vt veram. Conclusio ergo nostra rectè, & Dialecticè conficitur.

OBIECTVM CXVIII.

SI Accidentia panis manere vnà possunt cum corpore Christi, cur non potest

etiam ſubſtantia? Quid enim dignitatis, aut priuilegij habent accidentia, quod ſubſtãtiæ non poſsit conuenire? Certè ſubſtantia creatura dignior eſt, quàm accidentia.

GARDINERVS.

ISTA ſunt irridentis, & Myſteriſmo inſultantis Catholicam fidem.

MARTYR.

AD hãc rationẽ, qua ſe videbat valde vrgeri, Inconſtantius duo reſpondet, *Primũ, nõ eſſe adſcribendum gratiæ, aut dignitati elementorum, quòd ad vſum ſacramentorum aſſumuntur. Et idcirco videri mirũ non debere, ſi corpus Chriſti maneat cum accidentibus potius, quàm cum ſubſtantia.* Alterũ eſt, *ſubſtantiã panis, quæ elementum eſt myſterij, non ob id ſubire deteriorẽ conditionem, quàm accidẽtia, quòd admirabili conuerſione cedat cœleſti ſubſtantiæ corporis Chriſti. Accidentia.n. quãuis maneant, tamen innumerabilibus exponi caſibus, ſcilicet, ut aut à muribus, aut à canibus deuorentur. Panem autem illos caſus, quoniam cedit corpori Chriſti, facilè euitare.* Hoc primum nobis cum aduerſarijs conuenit, non eſſe diſputandũ cum Deo ex dignitate creaturarũ, cur ad Sacramenta hanc potius voluerit admouere, quàm illam. Poſtquam autem Chriſtus iam panem adhiberi iuſsit ad Euchariſtiã, & eius panis natura conſtet & ſubſtantia, & accidẽtibus, non à Deo, ſed à vobis, qui hæc iniuſſu Dei diſtrahitis, quærimus, cur vobis accidentia magis placuerit retinere, quàm ſubſtãtiam. Hanc autem quæſtionem tibi ita moleſtam, aut grauem videri non oportuit: præſertim, cum patres non grauati ſint rationes aſsignare cur hoc Sacramentum conſtet magis pane & vino, quàm vllo alio rerum genere: nimirum, quòd illorum ſubſtantia conſtet multis frumenti granis, & vuarum acinis. quodque illis maximè alamur, confirmemur, exhilaremur. Iſtas vos illorum rationes, cum excluditis ſubſtantiam, & ſola retinetis accidentia, eneruatis, & euertitis. Quare cum vos, vos inquam, ſoli authores ſitis huius diſtractionis, nõ immeritò à vobis quærimus, cur hoc potius, quã illud ſtatuere volueritis.

Non eſt ex dignitate creaturarũ quòd adhibeantur ad Sacramẽta conficienda

Ad alterum autem quod attinet, miror, ſi quis tibi velit aſſentiri, aut melius, aut ſaltem par eſſe, redigi in nihilum, atque varijs caſibus & periculis exponi. Ita enim melius multò eſſet ſtatim emori; quàm in iſtis calamitatibus, quibus vita humana iactatur, relinqui: quamuis de altera vita ſpes omninò nulla eſſet. Vnde ſapiens Eccleſiaſtes ait, *meliorem eſſe canem viuũ leone mortuo*. Ego quidem neminem eſſe arbitror, qui non iudicet, res multò meliori ſtatu eſſe, dum ſunt, quamuis periculis aliquibus non vacent, quàm cum prorſus perierint, & omnino nihil ſint.

Poſtremò videndum eſſe ait, quid ex myſterij huius veritate confiteamur re vera manere. Quaſi verò ille ex ratione myſterij duxerit argumenta, quibus Tranſubſtantiationem ſuam confirmaret. At ego Lectorum prudentiæ ita non diffido, vt quenquam illorum vnquam futurum putem, qui non videat, in hoc argumento aquam hæſiſſe Inconſtantio. Is enim cum nihil quicquam haberet, quod ad percunctationem ſolidè reſponderet, ad alia quædam prorſus πάρεργα, & ad inſtitutum nihil facientia, vt ſolet, deflectere voluit. Ex illis autem verbis, quæ nuda tantùm propoſuit, huiuſmodi conficimus argumentum: Ea quæ adiuuant rationem Sacramenti, nihil autem impediunt, ab eo non debent remoueri: Subſtantia panis adiuuat rationem Euchariſtiæ, nihil autem eam impedit: Ergo non debet remoueri. De maiori non poteſt ambigi: Minor ex eo confirmatur, quòd accidentia panis nihil efficiant in Euchariſtia, quod eius ſubſtantia non poſsit præſtare multò cumulatius.

OBIECTVM CXIX.

CHRISTVS vocauit panem corpus ſuum, quòd corpus illius repræſentet, non quòd ſit ipſum realiter, aut in eius corpus tranſubſtantietur.

GARDINERVS.

ISTVD commentum cum ſimplicitate verborũm Chriſti non cohæret.

MARTYR.

VIderi volt Inconſtantius ſtudioſus ſimplicitatis verborũ. At quorũ? Horũ videlicet quinq; tantũ, *Hoc eſt enim corpus meum.* Reliqua verò omnia ita contorquet, delũbat, incidit, infringit, vt ne vmbrã quidẽ veri, ac ſimplicis ſenſus reliquam faciat. Quã autem iſti nobiſcũ agant ſimpliciter, noua iſta cõmenta Tranſubſtantiationũ, Concomitantiarum, Accidentiũ ſine ſubiecto, Quanti ſine modo quanti, corporum ſine loco, & alia multa ſimilia, ſatis indicant. Hæc omnia quantã ſimplicitatem & candorẽ præ ſe ferant, Lectorẽ ſecum ipſum cogitare malo, quã ex me audire. Deinde armat ſe verbis Chryſoſtomi ex homilia 83. in Matthæum. Is autẽ ait, *Chriſtũ nihil dediſſe ſenſibile.* At qui ſi Chriſtus id tunc oib. porrigebat, quod erat viſibile, vt ipſe cõfiteris, & ſi in reb. ſenſibilib. tradidit ſpiritualia, vt Chryſoſtomus ait, quẽ tu locum ſimpliciter & cãdidè præterijſti, quomodo abſolutè ais, illum nihil tradidiſſe ſenſibile? Deinde, ſi verba illa Chryſoſtomi neceſſariò euincãt Trãſubſtãtiationẽ, cũ eadem ſtatim accõmodet ad Baptiſmũ, neceſſe eſt, vt dicas, ibi quoq; aquam tranſubſtantiari. Audi.n. Chryſoſtomũ ipſum, quid dicat. *Nihil*, inquit, *ſenſibile traditum nobis à Chriſto, ſed rebus ſenſibilib. Omnia verò, quæ tradidit, inſenſibilia ſunt. Sic et in Baptiſmo per aquam, quæ res ſenſibilis eſt, donum illud conceditur.* Quid tibi iam videtur, Inconſtãti? Delibera paulũ, vtrum in Baptiſmo quoq; velis aquã tranſubſtantiari. Si nolis, id.n. te puto reſpõſurũ, deſine poſthac nobis iſta verba Chryſoſtomi obiectare. Illa enim ex æquo

ex æquo non minus ad Baptiſmum pertinent, quã ad Euchariſtiam. Quid autem Chryſoſtomus ſibi voluerit, eum ita loqueretur, non eſt difficile exponere. Non ita vtitur vocabulo illo Nihil, quaſi ſignificare velit plenam vniuerſitatẽ. Id ſatis oſtendit, cũ addat, *In rebus ſenſibilib.* Nã illæ vnà tradebantur. Sed illud Nihil, ad præcipuũ ſcopum actionis refert: ſpectatq́; ſignificatũ illorũ verborũ, *Hoc eſt corpus meũ*: quib. nihil aliud ſignificatur, niſi res ipſa quæ cũ præſens nun adſit, ſentiri non poteſt. Ea tamẽ & verbis, B & ſymbolis indicatur, vt eam cõmunicantes fide atque animo complectantur. Non ergo hoc ſenſit Chryſoſtomus, Panem in cœna non dari, non magis, quàm aquam nõ dari in Baptiſmo: ſed mentem noſtram ad ſcopum præcipuum actionis, & ad ſymbolorum, verborumq́; ſignificata eſſe attollendam. Nam illi certè nihil ſenſibile traditur in myſterijs percipiendum. Quare ſententia iſta Chryſoſtomi, niſi eam ad animum & ad fidem referas, vera eſſe non poteſt. C Corpus enim, & os Communicantium indubitato ſumit panem & vinum. Animo autem & fidei nihil ſenſibile porrigitur.

Quomodo Chryſoſtomus vtatur particula Nihil.

Quoniam autem Chryſoſtomus paulò antè dixerat, Verbum Chriſti non fallere, quamuis ſenſus ſæpiſsimè fallantur, ait Inconſtantius, *illa verba prorſus eſſe otioſa, & intempeſtiua, ſi in pane nihil aliud ſit, niſi corporis Chriſti ſignificatio*. Imò opportuniſsima erat illa admonitio. Noluit. n. quenquam arbitrari Sacramentalem ſignifica- D tionem eſſe ſuperuacaneam, aut vanam, ſed efficacem, & magni momenti, ac ponderis. Illam. n. magno cum fructu illud ipſum exhibere menti, quod promittitur: nimirum, corpus Chriſti, quod noſtra cauſa traditum eſt in crucem. Addit præterea, *Si Chriſti verba intelligenda eſſent per ſignificationem, Chriſtum ipſum voluiſſe nos ab errore liberare, & verba illa, Figuram, aut ſignum diſertè exprimere. Quod cum ille non fecerit, nihil eſſe, cur nos iſta nobis fruſtra fingamus. Idq́; ait patres diligenter* E *annotaſſe, Chriſtum ſcilicet non dixiſſe, Hoc eſt figura corporis mei.* Quòd ſi Chriſtus, quoties habuit ſermones, qui per ſignificationem eſſent intelligendi, admonuiſſet ea de re auditores, ſpeciẽ fortaſſe aliquam habere poſſet commentum illud Inconſtantij. At cum id alibi ſæpè præterierit, quid miramur, ſi idem hoc etiam loco fecerit? *Ego*, inquit, *ſum vitis: Ego ſum oſtium: Vos eſtis palmites: Vos eſtis ſal terræ: Vnus ex vobis diabolus eſt.* Et quod ad patres attinet, multo ex illis F plures ſunt, & antiquitate, doctrinaque longè præſtantiores, qui figurá in illis verbis Chriſti agnoſcant, quá qui negent. Quiq́; figurã negãt, quo illi id animo, & ſenſu dixerint, alibi docuimus. Et ſi ita ad amuſsim exigere vultis verba Chriſti, cur vos ab ea tãtopere diſceditis? Chriſtus. n. nõ dixit, panẽ tranſubſtantiari: nõ dixit accidentia ſine ſubiecto remanere. Quid quòd ne Patrũ quidem quiſquam iſta vnquam docuit? Vos ſoli omnia huiuſmodi commentis im- G pleviſtis. Sed quoniam tanti facitis verba Chriſti, permittite nobis viciſsim dicere: Si Chriſtus voluiſſet nos iſta portenta credere, ea diſer-

A tè, & apertè docuiſſet, & nos ab iſtis erroribus liberaſſet. Aufer iſta argumenta, quæ non tibi magis, quàm nobis inſeruiunt. Sacramentũ autem iſtud à primis ſtatim incunabulis Eccleſiæ ita fuiſſe abditum & recõditum ab oculis fidelium, quis tãdem poſsit credere? Scimus enim, omnibus initiatis rem eam ita fuiſſe notam & familiarem, vt Patres in popularibus concionibus contra Marcionem, Neſtorium, Euthychetem, & alias eiuſmodi peſtes non aliunde pro- B babiliora duxerint argumenta. Id autem, vnde tanquam à principio, rationes ducuntur, præſertim ad populum, non debet eſſe obſcurum. Fructus quidem, & efficacia, & vis ſpiritus ſancti multos fortaſſe latere potuit. Natura tamen myſterij omnibus ſemel baptizatis perſpicuè in Eccleſia proponebatur.

Hic autem ſycophanta ita nos traducit, quaſi myſterium redigere velimus in ordinem communis ſenſus, quod ſola, nuda, & exquiſita fide poſ- C ſit comprehendi. Ego quidem iſtum arbitror, non ſatis quid dicat intelligere. Qui enim videri poſſunt illi Euchariſtiam redigere ad communem ſenſum, qui ſtatuunt corpus Chriſti non percipi à communicantibus, niſi ſola fide? Fides enim non omnium hominum eſt, ſed paucorum tantummodo. At ſi dicat, ſe illud intelligere de præſentia ſignificationis, quam certũ ſit ſenſus humani captum non ſuperare, ego viciſsim reſpondeo, hoc genus ſignificationis, D quod efficaciã, & actionẽ ſpiritus ſancti coniunctam habeat, ad communem rationem, & ſenſum non pertinere. Nam alioqui, cur non hoc quoque dicit Inconſtantius, ſacras literas non ſuperare humanum ſenſum? Nam illæ quoque res diuinas, & ęternam vitam ſignificant, quam homines ex illis haurire poſsint. At certè facultas iſta ſignificandi dignitate ſua ſacras literas non ſpoliat, quicquid ſomniat Inconſtantius.

Addit ad hæc quædam, quibus non probet, E ſed tantũ verbis aſſerat Tranſubſtantiationem: quæ quàm eius inſtituto probè inſeruiant, prudens Lector facilè iudicabit. Sic enim ſcribit: *Quare cum ſubſtantiam panis triticei, quam acceperat in manus, conſecratione effecerat corpus, vt iam quod daret, ſubſtantia eſſet corporis, quam benedictio conſecrarat.* &c. Si Chriſtus ſubſtantiã panis, fecit corpus ſuum, vnde, obſecro, factum eſt, vt vos eam excluderetis? Nam ſi ſemen efficitur homo, nemo ea cauſa dicet, materiam ſeminis excludi. F Ea enim eſt, quæ mutationem, ſiue generationẽ ſuſtineat. Antea ſolebas dicere, ex pane fieri corpus Chriſti: nunc cõtrà, panẽ ipſum ais fieri corpus Chriſti. Qua cũ ſententia ſi congrua & conſentanea velis dicere, neceſſe eſt vt fatearis, ſubſtantiã panis remanere, accidentia cõtrà eius cedere. Oedipus huc aliquis aduocandus eſt quãtũ video, qui iſta nobis ænigmata diſſoluat. Nã Inconſtantius, quanto magis, magisq́; quærit enatare, tantò magis magisque immergitur.

G Quod autem longè adhuc durius eſt, & quodammodo intolerabile, ait, *ſubſtantiam corporis domini benedictione conſecrari*. Atqui nemo ſanus id, quod ſit omnium ſanctiſsimum, & per quod

Dd 2

omnis ad nos sanctitas deriuetur, dicet posse noua aliqua benedictione cõsecrari. Sed vt ista per se perspicuè falsa sunt, ita quod addit, *Transubstantiationem esse vocem ad hanc rem maximè aptam, & conuenientem, multò etiam est vanius, & impudentius.* Nunquam enim hactenus demonstrari potuit, cui rei vox ea cõueniret: nec locus vllus ostendi aut ex sacris scripturis, aut ex Patrib. vnde sit profecta. Tamen ea, si Deo placet, apta, & cõpetens esse dicitur. Cæterum ne hoc quidē prætereundum arbitror, id, quod hoc loco pro obiectione proponitur, neque speciē ha A bere argumenti, neque vnquam à quoquã nostrũ allatũ fuisse pro ratione. Est quidē ea summa eius doctrinæ, quam defendimus. Cur autem illud Inconstantius argumenti instar adferre voluerit, equidem videre non possum. Tamē vt speciem aliquam argumenti præ se ferat, ita illud in formam redigimus: Quod per significationem, & figurato sermone appellatur corpus Christi, id in illod ipsum non transubstantiatur: Panis Eucharistiæ per significationem, & figurato sermone vocatur corpus Christi: Ergo is illud non transubstantiatur. B

OBIECTVM CXX.

SI Christus nõ annihilet panem, vt aiunt aduersarij, sed ex eo faciat corpus suũ, coniungit sibi panem in vnitate & naturæ, & personæ. At hoc est, Christum impanari, & inuinari. Sed ea coniunctio est multò arctior, quàm incarnatio. Nam ea est vnitas personæ tantùm, non etiam naturæ.

GARDINERVS.

NON intelligit hic argutator, medium quiddam esse inter Annihilationem, & Impanationem.

MARTYR.

INter Aonihilationem, & Impanationem Inconstantius tertiom quiddam esse fingit. Neqoe enim ferre vllo modo potest, vt panis remaneat, & efficiator corpos Christi, aut contrà vt prorsus aonihiletur. Tertiom autem fingit genus mutationis, quod pro termino non habeat nihil, sed substãtiam ipsam corporis Christi. Iste nouus color nec poeticus est, nec oratorius. Cuiusmodi ergo est? inquies. Certè sophisticus: ne dicã etiam hæreticus. Dic dum, quæso, mihi: Si panis mutatur, quod attinet ad substantiam, & prorsus esse definit, quod attinet ad materiam & formam, quomodo tandem eũ dicis non redigi in nihilom? Nam si non annihiletur, aut materiã eius, aut formam necesse est superesse. Vos autem nihil omninò relinquitis: cur ergo eum non dicitis annihilari? Nam quod garritis de corpore Christi succedente, id est planè nihil. Cũ enim ex ligno fit ignis, physici corruptionem quidē ligni concedunt: annihilationem tamen eam esse nolunt: quia materia ligni non aufertur, sed manet, & subit nouam formam. At cum & materia, & forma, vt vos dicitis, funditùs hic aufertur, quis eam annihilationem esse neget? Quid enim id pani extruso, atque abiecto prodest, si illi succedat corpus Christi? Facito enim ita esse (quod ta- C men est vanissimum) tamen aduētus eius naturam panis non sustentat. Sed agendum est, quantom video, paulò apertius. Quamuis ea ipsa, quæ iam dixi, ita sunt conspicua, vt penè à noctua videri possint. Verum responde mihi: Substantia panis post Consecrationem vestrã aliquidne, an nihil est? Aliquid negatis esse: Est ergo nihil. Anteà non erat nihil: none autem per transubstantiationem vestram in nihilom redigitur: Ergo, velitis, nolitis, panis in Transubstantiatione annihilatur. Sed fortasse Inconstantius naturam panis remotam ab accidentibus, ne annihiletur, in cœlum transfert, eamqoe inter ideas Platonis collocat, vt inde curriculo redire possit, si qoando ex illis accidētibus aut vermes, aut cineres incipiant progenerari: videlicet, vt ex ea nouæ istæ substantiæ efficiantur: ne Inconstantius redargui possit, quasi qui dicat, substantiam nasci posse ex Accidentibus. Argumentum autem nostrum ita contexitur: Si quæ substantia in suppositũ intelligens transmutetur ita, vt ipsa nõ pereat, vnitur ei & natura, & persona: Panis, vt isti dicunt, mutatur in corpus Christi, quod est suppositum intelligens, & non annihilatur: Ergo panis vnitur cũ corpore Christi & persona, & natura. Maior certa est: Minor est aduersariorũ. D E

OBIECTVM CXXI.

TRANSVBSTANTIATORES aperiunt fenestram hæresi Marcionis. Videtur. n. inquiunt, panis, cum panis non sit. Quod idem Marcion dicere solebat de carne, & corpore Christi: ea videlicet non re vera fuisse, sed tantùm apparuisse.

GARDINERVS.

CATHOLICORVM simplicitas, etsi pia prudentia à verbis interdum abstinet, quæ malè intellecta promoueant errorem, sensus tamen veritatis integros nihil veretur apud fideles vbique profiteri.

MARTYR.

FAtetur pios interdũ ab illis verbis abstinere, quæ perperã intellecta auditorē possint inducere in errorem: Sensus tamen veros vbique apud fideles profitēri: neque ea causa deterreri quòd Hæretici bene dicta calumnientur. Idq; se putat è diuinis literis planissimè posse ostēdere. *Illa enim Angelos appellãt*

eos, qui Loto, Abrahamo & alijs patribus humana specie apparuere. Neque tamen ibi periculum esse, ne quis Marcionita id arripiat, & stulta collectione, hoc est, Dialectica Hæreticorum inferat: Ergo, Christus non est verè homo. Et infirmitatē consequutionis ex eo pendit, *quòd aliquid interdū ita singulare sit, vt id non liceat extendere ad alia: vt dicamus: Quod ibi, igitur hic: &, Quòd semel, igitur semper.* Quod primo loco dicit, propter hæreticos non esse desistendum à confeßione veritatis, id facilè largimur: modò illa, quæ volumus videri vera, re ipsa vera sint, & scripturarum authoritate comprobata. At si ea nostra tantùm inuenta sint, in primis videndum est, ne quid hæreticorum errores poßint promouere. Deo quidem in sacris scripturis licuit loqui vt voluit. Et qui eas phrases, & dicendi rationes retinebit, non potest iustè reprehēdi. Tamen qui peregrina dogmata & loquutiones inauditas in Ecclesiam inuehit, ex quibus hæretici inuenta sua poßint vtcunque constituere, non potest carere doctorum, & prudentium hominū reprehēsione. De Angelis verò, qui ab Abrahamo, Loto, alijsque patrib. cōspecti sunt, satis luculenter & copiosè suprà disputauimus: vt superuacaneū sit eadē hoc loco repetere. Hoc solū vel addā, vel potius repetā in pręsentia, scripturas illos, qui videbātur, re ipsa vocare Angelos, vt errare ea de re nō posaimus. Et patres etiā ipsi, à quib. cōspecti sunt, ad extremū, qui nā essent, intellexerunt. Vos idētidē hoc nobis præstate, & expressum alicubi, aut certè obscurè significatū ostendite in sacris literis, abire substantiam panis, & sine subiectu sola manere accidētia, illisq; inuolui, & tegi corpus domini. Hoc si effeceritis, vt illos credimus fuisse Angelos, ita hic quoq; credemus, accidentia manere sine subiecto. Meminisse autē debet Lector, quod nos suprà docuimus, nullam in illis angelis fuisse deceptionem sensuum: qualem vos esse in pane, & vino, nisi ab errore vestro velitis discedere, nullo modo potestis inficiari.

Adhæc nos non profitemur Sophisticē, neq; proficiscimur ad singularia cōfirmāda ex alijs, vt tu dicis, singularib. Illud n. genus collectionis leue admodum, & infirmū est. Sed hoc potius dicimus, cum posita sint duo mendacia, ab eo, qui vnum illorum asserat, non iniuria posse extorqueri, vt alterum quoque, quod cōsimile sit, concedere ne grauetur. Si Incōstantius nullā hic probabilitatem videre poßit, non dubito tamen visuros alios. Nam qui speciē tantū, & vt ita dicam, apparentiā panis defendit esse in Eucharistia, maximè cum sacræ literæ secus doceant, qua fronte potest ille coarguere Marcionem, qui dicat, Christū non habuisse verū corpus, sed tantū externā speciem, & imaginē corporis? De stulta autē Dialectica, & infirmis collectionibus, si quisquam alius mortalium, certè Inconstantius in primis monendus est. Illum enim paßim videas principiū petere, & idem per idē confirmare: vtq; vno verbo dicā, ex illis, quæ temerè, nescio, an rectè vigilāti, ad phantasiā adulent, quāuis ea nusquā prorsus gentiū, nec in omni rerū natura existant, tamē quidnia

[A] audacter concludere. Hæc Dialectica in eius scriptis paßim occurrit. Epicurus meritò explosus est, cùm diceret, solē esse bipedalem, ne sensibus abrogaret fidē. Primū. n. ille ratione reuincebatur: deinde de proprijs, vt loquuntur, sensibilibus, non disputabat: adhæc longa illa distantia, impediebat iudiciū sensuum: deniq; vera principia philosophiæ sursum, deorsum confundebat. Nunc nostra conferto cū illis: Primū ratione nō vincimur: deinde, accidētia illa, [B] quæ sentimus in Eucharistia, propria sunt, non cōmunia sensibilia: adhęc ita nō lōgè absumus, vt panē & vinū ore ipso, & digito vsurpemus: postremò à principijs Theologiæ, hoc est, à sacris literis, ne latū quidē vnguē discedimus. Eat nunc Incōstantius, & nostrā causam cū Epicuri causa cōferat. Verū nisi me pudor cohiberet, facilè ostēderē, mācipia ista Papę, nō tātū sentire cū Epicuro, sed etiam prorsus Epicurū viuere.

Sed istę, opinor, ne nihil nobis videretur regeßisse, *Marcionē* ait *nostris magis vestigijs, quā suis* [C] *institisse. Marcionem n. inquit acta Christi ad naturæ modū excutere voluisse: ea autē, quæ diuina vi fiebāt, ab illis, quæ ordine naturæ agebātur, nō distinxisse. Quæsisse verò illū, quomodò corpus naturale, & solidū ambulare potuerit supra aquas, ianuis clausis intrare, & ex oculis euanescere. Ita nos quoque ait quærere de exhibitione corporis Christi in mysterijs: velle autē nos, quod ibi fit modo speciali, ad inferioris naturæ leges & iura expendere.* Sed Incōstantius debuit nobis ex antiquo aliquo loco, & probato scriptore proba- [D] re, illud, quod nobis exēpli, credo, causa proposuit, fuisse argumētū Marcionis, eoq; illū pro firmamēto suæ doctrinæ vti voluisse. Quod cum non fecerit, nec facere etiā potuerit, quid superest, nisi vt eū cū suo cōmento dimittamus? Id potius Marcion videtur prætexisse errori suo, indignū fuisse, naturā diuinā tale corpus, quale humanū est, vile, sordidū, abiectum assumpsisse. Itaq; Tertullianus, & alij, qui contra eū scripse- [E] runt, carnē non modò à labe, turpitudine, & indignitate vendicant, sed etiā luculenter ostendunt, quanta illa præstantia, perfectione, & honore ornata, & insignita fuerit. Quare aut argumenta Marcionis ab humilitate naturæ humanæ ducebantur, aut patrū contra eum responsa omninò fuerunt ἀπροσδιόνυσον. Deinde patres toti in hoc erāt, Christū fleuisse, timuisse, esurijsse, non simulanter, & fictè, sed re ipsa, & verè, vt eū probarent veram hominis naturā subijsse, & re- [F] futarent Marcionem, qui hęc omnia in Christo simulata, & ficta esse garriebat. Quare non possunt videri discedere à vestigijs patrū, qui Transubstantiationem vestram aiunt non obscurè suffragari Marcioni. Vos enim id negatis esse panē & vinum, quod sensuum iudicia sine vlla dubitatione panem & vinum esse renunciant.

Fundamentum Hæreseos Marcionitarum

Sed apertißima iniuria nos perstringit Incōstantius, quasi Christi miracula respuamus, quæq; ille vi tantū diuina fecerit, ea naturali ra- [G] tione facta fuisse cōtendamus. Quis. n. nostrum Christū aut à mortuis resurrexisse, aut in cœlū ascēdisse nō credit? Si legas scripta, & cōciones nostrarū Ecclesiarū, inuenies nos fateri, Chri-

ctum natum ex Virgine, cęcis lumina restituisse, mortuos etiam ad vitam reuocasse: nihil denique negare, quod eum fecisse, proditum sit diuinis literis. Imò etiam ad Transubstātiationem vestram recipiendam paratos nos esse denunciamus, si ea ex verbo dei possit nobis demonstrari. Sed addit prætereà, *nos Marcioni non tantùm fenestras, sed etiam valuas, & portas aperire, cùm verba Christi de veritate corporis ad figuram tantū traducimus, & in verbis inaniter ludimus, & corpus Christi nō corpus, sed tantùm figuram esse dicimus. Itaque verendum esse ait, ut religio nostra figuris, & significationibus tota euanescat, & solidi nihil habeat, sed mera tantum phantasmata.* Oratio ista tam magnifica Inconstantij speciē saltem veri aliquam habere posset, si nos verum Christi corpus vmbram tantum, aut figuram, aut phantasma esse crederemus. Sed cùm illud nos & verè humanum esse, & solidum, & quantum, & membris distinctū, & certo aliquo loco comprehensum prędicemus, ista tam importuna calumnia non potest vllo pacto nos attingere. Nam quòd panem docemus veri corporis domini figuram esse, id sacrarum scripturarum authoritatem se quuti facimus: ne aut corporis eius veritatem confundamus, aut illud vel per omnia, vel innumera loca diffundamus. Nō ergo abolemus corpus Christi, cum vniuersam eius molem sub accidentibus panis concludi denegamus. Vestra potius es culpa est: qui phantasmatis, & somnijs vestris omnia impletis, carnem domini prorsus omni sua veritate priuatis. Qui panem ait esse sacramentum veri corporis Christi, ille certè verum Christi corpus confitatur. Nam si illud nusquam aut nullum esset, panis eius sacramentum esse non posset. Ad hunc modum Patres à mysterijs nostris contra Marcionem argumenta ducunt. An ergo, qui carnem & sanguinem Christi in suis naturis integra, syncera, & vera esse confitentur, quique monimenta mortis domini, & dona spiritus sancti iis titissimis, verissimis que laudibus in cœlum tollunt, dicentur vniuersam Christi religionem vanā, vmbratilem, phantasticam efficere? Vos potius, vos mihi credite, linguis peregrinis, mutis ritibus, ijsque absurdis & non intellectis, ceremonijs & inuentis Pharisaicis, superstitione & hypocrisi omnem synceritatem religionis nostræ in obscurissimas, & plus quā Cymmerias tenebras, qualesque antrum Platonis nollas vnquam habuit, coniecistis. Argomentum autem nostrum est huiusmodi: Qui naturas rerum existetes non esse, sed apparere dicunt, proximè accedunt ad dogma Marcionis. Transubstantiatores, naturas rerum existētes, panem nimirum, & vinū non esse, sed apparere tantū, & videri dicūt: ergo, Trāsubstātiatores proximè accedunt ad dogma Marcionis. Maior ex eo liquet, quòd Marcion corpus Christi nō verum & humanū corpus fuisse docuit, sed tantùm phantasticum & simulatum. Minor necessariò sequitur ex doctrina Papistarum.

Non negamus Christi miracula.

OBIECTVM CXXII.

DANT etiam Papistæ nonnullam occasionem, vt reuocetur hæresis illorum qui dicebant, Christum non fuisse crucifixum, sed eius loco Simonem Cyrenæum: etsi oculis populi astantis Christus visus fuerit crucifigi.

GARDINERVS.

NON tam hæresis illa, quàm mera dementia fuit, quæ hunc etiam vexat, qui excellentissimi Eucharistiæ mysterij veritatem idcò non plenè confitendam censet, ne omnia non tribuantur iudicio oculorum.

MARTYR.

At nos nolle fateri veritatem Eucharistiæ, ne nō omnia tribuantur iudicio oculorū. Atqui ego respondeo, quemadmodum non omnis tribuenda sunt oculis: ita ea, quę illorum sunt propria, non esse illis temerè auferenda. Tum quidem fas est illis aliquid derahere, cum id faciendum esse admonent sacræ literæ. At cùm illi validi sanique sint, neque vlla re impediantur, propriaque, vt ita dicam, illis obiecta subijciantur, spacium autem medium, quod interponitur, nec nimis remotum sit, nec à propria cōstitutione alienatum, qui eis quippiam, quod eorum sit muneris, sine vllo verbo Dei velit imminuere, is satis prodit, ratione & iudicio se esse imminutum. At Christus, inquis, non agnoscebatur in via ab Apostolis, cum iret Emaunta, sed illis peregrinus videbatur. An ergo, inquis, expungemus hanc veritatem ex Euangelijs, ne dementes pergant credere, Simonem Cyrenęum pro Christo fuisse crucifixum? Valere fortasse vtrunque posset hæc instantia, si Christus in via Apostolis sois visus fuisset panis, & in eiusmodi specie cum illis fuisset collocutus. Sed cum homo, sicuti erat, visus fuerit, & tantum præ se tulerit speciem peregrini, quæ potuit ibi esse deceptio sensuum? Huc adde, oculos illorum vi quadam diuina fuisse impeditos, ne illum agnoscerent. Nam id scriptura ipsa testatur. Ex illa eadem scriptura ostendat nobis Inconstantius, omniom Communicātium oculos diuinitùs impediri, ne videant, non esse panē, qui panis esse videatur: & vicerit. Ostendat hoc saltem, Christum sub accidentibus panis esse inuolutum, vt scripturæ docent, Christum occurrisse illis discipulis sub specie peregrini: & assentiemur. Quodq; Christus homo fuerit, Apostoli verè iudicarūt, tametsi peregrinum esse crediderunt, qui eorum erat & pręceptor, & seruator. Dent isti similiter panem esse, quem oculis cernimus, & cuiusmodi sit panis, vtrum domesticus, an pistorius, an cibarius, an similagineus, patiemur nos ambigere, aut si oporteat, decipi.

Quantum sit oculis & sensibus sias tribuendum.

De Christo cum videretur peregrinus.

Si expungendum non est factum Christi, quęrit, cur oporteat istam veritatem dissimulare, *Christum in mysterijs verè dedisse corpus suum.* Equid eni

Equidem in quos ista dicat, non video. Nos enim fatemur, verum Christi corpus dari, sed menti, & per fidem: nõ autem ori corporis sub panis, vt isti somniãt, accidentibus. Fatuum est etiam, quod percunctatur, *si adesse corpus Christi oculis nescientib. cõfitemur, cur abesse substãtiã panis inscijs, aut reclamantibus oculis, profiteri dubitemus?* Hoc, inquam, omne fatuum, & insipidum est. Corpus enim Christi, eo modo, quo isti volunt, nec conscijs, nec inscijs oculis adesse credimus. Et tamen si adesset, non statim necesse esset substantiam panis abijsse. Nec Catholica doctrina mysterium istud ita explicat. Neutrum enim istorum in sacra scriptura traditur.

A Ad hęc quærit, *an par sit, ita vereri insanos, vt sanã doctrinã proferre, & profiteri nõ audeamus?* Primũ, si sanã doctrinam habes, cur eã diuina scriptura non confirmas? Nam illa verba, *Hoc est corpus meũ*, quib. pessimè intellectis tu autores nostras perpetuò personas, nõ significãt extrudi substãtiam panis, aut corpus Christi abstrusũ esse sub accidentibus. Ad extremũ autẽ ait, se planè insanire, qui ista tam multis tractet. Incõstantius etsi alias vel errare, vel splendide mentiri solebat, tamen hic tandem imprudens incidit in B veritatẽ. Prorsus enim fatuũ, & insanũ oportet esse, qui tã absurda, tã ridicula, tã & cũ scriptura, & cum ratione pugnantia velit defendere.

OBIECTVM CXXIII.

CHRISTVS probauit à sensibus, se non esse phantasma, sed verũ habere corpus, cum diceret, Palpate, & videte: & proprium se corpus recepisse ostendit ex figuris clauorũ. At si locus detur Trãsubstantiationi, vt aliud sit, aliud appareat, Christi argumentum infirmum erit. Et dici posset, Christum esse præstigiatorem, & sensibus nostris illudere: quod impium est dicere. Ergo nulla est Transubstantiatio.

GARDINERVS.

CHRISTVS *suorum infirmitatem crasso sensuum testimonio subleuans, non hoc agebat, opinor, vt de sensibus axioma confirmaret nobis.*

MARTYR.

SI Christus, inquit Inconstantius, *crasso sensuum testimonio voluit infirmitatem suorum subleuare, non tamen ita voluit semper sensibus haberi fidem, vt ne qui eos credat falli posse.* Quemadmodum sensus nostri falli possint, iam diximus: id philosophi accuratè & diligenter tradiderunt. Non debemus autem eos decipi arbitrari, nisi facultas illorum impediatur: nisi forte cum Academicis omnem prorsus scientiam è mundo sublatam volumus. Quare de hallucinatione sensuum, quam iste semper objicit, non debemus esse soliciti. Sed iste, Crasso, inquit, sensuum testimonio Christus voluit suorum infirmitatem subleuare. Atqui si Christus, qui summa est veritas & constantia, fallaci testimonio vteretur, sibi ipsi fidem abrogauit. Sed dic mihi, sodes: An credibile est, Christum rem ambiguam, & de qua passim dubitetur, qualis est Resurrectio mortuorum, inconstanti & incerto testimonio voluisse confirmare? Certè quo res quæque magis dubia & incerta est, eo certioribus, & firmioribus argumentis est persuadenda. Oculatis autem testibus magis, quam auritis creditur. Si Apostoli infirmi erant, eorũ morbus nõ quouis remedio curãdus erat, sed opportuno, & commodo. Non tollitur autem dubitatio, nisi firma, & certa probatione. Ea enim si fallax & dubia est, hærentem & dubitantẽ non confirmat. Quare cum Christus sit eximius, & perfectus medicus, nõ est credibile, eum discipulis suis infirmis, & languentibus parũm idoneam fecisse medicinam. Memini, & scio, Chrysostomum hom. 83. in Matthęum monere suos, ne in hoc negotio fidant sensibus. Sed videndum est, quo ille spectarit. Rapere autem ille voluit suos ab omni sensuũ cõtagione ad spiritualia, ad vim & rẽ ipsam Sacramenti, ad corpus videlicet, Ipsum Christi affixũ cruci, deniq; ad omnes fructus, qui ex illo capiũtur. Nõ tamẽ illa sua admonitione decernit, non oportere credi sensibus, cùm testentur, nos in Eucharistia edere & bibere panẽ & vinũ. Deinde etiã, quod satis cõstat, verba illa Chrysostomi nõ minus ad baptismum pertinent, quã ad Eucharistiã. Nã in baptismo quoq; spiritualia charismata aciẽ oculorũ, & omne sẽsuũ iudiciũ fugiũt. Nõ tamẽ si sensus ibi deficiũt, idcircò statim illis abrogãda est fides, si testentur, ibi proponi, & esse aquã.

Christus resurrectionem suam voluit confirmare testimonio quàm certissimo.

C D

Ait Inconstantius, *Christum Resurrectionis suæ veritatem à sensibus non probasse: sed tantũ per miraculũ sensibus infirmorum exhausisse sui corporis veritatem, vt Resurrectio omnifariam inclaresceret.* Quòd nam, obsecro, dicis miraculũ? An tibi videtur miraculũ, veram carnem, solidamque hominis corpus videri & tangi? Miraculum fuisse fateor in resurgendo, quodq; ostia clausa venienti vltrò cesserint, quodq; ille gloriã suam ita represserit, ne infirmitas discipulorũ eius aspectu obrueretur. Quòd autẽ corpus humanum visum, & contactatũ fuerit, id non habeo pro miraculo. Sed quicquid est, de hac re pluribus non disputo. Illud potius quæro, Vtrum Resurrectio Christi illo visu & tactu potuerit inclarescere, si nulla vis veræ probationis fuerit à sensibus. Quòd si sensus fidem non faciunt, rem adhuc relinquunt dubiam. At si illi re vera fecerunt fidem, non video, cur dici non possint, probasse Christi Resurrectionem.

Non fuit miraculum quod Christi corpus post resurrectionem tãgeretur.

E

Ad hæc putat, dominum omnem sensibus probationis prærogatiuam ademisse, cum diceret, *Quia vidisti me Thoma, credisti: Beati, qui non viderunt & crediderunt:* vt deinceps, non renunciatione oculorũ, sed annunciatione verbi cõstaret fides, cui certi & securi auscultemus. At Christus non abijcit fidẽ Thomę, quo ille hominẽ sensit, & Deũ credidit: sed eã fidẽ illi præ-

F

fert, quæ sine vllo sensuū adminiculo cœlestia dogmata cōplectitur. Non tamen idcirco illud genus probationis à sensu arguit falsitatis. Etsi enim vt credamus requirendum non est hoc argumentū à sensibus, tamē contra illud, quasi falsum, aut mendax sit, nihil à Christo dicitur. Imò si illi id renunciaot esse corpus, & carnem domini, quod videtur, & tangitur, non præcipitur vel Thomæ, vel cuiquam alij vt ne credat sensibus. Hoc autem omnino requiritur ab omnibus, vt Christum verè resurrexisse à mortuis, credamus etiam sine vllo testimonio sensuum: ità in sacra cœna, si sensus renuncient, id esse panem & vinum, quod comedimus & bibimus, nō iussit vnquam dominus, vt fidem illis abrogemus. Vult tamē, & iubet, vt corpus pro nobis traditum in crucem, & ex eo innumera dona spiritualia partim iam data nobis esse, partim expectanda, certò, & firmiter credamus etiam citra adiumenta sensuum: quòd id nobis satis constare debeat ex verbo Dei. Sed ex eodem illo verbo Dei scimus, naturam panis in Eucharistia remanere, quemadmodum sensus indicant. Quòd si illi in vno, aut altero communicantium falli dicerentur, minus esset mirum. Vt autem in omnibus decipiantur, non potest fieri: nisi Deus id absoluta quadam potentia sua præter naturæ ordinem vellet facere. Verùm id cum in sacris literis nusquam se facturum receperit, non est illis facilè habenda fides, qui id nobis sua tantùm authoritate volunt obtrudere. Neque enim ea causa Christus venit in mundum, vt sensus nostros hebetaret: sed potius vt hominem totum instauraret. Proinde dubitare non debemus, omnibus domini probationibus fidem habendam esse: Christus autem sensuum testimonium induxit probationis loco: Ergo, fides habenda est testimonio sensuum, nisi fortè illorum facultas interposita re aliqua impediatur: idque tanto magis, si sensuum iudicia conueniant cum sacris literis.

OBIECTVM CXXIIII.

QVEMADMODVM in Sacramento baptismi confertur spiritus sanctus, vt omnes confitemur, nec tamen quisquam dicet aquam eam transubstantiari: ita in Eucharistia etsi communicantibus detur corpus Christi, tamen non est necesse, vt panis transubstantietur.

GARDINERVS.

TRANSVBSTANTIATIO in Sacramento Eucharistiæ secundum veritatem mysterij docetur, propter verba Christi, Hoc est corpus meum.

MARTYR.

QVoniam in baptismo non dicitur, *Hic est sanguis meus: aut, Hic est spiritus meus: idcirco, &c. aquam non transubstantiari. At quoniam in Eucharistia dicitur, Hoc est corpus meum: Hic est sanguis meus: & panis & vinum necessaria transubstantiantur.* Hoc discrimine Inconstantius arbitratur, se argumētum nostrum facile posse refutare. Sed videtur non meminisse, Paulum dicere, illos, qui tinguntur, induere Christum, & illi per baptismum inseri, & carnem ex carnibus eius, & os ex ossib. eius fieri. Mitto, Patres, qui ferè, cùm agitur de Eucharistia, subijciunt statim de baptismo, & eadem propemodum de eo quoque affirmant. Ac sanè si volumus effecta expēdere, longè maius est hominem in Christo regenerare, & membrum eius efficere, quam illum ex corpore Christi, tanquam ex cibo pascere. Forma autem verborum quam sophista cauillatur vtrinque non esse parem, inter ista duo sacramenta, non tam magnum discrimen constituit quam iste vult videri. Nam si forma verborum efficit Transubstantiationem, oportet virginem Mariā transubstantiatam fuisse in matrem Ioannis: & Ioannem ipsum in Christum. Nam dominus de illa disertè dixit, *Ecce mater tua: & de Ioanne, Ecce filius tuus.* Ea autem ego verba non temerè huc transferre volui. Quemadmodum enim Christus cum esset moriturus, & migraturus ad patrem, nec se matri, vt soli tus fuerat, præsentem, & obsequentem amplius exhibiturus, Ioannem apud illam suo loco esse voluit, qui eam aleret, & sustentaret: ita cum peracto redemptionis nostræ munere, corpus suum esset ablaturus in cœlum, eius loco relinquere nobis voluit sacramentum corporis & sanguinis sui, quo per fidem illorum symbolorū admonitione institutam, & excitatā, æternæ vitæ alimenta ex illis, quæ ibi significantur, hauriremus. Mitto, dominum dixisse de Ioanne Baptista, *Ipse est Elias:* &, Agnum paschalem dictum fuisse *Pesach.* Istæ formulæ loquendi nonquam cuiquam visæ sunt adferre necessitatem transubstantiationis. Conficitur ergo, ad substantias rerum è sua natura deturbandas requiri certum Dei mandatum, non quamuis nudam verborum pronūciationem.

Addit Incōstantius, *videndū esse, vt suis quibusdam modis, & terminis constet quodque sacramentum, neque ea inter se nostra ratiocinatione adæquemus: ita fore, vt particulæ illæ similitudinis, Vt, &, Quemadmodum, nullum locum habeant.* Sacramenta suis quæque limitibus distingui, nos non diffitemur. Sūt enim varia sigilla, quibus Dei promissiones obsignantur. Id videlicet sibi volunt: qua in baptismo, & panis & vinum in Eucharistia. Ibi enim Regeneratio, hîc autem Pastus cœlestis obsignatur. At si rem ipsam sacramenti spectemus, eam diuinæ literæ testantur vtrinque eandem esse. Illæ enim aiunt, nos in baptismo Christum induere, in Eucharistia autem nos in Christo manere, & illum vicissim in nobis. Et idcirco Paulus 1. ad Corinthios vtraque coniunxit. Ait enim, *nos vno spiritu baptizatos esse, & vno spiritu potatos.* Duo illis verbis Apostolus notauit sacramenta: quibus pro re seu effectu assignauit participationē spiritus Christi. Nos ergo sacramentorū discrimina non tollimus, neque illorū effecta sine testimonio scriptura-

Sacramenta suis limitibus distinguuntur.

pturarũ copulamus. Quare cum ea ita distincta sint, vt coniungantur in effectu, nō absurdè ab eorum mutua inter se similitudine argumentum ducimus. De similibus simile iudicium ferri debet: Baptismus, & Eucharistia sunt similia: A Ergo, de illis simile iudicium ferri debet. Quare si elementũ visibile in altero illorũ transubstantiatur, idē necesse est fieri ēt in altero. At nulla est Transubstantiatio aquæ in baptismo: Ergo; nulla est Trāsubstantiatio panis in Eucharistia.

OBIECTVM CXXV.

Si vlla fit per Consecrationem conuersio panis in corpus Christi, ea est vel antè prolationem illorum verborum, vel post, vel simul. Si post, tum illa propositio prò tempore prolationis esset falsa: quia quod tum ostenditur, non est corpus Christi: Si ante, tum conuersio non fit vi verborum: ea enim consequuntur. Dicant ergò isti, si possunt, cuius alterius rei vi conuersio illa fiat. At si simul existat cum prolatione verborum, conuersio ea erit successiua, non autem in instanti, quemadmodum prædicant.

GARDINERVS.

GREGORIVS Nazianzenus, cum ad tam inepta respondere cogeretur, verbo notauit ἐρωτημάτων παίγνια: suum huiusmodi Quæstionistæ nihil aliud, quàm ludunt quæstionibus.

MARTYR.

Miratur Inconstantius ἐρωτήματα nostra, tanquam inania quædam quæstiuncularum παίγνια. Nos verò idcirco ea proponere, & quærere voluimus, quòd Transubstantiatorum fatuitatem, & insulsitatem miraremur. Et idcirco, quanto dicta & responsa fatuorum absurdiora sunt, quàm ludi pueriles, tantò nostra admiratio iustior est, quàm Inconstantij. Iterum autem Lectorem volo meminisse, quod semel, atque iterum suprà monuimus, nos nec Christi sacramentis illudere, nec veritati diuinarum literarum, vt iste calumniatur, insidias tendere. Nam sit gratia Deo patri domini nostri Iesu Christi, in eius veritatis defensione mori possumus: quod satis iam orbi terrarum reipsa testatum est: cum interim Inconstantius tanquam chamæleon, pro sua constantia, dignitatis retinendæ causa in omnes formas sese verterit. Istorum autem putidissimis commentis & fictionibus fateor nos interdum insultare. Illi verò cum se vident Labyrinthis mendaciorum suorum implicari, & se non posse expedire, clamant, sibi fieri insidias. Qua in re nobis spectaculum & mirandum, & flendum exhibent. Quantò enim magis, magisque se conantur explicare, tanto se in huiusmodi ineptias magis magisque inuoluunt. Nobis ergo nunc non de operibus Dei, sed de sua fictione respondeant. Nam quod ipsi sibi intriuerunt, par est, vt ipsi comedant.

Primum ait, *se consecrationem nec ante, nec post verborum prolationem fieri responsurum: verùm ea verba proferri à ministris, quando sacerdos inuisibilis ea, quæ proposita sunt, secreta, vt Emissenus ait, potestate consecrat, & conuertit.* At si hæc responsio constabit, sublata iam est consecratio illa Quinqueuerbia. Cornuta autem dilemmata ita odit, vt ea propria Hæreticorum instrumenta esse contendat. Idque docere vult duobus exēplis: altero Arrianorũ, quo illi vexabant æternā filii generationē: alterum eorũ, qui, cum malè sentirent de Incarnatione domini, Verbũ factum esse carnem negabant. Rectè. Sed ista dilēmata non ita abierunt. Diligen- B ter enim dissoluta, & refutata sunt à patribus. Quod si quis nō credat, prçter alios legat Basiliũ. Certè patres propter ista dilēmata Hçreticorũ nunquā iustum vsum Dialecticæ damnarunt. Imò ipsi potius dilēmata similia vicissim in Hæreticos cōtorserunt. Nam Dialectica est præclarum donum Dei: neque aliud vllũ artificiũ est, quod ad refutandos errores magis valeat. Eam antè Inconstantius idcircò tam acerbè insectatur, quòd suis fictionibus infestā, & C inimicam esse sentiat. Nihil autem erat, cur nos cum illis Hæreticis compararet. Nam veritates quas illi oppugnabāt, nimirũ æternitas, seu natura diuina filij Dei, & eius Incarnatio, in diuinis literis tam apertè proponuntur, vt, quāuis sexcēta dilēmata ita firma, vt dilui nō possent, obijcerētur, tamē ea omnia fidē nostrā cōcutere, & cōmouere non debeāt. Isti vicissim Transubstantiationē suā, pro qua tātopere pugnāt, proferāt nobis è diuinis literis: & nos dilēma- D ta nostra dimittemus. Sed cũ suis tantũ inuentis, & somnijs credi volũt, çquitas ipsa postulat vt ipsi dilēmata sibi obiecta dissoluant. Neq; n. si Hæretici ea forma argumentorũ abusi fuerint, idcircò Fideles ab ea abstinere debēt: maximè si videāt, errores ea ratione posse coargui.

Patres non damnarũt iustum vsum Dialecticæ.

Huc addit testimoniũ Iustini in Expositione fidei: Ait autem, *simplicitate fidei vitari captionem, vt credas nihilominus, quod nequeas explicare.* *Iustinus.* Illud nos sancti Martyris dictum candidè, & E simpliciter amplectimur. Sed videat Incōstantius, an Iustinus in sua illa Expositione fidei, hoc etiam adiungat, in conficienda Eucharistia panem abijci, aut carnē Christi sub panis accidētibus delitescere, aut illa accidentia sine subiecto cōseruari. Quod si ista Iustinus nusquā dicat, desinat Incōstantius locum illũ nobis obijcere. Nam alioqui nos quoque multa credimus, & profitemur, scripta in sacris literis, quæ nulla F possimus oratione explicare. Et certè iste de nobis peruersè, & malitiose iudicat. Quoniā enim nolumus omnib. eius fictionib. credere statim clamat, nos omnia reijcere, quç humanç rationis captũ superēt. Sed calumniç istæ merç sunt,

Incon-

Inconſtanti, non rationes. Nos .n. non tantum ſacras ſcripturas ſumma cũ veneratione complectimur, ſed etiam vnà Nicenum, Apoſtolicum, & Athanaſij ſymbolum libenter recipimus. In quibus omnibus quoniam neque Tranſubſtantiatio veſtra, neque realis Chriſti præſentia continetur, ſed ab illis potius apertè refellitur, idcircò nos quoque eam repudiamus.

Addit, *Diſtributionem temporis in noſtro dilemmate id poßimum ſpectare, vt momenta ipſa operum* B *Dei excutiantur.* Atqui id verum non eſt. Nos enim non operum Dei, ſed mendaciorum veſtrorum momenta quærimus. Scimus enim, mendacibus nihil accidere poſſe moleſtius, quàm ſi cogantur ea omnia iuſto ordine exponere, quæ mentiuntur. Cum autem dixiſſet, conſecrationem à ſummo Sacerdote, nimirum, à Chriſto arcana quadam poſtate fieri, vidit à ſe queri poſſe, Cur illa verba appellentur Conſecrationis, ſi res ſe ita habeat. Huic occupatio- C ni ſtatim ipſe reſpondet, *id idcirco fieri, quod illis verbis Chriſtus nos certos reddat, ſe conſecraſſe, dum à miniſtro, vel ab ipſius ore profertur, Hoc eſt corpus meum. Quod quoniam ante plenam verborum prolationem fides non certo concipit, cũ ea nitatur verbo Dei, ſanam eſſe doctrinam, de vltimæ ſyllabæ pronunciatione expectanda: non quod vis vltimæ ſyllabæ maior ſit, quàm aliarum, ſed vt fidei noſtræ ſit ſolidum fundamentum, quæ verbis Chriſti ſuperſtruitur.* Primum ſcire velim, quo authore dicat, nos certos effici illis D quinque verbis Chriſtum conſecraſſe? Nam ſacra ſcriptura hoc nuſquam dicit. Supereſt ergo, vt id iſte ex ſua tantum imaginatione nobis prõpſerit. Neq; verò iſta ipſa verba ſignificant, ſubſtãtiã panis diſceſsiſſe. Tamẽ ſi ita eſſet, vos nihilominus grauiter peccatis, qui ea verba clã populo muſsitetis. Nam ſi ea, vti dicitis, certos nos reddunt de conſecratione, & ea cauſa illorũ exigitur recitatio, vt fides illis niti poſsit, vbi, obſecro, erit fides populi, qui ea verba non au- E diat, aut ſi audiat, quoniã peregrina lingua recitantur, non intelligat? An fides ſacrificuli debet omnibus eſſe ſatis? Non opinor: Iuſtus enim ſua fide, non aliena viuit. Ad hæc miram eſſe oportet Chriſti patientiam, qui vltimæ ſyllabæ pronunciationem expectet: ſeque tantiſper ſuſtentet, dum presbyter extremam illam ſyllabam expediat. Mirum vero eſt, vos ad iſta tam arcana vnquam potuiſſe peruenire. Sed quoniam in vobis ipſis hæc nata ſunt, optan- F dum eſt, vt ea aliquando in vobis ipſis etiam emoriantur.

Subijcit, *Feciſſe Chriſtum, quæ dicit, certò ſcimus: cum ſermonem efferat, non indicatorium, ſed operatorium.* Quis autem te docuit, ſermonem iſtum domini eſſe operatorium? Sacræ, opinor, literę. Minime omnium. Nihil enim in illis tale proditur. Forma autem loquendi, cum non ſit imperatiui modi, nihil huiuſmodi exigit. Et multas Chriſtus tales ſententias pronunciauit, quę G non fuerint operatoriæ. Quo ergo diſcrimine poſſunt huiuſmodi ſententiæ internoſci? Non debetis nobis ſcientiam tam vtilem inuidere.

A Sed ex Ambroſio, videlicet, hæc habetis. Nos quidem Ambroſio (modò rectè intelligatur) nõ refragamur. Dicemus ergo, Chriſtum, cum ea diceret, & gratias Deo ageret, operatum eſſe, non Tranſubſtantiationem, ſed Sacramentum. Hoc & nobis, & Ambroſio ſatis eſt. Vos autem, qui portenta præterea inuehitis, authorem eorum prodatis oportet ex diuinis literis: nam alioqui vobis nemo credet. Huc etiam addit aliorum ſententiam, qui Chriſtum putauerunt B benedicendo conſecraſſe: & quamuis illorum prædicet pietatem, tamen ait eos admodum fuiſſe rudes: & alijs verbis, quod ſentirent, eloquutos. His verbis iſte ſignificat, illos orationem eam, *Hoc eſt corpus meum*, appellaſſe benedictionem. Quicquid ſit, id illi ſatis eſt eos de myſterio non mouiſſe quæſtionem. Sed, ne neſcias, Lector, quis notetur iſtis verbis, ſcias eum eſſe Papam Romanum Innocentium III.

Innocentius III.

Poſtremo agit interpretem Scholaſticorum, C eorumque hanc ait eſſe ſententiam: *Illa verba, Hoc eſt corpus meum, eſſe ſigna ſenſibilia, à Deo inſtituta, ceu quoddam inſtrumentum ad Conſecrationem, quo plene prolato, virtus Dei adhærens, & verbis aßiſtens in vltimo inſtanti efficiat conſecrationem: quoniam loquentis miniſtri intensio plenam etiam verborum prolationem ſpectat, & ad abſolutam prolationem verba præcedentia refert, non vt veritas ſucceßione prolationis accreſcat, ſed quaſi vno momento prolatis, ſi fieri poſſet, omnibus, protinus à prolatione integra, veri-* D *tatem totius ſententiæ pluribus verbis enunciatæ Deo operante, ſubeſſe intelligat & credat, atque etiam cum Deo, tanquam miniſter, in inſtanti cooperetur: dum quod eſt Dei inſtrumentum, ſemel efferre, & pronunciare conetur.* Si verba illa, *Hoc eſt corpus meum*, à Deo inſtituta ſunt ſigna ſenſibilia, cur vos ab illis ſenſum aſtantium prohibetis? Cur ea ſentiri nõ permittitis? Hoc non eſt ritè, & religioſè colere inſtitutum Dei: ſed potius illud impudenter tranſgredi.

E Adhæc vultis virtutem Dei aſsiſtere, atque adhærere illis verbis, & illa conſecrationem perfici. Intereà tamẽ rationem nullam affertis, cur illa virtus magis iſtis verbis, quam alijs, quę ibi recitantur, affigi debeat. Nam ex ſacris literis ne mica quidem pro vobis afferri poteſt. Nec tamen nego, virtutem Dei verbis ipſius aſſiſtere: nam ea Paulus ait eſſe potentiam Dei. Et Chriſtus ait, verba ſua ſpiritum eſſe, & vitam. Cur autem maior in iſtis verbis vis ſit ad F conſecrandum, quàm in alijs, quæ eodem tempore recitantur, non video. Et ſi illam rationẽ probamus, cur Conſecratio dicatur fieri in vltimo inſtanti prolationis, quòd intentio miniſtri ſpectet plenam prolationem, quid futurum eſt, ſi ille nihil tale cogitet? Certè ſi vagetur animo, & alias res agat, iuxta veſtram ſententiam nulla erit conſecratio. Sed addit, miniſtrũ illũ ad abſolutã prolationem referre pręcedẽtia. Sed illa ipſa miniſter ſtupidus, & aliud G cogitãs ſępè omittit: eaq; quę dicit, magis ex cõſuetudine, quã ex vllo ſenſu pietatis, aut rectę rationis inſtituto dicit. Iſta fortaſſe videri poſſunt argutè, & ſubtiliter dici ab Incõſtãtio: ſed

Vim diuinam verbis Dei aßiſtere, non eſſe negandum.

ſi ea

si ea presfius consideres, videbis ea sua sponte A di silire, nec posse inter se cohærere. Suprà omninò voluit, hæc verba esse operatoria: nunc vis omnis consecrationis tribuitur virtuti Dei: verba autem ista visibilia, tantum sunt signa Consecrationis. At si sunt operatoria, vim habêt transubstantiandi: Et si trãsubstantiationis sunt signa, ea certè non efficiunt. Vtq; aliquando finiam, audimus quidem ista te dicere, Inconstanti: sed quoniam ea nec verbo Dei vllo, nec ratione firmare potuisti, mirari non debes, si tibi non habemus fidem.

OBIECTVM CXXVI.

DICVNT conuersionem panis in corpus Christi fieri in vltimo instanti prolationis horum verborum (Hoc est corpus meum) Ergo hæc syllaba, Vm, quæ in recitatione est vltima, totam vim habet, & virtutem mutandi, & deificandi panem. O' præstigias, & mera incantamenta.

GARDINERVS.

HOC argumentum diluetur contraria exclamatione & vanitatum, & mera mendacia.

MARTYR.

POtest quidem hoc argumentum rideri ab Inconstantio: sed nihil fingi potest tam iocularе, aut ludicrum, quod istorum ineptijs non longè superetur. Quanquam huius rationis authores nihil aliud quærere voluerunt, quam vt superstitiosam Papistarum vanitatem & meras ineptias perstingerent. Illi enim vi illorum quinque verborum volunt Transubstantiationem suam cõfici: & ita confici, vt nisi vltima syllaba pronuncietur, Consecratio nulla fit: & ita sequi necessariò, vltimam illam syllabam vim omnem habere transubstantiandi. Simile autem illud, quod afferunt de verbis baptismi, Papistas fortasse vrgere potest: nos autem non attingit. Non enim dicimus, vi verborum sacramenta fieri. Requiruntur illa quidem: sed sacramenta res non habetur, vt ait Augustinus, quatenus verba illa dicuntur, sed quatenus creduntur. Et idcircò cum in baptismo dicitur, *Baptizo te in nomine patris, & filij, & spiritus sancti*, vlt ma syllaba nõ habet vim id efficiendi quod baptismo significatur. Videant autem aduersarij nostri, ne tãtundem contra eos de baptismo quoq; dici possit, quantum de Eucharistia. Neque nos hoc argumẽto domini sacramentũ impetimus, vt iste queritur, sed Papistarũ fictionẽ:

Quomodo verba Dei sacramentum efficiant.

Ad hæc nos mendaces esse clamat, qui Papistis adscribamus deificationem panis: ait enim, *neminem ex suis dicere, panem deificari*. Deinde etiam arguit nos inconstantiæ, quòd interdum queramur auferri panem, interdum fieri Deum. Quibus verbis hoc videtur significare, panem non posse simul & deificari, & auferri. Hęc inter se pugnare, satis per nos ipsos intelligimus. Cæterum, quoniam hæc pugna ex ipsorum verbis, non ex nostris oritur, meminerint sui officij esse, vt illam vel cõcilient, vel tollant. Nam cum dicunt panem transubstantiari, naturam, & substantiam panis auferri dicunt: idque ipsi non tantum dicunt, sed etiam incredibilibus imposturis, & mendacijs contendunt. Ex altera autem parte clamant, panem non annihilari, sed effici corpus Christi: & idem illud corpus Christi aiunt fieri ex pane. Quod si est verum, sequitur necessariò, panem illum deificari. Non ergo nos hæc illis adscribimus: sed ipsi vtrunque arripiunt, & asserunt: nos autem vtrunque, vt falsum, & commentitium oppugna-

B mus. Huc etiam accedit, quod ad deificationem panis plurimùm facit, quòd vos illum adoratis: &, quasi id non sit satis, alijs insuper adorandum proponitis. Atqui id vni tribuendum est Deo. Cum ergo vos panem adoretis vt Deũ, quomodò dicitis, vos eum non deificare? Sed fingitis abesse panẽ, & eius loco supponi corpus Christi: id autẽ, quod manu sustine

C tis, & populo ostẽditis, iubetis adorari. quod cũ sit panis, rectè dicimus, panẽ à vobis deificari.

Dolet item Inconstantio, verba illa, *Hoc est corpus meum*, quæ tantam habeant in se inhęrentem vim transubstantiandi, à nobis appellari incantatoria. Verum dum ipsi instar Incantatorum verba illa mussitant, occasionem offerunt, vt quiuis suspicari possit, verba ea ab illis conferri ad incantationem. Christus enim ne

D que ita verba sua mussitauit, neque ita vos facere docuit. Vt autem putaremus, vos existimare, orationi illi quinqueuerbiæ vim quandam adiunctam esse transubstantiandi, vos ipsi eratis in causa. Semper enim clamatis sermonem illum domini esse operatorium. Nam, si ita est, aut sermo ille vim habet operandi, aut vos quid operatorium sit, non intelligitis.

E Similitudo verò illa à conceptionibus animi, quę postremo loco adducitur, eas minimo momẽto cõprehendi, cũ tamẽ videâtur ex prolatione verborũ longo tractu extrahi, & tum demum dici à nobis egredi, cum vltima syllaba effertur, quem modum Inconstantius ait, Consecrationem Christi, absoluta demum pronunciatione sacerdotis, posse dici absolutam: ea, inquã, similitudo duo habet incõmoda. Primũ, quia non cõgruit cũ eo, quod agitur. Nam verba notionum, quæ longo tractu producuntur,

F tantum significant id, quod in animis occultatur. Vos autẽ ista verba, *Hoc est corpus meũ*, omninò vultis esse operatoria, & trãsubstãtiationẽ efficere. Quare & si ante extremũ prolationis minister anticipet fortasse omnino verborum significationẽ, tamen, si ea verba sint operatoria, vt vos vultis, adhuc restat probandum, illam operationem illorum carere successione.

G Alterum incommodum est ex eo, quod Inconstantius dicit, *non posse deprehendi, vtrum Christus re vera transubstantiationem efficiat post vltimam syllabam prolatam*. Potest enim, inquit, dici

dici absoluta prolatione, id, quod intenderat, effecisse. Non quærebatur, quid posſit dici, ſed quid re vera ſit ſtatuendum. In calce videtur, neſcio quid, dicere voluiſſe de illis, qui habeant authoritatẽ edendi doctrinas. Id omninò ad Phariſæorum, & ſcribarum ſupercilium pertinet: quaſi Papæ tantùm, & Epiſcopi, & magni Doctores cognoſcendi nobis ſint: alij autem, quicunque ſint inferioris notæ, ſint relinquendi. Hoc eſt gradibus, & cathedris alligare ſpiritum

A Dei: quę ſemper fuit grauiſsima peſtis Eccleſię. Sed antequam finio, hoc vnum pius Lector obliuiſci non debet, nunquam Medeam ita fratrem ſuũ miſerè membratim concidiſſe, atque iſte noſtrorum hominum argumenta lacerauit. Nam quod hîc ſeorſim recitat pro ſingulari argumento, appendix erat eius, quod præceſſerat. Sed iſte ita ſe iam diu aſſueuit, vt nihil ſincerè & verè nihil poſsit facere.

OBIECTVM CXXVII.

TRANSVBSTANTIATIO venit Roma: ea eſt ſynagoga Satanæ. Ergo abijcienda eſt vt error abominabilis: non amplectenda, vt veritas. Scholaſtici enim aiunt, id tenendum eſſe in Sacramentis, quod tenet Eccleſia Romana, etiamſi verba Chriſti facilius, verius, & conuenientius ſcripturæ exponi poſsint.

GARDINERVS.

SCOTVS è Scholaſticis primus agnoſcit, ſcripturas non eſſe priuatæ interpretationis.

MARTYR.

An Scotus inter Scholaſticos habeat primũ locum.

SCotum facit primum è Scholaſticis. Id, ſi ſpectes tempus, non conſiſtit. Permulti enim ante eum tractarunt Scholaſtica. At ſi reſpicias doctrinæ præſtantiam, etſi ea fuerit ſatis celebris, tamen alijs omnibus anteponendam eſſe non omnes, qui in eo ſtudij genere verſati ſunt facilè dabunt. Quare Inconſtantius, aut falſò, aut, vt ſolet, parum circumſpectè de hac re pronunciat. Quod ſi dixerit, ſe non facere illum ordine aut dignitate primum inter Scholaſticos, ſed primum qui ſententiam illam pronunciarit, Scripturam non eſſe priuatæ interpretationis, ipſe viderit, quàtam iniuriam alijs faciat, qui ante Scotum inter Scholaſticos annumerati ſint. Quodque in primis eo nomine laudat Scotum, quod viderit, ſcripturam non eſſe priuatæ interpretationis, attendendum eſt quàm rectè aut quo ſenſu faciat. Verba illa ſunt ex ſecunda epiſtola Petri, quo in loco agitur de prophetia. Eius autem loci ſenſum Inconſtantius pro ſuo more peruertit. Nam ex illis verbis id colligit, quod Petrus nunquam ſenſit, non eſſe priuatorum hominum interpretari ſcripturas. Id enim ad Eccleſiam, hoc eſt, ad Papas, Concilia, Epiſcopos & Doctores bene graduatos pertinere. At Apoſtoli verba hæc ſunt, *Si illud prius noueritis, quod omnis prophetica ſcriptura non eſt ἰδίας ἐπιλύσεως:* ea verba alterum horum duorum ſignificant: Aut ſcripturas non eſſe priuatæ interpretationis: quam lectionem ſi ſequimur, videndum eſt, quænam illa ſit priuata interpretatio. Eam autem nos priuatam dicimus, quæ à carne, & à noſtris præiudicijs proficiſcitur, quamque ipſi, dum nobis arrogamus acumen intelligentiæ, ingerimus, non autem è ſacris ſcripturis elicimus. Atque ad hoc genus priuatæ interpretationis pertinet Transubſtantiatio. Ea enim nec elicitur ex verbis

Locus Petri.

Quæ ſit priuata interpretatio.

B domini, nec cum alijs locis ſcripturarum conuenit: ſed tantum vltimis iſtis temporibus à Papis quibuſdam, & Sophiſtis, & Scholaſticis nugatoribus intruſa eſt in Eccleſiam. Certo autem certius eſt, nunquam id Petro veniſſe in mentem, vt hominis priuati interpretationem repudiaret. Illis vocibus, ἰδίας ἐπιλύσεως, nihil aliud excludere voluit, quam humanam rationem, & noſtræ carnis, atque ingenij confidentiam. Nam alioqui ſi id ſenſiſſet, quod Papiſtæ

C colligunt, qua fronte potuiſſent vt Petrus, aut eius collegæ Apoſtoli, Scribis & Phariſæis ſe opponere? Apoſtoli enim priuati tãtum erant, & ſcripturas longè aliter, quam Scribæ & Phariſæi, qui tum gerebãt nomen, & authoritatem Eccleſiæ, exponebant. Quare illa Papiſtarum ſententia Petrus ſe ſuosque haud dubiè condemnaſſet.

Alia autem ratio eſt, vt id, quod Petrus ſcribit, ἰδίας ἐπιλύσεως, interpretemur, motus, inſtin-

D ctus, impetus proprij. Neque enim exiſtimare debemus, ea, quæ in diuinis literis patefacta ſunt, ex humano affectu, aut priuato hominis cuiuſquã conſilio orta eſſe. Certò enim ſcimus, ea omnia prodita eſſe à ſpiritu Dei. Et ex eo Petrus id conficit, quod inſtituerat ſuadere, videlicet, ſumma attentione & reuerentia vacandum eſſe ſacris literis, quod illæ ſint, non inuenta hominum, ſed afflatus ſpiritus ſancti: illo enim impellente, atque inſtigante hominum

Quare diuinis literis vacandum quàm maximè:

E corda, ſcripturas ait fuiſſe proditas. Et idcirco ſubiecit: *Non enim voluntate humana allata eſt olim prophetia: ſed à ſpiritu ſancto impulſi loquuti ſunt ſancti Dei homines.* Huic autem expoſitioni non minus vox Græca ἐπιλύσεως, quam contextus ipſe ſuffragatur. Quod ſi eſt verum, fruſtrà ſudat Inconſtantius, vt interpretationem ſcripturarum ad Eccleſiam, hoc eſt, ad Papas quoſdam, & Epiſcopos

Episcopos reuocet: priuatis autem hominibus, & fidelibus facultatem illas intelligendi eripiat. Et quamuis hoc loco, cùm dicat Ecclesiam, non aliam intelligat, quàm Romanã, eam tamen apertè nominare non est ausus. Anglus enim cùm esset, & in Anglia scriberet, Anglorũ animos, quos tum sciebat abhorrere à Papa, offendere noluit. Nam vnà cum alijs omnibus illam Ecclesiam abiurauerat, & publicè de ea re librum etiam scripserat. Quamuis enim Papã in oculis ferret, & in corde gereret, tamen illi ad tempus hostem se voluit profiteri, ne episcopatus sui, & tantarum opum iacturam faceret. Nunc tamen loco Romanæ synagogæ supposuit Patres: quos ait Scotum priuatæ suæ interpretationi antepofuisse. Atqui illi Transubstantiationem nunquam asseruerunt, nec docuerunt, panem, nescio quò fugere, aut accidentia sine subiecto retineri.

Cumque Scotus dicat, Scripturas in apparentia potuisse facilius ac verius intelligi sine Transubstantiatione, ait, ex eo ostendi captiuam illius hominis mentem, quæ iudicio spiritus magis, quàm hominum authoritati cederet, & suo exemplo alios prouocaret, ne facilitati & apparentiæ veri confidentes à vero deficiant. Hic ego te appello Inconstãti: si Scripturæ absque transubstantiatione facilius & verius in apparentia possunt exponi, vbi sunt illæ tuæ plus quàm Thrasonicæ iactationes, quibus hactenus semper vsus es, verba Domini torqueri, & impudenter violari, si aliter, quã per Transubstantiationem exponantur? Illa enim ais, nec præ se ferre, necpati posse alium vllum sensum. Apparentia autem illa, qua voce Scotus vsus est, nihil aliud est, quàm verisimilitudo aut probabilitas, aut euidẽtia. Quod idcirco moneo, ne quis putet cum Inconstantio, Scotum non sensisse, Scripturas facilius & verius exponi posse citra transubstantiationẽ. *Ne id quidem*, ait Inconstantius, *ille sensit, sed quasi per concessionem, etiam si ita esset, sequendum tamen Ecclesiæ consensum*. Et mox: *Confessus ergo est Scotus, facilitatem & veri apparentiam transubstantiationi obstare. Adhæc queritur nos omisisse verbum, Apparentia, quod ita detrahit verba Verius, cui annectitur, vt prorsus reddat pro vera significare falsum. Quicquid enim Apparentia verum dicitur, innuitur re ipsa verè falsum ac simulatum esse.* Hic est sensus, quem noster Scoto adscribit, de quo nolim contendere. Qui tamen hæc affirmare ausim, si hoc sensu ille scripsisset, id eum auribus dedisse Romanæ Ecclesiæ: nam illum cum alijs Canonistis, & Sententiarijs pro temporũ ratione adulatum esse Papæ, negari non potest. Id autẽ cùm faceret, non sanè iudicio spiritus, sed hominum, & quidem impurissimorum authoritati, vel potius libidini concedebat.

Sed Inconstantius, quia videbat, verba Scoti non parum obesse causæ suæ, qui semper odiosè obstrepat, verba illa, *Hoc est corpus meum*, nullum alium sensum, quàm istum, quem sophistæ de Transubstantiatione excogitarunt, ferre posse, modum quendam excogitauit, quo illa à se posset amoliri. *Non intelligit*, inquit, *Scotus scripturas re ipsa facilius & verius in apparentia absque Transubstantiatione posse intelligi: sed id tantùm per Concessionem protulit: quasi diceret, etiamsi ita esset, tamen sequendum esse consensum Ecclesiæ.* Hanc nõ rei veritatem, sed astutissimam stropham esse, verba ipsa Scoti indicant. Ait enim, *ex verbis ipsis Scripturæ Transubstantiationem necessariò non inferri, sed tantùm ex decreto Ecclesiæ:* Sed quid allego verba Scoti? Ipso potius vtar teste Inconstantio. Is enim, vt qui perpetuò strenuè secum pugnet, ita subijcit: *Confessus est ergo Scotus facilitatem & veri apparentiam obstare Transubstantiationi.* Certè qui tantùm dat aliquid per concessionem, quique dicit, Etiam si ita esset, non potest dici confiteri. At Scotus, vt sis, apertè dedit, & confessus est facilitatem & veri apparentiam obstare transubstantiationi. Quare cùm tu illum in Theologia scholastica tanti facias, vt illi primam laudem videaris tribuere, desine aliquando clamare, vt soles, verba illa Christi ita esse perspicua: desine vocare nos contortores verbi Dei: desine iactare, quinque nerbiam illam orationem sensum vestrum præ se ferre, & insuperabili necessitate conficere. Ille enim ipse, quem tu in cœlum propemodum extulisti, contra te dicit testimonium. Quod autem in argumento vocabulum Apparentia sit omissum, non est quòd multis purgem: ibi enim, vt video, non verba Scoti, sed sensus adfertur.

OBIECTVM CXXVIII.

INNOCENTIVS tertius, primus inuenit & decreuit Transubstantiationem in Concilio Lateranensi: Ergo ea doctrina est Papistica, non autem Catholica. Inaudita enim fuit omnibus Patribus, qui vixerunt ante istum Innocentium.

GARDINERVS.

QVI abditas veritates alijs atque alijs verbis, sed sensu consono iam expressas, in vnam vocis consonantiam redigit, quomodo rerum, quasi ab eo nunc primùm inuentarum, author sit.

MARTYR.

Fingis, Innocentium non rei ipsius fuisse authorem, sed tantùm vocabulum Transubstantiationis addidisse: id autẽ non aliter eius authoritate fuisse decretum, quàm quòd ille

Concilio præsideret Itaque id factum fuisse in- A stinctu Spiritus sancti, qui regit Concilia, & scientiam habet vocis. Quàm vanum sit, quod ais, Concilia semper regi à Spiritu sancto, locus postularet, vt à me diceretur fusius. Sed quoniam prolixitati parcendom est, ea tractatione in præsentia supersedeo Fictionem autẽ istam suam Inconstantius simili exemplo conatur ostendere *Patres*, inquit, *in Nicena Synodo non ... us dici inuentores Consubstantialitatis: etsi illam Catholicam veritatem, quæ sanctorum consensu* B *firma satis erat, verbo vno, sed apte extulerint, & ὁμοούσιον filium patri appellandum ibi primùm decre uerint.* In vtraque historia par & similis est error Inconstantij. Putat, ὁμοούσιον nouum fuisse nomen, & Nicena Synodo primùm natum. At Socrates lib. 1 Historiæ Ecclesiasticæ cap. 8. ita scribit: *Quandoquidem & ex veteribus doctos quosdam & illustres Episcopos ac Commentatores de Patris & Filij diuinitate differentes, Homousij dictione vsos esse cognouimus.* Et Augustinus con- C tra Maximinum lib. 3. cap. 14. ita scribit: *Hoc est illud Homousion, quod in Niceno Concilio aduersus hæreticos Arrianos à Catholicis Patribus veritatis authoritate, et authoritatis veritate firmatum est.* Non ait, verbum illud tum nouatum fuisse, aut ab illis Patribus primùm inuentum, sed firmatò Nam vsurpabatur quidem antea, sed non recipiebatur ab omnibus. Confirmatum autem & constitutũ fuit primũ in io Synodo Nicena Quod idcirco commemoro, quòd in exemplo pluri- D mũ video esse discriminis. Verbũ illud ὁμοούσιον, in vsu fuit apud quosdam etiam ante Concilium Nicenũ. Ostendat vicissim Inconstantius vocem illam, de qua contenditur, Transubstantiationẽ su isse in vllo vsu apud Patres ante Innocentiũ tertiom, & Concilium Lateranense: & fortè esse exemplũ aliquo modo quadrare poterit. In summa, Lector scire debet, nos hîc non tam de noua voce Transubstantiationis, quàm de re ipsa disputare. Nec Innocentius ea causa E conuocauit tot episcopos & monachos, vt tantùm de voce statuerent (ridiculum enim fuisset in tam celebri conuentu rixari de vocabulo) sed potius, vt de re ipsa decerneret. Ea cùm iam approbata esset multis potius, quàm veris suffragijs, voluerunt illi rei nomen, vt iste putat, aptum, vt autem ego iudico, ineptissimum & absurdissimum imponere. De re autem ipsa actum fuisse in illo Concilio id testimonio esse potest, quòd Innocentius ipse tertius librum conscripsit de sacramento Eucharistiæ: in quo Transubstantiationem, non tantùm quod ad vocem, sed etiam quod ad rem ipsam attinet, explicat, quantum potest, & persuadet. At si de re ipsa, vt iste putat, iam antea constitisset, nihil fuisset causæ, cur ille tantoperè laboraret. Cumque, quod sæpe iam dixi, nullus ex omnibus Patribus scribat, accidentia in Eucharistia manere sine subiecto: omnes autem & nominent, & fateantur panem, satis apparet, ipsam rem illorum temporibus fuisse inauditam, & incognitam. Et quamuis Consubstantialitas nota fuisset fidelibus, & sæpe ac multum agitata ante Concilium Nicenum, quemadmodum in historijs de illo Concilio traditur, tamẽ cùm res ipsa Patrum iudicijs & suffragijs esset comprobata, confirmatum est porreno, vt Augustinus loquitur, vocabulum ipsum Homousij. Et in Synodo Ephesina prius disputatum est contra Nestorium de vnica hypostasi naturæ diuinæ & humanæ in Christo, & constitutum, naturas illas nullo modo posse diuidi: deinde consensum est de vocabulo θεοτόκος quod Virgini matri imponeretur. Quare non malè à nostris dicitur, Innocentium tertium in suo illo Conciliabulo primùm statuisse, substantias panis & vini re ipsa mutari in corpus & sanguinem Domini: & postea magna cum Ecclesiæ, & religionis pernicie nouum vocabulum Transubstantiationis adiecisse.

Historia Socratis de vocabulo Homousios

De vere Transubstantiationis non disputamus, sed de re.

Concilium Ephesinum

θεοτόκος.

OBIECTVM CXXIX.

PATRES argumentabantur, Christum fuisse verum hominem, ex eo, quòd esurierit, dormierit, passus fuerit Similiter licet nobis colligere de pane. Eadem est figura, idem sapor, idem color, quem conuenit esse panis. Est ergo re vera substantia panis. Alioqui hæretici dicere potuissent, famem, somnum, passionem potuisse habere locum in Christo, quamuis abesset illorum substantia, videlicet natura humana.

GARDINERVS.

ARGVMENTORVM varia est ratio. Quædam videlicet veritatem euincunt; & reluctantem ad uersarium trahunt inuitum.

MARTYR.

Respondet, duplicem esse argumentorum formam. Alia enim prorsus euincere, & aduersarium reluctantem atque inuitum trahere: alia autem animos pronos, & sponte sequentes in cognitionem veritatis, quasi manu docere. Ego istam distinctionem argumentorum non reijcio. Sed cũ Inconstantio hoc iure optimo expostulo, quòd nostra quoque argumenta

Nota distinctionem argumentorum

menta partiri noluerit eodem modo: neq; ita A apud se cogitauerit, quędam ex illis firmissima esse & ineluctabilia: quędã autem in hunc tantùm vsum facta esse, vt errorem iam cōuictum magis magisq; retegerent, & vehementius vrgerent ac premerẽt, quó magis perspicuè à simplicioribus intelligeretur. Si ita distribui vis argumenta, cur tu omnia nostra vis omnino esse apodictica? Cogitare debebas, nos quoq; interdum aliqua argumenta adducere voluisse, quæ non tam ad pugnam, qoàm ad explicationẽ er- B roris vestri patefactionem facerent, quem nos errorem alioqui satis firmis & certis rationib. explosimus & confutauimus. Hanc distinctionem Inconstantius ad propositum argumentũ accommodat. *Ergo*, inquit, *dormire, sitire, esurire, defatigari, & quicquid est à corporis affectione argumenti, hactenus valuerunt, vt veritatem humanitatis Christi receptam explicarent, non vt euincerent apud hæreticos controuersiã, qui hæc simulari potuisse contenderent. Vnde Marcionitæ cùm frequenter hæc in Scri-* C *pturis legerent, non tamen sunt à sua insania reuocati.* Patres non ita sensisse de hoc argumentorum genere, vt putarent, ea tantùm posse veritatem receptam credentib. explicare, & tantùm spontaneos & pronos trahere, vel id satis indicat, quòd illis vtuntur non tantũ cum sanctos moneant, aut populum fidelem doceãt, sed etiam cùm contra hæreticos ipsos disputent. Non ergo volebant illis argumentis tantùm seqnẽtes ducere, sed etiã hæreticos aduersantes cogere. D

Quanti autem ponderis ea ratio sit, quam subijcit, nunc videbimus. *Marcionitæ enim*, inquit, *cùm ista in Scripturis legerent, non tamen potuerunt reuocari*: quasi verò pertinacia, qua homines addicunt se certis quibusdam opinionibus, non auferat iudicium. An enim Arriani verissimis argumentis potuerunt reuocari? Non multi, opinor. Non tamen idcircò argu-

Pertinacia iudicium aufert.

menta, quæ illis obijciebantur, minus firma & robusta erant. Et ne à causa discedamus, vos contenditis, firmissimum argumentum, quo probari possit Transubstantiatio, esse illa verba, *Hoc est corpus meum.* Nos illa legimus quotidie, & in Ecclesijs nostris recitamus, & audimus à vobis sæpissimè nobis obiectari, non tamen ea causa à nostra sententia, quam scimus esse verissimam, reuocamur. Noli ergo posthac iactare, illam rationẽ ita firmam & inuictã esse.

B Postremò concludit, *Vt sensus non possunt explicare veritatem seu controuersiam inuolutam: ita illos multò minus posse iam receptam & constitutam improbare.* Cùm autem argumentum nostrum non possit verè ac solidè diluere, ludit suo more, & nos ait sensibus contulisse tribunitiam potestatem, vt scilicet illorum iniussu nihil possit de aliqua veritate constitui. Erras, Inconstanti erras, si nos istis ludis & ineptijs moueri existimas. Patrum testimonia sunt in medio, C quos quiuis facilè videre potest hoc genere argumenti, tanquam validissimo, contra hæreticos vsos esse. Et Dominus ipse discipulis, non sanè pronis aut sequentibus, sed hærentibus & dubitantibus ait, *Palpate, & videte: quoniam spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere.* De sensibus autem, quando firmum, & rursus, quando infirmum testimonium ferant, suprà satis multis diximus. Nunc formam rationis explicabimus. Si probetur ex proprie- D tatibus & accidentibus, Christum habuisse verè humanam naturam, panis quoque naturam manere in Eucharistia, probari potest ex proprietatibus eius & accidentibus. Patres autem rectè confirmarunt ex proprietatibus & accidentibus, Christum habuisse naturam humanam: Ergo, eadem ratione rectè probari potest, naturam panis manere in Eucharistia.

OBIECTVM CXXX.

PATRES probant, esse in Christo duas perfectas naturas, per simile ductum ab Eucharistia. Ergo licebit nobis ita argumentari. Sicut in Christo sunt duæ naturæ non mutatæ, sed distinctæ sine alterutrius confusione: ita in Eucharistia sunt duæ naturæ, panis videlicet, & corpus Christi; distinctæ, non autem vnius in alteram permutatione confusæ.

GARDINERVS.

SI is, qui hæc proponit, illa ipsa persuasa habet, quomodo, obsecro, illos fert, qui Eucharistiam ex pane & corporis Christi figura constare dicunt.

MARTYR.

QVOniam hoc argumento conficitur, duas esse naturas in Eucharistia, panem E videlicet, & corpus Christi: id Inconstantius putat maximè contra sententiam nostram facere, qui dicamus, Eucharistiam constare pane & figura corporis Christi. Nemo enim dixerit, figuram esse perfectam naturam eius corporis, cuius est figura. Hæc ipsa satis docent, quàm ille procul absit à nostri dogmatis intelligentia. Nos quidem dicimus, Eucharistiam constare pane, & Christi corpore: non tamen pane & figura corporis Christi. Ipse enim panis est & figura corporis Christi. Hoc in primis oportuit Inconstantium attendere, quod ille, quantum

Non dicimus Eucharistiam constare pane & figura corporis Christi.

Quomodo Euchari-stia duabus reb. cōstet, symbolis et re signifi-cata.

A intelligo, aut non vidit, aut videre noluit, Relatiua duabus rebus potissimū constare, fundamento, vt Dialectici loquuntur, & termino: vt interim relationem ipsam omittam. Tanta autem est relatiuorum inter se coniunctio, vt alterum nec intelligi, nec definiri, nec esse possit absq; altero. Quare, cùm sacramentum Eucharistiæ sit quiddam relatiuum, necesse est, vt constet fundamento, nimirum significāte, hoc est, pane & termino, hoc est re significata, quæ videlicet est corpus Christi. B Quamuis autem hæc inter se ita sint coniuncta, vt alterutro illorum sublato, natura Sacramenti non possit cōsistere, non tamen id necesse est, vt vnà sint cōiunctione locali aut vllo cōtactu. Possunt enim ita coniungi, quamuis longissimis locorū spatijs distinguantur. Etsi enim necesse sit filium comprehendi in ratione patris, nec alter illorū vel intelligi, vel definiri possit sine altero, fit tamen sæpe, vt quod ad locorum coniunctioné C attinet, alter illorum sit in Italia, alter versetur in Germania. Sed vtemur exemplo alio, magis etiam ad id quod agimus accommodato. Omnes fatentur, Sacramenta esse verba quædā visibilia. Nos naturam illorū ipsorum verborū quæ nobis in vsu sunt, consideremus. Omnes facilè vidēt, sermones nostros duab. rebus cōstare: sonis videlicet, hoc est, elemētis, syllabis, dictionibus, quæ non aliud sunt quàm signa: & rebus significatis, aut sensibus cōuenientibus. D Nam si sensus & significata subtrahātur, quicquid garrias, nec sermo erit, nec verbum. Sermones ergo nostri constant & sono vocum & significato. Quod tamen significatū non necessariò semper cum sermone loco coniungitur. Sæpe enim verè & rectè loquimur de rebus, quod ad loci rationem attinet, à nobis remotissimis. Quare cùm de toto perfectoq; sacramento loquendum est, statuimus, illud constare pane & vino, & corpore ac sanguine Domini: sed E ita, vt panis & vinum significēt: corpus autem & sanguis significentur: hoc nos & dicimus & profitemur. Iste autem putat nos dicere, sacramentum constare ex pane & figura corporis Christi, quod nos nunquā potuimus somniare. Panem enim, quem scimus esse figurā corporis Domini, dicimus esse alteram partem sacramenti: quem tamen panem, communem & profanum esse prędicamus, antequam ad sacrā communionem ex instituto Domini accom- F modetur. At postquam eò peruentum est, adhibito verbo Dei & promissione, eum iam dicimus transferri ad sacramentalem dignitatem, quòd effectus sit altera pars sacramenti: vt iam non amplius pro creatura communi aut prophana haberi debeat, sed pro electo instrumento Spiritus sancti, ad fidem excitādam in animis communicantium. Dicitur autem iam sacramentum, non quòd totum sit, sed quòd sit altera pars sacramenti. Desiperemus haud dubiè G mirum in modum, si ex pane, & figura tertium quiddā putaremus posse fieri. Cùm sacramentalia figura sit relatio, idq; eius generis, vt constet tantum beneplacito diuinæ voluntatis, &

A nostra fide apprehēdatur. Ita lapis in agro tam diu est limes aut terminus, quoad vicini voluerint. Et sanè panis & vinum ad sacrā cœnā adhibentur ex pacto inter Christū, & eius mēbra: nec aliter dicuntur, aut sunt signa carnis & sanguinis eius. Non tamē eo inficias, sacramentum nonnunquam seorsim accipi pro ipso signo. Sed ea vsurpatio non est integra: Signum enim rem significatam semper complectitur, nimirum quod ad ipsam referatur. Hunc tamē B abusum orationis qui sequūtur, panem ipsum & vinum appellant sacramenta. Atq; ad hunc modum Patres aliquando loquuti sunt: cùm tamen ea re vera sacramenta dici non possint, nisi quatenus terminū, hoc est, res ipsas significatas respiciunt. Hæc me pluribus præfari oportuit, & vt vis ac sensus propositæ rationis intelligeretur, & vt Lector videret, quàm sint extra oleas, quæ Inconstantius hic comminisci voluit. Qui illud argumentum confecit, nō sensit, C sacramentum cōstare ex pane & figura corporis Christi. Neque existimauit, suam figuram corporis habendam esse pro præsenti corpore. Nullam enim agnoscit realem præsentiā corporis Christi in Eucharistia: sed eam tantùm, quam dicere possumus præsentiam fidei: nimirùm quod piè communicantes corpus & sanguinem Christi vera fide percipiant. Itaq; ineptissima est illa collatio: Vt figura ponitur pro corpore, ita accidentia poni posse pro pane. Il- D lud enim, quod nos dicimus, vsitatum est, nec quicquam habet absurditatis: videlicet, vt figura seorsim statuatur ab eo cuius est figura. Accidentia autem hærere posse vspiam absque substantia, neque sancta scriptura, neque quisquam ex omnibus Patribus vnquam docuit. Nihil ergo est in hoc simile, quod vel speciem vllā habeat iustæ proportionis.

Sacramenti cuius generis relatio sit.

Præterea etiam errat, quòd putet nos extitisse primos authores, qui docuerimus, duas E perfectas naturas in Eucharistia conseruari oportere, quemadmodum retinentur distinctæ in Christi corpore. Patres hoc ante nos dixerūt, quos tu semper vociferaris tuos esse, & pro te facere. Nā Gelas. contra Eutychet. ita scribit: *Certè sacramenta, quæ sumimus, corporis & sanguinis Christi, diuina res est: propter quod & per eadem diuinæ efficimur consortes naturæ: & tamen esse nō desinit substantia & natura panis & vini. Et certè imago & similitudo corporis & sanguinis Christi in actione* F *mysteriorum celebratur. Satis ergo nobis euidenter ostenditur, hoc in ipso domino Christo sentiendū, quod in eius imagine profitemur, celebramus, & sumimus: vt sicut in hanc, scilicet diuinam transeunt Spiritu sancto perficiente substantiam, permanent tamen in suæ proprietate naturæ, sic illud ipsum mysterium principale, cuius nobis efficientiam veritatemq; veraciter repræsentat, ex ijs, quibus constat, propriè permanentibus, vnum Christum, quia integrum, verumq; permanere demonstrant.* Hic Gelasius perfectas naturas G intelligit, quæ non desinant esse, aut confusione pereant, sed id habeant, quod ad illarum essentiam & definitionem pertineat. Hoc ideo dico, vt Inconstātij nubes & meros fumos disijciam.

eiam. Is enim animam & corpus perfectas na- A
turas esse negat, quòd vna perficiat alteram:
quodq; corpus habeat suum pondus & corru-
ptionem. Sed hoc quid mea refert? Corpus, vt
nunc loquimur, dicitur perfecta natura, quod
habeat, quę ad eius ditionē pertineant. In Chri
sto autem, etsi humana natura careat propria
subsistentia, non tamē ea propterea quicquam
imminuitur. Subsistentia enim aut hypostasis
neque ad definitionem hominis, neq; ad eius
essentiam pertinet. Hoc autem solum in præ- B
sentia contendimus, duas naturas integras ita
relinquendas esse in sacramento, vt in homine
sunt duę naturæ distinctæ, corpus & anima: in
Christo autem diuinitas, & humanitas: quan-
quam de anima & corpore, & hominis compo
sitione in argumēto nostro nulla facta est men
tio. Sed iste de industria multa miscere & tur-
bare voluit, vt oculos atq; animum Lectoris à
vi argumenti, quo se videbat premi, auerteret.
Hoc tamen vnum interea me non pigebit ad- C
monere: tam nos, quàm Papistas in ista simili-
tudine retinere oportere quiddam varietatis
in modo & forma coniunctionis. Natura enim
diuina & humana aliter cōiunguntur in Chri-
sto, quàm signum & res significata in Euchari-
stia. Nam in Christo duæ illæ naturæ in vna hy
postasi vniuntur: in sacramēto autem panis &
vinum, vt nos dicimus, per significationem, vt
Papistæ mentiuntur, per conuersionē substan-
tiæ panis & vini in corpus & sanguinem Chri- D
sti. Quod propterea dico, ne, si Inconstantius
contra hoc simile diuersitatem coniunctionis
nobis obijciat, putetur statim obtinuisse. Ipsius
enim, & Papistarum opinio vel in eadem, vel
certè non multum in dissimili diuersitate
versatur.

Sed iste constanter negat, Patres id agere i-
stis similitudinibus, quę vel ab Eucharistia, vel
ab hominis constitutione petuntur, vt eā per-
fectionem naturarum, quæ est in Christo, o- E
stendant, sed tantùm naturarum diuersæ con-
ditionis consistentiam. Hæc videlicet est huius
hominis versutia, vt vocem illam, Perfectas, ex
hac collatione expungi velit: nimirum vt in-
telligamus, diuersas esse naturas in Euchari-
stia, quemadmodum sunt in Christo. Diuersas
autem naturas in Eucharistia vult esse corpus
Christi, & accidentia panis, & pro pane satis
esse putat, si retineantur accidentia. Atq; ita in
Christo & Eucharistia aliquam vult esse dispa- F
ritatem: quòd in Christo sint duæ naturæ inte
græ: in Eucharistia autem natura panis perfe-
cta non sit: ex illo enim post consecrationem
nihil superesse præter accidētia. Hæc autem ab
illo incredibili obscuritate obuoluuntur: quod
eo, opinor, consilio facit, vt Lector defatigatus
iam in eius subtilitate consectanda, desinat de
vi argumenti cogitare. Sed videamus, acutis-
sime vir, an Patres sic illa sua verba intelligi
voluerint, quemadmodum tu interpretaris. Il- G
li certè, quemadmodū in Christo ponunt duas
naturas, diuinam & humanam: ita in Euchari-
stia duas perfectas naturas constituunt, panis,

A & corporis Christi: naturas, inquam, perfectas
in suo genere. Sed quoniam Inconstantius ri-
xator de pane, non ego iam, sed illi audiantur.
Gelasius ita scribit, vt recitaui: *Et tamen esse non
desinit natura vel substantia panis & vini.* Quid er-
go ex Gelasij sententia deest pani & vino in
Eucharistia, quod ad illorum integritatem fa-
ciat? De accidentibus dubitari non potest. De
substantia & natura tu moues controuersiam.
At Gelasius decreuit, ne ista quidē in pane de-
B sinere. Quid aliud quærimus? Fortasse hoc nō
est satis. Audiamus ergo, quid idem Pater sub-
ijciat: *Permanent in suæ proprietate naturæ.* Et sta-
tim simile illud accommodat ad Christum: *Sic,*
inquiens, *illud ipsum mysterium principale, cuiusmo-
di efficientiam veritatemq; veraciter repræsentant, ex
qui, quibus constat, propriè permanentibus, vnum Chri-
stum, quia integrum verumq;, permanere demōstrant.*
Quid clarius dici potuit? Sic, inquit, se habere
mysterium principale, nimirum Christi consti
C tutionem ex duabus naturis integris, quas sit
propriè permanere, quemadmodum se habet
sacramentum Eucharistiæ: in eo enim panem
& vinum manere in suæ proprietate naturæ.
At si rebus auferre substantiam, non sit eas à
proprietate suæ naturæ deturbare atque euer-
tere, quid id aliud sit, videre equidem non pos-
sum. Certè si Inconstantij sententiam sequi vo
lumus, vicit Eutyches. Nam ipse quoque acci-
dentia humanæ naturæ in Christo reliquit. Nā
D eius substantiam conuersam iam in naturam
diuinam statuit esse desijsse: quemadmodum
isti somniant de pane in Eucharistia, substan-
tiam eius conuersam esse in corpus Christi, &
sola superesse accidentia. Huic errori Eutyche-
tis Patres vt occurrerent, simile duxerunt ab
Eucharistia, atque ita colligebant: Mysterium
Christi necesse est suæ imagini respōdere. Eius
autem imaginem Gelasius vult esse Euchari-
stiam: in qua quemadmodum panis manet in
E sua natura & substantia, ita ait in Christo reti-
neri naturam humanam. Qui dubitat, patres
hoc pacto egisse contra Eutychem, aut eos nō
legit, aut communi sensu destituitur. Incon-
stantius autem ea, quæ per se satis sunt perspi-
cua, perturbat & infuscat: & quò nobis nego-
tium facessat, Eutychetis partes adiuuat. Nam
apud Theodoretum Eutychiani ad hunc mo-
dum argumentantur: Panis efficitur corpus
Christi: Ergo humana natura Christi transiuit
F in diuinam. At Theodoretus negat assumptū.
Nam panem, ait, nomen quidem accipere cor-
poris Christi: interim tamen eius naturam &
substantiam non mutari. Sic enim loquitur in
primo dialogo, quem inscripsit Immutabilis:
*Atq; item seipsum nominauit idem ipse etiam ea, quæ
videntur symbola corporis & sanguinis sui appellatio-
ne honorauit: non equidem naturam ipsam transmu-
tans, sed naturæ adijciens gratiam.* Rursus in se-
cundo Dialogo, quem inscripsit Inconfusum,
G ita loquitur: *Captus es iis ipsis retibus, quæ tetende-
ras. Neq; enim post sanctificationem mystica illa sym-
bola è natura sua egrediuntur. Manent siquidem in
sua propria substantia, & figura, & specie. Ideoq; &*

videntur & palpantur, quemadmodum & anteà. Intelliguntur autem, quæ facta sunt, & creduntur, & adorantur, tanquam existentia, quæ creduntur. Confer itaque cum archetypo imaginem, & videbis similitudinem. Oportet enim figuram conuenire cum veritate. Etenim illud ipsum corpus habet sanè priorem suam speciem, & figuram, & circumscriptionem, & vt simpliciter dicam, etiam ipsam corporis substantiam. Immutabile autem factum est post resurrectionem, & supra corruptionem, & dignum habitum est sede, quæ est ad dexteram Dei, & ab omnibus creaturis adoratur, tanquam existens corpus Domini ipsius naturæ. Hæc alia interpretatione non egent. Satis enim sua sponte indicant, quemadmodum patres collationem faciant inter Eucharistiam, & corpus Domini. Et ex his apertissimè patet, Eutychetem, eiusque asseclas, vt suum errorem defenderent, sic intelligere voluisse negotium Eucharistiæ, vt hodie à Papistis intelligitur. At illis Gelasius & Theodoretus, quemadmodum iam audiuimus, obstiterunt, & Ecclesiæ sententiam de Eucharistia explicauerunt.

Sed istis operæprecium erit adijcere etiam Chrysostomum. Is ad Cæsarium monachum, tempore secundi sui exilij, scripsit contra Apollinarem, & alios, qui diuinitatem & humanitatem in Christo confundebant. *Et Deus,* inquit, *& homo est Christus: Deus propter impassibilitatem, homo propter passionem: vnus filius, vnus dominus: idem ipse proculdubio vnitarum naturarum vnam dominationem, vnam potestatem possidens, etiamsi non consubstantiales existant: & vnaquæque incõmixta proprietatũ conseruat agnitionem, propter hoc, quòd inconfusa sunt duo. Sicut enim antequam sanctificetur panis, panem nominamus, diuina autem illum sanctificante gratia, mediante sacerdote, liberatus est quidem ab appellatione panis, dignus autem habitus est dominici corporis appellatione, etiamsi natura panis in ipso permansit, & non duo corpora, sed vnũ filij corpus prædicatur, &c.* Hic Chrysostomos quoque fatetur, manere in Eucharistia naturam panis. Quòd si ista dicas intelligi tantùm de accidentibus, id non patietur relatio ad Christum de natura diuina & humana. Hæc enim Chrysostomus scripsit contra eos qui tollebant naturam Christi humanam, vt hodie transubstãtiatores in Eucharistia tollunt substantiam panis.

Ista quæ citauimus, tam plena sunt, tamque perspicua, vt sine vlla alia declaratione possint esse satis ad omnes illas ineptias, quæ ab Inconstantio in hunc locum coniectæ sunt refutandas. Tamen ne quis queri possit, sibi non factum satis, omnia eius commenta excutiam.

Gelas. declaratio.

Prius tamen quiddam in verbis Gelasij arbitror expendendum. Ita enim scribit: *Vt, sicut in hanc (scilicet in diuinã) transeunt Spiritu sancto perficiente, substantiam, permanent tamen in suæ proprietate naturæ: sic illud ipsum mysterium principale, &c.* Hoc, inquam, nobis expendendum est, quomodo symbola transeant in diuinam substantiam. An id est, vt Inconstantius fingit, transubstantiari? Non opinor. Id enim Gelasij ipsius verba non sinunt. Ait enim, naturam &

A substantiam panis esse non desinere, sed manere in suæ proprietate naturæ. Hoc idem Theodoretus non patitur. Ait enim ea non mutari: quod idem confirmat etiam Chrysostomus. Quid ergo restat, nisi vt, Transire in diuinam substantiam, intelligamus esse, per significationem coniungi cum diuina substantia? Id enim anteà non habuerunt, cum essent adhuc res profanæ. Nanciscuntur tamen ex diuino instituto, cùm opera Spiritus sancti ac-

Quomodo symbola transeant in diuinam substantiam.

B cedunt ad vsum Sacramenti. Neque enim quisquam, ne Papistæ quidem, diceret, ita symbola transire in diuinam substantiam, vt cum ea coniungãtur in eadẽ hypostasi. Nã Papistę ipsi aiunt, substantiã panis desinere, & accidẽtia ita cõiungi cũ corpore Christi, vt nec illud afficiant, nec ab eo afficiãtur. Quòd si illis licet illa fingere, quæ nec habẽtur ex scripturis, nec vllo modo possũt intelligi, nihil est, quòd quisquã nobis irascatur, si trãsitum illũ per significationẽ,

C & sacramentalem gradum vel vnionem intelligamus. Et sanè Theodoretus nihil aliud voluit cum in primo Dialogo ita scriberet, *Illa quidem non mutari, sed naturæ adijci gratiã, qua iustificamur, vel qua ad vitam æternam dirigimur: sed eminentiam quandam & diuinum seu gradum sacramentalem, quò illa fiunt instrumenta Spiritus sancti.* Idem in secundo Dialogo apertius declarauit, cùm diceret: illa non egredi è propria sua natura: manere autem in priori sua natura & substantia,

D vt videri possint & palpari; non minus quàm antea. His verbis conditionem describit symbolorum in sacramento. Quomodo autem illa transeant in substantiam corporis Christi, postea subijcit: *Intelliguntur,* inquiens, *quæ facta sunt, & creduntur, & adorantur, tanquam ea existentia, quæ creduntur.* Hic est ille transitus: quòd cùm elementa facta sint quodam modo corpus & sanguis Christi, illa in eis intelligantur, credantur, & adorentur: ita enim illa respici-

E mus, ac si essent ea ipsa, quæ significant, quæque suo quodam modo dicuntur facta. Imò etiam nomen illorum accipiunt, vt idem paulò post Theodoretus testatur, & Chrysostomus in eo libello, quem suprà citaui, ad Cæsarium monachum. Ait enim, symbolum liberatum iam esse appellatione panis: etiam si natura panis in eo permaneat. Ex his apparet, qualem nam mutationem Patres adscribunt symbolis: illam nimirum quæ non excludat pristinam substanti-

F am: sed per quam res ipsæ significatæ in symbolis intelligantur, credantur, & in honore habeantur, siue adorentur, modo nimirum exposito ac rursus explicando, & per quam nomina illorum immutentur, & certo quodam modo ea credantur fieri, quæ significant. Ista verbosius, & aliquantò fusius dicere volui, cum vt Patrum sensus, tum etiam, vt sententia ista verissima, quam propugnamus, à Lectore intelligeretur. Illam enim Inconstantius pro suo more

G ita inuoluit & obscurat, vt oculis legentiũ vertiginem facilius ingerat, quàm lucem adferat.

Cæterùm iam ad eius reuertor nebulas. Multa nugatur de cõpositione hominis ex animo

&

& corpore : quæ hoc loco prorsus sunt [illegible]. De huiusmodi enim compositione in argumento nostro nil dicitur. Tantùm mentio fit de compositione Christi ex duabus naturis, diuina & humana : quas duas naturas perfectas esse non dubitamus. Quid iste mihi nunc de anima & corpore mouet quæstionem? *Quoniam*, inquit, *anima & corpus non sunt duæ perfectæ naturæ, cum vna perficiat alteram.* Atqui ego in argumento neque de anima quicquam, neq; de corpore loquutus sum. Perficiatur tamen corpus, vt volueris, & in suæ grauitatis & corruptionis conditione maneat. Tamen eius natura perfecta dicitur in suo genere. Nam & sua definitione cōtinetur, & suis membris & partibus, tam quod ad essentiā, quàm etiam quod ad singularum partium distinctionem attinet, perfectum est. Sic ergo loquuntur Patres: Vt homo constat anima & corpore : ita Christus constat natura diuina & humana. Quod cùm ita sit, ego quoque vnà cum Patribus vos oro, vt quemadmodum duæ naturæ manent in homine, & in Christo duæ naturæ relinquuntur: ita etiam in Eucharistia duas naturas esse patiamini. Cur enim panem & vinum è sacramento tollitis, cùm in homine totum corpus, & in Christo totus homo conseruetur? Quòd si hic non vultis exorari, frustrà de perfectione naturæ litem nobis intenditis.

Sed deinde ait, collationem istam hominis cum Christo aliquò tantùm vsque veram esse, non autem omnibus numeris conuenire. Nisi enim ita esset, Christi mysterium, inquit, non esset quiddam singulare, quod tamen est singularissimum. In summa, non vult vrgeri verba vltrà quàm sit fas. Ea enim, inquit, mysterio seruire debent, non præiudicare. Hæc iste verba misere & frustra perdidit. Nam ad propositam quæstionem nihil faciunt. Nos enim vel à pueris hoc scimus, collationes non esse longius vrgendas & persequendas, quàm ille voluit, qui eas instituit. Neque verò ostendi potest, nos hîc modum transgressos esse. Quoniā hîc non satagimus, vt panis Eucharistiæ tam sit perfectus, quàm est diuina natura in Christo: aut vt viuat, quemadmodum illa in Christo viuit. Illud tantùm nos contendimus, quod Patres vrgent: quemadmodum in Christo nō desinit esse humana natura, ita in Eucharistia panem non desinere esse panem. Quid nos hîc aliud statuimus, quàm quod Patres ipsi, qui hanc collationem primi excogitarunt, statuerunt? Aut quid ista verba, quæ Patres vrgent, præiudicant sacramento? Vestram quidem eam Transubstantiationem apertissimè euertunt: sacramenti autem vim & efficaciam nihil imminuunt. Hi ne iste sunt ambages vestræ & verba subuentanea.

Rursus nodum in scirpo quæris, & ais, nos docere, Christum esse perfectum hominē: cùm alioqui negemus, illum assumpsisse personam hominis, sine qua persona cæteri homines nō sint perfecti. Hîc, si Deo placet, lepidè nugaris, quasi quisquam sit nostrorum, qui dicat, Christum assumpsisse humanā hypostasin aut personam. Rixare cum Nestorio & alijs huiusmodi pestibus quantum voles. Nostra quidem id nihil refert. Quod autem ad rationem loquendi attinet, qui rectè loqui volunt, non dicunt, naturam diuinam filij Dei assumpsisse perfectū hominem, sed potius perfectam naturam humanam. Quæ, vt sit perfecta, satis est, si aliqua persona aut hypostasi sustentetur. Ea autem hypostasis siue diuina sit, siue humana, nihil interest. Neque enim vel ista hypostasis, vel illa, in definitione naturæ ponitur. Ad panem autem Eucharistiæ hoc prorsus nihil facit. Is enim personam nullam habet. Maneat ergo sanè eius natura, quemadmodū & Patres, quos citauimus, & sacræ Scripturæ testantur.

Hypostasis nō ponitur in definitione naturæ.

Postremò post longam [illegible] inconstantius ait, se velle venire ad Eucharistiā. Sed rursus alias tenebras inducit, easque multò densiores. Ait enim, Eucharistiæ panis & vini naturas adhiberi quidem perfectas : idque intelligit ante cōsecrationem. Sed addit, *Vnde ex visibili elemento & vero Christi corpore et sanguine dicitur constare.* In his verbis animaduertere debes, Lector, huic homini elementum visibile nil esse aliud, quàm accidentia sine subiecto. Quod cùm ipse admonere noluerit, cogita, quanta obscuritate, vel potius nequitia & fraude illudat legentibus. Nemo enim ferè est, qui cùm audiat elementum visibile, non intelligat primo aspectu naturā ipsam panis & vini. Sed addit, id, quod in sacramento est terrenum, à suæ naturæ proprietate non recedere. Sed, bone Deus, qui hoc fieri potest, vt natura panis non recedat à proprietate sua, cùm esse omnino desinat? Nam quod non est, certè proprietatem non habet. Non ferebantur hæretici, qui dicerent, naturam humanam Christi post resurrectionem abijsse in diuinitatem, sed ita, vt solæ proprietates eius & accidentia remanerent. Neque intelligere quisquam potest, quomodo substantia terrena nō recedat à proprietate sua, cùm panis & vinum in sacramento, vt isti volunt, proprietates illas relinquant & abeant. Quomodo autem cum panis iam abierit, tamen terrenum elementum retineatur, ita declarat: *Quod antea visibile erat, manet etiam nunc visibile: & quod erat palpabile, manet etiam palpabile.* Ista mihi crede, Lector, indigna sunt, quibus respondeatur. Nam quod Patres in illa sua collatione dicunt de pane, id iste totum refert ad accidentia: quasi hoc illi statim sit concedendum, ea, sublato subiecto, videri à nobis aut palpari. At istis, inquit, accidentib. natura corporis Christi non afficitur. Proferatur ergo natura aliqua quam afficiant. Ais, non esse corpus Christi, nec panem: nam eum vis prorsus tolli : nec aerem, is enim nec albus est, nec rotundus. Cur ergo hoc non dicis, quidnam illud sit, quod fateris esse album, dulce, rotundum? Verùm hîc rursus audienda sunt noua alia prodigia : nempe album, & non album: rotundum, & non rotundum : leue, & non leue. Vocabula ista rem abstractam, vt isti

loquuntur, non significant, sed concretam. Dic A sodes, quid nam tandem illud est in Eucharistia, quod iuxta vestrã ipsorum sententiã rotundũ & album appellaris? Sed ridiculum est expectare, quid moti velint respondere. *Altera*, inquit, *natura, qua parte manet, ab altera non extinguitur neq; confunditur.* Huc idem responderent hæretici Eutychiani, alteram naturam, videlicet humanam, qua parte in Christo manet, à diuina parte non extingui neque confundi. Quid sit cum Patribus apertè pugnare, & cum hære- B ticis colludere & præuaricari, nisi hoc sit, equidem non video. Vobis licet dicere, Panem in Eucharistia manere tantùm, quod attinet ad eius proprietates & accidentia: cur idem non liceat Eutychi dicere de corpore Christi, nempe illud esse in Christo post resurrectionẽ tantùm, quod attinet ad eius proprietates & accidentia: non autẽ quod attinet ad substantiam? Scio reclamabitis: Pati ergo debetis, si nos vobis aut eadem, aut æquè absurda dicentibus C reclamamus.

Huc addit, quod ad perfectionem & integritatem naturarum attinet, suam esse cuiusq; mysterij propter diuersum cõstitutionis modum peculiarem rationem. Idemque ait, in Christo duas perfectas naturas extare adunatas: in Eucharistia verò substantiam panis esse desinere, vt adsit substantia corporis Christi, quæ ibi antea non erat. Non enim quod in Christo factũ est, dici posse, Christum aut assumsisse, aut ad se D adunasse panem. Quòd si constitutio sacramenti habet hunc modum, quem iste fingit, cur id è sacris literis non probatur? Cur nos ex illis non docemur, desinere naturam panis, vt locum cedat corpori Christi? Nam de modo, quo instituuntur mysteria, nihil hominibus credendum est. Deum oportet esse, qui de illis testetur ex verbo suo. Sed esto: audiantur etiam Patres. At illi hanc partem collationis maximè vrgent, vt duæ naturæ distinctæ ser- E uentur in Eucharistia, quemadmodum seruantur in Christo. Verùm & ex istis somnijs Inconstantij possumus rectè concludere, substantiã corporis Christi in pane non adesse. Nam si ita esset, Christus vel assumpsisset naturam panis, vel eam sibi adunasset. Quorum neutrum, cùm vt ipsi Papistæ confitẽtur, possit fieri, patresq; dicant, naturam & substantiam panis remanere, sequitur necessariò, corpus Christi in mysterio cõmunicantib. tantùm exhiberi, hoc est, F significari, & mente, animo & fide percipi.

Deinde hoc mihi velim aliquando perspicuè exponi, si daretur ista præsentia, quam isti à nobis tantoperè cupiũt extorquere, quidnam illi obstaret conseruatio naturæ & substantiæ panis? Si præsens natura humana nihil impedit in Christo præsentiam naturæ diuinæ, cur potest substantia panis impedire præsentiam carnis Christi? Dicet fortasse, Quoniam ita in sacramento essent simul duo corpora: quod in G Christo ipso non accidit. Nam diuina natura non est corporea. Rectè. Sed cùm neget fieri posse, vt duo corpora simul in vno loco collo-

A centur, miror enim ita confidenter docere, vnũ corpus esse in infinitis locis: & præsertim, cùm idem alibi doceat, corpus Domini clausum in sepulchro penetrasse magnum lapidem, & per fores clausas ita transijsse, vt illæ transeunti nõ cessserint. Ex his apparet, eos istius impedimenti, quod nobis obijciunt, nullam certam, firmamque rationem posse reddere. Postea sese eò refert, non posse dici, substantiam panis annihilari. Eam enim in tantam iam efferri digni- B tatem, vt illi succedat corpus Christi. Ergo ex huius hominis noua & admirabili sapientia, humor terræ cùm transit in herbam, non dicetur corrumpi: quia transit in aliam naturam nobiliorem. At eum corrumpi omnes fatẽtur, quãuis eius materia esse nõ desinat. Multò ergo iustius dicemus, in Eucharistia corrumpi panem. Eius enim isti non tantùm formam auferri volunt, sed etiam materiam. O præclara dogmata Papistarum: esse scilicet mutationem, in C qua terminus à quo, vt physici loquuntur, nõ pereat. Verùm adhuc vrget, in Christo non oportere ita vrgere perfectum hominem, vt tollatur ratio mysterij: ita in Eucharistia quoque non esse altius quærendam naturam panis, quàm ratio mysterij patiatur. Hic ego nihil aliud regero, nisi Patres velle & scribere, tantũ superesse panis in Eucharistia, quantum est in Christo humanæ naturæ. Itaque iste, quicquid philosophatur, Patrum rationes apertè D damnat.

Vt duo corpora nequeunt esse in eodem loco: ita idem corpus non potest simul esse in pluribus locis.

Verùm non ita cæcus erat, quin vt videret, causam aliquam fuisse adferendam, cur natura panis nõ possit manere in sacramento. Et quoniam aliam meliorem non habebat, huiusmodi quandam comminiscitur. *Quoniam*, inquit, *Christus vnum quid entis in substantia, quod in manibus habebat, corpus suum esse definiuit, quòd effecerat consecrando id, quod antea fuerat panis, propter illa sanè Christi verba Ecclesia docet, panis haudquaquam* E *manere substantiam, licet accidentia eius retineantur ad significandum & velandum corpus Christi.* Mater facilius obliuisci potest filiorum, quàm Inconstantius Chimeræ suæ. Excussus miser alijs præsidijs, redit ad suum Indiuiduum vagum. Et Christum, ait, habuisse in manu vnum quid Entis: quasi verò ea, quæ mentis opera atque intellectu abstracta sunt, manibus tractari aut teneri possint. Profectò, quicquid tractari & teneri potest, id vel inuitis omnibus sophistis, F certæ alicuius & distinctæ naturæ esse oportet. Ego ergo id, quod Christus habuit in manibus, & substantiam certam, & corpus & panem fuisse dico: idque vnà cum antiquissimis & orthodoxis Patribus dico. Quare cùm iste noster in re tam perspicus, tam apertè, tamque impudenter mentiatur, quid illi in alijs rebus obscurioribus habendum sit fidei, prudens Lector facilè per se ipsum potest iudicare.

G Adhæc negat, naturas perfectas in Christo vlla similitudine ostendi posse. Litiget ergo nũc non mecum amplius, sed cum Patribus. Illis enim hæc similitudo de Eucharistia visa est ad id vale-

valere. Sed iste Patres, quòd non ita eireúspe-A ctè locuti sint, putat ad hunc modum posse excusari. *Ea gratia*, inquit, *hoc simile attulerunt, vt demonstrarent, corpus Christi non incipere esse spiritum, licet cum spiritu consistat in Christi persona: quemadmodum in Eucharistia duæ naturæ in ipsa consistentia se non afficiunt, sed manent in suæ proprietate naturæ: neq; corruptibile desinit esse corruptibile, etiamsi cum cælesti natura consistat in Eucharistia.* O patronum singularem. Magnifica quidem ista sunt, nec tamen prorsus falsa: sed à patrum i-B psorum sensu longe, longeque abhorrentia. Illi enim disertissimis verbis alteram naturá, quæ manet in Eucharistia, panem esse dicűt: quam Inconstantius, quantumuis turbet, & clamet, frustra & ridiculè traducit ad accidentia. Certè hoc argumentum nulla vnquam stropha aut commentatione potest eludere. Si accidentia panis, loco panis ipsius in Eucharistia esse possunt, in Christo quoque accidentia humanæ naturæ loco ipsius naturæ iam à C diuinitate, vt Eutychiani docebant, absorptæ esse possunt.

Deinde addit, ex argumento nostro hoc tantùm posse confici, naturarum distinctionem in Eucharistia esse sine confusione: eamque omnino fatetur esse dandam. Et ex eo nos ait hallucinari, quòd putemus, panem ipsum transire in corpus Christi, & manere. At id ait non posse fieri: non magis, quàm illud ceræ, quod in igne absumptum sit, manere possit in igne. At-D que eo simili ait, Chrysostomum Transubstantiationem confirmasse. Sed dic mihi ingenuè, bone vir, si ista similitudo de cera docet transubstantiationé, cur vos in Eucharistia accidétia retinetis, eű in cera, quę in igne cősumitur, accidentia quoque ipsa pereant? Et quamuis in igne nihil ceræ remaneat, ignis tamen ab illa nonnihil afficitur. Impinguatur enim, olet ceram, reddit suffitum, & luculentius, quàm antè emicat. Cur ergo corpus Christi aliquo modo non afficitur pane? Adhæc, quomodo tandem nobis probabit Inconstantius, ceram liquefactam non abire in ignem? Deniq; materia ceræ non tollitur, vt isti nugãtur, de materia panis: sed aut in vaporem transit, aut in aerem. Quare cùm tot sint dissimilia in isto exemplo de cera, illudque cum transubstantiatione tot modis pugnet, non est credibile, Chrysostomum eam huiusmodi simili voluisse constituere. Quid autem ille sibi voluerit, cùm alibi satis à me fusè dictum sit, hîc non iudico esse repetendum.

In calce verò Inconstantius, quasi qui emerserit ex altissimo aliquo gurgite, cauillatur, argumentum nostrum cœpisse à perfectis naturis, & ex ipse in confusionem. Id autem alienum esse arbitratur à re præsenti: eùm in Christo naturæ distinctæ maneant: in Eucharistia autem iuxta ipsius sententiam nulla sit confusio. At qui illud argumentum confecit, non curauit, quid Inconstantius sentiret. Tantùm ex illo simili Patrum intelligi voluit, oportere in Eucharistia duas naturas integras distinctas, & non confusas retineri. Tu autem si panem, vt dicis, cum Christi corpore non confundis, tamen illum multò maiori iniuria afficis. Aufers enim eum prorsus è medio. Atque ea in re multò omnes Eutychianos superas impudentia. Illi enim humanam naturá Christi sic aiebant transisse in diuiná, vt in ea esset, vos verò nihil omnino de substantia panis in corpora Christi manere vultis. Itaq; panis in Eucharistia vestra ista sententia prorsus perit. Sed quia multa diximus, vt ratio adducta euidentius intelligatur, ita eam eőtexam: Vt natura humana est in Christo, ita panis est in Eucharistia. At natura humana in Christo est integra & perfecta: Ergo, natura panis perfecta est in Eucharistia. Minor est ex articulis nostræ fidei. Maior colligitur ex dictis Patrum, quę iam adduximus.

OBIECTVM CXXXI.

PER Transubstantiationem impeditur præcipuus finis Eucharistiæ, videlicet commemoratio mortis Christi, & Christi ipsius. Hic enim tota mens atque omnis animus istorum occupatur. Et sacrifici cùm ad communionem ventur, alijs omnibus prætcritis, hoc vnum vrgent.

GARDINERVS.

QVI rerum veritatibus assentitur per fidem, animum ille profectò fixum & tranquillum babet, nullis argumentorum insultibus, aut rationum procellis obnoxium. Vnde Diuus Iacobus opponit fidei hæsitationem & fluctuationem.

MARTYR.

ANimus credentium, inquit Inconstantius, *satu tranquillus & fixus est: & fides fluctuationi atq; hæsitationi opponitur.* Quare ait ineptè à nostris assumi, animum totum occupari in eredenda Transubstantiatione. Mirű verò est, istum hominem quasi rabie quadam & furore percitum, quicquid à nostris aliquo modo in E Transubstantiatores dicitur, id statim arripere pro argumento: & in eo diluendo, credo, ne parum magnus artifex videretur tantoperè laborare. Verùm vt res melius intelligatur, considerare debes, pie Lector, quod res est, rudiores quosq; in Papatu, si penitus excutiantur, aut nibil, dum cómunicant, aut nó multum de

morte Christi cogitare. Nam cùm sacrifici & A monachi nihil ferè aliud vrgeant, quàm vt populus credat, panem trāsubstantiari in corpus Christi, illudque ipsum corpus sub accidentibus panis & vini in os ingredi, illi se egregiè cō municare, omniq; pietate defunctos arbitrantur, si rem credant ita se habere. Quare cùm nostri dicunt, animum populi totum esse in eo occupatum, sensus est, eos in hoc vno totos esse postpositis illis, quæ re vera commemoratu, & creditu erant vtilia, quæque à Christo ipso, nō B autem ab istis impostoribus, fuerant instituta, quæque ad hoc sacramentum propriè pertinebant. Hæc est propositæ rationis sententia: quam vtinam magno nostrorum & superiorū temporum damno nō experiremur, esse nimis veram: quantumuis Inconstantius latret, nos de hac re iniustè conqueri: dicatque, persuasa semel transubstantiatione, ea, quæ nos dolemus omissa, vltrò consequi. Hoc verò est ingenium hypocritarum, vt ea quæ sunt præcipua, C maximique ponderis, habere velint tantùm lo eo comitum: mendacia autem sua in arce collocent. At diuinæ literæ sanctique Patres ne mentionem quidem faciunt vllam Transubstantiationis. Passionem autem & mortē Domini in sacra Cœna perpetuò & assiduè inculcandam esse docent.

Adhæc fingit, animū credentium, fixum & tranquillū esse, nec vllis obnoxiū argumentorum procellis, aut insultibus rationum. Quod D quàm vanum sit, pij omnes plus satis in se ipsis experti sunt. Aliud autem est, non cedere, aliud non impeti. Impij insoltus rationis non patiuntur: quia omnia susque deque habent, & nihil curant, quocunq; modo res se habeat. Et fides quidem iam adepta & parta, hæsitationem & fluctuationem tollit. Antea autē, quàm illa fixa & constituta sit, quo modo potest animus certus & firmus esse? Neque in hac vita illam tam firmam habemus, quin aliquando nostro vitio & labare & nutare sentiatur. De Transubstantiatione autem, quę tandem fides esse potest? Vera enim fides non aliunde nascitur, quàm ex verbo Dei. Quare si de illa nulla possit esse fides, animus uportet, quod nostri dicunt, in credenda vehementer occupatos esse.

Putat iste, fieri non posse, vt homines credāt Christum sibi præsentem esse, nisi etiā de eius morte cogitent. At Apostoli, cùm Dominus in terris versaretur, illiq; eum filium Dei faterentur, & crederēt, sibiq; adesse nullo modo dubitarent, tamē de eius morte & cruce ne somniare quidem putuerunt. Adhæc sophista non cogitat, requiri à communicantib. non leuem aliquam aut perfunctoriam cōmemorationem de morte Christi, sed exquisitā, fructuosam, bene perspectam & cognitam: qualis ea certè nō est, quam putāt leuiter & sponte se offerre. Ad extremum, cū iam deesset quod obijceret, & veritate ipsa opprimeretur, cauillari voluit, otiosum esse argumentū. Sed quicquid dicat, querimonia ista magis his tēporib. necessaria est, q... vellemus. Quod si quis nō credit, eum velim simpliciores Christianos paulū examinare.

OBIECTVM CXXXII.

EX Transubstantiatione aliud etiam falsum dogma nascitur: videlicet, post vsum sacramentorum adhuc in reliquijs corpus Christi realiter contineri. Id autem falsum esse, ostenditur ex aliorum sacramentorum collatione: ea enim omnia consistunt in actione: post quam sacramenta esse desinunt. Quare idem dicendum est de Eucharistia.

GARDINERVS.

QVÆ veræ reliquiæ sunt, quas hic argutator esse fatetur, eius, cuius sunt reliquiæ, conditionem retinere eas omnino necesse est: vt congrua appellatione reliquiæ esse dicantur.

MARTYR.

Reliquiæ nō pertinent naturā rei cuius reliquiæ sunt.

QVoniam, inquit, *ea quæ supersunt, dicuntur reliquiæ sacramenti, necesse est ea reliquias esse confitemur, necesse est, illa tandem naturam cum sacramento retinere.* Quod quàm vanum sit, expendant alij: ego enim id ne explicatione quidem arbitror indigere. Hoc tamen vnum obiter dicam, Cadauer esse reliquias hominis: tamen certum est, hominis naturam non retinere. Cineres etiam ignis & carbonum esse reliquias: quos tamen nemo prudens aut ignes appellabit, aut carbones. Eat nunc Inconstantius, & reliquias, quæ supererant ex Eucharistia, dicat esse Eucharistiam, quòd dicātur eius E esse reliquiæ. Atque hoc etiam addam: Si ea putabantur olim esse sacramenta, cur mulierco lis, pueris, Catechumenis committebantur? Nam id solitum esse fieri in primitiua Ecclesia, & Eusebius, & Nazianzenus, & Cyprianus, & Ambrosius, & Nicephorus testantur. Deinde hoc etiam velim, vt mihi Inconstantius respondeat, Cur Eucharistia, quod ad hāc conditionē attinet, à lege & proprietate aliorū sacramentorum sit eximenda. Quis autem ferat, vt semper instantia detur de ea ipsa re, de qua disputatur? Si vestram istam confictam exemptionem à nobis velitis admitti, eam æquum est,

Reliquiæ Eucharistiæ nō sunt sacramēta.

vt

vt probetis è sacris literis. Sed fabulatur lepi-
dè, Sacramentum præparatum esse ad esum, &
tantisper esse sacramentum, quoad totum co-
medatur. Nec videt ex verbis, mysterium simul
& præparari oportere & comedi. Dominus e-
nim antè dixerat, *accipite & manducate*, quàm di-
ceret, *Hoc est corpus meum.* Accipite, inquam, di-
xit, & manducate: nunquam autem dixit, As-
seruate, Circumferte, Adorate. Vnde Origenes
in Leuiticum Homilia quinta, capite septimo
ait: *Dominus panem, quẽ discipulis dabat, dicens, Acci-
pite, & manducate, non distulit, nec reseruari iussit in
crastinum.*

Sed huc allegat Inconstantius Cyrillum ad
Calosyrium, qui dicat, *Sacramentum asseruatum
vim suam nõ amittere.* Nos Scripturã quærimus:
iste, vt solet, dicta quædam patrum nobis of-
fert. Et qualénam tandem, obsecro, est dictum
istud Cyrilli? Nam illud in eius scriptis nun-
quam hactenus potui inuenire. Extare ta-
men illud ab alijs relatum & citatum non i-
gnoro. At nos ostendere possumus, morem
in Ecclesia fuisse, vt huiusmodi reliquiæ aut
statim post sacram cœnam à clericis combu-
rerentur, aut mulierculis, pueris, & catechu-
menis traderentur. Qui abundant lignis, ad a-
lendum ignem non vtuntur folijs. Quòd si In-
constantio suppeterent meliora testimonia,
non emendicaret vnum tantùm, eundemque
incertum testem: Liber enim ille non extat,
vnde illa verba dicuntur sumpta. *Deferebantur,*
inquit, *reliquiæ ad ægrotos.* Quid tum? Certè, cũ
deferebantur, non erant Sacramentum. Sed
deferebantur, inquit: erant ergo Sacramen-
tum. Quasi verò apud ægrotum ipsum, cùm
essent sumendæ, non potuerint fieri Sacra-
mentum.

Adhæc multa contendit esse discrimina,
quibus Eucharistia ab alijs sacramentis diffe-
rat. *Forma*, inquit, *Baptismi pronuntiatur nomine
ministri: ait enim, Ego te baptizo: hic autem ex ore
Christi dicitur, Hoc est corpus meum.* Miror verò,
Inconstantium, qui omnia se solùm scire putat,
nescire, totam Ecclesiam Græcam in Baptismo
ita pronuntiare, Baptizetur seruus Christi.

Quibus verbis Ecclesia Græca baptizet.

Addit alterum discrimen, quod arbitror ne i-
psum quidem intelligere. *In alijs*, inquit, *sacra-
mentis vsus materiæ in conferendo sacramento exigi-
tur.* Quasi verò in conferenda Eucharistia cer-
tus vsus materiæ non requiratur. Quod enim,
obsecro, est Sacramẽtum, quod suam aliquam
materiam non habeat & suum vsum. *Hic autẽ*,
inquit, *materia ante vsum sacramenti præparatur.*
Sed an iste oblitus est incantationum & impre-
cationum, quibus vti solent ad aquam Baptis-
mi, & rancidum illud suum oleum consecran-
dum? Istis superstitiosis & ridiculis ritibus ni-
si aquam & oleum, quæ volunt esse materiam
sacramenti, præparent, quare ludunt operam,
& iam operoso apparatu se ipsos torquent?
Adhæc, inquit, *in alijs sacramentis sacramentum i-
psum, & perceptio tempore non distinguuntur. Hic*

Vnũquodque sacramentũ propriã habet materiam.

A *verò sacramentum consecratione confectum integrum
proponitur, & manet ad futuram perceptionem.* Hîc
item illud ipsum petitur, quod erat proban-
dum: quo in genere deceptionis Inconstantius
videtur posse artificium quoddam profiteri.
Hîc enim disputatur, An Eucharistia in vsu tan-
tùm sit Sacramentum. Iste autem, si Deo pla-
cet, ita esse omnino decernit & statuit: idque
tanquam confessum & datum sumit. Fingit
verò, se ignorare, nos dicere & docere, Panem
B & vinum in cœna sacramenta esse corporis &
sanguinis Domini: in cœna, inquam, hoc est,
interim dum illa comeduntur & bibuntur.
Quam sententiam nisi iste alia ratione, quàm
magnificè loquendo expugnet, nos vt verissi-
mam, sicuti est, retinebimus. Tandem ait, *In a-
lijs sacramentis res sacramenti est gratia Domini. Hic
autem, vt inquit Augustinus, panis est Dominus.* At
quomodo tandem in Baptismo quoque non
est Dominus? Nam Paulus ait, Omnes, qui-
C cunque baptizantur, induere Dominum. Scio
equidem Augustinum dicere, alium esse pa-
nem Domini, alium panem dominum. Sed
quorsum ea nunc huc torquet Inconstantius?
Nam, vt Augustinus sensit, panis Domini est
externum symbolum: cuius etiam Iudas po-
tuit esse particeps. Panis autem dominus est i-
psum corpus Christi, quod tropicè appellatur
panis: quemadmodum satis apparet ex 6. Io-
hannis. Verùm isti homini fortasse non suppe-
D tebat aliud quod adferret. Itaque abuti voluit
nomine Augustini, quàuis sciret illud ad rem
nihil facere: vt inter tot vmbras & meras nu-
gas nomen saltem illustris alicuius patris au-
diretur.

Postea connexionẽ nostram insimulat frau-
dis. Ait enim, vbi sit ratio specialis, ibi nos vti
voluisse regula communi. Sed quamuis Eucha-
ristia habeat quasdam notas speciales, quibus
ab alijs mysterijs differat, tamen generis sui,
E hoc est, sacramenti proprietates non amittit. I-
ta homo quamuis modis & proprietatibus dif-
ferat à Leone, in illis tamen proprietatib. quæ
ad genus vniuersum, hoc est, ad animal perti-
nent, cum illo communicat. Vtrunque enim
sub animali, tanquam sub proprio genere com
prehenditur. Ita quæcunque verè propria sunt
animalis, ea & homini & leoni communiter
conueniunt. Nos igitur cùm à communi ratio-
ne sacramenti & eius proprietate rationem
F ducimus, rectè atque ordine concludimus, Eu-
charistiam non esse sacramentum, nisi cùm re
ipsa atque actu, vt loquuntur, vsurpant. Neq;
Inconstantius in tota sua ἀπομαχίᾳ probare po-
tuit, hanc proprietatem sacramento, quatenus
sacramentum est, non esse insitam. Quare ratio
nostra ita componitur: Quicquid est sacra-
mentum, habet secum coniunctum vsum: Eu-
charistia est sacramentum: Ergo, necesse est, vt
secum habeat coniunctum vsum. Maior du-
G citur à proprietate sacramenti. Minor
conceditur ab omnibus.

OBIECTVM CXXXIII.

PANIS in veteri Teſtamento erat figura huius ſacramentalis panis: vt panis Melchiſedech, & panis propoſitionis: & illud Hieremiæ, Mittamus lignum in panem eius. At aduerſarij hunc panem ſacramentalem auferunt, & figuram tantum relinquunt. Statuunt ergo figuram figuræ (nimirum accidentia, vt figuras panis ſubducti, qui eſt figura corporis Chriſti.) Sic enim intelligo eos relinquere figuram figuræ, vt nihil ſubſiſtat ſolidi.

GARDINERVS.

VETERIS Teſtamenti figuræ, quæ tum in pane materiali exprimebantur, vmbræ erant, non panis materialis, qui in Noua Lege pro veritate exhibebatur.

MARTYR.

HOc ego primùm affirmo, me tale argumẽtum, neque ipſum feciſſe vnquam, neque vnquam apud quenquam noſtrorum ſcriptorum legiſſe. Iſte autem, quicquid à noſtris vſpiam fortè aut dicitur, aut ſcribitur, id ſtatim ſuſpicatur eſſe argumentum. Cumque illud, quicquid ſit, ſpecie ſaltem aliqua ſolidæ rationis conatur induere, & nobis facit grauem iniuriam, quos videri vult niti friuolis tantùm probationibus, & ſibi ipſi campum latiorem aperit, vt ne in nos, ſed in ſuas fictiones poſsit inuehere. Cæterùm nos illi ſtudium ſuum relinquemus, & de re propoſita, quantum neceſſarium videbitur, dicemus. Noſtri illi, quicunque ſunt, qui hæc fortaſſe aliquando ſcripſerunt, etſi non eo modo, aut ſenſu, in quem ab iſto verborum contortore deprauantur, (quantum quidem ego iudicare poſſum) in hanc ſententiam loqui voluerunt. Veteres in ſua lege habuiſſe quædam myſteria, quæ Chriſtum ipſum, fidem abſolutionemque legis præcipuè ſignificarent. Illorum autem quædam fuiſſe, quæ non tantùm ſignificarent Chriſtum, ſed etiam locum ſacramentorum Euangelicorum, quę illis erant ſucceſſora, obtinerent, & illa aliquo modo adumbrarẽt. Illi rei nobis exemplo eſſe poteſt Circunciſio, & multiplex, variuſq; vſus lauacrorum, quæ in Lege Moſaica præſcribebantur. Circunciſio enim, & illæ lotiones, non tantùm fœdus cũ Deo per Chriſtum initum, & peccatorum expiationem per eundem redemptorem noſtrum credentibus dandam, ſed etiam noſtrum Baptiſmum tempore Euangelij ſibi aliquando ſucceſſurum adumbrabãt. Quod idem ſtatuere poſſumus de prophetis, & ſacerdotibus illorum temporum: in quibus non tantùm ſignificabatur Chriſtus, omnium prophetarum maximus, qui aliquando excitandus erat è medio ſuorum fratrũ, & vnicus ſacerdos, qui ſemel in Sancta ſanctorum per proprium ſanguinem eſſet ingreſſurus, ſed etiam Apoſtoli & miniſtri noſtrarum Eccleſiarum ſub Euangelio. Vtq; ad illud ipſum, quod agitur, propius accedam, Panes propoſitionis, & panes, qui offerebantur in ſacrificijs, non A tantùm corpus Chriſti, verum videlicet & cœleſtem panem ſignificabant, & ſuo quodã modo credentibus ſpiritualiter comedendum exhibebant, ſed etiam typi quidam erant Euchariſtiæ noſtræ: quod Patres orthodoxi non rarò teſtantur: maximè verò cùm exponunt locũ illum de pane Melchiſedechi, & verba illa prophetæ Hieremiæ, Mittamus lignũ in panem eius. Quæ cũ ita ſint, hoc videtur eſſe conſentaneum, vt quemadmodum nulla fit Tranſub- B ſtantiatio in Baptiſmo, aut in miniſtris Eccleſiæ, aut in Apoſtolis (nam & aquæ, & miniſtrorum ſubſtantia integra conſeruatur, nõ minus quàm in veteri Teſtamento) ita in Euchariſtia quoq; panis & vini ſubſtantia retineatur. Proinde ſi veterum ſacramenta erant figuræ atq; vmbræ noſtrorum, nihil rationis eſt, cur à noſtris myſterijs ſymbolorum noſtrorum naturas & ſubſtantias adimamus. Id enim cùm in alijs ſacramentis, vt diximus, non fiat, nihil cau- C ſæ eſt, cur fieri debeat in Euchariſtia.

Inconſtantius autẽ, vt fucum nobis de more faciat, ſumit ſibi, ſacramẽta veterum tantùm res ipſas adumbraſſe, nimirum, Chriſtũ ipſum, panem vitæ. Sed interim non attendit, Patres, quos fingit ſe tantoperè obſeruare, paſsim dicere, in illis ritibus & cultibus veterum, etiam ſacramenta noſtra fuiſſe adumbrata. Id noſtri, quicunque tandẽ illi fuerint, in hac Obiectione attigerunt. *At ſi panis ille Moſaicus*, inquit In- D conſtantius, *vmbra fuit noſtri panis Euchariſtici, idem erit & vmbra, & corpus, nec quicquam intererit inter figuram & rem ipſam. Quoniam vtrinque res ipſa erit panis materialis.* Nunquam putaſſem, ingeniũ huius ſophiſtę tam fuiſſe præfractum, & pertinax, vt perpetuò contenderet, nullũ eſſe diſcrimen inter rem materialem, vt ſeorſim & ſimpliciter accipitur, & eandem, vt iam facta eſt ſacramentum, & inſeruit rei diuinæ. Nos ergo ſaniori, & magis pio ſenſu dicemus, & panẽ, quo E veteres vtebantur in ſacris, fuiſſe, & noſtrum eſſe ſacramentum, quæ quamuis genere conueniant, tamen ſpecie & forma differunt. Diſcrimen autem illorum, cùm ſint relatiua, petendum eſt à terminis. Chriſtus quidem vtriq; ſigni-

significatur: sed alia eius ratio est, qua iam ve- A
nit: alia erat, qua expectabatur aliquando ven
turus. Sacramenta autem nostra quæ sunt quo
dammodo corpus, tantò præstant Sacramen-
tis Veterum, quę quodam modo erant vmbrę,
quantò res, quæ iam existat, anteecellit rem eam
quæ sub promissione speratur exhibenda. Atq;
hoc illud est, quod quidam ex nostris solent
dicere, nos spiritu ac fide comedere corpus
Christi substantialiter: quod nolint dicere
de Veteribus: non quòd ad illos idem fru-
ctus, quem nos habemus, non redierit: sed B
quòd corpus ipsum Christi, quod nunc existit,
tum temporis non extiterit. Nec tamen nostri
qui ita loquuntur, significare volunt corpus
Christi in sua substantia realiter adesse com-
municantibus. Verùm hoc volunt referri
communicantibus corpus, quod reipsa iam
subsistat, & datum sit, nec amplius dandum
expectetur.

Sed iste noster addit, Veterum typos fuisse
figuras corporis Christi verè sub specie panis C
exhibendi. Atque huc allegat Hieronymum
in epistolam ad Titum. Verùm, vt est apertus,
& ingenuus, locum non indicat: vt qui velit
sententiam Hieronymi intelligere, cogatur to-
tum illum librum euoluere. Verba autem Hie-
ronymi interpretantis conditiones Episcopi
in epistola illa ad Titum, & vocem illam Græcā
ἁγνὸν exponentis, hæc sunt: *Tantum interest
inter panes propositionis & corpus Christi, quantum
inter vmbram, & corpora: inter imaginem, & veri- D
tatem: inter exemplaria futurorum, & ea ipsa, quæ
per exemplaria præfigurabantur.* Ista verba vt scri
ptoris instituto inseruiant, non ad corpus ip-
sum Christi, quod in Eucharistia significatur,
sed ad panem, qui, vt sæpè diximus, suo quo-
dam modo est corpus Christi, referenda sunt.
Neque nos inficiamur, Veterum sacramenta
inferiora fuisse nostris, quæ Christus ipse per se
instituit. Id autem vt dicamus, pluribus indu-
cimur argumentis: inter quæ vnum est, quod E
ducitur à termino relationis: quem illi in suis
mysterijs habuerunt eum certitudine quidem
promissionis, sed imaginatum, adumbratum,
significatum: nos autem eundem habemus, vt
iam datum, & exhibitum, & re ipsa in cruce pro
nobis oblatum. Iste verò nos ita semper adori-
tur, quasi sacramentum nostrum velimus tan-
tùm esse figuram. At nos Cœnam sacram absq;
vero Christi corpore non docemus. Agnosci-
mus, fatemur, prædicamus, à fidelibus com- F
municantibus, fide, mente, ac spiritu ipsum do
mini corpus re ipsa recipi. Tantùm autem ab-
sumus ab hoc errore, cuius iste nos arguit,
vt ne Hebræorum quidem Veterum sacramen
ta dicamus fuisse nudas figuras. Illi enim eo
modo, quo tum pro temporis ratione licuit,
eandem nobiscum escam comederunt: quem-
admodum Paulus docet. Figuras tamen ea a-
liquo modo fuisse nostrorum, non negamus:

Nec sacramenta Hebræorū fuerunt nudæ figuræ.

Patres enim fatentur, Veterum mysteria cer-
to quodam modo nostra sacramenta signifi-
casse, quibus illa post aduentum Christi erant
concessura.

Cùm autem in Obiectione dicitur, aduersa-
rios nostros ponere figuram figuræ, idq; habe-
tur pro absurdo, Papistarum impudens fictio
perstringitur. Illi enim dicunt, accidentia pa-
nis & vini figuras esse, quæ non tantùm corpus
& sanguinem Christi referant, sed etiam panem
& vinum, quæ iam per Transubstantiationem
abierunt. Atque ad hunc modum putant, ana-
logiam inter panem & vinum, & corpus & san-
guinem Christi conseruari, voluntque accid-n
tia illa figuram esse figuræ, nimirum panis, quę
figura sit corporis Christi. Nos igitur in sacra-
mentis Veterum figuram figuræ simpliciter
concedere non dubitamus: quatenus quidem
illa nostra sacramenta præfigurabant. Sed hoc
negamus, mysteria illa Legis, accidentia panis
& vini præfigurasse, quæ ipsa rursus figuræ
sint panis & vini in Eucharistia. Hoc nos habe
mus pro absurdo, & intolerabili mendacio.
Adhæc inconstantius negat, nostra externa es-
se cum Veterum externis conferenda. Id autem
quàm sit vanum, & ridiculum, quiuis videre po
test ex Patribus. Illi enim sæpissimè panes pro
positionis conferunt cum Eucharistia: & cum
eadem conferunt Panes Melchisedechi: & ablu
tiones Legales cum Baptismo: & sacerdotes
Veterum cum ministris Ecclesię, & altare Mo
saicum cum mensa sacrę Cœnæ. Hæc autem ita
inter sese conferunt, vt nostra illis iure meritoq;
semper præferant.

Vltimo verò loco iste nos insectatur, quòd
substantiam corporis Christi, quam ipse cum
suis pani substituit, & inuoluit accidentibus,
pro nihilo docamus. At nos veram substanti-
am corporis Christi, pro eo ac debemus, pluri-
mi semper facimus: eius enim vel Sacramen-
tum magno honore prosequimur: quam tamē,
vt isti somniant, coontectam, & obuelatam acci-
dentibus, quoniam mera est impostura, ne cas
sa quidem nuce coemeremus. Et quamuis cal-
lidè omnia simulent, & dissimulent, tamen
istos ipsos intus, & in animo, non dubito, quin
huius tam putidi dogmatis vehementer pude-
at: magnoque haud dubiè redimerent, ne à su
is Papis decretum istud vnquam fuisset promul
gatum. De illis enim omnis posteritas ita fa-
ctura est iudicium, vt tantam impudentiam ne
mo vnquam sit satis admiraturus. Rationis for
ma, quam iste de industria dissipauit, vt solet,
ita potest restitui: Si Baptismus, ministerium,
sacrum Euangelij, & mensa domini, quæ à ri-
tibus veteris Testamenti aliquo modo figura-
bantur, substantiam suorum symbolorum non
amiserunt, Ratio non est, cur panis & vinum
in mensa domini substantiam suam debeant
perdere. At ea in illis erat integra, ergo, integra
etiam est in Eucharistia.

OBIECTVM CXXXIV.

EODEM modo se habet fractio panis ad passionem Christi, quo se ha-

bet panis ad corpus Christi. Fractio enim est symbolum passionis, vt panis corporis. At fractio non mutatur in passionem, ita, vt illam verè ac realiter præsentem faciat. Ergo nec panis ita mutatur in corpus, vt illud realiter, & carnaliter efficiat præsens.

GARDINERVS.

De elemento panis in constitutione Eucharistiæ quid fiat, illud propter verba Christi secundum fidei regulas intellecta, creditur à fidelibus, panis substantiam cum substantia corporis Christi non manere: ne incidat absurdum Impanationis.

MARTYR.

Hic Inconstantius noster noua se quadam ratione adduci ait, vt dicat, *panem in Eucharistia nō manere: videlicet ne incidat in absurdū Impanationis.* O' commentū sophistarū. Sed respondeat mihi, cùm soleat vnà cum suis dicere, corpus Christi transiisse per tabulas ostij clausi, & per lapidē clausi sepulchri (quod ipsum tamen, vt alia infinita falsò assumunt) quomodo potest effugere absurdum Intabulationis, aut Illapidationis? Si ad hoc absurdum in ligno & lapide potest cōniuere, cur idem tantoperè formidat in pane? B nisi fortè, cùm videret se habere cor lapideum, & ligneum, cognatæ materiæ voluerit plusculum tribuere. Lutherus tamen nihil est veritus hoc absurdum. Contendit enim vtramque naturam in Eucharistia saluam esse & integram. Cuius ego etsi sententiam in hac re non sequor, nec probo, tamen eius ingenium multis Inconstantijs antepono.

C Addit præterea, *fractionem per figuram respicere præteritū, ne credatur in Christi corpore præsenti fieri. Nam ita*, inquit, *quotidie Christus pati videretur.* Quid hoc aliud est, quàm velle per tenebras se ipsum è medio subducere? Non enim hoc nunc agitur, fractio illa vtrum in corpore Christi fiat, an alibi. Sed hoc dicitur, ita manere in Sacramento panem & vinum sine corpore & sanguine Christi, quorum sunt symbola, vt eorum fractio esse potest sine præsenti morte domini. D Fractio enim non minus est signum passionis & mortis Christi, quàm panis & vinum signa sunt corporis & sanguinis. Et sanè, si rationem absurdi habere volumus, non minus est absurdum, corpus humanum, cuiusmodi fatemur, illud esse, quod induit filius Dei, eodem tempore simul & in cœlo esse, & in terris, atque adeò in infinitis locis, quàm est, Christum quotidiè pati & mori. Nō enim minus est articulus fidei, Credere, Christum verum esse hominem quàm credere, eum non amplius esse moriturum. E Non ergo repugnantia vlla regulæ fidei, vt tu, Inconstanti, dicis, sed mendacij vestri pertinax defensio in hæc deliria nos detrudit. Sed iste, quoniam vidit, nostram sacrificandi rationem coniunctam habere mortem eius rei, quæ sacrificatur, ne quis fortè putet, in Ecclesia Papistica Christum sæpius mori, quòd isti eum dicant à se quotidie sacrificari, mitiori quadam interpretatione voluit mendacium suum colorare. Ait enim, *hoc genus sacrificij in cœna fieri*

A *ἀδύτως*. Hic ego primùm dico, Missam Papisticam non rectè posse appellari Cœnam. Nam Cœna indicat communionem: in Missa autem sacrificus solus omnia deuorat. Huius rei testimonium illustrē habemus è Chrysostomo in epistolam priorē ad Corinth. hom. 27. Sic enim scribit: *Quod dominicum est, priuatum faciunt. Quoniam dominica cœna, hoc est, domini, debet esse cōmunis. Quæ enim domini sunt, non sunt aut huius serui, aut alterius: sed omnibus communia. Nam quod dominicum est, commune est*: Hæc Chrysostomus. Et sanè etymon vocis Græcæ idem indicat. Cæterùm, quod ad istam excusationem Inconstantij attinet, sic respondeo: Si per sacrificium intelligat memoriam, gratiarum actionem, & celebrationem redemptionis nostræ factæ per Christum, nihil refragamur. Verùm hoc sibi persuadeat oportet, hoc genus sacrificij offerri etiam à plebe, nec solius sacrifici esse opus. At si hoc intelligunt Papistæ, non recta vtuntur loquendi formula. Non enim est reipsa corpus Christi, quod offertur. Sed potius laudes, & gratiarum actiones de corpore Christi pro nobis in crucem tradito, publicè ab omnibus offeruntur. Etenim commemoratio potius sacrificij dici debet, quàm verum sacrificium: quod Chrysostomus quoque docuit in Epistolam ad Hebræos hom. 17. *Per singulos*, inquit, *dies offerimus: offerimus quidem, sed ad recordationem facientes mortis eius.* Et mox: *Hoc*, inquit, *sacrificium exemplar est illius.* Et addit: *Hoc autem, quod nos facimus, in Commemorationem fit eius, quod factum est.* Et postea, *Idipsum semper facimus: magis autem recordationem sacrificij operamur.* Quare si rectè intelligat, hoc genus sacrificij plebi quoque commune faciat. Nam si somniat, se, suosque oblationem aliquam facere posse Deo patri, quæ sit propriè ipsius corporis Christi, sciat, se, suosque peregrini, & fictitij, & mendacis dogmatis impudentes esse assertores.

Missa Papistica nō potest dici cœna.

Quod nam sacrificiū in cœna dari possit.

Sed redeo ad Inconstantium. Ille negat, se eodem loco habere panem, & fractionem panis. Panem enim omninò vult auferri, & eius loco præsens substitui corpus Christi: Fractionem verò, cùm signum sit passionis domini, eam præsentem non ostendere. At nos arbitramur, similitudinem constare ex Christi verbis: qui, quemadmodum Paulus ait, vtrunque horum in eandem sententiam complexus est. Ait enim, *Hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur.*

Corpus

Corpus ergo Christi,& eius fractio, ea nimirũ, quæ facta fuit in cruce,coniunguntur: & panis est signum corporis,non aliter quàm fractio panis est signum passionis. Quare rectè concludimus, vtriusque signi eandem esse oportere efficaciam. Deinde sugillat loquendi formulam, quam ipse in Obiectione posuit: *Fractionem videlicet non mutari. Nam si mutaretur,* inquit, *instar panis esse desineret.* Hæc ille: quasi verò mollissima,& decentissima sit loquutio,quam ipse passim iactare solet,panẽ transubstãtiari in corpus Christi:cũ ea nihil cogitari possit ineptius. Sed nulla est bestia tã deformis, q̃ suos catulos,quãuis sint fœdissimi,non putet esse pulcherrimos. *Esse,*inquit,*desineret, si mutaretur.* At panis,vt vos vultis, esse desinit. Quid obsecro grauius peccaretur, si esse desineret etiam fractio? & eius lo

A co subijceretur mors aut passio domini? Fortasse dicet, id absurdum fore in Fractione, quòd, cùm tota discedat, non sit relictura accidentia sine subiecto. In pane enim,quamuis substantia esse desinat, tamen eius accidentia salua manent, & incolumia. Quid tibi videtur, Lector, de tam arguto stupore? Si dicat, Fractionem vniuersam esse desinere,mendacium quidẽ illud erit magnum & impudens: sed tamen vnum. Cùm autem dicunt, panem abire, & eius acci-
B dentia manere sine subiecto: duo dicunt egregia mendacia vno spiritu. Sed ignoscendum est Inconstantio, si minus putet absurdum esse bis mentiri, quàm semel. Cùm enim sæpè mentiri soleat, satis videt, mendacia, nisi mendacijs cumulentur, non posse consistere.

OBIECTVM CXXXV.

QVI tollunt ex Eucharistia nutritionem corporis nostri, quæ fit per verum panem, ijdem auferunt rationem sacramenti. Nam, vt corpus Christi pascit animum: ita panis pascit corpus. Qui igitur grana & granorum compositionem auferunt, nutritionemque tollunt, & substantiam panis,meo iudicio sunt Sacramentarij: qui rationem, & ἀναλογίαν sacramenti auferunt.

GARDINERVS.

P*ERQVAM ille est iniquus rerum æstimator, qui eos potius dicat Sacramentarios, qui verbis auferunt substantiam panis, quàm qui ipsam corporis Christi substantiam tollant.*

MARTYR.

PRimùm iste nos facit reos eius criminis, cuius in primis tenetur ipse. Nos enim videri vult Sacramentarios,quòd substantiã corporis Christi ab Eucharistia separemus. Sed interim videre non volt, quàm grauiter sacramen-
C tum violetur ab illis, qui corpus & sanguinem domini reali presentia coniunctum volunt esse cum symbolis. Illud enim merum est somnium, & veritatem humanitatis Christi labefactat. Nos verò à pane & vino res significatas non magis auellimus, nec eas vicissim magis cũ eis cõiungimus,quã earum natura, & sacramentorũ ratio patiatur, & diuinæ literæ doceant. Non omnem præsentiam corporis & sanguinis Christi tollimus: neque sacram Cœnam, quod ad fi-
D deles attinet, salutari perceptione corporis & sanguinis domini mutilamus. Quò autem minus credamus,res ipsas corporaliter,& realiter coniunctas esse cum symbolis, obstat vera humana natura corporis Christi, & sacra testimonia,quibus docemur, Christum ascendisse in cęlum,ibiq́; quà homo est, vsq; ad extremũ diem detineri. Iam verò, proferant vicissim isti causas, quibus adducti sint, vt panem ex Eucharistia tollerent. Nullam certè habent.
E Quod autem in Obiectione à nobis dicitur de analogia retinenda inter res significatas, & symbola, id ita est firmũ, vt, eum ne species quidem vlla iustæ infirmationis ab Inconstantio adferri posset,eum prorsus in furorem coniecerit. Nam cum videret,ea,quæ attulisset,quãuis multa essent, nihil posse proficere, putauit omninò experiundum esse conuitijs. Ait, *autorẽ huius argumenti totũ esse in nutritione corporis,cumq́; corporis sui causa similitudinem inuertisse,atq; ita dixisse: Quemadmodum Christi corpus pascit animum: ita panis pascit corpus humanũ. Quasi,* inquit, *probandũ sit, quomodò panis nutriat corpus: quod ipsa videmus experientia.* Atqui,mihi crede, Inconstanti, non est hoc argumentum sitũ in nutritione corporis. Sed hoc potius contendit, panem oportere & sacramento,& eius significationi inseruire: vos autem nec rectè, nec ordine facere,qui improba, & peruicaci temeritate illum velitis auferre. Neq; ille videri debet discedere à vero, qui, cum vim analogię explicet,initium collationis faciat à spirituali nutritione corporis Christi: & posteà adiungat alimoniam eam, qua corpus nostrum reficitur in pane. In mysterijs enim res quæ significantur potiorem locum obtinent,& signis ac symbolis omninò debent anteponi. Non enim sensus argumenti est, vt explicetur ratio nutritionis,qua corpus nostrum reficitur pane: sed ideircò necessariò euincitur, retinendum esse panem in Eucharistia, vt vis quædam alendi sit in symbolis, quemadmodũ est in corpore domini, quod significatur. Nec ita hebes fuit Inconstantius, vt non videret scopũ argumẽti. Sed ita planè furit, vt quiduis velit arripere,ne nihil videatur habuisse, quod respõderet:

Cauillatur de vocabulo nutritionis: & de a- A ctu, & potentia multa inaniter nugatur: quasi verò magnoperè obscurum sit, quid agatur. Sensus est, Oportere materiam huius sacramenti esse panem, quo ali, & sustentari solent humana corpora. Quid hic restat scrupuli? Nonne Cyrillus in Ioannem lib. 3. cap. 34 ita scribit: *Vt enim panis hic terrestris facit, imbecillitatem carnis nostræ sustinens atque conseruans: ita & ipse per Spiritum sanctum spiritum nostrum viuificat, & corpus nostrum à corruptione liberat*. Necesse est itaque B vt panem huiusmodi concedatis, tanquam partem alteram huius sacramenti: nisi velitis, vt soletis, & à diuinis literis, & ab Orthodoxis Patribus dissentire.

At non est, inquit, *eundum ad philosophos, cùm de sacramentis disceptetur: sed potius Theologicis rationibus agendum*. Rectè sanè. Sed cur tu hoc ipse non præstas? Vnde enim, quæso te, sunt voces illæ, Actus, & Potentia, nisi à philosophis? Quid autem illud refert, si corpus eius, qui recipiat C Eucharistiam, fortè sit ægrotum, vt illo pane ali non queat: aut si illa symbola homini morib on do in os imponentur? Hoc vnum nos contendimus, & affirmamus, talem oportere panem esse qui vsui esse possit ad alendum corpus. Neque nos, vt iste impudenter conuitiatur, ventris saturitatem quærimus. Volumus enim idoneum esse alteram partem sacramenti, eam videlicet, quam scripturæ diuinæ, & Patres Catholici requirunt. Quare nihil erat, cur Incon- D stantius criminaretur, nos Niceni Concilij decreta rescindere. Quod autem Chrysostomus ait, nihil hîc quærendum esse simile alijs cibis: rectè dicit, modò rectè, & sobriè intelligatur. Ille enim cibus est iam consecratus in mysterium: est instrumentum spiritus sancti: & sublatus iam ad parem dignitatis gradum cum Verbo Dei. Longè ergo longèque superat omnes communes cibos. Non tamen ita prorsus discessit à natura sua, vt desierit iam aptus esse E nutriendis humanis corporibus: quicquid iste sine pudore vllo aut fronte clamet.

Porrò autem, quod addit, *analogiam illam de nutriendo corpore, quæ ostendet, animum nostrum ali spiritualiter corpore Christi, satis seruari, si tales naturæ ante Consecrationem adhibeantur, quæ præditæ sint hac alendi potestate: non tamen necesse esse, vt illæ postea integræ conseruentur*: hoc, inquam, ego non possum iudicare, nisi valdè ridiculum. Ex eo enim sequitur, symbola huius sacramenti a- F nalogiam, & vim significandi maiorem habere antequam consecrentur, quàm postquam iam facta sint mysteria. Quis hoc sanus vnquam discerет? Deinde patres, qui de hac analogia scripserunt, nihil vnquam huiusmodi somniasse, loca ista clarissimè ostendent, quæ subijciam. Irenæus libro quarto capite trigesimoquarto: *Panis*, inquit, *in quo gratiæ actæ sunt, corpus est domini. Gratijs actis, & consecratione perfecta*, ait, *panem esse corpus domini*. Ridiculum est ergo In- G constanti, confugere ad tempus illud, quod Consecrationem antecessit. Deinde idem eodem libro capite 32. & 33. ait, *Panem illum esse creaturam secundum nos*. Creaturas autem, quibus nos vtimur, nemo dixerit esse transubstantiatas. Adhæc idem libro quinto: *Fit Eucharistia corporis & sanguinis Christi, ex quibus augetur, & consistit carnis nostræ substantia*. Hic apertè ponit eam partem Eucharistiæ, ex qua alantur carnes & corpora communi cantium. Atqui illa nutritio non potest referri ad corpus ipsum & sanguinem domini. Ea enim in substantiam carnis & sanguinis nostri non transeunt. Huc adde Cyprianum, is libro primo Epistolarum, Epistola sexta ad Magnum ita scribit: *Nam quando dominus corpus suum panem vocat de multorũ granorum adunatione congestum, populum nostrum, quem portauit, indicat adunatum: & quando sanguinem suum vinum appellat, de botris & acinis pluribus expressum*. Hic audimus, panem illum, qui iam est Sacramentum, & vocatur corpus Christi, congestum esse ex multis granis. Quorsum ergo iste commemorat vel accidentia, vel tempus, quod Consecrationem antecessit? Idem libro secundo Epistola tertia: *Quomodo*, inquit, *nec corpus domini esse potest farina sola: nisi vtrunq; adunatum fuerit, & copulatum, & panis vnius compage solidatum: quo & ipso Sacramento populus noster ostenditur adunatus*. Non ait, corpus Christi non adfuturum: sed vtitur præsenti tempore, aitque, non esse corpus Christi nisi sit panis: neque comminiscitur accidentia, quod isti faciunt: sed disertè nominat farinam, aquam & panem ipsum, quem ait esse oportere corpus Christi. Chrysostomus quoque homilia 24. in Epistolam primam ad Corinth. ita scribit: *Quid enim, inquit, est panis? Corpus Christi. Quid autem fiunt, qui accipiunt? Corpus Christi. Non multa, sed vnum corpus. Nam quemadmodum panis ex multis granis vnitur, vt grana minimè appareant, sed tamen grana sunt, verùm incerta discretione coniuncta, inuicem Christo coniungimur*. Si hanc loquutionem Inconstantius pressius consideret, non reprehendet nos, si dicamus, ipsos cũ sua Transubstantione auferre grana ex symbolo Eucharistiæ, cùm nihil aliud intelligamus, quàm ab illis auferri materiam granorum. Si Chrysostomus dicat, panem ex multis vniri granis, quamuis grana iam in eo conspici non possunt, insulsè iste nos ridet, cũm dicat, grana iamdudum abijsse in mola, priusquam panis pinseretur. Non enim ita cæcus erat Chrysostomus, quin vt hoc videret. Tamen non ineptè loquitur, cũ dicat, panem constare ex multis granis. Cùm dicit grana, intelligit granorum materiã & substantiam. Augustinus quoque tractatu 26. in Ioannem ita scribit: *Hunc itaque cibum & potum societatem vult intelligi corporis et membrorum suorum quod est sancta Ecclesia in prædestinatis, vocatis, iustificatis, glorificatis*. Et mox: *Christus corpus & sanguinem suum in eis rebus commendauit, quæ ad vnum aliquod rediguntur ex multis. Nanque aliud ex multis granis in vnum conficitur, et constat aliud in vnum ex multis acinis confluit. Quòd si corpus & sanguis domini in ijs rebus credentibus commendantur, illa haud dubiè Sacramenta sunt, quæ ex illis granis & acinis conficiuntur, et constant*. Sed quia tempus me defi-

deficeret, si Theodoreti, aliorumque multorū patrum vellem hac de re testimonia recensere, desistendum arbitror. Inconstantium tamen oportuit vnum saltem ex antiquis scriptoribus adducere, qui diceret, aut accidentia panis & vini manere absque subiecto: aut hanc analogiam symbolorum, & rerum non post, sed ante Cōsecrationem esse intelligendam. Quòd si hoc in omnibus illorum scriptis ne minima quidem vocula doceri potest, acquiescat in illis quæ nos citauimus: præsertim cùm videat, ea à vestigijs diuinarum scripturarum non discedere.

Iste verò, vt nos aliquo saltem colore coarguere videatur, id repetit, quod à nobis aliquando scribitur, *In sacra cœna non esse hærendum in symbolis: mentes enim ad cœlum potius tollendas esse: id enim Ecclesiam ipsam monere, tùm dicere soleat in mysterijs, Sursum corda. Nunc verò si ita est,* inquit, *cur vos tam rigidè & morosè litigatis de integritate panis & vini?* Atqui nec nos frustrà ista disputamus, nec Ecclesia sine iusta ratione canit, Sursum corda. Christus enim in pane quærendus non est. Retinenda tamen est natura panis, quò non bis ex instituto Christi sua significatione inseruiat, vt mentes nostræ vi spiritus sancti attollantur ad cœlum. Ita literæ quoque, & vocum soni nos iuuant, quamuis in illis non sit hærendum, sed potius tota mente atque omni animo ad res significatas connitendum. Verùm iste nè nimium pertinaciter videatur à significationis analogia discedere, ait, *etiam facta in pane transubstantiatione, tamen Eucharistiam retinere vim nutriendi corporis. Miraculo enim quodam fieri, vt accidentia illa, quamuis careant subiecto, tamen alere ac nutrire possint humana corpora.* Si sacræ literæ hoc docent, manus damus & cedimus. At si Papistę hoc sibi de suo cerebro confinxerunt, ignoscere debent nobis, si ipsorum inuentis & somnijs non credimus. Verùm sacræ literæ hoc nusquam docent: Patres aiunt, vinum esse & panem, quæ nutriunt. De accidentibus autem, quæ ita instituta sint à Deo, vt sine substantia possint alere, nemo vnquam præter istos solos somniauit. Non sumus, Inconstanti, ita leues vt cuiusque Sophistæ verbis & inuentis velimus assentiri. Neque verò nobis philosophis opus fuit, vt to conuitiaris, à quibus disceremus accidentia non nutrire. Id enim ipsa experientia magistra, quiuis facilè potest intelligere. Non enim odore aut sapore vini alimur: nec panis figura aut colore nutrimur, nisi substantias ipsas harum rerum in ventriculū traijciamus. Quòd si indignaris ista tradi etiam à philosophis, cur tu testimonijs theologicis, hoc est diuinæ scripturæ, experientiam vulgarem, & philosophorum argumenta non confutas?

A Hactenus verba tantùm audiuimus horum hominum & conuitia. Vt autem ea vno verbo repetam quæ dicta sunt, sic habeat: non cùm quæramus rem Sacramenti, pati nolle, vt Christi symbola plusquam dimidia parte mutilentur. Alioqui & Cypriano, & Chrysostomo, & Epiphanio idem potuisset obijci ab Aquarijs: cur illos oportuerit adeò sollicitos esse de vino, cum aqua sola sine vino tantundem potuerit significari. Neque tamen dubito quin

B ad significandum multo plus possit aqua sola, quàm accidentia vini. Illa enim non tantùm accidentia habet, verùm etiam substantiam. Sed frustrà agimus cum pertinacibus: qui videre nolint, quamuis solem in manu geras. *Sed isti,* inquiunt, *mysteria nec è scripturis, nec ex Ecclesiastica traditione æstimant, verùm tantùm ex ingenio suo.* Postremò, vt est liberalis in conuitijs, ait, *nos planè nihil credere.* At cur tandem non profert aliquid vel è scripturis, vel è symbolo fidei, quod à no-

C bis non credatur? Certè qui scripturas vniuersas, & omnia symbola complectitur, non rectè dicitur nihil credere. Imò, si verum quærimus, ille minus multò credit, quàm nos. Nos enim ex authoritate diuinarum literarum credimus, & cum Orthodoxis patribus profitemur, panē manere in Eucharistia: quod isti se dicunt non credere.

Addit præterea, *nos prauo iudicio eos appellare Sacramentarios, qui panem tollunt ex Eucharistia.*

D Atqui ego id iudicio grauissimo, atque optimo fieri arbitror. Nam vt qui vitiant, aut subijciunt testamenta, appellantur Testamentarij: ita qui Sacramenta corrumpunt, aut adulterant, iure optimo dicendi sunt Sacramentarij. Quòd si contendat, nos quoque eodem iure appellandos esse Sacramentarios, qui ex symbolis mysterij detrahamus corpus Christi, intelligat, nos illud adimere non potuisse, cum ibi corporaliter, & realiter præsens nunquam fue-

E rit. Ad extremum addit, *de substantia symbolorum id se docere cum fide, quod ex fide acceperit.* Si ea fides est, cur verbo domini non confirmatur? Eo enim solo nititur, & constat fides. *Nam fides,* inquit Paulus, *ex auditu: auditus autem per Verbum Dei.* Sed ait, se ista habere ex doctrina Ecclesiæ. At quæ, malum, est illa Ecclesia, quæ dogmata sua probare non possit è scripturis? imò quæ ne Patrum quidem testimonijs possit decreta, quæ importunè, & impudenter obtrudit, con-

F stituere? Quid isti facias Ecclesiæ malignantium, quæ longè ditior est vanissimorum miraculorum, quam bonorum testium? Ea dico miracula, quæ fugiunt oculos, & videri aut non possunt, aut nolunt, nec fidem facere possunt, nisi homini nimium simplici, ac stupido.

Non est Ecclesia quæ sua dogmata à scripturis non potest probare.

OBIECTVM CXXXVI.

EVCHARISTIA est sacramentum non tantùm corporis Christi, sed etiam corporis mystici: Vnde Paulus ait; Vnus panis, vnum corpus multi su-

mus. Sed panis non transubstantiatur in corpus Christi mysticum. Ergo, nec in corpus Christi verum. Nam vtriusq; corporis ex æquo prædicatur esse sacramentū.

GARDINERVS.

CORPVS quidem mysticum hoc sacramento significatur: iuxta Paulum, cùm dicat, Vnus panis, vnum corpus multi sumus.

MARTYR.

A Rgutus, scilicet, disputator ab Initio di stinguere voluit corpus Christi aliud esse naturale, aliud mysticum. Dominum autem ait, cùm diceret, *Quod pro vobis traditur, intellexisse naturale, itaque iuxta illam domini restrictionem necesse est, vt dicamus, substantiam panis transire in naturale corpus Christi, non autem in corpus mysticū.* Nos & distinctionem istam, & Christi restrictionem admittimus. Neque enim dubitamus, illum in Cœna de suo naturali corpore loqu tū esse. Scimus enim illum pro nobis traditum B esse in crucem. Sed addimus, illa quoque verba, quæ Paulus scripsit de hoc mysterio, & Christi esse, & spiritus sancti, qui loquebatur in Paulo, & prorsus eadem veritatis efficacia pollere. Quare, quemadmodū sine Transubstantiatione verba illa Pauli possunt esse & sunt vera, Nos esse vnum panem, aut nos esse corpus Christi: ita etiam sine Transubstantiatione potest recte intelligi, quod Christus ait, Hoc est corpus meum, si de pane, vt sæpius docuimus, C pronunciatum intelligatur. Et sanè hoc genus argumenti inuictum est, efficacissimeque A probat, & rationem sacramenti, & verba domini posse esse salua sine villo commento Transubstantiationis.

Quod verò addit, *Corpus Christi mysticum in Eucharistia tantùm significari, corpus autem naturale & significari, & in ea contineri:* vanum & fictitium est. Nam in verbis Christi, & Pauli, nullum apparet tale discrimen. Iam ita conficimus rationem: Si nos sumus vnus panis, & corpus Christi, sine Transubstantiatione: etiam panis Eucharistiæ erit corpus Christi sine Transubstantiatione. Nos autem absque Transubstantiatione sumus corpus Christi, & vnus panis. Ergo etiam panis Eucharistiæ absque Transubstantiatione est corpus Christi. Maior propositio ex eo appatet, quòd vtrinque sint verba spiritus sancti, nec minus veritatis in illis collocandum sit, cùm de eadē re prolata sint, quàm in illis. Minorem experientia ipsa docet. Nos enim substantiam eandem retinemus, quam habuimus antequam crederemus, aut accederemus ad Communionem.

OBIECTVM CXXXVII.

EVCHARISTIA instituitur in pane & vino, vt significetur nobis spiritale nutrimentum ex corpore & sanguine Christi. At si corporale illud nutrimentum sit fictitium, spirituale quoque erit fictitium, & expers veritatis.

GARDINERVS.

NVTRIMENTVM, quod accidentibus panis & vini in Eucharistia manentibus fit, verum, non phantasticum dici debet.

MARTYR.

NVlla ratio erat, cur hoc argumentum à priori reuelleretur. Arbitror autem Inconstantium putasse, hoc loco numero tantùm esse inseruiendum. Quod ad rem ipsam attinet, satis iam superque dictum est. Hic iste vnum tantùm quiddam affert, illudque fucatum, & fictum: *alimentum, quod fabulatur, ab accidentibus ad corpora communicantium deriuari, non esse phantasticum, sed verum, idque ex miraculo.* Ita non tantùm diues miraculorum est, sed etiam profusus D & prodigus. Certè tam verum est, ex illis accidentibus haberi alimentum, quàm verum est, illa sine subiecto consistere. Quod autem dicit, illud alimentum non esse phantasticum, facilè credo. Re enim vera nullum est, & nullum apparet.

Denique collatio etiam inducitur ab isto re quam nunc agimus, alienissima, de multis illis millibus hominum, quos dominus pancis panibus saturauit. Illud equidem alimentum non dubito fuisse verissimum, neque phantasiam villam, aut illusionem intercessisse. Verùm hoc nihil habet simile cum horum fictionibus. Nā in illo Christi conuiuio fuit panis, auctus & multiplicatus potentia Dei. A verò autem panè dubium non est, alimentum posse deriuari. At isti ex Eucharistia, sapientes scilicet viri, panem tollunt, & ex eius accidentibus corpora nutriri volunt. Augent miracula in immensum, quod confidant, mendacia sua propter ingentia facilè latere posse. Forma rationis est huiusmodi: Si à symbolis alimentum non potest exhiberi n is

ri nisi phantasticum, spirituale quoque alimentum, quod à re significata deducendum est, erit phantasticum. At è Papistarum symbolis, cùm inania sint, & substantia careant, nullum deri- A uari potest alimentum, nisi phantasticum. Ergo ex illorum sententia illam quoque alimoniam necesse est esse phantasticam, quæ à rebus significatis deriuatur.

OBIECTVM CXXXVIII.

HOMINES, cùm tinguntur, deponunt veterem hominem, & rursus generantur: nec tamen in illis vlla fingitur Transubstantiatio. Quòd si dicant illam nouam generationem esse spiritualem, cur idem nolunt fieri in Eucharistia? & cur ad spiritualem manducationem omnia non traducunt?

GARDINERVS.

ECCLESIA *nihil fingit, & spiritus, quo authore ducitur, & docetur, odit omne fictum: quod satis est causæ, cur Christi institutum non abroget.*

MARTYR.

PRætexit iste magnum videlicet studium religionis, quasi qui vereatur aliquid fingere: cùm tamen dogmata ista, quæ defendit, prorsus redundent fictionibus. An enim accidentia esse sine subiecto isti non fingunt? Annon substantiam panis & vini aboleri fingunt? Annon homines ali accidentibus mentiuntur, & fingunt. Vt in Laica communione Sacramenta discerpantur, nonne istorum est vanissima fictio? Tempus me deficeret, si vellem omnia illorum commenta commemorare. Tamen iste se iactat nihil mentiri aut fingere. *Sed sacramentalem illam manducationem corporis Christi realiter præsentis, ait, dominum ipsum instituisse.* Id verò longè est vanissimum. Sacramentum quidem à domino traditum esse, fatemur & scimus. Neque nos domini institutum conuellimus, aut abrogamus. Vnà enim cum manducatione, quæ merè sit spiritualis, possunt etiam comedi Sacramenta: non minus, quàm cum spirituali regeneratione constare potest externum baptismi Sacramentum.

Quod autem nos obijcimus, hominem, cùm tingitur, non transubstantiari, nec in spiritum, nec in aquam, cũ tamen nihilominus regeneretur, iste iocũ esse dicit hominis otiosi: quasi verò quod dicunt, panẽ transubstantiari in corpus Christi, non sit mendacium hominum impostorũ. Collationẽ istam inter baptismum & Eucharistiam nos planè habemus ex omnibus patrib. ideoq́; in pane vel nullam omninò dare volumus mutationem, vel illam tantũ, qua panis dicatur fieri Sacramentum: non aũt, qua eius substantia feratur substantia. Ad hæc eius mutationis, quã vocamus nouam regenerationem, testimoniũ habemus ex diuinis literis: de vestra autem ista mutatione ne apicem quidem vnum ex omnib. scripturis vnquam audiuimus. Ad hæc quis dubitet, hominũ fideliter communicantiũ maB ius multò esse commercium cum carne & sanguine Christi, quàm panis aut vini? Quod cùm ita sit, nemo inficiabitur, firmum esse argumentum negando à maiori ad minus. Vt ita possit rectè colligi: Homines vi Sacramenti non transubstantiantur in corpus Christi: Ergo multò minus vi Consecrationis, panis & vinum transubstantiantur in corpus Christi: Neq; enim est consentaneum, verba Consecrationis plus posse in panem & vinum, quàm Sacramentum C baptismi potest in eos, qui tinguntur.

Addit, *in hominibus substantiam priorem remanere, & feces quoque peccati originis, quamuis reatus iam ablatus sit: vt in illis expurgandis homines regenerati militent, & sese exerceant:* quod ad rem quid faciat, non video: nisi fortè, vt vim baptismi præ potentia Eucharistiæ nimium extenuet. Non tamen, quod dicit, nego verum esse. Remanet enim in hominibus renatis eadem substantia: remanet etiam fomes, vt appelD lant, peccati originalis, & corruptio, contra quã oportet pios homines assiduè dimicare. Sed vicissim cur non fatentur in Eucharistia manere panem, & eius naturales qualitates? Ita enim & substantia esset, quæ posset nutrire: & materia corruptioni & generationi vermium & cinerũ: & subiectũ, quod recipere posset accidentia.

OBIECTVM CXXXIX.

VT nos mutamur in Christum, ita panis mutatur in corpus Christi. Sed nos non transubstantiamur in Christum: Ergo nec panis in corpus Christi.

GARDINERVS.

Quod hic proponitur, vt nullis scripturis constat, nulla patrum authoritate traditur, ita à ratione est alienum:

MARTYR.

HOC quoque argumentum numero potius seruit, quàm rei ipsi aut ponderi. Satis enim & propositum est prius, & explicatum. Primùm ait, hanc rationem nec è scripturis constare, nec tradi à patribus. Atque vtrunque horū falsum est. Nam, quod ad scripturas attinet, Paulus ait, *Vos estis corpus Christi:* &, *nos Christum induere*, &, *nos esse carnem ex carnibus eius.* Et Christus ad Nicodemum amplissimam habet concionem de regeneratione. Patres etiam, cùm loquuntur de sacra Cœna, inculcant sæpissimè mutationem nostram in Christum: Chrysostomus, inquam, Ambrosius, Augustinus, Theodoretus, Damascenus, Theophylactus. Nam Theophylactus ait, nos in Christū etiam transelementari. Ista ergo collatio, non tantùm è scripturis, sed etiam è patribus confirmatur. Sed ait, non esse verum, quod nos somnimus, ita homines mutari in Christum, vt panem. Fateor, id quod assumitur, minus esse verum. Sed excuso dictum, quòd cùm contenderetur cum ini C quis aduersarijs, minus petebatur, quàm dari debuit: vt aliquid saltem æqui auferretur. Re enim vera homines magis mutantur in Christum, quàm panis. Sed, quod minimum est, dent saltem vtrinque parem mutationem, Omninò sequetur necessariò, nullam esse transubstantiationem. Homines enim, qui non minus mutantur, quàm panis, pristinam substantiam non abijciunt. Iste autem si Deo placet, magis vult panem mutari in Christum, quàm homi- D nes. At si verba ipsa sacrarum literarum sequi velimus, quemadmodum dicitur de pane, *Hoc est corpus meum:* ita dicitur de fidelibus, *Vos estis corpus Christi.* Cur ergo nolunt vtrinque parem esse veritatem.

Pij homines magis mutātur in Christum quàm panis in corpus Christi.

Verùm iam audienda est grauis Inconstantij querimonia. Indignè videlicet patitur, ita à nobis deijci humanam naturam, vt cum pane conA feratur. Imò nos, Inconstanti, dicimus, & prædicamus, homines magis mutari in Christum, quàm panem. Verùm cùm id ab aduersarijs pertinacibus impetrare non possumus, id saltem postulamus, vt fateantur, parem esse vtrinque mutationem. Præterea ex illis locis diuinæ scripturæ ostendimus, quid ex huiusmodi loquendi formulis consequatur, nisi velis adhibere tropum. At miratur, nos ista dicere, cùm soleamus deridere, qui corpus Christi in pane collocant. B Id fateor esse verum: neque nunc peto, vt de eo aliquid statuatur. Sed argumentor ex hypothesi Papistarum. Si omninò volunt, panem transubstantiari, id multò magis dicendum esse de hominibus. Illos enim scripturæ dicunt esse corpus Christi, non minus, quàm panem. Reprehendat Inconstantius istam connexionem, si potest. Quod ad rei veritatem attinet, ne in hominibus quidem, quantumuis fidelibus ipsam corporis Christi substantiam collocamus, C si, vt vulgo isti solent, realiter & substantialiter loqui volumus. Sed quia corpus habemus eiusdem formæ, seu speciei cum corpore Christi, & quia per spiritum Christi earundem qualitatū participes efficimur, idcircò nos corpus Christi, & carnem de carnibus eius esse dicimus. Ista autem nullo prorsus pacto tribuenda sunt pani. Pecus autem Papisticum, quis non optimo iure rideat? Ab eo enim plus infinitis partibus pani datur, quàm hominibus. Ista D enim mutationem tantùm qualitatum tribuunt, illi verò substantialem. Nos verò aliam pani mutationem non damus, quàm vt ex re profana fiat Sacramentum. Postremò, dico, hoc argumentum non posse à quoquam mortalium dilui. Nam altissimas habet radices, & in scripturis & in patribus. Rationem istam resoluere non est opus. Nam & anteà explicata est, & satis est per se perspicua.

Quomodo Christi corpus in hominibus fidelibus sit, aut non sit collocandum.

OBIECTVM CXL.

IN omni sacramento ponenda est analogia signorum ad res, quæ significantur. Vt in hoc sacramento confectio ex multis granis, significat corpus Christi mysticum: & operatio panis in alendo, & confirmando, sustentando. significat fructum veri corporis domini. Sed nisi maneat natura, & substantia panis, ea analogia tollitur: non enim potest tribui accidentibus. Ergo, non est ponenda Transubstantiatio.

GARDINERVS.

QVI Patres sacramentorum rationem pia conditione tractantes analogias huiusmodi obseruauerunt, illi ijdem in sacramento Eucharistiæ transubstantiationem, aut verbis expressis tradiderunt, aut certè eius, quod ex mysterio agitur, explicatione insinuarunt.

MARTYR.

CAusa nulla erat, cur hoc argumentum isto loco repeteretur. Sæpè enim iam tractatum est anteà. Sed cùm Inconstantius intelligeret, se id anteà non potuisse diluere, conscius sibi operæ malè nauatæ, eandem arcem ite- E rum voluit oppugnare. Noua quidem tela comminiscitur: sed frustrà. Ista enim quoque, vt illa superiora, leuissimo repulsu hebetantur.

Patres, inquit, *qui hanc analogiam dilucidè & copiosè tractarunt, ijdem Transubstantiationem quoque docuerunt.* Et quinam tandem illi, quæso? Cyprianom ait dixisse, *Hic panis, non effigie, sed natura mutatus, omnipotentia verbi factus est cara.* Effigie eo panis non motari, vtrinque coostat. Naturam autem, id est, proprietatem eius mutatam esse non dobitamus. Panis enim ad eam iam dignitatem transfertur, vt sit sacramentum, & instrumentum spiritus sancti. Omnipotentia ergo verbi panis iam factus est caro: qooniam sine vi diuina non potuisset effici sacramentum carnis domini. Neque enim creatora vlla potest sacramentum condere. Sed cur oon auditur idem Cyprianos libro 2. epistola 3. Nam eo io loco sic scribit: *Nec potest videri sanguis eius, quo redempti, & viuificati sumus, esse in calice, quando vinum desit calici, quo Christi sanguis ostenditur.*

Post Cyprianom, eumque perperam intellectum, quoniam nihil habuit præterea, quod afferret, ait, scholam qooque omnium Theologorum secum facere. Sed ne qois specioso nomine Theologorum decipiator, aos intelligit Theologos, quos multò verios Papistas, aut Sophistas dixeris. Postremò recurrit ad illa tria, qoæ anteà dixerat: *Materiam panis satis esse ad analogiam, cùm ante consecrationem adhibeatur:* Deinde ait: *Totam veramque proprietatem elementorum in accidentibus retineri.* Postremò, *vim nutriendi à Deo subministrari per miraculum.* De quibus portentis, & ineptijs, quoniam suprà dictum est satis, nunc plura dicere supersedebo.

OBIECTVM CXLI:

MAIOR est coniunctio corporis Christi cum ijs, qui communicant, quàm cum symbolis. Ea enim coniunctio propter istam inuenta est. Quare cùm in Communicantibus nulla necessaria sit Transubstantiatio: ea multò minus erit necessaria in symbolis.

GARDINERVS.

QVANTVS hîc se prodidit hominis error? qui sic argutatur, quasi Transubstantiatio sit quidam coniunctionis modus corporis Christi cum pane.

MARTYR.

HOc etiam argumentum satis erat excussum anteà: nisi illi libuisset hic quoque paulò ineptius insaniam suam veoditare. Sophistæ cum à firmis, & solidis defensionibus deferuntur, deflectere soleot ad argutias. Id Inconstaotios hoc loco impudentor, & satis insulsè facit. Cauillator enim, se suosque non statuere vllam coniunctionem panis cum corpore Christi. Se enim paois substantiam abijcere: oullam autem côiunctionem fingi posse cum ijs rebus, quæ non existant. Et nos insanos vocat, qui ista obijciamus. Sed quicquid iste clamat, hoc vnû debuit sibi anteà persuadere; cohoitijs rem istam transigi non oportere, sed argumeotis. Si taotá volunt esse coniunctiooē corporis Christi cum symbolis Eucharistiæ, vt id illorum absumat substantiá (sic enim ioterpretantur Chrysostomum) nonne illud minus coniungitur cû hominibus, cum eius aduentu illorum substantia non absumatur? Quam, quæso, habet oatura humana tantam vim, aut efficaciam, vt córpori Christi accedenti ad se resistere posit magis, quàm substantia panis? Vos soletis iactare, quoties sumitur Eucharistia, corpos Christi esse inter dentes, esse io palato, esse super liogoa cômunicantium. Sed cur illud istarum rerum substantiam minus abijcit, atque extrudit, quàm substaotiam panis? Cur illud sub accidentibos humanę naturæ non delitescit, expolsa substantia, quod fieri toties & tá impudenter clamatis in pane? Deinde vos in vestra Eocharistia vultis symbola esse accidētia panis & vini. Hoc ipsum satis asserit argumentû oostrû, vos magis vnire corpus Christi cum symbolis, quàm cum illis, qui cômuoicant. Quare necesse est, vt id fateamini, modo vestram sententiá velitis retinere: aut vt oecessariò dicatis, corpus Christi sub accidētibus homanæ naturæ communicantium delitescere, atque illos tráffubstaotiare, quemadmodum dicare soletis de pane ac eius accidentibos. Nihil ergo erat, quod Incôstantios aut de cooiûctione, aut de disiûctiona calumniaretur. Hæc est vera, & simplex intelligentia argumēti nostri: Nos, cum non transubstantiemur in corpus Christi, minus mutari, quàm panē, si horû sequamur sententiam. Isti enim tántā esse volût mutationem panis, vt nihil aliud sub illis accidētibus retioeatur, quàm substātia carnis Christi. Nemo autem nostrûm illos arguit, quòd corpus Christi cooiungant cum substantia panis. Tum enim noo Papistæ essent, sed Lotberani. Non ita cæci sumus, quin vt sterquilinium illud videre posimus, io quo sese toto corpore volutant. Scimus, inqoam, symbola eorum esse accidentia. Proinde vos Incôstanti hoc nomine côarguimus, quòd cû vestris istis fictitijs symbolis corpus Christi magis côiungi velitis, quàm cû hominibos. Idque ex eo probamus vos committere, quòd presentia illa domini, quá semper falsó inculcatis, substātiá panis absumi dicitis: quod idē in hominibus non vultis vsuoenire: io quib. si pooatis corpus Christi, duas substátias io vno loco collocatis. Ita, quæ suprà verebamini impanationē, nûc nouá inuehitis carnis Christi iocarna

tionem. At si eodem modo diceris carnem do-
mini ad nostram naturam accedere, quo ad
panem: omninò dicetis, illam sub acciden-
tibus naturæ nostræ contineri. Quod nisi sta-
tuitis, superest, vt affirmetis, corpus Christi le-
uius cum communicantibus, quàm cum sym-
bolis coniungi: In summa: *Vel aliquam esse*
vultis coniunctionē corporis domini cū symbo
lis, hoc est, vestris accidentib. vel nullá. Si nullá
dicatis, quomodò in illis corpus Christi realiter
continetur? Sin autem dicetis aliquam, eam
necesse est maiorem esse, quàm est illa, quā nos
ipsi habemus cum corpore Christi. Nos enim
illud non habemus sub nostris accidentibus
occultatum.

Neque verò silentio prętereundum est, quòd
ait, *symbola cum cælesti natura vnum constituere Sa-
cramentum:* cùm tamen in eis nulla fiat, vt in
nobis, vnio naturarum. Ista mihi duplici decau
sa videntur non satis consideratè dici. Primùm
quod symbola, quæ appellat accidentia, paulò
antè asseruit cum corpore Christi non coniun-
gi. Hic autem oblitus, credo, sui, ea ait ita con-
iungi, vt ex illis, & cœlesti natura vnum fiat Sa
cramentum. Cùm autem coniungi & non con
iungi ita inter se pugnent, vt quæ maximè, nul
lo modo negari potest, istum, vt semper est con
stans & sui similis, dicere pugnantia. Alterum
est, quòd ait inter nos & carnem Christi esse cō
iunctionem naturarum. Id autem etsi aliquo
modo est verum, tamen vt à Papistis, maximè
verò ab isto Inconstantio accipitur, est falsissi-
mum. Nos quidem sumus participes naturæ
Christi, quia Verbū Dei in Virgine suscepit ho
minem, atque ita cum hominibus forma siue
A specie communicauit. Sed hoc genus coniun-
ctionis, vt sæpè diximus, leue & ieiunum est.
Ita enim non magis cum Petro & Paulo, quàm
cum Iuda & Mahumeto natura coniungimur.
Nam illi quoque non minus erant homines,
quàm nos sumus. Per fidem & potentiam spi-
ritus caro nostra & vniuersa natura ita muta-
tur, vt efficiamur iam participes proprietatum
humanæ naturæ Christi, sanctitatis inquam,
puritatis, innocentiæ, æternitatis, & immunita
B tis ab omnibus noxijs, & omnium virtutum.
Atque hæc est felix illa communio, quam habe
mus cum Christo in hac vita, quoad in fide eius
insistimus: in altera autem vita multò arctiorē
expectamus. Quò autem aut audiendo verbū
Dei, aut Sacramēta fideliter percipiendo fides
nostra magis, magisque roboratur, eò ista com
munio in nobis redditur opulentior. Inconstā
tius autem, & Papæ mancipia, nescio quam, a-
liam naturarum communionem inter nos &
C Christum comminiscuntur, quod attinet ad na
turam humanam: quasi caro Christi re ipsa cum
carne & corpore nostro misceatur: quod tam a-
lienum est à vero, quàm fieri non potest, vt cor-
pus Christi per diuersa loca, & supposita multi
plicetur: quamq; fieri nō potest, vt Christus de
nuò patiatur & moriatur: quod tamen necessa
riò accideret, cū omniū nostrū carnes, & corpo-
ra, morbis varijs, & mortib. afficiantur: quamq;
D postremò fieri non potest, vt nos, tanquā Christi
quidam colamur & adoremur. Quod autem In
constantius ait ad extremum, nos hoc argumē
tum habere pro inuicto, nihil mentitur. Neque
enim aut ipse, aut alius quisquam illud adhuc
rectè dissoluit.

OBIECTVM CXLII.

PAPISTAE nesciunt, quid fiat de corpore Christi, postquam sumatur in cœ-
na domini, aut postquam corrupta sint accidentia. Quidam illorum dicunt, illud
auolare in cœlum: quod alienum est. Ibi enim & fuit anteà, & semper est. Non autē
audent dicere, illud corrumpi, aut mutari in substantiam nostrorum corporum,
aut animarum etiam nostrarum. Ergo, quid de eo fiat, prorsus nesciunt. Quare
præsentia huiusmodi corporalis non est ponenda.

GARDINERVS.

*ADEON huic mirum videtur, si vias domini non norunt homines, cùm ab ipso domino per Prophetam
dicatur, Non sunt viæ meæ sicut viæ vestræ?*

MARTYR.

SVmma responsionis est, *nihil esse, quòd pudeat
nos ignorationis nostræ in operib. Dei.* Ea sentētia
vt est vera, ita hoc loco nō ita cōmodè aut appo
sitè affertur. Illa enim realis & corporalis præ-
sentia corporis Christi, quam isti sibi fingunt in
Eucharistia, non est opus Dei. Tantum enim
ad istorum architecturam pertinet. Quare ni-
hil est, quòd nobis indignentur, si ab illis eius
rei requirimus rationem. Nam scripturæ, quæ
testantur, verum Christi corpus fuisse in terris,
dum ille cum hominibus versaretur: eædem a-
pertè docent nos, quò illud ablatū sit, cùm ille
ascenderet in cœlum. De isto verò discessu ab
Eucharistia nullam vnquā faciunt mentionem.
E Neq; de ea re quicquam in patrib. scriptum re-
peries. Rectè ergo istos de hoc nouo discessu p-
contamur: maximè verò, cū ipsi mendacissimū
eius aduentum ita impudenter prædicent. De
corpore Mosis, quemadmodū latuerit, diuina
scriptura diligenter tradidit: cū tamē illud cor-

pore Christi longè dignitate fuerit inferius. De A inde eitat quosdam, nescio quos: quos tamen valdè obscuros fuisse, ex eo licet suspicari, quód illorom nomina supprimat. Quicunque tameo illi fuerint, eos ait dixisse, corpus Christi & deferri & auferri ab Angelis: quasi verò Christus iam ascendere, aut descendere non posit ipse per sese. Deinde, nos non quærimus, vtrum auferator, an abeat: sed quò discedat. Ad quod interrogatum si respondere non poteras, Ineonstanti, quid oportebat de Angelis vel B auferentibus, vel defereotibos testes citare sine nomine?

Sed addit, & Delationem. & Ablationam esse voces metaphoricas. O hominem suauem & troporum prodigum, vbi nihil est opus: qui tamẽ vbi tropum res ipsa, & locus postulat, ibi est troporum hostis acerrimos. Addit præterea, *nullum intercedere motum localem, dum ita corpus domini ministerio Angelorum aufertur, aut defertur.* Fingit enim, verum corpus abire alicunde, C aut redire aliquò sine mutatione vlla locali. Vtque breuiter, quod res est dicam, quot hîc verba fecit, totidem fudit miracula, seu potius meodacia: neque ea saoè vulgaria, sed supra modum portentosa.

Ad hæc ait, nos ita colligere: *Si corpus Christi defertur in cælum ab Angelis: ergo, ibi non erat.* Atqui nos in argumento contrà colligimus, Corpus Christi noo deferri in cœlum, quód ibi fuerit anteà, & semper sit. Quis enim eò se conferat, D vbi iam anteà actu, vt aiunt, & re ipsa versetur. Posteà ait, *nos esse homines animales, qui nihil intelligamus eorum, quæ pertineant ad Spiritum Christi.* Quasi verò omnia spiritualia peruia sint, & facilia impostoribus. Si qooties Eucharistia vel consecratur, vel dissoluitur, toties manibus Angelorum deferatur, atq; auferatur corpus Christi, oportet molta eorpora domini, alia venientia, alia redeuntia ex omoibus orbis partibos sibi per aerem fieri obuiam, & illis huc, illoc- E que discurrentibus totum aerem esse plenom. Scio ista, pie lector, tibi, vt sunt, ridicula videri. Mihi tamen dicenda hoc loco videbantur, quò stultorum commenta omnibus modis detegantor.

Sed huc allegat Gregoriom Nazianzenom: aum, quid dicat, audiamus. Is autem ait, *nostrorum verborum occasione fieri, vt ingerant se sæpè humana diuinis: statque vt de Deo cogitans, etiamsi mentem se, & cogitatione à visibilibus segreget, non ar-* F *ceat tamen omnem visibilium similitudinem.* Nam vix est, inquit, *vt spiritum esse Deum cogitanti, non obrepat simul defusione, & aliquo lationis motu cogitare.* Equidem quorsom ista spectent, non video. Nos enim noo agimus de verbis. De re potius ipsa percontamur, quid fiat de illo corpore Christi, quod vos verè, & substantialiter esse dicitis sob accidentibus panis & vini. Nihil hîc de spiritu, aut de natura dioina litigamus. De Christi carne, & corpore quærimus: quod quoniam est humanum, nemo existimare debet, ita diffuudi, vt omnia impleat.

Quare cùm Gregorius loquator de natura diuina, & de spiritu, non rectè facit Inconstantius, qui illius verba, quæ aliorsum dicta sint, ad hanc disputationem transferat. Addit præterea, cùm Angeli leguntur aut deferre, aut auferre corpus Christi, non intelligendum esse motom esse in opere Dei, quo præsentiam, aut absentiam efficiat. Iste rem offuscat, quantum potest. Sed quicquid ille nugetur, nos verissimè dicimus, Corpus humaoum, quod abfoerit alicunde, noo posse intelligi præsens fieri sinè motu. Nam diuinæ literæ nunquam iusserunt, vt huiusmodi portenta crederemus: neq; cum nobis proponerent Christi ascensionem in cœlum, motũ, quo ferretur, aut ascenderet, sustulerũt. Ista disputatio nõ alia causa suscipitur nisi vt facessant aliquaodo fictiones. Iste aũt fictiones suas tueri oon potest, nisi alijs recentib. & inauditis, & longè etiã, quàm illæ priores fuerant absurdioribus fictionibos. Ita perpetua nube mendaciorum sese pulchrè tectum, & armatũ putat. Quòd ego de natura, atque adeò de animo meo permulta ignorem, non est adeò mirũ. Ista enim, vt ab initio dictũ est, sunt opera Dei. Substantialis autem præsentia, vestrum opus est, non Dei. Vestra ista inrrita, æquum est vt à vobis comedatur. Cumque iubemini vestræ fictionis rationem reddere, non est, quòd vestrã culpam in Deum conferatis.

Ad hæc negat Catholicos sentire, *Christi corpus conuerti in corpora nostra.* Neq; tamen eum negare audio, corpus Christi cum nostris corporibos misceri. Nam paulò suprà dixit, inter nos, & Christum esse vnionem naturarũ. Quam sententiam cuperem mihi vel ab ipso, vel ab alijs eios similibus explicari. Ad extremũ, opinor, ne intelligeremus, quid vellet, ait, *Christũ & in cælo regnare apud patrem, cum suo corpore, & cum eodem corpore præsentem adesse in Sacramento.* Dicit qoidem ille ista: sed pro suo soleoni more nihil probat. Nõs verò, quia veritatem humanæ naturæ in Christo defendimus, idem eius corpus simul & in cœlis, & in terris esse pernegamus. Ratiò nostra, quam iste luxauit, ad hunc modum reponi potest: Quodcunqoe corpus desinit esse præsens, id aut aliò transfertur, aut corrumpitur; aut in aliud mutatur. Corpus autem Christi desinit esse præsens in Eucharistia, cùm species incipiunt corrumpi, vt isti volunt: Ergo vel aliò transfertur, vel corrompitur, vel in aliud commotatur. At ista tria ita sunt absorda, vt Papistę nullum eorum aosiot affirmare: Ergo alteram propositionũ necesse est falsam esse. Maior falsa non est: Ergo minor: ea videlicet, qua dicitur, corpus Christi desinere adesse verè præsens. Mendaciom enim est, qood aiont, illud adesse realiter præsens in terris.

OBIECTVM CXLIII.

CORPVS Christi est vbique: Ergo, est in sacramento tam ante Confe-

crationem, quàm posteà: itaque nulla fit mutatio panis post Consecrationem: nō magis, quàm anteà. Antecedens ita probatur: Diuinitas & humanitas Christi inseparabiliter sunt coniunctæ: sed diuinitas est vbique: ergo humanitas est vbique.

GARDINERVS.

CHRISTVS ita assumpsit naturam nostram, vt nec ille desineret esse Deus, nec natura assumpta desineret esse humana.

MARTYR.

HOc ego argumentum ingenuè fateor, nō esse meum. Me enim illis omnib. qui corpus Christi volunt vbiq; esse, profiteor esse aduersarium. Neq; sanè apud quenquam nostrarum partium illud vnquam legi. Quare facilè adducor, vt putem, cōmentum esse Inconstantij. Quo cū tamen, quod attinet ad finitā naturam corporis Christi, vnà cum Basilio, Didymo, Augustino, Vigilio, Cyrillo, alijsque omnibus antiquis Patribus ego manibus, pedibusq; facio. Et fateor, atq; affirmo, vbicunque corpus Christi est, ibi adesse etiam naturam diuinā. At non è diuerso, vbicunq; est Christi diuinitas, ibi quoque dico adesse Christi corpus. Ita enim humana natura assumpta est à verbo, vt illud de infinita, atq; immensa latitudine nihil amiserit.

Quòd autem Inconstantius ita defendendā esse putat veritatem humanæ naturæ in Christo, vt Deus illam exhibere possit realiter præsentem in omnibus mysterijs, ibi ego illum aliosque similes planè repudio. Etsi enim diuinā potentiam nullo pacto arbitror & statuo esse violandam, tamen rem ipsam sua natura dico non posse fieri. Vt enim idem sit humanum corpus, & eodem tempore non sit humanum corpus, nullo modo potest fieri. Ista enim duo Contradicentia sunt, & sese mutuò perimunt. Et si dare velimus, corpus Christi simul in multis locis esse posse, nihil obstabit, quò minus idem vbique quoque esse possit. Qua de re nolo hic plura. Suprà enim de hoc argumento satis copiosè disputauimus.

OBIECTVM CXLIIII.

TEMPVS humilitatis, & demissionis Christi transijt. Ergo non oportuit illum per Transubstantiationem se dimittere, quod attinet ad corpus, in fauces & in ventriculum Communicantium. Quod, etsi inde non læditur, parum tamen decet, corpus domini tam diu sub accidentibus detineri, quoad illa fuerint dissoluta, & corpus tanquam liberum à carcere in cœlum auolet.

GARDINERVS.

TEMPVS humilitatis Christi in conuersatione visibili & terrena præstandæ planè præterijt. Sed humilis dispensationis tempus eò vsque manet, donec tradiderit regnum Deo patri.

MARTYR.

REspondet Inconstantius, huius dispensationis tempus adhuc manere, & mansurum esse, quoad Christus tradiderit regnum Deo patri. Sed cùm suam istam sententiam nullo testimonio confirmet, non iniuria eum possum interrogare, quid tu de hac humilitate, quam adhuc adscribis domino, nosse potes? Certè in corpore Christi, de quo nunc loquimur, nihil potes ostendere, quod non sit gloriosum. Quare, quod ad illud attinet, nulla est in eo amplius humilis dispensatio. Nam Paulus de illo ita scribit: *Propter quod & Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen, quod est supra omne nomen.* Quòd si obijcias, nondum omne genu flecti in eius nomine, meminisse debes, id ad gloriam corporis Christi non pertinere, ad eam inquam gloriam, quæ illi inhæreat: sed ad eius manifestationem, quam adhuc factam non esse, satis nouimus. Corpus autem Christi iam obtinere illam gloriam, nemo pius debet dubitare. Apostolus enim ad Philippenses ait, nos id expectare, vt Christus configuret corpus nostrum corpori suo glorificato. Et primo ad Timoth. 3. *Deus*, inquit, *manifestatus in carne, iustificatus est in Spiritu, visus est Angelis, prædicatus est Gentibus, fides illi habita est in mundo, receptus est in gloria.* quare nihil est, quod in præsentia corpori Christi assignemus tempus humilitatis. Etsi enim eius gloria nostris oculis non sit conspicua, ea tamē ille fruitur opulentissimè. Neque verò id nos mouere debet, quòd ille nos regat & ædificet, qui sumus eius corpus. Id enim facit prorsus absq; vlla corporis sui deiectione. Nam Regnum suum, quod est Ecclesia, Spiritu regit, & Verbo: ad quod verbum accensenda etiam sunt eius Sacramenta: Quibus, quod isti aiunt, eum adesse reali præsentia sui corporis, vanum & nugatorium est.

In corpore ipso Christi nulla humilitas modò potest ostendi.

Posteà cōqueritur, *nos faucium, ventriculorum, carcerum, detentionum mentionem facere, tantùm ad concitandā inuidiā, nō quid res ipsa ita habeat.* Atqui nos syncerè, vereque diximus, ea, quæ commemorauimus, ad corporis domini deiectionem & humilitatem pertinere. Neque alio consilio ea referimus, quàm vt istorum fabulæ, & deliria omnibus modis, quàm maximè pateſiant. Ita enim fabolis, & nebulis, & ſophiſmatis ſuis perſtringunt oculos ſimplicium, vt illi de iſtis rebus ne cogitare quidem auſint.

Poſtremò ita concludit: *corpus Chriſti nihil patitur in Sacramento, ſed agit in nobis ſanctificationem modo mirabili & ineffabili.* Sanctificationē, quæcunque in nobis eſt, deriuari ex Chriſti corpore, facilè damus: ſed ea cauſa corpus eius vel Sacramento, vel nobis ipſis præſens adeſſe oportere reali, corporalíua præſentia, id Inconſtantius nondum probare potuit. Quod niſi oſtendat, nos pergemus dicere, tempus humilitatis eius, & demiſsionis iamdodū eſſe deſijſſe: maximè verò, cum eius nec ſacræ literę nec patres vllā vnquā faciant mentionem. Argumentū ita formari poteſt, Quicquid non decet corpus Chriſti, & ad eius demiſsionē, & humilitatem pertinet, à tēpore glorificationis eius eſt explodendū. Sed detineri ſub accidentib. quaſi quodā in carcere, tranſire per fauces & ventriculos hominum, Chriſti corpus non decet, & ad eius demiſsiónem, atq; humilitatem pertinet: Ergo iſta de eius corpore, ex quo ille receptus eſt in gloriam patris, non ſunt ſtatuenda. Maior propoſitio probata eſt teſtimonio Pauli. Minorem non negabit, quiſquis rem preſsius cōſiderabit.

OBIECTVM CXLV.

HOC Sacramentum, vt iſti dicunt, eſt vere corpus Chriſti. Iſte panis eſt hoc Sacramentum: ergo, iſte panis eſt verè corpus Chriſti. Tum vlterius: Iſte panis eſt corpus Chriſti: ergo iſte panis eſt, & panis manet: & ita ſimul eſt panis & corpus Chriſti.

GARDINERVS.

FALLACIA eſt ex pluribus terminis in ambiguitate.

MARTYR.

Cauſatur iſte, *Sacramentum in maiori & minori propoſitione non accipi eodem modo. Vocem enim illam in maiori ad materiam, in minori ad formā pertinere.* Non enim ſpectare voluit argumentum ea formula, qua eſt propoſitum: ſed ita illud accepit, ac ſi in tertia figura dictum eſſet: Hoc Sacramentum eſt corpus Chriſti: Hoc Sacramentū eſt panis: Ergo, Panis eſt corpus Chriſti. Deinde ait, *Maiorem concedendam eſſe per Synecdochen, quòd corpus Chriſti ſit altera pars materiæ Euchariſtiæ. Minorem autem, qua dicimus, Hoc Sacramentum eſt panis, prorſus negat, vt falſam.* Negat enim, panem eſſe formam Sacramenti. Mauult enim videlicet, Sacramenti formam eſſe accidentia. Verùm hoc perfugium multiplices errores complectitur. Primùm enim, quis ferat corpus Chriſti dici materiam Euchariſtiæ? Nā cum forma longè ſit præſtantior, quàm materia, oportebit Inconſtantium aliquid in hoc Sacramento indicare, quod corpus Chriſti dignitate antecellat. Sed quodnā tandem illud erit? Verùm ignoſcendum, opinor, eſt iſti homini. Nam de materia, & forma tantum nouit, quantum à vulgari, neſcio quo, leguleio haurire potuit. In eo verò turpiſsimè, vt ſolet, hallucinatur, quod putat nos habere panem pro forma Sacramenti. Nemo enim id noſtrum ne ſomniauit quidem. Scimus enim, formæ munus eſſe, vt perficiat materiam. Nemo autem ſanus vnquam dixit, Sacramentum Euchariſtiæ perfici à pane.

Corpus Chriſti nō poteſt eſſe materia Sacramēti ſi cum pane vel accidētibus conferatur.

Panis non poteſt eſſe forma Sacramenti huius.

Poſtremò verò peccat intolerabiliter, violatque ſuorum decreta ſcholaſticorum. Dicit enim, *accidentia panis eſſe formam Euchariſtiæ.* Cū ſpecies illæ non ſint res integræ, ſed admodum imminutæ: deſtitutæ enim ſunt proprio ſubiecto, cui inniti poſsint. Hoc etiam mitto, iſtum, vt ſcias quàm ſit acutus Dialecticus, non potuiſſe videre hoius rationis fundamentum. Argumentum ſumit pro Maiori propoſitione, Papiſtarum ſententiam, qua paſsim dicunt, illud Sacramentū eſſe verum corpus Chriſti. Quod dictum etſi Inconſtantius hîc reſpuat vt ſynecdochicum, tamen apud illos eſt vſitatiſsimum. Neque ille de alia re vlla in hoc toto libro pugnat, & ſanè tropicas propoſitiones tam leuiter non oportet faſtidire. Imò nos etiam ipſi eā dicendi formulam non inuiti admitteremus, Sacramētum Euchariſtiæ eſſe corpus Chriſti, idque verè, modò quis totum velit ſpectare Sacramentum, quod & ſigno & re ſignificata cōſtet. A Papiſtis autē nos in eo diſsidimus, quòd illi ſignum, & rem ſignificatam re ipſa coniungunt, voluntque corpus domini ſubſtantiali præſentia adeſſe ſymbolis: quod nos iuſtiſsimis de cauſis negamus. Dicimus enim eam eſſe ſignificationis & ſacramentalem coniunctionem. Quanquam eam ipſam ſignificationem inanem, aut vulgarem eſſe nolumus. Verùm hac de re aliàs. Nunc illud affirmo, Maiorem propoſitionem in argumento accipi, tanquam confeſſam ab aduerſarijs: etſi illi eam perperā interpretentur. Altera autem propoſitio, Hoc Sacramentum eſſe panem: ſumitur & è ſcriptu-

ria,& è patribus. Christus enim de pane dixit, *Hoc est corpus meum*. Et Irenæos, Tertullianus, Augustinus, alijque, quos aliàs diximus, quosque nunc recensere infinitum esset, agnoscunt in hoc Sacramento esse panem. Ex eo sequitur, datis duabus propositionibus, quas negare nō possunt, id, quod concluditur, manere panem, verum esse: illumque ipsum panem esse corpus A Christi: ea videlicet ratione, quòd fit mysterium corporis Christi. Cùm autem Inconstantius admittere nolit conclusionem, necesse est, vt alterutram duarum istarum propositionum inficietur. Minoré non potest. Est.n.petita & è scripturis, & è patribus. Quare necesse est, velit, nolit, vt neget Maioré, aut quéadmodū iam diximus, vt eam rectè & cómodè interpretetur.

OBIECTVM CXLVI.

DEVS non destruit naturam impeccabilem, nec confundit notitiam naturaliter nobis datam: nisi subsit maior vtilitas, & maior probabilitas. Ergo cum panis nihil peccauerit, non destruitur à Deo.

GARDINERVS.

Argumentum est ridicula, quasi destruatur, quod in vsum tanti mysterij desijt esse.

MARTYR.

HOc argumentum, vt malè recitatur, ita malè diluitur: quod vtronque huic homini familiare est. Neque hoc à quoquā B nostrûm vnquam pro solida ratione adductū est. Fieri potest, vt aliquis per iocum dixerit, quodnam tandem ob peccatum suum miser panis è medio tollitur? & addiderit, non esse verisimile, Deum voluisse naturalem notitiam, quam hominibus dederit, euertere: vt, quod vident, & sentiunt esse panem & vinum, id cogantur credere, non esse. Atque hæc paucis de sententia argumenti. Nunc venio ad responsionem. Ait iste, *Panem non destrui, cum in hoc Sacramento esse desinat*. Hoc planè sophisticum est. Neque enim est aliud, quàm oleo mendacij vel borum asperitatem velle lenire. Quid enim, quæso, aliud est, rem euerti, quàm cà exscindi, & auferri, & esse desinere? Christus certè non venit, vt perderet, sed vt restitueret, atq; instauraret. An autem panis tunc instauretur, cùm eius aufertur, & perit substantia, ipse iudicet Inconstantius. Certè panis ipse, si loqui posset, hoc nunquam diceret. Nec tamen hoc ita dico, quasi nesciam, dominum ficum viridé conuertisse in aridam: aut aquam in vinum. Sed ibi nec aqua, nec ficus redacta sunt ad nihilum. Forma.n. sola mutata est: cū materia maneret eadé. Sed nos vt dixi, hoc pro solido argumēto nunquam adduximus. Recitare tamen illud Inconstantius voluit inter argumenta: quód nos cuperet haberi ludibrio.

Verùm miser incurrit in pœnam talionis. Ita enim absurda sunt, quæ respondet, vt se potius ipsum propinet omnibus deridendum. Ait.n. *panem per Transubstantiationem non destrui: & blasphemum esse, reprehendere velle id, quod fiat opificio Dei. At nos non opus Dei, sed nequissimorum hominū mendacia reprehendimus*. Postremò ait, *ex Transubstantiatione summam ad nos vtilitatem peruenire:* C *quam tamen ostendere nullam potest, quæ sine huiusmodi portentis haberi non queat*. Neque verò nunc dicendi locus est, quantum damni istæ imposturæ importarint in Ecclesiam. Forma argumenti, quam iste de industria dissipauit, hæc est: Quicquid sine vlla vtilitate perit, id non destruitur à corpore Christi. Panis si Transubstantiaretur, sine vlla vtilitate periret: Ergo à corpore Christi non destruitur. Maior est clara. De minori aduersarij nostri nō possunt am- D bigere. Illi enim vtruoq; affirmant: & panem in Eucharistia esse desinere, & illum à corpore Christi absorberi.

OBIECTVM CXLVII.

TRANSVBSTANTIATORES ea, quæ Deus creauit, statim destruunt: quia materiam primam, quam Deus ordinauit esse perpetuam, destruunt: & ex eo nihil innouant, aut producunt in mundo, præter hoc, quod mentiuntur, se facere inaudita mirabilia: quæ Deus procul dubio non potest: & sicut fingunt, faciunt nouum mundum.

GARDINERVS.

QVANTA est hæc sermonis vanitas? Verba hominum nihil aliud, quàm verba sunt, à rebus distinctissima, nisi quatenus veritati innitantur.

MARTYR.

RAtiones hoc, & veræ non mirum, si, narrante Inconstantio, fiant vanissimę. Nam si fideliter recitaret, non grauaretur iudicare locum, vnde illas accepisset. Sed meminisse debes, Lector, nihil tam commodè, aut verè dici, quin malè narrando possit deprauari. Sensus argumenti, quod iste pro sua fide multis modis obscurauit, hic est: Eos, qui docent, materiam E primam aboleri, & accidentia manere sine subiecto, seque huiusmodi monstrorum ministros prædicant, quantum quidem in ipsis est, orbem totum destruere. Nouam enim rationem rerū formamque inducunt longè diuersam ab ea, quam Deus instituit. Deus enim voluit materiam subiectum esse succedentium formarum, & mutationum: accidentia autem hærere voluit

uit in fobiectis: vnde concluditur, eos naturá rerũ peruertere. Quòd autem respondet, Transubstantiatores, quòd iudicio nostro mentiantur, non posse re ipsa vniuersitaté rerũ euertere, ineptum est. Non enim id agimus, quid illi faciant: sed, quid sua opera fieri, hominibus velint persuadere. Ita Stoici dicebãtur suo illo fato res omnes necessarias facere, & contingentiã ex rerũ natura tollere: non quod ita re ipsa facerent, sed quod id ex illorũ doctrina sequeretur.

Ad hæc blasphemũ esse putat, dicere, Deum ea, quæ Transubstantiatores dicant, non posse facere: præsertim cum id, quod illi asseruot, & verè dicatur, & sine vlla Dei contumelia. Nos verò nec conuitium Deo facimus, nec eius potentiam aut minuimus, aut violamus. Defectũ enim istum, non in Deo, sed in rebus ipsis esse dicimus, quæ natura sua non possint fieri. Quale est, humanum corpus eodem tempore esse in multis locis: quod non est aliud, quã illi terminos suos, & lineamenta eripere. Et eadẽ ratione dici posset, illud vbique esse: idq; quod proprium est soli Deo, etiam humano corpori cõuenire. Pugnat etiam cum natura rei ipsius, accidentia posse existere sine subiecto. Hoc.n. nihil aliud est, quàm dare posterius, & illud,

A quod prius est, & à quo alterum dependet, fobducere. Vt si quis vellet numerum quaternarium absque ternario constituere. *Tolle substantiam à qualitatibus*, inquit Augustinus, *& nihil erunt*. Cur etiam non habent pro blasphemia, quod passim iactatur, Ea, quæ semel facta sint, non posse infecta fieri: aut, quod Hieronymus scribit, *Deum, cum omnia possit, tamen non posse virginem restituere post ruinam?* Praxeas etiam hæreticus, cum defenderet, Deum patrem sibi ipsi esse filium; obijceretur autem à pijs, id non posse fie-

B ri, tanquam ad firmissimum præsidium confugit ad omnipotẽtiam Dei. At illi Tertullianus prudenter respondet: *Planè Deo nihil est difficile. Sed si ita abruptè in nostris præsumptionibus vtamur hac sententia, possumus*, inquit, *de Deo quidvis confingere.* Non debemus igitur pro nostra libidine quævis monstra inducere, vt ea, cum negentur, defendamus omnipotentia Dei. Argumentum verò, quod iste mirabiliter dissipauit, ita potest refici. Sententia, quæ statuit, ea fieri, quæ Dei potentia non possunt fieri, falsa est.

C Opinio ista Papistica de Transubstantiatione; statuit ea fieri, quæ vel Dei potentia fieri non possunt: Ergo, Opinio de Transubstantiatione falsa est.

OBIECTVM CXLVIII.

QVAMVIS Christus vocatus fuerit homo austerus à seruo pigro, nunquam tamen tam seuerè alicui significabili maledixit, quin, vt eius substantia remanserit: vt in ficu Matthæi 16. Isti in Consecratione suæ hostiæ benedicunt panem & vinum in nihilum, & benedictione sua destruunt creaturam Dei. Sed laudemus Iesum Christum, quòd author huius mendacij non sit ille, qui dixit, & facta sunt: sed ille potius mendax, qui dixit, & destructa sunt.

GARDINERVS.

A D nihilum deductus est in conspectu eius malignus, inquit Psalmista, non Dei austeritate, sed impietate sua.

MARTYR.

HAec etiam ratio, quàm ineptè referatur, nihil opus est explicare. Res enim ipsa id satis loquitur. Nam quid, obsecro, illud est, alicui significabili maledicere? Qui studiosus est veritatis, non debilitat argumenta aduersariorum, sed ea potius ita exponit, atque expli-

D cat, vt possint intelligi: aut saltem indicat, vnde ea transtulerit, vt Lector ea possit cognoscere. Sed cum ista facit Inconstantius, non aduersariorum argumentis respondet: sed, quod facillimum est, sibi ipsi. Quanquam hic quoque ita se obscurè gerit, vt nemo, quid velit, possit intelligere. Sic enim scribit: *His malignus argutator in mysterijs irridendus sibi videtur festiuus, alludens ad maledictionem, in qua explicanda suam inscitiam proponit irridendam.* Quam hic dicat nos propone-

E re nostram iustitiam irridendam, equidem non intelligo. Quod enim re vera iustitia est, id nullo iure licet irridere: Sed fortasse scribendum erat, *Inscitiam*. Cur ergo id in posteriori editione non restituit? Sed iste procul dubio me irridebit, qui in summo Cãcellario totius Angliæ, cui propter ciuilem functionem otium non sit de Episcopali munere cogitandi, requiram tantam in libris edendis diligentiam. Verùm quicquid sit, non erit, spero, difficile, authorẽ huius argumenti ab inscitiæ crimine liberare. Neque enim, vt iste cauillatur, ille sensit, mortuã ficũ in specie, seu forma sua remanere. Neq; pro ijsdẽ reb. habuit canẽ viuũ, & canem mortuũ. Hoc tantũ dixit, & verissimè dixit, materiã eandem subesse & aridis plantis & vigentib. & viuẽtib. canibus, & mortuis. Quã materiam vos in consecrando vestro pane redigitis in nihilum.

Addit etiã ille, quẽ tu arguis inscitiæ, Deum ab orbe creato materiam ipsam rerũ nunquã, quod constare possit è scripturis, in nihilum redegisse: quod tamen vos per vestrã Transubstãtiationem quotidie infinities fieri prædicatis: vt si quis velit rationẽ subducere ab Ascẽsione Christi in cœlum ad hũc vsque diem, ex vestra sententia incredibilem inuenturus sit molem huiusmodi materiæ abolitæ & perditæ. Sed quando tibi visum est, ita suauiter in nos illudere, quasi plantas, & aridas, & virides dicamus easdem esse, cur te ipsum quoque, ac tuos non

Formæ quæ sunt in materia, & quæ sunt absque materia, inter se plurimũ distant.

castigas eodē modo, qui accidentia, siue habeāt subiectum, quo nitantur, siue non habeant, ita importunè clamatis esse eadē? Nā formæ hærētes in materia, plus quā cœlum & terra distant à formis à materia absolutis. Postremò dolet A Inconstantio, Papistas suos, & sacrificulos dici anthores Transubstantiationis. Eam enim multò mauult referre in Deum: nec veretur imposturarum & mendaciorum suorum Deum authorem & parentem facere.

OBIECTVM CXLIX.

OBIICITVR ex Ignatio ad Philadelphienses: Rogo vos, vt instetis vni fidei, vni prędicationi, vna gratiarū actione vtētes. Vna est caro domini Iesu, & vnus eius sanguis, qui pro nobis effusus est: vnus etiam panis pro omnibus cōfractus, & vnus calix totius Ecclesiæ. Hic vide, remanere panem, qui frangatur.

GARDINERVS.

SI ipse se audisset hic disputator, dum hæc Ignatij verba ad infirmandam Ecclesiæ catholicæ fidem proferret, fidem profectò in Eucharistia non deseruisset suam.

MARTYR.

HÆc responsio prorsus tenebricosa est. Quæ autem in ea ita scribūtur, vt possint vtcunque intelligi, non obscuros errores continent. Putat iste, vim argumenti in ea tantùm voce sitam esse, quę fractionem significat. Atqui B hoc potius attendere oportuit, Ignatium post quam fecisset mentionem de carne Christi, adiecisse, vnum etiam panem pro nobis fractum esse: quo cum coniungit vnum calicem. Ex quo apparet, eum primum commemorasse res significatas: deinde adiecisse signa sacramentalia. Quæ cum dicit, nominatim exprimit panem, qui frangatur. Iste verò, vt solet, offuscat etiā verba Ignatij. Ait enim ab illo fractionem significari mysticam. Tamen ea fractione si velit signi- C ficari mortem domini, nihil pugnabo. At si dicat, in cœna non substātiam panis, sed accidentia tantum frangi, patiar eum cum suo stultissimo commento insanire.

Addit porrò, *illam fractionem fieri in elemento sensibili.* Quid apud istum sit elementum sensibile, non est pluribus explicandum. Satis enim iam liquet, illum dicere, Accidentis sine substātia esse elementum Eucharistiæ. Mirum autem est, quomodo illi in mētem veniat, Accidentis illa frangi posse: cum sine materia nec actio, nec D passio vlla possit existere. Deinde illi, qui ferre possunt, fractionem in Sacramento significare mortē Christi, pati non possunt, vt panis in Sacramento significet, aut repræsentet corpus domini. Adhęc ne sibi quidem ipsi noster iste constat. Vnum enim panē ait esse corpus Christi, cum tamen paulo antea dixerit, *fractionem fieri in elemento sensibili.* Atque huius posterioris sententiæ suæ hanc rationem adfert: *quod alioqui vnus externus panis, non possit toti orbi esse satis:* quasi E verò corpus ipsum Christi, si re ipsa, & substantialiter manducetur, possit esse satis. Id verò non tantum ratio auersatur, sed etiam, vt suprà docuimus, Athanasius quoque negat. Nec putassem ita tardo ingenio esse Inconstantium, quin vt posset intelligere, multa frustula panis, quæ in templis distribuūtur, vnum esse panem, præsertim cum pertineant ad idem Sacramentum. Et re quidem vera, si naturam spectes, partes panis, quæ à communicantibus accipiuntur, eiusdem sunt speciei & formæ. Et vulgaris hominum sermo idem indicat. Eos enim, qui in eadem familia simul aducantur, dicimus vesci eodem pane. Quare quàm friuolum sit, quod iste iactat de vno pane, qui sufficere non possit toti orbi, satis iam liquere arbitror. Addis, *vnum panem fractum significare vnū corpus Christi.* Quod si ita est, nihil video, cur non possimus rectè cōcludere, panem in Eucharistia remanere. Nam quod non sit, neque extet, quomodo id potest aliquid significare?

Neq; actio, neq; passio propriè locum habēt absq; materia.

Quicunque communicant, ex eodem pane comedunt.

Cur autem Ignatius dixerit, panem fractum, non autem fractam carnem, Inconstantius adducit hanc causam: *quod alia sit caro Christi crucifixa, alia autem, quæ detur manducāda, nec sit visibilis:* quasi panis quoque intelligi non possit multis modis esse fractus, nimirum in cœna, vel ad conuiuium, vel ad distribuendum pauperibus, vel metaphora quapiam. Distinctionem autem illam carnis Christi, qua Hieronymus vtitur, libenter recipimus. Re enim vera alia est, quàm scimus affixam cruci, alia, quæ dicitur spiritualis: non quidem quod ista alia sit, aut diuersa à priori, sed quod à nobis alio modo percipiatur, nempe fide, mente, & spiritu. Inuisibilem autem carnem domini Hieronymus nunquam quod sciam, dixit. Et certè si Inconstantius locum vllum Hieronymi haberet, illum non grauaretur indicare. Locus autem ille, ad quem allusit, est in epistolam ad Ephesios. Quid autem Augustinus in Psalmum 98. scribens sibi voluerit, clarius est, quam vt egeat expositione. Quod si, vt tu dicis, *panis ille, qui frangitur, substantia dominus est,* ipse haud dubiè frangitur. At, si id negas, & signum tantum frangi dicis, quid illud est, quod ais, dominū nunc in sa ipso pati, quod in cruce non pertulerit? Nam huc nihil attinet de corpore Christi crucifixo loqui, quasi illud fractum sit: siquidem tu frangi tantum vis accidentia. Nam quod Chrysostomus annotauit, accipi debet tanquam hyperbolicè dictum, vel qua elementa rerum significatorum nomen habent: quod abs te, cum panem ipsum, quod ad substantiam attinet, dicas esse corpus domini,

ni, satis commode vsurpari non potest. Tuum autem commentum ab Ignatij sententia idcirco dico esse alienum, quod ille seorsim & rei ipsius mentionem fecerit, & signi.

OBIECTVM CL.

EX Dionysio de Ecclesiastica Hierarchia cap. 3. habetur: Pōtifex apertum panem & indiuiduum aperit, & in frusta concidit. Panis ergo manet, siquidem aperitur, & conciditur.

GARDINERVS.

NIMIA profectò est hominis impudentia, qui veritatem corporis Christi in Eucharistia neget, eundem audere, Dionysium istum tantum virum laudare authorem.

MARTYR.

HOc est sophisticum artificium, ab eo, quo agitur, ad aliam rem quampiam orationem traducere. Hic disputatur, an panis maneat in Eucharistia: quod satis apparet ex conclusione. At iste in eo laborat, vt probet, Dionysium istum, quicunque fuerit, credidisse praesentiam corporis Christi in Eucharistia. Id autem ad rem nihil facit. Quasi enim non multi hodie sint, qui credant, corpus Christi adesse, cum tamē ij dem Transubstantiationem istam Papisticam non ferant. Ego tamen venio eò, quò me vocat Inconstantius. Quae tandem tibi videtur esse causa, cur putes, Dionysium credidisse, corpus Christi adesse realiter in Eucharistia? Quoniam, inquis, appellat sacramentum salutarem hostiam, & ad illam Pontifex exclamat. Hic si dicam, pontificem facere apostrophen ad res, quae per sacramētum significātur, quid tandem habebit Inconstantius, quod obijciat? Quoties enim in templis Papistarum videas homines procumbere ante signa, & statuas, & ad illas exclamare, quasi aut Beata Virgo, aut Petrus, aut Paulus praesens esset? Nō dices, opinor, illos ea causa arbitrari, illos praesentes adesse in imaginibus. Tamen inficiari non potes, Sacramenta longè efficaciora rerū significatarum signa esse, quam vestras statuas. Sentis ne Inconstanti, quàm inepta sit ista tua collectio? Deinde verbum illud, Litare, quod tu addis, in oratione Dionysij non habetur. Panē autem ab eo vocari hostiam, mirum videri non debet. Appellatur enim etiam corpus Christi.

Sed addis, Dionysium dicere, *multiplicari vnitatem, vt integrum, & vnum Christum insinuet dari multis.* Verùm nihil opus erat ad istas ambages diuertere. Nam cum vnus panis in multa frusta diuiditur, omnes intelligunt, vnitatem multiplicari. Id enim, quod erat vnum, in moltas partes diuiditur, quarum quaelibet iam separatim fit vna. Quamuis ego nūquam negauerim, omnibus fideliter communicantibus dari vnū Christum. Nullus enim ex illis est, qui sua fide corpus ipsum Christi non apprehendat, modo ne fictè seu perfidè communicet. Neque aliud sibi volunt verba Dionysij, quę postea subiecit, Precatur Pontifex mysterium sanctissimum, id est, Christum illo sacramento significatum: vt se patefaciat, illucescatque credentibus, vti signa visibili aspectu cernuntur. Nemo enim est, qui fideliter communicet, quin optet, vt suę fidei salutis nostrae mysteria magis magisque illucescant.

Posteà Inconstantius redit ad propositam quaestionem, & eam putat à se vno tantùm verbo satis esse explicatam. *Appellatione, inquit, panis, quod est visibile sacramenti, notat.* An verò potest fieri, aut cuiquam videri potest verisimile, Patres, si hoc sensissent, nunquam scribere, aut significare voluisse, se, cum panem dicerent, verum, & proprium panem non intellexisse, sed panis tantum accidentia? nonquam monere voluisse populum, panem ipsum non frangi, sed accidentia? nec panem esse, quod videtur, sed tantùm accidentia? An illo seculo ita inusitata fuerunt illa vocabula, Quātitas, Qualitas, Accidens, vt Patres illi, quamuis essent doctissimi, in hoc sacramento explicando nunquam vsurpare ausi fuerint? Credat id Inconstantius, si velit: nunquam id cuiquam persuadebit sapienti. *Patres nusquā dicūt visibilē partem sacramenti esse accidētia.*

OBIECTVM CLI.

IVSTINVS in Apologia 2. ita scribit: Panis, aqua, & vinum in hoc sacramento non sunt sumenda, vt caeteri cibi, & potus communes: sed sunt cibi ordinati ad hoc vt gratias agamus Deo: & ideò vocatur Eucharistia. Vocantur etiam corpus & sanguis Christi: eò quod fas sit nemini ex illis comedere, & bibere, nisi qui profiteatur Christum, & viuat secundum Christum. Et tamen idem cibus & potus, ait ille, mutatur in carnem & sanguinem nostrū, & nutrit corpora nostra. Vnde apparet, Iustinum credidisse, panem & vinum remanere. Alioqui enim non possent mutari in carnem & sanguinem nostrum, & corpora nostra nutrire.

GARDINERVS.

MALI & nequam homines fide mala & dolis Catholicam fidem adoriuntur.

MARTYR.

IN ista versione Inconstantij ego duo errata iudicaui esse annotāda. Fortasse plura etiam sunt: sed ea alijs potius relinquo considerandae. Vnum est, quod minus dicit, quam Iustinus

Græcè expresserit. Id autē est, καὶ οὕτως βιῶσιν ὡς ὁ Χριστὸς παρέδωκεν. Id iste ad hunc modum reddidit: Et ad eū modū vitam instituit. Totum illud omittit, ὡς ὁ Χριστὸς παρέδωκεν. Neque mirum, illum obliuioni dedisse istam particulam. Animum enim magis occupatum habuit in alio loco peruertendo. Mitto ergo hunc lapsum & ad alterum erratum venio: in quo non incogitantia hallucinatus est, sed data opera, & summo studio à Iustini sententia discessit. Vidit enim illa sententia Transubstantiationem suam planè iugulari. Itaq;, quod Iustinus sic scribit Grçcè, καὶ τὴν δι' εὐχῆς λόγου τοῦ παρ' αὐτοῦ εὐχαριστηθεῖσαν τροφὴν, ἐξ ἧς αἷμα καὶ σάρκες κατὰ μεταβολὴν τρέφονται ἡμῶν, ἐκείνου τοῦ σαρκοποιηθέντος Ἰησοῦ καὶ σάρκα καὶ αἷμα ἐδιδάχθημεν εἶναι. Hoc, inquā, iste ad hunc modū conuertit, si Deo placet: *Etiam cibum illum ex quo sanguis & carnes nostræ per mutationem nutriuntur, postquam per verbum precationis fuerit ab eodem benedictus, edocti sumus, esse carnem & sanguinem illius Iesu, qui pro nobis fuit incarnatus.* Verba illa, *Ex quo sanguis & carnes nostræ nutriuntur*, à Iustino ponuntur post illa verba, *postquā per verbū precationis fuerit ab eo benedictus.* Iste aut ordinem totū peruertit, & ea antea alieno prorsus in loco collocauit. Casúne autem hoc, an consilio, & astu fecerit, Lector ipse optimè existimabit. Vidit Iustinū apertissimè dicere, panem & vinum, postquam iam consecrata sint, & facta sint Sacramēta, per naturalem sui mutationem alere sanguinem & carnes nostras: & ex eo necessario euinci posse, substātias rerum illarum remanere. Itaq; cœpit secum cogitare, huic volneri faciendam esse medicinam: id autem satis callidè fieri nō posse, nisi huius sentētiæ partes omnes laceraret & confunderet. Sic autem posse fieri, vt ista nutritio adscribi videatur pani & vino, antequam consecrentur, & per benedictionem facta sint mysteria. Hæc vero fides illa est, & synceritas Inconstantij, qui nos ab initio huius responsionis sine vlla fronte ausus est appellare, nequam homines, & malos, qui fide mala, & dolis fidem Catholicā adoriamur, qui nihil synceri afferamus, qui corrūpamus omnia, qui Iustinum inducamus non suis verbis loquētem, sed alienis, aut loco motis, in eum videlicet finem, vt sententiam à mente Iustini alienam eliciamus. Itáne Inconstanti, in versione, quam simplicem, & candidam vis videri, ordinem verborum, quo nihil est ad intelligentiam magis necessarium, violas, & tāta seueritate nos cōdemnas, qui dū nequitiæ vestræ nos opponimus Iustini verba non quidem profitemur Latina facere, sed tantùm summam quandam illorum verè & sine fuco colligimus, quæ scimus pro nobis maximè facere. Sic etiam Paulus alijq́ue Apostoli damnari possent pro falsarijs, quod non semper ad vnguem sequuti sint veritatem Hebraicam: verùm aliquando siue ad Gentium commoditatem sequuti sint Septuaginta interpretes, cum illi ab Hebraico sensu nihil differrēt, quamuis verbis per omnia non congruerent: siue summam tantum rerum comprehenderint, relictis sæpè verbis compluribus, quæ in Hebræo ha-

A berentur. Sed Apostoli non sumpserunt sibi nomen interpretum Mosis & Prophetarū. Hic autē noster professus est, se velle Iustini verba Latina facere: & tamen pro sua synceritate, ac fide sentētiam totam immutauit. Posset etiam hoc illi condonari, nisi destinato consilio id fecisset. Ita autem velle statuere sententiam suam, vt Iustini sententiam prorsus sustulerit, nescio quo pacto ferri possit.

Sed dicet fortasse quispiam, me testem esse B parum idoneum, quod cum Inconstantio ex professo contendam. Sed res ipsa per se satis loquitur: Apologia Iustini est in medio: nisi ea ita se habeat, vt ego dico, verè conuerterit Inconstantius. At non omnes Grçcè norunt. Hîc ego non habeo, quid agam, nisi vt eos, qui mihi non credēt, remittam ad alium interpretem, virum vtriusque linguæ, Latinæ, inquam, Græcæque peritissimum, Sigismundum Gelenium. Is Iustinum vertit felicissimè: & hunc locum ita red C didit: *Et per verbum precationis, & gratiarum actionis sacratam ab ipso alimoniam, quæ mutata nutrit nostras carnes & sanguinem, illius incarnati Iesu carnem & sanguinem esse didicimus.* Audis, Inconstanti, panem & vinum, alimoniam, inquam, illam, mutari & nutrire sanguinem, & carnes nostras post benedictionem, cùm iam ex verbo Dei gratiæ actæ fuerint? Non agit in præsentia Iustinus de eo, quid anteà aut ex pane, aut ex vino fiat: sed quid potius fiat ex illis, cum iam fa D cta sint Sacramentum. Eucharistia, inquit, vocatur, cùm tamen re vera panis non sit gratiarum actio. Verùm ab effectu, vel potius à re cōiuncta ita appellatur. Est corpus & sanguis Christi: sed suo modo: nimirū, vt sæpè iam diximus, sacramentaliter. Non enim id tantùm dicimus, quod à te sub nostra persona scribitur, panē vocari corpus Christi: quod tamen antiquissimi patres sæpissimè scripserunt. Esse etiam eum concedimus corpus Christi: nō tamē simplici E ter, sed ea loquendi forma, quæ in Sacramentis est vsitatissima: nimirum, vt symbola notentur nominibus rerum.

Elementa Eucharistiæ etiam cum Sacramēto sunt adhibita, nostra corpora nutriunt.

Et mihi quidem Inconstantius, qui adeo contendat, corpora nostra nō ali pane Eucharistiæ, parùm videtur, quid patres scribant, cōsiderasse: quamuis illorū nomina vbique crepet. Cur enim non audit Irenæum, qui libro quinto ita scribat: *Eum calicem, qui est creatura, suum corpus confirmauit, ex quo nostra auget corpora. Quando ergo* F *& mixtus calix, & fractus panis percipit verbū Dei, fit Eucharistia sanguinis & corporis Christi, ex quibus augetur, & consistit carnis nostræ substātia. Quomodo carnē negāt capacē esse donationis Dei, quæ est vita æterna, quæ sanguine & corpore Christi nutritur?* Et mox agens de dispositione hominis ita scribat: *Quæ ex carnibus, & neruis, & ossibus consistit, quæ de calice, qui est sanguis eius, & de pane, qui est corpus eius, augetur.* Deinde rursus, *Corpus & sanguis Christi ex eo nutrita, & reposita in terram, & resoluta in* G *ea resurgent suo tempore.* Respondeat hîc mihi Inconstantius, quodnā illud corpus, aut quisnām ille sanguis Christi sit, quibus corpora nostra nutriuntur, aluntur, cōsistunt, augentur. Mirabor,

Corpus & sanguis Christi naturalis non potest nostra corpora propriè nutrire.

bor, si corpus illud Christi naturale esse,& sanguinem esse Christi naturalem velit dicere. Nihil enim nos propriè alit, quod attinet ad carnem & sanguinem, nisi quod in naturam nostram conuertatur. Quod cum carni & sanguini domini neque ac propriè adscribi non posit, hoc tantùm superest, vt Irenæus illud de pane & vino intellexerit: quæ suo quodam modo nō solū dicuntur, sed etiam sunt corpus & sanguis Christi. Neque vero dubitari hic potest. Irenæum loqui de ijs elementis, postquam iam consecrata sint,& facta Sacramenta: quæ quemadmodum corpora nostra nutriant ad Resurrectionem, ad æternam vitam, etsi aliàs diximus, tamē hic quoq; paucis perstringā. Qui vina,& efficaci fide cōmunicant, mēte ac spiritu verum Christi corpus,& verum eius sanguinē apprehendūt. Ex eo animus renouatur,& gratia, qua animos repletur, redundat in corpus, efficitque illud aptū organū spiritus sancti, & indies magis, magisque capax æternæ vitæ,& summæ felicitatis. Panis autē & vinū effecta iā Sacramēta vna cū spiritu,& gratia cooperantur,& corpora nostra, & carnea alēdo materiā illi præparant, quę diuinitus instauretur. Hoc alij cibi naturales quāuis faciūt, nō tamē de illis, vt de symbolis Eucharistiæ, dicitur. Hæc. n. vis peculiariter tribuitur pani & vino in Eucharistia, quòd illa cum rebus significatis habeant sacramentalem coniunctionem. Alunt ergo, nutriunt, augentque corpora nostra naturaliter. Alunt autem ad æternam salutem, quatenus sunt instrumenta spiritus sancti ad fidem in animis nostris excitandam, per quam dona renouationis ad corpus & carnem nostram transfundantur.

Quomodo Eucharistia nutriat corpora nostra ad resurrectionem.

Quorsum ergo tantopere sudauit Inconstantius, vt verba Iustini peruerteret, vt ille dicere videatur, panem & vinum alere corpora nostra ante Consecrationem, non autem postquam iam facta fint sacramenta? Sed & operam, & oleum perdidit. Non enim potest fois istis artibus prudenti lectori ita fucum facere, quin vt ille facilè videre posit, quid Iustinus dicat. Deinde etiam si Iustini sententiam potuisset nobis extorquere, tamen hoc certè efficere non potest, quin alij Patres nobiscum disertis verbis,& aperte sentiāt. Postremò, cùm Patrum dicta studet ita malitiosè deprauare, necesse est, vt in posterum omnem amittat authoritatem. Sed ne hoc quidem silentio prætereundum est, Iustinum scribere, illam alimoniam per sermonem precum benedictam, seu consecratam fuisse à domino. Id cum Papistis omnibus apertissimè pugnat. Illi enim volunt, Consecrationem suam fieri excantatione illa tantùm quinqueuerbia.

Iustinus benedictionem Eucharistiæ precibus adscribit.

Adhæc Inconstantius fallere vult Lectorem in eo, quod ait, *Iustinum vti similitudine, vel potius collatione, qua ostendat, carnem & sanguinem domini tam verè esse in Eucharistia, quàm vere Christus illa susceperit, cum ex Virgine nasceretur.* Adoerbium illud *ώς*, similitudinis est, non æqualitatis. Imò ad significātiam eius satis est, panem & vinum

A aliquo modo, eo videlicet, qui conueniat sacramento, esse corpus & sanguinem domini. Paulus ait, *Tum cognoscam, sicut & cognitus sum.* An Apostolus æquali, & pari notitia cognoscet Deum, qua a Deo cognoscitur? Non opinor. Iustinus ergo idem facit, quod alij Patres: qui, vt, quoties oblata esset ocasio, perstringerent Hæreticos, probabant ex sacramento Eucharistię, Christum habuisse verā carnem, & verum sanguinem humanum: non autem, vt illi somnia-

Adverbium similitudinem dicit, non semper æqualitatē.

B bant, assimulatam, & phantasticam. Nam nisi Christus verā habuisset carnem & sanguinem, hæc sacramenta nostra falsa essent. Non enim haberent veram repræsentationem: nec id verè possent significare, quod nunquam fuerit. Hoc sibi voluit Iustinus, cum diceret, *Sicut Christus habuit veram carnem & sanguinem, ita hæc alimonia verbo precum eius consecrata, est caro & sanguis domini.* Quare, quod iste iactat de potentia Dei, qua Verbum indutum est humana carne, quasi

C eadem potentia panis quoque & vinum transubstantientur, quiuis videre potest, quàm sit nugatorium. In illis enim verbis Iustini nulla mentio fit de potentia Dei in conficiendis sacramentis. Sunt quidem Sacramēta opera Dei non tamen, vt isti fingunt, miracula, aut metamorphoses, aut portenta.

Ruit etiam illud mendacium Inconstantij: quod tamen putauit esse subtilissimum: *Iustinum tacite, ait, mentionem fecisse Transubstantiatio-*

D *nis, cùm diceret, Panem & vinum per mutationem nutrire carnem & sanguinem nostrum: ac si diceret: Quemadmodum ista transmutantur in carnes & sanguinem, quando nos alunt, ita in Eucharistia transeunt in carnem & sanguinem domini: quasi ex mutatione naturali ostendere voluerit Transubstantiationem miraculosam.* Sed qui tandem potuit hoc Iustino venire in mentem, cùm dicat: *Panem & vinum manere post consecrationem, & ita manere, vt nutriant, & alant nostra corpora?* Ad hæc inutile

E non erit audire, quid idem Iustinus dicat alibi. In colloquio cum Tryphone ita scribit: *Simila, quæ pro mundatis à lepra solet afferri, ex more figuratè significans panem Eucharistiæ, quem in memoriam passionis suæ purgantis ab omni peccato animas hominū, Iesus Christus dominus noster tradidit posteris.* Ex ijs verbis duo colliguntur. Primum, oblationes Veterum fuisse vmbras nostræ Eucharistiæ: quod Inconstantius supra fortiter negauit. Alterum est, Christum Eucharistiæ panem tradi-

Sacramenta veterum vmbræ fuerunt nostrorum sacramentorum.

F disse posteris in mortis suæ commemorationem: quod satis indicat, eum dicere panem, nō qui ante Consecrationem adhibetur: sed illum, quem dominus in mortis suæ commemorationem tradidit. Sed non ita multo post in eodem Colloquio ita scribit: *Cæterum de sacrificio, quod offertur in omni loco, à nobis Gentibus, id est, Eucharistiæ tum pane, tum poculo.* Hic quoque appellat panem, quod offertur in sacrificium. Quomodo autem Iustinus hîc ferucr ratio-

G nem sacrificij, postea videbimus. Mihi nunc ad vincendum satis est, panem esse, & appellari, eo ipso tempore, cùm vocatur sacrificium; ne Inconstantius confugiat ad tempus,

quo panis adhibetur ante Consecrationem. Et postea in eodem Colloquio, de Christianis in vniuersum ita loquitur: *Sordidis vestibus, hoc est peccatis, exuti, igniti*q; *per verbum vocationis eius, verè pontifices Dei reddimur sicut ipse Deus testatur dicens, quod vbi*q; *gétium offerendæ sint sibi puræ gratæq; victimæ.* A nemine autē Deus victimas nisi per sacerdotes suos accipit. Vnde certò constat quod huius omnis sacrificia, quæ Iesus Christus tradidit, hoc est, Eucharistia panis & poculi, vbicunque terrarum apud Christianos fiant. B Hic quoque prǽterquam, quòd ait, panem fuisse, quē Christus in Eucharistia tradidit, elicitur oblationem intelligi actionem gratiarum, & preces: quæ non solùm à ministro, sed etiam ab omnibus astantibus offeruntur: qui cum sint Christiani, non tantum sacerdotes, sed etiam pontifices dicuntur esse. Quod non eò dico, quasi istū ministerium ex Ecclesia tollēdum censeam: illud enim omnino manere oportet, & haberi in precio. Illos tantum bis verbis confuto, qui sacrificium in Missa esse volūt, in quo sacrificus filium Dei offerat patri suo. Hoc impium, & blasphemum est, & in Veteri Ecclesia inauditum. Hic sacrificium est laudis, & gratiarum actionis: quod est corpus totius Ecclesiæ: non tantum unius Missatorculi sacrifici. Id Iustinus ipse paulo post ita exponit: *Equidem & preces, & gratiarum actiones, si per homines dignos fiant, solas pro perfectis & Deo gratis habeo. Hæc enim sola sacra Christiani facienda acceperunt: vt alimento sicco, atque humido admoneantur, quæ propter eos Deus Dei filius perpessus esse narratur.* Hic itē audimus in Eucharistia siccom & humidum alimentum. Quomodo autem illud fit sacrificium, luculenter explicatur, videlicet, quod per illud admoneamur beneficiorum Christi Iesu, quodq́ne oblationes precum, & gratiarum actiones facimus: quę Iustinus asserit, sola esse sacra Christianorum. Nam mortificatio carnis, & eleemosyna ad ista duo capita referuntur. Atque ita in Cœna domini nos ipsos quoque fateborʼesse sacrificium. Impia autem illa cogitatio de offerendo filio Dei, nisi mortis eins commemorationem intelligas, penitus ex omnium animis eijcienda est. Satis ergo iam constare arbitror, quid Iustinus senserit. Verba eius satis ostendont, panem & vinum non esse realiter corpus & sanguinem domini. Ista enim non commutantur in sanguinem & carnes nostras, nec ea nutriunt.

Quæ sit nostra oblatio in Eucharistia.

In Eucharistia siccū & humidum alimentum.

Quæ sint sola sacra Christianorum.

Iustinus non sensit panem & vinum esse realiter corpus Christi.

Hoc etiam considera, pie Lector, Inconstantium com sua ista interpretatione rem adduxisse in magnum discrimen, cum ita torqueat verba Iustini, vt velit Ita verè, ac propriè panem transire in corpus & sanguinem Christi, vt panis & vinum per mutationem sui fiunt caro & sanguis noster. Ex hoc enim necessariò sequeretur, sanguinē & carnes Christi quotidiè nouas gigni: quemadmodū ex illis alimentis sanguis & carnes nostræ quotidie recētes, & nouæ fiūt. *Absit*, inquit: *Salua sunto regulæ fidei: Vnū esse corpus Christi, quod ista dispensatione nec augetur, nec minuitur.* At si regulā fidei vultis esse incolumem, quare ppetuò dicitis in vestris Missis, fieri corpus Christi. Dicite aliquando ingenuè, aut fieri illud, aut nō fieri. Si dicetis fieri, vt certè dicitis, cur non fatemini illud prius non fuisse? Nam B quod prius fuerit, quomodo dici potest fieri? Vel ergo totum Christi corpus vestra sententia fit quotidie in Missis, vel saltem nouæ illi carnes, nouusque sanguis illi ex pane & vino, quæ in illum transubstantiantur, accedunt. Quod si non placet dicere, corpus Christi fieri, definite aliquando tandē, illud nobis toties ebuccinare.

Quod prius fuit, non potest dici fieri.

Hoc quoq; annotandum puto, panem postquam factus est Sacramentum, & esse corpus Christi & Eucharistiam, & corpus Christi & C Eucharistiam appellari: cum tamen quinis sciere possit, illa symbola non esse gratiarum actionem, sed monimentum potius, quo ad agendas gratias excitemur. Ita etiam quamuis panis verè propriéque nō sit corpus domini, tamen est corporis domini Sacramentum, quo in eius memoriam deducimur. Vtraque autem appellatione, animi, mentisque cibus indicatur: quàuis res ipsæ, quibus ille cibus significatur, re vera pertineant ad corporis nostri alimoniam. D Quæ si quemadmodum cōuertitur in carnem nostram, ita etiam per Transubstantiationem mutaretur in corpus Christi, quemadmodum noster iste clamat, omnis ratio Transubstantiationis funditus euerteretur: & Inconstantius maximis laudibus à suis omnibus afficeretur: vt qui, quo argumento velit aliquid confirmare, eodem illud prorsus refellerit. Quod vt clarius videri possit, respondeat mihi, Materia panis & vini, cum à nobis comeditur, nónne retinetur, & in carnem & sanguinem nostrum abit? Non potest hoc negare, si velit. At ille in Eucharistia panem vinumque cum vniuersa illorum materia extrudit, neque ea consistere patitur com corpore domini. Nam illud paulò suprà testatus est non augeri. Cur ergo ita leniter discedit à similitudine Iustini, quam antea tantopere iactabat? Adhæc respondeat, proprietates & accidentia panis & vini retinentúrne, com nos aluot, an non? Respondet, non manere ea, nec retineri posse. At ista vos eadem in Eu charistia conseruare vultis, eaque magno quodam miraculo sine subiecto constare contenditis. Vbi nunc est, Inconstanti, tua illa Iustini similitudo? vbi tua illa manuductio? vbi tua illa tacita demonstratio? Crede mihi, podet me tui: etsi te iam pridem depuduerit.

OBIECTVM CLVII.

OBIICITVR ex Irenæo aduersus Valentinianos lib. 4. cap. 34. Panis, inquit, terrenus accepta vocatione à verbo Dei, non amplius est communis panis: sed efficitur Eucharistia, quæ constat ex duabus rebus, terrena, & cœlesti. Primum Irenæus non negat, Eucharistiam esse panem: nisi quis fortè panem communem esse velit. Deinde addit, eam constare ex duabus rebus: quarum altera sit terrena,

vt

vt est panis: altero vero cœlestis, vt est corpus Christi. Quemadmodum autem ex vna parte veritas retinetur, nimirũ, de corpore domini: ita ex altera parte oportet eandem veritatem retineri de vero & terreno pane. Postea addir Irenæus similitudinem, Ira corpora nostra illam sumentia non sunt amplius corruptibilia.

GARDINERVS.

QVATENVS dicit Irenæus, ex duabus rebus constare Eucharistiam, quarum altera terrestris est, al*tera cœlestis, cœlestem autem esse corpus Christi, improbat apertè eos, qui figuram corporis Christi statuunt.*

MARTYR.

NOster iste arripit, vt solet, id, quod prima fronte occurrit: & ex eo, qood Irenæus ait, *Eucharistiam cõstare ex duabus rebus, quarũ altera sit corpus Christi*, persuadet sibi, Irenæũ velle corpus Christi in cœna omnino realiter esse præsens. Sed nõ attendit, lõgè aliud esse, Sacramentũ cõstare corpore Christi, & symbolis, qoã corpus Christi re ipsa, & corporaliter præsens esse in Eucharistia. Nam sermo noster & voce constat, & re significata, aot sententia. At sententia nnn est realiter in voce, sed in mente vel dicentis, vel audientium: & res significata à voce sæpissimè longè abest. Sacramenta etiam veteris Testamenti Paulus testatur, constitisse: & externis elementis, & corpore ac sanguine Christi. Ait enim, patres sub Mose eundem cibum, potumque spiritualem sumpsisse nobiscum. At corpus ipsum domini tam longè ab illis abfuit, vt ne natum qoidem adhuc fuerit. Adhæc, cum dicimus Sacramentum Eucharistiæ, ipsom totum simul comprehendimus: signa, inquam, vnà com rebus significatis. Et quamuis res significatæ reali, vt loquuntur, præsentia nõ adsint, nihil tamen ea causa imminoitor de integritate Sacramenti. Illarum enim rerum etiam absentiom vera, & realis apprehensio, quæ fide, ac spiritu perficitur, satis est ad communicantes ædificãdos. Nã, ne ab ipso Cœnæ mysterio discedamus, qois vnquam dobitauit, illud mortis etiam Christi esse Sacramentum? Nam dominos illud instituit potissimum ad commemorandam & testificandam mortem suam. Nemo tamen, ne stupidissimus quidẽ Papista, ita insanit, vt dicat mortem Christi in Cœna præsentem esse. Quare Sacramentum Eucharistiæ duplici re constare, terrena, & cœlesti non dubitamus, non tamẽ idcirco necesse est corpus Christi in cœna adesse realiter.

Eucharistia Sacramẽtum est non tãtum corporis Christi.

Quomodo aũt ex eo, quod Irenęus ait Eucharistiã nõ esse commonẽ panẽ, sequatur necessario, mutari panẽ, atq; ita mutari, vt ille prorsus auferatur, nescio quib. oculis Inconstantius viderit. Nam aliũ neminem id vnquã vidisse arbitror. Quis in veteri Testamento dixisset, carnẽ agni Paschalis cõmunem carnem? An idcirco colligemus, carnem illã transubstantiatã fuisse, & ita transubstantiatam, vt non existeret? Sed, vt in Nouo Testamento, in qoo degimus, consistamus, Quis aquam Baptismi aut communem aut profanam dixerit? Tamen ne Inconstantius quidem, opinor, eam dicit esse transubstan-

Caro agni Paschalis in veteri Testamento non erat communis caro.

A tiatam. Quare patiemor, istum suis cogitationibus, quibus ita multum delectatur, solum frui. Rem terrenam apud Irenæum dicit esse panis accidentia: quod Irenæo nunquam in mentem venit. Is enim, quemadmodum supra in explicando Iustino docuimus, & panem nominat, & eo corpora nostra nutriri dicit. Et quid tãdem illi obstitit, quo minus dicere posset, accidentia & qualitates eas panis esse, quæ tamen magno miraculo cõsisterent absq; subiecto, & corpora

Aqua baptismi non est communis aqua.

B cõmonicantiũ alerent: nullo aũt modo esse panis substantiã? An, credo, verba illa deerant, vt, si ita sensisset, tam grãdia mysteria effari nõ potuerit? At ille nunquã cõmemorauit ista accidentia, quę nunc Incõstantius tanti facit. Panẽ & vinũ suis nominibus perpetuò diserte appellat. Videat nunc Lector, vtri malit credere, Irenæóne an Inconstantio?

Addit, *accidentia illa retineri ad significationẽ terrenæ naturæ*. Atqui ego hoc apod Theologos in-
C auditum, quod sciam, esse arbitror, accidentia adhiberi, quæ panem significẽt, qui iam abierit: Ego certè semper credidi, spectabilia illa signa in mysterijs Christũ ipsum, & eius mortẽ, & spiritualenostrũ alimẽtum designare. Nonc autẽ ex Incõstantio longè aliud intelligo, illa nobis referre panem & vinum, quæ discesserunt. Sed addit etiam, *illa, quod specialem quandam vim habeant alendi corpora, idcirco appellari panem*. Sed eodem modo saccarum quoque, & mel, & ficus,
D & cepa, & allium posset appellari panis. Nam ista quoque omnia notriunt instar panis. Naturæ autem integritatem in symbolis iste noster hoc argumento probat non esse reqoirendam: *quod aqua, postquam commista est cum vino, propriam naturam amittat. Ea enim iam vnà cum vino confunditur.* At si velit istam rationem essa veram, materia panis relinquẽda etiam est in Eucharistia: nam in vino aqoę materia conseruatur. Extinguẽda etiã sunt in Eucharistia accidentia panis
E & vini. Aquę.n. accidẽtia in vino pereunt. Miror verò Inconstãtiũ huiusmodi similibus delectari, quæ cũ eo, quod probare vult ita apertè pugnent. Deinde quid mirũ est de aqoa, si eius substãtia integra, & perfecta non existat. Nam ea ex verbo Dei non additur ad Eucharistiam. Christus enim de illa miscẽda cũ vino nihil pręcepit: Euãgelistę nihil scripserũt: Paulus eã suo testimonio nõ agnoscit. Patres quidẽ de ea faciont interdũ mentionẽ. Tamẽ cum eios vsum
F probare volunt, nihil proferunt è sacris literis.

Aqua ex verbo Dei Eucharistiæ nõ additur.

Ait

Ait porrò Inconstantius, *veritatē in natura terrena retineri: sed ratenus tantū, quatenus ea cōsentire possit cum veritate mysterij*. Sed quę tandem, obsecro te, veritas ibi retinetur, cum illa signa præ se ferant, se esse panem & vinum, cū nihil aliud sint, quam illarum rerum accidentia? An verò putaret Inconstantius, veram esse auream monetam, quæ non substantiam auri haberet, sed tantum eius colorem, & pondus? Præterea velim hoc mihi explicari, cur vera substantia panis, cum mysterio Eucharistiæ non consentiat? Si agamus de significatione, natura panis multò melius inseruit mysterio, si præsens adsit, quàm si abijciatur. At si istam causam velint esse, quod dicant, realiter adesse corpus Christi: age sane, vt illis aliquid dicis saltem causa concedamus, si ita, vt volunt: adsit realiter corpus Christi. Quid hic obstat panis? Nolumus, inquiunt, duo corpora esse simul in eodem loco. Itàne verò? Cur ergo in lapide monumenti, & in foribus clausis ista ponitis? Et in accidentibus panis cur magnitudinem relinquitis? Illa enim est, quæ obstat, quo minus alia quantitas corporis domini possit esse in eodē loco. Nam quod ad substantiam ipsam attinet, si quantitas tolleretur, nihil esset impedimenti, quin vnus, atque idem locus complecti posset duo corpora. Consolo igitur tibi, Incōstanti, nisi velis corpus Christi sua exspoliare magnitudine, vt eam potius pani detrahas, cuius iam substantiam sustulistis. Et quemadmodum impudenter dicitis, id quod habetis in manibus, nō esse panem: ita id eadem fronte dicite, non esse quantum. Qua enim facilitate negare potestis panem & vinum in Eucharistia, eadem potestis negare, ea, quæ videntur, esse accidentia. Nam si quis vobis obijcere vellet testimonium sensuum, vno verbo, vt soletis, possetis dicere, in mysterijs fidei nihil tribuendum esse sensibus.

Coguntur aduersarij duas magnitudines simul ponere in eodem loco.

Christus, inquit, *dixit, Hoc est corpus meū*. Fateor Hoc enim vnicum est telum Papistarum: cuius tamen de vulnere sanguis non sequitur. Sed quorsum non excitat hoc testimonium? An fortè, quod Christus ibi de Corpore tantùm mentionem fecerit, non etiam de pane? At Euangelista, quod nobis satis esse debet, testatur, Christum in manus accepisse panem, benedixisse panem, fregisse panem, dixisse de pane, Hoc est corpus meum. Paulus etiam non semel, sed sæpius mentionem facit panis. Sed hic repetit Inconstantius præclaram, videlicet, sententiam, *Mysterij modum rei veritatem non imminuere: nec imminui naturam panis, etiamsi accidentia tantum eius relinquantur*. O vtinam vestræ pecuniæ ac vasa illa tua, Inconstanti, aurea, argenteaque, non alio modo vobis essent incolumia, atque integra, quam vestra ista sententiā natura panis in Eucharistia integra & incolumis retinetur. Et sanè nonnihil vereor, ne illi, qui hæc mendacia venditant, ita verè sint Christiani, vt eorum iudicio Eucharistia vere seruat naturam panis: ne, vt quemadmodum dicunt, ibi speciem tantum panis & vini superesse, ita ipsi quoque speciem tantum, & assimulationem aliquam veræ pietatis præ se ferant.

Postea fingit Irenæum dicere, *substantiam corporis Christi adesse in Eucharistia*, quod ille minimè scripsit: additq; *illum abuti appellatione panis ad accidentia, quæ res terrenæ sint, significanda*. Irenæum aboti vocibus, nisi alia meliora forte afferat Inconstantius, mihi liberum erit credere, quantum libeat. Equidem, quod ab eo simpliciter dictum est, simpliciter credo. Quodque Irenæus vltimo loco scribit, *Ita corpora nostra illam sumentia non sunt amplius corruptibilia*, id Inconstantius ita interpretatur, quasi nostra mutatio tenuem quandàm adombrationem prę se gerat Transubstantiationis: non autem vt effectus adæquetur. Hoc autem quam vanum, & ineptum sit, disputatum est suprà. Vtque nunc vno verbo dicam, Absurdum omnino est, corpus Christi magis adesse sacramento Eucharistiæ, quam nobis ipsis, propter quos institutum est sacramentum. Deinde quod particulam illam similitudinis, modo summam rerum æqualitatem, modò leuem aliquam tantum adumbrationem re voluit, id non tantum ridiculum est, verum etiam, quod iste maxime fugit, argumentum magnæ inconstantiæ. Nam suprà ex illis verbis Iustini, Quemadmodum Iesus Christus seruator noster per verbum Dei factus caro, carnem & sanguinem habuit nostræ salutis causa: ita etiam cibum illum, postquam per verbum precationis fuerit ab eo benedictus, ex quo sanguis, & carnes nostræ per mutationem nutriuntur, edocti sumus esse carnem & sanguinem illius Iesu, qui pro nobis est incarnatus, &c. In his, inquam, verbis suprà pugnabat Inconstantius, notam illam similitudinis omnino veritatem adæquare. Elementa enim externa tam verè, ac propriè in se habere realiter corpus Christi, quā verè, propriéq; Christus ab incarnatione sua habuit in se carnē & sanguinē. Nunc autē similitudinē illā pro suo cōmodo extenuat. Non.n. vult corpora nostra ita mutari participatione rerū diuinarū, vt panis mutatur in Eucharistia. Sed in ea re vehementer errat. Ostendam enim postea suo loco, Patres sępè dicere, Quemadmodū corpora nostra manet eadem, quamuis facta sint incorruptibilia: ita substantiam panis manere eandem, quamuis iam ex illo factum sit sacramentum.

Absurdum est, corpus Christi magis in sacramento esse, quàm in nobis.

Inconstantij magna inconstantia.

OBIECTVM CLIII.

OBIICITVR ex Irenæo eodem loco: Quid intelligitur per cœlestem rem, nisi sanctificatio, quæ venit per inuocationem nominis Dei? Et quid per terrenam rem, quæ venit ex terra, nisi verus panis? quia etiam, vt ait Irenæus, ita nutrit corpora nostra communis panis

GAR.

GARDINERVS.

NON ex verbis Irenæi, sed ex sententia, quam istis libet colligere, constat hæc obiectio.

MARTYR.

QVantum fidei in proponendis nostris argumentis, & referendis nostris Obiectionibus habendum sit Inconstantio, hic locus insigniter ostendit. Verba ista, cùm ad superiorem Obiectionem pertineant, nec sine ea possint intelligi, tamen iste à priori sententia Irenæi auellere voluit, & tanquam nouam Obiectionem proponere. Neque verò nostri vnquam ea verba retulerunt, tanquam desumpta ex Irenæo, sed potius tanquam explicationem aliquam Irenæi. Non enim in eo loco mentio sit Sanctificationis, quasi ea sit altera pars Eucharistiæ. Sed tantum post illa verba, quę in superiori Obiectione retulimus, ita subiungitur: *Offerimus autem ei, non quasi indigenti, sed gratias agentes donationi eius, & sanctificantes creaturam.* Quæ ergo ita allata sunt à nostris, quasi expositio aliqua verborum Irenæi, iste ita accipit, ac si nos ea diceremus esse verba Irenæi. Deinde clamat, hæc non haberi ex eius verbis sed ex sententia, quam nobis libuerit ex Irenęo colligere. At cur non adscripsit, Hæc verba Irenæi sic ab istis exponuntur? Hoc quid aliud esse dicam, quàm pueriliter nugari, & ludere, & non tantū charta, & atramento, sed etiam lectoris patientia abuti?

Sed ad rem potius ipsam venio. Propositum erat ex verbis Irenæi, Eucharistiam constare duabus rebus, terrena, & cœlesti. De terrena satis dictum est. Et nos iustissimè Papistas reprehendimus, qui panem, quem pro natura terrena accipiendum esse ostendimus, sola supponi volunt accidentia. Supererat, vt de altera parte, videlicet, de re cœlesti, diceretur. Illam autē tum in superiori responsione fatebar esse corpus Christi. Hoc tamen addidi, non posse probari, illud ea causa præsens esse in Eucharistia. Constare tamen eo Sacramentum, si quis illud totum, atque integrum complecti velit. In eo enim & signum, & rem significatam comprehendi. Meministi, pie Lector, non dubito, hanc à nobis interpretationem allatam esse. Quoniam tamen multi volunt, per Eucharistiam ea, quæ in cœna realiter præsentia sunt, significari, idcirco eò in ista Obiectione, quę nunc affertur, alia expositio verborū Irenæi interponitur: vt scilicet in illis rebus quæ in cœna eduntur, & bibuntur à Cōmunicantibus duo considerentur: Primū natura panis & vini, quæ vocātur res terrenæ: deinde benedictio, consecratio, siue sanctificatio, qua efficitur, vt illa iam Sacramenta sint, non autem res cōmunes, aut profanæ, sed efficacia instrumenta spiritus Dei. Atque ita hac quoque ratione Eucharistiam constare duabus rebus: ex quibus altera, videlicet sanctificatio, dicatur res cœlestis, quæ corporis Christi nomen habere possit, & sæpè ita appelletur. Hoc certè pani, vinoque, quam diu adhoc communia, & profana sint, nemo attribuerit. Hæc illa est interpretatio, quam nunc Inconstantius tanto conatu oppugnat: quam tamen necesse est, vt fateatur esse veram, si nostra corpora corpore & sanguine Christi ali, consistere, augeri velit. Ne hoc quidem tacendum est, Irenęum, quo loco dicit, Eucharistiam constare duabus rebus, disertis verbis non facere mentionem vllam de corpore Christi: quamuis id alibi faciat, eoque corpora nostra ali testetur.

Cauillum autem merum est, quod iste ait, *nos in Eucharistia, non ipsam sanctificationem, sed eius effectum debere attendere. Illâ enim*, inquit, *corpus Christi præsens efficitur.* Ita, quod probandum erat, id sibi sumit tanquam concessum. Effici tamen corpus Christi per sanctificationem eo sensu, quo iam diximus, non inficior: id autem nego, vel excludere substantiam & naturam panis, vel substantialem & realem corporis Christi præsentiam statuere. Irenæum autem dicere, rem cœlestem esse corpus Christi, affirmat quidem Inconstantius, Irenæus tamen ipse, cui maxima fides habenda est, non dicit. Postea redit ad vsitatam illam suam, vel potius tritam, & obsoletam cantilenam. *Panis quidem*, inquit, *ad conficiendum Sacramentum adhibetur: substantia tamen eius in mysterio non manet.* At nos iam & ex Iustino, & ex isto ipso, de quo nunc agimus, Irenæo, panem existere in Eucharistia etiam post Consecrationem demonstrauimus. Quam sententiam Inconstantius nullis vnquam strophis poterit euertere. Vanum etiam illud est, quod ait, *Irenæum, cùm dicat, Eucharistiam non esse communem panem, innuere, illum ita mutatum esse, vt transsubstantiatus sit in corpus Christi.* Hoc nihil opus est refutare. Satis enim superque iam anteà à nobis est explosum. Sed magna est istorum hominum iniquitas: qui, cum verba patrum nolint ipsi recipere, tamen nos ad omnes illorum nutus velint adstringere, & ad leuissima commenta, quæ ipsi per somnium patribus affuerunt, adigere.

Hue addit, corpus Christi alere corpora nostra instar ciborum aliorum, absurdum esse. Eo tamen vel hoc nomine nutriri corpora nostra putat, quod ea cum sint corruptibilia, ita præparentur ad incorruptionis conditionem. *Corpus enim domini nobis tanquam semen quoddam incorruptionis inspergi.* Hoc nos iam dedimus, aliquo modo verum esse. Sed præter istum apparatum ad incorruptionem, & æternam vitam, Irenęus hoc etiam expressè scribit, sanguinem & carnes nostras ali, & augeri corpore Christi: quod nisi ad panem & vinum referatur, verum esse non potest. Quemadmodum autem verum est, alimentum atq; augmentum corporis nostri non posse haberi ex Eucharistia sine substātia panis & vini: ita etiā verū est, corpora nostra posse præparari ad vitā æternā ex corpore & sanguine Christi, etiā sine illorū reali pręsentia,

OBIECTVM CLIV.

RVRSVS obijcitur ex Irenæo: Quomodo iustè dominus, si alterius partis existit, huius conditionis, quæ est secundum nos, accipiens panem suum corpus confitebatur: & temperamentum calicis suum sanguinem confirmauit? lib. 4. cap. 57. Irenæus hic planè ostendit, dominum, cum accepisset panem, confessum esse, illum esse corpus suum: & vinum mixtum in calice esse sanguinem suum.

GARDINERVS.

NISI Christum, omnis veritatis fontem, per blasphemiam mendacij arguere velimus, quod confessus est esse, verè effecit fieri.

MARTYR.

Christus, inquit, *non est arguendus mendacij. Hoc enim blasphemum est. Is ergo cum confessus sit, panem esse corpus suum, verè effecit, vt ille corpus ipsius fieret.* Sed agè, Rem paulò exquisitius consideremus. Nonne qui confitetur, Gardinerum Vintoniensem episcopum esse Anglum, vult istam propositionem veram esse, Gardinerus est Anglus? Quiq; confitetur, Gardinerum Papistam esse, aut veritatis proditorem, nonne hanc propositionem vult esse veram, Gardinerus est Papista, aut proditor veritatis? Cum ergo Irenæus dicat, dominum confessum esse, panem esse corpus suum, profectò vult, propositionem istam veram esse, Panis est corpus domini. Id etiam Cyprianus asserit in Sermone de Vnctione Chrismatis. *Vt exponeret*, inquit, *Gentibus, quomodo vinum & panis caro esset, & sanguis.* Modum etiā ibi Cyprianus exponit: nempe quod significantia, & significata ijsdem nominibus censeantur. Verum ergo est, Christum efficere, vt panis sit ipsius corpus. Quoniam panem fecit sacramentum, quod corpus ipsius significaret. Ambrosius quoque de Sacrameo. li. 4. cap. 4. ita scribit: *Quomodo potest, qui panis est, corpus esse Christi? Consecratione.* Quid istis verbis potest esse clarius? Consecratione inquit fieri, vt, qui est panis, fiat corpus Christi. Alia multa addocere possem in hanc sententiam. Sed ea præstat referre aliàs. Nūc verò non est magnopere laborandum, vt exponam, quemadmodum vtrunq; sit verum, idem & panem esse, & corpus Christi. Quiuis enim id ex illis, quæ iam dicta sunt, potest facilè intelligere. Christus ergo cùm confiteretur, panem esse corpus suū, fecit panem sacramentum corporis sui. Verba verò Irenæi ita clara sunt, vt nullis Inconstantij nebulis possint obfuscari.

Cyprianus. *Ambrosius.*

OBIECTVM CLV.

RVRSVS obijcitur ex Irenæo lib. 5. Quando ergo mixtus calix, & fractus panis percipit verbum Dei, fit Eucharistia corporis & sanguinis Christi: ex quibus augetur, & consistit carnis nostræ substantia. Ex hoc loco apparet, Christum, cum accepisset panem verè materialem, appellasse illum corpus suum, cum diceret, Hoc est corpus meum: & vinum etiam, quo nutrimur, cum appellasse sanguinem suum.

GARDINERVS.

HOC planè docet Irenæus: Cum mixtus calix, & fractus panis percipit verbum Dei, fieri Eucharistiam corporis & sanguinis. ne quis contendat sanctificationem esse rem cœlestem sacramenti, quum ipsum sit corpus & sanguis.

MARTYR.

EX eo, quod Irenæus scribit, panem fractum & calicem mixtum fieri Eucharistiam corporis & sanguinis domini. Inconstantius e vestigio concludit, *rem cœlestem, qua Eucharistia constat, non esse sanctificationem, sed corpus ipsum Christi, & eius sanguinem.* Quod, quemadmodum dari possit, iam suprà exposuimus. At ego vicissim quæro, quomodo panis fiat Eucharistia. Nam paulò ante, cum de verbis Iustini ageretur, iste noster valdè atrociter clamauit, alimoniam illam esse carnem, & sanguinem Christi: vocari tamen Eucharistiam: quasi, quod ad hanc gratiationem attinet, magnum quoddam sit discrimen inter esse & vocari. Dicat mihi nunc vicissim ipse, quomodo panis fiat Eucharistia. Nam Eucharistia est gratiarum actio. An ergo dicet, panem fieri gratiarum actionem? Aut si dicat, quis illi credet? Quemadmodum ergo tropicè dicimus, panem fieri actionem gratiarum: ita etiam tropicè dicimus, panē fieri corpus Christi. Ex carne autem, sanguineque Christi consistere, atque augeri substantiam carnis nostræ, dicit iste aliquo modo verum esse. Ego verò id contendo, omnibus modis falsum esse: modò pro-

Quomodo panis fiat Eucharistia.

Ex carne et sanguine Christi consistere & augeri substantiam carnis nostræ, propriè loquendo non est verum.

propriè accipias corpus & sanguinem Christi, A propriéque accipias nutriri & augeri.

Postea Inconstantius confugit, vt solet, ad naturam panis & vini extra vsum sacramenti: aut ad illud tempus, quo ea primùm adhibentur ad Consecrationem. Verborum etiam ordinem & proprium orationis sensum prorsus confundit. Nam Irenæus quidem loquitur de pane & vino, postquam iam perceperunt verbum Dei, & facta sunt Eucharistia. In Iustino, quemadmodum audiuimus, conatus est verba B peruertere: in Irenæo sensui atque intelligentiæ insidiatur. Ad hæc suum illud solenne inculcat, & repetit, Cùm panis & vinum à natura mutentur in carnes & sanguinem communicantium, par esse, vt credamus eadem mutari à Deo in corpus Christi. Hæc suprà, cùm Iustini sententiam exponeremus, refutauimus: nec opus erit, credo, ea nunc repetere. Hoc tantùm vnum dicam: Consilium Irenæi in eo loco fuisse, vt doceret, creaturas panis & vini bo- C nas esse, & à bono & vero Deo patre domini nostri Iesu Christi conditas. Id enim Valentiniani & Marcionitæ negauerunt. Vtitur autē hoc argumento: Christus boni & veri Dei filius, vsus est pane & vino ad conficienda sacramenta: ergo non res alienas vsurpauit, sed suas: & ad rem bonam, quale est sacramētum, adhibuit res bonas. Pergit porrò, & probat, corpora quoque, & carnes nostras bonas res esse, quòd sacramentis, quæ citra cōtrouersiam bona sint, alantur. Ex isto progressu & contextu rationum Irenæi facilè videre possumus, quàm procul Inconstantius vagetur extra oleas: cum somniet, nos ali non pane, aut vino, quæ sunt creaturæ naturales, & existunt in sacramentis, sed miraculo: aut, cùm fingit, Irenæum hoc loco agere de natura panis & vini, quam habebant, antequam fierent sacramēta. Certè si panem tollas ab Eucharistia, non oppugnatur Marcion, qui illas creaturas negabat esse bonas, sed potius adiuuatur.

Explicatur argumentum Irenæi.

OBIECTVM CLVI.

OBIICITVR præterea ex Irenæo lib. 4. capit. 32. Eum, qui est ex creatura, panem accepit, & gratias egit dicens: Hoc est corpus meum: & calicem similiter, qui est ex ea creatura, quæ est secundum nos, suum sanguinem confessus est, & Noui Testamenti nouam docuit oblationem. Hinc apparet, creaturam panis dictam esse corpus Christi.

GARDINERVS.

QVI ex iis verbis argumentantur, Christum secundum Irenæum vocasse panem corpus, quid inferunt postea, nisi Christum id, quod consecrando efficeret, vocasse, & cum rei mutatione mutasse nomen?

MARTYR.

IN hac responsione nihil habetur, quod non sit dictum antea. Vis autem argumenti in eo sita est, quòd Christus panem & vinū, creaturas, vt dicitur, secundum nos, fassus sit esse corpus & sanguinem suum. Accidentia autem panis & vini, presertim existentia sine subiecto, nemo sanus dicet esse creaturas secundū nos. Sunt enim portenta & quiduis potius, quàm creaturæ ab hominibus vsurpatæ. Hinc tamen Inconstantius elicere vult, aquam videlicet è D pumice, panem & vinum simul cum mutatione rei mutasse nomen. Sed quam mutationem rei nobis narrat? Transubstantiationem scilicet. Atqui de ea, quod sciam, non meminit vspiam Irenæus. Quod si mutationem spiritualem diceret, qua panis & vinum fiant sacramenta, cùm antea fuerint res profanæ, possemus illi assentiri. Verùm cùm se in omnia absurda ita abijciat præcipitem, quæ potest esse spes concordiæ? Fugit id, quod est in controuersia, & E se ad aliam transfert quæstionem, de sacrificio noui Testamenti. At hoc non est ordine disputare. *Verùm hoc, inquit, idcirco fario, vt intelligas, in nudo pane nullam posse esse nouam oblationem, quam tamen Irenæus dicit Christum instituisse. Nam in illis inquit, creaturis Melchisedech obtulit præfigurans Christum.* Mitto nunc communem errorem illorum, qui dicunt, Melchisedechum obtulisse panem & vinum Deo in sacrificiū. Id enim ab historiæ veritate alienum est. Protulit enim illa potius exercitui Abrahami redeunti à prælio, vt milites lassos reficeret. Sed ignoscendum opinor est Inconstantio, si pro more suo errare malit cum Patribus, quàm rectè sentire cum Scripturis. Hoc ergo omisso, illud dico: Veteris & Noui Testamenti oblationes in hoc differre, quòd ibi res aliquando exhibenda proponebatur, hîc autem iam facto exhibita commemoratur: ibi Christus venturus & moriturus ostendebatur, hîc mortuus pro nobis fide percipitur. Inconstantius vero cùm nouam oblationē in nouo Testamento offerri iactat; illud sacrificium appellari vult viuificum propter veram præsentiam corporis Christi. Quid ita? Nonne etiam doctrina Euangelij est viuifica? At in illis verbis, quibus Euangelium explicatur, corpus Christi realiter non inuoluitur. Baptismus quoque est Sacramentum viuificum: at in eo non adest realiter corpus Christi.

Addit, sacrificium cœnæ incruentum esse: A & in eo non iterari, sed tantùm commemorari mortem Christi. Quod si ita est, quæ ergo illa est oblatio, in qua dicitis Deo patri offerri à sacrifico corpus & sanguinem Christi? Quare enim ea offert? Quis iussit? Christus quidem iussit, memoriã ibi fieri mortis suæ. Quam memoriam si appelles sacrificium gratiarũ actionis, libenter accedo. Verùm ad nihil opus est reali præsentia corporis Christi. Nec Christus vnquam promisit, se corpus suum quotidie o- B mnibus in locis exhibiturum esse præsens, vt Deo patri quotidie offeratur. Hîc Inconstantius vt offuscaret quæstionem, verba Iustini interposuit. Sed ea causam eius nihil iuuant. Ille enim sibi consentiens oblationem, quæ à Gentibus in omni loco iuxta Prophetæ vaticinium offertur, dicit esse panem & poculum τῆς εὐχαριστίας. Nemo est, qui nesciat, εὐχαριστίαν esse gratiarum actionem. Hoc sacrificium offerri in cœna Domini, nos nunquam negauimus. Imò C Iustinus quoq;, quemadmodum suprà annotauimus, testatus est, hæc sola esse genera nostrorum sacrificiorum. Et Tertullianus contra Iudæos, & Hieronymus in Malachiam, cùm interpretantur locum illum, ad quem alludit Irenæus, affirmãt, illa sacrificia esse verba laudum & precum. Imo Irenæus quoque ipse, vt id obiter attingam, lib. 4. cap. 34 ad finem ita scribit: *Ideo nos quoque vult offerre munus ad altare frequenter sine intermissione.* Est ergo altare in cœlis. Illuc enim preces nostræ & oblationes nostræ diriguntur: & ad templum, quamadmodum Ioannes in Apocalypsi ait. Preces & gratiarum actiones appellat nostras oblationes, quę ad cœlum, vbi nostrum altare est, deferuntur. Quare, quid Iustinus senserit, tam ex illis, quæ modò diximus, quàm ex obiectione, qua verba eius exposuimus, satis liquet. An autem senserit, Eucharistiam tam verè esse sanguinẽ & carnes Christi, quàm verè Christus sanguinem & carnem suscepit de ventre Virginis, supra abundè docuimus.

Christus nõ promisit oblationẽ de corpore suo faciendam, cũ in cœlũ ascendisset.

OBIECTVM CLVII.

RVRSVS obijcitur ex Irenæo lib. 4. cap. 34. Quomodo, inquit, constabit eis, eum panem in quo gratiæ actæ sunt, esse corpus Domini sui, & calicem sanguinem eius, si non ipsum fabricatoris mundi filium esse dicant? Hic quoque vocat panem corpus Christi.

GARDINERVS.

HÆC *verba Irenæi ostendunt magnum quiddam & admirabile illis verbis, Hoc est corpus meum, Christum expressisse: quod nisi in propria significatione verborum intelligi non potest.*

MARTYR.

NEcesse est, vt Inconstantius fateatur, se, cùm vellet huic obiectioni respondere, aut egregiè mentitum esse, aut verba Irenæi nõ intellexisse. Voluisse mentiri se, quoniam turpissimum est, etsi apud eum vsitatum est, nunquam fatebitur. Quare illum verba Irenæi nõ intellexisse, sic ostendo. Putat, Irenæum illo loco rem difficilimam & summè admirabilem, quamq; nemo, nisi filius Dei fabricatoris huius F mundi facere potuerit, proponere voluisse: nẽpe vt panis verteretur in corpus Christi. Ego verò, etsi ad facienda sacramenta non dubito requiri vim diuinam, tamẽ affirmo, ista ab Irenæo longè alio animo, alioq; consilio scripta esse. Valentinus & Marcion, contra quos Irenæus scribit, dicere solebant, Christũ esse quidem filium Dei, at nõ eius Dei, qui esset huius mundi fabricator. Interim tamen ijdem illi recipiebant cœnam Domini. Ab ea Irenæus con- G tra illos arripit argumentum: non posse constare, Dominum voluisse panem, qui ad alium Deum pertineret, sui corporis facere sacramẽtum. Nam cùm illud sacramentum institueret, patri suo gratias egit. At vt illi hæretici somniabant, illa creatura ad patrem nõ pertinebat. Id ergo fuisset non rectè gratias agere. Iustitia enim hoc potius postulasset, vt de vsu illius creaturæ gratias ageret potius fabricatori mundi, quàm patri suo. Nam eum illi dicebant à mundi authore alienũ esse, & contra illũ inimicitias gerere. Vides ergo, pie Lector, Inconstantiũ turpiter hallucinari, & id referre ad potentiam Dei, quod Irenæus scripserit de possessione rerum, & vera gratiarum actione. Addit adhæc, in illis verbis, *Hoc est corpus meũ*, omnino propriam significationem retinẽdam esse: quòd tropica sententia sit ita facilis, vt ad sui veritatẽ diuinam potentiam non requirat. Imò, inquit, quiuis nudus homo potest signum sui ipsius, quicquid velit cõstituere. Quare vt panis significaret corpus Christi, id sine vlla magna Dei potẽtia potuit fieri. Verùm iste, aut nescit, aut, quod magis credo, fingit se nescire, panẽ à nobis dici tale esse signũ corporis Domini, vt sit sacramentum: quod fidem veritatis habere nõ posset, si à nudo homine proferretur. Nemo enim sine voluntate atq; authoritate Dei instituere potest sacramentum. Vt autem corpus Christi substantialiter sit in Eucharistia, quod Papistæ fingunt, ne Deus quidem ipse potest

essẽ.

efficere: non quidem sua vlla infirmitate, sed quòd ipsa res natura sua fieri nequeat. Nos de sensu Irenæi sumus certissimi: quem nõ alium esse posse, quàm qui à nobis traditur, qui loca illa attentè legerit, nullo modo poterit dubitare. Fictitium ergo est, quod Inconstantius dicit, tantum miraculum non potuisse effici, nisi à filio Dei. Neque enim id agebat Irenæus, vt fidem faceret miraculis, sed tantùm, vt probaret, Christum esse filium fabricatoris mondi B Dei. Idque, vt diximus, probauit ab institutione sacramenti. Non enim esse verisimile, Christum rebus alienis, idque à malo Deo, & patris sui inimico profectis in instituendo sacramento vti voluisse. Idem agit Tertullianus libro primo aduersus Marcionem. *An, inquit, putem impudentiorem, quàm qui in aliena aqua alij Deo tingitur: ad alienum cælum alij Deo expanditur: in aliena terra alij Deo sternitur: super alienum panem alij Deo gratiarum actionibus fungitur?* Quomodo autem panis, in quo gratiæ actæ sint, sit corpus Domini nostri, & calix eius sanguis, cùm toties iam dictum sit, hic repetendum non existimo.

OBIECTVM CLVIII.

OBIICITVR ex Irenæo, libro de Marco quodam impostore, qui in hoc sacramento Eucharistiæ mirificè illudebat hominibus simplicibus. Immutabat enim colorem vini, vt prorsus videretur esse cruor. Et vinum ipsum ita augebat prçstigijs suis, vt magnum poculum impleret de paruo cyatho, & ita impleret, vt redundaret. Ex hac impostura satis liquet, illa miracula, quæ iactantur à multis, non confirmare errorem istum de reali præsentia, sed esse meras prçstigias.

GARDINERVS.

INCIDIT impostor in impostorem: in hæreticum hæreticus: quemodo prouerbium sonat, Semper Deus similem ducit ad similem.

MARTYR.

PRimùm non puto alienum fore, aut inutile, admonuisse Lectorem, idcircò inductã esse hanc Obiectionem, quòd multi hodie substantialem istam præsentiam putent probari posse ex eo, quòd aliquando Christus ipse in illo pane cõspectus fuerit instar pueri, aut quòd in calice apparuerit forma sanguinis. Hæc omnia, & alia similia ex hac historia probatur fuisse C præstigias: cùm Marcus quoque impostor talia fecerit, & multos, præsertim simpliciores, hac arte deceperit.

De miraculis, quæ in Eucharistia interdum apparuerunt.

Sed Inconstantius hoc argumentum putat se in nos posse torquere. *Magus enim*, inquit, *non fuisset auditus, neque ille hoc genus imposturæ tentasset, nisi hæc fides iam peruasisset Ecclesiam, verum sanguinem esse quidem in calice, sed non apparere.* At non videt, quam ista infirma sit, vel potius nulla, consequutio. Satis enim magna occasio D dabatur huic impostori ad illudendum populo, quod Ecclesia tum publicè crederet, sacramentum sanguinis Christi contineri in calice. Quare cũ iste credi vellet, suo ministerio plus fieri, quàm passim crederetur, quamq; ab alijs ministris fieret, ipsum Christi sanguinem videri volebat in calice prçsentem exhibere, non tantùm eius sanguinis sacramentum: atque ita sua sacramenta longè aliorum sacramentis perfectiora & augustiora esse voluit persuadere, quò maiorem populi multitudinem ad se alliceret. Hæc fuit vera ratio impostoræ. Quoniam autem sapientiores videbant, id non posse fieri, vt sanguis Christi alibi quàm in corpore ac venis eius, & in cœlo inueniretur, idcircò huiusmodi præstigijs non fallebantur. Et Irenæus ait, simplices tantùm homines deceptos fuisse & muliercolas. Quòd si vera fit regula ista Inconstantij, oportebit ea, quæ indicio aliquo monstrantur, eadem omnino esse cum illis, quæ monstrant. Ex eo enim vult Ecclesiam credidisse, sanguinẽ Christi esse in calice, quòd Marcus id cruore ostendisset. Homines enim non fuisse credituros impostori, nisi sanguinẽ re vera in calice contineri credidissent. Quid ergo? An Christũ putamus fuisse stellam, quoniam illum Magis stella indicabat? aut, An Deum putamus propriè fuisse arcam fœderis, quoniam per illam Arcam ostendebatur? aut, Agnus paschalis erãtne re vera transitus Domini, quoniam per Agnum eiusmodi transitus indicabatur? Certè neque Dominus credebatur esse stella, neque arca Deus, neque agnos transitus: quamuis per illa ea omnia ostenderentur. Quare non est necesse, Ecclesiam tum temporis credidisse, verum Christi sanguinem fuisse in calice, quamuis malis artibus illius impostoris efficeretur, vt color sanguinis in calice videretur. Hoc autẽ certissimè ex omnium Patrum dictis deprehenditur, Ecclesiam tum publicè credidisse, vinum illud, quod proponebatur in calice, sacramentum fuisse sanguinis Christi pro nobis effusi. Id autem agebat, & ambiebat Marcus, vt Deus crederetur in ipsius gratiam talem colorem voluisse ostendere, vel potius rem ipsam præsentem exhibere, quò ipsius sacramenta longè omnib. sacramentis præstare existimarẽtur. Telum ergo hoc totum Inconstantius in se recipiat: nam in nos quidem non potest retorqueri.

OBIECTVM CLIX.

OBijcitur ex Tertulliano aduersus Iudæos. Sic, inquit, Christus reuelauit panem corpus suum appellans, cuius retrò corpus in panem prophetes nunciauit. Hic vides, Christum vocasse panem corpus suum.

GARDINERVS.

QVOD propheta corpus Christi panis figura significauit occultè, Christus reipsa præstitit & impleuit.

MARTYR.

DE sensu Hieremiæ prophetæ capite illo A 11. hic multis non est agendum. Impij dicebant, *Mittamus lignum infectum veneno in panē, hoc est, in cibum eius: quo eum perdamus mortifero aliquo esculento.* Hæc est sententia Hebræorum. Multi ex Patribus per lignum intellexerunt crucem, quæ videri possit aliquo modo immissa fuisse in corpus Domini, cùm ille pro nostra salute in ea immolaretur. Hanc interpretationem inter primos amplexus est Tertullianus. Sed eum probare oportuit, corpus Domini à B propheta appellatum fuisse panem. Illud autē ait Christum ipsum reuelasse, cùm panem appellaret corpus suum. Verba Tertulliani ita habent: *Vtique in corpus eius lignum missum est. Sic enim Christus reuelauit, panem corpus suum appellans: cuius retrò corpus in panem prophetes nunciauit.* In obiectione ergo colligitur, non esse dissentaneum à vero, vt quemadmodum in propheta panis & significat, & appellatur corpus Christi: ita panis in Eucharistia & significet Chri C sti corpus, & corpus Christi appelletur. Id enim Tertullianus videtur testari. Nec tamen ille solus hoc dicit, sed etiam, vti iam audiuimus, Irenæus, alijq́; multi ex Patribus: nempe Christum aut appellasse, aut confessum esse, panem esse corpus suom. Id autem Euangelistæ narrant eum fecisse, cùm institueret sacram cœnā. Et Paulus dom Cœnam describit, persæpè vtitur vocabulo panis. Mitto, Christum in sexto Ioannis corpus & carnē suam metaphora qua D dam appellasse panem. Quemadmodum autē Christus, cùm diceret, *Ego sum panis*, non statim mutatus est realiter in panem: ita, cùm diceret, *Hoc*, panis videlicet, *est corpus meum*, non erat necesse, vt panis in eius corpus transubstantiaretur.

Hic Inconstantius interponit de suo: *Vt miseram hanc vitam absque cibo carnali non possumus sustentare, ita neque cœlestem vitam absque cibo spirituali valemus retinere.* Hæc vt vera sunt, ita ad E rem nihil faciunt. Pergit porrò, aitq́ue, oportere, cùm audimus sermones Christi, credere, illos esse veros. Christum autē reuelasse in Cœna, panem esse corpus suum. Idq́ue Tertullianum alibi declarasse, cùm diceret, Christum fecisse panem corpus suum. Hoc quoque nos libenter recipimus. Neque enim vnquam infitiati sumus, panem esse corpus Christi, aut fieri corpus Christi: modò huiusmodi loquutiones rectè intelligantur. Sed palàm est, Inconstantium, cùm ista dicat, obtrudere velle nobis Transubstantiationem suam. Eam autem nos, quoniam ne vno quidem verbo ex omnibus sacris literis probari potest, reijcimus. Nam ex Tertulliano ne leuissimam quidem eius suspicionem mouere potest.

Addit præterea, *Nisi intelligamus, Christum verè dedisse corpus suum, non reuelauit ille prophetam, sed potius prophetæ obscuritatem imitatus est.* Cui ego vicissim regero: Si Christus, cū diceret, corpus aut carnem suam esse panem, illa verè non transubstantiauit in panē, nihil adiuuat Inconstantium, sed potius conatus eius sophisticos vniuersos euertit. Huc addo, mendacium esse sycophanticum, quód ait, nostros figuram solam agnoscere in sacramēto. Deinde cùm verba Christi de corpore suo tradendo in crucem, ita sint perspicua, quî potest dici, illa ita esse obscura, vt illa sunt, quæ leguntur apud Hieremiam: præsertim si quis interpretationem adductam sequi velit? Sed inopia argumētorum impulit Inconstantium ad ista παρέργα. Cumq́; se fingat esse hostem obscuritatis & figurarum, singularem autē amatorem perspicuitatis, testatur corporis Christi substantiam, eiusdemq́; veram præsentiam in Eucharistia. Sed quomodo? *Adhibita*, inquit *panis figura in externis visibilibus, quam videmus.* Apagesis tenebrio cū ista tua figura, quam in alijs tantoperè detestaris. Cùm possis panem solidum retinere, quid nobis obtrudis figuram panis? Nos quidem, si possemus corpus Christi verè habere præsens in Eucharistia, figura nunquam vteremur. Sed quia veri corporis humani modus, quem esse in Christo necesse est confiteri, id non patitur: proximum est, vt vtamur figura panis. Vobis autem, cùm sitis ita locupletes miraculorum, nihil potest resistere. Potentia Dei, ad quá, tanquam ad omnium absurdorum & mendaciorū vestrorum patronam cōfugitis, rectè potest & corpus Domini, & panem simul copulare. Cur ergo figuram panis, ac non potius verum panē statuitis in sacramento? Miror, vos ita facilè à vestro instituto discedere. Pati non potestis prophetæ obscuritatem in verbis Christi. Cur ergo dicitis, corpus eius latere sub figura panis? Hoc potius contendite, corpus illud non latere, sed extare atq; apparere conspicuè. Neque vereamini, sensuum iudicium repudiare.

Iam

Iam enim frontem ad ista perfricuistis. Omnino enim negatis. in ijs rebus quicquam tribuendum esse sensibus. Quare asseuerate for- A titer, pugnate, clamate, corpus Christi videri, tangi, gustari, etiamsi id millies sensus negent.

OBIECTVM CLX.

OBIICITVR ex Tertulliano libro primo contra Marcionem. Ait ille, Deum non abiecisse panem creaturam suam. Illo enim eum repræsentasse corpus suum. Hic animaduerte poni repræsentationem corporis Christi, non autem veram præsentiam.

GARDINERVS.

NON *loquitur Tertullianus de abiectione creaturæ: sed sensit istius artificis in verbi adulteratione vim & fraudem.*

MARTYR.

PRimùm verba ipsa Tertulliani ponenda esse arbitror. Sic enim de illis Lector facilius iudicabit. Ille quidem inquit, *Vsque nunc nec aquam reprobauit creatoris, qua suos abluit: nec oleum, quo suos inungit: nec mellis & lactis societatem, qua suos infantat: nec panem, quo ipsum corpus suum repræsentat: etiam in Sacramentis proprijs egens mendicitatibus creatoris.* Hic locus, ne hoc interim B præteream, idem docet, quod Irenæus: nimirùm, Iesum Christum verè Creatoris mundi Dei fuisse filium. Non enim verisimile esse, Iesum veri Dei filium voluisse materiam suorum mysteriorum, tanquam egenum & inopem, à malo Deo, & huius mundi Creatore emendicare. Hæc de tota summa & de consilio Tertulliani. Nunc Inconstantij querelæ refutandæ sunt. Duo in primis nobis obijcit, eaque, pro suo more, non absque conuitijs. Primùm hu- C ius authoris verbis nos vim & fraudem adhibuisse clamitat: & huiusmodi adulterationes nullo pacto ferendas esse. Tertullianum enim non scripsisse, Nec aquam abiecit: sed tantùm, *Nec aquam reprobauit.* O grauem corruptelam. Tertullianus ait, *Has creaturas non reprobauit, sed illas mysterijs suis instituendis adhibuit.* Quantum, quæso, peccauit ille, qui dixit, Has creaturas non abiecit? Ad sensum authoris quid interest? Ea, quæ, vel vt non adhibenda, vel vt non D commoda, vel vt non vtilia reprobamus, cur non dicamur abiecisse? Certè vtrumuis horum dicatur, vos vtrinque perstringimini. Vos enim panem & vinum, quod ad substantiam attinet, ab Eucharistia extruditis: quasi ea digna non sint, quæ maneant vnà cum corpore & sanguine Christi. Nam nisi ea putetis indigna, cur abijcitis: aut, quoniam tu eo verbo delectaris, cur ea reprobatis? Rursus si sunt indigna, cur ea ab initio adhibetis? Cur non Chri- E stum potius sequimini? Is enim vt ea adhibuit ad conficiendum sacramentum, ita etiam ea in sacramento retinuit: quemadmodum satis docent sacræ literæ. Vtrunque ergo verè dicitur, Christum nec reprobasse, nec abiecisse creaturas. Tu autem, Inconstanti, qui omnia ita syncerè tractari vis, vtinam alios non metireris tuo pede: aliud enim nihil dico. Deinde videtur conqueri, pronomen à nobis esse præteritum. Sed illud, quando ita vult, bona cum gratia reponat. Nam ad rem præsentem nihil momenti habet. Fatemur ergo Dominum pane ipsum corpus suum repræsentasse. Causa nostra eadem est, siue tollas pronomen illud, siue addas. Sed dic mihi, Inconstanti, Quomodo dicis, Dominum non abiecisse, aut reprobasse substantiam panis & vini, cùm eam dicas, illũ ex Eucharistia exclusisse? *Quoniam*, inquis, *vtitur ea ad corporis et sanguinis sui exhibitionem in mysterio. At si facit, vt esse desinat, illa non vtitur. Nam si vti vellet, eam haud dubiè retineret.* Nimis ista inepta sunt atque absurda. Aufert Christus substantiam à pane. Et tamen vtitur ea ad corpus suum exhibendum. Ego verò contrà concludam. Christus vtitur pane in sacramento: ergo panis in sacramento manet: vestroque ipsorum testimonio vestram Transubstantiationem refutabo.

Sed addit, nos verbum illud, Repræsentare, perperam exponere. Nos enim velle, Repræsentare, referre esse: cùm vox ea significet, rem ipsam præsentem exhibere. Et ad id probandũ adducit locum Columellæ, & consuetudinem Iurisperitorum. At nos etiam vicissim scimus, Repræsentare aliquando positum esse pro Referre. Idque cum ex multis bonis authoribus possimus ostendere, tamen malumus huic labori supersedere, & ipsius in hac re Tertulliani testimonio vti. Is enim in libro de Pœnitentia, numero 4. sic scribit: *Cùm adulterum non eum solum definit, qui comminus in alienum matrimonium cecidisset, verum etiam illum, qui aspectus concupiscentia contaminasset: adeò quòd prohibetur administrare, satis periculosè animus sibi repræsentat, & temerè per voluntatem expungit effectum.* Hic, opinor, nõ est ambiguum, illum, qui tantùm concupiscentia mœchatur, actionem adulterij præsentem re ipsa non habere. Animus tamen, inquit, eam sibi repræsentat, idque periculosè. Quæro ex te, Inconstanti, an cogitatio, aut imaginatio faciat re vera rem præsentem. Negabis scio. Tamen hoc dices, Cogitationem posse referre

Imaginatio vel cogitatio nō facit rem propriè præsentem.

rem, & ita referre, vt ea, quamuis absit, tamen A
quodammodo præsens esse videri posſit. Si
Tertullianus ita aliquando loquutus eſt, non
multum errauit, qui eum hîc quoque ita locu-
tum putauit. Sed, dices, Cùm verbum illud v-
trunque ſignificet, ex ambiguo non licet ali-
quid certi concludere. Imò licet, & præſertim
ſi author ipſe alibi mentem & ſentētiam ſuam
expreſſerit. Id verò citra controuerſiam Tertul
lianus apertè facit. Nam in libro quarto contra
Marciooem ita ſcribit: *Acceptum panem, & di-* B
ſtributum diſcipulis, corpus ſuum illum fecit, Hoc eſt
corpus meum, dicendo: id eſt, figura corporis mei. Hîc
audis, quid Tertullianus de hac re ſentiat. Nec
Ignoras, figuræ proprium eſſe referre id, quod
ſignificat. Verba ergo eius in obiectione opti-
mè ſunt expoſita. Etſi enim verbum illud v-
trunque poſsit ſignificare, ad eam tamen ſigni-
ficationem contrahendum fuit, quam mens &
ſententia ſcriptoris exigebat. Hoc etiam velim
ſcire, quomodo Tertullianus dicat, pane re- C
præſentari corpus Chriſti, ſi panis eſſe deſinat,
& ſubſtantia eius adeſſe nō poſsit. Nam ſi quid
re aliqua conficiendum eſt, ea certè re ſublata,
nihil efficitur. Sic ergo rectè cōcluditur in Ob-
iectione: Pane corpus Chriſti repræſentatur:
ergo adeſt & manet panis. Tanta eſt huius ar-
gumenti vis & perſpicuitas, vt uulla re poſsit
ab Inconſtaotio infirmari.
Sed cùm quæro, Cur pane corpus Chriſti
repræſentetur, attende, obſecro te, pie Lector, D
quid Inconſtantius velit eſſe, Repræſentare
corpus Chriſti. Id ait eſſe, perinde ac ſi dixeris,
Ex pane fieri præſentiam corporis Chriſti, mu-
tata quidem ſubſtantia, cuius tamen acciden-
tia ſignificent corpus Chriſti. Si tanta ferenda
ſit in interpretando licentia, ego ex quibuſuis
verbis quiduis poſſem elicere. Delium autem
natatorem oportet eſſe, qui intelligat ea, quæ
ſequuntur. Sic enim ſcribit: *Vt viſibilis natura*
panis figura ſit corporis: quod ex latente eius ſubſtan- E
tia conuerſa repræſentatur. Quæ obſecro eſt ſub-
ſtantia illa latens? Non opinor, corporis Chri-
ſti: illam enim ſubſtantiam, quæcunque eſt, di
cis conuerſam. Conuerti autem corpus Chri-
ſti, ne cogitari quidem piè poteſt. Rurſus non
poteſt eſſe ſubſtantia panis. Eam enim vis per
tranſubſtantiationem eſſe deſinere. Id autem,
qnod lateat, oportet eſſe: quamuis non appa-
reat. Non eſt ergo ſubſtantia panis: quoniam
ea tranſubſtantiata eſt: rurſus eſt panis ſub F
ſtantia, quoniam latet. Eſſe verò, & Non eſſe,
ſunt contradicentia. Et ne neſcias, Inconſtan-
ti, quod dicis, pane corpus Chriſti ſignificari,
eſſe, illud communicantibus præſens fieri, id
nos non omnibus modis, neque prorſus nega-
mus. Corpus enim Chriſti fit præſens menti,
fidei, memoriæ. Et ad eiuſmodi præſentiam pa
nis iam factus ſacramentum vnà cum verbis
Domini, qnæ adhibeotur, plurimùm condu-
cit. Vertas ergo te, quocunque voles, omnino G
ex Tertulliani ſententia manebit panis. Cor-
pus autem Chriſti dicemus, aut referri, aut il-
lis, quibus iam expoſuimus, modis exhiberi.
Tamen addit iſte, *Hæc verba Tertulliani ſi com-*
modè, & citra calumniam exponātur, nihil à ſua tran-
ſubſtantiatione diſsidere. At ego viciſsim veriſſ-
ſimè regero, illa, niſi calumnioſè incommo-
dèque torqueantur, neceſſariò probare, mane-
re panem.
Huc etiam allegat, quod idem Tertullianus
ſcribit de Reſurrectione carnis. *Caro*, inquit,
corpore & ſanguine Chriſti veſcitur, vt anima de Deo
ſaginetur. Hæc non alio dicit Tertullianus, quā
vt doceat, ſpiritum noſtrum Deo impinguari,
gratia, inquam, & ſpiritu eius, dum fides noſtra
ex eo excitatur à ſpiritu ſancto, quód corpore
noſtro veſcimur ſacramētis, quæ & dicuntur,
& ſuo quodam modo ſunt corpus & ſanguis
Chriſti. Appoſitiſsima autem in ijs verbis à
Tertulliano fit diſtributio, vt & carni & ani-
mæ noſtræ attribuatur, quod ſuum eſt. Simi-
le quiddam eſt, quod huc citatur ex eiuſdem li
bro de Idololatria. *Alleguntur*, inquit, *in ordi-*
nem Eccleſiaſticum artifices idolorum. Proh ſcelus:
ſemel Iudæi Chriſto manus intulerunt: iſti
quotidie corpus eius laceſſunt. Nihil hic noui
audio. Nos enim etiam dicimus, impios mini-
ſtros & corruptos Chriſtianos laceſſere, &
contumelijs afficere corpus Chriſti, cùm aut
indignè ſumāt, aut alijs indignè adminiſtrent
ſacramenta. Imò hoc etiam addimus ex Epi-
ſtola ad Hebræos, Contemptores accepti ver-
bi & lucis, dennò Ieſum Chriſtum, quantum
quidem iu ipſis eſt, in ſe ipſis crucifigere. Con-
ſulo itaque Inconſtantio, vt ab huiuſmodi ar-
gumentis temperet. Videt enim iam illis cau-
ſam ſuam nihilo fieri meliorem. Ceuties à no-
bis dictum eſt, iniurias, quæ ſacramentis ab
impijs inferuntur, in authorem ipſum ſacra-
mentorum, & in res ſignificatas redundare.
Quod autem Tertullianus dicit, *acceptum pa-*
nem, corpus ſuum illum fecit, id noua declaratione
uon opus habet. Satis enim illis verbis indi-
catur, ſacramentum Euchariſtiæ huiuſmodi
eſſe, vt conſtet pane. Quod idem apertius ſcri-
bit libro ſecundo ad Vxorem. *Non ſciet*, inquit,
maritus, quid ſecretò ante omnes cibos guſtes: & ſi
ſcierit panem, non eum credet, qui dicitur: ſacramen-
tum videlicet. Quomodo enim noſſe poteſt ſa-
cramentum, qui eius vim & ſignificatum non
credat? Vos hodie, poſtquam mare ſuperſti-
tionum inuexiſtis iu Eccleſiam, non vultis Eu
chariſtiam cuiquam communicantium dare in
manus. At temporibus Tertulliani, Cypriani,
Ambroſij, pueris, mulierculis, catecbumenis
credebatur. Ad iſta vos aurem ſurdam & fron-
tem impudētem obuertitis. De fide verò Ter-
tulliani, qood ad Euchariſtiam attinet, nos ni-
hil dubitamus. Quare nil opus erat, vt iſte no-
ſter ad extremum eam ſuſciperet
defendendam.

OBIECTVM CLXI.

OBIICITVR ex eodem Tertulliano libro quarto contra Marcionem. Acceptum panem & distriburum discipulis, corpus suum illum fecit, Hoc est corpus meum dicendo, hoc est figura corporis mei. Figura autem non esset, nisi veritatis esset corpus.

GARDINERVS.

BASILIVS in epistola 64. eos notat, qui verba Gregorij in calumniam raperent.

MARTYR.

Historia Basilij de Greg. Neocæsariensi.

Hic nobis Inconstantius longam intexit A historiam ex epistola Basilij. Vbi, vt rem omne summatim dicam, refertur, Gregorium Neocæsarieosem episcopum, cùm disputaret aduersus Arrianum, quiddam minus propriè loquutum esse, cùm diceret, patrem & filium consideratione quidem duo esse, sed substantia seu bypostasi vnum. Gregorium illum Basilius ita tuetur, quòd ea non δογματικῶς, sed ἀγωνιστικῶς dixisset. Ita Inconstantios vult, hæc verba Tertulliano excidisse, non tradenti do- B ctrinam, sed certanti eum hæretico. Hanc ego stropham, quid enim dicam aliud, cùm considero, retinere me non possum, quin ita agam cum Inconstantio. Quæ tu hic comminisceris de Tertulliano, quæque ais Basilium dixisse de Gregorio Neocæsariensi, eadem me quoq; fi. hito interdum verè dicere, cûm Patrum loca aliqua violentiora inciderint. Sed ea tu importunè vrges, nec pateris, vt aut hyperbolas, aut synecbdoehas, aut vllum omnigo genus tro- C porum adhibeamus. Verùm cogitare debes, legem, quam nobis imponis, tibi quoq; aliquando ferendam esse. Mihi etiá fas erit dicere: Non tradebant ista tum Patres tanquam dogmata: certabant enim hæreticis, rem exaggerabant apud populú. Verùm ista nunc mitto; illud potius dico, Tertullianum contra Marcionem nihil, nisi grauiter & moderatè scribere. Neque enim illa ab ore dicentis aut commotius disputantis excepta sunt, sed sobriè & consideratè D ab ipso scripta. Deinde non est vocula vna aut altera, quam obijcimus: sed plena côclusio. Ex eo enim contra Marcionitas probat, Christum habuisse verum corpus; non autem fictum aut phantasticú, quòd Christus sacramétum instituerit, quod esset figura sui corporis. Hęc est hypothesis Tertulliani, Sacraméta esse oportere veras figuras, & vera signa. Eius autem rei, quę nusquam & nulla sit, nullam esse posse figuram veram. Ait ergo, *Christus fecit panem corpus suum,* E *id est,* inquit, *figuram corporis sui.* Et addit: *Figura autem non esset, nisi veritatis esset corpus.* Chrysostomus etiam eodem modo à sacramentis probat Christum habuisse verum corpus. Isdem etiam armis sæpe pugnare consueuit Augustinus. Nam contra Adimantú Manichęum lib.1.cap.12. ita scribit: *Non dubitauit Dominus dicere, Hoc est corpus meum, cum daret signum corporis sui.* Et ista loquutio Augustini quantulú, quæ-

Explicatur argumentum Tertulliani.

so, abest à verbis & sententia Tertulliani? Libro etiam tertio, cap. 16. de Doctrina Christiana ita scribit: *Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & sanguinem eius biberitis, non habebitis vitam in vobis. Facinus vel flagitium videtur iubere. Figura ergo est, præcipiens passioni domini communicandum esse, & suauiter atque vtiliter in memoria reponendum, quòd caro eius pro nobis crucifixa & vulnerata sit.* Hic impudentem oportet esse, qui velit dicere, Augustinum ista scripsisse ἀγωνιστικῶς. Moderatissimè enim tradit rationes intelligendi sacras literas. Tamen ait, orationem illam de manducanda carne Domini figuratam esse. Imò etiam genus tropi indicauit atq; explicuit. Idem in Psalm.3. *Christus*, inquit, *adhibuit Iudam ad conuiuium, in quo corporis & sanguinis sui figuram discipulis suis commendauit & tradidit.* Dubitare autem nemo potest, Christum discipulis suis panê Eucharistię tradidisse: quem Augustinus cùm appellet figurá corporis Domini, nihil dissentit à Tertulliano. Quid hic agimus, Inconstanti? An dicemus, hæc omnia temerè excidisse per calorem atq; impetum disputationis? Omitto aliorú patrú testimonia. Nimis enim prolixum esset, quoties Eucharistia ab illis signum, symbolum, memoriá, figura, typus, ἀντίτυπον appelletur, commemorare. Illa tamen quid sibi velint, quoque animo scripta sint, prudens & attentius lector considerabit.

Verùm Inconstantius ipse sensit, distinctionem istam suam inter δογματικὴν & ἀγωνιστικὴν non posse satisfacere omnium lectorum auribus: illam enim non posse in omnibus aliorum patrú sententias conuenire. Itaque instituere voluit aliud perfugium. *Est,* inquit, *figura, sed corporis præsentis. Nam species visibiles panis figura quædam sunt præsentis corporis Christi, quod intra eas latet.* Quoniam tamen iuratus est hostis figurarum, non admittit figuram nisi certis quibusdam légibus. Prima est, vt intelligamus, eam figuram esse rei præsentis. Proxima, vt cogitemus, eam sitam esse tantùm in accidentibus panis & vini: ne quis fortè suspicetur panem ipsum figuram esse. Nam eius substantiam iste prorsus vult esse explosam. Tertia, vt, verba illa, Hoc est corpus meum, nullo modo intelligantur de figura. Quid ergo faciemus Tertulliano? Is enim nimis apertè verba illa exponit per figurá. Intelligetur illa scripsisse ἀγωνιστικῶς.

Nam illi in certamine scilicet, mentiri licuit. Sed quid fiet Augustino? An ille quoque scripsit ἀγωνιστικῶς? Quidni? Imò si mille adducas testimonia huius generis, nihil erit dictum seriò, omnia erunt plena certaminibus. Quod autem ait, Tertullianum dicere visibilem speciem panis figuram esse corporis præsentis: ad id ego nihil aliud respondeo, nisi Tertullianũ neutrum horum dicere. Non enim ait, speciem panis, sed panem ipsum factum esse figuram corporis Christi. Si voces & sententias Patrũ huius hominis libidini volumus permittere, posthac ea, quæ Tertulliani nomine ac titulo circumferuntur, non Tertulliana amplius erunt, sed Inconstantiana. *Est*, inquit iste, *figura præsentis corporis*. Hoc Inconstantius affinxit de suo: nam Tertullianus id nunquam dixit. Tamen verset hanc rem susque deque quantum volet, nunquam huic vulneri medicinam faciet.

Sed vt probet, Corpus Christi intus latêre sub speciebus panis, non Tertullianum adducit, sed Hilarium Episcopum Romanum. Is autem ita scribit: *Quod videtur, figura est: quod interius in veritate creditur, veritas est*. Primũ respondeo, me ad illas, nescio quas, sententias Decretalium epistolarum non astringi. Non enim constat, præsertim de vetustioribus, quæ veræ sint, quæ suppositititiæ. Deinde si sensus illorum verborum prudenter consideretur, contra nos nihil facit. Panis enim & vinum, illud, inquam, quod foris spectatur, figura est: quod autem interius creditur, nimirum sensus mysterij, & significatnm sacramenti, veritas est. Ita in libro & sermone sonus & characteres literarum vocamus exteriora: sensum autem & significationem, interiora. Ea in sacramentis verè oportet credere. Nam & dicuntur, & sunt non solùm vera, sed etiam ipsa veritas. Ad extremũ autem assuit Inconstantius rem quandam admirabilem. Tertullianum videlicet sensisse, Christum cùm in cœna diceret, *Hoc est corpus meum*, per illud demonstratiuum pronomen, Hoc, ostendisse panis accidentia. De illis enim tantùm dicere illi licuisse, Hoc est figura corporis mei. O si ab inferis vel vnam saltem horam existeret Tertullianus, qui ista portenta coargueret. Facilè ille ostenderet, nunquam se de huiusmodi accidentibus cogitasse.

Non debemus nostrã fidẽ adstringere ad epistolas Decretales Paparum.

OBIECTVM CLXII.

OBIICITVR Origenes ex homilia quadam in Numer. Bibere, inquit, dicimur sanguinem Christi, non solùm in ritu Sacramentorum, sed etiam cùm sermones eius recipimus.

GARDINERVS.

CHRISTVS se nobis multis modis exhibet: sed certius & præsentius in Sacramentis.

MARTYR.

Ait, Christum se nobis certius & præsentius exhibere in sacramentis, quàm in sacris literis. Id probat tantùm ex recepta loquendi formula: alio enim argumento nullo vtitur. Verùm istud pronunciatum Inconstantij ego dico nõ esse ex omni parte verum. Symbola illa, quæ adduntur ad verbum Dei interim, dum celebrãtur mysteria, non dubito plurimùm facere ad certitudinem: sunt enim obsignationes promissionum. Tamen illa Christum magis præsentem nobis cõstituere, quàm verba aut promissiones, pernego. Extra autem omnem controuersiam est, & Origenẽ, & Hieronymum statuere, duas esse rationes edendi & bibendi corpus & sanguinem Domini: nimirum, vel in verbis, vel in sacramẽtis. Quæ rationes cùm sint simillimæ, realis ista præsentia aut transubstantiatio nõ magis in vna illarum requiri debet, quàm in altera. Contrà autem Inconstantius contendit, Christum nõ eodem modo, non pari mysterio, non simili virtute vtrinque recipi. Sed longè fallitur: nam quod ad modum attinet, illum similem & parẽ, vel potius eundem & vnum esse, ex edendi & bibendi vocabulis, quæ vtrinque posita sunt, ostendi potest. Dicimur enim comedere carnem Christi, & sanguinẽ eius bibere tam in verbo, quàm in sacramento. Virtutem etiam parem vtrinque esse, non potest ambigi. Nam & audientibus & credentibus verbo Dei, & rectè atque ordine percipientibus sacramenta, datur beatitudo & vita æterna. Imò in sacramento nihil fructus, quod attinet ad coniunctionem cum Christo, aut ad æternam felicitatem assequendam haberemus, nisi prius crederemus verbo Dei. Par autem vtrinque mysterium esse, haud equidem dixerim. Sacramenta enim nõ solùm verbum, quod auditur, habent, sed etiam vnà symbola visibilia.

Symbola illa nõ magis quã verba Christũ præsentem faciunt.

Quemadmodum autem verbum Dei & virtute, & dignitate æquari debeat cum sacramentis, Augustinus apertè docuit, quemadmodũ citatur in Decretis prima quæst. 1. cap. Interrogo vos. *Quid plus*, inquit, *vobis videtur, corpus Christi, an verbum Christi? Si vultis verè respondere, hoc dicere debetis, quòd non sit minus Dei verbum, quàm Christi corpus. Et ideò quanta solicitudine obseruamus, quando nobis ministratur corpus Christi, vt nihil ex ipso de manibus nostris in terram cadat, tanta solicitudine obseruemus, ne verbum Domini, quod*

Sacramentũ Eucharistiæ ac verbũ Dei cõparantur.

A *nobis rogatur, dum aliud aut cogitamus, aut loquimur de corde puro perrat. Quia non minus erit reus, qui verbum Dei negligenter audierit, quàm ille, qui corpus Christi sua negligentia in terram cadere permiserit.* Cum ergo Augustinus dicat, parem vtrinque pœnam esse negligentiæ, alterumq̃ue illorum non esse altero minus, videat Inconstantius, quanta cū ratione dicat, corpus Christi præsentius esse in sacramento, quàm in verbo Dei: & præsertim si considerare velit verba illa promissionis, quibus corpus Christi B pro nobis in crucem datum esse prædicatur. Vtque vno verbo dicam, sacramentum, quàm eiusmodi verbum, nihilò plus habet, nisi obsignationem, & visibilia symbola, quibus, opera & vi Spiritus sancti, fides in nobis magis magisq̃ excitatur. Verè ergo Hieronymus etiam dixit, scribens in tertium caput Ecclesiastæ: *Hoc solùm habemus in præsenti sæculo bonum, si vescamur carne eius, cruoreq̃ potemur, non solùm in mysterio, sed etiam in Scripturarum lectione.* Vtrunque genus manducationis exponit, neque alterum vllo in re præfert alteri. Idem etiam sensit Basilius. Nam in epistola 141. ait nomine carnis & sanguinis vniuersam Christi conuersationem significari, quam nos imitando manducemus. Nam imitatio effectus est manducationis. Qui enim verè atque efficaciter credentes manducant & bibunt carnem & sanguinem Domini, ex fide qua manducant & bibunt conuersationem & vitam Christi exprimunt. Quare cùm, vt ab initio dixi, istæ duæ manducationes sint inter se pares ac similes, & in altera, quæ constat audiendo verbo Dei, Transubstantiatio, aut realis præsentia non requiratur, nihil causæ est, cur ex humana, prudentiáne dico, an audacia, statui debeat in altera.

OBIECTVM CLXIII.

OBIICITVR ex eodem in Matthæum cap. 26. Panis iste, quem Deus Verbum corpus suum esse fatetur, verbum est nutritorium animorum.

GARDINERVS.

PECVLIARE est Origeni, vt Scripturam dilatet allegorijs, saluo tamen proprio & primigenio sensu.

MARTYR.

Paucis ego hic verbis agam: quandoquidem Inconstantius ipse, quamuis alioqui C satis loquax, tamē in tanto frigore pauca, quæ diceret, habuit. Ea autem, quæ hic turpitudini suæ prætexit, folia sunt potius, quàm iusta perizomata. Primùm obtendit Allegorias Origenicas. Sed cùm allegoria tantùm in eo esset, quòd Origenes Panem appellaret Verbum, sensit se illo præsidio nō multum iuuari. Quare collectis viribus, istud alterū incipit vrcunque ponderare: Deum Verbum fateri, Panem istum esse corpus suum: quod, nisi Deo E efficiente, non possit esse. Id autem eum fecisse, fas non esse dubitare. Atqui nos non ambigimus, imò fatemur, & prædicamus, Christum fecisse panem corpus suum, cùm panem faceret sacramentum corporis sui. Sed cur iste vim potius argumenti non expendit? Fecit panem esse corpus suum: Ergo, panis est corpus Christi. Nam certè panis non potest esse corpus Christi, nisi panis ipse existat. At si ita est, non F ablatus est per Transubstantiationem. Addit præterea, cùm panis ille dicitur Verbum nutritorium animarum, alludi ad vim Verbi, quo pascuntur omnia. Quid oportuit istas argutias consectari? Simplicissimos orationis adductæ sensus ast, Panem, postquam semel factus sit sacramentum, esse verbum Dei visibile: quod de omnib. sacramentis dicimus. Verbo autem Dei nutriri piorum animos, arbitror ne aduersarios quidem nostros dubitare. Imò vel hinc apertissimè colligimus, manere panē. Nam si panis est verbum, quo aluntur animi, profectò oportet esse & manere panem. Nam ex eo, quod non sit, nihil nutriri potest. *Ex eo quod non est, nil potest nutriri.* Addit, Origenem, cùm dicat, Panis iste, illis verbis cibum dominicū significare. Esto. Sed quis cibus est Dominicus? Nisi fortè velit manere panem, dicet haud dubiè, corpus Christi. Accipio libenter, cibum Dominicum esse corpus Christi. Ponamus ergo corpus Christi pro illis verbis: quod sane per regulas Dialecticas potest fieri. Sic ergo loquitur Origenes: Corpus suum Deus fatetur esse corpus suum. Qua sententia quid ineptius? Huc adde, consequi necessariò, corpus Christi factum esse verbum. At id vtique falsum est. Non enim corpus fit verbum illud, quod est secunda persona Trinitatis. Nam alioqui desineret esse corpus. Nec fit verbum illud Dei, quod auditur: ita enim verteretur in qualitatem. Nec fit verbum visibile, hoc est sacramentū: nullo enim sensu corpus percipitur. Hic Inconstantius medius tenetur, nec se vlla stropha potest explicare.

OBIECTVM CLXIIII.

OBIICITVR ex eodem in Leuit. homil. 7. Est, inquit, & in Euangelijs

litera, quæ occidit: non ſolùm in Veteri Teſtamenro. Si enim ſecundùm literam ſequaris illud, quod dictum eſt, Niſi manducaueritis carnem filij hominis, non habebitis vitam in vobis: litera illa occidit.

GARDINERVS.

ECCLESIA literam non ſequitur: quæ ſecundum Auguſtinum videtur iubere aliquid ſceleroſum.

MARTYR.

A Auguſtinos, vt hîc innuere velle videtor Inconſtantius, vtque ego ſuprà indicaui, ita ſcribit de doctrina Chriſtiana. Videri imperari ſcelus & flagitiom, cùm mandatur fidelibus, vt comedant carnes filij hominis, & ſanguinem eius bibant. Ideoqoe Auguſtinos vult hoiuſmodi loquutiones figuratas eſſe. *Eccleſia,* inquit iſte, *carnem filij hominis in myſterio porrectam, & datam in cœna ab ipſo Chriſto, ſic comedit, vt ille iuſſit, non vt reliquos cibos, quod litera ſonat.* Sed cur iſte non apertè & ingenuè dicit cum Au- B guſtino, eſſe eam dicendi formolam figuratã? Torquet quidem ſe, quantum poteſt. Tandem tamen inuito & repugnanti hæc verba exprimontur. *Figura*, inquit, *eſt quædam in ijs verbis, quæ à carnalibus oculis obtegat myſterij veritatem.* Si eſt, vti dicis, figora qnædam loquendi, cur tu tropom tantoperè inſectaris? Chriſtus vtrunque dixit: &, *Hoc eſt corpus meum*: &, *Comedite.* Si agnoſcis tropnm in comedenda Chriſti carne, quæ, malum, iſta eſt peruicacia, in illis quatuor C verbis tropom repudiare? Sed Inconſtantius ita variè perplexeque reſpondet, vt videatur neſcire ipſe quid dicat. Iſta tamen, neſcio quæ, voluit effundere potius, ne nihil dicere videretor, qoàm vt diſſoloeret quæſtionem.

Verùm hoc mihi reſpondeat, In iſtis verbis ſitne amplectendus ſenſus literalis, an potios recipiendus tropos. Si dicat, ſe velle ſequi literam, reclamat Auguſtinus & Origenes: ſi tropum, aut nobis aſſentiator, aut quid velit, perſpicuè definiat: ſi quid tamen, quod vix puto, habeat conſtitutom. Sed ille, quantò intelligo, & figuram cum patribus vult admittere, & à nobis, quibus iuratus eſt hoſtis, omnino diſſentire. At id fieri non poteſt. Neqoe enim noſtram ſententiam à ſenſu verbisque patrum poteſt auellere. Quare neceſſe eſt, vt aut nobiſcum ſentiat, aut patres nobiſcum errare, & hæreticos eſſe fateatur. Vult fortaſſe, corpos Chriſti propriè manducari palato, lingoa, ore, dentibus, non autem vt communes cibos, dentibus comminui aut lacerari. Sed iſta fieri non poſſunt, ſi veram propriamque manducationem dicas. Si enim corpos Domini integrum transmittas, id erit aut ſorbere, aut deglutire: non autem verè ac prnpriè manducare. Quare nos tropos noſtros tam diu retinebimus, quoad vos commenta iſta veſtra ex Cymmerijs tenebris explicabitis.

OBIECTVM CLXV.

OBIICITVR ex Origene eodem libro homil. 9. Non hæreas in ſanguine carnis, ſed diſce potius ſanguinem verbi: & audi ipſum tibi dicentem, Quia hic ſanguis meus eſt, qui pro vobis effunditur.

GARDINERVS.

HÆC verba inſinuant veram præſentiam.

MARTYR.

SEnſus loci eſt, non eſſe ita hærendũ in ſanguine carnis, vt illom putemus realiter aut ſubſtãtialiter adeſſe in Euchariſtia: quod verba videntor prima fronte præ ſe ferre, quæ ad conficiendum ſacramentum adhibentur. Sed potius diſcas, inquit, & fide cõplectere ſanguinem D verbi, & promiſsionem, qua Chriſtus dixit, ſe fundere ſangoinem ſuum in remiſsionẽ peccatorum, qood tibi in hoc ſacramẽto refertor ac ſignificatur. Sed non oportoit monere fideles, inquit Inconſtantius, non eſſe hærendom in ſanguine carnis, niſi illi putaſſent, ſangoinẽ illũ re vera præſentem eſſe. Imò longè cõtrà: Si putaſſent adeſſe, oportuiſſet in illo cõſtanter hærere, tanq̃ in redemptionis ſuæ precio, & illum ſummiſsè adorare. Neq; verũ eſt, qnod ait, ne- E minem Ita præcipere inopi, ne inhæreat diuitijs, cùm eas non habeat. Monetur. n. ne in illis diuitijs hæreat, quas aut quærit, aut copit, aut ſomniat. Iubemus etiam hominib. libidinoſis, ne hæreant in meretricib. quáuis illas fortaſſe præſentes nõ habeant. Mercatores quoq; quáuis domi maneant, tamẽ dicimos hærere in nauibus, quæ iam ſoluerint à portu, quòd de illis abſentes vehementer cogitent. Quantò magis hęc dicendi formula cõueniet in eos, qui falluntur, ſeq; habere quippiam arbitrãtur, idq; præſens, quod re vera nõ habeant? Origenes ergo quàm apertiſsimè ſubſtantialẽ iſtam præſentiá ſangoinis videtur negare, cùm iubeat, ne in illo hęreamos, ſed potios moneat, vt nos inde ad verborum Chriſti ſignificationẽ conferamus:

quod

quod optimè conuenit cum illis, quæ ex eodē Origene citata sunt in Obiectione 162. Sanguinem Domini esse verbum Dei. Rectè ergo Origenes & piè monuit suos: ac si ita diceret, Est sacramentum: ne putes ibi esse carnem aut sanguinem Christi, quod ad propriam illorum substantiam attinet, neue in illis hæreas.

OBIECTVM CLXVI.

OBIICITVR ex eodem capite decimoquinto in Matthæum. Panis sanctificatus iuxta id, quod habet materiale, in ventrem abit, & in secessum eijcitur. Ista autem nefas est, de Christi corpore cogitare.

GARDINERVS.

Non loquitur ibi Origenes de Eucharistia, sed de pane sanctificato per verbum Dei & Orationem.

MARTYR.

PRimùm Inconstantius negat, ista omnino pertinere ad Eucharistiam. Itaque refert ea potius vel ad panem communem, quem ante cœnam aut prandium precibus sanctificamus: vel ad illum panem, quem antiquitùs in Ecclesijs dare solebant Catechumenis: de quo Augustinus mentionem facit de Meritis & remissione peccatorum, lib. 2. ca. 26. & Græci patres in suis liturgijs, quique Græce dicebatur [illegible]. Sed hæc omnia vt vana & falsa, verba ipsa Origenis facilè confutant. Sic enim subijcit: *Cæterùm iuxta precationem, quæ illi accessit, pro portione fidei fit vtilis, efficiens, vt perspicax sit animus, spectans ad id, quod vtile est. Nec materia panis, sed super illum dictus sermo est, qui prodest non indignè Domino comedenti illum. Et hæc quidem de typico symbolicoq́ corpore.* Hîc etiam cæcus videre potest, agi de sacramento Eucharistiæ, in quo Origenes affirmat esse materiam panis. Et panē ipsum typicum symbolicumque corpus vocat. At Inconstantius pro illa sua bona fide, qua in nostris argumentis referendis semper vtitur, rationem nostram detruncare voluit. Scio enim me inter alia hoc etiam loco vsum esse, & probasse Origenem ibi egisse de sacramento. Ait iste, se simpliciter fecisse: sed res ipsa satis eius vafriciem & nequitiam prodit. Quàm autem Origenes nobiscum faciat, ex eo facilè potest intelligi, quòd testatur, malus non manducare corpus Christi. At id effugere non potuisset, si transubstantiationem aut realem præsentiam docere voluisset. Sic enim addit: *Multa porrò & de ipso verbo dici possent quod factum est caro, verusq́ cibus, quem qui comederit, omnino viuet in æternum, quem nullus malus potest edere. Etenim si fieri posset, vt, qui malus adhuc perseuerat, edat verbum panem factum, cùm sit verbum, & panis viuus, nequaquam scriptum fuisset: Quisquis ederit panem hunc, viuet in æternum.* Audisne Inconstanti, quid Ecclesia Origenis tempore crediderit.

Mali non manducāt Christi corpus iuxta Origenem.

Sed ad priorem illum locum Origenis redeo. Vidit iste noster, possè fieri, vt lector attentus & prudens in Origene legendo progrederetur, & ad ista ipsa loca, quæ ego iam citaui, perueniret, & manifestè videret, illa pertinere ad Eucharistiam. Quare ne ibi quoque muiua videretur, ad sua prodigia se recepit. Materiam enim panis Origeni ait esse accidentia, quæ visibilia sint & palpabilia. Illis corruptis, ait, substantiam restitui per miraculum, quæ postea abeat in secessum. Ad ista ego ordine respondebo. Primùm, quòd ait, *Sed vt demus ita esse:* quasi verò [illegible] velit liberaliter nobiscum agere, nego id esse liberalitatis. Non enim ista dat, nisi coactus & inuitus. Origenes enim ipse ait, sè loqui de typico & mystico corpore. Quod autem ait, accidentia apud Origenē esse materiam panis, cō.mentum est hominis nō satis sani: nam vel pueri, postquam philosophiam primorib. tantū labris attigerunt, distinguere possunt naturales formas in substantiales & accidentales. Cū ergo istæ qualitates numerentur ad formas, quomodo hîc reuocantur ad materiam? Sed Inconstantius, quantū video, nō potest consistere, nisi prorsus omnia perturbet, & materias formis & substantias accidentib. cœlum terræ misceat. *At corruptis,* inquit, *istis accidentib. redit materia.* Quæro, sub qua forma? Nā informem redire, absurdissimū est. Huiusmodi enim materia non posset eijci in secessum. Materia enim sine forma non est capax vllius motus. Quòd si dicere velit, eam redire cū forma panis, id ita est absurdum, vt in huiusmodi stultitia confutanda nolim verba profundere.

OBIECTVM CLXVII.

OBIICITVR ex Origene eodem loco. Nec materia, inquit, panis, sed super eum dictus sermo est, qui prodest non indignè Domino comedenti illum.

GARDINERVS.

ISTVD ipsum est, qd̄ alij verbis efferunt Catholici, nō naturæ opus esse, sed gratiæ, p̄ quam materia mutatur.

MARTYR.

Hic quoque cùm referre velit locum Origenis, id, quod maximi momenti erat, quod scilicet vnum probat, agi ibi de Eucharistia, præcidit. Hoc enim etiam addendum erat: *Et hæc quidem de typico symbolicoque corpore.* Sed nihil Inconstantius alienum facit à fide sua. Postea fabulatur, materiam panis in hoc sacramento nō prodesse, quòd iam mutata sit, videlicet per transubstantiationem. Idque ait esse opus non naturæ, sed gratiæ. Addit autem, Sermonem Domini ita hoc operari, vt Dominus ipse sermonis præsens adsit. Sed quæso te, pie Lector, hoc diligenter attende. Quomodo potest cuiquam videri verisimile, Origenē voluisse transubstantiatam, aut exclusam materiam panis, cùm dicat, eam non prodesse? Nam, quod non sit, quis id dubitet prodesse non posse? Origenes ergo, cùm dicat, materiam panis non prodesse, statuit omnino eam manere in Eucharistia. Deinde etiam ostendit, quidnam illud sit, quod prosit. Duo enim proponit sibi, Panem, & Benedictionem. Panem, ait, ipsum non prodesse: sermonem autem recitatum super panē, esse vtilem. Quod tamen non ita debet intelligi, quasi symbola instituta fuerint sine vllo nostro commodo: sed quòd omnis illa vtilitas à verbo promissionis pēdeat. Nam alioqui symbola quoque habent aliquid, quod prosit. Illud tamen vniuersum nihil est, si cum promissione conferatur: ideoque id Origenes ait non prodesse. Idem tamen, quam vtilitatem habeat materia panis, ex eo ipso satis docet, quod ait, illā per benedictionem efficere, vt perspicax fiat animus spectātis ad id, quod vtile est. Nam symbolum externum nos ad significata traducit. Quod autem ad rem attinet, nemo ita cæcus est, vt videre non possit, Origenem testificari, in Eucharistia manere panem.

Symbola minimè dicenda sunt inutilia.

Inconstantius verò, cùm nesciat, quò se vertat, conijcit se præcipitem in crassissimas tenebras: in quibus dum oberrat, semper magis magisque impingit. Addit enim: *Adeò, ne indignè manducemus, rectè admonet, vt panem sumamus dominum, quemodo Augustinus loquitur.* Sed quorsum hæc? Ed fortassis, vt cùm Origenes dicat, in Eucharistia manere panem, nos per panem intelligamus Dominum. Atqui hoc planè blasphemum esset, non tantùm stultum. Nam Origenes ait, materiam illam panis non prodesse. An enim corpus Christi illud viuificum & salutare nobis non prodest, aut nullam habet vtilitatem? Si hoc effugium non quæsiuit Inconstantius, cur adiecit, cùm nihil esset opus, *Vt dignè sumamus panem Dominum?* Credō mihi, nescit ipse, quid velit. Tantum magnificè loquendo voluit lectorem obstupefacere: quasi qui possit omnia ad suum sensum detorquere, quamuis primo aspectu alienissima videantur.

Postea tamen homo simplex cō redit, vt dicat, Origenem illo loco non agere de Eucharistia: sed tantùm de pane sanctificato, quo olim vescebantur Catechumeni. Verùm panis iste dicitur sanctificari per verbum Dei. Quod autem vsquam extat verbum institutum à Domino, quo sanctificandus sit panis Catechumenorum? Quid multis? Ea ipsa, quæ Origenes addidit, quæque Inconstantius de industria celauit de typico symbolicoque pane, clarissimè docent, illum loqui de Eucharistia. Neque enim panis ille Catechumenorum efficiebatur sacramentum, vt typicum aut symbolicum corpus Christi dici posset. Vtque magis etiam intelligas Lector, Origenē loqui de Eucharistia, interponit verba illa ipsa, quibus Paolus vsus est ad Corinthios de hoc mysterio, de indignè manducantibus. Et illud etiam addit: *Multi inter vos imbecilles sunt, & dormiunt multi.* Ad extremum autem iste noster, cùm se medium teneri animaduerteret, quasi desperata causa, ait, librum illum esse suspectæ fidei: nec de eius authoritate ita liquere, vt dignos sit, qui dilui aut diffului debeat. Illi ego hoc tantùm vicissim dico, hoc responsum non esse dignum, quod à quoquam nostrûm confutetur. Sic enim omnes omnium Patrum libri, siue illi truncati sint, siue integri, vno verbo possent reijci. Non facilè infirmatur librorum authoritas, nisi illi aut vulgò suspecti sint, aut certissimis argumentis probentur esse adulterini. Quorum cùm Inconstantius neutrum afferat, nihil causæ video, cur nos hoc Origenis testimonio non fruamur.

Non extat verbū Dei, quo sanctificetur panis Catechumenorum.

OBIECTVM CLXVIII.

OBIICITVR ex eodem Origene contra Celsum lib. 8. Vbi, inquit, pro collatis in nos beneficijs gratias diximus, oblatis panibus vescimur.

GARDINERVS.

Hic argutator si integra fide sententiam integram protulisset, ipsam cum veritate Catholica consonantiam sua luce monstrasset.

MARTYR.

Primùm iste eum coarguit, qui sententiam istam Origenis produxit, quòd eam perfectam plenamque non reddididerit. Græca enim sic habere: εὐχαριστήσαντες ἄρτους ἐσθίομεν, σῶμα γενομένους...

γινόμενοι διὰ τὴν εὐχὴν, ἅγιόν τι, καὶ ἁγιάζον τοὺς μεθ' ὑγιοῦς προθέσεως αὐτῷ χρωμένους. Id ergo, quod in Obiectione desideratur, ab Inconstantio ita Latinè redditur: Qui per precem sanctum corpus fiunt, & sanctificans eos, qui pura mente eo vtuntur. Si scirem, quis nam hoc testimonio Origenis vsus fuerit, facilè ex eius libro possem intelligere mutilatúmue locum, an plenum adduxerit. Nam alioqui satis iamdudum video, quantulū in hac re Inconstantio fidei habendum sit. Video enim eum in ipso loco conuertendo non B satis candidè fecisse. Tamen cùm Origenes apertissimè dicat, non vesci panibus, illud ipsum satis esse potuisset, vt euinceretur, eum non probasse nouam istam Papistarum Transubstantiationem. Quod autem subijcit, *illos panes per preces fieri sanctum quoddam corpus, quod rectè vtentes sanctificet*, id nostram sententiam iuuat plurimum: tantùm abest, vt eam infirmet. Fatemur enim, panem per preces fieri sacramentum, quod certa quadam ratione scimus esse corpus C Christi. Concedimus etiam, Sacramenta, vt verbum Dei, & sancta esse, & fideliter sumentes sanctificare. Quod etiam multò magis damus, si quis respicere velit ad res significatas. Atqui ita sanè semper faciunt, qui rectè vtuntur sacramentis. Illud ergo, quod in Obiectione desideratur, nihil aliud sibi vult nisi panes illos quib. vtimur in cœna, iam factos esse sacramētū, quod sacramentū si ponatur numero vnitatis propter vnitatem rei significatæ, non debet videri mirum. Nam Baptisma quoque dicitur vnum, D quamuis quisq; nostrûm ex eo portionē suam accipiat, & ad multos tingendos variæ partes aquæ adhibeantur.

Sed redeo ad versionem istam Inconstantij. Et ex illo quæro, cur illud relatiuum omiserit. Nam Græcè ita scribitur: σῶμα ἅγιόν τι. id est, corpus quoddam sanctum. Errat, qui putat illum eam particulam temerè prætérijsse. Callidior est & astutior quā vt soleat ita facere. Vidit E sæpè adhiberi illam particulam, cùm proprietas, & rigor significationis aliquo modo eleuatur: vt cùm dicimus, Isidorus quidam: aut cùm per tropum dicimus, Lachrymas esse quēdam animi sanguinem: non intelligimus, lachrymas re vera esse sanguinem. Ideo iste, cùm satis videret, Origenem apertè dicere, panes non simpliciter fieri corpus illud, quod significatur, sed quoddam corpus, particulam illam, τι. noluit Latinè reddere, quò facilius Lectori fucum faceret. Noster autem ille, quisquis fuerit, qui dictum illud Origenis recitauit, seipsum potius priuauit magno robore argumenti, cùm illam partem relinqueret, quàm vt aduersarios A negligentia sua quicquam læserit. Inconstantius autem, cùm τι. illud relatiuum omitteret, id summa cura voluit auertere, quod videbat sibi nociturum. Non ita fecit vulgatus interpres. Is enim locum ita reddidit: *Nos verò conditori rerum morem gerentes, pro rius in nos collatis beneficiis, vbi gratias diximus, oblatis panibus vescimur: qui vtique ex oratione & precibus sanctius quoddam corpus constantur, hoc sanè sanctiores hos reddit, qui eum te integra hoc ipso vtuntur.* Hîc non reliquit quoddam, sed simpliciter reddidit, quod inuenerat: etsi comparatiuis Sanctius, & Sanctiores abusus sit pro positiuis: quod ab interpretibus solet interdum fieri. Iste verò cùm illam particulam & in Græco codice videret, & in Latino, tamen eam non tantùm in prima, sed etiam in secunda editione libri sui voluit omittere: ne scilicet aliquid adscriberet, quod causæ, quam susceperat, nocere posset.

Deinde fingit in voce illa, Panibus, *priorem illam appellationem retineri etiam post Transubstantiationem, vt quamuis panis ibi nullus sit, tamen vocetur panis.* Quod quale sit, Lector ipse facilè per se iudicabit. Huc addit, Origenem corpus dixisse, non figuram: quasi verò id alij patres nō dixerint: aut, quasi Origenes ipse non dicat, *corpus quoddam*. *Sed figura*, inquit, *sanctificare non potest.* Fateor. At instrumentum sanctificationis esse potest. Alioqui cùm Paulus dicat, cibum sanctificari per verbum Dei, obijci potest sonos, verba, voces non sanctificari. *Sacramenta, non quæ sumuntur, sed quæ creduntur, sanctificant*, vt ait Augustinus. *Sacramenta quomodo sanctificent*

Sed iste hoc etiam ex istis verbis Origenis putat se posse extorquere, *impios manducare corpus Christi*: quòd Origenes ita scribat: *Sanctificans eos, qui pura mente eo vtuntur.* Quàm autem ille turpiter erret, docui suprà ex verbis ipsis Origenis, quibus apertissimè ait, *Corpus Christi non manducari ab impijs.* Ego tamen corpore Christi, hoc est Sacramentis, impios vti non negauerim. Quemadmodum autem multi panes fiunt vnum Sacramentum, aut vnum corpus, exposuimus. Hic ego non possum mihi temperare, quin alium locum Origenis huc adducam illi superiori non dissimilem. In eodem octauo libro contra Celsum ita scribit: *Panis præterea Eucharistia illis Bona gratia nuncupatus, argumento est nobis, quemadmodum gratias Deo agamus.* Idem hom. in Leuit. 5. cap. 7. *Dominus*, inquit, *panem quem discipulis dabat, dicens omnibus, Accipite, & manducate: non distulit, nec seruari iussit in crastinū.* Quod nisi Origenes existimasset, panem remanere in Eucharistia, nunquam ita propè semper vsus fuisset istis vocibus.

OBIECTVM CLXIX.

OBIICITVR ex Origene in Matthæū cap. 15. impios non comedere corpus Christi, quòd illud viuificum sit, quodque, qui illud manducat, in ipso manet.

GARDINERVS.

NON tractat eo loco specialiter Eucharistiam: sed de vniuersa Christi œconomia loquitur.

MARTYR.

Negat, Origenē hoc loco agere, vt loquitur, specialiter de Eucharistia. Sed iste & fallitur, & fallere conatur alios. Origenes enim illa scripsit de Verbo Dei facto carne: quod verbum factum etiam est cibus noster. Citat enim illa verba, *Qui ederit hunc panem, viuet in æternum.* ex sexto Ioannis: quo in loco haud dubiè non agitur de exteruis symbolis, sed de re ipsa Eucharistiæ: quam ad rem Christus in vltima cœna adiecit signa sensibilia. Rectè ergo concluditur ex sententia Origenis, verum Christi corpus, cuius mentio fit in sexto Ioannis, ab impijs, & illis qui pereunt, non posse comedi. Et ne quis de verbis illis Origenis ambigat, etsi ea suprà citauerim, tamen ne hîc quidem grauabor eadem repetere. *Multa, inquit, porrò & de ipso Verbo dici possent: quod factum est caro, verusque cibus: quem qui comederit, omninò viuet in æternum: quem nullus malus potest edere. Etenim si fieri posset, vt, qui adhuc malus perseuerat, edat verbum factum carnem, cùm sit verbum, & panis viuus, nequaquam scriptum fuisset, Qui ederit panem hunc viuet in æternum.* Quis hîc non videat, Origenem agere de manducatione veræ carnis Christi, propter quam Iudæi, & septuaginta illi Discipuli offensi fuut? Negat Origenes, impios comedere verbum factum carnem: de vniuersa Christi œconomia ne verbum quidem. Tantùm negat, Verbum, quod factum est caro, comedi posse ab impijs. Et dicta sua refert ad sextum caput Iohannis: vbi nisi agatur de manducatione veræ carnis Christi, nusquam agitur. Fingat Inconstantius, quantum volet: hunc locum nobis nunquam excutiet. Verba ita sunt perspicua vt nullis ambagibus aut commentis possint mitigari.

OBIECTVM CLXX.

OBIICITVR ex Cypriano epistola 6. Libri primi ad Magnum, Dominus de multorum granorum adunatione congestum corpus suum panem vocat: & vinum suum sanguinem de botris, atque acinis pluribus expressum.

GARDINERVS.

CHRISTVS mutat nomen, vt ostendat mutationem rei.

MARTYR.

Quoniam panis ille dicitur congestus ex multorum granorū adunatione, quem panem Cyprianus ait Christum vocasse corpus suum, Inconstantius non satis commodè potuit ad vsitatum illud suū diuerticulum se recipere, vt diceret, vel accidentia vel ipsam Christi carnem appellari panem. Quid ergo faciat? Circumspicit omnia: sed strophæ non iuuant, illæ præsertim tritæ iam & veteres. Oportet noui quippiam comminisci. Fingit ergo, *Christum cū mutaret nomē, & fecisse, & indicasse mutationem rei.* Et quā tandem, quęso mutationē? *Longè maximam, videlicet vt panis, postquam semel dictus sit corpus Christi, desinat esse panis.* At si obijcias, Si panis iam nusquam & nullus est, quomodo appellari potest corpus Christi? respondebit vno verbo Inconstantius, *Deus vocat ea, quæ non sunt, tanquam sint.* Et addit, *ex ore domini, Vocare, Facere, Pronuntiare idem esse. Dixit enim, inquit, & facta sunt.* Hæc summa est responsionis. Sed cùm Inconstantius rem tantam tam paucis conficiat, nihil causæ esse video, cur non ego quoque possim paucis refutare. Dic mihi, obsecro, ingenuè, si nominis mutatio necessariò adferat tantam mutationem rerum, cùm Christus appellat Simonem Cepham, hoc est, lapidē aut Petrā, an illū statim transubstantiauit in lapidem? cū Deus dicit Iacobo, Non amplius vocaberis Iacobus sed Israel, an Iacobū pristina substantia spoliauit? Mitto alios complures, quorum nomina Deus immutauit. An ita pertinax, atq; impudens erit Inconstantius, vt dicere velit, illos fuisse transubstantiatos? Quid ergo hîc somniat transubstantiari panem? *At dominus, inquit, potest hoc facere, si velit.* Fateor, Deum posse conuertere panem in aliam creaturam: atqui hoc etiam addo, dominū posse panes illos in nihilum redigere, si velit. Sed hoc dicimus, & verissimè contēdimus, nō tantū verbū Dei, sed etiam Patres testari, nihil tale fieri. Fatemur, Deū vocare ea, quæ nō sunt, tanquam sint: & statim fieri, quicquid ille dixerit. Sed hoc addimus, quoties aliquid fit, quod ille dixerit, ac iusserit, semper sacras scripturas testari id esse factū. Nā in Genesi, cū Deus dicitur imperasse, vt aliquid fieret, statim subijcitur *Et factum est.* Aliquādo tamē Deus mutat nomina, cū rerū ipsarū substantias nō mutet: idq; in hoc negotio fieri, Cyprianus testatur Nec sanè aliter esse potest. Res enim ea, quę nulla fit, neqs extet, nō potest aliquo nomine appellari. Quod autem scribitur, Deum vocare ea, quæ nō sunt, tanquam sint, id sic intelligendū est. Deū rebus quæ nondū sint, vel vt sint, vel vt accedant, pręcipere: & quāuis antea nō fuerint, eas tamen iā existere, atque ad domini imperiū venire. Id autem locū habere nō potest in Eucharistia. Dominus enim in Cœna, quod quidem ex verbis eius appareat, nihil imperauit.

OBIE.

OBIECTVM CLXXI.

IDEM Cyprianus exponens Orationem Dominicam, panem appellat corpus domini.

GARDINERVS.

IMITATVR enim phrasin Christi, qui dixit. Caro mea verè est cibus.

MARTYR.

SI Iuconstantius locum illum, vnde hanc obiectionem huc transtulit, indicare voluisset, potuissem fortasse intelligere, qoid ille, qoi eo primus vsus est, sibi voluerit. Nunc tantū coniecturam facere, & diuinare possum. Ego ta men crediderim, locum istum Cypriaoi, si tamē Cyprianos autor fuerit eius libri, qui nunc eius nomine in Orationē Dominicam circumfertur, ea maximè causa fuisse adductum, vt probaretur, Impios non comedere carnem Christi. Sic enim ibi scribitur in expositione illios particulæ ex Oratione Dominica: *Hunc autem panem dari pro nobis quotidie postulamus: ne qui in Christo sumus, & Eucharistiam quotidie ad cibum salutis accipimus, intercedente aliquo grauiori delicto, dum abstenti & non communicantes à cœlesti pane prohibemur, à Christi corpore separemur: ipso prædicante, ac monente, Ego sum panis vitæ, qui de cœlo descendi. Si quis ederit ex hoc pane, viuet in æternum. Panis autem quem ego dedero, caro mea est pro seculi vita. Quando ergo dicit, in æternum viuere, si quis comederit ex eius pane, vt manifestum est, eos viuere, qui corpus eius attingunt, & Eucharistiam iure communicationis accipiunt, ita contrà timendum est, & orandum, ne dum quis abstentus separatur à Christi corpore, procul remaneat à salute: commonente ipso, & dicente, Nisi ederitis carnem filij hominis & biberitis sanguinem eius, non habebitis vitam in vobis. Et ideò panem nostrum, id est, Christum dari nobis quotidie petimus: vt qui in Christo manemus, & viuimus, à sanctificatione, & corpore eius non recedamus.* Ex his verbis duo possumus colligere. Primùm, Cyprianum per panem intellexisse corpus Christi ipsum crucifixum, quod 6. cap. Iosnnis appellatur panis: deinde eos, qui comedunt ex illo pane, viuere in æternum, neque à sanctificatione recedere. Quemadmodum autem Sacrificuli Papistarum, qui dicunt, se quotidie tractare, & sumere corpus Christi, habeant se quod attinet ad spiritualem vitam, & sanctificationem morum, res ipsa loquitur. Quare apparet & ex verbis Christi, & ex Sermone Cypriani, illud hominum genus nō sumere verū corpus Christi, quamuis quotidie accedant ad Eucharistiam.

Cyprianus nō autor est expositionis Orationis Dominicæ.

OBIECTVM CLXXII.

OBIICITVR ex eodem Cypriano epistola tertia libro secundo ad Cæcilium. In vino ait demonstrari sanguinem domini.

GARDINERVS.

IN vino demonstrari sanguinem, dicit Cyprianus: quasi significans, quod etiam aperit postea, &c.

MARTYR.

IN vino, inquit iste noster, omnes scripturæ notant sacramentū sanguinis. *Ideoque ait Christus illud adhibuisse, tanquam materiam conuenientem sanguini suo adhibendo. Vt ergo figuras veritate impleret, vinum adhibuit*, inquit, *et sanguinem suum fecit*. Sed ista longissimè absunt à sententia Cypriani. Ille enim agit de vino iam consecrato, quodq; iam fit Eucharistia, & sanguinem Christi demonstret. In symbolis enim, antequam fiant sacramentū, neq; corpus neq; sanguis Christi demonstratur. Sed in impia causa, quā semel susceperat defendendam, Inconstantius cogebatur hæc ipsa ita ridicula, & inepta respondere, nisi tacere maluisset. Si Christus vinum, vt iste nugatur, effecit sanguinem suum, & ita fecit, vt vinum esse desineret, cur Cyprianus dicit, in vino demonstrari sanguinem? Quoniam autem Inconstantius semper satis locuples fuit imaginationum, fingit Cyprianum respexisse ad figuras Veteris Testamenti, vbi sanguis Christi latuit in vino tanquam in ænigmate, qui nunc in vino demonstratur. At in quo, quæso, vino, si vinum per Transubstantiationem iam abierit?

Cauillatur autem, nescio quid, de verbo, Demonstratur, & more Sophistarum ad quæuis potius, q̄ ad interrogata, respondet. Demonstrabatur sanguis Christi etiam in figuris Veteris Testamenti, etsi minus perspicuè. Sed de maiori, aut minori perspicuitate non contendimus: verū vos extremæ temeritatis arguimus, qoi vinum ex Eucharistia auferatis, in quo, vt Cypria

nos ait, *sanguis Christi demonstratur*. Si propter si-
gnificantiam, vt Inconstantius fatetur ipse, ma
teria vini non est omittenda, eor illam sua ista
Transubstantiatione ex Sacramento extrudit?
Videat, & iudicet ipse, vtrum horum sit grauius
Vinúmne ab initio non adhibere, quod Aqua-
rij faciebant: an illud, cùm iam adsit, foras ex-
A trudere. Mihi vtrinque videtur æquè grauiter
peccari: nisi quòd isti hypocrisin etiam, & men
dacium adijciunt. Nam Aquarij, qood non
adhibebant, verè dicebant, non adesse. Isti au-
tem, id, qond re vera adhibuerunt, falsò abesse
docent. Quare qui damnant Aquarios, videant,
qoo iure istis possint ignoscere.

OBIECTVM CLXXIII.

OBIICITVR è Cypriano ex Sermone de Cœna domini. Ait, nos non acuere dentem, sed tantùm syncera fide panem frangere & manducare.

GARDINERVS.

FIDE minus syncera citatur hic locus.

MARTYR.

PRimū accensat fidem eius, qui obiecit hunc
locum, quòd, cùm Cyprianus addiderit
sanctum, ea vox sit omissa, vel potius adultera
ta. Pro sanctum enim redditum esse, tantū. Ego
paucis respondeo, in obiectione verba ipsa Cy-
priani non recenseri, sed tantùm sententiæ sum
mam. Nam aliqui desiderantur etiam aliæ ver
ba, mordendi, partiendi, & alia plura. Quare
verbulum vnum desiderari, vbi alia complura
sint prætérita, non est mirum: & præsertim cū
cóueniat inter omnes, panem iam consecratum
esse sanctum, eo videlicet sanctitatis genere,
qoo suprà declarauimus. Huc addo, magnam
etiam similitudinem esse inter duas istas voces,
sanctū, & tantū: & fieri posse vt aut Impressor
in excudendo, aut Inconstantius in legendo
fuerit hallucinatus. Sed, vt emergamus ex istis
tenebris, totum illum locū Cypriani describā.
Hæc, inquit, *quoties agimus, non dentes ad mordens
dum acuimus, sed fide syncera panem sanctum frangi-
mus, & partimur, dum, quod diuinum & humanum
est, distinguimus, & separamus, itemque simul se-
parata iungentes, vnum Deum & hominem fatemur:
sed & nos ipsi corpus eius effecti Sacramento, & re
Sacramenti capiti nostro connectimur & vnimur.*
In istis verbis referendis Inconstantius habet,
separata cingentes, idque in vtraque libri sui edi-
tione. Quamobrem, cùm ipse quoque labatur
aliquando errore, sæpissimè autem perfidia, au
thorem huius argumenti, quicunque tandem
ille fuerit, non debuit propter non ita grauem
errorem tam acriter insectari; præsertim, cùm
vox illa, quam iste omissam queritur, eiusmo-
di sit, vt ab vtraque parte recipiatur.

Addit, *apud Cyprianum panem sanctum frangere,
nihil aliud esse, quàm in Christo diuinitatem ab huma
nitate separare*. Sed non attendit, Cyprianum
eodem in loco paulò suprà proposuisse historiā
cœnæ Dominicæ, & actionem ipsam retulisse,
qua frangimus panem Eucharistiæ: posteà ve-
rò, quid illa fractio panis significet exposuisse.
Cyprianus enim vtrumque complexus est, &
Sacramentalem actionem, & rectitudinem fi-
dei, qua Christum ipsum verè, & cum fructu ap
prehendimus.

Postea repetit ea, quę Cyprianus paulò antè
B qoàm ea quæ hîc adducta sunt, scripserit. *Carnis*,
inquit, *eius edulium non est horrori, sed honori*. Id iste
noster adscribit distinctioni sumentium. Dein-
de ex istis verbis elicit veram carnis præsentiā.
Quomodo enim, inquit, *potest esse horrori, quod re
ipsa non exhibeatur?* Non est difficilè explicare,
quid Cyprianus sibi voluerit. Certè si caro
Christi ita re ipsa manducaretur, vt aliæ carnes
solent, magnus sibi horror comedentibus incu
teretur. Cùm autem eam in Sacramento spiri-
C tualiter comedimus, quod fit cùm eam pro no-
bis oblatam in crucem vera fide complectimur,
qua ex re nascitur summa nostri cum Christo
coniunctio, maximus ad nos accedit honor, nō
tantùm quòd ad corpus attinet, sed etiā, quòd
ad animum. Quod autem iste quærit, quomo-
do horrori esse possit, nisi re ipsa exhibeatur,
ita respondemus, Cùm illa caro neque realiter
neque substantialiter adsit, sed animo, & fide
spiritualiter comedatur, nec potest, nec debet
D cuiquam horrori esse.

Addit Cyprianus, *Potuq́ sancti, & sanctificatis
sanguinis spiritus delectatur*. Ex his verbis iste ait,
veram præsentiam indicari sanguinis Christi.
Illi enim hausto, tanquam causæ tribui effectū
sanctificationis. Nos autem dicimus, non tan-
tùm sanguinem Christi pro nobis fusum, sed
etiam totum Christum, qui verè est sanctus, fide
apprehensum, esse propriā causam sanctificati-
onis nostræ. Eucharistia verò instrumentū dici
E potest sanctificationis. Per illam enim spiritus
sanctus in nobis fidem excitat: per quam cau-
sam ipsam sanctificationis, videlicet Christum
eiusq́ sanguinem pro nobis fusum apprehen-
dimus, Allegoria verò illa, qoa Cyprianus di-
cit, nos fide syncera partiri panem sanctū, quaq́
ostendit, quid fractio & partitio illa externa si-
gnificet, longè alia est, quàm ab alijs patribus
afferri soleat. Alij enim dicūt, illa fractione mor-
tem Christi, & corporis apertionem in cruce si-
gnificari:

gnificati: quod Paulus ipse videatur dicere, cùm ita scribat, *Hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur.* Quod autē Inconstantius addit, *Cyprianum, cùm scribat, nos non acuere dentes ad mordendum, non prorsus repudiare officium dentium, quasi nulla sit sacramentalis manducatio*, sed velle significare distinctionem inter fractionem, quæ dente, & illam quæ fide percipiatur, ridiculum & insipidum est. Putat enim, illam manducationem, quæ conficitur dentibus, signum esse: illā verò alterā, quę fide, esse rem significatam. Itaq; non multum videtur abesse ab eo, quin credat, dentes ipsos Communicantium ad ipsum corpus Christi verè pertingere. sed fortasse deceptus est dicto illo Chrysostomi, qui ait, *corpus Christi nunc pati in Eucharistia, quod passum non fuerit in cruce: nimirum vt frangeretur.* Qua de re aliàs dabitur locus. Nunc hoc tantùm dicam, nullo modo credendum esse, corpus Christi nostrorum dentiū lacerationi posse esse obnoxium. Hoc enim, quid aliud esset, quàm illud commolere & comminuere, & postremò totum soluere? Hæc autem non tātùm à pietate, verùm etiam ab humanitate aliena sunt. Quare Cyprianus dentium officium ab ipso corpore Christi prorsus remouit: quod Augustinus etiam exactè, ac piè fecit. *Quid enim,* A inquit, *paras dentem & ventrem? crede & manducasti.* In symbolis verò, hoc est, in pane & vino, & os, & dentes officio suo fungi, nemo dubitat. Atque hoc sensu damus Inconstantio, id, quod frangitur dentibus, esse signum eius, quod fractum pro nobis in cruce percipimus fide.

Deinde interpretatur Cypriani loquutionē, simulq; inter se confert fractionem dentis, & fidei. *Si conferantur*, inquit, *inter se, negatione fractio dentis extenuatur tantùm, non omninò tollitur.* B Meminisse quæso te, Inconstanti, huius tuę me dictionis: vt posteà, si nos eadem velimus vti in hyperbolis patrum mitigandis, ne ægrè feras, oēne, vt soles, contra nos insanias. Videntur enim patres interdum ita rem ipsam Sacramenti amplificare, & ornare verbis, ac si planè velint panem ab Eucharistia remouere. Id autem nō idcirco faciunt, quòd putent cum Papistis transsubstantiari naturam panis, sed quòd, si symbola conferas cum re significata, quod attinet ad C fructum, & dignitatem, & animum ipsum communicantium, panis & vinum habentur iam pro nihilo, & quodammodò maiestate corporis & sanguinis domini absumuntur. Nō quòd illa planè perierint, sed quòd ex collatione mirum in modum extenuentur.

OBIECTVM CLXXIIII.

OBIICITVR è Cypriano ex Sermone de Chrismate: Sacramenta, inquit, habere nomina earum rerum, quas significant.

GARDINERVS.

CYPRIANVS eo loco, vnde hæc sumuntur, ita se explicat, vt si quis pressius hæc intueatur, animaduertat, hoc sacramentum paucis, sed efficacibus verbis describi.

MARTYR.

NEhîc quidem autor Obiectionis suscepit verba ipsa Cypriani recitanda. Solo enim sensu, & vno altero q; dicto contentus erat, vt vim, & summam argumenti attingeret. Sed ne Lector locum integrum desideraret, illum visum est hoc transcribere. *Dedit itaque*, inquit, D *dominus noster in mensa, in qua vltimum cum Apostolis participauit conuiuium, panem & vinum: in cruce verò manibus militum corpus tradidit vulnerandum: vt in Apostolis impressa syncera Veritas, & vera synceritas exponeret Gentibus, quomodo vinum & panis caro esset & sanguis: & quib. rationibus causæ effectib. conuenirent, & diuersa nomina, vel species ad vnam reduceerentur essentiam, & significantia, et significata iisdem vocabulis censerentur. Hu supernæ gratiæ priuilegiis esu sanctificati panis refecti, loti, & vncti, non tam quam amiserunt, sed ampliorem, & digniorem receperunt libertatem.* Ex his verbis quæ nos ad sententiæ nostræ confirmationem colligimus, hæc sunt. Primùm, Christum in vltima illa Cœna dedisse discipulis suis panem & vinum: non autem vt isti volunt, accidentia. Neque tamen ea causa inficiamur, etiam verum corpus, & verum sanguinem Christi fidelibus ritè communicantibus, fide & spiritu percipiendum dari. Deinde annotamus ex istis verbis, quomodo panis & vinum si nt caro & sanguis domini: figura, nimirum, & significatione. Nos enim cùm panem & vinum sumimus ad mensam domini, quid Iudæi fecerint, cum eius corpus ad crucem affigerent, significamus. Et hæc omnia facta scimus, vt Gentes intelligerent, Christum voluisse anteà veritatem suæ mortis per hoc sacramentum Apostolorum animis imprimere, idq; fecerat, & seorsim in Cœna, quàm illam ea ipsa palàm obiret in cruce. Ex his etiam intelligimus, causas, & effecta cōuenire. Nam finalis causa huius mysterii fuit, vt ex carne Christi data pro nobis in cruce, & ex eius sanguine pro nobis effuso, spiritualem E cibum caperemus, quo ad æternam vitam instauraremur. Hunc, inquam, effectum est huius sacramenti, quod satis cum sua causa conuenit, dum in Eucharistia pane & vino vescimur corporaliter. Atque ita etiam diuersa omnia, vt panis & vinum, sanguis & caro, & diuersæ formæ, hoc est species, qualia sunt ea, quæ iam dixi, reducuntur ad vnam & eandem essentiam scilicet, sacramenti. Totum enim sacramentum, vti aliàs docuimus, constat signis &

rebus significatis: vt si tota essentia sacrameoti A consideretur, eam hisce rebos constare non dubitemus. Neque tamen ex eo conficitur, res ipsas idcircò oportere cũ signis re ipsa præsentes esse. Sunt enim relatiua, quæ dicuntur ad eandem essantiam reuocari, quòd alterum sine altero neque definiri, neque cognosci queat. Ex quo sequitur illud, quod Cyprianus vltimo loco posuit, vt propter tam arctam rerum & signorum connexionem nomina facilè permutentur, & symbola ipsa nominibus rerum B significatarum nuocupentur: vtque è diuerso proprietates, & nomina elementorum ad ipsa significata transferantur. Hæc ita sunt perspicua, & plana, vt ad intelligendum Cyprianum nulla alia expositione opus esse iudrcem.

Verùm nunc ex altera parte audiamus Inconstantium: & animaduertamus, quemadmodum res claras de industria obscuret, & suis illis tenebris omnia misceat. Primùm ait, *Cyprianum contentione quadam verborum duobus mem-* C *bris eiusdem orationis loquutum esse de vero Christi corpore data in Cœna: nempè cum dicat, Christum in Cœna proprijs manibus dedisse panem & vinum. in cruce autem manibus militum dedisse corpus suum vulnerandum. Itaque ait, corpus Christi tam verè manducari in mysterio, quàm verè vulneratum est, & suffixum in cruce à Iudæis. Nam verba illa panem & vinum, in priori membro, idem ait omninò significare, quod corpus in secundo.* Sed si eadem omnino sunt, quæque in priori, quæque in posteriori clausu- D la ponuntur, quid ea oportuit inter se comparare? Similia, paria, disparia comparari solent: non eadem. Cyprianum verò istam collationé non spectasse, ex eo liquere potest, quòd duabus rebus, quas posuerat in priori membro, pani nimirum, & vino, in altero membro non duas res opponat, videlicet, carnem & sanguinem, sed tantùm corpus. Nullæ ergo hìc res inter se per contentionem, vt Inconstantius putat, conferuntur, sed tantòm istis duobus membris E ea exponuntur, quę Christus nostra causa, tum in Cœna, tum etiam in morte gessit. Nam in Cœna quidem dedit Apostolis sacramentom earum rerum, quas posteà in cruce præstitit. Illis enim ibi panem & vinum ad memoriam mortis, quam erat statim posteà obiturus, commendauit. Eam autem mortem postridie bona fide oppetijt in cruce, cùm corpos suum Iudæis nostra causa volnerandum traderet. Idem corpus in Cœna sub elementis panis & vini fide F proposuit comedendum: quod posteà pro nobis præbuit militibus conficiendum. Hæc ita plana sunt, & ex verbis ipsis Cypriani ita dilucidè liquent, vt palpari possint. Quare Incõstantius, cùm velit ea torquere, & in alienum sensum abducere, mirificè abutitur Lectoris patientia,

Frigeret, inquit, *collatio.* Quam tu mihi collationem narras? Cyprianus enim nihil confert. Tantùm testatur, Christom duo fecisse, alterũ G in mensa, alterum in cruce. Et sanè constat alterum illorum ita alteri successisse, vt à mensa itum fuerit ad crucem: cumque suis maoibus in Cœna discipulis distribuisset panem & vinum, posteà eum corpus suum dedisse Iudæorum manibus lacerandum. Sed cor tu hic ooo ostendis, quibus verbis Cyprianus dixerit, corpus Christi tam verè fuisse in illo pane, qui discipulis distribuebatur, quàm verè fuit in cruce, cùm à Iudæis conficeretor? Hoc tu non probas: non planum facis. Ex tuo tantùm capite ista somnias. Testimonium enim Cypriani ex adductis verbis, qoo idem affirmetur, nullum affers.

Verùm Hesychium nobis, si Deo placet, substitoere voluisti pro Cypriano. Illum enim ais dicere, Christum in Cœna se ipsum suis manibus sacrificasse. Id vt est verum, ita ad tuam causam nihil facit. Sacrificauit se Christus in Cœna: quia cùm proprijs manibus instituesset sacramentum Eucharistiæ, testabatur se velle mori, idque se summo & ardentissimo desiderio velle facere: *Desiderio enim*, inquit, *desideraui hoc Pascha vobiscum comedere:* tum vt patri suo morem gereret, tum etiam vt suos à potestate mortis & diaboli liberaret. Deoque gratias egit, quod iam eò peruentum esset. Hoc illud, Inconstanti, hoc sacrificium illud fuit, quod Christus in Cœna obtulit patri suo: quod eum Hesychius ait fecisse proprijs manibus. Suam enim istam voluntatem, & oblationem Sacramento, quod habebat in manibus, testabatur. Tu verò, quod ad hoc Sacramentum attinet, nihil aliud potas esse Sacrificare, quam ex Transubstantiatione panis & vini, corpus & sanguinem domini pręsentia facere sub accidentibus. Hoc scripturæ non docent: patres non testantur: regula & analogia fidei oon probat.

Posteà pro illa sua obfirmata iam audacia ait, *Cyprianum cum dicat panem & vinum, intelligere species tantùm illarum rerum, & accidentia.*

Atqui non erat Cyprianus nec ita mutus, nec ita balbus, nec ita Latini sermonis imperitus, quin, si ita sensisset, id eloqui, & effari potuerit. Si non iterum, aut sæpius, at certè semel saltem vestrum istud nouum commeotum explicuisset. Sed iste magnam quandam vim esse putat in aduerbio illo, *Secretius.* Nobis tamen quid aduerbium illud significet, non est arduum explicare. In apostolis, qui primæ illi Communioni interfuerunt, nobis Gentibus, atque omnibus fidelibus indicatum est, quomodo panis & vinum essent caro, & sanguis: nimirum analogia Sacramenti: qood profectò est quoddam arcanum, quod secreto initiatis commendatur, atque concreditur. Et hoc perpetuum est in omnibus mysterijs, vt res externæ pateant, & oculis exponantur: cùm tamen res ipsa, quæ significatur, lateat, & nisi internis oculis videri non possit. Quare Christus id, quod paulo post futurum erat palàm, seorsim ac secreto Apostolis aotè io hoc mysterio patefecit, non tantùm simplicibus nudisque verbis, quæ facilè deleri potuissent, sed efficacibus symbolis, quæ in animis hominum maiorem impressionem facerent. Et eadem [illegible]ra ostensum est, qoomodo panis & vinom

sit

sit caro & sanguis: nimirum coniunctione sacramentali. Sed Inconstantius ait, hoc fieri mutatione, & omnipotentia Verbi. Ne id quidem ego negauerim, modo rectè intelligatur. Mutantur aliquo modo panis & vinum, & efficiuntur Sacramenta: non ita tamen, vt illorum substantia aboleatur. Fateor etiam ad conficiendum Sacramentum requiri Dei omnipotentiam. Opus enim tam insigne à nullo homine mortali potest fieri. Causas, & Effecta conuenire, iste ita interpretatur, *quod oporteat verè esse carnem domini, qua sumentes sanctificentur*. Hoc quoque concedi potest: cùm non in eam sententiam, qua dictum est ab Inconstantio. Is enim putat, omninò oportere corpus Christi latere sub accidentibus, vt sumentes reddere possit sanctos. Nos autem dicimus, Christi corpus fide, atque animo comprehensum causam esse, cur communicantes sanctificentur. Et causas, atque effecta, congruere, longè alia, & multò meliore ratione docemus.

Quomodo autem diuersa nomina ad vnam reuocentur essentiam, Sophista ita exponit: *quòd in Sacramento vna tantùm sit substantia, de qua istæ appellationes, panis, & corpus prædicentur: nimirum, vnus Christus, Deus & homo.* Et addit, *nominibus Panis, & Vini significari tam accidentia visibilia Sacramenti, quàm res inuisibiles: Carnem*, inquam, *& sanguinem Christi, quæ illis accidentibus conteguntur.* Hæc, videlicet, est noua philosophia Inconstantij: qua docere vult ad duas res significandas nomina quatuor adhiberi. Sed gratia Dei Cyprianus se satis exposuit, quid per panem, & vinum in Eucharistia velit intelligi: illum enim se ait panem dicere, qui conficitur ex multis granis, quique non ex sola farina, aut aqua sola consistat, sed ex aqua, & farina simul commixtis. Vinum autem se ait dicere, quod ex multis botris, atque acinis confluxerit. Hæc ille in epistola ad Cæcilium. Mera ergo fictio est Inconstantij, quod ait, panem & vinum in hoc Sacramento idem prorsus esse, quod carnem & sanguinem. Fateor equidem, res ipsas, panem A & vinum sacramentali analogia carnem & sanguinem significare. Vocabula tamen ipsa, panem, & vinum, verum panem, verumque vinum, quæ verè & substantialiter in Sacramento proponuntur, & esse, & referre contendo. Verùm Christi sanguinem fide, ac spiritu haustum a Communicantibus, iam suprà dedi veram esse causam sanctificationis: non tamen ex eo sequi, illum sub accidentibus vini substantialiter adesse oportere. Hoc quoque fassus sum, B Christum in cœna, non tantùm symbola, sed etiam res ipsas significatas dedisse discipulis. Nã qui orationem alicui communicat, & sensum illi verborum & significata impertit. Sunt enim ista relatiua: quorum vnum intelligi non potest sine altero, cùm tamen loco, & spacio sæpè permultum differant.

Postea citat Cyprianũ ex hac eadem ratione quem ita scribere paulo ante illa verba, quæ suprà recitauimus: *Quibus calicem sanguinis sui* C *inexhaustæ plenitudinis abundantia semper refertum conseruandũ tradidit, & erogandũ*. Hoc ait nõ posse intelligi de figura: illã .n. facile posse exhauriri. At si figura facilè exhauriatur, exhaurietur etiã sanguis. Si enim dicas sanguinem esse verè ac substantialiter in calice, dices contra tuam sententiam: at si dicas, vt soles, sanguinem contineri sub accidentibus vini, illis accidentibus exhaustis, necesse est, vt fatearis sanguinem quoque exhaustum esse: nisi fingere velis, sanguinẽ D ibi esse sine accidentibus. Quod si dixeris, At sanguis Christi non ita intelligitur exhaustus è calice, quin, vt in eo possit renouari: idem ego dicere possum de symbolo, illud nunquam ita prorsus exhauriri, quin vt denuò infundi possit. Quid ergo dices? Quid te Cypriani verba iuuant? Redito aliquando in viam. Sanguis Christi, qui in corporis eius venis manet, dum à nobis fide apprehenditur, vt pro nostra salute fuit effusus, non potest vnquam exhauriri: manet E enim perpetuò integer à nobis per fidẽ maximo cum fructu bibendus. Quare Cyprianus non loquebatur de externis symbolis, cùm ea diceret, sed de re ipsa significata.

Quomodo intelligatur Sanguinem Christi exhauriri non posse.

OBIECTVM CLXXVII.

OBIICITVR etiam ex Cypriano contra Aquarios libro secundo epistola tertia: Non posse videri adesse sanguinem Christi in calice, si vinum ibi esse desinat: quod certè isti per suam Transubstantiationem fieri contendunt.

GARDINERVS.

CYPRIANVS *sic loquitur, Nec potest videri sanguis eius, quo redempti, & viuificati sumus, esse in calice, quando vinum desit calici.*

MARTYR.

NE per ambigua, & incerta vagemur, operæpretium erit, Cypriani ipsius verba Proponere. Is enim, qui vsus est hac Obiectione, satis habuit sententiã reddere fideliter, etiãsi

verba omnia nō adscriberet. Cyprianus in eo loco, qui in Obiectione citatur, ita loquitur: *Nec videri potest sanguis eius, quo redempti & viuifi cati sumus, esse in calice, quando vinum deest calici, quo Christi sanguis ostenditur, qui scripturarum omnium Sacramento, & testimonio prædicatur.* Ad hunc modum Inconstantius ista interpretatur, si malitia, aut negligentia ministri vinum desit, id est, non adhibeatur in calice, non posse confici mysterium ostendendi sanguinis. Atqui Cyprianus non de Sacramento conficiendo loquitur, sed de iam confecto. Ait enim, Sanguinem non videri esse in calice, si vinum desit. Verùm iste verbum illud, Ostenditur, magno verborum apparatu mitigare nititur, vt non dicam peruertere. Primùm ait, *Christum tantùm in Cœna sanguinem suum fidelibus ostendisse: id enim cum in cruce non fecisse: quamuis Ioannes affuerit, cùm illum effunderet. Illum enim perbibuisse testimonium, se sanguinem Christi à Iudæis vidisse effusum, non autem à Christo ostensum.* Ista multò altius petuntur, quàm vt quicquam ad causam facere videri possint. Certè, quicquid iste garrit, Ostendere, quomodo illa voce Cyprianus vtitur, nihil aliud est, quàm significare. Hoc enim voluit dicere, si vinum remoueas è calice, sanguinem Christi sacramentali analogia ostendi, & significari non posse.

Pergit Inconstantius, & ait, Christum non regnare in cœlis sub specie sanguinis: quòd fideles eò sublati fide eius sanguinem contemplentur. Et videtur sibi acutè nos perstringere, qui nonnunquam dicamus, nihil opus esse præsentia illa substantiali corporis Christi in Eucharistia, mentes enim nostras in percipiendo sacramento in cœlum facilè transferri. Iste autem nos suauiter scilicet irridens, *Etsi,* inquit, *mente, atque animo in cœlum penetretis, & ad ipsum Christum perueniatis, tamen sanguinem eius cernere non potestis.* Ego verò respondeo, sanguinem domini satis ostendi fidelibus, cùm vel ex lectione sacrarum literarum, vel ex sacris mysterijs creditur pro salute humana effusus. Sic enim apprehenditur, & spirituali ratione bibitur. Manducatio enim illa, quæ fide percipitur, non in simplici nudaque apprehensione corporis & sanguinis Christi consistit, sed in eiusmodi complexu totius mentis, atque animi, quo constanter, atque efficaciter credamus, corpus Christi traditum fuisse in crucem pro salute nostra, & sanguinem eius effusum. Ascensionem verò mentium nostrarum in cœlum, non absque scripturarum, Patrum, Ecclesiæ testimonio atque authoritate tradimus. Paulus enim ad Coloss. ita scribit, *Si surrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite.* Et ad Philippenses, *Conuersatio nostra in cœlo est.* Chrysostomus, quemadmodum suprà semel, atque iterum annotaui, ait, hanc mensam Aquilarum esse, non graculorum: & ad illos pertinere, qui vsque ad cœlos euolent, & ibi Christo feliciter occurrant. Ad hoc ipsum Ecclesia etiam nos hortatur. Ea enim, postquam iam ventum est ad mysteria, publicè clamari iubet, Sursum corda. Proinde rectè dicimus, in cœlum mente ascendendum esse, vbi Christum regnantem conspiciamus, cuius sanguis pro nostra salute fusus est, & corpus olim affixum ad crucem.

A

Sed iam vicissim dicat Inconstantius, vtrum id, quod est in calice, sit ibi specie sanguinis: vt eò accedentes possimus sanguinem Christi contemplari. Quod enim, malum, est illud genus argumenti, quod ita torquetur, vt multò maximè lædat authorem suum? Putauit, se ex eo posse nos satis coarguere, quòd in cœlo ostendi non possit sanguis Christi extra venas. At idem sanguis, quamuis, vt ille clamat, realiter sit in calice, tamen in eo multò minus ostenditur. Miror, hominem esse ita stupidum, vt non intelligat, se loqui pugnantia. Modo ait, Christi sanguinem in calice verè propriéque ostendi: modo enim ait sub speciebus, & accidētibus occultari. Quomodo occultari potest, quod ostenditur? aut ostendi quod occultatur?

B

C

Huc addit, nisi sit in Cœna vera exhibitio, & certa ostensio sanguinis, nos adhuc manere in figuris panis & vini, & hærere in vmbris creaturarum, nec nos adhuc assequutos esse lucem veritatis. Lugubriter ista conqueritur, vereturque ne adhuc in vmbris Veteris Testamenti relictus sit: quasi qui maximè cupiat lucem, tenebras autem, quas secum perpetuò circumfert, quasque omnibus rebus, quas tractat, semper offundit, maximè oderit. Verùm nos illum ita possumus consolari. Nihil est Inconstanti, quòd vereare: non sumus relicti in vmbris, Res promissæ in Veteri Testamento nondum erant præstitæ, antequam Christus ipse venisset. Nunc verò omnia sunt confecta: Verbum Dei suscepit carnem: Filius Dei cum hominibus versatus est: pro nobis tanquam agnus occisus est: excitatus est à mortuis: ascendit in cœlum: dedit spiritum sanctum: conuocauit Gentes: Ecclesiam per omnes partes orbis terrarum instituit. An adhuc tibi videris esse in vmbris, & tenebris, cùm tot ac tanta iam gesta, & confecta sint? imò cùm iam extremus, tantùm actus expectetur? Vbi enim ille actus accesserit, nosque ad alteram illam æternam vitam erimus translati, non amplius nobis aut mysterijs, aut sacramentis, aut signis, aut significationibus opus fuerit. Hoc tibi satis esse debet, quod paucissimæ tantùm nobis figuræ relictæ sint, Baptismus videlicet, & Cœna domini: illæque longè clariores, & efficaciores, vt Augustinus ait, quàm fuerunt figuræ Veteris Testamenti. Quare etiamsi non habeas corpus Christi præsens sub accidentibus panis & vini, tamen nihil est, quod queraris. Idenim & inutile esset, & prodigiosum: & non solùm naturæ veri corporis, sed etiam scripturis ipsis, & Patribus aduersaretur.

D

E

F

G

Sed attende, quæso, paulum, quid dicas. *Sub specie,* inquis, *vini in veritate ostenditur sanguis Christi.* Imò ita potius dicendum erat: velatur, & occultatur sanguis Christi. Neq; te ita impatienter

tienter ferre oportuit, si author huius argumenti, Desinit, pro Desit, scripserit. Sunt enim voces illæ valdè affines, vti vides: vt typographus in lubrico discrimine facilè potuerit hallucinari. In significatione autem non est tantum di- A scriminis, vt, vtrum ois dicas, quicquã decedat de sensu. Postremò in calce hoc mihi non videtur omittendum, ex omnibus Cypriani sententijs hanc vnam ita perspicuam esse, itaq; claram, vt nulla magis nostram sententiam defendat.

OBIECTVM CLXXVI.

OBIICITVR ex Cypriano in Sermone de Cœna domini. Scribit enim, symbola mutari in corpus Christi: sed ita, vt accipiat simile ab ipso Christo: in quo ait humanam naturam apparuisse, latuisse diuinam. Ex quo simili videmus, hoc eum voluisse, ita duas naturas retineri in Sacramento, quemadmodum certum est, eas mansisse integras in Christo.

GARDINERVS.

QVOD docet de mutatione symbolorum, traditio est manifesta fidei Catholicæ.

MARTYR.

MVtationem illam, cuius mentionem facit Cyprianus, iste Transubstantiationem esse putat. Quàm autem turpiter fallatur, simile adductum coarguit. Nam alioqui oportuisset aboleri substantiam humanæ naturæ in Christo, quemadmodum isti volunt in sa B cramẽto aboleri substantiã panis & vini. Quod autem posteà colligit, ita oportere corpus Christi præsens adesse in Eucharistia, vt diuinitas latebat in natura humana, non esset negandum, si vnà cum Inconstantio fingere vellemus, elementum externum panis mutari in ipsum proprium corpus Christi. Nos autem cum Cypriano potius statuimus, mutationem fieri in corporis Christi sacramentum. Atque hoc pactò concedimus, naturam, seu proprietatem sacra- C mentalem esse in pane: vt panis iam ex institu- to Christi factus sit idoneum organum ad fidem nostram excitandam.

Adhæc iste noster ait, se velle concedere, duas naturas manere in sacramento: non tamen integritate. aut constitutione perfectæ similitudinis. Sed quid hic tam apertè cauillaris, Incon stanti? An in tuo arbitratu situm est, quousque vis similitudinis porrigatur? Si non est par naturarum integritas in Eucharistia, dic dum, quã ta ibi sit panis integritas. Respondebis, scio, esse ibi species panis, & accidentia. Esto. Sed illa neque ad essentiam neque ad naturam panis verè pertinent. Quod vel ex eo satis constat, quòd illa possint à substãtia separari. Cedò verò: quæ tandem sunt illæ regulæ fidei, per quas als stare, ne natura panis in Eucharistia maneat perfecta, atqi integra? Cur illas nobis non prodis? Nam sat scio, nec sacras literas, nec veteres patres eas vsquam commemorasse.

OBIECTVM CLXXVII.

OBIICITVR ex Cypriano epistola tertia, libro secundò. Quomodo nec corpus domini potest esse farina sola, aut aqua sola, nisi vtrunque adunatum fuerit & copulatum, & panis vnius compage solidatum: quo & ipso Sacramentò populus noster ostenditur adunatus.

GARDINERVS.

OSTENDIT *Cyprianus, panem adhibitum ad consecrationem, vnde corpus Christi naturale efficiatur, habere etiam significationem corporis Christi mystici.*

MARTYR.

ISte noster redit ad vsitatam illam suam cantilenam, *oportere panem esse, qui adhibeatur ad Consecrationem, vt habere possit significationem mystici corporis Christi: ideoque nec farinam solam nec aquam solam satis esse.* Cumque ille responderit id, quod semper solet: ego non video, cur ipse quoque respondere non debeam, quod soleo, vel potius, quod res ipsa est: non agere hoc D loco Cyprianum de pane, qui adhibendus sit ad consecrationem, sed de eo, qui re ipsa sit corpus Christi. Non enim sic ait: Ex farina sola nõ potest fieri corpus Christi: sed, farina sola nõ potest esse corpus Christi. Neue dubites, Lector, Cyprianum ista dicere de pane post Consecrationem, addit, *Quo & ipso Sacramento populus noster ostenditur.* Audis ista Inconstanti? Hoc inquit, Sacramento panis adunati, copulati, solidati populus noster ostenditur. Si farina sola non potest esse corpus Christi, certè sola accidẽtia moltò minus possunt. Nam farina, qualis qualis est, substantia est, haud dubiè omnibus accidentibus longè nobilior.

Miratur nos Inconstantius, quòd queramur, decessisse substantiam panis, cùm illi substantia

corporis Christi, quæ moltò nobilior est, suc- A cesserit. Atqui nos non querimur de pane, sed vestram negamus arrogantiam, qui vestra temeritate analogiam Sacramenti auferatis. Posteà quærit, *Vtrum panem in Sacramento desideremus ad significationem? Post consecrationem*, inquit, *nihil significatione opus est. Iam enim*, inquit, *significauit*. Rectè, Sed quæro, quo significationis genere? An sacramentali? Ergo erat Sacramentum antequam consecraretur. Addit tamē deinde, *manere accidentia, quæ idem significent*. At illa non sunt satis. Nā Cyprianus negat, solā farinam, aut solam aquam posse esse corpus Christi. Id, inquit, oportet esse, quod adunatum sit, & copulatum, & panis vnius compage solidatum. Hoc, inquam, hoc dicit in Sacramento esse corpus Christi. Id velim Lector em diligenter attendere. Hic enim habemus, velint nolint, Transubstantiatores, corpus Christi prædicari de ipso pane.

OBIECTVM CLXXVIII.

OBIICITVR ex eodem secundo libro epistola tertia. Videmus, in aqua populum intelligi: in vino ostendi sanguinem Christi.

GARDINERVS.

CVR aqua misceatur vino in Calice docet.

MARTYR.

VEL ex hoc loco ipso Inconstantius, si voluisset, satis potuisset animaduertere, B quid vox illa Ostēdere, sit apud Cyprianū. Hic enim apertè dicit, in aqua intelligi populum: in vino ostendi sanguinem. Quia vinum in Sacramento sanguinem domini pro nobis effusum significat: idcircò illū, cùm cōmunicamus, fideliter intelligimus, & fide apprehendimus. Ostensio ergo ista non est, vt Inconstantius somniat, sanguinis veré latentis sub accidentib. vini. Nam alioqui necesse esset dicere, populum quoque latêre sub accidentibus aquæ. Non mi C nus enim populus, vt ait Cyprianus, quàm sanguis & ostenditur, & intelligitur, & significatur. *Postquam vinum consecratum est*, inquit iste, *mirabilis fit eius substantiæ mutatio*. At si vinum & aqua iam abierint, nihil potest in illis ostendi, postquam esse desierint.

Cæterùm objicit, *etiam aquam per confusionem esse desinere, postquam semel mixta est cum vino: attamen nominus tamen populum in ea intelligi*. Respondeo materiā aquæ conseruari: & falsum esse, omnē D partem eius substantiæ perijsse. Nec par debet esse ratio vini & aquæ. Vinum enim ex verbo Dei adhibetur, non item aqua. Patres quidē eas vsi sunt: sed sine præcepto domini. Affert etiā simile de verbis, quæ audiuntur. Ea enim tum demum notionem sui facere, cùm ex ore proferantur, & euanescente sono intereant. Sed cogitare eum oportuit, Sacramenta non esse verba audibilia, quæ auolent, sed visibilia, quæ maneant tantisper, dum actio ipsa duret. Addit, *Apostolos agnouisse Christum in fractione panis: tum tamen fractio ipsa, quæ cognitionem eam excitabat, iam esse desijsset. Non ergo necesse esse, vt res ipsa maneant, quarum significatione in nobis notitia aliqua excitetur.* Nisi quis diligenter attendat, facilè potest huiusmodi similibus decipi. Sed meminisse debes, Lector, nos id non negare, posse fieri. vt per significationem rei præteritæ aliqua notio excitetur, quę maneat. At postquam res ea quæ significauit, præterijt, etsi maneat notio aliqua in animo, tamen signum ipsum abijt: & effectum tantū suum reliquit, ipsum autē esse desijt. Cū ergo Sacramenta signa quædam sint, necesse est, vt quàm diu manent, tam diu significent: & quàm primùm significare desierint, amittant rationem Sacramenti. Fateor quidem, notionem excitatam à Sacramentis posse manere in animis nostris, etiam postquam absompta sint mysteria, idque interdum longo pōst tempore. At cùm id neque fit, neque significet, ad quod significandum est institutum, non dabo esse Sacramentum.

OBIECTVM CLXXIX.

OBIICITVR ex Cypriano de Cœna domini: Qui vsque hodie, inquit, hoc veracissimum, & sanctissimum corpus suum creat, sanctificat, & benedicit, & piè sumentibus diuidit. At proprium Christi corpus nec denuò creatur, nec sanctificatur, nec diuiditur.

GARDINERVS.

SI in verbis Cypriani ἀκριβῶς, spectemus, illud, Creare, dicit effectionem, significatque nouam materiam, vnde tanquam ex materia corpus fiat, non desiderari, & tamen panis mutatione fit præsens.

MAR-

Mirabitur, scio, attétus Lector, quot, quàm duris quamq; absurdis tropis Inconstantius conetur sese ex istis verbis Cypriani explicare. Quod cùm nullum Theologum, purumq; verbi Dei tractatorem deceat, tamen isti nostro qui ne vnum quidem, eumque simplicem, ac manifestum tropum ferre potest, minimé omnium conuenit. Id tamen ille sibi nunc liberaliter permittit, cùm tamen alioqui sulcat nos, tanquam pro summo conuitio, Figuratores & Tropicos appellare. At *vocabulum illud, creare, effectionem quidam dicere, & significare, nouam materiam non desiderari ex qua corpus fiat: quod tamen panis mutatione fiat præsens.* Obsecro te, pie Lector, quæ nam ista sunt portenta. Profectò, Creari, de illis, quæ iam re ipsa sint, & actu existant, dici non potest. Sic cœlum, & terra, & omnia quæ in eis continentur, priusquam fierent, extitissent, nunquam diuinæ literæ dixissent, Deum aliquando ea creasse. Nec rem vllam fingere possumus, quæ remouenda fuerit, aut é medio tollenda, cùm orbis crearetur: quemadmodum vos in ista vestra creatione remoueri vultis substantiam panis. Sed age vt huius tropi, & nouæ interpretationis absurditatem propius videamus, inauditam istam significationem, creandi ad alias quoque res accommodemus. Et cogitemus, palum aliquem fixũ esse in medio fluminis, qui postcà aut auferatur in se, aut cedat. Succedat nauis aliqua, quę tamen anteà extiterit, etsi non eo ipso in loco, in quo palus fuerat. An eùm nauis ita palo sufficitur & succedit, dicemus eam veré creari? Non, opinor. Ea enim prius fuit: neque illi quicquam noui accidit, nisi quod ibi præsens esse cœperit, vbi palus, qui remotus est, anteà fuerat. Fingamus in platea esse statuam, quæ basi sua auferatur postea in eadem basi aut eanis, aut aper, aut truncus collocetur. An ea causa dicemus, canem, aprum, truncum creari. Dicemus opinor ex noua ista Grammatica Inconstantij: at ex vsu Latini sermonis non dicemus. Imò ne Theologi quidem saniores eo verbo vtuntur in hanc sententiam. Quare oportet, vt iste aut fateatur se architectum esse istorum portentorum, aut nouam istam significationem, quam nobis tam audacter, atque impudenter obtrudit, vel ex scripturarum, vel ex veterum Patrum autoritate confirmet. Hoc autem posterius nunquam faciet: Superest ergo, illum solum ista nouarum significationum portenta finxisse.

Iam audiamus, quid adferat de altero illo verbo. *Sanctificandi*. Citat Hesychium, qui libro 6. in Leuiticum, cap. 22. ita scribat: *Sanctificat, quoniam sanctum sanctorum appositas creaturas efficit, quod verbi omnipotentia benedicendo perficit.* Quod Hesychius dicit, verum est, Appositas creaturas, siue illæ fuerint sacrificia legalia, siue referantur ad Eucharistiam, benedictione, atque omnipotentia Dei fieri sanctum sanctorum, id est, sanctissimum sacramentum. At Cyprianus non loquitur de appositis creaturis, quas dicat creari, & sanctificari: sed ait, *dominum ipsum creare & sanctificare corpus suum.* Oportet ergo Inconstantium quærere nouas aliquas rimas: nã Hesychij verba hoc non quadrant. Nec vocabula illa, *Veracissimum, & Sanctissimum*, quicquam illum iuuant. Veracissimum enim referendum est ad significationem, qua symbola postquam facta fuerint sacramenta, veracissimé significãt corpus domini. Eadem que, quia maximé pertinent ad cultum Dei, rectè appellantur sanctissima. Sed iste, vt sese magis etiam explicet, addit: *Corpus Christi ad sui subsistentiam creatione non eget. Sed nobis creatur, dum in sacramento fit præsens: nobis sanctificatur, dum vt sanctum sanctorum nobis proponitur: & nobis benedicitur, dum potentia verbi sistitur.* Quis non videat, omnia ista esse tropica, & contortissimis figuris explicari? Creari est præsens fieri: Sanctificari, nobis proponi vt sanctũ: Benedici, potentia verbi sisti, & omnes alios benedictione replere. Inconstantius pro libito, ne dicam, pro libidine, mutat actiua passiuis, & aliorum verborum significata tribuit alijs.

Posteà sudat, vt verbum illud Diuiditur, quã commodissimé exponat: & ostendat, non esse necesse, vt illud ad corpus Christi referatur. Illud enim integrum, & totum dari. Itaq; ea voce ait, tantùm notari distinctionem accipientium. Tabulas enim dici in vulgis diuidi: & Horatium dicere, Oscula diuidere: cùm tamen illa distribuantur cuique integra. Videtur mihi iste id facere, quod simiæ & feles solent: quibus cũ liceat in amplissimis palatijs versari, ac ludere, vbi nihil sit periculi, illæ tamen malunt in marginibus fenestrarum, & in culminibus tectorũ hærere, vbi semper periculum sit à præcipitio. Ita iste, cũ possit fateri sine vllo periculo, verba illa, diuidi, & frangi, quemadmodum scripturæ loqui solent, non ad corpus Christi ipsum, sed ad sacramentum pertinere (Euangelistæ enim dicunt, Christum accepisse in manus, benedixisse, & fregisse panem: Et Paulus ait, *Panis, quem frangimus*) tamen alias potius quærit, atque alienas significationes verborum: quæ, etsi inueniantur interdum in scriptoribus Latinis, tamen nec ad hanc rem quicquam faciant, nec careant periculo. Quantò facilius est, verba illa Cypriani, vt prolata sunt, candidè, & simpliciter accipere? atqui ita potius dicere, Corpus Christi, hoc est, sacramentũ corporis Christi, creari, cũ anteà nõ esset: sanctificari, hoc est ad sanctũ vsum adhiberi: benedici, hoc est accipientibus vtile, ac fructuosum effici: & deniq; veré diuidi, & partiri sanctæ plebi, quæ vnà communicet in sacra mensa. Quid enim suis ambagib. opus erat, tot præsertim, tamq; alienis? Hoc n. est, nõ lucem rebus adferre, sed tenebras offundere. Sed Papistarũ portenta eiusmodi sunt, vt lucẽ

odeiint: tenebras autem, vt perfugium tutissimũ expetant. Quodque dicit de osculis & tabulis, alienum admodum est: quoniam illa cùm distribuũtur, similia quidem sunt, at nõ eadem.

OBIECTVM CLXXX.

OBIICITVR ex Athanasio exponente illa verba, Si quis dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei: qui verò in spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc seculo, neque in futuro. Et, quantum, inquit, esset corpus ad hoc, vt totus mundus ex eo ederet? Sed addit, eam rem intelligendam esse spiritualiter: & idcircò dominum eo loco fecisse mentionem Ascensionis suæ in cœlum.

GARDINERVS.

QVIDNAM Athanasius senserit de veritate corporis Christi in Eucharistia, si cætera deforent, inde facilè æstimabit Christianus lector, quòd Oecolampadius, hostis veritatis, non est ausus Athanasium istum bona fide Latinè reddere.

MARTYR.

HOc argumento vix puto aliud vllum firmius esse, aut magis inuictum, ex illis, quæ sumuntur è patribus. Si re ipsa ac propriè corpus Christi edendum sit, Athanasius negat, illud toti orbi posse sufficere. Ea causa putat, dominum in 6. Ioannis, cùm de hac re ageretur, mentionem fecisse de Ascensione in cœlum, vt discipuli non intelligerent, hunc esum omninò spiritualem esse: carnem domini, quamuis longo locorum spacio à nobis disiuncta sit, tamen mente ac spiritu posse à nobis comedi. B Hanc vim efficaciamq́ rationis Inconstantius cùm euitandam magis, quàm diluendam videret, pro more suo aliam interponere voluit quæstionem, an Oecolampadius, vir religione iuxtà, doctrinaque præstantissimus, quædam ad rem vel nihil omninò, vel non ita multùm facientia Latinè rectè reddiderit. Illam rixam ergo possem optimo iure præterire. Sensus enim huius argumenti etiam sine ea potest satis intelligi. Deinde cuiuis diligenter in rem ipsam C intuenti facilè liquere potest, istum præter fumum, vt latere possit, nihil quærere. Tamen operæpretiũ est videre, quid tandẽ iste notet in Oecolãpadio. Græca verba Athanasij ita citat. καὶ λοιπὸν τὴν ἀναφερομένην σάρκα βρῶσιν ἄνωθεν οὐράνιον καὶ πνευματικὴν τροφὴν παρ' αὐτοῦ διδομένην μάθωσιν. Hęc ita vertit Oecolampadius: *Et posthac discant carnem dictam, cibum cælestem supernè venientem, & spiritualem alimoniam, quam ipse det.* Contra ista Inconstantius cauillatur, dici debuisse, Quam di D xit carnem anteà, cibum discant cœlestem, & spiritualem alimoniam esse ab illo datam. Sed vnde tandem probabit iste, ἄνωθεν magis anteà, quàm supernè significare? An Oecolampadius in illa sua versione negat, carnem Christi esse cibũ? Certè fatetur eam alimoniã esse, & verã & cœlestẽ, & spiritualem. Quid ergo hîc desiderat Inconstantius? Substantiam illam, quæ data est pro mundo, eandem datum iri in cibum, neq; contra nos, neque contra Oecolampadiũ

A quicquam facit. Controuersia in eo sita est, quomodo id fiat. Vtrinq; enim confitemur, esse cœlestem, & spiritualem alimoniam. Id ita iste intelligit, quòd sit inuisibilis, & latitet sub accidẽtibus. Nos autem dicimus, illã alimoniam in cęlo esse, & à nobis nõ nisi animo, ac spiritu apprehendi. Cũ ergo idem sensus eliciatur ex verbis Oecolampadij, quem habet versio Inconstantij, quid optimum illum, & doctissimum virum oportuit ita calumniari? Certamen est de illis B verbis, *Spiritualis alimonia.* Iste vult ipsam substãtiam corporis Christi, ore ac dentibus comedi: nos eandẽ dicimus animo tantũ & fide recipi. Recipere autem, aut apprehendere in scripturis per metaphoram est comedere. Queritur Oecolampadium disiunxisse οὐράνιον adiectiuum, ab altero adiectiuo, πνευματικήν. Quasi ipse quoque aduerbium, ἄνωθεν, quod in Græco sequitur vocem illam βρῶσιν, non collocarit alieno loco ante illam. Porrò falsissimum est, quod ait, Oecolam C padium non sensisse, illam eandem carnem, quę data est pro mundo, dari etiam in spiritualẽ cibum. Sed iste in eo perpetuò fallitur, quòd putat, nos dicere, in cœna comedi tantũ figuram carnis Christi. Id.n. nos nõ dicimus. Ore quidẽ & dentibus signũ tantùm comedimus, & signũ: fide autem, atque animo ipsum verissimum Christi corpus. Non negat Inconstantius aduerbium illud ἄνωθεν, posse significare supernè: sed hoc loco ita accipi, negat: quòd post illud ad- D uerbium Athanasius posuerit οὐράνιον. Quasi verò hoc inusitatũ sit apud bonos scriptores, vt quod erat semel dictũ, ad maiorem euidentiam alijs verbis repetant. Ita aũt malè sentit de Oecolampadio, vt putet eum nolle concedere, carnem eã, quam Christus assumpsit ex vtero Virginis, quæq; infernè orta est de terra, à nobis comedi. Sed longè semper abfuit Oecolãpadius ab hac blasphemia. Cum enim ait, Dictam, non intelligit appellatam, sed commemoratam. Tu verò, Inconstanti, cum possis ex verbis eius rectum

ctum, & genuinum sensum accipere, cur per aerem volitans obliqua, & distorta venaris? Aut cur illi per calumniam affingis ea, quæ ille nunquam dixerit? Verùm istum hominē non multæ literæ, sed nimiæ argutię ad insaniam adegerunt. Videtur enim sibi per soporem videre ea, quæ nusquam, & nulla sunt. Alter locus, quem vellicat, est, Τὸ μὲν ἀναιρούμενον καὶ διδόμενον ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς ἐδείκνυτο τροφή. Id Oecolampadius ita vertit: *Quod quidem ostenditur, occiditur pro mundi vita, dabitur alimonia.* Hic Inconstantius reprehendit, participiū, διδόμενον, redditum esse per verbum, occiditur. At quid, obsecro, aliud erat dari pro mundi vita, quàm occidi? Putat iste, Oecolampadium cauere voluisse, ne id, quod dabatur pro mundi vita, quodq; occidebatur, videretur dari in alimoniam. Sed prorsus istæ nugacissimæ sunt argutiæ. Oecolampadius enim semper fassus est, & scripsit, & docuit, illud idem corpus domini, quod erat occidendum in cruce, futurum fuisse nostram spiritualem alimoniam. Nec Zeugmate, inquit, vsus est in sua conuersione. Si quis diligenter inspiciat, inueniet illum nulla ex parte sensum authoris corrupisse, imò illud ipsum, quod Athanasius voluit, ad vnguem expressisse.

Tertius locus, quem adhuc vitiatum queritur, est, ὡς πνευματικῶς ἐν ἑκάστῳ ἀναδιδομένη. Id Oecolampadius ita reddit: *vt illa*, videlicet alimonia de qua loquebatur, *spiritualiter in vnoquoque nostrûm distribuatur.* Eam vocem, ἀναδίδοσθαι Inconstantius ait, reddi oportuisse *Digeratur.* Fateor equidem vocem illam propriè significare, cibum concoctum à natiuo calore per omnes partes corporis distrahi. Quoniam autem ista significatio non potest cōuenire corpori Christi, vt percipitur in sacra communione, idcirco Oecolampadius id accepit, quod erat proximum: & corpus domini, quod nostra causa traditum est in mortē, ait, ex Athanasij sententia in vnoquoque nostrûm spiritualiter distribui.

Corpus Christi nō digeritur in corpora communicantium.

Re enim vera corpus Domini non coquitur in ventriculo, nec ita mutatur in substantiā Communicantium, vt per omnes partes corporis illorum possit digeri. Caro enim Christi nihil iam amplius patitur, nec obnoxia est huiusmodi commutationibus. distributio autem ea, quam scribit, non est eiusmodi, vt putet, Christum diuidi, sed nos cuique communicantium detur integer, fide, animo, & spiritu percipiendus. Quid tu hîc plura requiris, Inconstanti? Profectò si quis tuam vertendi rationem sequi vellet, in mille absurda incideret. Quod ad verbum ipsum attinet, sensit Oecolampadius, illud idem significare, quod nos dicimus, tradi, aut porrigi. Idemq; cum prior significatio retineri non posset, doctè ac piè illam, quæ proxima erat, amplexus est.

Atqui hoc, inquit Inconstantius, *Oecolampadius spectauit, vt externam distributionem excluderet.* Quid ni? Absurdissimū enim est, credere, Corpus Christi ita præsens adesse sub accidentib9, vt per omnia ora missantium, & communicantium transeat. Quare iste actum agit, nisi fortè

A aliud quippiam habet, quod calumnietur. Hoc est, quod inter nos controuertitur, an re ipsa & substantialiter, corpus Christi communicantibus adsit, & propriè comedatur. Neq; iste vnquam poterit ostēdere, Athanasium aliud sensisse, quàm quod nos dicimus. Quod si Oecolampadius etiam in Hesychio vertit meditationem, ac non potius mediationem, rectè, & prudenter fecit. Illum enim sensum vidit & Hesychio congruere, & cum Augustino conuenire,
B lib. 3. cap. 16. de Doctrina Christiana.

Sed cum versemur in Athanasio, non est locus pluribus agendi de Hesychio. Athanasius autem inter spiritum & carnem Christi, hoc est, inter vtramque eius naturam, apertissimum discrimen ponit. Negat enim, corpus ipsum, & carnem Christi corporaliter, & substantialiter cibum esse oris, ac dentium. *Non enim potuisset*, inquit, *nisi paucis admodum esse satis.* Vtque magis etiam intelligamus, quid Athanasius vo-
C lit, scire debemus, illum non confugisse, vt isti solent, ad miracula, vt diceret, Christū potuisse multiplicare, atque augere carnem suam, vt satis esset omnibus, quemadmodum paucul os illos panes multiplicauit atque auxit in deserto vt sufficerent multis millibus. Hoc inquā, Athanasius non dicit: tantum affirmat, manducationem illam spiritualem esse. Citat enim ea verba ex sexto capite Ioannis, quæ dominus pronunciauerat longè antequam instituisset sa-
D cramentum Eucharistiæ: vt necesse sit, fateri, Christum eo tempore tantùm de spirituali esu disputasse. Ad eam autem postremò in vltima Cœna adiecit externa symbola. Idcircò autem mentionem fecit Ascēsionis suæ, vt intelligeretur, manducationem illam omninò esse spiritualem.

Hunc sensum ita facilem, planum, perspicuum, Inconstantius ad hunc modum conatur peruertere: *Ideò enim*, inquit, *sermonem interposi-*
E *tum fuisse de Ascensione, vt discipuli intelligerent, Carnem illam Christi, quæ esset manducanda ad vitam, non esse puri hominis, sed etiam veri Dei, esseq; eam diuinam, & spiritualem: non quidem quòd esset conuertenda in spiritum, sed quòd alijs ornanda esset dotibus, quàm mortalis solet, iuxta quas dotes posset dici spiritus. Ideoq; illum voluisse concludere, talem carnem sufficere posse orbi vniuerso*, vtque iste somniat, *ab omnibus comedi inuisibiliter.* Atque huc conatur trahere dictum illud Augustini, *non hoc corpus,*
F *quod videtis, comesturi estis.* At Augustinus, quod negari non potest, refert ea ad corporalē manducationem, neque de accidentibus aut dotibus corporis loquitur, sed de substantia: quæ si de manducatione oris ac dentium loqui volumus, non potest vllo pacto comedi: spiritu tamen, & fide salutariter recipitur.

Sed vt ad Athanasium redeam, ille ait, *Christum idcircò mentionem fecisse Ascensionis suæ, vt discipulos à corporali cogitatione auelleret.* At ab ea illi
G certè non auelluntur, qui putant, corpus Christi latēre substantialiter sub accidentibus panis & vini, & ingredi in ora ipsa hominum, & lingua, & dentibus attingi, atque atteri. Hæc enim

Emissenus ipse ostendit. Citat enim verba illa Christi è 6. cap. Ioannis: *Caro mea verè est cibus: & sanguis meus verè est potus.* Non ergo de mi-sterio, aut Sacramento, aut externo elemento illa loquitur, sed de re ipsa significata.

Posteà ad externum Sacramentum se conuertit, & subijcit: *Recedat ergo omnis infidelitatis ambiguum: quandoquidem, qui author est muneris, ipse est testis veritatis. Nam inuisibilis sacerdos visibiles creaturas in substantiam corporis & sanguinis sui verbo suo secreta potestate conuertit, ita dicens, Accipite, & comedite: Hoc est corpus meum:* & sanctificatione repetita, *Accipite, bibite: Hic est sanguis meus.* Nunc, quod attinet ad ea, quæ iam statuerat, ita concludit: Remoueatur omnis, inquit, ambiguitas: nam carnem domini verum esse cibum, ille ipse testatus est, qui illam dedit. Si quæras de testimonio, id duplex est: Alterum quod verbis continetur, quæ citata sunt ex 6. capite Ioannis. alterum est Sacramentum, quod institutum est à domino, tanquam verborum illorum sigillum, & obsignatio: de quo ita loquitur: *Inuisibilem sacerdotem creaturas visibiles in substantiam corporis & sanguinis sui verbo suo secreta potestate conuertisse, cum diceret, Hoc est corpus meum.* Io bis verbis maior est hyperbole, quàm in aliorum patrum dictis vnquam viderim. Et quod ad me attinet, ego illam non recipio: magis enim in ijs rebus ad veritatem, quàm ad amplificationem loquendum censeo. Potest tamen Emissenus aliquo modo excusari, quòd istam conuersionem symbolorũ, quam tantoperè exornat, posteà confert cum ea, qua homines ait per nouam generationem in filios Dei & in Christum ipsum transire. Dico ergo, Si hæc recipienda sint, creaturas conuerti in substantiam corporis & sanguinis Christi, nihil esse aliud, quàm ex illis fieri Sacramẽtum substantiæ corporis & sanguinis Christi. Nec sanè fidem nostram minus in baptismo constantem esse oportet, quã in Eucharistia. In eo autem & teste, & authore Christo noua generatio credenda proponitur: quæ res magna omninò est, & admirabilis. Per eam enim, (vt ait Emissenus,) nos ipsi mutamur in Christum ipsum. Iam verò si hæc mutatio in baptismo testis esse debet illius mutationis Eucharisticæ, & nobis de ea firmam, plenáque fidem facere, eam omninò oportet aut maiorem, aut certè parem esse. A minori enim asfirmando non ducitur validum argumentum. Multi enim, qui minoris mutationis authores esse possunt, maioris non possunt.

Emissenus ergo sacramentalem istam conuersionem probat duobus modis: Primùm, ab illa mutatione, qua Deus optimus maximus res vniuersas condidit. *Ergo,* inquit, *vt ad nutum præcipientis domini repentè ex nihilo steterũt celsa cælorum, profunda fluminum, vasta terrarum, ita parem potentiam in spiritualibus Sacramentis, verbi præbet virtus, & res seruit effectus. Quanta ergo & quàm celebranda officia vis diuinæ benedictionis operatur?* Hoc est primum argumentum, Eandem esse vim, & potentiam, qua hodiè fit illa sacramentalis conuersio, quæ fuit, qua Deus iam inde

A ab initio cuncta creauit. Mutatio autem illa creationis citra controuersiam aut par, aut maior erat, quam est ea, quàm Papistæ statuunt in Eucharistia. Alterum argumentum ducit à mutatione nostri. Ita enim subijcit: *Et quomodò tibi nouum, vel impossibile videri non debeat, quòd in Christi substantiam terrena, & mortalia commutantur. te ipsum, qui iam in Christo es renatus, interroga. Dudum alienus in vita, peregrinus à misericordia, à salutis via intrinsecus mortuus exulabas Subitò ini-*
B *tiatus Christi Legibus, & salutaribus mysterijs innouatus, in corpus Ecclesiæ, non videndo, sed credendo transijsti: & de filio perditionis adoptiuus Dei fieri occulta puritate meruisti, in mensura visibili permanẽs, maior factus es te ipso inuisibiliter, sine quantitatis augmento, cum idem, atque ipse esses, multò aliter fieri fidei processibus meruisti. In exteriori nihil additum est: & totum in interiori mutatum est, ac sic homo Christi filius effectus, & Christus in hominis mente formatus.* Cum ergo ista hominis mutatio ab E-
C missено conferatur cum mutatione Sacramentorum, vtrinque par seruanda est ratio, quemadmodum in obiectione ponebatur. Nam si maior esset mutatio symbolorũ, quàm est illa nostri, nulla esset vis argumenti. Id Inconstantius cum non attenderet, addidit, *mutationem illam hominis interius tantùm peragi, nimirũ in solis qualitatibus: ne verè efficiamur dij, nec amplius simus homines: in pane autem, & vino non posse esse mutationem in qualitatibus, ne corpus Christi vi-*
D *deatur accedere, tanquam qualitas, quod Emissenus definit adesse substantia.* Verùm, si ita res haberet, mutatio nostri ne par quidem esset, multò minus maior, quàm est conuersio panis & vini. Imò etiam longè minor esset. *Est enim tantùm,* inquit, *in qualitatibus.* Sed cur non etiam in substantia? *Ne,* inquit, *reuera efficiamur dij & homines esse desinamus.* Rectè. At cur panem & vinũ vis mutari substantia? Partim, inquis, quia Emissenus hoc dicit: partim etiam, quia si muta-
E tio illa esset in qualitatibus, corpus Christi videretur accedere vt qualitas. Atqui hoc non est absurdum, conditionem seu proprietatem sacramentalem, aut mysticam accedere, qua panis & vinum dicantur sacramẽta substãtiæ corporis & sanguinis domini. Et Emissenum non aliter esse intelligendum, ipse satis ostendit, cũ sacramentalis istius mutationis rationem, & similitudinem ducat à mutatione nostri: quæ,
F si aut minor illa aut dispar sit, plena, vt dixi, fide nihil probabit. Quare aut verba Emisseni mitiganda sunt, vt lenius exponantur, quàm sonant, aut similitudo illa, qua vtitur, erit inutilis. Et sanè Emissenum sanius sensisse, quàm loquutus sit, vel id ipsum satis magno argumẽto esse potest, quòd statim illam similitudinem subiecerit. Quemadmodum autem mutationẽ nostri in Christum exaggeret, verba illa declarant: In exteriori nihil additum est: & totum
G in interiori mutatum est: & sic homo Dei filius effectus, & Christus in hominis mente formatus est. Ad eundem modum dicere possum⁹ ad panem & vinum exterius nihil esse additũ: tamen illa eò iam euecta esse, vt effecta sint idonea

nea instrumenta spiritus sancti, per quę ille nos reformet, atq; instauret. Quæ mutatio etsi magna est & singularis, tamē certè minor est, quàm ea, qua nos prorsus transformamur in Christū. Idque ad institutū Emisseni appositissimè est.

Sed videamus iam, quid sequatur. *Sicut ergo,* inquit Emissenus, *sine corporali sensu præterita vilitate depositâ subitò nouam indutus es dignitatem: & sicut hæc, quæ in te Deus læsa curauit, infecta diluit, maculata detersit, nec oculis nec sensibus sunt credita: ita cum reuerendum altare cibis spiritualibus satiandus ascendis, sacrum Dei tui corpus & sanguinem fide respice, honora, mirare, mente continge, cordis manu, & maximè haustu interiori suscipe.* Hæc verba omnia diligentissimè annotanda sunt, spiritualē enim manducationem appositissimè, & clarissimè indicant. Cum ascendis, inquit, ad mensam domini, quam vsitata apud patres metaphora, appellat altare, vt satieris cibis, non quidem illis visibilibus (nam quod ore ac sensu recipis, admodum parum est, nec ibi ventris satietas quæritur) verùm carne & sanguine Christi, quibus animò, & spiritu satieris, sacrū Dei tui corpus & sanguinem respice, non, vt isti superstitiosè, ne dicam portentosè, credi volunt, sub accidentibus panis & vini latitantia, sed fide, quatenùs videlicet illa pro salute nostra olim oblata sunt in mortem. Ea enim demum est syncera fides, qua tantum Redemptorem admiramur, honoramus, mente contingimus. Quod vt ore ac dentibus prętemus, non potest vllo modo fieri. Primum enim distantia locorum impedit: deinde beati illius corporis natura id non patitur: postremò eiusmodi contactus nullam cuiquam afferret vtilitatem. Quid ergo? Nullóne pacto pertingere possumus ad corpus Christi? Maximè. *Cordis* inquit, *manu suscipe. Ore quidem panem comedis, & vinum bibis: At cordis manu suscipis corpus ipsum domini tui: & haustu interiori sanguinem eius bibis.* Quid istis præclarius, quid apertius, quid pro veritate dilucidius dici potest? Si symbola Eucharistiæ, vti dicere videbatur Emissenus, re ipsa in substantiam corporis & sanguinis domini conuersa essent, corpore illa nostro cōtingeremus, corporis manu susciperemus, oris ipsius haustu sumeremus. Atqui ista omnia Emissenus prudentissimè ad animum, cor & fidem transtulit: vt manducatio veri corporis Christi omninò spiritualis intelligatur: quamuis typicè externo esu significetur.

Quid ad ista Inconstantius? *Primùm ait, nullā intelligi posse satietatem in figura.* Quasi verò nos dicamus, à buccella panis, aut guttula vini expectandam esse satietatem. Imo potius Communicantes ad significata relegamus, illosque ex vero Christi corpore, veroque eius sanguine pollicemur satiandos. Addit Inconstantius, *Si figura tantùm esset in pane, nihil ibi loci fore admirationi: Emissenum tamen nos ad mirandum corpus domini adhortari* Sed non considerat, admirationem ad rem ipsam significatam referri, non ad elementum. Neque verò quod ad elementum attinet, leuis est diuinorum sacramentorum

A excellentia. Aptissima enim analogia significationum, iucunditate quadam sua, & admiratione diuinæ sapientiæ, quæ in illa relucet, non caret. Non enim sacramenta sunt, vt iste perpetuò impudentissimo ore conuitiatur, nudæ tantum figuræ: quemadmodum aliàs docuimus. Huc addit Hieremiæ prophetæ dictum, quod suprà interpretati sumus: *Mittamus lignū in panem eius.* Addit etiam panes Propositionis, & Agnum Paschalem fuisse figuras Christi: in B quibus tamen nihil fuerit admirationis. At ego respondeo: Negari non posse, summam in illis fuisse admirationem, si quis res ipsas significatas spectare voluisset. Et quòd ad sacramenta ipsa, & ritus externos attinet, magnam fuisse illorum venerationem, apparet ex eo, quòd Dauid toties prædicat mirabilia de Lege Dei. Quis enim sanus vnquam negauerit sacrum Dei tabernaculum fuisse admirabile? Quis vnquam dixisset, se illas analogias victimarum C plenè, perfectèque intelligere? Imò in Deuteronomio Lex ipsa, & ceremoniæ Mosaicæ dicuntur sapientia Iudæorum, quæ futura esset admirationi omnibus nationibus. Apage, Inconstanti, cum istis tuis frigidissimis commentis, & ineptijs. Si ista, vt tu dicis, nihil habuerūt admirationis, tu prodi in medium, & illorum arcana nobis resera, expone, explica: deinde iacta sanè, nihil in illis fuisse admirabile. Nemo, mihi crede, sapiens libros illos Mosaicos atten- D tè legit, qui nō omnia illa mysteria Veteris populi vehementer admiretur. Verùm iste præter vnam Transubstātiationem nihil mirari potest. Sacra verò scriptura in Eucharistia nihil vnquā posuit admirationis: Patres autem interdum ponunt. Sed id Hebræi quoque interpretes sæpè faciunt, quoties Legis suæ ceremonias illustrare, atque amplificare volunt. Sed ignoscendum est Inconstātio, si Hebræorum scriptores non intelligat.

Sacra scriptura in Eucharistia nil posuit admirationis.

Patres aliqui posuerūt, aliqui minimè.

E Posteà nos grauiter accusat, quòd adorationem reuocemus à symbolis, & ad Christum potius ipsum traducamus. Et nobis opponit Emissenum, qui ita scribat: *Respice fide corpus Dei tui: honora: mirare.* Quæ verba, vti diximus, nihil aliud volunt, quàm attentè spectanda esse symbola ea fide, quam per illa spiritus sanctus excitat: dum nobis corpus ipsum, & sanguinē domini efficaciter referunt, ad quæ nostram admirationem, cultum & honorē transferamus. F Neq; enim Emissenus vnquam dixit, aut sacramentū, aut symbola esse adoranda. Nec ita scribit, quomodò illum scribere vult Inconstātius, *Fide respice corpus Dei tui delitescens sub symbolis.* Neque addit, *Etiam si sensibus nihil huiusmodi videatur:* quod tamen in homine baptizato addidit: ait enim, *eum mutatum esse, quamuis exterius nihil mutationis appareat.* Non ita hic tamen habent Emisseni verba: vt quiuis attentè legens facilè videre potest.

G Posteà verò ex verbis Emisseni miraculum in Eucharistia grande, scilicet, vult statuere: oblitus, videlicet, Patres in baptismo quoque iubere nos sæpè Dei vim, & potentiam admirari.

Quare nisi sacramentalem digoitatem videri velit miraculum, nos lo Eocharistia miraculū non agnoscimos. Quodcunq; autem dicat huiusmodi miraculum, illud ad baptismum quoque transferri potest. Ait postremò, *Emissenū cū dicet, Mente continge, cordis manu, & haustu interiori suscipe, non excludere corporis officia.* Sed quæ, obsecro te, Inconstāti, officia corporis nostri pertinere possunt ad carnem Christi? Tangitúrne ea nostro corpore? teneturne manu nostra? B sorbetúrne haustu oris nostri? transmittitúrne A postremò in ventriculum nostrum? Portenta ista sunt, & hominis mente moti, & furentis insomnia. Nos quidem à sacra Cœna corporis officia non repellimus. Nam ore, dentibus, palato comedimus panem, & vinum bibimus: quæ, cum sint sacramenta, mentem, & fidem nostram excitant, vt carnem ipsam, & sanguinem domini spiritualiter complectamur. Quæ cum longissima distantia nobis absint, corporis nostri officia ab illis necesse est excludi.

OBIECTVM CLXXXII.

OBICITVR ex Didymo de spiritu sancto. Ipse, inquit, spiritus sanctus si vna de creaturis esset, saltem circumscriptam haberet substantiam, sicut vniuersa, quæ facta sunt. Nam etsi non circumscribantur loco & finibus inuisibiles creaturæ, tamen proprietate substantiæ finiuntur. Spiritus autem sanctus, cum in pluribus locis sit, non habet circumscriptam substantiam. Et paulò post: Si ergo hi Apostoli in extremis finibus terræ ob testimonium domini constituti distabant inter se longissimis spacijs, aderat autem eis inhabitator spiritus sanctus, incircumscriptam habens substantiam, demonstratur Angelica virtus ab hoc prorsus aliena. Angelus quippe, qui aderat, verbi gratia, Apostolo in Asia oranti, non poterat simul eodemque tempore adesse alijs in cæteris partibus constitutis. Spiritus autem sanctus non solum seiunctis à se hominibus præstò est, sed & singulis quibusque angelis, principatibus, thronis, dominationibus inhabitator assistit: & vt homines sanctificans, alterius, quàm homines, est naturæ. Similia habet Basilius quoque de spiritu sancto cap. 22. Proinde, inquit, de spiritu, quem mundus capere non potest. Ex his probatur diuinitas spiritus sancti, quòd simul in locis diuersissimis inueniatur. Quòd si eadem dicantur de corpore Christi, sequetur creaturam corporis esse diuinitatem.

GARDINERVS.

QVICQVID est in multis locis conditione naturæ suæ, Deus est: quod autem virtute Dei, non item.

MARTYR.

IN constantios, vt hoc argumentum, quod reuera firmissimum est, dissoluat, multa quidē dicit, sed paucis: & illis omnibus nihil promouet. Primùm hoc fatetur, *quicquid vi naturæ suæ est simul in multis locis, id esse Deum: quod autem id habeat non sua vi, sed virtute Dei, non esse Deum.* Verùm hoc pacto ratio illa, qua patres Catholici vsi sunt aduersus Hæreticos, infirmatur. posset C enim quispiam respondere Didymo & Basilio, Spiritum sanctum non vi, & natura sua fuisse in multis locis, sed virtute Dei, & idcircò esse creaturam. Itaque patres illam propositionem simpliciter sine vlla exceptione extulerunt: Quod aut in multis locis, aut vbique sit eodem tempore, id esse Deum. Quare Inconstantios addit, *Esse in multis locis eodem tempore, non esse essentiam Dei: cum illi nihil sit commune cum loco.* Illud tamen fatetur diuinæ esse immensitatis, vbique esse natura. Sed hæc inania tantùm esse D perfugia, non est difficile videre. Illud enim velim, mihi respondeat, an immensitatem Dei velit ab eius essentia distingui? Si hoc dicat, Deum nobis non simplicem faciet, sed compositū, ex essentia nimirum & immensitate. Fateor equidem aliquam istarum rerum distinctionem iuxta infirmas hominū notiones fingi in Deo, cum re vera in eo esse non possint, nisi eum velimus esse compositū. Quòd si ista in Deo re ipsa nō distinguuntur, cur nobis nunc istam rixam mouet Inconstantios? Deum quidem non esse circumscriptum loco, vt eo, quemadmodū corpora solent, finiatur, fateor: at eum nihil habere commune cum loco pernego. Sua enim immensitate implet omnia loca. Quare si fateris, Deum propter immensitatem suam vbique esse, dic mihi, quid tibi per illud adverbium, Vbique, velis. Nisi enim ego fallor, Vbique esse, significat in omnibus locis esse.

Deus non circumscribitur loco, & tamen est in omnibus locis.

Posteà ait, *Deum bonitatem, & potentiam suam communicare creaturis. Idq; & receptum esse, & à domino ipso affirmari, Neminem esse bonum, nisi solum Deum. Admittenda est ergo,* inquit, *ista distinctio: Deum esse bonum per essentiam: alia autem, Dei virtute, & participatione.* Quid tum postea? Nos enim etiam ista dicimus. Sed affirmamus prætereà cum Didymo & Basilio, illam proprietatem

tatem, simul esse in multis locis, nulli creaturę à Deo esse commuoicatam. Quemadmodum ergo Deus bonitatem, & potentiam aliquam largitus est creaturis, summam autem bonitatem, & omnipotentiam nulli: ita etiam dedit creaturis alicubi esse: multis autem in locis, aut vbique simul esse, sibi soli reseruauit. Hoc sibi Basilius, & Didymus voluerunt.

Nulli creaturæ communicatur vt simul sit in multis locis.

Sed affert etiam aliud quiddam, vt ipse sibi persuadet, valde acutum. Scriptura dicit, *Spiritus viuificat. Ergo*, inquit, *statuatur illud: Quicquid viuificat, esse Spiritum. Et assumatur: Caro Christi viuificat: quod verum est. Concludatur ergo, Carnē Christi esse spiritum: quod falsum est. Sed adest in promptu distinctio viuificandi: videlicet, Spiritum viuificare natura sua: quia in ipso viuimus, mouemur, & sumus: & carnem etiam viuificare virtute spiritus, cui vnitur. Adeò*, inquit, *perpetuò obtinet hæc distinctio, vt virtus à natura distinguatur*. Verùm, quod Christus ait in sexto Ioannis, carnem suam viuificare, id non est ita accipieodum, quasi ea simpliciter viuificet. Eatenus enim tantùm ea viuificat, qoateous creditur data in pretiū, & à Deo recepta pro satisfactione humani generis. Neque simile illud congruit. Damus quidem spiritum viuificare: id enim scripturę dicunt. Sed nihil viuificare, quod nō sit spiritus, id scripturæ certè non dicunt. At Basilius, & Didymus dixerunt simpliciter, nullam esse rem creatam, quæ posait simul esse in multis locis. Facile videre potuisset Inconstantius, Deum quasdam quidem naturæ suæ proprietates rebus creatis communicare: quasdam autem sibi vni retinere. Quòd si credit nollam esse conditionē Dei, cuius res creatæ non fiot participes, ostendat nobis creaturas, quæ sint omnino simplices, vt Deus est: qoæ careant omnibus accidentibos: quæ verbo faciant, quæcouq; volunt: quæ con-

Caro non viuificat simpliciter.

Deus non cōmunicauit creaturæ omnes suas proprietates.

A filio, aut regula non egeant. Quod si hæc ostēdere non potest in creaturis, fateatur Deum nō omnia, quæ ipsi propria sint, illis communicasse. Et coosideret, istos patres, inter illas conditiones etiam hoc numerasse, de quo nunc agimus: nulli rei creatæ attriboi posse, vt simul sit in multis locis.

Ad extremum eò confugit, vt neget, illud argumentum firmom esse, quo patres vti voluerunt, vt ostenderent, Spiritum sanctū esse Deū, B quòd vno eodemque tempore fuerit in moltis locis: nisi particula illa, *Vi naturæ suæ*, adijciatur. At ego hoc primùm respondeo: neque Didymum, neque Basilium hoc, qood iste fingit omninò addendum esse, addidisse. Dein deaddo, illam clausulā, si addatur, debilitare, & frangere vim argumenti. Hæretici enim potuissent facillimè regerere, Spiritum sanctum, non vi naturæ suæ, sed voluntate Dei præsentem fuisse C eodem tempore in dioersis locis: atque idcirco esse creaturam. Quòd aotem Inconstantios addit, blasphemom esse, velle Dei virtutem contrahere in terminos, & illi regiones describere, iam sæpè responsum est, nostra sententia diuinæ potestati nihil detrahi. Sunt enim res, quę sua natura fieri nō possint, sine vllo vitio diuinę potētię. Dicat hoc mihi Inconstātios, Cur hîc statuat, nullā creaturam vi naturę suæ posse esse simul in multis locis. An Deus id sua vi, & D potestate efficere nō potest, vt id rei alicui creatæ sua natura conoeniat? Si dicat, id pognare cum natura rerum, idem sibi responsom putet, & à nobis, & à Didymo, & à Basilio, pugnare cum natura rerum creatarum, vt simul sint in multis locis. Hoc autē scire, & meminisse debes pie Lector, hoc argumentū nunquā hactenus ab istis dilui potuisse, nisi authoritate Patrū illorū, aut ratiooe, quam illi attulerunt, debilitata.

OBIECTVM CLXXXIII.

OBIICITVR ex Hilario. Corpus, inquit, Christi, quod sumitur de altari, figura est, dum panis & vinū extra videtur: Veritas autē, dū corpus & sanguis Christi in veritate interius creditur. Hinc apparet, panē & vinū extra videri, & ideò manere.

GARDINERVS.

PLVRES fuisse Hilarios, constat: vt in temporis supputatione ab hoc argutatore erratum esse, minus sit mirum vt illi ætatis seculum addiderit, quem anno Domini 465. fuisse constat.

MARTYR.

PRimùm contendit erratū esse de Hilario. Istum enim, qui hic citatur, non fuisse episcopum Pictauiensem: neque ab aothore hoios Obiectionis suo ordine esse positum. Sed hoc, quicquid est, leue & nugatorium est. Neqoe enim instituimus certamen, qois iste Hilarios fuerit, aut qoo tempore, aut ætate vixerit. Hoc solùm agimus, & contendimus, quorumcooq; hominum, aut temporum fuerit, illum à nostra sententia apertè stare. Verba eios, quæ hic citantur, habeotor de Coosecratiooe dist. 2. Ca. corpus. in Decretis Gratiani. Sed Ioconstantius potat, non rectè colligi, *Si panis & vinum exterius videantur, idcircò illorum substantias remanere. Accidentia enim, quæ sunt externa, & videntur, non esse mutata, sed remanere: & omninò de obiectis sensuum nihil esse imminutum. Substantias autem solas discessisse: quæ ne tum quidem, cum adessent,* E *videbantur*. Verùm pondus argumenti non est situm in eo, qood iste refert: Paois & vinum foris apparēt, & videntur: ergo manent: sed in eo potios, qood statim occurrit in ipsa froote ver-

borum: Corpus Christi, quod sumitur de altari, figura est. Huc, Inconstanti, hoc, inquam, spectandum erat. Loquitur Hilarius de sacramento, de symbolis, de eo quod ore sumitur: idq; ait figuram esse. Non autem agit de illorum verborum significato: non de eo, quod animo, fide ac spiritu percipimus: sed de eo, quod de mensa domini, quod vocat altare sumitur. Id, inquam, ait figuram esse: interim tamen idem appellat corpus domini. Cur ad hoc potius non respondes? Hilarius, cùm dixisset, corpus Christi, quod sumimus de altari, figuram esse, statim aperit, quænam illæ res sint, quæ adumbrent nobis corpus & sanguinem Christi. *Sunt*, inquit, *panis & vinum quæ videntur*. Sensus probat, sensus arguit, atque indicat, panem esse & vinum. Deinde, cum satis dixisset de figura, exponit etiam, quidnã illud sit, quod ea figura significat non falsò, aut leuiter, sed verè, atque expressè: non enim, ea falsa figura est, aut quæ nobis inanes fictiones referat. Nam id quod significatur, & verissimum est, & efficacissima ratione significatur. Idcircò Hilarius statim subiecit: *Veritas autem dum corpus & sanguis Christi, in veritate interius creditur.* Quorum verborum hic sensus est: Quando sumimus ab altari corpus Christi, quod est figura, veritatem ipsam, quæ figuræ respondet, per antithesin, sumimus interius, non ore corporis nostri, sed mẽte, spiritu & fide: dum corpus Christi & sanguinem in veritate, hoc est, verè, atque ex animo, non autem fictè ac simulatè credimus. Quid hac sententia potest esse apertius? Ab altari sumimus figuram, hoc est panẽ & vinum. Ipsa autem veritas interius creditur, videlicet, aut animo, qui in nobis multò est interior, quàm os corporis: aut ipsa figura, quæ oculis nostris obijcitur, interius, id est, interiori sensu significatur. Volui hanc sententiam paulò fusius explicare, vt ostenderem ab ea quã procul absint commenta Inconstantij.

Nunc explicata veritate, accedo ad eius cauillos. Primùm arguit nos ex hoc loco, quod probare velimus, sacramentum in vsu consistere. Id nos contendimus maximè aduersus eos, qui crustulum reseruant, aut circumgestant, aut in cistulis reconditum adorant. Neq; sanè sine ratione ista tradimus. Christus enim dixit, *Accipite, & manducate: Accipite & bibite*: nõ autem, Accipite, reponite, reseruate, quod etiam Origenes obseruauit. Et quid, quæso contra nos scribit Hilarius? *De altari*, inquit, *sumitur*. Quid? an tu putabas, ex pistrino, aut tonstrina dicturum? Quód autem Mensam domini appellauit altare, in eo sequutus est consuetudinem aliorum Patrum. Nemo nostrũm hodiè aliter sumit Eucharistiam, quàm porrigente ministro, idque de mensa domini. Satis ergo apparet, quàm iste sine vlla ratione hoc loco nobis litem moueat.

Addit, *Hilarium notare figuram sitam esse in elementis, quatenus sunt nobis verba visibilia: Veritatẽ autem, dum creditur idem corpus in veritate.* Vocẽ illam, Idem, iste adiecit de suo. Neque enim reuera idem est corpus, quod creditur, & quod de altari sumitur. Neq; ait Hilarius, in eo, quod sumitur ex altari, figuram esse, vt iste interpretatur. Sed apertè ait, illud corpus, quod de altari sumitur, esse figuram. Re enim vera totum id, quod sumitur externo corporis ore, figura est. Quòd idcircò moneo te, pie Lector, vt consideres, Hilarium non dicere, in illa figura esse realiter, aut substãtialiter corpus Christi: quod isti præstigiatores dicunt. Addit, *Sententiam nostram aliquid coloris habere potuisse, nisi duo illa verba adiecta fuissent ab Hilario, Interius, & In veritate.* Nam Interius, putat idem esse, quod sub accidentibus: & in veritate, idem quod Adesse reali præsentia. At, vti diximus, illud, In veritate, fictæ & simulatæ fidei, & falsæ significationi opponitur. Interius, autem, animũ nostrum spectat, per antithesin ad os exterius: aut opponitur figuræ, quæ, si crassius à nobis consideretur, nihil aliud, quàm panem & vinum, quæ ibi reuera sunt, indicat. Eadẽ autem altius ex sentẽntia domini cogitata, corpus & sanguinẽ Christi animo nostro per fidem credẽda, atq; apprehendẽda proponit. Fides ergo est, quę sacramẽtum interius cõsiderat, illudq; ad significatũ suũ transfert, quod est corpus & sanguis domini.

Corpus quod creditur, & quod sumitur de altari, non est idem.

Postremò iste Sardonico prorsus risu insultat veritati. *Non enim*, inquit, *Hilarius ita scribit: Crede corpus Christi in cœlo esse, quod nemo fidelis non credit. Sed, Crede, inquit, interius & interius, inquit, in veritate.* Veritatem autem mysterij putat esse ipsum corpus Christi substantialiter & realiter præsens. Deinde exaggerat internã illam mysteriorum veritatem: quę, vt dixi, nihil aliud est quàm efficax symbolorum significatio. Meminisse autem hîc debemus vsitatæ illius loquutionis, qua dicere solemus, victimas illas, quæ in Lege cædebantur, & figuras quasdam fuisse & re ipsa bruta animantia: easdem verò interius, siue altius cogitatas fuisse Christũm, quem pij pro se aliquomodo occidendum, & mãctandum syncerè, & in veritate crediderunt. Non monet quidẽ Hilarius, vt credamus Christum esse in cœlo: fateor. Sed rursus ne hoc quidem monet, vt credamus, corpus Christi latére inclusum sub accidẽtibus panis & vini.

Victimæ antiquorũ, interius nimirum cogitatæ, corpus Christi erant.

OBIECTVM CLXXXIV.

OBIICITVR ex epistola Basilij 141. ad Cæsarienses. Carnẽ, inquit, & sanguinem, totam suam misticam in carne conuersationem vocauit: quod illam doctrinam, quæ ex vita ipsius actuali, & naturali, & theologica constat, manifestauit per quam nutritur anima. Hic Basilius dicit, carnem & sanguinem Christi anima sumi, non corpore.

GARDINE.

GARDINERVS.

VERBA spiritus multos sua fecunditate sensus pariunt: qui quatenus legitimi sint, probantur, & admittuntur in Ecclesia.

MARTYR.

SEntentiam istam Basilij de carne, & sanguine domini, ait esse allegoricam: quæ tamen nihil imminuat veram manducationem corporis Christi in Eucharistia. *Allegoria enim, inquit, illa, qua Paulus vsus est de duobus filijs Abrahami ex Sara, & Agara, nihil de historiæ veritate detrahit. Et Patres cum delitias, & iucunditates Paradisi varijs allegorijs exornant, non tollunt rei veritatem.* Ita, inquit, *Basilius sua ista allegoria non effecit, quò minus Christus veram carnem habuerit, & verè nobis manducandam illam dederit.* Sed scire debes, Inconstanti, illum, qui vsus est hac obiectione, non sensisse pijs aut diuinarum literarum, aut Patrum allegorijs rerum veritatem immutari: neque idem elicere voluit ex istis verbis Basilij, Christum non habuisse veram carnem. Credidit enim, eum non tantùm habuisse carnem, verùm etiā eam pro nobis in mortem tradidisse, eamq; quotidie per fidem offerre comedēdam. Hoc tantùm in ijs verbis obseruauit, mānducationem carnis Christi spiritualē esse: neq; Basiliū aut hîc, aut alibi statuere propriā manducationē carnis Christi, quæ prorsus omni tropo, & figura careat. Scio equidem, Inconstantium, & alios eius similes, realem & substantialē manducationē corporis Christi somniare. Sed eam non tantùm nō è sacris literis, sed ne è patribus quidem, aut è Basilio isto, quem habemus præ manibus, vnquam probabunt.

Adhæc, in istis verbis dignum erat animaduersione, quod ait, *Spiritualem istam alimoniā non* A *per corpus nobis, sed per animā accedere.* Sed ne quis fucum sibi fieri arbitretur, verba ipsa Basilij recitabimus. Edimus, inquit, ipsius carnē & sanguinem, per incarnationem participes euadētes, & sensibilis vitæ verbi & sapientiæ. Carnē enim & sanguinem totum suum mysticum aduentum, & doctrinam ex actiua, & naturali, & theologica constantē indicauit, per quā nutritur anima, & interim ad veritatis speculationē B præparatur. Et hoc fortasse est, quod illo dicto significatur. In hisce verbis fateor, vocabula illa Carnem & sanguinem, aliquantò latius accipi, quàm in mysterio Cœnæ. Basilius enim hic totum Christi aduentum, & conuersationē & vitam, carnem & sanguinem appellauit: at in Cœna duo tantum illa offeruntur nobis apprehendenda fide, quatenus pro nobis tradita sunt in mortem crucis. Itaque Christus iussit, vt ibi C comedamus, & bibamus, mortem domini annunciantes, idque tantisper donec veniat. Hoc autem manducationis genus animi esse, & non ad palati, nec ad faucium munus pertinere, omnes facile arbitror intelligere. Habet ergo Inconstantius veram causam, cur Basilius ita scripserit. Et hoc est fortè, quod significatur Verbo: quoniam verba illa, Carnem & Sanguinē, vt dixi, latius, & fusius accepit, quàm vel in 6. Ioannis, vel in Institutione Cœnæ intelligi de- D beant: non quod crediderit, aliam esse vllam propriam manducationem corporis domini, quæ ore ac dentibus peragatur.

OBIECTVM CLXXXV.

OBIICITVR ex eodem Basilio. Is in sua Liturgia panem appellat ἀντίτυπα corporis Christi: idque etiam post verba Consecrationis.

GARDINERVS.

DAMASCENVS Græcus de hoc verbo ἀντίτυπον, ita refert. Basilium in sua Liturgia vsum eo fuisse, sed ante sanctificationem.

MARTYR.

REspondet primùm ex Damasceni sententia; *Basilium appellasse quidem elementa sacræ Cœnæ ἀντίτυπα, verùm ante sanctificationem: quamuis fateatur in nostris codicibus longè haberi secus.* Ego verò Damasceno ipsi vel ea hoc tā perspicuo mēdacio fidem censeo esse derogandā: tantum abest, vt illi in hac re credendū putem. Is enim vt nouam istam suam loquendi formam tueretur, nō dubitauit Liturgiam vsitatam immutare. Negabat enim, Eucharistiam figuram esse. Sed cū videret, obijci sibi posse verba Liturgiæ, respondit, illa loco mota esse, & non post, sed ante consecrationem fuisse posita. Huius autem Da- E masceni apud cordatos viros non potest esse magna authoritas. Non enim obscurum est, quàm turpiter in imaginum & reliquiarum cultu insanierit. Et quis illum arbitretur rectè sensisse de Sacramentis, quem videat se tam aperta idololatria contaminasse? Huc adde, non posse fieri, vt verba illa posita fuerint ante sanctificationem. Tum enim illa symbola non magis appellari possunt figuræ corporis & sanguinis Christi, quàm quiuis alius panis in officinis pistoris.

Tamen ne nimis morosos & difficilis videretue, fateri cœpit ad extremum, *vocem illam, ἀντίτυπα, positam fuisse in Liturgia post Consecrationē. Sed id ea causa factum ait, quòd Basilius Sacramenta conferre voluerit cum illa præsentia Christi, qua olim frituri sumus in patria. Ibi enim omni specie externa, & figura, & obuelatione sublata, fruemur illa plena visione Dei, ad quam nunc omnes anhelamus: ad quam cum illa, quæ exhibentur fidelibus in hac peregrinatione, conferuntur, videri possunt figuræ & imagines. Neque alio sensu ait Ecclesiam nostram orare, Vt quod nunc per speciem gerimus, olim in veritate capiamus. His autem verbis* ait *nihil præiudicari veræ præsentiæ corporis Christi.* Ego verò dico, & illis Basilij, & istis Ecclesiæ Latinæ verbis fictitiam istā præsentiam abundè confutari. Significāt enim, nos substantialem illam præsentiam humanæ naturæ in Christo olim habituros in patria, quam nunc non habemus, nisi per fidem, quæ à spiritu sancto interim per Sacramenta & typos excitatur.

Posteà verò iste noster, ne prorsus agere videatur sine methodo, proponit discrimen inter figuras Veteris Testamenti, & Noui. *In Lege*, inquit, *erant figuræ & vmbræ obscuriores, & rebus ipsis destitutæ: in Euangelio autem figuræ sunt huiusmodi, quibus res ipsæ adsint, & subsint verè præsentes. Denique*, inquit, *ibi notabantur futura: hic verò præsentia. Vnde Gregorius Nazianzenus in Oratione de Paschate sic habet: Cæterùm paschæ fiamus participes, figuraliter tamen adhuc: etsi Pascha hoc veteri sit manifestius. Siquidem pascha Legale, audenter dico, figurā figuræ erat obscurior: at paulò post illo perfectius & manifestius fruemur, cum filius verbum ipsum biberit nobiscum in Regno patris nouum, reuelās, & docens, quæ nunc modicè demonstrauit. Nouum enim est semper illud, quod nunc cognoscitur.* Hanc distinctionem, cum eam pressius considero, nō possum in vniuersum concedere. Quis enim det, Sacramenta & ritus Veteris Testamenti vmbras tantùm fuisse, rebus ipsis prorsus vacuas & destitutas? Nam Paulus ait, *veteres comedisse eandem nobiscum escam spiritualem, & bibisse de petra consequente: petram autem illam fuisse Christū.* An verò nobile illud Sacramentum arcæ fœderis caruit præsentia Dei? An putamus, Circumcisionem inane tantùm signum fuisse fœderis? Certè hæc distinctio nimis mihi videtur magistralis. Si dixisset Inconstantius, Sacramenta veterum fuisse signa rerum futurarum, quod ad Christi aduentum, & nostram redemptionem attinet, atque ideò ea fuisse obscuriora, Euangelica verò signa esse rerum præteritarum, ideoque esse efficaciora, & clariora: aut si etiam addidisset, nostris ritibus ea nūc significari, quæ apertiora, clariora, vberiora expectamus in patria: hæc inquam, si dixisset, facilè illi potuissemus assentiri. Tantū autem discrimē, vel potius tantum Chaos inter Veterum Sacramenta, & nostra audire non possumus. Imò mihi non satis liquet, an ipse Inconstantius istius distinctionis suæ terminis velit contineri. Nam cum dicat, Sacramenta Nouæ Legis figuras esse eiusmodi, quæ res ipsas præsentes habeant, hoc mihi velim respondeat, an poterit Baptismum esse Sacramentum Nouæ Legis? Dicet, esse. Atqui figuram esse Christi, qui suo sanguine mundi peccata deleuerit, nemo dubitat. Dicétne ergo iste, sanguinē Christi, quo eius, qui tingitur, peccata delentur, ibi realiter, & substantialiter contineri? Si fatetur, hoc mihi rursus respondeat, quomodò ibi duæ substātiæ sanguinis & aquæ simul esse possint? An hìc quoque necesse erit aquam transubstantiari? At si dicet, sanguinem ibi propriè, & substantialiter non adesse: ergo habemus figuram in Noua Lege, quæ rem ipsam secum coniunctam non habeat. Quid ergo fiet, Inconstanti, de ista tua noua distinctione? Possumus eam, vti dixi, aliquo modo mitigare. Nazianzenus, inquis, audacter dicit. Fateor, sed ea dicit, quę tu omnibus modis suprà negauisti, Veterū sacramenta aliquo modo fuisse vmbras, & figuras nostrorum. Cætera, quæ tu hoc loco ex Nazianzeno citas, contra nostram sententiam nihil faciunt. Nos enim quoque fatemur, Veterum sacramenta nostris fuisse obscuriora: eaq; quæ nunc videmus per speculum, & in ænigmate, in patria cognoscenda esse plenissimè. Et vocem illam, Nouum, rectè à Nazianzeno interpretatam amplectimur: nō quòd ibi aliquid nouæ rei sit cognoscendum: sed quòd res eadē cognoscenda sit nouo modo. Nos enim etiam dicimus, nos id in patria clarissimè visuros esse, quod interim obscurè tantùm, & tanquam in caligine intuemur. Sed quod ad rem ipsam attinet, corpus Christi esse hic substātialiter pernegamus. Neque enim id aut Basilius, aut Nazianzenus vnquam dixit.

Veteris Testamenti Sacramenta non fuerunt rebus ipsis prorsus vacua.

Verùm Inconstantius, vt id aliquo modo confirmet, huc allegat Origenis testimonium. Is enim in Psalmo 38. ita scribit: *Si quis verè transire potuerit ab hac vmbra, veniat ad imaginem rerum: & videat aduentum Christi in carne factum: videat eum pontificem offerentem quidem & nunc patri hostias, & postmodum oblaturum: & intelligat, hæc omnia imagines esse spiritualium rerum, & corporalibus officijs cœlestia designari. Imago ergo est, quod recipitur ad præsens, quodq; intueri potest humana natura.* Ex his verbis iste noster colligit, imagines rerum non ita pertinere ad earum veritatem, vt eam imminuant, quò minus illæ verè sint. Cōmentaria ista in tres Psalmos, quæ circumferuntur nomine Origenis, qua fide digna sint, nescio. Videat Lector præfationem Erasmi in Opera Origenis, & consideret, quid ille de istis Commentarijs existimarit. Sed esto: sint Origenis. Contra nos quidem nihil faciunt. Primùm enim ponunt vmbras, deinde imagines, postremò res ipsas. Christus vt obscure adumbrabatur in Lege, vmbra fuit: in aduentu autem suo in carnem verè præsens adfuit. Tamen si ipse cum se ipso conferatur, vt est nunc apud patrem, & intercedit pro nobis, imago tantùm erat: imago, inquam, sui ipsius, vt nunc regnat in gloria. At nos hìc non de aduentu Christi in carne loquimur, sed de sacramento Eucharistiæ. Christus in primo suo aduentu

to cõspectus est in forma serui, vt videri posset, & nostrsm redemptionẽ peragere. Quid hoc ad rem facit, si Christus dicatur, tum habuisse imaginem eius status, in quo nonc regnat io cœlo apud patrem? Origenem autem ibi scribere de primo Christi aduento, non aotem de sacramento Eucharistiæ, eius ipsius verba indicant. Sic enim sceibit: *Et si quis potrst describere obseruantiam illam Iudaici cultus, consideret templum illud non babuisse imaginem rerum, sed vmbram: videat quoque altare vmbram esse: videat & bircos, & vitulos, qui adducuntur ad victimam, vmbras esse: omnia illa secnndum id, quod scriptum est, vmbra enim est vita bominis super terram. Si quis verò transire potuerit ab bac vmbra, veniat ad imaginem rerum, & videat aduentum Christi in carne factum: videat & pontificem.* Ea, quæ Christos io primo aduẽtu gessit, faremur imaginem quandam fuisse rerum cœlestiom. Ad hæc, eoodem Christum verum pontificem etiam in Sancta sanctorum ingressum esse, & nunc offerre, ac deinceps etiam oblaturum esse patri victimes, nnn inficiamur. Sed hostias illas, quas offert, & oblaturus est, si quis putet esse crostula illa, qoæ Sacrificoli in suis missis appellant hostias, vehementer errat. Offert nonc Christus patri suo, vt gratissimas, & maximè acceptabiles hostias, eos omnes, qoi dant nomioa eius Euangelio, illumque pee fidem complectuntur. Quo in munere ille haud dubiè est summus pontifex. Et quamuis agat nunc in cœlis, tamen vtitor opera ministrorum Ecclesiæ, qui id in terris fideliter, & diligeoter satagunt, vt plenus nomerus electorum ingrediatur per ostium, hoc est per Christum. Quicquid autem ministri corporalibus offieijs faciont, cum initiant electos, ea, quæ in cœlis aguntur, & firmissimè rata sont, designant. Nec Origioes triplici ista sua distinctiooe docet, Veteres patres ita prorsus fuisse in vmbra, vt rerum ipsarum omninò expertes essent. Ipsa enim ea sacra cum fide administrata illis erant salutaria. Eadem tamen vmbræ vtcumqoe erant nostrarum rerum. Nam de aduentu Christi, quod nos factum profitemur, & scimus, id illa tantùm futueum prædicabant.

Atque hanc meam sententiã cnnfirmat Oecumenius. Is enim in cap. 10. ad Hebræos ita scribit, qoemadmodum allegatur ab Inconstantio: *Non ipsam imaginem rerum, id est, veritatem,* inquit, *rerum. Res appellat futuram vitam: imaginem autem rerum Euangelicam politiam: vmbram verò imaginis rerum Vetus testamentum. Image enim manifestiora demonstrat exemplaria.* Ea quæ à nobis aguntur in Euangelio, Oecumenius appellat imaginem rerum: quòd magis ad veritatem sint expressa, quàm ritus & ceremoniæ Legis Mosaicæ. Et si vmbræ, & imagines inter se cõferantor, ad veritatem ipsam rerum magis, & propius accedunt imagines. Cæterùm Inconstantius fingit, res ipsas, non tantùm in futura vita esse, verùm etiam hìc dari, atqoe exhiberi: sed quòd modus exhibitionis sit obscurior, idcirco nostras imagines appellari. Omninò

A omnia huc trahit, vt persuadeat nos babere præsentiam corporis Christi sub accidentibos panis & vini: quæ tamen dicantur illarum rerum imagines, quòd eas non manifestè, sed occultè exhibeaot. Verùm si diuertendum est ad ista, necesse potius est statuere, Corpus ipsum Christi, & veteribus datum fuisse, & bodie nobis dari: sed spiritoaliter mente atque animo percipiendum: boc tamen esse discriminis, vt nos dici possimus præ illis rem ipsam hoc nos
B mioe tenere: quia caro Christi re ipsa iam existit, illo autem tempore tantum expectabatur. De reali aotem præsentia sub pane, aut accidentibus panis, nihil quicqoam illorum Patrom quisquam commemorauit.

Iam audiamus August. qoem Ioconstantius citauit ex libro 83. quæstionum, quæst. 61. *Oportebot,* inqoit, *vt enacuatnrns sacrificia, quæ secundum Aaronem in Leuitico sacerdotio fiebant, non esse de tribu Leui, nec ad ipsam tribum, nec ad ipsum*
C *sacerdotium, quod temporaliter vmbra erat futuri, pertinere videretur mundatio peccatorum, quam dominus oblatione bolocausti sui, quod in veteri sacerdotio figurabatur impleuit: & bolocausti eius imaginem ad memoriam passionis suæ in ecclesia celebrandum dedit: vt esset sacerdos in æternum, non secundum ordinem Aaron, sed secundum ordinem Melchisedech.* Hic Inconstantius ait, *Augustinum, cum diceret imaginẽ, arcanum dandi modum significasse: quod alioqui bolocaustum reuera datum apertè constituatur.* Sed quo
D modo seosit Augustinus, Christum in Cœna reuera dedisse holocaustum, cum dicat, eum illis holocausti imaginem dedisse, ad celebrandam memoriam mortis suæ? An hìc quoque imago referenda est ad gloriosam illam conditionem, quam Christus nunc habet in cœlo? Noo opinor. Imò non obscorè ait, imaginem illam referẽdam esse ad mortem & passionem, quæ iam præterierunt. Nam diligeoter ibi attingit discrimen intee Veterum vmbras, & no
E stras imagines. Illas enim ait fuisse figuras rerũ futurarum: nostras autem esse memorias rerũ præteritarum. Quare ipsum illud holocaustũ pro nobis oblatum & olim dabatur Patribus, & nunc datur nobis: at non nisi mente, ac fide percipiendum. Sed illis dabatur, vt aliquando offerendom: nobis dstor, vt iam olim verè oblatum. Atque inde fit, vt nostrum sigoum clarius atque expressius dici possit, & imaginis
F nomen habeat, & apud August. & apud alios plerosque patres. Sed idem Augustious citatur ex libro Sententiarum Prosperi, quasi qui seoserit, ipsom Christi corpus realiter re ipsa dari. *Caro enim,* inquit, *est quã forma panis opertã in Sacramẽtis accipimus: & sanguis eius, quẽ sub vini specie, & sapore potamus. Caro videlicet carnis, & sanguis Sacramentũ est sanguinis: carne & sanguine, vtroque inuisibili, spirituali, intelligibili signatur spiritualẽ domini nostri Iesu Christi corpus palpabile, plenũ gratia omniũ vir-*
G *tutũ, & diuina maiestate.* Multũ hic Inconst. sudat, vt aliquid saltè adoersus nostrã sentẽtiã extorqueat. Et illod primum ait esse annotandũ, *Carnẽ Christi forma panis opertã dari.* Sed meminisse debuit, etiã res absentes signis & figuris posse

Quid inter Veterum vmbras, & nostras imagines?

operiri: quemadmodum etiam interdum dicimus, obscurioribus verbis tegi & operiri magnificos & præclaros sensus, & in illis res amplissimas claudi & celari. Quod tamen non ita accipiendũ est, quasi res ipsæ realiter & substantialiter sub illis literarũ & vocũ inuolucris lateant. Quod aũt addit, Carnẽ esse Sacramentũ carnis & sanguinẽ sacramentũ sanguinis, Vocabulis illis, Carnis & sanguinis, quæ priori loco posuit, elemẽta, & symbola significauit: illa enim sunt Sacramẽta carnis & sanguinis domini, quę oblata sunt pro salute nostra. Neq; dubitam⁹, nos carnẽ & sanguinẽ domini mẽte ac spiritu edere ac bibere per metaphorã, quẽadmodum illa sub forma panis, & specie vini significantur & credenda proponuntur. Ita Loquutio ista, Sub forma & sub specie, non situm, aut realem existentiam notat corporis Christi sub illis elementis, sed significationem: quòd sub illis imaginibus ista intelligantur significatione offerri, proponi, edi, putari.

Quomodo caro est Sacramentũ carnis, & sanguis Sacramentũ sanguinis.

Adhæc, cum dicit, *Vtroque inuisibili, spirituali, intelligibili*, considerare debemus, id nihil aliud esse, quàm symbola ipsa panis & vini: quæ non sunt corpus & sanguis Christi visibili aliquo, aut carnali, aut sensibili modo, sed ratione inuisibili, spirituali & intelligibili. Natura enim talis est Sacramentorum, vt humanas omnes conditiones, & proprietates longè superet. Nam neque caro nostra, neque sensus, neque ratio humana nouit, quid sit Sacramentum. Vtroque ergo illo symbolo, quæ sunt caro & & sanguis Christi inuisibilis, spiritualis & intelligibilis, corpus ipsum, & sanguis Christi significantur, quatenus illa visibilia tradita sunt pro nobis in mortem: vel, vt alij volunt, ipsum Christi corpus visibile, & palpabile, quod nunc sedet in cœlis, & regnat cum patre: tamen cum respectu ad præteritam mortem. Atque hanc expositionem verba illa alia Augustini, quæ sequuntur, quæque ab Inconstantio recitantur, nihil impediunt: imò eam potius explicant, atque adiuuant. *Sicut ergo*, inquit, *Cælestis panis, qui caro Christi est, suo modo vocatur corpus Christi, cùm reuera sit Sacramentum corporis Christi. illius videlicet, quod visibile, quod palpabile, quod mortale in cruce positum est, vocaturq; ipsa immolatio carnis, quæ sacerdotis manibus fit, Christi passio, Mors, Crucifixio non rei veritate, sed significãte mysterio: sic Sacramentum fidei, quod Baptismus intelligitur, fides est.* Hæc verba tam planè, tamque perspicuè confirmant nostram sententiam, vt nihil in eis possimus desiderare. Declarat enim duplici simili, quomodo symbola sint corpus Christi: eodẽ, videlicet, modo, quo actio sacerdotis in cœna vocatur Christi passio, mors, crucifixio: non, inquit, rei veritate, sed significatione: & eodẽ modo, quo Baptism⁹ & est, & appellatur fides: nõ quod fides in eo realiter inclusa sit, illa.n. nõ alibi, quàm in animo esse potest: sed quòd sit Sacramentum fidei. Eadem ista Augustinus scribit etiam alibi in epistola ad Bonifacium.

Ratio Sacramenti res est inuisibilis, spiritualis & intelligibilis.

Quomodo symbola sint corpus Christi, declaratur duplici simili.

Sed hoc sibi Inconstantius putat omninò dandum esse, Cœlestem panem in istis Augu-

A stini verbis, non triticeum panem, sed ipsum Christi propriũ corpus significare. Quod quãuis alibi concedi possit, tamen hic locus huiusmodi significationem non recipit. Nam corpus Christi, si nec videatur, nec sentiatur, quomodò potest dici signum aut Sacramentum? Nam vulgaris illa, & recepta sententia vocat Sacramenta signa visibilia. Augustinus ergo intelligit panem triticeum: qui, vt est Sacramentum, Cœlestis panis dici debet. Vis enim illa sacra- B mentalis, non ab vlla re creata, sed cœlitus, & diuinitus expectanda est. Ea autem est, vt antè dixi, & inuisibilis, & spiritualis, & intelligibilis lumine diuini spiritus. Adhæc si ille panis propriè, vereque esset corpus Christi: Augustinus non dixisset, illum suo quodam modo esse corpus Christi. Nam simpliciter, & absque vlla contradictione ita esset. Et si de corporali esu symbolorum sermo habeatur, Augustinus in Psalmum 98. rectè ait, *Nõ hoc corpus, quod videtis,* C *comesturi estis.* Hieronymus quoque duplicem facit carnem Christi: Vnam, vt affixa est cruci, & pro nobis tradita: Alteram autem, vt à nobis mente, fide & spiritu percipitur: quod est eam spiritualiter manducare. Caro tamen illa reuera, non diuersa, sed eadem & vna est, quod attinet ad substantiam. Distinguitur autem, quatenus tum ab astantibus sensu apprehendi poterat: & quatenus nunc in cœlo regnans, animo & spiritu credentium sumitur: nisi velim⁹, D quod etiam verisimilius iudico, diuinã illam, & spiritualem carnem, symbola externa, quæ Sacramẽta sunt, appellari. præsertim si cum illa externa mãducatione spiritualẽ etiam mãducationẽ coniũgamus. Qua de re agem⁹ aliàs fusi⁹.

Panis Sacramentalis potest appellari panis cælestis.

Verùm Inconstantius putat, se ex istis dictis patrum firmissimè concludere, voces istas, Imaginem, Figuram, Sacramentum, Signum, non excludere veram præsentiam rerum, sed tantũ distinguere præsentiæ modum. Hoc quàm ve- E rum sit, iudicium erit penes lectorẽ. Hoc tamẽ vnum dicam, euidẽtissimo argumento probari posse ex verbis Basilij, quæ modo citata sunt, & ad quæ contorquenda Inconstantius tam multa nugari voluit, eiusmodi esse ἀντίτυπα in Eucharistia, quæ veram præsentiam corporis Christi excludant: vt ea, quæ de illis dicuntur in Liturgia post consecrationem, elemẽtis tantùm, non etiam corpori Christi possint cõgruere: nisi nomine corporis Christi, intelligas si- F gna & symbola. Ita enim post verba illa, quę vos Consecrationis appellatis, cum ea vocasset ἀντίτυπα, subiecit: θαῤῥοῦντες προσεγγίζομεν τῷ ἁγίῳ σου θυσιαστηρίῳ, καὶ προθέντες τὰ ἀντίτυπα τοῦ ἁγίου σώματος, καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ σου, σοῦ δεόμεθα, καὶ σὲ παρακαλοῦμεν, ἅγιε ἁγίων, εὐδοκίᾳ τῆς σῆς ἀγαθότητος ἐλθεῖν τὸ πνεῦμά σου τὸ ἅγιον ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα, καὶ εὐλογῆσαι αὐτά, καὶ ἁγιάσαι, καὶ ἀναδεῖξαι. Iudicẽt nunc ex istis verbis pij & sancti viri, an corpus Christi, & sanguis sint realiter in mensa domini: & an illa sint ἀντίτυπα & δῶρα quę indigeant spiritu sancto benedicẽte, & sanctificante. G Quod si illę voces, Figura, Signũ, Sacramentũ, Symbolum, sua vi rem, quæ significatur, ostenderent præsentem, non liceret ne Iudęorũ quidem figuris & Sacramẽtis huiusmodi pręsentiã denegare,

denegare. At si Inconstantius sperat se huius modi præsentiam aliũde posse confirmare, cur locũ nun prufert? quoties in medium veniendum est, nihil aliud crepare potest, quàm, *Hoc est corpus meum?* Quibus verbis ità miserè abutitur, vt quiuis videre posit, quàm turpiter cæcutiat. Quare ἀντίτυπα illa, seu ad corp⁹ Christi, quod in cælis est, siue ad idem prout tradebatur in crucem, referantur, reuera sunt eius figura, imago, & sacramentum. Per carnem autem latentem, carnem Christi visibilem siue cruci A fixam, siue in cœlis regnantem significari, non concedimus. Oportet enim signa rebus significatis apertiora & clariora esse: maximè verò in Sacramentis Testamenti Noui. Nam ea Augustinus prædicat clariora, euidentiora, manifestiora esse, quàm fuerunt Sacramenta veterum. Et quoniam de illa voce ἀντίτυπα diu egimus, Lectorem ignorare non patiar, Gregorium quoque Nazianzenum cum Basilio con B sentire, & symbola Eucharistiæ vocare sacramenta, ἀντίτυπα, in suo Apologetico.

OBIECTVM CLXXXVI.

OBIICITVR ex Epiphanio Ancorato. Videmus, inquit, quod accepit seruator in manus, veluti Euangelium habet, quod surrexit in Cœna, & accepit hæc, & vbi gratias egisset, dixit: Hoc meum est, & hoc, & hoc. Et videmus, quod non æquale est, nec simile: non imagini in carne: non inuisibili deitati: non lineamentis membrorum. Hoc est enim rotundæ figuræ, & insensibile, quantum ad potentiã. Et uoluit per gratiam dicere, Hoc meum est, & hoc, & hoc. Et nemo non fidem habet sermoni: qui enim non credit, ipsum verum esse, sicut dixit, is excidit à gratia & salute. Quod autem audiuimus, id credimus, quod est ipsius. Dominum verò nostrum nouimus totum sensum, totum sensitiuum, totum Deum, totum mouentem, totum operantem, totum lucem, totum comprehensibilem: sed qui cum gratia hoc nobis largitus est. Ex his verbis audimus, dominum per gratiam dixisse, Hoc est corpus meum: de eo, quod est rotundæ figuræ, & insensibile secundum potentiam. Non autem conuenit corpori Christi, vt careat sensu.

GARDINERVS.

RECTE dixit Hilarius, intelligentiam dictorum ex causis esse sumendam dicendi.

MARTYR.

SI Lector sese referat ad ea, quę in illo loco tractantur ab Epiphanio, videbit contra nouũ istud portentum Transubstantiationis argumentum ex illo firmum duci: nec minus ex eodem loco confutari posse illam, quam quidam tanti faciunt, realem præsentiam. Disputat eo loco Epiphanius, quomodo homo dici posit factus ad imaginem Dei, cum nec Deus sit nec spiritus, nec ea habeat, per naturam, quæ Deũ habere non dubitamus. Respondet autem, hominem non habere essentiam ipsam, aut naturam Dei: factum tamen esse ad imaginem Dei, quòd quasdam Dei proprietates à conditore acceperit per gratiam, quibus illum referat, etsi nec spiritus sit, nec inuisibilis. Est ergo, inquit, suo quodam modo imago Dei. Idq; vt probet, ducit simile ab Eucharistia. *Illud*, inquit, *rotundũ & insensibile secundum potentiam, cum nec lineamẽta, nec sensum, nec aliud quippiam, quod simile sit corporis Christi, habeat, tamen illud Christus per gratiam appellauit corpus suum: cum diceret, Hoc est corpus meũ.* Oportet autem, inquit, credere verũ esse, quod Christus dixit. Nam panis, qui rotundus est, & insensibilis secundum potentiam, per gratiam factus est Sacramentum corporis Christi, & ideircò & est, & appellatur suo quodã modo corpus Christi Nec desunt proprietates, quibus panis ille corpus Christi referat, etsi natura & essentia non sit reuera corpus Christi. Hic est verus sensus Epiphanij, quicquid iste pręstigiator garriat. Iste enim ita rem persequitur; Vt fides inquit nostra ad hęc amplectẽda quodã simili excitetur, adducit Epiphanius simile ab Eucharistia: vbi sub insensibili elemento credim⁹ adesse per gratiã corpus Christi. Sed specta, C Lector, considera, versa, excute verba ista Epiphanij. Nunquam audies eum dicere, oportere nos credere, corpus Christi adesse, sub sensibili elemento. Hoc tantùm dicit, Hoc enim est rotundæ figuræ, & insensibile secundum potentiam: & voluit per gratiam dicere, *Hoc est corpus meum*. Quam ergo fidem possumus, nos habere Inconstantio in explicandis dictis Patrum, qui ea hîc adscribit Epiphanio, quæ ille nusquam dicat?

Primùm elicere vult ex illis verbis, persua D sissimum fuisse tum temporis in Ecclesia, verum corpus Christi adesse præsens in Eucharistia. Quid ita? An quòd ille dicat, nos habere fidem sermonibus Christi, & credere verum esse, quicquid ille dixerit? Atqui Christus nihil illorum vnquam dixit. Tantùm de rotundo, & insensibili pronuntiauit, Hoc est corpus meum. Idque nos etiam credimus, panem videlicet, per gratiam fieri corpus Chri E sti, quòd iam sit eius corporis typus, & mysteriũ Colligere etiam iste vult ex illis verbis, *præsentiam istam, quam ita cupidè nobis obtrudit, hd-*

bitam fuisse pro miraculo inexplicabili, tam certo tamen, & noto, vt ad aliud arcanum adhiberetur explicandum, tanquam quiddam notius & illustrius. Sed ego istum arbitror miraculum illud ita inexplicabile in oculis suis, & in cerebro habuisse. Nã in verbis illis Epiphanij prorsus non apparet. Non equidem nego, notissimum fuisse tum in Ecclesia, panem rotundum, & insensibilem, suo modo dici corpus Christi. Hęc vera sunt, & simplicia: illa verò quæ Inconstantius affingit, & aliena sunt, & portentosa, & illa ætate Christianis auribus inaudita.

Deinde magno supercilio decernit, In verbis illis Christi corpus non significare figuram. Nẽ ne id videatur sine aliqua ratione dicere, causam etiam affert, quòd Epiphanius dixerit, illud quod Christus pronuntiauit esse corpus suum, non esse æquale, aut simile, vel imagini in carne, vel inuisibili Deitati, vel lineamentis membrorum. *Ista*, inquit Inconstantius, *nemo ne carnalis quidem requiret in figura. Neque enim vel in Manna, vel in Petra quisquam vnquam significatæ rei effigiem postulasset.* Vt ad istud vltimum primum respondeam, dico, longè aliter se hic rem habere. Nam in typis, figuris, sacramentis semper aliqua similitudo rei significatæ assignanda est. Ea verò tanta est, vt figuræ ipsæ rerum significatarum nominibus appellentur. Figura Cæsaris, quæ in auro, argento, aut plumbo spectatur, non diceretur eius figura, nisi eũ aliquo modo referret. Et Manna de cœlo datũ est, quemadmodum corpus Christi de cœlo, hoc est, de spiritu sancto in ventre Virginis effictum est. Manna mirabiliter nutriebat Israelitas: & caro Christi data pro nobis in mortem, nobis verus est cibus æternæ vitæ. Manna sine aliqua naturali causa, aut hominum industria Hebræis depluebat de cœlo, vsque dum populus peruenisset in terram illam, quam eis dominus promiserat: ita nos cibum istum nostrum non sensu, aut humana ratione consequimur, sed mera & pura Dei gratia: durabit autẽ hoc genus alimoniæ vsque dum perueniamus in patriam. Huiusmodi analogias, aut similitudines possem etiam commemorare de Petra. Sed quoniã illæ notæ satis sunt, & omnibus obuiæ, de illis dicere supersedeo. Quis enim in ea non intelligat robur, & firmitatẽ, & vim ad ædificia sustinenda? Moses virga sua petram percussit & elicuit vim tantam aquarum, vt populus totus potuerit ex illis affatim bibere. Hæc vel pueri norunt significasse firmitatem & constantiã Christi, & indicasse, illum esse vnicum Ecclesiastici ædificij fundamentũ: qui cùm virga crucis grauissimè ictus esset à populo Mosaico, vtq; Zacharias ait, varijs aperturis celatus, sanguinẽ abundè fudit, vnde nos & redempti, & ad æternam vitam spiritualiter potati sumus. Quare in figuris, lineaméta, imagines & similitudines rerum significatarum non requiri, Inconstantius parum prudenter statuit. Sensus verò Epiphanij hic est, vti diximus ab initio: Homo etsi substantia, aut natura sua non sit Deus, aut spiritus, tamen factus est ad imaginem Dei, etsi

Figura similitudinẽ habet cum re significata.

A non videatur: quemadmodum panis Eucharistiæ etsi nõ sit corpus Christi, quod attinet aut ad substantiam, aut ad realem præsentiam, tamen & est, & dicitur certo quodam modo corpus Christi, quamuis in eo multa videantur dissimilia. Non enim desunt proprietates, & similitudines fidelibus probè cognitæ, quibus ille panis ab eo, quod significat, non prorsus videatur alienus.

Adhæc nemo nostrùm, quod ego sciam, vn- B quam dixit, Corpus in verbis illis Christi significare figuram. Hoc autem dicimus, panem ipsum, qui est Sacramentum, nomen habere rei significatæ, Vocabulo verò, Corpus, significationẽ suam integram relinquimus. Neq; enim debemus Inconstantio nostro ita esse obsequẽtes, vt quicquid ille velit in nos conuitiari, id nos statim velimus agnoscere. Conficimus ergo ex contrarijs, & dissimilibus, id, quod Christus habuit in manibus, nec per essentiam, nec C per præsentiam fuisse corpus Christi: quamuis alio quodam modo illud fuisse, credendum sit: nimirum, quòd ille panis certis quibusdam rationibus retulerit corpus Christi: Quemadmodum credendum est, hominem factum esse ad imaginem Dei: quamuis à contrarijs probari possit, illum non esse Deum, nec spiritum, nec ab omni æternitate fuisse sine principio. Quoniam tamen, quod attinet ad quædam illi concessa per gratiam, Deum exprimit, idcirco dici- D tur factus ad imaginem Dei.

Non ita stupidus erat Inconstantius, quin vt videret, Epiphaniũ apertè contra se facere: & præsertim cum scribat, Dominum per gratiam dixisse, illud rotundum & inæquale, & insensibile secundum potentiam, esse corpus suũ. Epiphanius enim nõ persequitur, nescio quod, indiuiduum vagum: sed rem vnam, & certam multis epithetis describit. Quare iste noster omnibus modis conatur huic vulneri medici- E nam aliquam facere. Ait ergo, *Non ostendit rotundum, & insensibile, sed vagum indiuiduum: quod tamen homo quispiam carnalis putet esse panem rotundæ figuræ, & insensibilem. Illud, inquit, vnum substantiæ dominus demonstrauit, quod tandem definit esse corpus suum. Et omnino credi vult, Epiphanium suis illis vocabulis indiuidui illius vagi species visibiles expreßisse.* Sed patiamur Inconstantium fingere, quicquid velit. Hoc tamẽ ambigi non potest: illud, quod Christus habuit in manibus, certum quiddam F fuisse in natura, nõ autem incertum & vagum: deque eo non quemuis hominem carnalem, sed Epiphanium ipsum pronuntiasse, illud rotundum fuisse, & insensibile: quæ duo substantiæ corporis Christi non possunt vllo modo conuenire. Deinde cùm ait, Christum, id, quod est rotundæ figuræ & insensibile, appellasse corpus suum, certè significat, aliquid fuisse, quod hæc accidentia sustineret. Cedo, quid illi tandem est? Panem esse negas. Et corpori Chri- G sti huiusmodi proprietates non conueniunt. Indiuiduum autem illud tuum vagũ, ad quod tu semper fugis, tanquam ad sacram anchorã, non est in rerum natura, nisi tantum per considerationem,

ſideratiuuem, vtque philoſuphi loquontur, per abſtractiunem mentis. Hæc, videlicet, eſt acuti iſtius humiuis Theologia, couceptiunculas animi, eaqne quæ noſquam ſiut, pro rebus exiſtentibus ubtrudere. Sed vt rem omuem in pauca conferam, id, quud uſteuditur, oportet exiſtere. Vagũ aũt ludıoiduũ nũ exiſtıt, ſed tantũ cócipitur, & fingitur in animu: Ergo demũſtrari nun poteſt. Sed quoniá de hac tota re ſuprà cupiuſè diximus, hic plura dicere ſuperſedeu.

OBIECTVM CLXXXVII.

OBIICITVR ex Heſychio libro ſecundo in Leuiticum, capite octauo. Propterea, inquit, carnes cum panibus comedi præcipiens, vt nos intelligeremus illud ab eo myſterium dici, quod ſimul panis & caro eſt: Ergo manet panis.

GARDINERVS.

EX ijs eſt Heſychius, qui veram corporis Chriſti præſentiam maximè ſtatuunt.

MARTYR.

Fingit Inconſtantius, *Panem hoc loco, non eſſe illum, qui vulgò conficitur ex tritico: ſed per metaphoram indicari cibum cæleſtem, & panem illum, qui deſcendit de cælo.* At ſi res ita habet, Heſychius, cum diceret, myſterium Euchariſtiæ ſimul & pauem eſſe & carnem, nihil aliud dixit, quàm Eochariſtiam carnem, & carnem eſſe. Atqui id vel Incuuſtantio ipſi puto videri ridiculum. Neceſſe tamen eſt ita dicere, ſi iſtam metaphoram recipimus. Quud autem iactat, Heſychium ſtatuere veram, & realem præſentiam corporis Chriſti iu Euchariſtia, id, qouniam uobis B nundum conſtat, probandum erat. Ex iſto autem loco id prubari nõ poteſt. Illa enim verba ſano ſenſu biſariá puſſumus iuterpretari. Nam ſi Heſychius loquatur tantum de externu ſymbolu, illud qood ad naturam attinet, panis eſt: qoatenus autem eſt Sacramentum carnis domini, caru eſt, vt ſæpè iam diximus. At ſi myſterium, aot Sacramentum tutum ſpectemus, quud conſtet & ex ſignu & ex re ſignificata, illud & panis eſt & caro dumiui. Atque ad hunc lucum Heſychij hæc mihi videutur ſatis.

OBIECTVM CLXXXVIII.

OBIICITVR ex Ambroſio in priorem ad Corinthios. Cum agitur, inquit, vt hoc fiat in memoriam Chriſti, & mortis eius, nos in edendo & potando, carnem & ſanguinem domini, quæ pro nobis oblata ſunt, ſignificamus.

GARDINERVS.

HAEC verba ſuis punctis diſtincta Catholicam reddunt ſententiam.

MARTYR.

Contendit, nos errare in punctis & diſtinctione verborum, atqoe omninò ad hunc mu dum legendum eſſe: *Nos in edendo & potando carnem & ſanguinem Chriſti*: & ibi addendam στιγμὴν: deinde ſubijciendũ, *quæ oblata ſunt, ſignificamus: quaſi caro & ſanguis Chriſti verè ſint in Euchariſtia, & dum ea à nobis comeduntur & bibuntur, ſignificentur eadem ipſa, vt pro nobis olim oblata ſunt.* Sed huc mihi primum velim vt Inconſtantius reſpondeat, vndenam nurit aut à quu didicerit, Lectiunem Ambroſij ita eſſe urdinandam. Illi ſatis eſt, huc dixiſſe. At libri, qoi circumferuntur, umnes à nobis faciunt. Mittu enim nuuam Latinitatem, quam in illis verbis Iuconſtantius ſibi reperit. Nam nun dicu, nemu Grámaticus, ſed ue ſanus quidem quiſquam ita loquitur. Tamen, ſi ſequi velimus iſtum ipſum ordinem Inconſtantij, adhuc Ambroſius à nobis faciet. Nam dum, quod ad curpuris os, & C dentes attinet, comedimus & putsmus ſacramenta, quæ ſou mudo & dicuntur, & ſuut caro & ſanguis Chriſti, ſignificamus illa, quæ prò nobis oblata ſunt. Adhæe dum animu, & ſpiritu per fidem carnem domini ſpiritualiter comedimus, & ſanguinem bibimus, vnà cum externu myſterio, per illa ſymbola, quæ comedimus, & bibimus, murtem dumini annuutiamus: eaque, quæ pru uubis oblata ſuut in cruce ſignificamos. Sed eor iſte noſter nun animaduertit, ex ſeutentia Ambroſij, Sacramentum tautum eſſe in vſu, dum re ipſa ſumitur. *Sacramentum eſt tantum in vſu.* Nam ſi, vt eios definitiu iudicat, ratio, & via ſa- D crameuti eſt in eo, vt aliqoid ſignificet, nos autem, vt Ambroſius ait, in edendo & potando carnem & ſanguinem Chriſti ſignificamus, quomudo poteſt aliter eſſe Sacramentum?

OBIECTVM CXIC.

OBIICITVR ex eodem Ambrosio eodem loco. Ait, nos accipere mysticum calicem in typum sanguinis Christi.

GARDINERVS.

HIC truncata producitur sententia.

MARTYR.

IAm, si Deo placet, etiam falsi arguimur. Ait Inconstantius *præcessisse vocem, Beneficij: quam vocem vult esse casus gignendi, & regi ab illo nomine, Typum: vt orationem ita construas: In typum beneficij diuini, nos percipimus calicem mysticum sanguinis Christi.* Sed quæso te, pie Lector, mecum paulum considera, si Ambrosij sententia ita fauet Inconstantio, cur illam non protulit in mediū? cur verba ipsa dissimulauit, & nobis pro illis cō structiunculā istā suā obtrusit? Crede mihi, nisi tibi insidias strueret, nō ita faceret. Idq; tu ipse per te magis intelliges, postquam verba ipsa Ambrosij, vt ab illo scripta sunt, legeris. Ea autem sic habent: *Testamentum ergo sanguine constitutum est, quia beneficij diuini sanguis testis est, in cuius typum nos calicem mysticum sanguinis, ad tuitionem corporis & animæ nostræ percipimus.* Si quid ego intelligo, magis congruum multo est, vt relatiuum illud, *Cuius*: ad vocem propiorem Sanguis, quam ad vocem alteram Beneficij, longè remotiorem, referatur. Hic certè sensus multò est simplicior. Quem si nos sequuti sumus, quid peccauimus? Sed Inconstantius noster accusari verissimè & potest, & debet: qui vt veritatem opprimat calumnijs, nihil aliud agit, aut quærit, quam vt omnia eius inuestiganda vestigia offuscet & deleat. Verissima ergo sententia Ambrosij est, calicem mysticum esse typum sanguinis Christi, qui maximo Dei beneficio pro nobis effusus est.

OBIECTVM CXC.

OBIICITVR ex Ambrosio de Sacramentis lib. 4. cap. 4 Hoc igitur adstruamus. Quomodo potest, qui panis est, esse corpus Christi? Consecratione. Vult ergo effici Consecratione, vt quod est panis, sit corpus Christi.

GARDINERVS.

COMMODE optatur hæc quæstio ad responsionem de mutatione.

MARTYR.

HIc Sophista noster ita argutatur, & verba ita inuoluit, vt nemo intelligere possit, quid velit. Ita.n. prorsus rē inuertit, ac si Ambr. quęreret, quomodo illud, Esse panis, fiat Esse corporis Christi. At nihil ita aut sensit, aut scripsit Ambrosius: quod Lector ipse facilè videre potest. Ille.n. disertis verbis affirmat, illū, qui panis est, posse esse corpus Christi. Nescio equidem, quo iure liceat Inconstantio ita ex masculino genere neutrum facere. Nam Ambrosius ita scribit: *Qui panis est, esse corpus Christi.* Id iste noster ita inuertit, *Illud esse panis fieri esse corporis Christi.* Atque ita ista sua perturbatione constructionis nec sensum authoris, nec verba retinuit. Quod si Ambrosius alibi dicat, *Consecrationem esse panem, post autem consecrationem esse corpus Christi*, illis verbis nostram sententiam non oppugnat. Nos enim etiam fatemur, elementum illud ante Consecrationem tantum esse panem: Consecratione autem adhibita, non tantum panem esse, sed etiam corpus Christi: nimirum, quod iam effectum sit sacramentum corporis Christi.

Simile verò illud Inconstantij nihil eum iuuat. *Si quæratur*, inquit, *quomodo qui est claudus ambulet, sanatus videlicet.* Nam si rigidè & *κατὰ τὸ ῥητὸν* velit vrgere istam propositionem, Claudus ambulat, nihil habet difficultatis. Videmus enim quotidie claudos ambulare: quamuis ambulando claudicent. At si dicat, se rectam ambulationem intelligere, falsa est illa propositio. Nam qui claudus est nunquam rectè ambulat. Potest etiam fieri, vt claudum intelligat eum, qui vim incedendi prorsus habeat impeditā. At nec ille quidem, quandiu ita habeat, vnquam potest ambulare. Quid ergo superest, nisi vt iste in sua propositione illum intelligat claudum, qui cum anteà claudus fuerit, nunc sit sanatus, eumque dicat ambulare: & eodem modo velit Ambrosium dicere, id, quod anteà fuit panis, adhibita Consecratione iam factum esse corpus Christi? Sed Ambrosius nec ita dixit, nec verba sua ita struxit. Quicquid enim iste nugetur, Ambrosius ita loquitur, *Qui est panis* (*non qui fuerat panis*) *est corpus Christi.* Sed nihil aliud agit Inconstantius, quàm vt tropis suis rem omnem peruertat: nimirum, vt panis accipiatur pro eo, quod ante fuerit, non pro eo, quod nunc sit panis. Ambrosius dubitat, quomodo is, qui panis est, sit corpus Christi: & respōdet, Consecratione. At si panis natura discesserit, non relinquitur locus dubitationi Id enim est, quod rem facit dubiam, quòd disparata de eadem re, atque natura simul videantur prædicari: Panis, inquam, & Corpus Christi. Est autem id absurdissimum, nec vllo modo potest fieri. Ambrosius ergo merito mouit eam dubitationem.

Hic obiter annotandum est, duo nobis ab Inconstantio nullo nostro merito exprobrari.

Primùm

Primùm, quod in hoc sacramento quæramus, Quomodo: illam enim Iudaicam esse quæstionem, non Christianam. Hic tamen, cum audiat Ambrosium quærere, Quomodo: tacet, ac dissimulat. Id enim in illo ferre potest, ætatis fortasse causa, quod in nobis esset intolerabile. Alterum est, quod vbique clamat nos abuti troporum licentia, & figurarum. Id spero, posthac nobis parcius objiciet, cum videat, ne se quidem sua defendere posse sine tropis.

OBIECTVM CXCI.

OBIICITVR ex Ambrosio eodem in loco. Si tanta vis, inquit, est in sermone domini, vt ea incipiant esse, quæ non erant: quanto magis operatorius est, vt sint quæ erant, & in aliud commutentur? Si elementa sunt, quæ prius erant, certè non transsubstantiantur.

GARDINERVS.

ARGVMENTVM est à maiore. Si enim de Deo verè confitemur, cum posse creare ex nihilo: quantò magis de eodem confitebimur, vt quæ ab eo creata erant, conseruari possint, vt sint?

MARTYR.

Ait, *Ambrosium probare voluisse, Deum posse ea, quæ à se creata sint conseruare: & illa, quæ creauit, in aliud commutare. Confirmationem autem ducere ex eo, quod Deus potuerit ea creare, quæ non erant. Id autem longè maius esse, quàm est, ea quæ sunt, conseruare, vel etiam ea in aliud commutare: quasi verò Ambrosius vtatur argumento, quod vulgo Dialectici vocant à maiori.* At nemini dubium est, neque, quod sciam, Christiano cuiquam vnquam fuit, Deum posse res à se creatas vel conseruare, vel, si velit, in aliud commutare. Quis enim nescit, aquam à domino conuersam fuisse in vinum, aut à Mose in sanguinem? Non ergo necesse erat, vt Ambrosius rem receptam, & omnium iudicio testatam confirmaret. Hoc autem firma ratione probandum erat, effici posse vi sermonis Dei, vt panis & vinum, quæ alioqui videri possint viles & abiectæ creaturæ, maneant quidem vt erant, in natura, & nihilominus efficiantur Sacramenta corporis & sanguinis domini, reddantorque idonea instrumenta spiritus sancti ad nos instaurandos ad æternam vitam. Dubitare autem non debemus, hoc posse fieri verbo Dei, cùm eodem illo omnia sint condita. Nène hoc cuiquam videatur nouum, hac eadem loquendi forma patres vsi sunt etiam de Baptismo: vt dicant, eadem vi verbi Dei, qua mondus creatus est ab initio, & homo conditus, aquam sensibilē fieri lauacrū peccatorum.

Quid verò in ijs verbis Inconstantius de arcano Transsubstātiationis suæ somniet, ipse viderit. *Sunt quæ erant. Hoc est,* inquit, *sunt eadē accidentia panis & vini, quæ erant.* At Ambrosius nullam facit mentionem de accidentibus. Deinde ait, *illa ipsa, quæ manent, & esse quæ fuerant, & in aliud mutari.* Quare ex istorum interpretatione, accidentia panis & vini non manēt, sed mutantur in aliud. Deinde illud aliud intelligunt in neutro genere vnam essentiam, vnius Christi: atque ita putat cum Cypriano, omnia ista redigi ad vnam essentiam. Atqui illud vnum, sine aliud, in quod fit mutatio, est Sacramentum, siue forma sacramentalis. Neque Cyprianus aliud spectauit, aut voluit, quàm hæc signa & symbola, cum sint relatiua, reuocari ad vnam essentiam, nimirum eius rei, quæ significatur. Nam Relatiua id ipsum, quod sunt, aliorū sunt. Neque potes essentiam sacramenti definire, quin in definitione & signum, & rem ipsam significatam complectaris. Verum, vt ad Ambrosium redeamus, nobis satis est, ea, quæ erant, manere. Quo verbo vno Transsubstantiatio vniuersa euertitur. Nam si manet, certè per Consecrationem non excludontur.

OBIECTVM CXCII.

OBIICITVR ex Ambrosio ex libro De ijs, qui initiantur mysterijs. Antè benedictionem, inquit, verborum cœlestiū alia species nominatur: post Cōsecrationē corpus Christi significatur. Ecce post Consecrationē significatur corpus Christi.

GARDINERVS.

IDEM Ambrosius alijs verbis effert hāc sententiā: videlicet, Panis est ante Consecrationē: post consecrationē Corpus.

MARTYR.

AD ista Inconstantius doplici vtitur responsione. Prior est, *Eundem Ambrosium alibi hanc sententiam aliter extulisse.* Ita enim illū alibi scribere, *Panis est ante Consecrationem: post Consecrationem corpus.* Sed non animaduertit, interpretationem eius sententiæ, quam hic commemorat, petēdam esse ab hoc loco, quem nos objicimus. Nam post Consecrationem panis est corpus Christi: quoniam est Sacramentum eius corporis, & quoniam, vt hic dicitur, illud significat. Quare nihil erat causæ, cur hic locus nobis ab Inconstantio objiceretur. Nam ab hoc ipso loco quem nos citauimus, commodissimè explicatur.

Addit Inconstantius, *significationem hoc loco intelligendam esse, non quamuis, sed, vt appellat, realem: vt post consecrationem eadem veritate significetur corpus, qua ante Consecrationem nomine Panis significabatur natura panis.* Placet conditio. Nos enim arbitramur, non minus verè Eucharistiam, siue panem consecratum, significare corpus Christi, quàm vocabulum Panis ipsam eius naturæ substantiam, qua vescimur. Non enim vnquam docuimus externo elemento significari

vmbratile, nescio quod, Christi corpus: sed illud vnicum & verissimum, quod pro nobis in cruce traditum confitemur & credimus. At, si Inconstantius postea velit contendere, ipsum corpus Christi adesse eadem præsentia sub elemento sensibili, qua, vt ille ait, pa- A nis adsuit ante Consecrationem, vt autem nos rectius dicimus, adhuc etiam post Consecrationem adest, prorsus illi resistimus: quod enim illi probandum erat, id sibi quasi datum à nobis & concessum, nimis audacter, ne dicam impudenter, vsurpat.

OBIECTVM CXCIII.

OBICITVR ex Ambrosio de Sacram. libro 4. cap. 5. Sed intellige inquit, quid est amplius, manna de cœlo, an corpus Christi? Corpus Christi vtique, qui author est cœli. Deinde manna qui manducauit, mortuus est: qui autem manducauit hoc corpus, fiet ei remissio peccatorum, & non morietur in æternum. Ergo, impij quibus non fit remissio peccatorum non manducant hoc corpus.

GARDINERVS.

AMBROSIVS nihil aliud, quàm sententiam ex ore Christi prolatam alijs verbis effert.

MARTYR.

Ambrosius, Inconstantij indicio, nihil aliud, quàm recitauit sententiam Christi. *Eam autem promissionem esse, & quandam in nobis congruentiam exigere, non merito nostro constantem, sed diuinitatis bonitate susceptam: quæ si desit, nos nunquam assequuturos promissionem Christi: sed, secundum Paulum, exitum diuersum sequuturum esse candem nationem.* Ego verò respondeo, primum non esse verum, Ambrosium tantum recitare sententiam Christi: nam eius etiam interpretationem adijcit. Reddit enim causam, quare illi, qui comedunt corpus Christi, non moriantur: quam causam in sexto Ioannis Christus tacuit. Eam Ambrosius hanc esse dicit, quòd qui comedit corpus Christi, ex eo ipso habeat remissionem peccatorum. Quare si hoc est effectum manducationis corporis Christi, vbi illud effectũ non est, ne causa quidem esse potest. Non autem negamus, etiam ab impijs elementum externum, aut Sacramentum posse comedi. Verum hic de eo non agitur, sed de ipsa spirituali man- B ducatione corporis Christi: quæ, cum perficiatur tantum per fidem, non potest pijs communis esse cum impijs. Ideoque Ambrosius, cum exponeret verba Christi, ostendit eius corpus longe præclarius, & præstantius esse, quàm manna. Illum enim cibum Patres, quicunque manducauerunt sine fide, mortui sunt, nec asse quuti sunt remissionem peccatorum. Ex illis autem quicunque eo vescebantur cum fide, illi vnà corpus ipsum Christi, quod significabatur externo illo symbolo, fide, ac spiritu comedebant. Itaq. accepta condonatione peccatorum, æterna morte non perierunt. Quod autem In- C constantius hoc loco videtur velle dare, cõgruẽtiam illam qua corpus domini digrè comeditur, constare sine vllo nostro merito, id ego libenter accipio. Sed ipse videat, ista dicendo, quàm sibi probè constet. Nam alioqui est Liberi arbitrij, & humanarum virium, & meritorum maximus assertor.

Patres qui comederũt manna cũ fide, non moriebantur.

OBIECTVM CXCIIII.

Obijcitur ex Ambrosio de Benedictionibus Patriarcharum, capite nono. Hic, inquit, panis factus est esca sanctorum. Et postea: Qui accipit, non moritur peccatoris morte: quia panis hic remissio peccatorum est. At impij neque sancti sunt, neque habent remissionem peccatorum.

GARDINERVS.

DE destinato effectu loquitur Ambrosius. Quod vero secus in malis fit, per occasionem est.

MARTYR.

Eò sese Inconstantius recipit, vt dicat *effectum quidem manducationis corporis Christi ex proposita Dei esse remissionem peccatorum, & sanctitatem, & æternam vitam: frustrari autem nostra vitio, & per occasionem, vtqui solebat loquuntur, per accidens. Itaque quod impij hoc effectum non assequantur, id non probare, illos non accepisse, aut non manducasse corpus Christi.* Hæc expositio, quoniam est non malè colorata, posset prima specie fucum facere. Presaius autem consideranti verba Ambrosij, videbitur ridicula. Ambrosius enim, cum loqueretur de corpore ipso domini, non dixit, Hic panis factus est cibus omnium acci- E pientiũ: sed, Factus est, inquit, esca sanctorum. Lupi non vescuntur palea, aut cibo bonum, nec Leones pane: ita qui sancti non sunt, non comedũt corpus Christi. Neque ita loquitur Ambrosius, Qui accipiunt hunc cibum, partim pereunt, partim nõ pereũt: sed disertissimis verbis ait, Qui accipit, nõ moritur morte peccatoris. Et rationẽ dicti sui firmissimã adfert: Quoniã hic, inquit, panis est remissio peccatorum. Quod si iste panis est remissio peccatorũ, quomodo potest esse ibi, vbi peccatorũ remissio nõ est? Hæc ita clara sunt, vt nebulam istam Incon- F stantianæ interpretationis facilè desiciant.

OBIECTVM CXCV.

OBIICITVR ex Ambrosio, de his, qui initiantur mysterijs, cap 8. Ista inquit, esca,

esca, quam accipitis: iste panis viuus, qui descendit de cœlo, vitæ æternæ substantiam subministrat: & quicunque hunc panem manducauerit, non morietur in æternum, & corpus est Christi.

GARDINERVS.

HAEC sententia veritatem Eucharistiæ dilucidè testatur.

MARTYR.

RESpondet Inconstantius, *Ambrosium ista* A *sententia testari veritatem Eucharistiæ.* Id vt cōtra nos nihil facit, ita illum nihil iuuat. Nam, quod ad nos attinet, semper sensimus, Eucharistiam esse verissimam. Nam quod vera verè significat, rectè & appellatur, & est verum. Sed ex istis verbis quid iste iuuatur? Verè dicimus, Regem sedere in throno suo. An ergo Rex & thronos cooperiuntur, & inuoluuntur sub illis verbis? Nihilo firmior est ista connexio: Corpus domini externo elemento verè signifi- B catur: illudq́ elemētū ipsum suo quodā modo est corpus domini: Ergo sub externo elemēto re ipsa existit corpus domini. Quare rectè dixi nos veritatē Eucharistiæ non negare: nec eā tā veritatem ab Inconstantio quicquam facere.

Quod autem addit, *Sacramentum, quod ad substantiam attinet, semper idem esse, siue à bonis, siue à malis recipiatur*, assentior. Externa enim symbola sine discrimine promiscuè omnibus accedentibus proponuntur. Per naturam enim sunt panis & vinum: per gratiam verò, & institutionem Christi sunt sacra mysteria, & sacramenta, quibus spiritus sanctus vtitur ad salutem piorum. In re autem significata magnum discrimen est. Nam cum caro Christi fide tantum percipiatur, eā impij habere non possunt. Prorsus enim destituti sunt ea facultate, qua illam comedere oportuit. Rectè ergo, & verbis Christi conuenientissimè Ambrosius dixit, *Quicunque manducauerit hunc panem, non morietur in æternum.*

OBIECTVM CXCVI.

Obijcitur ex Ambrosio de Officijs, lib. 4. cap. 48. Hic vmbra, hic imago, illic veritas. Vmbra in Lege, imago in Euangelio: veritas in cœlestibus. Antea Agnus offerebatur, offerebatur vitulus: nunc Christus offertur: sed offertur quasi homo, quasi recipiens passionem: sed offert se ipse quasi sacerdos, vt peccata nostra dimittat. Hic in imagine: ibi in veritate: vbi apud patrē quasi aduocatus pro nobis interuenit. Ait nos adhuc versari in imagine, & imaginem habere, non veritatem.

GARDINERVS.

VERITATEM intelligit Ambrosius, quod est suis numeris absolutum.

MARTYR.

EX hoc loco Ambrosij videmus vmbrā, & imaginem inter se distingui maiori & minori claritate. Res autē ipsa, hoc est, Chri- C stus in cœlo est. Veteres in Lege vmbram tantum eius habuerunt: nos in Baptismo, & Eucharistia eius habemus imaginem. Rem autem ipsam, quod ad realem præsentiam attinet, in futuro seculo expectamus. Inconstātius autem vult, *veram Christi præsentiam, quod ad corpus & ad sanguinem attinet, & in cœlo esse, & in Sacramento: quamuis eam perfectam, & omnibus numeris absolutam tantum simus habituri in cœlo.* Verum, cum ista præsentia, quemadmodum sæpè docuimus, pugnet cum sacris literis, & veritate humanæ naturæ, quam oportet in Christo confiteri, iste D noster frustra hæc omnia comminiscitur.

Quod autem dicit, nos re ipsa habere Christum in Nouo Testamento, fateor. Iam enim Christus suscepit carnem, mortuus est, resurrexit, & vnà cū illa humana carne in cœlis regnat: quod in Lege expectabatur tantū futurum, non aūt erat re ipsa præstitū. Atq; hoc nomine nostra Sacramenta præstant Iudaicis, & dicuntur ab Ambrosio imagines: cum illorum Sacramenta vmbræ tantū fuerint. Quod autē E iste somniat, nostras imagines carnem Christi substantiali existentia in se præsentem continere, commentum tantum est ἀνθρώπινον.

Huc adhibet Inconstantius simile quoddam suū, quod mihi valde videtur dissimile. *Vt Deus inquit, vbiq; est, & nihilominus, quoniam gloria sua fruitur in cœlo, domini præcepto sic oramus, Pater noster, qui es in cœlis: quasi Deus in cœlo tantum sit neq; hic nobiscum versetur in terris. Ita, inquit, nos quāuis verum Christi corpus habeamus in Sacramentis, tamen, quia notitia nostra ex parte est, & per fidem, quod est maximè verū, nobis est in imagine: quòd ipsum vt verè præsens est, contēplari non valeamus.* Hæc similitudo, quoniā longè dissimilis est à re proposita, id, quod probandū erat, minimè confirmat. Fatemur. n. conuenire Deo, vt sit vbiq;, simulq́; essentia sua omnia impleat. Id aūt corpori Christi, cū verè sit humanū corpus, nō potest vllo modo conuenire. Quare, quod iste arripit, tanquā verū & certū, corpus Christi verè præsens esse in Eucharistia, etsi magis perspicuè agat in cœlis, reijcimus, vt vanū, & cōmentitiū. Quod enim tanta authoritate & tam audacter diceret, oportuit eum scripturis confirmare.

Pergit Inconstantius, *ipsum quidem*, inquiens, *in se verum, semper totum, & quasi rotundum est: nec quicquam magis verum, aut minus verum dici potest. Sed omnis illa defectio à nobis est: vt nobis, dū hic viuimus, imago dicatur, quod ipsa re verum cum integritate sua sit.* Mirū mihi quidē videtur, Verū esse, & Præsens esse, apud hunc hominē idē esse. Atqui multa sunt vera, quæ tamē nemo nobis dixerit esse præsentia. Vera omnia sunt, quæcūq; verbis

Verum & præsens, nō sunt idem.

sacrarũ literarũ significatur. Nemo tamẽ, opinor, dicet illis verbis ea omnia esse præsentia. Corpus quidẽ Christi quod ad ipsum attinet, neq; magis, neq; minus verũ est. At hic à nobis non nisi animo, & fide percipitur: cum re ipsa, quod ad substãtiã attinet, absit longè à nobis & agat in cœlis. Vbi postquã erimus, illo præsenti, conspicuè, realiterq; perfruemur. Firmissima ergo sunt, quæ Ambrosius, alijq; patres de typis, imaginibus, signis, figuris, exẽplarib. passim dicunt, nostrãq; sententiã euidẽtissimè cõfirmãt. Sed addere visum est Nazianzeni sententiam, quam habet in Oratione, quę inscribitur,

A Cũ postea quæ cõtra Maximũ gesta fuerunt. Ea sic habet: *Ab altaribus nos excludũt, sed ego aliud noui altare cuius typū gerũt quæ nũc videtur, super quo nec ascia, nec manus ascẽdit, neq; quod ferrũ audiuit, nec quo aliquid arte fabricatũ, aut variũ: sed totũ opus mẽtis est, & contemplationis ascensus. Ibi astabo, ibi offeram acceptabilia, & hostiam, & oblationes & holocaustomata, longè meliora quàm quæ nunc afferuntur quantum veritas melior est quàm vmbra.* Hic apparet Nazianzeno cum Ambrosio consentire, B qui Christi corpus, vt in cœlis, fide conspicitur veritatem appellat, vt in Sacramento quod super altari tractatur, vmbram vocat.

OBIECTVM CXCXVII.

OBIICITVR è Chrysostomo in epistolam posteriorem ad Corinthios, hom. 20 Non solum, inquit, quod vobis in mensa proponitur, est corpus Christi, sed etiam pauperes, quibus tenemur prodesse & benefacere. Quãdoquidẽ ille idẽ, qui ait, Hoc est corpus meũ, verbo suo itẽ dixit, se beneficio affici, & egere in pauperibus.

GARDINERVS.

P*RIMVM amplectendum est, quod ad veritatem Eucharistiæ affirmandam pertinet, id, quod in mensa proponitur, esse corpus Christi.*

MARTYR.

ID, quod potat à se facere, vltro amplectitur: nimirum, id quod proponitur in mensa, esse corpus Christi. *Nam quod dicitur in mensa proponi, ait, certam, & veram eius præsentiam indicare.* Sed in eo longe fallitur. Non enim corporis humani proprium est, proponi in mensa, sed panis. Illa ergo loquendi formula hoc significatur, panem illum, qui in mensa proponitur comedẽdus, suo quodam modo esse corpus Christi: nimirum quod sit eius corporis Sacramẽtum. Sed ad se aliquando redeat Inconstantius, & cogitet, quo iure velit nos cogere, vt de eo, quod proponitur in mensa, fateamur, loquutionem esse propriam, cum ipse alteram de pauperibus velit esse translatam. Si verè loqui volumus, vtraque loquutio metaphorica est, & ea, qua panis, & ea qua pauperes appellantur corpus Christi. At si, seposita veritate noster iste tantum pro imperio & authoritate sua velit cogere, vt in priori illa clausula credamus significari veram præsentiam, alteram autem esse metaphoricam: eodem iure alius quispiã, & quidẽ multò verisimilius affirmare posset, posteriorẽ esse propriam, priorem autem translatam. Nam si fingere & cõminisci licet, Corpus Christi re ipsa, & quod attinet ad substantiam ad esse pręsens in sacra Cœna, multò probabilius est, illud in hominibus, & imprimis in pauperibus esse, quàm aut in pane, aut in accidentibus. Chrysostomus æquat vtrinque propositionum intelligentiam. Ait, enim, non solum id, quod proponitur in mensa, sed etiam pauperes esse corpus Christi. Rationem autem dicti sui affert firmissimam, quod idem dominus vtrunque dixerit.

Inconstantius verò, quantum potest, rem ita conatur peruertere. *Nam,* inquit, *quod additur de pauperibus, sint illi suo modo corpus Christi.* Iste, quod ita facilè sibi sumit, cur non idem nobis quoque permittit? Idem dominus eodem ore, ac spiritu vtrunque dixit. Cur tu alterum tantopere vrges & amplificas? alterum autem cõtra tam vehemẽter extenuas? Tyrãnicũ hoc quidẽ est, nolle idẽ ius alijs permittere, quod vsurpes tibi. *Refocillemus,* inquit, *pauperes, in quibus corpus domini significatur.* Mirum verò est, pauperibus significari posse corpus Christi, idẽ significari non posse elementis: præsertim cũ ea dicãtur à patrib. figurę typi, signa, & symbola. C Si dicas, Quoniã id sacrę literę nõ docent, idem nos tibi regerimus de pauperibus. Nã illis significari corpus Christi, sacrę literę nusquã docẽt.

Sed operæpretiũ est audire, quid sequatur. *Quoniam,* inquit, *non minus verum est, pauperes significare corpus eius, cui gratiam referamus, quàm in mysterio verè esse præsens corpus pro nobis passum, à quo gratiã accepimus.* Hic vel cęcus videre potest, hoc discrimen significationis, & præsentię fingi tantum ab Inconstantio, in Chrysostomo autẽ non haberi. Ego in iudicio nunquã sic agendũ D existimaui, verba testium pro libidine licere immutare. Nulla est enim causa tam mala, quæ non mutãdo fieri possit optima. Fatemur, Corpus illud, quod proponitur in mensa, edẽdũ esse: illud aũt Corpus, quod sunt pauperes, alẽdũ esse. Et Chrysostomũ videmus ista duo prudenter, & vtiliter coniũxisse. Diuersitatẽ aũt istam intelligentię, quasi in altera sermo sit proprius, in altera tropicus, nõ recipimus. Quod autem E Chrysostomus alibi fateatur, sese imparem esse explicãdo huic tãto mysterio, ad institutũ nihil facit. Et si quid faceret, tamen eadem vis in altera quoque dicẽdi forma inueniretur. Alienũ sanè à causa est, quod omnibus sacramẽtis cõmune sit, id vni tantũ sacramẽto velle propriè accõmodare: quale est, nõ posse ab hominibus inueniri, & explicari rationẽ, qua spiritus sanctus illis vtatur: aut fructus magnitudinẽ, quæ ex illorum legitimo vsu ad nos redeat: aut quo F consilio Deus nobiscum hoc modo magis, quàm alio agere voluerit. Eandem autem difficultatem in altera quoque parte esse de pauperibus facilè apparet. Illa .i. φιλανθρωπία, qua Christus

Cur sacramentorum ratia explicari non posit.

Christus pauperes suos cōplectitur, nulla quātūuis diserta oratione expediri potest: nec ab A vllo, quamuia prudentissimo, spiritu cogitari. Quare vtrinq; par est explicationis difficultas.

OBIECTVM CXCVIII.

OBIICITVR ex Chrysostomo hom. 11. in Matthæum, in opere, quod dicitur Imperfectum. In sanctis, inquit, vasis non esse corpus Christi, sed tantum mysterium corporis Christi.

GARDINERVS.

DE vasis Veteris Testamenti loquitur, quæ Balthazar ausus sit prophanare.

MARTYR.

NVllom est tam vastum, aot tam immane pondus, quod Inconstantios non ausit tollere. Nam verba ista Chrysostomi tam clara, tā nq̄ue perspicua sunt, vt omnes Papistaa debeant deterrere à respondendo. Iste tamen tribus minimum insulsissimis strophis putat se posse ea eludere. Primum quidem ait, *authorem illum eo loco agere de vasis, non Noui, sed Veteris testamenti.* Et sanè verum est, in vasis templi Salamonici, aut tabernaculi Mosaici nō fuisse corpus Christi. Facit quidem author ille mētionem illorum vasorum, quę Balthazar polluit in Babylonia, & affecit ignominia: eoque ostendit, illos grauissimè peccare, qui vasa sacra in priuatos vsus transferont: quod Deus factū illud impij Regis nō siuerit abire impunè. Sed iste noster oon attendit, id, quod sequitur in Chrysostomo, quodq́ue in obiectione citatur, omnino de nostris vasis intelligendū esse. Nullæ enim extant loqootiones in Veteri testamēto, vnde vlla, vel minima suspicio nasci possit, in illis vasia aut Mosaicis, aut Salamonicia fuisse corpus Christi. Cum autem id de nostris vasis post mortem Christi, & Cœnæ institotionem posset aliquo modo dubitari, Chrysostomus explicare voluit, quomodo id esset intelligendum: nempè mysterium, hoc est, sacramentum corporis Christi, oon autem ipsum Christi corpus in illis contineri. Atque ita rem se habere, verba ipsa declarant. Non enim dicit, corpos Christi non fuisse io vasis, sed per præsens tempos non esse.

Verum audiamus Scriptoris ipsius contextom. *Si enim vasa sanctificata ad priuatas vsus transferre peccatum est, & periculum, sicut nos docet Balthazar, qui bibēs de calicib. sacris, de regno depositus est & de vita. Si erga hæc vasa sanctificata transferre ad priuatos vsus sic periculosum est, in quibus non est verū corpus Christi, sed mysterium corporis eius continetur: quanta,* inquit, *magis vasa corporis nostri, que sibi Deus ad habitaculum præparauit? Non debemus locū dare diabolo agendi in eis quod vult.* Ex his apparet, quæ sit illorum verborum senteotia. Hoc ille probare voluit, grauissimom peccatum esse, permittere corpora nostra diabolo, vt eis abutatur pro libidioe, cum illa sint habitacula & vasa Dei. Rationes ducit primum à vasis antiquæ Legis, quę erant sacrata Deo: quod Balthazar, cùm illis abusus esset, & vitam, et regnum amiserit. Deinde à nostris etiam vasis, qoæ polluere grauius peccatum esset: quod illa etsi non verum corpus Christi, tameo eius corporis mysterium contineant. Conclodit ergo molto omnium grauissimum esse vasa corporum nostrorum velle prodere diabolo, com ea Deus ipse Op. Max habere velit pro domicilijs. Ex his apparet, secundo loco mentionem fieri de nostris vasis, & ita per gradus àd corpora oostra perueniri.

Cæterum Inconstantios ipse satia vidit, pri- B mam illam suam stropham non satia procedere. Itaque secundo loco recipit se ad Erasmum, *Eum ait librum prorsus abiudicare Chrysostomo, & authorem notare hæreseos.* Scio Equidem, Erasmum iodicare, librum illum non esse Chrysostomi, sed authoris potius alicuius Latini: quē in præfatione in Origenem suspicatur fuisse Maximiniū Arrianum. Sed miror, Inconstantiom nunc tandem Erasmi Iodiciu in tanti facere, cum eum soleat aliàs satis è sublimi con- C temnere. Sed hoc mea nihil refert. Nam ne ego quidem vnquàm iudicaui, librum illom esse Chrysostomi Nam in eo Arrianismnm apertissimum deprehendo. Sed Artiani, quod ego sciam, nunquam eo nomine accusati sunt, quod male sentirent de Eucharistia. De filio, de Spiritu Saocto, de diuina Christi oatura merito sunt accusati. Sed quocooque modo se res habeat de libri authore & Arrianismo, certè ubi hæc verba, que citantur in obiectione, aothor D nō potest cuiquam videri Arrianus. Quicquid est, iudicium istud Erasini, ad qood secundo loco sese Inconstantius contulit, priorem illam stropham prorsus euertit. Nam Erasmus, vt satis liquet ex eius præfatione in illom librum, intelligit, ea verba dicta esse de Eucharistia: & notat authorem, vt de hoc Sacramento minus rectè sentientem. Non debebat Inconstantius, ne constantiæ quidem suæ causa tam ἀσύστατα & tam pugnantia scribere.

E Tertia autem stropha est, posse aliquo sensu dari, *sanguinem Christi in vasis nostris non contineri:* qood non sit ibi, tanqoam in loco. Sed ista rancida, & putida sunt sophismata iam dudom plus centies confutata: corpus homanum verè, & substantialiter adesse, nec habere aut mensurę, aut loci definitionem.

Postremo cōcludit, Chrysostomū istū id velle, quod ille disertissimis verbis negat *Verba n.* inquit, *eius huc valent, vt offēdant, sacramēta nostra* F *tātū ab illis Veterū sacramētis distare, vt nudæ illis figuræ verū significatiuæ: nobis aūt adsit simul cū figura res, vt verum corpus, & verus sanguis in nostris vasis esse possint, et sint.* Quis hoc ex ijs verbis eliceret nisi

Cur sacramentorum ratio explicari non possit.

Inconstantius? Ille autem potest, quoniam à Sophisticâ & impudentia habet, vt possit. Alij A non possunt: quia verba ipsa apertissimè docent contrarium.

OBIECTVM CIC.

OBIICITVR ex Chrysost. in cap. 11. Prioris ad Corinth. homil. 27. Quemadmodum Christus, & in pane, & in calice, In meam commemorationem, dixit, facite. Hinc licet colligere, Christū illa verba, non de vero suo corpore dixisse, sed de pane.

GARDINERVS.

VTITVR videlicet in appellatione panis veteri nomine, ratione nominis sublata.

MARTYR.

Vtitur hoc loco duobus diuerticulis, vt sese aliquo saltem modo explicet Primùm, *Chrysostomum vti veteri nomine panis, quamuis ratio eius nominis per consecrationem sit ablata.* Ita videlicet, religiosi isti homines tēperant sibi à tropis. Sed ista est incredibilis licentia, vel tyrānis potius, id sibi ita liberè permittere, quod ferre non possit in alijs. Verùm hanc audaciam, atque impudentiam satis iam suprà consutauimus, vt hic non sit opus pluribus. B

Alterum autem diuerticulum multò etiam frigidius est, & impudentius. Ait enim, *Christū in cœna prius dixisse, Hoc facite in meam commemorationē, quā pronunciaret illa verba, Hoc est corpus meū.* Si quæras, qua authoritate hoc dicat: respōdet, Contextum ipsum verborū Cypriani in Sermone de Cœna domini, & Iustini in Apologia 2. hoc statuere. Cæterùm hoc quàm sit infirmum, pueri etiam vident. Imò ne Inconstantius quidem ipse ita cæcus fuit, quin vt id intelligeret puerile esse, eóque subiecit: *Si ex verborum ordine colligere sit tutum.* Audin' tu ista, Lector? Iste quiduis paratus est apprehēdere, modò id putet fore tutū. Sed age, vt proprius accedamus, nónne potest fieri, quod in alijs scriptorib. sæpè accidit, vt isti duo patres inuoluerint aliquantulū, & inuerterint verba sua? Certè ab illis ordinē rei à Christo in cœna gestę petere non debemus. Habemus.n. Lucā, & Paulū in ea re testes multò luculentiores. Illi huius tantū particulæ mentionē faciunt, *Hoc facite in mei cōmemorationē.* Illos mihi specta: illos consule. Nā Patres quidē tantisper audiēdi sunt, quoad cū illis consentiūt. Sed hæc vestra est doctrinæ ratio & importunitas, vt patres pluris velitis fieri, quàm sacras literas Verùm si plebs, quod alicubi iam pridem cœpit facere, sese aliquando colligat, nunquam, mihi credite, audiemini. C

OBIECTVM CC.

OBIICITVR ex Chrysost. in Psal. 22. Parasti in conspectu meo mensam: vt quotidiè, inquit, in similitudinem corporis & sanguinis Christi, panem & vinum secundum ordinem Melchisedech, nobis ostenderet in Sacramento. Hic notandum est, quod ait, In similitudinem corporis & sanguinis Christi.

GARDINERVS.

ERANT, qui Consubstantialitatē verbo ὁμοιούσιος exprimerent: quod verbū ὁμοιούσιος similē substantiā sonat.

MARTYR.

Locus apertissimus est de similitudine corporis & sanguinis Christi. Quid ergo faciat Incōstantius? Quid, nisi vt ad artes suas se recipiat? Recitat primum de Basilio: illum respondisse, sed exprimendam substantiam patris, & filij, se non abhorrere à verbo, ὁμοιούσιος, modò iusta, plenaque significatio adhiberetur: secundum quam putabat id dici simile, quod sit idem. Ita hic, inquit iste noster, similitudinem sanguinis posse prædicari de vero D sanguine, qui omnino sit idem: quemadmodum substantia dicitur similis, quæ plane sit eadem. Vt ab eo, quod vltimo loco dictum est, incipiam, substantia sua, proprisque natura non dicitur similis, aut dissimilis: sed vel eadem, vel diuersa. Nam si quando dicatur similis, id habet à qualitatibus. Deinde addo, hunc fictionem non posse conuenire in verba Chrysostomi. Is enim inquit, panem & vinum similitudinem habere corporis & sanguinis E domini: panem autem & vinum nemo, opinor, dixerit, eadem esse cum corpore & sanguine Christi. Deinde Chrysostomus talem dicit panem, taleque vinum, qualia prolata fuerūt à Melchisedecho. Illa autem haud dubiè non erant transubstantiata. Hoc ergo loco similitudo non potest idem esse, quod identitas.

Sed operæprecium est audire, quid iste porrò somniet. Hanc sententiam ait verborū compositione perplexam esse: eamque ita, si Deo placet, oportere explicari: Paratam esse nobis mensam à domino, in qua ostenderet nobis in Sacramento panem & vinum, quæ Melchisedech obtulit in similitudinem, hoc est, in figuram corporis & sanguinis Christi. Oblationem enim illam fuisse figuram huius sacrificij. Primùm, istam verborum perplexitatem lector ipse facilè per se intelliget ab Inconstantio confictam esse. Nam ea in verbis Chrysostomi nulla est. Quare eam multis refellere non est opus. Sed hic attende, Inconstantium imprudentem, & nolentem fateri,

fateri, ostendi nobis in Sacramento panem & vinum. Hoc autem non aliud est, quàm Transubstantiationem suam, quam tam strenuè propugnat, tacitè abiurare. Fatetur etiam id, A quod semper anteà negauerat, Sacrificia Veterum fuisse vmbras & figuras sacrificiorum nostrorum. Qualis autem ista sit constantia, me tacente, res ipsa loquitur.

OBIECTVM CCI.

OBIICITVR ex Chrysostomo ad Cæsarium monachum. Et Deus, inquit, & homo est Christus: Deus propter impaßibilitatem: homo propter paßionem: vnus filius: vnus dominus: idem ipse procul dubio, vnitarum naturarum vnam dominationem, vnam potestatem poßidens, etiamsi non consubstantialiter existant, & vnaquęque in cõmixta proprietatis conseruat agnitionem, propter hoc, quòd inconfusa sunt duo. Sicut enim, antequam sanctificetur panis, panem nominamus: diuina autem illum sanctificante gratia, mediante sacerdote, liberatus est quidem ab appellatione panis, dignus autem habitus est Dominici corporis appellatione, etsi natura panis in ipso permansit, & nõ duo corpora, sed vnum filij corpus prædicatur, sic & hæc diuina [illegible], id est, inundante corporis natura, vnum filium, vnam personam, vtraque hæc fecerunt.

GARDINERVS.

NON est hoc Ioannis Chrysostomi, sed Ioannis cuiusdam Constantinopolitani.

MARTYR.

ANte omnia contendit de authore, eumq; negat fuisse Chrysostomum. Fingit autem sibi Iohannem quendam, nescio quẽ Constantinopolitanum, hominem hactenus inauditum. Quem nisi aliquo monumẽto, aut testimonio, aut saltem obscuro aliquo vestigio B ostẽdat, quinam, & quorum temporum fuerit, quid obstabit, quo minus credamus, illum illũ sibi peperisse: maximè cum videamus, Chrysostumum & in Ecclesiastica historia, & ab Augustino, cum ab eo citatur contra Pelagianos, Ioannem Constantinopolitanum appellari? Hieronymus quoque de Viris illustribus illũ, non Chrysostumum vocat, sed Antiochenæ Ecclesiæ presbyterum. Sed mitto ista. Hoc multò maioris est momenti, quòd ait, illum nõ C ponere in Christo naturarum perfectionem, sed consistentiam. Hoc in illis verbis, quæ adducta sunt, non habetur: neque vspiam, quod sciam, ab illo scribitur. Etsi enim duarum naturarum vna in Christo sit hypostasis, aut consistentia, tamen vtraque illa Christi natura perfecta est. Quid enim? Nonne in symbolo Athanasij legimus, Perfectus Deus, Perfectus homo? Quomodò autem esse potest perfectus homo, nisi perfectam habeat naturam humanam? Verùm hoc illum fallit, quod putat, hy D postasin pertinere ad naturæ perfectionem. Quare multùm hallucinatur. Quanquam mihi non tam hallucinari videtur, quàm stropham quandam huiusmodi sectari, vt dicere velit, etiam naturam panis in Eucharistia imperfectam esse: quòd ibi eius tantum seruentur accidentia. Sic enim posteà scribit: *In Eucharistia notat manere naturã panis: quod & Ecclesia fatetur hactenus, vt videatur, palpetur, gustetur, corrũpatur iuxta naturæ proprietatem.* Itáne Incõstans? E An ita imperfectam statuis esse naturam humanam in Christo, vt, quod de Eucharistia fingitis, sola eius supersint accidẽtia? Christus est homo perfectus: &, si Chrysostomi collationem velis persequi, panis quoq; in Eucharistia est perfectus. Ait enim, panẽ illum dignũ habitũ esse appellatione corporis Christi, etsi natura panis in illo permaneat. Hîc velim mihi respõderi, quid in illo pronomine, *In ipso*, demonstretur. Certè Chrysostomus de pane loquitur. Quo ergo eius natura in ipso manet, si panis ipse non maneat? Crede mihi, Inconstãns, vestra ista multò obscuriora sunt, quã antrũ Trophonij.

Ecclesiastica historia.

Natura humana in Christo est perfecta.

Hypostasis nõ pertinet ad naturæ perfectionẽ.

Deinde iste peruertit orationẽ Chrysostomi. Nã quod ille ait, naturas in Christo incõmixtas esse, & conseruare agnitionẽ proprietatis suæ, quòd sint incõfusæ: & inde se conuertit ad Eucharistiã: iste contrà omnia cõfundit, & miscet, & istã conseruationẽ proprietatis ad Eucharistiã applicat: deinde accedit ad duas naturas in Christo. Atq; hoc modo prudentiam authoris euertit. Ille.n. mẽtionẽ fecit proprietatũ illarũ, cum de duabus in Christo naturis loqueretur: quòd videret, in ea parte nullũ esse periculũ ab errore. Nemo.n. Catholicus auderet vnquã ponere in Christo solas proprietates hominis sine natura. Posteà verò, cũ loquitur de Eucharistia, disertis verbis ait, non proprietates eius manere, sed panis naturã in ipso conseruari. Sed iste surdis aurib. & dissimulans transit illud, quod Chrysostomus ait, *panẽ per cõsecrationẽ liberari ab appellatione panis, quãuis eius natura maneat: illũq; dignũ habitũ esse appellatione corporis Christi.* Nã hæc verba clarissimè ostẽdunt, quomodò panis Eucharistiæ sit corpus Christi: nimirũ appellatione, quæ tamen appellatio inania nõ sit. Panis.n. per Cõsecrationẽ fit mysteriũ corporis Christi. Quemadmodũ aqua quoq; in baptismo nõ amplius aqua nominatur, sed lauacrũ regenerationis. Symbola.n. in sacramentis priora nomina deponũt, & noua suscipiũt: cũ tamen re ipsa naturã priorẽ nõ exuãt: idq; in dialogis suis Theodoretus luculentissimè docuit: quod suo loco ostẽdimus. Quod autem Chrysostomus addit, *Vnum tantum corpus prædicari, non duo corpora,*

rectissimè dicit: & ita dicendo Transubstantiationem prorsus excludit: nec eam tantùm, sed etiam substantialem, realemq́ue præsentiã. Nam si alterutrum horum statuas, necesse est, vt fatearis minimùm duo esse corpora domini: alterum, quod sit in cœlo, quod omnes communiter fatemur: alterum autem, quod sub pane, aut sub accidentibus panis delitescat. Atque hoc illud est nobile ingenium Inconstantij, ea afferre firmamenta, & præsidia Transubstantiationis suæ, quibus illa maximè euerta- B tur. Notet autem prudens Lector, Chrysosto- A mum ad extremum ita scribere, quod attinet ad Eucharistiam, prædicationem esse vnius corporis domini. Ita enim perstat in sententia: nimirùm, appellationem quidem afferri onnã, quod est, symbola nominibus rerum vocari, vt docuit Cyprianus, Augustinus, Cyrillus, atque Theodoretus, non autem naturam corporis Christi re ipsa & substantia vel cum pane, vel cum eius accidentibus coniungi. Quemadmodum autem Eucharistia dicatur constare ex B duabus naturis, cùm Irenæi & Cypriani verba exponeremus, satis diximus.

OBIECTVM CCII.

OBIICITVR ex Chrysostomo in 10. caput prioris ad Corinth. Quid enim, inquit, appello Communionem? Idem ipsum corpus sumus. Quid nam significat panis? Corpus Christi. Quid autem fiunt, qui accipiunt? Corpus Christi. Hic habemus, panem significare corpus Christi.

GARDINERVS.

HOC in loco Chrysostomus verba Pauli explicans: Panis, quem frangimus, nonne Communicatio corporis Christi est? Communionis effectum in verbo Communio notat.

MARTYR.

NIhil opus est longo circuitu, vt doceamus, nos omnes, quicunque Christo credimus, esse vnum & idem corpus: illudq́ue appellari corpus Christi, quòd ab illo pendeat, tanquã à capite, atq; ab eo vires, motum spiritualem, & sensum diuinarum rerum hauriat. Effici autem nos corpus Christi, quòd comedamus ore ac dentibus eius carnes, vt isti fingunt, nihil aliud est, quàm mera impostura, & somnium. Hoc potius cogitemus, omnes, quicunque vtiliter, & cum fructu percipiunt Eucharistiam, antè etiam, quàm ad illam accedant, esse illud idem corpus Christi. Nam si extra illud essent, ad iudicium ederent, & biberẽt. Non tamen inficiamur, ex vsu sacramentorum excitari in nobis fidem, qua maior in nos deriuetur copia spiritus, vt nos in mysticum illud Christi corpus magis, magisq́ue insinuemus. D Quid autem Apostolus sibi velit ad Ephesios, cum dicat, *Nos esse os ex ossibus eius, & carnem de carne eius*, dictum est suprà. Hoc autem in loco, quem Chrysostomus interpretatur, Paulus nihil aliud significare voluit, quàm panem illum, quem frangimus in cœna, sua similitudine ostẽdere, qualem nos inter nos habeamus Communionem in corpore Christi, qui vera fide Sacramenta percipimus. Id ex eo apparet, quod statim subijcitur, *Nos non esse multa corpora, sed vnum* E *corpus*. Nam quemadmodum panis ex multis granis ita vnitur & compingitur, vt, quamuis ibi grana re vera sint, ea tamen non extent, nec appareant, sed prorsus inter se mixta sint, & confusa in vnam massam: ita nos quoque & inuicem inter nos, & cum Christo coniungimur. Neque ambigere possumus, Chrysostomum hoc loco agere de illo pane, qui adhibetur pro symbolo in Eucharistia. Ait enim, illũ panem vnitum esse ex multis granis, eaq́ue grana in eo esse: videlicet, quod attinet ad mate- F riam, quamuis ea non appareant, quòd incerta coniunctione sint inter se confusa; quemadmodum fideles quoque inter se vniti & coniuncti sunt, quamuis nexus illi & compagines, quibus inter se committuntur, non appareant. Quare, si panis Eucharistiæ, quemadmodum Chrysostomus, alijq́ue patres dicunt, typus est eius societatis, qua inter se fideles coniunguntur, rectè dicimus, quo ad materiam attinet, il- C lum constare ex granis, & grana ipsa in eo remanere, quamuis non videantur.

Qui accedunt ad edẽdum corpus Christi, oportet vt prius sint de illius corpore.

Sed incredibile est, quàto iste strepitu & clamore appellet authorem huius Obiectionis adulteratorem verbi & Dei & hominũ. Ait. n. in *Chrysostomo non haberi illa verba: Quidnam significat panis? Sed tantũ, Quid est panis? Et illum sibi respõdere, Corpus Christi.* Hoc autem scelus clamat esse inexpiabile. Facito, ita esse: & fateamur, hominẽ illũ, quicunq; fuerit, grauissimè lapsum esse. D Et, quemadmodũ re vera in Græco habetur, interroget Chrysostomus, *Quid est panis?* Respondeatque *Corpus Christi*. Det ergo nobis Inconstantius, neque tergiuersetur, panẽ esse corpus Christi, vbi iam erit Transubstantiatio? Quomodo possunt duę formę distinctę, aut species, vt loquũtur, disparatæ de se mutuò prædicari? Puto equidẽ, illum, qui ita citauit verba Chrysostomi, Inconstantio voluisse esse magis propitium, quàm ipse velit esse sibi. Neque enim E istum latuit difficultas ea, in quam se induerat. Conatur quidem sese explicare: sed frustrà. Quanto enim magis, magisque studet enatare, tantò magis, & profundius immergitur. Ait ergo, *Chrysostomum, cum dicat, panẽ, Dominũ ipsum intelligere.* Sit ita sanè. Sed quis tandẽ erit verborũ illorũ sensus? Quid est corpus Christi? Respõdet Chrysostomus, Est corpus Christi. Deinde etiam videamus, an verba illa Pauli, quæ Chrysostomus exponit, possint hũc sensum recipere. *Panis, quẽ frãgimus*, inquit, *nonne est cõmuni* F *catio corporis Christi?* Quis aũt dicat, Christũ ipsũ, aut eius corpus in Cœna frãgi? Imò Chrys. ipse paulò post satis ostẽdit, de quo loquatur pane.

Illum

Illum enim describit panem, qui constet granis, & in quo grana ipsa existant: etsi non videantur. Nemo autem tam insanos est, vt dicere velit, Corpus Christi constare ex granis. Hæc cum ita sint, satis apparet, cur ille, qui obiecit locum istum Chrysostomi, pro verbo, Est, supponere voluerit, Significat: nimirum, quod videret, neque Pauli, neque Chrysostomi verba posse aliter consistere.

Illum autem obiectionem suam his verbis conclusisse, *Hic clarum est, panem significare corpus Christi*, non arbitror. Magis enim poto cooclusionem illam, vt alia multa, fictam esse A ab Inconstantio: nisi eam mihi in aothore ostenderit. Quod autem iste addit, ad calicem Chrysostomum in responsione sua nullam mentionem facere de signo, aut figura, friuolum est. Nam si, quod necesse est fateri, intelligat panem triticeum, qoiuis facilè videre potest, loquutionem esse figuratam. At si, vt iste somniat, panem dicat ipsum corpus Christi, figura quidem oulla erit: sed summa erit orationis absurditas, B vt idem prædicetur de se ipso, dicaturque, Corpus Christi, est corpus Christi. Nobis autem satis est ex his verbis elicuisse, panem manere in Eucharistia.

OBIECTVM CCIII.

OBIICITVR ex Chrysostomo hom. 83. in Matthæũ. Ista ait esse symbola domini Iesu, quib. obturamus ora Hæreticorũ, qui quęrũt, quomodo dominus sit passus. Nisi. n. verè habuisset carnem, & verè fuisset passus, hęc, inquit, symbola vana essent.

GARDINERVS.

QVOD hoc in loco scribit Chrysostomus, obturasset huius etiam hæretici os, ni durũ nimis & impudens esset.

MARTYR.

VT venenatam istius λογομαχίαν omittam, hoc tantum admonebo, illum, qui locum hunc Chrysostomi proposuit, videri mihi sensum tantum referre voluisse. Nam verba ipsa multo apertius à nobis faciunt. Age enim, verba ipsa Chrysostomi, vt apud illum legũtur, audiamus. *Quando Hæretici*, inquit, *dicunt, Vnde patet immolatum fuisse Christum? & alia multa mysteria: hæc enim afferentes ora ipsorum consuimus Si enim mortuus Iesus non est, cuius symbolum, & signũ hoc sacrificium est?* Si hæreticorum illorum, qui dicebant, Christum neque verum corpus habuisse, neque verè fuisse passum, ora frenantur & consoontur ex eo ipso, quod Catholici afferunt hoc symbolum, vt certum & verum, quod alioqoi falsum esset, nisi Christus verum corpus homanum habuisset, & verè fuisset passus: liquido apparet, qoidnam de hoc Sacramento sit eredendum: nempè symbolum illud esse: quod vt sit verom, necesse sit ea verè fuisse, quę eo significentur. Significatur autem eo corpos Christi, & eios mors in cruce. Hæc sanè docet Chrysostomus. Et eodem omnino argumento Tertullianus vsus est cootra Marcionem. Intempestiuè aotem vrget Inconstantius, à Chrysostomo mentionem fieri sacrificij. Quod quoniam quemadmodum accipiẽdum sit sępè aliàs diximus, non necesse puto, eadem hic repetere: maximè cum id ad institutum huius loci nihil faciat. Neque hic Inconstantio morem geram: qui sæpissimè, quo deflectat à præsenti causa, quæstiones intexit alienas.

Hic autem sine vlla omnino probatione ait, Sacrificium Ecclesiæ secundom Chrysostomum non ex pane & vino constare, sed ex vero Christi corpore verè præsenti. Sed hoc totum, Inconstanti, cur non aut ex istis, quæ hic citantur, aut ex alijs verbis Chrysostomi ostendisti? Certè facilè poteras suspicari, nos nudo tuo di- C cto non ita temerè credituros: præsertim, cum ex multis testimonijs huius Patris, quę partim iam adducta sunt, videamus, panem & vinum in Eucharistia remanere: oeque reali illa vestra præsentia opus esse.

Verum omissa hac trica, videamus porrò, quo iste sese conferat. *Non est absurdum*, inquit, *vt idem corpus sit sui ipsius symbolum, & signũ.* Quid ita? Nam certè ratio nulla adferri potest, cur aliquid sit signom sui ipsius. Hoc D enim prorsus inauditum est. Signum enim necesse est differre à significato. Oportet enim inter illa esse relationem: nisi forte de illis rebus velimus loqui, quæ fingontur tantum, & sola imaginatione consistuot. *At*, inquit, *corpus Christi in Eucharistia est signũ sui, quia se ipsum refert, quod olim tradebatur in cruce*. Atqui longe certius, & manifestius est, corpus Christi mactatũ fuisse in cruce à Iudæis, qoàm est, quod isti garriunt, illud nunc delitescere sub accidentibus. Nihil E autem est, quod illud ait iam olim prætetijsse. Neminẽ enim inoenias hodiè aut Christianũ, aut Iudæum, qui id factum fuisse neget. Qui autem hoc vestrum commẽtum aot inficientur, aut ambigant, inuenies innumerabiles. Consulo igitur & tibi, Inconstanti, & tui similibus, ne posthac tumultuemini, si audiatis nos dicere, Eucharistiam esse symbolum, aut signum corporis Christi pro nobis in crucem traditi.

OBIECTVM CCIIII.

OBIICITVR ex Chrysostomo in priorem ad Corinthios, cap. 10. ho. 24. Iubet, inquit, nobis, vt cũ charitate, & concordia maxima ad se accedamus: & aquilæ in hac vita facti ad ipsum cœlum subuolemus, vel potius supra cœlum. Vbi enim cadauer, inquit, ibi & aquilæ. Cadauer domini corpus propter mortem: Nisi enim ille cecidisset, nos non resurrexissemus. Aquilas autem appellat,

vt ostendat, ad alta cum oportere contendere, qui ad hoc corpus accedit: & nihil in terra debere illi esse commune, nec ad inferiora trahi, ac repere, sed ad superiora semper volare, & in Solem iustitiæ intueri, mentisque oculum acutissimum habere. Aquilarum enim, non graculorum hæc mensa est. Hic ostendit, quemadmodum nobis, cum communicamus, in cœlum ascendendum sit, si Christi corpore frui volumus.

GARDINERVS.

VERBA sunt excitantis nos ad dignè communicandum Christo: cum quo si verè in Baptismo mortui cum eodem resurreximus, quæ sursum sunt, quæramus.

MARTYR.

A VT intelligas, Lector, quam hîc perplexe, atque anxiè respondeat, non pigebit me verba ipsa Inconstantij recitare. *Nihil, inquit, minuitur de veritate sacramenti. Nam vt præsentia Christi in sacramento cum eiusdem in cælo præsentia consistit, sic mentis nostræ in cœlum eleuatio illam à Christo in sacramento contemplando non disiungit. Imò qui non videt Christum à dextris sedentem, illum non potest in sacramento videre.* Quod iste priori loco sumit sibi, id à nobis nunquã auferet. Quia corporis Christi præsentia in cœlo, ex diametro pugnat cum eiusdem præsentia in sacramento: idque, vt Augustinus ait, propter modum veri humani corporis. Posterioris verò alienum, & absurdum est, vt mens nostra si iubeatur ascendere in cœlum ad Christi corpus, illud idem habeat præsens in sacramento. Quis enim obsecro, mouetur ad id, quod habet præsens? Inanis esset hæc exhortatio Chrysostomi, si oporteret credere, corpus Christi verè adesse in altari. Neque cuiusquam mens simul atque eodem tempore & in cœlo, & in terra versari potest. Corpore quidem in terris esse, & mente eo dem tempore in cœlo agere licet. Mente autẽ & in cœlo, & in terra simul versari non licet. Nusquam legimus Christum, cum esset in terris, hortatum Apostolos, vt se alibi quærerent, quam vbi esset cum illis præsens. Mihi persuadeo, Apostolos, cum audissent in Cœna domini num de pane dicere, *Hoc est corpus meum*, non in panem, sed in Christum ipsum oculos defixos B habuisse. At si Christus istorum doctrinam sequi, & stabilire voluisset, debuisset dicere, Quid me spectatis discumbentem hîc vobiscum? Id potius, quod habeo in manibus, contemplamini. Ibi enim ego sum: corpus meum iam & hîc, & ibi est: atque ibi quidem incredibili, & ineffabili miraculo. Quare me ibi potius intuemini. Verum hæc Christus non dixit. Quare eum imitatus Chrysostomus, eos, qui accedant ad sacram mensam hortatur, vt mente atque animo in cœlum conscendant ad corpus domini. Sed iuxta Inconstantij sententiam, quod Chrysostomus hîc admonet, id alio potius quouis tempore esset à pijs hominibus faciendum: non autem tum, cum celebra- C tur Cœna domini. Nam si ibi corpus Christi præsens est, non sunt ablegandi in cœlum, vt ibi illo frui possint. Cætera que hoc loco ab Inconstantio adferuntur, & leuia sunt, nec inter nos controuersia. Omnes enim hoc fatemur, & damus oportere mentes communicantium repurgari à terrenis sordibus, nec amplius huius mundi fecibus immergi.

Mente non licet simul & in terris & in cælis agere.

Christus non est Apostolos hortatus, vt suũ corpus alibi quærerent, quàm vbi ipse præsens aderat.

OBIECTVM CCV.

OBIICITVR ex eodem Chrysostomo in Matthæum, cap. 26. homil. 83. Illi ex Aegypto in Palæstinam erant profecturi: & ideo viatoris habitum habebant: tu de terra in cœlum ascensurus es. Hic hortatur, vt fide in cœlum ipsum ascendamus, ibique, non autem in Sacramento, Christi corpus comedamus.

GARDINERVS.

NOS non, vt Patres, terram terra mutamus: sed feliciore peregrinatione de terra migramus in cœlum.

MARTYR.

CVm peregrinandum sit in cœlum, ad hoc iter ait Eucharistiam esse viaticum. Excitari nos hoc sacramento, vt ascendamus in cœlum, nõ inficiamur. Imò hac maximè causa prædicamus externum Dei verbum, & sacramenta esse instituta. Verum id ad hoc institutum non pertinet. Iam antea enim expedierat Chrysostomus, quorsum nobis animo contendendum sit in cœlum, interim dum celebramus Cœnam domini: nimirum, vt accedamus ad corpus Christi: quod corpus si realiter, & sub- D stantialiter haberemus præsens in sacramento, nihil esset causæ, cur ascenderemus in cœlum. Ibi enim, vt isti dicunt, illud habemus: ibi illud fide contemplamur: ibi illud realiter comedimus: ibi illud præsens adoramus. Nihil ergo opus est viatico, vt ad illud perueniamus. Neque verò loquitur Chrysostomus de ascensione

Perstringitur viaticũ Papistarũ.

ac nostra in cœlom post hanc vitam: sed de A profectione spiritus ac mentis nostræ, qua interim dum cōmoneamus, in cœlum eundum sit. Sed Inconstantios obliuisci non potest sodalium suorum Papistarum. Illi enim magno cum scelere idololatriæ panem deferunt ad ægrotos iam propè moribundos: eomque magna pompa funalibus & tintinnabulis ornant, & publicè per plateas iubēt ab omnibus adorari. Atque hunc cibum, quem ita omni superstitionis & idololatriæ scelere contaminarunt, B si Deo placet, appellant viaticum.

Atqui obtrudit etiam præterea nobis verba Chrysostomi ex tertio eius libro de Sacerdotio. Ea autem refert ad hunc modum. *O immensam Dei benignitatem: qui in cælo regnans cum patre, sursum sedens, & nostris manibus tenetur in terra: non eo modo, quomodo caro cogitat: quæ omnis prorsus abijcienda est: sed admirabili modo, non manifesto, sed in mysterio: quod spirituale est opificium, nimirùm ipsius spiritus.* Hæc ad hunc modum dico tetulisse C se Inconstantium. Re enim vera longè aliter habent apud authorem. Sic enim scribit Chrysostomus: *O miraculum: ô Dei benignitatem. Qui cum patre sursum sedet, in illo ipso temporis articulo, omnium manibus pertractatur: ac se ipse tradit, volentibus ipsum excipere atque complecti. Fit autem id nullis præstigijs, sed apertis ac circumspicientibus omniū circumstantium oculis.* Ista Inconstātius, vt habebant in Chrysostomo, citare noluit: partim vt perfidiam suam proderet, quam sæpe in nobis D immeritò maximis clamorib. accusat: partim quòd hæc verba videret Papistarum suorum superstitioni vehementer obstare. Illi enim magna religione cauēt, ne laicus quispiam manibus attingat Eucharistiam: quasi id vni tantùm vnctorum generi licere debeat. At Chrysostomus ait, corpus Christi omniū manibus petractari. Quomodo autem manibus teneatur corpus Christi, non est difficile dicere: nimirum quòd eius sacramentum tractetur manibus. Idq; satis indicauit Chrysostomus, cùm subijceret, hoc fieri omnium circumstantium oculis apertis & circumspicientib. Atqui nulli ex astantibus apertis oculis vidēt corpus Christi. Panem quidem vinumque vident: quæ, quòd sint sacramenta corporis Christi, illis ipsis vocabulis appellantur. Atque hoc pacto Chrysostomus ait, corpus Christi attrectari.

Quanta autem sit hyperbole in ijs verbis Chrysostomi, antecedentia verba satis declarant. *Nam dum conspicis*, inquit, *Dominum immolatum, sacerdotem sacrificio incumbentem ac preces fundentem: cùm vero turbam circumfusam precioso illo sanguine intingi ac rubefieri, etiámne te inter mortales versari, & in terra consistere censes? An non potius è vestigio in cælos transferris? an non carnis cogitationem omném abyciens, nudo animo, mente pura circumspicis, quæ in cælis sunt?* Nemo ita est hostis figurarum, vt opinor, qui videre non possit, hæc omnia esse figurata. Quis enim proprie & sine figura dixerit, Christum in cœna immolari? Quis turbam circumfusam Christi sanguine rubefiari? Nam in cœlum quidem non transferimur, nisi mente ac spiritu. Ita enim, vt sæpe docui suprà, prorsus eleuamur, atque ibi, vt Chrysostomus ait, Christi corpus contemplamur. Quamobrem locus iste Chrysostomi Inconstantium parum iuuat. Imò hic quoque ille pater sententiam pro nobis dicit. Remittit enim nos in cœlum, vt ibi corpus Christi cōplectamur. Sed isti volunt, non tantùm corpus Christi eodē tempore in locis esse propemodum infinitis, verùm etiam mentem atq; intelligentiam humanam simul eodemq; momento & in terris versari, & in cœlis.

OBIECTVM CCVI.

OBIICITVR ex Hieronymo ad Hedibiam. Nos autem, inquit, audiamus panem, quem fregit Dominus, deditque discipulis, esse corpus Saluatoris: ipso dicente ad eos: Accipite & comedite, hoc est corpus meum. Hic videmus, panem appellari corpus Domini.

GARDINERVS.

HIERONYMVS fatetur esse, quod à Domino est factum. At quomodo sit factum, nihil dicit: Ergò Ecclesiasticæ doctrinæ illis verbis non contradicit.

MARTYR.

Non habet Hieronymus in ijs verbis, quid aut factum, aut non factum fuerit. Tantùm ait, Panem esse corpus Seruatoris: E quod modò rectè intelligatur, verum esse concedimus. Nisi autem esset panis in Eucharistia, quod sensus isti renuneiant, Hieronymus cum alijs patribus non ita scriberet: sed vel semel saltem dixisset, ea, quæ sentiuntur, esse accidentia sine subiecto. Atqui hoc Patres nunquam docuerunt. Quid ergo nobis, si probabilitatem sequi volomus, eredendom est? An quod illi perpetuò & constanter cum consensu diuinarum literarum, quæ in Eucharistia agnoscunt panem, testantur & scribunt: an potius quod Inconstantius dicit quidem semper, sed nunquam probat, & sine vllo cuiusquam patris testimonio perpetuò clamat?

Adhæc cùm panis dicitur esse corpus Chris

Mm

sti, iste contendit, eius effectionem esse intelli- A gendam. Dominum enim fregisse id, quod con secrauerat. Quod priori loco dicitur, Panem factum esse corpus Christi, quod attinet ad mysterium aut sacramentū, non negamus: quamuis Hieronymus illo in loco ea de re nihil dicat. In altero verò mirum est, ut Inconstantius magnoperè impediatur. Cogitur enim dicere, vel accidentia, vel corpus Christi frangi: quorum vtrunque est absurdissimum. Nam corpus Christi à resurrectione pati amplius non B potest: & Scripturæ testificantur, non accidentia frangi, sed panem. Quocunque ergo se se vertat Inconstantius elabi non potest. Callidè autem dissimulat id, quod Hieronymus eodem illo loco dicit: videlicet, vbinam vera communio cum sanguine Christi habeatur: non sanè in symbolo, quod ore percipitur, sed in cœlo: eò enim fide ac mente ascendendum esse. Ita enim scribit: *Et accipiamus ab eo sursum calicem Noui Testamenti: ibiq; cum eo Pascha celebrantes inebriemur ab eo vino sobrietatis.*

OBIECTVM CCVII.

OBIICITVR ex Hieronymo in Esaiam cap 66. lib. 18. Omnes voluptatis magis amatores, quàm amatores Dei, sanctificari in hortis, & in liminibus: quia in mysteria veritatis non valent introire: & comedere cibos impietatis: dum non sancti corpore, & spiritu, nec comedunt carnem Iesu, nec bibunt sanguinem eius: de quo ipse loquitur, Qui comedit carnem meam, & bibit sanguinem meum, habet vitam æternam. Etenim pascha nostrum immolatus est Christus: qui non foris, sed in domo vna, & intus comeditur. Ex his verbis constat, impios non comedere carnem Christi nec sanguinem eius bibere.

GARDINERVS.

HIERONYMVS notat, quid ad dignam manducationem exigatur, vnde effectum Eucharistiæ percipimus assequamur.

MARTYR.

HVic loco Hieronymi Inconstantius duo sua tantùm verba putat se satis respondisse. Primùm enim ait, Hieronymum loqui tantùm de manducatione fructuosa, deque eā, quæ afferat æternam vitam. Ideoque quod non rectè fit, id Hieronymum negare omnino fieri. Deinde citat aliam Hieronymi sententiam in 1. cap. Malachiæ. Ibi enim ait, malos polluere corpus & sanguinem Domini, cùm mundum sanguinem sordidi & polluti bibant. C Quod ad primum attinet, damus id, quod iste sibi somit, Hieronymum loqui de fructuosa manducatione carnis Domini. Sed hoc addo, aliam manducationem nullam esse corporis Christi. Manducationem quidem sacramenti & symbolorum sæpe damnosam esse non dubitamus. Caro autem Christi vera & propria, eùm non possit sine fide manducari, non potest cuiquam comedenti esse infructuosa. Panis quidem potest indignè comedi, vt Paulus D ait: non autem corpus Christi: & præsertim si loquamur de ea indignitate, quæ excludat veram fidem. Ea verò quæ hic citantur ex Hieronymo in Malachiam, eatenus tantùm pertinent ad corpus Christi, quatenus externum symbolum eius nomine appellatur. Idque Hieronymus verba videtur dicere, qui in illa verba Malachiæ, *Vos sacerdotes, qui despicitis nomen meū:* ita scribit: *Dum enim sacramenta violantur, ipse, cuius sunt sacramenta, violatur.* Quod agnouit & Cyrillus, qui libr. 2. in Ioannem, cap. 4. *Veluti etiam,* ait, *qui regis alicuius terreni statuas euerterit, non aliter ac si regem contempsisset, punitur.* Docemur itaque, contumeliam symbolis factam in ipsum Christum, cuius sacramēta sunt, redundare. Quare ij Patres paucis verbis discrimen ponunt inter sacramenta, & eum, cuius sunt sacramenta. Qua de re plura dicerem hoc loco, nisi & multa mihi de eadem iam dicta essent, & plura posthac dicenda.

OBIECTVM CCVIII.

OBijcitur ex Hieronymo in Hieremiam cap. 22. lib. 4. Omnis hæreticus nascitur in Ecclesia: sed de Ecclesia proijcitur: & contendit, & pugnat contra parentem: quod infert, Non comedent, & non bibent, subauditur corpus, & sanguinem Saluatoris.

GARDINERVS.

Mores notat hæreticorū: qui dum sacramenta prorsus contemnunt, contendunt & pugnant aduersus parentē.

MARTYR.

CVm verba Hieronymi tam aperta sint, vt nullo modo negari queant, tamen iste putat se inuenisse stropham, qua vim obiectionis impediat. *Hoc*, inquit, *vsu venit hæreticis, vt nec comedant, nec bibant corpus & sanguinem Domini, quòd sint contentiosi, & pugnent contra matrem Ecclesiam: atque ex eo fit, vt Catholici cum illis non libenter communicent. Vnde vel nemo dat eis, vel ipsi se non ingerunt, vt accipiant.* Miror verò istum hac præsertim ætate tam impudenter scribere. Nónne enim sciebat, Papisticos episcopos cogere illos, quos appellant Lutheranos, in suis quosque parochijs, vt semel saltem in anno accipiant Eucharistiam? Non ergo potuit verè dicere, neminem illis dare Eucharistiam: nisi fortè negare velit, eos se habere pro hæreticis. Deliberet ergo, vtrum velit dicere, multósne esse, qui hæreticis porrigant Eucharistiam: an se non putare Lutheranos esse hæreticos.

Ad hæc, an ita est aut historiarum veterum, aut suorum temporum imperitus, vt nesciat, hæreticos olim habuisse templa sua, in quibus mysteria celebrarent, eosque à suis ministris accepisse sacramenta, etiamsi excluderentur à Catholicis? Eosque, quos ipse appellat calum- A niosè Lutheranos, re autem vera Euangelicos, & verè Christianos, habere sacros cœtus, eosque, si cum Papisticis synagogis conferantur, longè purissimos & purgatissimos, vbi maxima frequentia & pagi, & oppida, & totæ sæpe ciuitates communicent? Valde fragilis est stropha ista tua, Inconstanti, duobusque modis facilè infringitur: vel quòd Papistæ tui Lutheranis, quos appellant hæreticos, etiam nolentibus obtrudunt suam Eucharistiam: vel quod B hæretici suos conuentus, suaque templa & sacramenta & olim habuerint, & si hæretici sint, quos vos ita contumeliosè appellatis, nunc obtineant.

Dices fortasse, illorum mysteria non esse sacramenta. Hoc si dices, verum certè non dices. Nam etiã hæretici, modò ea faciant, quæ Christus instituit, sacramenta habent: etsi sibi inutilia. Itaque ratio ea vbique seruatur in Ecclesia, vt baptizati ab illis ne postea rebaptizẽtur: C & Cypriani de ea re sententia omnino abrogata est. Quare hæretici, modò seruent institutum Domini, habent in suis illis conuenticulis Eucharistiam: interim tamen, quemadmodũ Hieronymus dicit, corpus & sanguinem Domini nec comedunt, nec bibunt.

Hæretici habent sacramẽta, si faciãt quæ Dominus & dixit et instituit.

OBIECTVM CCIX.

OBIICITVR ex Hieronymo in Hoseam libri secundi capite octauo. Isti hæretici, inquit, multas immolant hostias, & comedunt carnes earum: vnam Christi hostiam deserentes, nec comedentes eius carnem: cuius caro cibus credentium est. Quid potest dici clarius, quàm quod Hieronymus ait hoc loco, hæreticos & impios, non comedere carnem Christi? Illam enim ait cibum esse credentium, qui suscipiendus sit fide.

GARDINERVS.

CRIMEN exaggerat hæreticorum, &c.

MARTYR.

REsponsum Gardineri, vt illud vno verbo repetam, est, Hieronymum crimen hæreticorum exaggerare, & referre, non quid ab illis fieri possit, sed quid fiat. Sed quid hoc ad rhombum? Nam si caro Christi, vt vos dicitis, omnino præsens esset in Eucharistia, hæretici cùm eam perciperent, perciperent etiam carnem Christi: etsi id ad iudicium & condemnationem suam facerent. At Hieronymus ait, eam illos non comedere. Necesse ergo est, vt isti alterutrum horum duorum mihi concedãt: aut corpus Christi non latêre realiter sub pane, aut sub panis accidentibus: aut hæreticos nunquam recipere Eucharistiam. Eam autem illi recipiunt: quod non tantùm veteris memoriæ testimonio, sed etiam ætatis nostræ consuetudine probatur. Quare necesse est, vt isti fateantur ex Hieronymi sententia, Corpus Christi non latêre sub illis accidentibus: quod toties & tam impudenter iactant. Et si Hieronymus, vt Inconstantius ait, dicat, quid fiat, se- D quitur necessariò id, quod nos dicimus, impios non comedere carnem Christi. Neque nos hoc loco quærimus, quid fieri possit. Non enim dubitamus, posse fieri, vt qui nunc sunt hæretici, conuertantur & resipiscant, & mente ac spiritu verè comedant carnem Domini. Neque verò nobis dissimulanda est ratio illa Hieronymi, qua probat, hæreticos non comedere carnem Christi: *Quoniam*, inquit, *est cibus credentium*. Quare cùm destituantur fide, non E possunt comedere carnem Christi, quantumuis recipiant sacramenta.

Quare hæretici Hieronymo dicantur non comedere carnẽ Christi.

OBIECTVM CCX.

OBIICITVR ex eodem Hieronymo cap.26. Matth. Pane & vino ait repræsentari corpus & sanguinem Domini.

GARDINERVS.

Corruptè hæc citant Hieronymum: qui non loquitur, vt hic argutator, In pane & vino: sed sic habet.

MARTYR.

PRimùm Inconstantius authorem huius ar- A gumenti arguit falsi, quòd deprauarit, & corruperit verba Hieronymi: idque quò magis esset perspicuum, verba ipsa Hieronymi voluit adscribere. *Postquam, inquit, Pascha fuerat impletum, & agni carnes cum Apostolis comederat, assumit panem, qui confortat cor hominis, & ad verum pascha transgreditur sacramentum. vt quomodo in præfiguratione eius Melchisedech summi Dei sacerdos offerens fecerat, ipse quoque veritatem sui corporis repræsentaret.* Queritur Inconstantius, ver- B ba ista non ita citari, quemadmodum leguntur apud Hieronymum. Quasi verò ipse hoc nonquam faciat, nec vnquam sibi satis putet, si sensum tantùm authoris indicarit. Cur ergo ita indignatur, id à nostris interdum fieri, quod ipse sibi sæpissimè permittit? Sed videamus, quàm author huius argumenti meritò grauetur. Verbum illud, Repræsentare, quo in eadem re vsus est Tertullianus, accepit pro eo, quod est, aliqua imagine quippiam, aut C similitudine referre. Idque eo verbo significari, suprà ostendimus. Quare quod quidem ad hoc attinet, nec erroris, nec falsi damnari potest. Quidnam autem illud esset, quo Dominus repræsentarit corpus suum, nihil aliud vidit esse quàm panem: de quo Hieronymus ab initio dixerat, Assumit panem. Dixit ergo, pane factam esse hanc repræsentationem, quòd aliud instrumentum in verbis Hieronymi non occurreret. Hic iam operæpretium esset vide- D re, vtrum corpus Christi pane melius & verius repræsentetur, an, vt Inconstantius fingit, accidentibus. Sed quoniam de hac re sæpius iam suprà diximus, planumque fecimus, sacramentalem analogiam aptius & melius in pane, quàm in accidentibus retineri, non arbitror, aut plura dicenda, aut eadem hoc loco repetenda.

Sed clamabit Inconstantius, Repræsentare, apud Hieronymum esse, corpus Christi, re ipsa exhibere. Sed quoniam id cum locis illis Hieronymi, qui hic citati sunt in Obiectionibus, nullo modo potest conuenire (ait enim, impios & hæreticos non comedere carnem Christi) idcirco vt vanum & commentitium explodetur. Quod autem Hieronymus ait, Veritatem corporis sui, id Inconstantiam nihil iuuat. Nihil enim id aliud sibi vult, quàm hoc sacramentum testimonio esse, Christum nō fictum, aut phantasticum, sed humanū & verum corpus induisse. Eius enim corporis veritatem & Tertullianus & Chrysostomus, & alij patres firmissimè concluserunt, ex sacramento Eucharistiæ. Nec immeritò Hieronymus ait, Dominum, cum hoc mysterium instituerent, ad verum paschæ sacramentum accessisse, aut, vt Cyprianus ait, ad reuelatæ figuræ veritatem. Id enim iam expressè, & verbis disertissimis patefecit, quod mactatio paschalis agni Patribus obscurius adombrauerat: nimirum, se iam iamque de sua ipsius carne sacrificium Deo longè suauissimum in ara crucis facturum esse. Figuram autem notiorem, clariorem, efficaciorem obscurioris figuræ in hoc mysterio substitutam esse, non est absurdum: etsi Sophistæ nostro secus videatur. Euangelica enim sacramenta à Patribus sæpissimè & signa, & figuræ, & typi appellantur.

OBIECTVM CCXI.

OBijcitur ex Cyrillo ad obiectiones Theodoreti. Sacramentum, inquit, nostrum non asseuerat hominis manducationem, mentes credentium ad crassas cogitationes irreligiosè introducens, & humanis cogitationibus subijcere enitens ea, quæ sola, & pura, & exquisita fide capiuntur. Neque enim, quia diuinitatis natura non comeditur, propter hoc commune quis dixerit sanctum corpus Christi. At vos dicitis, Sacramentum nostrum esse ἀνθρωποφαγίαν, quem admodum dixerunt Capernaitæ.

GARDINERVS.

NON hæc Cyrilli, sed nequissimi hominis Oecolampadij adulteratis Cyrilli verbis figmenta.

MAR-

MARTYR.

Nihil opus est, vt te moneam, pie Lector, A quanta iste rabie & petulantia inuehatur hoc loco in Iohannem Oecolampadium, & doctrina, & moribus, & sanctitate singularem virum. Hoc enim satis ipse per te vides. Quàm autem verè in eum, quamque iustè ita debacchetur, operæprecium est, paucis dicere. Primũ calumniatur, illũ Græca Cyrilli scripta vitiasse. Vnde autem id probet, nihil habet, nisi antiquam quandam versionem Basileæ ante multos annos, & Coloniæ nuper excusam. Nam in B eo ea legi ait, Humanam commixtionem, non autem, vt Oecolampadius transtulit, Humanam comestionem: & idcircò consentaneum esse, vt legatur Græcè, ἀνθρωπομιγίαν, non autẽ ἀνθρωποφαγίαν. Primùm, antiquam illam versionem non oportet pluris facere, quàm meretur. Nam cùm ea alibi quoque sæpe longè aberret à sensu Cyrilli, non video, cur non hîc etiam potuerit esse non syncera. Proferat nobis Inconstantius tantus, scilicet, antiquarius textũ Cy- C rilli Græcum emendatum. Id nisi possit, ignoscat nobis, si velimus Oecolampadij Græca retinere. Nam istis coniecturis, præsertim ad calumniam comparatis, moueri nõ debemus. Neque verò res ista carere potest certo & firmo argumento. Inspiciatur Græcus codex, quem vertit Oecolampadius. Extat adhuc, & asseruatur Basileæ. Inde, qua eum fide Oecolampadius transtulerit, cognosci potest. Quod autẽ ad rem ipsam attinet, ἀνθρωπομιγία, quam vocẽ D nobis dedit Inconstantius, non potest hic habere locum. Nam, ne nescias, Nestorius erat, contra quem Cyrillus disputauit. At ille commixtionem aut confusionem naturarum in Christo non statuebat. Imò contrà potius naturam in illo diuinam nimium ab humana natura distrahebat. Duas enim esse voluit in Christo hypostases. Quare Cyrillus rectè contra illum argumẽtatur. Nam si ita res haberet, nos, cùm in Eucharistia comedimus carnem Do- E mini, hominem comederemus, non Deum: siquidem diuinitas & humanitas sint, vt Nestorius errabat, naturæ diuisæ. Nam in Euangelio Christus ait, carnem suam esse comedendã: neque diuinæ naturæ conuenit, vt comedatur. Id ergo ait Cyrillus, vt arguat, Nestorium facere duos Christos, eumque statuere, nos in Eucharistia comedere nudum hominem. Vtrunque autem horum ait falsum esse. Vnum enim tantùm esse Christum: & nos in Eucharistia non F ἀνθρωποφαγίαν celebrare, verùm Dei carnem edere, & Dei sanguinem bibere, Christi videlicet, qui & Deus est & homo: non duplex tamen Christus, sed vnus. Atque hæc dicta sint de illis vocibus, ἀνθρωποφαγία, καὶ ἀνθρωπομιγία. Nihil autem moror discrimen illud inter humanam manducationem, & hominis manducationẽ. Satis enim liquet, Cyrillũ de ea re, quæ comeditur, ista scribere: eumque testari, à nobis in sa- G cra cœna hominem purum & nudum non comedi. Nihil ergo opus erat illa stropha, quasi

A Cyrillus verbo ἀνθρωποφαγίας, notare voluerit modum humanæ manducationis.

Quòd autẽ Oecolampadius in versione sua διαινοῦσιν pro διαβιβάσιν: & πνευστὸν pro πνευστῶν: & ἐπιχειροῦν pro ἐπιχειρῶν legisse videri possit, ex eo, quòd in epistola sua locum illum Latinè reddidit, id ego non magis excuso quàm oportet. Facilè enim fieri potest, & solet in vertendis authoribus, maximè si opus prolixum sit, vt error B aliquis obrepat. Aliquando enim bonus dormitat Homerus. Atque opere in lõgo fas est obrepere somnum. Fieri etiã potest, vt ille ex Græco codice prius manu sua Græca descripserit, &, quod doctissimis viris sæpe accidit, in describendo lapsus sit: postea verò cùm verba illa Latinè redderet, non respexerit ad id quod descripserat, quodque postea impressit, sed ad exemplar ipsum, vnde ea exceperat. Atque ita mihi videtur factum, vt illius versio textui illi, quem proponit lectoribus, ex omni parte nõ respon- C deat. Posset etiam fortasse huius varietatis alia causa verisimilior assignari. Hoc autem, meo iudicio, est extra omnem cõtrouersiam, illum, si voluisset fraudem facere, non fuisse ea Græca propositurum, quibus ipsius versio per omnia non conueniret. Sed quemadmodum Inconstantius calumniatur, illum vnam vocẽ ἀνθρωπομιγίαν, deprauasse, ita hoc quoque loco ea, quæ parum placuissent, facilè potuisset immutare.

Sed his omissis, agamus paulò candidius. D Facito, in illis vocibus, quas Inconstantius animaduertit, Oecolampadium errauisse. Legamus ea, quæ ille postea edidit emẽdatius, cùm Anathematismos & reprehensiones Theodoreti, & Cyrilli oppositiones conuerteret. Hæc enim eadẽ verba in Anathematismo 11. ita Latinè reddidit: *Num igitur asseris, esse quendam alium filium & Christum, præter verbum ex Deo, quod apparuit? cui & soli attribuatur Apostolatus negotiũ? Num hominis comestionem nostrum hoc sacramentũ* E *pronuncias? Et irreligiosè ad crassas cogitationes vrges eorum, qui crediderunt, mentem? Et attentas humanis cogitationibus tractare, quæ sola, pura, & inexquisita fide accipiantur? Quoniam enim minimè editur diuini verbi natura, propter hoc commune dixerit quis sanctum corpus Domini?* Hæc posterior, & attentior versio satis indicat, Oecolampadium potuisse etiam illam alterã priorem magis ad Græcam veritatem exprimere. Vocem tamen illam ἀνθρωποφαγίαν, etiam in hac versione reti- F net: quod argumento est, illum in suo Græco codice eam omnino inuenisse. Imò & in Latino libro curauit, vt vox illa ἀνθρωποφαγία adscriberetur ad marginem: vt Lector admoneretur, Græcum exemplar sic habere. Miror autẽ Gardinerum ita furere, maximè cùm inter nos satis conueniat, Christum & Deum & hominem manducari: tota autem controuersia in ratione manducationis sita sit. Nos enim eam menti, & fidei: ille ori, ac dentibus tribuit. De G his rebus hoc loco Cyrillus contra Nestorium non disputat. Hoc tantùm ait, si sequamur eius

delirium, & duas naturarum hypostases in A Christo separemus, nos omninò pori hominis carnes comesturos: idque vocabulo ἀνθρωποφαγίας expressit.

Ἐξιτήλους, Oecolampadius vtrobique vertit, Crassas: Inconstantius autem magis probat, caliginosas: quasi verò aer caligine non crassescat. His addo, vocem eam significare etiam adulterinum, non syncerum, non germanum, & per metaphoram, socors, iners, ignauum. Sed hæc leuiora sunt, quàm vt in hac disputa- B tione longam orationem desiderêt. Cæterùm hoc velim, vt Incôstatius mihi respondeat: cur ipse, cùm Oecolampadij versionem damnet, nō interponat suam. Nam illa altera antiquior nec intelligitur, nec bene congruit. Non est profectò candidi hominis & veritatem quærentis ea, quæ ab alijs afferuntur, delere, & meliora non reponere.

Iam ad illud accedo, quòd ait, in Græcis codicibus scriptum fuisse ἀνθρωποφαγία: quòd ea C vox alijs Cyrilli dictis maximè congruat. Citat autem locos ex interpretatione primi Anathematismi, & ex epistola quadam ad Successum: vbi Cyrillus disertis verbis mixtionem, confusionem, contemperationem Verbi

Natura verbi nō est commixta neq; confusa cū carne.

cum humana natura detestatur & abhorret. Ea quidem vera sunt. Non enim Verbum confusum est aut permixtum humanæ carni, sed in ea coniunctione duarū naturarum in eandem hypostasin integrum & mansit, & manet. Id au D tem falsissimum est, quod ait, Nestorium tale quiddam significasse. Ille enim contrà potius Christum nimium diuidebat, vt ex vno duos faceret: idque illi vitio datur hoc ipso in loco, quem habemus præ manibus. Errores autem Nestorij & Eutychetis cùm dissideant δὶς διὰ πασῶν, non debent inter se ita copulari, quasi ijdem fuerint. Quorsum ergo interroget Cyrillus Nestorium, an putet, sacramentum nostrū esse hominis commixtionem, cùm ille duas in E Christo naturas ponat, easque longè disiunctissimas?

Concilium Ephesinum

Nunc autem vicissim videamus ex Concilio Ephesino, quàm vox illa, ἀνθρωποφαγία, conueniat contra Nestorium. Ibi enim hoc negotium vniuersum explicatur. Est in actis illius Concilij epistola communi Patrum nomine scripta ad Nestorium, in qua inter cætera hæc habentur: *Sic etiam ad mysticas benedictiones accedimus, & sanctificamur, participes sancti corporis &* F *pretiosi sanguinis Christi omnium nostrûm redemptoris effecti: non vt communem carnem percipientes, quod absit, nec vt viri sanctificati, & verbo coniuncti secundum dignitatis vnionem, aut sicut diuinam possidentes habitationem: sed verè viuificatricem, & ipsius verbi propriam factam. Vita enim naturaliter, vt Deus existens, quia propriæ carni vnitus est, viuificatricem eam esse professus est. Et ideò, quamuis dicat ad nos: Amen, amen dico vobis, nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem: non* G *tamen eam vt hominis vnius ex nobis existimare debemus. Quomodo enim iuxta naturam suam viuificatrix esse caro poterit hominis? Sed, vt verè propriam eius factam, qui propter nos filius hominis est factus, & vocatus. Eas autem voces, quas Seruator noster in Euangelijs protulit, non in duabus subsistentijs, aut personis omninò partimur: non enim duplex est, sed vnus Christus.* Hanc ego epistolam non dubito dictatam fuisse à Cyrillo. Is enim illi Concilio non interfuit solùm, sed etiam præfuit. Disputauit autem contra Nestorium, quòd ille Christum diuideret in duas hypostases, & geminum, non vnum faceret. Confusionis autem naturarum illum nunquam arguit, sed nimiæ potius distractionis. Et inter cætera ait, Eucharistiam nostram non esse comestionem puri & nudi hominis: quod non est aliud, quàm mutatis verbis negare ἀνθρωποφαγίαν. Verisimile ergo est, optimum illum virum Oecolampadium vocem illam, ἀνθρωποφαγίαν, quam inuenerat in Græco, fideliter retinuisse, neque quicquam prorsus adulterasse. Imò Cyrillus ipse de Incarnatione Vnigeniti contra eundem Nestorium disputans capite vigesimotertio ita scribit: *Etsi exitus Legis & Prophetarum Christus est, est autem homo theophorus, nonne dicere liceat, quod propheticarum prædicationum exitus ἀνθρωπολατρείας crimen nobis induxerunt?* Hic quoque apparet, Nestorium non confusionis, aut mixtionis, sed potius diuisionis & disiunctionis accusari.

Quòd autem Inconstantius, vt solet, discedens à causa hoc obseruat, pro absurdo haberi à Cyrillo, mysterium Christi probari humanis rationibus, id contra nos nihil facit. Nos enim vnionis diuinæ atque humanæ naturæ in eadem hypostasi, non quærimus probationes, aut à sensu nostro, aut ab humana ratione. Eius coniunctionis à Scripturis sola petimus testimonia: neque ea pugnat cum vllo articulo nostræ fidei. Hæc autem si ad Eucharistiam, vel potius ad vestras fictiones & ineptias transferas, videbis similitudinem nō congruere. Panis enim & vinum sensu & ratione cognosci possunt: & corpus humanum suas habet dimensiones, & membra, & lineamenta, de quibus sensus & ratio possint iudicare. Et scimus, duo contradictoria non posse simul esse vera: vt idem sit humanum corpus, & non sit humanum corpus eodem tempore. Scimus etiam non posse fieri, vt accidentia distrahantur à subiecto. Neque obscurum erit rem diligenter expendenti, quàm huiusmodi præstigiæ aduersentur ascensioni Domini, & veritati humanæ naturæ. Adhæc Scripturæ testantur, Christum contineri in cœlo, quod ad corpus attinet: eædemque in Sacramento agnoscunt panem. Nihil ergò est, quod Inconstantius debeat vnionem Verbi cum humana natura cum suis istis fictionibus conferre. Possem etiam huc addere, quemadmodum nos quoque doceamus, sacramentum Eucharistiæ non posse humana ratione comprehendi. Sed quoniam ea de re satis iam suprà diximus, nunc & tempori & chartæ parcendum arbitror.

Quòd autem iste quærit, quomodo manducatio

catio hominis conuenire posſit controuerſiæ illi, quam Cyrillus habuit cum Neſtorio, etſi iam reſponſum puto, tamen, vt res magis intelligatur, hoc etiam addam: Si humana natura, vt Neſtorius putabat, ita ſeparetur à diuina, Caro Chriſti, quæ in Sacramento per fidem & ſpiritualiter comeditur, eſſet caro puri vndiq; hominis. Id.n. ex doctrina Neſtorij rectè infertur. Docebat enim, Chriſtum ita eſſe alium à verbo Dei, vt hypoſtaſi etiam diſtingueretur. Nam purum hominem aſſerebat natum eſſe ex Virgine, non autem Deum. Quam ſententiam, vt ſuprà oſtendi, Epheſina Synodus oppugnauit & damnauit.

Quid ſit Apoſtolatus Chriſti.

Adhæc iſte quærit, Quid Apoſtolatus commune habeat cum manducatione? Reſpondeo, Cyrillum per Apoſtolatum Chriſti intelligere miniſterium Chriſti, & œconomiam ſalutis noſtræ, quam obijt in carne ſua. Ea verò ſi tribuatur Chriſto cuidam alij, & diſiuncto à verbo Dei, neceſſe eſt illum purum eſſe hominem. Abſurdiſsimum autem fuerit, huiuſmodi hominis carnem, vel dentibus, vt iſti fingũt, vel, vt nos docemus, fide ac ſpiritu, tãquam ſaluificam & ſalutarem comedere. Non ergo iſta, vt ea videri vult Incõſtantius, ita remota ſunt, aut ita procul à ſe diſtantia, vt non queant coniungi.

Iam ſupereſt, vt dicam, cur cogitationes iſtas Neſtorij Cyrillus appellet ἐξιτήλους, hoc eſt, ignauas, degeneres, ſocordes: aut craſſas, vt nõ malè vertit Oecolampadius. Nam aër, vt dixi, caliginoſus non poteſt non eſſe craſſus. Eas aũt idcircò ita vocat, quòd Chriſtum purum eſſe hominem, & tãtùm à diuina natura illuſtratũ, & in eius complexu ſine vlla hypoſtatica naturarum vnione poſitum, quiuis poſsit facilè intelligere. Id enim, cùm vel nihil vel parum abſit à conditione aliorum hominum, nemo ita ſtupidus aut ignauus eſt, quin facilè videre posſit.

Huc addit Inconſtantius, non id agere Cyrillum eo loco, vt explicet myſterium Euchariſtiæ. Statum enim cauſæ nõ fuiſſe de Sacramẽto cœnæ, ſed de vnione naturarum in Chriſto. Fateor. Sed quid mirum eſt, ſi Cyrillus ad redarguẽdum Neſtorium, quò eius abſurda magis patefaceret, argumentum petere voluerit à cœna Domini? Nam vt oſtendi, hoc idem fecit Epheſina Synodus. Vocem autem illam, ἀνθρωποφαγίαν, pertinere ad Euchariſtiam, id declarat, quod ſequitur: *Quoniam*, inquit, *minimè comeditur diuinitatis natura, propter hoc commune dixerit quiſpiam ſanctum corpus domini?* Certè iſta non poſſunt aliò referri, quàm ad manducationem carnis Chriſti. Sed quid tam multis opus eſt? Videamus vnde orta ſit hæc diſputatio cõtra Neſtorium. Ille putauit, opinionem ſuam confirmari poſſe ex verbis Domini in ſexto Iohannis: *Sicut miſit me viuens pater, & ego viuo propter patrem: & qui manducat me, ille viuet propter me.* Hoc Neſtorius putabat pro ſe facere, quòd non diuina natura proponeretur mãducanda, ſed caro Domini. Dominus enim dixit: *Caro*

A *mea verè eſt cibus.* Itaq; putabat diuinitatem in Chriſto ab humanitate diuidẽdam eſſe, quòd caro Chriſti comederetur, non autem diuinitas. Perſpicuum ergo eſt, Cyrillum, vt diſſolueret argumẽtum Neſtorij, oportuiſſe inferre id, quod ex illius dictis conſequebatur, videlicet, ſi ita eſſet, Euchariſtiam noſtram fore ἀνθρωποφαγίαν. Mirabor, ſi quis ita ſit hebes, & ita pati poſsit oculos ſibi perſtringi ab Inconſtantio, vt non videat, quomodo hæc diſputatio perti-
B neat ad cœnam Domini.

Poſtremò verò poſt ſuos illos longos logos, petit à figuratoribus, quomodo diuina natura nõ poſsit comedi. Id enim & Neſtorium & Cyrillum concedere. *Si edere*, inquit, *ſit credere, an animus fidelium non meditabitur diuinitatem? An fides in diuinitatis naturam non intenditur?* Sed iſte nodus non eſt ita difficilis, vt opus fore iudicem bipenni Tenedia. Primùm reſpondeo, neque nos, neque ex omnibus patribus quen-
C quam dicere, quamuis fidem eſſe manducationem: ſed illam tantùm, qua apprehẽdimus Dominum noſtrum, vt olim mortuum & crucifixum pro nobis: & ſanguinem eius, vt pro nobis effuſum. Iſta autem, Mori, Crucifigi, Sanguinem fundere, non conueniebant Chriſto, niſi quatenus erat homo. Nam quamuis corpus & ſanguis Chriſti cõiunctam haberent diuinitatem: naturæ tamen diuinæ iſta per ſeſe non conueniebant. Quare nos quoque vnà cũ
D Eccleſia & cum Cyrillo dicimus, non pertinere ad diuinitatẽ, vt comedatur. Cùm ergo nos vnà cũ Cypriano & Auguſtino dicimus: *Quid paras dentem & ventrem? Crede, & manducaſti*: nõ quoduis credere, aut quamuis fidem dicimus: ſed illam ſolam, qua Chriſtum vt crucifixum, & redemptionis noſtræ precium complectimur. Hoc ſi cogitet Inconſtantius, facilè videbit, quomodo non ſit diuinitatis, manducari.

Nõ quæuis fide Chriſtus comeditur.

E Quod autẽ dicimus, idq; multorum patrum iudicium atque autoritatem ſequuti dicimus, Credere eſſe manducare, fictio ea humana non eſt, ſed doctrina Chriſti. Nam Chriſtus ipſe in 6. Iohannis cùm dixiſſet: *Ego ſum panis ille vitæ*, ſtatim ſubiecit: *Qui venit ad me, nõ eſuriet: &, qui credit in me, non ſitiet vnquam.* Cùm Chriſtus dixiſſet, ſe eſſe panem vitæ, & illi fortaſſe ſic apud ſe cogitarent: Quomodo poſſumus te comedere? reſpondit: Ad me veniendo. At illi rur-
F ſus obijcere potuiſſent: Quid oportet ad te venire? Iam adſumus. Itaque Chriſtus addidit: *Et qui credit in me*: acſi diceret, Venire eſſe credere. Credite in me, quòd dandus ſim in crucem pro ſalute veſtra: & ita comedetis verum panẽ vitæ. Quid his apertius eſſe poteſt? Deinde Chriſtus antequam ea diceret apud Iohãnem: *Ego ſum panis viuus, qui de cælo deſcendi: ſi quis ederit ex hoc pane, viuet in æternum.* Et, *Panis, quem dabo, caro mea eſt, quam ego dabo pro mundi vita.* & illud:
G *Niſi ederitis carnem filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis. Qui edit meam carnem, & bibit meum ſanguinem, habet vitam æternam: & ego ſuſcitabo eum in nouiſſimo die: caro enim*

Probatur ex verbis Chriſti, mãducationẽ fide conſtãre.

mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. Qui A *edit meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo.* Aote, inquam, quàm hæc omnia dicerer, quasi procemio quodam vti voluir, qoo ea facilius iotelligereutur. *Amen, inquit, amen dico vobis, qui credit in me, habet vitam æternam.* Ac si diceret: Manducatio illa, quæ vos tautoperè torquet, & de qua mox dicturus sum plura, oon dentibus perficitur, sed fide. Quare Inconstantius oon debet nobis irasci, si ista dicimus: sed primùm Christo ipsi: deinde B etiam Patribus, maximè verò Cypriano & Augustino. Habemus ergo, in Cœna domioica nô agi memoriam dioinitatis Christi, sed corporis eius in crocé acti, & sanguinis eius pro nobis effusi. Atque hoc illod est, quod Cyrillus dixit, oou diuinitatem Christi, sed eius corpus & sanguinem à nobis comedi & bibi.

Fatetur Inconstautius ad extremum, se verbosius egisse de vocabulo αἱμοφαγία: quòd iudicaret expedire omnibus modis prodere C malitiam Oecolampadij. Atqui sancti illius, & inocentis viri, vti iam osteodimos, hoc io loco malitia oulla iuueniri potuit. Inconstantius autem noster isto forore suo & rabie odiû illud suum, quod gerit oon tantùm aduersus Oecolampadiom, verum etiam prorsus adoersus omnē veritatem, æternitati consecrauit.

Postremò ait, se hoc argomento nostro noo teneri. Se enim cum suis omnibus à manducatione pori bominis abhorrere: carnem autem Dei & hominis in sacrameuto dari, profiteri. Cæterùm cogitare debemus, Cyrillum eo in loco duo statuere. Primùm, carnem Christi, cuius mysterium peragitur in Eucharistia, nô esse carnem pori hominis: deinde, illam non ita à nobis comedi, vt manducatio ea dici possit ἀνθρωποφαγία. Isti autem cùm corpus Christi obducât accidentibus, etsi clament, illod adesse inuisibiliter, nec posse lacerari dentibus, tameo effugere non possunt ἀνθρωποφαγίαν. Volunt enim, corpus Christi realiter & substantialiter adesse & comedi. Quid enim eos hic iuuat, quod aiunt, carnem Christi côiunctam esse cum diuinitate? Certè uegare uon possuut, carnes illas humanas esse, quas voluut comedi: atque ita velint, ooliot, efficiuotur ἀνθρωποφάγοι. Imò Christus ipse iu Euangelijs oou semel se appellat Filium bomiois, & iuterdû simpliciter hominem. Nam cap. 8. Ioan. *Quæritis, inquit, me interficere, hominem, qui veritatem vobis loquutus sum.*

OBIECTVM CCXII.

OBIICITVR ex Cyrillo in Iohan. lib. 4. cap. 10. Mortui, ergo, inquit, sunt, qui manna manducauerunt: quia nullam inde vitæ perpetuæ virtutem accepe- runt. Non enim viuificabat, sed famem solummodo corporalem remouebat: & figura erat veritatis. Si qui uerò panem uitæ suscipiant, immortalitatem conseqen tur, & omnia interitus mala effugient, cum Christo æternaliter viuentes. Ex his apparet, malos, qui non consequuntur immortalitatem, non suscipere corpus Christi.

GARDINERVS.

QVI suscipiunt Christum, immortalitatem consequentur: siquidem quod Paulus ad Hebræos scribit, Christi facti participes initium substantiæ eius vsque ad finem firmum retinuerint.

MARTYR.

REspondet, ooo omnes, qui suscipiant panem vitæ, id est, caroem Christi, salutem consequi: sed illos rantùm, qui, cùm susceperint, eum ad finem vsqoe retineut. Primùm, nisi iste interpretationem suam aliqua ratione D confirmet, licebit mihi, opinor, dicere, Cyrillū nonquam ista cogitasse: sed hoc commentum nostrum nobis sophistam peperisse. Quanquā ne Papistæ quidem facilè iu hac re conuenient cum Inconstantio. Nam scholastici dicunt, corpus Christi tantisper iu stomacho, & io visceribus nostris retineri, qooad accidentia illa panis & vini maneant integra. Quid ergo iste solus contra soos omnes nugatur, corpus Christi retineri vsq; in finem? Cyrillus non ita scri- E bit: Sophistæ & scholastici non ita sentiont. Quare cùm Inconstaotius solus ista diceret, operæprecium erat, vt ea rationibus coofirmaret: siquidē fidem sibi haberi vellet.

Sed satis, inquit, probo. Nam Paulus ad Hebræos ita scribit: Si Christi facti participes initium substantiæ eius vsq; ad finem firmum retinuerint. Rectè. Sed cogita tecū quæso paulisper, boue vir, an Paulus agebat eo loco de cœna Domini? Imò non tantùm de côiunctione uostra, quā habemus com Deo & filio eios Iesu Christo, admonebat & hortabatur, ue ab ea turpiter deficiamus. In hoc autē falleris, quòd vbicūq; agitur de Christo, si adscriptū videas fortè nomen substantię, stati m id totū suspicaris ad cœnā Domini, & ad realē illā suam præsentiā pertinere. Græca vox in illo loco Pauli est ὑπόστασις. Quid ergo Inconstātius omnes eos q accedūt ad mēsam Dñi, pu tas ὑπόστασιν Christi in se perpetuò retioere. Vide etiam

ὑπόστασις Christi nullum habet initium.

etiam, quódnam sis facturus initium ὑποστάσεως. Christi. Nam ea certè principium temporis nullum vnquam habuit. Pater enim & filius, & Spiritus sanctus ante omnem æternitatem tres hypostases in vna essentia exstiterunt. Sed mittamus ista. Redito dum, Inconstanti, in viam: & memineris, hypostasin eo loco significare fidem, videlicet, quód ea nitamur, & tanquam ancora sustentemur, quód sine illa nihil in hac vita veri boni habere possimus. Et ne dicas, hanc meam esse fictionem, verba ipsa Apostoli ita me docuerunt, & Patrum interpretationes in ea sententia confirmarunt. Nam in ea epistola statim ante illa verba, quæ tu citas, hæc scribuntur: *Videte fratres, ne quando sit in vllo vestrûm cor prauum, obnoxium infidelitati, vt desciscat à Deo viuente: sed exhortemini vos inuicem quotidie, quoad appellatur dies hodiernus, ne quis ex vobis induretur fraudibus peccati.* Deinde sequitur: *Christi participes facti sumus.* Paulus ergo, cùm ista scriberet, Hebræos ab infidelitate reuocabat. Itaque commodè atque opportunè subijcit exhortationem, vt initium substantiæ vel ὑποστάσεως, id est fidei, vsque ad finem retineamus, neque ab ea nos auelli patiamur. Chrysostomus autem in illum locum ita scribit: *Quid est principium substantiæ? Fidem, inquit, significat, per quam subsistimus, & nati sumus, & essentiales, vt ita dicam, facti sumus.* Ostendit ergo Chrysostomus, mentionem ibi à Paulo fieri, non de Eucharistia, sed de fide. Theophylactus quoque, *Si tamen, inquit, initium substantiæ vsque ad finem firmum retineamus: hoc est fidem. Per eam enim subsistimus, & diuina spiritualique substantia fundati sumus ac regeneratione.* Hic ergo firmiter nos vsque ad finem in fide persistere exigit à nobis. Quid istis potest esse magis perspicuum? Profectò non est docti hominis, aut exercitati in Scripturis, ea quæ dicta sint de fide, ita violenter torquere ad Eucharistiam. Sed non grauabor huc adscribere, quid de hoc loco Theodoretus senserit. *Cum Christo, inquit, participes facti sumus mortis per Baptismum: & cum eo consepulti fuimus in figura Resurrectionis: siquidem firmam fidem conseruauerimus. Eam enim appellauit initium substantiæ. Per illam enim renouati, & domino Christo coniuncti sumus, & sanctissimi spiritus gratiam accepimus.* Satis iam confirmatum esse arbitror, illa verba nihil facere ad sacram cœnam.

Fides dicitur substantia.

Quàm autem sit consentaneum, ὑπόστασιν sumi pro fide, id etiam, præter ea, quæ iam adducta sunt, luculentissimè probat, quód Apostolus in eadem epistola, cùm definiat fidem, eam dicit esse ὑπόστασιν rerum sperandarum, & ἔλεγχον eorum, quæ non apparent. Et quis quærat alium Apostoli interpretem meliorem? Superest ergo, vt Inconstantius alio aliquo ex loco Scripturarum probet, Corpus Christi in cœna realiter manducari: sed illis tantùm æternam salutem parere, qui illud ad finem vsque retineant. Cyrillus hanc conditionem non adscribit: rei natura eam prorsus excludit: sententia ista ex epistola ad Hebræos eam non probat. Sed fortasse Inconstantius id sibi sperat fore subsidio, quod Paulus scribat ad Corinth de indignè manducantibus. Verùm quæ illorum verborum sit sententia, diximus suprà suo loco: infrà etiam plura dicturi.

Venio nunc ad illud extremum, quod iste somniat, appellatione Panis, significari Christum ipsum in mysterio præsentem. Hoc ille dicit tantùm: sed, vt solet, nulla ratione confirmat. Scimus autem, Corpus Christi appellari panem, & panem vitæ, loquutione tropica. Sed Christum adesse præsentem substantialiter, quod attinet ad naturam humanam, hoc hactenus, mihi crede, ex sacris literis non didicimus. Panem autem Eucharistiæ suo quodam modo & dici, & esse corpus Christi concedimus. Simul tamen affirmamus, in multis loquutionibus sacræ scripturæ non posse fieri, vt panis sit corpus Christi. *Panis*, inquit Paulus, *quem frangimus*. At nemo sanus dicet, Corpus Christi propriè frangi. Adhæc legimus, Christum in cœna accepisse, benedixisse, fregisse, discipulis dedisse panem. Quoniam loco, quantumuis reclamet Inconstantius, necesse est panem verè ac propriè intelligere, vel Cyrilli ipsius, de quo nûc agimus, testimonio. Is enim libro quarto in Iohannem, capite decimoquarto ita scribit, *Credentibus discipulis fragmenta panis dedit, dicens: Accipite & manducate: Hoc est corpus meum.* Inconstantius ergo in istis suis obseruationibus, diuinas literas, patres, & præsertim Cyrillum suum, parum obseruauit.

OBIECTVM CCXIII.

OBijcitur ex eodem ad Calosyrium. Decebat ergo, inquit, eum, nostris vniri corporibus quodammodo per sacram eius carnem, & pretiosum eius sanguinem: quæ accipimus in benedictione viuificatiua in pane & vino. Si accipiuntur in pane & vino, panis & vinum per Transubstantiationem non aufertur.

GARDINERVS.

Veritatem corporis Christi sub pane habemus.

IN pane & vino accipimus, quæ ex pane & vino nobis fiunt: quæ fieri orat Ecclesia, vt nobis fiant corpus & sanguis Christi.

MARTYR.

Hoc nou est exponere, sed miserè torquere Cyrilli verba. *In pane*, inquit, *& vino accipimus corpus Christi, quæ talia fiunt ex pane et vino, vt orat Ecclesia.* Apud istum nouum Grammaticum, In & Ex, idem sonant. Quod quàm sit probabile, vel pueri è scholis iudicet. Si quis ex iuuene fiat senex, in iuuene habebimus senem: & quia pater est in filio, dicemus, patrem esse ex filio, si istius Phalaridis Grammaticam recipimus. Nam Ex & In idem significat. Idem ergo est, quod Cyrillus dicit, nos corpus Christi accipere in pane, quod: corp⁹ Christi sumere factum ex pane. Sed, vt hoc omittamus, certè ego non video, quomodo corpus & sanguis Christi accipi possint in pane & vino, si panis & vinum iam esse desierint. Si verè dicas, aliquem abduci in veste sua, oportet omnino extare vestem illam: alioqui non vestitus abducetur, sed nudus. Sed mirum non est, qui semper fuerit Iuris & Legum contortor, si idem patrum dicta velit violentius contorquere.

In & Ex non idem significant.

Cæterùm quoniam videt, se in hac arena nō posse consistere, ad ea se recipit, quæ Cyrillus paulò pòst scribit in eadem epistola: quæ vt ab illo referuntur, sic habent: *Ne horreremus carnē & sanguinem apposita sacris altaribus, condolescens Deus nostris fragilitatibus impluit oblatis vim vitæ, conuertens ea in veritatem propriæ carnis, vt corpus vitæ, quasi quoddam semen viuificatiuum inueniatur in nobis. Vnde subdit: Hoc facite in meam commemorationem.* Ex istis verbis Cyrilli ait, colligi veritatem præsentiæ corporis Christi. At id perspicuè falsum est. Nam de illa præsentia Cyrillus ne syllabam quidem habet. Eodem etiam iudicio ait, Cyrillum constituere miraculum in confectione Eucharistiæ. Verùm ea de re aliàs disputauimus. Hoc autem loco breuiter vno verbo dico: Si per miraculum intelligat confectionem Sacramenti, quæ res haud dubiè diuina est, concedimus, non quidem propriè, sed quomodo licet, esse in Eucharistia miraculum: non tamen alterius rationis, aut generis, quàm quale agnoscimus in Baptismo. Nam ibi quoque conficitur Sacramentum non minus, quàm in cœna. At si per miraculum intelligi velit Transubstantiationem, & alia portenta similia, negabimus, omninò vllum esse. Is autem suum esse intelligat illud, quod dicit nobis ex diuinis literis confirmare.

Quid Altare significet Patrib.

Sed ait, Cyrillum disertè Altare dicere. Quasi verò nos nesciamus, patres Altare sæpe posuisse pro mensa sacra. Illi tamen in hoc negotio non magis verum altare statuebant, quā verum propriumque sacrificium. Nam quemadmodum hanc actionem appellant sacrificium, quod sit monimentum eius vnius sacrificij, quod Christus peregit in cruce: ita mensam sacram appellabant altare, quòd in ea, vt olim in altari Iudaico, populi vota, & oblationes collocarentur: atque inter cætera panis etiam & vinum, ex quibus Eucharistia conficeretur.

A Ista, inquam, sacramenta, quæ suo modo sunt corpus & sanguis Domini, Cyrillus ait proponi in altari, hoc est, in sacra mensa. Cur autem panis & vinum ibi proponantur potius, quàm caro ipsa & sanguis Domini, hanc adfert rationem, quòd homines alioqui horrore afficerentur. Itaque ait, Deum attemperare se infirmitati nostræ, & rebus illis oblatis infundere vim vitæ. Hæc hactenus à nobis non obscurè faciunt. Ait enim Cyrillus,

B Deum, ne nos horrore concutiamur, pro carne ac sanguine suo apponere nobis sacramenta, mysteria, & res illas oblatas: & ne frustremur iusto fructu, Deum illis vim vitæ infundere. Quod sanè non aliud est, quàm illum, qui ea, quæ elementis externis & symbolis significantur, vera & constanti fide complectatur, habiturum esse æternam vitam. Ita ergo sacramenta habent vim vitæ, quemadmodum Petrus sacras scripturas appellat verba æternæ

Quomodo sacramenta dicantur vim vitæ habere.

C vitæ: & quemadmodum Paulus appellat Euangelium vim & potentiam Dei ad salutem. Dicuntur etiam habere vim vitæ, quòd non sint inania tantùm & frigida signa, sed instrumenta & organa spiritus sancti, quibus ille vtitur ad excitandam fidem in communicantibus, qua illi apprehendant æternam vitam. Ad illa ergo elementa & symbola accedit noua vulgaris quædam dignitas, quæ cuiusmodi sit, statim Cyrillus subijcit: *Conuertens*, inquit, *ea in*

D *veritatem propriæ carnis.* Hac loquendi forma Cyrillus expressit mutationem sacramentalem. Eò enim efferuntur externa illa elementa, vt verè atque efficaciter, & ex instituto Dei, significent corpus & sanguinem Christi, veraque fiant earum rerum sacramenta. Neque verò illa fictitium aut adumbratum corpus significant: sed verum & solidum, & pro nobis verè traditum & mortuū. Nam Valentiniani, Marcionitæ, Manichæi negabant, Christum ha-

E buisse verum & humanum corpus: imaginem tantùm illi tribuebant, & speciem aliquam humani corporis. Quod ergo Cyrillus dicit, Veritatem propriæ carnis, id non ad commentitiam aliquam præsentiam, sed partim ad significationis efficaciam, partim ad rerum significatarum veritatem & constantiam referendum est.

Deinde addit Cyrillus huius sacramenti finem: *Vt corpus*, inquit, *vitæ quasi quoddam semen*

F *viuificatiuum inueniretur in nobis. Vnde subdit: Hoc facite in meam commemorationem.* Huc videlicet spectat institutio mysterij, vt corpus Christi nostra causa in crucem actum, & sanguis eius pro nobis fusus, in mente ac spiritu nostro perpetuò per fidem retineantur, & habitent, tanquā semen quoddam vitæ. Nam, vt Paulus & Habacuk, & omnes diuinæ literæ testantur, Iustus ex fide viuit: maximè verò ex hac fide, quæ dirigitur in mortem Christi. Hoc autem

G Cyrillum sensisse, eaque, quæ dixit, non ad os corporis, aut ad aqualiculū, sed ad spiritum nostrum

strum atque animum retulisse, ratio illa, quę ab eo subijcitur, fidē facit. *Subdit enim,* inquit, *Christus, Hoc facite in mei commemorationem.* Quiuis potest intelligere, recordandi facultatem ad animum & spiritum pertinere. Quare cùm viuamus hac ipsa fide, quæ excitatur & alitur à spiritu sancto per hæc symbola, eā rectè Cyrillus appellauit Semen viuificatiuum. Et Augustinus contra literas Petiliani lib. 2. cap. 47. rectè hortatur, vt de mensa sumamus vitam. Nec dissimulandum est, quod Cyrillus appellat altare, id Augustinum vocare mensam. Rectè etiam dixit Serm. 2. de verbis Apostoli, *Manduca vitam.* Neq; enim nouum est, quod sæpe monuimus, ea tribui elementis externis, quæ propriè conueniunt rebus significatis.

Difficilius est vincere horrores mētis et rationis quā sensus.

Quoniam autem Cyrillus mentionem facit horroris, qui incuteretur communicantibus, si caro ipsa & sanguis Christi in mensa apponeretur, visum est mihi de ea re paucis Lectorem admonere: non quidē, quòd illud nostræ sententiæ aduersetur, quemadmodum iam ostendi: sed quòd ab Inconstantio, alijsq; similibus nimis importune vrgeatur. Hoc ergo primùm dico, non esse illam persuasionem satis efficacem. Longè enim durius est & difficilius, uincere horrores mētis & rationis, quàm sensus. Itaq; multos videas, qui medicinam amarissimam & pessimè olentem, quamq; sensus horreant & fugiant, vtcunq; sumere: cùm tamē interim ea, quæ cū ratione humana pugnent, nullo modo velint admittere. Neq; id videtur Deus egisse, vt parceret sensibus: ne scilicet illi horrore aliquo afficiantur. Pauperies, exilium, infamia, contumeliæ sensibus dura sunt: carceres, fames, sitis, verbera, vulnera multò etiam duriora: mors autem, præsertim ignominiosa, acerbaq; horrēda multò est omnium durissima. Hæc enim nō tantùm horrorem, sed etiam tædium, agoniam, & animi deliquium incutiunt. Horum tamen omnium calicem plenum Christus nobis bibendum propinauit. Et credibile est, illum cauere voluisse, ne carnem suam aut sanguinem aspectabiliter comederemus, aut biberemus propter horrorem? Mihi sanè ista ratio non persuadet: præsertim cùm non videam, quid intersit, quod ad horrorem attinet, si carnes re ipsa comedas, siue videas eas, siue nō videas: modò certissimè scias, te humanas carnes comedere: quantumuis scias, illas coniunctam secum habere diuinitatem. Certè qui vident, se statim percutiendos esse à carnifice, etsi obuoluantur illis oculi, tamen non multò minus horrēt & pauent, quàm si aperto vultu viderēt gladium venientem. Et ne discedamus à re proposita, si certò scires Lector, esse humanas carnes vel in pastillo, vel in massa aliqua, vel in intrita, etsi eas oculis nō discerneres, nihilò tamen minus ab esu illarū fugeres. Verùm hac de re plura dicere non oportet: mea enim nihil refert. Hæc enim ratio, qualiscunq; est, adiuuat sententiam nostram, nō oppugnat. Quod etsi Inconstantius videat, dissimulat tamen quantum potest.

Christus nō id quæsiuit vt sensibus nostris parceret.

Ait enim: *Quòd si manducare nihil aliud est, quàm credere & fide apprehendere, ridiculè loqueretur Cyrillus de horrore. Nam sanguinis & mortis Christi sua uis est fidelis recordatio. Sed quia corpus & sanguinē eius admittimus, & ita se vult Christus manducari & bibi, ideò ne quis horror esset, species elementorum manducationi subseruiant.* Multa ego in his verbis Inconstantij video, de quib. Cyrillus ne somniat quidē. Nihil enim hîc, mihi crede, Cyrillus locutus est ridiculè. Sed quia sensit, manducationem istam carnis Christi perfici spiritu & fide, ideircò externa illa manducatione, quę horrorem incuteret, nihil opus esse statuit. Satis enim esse ad salutē, vt Deus propositis elementis, quemadmodum diximus, influat vim vitæ.

Verùm Inconstantius ex alijs etiam verbis eiusdem epistolæ voluit nobis facessere negotium. *Non dubites,* inquit Cyrillus, *an hoc verū sit, eo manifestè dicente, Hoc est corpus meum: sed potius suscipe verba Saluatoris in fide. Cùm enim sit veritas, non mentitur. Insaniunt ergo, qui dicunt, mysticam benedictionem à sanctificatione cessare, si quæ reliquiæ eius remanserint in diem subsequētem. Non enim mutabitur sacrosanctum corpus Christi: sed virtus benedictione & viuificatiua gratia iugis in eo est. Viuus enim viuificatiua Dei patris vnigenitum verbum est, quod caro factum est, non desinens esse verbum, sed efficiens carnem viuificatiuam.* Non dixit Cyrillus, inquit Inconstantius, *Panem esse figuram corporis: Imò Christum ait manifestè dicere: Hoc est corpus meū. Et verba Christi ait esse manifesta: eumq; cùm sit veritas, non mentiri.* Quasi quisquam nostrûm vnquam Christum mentitū esse dixerit. Imó scimus, & constantissimè dicimus, Christū ipsam esse veritatem. Sed vnde nobis probabit Incōstantius, omnia Christi verba intelligenda esse simpliciter sine tropo? Multa haud dubiè Christi dicta sunt tropica: Inter quæ etiam ista numeranda sunt. Etsi Cyrillus non dixit, Panem esse figuram corporis Christi, non tamen ideircò id alij Patres nō dixerunt: quemadmodum suo loco satis copiosè ostendimus.

De reliquijs Eucharistiæ.

Quod autem subijcitur, Benedictionis, id est, Eucharistiæ reliquias asseruatas in crastinum diem à sanctificatione non cessare, spectat, opinor, ad receptam quandam consuetudinem apud veteres. Nam quemadmodum facile possumus colligere è Cypriano, Tertulliano, Ambrosio, solebāt homines peracta iam cœna Domini in sacro cœtu, partes quasdam aut fractæ illa symbolorum secum auferre domum, & recondere, illisq; mane vti ante alios cibos: inde videlicet, nōnihil sanctificationis vel sibi ipsis, vel suis ægrotis, quibus ea dabant, expectātes. Ea consuetudo, etsi saperet nonnihil superstitionis, tamen illi Cyrillus alijq; subscribebant: Statim enim à temporibus Apostolorum paulatim cœptum est degenerari ab illa veteri simplicitate diuini cultus. Postremis autē istis nostris temporibus omnia illa, quæ antea aliquo modo tolerari potuissent, in feces, & sordes impurissimas abierunt. Eò scilicet prouenimus, cùm nemo esset, qui quicquam, quod à maioribus aut susceptū, aut factū esset, aut emendare

vellet, aut immutare. Nec tamen in seruandis A illis reliquijs semper apud omnes eadem consuetudo seruata est. Nam Origenes in Leoitis cum, *Dominus*, inquit, *Eucharistiam non iussit seruari in crastinum*. Alij tamen eam in crastinum, alij in tertium vsque diem reseruabant. Alicubi reliquiæ illæ, quæ à communione superarant, comburebantur: alicubi à clericis comedebantur in Sacrario. Quanquam non est credibile, veteres illos primorum temporum Patres putasse, apud se carnē & sanguinem Do- B mini re ipsa, & propriè conseruari. Tantum eas putabant esse reliquias sacramenti, quibus postea priuatim religiosè vescerentur.

Tamen Anthropomorphitæ hæretici crediderunt, illas reliquias cum ipso Christi corpore talem habere coniunctionem, vt quicquid corruptionis illis accidisset, illud putarent accidere Christi corpori. Id verò Cyrillus negat. Ait enim, sacrosanctum corpus Christi non mutari: in eo enim esse ingem & perpetuam virtutem benedictionis, & viuificam gratiam. Itaque ad illam sanctificationem, quæ expectabatur ex priuato & domestico vsu illarum reliquiarum, nihil referre quàm illæ recentes essent. Et idcircò eos ait insanire, qui dicerent, benedictionem, id est, reliquias Eucharistiæ propter spatium temporis exuere sanctificationem suam: tacitè, videlicet, innuens, illam sanctificationem non reliquijs panis & vini, sed Christo esse tribuendam. Quare cùm Christus perpetuò idem sit, vim eius ad sanctificandum non veterascere. Sed ego de sensu illius epistolæ longè melius possem iudicare, si ea ad manus meas integra aliquando perueniret. Verùm illam ego non vidi. Quæ tamen de ea vir longè doctissimus, & sanctissimus Iohannes Oecolampadius tradidit, mihi visa sunt ad veritatem proximè accedere.

OBIECTVM CCXIIII.

OBijcitur ex Cyrillo eodem loco: Quia caro Christi, inquit, natura viuificans est, propterea hæc caro Christi participantes viuificat. Eiicit enim mortem ab eis, & interitum penitùs expellit. Hinc apparet, malos, cùm hunc effectum non recipiant, non comedere corpus Christi.

GARDINERVS.

QVEMADMODVM Christus de seipso dixit, Non se operari miracula propter incredulitatem illorum: ita caro Christi viuifica, cum à malis sumitur, non viuificat propter incredulitatem sumentium.

MARTYR.

CHristus, inquit, *ait se non potuisse edere miracula propter hominum incredulitatem: nec tamen ea causa quicquam detractum est de illius potentia. Christum enim tantùm ostendere voluisse conuenientiam, qua solebat operari. Ita, ait, carnem Christi, etsi percipiatur ab impijs, tamen eos propter ipsorum incredulitatē non viuificare. Ex hoc ergo non probari illos nō comedisse, sed indignos & incredulos comedisse.* Hoc exemplum, quod Inconstantius attulit, ad hoc institutum, quod habemus præ manib. nō quadrat. Non enim Scriptura testatur, Christum vbicunque esset, aut voluisse, aut potuisse facere miracula. At Christus ipsa sine vlla exceptione asserit, eum, quicunque manducet suam carnem, aut bibat suum sanguinem, habiturum vitam æternam.

Sed Inconstantius exemplo illo suo nō contentus, adfert etiam simile. *Si quod à medico*, inquit, *datur pro pharmaco salutari, adferat exitium, non erit ab effectu pharmaci validum argumentum: dummodo quæ sit eius substantia fide bona, testibus, et E certis testimonijs queat constare. Quæ verò*, inquit, *Eucharistiæ substantia sit, ipsius veritatis habemus documentum.* Hoc simile Inconstantij mihi visum est inuertere, & in suum authorem retorquere. Si Galenus de pharmaco aliquo dixerit, eum, qui illud sumpserit, hoc, aut illud effectū in corpore suo sensurum esse, eo ipso probatur bonos medicos, quòd ea, quæ prædixerit euentura, eueniant. Hoc si verum est in re medica, quāto nobis firmius & certius esse debet, quod prædixit Christus: eos, qui carnē ipsius comederint, & sanguinem ipsius biberint, habituros æternā vitā? Sed hic est inueteratus error Inconstantij. Non vult agnoscere vllo pacto, corpus Christi non manducari, nisi per fidem: cū tamen Christus in 6. illo cap. Ioannis aliud genus manducationis non agnoscat. Somniat autem accidentia, tanquam quædam inuolucra & crustula, conclusam habere in se carnē Christi: quæ ore corporis, lingua, palato, dentibus, ab omnibus, quicunq; crustula illa recipiant, comedatur. Quid autem sit cum Capernaitis sentire ac facere, nisi hoc sit, equidē non video.

OBIECTVM CCXV.

OBijcitur ex eodem Cyrillo libro quarto capit. 14. Quòd si solo, inquit, tactu suo

suo corrupta redintegrantur, quomodo non viuemus, qui carnem illam & gustamus, & manducamus? Reformabit enim omninò ad immortalitatem suam participes sui. Impij ergo, cùm non viuant, nec reformentur ad immortalitatem; non manducant illam carnem.

GARDINERVS.

SOLO tactu sanabat Christus: sed dignos, vel saltem non indignos qui tangerentur.

MARTYR.

Christ⁹ etiã indignos sanauit quo ad corpus.

ISte, vt aliqoo saltē modo nobis resistat, quid A uis arripit, neque quicquam pensi habet, verâne, an falsa sint, quæ dicit. Ait, *Christum tactu suo sanasse quidem homines, sed dignos, aut certè non indignos, qui ab illo tangerentur.* Itâne verò? Vnde ista ooua Theologia? Christus sanauit nooem leprosos: ex illis omnibus vnus tantùm declaraoit, se non indignum. Redijt enim ad Christum, & de accepto beneficio gratias egit. Cæteri autem illi nouem, vt ingrati, & tanto beneficio indigni, abieront. Et quomo- B do dignus erat Malchus, mancipium Pharisæorum, & socius latronum, cui attactu Christi auricula reponeretur? Sed quid multa? Omnes scripturæ plenæ sunt miraculorum, quæ Deus in indignos contulerit. Iudæi qoidem, cùm Christum affligerent ad crucem, se ipsos ex eius attactu vulnerarunt. Fateor. Sed quid tu ex eo colligis? Carnem Christi ab hominibus impijs verè, ac propriè posse manducari? Hoc etsi tu dicas, tamen scripturæ certè noo C dicunt. Scire autem debebas, Cyrillum aliosque patres hoc sibi in hoc argumento, tanquam firmum, & ab omniboa coufessom sumere: nemiuem comedere posse caroem Christi nisi credeotem: cùm tameo permolti eum, cùm ageret in terris, etiam siue fide potueriut contingere.

Addit Ioconstantius, Eos, qui veram illam carnem tangunt, gustant, mauducant, assequi immortalitatem. Sed respoudeat mihi, qoidnam illud sit, quod pij communicaudo gustent. Certè omoium sententia sapores sunt, qui gustautur. Sapores autem in Eucharistia non alij, quàm panis & vini: qoemadmodum & Augustiuus ait, & omnes confitentur. Neque sanè vnqoam quisquam in Eucharistia seosit saporem carnis Christi. Porteuta ergo loquitor: eaque, quæ ipse neque gustauit vnqoam, neque tetigit. Quòd si dicat, se gustum illum, non ad sensum externom referre, sed animum, & fidem, nobiscum sentit. Verùm hoc ille nunquam dicet. Mauult enim omnem experientiã & vniuersam rerum naturam peruertere, quàm nobiscum, & cum veritate sentire.

OBIECTVM CCXVI.

OBIICITVR ex Cyrillo eodem libro capite decimoseptimo. Sicut, si quis liquefactæ ceræ aliam ceram infuderit, alteram cum altera per totum commisceat necesse est: ita si quis carnem & sanguinem domini recipiat, cum ipso ita coniungitur, vt Christus in ipso, & ipse in Christo inueniatur. Satis ex ijs liquet, malos non comedere corpus Christi.

GARDINERVS.

DE digna manducatione sentit Cyrillus.

MARTYR.

REpetit eaudem illam suam cantionem de dignè, & iodignè manducantibus. Sed & in illo sexto capite Ioannis, & in illo loco Cyrilli sermo satis est perspicuus, neque quicquá habet ambigui, quod ita oporteat distinguere. Scimus quidem, externum vsum symbolorom, quemadmodom Paulus ait, alium dignum esse alium indignum. Ipsa verò Christi caro, quæ sola fide comeditur, indignè, hoc est sine fide, comedi oon potest. Idque nisi Inconstantius ex verbo Dei, aut certis rationibos infirmare posit; oihil effecerit. Commemorat lotea quædam pectora, & cerea: eaque ego ioter homines inueniri, non ioficior. Hoc autem oco ista omnia commenta dico prorsus esse [illegible]. Pectora enim lutea, & infidelitatis frigore rigentia, carnem Christi non admittunt. Potuissent quidem ista conoenire io tempore. Sed hîc planè sunt alieoa.

OBIECTVM CCXVII.

OBIICITVR ex Cyrillo eodem libro capite 24. Credentibus discipulis fragmenta panis dedit, dicens: Accipite, &c. Quid aduersus Transubstantiatores clarius dici potuit?

Na

GARDINERVS.

H*OC illo in loco, vnde hæc desumpta sunt, Cyrillus ostendit, Christum manducationis carnis suæ modum credentibus discipulis, nec id quærentibus, aperuisse.*

MARTYR.

FAteor, Christum in cœna tradidisse Discipulis suis modum comedendæ carnis suę, cuius doctrinam anteà prodiderat in sexto Ioannis. Neque ego in hac re quicquam dissentio à Cyrillo. Ab Inconstantij autem sententia longius absum, quàm cœlum à terra. Ille enim putat, Christum hunc modum manducationis tradidisse, vt credamus eius corpus sub accidētibus panis & vini delitescens inuisibiliter, corporis ore, & dentibus, & palato, & faucibus te cipi. Hæc autem, vt sunt aliena à veritate, ita non traduntur vspiam in sacris literis. Neque enim Christus cùm institueret cœnam suam de hac Theologia vllá fecit mentionem. Modum tamen edendæ carnis suæ in cœna liquidò patefecit. Nam illis verbis, quæ habuit in sexto Ioannis, fideles parum attenti vtcunque dubitare potuissent, spiritualisne, an corporalis futura esset illa comestio, hoc est, dentibúsne esset an fide percipienda. In cœna autem nullus iam relinquebatur dubitandi locus. Discipuli enim videbant, corpus Christi secum discumbere, saluum, integrum, incolume: videbant etiam eum ex eodem illo sacro cibo, & potu secum vnà edere, & bibere: audiebant id, quod edebāt & bibebant, esse corpus & sanguinem domini. Quid ergo aliud colligere potuerunt, quàm loquutionem illam de comedenda carne, & bibēdo sanguine, fuisse metaphoricam: totamque illam actionem ad fidem & mentem pertinere: nisi quòd videbant, externa etiam symbola adhiberi, quorum esus esset internæ alterius manducationis testimonium? Hæc, inquam, Apostoli didicerunt discumbentes in Cœna cum Christo. Nisi forte velimus cum Inconstantio dicere, Discipulos existimasse, Christum instar hominis furiosi, ipsum sibi suas carnes comedisse, suumque sibi sanguinem bibisse, & ita sibi corpus congeminasse, vt simul eodemque tempore, & ad mensam sederit, & sub accidentibus panis delituerit: simulque fuerit visibile agens, & patiens: comestum, & comedens. Si hæc, vt re vera sunt, absurda & intolerabilia videantur, discamus vnà cum Apostolis Christi, verba illa esse tropica: & carnem Christi non nisi spiritualiter manducari.

Cùm autem Inconstantius velit exponere, A quomodo Christus dederit Discipulis suis fragmenta panis, redit ad solitum illud suum, & notum diuersorium. *Et si enim substantia panis*, inquit, *iam abierit, priorem tamen appellationem retinet.* Tam autem est studiosus troporum, vt absque illis ne vnum quidem ex nostris argumentis possit dissoluere. Verùm vt hanc absurditatem alia non minori confirmet, citat etiam supposititiam epistolam Clementis. Nam in ea quoque portiones Eucharistiæ appellantur fra B gmenta corporis Christi. Deinde addit: Quemadmodum ex loquutione Clementis non probatur, corpus Christi re ipsa esse fractum: ita non euincitur ex sententia Cyrilli, superesse in sacramento substantiam panis. Ita solet accidere illis, qui viam tritam & Regiam deserunt, vt postremò per rupes, & loca abrupta sese præcipitent. Sed cur nos potius huius Sophistæ, qui ita loquitur, vt ne ipse quidem intelligat, orationem non inuertimus? Dicemus ergo. C Quemadmodum verba illa Cyrilli plana & perspicua, apertissimè significant, panem in Eucharistia retineri: ita verba illa Pseudoclementis primum inepta, deinde à fidei regulis aliena, lenienda sunt expositione tropica: vt intelligamus, fragmenta panis dici fragmenti corporis Christi: quòd sint fragmenta sacramenti corporis Christi. Signo enim, vti sæpè monuimus, imponitur nomen rei significatæ. Quanquam in illo Clemente non est nobis nimium D laborandum. Quisquis enim fuerit, totus ex imposturis, & mendacijs consutus est.

Addit postremò, fractionem illam posse In accidenti Quantitatis declarari: vt dicamus, non signatum, sed signum frangi sensibiliter. Hic videmus abyssum ab abysso inuocari, & portenta portentis cumulari: vt huiusmodi monstris, & miraculis nullus statuatur modus, aut finis.. Accidentia apud istos philosophos efficiunt Chaos Anaxagoræ. Ex E illis enim fingunt, & pariunt, quicquid volunt. Illa frangunt, illa contingunt, illa vident, illa olfaciunt, illa gustant: ex illis generant cineres, & vermes: ex illis alunt communicantes. Et quid non? Profectò istorum Eucharistia nihil aliud videtur esse, quàm regnum quoddam accidentium.

OBIECTVM CCXVIII.

OBIICITVR ex Cyrillo in Iohannem libro sexto capite 14. Hic animaduertendum, quòd etsi corporis sui præsentiam hinc subduxerit, maiestate tamen diuinitatis semper adest: sicut ipse à discipulis abiturus pollicetur, dicens: Ecce vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Ergo cùm Christus præsentiam corporis sui hinc subduxerit, ea præsentia non est ponenda in Sacramento.

GARDINERVS.

ET hic continuam Christi præsentiam tractat: quam in corpore cælum habet, vt in natura diuinitatis etiam habemus nos.

MARTYR.

AIT, *quandam esse Christi præsentiam, quam appellat. Corporis: tamque cælum habere continuam: aliam autem esse præsentiam maiestatis: videlicet, quod attinet ad naturam diuinitatis: eam autem nos habere vsque ad consummationem seculi.* Hactenos rectè. Nam de ista doplici præsentia pulchrè inter nos conoenit. Eandemqoe distinctionem Augustinus etiam sequitur, exponeos illa verba Christi, Pauperes semper babebitis vobiscum: me aotem non semper habebitis. Idemque testantor Vigilius & Fulgentius alij que multi. At Inconstantius præter istam doplicem præsentiam, aliam quandàm sibi fingit: nimirū veri corporis Christi in Eucharistia. Sed eam pro more & ingenio suo, neqoe probat, neqoe confirmat è sacris literis. Modom tamen quendam diuersum facit, qoo corpos Christi eodem tempore, & in cœlo sit, & In Sacramento. *In cælo,* inquit, *regnat: nec vnquam desinet ibi esse: in Sacramento verò ad nostri sanctificationem: vtrobique veritate pari: sed in mysterio nobis: quod et hic Cyrillus alibi clarè confitetur.* Tanta est huius Sophistæ in distinguendo subtilitas, vt qoæ mirificè studet inter se discernere, ea inter se confundat. Dicat enim mihi: Ille Christus, quem ait regnare io cœlo, nónne idem homines fideles, & discipulos Christi, qoi versaotor in terra, sanctificat? Non potest boc negare: nam vt A Paolos ad Corinth. ait, factus est nobis iostitia & sanctitas. Deinde hoc etiam mihi respondeat, regnètoe iille Christus, quem ait abditum latére sob accidentibos. Haud dubiè, si verus est Christus, illum regnare necesse est: nisi fortè hoc velit dicere, illum, quotiescunque in sacrificolorum manus veniendom est, abdicare se regno suo.

Ait præterea, Christum, quod ad corpos attinet, nunqoam desitorum esse in cœlo. Atqui B nos ex articulis fidei credimus, illum inde veoturum ad iudicaodom viuos & mortoos. Et nescio, an hîc ex antithesi, iuxta senteotiam istam Inconstantij, debeam colligere, corpos Christi aliquando desiturum esse sub accidentibus. Id eqoidem vehementer cupio ab illo nobis expediri. Nam si esse desinat, accidentibos adbuc saluis, eos omnes, quicunqoe colant nuda accidentia, oecesse est esse idololatras. At si accideotibus iam corruptis abire incipiat, aut C desinere, videat iste, quid tandem de illo fiat. Quanquā ne hoc quidē video, quomodo corpus Christi dici possit desinere esse sub accidētibos, cùm iam accidentia ipsa esse desieriot. Postremò si Cyrillus alibi huic nostro taotùm fauet, cor eios dicta, & testimonia oon adscribūtur? Certè tanti patris authoritas noo debuit ita leuiter, & cootemptim præteriri.

OBIECTVM CCXIX.

OBIICITVR ex Cyrillo libro nono in Iohannem capite 21. Paruo tempore Christus ait, se fore cum discipulis. Non enim penitus recessurus erat. Nobiscum enim est semper vsque ad consummationem seculi: sed quia non erat cum eis sicut prius conuicturus.

GARDINERVS.

QVOD hic Cyrillus exprimit (Non sicut prius conuicturus) paucis verbis aperit quod istis respondeatur; quæ nobis de Christi à mundo absentia obijciuntur.

MARTYR.

INconstantius existimat, ex ijsdem ijs verbis Cyrilli omnia illa, quæ obijci solent de absentia Christi, posse dissolui. Etsi enim Christus præsentia corporis adsit in Sacramento, non tamē eum adesse, conuicturom nobiscum vt prius. Adesse enim illum arcano tātùm qoodam modo, & inoisibiliter. Aotequam ad istā respondeo, libet mihi illud in verbis Cyrilli expendere, qood ait, *Non quia penitus ab eis recessurus erat.* Equidem non video, qoid hoc aliud sit, qoàm quod idem Cyrillus in proxima soperiori Obiectione docuit, cùm diceret: Etsi corporis sui præsentiam hinc sobduxit, maiestate tamen diuinitatis semper adest. Hoc enim noo est penitus à oobis discedere. Adest eoim boni- D tate sua & potentia, qoæ pertinent ad eius maiestatem: etsi corpore habitet in cœlis. Ioterim gratia sua, & vi spiritus vitā io oobis & sanctitatem operator, nosq; pro tempore, qoibos videtur, donis cumolat.

Nunc ad istum venio: & affirmo, Cyrillō hoc etiam loco idem spectare, cùm dicat, Christum non fuisse cum discipolis conoictorum sicut prius. Etsi enim dioina Christi natura hîc nobiscum agat; non tamen intercedit illi nobiscū E familiaris conuictus. At dicet Inconstaotios, nē

OBIECTVM CCXX.

OBijcitur ex Augustino in Psal. 89. Non hoc corpus, quod videtis, comesturi estis: neque bibituri illum sanguinem, quem effusuri sunt, qui me crucifigent. Mysterium est, quod vobis dico: quod si spiritualiter intelligatur, viuificabit.

GARDINERVS.

EODEM in loco habet Augustinus, Christum carnem, quam assumpsit ex Virgine, dedisse manducandam.

MARTYR.

AVgustinus, cum dicat eodem loco, Christum veram suam carnem dedisse comedendam, nobiscum nihil pugnat. Id enim nos nunquam negauimus. Dedit quidem Christus ipsam suam carnem, sed spiritualiter comedendam: eamque fideles communicantes non aliter recipiunt, quàm fide, ac spiritu. Idque Augustinus in illis ipsis verbis, quæ nos hìc citauimus, luculentissimè declarat: nisi Inconstantius suis illis strophis, quasi Circæo aliquo poculo, studeret Lectori sensum & mentem eripere. Nam quod Augustinus dicit, *Non hoc corpus, quod videtis, comesturi estis: neque bibituri illum sanguinem, quem fusuri sunt, qui me crucifigent*, id iste non ad rerum naturam referri vult, sed ad illarum proprietatem: nimirum, ad corruptionem: quòd illa caro, quãuis domini esset, tamen tum temporis corruptibilis, & mortalis esset. *Christum ergo ait dedisse manducandam diuinam, & spiritualem carnem.* Verùm hoc totum commentitium, & falsum esse, Augustini ipsius verba satis indicant. Ait enim, *Sacramentum aliquod vobis trado: id spiritualiter intellectũ viuificat.* Hæc, inquam, satis docent, Augustinum, non ad modum corporis, aut ad proprietatem respexisse, sed ad sacramentum. Ac si diceret: Nõ istam carnem meam, aut hunc sanguinem esuri estis, aut bibituri, corporis videlicet vestri ore, ac dentibus: sed harum rerum mysterium quoddam, aut sacramentum. Illud autem viuificaturum vos non est, nisi sanam fidei intelligentiam, ad ea, quæ in eo significantur, adhibeatis.

An Christ9 habuerit carnem corruptibilem vel incorruptibilem, cum instituit sacramentũ.

Ad hæc, hoc velim Inconstantius respondeat, vtrum Christus in illa Cœna, cum nondum obijsset mortem, habuerit carnem corruptibilem, an incorruptibilem. Si dicat, eam tum fuisse incorruptibilem, quomodo est mortua? Si corruptibilem, ergo talem Christus carnem dedit Discipulis, qualem habuit: nisi Inconstantius fortè dicere velit, Christum tum fuisse bicorporem: & habuisse carnem aliam incorruptibilem, aliam incorruptibilem. Sed iste ridet nos, qui eum putemus, regulis Contradictoriarum teneri posse: ac non potius arbitremur, eum facilè concessurum, idem corpus Christi fuisse & mortale, & immortale: & corruptibile, & incorruptibile: & spirituale, & non spirituale eodem tempore. Id autem si alia

A via confirmare non queat, nunquam tamen eum deficiet argumentum ab omnipotentia Dei. Quid autem Hieronymus, ad quem istè nunc diuertit, sibi velit per duplicem Christi carnem in epistolam ad Ephesios, suprà, quantum videbatur satis, ostendimus. Sophista autem noster, postquam tenetur medius, nihil aliud quærit, quàm vt diuerticulis, & digressionibus rei perspicuitatem perturbet: quo facilius, & tutius tempestatem, quam ferre non B potest, euitet.

Omisso ergo Hieronymo, videamus deinceps quid sequatur. Quærit ergo à nobis, *an ista ipsa verba Augustini, Non hoc corpus, quod videtis, comesturi estis, non significent ex ipsa phrasi, Corpus Christi verè dari comedendum: etsi non illud detur, quod videtur.* Miror, eum hoc percontari, cum ex ipsis Augustini verbis eius quæstionis dissolutionem non sit difficile colligere. Eam tamen ego non grauabor, etsi necesse non erat, C explicare. Aut ergo loquimur de externa comestione, quæ propria est, & naturalis, & ad corporis instrumenta pertinet: aut de metaphorica, & spirituali, quæ animo & fide perficitur. Quòd si de propria manducatione, & externa quæras, de qua Augustinus videtur agere (emendat enim prauam intelligentiam Capernaitarum, & septuaginta illorum discipulorum, qui putabant, imperari sibi, vt corporis ore corpus Christi comederent) de ista, in- D quam, manducatione si quæras, ita corpus Christi proprium, & reale non comeditur. Id enim Augustinus in illis verbis apertè negat. Ad hunc enim modum symbola tantum comeduntur. Ideoque subiecit: Sacramentum aliquod vobis trado. At si de altera manducatione metaphorica & spirituali quæras, ita corpus Christi comedi, non tantùm credimus, sed etiam prædicamus. Quod autem Augustinus negat, corpus Christi, quod videbatur, manduca- E ri, id de altero genere manducationis, externo, inquam, & proprio intelligendum est.

Subdit Inconstantius: *Nam vbi nullum corpus datur comedendum, ridiculè dicitur, Non hoc, quod videtis.* Quis istam tantam subtilitatem non miretur? Audit nos passim dicere, & docere, vtrique manducationi dari corpus, quod illi congruat. Et tamen ita se nobis opponit, quasi nos dicamus, nullum prorsus corpus Christi dari co-

medendom. Ori corporis oostri datur panis: A non quidem vulgaris cibus, sed mysteriom & Sacramentum corporis domioi: qood tamen soo quodā modo & est, & dicitur corpus Christi. Et de hac re Augustinus Christum iodocit ita loqoentem: *Ore corporis vestri, & dentibus, non comedetis boc corpus meum, quod videtis. Altero autem genere comestionis, quod perficitur recte intelligendo mysterium, boc ipsum corpus meum, quod nunc videtis, comedetis spiritualiter: illudq́ vos ad æternitatem viuificabit.* B

Verùm Incoostantius, opioor, ne parum facetus videretue, subijcere voluit boc simile: *Vt maritus, qui cùm vxorem à se sine causa segregasset, iactabat, se aliquot annos vxori nullū verbum fecisse duorius, nunquam illam alloqnutum asperius, aut illam seuerius aspexisse, neue per iniuriam vel digito attigisse: cùm eam interim omninò non vidisset, vt posset quicoquam cum ea colloqui.* Atqui, Inconstanti, Augustinus oon cauillatur, vt tu soles: sed seriò loqoitor vt in re maximè seria. Imò, inquis, Augu C stinus dum aït, Corpus, quod videtor, non dari ad mandocandum, fatetur omninò aliod dari, etsi qualitate diuersum. Primùm ego respōdeo, illud simile, quo Inconstantius sperauit so festiuum fore, nibil ad rem facere. Nam ille maritus ab vxore soa omninò abfuit: corpus autē Christi à mente, & fide nostra non abest, sed à nobia comeditor spiritualiter. Etsi, vt dixi, Augustinus de illa manducatione directè non agat. Tantùm enim voluit externam, & propriā D manducationem remooere, qua Capernaitæ, & illi septoaginta Discipuli errore obcæcati, putabant se comesturos esse corpus Christi. Panis autem sacer, qoi etiam suo modo est corpus Christi, corporis officio, & dentibus comeditur. In hoc scirpo nihil nodi est, quantum iste sibi fingit. Ea, quæ dicimus, ita sunt perspicua, vt vel à poeris posśint intelligi. Solus Ineoontius, quamuis alioqui, vt sibi videtor, subtilisśimos, ad ea stupet. E

Huc addit, *Christum babuisse duo corpora, non quidem substantia, sed qualitate diuersa. Itaque, quemadmodum suo Carnotensis exposuit Augustinum, Christū potuisse dicere, Corpus suum & ipsum, & non ipsum esse comedendum.* Ego verò Iooni isti vel Carnotensi, vel Beluacensi relinqoo sententiam suam, & in Augústini verbis intelligendis ipsum potios audio Aogustinum. Ille enim proximè ante verba illa, quæ iam adduximos, ita scribit: *Nam cùm remansissent cum illo discipuli duodecim, ac illis recedentibus, suggesserunt illi, tanquam dolentes illorum mortem, quòd scandalizati essent verbis eius, & recessissent. Ille autem instruxit eos, & ait illis: Spiritus est, qui viuificat: Caro nibil prodest. Verba, quæ loquutus sum vobis, spiritus sunt, & vita. Spiritualiter intelligite, quod loquutus sum.* Deinde subijcit: *Non boc corpus, quod videtis, comesturi estis.* F Ista manifestisśimè indicant, Christum dixisse, comestionem sui corporis spiritualem esse, non carnalem: & spiritu, ac fide percipi, non G dentibua, aut instrumeotis corporis. At dices, Mādocatione ista spirituali corpus illud ipsum comedimus, qood videbator. Illud enim vt nostra caosa affigebatur ad crucem, fide comprehendimos. Fateor. Sed quomodò ergo, inqoies, dicit Christus. Non hoc corpus, quod videtis, comesturi estis? Dicam: cùm Christus docoisset, oportere spiritualem esse manducationem, qua ipse esset comedendus, conuertit se posteà ad carnalem, qoam Capernaitæ sibi somniabant. Atque eo modo negat, corpos suom comedendom esse. Deinde eo reoocat ad mysterium: quod etsi corporaliter comeditor, tamen intelligi debet spiritualiter. Et addit, necesse esse, vt illud Sacramentum celebretor visibiliter: quamuis spiritualiter intelligatur. Hoc addo, Augustinum, si qoid de istorum commēto cogitasset, ita potius debuisse scribere: Non tale corpos, qoale videtis, comesturi estis. Nam ita qualitatum dioersitatem indicare potoisset. At ille sic scribit: Non hoc corpus, quod videtis: quibos verbis nihil aliud videri potest remouisse, nisi substantiam. Illæ enim voces, Hoc & Quod, substantiam indicant, non qoalitatē. Atque hæc hactenos, qood ad illom locum Augostini attinet, dicta sint. Is autem verba illa Christi in 6. Ioannis copolat cum sacramento: quod tamē, cū illa Christus loqoeretur, noodū erat institutom. Nam Christos apod Ioannem satis monoit Capernaitas, & septoaginta Discipulos, se non aliam intellexisse manducationē, quàm spiritualem, qoæ scilicet fide, ac spiritu perageretur. Posteà autem in cœna mysteriom illod ornauit etiam externis symbolis.

Verùm Inconstantios noster sic pergit: *Si sensisset Augustinus, Eucharistiam ex pane triticeo, & figura corporis domini constare, quomodò isti figuratores contendunt, ita fecisset loquentem Christum; Non meum corpus comedetis sed signum corporis: quia solam figuram corporis vobis commendaui. Sed quemadmodum signum, & figura naturali alimento reficiunt corpus: ita ego mei corporis virtute reficiam vos. Non deerat Augustino sermonis copia: & aderat illi voluntas explicandi veritatem ad ædificationem, non verbis illis ludendi, quæ gignant errorem.* Hæc Inconstantios. Quod aotem primo loco somit sibi, nos dicere, Sacrameotū Eucharistię cōstare ex pano triticeo, & figura corporia Christi, vanisśimū est. Nostri enim omoes, quique nonc sunt, qoique vnquam fuerunt, semper ita docuerunt, integrū, & plenum Sacramentū cōstare ex signo, & re significata. Nulla. n. relatio, esse potest sine duobus terminis. Sacramentum aotē est qoędā relatio, inter illa videlicet externa symbola, qoæ oculis & sensibos vsorpamos, & res significatas, qoæ suot æternæ, & cœlestes, & inuisibiles. In eo autem semper errat & hallucinatur, qoòd potat, ex quo aliquid dicatur constare, id illi adesse, & cum eo re ipsa coniunctum esse oportere. Atqoi ea ratio in relationibua sæpisśimè fallit. Filius enim à patre suo locorum spatio sæpè longisśimè discloditor: cùm tamen pater oe esse qoidem posśit sine filio. Quod si panis aut vinom, aot aqua in baptismo dicantor interdom sacramenta, id non aliter intelligendum est, quàm quatenus ea rem significatam notant. Itaque si panem Eucharisticum cœlesti illa

Nō dicimus Eucharistiam constare pane triticeo & figura.

illa sua significatione spoliares, nihil ille iam differret à vulgari & communi pane. Et cùm duæ sint sacramenti partes, signum, & res significata, sæpè accidit, vt signum ipsum, hoc est res externa appelletur sacramentum: & seorsum à re significata possit percipi. Ita enim dicimus, impios recipere sacramentum corporis domini: cùm illi panem tantùm, & vinum sumant, corpus autem Christi non habeant. Ita etiam vicissim dicimus, rem significatam haberi, & percipi posse sine signo. Quare si quis ἀκριβῶς loqui velit, dicet, impios non totum sacramentum, sed alteram tantùm eius partem recipere. Iste ergo noster Sarcophagus non rectè Figuratores intelligit: cùm ita impudenter clamet, Eucharistiam apud illos constare tantùm ex pane triticeo, & figura corporis Christi. Nos itaque, non vt iste calumniatur, Figuratores, sed veritatis & Euangelij propugnatores, dicimus, panem, cùm adhibetur ad Eucharistiam, esse figuram corporis Christi: idque cum omnium Patrum vnanimi consensu dicimus. Sacramentum autem ex pane, & figura constare nunquam diximus.

Impij non solū sacramentū percipiunt.

Sed Augustinus, inquit, *dicere potuisset sub persona Christi, Non comedetis corpus meum, sed signum.* Atqui vtrunque dixit. Quid enim, obsecro, interest inter hoc corpus, quod videtis, quodque non estis comesturi, &, corpus meum, quod otre corporis esuri estis? De figura autem contra Adimantum libro 2. capite 12. ita scribit: *Non dubitauit dominus dicere, Hoc est corpum meum, cùm daret signum corporis sui.* Et in Psalmum tertium ita scribit de Iuda proditore: *Eum tam diu pertulit tanquam bonum, cùm eius cogitationes non ignoraret: cum adhibuit ad conuiuium, in quo corporis & sanguinis sui figuram Discipulis suis commendauit.* Hæc Augustinus animo sedato scripsit, vtputè simpliciter exponens Psalmum: non autem disputationis calore abductus: quo etiam animo ista scripsit, quæ nunc tractamus, in Psalmum octuagesimum nonum. Eaque vel eo maximè nomine Inconstantius recipienda arbitratur. Atqui qui ista tam vehementer probat, illa, quæ proximè ex Psalmo tertio citauimus, nō debet contemnere.

Sed hîc non est dissimulandum egregium huius hominis, & impudens mendacium. Ait enim, nos figuram tantùm agnoscere in Eucharistia: quod vel ipse scit, si verum fateri velit, vanum, & falsum esse. *At non deerant*, inquit, *Augustino verba.* Certe non deerant. Nam illis & perspicuè, & copiosè explicuit, & propugnauit causam nostram. Nec lusit verbis, sed seriò, & grauiter rem ipsam, vt est exposuit. Quod cùm ita sit, moneo Inconstantium, vt illum maiori cum fide, & simplicius audiat: neque vt solet, nodum in scirpo quærat. Quàm autem prudenter, & candidè sibi nunc muniat viam ad eludenda illa testimonia, quæ idem Augustinus dixit alibi plurima, & constantissima secundū nos; quòd dicat, eum illa in æstu ipso, atq; impetu disputationis effudisse, neglecta interim ἀκριβολογία, nunc nihil dicō: dicturus posteà fusius, vbi eadem ab illo repetentur.

OBIECTVM CCXXI.

OBIICITVR ex Augustino de Trinitate libro tertio capite decimo: Panis, inquit, ad hoc factus, in accipiendo sacramento consumitur. Apertè ait, Panem Eucharisticum in hunc vsum factum esse, vt in accipiendo sacramento consumatur. Corpus autem Christi non consumitur.

GARDINERVS.

HIC locus ambiguus est. Nam & docti non defuerunt, qui contenderent; eum ad Eucharistiam nihil quicquam pertinere.

MARTYR.

HIc Inconstantius duos inuenit cuniculos, in quos sese penitus abderet. Primū enim reuocat in dubiū, an ista verba Augustini pertineant ad Eucharistiā: additq;, nō defuisse viros doctos, qui id negarēt. Scio, & memini Roffensem illa omnibus modis torquere voluisse ad panes propositionis. Sed parùm promouit. Sensus enim illorum verborū facillimus, maximeq; obuius nihil aliud spectare videtur, quā Eucharistiā. Id Erasmus etiam vidit, &, Eucharistia, adscripsit ad marginem. Adhæc cū Augustinus eadem omninò supra tractet cap. 4. quæ posteà cap. 10. ita ibi perspicuè, itaq; disertis verbis mentionē facit Eucharistiæ, vt omninò negari nō possit. Ad hæc hoc loco nominatim expressit vocem Sacramēti: quā si generali tantū significatione vsurpasset, eam potuisset & ad æneum serpentem, & ad Iacobi lapidē accommodare. Atqui id non fecit: vt eum hîc de peculiari quodam sacramento agens intelligamus. Præterea etiam, *Panis*, inquit, *ad hoc factus, in accipiendo sacramento consumitur.* Id non potest conuenire panib. propositionis. Neq; enim illi in hoc facti erant, vt ederentur: sed potius, vt positi corā domino ita suo ordine relinquerētur. Vnde appellati sunt פנים à facie, & ab aspectu domini. Per accidens autē, vt loquuntur, eueniebat, vt comederentur: scilicet, ne ibi corā domino

Panes propositionis nō ad id facti erāt per se vt ederētur.

argumentum valde probabile efficiet: etsi fortasse non necessarium. Si præcipuus quispiam author in aliqua facultate polliceatur, se omnia artis suæ mẽbra & capita velle tradere, ea, quæ ille præterijt, & reliquit intacta, prudentes non solent posteà in artem facilè recipere. Nam si Galenus doctissimus medicorum aliquo in loco, vbi de morbo aliquo agat ex professo, rem quampiam, quæ magni sit momenti, prætereat, eam posteà sapientes medici, tanquam pro- A priam illi morbo, non facilè adscribunt. Ita hic, cum Augustinus summus Theologus, certo quodam in loco eius libri Petrum suum instituendum susceperit de Sacramento Eucharistiæ, quomodò absurdum non est dicere, eum Transubstantiationem, quæ præsertim & sua natura, & vestro Iudicio tanti momenti sit, præterijsse? Hoc ego argumentum non dico esse necessarium. Est tamen, quod negari non potest, valde probabile.

OBIECTVM CCXXIII.

OBIICITVR ex August. Contra Faustum lib. 20. cap. 21. Ait, Carnem domini promissam fuisse nobis in Veteri Testamento in similitudine victimarum: eam autem in cruce re ipsa fuisse exhibitam: in Sacramento autem celebrari per memoriam.

GARDINERVS.

SENSVS *est verborum: Cum trucidarentur victimæ, promissio quædam fuit, carnem & sanguinem Christi similem olim diuisionem passuram.*

MARTYR.

QVæ Augustinus nudè simpliciterque protulit de carne & sanguine domini, ea iste prorsus inuertit, & pro suo more sophisticatur. Illam enim similitudinem transfert ad diuisionem sanguinis à carne: *eamque diuisionem ait, olim in victimarum mactatione fuisse promissam: eandem posteà exhibitam fuisse in cruce: nunc autem in Sacramento per memoriam celebrari.* Hic mihi libet paulisper, Inconstanti, tua tecum vti oratione. Dicebas enim pauló antè, idque in nos magnoparè valiturum existimasti, non defuisse Augustino verborum copiam: voluntatem autem illum habuisse explicandi veritatem ad ædificationem, non autem ludendi verbis, quæ gignant errores. Hæc tu nobis paulò antea: nunc eadem tibi ipsi canito. Potuisset haud dubiè Augustinus dicere, si voluisset, *diuisionem carnis à sanguine.* At ille carnẽ expressè dixit, & sanguinẽ: eaque coniunctim etiam dixit, non separatim, secundum tuam diuisionem. Fundebatur quidem in cruce sanguis Christi: sed ea de re Augustinus hoc loco nihil loquitur. Ait veteribus promissam fuisse carnem domini: eandem posteà re ipsa exhibitam fuisse in cruce: nunc autẽ per memoriam celebrari in Eucharistia. Atqui in illa sententia hoc in primis obseruandum est: quòd in cruce tantùm dicit carnem Christi re ipsa fuisse exhibitam: veteribus autem eandem fuisse promissam: à nobis verò eam per memoriam celebrari: ac si diceret, rem ipsam à nobis iam abesse.

Sed noster Sophista comminiscitur, Augustinum dixisse, diuisionem illam carnis à sanguine re ipsa exhibitam fuisse in cruce. Nam in Sacramento eiusmodi diuisionem non haberi. Ibi enim sub vtraque specie integrum Chri- B stum dari: non qui carnem suam iam à sanguine diuisam habeat: sed qui se ad memoriam suæ mortis sub illis speciebus separatim exhibeat. Hoc enim esse Sacramentum memoriæ: quemadmodum Christus etiam monuit, cum diceret, *Hoc facite in meam commemorationem.* Quòd primo loco dicit, Augustinum scribere, Christum diuisionem sanguinis, & carnis suæ re ipsa exhibuisse in cruce, merum commentum est. Carnem quidem Augustinus in cruce exhibitam fuisse scribit: diuisionis autem C istius mentionem nullam facit. Commentum est etiam, quod ait, sacramento sub alterutra specie Christum totum dari. Nam in altera corpus Christi consignatur, in altera sanguis: nisi fortè Inconstantius, vt solet, cum Christo ipso pugnare velit. Nam vt in altero symbolo memoria fieret corporis, in altero sanguinis, Christus ipse instituit, cum diceret, *Hoc est corpus, Hic est sanguis.* Eaque ipsa verba nunc in Ecclesia repetita animos Communicantium exuscitant. D Verùm hic mihi responderi velim: Si Christus se ipsum, vt tu dicis separatim exhibuit sub his speciebus, ad memoriam mortis suæ, dixitque, *Hoc facite in meam commemorationem*, qua vos fronte, aut audacia domini institutum violatis? Cur in sacra Cœna vnam tantùm speciem communicantibus ministraris? Quis vobis vnquam dedit tantum iuris & potestatis in sigilla & sacramenta Christi? Negare non potestis, vos falsarios, & testamentarios, qui obsignationes testamenti E Christi ita impudenter, & nequiter conuellatis. Sed nolo nunc in hac re vagari longius, aut scelus vestrum hoc loco vrgere pluribus.

OBIE-

OBIECTVM CCXXIV.

OBIICITVR ex Augustino de Ciuitate Dei libro 21. cap. vigesimo quinto. Non est existimandus, inquit, re vera comedere corpus Christi, qui non est in corpore Christi: aut in quo non manet Christus: aut non ipse in Christo. Hic apertè docet, impios rem Sacramenti, id est, corpus ipsum Christi non comedere.

GARDINERVS.

ALIVD est manducare re vera corpus: aliud est re vera manducare corpus.

MARTYR.

Iste ne videretur parùm Sophista, magnum ait esse discrimen inter istas duas propositiones: *Manducare re vera corpus:* &, *re vera manducare corpus. Particulam enim illam, Re vera, si præponatur verbo, longè aliud significare, quàm si sequatur.* Prima fronte fortasse putes, hîc esse mirabile acumen. Re autem vera vitreum tantùm est te ctorium. Lucet enim vanitate: veritate frangitur. *Particula, inquit, illa, Re vera, non est conditio corporis manducati: quia quod ad illud attinet, & à piis, & ab impiis manducatur. Sed ipsum, inquit, respicit manducantem. Requiritur enim ad id, vt fructum, seu vitam ex manducatione sua consequatur, vt in veritate manducet. Debet ergo in vobis esse veritas, quæ manducet veritatem in sacramento datā.* Quis potet Augustinum, cùm illos libros scriberet, quicquam de istis nugis cogitasse? Illi scilicet, scribenti veniebat in mentem, duo verbula aut præposita, aut postposita tantam habere vim ad mutandum totum sensum in oratione prolata? Apage, Inconstanti, has ineptias. Nam acumen tuum quàm leui fucatum sit vanitate, non est difficile videre: modo quis ea quæ idem Augustinus in eodem capite scribit, legat cum iudicio. Verba autem eius hæc sunt: *Non est dicendus manducare corpus Christi, qui in corpore non est Christi.* Hic nec Verè, est, nec Re vera, quod noster Sophista possit arrodere. Augustinus simpliciter negat, impios manducare corpus Christi. Sequitur: *Nec isti ergo dicendi sunt mãducare corpus Christi: quoniam nec in mẽbris cõputandi sunt Christi. Vt enim alia taceam, non possunt simul esse membra Christi, & membra meretricis.* Ex his apparet, idem esse apud Augustinum, Comedere corpus Christi: &, Esse membrum Christi: vt illi dici non possint participes carnis Christi, qui numerari non possint in membris Christi. Idque ea, quæ statim ab Augustino subijciuntur, clarius indicant. Ait enim: *Denique ipse dicens, Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo, ostendit, quid sit, non Sacramentotenus, sed re vera corpus Christi manducare & sanguinem eius bibere. Sic enim hoc dixit, quasi diceret, Qui non in me manet, & in quo ego non maneo, non se dicat, aut existimet, mãducare corpus meum, aut sanguinem meum bibere.* Ex his verbis duo possumus colligere: Primũ, hæc duo retrò agi, &, vulgò vt loquuntur, conuerti, Manere in Christo, & Christum in se manentem habere: &, Comedere corpus Christi: qui alterutrum habeat, vtrunque habeat: quiq; altero careat, vtroq; careat. Magnam autem mihi emphasim habere videntur illa verba, Non se dicat, aut existimet, comedere carnem meam.

Alterum, quod dixi dignum esse animaduersione, est, quod Augustinus ait, Impios comedere Sacramentotenus: quod est, non aliud, quàm sacramentum percipere corporis domini. Sacramentum autem, & res ipsa, etsi in pijs hominibus copulantur, tamen in impijs dissociantur. Impij enim sacramentum quidem comedunt: corpus autem domini non attingunt. Possem huc etiam allegare Augustinum ex Sententijs quibusdam ex illo discerptis, Sententia tricentesima trigesima octaua. Ibi enim sic scribit: *Nam qui discordat à Christo, nec panem eius manducat, nec sanguinem bibit: etiamsi tantæ rei sacramentum ad iudicium suæ præsumptionis quotidiè indifferenter accipiat.* Hæc ea omnia confirmant, quæ anteà diximus. Verùm hîc Lector vno verbo monendus mihi est, vt meminerit, vocem illam, Panem, in hac sententia Augustini accipiendam esse metaphoricè. Ea enim significatur caro ipsa Christi: quam carnem ait eos, qui discordant à Christo, non comedere.

Possem hîc non incommodè finem facere. Tamen, ne quis possit ambigere, quid hac de re, Augustinus senserit, non inutile putaui fore si huc citarem eius verba è tractatu 26. in Ioannem. Ea verò sic habent: *Hoc est ergo manducare illam escam, & illum bibere potum, in Christo manere, & illum manentem in se habere. Ac per hoc qui non manet in Christo, & in quo non manet Christus, procul dubiè nec manducat spiritualiter eius carnem, nec bibit sanguinem: licet carnaliter & visibiliter premat dentibus sacramentum corporis & sanguinis Christi: sed magis tantæ rei sacramentum ad iudicium sibi manducat & bibit: quia immundus præsumpsit ad Christi accedere sacramenta.* Hîc quoque videmus, illa duo, Manere in Christo, & Manducare corpus Christi, inter se conuerti: vt qui in Christo non maneat, dici non possit manducare corpus Christi. Deinde etiam rem ipsam sacramenti, hoc est corpus Christi, ita distinguit à sacramento, vt hoc quidem concedat impijs, illud verò nullo modo. Disertis enim verbis negat, impios comedere spiritualiter corpus Christi. Qua de re libenter audire vellem Inconstantiam quomodò potet, impios

comede-

comedere carnem Christi, carnaliterne, an spiritualiter. Carnaliter, opinor, non dicet: non enim sensu, aut aliorum ciborum more comeditur. Et iste semper clamat, se abhorrere à Capernaitis, qui putarint, se carnaliter comestu-ros esse carnes Christi. Restat ergo, vt dicat, Impios comedere Christum spiritualiter. Sed hic opponit se Augustinus. Ait enim, eum, qui non maneat in Christo, non comedere spiritualiter eius carnem. Postremò annotare debemus, Augustinum hic quàm commodissimè inter- B

Impij nō possunt comedere corpus Christi spiritualiter.

A pretari illa verba Pauli, *Indicium sibi manducat, & bibit, non dijudicans corpus domini.* Sic enim scribit: *Sed magis tantæ rei sacramentum ad indicium sibi manducat, & bibit: quia immundus præsumpsit ad Christi accedere sacramenta.* Per corpus domini, quod Paulus dixit, Augustinus intelligit sacramentum corporis domini, quod ait posse ab immundis, & ab impijs manducari. Hæc ergo testimonia Augustini huius fucatæ responsionis vanitatem satis, vt arbitror, patefaciunt.

OBIECTVM CCXXV.

Obijcitur ex Augustino contra Adimantum Manichæum capite duodecimo. Non dubitauit, inquit, Dominus dicere, Hoc est corpus meum, cùm daret signum corporis sui. Idcirco autem inquit, non dubitasse dominum ita loqui, quia in tropis audemus aliquid.

GARDINERVS.

AVGVSTINVS in agone & certamine loquitur, confutans Manichæos.

MARTYR.

QVòd primùm ait, Augustinum ista dixisse per calorem, atque impetum disputationis, non debet eò valere, vt eius verbis minus fidei habeamus. Ita enim quæcunque ille pulcherrimè disputauit contra Donatistas, Pelagianos, Manichæos, Arianos, facilè eneruari, & eludi possent propter contentionem, & æstum certaminis. Imò, vt aliàs dixi, magis ex illis locis quærenda est veritas apud patres, in quibus illi de industria copiosè disputarint de re aliqua, quàm vspiam alibi. Nam alijs fortasse in locis id, quod quærimus, aut obiter, aut negligentius tractauerunt. Vbi autem ex professo disputarint, non inani cupiditate consequendæ victoriæ, sed vero studio ædificandæ Ecclesiæ Dei, ibi credibile est, eos omnia diligenter, & consideratè cogitasse. Augustinus in illo loco interpretatur, quid sit, quod in Deuterono. & Leuitico scribitur, sanguinem esse animam. Ita autem dictum ait, quod sanguis sit signum animæ. Et citat similem loquutionem ex Euangelio. Christum id appellasse corpus suum, quòd esset signum eius corporis. Atque hunc nos locum istis Sarcophagis obijcimus.

Vbi maximè consulendi sint patres de aliqua veritate.

Respondet Inconstantius: Animam latère in sanguine, vt sanguis signum sit animæ. Et quoniam quasi in signo quodam animam indicat, idcirco sanguinem appellari animam. Videtur dicere, accidētia, quæ percipiuntur sensu, signa esse corporis Christi sub illis delitescentis, quémadmodum anima, cuius sanguis est signum, cuique ea nomen suum communicat, latet in sanguine. Quasi credamus accidentia esse signa corporis domini: præsentis tamen, non autem absentis: etsi præsens lateat. At ex hoc sequeretur, illa accidentia habere nomē corporis Christi: quod hactenus nunquam audiui dici. Sed cur iste non cogitat, sanguinem, dum est adhuc in corpore hostiarum viuentium, non posse re-

Sanguis vt est in corpore, non est signū animæ.

ctè dici signum animę, quia non videtur. Signa verò necesse est esse perspicua. Quare sanguis non potest esse signum animæ, nisi postquam iam fusus est è corpore. Cum autem extra corpus animantis conspicitur, signum quidem est animæ, sed non in se delitescentis. Est enim tum sanguis res inanima. Ita id, quod videtur, & sentitur, in Eucharistia, signum quidem est corporis Christi, at non, vt iste sophisticatur, sub illo delitescentis. C Vtque ostendam, Augustinum huiusmodi rerum, & symbolorum separationē intellexisse, eius verba, quæ postea sequuntur in eodem capite, non grauabor subijcere. *Illud,* inquit, *quod Lex dixit, fundendum esse sanguinem, nec in escam assumendum, quia sanguis est anima, esse positum dicimus, sicut alia multa, & penè omnia scripturarum illarum sacramenta, signis & figuris plena sunt futuræ prædicationis, quæ iam per dominum nostrum Iesum Christum declarata est. Sic est enim sanguis anima, quomodò petra erat Christus. Sicut* D *dicit Apostolus, Bibebant enim de spirituali consequente eos petra: Petra autem erat Christus.* Notū est antē Filios Israel, petra percussa bibisse aquam in eremo: de quibus loquebatur Apostolus cùm hæc diceret. Nec tamen dicit, petra significat Christum: sed, Petra erat Christus. Quæ rursus, ne carnaliter acciperetur, spiritualem illam vocat; hoc est, spiritualiter intelligendam docet.

Hic complura occurrunt digna, quæ diligenter obseruentur. Primùm, Augustinum dictum E illud, Anima est sanguis: & illud alterum, Hoc est corpus meum: affirmare esse similia: nam ea duo ab initio inter se composuerat: deinde etiam ea similia esse permultis, & penè omnibus veterum scripturarum Sacramentis: quæ nemo vnquam dubitauit longissimè distare à rebus ipsis. Deinde peculiariter loquutiones cum eo comparat, quod Paulus ait, Petra erat Christus. Nec sanè ambigi à quoquam potest,

A naturam Christi humanam, eiusque sanguinē tum temporis ab illa petra longissimè abfuisse. Tertio verò loco, quoniam obijcere quispiam potuisset, Apostolum non dixisse, Petram significasse, sed fuisse Christum: id ait, nihil referre. Significationis enim sensum ex ipsa voce, Spiritualis, posse elici. Cùm enim petra illa dicatur spiritualis, satis docemur, illam non esse intelligendam carnaliter. Quod ideircò moneo, vt Lector intelligat, cùm patres dicunt, panem B quem nos accipimus, esse spiritualiter corpus Christi, eos nihil aliod velle dicere, quàm panem illum significare corpus Christi. Nam ita sensisse Augustinum, vel id clarissimè indicat, quòd illam propositionem, Sanguis est anima, dicit veram esse in signo. Et huic propositioni alias propositiones similes recitauit: *Hoc est corpus meum: & Petra erat Christus*: in quibus verbum illud substantiuum, Est, affirmat notare signum.

C Addit præterea Inconstantius: *Id, quod dabat, quatenus quidem erat inuisibile, nihil aliud fuisse, quā signum eius corporis. Nec eum dubitasse dicere, Hoc est corpus meum, quoniam loquebatur fidelibus, qui nō hærerent oculis in eo, quod visibiliter daretur: sed ad hauriendam vim verborum aures erigerent, & per fidem intelligerent, non visibile illud signum quod dare tur, esse corpus, sed quod inuisibiliter adesse crederetur.* At si illud visibile, vt ais, quod Christus dabat, nihil aliud erat, quàm signum eius corporis: & D si fideles intelligebant per fidem, illud intelligibile, quod dabatur, non esse corpus domini? Cu[r] illud tam constanter affirmatis, manu contingi, dentibus atteri, lingua palatoque gustari? Nam istæ actiones non nisi rebus visibilibus conueniunt, quæ nobis in Sacramento distribuuntur. Quòd si vos illis rebus tribuitis nomina corporis & sanguinis Christi, non debetis ita impatienter ferre, si nos pani & vino easdem nomina imponamus.

E Quod autem addit, loquutionem illam Christi, & propriam esse, & tropicam, id nullo modo ferri potest. Distinguat homines, & alios carnales, alios spirituales faciat, quantum velit. Certè Augustinus affirmat, orationem illam esse figuratam, & tropicam: illudque quod ore suscipitur, non corpus esse Christi, sed signum corporis. Esto, hæreant homines carnales in symbolis: spirituales verò rem ipsam significatam spectent. Illi tamen vim pro- F positionis mutare non possunt. *Semen*, inquit Christus, *est verbum Dei*. Hæc oratio, & cū nondum intelligeretur à discipolis, & cùm postea à Christo esset exposita, semper tamen erat tropica. Sed Inconstantius facit, quod solent imperiti sagittarij: qui, vt scopum aliquando feriant, multas sagittas anteà frustrà abijciunt. Omnes enim artes suas & rationes expedit, vt posit hoc argumentum nobis dissoluere, vt si prima via nihil effecerit, altera tamen videatur G fecisse aliquid: aut si illa quoque frustrà tentetur, tertiam, quartamque suscipiat.

Addit: *Verum est illud, quod Christus dedit visibiliter, fuisse signum corporis eius, & per tropum recepisse eius appellationem. Sed quod inuisibiliter dedit, verum corpus erat, quod suscepit ex Virgine, quodque pro nobis tradebatur.* Ista rectè, & verè dicuntur. Et, si iste loquatur ex animo, non video, cur non lites & contentiones deponamus. Nostra enim hæc verba sunt. Nos dicimus, & docemus, externa illa, quæ visibiliter traduntur, panem, inquam, & vinum, esse signa corporis & sanguinis domini, & idcircò illorum nominib. appellari: id autem, quod inuisibiliter datur, & B à mente nostra, & spiritu percipitur, verum esse corpus domini, & verum sanguinem, quæ pro nobis tradita sunt in cruce. Videri quidem hactenus possumus pulchrè inter nos consentire. Sed nihil est minus. Inconstantius enim sub ista larua qualicunque, veritatis tegit insigne mendacium. Illud enim, quod ait datum inuisibiliter, non ad spiritum, non ad animum, non ad fidem nostram refert: sed ad obscura quædā, nescio quæ, latibula. Vult enim carnem domini C realiter adesse, sed latêre. Videlicet, Deus iste panaceus vmbris gaudet, odit lucem. O fictiones plusquam aniles, aut poeticas: quibus tamen necesse sit obligari miseræ plebeculæ conscientias. Deum aliquando misereat populi sui. Præterea id, quod Christus dabat visibiliter, quodque fatetur fuisse signum eius corporis, id pati non potest fuisse panem & vinum, quod & sacra scriptura, & sensus, & experientia testatur, sed tantùm accidentia. Et in istis D tantis tenebris putat sibi licere fingere, quicquid libeat.

Posteà se refert ad Chrysostomum: quem ait hom. 83. in Matthæum ita scribere: *Christum nihil dare sensibile.* Memini equidem patrem illum ita scribere. Sed tu quoque vicissim meminisse debes, Chrysostomum illa verba non tantū ad Eucharistiā, sed etiam ad baptismum retulisse. Ibi .n. etiá dicimur inseri in Christū, & Christū induere. Necesse ergo erit, ibi quoque dicere, E aquam transubstantiari, & nihil ex ea superesse nisi accidentia. Quod autem Inconstantius addit, *Non quod nihil sint accidentia*, id non habuit à Chrysostomo, sed assuere voluit de suo. Illi enim pio, & sancto Patri nunquam talia portenta venissent in mentem. Quod autem ait, nihil in sacramentis nobis dari sensibile, id loquitur in hanc sententiam: mentem, & fidem piè & rectè communicantium, non in exter- F nis elementis versari, tanquam in præcipuo fine, & instituto Christi, sed toto pectore ad illa se transferre, ad quæ vocantur per verba domini. Neq; cuiquam videri potest verisimile, corpua de vero corpore, ac non potius de signo sensibili prædicari. Non ita fuit stupidus Chrysostomos, vt cùm Christus diceret, Hoc est corpus meum, putarit, eum dicere voluisse, Hoc corpus meum, est corpus meum. Non sanorum hominum, sed fatuorum, & delirantium sunt G isti sensus. Nihilominus tamen vult, Chrysostomum scripsisse ista sedatè, & propriè de dogmate: Augustinum autem ad certamen, & victoriam, & contentionem spectasse. Adduque Basilium magno iudicio dixisse, In perpendēdis

Patrum

Patrum sententijs in primis videndum esse, quid ab illis δογματικῶς, quid ἀγωνιστικῶς dictum sit. Quod si ita est, Cur ego quoque tibi eadem non regeram, cum à te citantur Patres? Cur nõ possim dicere, eos in suis encomijs, adhortationibus, concionibus multa de hoc sacramento hyperbolicè, & magna cum amplificatione loquutos? Imò, te authore, non video, quid ipsi Basilio contra Eunomium disputanti credere debeam. Nam contra eum mihi semper visus est omnes neruos doctrinæ, & eloquentiæ vires intendere. Quod tamen ab eo dicitur, id ibi demùm mihi videtur habere locum, vbi cominus, & viua voce, atque ex tempore disputatur. Nam alioqui de dogmatibus Arrianorum, & Pelagianorum, & aliorum similium, nullis æquè credo, atque aduersus eos acriter, & seriò disputantibus. Huc adde, Augustinum iam senem maturo iudicio scripsisse libros Retractionum: in quibus haud dubiè locum, vt iste ait, ita lubricum aut explicuisset: aut certè, quod de alijs multis locis fecit, sine vlla dubitatione reuocasset, si quid in eo à se erratum putauisset. Sed quid opus est multis? Cum interpretatur Psalmum, idq; in Concione ad populum, ait Christum commendasse discipulis suis figuram

Augustin.

sui. Non ibi disputabat: non ferebatur corporis impetu: nõ ardore certaminis, aut vincendi studio inflãmabatur: tamẽ ait Christum discipulis suis figuram sui corporis tradidisse. Huc adde, nemini fas esse, quamtumuis disputationis æstu caleat, falsa disputando colligere, & tradere, quo vera tueatur. Neq; enim sanitas vnius curanda est, cum aliorum exitio.

Non licet disputando falsa colligere, aut ponere, quo vera tueamur.

B Postremò iste noster ait, *Augustinum, cum ita scribat, Non dubitauit dominus dicere, Hoc est corpus meum, cum daret signum corporis sui, non notasse audaciam domini in tropis liberius loquendi, sed confidentiam tradendi mysterium fidelibus.* Si tradat fidelibus mysterium, quod cum vnum præ se ferat, aliud quiddã occultet, aut significet, quæ causa est, cur in eo tradendo non ausit vti oratione figurata? Cum deceat orationem parem, & conformem esse rei, qua de agitur, & fatearis mysterium fuisse, quod Christus tradidit, cur B illi non licuit adhibere mysticam orationem? Dominus ergo, cum non quamuis rem, sed mysterium institueret, & daret, ausus est loqui tropicè. Imò, vt Augustinus ait, ita potauit licere sibi vti tropo, vt scripturæ vtuntur,

cum dicant, sanguinem
esse animam.

OBIECTVM CCXXVI.

OBIICITVR ex Augustino de Doctrina Christiana lib. 3. cap. 16. Ait loquutionem illam Christi, Nisi manducaueritis carnem filij hominis, &c. figuratã esse; quòd illis verbis flagitium videatur præcipi.

GARDINERVS.

MYSTERIORVM ignaris figura est: sed fideles norunt, quibus credentibus Christus aperuit modum.

MARTYR.

SI Augustinus libros illos suos de Doctrina Christiana infidelibus, & hominibꝰ à Christi doctrina alienis scripsisset, Gardinerus fortasse videri posset aliquid dicere: cum respõdeat, loquutionem Christi infidelibus fuisse figuratam, credentibus verò propriam. Sed Augustinus statim ab initio primi libri satis ostendit, se fidelibus tantùm scribere. Sic enim habet: *Sunt præcepta quædam tractandarum scripturarum, quæ studiosis earum video non incommodè posse tradi.* Vides ergo, Inconstanti, Augustinum ista tradere, non, vt tu potas, hominibus carnalibus, & infidelibus, sed sacrarum literarũ studiosis. Quare cum simpliciter, & sine vlla distinctione dicat, loquutionẽ illam esse figuratã, etiam fidelibus habenda est pro figurata: & præsertim, cũ Augustinus dicat nominatim, se in illis libris præcepta, & regulas quasdam tradere intelligẽdi sacras literas. Quò autem certius intelligatur quod dicimus, rationem Augustini expendamus. *Quoniam, inquit, flagitium videtur præcipi.* Atqui omnium iudicio, non tantùm infideliũ, sed etiam fidelium, non tantùm carnalium, sed etiam spiritualium, flagitiũ videtur esse carnes domini propriè, & realiter comedere: hoc enim esset, illas dentibus scindere, lacerare, commolere, in ventriculum traijcere: quæ cogitationes horrẽdæ sunt, & indignæ corpore domi-

ni. Illud enim iã immortalitate, & omni gloria ornatũ pati ista non potest. Quare etiam inuito Inconstãtio, necesse est orationẽ illam Christi
C etiam fidelibus hominibus, & spiritualibus figuratam esse.

Verùm ab ista responsione, quòd eam videret infirmam esse, nec posse consistere, recipit se ad aliã, vt solet. *Sit*, inquit *figurata oratio, quæ præcipiat, vt meditemur Christum crucifixũ, vt Christo cõpatiamur, vt conregnemus: vt, qui Christo cõmunicauerimus in humilitate, eidem olim communicemus in*
D *gloria.* Hoc pacto iste putat, se explicuisse sensũ Augustini: quòd is ita scribat: *Figura ergo est, præcipiens passioni domini esse cõmunicandũ, & suauiter atque vtiliter recondendũ in memoria, quòd pro nobis caro eius crucifixa & vulnerata sit.* Sed hæc verba Augustini nihil sibi aliud voluot, quã quod nos assiduè docemus, comedere videlicet carnem Christi, non aliud esse, quã eam fide apprehendere, vt datam pro nobis in preciũ nostræ redẽ-
E ptionis. Itaq; idem Augustinus alibi rectissimè dixit, *Crede esse edere: &, Crede & mãducasti.* Hoc etiam illud est, quod dominus iubet, vt cõmunicando annũciemus mortẽ suam: quodq; facimus, in ipsius memoriã faciamus. Verũ ibi errat turpiter Inconstãtius, quod putat apud Augustinũ, *Cõmunicare passioni domini, esse illi compati; & omnia aduersa, atq; acerba perpeti eius causa quẽ*

Quid sit comedere carnem Christi.

Oo

admodum Paulus etiam loquitur ad Romanos. Atqui hoc in Cœna domini, de qoa tum Augustioos loquebatur, oon habet locum. Nō enim ibi premimur violentia persequutorum: sed passiooi Christi ita demum cōmunicamus, si eam viua, & efficaci fide complectamur. Confirmamur tamen ex ipso vsu sacræ Cœnæ etiam ad omnia durissima, cùm id res postulabit, pro Christi nomine perferenda.

Quod autē addit, *omnes Christi passiones ita nobis cōmunicari per Eucharistiā, quemadmodū mors Christi efficitur nostra mors per baptismum,* id omninò absurdū est. Nam & baptism⁹, & eucharistia sunt Instrumēta spiritus sancti, quibus ille vtitur ad accendēdam in nobis fidem: vt illa passionē & mortem Christi, & condonationē peccatorum nostrorū complectamur. Atque inter hæc duo Sacramēta hoc solùm est discriminis: quòd in baptismo ista fiunt per modū Regenerationis: in Eucharistia eadē fiunt, sed per modū Alimēti. Meminisse autē debet Sophista noster, Augustinū ista scribere in libris de Doctrina Christiana: quibus in libris non est verisimile, illum incaluisse disputādo, sed animo sedato pios & diuinarū literarū studiosos homines docuisse. Intelligat ergo, illam suam distinctionculá, de illis, quæ apud patres modò δογματικῶν, modò ἀγωνιστικῶν dicontur, inanē, & leuem esse, & his locis ooo cōuenire. Nam Aogustinus hîc qooq; vbi nihil opus erat calore aut contentione, falsus est, orationem illam Christi figuratā esse. Illom aotem renera, & ex animo, & sine vlla ambage ita sensisse, vel id argumento esse potest, quod scribit lib. 2 de Doctrina Christiana. cap. 9. *Sacramento,* ioqnit, *corporis & sanguinis sui prægustato, significauit, quod voluit.* Hîc quoq; *Significauit,* inquit: ex qua voce qoid aliud intelligere possumus, quàm loqnotionem figuratam?

Quid inter Baptismū & Eucharistiam sit discriminis.

Illud verò qnod adfert è Nazianzeno, *nos Eucharistia fieri participes passionū & diuinitatis Christi,* si rectè accipiator, non repudio. Nam qui ex fide accedunt ad Cœná domini, & redemptionis, & diuinæ naturæ participatonē fide assequuntur, qoemadmodū verba Dei promittūt. Hoc tamē dico, illa eo loco πάρεργα, & aliena esse Nec mirū, si Inconstātius ita remota, & aliena dicere voluerit. Excussis enim omnibus iotimæ artis suę myrothecijs, tamen magna inopia laborabat. Itaq; digredi, & vagari, & multa, quę ad rem nihil facereot, dicere voluit. Id aotem, quo maximè premebatur, nempè loquutionē illam, Nisi manducaueritis carnem filij hominis, &c. figuratam esse, callidè dissimulat.

OBIECTVM CCXXVII.

OBIICITVR ex Augustino ex epistola ad Bonifacium, vbi apertè dicit, Sacramēta habere nomina illarum rerū, quarū sunt Sacramenta. Nominatim autē ait Sacramentū corporis Christi, secundum quendam modum esse corpus Christi.

GARDINERVS.

QVONIAM rem continent, vel exhibent Sacramenta, meritò sibi nomen vsurparunt. Nam & calicem domini bibere dicimur, quoniam bibimus, quod in calice continetur.

MARTYR.

FAtetur, Sacramenta rerum ipsarum nomina vsurpare: verùm oō alia caosa, nisi quòd res ipsas contioeant, & exhibeant. Sed hoc dixisse, non est satis. Cootinere enim, &, Exhibere bifariam possuot iotelligi: nempè, aut re ipsa & verè, quod ad illarum substātiam attinet, habere atque offerre: aut easdem res, non quidem re ipsa, aut præsentes, sed per significationē, fidei, atq; animo proponere. Nam sepultura domini, & remissio peccatorū noo hærent re ipsa io aqua baptismi. Sepultura enim domini iam preterijt: condonatio autem peccatorū sita est in volūtate Dei. Posteriori ergo modo fatemur, significata Sacramentorū in Sacramentis contineri, & ab illis exhiberi. Ratio autem Augustini noo illa est, qnam Inconstātius comminiscitur, videlicet, symbola habere nomina rerum, quòd illas exhibeant, aot cootioeant: sed quòd inter illa, & res ipsas similitudo aliqoa ioterce-dat. Sic enim Augustious scribit: *Nempè sæpe ita loquimur, vt pascha propinquante, dicamus crastinam, vel perendinam domini passionem, cum ille ante multos annos passus sit, nec omninò, nisi semel, illa passio facta sit. Nempè ipsa die Dominico dicimus, Hodie dominus resurrexit, cum ex quo resurrexit tot anni transierint. Cur nemo tam ineptus est, vt nos ita loquentes arguat esse mentitos? nisi quia istos dies, secundum illorum, quibus hæc gesta sunt similitudinem nuncupamus: vt dicatur ipse dies, qui non est ipse, sed reuolutione temporis similis eius: & dicatur illo die fieri propter Sacramenti celebrationē, quod non illo die, sed iam olim factum est? Nonne semel immolatus est Christus in semetipso? Et tamen in Sacramento, non solùm per omnes paschæ solennitates, sed omni die populis immolatur. Nec vtique mentitur, qui interrogatus eum responderit immolari. Si enim sacramenta similitudinem quandam earum rerum, quarum Sacramenta sunt, non haberent, omnino Sacramenta non essent. Ex hac autē similitudine plerunque rerum ipsarum nomina sortiūtur. Sicut ergo secundum quendam modum Sacramentum corporis Christi corpus Christi est, & Sacramentum sanguinis Christi sanguis Christi est: ita Sacramentum fidei fides est.* Et mox: *Sicut de ipso,* ioqoit, *Baptismo Apostolus, Consepulti,* inquit, *sumus Christo per Baptismum in mortem. Non ait, sepulturam significamus, sed prorsus,* inquit, *consepulti sumus. Sacramentum ergo tantæ rei, non nisi eiusdem rei vocabulo nūcupauit.* Hæc satis indicant, cur Augustinus dixerit, nomina rerū significatarū attribui Sacramentis: nimirū, quòd aliqoa sit inter ea similitudo: idq; bis, terque ingeminauit. De Inconstātij autem nostri exhibitione, aut contioētia, ne

Quid continere ac exhibere.

gry quidem. Additque dies illos, quibus dici-
mus, Christum immolatum, aut passum, reue-
ra eusdem illos non esse, sed alios illorum simi-
les: & baptismum, non qnidem esse sepulturā
domini, sed illam significare. Et ad hūc sensum
adscribit etiam Eucharistiam. Ait enim, Sacra-
mentum corporis Christi, secundum quendam
modum esse corpus Christi: nempè, quòd sym
bulum eius sit, & illud significet, ratione quidē
non vulgari, sed diuinitùs instituta. Quæ au-
tem similitudo inter corpus & sanguinē Chri-
sti, & panem & vinum intercedat, & omnes fa-
cilè intelligunt, & à me sæpè iam suprà dictum
est. Eamque similitudinem Gelasius in libro de
duabus naturis in Christo, contra Eutychen,
& Nestorium disertis verbis, vt alibi videbi-
mus, annotauit.

Sed Inconstantius id, quod Augustinus di-
cit, Quodam modo. arripit, & persequitur. Ait
enim hoc Sacramentū insigniri illis verbis seor
sim ab alijs exemplis, quòd in illo veritas ipsa
adsit singulari quodā modo: scilicet, ne videri
posset. Idq; ait, Augustinum alibi expressisse,
cum diceret, Nō hoc corpus, quod videtis, mā-
ducaturi estis. In summa statuit, corpus Chri-
sti adesse spiritualiter, hoc est, vt ipse interpre-
tatur, inuisibiliter: vt sensu comprehendi non
possit, quāuis reuera sit præsens. Nec animad-
uertit, particulā illam, Quodā modo, apud Au-
gustinum, non amplificationē aliquā, aut singu-
larē excellentiā, sed potius extenuationē & im-
minutionem significare: quod ex cæteris exē-
plis apertè liquet. In illis enim ait, ea quę appel-
lantur hoc, aut illo nomine, non reuera esse illa
ipsa, quæ vocantur, sed illorū similia, illa signi-
ficare, & illorum esse sacramēta. Ad veritatem
autem quod attinet, ea in omnibus sacramentis
à Deo institutis inuenitur. Neq; enim minus
habet sacramentū baptismi suam veritatē, quā
Eucharistia suam. Id cum iste videret rectè sibi
posse obijci, callide subiecit: Nugātur sanè, in-
quit, qui diuersam sacramentorū rationē ad v-
nam normā exigunt: nec rerū sacramenti cō-
ditiones distinguūt. Et baptismū ait exhibere
fidē: etsi alio modo adultis, alio paruulis: Eu-
charistiam verò exhibere corpus & sanguinem
Christi. Primùm cogitare istū oportuit, Omnia
sacramenta, quod ad genus attinet, rectè exigi
ad eandē normā. In eo enim omnia consentiūt,
vt sint rerū suarū sacramenta. Significationes
autem posteà in varias formas, & partes diuidū-
tur: prout Christum nobis variè referūt, ita à se
mutuò distinguūtur. Et Baptismꝰ quidē propo
nit nobis Christū vt lauacrū, & repurgationem
nostrā à peccatis: Eucharistia autē eundē pro-
ponit, vt cibum & precium nostra causa perso-
lutum in cruce. Atque ita omnium sacramen-
torum norma & vna esse potest, & diuersa. De
modo autem exhibendi aut continendi fidem
seu corpus Christi, iam est dictum satis.

Omnia sacramenta à Deo instituta, veritatē habent.

Omniū sacramentorum norma vna est in genere, diuersa autē in specie.

Posteà noster satis astutè comminiscitur dis-
crimen inter illa exempla, quæ Augustinus
commemorauit. Mortē enim, & Resurrectio-
nem Christi ait, res quasdam esse, quæ præte-
A rierint, & reuocari non possint. Itaque in illis
recordationem rei præteritæ rectè accipi pro
præsenti. Christum autem, cum sit heri, ho-
diè, & in secula, non vt præteritum quiddam,
aut futurum esse in sacramento. Ideoque sa-
cramentum habere nomen ab eius corpore, tā-
quam ab eo, quod verè sit præsens. Quod si res
ita habet, cur Augustinus exemplum de hoc sa-
cramento, vnà cum alijs exemplis commemo-
rauit: in quibus satis constat significata nō esse
B pręsentia? Certè si hoc sacramentū nomen ha-
beat à re præsenti, quam in se contineat, non
confirmandæ Augustini sententiæ inseruit, sed
potius obscurandæ. Is enim docere voluit, no-
men fidei conuenire baptismo, quòd sit eius sa-
cramentum: quamuis baptismus reuera nō sit
fides. Mentem autem suam, & sententiam pro-
bauit istis similibus. Quare sacramentum Eu-
charistiæ vel ita se habet, vt alia quæ ab Augu-
stino commemorātur, vel in illa serie exemplo-
C rum non fuit collocandum. Ait Augustinus,
Sacramenta figurata loquutione vsurpare no-
men alienum. At si corpus Christi adsit reali-
ter, sacramentum Eucharistiæ non iam alienū
nomen obtinebit, sed proprium, & suum, cum
appellatur Corpus Christi. Tibi verò, Lector,
diligenter cauendum est, ne verbis Inconstan-
tij circumueniaris: cum dicat, Baptismum ex-
hibere fidem, Eucharistiam verò corpus Chri-
sti. non enim à sacramentis istis exhibentur,
D sed à spiritu sancto, qui illis vtitur, tanquam in-
strumentis. Quare illa loquutio non est simpli-
ter recipienda. Sacramenta enim reuocanda
sunt ad rationem instrumentalis causæ.

Fides & corpus Christi non exhibentur propriè à sacramentis, sed à spiritu sancto.

Sacramenta rationē habent causæ instrumentalis.

Quod autem Augustinus dixit, Sacramenta
habere nomina earum rerum, quas significāt, i-
dem ante illum dixit Cyprianus in Sermone
de Vnctione Chrismatis. Sic enim scribit: De-
dit itaque dominus noster in mensa, in qua vl-
timum cum Apostolis participauit conuiuiū,
E proprijs manibus panem & vinum: in cruce
verò proprijs manibus corpus tradidit vulne-
randum: vt in Apostolis secretius impressa syn
cera veritas, & vera syncerltas exponeret Gen-
tibus, quomodò vinum & panis, caro esset &
sanguis: & quibus rationibus causæ effectibus
conuenirent: & diuersa nomina, vel species ad
vnam reducerentur essentiam: & significantia,
& significata ijsdem nominibus censerentur.
Hac sententia nihil potest esse clarius. Ait panē
F & vinum nobis dari: & significata, atque signi-
ficantia eodem vocabulo appellari: & signa, ac
res significatas ad vnam essentiam sacramenti
reuocari: causas etiam cum effectibus coniun-
gi. Mors enim Christi, qua ille corpus suum de-
dit militibus vulnerandum, causa fuit, cur hoc
sacramentum institueretur: ad id enim facit vt
ea commemorentur. Apostolis verò in Cœna
rem ipsam realiter fuisse datam, Cyprianus
nunquam scripsit. Merum ergo commentum
G est, quod Inconstantius sibi reperit, vt verba
Augustini, quibus nihil esse potest magis per-
spicuum, eluderet. Hoc postremò annotandū
est, nec Cyprianum, nec Augustinum ἀγνωμᾶς

Cyprianus.

istæscribere: sed alterum in Epistols, alterum In Concione ad populum, vtrunque animo sedatissimo, & sine vllo disputationis calore disserere. Quibus mihi nunc visum est & Cyrillum addere, qui tractans verba, illa, Panem angelorum manducauit homo, & affirmans angelorum panem esse Christum, quęrit quomodo Patres in deserto dicantur talem panem, scilicet Christum, comadisse, cum manna visibile mandocarent. sibi ipse respondet, externō illom cibum mãna, vocatum fuisse nomine veritatis, id est, rei significatæ. Verba eius hæc sunt libro 4. in Ioannem capite 10. Quomodò igitur maiores Iudæorum panem hunc angelorum spiritualem comederunt? Conspicoũ igitur est, quoniam Christi, qui vniuersa continet & nutrit, figura quædam erat manna sensibile: igitor quod vmbra veritatis erat, veritatis nomine in spiritu appellauit, & eo quod angeli terrestri cibo participare nequeũt, vel nolantes ad veritatem à figura impellit auditores, & ad Christum, qui etiam ipsorum angelorum panis est, ænigmatica oratione reducit. Consentiunt itaque simul Cyprianos, Augustinus, Cyrillus, & Theodoretus, externa sacramẽta nomine rerum significatarum appailari.

OBIECTVM CCXXVIII.

OBIICITVR ex August. homilia 26. & habetur de Consecratione dist. 2. cap. Interrogo vos. Ait esse peccatum eiusdem negligentiæ, sinere verbum, quod prædicatur, animis nostris excidere, & partē sacramẽti ad terrã cadere. Quod, si daretur ista Transubstãtiatio, non cõueniret. Longè. n. grauius videretur, pati corpus Christi ad terrã cadere, & conculcari, quàm parũ attẽtè audire partẽ aliquã verborũ Dei.

GARDINERVS.

NEGLIGENTER sanè expendit hunc locum, qui inde protraxit hoc argumentum.

MARTYR.

Hic locus reoera habetur in Decretis prima, quæstione 1. cap. Interrogo vos. Nec istis cauillis Inconstantij potest ita facilè dilui. Ait, *nos valdè negligenter expendisse hunc locum. Satis enim tum constitisse, fuisse magnam neglĩgetiam, si quis partem aliquam Sacramenti siuisset ad terram cadere, & cum ea Augustinum illam negligentiã contulisse, si quis verbum Dei auditum siuisset sibi excidere ex animo. Negligentiam ergo vtrinq. esse. Non tamen si æquetur negligentia, idcircò necesse esse, res ipsas inter se æquari, in quibus ea negligentia committitur.* Quòd si quæras, quorsus illa collatio Augustini tandat, respondet, Perinde esse, ac si quis ita loquatur: *Eiusdem est negligentiæ præceptorẽ contemnere, & parentem.* At illa nihil ominus præfert parentem, ad cuius exemplum docera vult præceptorem non esse contemnendũ, & à quo, tanquam à re explorata, & certa, ducit argumentum. Et qui sic loquitur, eiusdem est sceleris, *Sacramentum indignè sumere, & Christum in crucem tollere & lancea latus eius vt sanguis effluat, perforare: an non à crimine certo, & omnibus odioso petit exemplum?* Ad extremum addit, *Eiusdem est negligentiæ, nauem onustam palea, & eandem onustã auro per desidiam amittere: cum rerum amissarum æstimatio sit longè impar.* Hæc iste. Ad hæc Sophismata ego ita respondeo: Negligentiam quidẽ esse, sioe qois parentẽ, siue quis præceptorem contemnat: non tamen eandem, aut parem. Actiones enim hominum ab obiectis plærunq; naturam, & speciem sortiũtur. Negligentia ergo est vtrinq; non tamen par est vtrinq; culpa. Augostinus autem, nisi parem vtrinque negligentiam, & parem culpam esse diceret, nihil cõcloderet. Quomodò enim hac ratione dissuaderet negligentiam audiendi varbi Dei? Grauis qoidem culpa est, sinere partem aliquã Sacramenti tua negligentia ad terram cadere: grauis etiam est culpa, pati verbom Dei, quod aodieris, tibi excidare ex animo. Prior autem illa culpa in negligenter tractando Eucharistiam multò est grauior. Quare non debes negligenter audire verbum Dei. Quæ, obsecro, est ista conclusio? Ita, peccatum graue est, vel parentem, vel præcepturem contemnere: Multò tamen grauius & flagitiosius est, contemnere parantam: Quare, noli contemnere præceptorem. Qui ita concluderet, profectò non audiretur, sed rideretur. At si conueniat, parem esse vtrinqoe colpam, verè & rectè concluditur: Hoc fugiendum est: ergo etiam alterum. Culpa autem par esse non potest, nisi par sit dignitas earum rerom, quæ contemnuntur. Quod anim pluris est, & maioris æstimatur, minus dabet contemni: nisi forte Inconstantius eandam putat esse colpam, siue quis magistratum pulset, siue prioatũ cioem. Neque par est negligẽtia in amittenda naoi onusta palea, & in eadẽ onusta auro: modò nauicularius sciat, se aurum ferre, & eios pretiũ & æstimationẽ nõ ignorat.

Quid ergo? Aequauitne August. hoc loco Eucharistiã, & verbũ Dei? Maximè. Idam enim docuit, Sacramenta esse verba Dei visibilia. Significatio autẽ nihil differt, siue ad visum, sioe ad auditũ referatur. Neq; Sacramẽta aliud sunt quàm obsignationes verborũ Dei, promissionibus, qoæ in illis continẽtur, adiectæ. Atq; hic quidem Glossator ipse Decretorũ, homo non ita acutus, tamen plus vidit, quã Inconstantios. Fatetur enim Augustinũ ista æquauisse: & quo pacto id possit consistere, pro virib9 inuestigat. Non ergo nos negligẽter, sed Inconstãtins malitiosè: & fraudulenter locum istum expendit. Idque, quò magis videas, Lector, verba ipsa Augustini referam, vt habentor in Decretis, prima, qoęstiona prima, c. Interrogo vos. *Interrogo, inquit, vos fratres, vel sorores: dicite mihi: Quid plus videtur vobis corpus Christi, an verbum Christi? Si vultis verè respondere, hoc dicere debetis, quòd non sit minus Dei verbũ, quam Christi corpus. Et*

Eucharistia & verbum Dei æquantur dignitate. Glossator Decretorũ.

ideo

ideò, quanta solicitudine obseruamus cũ nobis corpus Christi ministratur, vt nihil ex ipso de manibus nostris in terram cadat: tanta solicitudine obseruemus, ne verbum domini, quod nobis erogatur, dum aliud aut cogitamus, aut loquimur, de corde puro perrat. Quia non minus erit reus, qui verbum Dei neligenter audierit, quàm ille, qui corpus domini sua negligentia in terram cadere permiserit. Non addo plura. Perspicuum

A est, Augustinum hic verbum Dei, & corpus Christi inter se æquare: & in vtroque neligendo culpam parem facere. Eat modò Inconstantius, & cauilletur, neglgentiam quidem eandem esse: sed non idem peccatum. Quod si Augustinus verbi prædicati, & Eucharistiæ parem esse dicat dignitatẽ, iste autẽ neget, Lector prudẽs facilè iudicabit, vtri potius debeat credere.

OBIECTVM CCXXIX.

Obijcitur ex eodem Augustino in Psalm 3. Christus, inquit, adhibuit Iudam ad conuiuium, in quo corporis sui figuram Discipulis suis commendauit.

GARDINERVS.

FIGVRAM commendauit propter rem, hoc est, Corpus, quod simul dedit: quod ipsum sic in mysterio exhibitum, quoniam refricat nobis memoriam sui ipsius in cruce pendentis.

MARTYR.

AD illud nunc recorrit, quod iam antè sæpè, cum aliud suffugium non haberet, nobis conatus est obtrudere: videlicet, *Corpus illud christi, quod ait sub accidentibus latitare figuram esse sui ipsius.* Quod ne nimium, vt est, videtetur absurdum, adiecit, *quatenus id possit fieri scilicet, quòd admoneat nos rerum absentium, quæ iam præterierint, Crucifixionis & mortis Christi, quæ amplius reuocari non possint. Christũ enim semel esse mortuum & reuixisse, nec vnquam esse amplius moriturũ. nos igitur, quoties corpus eius cernimus in mysterio, ex illo signo redire in memoriam mortis præteritæ.* Cum Inconstantius non vereatur, id repetere, quod antea ad nauseam vsque dixerit, nó video, cor ego vereri debeam eadem hic paocis regerere, quæ antea responderim. Dixi autem suprà, oportere signa illustriora, & euidentiora esse, quàm sint res ipsæ, quas significant. Nam alioqui quomodo qoenquam inducere possent in illarum notitiam? Ita enim comparatum est humanum ingenium, vt semper à notioribus proficiscatur ad ignota. Atqoi mors Christi & Iudæis, & Christianis, & fidelibus, & infidelibus longè notior est, qoàm est illud, nescio qood, corpusculum latitans sub accidentibus. Quare, quàm rectè isti faciant, qui velint rem incertam, & obscuram signum esse rei notissimæ, ipsi viderint. Huc adde, si verba expẽdenda sint, Augostinũ non dicere, Christũ tradidisse figuram suę mortis, sed sui corporis: etsi inficiari nó possim in ea etiam mortem domini prædicari. Bis ergo peccat Incõstantius vno loco: & quia Augustini verba corrumpit: & quia rationem signi, & rei significatæ peruertit.

Sed ne hoc quidẽ dissimulandũ est, istũ hic in illud ipsum incidere, cuius nos falsò arguit. B Semper enim cùm vera, & iusta responsione destituitur, sese confert ad conuisia. Hic autẽ ore impudenti clamat, nos in Eucharistia figuram figuræ inducere: quod hactenus ne specie quidem veri vlla probare potuit. Nos autẽ illum in hoc suo cõmento manifestissimè tenemus. Ait enim, *accidentia panis esse figuram corporis Christi intus & inuisibiliter latitãtis: deinde, corpus illud ita delitescens, fide tantũ, vt ille ait, vt autem res ipsa loquitur, mendacio mero, & impostura cognitum, figurã esse* C *se mortis suæ, vel sui potius ipsius, vt olim ad crucem affigebatur.* Quid hoc est, nisi signũ signi ponere, & figurá figura cumulare? Hoc, videlicet, sophistæ istius cauilli postremo proficiũt, vt & omnia cõpleant cõfusione, & authoris imposturas nõ patiantur latere. Neq; verò istum pudet, ad extremum mortẽ domini obscurá quodammodo, & ignotam facere: vt, quam necesse sit isto commento indicari, esse iam præteritam. At nos scimus, hoc ipso nomine nihil illa magis esse perD spicuum. Veteres quidem mortem domini videbant futurá aliquando: sed obscorè. Præsens ab illis tantùm videbatur, qui tom aderát, & astabant, cũ Christus moreretur. Nũc autẽ præterita vbique describitur, recipitur, affirmatur, nunsiatur, prædicatur, idq́ue ad vltimos vsque fines totius orbis terrarum. Apod Inconstantium tamen istum nostrũ obscorior est, & ignotior, quàm sint commentitiæ illæ carnes obductæ, & vestitæ accidentibus. Sed ista tam perdiE ta, & proiecta impudentia non debet pluribus à me verbis confutari.

OBIECTVM CCXXX.

Obijcitur ex Augustino in Ioannem cap. 30. & habetur de Consecratione dis. 2. cap. Prima quidem. Sursum est dominus: sed etiã hic est veritas dominus. Corpus enim domini, in quo resurrexit, in vno loco esse oportet. Veritas autem eius vbique diffusa est.

GARDINERVS.

NIHIL attingit Eucharistiam, sed confert Augustinus cum Christi corporali præsentia eiusdem Christi prædicatam veritatem.

MARTYR.

REspondet, *verba ista Augustini ad Eucharistiã non spectare. Illum enim ibi tantum agere de verbo Dei attentè audiendo. Nolle autem illum hoc nomine Christi veritatem negligi, quòd Christus iam cum corpore suo absit, & agat in cælo. Etsi enim ibi sit, nimirum, aliquo in loco: tamen veritatem eius etiã*

inter nos esse, & vsque ad finē seculi vbique prædicatum iri. Hæc quidem hactenus vera sunt: neque ea nos negamos. Verum ostendere, quomodo faciant ad Eucharistiam, non est difficile. Isti semper iactant huius sacramenti veritatem. Eam nos nullo pacto volumus aliqua ex parte esse imminutā. Hoc enim sacramentū, vt alia omnia, vere significat, & rem significatā verè refert. Significatio enim non potest non esse vera, quæ sit instituta à Christo. Is autem non fictitium, aut phantasticum corpus pro nobis obtulit in cruce, sed verum, solidū, & verè humanum: etsi secum coniūctam haberet diuinitatē. Hactenus nos Eucharistiæ tribuimus veritatem. Isti verò eam ad realem, & substantialem præsentiā referunt: quasi veritas mysterij in eo sita sit, vt corpus Christi sistatur præsens, & lateat sub accidentibus. At Augustinus longè secus docet. Nam *veritatē domini ait, vbiq; esse: vbicunq; .n. verba domini prædicantur, aut sacramēto, quæ verba quadam sunt domini visibilia, ritè administrantur, ibi est semper veritas domini, & ad ista latissimè funditur. Interea tamen corpus Christi in vna,* inquit, *loca esse oportet.* Nam inconstantius istam Lectionem non improbat (cum quædam exemplaria non *oportet* legant, sed *potest*) modo ne verbum illud necessitatem notet, qua Christus in angulo aliquo alligetur: sed significet potius ordinem quendam diuini consilij, cuius horas, & momenta nosse, non sit nostrum: vt quoniā ad vltimum vsque diem, vt Petrus ait, futurus sit in cœlo, non possit quoties illi videatur, salua illa veritate, se ipsum nobis exhibere in terris. Huius autem voluntariæ necessitatis affert hoc testimonium. *Christus,* inquit, *summa voluntate passus est: nihilominus ait, se pati oportuisse.* Primum moneo Inconstantiū, vncem illam. Locum, in his verbis Augustini significare posse multas & varias partes cæli: vt sententia de multis, & varijs locis possit accipi. Atqui ita fateor, verbum illud, Potest, posse rectè cōgruere. Ne mo enim nostrûm vnquam alligauit aut affixit Christum ad certum aliquem locum. potest sedere, iacere, ambulare, & quocunque velit per cœli spatia se conferre: potitur enim regno amplissimo cum Deo patre. Quicquid enim est supra omnes cœlos, & orbes aspectabiles, quod sanè infinitis partibus maius est, quàm orbis vniuersus, illud omne Christus delegit sibi, vt ibi, quòd ad humanitatē attinet, maxima in luce, & potentia, & felicitate versetur ad extremum vsque diem. Potest ergo esse in vno quouis loco, prout illi maximè visum fuerit. At si locus accipiatur generatim, adhibendum omninò est illud alterum verbū, Oportet. Corpus enim constitui non potest extra locum: nisi fortè quispiam sibi velit fingere corpus aliquod Mathematicū, quod ab omni & loco, & tempore & materia sensibili philosophorū cogitatione separetur. Ida[l] o loco Augustinus luculentissimè testatus est ad Dardanum. *Nemo autem hoc*

De loco corporis Christi.

Corpus non potest constitui extra locum.

à me expectare debet, vt ego, qualia illa sint Christi, & Beatorum loca, describā. Satis id nobis esse debet, quod scripturæ ea appellent loca: quòd Christus dicat in domo patris sui mansiones esse multas: quodq; idem dixerit discipulis Ego eo, vt parem vobis locum. Vniuersam autem locorum illorum descript onē tum demom videbimus, cum post beatam illam Resurrectionem eò vnà cum corporibus nostris peruenerimus. Interim illarū rerum exacta & distincta cognitione nec ad vocationē, nec ad ædificationem nostram quicquam facit.

Scripturæ sedes Beatorum vocāt locum.

Proximus cauillus, quem Inconstantius subijcit de necessitate, & voluntate, prorsus alienus est. Voluntas enim non cum necessitate pugnat, sed cum violentia. Cogi quidem voluntas non potest: sed aliquid necessario velle potest. Felicitatem enim necessariò volumus omnes qui sapimus: & diuina voluntas patris necessariò spiritū sanctū spirat: & sancti, postquam in cœlo accipiunt frui summo bono, ea necessitate cum illo cohærent, vt amplius peccare nō possint. Quare oportuit cœlū ita Christum capere, illumq; ita vsque ad extremū diem continere, vt volēs, ac libens ibi maneat, ad nos autem, quod ad corpus attinet, non descendat. Hæc autem necessitas non aliud est, quā ordo quidā diuinorū consil orum: quem quidē ordinem nos ipsi nobis nō fingimus, sed ex diuinis literis didicimus. Est ergo hæc necessitas voluntatis, nō coactionis, aut violentæ. Quemadmodò autem ordine à Deo posito, fieri nō potuit, quin Christus pateretur: ita eodem ordine fieri non potest, quin Christus, quod ad corpus attinet, sit in cœlo.

Voluntas nō pugnat cum necessitate, sed cū violentia.

Qua necessitate corpus Christi contineatur in cœlo.

Neque video, quantū id iuuet causam Inconstātij, quod interposuit, *Quin possit, quoties illi visum fuerit, se nobis exhibere.* Nam si per Exhibitionē intelligat gratiā, spiritū, & alia dona, illa semper præstat, & quando, & quomodo, & quibus velit. At, si exhibitionē intelligat realē præsentiam corporis, ea nulla est. Quia corpus Christi simul & in cœ o, & tam multis in locis esse non potest: quemadmodū monet hoc loco Augustinus. Sed hoc libenter scire velim, cur Inconstantius illud addiderit, *Quoties illi visum fuerit.* Hoc enim nihil opus erat adscribere. Nam ex Papistarū sententia perpetuò nobiscum versatur. Quis enim vnquā dies præterit, in quo ab istis sacrificulis non innumeræ missæ celebrentur? Aut quę est prouincia aut regio tam angusta, quæ non habeat infinitū nomerū pyxidū? At in illis execreta illa, & idololatrica crustula dies noctesq; asseruātur: quibus in singulis, si istis credimus, corpus Christi, quantū quantū in cruce fuit, realiter & substātialiter continetur. Nō ergo aliquādo, & cū visum fuerit nobiscum versatur, sed perpetuò. Quàm autē consentaneū sit veritati, quod extremo loco dicit, corpus Christi propter istā præsentiā in Sacramēto non relinquere cœlum, nec esse in Eucharistia tanquam in loco, alibi disputauimus.

OBIECTVM CCXXXI.

OBijcitur ex Augustino tractatu 50. in Iohannem. Secundū maiestatem suam inquit,

inquit, secundū Prouidentiam suam, secundum ineffabilē & inuisibilem gratiam impletur, quod ab eo dictum est: Ecce, ego vobiscum sum vsq; ad consummationem sæculi. Secundū carnē verò, quā ex Virgine assumsit, secundū id, quòd de Virgine natus est, secundū id, quòd à Iudæis comprehensus est: quòd ligno confixus: quòd de cruce depositus: quòd linteis inuolutus: quòd in sepulchro conditus: quòd in Resurrectione manifestatus, non semper habebitis me vobiscum. Quare? Quia conuersatus est secundū corporis præsentiā quadraginta diebus cum discipulis suis: & eis deducentibus videndo, non sequendo, ascendit in cœlum, & nō est hic. Non enim recessit præsentia maiestatis. Aliter secundū præsentiā maiestatis semper habemus Christum. Secundū præsentiā carnis rectè dictū est discipulis; Me non semper habebitis. Habuit enim illum Ecclesia secundum præsentiam carnis paucis diebus: modò fide tenet: oculis non videt.

GARDINERVS.

SI præsentia carnis in Sacramento secundum carnem esset, carnalis præsentia modo videretur.

MARTYR.

AVgustinus, quod etiā omnes Orthodoxi patres faciunt ad normam diuinarū literarum rectè distinxit duas naturas in Christo, diuinam & humanā. Et iuxta diuinam quidē naturam, quam istis vocibus, maiestatis, prouidentię, inuisibilis & ineffabilis gratiæ expressit, eum fatetur semper adesse nobis, vt bona fide præstet id, quod promisit, cùm diceret, *Ecce ego vobiscū sum vsque ad consummationē sæculi*. Iuxta B alteram autem naturā humanā, ait eum à nobis abesse: id enim dominum ipsum testatum esse, cum diceret, *Me autem non semper habebitis*. Et ne quis de humana illa Christi natura, iuxta quam eam à nobis abesse dicit, ambigat, eam pluribus modis pulcherrimè notauit. *Secundū carnem*, inquit, *quam verbū assumsit, secundum id, quod de Virgine natus est, &c.* Quoq; adhuc res esset magis perspicua præsentiam corporis per *ὀπτικὴν* opponit præsentiæ maiestatis. Hæc est Augus. simplex, & ingenua, & aperta distictio. C

Verùm ea Inconstantios noster non contentus pro sua illa incredibili subtilitate, & sapientia alterum distributionis membrū, nimirum humanam naturam, aut carnem Christi rursus partiri voluit. Eam enim ait interdum accipi secundum carnē: interdum secūdum spiritū. Deinde fatetur, carnem Christi non adesse nobis in Sacramento secundum carnem: hoc est, vt videatur & sentiatur, sed secundum spiritū: id est, modo inuisibili, & insensibili. Verum A Augustinus, cum alioqui esset Apher, tamen non erat ita vafer. Duas enim illas sententias, quæ videbantur pugnare inter se, *Ecce, ego vobiscum sum vsque ad consummationē sæculi*: &, *Me non semper habebitis*, simplici tantum distinctione cōciliat. Cum tamen illi, vt Inconstātius ipse alibi confitetur, nec verborum copia deesset, nec lingua; nec ingenium. Quare, si istam alteram partitionem alterius membri ita subtilem & acutam; tam necessariam putasset esse, & tanti momenti ad tuendam veritatem Eucharistiæ, eam certè non tacuisset.

Sed iste fortasse obijciet, Patres interdū scribere, Christum adesse, & versari nobiscū inuisibiliter. Verum quidem id est. Sed illi id ad naturam diuinā referunt. De ista autē noua præsentia carnis secundū carnem, aut eiusdem carnis pręsentia, secundū spiritum, magnum est apud illos silentiū. Quare valere iubebimus Inconstantium cum suo cōmento: nos Augustini simplici antithesi, & distinctione vtemur. Præterire autem silentio non debeo, Augustinum; interim dum ostendit, quo pacto Christus nobis adsit, de maiestate tantū eius, hoc est de diuinitate, & gratia mentionē facere: de spirituali autem illa carne, quam iste somniat, ne verbum quidem. Atqui si vllam cogitasset esse talem, eam certè aliquo verbo attigisset: maximè verò cum ea scriberet de Christi corpore immortali iam & glorificato.

OBIECTVM CCXXXII.

OBijcitur illud ex Augustino in epist. Ioha. ad finem: Dñs ergo noster Iesus Christus ideò ascēdit in cœlū die quadragesima & cōmendauit corpus suū, qua habebat iacere: quia vidit multos honoraturos se, quia ascendit in cœlū: & vidit, quia honor illorū inutilis est, si conculcāt membra eius in terra. Et nequis erraret, & cum adoraret caput in cœlo, calcaret pedes in terra, dixit vbi essent membra ipsius. Ascēsurus .n. dixit verba nouissima: post illa verba nō est loquutus in terra. Ascensurū caput in cœlū cōmendauit mēbra in terra, & discessit. Iā nō inuenies Christū loqui in terra: inuenies, eū loqui, sed in cœlo, & de ipso cœlo. Quare? Quia mēbra calcabantur in terra. Persecutori .n. Paulo dixit: Saule, Saule: quid me persequeris? Ascēdi in cœlū: sed adhuc in terra iaceo. Hic ad dextrā patris sedeo: ibi esurio, sitio, peregrinꝰ sum. Quomodo ergo corpꝰ suū cōmendauit in terra ascēsurꝰ? Cū interrogarēt eum discipuli, Domine, an in hoc tempore præsentaberis & quādo restitues

Regnum Israelis? respondit iturus: Non est vestrum, scite tempus, quod pater posuit in potestate sua. Sed accipietis virtutem spiritus sancti superuenientem in vos: & eritis mihi testes in Hierusalem. Videte, qua diffundat corpus suum: videte, vbi calcari non vult. Eritis mihi testes in Hierusalem, & tota Iudæa, & Samaria, vsque in totam terram. Ecce, qua iaceo, qui ascendo: Ascendo enim, quia caput sum. Iacet adhuc corpus meum. Qua iacet? per totam terram.

GARDINERVS.

ISTA explicant, quid de carnis suæ præsentia Christus velit intelligi: cui addit, in quibus exigit sibi officia perpetuo exhiberi

MARTYR.

SOphista iste noster eodem, quo solet, candore, ac fide, preter distinctionem Augustini, aliam etiam, eamque longè alienam comminiscitur. Nā Augustinus duplex facit Christi corpus, alterum proprium, quod à verbo in vnitate personę assumptum est, & factum est nostrum caput: alterum, quod appellant mysticum, quod constat è fidelibus, qui sunt Christi membra. Nemo enim est, qui nesciat, Paulum appellare Ecclesiam corpus Christi. Eaque appellatio à Patribus passim repetitur. Prius illud Christi corpus naturale ac proprium Augustinus diserte fatetur esse in cœlo: illudque eo ita ascēdisse, quemadmodum historia Euangelica & Apostolica describit. Alterum autem ait, adhuc in terris agere, & peregrinari: illudque dominum, cum esset ascensurus in cœlom, mirificè commendasse, ne hic à violentis hominibus calcaretur, idque ab illis ipsis, qui caput agens in cœlis magnis honoribus, & cultibus, prosequerentur. Hæc est Augustini simplex, & facilis, & aperta distinctio.

Inconstantius autem, cum eam videret suis fictionibus mirificè obstare, aliam assuere voluit de suo: sed eam, quæ non magis secum consentiat, quàm ipse solet constare sibi. Dicit enim *corporis Christi duplicem esse præsentiam, vnam perpetuam, alteram interpolatam*. Nouum sanè monstrum, qualeque Aphrica tota Scholasticorum, & Canonistarum nunquam nobis hactenus attulerit. *Perpetuam tamen præsentiam ait corpus Christi habere in cælo: idemque in pauperibus, dum opprimuntur, & vexantur, semper calcari. Atque hæc duo ait, ab Augustino vna tractatione rectè fuisse comprehensa: nimirum, quod vtraque habeāt perpetuitatem.* In sacramento autem dicit, vel potius mussitat, *corpus Christi habere non perpetuam, sed tantum interpolatam præsentiam*. Sed eam interpolationem, cum videret valdè obscuram, & tenebricosam, ita voluit explicare: *Fit enim, inquit, dum à nobis petitur, & ad vsum fit certum manducationis.* Quid sibi ista volunt? Daniele nobis aut Iosepho aliquo opus est, qui ista somnia interpretetur. Esse soles alioqui, vbi nihil est opus, verbosissimus. Nunc autem, cum nebularum istarū tuarum obscuritas esset aliquo modo illustranda, tam parcus es verborum, vt tribus tantum voculis rem omnem confeceris, vel potius obscuriorē reddideris. Quemadmodū iam supra dixi, in omnibus templis, quæ Romanæ Ecclesiæ subiecta essent, ab annis iam quadringentis aut quingentis semper fuerunt pyxides, in quibus vestra illa sacrata crustula claudereꝰtur. Veteribus autem crustulis putrescentibus, aut alia aliqua causa sublatis, semper sufficiebantur noua. Quid tu hìc Inconstant? An illis negabis corpus Christi contineri? Aut tu domi tuæ huiusmodi pyxidem perpetuo non habes? Aut quando vnquam vetus libum aut abijciunt, aut cōburunt aut comedunt sacrificuli, vt non reponant aliud? Aut igitur dices, corpus Christi desinere esse in illis crustulis, cum illa vsui non inseruiant: aut necessario fateberis, in templis vestris esse corporis Christi non interpolatam, sed perpetuam præsentiam. Vbi ergo erit illa tua tam acutè excogitata interpolatio? Leues, mihi crede, Inconstanti, sunt istæ tuę fictiunculę, & ineptæ, & pueriles, & putidæ.

Ad hæc quid illud, quæso, est, quod ais, hanc præsentiā fieri, cum petitur? Nam Consecrationem illam vestram precibúsne putas fieri, an oratione illa Quinqueuerbia? Vide, quid agas. Hæc enim oratio tua in grauem suspicionem facilè ventura est apud tuos Matæologos. Illi enim omnino iam olim decreuerunt, Consecrationem suam quinque verbis perfici, non precibus. Sed solo de hac re plura. Hoc tantum ad monebo Lectorem, Inconstantium ista sua sententia quatuor nobis peperisse Christi præsentias: Vnam diuinitatis, ac maiestatis, quæ vbique fit: alteram veri corporis, quod tantum præsens fit in cœlo: tertiam corporis mystici, quod latè diffusum fit per omnes terras: quartam interpolatam, quæ pertineat ad Eucharistiam. Oportet ergo ex hac sententia, Christū ditissimum esse presentiarum. In calce concludit, vt solet, Corpus Christi simul & in cœlo esse, & in sacramento: idque & optimè consistere, & Deo non esse possibile. Sed ea de re supra dictum est satis: vt nihil hic sit repetendum.

Quatuor præsentias Christi facit Inconstantius.

OBIECTVM CCXXXIII.

OBIICITVR ex Augustin. ex sententijs Prosperi. Qui discordat, inquit, à Christo, nec panem eius manducat, nec sanguinem bibit: etsi tantæ rei sacramentum ad iudicium suæ presumptionis quotidie indifferenter accipiat.

GAR-

GARDINERVS.

HAEC verba Augustini apertè docent, malos idem, quod boni, sumere: licet sorte inæquali.

MARTYR.

PVtat iste, se posse colligere ex his verbis Augustini, malos & bonos idẽ sumere, quáuis fructu & sorte inęquali. Idq; satis significari arbitratur vnico illo aduerbio, *Indifferenter*. Verũ, cur ille potius non vidit, id, vt Augustinus ipse interpretatur, referendum esse ad sacramentũ? Indifferenter enim, & promiscuè licet bonis, malisq; idem sacramentum sumere. Panem autem domini edere, & eius sanguinem bibere indifferenter omnibus non licet. Nam Augustinus id constanter affirmat, quod nos toto isto B libro docemus. Videat ergo Inconstãtius, quomodo potet hæc à se facere. Illa verò quę sequũtur, prorsus mirabilis est, & noua interpretatio. Nam quod Augustinus dicit, *Tantæ rei sacramẽtum*, id ita exponit, Mysterium rem tantam cõtinens: quasi statim illi necessariò dandum sit, rem ipsam in mysterio, aut sacramento realiter, & substantialiter contineri: cum alioqui sacramentorũ propriũ sit, res eas, quarũ sacramenta sunt, continere per signum. Baptismus my- C steriũ est regenerationis: quam taman ille non habet, qui animo ficto, & sine fide baptizatur: interim tamen nihilominus accipit tantæ rei sacramentum.

Quod autem posteà quærit, quid Augustin⁹ intelligat per panem, cum dicat, *Nec panem eius manducat*, respondeo, vocem illam per metaphoram significare corpus domini. Atque ad eam significationem particula illa nos adducit, quæ annectitur. Subijcitur enim, *Nec sanguinẽ bibit*. D Sed hîc Inconstantius adoritur nos claua prorsus, vt sibi videtur, Herculea. *Videte ergo*, inquit, *quàm infirma sint argumenta vestra ex loquutionibus patrum collecta, cum scribant, panẽ esse corpus Christi. Siquidem hic fatemini, Augustinũ panem pro ipso Christi corpore accipere: quod à Christo discordantem docet non accipere*. Hæc ille. Verùm istis Thrasonicis insultibus veritas Christi non succumbit. Nos enim fatemur, in quibusdam locis scripturarũ panẽ significare metaphoricè corpus Christi: E & præsentiam in 6. cap. Iohânis. Quando autẽ vel in scripturis, vel in patribus conditiones, & proprietates panis ita describũtur vt non pos-

Vocabulũ Panis quãdoq; corpus Christi, quandoq; ipsum panẽ propriè significat.

A sint corpori Christi conuenire, argumenta, quę inde ducũtur contra Transubstantiationẽ, videri debẽt firmissima. Vt, cum Apostolus dicit *Panis, quem frangimus*: aut, cum patres dicũt, frustula, aut fragmẽtã panis: aut, cum panẽ constare ex multis granis, & pinsi, & cõmoli, & coqui dicũt: & alia multa similia. Nõ enim, vt iste clamat, argumẽta nostra cõcludimus ex simplici tantũ vocabulo panis, sed ex obseruatis omnibus verborũ & locorũ circumstãtijs. Nec si- B ne iusta ratione nitimur sentẽtijs illis patrum, quibus panẽ appellãt corpus Christi: & panem in illis locis contẽdimus triticeum panẽ significare. Nam si poneretur pro corpore Christi, idem de seipso ineptissimè prædicaretur. Ita enim patres nihil aliud dicerent, quàm corpus Christi esse corpus Christi. Apparet ergo, verba ista Augustini nostris argumentis, quæ iste conatur arrodere, nihil prorsus aduersari.

Cur autẽ dicat, *discordãtes à Christo nec comede-* C *re panẽ Christi, nec bibere eius sanguinẽ*: causam etiã addit Inconstãtius, *quòd fructũ ex ea cõmunione, & effectũ corporis Christi suo vitio non assequãtur. Ita enim ait, tot qui malè audiãt verbũ Dei, dici non audire, quòd sine fructu audiãt.* Verũ, ea, quę proximè sequũtur, satis declarãt, Augustinũ hoc nõ sensisse. Addit .n. *Etiã si tantæ rei sacramentũ comedant.* Hic enim apertissimã videmus antithesin constitui inter Sacramentũ, & rẽ ipsam. Nihil ergo hîc loci est tropicę loquutioni: vt scilicet dica- D mus, eũ non mãducasse, qui fructũ mãducationis suę nõ habeat. Et sæpè iam suprà docuim⁹, propriũ, & verũ corp⁹ Christi nõ posse vllo modo comedi absque fructu. Exemplũ autẽ illud, quod Incõstãtius adfert de audiẽdo verbo Dei, eius causæ vehemẽter officit. Verbũ Dei, quod audimus, nõ habet res ipsas, quas significat, secum coniũctas. Quare impij illud audire possunt: quáuis salutẽ, quę illo significatur, & promittitur, cum fidẽ non habeát, non assequãtur. E Ita planè vsu venit in Sacramento Eucharistiæ. Impij signum, & elementum externum indifferenter accipiunt: rem autem ipsam, vt Augustinus verissimè scribit, non accipiunt.

OBIECTVM CCXXXIIII.

OBijcitur ex eodẽ August. illud ad Dardanum, Tolle inquit, spacia corporib⁹, & nusquã erũt. Quę autẽ nusquã sunt, nec erũt. Vos ergo dũ tollitis spacia, & dimensiones corpori Christi in Sacramento, efficitis, vt nõ sit ibi corpus Christi omnino,

GARDINERVS.

EXplicat August. naturã corporis, quæ locũ adiunctũ necessariò exigit quatenus ex suæ naturæ finib. æstimatur.

MARTYR.

EA, quæ Augustinus scribit ad Dardanum, Inconstantius non aliter ait pertinere ad corpus, nisi quatenus illud physica ratione consideratur, & ex naturæ suæ finibus æstimatur. Sed istum cogitare oportuit, Augustinum ibi loqui in vniuersum: &, si voluisset, commodissimè potuisse excipere corpus Christi. Quod cum ille non fecerit,

vtq; credibile est, oecesse oon poterit, superest, vt dicamus eum definitionem illam suam om nioo *καταλυθῆναι* esse voluisse.

Quod autem Inconstantius quærit, *Vtrum credendum sit Christo, id de corpore suo asserenti, quod alienum sit à ratione loci, cum dixerit, Hoc est corpus meum: an potius contra illum instituenda sit actio illa, quæ dicitur, Ad exhibendum*: id nec ita acutum est, nec ita abstrusum, quin vt illi facilè possit responderi. Primùm dico, Christum nusquam nobis mandasse, vt credamus ea, quæ nulla ratione possint fieri: quale est, eius corpus vno, eodemq; tempore esse in multis locis. Id enim esset affirmare, corpus eius & humanum esse, & non humanū, eodē tempore: quę contradictio nulla ratione potest conciliari. Eius autem rei explicationē suprà fusè tradidim9: vt hic nihil sit repetendū. Quicquid ergo Christus iubet à nobis recipi, & credi, sine vlla dubitatione recipimus, & credimus. Sed Inconstantium probare, non tantum clamare oportuit, sensum illorū verborum, Hoc est corpus meum, eum esse, quē toties iactat. Nos quidem actionē contra Christum nō instituimus: sed, vt & pro Augustino, & pro nobis ipsis respondeamus, hoc ex isto Sophista percontabimur, Cur statuere velit eiusmodi præsentiam corporis Christi, quæ neque expressa sit in verbis illis Christi, neque illis sit congrua, neque sit ad salutem necessaria, neq; postremò corpori eius, & veritati humanæ naturæ sit consentanea, & ad quam stabiliendam infinitis miraculis, & portentis opus sit? Sed frustra percōtamur, quia nil nobis respōdebit.

Bella verò est illa conciliatio, quam iste finxit: *Christum videlicet, dare præsentiam sui corporis, non secundum naturam, sed secundum gratiam*: quasi Augustinus loquatur de natura, Christus verò de gratia. Sed eō postremo, si Deo placet, pervenitur, vt gratia ista naturam non perficiat, sed perdat. Nam corpus simul in locis diuersis ponere, quemadmodum Augustinus ait, est illud perdere ac destruere. At si corpus aut tollatur, aut destruatur, quid in illo tandem faciat gratia? Si corpus aut nullū aut nihil est, quódnā tandē erit in illo beneficiū gratiæ? Falsum ergo est, quod sumit sibi Inconstātius, *gratiam non minuere veritatē rei, sed modum tantùm distinguere*. Ita iste, vt semel iam, atque iterum dixi, qui figuratiores ferre non potest, postquam redactus est in angustias, Modista esse vult. Obsecro te, Inconstanti, expedi nobis aliquando, atque explica tua ista mysteria: si gratia tollat magnitudinem, locum, dimensiones ab humano corpore, quomodo veritatem eius non imminuit? Absque dimensionibus, & magnitudine mem-

A bra humani corporis seruari non possunt: eadē sine aliqua mole, ac dimensione non possunt à se inuicem distingui.

Vrget tamen iste, *Christum dedisse corpus suum in mysterio: de loco veri, & dimensionibus nihil addidisse*. Atqui, si non addiderit, non est mirum. Nam cum corpus diceret, ista omnia in eo necessario, vtq; Dialectici dicunt, per se concluB sit. Nihil autem opus est, vt nos cū Christo, ad quem nos Inconstantius reijcit, expostulemus. Aliquid fortassis diceret, si dominus ea diceret, quæ ille somniat. Cōtra te, Inconstāti, contra te ista dicimus, qui talia cōmenta sacris Dei scripturis non vereris affingere, qualia Christus ne vno quidē verbulo vnquā attigit. Corpus suum Christus dedit in mysterio: at nō illud dedit præsens, realiter, substātialiter. Hæc intrita cū vestra sit, à vobis est comedēda. Qua si bene, & ad nauseā vsque impleamini, restat, vt cum isto C Augustini loco nulla ratione possitis conciliari. Quod Ambrosius dicit de gratia, nos vlnis ambabus amplectimur. Is enim omnem dignitatem, & vim, & prærogatiuam sacramentorum adscribit vni gratiæ. Quo enim alio pacto effici possent panis & vinum sacramenta corporis & sanguinis Christi? Certè, si gratiam remoueas, ea neq; sacramēta tantum rerū esse possent, nec ad salutem nostram quicquā proficere.

D Ad extremum iste fabulatur, *se, suosq; tum corpori Christi in sacramento negent dimensiones & locū, non arbitrari id ad priuationem aut ad imminutionem pertinere, sed auersionem eam potius quandam esse carnalis iudicij, ac sensuum*. Quasi verò nobis non liceat cogitare ea in corpore Christi, quę faciāt ad eius constitutionem. Per me quidem auertite cogitationes, quantum vultis: modo ne interea statuatis, quod cum corporis veritate pugnet. Nam id esset, vt Augustinus ait, corporis naturam prorsus tollere. Postremo, hoc vno E verbo verissimè dicam, Christum nihil habere in suo corpore, quod nostris cogitationibus sit indignum. Quantus enim quantus est, totus nostra salus est, & nostra redemptio. Sed hoc silentio prætereundum non est, Augustinum in illa eadem epistola ad Dardanum fictiones istas Transubstantiatorum, qui in Eucharistia sua volunt accidentia esse sine subiecto, apertissimè refutasse. *Tolle enim, inquit, ipsa corpora qualitatibus corporum: non erit, vbi sint: & ideo necesse* F *est, vt non sint*. Et mox, *Veruntamen si moles ipsa corporis, quantacunque, vel quantulacunque sit, penitus auferatur, qualitates eius non erit vbi sint*. Sed ista Inconstantius, quod ea videret ad stomachum suum parum facere, libenter præterijt.

Christus nil habet in suo corpore, quod nostra cogitatione sit indignum.

OBIECTVM CCXXXV.

OBIICITVR ex Augustino illud tractatu 59. in Iohānem. Illi, inquit, manducabant panem dominum: ille, hoc est Iudas, panē domini contra dominum: illi vitam, ille pœnā. Qui enim manducat & bibit indignè, iudiciū sibi mādducat & bibit.

GARDINERVS.

QVOD Augustinus significanter extulit, vt in eiusdem sacramenti perceptione sumentium varietatem ostenderet, ab istis producitur in contemptionem, ex minima immutatione verbi captata occasione cauillandi.

MARTYR.

VErba ista Augustini eò videntur Inconstantio nostro pertinere, quasi ille docere velit, eandem esse sacramenti perceptionem in omnibus, qui communicant, etsi magna notetur varietas in sumentibus. Ideoque queritur, ex parua verbi immutatione illa trahi à nobis ad contentionē. Nos quidem nunquā negauimus, omnes eos, qui accedant ad sacram Cœnam, idem sumere quod ad sacramētum, aut symbolum externū attinet. Rem autem ipsam sacramenti alios accipere dicimus, alios non accipere: pro eo ac alij præditi sunt fide, alij ea destituuntur. Quòd autem paruula immutatione vocum Augustinus prius dixerit Panem dominum, deinde Panem domini: sic respondeo, illam, non vt Inconstātius putat, parui momēti esse, sed maximi. Pij enim comedunt dominum, qui per metaphoram est panis: impij verò recipiunt externum elementum, quod tantùm appellatur panis domini.

Ait, *frigidam esse collationem Augustini, nisi Iudas idem comederit, quod alij*: & exempli causa profert collationem Pauli in priori ad Corinthios. Ait enim, *Paulum peccata illorum Patrum, qui ceciderūt in deserto, eo nomine exaggerare, & augere quòd omnes sensissent paria Dei beneficia: non autem omnes ea beneficia pari gratitudine excepissent: atque ex eo factum esse, vt mali tam miserè perderentur*. Sed hic oportet istum duo secum cogitare: Primum beneficia illa, quibus Patres afficiebātur in deserto, externa fuisse, & temporaria. Itaq; etsi multi ex illis carerēt fide, tamen nihil obstabat, quò minus beneficijs illis frui possent. At corpus & sanguis Christi pro hoc statu, & vita nostra sunt res à nobis longissimè distantes. Quæ cū aliter, quàm per fidem attingi non possint, ea destitutus nunquam potest ad illa peruenire. Maximū ergo discrimen est inter corpus Christi, & illa beneficia, quæ Patribus conferebantur in deserto. Atq; hæc ita dicta sint, quasi ea, quæ dabantur Patribus, cum in deserto vagarentur, non fuerint sacramenta. Alterum autē quod istum velim cogitare, hoc est: Manna & potum illum, qui dabatur Patribus in deserto, fuisse reuera mysteria earundem rerum, quarū nunc nobis sunt panis & vinum: videlicet, corporis & sanguinis domini. Cum ergo illa mysteria omnibus à Deo data essent indifferenter, multi autem ex illis, re ipsa neglecta, externis tantùm, & visibilibus symbolis ventrem distenderent, ea causa illorum culpa à Paulo iustissimè amplificatur. Ita enim nos quoque hodie exprobrare possumus impijs, ipsorum tantùm vitio accidere, vt in sacra Cœna nihil aliud accipiant, quàm panem & vinum. Dominum enim non minus illis, quàm pijs, & fidelibus mandasse, vt complecterentur vera fide corpus & sanguinem suum. Non ergo friget collatio Augustini, vt iste putat. Ipsius potius strophæ, & ineptiæ, cum proferuntur in lucem, conglaciant. Nec Augustinus eleuat crimen Iudæ sed quantum potest aggrauat. Eum enim ait, cum rem externā in vltima illa Cœna domini cum alijs Apostolis eandem accepisset, id quod ea significabatur, quódque in primis spiritu, mente, ac fide accipiendum offerebatur, suo vitio neglexisse: quod nihil aliud erat, quàm prorsus à Christo deficere, suæq; salutis certissimam iacturam facere.

Sed operæpretium est audire, quàm facilem, & expeditam interpretationem Augustini Inconstantius afferat. *Illi manducabant panem dominum: hoc est*, inquit, *ita manducabant, vt in cœlesti cibo agnoscerent dominum & profiterentur, moribus adhærentes domino, & illum imitantes. Iudas verò manducauit panem domini: hoc est*, inquit, *cibum cœlestem, cuius substantia est dominus. Sed quia non agnouit vt dominum, sed leuauit contra eum calcaneum suum, notat Augustinus, effectum illius manducationis Iudæ fuisse exitium: quia bona malè vsus est, & se domini professus est hostem: quod est esse contra dominum. Apostoli ergo dominum manducantes, dominum sequuti sunt ad gloriam: Iudas dominū manducans, à domino recessit ad condemnationem*. Hæc ego ex nostro Sophista ad verbum bona fide adscribere volui: vt pius, & prudens Lector videat, an ex istis tam densis tenebris aliquid lucis possit elicere, aut aliquam interpretationē, quæ ad verba illa Augustini, Panem dominum, & Panem domini, possit aliquo modo accōmodari. Omnino enim iste vult, & Apostolis, & Iudæ eiusmodi panem fuisse datum, cuius substantia esset dominus. Quid ergo causæ est, cur Augustinus dicat, Iudam non comedisse panem dominum, si substantia eius panis, vt iste ait, fuerit dominus? Nam quæ addit de salute, & exitio, ea nullum certum discrimen ponunt inter panem domini, & panem dominum. Multò nos verius, & distinctius locum hunc exposuimus ab initio, Panem dominum, ipsum notare Christi corpus: quòd illud metaphoricè dicatur panis: illudq; Apostolos citra controuersiam manducasse: Panem autem domini, esse, externum symbolum aut Sacramentum: quòd dominus eo vti voluerit, ad promissiones suas obsignandas: illud autem Iudam indifferenter cum alijs comedisse. Iam si dicas, etiam ceteros Apostolos hac ratione comedisse panem domini, quòd illi quoq; receperint externa symbola: idem ego quoq; vnà dicam. Sed hic Augustinus externā illam communionē Apostolorū notare noluit, quòd illi fide, ac spiritu aliud quiddam percepissent, ad quod symbola collata nihil essent: nimirum, ipsum corpus & sanguinem domini. Iudas autem, quoniam hæsit tantùm in externis symbolis, idcircò dicitur comedisse panem domini, non autem panem dominum.

OBIECTVM CCXXXVI.

OBIICITVR ex Augustino de verbis Apostoli Sermone 2. Illud, inquit, manducare refici est: sed sic reficeris, vt non deficiat, vnde deficeris. Illud, Bibere quid est? Mihi viuere. Manduca vitam: Bibe vitam: Habebis vitam, & integra est vita. Tunc autem id erit, hoc est, vita vnicuiq; erit corpus & sanguis domini, si quod in Sacramento visibiliter sumitur, in ipsa veritate spiritualiter manducetur, spiritualiter bibatur. Si illud, Bibere, sit viuere, mali non viuunt, quia non bibunt.

GARDINERVS.

QVISQVIS *hæc verba considerate perpenderit, intelliget, Augustinum fidem de Eucharistia Catholicam confirmare.*

MARTYR.

Putat Incostátius, colligi posse ex ijs verbis, Augustinum docere, id quod est in Sacramento, esse vitam: idque eiusmodi vitam, que non consumatur. Quare non figuram ibi, sed veram Christi carnem adesse præsenté. *In Manna*, inquit, *erat figura: sed ea vitam non dedit.* Verú, si verba illa Augustini rectè consideres, inuenies, eum ibi nihil loqui de sacramento. Illud enim ipsum, quod ait: Manducare, est refici, satis arguit, illum loqui de manducatione spirituali. Quoniam autem spiritualis manducatio fertur in verum illud corpus Christi beatum, & æternum, quod est in cœlo, ideò sobie eit, hanc refectioné ex illa haberi re, quæ nunquam deficiat. Hoc tamen Augustinus non dicit, quod Inconstantius ex eo maximè conatur exprimere, Spiritualem illum cibum, nimirum verum corpus Christi, re ipsa contineri in eo, quod ore sumitur, & visibiliter mãducatur. Imò, ne quis externa manducatione Sacramentorum contentus sit, ad illam alteram veram, & spiritualem fideles adhortatur. *Manduca enim*, inquit, *vitam: bibe vitã:* ad illud videlicet spectás, quòd Christus in sexto capite Iohannis appellat seipsum Panem viuum, qui descenderit de cœlo: aitq;, se viuere propter Patrem: & qui se manducauerit, victurum esse propter se: quo in loco ambigi non potest, Christum de spirituali tantùm manducatione loquutum esse: quæ eiusmodi est, vt & sola fide, ac spiritu perfici, & cum externo etiam symbolorum vsu coniungi possit. Imò Sacramentum ipsum non rectè accipitur, nisi vbi ad illud spiritualis etiam manducatio accesserit. Itaq; Augustinus addidit: *Tunc autem id erit, vt vita cuiq; sit corpus & sanguis Christi, si quod in sacramento visibiliter sumitur*, (id autem est signum, & figura rerum illarum) *in ipsa veritate manducetur spiritualiter.* Quod ait, In ipsa veritate: id antithesin habet ad vmbrã, figuram, signum, & omnino ad id, quòd attingitur, & apparet exterius. Quare hæc verba Augustini ita apertè sententiam nostrã confirmãt, vt prolixiori explicatione non sit opus.

Vanissimum verò est, quod ex his verbis iste putat se posse colligere, esse aliquos, qui ex Sacramento sumant vitam, fructum autem vitæ non sumant. Nam Sacramentum quidem vitæ accipere possunt impij: vitam autem ipsam nõ possunt. Stultum enim est cogitare, aliquem qui cum potiatur vita, tamé non viuat. Falsum etiam est, quod ait, Mannam, cum esset figura, non dedisse vitam. Nam sancti patres, quicunque vera fide vescebantur Manna in deserto, fruebãtur eodé spirituali cibo, quo nos hodie; corpore videlicet ipso Christi, quod illis in manna proponebatur. Et Christus in 6. Ioannis, cum diceret, illos comedisse mãna in deserto, & tamen fuisse mortuos, non ea retulit ad fideles Iudæos, & pios, qui manna cum fructu comedissent: sed ad infideles, & impios, quorum mores & ingenia illi referebant, quibuscum tum loquebatur. Quare manna, & panis Eucharistiæ, etsi externa specie plurimum differant, in ratione tamen Sacramenti conueniunt, & in eo paria, & similia intelliguntur. Id quod & Paulus ostendit, & Augustinus luculentissimè testatur. *Verùm nugaretur Augustinus*, inquit Inconstantius, *si boni tantùm comederent corpus Christi.* Imò tu potius nugaris, Inconstanti, idq; importunè, & impudenter: Augustinus autem & seriò, & prudenter loquitur. Docet enim, quinam illi sint, qui corpus Christi, & vitam sumant: eos autem esse ait, qui fide, & spiritu accipiunt id, quod in externo symbolo figuratur. Deinde hortatur fideles, vt vtranq; manducationem, externam, internámque inter se coniungant.

Quoniam autem Sophista & multum, & obscure rixatur de loqutionibus istis Augustini; Sumere in sacramento: & In ipsa veritate comedere: ego, quid illæ sibi formulæ dicendi velint, & dilucidè, & paucis exponam. corpus Christi dicimus comedi in Sacramento, quatenus ore corporis nostri symbolum eius externum comeditur: idq; non tantum à pijs fieri potest, verùm etiam ab impijs. In ipsa autem veritate dicimus comedi corpus Christi, quando à sanctis viris non tantum symbola externo vsu recipiuntur, sed etiam ipsum verum Christi corpus spiritu, & fide comprehéditur. Cumq; actio hæc merè sit spiritualis, idcircò dicimus, corpus Christi comedi spiritualiter. Illa ergo duo apud Augustinum, In Sacramento, & In veritate, antithera sunt. Signum enim & figuram cum re ipsa comparat. Non video equidé, quid dici posit apertius. Inconstantius autem sic

Quid sit corp⁹ Christi in Sacramento comedi. Et illud idem in veritate comedi.

sic interpretatur, spiritualiter manducari, nihil aliud esse, quam sumi ore corporis, sub visibili specie, obuolutum accidentibus panis, ipsum verum, & reale corpus Christi. Sed nihil horum Augustino, ne dormienti quidem, in mentem venit. Neque enim dicit corpus domini aut latere sub visibili specie, aut obuolutū esse, atq; vestitū accidētib. Quod si quæras, quęnā sit cuiusque Sacramenti veritas, id ipsum respondebo, quod dixi suprà, nimirum vt verè significet ex instituto Dei: vtque eius significatio ad res veras, & certas referatur. Quod vero hic adfertur ex Hilario, Id, quod videtur, figuram esse: illud autem, quod interius in veritate creditur, esse veritatem: nihil opus est, vt noua interpretatione explicetur: illud enim iam antea suo loco exposuimus.

Quæ sit cuiusque Sacramēti veritas.

Quærit ad hæc Inconstantius: *Si vnus tantum sit modus manducandi corporis Christi, quid necesse fuerit illum modum nota aliqua insigniri. Id* A *enim, ait, videri fieri, vt ille modus ab alio quodam modo distinguatur.* Ego vero respondeo, In sacramēto, vt illud rectè, & cum fructu vsurpetur, duplicem esse manducatione: alterā carnalē, alterā spiritualē: alterā signorū, alteram veritatis. Nō ergo mirū, si ea, quę lōgè pręstātior sit, & vilior, aliqua illustri nota ab altera discernatur. Frustra ego iste subiecit: *Quod admonet, vt hæc manducatio spiritualiter fiat, ostendit eandē non spiritualiter posse fieri.* Nō ista ita profunda sunt, vt nobis vehementer opus si Delio aliquo natatore Idcircò enim B Augustinus hortatur, vt, qui accedunt ad Eucharistiam, comedant etiam spiritualiter: quòd fieri possit, vt multi externo tantum vsu symbolorum contenti abeant: internam autem corporis Christi perceptionem, quæ spiritu, & fide perficitur, nihil morentur. Hæc essent satis clara, & dilucida, nisi iste noster tenebras haberet in oculis, & nodum in scirpo quæreret.

OBIECTVM CCXXXVII.

OBIICITVR ex Augustino de verbis Apostoli Serm. 1. Audiuimus veracem magistrum, diuinum redemptorem, humanum Saluatorem, commendantem nobis precium nostrum, sanguinem suum. Loquutus enim est de corpore, & sanguine suo, quòd corpus dixit escam: sanguinem potum: sacramentum fidelium. Hic appellat escam corpus suum, & potum sanguinem suum,

GARDINERVS.

IMITATVS est, *& expressit adeò Augustinus Christi phrasin: qui dixit, Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus.*

MARTYR.

Relinquamus Inconstantiu ambages suas. Quod autem attinet ad veram intelligentiam verborum Augustini, cogitare debemus, Christum corpus suum, & sanguinem bis commēdasse: Primum in ea oratione, quam habuit in sexto Ioannis ad Capernaitas: deinde in vltima illa Cœna, quam moriturus habuit cum Apostolis. In sexto Ioannis nihil aliud tradit, nisi simplicem, nudamque doctrinam. Ait enim, corpus suum, & sanguinem, quæ daturus erat ad salutem humani generis, tanto fore vsui fidelibus, quanto corpori nostro est cibus, & potus. Hoc autem genere sermonis ea solemus describere, quæ nobis sunt ad vsum vitæ nobilißima. Nam docti, & studiosi viri solēt literas, & sapiētiam appellare cibum, & potum suum. Et insani amatores, qui depereunt speciosa corpora, aiunt se illorum aspectu pasci, & viuere. Et dominus ipse ait Apostolis se alium habere cibum ad manducandum, quem illi nescirent. Significabat autem voluntatem patris sui, quam sibi esse ducebat pro vita. Ita corpus & sanguis Christi oblata in cruce pro salute nostra debent nobis esse in omnem vitam pro cibo, & potu. Ex illo enim iucundißimo pastu ducimus, & haurimus spiritualem, & æternam vitam. Hoc genus sermonis ne Ciceroni quidem C displicuit. Is enim scribit alicubi ad amicum suum Atticum, se pasci bibliotheca Fausti. Et in quæstionib. Tusculanis ait, philosophiam esse verissimum & suauissimum pastum animorum. Neque vero illud nos mouere debet, quod dominus ait: *Caro mea verè est cibus*: aut, *Sanguis meus verè est potus*. Aduerbium enim illud Verè ad præstantiā referendum est: non, vt isti putant, ad crassam præsentiam.

Christus corpus & sanguinem suum bis commendauit.

Nomine cibi & potus ea describimus, quæ sunt ad vsum vitæ iucundißima & dulcißima.

Alter autem locus, quo Christus corpus & D sanguinē suum commendauit, est ille, quem ad versarij nostri semper iactant. Christus enim in vltima Cœna de pane dixit, *Hoc est corpus meum*: & rursus de calice, *Hic est sanguis meus*. Sed re vera Christus his verbis nihil aliud significare voluit, quam illud ipsum quod antea docuerat in sexto Ioānis: nempè, corpus suum, quod erat traditurus in crucem, fidelibus esse debere pro cibo: sanguinemque pro vero potu, quo reficerentur ad æternam vitam. Ex his facilè E colligere potest pius, & prudens Lector, quid illa verba Augustini sibi velint: & quamobrem nostri Inconstantius citare soleant. Verba Augustini sic habent: Quòd corpus dixit escam, sanguinem potum, sacramentum fidelium. Neque id docet Augustinus, quod Inconstantius illi affingit, nempè, *substantiam illius cibi, & potus,*

qui traditur in mysterijs, esse corpus ipsum, & sanguinem Domini. Huius enim delirij ne species quidem vlla apparet in verbis Augustini. Videat ergo iste, vnde eam tandem ea hauserit. Neque contra nos quicquam facit, quod Augustinus appellat Christum Magistrum veracem. Est enim non tantum verax, sed etiam ipsa veritas. Neque nos eum mentitum dicimus, cum diceret, Corpus suum esse cibum, & sanguinem suum esse potum. Illo enim cibo, & illo potu et ip sa alimur, & reficimur, cùm vera fide cogitamus, illa pro nostra salute fuisse oblata. Cum ergo Christus ista diceret, verissimè dixit: & A sensus intimus hominum spiritualium fert eius veritati testimonium.

Quod autem iste rursus objicit ad extremum, *Christum non figuram tantum dedisse, aut signum*: & veternosum & putidum est, & iā à me plus millies refutatū. Quare eum hæc nihil aliud sit, quàm mera, & insana calumnia, à nobis non iniuria contemni debet. Quærat alios, in quos ista congruant. Nam à nostra doctrina longè sunt aliena. Nos enim nec didicimus B vnquam, nec docuimus, Sacramentum nihil esse aliud, quàm nudam figuram.

OBIECTVM CCXXXVIII.

OBIICITVR ex Augustino. Aliud, inquit, videtur: & aliud intelligitur. Quod videtur, speciem habet corporalem: quod intelligitur, fructum habet spiritualem. Ergo sensui datur panis & vinum: intellectui autē datur gratia, & donum.

GARDINERVS.

QVOD hic ait Augustinus, maximè consonat Catholicæ veritati. quæ hanc distinctionē probat, et sequitur.

MARTYR.

EST sanè Inconstantius iniaciendis conuicijs nimium assiduus, & diligens: in expendendis autem locis, & sententijs Patrum, nimium remissus, & negligens. Locus iste in Sermone Augustini, qui inscribitur, ad Infantes: quem, quo magis intelligatur, integrum referre non grauabor: sic habet: *Quod ergo vidistis, inquit, panis est, & calix: quod vobis etiam oculi renunciant. Quod autem fides vestra postulat instruenda, Panis est corpus Christi: & Calix est sanguis.* Audiat ista attentè Inconstantius, & consideret, quantum illa Transubstantiationi isti suæ faueant. Nam Augustinus apertè testatur, panem esse in Eucharistia: illumque ipsum panem appellat corpus Christi. Quod siue ad carnem ipsam domini pro nobis traditam, siue ad Ecclesiam, quæ etiam ipsa est corpus Christi, e constatque ex multis membris, referas, neutro modo potest verum esse, nisi panem dicas ita nominari, & suo quodam modo esse corpus Christi. Sed addit Augustinus: *Tertio die resurrexit: quo die voluit in cœlum ascendere, illuc leuauit corpus suum: inde est venturus ad iudicandos viuos & mortuos: ibi est modò sedens ad dextram patris. Quomodo est panis corpus eius? & calix, vel quod habet calix, quomodo est sanguis eius? Ista, fratres, ideo dicuntur Sacramenta, quia in illis aliud videtur, aliud intelligitur. Quod videtur, speciem habet corporalem: quod intelligitur, fructum habet spiritualem. Corpus ergo Christi si vis intelligere, audi Apostolum dicentem fidelibus: Vos estis corpus Christi, & membra. Si ergo vos estis corpus Christi, & membra, mysterium vestrum in mensa positum est: mysterium domini accipitis, ad quod estis, Amen respondetis, & respondendo subscribitis. Audis ergo corpus Christi, & respondes, Amen. Esto membrum corporis Christi, vt verum sit Amen tuum. Quare ergo in pane? Nihil hic de nostro afferamus. Ipsum Apostolum item audiamus. Cum ergo de isto Sacramento loqueretur, ait, Vnus panis, vnum corpus multi sumus. Intelligite & gaudete.*

Notabe Augustini verba.

Non potuit Augustinus expressius, aut dilucidius ostendere, commentitiam istam præsentiam realem in symbolis non esse necessariam. Cum C enim dixisset, Dominum die Ascensionis corpus suum subduxisse in cœlum, & quod ad illud attinet, ibi iam esse, sedere ad dextram Dei patris, & postremo inde venturum ad extremum iudicium, proposuit sibi quæstionem: &, *Quomodo ergo, inquit, est panis corpus eius? & id quod est in calice, quomodo est sanguis eius?* Non respondet, Per transubstantiationem. Eam enim excluserat, cum diceret, *Quod vidistis, panis est*: eumque panem illum eiusmodi esse describe- D ret, qui constaret ex multis granis. Nec respondet, id fieri per realem, & inuisibilem præsentiam. Tantum ait, Panem esse corpus Christi modo quodam sacramentali, hoc est, per significationem. Proprium enim est sacramentorum, aliquid significare, Itaque pulcherrimè subiecit: In illis aliud videtur, aliud intelligitur. Quòque magis intelligamus, non requiri realem, & substantialem præsentiam earum rerum, quæ significantur in symbolis, confert E se ad Apostolū Paulum. Is autē ita scribit, Vos estis corpus Christi. Quis autem non videt, quomodo societas, & cœtus Ecclesiæ sit in symbolis Eucharistiæ? Non sane alio modo, nisi quòd ea in illis significetur.

Sed, cur, inquies, non respondit Augustinus ista de Ipso Christi corpore? De illo enim mota quæstio est, non autem de corpore mystico. Respondeo: Quoniam in eo, quod erat apertius, & notius

A & notius, id docere voluit, quod videbatur obscurius. Quiuis enim de se ipso facilè potest intelligere, quomodo fit in Eucharistia. Omnes enim, vt Paulus ait, sumus vnus panis: quoniam vno illo pane significamur. Cumque nos ipsi ab Apostolo appellemur corpus Christi, panis etiam ille symbolicus, qui nos significat, non immeritò nostra appellatione, ac nomine vocatur corpus Christi. Atque ita liberatur Augustini fides, quòd alibi dixerit, panem figurā & signū esse Christi corporis: corporis, inquā, B quod ad rem ipsam, & substantiam attinet, absentis. Panis ergo Eucharistiæ suo modo & est, & dicitur vtrunque corpus Christi: videlicet, & naturale, & mysticum: non per realem præsentiam, sed per significationem, & modum sacramentalem. Hæc de loco illo Augustini.

Panis Eucharistiæ suo modo est & dicitur vtrunque corpus Christi, mysticum & naturale.

Nunc venio ad cauillos Inconstantij. Quod Augustinus ait, *Id, quod intelligitur, fructum habet spiritualem.* Inconstantius exponit ad hunc modum: Fructum confert spiritualem. Sed respon C deat mihi, quidnam illud sit, quod intelligitur. Non dicet, opinor, symbola: nam ea videntur. Superest ergo vt dicat, corpus Christi. Ergo corpus Christi est id, quod fructū confert. Sed cur corpus Christi à nobis creditum, & fide comprehensum non potest æquè habere fructum, atque abditū sub accidentibus? Verum, hoc quicquid est, mittamus. Addit, nos ex hoc loco malè colligere, soli intellectui exhiberi D gratiam & donum. Christum enim ait, hoc Sacramento reficere voluisse totum hominem. Primū respondeo, in nostra Conclusione non haberi, gratiam & donum soli dari intellectui. Vocem illam, Soli, Inconstantius, vt solet, addere voluit de suo, vt sua copia rationem nostram corrumperet. Neque enim latère illum potuit, dictum à nobis esse millies, vsum Eucharistiæ ad totum hominem pertinere: & hominem totum per illam refici & instaurari. Initium autem fieri à fide & spiritu, non à dentibus & cor E pore. Primū enim dicimus animum nostrum sanctificari fide, cum illa corpus & sanguinem domini arctissimo complexu comprehendat. Deinde à spiritu atque animo vis quædam diuina, & gratia, & donum redundat ad instaurandum corpus: quo illud efficiatur templū Dei, & idoneum instrumētum spiritus sancti. Cum nos ista vbique doceamus quomodo in simula mur ab isto, quasi qui velimus, gratiam, & donum, ad intellectum solum pertinere? Illud nos constanter affirmamus, aditum carnis Christi ad animū nostrū non proficisci ab ore nostri corporis: quod iste cū crassa illa sua & reali manducatione studet, quantū potest, confirmare.

Aditus corporis Christi ad animum non est per os & dentes corporis.

Adhuc etiam importunè, & odiosè cauillatur, nos perperā ex illis verbis concludere, & panem & vinum dari sensui. Nam Augustinum ait mentionem tantùm facere de visu. Ita enim iste subiecit: Sed expectamus verba huius illationis. *Ergo sensui*, inquit, *datur panis & vinum.* Quid hic sibi vult? An quoniam solia oculis videntur, secundum Augustinum, intelligemus etiam solis oculis dari, quod datur? aut solis oculis exhibitas putabitur panis & vini vsus? Augustinus enim de alio sensu hic non loquitur. Non errore hic labitur Incōstantius, quod condonari aliquo modo posset, sed furore. Sciens enim & prudēs veritatem peruertit. Neque enim nesciit, sensum videndi apud optimos scriptores latius multò patère, quàm ad vsum oculorum. Nam de sono dicimus, Vide quàm hæc sit consonans, & suauis harmonia: de sapore dicimus, Vide, quàm hoc vinū dulce sit. Et Christus Apostolis suis ait, Palpate, & videte: spiritus carnem, & ossa non habet. Quod ergo Augustinus dicit, Id, quod videtur, speciem habet corporalem, si sententiam eius spectare potius, quàm nugari volumus: non incommodè & ad gustum, & ad tactum, & ad olfactum transferri potest. Neque ridiculū est, vt iste videri vult quod dicimus, aliquid dari sensui aut intellectui, quod alioqui totius hominis causa paratum sit. Neque enim dubitamus, vt diximus, fructum huius Sacramenti ad totū hominē redundare. Eius tamē altera pars, ea videlicet quæ significatur, animo tantū potest comprehēdi: altera verò, quæ significat, sensu atque ore corporis.

Sensus videndi sæpè alijs applicatur sensibus.

OBIECTVM CCII.

OBIICITVR ex Augustino contra Maximinum lib. 3. cap. 22. In Sacramentis, non quid sint, sed quid ostendant, attenditur. Quoniam signa sunt rerum aliud significantia, & aliud existentia. Augustinus ergo non abhorret ab hac voce: sed ponit significationem corporis Christi in hoc Sacramento.

GARDINERVS.

AVGVSTINVS *enarrans verba Ioannis de aqua, sanguine, & spiritu, quæ quoniam mysterium Trinitatis nobis insinuant, Sacramenta vocat, quasi rerum sacrarum significatiua indicia, &c.*

MARTYR.

INconstantius pro suo more, & ingenio cauillatur, & nos quodammodò falsi arguit, quòd hæc verba Augustini horribili scelere mouerimus a suo loco, eaque artificio sophistico aptemus ad calumniam. *Interpretabatur*, inquit, *Augustinus verba Ioannis de aqua, sanguine, & spiritu: quæ, quoniam insinuant nobis mysterium Trinitatis, vocat sacramenta, quasi rerum sacrarum significatiua indicia, quomodò verbum illud sacramenti, à plerisque vsurpa-* F *tur. Atque ita demùm subdit: Hæc enim sacramenta sunt, in quibus, non quid sint, sed quid ostendant semper attenditur: quoniam signa sunt rerum aliud existentia, & aliud significantia.* Hæc Inconstantius, eaque magno etiam animo, ac spiritu. Sed tamen in arcem ipsam causæ non inuasit. Nos enim fatemur, Augustinum egisse eo loco de aqua, sanguine, & spiritu. Sed interea dicimus, eum adiunxisse verissimam, & certissimam regulam

de sacramentis. Ita enim confecit argumentū: Sacraméta ita se habêt, vt in illis,non quid sint, attendere debeamus,sed quid significent: signa enim sunt rerum aliud existentia, aliud significantia. Hæc autem tria, Aqua, Sanguis, & Spiritus sunt sacraméta: Ergo in illis,non quid sint, spectandum est,sed quid significent, & ostendant. Hic neget Inconstantius,si potest,priorē, propositionem vniuersalem esse: & eadem opera totam rationem Augustini euertet. Quòd si illa propositio est,quod negari non potest, vniuersalis,quemadmodū Augustinus eam in minori cōtraxit ad aquam,sanguinē,& spiritū, ita nos eam contrahere possumus ad Eucharistiā. Quare aut neget Inconstantius, Eucharistiam esse sacramentum,aut nos,presertim tā acriter

Augustinus describit naturā sacramentorum.

A tantaq; com vociferatione, ac rabie, aliquando desinat accusare: nisi fortasse inficiari velit,eam esse naturā sacramētorū, quā August. describit. Quod ego idcircò dico, quòd iste,cum dixisset, Quasi sacramenta rerū sacrarū significatiua indicia sint,illico subiecerit, Quomodò sacramenti verbum à plærisque vsurpatur. Nam istis verbis videtur mihi suspicionē injicere voluisse, esse nonnullos, qui de Sacramentis aliter sentiāt. At si qui sunt huiusmodi, cur ille tandē eos nō B nominat? Aut si ista ratio sacramentorū nō placuit,cur ille non attulit meliorē? Aut cur rationem istam ab Augustino positam non refutauit? Nā nos quidē interea donec alia melior afferatur, istam ipsam,quam videmus non displicuisse Augustino, sequi, & retinere nō pigebit.

OBIECTVM CCXL.

OBIICITVR ex Augustino de Trinitate lib.3.cap.4. Apostolus, inquit, potuit significando prædicare dominum Iesum, aliter per linguam, aliter per epistolam,aliter per sacramentum corporis & sanguinis eius.

GARDINERVS.

RECTE dicit Augustinus,aliter prædicari significando per sacramentum corporis & sanguinis Iesum.

MARTYR.

VT melius, quid sibi August. voluerit intelligamus, operæpreciū erit ea verba recitare quæ illū locum proximè consequuntur. *Nec linguam quippe, inquit, eius, nec membranas, nec atramentum, nec significantes sonos linguæ editas, nec signa literarū conscripta pelliculis, corpus Christi & sanguinē dicimus: sed illud tantùm, quod ex fructibus terræ acceptum, & prece mystica consecratum ritè sumimus ad salutem spiritualē, in memoriam pro nobis dominicæ passionis: quod cum per manus hominum ad illam visibilem speciem perducitur, non sanctificatur, vt sit tam magnū sacramentū nisi operante inuisibiliter spiritu Dei.* Volebat hoc loco Augustinus ostēdare, Deum Opt. max. pro suo arbitratu possse signa quædam visibilia, quibus ipse significetur, & quodammodò ostendatur, & in cœlo, & in terra, & in mari constituere. Id autē probat à minori. *Nam Paulus, inquit, diuerso, & dispari genere signorū pōtuit eundem, & vnū Iesum Christū significare, videlicet, lingua, literis, & sacramēto Eucharistiæ.* His iste verbis, vt est confidēns, ait suam causam non attingi: quòd iam tandem aliquando fateator, hoc sacramento significari corpus Christi, quod anteà nullo modo audire potuit. Sed addit, Corpus Christi, quod significator, adesse etiam ibi vera, & reali præsentia. *Nec Augustinus, inquit, ista sua enumeratione plurium, quæ rem eandē significent, ea omnia significationis vi facit paria: sed suum cuique relinquit modū.* Iste fucus prima fronte videri posit non malus: re autem vera tāta species nihil intus habet solidi. August. ait, Christum ipsum significari editis à Paulo sonis, & characteribus literarū consignatis in membrana: nihil tamē horū dici corpus & sanguinem Christi, nisi illud solū, quod ex fructib.

C terræ acceptum sit, & prece mystica consecratum, quodq; sanctificetur, vt sit tam magnum sacramentō, operante inuisibiliter spiritu Dei. Dic sodes, Inconstanti: cur alia illa duo non appellamus corpus Christi? Si Augustinus voluisset sententiam tuā sequi, habuisset in promptu responsionem: Quoniam in illis rebus corpus Christi non adest præsens realiter. adest autem in Eucharistia. At ille nihil tale comminiscitor. Sed quoniam, inquit, iste panis, qui ex terræ fructibus acceptus est, quādo prece mystica cōsecratur, & sanctificatur, fit tam magnum sacrameotum: ac si diceret, Idcircò istod tertiom appellatur corpus Christi, quòd fit eius cor-D poris sacramentum. Id aliud nihil est, quàm quod nos vbique inculcamus.

Inconstantius autē in istis verbis aliod etiā quiddā habet, quod velim ab eo diligēter annotari. Augustinus.n.ait, illud, qood acceptū sic ex frugibus terræ, consecrari, & sanctificari: nō aotē ait illud transubstantiari: in qua vna re isti religionē, & pietatē omnem collocāt. Sed illud omitto: idq; potius vrgeo: Hoc tertium vocari corpus Christi, cū alia illa duo nō vocentur: vt iste intelligat, Augustinū non mouisse quæstionem de præsentia, sed tantùm de appellatione. Placuit Christo illud tertium vocare corpus suū: quam ille appellationē nec vocibus, nec literis vsquam tribuit. Idque pro suo arbitrato facere potuit. Et nos eius factū libēter imitamur. De paritate autem, aut disparitate significationis hoc loco nihil disputo. Video enim in Eucharistia, non tantùm audibile verbum esse, quo significetur corpus Christi, sed etiam eiusF modi, quod videri, olfieri, tangi, gustari posit.

E

OBIECTVM CCXLI.

OBIICITVR ex Augustino de Catechizandis rudibus. De Sacramento quidem, quod accepit, signacula quidem rerum diuinarum esse visibilia: sed res ipsas inuisibiles in eis honorari.

GAR-

GARDINERVS.

HAEC verba consentiunt Catholicæ fidei, quæ fatetur visibilia elementorum in Sacramentis signa, esse signacula, figuras, symbola rerum diuinarum.

MARTYR.

NOo grauabor, ne nunc quidem sententię Augustini, id addere, quod sequitur. Iste enim sententias eas, quas nos citamus ex patribus, motilas & truncatas proponit: sæpeq; id, in quo hærebat neruus argumẽti, vel abscondit, vel amputat. Verba Augustini, quæ sequuntur, hęc sunt: *Nec sic habendã esse illam speciem benedictione consecratam, quemadmodũ habetur in vsu quolibet: dicendum etiam, quid significet & sermo ille, quem audiuit: quid in illo credatur, cuius illa res similitudinẽ gerit.* In istis paucis verbis Augustinus tradit rudibus Catechizandis vtilissimam doctrinam de Sacramentis. Ostendit enim esse in illis quaodam rerum diuinarũ similitudinem: nempè, quę res diuinas, & inuisibiles ostendat. Et addit honorem illum, qui videtur impendi Sacramentis, non ad illa redire, sed ad res eas, quæ in illis significantur. Id autem & verũ est, & ab humana similitudine non alienum. Solẽt enim homines Regẽ suũ etiam in sigillis & literis venerari: quòd ea sciant ab illo profecta esse. Huc addit Augustinus, speciem, siue partẽ Sacramenti visibilẽ benedictione iam sanctificatam, non eo loco habendã esse, quo alioqui in alijs vitæ vsibus haberi solet. Postquã enim verbum semel accessit ad elementum, iam illa species, & natura visibilis, nõ est amplius communis aqua, aut panis communis, aut commune vinum, sed baptismi, aut Eucharistiæ Sacramentum. His verbis reprimuntur nostri martyges, qui perpetuò impudenter clamant, nos in mysterijs nudas tantùm figuras constituere. Si figuras eas nudas esse putant, in quibus non sit realis præsentia corporis Christi, agnoscimus, sententiã istam esse nostram. Cumq; ea & cum diuinis literis, & cum veritate humanæ naturæ in Christo consentiat, nos eius pudere non debet. At si ita interpretantur figuras nudas, vt nihil aliud sint, quàm statuæ, aut picturæ, aut insignia hominum nobilium, nos huiusmodi figuras in Sacramẽtis detestamur. Agnoscimus enim species illas, & naturas visibiles iam verbo & instituto Dei consecratas esse, easq; tanquam instrumenta quædã, atque organa spiritus sancti in honore etiam habemus: fatemurque ea nobis adminicula quædam esse ad salutem constituta.

Adhæc Augustinus hoc quoq; vult iudicari rudibus, quid sermo ille significet, quẽ audiuerint. Loquitur autẽ de verbo illo Dei, quo ministri vtũtur ad sanctificanda Sacramenta. Addit enim: *Cuius illa res similitudinem gerit.* Et sanè is, qui adhuc initiandus sit fide, nunquã intelliget, quid pars illa mysterij visibilis nobis referat, nisi audiat & intelligat eã verba, quæ vulgò appellãtur hodiè forma Sacramẽti. Symbola n. illa externa gerũt similitudinẽ earũ rerũ, quæ illis verbis significãtur. Cogitet nũc secum Inconstantius, quid hodiè grex vniuersus Papistarum faciat. Certè illi verba ea ne audiri quidẽ volũt à populo: tantũ abest, vt interpretari ea velint adstãtibus. Hoc etiã cogitet, Augustinũ id hic disertè affirmare, quod ipse tantopere, tantoque cum fastidio auersatur: nimirum, Sacramenta esse similitudines, & signacula rerum diuinarum. Sed addit noster, in Eucharistia rem ipsam adesse præsentem, idque, vt ait, substantialiter. Hoc ille quidem dicit: Augustinus autem certè non dicit. Imò ne auderet quidem dicere. Accidentia sine subiecto esse similitudinem illam, de qua nunc agitur, aut, Corpus Christi illis verbis, quę recitantur, sanctificari. Id quod verba ipsa, quæ iam citata sunt de Sacramento affirmant.

Sacramenta sunt similitudines & signacula rerum diuinarum.

OBIECTVM CCXLII.

OBIICITVR ex Augustino de Ciuitate Dei lib. 10. ca. 5. Sacrificium, inquit, visibile inuisibilis sacrificij Sacramentum, hoc est, Sacrum signum est.

GARDINERVS.

IN hoc argumento manifesta vis est. Augustinus enim sentit, sacrificia Veteris Legis fuisse vmbras sacrificiorum Legis Nouæ.

MARTYR.

COntendit, hũc locũ nihil ad præsentẽ causam pertinere. Ibi. n. Augustinũ loqui de sacrificijs veteris Legis. Id nos satis etiam anteà videbam⁹. Sed meminisse oportuit Incõstãtiũ, iuxtà Augustini sententiã, quæ ex his verbis colligitur, Sacramẽta veteris & nouæ Legis, quod ad rẽ signi ficatã attinet, esse paria: etsi materia, siue psrs visibilis in illis dispar sit: & illa quidẽ rẽ futurã prænũciauerint, nostra autẽ commemorẽt rẽ præteritã. Semper etiã hoc fassi sumus, nostra Sacramẽta in significãdo apertiora & clariora esse: quod etiã Augustinus docuit. Sed cũ in eis, quod ad illud attinet, quod est in Sacramẽtis potissimũ, similitudo sit, & paritas, quod Apostolos luculẽtissimè docet in priori ad Corinthios, nos nihil erram⁹, si, quod Augustinus hic tradidit de veteribus Sacramẽtis trãsferamus ad noua. Et ne hoc Lectorẽ fortè fugiat, moneo, verba ista Augustini in istis duabus, aut tribus Obiectionibus proximis eò tantùm spectare, vt illud fundamentum verissimũ doctrinæ nostræ confirmẽt: Sacramẽta nobis esse data vt signa, sigilla, similitudines rerũ diuinarũ, & cœlestiũ promissionũ: quã docẽdi formã aduersarij nostri in Eucharistia valdè detestantur. Quamuis eã interdũ cogãtur vel inuiti recipere, ita tamẽ eam recipiũt, vt rẽ ipsam, hoc est, corpus & sanguinẽ Christi, in Euchari-

stia præsentē esse velint. Verùm hæc testimonia satis probabiliter cōuincūt, talē pręsentiā nō es- A se cū signis sacramentalib. copulandam: quod satis liquere potest, si quis ea singula expēderit.

OBIECTVM CCXLIII.

OBIICITVR ex Augustino in epistola ad Dardanum: vbi plurib. agit de veritate humanæ naturæ in Christo. Et ne animæ quidem Christi tribuit, vt possit esse in multis locis: multò minus corpori: nam animā Christi ait, cum descendisset ad inferos, non fuisse eodem tempore in cœlo.

GARDINERVS.

NON est ausus Augustinus in re tanta quicquam asserere citra scripturæ testimonium.

MARTYR.

Videtur sibi iste noster huic loco bellissimè satisfacere, quòd fingat, Augustinū in re tanta nihil voluisse constituere sine testimonio scripturarū. *Articulum*, inquit, *fidei de descensu ad inferos, vbi animam Christi secundum scripturas tum fuisse definiebat, censuit propugnandum & tuendum: sed quin alibi tamen, & in cœlo esse potuisset, si de anima sua tū in cœlo futura Christus prædixisset, quemadmodum de corpore in mysterio dixit, non ausus fuisset Augustinus verbo Christi se opponere.* Hæc Inconstantius. Verùm si Augustinus pronunciare noluit rem tantam, scilicet, animam Christi simul fuisse, vel etiā simul esse potuisse in multis locis, rectè, atque ordine fecit. Cauere enim voluit, ne rem falsam, & ab Ecclesia explosam affirmaret. Satis enim sciebat, animam humanam non posse simul esse in pluribus locis. Neque ignorabat Basilium, & Didymum id etiam Angelis denegasse.

Atqui, inquit iste, *si Augustinus habuisset verbum Christi, quo ille promisisset, animam suam futurā eodem tempore & apud inferos, & in cælis, nunquam ausus fuisset se opponere.* Imò eadem illa de re videbatur habere verbum Christi, quod ille Latroni dixerat, *Hodiè mecum eris in Paradiso.* Quid illum oportuit ita se torquere, & totum illud referre ad naturā diuinam? Multò illi facilius, & promptius fuit respondere: Corpus, & animam Christi, etsi illud esset in sepulchro, hæc autem descenderit ad inferos, tamen eodem tempore fuisse etiam in Paradiso: neque, vt isti arbitrantur, quicquā dixisset absurdi. Verùm Augustinus prudētissimus, & doctissimus Pater id affirmare noluit, quód videret non posse fieri: quodq; homines sobrios nō dubitaret repudiaturos. Potius inuestigare voluit, eqnonā alio pio, & sano sensu verba illa Christi ad Latronā possent intelligi. Atq; huius prudētię vtinam in istis, qui nobis perpetuó reclamant, aliqua vel B tenuissima particula resideret. Illi enim temerè sine vllo verbo Dei, audacissimè affirmāt, corpus Christi & in cęlo esse, & in terris, idque infinitis in locis eodem tempore.

At habemus, inquiūt, ea de re verbum Dei. Quodnā tandē obsecro? Istud videlicet: *Hoc est corpus meū.* Verùm & Augustinus illud idē verbū habuit, sciuitq; si propter ipsum euinceretur corpus Christi esse pręsens in diuersis locis, animam quoq; dandā esse præsentē: nisi fingere velimus corpus in Eucharistia poni à nobis exa- C nime ac mortuū. Non ergo cogebat illum hoc verbū quod vos habere iactatis. Atqui debueratis Augustini exemplo diligētius, & prudentius cōsiderare, vtrū illa verba possint aliter melius intelligi, quàm vt cōmenta ita absurda, & prodigiosa tam confidēter statueretis. Docet enim vos Augustinus, docēt alij Patres pleriq; omnes, panē & vinū esse typos, figuras, similitudines corporis & sanguinis domini. Sed vos ad D verba scripturarū, & sanctorū Patrum sanā doctrinam iam olim obduruistis: neque in religione aliud quicquam quàm vestra quæritis.

OBIECTVM CCXLIIII.

OBIICITVR ex Augustino in Ioan. tractatu 25. Quid, inquit, paras dentem, & ventrem? Crede & manducasti.

GARDINERVS.

NON tractat hoc loco Eucharistiæ mysterium: quam Eucharistiam & de altari sumi, & ore excipi confitentur Patres.

MARTYR.

HIc Incōstātius de more suo tergiuersator. Primùm.n. fingit, *Augustinū nō retulisse verba illa ad Eucharistiā.* Nec tamen intereà ostēdit, ad quā rē aliā ea retulerit. Certū quidem est, dominū in illo loco apud Ioannē instituisse sermonē de corpore suo comedēdo. Ait.n. se daturū panē de cœlo, & cibū, qui nō esset periturus. Deinde addit de se ipso, *Ego sum panis ille viuus, qui descēdi de cœlo:* &, *Caro mea verè est cibus: & sanguis meus verè est potus.* Quòd si ista ad Eucharistiam ita nihil faciunt, cur ipse Inconstantius vnà cum suis omnibus semper obijcit nobis illud, *Panis, quem ego dabo, caro mea est*, Quare vel fateatur, se ista dicere extra oleas, vel cōcedat, illa verba Christi in sexto Ioānis ad Eucharistiā pertinere. Nā si ipsi in Eucharistia volunt comedi corpus Christi, & negare nō possunt, Christū in hoc loco egisse de comedēda carne sua, neces- E se est, vt concedant, ea, quæ Christus ibi loquitur, quæq; ex illis verbis interpretes colligunt, spectare ad Eucharistiam. Imó Ioannes ipse Euangelista idcircò mysterium Cœnæ in vltima Euāgelij sui parte nō attigit, quód crederet, se ea de re in sexto capite satis abundè tradidisse.

Ad

Adhęc Inconstantius sua ista fictione, nescio quomodo etiam Gratiani sui decretis aduersatur. Is enim de Consecr. dist. 2. cap. Vt quid hęc ipsa verba Augustini exponit de Eucharistia. Sed fortassis iste cō ista scriberet, Papam, eiusque Decreta non admodum curabat. Nam sub Henrico Rege Angliæ eius nominis octauo, nō solum vna cum alijs omnibus eius Regni Episcopis à Papa defecerat, sed etiam in eum acerbissimè scripserat. Verùm esto: Decreta illa Paparum suorum negligat: quæ nos quoque iure optimo contemnimus. Quid Cypriano respondebit? Nam ille in Sermone de Cœna Domini scribit ad hunc modum: *Hæc quoties agimus non dentes ad mordendum acuimus: sed fide syncera panem sanctum frangimus.* Ad huius martyris dicta Augustinus haud dubie sententiam suam conformauit. Sed mirum videri non debet, si Incōstantius cum istis omnibus pugnare velit. Hoc enim loco, quæ eius est constantia, secum ipse pugnat. Nam si hęc verba, quemadmodum prę- C fatus est, nihil faciunt ad Eucharistiam, quid eum oportuit statim subijcere, Hæc dici homini carnali, & animali, qui putet se defungi dentibus, & ad Eucharistiam, tanquam reliquos cibos commoliturus accedat? Si Augustinus ista non loquitur de Eucharistia, cur iste dicit, ea scribi hominibus carnalibus, qui potent se non aliter commolituros esse dentibus Eucharistiam, quàm alios cibos?

Postea ait si ea verba omnino pertinere de- D beant ad Sacramentum, tamen illorum hanc esse significationem, vt fideles moneantur, illam manducationem, nō ad saturitatem facere, sed ad sanctimoniam: & omnino in hoc negotio primas, vel potius vnicas partes esse fidei, si ea cum corporis officio conferatur: quod tamen officium corporis non sit prorsus excludendū. Nam Christum ait *vsum simili docendi forma, cum diceret, Væ vobis Scribæ & Pharisæi, qui decimatis mentam, & anetum. Eum enim non reprehēdere illos,* E *quod ista facerent, sed quod in istis occupati relinquerent grauiora: Ita si accedētes ad Eucharistiam studio se parent, & ornent corpus, animi autem cultum negligant, ait illis merito dici posse, Quid paras dentem, & ventrem? Crede, & manducasti.* Hæc Inconstantius ea, qua solet, confidentia. Sed ille cogitare debet, Augustinum quoque vidisse, in Sacra Cœna requiri officium corporis: nam symbola sine eo non possunt percipi. Quoniam autem

A eo in loco de rei significatę, hoc est, de Corporis Christi māducatione agebatur, ad quod nec venter nec dentes possunt pertingere, idcirco congrue, & vere dixit, *Quid paras dentem, & ventrem? Crede & manducasti.* Hæc enim verba non pertinent ad externum elemētum, in quo ventris, & dentium officia sunt necessaria, sed ad ipsum Corpus Christi. Neque nos vnquam ita stupidi eramos, vt à sacra Cœna oris, ventris, & dentium officium excluderemus. Scimus enim vtrunque esse mandatum domini: & vt ore vescamur externis symbolis: & vt fide & spiritu comedamus verum ipsius corpus. Quæ cum ita sint, Tropum istum Inconstantij, quo fingit, Augustinum tantum per collationem potioris excludere dentes, & ventrem, vt ineptum & minime necessarium repudiamus.

B Deinde argutatur, *Augustinū non temere dixisse præterito tēpore, Manducasti: ea enim voce illū induca-re voluisse dignam, vt ait, manducationis perfectionem.* Verum quidem est, ita demum perfici, & omnibus numeris impleri sacram Cœnam, si manducatio fidei spiritualis cum externa corporis manducatione coniungatur. Sed externa manducatio ad illam rem, quam tum Augustinus habebat præ manibus, nihil fecit. Ibi enim, vti iam exposui, tantum de re significata loquebatur Et Christus eo loco populum docere voluit de manducanda carne sua: symbola vero, & externam manducationem nondum instituerat. Prætereà autem Inconstantius verbum illud, Credere, apud Augustinum interpretatur, probare seipsum: nimirum, vt quisque animo expiato à peccatis accedat ad sacram cœnam. Hoc quidem ipsum per se mihi non displicet. Id enim in primis curandum est. Sed Christus in sexto Ioannis, cū à Iudæis requireret fidem, & Augustinus, cum diceret, Crede, & manducasti: de vera fide in Christum loquebantur: hoc autem genus probationis non spectabant. Agebatur enim contra hypocritas, qui videri volebant, teneri magno studio veri illius & viui panis: cum tamen interim in Christum qui verè fuit ille panis, non crederent Sed mirum non est, si Inconstantius veram, & propriam fidem clausis oculis prætererit. Ita enim illi semper fuit parū propitius, vt ne Iustificationē quidem illi voluerit vnquā tribuere. Quoniam autem ista ad presentem quęstionē non faciū t, id circo ea hoc tēpore non persequar pluribus.

OBIECTVM CCXLV.

OBIICITVR ex Leone ex epistola ad Clerum & plebem Constantinopolitanam. Ait, hanc distributionem esse mysticam, & alimoniam spiritualem, & nos accipere cœlestem virtutem, vt transeamus in carnem Christi: qui pro nobis accepit carnem nostram.

GARDINERVS.

HIC Leo est, qui & sanctissimus, & eruditissimus habitus est, quiq́; de Eucharistia scripsit, vt sequitur.

MARTYR.

NE quis errare possit, verba ipsa Leonis, vt habentur in eius epistola, plena, & integra describam. *In omnium, inquit, ore tam consonum est, vt nec ab infantium linguis veritas corporis & sanguinis Christi inter communia Sacramenta fidei* F *taceatur. Quia in illa mystica distributione spiritualis alimoniæ, hoc impertitur, hoc sumitur, vt accipientes virtute cælestis cibi in carnem ipsius, qui caro nostra factus est, transeamus.* Notat nos aterrimo dente Inconstantius: vt quos

dicat iacere io tenebris ignoraotiæ: quiŭque præ A desidia non intelligimus ea, quæ andiuerimua: nec ex lectiooe videamus ea, quæ io Ecclesia lecta sunt in ore omnium, vt ne ab infantium quidem linguis taceantur. Et quænam tandem, obsecro, ista sunt, Inconstanti, ita cognita ipsis etiam pueris in Ecclesia, quæ oos videre & scire nequeamns? *Veritas*, inquit, *corporis & sanguinis Christi: quæ inter communis Sacramenta fidei omnium are consono prædicatur.* Rectè. Sed an nos initiati vnqoam sumus, Christum habuisse verum corpus, & verum sanguinem? Imò semper diximus, & doeuimus dominum nostrum ita verum torpus habere, & ita verũ sanguinem, vt eom, qood quidem ad illa attinet, oporteat esse in certo loco: nec simul & in cœlo, & in terra, & io locis ionumerabilibus esse posit: quod illud cum veritate humanæ naturæ ex diametro pugnet. Atque hanc ipsam veritatem, Leo elero & plebi Constantinopolitaoæ inculcat contra Eutychetem. Inter alias autem rationes, quibus coofirmat, Christum habuisse verum corpus & verum sanguinem, hanc etiam habet ductam à Sacrameoto Eucharistiæ. Est autem illud Sacramentum corporis & sanguinis domini: quæ si re vera non extant, sed tantum sunt fictitia, quemadmodum Eutychiani, qui confusiooem natnrarum in Christo somniabant, nec in illo diuioam naturam ab humana discernebant, dicere cogebâtur, necesse est mysterium nostrum vanum, & falsum esse. Hæc sententia est argumenti Leonis. Et citrà omnem controuersiam verum est, & ipsis etiam pueris fidelium satis notnm, & peruulgatum, Eucharistiam Sacramentum corporis & sanguinis domini. Rerum autem fictarum & falsarum, quî possuot esse vera Sacramenta? Leo non disputabat de Veritate præsentiæ corporis Christi sub accidentibus panis, vt isti nugantur: sed contra Eutychetem Hæreticum, qui in Christo negabat esse humanæ naturæ veritatẽ.

Neque silentio prætereundum est, quod ait, Eucharistiam esse Sacramentũ nostrę fidei. Etenim promissio Dei, & dogma, quod apud oos certissimum esse debet, de veritate humanæ naturæ io Christo nobis Eucharistia obsignatur. Quod ipsum fit etiam in baptismo. Ibi anim oo bis proponitur, & commemoratur mors, & sepoltura, & Resurrectio Christi: quę, nisi in Christo esset veritas humanę naturæ, falsò iactarentur. Sed quoniam baptismus, quod ad appellationem attinet, non appellatur in Ecclesia Sacramentum corporis & sanguinis domini, idcirco Leo argumẽtum ducere potius voluit ab B Eucharistia, vt Hæreticum euidentius confutaret. Hoc etiam aonotandnm est, ex eo quoqne probari in Christo carnis & sanguinis veritatẽ, quod noa in sacra Cœna eius vim, & efficaciam, & meritum verissimẽ experiamur. Nam in mystica illa distributione spiritualis alimooiæ, hoc est, Sacramẽti Eucharistiæ, qnod Christus nostra causa instituit, vt nos spirituali ratione instauraremur, accipimus virtutem cœlestis ci C bi: nimirum spiritualo, & gratiam: vt in carnem ipsius, qui caro nostra factus est, transeamus. Hæc est ratio Leonis: quæ ad commentum istud de reali præsentia nihil facit: nisi Inconstantius forte putet, neminem posse traosire in corpus domini, oisi qni illud realiter comedat delitescens sub accidentibus. Sed noo debuit illum ita facilè fugere, nos io baptismo quoque Christũ induere, & in illũ regenerari, & io illũ inseri. Cor ibi quoque sub accidentibus aquæ non dieit Christum delitescere? Sed potuisset iD ste, potuisset, inquam, nisi errore, ac tenebris mentem prorsus habuisset occæcatam, ex formula ipsa, qua Leo in scribendo vtitur, iotelligere, quid sibi patres velint, com interdnm dicaot, paoem traosire in corpus domini. Potuisset, ioqoam, intelligere, ad illũ transitum nihil opus esse mutatiooe substãtiæ. Nos enim ipsi, quos Leo ait transire in Christi carnem, substãtiam naturæ nostræ pristinam retinemus. Fatetur Inconstantius, mutationem nostram tanE tum esse qualitatum. Cur eandem dare grauatur in symbolis? Cur noo fatetur, panem idcirco dici transire in corpus Christi, quod eius efficiatur Sacrameotum?

OBIECTVM CCLVI.

OBIICITVR ex Theodoreto, Dialogo primo. In ipsa mysteriorum traditiõne Corpus panem vocat, & Sanguinem poculum. Et paulo post, Symbola corporis & sanguinis sui appellatione honorauit: non quidem naturam ipsam transmutans, sed naturæ adijciens gratiam. Similia etiam quædam habet in Dialogo 2.

GARDINERVS.

QVÆ scribit Theodoretus in ijs Dialogis, etiamsi scopum spectent à Catholica fide non alienum, minimè tamen digna videntur, quæ in libranda Catholica doctrina obtinerant aliquid momenti.

MARTYR.

ISte noster qnantũ maxime potest, offuscat & F obscurat veritatẽ & in aquia turbidis, & lutulentis facilius se latẽre posse, confidit. Quare, vt omnea nubes & caligines, quas iste ceu Cæcias aliquis cootraxit, dispellaotur, operæ precium erit, ea referre sirigillatim, quæ à Theodoreto & in primo & in secundo Dialogo de hac re scripta sunt. Scopus eius erat, vt id ostenderet, quod Eutychea negabat, Christum adhuc habere veram humanam naturam

naturam, & verum corpus. Eutyches enim docuit, illa iam prorsus in diuinam naturam transiuisse, & in Christo nunc naturarum illarũ distinctioně nullă esse. Colloquutores in illo Dialogo sunt Orthodoxus, & Eranistes. Ita ergo sermonem instituit Orthodoxus: *Scis, quod Deus suum corpus appellauit panem? Eran. Scio. Orthod. Porro etiam alibi carnem triticum nominauit. Eran. Hoc etiam scio. Audiui enim, eum dicentem: Venit hora, vt glorificetur filius hominis. Et, nisi granũ tritici, quod cecidit in terram, mortuum fuerit, solum manet: sin autem mortuum fuerit, fert multum fructum. Ortho. In mysteriorum autem traditione corpus panem appellauit: & id quod in calice infusum, & commixtum est, sanguinem. Eran. Ita nominauit. Ortho. Atqui, & quod est secundum naturam corpus, Corpus iure vocabitur: & itidem sanguis. Eran. In confesso est. Ortho. Seruator certè noster nomina commutauit: & corpori quidem id, quod erat symboli, ac signi, nomen imposuit: symbolo autem, quod erat corporis. Ita cum se vitem nominasset, sanguinem id, quod erat symbolum, appellauit. Eran. Hoc quidem verè dixisti. Vellem autem scire causam mutationis nominum. Ortho. Manifestum est institutum iis qui sunt diuinis mysteriis initiati. Volebat enim eos, qui sunt diuinorum mysteriorum participes, non attendere naturam eorum quæ videntur: sed propter nominum permutationem, mutationi, quæ fit ex gratia, credere. Qui enim, quod natura est est corpus, triticum, & panem appellauit, & vitem se ipsum rursus nominauit: is symbola, quæ videntur, appellatione corporis & sanguinis honorauit: non naturam quidem mutans, sed naturæ gratiam adjciens. Eran. Et mysticè mystica dicta sunt, & apertè declarata, quæ non sunt nota omnibus. Ortho. Quoniam ergo in confesso est, & Patriarcham corpus domini vestem & indumentum nominasse (ad dicendum autem de diuinis mysteriis ingressi sumus) dic per veritatem cuius symbolum, & figuram esse existimas alimentum sanctißimum? Diuinitatisne domini Christi, an corporis & sanguinis? Eran. Clarum, quod illorum, quorum appellationem susceperunt. Ortho. Corporis & sanguinis, dicis. Eranist. Ita dico. Ortho. Vt decet amicum veritatis dixisti. Etenim dominus, cum accepisset symbolum, aut signum, non dixit, Hoc est deitas mea: sed, Hoc est corpus meum. Et rursus, Hic est sanguis meus. Et alibi: Panis autem, quem ego dabo caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita. Eran. Vera sunt hæc. Sunt enim diuina eloquia. Ortho. Si ergo vera, corpus vtique habuit dominus.*

Hæc leguntur in primo Dialogo: eaque ita sunt perspicua, itaque apertè euertunt commẽtitiam istam Transubstantiationem, vt nulla explicatione sit opus. Deinde ostendunt, Christum vsum esse eiusmodi cõuersione propositionis, vt & corpus ac sanguinem suum appellarit panem & vinum: & rursus, panem & vinum appellarit corpus & sanguinem suum. Huc addit Theodoretus etiam finem huius transnominationis, cur panis dicatur corpus domini, & vinum sanguis eius: nimirum: vt illi, qui accedunt ad sacra mysteria, non in ea externa, quæ videntur, sed in ea, quæ significantur, intenti sint. Ex his facilè intelliget pius & prudens Lector, me, cum ista eadem & dixerim, & docuerim, nihil à sententia veteris Ecclesiæ discessisse. Nam hæc eadem & in Cypriano, & in Augustino, & in aliis Patribus plærisque omnibus deprehendi possunt.

In secundo autem Dialogo Theodoretus ad hunc modum scribit. *Ortho. Dic ergo, mystica symbola, quæ Deo à Dei sacerdotibus offeruntur, quorum nam symbola esse dicis? Eran. Corporis & sanguinis domini. Ortho. Corporis eius, quod verè est, an eius, quod verè non est? Eran. Quod verè est. Ortho. Optimè: Oportet enim imaginis esse exemplar archetypum. Etenim pictores imitantur naturam: & eorum, quæ videntur, pingunt imagines. Eran. Verum. Ortho. Si ergo diuina mysteria corpus quod verè est, repræsentant, ergo corpus etiam nunc domini quoque corpus est: non in diuinam naturam mutatum, sed impletum diuina gloria. Eran. Opportunè accidit, vt verba faceres de diuinis mysteriis. Nam & ex eo ipso tibi ostendam, corpus domini mutari in aliam naturam. Responde ergo ad mea interrogata. Ortho. Respondebo. Eran. Quid appellas donum, quod offertur, ante inuocationem sacerdotis? Ortho. Non oportet aperte dicere: est enim verisimile, adesse aliquos mysteriis non initiatos. Eran. Respondeatur ænigmatice. Ortho. Id quod fit ex huiusmodi seminibus nutrimentum. Eran. Aliud etiam signum quomodo nominamus? Orth. Commune etiã hoc nomẽ quod potus speciem significat. Eran. Post sanctificationẽ aũt quomodo ea appellas? Ortho. Corpus & sanguinẽ Christi. Eran. Et credis, te fieri participem Christi corporis & sanguinis? Ortho. Ita credo. Eran. Sicut ergo symbola corporis et sanguinis domini alia quidẽ sunt ante inuocationem sacerdotis, & post inuocationẽ mutantur, & alia fiunt: ita etiã corpus domini post assumptionẽ mutatur in diuinã substantiam. Ortho. Quæ ipse texuisti, retibus captus es. Neq; enim signa mystica post sanctificationem recedunt à natura sua. Manẽt enim in priori substantia, figura, & forma: & videri, & tangi possunt, sicut prius. Intelliguntur autem ea esse, quæ facta sunt, & creduntur, & adorantur, vt quæ illa sint, quæ creduntur. Confer ergo imaginem cum exemplari, & videbis similitudinem. Oportet enim figuram esse veritati similem. Illud enim corpus priorem habet formam, & figuram, & circumscriptionem, &, vt semel dicã, corporis substantiam. Immortale autem post Resurrectionem factum est, & potentius, quam vt vlla in illud cadat corruptio, & interitus: sessioneq; ad dextram Dei dignatum est: & ab omni creatura adoratur, vt quod appelletur Corpus naturæ domini. Eran. Atqui symbolum mysticum priorem mutat appellationem. Neque enim amplius nominatur, quod vocabatur prius: sed corpus appellatur. Oportet ergo etiam veritatem Deum, & non corpus vocari. Orth. Ignarus mihi videris esse. Non enim corpus solum, sed etiam panis vitæ nominatur. Ita enim dominus ipse appellauit. Porro autem ipsum corpus diuinum, corpus appellamus & viuificum, & dominicum: docentes, non esse cõmune alicuius hominis, sed domini nostri Iesu Christi: qui est Deus & homo.* Hæc etiam transcribere volui ex 2. Dialogo, vt liquidò appareat, etiam peracta sanctificatione eandem panis viniq́ue substantiam manere in symbolis, quę fuerat antea. Nã, vt vno verbo dicã, ista posteriora ita prorsus cõueniũt cũ prioribus, vt in vtroq; loco eundem authorem facilè agnoscas, & eandem fidẽ. Hic

tamē Theodoretus similis commemorat, quod antea non attigerat. Ait enim tam verè substantiam panis manere in Eucharistia, quàm verè substantia corporis adhuc seruatur in Christo.

Iam vero, quoniam non dubito, causam hanc totam satis Lectorresse cognitam, veniendum est ad cauillos Inconstantij. Primum fatetur, Theodoreti bonum quidem fuisse scopum: ea tamen quæ in disputando attulerit, neque ἀκριβῶς, neque δογματικῶς, esse dicta, sed potius ἀγωνιστικῶς, videlicet, in æstu, & calore certaminis. Verum de hoc infelici suffugio satis alias diximus. Vtitur quidem Inconstantius hac rima sæpissimè: maxime verò, cum videat, se iam iamque teneri, & prope ab aduersario iugulari. Tum enim demum facile patitur authoritatem, & fidem suorum patrum labefieri. Nam cum videat ita claras, & dilucidas esse illorum sententias, vt facile offuscari nō queant, tum se ad miseram istam, & frigidam distinctionem confert. Tantum autem in hac re iuris, & potestatis sibi vsurpat, quantum nobis in eadem causa nullo modo concedi patitur.

Cæterum omissis ijs, quæ in primo Dialogo scripta sunt, in secundo forte fortuna reperit aliquid, quod possit arrodere. Ait enim, cum Eranistes, hoc est Hæreticus, dixisset, *Eucharistiam post Consecrationem nunquam appellari panem, Theodoretum ipsum nomine Orthodoxi subijcere, Dominum illum appellasse panem vitæ*. Atque hanc responsionem putat idcirco esse veram, quod, vt ait, in Eucharistia caro ipsa Christi præsens adsit: quæ in sexto capite Ioannis dicta est panis vitæ. Tamen responsionem istam irridet: quòd ad panem triticeum, de quo interrogatur, non conueniat. Hæreticus enim obiecerat, Symbolum post sanctificationem ita appellari corpus domini, vt non amplius appelletur panis, nempè, triticeus. Quare Orthodoxum respondere de corpore Christi, illud appellari panem vitæ, neque quadrat, neque conuenit. Quod Inconstantius obijcit Theodoreto, non omnino à ratione, & à veritate alienū arbitror. Nā alia sunt loca scripturarum, quibus probare potuisset, panem Eucharistiæ post sanctificationem appellari panem. Paulus enim ait, *Panis, quem frangimus, communicatio corporis Christi est*. & addit, *Vnus panis multi sumus, qui de vno pane participamus*. præterea ait, *Qui comederit hunc panē, & biberit calicem domini indignè, reus erit corporis & sanguinis domini*. His ergo potius testimonijs Theodoretus vti debuit, quàm illis verbis Christi è sexto capite Ioannis. Ibi enim Christus cum dicat, *Ego sum panis vitæ*, non propriè, sed metaphoricè se ipsum, id est carnem suam appellauit panem: neque reuera ea retulit ad symbolum Eucharistiæ. Imò ne tum quidem, cum diceret, *Panis quem ego dabo, caro mea est: quam ego dabo pro mundi vita*. His enim verbis nihil aliud significare voluit, quàm se pro nobis carnem suam daturum ad mortem: illamque carnem nobis fore panem, hoc est, cibum spiritualem, quo ad vitam æternam aleremur, si à nobis vera, & efficaci fide comedatur. Verum non solus Theodoretus sacras literas interdum in sensum alienum detorquet. Vtinam non alij quoque patres penè omnes in ea re nimium sibi tribuissent. Equidem cum incido in huiusmodi illorum errata, non possum non vehementer dolere. Neque enim hac quidem in re aut Theodoreto, aut cuiquam ex patribus vnquam subscribam.

Cæterum hic pro meo iure Inconstantium meum appellabo, quânam ille tandem fronte possit Theodoretum huius peccati reprehendere. Ipse enim cum suis ferè omnibus verba illa sexto Ioānis refert ad symbolū Eucharistię, eaq; & sępe cōtra alios, & in hoc libello suo nominatim contra me citat. Sic.n. scribit: *Panis, quē ego dabo, caro mea est*: ac si diceret, Ille panis, quē in vltima cœna sum daturus vobis, est caro mea, hoc est: transubstantiabitur in carnē meā: & sub eius accidentib. caro mea inuoluetur & inuisibiliter delitescet. Si tibi tuisqoe interpretationē concedi vis, Inconstanti, cur eandē nō concedis Theodoreto? Cur nō ille, quod dominus ait, Ego sum panis vitæ: ita exponat, vt dicat, panē Eucharistię esse dominū: nimirū quod eius iam appellatione donatus sit. Appellatur n. corpus domini. Cūq; panis ille sit instrumētū spiritus sancti, quo nos iuuemur ad assequēdā æternā vitam, cur non ęquè dici possit panis vitæ, atq; externū verbū Dei? Illud.n. interdum vocatur verbum vitæ. Et fieri potest, vt eo tempore illa consuetudo fuerit in Ecclesia, vt panis Eucharistiæ appellaretur panis vitæ. Et ob eā causam probabile est, Theodoretum in hunc scopulum impegisse. Sed, vt dixi, huius errati à quibusuis potius alijs, quàm à vobis accusandus erat. Vos enim peragi potestis rei eiusdem criminis. Verū Theodoretus etsi toto cœlo à vestra sententia dissentiat, tamen videri potest, vobis in hac re gratificari aliquo modo voluisse: quod verba illa Ioannis eodem modo inflexerit ad Eucharistiam, quo vos soletis.

Iste verò, vt cauillum suum persequatur, ait, *Theodoretum illo argumento contra Eutychianos nihil profecisse. Etsi enim Eucharistia post sanctificationem appelletur panis vitæ propter corporis Christi præsentiam, tamen ait hoc fieri, quod attinet ad vocabulum, & ad nomen. Quod si ad corpus Christi glorificatum accōmodetur: Hæreticus, inquit, dabit, Corpus quidem illud vocari posse, sed solo nomine: re enim vera non esse corpus. Ita enim Christum in sexto Ioannis se ipsum appellare panem: sed appellatione tantum ac nomine, non quod re ipsa esset panis triticeus*. Hæc ille. Sed, vt, quod res est, dicā, Inconstātius somniat tantū hoc loco, nihil videt. Etsi enim Theodoretus interpretetur ea verba in hanc sententiā, vt dicat, Christū honorasse panē sacramētalem vocabulo ac nomine suo, vt iam appelletur corpus Christi, tamen bis apertè testatus est illum manere in sua priori natura, atque substātia: vt etiam post Consecrationē & dicatur, & sit panis: non tamen simpliciter, sed cū additione, vt dicatur, Panis vitę. Itaq; rationē suam aptissimè concludit: Eodem modo corpus Christi etiam post assumptionem in cœlum, ita retinere

naturam

natnrá ſnā, vt re vera & ſit, & dicatur corp⁹: ſed tamen cnm additione quadam: videlicer, vt dicatur corpus Dominicum. Vt quemadmodum panis in Euchariſtia manet quidem panis, quáuis iam adeptus ſit conditionem meliorem: ita corpna quoque Chriſti glorificatum, maneat qnidē vt erat antea, corpus humanum, qnamuis ampliſsima gloria & maieſtate ſit veſtitnm.

Poſtea iſtē noſter, cum argumentum Theodoreti irrſiſſet, ad hnnc modum, ne qnid reliqui faceret ad deijciendā eius authoritatē, fecit illi etiā grāde conuitiū. *Vicerunt enim*, inquit, *Eutybiani: & captus eſt ſuis retibus Theodoretus.* Et poſtea: *Abegit*, inquit, *Hæreticos Theodoretus ſans vocis, & authoritate ſua, ſi verum eſt illis ijs dictis ceſsiſſe. Sin minus, turpiter ſuo iudicia lapſus eſt ipſe Theodoretus: qui putauit, eſſe ſolidum, quod reſponderet, rum ad id, quod agebatur, nō pertineret omnina, niſi quod de ſano vocis, & figura literarum conueniret.* Deinde concludit, *ita imminutam eſſe Dialogi authoritatem, vt ne quid ex ea, quod ſit obiter tantum dictum, ſumi debeat ad dogmatis aliuius catholici improbationem.* De conuitijs iſtis, quibns Incōſtantiua Theodoretum afficit, nihil aliud dico, niſi ea ex diametro pugnare cū illis laudibna, quib. Patres Catholici illū in Chalcedonenſi Concilio ornauerunt. Deinde hoc etiam addo, nos ex illis Dialogis nihil ſumere ad impugnationem Catholici dogmatis: ſed tantum oſtendere, quid illis temporibns Eccleſia de Euchariſtia ſenſerit. Et Theodoretum in ea re nihil errasse, vel id argumento eſſe poteſt, quod Cyrillus, quamuis illi infenſus eſſet propter diſsidium, quod contigit in Synodo Epheſina, cum ſcriberet in eum, & multa in eum congereret, tamen nunquam illi quicqnam obiecerit de Euchariſtia. Ad hæc mihi videtur Inconſtantius non ſatis conſideratè dicare, iſta à Theodoreto obiter tantum in illo Dialogo, & quaſi aliud agendo eſſe ſcripta. Ille enim tanquam firmum, & ſolidum argumentum obijcit Eutycheti à natura ſacramentorum.

Carpit præterea Theodoretum, quod interrogatus ab Hæretico cauſam commutationis nominnm, quid nam ſit, quód qui antea dicebatur panis, nunc appelletur corpus, primnm reſponderit idem quud Catholici, videlicet, *vt propter mutationem nominum credamus illi mutationi, quæ facta ſit ex gratia: poſtea tamen ſubſtantiam panis mutari negat.* Et quod ad prioré reſponſionem attinet, annotandum eſſe ait, *vocem illam Mutationem, Græcè eſſe μεταβολὴν, quæ ſignificet mutationem rei. Itaque colligit, Theodoretum idem ſenſiſſe, quod Catholici: nimirum, panem dici corpus, quod iam mutatus ſit in corpus.* Itaque videri vult, Theodoretum parum ſibi ipſi conſtitiſſe: vt qui primum dixerit, mutationem fieri in pane: & idem poſtea ſubiecerit, ſubſtantiam pania non mutari. Sed facilè videre potuiſſet, iſta nihil pugnare: imò multo potius inter ſe quam optimè congruere. Fit enim quidem mutatio: quia panis poſt ſanctificationem efficitur ſacramentum, quod antea non erat. Eſt ergo mntatio iſta ſancta quanta eſſe poteſt inter ſacramentum.

A Neque hic ſatis mirari poſſum hnius hominis ſapiētiam, qui putet mutationem, aut μεταβολὴν nullam eſſe, niſi ipſa rei ſubſtātia conuertatur. Nam ſi bonos authores Græcos attentè legiſſet, nunquam ita ineptè, & tam inſipidè ſapuiſſet. Qua antem fide Theodoreti reſponſionem retulerit, Lector ipſe facilè iudicabit. Nam cum ea conſtet duobua capitibus, iſte alterum tantum commemorauit, illud videlicet, quod putabat pro ſe facere, quamnia in eo ipſo turpiſsime
B falſus ſit: alterum autem, opinor, qnód illud videret ad ſuum ſtomachnm non facturum, prudenter tacuit. Cur in hoc ſacramento nomina ita mutentur, Theodoretus hanc canſam reddit: *Volebat enim*, inquit, *eos, qui ſunt diuinorum myſteriorum participes, non attendere naturam eorum quæ videntur.* Hoc Inconſtantius diſsimulat. Vidit enim id cum ſna Trāſubſtantiatione, & reali præſentia nō cōuenire. Nā alioqui cur attēdenda non ſnnt ea, quæ videntur, ſi realiter, &
C ſubſtantialiter contineant in ſe corpus & ſanguinem Chriſti? Aut cur Papiſtæ, vt illa attendant, & videant, in templis huc illucque ad omnes anguloa ita ſtultè & inconditè diſcurrunt? Neqne vero iſte oblitus erat, in exponendis illis verbis, Surſum corda, quibus Eccleſia vti ſolet in myſterijs, ſe nobis antea oppoſuiſſe. Nos enim dicimua, aſtātes illis verbis inuitari, vt à ſignis ſenſibilibus animum ſub ducant in cœlum, vbi præſentia domini ſyncerè, ac verè
D frui poſsint. Ibi ſe, vt dixi, Inconſtantius oppoſuit nobis, quantum potuit: & omnino à ſacramentis nec oculis, nec animis diſcedendum cenſuit: quod in illis eſſe diceret realiter corpus ipſum, & ſanguinem Chriſti. Hoc autem loco videt, Theodoretum quoque idem nobiſcum dicere. Atque ea cauſa fuit, cur illud caput reſponſionis tam profundo ſilentio præteriret. Rectè autem & verè Theodoretus poſtea monuit, nomina mutari, vt credamus mutationi,
E quæ fit ex gratia. Fideles enim, cum accedunt ad ſacra myſteria, veriſsimè credunt, ſe ibi non accipere communem panem, aut profanum vinum, ſed ea, quæ iam ex inſtituto Chriſti facta ſint ſacramēta corporis & ſanguinis eiua: quod cum verè credimus, à rebus illis, quæ ſentiuntur, ad res eas, quæ illis ſignificantur, animum, & mentem traducimus.

Vidit Inconſtantius, hac reſponſione occurri poſſe à nobis ſuæ Sophiſticæ: ſi dicamus, muta-
F tionem eam, quam Theodoretua commemorat, non ſubſtantialem eſſe, ſed tantum ſacramentalem. Itaque ait: *Quid hoc verbi eſt, Sacramentale? Vt ſignificet mada, inducet, demonſtret, oſtendat, exhibeat, offerat, potenter, efficaciter corpus Chriſti, quod abſens ſit? Imo Theodoretus de corpore præſenti loquitur. Non exigit adorationem.* Nihil Inconſtanti, moror cumulnm iſtum, congeriemque verborum, quibus tu declarationes noſtraa ſacramentalium proprietatum ita ineptè, & ſcurriliter
G irrides. Neque enim dubito, eos omnes, qui micam vnam habeant pietatia, & veræ fidei, hoc mecum intelligere, Corpus Chriſti etſi re alter abſit, & contineatur in cœlo, tamen verè

posse cōmunicari, & exhiberi spiritui, atqı animo eorū, qui cum vera fide accedant ad sacram Cœnam. Quod autem additur de Adoratione, inane est. Nā & cum sacra verba scripturarum audimus recitari, & cū baptismū videmus celebrari, adoramus Christū: quāuis corpus eius, & sanguis, nec in illis verbis nec in aliqua baptismi parte realiter innoluatur. Sed ea de re diximus anteà, vt nunc non sit dicendum plurib.

Verùm hic non possum istius vafriciem dissimulare. Nam, vt quacunque vi, aut violentia verba Theodoreti inflectat, & torqueat ad sententiam suam, non dubitat omnia commouere. Ait Theodoretus, panem, quod ad substantiam attinet, non mutari. Idque probauit ex eo, quòd palpetur, & videatur, non secus, quàm ante Consecrationem. Hic noster iste clamat, *Theodoretum per substantiam non sensisse naturam panis interiorem, quòd illa nec videatur, nec palpetur: sed potius significare voluisse exteriorem substantiam: quæ, quemadmodum Catholici sentiunt, duret per miraculum.* Quis hic risum tenere posit? Iste enim pro sua illa sapiētia, & cupiditate vincendi præcipitat se non tantùm in errores, sed etiam in tenebras ita densas, & crassas, penè vt palpari possint. Oportet sanè Theodoretum fuisse magnū philosophum, qui nomine substantiæ intellexerit accidētia. An ille voces eas nō intellexit, nō audierat, nō didicerat? An ille ita infans erat, vt cum accidentia dicere vellet, diceret substātiam? Sed fuerit sanè. Quid tandem, quæso te, sua ista argumentatione conclusisset? Accommodemus enim hoc simile ad expositionem Inconstantij. Profectò Theodoretus nihil aliud conficiet, nisi quod Eutyches volebat: nimirùm, corpus Christi iam sublatum in cœlum nihil habere pristinæ substantiæ: sed tantùm eius retinere qualitates quasdam, & accidentia: quod autem ad substantiam attinet, prorsus abijsse in naturā diuinam: quemadmodū in pane Eucharistiæ substantia quidem abijcitur: retinentur autem sola accidentia: substātia autem, quanta quanta erat, transiuit in corpus Christi. Ita Inconstantius, cum iuuare vellet Theodoretum, ne quid ille fortè pronunciare videretur contra Transubstantiationem, prorsus eum reddidit Eutychianum. Neque sanè mirum. Non enim Eutychetem tantùm, sed etiam quemuis hæreticum æquius multò ferret, quàm si quis de sacramento Eucharistiæ verè, & rectè sentiat: scilicet, quia hîc lucrum est: ibi non erat. At, inquit, interior substantia nec palpatur, nec videtur. At certè Christus nō ita loquitur. Ita enim ait Apostolis: *Palpate, & videte: quoniam spiritus carnem, & ossa non habet.* Palpatur illa quidem, & videtur per accidētia. Scio, & fateor. Et palpatur tamen, & videtur. Non aliter ergo loquutus est Theodoretus, quàm quomodò homines loqui solēt: & quomodò Christus ipse loquutus est. Sciebat etiā Deum in sacris mysterijs non illudere sensibus nostris: sciebat, in Eucharistia accidentia non seiungi à subiecto: quod isti audacissimè mentiuntur. Sed hæc aliàs. Illud nunc satis erit

A ostendisse, Theodoretum nec imperitum fuisse harum vocum, nec ita stupidum, vt iuuare voluerit Eutychetem, contra quem maximè disputabat.

Adhuc tamen iste Sophista ostentat nobis acumen. *Si replicasset,* inquit, *Hæreticus, contra quē Theodoretus disputabat, Ergo si similiter hæc fiunt, iam accedet incorruptibilitas. vt, quamuis species, & figura panis retineatur, incorruptibilis sit, nam ita fit in corpore Christi, non effugisset Theodoretus, in quam se coniecerat, captionem.* Non dubito, prudentem B Lectorem facilè videre, quemadmodū iste collationem apertam, & dilucidam conetur offuscare. Confert enim Theodoretus panem Eucharistiæ & corpus Christi. Collatio autem sita est in substantia, & proprietatibus: vt quemadmodum in pane post sanctificationem substantia panis retinetur, ita in corpore Christi post eius Ascensionem in cœlum, substantia corporis conseruetur: vtque panis mutatus est, quòd euectus sit ad altiorem gradum, & fa- C ctus sit Sacramentum, ita etiam mutatum sit corpus Christi, quòd induerit gloriam, & incorruptibilitatem, & potentiam. Cum ista collatio ita sit perspicua, quid oportet proprietates corporis Christi, scilicet, incorruptibilitatem, & gloriam transferre ad panem? Hic nullus est nodus, nulla captio, nulla Scylla, nulla Charybdis: nisi quantum sibi Inconstantius machinatur. *Errat,* inquit, *inter Scyllā, et Charybdim. Non enim audebat negare verbo mutationem panis* D *propter authoritatem Ecclesiæ: nec audebat rursus rea concedere mutationem naturæ panis, ne significaret illis Hæreticis, Christi naturam mutatam, quæ erat eorum hæresis.* Quam hic mihi tu narras authoritatem Ecclesiæ? Vbi ea vnquam statuerat, mutari substantiam panis? Si aut decreta habes vlla veterum, aut Canones, quid moraris? Cur ea non profers? Quare Theodoretus naturæ, & substantiæ mutationem in pane negauit: sacramentalem autem mutationem nō negauit? E Nec in ista tua Scylla, & Charybdi naufragium vllum fecit: Imò ne vidit quidem illas vnquam: neque alius, opinor, quisquam præter te.

Addit Inconstantius, *mutationem qualitatum non posse competere in panem Eucharistiæ.* Quid ita? Certè anteà cum apud pistorem esset, non erat Sacramentum. Postquam autem adhibitus est ad institutum domini, & iam distribuitur inter fideles, transit ad conditiones & proprietates ampliores. Necesse ergo est, vt immuta- F tus sit, si non alio modo, saltem spirituali ratione. Quòd si nulla intercessit saltem mystica mutatio, cur eum vos appellatis benedictum, sanctificatum, consecratum? Addit, *Theodoretum fluctuare, & causæ suæ inseruire.* At ille consistit in vestigio, Inconstanti, non fluctuat: & sa fratribus tuis Eutychianis constanter, & fortiter opponit: & fidem Ecclesiæ sui temporis manifestè declarat. Posteà etiam conuitiatur Theodoreto, quòd dicat, *Panem post consecratio-* G *nem non appellari panem.* Atqui id non est verū Ait. n. illum appellari quidē panē, sed cū additione. Non. n. habetur tā vt panis profanus, sed

vt panis

vt panis vitæ, panis domini, panis Eucharistiæ, panis mysticus: Verum hac de re quid sentiam, ab initio huius responsionis dixi satis.

In calce verò, quasi Colophonis vice, nō pudet Sophistam dicere, quod anteà etiam falsissimè dixerat, quodque à me iam liquidò confutatum est, verba Theodoreti nō obscurè facere pro Transubstantiatione. Nam illa is quasi data opera oppugnat. Hanc ego si imitari velim tam insulsam & impudentem imposturam, eadem confidētia dicere possim, Gardinerū, Cheadzæū, Treshamum à me stare. Sed antequam A hinc discedo, hoc vnū Lector mihi admonēdus est, sententiam istā Theodoreti, non minus realem substantialemque præsentiam refellere, quàm Transubstātiationē. Theodoretus enim ait, dominum bonorasse panē & vinum, hoc est symbola Sacramenti, appellatione corporis & sanguinis sui: & in hoc mysterio fieri cōmutationē nominū. Nā si corpus ipsum Christi realiter adesset, nec symbola ornarentur ea appellatione, nec permutatio vocū vlla esset. Ipsum.n. B potius corpus Christi, cū præsens esset, & adoraretur, & proprio, ac suo nomine vocaretur.

OBIECTVM CCXLVII.

OBIICITVR ex Gregorio in Registro. Tam azymum, inquit, quàm fermentatum dum sumimus, vnum corpus domini seruatoris efficimur Quod dicit, Azymum & fermentatum: indicat manere panem.

GARDINERVS.

NOMINIBVS panis adhuc vtitur, sublatis rebus: vt virga deuorauit virgas.

MARTYR.

QVoniam Inconstantius non veretur ad obfuscandum argumentum aspergere idē atramentum, quo sæpè iam vsus est, non video, cur non ego quoq; ad illud delendū vti possim eadē fidelia, qua semel iam, atq; iterum vsus sim. Ait, *Gregorium, quamuis res ipsæ sublatæ sint, tamen vti nominibus pristinis. Panē enim, quem sumimus in Eucharistia, dici & azymū, & fermentatum, quamuis, quod ad rem ipsam attinet, eius substantia sublata sit. Et similem ait esse loquendi formam in libro Exodi, Ibi enim sic scribi: Virga Mosis deuorauit virgas Magorū Virga, inquit, Mosi, etsi iam mutata esset in serpentem, tamen appellata est virga.* Hic ego duo regero: Primùm, hoc genus argumenti ita esse inualidum, vt isti eius vsum alijs omnino nolint permittere. Nā si qui dicāt, Verbū illud, Est, multis in locis diuinarū scripturarum positum esse pro, Significat, & idcircò ita sumendū esse in verbis illis de Cœna, illi reclamant, Conclusionē istam hebetem, & infirmā esse: quod facilè possit fieri, vt hoc verbū alibi ita sit vsurpatū, cum eius longè sit alia vis in Eucharistia. Quare si velit Inconstātius, hoc suffugium prodesse sibi, non debet idem in simili causa inuidere alijs: nisi fortè sibi aliquid licere C velit in dispotādo, quod nobis nō liceat. Adhęc si iste, quamuis re ipsa iam sublata, tamē potest voces, & proprietates azymi & fermētati retinere, nō debet nobis indignari, si vnà cū Theodoreto ornamus panē & vinū appellatione corporis & sanguinis domini, quamuis ea, quod ad rē ipsam attinet, doceamus abesse. Quare vel ab istis excusationibus abstineat ipse quoque, vel eas ipsas nobis etiam permittere ne grauetur.

OBIECTVM CCXLVIII.

OBIICITVR ex Fulgentio ad Thrasymundum Regem lib. 2. Vnus, inquit, idemque homo localis ex homine, qui est Deus immensus ex patre: vnus idemque secundum humanam substantiam: absens cœlo, cum esset in terra; & derelinquens terram, cum ascendisset in cœlum. Secundum diuinam vero immensamque substantiam, nec cœlum dimittens, cum de cœlo descenderet: nec terram deserens, cum in cœlum ascenderet.

GARDINERVS.

EXPLICAT & hic naturam hominis in Christo: quæ vere localis est, non vbique diffusa.

MARTYR.

PRimùm fatetur, *naturam Christi humanam localem esse, nec vbique diffusam, qualem scimus esse diuinam.* Atque hac quidem in re ego illi nonnihil gratulor, quòd videā eum cum Vbiquitistis non conuenire. Verùm ea, quę rectè dixerat, non ita multò post prorsus corrumpit. Ait enim, *naturam in Christo humanam, quòd subiecta sit naturæ diuinæ, illius virtute fieri non localem: cum tamen eadem omnino maneat quæ prius erat.* Ista quid sibi velint, equidē nō intelligo. Nam si eadem est natura, qui potest fieri, vt eodem tempore simul & localis sit, & nō localis? Si Fulgentius hūc sensum in animo habuisset, non ita parum facūdus erat, quin vt ita posset dicere. Sed D mihi crede, tuę istę sunt, Inconstanti, fictiones. Nos quidē, quod ille simpliciter, & apertè dicit, accepimus tanquā Orthodoxū, & Catholicū: ea verò qoę tu cōminisceris, quoniam nec ex isto, nec ex alio quoquam Patre probari possunt, vt aliena & spuria repudiamus.

Aequè absurda est altera etiam stropha, quā reperit. Ait enim, *quæri hoc loco de vsu naturæ secundum diuinam virtutem: non autem de naturæ ipsius terminis, & proprietatibus: quæ non sit fas Dei virtuti opponere.* Audacia istorum hominum, quantū F video, tanta est, vt non dubitent humanā Christi naturam suis terminis, & proprietatib. spoliare. Impudentiam autem suam hoc videlicet

A panno velare volunt, quòd noo sit fas opponere ista potentiæ Dei. Potentiam quidem Dei nos quoque celebramus laodibos, qoantis maximis possumus. Interim tamen scimus, esse quædam, quæ non vitio aliqoo potentiæ Dei, sed sua ipsorum natura fieri non posint. Numerum enim binarium ita necesse est esse parem, vt nulla vi, aut potentia fieri posit impar. Nec fieri vnquam poteſt, vt quisquam eodem tempore & sit homo, & careat facultate rationis. B Accidentia quidē aliqua non dubitamus à suis subiectis auferri posse. Alia autem qoædam ita cum rei ipsius natura coniuncta sunt, vt tolli ab ea absque eios exitio non posint. Qoale est in humano corpore, Locale esse, & figoram ac terminos suos retinere. Qua de re hic prolixius dicendum non est. De ea enim suprà dictum est satis. Quod autem Inconstantius addit, *Christũ corpore suo per ianuas clausas penetrasse*, id ad istam fictiooem confirmandam, vim prorsos nullam habet: quemadmodum iam antea fusè docuimus.

Concludit autem, *intempestiuum esse, argutari de humana Christi natura, quomodo ea sit in sacramẽto, quidq; per naturam poßit fieri. Hic enim potius quæri, quid vi, & potentia diuina poßit fieri*. Rectè. Sed hac eadem ratione etiā Eutychiani vti possent. Dicerent enim homanam Christi naturā post Ascensionem in cœlom per potentiam Dei potuisse motari in naturam diuinam Et intempestiuum iam esse, quærere, quid posit per naturam fieri, cum qoæstio sit de potētia Dei. Vides, Inconstanti, qoàm stultum & periculosum sit, quod vos semper facitis, argumenta docere à diuina potentia? Dator quidem vi dioina rectè cõmunicantib. in Cœna domini corpus Christi: sed ea via, & ratione datur, vt ne tollatur, aut perimatur eius natura. At ea certè salua esse non poteſt, si simul, & eodem tempore io infinita loca distrahatur.

OBIECTVM CCIL.

OBIICITVR ex eodem Fulgentio libro tertio. Idem atque inseparabilis Christus secundum solam carnem de sepulchro surrexit: idem atque inseparabilis Christus secundum torum hominem, quem accepit, terram localiter deserens, ad cœlum ascendit, & in dextris sedet: secundum eundem totum hominem venturus ad iudicandum viuos & mortuos, coronaturus fideles & pios.

GARDINERVS.

QVOD Christum dicit terram localiter deserere, in vno illo verbo, Localiter, antidotum defert.

MARTYR.

INconstantius existimat, Fulgentiũ idcirco addidisse adoerbiũ illud Localiter, quòd prooidere voluerit, ne cętera illa soa verba nocerent causę Euchar. Ibi. n. corpus Christi adesse, nõ localiter, sed in mysterio Verũ, cũ ista commẽtatur, malè profectò assequitor consilium Fulgeotij. Is. n. idcircò ita loquutus est, quòd Christus, qood attinet ad naturam dioinam, quę localis nõ est, terrá nunquá deseruerit. Ea enim vbiq; est, & per omnia diffunditur. Itaq; cum Christus adesse nõ posit carne, nisi adsit localiter, idcircò Fulgẽtius dixit, eum localiter terras deseruisse: quod aliod nõ est, qoàm vnà cũ corpore & carne è terris discesisse. Nõ ergo rationem habuit Eocharistiæ, cum illa scriberet: sed contra Eotychetem conioratõ & fratrem vestrum pugnare voluit. Nā si, vt ille dicere solebat natura humana conuersa fuisset in diuinam, Christus nullo modo dici posset abijsse à terra. Caro enim in diuinitatem conuersa iam citra controuersiam vbique esset.

Eutyches coniuratus & frater aduersariorum.

Huc addit Inconstātios, modõ illõ, qoo corpus Christi sit in mysterio, abditũ, & arcanum esse, vt qui sola, & pura, & inexqulsita fide comprehēdi posit Quòd si modus iste ita areanus est, & comprehendi nõ poteſt, nisi per fidē, cur to illũ ita audacter definis? cor illud affirmas adesse per præsentiam realē, corporalē, substātialem? Certè arcanũ nõ est, qood ita poteſt definitè affirmari Deinde etiā monoit nos Apostolus, Fidē ex auditu esse: auditũ per verbũ Dei. Quare istam soā tam reconditā, & arcanā præsentiam ostēdat nobis Inconstantios aliquādo ex verbo Dei: & vicerit. Interea autem, dum id efficiet, modom illũ fide apprehendi, & percipi, non euincet. Verũ qoò magis perspicuè locus Folgentij intelligatur, qooque magis videamus, quo pacto ille statuat, Christũ vel adesse nobis, vel à nobis abesse, operæpreeium erit illõ totu, quemadmodum habet libro secundo, subijcere. Nam io proxima superiori Obiectio oe Inconstantius verba illa, vt solet ferè omnia, motila tantùm, & truncata proposuit. Sic ergo scribit Fulgentios. *Vnus, idemq; homo localis ex homine, qui est Deus immensus: vnus, idemq; secundum humanam substantiam absens cælo, cum esset in terra: & derelinquens terram, cum ascendisset in cælum: secundum diuinam verò immensamq; substantiam nec celũ dimittens, cum de cælo descenderet:* Hæc omnia rettulit Inconstantius. Sequitor sũt: *Quod ipsius domini poteſt certißimo coguosci sermone: qui, vt localem ostenderet humanitatem suã, dixit Discipulis suis, Ascendo ad patrem meum, & patrem vestrum. Deum meum, & deum vestrum. De Lazaro quoque cum dixisset, Lazarus mortuus est, adiunxit dicēs, Et gaudeo propter vos, vt credatis: quoniam non eram ibi. Immensitatem verò suæ diuinitatis ostendens suis discipulis, dixit: Ecce ego vobiscum sum omnib. diebus vsque ad con*

summationem

summatlenem seculi. Quomodo ascendit in cælum, nisi A *quia localis, & verus est homo? Aut quomodo ascendit in cælum, nisi quia localis, & verus est? Aut quomodo adest fidelibus suis, nisi quia idem immensus, & verus est Deus?* Hæc verba luculenter testantur, qua ratione Christus nobis adsit. Non ait Fulgentiűs, eum adesse nobis per arcanam, & substantialẽ præsentiam in Eucharistia, quod quidẽ ad carnem attinet, sed per immẽsam diuinitatẽ. Abesse autem eum à nobis dicit per humanitatem. Eam enim, cùm sit localis, non posse in immensum diffundi, aut per infinita loca vagari.

OBIECTVM CCL.

Obijcitur ex Gelasio aduersus Eutychetem. Is enim scribit, in Sacramento Eucharistiæ substantiam & naturam panis esse non desinere. Et collationem facit inter hoc Sacramentum, & Christum: in eo enim ait saluam manere vtranque naturam, & diuinam, & humanam: quemadmodum in Eucharistia manet & natura panis, & corpus Christi.

GARDINERVS.

GELASIVS id agit argumento ab Eucharistia ducto, vt ostendat in Christo nullam naturarum confusionem, sed in suæ naturæ finibus eas manere.

MARTYR.

QVoniam Inconstantius verba ipsa Gelasij huc transferre noluit, iudicaui fore ex vsu Lectoris, si ego ea huc adscriberem. Contra Eutychen ergo sub finem libri ita loquitur: *Certè Sacramenta, quæ sumimus corporis & sanguinis* B *Christi, diuina res est: propter quod & per eadem diuinæ efficimur consortes naturæ. Et tamen esse non desinit substantia, vel natura panis & vini. Et certè imago, & similitudo corporis & sanguinis Christi in actione mysteriorum celebrantur. Satis ergo nobis euidenter ostenditur, hoc nobis in ipso domino Christo sentiendum, quod in eius imagine profitemur, celebramus, & sumimus: vt, sicut in hanc, scilicet, diuinam transeunt, sancto spiritu perficiente substantiam, permanent tamen in suæ proprietate naturæ: sic illud ipsum mysterium principale,* C *cuius nobis efficientiam veritatemque veraciter repræsentant, ex quibus constat propriè permanentibus, vnũ Christum: quia integrum, verũq; permanere demonstrant.* Hæc Gelasius: ex cuius verbis Inconstantius peperit nobis duo monstra. Primum enim ait, *illum statuere Transubstantiationem: deinde substantiam & naturam panis & vini manere, ac retineri per subsistentiam accidentiũ.* Hæc ego monstra esse dico. Nihil enim in illis est naturæ & rectæ rationi consentaneum. Pri- D mum enim qui tandem potest Gelasius constituere Transubstantiationẽ, ijs præsertim verbis quibus ijsdem dicat, substantiam, & naturam panis & vini retineri? Et certè nisi substantia illa re ipsa retineatur, nihil potest contra Eutychetem concludere. At ille ducit à re certa & vulgo etiam nota Argumentum. Eucharistia, inquit, retinet pristinam substantiam panis & vini: ea autem est imago Christi: Ergo Christus retinet naturam, & substantiam sui E corporis. Cur hic non videt Inconstãtius, Theodoretum quoq; contra eundem Eutychetẽ argumentatum esse eodem modo à Sacramento Eucharistiæ? Profectò cũ Gelasius Episcopus Romanus in opugnanda illa hæresi prorsus insistat eadem via, non debuit Sophista noster ita temerè clamare, Theodoreti rationem contemnendam esse, & futilẽ: aut eum authoritate sua sola, non autem argumenti pondere hæreticos abegisse. Hic enim videmus, Gelasium vti eodẽ F argumento. Sacramentum Eucharistiæ appellat imaginem Christi: non autem Christum ipsum. Idq;, quo magis intelligatur, bis etiam repetit. Quare, cum constet, imaginem oportere similem esse ei rei, quam adumbrat, adiecit propositionem minorem: Atqui panis in Eucharistia substantiam suam, & naturam priorem retinet: Ergo Christus in cœlo retinet sobstantiam sui corporis. Quid hoc argumento clarius, aut euidentius afferri potest?

Sacramentum Eucharistiæ imago Christi.

Imò, inquit Inconstãtius, *Gelasius ait, panẽ & vinum transire in diuinam substantiam:* ideoque ipsius Gelasij testimonio contendit fieri mutationem substantiarum. Id autem non esse aliud, quàm Transubstantiari. Illud autem verbum, mirum est, quantum Sophistæ nostro homini delicato placeat. Ita enim illud mangonizat, vt haberi etiam velit iam, si Deo placet, propemodum pro Latino, Quemadmodũ enim Latinè dicitur, Transnominare, quod nihil sit aliud, quàm nomen vnum pro altero substituere: ita etiam, Transubstantiari, aptissimum verbum esse, quo significetur, substantiam aliam pro alia surrogari. O acutum & subtilem Grãmaticum. Puto equidem eum ista vel ab Alexandro, vel à Mammotrecto magistro didicisse. Huc tamen ille, non inscitia deducitur, sed furore potius, & studio agnitæ veritatis oppugnandæ. Quod Gelasius dicit, panem & vinum transire in diuinas substantias, id quemadmodum fiat, Theodoretus docuit: nimirum, mutatione nominum: quod ea iam appellentur corpus & sanguis Christi. Hanc transitionem Inconstanti, Gelasius annotauit, non autem portentosam illam vestram Transobstantiationem. Et profectò, nisi sic sentiret, pugnaret ipse secum. Nam, si panis prorsus abijcitur, eius natura & substantia, quod anteà affirmauerat, non retinetur. Denique, nisi ita esset, non ille oppugnaret Eutychetem, sed defenderet. Id enim concluderet, quod Eutychiani maximè affirmabant, humanam Christi naturam totam iam abijsse in diuinam.

Alterum monstrum est, quod ait. *Substantiam panis retineri, nihil aliud esse, quàm accidentia subsistere sine subiecto.* Talia enim portenta Papistæ non imaginari tantum audent, sed etiam

venditare. Quã autẽ impudẽter, atque improbè mentiatur, desino pluribus exagitare. Sed esto: sit sanè ita, vt volũt. Quid aptius vnquã, aut cõmodius potuissent pro Eutychete fabricare? Eutyches enim facilè dabit, humanam Christi naturam, quod ad accidentia, proprietates, figuram, lineamenta attinet, adhuc manere: carnem autem & natuream humanam omninò in diuinam naturam transijsse. Quid hic Gelasius agat? Quid Theodoretus? Confutati, scilicet, abibunt: nisi doceant, & defendant in Eucharistia naturam, & substantiam panis & vini serè, & propriè retineri. Sic Sophista noster Chamæleon, Empusa, Proteus: mutet se in quascunque velit species: tamen ex istis Gelasij & Theodoreti sentẽtijs nunquam se poterit explicare.

OBIECTVM CCLI.

OBIICITVR ex Vigilio libro primo contra Eutychen. Dei filius, inquit, secundum humanitatem suam recessit à nobis: secundum diuinitatem suam ait nobis. Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi.

GARDINERVS.

VIGILIVS vt Eutychen confutaret, necesse habebat, vtramque in Christo naturã suis finibus circumscribere.

MARTYR.

MVltum debet Vigilius isti nostro. Hic enim eum egregiè excusat, quod in certamine, quod habebat cum Eutychete, nimis præcise loquutus sit de humana natura in Christo. *Eam enim, etsi propter vnionem cum verbo non desierit esse humana, tamen supra humanam naturã multas alias præclaras habuisse dotes. Etenim Christum etiam dixisse de carne sua, Eam non prodesse quicquam, eamque sententiam verissimam esse, vtpote ab ipso fonte veritatis profectam. Eandem tamen confessum esse, eam ipsam carnem propter ineffabilem vnionem cum spiritu, verè esse cibum, atque adeò vitalem. Multũm erga interesse, vtrum naturam humanam in Christo propriè consideres, an eius cõditiones, & dotes, quatenus assumpta est à verbo Dei, spectes: Ibi enim iam nos Dei virtutem, non hominis naturam contemplari.* Hæc distinctio & Orthodoxa est, & necessaria: ideoque repudiari non potest. Quis enim dubitet, naturam humanam, quæ cum verbo Dei coniuncta sit, longè alias habere, & infinitis partibus ampliores prærogatiuas, quàm aliam quamuis communium hominum? Nam caro cuiusuis hominis, quantumuis sancti, ap prehensa fide, si tamen id posset fieri, nec vitam nec sanctitatem aliquã adferre posset: quæ tamen nobis Christi caro, cum eadem sit Dei caro, opulentissimè confert. Rectissimè ergo Christus de carne sua dixit, eam nihil prodesse: idq; duplici nomine: Primùm si intelligeretur esse caro hominis puri, ac simplicis, quemadmodum eam Capernaitæ esse arbitrabantur deinde, si concisa, & comminuta in frusta ore, ac dentibus comederetur. Illi enim non alia ratione carnem Christi comedi posse somniabant. His, inquã, rationibus caro ipsa Christi nihil comedentibus profuisset. At eadem cum sit Dei caro pro nostra salute in mortem data, si fide, spiritu, atque animo comedatur, & verè transfundit æternam vitam in credentes, & illos ad eam nutrit, & instaurat.

Quomodo caro Christi non prosit.

Hæc inquam, omnia, etsi sunt vera, tamen si ad hoc negotium accommodentur, nihil momenti adferunt. Vigilius.n. cũ aduersus Eutychetem de humana Christi natura disputaret, non de ea præcisè loquebatur, vt ait Inconstantius: sed ita eam spectabat, vt erat cum diuinitate coniuncta. Nam alioqui ad expugnandum illum hæreticum nihil promouisset. Eutyches enim Vigilij, vel potius Inconstantij argumẽtum ita excepisset: Potuit quidem humana natura transire in diuinitatem: non tamen, quatenus erat natura hominis puri, ac simplicis, sed quatenus erat coniuncta cum verbo Dei: & quatenus alijs plurimis prærogatiuis & dotibus iam inde ab initio ornata fuerat. Quid hic faceret Vigilius? Quid, nisi vt confusus, & perturbatus æstuaret? Nam quemadmodum Inconstantius ait, carnem domini propter illam vnionem, & coniunctionem, quàm habet cum verbo, cum sit in cœlo, esse eodem tempore in terra: ita Eutyches eodẽ iure dicere posset, ex ijsdem causis illam potuisse in diuinitatem sibi coniunctam, & vnitam commutari. Vigilius ergo considerauit humanam Christi naturam, vt coniunctam cum diuina: non autem, vt iste cogitat, præcisè de ea & seorsim loquebatur. Ostendit enim eam etiam post vnionem tamen distinctam omninò manere à natura diuina. Diuinam enim simul & in cœlo, & in terris esse: humanam non esse. Atque hoc argumento necesse est, vt hæreticum iugularit.

Sed pergamus porrò: Putat Inconstantius, Vigilium ad hunc modum argumentari: *Si natura illa, quam Eutychiani vnam in Christo volunt, humana est, iam loco concluditur ipsa diuinitas. Nam, loco concludi, proprium est naturæ humanæ: sin illa diuina natura est, iam humanitas vbique diffunditur: quod æquè absurdum est atque alterum.* Atqui, quemadmodum ex ipsis verbis clarissimè ostendam, vis argumentationis Vigilij non eo nititur, quod iste dicit: sed eo potius, quòd natura humana non possit simul, & eodem tempore recipere opposita: nimirum, Esse in terrã, et non esse in terra. Esse in cœlo, & non esse in cœlo. In hæc enim Vigilij analysis terminatur. Nunc tamen fingamus saltẽ ita esse, vt iste fingit. Accipio, quod dat: id videlicet esse propriũ humanæ naturæ, vt cõcludatur loco, eoq; etiã certo, & vno. Cũ ergo ita sit, cur tandẽ vos fingitis corpus Christi esse in Eucharistia absq; loco? Cur illud per omnes partes orbis terrarũ simul, & eodẽ tempore esse statuitis? Hoc, mihi crede, Inconstanti, nõ cõstare sibi. Lõ è, lõgeq; aliter loquitur Vigilius: quẽadmod n posthea videbimus.

Miron

Miror verò istum hoc sibi ad extremum permittere, vt ita scribat: *Humanam Christi naturam posse ibi esse virtute Dei, vbi secundum naturæ suæ proprietatem esse non possit.* Quid ista sibi volunt? Si ea, salua natura humanitatis, non potest simul & in cœlo esse, & in terra, an id diuina aliqua virtute assequetur? Minimè sanè. Ita enim diuina virtute humana natura perimeretur. Eius enim ita proprium est teneri vno aliquo certo loco, vt, si secus fiat, rationem humani corporis seruare non possit. Verùm ista Inconstantius pro B nihilo putat. Tanti scilicet Transubstantiationem, & realem illam præsentiam suam facit. Potiusque multò Christum ipsum euerti, & tolli patietur, quàm vt in absurdissimis istis, & stupidissimis fictionibus, se quicquam errasse fateatur. Cæterum, quò ea, quæ diximus, planius intelligantur, verba ipsa Vigilij subijciam. In 1. lib. contra Eutychetem sic habet: *Dei filius secundum humanitatem suam recessit à nobis: secundum diuinitatem suam ait nobis: Ecce ego vobiscum sum vs-* C *que ad consummationem seculi. Hic ait, Christum & adesse nobis, & à nobis recessisse. Adesse quidem nobis natura diuina, recessisse autem humanitate.* Addit Vigilius: *Quia quos reliquit, & à quibus discessit humanitate sua, non reliquit, nec deseruit diuinitate sua. Per formam enim serui, quam abstulit à nobis, in cœlo absens est à nobis: per formam Dei, quæ non discedit à nobis, in terris præsens est nobis: tamen & præsens, & absens vnus, idemq; est nobis.* Hæc ita sunt perspicua vt qui in illis lumen, aut doctorem desidera- D ret, aut fatuus, aut ex pertinacia furiosus videri possit. Cum autem Vigilius affirmat, vnum, eundemque Christum secundum humanam naturam & discessisse, & abesse à nobis, apparet, il-

A lum non ita præcisè in Christo humanam naturam considerasse, vt eum videri vult Inconstantius, sed eam vnà cum diuinitate coniunxisse. Ait enim, *eundem Christum per humanitatem abesse à nobis, qui nobis per diuinitatem semper adsit.* Sed idem in lib. 4. ita scribit: *Si verbi & carnis vna natura est, quomodo cum verbum vbique sit, non inuenitur vbiq; & caro? Nam, quando in terra fuit, non erat vtiq; in cœlo: et nunc, quia in cœlo est, nō est vtiq; in terra: & in tantum non est, vt secundum ipsam expecta-* B *mus Christum de cœlo venturum, quem secundum verbum nobiscum esse credimus in terra. Igitur secundum vos aut verbum cum carne sua loco continetur, aut caro cum verbo vbique est: quoniam vna natura contrarium quid, aut diuersum non recipit in se ipsa. Diuersum est autem, & longè dissimile, Circumscribi, & Vbique esse. Quia verbum vbique est: caro autem eius vbique non est: apparet, vnum eundemq; Christum non eiusdem esse naturæ: & esse quidē vbique secundum naturam diuinitatis suæ, & loco contineri secundum naturam huma-* C *nitatis suæ: creatum esse, & initium non habere: morti subiacere, & mori non posse.* In hac tanta verborum luce ego nihil aliud annotabo, nisi id, quod quiuis facilè potuisset etiam sine monitore intelligere, Vigilium resoluere argumentum suum in hoc principium: Eandem rem & naturam non recipere in se opposita: qualia sunt, Esse vbique, & teneri loco: Esse creatum, & non habere initium: Esse mortale, & non mortale. Quare cum ista dicantur de Christo, idque si- D mul & eodem tempore, necesse esse, eum non vnius esse naturæ, sed diuersæ: easque naturas cum sint in Christo saluæ, & integræ, proprietates suas retinere saluas & integras. Quod nisi detur, Vigilij ratio prorsus concidit.

OBIECTVM CCLII.

OBIICITVR ex Bernhardo in Cantica Canticorū, Ser 33. Habeo, inquit, & ego Verbum, sed in carne: & mihi apponitur Veritas, sed in Sacramento: Angelus ex adipe frumenti saginatur, & nudo satiatur grano. Me oportet interim quodam Sacramenti cortice esse contentum, carnis furfure, literæ palea, velamine fidei: Et hæc talia sunt, quę gustata afferunt mortem, si non de primitijs spiritus quantulumcunque acceperunt condimentum: mors mihi protinus in olla, nisi de Prophetę farina dulcoretur. Et mox: At quantalibet sanè abundantia pinguescunt ista, non pari omnino iucunditate sumitur cortex Sacramenti, & adeps frumenti: fides, & spes: memoria, & præsentia: æternitas, & tempus: vultus, & speculum, imago Dei, & forma serui. Hic vides apertè, Bernhardum antithesin facere inter memoriam, & præsentiam.

GARDINERVS.

SVAVISSIMA est hæc Bernhardi meditatio, viam, & patriam conferentis: sed ita, vt in ipso ingressu fateatur de Eucharistia Catholicam doctrinam.

MARTYR.

EA, quæ Incōstātius cōmemorat de consilio Bernhardi, facilè recipimus: nimirū, id illum agere, vt inflāmet Lectores desiderio futuræ vitæ. Id autē ipse aptissimè facit ex collatione donorū huius vitæ, cū illis donis, quib. cumulabimur in patria. Verùm hîc longè fallitur Incōstantius, quòd putet Bernhardū statuere realē præsentiā corporis Christi, cū ita scribat: *At mihi apponitur Veritas, sed in Sacramēto.* Sed caput huius erroris est, quòd iste arbitratur, nullā esse veritatē Sacramenti, nisi res ipsa in eo præsens realiter constituatur. Est autē ista stupidissima hallucinatio. Veritas enim Christi, & eius humanæ naturæ & carnis, & sanguinis, & mortis eius, & resurrectionis, in verbis ipsis, & E sermonibus diuinarū scripturarum verissimè continetur, etsi nemo ita insaniat, vt ea ibi præsentia realiter esse putet. Veritas quidē Eucharistiæ citra controuersiā attribuēda est Sacramento: partim quòd significatio eius nō sit va-

oa, aot cômentitia, vtpote à Christo ipso authore, non ab hominib. institota: partim etiã, quòd oon fictũ corpus, sed verũ, & certum significet: quod Christũ verũ, & natuεale habuisse, Hæretici negabát. Cum ergo Bernhardus dicat, nobis quoq; apponi veritatẽ, sed in Sacramẽto, quid hic potest Inconstãtius certò colligere, vnde statuat suã illã realẽ præsentiam? Quasi non etiam in Euangelijs, & in Apostolorũ epistolis Veritas ipsa nobis humanæ Christi naturæ proponatoe. Et quid tandẽ aliud sunt Sacramenta, quàm verba quędã visibilia? Hac aũt in re quãto Angeli nobis sint feliciores, omnes facilè intelligunt. Id enim illi habent præsens, & conspicuum, quod à nobis non nisi per fidem, & in signorum inuolucris cognoscitur.

Quodq́ue in Bernhardo sequitur, *Angelos vesci nudo grano: nos autẽ oportere contentos esse cortice Sacramenti*, Id Inconstãtius libenter arripit. *Idem inquit, granum, & à nobis habetur, & ab Angelis: sed non eodem modo. Illis datur nudum: nobis sub cortice, sub velamine fidei, sub palea literæ, sub furfure carnis.* Ait quidẽ Bernhardus, sic nobis apponi Christum, vt eũ habeamus sub velamine fidei, & palea literæ. Nũc iudicet Lector, vtrum ad id necessaria sit realis illa, & corporalis prȩsentia. Certè non est. Nam sine vlla huiusmodi præseotia Corpus Christi & fide percipitur, & in diuinis Iiteris nobis proponitur. *Sed quã, obsecro,* inquit, Inconstantius, *carnem intelligit Bernhardus? cum dicit, sub furfure carnis?* Certè non aliã, quàm carnẽ ipsam Christi, cuius cõmunione participes efficimur diuinitatis. Eam carnẽ appellat furfurem si cũ diuinitate conferatur. Et in eo Angelorũ conditionẽ cum oostro statu comparat. Illi enim simplicẽ Dei puramq; naturã contemplantur. Nos autem Christi diuinitatem non percipimus, nisi inuolutã carne. Neq; fides nostra aliter potest ad diuinã naturã, misericordiã, bonitatem, felicitatem adspirare, nisi per humanitatem Christi: quæ quasi sequestra quædam posita est media inter nos, & Deũ, quatenus ea cum diuinitate coniuncta est. *Proponitur ergo nobis,* inquit Bernhardus, *Verbũ Deus: verùm sub furfure carnis.* Neq; refert, siue id in Sacramẽtis fiat, sioe in scripturis, siue exercitio solo fidei: siue id olim intelligas factum, cum Christus nobiscũ in terris versaretur. Nã tũ quoq; verbum ipsum Dei nisi sub furfure carnis conspici nõ potuit. Et rectè dixit Cyrillus: *Nos, dũ hic viuimus, crassius pascimur.* Aspectu .n. Dei, quod vnicũ est animi pabolũ, apertè, & nudè, & sina madio frui non possumus. Nã per filium Dei hominẽ factũ adducimur ad patrẽ. Nos ergo libẽter recipimus, qood Bernhardus dicit, & nos, & Angelos vesci grano. Nos enim, & Angeli mente, atq; intelligentia Deũ Christumq;, vt nostrũ, illorũq; summũ bonũ cõplectimur: illi reuelata facie, & summotis omnib. inuolucris id intuẽtur, quod cupiunt: nos verò nõ videmus, nisi per fidẽ: cuius lumẽ à spiritu sancto in cordib⁹ nostris per verbũ Dei, & vsum Sacramenturum accẽditur. Sed quid ista, quæso, ad realẽ, & corporalẽ præsaotiam? Eam eoim vos vultis ore, dẽtibus, palato, lingua, faucibus, & vẽtriculo percipi. Porrò varietas, & differentia inter nos, & Angelos satis ex Bernhardi verbis, sine istis vestris commantis potest intelligi.

Accedit denique Inconstãtius ad pondus ipsum argumẽti, quod in eo situ est, quod Bernhardus dicat, nos habere memoriã, Angelos aũt præsentiam Verùm, cum molẽ, & vim horũ verborũ sustinere nõ possit, ad alienas quæstiones de alijs rebus sese confert. Primùm quærit, *vtrũ Bernhardus pugnet secum, quod attinet ad illa verba, quæ iam ex illo citata sunt?* Ego verò respõdeo, illum sibi pulcherrime consentire. *At ille*, inquit Inconstantius, *professus ast, in Sacramento proponi veritatem*. Fateor. Sed cuiusmodi illa sit veritas iam dictum est. Adhæc quærit *verũ granũ, quo vescimur sub cortice, sit verum granum*. Quidni? Neq; enim aliũ Deũ, aut Christũ aliũ fide complectimur, quàm illũ ipsum, in quẽ Angeli intuentur. Idẽ Christus & illos perspicue cõspectus beat: & nos per fidẽ, per verba, & Sacramenta pascit. Quærit insuper, *Cur Bernhardus addiderit furfurẽ carnis*. Nõ est difficile respondere: nimirũ quod Angeli verbũ Dei, seu diuinitatem Christi sine carne, aut humana oatura contẽplentur: quod nos in huius vitæ itinere nõ possumus. Postremò quærit, *Si omnia hic sint in sola memoria, quomodo fateri possimus Christum esse hic secundũ naturã diuinitatis*. Dicam. Agebat eo loco Bernhardus de oatura diuina, quatenus ea secum habet vnitam carnem: secundum quam & pati, & mori potuit pro salute nostra. Nam, vt Incoostaotius ipse confitetur, hæc verba trahuntur ad sacramentum Eucharistiæ, quemadmodum etiam Bernhardus ipse satis indicat. Quod autem ad hanc Christi partem attinet, habemus eius memoriam: non quidem puram, nudam, simplicem, vt iste Sophista semper garrit: sed cum omnibus eius effectis, donis, fructibus, ac meritis: modo ad sacram illam Cœnam cum vera, & viua fide accedamus. Proinde memoria, cuius Bernhardus meminit, ad carnem & sanguinem domini referenda est, quæ duo cum passione ac morte commercium habere potuerunt, & ad Eucharistiæ sacramentum pertinent. Quare Inconstantius de natura diuina frustra quærit.

Postremò iste, cum ea, quæ commemoraui, per longas ambages circuoduxisset, cœpit implorare tropum, quo sese aliquo saltem modo tueretur. *Hæc*, inquit, *præsentia, si cum ea conferatur, quam expectamus, non est præsentia, sed potius quædam memoriæ refricatio. Qua*, inquit, *eadem ratione ibi dicimur quandoque à Patribus, nominatim ab Ambrosio in Psalm 38. habere imaginem: quod non ita accipiendum est, quasi re ipsa destituamur: sed ex vi collationis. Nostra enim ista, quibus iam fruimur, si ad illa conferantur, quæ expectamus in patria, ita tenuia, & obscura sunt, vt vmbræ atque imagines appellari possint. Putat ergo, Bernhardum cùm omni studio, atque anima ferretur ad futura, extenuasse præsentia: & illud, quod inferius erat, verbo imminuisse, vt id, quod susceperat amplificandum, magis emineret.* Ad hęc ego tria respondeo: Primùm, oportuisse Inconstan-

constantium maiore religione sibi à tropis tem
perare: presertim cum eos taota rabie iosectari
soleat in alijs. Deinde, vix esse credibile, sanctũ
illum virum Bernhardum, vt amplificationi
suę inseruiret, apertè mẽtiri voluisse. Postremò,
si id sorta exemplo aliquo excusari, aut leniei
potest, quod equidem oon prorsus inficior, ta-
men oporteee Incõstantium pro sua æquitate,
quod ipse sibi ita liberè vsurpat, id oobis quo-
que aliquando permittere. Sunt enim quędam
Patrum loca violentiora, quæ omnino sine tro-
pis non possa satia commodè iotelligi iudica-
mus. Illi autem ita loqui voluerunt, vt homines
ad amorem, vsum, & eeoerentiam hoius sacra-
menti magis excitarent. Hoc si nos interdum
de Patribus respondemus, non possumus iure
ab Inconstantio reprehendi Nam ipse quoque
A fatetur, Bernhardum hoc loco intelligi nõ pos
se sine tropo. Quamuis autem Bernhardus idẽ
scribat in Sermone de diuo Martino, *veram sub-
stantiam carnis Christi etiam nunc adesse nobis*: tamẽ
adiecit, *In sacramento*: & paulo ante dixerat, *eam
non carnaliter, sed spiritualiter exhiberi*. At cur no
bis minus liceat, ista excusare per teopum, quã
Inconstantio ea, quę nos modo citauimus? Ne-
que certè oos presentiam fidei, vnquam inficia
ti somus. Postremo, si hoc etiam diceremus,
B Bernhardum de hoc oegotio noo rectè sensis-
se, quod omnia illa tempora superstitionibus &
tenebris esse vt mirabiliter offuscata, quis meri-
tò posset de nobis conqueri? Ista autem verba,
quæ hic citata soot à nobis, nemini ea diligen-
ter consideranti dubium esse potest, pro no-
stra sententia apertè facere.

Bernhardus, vt sua tempora fuerunt, multis inuolutus est superstitionibus.

OBIECTVM CCLIII.

Obijcitur ex eodem Bernhardo in Sermone De Cœna domini. Vtitur simili de annulo, quo accipitur vel fides coniugalis, vel possessio alicuius dignitatis. Vt in ordinandis episcopis annulus, pedum, aut infula, signa sunt rerum traditarum, eaq; non vana: certissimè enim ea largiuntur, quæ significant. Illud idem Bernhardus fieri ostendit in Sacramentis.

GARDINERVS.

BERNHARDVS hoc agebat, ut fidem habeamus sacramentis, tanquam certissimis signis.

MARTYR.

PVtat, Bernhardum illis verbis duo docere
voluisse. Peimum, Sacramenta maiori cer-
titudine conferre ea, quę significant, quàm
C illa quæ ab hominibus inuenta sunt. Deinde,
similitudines istas non esse adhibitas à Bernhar
do, vt doceat, nihil amplius esse rei nobis con-
ferendæ in sacramentis, quàm in ijs signis, quæ
commemorat, earum rerum, quæ oobis per il-
la contingant. Hæc ille. Sed hoc ego vehemen-
ter ex isto scire velim, cùm Aqua Baptismi, qua
fideles tinguntur, Sacramentum sit inuisibilis
gratiæ, & nouæ regenerationis io Christo, vtrũ
D plus istarũ rerũ putet in aqua re ipsa contineri,
quã fidei, possessionis, dignitatis vel in annulo,
vel in pedo, vel in iosula clauditur? Si affirmat,
videbitur desipere, & delirare: si oegat, q̃d cau-
sę est, cur nobis ita acerbè succẽseat, qui ista si-
milia Bernhardi pro nobis faciẽtia in medium
adducimus, pręsertim cum ab eo Patre ibidem
Eucharistici sacramenti diserta fiat mentio?
Sed repetit, & inculcat, Berohardũ de præ-
sentia reali carnis Christi in Eucharistia aper-
E tissimè scripsisse in Sermone de Diuo Marti-
no. Illum nos locum satis iã iu superiori Obie-
ctione exposuimus. Non tamen abs re erit o-
pinor, si illa verba Bernhardi, quibus nostrum
argumentum constat, subijcismus. Ea autem
sic habent: *Sacramentum dicitur sacrum signum, siue
sanctum secretum. Multa enim fiunt propter se tãtum,
alia vero propter alia designanda: & ipsa dicuntur, &
sunt signa. Vt .n. de vsualibus accipiamus exẽplũ, datur
annulus absolutè propter annulum, et est nulla significa
tio: & datur ad inuestiendum de aliqua dignitate, aut
hæreditate: ita, vt iam dicere posit, qui accepit, Annu-
lus non valet quicquam: sed hæreditas est, quam quære-
bã. In hunc itaq; modum appropians passioni dominus,
de gratia sua curauit inuestire suos, vt inuisibilis gratia
signo aliquo visibili præstaretur. Adhæc instituta sunt
omnia sacramenta: ad hæc Eucharistiæ participatio: ad
hæc pedũ ablutio: adhæc deniq; ipse Baptismus.* Et mox
*Sicut .n. in exteriorib. diuersa sunt signa, et, vt cœpto im-
moremur exẽplo, variæ sunt inuestituræ, secundũ ea, de
quib. inuestimur: verbi gratia, inuestitur Canonicus per
librũ, Abbas per baculũ, Episcopus per baculũ & annu-
lũ simul: sicut in huiusmodi rebus est, sic & diuisiones
gratiarum diuersis sunt traditæ sacramentis. Quæ est
gratia, vnde per Baptismum inuestimur? Vtique purga
tio delictorum.* Nemo tam hebes est, opinor, qui
non facile videre posit, similia ista Bernhardi,
& rationes, quibus ea perspicuè applicat ad sa-
cramenta, nostrã doctrinam certissimè confir-
mare. Vnum tantum superest, quod mihi Le-
ctor admonendus est, quodque superius non
semel ootaui, Sermonẽ illũ Bernhardi, De Cœ-
na domini, qui in volumine Bernhardi istũ se-
quitur, vnde verba illa superiora adducũtur, re
vera non esse Bernhardi. Ego .n. ipse in Gallica
impressione meis oculis vidi, alterius cuiusdã
nomen illi Sermoni pręfigi. Hoc autem idcircò
mooeo, quòd ibi sciã multa circũferri absurda.

OBIECTVM CCLIV.

Obijcitur ex eodem Bernhardo: In hunc itaque, inquit, modũ appropians passioni dominus, de gratia sua curauit inuestire suos: vt inuisibilis gratia signo aliquo visibili præstaretur. Ex eodem loco.

GARDINERVS.

QVOD eſt in Eucharistia viſibile, ſignum dici, exploratum eſt.

MARTYR.

HAnc ſententiam Bernhardi ſuprà recenſui. In ea tamen, quantumuis perſpicua, Inconſtãtius, vt ſolet, cauillatur. Primum fatetur, *id, quod eſt in Sacramẽto viſibile, ſignum eſſe.* Pudet illum dicere, accidentia panis & vini eſſe ſigna: cum tamen per illud viſibile, nihil aliud intelligi velit, quàm accidentia. Deinde addit, *Bernhardum per Inuiſibilem gratiam intelligere veram præſentiam corporis domini.* Idque putat, ſe ſatis probare poſſe ex eo, quod Bernhardus gratiam illam appellat inuiſibilem. Eam enim B vocem alloqui fore otioſam. Omnes enim ſatis intelligere, gratiam eſſe inuiſibilem. Hoc ego ambiguum non habeo: verba enim ipſa id teſtantur, Bernhardum, cum dicat, dominum in extremo illo tempore vitæ ſuæ curaſſe, vt ſuos inueſtiret de gratia, manere in propoſita ſimilitudine de annulo, libro, & baculo: quibus in rebus quiuis facilè intelligit, quomodo ea poſſint, quæ ſignificantur, continere. Nullo autem A certè alio modo poſſunt, niſi per ſignificationẽ.

An verò vox illa, *Inuiſibilis*, redundatura, & ſuperuacanea futura ſit, Inconſtantius viderit. Mihi ſanè non videtur. Imò ne Scholaſticis quidem. Illi enim penè omnes definiunt, Sacramentum, eſſe inuiſibilis gratię viſibile ſignum. Quod ab illis non ita inſulſè dici, vel ex eo ſatis liquet, quòd nõ omnia ſpiritualia dona ſint inſenſibilia, vt Incõſtãtius nobis obijcit. Gratia .n. ſanationis, & gratia linguarũ, & alię ſimiles oculis percipiũtur & ſenſu. Quare eũ Bernhardus gratiã illã, quæ adſcribitur Sacramẽtis, cõtrahere voluerit ad illud genus gratiæ, quod videri nõ poſsit, eam non ineptè appellauit Inuiſibilem. Bernhardũ autẽ per gratiã illam inuiſibilem ſignificaſſe Chriſtũ ſub accidentibus latitantem, id nobis oportuit Inconſtãtium noſtrum aliquanto conſtantius confirmare: quod quia non fecit, iraſci nobis non debet, ſi nos eum id ne potuiſſe quidem facere exiſtimemus.

Definitio à ſcholaſticis data de Euchariſtia.

OBIECTVM CCLV.

Obijcitur ex Bertramo in libello De Corpore & Sanguine domini. Ait enim de ſymbolis, ea, quod ad ſubſtantiam creaturarum attinet, idem eſſe poſt Conſecrationem, quod fuerunt antea.

GARDINERVS.

B*ERTRAMVS, ſiue quis alius fuerit author eius operis quod ſub illius nomine fertur, callidus fuit, & impudens hæreticus.*

MARTYR.

QVis in iſto homine tantam inſolentiam C poſsit ferre, qui virum & antiquum, & inprimis eruditum, tantùm quòd eum ipſo non ſentiat, tam contumelioſè accipiat? Non enim recens eſt author Bertramus: ſed Bernhardo ipſo, quem Inconſtantius tantopere miratur, plus minus trecentis annis antiquior. Vixit enim ſub Carolo fratre Lotharij Imperatoris: ad quẽ etiam inſcripſit librum ſuũ de corpore & ſanguine domini. Neque ſanè vnquam ante noſtra tempora vel impudentiæ, vel hæreſe- D os à quoquam eſt poſtulatus. Debebat autem Inconſtantius hæreſes eius nominatim recitare, aut Concilium aliquod proferre, in quo fuerit aliquando pro Hęretico condemnatus. Abbas Tritemius, eum eum commemorat, non ita de eo mentionem facit tanquam Hæretico, ſed eum ſcriptorem Eccleſiaſticum, primùm doctum, deinde non inutilem fuiſſe ait. Sic enim de illo ſcribit: *Bertramus presbyter, & monachus, in diuinis ſcripturis valdè peritus, & in literis ſecularium diſciplinarum egregiè doctus: ingenio ſubtilis & clarus eloquio: nec minus vita, quàm doctrina inſignis. Scripſit multa præclara opuſcula, de quibus ad meam notitiam pauca peruenerunt, ad Carolum Regem fratrem Lotharij Imperatoris. Scripſit commendabile opus de Prædeſtinatione: Librum vnum de Corpore & ſanguine domini. Claruit tẽpore Lotharij anno domini* 840. Solet Abbas Tritemius, ſi quos recenſeat ſcriptores Hæreticos, aut ab Eccleſia cõdemnatos, id Lectorem non celare. Bertramum autem iſtum, quem Inconſtantius tanto ſupercilio reijcit vt Hæreticum, commendat non tantum à probitate vitę, ſed etiam à doctrina. Quid ſi nos quoq; idẽ faceremus de illis authoribus, quos iſti nobis perpetuo obtrudunt? quales ſunt Theophylactus, Damaſcenus, & alij complures eiuſdem ordinis? Quas iſti Tragœdias non commonerent? Et tamen id multò ęquius & rectius faceremus quàm Inconſtantius. Illorum enim hæreſes vel digito monſtrari poſſunt.

Verùm hæc alias. Nunc me ad propoſitum refero. *Symbola Euchariſtiæ*, inquit Bertramus, *quod attinet ad ſubſtantiam creaturarum, idem ſunt poſt Conſecrationem, quod fuerunt antea.* Si hæc hæreſis ita eſt intolerabilis, vt iſte clamat, cur non ante Bertramum damnatus Ambroſius, Theodoretus, Gelaſius? Illi enim, vti ſuo loco diximus, idem docent. Et omnino omnes penè patres, vt de ſacris ſcripturis taceã, affirmãt, in Sa- E cramẽto Euchariſtiæ manere naturã & ſubſtantiã panis & vini. Sed Inconſtantius noſter expectare debet horrendum iudicium Dei. Is enim non tantum iraſcitur fratri ſuo ſine cauſa, ſed etiam eum indicta cauſa condemnat: nec illi tantum Raha dicit, aut eum appellat fatuum, ſed etiam vt Hæreticum execratur. Verum apud illum, quicunque abhorret à ſuperſtitionibus & cultibus idolatricis, & piè ac purè Deum colit, eſt hæreticus.

FINIS primi Loci de Euchariſtia.

LOCVS

LOCVS SECVNDVS
EIVSDEM LIBRI,
IN ORDINE PRÆCEDENTIVM OCTAVVS.

GARDINERVS hunc titulum Secundæ Parti libri præfixit.

Excusio quarundam Regularum, quas non ad eruendam è Dictis Patrum veritatem, sed ad eam euertendam confictas, quidam hostis veritatis edidit, & veluti lata lege promulgauit.

REGVLA PRIMA.

Scriptura sancta alternatione quadã, quod symbolorũ est, solet reb. attribuere: & vicissim, q̃ rerũ sunt, attribuere symbolis. Qua eadẽ ratione & Patres vtuntur: vt sępe illos videas ita de reb. agere, atq; si de symbolis loquerentur: & vicissim ita de symbolis, ac si res ipsas, & significata tractarẽt. Id autẽ potest congruere propter magnã similitudinem, quæ inter illa intercedit ex instituto domini. Augustinus hac de re mentionem facit ad Bonifacium: docet enim nomina in Sacramentis permutari.

GARDINERVS.

N*ON erit alienũ ab hoc proposito, quod de regulæ vi & natura tradit Iurecõsultus, huc adscribere. Regula, inquit, est quæ rem, quæ est, breuiter enarrat: nõ vt ex Regula ius sumatur, sed ex iure, quod est, Regula fiat.*

MARTYR.

Actenus Incõstantius contra eos, quos vocat Sacramentarios, simul omnes, omnib. viribus sophisticæ suę dimicauit: nũc verò eadẽ rabie in me vnũ fertur. Tanto aũt me, & tam implacabili odio persequitur, vt professus sit, se Bucerũ, quẽ acerrimè semper oderat, tamẽ prę me amare. Ille videlicet ego sum, quem ab initio inter Sacramentarios, minorem gentiũ hominẽ esse scribit: quẽq; interdũ, cũ libet, ψευδομάρτυρα & falsũ testẽ vocitat. Hic aũt ita in me stomacho se scribit, vt me ne nomine quidẽ meo vnquã appellare velit: quasi me omnino habeat pro eo, qui olim incẽdit Dianæ templũ. Experiar tamẽ, quid isto suo ita perturbato conatu possit. Antea aũt quàm manus cũ illo cõsero, exponã Lectori consilij mei rationẽ. Nolim quisquam cogitet, me aliquãdo scripsisse librũ, quo profiterer, me Regulas aut normas dare velle, ex quibus Patres essent intelligẽdi. Fuisset. n. id laboris propemodũ infiniti: maximè, cũ res, & materiæ à Patrib. tractatæ sint penè innumerabiles. Quare nihil mihi tale, ne dormienti quidẽ, vnquã in mentẽ venit. Verùm, cũ in Tractatione quadã de Eucharistia, sententiã meã & scripturarũ testimonijs, & multis Orthodoxorum Patrũ dictis, & sentẽtijs confirmassẽ, & aliquot iã aduersariorũ nostrorũ argumẽta diluissẽ, essetque mihi iam tũ occurrendũ locis quibusdam, quæ illi nobis obiectare solẽt è Patribus, quæq; leuiter inspecta videri possint vtcunq; contra nos facere, ne Lectores mei, illa specie inducerentur in fraudem, operæpreciũ me facturũ putabã, si ea, quę ipsa in lectione Patrũ aliquando obseruassem, cũ illis communicarẽ: nõ quidem confusè, ac generatim de reb. omnibus, sed tantùm, quod propriè pertineret ad illud negotiũ, quod tũ habebã in manibus, de Eucharistia: vt illi annotationes meas, tanquã regulas quasdã

A haberẽt ob oculos, quarũ ductu ad mentẽ & sententiã Patrũ minori cũ errore, & facilius peruenirent. Et sanè cũ illas scriberẽ, ad hũc modum præfatus sum: *Sed prius nõnulla statui præfari, quæ haberi possint tanquã certæ regulæ ad intelligẽdos Patres, quoties de re Sacramẽtaria grãdius & angustius loquãtur.* Nõ ergo potuit iste me iure taxare arrogãtiæ: nihil. n. mihi sumpsi, præterquã quod res ipsa. & illa disputatio requirebat. Cui. n. de re aliqua disputãti potest interdici, quò minus, vt satis

B faciat sentẽtijs Patrũ, quę ab aduersarijs obijciũtur, proloqui possit ea, quę ille ex varia lectione animaduertit facere ad intelligẽtiã troporũ, & figuratarũ loquutionum, quib. illi passim vti solẽt? Hoc cũ ego existimarẽ mihi licere facere, ingenuè fateor me fecisse. Et confido equidem, me illo meo consilio apud æquos Lectores non malam gratiam iniuisse.

Nũc verò videamus, quàm id Incõstãtius indignè ferãt, quãq; ob eam rẽ mihi cõtumeliosum cõuitiũ faciat. Primũ definitionẽ Regulæ petit

C à Iurecõsultis: quasi ego Iureconsultorũ more voluerim scribere de Regulis Iuris. Tamen nescio quò pacto, ita eũ prorsus odiũ & furor occæcauit, vt ea ipsa ab illis petat, quę maximè pro me faciãt. *Regula*, inquit Vlpianus, *est, quæ rẽ, quæ est, breuiter enarrat: nõ vt ex Regula ius suma-* Vlpianus.

D *tur, sed vt ex iure, quod est, regula fiat.* Ex hac definitione Incõstãtius colligit, Regulam esse annotationem & indicationem eorum, quæ subsistãt, & sunt. Me autem hanc rationem regulæ violasse, ita probat. *Nunc*, inquit, *audiamus, quid hic noster Regularum architectus præfetur: se daturum scilicet certas regulas ad intelligendos Patres: quod est, quomodo hic agit, regulis præscribere, vnde ius sumatur, non quòd ex ipsis rebus, quæ verè subessent in certas notas obseruatione redegerat, proprijs regulis edere.* Quid sit regula iuris.

E Non potuit meliùs in hac re meum consilium explicari, quam ista Iurisconsulti definitione. Nõ enim ego ex meis illis Regulis, aut annotationib. ius, aut veritatẽ, vel in scripturis, vel in

Patribus oriri & nasci volui: sed illis ea, quæ & in scripturis, & in Patrib. obseruauerã, satis habui vtcunque, atque vt potui, explicare. Neque ego vnquam aut scripsi, aut etiam cogitaui, me velle Patribus aliquam in re præscribere. Tantum ea recensui, & benignè Lectori cummunicaui, quæ ex longa obseruatione collegeram, ne ille in legendis Patribus perturbatus, illorum dicendi formulis, & illis in primis, quibus in hoc negotio vti solent, aberraret à verò. Quod nam ego hic admisi tam graue scelus? Ego enim nolui ex meis Regulis ius aliquod constituere: sed tantum ostendere, quemadmodũ multa intelligenda sint, quæ cadant sub eandem causam cum illis, quæ expressa sunt à Patribus. Vbi enim eadem est causa dictorum, ibi nemo dubitat eandem conuenire expositionem. A Iurisperitorum verò methodo equidem nõ discessi. Illi enim cum in suis libris multos titulos & varias, ac multiplices materias tractauissent, ad extremum ius ipsum quibusdam regulis complexi sunt. Ita ego primum ex Patribus adduxi loca, quibus aduersarij nostri ad suam causam constituendam vti solent. Deinde adieci sententiam meam, eamque non tantum scripturis sacris, sed etiam Patrum testimonijs confirmaui. Denique istis omnibus ad hunc modum ordine, & seorsim tractatis, proposui etiam Regulas, quarum quæque certam aliquam causam contineret certæ alicuius dicendi formulæ, quæ ad alias loquutiones similes possit accommodari. Non ergo ab initio Tractationis meæ architectatus sum Regulas: sed locis iam compluribus excussis & declaratis, dedi Lectori, vt dixi, annotationes, quibus certius in patrum lectione dirigeretur: easque nõ ita longè, aut aliunde petitas, sed ex Patrum ipsorum & scripturarum diligenti obseruatione collectas.

Tichonius. Verùm remotis paulum Iurisconsultis, legat Inconstantius tertium librum Augustini de Doctrina Christiana cap. 30. Inueniet ibi à Tichonio quodam scriptas fuisse quasdam Regulas, in quibus etsi author, cum esset Donatista, nonnihil errauerit, tamen eius consilium Augustinus non potuit improbare. Imò, si caueantur errores, ait, in illis multa contineri vtilissima, quæ plurimum iuuare possint studiosos, si penetrare velint in abditos, & reconditos sensus scripturarum. Ita vero institutum illud non damnat, vt homines studiosos magnoperè cohortetur ad eius libri lectionem. Quid multa? Illi ipsi libri Augustini de doctrina Christiana, quid aliud continent, quàm Regulas ad intelligendas sacras literas? Hoc si Augustino & Tichonio licuit in scripturis, cur idem nobis non liceat in patribus? Nec tamen ego in vniuersum de patrũ lectione statuere volui, quod iste meus videtur callidè & malitiosè tacendo velle significare, sed tantum quod satis fore arbitrabar ad illam disputationem, quam tũ susceperam, de Eucharistia. Si periculum est, ne erretur in sacris literis, annõn etiã periculum, idque æquè graue esse potest, ne erretur in patribus? Si ibi licet ingredientibus monstrare

A viã, vt Augustinus fecit, cur idē hic non liceat?

Verùm, vt ad rem ipsam propius accedamus, primũ eo nomine me traducit, quòd in prima Regula scribam, in sacris literis alternationem quandam signorum, & rerum vsurpari: non autem adscribam nominatim, quibus id in rebus, aut signis fiat: vnde certa aliqua existat causæ comprehensio, qua hoc ab illo distingui possit: & addit, me postulare, vt nostra cogitatio hac obscura admonitione fluctuet. Magnus

B videlicet magister Iuris queritur, me non dixisse nominatim, quibus in rebus & signis accidat ista alternatio: cum tamen nescire non possit, me de Sacramentis tantum agere: & præfatum esse ab initio, me traditurũ esse Regulas de Sacramentis. Quid alia distinctione opus erat? Prudẽtis Lectoris est, eũ versatur aut in scripturis, aut in patrib. id attẽtè cõsiderare. Sed dicat iste mihi, Cum in ff. secunda l. de Regulis Iuris, decernitur, vt fœminæ, aut puer impubes abstı-

C neat ab omnibus ciuilibus Officijs: quæ causa ibi expressè comprehenditur? Dices, quod sint fœminæ, aut impuberes. Ego etiã vicissim dico, me idcircò in ea Regula posuisse istam alternationem, quod sint signa & significata: Sacramenta, & res Sacramentorum. Nam hæc inter sese magnã habent similitudinem. Si Vlpianus nõ peccauit, quod nec Senatorum vxores, nec Augustam, nec Reginam aliquam expressetit nominatim: quid ego magis peccaui, qui in

D illa Regula non aliquod signorum, aut Sacramentorum genus expresserim? Atqui ex ipso Augustini testimonio, quod adduxi, satis intelligi potuit de quo genere Sacramentorum egerim. Causam etiam disertè attigi, quod inter rem ipsam & signum magna quædam similitudo intercedat. Et nominatim quidem illud afferre potuissem è sacris literis, quòd corpus Christi dicitur frangi. Quis enim ibi non videt, id, quod accidit in symbolo, transferri ad rem *Augustinus.*

E ipsam? Potuissem etiam illud adducere, quòd Iudæi iubentur comedere Pascha: quodque dicuntur in carne sua circumferre fœdus domini: quodque patres toties dicunt, nos aqua Baptismi regenerari. In his etenim, quod proprié ipsi rei cõuenit, ad symbolum traducitur. Habeo autem hanc rationem & causam non tantum ex Augustino, verum etiam ex Cypriano, ex Theodoreto, & ex alijs patribus. Et me quidem non oportuit hoc loco ista copiosè ex-

F ponere, præsertim, cum in ipsa tractatione quæ præcesserat, ijsdem de rebus abundè dixissem.

Cauillatur etiam iste, per me relinqui in dubio, *Solũmne panem Christus Apostolis suis dederit, an etiam corpus*: &, *Panémne tantum iusserit manducari, an etiam corpus.* Atqui nihil hic erat dubij, nisi quantum Inconstãtius voluit. Nos. n. dicimus, Christum & panem dedisse, & corpus suum: & panem quidem ore & dentibus comedendum, corpus autem animo, & fide. Regula verò ista

G nostra eò conducit, vt, quoties corpus Christi dicitur aut à scripturis, aut à patribus, vel ore comedi, vel manibus contingi, vel frangi, id per *ἀλλοίωσιν*, aut alternationẽ facilè possimus

expe-

expedire, & intelligamus, quod conuenit symbolo, id attribui rei ipsi: & è diuerso, quoties audimus, panem Eucharistiæ appellari salutarem, & viuificum, intelligamus, id, quod rei ipsi propriè conuenit, adscribi symbolo.

Fatetur tamen aliquando Inconstantius, *Alleosin figuram esse, quæ, si quando incidat, notanda sit: eam autem tradendam non esse, vt normam, ad quam sacras scripturas exigamus. Ita enim ait fore, vt desultoria quisque leuitate ad exemplum Zuinglij nomina rebus aut addat, aut detrahat, prout cuique bonum & commodum videatur.* Hæc obseruatio mea, Inconstanti, non tradita est à me vt perpetua quędam regula, quam semper oporteat adhibere. Quibus autem ea in locis adhibenda esset, non expressi, quòd id non existimarem esse necessarium. Putaui enim, quemuis per se etiam sine monitore videre posse, quoties sententiæ aut scripturarum, aut patrum, vel propter articulos fidei, cum quibus pugnent, vel propter alia diuinarum literarum testimonia nō possint accipi simpliciter. Sed interea scire ex isto velim, an Regulæ illę Iuris sui prorsus in omnibus rebus locum habeant, an interdum exceptionibus contrahantur? Certè illæ quoque habent exceptiones suas, quemadmodum etiam glossa testatur in ff. prima lege de Regulis Iuris. Non ergo ego legem perpetuam tradere volui, quæ semper inculcanda sit, quoties agitur de Sacramentis. Tum enim demum dixi, locum esse isti alloeosi, & alternationi, quoties sententię intellectæ simpliciter, sensum alienum & absurdum pariunt.

Deinde garrit, nescio quid, de illis verbis, Hoc est corpus meum: & me primum omnium ait, ibi agnoscere alloeosin. Atqui id ego nec dixi vnquam, nec scripsi vspiam. Ego enim in illis verbis semper prætetuli, me Metonymiam, aut Synecdochen agnoscere. Quanquam ne ibi quidē negari potest esse alloeosin, si quis figuram illam ita intelligat, vt ego soleo. Nam Sacramentum Eucharistię constat duabus partibus, Pane triticeo, & Christi corpore. Quare cum nomen vnius tribuatur alteri, & panis dicatur corpus Christi, negari non potest, esse ibi manifestam nominum & vocum permutationem, seu alloeosin. Neque vsitati illi tropi Metonymia, & Synecdoche ab Alloeosi & alternatione meo iudicio multum absunt.

Quamuis in illis verbis, Hoc est corpus meum, non constituo alloeosin, sed metonymiam aut synecdochen: attamen ibi potest aliquo modo esse. Metonymia & synecdoche, non multū abest ab alloeosi.

Addit, posse locum aliquem esse alloeosi, in scripturis, quoties attinguntur duæ naturæ in Christo: vt quidem aliqui iudicant: nam alios ait esse, qui contrà sentiant, & propter Sacramentum exinanitionis Christi, prædicationes alterutrius naturæ de vno Christo proprias esse contendant. *Vnde Deus, inquit, dicitur crucifixus propriè propter carnem verbi propriam factam. Quemadmodum etiam Deus dicitur proprie in vtero complasmatus, & filius hominis esse in cœlo. Quas locutiones illi ipsi ita intelligunt tamen, vt naturarum in Christo proprietates non confundantur. Vnde in illis loquutionibus alloeosis figuram quidam admiserunt, sed alijs verbis scilicet, secundùm communicationem idiomatum, vt dixerunt. At alloeosin symbolorum & rerum* A *hic Regulator nobis primus innexit, quod equidem legerim. Nam quod Augustinus ad Bonifacium scribit, ad metonymiam pertinet: & quod sensit exemplis declarauit: quæ nihil promouent huius Regulæ causam: vt semper tribuatur rebus, quod sit symbolorum: & contrà.* In locutionibus illis, in quibus altera ex duabus Christi naturis attingitur, quæ tamen interim enuncientur de toto Christo, & in quibus, quod de vna tantū parte dicitur, id intelligatur de altera, adhibendam esse alloeosin per- B spicuum est. nisi dicere velimus, diuinam Christi naturam re vera fuisse crucifixam, aut naturam humanam Christi, cum esset in terris, eodem tempore fuisse in cœlo, aut eandem extitisse, antequam Abraham nasceretur. Itaq; nonnihil miror, Inconstantiū hac de re addubitare potuisse. Verùm hoc, opinor, indicare voluit, se quiduis facilè recepturum, quod putet posse nobis aliqua in re incōmodare. Cæterum vt ad rem ipsam veniam, affirmo loquutiones illas C Christo, quatenus vnus est, esse proprias: & easdem vicissim non esse proprias illi naturę, quæ verbis exprimitur. Vt cum dicimus, Deus crucifixus est. etsi, affigi cruci, de Christo quà vnus atq; integer est, propriè dici potest, tamē illud ipsum de Christo Deo, quà Deus est, propriè dici nō potest. Et in cœlo esse, cū esset in terris, de Christo propriè dicitur: at idem de filio hominis, quà erat filius hominis, nō propriè dicitur. Tamen propter summam illam vnionem, D quam appellant hypostaticam, duarum naturarum in Christo, facilè recepta est huiusmodi communicatio idiomatū, id est proprietatū. Et ex eo sæpè fit vt res ipsæ, & loquutiones, quod attinet ad vsum scripturarum, permutentur. Quod idem si ego statuo fieri in sacramentis, non video, cur merito debeam accusari. Nam in illis quoque duę sunt partes naturarum distinctissimarū: vt, in Eucharistia panis, & corpus Christi, quę quamuis distent inter se, & lo- E co longissimè sint disiuncti, tamen vnione mysterij aptissime coniunguntur. Quare etsi vtràque pars suam sibi proprietatem seruet incommunicatam, tamen ita coit, & congruit cum altera, vt vtraque coniuncta idem efficiat sacramentum. Ea verò vnio alternatione illa, quam dixi, appositissimè commendatur.

Me autem non primum hoc commentum esse, satis ostendunt loquutiones scripturarum: quarum etsi complures anteà commo- F morauit, tamen hic quoque aliquot subijciam. In Leuitico Deus passim dicitur sacrificijs veterum propitiari, & placari offerentibus, cum tamen re vera placetur tantum in Christo, qui illis sacrificijs significabatur. Nihilo tamen minus proprietas rei significatæ attribuitur symbolis. Deus enim odoratus est mortem Christi in odorem suauitatis: non autem nidores hircorum, taurorum, vitulorū. Et Paulus, cum ita scribat ad Philippen. *Nos sumus Circum-* G *cisio*, quid aliud quàm symbolum accipit pro re ipsa? Dicere enim voluit, nos qui credimus in Christū, ad fœdus Dei pertinere, quod Circūcisione significabatur. Cumq; idem ad Corin-

[illegible] inter sacramenti partes.

thios dicat, *Vnus panis multi sumus*, in symbolo, rem ipsam indicat: nos, videlicet, qui credimus, esse corpus Christi. Id enim panis ille significat. Rursus ait in eadem epistola, *Pascha nostrum immolatus est Christus.* Quis hic non videat, rem ipsam positam esse pro signo? In Exodo scribitur, *Pesach esse transitum domini.* At Agnus ille, qui mactabatur, monumentum tantum erat transitus domini. Christum autem prophetæ prædixerunt sacrificandum esse, tanquam agnum. Paulus ergo dixit, Christum Agnum Dei fuisse immolatum: agnum autem illum expressit vocabulo Paschæ. Nemini ergo ambiguum esse potest, alternationem istam vsurpari in sacris literis etiam de Sacramentis. De Patribus verò nihil dico. Loquûtur enim satis ipsi pro se. Vnum tamen proferam ex recentioribus, qui in Sacramentis agnouerit hanc alternationem ante me, virû & doctrina, & dignitate, & pietate præstantissimû, Ioachimû Vadianû. Is enim in Aphorismis de Eucharistia li.a. sic scribit: *Mystica igitur vnione rerû cum symbolis, quæ sacramentum constituunt, factum est, vt eius indicandæ gratia, nominum etiam cõmutationem scripturæ vsurparint: simul & hoc testatæ, verarum, scilicet, rerum, quas tractat, atque exhibet Ecclesia, ea nomina esse, non apparentium, & simulatarum: quod nuper o tamen Transubstantiationis dogmate in symbolorum euersione prætenditur. Porrò sicut nominum mutua quadam variatione vtitur scriptura, ita & virtus rei haud rarò symbolo tribuitur, non alia causa, quam cuius suprà meminimus: tribuitur enim toti, quod propriè non nisi partis est. Vt 1. Petri 3. Baptismus nos quoque saluos reddit: quo non carnis sordes abijciuntur: sed quo fit, vt bona conscientia respondeat apud Deum. Et Paulus ad Ephesios ca. 5 ait, Ecclesiam lauacro aquæ mundatam esse per verbum. In ijs, externis rebus & symbolis ea tribuuntur, quæ sunt Spiritus sancti & rerum significatarum.* Et mox: *Ita symbolis externus veteres non nomina modo, sed opus etiam, & vim internæ efficaciæ tribuerunt. Neque id mirum in mysterijs externa cum internis, visibilia cum inuisibilibus complexis, & verbi interuentu velut glutino consociatis.* Ex ijs quæ totidem verbis descripsi ex Vadiano, videre potest Inconstantius, me non fuisse primum huius al-

Ioachimus Vadianus.

A ternationis inuentorem. Potuissem etiam citare anthores huius permutationis nominum Zuinglium, & Oecolampadium, sanctissimos viros, & fortissimos Heroas, aliosq; nostrorum temporû qui ante me scripserût. Sed illos omisi: vel quod Incôstantius eorum sententiam ignorare nô potuerit: vel quod illi fateâtur, quod ego etiam facio, se hanc doctrinam accepisse ab Augustino: quem tamen Incoostantius ait in epistola ad Bonifacium vti metonymia, nô permutatione nominum, aut allœosi. Atqui Augustinus de metonymia nihil dicit: tantum contendit, nomina rerum ipsarum imponi signis, aut sacramentis: & idcirco baptismum appellari fidem, quòd sit sacramentum fidei.

Zuinglius Oecolampadius.

B

Quod autem iste addit in calce, *sic Augustinum ascisci noua nomina, vt vetera non intereant*, ego profectò non intelligo, quid sibi velit. Nos enim non dicimus, Panem ita appellari, & non quodam modo esse corpus Christi, vt desinat priori appellatione vocari panis. Cumq; dicimus, Deum fuisse crucifixum, non ita genus illud mortis transferimus ad naturam Christi humanam, vt ille homo Christus desinat vocari Deus. Cumque dicimus cum Paulo, corpus Christi frangi, non ita fractionem illam reuocamus ad symbolum, vt illud nolimus appellari aut corpus Christi, aut panem. Viderit ergò Inconstantius, in quos ista conueniant. Nos enim certè non attingunt. In carpenda autem hac mea Regula, quam rectè Zuinglium grauissimum, doctissimum, sanctissimumque virum accuset leuitatis, quiuis facilè videre potest. Ille enim vir insigni constantia semper in eadem testificatione veritatis vsque ad extremum vitæ diem perseuerauit. Quod certè Inconstantius ipse de se, etsi frontem omnê abiecerit, & quiduis audere possit, tamen affirmare non potest. Nam sub Henrico Rege ita defecit à Papa, vt contra eum non tantum conciones acerrimas habuerit, sed etiam libros scripserit. Idê tamen posteà mutatis ventis desultoria prorsus leuitatê ad illum redijt. Tamen istum nihil pudoit, constantissimum virum Zuinglium accusare inconstantiæ.

C

D

E

REGVLA II.

QVOD si diligenter inspexeris ea, quæ suprà, infraque dicuntur, semper videbis, patres testari, hanc alimoniã spiritualê esse: non autem gulę, dentis, aut ventris.

GARDINERVS.

HAEC Regula apertè monstrat, hunc doctorem non illud agere, vt doceat, sed vt fallat.

MARTYR.

SI ego, cum ista traderem, non tam docere volui, quam fallere, quid oportuit me hortari auditores meos, vt in patribus tanta attentione, non ea solum, quæ prima oculis offerrentur, expenderent, sed etiam antecedentia, consequentiaq; considerarent? Certè qui monet aliquem, vt sibi & à fronte, & à tergo caueat, & omnia diligenter circumspiciat, illum potius ab errore seruare cupit, quam in errorem inducere. Sed ait, nihil opus esse tanta diligentia, circumspectione, suspectioue, dispectione in re tam clara. Si res, Inconstanti, ita est clara, quid te oportuit in ea vti tam longis ambagibus? Cur contra Reuerendissimum patrem, & san-

F

& ſanctiſsimum virum Archiepiſcopum Can-
tuarienſem D. Thomam Crammerum, con-
traque me tam anxia, tamq; ſubtili, vt quidem
tui prædicant, vt autem res ipſa loquitur, tam
ſpinoſa, & ſalebroſa diſputatione vſus es? Ego
non ridiculam, neſcio quam, ſuſpectionem, aut
deſpectionem in patribus, & in ſacris ſcriptu-
ris exigo, ſed diligentem, & neceſſariam atten-
tionem. Deinde etiam moneo, quid Lectores
ex ea ſint conſecuturi. Quòd ſi iſta mea Regu-
la tantopere diſplicet, cur mecum non damna-
tur etiam Auguſtinus? Is enim in libro de do-
ctrina Chriſtiana hanc regulam eandem tra-
dit: aitque ſenſum locorum obſcurorum ex
antecedentibus, & conſequentibus poſſe non
raro colligi.

Eucharistiæ alimoniam aduersarius non sentit re vera esse spiritualem.

Verùm addit Inconſtantius, & ſe, & catholi-
cos omnes fateri, alimoniam Euchariſtiæ ſpiri-
tualem eſſe. Atqui ſi eſt ſpiritualis, manibus, vt
vos docetis, non attingitur: ſi eſt ſpiritualis, nõ
ore corporis accipitur, non dentibus commo-
litur, non in ventrem traijcitur: ſi eſt ſpiritua-
lis, non adeſt caro Chriſti corporaliter ſub acci
dentibus panis. Illud verò indigniſsimè pati-
tur, quod ſcripſerim, hanc alimoniam non eſſe
gulæ, dentis, aut ventris. Sed patientius paulò
ſecum cogitare debuit, me iſtas ipſas loquutio-
nes accepiſſe à patribus: & Auguſtinum ita
ſuos commonefacere: *Quid paras dentem & ven
trem? Crede, & manducaſti:* Cyprianum etiam
ſcribere. *Non paramus ventrem, nec dentẽ acuimus.*
Iraſci autem non debet, ſi ego, Gulam, interpo
ſuerim. Ea enim pars corporis inter dentes &
ventrem intercedit. Quæſiuit olim Origenes,
Vtrum iſte cibus per ſeceſſum egeratur. Eam
quæſtionẽ ego hic non attigi. Quærunt Scho-
laſtici, quàm diu corpus Chriſti maneat in ven
triculo fidelium, qui communicarint. Et quidã
reſpondent, quàm diu ſpecies panis manſerint
integræ & incolumes. Ego verò miſer, qui ni-
hil horum dixerim, ſed tantum gulæ, per quam
cibus in ventriculum demittitur, mentionem
fecerim, ſtatim habeor pro Epicureo, qui ad gu-
lam & ad ventrem omnia referam. Sed video,
quid iſtum hominẽ pupugerit. Etſi enim alijs
in locis tropos, & figuratas loquutiones ferre
non poſsit, tamen vbi commodum videtur, ab
illis non vſque adeò abhorret. Itaque cum au-
diret gulam nominari, ſuſpicari cœpit, me non
propriè loqui, ſed, vt ipſe ſolet, metaphoricè:
eaque voce me non partem aliquam corporis
notaſſe, ſed voracitatem, & vitioſum ciborum
appetitum. Verùm hæc omitto. Eſt enim
cauillatio potius Inconſtantij, quàm firma
congreſsio.

Ad illud potius accedo, quod ait, *Hîc requiri
oris etiam officium, & dentium. Chriſtum enim dixiſ-
ſe, Accipite, & manducate. Abeſſe tamen oportere om-
nem carnalem cogitationem: ne in cibum, inquit, Do-
minicum, vt in reliquos cibos, dentibus, & ventre nos
agere imaginemur: ſed Spiritualem alimoniam Chri-
ſto iubente amplectamur.* Hîc ego lectorem nõ te-
nebo multis verbis. Dixi enim aliàs, in ſacra
Cœna, quod ad ſymbola attinet, requiri officiũ

A oris ac dentium. Sed illud ipſum officium In-
conſtantius ad corpus etiam Chriſti pertinere,
contendit quidem acriter, ſed non probat. Ex-
cipit, *Os noſtrum, & dentes non agere in corpus Chri-
ſti, vt in alios cibos.* Quid ergo, quæſo, agunt? Si
dicas, *Excipiunt.* Obſtat Chriſtus. Is enim non
tantùm *Accipite*, ait, ſed etiam *manducate.* Neque
ſanè manducare, vt opinor, eſt, quocunq; mo-
do accipere. Obſtat etiam Paulus, qui panem
illum frangi atteſtatur. Actiones autem come-
B dendi, & frangendi, ſunt eius generis, vt etiam
ad alios cibos adhibeātur. Vides ergo Lector,
in quas pedicas, & tenebras iſti ſe conijciant:
in eas profectò, vnde ſe nunquam poſsint ex-
plicare.

Verùm iſte, vt oſtendat, iſtam regulam non
congruere cum dictis patrum, ait, *illos verbis di-
ſertis dicere, nos porrectum à domino in Cœna Sacramẽ
tum excipientes ore, ipſum domini corpus in os admit-
tere.* Et clamat, *me iſtam regulam contra apertiſſima
illorum pronunciata edidiſſe: quò facilius meis perſua-
C derem, ſpiritualem iſtam alimoniam non percipi ore
corporis.* Perſtringit etiam me, quòd, cum den-
tes, gulam, & ventrem commemorarem, tamẽ
oris mentionem nullam fecerim: quod tamen
os ait patres non excluſiſſe. Patres, cum dicũt,
nos in cœna ore recipere corpus Chriſti, formu
lam loquendi ſatis tum in Eccleſia notam, &
vſitatam retinent. Nam, quemadmodum in
prima Regula docuimus, non tantùm illi, ſed
etiam ſacræ ſcripturæ rerum ſæpè ipſarum pro-
prietates, & nomina imponũt ſymbolis. Quòd
D autem ait, me data opera, & de induſtria men-
tionem oris omiſiſſe, impudens eſt mendaciũ.
Illud enim ego certè non prætermiſiſſem, ſi mi
hi tum ſcribenti veniſſet in mentem. Nec mihi
tanti eſſe debuit, altricis facultatis omnia in-
ſtrumenta enumerare. Neque enim dubitabã
ex paucis illis, quæ recenſuiſſem, lectorẽ ipſum
per ſeſe facilè rediturum eſſe in memoriã alio-
rum. Verùm Inconſtantius, cum iſta tam le-
uia, & nugatoria conſectetur, ſatis prodit, quan
E ta laboret ſolidiorum argumentorum inopia.
Sophiſticum porrò, & captioſum eſt, quòd ait,
patres illa membra ab hoc Sacramento non
excludere. Quî enim illi hoc facere potuiſſent,
cum ſymbola ſine inſtrumentis corporis perci
pi, & edi nequeant? Illi tamen quemadmodũ
multis oſtendi, inſtrumenta ea expreſsiſsimè
excludunt à corpore domini.

Arbitrium, Lector, tuum, ad quod Inconſtan
tius prouocat, equidem non recuſo. Hanc cau-
F ſam te arbitro vult diſceptari, Nóſne, an ipſe
magis in hoc Sacramento ſpiritualem alimo-
niam conſtituamus. Ille verò ſententiam ſuam
ſatis ſuperque ex eo probatam putat, quòd di-
cat, *ſubſtantiam ipſam corporis Chriſti verè dari in Eu
chariſtia, eamq; diuinam, & Spiritualem: nos autẽ, quos
appellat figuratores, ſtatuamus exhiberi nobis vnam
ſubſtantiam panis triticei, quæ alat ſecundum naturã:
cum corpus Chriſti, hoc eſt, panis ſuperſubſtantialis,
G quem ille contendit nobis dari, alat ſecundum gratiam.*
Hæc iſte pro ſe. Sed nunc, Lector, nos etiam
viciſsim audi Nos ſemper & diximus & docui-

Quomodo nos dicamus alimoniam Eucharistiæ spiritualē esse.

mus, corpus ipsum & carnem Christi re vera dari ritè & cum fide percipientibus Sacramenta. Quare hac quidem in parte ab Inconstantio nondum vincimur. Hac autem in re nos propius accedimus ad spiritualē rationem alimoniæ, quòd modum etiam eam percipiendi omninò facimus spiritualē. Corpus enim domini non alio modo, quàm fide, animo, & spiritu sumi dicimus. Quare cum Inconstantius dicat, illud ore, dentib. palato sumi, & postremò, etiā transmitti in ventrē, necesse est, vt causa cadat. B Adhæc nos affirmamus, corpus Christi spiritualiter tantum adesse communicantibus: nimirùm, quòd vera, & efficaci fide ab illis comprehendatur, quatenus olim dabatur in crucē quodque sic apprehensum gratiam, spiritum, & cœlestia dona, omnes videlicet, fructus mortis suæ illis conferat. At Incōstantius noster, vt est Capernaita, illud carnaliter præsens adesse alamitat, & sub accidentibus panis, & vini prodigiosè delitescere. Quæso te, pie Lector, vter C nostrum de corpore Christi spiritualius videtur loqui? Certe nos, non rem ipsam tantùm, quæ percipitur, spiritualem esse dicimus, sed ipsum etiam percipiendi modum, & instrumenta ipsa, atque organa, quibus percipitur, spiritualia esse volumus. Inconstantius autem substantiam ipsam corporis & carnis Christi comedi, illudq; ore, ac dentibus, & palato & ventriculo recipi, & teneri, & sub accidentibus, & qua D litatibus panis & vini verè, & realiter inuolui, & tegi asserit. Tu iudica, quantum ista spirant spiritū. Illud enim non repeto, quod toties iam

A diximus, euerti ab istis substantiam ipsam corporis Christi, cum illud in locis infinitis vno atque eodem tempore velint adesse realiter: tantum abest, vt in eo quærant veram aliquam rationem spiritualis alimoniæ.

Non autem eò me demittam hoc tempore, vt doceam, quàm falsum sit, quod iste obijcit, *nos statuere, ac docere, Panem tantum triticeum dari in Eucharistia: vtq; ait, ventrē verbis tantùm reijcere.* Ista vero, Inconstanti, nimis insulsa, & stupida calumnia est. Quomodo enim nos ventrem, & dentē non explodimus, cum toties dicamus, ea ad corpus domini nullo modo posse peruenire? An id est, ea voce tantum excludere? In te potius, & in tuos ista cōueniunt. Vos enim nō re ipsa, sed voce tantùm os corporis, & dentes, & palatum ad corpus Christi admouetis. Nos aūt vniuersum corporis officium ad symbola tantùm, nō aūt ad res significatas referri volumus. Cætera autem maledicta, & conuitia, quæ iste ad extremū quasi pro coronide in nos effudit, ne vt legātur quidē à quoquā digna sunt, nedū vt à nobis cōfutentur. In hoc genere ego illum libenter patior esse superiorē. Quòd autem cū illis suis suspectionibus, & despectionibus homo suauis tā argutè, & eleganter in nos illudit, scire debet, se, cum attentionem & diligentiam in exercendis Patribus, & antecedentia, consequentiaq; inter se conferri nō patiatur, apud prudentem lectorem in magnam venire suspicionem. Id enim est hominis sibi non luce, & ratione, sed tenebris, & caligine consulentis.

REGVLA III.

SI quandoque Patres dicunt, nos Christo carnaliter communicare, & ita communicare, vt corpus nostrum alatur Eucharistia, illa ita accipiēda sunt, vt intelligamus, filium Dei, cum conciperetur ex Virgine, & assumeret humanam naturam, tum nobiscum carnaliter communicasse. Deinde & nos manemus in eo, & ille vicissim manet in nobis, cum nos verbis eius credimus, & eius sacramenta percipimus. Sic enim communicando additur nobis spiritus: & corpus nostrum, quod est & eiusdem naturæ cum corpore Christi, redditur etiam capax earundem conditionum, nimirum, Immortalitatis, & Resurrectionis: cumque obsequatur, & inseruiat spiritui, verè alitur ad vitam æternam. Atque ita corpus nostrum bifariam pascitur in Eucharistia: primùm symbolis, deinde etiam hac instauratione ad vitam æternam: & ita Christus per hoc sacramentum dici potest in nobis manere. De prima Communione, quam habemus cum illo per natiuitatem, & incarnationem, habes testimonium ex epistola ad Hebræos cap. 2. Quia igitur, inquit, pueri communicauerunt carni & sanguini, & ipse similiter participauit eisdem.

GARDINERVS.

H*AEC Regula veritati insidias struit, dum carnalem Christi nobiscum communicationem, à nostra cum Christo carnali communione non distinguit.*

MARTYR.

Communicatio & Cōmunio, quid differant.

QVeritur me insidias facere veritati, magnus videlicet veritatis patronus, quòd carnalem Christi nobiscum communicationem, à nostra cum illo carnali communione non distinguam. Ego profectò voces istas duas, Communionem, & Communicationem, aut planè idem notare statuo, aut si quid est discriminis, id, quàtum possum è Grāmatica indicare, in eo situm esse, quod Communicatio actionem aliquam, seu motum significet: Communio autem id, quod post actionem illam, aut motum relinquitur: vt Cōmunicatio sit, qua quispiam

Piam sua faciat alteri eommonia: Communio autem sit respectus quidam rerum earum, quæ eædem iam in pluribus communites sint. Hucego discrimen inter istas voces esse video: cuius cur nam fecerim suprà mentionem, exponam posteà suo loco: quod tamen ipsum prudens lector, vel me tacēte, facilè intellgeret.

Ait iste, *Christum in carne habuisse Communicationem, quemadmodū scribitur in epistola ad Hebræos: & quemadmodum Ioannes testatur, cum dicat, Et verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Ex ijs colli-* B *git, nos cum Christo non habere Communionem carnalem per mysterium Incarnationis: quid ille ibi sumpserit de nostra. Nam ea communicatione effectū esse, vt Christus per omnia similis fieret nostræ carni, excepto peccato. Non tamen idcirco nos protinus fuisse illi similes. Nostra enim, inquit, caro in illo eò prouecta est dignitatis, vt iam Dei propria sit per ineffabilem vnionē cum spiritu Dei Christi: cuius spiritus beneficio perficiendum in nobis superest, vt Christi carne à nobis vicissim suscepta, & nostræ per vnionem coniuncta, carna-* C *lem cum Christo communionem, & communicationem habere dicamur.* Hęc Inconstantius: ex quibus facilè intelligi potest, quid Communionem, quidque Communicationem esse velit. Communicationem Christi nobiscum per eius Incarnationem factam esse, fatetur: Communionem negat. Eam enim tum demum ait nos habere cum Christo, eum percipimus Eucharistiam. Cæterū illum consyderare oportuit, quid tandem faciendum sit de Paulo. Is enim ad Corinthios D ita scribit: *Panis, quem frangimus, nónne communicatio corporis Christi est?* Hic videmus Interpretem Latinum vocem illam Communicationem, non ad Incarnationis, sed ad Eucharistiæ mysterium retulisse. *At Græcè*, inquit, *est κοινωνία.* Fateor. Verùm in Nouo Testamēto vox ista vsurpatur, non minus, cum nos ipsi de nostro alteri quippiam communicamus, quam In constātius vult esse communicationem, quàm eum aliquid nobis communicatur ab altero: E quę apud illum est commonio. Paulus enim eo loco, quem iam citaui, Eucharistiam appellat κοινωνίαν: in qua tamen nos percipimus carnem Christi, eo modo, quo iam sæpè diximus: nec tantùm carnem, sed etiam omnia eius merita, & proprietates, & fructus. Idem etiam cap 15 ad Romanos ita scribit: Εὐδόκησαν γὰρ Μακεδονία, καὶ Ἀχαΐα κοινωνίαν τινὰ ποιήσασθαι. Hic vox illa haud dubiè significat liberalitatem, quæ à Macedonibus, & ab Achaicis confecebatur in Iudæos: & 2 Co- F rinth. 8. Τὴν χάριν, inquit, καὶ τὴν κοινωνίαν τῆς διακονίας τῆς εἰς τοὺς ἁγίους. Et 13. ad Hebræos, Τῆς δὲ εὐποιΐας, καὶ κοινωνίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε. Hæc omnia, quod negari non potest, pertinent ad eleemosynā, qua quispiam egentibus aliquid largitur de bonis suis. Quare cū sacræ literæ vtantur ista voce promiscuè: apparet, discrimen istud Inconstantij inane esse, & cōmentitiū: vt quod nō modò nō ex loquutionibus, & phrasibus Noui Testamenti, sed ne ex Grāmatica quidem probari possit. G Sed fortasse dicet, se, missa significatione vocum, de re potius ipsa disceptare. Huc ergo venio. Ait, *Christum ex Incarnatione sua habere nobis-*

A *cum communicationem: nos tamen ex ea non habere cum eo communionem.* Quid ego hic audio? Annon Cōmunicatio est quędā inter duas partes relatio, propter id, quod habetur vtrinque, & ab altero in alterū proficiscitur? Profectò nisi res eadem sit ex vtraque parte, non potest esse cōmunicatio: nec fieri potest, vt Christus nascendo cōmunicationem iniecit nobiscum, nos aūt cum eo non iniecimus. At si contendat, Christum, cum nasceretur, accepisse carnem de nostra: B in Cœna autem vicissim carnem suam nobis dare, modò dandi, & communicandi ratio rectè accipiatur, id confitemur. Nam illam priorem communionem nos quoque dicimus per se ipsam non ita multùm nobis profuisse. Eam enim habemus communem cum impijs. Posteriorem autem istam, quam habemus per fidem, dicimus ad æternā vitā, & salutem esse vtilem. Per eam enim efficitur, vt caro illa, quam habemus communem com Christo per Incarnatio- C nis beneficium, eius ipsius carni verè euadat similis, & spiritualibus, & cœlestibus, & quodāmodò diuinis conditionibus condecoretur, & ad immortalitatem, & ęternam fęlicitatem pręparetur.

Quod aūt Inconstantius addit, *Nos in Eucharistia suscipere carnē Christi, quæ cum nostra per vnionē coniungatur, & ita coniungatur, vt iam cū Christo habeamus vnionē carnalē:* non aliò spectat, quā vt statuat, carnem Christi re ipsa vniri nobis per Eu- D charistiam. Sed id necesse non erat. Iam enim anteà per Incarnationē Christi, quod quidem ad formam, & speciem, & naturam attinet, eandem cum Christo carnem habebamus. Quoniā autem ea caro in nobis impura est propter peccatum, vt verè consentiat, & congruat cum carne Christi, necesse est, vt purgetur, & ornetur spiritu, & donis, & gratijs cœlestibus. Id autem fit, cum nos fide, atque animo carnem Christi pro nobis oblatam intimè complectimur.

Verùm Inconstantius non videt, ex illa reali vnione carnis Christi cum carne nostra, quàm ipse sibi somniat, quantū absurdorū consequatur. Ita enim sequeretur, in quouis nostrum cū communicamus, ipsam esse realiter Christi carnem, ipsam etiam esse diuinitatem. Atq; ita tot erunt Christi, quot homines, qui redeant à communione: eosque necesse erit salutare vt Christos, & adorare tāquam Redemptores nostros: nec tantum in mysterijs, aut in panibus Eucharistieis, sed etiam in singulis hominibus re ipsa erit corpus Christi: neq; illud, vt Scholastici garriunt, accidentibus panis corruptis in ventriculo, vel absolui, vel esse desinet, sed nostrę carni perpetuò realiter adhærebit. Neque video, quid obstet, quin carne nostra aliquid patiente, etiam Christi caro idem patiatur: aut ea moriente, illa etiam vnà moriatur. Postquam enim caro Christi, vt isti dicunt, redacta est in vnam massam propriè & verè cū carne nostra, vbi ea G semel est mortua, quomodò tandem illa potest, viuere? Et nostra carne putrescente in terra, quomodò potest caro Christi manere incorrupta? Nam in Eucharistia habent aliquid suffugij:

Ex reali vnione carnis Christi cū nostra; multa sequuntur absurda.

Dicunt enim, carnem Christi non commisceri ee ipsa cum accidentibus panis & vini: itaque illis peeeuntibus, tamen fieri posse, vt caeo domini maneat Incorrupta. Hic autem, si ego eos rectè intelligo (verbs quidē certè non alind sonant) dicunt, carnem ipsam Christi cū nostra csrne permisceri, confundi, colliquari, vt cera cōflatur in aliam ceram, & postremò iu vnam massam redigi. Quare qood accidit vni, id necesse est euenire alteri. Scio equidem, patrea interdum delectatos esse his hyperbolis, sed quid sibi in illis voluerint, non semel iam anteà diximus: nimirùm, ex illa apprehensione carnis Christi per fidē, consequi similitudinem csrnis nostræ cum carne Christi, quanta maxima in hac vita haberi potest.

Addit præteeea, *In baptismo qnidem nos regenerari spiritu, & complontari Christo, & iam ex eo & corporis, & animæ banrire vitam. Postea tamē fieri per Eucboristiam, vt qnos anteà regeneraneront spiritu ad vitam, eos viuifico cibo carnis suæ alat ad immortalitatem.* Ista expolita, & magnificè fucata verbis, pulchra videnrur: excussia autem, & detractis istis coloribus diligenter examinata, sunt, mihi crede, ridicula. Nam, quod ad rem ipsam attinet, idē habemua in baptismo, quod in cœna: Christum videlicet Redemptorem, & salutem nostram Hoe tātùm interest, quod ibi in Christo regeneramor: hic autem in eodē pascimur. Idq́; etsi noo aliud, tamen vel physica ratio docere ptest. Ea enim probat, homines ex ijsdem eebus & consisteee, & nutriei. Attende, quæso te, Incunstanti, si Christom induimus in baptismo, si eegeneramur in eius naturam, si complantamur & inserimur in eius coepus, dum sacro baptismi mysterio tingimue, quàuis nulla intercedat Tranlubstantiatio, quamuis nulla ibi ponatue corporis & sanguinis Christi realis præsentia, quid obstat, quò minus posimus etiam absque istis omnibus fictionibus ali, & nuteiri csrne Christi, & cū illa, quamuis loco absenti, & disiūcta, perfectissimè vniei? Et cui tandem videri potest verisimile, subltātiam ipsm carnis Christi haberi in perceptione Eucharistiæ, & eandem in bapti'mo, quod Sacramentum est Regenerationia, non haberi? Et quid de insantibus faciemus, qui tātum tincti ex hae vita migrauerunt? ad communionem aotem Eucharistiæ, quoniam mos ille uunc obtinuit in Ecclesia, non peruenerunt? Illi certè si Inconstantio credimus, communionem cum Christi carne non habebunt. Sed ruinusa ista tua suor, Inconstanti, fundamenta: eoq́ue mirum nō est, si tot modis extructiones tuæ concidant.

Idem habetur in Baptismo quod in Cæna.

Posteà citat patres, qui dicant, *nos accipere corpus in quo inbabitat omnis pleniitndo diuinitatis* Hoc quoq; nos fatebimur, si cōstet de accipiēdi ratione, & modo. Qund aūt subijcit, verissimum est. Sic.n. scribit: *Quēadmodū Christus in carne nostra viuere voluit: sic in carnis ab eo susceptæ virtute nos viuamus corpore et animo immortoles futuri.* Nos sempee prædicauimus, & constanter docuimus, virtutē carnis Christi, hoc est, meriti mortis eius, quā tulit in carne, vnicè nobis condacere ad æter-

A nam vitam. Vt autem illa virtus in nos ab eius carne diriuetur, nihil videmus quid opus sit eeali præsentia. Deinde calumniatur, me dissimulare eam sanctificationem, quæ in nus profisciscatur à carne Christi. Atqui ego semper sensi, docui, scripsi, sanctificationem nostram transire ad nos à Deo pee carnem Christi. Humanitatem enim Christi quasi canalem quēdam esse, pee quem non modo sanctificatio, sed etiam omnis viuifica gratia posit in nus a Deo diuina B nare: & tum demùm homines maxime sanctificari, cum verè complectuntur, & creduot mortem eius.

Humanitas Christi canalis est, per quē à Deo in nos gratiæ deriuantur

Ait, Cyrillum scribere in Ioannem lib. 11. cap. 27. *Christum in mystica benedictione se nobis communicare: vt hominem videlicet, carne viuifica sanctificationem peragendo: vt gustu, & tactu nobis cognato, bausto & accepto Christi sanguine sanctificemur.* Hæc nostræ sententiæ nihil aduersautur. Mysticam quidē benedictionē ille appellat Eucharistiam. C In ea autem Christus ita se uobis communicat, vt solet in legēdo aut audiēdo verbo Dei. Atq; hoc simili co libeotius vtor, quod, quemadmodum sæpè diximus ex Augustino, Sacramenta sint verba quædam visibilia. Quod autem ait Christum in Euchaeistia se oobia communicare tanquam hominem, id ita intelligēdum est, quòd illum in hoc sacrameoto ita fide complectimue, vt pro uobis fuit affixus ad crucem, quodq́ue moetem eius quanta possumus reue D eentia, peædicamus. Mors autem Christo non potuit vllo modo cōuenire, nisi quatenus erat homo. Quod autem additur de gustu, & tactu uobis cognato, non potest intelligi nisi de symbolis. Nemo enim vnquam ita communoicauit, vt gustu, aut tactu corpus & sanguinem Cheisti re ipsa sentiret, & apprehenderet: nisi forte Inconstantij nostri sensus prærogatiua aliqua ab aliorum sensibus distinguaotur.

Sed addit, *Omnia ea, quæ Christus in sacromento* E *fieri voluit, effici præsentiā eius carnis: itaque nos, qui quæramus, quid illa præsentia opus sit, mysterium carnis out ignorare, aut dissimulare.* Hæc ille dicere tantum voluit. Nam probstionem satis modestè reliquit alijs. Certè ad ea, quę Christus effici voluit in Eucharistia, nihil opus est reali præseotia. Quicquid enim iste garriat, verba illa Christi, Hoc est corpus meum, nullam einsmodi doctrinam nobis exprimunt.

Quod aūt elamat, *Nos Eutychianos esse, & car-* F *nem Christi extinguere, etsi non eadem ratione, qua illi (illos enim putasse, carnem Christi conuersom esse in diuinam naturam, nec amplius cōsistere in naturo sua: nos autem omnem eius vsum & fructum, qui ex illa capiendus erat, auferre, & docere, ēam à morte nobis nihil prodesse: omnem enim sanctificationē ad homines deriuari à solo spiritu, carnis autem Christi memoriam tātum aliquam, & meditotionem retineri)* quod, inquam, ista nobis obijcit quid aliud esse dicam, nisi cōtumeliosum, & impudens mendacium? G Tantum enim abest, vt nos extinguere velimus humanam naturam Christi, vt eius defendendæ, & asserendæ causa contra vos asiduè depugnemos. Vos Inconstanti, vos, inquā, eam ex

tinguitis

tinguitis, & quantum quidem in vobis est, funditus tollitis: cum eam sub inuolucris, & accidentibus in locis innumerabilibus portentosè concluditis: cùm eam in os, in palatum, in gulam, in ventrem contruditis: cum eam vnà cum hominum carne realiter miscetis, & in vnam massam redigitis, cumque illam sua quantitate ac dimensionibus expoliatis. Hoc re ipsa est domini carnem abolere, & cum Eutychianis aperte facere. Nos autem eam, nò quidem in terris, sed in cœlo integram conseruamus. Nec tamen interim ea causa vsum eius ab Ecclesia tollimus, vt iste calumniatur. An enim, obsecro, qui dicit, carnem Christi fide apprehensam viuificare, iustificare, alere, vsum eius omnem tollit? Tu autem, quantum video, nihil eam prodesse statuis, nisi per os, per dentes, per gulam in ventrem denique traijciatur.

Verù quod ait, *nos dicere, hominem sanctificari solo spiritu* ambiguum est. Nam si id intelligat de spiritu Christi, fatemur, nos sanctificari solo spiritu: quem tamen spiritum dicimus nobis per fidem mortis eius & resurrectionis communicari: hæc autem spectant ad carnem. At si idem intelligat de nostro spiritu, non est verū. Nam per mortem Christi, & eius resurrectionem, quemadmodū Paulus scribit ad Thessalonicēses, integri, sancti, & absoluti efficimur & spiritu, & anima, & corpore. Addit, *nos illis verbis Spirituale & Spiritualiter, quib. toties vtimur, intelligere solū spiritū, carnē autem omnino excludere: cumq; dicimus, Spiritualem manducationem carnis, nihil aliud, quā recordationē eius carnis iam olim pro nobis passæ significare*. Ex istis duobus, quomodo hic affectuotur, illud prius, quod ait, nos illis verbis, Spirituale, & Spiritualiter, excludere velle carnē Christi, falsum est. Nos enim non dicimus, carnē Christi conuersam esse in spiritum. Imò potius dicimus, Christum adhuc & soliditatem ossium, & omnes partes humani corporis retinere. Fides enim nostra nō fictam rem aliquam apprehēdit, sed veram, & solidam, & humanam carnem. Manducationem autem eius carnis dicimus esse spiritualem, quòd ea non ore, ac dentibus, sed animo, & spiritu perficiatur. Hoc illud est, quod nos appellamus spirituale. Nunc tu vicissim, Inconstanti, dicito, quid ipse velis illis ijsdem verbis spirituale, & spiritualiter, in Eucharistia significari. Nā tu quoque eam spiritualem alimoniam non semel appellasti. Profectò, cum statuas præsentiam corporalem, & oris, ac dentium officia requiras, eaque non ad symbola, sed ipsum Christi corpus accommodes, quomodo istis vocibus vti possis non video. Nam si hoc spirituale est, quid tandem esse potest corporale? Nos quidem non conuertimus carnem in spiritum: tu verò rem eam, quæ nec gustatur, nec tangitur, & tangi asseris, & gustari: & omnino sensibus exterois actiones tribuis spirituales. Iam verò, quod secundo loco dicis, nos manducationem spiritualem appellare recordationem carnis Christi pro nobis oblatæ, nihil habet absurdi: modò ne illa recordatio inanis sit, aut frigida, sed viua, & vehemens, & cum efficaci fide coniuncta.

Neque nos, vt iste calumniatur, vlla in re aduersamur Concilio Ephesino. Nam quod ibi scribitur, Nos in mystica benedictione accipere carnem viuificam, id eodem modo intelligimus, quo paulo antè verba Cyrilli. *Atqui*, inquit, Inconstantius, *nisi ista caro viuifica exhibeatur manducanda, vnde exoriri potuit illa quæstio, si illi tum putarint, omnem nostram sanctificationem peragi solo spiritu? Et vnde, illud, Solam humanitatis naturam manducari, si à carne non esset sanctificatio? Et quomodo sanctificaret caro, nisi Dei virtute in sacramento daretur, vt carnalis nobis cum Christo fieret communicatio?* Primum, velim Lectorem hoc intelligere, nos cum dicimus, sanctificationem proficisci à spiritu, statuere, illam ad nos per carnem Christi, hoc est, per mortem eius fide apprehensam proficisci: sed ita, vt spiritus sanctus vtatur symbolis sacramentorum, tanquam instrumētis, ad fidem in nobis excitandam. Possumus ergo verè dicere, sanctificationem transire ad nos à carne domini, quod in illa situm sit precium redemptionis nostræ: quodque omnis eius fructus ab illa pendeat, & manet. Nec mihi la difficile est, ostendere Inconstantio, vnde illa quæstio orta sit in Concilio Ephesino contra Nestorium. Nestorius enim statuebat, Christū esse nudum & purum hominem: nec vllā in eo esse vnionem diuinæ naturæ cum humana hypostaticam. Satis enim illi esse videbatur, si homini Christo Deum per inhabitationem, & plenitudinem gratiæ, & donorum coniungeret. Quod si ita res haberet, iam Christi caro esset hominis communis caro nec in eadem hypostasi haberet coniunctam diuinitatem: atque ita sanctificatio ad nos ab illa deriuari nolla posset, non magis, quàm à carne Petri, Pauli, Iacobi: qui, quamuis fuerint sancti, tamen alios vi sua non sanctificant. Hic status erat controuersiæ cum Nestorio. Non autem hoc in illo Concilio quærebatur, orēne corporis an fide, ac spiritu sumenda esset caro Christi. Tantundem ergo est, quod ad illam quæstionem attinet, siue hoc, siue illud dicas. Hac enim in re vtrique inter nos consentimus, carnem Christi sumptam à nobis, vim habere sanctificandi. In eo autem dissidemus, quod vos præsentiam eius carnis in Eucharistia realem statuitis: nos autem apprehensione eius per fidem, & spiritum contenti sumus. At Nestorius, cum eam puri & nudi hominis carnem esse diceret, non potuit statuere, vllam ex ea ad nos deriuari posse sanctificationem, quocunque ea modo sumeretur.

Quæstio Concilij Ephesini.

Ne quid autem in hac re finxisse videar, ipsius Concilij verba ex epistola ad Nestorium subijciam. *Incruentam celebramus in Ecclesijs sacrificij seruitutem: sic etiam ad mysticas benedictiones accedimus, & sanctificamur, participes sancti corporis, & preciosi sanguinis Christi, omnium nostrum Redemptoris effecti: non vt communem carnem percipientes, quod absit, nec vt viri sanctificati, & verbo coniuncti secundum dignitatis vnitatem, aut sicut diuinam possidentis habitationem, sed vere viuificatricem, & ipsius*

Epistola Concilij Nicæni.

Verbi propriā factam. Vita enim naturaliter, Vt Deus, existens, quia propriæ carni vnitus est, viuificatricem esse eam, professus est. Et ideo, quamuis dicat ad nos, Amen, amen, dico vobis: Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non tamen eam vt hominis vnius ex nobis existimare debemus. (Quomodò enim iuxta naturam suam viuificatrix esse caro poterit hominis?) sed vt verè propriam eius, factam, qui propter nos filius hominis est factus & vocatus. Hic videre potes, pie Lector, me neque à vero Concilij sensu aberrare, neque in eo interpretando vllum voluisse fucum facere.

Nunc vero argumentum illud audiamus, quod iste putat se ex nostra doctrina posse concludere. *Quod si volunt*, Inquit, *carnem absentem sanctificare, oportet concedere, spiritum esse humanitatis organum, quod est absurdo absurdius: vel humanam naturam infinitam esse, quæ vim suam, & defluxum quaqua versus emittat, quod est insanū.* Quod si aut natura non dedit Incōstantio, vt inter infirmas & firmas cōnexiones posset dijudicare, aut studiū peruersum, & rabies dedit, vt infirmas pro firmis obtruderet, iniquum est, vt eius ant infelicitas, aut malitia nostræ causæ officere debeat. Scire ergo debet, ex nostra sententia neutrū istorum absurdorum consequi. Primùm enim caro Christi, quamuis absens loco, tamen præsens fide nos sanctificat. Nec tamen spiritus est instrumentum humanitatis domini. Nam spiritus, & Verbum Dei, hoc est natura diuina, est efficiens causa nostræ sanctificationis. Medium autem, per quod ea sanctificationem ad nos transfundit, est Christi humanitas. Itaque si rectè loqui volumus, natura humana potius est instrumentum diuinitatis, hoc est, Verbi, ac spiritus.

Natura diuina est efficiens causa nostræ salutis, et sanctificationis. Christi humanitas est mediū per quod sanctificatio diuinitus ad nos transfunditur

Aequè firmum etiam alterum illud est, quod ait ex nostra doctrina consequi, naturam humanam esse infinitam. Nihil enim à nostra sententia, ne fingi quidem potest magis alienum. Nos enim vbique aduersus istas pecudes contendimus, naturam Christi humanam suis terminis, figuris, lineamētis, partibus, membris contineri. Quamuis autē sit finita, tamen vis quędam sanctificandi potest ab ea ad omnes, qui vbiq; sunt, peruenire. Sāctificatio enim spiritualis res est, non corporea. Nōn enim, ne longius discedamus, in ipsa rerū natura videmus Solis astrum finitum esse, ac certo sui orbis loco teneri? Tamen eius lumen, & influxus in omnes partes orbis terrarum pertinet. Nec tamen vis illa diuina, spiritus & gratia, quæ defluit à Christo sedēte in cœlis quod ad carnem attinet, aut subtilitate, aut tenuitate rectè cōfertur cū lumine & influxu Solis. Illa.n. nullo sensu potest percipi: lumen aūt Solis, non tantū ab hominibus, sed etiā à crassiorib. animalib. percipitur. Hic mihi Inconstantius videtur, nimium abuti voluisse simplicitate Lectoris: quasi ille, quicūque tandē esset, harū rationū imbecillitatem, non enim dicā stultitiā, videre non posset.

Quin ipse potius nobis explicet, quomodo tādem verum esse possit, quod subijcit, *Carnem Christi in proprietate naturæ finitæ manentem virtute spirtus sancti distribui singulis in Sacramento.* Nam caro Christi, si finita est, non potest absq; distractione sui, aut vagari per omnia loca, vbi Sacramenta percipiuntur, aut in omnibus locis permanere, in quibus ea asseruātur. Necesse enim est, vt aut multiplicetur, vt iam multos habeamus Christos: aut distrahatur, vt nullū habeamus integrum. Cogitet Inconstantius, quid hic oporteat respondere. Fortasse recipiet se in frigidū illud latibulū miraculorum & potentię Dei. Sed illi eā viam iam anteà interclusimus.

Quod autem ait, *nos abhorrere ab omni sanctificatione carnis*, id satis iam satisque confutanimus. Falsum etiam est, quod ait, *nos vnionem carnis nostræ, quam habemus cum Christo, non referre acceptam eius carni viuificæ, quam ipse nobis tradat per Sacramentum.* Etsi enim vnionem nostram cum Christo non confitemur pendere totam ab Eucharistia (ita enim paruulos, qui ex hac vita discedunt sine Eucharistia, à Christi vnione excluderemus) nunquam tamen inficiati sumus, ex ea, fide & spiritu apprehensa & sanctificari carnē nostram, & vniri cum Christo. Verum discrimen vniuersum in eo situm est, quod iste putat, nihil sanctificationis ad nos peruenire posse à carne Christi, nisi ea ore, ac dentibus manducetur, & realiter in ventriculū recipiatur: nos autem è diuerso mentis tantū, & fidei perceptione contenti sumus, eaq; nos satis posse sanctificari non dubitamus.

REGVLA IIII.

CONSIDERES præterea, verbum illud, Consecrare, non aliud significare apud patres, quam rem communem, & profanam sacro vsui dedicare: & hoc est illā sanctam reddere. Nihil ergo causæ est, cur quoties in patribus occurrit vox illa Consecratio, statim ibi nos fingamus Transubstantiationem.

GARDINERVS.

QVALIS est hic Regulator, qui quod sit speciale, exigi iubet ad normam generis: quod est ustas abijcere suas, ne dignoscatur?

MARTYR.

INsectatur iste me consultio, quasi qui id, quod pertineat ad speciem, exigi velim ad normam generis. *Nam Consecrationem huius Sacramenti omnino contendit rem fuisse singularem: quod dominus*

dominus in vltima illa cœna rem insensibilem acceperit in manus, vt Epiphanius ait, et de ea dixerit, Hoc est corpus meum: cum nihil ibi esset simile corporis: cum tamen, vt Epiphanius idem inquit, nemo sit, qui non credat, dominum vera dixisse: aut, si quis non credat, eum à gratia excidisse. Itaque concludit, *Christum hic multò plus fecisse, quàm si tantùm rem profanam sacris vsibus addixisset: quomodò ædes, & donaria solent consecrari.* Equidem, Lector, in mea ista regula non dixi, Sacramentum Eucharistiæ nihil habere seorsim, & peculiare præ alijs Sacramentis: sed, quod in proxima Regula videre potes, adieci, illud in eum vsum, & finem fuisse institutum, vt corpus & sanguis domini vi spiritus sancti per illud, fidei atque animo nostro exhiberentur spiritualiter comedenda. Hoc autem sacramentum in genere cum alijs sacramentis non congruere, quomodo tandem nobis probabit Inconstantius? An quòd Christus dixerit, Hoc est corpus meum, & ita dicendo verum dixerit? Nos quoque dominum verum dixisse confitemur, neque Epiphanij interpretationi refragamur. Quàm autem procul eius verba absint ab huius nostri Sophistæ sententia, suprà suo loco exposuimus. Hic enim somniat, Christum, de nescio quo, Indiuiduo vago quod in rerum natura extet, dixisse, *Hoc est corpus meum.* At Epiphanius ait, Christum id pronunciasse de re inanimata, & rotundæ figuræ, & insensibili. Cogitet nunc secum Inconstantius, sitne Indiuiduum vagum figuræ rotundæ, aut insensibile. Breuiter id in hoc sacramento esse dico peculiare, quòd Christus proposito pane & vino, tanquam instrumentis quibusdam excitare velit fidem nostrã, qua suum corpus & sanguinẽ, quatenùs ea pro nobis oblata sunt in cibum complectamur.

Sed Inconstantius, vt Transubstantiationẽ suam aliqua saltem ratione probet, citat ad extremum Emissenum, quem eundem ijsdem verbis nobis iam anteà non semel obiectauit. *Inuisibilis*, inquit Emissenus, *sacerdos panem, & vinum in substantiam corporis & sanguinis secreta potestate cõuertit.* Hæc verba, vt alias docuimus, nisi de sacramentali mutatione intelligantur, admitti nec possunt, nec debent. Nam & cum scripturis, & cum Patrum aliorum sententijs & verbis pugnant. Ea autem verba ita, vt diximus, intelligenda esse, ex alijs eiusdem Emisseni verbis docuimus. Ait enim nos quoque mutari in Christum, cum tamen in illum non transubstantiemur. Pro Colophone Inconstantius Transubstantiationem suam, quantum potest, propugnat: sed illis rationibus, quibus Homerus quoque Centauros, & Chimæras suas defendere potuisset.

REGVLA V.

VBICVNQVE apud Patres fit mentio Mutationis, aut conuersionis, id intelligendum est de mutatione sacramentali: qua res non transubstantientur, sed fiant Sacramenta, ad significandum nobis efficaciter, adque offerendum, & exhibendum animo & fidei nostræ per vim spiritus sancti corpus & sanguinem domini.

GARDINERVS.

QVONIAM frequens est apud Patres mentio mutationis, recipit sectarius mutationis verbum, nec vult negare, aliquam mutationem fieri: quam tamen ipse sua explicatione ostendit postea re ipsa nullam.

MARTYR.

HOc primum scire debes, pie lector, regulã istam aliter à me positam esse, atque hic refertur. Mea enim verba sic habent: Quin aliqua mutatio ibi sit, non infieiamur: nimirùm, qua res illę iam fiant sacramenta, ad significandũ nobis efficaciter, ad offerendum, atque exhibendum per vim spiritus sancti, quod attinet ad animum, & fidem nostram, corpus & sanguinẽ domini. Hic iste primùm ait, me quidem statuere mutationem aliquam: quænam autẽ ea sit, me nõ posse ostẽdere: quamuis verbũ de meo confinxerim, & appellarim sacramentalem: quod verbum à nullo Catholico sit vsurpatum. Ego verò dico, me huius Sophistæ audaciam vehementer admirari. Apud illum enim symbola mysteriorum, postquam ea adhibita sunt ad sacrũ vsum, eo loco sunt, quo anteà, cum essent adhuc res profanæ. Id si absordum est, quo tandem iure ego coarguor, qui inter non sacramentũ, & sacramentum statuam esse aliquam mutationẽ? Physicam quidem eam esse nego: qua realis aliqua qualitas de nouo, vt aiunt, accedat ad panẽ. Respectus tantùm quidam est: qui ex nostra mutatione, & Dei institutione nascitur. Ita in rerum natura videmus, quòd quidem ad physicas proprietates attinet, columnam eandem omninò esse, & vnam: quæ tamen, pro vt homines se ad illam alio, atque alio modo applicant, modò dextra sit, modò sinistra. Sed hoc, inquies, nihil est. Sic enim illi columnæ nec nobilitas aliqua, nec ignobilitas adiungitur. Verũ quidẽ id est, si naturã eius interiorẽ spectes: at si effecta contẽpleris, permultũ interest in ędificijs sustinẽdis, ad dextram ne, an ad sinistrã: in hoc ne, an in illo angulo collocetur. Ita panis & vinũ, quòd attinet ad intimã illorũ naturam, eadem sunt, quæ erant prius: quatenùs autem ea adhibẽtur ad sacrã Cœnam ex instituto Christi, & adiuncto verbo Dei, fiunt instrumẽta spiritus sãcti, quibus ille in Cõmunicantibus ædificat, & auget verã fidẽ: quæ certè prius non erant. Non est ista physica mutatio, fateor. Est enim spiritualis. Neq; eius generis mutatio est, vt rebus ipsis, hoc est, naturis panis & vini, tanquã

Explicatur quid nam sit mutari sacramentaliter.

proprijs subiectis spirituales qualitates inhæreãt: sed mutatio illa ita est spiritualis, vt res ex profana efficiatur sacra, vtq; adiecto verbo Christi, elementũ externũ fiat sacramentum. Hæc omnia Inconstãtius habet pro nihilo: & per me sanè habeat. Nobis autem ex verbo Dei sacramenta rectè æstimantibus longè aliter videtur.

Verũ libet mihi hoc loco cũ isto homine ex ipsius religione, vel potius ex ipsius superstitione disputare. Cur isti Chrisma illud suum, quod passim vocant Oleum sanctum, post illam consecrationem, qua ex omnibus suis nugis & ceremonijs nihil habent operosius, cur, inquam, illud tanti faciunt, vt quamuis nulla intercedat realis mutatio, aut Transubstantiatio, tamen illud mirificè reuereantur, & tantùm non adorent? Cur singuli accedentes seorsim, demissis ceruicibus illud salutant Oleum Sanctum? Obsecro te, quæ ibi facta est mutatio? Haud dubiè oportet magnam esse. Nunquam enim vulgari oleo hæc officia præstaretis. Nectamen vos ea de re aut præceptum vllum habetis à Deo, aut apicem vnũ ex omnibus sacris literis, quem propriè ad istam vestram excantationem accommodetis. Quare si tantum deferri vultis inuentis vestris, cur tantum detrahitis institutis Dei, vt negare videamini, accedente verbo ad elementum, fieri sacramentum? Vsus autem sum isto exemplo de Chrismate, non quòd rei leui, superstitiosæ, nugatoriæ quicquam tributum velim: verùm, vt ostenderem, istum nostrum hæc scribere studio magis, & libidine contendendi, quàm quòd ita sentiat. Possem etiam commemorare symbola quàm plurima Veteris testamenti: ad quæ dubitari non possit tum temporis multum honoris ac dignitatis accessisse, statim vbi adhibita fuissent ad vsum sacrum. Nam, vt alia prætercam, quædam ex illis eo in honore, ac precio habebantur, vt Sancta Sanctorum dicerentur. Verùm ea omnia breuitatis causa prætereo. Neque enim alioqui de ista spirituali mutatione quicquam dicturus eram, nisi vidissem, quicquid de ea à Patribus scriptum esset, id istos rabulas ætatis nostræ ad Transubstantiationem suam probandam contulisse. Ea de causa non alienum putaui fore, si, quid Patres illo suo loquendi genere sibi voluissent, exponerem.

Cur ista mutatio mysteriorũ dicatur sacramentalis.

Vt autem mutationem illam appellarem sacramentalem, adductus maximè sum verbis Augustini. Is enim, vt sæpè dixi, ita scribit: *Accedit verbum ad elementum, & fit Sacramentum* Nec dubito, me multò melius, & modestius dicere potuisse mutationem sacramentalem, quàm pe eus istud Antichristianum suam Transubstantiationem. Nec tamen volo, vt quisquam me eius vocabuli primum rationem authorem fuisse putet. Alij enim complures vsi eo sunt ante me. Sed patres huiusmodi mutationis fecisse mentionem ego affirmo, Inconstantius negat. Vter autem id maiori cum ratione faciat, Lector optimè iudicabit. Certè Augustinus, prætèr locum illum, quem modò citauimus, ita scribit de Trinitate lib.3.cap.4. *Illud tantùm, quod*

A *ex fructibus terræ acceptum, & precr mystica consecratum ritè sumimus ad salutem spiritualem in memoriam pro nobis Dominicæ passionis: quod cum per manus hominum ad illam visibilem speciem perducitur, non sanctificatur, vt sit tam magnum Sacramentum, nisi operante inuisibiliter spiritu Dei.* Hic Augustinus non dicit, panem eum, qui assumptus sit ex fructibus terræ, auferri, aut Transubstantiari: sed opera, & vi spiritus sancti sanctificari, vt fit, inquit, tam magnum Sacramentum. Irenæus etiã libro 5. ita scribit: *Quãdo ergo & mixtus*

B *calix, & fractus panis percipit verbum Dei, fit Eucharistia corporis & sanguinis Christi: ex quibus augetur, & consistit carnis nostræ substantia.* Hæc nõ obscurè indicant, panem & vinum in Eucharistia manere: ex quib. vsitata vi, & ratione nutriendi, corpora nostra, vt Irenæus loquitur, augeantur & consistãt: eadẽ tamen, percepto Verbo Dei, fieri Eucharistiã. Dicat mihi nunc Inconstantius, putètne Eucharistiã esse Sacramẽtũ. Id negare, opi-

C nor, non audebit. Si concesserit, fatebitur idem nobiscum, panem & vinũ fieri Sacramentum. Id autem mutationis, à fine, à termino, à gradu, à dignitate, quæ illi acquiritur, si appelletur sacramentale, nihil causæ est, cur ille aut mirari, aut indignari debeat. Chrysostomus quoque homi. 44. in cap. 6. Ioannis ita scribit: *Ego sum panis vitæ. Iam, inquit, ad mysteriorum traditionem deuenturus est. Et primùm de diuinitate sua ita disputat, Ego sum panis vitæ. Neque enim de corpore hoc di-*

D *ctum est: de quo circa finem, inquit, Panis, quem ego dabo, caro mea est: sed adhuc de diuinitate: Etenim ille propter Deum verbum panis est: quemadmodum hic panis propter aduenientem ei spiritum panis cœlestis efficitur.* Hic Chrysostomus docet à simili, quemadmodum hic panis noster in Sacramento adueniente spiritu sancto fit panis cœlestis, vt non amplius sit profanus, ita carnem domini propter Deum verbum, quod secum habet vnitum, esse panem vitæ. Annotandum autem

A spiritu sancto efficitur mutatio sacramentalis.

E est, idcircò accedere oportere vim, atque efficaciam diuini spiritus, ne quis putet huiusmodi mutationem sacramentalem inanem, aut leuem esse. Non ergo ego aut somniaui, aut de meo finxi hoc genus mutationis. Illud enim, quod negari non potest, habui ex patribus. Quòd si nos vocabulum idoneum inuenimus, & illud Sacramentale appellauimus, non video, quid in ea re, aut in veritatem, aut in articulos fidei peccatum sit. Loca autem illa

F Emisseni, Gelasij, Ambrosij, quemadmodum intelligenda sint, suprà suo loco exposuimus: itaque ne eadem hìc rursus sint inculcanda, Lectorem eò remitto.

Neq; verò, vt iste pro suo more calumniatur, vocẽ illã, Sacramentalẽ, excogitauimus ad imminuendam dignitatem Eucharistiæ: sed ad eã potius euidentiùs & clarius exprimendã. Ostendimus enim ea voce, quẽ ad gradum, & ad quã dignitatem panis & vinũ subuehantur in sacra

G Cœna. Atqui hanc quidem mutationem, quam nos appellamus spiritualem, in alijs Sacramentis ne Inconstantius quidem potest inficiari. Dicat enim mihi, quid de aqua baptismi fit, quam dicunt

Vnde petenda sit differentia Eucharistiæ ab alijs Sacramentis.

A dicũt consecrari: quid de oleo suo, quod ab illis tot clamoribus, & superstitiosissimis gestib. incantatur? Quòd si pugnare velis, Eucharistiam habere singularem & peculiarem rationem, & ab alijs Sacramentis differentem, equidem hoc nun inuitus dabo. Verùm hoc tamen addo, illam differentiam non à genere mutationis, aut consecrationis, sed à re significata petendam esse.

Id quod fit, omninò mutatur.

Symbolis adest spiritus sanctus, qui illis vtatur.

Tertullianus.

B Dictum autem illud Augustini, *Accedit verbum ad elementum, & fit Sacramentum*, iste conatur, quantum potest, eludere. Ait enim, Augustinum dicere, fieri Sacramentũ, nõ mutari. Sed quæ ista est impudẽtia, id, quod dicas fieri, negare mutari? Verũ eadẽ fronte ait, ad naturas symbolorum nihil neque intrinsecus, neque extrinsecus accedere, cùm illa adhibeantur ad vsum sacrũ. Physica quidẽ ratione nihil accessit. Adesse tamẽ spiritũ sanctũ, qui illis vtatur, nulla ratione negari potest. Nam tertullianus in libro C de Baptismo ita scribit: *Igitur omnes aquæ de pristina originis prærogatiua Sacramentum sanctificationis consequuntur, inuocato Deo. Superuenit enim statim spiritus de cœlis & aquis superest, sanctificans eas de semetipso: & ita sanctificatæ vim sanctificandi combibunt.* Audimus hic, quid Tertulianus dicat accedere ad aquam Baptismi, cum in eo Dei nomen innocatur. *Adest*, inquit, *vis spiritus sancti, quæ illis vtatur, tanquã instrumẽtis ad nos sanctificandos.* Chrysostomus quoque homilia.1. in Act. D Apost. scribit ad hunc modum: *Sed quomodò dicit, Baptizabimini, cum aqua non esset in cœnaculo? Quoniam in baptismo præcipua pars est spiritus, per quem & aqua fit efficax.* Apertissimè Chrysostomus testatur, Spiritum sanctum accedere ad elementa Sacramentorum, per quem illa reddantur efficacia ad salutem. Non est physica mutatio, vt vis spiritus sancti cohæreat coniuncta cum elementis: vt naturales qualitates solent cum sua substantia. Idem Chrysostomus in Psal. 22. E tomo.1. *Hæc aqua*, inquit, *primatum tenet in elementis: Sed cum istud elementum acceperis spiritum sanctum, fit Sacramentum: & iam non erit aqua potationis, sed sanctificationis: non erit aqua communis, sed refectionis.* Primùm ergo elementis Sacramẽtorum externis additur vis spiritus sancti: quod non tantùm ex illis patribus, quos iam citauimus, constare potest, verùm etiam ex sacris literis. Illæ enim testantur, nos regenerari aqua F & spiritu. Hæc enim duo ita coniunguntur, vt vnum sit causa efficiens, alterum tanquam instrumentum, aut obsignatio promissionis. Imò in Christi ipsius Baptismo, quemadmodum Euangelistæ tradiderunt, Spiritus sanctus accessit specie columbæ.

Vis spiritus sancti non cohæret iuncta elementis, vt naturales qualitates suis substãtijs, sed adest vtens elementis. Chrysostomus.

Considerandæ in his est causa efficiens, & instrumentum.

Baptismus Christi habuit spiritum sanctum præsentem.

Præter spiritum sanctum accedit verbũ ad elementum.

G Adhæc Sacramento accedit verbum, atq; id etiam Dei verbum: quod miror Inconstantium tam incogitãtẽ fuisse, vt non potuerit intelligere. Id enim iam suprà satis copiosè ex Irenæo, & Augustino declarauimus. Quanti autem id momenti nobis videri debeat, nunc ex Augustino subijciam. Nam de baptismo contra Donatistas lib. 6. ca 25. ita scribit: *Quis nesciat, non esse baptismum Christi, si verba Euangelica, quibus sym-*

A *bolum constat, illic defuerint?* Hic Augustinus ait, Symbolum constare illis verbis: vt sine quibus aqua illa, profana tantùm esset aqua: symbolum autem Regenerationis non esset. Si hæc duo, quæ commemoraui, Vis, inquam, Spiritus sancti, & verbum Dei Inconstantio nostro parua, & exigua videantur, vel potius nihil, ita enim videtur dicere, equidem quid illi magnum videri possit, non inu. n.o. Quicquid ergo apud patres de Sacramento baptismi, quod B quidem ad hanc sacramentalem mutationem attinet, scriptum legimus, id nos non incommodè transferre possumus ad Eucharistiam.

Sed annotandum est, istum nostrum fateri, *ad aquam baptismi accedere vsum significationis. Atqui id de pane Eucharistico prorsus negat. Quoniam*, inquit, *is fuit semper corporis Christi signum. Hieremia teste, cap. 11.* Sed vehementer errat. Nam locus ille Hieremiæ tantùm indicat conspirationem Iudæorum, qui inter se decreuerant, C Prophetam veneno tollere. Mittamus enim, inquiunt, lignum, hoc est, venenum in panem, huc est in cibum eius: vt pereat. Cum autem dominus dicat in sexto Ioannis, *Panis, quem ego dabo, caro mea est*: fateor, Christum carnem suam contulisse cum pane per metaphoram. Non tamen ex eo sequitur, profanum, aut communem panem, ad quem verbum Dei non accesserit, esse sacramentum. Nam alioqui ego quoque possum idem de aqua dicere, cui tamen Incon- D stantius nouam significationem tribuit, illam multò anteà in scripturis sacris significasse gratiam, & spiritum purgantem, Multa enim in prophetis extant, & commemorantur de aqua, & in Dialogo, quem Christus habuit cum muliere Samaritide: & in eo ipso, quod dominus clamat, *Qui sitit, veniat ad me, & bibat.* Intelligere ergo iste debuit, aliud esse quocunque modo significare, aliud autem ratione, & vi Sacramenti esse signum efficax diuinæ erga nos volunta- E tis, & cœlestium promissionum obsignationem. Nam ad symbola mysteriorum hæc etiam duo accedunt, præter illa duo, quæ modò diximus. Verùm nisi accedat etiam sacrosancta illa Transubstantiatio, & realis præsentia carnis Christi, ista omnia Inconstantius habebit pro nihilo. Sed cogitet secum sapiens iste vir, si panis & cibi communes, quemadmodum Paulus ait ad Timotheum, sanctifi- F cantur per verbum Dei, & orationem, quantò magis in sacra Cœna panis & vinum sanctificantur, cum efficiuntur sacramenta corporis & sanguinis domini? Sed harum iste rerum, vti dixi nullam habet rationem.

Aliud est quippiam quoquomodo significare, & ratione sacramẽti significare.

Præter spiritum sanctum, & verbum alia duo accedunt ad sacramentũ.

Adhęc mecum ita pugnat, quasi ego hîc significationis tantùm mutationẽ esse velim. Quod quàm falsum sit, iam anteà planum feci. Addit instantiam de sermonibus diuinis. *Eadem*, in- G quit, *verba sunt, cum sacra eloquimur, quæ erant, cum profanis verbis inseruirent.* Hic Sophista in re perspicua turpiter hallucinatur. Verba enim siue ad diuinas, siue ad profanas literas adhibeãtur, possunt & materia, & natura esse eadẽ. Ita idem potest esse panis & Eucharisticus, & qui profter

Signa unde habeant suam speciem et formam.

venalis in foro. At verba non ex materia, hoc est, ex sono, aut pictura, speciem, & formã suam habent: sed ex significatione. Quare cum illa aliter in sacris literis, aliter in profanis significet, necesse est ea forma, & specie lõgè diuersa esse. Pater, & Filius natura sunt homines, nec specie inter sese differunt. Quoniam tamen alius est respectus patris, alius filij, rectè dicimus, eos inter se differre. Hæc enim est natura relatiuorum. Cum ergo verba aliud nobis referant in libris, & literis diuinis, aliud in profanis, non debet videri mirum, si ea inter se differre statuamus.

Deinde philosophatur, vt sibi quidem videtur, valdè subtiliter. *Mutationem enim, ait, significare decessionem, & accessionem ipsa re manente.* Hoc nihil facit contra nos. Res enim ipsa, hoc est, panis, manet eadem: decedit conditio profana, & accedit ratio & proprietas sacramenti. Non sunt istæ res naturales, fateor. Neque nos hic agimus de mutatione naturali. Sed vicissim ad hanc suam definitionem exigat Transsubstãtiationem suam. Panis abit: accedit, vt ille putat, corpus Christi: quæ res ergo manet? In ea mutatione, quam ego statuo, facilè ostendam, quid maneat. Tu idem vicissim ostendito de tua, quidque illud tandem sit, quod in tua Transsubstantiatione mutetur. Nam accidentia quidem non mutantur: panis autem, quem abijsse dicitis, multò minus: neque sanè corpus Christi. Id enim, vt vos credi vultis, illud est, quod accedit. Necesse ergo est, mutationem istam vestram valdè prodigiosam esse, vbi nihil sit, quod possit mutari.

Tamen quibus eam coloribus iste noster ornet, audiamus. *In hac*, inquit, *mirabili mutatione nõ manet, quod mutatur.* At nisi maneat, quod mutatur, ex ea definitione, quam tu modo attulisti, mutatio nulla erit. Addit: *Nec aliud generat, aut auget: sed in aliud desinit.* Atqui panem, qui tua sententia deficiat, & pereat, non potes rectè dicere, desinere in aliud. Illud enim aliud non attingit: nisi fortè velis dicere, corpus Christi accedere, ac vi quadam sua extrudere substantiam panis, vt sibi locum cedat, vbi possit sub accidentibus habitare. Huc addit: *Et hactenus cum mutatione conuenit naturali, quod aliud erat, aliud modò est: licet, quod erat, non sit illud aliud: quod est mirabile in oculis nostris.* Si tua Inconstanti, mutatio in eo conuenit cum mutatione naturali, quod, cum anteà aliud fuerit, modo sit aliud, cur mutationem meam negas vllo modo posse conuenire? illam, inquam, qua dicimus, panem, cum anteà communis, & profanus fuerit, nunc factum esse sacramentum? Hic enim quod mutatur, quòd ad substantiam attinet, manet idem quod fuerat: quod ipse fateris in tuam mutationem non conuenire. Patres verò, quasi dedita opera nugatoriam istam tuam fictionem voluerint confutare, sæpissimè dixerunt, panem, & frusta panis esse corpus Christi: & Christum ipsum pronuntiasse de pane, illum esse corpus suum. Vos ergo, non tantum contra nos, sed

A etiam contra diuinas literas, contra Patres, contra naturam rerum, contra experientiam ipsam ista statuitis.

Obiectat etiam illa verba Cypriani, *Panis, non effigie, sed natura mutatus.* Quæ verba quemadmodum intelligenda sint, & suprà suo loco, & alibi satis declarauimus. Breuiter, nemo vnquam putauit, effigiem, aut accidentia panis mutari. Illa enim eadem manere, quæ erant antea, vel oculi reclamant. Naturam autem, id est, proprietates

B panis, quas anteà commemorauimus, mutari non dubitamus. Imò ea ibi est mutatio, quam appellamus Sacramentalem, & pro qua nunc tantopere propugnamus. Quemadmodum aũt probatum à nobis sit ex scripturis, ex Patribus, ex rationibus, substantiã panis manere, necesse nõ est hic repetere. Quàm autẽ Incõstãtius procul discedat à proprietate sermonis, vel ex eo satis liquet, quòd interea, dũ de sua ista noua mutatione garrit, hoc etiã adscripserit, Naturam pa-

C nis cõuerti in carnẽ verè præsentẽ. Quod tamẽ ex ipsius definitione fieri nullo modo potest. Nam, quod mutatur in aliud, id intelligimus, quod ad materiam attinet, manere: quamuis forma vel substantialis, vt loquuntur, vel accidentalis immutetur.

Video etiã istũ, quò longius nugãdo progreditur, eò arctiores in nodos sese induere, & seipsum magis magisq; implicare. *Nam si sacramentum, inquit, sic accipias, vt sit visibilis forma inuisibi-*

D *lis gratiæ: substantia panis, quia nõ est visibilis forma, sed inuisibilis, non potest esse sacramentum: sed eius panis effigies potius, quæ est visibilis.* Esto sanè, Inconstanti, quando tu ita via. Sed hac ratione nec aquæ substantia erit sacramentum Baptismi. Ea enim nihilo magis est visibilis, quam substãtia panis. Ergo effigies etiã aquæ, & accidẽtia erũt posthac sacramentũ. Quid tu quæso, ad hæc? In eosdem casses te ipsum, cõiecisti, quibus sperabas nos posse impediri. Verùm istũ hominẽ, nõ

E multæ literæ, sed sophismata, & inexplebilis quædam libido garriẽdi eò degerũt ad insaniam. Non enim videt, formam, seu speciẽ apud bonos scriptores sæpè non tantùm alteram partem rei compositæ, formam videlicet eius, aut accidentia, sed etiam rem ipsam totam significare. Dialectici enim sub Animali constituunt speciem, seu formam hominis. An hic dicet Inconstantius formam hominis pro anima humana positam esse, & pro accidentibus?

Species aut forma, non tantum significat compositi alterã partem, sed totum.

F Imò substãtia ipsa hominis tota ea voce comprehenditur. Ita Ambrosius etiam loquitur, De ijs qui initiantur mysterijs cap. 9. *Ante benedictionem, inquit, verborum cœlestium, alia species nominatur: post consecrationem corpus Christi significatur.* Hic species naturam ipsam panis indicat. Nam symbolum Eucharistiæ ante Consecrationem dicitur panis, non accidentia panis. Et quæ tandem est ista stultitia, dicere substantiam panis esse inuisibilem? Scimus, quidem, substantiam

Natura panis non dicitur inuisibilis.

G ipsam per se nõ esse obiectũ sensuum. At eam prorsus inuisibilẽ esse, Inconstantius noster primus vidit. Ea enim etsi non ipsa per se, tamen ex proprietatibus, & accidentibus videri potest.

Quid

Qnid antè nostra refert, fiue illa per se, siue per A aliud videatur? Certè, cum Deum prædicamus creatorem rerum visibilium, & inuisibilium, nō tantum eum dicimus creasse accidentia rerum corporearū, sed etiam substantias, quas ipsas sapientes nūquā dubitarūt dicere visibiles. Cumque dicimus Filium Dei natura factum visibilem, non dicimus, eum accidentia tantùm recepisse humanæ naturæ.

Deinde experitur, quid in altera quoque Sacramēti definitione posſit. *Sin verò* inquit *dicatur,* B *Sacramentum esse rei sacræ signum, iam panis & hoc modo erat Sacramentum ante vsum cœnæ. Quia & in Prophetis, & in lege Christum significabat: ita vt non sit necessaria aliqua mutatio, sed potius eius, quæ in pane iam aderat, explicatio.* Cæterum non videt, hoc idem facilimè torqueri posse ad Sacramentum Baptismi. Aqua enim iam anteà in Lege, & in Prophetis significauit emūdationem à peccato. Fuit ergo Sacramentum antequam Baptismus instituerertur. Panem equidem in Lege cum adhiberetur ad Sacrificia, non nego fuisse Sacra- C mentum: nec eum nego habuisse mutationem sacramentalem ex institutione domini. Eam tamen mutationem non habuit, vel cum pinseretur, vel cum in foro, aut in officina proponeretur: præter istam autem significationem, quid in hac mutatione sacramentali accedat præterea, satis iam explicuimus: neque ea hîc necesse esse arbitror refricare. Nec opus est pluribus persequi, quid inter veterum Sacrificia, & nostra sit D discriminis.

Addit, *nos non posse dicere, panem mutari in Sacramentum, præsertim cum nolimus eum mutari in rem cælestem, quæ secundum Irenæum est altera pars Sacramenti. Itaque necesse esse, vt dicamus, mutationem illam nostram fieri, non in Sacramentum, sed in partem aliquam Sacramenti.* Ego verò respondeo, panem mutari in rem cœlestem: rem enim humanam, & naturalem non posse dici Sacramentum. Sacramenta enim nō possunt ab homine institui. E Deinde etiam Sacramentum, quod Irenæus ait, constare ex duabus rebus, quarum altera sit terrena, altera cœlestis, damus: & terrenam quidem rem esse symbolum, cœlestem autem esse corpus Christi, si illa inter se duo conferantur. Nec tamen hoc efficit, quin symbolum ipsum, cum adhibetur ad sacrum vsum, sacra, & cœlestis res dici posſit. Deus enim in Veteri etiam Testamento appellat Sacramenta Legis interdum sancta sua, interdū Sancta sanctorū. Quis F autē prudens nobis vitio vertat, si, cum loquamur de Sacramento, statuamus panem & vinum esse signa, corpus autem & sanguinē Christi esse res significatas? Sine his enim partibus Sacramentum constare non potest. Nec in eo quidem rectè damnari possumus, quòd rationem omnem exhibendæ, & assequendæ cœlestis alimoniæ ascribimus spiritui sancto & fidei. Non enim ea causa aut institutum domini, aut verba Christi, aut vsum Sacramenti, aut corpus G & sanguinem Christi excludimus. Neque vt iste calumniatur, vocabula panis, & corporis apud nos otiosa sunt. Panis enim & vinum instrumenta sunt quibus à spiritu sancto fides nostra excitatur. Corpus autem Christi res ipsa est, in quam fides nostra dirigitur, & per quam Deus nobis salutem, & vitam æternam subministrat. Hæc omnia nisi fallor, non possunt rectè dici otiosa.

Deinde quærit, quænam sint partes panis mutati. Et pro nobis ipsis sibi respondet: *Exhibere, atque afferre ipsissimum Christi corpus, non leniter, non cassè, non inaniter, non significatione sola, sed potenter, & efficaciter. Verba,* inquit, *ista, præclara sunt, & magnifica: sed quæ nihil recōditi sensus habeant.* Quinam illi sint sensus tam abstrusi, & reconditi, quos Inconstantius tantopere deperit, ipse videat. Equidem non alios esse arbitror, quàm Transubstantiationes & reales præsentias: quæ si ab hoc Sacramento auferantur, nihil putat præterea in eo superesse salui, atque integri. Nobis autem cum istis sensibus tam arcanis, vt in omnibus scripturis nusquam posſint inueniri, nihil est commercij: neque sane esse debet.

Quod autem obijcit, *nostrum sensum in symbolo ipso fidei aliquantò apertius exprimi:* id primum non est verum: deinde etiam si esset, tamen aduersus nos nihil faceret. Neque enim hoc in symbolo, quod sciam, vsquam canitur, nos syncerè & ritè manducando Sacramentum Eucharistiæ, animo, & fide vesci corpore & sanguine Christi. Mortuum quidem illum esse nostra causa, & in cœlum ascendisse, ibique sedere ad dextram patris, habemus in symbolo: illum autem fieri cibum nostrum, aut vlla spirituali manducatione nos pascere, disertis verbis non habemus. Cæterùm fingito, ita esse. Tamen vt dixi nihil id officeret sententiæ nostræ. Eadem enim Sacramentis exprimuntur, quæ verbis. Nam Augustinus ait, Sacramenta esse verba quædam visibilia. Imò Deus illis, tanquam sigillis quibusdam vti voluit, quibus verba sua & promissiones obsignaret. Nos ergo vt verborum Dei, & Sacramentorum sensus veros quidem, & natiuos quærimus, non autem istos nescio quos, abstrusos, & reconditos: ita non maiorem vim, & efficaciam significandi verbis adscribimus, quàm Sacramentis. Nulla enim Sacramenta recipimus, quæ secum coniuncta non habeant verba Dei. Sed hîc mihi vicissim respondeat Inconstantius, quos sensus arcanos aqua habeat in Baptismo, quos eosdem symbolum, & verba diuinarum literarum de remissione peccatorum, & Regeneratione non habeant? Cum nullum posſit commemorare, videtur data opera voluisse contra se ipsum ista dicere. Neque verò nostrum quisquam, quod ego sciam, vnquam dixit, vim in Symbolis Sacramentorum tenuiorem esse, quàm in verbis Dei. Hoc, opinor, Inconstantius finxit, vt solet, de suo. Nos enim docemus, non esse habenda pro Sacramentis, nisi quæ secum & verbum Dei, & sacrum vsum coniunctum habeant.

Sacramenta non recipimus quæ non habeant coniuncta verba Dei.

Quod autem ait, *viuam vocem habere latentem energiam,* fatemur. Verum hac in re oculi referendi sunt in ipsum Deum. Is enim, vt no-

bis sanctißima quædā dedit verba,qoibos nos institueret,& flecteret ad salutem,vi,atque opera soi spiritus: ita etism delegit certa quædam symbola ad Sacramenta,per quæ in animis nostris efficaciter operetur, & fidem in illis exuscitet,illosqoe donis ornet vberioribus. Quare nos non plus verbis Dei, quàm Sacramentis: nec his plus,quàm illis tribuimos. Vtraq; enim in soo genere suot instrumenta salutis oostræ. Hoc etiam addo,Exhibitionē, & asseqootionē salutis nostræ,& corporis ac ssnguinis Christi, quod quidem ad rem ipsam attioet,nihil magis ex Sactamentis haberi,quā ex verbis Dei. Verū hic vehementer hære: Ioconstantius. Nō.n. existimat quicquam offerri,aut exhiberi posse, nisi quod præsens adsit reslirer. Quasi verò verba Euangelij,& sanctarū scripturarū non verè dicantor,vitā æternā, & felicitatem credentib. exhibere. At illa tameo verba vitā æternam in se ipsis realiter conclusam nō habent. Imò nos eam adhue per fidem expectamus. Et Paulus ait,Christū fecisse nos iam considere ad dexirā in cœlestibus: idq; nobis iam dudū exhiboisse, quod tamen nos adhue re ipsa non habemus. Chrysostomus etiā ait, res absentes, nobis per fidem fieri posse præsentes. Monet enim cómunicantes,vt instar aquilarum ascendant in cœlom,atqoe ibi fruantur Christo. Sacram enim mensam non esse gtsculorum, sed aquilsrum. Omnia verò eius verba hoc loco describere non est opus. Ea enim suprà soo loco booa fide retulimos. Hic aotem ea vtcunque volui reuocare, quòd vidrrem, oos ab isto bomine adeò suaoiter irrideri.

Nos verba Dei & Sacramenta æquamus.

Possunt offerri & exbiberi quæ realitrr & substantialiter præsentia non ad sint.

Chrysostomus,

Ait enim, *nouum esse oblationis, atque rxbibitionis genus, si id, quod offertur, aut exbibetur, assequi nō possimus, nisi ad illud adeamus*. Quasi verò oon rectè dicamus, Imperatores offerre, atqoe exhibere munera, & cotonas militibus, qoæ tamen nō nisi accurrentibus ad signa, & ad se accedentibus sint daturi. Et ne ab hoius fictionibos discedamos, ipse com sois omoibus iactare solet, Christum exhibere, atque offerre carnem susm in Eucharistia. Hic velim mihi respondeat, vtrom eam illis, qui domi maneant, dari potet: an Illis potios, qui sese ad templum, & ad sacrificum conserant. Quód si eam dicat oon dari, nisi accedentibus, cur non mihi liceat etiam exclamare: O nouum oblationis atque exhibitionis genus, quod habere non poßis, nisi ipse adeas, & tibi ipse qoæras? Fortasse ca oillabitor, longè aliud esse ascendere in cœlum, qoā adire ad templom. Verùm qnidem id esset, si pedibos iter esset conficiendum in cœlum. Qooniam aotem fide, atque animo eondom est, non dubito, qoin eò ita molto citios perueniri poßit, quàm pedibos ad templum. Paulus qoidem nos in epistola ad Colossenses monet, vt, si sorreximus vnà cum Christo, ea, quæ sursom sunt, quæramus, non autem ea, qoæ super terram. Et ad Philippenses ait, Nostram conuersationem esse in cœlo. opinor, vt aliquid ibi nobis offeratur, & exhibeatur, qood In terris non poßit inoeniri. Cœlestia autem vi

A fidei, tanqosm machina comprehendi, nostro animali Sophistæ absordum, & ridiculum videtut. Nos tamen scimos, fidem animo nostro, tanquam maoom aliqoam datam esse, qoa ea poßimus complecti, quæ sensus, & humana ratio non poßit attingere. Quod quicunque nescit, is elementa ipsa nostræ pietatis nescit. Omnino huios Sycophātæ doctrioa & noua, & inaodita est. Nostra verò omnibus modis & partibus, & cum veterum Patrum sen-
B tentijs & scriptis conoenit, & com dioinis literis.

Christus, inquit Ioconstantius, *non iussit nos fide in cœlum ascendere, vt ibi regnantrm manducemus. Srd trrram*, in qoit, *dedit, vt Augustinus interpretatur, & in terris dedit: & terrenis adbuc dedit, & dat: sed trrram cœlestem effectam, & nunc in cœlis regnantem: præsentem nibilominus in cœlo, quoties ram celebramus*. An Christos iosserit nos ascendere sublimes in cœlom, vt ibi vescamur eius carne,
C satis luculenter videre poßumos ex sexto capite Ioannis. Ibi eoim dominos, vt crassas illorum hominum cogitatiooes, qui non putabant carnem eius posse comedi, nisi instar aliorum ciborum faucibus & dentibus comminuaretur, institueret, mentionem fecit asceosionis suæ in cœlom: vt intelligerent ad illod officium nibil opus fore dentibos. Neque enim dentes nostri & faoces poßunt ad cœlum vsq; pertingere. Atqoe ita eos docere voluit, esnm
D illum, de quo loqoebator, non ad dentem, aut ventrem, sed ad fidem, & mentem pertinere. Quemadmodum autem & Paulus, & Patres pleriqoe omnes cœlestem conoersationem nobis ioculceot, dictum est. Quod aotem sd primam illam cœnam, quam dominus instituit, attioet, oihil tom opus erat, vt caro eios in cœlo quæreretur. Vnà enim accombebat ipse io mensa cum suis. Itsqoe hoiusmodi admonitio tom temporis fuisset intempestioa. Quid
E aotem verba illa Aogustini in Psalmum 98. ad bunc locum faciant, nec Inconstantius declarare voluit, nec alios qoisquam, opinor, potest intelligere. Carnem Christi etiam nunc, postquam ablata est in cœlum, aliquo tamen modo posse appellari tertam, non ambigimos. Retioet eoim adhue substantiam, & naturam humanam. Verùm hoc ita non facit pro isto nostro, vt eius caosam plaoè iuguiet. Nam cum Ita sit, non potest fieri, vt illa aot vbique sit, aut per infinita loca diffundatur. Nos etiam
F ipsi, etsi propter oatursm corporis simus terreni, tamen magno Dei beneficio adiunctas habemos alas fidei, & spiritus, quibos attolli poßimos ad Christum, eaq; oe terra, hoc est, carna Christi in cœlis regnante frui. Hactenus Inconstantius, quamois moltis ambagibus vsus sit, non tamen aut nostram sacrameotalem mutationem extrudere potuit, aut in eius locum soam illam substantialem, qood tantopere sa-
G tagebat, sorrogare. Verbis quidem fortasse fecit aliqnid: re autem ipsa, & ratione nihil. Nunc æqui lectoris erit iudicare, vtrum nos illū verbis voluerimus, an potius rationibos refutari.

REGVLA

REGVLA VI.

PRAETEREA sciendum est, quod ad res ipsas attinet, inter nos, & Capernaitas nihil esse discriminis. Illi enim putarunt, se comesturos esse veram Christi carnem: id nos etiam ipsi non tantùm putamus, sed etiam credimus. Discrimen autem est in modo, & ratione comedēdi. Nam quod illi putarũt faciendum esse carnaliter, id nos docemus, non fieri, nisi spiritualiter. Alioqui dicimus, verum nobis corpus, & verum sanguinem dari. Quia fides non complectitur ficta, sed vera.

GARDINERVS.

NEMO fidelis cogitatione communicat cum Capernaitis: qui se corpus, quod videbant, comesturos putabant.

MARTYR.

ISte se cootinere non potest ab argutijs, & nootia sophismatis. Se enim, ac suos hoc nomine distingoit à Capernaitis, quód illi se putariot comesturos corpus illud quod videbatur: se autem docere, Corpus quidem illud ipsum comedi, sed velatum, & vestitum accideotibus, vt videri non posait. Discrimen ergo omne est penes visibile, & inuisibile. Nam hæc apud istos est spiritualia ratio manducandi: cum alioqui carnem domini re ipsa præsentem, & ore, & dentibus, & faucibus comedi, & doceant, & prædicent: & nisi ita te dicas credere, ignibus, & ferro sæuiant. Et verba illa Aogustini, *Non hoc corpus, quod videtis, manducaturi estis*, inuita qoasi obtorto collo rapiunt in hanc senteotiam. Atqui Christus in sexto illo capite Iohannis nec visibilis corporis, nec inuisibilis mentionem vllam fecit. Fidem tantùm commendauit, & commemorauit Ascensionem suam in cœlom. Nec Augustinus in Psalmum illum 98. aliter verba illa Christi interpretatur, quàm quomodo ea Christus ipse exposuit in sexto Iohannis. Ait enim, Christum ea retulisse ad seusum, atque animum Capernaitarum. illos enim putasse, Christum hoc docere voluisse, carnes suas concisas in frustra atterendas esse dentibus, atque ita comedendas. Id autem quoniam vel cogitatu nefas erat, idcircò instituit sermonem sub persona Christi. Et *non hoc corpus*, inquit, *comesturi estis*: non eo, inquam, modo, nec ea ratione, qua vos opinamini.

Aduersarij maximè faciunt cum Capernaitis.

Sed, vt ad rem ipsam veniam, quomodo dicit iste, se nullo modo facere cum Capernaitis? aut qua fronte ait, se ne cogitatione quidem cum illis consentire? Illi somniabant, corpus ipsum, & carnem Christi ore, & dentibus esse comedendom. Vos etiam, Inconstanti, idem omninò somnium somniatis, & nos in comedendo Christi corpore ad ora, & dentium officia reuocatis. Aut si hoc non sentitis, cur nos damnatis, qui hoc negotium vniuersum, ad fidem, & ad spiritum referimus? cur non potius posita omni contentione, redimos in gratiam? At si docetis, quod certè facitis, carnem Christi ore ac dentibus manducari, & tantùm additis, illam latère inuisibilem sub accidentibos, quid vos iactatis tantum abesse à Capernaitis? Illi enim prorsus vobiscum conueniebāt, nisi quod erant paulò simpliciores, nec ita subtiliter poterant cooflogere artocream, & caroem Chri-
A sti inuisibilem in crustulum includere. Expendatur res ipsa: id enim disertè adscripsi ad Regulam, Quod ad res ipsas attinet. Videamus ergo vtri nostrum propiores accedant ad Capernaitas. Nos cum illis tantum in re ipsa: vos etiam in ore, in palato, in vētre conuenitis. Atqui nos illis ista non damus: sed opus hoc totũ menti, & fidei adscribimus. Illi vobiscom statuebant, carnem Christi præsentem esse corporaliter comedendam: nos autem eam dicimus
B re ipsa absentem spiritualiter tantum esse percipiendam. Hæc cum ita sint, tamen Inconstantius gregē suum totum tam sanctũ, & purũ esse iactat, vt nulla in re cõueniat cum Capernaitis.

Deinde etiam me grauiter accusat, quód dicam nos, quod attinet ad rem ipsam, à Capernaitis non dissidere. *Nam illi*, inquit, *rem ipsam ignorabant, vt qui non intelligerent, spiritualem & diuinam carnem à Christo dari.* Verùm, Inconstanti, hoc tu scire debebas, illorum prauam neglegen-
C tiam rem ipsam non potuisse immutare. Videbant quidem, carnem illam humanam esse, de qua dominus loquebator. Quamuis autem diuinitatem in Christo non viderint, tamen id ad nostram quęstionem nihil pertinet. Non enim id nunc disputamus, vtrum caro illa Christi habeat vim sanctificandi. Nec ea manducatio, de qua nunc agimus, per se refertur ad diuinitatē: sed propriè ad naturam humanam, quatenus ea nostra causa suffixa est in crucem. Hæc ergo
D nũc comminisci, atq; interponere, nihil erat aliud, quàm diuerticula, & suffugia qoærere: quod iste, vel astu, vel malitia, vel stomachi impotentia, ad rem obscurandam, & offuscandos oculos Lectoris, sæpissimè facit.

Deinde qoeritur, *hanc Regulã à nobis ænigmatis instar proponi, qua Papistæ suggillarentur.* Quid ni? An enim ita impium, & nefarium est, ostendere quàm procul, quamque turpiter isti homi-
E nes à vero discesserint, & sese ad Capernaitas etiam adiunxerint? Verùm isti, cum ita magni sint, & sancti patres, putant sibi quidem licere, alios omnes pro libidine Hæreticos, Sectarios, Schismaticos, Cauillatores, Figoratores appellare: se autem à qooquam nefas esse attingi. At nos tantum admonere illos voluimus stupiditatis suæ, nec Lectori ænigma, sed certissimam obseruationem proponere: vt videret quid inter nos, & Papistas interesset. Id enim in causis cognoscendis vtilissimom esse ad dnceodum,

& in primis ſpectari intelleximus, vt Iudex perſpicuè videat, & quid inter aduerſarios conueniat & quid relinquatur in controuerſia.

Addit inſuper, *nos in modo tantū, & ratione mãducandi diſcrepare à Capernaitis. Quod enim illi putabant faciendum carnaliter, nos docere, fieri oportere ſpiritualiter: & nos cauſam noſtram cum Capernaitarum ſacrilegio communicare. Nam quod illi ſacrilego modo opinabantur eſſe faciendum, id nos cùm negemus omninò fieri, & propriam corporis Chriſti manducationem in Sacramento auferamus, ſacrilegio manifeſta rē ſacram ſurripere.* Eſt quidem iſta grauis contumelia: ſed cui facilè poſsit reſponderi. Nos enim corpus Chriſti à ſymbolo Eucbariſtiæ non auferimus. Neq; enim illud anteà vnquã ibi præſens fuerat. Inconſtantius autem, cum ex Eucharistia tollere velit ſubſtantiam panis & vini, quam negare non poteſt ibi anteà extitiſſe, ſeſe manifeſtiſsimi alligat ſacrilegij. An autem nos manducationem carnis Chriſti auferamus, cū illam dicamos ſpiritualem eſſe, & fide tantùm atque animo perfici, prudens Lector facilè iudicabit. Iſti verò cùm Chriſti corpus ſob accidentibus collocant, & mole ſua, & membris omnibus expoliant, quomodo negare poſſunt, id eſſe graue ſacrilegium? Nam quod dicunt, corpus Chriſti ore & dentibus apprehendi, totumq; quantū quantū eſt, tranſmitti in ventriculum, quàm ſit ſacrilegum nihil pronuntio: certè fatuum, & ineptum eſt, & nocturnum potius phantaſma, quàm ſanorum, & vigilantium hominum cogitatio. *Sed propriam eſſe ait manducationem, quæ fiat in myſterio.* Quem autem modū huius myſterij intelligat, nunquã adhuc, quod ſciam, cuiquam aperuit. Videlicet, illud ſibi ſoli retinere voluit, tanquam myſterium. *Verum nos, ait, ſola in credulitate verſari.* Cæterum an fides viua, & efficax, qua iuſtificamur, & acceſſum habeamus ad Deū patrem per Ieſum Chriſtum, ita contemptim appellanda ſit credulitas, ipſe viderit. Nos ex capite ſexto Iohannis ſcimus, carnem domini ea manducari: & Auguſtinum dicere, Crede, & manducaſti.

Quod autem ait, ſe dubitare, an omnino aliquid credamus, minimè miror. Alios enim metitur pede ſuo. *Vtinam*, inquit, *crederetis.* Si hoc ex animo dicis, Inconſtanti, cur non, poſitis ſophiſmatis, & conuitijs, verba potius ſcripturæ ſacræ nobis proponis? Ex illis enim ſolis ordinaria via fides in animis hominum accenditur: quam autem raro & parcè audire ex te potuerimus verbum Dei, vel tuus iſte liber poteſt optimus eſſe teſtis. Legi equidē aliquãdo declamationem tuam de Obedientia contra Papam, non ſanè inelegantem, & bene munitam ſacris literis. Sed cum tu non ita multò poſt, mortuo Henrico à doctrina tua, & à te ipſo deſciueris, facilè nobis indicaſti quantō tu ipſe crederes, tantum videlicet, quantum princeps tuus velit.

Ad rem redeo. Ais *ſpirituali illa manducatione, quam nos docemus, excludi Sacramentum*, Miror verò te, qua fronte id dicere potueris: præſertim cum iam toties à nobis dictū, atque explicatum ſit, huiuſmodi manducationem ſpiritualem poſſe conſtare etiam ſine Sacramento. Illam autem viciſsim cum Sacramento optimè congruere, tum quia Chriſtus illud inſtituit, & ſymbola externa tanquam ſigilla quædam promiſsionibus ſuis adiecit, tum etiam, quia verba, quæ ibi recitantur, & externa manducatio Sacramenti, inſtrumenta ſunt ſpiritus ſancti, quibus fides in nobis excitatur, & ſpiritualis manducatio promouetur. Certè nos è noſtris templis vſum Cœnæ Dominicæ non ſuſtulimus: Sed & Sacramentum, & rem Sacramenti vnà piè, & diligenter conſeruamus. Vos potius, cū eripitis ſubſtantiam panis & vini, tollitis omnem rationem Sacramenti. Neque nos Sacramenti violatores rectè dici poſſumus: illud enim, quantum poſſumus, à veſtris fraudibus, & furtis aſſerimus.

Aduerſarij non nos, rationem Sacramenti ab Eucbariſtia tollūt.

Intolerabile verò eſt, quod ait, nos in verbo illo, Manducare, ineptè & ſtultè ludere. Nam, ſi hoc idcircò dicat, quòd nos manducationem tribuamus fidei, & verba ipſa ſacrarū literarū, & patrum ſententiæ ſatis nos tuentur. At ſi ea cauſa viſi ſumus inepti & fatui, quod diceremus, corpus Chriſti re ipſa & à nobis abeſſe ipſis, & à pane: non verbis, & conuitijs, ſed ſcriptoris, & rationibus eramus confutandi. Profectò, ſi patres in deſerto, vt Paulus ait, manducauerunt eundem cibum ſpiritualem, & potum eūdem ſpiritualem nobiſcum biberunt, quod Auguſtinus etiã diſertiſsimis verbis teſtatur, huiuſmodi corporalis præſentia nec neceſſaria erat, nec dari etiam illo tempore potuiſſet.

Falſum ergo eſt, quod Inconſtantius ore tam pleno crepat, *corpus Chriſti, niſi adſit realiter, non poſſe vllo pacto comedi. Capernaitæ*, inquit, *veritatem carnis in manducatione ſpectabãt ore excipi: & vos negatis ore excipi: & aliam ſentitis manducationē abſentis corporis. Quare non in ſolo modo ab eis diſcrepatis, qui adeò diſſentitis.* Collige, quæſo te, Inconſtanti, & audi paulò attentius. Cum dicimus, nos in eo diſcrepare à Capernaitis, quod illi putarint, corpus Chriſti ore ipſo corporis, & faucibus comedēdum eſſe, nos autem id referamus ad mentem & ad fidem, nónne vniuerſum diſcrimen ſitum eſt in modo? Nam res certè eadē eſt vtrinque: contenditur autem tantùm de modo, & ratione comedendi.

Poſtremò concludit, *Nos cum oppugnemus inſtitutionem Chriſti, non poſſe ſpiritualiter comedere eius carnē.* Nos verò, Inconſtãti, Chriſti inſtituta & ſeruamus, & colimus: quæ vos quotidie tyrannica, & prorſus ſacrilega violentia reſcinditis. Id enim in templis veſtris fieri, nobis etiam tacentibus, res ipſa loquitur.

REGVLA VII.

ITEM cū legimus in Patribus, corpus Chriſti haberi, aut contineri in ijs myſterijs, nihil aliud intelligere debemus, quàm corpus Chriſti in illis denotari, oſtendi, demonſtrari,

demonſtrari, ſignificari.

GARDINERVS.

HAC Regula veras ſignificationes falſo mutat, & per fallaciā tollit: qui tam ægrè aliàqui fert mutationis verbū.

MARTYR.

NE parum facetus videatur, quod ego dixi, Haberi aut contineri, idem eſſe quod oſtēdi, aut ſignificari, *id*, ait, *nec dictum, nec pictum, nec ſcriptum, nec auditum fuiſſe vnquam.* Hæc ſcurrilia miſſa facio. Ego antem dico, me haoc obſeruationem propoſuiſſe de ſacramēto Euchariſtiæ: & ſententiā meā confirmari poſſe ex dictis Patrum. Nam & Tertullian⁹, & Cyprianus, & Baſilius, & Auguſtinus, & alij complures non obſcurè ſcribunt, corpus & ſanguinē Chriſti in pane & vino ſignificari, oſtēdi, demonſtrari. His teſtibus mihi, opinor, vti licuit: etſi verba illorū non expreſſerim, quibus ſe ipſos cum ita loquuntur, ſolēt exponere. Neq; hæc obſeruatio ad mentē referēda eſt communicantiū, nam ea corpus ipſum Chriſti fide complectitur, ſed ad ſymbola. Nam illorū propriū eſt in myſterijs, quemadmodū omnes Theologi teſtātur, ſignificare. Omnes enim in eo conſentiunt, Sacramentum eſſe ſignum rei ſacræ.

Proprium ſymbolorū eſt ſignificare.

Deinde doctiſsimum ſimul, ac ſanctiſsimū virum Bucerū teſtem citat: *quem tamen* ait, *multis nominib⁹ eſſe improbandū.* Primū, ſi iudicio tuo improbandus eſt, cur illū accerſis teſtem? Si tu eum non probas, quomodo eum à nobis probari poſtulas? Si errauit alibi, cur non errauit hic quoq;? Hæc quidē tibi reſponderi poſſent ab illis, qui Buceri authoritatem contemnerēt. Ego verò, qui eius viri ſummā doctrinā, & perpetuam vitę innocentiam ſemper ſum admiratus, potius ad diligentē eius lectionem te remitto. Ibi quære, an ille Tranſubſtantiationē veſtram vnquam defenderit: an vnquā ſubſtantiam ipſam carnis Chriſti ad panē & vinū alligarit: an eam ipſam carnem promiſcuè à pijs impijſq; percipi docuerit. Poſtea de Buceri authoritate nobis inſultato, quantū voles. Fateor illi, cum interpretatur hæc verba, *Hoc eſt corpus meū,* Synechdochē magis placuiſſe. Et eā ipſam nos quoq; modò rectè intelligatur, non reijcimus. Euchariſtia enim, quod ſæpè diximus, conſtat duabus rebus. Sed nil neceſſe eſt, vt illæ res ſeſe contingant locali præſentia. Antiquioribus tamē Patribus magis arriſit Metonimia: quos ego ſi ſequor, non video, cur cuiquam videri debeam iniuriam facere veritati, aut ſectarius & hæreticus appellari. Verùm, vt quod res eſt, dicam, ego me ab Inconſtantio multò vituperari, quàm laudari malo. Tantùm videlicet eſt in eius ſuffragio momenti & ponderis.

Deinde calumniatur, *me de Patribus ex me ipſo facere coniecturam*: quaſi illi voluerint ſuis verbis lectori fucum facere, & aliud ſenſerint, aliud ſcripſerint, linguę & cordis pernicioſiſsimo diſſidio. Hoc ego vitiū Patribus non inuro. Hoc tantùm dico, illos quod aliquo in loco ſcripſerint obſcurius, id alibi apertius declaraſſe. Cęterū huiuſmodi iniurijs nemo Patres ſæpius, aut grauius afficit, quàm Inconſtantius. Sępe enim iam ſuprà affirmauit, illos in calore atq; impetu

Inconſtātius, non ego Patres afficit cōtumelia.

A diſputationis longè aliter ſcripſiſſe, quā aut iudicarint, aut ſenſerint. Atq; ita diſtinguit illorum dicta, vt alia velit ἀγωνιστικῶς, alia δογματικῶς intelligi. Inconſtantius ergo grauius, & contumelioſius lędit authoritatem Patrū, quàm nos. Is enim non dubitat, illis tribuere duo corda, non tantum duas linguas: alterum cum diſputant: alterum cum ſedatè loquuntur, & figunt dogmata. Nam nos quidem vnam tantùm illis linguam, & vnum cor adſcribimos: ſed ita vt

B quod alicubi, vt fit, dictum erat obſcurius, id alibi clarius, & dilucidius explicent.

Addit, *eſſe quoſdam, qui cum explicent ſacramentū Euchariſtiæ, hæc dua verba Contineri, & Significari ita diſtinguant, vt dicant, corpus Chriſti myſticum in ſacramento ſignificari quidem, non contineri: corpus autem Chriſti naturale & ſignificari & contineri. Id,* ait *non eſſe obſeruatum in mea Regula. Me enim verbum illud Contineri, exponere per Significari.* Hæc diſtinctio neutra ex parte dictis Patrum ſatis facit. Nam illi & myſticum corpus Chriſti dicunt in

Diſtinctio allata non poteſt probari. Etiā myſticum Chriſti corpus in Sacramentis continetur, nō tamē ſignificatur, quod etiam de naturali corpore dari poteſt.

C ſacramēto contineri, & corpus naturale ſignificari. Verùm id antequā declaro ex Patribus, vnum locum citabo è ſcripturis. Paulus ait: *Vnus panis multi ſumus.* Hæc haud dubiè pertinēt ad corpus myſticum. Quomodo hîc iſte noſter exponi velit verbum illud ſubſtantiuū, *Sumus,* neſcio. An enim dicet, nos reuera eſſe panem, an potius pane ſignificari? Significari, opinor, potius dicet: ita enim nūc in ſua iſta diſtinctione loquitur, quam tamē proponit aliorum, neſcio quorum, nomine. Alicubi ergo, Inconſtan-

D ti, & ſcriptum & pictum vides, non tantùm illa verba, quæ ego dixi, Contineri, & Significari, ſed etiam verbum ipſum ſubſtantiuum, *Eſt*, exponi per ſignificari.

Nunc ad huius diſtinctionē redeo. Auguſtinus in Sermone ad Infantes, ait: *corpus ergo Chriſti, ſi vis intelligere, audi Apoſtolū dicentem fidelibus. Vos eſtis corp⁹ Chriſti, & mēbra. Si ergo vos eſtis corp⁹ Chriſti & membra, myſteriū veſtrū in mēſa domini poſitū eſt. Myſteriū domini accipitis ad id, quod eſtis. Amē*

E *reſpondetis: & reſpondendo ſubſcribitis.* Ex his verbis colligo, Communicantes reſpondiſſe Amen, cū illis daretur ſacer panis, & appellaretur corpus Chriſti. Admonet ergo Auguſt. illos idem illud eſſe, quod reſpondeāt. Neq; ait, illos ibi ſignificari, ſed eſſe: quod tamē ex hac diſtinctione allata dicere debuit. Ait .n. in pane Euchariſtico corpus myſticū, nō eſſe ſed ſignificari. At Auguſtinus longè ſecus ait, nos ipſos eſſe illud ſacramentū. Idem alibi ab eodē Auguſtino mul-

F tò clarius, & luculētius dicitur et habetur. De Conſe. diſt. 2. cap. Quia paſſus eſt dominus. *Et per miſericordiam eius,* inquit, *quod accipimus, nos ſumus.* Et mox: *Hæretici, quando hæc accipiūt, teſtimoniū contra ſe accipiūt: quòd illi quærāt diuiſionē, cū panis iſte indicet vnitatem. Sic & vinum in multis racemis fuit: & modo vnum eſt.* Et mox: *Vbi vos eſtis in mēſa, & in calice, nobiſcū vos eſtis. Similiter enim hoc*

fumus: similiter bibimus, quod simul viuimus. Hic A rursus videmus nostra, id est mystici corporis coniunctionem, non per verbum, Significandi, sed per verbum substantiuum, *Est, Sumus, Estis,* notatam esse. Nunc autem, si vicissim ex Patribus probare velim, corpus ipsum Christi naturale in Eucharistia significari, & superuacaneos esset labor & infinitus. Et superuacaneus quidem, quia Inconstantius in hac sua distinctione, id vltrò confitetur. Ait enim, *Corpus Christi naturale & significari in Eucharistia, & contineri.* B Oblitos est ego sui, vt apparet. Hic enim fatetur id, quod antea nusquam nec scriptum, nec pictum, nec fictum esse clamauerat. Rursus etiam infinitum esset, si omnia quæ ex Patribus in hunc locum citari possent, vellem persequi. Infinita enim propè loca sunt, quibus hoc Sacramentum, Figura, Signum, symbolum, Similitudo, Typus, *Antitypum* corporis Christi appellatur: quibusq; illud ipsum corpus in Eucharistia significari, ostendi, demôstrari dicitur: quæ attentus Lector ex ijs, quæ anteà à nobis scripta sunt, poterit facilè inuenire. Idem etiam Lector addet ad hanc regulam id quod sæpe diximus, quodq; nostrum istum Sophistam pessimè habet, significationem, quam hic statuimus, non vulgarem, aut profanam esse, sed diuinam & efficacem: deinde etiam annotabit, quid fructus ex ea ad communicantes redeat.

Huc addit Inconstantius, *Arrianos quoq; olim idem molitos esse, quod nos: sed longè subtilius & artificiosius.* Quos autem ille, aut quemadmodum D id illi fecerint, id prudenter, quia dicere non potest, tacet. Equidem minus me subtilem, minusq; astutum haberi, quàm olim fuerint Arriani, libêter patior. Illud verò graui est, quod ait, *me in aliena scripta exercere rude, & rusticã tyrannidem: me enim non parua aliqua significationis, in aliud cognatum & proximum verba deducere, sed aperta vi verbis significationes suas eripere, idq; nulla, de causa.* Sed bene habet. Mea enim tyrannis, id quod ipse fateris, verbis tantum & significationibus concluditur. Nam tua iam pridē in Anglia, non tantùm verba, sed etiam omnia sacra rectissimè, & sanctissimè ab Eduardo Rege instituta, nullo iure, nullo exemplo, sed mera vi, & violentia prorsus euertit, & dissipauit: & in fortunas, & vitas sanctorũ Martyrũ ferro & igni ba & omni genere crudelitatis deseuijt. Verũ ista miss facin, Deus ea, non dubito, aliquando indicabit. Ego verò has interpretationes nec confinxi, nec adhibui sine causa, ea tantum retuli, quæ ne tu quidem, Inconstanti, negare potes extare in scriptis Patrùm. Qua autem tu tyrannide & manifesta vi, vel potius quo sacrilegio significata sua verbis soleas eripere, non ex vno tantum loco, sed ex toto ferè libro isto tuo potest intelligi. Apud te enim panis & vinum sunt accidentia: substantiæ sunt proprietates. Quos autem equuleos adhibueris ad Theodoretum, Gelasium, Cyrillũ, Didymum, Basilium, & alios complures patres lacerãdos, aliorum potius esto iudicium.

Sed fortasse non erit alienum breuiter attingere, facilè ne illud, & vsitatum sit, an potiùs durum & tyrannicum, quòd ego in hoc negotio, de Sacramentis & signis verba illa, Haberi, & Contineri, interpretatus sim per ostensionem, significationem: demonstrationē, Certè literæ diuinæ dicuntur vitam æternam continere. At quomodo tandem, quæso, illam continent? Non alio sanè modo, nisi quia illam significant, docent, insinuant. in Actis Apost. cap. 13. ita legitur: *Viri fratres, filij generis Abrahæ, & qui inter vos timent Deum, vobis sermo salutis huius missus est.* Hic prædicatio Euangelij dicitur sermo salutis: nimirum, quòd in se contineat & habeat salutem. Explicet hic mihi Inconstantius, quomodo verba Euangelij salutem in se contineāt. Dicet fortasse, quòd illa sint causa salut a. Ego vC erò vlterius etiam quæro, quomodo ea sunt salutis nostræ causa. Ad extremum necesse est dicere, significando. Eam significationem cum spiritus sanctus reddit efficacem in animis auditorum, affertur illa certa, & indubitata salus. Verùm quid hæc, inquies, ad Sacramenta? Plurimum. Ea enim, vt Augustinus ait, vtque vulgo in scholis iactatur, sunt verba quædam visibilia. Quare hæc in re nō est mea nec tanta, nec tam rustica tyrannis, quanta eam videri vult Inconstantius. Neque ego vnquam dixi, quod iste stultè cauillator, Continere ac habere, vbiq; atque omni in loco idem esse quod significare. Scio enim ista duo verba interdum longè distincta esse. Illud autem pronuntiatũ meum ad hanc quæstionem contrahi volui. Eat ergo Sophista, & cum alijs litiget: hæc enim ad me nihil pertinent.

Sacræ literæ vitã æternã continent.

Quomodo sacræ literæ salutem cõtineant.

Hic homo otiosus multa de simulatione, & dissimulatione sine vlla causa interponit. Neque enim nos, patres in hac re aut simulasse aut E dissimulasse dicimus. Nam quòd ad pios attinet, in Sacramentis omnia verè aguntur, & efficaciter. Illi enim mēte, ac fidę corpus ipsum Christi re ipsa percipiunt: idque illis Sacramēta & symbola verè atque efficaciter significant. Deniq; re, vt ipse putat, pulcrè gesta, ait, Offerri, Exhiberi, & alia verba similia apud me nihil esse aliud quàm significari. Qua de re ego ita respondeo: cum domini caro dicitur nobis exhiberi, aut offerri, aut dari in sacra Cœna, id si refe F ratur ad signa, fateor notare significationē, sed eam, vt sæpè dixi, non vulgarem at idem, si spectet mentem, & fidem communicantium, indicat veram perceptionem corporis Christi: quã etsi Inconstantius contemnat, & fastidiat, tamen homines pij, & sancti, & Christi membra illa summa cum vtilitate fruuntur.

Non dicimus patres simulasse.

REGVLA VIII.

CVMQVE audis Patres dicere, Panem & vinum non esse amplius in Eucharistia, hoc intelligere debes, non simpliciter, sed quod attinet ad ipsum communicantem. Ibi enim cogitandum tibi non est vel de pane, vel de vino: sed mentem tuam,

atque omnes sensus oportet penitus defigi in illis rebus, quæ significantur. Ideo enim dicitur, Sursum corda, vt ab illis reb. visibilibus animum tuum subuehas ad inuisibilia, quæ tibi in Sacramento offeruntur. Et ab hoc genere tropi scripturæ sacrę non abhorrent. Paulus enim ait, Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem. Idem tamen non negasset, animam nostram carne & corpore aggrauari. Alibi enim scribit: Caro coucupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem: & Castigo corpus meum, & in seruitutē redigo. Neq; idem ignorauit esse multos malos homines, qui in scripturis appellantur caro & sanguis, à quibus nos assiduè infestemur, & quibus cum nobis sit lucta quotidiana. Paulus autem cum diceret, Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, intelligi voluit præcipuam illam, & summā contentionē, vnde illæ alię ortum habenr. Idem etiā alibi dicit, In Christo Iesu nec marem esse, nec fœminam: nec seruum, nec liberum. Tamen ista discrimina officiorum & sexuū ab Ecclesia Christi non remouentur. Scimus enim seorsim de illis etiam præscripta esse. Sed Paulus hoc intellexit, ista discrimina non esse in Christo, quod attinet ad Regenerationē & remissionē peccatorū, & assequendā vitā æternā: præcipua, & summa sunt in Christianismo: & in istis distribuēdis Christus non spectat status, & conditiones hominū. Idē alibi scribit, Regnū Dei nō esse in sermone: nec tamen idcirco ab Ecclesia, quæ est Regnum Dei, lectiones admonitiones, conciones, quæ constant verbo & sermone, remouit. Hoc enim solū sibi voluit, illā summā vim, & efficaciā spiritus, eam esse, qua omnia in Ecclesia geri & administrari debeant. Ad hunc modū Patres interdū aliqui loquūtur, cum negāt in Eucharistia manere naturā symbolorum. Id enim, vt dixi nō est accipiendum simpliciter, sed quòd attinet ad cogitationem, & fidem nostram, quas nullo modo oportet in illis externis symbolis inhærere.

GARDINERVS.

PROXIMA *Regula violentior fuit: ista subtilior, scilicet ex Stoicorum schola huc accersita, qui in loquendi formis rerum obscurationes eleganter notarunt.*

MARTYR.

INconstātius & numero exemplorum, & ipsa rei veritate victus fatetur, & *in diuinis literis, & apud omnes bonos authores inueniri negationes, quæ rē non omninò tollant, sed tātum ex collatione obscurent. Neue videatur non audisse aliquando dogmata Stoicorum, ait, me hanc regulam ab illis accepisse.* Quasi verò eadem loquendi forma nō possit, & in prophetis & in ipso Dauide, & in plærisque sacris libris obseruari: quos negare non possit, longè antè scriptos fuisse, authore atque impulsore spiritu sancto, quàm nomen Stoicorum auditum esset. Sed iste addit, *hanc obscurationem ex collatione ibi demum habere locum, vbi illa duo constet esse in eodem*: idque conatus est etiam exemplis illustrare. *Constat*, inquit, *luctā & cum carne, & cum principibus aeris esse: constat item, in regna Dei sermonem esse, & virtutem: constat denique marem, & fœminam esse in Christo, id est cum gratiæ conditiane.* Quò ista spectēt, si Lector nesciat, paucis aperiā. Hoc videlicet, iste sibi vult: Si panis, & corpus Christi ita inter se conferātur, vt panis non auferatur prorsus, sed obscuretur, necesse esse statuere, vtrunque esse in Eucharistia. Nisi enim constet, vtrunq; esse in eodem, huiusmodi obscurationem ex collatione esse non posse. Id autem putat cū nostra sententia maximè pugnare: quasi nos prorsus negemus, corpus Christi pertinere ad Eucharistiam. Atqui id nobis nunquā in mentem venit. Semper enim & diximus, & scripsimus, integrum sacramentum constare & signo,

A & re significata. Quæ enim relatio posset esse sine fundamento, & termino? Sed hic Inconstantius semper errat. Putat enim, sacramentū non posse constare ex corpore Christi & pane, nisi tam adsit nobis in eo corpus Christi, quàm panis. At id ad relationē non est necessarium, relatio.n. paternitatis ad filiū constat ex duobus terminis, quáuis interdū fieri possit, vt filius à patre longissimis terrarū spatijs disiungatur. Quare dicimus, Eucharistiā constare ex si-

C gnis, & re significata, eaque inter se conferri, vt præ re ipsa significata symbola pro nihilo quodammodo haberi debeant. Simile quiddā cogua mihi in Baptismo. In eo aqua symbolum, aut signum est, res autem significata est remissio peccatorum. Iam quis ita rudis est, vt putet condonationem peccatorum re ipsa coniunctā esse cum aquis? Illa enim non alibi est, quàm in mēte, & volūtate Dei. Quamuis autem duæ istæ partes tantum inter se distent, quantum

D cœlum & terra, aut quātum corpus & spiritus: tamen ex illis duabus vnum Baptismi sacramētum constare potest: ita etiam Eucharistia ex duabus suis partibus constat, quamuis alter terminus, corpus videlicet Christi, quod ad locū attinet, in cœlo sit, & lōgissimè absit à pane.

Cōdonatio peccatorū non est in aqua Baptismi, sed in mente Dei.

Addit Inconstātius, *non semper notā negādi addi sermonibus, vt rem obscuret tantū, non autem prorsus auferat: sed interdū eam, quod significatur, verè negare, ac tollere. Vt quod Paulus scribit ad Titū. Apparuit benignitas Dei, non ex operibus iustitiæ, quæ feci-*

mus: *sed secundum suam misericordiã saluos nos fecit.* Hic, inquit, *vera est negatio, & forma loquutionis* ... *proferitur, nō vt imminuat tantū aut obscuret, sed vt prorsus, atq; omnino remoueat.* cui loquutioni illud etiam ait esse simile, quod dominus dixit Petro, *Caro & sanguis non reuelauit tibi. Hic itē caro & sanguis non obscurātur, sed remouentur.* Quale illud quoque est, *Non ex voluntate carnis, nec ex volūtate viri, sed ex Deo nati sunt.* Non displicēt mihi hęc exempla. Sed illis aliud etiā addo: Non iustificari hominem ex operibus, sed ex fide, idque omninò dictum esse à Paulo ...: quãuis id Inconstantius cum suis constãter neget. Ex his autē exemplis quid tandē iste vult conficere? *Hæc,* inquit, *ita tracto fusius, vt ostendam, ex indicio rerum intellectarum, non ex sola loquutionis forma sensum esse æstimandum: & hanc regulam multis esse obnoxiam erroribus, & ad id, quod agitur, nihil omnino pertinere: cum alia sit ratio absolutæ negationis, quam eius, quæ in collatione adhibetur.* Veritatē loquutionum quærendam esse ex natura rerū intellectarum, libenter damus. Neq; ego in hac Regula solã, & meram loquendi formam attēdi volui. Imo Patres ita intelligendos esse conclusi, partim ex ijs, quæ in sacris literis traduntur de natura sacramentorū: partim etiam ex ijs, quæ Patres ipsi alibi de eadem re scripta reliquerunt. Et ex altera parte hoc etiam obseruaui, formulam ipsam loquēdi huiusmodi sensum facilè posse recipere. Neq; enim simpliciter dandum est, formulam ipsam orationis ad sensum inueniendum nihil facere. Quid enim sæpisimè faciet infelix doctor in sacris literis, si ignorabit Hebraismos? Quid in Patribus vel Latinis vel Grecis, si phrases ipsas Latinas Grecasq; non intelligat? Nihil profectò videbit, nisi oculis alienis: neq; quicquam vnquam securè, & solidè poterit de vero sensu pronūtiare. Prudens ergo, & diligens interpres non tantùm res ipsas, sed etiam loquutiones & phrases debet in consilium aduocare.

Ne illud quidem verum est, quod iste subijcit: Nusquam hoc legi apud Patres: *Non est ibi panis, sed corpus Christi.* Etsi enim non eadem fortè verba, tamen simillima apud eos inueniuntur. Vtq; de Chrysostomo dicam, quē iste nominatim attigit, ille in sermone de Encœnijs ita scribit, *Nū vides panē? Nū vinū? Num sicut reliqui cibi in secessum vadit? absit: ne sic cogites.* & mox *Propter quod, et accedentes ne putetis, quòd accipiatis diuinū corpus ex homine, sed ex ipso Seraphin forcipe i* ... *guem.* Nónne ijs verbis indicat Chrysostomus non esse cogitandum de pane, nec putandum hominem antistitem administrare sacramentū communicantibus, cum tamē sensus agnoscát panem, & reuera homo minister Eucharistiam porrigat, Tamen & panis & minister ipse pro nihilo quodammodo habendus est, præ vt illa sunt, quæ pij in communione considerant. Idē hom. 7. in epist. priorē ad Corinthios ita scribit: *Ethnicus, cùm audit lauacrum Baptismi, persuadet sibi, simpliciter esse aquam. Ego verò, non simpliciter video, quod video, sed animæ per Spiritum purgationē. Ille lotum mihi corpus duntaxat, ego animã & puram, & sanctam factam credidi: nec non sepulturam, resurrectionem, sanctificationem, iustitiam, adoptionē, hæreditatem, regnum cælorum, spiritus satietatem* ... *sidero. Non enim aspectu iudico ea, quæ videntur: sed mentis oculis video corpus Christi: aliter ego hoc, aliter incredulus accipit* In istis duobus mysterijs Aquam, & id quod appellatur corpus Christi, tam se longè aliter attēdere, quàm hominem Ethnicum. Se enim res externas, & symbola, quæ Ethnicus sola videt, non respicere: sed totum in illis esse, propter quæ consequenda illa sint instituta. Chrysostomo ergo Baptismus nō est aqua: nec Eucharistia est externa illa species panis & vini: quamuis & aqua sit in Baptismo, & in Eucharistia panis & vinum. Augustinus quoque in Sermone ad infantes: *Quod vidistis, inquit, panis est & calix, quod oculi vestri renuntiāt: quod autem fides vestra postulat instruenda, panis est corpus Christi, calix sanguis.* Docet his verbis Augustinus, panem quidē & vinum, re ipsa adesse: illos autem, qui instituti sint fide, illa non attēdere. Illis enim ea esse corpus & sanguinē Christi: sed suò quodam modo: eo videlicet, quo iam sæpè diximus. Sed plura loca similia ex patribus, ne sim prolixus, non indicabo.

Concludit tandē, se istam obscurationē, aut extenuationē tū demū velle recipere, vbi magnū aliquod absurdū sequeretur, si res ipsa verè, ac propriè diceretur auferri. Hanc obseruationē nos quoq; libenter amplectimur. Absurda autē quę iste se fingit in hac causa nō videre, nos maxima, & propriè infinita conspicimus. Quæ cum Inconstantius absurda esse negat, non tam contra nos dicit, quàm contra visum communem, contra experientiam, contra naturam, contra sensus, contra patres, denique contra verbum Dei: & videns prudensque ita furit, vt iam vix bellebero curari possit.

REGVLA IX.

FIDES vera tantæ est efficacię, vt res pręsentes constituat: nō quidē realiter, sed spiritualiter: eas enim per fidē ita complectimur, ac si essent ante oculos. Atq; ita Apostolus scribit, Christū crucifixū fuisse ante oculos Galatarum: & Christus ait, Abrahamū vidisse diem suum: & Paulus ad Corinthios ait, Veteres in suis Sacramentis habuisse eundē Christum, quem nos habemus. Atque ita non est necesse ad hanc præsentiā, vt res ipsæ, quod attinet ad naturalem illarum situm, mutent locum, aut nobis adsint cū suis materialibus, vt loquūtur, & physicis conditionibus.

GARDINERVS.

HAEC Regula digna est, quæ diligenter excutiatur: aperit enim hominis fraudes, & fidem malam: tum etiam detegit inconstantiam, quæ a confictis mendacijs non potest abesse.

MART.

INconstantius, si vnquam aliàs egit Sophistã, & callidũ veteratorem, id hoc loco artificiosissimè præstitit: vtq; fraudes suas, & perfidiã, & inconstantiam facilius tegeret, astutè eadem omnia in me contulit. Id autem quàm verè, & rectè faciat, spero me æquo Lectori paucis verbis planum facturum. Primum pugnat aduersus efficaciam fidei: quam ego multis scripturarum testimonijs confirmaui: & ex epistola ad Hebræos ait, *fidem esse argumẽtum rerum non apparentium: id est earum rerum*, sic enim subijcit, *quæ nos secundum sensum carnis lateant.* Hic ego nonnihil miror, ignorationẽ rerum creditarum à nouo Theologo cõtrahi tantum ad sensus carnis: quasi verò non ea etiam apprehendantur fide, quæ rationem humanam fugiant. Quid enim, quæso, nosse, aut suspicari possunt sensus nostri de Trinitate trium personarum in vna substantia? Quod tamen, quamuis fugiat rationem, nihilominus fide comprehenditur. Sed ne omnes minutias persequamur, dicemus Gardinerum, etsi non totum, tamen aliquid dixisse: cumque diceret, Sensum carnis etiam rationem comprehendisse. Etsi enim sit iurisperitus, tamen non semper retinet proprietatem sermonis.

Deinde hoc etiam sibi sumit, *Fidem seu speculum quoddam, nobis res absconditas referre.* Id ego libenter recipio: Apostolus enim ait, nos hic videre tantum in speculo, & in ænigmate. Quod autem ait, *Fidem instar speculi referre res, non absentes, sed præsentes,* videtor mihi etiam ad ea, quæ ante oculus posita sunt, stupere. Speculũ enim refert, non ea, quæ in ipso sint præsentia, sed ea potius, quæ longius absint: quæ tamen ita refert, & proponit ob oculos, ac si in ipso essent. Et ne loquar tantùm de rebus proximis, constitue speculum sub dio: videbis in eo Solem, Lunam, astra, aliaq; quæ ab ipso speculo sint remotissima: quæ tamen omnia ita perspicuè, itáque ad viuum expressa videbis, ac si essent reuera coràm, & in speculo præsentia. Ita ego dico vsu venire etiam in fide: eius, videlicet, vi, & efficacia ea, quæ longè absint, quòd ad rem ipsam attinet, fieri quodammodo præsentia. Non potuit ergo Inconstantius commodiori simili meam sententiam confirmare. Et quoniã ipse viam nobis muniuit, vt exempla, & similia petamus à rebus familiaribus, non video cur non mihi quoque liceat idem facere. Vis in nobis intelligendi, quam philosophi appellãt possibilem, vt Aristoteles ait, potest fieri omnia. Ornatur enim infinitis rerum simulacris, quæ vulgò appellant species, aut imagines. Ea vero simulacra, cum à rebus ipsis effluxerint, & primum quidem per sensus exteriores, deinde etiam per interiores ad intelligentiam nostrã penetrarint, ibi omnium rerum formas quodammodo præsentes efficiunt. Atque ita fit, vt res longissimè distantes, & iam sæpè præteritas in nobis ipsis, atque in animo nostro præsentes habere possimus, vel potius re ipsa habeamus: etsi crassa illarum hypostasis, & substantia in animo nostro non existat. At ista, inquies, sunt philosophica. Maximè. Non tamen propterea falsa sunt. Deinde scire velim cur tu ea loca scripturarũ, quæ à me allata sunt, ita temerè contemnas: Abrahamum, videlicet vidisse diem domini]: Christum crucifixum fuisse ante oculos Galatarum. Quibus hoc etiam debes addere, Nos iam sedere ad dextram Dei in cœlestibus: quemadmodum scribitur ad Ephesios: & quemadmodum habetur ad Romanos, Nos iam spe saluos esse. Hæc ita accipienda sunt, quòd fides ea nobis, quum adhuc ab eis longè absimus, faciat præsentia. Quòd si scripturis non credis, audi saltem patres tuos. Nam Chrysostomus in capite secundo ad Hebræos ita scribit: *Quoniam ea, quæ sunt in spe sine substantia esse putantur, fides eis tribuit, substantiam: magis autem eis non tribuit, sed ipsa est substantia eorum: vt puta, needum Resurrectio facta est, & needum est substantia: sed spes facit eam subsistere in anima nostra: hoc est, quod dixit, substantia.* Si fides aut spes quæ hoc loco pro eadem re sumuntur, potest rebus, quæ nondum sint, dare substantiam: quanto probabilius est eam posse efficere, vt corpus Christi, quod iam existit, & habet substantiam, spiritualiter subsistat in anima nostra? Idem homilia 83. in Matthæum: *Hoc est,* inquit, *illud cœnaculum, vbi tum Christus erat cum discipulis. Hinc ad montem Oliuarum exiuit. Hic ait, non tantùm corpus Christi, sed etiam cœnaculum ipsum, & montem Oliuarum communicantibus adesse præsentia*: quod certè aliter fieri nõn potest, quàm vi & efficacia fidei.

Speculum refert absentia.

Theophylactus quoque in idem caput, *Facit* inquit, *fides vt ista mente nostra cernamus, haud secus, quàm si essent præsentia. Si igitur talia potest fides, quid cupitis ea bona videre re ipsa?* Illi ergo Patres mecum faciunt. Ego enim in illa mea Regula, nihil aliud scripsi. Sed à patribus redeo ad scripturas. Illæ enim manifestissimè testantur, Christum per fidem habitare in cordibus nostris: quod nihil aliud est, quàm fidem nostram illum nobis præsentem facere.

Sed fides, inquit, Inconstantius, *vt verum sit speculum, nihil aliud monstrare debet, quàm quod verissimum sit. Vnde si nos corpus domini statuamus certo aliquo cœli loco contineri, ita vt nobis in mysterio nõ sistatur, fides vtique nobis illud in vno cœli loco monstrabit, vbi Christum ostendit in gloria sedere, ac regnare. Quod itaque non est, fides minimè demonstrabit. Quare si tantum in cœlo corpus Christi est, illud alibi, quàm in cœlo non ostendet: vbi si non est realiter, & substantialiter præsens, quo tandem illa diuina corporis substantia euanuit, si in cœlo non est? Vbi, & non alibi corpus Christi videre possumus.* Hoc autẽ huiusmodi dilemmate conatur concludere, quod propter obscuritatem Opus Chrysippæum videri possit: *Si vera est,* inquit, *fides quam docent Sectarij, Christi corpus extra cœlũ exhiberi non posse, & illud in solo maiestatis solio esse posse, erit illis eorũ fides illius veritatis certum argumentum, lux, demonstratio, speculũ, vt Christi corp⁹ in cœlo esse & à nobis abesse mõstret, ac significet. Vltra quod nihil potest fides efficac*

cia: ne, si aliter, ac res se habeat, monstret, se ipsam perimatque sit fides. Vbi ergo fides monstret præsentiam, ibi detrahere substantialiter, & realiter, vt sit absurdissimũ. Hucusque porrigitur prius cornu dilemmatis: de quo prius ingrediar dicere, quàm accedo ad alterum. Hoc enim fracto, ab altero, vti spero minus erit periculi. Fides illorũ, quos iste pro sua humanitate appellat Sectarios, cum ipse vel suo ipsius iudicio, cũ ea scriberet, esset schismaticus (nondum enim redierat ad Romanam sedem) si vera est, inquit, non potest corpus B Christi demonstrare præsens, nisi certo in loco cœli: nam alioqui secus mõstraret, quàm res ipsa habeat. Nõ potest ergo efficere vi sua, vt corpus Christi, cum sit in cœlo, nobis adsit pręsens in terris. Imò, inquit, si ita faceret, se ipsam interimeret, nec iam amplius esset fides. Falsa enim fides non est fides. Hoc ego cornu, quo iste nos penitus percolsos putat, spero non ita difficulter retundi posse. Scimos pro certissimo, C speculum fidei res ita referre, vt sunt. Nam si quid aliter propooeret, quàm est, mendacium iam esset, nõ fides. Seimus etiam, corpus Christi certo aliquo cœli loco, etsi fortasse non semper eodem, cõtineri. Ex ijs ita constitutis, quid obsecro, sequitur? Hoc scilicet: illum, quòd attinet ad realem & sobstantialem præsentiam non posse per fidẽ ostendi, nisi in cœlo. hoc cũ mea regula nihil pugnat. Ego enim nõ statuo, vt aliqua, & efficacia fidei corpus Christi re ipsa, & substãtia, atqoe hypostasi fieri oobis pręsens: sed tantum spiritu, gratia donis, & fructi- D bus viuificis, sancta videlicet, & pia cogitatione, qua illud complectimor: quemadmodum Augustinus docet lib. 20. cap. 21. contra Faostum. Ait enim carnem Christi post eius Ascẽsionem in cœlum, per sacramentum memoriæ celebrari. Et idem lib. 3. cap. 16. De Doctrina Christiana, exponens, quemadmodum præceptum illud domioi, quo mandaoit, vt carnem suam comedamus, sit intelligendum, *Figura est,* E inqoit, *præcipiens paßioni domini esse communicandum, & suauiter, atque vtiliter recondendum in memoria, quòd pro nobis caro eius crucifixa, & vulnerata sit.* Audisne, Inconstanti, quænam ista sit spiritualis pręsentia, quam fidei efficacia nobis pręstet? Ea certè est eiusmodi, vt quamuis non sit realis, qualem tu fingis, nobis tamen oibilominus & vtilitatem, & salutem communicet. Neque verò id damos, quod tu quasi confessum, tibi F sumis, fidem vtrunque horum non posse conficere: nimirum vt monstret, corpus Christi, quod attinet ad substantiam, & hypostasin in cœlo esse, & vnà spiritu, & gratia & celebratione memorię nnbis adesse in terris. Velim enim ex hoe homine intelligere, an cum esset in Anglia, eodem tempore habuerit amicom aliquẽ vltra mare. Quòd si vnquam, vt fit, de illo absente amicè, & seriò cogitabat, nònoe admonebatur, si guttam vllam habebat rationis, amicum G suum, quod ad rem ipsam & substantiam attinebat, esse vltra mare, spirituali tamen quadam præsentia adesse sibi, cum illum animo, ac mente complecteretur? Neq; arbitror, Inconstãtiũ

Fides dum cõmunicamus duo demonstrat.

A negare posse, ea, quæ videmus, rectè dici nobis præseotia: ex ea saltem parte, qua adsunt, & versantur in ocolis nostris. Sed qoæ nam tandẽ illa est præsentia? Spiritualisne, an substãtialis, & vt ita dicã hypostatica? Certè, quod videm⁹, id necesse est, vt certo aliquo spatio à nobis absit: nam alioqui nõ potest videri. Nihilo tamẽ minus, quicquid videm⁹, id dicimus nobis esse pręsens. Nam & cœlũ, & solem, & astra, cũ à nobis videntur, dicimus nobis esse præsentia. Id au- B tem nihil aliod est, quàm esse in conspectu vidẽtium. Atqui id nõ efficit, quin loco longissimè abesse possint. Cũ ergo efficitur vi fidei, vt corpus Christi, quod substãtia, & re ipsa io cœlo tã- tum est, ponatur in conspectu mentis nostræ, nihil causæ video, cur nõ etiã dici possit, illi pręsens esse. Quod enim natora dedit cogitationi & oculis, vt ea, quæ longè absint, constituãt sibi pręsentia, id Deus multò magis & efficacius dedit fidei. Fregimus ergo alterum cornu hu- C ios tam acuti dilẽmatis. Idẽ enim corpus Christi potest re ipsa, &, quod ad substantiã attinet, esse tantũ in cœlo, & nihilo tamen secius efficacia, & vi fidei mentib⁹ nostris spiritualiter præseos esse io terris. Hactenus ergo nõ cogor aut negare, corpus Christi realiter, & substãtialiter in cœlo esse: aut dicere, diuinã ei⁹ corporis substantiã euanuisse. Tu verò, Lector, pro tua pietate, & prudẽtia iudicabis rectène me Inconstantius fraudis, & malefidei, & Ioconstaotiæ D condẽnarit: an isti tituli io ipsum potius conueniãt. Nã vt ostendi, propositiones, & similia, quibus hactenus contra me vsus est, egregiè pro me faciunt, & ipsius ineptias funditus euertunt. Verum iste, vt est acotus, putauit me puerili illo suo laqueo ita capi posse, vt cogerer affirmare, fidem osteodere quidem corpus Christi præsens in cœlo, verùm nec substantialiter nec realiter. Ego verò confido, nullum fore lectorem tam iniquum, vt putet me ita vnquam E fuisse bardum, & stupidum, vt dicere, aut etiam cogitare voloerim, veram fidem ita complecti corpos Christi in cœlo, vt illud careat sua hypostasi, atque substantia. Eiusmodi enim fides mẽdax, vana, ridicula, & ne fides qoidem esset. Sed hoc affirmo, illud, cum (qoemadmodum scripturæ loquũtur) versetur in animo, & mente nostra, oon esse ibi iuxta substantiam suam, & hypostasin, sed tantum, vt dixi spiritualiter. Ita enim res corporeæ, & ex materia concretæ F ostendunt se in speculo, tanquam si ibi essent præsentes inclusæ, concretæ, atque corporeæ: quamuis ibi neque materiam propriè habent, neque corpus. Nolim autem te mirari, piè lector, si in hoc cornu priori perrumpẽdo voluerim longiusculè immorari. Postquam enim id infregerim, ab altero nihil erit periculi.

Sol & cœlũ dicũtur nobis intersdiu præsentia, quãuis à nobis longissimè distãt. Quod datur oculis & cogitationi, fidei quoque concedendum est.

Christus quo ad naturam humanam cũ in animo nostro est, non ibi versatur per hypostasin & substantiã suam, sed spiritualiter.

Illud autẽ sic habet: *Sin autẽ hæc vera sit fides, quam tradunt Catholici, quæ est profectò verissima, diuinũ corpus Christi simul in cælo esse, simul fidelibus* G *in mysterio manducandum dari, quando nobis hanc præsentiã fides monstrat, & certũ sit eius argumẽtum, quo intelligamus adesse, quod sensus non assequuntur, quomodò fiat, vt corpus Christi à re diuidam? quod si*

non

non est res, nihil est: tum autem quomodò à substantia abstraham, sine qua non est corpus verum, vt dicam, nec realiter, nec substantialiter adesse, quod verè adesse, vera fides indicat? Alterum cornu non inuitus recepi, quod Inconstantius existimauit, nullo modo à me defendi posse: ostendique, hæc duo optimè inter se cõsentire, corpus domini realiter, & substantialiter esse in cœlo: & illud idem, vt versatur in animis nostris, ibi nec materiam habere, nec substantiam corporatam, nec hypostasin. Hoc autem alterum cornu prorsus inficior: & Papistarũ dogma in hoc articulo vanissimũ & falsissimũ esse dico, nec vllo modo posse fieri vt corp⁹ Christi simul realiter & substãtialiter & in cœlo sit, & in Sacramẽto, aut omninò in locis pluribus: multò verò min⁹ in infinitis, aut in omnibus. Quod autem iste ait, Fidem iudicare huiusmodi præsentiam, vanum, & cõmentitium est. Nunquam enim hactenus huiusmodi fidem quisquam intelligere potuit è sacris literis: ex quib⁹ solis, fideles omnes intelligũt, verã fidẽ & nasci oportere, & confirmari.

Deinde negat, duo ista aduerbia, Corporaliter & carnaliter, diuersa esse ab illis duobus, Realiter & Substantialiter. Ideoque quantum video, in ista sua præsentia priora illa duo repudiat: posteriora autẽ duo seruat. Verũ, cum illa præsentia, quam sibi fabricatus est, nihil aliud sit, quàm commentum, & somniũ, per me quidem vel affingat illi, vel ab ea remoueat, quantum velit. Quod autem ait, *Negare quippiam realiter & substantialiter esse præsens, non esse, modum aliquem negare præsentiæ, sed prorsus ipsam præsentiæ veritatem refutare, ac tollere*, id nimis improbũ atque importunũ *est*. Quis enim non videat, istũ nihil aliud, quàm nugas agere? An enim ita stupidus est, vt id nesciat, quod vel scamna ipsa sciunt, artificem antè habere in mente designatas res eas, quas velit instituere, quàm eas re ipsa educat, vt dicere solent, in actum? An ergo res illæ in mente, atque animo artificis comprehẽsæ, re ipsa existunt, quod ad materiam attinet atque substantiam, an tantùm spirituali quadã ratione, atque intelligentia? Hæc ita clara sunt, atque ita perspicua penè vt digitis palpari possint. Sed Inconstantij nostri acies impeditur magna nube peruicaciæ: ideoque negat, quicquam posse cogitari, aut dici præsens, quod non adsit re ipsa, atque substantia. Neq; ego ea caussa vsus sum hoc exemplo, quod putem, corpus Christi non fructuosius, aut efficacius fide, & animo apprehendi, quã imagines rerum apprehendũtur ab animo artificis. Ea tantùm caussa id feci, vt iste Sophista vel inuitus intelligeret, aliquid dici posse præsens, quod tamen realiter & substantialiter non adsit. Nam alioqui fides omnem humanam notitiam infinitis partibus superat: potentiusque, atque efficacius ea adsunt animis nostris, quæ credimus, quàm quæ mentis tantùm vi & acumine reuocantur sub aspectum. Efficacia enim fidei potestas est diuini spiritus: cum ea autem vis, & efficacia rerum creatarum ne conferri quidem potest.

Artifex habet in anima designata, quæ vult efficere, priusquã fiant.

Aliquid potest dici præsens, quod substãtialiter nõ adest.

Fides omnẽ humanam notitiam superat.

Deinde taxat me hoc nomine, quòd istis ad- A uerbijs, Realiter & Substantialiter, opponam aliud aduerbium, Spiritualiter. Ait enim, me hoc pacto Christum quodammodò è cœlo excludere. Certum enim esse, Christum totum Deum, & hominem, spiritualiter & substantialiter esse in cœlo. Alij interdum nolentes errãt, & casu: iste autem ambitiosè errat, & ineptit, & de industria. Non enim vult intelligere, vocem illam hoc loco à nobis referri tantùm ad notitiam fidei. Nam cum fides nostra sit χάρισμα spi- B rituale, & animus noster, quo complectimur corpus Christi, sit spiritus, quomodò tandem intelligi potest illud adesse, nisi spiritualiter? Est enim consentaneum rationi, vt res, quæ alicubi suscipiatur, modum suum ab eo habeat, à quo suscipitur. Itaque quemadmodum ea, quæ sensu recipiuntur, dicimus adesse sensibiliter: ita ea, quæ recipiuntur animo & spiritu, dicimus adesse spiritualiter. Corpus autẽ Christi, quod iste ait, esse in cœlo spiritualiter, ide- C go sine exceptione non puto esse concedendũ. Est enim ibi corporaliter, nimirùm, cum perfectæ atque absoluta forma, & paratura humani corporis. Cur enim non vtar vocabulo Tertulliani? Exceptio autem hæc est. Si Inconstantius ideò velit corpus Christi dici spirituale, quòd nunc forma diuinæ maiestatis & habitus gloriæ, & conditio immortalitatis in eo resplẽdeat: quæ in illud à spiritu sancto, & diuina natura secundæ personæ deriuantur: Ita dicere D possumus, corpus Christi esse in cœlo spiritualiter. Nos autem in hoc negotio ea voce nõ ita vtimur: neque hoc aduerbium in hac significatione illis aduerbijs, Realiter & Substantialiter opponimus. Priori autem modo, cum illis pugnat ex diametro: atque ita dici non potest corpus Christi agere in cœlo. Vt enim illud ibi sit, nihil opus est aut cogitatione, aut fide nostra. Vbi autem Ecclesia Catholica confiteatur, corp⁹ Christi realiter & substãtialiter, & spi- E ritualiter esse in Sacramẽto, fateor, me hacten⁹ non legisse. Eam enim ego Ecclesiam habeo pro Catholica, quæ diuinas literas, non quæ hominum inuenta, & somnia profiteatur.

Aduerbiũ Spiritualiter ad notitiã fidei recipimus.

Res quæ suscipitur, vnde nã suum modum habeat.

corpus Christi an sit in cœlo spiritualiter, an corporaliter.

Sed quanta est perspicacitas huius viri? Quantò prolixius disputat, tantò insulsitatem, & stuporem suum magis prodit. Quærit enim, *quomodò fides dici possit vere amplecti corpus Christi si illud realiter & substãtialiter non amplectatur? quodque longè absurdius esse putat, si illud profiteamur verè* F *non adesse præsens?* Ex illo ego vicissim quæro, quomodò patres in Veteri Testamẽto fide sua Christum in carne verè apprehenderint. Non enim adhuc nata erat, aut extabat caro Christi, Tamẽ nemo est ita aut imnius, aut impudẽs, vt dicere velit, Patres illos nõ vere Christũ in carne apprehendisse. Abrahã enim vidit diẽ domini, & gauisus est: & Agnus, quẽadmodũ habetur in Apocalypsi, quod attinet ad prædestinationẽ Dei, & fidem sanctorũ patrum, occisus G fuit ab origine mũdi. Potest igitur caro Christi nõ absolutè & simpliciter, sed modo quodã & tamen interim verè præsens adesse animis nostris per fidẽ: quicquid Inconstãtius garriat:

Bucerum sanctissimæ memoriæ virum, cui, cũ viueret, hostis iuratissimus semper fuerat, tamen hic testem citat. Eum enim scripsisse, voces istas duas, *Verè & Substãtialiter, quod ad hoc negotium attinet, idem sonare, atque conuerti* Ad hoc testimonium, quod ego semper habui pro grauissimo, ita respondeo: corpus Christi, quod animo, & fide apprehendimus pro nobis traditum, & mortuũ, verè fuisse corpus, & substãtiam. Nam alioqui phãtasma fuisset & inanis fictio. Atque ita vtcunq; dici potest corpus Christi verè, & substantialiter adesse & apprehendi. Sed ab hac loqnutione idcirco abstinendũ censeo, ne quis hoc significari putet, corpus Christi vel in Sacramento, vel in animis nostris ita adesse præsens, vt ibi substantiam suam, & hypostasin, & corpulẽtam materiam habere existimetur. Sic enim in cœlo tantùm est, & certo aliquo loco continetur, propter modum veri corporis: menti verò, atque animo fidelium potest nihilomious esse præsens, idque efficaciter & verè: etsi non realiter, aut substantialiter: quemadmodum nos in proposita regula docuimus, & similibus de humana cogitatione, & speculo luculenter declarauimus. Sin verò Bucerus piæ memoriæ aliter intellexit, atque ego dixerim, optandum esset vt viueret, ac pro se ipso huic veritatis hosti responderet. Id tamen haud reticebo, sanctum illum virum studio pacis plusculum in quibusdã loquutionibus aduersarijs dedisse, quàm ego aut velim, aut possim cõcedere. Video .n. & nimis video, quò tandẽ loquutiones istę rapiantur. Sed hęc obiter.

Posteà Inconstantius accedit ad excutienda ea testimonia, quæ ego citaueram è sacris literis. Et Primùm, locum illum è tertio capite

Locus ad Galatas.

ad Galatas, ait esse ambiguum: quod verbum illud, προεγράφη, non solùm possit indicare, Christum ob oculos Galatarum fuisse descriptum & pictum, sed etiam proscriptum: nimirum, quòd illi eum egerint in exilium, idq; illis Apostolus exprobret. Verbum quidem sua natura potest id significare, sed certè eo loco non potest. Paulus enim ita arguit Galatas, vt priorẽ illorum statum illis in mentem reuocet. Nam cũ verè, & rectè credidissent, posteà passi sunt se seduci. Itaque illos appellat stultos & quodãmodo fascinatos: quòd abduci potuissent à Christo, qui anteà in illorum animis tam altè impressus fuerat, vt ibi videri potuerit descriptus, & ad viuum expressus. Hæc plana & perspicua sunt: neque opus est vt proscriptionẽ temerè confingamus. Firmum ergo est, quod ego assumpsi, illa notitia, quam Galatę habebãt comparatam per fidem, Christum illis quodãmodò præsentem fuisse, & ob oculos mentis propositum: idque apertissimè notat illa particola κατ' ὀφθαλμούς. Atque hæc illa est spiritualis Christi præsentia, quam nos defendimus.

Sed addit Inconstantius, nescio quid, de allegoria: quam negat idoneam esse ad argomẽta: At ego nunquam putassem, illum ita desipere, vt putaret, me hoc loco sequi voluisse allegoriam. Etsi enim verba illa, Describere, & Pingere, transferantur ad significandum viuam & expressam repræsentationem rerũ, tamen ego ab illa metaphora non duxi argumentũ: sed ab illa significatione & sensu, quẽ, Apostol⁹ voluit indicare: nimirùm, Christum ita Galatis hæsisse in animis, & in oculis, vt illi eum haberent conspicuum, & quodammodo præsentem. Atqui ne parùm fœcundus videatur responsionũ, ait, *verbo illo* προεγράφη, *significari potius efficaciam prædicationis, quàm fidei Galatarum*: quasi verò concionatores & ministri possint ista cœlestia, & supernaturalia insculpere in animis auditorum, nisi illa fides illorum amplectatur. Hactenus ergo Inconstantius, quamuis multa dixerit, tamen primũ meum testimoniũ ex epistola ad Galatas nihil potuit infirmare.

Posteà confert se ad alterum testimonium de Abrahamo: & primùm quærit, an Abraham ita viderit diem domini, vel dominum potius ipsum, vt eum viderunt Galatæ. Quid ni? Nã & Abrahamus, & Galatæ Christum viderunt per fidem: illi quidem, vt passurum: isti verò vt iam passum, si visionem illam ad mortẽ Christi referri velis: at si eam referas ad ipsam domini naturam humanam, vtrique eam viderunt longè à se distantem. *Sed Abraham*, inquit, *verè quidem credidit & vidit, vt cæteri prophetæ: sed id vidit, & credidit, quod futurum erat.* quid tum postea? Etsi enim Christus, quod ad carnem attinet, venturus erat, tamen illi, iam tum per fidẽ erat quodãmodò præsens. Neq; .n. videri quicquam potest, quod nõ aliquo modo adsit vidẽti præsens. Tanta autem erat prophetarũ certitudo fidei, vt res futuras quodãmodo haberẽt

Nihil videri potest, quod videnti non sit aliquo modo præsens

pręsentes, & sic in conspectu, vt sępè nõ loquuti sint verbis futuri temporis, quãuis alioqui de rebus futuris, sed pro illis vsurparint aut præsens tempus, aut etiã pręteritũ. Et sanè quãuis Abrahamos, & corpore & tempore, lõgè abesset ab illis rebus, quæ posteà gerendæ erant per Christũ, eas tamẽ haud dubie præsentes habuit per spiritũ. Et Paulus ad Coloss. cap. 2. ita scribit: *Quamuis carne sim absens, tamen spiritu præsens sum gaudens ac videns vestrum ordinẽ.* Et in Secundo libro Regnorũ cap. 5. Elizæus ita alloquitur Ghiezi: *Nonne cor meũ tecum erat, & ambulabat vnà, cum tu acciperes vestes, & talenta Naaman Syri?* Ergo absentia prophetis per fidem, & spiritum fiunt præsentia: ita videlicet, vt nos dicimus, corpus Christi nobis pręsens esse spiritualiter. Et ne quis ãbigere possit, ea ipsa, quæ nos hodiè percipimus in mysterijs, Patribus fidelib⁹ in veteri Testamẽtu fuisse pręsentia, Paulus ad Corinthios ait, eos comedisse eandẽ escã & bibisse eundẽ potũ spiritualẽ: neue dubites, eos comedisse eandẽ escã, & bibisse potũ eundẽ nobiscũ, addit, *Bibebãt autẽ de spirituali consequẽte eos petra: petra autem erat Christus.* Eat nunc Inconstãtius, & dubitet, an Abrahamus viderit diem domini, aut dominũ ipsũ aliquo modo ante oculos fidei suę pręsentẽ habuerit. Et certè, quẽadmodum prophetæ, qui Christum habebant quodammodo in conspectu, & tanquam præsentem, tamen eum credebant venturum: ita

ita nos quoque, quamuis Christum habeamus aliquo modo in conspectu, quasi que præsentem, tamen credimus, enim, quod ad rem ipsam attinet & substantiam corporis, abesse à nobis, & esse tantùm in cœlo. Neque verò ista, vt Inconstantius putat, inter se pugnant, sed mirificè potius congruunt. Deinde clamat, me duo ista testimonia parùm aptè inter se coniunxisse: alterum enim illorũ ad præteritum tempus spectare, alterũ ad futurũ. Sed cũ ille in tota hac quæstione, vt quod res est, dicam, nihil videat, nihil mirũ est, si ne hoc quidem viderit, me id dedita opera fecisse, & de industria: videlicet, vt ostẽderem, tantã esse vim fidei, & diuini luminis, vt res non tantum præteritas, sed etiam futuras, modò ad salutem pertinentes, pijs hominibus constituere possit ante oculos.

Tandem iste preclarus Circulator redit in orbem, & principia huius obiectionis, & primùm suum cauillum repetit. Ait enim, *Fidem, cum habeat veritatẽ pro certo obiecto, non posse monstrare falsa. Posse quidem eam illa prophetis indicare ventura, quæ futura sunt: & fidelibus ostendere ea iam præterita esse, quæ præterierint: ea autẽ indicare præsentia, quæ sint absentia, nullo modo posse.* Sepe iam docuimus, quemadmodum fides præsens nobis faciat corpus Christi. Id si Inconstãtius ne adhuc quidem intelligat, relego illum ad Paulum, vt ex illo quærat, quomodo, cum esset Romæ, potuerit verè dicere, se habere Philippenses in corde. Nam spatijs locorũ longissimè ab illis disiungebatur. Negari tamen non potest, ea quæ habemus in corde, esse aliquo modo nobis præsentia. Nihil sibi timuit Paul⁹, ne de fide sua periclitaretur apud Inconstantium. Idem enim posteà etiam inculcat epistola priori cap. 2. ad Thessalonicenses. *Cæterum*, inquit, *fratres, nos orbati vobis ad spacium temporis aspectu, nõ corde, vehementius studuimus.* Quare si tanta possit esse vis charitatis, vt res absentes, & longissimè disiunctas nobis præsentes faciat: cur tanta esse non possit vis fidei, & efficaciæ spiritus sancti? Sciebat quidem Paulus, illos re ipsa longè à se abesse: nec tamen dubitabat dicere, se illos habere in corde.

Paulus in corde habuit Philippenses, qui e-rant absentes.

Posteà iste per Concessionẽ satis liberaliter dat nobis, *fidem multa posse, montes transferre, dæmones fugare, morbos pellere, miracula facere: eam tamen ipsam semper contemplari veritatem quæ suanatura sit immobilis, eamq; nobis indicare, monstrare, reuelare, quodq; in diuinis operibus verè fiat, id ita fieri, quodq; verè sit, id ita esse ostẽdere. Me verò docere præsentiam eius rei, quæ reuera absit: eamq; quantumuis absit, velle haberi præsentem propter auctoritatẽ fidei: illi enim me, vt in montibus transferendis, sic etiam in*

A *mutandis veritatibus tribuere potestatem.* Hoc extremum, vt ab illo primum ordiar, quam sit manifestum mendacium, non dubito, prudentẽ lectorem etiam sine monitore, per se ipsum intelligere. Nos enim, fidem immutare posse veritatem rerum, nunquam diximus. Imò hoc potius docem⁹, authoritate, & vi fidei persuasum esse fidelibus, corpus Christi, quod ad rẽ ipsam attinet, & ad substantiam, abesse à nobis, & contineri

B in cœlo: eadem tamen ipsa vi, atque efficacia fidei, dum corpus Christi animo versam⁹, & de illo in sacra Cœna piè sanctèque cogitamus, vt in mortem pro nobis traditum fuit, & omnem nostram fiduciã in Christi solius morte ac sanguine collocamus, illud aliquo modo effici nobis præsens. Quòd si nos doceremus, corpus Christi eodem modo, eademque præsentia adesse nobis, qua est in cœlo, Sophista iste fortasse videri posset aliquid dicere. Nunc

C autem cum videat, & intelligat, nos longè aliter statuere: quid superest, nisi vt lector iudicet, eum impudenter, & data opera mentiri?

Rationem autem meam, vel potius declarationem satis habuit duobus tantùm aut tribus verbulis attigisse. Ego enim dixi, Veteres in suis Sacramentis habuisse eundem omninò Christum, quem nos habemus in nostris. *Hoc*; inquit, *iste significat, veteribus Christi corpus absfuisse, quod nondum erat assumtum: nobis verò adesse in Sa-*

D *cramento, propter verbũ Christi instituentis, ac dicentis post corpus assumptum, vt Theophylactus interpretatur, Hoc, quod sumitis, est corpus meum.* Quod si veteres in suis Sacramentis non habuerint corpus Christi aliquo modo præsens, cur non ostendit Inconstantius, quomodò Paulus rectè dicere potuerit, illos comedisse nobiscum eundem cibum spiritualem, & nobiscum bibisse eundem potum? An solent homines edere, & E et bibere ea, quæ prorsus absint? Quid ergo est? Cur non fatetur, illis tum, non minus, quàm nunc nobis oblatum fuisse in mysterio & significatione corpus Christi, illosque, cum illud corpus pro salute humani generis offerendum esse, & dandum in crucem crederent, & animo & cogitatione conciperent, illud aliquo modo habuisse præsens? Discrimina enim illa temporum, fuisse, & futurum esse, ad rem ipsam nihil momenti adferunt: nisi fortè hoc quispiam velit dicere, illarum rerum maiorem nunc euidentiam, & perspicuitatem esse, quàm tum fuerit. Illa autem verba Christi, quæ iste semper iactat, Hoc est corpus meum, nihil nos mouere debent. Satis enim iam suprà docuimus, quemadmodum illa sint intelligenda.

F

REGVLA X.

EST etiam obseruandũ, quoniam diuina natura Christi nobis verissimè adest, idcircò per alternationem, & communicationẽ proprietatum, idem tribui posse eius humanitati. Ita enim Christus cum loqueretur in terra, dixit filium hominis esse in cœlo: & id tribui humanitati suæ, quod propriè cõueniebat diuinitati. Hoc pacto concederem, in communione esse naturam Christi humanam: quanquam id posteà exponerem per communicationem idiomatum.

GARDINERVS.

VIS bnius regulæ in prima fuit: sed quomodò hic specialiter explicat, constituit aliam: qua eò valet, ne humanitatem Christi in Eucharistia præsentem credas, sed diuinitatem solam.

MARTYR.

MVltum sudat Inconstantius, vt hanc obseruationem labefactet: quod tamen illi non succedit. *Vim eius ait suprà expressam esse in prima Regula.* Verum id quidem est, sed multò aliter. Suprà enim diximus de alternatione proprietatum, maximè in scriptis patrum, quod attinet ad symbola externa, & rē ipsam in illis significatam: inter illa videlicet, esse communicationem quādam idiomatum, & loquutionum, vt ea, quæ propriè pertineant ad symbola, interdum tribui possint rebus ipsis: & contrà, quæ ad res ipsas pertinent, tribui possint symbolis. Hic verò agitur de eadem communicatione idiomatum, quod attinet ad duas distinctas naturas in Christo. Neque eò spectat hæc Regula, vt iste cauillatur, vt illam alteram regulam, quam proximè defendi, euertat. *Hoc,* inquit, *ista regula sibi vult, ne Christi humanitatem credas præsentem esse in Eucharistia, sed diuinitatem solam: atque ita, vt in legibus fit, posterior priori derogabit. Nam iuxta hanc regulam corpus Christi efficacia fidei ne quidem præsens est, sed sola diuinitas: nisi quatenus nominetur adesse per communicationem idiomatum: quomodò filius hominis à Christo dicebatur esse in cælo: & quomodò dicimus, Deum crucifixū: quorum dictorū veritas in altera natura intelligitur.* Hic mihi, quantum video, aliud onus suscipiendū est, vt ostendam, hanc Regulam cum proxima superiori non pugnare. Dixi enim suprà, Corpus Christi non adesse nobis realiter & substātialiter in Eucharistia, sed tantùm spiritualiter: quatenùs videlicet illud in cordibus nostris, & pijs cogitationibus versatur per fidem. Cum ergo ibi negem, corpus Christi propria, & substantiali præsentia nobis esse præsens: quomodò nobiscum ipsi pugnamus, cum solam diuinitatem præsentem esse dicimus, humanam

Quod ista regula differat à prima.

Hæc regula nō pugnat cū proximè iā exposita.

A autem Christi naturam adesse negamus, nisi tantùm per communicationem proprietatum, & allœosin naturarum? Ista sanè, meo iudicio, tantum abest vt sese mutuo perimant, vt optimè inter se conueniant. Imo vel hoc nomine posterior hæc regula priorem iuuat, vt si fortè incidamus in loca aliqua patrum violentiora, quæ videantur statuere, carnem ipsam Christi, quod ad substantiam attinet, esse in cœna, sciamus, quomodò oporteat huiusmodi phrases, & B dicendi formulas temperare: & quemadmodum, quoque sensu illas aut recipere possimus, aut negare.

Neque ego, cum ista traderem, laqueos ad fallendum struere volui, sed Lectorem monere, vt sciret, sibi à Papistarum, & à superstitiosorum, & otiosorum hominum sendiculis diligenter cauendū esse: vtque sciret, quid loquutionibus aliquando vsurpatis in Ecclesia, & sententijs quibusdam patrum violentioribus sit respon- C dendum. Qua in re quantum ego meis illis regulis & obseruationibus effecerim, nolo Incōstantium pro sua libidine, sed æquum Lectorē pro sua prudentia & pietate iudicare. Certè rationes meas non ita futiles, & leues esse spero, vt istius hominis insanis, tantùm exclamationibus possint refutari. O, inquit, *doctrinæ inconstantiam. Quod efficacia fidei iam aderat, rursus communicatione idiomatum abest: pueriles sententia, quam deridet Comicus, Volo, nolo: & volo rursum: imò nolo.* D An quod dicimus, corpus Christi adesse efficacia fidei, pugnet cum cōmunicatione idiomatū? tuū Lector esto iudiciū. Nō ergo ego sum incōstans, aut ita leuiter à me dissentio, vt iste clamat: sed Inconstantius ipse, nisi multùm fallor, cum sua Comœdia, & fabulosa Scena ex toto hoc disputationis theatro exploditur.

REGVLA XI.

VBICVNQVE patres loquuntur de vera præsentia, & manducatione corporis Christi, quibuscunque verbis id exprimant, intelligendi sunt loqui vel de natura diuina, vel figuratè, vel spiritualiter.

GARDINERVS.

ISTA sub nomine regulæ censura est, & summā resipit authoritatem: præ se fert postea, nescio quid, angustiæ.

MARTYR.

HAs ego duas postremò regulas in meo libro nō habeo: neque vnde iste eas nactus sit scio: neque certè video, quamuis putet se iuris esse valde peritū, quo iure illas mihi inscio, & E ignaro vel adaptare potuerit, vel arrogare. Vnum hoc scio, me illas nunquā procreasse. Nec tamen huius ipsius regulæ, qualiscunque tandem sit, sententiam aut damno, aut respuo. Est enim verissima, si rectè intelligatur. Nam corpus Christi, cum iam sit impassibile, & nec commoli, nec minui, nec frangi possit, non potest propriè comedi. Hæc enim ad propriam manducationem omnia exigūtur. Nec realiter, aut substātialiter nobis in terris adesse potest: quemadmodum iam certissimis rationibus docuimus. Quare nisi velimus Patres falsi arguere, omninò necesse est illorum sententias, quibus id videntur dicere, vel per tropum, vel spiritualiter interpretari.

Nunc videamus, quid aduersus ista Inconstātius moliatur. Nihil autem moror, quid ab initio de censura, de authoritate, de augusto edicto,

cto animi, opinor, causa, scurriliter nugetur. Primùm ait, *me hoc sentire, nomine corporis & sanguinis Christi intelligi posse naturam diuinam. Id autem in sacramentali manducatione non posse habere locum. Ibi enim Christum testatum esse, se dare humanam suam naturam manducandam: loquutum enim eum esse de corpore, quod erat daturus pro nobis. Cyrillum enim dicere, diuinitatis naturam non posse comedi, sed tantùm humanitatis*. Ego verò respondeo, me nunquam docuisse nomine corporis & sanguinis Christi, intelligendam esse naturam diuinam: aut diuinam naturam aut comedi posse, aut bibi. Sed hoc dixi, concedi posse interdū per allœosin & communicationē idiomatum naturam humanam Christi posse dici præsentem, cum diuina natura vbique sit, & pręcipuè, atque efficacissimè adsit electis suis. Figuratè autem dixi comedi corpus Christi, quòd, cum symbola, quæ corpus Christi & sanguis appellantur, propriè comedantur, illud quoque per metonymiam dici possit comedi. Adesse verò corpus Christi spiritualiter piè communicantibus, idcircò scripsi, quòd illud per fidem versetur in animo, & in corde nostro. Quæ omnia quàm vera sint, quamq́ue catholica, nihil opus est vt hic rursus doceam.

Natura diuina non comeditur.

Sub finem mouet mihi rixam de illa voce: *Spiritualiter. Illam enim vocem ad modum manducationis pertinere, non autem imminuere rei manducandæ veritatem: coniungi autem à Catholicis cum spirituali manducatione, quod ibi boni communicent, & sub visibili specie percipiant ipsum corpus Christi, illudq́ ipsum pia animi meditatione, & pura pectoris innocentia in os admittant. Quod autem nos dicimus, vocabulum illud, Spiritualiter, excludere veritatem spiritualis manducationis, id edicentis tantùm authoritate, & imperio niti, non autem sacris literis, aut dogmate Ecclesiæ: quæ nos sola sequi, & amplecti debeamus*. Particula illa *Spiritualiter*, non tantùm, vt iste putat, ad manducationis modum pertinet, sed etiam ad formam, & rationem præsentiæ. Quod si Inconstantius non recipit, necesse est, vt fateatur, corpus Christi adesse corporaliter, & carnaliter. Verùm cum id suprà noluerit concedere, cur illud hîc neget adesse spiritualiter, causam adhuc nullam video.

Adhæc, si illud aduerbium *Spiritualiter*, modum tantùm significat manducationis, quatenus contrahitur ad pios rectè communicātes, non potest accommodari ad esum impiorum. Illi enim pia illa meditatione destituuntur: Quomodò ergo ex ista sententia manducabūt illi reipsa verum Christi corpus? Nisi enim comedant spiritualiter, necesse est vt comedant carnaliter, & corporaliter. Lacerabunt ergo, & scindent, & comminuent corpus Christi, illudque ita comedent, vt alię carnes corporali officio & manducatione solent comedi. Et si animalis homo mente, ac spiritu non percipit ea quæ sunt Dei: quomodò tandem ille ore, dentibus & faucibus percipiet corpus & carnem Christi, quas res negari non potest maximè esse Dei? Quod ergo dixi, Aduerbium illud *Spiritualiter*, tam ad modum præsentiæ, quàm ad manducandi rationem pertinere, nihil erat cur iste me accusaret tyrannicorum edictorum, & audaciæ.

REGVLA XII.

VBICVNQVE Patres dicunt, naturam panis mutari, natura pro proprietate accipienda est, vt in Cypriano: vbicunque autem dicunt, naturam non mutari, ea natura accipienda est pro substantia, vt in Gelasio.

GARDINERVS.

SI intelligas in Cypriano, naturam significare naturæ proprietatem, & eam proprietatem mutari, occurret mox epistola Ioannis Constantinopolitani, quæ Chrysostomi dicitur: quæ verbis apertis ait, proprietates naturæ manere.

MARTYR.

HIc mihi rursus monendus es, Lector, ne hác quidem regulam esse meam: vt nullam Inconstantio facturus fuerim iniuriam, si huius responsionis labore supersedere voluissem. Tamen quid de hac re tota sentiam, non grauabor te paucis admonere. *Cum in tractatione mea de Eucharistia responderem illi loco, qui obijci solet ex Cypriano, ita scripsi ad verbum: Cyprianus videtur loqui durius, quando panem ait, non effigie, sed natura mutari. Verùm videndum est, quid ille scripserit ad Cæcilium. Ait autem, cum vino demonstrari sanguinem domini: & si vinum desit in calice, non posse videri, sanguinem domini ibi esse. Quod autē nunc scribit de mutatione, illam quoque nos concedimus, sed sacramentalem. Et tamen fatemur, non effigiem, seu formam, aut accidentia mutari, & subire hoc munus, vt sint sacramenta: sed naturam ipsam panis & vini mutari in sacramenta corporis & sanguinis domini. Vtq́ substantia ipsa panis, non autem effigies nutrit corpora nostra: ita corpus Christi & alit animum nostrum, & fouet, atque instaurat corpus. Vtq́ substantia panis constat ex multis granis, ita mysticum corpus Christi, quod panis repræsentat, habet multa membra simul coniuncta. Itaque tam nos quàm aduersarij dicimus, effigiem, id est, apparentiam panis, & aspectum non mutari: sed substantiam ipsam esse, quæ mutetur. Et illi quidem volunt, mutationem eam esse per abiectionem naturæ panis: nos verò ponimus, eam tantum esse sacramentalem. Et contra aduersarios nostros facit ipsemet Cyprianus. Illi enim substantiam panis non mutant, sed prorsus auferunt: nos autem eā dicimus mutari, vt quæ fiat corpus Christi, hoc est, sacramentum corporis Christi, quod certè anteà non fuit. His addas, naturam apud bonos authores linguæ Lat*

tiæ, non semper significare substantiam, sed interdum ingenium, & proprietatem. Vnde Cicero de Somnio Scipionis. Natura, inquit, animæ propria, atque vis, vt ipsa à se ipsa moueatur. Et ad Lentulum, Eam, inquit, esse naturam, & rationem prouinciæ tuæ. Cumque dicimus naturam herbarum, aut lapidum proprietatem, & vim illarum rerum intelligimus, non substantiam. Atq; hæc significatio huic dicto Cypriani bene quadrat. Ex hisce verbis meis facilè cognosci potest, quid ego hisce de rebus senserim. Hoc ego idcircò adscribere volui quod iste dicat, me in ista regula, quam mihi affingit, statuere proprietatem panis mutari. Id enim, nisi rectè intelligatur, & à veritate, & à mea sententia alienum est. Nam hoc & veritas ipsa exigit, & ego sensi, panem mutari, non quidem effigie, hoc est, quod naturalia eius accidentia mutentur: sed quoniã subit iam rationem sacramenti, quam certum est, eum anteà nõ habuisse. Panis enim & vinũ, cum maneant in eadem substantia, quam habebant anteà, fiunt sacramenta corporis & sanguinis domini. Non ergo ego dico, proprietatẽ panis mutari, sed panem ipsum aliam cõditionem induere, quam anteà nõ habebat. Id autẽ, quod contra me excipitur ex epistola Chrysostomi ad Cæsarium, ad rem nihil facit. Ibi enim agitur de natura diuina & humana in Christo, in quibus, salua vnione, Chrysostomus ait seruari proprietates naturarum, sine vlla illarum confusione. Quare, cum hic de sacramento ipso Eucharistiæ agamus, si illa huc aliquo modo spectare possunt, longè certè diuersum suadẽt quàm quod vult Inconstantius: hoc, videlicet: quemadmodũ in illa vnione proprietates duarum naturarum seruantur distinctæ vnà cum substantijs: ita in Eucharistia naturã panis vna seruari & retineri cũ corpore Christi, saluis suis proprietatibus naturalibus. Sed rursus obstat, quod ait, vocabulo illo mutationis nõ posse intelligi accessionẽ. *Absurdũ enim, inquit, est dicere, Corpus Christi sic accedere ad panem, vt illud fit eius proprium.* Quorsum ista? In me enim nõ conueniunt. Ego enim non dico, Corpus Christi accedere ad panem: sed panem effici Sacramentũ corporis Christi: neque in hoc Sacramento corpus Christi & panem ita esse inter se conferenda, vt vnum sit alterius proprium. Ego enim nihil aliud statuo, quàm panem recipere conditionem quandã, quã antea non habuerit.

Posteà subijcit, quod vtinam non minus sibi ipsi quàm mihi diceret, *Si excutias omnes partes panis, & omnes proprietates, nil earum decessisse comperies, sed manere in accidentibus Nam appellatur panis: manet effigies, quæ erat: manet pondus: color durat: gustus est idem qui fuerat: denique corrũpitur.* An verò ego eram ista docendus, Inconstanti? Quid, obsecro, aliud in hoc toto libro aut scripsi, aut egi? Cur tu te ipsum non audis? Cur, cum dicas omnes proprietates manere, non fateris eas in substantia hærere potius, quàm in accidentibus? Nam cum proprietates illæ ipsæ sint accidentia, quomodo possunt in accidentibus collocari? Accidentia enim non ab accidentibus, sed à substantijs fulciuntur. Sed addit, *Adijcere significationem nouam, quod Figuratores volunt, non est nouæ proprietatis quicquam adijcere. Nam & anteà significabat panis corpus Christi: & si quid nunc addatur, adscititium quiddam, proprium nõ naturæ, sed gratiæ.* Fingit iste, significationem tantum nostra sententia accedere ad panem. Id autem falsum est. Nos enim dicimus, panem, quando adhibetur ad Sacramentum, re vera esse instrumentum spiritus sancti, ad fidem in animis nostris excitandam: quod etiam tribuitur diuinis literis. Quanquam fieri potest, vt Inconstantius pro sua modestia, & pietate, nihilo illis plus tribuere velit, quàm profanis. Cæterum, ne hoc cogatur confiteri, addit, *Etsi quid nunc addatur, adscititium quiddã:* quasi verò nos nunquam docuerimus, conditionem sacramentalem esse insitam, genuinam & naturalem. Nos quidem dicimus, statum illum aduentitium esse, eumque non naturæ, sed vni gratiæ adscribimus.

Verum addit: *Quod verò volunt, naturam apud Gelasium, quia negatur mutari, esse substantiam, expediant ergo, quid sit, quod idem dicat Gelasius transire in diuinam substantiam: in quam, ne gemina consistat substantia, quod verba Christi non ferunt, desinat illa panis necesse est. Illud sanè veritati consonantissimum est, vt natura apud Cyprianum, quæ mutari dicitur, substantiam significet: & quæ apud Gelasium non mutatur, proprietatem. Nam naturæ nomen, & substantiam naturæ, & proprietatem eleganter significat: quod & hic Regulator non diffitetur.* Vt hęc luculentius intelligas, Lector, operæpretium erit locum illum Gelasij describere. Is autem in libro suo aduersus Eutychen ad finem ita scribit: *Certè Sacramenta, quæ sumimus, corporis & sanguinis Christi, diuina res est: propter quod & per eadem diuinæ efficimur cõsortes naturæ. Et tamen esse non desinit substantia vel natura panis & vini: & certè imago, vel similitudo corporis & sanguinis Christi in actione mysteriorum celebratur. Satis ergo nobis euidenter ostenditur, hoc nobis in ipso Christo domino sentiendum, quod in ipsius imagine profitemur, celebramus, & sumimus: vt sicut hæc in diuinam transeunt, spiritu sancto operante, substantiam, permanent tamen in sua proprietate naturæ: sic illud ipsum mysterium principale, cuius nobis efficientiam, veritatemque veraciter repræsentat, ex ijs, quibus constat, propriè permanentibus, vnum Christum, quoniam integrum, verumque permanere demonstrat.* Quis non intelligat ex istis verbis Gelasij illum posuisse naturam panis, pro eius substantia? Nam præterquam quod nomen ipsum Substantiæ non reticuit, ex eo etiam confirmat, humanam naturam eodem modo permanere in Christo, nec eam, vt Eutyches delirabat, ex coniunctione diuinæ substantiæ euanuisse. Frustra ergo se torquet Incõstantius, vt doceat illũ vocabulo Substantiæ intelligi voluisse proprietatẽ, aut accidentia. Nam si ita sensisset, aduersus Eutychetem nihil conclusisset.

Quod autem Inconstantius petit, vt explicem sibi quomodo Gelasius dicere potuerit, panem & vinum transire in diuinã substantiã, id nõ ita est difficile expedire. Rectè enim dicũtur transire

transire in diuinam substantiam; quod efficiantur Sacramenta diuinæ substantiæ, eamque singulari quadam ratione significent: quodque suo quodam modo & dicantur, & fiant corpus & sanguis Christi. Imò Theophylactus quoque, quamuis alioqui in hac re durus, & violentus scriptor, tamen in commentarijs suis in Marcum ait, Panem & vinum conuerti in vim & virtutem corporis & sanguinis Christi. Et Ecclesiastici scriptores non raró dicunt, nos ipsos mutari in corpus & carnem domini: cum B tamen interim ne Inconstantius quidem negare velit, nos retinere propriam nostram, & priorem substantiam. Scire etiam istum oportuit, non ita facilè satisfieri prudenti Lectori, si dicat tantum, Verba Christi non ferre geminam substantiam in Eucharistia; id autem nulla ratione probet. Nos enim cum Eucharistiæ nomine totú cóprehendimus Sacramentú: dicimus eum Irenęo, illam cóstare duabus partibus: nec tamen necesse esse, vt loco, & situ duę illę partes inter se coniungātur. Quare nondum videmus, quomodo verba Christi prohibeant, quo C minus duæ substantiæ possint in vno Sacramento Eucharistiæ conuenire. Illæ enim sese actione tantum quadá, & respectu signi, & rei significatæ inter se copulantur: quæ tamen relatio, vt sæpe diximus, eximia sit, & singularis.

Signa et significata coniŭguntur inter se relatione.

Lutherani vero, & alij qui statuunt realem præsentiam corporis Christi in Eucharistia, quámuis substantiam panis non abijciant, arbitrantur, id rectè constare posse cum verbo D Christi: maximè veró cum scripturę nó minus, imó longè etiam apertius testētur, panem adesse, quam Christi corpus. Quare Inconstantius, cum dicat tantum, non autem probet, verba Christi ferre id non posse, cordato & prudenti Lectori quid aliud videri potest quam nugari?

Scripturæ magis testātur panem in Sacramĕto adesse quàm Christi corpus.

Atqui, si Deo placet, ille se arbitrum honorarium interponit inter Cyprianum, & Gelasiú: sed ita, vt & se ipsum faciat ridiculum, & veritatem non expediat, sed obscuret, & verbis ipsis A diuinæ scripturæ fucum faciat. *Natura*, inquit, *apud Cyprianum significat substantiam: illam enim ait mutari.* Rectè. Non tamen addit, eam abijci, & in nihilum redigi. O pulchrum Grāmaticum. Apud istum mutari nihil potest aliud significare, quàm tolli, & perimi. Sed recta ratio longè aliter docet. Illud enim potius mutari dicitur, quod manet, & varias in se formas, & proprietates recipit. Nam alioqui nos quoque, cum mutamur in corpus & in carnem Christi, substantiam nostram abijceremus, & esse omnino desineremus. Apud Gelasium autem ait, Naturam nihil aliud omnino esse, quá proprietatem. Ac si Gelasius ita diceret, Substátia quidem panis motatur, hoc est, discedit, & perit: quamuis proprietas eius in sacraméto conseruetur. Sed Gelasius ipse reclamabit, & hanc sententiam nunquam feret. Ille enim expressissimis verbis non tantum naturam dixit, sed etiam substantiam: & si ita diceret, vt ostendi, contra Eutychetem nihil concluderet: quodque multo maius est, etiam diuinis literis aduersaretur.

Addit ad extremum, me ipsum non negare naturę vocabulum posse satis Latinè, & eleganter significare proprietatem. Quid nisi id enim diserté scripsi. Nunquá tamen aut sensi, aut docui, vocem illam ita perpetuo vsurpari: minimè autem omnium vbi illa significatio apertè pugnet cum consilio, & voluntate Scriptoris, aut veritati diuinarú literarum aduersetur. Hic tádem aliquando Inconstantius finem fecit & recensendis meis Regulis, & oppugnandis: quas pro sua temeritate ne dicam, an malitia, & auxit numero, & inuertit, & obfuscauit & lacerauit, & stilo suo, tanquam Harpyia quædam suis vnguibus, fœdissimùm inquinauit. Illæ tamé veritate, & vi sua adhuc consistunt, vel potius diuinarum literarum, & sanctorum Patrum testimonijs confirmantur. Nunc videndum est, an fortuna meliori vtatur in nostrorum hominum dissolutionibus refutandis.

FINIS Locis Secundi.

LOCVS TERTIVS
EIVSDEM LIBRI,
IN ORDINE PRÆCEDENTIVM NONVS.

HANC Partem Inconstantio ita visum est inscribere:

CONFVTATIO SOLVTIONVM,
quibus sectarii diluere conantur quædam Catholicorum argumenta.

Argumentum Gardineri.

P*ROMISIT dominus, se daturum nobis in pane carnem suam, dicens: Panis, quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita Sed quod promisit Christus, non legimus eum præstitisse nisi in Cœna: Ergo in Cœna dedit carnem suam, eandem scilicet, quam dedit pro mundi vita. Præterea, quod dedit pro mundi vita, non erat substantialiter panis ergo nec hoc, quod dabatur in Cœna, fuit substantialiter panis.*

SOLVTIO.

FATEMVR, Christum promisisse, se veram carnem suam daturum in cibum, idque maximè præstitisse in Cœna: sed non solum tunc. Nam id etiam præstat, quoties verè credimus, illum pro nobis fuisse mortuum. In Cœna autem dedit veram carnem suam, non quidem carnaliter præsentem, sed in significationem: non autem carnaliter manducandam, sed fide, & spiritualiter. In Cœna autem plus præstitit, quam promiserat in sexto Iohannis. Nam ad illam spiritualem manducationē adiecit symbola externa panis & vini: quę symbola adsunt realiter, & dantur carnaliter manducanda. Atque ita dicimus, duo simul data fuisse in Cœna: videlicet, Panem naturalem, & symbolicum, qui est caro Christi, non substantialiter, sed sacramentaliter: & verum corpus Christi spiritualiter manducandum per fidem.

GARDINERVS.

SI hanc solutionem recipimus, fateamur oportet, quod est absurdissimum, æquipollere rem, & rei significationem: vt rem pollicitus, videatur promissis satis fecisse, cum dederit significationem.

MARTYR.

A *ÆC, inquit, doctrina efficiet, vt significatio rei æquipolleat rei ipsi: vtq; Christus videatur promissis suis satisfecisse, si rem ipsam pollicitus, tantùm dederit significationem.* Quæso verò te, Inconstanti, quomodo hoc ex illa solutione consequetur? Nam Christus, vti iam dictum est, duo exhibet in sacra Cœna: verum videlicet corpus suum comedendum per fidem spiritualiter: & symbola externa comedenda carnaliter. B Nec tu adhuc ostendere potuisti, quemadmodum ista duo sint paria, & æquipolleant: cum ita inter se conferātur, vt vnū sit res significata, alterum signum. Neque verum est, quod ais, nos statuere, Christum tātum dedisse significationem. Nos enim dicimus, Christum vtrunque dedisse, signum scilicet, & rem ipsam significatam. Quod si nos diceremus, Christum tantum dedisse panem, C posset aliquis color esse argumenti tui. Ita enim ad tuēdam fidem promissorum Christi, necesse esset dicere, signum par esse rei significatæ. At cum nos eum vtrūq; dedisse fateamur, tu vide, quomodo id quod dicis ex nostra dissolutione possit consequi. Imò si nos statueremus, illa duo esse paria, diceremus potius Christum in cœna alterutrum tātum dedisse, non autem vtrunque. Nam cum duo essent omnino inter se æqualia, & paria, alterutrum oporteret esse superuacaneum.

Sed priusquam progredior longius, operæpretium erit aliquid interfari. Incōstantius nos totā ista sua disputatione appellat vbiq; Sectarios: non quod veritatem, quod certè facimus, consectemur, sed quod vni alicui sectæ, vt ipse calumniatur, simus plus æquo addicti. Verum, quoniam æquum est, vt qui tantoperè delectetur conuitijs, & perpetuo certet maledictis, aliquando vicissim malè audiat, cur non ego illū vicissim appellare possim Apostatā aut Transfugam? Primum enim, quod ne ipse quidē negare potest, transfugit à Papa: deinde à sanctissimis institutis Regni Anglię, vel potius à Christo Ipso, & ab eius agnita veritate ad Papam defecit. Cum ergo bis transfugerit, & bis fuerit apostata, & bis sese manifestissimo periurio obligarit, tu vide Lector, an ego illū rectè, ac verè possim appellare trāsfugā, apostatā, & periurū Sed nolo eū ornare suis titulis. Ad rem potius redeo. Hoc tantū volui te paucis admonitum, vt scires, quali cum homine mihi negociū sit.

Ait nos confundere Sacramenta. *Nam articulus;* inquit, *de morte Christi creditur etiā à Catechumenis, priusquam Baptismi Sacramento tingi possint. Quare si credunt*, inquit, *Christum oppetisse mortem nostra*

nostra causa, iam nostra sententia, manducant carnem eius: cũ tamẽ renati nõ sint ex aqua, & spiritu. Hoc loco putat nos prorsus teneri medios, nec posse effugere. Sed mirum est: cũ sit episcopus, &, vt ipse de se putat, fulcrum, & columen Papistarũ, tamẽ nondũ eò promouit in sacris literis, vt intelligat, eũ, qui verè credat, etsi ad Sacramentũ Regenerationis nondũ accesserit, tamẽ iam esse iustificatũ: quod de Cornelio Cẽturione certò scimus ex sacris literis. Quod si Catechumenus, qui verè credat, iustificatur, quid impedit, quo minus ille spiritualiter vescatur carne Christi? An ea causa dices, Sacramẽtorũ ordinẽ perturbari? Id quidẽ fieret, si nos Catechumenis ante daremus Sacramentũ Eucharistiæ, quã illi sacro fonte tingerẽtur. quod certè nunquam factum est in nostris Ecclesijs. Imo quem ordinẽ Christus posuit in reb ipsis, vt prius iustificemur fide, & renascamur, deinde alamur & instauremur eius corpore & sanguine, eundem nos ordinẽ in Sacramẽtis obseruamus, vt prius Baptismũ fidelibus, quã Eucharistiã impertiamus. Nõ ergo nos, sed ipse potius Incontlãtius cõfundit, & perturbat Sacramẽta. Is enim sine vllo discrimine putat, Comedere carnem Christi, esse percipere Sacramentum Eucharistiæ. Quod cum impij & necdum credentes facere possint, dabit corpus Christi nondum renatis, & necdum iustificatis.

Deinde addit, nos non minori peruersitate nostrũ etiã officiũ, hoc est credẽdi munꝰ ita inuoluere, quasi ea sit pars aliqua exhibitionis ipsius rei. Sed hoc cauillum ita est subtile, vt vix possit intelligi. Nos.n. dicimus. Fidẽ nostrã organũ esse, & instrumentũ, quo corpus Christi à nobis spiritualiter percipiatur. *Nõ malè*, inquit, *loqueretur, ita nos admonẽs, fide à nobis percipiẽdũ quod datur, hoc est, fide intelligẽdum, vt dijudicemus corpus domini, vt digne defungamur mãducatione.* Mira est ista stropha. Nos quidẽ nõ admiscemus eiusmodi fidẽ, qua credamus, corpus Christi adesse propriè, & substantialiter in Cœna: hoc tantum dicimus, opus esse vera fide quod credentes Christum pro nobis esse mortuum, carnem eius manducemus: & cum Augustino dicimus, Credere esse manducare. Nec si putaremus, corpus Christi adesse substantialiter, persuasio illa esset vera fides. Aduersaretur enim & sacris scripturis, & verę humanitati Christi.

Argumentum, inquit, *vrget veritatem carnis à Christo datæ in sacra Cœna. Quare non deberetis admiscere, quomodo nos intelligamus illam adesse, & vtamur dignè data.* Cum ista dicat Incoustantius, nõ videt, quam in referenda nostra sententia turpiter hallucinetur. Nos enim non dicimus, prius fide intelligendum esse corpus Christi adesse, vt posteà realis manducatio consequatur. Verum hoc dicimus, ipsum illud per fidem apprehendere corpus Christi pro nobis mortuũ, esse illud corpus manducare. Postea insimulat nos, quasi negemus, carnem Christi dari nobis ad manducandum. Atqui nos in Scholis, & in omnibus Ecclesijs docemus, illam nobis dari. Dominus enim vt habuit non fictam carnem, sed veram: ita eandem nobis non fictam, sed veram dedit & credendam, & manducandam.

Addit, *Sectarios statuere nihil adesse, præter significationem: eam autem non esse præstationem ipsam, sed præstationis futuræ nouam, & iteratam pollicitationem, & quandam quasi procrastinationem carnis dandæ.* An quicquam ex nostra sententia hic adsit præter significationem, non est mirum si Inconstantius non videat. Nunquam enim voluit animum aduertere, quid à nobis diceretur. Si præter significationem velit esse etiam realem præsentiã, id omnino pernegamus. Corpus tamen ipsum Christi spiritui & fidei cõmunicantium adesse nihilominus confitemur: illudq́ue ita esse præsens, vt satis sit ad nos in hac vita alendos, & spiritualiter sustentandos.

Sed rediculum ait esse, quod nos in dissolutione respondemus, *Christum ad spiritualem manducationem in Cœna adiunxisse symbola. Symbola enim non significare actionem manducãtium: nec spiritualiter manducantem ab eo, qui non spiritualiter manducet, distingui symbolis. Ea autem manducationis iam peractæ signa esse: aut si ad futuram manducationem spiritualem addantur, indignum, qui spiritualiter non manducet, nunquam accepturum symbola. Illa enim actionis Christi dantis signa esse non hominis manducãtis. Itaque non rectè dici symbola addita esse ad spiritualem manducationem.* Iste aũt ita pertinax est, vt nolit: aut ita hebes, vt non possit intelligere, quid nostri sibi velint, cum dicant, & doceant, ad spiritualem, & internam mãducationem adiecta esse symbola. Quæ tamen res ita perspicua est, vt vel pueri intelligant, dum extra vsum cœnæ piè, & fideliter nobiscum in animis cogitamus, corpus Christi pro nobis datum fuisse in crucem, & sanguinẽ eius pro nobis fuisse fusum, tũ & corpus eius edi à nobis, & sanguinẽ eius bibi. Sed pręter ista mandauit nobis Christus, vt in Sacra Cœna externa etiam symbola, panem videlicet, & vinum vnà comedamus, & bibamus: vt illa actione externa testemur coniunctionem nostram, quam habemus cũ Christo, vtq́ue fidẽ in nobis, qua Christum spiritualiter recipiamus, magis magisq́ue excitemus. Cum ista millies iam à nobis & dicta, & declarata sint, quid opus erat istis ambagibus? Nã vbi nos vnquam aut quando diximus, symbola illa esse signa actionis manducãtiũ? Nos enim dicimus, & semper constanter diximus, Symbola illa esse signa, non aut accipientis, aut dantis, sed carnis & sanguinis domini: manducationem autem illorum symbolorum signum esse interioris, & spiritualis manducationis. Quẽadmodum enim ore percipimus panem & vinũ: ita fide, & spiritu percipimus corpus & sanguinem domini, & Christi promissiones, quas vt animis ac mentibus percepimus, ita illo esu, potuq́ue obsignamus, & beneficio diuini spiritus, qui illis mysterijs vtitur tanquam instrumentis, fidem nostram instauramus. Nihil autẽ opus erat, vt iste sibi nescio quid comminisceretur, spiritualiter manducantes ab illis, qui non communicant spiritualiter, distingui symbolis. Etsi enim non omnes vtrunque præstent, tamẽ in Cœna vtrunq; requiritur ab omnibus. Nam symbola sæpè etiam indignis porrigun-

tur. Non ergo ea distinctionis causa addun- tur, sed ad illa effecta, quæ iam commemoraui, confirmanda, nimirùm ad obsignandum beneficium Dei per Christum erga nos, & ad testificandam, excitandam, atque augendam fidem nostram. Nescio, quid liquidius, aut planius dici possit. Sed quæ ista est amentia, velle referre symbola vel ad futuram, vel ad iam peractam manducationem? Ea enim referunt nobis corpus & sanguinem domini, quatenus illa oblata sunt in cruce pro salute nostra. Non equidem inficiabor, esum & potū symbolorum signum quoddā esse spiritualis manducationis intus in animis nostris, vel quæ iam peragatur, vel quæ peracta sit, vel etiam peragendæ, vel quæ peragi deberet, licet ab impijs eorum vitio non peragatur. Vnde frustra subijcitur. *Ergo*, inquit iste, *indigni ea nunquam sumunt.* Vnde tandem hoc sequitur? obsecro. Signum enim sæpè haberi potest etiam sine re significata. Multi enim sæpè aut legunt, aut audiunt sacras literas, quarum res significatas non intelligant, aut fortasse ne considerent quidem: nec tamen ea causa verba Dei desinunt esse signa. Adulti interdum ficta, & simulata fide externam quidem ablutionem habent: etsi rem ipsam significatam non habeant. Quare aut ego nescio, quid Inconstātius sibi velit, aut ille, quod mihi credibilius etiam est, prorsus sine sensu vllo verba fundit.

Posteà verò turbat, quātum potest, dissolutionem nostram. Aitque, *Patres dicere, Christum in sexto capite Ioannis promisisse se daturum carnem suam manducandam, eamque dedisse in Cœna: illosque promissionem à datione ipsa distinguere: quod vos,* inquit, *non facitis.* Verba illa in sexto Ioannis sunt Inconstantio alijsque similibus, non pro fonte veritatis, vt esse debuerunt, sed pro cardine erroris. Putant enim, ibi promissionem esse tantum de cibo & potu, & de illo tantum cibo potuque quem Christus postea daturus erat in Cœna. Atqui Christus, cū ea diceret, pollicitus est, se carnem suam pro precio, & redemptione nostra daturum esse, in crucem nimirum & in mortem, eamque sic datam credentibus fore cibum, non tantum in vltima illa Cœna, quàm celebraturus erat cum Apostolis, quæque à nobis communicantibus subinde repetitur: sed etiam quoties fidem nostrā exerceremus, eamque serio in morte, & sanguine suo figeremus. Panem autem & vinum, tanquam sigilla quædam promissionis suæ adhiberi voluit. Distinctio itaque, quam iste requirit, inter promissionem, & exhibitionem, non ita est assignanda, vt ille putat: quasi exhibitio tātū pertineat ad Cœnam. Nam & promissio, & exhibitio & in Cœna esse potest, & extra Cœnā. Promissio enim est, vbicunq; verba nobis offeruntur, siue cū symbolis, siue sine symbolis: Exhibitio autem est, vbicunque vel audientium verbum Dei, siue illud internum, siue externum fuerit, vel percipientium Eucharistiā accedit fides. Isti verò somniant, Christum apud Ioannem sic dicere voluisse: Panis ille, quem ego in vltima mea Cœna vobis porrigam, etsi videri possit panis, tamen per Transubstantiationem erit caro mea:

A Sed hæc interpretatio nihil aliud habet, quam merum delirium. Christus enim ibi loquebatur de spirituali cibo animorum, & clarissimis verbis indicabat, illum cibum non esse externum, & carnalem panem, qui alat corpus, sed carnem suam, quam pro nobis daturus erat in mortem: sic.n. ille tum loquebatur. Nos autem nūc illum carnem suam & credimus, & scimus, ita dedisse in mortem vt promiserat. Eaque caro si à nobis verè credatur, & alit, & æternum
B viuificat. Illud autem tantum Dei beneficium, non ita alligatum est symbolis, vt tantū in Cœna quæri debeat Toties enim nobis offertur, & dator, quoties nos ad oblatam promissionem seriò, & cum vera fide respicimus.

Sed addit, *Symbola secundum istos Sectarios, nihil aliud, quam alio sermonis genere, id est, visibili verbo, promissionē semel, iā doctrina traderetur, factā, in Cœna repetunt, & repetunt quasi cum conditione ea: ita demùm videlicet Christū daturū carnem, si sym-*
C *bola illa dignè susceperint, & manducauerint cum fide, nec quauis fide sed quæ tanta sit efficacia, vt quasi cunctantem carnem inuitet, & acceleret.* Non dicimus, symbola esse tantum aliud quoddam, videlicet aspectabile sermonis genus, vt iste bacchatur, sed etiam hoc addimus, ea adhibita esse tanquam sigilla quædam diuinarum promissionum: quemadmodum Paulus loquitur dè Circumcisione. Quod autem dicimus, promissionem Christi repeti, quoties sacra Cœna cele-
D bratur, quæso, quid habet absurdi? Habeas tū mihi cum tuis sacram, vel potius execrabilem Cœnam, sine promissionibus Christi repetitis. Nos eam volumus, in qua ea, quę dominus pollicitus est nobis, luculenter commemorentur. Verùm quòd calumniatur non esse in Cœna exhibitionem rerum promissarum, quod attinet ad spiritum nostrum, & ad fidem, videat ipse quemadmodum id ex nostra sententia possit elicere. Vbicunque est vera fides, eaque se
E porrexerit ad res oblatas, siue id in Cœna, siue extra Cœnam fiat, semper ibi habes res promissas. Nam quòd eam, tanta præsertim in re, non elumbem, aut mortuam, sed viuam, & efficacē esse volumus, quis id vnquam æquus lector damnare possit? Neque opus est, vt carnē domini cunctātem incitemus fide nostra, vt iste scurratur. Ea enim nos ipsos potius, atq; omnes facultates nostras torpentes, & iacentes excuscitamus, & ad vocem illam Ecclesiæ, quæ
F illo tempore vbique sonat, prouocamus. Efficacia ergo fidei, quam vrgemus, nihil aliud sibi vult, quam vt nè frigidè, aut ex hypocrisi, sed serio, & magno cum studio atque impetu, ad dominum nostrum ascendamus. Id rideat Inconstantius quantum velit, pijs quidem hominibus non dubito, quin vtilissimum & saluberrimum videatur. Vt autē ad caput redeā, toties comedimus corpus Christi, quoties re ipsa, vtque ita dicam, actu credimus, Ad istam
G vero actualem fidem excitandam in suis, Christus nobis, & verba, & symbola dare voluit.

Addit Inconstantius, *Christum in Cœna dare nobis sua manu corpus suum commedendum, illudque immittere in os nostrum.* Id dicit ille qui-

dem

dem confidenter, vt omnia: sed nunquam ex sacris literis confirmabit. Magis verò etiam illa insana sunt, quæ addit: *Christum videlicet, viuis doctrinæ suæ verbis non substituisse in Cœna mutarum & insensibilium creaturarum voces: quasi magis afficiamur concionante pane, quàm concionante homine.* Hæc irrisio prorsus impudens, & canina est: & dictum illud, non meum, sed Augustini scurriliter exagitat: Sacramenta esse verba visibilia. Ex patres omnes passim admouent, quid nos externa illa sacramenta doceant. Quod autem ait, nos dicere, mutarum voces substitutas esse viuæ voci doctrinæ Christi, quin aliud esse dicam quàm impudens mendacium? Nos enim adiuncta quidem, atque addita symbola esse dicimus viuæ Christi voci, non autem substituta. Sunt enim sigilla quædam & testimonia promissionum Dei. An autem Regiarum literarum sigilla concionentur, & doceant aliquid, ipse per me iudicet Inconstantius: qui cum nunc sit Cancellarius Regni Angliæ, quotidie vtitur sigillo Regio. Videat etiam obsignationes illas suas addátne, an substituat scriptis Regijs. Adhæc si mutæ creaturæ ita concionentur de Deo, vt Dauid cecinerit, Cœlos enarrare gloriam Dei, atque ita enarrare, vt in omnem terram exierit sonus eorum: vtque Paulus scripserit, Inuisibilia Dei cognosci ex creaturis, & ita cognosci vt impij iam sint inexcusabiles: quid iste latrat, mysteriorum symbola muta esse eaq; vbi vnà cum verbis domini proponantur in cœna, nihil concionari, sed inutiliter administrari? Respondeat ipse nobis de suis accidentib. mutáne siut, an loquacia? loquantúrne aliquid, an prorsus taceant? Sed mitto accidentia: de illa potius carne vestra, quam vobis præsentem fingitis, velim mihi aliquid respondeeri. Illa, inquam, cum nec videatur, nec vllo modo sentiatur, sed delitescat tantum sub accidentibus, & dimensionibus, concionatúrne aliquid, an tacet? Haud dubiè etiam dices concionari: perpetuó enim iactas, eam esse signum sui ipsius, olim scilicet pendentis in cruce. Imo etiam verba ipsa mystica, quæ occultè, ac tacitè pani, vinoque tanquam in aurem insusurratis, concionantúrne, an prorsus muta sunt, & tacent? Si vestra ista omnia, quamuis omnes sensus fugiant, tamen possunt concionari, cur nostra, quæ & videntur, & tanguntur, & gustantur, &, cum verba coniuncta habeant, quodammodo audiuntur, idem non possunt? Quod si vestra etiam dicetis muta esse, & nihil dicere: cur ea verbis illis, quę Christus in cœna luculentissime pronuntiauit, substituitis? Vestra ista omnia rectissimè dici possunt substituta: nihil enim nobis in ea te clari, aut aperti reliquistis. Caro illa vestra, & vester sanguis (vestra adpello, quoniam ea vos ipsi vobis confinxistis) vestra, inquá, illa occulta sunt: verba ipsa quæ anhelatis, occulta sunt: modus, quo ibi accidentia substantijs abolitis substituitis, occultus est: in summa vniuersum illud vestrum negotium occultum & cæcum est. Neque mirum: eó enim spectant omnia opera, atque instituta Antichristi, vt veritatem hominibus aut eripiat, aut obscuret, vt ita possit facilius captiuos abducere in exitium.

Omnia Papistarũ sunt occulta in Eucharistiæ mysterio.

Neque verò multum mihi laborandum arbitror, vt probem, homines magis moueri, si verbis Dei addantur symbola, quæ spectari, & videri possint, quàm si ea nuda tantum, & simplicia proponantur. Id enim & Rhetores docẽt, & Historia testatur, & experiẽtia quotidie monstrat. Verba M. Antonij, quamuis eloquentissimi oratoris, non ita multum animos populi de morte Cęsaris commouerunt. Cum autem ille vestem ipsam Cæsaris laceram, & cruentam protulisset, populus totus statim cœpit, quasi Cęsar tum ante oculos occideretur, incredibili furore exardescere. Si tanta vis fuerit in illis humanis signis, & naturalibus, quid credẽdum est fieri, cum symbola diuina, instituta à Christo, & ad res cœlestes pertinentia, fidelibus ante oculos cõstituũtur in sacra cœna? Hæc enim significatio, non humana est, sed prorsus diuina, & spiritualis, ipsius, videlicet, Spiritus sancti instrumentum. Et quis nescit, homines etiam in ciuilibus contractibus dare sibi mutuo manus, cum aliquid paciscuntur: aut digitos tollere, quoties aliquid affirmant iureiurando: aut dare annulum, cum sibi despondent vxorem? An putamus homines istis signis nihil affici? Si cassa, & inutilia sunt cur vsurpãtur? Si prosunt, & afficiunt animos, cum sint tantum humana, cur eandem vim negamus symbolis diuinis? Arcus Iridis concionatur de misericordia Dei: Circumcisio cõcionabatur de pacto, & fœdere Dei inito cum hominibus: omnia sacrificia Veterum concionabantur de Christo venturo. Et sola symbola Eucharistię, quæ Christus mortis suæ monumenta, & promissionum suarum pignora, & sigilla esse voluit, illa, inquam, sola muta sunt, & nihil possunt concionari?

Addit Incõstantius ad finem, putidam illam suam cautionem, iam antea centies, credo, repetitam: nimirum, post cõsecrationem corpus Christi esse huius Sacramenti materiam. Huius dicti vel potius oraculi, si rationem petas, redeundum est ad versum illum intercalarem, Hoc est corpus meum. Quæ verba, quemadmodum sint intelligẽda, satis iã suprà suo loco diximus.

Argumentum Gardineri.

VERBA Christi sunt clara, & perspicua, Hoc est corpus meum quod pro vobis traditur: Hic est sanguis meus, qui pro vobis effunditur: quæ declarant substantiam illius, quod discipulis dedit. In quibus si admittamus tropos, nihil erit tutum ab Hæreticis. Nam nisi verba hæc essent simpliciter intelligenda, ita vt sonãt, Euangelistæ nunquam inter se tanta concordia consensissent.

SOLVTIO.

PERSPICVITAS verborũ non est tantoperè obijcienda. Omnes enim ferè Hæretici collegerũt opiniones suas ex eo sensu, quẽ verba perspicuè præ se ferebãt. Quare oportet ex alijs scripturarũ locis, & circũstantijs bene circũspicere, quid in istis agatur. Christus, ne beneficiũ mortis suæ nobis intercideret, hoc Sacramẽto voluit memoriã nostrã refricari: vt per fidẽ in animo voluerẽmus, corpus suũ pro nobis traditũ fuisse in mortẽ: atque ita credẽdo illud corpus manducaremus. Quod vt efficacius fieret, adiecit symbola panis & vini. Quod aũt dixit, Hoc est corpus meũ, perinde erat, ac si diceret: Corpus meũ pro vobis tradendũ, si fide ac spiritu à vobis cõmedatur, erit vobis pro pane, vel instar panis ad vos nutriẽdos, & sustenrandos: & ita est meronymia: signo.n. tribuitur nomẽ rei significatæ. Potest etiã esse synecdoche, vt id dicatur de toto, quod est partis: aut, quod est vnius partis, tribuatur alteri. In hac interpretatione omnia sunt facilia, vitantur absurda: nec vnus locus scripturarum pugnat cum alijs. Talis autem phrasis, & locutio frequens est in sacris literis: ita enim legimns, Semen est verbum Dei: &. Petra crat Christus.

GARDINERVS.

HAERETICI lucem tenebras, et tenebras lucem dicunt: sed certã perspicuitatẽ sequitur Ecclesia Catholica.

MARTYR.

COllationẽ scriptorarũ, quæ alioqui necessaria est, maxime in locis cõtrouersis, Incõstãtius qoeritur nos hic iniquè postulare, quod ista verba in Ecclesia nõ sint controuersa, sed à primis eius incunabulis sẽper ita accepta fuerint, vt sonãt: præsertim cũ in omnib. scripturis, nihil posit inueniri, qood istis verbis opponatur. De sensu Ecclesię in hac re, iudiciũ facere possumus ex scriptis Patrum, qui in ea fideliter versati sint. Quantũ aũt illi ab illorũ verborum simplici sensu abhorruerint, suprà nõ vno loco fusè, & copiosè demõstrauimos. Eadẽ aũt hic repetere, nihil sliud esset, qoàm actũ agere. Qoanquã Ecclesię sensus magis ex diuinarũ literarũ testimonijs, quàm ex hominũ sentẽtijs petenda est. Ecclesia.n. tãtisper est colũna & firmamentũ veritatis, quàm diu nititur vnico verbo Dei. Quã aũt multa sint loca in sacris literis, quæ pugnent cũ simplici verborũ inrelligẽtia, in priori parte hoius libri luculẽter & fusè exposui: quo in loco argumẽta nostrorũ hominũ cõtra superstitiones & ineptias Papistarũ confirmauimus.

Ecclesiæ sensus scripturis eliciendus nõ è diuerso.

Quòd aũt iste dicit, nos à Catholicis ne dico, an à Cacolycis potios, illud mutuatos esse, vt dixeremus, Christũ, ne mortis suæ beneficiũ nobis excideret, voluisse hoc Sacramẽto memoriã nostrã refricari, vanũ, & falsum est. Nos .n. id nõ ab hominibus habemus. sed ex dioinis literis. Christus .n. Ipse mãdauit, vt quotiescunq; hoc fecimus, id in sui memoriã faciamos. Quod idẽ Apostolos etiã Paulus cõmemorauit, atq; etiã addidit: *Mortem domini annũtiabitis, donec veniat.* Hęc verba optimi pastoris Christi, & eios fidelissimi discipuli Pauli sunt, nõ Papistarũ, aut luporũ. Imò ne hoc quidẽ habem⁹ ab illis, qoòd dicimus, viua & syncera fide cõmunicandum. Id enim nos Christ⁹ ipse docuit in cap. 6. Iohãnis. Vocabulũ aũt illud, efficacię, de quo Incõstãtius nescio quid, voluit dicere, nõ iniuria nos attribuim⁹ fidei. Nõ enim quæuis credulitas apprehẽdit corpus & sanguinẽ domini: sed ea tãtũm, quæ germana sit, & seria, & vioa, & valida. Ad eã verò augendã, & confirmandã si dicimus spiritũ vti pane & vino tanquã instrumẽtis, quid erat iustæ causę, cur iste Lucianus tã effusè id rideret?

A Ne illi quidẽ ridẽdi erãt, rectissimè enim & verissimè loquũtur, qui dicũt, Corpus Christi, nõ minus in verbo Dei fideliter aodiendo accipi, qoã in symbolis. Hoc enim significari voluerũt, symbola externa quasi sigilla quædã esse addita, quibos promissiones Dei cõfirmarẽtur. Quiuis aũt intelligit, promissionẽ principis verbo prios impetrandã esse, qoàm vt ea posit cõmuniri sigillis. Abrahamus.n. prius adeptus est iustificationẽ ex verbis promissionis diuinæ, qoàm B eius signũ, aut symbolũ reciperet in carne per Circũcisionẽ. Torqueat se Incõstãtius, quantũ velit: hæc certè semper fuit natura Sacramẽtorum. In Baptismo nõ mũdamur à peccatis, quia aqoa tingimur: sed, qoemadmodũ rectè docuit Augustinos, quia verbo, qood proponitur, credimus. Et qui verè, atque ex animo credunt verbo Dei, etsi fortè destituantur aqua, tamen nihilò minos habent iustificationem ex verbis Dei, quàm si externo symbolo tingerentur, qoemC admodom Aogustinus super Leuiticum quæstione 84. fusè disputat. Sed isti nostri elemẽtarij Christiani, nihil prorsus actum putant, nisi accedant externæ ceremoniæ. Tamen Cornelius Centurio, anteqoam à Petro aqua contingeretur, receperat visibili forma spiritum sanctom. Quòd si hoc & in Baptismo, & in Circũcisione accipere potuit, quibus, malũ, inrẽperijs agũtur isti homines, vt id in edenda Christi carne fieri posse negent? Neq; tamẽ nos propreD rea vsum externũ Sacramentorũ docemus esse cõtemnendum. Verùm ea de re tantum à nobis suprà dictum est, vt nihil hic sit repetendum.

Verba præcedunt sigilla.

Conqueritur Inconstãtios, *nos tropos, & figuras orationis petere à Grammaticis.* Prodeat ergo ipse in mediũ, & omnia diuinarũ scripturarũ loca, maximè verò ea, quæ nos instituũt de sacris mysterijs, interpretetur nobis sine figuris & tropis. Exponat, quid sit, In carne portare pactum aot fœdos domini, Agnũ esse pasca aot trãsitũ, E Eos, qui baptizantur, induere Christũ: atq; alia huiusmodi loca penè infinita sine tropo. Si hoc illi molestũ est, quod figuras petim⁹ à Grãmaticis, vnde ergo illas poti⁹ peti vellet? Mirũ, ni aut è suis Sophismatis, aut è myrothecijs Romanę meretricis.

meretricē. Eam enim semel antea, & diu, & eon
tumeliosè repudiatam, mirum est, quàm nunc
afflictim depereat. Sed istis licet suo arbitratu es-
se tropicis: nos verò miseri ab hoc genere toto,
tanquam à peste, & ab omni pietatis contagio-
ne arcemur. Hoc videlicet, inter nos, atque illos
interest: quòd nostri tropi lumen & perspicuita
tem adferant: illorum autem simplex & nudus
sensus offundit tenebras.

Iste verò qui nos tanta authoritate, & strepi-
tu vetat, vt ita dixerim tropicari, pergit ipse in-
credibili licentia ne dicam, an impudentia, so-
phisticari *Ex nostra enim sententia, ait, sequi, Christū
in cœna nihil dedisse: vt qui tantum ibi docuerit virtu-
tem, & vim sui corporis: nimirum, quòd illud fidelibus
futurum esset instar panis, et spiritualis alimoniæ: qua-
tenus, scilicet tradendum erat in mortem.* Et videtur
sibi reperisse argutissimum cauillum, quòd di-
cat, nos loqui de corpore Christi tradendo, nō
autem adhuc tradito. Istos autem fumos nos si
ne vllo negotio dissipabimus. Corpus enim il-
lud, quod tum tradendum erat, nunc traditum
est in mortem, & tunc quidem Apostolis in Cœ
na offerebatur: nunc autem nobis, dum cōmu-
nicamus, offertur fide, ac spiritu recipiendum
ad æternæ vitæ alimoniam. Sed dicat nobis vir
iste tam argutus, Cur hodie in scripturis legan-
tur & recitentur hæc verba, *Hoc est corpus meum,
quod pro vobis traditur*: cum illud iam olim ante
mille quingentos annos traditum fuerit? No-
stra sanè verissima sententia est, Corpus Chri-
sti, quod tum tradendum erat in mortem, quod
que nunc traditum est, omnibus, qui credāt, &
annuntient mortem domini, dari pro pane, at-
q; alimonia vitæ æternæ: siue hoc in sacra Cœ
na fiat, siue alibi. Neq; tamē ea causa negamus,
imò multò potius docemus atque affirmamus,
Christum dare nobis carnem suam comeden-
dā, & fideles de illo ipso sacrificio, quod in cru-
ce factum est, manducare. Christū verò in Cœ-

An Christus sacrificarit seipsum in cœna.

na seipsum suis manibus sacrificasse, non iudi-
camus sobria & sane fide posse dici: quamuis
illa sua quidem ipsius voce, & gratiarum actio-
ne seipsum Eucharistico sacrificij genere sacri-
ficasse, concedimus. Quod autem dicunt, illum
suis manibus seipsum sacrificasse, quod nihil
est aliud, quàm seipsum mactasse, videant illi,
qui ita loqui volunt, quo sensu, & quàm ortho-
doxè possint id interpretari.

Deinde iste nostram interpretationem ver-
borum domini, tanquam nimis coactā & violē
tā respuit: quasi transferamus terminos, & no-
uum sensum pro nostro arbitratu inuehamus.
Nos verò nihil aut transponimus, aut immuta
mus sine authoritate scripturarū. Christus apud
Ioannem ait, Ego sum panis: loquutione haud
dubiè tropica. In cœna autem è conuerso dixit,
Panis est corpus meum. Quis ita iners, aut stu-
pidus est, qui non videat, in istis verbis, Corpus
est panis, &, Panis est corpus: & in istis, Caro est
panis, & panis est caro, eundem inesse sensum?
Hanc autē interpretationē, & lucē non nos pri-
mum inueximus: vt iste calumniatur. Author
doctissimus, & vt vir sanctissimus Theodore-

A tus eam vidit, quemadmodū suprà ostendimus.
Vt ergo verū est, corpus & carnem Christi meta
phoricè esse panem: ita vicissim verū est, panē
esse corpus & carnem domini. Neque nos, vt i-
ste queritur, verba Christi luce carnis, & huma-
ni sensus iudicio illustramus. Hæc enim ac-
cepimus, & hausimus è diuinis literis. In il-
lis enim vtraque ista propositio inuenitur et
legitur.

Sed iste falsò putat, ex isto nostro sensu conse
B qui, *Christū in cœna nihil aut dixisse, aut fecisse, quod
superaret captum humanæ rationis: nec ex illis, quæ fe-
cit, posse confici, illum fuisse filium Dei fabricatoris hu-
ius mundi: quemadmodum colligit Irenæus.* Mihi qui-
dem permolestum est, pie Lector, toties tibi ea-
dem obtrudere. Sed iste me sua importunitate
ita trahit, vt cogar ea facere, quæ nolim. Sæpè
iam diximus ad confectionem Sacramentorū
requiri Dei omnipotentiam: ideoq; neminem
potuisse ea instituere, nisi filium Dei. At Incon-
C stantius colligit ex nostra sententia, Christū ni-
hil aut dixisse, aut fecisse in cœna, quod esset su-
pra humanum captum: quod nisi velimus dice-
re, necesse esse, vt fateamur, corpus Christi, reali
ter, carnaliter, substantialiter vel in pane, vel sub
accidentibus panis latitare. Sed cur nos etiam
dicit, Christū in Baptismo nihil aut dixisse, aut
fecisse, quod humanum captum superaret? Cur
non ibi quoque requiritur, aut carnalis ista præ
sentia, aut Transubstantiatio? Quemadmodum
D autem Irenæus ex institutione cœnæ colligat,
Christum fuisse filium Dei fabricatoris mundi,
quoniam suprà fusè docui, satis erit hic vno tan
tum verbo repetere. Nam si Christus fuisset fili-
us alterius alicuius Dei, maximè verò, quē ad-
modum Marcion somniabat, qui Creatori mun
di inimicus esset, ad instituenda Sacramenta v-
surpasset nō suas creaturas, sed alienas. Verùm
Inconstantius, quoniā veris & firmis argumen-
tis destituitur, ad Sophismatum, & mendacio-
E rum suorum lecytos, & myrothecia redire cogi-
tur. Quantum autem dignitas Sacramento-
rum superet captum humanæ intelligentiæ, ni-
hil opus est repetito.

Postea garrit, nescio quid, *euitationem istam ab-
surdorum, quam nos sequimur, & commendamus, esse
abolitionem mysteriorum*: & addit, *ea nos tantum ha-
bere pro absurdis, quæ carnis iudicio & rationi aduersen
tur.* Vt autem ad id, quod vltimo loco dictū est
F primum respondeam, Nos in religione non me-
timur absurda sensu & iudicio carnis, sed doctri
na sacrarum literarum. Ex illis scimus Chri-
stum verè habuisse humanum corpus: quod
corpus si quis dicat esse desinere, non potest no-
bis non videri valde absurdum. Ex illis scimus,
panem & esse, & manere in Eucharistia: vt il-
lum iam aut abijsse, aut non manere, pugnet
non tantum cum humana ratione, sed etiam
cum verbo Dei. Si autem habemus pro ab-
G surdo, accidentia consistere sine subiectō,
idque sine authoritate vlla verbi Dei, in eō
non carnem aut sensum sequimur, sed probatis-
simum iudiciū rationis. Quòd verò addit, nos
nostra interpretatione abolere mysteria, falsum

est: nisi fortè iste nobis probare posit, sine ista Transubstantiatione, aut reali præsentia nó posse constare naturam sacramenti. Id nos cum tota hac disputatione petierimos vt nobis probaretur, neadhuc qoidem id potuimus impetrare. Quaré aut pręstet id aliquandó Inconstantius, aut desinat iactare, nos nostra sententia abolere vim Sacramenti.

Postea negat, opinionem suam pugnare cum vllis locis scripturarum: me verò ait, quod olim fecit Labeo Iudex Romanus, ibi fingere contentionem, vbi nulla sit. B Hic me propter istorum fictam, atque ementitam pacem, non oportet omnia scripturarum testimonia, quę adferri possent, coaceruare, quibus cum isti non tantùm dissideant, sed etiam apertissimè, atque impudentissimè pugnent. Quibuscunque enim verbis diuinæ literæ testantur, Eucharistiam constare pane, aut docēt, Christum, quod attinet ad humaná natorá abiisse é mundo, & versari in cœlo, nec amplius esse in terris, cum illis omnibus istorũ imposturę pugnant. Cúmq; nos istas contradictiones indicamus, non sumus, vt iste suauis literarum suarũ ostentator nos appellat, Labeones: sed Mercurij potius, qui in triuijs veram, & commodam viam Lectoribus ostendamus, ne in sacris dogmatis ab istis Lamijs miserè seducti aberrent, & pereant.

Quæ scripturæ cōtra istos pugnēt

Labeones. Mercurij.

Ad extremō negat, *in omnibus sacris libris phrasin vllam inueniri similem, illi phrasi, qua Christus dixit, Hoc est corpus meum. illas enim, quas nos citauimus, Semen est verbum: &, Petra erat Christus, constare terminis disparatis, & idcirco exponi debere per significationem. In ista autem,* inquit, *sententia, Hoc* A *est corpus meum, non prædicatur disparatum de disparato: sed pronomini, Hoc, explicando adycitur in prædicato, Corpus: non ergo hic esse, vt ibi, analogiam similitudinis.* O profundum hominis acomen. Dici non potest, qoantum de suo illo vago indiuiduo sibi placeat. Neque videt, illod suum commentom, non tantùm à veritate, quam nunquam magni fecit, sed etiam à patrum soorum sententijs alienum esse. Illi enim omninò volunt, corpus Christi prædicari de pane. Nam Irenæus ait, Christũ B confessum esse, panem, qui est creatura secundũ nos, esse corpus suum. Epiphanius etiam ait, Christũ de eo, quod esset rotundę figuræ dixisse, illod esse corpos suum. Et Cyrillus ait, illa, quæ Christus dedit discipolis, fuisse fragmenta panis. Quomodo ergo verum est, quod iste Sophista noster comminiscitur, in illis verbis Christi non esse disparatum quod prædicetur de disparato? Falsum etiam est, quod ait, in omnibus scripturis similes loquutiones non inueniri. C Nónne enim legimus, Circuncisionem vocari fœdus domini? Atqui eam negare non potest, fuisse Sacramentum. Agnus etiam Paschalis, quamuis esset Sacramentũ, tamē dicitur Transitus: idq; cum pronomine demonstratiuo Ipse, dicitur. Istæ phrases qoomodo non sunt similes loquutioni illi Christi? Ibi enim etiam agebatur de Sacramentis: ibi quoque in altera saltē phrasi, subiectum est pronomen demonstratiuũ: ibi qooque prædicatum rem significatam indicat. D Quid hîc, obsecró, deest ad similitudinem? Nihil sanè aliud, nisi vt eam Inconstantius aliquando videat. Verùm ille præ animi impotentia, & rabie iam pridem amisit oculos.

Argumentum Gardineri.

P*ROPOSITIONES huius generis, vt ista est, Hoc est corpus meum, accipi debent, vt prædicatum referat subiectum: nisi aliquid ante, vel post in contextu reperiatur, quod nos ad tropum adigat: quod hic non inuenitur, imò quæ consequuntur, ad simplicitatem propositionis nos potius reuocant. Nam dicitur, Quod pro vobis traditur: & planum est, traditum fuisse ipsissimum corpus Christi.*

SOLVTIO.

NOS ne sic accipiamus ea verba, multis considerationib. mouemur. Primùm, quòd Christus adsuerit in cœna: vnde opus non erat, vt ostenderet Apostolis corpus suum: videbant enim ipsum. Deinde, qui fieri potuit, vt ipse seipsum realiter & corporaliter manducaret? Deinde, planum est, eum in mystica illa cœna bibisse vinum. Nam ait, Non bibam ex hoc fructu vitis. Is autem fructus, vt ait Chrysostomus, est vinum naturale. Videmus etiam, hic agi de memoria, vbi indicatur tropus. Deinde videmus, ipsos etiam aduersarios in hac loquutione mutare tempora: &, quod de traditione corporis & effusione sanguinis enunciatur per tempus præsens, id interpretari in præteritum. Consideramus præterea, ne aduersarios quidem in consecrando, carere posse tropis. Verbum enim Est, accipiunt pro Fit, aut Conuertitur, aut Transubstantiatur. Videmus etiam Christum instituere Sacramentum: vbi conuenit, vt symbola per significationem accipiantur tropicè, Natura .n. sacramēti est, vt sit signũ. Cōsideramus etiā Ascēsionē Christi in cœlũ: & veritatē humanæ naturæ, quam assumpsit, & verba illa Christi in textu Iohānis, Verba, quę ego loquor, spiritus sunt & vita: caro nō prodest quicquā: nimirũ, carnaliter māducata: spiritus est, qui viuificat. Adhęc videmus, Paulũ hic ponere apertè panē quo in loco aduersarij nostri, quamuis alioqui tropos tātopere auersentur, tamē volūt esse tropũ. Videmus etiā Paulũ testari, Veteres habuisse eadē nobiscũ

sacramenta. Nam, vt ait Augustinus, non satis illi fuit dicere, eos habuisse spiritualem cibum & potum nisi adijceret etiam eundẽ. Videmus etiam, vicinas istis loquutiones accipi tropicè. Quales sunt: Panis, quem frangimus, communicatio corporis Christi est. Et, Hic calix est nouum Testamentum in meo sanguine. Deinde etiam non propriè conuenit corpori Christi, vt edatur. Postremò certum est, nos non accipere illud corpus, quod tradebatur. Nam illud & visibile fuit, & passibile. Conditiones autem corporis corruptibilis, & glorificati non possunt simul conuenire in eodem subiecto.

GARDINERVS.

HAEC ferè sunt in aeternum hic coacta, quæ alibi separatis obijciunt argumentis, quibus suis locis abundè responsum est.

MARTYR.

EGregius disputator, postquam cum singulis argumentis nostris malè pugnauit, núc tandem experiri vult, quid possit cum vniuersis. Quærebatur, cur oportuerit dominum suum corpus ostendere in pane, cum omnes conuiuæ viderent ipsum iuxta se accumbere. Respondet iste, *quòd institueret ingens memoriam mortis suæ, ad quam exprimendam vera præsentia eius corporis passi, permultum esset profutura.* Christum in hoc sacramento instituisse memoriam mortis suæ, nos quoque libẽter damus. Ad eam autẽ excitandam quid corpus præsens, & præsertim inuisibile, & delitescens sub accidẽtibus, plus faciat, quàm sacramentum, non videmus. Mirum verò est, qua prudentia dicat *institutam tum fuisse præsentiam corporis passi.* Christus enim tum nondum passus, sed postea passurus erat. Sed iste eodem loco habet & præteritum tempus, & futurum. Neúe putes, illum dicere, memoriam eam excitari ignota aliqua præsentia corporis, comminiscitur astutè aliam præsentiam, etsi non ignotescat sensibus, tamen percipi fide. Sed quomodo tandem potest huiusmodi præsentia fide percipi, cum nec scripturæ vllæ eam doceant, nec vsquam legamus, corpus Christi nobis aliquando datũ iri inuisibile, aut sub accidentibus abscondendum? Nihil enim vera fide percipitur, nisi quod probari possit ex verbo Dei. Ea enim tota, vt Paulus ait, pendet ex auditu: auditus autem ex verbo Dei. Deinde, quis nescit, ita comparatam esse naturam rerũ vt memoria excitetur ex illis, quæ sentiũtur, non autem ex illis, quę credũtur? Ea.n. quæ credenda sint, sepè non minus obscura sunt, quã ea ipsa, quę oporteat ab obliuione vendicare.

Memoria excitatur ex sensibilibus.

Atqui, inquit iste, *Deus ab externis nos ita auocat, & ad contemplanda cælestia excitat, vt qui secundum speciem visibilem Christum in carne nõ norunt, nostram per fidem iam in sacramento præsentem.* Quæso verò te, quomodo hic excitamur ad contemplandũ cœlestia? Non enim vocamur ad intuendũ Christum regnantem in cœlis: sed ad illũ, vt tu comminisceris, latentem, atque abditum sub sacramento. Non ergo ad cœlum, sed vel ad panem, vel ad panis accidentia, vel ad id quod sub eis latet, prouocamur. Sed nostrum est, Inconstanti, nostrum est hoc totũ quod tu tibi vendicas. Nos monemus nostros, vt in sacra Communio- A ne corda sua sursum subuehant: vtque admoniti symbolis visibilibus, animos ab illis ad cœlũ transferant: ibique contemplentur, atque etiã cupidè complectantur beatum illud corpus, quod olim nostra causa mortem tam grauem, & contumeliosam pertulit. Nunquã enim, aut Paulus, aut quisquam ex Apostolis in omnibus suis literis & scriptis, huiusmodi inuisibilem præsentiam corporis Christi in Eucharistia fide comprehendendam docuit. Vestra sunt hæc deliria, & vestra mendacia: B non scripturarum sanctarum dogmata.

Addit iste, *oportuisse omninò Christum ita sese dare, vt promissionem illam de danda carne sua impleret: quam visibili specie datam non comedissemus præ horrore.* Obstinata ista capita adduci non possunt vllis rationibus, quin perpetuò iactent, verba illa Christi in 6. cap. Ioan. omninò intelligenda esse de manducatione carnis Christi sacramentali: quasi Christus nihil aliud ibi agere aut do- C cere voluerit, quàm corpus suum aliquando comedendum esse inuolutum sub accidentibus. Quod vt est falsissimũ, ita nunc à me euidentissima ratione refutabitur. Christus eo in loco de eiusmodi agit esu carnis suæ, sine quo haberi nõ possit æterna vita. *Nisi enim*, loquit, *comederitis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Nunc dicant isti mihi, an Christus ita gratiam suam, & vitam ęternam alligarit sacramentis, vt prorsus sine illis nemo D possit esse saluus. Non dicent, opinor. Christus enim id ne de Baptismo quidem voluit dicere. Dixit quidem, *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit*: & addidit, *Qui non crediderit, condemnabitur.* Non autem dixit, Qui non fuerit baptizatus, condẽnabitur. Potest enim fieri, vt aliquis aliquãdo credat, cui externi Baptismi copia denegetur. Eum autem, cum iam assequutus sit iustificationem ex fide, dubitare non possumus esse saluum: præsertim cum per ipsum non ste- E terit, quò minus etiam Baptismo externo tingeretur. Christus autem in 6. cap. Ioannis de illa mãducatione loquitur, quæ prætermissa excludat è regno cœlorũ. Necesse est ergo, vt ibi promiserit eam carnẽ, quæ sumeretùr fide. Verissimũ enim est, neminem adultum posse salutem adipisci, nisi vera fide apprehendat mortem Christi. Hanc ibi Christus manducationem suis pro-

Gratia nõ alligata sacramentis.

Locus. 6. c. Ioan.

De eo qui credit & non habet copiam baptismi quid existimandum.

misit: eamque fidelibus perpetuò largitur, & A præstat. Illi autem manducationi in sacra Cœna symbola illa externa tanquam sigilla quædam promissionum suarum addi voluit, vt ea quasi admonitione animus noster & spiritus ad spiritualem manducationem vehementius, atque ardentius excitaretur. Horrorem autem illum, qui nauseam, opinor, commouit Inconstantio, nostra sententia multò melius arcet, quàm istorum delirium. Quid enim horreamus, cum intelligamus, nos ore, palato, denti- B bus, non carnem aut ossa Christi, sed panem & vinum vsitata ratione manducare? Ipsi autem, cum persuadeant sibi, se comedere carnes humanas, easque etiam crudas, quàmuis illas somnient abditas esse sub accidentibus, quomodo tandem possunt fugere horrorem? At ista non videntur, inquiunt. Scio. Sed ad tollendum horrorem, id certè non est satis. Nam si quis aut in pilulis, aut in catapotijs vel carnes hu- C manas diligenter tritas, aut aliud quippiam natura sua fœdius, & immundius misceret, & recondere, idque ægroto iudicaret, an putas eũ, quamuis id oculo non cernat, posse huiusmodi pharmacum sine horrore in se recipere? Ad populum phaleras. Desinite vestram istam [illegible] iactare apud prudentes homines, & sobrios. Fabulæ istæ vestræ sine argumento, iam dudum prudenter cogitantibus pariunt fastidium.

Nos melius horrorē in manducā-do tollimus, quam Papistæ.

Iam videamus, quid sequatur. Dicebatur in D solutione, non potuisse fieri, vt Christus cum vnà cum Apostolis cõmunicaret, seipsum comederit. Oportuisse enim non vnum eum fuisse Christum, sed geminum. Nec, cum se haberet totum in semetipso, potuisse seipsum totum in seipsum rursus ingerere. *Ista*, inquit, Inconstantius *sunt Iudaica. Christianos enim credere, Christū, quod voluerit facere, facere etiã potuisse. Eum enim, cū esset Deus, & posse, & velle ex æquo habuisse.* Hic rursus, quod Sophistæ crebrò faciunt, Incon- E stantius principium petit: sumit enim sibi id, quod probare potius oportuit, Christum voluisse realiter, & substantialiter comedere corpus suum. Id autem nos, nisi melius probetur, non dabimus. Sacramentum quidem Christus sui corporis, & comedere voluit, & comedit: Corpus autem suum reale, & substantiale neque comedit, neque etiam potuit comedere, nisi quis dicere velit, eum geminum corpus habuisse. Quomodo autem res natura sensibilis, F & corporata & solida, possit propriè comedi, nisi gingiuis, & dentibus commolatur, non video, neque id Inconstantius vnquam aut potuit, aut poterit explicare.

Deinde negat, Christum in sacra Cœna bibisse vinum. Cum autem nos verba illa, quæ maximè sunt perspicua, obijcimus, *Non bibam amodo de hoc genimine vitis*, respondet, *id illa verba non probare. Locum enim illum indicare, Christum non bibisse vinum, sed quod benedictione fecerat sacra-* G *mentum*. Mirum est, quàm iste Heraclitus gaudeat obscuritate, ac tenebris. Quod idcircò dico, quia nos quoque fatemur Christum bibisse sacramentum: qui tamen interim nihil dubitamus sacramentum illud fuisse vinum. Quicquid iste garriat, Christus ipse dicit, se bibisse fructum vitis. Atqui ego nunquam putaui fore, qui negaret, fructum vitis esse vinum. Id .n. & multi ex Patribus, & nominatim Chrysostomus, & experientia, & sensus ipsi, & agricolæ testantur. Solus reclamat Inconstantius.

Additur in solutione, Cum Christus disertis verbis mandauerit, vt in Cœna memoria sui B fieret, illud ipsum non parum liquido indicare, verba illa Christi exponenda esse per tropum. Inconstantius autem respondet, *memoriam agi mortis præteritæ: quæ præsentis corporis exhibitione ἐναργῶς exprimitur*. Id videlicet vult, quantum video, rem obscuram, & dubiam, & propterea minus cognitam, argumentum esse facti cuiusdam manifesti, & cognitissimi. Vnde quæso, constare potest satis clarè, & perspicuè ista præ- C sentia, cùm nos inter nos tam acriter de illa dissideamus? Est hoc nouum sanè genus philosophiæ, rem claram, & cognitam, per rem incertam, & dubiam in memoriam reuocare. Nihil autem te hîc iuuare potest notitia fidei, quam toties iactas. Illa enim sine verbo Dei nulla est. Postea negat, *in illis verbis vllam esse commutationem temporum. Illo enim genere orationis ait tantum rei certitudinem indicari. Christus ergo dixit præsenti tempore, corpus suum tradi, & sanguinem fundi, non per tropum, sed vsitato modo loquendi.* Resistat Incon- D stantius, quantum volet: nunquam tamen hoc efficiet, quantacunque sit rei certitudo, & quantumuis sit ille loquendi modus vsitatus, quin ibi sit [illegible] temporis. Fateor equidem, homines in loquendo tempora interdum commutare: id autem affirmo, non posse fieri sine tropo. Quid .n. vsitatius est, quàm quod quotidiè ferè dicitur, Vites aut gemmare, aut oculos emittere? Nemo tamen est, qui id negare velit dici metaphoricè. Non adimo orationi E certitudinem: nec tamen certitudinis causa puto remouendum esse tropum. Quare nisi Inconstantius argumenta nostra, & confutationes, quibus aduersarios reijcimus, melioribus rationibus refellat, mirari non debet, si causa nobis adiudicetur. Sed quæ tandem ista est dementia, si verba domini vindicare non possis à tropis, velle tamen tropis niti, vt illa omnibus modis disiungas, ac distrahas?

Negat etiam suos, *verbum illud, Est, in illa sen-* F *tentia, Hoc est corpus meum, accipere pro Fit, aut conuertitur, aut transubstantiatur. Illos enim potius amplecti simplicitatem sermonis, vt fit omninò, quod Christus esse dixit. Illum enim de vna substantia pronuntiare: Hoc est corpus meum. Suos ergo sequi verba Christi, & illam substantiam esse corpus domini, profiteri.* Nònne vides Lector, Incõstantium hic omnia parthecia suorum sophismatum effudisse? Vim tamen, & nodum argumenti fortiter dissimulat. Ait Christum de vnà quadam substantia G pronuntiasse, Illam esse corpus suum. Sed dic mihi hoc, quæso, quid illud oportuit pronunciari? An ignorabant homines, corpus Christi id esse, quod erat? Quomodo traditis, corpus domini

domini fieri ex pane? Cur in hoc sacramẽto ponitis mirabilem illá conuersionem, vel eam potius, quàm barbarè appellare soletis Transubstantiationem? Si verbum illud Est, apud vos nec fieri significat, nec conuerti, nec Transobstantiari, vnde tandem hausistis commentum illud vestrum? Responsum istud tuum, magnum, mihi crede, vulnus & causę tuæ, & omnib. Transubstantiatoribus inflixit. Nam, quemadmodũ omnes fatemini, verba illa conficiunt sacramentum. Cumque illa vocula pronontiatur, nondũ ibi adest corpus Christi: expectare enim cogitur perfectam prolationem orationis quinqueuerbiæ. Ergo cum panis adhoc maneat, verbũ illud, Est, non potest ostendere prædicatũ aut in subiecto esse, aut adhoc illi conuenire. Neque corpus Christi potest de substátia ea, quæ nondum ibi sit, prædicari. Breuiter, si verbum illud Est, ibi propria significatione sumeretur, prius oporteret secũdum vos, id quod Christus acceperat in manus, fuisse eius corpus, quàm de illo dici rectè potuerit, Hoc est corpus meum. Neque enim quisquá hoc mihi permittet, vt de re aliqua dicam, Hoc est mel, hoc est saccarum: nisi res ea ita sit, antequam ego ita pronuntiem. Atque huc etiam nonnihil facit, quod illum sermonem Christi dicitis fuisse operatorium. Quid autem vestra sententia fingi potest aliud operari, quàm vt vestras illas conuersiones, & Transubstantiationes efficiat? Vos enim ipsi indicate, quánam alia voce ex tota illa sententia id significetur, si vni verbo Est, ea tanta vis adimatur. Nihil autem huc facit, quod quidam ex vestro grege solent dicere, sacrificos vestros illa verba tantùm recitando pronontiare, non autem oratione categorica & affirmatiua. Nos enim non tantùm de vestris sacrificulis mouemus litem, sed etiam de Christo ipso, qui primus ea verba pronuntiauit, nec recitatiuè, vt isti aiunt, ea efferre potuit.

Quod nos dicimus, Christum in Cœna instituisse sacramentum, Id iste fingit à se facere. *Substantiam enim sacramenti credendam, & metiendam esse ex eius verbis, qui dixit, Hoc est corpus meum.* Dissimulat autem satis astutè id, quod in argumento sequebatur, eam esse naturam sacramentorũ, vt symbola per tropum & significationem dicantur illæ res ipsæ quę significantur. Quodq; addit, Corpus & sanguinem dari sub formis panis & vini, quo sensu ab eo dicitur, alienum à vero, & falsum est. Is enim formas intelligit accidẽtia, quibus inuoluatur, et quodammodò vestiatur corpus Christi. Hanc enim ait, partem esse visibilem mysterij. Deinde non solum absurdissimè, sed etiam contra omnium Scholarum authoritatem statuit, illa accidentia esse formam sacramenti. Qua de re satis à me dictum est suo loco. Postea tamé fateor, illas formas, & accidentia induere nomen substantiæ, & materię huius sacramẽti: cum ἀμφοῖν figura fiat: & id, quod intus in veritate creditur, vt Hilarius ait, sit ipsa veritas. Accidentia habere nomen substantiæ, nec sacræ literę, nec vlli vnquam Patres monuerũt.

A Panem autem & vinum vocari corpus & sanguinem domini, & scripturæ clarissimè dixerũt, & Patres constantissimè confirmarũt. De sententia Hilarij suo loco satis copiosè respondimus. Ea verò quę posteà à nobis adducta sunt de veritate humanæ naturæ in Christo, de eius Ascensione in cœlum, de dicto illo Christi, Verba mea spiritus sunt & vita: Caro non prodest quicquam, nimirum carnaliter manducata, spiritus est, qui viuificat: hæc, inquam, omnia Inconstan-
B tius leuissimè percurrit. Verebatur enim, ne si firmius imprimeret vestigium, pedem sibi grauius vulneraret.

Tantum ergo hoc dicit, *carnem Christi per mysterium ineffabilis vnionis esse quodammodo spiritum: quoniam, videlicet, sanctificat vt spiritus.* Interponit autem nomen Cyrilli, vt eo splendore oculos lectori perstringat. Ego huius hominis breue dictum, breui argumento retundam. Si tibi id satis est, vt caro Christi sit quodámodo spiritus:
C cur nobis etiam non sit satis, vt corpus Christi sit quodammodo præsens? aut vt symbola sint quodammodo corpus Christi? Si tu vis, interpretationem tuam recipi à nobis, nostram vicissim non debes contemnere. Diximus in Solutione, Paulum in hoc negotio apertissimè statuere tropum: cum dicat, *Panis, quem frangimus, communicatio est corporis Christi*: cumque clarissimam faciat mẽtionem panis, ibi aduersarios nostros, alioqui omnium troporum iuratos hostes, vbi
D nihil sit opus, tropum agnoscere. Hic iste noster respondet, *etsi Paulus alicubi vtatur tropo, nihil tamẽ necesse esse, vt id eũ putemus fecisse in verbis illis domini.* Quã prudenter & cõsideratè hoc dicatur, vel ex eo liquere potest, quòd nos tropum in Paulo notauimus, non in alijs, nescio quibus, locis, ab hoc instituto alienis, sed in ipsa doctrina de Eucharistia. Apostolum enim diximus, illo ipso in loco adhibuisse tropum, vbi de ijs mysterijs agebatur.

E Verùm Inconstantius ne fortè videatur non habere, quid respondeat, ait, *non ita perspicuum esse, aut confessum apud omnes, Paulum, cum diceret panem, vsum esse tropo. Vti enim,* inquit, *voluit communiori appellatione panis, quæ tam propriè significat omnem cibum, quàm ex aqua, & farina factum, & coctum panem.* Equidem Hebraicam vocem nõ tantùm panem, sed etiam omne genus cibi significare, non inficior. Quem autem in sensum Paulus vsus sit ea voce in præsentia, & Gręcus ser-
F mo, quo ille scripsit, & historia de Cœna satis indicat. Nam ἄρτος apud Græcos, quod ego sciam, non aliud significat, quàm panem. Itaq; si Apostolus voluisset eo loco intelligi omne genus cibi, nunquam vsus fuisset Græcę voce ἄρτῳ. Neque enim ita inops erat Græcæ linguæ, vt communi voce vti non potuerit, si voluisset. Ad hæc, Christus cum distributurus esset sacramentum, accepit in manus panem, illumque fregit, ac discipulis edendum dedit: Vinum etiam fuisse,
G quod illis propinauit, vel ex eo liquet, quòd addit, *Non bibam amplius ex hoc fructu vitis.* Quærat ergo Incõstantius communia quæcunque,

& vndecunq; volet: nos ex Euāgelica hiſtoria,& ex verbis Chriſti non pigebit tenere propria.

Sed quia videt,ſe audacius affirmaſſe,vocem illam,Panem,tam propriè ſignificare omne genus cibi,quàm,vt loquitur,ex farina factum & coctum panem, vt illud dictum ſuum aliquantulum caſtiget,& mitiget,iſta ſubijcit: *Quod propriè dico,ad veritatē ſignificationis dico:ne quis de ſignificatorū proprietate cauilletur.* At ſi propriè,ac verè idem ſunt, vt in iſto genere ſermonis eſſe debēt, quid hic nugaris? aut quid iſtos fumos, & puluieres oculis lectorum adſpergis? Nam quod ad Hebraicæ vocis etymon attinet, affirmo, לחם, vnde nomen illud, de quo nunc agimus,deriuatur, ſignificare incidere. Id autem ſiue gladio fiat,ſiue dentibus, nihil refert. Nam inde deducitur vocabulum illud מלחמה quod ſignificat bellum, aut prælium, quod ibi homines concidantur. Quare etſi vox illa לחם ad omnem cibum ſignificandum traducatur, propriè tamen de illis tantùm cibis dicitur, qui franguntur,& aliquo modo incidūtur: quod certè carni Chriſti,vt quidem nunc eſt,attribui nec poteſt, nec debet.

Poſtea rationem illam,quæ ducta eſt à ſacramentis Veterum, vno tantùm verbo attingit. Illam enim ait,à ſe iam antea dilutam eſſe: quaſi verò non iſta quoque omnia,quæ hic tam multis repetit, centies ante dixerit. Sed longè alia erat cauſa, cur eam rationem ita tacitè præteriret. Non enim inuenire potuit fucū ſatis commodum,quo eam aut induceret,aut offuſcaret. Quod autem ad Fractionem attinet, ait, *eam verè explicari in ſigno: in myſteria autem myſticè. Corpus enim Chriſti ſine fractione frangi, quò memoria paſſionis illo ſymbolo apertius repræſentetur.* Symbola verè frangi, quid aliud eſt, quàm accidentia ſine ſubiecto frangi? Id quoniam,& dictu,& auditu abſurdum eſt, ideo Sophiſta noſter maluit per ambages explicare. Corpus autem Chriſti ſine fractione frangi,recipiat qui poteſt. Id enim mihi perinde videtur,ac ſi dicas, aliquem ſine morte mori, aut ſine aliqua paſsione pati: quæ tamen ipſa fortaſſe huic noſtro non videbuntur abſurda, Nemo ergo ſobrius aut ſanus dicet, corpus Chriſti propriè frangi. Tropicè tamen id,& figuratè dici rectè poteſt.

Figuratam verò orationem quam negare nō poteſt, adhibitā eſſe ad calicē, ait, *ab alijs Euangeliſtis propriè referri.* Tamen hoc mihi,opinor, dabit,cum & Paulus,& Lucas ita loquantur, non eſſe nefas, aut hæreſim tam grauem,dicere, etiam in illis verbis, quæ appellant Conſecrationis, eſſe tropum: niſi fortè Paulum quoque & Lucam habebit pro hæreticis. Quod autem addit, alios Euangeliſtas id propriè retuliſſe, id non tam dictum ab iſto oportuit, quam probatum. Ego enim affirmo, & omnibus modis contendo, aliorum quoque Euan-

A geliſtarum ſermonem eſſe tropicum.

Porrò, quod nos dicimus non poſſe conuenire corpori Chriſti, vt comedatur, iſte reſpondet, *hanc eſſe conſiderationem carnis, quæ non intelligat myſterium. Nam ſecundum id, ex inſtitutione Chriſti factum eſſe proprium, obtinente fide, quod erat minus proprium, contendente ratione. Id enim, quod Chriſtus inſtituit, iam incipere eſſe proprium. In eius autem voluntate quærendam non eſſe rationem: eam enim eſſe ſummam regulam ra-*

B *tionis.* Hæc iſte. Verum, cum nulla nos ſcriptura vſquam doceat, corpus Chriſti propriè manducari, qui tandem id poteſt fides obtinere? Ea enim,quanta quanta eſt,tota pendet ex verbo Dei. Dixit quidem Chriſtus, ſe traditurum eſſe carnem ſuam,vt comederetur: ſed vt oſtenderet,id non eſſe propriè accipiendum, ſeipſum appellauit panem,& mētionem fecit de Aſcenſione ſua in cœlum. Et Patres diſertè ſcripſerunt, Manducare eſſe Credere: idq;

C non ad dentes,ſed ad fidem referendum.

Poſtremò, quod nos vltimo loco diximus, *duas contrarias qualitates, quales ſunt, Viſibile & Inuiſibile, Corruptibile & Incorruptibile, non poſſe conſiſtere in vno, & eodem ſubiecto eodem tempore, id reijcit, tanquam ſophiſma, & nos in ea vehementer reprehendit, quod velimus accidentibus definire corporis ſubſtantiam, nihil enim obſtare, quin Viſibile, & Inuiſibile diuerſis relationibus prædicentur de eodē corpore.* Deinde iactat, ſe hac de re dixiſſe

D aliàs. Sed vnde, obſecro, potuit iſte ſuſpicari, nos ab accidentibus definire ſubſtantiam corporis? fortaſſe non ſatis cogitauit, quid ſcriberet. Nos enim hìc corpus non definimus. Hoc tandem dicimus: Contrarias qualitates non poſſe vnà conſiſtere in vno & eodem corpore. Viſibile autem & inuiſibile, Corruptibile & incorruptibile, negari non poteſt. eſſe oppoſitas qualitates. Relationes verò iſtas diuerſas nihil opus fuit comminiſci. Corpus enim Chri-

E ſti ad menſam accumbens ab Apoſtolis videbatur: in pane autem non videbatur. Interim tamen omnino vultis, vnum, atque idem fuiſſe corpus. Idem in ſacramento erat incorruptibile: in Chriſto ipſo paulo poſt paſſuro corruptibile: in pane, vel potius, vt vos fingitis, ſub accidētibus erat glorificatū: in ipſo Chriſto non glorificatū. Cur iſta explicatius non cōponitis? Cur veſtras illas diuerſas rationes, vel relationes non declaratis? Nos pro tua modeſtia appellas Sophiſtas: cū ipſe nihil aliud exhales

F aut crepes, quam ſophiſmata. Dixit quidem de hac re ſuperius: ſed ita vt multò præſtiterit tacuiſſe. Ad extremum autem quod nos appellat figuratores, deſertores, malitioſos, authores inaniū & ineptorū prætextorū, fortaſſe voluit ſua vitia nobis vtcunque affricare, & de ſua plenitudine nos quoque perfundere.

Argumentum Gardineri.

PAVLVS demonſtrat. *Corpus domini eſſe id, quod traditur, cum inquit, Qui manducat & bibit indignè, reus erit corporis & ſanguinis domini. item, Iudicium ſibi manducat, & bibit, non dijudicans Corpus domini.*

SOLVTIO.

SOLVTIO.

HOC nihil est: quoniam, quod ad priorem locum attinet, Ambrosius sic respondet: Quid est reos esse, nisi pœnas dare mortis domini? Occisus est enim pro ijs, qui beneficium eius in irritum ducunt. Hoc Ambrosius vocat, Reos esse corporis domini. Ad hoc autem non requiritur transsubstantiatio. Et indignè sumentes dicuntur non dijudicare, hoc est in pretio non habere corpus domini. Quia tanta est coniunctio inter symbola & significata, vt istorum cõtumelia in illa redundet. Præterea Paulus scripsit illa ad Corinthios, qui non erant penitus destituti fide, quamuis laborarent quibusdam infirmitatibus. Tales autem non tantùm accipiunt symbola, sed etiam habent corpus Christi: quod non habent Epicuræi, infideles, & ἄθεοι, & excisi ab Ecclesia. Vnde rectè dicitur de Corinthijs, non solùm quod ad symbola, sed etiam, quòd ad rem ipsam attinet, illos fuisse reos corporis domini: quòd nõ dijudicarent corpus domini: quòd cũ ista fide perciperent: vita, vt par erat, non exprimerent. Hoc etiam annotandum est, Paulum cum agat de Sacramentali actione, mentionem facere de pane: postea autem, cum vitium sit exaggerandum, dicere corpus domini.

GARDINERVS.

Quod ad Ambrosium attinet, quatenus reos esse corporis domini ita interpretatur, vt pœnas dent mortis domini; cum illis consentit qui par esse crimen eorum aiunt, qui indignè manducant, cum ijs, qui Christi sanguinem in Cruce fuderunt: quod certum est argumentum præsentiæ corporis domini.

MARTYR.

A INconstantius vt interpretationem Ambrosij aliqua vi, aut arte trahat ad partes suas, *ait, illum hoc sentire, crimen illorum qui manducant indignè, par esse illorum crimini, qui Christi sanguinẽ fuderunt in cruce: idque ait certum esse argumentum præsentiæ corporis domini: eam autem præsentiã ostendere in sacramento absentiam, siue desinentiam panis, quæ est transubstantiatio.* Certè quicũque vel micam salis habeat, facilè videbit, ista duo argumenta ex verbis Ambrosij ineptissimè colligi. B Nam quod ad primum attinet quę quæso te, est necessitas, vt, si par sit crimẽ & indignè mãducãtiũ, & crucifigentium, vt idcircò corpus Christi perinde sit in Cœna, vt fuit in cruce? possunt.n. indignè mãducantes pœnas dare mortis domini, etsi corpus domini non sit in Cœna substantialiter. Dant.n. pœnas violatæ Cæsareæ maiestatis, qui tantùm statuam Cęsaris aut deformarunt, aut ignominia aliqua affecerunt: etsi Cęsar ipse non adsit inclusus in statua. C Alterum autem argumentum suum nunquam cuiquam sanu probare poterit. Etsi enim vellemus dare, corpus Christi re ipsa adesse in Eucharistia, tamẽ quid necesse esset substantiam panis ea causa subduci, aut esse desinere? Dices, ne duo corpora simul sint in vnu locu. Rectè. At vos ipsi, cũ accidentia, & magnitudinẽ panis conseruatis, necessariũ cogimini, vt duo corpora simul statuatis esse in vno loco. Adhæc cum corpus domini velitis vno tempore esse in multis locis; D quæ tandem tanta religio vos prohibet, quò minus patiamini, duo corpora esse simul in vnu locu? Quamuis ergo vera sint verba Ambrosij, tamen illa duo argumenta tua, Inconstanti, ex illis nec verè, nec rectè colliguntur.

A Quod autem ais, *necessariam esse transubstantiationem, vt veritas mysterij prædicetur*, & ridiculum & falsum est. Veritas enim mysterij in Eucharistia etiam sine portentis constare potest. Imò è diuerso potius adhibita ista vestra transubstantiatione, & perfectio, & veritas sacramenti extinguitur. Confitetur quidem, *contumeliam irrogatam symbolis redundare in rem ipsam significatam: id tamen negat simpliciter & absolutè fieri, sed gradu tantum*, inquit, *remotiori: ne par sit pœna vio-* B *lantium symbola, & ipsam indignè tractantium substantiam corporis Christi. Nam pro qualitate criminis adhiberi oportere plagarum modum.* Equidem videre non possum, quo iure licuerit Inconstantio, huiusmodi sibi gradus confingere. Nam si corpus Christi, vt ille vult, adest substãtialiter sub accidentibus panis, necesse est, vt eodem modo peccetur in symbola, quo in corpus Christi: & si symbola tractentur indignè, vt corpus Christi afficiatur eadem iniuria. Deus enim, non tã C quid agatur, quàm cor, atque animum, quo quidque agitur, intuetur. Quare, qui opinantur, carnem Christi re ipsa præsentem esse, & coniunctam cum accidentibus, interim tamen symbola indignè tractãt, fieri non potest, quin sua eos arguat atque accuset conscientia, quod ipsum Christi corpus affecerint contumelia. Neque oportuit Inconstantium ista subijcere: *Et licet domino per seruum, patri per filium, marito per vxorem fiat iniuria, non est tamen eadem, neque tam* D *atrox, quæ in nos per alios deriuatur, atque est ea, quæ nos proximè, atque immediatè attingit.* Sed fortassis hæc dicet se loqui non ex sua, sed ex nostra sententia: nempè, si esset, quemadmodum dicimus vt à symbolis corpus Christi abesset, oporteret

tamen istos gradus constituere. Sed esto, quid tandem nouit, aut quàm pro certo potest nobis affirmare, Deum velle eodem parique supplicij genere & grado punire illos qui indignè accedunt ad Eucharistiam, quo illos, qui Christum ipsum ex malitia affixerunt ad crucem? Vtrosque rectè dicimus reos corporis & sanguinis domini: de paritate verò supplicij nihil scimus. Nam quidam ex patribus non dubitarunt dicere, illos grauius peccare, & durius tractandos esse, qui Christo iniuriam adferunt in Eucharistia, quam illos, qui eum in terris occiderunt: quod eius tum maiestas obscondita fuerit, & velata carne, atque ita humana indicia fefelerit: nunc autem regnet, & resplendeat in cœlis. Hæc ego non ignoro. imò hoc etiã scio, cum vos corpus Christi mysticum prematis, & crudelissimè vexetis in terris, Christum ipsum à vobis peti, & crudelissimè trucidari. Clamauit enim de cœlis: *Saule, Saule, quid me persequeris? Sed aliter*, inquis, *patitur in corpore naturali*. Fateor. Sed vtri grauius peccauerunt? illine, qui Christum ipsum crucifixerunt: an vos, qui tot eius martyres, hoc est viua ipsius membra hodie nefariè vstulatis, mergitis, & omni suppliciorum, & tormentorum genere extinguitis, atque etiã sepultos effuditis, & in mortuos desæuitis?

Redundat, inquis, *in Christum ipsum contumelia, quoties, & ministri doctores verbi spernuntur, quoties sacra verba, vel non retinentur, vel negligēter audiuntur: nō tamen legimus ita vindicatum in eos, vt quia beneficium Christi neglectū fuerit, ita aliquis dictus sit reus corporis & sanguinis domini, vt propter hoc infirmi fuerint multi, & dormierint multi*. Huius hominis, & mens & memoria ita prorsus cæcata est odio, & malitia, vt non meminerit & morbis, & immatura ac fœda morte vindicatum aliquando fuisse in eos, qui indignè tractarint diuina symbola. Atqui ego memini, Palæstinos grauissima plaga percussos fuisse à domino, qui tantum arcam fœderis, quæ nihil aliud erat quàm typus, & signum Christi, captiosè abduxissent, eamque in templo sui Dagonis collocassent. Memini etiam, multos ex Bethsamensibus à domino percussos interijsse, quòd eandem Arcam curiosè intueri, & parum religiosè scrutari voluissent. Memini etiam dominum in Leuitico comminari mortem animæ illi, quæ carnes sanctificatas cum immunditia comedisset. Memini Nadabum, atque Abiam propter ignē altaris non ritè, nec ad præscriptum domini inductum, combustos miserè perijsse. Memini eos, qui monita prophetarum contempsissent, non tantùm anima, sed etiam sæpè corpore interijsse. Memini illum, qui Elizæo prædicenti futuram annonæ copiam, non crediderat, in ipsa porta fuisse cóculcatum. Memini, Heliodorum, quòd symbolum indignè habuisset, & contempsisset, à domino fuisse flagellatū. Et quid multa? Me sanè piget, pudetque de re manifestissima tam multa colligere. Cum itaque iste talia exempla legi, aut vspiam extara neget, his admonitus necesse est, vt aut Veterum sacramenta inficietur fuisse symbola Christi, aut

Palæstini percussi propter typum indignè tractatum.

Alia exempla, quæ eodē spectant.

A fateatur ob ea indignè tractata multos infirmos fuisse, & dormisse multos. Et certè iste etsi alia omnia obliuioni tradidisset, tamen seipsum saltem audire debuisset. Ipse enim cōmemorat dictum illud Christi: *Qui vos audit, me audit: &, Qui vos spernit, me spernit*: quodque Paulus scribit, Iram Dei reuelatã fuisse de cœlo in eos, qui veritatem Dei in iniustitia detinerent. Eoque, qui vellent iterare Baptismum, videri iterum velle crucifigere filium Dei. Nām si diuinæ literæ ista comminantur illis, qui verbum

B Dei, & sacramenta contemnunt, quid iste cauillator in re perspicua? At quid ex illis pœnis, quas Paulus scribit impendere indignè communicantibus, colligit præsentiam corporis Christi in Eucharistia? Neque enim propter similia, atque eadem supplicia corpus Christi aut olim in veterum sacramentis fuisse, aut nunc in verbo Dei realiter & corporaliter esse, necesse est.

C Verum iste fortasse hoc fuco inducet, & ornabit commētum suum, quod de nullo illorum omnium, quos ego commemoraui, scriptum sit, Reus erit corporis & sanguinis domini. Sed meminisse debet, se locum illum ex epistola ad Hebr. non ita citasse, vt habet re vera, sed illum pro sua libidine deprauasse. Vbi enim in 6. cap. ita scribitur: *Etenim fieri non potest, vt qui semel fuerint illuminati, gustauerintque bonum Dei verbum, & virtutes futuri seculi, si prolabantur, denuò renouentur per pœnitentiam, ab integro crucifigentes sibimet ipsis filiū*

D *Dei*. Quid, obsecro, est reus esse corporis & sanguinis domini, si hoc non est? Qui sibi denuò crucifigit filium Dei, quomodo non est reus corporis & sanguinis Christi? Id autem Apostolus pronuntiauit de illis, qui gustauissent bonum Dei verbum, illudque non dignè, nec vt oportuit, recepissent: postea enim prolapsi sunt in scelera, non minus, quàm si illud nunquam audiuissent. Etsi autem multi ex interpretibus

E locum illum intelligant de repetitione Baptismatis, tamen id ex ipso textu non potest satis manifestè colligi. Sed ea de re ego hoc loco nō contendo. Hoc tantum affirmo, denuò crucifigere filium dei, non esse minus, quàm esse reum corporis & sanguinis domini. Hæc haud dubiè funditus euertunt ea, quæ Incostantius noster malè colligit.

Iam verò videamus, quid addat: *Indigne*, inquit, *comedenti panem, qui nihil aliud esset, quàm*

F *visibile verbum, & tātum significaret, proponi pœnam corporis, & animæ, & in lege noua, quæ est fauoris, & gratiæ, non est cæteris eius partibus consentaneum*. Externa symbola quæ tantum significant, si mansdocentur, & tractentur indignè, nostro Sophista iudice, non possunt adferre mortem. Atqui sacra scriptura, cui maior fides habenda est, quã Inconstantio, disceptatrice & iudice, ea ita habita, & faciunt homines mortis reos, & mortē adferunt: quemadmodum iam de sacrificijs ve-

G teris Testamēti, & de arca fœderis ostendimus. *Ista* inquit, *fateor, accidisse in veteri Testamento: in lege autem gratiæ, hoc est, in nouo Testamento nō sunt consentanea*. Quid ego audio? Nonne etiam Apostolicō

In nouo Testamento Ananias & Sapphira morte sunt puniti.

Qui sine fide communicant & indignè mentiuntur.

Euangelium pœnas à maleficiis non aufert.

ſtolico tempore mendacium Ananiæ & Sapphiræ mortem attulit mentientibus? At certè, qui ingerunt, ſe in cœtum fidelium, & accedũt ad Sacram mẽſam, & fingunt ſe credere ea quæ re vera non credunt, non minus, aut leuius mentiuntur ſpiritui ſancto: quàm Ananias & Sapphira, qui com dixiſſent, ſe totum agri precium attuliſſe, partem ſibi aliquam ſepoſuerãt. Neque vero ea de cauſa Euangelium appellatur lex gratiæ, quod à maleficis remouerit ſupplicia capitalia. Imò Paolꝰ in priori epiſtola ad Corinthios monet fideles ſui temporis, vt meminerint, ſi donis Dei & ſacramentis abutantur, ſe non minos daturos pœnas, qoàm olim veteres dederiot in deſerto. *Hæc*, inquit, *illis in figura contigerunt: propter nos autem ſcripta ſunt, in quos fines ſeculorũ deuenerunt*. Si huioſmodi ſupplicia, & pœnæ conſtare non poſſent cum Euangelio, & lege gratiæ, illa exempla Paoli facilè poſſent infirmari: liceret.n. ad illa ita reſpondere, Quorſum tandem tu iſta tam antiqoa commemoras? Nihil enim eſt, cur noa in Eoangelio, & in lege gratię ſupplicia tam atrocia extimeſcamus, etſi noſtris ſymbolis & ſacramentis contomelioſios abutamor. Inconſtantio enim iodice, Euangeliom eſt lex fauoris, & gratiæ. Fortaſſe dicet, ſateri ſe, etiam in lege gratiæ exiſtere poſſe pœnam mortis, idq́ue tam animi, qoam corporis: non tamen ſi ſymbolum, aut ſacramentom, ſed ſi ipſum corpos Chriſti indignè, & contumelioſè comedatur. Hic ego reſpondeo, nos non ſtatoere ſymbola nuda, & inania, vtq́ue iſte ſemper conuitiatur, tantùm ſigna, & vulgares, neſcio quas, notas. Deinde hoc etiam qoæro ab Inconſtantio, Si quis animo ficto, & ſine fide accedat ad Baptiſmom, quodq́oe fieri poteſt, nihil aliud quærat, qoàm vt derideat, & contemnat ſacramentum, an illum putet reum eſſe mortis? Videat diligenter, quid reſpondeat. Nam ſi fateatur, cum aqua illa tantùm ſit aqua (vt iſti ſolent ſymbola myſteriorum eleuare) neqoe corpua Chriſti realiter & ſubſtantialiter pręſens habeat, & tamen indignè vtenti mortem adſerat, Cor non idem etiam euenire poteſt in Eochariſtia, vt, qui ea indignè vtãtur, rei ſint mortis, etſi in ea corpos Chriſti non ſit pręſena? At ſi neget, ſtatim opponet ſe illi Auguſtinus. Is enim contra Fauſtum li.12.ca.17. ita ſcribit: *Præter Eccleſiæ ſocietatem aqua Baptiſmi, quamuis eadem ſit, non ſolum non valet ad ſalutem ſed valet potius ad pernicem*. Quid autẽ, quæſo, eſt pernicea, niſi corporis, animiq́oe interitus? Vt enim id obiter admoneam, Pernicies dicta eſt à pernecando. Idem etiam Auguſtinos ca.6. contra Fulgentium ita ſcribit: *Sicut, qui manducat corpus domini, & bibit ſanguinem domini indignè, iudicium ſibi mãducat, & bibit: ſic & qui accipit indignè Baptiſma, iudicium accipit, non ſalutem. Nam & Iudas proditor bonum corpus, & Simon Magus bonum Baptiſma Chriſti accepit: ſed quia bono bene non ſunt vſi, mali malè vtendo deleti ſunt*. Auguſtinoa ergo, & veteres patrea ſic ſenſerũt, illos qui ſine fide, & animo ficto tinguntor, & ſacro ſigno abutontur, iodicium, hoc eſt, condemnationem ſibi acquirere, illosq́oe ad mortem, & ad pernicem ſuam ſacra ſymbola vſorpare. Inconſtantius ergo noſter & fruſtra pugnat, & inepiè concludit: quod Paulua indignè vtentibus comminetur mortem, idcircò in Euchariſtia adeſſe corpus Chriſti.

Vnde dicatur Pernicies.

Quod verò nos in Solutione adiecimus, illos, qui non prorſus deſtituantur fide quamuis vitijs aliqoibus, & vitæ ſordibus laborent, non tantùm ore ſymbola externa ſumere, ſed etiam fide, quę in illis adhuc vtcunqoe ſupereſt, recipere ipſum corpus Chriſti, illosq́ue, cum ita ſordeant, & minus expendant quàm par ſit, quid agant, ad ſuum iudicium comedere, & bibere: ob iſta, inqoã, ſic à nobia adiecta, Sophiſta noſter ita incipit importunè nobia & petulanter inſultare: *Nam ſi habent*, inquit, *ergo acceperunt. Paulus enim ad Corinthios iſta duo coniunxit: Quid habes, inquiẽs, quod nõ accepiſti? Et quomodo*, inquit, *accipiebãt, qui laborabant infirmitatibus? in quib non vigebat fides: cuius effigiaria haberent ſecundum Sectarios? Nam indigni ſunt iſti, de quibus loquitur Paulus: quibus non audet Sectarius tribuere fidem: ſed dicit, eos non prorſus deſtitui fide, quod eſt, languere fidem, & modicam eſſe: vnde fit, vt laborent infirmitatibus: & tamen ſecundum Sectarium, habent corpus Chriſti. A quo Sectario quæro, quod ille quærere ſolebat, Quo inſtrumento acceperunt? Oriſne, an fidei? De ore negabit, vt ſectæ inſeruiat. De fide non poteſt concedere: quia languet, & modica eſt, atque adeo extrema linea hæret: vnde eſt illud, Non penitus deſtitui fide. Hic tenetur Sectarius medius, nec ſe poterit expedire: quomodo habeant corpus Chriſti, quos dicit habere, nec tamen accepiſſe in ſacramento*. Quæſo te, pie Lector, vt tecum diligenter cogites, quam iſte modeſtè nobiſcum agat. Tam paucis enim verbis me, aut neſcio quem alium, qoem putat eſſe mei ſimilẽ, octies appellaoit Sectarium. Ego viciſsim poſſem eom & verè, & ſecundum ipſiua virtutes, & merita, Schiſmaticom, Hæreticom, Perduellionem, à ſuo Papa condemnatum, regni ſui, & patriæ proditorem appellare, & alijs huiuſmodi meritiſsimis, & illo digniſsimis titulis condecorare. Sed volo potius podori parcere: non illius quidem, quẽ iaio olim abſterſit, ſed meo. Interea verò pro nomine Chriſti, nõ recuſo appellari Sectarius. Memini enim, Religionem ipſam Chriſtianam primis temporibus à Iudęis appellatam fuiſſe Sectam. Sic enim in Actis Apoſt.cap.24. Tertullus loqoitur contra Paulum: *Nacti ſumus hunc virum peſtiferum, & concitantem ſeditionem omnibus Iudæis in vniuerſo orbe, & authorem ſectæ Nazaræorum*. Et Paolos ipſe in eodem capite, *Confiteor*, inquit, *quod iuxta viam, quam vocant hæreſim, ſic colo patrium Deum*. Quare nos indignè ferre non debemus, ſi mancipium Antichriſti nos perpetuo appellet Sectarios. Nam Paulus poſteà ca.26. non veretur fateri, ſe verſatum eſſe in Iudaiſmo ſecundum exquiſitiſsimam ſectam, ſeu hæreſim Phariſæorum. Et vltimo capite Iodæi reſpondent Paulo, cum veniſſet Romam, De ſecta iſta notum eſt nobis, qood vbiqoe illi contradicitur. Nos ergo appellari Sectarios, ab eo præſertim, qui omnibus

Religio Christi ... dicebat ... quibus ... Secta.

Iudęis, & Tertullo ipso sit nequior & crudelior & sanguinolentior, non potest nobis esse ignominiosum. Hæc mihi visum est semel aliquando respondere ad illam vocem, in qua iste videtur sibi tantopere placuisse.

Iam ad obiectiones redeo. Qui nō prorsus destituti sint, & vacent fide, eos dicimus non tantùm symbola percipere, sed etiam habere corpus Christi. Sed, si habent, inquit iste, acceperūt. Quid ni? Certè acceperūt. Nun. o. corpus Christi insitum est nobis à natura. At quomodò, inquit, acceperūt, cum fide non vigeant? Respondeo, Etsi fides in illis non ita vigeat, vt prorsus omnes sordes potuerit eluere, inest tamē in illis atq; ita inest, vt satis sit ad apprehēdendū Christū pro ipsis in crucē traditū. Nam quòd ais, nos nō audere tribuere illis qualēcunq; fidem, mendacium est. Cū enim dicimus, eos non prorsus esse destitutos fide, cumque illam dicimus languere, & infirmam esse, profectò non obscurè eam aliquam esse significamus. Sed velim, vt mihi iste respondeat, an cum ipse, vt fit, infirmus interdum sit, & langueat, hominem se esse putet, & aliquam humanā actionē posse edere? Quod si fatetur, quid ambigit, fidē, quamuis infirma sit, & langueat, tamen esse fidē, & posse aliquid, quod ex verbo Dei offeratur, apprehēdere? Quod ergo ex me quærit, quónam instrumēto homines infirmi, ac debiles acceperint corpus Christi; Orisne, an fidei? De ore nego: nō vt sectæ, quemadmodum ille calumniatur, sed vt veritati inseruiam: de fide verò confiteor. Sed ea, inquit, languida est, & modica. Quid tum postea? Etiam corporis os, quamuis infirmum, & vlceratum, tamen cibum capit. Quòd si probari posset, fidē nullo modo cōsistere posse cū aliquo peccato, vicisset Inconstātius: ego medius tenerer, vt ille iactat, & manus darē. Nō hic loquimur de hominibus sceleratis & perditis, sed de infirmis, qui tantùm quibusdā vitijs contaminētur. Isti enim etsi nō operā dederūt mundandę cōscientię, vt oportuit, tamē cū sumunt sacramentum, vnà etiam spiritualiter, & per illā fidē, quam habent, recipiunt corpus domini: & suæ negligētiæ dabunt pœnas: non quidem ęternas, sed vt aliquo temporario supplicio castigentur, & reuocentur ad pœnitentiā: ne cū hoc mūdo damnentur. Ita Paulus Corinthios negligentes minatur esse puniendos, & alios ex illis iam infirmos factos dicit, alios etiam dormire, morte, videlicet, temporaria, non autē æterna. Illa enim mors potestatē nō habet in eos, qui pręditi sint vera fide: quantumuis ea sit infirma. Egóne hic medius teneor, Lector, an Incōstātius? Mea quidē explicata, & aperta sunt, & sacris literis cōfirmata. Neq; aduersus me facit illud argumētum, quo ego aliquádo vsus sum cōtra eos, qui dicerēt impios homines, & sceleratos, & omninò omni fide carētes, tamē in Eucharistia accipere corpus domini: quòd illi fide nō possint percipere, cum fide sint funditus destituti, illud aūt dicere corporis ore sumi, cū corpus Christi sensu nō percipiatur, absurdū sit. Hoc argumētum ita illos oppugnat, & verberat, vt nulla ex parte cōtra me faciat. Ego. n. hoc loco de illis disputo, qui aliqua fide sint pręditi: quamuis ea, vt dixi, infirma sit, & lāgueat. Argumētū aūt illud institui de ijs, qui prorsus careāt omni fide, & ficto tantùm animo vsurpent Eucharistiam.

Deinde expostulat mecū, *quòd ego me conferā ad indignitatem consequentem:* quasi verò ego de illis loquar, qui gustata suauitate domini posteà immergunt sese in cœnum vitiorū & scelerum: videlicet, quòd non imitentur illū quem acceperint. Nam hæc indignitas, quæ in multis contingit, nō excludit priorē. Equidē nescio, an iste sit satis compos mentis. Ego enim in tota mea responsione de indignitate, quæ posteà consequeretur, ne vnum quidem verbum feci. De illis tantùm dixi, qui præditi qualicūq; fide, qua verè credant, Christū pro sese esse mortuū, eaq; fide corpus eius in Eucharistia spiritualiter recipiant, non tamen id, quod credunt, vita, & moribus exprimant, Hîc nulla mētio fit de illis rebus, quæ post communionē consequantur. Iste tamē hæc omnia sibi fingit: pergitq; vt solet nō contra nostra dogmata, sed contra suas fictiones, & vmbras disputare. De ἀθέοις verò, & Epicureis ait, *Ecclesiam idem fateri, quod nos asserimus: idq; se alibi dixisse.* Verùm hoc ipsum ego alibi ostendi esse peculiarem hæresin Incōstantij: omnes enim Scholę Papatus habēt pro certissimo dogmate, & impios homines, & Epicureos, & hypocritas, quamuis nihil credant de Christo, aut Deo, sed nostrā religionē potius cōtemnāt, & rideāt, tamen cū se adiungāt ad cœtū hominū piorū, & vnà cōmunicent, recipere non tantùm species externas, & accidentia, sed etiā sub illis delitescens corpus Christi. Vnde aūt iste noster singularē istam doctriam hauserit, ipse viderit. Et certè, cum transubstantiationem suam, & realē substantialemq; præsentiam tam strenuè propugnet, quî tandē potest ἀθέους & Epicureos à corpore domini prohibere? Hoc etiā nos in responsione nostra annotauimus, Paulū cum agat de institutione, & administratione, sacramenti, elementum illud externum disertè appellare panem: posteà tamen, cū velit vitiū Corrinthiorū, & rei indignitatem exaggerare, illum eundem panē appellare corpus Christi. Hoc quidem documentum nostrum Sophista noster comprobat: sed ita, vt nomine Panis, tropicè intelligi velit cibum verè cœlestem. Sed quoniam suprà fusè, & copiosè docuimus, in Eucharistia verè manere substantiam panis, vt otiosum sit, & non necessarium quicquam hoc loco velle repetere: hoc tantùm dicam in præsentia, istos, cum alioqui esse soleant iniquissimi omnium troporum aduersarij, tamen, si quid à tropis possint præsidij petere, nunquā illis satis expleri posse. Mitto verò, quàm intolenter triumphet in calce, quasi parta iam victoria suos & transubstantiationem, & realem præsentiā rectè, atq; ordine cōcludere ex eo, quòd Paulus dicat, eos, qui accedant indignè, reos esse corporis & sanguinis domini. Hæc enim ratio quàm infirma, & inepta sit, facilè quiuis ex ijs, quæ iam diximus, videre potest.

Argu-

Argumentum Gardineri.

QVAE sunt disparata, hoc est, natura & specie discreta, nullo modo possunt de se mutuò prædicari, vt lapis, & homo. Ergo cum certum sit, hoc, quod Christus dedit in cœna, esse corpus Christi, necessarium est, non esse panem: & sic per consequens, non adesse substantiam.

SOLVTIO.

FATEMVR, disparata non posse de se mutuò prædicari identicè, vt loquuntur Scholastici, cum vtraque sumantur propriè. At si prædicatum intelligatur analogicè, per significationem potest rectè de alterò prædicari. Vt, quod Christus dixit, Semen est verbum Dei, id est, significat verbum Dei. Atque ita vera est propositio, Hoc est corpus meum; quæ alioqui esset falsa.

GARDINERVS.

ARGVMENTVM Catholicorum Lutheranos petit Consubstantiatores, qui vocantur: qui substantiam corporis Christi adesse fatentur, & vera præsentia substantialiter, vt ipsi loquuntur, etiam & corporaliter, in hoc cum Catholicis summè consentientes: sed contendunt, simul adesse substantiam panis.

MARTYR.

INconstantius fingit, *hoc argumento peti maximè Lutheranos, qui corpus Christi in Eucharistia vnà constare velint cum substantia panis, & duas istas naturas verè præsentes adesse contendant: vt verba illa Christi, Hoc est corpus meum, omnino exponere nō possint sine tropo. Illud enim, Hoc, intelligunt de pane, quem Christus indicarit: & ita exponunt, In hoc, vel cum hoc, est corpus meum. Itaque addit Lutheranos in conuentu Bernensi, quod nollent Sacramentarijs vicissim permittere tropum suum, ab illis fuisse explosos: & Zuinglium, atque Oecolampadium in eo maximè solitos ridere Lutherum, quod verba Christi sic exponeret, Hic panis est hoc corpus: quòd disparata non possint de se mutuò prædicari.* Post hanc narrationem Inconstantius addit, *suos vsos esse hoc argumento ex interpretatione Lutheranorum, non autem quasi sumpto ex verbis Christi ac si ipsi sentirent, Christum ita dixisse.* Voluerunt ergo videlicet, sodales illi Inconstantij ostendere, quantum absurdi sequeretur ex interpretatione Lutheranorum. Non latet me, pie lector, controuersia illa dirissimis auspicijs inter nos excitata & Lutheranos, cum eam deplorem quotidie, ac lachrymis & singultibus assiduis prosequar. Quare historiam istam missam facio, vt quam sine gemitu non possim attingere. Quod autem iste garrit, suos illos, nescio, quos excogitasse hoc argumentum tantùm contra Lutheranos, improbum & impudens mendacium est. Scholastici enim vsi sunt hoc argumento multò antequam Lutherus nasceretur. Si mihi non credis, illos ipsos lege in quartum librum Sententiarum. Et sane in eo diluendo etsi sudent egregiè, tamen non omnes sese expediunt eodem modo. Deinde si Zuingliani istud argumentum obiecerunt Lutheranis, qua fronte dicit iste, inuentum illud fuisse Catholicorum? nisi forte, quod etiam verissimè sentiret & diceret, Zuinglium & Oecolampadium habeat

A pro Catholicis. Res autē ipsa sic habet. Viderunt nostri, disparata non posse de se mutuò propriè prædicari, eoque nomine Lutheranos qui in id impegissent, iurè ac meritò reprehenderunt: ostenso enim pane dicebant, Hoc est corpus meum. Viderunt etiam Scholasticos primos mouisse hanc quæstionem, & ex ea non satis feliciter enatasse. Itaque illi sapienter, & piè verba illa domini ad analogicam, & sacramentalem, & metaphoricam prædicatio-

B nem traduxerunt.

Hic nunc sophista nobis obijcit: *disparata non posse de se mutuò prædicari: nec tamen idcircò, inquit, recipimus prædicationem analogicam.* Cur ita? *Quia* inquit, *illa propositio, Hoc est corpus meum, non constat duobus terminis disparatis. Quoniam pronomen, Hoc, in subiecto non est naturæ termini disparati. Qua de re*, inquit, *alibi dictum est fusius: & ideò illa propositio non est similis huic propositioni, Semen est verbum Dei.* Arbitror te, Lector, satis

C iamdudum intelligere, quid iste de pronomine illo, Hoc, nugari velit. Venditare, videlicet, tibi vult vagum illud suum; & nunquam hactenus visum indiuiduum. Sed illud somnium nos suprà ex multis patrum clarissimis sententijs refutauimus. Illi enim apertè scribūt Corpus Christi dici nō de vago indiuiduo, sed de fragmētis panis, de creatura, quę sit secundū nos, de eo, quod sit rotūdę figurę, deque ea substantia, quę constet ex multis granis. Mitto e-

D tiam, verba ipsa sacrarum scripturarū ineptias istas liquidò refellere. Quod cum Lutherani viderent, sese vel ad synecdochen, vel ad metonymiam contulerunt. Id autem ego de illis Lutheranis dico, qui minus pertinaciter velint agere: Sūt enim etiam inter illos quidam ita crassi, atque hebetes, vt in illis verbis Christi omne genus troporum prorsus respuant.

Argumentum Gardineri.

CHRISTVS non temerè vsus est verbo substantiuo præsentis temporis, vt diceret, Hoc est corpus meum. Potuisset sanè dixisse, Hoc significat corpus meum, Hoc repræsentat corpus meum, Hoc est figura, vel signum corporis mei: aut, Hic panis est corpus meum. Quæ omnia cum euitarit, simpliciter accipiendum est dictum, vt ille protulit.

SOLVTIO.

REGERIMVS in vos idem argumentum: Christus non dixit, sub illis accidentibus absque subiecto corpus suum latitare, aut substantiam panis esse desinere, aut conuerti, aut transubstantiari in corpus suum. Nostræ autem illæ expositiones de significatione, de repræsentatione, quodque dicimus, panem & vinum esse typos, antitypa, signa, & figuras corporis domini, sæpissimè inueniuntur apud patres. Nec ab illis ad mortem, vt vos cauillamini, sed ad ipsum corpus Christi referuntur. Deinde etiam ostendimus, verbum illud Est, in sacris literis sepissimè accipi pro Significat. Quare isti infirmiter concludunt, phrasim illam esse simpliciter accipiendam.

GARDINERVS.

INIQVE regeritis hæc, quæ non eadem ratione reijcinntur à vobis, quomodò Ecclesia reijcit quæ vestra sunt.

MARTYR.

QVare id, quod nobis Papistæ obijciont, non posuit à nobis in illos vicissim regeri, hanc adfert Inconstantius rationem: *quòd ista nostra eximium sacramētū Eucharistiæ imminuant, & verborum Christi sensum omnino immutēt.* Pulchrè verò: An illud oportuit adferri pro ratione, de quo nos inter nos maximè altercamus? Meo iudicio, oportet ratiooem multò clariorē esse, qoàm sit illud de quo ambigitur. Io hoc omois inter nos sita est cōtrouersia, an tanta sit præstaotia & dignitas Eucharistiæ, vt panis io B illa esse desinat, & illi re ipsa substituatur corpus Christi. Hoc ipsum iste, si Deo placet, tanquam coofessum accipit, & ineptissimè petit principium ad oosteam sententiam refutandam. Nā quòd ait, nostram expositionē imminuere vim sacramenti, ridiculū est. Re enim vera nos constituimus, atque ornamus sacramentum: Papistæ antem illud cum suis fictionibus & somnijs planè euertunt, &, tollunt. Illi enim vtramque partem sacramenti labefactant: cum & paoem & vinum prorsus auferant: & corpus Christi, quod illis symbolis significatur, in infinitis locis esse cootēdant, atq; ita veritate humanæ naturæ prorsus exuāt. Cum ergo isti nobis instāt, Christum non dixisse, Hoc significat corpus meum: nos illis inre optimo regerimus, ne ista quidem illum dixisse, Hoc transubstantiatur in corpus meum: aot, Accidēnia hic sunt absque subiecto: aut, corpos meum est in multis locis: aot alia absorda penè infinita, quæ ex istorum sententia necessariò consequuotur, qoæque sanctum Eucharistię mysterium non tantùm imminount, sed etiam lacerant, corrumpunt, & ad nihilum redigunt Miror autem, quid isti venerit in mentem, dicere, absurdum esse, *si in Sacramentis plus verbis & sono vocis significetur, quàm re ipsa fiat, ac præstetur.* Nescire enim non potest, passim dici, homines regenerari aqua Baptismi: cum

Aduersarij vtramque partē sacramenti labefactant.

A aqua illa sigoom tantùm sit regenerationis: spiritus autem sanctus sit, qui regeneret.

Deinde addit, *interpretationem illam suorum plurimum facere ad confirmandū vtramq; naturā in Christo. Nisi .n. homo esset, non haberet corpus & nisi Deus esset, non posset*, inquit, *constare nobis veritas verborum eius: quemadmodum ait Irenæus.* Quæ oam ista sit cooseruatio vtriusq; naturæ, quam iste iactat, neminē puto posse iotelligere. Humanam enim natoram Christi diffundit, neq; eā humanam esse patitur. B Nostra autem sententia nō solū agnoscit diuinitatē domini nostri Iesu Christi, sed etiam humanā eius naturā verissimè defendit, corposq; eius, vt veri hominis corpus, affirmat certo aliquo loco contineri. Deinde etiā Christum habuisse veram carnem, euidentissimè colligimus ex mysterio Eucharistiæ. Nā qoemadmodū ait Chrysostomus, Nisi dominus verū corpos, & verū sanguinem habuisset, cuiúsnam tandē rei essent hęc nostra sacramēta? C Hoc aotem ideó dicit, quód illarū rerum, quæ nullæ, & nusqoā sint, nulla esse possit vera significatio. Deum autem fuisse Christum, ita colligimus ab Eucháristia qoòd Dei tātùm sit instituere sacramenta, & caroem habere ita coniunctā, vt ea fide apprehensa viuificet. Sed quomodò putat iste à se facere senteotiā illā Irenęi? Is.n.lib.4.ca.34 ita scribit: *Quomodo constabit eis, eū panē in quo gratiæ actæ sint, esse corpus domini, & calicē sanguinē eius, si nō ipsum fabricatoris mūdi filiū di-* D *cāt, id est, Verbū, per quod,* &c. His.n. verbis videre potuit se bis grauiter feriri, Primùm eoim ait, panem illum, in quo gratię actę sint, esse corpus domini: nō enim adbuc natū erat vagū Incōstantij indiuiduū, Deinde nō affirmat Irenęus, diuinitatem Christi cōstare nobis aot propter transubstantiationē, aut propter realē pręseotiam: sed qnòd ille in institoendo sacramento vsus sit pane & vino, quæ sunt creaturæ fabricatoris huius

Hoc Sacramentum ostēdit Christū habuisse verā carnem.

Testatur Eucharistia diuinitatem.

huius mundi. Neque enim verisimile esse, illum voluisse vsurpare aliena, aut de mali & inimici Dei creaturis, quod Valentiniani somniabant, pronunciare, illas esse corpus, & sanguinem suum. Hæc est sententia genuina Irenæi, à me fidelissime ad veritatem iam sępius explicata. Ea autem nec transubstantiationem, nec realem præsentiam quicquam promouet. Iste autem molestus interpellator, cum eadem semper atque eadem obijciat, cogit me interdum plus quam velim eadem repetere.

Huc Inconstantius addit turpe mendacium: *nos constituere de Eucharistia, quæ Christus, etsi nihil aliud fuisset, quàm purus, & merus homo, tamē facere, & dicere potuisset, prorsus sine vlla ope diuinitatis*: qua si verò nos dicamus, nudum, & purum hominem posse instituere sacramenta. Sed nemo nostrum hoc vnquam dixit. Neque enim est hominis, pręscribere instrumēta spiritui sancto, quibus ille efficax esse debeat. Nam quòd Christus ita illustrem, & magnificam significationem imponere voluerit pani & vino, vt ea fideliter apprehensa, communicantium animos pasceret ad æternam vitam, hominisne id opus censeri debet, an potius Dei? Cur non aquæ etiam significationem in Baptismo, cur non circumcisionem, cur non etiam sacrificia veterum dicis proficisci potuisse à puro ac simplici homine?

Adhęc fatetur, *verbum illud Est, interdum accipi pro Significat: non tamen esse tam satis iustam causam, cur hic quoque eo modo sumi debeat.* Neque nos Incōstanti, vnquam id sequuti sumus, tanquam causam: sed tantum vt omnes intelligerent, non esse aut absurdum, aut nouum si hac quoque in re illud verbum ad eam significationem traducamus. Cur autem verbum Est, in illa Christi sententia positū induceremus pro Significat, persuasit nobis primum natura sacramentorum: deinde etiam veritas verborum dominī: quæ constare omninò non posset, si illud verbum propriè acciperetur.

Addit posteà, *coactum fuisse se, vt ea, quæ sibi à nobis iniustè obiecta essent, regereret.* Coactum autem se fuisse ipsis Christi verbis: *quæ*, inquit, *quatenus veram corporis præsentiam affirmant, & vnum illud, Hoc, in vna corporis Christi substantia declarant, consequentia quadam dicunt, non esse aliam ab illa substantiam, quæ sit panis.* Dicit tantum ista Inconstantius: sed, vt solet nihil probat. Et nos fortasse idcircò istis dictis possumus tantò liberius abrogare fidem. Sed si tāta sit vis verborum Dei, cur ea non æquè accidentia tollit, atque substantiam? Si illa manere possunt, cur istam solam ità necesse est excludere? Christus, inquis, ita voluit. Rectè. Sed qui tibi constat illa voluntas Christi? Id nobis communicatum oportuit, si nos volebas tuis istis dictis credere. Si consecutio ipsa hoc efficit, eam oportuit nobis dilucidè patefieri. Quod tu, cum vel dedigneris facere, vel non possis, non video, cur nos vrgere debeas, vt tibi credamus.

Ad extremum, fateris, *in patrum scriptis extare voces illas, typū antitypum, figuram, signum, & alias consimiles, cum agatur de hoc sacramento: sed eas voces ita dicis ab illis esse vsurpatas, vt à sensu catholicorum non discedant.* Idque dicit, à se alibi esse explicatum. Ego verò respondeo, id esse à me alibi copiose refutatum.

Argumentum Gardineri.

CARO Christi adoranda est in sacramento: vt Ambrosius, Augustinus, & alij sancti patres nos docent: Ergo caro Christi realiter ibi continetur.

SOLVTIO.

IMO nos dicimus, dominum non esse ibi realiter & corporaliter: & ideò non esse in sacramento adorandum: verum in oratione mentem non esse conuertendam ad symbola, sed ad Christum ipsum regnantem in cœlis.

GARDINERVS.

IMO, quia in veritate Catholica ab Ecclesia dissentitis, ex Deo non estis: qui cum sitis abalienati, nihil refert quid doceatis.

MARTYR.

PRimùm hoc te admoneo, lector, responsionem istam, quæ huc adiecta est nostro nomine, veram quidem esse, sed valdè frigidè propositam, atque explicatā: idque Sophistam istū de industria curasse, vt causa nostra iacere videretur: quasi nihil sit, quod satis cōmodè aut proponere possimus, aut respondere. Nos enim disertis verbis semper professi sumus, quemuis hominem fidelem in percipienda Eucharistia, non solum posse, sed etiam debere Christum ex fide adorare. Nam in sacra mensa & gratiæ agendæ Christo sunt, & preces adhibendæ de æterna, vita, & condonatione peccatorum. Istæ autem actiones in vera adoratione continentur.

Quæ pertineant ad adorationē

Quemadmodum autē audita recitatione quorundam sacrorum verborum adoramus Deū; quamuis verba ipsa, quæ ibi recitentur, non adoremus: ita in sacra cōmunione adoramus quidem Christum, etsi symbola illa externa, quæ ponuntur ante oculos, non adoremus.

Noster autem iste pro suo more & ingenio, confutationem suam orditur à conuitijs. Primum enim ait, nos à catholica veritate discessisse, & à Deo esse alienatos. Ego verò vno verbo respondeo, non posse videri eos discessisse à veritate catholica, qui non discesserint à verbo Dei. Quemadmodum autem coniungamur cum Deo per Christum, eiusque ver

bum, ac ſpiritum, nihil attinet in præſentia com
memorare.

Addit, *nos adorationem verbo quidem concedere, re*
autem vera illam tollere, & cum verba patrum negare
non poſſimus, tamen ſenſui illorum fucum facere. Ex-
pectamus, Inconſtanti, vt iſta probentur: ini-
quum .n. eſt, haberi nos pro impoſtoribus, niſi
rationibus conuincamur. *Chriſtus*, inquis, *ſemper*
regnat in cœlis: ibique ſemper eſt adorandus. At Am-
broſius dixit, nos adorare Chriſtum etiam in
B myſterijs: & Auguſtinus ab adoratione Chriſti
elicit verum ſenſum verborum Dauidis. Hæc vi
delicet eſt vis huius argumenti, ſi penitùs excu-
tiatur. *Adoratio Chriſti regnãtis in cœlis perpetua eſt,*
& omnibus temporibus communis: patres autem prouo
cant nos ad adorationem Chriſti etiam in myſterijs: iſta
ergo adoratio, qua Chriſtum adoramus in myſterijs, non
eſt eadem cum ea, qua illum adoramus regnantem in cœ
lis. Hic nos reſpondemus, Chriſtum quidem in
cœlis, vbi ſemper regnat cum patre, ſemper eſſe
C adorandum. Sed quoniam ad hanc adoratio-
nem excitamur, & prouocamur auditu atque
admonitu ſacrorum verborum, & perceptione
ſacramentorum, idcirco patres nos ad illam ean
dem maximè inuitant, interim dum peragũtur
ſacra myſteria. Ibi enim & verbis, & ſymbolis vi
ſibilib. excitamur ad Chriſtum ipſum, & agno-
ſcendum, & adorandum. Idque cum facimus,
quamuis ille reipſa ſit in cœlis, tamen rectè dici
D mur eum adorare in myſterijs. Quòd autẽ ſeor
ſim dicit de Auguſtino, illũ ex adoratione Chri-
ſti elicuiſſe veram ſententiam verborum Daui-
dis, ſatis prodit, ſe verba Ambroſij per ſeipſum
aut non legiſſe, aut non conſideraſſe, ſed ea tan-
tũ ab operis ſuis accepiſſe. Ambroſius enim ex-
ponit verba eiuſdem Pſalmi, eaque eodem mo-
do tractat, quo Auguſtinus. Nam illam expoſi-
tionẽ Auguſtinus accepit ab Ambroſio. Quare
nihil erat, cur Iuenn ſtantius hoc propriè tribue
E ret Auguſtino. Niſi fortaſsis in Augoſtino id pe
culiariter annotauit, quod ait, *Nemo autem illam*
carnem manducat, niſi prius adorauerit. Quæ verba
quamapertiſsimè teſtantur, impios carnem do
mini non manducare, cum eam adorare neque-
ant, vt qui prorſus fide ſint vacui. Ambroſius ve
rò lib. 3. de Spiritu ſancto, cap. 12. ita ſcribit: *Adora*
te ſcabellum pedum eius: conſideremus: Non enim ex v
ſu hominum æſtimare debemus ſcabellum. Neque enim
corporalis Deus, aut non immenſus: vt tanquam fulcrũ
pedibus eius ſcabellum ſubiectum putemus. Neque ado-
F *randum quicquam præter Deum legimus, quia ſcriptũ*
eſt: Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies.
Quomodò ergo aduerſus legem propheta præciperet ſub
lege nutritus, & educatus in lege? Non mediocris igitur
quæſtio: & ideò diligentius conſideremus, quid ſit Sca-
bellum. Legimus enim alibi, Cælum mihi thꝛauus: terra
autem ſcabellum pedum meorum. Sed nec terra adoran
da nobis: quia creatura eſt Dei. Videamus tamen ne ter-
ram illam adorandam dicat propheta, quam dominus Ie
ſus in carnis aſſumptione ſuſcepit. Ita per ſcabellum ter-
G *ra intelligitur: per terram autem caro Chriſti: quam*
hodie in myſterijs adoramus, & quam Apoſtoli in do-
mino Ieſu adorarũt. Hæc ego idcircò referre volui,
vt lector intelligeret, non oportuiſſe Inconſtan-
A tium id peculiariter tribuere Auguſtino, quod
anteà dictum fuiſſet ab Ambroſio. Vt autem in-
telligamus, quid ſit apud Ambroſium, carnem
Chriſti adorare in myſterijs, ſcire debemus, il-
lud, in myſterijs, non ad carnem Chriſti referen
dum eſſe, quæ ibi realiter cõtineatur, ſed ad nos
potius, qui communicamus. Nos enim dum ſu-
mus in myſterijs, fide ac ſpiritu percipimus car-
nem Chriſti pro nobis in mortem traditam, &
ſanguinem eius pro nobis effuſum: atque ea ve-
B nerabundi colimus, & adoramus. Adoramus
etiam carnem Chriſti in myſterijs, quòd ea ſa-
cramẽtali ſignificatione fidei, & ſpiritui noſtro
in myſterijs adoranda quodammodo offeratur.
Nam ita rectè dicimur colere, atq; adorare Deũ
in verbis Apoſtolorum, & prophetarum, cum
illum adoramus, & colimus, pro vt in illis ſacris
ſcriptis nobis oſtenditur, & ſignificatur. Huc al
legat Inconſtantius Emiſſenum: eumque ait
hortari accedentes ad altare, vt reſpiciant cor-
C pus Dei ſui. *Non enim dicit*, inquit iſte, *mentem*
conuertendã eſſe ad ſymbola, quaſi in ſymbolis hæreat a-
doratio: ſed quòd in ipſum corpus Chriſti, quod ibi eſt, di-
rigatur adoratio: quæ cælum quoque ipſum penetrat,
quando in myſteria & in cœlo vnus ſit Deus & homo
Chriſtus, vt vni & integro corpori Chriſti, vna & inte-
gra adhibeatur adoratio. Quod ad Emiſſenum atti-
net, nos quoque accedentes ad mẽſam ſacram,
vniuerſam illam actionem edendi panem, & bi-
D bendi vinum dirigimus in corpus Chriſti, quã-
uis illud non arbitremur ibi latêre abditum ſub
accidentibus. Imò ne Emiſſenus quidem id di
cit. Nos autem aduerſarlos noſtros iure optimo
reprehendimus, quòd adorationem ſuam diri-
gant in ſymbola, & ſub illis carnem Chriſti lati-
tare arbitrentur: vt illis nihil opus ſit mente,
atque animo in cœlum penetrare, cum quod
adorent, habeant ibi præſens ſub accidentibus.
Videat ergo Incooſtantius, qua ratione dicat,
E adorationem ſuam penetrare in cœlum: illam,
inquam, adorationem, quam vult adhiberi ad
myſteria. Non enim ſatis eſt dixiſſe, idem Chri-
ſti corpus & in cœlo eſſe, & in myſterio. Id enim
etſi falſum eſt, vt ſæpè oſtendimus, tamen, ſi da-
retur, mens Inconſtãtij non poſſet ſimul, & eo-
dem tempore & verſari in cœlo, & ſpectare id,
quod putat in ſymbolis latêre ſub accidenti-
bus. *At idem*, inquis, *eſt corpus*. Hoc primùm fal-
ſum eſt. Et ſi eſſet idem, tamen adorationem
tuam vtrobique eandem eſſe, ſophiſticè, atque
F ineptè concluderes. Ad hæc ſi corpus domini
plenum eſt hic, vt tu dicis, & plenum in cœlo, e-
uitari non poteſt, quin dicas, multos eſſe, & pe-
nè infinitos Chriſtos.

Quid ſit adorare carnem Chriſti in myſterijs.

Poſt hæc omnia addit Inconſtantius ſatis cõ-
fidẽter, *nos cum corporis Chriſti adorationem negliga-*
mus in ſacramento, ne regnãtem quidem in cœlis adora-
re poſſe in veritate. Conſidera, quæſo te, prudens
lector, quàm hebes, & diluta ſit iſta conne-
xio: Non credimus corpus Chriſti eſſe præ-
G ſens in ſacramento: ergo non poſſumus Chri-
ſtum adorare regnantem in cœlis. Hoc enim
perinde eſt, ac ſi diceres, Non creditis Impera-
torem præſentem eſſe in ſuo diplomate: ergo
non

ooo potéstis illom veneeari sedentem in throno suo. Et vel hinc facilè liqueee potest, quàm iste splendidè mentiatur, oos in vsu saceamétorum prorsus omnem adoeationē contemnere. Quemadmodum enim cioes, & proceres Impe A eatorem ipsom veoerantue in purpura, aut in diplomate, qoem tamen satis sciunt in illis eeb: præsentē non contineri: ita nns in Eucharistia adoram9 corpus & sanguinē domini: qnæ tamē scimus, in ea realitee & substantialitee nō adesse.

Argumentum Gardineri.

CVM constet, corpus Christi adorandum esse in Eucharistia, si panis in sua substantia ibi maneret, is quoque adoraretur.

SOLVTIO,

CVR eadem ratione non summouetis etiam accidentia, ne illa quoque fortè adorētur? Si respondeatis, quòd nullus velit adorare accidentia, id nihil est. Picturæ enim, quas adoratis in templis, sunt accidentia. Nam si homines vellent substantias ipsas lapidum adorare, haberent passim in plateis quod adorarent. Deinde rustici homines, & simplices non possunt distinguere inter accidentia & substantias. Quòd si dicere velitis, vos non adorare picturas, sed ea quæ in illis repræsententur, cur non idem conceditis de pane, si eius substantia remaneat in Eucharistia: illam videlicet non adoratum iri, sed ea, quæ in illa significantur. Deinde illi, qui fingunt se tanto isto zelo commoueri, debebant etiam transubstantiare calicem, ne ille quoque, cum ostenditur, fortè adoretur.

GARDINERVS.

Non ratione humana constituitur Eucharistiæ mysterium, sed voluntate, atque omnipotentia Dei: cuius operationem qui, quatenus datur, notant, & piè expendunt, pro facultatis suæ modo, quod à Deo fieri credunt, illustrant illi quidem, nō aliqua artis aut ingenij fiducia refingūt: vt ridiculè ab hoc obijciatur Catholicis rationis paritas.

MARTYR.

HOc peimùm Incōstātius sibi somit, *Transubstantiationem constitutam esse, non ratione humana, sed voluntate atque omnipotentia Dei: eam autem omnipotentiam se suosque cum expenderent & annotarēt, pro suæ facultatis modo illustrasse, nō artis, aut ingenij sui fiducia, sed ex eo, quod credūt à Deo* B *fieri.* Istæ Impulturæ, etsi sint ineptæ, & perridiculæ, tamen egregiè, & speciosè colorantur. Nam si Transubstā tiatio ista vestra pendet à voluntate Dei, vbinam eam Deus vobis reliquit consignatam? Hoc enim nisi potestis osteodere, non Dei illa voluntas erit, sed vestra. Deinde, si ornare, atque illustrare voltis commentum vestrum, cur illud ipsum, quod affertis, adducitis, tanquam eationem transubstantiationis: & rogati, cur sobstantia panis manere non possit, ita C confidentee respondetis, ne creatura panis vnà cum coepore Cheisti adoretue? Aut coe nobis nō liceat vanam, & à vobis confictam rationem simili eatione refutare? Quòd si vos inoentum vestrum certo aliquo, & euidenti testimonio sacrarū literarum coofirmaeetis, flagitium esset, si quis auderet aduersari. Inane autem, & à vobis solis excogitatum, & penè puerile commentum, nō tàtùm possumos, sed etiam pro eo, quàti Christum, & eius Euangelium, & veritatem D faeimus, debemus omnibus modis resellere.

Valde autem iniquum est, qoòd ais, *nos cum panem relinqui velimus in Eucharistia, occasionem dare idololatriæ: neque fas esse, nos eadem incōmoda vobis obijcere: nihil enim falsi, aut absurdi vestram sententiam consequi.* Hæc inquam in nos à te torqueei, iniquum est. Nos enim, etsi Christum ipsum in percipiendo sacramento fateamoe esse adorandum, tamen nunqoam aut sensimus, aut diximus, fas esse adoraee sacramentom. Sed clamas, *nostrorum argumentorum non esse parem rationem, nec licere vllo modo regeri vobis, quod vos tam fidenter obijcitis. Neque enim satis rectè posse ad hunc modum agi cum Astronomo: Cur tu non efficis, vt Saturnus, & Mars eadem celeritate incitentur? Perinde quasi idem sit effector operis, qui opus ab alio factum contempletur.* Eqoidem arbiteoe, vel puerum hoc videre posse, istud simile ad eam peopositam nō conueniee. Nam Astronomus eius rei, de qoa hic fingitue intereogari, potest eationem reddere, idq; ex ipsa rerum, de qoibus agitue, natura. Et si peudens sit, & artem soam peobè teneat, eā eeddet, quæ in ipsum non possit retoequeei. Neque hoc illi quicqoam obstabit, quod author non sit illoeum motuum. Etsi enim illos non effecerit, tamē potest eos eectè atque ordine contemplari. Tantondem nobis aliqoando faciat Inconstantius, & Transubstantiationem suam, nō ex reeū natura, sed ex verbo Dei tueatue. Quòd si rationē nullam adferre possit, quæ eadem nō qoeat in ipsum eetoequeei, aothoe illi ero vt taceat potius, quàm vt seipsum multa nugando faciat ridiculum. Nam quod ad Maetem, & Saturnum attinet, haud dubiè maxima sequeretur pertuebatio in eerum natura, si duo planetæ eadem celeritate moueeentue. Nihil autem incommodi, aut absurdi sequetur, si vt accidentia, ita etiam substantiæ ipsæ panis & vini in sacramento eelinqoantur. Et qoamuis Astronomus effectoe non sit motuum illorum cœlestium, tamen Transubstantiationis vestræ vos soli fabri, architecti, inuentóres, aothoees estis. Quaee indignè ferre non debetis, si à vobis causa huius diueesitatis eeqoiratue.

Pergit porrò: *Et, quod Christi*, inquit, *consecratio efficit in Eucharistia ne panis substãtia maneat ab igne substantiæ diuinæ absumpta, à nobis conuenienter fieri notatur, quò audacius adoremus: ne, si panis maneret, adoraretur vnà*. Nos verò, Inconstanti, Consecrationem Christi, causam esse Transubstantiationis vestræ non credimus. Sed tu, quod erat tibi probandum, id quasi probatum, & confessum sumis: quodque est in omni disputationis genere vitiosissimum, semper principium petis. Deinde qua, quæso te, solertia notatis, id conuenienter fieri, & vos liberè, & fidenter posse adorare, quòd iam substantia panis esse desierit: cum, ea etiam sublata, tamen vos adhuc versemini in eodem periculo? Quid autem me oportuit de re tam perspicua tam diu disputare? Quod obijcimus de Transubstantiatione calicis, id ait tantùm esse scurrilem iocum. Sed est ita graue, & firmum argumentum, vt ille, cum nullo modo posit se explicare, cogatur ad strophas, & verborum κροτάλων, & perfugia se recipere.

Panem non esse, inquit, *vel propter adorationem annotarunt pij bene esse*. Hæc cum iste dicat, cur nobis non liceat piè atque vtiliter interrogare, quid illud tandem ad adorationem cõferat? Respondet, scilicet, ne vnà adoretur creatura. Hic nos nõ scurriliter, vt iste cõuiciatur, sed iustè, & in loco quærimus, quid panis magis in hac re peccarit, quàm aut calix, aut accidentia. Possemus etiam interrogare, cur & aerem nõ remoueant, qui negari non potest esse in poris illius tenuissimi crustuli, ne is quoque fortasis adoretur. Si ista te interrogata ita grauiter pungũt, discede sodes, ex arena. Nam vel manus tibi dandæ sunt, vel ad ista est solidè respondendum. Neque verò nos, vt tu dicis, deliberationem suscepimos de eo, quod mutari non posit. Hic enim error facilè posset vulgò eripi, nisi vestris fabulis & mendacijs sustineretur. Si Patres Transubstantiationem vestram crediderunt, cur tu ex illis omnibus locum vnum nõ ostendis, vbi dixerint,

A idcircò auferri substantiam panis, quò nos tandem liberè, & audacter adoremus. Hanc rationem adorationis vestræ cur nemo ex omnibus Patribus indicauit? Dicis, hoc esse piè annotatum. Rectè. Sed à quibus? Dic obsecro; authores enim tam vtilis vel inuenti, vel argumenti nos celare, non est humanitatis tuæ. O egregia lumina, & columina Ecclesiæ, quæ Inconstantiom pudeat commemorare. *Verùm ea*, inquit, *quæ oculis videntur, non sunt adoranda: sed ad ea, quæ*

B *per fidem intelliguntur, est penetrandum: quod etiam obtineret, si panis substantia mansisset*. Hoc si ita est, ergo substantia panis, etiã si relinqueretur, nihil impediret adorationem. Eam autem cum & scripturæ testentur, & Patres confiteantur remanere, quæ ista, malum, vestra est impudentia, vt eam ita temerè extrudatis?

Sequitur posteà alia stropha, eaque non tantùm mẽdax, sed etiã inepta, & ridicula. *Si crederemus*, inquit, *Christum sumpsisse naturam panis, vt Lu-*

C *therani videntur velle, eumque iam impanatum esse, adoratio panĩ ipsi deberetur, quemadmodum carni Christi. Quod*, inquit, *absurdum, veritas Trãsubstantiationis abstulit*. Hic ego, pie Lector, fidẽ tuam imploro. Quis vnquam audiuit aliquem Lutheranũ dicere, Panem assumi à corpore Christi ad vnitatem suppositi? Nunquam illorum quisquam quod ego sciam, scripsit, aut sensit, corpus Christi sic coniungi cum pane, vt in Incarnatione domini diuinitas cum humanitate coniuncta est.

D Neque Christus, cum versaretur inter homines, & coleret humanam vitam, ita sibi assumebat vestes suas, vt prorsus impanaretur, & esset cũ illis omninò suppositum. Nec tamen ista dico, quòd mihi Lutheranorum causa in hac re placeat. Ipsi potius, si videtur, defendant partes suas. Ad extremum, hoc mihi etiam libet quærere: Cum Papistæ adorari velint imagines suas in omnibus templis, cur non eas etiam transubstantient, ne videantur ligna & lapides cum pe-

E riculo idololatriæ adorare?

Argumentum Gardineri.

SACRIFICIUM Ecclesiæ incruentum, quod dominus instituit, continuè in memoriam passionis eius offerendum, est corpus eius & sanguis: quod non potest offerri à ministro, nisi adsit realiter, vt offeratur: vel si non adsit, tum destituimur sacrificio: & sic religio nostra periret.

SOLVTIO.

HIC pro nobis satisfaciet Cyprianus: qui lib. 2. epist. 3. ad Cęcilium ita scribit: Passionem esse domini, quam offerimus. Nemo autem tam cęcus, aut hebes est, vt putet passionem Christi in Eucharistia præsentem esse, idque in manibus ministri. Res. n. ea iam elapsa est: & eius tantùm memoria in mysterijs retinetur: deque ea publicè aguntur gratiæ. Sed hoc totum, quod prætexunt in hoc argumento, commentum est, & inanis fictio. Fingunt enim filium ipsum Dei à sacrificulo verè, ac propriè immolari.

GARDINERVS.

MYSTERIA Christi summis veritatibus nituntur, & suas habent proprietates. Passionis Christi recolitur vera memoria in Ecclesiæ sacrificio.

MARTYR

P*assionis Christi recolitur*, inquit, *vera memoria in sacrificio Ecclesiæ*: atque ita pro suo candore inuertit verba Cypriani. Is enim ait, *Eam esse passionē domini quam offerimus*: Iste autem ait, *esse quoddam Ecclesiæ sacrificium, corpus videlicet & sanguinem domini, in quo passionis domini vera memoria recolatur*. Non enim potuit, verba Cypriani constare posse, nisi ipse ea suis verbis infarsisset. Sed addit, *verum Christi corpus, & verum sanguinē in mysterio præsentia exhiberi*: idq; satis ex eo probatum putat, quod veritas dixerit, *Hoc est corpus meū, Hic est sanguis meus*. Quis hoc argumento tā inepto & friuolo habeat fidem, præsertim, qui intelligat cum Augustino, Christum, si id spectes, quod tenebat in manibus, dedisse Signum, cū Tertulliano dedisse figurā, cū alijs Patribus dedisse typū, & symbolū sui corporis? Omninò necesse est, Inconstanti, vt præsentia ista vestra corruat, nisi firmioribus præsidijs fulciatur.

Iam verò audiamus, quemadmodum sese vendicet à mendacio. *Christus*, inquit, *dixit, Hoc facite in meam commemorationem. Qui ergo ex Christi mandato, quod Christus fecit, faciunt, factores sunt veri, non fictores falsi*. Dominus iussit, vt hoc faceremus, hoc est, vt vnà inter nos pane & calice communicaremus in memoriam sui. Nusquā autem dixit, Sacrificate corpus & sanguinem meum. Quod si Edere, & Bibere, esset Sacrificare, hoc argumentum speciem saltem aliquam habere posset. Cum autem edendo, & bibendo iubeamur agere memoriam passionis Christi, & gratias agere de eius corpore oblato in crucē nostra causa, & de eius sanguine pro nobis fuso, videat Inconstantius, quomodo hinc verum sacrificium, & propriam oblationem possit elicere. Queritur deinde, *se suosque à nobis indignè traduci, quasi qui putent, se filium Dei verè, et propriè immolare. Quatenus enim*, inquit, *verum, ac proprium est immolationis, mactare atque accidere, non hoc docet Ecclesia: & nihilominus veram, et propriam immolationem Ecclesia docet: quatenus immolationē exequitur, quam Christus instituit mysterij propriam, hoc est ad mysterij modum: non quomodo visibiliter & sensibiliter in cruce factum est: sed quomodo ad recordationem mortis ex Christi institutione iussa est*. Tu hic Lector, considera, quàm iste contraria dicat, & inter se pugnantia. Ferre non potest, si quis nostrum dicat, Papistas existimare, se verè, ac propriè immolare filium Dei. Nihilo tamen minus dicit, Ecclesiam suam docere veram, & propriam immolationem. Si Ecclesia vestra verā, vti dicis, & propriam immolationem doceat, quid tandem nos tibi obijcimus, quod non ipse fatearis? Aut qua tandem nos te afficimus iam indigna iniuria? Nam vera & propria immolatio necessariò concludit à Coniugatis, verè, & propriè immolari. Deinde nónne vides, veram, & propriam immolationem esse non posse sine mactatione? Si nescires Latinè, ignosci aliquo modo posset inscitiæ tuæ. Cum autem nescire non possis, quid vox illa, Immolare, propriè significet, cur ita loqui velis, mirari quidem possum, videre autem non possum Nam patres, & Synodus Nicena, etsi interdum faciant mētionem immolationis, & sacrificij, tamen, cum sese explicant, satis docent, se non esse loquutos propriè. Nam Chrysost. hom. 17. in epist. ad Hebr. ita scribit: *Hoc sacrificium exemplar est illius*. Quod si est exēplar, certè nō est propriè sacrificiū. Et addit: *Hoc enim*, inquit, *facite in meā commemorationem. Nan aliud sacrificium, sicut pontifex sed id ipsum semper facimus: magis autem recordationem sacrificij operamur*. Aduerbium hoc loco illud, Magis, nihil aliud facit, quàm vt id, quod prius dictum fuerat, quodammodò corrigat: & vocem illam, Sacrificij, à propria significatione ad impropriam reuocet. Inconstantius tamen nost. inuitis omnibus, omnino vult propriam, & veram immolationem etiam sine mactatione retinere. Neque quicquam moratur authoritatē suorum Patrum: cum alioqui nihil ferè aliud, quam Patres, quamuis peruersissimè intellectos, crepare soleat. Quod si sacram communionem vellet idcircò appellari sacrificium, quod sit recordatio sacrificij olim à Christo oblati in cruce, facilè posset inter nos conueniri. Atqui nihil illi potest esse satis, nisi constitutum sit, esse in Eucharistia monstrosam illam immolationem, quæ non sit memoria, sed vt loquitur, ad memoriam sacrificij Christi. quodque etiā est intolerabilius, ait, *Christum ipsum hoc genus immolationis instituisse*. Id si ita est, cur non aut in verbis domini, aut in literis Apostolicis extant vspiam verba illa, Immolatio, Ablatio, Sacrificiū? Quæ tandem est ista importunitas, & audacia, velle tanta de re dogma constituere sine verbo Dei?

Sed domi nus, inquit, *non accidit ur in Eucharistia more aliarum victimarum: & tamen verum peragitur veri corporis, & veri sanguinis sacrificium*. Si sacrificium dicas gratiarum actionem, & mortis domini commemorationem, satis inter nos consentimus. Sin aliud quippiā vultis. cur id quid sit, liquidò nobis non ostenditis? Nos. n. vestra ista ænigmata sine aliquo Oedipo non possumus intelligere. Peragitur, inquis, *verum sacrificium veri corporis, et veri sanguinis, propter exhibitionis sub illis speciebus veritate, peract æ semel passionis, & præteritæ renouans memoriam*. Quid sibi istę ambages volūt? Dic planè, & vno verbo, qua nā in re vestrum istud sacrificium situm sit. In ipsane corporis, & sanguinis domini præsentia, quam fingitis? At si daremus, ea ibi esse maximè præsentia, nō tamen ex eo necessariò sequeretur iusta ratio sacrificij. Christus enim cum adhuc viueret, multis in locis præsens adfuit, vbi nullum erat sacrificium. An verò in eo situ est sacrificium vestrum, quod panem illum modo circumagitis, modo attollitis modo deponitis? an potius, quod illum populo adorandū ostenditis? an quod editis, & bibitis? Ista autem omnini sano vider possunt sacrificia. Nihil ergo superest, nisi vt vos ad passionem Christi, quæ ibi proponitur, & propter memor à quo-

dammodo renouatur, cōferatis. Atqui ista memoria, & renouatio nec propriè dici potest sacrificium, nec necessario requirit præsentiam corporis & sanguinis Domini.

Verùm ait, *Cyprianum illis verbis, quæ nos citauimus, significasse causam sacrificij*: nimirum, quantũ ego intelligo, *quod sacrificiũ Cœnæ fiat in memoriam Passionis Christi*. Sed iste sensus non potest cum eius verbis conuenire. Dicit enim, eam, quam offerimus, esse Passionem domini. Dicere autem debuisset, corpus & sanguinem Domini verè, & propriè offerri in Cœna, ad eius passionem commemorandam. Cyprianus ergo non causam expressit sacrificij, vt iste nugatur, sed ipsam potius sacrificij substantiam. Sacrificium autem significauit, non verum & proprium, sed [illegible] quo modo intellectum: ita enim Paulus eleemosynas nostras, & mortificationẽ carnis appellauit sacrificia. Quod autem iste addit, mysticam Passionis imaginem in verò corpore & sanguine domini repræsentari, quis nõ intelligat manifestum commentum esse? Repetam enim hic, quod iam semel, atque iterum diximus, Passionem, & mortem Christi multis certam, & notam esse, qui de vestra ista præsentia vel dubitent, vel prorsus nihil vnquam audierint. Quomodo ergo tandem res ignota & dubia, rem certam & cognitam repræsentabit? Neue id te prætereat, Lector, Inconstantium ipsum hoc loco vsum esse verbo illo, Repræsentare, in ea significatione, quam antea oppugnauit. Suprà enim omninò contendit, Repræsentare, esse rem pręsentem exhibere, neque quicquam repræsentari, nisi quod sit re ipsa pręsens. Hic autem ait, repræsentari mortem, & passionem Domini, quę certum est præterijsse. Quod autem Cyrillus, & alij Patres interdum dicunt, corpus & sanguinem domini, quę offeruntur, esse incruentum, & viuificum sacrificium, id ego totum ad commemorationem veri illius sacrificij, & ad gratiarum actionem refero. Quod si Inconstantius exploratum habeat, Patres aliter sensisse, equidẽ ab illo libenter doceri velim.

Nam locus quem citat ex Cypriano, prorsus nihil contra nos facit. Is enim vel ipso referente Inconstantio, ita scribit: *Nos Resurrectionem domini manè celebramus quia Passionis eius mentionem in sacrificijs omnibus facimus. Passio enim domini est sacrificium, quod offerimus. Nihil aliud, quam quod ille fecit facere debemus. Scriptura enim dicit: Quotiescunque ederitis panem istum, & calicem biberitis, mortem domini annunciabitis, donec veniat. Quotiescunque ergo calicem in commemorationem domini & Passionem eius offerimus, id, quod constat dominum fecisse, faciamus*. Hæc Cyprianus. Inconstantius autem addit, *Licet dicat, Passionẽ domini esse sacrificiũ, quod offerimus, sentire tamen se, res, quæ ad Passionis memo-*

A *riam offeruntur, præsentes esse. Quod significat, dum generaliter dicit, Omnia, quæ Christus fecit, nos facere debere: & specialiter illis verbis, Ergo quotiescunque calicem in commemorationem domini, & Passionis eius offerimus, id, quod constat dominum fecisse faciamus. Passionis hic est mentio, & Passionis memoria: vt eius recolendæ causa institutum sit sacrificium. Sed corporis sui, & sanguinis verã præsentiã fecit Christus: vt sacrificium Ecclesiæ secundum Augustinum ex duobus constaret: visibili elementorum specie, & inuisibili domi-*

B *ni corpore, & sanguine*. In verbis illis Cypriani nihil inueniri potest, quod nostram sententiam labefactet. Bis enim inculcat, id, quod offertur, esse Passionem domini. Inconstantius autem vrget illa verba, eaque putat à se facere, Quod constat dominum fecisse, faciamus. Quasi verò Cyprianus id spectarit, Christum fecisse veram præsentiam sui corporis & sanguinis. Id autem ille non dicit: neque si diceret, ad eius institutũ quicquam faceret. Reprehendit enim eos, qui

C in mysterijs aqua tantum vterentur, vinum autem ex instituto Christi non adhiberent. Quare cum constaret, Dominum in cœna sua vsum fuisse vino, hortatus est Cæcilium, vt idem faceret. Quod autem ad oblationem attinet, quam Christus in cœna fecerit, nihil aliud nobis occurrit quàm pręclara gratiarum actio de salute & redemptione nostra, quæ iam iam esset perficienda in cruce.

Dictum verò illud Augustini, ex sententijs

D Prosperi huc allatum, possem facilè reijcere, & ad ipsum potius Augustinum ma cõferre. Nam ista nescio, nec quo pacto, nec à quibus, nec ex quibus authoribus sint consarcinata. Sed ne quid de me Inconstantius, aut alius quisquam possit conqueri, hoc testimonium, qualecunque est, nolo repudiare. Sacramentum ergo, si illud totum, hoc est, & signum, & rem significatam complectaris, constat ex duabus rebus. Corpore videlicet & sanguine Christi, & symbolis vi-

E sibilibus, hoc est pane & vino. Species enim illas non intelligo, vt isti ineptè solent, accidentia sine subiecto, sed externa symbola, panem videlicet & vinum. Caro autẽ & sanguis Domini in cœlo sunt: &, quoniam à nobis non videntur, idcirco rectè dicuntur inuisibilia. Ista vero duo rem, inquam, ipsam & symbola, nihil necesse est re ipsa & substantialiter & loco inter se copulare. Vtque ad Cyprianum redeam, satis apparet, quo ille sensu dixerit, id nobis facien-

F dum esse, quod Christus fecit. Inconstantius autem hoc nobis ad viuum, & liquidò probare debuit, Christum in cœna seipsum propriè sacrificasse: id quod cum in toto isto suo libro non fecerit, non debet indignè ferre, si nos eũ id ne potuisse quidem facere, arbitremur.

Argumentum Gardineri.

DVM disputatur de hac mutatione panis in corpus Christi, sancti patres eam persuadent credendam ex immensa potentia Dei, quam per miracula ostendunt. At si panis in substantia sua maneat, Corpusque Christi non realiter fiat præsens, quorsum opus est omnipotentiam Dei allegare?

SOLV-

SOLVTIO.

ARGVMENTVM est debile: quia non ostendunt, Deum hoc voluisse, etiãsi nos eum id potuisse concedamus. Illud autem erat in primis ostendendum. Nam quod adducunt, Hoc est corpus meum, controuersum est, & potest habere alium sensum. Patres autem rectè loquuntur. nam ad potentiam Dei pertinet, panẽ & vinum mutare, vt sint Sacramenta quæ antea non erant. Neque est opus naturæ, vt ea tam protenter & efficaciter significent, offerant, & exhibeant corpus & sanguinem Domini animis nostris apprehendendum, & fide. His etiam adde mutationem & conuersionem nostram in Christum, quæ perficitur, dũ ritè communicamus. Hæc omnia vim naturæ longè superant. In Baptismo quoque requiritur eadem Dei omnipotentia. Non enim est opus naturæ, vt aqua fiat lauacrum regenerationis: nec tamen est necesse, vt aqua transubstantietur.

GARDINERVS.

IMO, ex verbis scripturæ ostenditur, Deum voluisse: nisi enim ita voluisset, non ita loqueretur, vt diceret, Hoc est corpus meum.

MARTYR.

VOluisse Deum, corpus Christi adesse in Eucharistia, & panem transubstantiari, iste noster non alia ratione probat, quàm quòd Christus dixerit, *Hoc est corpus meum.* Hoc autem est actum agere. Nam illa verba possunt & verè, & commodè aliter exponi: vt necesse non sit vrgere tam acriter *τὸ ῥητόν. Sed hoc modo,* inquit Incõstãtius, *omnia loca sacræ scripturæ reddentur ambigua, & controuersa.* Minimè. Sũt enim ibi infinita loca, de quibus non posit ambigi. Et verba ipsa Christi, quibus vsus est in instituendo mysterio, omninò nostram interpretationem exigunt. Hic verò Inconstantius triumphat, & nescio quo cõsilio, recenset Manichæos, qui vetus Testamentum exploserint, & ex nouo quoque, quod minus placebat, expunxerint: illos quoque, qui vel Euãgelia, vel Epistolas Pauli interpolarint, quique Epistolas Iacobi, Petri, Iudę, Apocalypsim Ioannis aut reiecerint, aut certè de illis dubitauerint. Hæc omnia nihil ad nos pertinẽt. Canonicas enim scripturas nec reijcimus. nec corrumpimus: nec spiritum rectè iudicandi de scripturis in Ecclesia vigere dubitamus: etsi illum spiritum nec mitris, nec galeris, nec cathedris alligatum esse iudicemus. Nec tamen ea causa dicimus scripturas minoris æstimari debere, quàm Ecclesiã. Sunt enim omninò superiores. Neque mirum cuiquam videri debet, si nos verba illa, *Hoc est corpus meum,* aliter, quàm prima fronte prę se ferãt, intelligamus. Quoniam in diuinis literis aliæ multæ similes loquutiones inueniuntur, quas nemo dubitet eodem modo esse exponendas. Cumque nos in Solutione dicimus, illa verba posse aliter intelligi, non loquimur de violenta verborum contorsione, & tyrannide, sed de vera, & probabili, & genuina interpretatione: eãque in hoc libro sępè, & multis rationibus probauimus. Non ergo, vt iste fingit, argumentamur à Posse ad Esse. Nam Posse in nostra respõsione est legitimè, iuste, summa cum probabilitate, imò etiam ex necessitate habere alium sensum: Quod autem, posse, diximus, ex modestia tãtum diximus: vt ipsi possetis intelligere, quã ineptè concluderetis rationem ex illis verbis,

Spiritus interpretãdi scripturas, non alligatur cathedris & mitris

A quæ cum possent exponi diuersis modis, à vobis sine ratione in vnam tantum sententiam traherentur. Hoc, mihi crede, Inconstanti, est violenter agere, & tyrannicè.

Deinde addis, *nos velle omnipotentiam Dei reuocare ad interpretationem nostram: quòd statuamus, vi vlla naturæ non posse institui Sacramenta. Hoc autem nos frustrà dicere: neminem enim esse ita stupidũ, qui quicquam fieri arbitretur sine potẽtia Dei. In illo enim nos viuere, moueri, & esse, & Paulum dicere, se omnia* B *posse in Deo, qui se corroboret, vtque à Deo est omnis sapientia, ita ab eodem esse omnem potentiam.* Rectè quidẽ ista. Sed intelligere debuit Incõstantius, magnũ discrimẽ esse inter opera Dei, quæ naturalib. ab eo instrumẽtis, & rationib. perficiũtur, & ea, quæ tantũ eduntur eius spiritu, & ad eius regnum spirituale pertinent. Nihil horum sine Dei potẽtia effici potest. Sed ad illa opera, quæ naturam vincunt, & ad hominis instaurationẽ faciũt, opus est potẽtia Dei extraordinaria. Ita C enim Dauid canit: *Non fecit taliter omni nationi.* Eo autem in loco Propheta & Legem, quã Deus Israelitis dederat, & peculiaria Sacramenta, quib. illos ornauerat, celebrauit. Si opus sit omnipotẽtia Dei, vt homo reuocetur à peccatis, vtque ornetur afflatu Dei, & donis spiritus sancti, & æterna felicitate cumuletur, quid absordi est, si dicamus, eãdem omnipotentiam adhiberi oportere, vt Sacramenta, quæ ad hæc omnia valent, instituantur, & reddantur efficacia? D Si res ista vulgaris est, Cur Deus instituendorum mysteriorum authoritatem sibi soli reseruauit? aut cur eos damnauit, & verbi sui gladio confodit, qui se hominum institutis & mandatis colere voluerunt? Hic videmus, opus esse potentia, quę planè diuina sit, quæque longẽ sit maior, & infinitis partibus efficacior, quã vlla potentia naturalis. Hoc si Inconstantius noster E aut non videt, aut non cogitat, non video, cur sese debeat gerere, non dico pro Theologo, sed omnino pro homine Christiano.

Verum, inquit, *edocti sumus à Christo petere quotidianum panem: & vno vocabulo panis omnis generis alimentum significauit: nimirum corporale carnis, & spirituale animæ. Et nemo patrum ita cum locum tra-*

ftat, vt Dei omnipotentia dicat fieri, vt vnũ panis no- A
mẽ tot & tanta nobis significet: & significet vnà etiã
ipsũ Christi corpus. Vocabulo Panis in Oratione
Dominica significari spirituale alimentũ, aut
corpus Christi, nõ est perspicuũ. Imò Chryso-
stomus putat, ea voce cibum corporis postula-
ri: idque verba ipsa satis indicant. Ita enim dici
mus, Da nobis hodie: atque ita excludimus sol
licitudinem de crastino. Illud enim tantum pe-
timus, quod possit esse satis in diẽ. Spiritualia
autẽ dona, non in diem tantum petimus, sed in B
perpetuum. Verùm fingito ita esse, vt Incon-
stantius noster vult. At idcirco ista verba diui-
nitus à Christo dicta, vt essent instrumenta spi-
ritus sancti, quibus animi orantium inflamma-
rentur ad rectè & ordine petendum, humana a-
liqua potentia videbuntur esse instituta? Si ita
res habet, cur non orationi Socratis, quæ est a-
pud Platonem, tantundem tribuis, quantum o-
rationi Dominicæ? Is enim ex terrenis istis opi
bus id solum precatus est, quod esset ad vitam C
tuendam satis. Aut cur in eodem precio non ha
bes carmẽ illud Satyrici poetæ: *Orandum est, vt*
sit mẽs sana in corpore sano? Nõ agitur in sacris Incõ
stanti, de significatione vocabulorum quate-
nus ea imposita est ab hominibus, sed quate-
nus voces quædam adhibitę sunt à Deo, ad ho-
minum affectus atque animos vi diuini spiri-
tus immutãdos. Nam alioqui dicat, Christum,
& Prophetas nõ alia Dei potentia fuisse loqu-
tos, quàm qua ordinarius mundi cursus regi- D
tur, & rerum natura gubernatur: & simul etiã
fateatur, quemuis hominem pro suo arbitrio
posse instituere Sacramenta. Christus autem
dixit, Verba sua spiritum esse, & vitam: Paulus
non dubitauit scribere, Sanctum Euangeli-
um esse potentiam Dei: & Petrus respon-
dit Christo, *Ad quem ibimus? Verba vitæ æternæ ha*
bes. Tamen Inconstantius noster, putat verba
Orationis Dominicæ, & sanctarum scriptura-
rum vulgares tantum esse voces: nihil enim in E
illis esse spiritus, aut diuinę potentiæ. Quod ta-
men ipsum ego non ita assero, quasi in literis i-
psis, aut in sonis, aut in syllabis aliquid diuini
superstitiosè constituã. Nunc enim ita tan-
tum loquor de verbis Dei, vt illa scimus esse in-
strumẽta singularia spiritus sancti: quod etiã de
pane & vino loquor, cum illa suscipiũt rationẽ
Sacramenti. Id Sophista noster, cum olfaceret,
Sed Sectarius, inquit, *dicet, Panis hic fit Sacramentũ,*
& Deus est author Sacramentorũ. Fateor: & eodem F
authore, Panis erat Sacramentum in ore Prophetarũ:
cum à spiritu sancto dicerent, Mittamus lignum in pa-
nem eius: Panis erat Sacramentum in oblatione Mel-
chisedech, id est, signum rei sacræ per Christum exhibẽ-
dæ: & item in panibus propositionis: qui cum essent, ne
mo patrum miratus est, nouam addi panis significationẽ.
Et tamen ijdem isti Figuratores dicunt, Veteres habuis-
se eadem Sacramenta quæ nos habemus. Hæc Incon-
stantius. Sed ita omnia confudit, & permiscuit,
vt in eius oratione nihil sit ordine collocatum.
Cum dicit, Panem fuisse Sacramentum in ore
Prophetarum, non loquitur, opinor, de substã-
tia panis. Agit enim de verbis Prophetarũ: quæ

Quid vocabulo panis in oratione dominica significetur.

Preces Socratis.

Iuuenalis.

Quomodo vis aliqua intelligatur esse in verbis diuinis.

A haud dubiè non erant signa visibilia. Quomo-
do ergo potuit iste ea propriè appellare Sacra-
menta? Deinde in verbis illis Hieremiæ satis
crassè hallucinatur: qui tamen eius error, si vi-
xisset ante aliquot secula, cum iam lumen om-
ne Hebraicæ linguę inter Christianos prope-
modum extinctum esset, excusari aliquo modo
potuisset. Hodie verò, cum illa lingua vbique pe-
nè floreat, extentque tot versiones & commen
taria, & tamen iste verba illa, *Mittamus lignum*
B *in panem eius*, omnino referri velit ad Euchari-
stiã, nõ potest iam videri ex inscitia tãtũ errare,
sed etiã ex malitia. Perspicuũ.n.est, impios illos
nõ deliberasse inter se de Sacramẽto Euchari-
stię sed de pane, aut cibo Prophetę veneno infi
ciendo, vt illum perderẽt. Incõstantius ergo in
istis tã paucis verbis bis peccauit. Primũ, quoni
am Sacramentũ, quomodo nunc de illo loqui-
mur, non verbis tantũ cõstat, sed etiã signis visi
bilibus: deinde etiã, quod id accomodaret ad
C Eucharistiã, quod prorsus ad eam nihil faceret.
Deinde de oblatione Melchisedechi philo-
sophatur longè extra oleas. Fingit enim illum
obtulisse panes Deo: quod certè in historia Ge
neseos non legimus. Hoc enim tantum ibi scri-
bitur, illum, exercitui Abrahami redeunti à prę
lio distribuisse panes. Et quamuis ea res per al-
legoriam aliquam potuerit, & Christum, & spi-
ritualem alimoniam significare, tamen, cum il-
lud factum à Deo peculiariter institutum in di
D uinis literis non inueniamus, non potuit rectè
dici Sacramentum. Adhæc memini, Inconstan-
tium aliàs noluisse vllo modo dare, Sacramen-
ta Veterũ fuisse nouorũ Sacramentorũ signa:
quod tamẽ nunc nobis vel nolẽtibus obtrudit.
De panibus autem propositionis prorsus ar
bitror istum non intelligere, quid scribat. Ait,
neminem ex omnibus patribus vnquam miratum esse
nouã illis additam fuisse significationem. Imò panes
illi in tanta fuerũt veneratione, vt, cum antea
E fuissent omnibus conspicui, & ad omnium v-
sus communes possent accomodari, postquam
semel positi essent in Sacra mensa starent tantũ
coram domino, & ita starent, vt à vulgo homi-
num conspici eos nefas esset, vt essent Sanctum
sanctorum, vt laicis dari non possent, sed tantũ
à sacerdotibus comederentur. Tamen iste no-
ster ait nullam in illis fuisse admirationem. Cer
tum tamen est, illos panes & habuisse verbum
Dei, & numeratos fuisse inter alia Sacramenta.
F Hoc tamen velim mihi ab Inconstãtio respon-
deri, cum Veterum Sacramentis derogare sole-
at, quantum possit, cur ea nunc sola nobis obij-
ciat. Cur non eadem opera dicit, Baptismum
nihil egere omnipotentia Dei? Cur non dicit,
aquam ibi ablutionem tantum animi à pecca-
to vulgariter, & naturaliter significare? Deinde
naso suspendit, quod solemus dicere, Sacramẽ-
ta, & pręsertim nostra in Euangelio, non habe-
re leuem, aut vulgarem significationem, sed ita
potentem, & efficacem, vt nobis offerant quo-
dammodo, atque exhibeant corpus Christi.
Hæc ista, *si verborum apparatum diligenter ex-*
cusseris, vana esse clamat, & inania. Nos enim in

Panes propositionis.

Sacramentis

Sacramentis nihil omnino quicquam statuere, nisi meram significationem: eamq́ etiam aliquantò tenuiorem quam quæ fiat verbis. Atque inde ait, nostrum illud esse, Corpus Christi non minus in verbis percipi, quàm in symbolis. Nos quidem Sacramentorum significationem potentem atque efficacem esse prædicamus: nó, vt iste, opinor, putat, ex vi naturæ, sed ex instituto domini, & ex eo, quod spiritus sanctus illis vtitur tanquam instrumentis ad fidem in communicantibus excitandam: vt illi

Cur significatio Sacramentorum potens & efficax dicatur.

B cœlestia Dei dona, & in primis corpus & sanguinem Christi, quæ ibi exhibentur, consequantur. Exhibentur autem, non quidem tanquam in pane & vino, vel, vt Papistæ nugantur, in accidentibus latitantia, aut quasi ore ac faucibus possint recipi: sed vt menti & spiritui hominum fidelium sese insinuēt. Spiritus enim Dei, significationem illam à Christo inditam efficacem & potentem reddit, & per eam animos cōmunicantium emollit, & fidem in illis, & charitatem accendit.

C Non ergo iactamus inanem tantum apparatum, & pompam verborum, vt iste calumniatur. Re enim vera multo plura sunt, quàm nos possimus aut verbis, aut mente consequi. Papistarum tuorum, Incōstanti, hoc est, nequissimorum impostorum est hic, quem dicis, apparatus, & præsertim in Missa vestra: in qua, si diligenter omnia excutias, præter superstitiones, & hypocrises, & inanem fastum, ac pompam nihil inuenias. Non inficior, nostrum

D illud esse dictum, Corpus Christi non minus in verbis percipi, quàm in symbolis. Nam perceptio ea fide perficitur: ad illam autem & verbis excitamur, & Sacramentis: cumque Sacramenta & verbis constent, & symbolis: vtriusque partis adminiculo perueniendum est ad significata. Neque vereor dicere multò etiam magis ad ea per verba perueniri, quam per symbola, Nam symbola vim omnem suam habent ex verbis: quæ tamen isti nostri impostores Papistæ

E in missis suis de industria obscurant, ne audiantur à populo, & inuisitant.

Sed fortasse obijcies: Si verba sunt satis, quid accedimus ad Sacram mensam? Respondeo: Quoniam Christus id mandauit: qui cum non minus symbola instituerit, quàm verba, non minus ad illa vim suam adiūgere voluit, quàm ad ista. Adiecit autem symbola, vt non tantum auribus, sed etiam oculis, gustu, tactu, olfactu ad salutem incitaremur. Ille enim est fictor no-

F ster: nemoq́ue illo melius nouit, ad cœlestia, & spiritualia quanta nostra sit hebetudo: ideoq́; nobis tot modis censuit succurrendum. Eat nunc Inconstantius, & pro sua impudentia ista rideat. Sed hoc certò sciat: Extrema risus, quod Salomon ait, luctum esse occupaturum.

Postea sese vtcunque colligit, atque ita scribit: *Ergo cum Euāgelium sit potentia Dei ad salutem, non negauerim signum quoque vel minimum fieri potentia Dei: sed solam significationem, vel cuiusmodi*

G *statuunt Figuratores, nihil habere contendo præcipuum, & singulare, quod istam in patribus admirationem excitet, vt in hac vno admirando obstupescant animi, vt vim non solum potentiæ sed etiam omnipotentiæ*

A *Dei agnoscere cogerentur, quasi exertæ in opus operatum in diebus nostris, quale non videre priores, etsi multa Deus in illis magnalia, & admirabilia fecerit: nihil inquam habet hæc Figuratorum significatia eiusmodi, neque conficta ab illis sacramentalis mutatio.* Si ne minimum quidem signum, vt ipse confiteris, fieri potest sine potentia Dei, necesse est, vt aut confitearis, maximam Dei potentiam requiri ad instituenda Sacramenta aut neges Sacramenta numeranda esse inter res maxi-

B mas. Quàm autem falsum sit, quod ait, nos in Sacramentis solam significationem constituere, nihil opus est commemorare. Id enim iam antea satis ostendimus. Quod si arbitratur, Patres non esse admiratos vim Sacramentorum, quæ constet ex instituto Dei, & ex actione, atq́; efficacia spiritus sancti, & potēti significatione, necesse est, vt putet, eos valde fuisse stupidos. Illi certè earum rerum omnium, quas nos commemoramus, mentionem sæpissimé fecerunt:

C Transubstantiationem autem, quam sibi Papistæ somniant, nunquam ne vnu quidem verbulo attigerunt. Quomodo ergo illi eam tantopere admirari potuerunt, si eam non tantum non laudarint vnquā, sed ne nomine quidē suo dignati sint? Rursus ijdem, cum substantialē istā præsentiā nunquā aut cōmemorent, aut doceant, quomodo credibile est, eos illam tantopere esse admiratos? Sed quoniam tantopere patrū admiratione delectaris, scire debes, illos mira-

D tos esse etiam sæpè sanctum Baptisma, & nostram mutationem, quæ in regeneratione perficitur, amplissimis verbis prædicare. Quod si mihi non credas, Nazianzenū, Basilium, Chrysostomum, Tertullianū, & alios vetustissimos Ecclesiæ scriptores legito. Et si tantopere spectandum sit, quid patres veteres mirati sint: Chrisma erit omnium Sacramentorum supremum & maximum. Quod enim aliud Sacramentum tanta pompa ceremoniarum, tot in-

Patres interdum vehementer admirati sunt chrisma.

E uocationibus, tot salutationibus conficitur? Quantopere autem patres illud sint admirati, audi Cyprianum, si tamen illud opusculum est Cypriani, qui de Chrismate ita scribit: *Non hæc medendis corporibus vnctio est instituta. Quia sanctitatis elementis iam non propria natura præbet effectum: sed virtus diuina potentius operatur: sed adest veritas signo, & spiritus Sacramento: vt & ipsis rerum efficientijs gratiæ dignitas pateat: & interim homini quanta ex ijs detur authoritas deiformi conuersatione, &*

F *cœlestibus moribus innotescat.* Hæc Cyprianus de Chrismate: quod tamen re vera non est Sacramentum, neque vllo mandato Dei vnquam fuit Ecclesiæ commendatum. Et Baptismus, atq́; Eucharistia, quæ nemo dubitat esse Sacramenta, laudari non possunt, nisi intercedat Transubstantiatio? Cyprianus iste dicere non dubitauit, Virtutem diuinam in Chrismate potentius operari, veritatem, & spiritum adesse Sacramento, dignitatem gratiæ patefieri, & interio-

Chrisma non est Sacramentū.

G rem hominem cœlestibus donis ornari. De Eucharistia verò, nisi panis & vinum transubstantientur in corpus & sanguinem Christi, nihil potest huiusmodi prædicari: res tantum erit

profana & nuda: simpliciter tantum & vulgariter significabit: postremo abijcietur, tanquam vile, nescio qood, & abiectum signum. Verum longè alitar se res habet. Cum eoim in fictitio Sacramento ista sie prædicata sint: multò magis, & verius prædicari & possunt, & debent in Eucharistia. Ea enim idcircò inter alia Sacramenta maximè eminet, quod obiectum habeat præstantissimom, ipsum, videlicet, corpus & sanguinem Christi: eaq; vnà cum signo nobis sont admirationi. Non enim patres, cum mysteria nostra tantopere prædicent, signum à rebus significatis abstrahunt: quamuis ea inter se nec loco, nec substantiali præsentia copulentur. Iungunt etiam patres causas cum effectis: & signis imponunt nomina rerum: qoēadmodum alibi docuimus. Vides ergo Inconstanti, nos non dicere, solam, & nudam significationem excitasse tantam admirationem in patribos. Iā recensui, quid illi prędicariot, & admirati sint in Eucharistia: nunc hoc etiam addo, illos in huiusmodi admirationibus sæpe mirè fuisse hyperbolicos: bono quidem illi animo, non dubito, sed hoc ausim dicere, non satis consideratè. Cum enim vellent efficere, vt Sacramenta essent apud populum augusta & veneranda, & in ea re sæpè modum non tenerent, imprudentes imperitam multitudinem impulerunt quodāmodo in idololatriam. Hyperbolas autem illorum, vel ex eo ipso possumus deprehendere, quod Inconstantios ipse huccitauit è Chrysostomo ex libro tertio de Sacerdotio. Quod vt melius intelligas, Lector, non granabor locum illom totū oculis tuis subijcere. *Nam*, inquit, *dum conspicis dominum immolatum, Sacerdotem sacrificio incumbentem, ac preces fundentem: tum verò turbam circunfusam pretioso illo sanguine intingi ac rubefieri, etiāmne te inter mortales versari, & in terris consistere arbitraris? An non potius è vestigio in cœlū transfereris? An non carnis cogitationem omnem abijciens, nuda anima, mente pura circunspicis, quæ in cœlo sunt? O miraculū, ô Dei benignitatem: qui cum patre sursum sedet, in illo temporis articulo omnium manibus pertractatur, ac se ipse tradit volentibus ipsum accipere, atque amplecti. fit autem id nullis præstigijs, sed apertis, & circunspicientibus circunstantiam omnium oculis.* Et mox: *Adest enim sacerdos, non ignem gestans, sed Spiritum sanctum. Is preces diuturnas fundit: non quod flamma cœlitus delapsa sacra apposita consumat, sed vt gratia in sacrificium influens, per illud ipsum omnium animos inflāmet, & puriores reddat.* Admiratur Chrysostomus in ijs verbis Sacramentum Eucharistiæ. Sed qnibus, obsecro, hyperbolis? Nemo certè nostrûm in Eucharistia videt dominum immolari: nisi id referri velis ad immolationem olim in cruce factam. Nam eam mente atqne animo recolimos, & quodammodo oculis subijcimus in sacra Cœna. Sed addit, Sacerdotem incumbere sacrificio: quod sanè nisi de gratiarum actione, ac precibus intelligi verè non potest. Sacrificiom enim mortis Christi iam olim peractum est. Neqoe verum est, qood ait, nos videre, turbam circumfusam tingi sanguine Christi ac rubefieri. Videmus enim communicantes edere ac bibere. Sanguinem aotèm domini, aut eius colorem rubrum non videmus. Ad hæc, negat, *nos inter mortales versari, & in terris consistere.* Qoibus in verbis ne Inconstantius qoidem, puto, ita hebes, est vt noo agnoscat hyperbolen. Quod si ista referri velit ad animum, iam nobiscum faciet. Nos enim hæc omnia non corporis ore, sed mente, ac spiritu perfici affirmamus. Præterea addit, *eum, qui sedet in cœlis ad dextram patris, omnium manibus pertractari.* Atqui cōmunicantes non corpus & sanguinem Christi manibus suis, sed panem & vinum tractant. Ea enim tantum tractantor manibos, quę sentiuntur. Nisi qnis fortè dicere velit, animum etiam hominis tractari manibus, quotiescunque ita tractatur corpus. Deinde etiam Papistę ne panem quidem, & vinum manibus Communicantis multitudinis contingi & tractari patiuntor. Ea enim ceu paruulis & tenellis auiculis, qoæ adhuc à matre pascendæ sint, hiantibus in os ingerunt. Eò videlicet, superstitionis, & stultitiæ peruentum est. Sed Chrysostomus addit, *Hæc omnia fieri nullis præstigijs, sed apertis & circunspicientibus omnium circunstantium oculis.* Hæc si oculis nostris & sensibus vsorparentur, nihil esset, quod quisqnam posset ambigere. Verum addit, etiam Sacerdotem gestare spiritum sanctū. Atqui spiritus sanctus more corporum gestari non potest. Deinde ait, *Sacerdotem illum orare, vt gratia in Sacrificium influat.* At si Christus ipse est illud Sacrificiom, quānam, obsecro, gratia opus habet? Certè ille ita abūdat gratia, vt nos de eius plenitudine omnes accepcrimus. Vides Lector, qnot figuris, tropis, hyperbolis admirationes istæ patrum constent. Apage ergo, Inconstanti, & tuos istos fumos cæcis, & stultis, illisque, qui nec sapere, nec videre velint, venditato. Hoc denique vnum addam, in illis omnibus, quæ Chrysostomus tam hyperbolicè in Eucharistia admiratur, qoæqoe nos hic & recēsuimus ordine, & vt temporis ratio patiebatur, excussimus, ne verbolum quidem vnū extare de Transubstantiatione, aut de Conuersione panis & vini: quæ tamen si credidisset, quibos obsecro, ea verbis, quibus figuris & coloribus amplificasset?

Citat deinde Inconstātius Ambrosium, qoi dicat, *miraculum Eucharistiæ longè alia omnia miracula superare.* Sed quoniam Inconstantius verba Ambrosij hoc loco citare noluit, &, quoniam de eo iam suprà dictum est, infraque etiam dicetur qood erit satis, nihil me alienum facturum indicabam, si hic eum locum præterirem. Hoc tantum quæro, qnomodo Inconstantius potuerit ista subijcere: *Non loquor de effectu, quomodo in nobis operatur: quod paris quoque admirationis est.* Nam si paris est admirationis, quod agitur in nobis, haud dubiè nos quoque transubstantiamur. Nam patres hoc etiam dicunt, nos per sacram Communionem mutari & quodammodo transelementari in Christum, quod non minus est, quam panem per Consecrationem immutari. Si par est vtrinque admiratio,

par

par etiam erit vtrinque miraculum. At si sit v- A
trinque Transubstantiatio; necesse est, vt ea
vtrinque credatur. Vide ergo, obsecro te, In-
constanti, per tuam Sophisticen, quid dicas. Ia-
ctas enim, nunquam patres adduci potuisse ad
tantam admirationem, nisi credidissent panem
transubstantiari in corpus Christi. Atqui, vt
nunc fateris, par est admiratio in eo, quod nos
mutamur in Christum: Ergo nos quoque sine
vlla controuersia transubstantiamur. *Sed ais, te*
loqui de constitutione Sacramenti, quomodo panis fiat B
verè corpus Christi, & vinum verè sanguis. Hac de re
si loqueris, de nihilo loqueris. Re enim ipsa,
quodque ad substantiam attinet, ista non fiunt.
In Baptismo fateris, omnia plena esse miraculis: quæ
tamen censeantur in effectu: quoniam, inquis, *Sacra-*
mentum ipsum Baptismi, actione ipsa baptizandi &
incipit, & finitur. Quasi non etiam Eucharistia a- C
ctione edendi & bibendi & incipiat esse Sacra-
mentum, & desinat. Nam quemadmodum in
Baptismo, cum ad aquam communem adiun-
gitur verbum Dei, &, qui baptizandi sunt, tin-
guntur, agente spiritu sancto habet efficaciam
suam: ita panis & vinum, cum antea fuerint res
communes & profanæ, adiuncto verbo Dei v-
nà cum actione communicantium, efficiuntur
Sacramenta, & per spiritum sanctum reddun-
tur fructuosa extra autẽ huiusmodi vsũ à Chri
isto institutũ ne Sacramẽta quidẽ dici possunt, D
neq; cuiquã videri fructuosa, quicquid sibi com
miniscatur, & fingat Inconstãtius. Satis .n. est
verborũ copiosus: rerũ autẽ, & rationũ inanissi
mus. Cur autem aqua in Baptismo non creda-
tur transubstantiari, hanc causam adfert, *quod ni*
hil de ea dictum sit vsquam, quod ad Transubstantia-
tionem pertineat. At si verba sequimur, ne illa qui
dem verba, Hoc est corpus meum, necessario
concludunt Transubstantiationem: quemad-
modum iam suprà sępè, & fusè docuimus. Cum
que Sacramenta ad coniunctionem nostram
cum Christo spectent, Baptismus quidem per

A modum generationis, Eucharistia autem per
modum alimenti, non tantum hic, sed etiam ibi
aliqua Christi pręsentia videtur esse necessaria.
Eam autem cum spiritualẽ esse satis sit in Bap-
tismo, satis etiã esse debet in Eucharistia. Sub-
stantia autẽ sensibilis nihil causę est, cur magis
in Eucharistia auferri debeat, quã in Baptismo.
Inconstantius ad extremum concedit, *supra*
naturam esse, quod nos in Christum commutemur: id-
q; non nisi spirituali, & admirabili ratione fieri in effe-
B *ctu tam Baptismi, quam sacræ communionis. Verum,*
inquit, *quod est mirabile in effectu, nihil detrahit ad-*
mirationi de constitutione Sacramenti. Nimis est
Sophistica, & importuna atque aliena ista di-
stinctio de Constitutione Sacramenti, & effe-
ctu. Nam Sacramentum Eucharistiæ nullam
habere aliam constitutionem præter vsum, ver
C ba ipsa Christi & factum indicant. Christus e-
nim post præsentem vsum non iussit seruari
Eucharistiam: neque illam primum fecit, & de-
inde post aliquod tempus, aut dies aliquot A-
postolis distribuit. Sed statim, cum dixisset: *Ac-*
cipite, & manducate, Hoc est corpus meum: Accipite,
& bibite, Hic est sanguis meus: ea edenda, bibenda-
que porrexit, quæ in manibus habebat. Quic-
quid autem Inconstantius de præparatione, &
asseruatione comminiscitur, fictitium est, & hu-
manum tantum commentum. Ad hæc nos in
D responsione nostra contulimus inter se panis
mutationẽ, & nostram: & adiecimus, si nostra
mutatio esse possit sine Transubstantiatione,
idem etiam statuendum esse de pane: & si no-
stra mutatio esse possit absque eo, vt substantia
carnis Christi copuletur, & misceatur cum car-
ne nostra: panem etiam fieri posse corpus Chri
sti, quamuis cum eo substantia ipsa corporis
Christi realiter non coniungatur, aut ibi sub
accidentibus abditum delitescat. Hæc no-
bis Inconstãtius aliquãdo refutet: interim au-
tem insulsam illã suã, & putidã distinctionẽ de
Constitutione & Effectu, apud se retineat.

Argumentum Gardineri.

F*IDES Ecclesiæ de Eucharistia confirmata est multis prodigijs & miraculis: quæ leguntur apud Cypriã-*
num, Optatum, Augustinum, Nazianzenum, Gregorium & alios.

SOLVTIO.

DICIMVS, hæc miracula posse fieri trifariam: Vel ad arcendos indignos à tanto Sacramento: & talia quidem miracula recipimus: nam Paulus eadem de causa ait, multos infirmos fuisse, & multos dormiuisse: & in hunc ordinem redigenda sunt ea, quæ Cyprianus commemorat: Vel ad illustrandum, atque ornãdum Sacramentum, quò eius dignitas & magnitudo melius explicetur: ne ista quidem miracula nos respuimus. Nam eadem de Causa etiam Baptismi Sacramentum sæpe ornatum est miraculis. Tertium autem vel ab impostoribus, vel à diabolo inductum est, ad errorem de Transubstantiatione confirmandum. Illud autem in vniuersum reijcimus. Lex enim iubet, vt Propheta, qui populum ad superstitionem, & idololatriam prouocat, lapidatur. Et Antichristus venturus est cum signis, & prodigijs. Et tempore Mosis Magi Pharaonis ediderunt miracula contra verbum Dei. Fuitque Marcus quidam Hæreticus, & impostor, vt ait Irænęus, qui illudebat simplicibus, quòd mutaret colorem vini. Et Ethnici cultum idolorum solebant talibus prodigijs confirmare. Neque nobis ignotæ sunt imposturę nebulonum, quibus illi sæpe vsi sunt ad edenda miracula.

GARDINERVS.

Quod hic fatetur, miracula facta esse, recipimus: quòd verò eam sibi arrogat sententiam, vt cum edita sint, quò pertineant, dicat, non est necesse illi concedere.

MARTYR.

PRimùm ait, se velle recipere id, quod nos vltro damus, videlicet in Eucharistia aliquando edita esse aliqua miracula. Sed quid? An ea causa nos statim victi sumus, si damus, aliquádo miracula facta fuisse in Eucharistia? In Baptismo quoq; facta sunt, idq; sepius. Augustin⁹ ait, Podagricũ hominẽ sanatũ fuisse in Baptismo. Et in historia Ecclesiastica scribitur, aquã ipsam è Baptisterio se subduxisse. An ex eo statim cõcludes, Transubstantiationem a quæ, aut realẽ Christi præsentiã? Verùm iste addit, *non esse credibile, Deũ suis miraculis illudere velle simplicitati nostræ.* Quænam, quæso te, dicis Dei miracula? Si de primo, aut secũdo genere loquaris, ea dabo esse miracula Dei. Tertiũ autem genus, dæmonum & nequissimorũ nebulonũ imposturas esse affirmo. Neq; dico, Deum illudere simplicitati nostræ. Id enim illorum merito, & culpa fit, qui charitatẽ veritatis nõ receperũt: & idcircò Deus immittit in illos deceptionẽ erroris: quemadmodũ Paulus ait, ad Thessalonicenses. Quo etiã in loco addit, Antichristũ ventorũ cũ prodigijs & signis mẽdacibus. Illa enim non sunt propriè miracula, si verè velimus loqui. Formã tantum, & speciem habent miraculorum: cum re vera sint dæmonum, & impiorum hominum imposturæ. Neque hic mihi dicendum arbitror, quemadmodum Deus soleat impijs illudere. Id enim passim occurrit in scripturis. Inconstantius autem noster satis id sibi esse putat, si aliquid objiciat: quàm autem id

Ecclesiastica historia.

A cõsentaneũ sit veritati & sacris literis, eã curam relinquit alijs. Ex quo autẽ tempore doctrina ista de Trãsubstantiatione obtinuit in Ecclesia, nego Deũ vnquam illustrasse Eucharistiã veris miraculis. Non enim solet doctrinã idololatricam suis miraculis confirmare. Cypriani autẽ, Nazianzeni, Optati, Augustini temporibus dico, nõ tantùm non doctrinã, sed ne vocẽ quidẽ Transubstantiationis auditam fuisse in Ecclesia. Id inconstantius, si videri velit aliquid dixis

B se, nobis probet. Nos quidem suprà copiosè ostendimus, hoc nouum dogma non solum cum scripturis pugnare, sed etiam cum patribus.

Hoc tamen vnum iste noster ingenuè confitetur, *miracula contra doctrinæ veritatem nihil valere.* Hic ego adijcio Minorem propositionem: Sed Transubstantiatio, veræ doctrinæ, quæ agnoscit panem & vinum in Sacramento, aduersatur: Ergo miracula, cuiuscunque tandem generis sint, ad eam confirmandam nihil valent.

C Putat nos destitui rationibus, quibus probemus Transubstantiationem pugnare cum verbo Dei. Verùm nos infinitis propè argumentis id iam satis superque ostendimus. Quàm autem responsio nostra aliena sit à conuitijs, & ab impotentia animi, quod iste calumniatur, tu optime Lector, iudicium facies. Iste certè noster nihil nobis dedit non tinctum amarissima bile: idque in illis locis maximè, cum se sentiret, aut argumentorum, aut responsionum nostrarum

D pondere superari.

Argumentum Gardineri.

MAGNAM vim habet in verbis Christi ad veram & propriam significationem nominis exprimendã adiectio articuli. Quod et Cyrillus annotauit in nomine, λόγος, apud Ioannem, vbi est, ὁ λόγος quasi dicas, ille ipse sermo. Quare cum Christus dicat, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμα, illud, τὸ σῶμα, ostendit proprietatem corporis significari: quasi sit illud ipsum corpus, quod tradetur. Qua ratione excluditur tropus.

SOLVTIO.

DECIPIVNTVR isti: non enim semper ea est vis articuli Græci: quod satis patet ex capite octauo Lucæ: vbi Christus ait, ὁ σπόρος ἐστὶν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ. Vbi vides, ad vocabulum, λόγος, additum esse articulum. Nec tamen id efficit, vt ibi λόγος teneatur propriè: quasi realiter & corporaliter insit in illo semine, quod iactatur in agros. Ita nos dicimus, Corpus domini nõ prædicari de pane, nisi per significationẽ.

GARDINERVS.

Catholici in æstimanda vi vocabuli Græci authorem habent Cyrillum Græcum.

MARTYR.

SCimus annotationẽ illã Græci articuli obseruatam esse à Cyrillo in primum caput Ioannis: nec eã improbamus. Sed hoc in Solutione responsum est, Græcũ articulũ non semper eã vim obtinere, nec semper facere prędicationẽ, vt Scholastici loquuntur, identicam. Atque ad id probandũ citata sunt illa verba ex octauo capite Lucę, ὁ σπόρος ἐστὶν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ. Adduci etiam potuissẽt alia multa similia. Quale est illud Pauli ad Corinthios: ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός. Nã Petra certè non erat Christus, nisi per significationẽ, & tropum. Sed Sophista putat nos in verbis illis Christi apud Lucã, ὁ σπόρος ἐστὶν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ existimare, vocem illã, λόγος significare verbum Dei increatum, Filiũ videlicet eius Iesum Christũ. Idq; ex eo colligit, quòd in Solutione respondetur,

detur, vocem illã, λόγος non teneri propriè, quasi realiter & corporaliter insit in eo semine, quod iacitur in agros. At nemini nostrũ huiusmodi cogitatio ne per phrenesin quidẽ in mentẽ venire potuisset. Omnes enim, λόγον τοῦ θεοῦ, scim⁹ ibi significare Sermonẽ prędicatũ, & à Deo Apostolis, aut Prophetis reuelatũ. Et tale verbũ dicim⁹ in semine re ipsa nõ contineri, in eo, inquã, semine, quod spargitur in agrũ, quodq; in propositionis subiecto significatur. Itaq; verbũ illud substãtiuũ, Est, in ea propositione necesse est sumi pro significat. Verũ Incõstãtiũ nostrũ fefellit adiectio aduerbiorũ illorũ, Realiter & Corporaliter. At cogitare debuit verbũ prolatum, & prædicatum non esse verè ac propriè in semine, sed eo tantum significari. Diuinitas, etsi corpus nõ est, tamẽ à Paulo dicitur habitasse in Christo corporaliter, hoc est, verè quodq; ad ipsam diuinitatis naturã attinet. Sermo autem

A tem Dei prædicatus non ita est in semine naturali, vt re ipsa in eo cõcludatur. Quare nihil opus erat, vt iste noster tã miserè sudaret, vt ostẽderet nobis, quod nescire nõ potuimus, Genitiuũ illũ Casum, τοῦ θεοῦ, cõtrahere vocẽ illã, τὸν λόγον vt significet nõ Filiũ Dei, sed verbũ scriptũ, & prędicatũ. Stat ergo adhuc nostra respõsio, Gręcũ articulũ nõ necessariò facere propositionem idẽticã: ita, videlicet, vt intelligamus, prędicatũ realiter inesse in subiecto. Fateor tamẽ in illa re-

B sponsione parũ propriè positũ fuisse aduerbiũ illud Propriè. Nã & apud Lucã, ὁ λόγος, & in verbis illis Christi, quę nũc tractam⁹, τὸ σῶμα, habẽt suum & proprium significatum. Illud tamen significatum nihil necesse est propter vim articuli Græci propriè esse in subiectis. Vbi enim propositiones non sunt identicæ, Subiectum & prędicatum, etsi propriè significant, tamen non propriè, aut re ipsa copulantur.

Argumentum Gardineri.

CHRISTVS promisit discipulis: Ero vobiscum vsque ad consummationem seculi: quod non est referendum tantum ad diuinitatem: quia & illi hoc sciebant. Verum quia tristabantur propter eius corporalem abitum, illos consolatur, quòd sit futurus cum illis suo corpore.

SOLVTIO.

CONFITEMVR, Christum adesse nobis & per naturam, & per gratiam, & quòd multa dona sui spiritus nobis conferat. Deinde si corpus etiam eius & sanguinem cupimus, ea quoque in vsu Eucharistiæ complecti possumus, & ea fide, ac spiritu manducare. Atque ad id postea consequitur verissima quidem, sed arcana, & ineffabilis nostra cum Christo coniunctio.

GARDINERVS.

HAEC verba Sectarij ad fallaciam composita sunt. Nam quatenus dicit, nos, si sanguinem cupimus, in hoc Sacramento complecti posse fide, videatur ijs, qui istorum artes non norint, haud aliena loqui à Catholica fide.

MARTYR.

Ait, *verba nostra ad fallaciam esse composita, eaq; illis, qui artes nostras non norint, videri posse nihil à fide Catholica abhorrere:* quasi nos ita obscurè loquamur, vt difficile sit, quid nobis velimus, suspicari: aut quasi non hoc sit Incõstantij proprium, mysteria sua ita occultare, & nebulis verborũ inuoluere, vt mihi sępè longè maior labor suscipiẽdus sit, in eius sensibus ex illa caligine educendis, quàm in imposturis & mẽdacijs confutandis. Postea fatetur, *requiri quidem fidem ad complectendam Christum in Sacramento, vt ille efficiatur noster, & ita noster, vt ex eo consequamur fructum vitæ. Atque ad hoc fatetur, sacramentalem manducationem non esse satis: sed omninò spiritualem manducationem addendam esse.* Deinde putat, se responsionem nostram ita posse refutare, quòd eam dicat ab argumenti sensu alienam esse. Et, ne nobis, si Deo placet, parùm lepidos videretur, poetę cuiusdam sui carmen nobis recitare voluit, In quo cum quidàm interrogasset, Quæ, alter responderit, Ble. O festiuum caput. Putauit, scilicet, istis facetijs Lectorẽ à rei ipsius cõsideratione posse abduci. Sed, quæso te, prudẽs Lector, rem ipsam potius excutiamus. Obijcitur nobis promissio illa Christi, *Ero vobiscum vsque ad consummationem seculi.* An verò Christus

C ista dixit, cum ageretur de institutione Sacramenti? Non opinor. Imò de discessu suo ex hac vita loquebatur, & Apostolus de ea re mœstos, & conturbatos solari voluit. Nunc quæritur, qua illos ratione consoletur. Nos autem, non, vt iste insuauiter, & putidè iocatur, respondemus, Ble, sed quod res ipsa est, quodque omnes Patres nobiscum sentiũt: nimirũ, Christũ post mortẽ & resurrectionẽ, & Ascensionẽ in cœlos, pręsentẽ esse nobis per diuinitatẽ: sed, quoniã

D ea adest promiscuè omnibus creaturis, adiecimus etiã, per gratiã, & per spiritũ, quodque nobis conferat multa dona. An hoc tibi videtur, Inconstanti, esse aliena respondere? Vtinam tu nobis eodem modo ad res propositas responderes. Sed ad te intelligendum opus est Oedipo coniectore, Ita prorsus mystica sunt omnia & arcana, quæ scribis.

Tuę autem quęstioni, etsi illis ipsis, quę iam dixi, potuerim abundè satisfacere, tamen, quo-

E niam vidi, vos eo argumento maximè niti ad confirmandam præsentiam corporis Christi in Eucharistia, vt aliquid concederem inscitiæ vestræ, eò etiam accessi, vt dicerem, pios etiam in Eucharistia cõplecti posse corpus ipsum & sanguinem Christi, nimirum, cum illud

manducent ſpiritualiter, ex qua manducatione ſequatur denique arcana & ineffabilis coniunctio noſtra cum Chriſto. Eam autem idcircó dicimos arcanam, & ineffabilem, quòd tota ſit ſpiritualis, neque ad realem oostri cum Chriſto copolationem & coniuoctionem pertineat. Spiritu enim perficitur, quo à Chriſtó capite, quamuis ſedente, & regnante in cœlis deriuatur in eius membra vita beata, diſtribuũtur cbariſmata, conſolationes, virtutes, gratię, & deoique omne bonum: qoo & Cheiſtus ipſe in nobis viuat, & nos in illo. Vt autem hæc efficiantur, nihil neceſſe eſt, corporalem illam veſtram præſentiam confingere. An hoc tibi videtur eſſe reſpondere, Ble? Sed argumeotum, inquis, tractat actionem Chriſti de inſtituendo Sacramento. Rectè: ſed non ſatis feliciter illam tractat, præſertim ex illis verbis, *Ero vobiſcum vſque ad conſummationem ſe uli.* Ibi eoim Chriſtus ea de re noo loquebatur: ſed potios de ſpiritu ſancto, quem miſſurus erat poſt Aſceuſionem: quo ſpiritu futurus erat cum Apoſtolis, & futurus eſt ſemper cum Eccleſia vſque ad finẽ mundi. Sed ſit ita, vt to vis: oihil enim cõtendo. Dixerit ita Chriſtus, vt oſtenderet, ſe velle ſiſtere oobis humanitatem ſuam, & nos præſentia ſui corporis conſolari. Quid tum poſtea? Nos quoque fatemor, veriſsimam præſentiam corporis Chriſti à pijs hominibus, fideliter, & ritè commuoicantibus, ſatis haberi poſſe ſpiritualiter, & per fidem.

Verũm Incouſtautios contendit, *bumanitatem Cbriſti propriè & realiter ſiſtendam eſſe in Eucbariſtia.* Conteodit ille quidem ſtrenuè: ſed, vt ſolet, nibil probat. Finalem taotum cauſam allegat: nimirũ, vt Chriſtus nos illa præſentia cõſoletur. Sed qoæ tandem erit iſta conſolatio, cum caro illa Chriſti nec videri, nec guſtari, nec olfieri, nec tangi poſsit, uec vllo omnioo ſeoſu, aut humaoæ ratioois experientia percipi. Equidem, quod ad conſolationem attioet, oihil video, quid interſit, iu cœlóne ſit corpus Chriſti, an io pane & vino, an potius, vt vos ſomniatis ſub accidentibus. Sed fide, ioquies, poteſt percipi, etſi ſenſu & bumana ratione oon poſsit. At ſi iſtam præſentiam tribui vis fidei, uihil opus erat, vt nobiſcum ea de re contenderes. Nos enim etiam dicimos, carnem & ſanguinẽ Chriſti fide percipi. Verum iſta, inquies, ooũ dicitis eſſe præſentis. Id certè nec dicimus, nec omuino credim⁹: vel quód cũ ſacris literis, vel quód cum veritate bumanæ io Chriſto naturæ, & cũ eius Aſceoſioue pugoet: vel quod caro Chriſti nihilo plus prę̨ſeos vtilitatis adferat, quàm abſeos. Reſpoodimus hìc multó plus, quàm momentum, & dignitas argumenti propoſiti poſtulabat. Miſſa verò facio complura Patrum teſtimonia, qoi verba illa Cbriſti, *Ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſeculi,* uon de humana Cheiſti oatura iotelligunt, ſed, vt uos facimus, de diuina, & ſolum Cyrilli dictis ero coutẽtus, cui tu paſsim videris multum tribuere. Is 8. lib. ſuper Iohaonem cap 7. ait, *Denique cum de ſe dixit me autem non ſemper babebitis, loquebatur dominus*

A *de præſentia corporis ſui: nam ſecundum maieſtatem ſuam, ſecundum prouidentiam, ſecundum ineffabilem & inuiſibilem diuinitatis gratiam impletur quod ab eo dictum eſt, Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus, vſque ad conſummationem ſeculi* Iam vides Ieſu Cbriſti domini noſtri verba ſic exponi à Cyrillo, vt nos interpretati ſumus. Quin & idem libro 5. in Iohannem cap. 8. ita ſcribit: *Sanè poſt Aſcenſionẽ quæſiuerunt eum illi pio affectu, qui Petro prædicante compuncti ſunt corde, dicentes, Quid faciemus viri fratres?* B *Non tamen corpore præſentem inuenerunt, quamuis ſecundum diuinitatis præſentiam eis non defuit, ſecundum quam nobiſcum eſt vſque ad conſummationem ſeculi, omnibus diebus.* Hic vides in eadem expoſitione aothorem ſibi optimè cooſtare. Et rurſum libro 6. cap. 14. *Sed diligenter hic animaduertendum quod etſi corporis ſui præſentiam hinc ſubduxerit, maieſtate tamen diuinitatis ſemper adeſt ſicut ipſe à diſcipulis abiturus pollicetur, Ecce vobiſcum ſum omnibus diebus, vſque ad conſummationem ſeculi.* Iis verbis ego C neſcio quid clarius, quidq́ue dilucidius afferri poſsit.

Cæterum qoia mihi à prudenti Lectore poſſet obijci, quatuor illos iotermedios libeos, nẽpè 5. 6. 7. & 8. in Iohannem nõ eſſe Cyrilli, ſed à Iohaone Clithoueo Theologo adiectos. Ideoq́ue me non recte feciſſe, qui ſeotentias inde mihi ſompſerim Cyrilli nomine, quibus abſentiá corporis & carnis Chriſti probarem. Ad hoc reſpondeo, eſſe qoidem paulò antè citata loca Cli- D thooei, ſed tamẽ à me nihil fraũde aut dolo malo eſſe actum: cum enim libros Cyrilli (vt fit) legerem, variatam inſcriptionem, atque mutatũ ſtilum minimè aduerti, ſiquidem plus æquo feſtinabam. Cęterum quod ad rem attinet, Lectores non fallo, cum ipſe Cyrillus in libris, qui genuioi ſunt eius, idem teſtetor: decimo enim libro eiuſdem voluminis ca. 10. ſcribit: *Quia hæc loquutus ſum vobis, apud vos manens: iam enim hinc ad cælos, ſecundum carnem, abiturus erat.* Ibidem cap. E 38. *Nullus ambigit cum ad cælos aſcenderit, quamuis virtute ſemper adfuerit, præſentia tamen carnis ipſum abſuiſſe.* Et 11. libro cap. 3. *Nam etſi abeſt corpore patri pro nobis apparens, ac à dextris eius ſedens, habitat tamen in ſanctis per ſpiritum, neque patitur illos orphanos eſſe.* Et mox. *Poſtea in cælum aſcendens, ſpiritum immiſit: non enim conuerſari poterat cum Apoſtolis in carne cum ad patrem aſcenderit.* Et libro 11. cap. 22. *Nihil ergo mali accidere vobis poteſt ait, ſi carne abfuero, cum Deitatis meæ poteſtas, quæ vos hucuſque ſeruauit,* F *in poſterum etiam ſeruatura ſit.* Et mox: *Cum igitur Deitati ſeruatio attribuatur, Non debetis,* inquit, *carnis præſentiam propter hoc deſiderare.* Iam igitur apparet, Clithoueum ex Cyrillo collegiſſe, quæ dixit, & neque illum, neque me voluiſſe Lectoribos fucum facere. Satis enim conſtat, quomodo Chriſtus & adſit, & abſit à ſua Cœna. Nobiſcum item Augoſtinus, Fulgeotius, & alij complures faciunt in illis domini verbis interpretandis. Iuconſtantium verò Patres oou habere G ſibi adſtipulantes, qui hæc ad humanitatem Chriſti referant, ex eo ſatis apparet, quod teſtimooia eorum non protulit.

ARGV.

Argumentum Gardineri.

Si non adsit corpus Christi, nisi sola eius significatione, tum non haberent noua Sacramenta quippiam, quod in veteribus non reperiretur. Nam & illa Christum significabant & amplius & clarius & viuidius, quàm panis & vinum: quoniam ibi animalia bruta cædebantur, & fundebatur eorum sanguis: quod non contingit in pane & vino.

SOLUTIO.

QUOD ad rem ipsam attinet, dicimus eadem esse vtriusque Testamenti sacramenta: quemadmodum etiam Paulus dicit cap. 10. ad Corinthios. Sed nostra præ Veteribus multas habent prærogatiuas. Sunt enim magis firma, nec amplius mutanda vsque ad finem seculi: ostendunt rem factam, non vt illa, futuram: sunt simpliciora, & pertinent ad numerosiorem populum: sunt clariora, non, vt aduersarij fingunt, externa repræsentatione, sed ex natura, & claritate verborum, quæ ibi profe, runtur. Nam clarius annuntiant redemptionem perfectam, & maiorem fidem excitant: vnde sequitur ex eis vberior copia spiritus.

GARDINERUS.

SACRAMENTA Veterum eadem fuisse significatione cum nostris in signo, vt loquuntur, remoto, fatendum est: quoniam omnia eundem spectabant Christum.

MARTYR.

AB initio videtur velle distinctionem quandam significare, qua sacramenta Veterum differunt à nostris. Sed ea nos salua veritate sacrarum scripturarũ non possumus admittere. Ait enim, *illa significationem tantùm aliquam habuisse, & ea quidem in re conuenisse cum nostris. Nostra verò præter significationẽ etiã res ipsas exhibere.* Hoc qui dicit, negat, Veteres in suis sacramẽtis res ipsas habuisse, quæ ad salutem, & æternam vitam omnino erant necessariæ: idem Paulo etiam aduersatur. Is enim ait, Veteres comedisse nobiscum eũdem cibum spiritualem, & eundem nobiscum bibisse potum spiritualem. Néue de re ipsa quicquã dubites, eam ait disertis verbis fuisse Christum. Omnia ergo sacramenta, non solum nostra, sed etiam veterum, constabant & signis, & rebus significatis, quamuis quemadmodum in responsione dictum est, non eadem ratione. Quare Inconstantius fatetur, *Veterum sacramenta & eadem fuisse cum sacramentis nostris, & diuersa.* Atque ea de re nos quoque idem iudicamus, & dicimus: sed multò aliter. Nos enim quod ad rem ipsam significatam attinet, dicimus esse eadem, etsi signis externis, & symbolis sint diuersa. Alia etiam sunt discrimina, quę satis liquido persequuti sumus in Solutione.

Sed iste in explicanda sententia sua ait, *se noluisse verbis vti, sed Patrum:* & illorum pro more suo contexit, non solũ prolixum, & operosum, verum etiam ineptum catalogum. Augustinus epistola 49. ad Deo gratias, quæstione 3. ita scribit: *Dispartita diuinis eloquijs sacrificia fuisse pro temporum congruentia: vt alia fierent ante manifestationem noui Testamenti, quod ipsa vera, & in vnius sacerdotis victima, hoc est, effuso Christi sanguine ministratur. & aliud nunc, quod huic manifestationi est congruum, qui iam declarato nomine, Christiani appellamur, offerimus, non solum Euangelicis, sed etiam prophetiA cis literis demonstratur.* Quod ex his verbis Inconstantius elicit, diuersitatem temporum exigere diuersitatem sacrificiorum, non inficior. Imò fateor, symbola Veterum, & nostra non esse eadem. Deinde illorum sacramenta significabant aliquid futurum: nostra autem præteritum, & iam exactum.

Huc citatur etiam Chrysostomus in epistolam posteriorem ad Corinthios, ita verba illa explicans, *Omnia noua. Et in in summa*, inquit, *omnia* B *noua: pro templo visibili templum videmus spirituale, pro lapideis tabulis tabulas carneas, pro Circumcisione Baptisma, pro Manna corpus dominicum, pro aqua petræ, sanguinem e latere, pro virga Mosis vel Aaronis crucem, pro terra regnum cælorum, pro innumeris sacerdotibus vnum pontificem, pro agno irrationali agnum spiritualem. Hæc ille cogitans dicebat Omnia noua. Hæc autem ex Deo per Christum ex dono illius.* In his verbis, inquit, Inconstantius, Chrysostomus Christi Ecclesiam, & nostra Christianorum sacramẽ C ta cum illis Veterũ conferens, discrimina manifestissima & certissima demonstrat. Verba ista Chrysostomi non esse ita ἀκριβῶς & rigidè accipienda, vt primo aspectu præ se ferunt, vtque Inconstantius ea vult intelligi, multa nobis satis aperte indicant, Idque vt tu, Lector, melius videas, hunc locum totum paulo altius repetã. *Ecce*, inquit Chrysostomus, *omnia noua. Purificatum enim, & corpus nouum, & cultus nouus, & promissiones nouæ, & Testamentum, & Vita, & Stola, &* D *in summa omnia noua. Etenim pro Hierusalem, quæ infra, accepimus supernam metropolim: & pro templo visibili*, &c, Sequuntur enim ea, quæ modo recitata sunt ab Inconstantio. Hic mihi considera, pie Lector: an promissiones noui Testamenti ita tibi videntur nouæ, vt Patres veteris Testamenti prorsus ab illis sint excludendi? Mihi certè ita potius videtur, eas ad nos ab illis peruenisse.

Non enim possumus cogitare, illos ita habuisse Hierusalem illam, quę infra erat, vt ad supernã metropolim nihil omnino pertinuerint: aut ita possedisse terras, vt prorsus nihil illis commune esset cum cœlo. Hoc etiam inter cætera annotandum est, illos habuisse virgam Aaronis aut Mosis eodem loco, quo nos crucē. Sensus ergo Chrysostomi est, Christum illa ætate nondum passum fuisse in cruce. At quis dicat, nos hodie vel crucem, vel mortem Christi re ipsa habere pręsentem? Verum hoc inquiet Inconstantius, vnicē facit ad id, quod agimus, quod Chrysostomus dicat, nos habere pro Manna corpus dominicum, pro aqua petræ sanguinem è latere. Si ita res habet, ipse mihi respondeat, quomodo Paulus dicat, illos eundem nobiscum cibum spiritualem manducasse, aut bibisse nobiscum eundem spiritualem potū. Sed dicet, illos habuisse ista omnia eadem inter se, non autem nobiscum. Ita quidem ille putat se posse effugere. Sed nos suprà copiosè ostendimus, verba Pauli non posse ita constare: qua in re idem etiam nobiscum sensit Augustinus. Neque sanè credibile est, Chrysostomum velle dissidere cum Paulo. Quare affirmamus, Manna antiquitus fuisse sacramentum carnis domini, & aquam è petra fuisse sacramentum sanguinis domini. Quid ergo nos habemus pro illis? Alia symbola, panem videlicet, & vinum: quæ nominatim appellantur corpus & sanguis domini, sed suo quodam modo: quod Manna, & aqua in veteri Testamēto non habebant. Deinde ad nostra mysteria adiungūtur etiam verba Christi: quæ certissimè testantur, corpus ipsius olim pro nobis actum fuisse in crucem, & sanguinem eius pro nobis fusum. At ne id quidem habebant sacramenta veteris Testamenti. Hunc necesse est fuisse sensum Chrysostomi, nisi eum velis apertè pugnare cum Paulo.

Sequitur Hesychius libro 6. cap. 22. in Leuiticum. *Nō oportet, inquit, nos habentes in manibus, & consummantes verum mysterium, sequi figuras, quæ prædicta demonstrent. Neque enim est eiusdem temporis, sed aliud quidem ad figuram, aliud autem ad veritatem, qui vtraque sanciuit, præcepit. Propter quod & Christus primùm celebrauit figuratum Pascha: post Cœnam autem intelligibile tradidit.* His addit Inconstantius: *Hesychius aliud figuræ tempus dicit, aliud veritatis, propter præsentiam corporis Christi in Cœna quam soli fideles intelligunt.* Hanc nos temporum distinctionem libenter recipimus. Nam quę antiquitus in Christo futura significabantur, ea nunc à nobis vt iam olim facta celebrantur, & memoria recoluntur. Et quidem quod Hesychius ait, verissimum est. Non enim fas nobis est hoc tempore, cum habeamus in manibus mysteria ipsius veritatis, ad figuras, quę res futuras significent, recurrere. Mysteria enim Veterum significabant, Christum aliquando venturum in carne, & passurum esse: nostra verò eum iam venisse, & pro nobis passum esse, euidentissimè declarant. Cum Christus in vltima illa sua Cœna, à veteribus sacramentis sese ad nouos ritus contulerit, nefas esset, si nos à

A nouis ritibus redire vellemus ad veteres. Præsentiæ autem istius, quam sibi Papistæ fingunt, corporis domini in Cœna, ne vno quidem verbo Hesychius mentionē fecit. Id autem Inconstantius noster pro sua autoritate, & copia voluit addere.

Huc adducitur etiam Augustinus libro 2. cap. 37. Contra literas Petiliani: *Sicut, inquit, aliud est carnis Circuncisio Iudæorum, & aliud quod octauo die Baptizatorum nos celebramus: & aliud est*
B *Pascha, quod adhuc illi de oue celebrant, aliud autem, quod nos in corpore & sanguine domini accipimus: sic alius fuit Baptismus Ioannis, & alius Baptismus Christi.* His verbis, Aliud, & Aliud, Inconstātius putat Augustinum annotasse, tātum interesse inter sacramēta Veterum & nostra, quantum inter promittere & dare. Id enim verba ipsa Augustini sequentia indicare. *Quando promittebatur, inquit, tunc dicebatur: cum autem datum est, quod promissum est, ablata sunt verba promissiua, & data com-*
C *pletiua. Sacrificia ergo illa, tanquam verba promissionum ablata sunt. Quid est, quod datum est completiuum? Corpus quod nostis: quod vtinam, qui nostis, omnes nō ad iudicium noueritis. Videte, quando dictum est. Christus enim ille est dominus noster modo loquens ex membris suis, modo loquens ex persona sua. Sacrificium, inquit, & oblationem noluisti. Quid ergo nos iam hoc tempore sine sacrificio dimissi sumus? Absit: Corpus autem perfecisti mihi.* Ex ijs verbis, inquit, Inconstantius, *liquet Augustinum sensisse, Sacra-*
D *menta veterum tam distare à nostris, quàm promissionem ab ipsa datione, & præstatione: quod consentit cum verbis Pauli, habuisse illos vmbram, non ipsam imaginem rerum. Vnde intelligamus, in vno Christo impleta omnia. Quæ verò præcesserunt, figuræ, & significationes erant.* Duo hæc Augustini loca nullum aliud afferunt discrimen inter Veterum sacramenta, & noua, nisi quòd ait, illa fuisse verba promissiua, ista autem esse completiua: illa futura & expectāda indicasse, ista verò iam data,
E & completa esse, quæ tum promittebantur, fidem facere. Vtrinque enim esse verba, & vtrinque significari quippiam: ibi, quod erat dandum, & aliquando futurum: hic verò, quod iam datum est, atque completum.

Sed illud fortasse nonnihil mouere posit, quod Augustinus dicat *Aliud esse Pascha, quod adhuc illi de oue celebrent: aliud autem, quod nos in corpore & sanguine domini accipimus.* Cæterum, si animaduertas, quid ibi Augustinus agat, nihil erit,
F quod possis ambigere. Confert enim Pascha illud, quod Iudæi ad illa vsque tempora celebrabant, cum sacramento Eucharistię. Rudes, & carnales Iudæi hodie quoque Pascha suum celebrant: & præter sanguinem ouis, & ritum vetustum maiorum suorum nihil ibi aut habent, aut cogitant. Nemo ergo tam hebes est, vt non intelligat, nostrum Pascha, quod accipimus in sacramento corporis & sanguinis domini, illorum mortuis ceremonijs infinitis
G partibus esse præferendum. Neque verò tanti est, quòd Augustinus dicat, In corpore, & sanguine domini: non autem dicat, In sacramento. Symbola enim ipsa appellātur corpus & sanguis

& sanguis domini: & pij interim, cum communicant, corpus & sanguinem domini sibi proponunt ante oculos, & toti in illis versantur, cum ea fide, ac spiritu complectantur. Imò etiam mysteria ipsa piorum, & veterum Patrū, quamuis ab illis cum fide, & spiritu vsurparentur, tamen collata cum nostris erant multò inferiora: quòd nostra rem, nō futuram, sed factā indicent, quodque sint multò, quàm illa erant, clariora. Et quamuis illi fide, atque animo idē omninò in mysterijs suis apprehēderint, quod nus hodie in nostris, tamen nondum extiterat, aut natum erat ipsum Christi corpus: quod tamen nunc nos certissimè iam olim natum scimus, & adhuc hypostasim, & existentiam suam obtinere. In eo autem ipso quantum interfit ad vberiorē spiritus, & donorum Dei perceptionem, tuum erit, Lector iudicare. Deus quidem pro sua prouidentia, & gratuito proposito decreuerat velle dare multò plura & ampliora dona tempore Euangelij, cum iam verbum Dei re ipsa nostram naturam suscepisset quàm sub Lege, cum id adhuc, vt fieret tantum expectaretur. Itaque, quòd ad rem ipsam attinet, Patres in mysterijs suis omninò idem habuerunt, quod nos: quamuis ex eadē ipsa re moltò plus fructus ad nos redeat, quàm olim redierit ad illos. Quòd autem ad verba promissiua, & completiua attinet, fateor, Augustinum rectè scribere. Nam in sacramento Eucharistiæ profitemur, & prædicamus, corpus Christi iam olim pro nobis datum esse in crucem, nec expectandum esse, vt iterum detur. Illud etiam ipsum, quod Inconstantius colligit, recipio, modò recte intelligatur: *sacramenta videlicet, veterum tantum distare à nostris, quantum promissionem ab exhibitione.* Christus enim Patrū temporibus promittebatur tantum: non autem adhuc datus fuerat. Corpus autem & sanguinem realiter, & substantialiter adesse, atque exhiberi in sacra Cœna, id verò prorsus pernegamus: neque id Augustinus vnu vel verbulo significauit. Corpus quidem Christi extat nunc in natura rerū, & in cœlo versatur gloriosum: quod in veterē Testamento nondum natum erat. Illud autem corpus diffundi, & dissipari per infinita loca, & adesse corā in omnibus sacris mensis, pugnat euidētissimè cum sacris literis, nec Augustinus in istis verbis, quæ hic ab Inconstantio recitatā sunt, affirmauit. Quod autem Paulus ait, illos habuisse vmbram tantùm, non ipsam imaginē rerum, id eò tantùm spectat, vt ostendat, significationes Legalium sacramentorum non tam aut expressas, aut claras, aut efficaces fuisse, quā sunt hodie nostrorum in Euangelio. Quid tamen Augustinus de consensu veterū sacramentorum & Euangelicorum senserit, alibi copiosè ostendimus.

Huc etiam aduocatur Chrysostomus hom. 83. in Matth. ita scribens: *Quamobrem passionis tēpore hoc mysterium tradidit? Vt vndique discamus, ipsum etiam veterem Legem sanxisse: & omnia etiam, quæ in illa sunt, propter nouam hanc adumbrata fuisse. Hac igitur de causa veritatem figuræ adiunxit. Qui cos*

A *pulat præstationem promissioni, verisimiliter probat, se authorem esse & promissi, & dati.* Quod autem ait ad figurā adiunctam esse veritatem, id nō ita intelligendum est, quasi dicere velit, ipsum Christi corpus realiter, & substantialiter vel cum pane, vel cum eius accidētibus copulari: sed quod in nouo Testamento id ostendatur impletum, & reuera præstitum, quod in veteri sub figura Paschalis agni promittebatur implendum. Et
B sanè in veterum sacramentis id, quod futurum erat, adumbratur: in nostris autem id, quod iā olim factum est, memoria recolitur, & gratiarū actione celebratur.

Hæc Inconstātius ait se attulisse ex Patribus, vt ostenderet generale discrimē inter sacramēta Legis, & Euangelij: nunc autem velle se illa testimonia adducere in medium, quæ peculiariter ad nostrum cibum spiritualem pertineāt.
C *Origenes, inquit, in Numeros hom. 7. ita scribit: Tūc in ænigmate Manna erat cibus: nunc autem in specie caro verbi Dei verus est cibus. Sicut & ipse dicit, Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. Hic Origenes, inquit Inconstantius, conferens Manna cū cibo nostro, qui est caro Christi, vocat illud ænigma, & quod nos habemus, speciem: significās, idem spectare vtrunque cibum, sed nobis in specie datum, quod illis secundum Paulum contigerat in figura: quod ipsum Origenes ænigma dicit. Vnde sequitur, nos in specie, & veritate carnē Christi datā accipere: quam illi in ænig-*
D *mate promissam acceperunt.* Nihil vnquam scribere potuisset Origenes magis accommodatè ad nostram sententiam. Nam cum Manna, quod Patres habuerunt in deserto, conferat cum nostra Eucharistia, quod etiam Inconstantius fatetur, vtrunque dicit idem spectare: sed id nobis dari in specie, quod Patres habuerint in ænigmate. Id autē nihil est aliud, quàm in Manna significationē fuisse corporis Christi, sed magis
E obscuram & confusam: in Eucharistia autem eandē significationē esse, sed magis distinctam, illustrem, dilucidam. Hic enim certissimè, atque euidentissimè demonstratur, corpus Christi esse nostrum cœlestem & spiritualem cibum, quo alendi simus ad vitam æternā. Hoc ipsum Patres etiam viderunt, sed obscurè tantum, & in ænigmate: quum à nobis in sacramento nostro clarissimè videatur, & in specie. Sed Inconstantius vnā cum suis σαρκοφάγοις, vt est hebes &
F crassus, putat, In specie & veritate accipere carnem datam, esse illam in pane, vel sub accidentibus panis, ore, dentibus, & faucibus deuorare. Nos verò missis istis imposturis, & ineptijs, dicimus, carnem domini, quæ nobis hodie proponitur in Eucharistia, mēte, fide, ac spiritu hominum piorum, clarè & apertè, hoc est in specie manducari.

Quid sit in specie accipere carnē domini.

Verum audiendus est Cyprianus in Sermone de Cœna domini ita scribens: *Cœna disposita,*
G *inter sacramentales epulas obuiauerunt sibi instituta antiqua, & noua: & consumpto Agno quem antiqua traditio proponebat, inconsumtibilem cibum magister apponit Discipulis. Nec iam ad elaborata impensis & arte conuiuia populi inuitantur: sed immortalitatis alimonia datur, à communibus cibis differens,*

corporalis substantiæ retinent speciem, sed virtutis diuinæ inuisibili efficientia probans adesse præsentiam: Hæc, inquit Incostantius, *Cyprianus: qui quatenus inconsumptibilē cibum dicit, carnem Christi diuinam, & spiritualem intelligit: quæ iam glorificata consumi non potest: cuius veram præsentiam ab effectu mirabili Cyprianus astruit.* In istis verbis Cypriani nihil prorsus est, quod Incōstantio suffragetur. Ait apponi nobis cibū inconsumptibilē: quoniam vera sacramenta expectabant successionē nouorum: & ea causa rectè dici potuerunt con B sumptibilia, cum aliquādo essent abrogāda: nostra verò sacramenta, cum sint postrema, nec vnquam locum cessura sint alijs, iure optimo dici possunt cibus incōsumptibilis. At si vocē illam, Inconsumptibilis, non ad symbola, sed ad rem significatam referre velis, perspicuum est, ipsum Christi corpus, quod fide, & spiritu percipimos, esse ioconsumptibile: nō enim potest amplius mori. Sed objcies, nos dicere, Patres quoque in agno Paschali comedisse per fidem C verum corpus Christi: itaque ex nostra sententia illos quoq; habuisse cibum inconsumptibilem. Habuerunt illi quidem ipsum Christi corpus: sed quemadmodum iam dictum est, multô obscurius, quam nos: & cū res ipsa adhuc expectaretur complenda, & tantum promisso aliquo teneretur, si eorum perceptio ad nostram conferatur, per tropū dici possent, nō habuisse. Neque verò id videri debet absurdum. Sacramenta enim veterum ita dicuntur eadem cum D nostris, vt nihilo tamen minus inter ea deprehendatur notabilis varietas.

Quomodò in Eucharistia cibum habeamus inconsumptibilem.

Illud autem fortasse videri potest magnam adserre accessionē, & pondus ad causam Incunstantij, qood Cyprianus scribit, Inuisibili efficientia probans adesse præsentiam. Verum nos vim diuinam, & efficientiam spiritus sancti, & dona spiritualia, & fructus, ac merita mortis Christi ab Eucharistia nunquam disiunximus. Sed hic, noo de his rebus, sed de carnali, & sub- E stantiali præsentia contendimus. Neque Cyprianus de præsentia corporis, aot sanguinis Christi quicquam loquitur: nisi quantū visum est Inconstantio, illum inuitum, & reluctantē, in eam sententiam torquere, & trahare.

Posteà citat Ambrosiom ex libro, De ijs, qui initienrur sacris, cap. 9. *Considera,* inquit, *nunc vter præstātior sit, panis Angelorum, an caro Christi, quæ vtique corpus est vitæ. Manna illud de cælo, hoc supra cælū: illud cæli, hoc domini cælorū: illud corruptioni ob* F *noxium, si in alteram diem seruaretur, hoc alienum ab omni corruptione: quod quicunque gustauerit, corruptionem sentire non poterit. Illis aqua è petra fluxit, tibi sanguis è Christo: illos ad horam satiauit aqua, te sanguis diluit in æternum.* Hactenus Ambrosius: qui hac collatione, inqoit Inconstantioe, & discrimen sacramentorum, & nostri præstantiam sacramenti locolenter exprimit. Hæc omnia Ambrosij verba, si ad res in Eocharistia significatas referantur, verissima sunt: at si ad symbola, nō possunt vllo modo consistere. Nam etiam pa G nis Eucharistiæ, vel potius, vt vos ineptè fingitis, panis accidentia, quemadmodum experien A tia testatur, sunt obnoxis corruptioni, si paulò diutius conseruentur. Cæterum dices, manna quoque, si eius significata considerentur, eadē habuisse omnia, quæ commemorantur ab ambrosio. Ad hæc iam suprà satis respoosum est, eum Cypriani locum explicaremos. Quare, quod ibi dictum est, tuum erit, Lector, etiam huc traducere.

Adsertur etiā Hieronimos in Psal. 105. *Sicut illi,* inquit, *de cælis fluente manna refecti sunt: ita nos* B *hodie in Ecclesia, corpore Agni accepto, reficimur.* Hæc paucis Hieronymus, inquit inconstātius: qoibus tamen qoid potest dici clarius? Sed & de paoibus propositionis loquens in epistolam ad Titum cap. 1. sic ait: *Tantum interest inter panes propositionis, & corporis Christi, quātum inter vmbrā & corpora, inter imaginē & veritatem, inter exemplaria futurorum, & ea ipsa quæ per exemplaria figurabātur. Atque hæc, ne quid erres,* inquit iste noster, *loquitur Hieronymus de Christi corpore in mysterio Eucharistiæ exhibito, quod, vt illius verbis vtar, conficiunt* C *sacerdotes.* Hoc facile est in patribus aoimduertere, quod etiam dignissimum est obseruatu, illos, cum conferant veterum sacramenta & nostra, in illis tantùm rem sensibilem & externam considerasse, nec symbola cum symbolis, sed illorum symbola cum re ipsa, quā nos in nostris significatam habemus, & fide percipimus, contulisse: quò magis, & illustrius præstantia, & dignitas nostrorū sacramētorum elucescat. Cur D autem veterum symbola à re significata distrahant, præsertim cum multi sancti illorum temporum rem ipsam fide comprehenderint, hæc caosa fuit, quod permulti illis temporib9, quid sibi symbola ills externa vellent ignorarēt. Idque Augustinus apertissimè docet in Psalmum 39. *Antiqui,* inquit, *quando adhuc sacrificium verum, quod fideles norunt, in figuris præuunciabatur, celebrabant figuras futuræ rei, multi scientes, sed plures ignorātes. Nam Prophetæ, & sancti Patriarchæ nouerunt,* E *quod celebrabant: cætera autem multitudo iniqua carnalis sic erat, vt fieret de illa, quod significaret posteriora ventura.* Patres ergo in suis istis collationibus maiorem partem, & multitudinem spectabant, rerum diuinarum ignaram. Ea autem, vt erat carnalis, & iniqua, signis tantùm, & externis symbolis fruebatur: quæ si conferantor cum re ipsa, quam nos per fidem habemus, & percipimus in sacramētis oostris, longè sunt & & inferiora, & indigniora.

Quid patres persæpe obseruēt in collatione veterū & nouorū sacramentorum.

F Sed in Christiano etiam, inquies, populo multi sunt impij, qui tantùm vtantur externis symbolis: fidem autem non habeant, qua vna possiot ad rem ipsam peruenire. Fateor, idq́ue nimium verum esse, vehementer doleo. At illi ignorationis suæ occasionem ex nostris mysterijs non habent. Verba enim illa, quibus homines de re significata admonentor, ita perspicua, & clara sunt, vt nemo tam rudis sit, qui nescire posit, in sacra cœna renouari memoriam mortis domini, quā ille nostra causa iam G olim in cruce pertulerit. Longè autem aliter sese res habebat apud veteres. Multitudo enim, vt Aogustinus ait, maiori ex parte hæc ignorabat:

ignorabat: etsi ea non potuerit huiusmodi ignoratio te excusari. Atque ad hunc modum Christus loquutus est de carnalibus illis, & impijs patribus, qui manducauerant manna in deserto, & mortui erant. Re enim vera alij fideles, & boni, quales erat Moses, Aaron, & Iosue, & alij similes cœlestem illum cibum non receperunt ad iudicium: & quamuis mortui sint corpore, quomodo nos quoque morimur, tamen non inciderunt in mortem æternam. Et temporibus Scribarum, & Pharisæorum, cum iam populus destitutus esset Prophetis, perpauci vel potius propemodum nulli erant, qui in illis ceremonijs, & sacrificijs rem ipsam intelligerent, aut quærerent. Itaque externis tantùm symbolis inhiabant: quemadmodum adhuc nostrûm temporum Iudæi faciunt. Rectè ergo Hieronymus, & alij complures patres hac ratione vsi sunt in conferendis inter se veterum sacramentis, & nostris. Deinde in collatione panum propositionis cum corpore Christi, si totum vtrinque sacramentum, & plenum spectare volumus, diligenter obseruanda est ratio & differentia temporum. Nostrorum enim temporum sacramenta longè sunt perfectiora, quàm erant olim veterum.

Adducitur in eandem sententiam Cyrillus libro quarto capite decimo sexto in Iohannem. *Manna, inquit, alimentum, non æternam vitam, sed breue famis remedium adferebat: non ergo erat cibus verus, hoc est, panis de cælo. Sanctum verò Christi corpus ad immortalitatem, & vitam æternam nutriens cibus est.* Sic Cyrillus, inquit Inconstantius: quem vt intelligas de Eucharistiæ cibo sentire, illud adijciam ex eodem: *Aquã illi ex petra bibebant: quid igitur lucrati sunt, qui mortui fuerunt? Non igitur potus ille verus: sed verus potus est sanguis Christi, quo radicitus mors euertitur, atque destruitur. Non enim hominis simpliciter sanguis est: sed eius, qui naturali vitæ coniunctus vita effectus est. Propterea corpus, & membra Christi sumus: quia per hanc benedictionem mysterij ipsum filium Dei suscepimus.* Hæc Cyrillus: qui Eucharistiam vocat benedictionem mysticam. Manna remedium tantum, idque breue, fuisse famis, fateor: si Cyrillus de impijs, & indignè sumentibus loqui velit. At si de sanctis patribus loquatur, qui illo cibo rectè, & cum vera fide vtebantur, longè ab illo dissentio: & in ea re sequi malo authoritatem Augustini. Quæ autem sit ratio collationis Mannæ ad corpus Christi, satis iam expositum est. Aquam autem de petra Paulus ad Corinthios disertè vocat potum spiritualem, & patres illos ait bibisse de Christo: petrá enim illam fuisse Christum. Impios verò, qui illo potu abuterentur, necesse est, vt fateamur, duplici morte fuisse mortuos. Pij autem qui ad illam externam corporis refocillationem fidem adiunxerunt, etsi mortui fuerint in deserto, non tamen frustrati sunt æterna vita. Sanguis enim Christi non minus illis vita fuit, quàm nobis. Quare istæ collationes apud patres vel ita accipiendæ sunt, vti iam diximus, vel prorsus reijciendæ. Huc etiam prudenter

A cogitet Inconstantius, quàm rectè Cyrillus dicat, Nos propterea esse corpus & membra Christi quod per benedictionem mysterij suscepimus ipsum filium Dei. Nam si hæc est vera, & propria causa nostræ coniunctionis cum Christo: quid futurum est de illis, qui discesserunt ex hac vita antequam percepissent Eucharistiam? An tantam multitudinem infantium & puerorum abalienabimus à corporpore Christi? Atqui gratia Dei non ita alligata B est sacramentis, vt qui ad Eucharistiam non accesserit, statim explodendus sit ab æterna salute. Deinde Baptismus semper appellatus est Sacramentũ regenerationis: quemadmodum Paulus etiam affirmat cap. sexto ad Romanos. Quemadmodum dicta ista patrum diligenter, & attentè expendenda sunt, ne illorum hyperbolis, & tropis decipiamur.

Citat etiam Inconstãtius Augustinum ex libro Quæstionum veteris & noui Testamenti, C quæstione nonagesima quinta. *Manna inquit, typus est escæ spiritualis: quæ Resurrectionis domini veritas facta est in Eucharistiæ mysterio.* Hæc Augustinus: qui Manna typum escæ spiritualis in Eucharistia eiusdem escæ veritatem asserit. Mitto nunc, librum illum, vnde hoc testimonium petitur, incertum & nothum esse. Ita enim Erasmus iudicauit, idque prudenter, & magnis cum rationibus. Inconstantiũ petimus vocando ad verba ipsa, quæ citauit diligenter ex- E pendenda. Quæ, obsecro te, est illa veritas Resurrectionis domini facta in Eucharistia? Anne tu in Eucharistia re ipsa, & verè, & propriè, esse dices præsentem Resurrectionem domini? Sic enim habent verba, quæ citas. Non eras, credo, satis animo attento, cum ista scriberes. Sed ignoscendum est tibi, si nullum ex Augustino testimonium, quod vel leuiter tecũ faceret, inuenire, & citare potueris. Is enim vbique apertissimè oppugnat causam tuam.

F Sed fateris, te non esse nescium, Augustinum Authorem esse illius sententiæ peruulgatæ, veterum sacramenta eadem fuisse cum nostris. Illum enim in libro de Vtilitate pœnitentiæ, capite primo, cum exponat verba illa Pauli *Omnes eundem cibum spiritualem manducauerunt*, ita scribere. *Sufficerat, vt diceret, cibum spiritualẽ manducauerũt: Eundem inquit, eundẽ non inuenio quomodò intelligam, nisi eum, quem manducamus & nos. Quid ergo ait, aliquis: Hoc erat Manna* G *illud, quod ego accipio? Ergo nihil modò venit, si ante iam fuit: Ergo euacuatum est scandalum Crucis. Quomodò ergo eundem, nisi quia addidit Spiritualem? Nam qui Manna illud sic acceperunt, vt tantummodò indigentiæ suæ corporali satis fieri putarint, & ventrem suum pasci non mentem, nihil magnum manducauerunt: factum est satis eorum indigentiæ. Alios Deus pauit: alijs aliquid nunciauit. Hi tales cibum corporalem manducauerunt: non cibum spiritualem. Quos ergo dicit patres nostros eundem cibum* H *Spiritualem manducasse? Quos putamus, fratres, nisi qui verè patres nostri fuerunt? Imò patres nostri non fuerunt, sed sunt. Omnes enim illi viuunt.* Hactenus Augustinus: à quo quoniam Inconsta[illegible]

dissentit, illi opponit Chrysostomum ex homilia in dictum illud Apostoli, *Nolo vos ignorare: Sicut, inquit, dixit quòd omnes per mare transierunt, sic nobilitatem Ecclesiæ præfigurauit, cum diceret, Eundem spiritualem cibum comederunt. Hoc idem rursus insinuat. Sic enim in Ecclesia non aliud quidem corpus diues, aliud verò pauper: neque alium quidem sanguinem ille, alium autem iste: sic & tunc: non aliud quid accipiebat diues Manna, aliud verò pauper: neque alterius fontis particeps iste erat, alterius verò indigentioris ille, sed sicut nunc eadem mensa, & & idem poculum, eadem & educatio omnibus, qui huc ingrediuntur, proponitur: sic & tunc idem manna, & idem fons omnibus proferebatur: & hoc quidem mirabile, & rarum.* Hæc Chrysostomus: qui illud, *Eundem*, inquit Inconstantius, *in verbis Pauli longè aliter exponit, quàm Augustinus: non ea significatione, quasi idem, quod nos biberint, & comederint veteres patres: sed omnes illi idem suum: quemadmodum & nos omnes sine personarum acceptione idem nostrũ: mirabili illi modo, & raro, qui nostrum maximè omnium admirandum præfiguraret.* Ad ista ego respondeo: primùm hoc consideret Inconstantius, Augustinum nobiscum sentire, ac dicere, veteres, quòd ad rem ipsam attinet, idem in suis sacramentis habuisse, quod nos habemus in nostris: & nos non posse iure damnari nouitatis, nisi velit Augustinũ nobiscum vnà condẽnari. Atqui Augustinus nunquam ea de causa, quòd sciam, habitus est pro hæretico. Cur ergo Inconstantius nobis tam petulanter insultat, cum nihil ab Augustino alienũ sentiamus? *Sed Chrysostomus*, inquit, *dictum illud Pauli exponit longè aliter.* Quasi verò nos id aut nesciamus, aut negemus. Hoc tamen vicissim cogitet Inconstantius, Chrysostomum ita adferre expositionem suam, vt alteram non improbet, aut condemnet: & fieri posse, vt vtrunque sit verum, nimirùm, veteres illos patres escam, potumque habuisse & inter se, & nobiscum communẽ. Horum vtruoque cùm possit esse verum, Chrysostomus alterum sequutus est, Augustinus alterum. Quòd si velis vtrunque coniũgere, nos & cum Augustino sentimus, & cum Chrysostomo. Si dicas, Chrysostomum ita amplecti sententiam suam, vt alterum abijciat, respondeo id non dici tantum à te, sed etiam probari debuisse. Et si id fecisset, tamen hoc superesset, vt ex ipsis Pauli verbis coniectura fieret, vtra expositio esset aptior. Certè nisi Paulus ad nostra sacramenta respicere voluisset, quid illum oportuit Baptismi facere mentionem? Sed vel ex eo videri potest idem sensisse, quod nos volumus, quòd dicat, illos veteres bibisse de spirituali petra, id est, de Christo. Addit enim petram illam fuisse Christum. Quòd si, vt Paulus testatur, biberunt Christũ, cur non rem sacramenti eandem nobiscum communem habuerunt? Deinde id propositum fuit Apostolo eo loco, vt Corinthios reprimeret, & reuocaret à luxu. Cum autem videret, illos ad minas, quas intentauerat, ita respondere posse, quid tu nobis Paule comminaris exitiũ? nos iam sumus initia-

Conciliatio Augustini & Chrysostomi.

A ti Christi, & eius nomen profitemur, & eius imbuti sumus & consignati sacramentis: opposuit se, & ostendit, etiam veteres illos patres, cùm habuerint eadem sacramenta, tamẽ à Deo grauissimè fuisse castigatos. Quòd si dicas, veteres habuisse sacramenta, non nobiscum eadem, sed tantùm eadem inter se, prorsus omnem vim argumenti labefactas, Dicere enim illi potuissent, Quid tu nobis narras veterum sacramenta, quæ illi habuerunt inter se communia? Illa enim tantùm erant frigida, & externa symbola: & idcircò non potuerunt illos defendere ab ira Dei. Nos autem in sacramentis nostris rem ipsam habemus, non vmbras: Christum ipsum, nõ simulacra, aut imagines. Quare nos perire non possumus. Hæc illi respondere potuissent, si sensissent cum Inconstancio, & facilè Pauli argumentum refutare. Vt autem nos cum Augustino sentimus, ita conuincuntur, vt nihil habere omninò possint quod respondeant.

Cæterùm, Lector, vt magis etiam intelligas Augustini sententiam, non grauabor subijcere ea, quæ apud eum mox sequuntur illo ipso in loco, vbi Inconstantius finem fecit recitãdi. *Patres*, inquit, *nostri manducauerunt Manna in eremo, & mortui sunt. Quid est enim patres vestri, nisi quos infidelitate imitamini? quorum vias non credendo, & Deo resistendo sectamini?* Et mox: *Patres vestri manducauerunt Manna in eremo, & mortui sunt. Non enim intellexerunt, quod manducauerunt. Itaque non intelligentes, cibum non nisi corporalem acceperunt. Sic & Apostolus dicit, patres nostros: non patres infidelium, spiritualem cibum manducasse. & ideo eundem Patres nostri,* inquit, *eundem cibum spiritualem manducauerunt, & eundem potum spiritualem biberunt. Erant enim ibi, qui quod manducabant, intelligebant: erant ibi, quibus plus Christus in corde, quàm manna in ore sapiebat. Quid de alijs loquamur? Ibi erat ille Moses famulus Dei fidelis in tota domo eius, sciens quid dispensaret, & quia illo tempore ita dispensari deberent, clausa præsentiũ, aperta futurorum. Breuiter ergo dixerim, Quicunq; in manna Christum intellexerunt, eundem, quem nos, cibum spiritualẽ manducauerũt. Quicunque autem de manna solam saturitatem quæsierũt, patres infidelium, manducauerunt & mortui sunt. Sic etiam eundem potũ: petra enim Christus. Eundem ergo potum, quem nos sed spiritualem: id est, qui fide capiebatur, non qui corpore hauriebatur. Audisti eundem potum: petra erat Christus. Non enim alter Christus tunc alter nunc: Altera quidem illa petra: alter lapis, quem sibi supposuit ad caput Iacob: alter Agnus occisus, vt manducaretur pascha: alter aries hærẽs in vepribus immolandus, quãdo filio suo pepercit Abrahã quẽ iussus obtulerat, Altera ouis, & altera ouis: alter lapis, & alter lapis: idem tamẽ Christus. Ideò eundẽ cibum: ideò eundẽ potũ.* Et mox *Eundem ergo cibum, eundem potum: sed intelligẽtibus, & credentibus. Non intelligentibus autem, illud solũ Manna: illa sola aqua: ille cibus esurienti: iste potus sitienti: nec ille, nec iste credenti: credenti autem idem, qui nũc, Tunc .n. Christus venturus: modò Christ9 venit. Venturus. & Venit, diuersa verba sunt, sed idẽ Christ9.*

Tamen, ne quid te, Lector, celare videar, scire debes,

debes, librũ illum, De vtilitate pœoitétiæ, vnde hæ: omnia allata sunt, Erasmi iodicio noo esse Augustini. Qoid igitur? An ea, quæ allata sont ex illo libso, Augustini nó eront? Minimè. Eadem enim extant apud ipsum Aogustinũ alibi, idq; in eo libro, de quo oemo vnquã dubitauit. Nam tractatu 26. in Ioaooem ita scribit: *Manducauerũt, & mortui sunt: Quia, quod videbant, credebãt: quod non videbant, nõ intelligebãt. Ideò Patres vestri: quia similes estis illorũ. Nam quantũ pertinet, fratres mei, ad mortem istam visibilem & corporalem, nunquid nos non morimur, qui manducamus panem de de cælo descendentem? Sic mortui sunt & illi quemadmodũ nos sumus morituri: quantũ attinet, vt dixi, ad mortem buius corporis visibilem atque carnalẽ. Quãtum autem attinet ad illam mortem, de qua terret dominus, qua mortui sunt patres istorũ, manducauit Mãna & Moses, mãducauit Manna & Aaron, manducauit manna & Phinees, manducauerunt ibi & multi, qui domino placuerunt, & mortui non sunt. Quare? Quia visibilem cibum spiritualiter intellexerũt, spiritualiter esurierũt, spiritualiter gustauerũt, vt spiritualiter satiarentur. Nam & nos bodiè accipimus visibilẽ cibum: sed aliud est sacramentũ, & aliud est virtus sacramẽti, quem multi de altari accipiũt, & accipiẽdo moriuntur.* Et mox: *Hunc panẽ significauit manna: hũc panẽ significauit altare Dei: sacramẽta illa fuerũt: in signis diuersa sunt sed in re, quæ significatur, paria sunt. Apostolũ audi: Nolo,* inquit, *vos ignorare, fratres, quia patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare trãsierũt, & omnes per Mosen baptizati sunt in nube, & in mari, & omnes eandẽ escã spiritualẽ mãducauerũt: spiritualẽ quidẽ eandẽ: nã corporalẽ alterã: quia illi Mãna: nos aliud, spiritualẽ verò eandẽ, quã nos. Sed patres nostri, nõ patres illorũ: quibus nos similes sumus, nõ quib⁹ illi similes fuerũt. Et adiũgit Et omnes eundẽ spiritualẽ potũ biberũt. Aliud illi, aliud nos: sed specie visibili: quod tamẽ hoc idem significaret virtute spirituali. Quomodò .n. eundem potum? Bibebant,* inquit, *de spirituali sequẽte eos petra, petra autẽ erat Christus. Inde panis, inde pot⁹.* Valde cæcũ oportet esse, qui hæc velit expositiooe, quasi obscura sint, illustrari.

Sed redeo ad Incnostantium: Is, qoò magis Aogustioi authoritatem deprimat, aliud etiam quiddam annotat in Chrysustomo: videlicet, spiritoalẽ cibũ apud Pauiũ, aliter longè exponi ab eo, aliter ab Augustioo: Nam in eadẽ homilia, quam suprà citauimus, ioquit Inconstantius, ità scribit: *Sicut tu à lauacro aquarum ascendẽs ad mensam curris: sic illi à mari ascendẽtes ad mensam venẽre nouã, & admirabilẽ: de Manna loquor.* Et iterum, *Sicut tu admirabilem babes potum, salutarem sanguinem: sic & illi admirabilẽ babuerũt poculi naturã: non enim inuenerunt fontes & amnes manãtes, sed à dura, & inaquosa petra multã fluminũ largitatẽ acceperunt. Propterea & spiritualem appellauit: non quòd natura talis esset, sed quòd boc modo suppeditabatur. Non enim secundũ naturæ conuenientiã ipsis dabatur: sed secundum operationẽ Dei ipsos ducentis. Ex ijs duobus Chrysostomi locis apparet,* inquit, Inconstãtius, *longè illum ab Augustino in interpretatione illorũ verborũ diui Pauli (Eũdẽ cibũ spiritualẽ) dissentire.* Ego verò tibi, Inconstãti, respõdeo, vtrãq; istã interpretationẽ Augustini, & Chrysostomi posse oõ incõmodè consistere, & inter se cõuenire. Primũ anim symbola illa externa, Mãna, inquã, de

A cœlo, & aqua de petra, quòd ad naturas ipsorũ attinebat, noo erãt spiritualia: erãt .o. corpora, & percipiebãtur sensib⁹. Sed qoòd educta essẽt vi diuloi, spiritus idcircò dici potuerũt spiritualia. Et ipse Christ⁹ qui in illis symbolis adũbrabatur, cũ ab illis patrib⁹ spiritualiter, hoc est, animo fide, & spirito sumeretur, oihil impedit, quin dici potoerint cibus & potos spiritualis. Neque enim per se, & propriè corporeis cibus & potus erant, sed animi, & spiritus.

B Nec Ambrosius, quẽ Inconstãtius huc attraxit, alieoos est ab hac sentẽtia. Exponẽs enim illũ locum Apostoli in epistola ad Coriothios vtrãque interpretatiooẽ complexus est. *Omnes* ioquit, *eandẽ escam spiritualẽ ederũt. Mãna,* ioqoit, *& aqua, quæ fluxit de petra. Hæc dicit spiritualia: quia non mũdi lege parata sunt, sed Dei virtute sine elementorũ cõmixtione ad tempus creata, babentia in se figurã futuri mysterij, quod nũc nos sumimus in cõmemoratione Christi domini. Ideò & panis Angelorum di C ctus est, quia virtute, qua Angeli subsistũt, creatus est, boc significãs, quia de cælis venturus erat, qui spiritualiter pasceret.* Rectè Ambrosius vocabulũ illud Spirituale, ad vtrũq; refert: & ad modũ, videlicet, quo res illę eductę suot, & ad quod iliis rebus significabatur. Sed istud posterius Inconst. vel nõ vidit, vel quod magis credo, videre noluit. Nã qui animũ suũ aduersus omnẽ veritatem obfirmarũt, ea tantũ vidẽt, quę volũt. De Oecumenij aũt interpretatione, nil est, quòd mul- D ta dicã. Idẽ .o. illi respõderi potest, quod Chryso.

Nec Theophilactus à Chrysostomi sentẽtia quicqoã discessit: nã, qood Lector diligẽs facilè per se videre potest, collegit quodãmodò eius interpretationis epitomẽ. ille tameo ipse ad extremũ mentiooẽ apertã facit spiritualis cibi, quẽ patres aoimo, & fidè hauseriot. Sic .n. scribit: *Hæc quidẽ Paulus spirituali quodã disserit sensu. Nã & bæc sensibilia erãt, baud tamẽ naturæ consentanea, sed spiritus gratia gerebantur: quæ gratia & cor-* E *pora vnà, & animas aleret, & ad fidei credulitatem induceret.* Sed hóc dictũ Theophylacti Inconstãtius eò trabit, quasi cõsentiat cũ Scholasticis, qui dicũt, sacramẽta profuisse veteribus, nõ efficacia soa sed propter fidẽ vtentiũ: cum in oona Lege sacramẽta ipsa cooferant, & exhibeãt gratiã illis qui obicẽ ooo ponãt, Deo in illis, tãquam organis, operante potẽter, & efficaciter: io Eucharistia verò Christo Deo, & homine pręsente: qui est illud manna de cœlo verũ: & F petra, vnde nobis scaturit aqua saliens in vitam æternã. Qui dicunt, sacramẽta nouę Legis conferre, & exhibere gratiã illis, qui eis vtãtur sine fide, nesciũt quid dicant, aut affirmẽt. Nam qui fieri potest, vt is, qui nullã adhuc fidem habeat, nõ ponat, vt illi loquuntur, obicem? Quicunq; .n. talis est, cæcus est, & homo animalis, & Deo mente inimicus, & si quã habet sapientiã, eam habet inimicã Deo, quęque, quoad ita manet, Deo subijci non possit. Est ergo dogma, noo G taotũ stultũ, sed etiam pestiferũ & impiũ, dicere, gratiam Dei ab vllis conferri sacramentis ex opere tantũ, vt illi loqui solent, operato, sioe fide. Ea enim vnicũ est instrumentũ, quo promissiones, ooo modò in veteri Testamento, verùm etiam in nouo comprehendi possint. Non ta-

Qui destituuntur fide necesse est vt obicem ponant gratiæ.

meu negauerim, Deum suo spiritu efficacius excitare fidem per nostra sacramenta, quàm olim per vetera. Sed vt olim sacramenta veterū, quemadmodū Paulus ait, nos iustificabant: ita ne nostra quidē hodie iustificant. Itaq; Augustinus pulcherrimè scribit de aqua Baptismi. *Vnde, inquit, fit vt elementū corpus attingat, & cor abluat, nisi faciēte verbo? non quia dicitur, sed quia creditur.* Ecce, Augustinus, in Baptismo, quē negare nō potes esse sacramentū nouæ Legis, requirit, nō tantū, vt ne ponatur obex, sed etiā vt admoueatur fides. Cor. n. negat ablui posse sine fide. Primū ergo, Theophilactū nego hoc dixisse: deinde constāter affirmo, Scholasticos hoc & nō rectè, & parū prudēter statuisse: Deus. n. solus est author, est distributor omnis gratię: vt eius collatio nullo modo adscribi debeat sacramētis.

Errat etiā præterea in eo Inconstātius, quòd putet nos cōmoueri authoritate Augustini, vt credamus, veteres in suis sacramētis idem olim habuisse, quod nos hodiè habemus in nostris. Vt enim id crederemus, inducti potius sumus verbis Pauli Apostoli. vti autem voluimus etiā testimonio Augustini, ne videremur sensum ignotum & peregrinū inuexisse in Ecclesiam. Quod autem nos subijcimus, cum veteres non comederint corpus Christi realiter, vt quod re ipsa nondū natum fuerit, aut extiterit, idcircò ne nos quidē illud realiter comedere, cum idē habeamus in nostro sacramento, quod illi olim habuerunt in suo, id Inconstantius insaniā esse clamitat. Sed quoniā effugere nō potest, quin id certissima conexione cōsequatur, si vel Pauli sententiam, vel Augustini interpretationem velit recipere, idcircò conatur quanto maximo potest astu, & ea, qua solet, prolixitate, & implicatione verborū Augustini interpretationē eneruare, atque diluere. Ait autē illum alio loco fatis se ipsum explicare, cum 45. tractatu in Ioannem ita scribat: *Significata sunt ergo omnia: nunquid non eadem credebant, per quos hæc signa ministrabantur, per quos eadē, quæ credimus, prophetata prænunciabātur? Vtique credebant: sed illi ventura esse, nos venisse. Ideò autem sic ait, Eundē potū spiritualē biberunt: sed spiritualem eundem: nam corporalē non eundem. Quid enim illi bibebant? Bibebant enim de spirituali sequenti petra, petra autem erat Christus. Videte ergo, fide manente, signa variata. Ibi petra, Christus, nobis Christus, quod in altari Dei ponitur. Et illi pro magno sacramento eiusdem Christi biberunt aquā profluentē de petra, nos quid bibamus, norunt fideles. Si speciem visibilem intendas, aliud est: si intelligibilē significationem, eundem potum spiritualē bibetūt.* Ita profectò omnib⁹ modis pro nobis faciūt. Corporalis. n. cibus alius illorū fuit, alius noster, ibi Manna, hic panis: ibi aqua, hic vinum. Res autem significata, & fide percepta eadem illis fuit, eadem nobis, Christus videlicet, quemadmodū Paulus docuit. Manifestissimè ergo liquet, etsi signa mutata sint, rē tamen manere eandē, & vnā. Ibi, inquit August. petra erat Christus, nobis id Christ⁹ est. quod in altari ponitur, scilicet, panis & vinū. Hęc. n. mysticē, seu sacramētaliter sunt nobis Christ⁹: sed nō aliter, quā Manna, aut petra erat Christ⁹ apud veteres Iudęos.

Verū audiamus, quo Inconstātius ista tapi-

A at. Primū ait *illos veteres habuisse communē nobiscū eundem potū propter vnitatē fidei.* Id quidem verū est: & ex eo sequitur, illos, cum idem nobiscum crederent, eandē etiā habuisse nobiscum cōmunem spiritualē alimoniam. Edere enim est credere, quemadmodū ex ipso Augustino sæpe alias docuimus. Addit, *manēte eadē fide, signa fuisse variata.* Hoc quoq; concedimus. Deinde expendit illam collationē, idque ad rem putat maximè facere: *Ibi petra Christus nobis autē Christus,*
B *quod in altari Dei ponitur.* Et negat, illis veteribus aliū fuisse Christū, quā nobis, aut quā nūc sit in cœlis: idq; optimo iure, & rectè negat. Nā & nos, & illi fide apprehendimus eundē & vnū Christum: qui, quāuis nunc re ipsa agat in cœlis tamen illis in aqua profluente de petra, nobis autem in eo quod in altari ponitur, significatur. Illos ait pro magno sacramento bibisse aquā, quę scaturiret de petra. Alterā autē partē collationis callida hypotiposi subticuit. Sub-
C iecit enim, Quid nos bibamus, norunt fideles. Fateor, Augustinū non expressisse partē alterā collationis. Sed ea ex illis, quæ ante dicta fuerāt, potest facilè colligi. Fideles. n. non aliud bibūt in mysterijs, quā id, quod ponitur in mensa domini. Id autē, quod ad symbolū attinet, vinū est: accedēte autē verbo, fit sacramentū sanguinis Christi. Vt ergo illis aqua, ita nobis vinū est sacramentū Christi. Ita ex omni parte impletur ἀνταπόδοσις hui⁹ collationis: quicquid sibi fin-
D gat, nugetur Incōstantius. Ambrosi⁹ quidē dixit, Sanguis è Christo: & Chrysost. Sāguis qui fluxit è latere: sed illi, nō symbola, sed res ipsas significatas exprimere voluerūt. Neq; illi negāt, pios & fideles patres, fide & spiritu eadem omnia percepisse in suis sacramētis quæ nos in nostris: quāuis impij, & multò maxima pars populi externis tantum symbolis pasti fuerint.

Posteà iste noster iactat, se velle quiddā explicare, quod Augustinus reticuerit. Ait enim
E vir prudens, & magnus rerum obseruator, *veteres, non petrā bibisse, sed de petra: videlicet, quid illi gratiam ex petra profluentē biberint, non autem fontem ipsum omnis gratiæ. Eadē quidem, inquit, est aqua fontis, quæ profluit, & ea, quæ restat, sed vberiori, & pleniori haustu ebibitur totus fons, quàm aqua, quæ exilis manat, hauritur: quantumuis ea abundè, & copiosè manet. Christus est fons gratiæ inexhaustus, à quo in nos profluit omne bonum. Hic nobis in altari Dei adest totus à nobis manducandus, & bibendus: quia totus*
F *ibi adest sub visibilibus speciebus: sub quibus nobis in veritate datur, qui illis promittebatur. Nos non de petra bibimus profluentem aquam, sed ipsam aquam cum fonte in mysterio sumimus.* Primùm ostendā, hanc distinctionem Inconstantij planè pugnare cum Paulo: deinde etiam cum Augustino, de quo nunc agitur, non conuenire. Nam Paulus quidē pro eadē re habet, Edere aliquid, & edere de aliquo. Sic enim scribit: *Quotiescunque ederitis hūc panem, & biberitis hunc calicem, mortem domini an-*
G *nūtiabitis, donec veniat.* Et statim subiūgit, *Probet se ipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat.* Hic tam arguta Inconstātij nostri distinctio ab Apostolo confunditur. Deinde idem Paul⁹ apertè scribit, illos omninò habuisse eundem cibum spiritualem, quam nos: non autem, vt iste somniat,

ſomniat, comediſſe de eodem cibo. Eundē autem nobiſcum cibum dico, quòd videam, Auguſtinū ita diſertè ſentire: cuius interpretationem iſte noſter dicit, ſe nolle repudiare: maluit videlicet, eam ſuis explicationibus adulterare. Adhæc Auguſtinus, vt iam ſuprà annotauimus, ita ſcribit: *Erant ibi, qui, quod manducabāt, intelligebāt: erant ibi quibus plus Chriſtus in corde, quā Manna in ore ſapiebat.* His verbis Auguſtinus nō obſcure fatetur, Veteres quoq; comediſſe Chriſtum, & ita comediſſe, vt illū habuerint in corde. B Quare, ſi iſtam diſtinctionem non recipio, nihil habet Inconſtantius, quod merito poſsit conqueri. multò autem minꝰ id recipio, quod addit, *corpus Chriſti totum adeſſe nobis ſub ſpeciebus viſibilibus.* Id enim non tantùm cum ſcripturis pugnat, ſed etiam cum veritate humanæ naturæ in Chriſto: deinde nec ab Auguſtino docetur, nec à Paulo. Hoc tamen concedo, & carnē, & ſanguinem domini, & omnes fructus mortis Chriſti vberius nobis, & largius quàm illis veteribus C communicari. Sed Inconſtantius huiuſmodi nobis illorum conditionem deſcribit, quaſi illi in ſuis myſterijs nō niſi externis ſymbolis, & inanibus vmbris paſti fuerint. Illos .n. etſi aliquā gratiā, neſcio quā, & qualēcunq. ſpiritum perceperint, nō tamē nobiſcū aut comediſſe corpus Chriſti, aut bibiſſe eius ſanguinē.

Ad Chryſoſtomi verò ſententiam, quam iſte ſibi putauit ſuffragari, non eſt difficile reſpondere. *Animaduerto,* inquit, *Pauli ſapientiam, quo pacto Chriſtum vtrorumque largitorē oſtendat.* D Et hac in parte figuram iuxta veritatem adducit. *Quia enim ibi illis præbuit,* inquit, *his etiam hāc præparauit menſam: & ipſe idem & illos per mare, & te per Baptiſmum adduxit: & illis manna, & aquam, & tibi corpus & ſanguinem tradidit. & illius munera huiuſmodi ſunt.* Hæc Chryſoſtomus, *qui ab vno datore Chriſto,* inquit, iſte, *eadem munera ſentit, non tamen eodem modo data: quia illis manna, & aqua: nobis datur corpus, & ſanguis.* E Collatio iſta Chryſoſtomi ſic habet, vt ſuprà annotauimus. Symbola enim veterum, non cum ſymbolis noſtris cōfert, ſed cum rebus ipſis. Cur autem ita Chryſoſtomus alijq; patres fecerint, ſuprà ſatis diximus, vt hic nihil ſit repetendum.

Iam videamꝰ, quid Auguſtinꝰ dicat in libro Quæſtionum veteris, & noui Teſtamēti. Quæſtione viceſsima ita ſcribit, quemadmodum citatur etiam ab inconſtantio: *Dixit Apoſtolus inter cætera, Petra autē erat Chriſtus: vt quia Chriſti virtute aqua fluxit de petra, petra appellatus ſit Chriſtus: ſimili modo, & quia manna poteſtate eius venit de cælo, manna, id eſt Chriſtus, panis dicatur: quòd tunc factū eius rei, quæ nunc in Eccleſia offertur figura fuiſſe exiſtimetur.* F Hic ſubijcit Inconſtantius: *Quibus verbis Auguſtinus à virtute Chriſti māna & aquam, quæ illis data ſunt in cibum, & potum ab authore Chriſto æſtimat. qui idem eſt author nobis: & hoc intereſſe cenſet, vt ibi ſit figura eius quod nunc ſit in Eccleſia. Et hic conſentit Auguſtinus verbis Pauli, qui ſic eodem loco* G *ſcripſit: omnia in figura contigiſſe illis: adeò non oportet vrgere verba Pauli, quatenus dicit, eundem eſſe potum, & eundem cibum: quaſi & in modo, & in vbertate dandi ſit veteribus & nobis cibus & potus idem.* Hic mihi fas eſſet, vt ſuprà admonui, libri huius A authoritatem contemnere. Sed ea de re nihil pugno: nam in iſtis verbis nihil video, quod meam ſententiam labefactet. Hoc tamen obiter admonebo, manna, & petram ſortita fuiſſe nomen Chriſti ex eo potius, quòd fuerint myſteria, & ſacramenta Chriſti, quemadmodum verus Auguſtinus multis in locis docet, quàm quod Chriſtus fuerit illorum author, & ea potentia, & vi ſua produxerit. Nam, ſi eam rationem velimus ſequi, quæuis alia creatura poſſet B dici Chriſtus: per illū enim facta ſunt omnia: & omnia miracula, quæ vnquam edita ſunt virtute Chriſti, poſſent cenſeri eius nomine. Quod autem dicitur, manna, & aquam figuras fuiſſe eius, quod nunc offertur in Eccleſia, non inficior. In Eccleſia enim, vti ſæpè iam diximus, offertur corpus Chriſti, cum pro eo noſtra cauſa acto in crucem aguntur gratiæ. Itaque nunc panis, & vinum figuræ ſunt corporis & ſanguinis Chriſti, quemadmodum C ſuo tempore fuit manna, & aqua. Hoc etiam non inuitus dabo, ſacramenta veterum aliquo modo fuiſſe noſtrorum ſacramentorum figuras: quod tamen Inconſtantius aliàs omninò negauit. Mea autem ratio hæc eſt: quòd illa, cum fuerint obſcura, ſi ad noſtra, quæ clariſſima, & illuſtriſsima ſunt, conferantur, non iniuria vmbræ, & figuræ dici poſsint: maximè verò, quòd illa Chriſti venturi ſigna fuerint, noſtra autem iam paſſi, & dati.

D Deinde Inconſtantius deprauat, id, quod Paulus ait, *Omnia illis in figura contigerunt.* Non Paulus ſenſit, illos nihil habuiſſe præter inanes figuras, & vmbras: ſed illorum ſupplicia, quæ commemorauerat, figuras eſſe & typos, & oſtendentes quid Corinthijs quoque euenturū eſſet, niſi reſipiſcerēt. Nam alioqui apertiſsimè teſtatur, veteres in ſuis ſacramentis idem omnino habuiſſe, quod nos in noſtris. Quod autem iſte addit, *verba Pauli non eſſe vrgenda ex ea* E *parte, qua dicunt, eundem fuiſſe illorum cibum, & noſtrum,* vehementer errat. In eo enim eſt robur argumenti, quo Paulus vſus eſt ad Corinthios reuocandos. Non tamen dicimus, aut modum eundem, aut eandē vbertatem fuiſſe ſacramentorū veterum, & noſtrorum. Nam quòd ad modum attinet, illorū ſacramenta obſcura erant, noſtra perſpicua & clara: nos alia habemus ſymbola, illi alia: illi de rebꝰ futuris admonebātur, nos de præteritis agimus gratias. Qui autem F poſt aduentum Chriſti ſpiritum & gratiam in homines pios largius, & vberius effundi negat, nihil videt. Modus ergo, & vbertas, de quibus iſte nobis litē mouet, nihil nos debet impedire.

Sed quoniam Inconſtantius hoc Auguſtini teſtimonio tantopere delectatur, libet mihi quiddam ex eo recitare, quod ille tacere maluit. Nam in calce quæſtionis viceſimæ, ille, quiſquis eſt, ita ſcribit: *Ad comparationem temporū, & gratiarū Chriſtiani Angeli dicti ſunt: quorū* G *pane, qui Chriſtus eſt, ſatiati ſunt Iudæi, quos homines dixit.* Tractat locū illum: *Panem Angelorum manducauit homo*: & per allegoriam ait, Chriſtianos appellari Angelos: quorum panem videlicet Chriſtum, Iudæi olim manducauerint, qui appellētur homines. Quare etiā iſte Auguſtinus

testatur, Iudæos in deserto māducasse Christū, & ita manducasse vt illo fuerint satiati. Neq; ad hoc multū Cyrillus variat cum eundē locū tractat vti superi⁹ declaraui. Eat nūc Inconstātius, & iactet, Iudęos tantū bibisse de petra, nos verò haurire fontē ipsum: quasi Iudæi gratiā tantū aliquā fluentē de Christo manducauerint, & biberint: nos autē recipiamus Christum ipsum.

Pergit iste & laqueū sibi multò adhuc arctiorē nectit. Fingit enim, identitatē, vt sic loquar, cibi, & potus inter nos, & Iudęos in vita consistere. *Illis enim,* inquit, *vita erat à solo Christi spiritu: nobis autē est etiam à carne Christi in sacramēto data:* quasi Iudęi habere potuerit vitā à spiritu Christi, nisi Christū haberēt ipsū per fidē in cordib⁹ suis habitantē, & mente, atq; animo carnē eius pro se in crucē aliquādo dandā complecterentur. Adhæc fatetur, *sacramenta veterū eadē fuisse cū nostris in signa remota:* nimirū, quòd illa quoque dirigant ad eandē viam in cœlū, & ad eandē rerum credendarū veritatē, & ad eandē cœlestem vitam hic adipiscendā per gratiam; ibi verò per gloriam: quarū rerū Christus sit & author, & ductor, & dator. Illū enim de se dicere: *Ego sum via, veritas, & vita. Qui licet nō eodē modo semper duxerit, docuerit, dederit, eandem tamen vitam,* inquit, Inconstātius, *veteres nobiscū māducasse, & bibisse, fatendum est.* Quid iste de signo remoto sibi fingat, non planè intelligo: neque id ad nostrū institutū ita multū facere arbitror. Fortassis remotū signū intelligit æternā beatitudinē, & vi-

Nec Iudæi antiquitus poterāt vitam ac spiritum habere nisi per carnem Christi.

A tam, & gratiam: propinquū autē signū, corpus, & sanguinem domini. Quòd si ita est, vti auguror, omninò falsum est, quod ait, veteres exclusos fuisse à cibo & potu carnis & sāguinis Christi. Illi n. hęc quoq; potuerūt per fidē apprehendere. Sed, quoniā fatetur, veteres nobiscū comedisse, ac bibisse eādē vitā, omninò necesse est vt fateatur, illos comedisse etiā, & bibisse carnē & sanguinē dñi: vt sine quibus nemo vnquam adeptus sit aut adipisci potuerit æternā vitam.

B Postremò discrimina illa, quę nos in responsione posuimus inter veterū sacramenta, & nostra, cum coarguere, aut refellere non possit, arrodit tamen, quantū potest, & petita esse dicit à Scholasticis, & à nobis, tanquā simijs Catholicorū, nonnulla ex parte composita esse ad fallaciam imitatione loquendi. Primū, intelligere debet, me illa discrimina ab Augustino accepisse, nō à Scholasticis. Deinde quod ait *me commentū esse ad fallaciam,* id proferre debuit, & con-

C futare, quod vtiq; non fecit: non, opinor, quòd mihi parceret, sed quod nil haberet, quod adferret. Hoc solū dicit, *me annitasse claritati verborum Christi, cū interim pro viribus ea coner obscurare.* Verba illa domini, quę cōmemorantur in cœna, de eius corpore pro nobis tradēdo in mortē, perspicua, & clara esse fateor: presertim si conferātur cū doctrina, quā antiqui patres illa eadē de re habuerūt in vmbris. Neq; ego obscuro sermonē dñi: nisi quòd iste omnia obscura esse putat,

D vbi nō lucet realis pręsētia, & trāsubstantiatio.

Argumentum Gardineri.

CVM Christus prouiserit, fidem Ecclesiæ non defuturum, cumq; ea sit sponsa Christi charissima, mirum est quomodò eam tam diu in tam graui errore, & horrēda idololatria deseruerit, neque ostenderit ei veritatem rei contra tantam impietatem: si ita sit, vt vos dicitis.

SOLVTIO.

NON ita mirarētur, si cogitarēt, quid Christus dixerit de suo postremo aduentu. Putásne, inquit, cum venerit Filius hominis fidē inueniet super terram? Ostendit autē, tam graues fore errores, vt si fieri possit, etiam electi sint seducendi: quēadmodum ante eius priorē aduentū Scribæ, Pharisæi, Sacerdotes omnia corruperant suis traditionibus. Non tamen Ecclesia eo tempore prorsus deserta fuit in errore, Supererant enim aliquot viri boni, vt Simeon, Iohannes Baptista, Ioseph Anna, Maria. Ita factum est vltimis hisce temporibus: non enim vniuersa Ecclesia prorrsus fermentata est istis humanis traditionibus & erroribus.

GARDINERVS.

Agitur hoc argumēto, quid fiat media diei luce: & hic Sectarius quærit occasum secūdo Christi aduentui proximū.

MARTYR.

Inconstātius, vt videatur mihi scitè, & argutè respondere, & probare solutionē meam longè esse à proposito alienā, cauillatur, me, cum quęratur de meridie ostēdere, quid factū sit in aurora, & quęrere, quid futurū sit sub occasum solis: quasi fateri velit, sub initijs primitiuæ Ecclesiæ inter Iudęos omnia fuisse corruptissima: atq; vltimis temporibus etiam inter Christianos fore quodāmodo desperata: dominū enim prædicere, vix fidem superfuturā in terris. *Sed*

E *nos,* inquit, *de istis temporibus non quærimus: sed potius, quid agatur in meridie, hoc est, vt ego interpretor, in optima & perfectissima constitutione Ecclesiæ.* Cęterū, cur huic non venit in mentē, quod Paulus scribit ad Thessalonicenses: Antichristū, hominē illum peccati, iam tum cœpisse excercere mysteriū iniquitatis suę: quodq; Ioānes scribit, illud ipsum suū tempus esse vltimā horam. Simeonē, Ioannē, Iosephū, Annā, Mariā nō eo cōsilio recensuimus, vt qualis Ecclesia fuerit in ipsis incunabulis, doceremus, sed potius contrà, vt illis exemplis ostēderemus, veterē illam Ecclesiam, quamuis esset corruptissima, tamē bonis, & pijs viris non prorsus fuisse destitutam.

Neque verò est, quòd Ecclesia queri possit, quod impiè sibi fingit Inconstantius, *multa iam secula elapsa esse, nec tamen adhuc Deum illuxisse populo suo, gloriam domini non esse adhuc exortam, lumen nondum esse visum, nondum fugatam esse idololatriam, sed potius mutatam: vt miseri mortales in Ecclesia ad hanc vsque ætatem coluerint panem, & vinum, tanquam Bacchum, & Cererem.*

Cererem. Hac, inquit, *tam absurda, & abbominãda Christum permittere, ac permisisse in Ecclesia non est credibile. Atque hinc ait argumenta suppeditari suis à voluntate Dei per signum.* Nihil causæ est, Inconstãti, cur Ecclesia ad hunc modũ queri debeat. Ea enim iam inde ab initio luculẽter instructa est de voluntate Dei ex sacris literis, vt satis armata esset & cõtra idololatriã, & contra vestras istas de transubstãtiatione atq; reali præsentia inanissimas fictiones. Ex eodem fonte didicit, Christum agere iam in cœlo, & adhuc retinere B veritatẽ humanæ naturæ, nec secundũ eam iam amplius versari in terris, aut omnino versatorũ esse, antequam redeat ad iudicandos, & viuos, & mortuos. Atq; ex eo intellexit, præsentiam sponsi sui in Eucharistia nullã esse, nisi spiritualem, eam, videlicet, quæ possit fide, atq; animo comprehendi. Nec veteres patres illam de istis dogmatis vnquam aliter instituerunt. Atq; ita diu bene, ac tolerabiliter habuit. Nam ferè vsque ad tempora Caroli Magni nec transubstan- C tiationes, nec reales istæ præsentiæ, nec Missæ priuatæ, nec alia portẽta penè infinita in Ecclesiam inuecta sunt. Postcà verò dormiẽtibus ministris, quemadmodũ dominus ipse futurũ prædixit, venit inimicus homo, & superseminauit zizania. Tum demũ impuræ istæ doctrinæ inualuerunt: quæ nostris temporibus, quoniam A scripturis non possunt, ferro flãmaq; defendũtor. Non ergo commemoramus, quid factum sit à primordijs Ecclesiæ, & à temporibus Apostolorum, sed quid post multa secula corruptis ferè iam rebus omnibus infeliciter contigerit, quidque illud sit, quod hodiè miserabiliter premat, & affligat Ecclesiam, non sine summo animi nostri dolore narramus.

Eam autem sæpe, atque etiam penè dicam, semper fuisse conditionem Ecclesiæ, præsertim iam declinantis, vt impij ferè vbique dominarentur, pij autem, & rectè sentientes malis omnibus afficerentur, facilè videre possumus ex sacra historia. Quis enim nescit, quid Hieremiæ, Esaiæ, plærisque omnibus Prophetis, Apostolis, & Christo ipsi acciderit. Nam de Athanasio, Chrysostomo, Ambrosio, deque pijs hominibus nostrorum temporum nihil attinet commemorare. Atque ea causa diximus, Ecclesiam nunquam prorsus totam potuisse fermentari, & corrumpi: quòd semper fuerint in ea aliqui boni viri, etsi non ita multi, qui de Deo, & vera religione rectè senserint. Nosne verò, an isti affeclæ, & parasiti Paparum sine tale cum potuerimus, Christus ipse, vbi redierit ad iudicandum, publicè decernet. Interim nõ tanti faciemus, quicquid garriat Inconstantius.

Argumentum Gardineri.

Si in Eucharistia non adsit veritas corporis Christi, sed tantùm significatio spiritualis nutrimenti, tum nihilo plus habebitur in sacramento, quàm in communibus cibis & conuiuijs. Nam ibi quoque fideles panis & vini significationẽ intelligũt: & sufficiet panis catechumenorũ & ita peribit effectus, & dignitas Sacramentorũ.

SOLVTIO.

ETSI vulgaris panis præstare possit eandem significationem, tamen argumentum est infirmum. Nam in communibus cibis nec domini institutum est, nec sacramentum, nec verbum Dei, nec promissio talis, qualis est in Eucharistia. Ideoque hæc non sunt inter sese conferenda.

GARDINERVS.

SI nihil aliud est, quã panis, quod datur, quin intelligatur in pane sacramentũ, quoties mãducatur, nihil prohibet.

MARTYR.

PRimùm hoc mihi iste dicat, vtrum plus potest fuisse in sacrificijs veteris Testamenti, an in cęteris carnibus, quæ vendebantur in macello. Nam si plus fuit in illis, quid nobis mouet rixam de pane ac vino Eucharistiæ? At si E nihilo plus in illis fuit, quam in alijs carnibus, cur Deus huiusmodi oblationes quãdoque vocat Sancta sanctorum? & quare comminatur mortem illis, qui eas indignè comedissent? Dicat hoc mihi, nunquid putet amplius esse in aqua Baptismi, quàm in profano balneo. Si nihil est, cur Baptismus prohibetur iterari? Cor appellatur lauacrum Regenerationis? Si est quiddam in eo amplius, quàm in alijs aquis, desinat Sophista de pane & vino Eucharistiæ F calumniari.

Si quod datur, inquit, *nihil aliud est, quàm panis, nihil prohibet, quin in pane, quoties comeditur, intelligi possit sacramentum. Nam, si omnia in nomine domini facienda sunt, siue edimus, siue bibimus, verba eius Christi cognita nobis, & cogitatione fixa retineamus, vbi nullum est sacerdotium, quod contendunt isti, altaria nulla, sed mensa ad edendum, & bibendum proposita, in qua nihil præterea agitur, nisi gratiarum actio, quid ni obtineat, quod Psalmista cecinit, Benedicamus domino in omni tempore? Et huic isti Sectario manducatio ita describitur, quasi dicas, meditari mente symbolũ cum Cantico Zachariæ. Quod autem hic loquitur de promissione, nulla est adiecta symbolis, si nihil aliud concinentur, quàm abesse carnem Christi, cuius manducationi addita est à Christo promissio. De auditu verborum, quem nunc exigit Sectarius, non erit, scilicet, difficultas. Recitabuntur per vices ab vno, & altero: & simul asseuerabitur fortiter, esse domini institutũ: quod istis est loco firmissimi argumẽti.* Nõ atramento, Inconstãti, sed veneno aterrimo tinxeras calamum, cum ista scriberes. Sed in eo indolge sanè tibi, quantum libet. Tamen ista, quæ tibi tantoperè placent, quibusque putas nos prorsus iugulari, nostram causam nihil attingunt. Multa enim obstãt, quò minus, quoties comedimus panẽ, eum habeamꝰ pro sacramẽto: eaq;

A ne nescire posses, apertè & distinctè indicauimus. Nã vt habeatur sacra Cõmunio, necesse est, panem, non tantùm intelligi, sed etiam esse sacramentum, Siue edimus, siue bibimus, omnia facienda sunt in nomine domini. Itaq; concludis posse fieri, vt Christum semper, & in omni loco vera fide comedamus. Vtinam quidem, Inconstanti, vtinam id semper, à nobis, & verè fieret. Sed quoniam caro nostra infirma est, idcircò iussu, & instituto Dei habemus sacros cõuentus, vbi & verbo Dei, & ceremonijs Cœnæ B dominicæ prouocemur, ad id vehementius & attentius faciendũ. Repetũtur etiam, & inculcantur verba Christi, quòd ea alioqui minus multò, quàm par esset, sensibus, & cogitationibus nostris infigantur.

Ecclesia nostra sacerdotio minime destituitur, cũ Christũ sacerdotem habeat.

Deinde impudenter mentitur nullum nos habere sacerdotium. Quomodò enim essemos Christiani, si Christum sacerdotem non haberemus? In illum autẽ solum ita collata est om- C nis dignitas sacerdotalis, vt illi iam nullus sacerdos aut possit, aut debat surrogari. Quod ergo ad Christum sacerdotem attinet, nos sacerdotio noui Testamenti non destituimur. Deinde in Ecclesijs nostris habemus concionatores, & ministros, & diaconos qui etsi nõ ita aut vncti, aut tonsi, aut rasi sint, vt meriones isti Papistici, nihilò tamen minus verbum Dei, & sacramenta, rectè atque ordine dispensant. sacerdotes quidem illos non appellamus, ne quid D Christi vnico, atque æterno sacerdotio derogemus. Nec vsquam legimus in nouo Testamento, vel ipsos Apostolos vnquam dictos fuisse sacerdotes, vel eos, quos ordinarunt ministros in Ecclesijs, voluisse sacerdotes appellari. Hac in re si quid erramus, cur non redarguimur è verbo Dei?

Nostros ministros non appellamus sacerdotes.

Addit, *nos non habere altaria, sed mensas tantũ proponere ad comedendum ac bibendum.* Et quid obsecro, te opus est altari, vbi nec ignis ardeat nec E victimæ cædantur? Ostende nobis vel ex verbis Christi, vel ex doctrina Apostolorum certum aliquod mandatum de excitandis altaribus, si velis nos in tuam sententiam descendere. Mensas potius habemus: quod videamus Christum non ad altare, sed ad mensam mysterium Eucharistiæ instituisse. Et Paulus capite 10. prioris epistolæ ad Corinthios, cum hac ipsa de re ageretur, non dixit vnquã Altare, sed Mensam domini. *Non potestis*, inquit *mensæ do-* F *mini participes esse, & mensæ dæmoniorũ.* Neq; illud verũ est, quod addit, nos ad hanc mensam nostram nihil aliud velle fieri, quàm vt edatur, & bibatur, & agãtur gratiæ. Præterea enim hæc omnia, quemadmodum iussi sumus, celebramus memoriam mortis domini: adhibemus etiam preces, exortationes, confessiones peccatorũ, & eleemosynas. Sed hæc omnia præ suis Transubstantiationibus, vagis illis & realibus præsentijs, Inconstantius pro nihilo ducit & con- G temnit. Vnde autem aut audierit, aut suspicari potuerit, Edere, apud nos nihil aliud esse, quã animo ac mente meditari symbolum cum Cantico Zachariæ, equidem non possum diuinare.

Non habentur propriè altaria in ecclesia Christiana.

Edere quid.

A Nã, Edere, si ad symbola referatur, opus naturę esse dicimus, sin autẽ referatur ad carnẽ Christi, dicimus vnà cũ sãctis, & orthodoxis Patribus, edere, nihil aliud esse, quã credere. Fides autẽ illa nostra nihil aliud spectat in Eucharistia, quã corpus Christi pro nobis oblatũ in cruce, & sanguinẽ eius pro nobis fusũ. Neq; ibi aut symbolo fidei, aut cãtico Zacharię opus magis putamus esse quam alijs sacrarũ scripturarũ locis, in quibus illa vel promissa vel exhibita leguntur.

B Præterea etiam errat, quòd dicat, symbolis, postquam facta sunt sacramenta, & sumuntur cum vera fide, nullam additam esse promissionem, quis enim hoc non videat ad promissionem salutis nostræ facere, quod audimus, corpus Christi pro nobis fuisse traditum, & sanguinem eius pro nobis fusum? Et cum rectè, atque ordine ore corporis edimus, & bibimus externa symbola, mente, & spiritu edimus, & bibimus corpus & sanguinẽ Christi, cuius rei pro- C missiones in 6. Iohannis amplissimè describũtur: nempè, nos in Christum mansuros esse, & Christũ vicissim in nobis: nos victuros esse, & salutariter resurrecturus. At istę, inquies, promissiones, nõ adiectæ sunt symbolis. Fateor, si ea seorsim a rebus significatis & illarũ perceptione consideremus. In responsione autem proposita non ita accipiuntur. Ibi enim assignatur ratio, cur panis & vinum, cum eduntur, & bibuntur in sacra Cœna, non habenda sint pro com- D munibus cibis. Illi enim non habent aliam spiritualem promissionem, nisi quod sanctificentur per precationem, & verbum Dei.

Quæ promissiones ad hoc sacramentũ pertineant.

Illud etiam luculentissimum est mendacium, quod ait, *symbola illa in sacra cœna nihil aliud nobis prædicare, quàm abesse carnem Christi.* Illa enim dicunt nobis testimonium de morte domini: prædicantque, nos eius carne non minus pasci atque ali spiritualiter, quàm naturali ratione alimur & nutrimur pane ac vino: hortã- E turque, vt quemadmodum in pane multa grana miscentur, & coeunt in vnam massam, ita nos maneamus quam arctissime coniuncti in Ecclesia, quæ est mysticum corpus Christi. An hoc tibi videtur esse, tantùm prædicare abesse carnem Christi.

Deinde verba, inquit, *illa domini, quæ audiri volunt in mysterijs, recitabuntur per vices modò ab vno, modò ab altero: atque hoc ipsum asseuerabitur, esse institutum domini.* Tu ista Inconstanti, tibi fortas- F se ipsi canis. Nos enim ab Apostolo Paulo longè aliter sumus instituti. Is enim in priori epistola ad Corinthios pulcherrimè distinxit sacram cœnam à priuatis & profanis conuiuijs. Monet enim, vt Christiani, cum velint Communicare, conueniant ad Ecclesiam, & ibi vnà cõedant & bibant, & sese mutuò expectẽt. quòd si seorsim, & priuatim velint comedere, id iam pronuntiat, non esse comedere Cœnam domini. *Domos* inquit, *habetis ad comedendum, &* G *bibendum: & siquis esurit, domi comedat.* Hic audis, quantũ intersit inter domesticas, & priuatas epulas, & perceptionẽ sacramẽti. Illę n. priuatim fiũt: hæc in Ecclesia publicè celebratur. Qood autem

Eucharistia priuata.

autem pro sua modestia scurriliter addit, verba domini modò ab vno, modò ab altero posse satis cōmodè recitari, id ad nostrarum Ecclesiarum instituta nihil pertinet. Nos enim habem⁹ ministros: quorum de manibus, quemadmodū Iustinus Martyr, & Tertullianus in primordijs Ecclesiæ factū docent, sacramēta percipimus: & scimus, Paulum dicere 1. Corinth. 14. Deum non esse authorē confusionis: eumq; monere, vt omnia ad ædificationē fiant, idq; εὐσχημόνως, & cum decoro. Quæ omnia quoniam & scimus, & in Ecclesijs nostris quā possum⁹ proximè sequimur, Inconstantiū cum suis istis priuatis, & domesticis cœnitationibus patiemur facessere. Verbū quidē domini, & sacras literas priuatim in ædibus nostris recitamus: & de salutaribus rebus libēter inter nos colloquimur. Sed cum in illis mensis, nō celebremus mysteria, sed reficiamus, & curemus corpora, nolumus ista inter se temerè, & sine ratione confundere. Quod autē Inconstātius noster ita effusē ridet, verbū domini ad priuatas mēsas hominū Christianorum vel per vices aliquas recitari, vel ab omnibus vnà cani, vt fratres sese mutuò prouocēt ad pietatē, id Tertulliano in Apologetico non ita videbatur ridiculū. Atqi vtinam illa ratio inter pios homines vbique seruaretur.

Quæritur adhæc, *nos cum iactemus promissiones additas instituto domini, & magni fieri velimus eius verba, verum eius corporis præsentiā denegare: quæ nō tantū constet & ex verbo ipso domini, & ex sensu Ecclesiæ, sed etiam sola dignitatem addat sacramēto*. Nisi crederemus, promissionē additā esse instituto domini, sacras scripturas reijceremus. Cum autē opus hoc omne sit fidei, ea verò, quemadmodum Apostolus ait, constet ex auditu verbi Dei, cur vbi fides exuscitanda sit, adhiberi non debeat verbū Dei, equidem adhuc non video. Aut quis vnquā somniauit, sacramentum posse rectè, & legitimè administrari sine verbo? Certè Augustinus docet, accedere oportere verbū ad elementū, vt fiat sacramentū. Nihil ergo nos alienum, aut absurdum facimus, si in sacris mysterijs sonare, & audiri volumus verbū Dei. Realem autem, & substantialem præsentiā corporis Christi negamus, quod eā & veritas humani corporis, & scripturæ ipsæ negent: quodque ea, si reciperetur, dignitatē sacramenti, nō, vt tu dicis, ornaret, sed quod res ipsa loquitur, abrogaret. Quæ enim dignitas constare posset illi sacramento, in quo corpus domini spoliaretur sua magnitudine? Aut quæ posset in eo esse veritas, vbi sensus ipsi deciperentur, & relictis tantum accidentibus, symbolorum natura prorsus de medio tolleretur.

Sed Theophylactus, inquis, ita scribit in verba illa Pauli, *Non dijudicans corpus domini: hoc est,* inquit, *nil prius disquirens, aut internoscens præsentiæ mysterij magnitudinem. Nam si certiores essemus, quis nam & quantus sit ille, qui nobis in conspectu adiacet, nulla fermè rei alterius ape indigeremus: sed solus ille & vigilantiam nobis, & diligentiam compararet.* Hæc, inquit, Inconstantius, *Theophilactus habet: qui Christi præsentiam adeò in sacramento veram esse persuasus est, vt illam solam satis esse putarit ad deterrendos nos, ne quid tanto mysterio indignum faciamus.*

Sed considerare Inconstantium oportuit, quā nā ratione Christus, talis, ac tātus nobis constituatur in cōspectu, interim dū sacra Cœna celebratur. Nam si de diuina natura loqui velit, illa quidē verè, ac proprie adest: at si de humana, etiā illa nobis ante oculos & in cōspectu pponitur, cū à nobis vera, & sincera fide comprehēditur: cumque nobis & verbis, & symbolis, & externa illa manducatione in memoriam reuocatur: & sublata in crucem, & saucia, & mortua egregia hypotyposi quodammodò ante oculos nostros constituitur. Verùm Inconstantius, quid nam illud sit apud Theophylactum, Adiacere conspectui nostro, intelligere non potest, nisi Christ⁹ sub accidētibus panis cōcludatur.

Ad extremum ita concludit, *Secundum istam doctrinam obtineri potest, vt panis omnis triticeus, omni loco, omni tempore significet Christum: quò frequentior fiat significatio Christi, & in vina largior, quatenus pocula maiora exhauriantur: vt ita protinus conculcetur religio, & ipsa vilitate abeat in contemptum.* Satis apparet, istum nostrum cudisse nobis hoc argumentum, com iam redisset feruens, & æstuās à poculis maioribus. An enim, quia Christus, quòd ad corpus attinet, vt olim mortuus est, & sepultus, non est re ipsa præsens in aquis Baptismi, idcircò quæuis aqua aut quæuis tinctio erit Baptismus? Non, opinor. Et tamen Paulus ait, Omnes, quicunque baptizantur, induere Christum, & vnà cum illo mori, & sepeliri in Baptismo. Imò etiam Chrisma illud vestrum, coi tantum vultis tribui, quamuis in eo nec Transubstantiatio vlla sit, nec realis Christi præsentia, tamen sacramentum, idque maximum esse vultis. Neque tamen idcircò, opinor, vultis omne oleum, omni loco, omni tempore esse sacramentum. Coniunctio etiam maris & fœminæ refert nobis coniunctionem Christi & Ecclesiæ: non tamen id facit quæuis coniunctio: nam alioqui stupra, & scortationes essent mysteria. Ridiculum ergo est, quod iste nobis ita petulāter obijcit, Omnē panē triticeū significare Christū. Quæuis .n. maximè significet, nō tamē idcircò erit sacramētū Eucharistię. possē hic cōuitia cōuitijs, quib⁹ ille me pro suo cādore cumulauit, reponere. Sed ego reprimo me: & hoc potius cogito, quid me, & hāc causam deceat, quā quid ille meritò audire debeat.

Quomodò Christus in conspectu nobis adiaceat, dum Cœna celebratur.

Argumentum Gardineri.

Si tropicè accipiantur verba Christi, tum facilè fieri patet, vt multa præcepta subuertātur. Abraham iussus circuncidere se, potuit dixisse sermo est figuratus: & huic mandato satis fecero, si cor meum circuncidero. item, cū delectus ciborum mandabatur, dicere potuissent Israelitæ, exequutionem illius mandati posse constare morali obseruatione, si ea peccata non perpetrarent, quæ immundis illis animalibus significabantur. Et sic nec Circuncisio, nec delectus ciborum locum habuisset.

SOLVTIO.

INFIRMA est ratio: nam litera ipsa, & circunstantiæ euincunt, sermonem non esse tropicum. Nam Circuncisioni determinatus est octauus dies, & additur, fœdus domini gestandũ esse in carne. In delectu autem ciborũ tam disertæ conditiones animalium mundorum, & immundorum describũtur, & huiusmodi purificationes præuaricantium, vt nullus relictus sit ambigendi locus.

GARDINERVS.

IMO firma est ratio: nec defuerunt, qui religionem nostram illis artibus adorirentur: nec deerit ingenium malitiæ, vt illum diem octauum, de quo loquitur Sectarius tropo aliquo expediant.

MARTYR.

ARgumentum, quod nos liquidò ostendimus infirmum esse, id Inconstantius cum suscipiat confirmandum, nullo nouo fulcro, aut firmamento corroborat. Tantùm id quod anteà posuerat, resumit, idque aliquàtò verbosius, & molestius explicat. Aqua illi, videlicet, hærebat: & quemadmodum se ex isto Labyrintho explicaret, viam nullã inueniebat. Ait, *non defuisse homines, qui istis artibus religionem nostram aliquando adorti fuerint*: & addit, *non defutura ingenia pari malitia, quæ diem octauũ, quem dominus Circuncisioni designauit, possint tropo aliquo expedire: vt Circũcisione dicant nouum sabbatismum significari: nimirum, vt in corde cessetur ab operibus carnis: cumq́; Deus sit spiritus, non in carnis præcisione, sed in cordis inscriptione notari fœdus: idq́; ibi gestandum esse, non in pellicula.* Si quis ita velit euertere, ac tollere historiam de Circuncisione, illi facilè occurremus, & primum quidem ei concedemus, hęc fuisse Circuncisionis mysteria quę commemorauit: & ad ista significata, maximè verò ad Christũ, illos, qui circuncidebantur, oportuisse spectare. Omnino autem circuncidi oportuisse membra genitalia, tum contextus ipse verborum, tum etiam historia ipsa, quæ scribitur in libro Geneseos necessariò probat. Constat .n. ex ipsa narratione rei gestæ, Abrahamum, non solum se ipsum circuncidisse, sed etiam Ismaelẽ, & vernas, & Ischacum. Constat etiam, Iosuam instituisse generalem Circuncisionẽ totius populi: & Zipporam præciso filij præputio Mosen virum suum liberasse à præsenti morte. Cõstat etiam, Iudæos ad hæc vsque tempora partẽ quandam virilis membri præcidere, eosque olim ea de causa dictos fuisse, Appellas, & Recutitos. Oportet sanè & stultum, & omnino cæcũ fuisse, qui fuerit voluerit sibi in re tam perspicua fucum fieri.

Iam verò de cibis mundis & immundis nemo vnquam potuisset ita subtiliter philosophari, quin vt quiuis facilè intelligeret, illud præceptum eo tempore ad historiam, vtque dicũt, ad literam pertinuisse. Nam prophetæ sæpe & vehementer conquesti sunt, hoc ab impijs Hebræis non fuisse obseruatum. Ezechiel dicebat,

A se nonquam quicquam immundum comedisse in omni vita sua: & idcircò grauabatur cibos suos coquere humano stercore. Daniel, & eius socij temperant sibi à cibis, qui ad illos deferebantur à mensa Regia: ne forte re aliqua immunda contaminarentur. In libris Machabæorum martyres quidam, & sancti viri subire maluerunt quæuis extrema supplicia, quam vt cõtra præscriptum Legis Dei attingerent suillam carnem. Et illud idem institutũ Iudæi nostro-

B rum temporum ad hunc vsq; diem mordicus retinent. Paulus etiam ostendit, quàuis iam simus ab illa obseruatione liberati per Christũ, tamen illa in primitiua Ecclesia non potuisse infirmis hominibus extorqueri. Et Petrus in sua visione deprecabatur, ne ad immundorum ciborum esum adigeretur. Aduersus tam euidentem, & tam perspicuam veritatem qui tandem fuci, quæ fraudes, quæ commenta possint obtinere? Sed Inconstantius trepidat, vbi nul-

C lus est timor: vbi verò fides nostra labefactatur & dogmatum veritas concutitur, & corrũpitur, ibi securè stertit.

Fateor autem, rectè, ac prudenter annotatũ esse ab Augustino in libris de Doctrina Christiana, quod tamen Inconstantius noster tacet, in mandatis Dei non esse recedendum à proprio sensu verborum (addit Inconstantius, etiã in sacramẽtis: quod tamen in illo loco apud Au-

D gustinum non habetur) dũmodò nihil absurdi contineatur in litera, quod sit à Fidei Regulis alienum. Nos verò eius Regulæ optimè meminimus: nec alia de causa Reales istas vestras præsentias, & Transubstantiationes repudiamus, quàm quòd ex illis multa absurda, & à vera fide aliena consequantur. Hoc tamen non omittam, Sophistam nostrum non ex simplicitate, aut incogitantia locum illum Augustini subticuisse, sed ex mera astutia, & vafritie. Scie-

E bat enim, Augustinum eodem in libro, & penè etiam eodem loco, docere, Manducare corpus Christi & eius sanguinem bibere, esse loqutiones figuratas. Hoc te, Lector, vt alia etiam eius generis multa, Inconstantius pro sua simplicitate celare voluit.

Argumentum Gardineri.

IN Prophetis, & in historijs tropi facilè possunt admitti: eò quòd Spiritus sanctus agat more hominũ, vt vehementius, & magis exprimat, quæ sunt dicenda. At in dogmatibus, & præceptis omnia sunt simpliciter accipienda.

SOLVTIO.

HAEC sententia nòn est vniuersalis. Nam quo ad præcepta, Christus ait, Caue-

te

te à fermento Pharisæorum: vbi apertè vtitur tropo. Et in septimo capite Matthæi: Cauete vobis à falsis prophetis. Veniunt enim ad vos in vestimentis ouium: intus autem sunt rapaces lupi: in quo præcepto est figurata loquutio. Sunt etiam tropi interdum in Dogmatibus: Nam Paulus ait, Petra erat Christus: &, Nos omnes sumus vnus panis. Et alibi de Deo ipso scribitur, Deus est ignis comburens.

GARDINERVS.

Quod hic adducit Stellarius, non infirmat vniuersalitatem. Nam, Cauete à fermento Pharisæorum, non simpliciter dogmatis causa à Christo dicebatur, sed vt suorum animos ab oscitantia excitaret.

MARTYR.

RESpondet, nostras istas instantias non efficere, quin Regula illa, quam ipse nobis dedit in argumento proposito, sit generalis. Quod autem nos obijcimus, de fermento Pharisæorum, ait, Christum id dogmatis causa non dixisse: sed vt oscitantes suorum animos excitaret. Equidem hoc satis video, & scio, Christum voluisse Discipulos suos attentos reddere, eosque monuisse, vt cauerent. Tu verò parũ attentus eras, Inconstanti, cú putares, nos hoc exemplum pro dogmate proposuisse. Disertis enim verbis præceptum illud esse, non dogma diximus: & in responsione ostendimus, etiam in præceptis posse inueniri tropos. Quàm autem verè dicat, *id, quod à Christo speciali ratione factum sit, non posse id quod generale sit, infirmare*, nondum intelligo. Nam cùm verba illa Christi contineant præceptum, & in illis ipsis verbis sit tropus, quomodo constabit vniuersalitas istius nouæ Regulæ, in præceptis non esse admittendos tropos?

Deinde quod à nobis secundo loco adductum est, Cauete vobis à falsis prophetis, *fatetur præceptum esse simplicissimis, & apertissimis verbis prolatum. Id autem, quod sequitur, de vestimentis ouium, ait, ad notam discernendi, non ad præceptum pertinere.* Imò, Inconstanti, ea videtur fuisse præcepti causa. Cur enim mandat, vt caueant, nisi quòd diligenti cautione sit opus, in tanta præsertim impostorum astutia? Illi enim, cum sint crudeles, feri, sanguinarij, tamen videri volunt clementes, mansueti, simplices. Neque verò nos hoc loco quærimus, tropus ille, quem indicamus, causæne, an potius nota sit. Satis habemus, si hoc sit constitutum, tropum inueniri posse in præceptis domini.

Iam, si quis plura etiam loca audire velit, an non id quoque facit ad præceptum, quod Paulus ait, *Ne contristetis Spiritum sanctum?* Aut quod Christus monet, ne simus solliciti de postero tempore: sufficere enim suam diei malitiam: & crastinum sollicitum fore de se ipso? In istis verbis nónne est manifestus tropus? Possem huc alia permulta cumulare, si liberet: sunt enim in scripturis loca plurima. Memini verò & quidem rectè, Dialecticos hoc docere, propositionem vniuersalem falsam esse, si eius aliquæ particulares sint falsæ.

In sacramentis autem inueniri tropos, satis ex eo ipso docuimus, quod Paulus dicit, *Petra*

A *erat Christus. Sed ibi Inconstantius vrget esse tropum. Paulum enim loqui de Petra sequente: sensibilem autem petram non sequutam esse, sed Petram Christum.* Et addit, *illa verba non continere dogma nostræ Ecclesiæ: sed docere, quid Veteribus contigerit in figura.* Sed Inconstantium meminisse oportuit, Paulum illam Petram sensibilem appellare sequentem, quòd obsequuta fuerit necessitati sitientiũ: cui sententiæ Græca vox, ἀκολουθούσης, nihil repugnat. Quòd si hoc non placet, possumus idẽ
B interpretari de ipso Christo, qui Israelitas continuè sequutus sit per desertum. Ipsum autem Christum appellari Petram, non est rarum aut inusitatum in sacris literis. Nam Esaias eum appellat lapidem offensionis, & petram scandali. Et Dauid de Christo disertè canit: *Lapis quem reprobarunt ædificantes, is factus est caput anguli.* Et Paulus, *Ipso*, inquit, *summo angulari lapide Iesu Christo.* Et Daniel, Christum appellat lapidem præcisum sine manibus. Denique dominus ipse Io-
C hannis filium Simonem à se ipso appellauit Petrum. Christum autem appellari Petram, videat Inconstantius, quàm rectè conueniat sine tropo. Et si mihi fidem non habet, Augustino saltem credat, qui in libro Quæstionum super Leuiticum q. 57. ita scribit: *Solet autem res quæ significat, eius rei nomine quam significat nuncupari: sicut scriptum est, Septem spicæ septem anni sunt, & multa huiusmodi: hinc est quod dictum est, Petra erat Christus. Non enim dixit, Petra significat Christum, sed*
D *tanquam hoc esset, quod vtique per substantiam nõ hoc erat, sed per significationem.* Audisne tropum esse, cum Petra dicitur Christus, Augustini iudicio: & eum tropum, qui à nobis docetur, nimirum vt petra Christum significauerit?

Petram verò illam cum aqua, quæ ab ea fluxerat, apud veteres fuisse Sacramentum, negari non potest: & præsertim, cum Paulus Mannã, & aquam illam è petra conferat cum nostro Baptismo. Nam Baptismũ Sacramentum esse,
E nemo vnquam hactenus dubitauit. Neque verò refert, veterisne, an nouæ Ecclesiæ illa petra fuerit Sacramentum: modò Sacramentum fuisse constet.

Sed quid tandem ad illud respondebit Incõstantius, quod Paulus dicit: *Vnus panis multi sumus? Illa*, inquit, *verba significant arcanum mysterij, quod nullis alijs verbis possit explicari. Nam cum dicimur corpus Christi, tropus est necessarius: quemadmodum in prophanis dicuntur gemmare vites: quia propri*

A *um verbum deest. Et vulgò notatur, plura esse negotia, quàm vocabula.* Hic iste, quantum video, cogitur dare manus, & fateri, in dogmatis, & in Sacramentis esse aliquando tropos. Nihil autem eius causam leuat inopia vocabulorum. Nam nos quoque illam agnoscimus: & cum efficax illa significatio in hoc Sacraméto nō possit exprimi verbo alio proprio, idcircò dicimus, Christum vti voluisse verbo substantino: ne ibi leuem aliquam, aut vulgarem significationem esse suspicaremur. Errat enim iste noster, B cum dicit, non defuisse Christo alia verba propria, si figuram significare voluisset. Etsi enim erant vocabula, quibus communis figura posset indicari, tamen nullum fuit, quo hoc genus significationis, & figuræ posset ostendere. Atque idcircò Sacramentum sui corporis appellauit corpus suum. Circumcisio etiam dicta est fœdus: Agnus dictus est Pesach, aut transitus: & dominus de Ioháne, Ipse, inquit, est Elias: &, ne ab instituto discedamus, Paulus, & Lucas C appellant calicem nouum Testamentum. Confectum ergo est, non tantum præcepta, sed etiam dogmata, & Sacramenta recipere interdum loquutiones tropicas.

Cur Christus vsus sit verbo substātiuo Est, potius quam verbo Significat.

A Quod autem nos in responsione obiecimus Deum appellari ignem vrentem, id Inconstantius respondet, *ad diuinam naturam pertinere, de qua nemo loqui possit sine tropo. Sed in cœna,* inquit, *Christus de humana sua natura loquebatur: quare tùm diceret, Hoc est corpus meum, verbis vsus est propriis.* Ista distinctio primum ad rem nihil facit: deinde, ne vera quidem est. Christus enim naturam suam humanam appellauit granum fromenti: & eandem in sexto Iohannis appellauit Panem. B Quare, quemadmodum iam diximus, & dogmata, & Sacramenta, & præcepta efferri possunt oratione tropica. Vniuersalis ergo illa propositio Inconstantij nostri, qua ita confidenter in vniuersum statuit, in præceptis, in dogmatis, & in Sacramentis nihil loci esse tropis, satis iam opinor est refutata. Quanquam ne illud quidem verum est, quod ait, Christum cum diceret, *Hoc est corpus meum,* propriè, ac præcisè loquutū esse de natura humana. Agebat enim tū C de Sacramento sui corporis: in quo plenè, & pro rei ipsius dignitate explicando, proprium atque aptum vocabulum non habebat.

FINIS Loci tertij.

LOCVS QVARTVS

EIVSDEM LIBRI,

IN ORDINE PRAECEDENTIVM DECIMVS.

In quo Sententiæ ac dicta Sanctorum Patrum excutiuntur.

Argumentum Gardineri ex Epistola 2. Clementis.

TRIBVS Gradibus commissa sunt Sacramenta diuinorum secretorum: id est, presbytero, diacono, & ministro: qui cum timore & tremore clericorum reliquias fragmentorum corporis Dominici custodire debent, nè qua putredo in sacrario inueniatur: ne, tùm negligenter agatur, portioni corporis Domini grauis inferatur iniuria. Communio enim corporis Domini nostri Iesu Christi, si negligenter tractetur, & presbyter minora non curet admonere officia, graui anathemate, & digna humiliationis plaga feriatur. Certè tanta in altario holocausta offerantur, quanta populo sufficere debeant: quòd si remanserint, in crastinum non reseruentur, sed cum timore & tremore clericorum diligenter consumantur. Qui autem residua corporis domini, quæ in sacrario relicta sunt, consumunt, non statim ad communes cibos accipiendos conueniant: ne putent sanctæ portioni commiscere cibum, qui per aqualiculos digestus in secessum funditur.

SOLVTIO.

PRIMVM dicimus, hanc epistolam non esse Clementis, sed confictam à Papistis, & mundo obtrusam nomine Clementis. Deinde, etsi concederemus, eam esse Clementis, tamen illorum errori aduersatur in tribus rebus. Primùm, quòd hic panis in Sacramento vocatur corpus domini: & reliquiæ, seu fragmenta panis, vocantur reliquiæ & fragmenta corporis domini: quod non potest intelligi, nisi figuratè

guratè. Deinde ait, Panem non debere reseruari: quod tamen vbique fit à Papistis. Postremò, ait, Sacerdotes non oportere solos sumere Sacramentum, sed vnà cum populo. Annotandum autem est non esse irreuerenter accedendum ad cibũ mensæ Dominicæ, vt ad cęteros communes cibos: sed cum timore, & tremore, ne accedamus indignè ad sanctam mensam: in qua Christus ipse non solum repræsentatur, sed etiam verè nobis datur.

GARDINERVS.

ISTA calumnia est facillima, verbo, velut fictitiam reijcere, quod aduersetur. Sed est ex istis, qui bellè excogitauit, non esse hanc epistolam Clementis primi, sed cuiusdam Clementis tertij, qui post Gratianum, quo authore hanc epistolam editam habemus, annos fermè sexaginta fuit: scilicet, vt quod est in Prouerbijs, Antequam capra pareret, hædus luderet in tectis.

MARTYR.

Vltę sunt causę, eęque etiã iustissimę, cur istas epistolas dicamus esse suppositias: quas istius improbitas, & importunitas cogit quodammodo cõmemorare. Ait enim, *nos istarum epistolarum autoritatem reijcere, quasi nihil præsi habeamus, quid dicamus, modo dicamus aliquid, quod à veritate dissentiat.* Primũ ergo dicimus, stylum ipsum illarum epistolarum nulla ex parte B redolere grauitatem Apostolicam illorum temporum. Deinde addo, tractari in illis futilia quędam & inania, & minimè illis temporibus conuenientia: quæ, qui naribus sunt non omninò obtusis, ex prima statim lectione facilè poterũt subodorari. Adhæc nemo ex veteribus Patribus has epistolas vnquam citauit: Atqui id fecissent, si tum istæ epistolæ extitissent: præsertim cum nescire nõ possent, Clementem fuisse discipulum Petri, & apud illum summo fuisse C loco: addo etiam, cum multæ graues controuersiæ harum authoritate epistolarum, & vnius nomine Clementis facilè potuissent tolli. Itinerarium Clementis, antiquum admodum scriptum, à Gelasio numeratur inter apocrypha: de istis autem Epistolis prorsus nulla fit ab eo mentio. Quodq́ue à Papistis omnibus diligenter, & in primis caueri debet, si has epistolas recipiant, necesse omnino erit, vt primatum Papæ suo derogent, illumq́ue titulum ad Episcopum D Hierosolymitanum transferant. Iste enim Clemens primam epistolam suam ad Iacobum sic inscribit: *Clemens Iacobo fratri domini, & Episcopo episcoporum, regenti Hebræorum sanctam Ecclesiam Hierosolymis, sed & omnes Ecclesias Dei, quæ vbique Dei prouidentia fundatæ sunt.* Quid, an Clemens ipse, cum esset Romanus Episcopus, iuxta Papistarum sententiam, non erat Episcopus episcoporum? An ille non regebat omnes Ecclesias, quæ vbique erãt per totum orbem terrarũ? E Ergo Papatum voluit Roma transferri Hierosolymam? Nam certè, cum ista scriberet, Petrus iam erat mortuus. Sed nugæ istę sunt, inquies: Fateor. Cur ergo, cum istas nugas prodo, & haberi volo pro nugis, ita seriò, & acerbè condemnor? Additur in eadem epistola sub persona Petri: *Non iudicem, aut cognitorem secularium negotiorum hodie te ordinare vult Christus: ne præfocatus præsentibus hominum curis non possis verbo Dei vacare, & secũdum veritatis regulam secernere bonos à malis.* Et mox, *Tibi impietatis crimen est, neglectis verbi Dei studijs sollicitudines suscipere seculares.* Et mox, *Si enim mũdialibus curis fueris occupatus, & te ipsum decipies, & eos, qui te audiunt.* Bona ista quidem, & salutaria monita sunt, fateor: & ad Episcopos verè pertinent. Sed quid si eadem ista occinamus Antichristo Romano, & Cardinalibus, qui B toti sunt in Laicis tribunalibus, in administranda re ciuili, in incendendis & gerendis bellis, in tuenda sua tyrannide? Quid si eadem obijciam Gardinero meo, qui relicto munere Apostolico, & administratione verbi Dei, perpetuò, & totus est in aula, & iam agit summum Angliæ Cancellarium? Fortasse respondebunt, Epistolas istas Clementis tantum esse vincula voluntaria: se illis nõ teneri, nisi quantum ipsi velint. Cur ergo me solum illis ita miserè astringi C volunt, vt si quid laxare velim, statim sim hæreticus? An quod non sim nec Papa, nec Cardinalis, nec Vintoniensis Episcopus? Et tamen illos Clementem istum suum in primis oportuit colere. Is enim in istis Epistolis diligenter cauit, ne possent à laicis hominibus accusari: & omnino decernit, omnes laicos oportere Episcopis esse subditos. Adhæc Episcopos esse claues cœli, illosq́ue habere potestatem, & aperiendi, & claudendi cœlum, quòd claues cœli facti sint: D illos autem à nemine oportere admoneri, quòd sint oculi domini: quodq́ue qui eos tangat, tangit pupillam oculi eius: vt necesse sit, Paulum grauiter peccasse, qui Petrum reprehẽderit: & Irenæum, qui ita liberè monuerit Victorem, ne Episcopos Asiaticos excommunicaret: & Episcopos Aphricanos, qui monuerint Episcopũ Romanum, ne suos, qui vltra mare, ad Apostolicam sedem appellassent, reciperet. Imò, quod longè etiam est absurdius, mouet in illa E epistola Reges, & orbis monarchas, quos constat illis temporibus fuisse infideles, & hostes nominis Christiani: atq; omnes Principes terræ oportere obedire, & capita sua summittere Episcopis. Sed quid ago? Prolixum esset tres illas epistolas penitus excutere. Ego tibi, Lector, gustum tantum dare volui: tu cætera per te ipsum expandito. Quanquam ex istis ipsis facilè po-

tes intelligere, non male nos iudicare, epistolas illas esse spurias, & suppositititas.

Sed redeo ad Inconstantium. Is ait, *non esse credibile, Papistas voluisse epistolas illas confingere, cum ipsis authoribus ita apertè aduersentur.* Sed non meminit, Papistas suos postquam semel cœpissent deficere à verbo Dei, non semper errasse eodem modo. Nam Papæ ipsi nostrorum temporum quoties inter se diuersa & pugnantia statuerũt? Atque eo maximè nomine dicimus, istos tanto esse acrius & vehementius reprehẽdendos, qui ne illis quidem stare velint, quæ ab ipsorum maioribus decreta, & quo plus haberent authoritatis, & ponderis, falso Clementis nomine fucata sint: quiq; non solũ à veritate sacrarũ literarũ, sed iam etiam à suis ipsorũ decretis defecerint. In verbis autem istius ipsius Clementis, quicunque tandem ille fuerit, quædam satis commodè annotata sunt in responsione: idque in primis, quod reliquias panis, appellat Fragmenta corporis domini: eam enim loquutionem sine figura non posse intelligi. Imò, inquit Inconstantius, *ô bone mysticam eam loquutionem dicimus non figuratam. Illud enim esse mysterij proprium vt Christus, qui non frangitur, tamen in mysterio frangatur ad exprimendam passionem: quamuis fractio sensibilis tantum sit in signo.* Deum immortalem, quas hic nobis uffundit tenebras? Equidem, quæ sit mystica loquutio, nisi eadem sit tropica, non intelligo. Sed dic mihi: Corpus Christi an propriè comminuitur? an propriè habet fragmenta? Ego quidem confidenter affirmo corpus Christi nullo modo propriè frangi posse. Quod si quando dicatur frangi, id dico referri oportere ad symbolũ. Nam, si quemadmodum Paulus ait, Christus non amplius moritur, certè ne patitur quidem amplius, aut frãgitur. Sed iste Sophista, cum dicat fractionem sensibilem tantum esse in signo, & tamen interim affirmet, ipsum Christi corpus frangi in mysterio, vt est insulsus, non videt se loqui pugnãtia. Ista ergo duo vel sunt idem, atque ita non potest euitari tropus, cum id, quod propriè ad signum pertineat, atribuatur etiam rei: vel sunt diuersa. Explicet nobis aliquando Inconstantius, quid sit, Frangi in mysterio.

Verum, quoniam vidit, id, quod primo loco responderat, non posse recipi, aliam quæsiuit rimam. *Si hæc verba*, inquit, *non possunt intelligi absque tropo, potest iusta, & necessaria causa aßignari, cur tropus adsciscatur, nempe, quod corpus Christi frangi nequeat: quæ necessitas in exponendis illis verbis Christi, Hoc est corpus meum, cum non inueniatur, ideo tropus ibi non habet locum.* Si Inconstantius causas illas, & necessitates nõ audiuit, propter quas nos in exponendis illis verbis docuimus omnino adhibendum esse tropum, id nobis non debet esse fraudi. Te autem, Lector, & audiuisse illas, & in memoria retinere, persuasum habeo. Sed iste postea inuadit aliam ansam: nam alteram tenere non potuit. *Ex verbis*, inquit, *Clementis nõ sequitur, Panem appellari corpus Christi. Non enim ea exigunt, vt fateamur, manere panem, quandoquidẽ fractio in panis accidentibus expiditur sensibus: & corpus Christi dicitur impartibiliter diuidi, vt sub minimo fragmento sit integrũ corpus: vnde conuenienter fragmenta sunt indiuisibilis corporis.* Quanto magis magisque in Lernam istam absurdorum inuehor, tantò magis, magisque miror, vnde huic homini tanta vis monstrorum suppetat. Ait, accidentia frangi sine subiecto: quod certè, si ipse audiret, nõ diceret. Deinde sub quouis illorum accidentium frustulo, vult totum atque integrum esse corpus Christi: id quod, si de similitudine aut repræsentatione diceret, quemadmodum in speculo fracto videmus vsu venire, vt in singulis frustulis vultus intuentis integer, & totus conspiciatur, non male diceret. Cum autem clamet, corpus Christi integrum esse ibi sub singulis particulis fracti panis, idque realiter & substantialiter, quantum id portentum sit, tu ipse per te Lector, optimè cogitabis. Ne id quidem dico, quam absurdum sit, corpus, quod sit indiuisibile, tamen habere fragmenta, idq; non figuratè, sed propriè. Hoc tantum moneo, nos ex illis verbis idcircò probare in Eucharistia manere panem, quod Clemens illas reliquias appellet fragmenta. Nam corpus Christi iam impassibile & gloriosum est, & nec mori amplius, nec frangi potest: accidentia autem sine subiecto nec recipere fractionem, nec omnino extare possunt. Tantum ergo panis superest, qui frangatur. Et Cyrillus apertè particulas, & reliquias Eucharistiæ appellat fragmenta panis.

Quod autem nos postea ex illis verbis annotauimus, Eucharistiam non esse reseruandam in crastinum, id ait non verbis Clementis exprimi, sed nostra tantum interpretatione colligi. *Iussit quidem*, inquit, *Clemens, ne reliquiæ illæ seruarentur in crastinum: quoniam ei ita videbatur conuenire: non dixit autem aut non debere, aut non posse seruari: quod Hæretici quidem putabant quos Cyrillus coarguit.* Notat locum ex epistola Cyrilli ad Calosyrium: quæ cum hodie non extet, de ea nihil potest certi responderi. Quid tamen mihi de ea re visum sit, dixi alibi. Cum Clemens & Papa fuerit, &, vt vos vultis vniuersæ Ecclesiæ præfuerit, & iusserit, ne reliquiæ Eucharistiæ seruarentur, necesse est, vt vos eius iussa faciatis, nisi velitis Apostolici viri, & vniuersalis, vt sentitis Episcopi, & Capitis Ecclesiæ decreta conuellere. Si ille Dei spiritu, quo vos iactare soletis illam sedem regi, hoc decreuerit, quo tandem potestis vos spiritu illud decretum violare?

Sensit hîc Inconstantius, sese hærere in luto: itaque, ne prorsus immergeretur, quàm primũ sese transtulit ad id, quod à nobis annotatum est tertio loco: idque, quod nos ex verbis Clementis volumus concludere, ait esse mendacium. *Quoniam*, inquit, *licet Clemens dicat, populo paranda holocausta, quod Ecclesia semper professa est, & omnes Missæ ceremoniæ prædicant, tamen non dicit, Si populus abfuerit, & præparata illorum causa Sacramenta vel noluerint, vel non potuerint adesse, non dicit, inquam, eo casu sacerdotem, qui mysterium confecit, ideo abstinere debere, quia conuiuæ inuitati non veniunt ne solus poßit mãducare: imò contra potius, ne reliquiæ*

reliquiæ in crastinum maneant, vult vniuersum, quod paratum est, à clericis consumi: vt vbi vnus modo clericus sit quod ruri accidit, ibi solum posse, & debere secũdum Clementem sumere, quod parauit, plusquam manifestum est. Si Clemens iubet, vt populo pareotur holocausta, hoc est, Panes, qui sint veri illius holocausti, Corporis videlicet Christi oblati in cruce Sacramenta, & idcirco oomen accipiunt à re significata, cur vos ita nou facitis? Cor vos, contemptis Canonibus vestris astante sæpissimè frequenti populi multitudine, vnum tátum habetis crustulum, quod comedi velitis à solo sacrificulo: pro toto autem populo nihil paratis? Si Ecclesia hoc semper professa est, cor vos eam professiouẽ cõtemnitis & violatis? Si id Missæ ipsius ceremoniæ prædicant, cor vos noo podet io ipsis sacris vestris ita publicè mentiri? cur vos multorũ Communionẽ nõ habetis? cor panes multitudini nõ paratis? *Quid*, inquis, *si populus defuerit, & præparato illorum causa Sacramẽto vel noluerint vel non potuerint adesse?* Primom respondeo, Si populus non conoeniat, & adsit, non esse celebrandam communionem. Hoc enim Paolus mandauit Corinthijs, vt sese mutuò expectarent: neque quisquam præsomeret Cœnam suam ad manducandum. Deinde hoc etiam addo, diebus festis, maximè verò Dominicis populum vestrum adesse satis frequentem: nec tamen illis holocausta à vobis præparari: sed voum sacrificolum suum sibi panem, quem populo noo comedendum, sed videndũ, atque adorandom exhibuerat, cæteris præsentibus, atque iospectantibus, deuorare.

Sed Clemens, ioquis, *non dicit, illum sacerdotem abstinere debere à mysterio, quod confecit.* Si id Clemens non dixit, tameo & Apostolus, & Christus ipse dixit. Christus eoim non solum communicauit cum discipulis, sed etiam addidit, *Edito & bibito*: iussitque, vt idem illud facerent, quod ipse fecisset. Cum ergo Christus eomederit & biberit vnà cum discipulis, illisque mandauerit. vt idem facerent, cur vester Missificator sacrificolus comedit & bibit solus? Aut si cœnam illam non vultis communem esse, cur eam appellatis cœnam? Si alij cuoctentur, cur illos, quemadmodum Paolus monuit, uoo expectatis? Si Clemeos vetat, reliquias reseruari, & manere in crastioom, cur vos eas etiam inuito Clemeote reseruatis? Aut, si fortè supersint, cur clericos vestros, qui eas consumant, non adhibetis? *Atqui ruri*, inqoit, *sæpè vnus tantum est sacerdos*. Esto. Sed cur id non fit in ciuitatibus, vbi negare oon potes, sæpe multos esse clericos? Certè Clementem vestrum, etsi magno verborum strepitu defenditis, tamen eum re ipsa, & factis apertissimè violatis. Si sacrificus ille tuus ruricola nec populum præsentem habet, nec clericos, cur instituit Communionem? An vt ceremooijs suis illudat, & mentiator se communicasse cum multis, cum vnus & solus comedat & bibat? Vtque vtar illa forma argumentandi, quam sæpè nobis Inconstantius inculcat, Clemens, si id voluisset, quod iste fingit, potuisset ita dicere: Quòd si nullus adsit aut è numero cle-

A ricorum, aut è populo, &, vt fit Interdom ruri, solus tantum sit sacerdos, præparet sibi soli vnum duntaxat holocaustum, ne iu crastioum diem vllæ reliquiæ reseruentur. Hoc aotem nõ dixit: voluit ergo in Mensa domini semper multa esse holocausta, & moltos vnà inter sese cõmunicare. Non euim putauit necesse esse, vt Sacerdos rusticus seorsim & solos comederet panem suum.

B Mitto etiam, vel id nobis fidem facere, epistolam istam non esse Clementis, quod iubeat parari multa holocausta. Antiquitus enim panes in ipsa Communione frangebantur, vel potios frangendo distribuebantur: quemadmodum Christum fecisse scimus. Non enim proponebator in medio magnos aceruus minutolorum panum. Nam id vestrum tantum commeotum est: scilicet, ne micæ aliquæ, vt fit, inter frangeo-
C dum dissilirent & caderent in terram. O homiues circumspectos, & religiosos: qui colicem ita diligeoter excoletis: caioelum autem integrum deglutiatis.

Verùm iste hoc se ait ex nostris verbis obseruasse. *Epistolam istam Clementis, quam quasi notham & spuriam reijcimus, impulisse nos, vt hoc loco multò augustius, & reuerentius de Sacramento, quam vspiam alibi loqueremur. Hic enim nos a Symmistis nostris timorem & tremorem exigere, & Mensam vocare sanctam, vt in qua Christus, non tantum repræsentetur*
D *sed etiam re ipsa, & verè detur.* Hoc videlicet, putat à oobis astutè fieri, vt interdum loqoamur cum Catholicis, cum tameu ioterim nihilominus sentiamus cum Hæreticis. *Nam, si vrgeas*, inqoit, *oes, ita elabentur, Christum vt Deum vbique esse, & dari in Mensa, quod suis verbis adsit diuina gratia: & symbola esse visibilia verba: qua verborum specie mysterium humanitatis Christi mentione diuinitatis
E eluderetur: cum tamen proprium sit humanitatis in Sacramento manducari.* Nos quidem, quod sciam, de his rebus semper & sensu eodem, & eodem modo loquoti sumus. Potest tamen fieri, vt verba nostra iuterdum communiora fuerint, ioterdum augustiora, prout loci cuiusque ratio postulauerit. Id aotem non in nostris tantum scriptis fit, sed etiam in patribus, & io dioiois literis. Quis autem nostrûm ita vnquã scripsit de Eucharistia, vt timorem & tremorem reioouerí voluerit à communicantibus? Certè scimos,
F Paolum dicere, illos, qui indignè accedãt ad sacram Mensam, iodicium sibi comedere, & bibere, quod non dijudicent corpus domini: & ea causa multos infirmos esse, & multos dormire, atque ita corripi à domino, ne cum hoc mũdo damneotur. Quis ista secum diligenter expeodens non expauescat, & tremat? Non tamen ex eo vel Transubstantiatio, vel realis præsentia necessariò sequitur. Eadem enim ista Deus cõmioatus est etiam in veteri Lege illa sacrificia indignè manducaotibus. Mensam autem ideir-
G cò vocamus sanctã, quod à volgari & profana mensa plurimum differat. Fatemur enim, Christum nobis in ea non tantum repræseutari, sed etiam re ipsa, & verè dari: idque non tantum, vt iste fingit, quod ad uaturam dioinam, & grati-

am,& spiritum,& alia dona cœlestia attinet,sed etiam quòd ad naturam ipsam Christi humanam. Cum enim vera et sincera fide complectimur corpus ipsum & sanguinem domini, vt verum precium redemptionis nostræ, ea in animum,spiritum, & mentem nostram spiritualiter,& verè recipimus. Dicimus autē, ea ibi maximè nobis dari, quòd ea verbis illis,quæ audimus,& symbolis illis,quæ percipimus,efficaciter significentur. Atque hoc illud est, quod Cyrillus ait, *Christum se nobis per mysticam benedictionem communicare, & ibi nos sanctificare carne sua, quos antea in Baptismo spiritu suo sanctificauerat.* Nā spiritus sanctus in sacra Cœna per hæc symbola excitat in nobis fidem: per quam & nos ap prehendamus Christum, & ille vicissim nobis se communicet. Sanctificari autem dicimur illos carne, quod illā spiritualiter comedamus, cū in eius morte, ac sanguine omnē nostram fiduciam collocamus. Quod si Cyrillus hoc loco cum carnem diceret, substantiam istam nostrā corpoream præcisē, ab anima seu spiritu nostro sensim intellexit, hanc eius distributionem nō recipio. Neque enim corpus nostrum tantùm sanctificatur in cœna, aut spiritus solus in Baptismo. Nam in communione quoque nō tantum corpore instruimur, sed etiam spiritu. Paulus enim ad Corinthios ait, nos potari eodem spiritu, quemadmodum eodem spiritu sumus Baptizati.

Sed Sophista illud etiam vrget ex Epistola Clementis, quòd ille ista appellat Sacramenta diuinorum Secretorum. *Nam sola, inquit, significatio nihil habet secreti.* Quid tu ais, Inconstantis? Annōn videntur tibi sacræ literæ continere arcana secretorum Dei? Et quo tandem, quæso, modo ea continent? Annōn quod ea significēt, & exprimāt? Mitto verò id quod centies diximus nos in sacris mysterijs nudam & simplicē significationem, quod iste calumniatur, non cōstituere. Negligentiam in tractando hoc Sacramēto graui Dei vindicta feriri nō dubito. Scio enim etiam in veteri Testamento Nadab, & Abiu, quòd non legitimè administrassent sacra, & Ozam, quòd temerè accessisset ad arcam domini, à domino fuisse extinctos. Quomodo autem accipiendum sit quod symbola appellat corpus domini,& holocausta, iam suprà docuimus pluribus.

Ad extremum autem colligit, *Clementem suum confirmare, etiam peracta communione, perfectum, atque integrum Sacramentum remanere, quòd iubeat eius reliquias tanta veneratione consumi.* Verùm, vt solet, longè fallitur. Hoc enim non Clemens dicit, sed Inconstantius ipse sibi fingit. Quomodo enim verisimile est, Veteres voluisse combu rere Sacramentum, si id putassent esse integrū? Hoc tamen Hesychius de reliquijs Eucharistiæ factum testatur. Et certè non est credibile, institutum domini durare, cū id non agatur, quod ille præceperit. Atqui Christus dixit: *Accipite, edite: Accipite, bibite.* Vbi ergo nec editur, nec bibitur, ibi externa symbola nec sunt, nec dici vllo modo possunt corpꝰ & sanguis domini. Ita nec aqua, in qua nemo tingatur ex præscripto Christi, vllo modo potest appellari Baptismus.

Argumentum Gardineri ex Ignatio ad Ephesios.

FESTINATE ergo frequenter accedere ad Eucharistiam, & gloriam Dei. Quando enim assiduè hoc agitur expelluntur potestates satanæ, qui actus suos vertit in sagittas ignitas ad peccatū. Et ad Romanos, Non comedam escam corruptionis: neque voluptatem huius mundi desidero. Panem Dei volo, panem cælestem, panem vitæ, qui est caro Christi Filij Dei veri: & potum volo sanguinis eius, qui est dilectio incorruptibilis, & vita æterna.

SOLVTIO.

PRIMA sententia nihil facit pro opinione Papistarum: sed tantum versatur in commendatione sacræ Communionis,& exhortatione ad eam: & certè ea à nemi ne satis pro dignitate commendari potest, si bene & ritè vsurpetur. Altera senten tia loquitur tantum de spirituali manducatione per fidem.

GARDINERVS.

IMO quod Cyprianus in hoc Sacramento annotauit, ab effectu videlicet æstimari causam, si hæc prima Ignatij sententia consideretur, inde nobis constare faciet.

MARTYR.

ETsi nos quoque causam ab effectu æstimā-dam esse confitemur, quemadmodum Cyprianus docuit, tamē ex eo nō sequitur, etiā si cōstaret potestatē satanæ expelli ab hominib. vsu ipso Eucharistiæ, Idcircò necessariò concludi corporis domini realem & substantialem præsentiam. Idem enim sequeretur etiam de Baptismo: nam eius quoque vi patres sæpe, dicunt exsufflari à nobis potestatem satanæ. Et Christus ait, esse quoddam genus dæmoniorū, quod

quod eijci nō posit, nisi in oratione & ieiunio. Quis autem sanus idcirco concludat ex hoc effectu, in ieiunio, & oratione nostra esse præsentiam carnis Christi? Hic etiam obiter admoneo Lectorem, veram caosam vel salutis nostræ, vel eiectionis satanæ non esse tribuendam aut Sacramentis, aut verbo externo, nisi quatenus ea instrumenta sunt, quibus in nobis per spiritum saoctum excitetur fides, qua posimos & Christum ipsum, et eius omnia duna & promissa apprehendere.

Qua nomine magna effecta quandoque tribuantur Sacramentis.

Appellat quidem Ignatius Eucharistiam gloriam Dei, idque, mea sententia, rectè: non tantum, quod ea significet Christum, qui est gloria Dei, & regnat in gloria patris: verū ēt, quod ibi gratiæ agantur Deo de summo illo, & singulari beneficio Redemptionis nostræ. Nam ex eo ipso Eucharistia nomen habet. Actio autē gratiarum est gloria Dei: in ea enim magnificatur, & celebratur eius nomen. Friuolum ergo est, quod iste obijcit, Eucharistiam oon posse dici gloriam Dei, nisi in ea adsit pręsens curpus Christi, præsertim cum Deus in Propheta dicat, Gloriam meam alteri non dabo. Oblitus fortasse erat, cum ista scriberet, arcam fœderis, cum esset tantùm res creata, ex ligno & auro fabrefacta, tamen in scripturis non semel appellari gloriam Dei. Et fortasse inconsideratius legit illud apud Paulum, Euangelium esse potentiam Dei. Nam quid, obsecro, aliud est Eucharista, quàm visibile verbum Euangelij? Iam si Eucharistia rectè dici potest Dei potentia, cur non etiam eodem iore dici potest Dei gloria?

Secunda, inquit, *sententia Ignatij loquitur apertissime de Sacramento. Quia dicit, Panem Dei desidero: volo panem cœlestem, panem vitæ: qui est caro Christi.* Omnino autem negat, ista verba trahi posse ad spiritualem manducationem: quod nos in Solutione posuimus. *Quoniam*, inquit, *ea sola meditatione peragitur: cumq; nihil externum exigat, causa nō est, cur ab Ignatio dicatur, Desidero, & Volo. Nam quatenus desiderat, & vult, fide iam habet, & charitate Christi spiritū, quo Christo coniungitur habitudine virtutum: quæ est manducatio spiritualis.* Miram verò subtilitatem! ego tamen pro mea hebetudine non video, quid obstet, cum spiritualiter comedamus carnem Christi, quo minus possimus eam interim & velle & desiderare. *At iam habemus*, inquit, *quomodo velle, aut desiderare possumus, quo iam potimur?* Habemus quidem, Inconstanti: sed nondum plenè fruimur. Et periculum est, ne ab eo ipso, quod habemos, abstrahamur: & certè sępè abstrahimur. Volumus ergo & desideramus, vt quod datur, id nobis prolixè, & largiter, & quotidie detur. Semper nomen Dei sanctificatur: semper fit voluntas Dei: semper aduenit Regnum Dei: semper datur nobis panis quotidianus: semper peccata nobis per Christum condooantur. Nihilo tamen minus semper desideramus & cupimus & petimus, vt ista fiant.

Quod habemus sed non plenè, adhuc possumus desiderare.

Sed manducatio spiritualis, inquit, *meditatione sola peragitur, neque quicquam exigit externum.* Imò verò propter iofirmitatem nostram spiritoalis

A illa & interna manducatio, etsi animo solo, & spiritu perficiatur, permultum tamen iuuatur externo subsidio sensuum: nimirum, diuino sermone & Sacramentis aspectabilibus. Ideoque Christus ad internam manducationem adiunxit externa symbola & actionem edendi ac bibendi. Eamque ipsam actionem sancti cupiunt & desiderant, vt per illam spiritualis animi manducatio & tutius conseruetur, & magis, magisque augeatur. Sed iste, cum ita subtiliter ponde-B ret voculas omnes Ignatij, cur illud præterit, sanctum illum patrem appellare Eucharistiam Panem Dei, non autem Panem Deum? Nam quod dicit Panē Dei, videtur respicere ad symbola: eaque cum ita vocat, satis indicat, non esse ea propriè corpus Christi: si distinctionem illā Augustini, quam iste nobis nnn semel obtrusit, velimus sequi. At subiecit statim, *Qui est caro Christi.* Fateor: sed respondeo id, quod sępè iam dixi, panem Eucharistiæ suu quodam modo es-C se corpus Christi. Sed iuxta hanc interpretationem dices, me applicare verba Ignatij, non ad spiritualem manducationem, quod in Solutione responsum est, sed ad externam, & sacramentalem. Verum [illegible] est: & idcirco hanc quoque interpretationem adferre volui, vt ostenderem, verba illa Ignatij posse ad vtranque manducationem pertinere. Et certè vtraque ista manducatio quod ad pios, & sanctos viros attinet, ita coniuncta est cum altera, vt sibi mutuò inserui-D ant. Externa enim cum sit ipsa etiam à Christo instituta, internam iuuat: & interna vicissim externam perficit.

Quicquid ergo agat, aut clamet Incoustantius, substantialem illam suam præsentiam ex his verbis non euincet. Quod autem addit, *charitatem & virtutum habitudinem esse manducationem spiritualem*, haud dubiè nescit ipse quid dicat. Quemadmodum autem coniungamur re ipsa cū Christo in sacra Cœna, vt scribit Chry-E sostomus: aut quomodo vniamur cum carne Christi, quemadmodum Cyrillus: aut quomodo Christus in nobis maneat naturaliter, quēadmodum Hilarius, sopra suo loco satis multis exposuimus.

Ita autem carnem Christi habitare in nobis corporaliter, vt corporis eius substantia nobis cōmunicetur, hoc est, vt iste interpretatur, carni & corpori nostro misceatur, ne si mille quidem Angeli, nedum vnus Cyrillus diceret, nul-F lo modo esset recipiendum. Fieri enim non potest, vt caro Christi misceatur carni nostræ, & ita per homines innumeros, & loca infinita diffundatur. Quod autem Cyrillos scribit, libro 2. in Iohannem ca. 1. *Propterea cum in interiori homine spiritus habitauerit, ipse Christus habitare dicitur.* quodque in Iohan. lib. 3. cap. 24. ait, *Vt enim panis hic terrestris facit imbecillitatem carnis nostræ sustinens, & conseruans: ita & ipse per Spiritum suum; Spiritum nostrum viuificat, & corpus ipsum à corru-G ptione liberat*, id ego in vniuersum libenter amplector: atque ad hanc amussim alia huius patris verba reuoco: vt, quod æquissimum est, ipse se ipsum interpretetur. Vt autem ad Ignati-

um redeam, illum vel Sacramentum, vel rem Sacramento significatam desiderasse & voluisse, concedo: quamuis in Solutione, idque non absque magna & probabili ratione mentio facta sit tantum de re Sacramenti. Ita autem dari carnem Christi, vt à nobis oris officio recipiatur, id certè non Ignatius dicit, sed Inconstantius.

Ad extremum calumniatur, *nos fidei communicare omnipotentiam Dei: vt cum caro Christi Dei omnipotentia non sit præsens, tam tamen efficacia fidei accersamus, vt credenti sit præsens.* Ita nos voluit Inconstantius atro illo suo, ac virulento dente attingere. quasi nos, quotiescunque videatur, pro nostro arbitratu velimus nobis arrogare omnipotentiam Dei. Sed idem in illū posset à nobis multò iustius & verius retorqueri. Ille enim sacrificulum suum, & orationem illam quinque-uerbiam omnino statuit esse omnipotentem. Imò illi plus aliquantò etiam tribuit, quàm ipsi Deo: vt, quod Dei omnipotentia fieri non possit, vt corpus Christi diffūdatur in immensum, & simul existat in infinitis locis, id tamen illorum verborum vi atque omnipotentiâ efficiatur, idque quotiescunque sacrificulus voluerit. Nos verò id, quod docemus de efficacia fidei, non aliunde habemus, quàm è sacris literis. Illæ enim apertissimè testantur, Corpus Christi manducari fide: & manducare esse credere: & nos, quamuis versemur in terris, tamen vi fidei suscitari, & sedere cum Christo in cœlestibus: nosque spe iam nunc seruatos esse.

Dicimus autem, carnem Christi vi fidei non substantialiter aut realiter, sed tantum spiritualiter nobis fieri præsentem. Quemadmodum enim cum accedimus ad sacram Mensam, per fidem habemus ante oculos, & in conspectu, atque ita præsentem mortem domini: ita per fidem animo, ac spiritu, vescimur præsente carne Christi. Neque aliud ferè toto isto libro inculcamus, quàm fidem esse instrumentum, quo solo corpus domini possit à nobis apprehendi, & spirituali manducatione nobiscum coniungi: non quidem per realem commixtionem, vt iste fingit, sed per spiritus, & gratiæ participationē.

Argumentum Gardineri ex Tertulliano de Resurrect. carnis.

CARO corpore & sanguine Christi vescitur, vt & anima de Deo saginetur. Non possunt ergo separari in mercede, quas opera coniungit.

SOLVTIO.

SIC exponimus Tertullianum: caro vescitur pane & vino, quæ vocantur caro & sanguis Christi: quia, vt idem ait, repræsentant corpus Christi: quamuis non sint ea realiter.

GARDINERVS.

LOQVITVR Tertullianus magna & arcana mysteria: Carnem videlicet, nostram eo honore haberi, vt corpus percipiat & sanguinem Christi: vnde dicit, sequi saginam animæ.

MARTYR.

Arcana mysteria loqui Tertullianum extra controuersiam est. Neque aliud agit eo libro, quàm vt doceat, Deum pro sua bonitate carnem nostrā habere in honore. Non est autem paruus honor, carnem nostram posse vesci corpore & sanguine Christi, hoc est Sacramentis corporis & sanguinis Christi. Sed illum honorem Tertullianus non tantum Eucharistię tribuit, sed etiam alijs Sacramētis. Sic enim scribit eodem loco: *Caro abluitur, vt anima emaculetur: caro vngitur, vt anima consecretur: caro signatur vt anima muniatur: caro manus impositione adumbratur, vt anima spiritu illuminetur: caro corpore & sanguine Christi vescitur, vt anima de Deo saginetur.* In istis omnib. facilè apparet, aliud esse quod corpore sumitur, aliud quod animo & mēte percipitur. Corpus abluitur à terrenis sordibus, anima emundatur à peccatis. Adūbratur caro impositione manuum, anima illuminatur spiritu. Hęc ambigi non potest diuersa & distincta esse.

Sed vesci, inquit Incōstantius, *nihil aliud est quā manducare*. Esto. Sed corpus, & animam vno opere māducandi simpliciter coniungi, nego. *At ita loquitur Tertullianus.* Minimè. Non enim ait, ea vna opera iungi, sed tantum opera. Iste de suo adiecit, vna, Nec in alijs illis exemplis, quæ commemorauit, vna opera est, sed diuersa. Neque certè conuenit, & anima vt corpus vnum atque idem operis genus exerceant. Ita autem corpus & anima in sacra Communione iungūtur opere, quod quemadmodum animus manducat spiritualiter, idque ipsum Christi corpus, ita caro nostra manducat sacramentaliter, Sacramentum videlicet Christi corporis: atque ita & opera, & merces est vtrique communis. Nam ex spirituali animi māducatione fructus redundat ad corpus: vtraque quidem pars operatur: sed ita, vt vtraque habeat sibi seorsim suum opus. Caro comedit symbola, animus corpus Christi. Fructus verò, & saginatio ita pertinet ad animum, vt ab eo redeat etiam ad corpus. Neque verò Tertullianus hoc loco, vt Inconstantius iactat, nescio quę stupenda, & miracula commemorat: nisi miraculum esse velit, carnem

carnem aqua tingi: carnem signari: carni manum imponi. Ita Tertullianus omnia consonxit. Vnde ergo tandem iste noster colliget, miraculum in vltima tantùm clausula magis esse, quàm in exemplis prioribus?

Quod autem addit, *Dauidem cum famulis suis & socijs fugæ, vrgente fame, comedisse panes propositionis*, id ad institutum nihil facit. Quod si de re ipsa velimus loqui, vel inuito Inconstantio, dicam, Dauidem ore corporis comedisse symbolum tantùm, panes videlicet illos quos receperat à sacerdote: animo autem, & fide comedisse ipsum corpus Christi. Quid tandem hic aut absurdi est, aut alieni à fide, aut pugnans cum sacris literis? Si scriptura expressè dicat, Patres comedisse Christum in Manna, cur non potuit Dauid eundem comedere in panibus propositionis? Certe Cyrillus lib. 4. in Iohan. cap. 14. ita scribit: *Verum manna Christus est, qui per figuram mannæ priscis illis à Deo patre dabatur.* Quod Cyrillus dicit de manna, non video cur non ego quoque possim dicere de panibus propositionis, si spiritualis Dauidis manducatio spectetur.

Sed caro, inquies, Dauidis non vescebatur Corpore Christi: quemadmodum hic loquitur Tertullianus. Fateor. Sacramentum enim externum nondum sortitum erat hoc nomen: nondum Christus venerat, qui de illis panibus propositionis diceret, *Hoc est corpus meum.* At cum Tertullianus viueret, id iam pridem antea factum erat: vt ille iure dicere potuerit, carnem nostram vesci carne & sanguine domini.

A Postremò Inconstantius redit ad veterem illam suam, & vsitatam cantilenam: *Omnem panem significare corpus Christi: idque constare ex propheta Hieremia. Illum enim ita scribere, Mittamus lignum in panem eius, non autem addere in hunc, aut illum panem.* Sophista ita cæcus est, atque ita furit, vt non videat, pronomen illud, Eius, contrahere vocabulum panis, ad certam quandam, & singularem panis rationem. Quis enim obsecro te, Lector, est panis Christi, nisi is qui hodie con- B secratur, & ad sacram Cœnam adhibetur? Isti autē, si Deo placet, quiuis panis est panis Christi. Nihil autem dico, quàm turpiter in illius prophetici dicti expositione hallucinetur. Posset forte si alia ætate vixisset, sese aliquo modo excusare, quod vnà errare voluerit cum suis Patribus. At nunc non potest vllo modo non reprehendi, qui in tanta luce linguarū, & cognitione verbi Dei, nolit à recepto errore discedere.

Mitto hic, nos non de quauis, sed de sacramentali panis & vini significatione loqui. Iste C autem eam non patitur vllo modo à vulgari, & prosaica significatione distingui. Quare necesse est, omnes creaturas, quæcunque significent aliquo modo rem quampiam diuinam, esse Euangelica & Ecclesiastica sacramēta. Verùm, ne nihil conclusisse videretur, addit ad extremum, *Tertullianū loqui de corpore & sanguine Christi, quæ caro nostra excipiat sub speciebus, id est, sub accidentibus panis & vini.* Hic ego nihil dicam. Quam enim ista verè, & prudenter dicantur, piè Lector, malui relinquere iudicio tuo.

Argumentum Gardineri ex Origene in lib. Numer. hom. 7.

ANTEA in ænigmate fuit Baptismus, in nube & in mari: nunc autem in specie regeneratio est in aqua & Spiritusancto. Tunc in ænigmate erat manna cibus: nunc autem in specie Caro verbi Dei est verus cibus: sicut ipse dicit: Quia caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. Si ergo iam nunc Moses apud nos positus, & huic discipulis coniunctus, vel ipse ad nos, vel Deus ad ipsum non loquitur in ænigmate, sed in specie.

SOLVTIO.

ORIGENES non hoc sensit, Christum esse corporaliter vel in aqua Baptismatis, vel in pane & vino: aut nos carnaliter, & corporaliter regenerari, aut Christi carnem realiter manducare. Nam nostra regeneratio est spiritualis. & manducatio item spiritualis: eoque non requirit realem, & corporalem præsentiam corporis Christi sed tantum præsentiam in gratia, & in spiritu, & efficaci operatione.

GARDINERVS.

ORIGENES speciem sentit apertam verborum simplicitatem, & rerum congruentem præstationem: vt cum Christus dicat, Caro mea verè est cibus, fidelibus non loquatur ænigma, sed ipsam rei speciem.

MARTYR.

ORigenes, inquit iste noster, Idcircò non putauit Christum loquutum esse in ænigmate, cum diceret, Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus, quod sequutus sit apertam verborum simplicitatem, & rerum congruentem præstationem: vt, cùm in Cœna id præstiterit, quod erat pollicitus, necessariò veram carnem suam dederit: non autem ænigmaticam carnis suæ significationem: quomodo, inquit, Manna fuit: quod qui spiritualiter manducabant, animos cum corporibus pastos sentiebāt. Nā & illis aderat

Argumentum Gardineri ex libro 3. Cyprian. epist. 10.

AT verò nunc non infirmis, sed fortibus pax necessaria est: nec morientibus, sed viuentibus Communicatio à nobis danda est: vt quos excitauimus, & exhortamur ad prælium, non inermes, & nudos linquamus: sed protectione corporis & sanguinis Christi muniamus. Et cum ad hoc fiat Eucharistia, vt possit accipientibus esse tutela, quos esse tutos contrà aduersarium volumus, munimento dominicæ saturitatis armemus. Nam quomodò docemus, aut prouocamus eos in confessione nominis sanguinem suum fundere, si eis militaturis Christi sanguinem denegamus? Aut quomodò ad martyrij poculum idoneos facimus, si non eos ad bibendum prius in Ecclesia poculum domini iure Communicationis admittimus.

SOLVTIO.

CYPRIANVS hic non loquitur de crassa, & carnali manducatione, quæ perficiatur ore corporis: sed de interna, pura, & spirituali manducatione cordis & mẽtis. Id autem est in corde credere, quòd caro Christi pro nobis lacerata sit in cruce, quodq; sanguis eius fusus sit pro salute nostra: quodq; eadem caro nunc sedeat ad dextram patris, semper intercedens pro nobis: atque hæc in mentibus nostris imprimere, & penitus digerere, & omnem nostram fiduciam in illo solo collocare: & offerre nos ipsos ad diligendum illum, illique seruiendum omnibus diebus vitæ nostræ. Hoc est verè, sincerè, & spiritualiter manducare carnem Christi, & sanguinem eius bibere.

GARDINERVS.

EFFECERVNT hæc verba Cypriani, vt se nobis aperiret hic Sectarius, & tandem euomeret, quid de manducanda Christi carne spiritualiter sentiat.

MARTYR.

EST ita, vt dicis: In hac responsione, vt ea, quæ scribenda erant clarius intelligerentur, explicatum est, quoniam illa esset manducatio spiritualis. Ea autem constat fide, quæ dirigatur in mortem Christi ob redemptionem nostram, & eius apud patrem perpetuam inter- B cessionum pro nobis. Neue quis ambigat cuiusmodi eam oporteat esse fidem, additum est, oportere illam esse viuam, quæ omnia apprehensa in mentibus credentium quàm firmissimè imprimat, & secum fiduciam certam, & cõstantem trahat, quam in Christo nostræ redemptionis precio collocemus: quaque sic afficiamur, vt nos ipsos totos domino Iesu, & Deo nostro in omne genus obsequij offeramus. Hæc tam dilucida, & tam aperta explicatio tantæ rei, C cur te, Inconstanti, tam malè habuit? Reprehende sodes, si quid sit, quod absurdè dictũ putes. *Non sunt*, inquis, *mala, sed dicta malè*. Quid ita? *Quoniam*, inquis, *nituntur expugnare summam Christi benignitatem in danda sua carne ad manducandum.* Imò ista, ne nescias, cum rationem manducandi explicent, propugnant potius bonitatẽ Christi: cum vos eam, quando realem & substantialem statuere velitis, prorsus euertatis. Nam & D crassum & carnale est, & non tantùm cum diuinis literis, sed etiam cum Christi humanitate pugnat, putare carnem Christi ore externo corporis nostri comedi, & in ventrem transmitti.

Quod autem tu dicis, *Christum ipsum manu sua porrigere carnem suam ad manducandum*, primùm id non habes è sacris scripturis: deinde etsi dicatur interdum à patribus, tamen citra controuersiam figuratè dicitur. Addis, *nos magna pompa & strepitu verborum velle eludere Catholicos, cum magnificè prædicemus, carnem ipsam Christi offerri, & exhiberi ad manducandum.* Certè nos dum ita loquimur, vera loquimur: neque in præsentia quicquam mutamus. De te autem optimo iure queri possumus, quòd verba nostra, vt soles eti- B am sæpissimè verba patrum, mutilata tantùm, & manca referas. Nos enim dari quidem atque exhiberi carnem Christi dicimus, sed spiritualiter: eamque carnem mãducari etiam dicimus, sed fide, mente, atque animo: ore autem corporis comedi tantùm symbola. Te nobis, Lector, in hac causa fero iudicem, vtrum in toto hoc libro vnquam aliter loquuti simus. Qui volunt hominibus imponere, & fucum facere, alia occultare solent, alia ambiguè pronuntiare; alia C quæ animaduerti nolint, obscurare. Cum nihil huiusmodi possis in nobis deprehendere, cur nos ita atrociter, & acerbè accusas? Significationem symbolorum sæpè appellamus potentem & efficacem. Quid ni? Sacramenta enim non sunt vulgaria, aut vsitata signa, sed instrumenta spiritus sancti. Ille enim per ea fidẽ in animis nostris & excitat, & corroborat. Timorẽ & tremorẽ inculcamus, ne homines indignè cõmunicent, & iudiciũ sibi manducent & bibant. D Quid hic est, quod à te iure possit reprehendi?

Quoniam, inquis, *hæc omnia huc redeunt, vt spiritualiter manducare nihil aliud sit, quàm Symbolum Apostolicum cum Cantico Zachariæ animo voluere.* Quamobrem tandem? quæso *Quoniam*, inquis, *omnium eorum, quæ hic meditanda censentur, de Christi Morte, Resurrectione, Ascensione, Sessione ad dextram patris, & Intercessione pro salute in Symbolo fit mentio: & in Cantico Zachariæ annumeratur etiam oblatio nostrûm ipsorum, qua liberati de manu inimi-*

A *corum nostrorum seruiamus illi in sanctitate, & iustitia omnibus diebus vitæ nostræ*. Iste, quantum video, in animo versare, & solida ac sincera fide complecti ea quæ nobis proposita sunt in sacris literis, ludicrá rem putat esse, & nugatoriam. Ea quidem quæ potissimúm credenda sint breui compendio comprehensa sunt in Symbolo Apostolorũ. Sed eadem in Lege, à Patriarchis, à Prophetis, ab Euangelistis fusè & copiosè descripta sunt. Ego quidem semper verum esse credidi, quod Paulus scribit ad Ephe- B sios, Christum videlicet, per hanc fidem habitare in cordibus nostris: quodque Christus dominus, & seruator noster in 6 Ioannis manducationem spiritualem explicat perficiendam esse per fidem. Persuasit etiam mihi nonnihil Augustinus, qui id sæpissimè inculcat: persuaserunt etiam alij Patres, quos in præsentia nõ est operæ precium recensere. Latret ergo iste Sophista, quantum velit: nisi vtatur rationibus melioribus, non facile apud prudentem lecto- C rem constantem veritatem labefaciet.

Sed Inconstantius, his nonnihil collaudatis, quæ nos diximus, ad spiritualem manducationem pertinere, statim subiecit: *Sed hæc, vt optineamus, nos subleuant, prouehunt, auxiliantur, roborant, confirmant ipsa Sacramenta: quorum etiam protectione munimur*: *vt inquit Cyprianus*: cuius dicta nos cauillatur dissimulare, ac nostra infarcire, quæ à Cypriano sint aliena. *Etenim, Sectarius respondet, quæ sit summa officij nostri in Christum: dum* D *Cyprianus tractat gratiam beneficij Christi, qui secundum Cyprianum prouidit nobis in sacramento protectionem, munimenta, arma, quibus tecti, & armati quod facere debeamus nos offerendo Deo, &c. etiam id facere possimus, qui sine Christo nihil possimus & in illo gloriatur verè Paulus se posse omnia. Qui Christus, quoniam nobis præsentissimè adest in Eucharistia, vbi corpus est, in quo ipsa diuinitatis plenitudo inhabitat corporaliter, hinc istæ voces manarunt Cypriano, dandam Communionem his, qui ob Christi nomen patiuntur,* E *vt quos excitamus, inquit, & exhortamur ad prælium, non inermes & nudos relinquamus, sed protectione corporis & sanguinis Christi muniamus: vt hac nimirum protectione muniti, & de timore inimicorum securiores effecti, & tutiores, liberè & verè offerant, & præstent quod in illa persecutionis procella exigebatur, obsequium, & pro Christi nomine fortiter in illo prælio perseuerent*: Vt obtineamus ea, quæ spectant ad manducationem spiritualem, certum, & confessum est, nos nonnihil imò plurimum iuuari sacramentis. Sacraměta enim ea maximè causa sunt F instituta. Ex illis autem Communicantes non alia ratione consequútur protectionem, quàm quòd sint diuina quædam instrumenta, quibus spiritus sanctus excitat in nobis fidem. Fides autem, vt Paulus ait, est scutum vnicum, quo tecti, & muniti possimus esse aduersus hostem. Atque ita sacramenta aliquo modo dici possunt nostra munitio. Cauendum tamen est, ne in re, atq; actione externa, vtqi loquútur, in G opere operato fiduciá nostrá collocemus: aut ita putemus, nos muniri sacraměntis, quasi corpus & sanguis Christi sub illis symbolis delitescat.

Quomodò sacramenta dicantur nostra munitio & protectio.

A Quod autem clamat, nos huc intrudere, & infarcire nostra, nonnihil miror. Quomodò enim possunt ea dici nostra, cum ipse fateatur, eadem omnia haberi in Cantico Zachariæ, & in Symbolo Apostolorum? Certè in Symbolo nihil est, quod non sit petitum, atque haustum è sacris literis. Canticum autem Zachariæ vtrum expungi velit ex albo scripturarum, velim vt benè apud se etiam, atque etiam consideret. Ista tamen, inquiet, quæ adducitis, à Cypriano de B quo nunc agimus, aliena sunt. Quid ita? *Quoniam ille*, inquis, *beneficium Christi erga nos tractat, & eius gratiam: tu verò summam officiorum nostrorum erga Christum adfers*. Ego quidem semper credidi, summum id esse Christi erga nos beneficium, quod possimus eius carnem fide apprehensam spiritualiter manducare. *Verum hoc*, inquit Inconstantius, *officium nostrum est erga Christum*. Et quæso te, cur non idem etiam est beneficium Christi erga nos? Certè Paulus ait, nobis datũ C esse, vt in Christum credamus: & ad Ephesios Fidem apertissimè vocat donum Dei. Duplici ergo nomine probari potest, quòd fide comedimus carnem Christi, id esse beneficium Christi erga nos. Primũ, quòd caro & sanguis Christi oblata pro nobis in cruce, ex mera Dei beneuolentia per verba & sacramenta edenda nobis & bibenda spiritualiter offerantur: deinde etiam, quod fides ipsa, qua illa comedimus, & bibimus, non contingat nobis, nisi singulari dono D Dei. Posteà ex hac fide, & manducatione spirituali sequi fiduciam, & oblationem nostrûm ipsorũ ad seruiědum Christo non inficior: quæ quamuis videri possint nostra officia erga Deum, tamen in nos à sola ipsius liberalitate & beneficio proficiscuntur. Neque vnquam negauerim, Christum nobis in Eucharistia prouidisse arma, & munitionem, non tamen alio sensu, quàm quomodò exposui. Magna ergo ratione Cyprianus mouebatur, vt contenderet, homi- E nibus pijs ituris in certamen pro Christi nomine, danda esse Ecclesiæ sacramenta, vt fide muniti, & vndique egregiè septi, alacrius & fortius cum hoste congrederentur.

Esus Carnis Christi spiritualis donum Dei est.

Hic tamen ego ab Inconstantio, quod vltrô dat, libenter accipio: nimirum, Nos nihil posse sine Christo. Quod cum dicat, nescio, quid de suo Libero arbitrio velit fieri. Sed dicet, scio, esse quidem Arbitrium nostrum liberum, etsi sine gratia nihil possit. Verùm, si nihil potest sine gratia, quomodò tandem erit liberum? Quoni- F am inquis, Gratiam oblatam potest vel recipere, vel non recipere. Ergo aliquid potest absque gratia. Quod si ne recipere quidem potest oblatam gratiam sine Christo & eius spiritu, non erit certè liberum. Obsecro verò te, Inconstanti, vt ita in posterũ perpetuò, & constanter & loquaris, & sentias, Nos nihil posse sine Christo. Ita enim Opera illa vestra præparatoria, quæ statuitis fieri ab hominibus nondum conuersis G ad Christum, funditùs euertentur.

Arbitriũ cum absq; gratia nihil possit, non est liberum.

Verùm vt ad institutum redeam, ita dicimus homines vsu sacramentorum posse corroborari, quòd illis, tanquam instrumentis excitetur

atque

atque augeatur fides, per quã spiritus sanctus, & Christus ipse habitat in cordibus nostris, Corpus autem Christi nobis adesse realiter Cyprianus non dicit. Vult tamen hominibus pro Christi nomine occubituris dari sacramenta, quòd ordinaria ratione homines illis destituti adminiculo fidei quodammodò denudentur, & Sanctorum societate exuantur: quæ societas in illis casibus, & temporibus quanto solatio esse soleat, ille optime nosse potest, qui id aliquando sit expertus.

Sed ex illis verbis Cypriani Inconstantius tale nobis nectit argumentum. *Si hic, inquit, est effectus huius sacramenti, certè causa etiam adest, quæ hunc effectum operetur: quæ est Cypriani regula de hoc sacramento. Ad hoc ait, nos nihil respondere, qui ad internæ manducationis penetralia confugiamus: cumque nesciamus, quid loquamur, satis ostendamus, nos nihil eorum sentire, quæ loquimur, & quamuis videamur interea aliquid tribuere sacramẽtis, tamen omnem Cœnæ ceremoniam superfluam, & minimè necessariam arbitremur: vt quibus satis sit Symbolum Apostolorum, & Canticum Zachariæ.* In somma, nos in ornando isto mysterio nihil aut loqui, aut scribere bona fide. Argumentum ex verbis Cypriani sic habet: Effectus huius sacramenti est corroboratio & confirmatio communicantium: At corroboratio, & confirmatio nostra est ex Christo: Ergo Christus est in Eucharistia, & in illa sumitur. Audio: sed eadem ista ratione concludi posset, corpus Christi realiter contineri in sacris literis. Dauid enim canit in Psalmo, Legem domini restituere animum: *Et diffluxit anima mea præ anxietate: conforta me secundum verbum tuum:* Et statim, *Eloquium tuũ viuificauit me:* Et, *Nisi Lex tua oblectatio fuisset mea, perijssem in afflictione mea:* Et, *Sustenta me eloquio tuo, & viuam:* Et, *Ostium eloquiorum tuorum lumen præbet, & dat intellectum simplicibus.* Dic mihi obsecro, Inconstanti, effecta ista confortandi, viuificandi, defendendi, sustentandi, illuminãdi intellectum, cuius nam tandẽ sunt? Nõnne Christi? certè sunt. Tamen eadem

A tribuuntur verbis Dei, Conclude ergo Christũ in verbis Dei contineri realiter, idq; quod ad carnem attinet, & ad sanguinem. Id autem si tibi videatur absurdum, desine clamare, Christum cũ sua carne & sanguine præsentẽ esse realiter in Eucharistia. Nã vt Christus pios corroboret in discrimine, satis est, si in illis inhabitet, vt Paulus ait, per fidẽ. Ad eam vel excitandã, vel augendã, quantum conducat vsus Eucharistiæ, iam suprà diximus. Quantos autem fructus sit

B internę manducationis per verã, & efficacẽ fidẽ, ad quam Inconstantius queritur nos confugere, ille vel simulat se nõ intelligere, vel fortasse nondũ gustauit: & ea causa nostrã verissimam, & cõsolationis plenissimam sententiam ita superbè contemnit, & fidem Apostolici symboli, & officia cantici Zachariæ ita scurriliter irridet. Nostri quidem, quod sciam, nusquam ea in sacris mysterijs prædicarunt. Iste autem ea, tanquam viles quasdam res, & abiectas nobis obijcit, vt

Petulentia Gardineri in Symbolum, & cãticum Zachariæ.

C spiritualem manducationem, quam nos statuimus, eiusque effecta, & fructus exagitet.

Quod autem ad extremum dicit, *nos omnem cœnæ ceremoniam superfluam esse, & minimè necessariam arbitrari*, id verò intolerabile est mendaciũ. Vbi enim hoc reperit? cur locum aliquem ex omnibus nostris libris non ostendit? profectò vix sycophanta paulò pudentior tantã de re mentiri velit sine testibus. Conferatur frequentia nostrarum communionum cũ vestris: con-

D ferantur nostrorum ministrorum conciones cum concionibus vestrorum, cũ populus hortandus sit ad sacram mensam. Aequus æstimator facile iudicabit, ab vtris nostrûm sacramenta pluris fiãt. Nos quidẽ Christi mysteria habemus in iusto ac decẽti honore ac precio: & illorũ cõtẽptores detestamur. Atque hęc quo animo, & quàm bona fide faciamus, Deus καρδιογνώστης videt. Incõstantius aũt nõ dubitat ea etiã, quę non videt, condẽnare: oblitus sententiæ domi-

E ni, Nolite iudicare, & non iudicabimini. Quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabimini.

Argumentum Gardineri ex Cypriano de Cœna domini.

PANIS iste, quem dominus Discipulis porrigebat, nõ effigie, sed natura mutatus, omnipotentia verbi factus est caro. Et sicut in persona Christi humanitas videbatur, & latebat diuinitas, ita sacramento ineffabiliter diuina se infundit essentia.

SOLVTIO.

POSTERIOR sententia declarat priorem. Nam diuinitas sacramentaliter infunditur, pane & vino etiam remanentibus: sicut diuinitas in vnitate personæ erat in humanitate Christi, ipsa humanitate etiam remanente cum diuinitate. Tamen panis non mutatur in effigie, nec in substantia, sed in natura, vt Cyprianus verè dicit. Non enim intelligit, naturalem substantiam panis abijsse: sed per verbum Dei additam esse pani aliam sublimiorem proprietatem, & conditionem supra conditionem communis panis: hoc est, vt panis nobis significet, nos esse participes spiritus Dei, & purissimè coniunctos cum Christo, & spiritualiter pasci carne eius, ac sanguine: vt iam mysticus ille panis simul sit, & corporale alimentum corporis, & spirituale alimentum animæ. Sed est ex illo grege, qui ita respondet: Quod Cyprianus dicit de mutatione, illam nos concedimus, sed sacramentalem. Et tum concedimus, non effigiem seu formam & accidentia panis subire hoc munus, vt sint

Sacramenta, sed naturam, & substantiam ipsam panis & vini mutari in Sacramenrum corporis,& sanguinis domini:&,quemadmodum substanria ipsa, non effigies nutrit,ita corpus ipsum Christi & animum nostrum alit. & corpus nostrum fouet,arque instaurat. Sed aduersarij contra Cyprianum substanriam panis non mutant,sed prorsus auferunt. Nos aurem illā murari dicimus,& fieri corpus Christi,id est. Sacramentum corporis Christi,quòd anreà certè non fuit.

GARDINERVS.

HIC se ipsos diuidunt Sectarij: & quot homines,tot sententiæ.

MARTYR.

Quod primo loco respondet, nos scindi ac diuidi inter nos, vanum,& falsum est. Hæc enim duo responsa, quæ iste videri vult ita pugnantia, optimè inter se conueniūt, etsi non prorsus efferātur ijsdem verbis. Quod ad priorem partem responsionis attinet, fatetur,verum esse, quod nos dicimus. posteriorem partem illius sententię Cypriani exponere prior em. *Illustrat enim,inquit, adductam similitudinem: non tamen de significatione prioris quicquam immutauit: sed contra Nestorianos à carne Christi non abesse diuinitatem, significanter addit.* Miror equidem is sta homini tam considerato Inconstantio potuisse tam incogitanter excidere. Nam eum Cyprianus ista scriberet, nondum natos erat Nestorius. Addit, *Cyprianum ibi id agere,vt tam certò credamus & diuinitatem,& humanitatem Christi esse in sacramento,quam in ipsa persona Christi.* Verùm hoc non Cyprianus dicit, sed iste fingit. Nam Cyprianus similitudinem tantùm quandam adfert inter Christum, & Eucharistiam: idq; eo tantùm consilio, vt ostendat, efficaciam quādam sacramentis à Deo tribui. Ea verò nihil aliud est, quàm quòd Deus sacramentis vti velit ad salutem nostram, & illis, tanquam exteruis quibusdam, & spectabilibus verbis fidem in nobis exsuscitare.

Sic ergo Cyprianus scribit: *Sicut in persona Christi humanitas videbatur, & latebat diuinitas: ita sacramento visibili ineffabiliter diuina se infundit essentia:* ita videlicet, vt iam diximus, quo visibili sacramento vtatur ad salutem nostram.

Itaque addit: *Sacramenta quidem, quantum in ipsis est, sine propria virtute esse non possunt: nec vllo modo se absentat diuina maiestas mysterijs.* Hoc Cyprianus probare voluit, sacramentis adesse virtutē Dei, idq; eo modo, quo iam docuim⁹. Non autē instituit id probare, quod iste fingit: nimirum, & diuinitatem, & humanitatem tam certò esse in Eucharistiis, quàm in ipsa persona Christi. Concedimus in responsione: mutari naturam panis: at non ita, vt natura ipsa panis, quemadmodum isti somniant, prorsus auferatur, & esse desinat. Mutatur tamen quòd illi iam addita sit sublimior quædam proprietas, & conditio, quam anteà non habuit.

Ista Inconstantius ita oppugnat: *Audisine quit Lector,tria verba, Natura, Proprietas, & Conditio, fermè sine sensu dicta. Primùm, si de significatione sola agitur, quomodò potest esse proprium panis, quod illi sit commune cum petra? petra enim significabat Christum. vt pleraque alia. Deinde quomodò dicatur esse de natura panis, quod neque internam, neque externam naturam attingat? An verum erit, significationem rei additam mutare naturam? An vermis desinit esse natura vermis, quia significat Christum? Quod autem ad conditionem attinet, dicunt aliàs isti, panem non fieri sanctiorem. Et, vt sit conditia alia, quid hoc ad naturā, quam dicit mutari Cyprianus? quid ad panis proprietatem?* Iactas, Inconstanti, vt soles, illa tria verba, Natura, Proprietas, Conditio tibi videri à nobis sine sensu dicta. Sed scire debes, illa habere & certum, & præclarum sensum, idque non tātùm nostro iudicio, verum etiam tuo: nisi velis contendere, sacramentum nihil esse. Id enim iā accedit ad naturam panis, vt sit sacramentum, quod antes non erat. Quod autem tu clamas nos in sacramento solam & nudam significationem constituere, satis iam suprà refutauimus. De proprietate litigat. *Ea, inquit, non potest adscribi pani: est enim illi communis cum petra.* Respondeo, istam proprietatem quod ad modum, & speciem attinet rectè assignari pani Eucharistiæ: etsi ea generaliter communis sit Eucharistiæ cum alijs sacramentis, non tantum Euangelij, sed etiam veteris Testamenti. Omnia enim sacramenta significant ratione quadam sacramentali: quamuis seorsim singula habeant peculiares, & singulas rationes significandi. Imò ne ipsi quidem Dialectici omnia propria referri voluunt ad quartum modum proprietatis. Homini enim proprium est sentire: quamuis id illi cum alijs animantibus sit cōmune: interim tamen habet singulares quosdam modos sentiendi, quibus aliæ animantes non vtuntur. Sed ne in hoc negotio, quod habemus prę manibus videamur finxisse vocem istam Proprietatem, expendamus Cypriani ipsius verba, quæ paulò suprà citauimus. *Sacramenta, inquit, quantum in se est, sine propria virtute esse non possunt.* Hic sit, propriam esse virtutem sacramentorum.

Atque ex his ijsdem verbis illud etiam alterum refutari potest, quod Inconstantius obijcit de natura, *Quomodo enim, inquit, est de natura panis, quod neque internam, neque externam eius naturam attingat?* Respondeo: Virtus ista sacramētorum, quatenus respicit symbola, quæ sunt res naturales, dici potest natura externa. Ea enim fluit à spiritu Dei vtente symbolis. Id enim vsu venit omnibus instrumentis: accedit enim illis vis quædam ab eo, qui illis vtitur. Ea vis, & si accedat à principio extrinseco, tamen appellari potest natura. Ita Cicero de finib⁹, *Vis, inquit, verborum, & natura orationis.* Orationes quidem

dem & verba instrumenta sunt, quibus vtimur in dicendo: quæ ipsa per se neque vim, neque naturam habent vllam. Habent tamen & naturam, & vim vel ab illo, qui primus illis significationes imposuit, vel ab vtentibus. Quòd si homines hoc possunt in verbis suis, cur Deus idem in suis sacramentis non potest? Rectè ergo dicimus, ad panem & vinum in Eucharistia accedere nouam proprietatem & naturam ex institutione & verbo Dei.

Iam videamus de Conditione, de qua voce iste nobis tertio loco litem monet. *Conditio*, inquit, *noua non potest aduenire: quoniam: aliàs dicitis, panem in Eucharistia non fieri sanctiorem*. Hic adhibenda est huiusmodi distinctio: si id Inconstantius vellit appellari sanctum, quod accommodatum sit ad sacrum vsum, panis in Eucharistia multò est sanctior, quàm antè fuit, maximè verò si conferatur cum vasis templi & instrumentis veteris tabernaculi. At si sanctitatem intelligi velit qualitatē pijs hominib allatam, atq; inditam à spiritu sancto, qua fiunt diuinæ naturę participes: ita negam⁹, panē vllo modo posse vocari sanctū. Noua ergo illa cōditio, quā dicimus accedere ad panem, est, vt fiat sacramētum corporis domini, & instrumētum spiritus sancti.

Sed esto, inquit, *accedat noua conditio: quid hoc ad naturam panis, quam mutari dicit Cyprianus? vel quid ad panis proprietatem?* Permultum, ne nescias, Inconstanti. Etsi enim substantia panis maneat, tamen eius natura mutatur. Accedit enim ad eam vis noua, & virtus alia, quæ naturam superat, dimanatq; à spiritu sancto. Eaque, vt suprà docui, rectè appellatur proprietas sacramenti. Atque ita mutari, nihil aliud est, quàm ad sublimiorem, & præstātiorem efferri gradum. In eo autem decipitur Inconstantius, quòd putat, verbum illud, Mutari, esse formalem, vt ita dixerim, & substantialem mutationem fieri. Neque interim cogitat, substantiam, quamuis maneat, tamen dici posse mutari, quod nouum habitum, & nouum respectum subeat. Nihil ergo absurdum est, significatione addita mutari naturam: non quidem physica mutatione, sed religiosa, vt iam fiat sacrum, quod fuit anteà profanum. Quæ si Inconstantius non intelligit, necesse est, vt sit rerum diuinarum admodum imperitus. Cum ergo Cyprianus dicat mutari naturā panis, nō debemus de abiectione physicæ substātię cogitare, aut de noua susceptione physicæ alicuius formæ, aut qualitatis. Nam, quod iste nugatur de verme, qui, quamuis significet Christum, tamen esse vermis non desinat, nihil est. Primùm enim vermis sua illa significatione non efficitur sacramentum: nos autem hic de sacramentali tantū mutatione loquimur. Eam autem si iste tribuere velit vermi, necesse erit, vt & faciat contra definitionem sacramenti, vtque vermem suum transubstantiet, eumque pari in honore habeat cum reliquis omnibus sacramentis. Ad ista verò si ipse nolit sese adigi, non debet nobis obstrepere, iuxta nostram doctrinam propter nouam significationem, naturam vermis oportere mutari.

A Adhæc alio etiam nomine calumniatur responsionem nostram, *quòd eam tribuamus panis significationem, nō quæ id referat, quod vel accipiamus, vel accepturi simus, sed quæ id, quod iam olim accepimus, repræsentet. Dicere .n. nos, hæc symbola significare, nos esse participes spiritus Dei, & purißime coniunctos cum Christo, & spiritualiter pastos: secundum quem significandi modum Baptisma non conferret, nec efficeret regenerationem, sed testabitur collatam: vt omnia, opinor, referantur ad abyssum diuini consilij in præ*
B *destinatione ante constitutionem mundi*. Nulla est, optime Lector, in nostro responso vacillatio, aut inconstātia: vt, cum antè diximus, pane significari corpus Christi actum in crucem, & vino, sanguinem eius pro nobis effusum, posteà, quemadmodum iste nugatur, nouas illis significationes adscribamus. Non enim hæc diuersa sunt, aut pugnantia, sed ita coniuncta, vt ea, quæ posteriori loco dicimus, effecta sint illorum, que antè dixeramus. Corpus enim Chri-
C sti crucifixum, & sanguis pro nobis effusus, fide apprehensa, efficiunt nos participes diuini spiritus, nosque pascunt spiritualiter, & cum Christo purißimè coniungunt. Posterior ergo ista significatio non est à priori distrahenda.

Quòd si quæras, cur contenti non fuerimus priori, sed adscribere etiam voluerimus posteriorem, id à nobis factum dico, quod verba Cypriani tractaremus. Par enim erat, vt Responsum nostrum, ad illius sermonem accommoda-
D remus. At ille in oratione de Cœna domini sic scribit: *Fidei nostræ infirmitas symboli argumento edocta est, visibilibus sacramentis inesse vitæ æternæ effectum: & non tam corporali, quàm spirituali transitione Christo nos vniri*. Hîc notatur nostra cum Christo coniunctio. Scribit idem posteà, sinceriorem nobis patere accessum per hæc sacramenta vsque ad participationem spiritus. Illud idem nos quoque significari posuimus. Sed diligenter annotanda sunt verba illa
E Cypriani, quæ sequuntur. *Ista*, inquit, *coniunctio non vsque ad consubstantialitatem Christi extenditur: sed vsque ad eius societatem germanißimam peruenit. Solus quippe filius patri consubstantialis est: nec diuisibilis est, nec patibilis substantia trinitatis. Nostra verò, & ipsius coniunctio nec miscet personas, nec vnit substantias: sed affectus consociat, & confœderat voluntates*. Videant ergo isti nostri, quāta cum ratione dicant, carnem nostram verè ali & nutriri carne ac sanguine Christi. Nam si verba ista sua
F propriè velint accipi, non tantùm erit consociatio affectuū, vt Cyprianus ait, & confœderatio voluntatum, sed etiam carnium, & sanguinum coniunctio: quod ille ijs verbis inficiatur. A quibus tamen loquutionibus cum patres interdum non abstineant, etiam atque etiam videndum est, quid sibi velint, ne pugnare secum existimentur. Ego quidem dico, quod me etiam aliàs dixisse memini, substantiam Christi ita nobis dari, quòd quamuis physica substantia no-
G stri corporis conueniat quod ad speciem attinet cum substantia corporis Christi, tamen spiritu, gratia, atque alijs donis longè ab illa distet. Efficitur tamen ista manducatione spiritu-

ali, vt ea etiam ex hac parte reddatur substantię A Christi magis magisque similis. Atque ita aliquo modo dici possumus recipere substantiam Christi, & cum illa vniri: quamuis re ipsa nihil aliud percipiamus, quam spiritum, & gratiam, & alias cœlestes qualitates.

Tertiam partem significationis in nostro responso esse ait, quòd dicamus, nos pasci spiritualiter corpore, & sanguine Christi. Vt doceamus nos pasci corpore, & sanguine domini, nihil opus est citare verba Cypriani: eius enim o- B ratio fermè in illo est tota. Et pastum eiusmodi spiritualem esse, ea apertissimè indicant, quæ adduntur ad calcem. *Hæc*, inquit, *quoties agimus, non dentes ad mordendum acuimus, sed fide sincera panem sanctum frangimus, & partimur.* Inconstantius autem cum referre vellet verba nostra, sic ea truncauit, vt tantùm scriberet, spiritualiter pastos, non autem adderet, corpore & sanguine Christi. Videri enim vult in posteriori ista signi C ficatione, quá elicimus è Cypriano, nullam fieri mentionem de corpore, & sanguine domini: videlicet, vt ista interpretatio videretur prorsus aliena, & diuersa à priori. Atqui, vti diximus, ex illa spirituali perceptione corporis & sanguinis Christi, ea, quæ posteriori loco commemorauimus, tanquam effecta consequuntur. Habes ergo, Lector, cur nos istam alteram significationem adscribere voluerimus: nempè, quòd Cyprianus, cuius verba nobis à Papistis obiecta tractabamus, non solùm spiritua- D lem manducationem indicarit, sed etiam eius effecta commemorarit.

Adhuc tamen nobis obstare videtur vnus scrupulus: quòd cum Cyprianus hæc tria recensuerit vt effecta Eucharistiæ, nos illa faciamus significata. Ad quod respondeo, Cyprianum ea tribuisse instrumento, nimirùm, sacramento, quod sua illa oratione maximè commendabat, quæ alioqui sunt effecta spiritus sancti, tanquam pręcipuę, & verissimę causę. Qua- E re, cum hæc effecta deriuentur in nos à spiritu sancto, videndum fuit, qua ratione instrumenta ad eius opus accomodentur. Ea autem ratio alia nulla esse potest, quâm significatio: quæ cum efficaciam suam habeat à vi diuina, non minus habet momenti ad excitandam in nobis fidem quâm verba Dei, quæ auribus percipimus. Quod ergo ad hanc rem attinet, inter ista duo, Significare, & Facere, est maxima propinquitas. Malnit autem Cyprianus vti ratione ef- F ficiendi, opinor, quod ista consideraret, tanquam instrumenta spiritus sancti. Nos autem significandi rationem sequi maluimus, partim quòd eam videremus sacramentorum esse propriam, partim etiam, quòd sacramenta per significationem sint instrumenta spiritus sancti ad exuscitandam in nobis fidem, qua fide possimus illa beneficia apprehendere. Huc adde, eundem Cyprianum alibi in epistola ad Cæcili- G um disertissimis verbis tribuisse significationem Eucharistiæ.

Verùm ad Inconstantium redeo: ille, *nos ait statuere significationem earum rerum, non quas aut* A *accipiamus, aut etiam accepturi simus in vsu Eucharistiæ, sed quas iam olim accepimus.* Sed illi vno verbo potest responderi: hanc esse naturam illarú rerum, vt quoad hic viuitur, nunquàm ita perfectè à nobis, & cumulatè habeantur, quin vt semper perfectius, & cumulatius haberi possint. Ita operam nobis dandam esse, vt illas in dies magis magisque assequamur. Ad id autem vti diximus, plurimum valet assiduus vsus sacramẽtorum. Atque vt hoc etiam obiter admo- B neam, iste noster non debet habere pro re ita absurda, si dicamus, sacramenta collatam iam nobis Dei gratiam, & condonationem peccatorum, & iustificationem significare, & quasi certissimo testimonio confirmare. Paulus enim cap. 4. ad Romanos ita scribit de Abrahamo: *Dicimus, quòd imputata fuerit Abrabæ fides ad iustitiam. Quomodò ergo imputata est? cum esset in Circumcisione, an cum esset in præputio? Non in Circumcisione, sed in præputio: & signum accepit Circumcisionis* C *signaculũ iustitiæ fidei, quæ fuerat in præputio: vt esset pater omnium credentium.* Ex his verbis apparet, Circumcisionem, cui noster Baptismus & respondet, & successit, significasse iustitiam illá quá Abrahamus prius habuerat in pręputio. Imò Ecclesia nunquá quẽquam aut tingeret Baptismo, aut cõmunicaret Eucharistia, nisi illũ iam anteà ad Christum pertinere, & eius gratia ornatum esse crederet. Quid verò sibi vult Paulus, cum iubeat, vt hunc panem dignè comeda- D mus? Quis enim est dignus, nisi qui iam credat, & per fidem cum Christo sit copulatus? Nam ille per fidem habitat in cordibus nostris. Philippus etiam, & Petrus non dubitabant Eunuchum, & Cornelium credere, & imbutos esse spiritu sancto, priusquam eos ad Baptismum admouerent. Quis autem dubitet, Baptismum significare gratiam, & ablutionem à peccatis? At eam Eunuchus, & Cornelius iam anteà erant consequuti. Nec tamen necesse erat, vt E Petrus, & Philippus confugerent ad abyssum diuinæ prædestinationis. Etsi enim ea sit caput ipsum, & fons salutis nostræ, tamen vtitur medijs. Neque enim vsquam legitur, Deum aut contulisse gratiam, aut condonasse peccata, aut homines sibi reconciliasse ante constitutionẽ mundi, cum nemo hominum adhuc extaret. Decreuit quidem Deus ante omnem æternitatem, se ista daturum esse: sed suo tempore. Ita neminem regenerat cui non prius inseuerit fidem F suam. Eius autem regenerationis, velit, nolit Inconstantius, Baptisma signum est: neque tamen signum illud ea causa inutile, aut cassum est. Regeneratio enim nostra, & gratia indies augetur, & confirmatior redditur ex fide. Vt ergo sacramenta dignè, & ritè vsurpentur, necesse est, vt ea inueniant in nobis, quæ significant. Nibiló tamen minus illorum vsurpatio valet plurimùm ad augmentum, & confirmationem illorum donorum, quæ anteà in nobis extite- G runt. Hæc autem hactenus intelligi debent à me dicta de adultis. De paruulis autem, qui per ætatem non possunt adhuc actu credere, alia ratio est: de qua hoc loco dicere supersedeo, quòd

Vsu sacramenti augetur gratia quã prius habebamus.

Sacramentis gratia prius habita obsignatur & adfirmatur.

Sacramenta danda non sunt, nisi ijs, quos iam ad Christum pertinere arbitremur.

qoód ea ad hoc Institotum noo faciat.

Posthæc Incooſtantius ad alteram quoque responſionem excutiendam ſeſe aceingit. Eam autem eſſe meam ſatis ex eo iodicat, quod ſcribit, ſe de ea nonnihil dixiſſe ſopra, cum vellet regulas meas refutare. Dicit autem me verbia quidem Catholicorum libeoter cedere: ſed poſteà ea torqoere ad meum ſenſum. *Contedit*, inquit, *iſte ſacramentalem mutationem:* Ita eſt, video enim conſentire cum ſcripturis: & patres eam mutationem omnioo velle. In eo tamen vehementer errat, quòd putat, meam iſtam ſententiam à ſuperiori reſponſione diſcrepare. Nam qoòd in altera dicitur, naturam panis non mutari, id intelligi debet de natura panis abijcieoda: eam enim certum eſt remanere. Dicitur ea tamen mutari, quod ad nouam conditionem, ſeu ſacràmentalem proprietatem attinet. Atque ita dictum eſt, intelligeodam eſſe mutationē apud Cyprianũ. In priori ergo reſpōſione oegatur motatio, ſed non ea, quá ego ſtatuo, verũ ilia veſtra, quam vos omninò contēditis eſſe oportere tranſubſtantiationé. Hoc tameo tu mihi monendus ea, Lector, quid ego aut dicá, aut ſentiá de ſacrameotali mutatione, hunc Sophiſtam oon intelligere. Dixi qoidem ſubſtantiam panis mutari in ſacramētũ, hoc eſt fieri ſacramétum, ſed ita tamen, vt ſubſtantia ipſa maneat. Niſi enim ea remaneret, oe poſſet qoidem eſſe ſacramentum. Vt cum dico, Ioaonem fieri Grāmaticom, io ea mutatiooe ſeotio, Ioannem exiſtere, & ita manere, vt ad eom accedat ooua forma Grāmatici. Ita dico, in Euchariſtia manere naturam panis, vt ſubeat nouum reſpectum, & habitum ſacramenti. Certum aotem eſt, homanum corpus ali, & outrlri ſobſtantia ipſa & natura panis non autem reſpectibus, aut accidentibos. Et idcircò ea commodiſsimè, & aptiſsimè ſignificat corpus Chriſti pro nobis paſſum io cruce. Illod enim fide apprehenſum, alit & nutrit nos ſpiritualiter: vt inter corpus Chriſti, & paoem naturalem communis ſit in alendo aoalogia. Io altero enim eſt pbyſica alimonia, in altero ſpiritualis.

Quomodo natura panis in Eucharistia mutetur, et non mutetur.

Sed hoc pacto, inquit *iſte, nihil erit in ſacramēto viſibile. Subſtātia enim, quæ eſt cuiuſq; rei natura interna, nec videtur, nec tangitur.* Id aotem putat maximè facere contra me, qui alibi dixerim, ſignum noo poſſe latêre: eum hic ſtatoam eiuſmodi ſacramentom, qood totum deliteſcat. Nam ſobſtantia panis, inquit, qoæ ſignificat, non videtur: quod autem ſignificatur, quoniam abeſt ſecundum eos corpus Chriſti, multò minus. Conclodit ergo me nihil relinquere, quod ſit viſibile io ſacramento. Me enim triboere ratiooem ſacramenti internæ ſubſtantiæ panis: accidentia autem relinquere omninò otioſa. *Et ſi propriè loquamur*, inquit, *totum non prædicatur de ſingulis ſuis partibus: ideoq; terreni elementi ſpecies non eſt ſacramentum, ſed altera ſacramenti pars, hoc eſt, poſt ſacramentum quaſi forma cum ipſa materia, & res ſacramenti ſit verum corpus Chriſti.* Quod ait, me nihil relinquere in ſacramento qood ſit ſenſibile, quid ego id aliod eſſe dicam, niſi impodentem ca-

A lumoiam? Ipſa enim rerum corporaliom ſubſtantia & videtur, & ſentitur, per accidentiā. Nam in Symbolo ſcribitur, Deom eſſe creatorem viſibilium, & inuiſibilium. Dic mihi, quæſo, Inconſtanti, an hic putas viſibilia, tantùm eſſe accideotia? Ego qoidem ſemper ibi intelligi putabam ſubſtantias ipſas, & oaturaa rerum, ſuiſſe à Deo creatas, quas viſu, & oculis vſurpamus. Quis enim ſanus dicat,

B hoc tantùm ſignificari verbia illis, ſola accidentia fuiſſe creata? Et eum qoiſpiam aut hominem, aot eqoum videat, aut guſtet panem aut vinũ, an putabit, ſe tantùio videre, aut guſtare accidentia? Res ipſæ, & ſobſtantiæ percipiuntur: ſed per accidentia tanquam per medium. Non ergo in paoe & vino Euchariſtiæ relinquimus accidentia otioſa. Subſtaotiæ enim ipſæ, & naturæ rerum ſob illis recipiuotur, & per illa à ſenſibos vſorpantur: quamuis

Relatio sacramenti an in substantijs an in earũ accidentibus fundetur.

C alioqui ſubſtantias ipſas per definitionem, & diſtinctè cognoſcere ſoloa poſsit iotellectus. Tamen, ſi verè loqoi volumus, ipſæ rerum naturæ magis ſentiuntor per accidentia, quàm aeeidentia diuulſa à ſubſtantijs, qualia iſti in ſua tranſubſtantiatione fingunt, ſenſibua cognoſci poſsint. Formę enim per ſe, non concretæ, qualeſcunque ſint, non poſſunt ſub ſeoſom cadere. Quare com ego ſtatuam naturam pania & vini remanere in Euchariſtia, idque cum ſu-

D is accidentibos ſenſibilibua, videat Inconſtantius, quam prudenter dicat, me in ſacramento oihil relinqoere ſenſibile. Idcirco autem dico rationem ſacramenti in ſobſtantia panis colloeandam eſſe, oon in aceidentibus, quòd omninò oporteat analogiam, & iuſtam proportionem retioeri inter ſignum, & rem ſignificatam. Ea verò eſt, vt, quemadmodom pania alit corpus, ita corpus Chriſti ootriat, & alat animam. Cyprianum autem à me ſtare, vnde potius col-

E ligam, quàm ex ipſius verbis? Nam io eadem iſta oratione ita ſcribit: *Panis iſte communis in carnem & ſanguinem mutatus, procreat vitam, & incrementum corporibus: ideóque ex conſueto rerum effectu fidei noſtræ adiuta infirmitas ſenſibili argumento edocta eſt, viſibilibus ſacramentis ineſſe vitæ æternæ effectum.* Audis, Inconſtanti, hunc paoem etiam poſt mutationem ſacramentalem, & notrire, & procorare vitam, atque incremeotum corporibus. Atque hoc argumento ducto ex analogia elemēti ad rem ſignificatam, intelligi-

F mus, quemadmodum pania alit corpus, ita corpus Chriſti alere, & nutrire animam ſpiritualiter. Atque hæc cauſa eſt cor accidentibos tribui non poſsit ratio ſacrameoti: nimirum qood non alant, aut nutriant. Non tamen ea diſtrahimus ab ea re, in qua dicimua propriè ſitum eſſe ſacrameotum. Mitto recitare alia loca Cypriani, aliorumqoe patrum, ex qoibus clariſsimè conſtare poſsit, panem, & vioum eſſe ſymbola ſacramenti, eaque alere, atque au-

G gere noſtra corpora. Quod autem ſæpè dixi, figoram oon poſſe latêre, ſed eam re ſignificatā eſſe oportere ootiorem, id ounc & repeto, & cooſtanter affirmo. Sed hic, ioquit iſte totius

sacramenti constituis delitescentiam. Minimè A verò. Naturam enim rerum non statuo nudam esse in Eucharistia, & spoliatam accidentibus. Conuitia autem sua relinquo Inconstantio. Vtrum enim nobis malitia mutuauerit intellectum, Deus optimè iudicabit. Possem quidem vicissim verissimè regerere, Deum vos propter fœdissimam istam vestram artolatriam dedisse in reprobum sensum. Verùm ego decreui mihi temperare, & rem potius ipsam agere.

Totum non prædicari propriè de singulis B patribus, quoniam verum est libenter damus: atque etiam addo, Eucharistiæ, si tota atque integra consideretur, duas esse partes, Symbola videlicet, & res significatas: idque supra suo loco semel atque iterum inculcaui. Quoniam autem patres, etsi minus propriè, tamen interdum symbola ipsa appellant sacramenta, ego quoque hoc loco vnà cum illis ita loqui volui, & panem ipsum appellare sacramentum. Imò ad hunc modum loqui sibi permiserunt Theologi, cum ita definirent sacramentum. Est inuisibilis gratiæ visibile signum. Quiuis enim facilè videre potest, signum in hac definitione ad symbola pertinere. Atque ita Cyprianus quoque locutus est in hac eadem oratione cum diceret, Visibilibus sacramentis inesse vitæ æternę effectum. Nam cum diceret, sacramentum visibile, necesse est, illum ad elementum visibile, hoc est ad symbolum respexisse. Dico itaque, sacramentum, quatenus quidem est D signum, de pane, vino, & aqua, postquam ea cœpta sunt adhiberi ad sacrum vsum, tanquam de suis speciebus prædicari. Totam verò Eucharistiam, atque integrum Baptismum vnà cum Irenæo, alijsque Patribus, constare dico ex duabus partibus, signis, videlicet & rebus ipsis. Verū illud interim dissimulare non possum, quàm constanter Inconstantius noster hæreat in errore suo, eum dicat, accidentia esse formam Eucharistię, corpus autem Christi eius E esse materiam. Nam, vt est stupidus, non videt, se plus tribuere accidentibus, illisque fictis, & commentitijs, quam carni Christi. Certum enim est, formam dignitate longe præstare materiæ.

An symbola exterius dici possit sacramentum.

Ad extremum calumniatur, & rodit priorem solutionem, quasi ea statuat, diuinitatem Christi coniungi cum pane in vnitate personæ, quemadmodum coniuncta est cum humanitate. *Id autem, inquit, Cyprianus non egit illa similitudine: sed tantum vt ostendat, diuinitatem latère: quod fieri intelligendum est in carne Christi præsente ex pane facta mutatione ineffabili. Nos autem, cum præcipites ruamus in monstra, & auersi à veritate obcæcemur malitia, nihil pensi habere, etiamsi dicamus Deum impanari.* Nemo nostrûm, Inconstanti, vnquam dixit, aut sensit, Deum impanari, aut de diuina persona talia monstra somniauit. Neque certè vnquam ita insaniuimus, vt putaremus, nos portentosis, & absurdis loquutionibus posse vobiscum contendere. Exposuimus iam, illud apud Cyprianum, Diuinam essentiam ineffabiliter se infundere sacramento, nihil aliud esse, quàm spiritum sanctum adesse sacræ cœnæ, & efficaciter vti illis symbolis, ad excitandam, accendendam, atque instaurandam fidem in animis hominum piorum. Non ergo impanamus C Deum, sed vsu sacræ cœnæ, & de vi, atque efficacia sancti spiritus sobriè, & modestè loquimur. Vos autem cum illa vestra transubstantiatione, non quidem impanatis Deum, sed panem ipsum expanatis.

Nihil enim te id iuuat, Inconstanti, quód ais, *Ecclesiam non auferre substantiam panis, cum tantùm explicet constitutionem mysterij, nec eam in ipso mysterio annihilare, propter successionē substantiæ melioris: sed eam dicere mirabiliter mutari præter naturæ regulas.* Certum est, Ecclesiam id non facere: neque vobis ea vis data est, vt quamuis maximè cuperetis, possetis id efficere. Hoc autem nos reprehendimus, quod vos pro vestra impudentia tanquam credendum, & omnibus modis retinendum obtruditis: idque non tantum sine scriptoris, sed etiam sine authoritate patrum. Quid, obsecro, interest vtrum dicatis annihilari substantiam panis, an eam esse desinere? Nā, quod fingitis, id, cuius & materia, & forma prorsus esse desinat, non annihilari, infanum portentum est. Nihil ergo necesse fuit, Inconstanti, vt vestram istam fabricam prodigiorum, in qua vos regnum iam dodum obtinetis, nobis transcriberes. De malitia autem, quam crimini loco obijcis, nihil regero. Quàm enim vos sancti atqꝫ innocentes sitis, orbis iam terrarum vniuersus videt.

Argumentum Gardineri ex Hilario de Trinitate, lib. 9.

SI verè verbum caro factum est, & nos verè verbum carnem cibo Dominico sumimus, quomodò non naturaliter manere in nobis existimandus est, qui & naturam nostræ carnis iam inseparabilem sibi homo natus assumpsit, & naturam carnis suæ ad naturam æternitatis sub sacramento nobis communicandæ carnis admiscuit? Ita enim omnes sumus vnum, quia & in Christo pater est, & Christus in nobis est. Quisquis ergo naturaliter patrem in Christo negabit, neget prius non naturaliter, vel se in Christo, vel Christum sibi inesse. Quia in Christo pater, & Christus in nobis vnum in eis esse nos faciunt. Si verè igitur carnem corporis nostri Christus assumpsit, & verè homo ille, qui ex Maria natus fuit, Christus est, nosque verè sub mysterio carnem corporis sui sumimus, & per hoc vnum erimus, qui pater in eo est, & ille in nobis, quomodo voluntatis vnitas asseritur, cum naturalis per sacramentum proprietas perfectæ sacramentum sit vnionis? Non est humano, aut seculi sensu in Dei rebus loquendum.

SOLV-

SOLVTIO.

HILARIVS quemadmodum dicit, Christum esse in nobis naturaliter: ita etiam idem dicit, nos esse naturaliter in eo. Neque id intelligi voluit, de naturali & corporali præsentia substantiæ corporis Christi, & nostri. Nam vt nostra corpora non sunt eo modo in eius corpore: ita corpus eius non est eo modo in nostris corporibus. Sēsit autem hoc Hilarius, Christum in incarnatione sua assumpsisse à nobis naturam mortalem, & eam vniuisse diuinitati suæ, atque ita nos esse naturaliter in eo. Deinde etiam sacramenta & Baptismi, & sacræ Cœnæ, si rite vsurpentur, certos nos reddunt, nos esse participes diuinæ naturæ, habentes ab eo datam nobis immortalitatem & vitam æternam. Et sic Christus est naturaliter in nobis. Et idcircò Hilarius ibi disputans de vtroque sacramento, nullam differentiam facit inter eam vnionem, quam habemus cum Christo in Baptismo, & illam, quam habemus cum eo in sacra Cœna. Nihil autem istorum aduersatur sententiæ nostræ. Hilarius enim non contendit, corpus Christi in hoc sacramento latêre abditum sub accidentibus: sed hoc tantùm asserit, nos communicando verè coniungi cum eius carne. Quod certè nos nunquam negauimus.

GARDINERVS.

HILARIVS tractat mysterium nostræ cum Christo vnionis secundum carnem: quam Christus ex nobis assumpsit, & diuinitati suæ vnitam, nobis deinde in sacramento dat & communicat.

MARTYR.

PRimùm hoc dissimulari non debet, verba ista Hilarij admodum esse obscura: vt nisi quis diligenter, & attentè animaduertat, quid ille anteà tractauerit, vix possit, quid hic dicatur, intelligere. Illis autem in libris de Trinitate disputat aduersus Arrianos: qui docebāt In beata Trinitate inter patrem, & filium nullam intercedere aliam vnionem, quàm voluntatis, & concordiæ. Contra eos disputans Hilarius multis argumentis probat, inter nos, & Christum maiorem multò vnionem esse, quàm consensus, & voluntatis: nam & illum nobis, & nos illi vnitos esse naturaliter. Atque ex eo probat, Christum etiam cum patre non tantùm voluntatis vnione coniunctum esse, sed etiam naturaliter. Nos autem coniungi naturaliter cum Christo, vt rem eām paulò altius repetam, sic probat. Primùm Arriani ex illis verbis Christi precantis patrem apud Ioannem, Non pro his rogo tātùm, sed & pro ijs qui creditori sunt per verbum illorum in me, vt omnes vnum sint, sicut tu pater in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnum sint: ex his, inquam, verbis Arriani colligebant, filium vnum esse cum patre tantum assensu voluntatis: sic enim homines inter sese coniunguntur, & vnum sunt. Hic se illis opposuit Hilarius, & docuit, homines Christianos coniungi inter sé, non tantùm voluntate, sed etiam naturaliter. Sic ergo disputat: *Quorum anima, & cor vnum omnium erat, quæro, vtrum per fidem Dei vnum erant? Vtique per fidem: per eam enim anima vna, & cor vnum omnium erat. Et interrogo, vtrum fides vna, an altera sit? Vna certè, etiam ipso Apostolo authore. Vnam fidem, sicuti vnum dominum, & vnum Baptisma, & vnam spem, & vnum Deum prædicante. Si ergo per fidem, id est, per vnius fidei naturam, vnum omnes erant, quomodò non naturalem in his intelligis voluntatem, qui per naturam vnius fidei vnum sunt?* Ex vnitate igitur fidei Hilarius concludit, fideles inter se naturaliter vnitos esse.

A

Deinde idem probat argumento ducto à Regeneratione: ad hunc modum, *Sin verò*, inquit, *regenerati in vnius vitæ, atque æternitatis naturam sunt, per quod anima eorum, & cor vnum est, cessat in his assensus vnitas, qui vnum sunt in eiusdem regeneratione naturæ.* Posteà etiam vnitatem istam inter fideles naturalem esse, probat etiam ex Baptismo. *Docet*, inquit, *Apostolus ex natura sacramentorum esse hanc fidelium Dei vnitatem, ad Galatas scribens, Quotquot in Christo Baptizati estis, Christum induistis. Non inest Iudæus, neque Græcus: non inest seruus, neque liber: non inest masculus, neque fœmina. Omnes enim vos vnum estis in Christo. Quòd vnum sunt in tanta gentium, conditionum, sexuum diuersitate, nunquid ex assensu volūtatis est, aut ex sacramēti vnitate: quod his & Baptisma sit vnum, & vnum Christum induti omnes sint? Quid ergo hic animorum concordia faciet, cum per id vnum sint, quòd vno Christo per naturam vnius Baptismi induantur? Aut, cum qui plantat, & qui rigat vnum sint, nunquid non per hoc vnum sunt, quia ipsi in vno Baptismo renatis, vna vnius regenerantis Baptismi dispensatio est? Nun-*

B

C

D

tur diuinę naturę, ita eadē vniatur naturę & carni noſtrę. Natura enim diuina & humana faciunt in Chriſto eandē hypoſtaſin: quę tamen nō poteſt fieri ex carne Chriſti, & carne noſtra. Vides ergo, Lector, aduerbium illud, Naturaliter, vtrinque poſitum nō eandem vtrinque habere vim: Caro quidem ipſa Chriſti ſumitur à nobis in Euchariſtia, ſed ſpiritualiter, & per fidem. Non tamē idcircò realiter, aut ſubſtantialiter cohæret cum carne noſtra. Huc ſpectauit aduerſatiua illa diſtinctio Reſponſionis, quam Inconſtantius ſine cauſa reprehendit.

Sed fortaſſe quæres, quid in nobis faciat illa caro Chriſti ita per fidem ſpiritualiter apprehēſa. Reſpondeo: Transfundit diuinas illas qualitates, & dotes ſuas virtutum, immortalitatis, felicitatis, primum in animum, cui ſpiritualiter vnitur, deinde etiam in corpus noſtrum: vt iam duplici nomine dici poſsimus eſſe in Chriſto naturaliter, & quod habeamus in nobis humanam illius naturam, quam ille aſſumpſit ex nobis, & quòd iam illius naturæ etiam proprietatibus ornati ſimus, quibus propter peccatū eramus anteà deſtituti: atque ita efficimur caro de carne illius, quemadmodum ille factus eſt caro de carne noſtra: vt ille iam vicisſim dici poſsit eſſe in nobis naturaliter. Neceſsitas ipſa hoc expreſsit ab Inconſtātio, vt fateretur, corpora noſtra nō eſſe in Chriſto ſecundum integritatem indiuiduarum ſubſtantiarum. Nihilò tamen minus contendit, corpus Chriſti in diſpēſatione Euchariſtiæ integrum, atque impartibile, vt Cyrillus ait, communicari ſingulis. Sed id nos etiam ipſi non inuiti damus, modò intelligatur corpus Chriſti dari ſpiritualiter, ſine ſubſtātiali illa Papiſtarum præſentia: ſic enim nullo modo poteſt. neque alia ratione verba Cyrilli admitti debent.

Sed addit Inconſtantius: *Hilarius tandem veritatem aſſerit carnis in myſterio datæ, & à nobis acceptæ, quæ eſt caro ab ipſo Chriſto aſſumpta in vtero. Et hinc colligimus apertiſsimè ſentire Hilarium, veram eſſe præſentiam ſubſtantiæ corporis Chriſti in ſacramento, ſecundum quem Hilarium, vt ex eius verbis liquet, nos tam verè ſumimus carnem Chriſti in hoc myſterio Euchariſtiæ, quàm Chriſtus ſumpſit in myſterio Incarnationis. Adeò ſi illam carnem in myſterio Incarnationis ſumptam verè, ſubſtantialiter, realiter, corporaliter ſumptam confitemur, illud ipſum confiteamur oportet de carne ſumpta in Euchariſtia. Quia apud Hilarium iſtum, quod ad veritatem carnis aſſumptæ, & acceptæ attinet, hæc duo myſteria Incarnationis, & Euchariſtiæ pariter cenſentur, & æſtimentur.* Nos quidem, Inconſtanti, fatemur vtrunque, & Chriſtum verè aſſumpſiſſe humanā carnem ex vtero virginis, & eandem illam carnē, non fictam, aut commentitiā, ſed integram, & veram dari nobis in Euchariſtia: ſed, vt ſæpe iam diximus, fide, & ſpiritualiter. Nec propterea neceſſe erit realem illam veſtram præſentiam conſtituere. Malè ergo & fruſtrà colligis ex Hilario: Tam verè ſumimus carnem Chriſti in Euchariſtia, quàm verè Chriſtus eā aſſumpſit in myſterio Incarnationis. Nam aduerbium illud, verè vtrinque rectè

A conuenit: non tamen eodem modo. Idque ipſe cogeris confiteri. Ibi enim erat vna hypoſtaſis: quæ hic certè non eſt. Non debet ergò tibi videri mirum, ſi negemus eandem eſſe vtrinque præſentiam. Fuit ibi quidem præſentia ſubſtantialis: hic autem tantum eſt ſpiritualis, vtrinque tamen vera. Neque mirari debes Lector, ſi ego hic concedam carnem Chriſti verè ſumi in ſacramento. Id enim non aliter concedo, quàm quomodo ſolemus dicere, vitam æternam da-

B ri in ſacris literis. Ea enim in illis ſignificatur, & ex illis hauriri poteſt, ſi quis eam fide apprehendat.

Adhęc verba illa, *Tam verè, & eodem modo*, quę Inconſtantius ſibi tam liberè permittit, nō ſunt in Hilario. Chriſtum quidem verè ſuſcepiſſe in Incarnatione carnem noſtram, vt ea vicisſim à nobis verè ſumitur in Communione, fateor, at non vtrinque eodem modo verè. Iſte autem ita ſolenniter furit, vt vtrique myſterio, Incarnatio-

C ni videlicet, & Euchariſtiæ velit aduerbia illa, verè, realiter ſubſtantialiter, corporaliter eodē modo cōuenire. Quæ qui velit dare, neceſſe eſt vt ſeſe immergat in abyſſum abſurdorū. Quomodo autem duo illa myſteria Incarnationis, Euchariſtiæ inter ſe cōferri debeant, iam anteà diximus. In altero Chriſtus accèpit naturam humanam, in altero dat. Non tamen neceſſe eſt vt quemadmodum accepit ſubſtantialiter, ita etiam eam det ſubſtantialiter. Ita enim habe-

D mus eam eo ipſo, quòd homines nati ſumus. Id ergo tantùm ſupereſt vt Chriſtus det nobis eam ſpiritualiter. Ita enim à nobis hauſta participes nos facit, & quod ad corpus, & quod ad animum attinet, qualitatum, virtutum, & proprietatum Chriſti.

Dat rurſus nobis Sophiſta noſter, *Chriſtum quidem aſſumpſiſſe integram naturam humanam, non tamen integros homines: quemadmodū,* inquit, *ſinguli nos accipimus integrum Chriſtum, ſed quod ad effectū*

E *myſteriorum attinet. ſicut natura carnis noſtræ eſt in Chriſto per Incarnationem: ita natura carnis Chriſti eſt in nobis per Euchariſtiam. Et ita probat Hilarius naturalem Chriſti, & noſtræ carnis vnionem: quam dicit perfici per Euchariſtiam, qua nos accipimus carnem Chriſti diuinitati vnitam, & per carnem participamus diuinitati.* Semper ingenuè faſsi ſumus, nos in Euchariſtia Chriſtum recipere integrum, ſed ſpiritualiter. Idque nobis Inconſtātius non ita grauatè dare debet. Quemadmo-

F dum enim ipſe diſcrimen quoddā agnoſcit inter modum eum, quo Chriſtus recepit humanam carnem, & eum quo nos eius carnē vicisſim ſumimus, quòd Chriſtus ſingulorum hominum naturam non aſſumpſerit, cum tamen dicat eum integrum, & totum ſumi à ſingulis: ita nos aliud etiam quoddam diſcrimen ſtatuimus: nimirum, aſſumptionem illam humanæ naturæ in Chriſto fuiſſe ſubſtantialem, noſtrā autē vicisſim tantū eſſe ſpiritualē. Natura

G n. Chriſti humana nō poteſt ſingulis hominib9 diſtribui realiter, ſubſtātialiter, & corporaliter.

Accuſat præterea nos grauiter Incōſtantius, quòd dicamus in reſponſione, Hilarium proba

re eádem vnionem naturalem ex Baptiſmo. Id enim falſum eſſe, & à nobis confictum fortiter clamat. Quid ego hic faciam, niſi vt eum remittam ad librum, quem eius operæ anteà fortaſſe negligentius conſiderarunt. Quod ne Lector facere cogeretur, ſuprà Hilarij verba huc tranſcripſi. Arguta verò, & ſubtilis illa expoſitio quemadmodū dicatur natura fieri, quod à pluribus eodem modo fiat, primum non eſt vera, deinde ad rem nihil facit. Nam, vt intelligas nō eſſe veram, videmus texturam ſæpè & à pluribus fieri, & eodem modo, nemo tamen eſt, opinor, qui dicere velit texturam natura fieri: niſi velit artem & naturam confundere. Ad inſtitutum autem nihil facit, quoniam, vt iam dictum eſt, Hilarius cum dicit naturam, & Naturaliter, intelligit tantum quiddam, quod ſuperet coniunctionem voluntatum atque animorum. Et vnionem illam naturalem Hilarius ita probat ex Baptiſmo, quòd Baptiſmus vnus ſit, quodq; omnes induti ſint vnum Chriſtum. Quod cū dicit, naturam profectò carnis Chriſti non excludit. Imò quemadmodum Paulus ait, in Baptiſmo inſerimur Chriſto, & cum eo complantamur, & conſepelimur. Quæ cum referantur ad mortem, & ſepulturam Chriſti, ſatis oſtendunt, nos carnis eius, quę pro nobis mortua eſt & ſepulta, in Baptiſmo fieri participes. Vnio ergo noſtra cum Chriſto, quam celebramus in Euchariſtia, non ita diuerſa eſt, vt iſte fingit, ab ea, quam habemus in Baptiſmo. Sed iſte cū ea ita ſubtiliter diſtingui velit, nodum tantum in ſcirpo quærit. Neque enim id agit, vt doceat Lectorem, ſed vt eum abducat à via, & inuoluat in caliginem. Sed indigniſsimè fert, quòd dicamus, nos in Euchariſtia reddi certiores de participatione noſtra cum natura diuina: cum interim diſsimulemos veram ſumptionem carnis Chriſti: eam enim Hilarium docere, vt probet naturalem vnionem. Nos quidem idcircò dicimus homines pios in Euchariſtia reddi certiores de participatione diuinæ naturæ, quòd fructus ſacramentorum non redundet, niſi in eos, qui illa rectè vſurpant. Rectè autē non vſurpantur niſi ab illis, qui ad ea accedunt cum fide. Illi autem, qui præditi ſunt vera & viua fide, iā antea habent participationem diuinæ naturæ: ijdem tamen accedunt ad myſteria, in fide ſua magis magiſque confirmantur: quemadmodum ſigillis, & annulis fieri videmus in humanis contractibus. Aucta autem fide, augetur etiam participatio diuinæ naturæ.

Poſtea ſtudet elicere, neſcio quam, blaſphemiam è verbis noſtris: quòd, videlicet, poſtquā
A dixiſſemus, ſacramenta Baptiſmi, & Cœnæ reddere nos certiores, nos eſſe participes diuinæ naturæ, & habere immortalitatem, & vitam æternam, addiecimus etiam, Ita Chriſtum eſſe in nobis naturaliter. Quę hic ſit blaſphemia, neminem equidem videre arbitror, præter vnum Inconſtantium. Quid enim, an negabit, nos eſſe participes diuinæ naturę? Non opinor. Id enim D. Petrus nimis perſpicuè teſtatur. Hanc autem participationem dupliciter habemus per
B carnem Chriſti: primùm, quòd omnia Dei beneficia per illam crucifixam ad nos deriuantur: deinde, quòd illa ipſa participatio non prodeſt, niſi eam ſibi quiſque per fidem apprehendat. Beneficium enim Dei, quod alioqui omnibus natura ſua commune eſt, hoc modo applicatur ſingulis. Hæc, ſcilicet, eſt illa noſtra tam horrenda blaſphemia. Tu, Lector, optimè iudicabis, quàm iſte iuſtè ſic immodeſtè, & contumelioſè in nos inſaniat. Hilarium autem non ponere
C diſcrimē inter illam vnionem, quam habemus cum Chriſto in Baptiſmo, & illam, quam habemus in Euchariſtia, ita dictum eſt in reſponſione, vt ſæpè illiàs diximus, in genere. Vtrinque enim recipimus Chriſtum, & in eo, & ſpiritu, & corpore renouamur. In modo tamen ſæpe differentiam eſſe docuimus: nimirum, quod in Baptiſmo mutemur in Chriſtum per Regenerationem: in Euchariſtia autem per ſpiritualem alimoniam. Verè dictum eſt in Reſponſione, verba Hilarij cum noſtra ſententia non pugnare:
D quòd ille non loquatur de accidentib. ſine ſubiecto: nec dicat, corpus Chriſti aut latitare, aut abditum, atque opertum eſſe ſub ſacramento. *At loquitur*, inquit Inconſtantius, *de ipſiſsima veritate præſentiæ carnis Chriſti.* Deum immortalem: qua fronte, quo ore oportet hominem iſtum eſſe? Lector enim attentus facilè videbit, in omnibus illis verbis Hilarij nullam vſpiam fieri mentionem de præſentia carnis Chriſti. Sumere
E quidem nos illam dicit: & in ea nos cum Chriſto communicare, dicit. Illam autem realiter, & ſubſtantialiter adeſſe nuſquam dicit. Verùm, cum Hilarius dicat, carnem Chriſti ſumi à nobis in cibo dominico, illis verbis haud dubiè, ſi Deo placet, iugulamur. Atqui ego iam ſuprà nō ſemel ſatis copioſè expoſui, quo ſenſu dari poſſit, carnem domini ſumi à nobis vel in, vel ſub Euchariſtia. Quàm autem ego hic inſignia mendacia dixerim, id, Inconſtanti, non erit tuum iudicium. Apud te enim recta & vera reli-
F gio eſt mendacium. Prudens Lector, & pia poſteritas melius, vti ſpero, edocta, ſincerius & verius de vtroque noſtrûm iudicabit.

Argumentum Gardineri ex Cyrillo in Iohannem lib.10.cap.13.

NON negamus, recta nos fide, charitateque Chriſto ſpiritualiter coniungi. Sed nullam nobis rationem coniunctionis ſecundum carnem cum illo eſſe, id profectò pernegamus: idque à diuinis ſcripturis omninò alienum ducimus, Quis enim dubitauit, Chriſtum etiam ſic vitem eſſe, & nos palmites, qui vitam inde nobis acquirimus? Audi Paulum dicentem, Quia omnes vnum corpus ſumus in Chriſto. Quia etſi multi ſumus, vnum tamen in eo ſumus. Omnes enim de vno pane participamus. An fortaſsis putat nobis ignotam Dominicæ benedictionis virtutem eſſe? Quæ cùm in nobis fiat, nónne corporaliter quoque facit cōmunicatione carnis Chriſti, Chriſtum in nobis habitare? Cur enim membra fideliū mēbra Chriſti ſunt? Neſcitis, inquit, quia mēbra

veſtra

vestra membra sunt Christi? Membra igitur Christi faciam meretricis membra? Absit. Saluator etiam, Qui manducat carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in illo. Vnde considerandum est, non habitudine solum, quæ per charitatem intelligitur, Christum in nobis esse, verum etiam & participatione naturali.

SOLVTIO.

ETSI Cyrillus dicat, Christum habitare in nobis corporaliter, cum sumimus mysticam benedictionem, non tamen dicit aut Christum habitare in pane corporaliter, aut etiam in nobis corporaliter habitare illis tantum temporibus, cum accipimus Eucharistiam, aut Christum habitare in nobis, non autem nos in illo. Acquè enim dicit nos in illo, atque illum in nobis habitare. Ea autem habitatio non est localis, aut corporalis, sed cœlestis, spiritualis, supernaturalis, per quam habemus æternam vitam: & idcirco Cyrillus ait, Christum esse vitem, nos autem esse palmites. Nam vt palmites recipiunt vitam, atque nutrimentum à corpore vitis: ita nos recipimus à Christo naturalem corporis eius proprietatem, quæ est vita & immortalitas: atque ita effecti membra eius viuimus ex illo, & nutrimur spiritualiter: atque hoc illud est, quod Cyrillus intellexit per uocem illam, Corporaliter, quodque Hilarius per similem vocem, Naturaliter. Quemadmodum enim Paulus, cum dicit, Plenitudinem diuinitatis habitare in Christo corporaliter, non sensit diuinitatem esse corpus, sed eam esse, atque habitare in Christo, non leuiter, aut accidentaliter, sed perfectè, & substantialiter cum omni sua virtute, ac potentia: ita Cyrillus, cũ scriberet, Christũ habitare in nobis corporaliter, hoc sentiri voluit, cũ non leuiter, aut perfunctoriè, sed substãtialiter, potẽter, efficaciter esse in nobis; atq; ita esse, vt nos per illũ habeamus redemtionẽ, & vitã æternã. Apparet ergo ex istis, Cyrillum non sensisse de manducatione corporali, & potatione quę fiat ore corporis.

GARDINERVS.

HAEC verba Cyrilli manifestè expugnant tauillum Sectariorum: qui vt excludant veram carnis Christi communicationem, omnia fingunt expediri sola fide.

MARTYR.

ANtequam accedo ad Inconstantium, libet A mihi quędam præfari. Hoc ait Cyrillus, vt ostendat, inter nos & Christum nõ intercedere communionem animorum tantum & voluntatum, sed etiam naturarum: quo Christus in se habeat re ipsa, & verè naturam nostræ carnis. Christum autem verè habere in se naturam humanam, luculentissimè probat per sacramentum Eucharistiæ. In ea enim verè offertur fidei nostrę caro Christi, quod certè fieri nõ posset, nisi ille verè haberet humanam carnem. B Falsa enim nõ creduntur, nec credi omninò possunt. Huc adde, nos ex illa carne Christi verè per fidem apprehensa haurire vitam, non aliter quàm palmites succum & vitam suam hauriunt è vite. Quod autem Cyrillus hic videtur dicere, *nos per Eucharistiæ Communionem fieri membra Christi*, prudenter & cautè legendum est. Nõ enim per sacramenta efficimur Christi membra, sed per fidem & spiritum. Neq; potest quisquam dignè accedere ad Eucharistiam, nisi qui C antea sit membrum Christi. Cogitare tamen debemus, coniunctionem illam, quam habemus cum Christo, augeri posse, idque maximè fieri vbicunque fides nostra augetur, & crescit. Efficitur autem auctior, & constãtior fides nostra, ex pio & legitimo vsu Eucharistiæ: nosque ipsi ex ea reddimur certiores de illa vnione, quam habemus cum Christo. In summa, nos quoque vnà cum Cyrillo ponimus, inter nos, & Christũ coniunctionem esse, non tantum voluntatis, D sed etiam naturæ: idque duplici nomine: primùm, quòd habeamus, eandem carnem, quòd quidem ad speciem attinet, quam Christus assumpsit à nobis: deinde etiam quod per fidem, & spiritum adepti simus qualitates eiusdem illius carnis, quæ sunt naturæ quædam carnis Christi. Quemadmodum autem ista coniunctio transeat ad nos per sacramenta, satis iam diximus.

Nunc venio ad insultationes Inconstantij. Primum id affert, quod nos etiam iam dedimus, *duo esse genera coniunctionis nostræ cum Christo: vnam habitudine voluntatis, alteram naturalem.* Quod autem addit, *hanc posteriorem naturalem effici vi sacramenti*, id non est simpliciter recipiendum. Eam enim antea habemus, quàm accedamus ad Eucharistiam. Anteà enim & homines sumimus, & si dignè accedimus, per fidem & spiritum habemus etiam cœlestes eius proprietates: atque ita ante Communionem coniungimur cum Christo, non tantùm natura & specie, sed etiam habitudine, & voluntate. Ex Eucharistia tamen, vt dixi, efficimur de coniunctione illa nostra certiores: & quoniam fides nostra per eam excitatur, nosque spiritualibus eius naturis & qualitatibus imbuimur, multò arctius cum Christo copulamur. Atque hoc pacto recipimus dictum illud Cyrilli, Nos vniri Christo per sacramentum.

Citat etiam præterea eundem Cyrillum ex libro 11. & cap. 27. in Ioannem, qui sic scribat: *Christum per mysticam benedictionem communicare se nobis corporaliter, vt hominem: spiritualiter*

autem, vt Deum: quæ verba ego semper sic accepi: Symbola illa panis & vini, quoniam significant carnem & sanguinem Christi, quæ pro nobis data sunt in crucem, idcircò repræsentare nobis Christum hominem, ita, videlicet, vt ille nostra causa mortem subijt corporaliter: quoniam autem ista credendo, & spiritualiter edendo, adipiscimur etiam cœlestem eius naturam, & proprietatem, qua & animos & corpus nostrum reparemur ad æternam vitam, idcircò rectè dici, Christum se nobis ita cõmunicare spiritualiter, vt Deum: quòd conditiones, & naturæ carnis Christi dimanent per spiritum & ad animum, & ad corpus nostrum. Collectis ergo vndique, & diligenter excussis omnibus Cyrilli sententijs, video illum hoc sensisse, Christum tribus modis nobiscum coniungi: primùm, quòd ille assumpserit carnem nostram: deinde, quod nos per fidem percipientes eandem illam carnem donemur vberiori spiritu: postremò, quod nos hoc pacto assequamur proprietates & conditiones & gratias eius carnis: atq; id apud Cyrillum & Hilarium est cum Christo coniungi corporaliter. Et ne me putes, Lector, ista finxisse de meo, malo ipsum audias Cyrillũ. Is in Ioannem li. 11. cap. 26. ita scribit: *Vnum autẽ dico habitudine, atque affectu, vt incipientes dicebamus, vnum pietatis consensu, vnum sanctæ carnis Christi communione, vnum vnius sancti spiritus participatione.* Hic expressos habes tres modos vnionis nostræ cum Christo. Communio autem, quam habemus cum Christo per carnem, distinguenda est dupliciter: vel quatenus sumus homines, & naturam humanam habemus cum Christo cõmunẽ: vel quatenus virtutibus, & proprietatib. illius carnis induimur quodámodo per spiritũ & cõfirmamur. Sed de his posteà fusius. Fatemur, Christũ ex eo, quod habet humaná naturá coniunctá cum diuinitate, dici vitem: per eius. n. humanitatem omnia dona cœlestia, & omnes gratię ad nos à Deo deriuátur. Neq; aliter ista haurimus è Christo, nisi cum eo coniungamur, vt palmes cum vite. Hæc autem vnio efficitur per fidem. Sic. n. Paulus ait, Christũ per fidem habitare in cordibus nostris: & Christus ait in 6. Ioan. *Qui credit in me habet vitam æternam.*

Christus trib. modis nobiscum iungitur secundum Cyrillum.

Cyrillus.

Coniunctio nostra cum Christo secundum carnem duplex.

Sed Inconstantius clamat, *Cyrillum sensisse non figuram carnis, sed veram carnem dari in Eucharistia, vt per mysticam benedictionem simus participes humanitatis Christi.* Quod si velit simpliciter intelligi, nec verum est, nec conuenit cum illis, quæ hactenus dedit. Quis. n. dicat, nullá omnino esse figuram carnis Christi in Eucharistia? Certè, si ita esset, non esset sacramentum, hoc est, inuisibilis gratiæ visibile signum. Imò nemo est tam fatuus ex vniuerso grege Papistarum qui non fateatur saltem accidentia panis esse signa Christi. At res ipsa, inquiet Inconstantius, vnà datur. Fateor: at non abdita, & inuoluta sub accidẽtib. aut inclusa in panẽ, sed per fidẽ, & spiritualiter. Nos per mysticã benedictionẽ fieri participes humanitatis Christi nõ nego, modo id rectè intelligas. Habebamus quidẽ humaná Christi naturam antea: quod homines essemus, & natura

A nostra cũ Christi natura cõueniret: posteà tamẽ facta est noua coniunctio, cum in Regeneratione eius naturę proprietatibus induemur. Easque etiam per omnem vitam nostram, partim audiendo verbum Dei, partim ex vsu mysteriorum amplificatur. Ad hunc modum in Eucharistia efficimur participes carnis Christi.

Responsum est in Solutione, Cyrillum non dicere, Christum habitare in nobis corporaliter, tantum cum percipimus Eucharistiam. Id
B quoniam Inconstantius non intelligit, turpiter hallucinatur, nos asserere, Christum habitare in nobis corporaliter interim dum recipimus Eucharistiam. Atqui sensus erat, Christum non tantùm in vsu ipso Eucharistiæ habitare in nobis, sed etiam & anteà, & posteà, etiam citra cõmunionem vllam Eucharistiæ: quod Inconstátius horret dicere. Cyrillus autem, etsi videri possit tribuere sacramento efficientiam huius vnionis tamen veram & propriam & efficien-
C tem causam ijs verbis non attingit. Ea autem est spiritus: qui tamen vtitur & externo verbo, & sacramentis, ad fidem in nobis excitandam, & nos prorsus immutandos. Cum itaque instrumenta rationem causæ aliquo modo habeant, non mirum si Cyrillus ita loquitur. Mitto, Sacramenta esse etiam signa quædam diuinæ erga nos voluntatis, & testimonia donorum, quæ in nos à Deo collata sint. Rectè etiam additum est, Cyrillum non dicere, Christum ha-
D bitare corporaliter in pane. Hoc enim ille certè non scribit. Et tamen si voluisset à Papistis facere, ita eum oportuisset scribere. *At non ita,* inquit Inconstantius, *loquuntur Catholici: qui tamen colligunt ex Cyrillo, corpus Christi sub visibilibus in Eucharistia speciebus verè præsens esse.* Vos quidem colligitis sæpè ea quę nemo seminauerit. Certè Cyrillus nec species illas vestras habet, nec accidentia. Imò ea, quę Christus appellauit corpus suum, ille expressè vocat frusta panis.
E Fatetur adhæc iste noster, *Cyrillum non dicere, Christum habitare in nobis corporaliter pro illo tantum tempore, quo recipimus Eucharistiam. Ait tamen solo effici Sacramento, vt Christus habitet in nobis corporaliter: quatenus ille ibi nobis communicat carnem suam.* Non habet Cyrillus, Solo: id tu, Inconstáti addere voluisti de tuo. Ne id quidem verum est, Solo Sacramento Eucharistiæ cõmunicari nobis carnem Christi. Augustinus enim ait, *Crede, & manducasti.* Neminem autem manduca-
F re posse carnem Christi, nisi cui illa communicetur in Sacramento, quod iste dicit, id equidẽ puto, neminem sanum esse dicturum. Taceo de illis fidelibus, qui nondum percepta Eucharistia moriuntur. Illi profectò, quantumuis fideles & sancti, tamẽ si Inconstátio credimus, non habent Christum in se manentem: nec illi manent in Christo. *Hæc enim,* inquit, *tantum cõtingunt ex communione Eucharistiæ.*

Additur in Responsione, Cyrillum non ma-
G gis dicere, Christum habitare in nobis, quàm nos in Christo. Eamque habitationem nec localem, nec corporalem esse, sed cœlestem, spiritualem, supernaturalem. Hic Inconstantius ait,

Cyrillum

Cyrillum de habitatione nostra in Christo nihil dicere: sed illum tantum citare verba Christi, quibus docemur, nos manducatione carnis eius manere in eo. Equidem non arbitror, Cyrillum ita desipuisse, vt ad id probandum citare voluerit verba domini, quod ipse nec sentiret, nec confirmare etiam vellet. Quare putare debemus, id illum sensisse, quod ex illis Christi verbis probat: nos, videlicet, manere in Christo, cum eius carnem manducemus. *At illud mendacium est*, inquit iste. *quod affirmatis, Cyrillū scribere, nos æquè habitare in Christo, atque illum in nobis: cum id ille non dicat.* Imò, Inconstanti, satis id dicit, cum commemoret verba Christi, quæ illud dicunt. Christus enim apertissimè dicit. *Ego manebo in illo, & ille in me.* Nihil autem erat cur iste cauillaretur de aduerbio, Aequè, quasi velimus actionem nostram parem facere cum actione Dei. Nemo enim nescire potest, nostras actiones imperfectas esse, & contaminatas: omnia autem Dei opera purissima esse, & absolutissima. Aduerbium illud, Aequè; in responsione nihil aliud significat, quam vtrinque verum esse, & Christum manere in nobis, & nos in illo. Et quamuis demus, Christum perfectius habitare in nobis, quàm nos possimus habitare in illo, propter eius vim & potentiam, tamen rationem habitandi oportet vtrinque eandem reperiri. Neque enim satis est, fingere, alteram corporalem esse, alteram spiritualem. Hoc ita constituto, cum Inconstantius fortiter decernat, ex Cyrillo, Carnem Christi per communionem Eucharistiæ habitare in nobis realiter, substantialiter, corporaliter: oportebit illum è diuerso totidem verbis dicere, nos quoque habitare in Christo, & in eius carne realiter, substantialiter & corporaliter: atque ita nos, quamuis versemur in terris, tamē eodem tempore re ipsa & corporaliter esse cū Christo in cœlo. At si satis est, vt nostra caro habitet in Christi carne spiritualiter, satis etiam esse debet, vt caro Christi habitet spiritualiter in carne nostra. Scio equidem, & memini & Cyrillum alicubi, & Hilarium non male dicere, nos esse in Christo naturaliter: nimirum, quod ille sumpserit ex Virgine humanitatem, & naturam nostram. Ex qua significatione concludere possum aduersus Inconstantium, nos multò magis, & perfectius esse in Christo, quā illum in nobis: non quidem quin actio Christi multò sit perfectior omnibus nostris actionibus: sed quòd Christus habeat in se naturam nostram perfectam, atque absolutam, eamque sine vllo vitio, aut macula: nos verò non ita vicissim illum habemus in nobis. Sumus enim multis vitijs & corruptelis obnoxij: quod tamē non illius culpa fit, sed infirmitate nostra. Interim tamen non negamus Christum dici posse, esse in nobis naturaliter: si id ita intelligatur, quemadmodum iam declarauimus ex Hilario. Cyrillum autem dicere, nos habere spirituale nutrimentum à carne Christi, quæ lateat sub accidentibus, & à nobis recipiatur ore corporia, id verò omnino inficiamur. Fateor equidē, spirituale & diuiná alimoniam ad nos proficisci

Potest dici nos pfectius esse in Christo quam illum in nobis.

A à carne Christi, nō corporaliter, sed fide à nobis apprehensa. Verum ad id nec ore, nec dentibus, nec ventriculo opus est. Neque id, vti diximus, nobis ex mystica tantum benedictionē vso venit. Nam alioqui nemo, antequam accessisset ad sacram Communionem, posset esse membrum Christi.

Nunc venio ad vocculam illam, Corporaliter, de qua Inconstantius mirabiles nobis tragœdias & rixas mouet. Ad explicationem eius

B Aduerbij in Responsione Paulus citatus est: qui in epistola ad Colossenses scribat, Omnem plenitudinem diuinitatis habitasse in Christo, corporaliter: & annotatum est, cum natura diuina non sit corpus, Aduerbium illud, Corporaliter, non posse ad eam propriè accommodari. Hanc annotationem iste noster, quoniam vidit nonnihil officere commento suo, conatus est eam, cum ratione non posset, saltem conuitijs eludere. Appellat, scilicet, nos homines te-

C merarios & sycophantas, si vel non audiamus Cyrillum, cum se ipsum interpretetur: vel si audiamus, dissimulemus. Non dicam, quid nos possimus iure optimo in illum regerere. Tuum tamen erit, Lector, cogitare, cuius hominis sit, velle nobis ubtrudere è Cyrillo, Corpus Christi adesse realiter, & latêre opertum, atque abditum sub accidentibus, cum harum nugarum ne tenuissimæ quidem vmbræ in illo Patre extent vspiam. Sugillat explicationem illam,

D quam afferimus è Paulo, Omnem plenitudinē diuinitatis habitasse in Christo corporaliter: hoc est, vt adijcitur in Responsione, non accidentaliter, aut leuiter, sed perfectè, & substantialiter, cum omni scilicet sua virtute ac potentia. *Quasi*, inquit, *iste, in alijs à Christo diuinitas possit esse leuiter: quod verbum nescio, qua animi leuitate hunc locum occupet: aut accidentaliter etiam, quasi vspiam sit diuinitas per modum accidentis, quæ est ipsa substantiarum substantia, in qua sunt omnia. Tum autē,*

E *si aduerbium illud, Corporaliter, significat, cum omni virtute & potentia, quæ tandem vis erit verbi, Plenitudo, quod præcessit, ne sit ociosum?* Ego quidem, quod ad me attinet, vocem illam, Corporaliter in illo loco Pauli semper intellexi pro, Verè & Solidè. Corpus enim verum est, & solidum, si conferatur ad vmbras. Atque ad hunc etiam modum Christum habitare in nobis corporaliter, hoc est, verè, integrè & solidè, non negauerim: quamuis id non aliter, quàm spirituali ra-

F tione fiat, & per fidem. Imò etiam ipse Apostolus, cum diceret, Christum per fidem habitare in cordibus nostris, eum certè docuit verè, integrè, & solidè in nobis habitare, quantum quidē huius nostræ vitæ conditio, & imbecillitas patiatur. Nondum enim sumus plenè instaurati, nec spiritualis illius habitationis perfectè compotes. Quod autem ad locum illum ad Colossenses attinet, dico omnem diuinitatem habi-

G tasse, atque habitare in Christo corporaliter, hoc est, verè, integrè, solidè: non tantum per dona & gratiam, sed inseparabili nexu, & in eadem hypostasi. Atque hoc illud est, quod in Responsione dicitur, non leuiter, aut acciden-

Quomodo Christus dici possit habitare in nobis corporaliter.

taliter. Nam in alijs qoidem huminibos dici potest diuinitatem habitare leuiter, quòd ea nun efficiat vnam cum eis hypostasin. Huc autem vt dicerem, nulla me impulit animi leuitas, sed vera, & Orthodoxa fides. Quodque in Responsione additum est, Accidentaliter, id non aliud significat quàm diuinitatem ita esse in Christu, vt separari ab eo, ac diuidi non possit, quemadmodum aceidentia separari possunt à subiectis: & illam per se coniunctam esse cum Christo, nun autem, vt cum alijs huminibus, per dona & gratiam. Et licet vis, & potentia comprehensa sit illa priori voce, Plenitudo, magis tamen exprimitur, cum additur, Corporaliter. Atque ea consuetudo est ferè perpetua in sacris literis, vt quod semel dictum sit antea, id proximè cōsequentibus verbis ornatius, aut plenius illustretur.

Verum Ineonstantius adfert nooam quandam, vt ipse putat, & inauditam nobis interpretationem, *Corporaliter, apud Paulum esse substantialiter, hoc est secūdū naturā: quia Christus*, inquit, *est natura Deus*. Sed nouus Interpres nihil adfert noui. Nam in ipsa Responsione nostra, quam tantopere calumniatur, postquam dictum esset, Non leuiter, aut accidentaliter, statim subiectum est, Sed substantialiter, & perfectè. Verū à Paulo redeamus aliquando ad Cyrillum. Quo pacto dicemus, per mysticam benedictionem Christū habitare in nobis eorporaliter? Primū hoe referri potest ad naturam diuinā: qua etsi Christus sit vbique, est enim infinitos, tamē peculiari quadam ratione habitat in electis: nimirum per dona cœlestia, per spiritum & gratiam. Quod ergo ad hoe attinet, vnio illa diuinitatis in Christo, & in nobis quiddā quidē habet simile, quiddā aūt dissimile. Nam & per essentiam & per gratiā & in Christo est, & in nobis: idq; pertinet ad similitudinem. Sed eadem natura diuina in Christu facit vnam hypostasin cum humana, quod certè nobiscum non facit: atque istud rursus est dissimile. Adhæc gratiæ illæ, & dona in Christo sunt absque mensura: in nobis autē sunt finita & terminata: quod etiam est dissimile. Alia discrimina noo attingo. Hæc autem dissimilitudo non facit, quin Christus inxta naturam diuinam dici possit, quemadmodum Cyrillus loquitur, habitare in nobis corporaliter. Est enim in nobis nō adumbratè, sed verè, hoc est, & per essentiam, & per gratiam, atque idcircò substautialiter. Dabimus autem, id fieri per benedictionem eo mudo, quo iam diximus. Ex eo enim, quod fides nostra per sacram Communionē exuscitatur, coniunctio illa, quam habemus cū Christo, redditor auctior, & eopulatior.

Sed cur, inquies, non concedis, Christum i-

A psum, quod ad eius corpus & carnem attinet, per mysticam benedictionem habitare in nobis corporaliter? Respondeo, quoniam natura ipsa & substantia carnis Christi per infinitos homines diffūdi & diuidi non potest. Verè quidē illam nobis dari, & à nobis verè & spiritualiter māducari fateor: fateor ēt, Christū nobis vniri corporaliter quod conditiones & proprietates eius corporis pro nobis in mortem & crucem traditi, manent & fluant in eorpus nostrum,

B quemadmodum iam supra docuimos Substantiam autem ipsam corporis Christi re ipsa esse in corporibus nostris, ridiculum, & inane commentum est. Huc ergo citatus est locos ille Pauli ad Colossenses vt ostenderetur, Aduerbium illud, Corporaliter, posse rectè accōmodari ad naturam diuinam.

Atqui, inquit Ineonstantius, *si Christus secundum naturam diuinam dicatur esse in nobis corporaliter, hoc est, quoad essentiam & substantiam, tum eri-*

C *mus dij* Nihil ibi est periculi, Inconstanti: non enim dicimus, diuinam naturam, aut essentiam ita esse in nobis, vt faciat nobiscum vnam hypostasin. Sed dicito, quæso, nobis, quomodo natura diuina possit esse infinita, nisi sit ēt in nobis. Crede mihi, non vides ipse, quid dicas. *At sequetur*, inquis, *nos esse Deos. Tenuistis enim, eam non simpliciter esse in nobis, sed cum donis gratia & spiritu*. Dicimus id quidem: non tamen ex eo sequitur nisi per participationem nos fieri Deos. Idque

D ita non est absurdum, vt maximè sit consentaneum sacris literis. Petrus enim ait, Nos esse consortes diuinæ naturæ. Sed Sophista tamen acutus cur hoe etiam non vidit: Si Christus, qood ad corpus ipsius attinet, realiter & substantialiter sit in nobis, necesse esse, vt diuina etiam natura sit in nobis substantialiter? Ea enim à carne Christi separari non potest. Cur ita cæcus erat, vt non videret, suo isto argumento se ipsum iugulari? Imò hoc etiā addo. Si Chri-

E stus iuxta vtranque naturam substantialiter, & corporaliter sit in corporibus nostris, non tantum erimus totidem dij, sed totidē etiā Christi.

Nos ergo verissimè conclusimos, verba illa Cyrilli non posse intelligi de corporali manducatione, quę ore corporis nostri perficiatur. Nā si ea referas ad carnem & sanguinē domini, illa spiritualiter, & per fidem percipienda sunt: ad os autē corporis, & ad dentes nihil pertinēt. Multò autem minus natura Christi diuina: ea

F n. prorsus est expers corporis. Diximos etiā, cur Cyrillus mentionem fecerit mysticæ benedictionis. Quemadmodū autem id verum sit, quod Cyrillus alibi dicit, Christum in vltima cœna docuisse modum manducandæ carnis suæ, nos alibi satis fusè docuimus.

Argumentum Gardineri ex Cyrillo, eodem loco.

QVEMADMODVM si quis ceram igne liquefactam alij ceræ similiter liquefactæ ita miscuerit, vt vnū quid ex vtrisque factum videatur: sic Communione corporis & sanguinis Christi ipse in nobis est, & nos in ipso. Non poterat aliter corruptibilis hæc natura corporis, ad incorruptibilitatem, & vitam perduci, nisi naturalis vitæ corpus ei coniungeretur.

SO.

SOLVTIO.

HAEC similitudo pro nobis facit. Docet enim ea Cyrillus, non debere nos crasse, & ruditer cogitare de manducatione Christi, quasi ea perficienda sit ore nostro. Fit enim per manducationem fidei, vt, quamuis Christus absit à nobis corporaliter, sedens in gloria patris, nos tamen simus verè participes eius naturæ, & immortales futuri simus cum eo. Quòd si aduersarij velint, ista similia æquari per omnia, oporteret auferri etiam panis accidentia. Cera enim liquefacta corrumpitur, & quoad substantiam, & quoad accidentia.

GARDINERVS.

HAEC similitudo fidei Catholicæ veritatem exprimit: qua credimus veram Communicationem substantiæ carnis Christi in Sacramento: vt dignè communicantes vniantur Christo, & corpore & Spiritu.

MARTYR.

VErisimè dicitur in Solutione, hac similitudine ita hyperbolica nos admoneri, ne de manducatione Christi crassè ac ruditer cogitemus. Hoc ergo solum euincit in genere, ex illa manducatione carnis Christi, quæ spiritualis est, & fide tantum potest perfici, nos aliquam habere conformationem carnis nostræ cum carne Christi. Redditur enim idonea ad seruiendum spiritui sancto, & in dies efficitur, magis, magisque capax æternitatis, & beatitudinis, & proprietatũ corporis Christi. Atque hæc illa est vnio carnis nostræ cum carne Christi, quam Cyrillus hoc loco prædicat. Ita autem misceri carnem nostram cum carne Christi, vt cera liquefacta cum alia miscetur cera, nimis esset ridiculum cogitare. Imò ne ipsi quidem aduersarij nostri hanc similitudinem ex omni parte tenere volunt. Certè, ne quid aliud dicam, oporteret Christi corpus liquefieri, et mutari à natura sua, si misceretur cum carne nostra: imò etiam ita permixtum carni nostræ redderetur obnoxium multis vitijs, & infirmitatibus: nostris enim vexaretur, & per homines innumeros in infinita loca distraheretur. Taceo alia absurda, quæ nec possem commemorare si vellem, nec certè vellem si possem. Imò Inconstantius ipse hoc satis vidit, similitudinem istam eò tantũ spectare, vt significetur summus congressus, & intima coniunctio & penetratio duarum naturarum. Sed ad eius verba hoc etiã addendum erat, Quantum verbum Dei, & conditio corporis Christi iam glorificati, & nostræ carnis natura patiatur. At diuinæ literæ docent satis luculenter, Christum iam non amplius, quod quidem ad corpus attinet, versari nobiscum in terris: multo autem minus misceri cũ carne nostra. Deinde corpus Christi, cum sit gloriosum, non potest amplius aut mutari, aut pati, aut malis esse obnoxium: tantum abest vt possit liquefieri, & cum nostris impuris carnibus temperari. Imò etiam nostra caro quomodo tandem potest liquefieri, & cum alia misceri carne? *Diuinitas*, inquit Inconstantius, *hoc facit*. Vnde hoc, quæso habes? Non enim id sensus indicat: non ratio: non diuinæ literæ. Vrges nos isto Cyrilli simili. Verum illud iam diximus quemadmodum debeat, & possit intelligi. Nec ex illo simili probare potes realem il-

A lam tuam præsentiam. Facit quidem communio Eucharistiæ ad illam coniunctionem, quã habemus cum Christo per spiritum & per conditiones eius carnis, quemadmodum ostendimus: ad veram autem, & propriam commixtionem, quæ certè nulla est, nihil facit. Contactus autem, quem nos recipimus, non est physicus, sed omnino spiritualis.

Additum etiam est in Solutione, Si aduersarij per omnia velint hæc similia de Cera vrgere B & persequi, necesse esse, vt accidentia quoque panis & vini omnino auferant ex Eucharistia. Liquefactæ enim ceræ, non solum substantia perditur, sed etiam accidentia. Hic respondet Inconstantius, *se in hoc simili nolle æquari omnia. Hanc enim vnionem inter duas carnes diuinam esse operationem, quam nulla vmbra rerum naturalium possit demonstrare.* Hic mihi, pie Lector, considera huius hominis æquitatem. Si ipse nolit in isto simili omnia ita recipere crassè & ruditer, vt C sonãt, cur nos vrgemur, vt recipiamus id, quod fidei regulæ non ferant? Sed addit: *Quod Cyrillus dicat de vnione carnis nostræ cum carne Christi, id nos accipere, quasi dicatur de vnione carnis Christi cũ pane in institutione Sacramenti.* Atqui nos, Inconstãti, nullum hic in errorem incidimus. Vestro enim iudicio caro Christi non vnitur nobis nisi per benedictionem, & symbolum Eucharistiæ. Ergo oportet carnem Christi prius vniri cum pane, quam cum carne nostra: & cùm illa D vnio fiat per liquefactionem, oportet panem quoque instar ceræ liquefieri. Id autem si fiat, necesse est eius diffluere, & perire accidentia: Superest ergo, vt vel dicas, carnem Christi non coniungi Benedictioni mysticæ, vel ibi quoque statuas liquefactionem. Est enim haud dubiè non minor durities in pane, quàm in carne nostra.

Tamen hic quoque nos iste errare putat, quòd putemus, in liquefacta cera perdi & sub- E stantiam, & accidentia. Id enim cum Cyrilli similitudine non consistere illum enim statuere ex duabus ceris liquefactis vnam fieri. Id autem non posse fieri, si cera abeat in nihilum. Nec liquefactionem esse ceræ distractionem, sed tantum alternationem qualitatis: vt, quod durum erat, mutetur in liquidũ. Hic omnino, vt, quod res est, dicam, manus Inconstantio dandæ sunt:

Hoc tamen illum pro sua prudentia oportebat cogitare, scriptionem illam fuisse corruptam. Non enim ita scribi debuit, Cera liquefacta corrumpitur,& quoad substantiam,& quoad accidentia: sed ita, *Cera liquefacta corrumpitur non quoad substantiam, sed quoad accidentia: qualia sunt duritiei figura, calor, & alia similia.* Atque ex illa proportione & similitudine, in vestro quoque pane oportebat accidentia corrumpi, nō substantiam. Non ergo noster ille error fuit, sed Librarij: vel, quod ego magis credo, ipsius Inconstantij. Is enim ad soluendum istum locum Cyrilli, traſtulit huc responsionem illam qua ego vsus sum in expediendo loco Chrysostomi ex Sermone habito in Encœnijs. Eius verba sic habent: *Num vides panem? Num vinum? Num sicut et liqui cibi in secessum vadūt? Absit: ne sic cogites. Quemadmodum enim si cera igni adhibita illi assimilatur, nihil substantiæ remanet, nihil superfluit: sic & hic puta mysteria consumi corporis substantia.* Hæc ego in mea Tractatione adduxi pro Transubstantiatoribus. Subieci autem huiusmodi responsionem: Hic interrogandi sunt aduersarij vtrum velint, hæc similia æquari per omnia. Quòd si velint, oportebit eos accidentia quoque panis auferre ex Sacramento. Nam cera, quæ adhibetur ad ignem, destruitur, non tantum quoad substantiam, sed etiam quoad accidentia. Non ergo ita sumus rudes, aut crassi, aut mente capti eramus, Inconstanti, atque tu putabas, Nos enim cum Chrysostomo loquebamur de cera ad ignem, cuius substātiæ pars nulla remaneat. Tu potius, nescio, errorisne dicam, an perfidiæ accusandus es, qui verba nostra ita vel temerè, vel malitiosè loco moues, & ea in locum prorsus alienum transfers.

Sed ais, te habere argumentum ab effectis ad causam: Cyrillum enim facere Benedictionem huius vnionis causam, quod in ea & vera Christi caro detur, & verè præsens. Hoc si isti damus, caro Christi verè præsens in Benedictione omnino liquefaciet panem, vt diximus. Aut, si id Inconstantius nolit, accidentia saltem panis peribunt & diffluent. Cætera huius obiecta, quibus vsus est in hac confutatione, quoniam suprà à me non vno loco refutata sunt, putabam me hoc loco pro meo iure posse omittere.

Argumentum Gardineri ex Basilio de Baptismo, Serm. 2. cap. 3.

ET loquutus est dominus ad Mosen dicens, Dic illis, & generationibus ipsorum: Quisquis hominum ab omni vestro semine ad sancta, quæcunque filij Israel domino sanctificant, in immunditia sua constitutus accedet, exterminabitur anima illius à facie mea: Ego dominus: Si tales minæ aduersus eos positæ sunt, qui temerè ad ea sacra accedunt, quæ ab hominibus sanctificantur: quid dicendum est de eo, qui in tantum, ac tale mysterium temerarius est? Quanto enim aliquis maior est templo secundum domini vocem, tantò grauius & terribilius est, in animæ impuritate constitutum corpus Christi temerè contingere, quàm si accederet ad arietes, vel tauros, dicente Apostolo: Itaque qui edit panem, aut bibit poculum domini indignè, reus erit corporis & sanguinis domini: imò vehementius ac terribilius iudicium exprimente per repetitionem.

SOLVTIO.

HAEC, vt diximus in prima Regula, est allœosis rerum & symbolorum. Figura enim nomen habet eius rei, cuius est figura. Ideoque idem dici potest de figura, quod de re ipsa.

GARDINERVS.

HOC non est tractatorem agere, sed Imperatorem, ex Regulis tua authoritate editis, quæ proferuntur, reijcere.

MARTYR.

SAtis me pro imperio ait facere, qui dicta patrū examinari velim ad eas Regulas, quas ipse mea tantū authoritate ediderim. Basilium autē ait explicasse catholicè veritatem mysteriorum: nō autem spectasse meas Regulas. Illum enim habuisse conciones ad rudem populum, quem expediebat doceri veritatem: non autem falli desultoria alternatione loquendi, vt illo tanto viro docente, crederent verum esse corpus, quod re vera nihil aliud esset, quàm figura. Inconstantius pro sua modestia alios omnes metitur suo pede: & quia ipse omnia facit arroganter, alios quoque putat arroganter omnia facere, & pro imperio. Nos autem non Regulas præscribimus patribus, vt iste calumniatur sed Lectorem admonemus, quemadmodum in Patribus prudenter versari debeat. In hoc loco Basilij diximus esse allœosim symbolorum & rerum. Eam autem figuram non imperio, nescio quo, aut authoritate nostra cudimus, sed scripturarum sanctarum & Patrum lectione hausimus. Neque puto cuiquam rectè vitio verti posse, si quod aliquo in loco fusè & copiose explanarit, id alibi breuiter, & succinctè attingat: & addat, ad illam doctrinam, quam alibi exposuerit, hæc quoque, quæ nunc habeat præ manibus esse expendenda. Si hoc omnibus, qui aliquid scribant, licere debeat, quid ego solus peccaui, vt mihi idem non liceat?

An autem Basilius, alijque patres in suis concionibus ad populum, nō ita rudem, atque iste fingit, sed multò doctiorem, quàm ipse velit habere suum, semper proposuerint exquisitum quoddam doctrinæ genus, an potius sæpè & de Sacramentis, & de rebus alijs, vt augustius, & magnificentius loquerentur, vsi sint hyperbolis, & alijs rhetoricis ornamētis, nihil hic dicam

Qui

Qui in scriptis patrũ cum iudicio versati sunt, ipsi potius per se iudicabunt. Facere tamen nõ possum, Lector, quin vnum hoc exempli causa tibi proponam e Cypriano. Is in Sermone de Cœna domini ita scribit: *Cruci hæremus, sanguinẽ sugimus, & intra ipsa Redemptoris nostri vulnera figimus linguam: quo exterius, interiusq́ rubricati à sapiẽtibus huius seculi iudicamur amentes.* Obsecro te, Inconstanti, an persuadere voluit Cyprianus rudi populo, quem ita docebat, vt putarent in sacra Communione linguas suas re ipsa figi in vulnerib⁹ Christi? Aut, an credere voluit suos, Crucem domini realiter præsentem esse in calice? Aut eos, qui tum bibebãt de Sacro calice, & intus, & foris esse rubricatos? Cum ista constet dicta fuisse ad populum, nec tamen propriè fuisse dicta: facilè, ac liquidò videre possumus, quàm infirmo argumento Inconstantius probare velit, verba illa Basilij ex eo accipienda esse propriè, vt sonant, quòd habita fuerint ad populũ. Possem huc alia multa exempla similia adferre ex Chrysostomo, Barnhardo alijsq́ue patribus. Sed breuitatis causa vno contentus Cypriano, vnum hoc addam, Patres, cum populum ita docerent, nihil minus voluisse, quàm quenquam fallere. Sciebant enim, suos satis edoctos esse à Catechistis, quid sacra mysteria sibi vellent. Et idcirco ita sæpè verba faciebant de symbolis ad populum, ac si de rebus ipsis loquerentur, vt homines ijs hyperbolis exuscitati, dignitatẽ Sacramentorum ex rebus significatis æstimarent, & de Dei beneficijs vehementius gratias agerent, seseque ad sanctam Communionem diligentius, & circumspectius compararent. Mitto autem veterem huius hominis, & iam, credo, obsoletam calumniam, quòd nos ait nihil aliud in Sacramento statuere, quàm figurã. Neminem enim tam obtusum esse arbitror, qui non facilè intelligat, istum ita dicere, non quod reuera ita de nobis sentiat, sed tãtum quò causam nostram apud homines imperitos in odium & inuidiam rapiat.

Id etiam oppugnat, quod à me dictum est alibi, id patres interdum dicere de figura, quod propriè conueniat ipsi rei: idq́ue me temerè, & sine vlla ratione, aut cuiusquam autoritate affirmare. Atqui ego primùm rationem adfero, quòd vi instituti domini tanta sit connexio inter rem ipsam, & symbola, vt proprietates illorum inter se permutentur: atque inde nasci alloeosin istam, de qua loquimur: idq́ue etiam accidere in diuina & humana natura in Christo. Authoritatem autem in hac re habemus & scripturarum & patrum. Paulus ait, *Hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur.* Hîc fractio, quæ nõ potest conuenire nisi symbolo, tribuitur rei ipsi. Rursus, *Hic*, Inquit, *calix est nouum Testamentum.* Hîc è diuerso, quod rei est, tribuitur symbolo. Sanguis enim Christi est nouum Testamentum, non calix: quanquam ne id quidem absq; tropo. *Et nos*, inquit, *omnes sumus vnus panis.* Hic quoque symbolo tribuitur, quod erat rei. Alibi enim dicit, nos esse corpus Christi. Illud autem corpus significatur pane. Christus etiam ait,

A *Desiderio desideraui hoc pascha vobiscum manducare.* Hic quoque rei tribuitur, quod erat signi. Non enim Transitus comedebatur, sed Agnus, qui signum tantum erat transitus domini. *Pactum meum*, inquit dominus Abrahamo, *erit in carne vestra.* At pactum ipsum domini non erat in illorum carne, sed Circũcisio. Possem huc alia similia adferre: multa sed si ista non sunt satis ad frangendam hominis obstinatissimi pertinaciã equidem non video, quid possit esse satis. Ex B patribus verò authores habeo Augustinum in epistola ad Bonifacium: Cyprianum in Oratione de Cœna domini, et alios multos, quos suprà indicaui in prima Regula.

Sed iste vrget verba illa Basilij, *Quanto aliquis maior est templo, secundum domini vocem, tanto magis* &c. Hic colligit, vi collationis distingui veritatem à figura: *quemadmodum*, inquit, *templum distinguitur ab eo, qui est autor templi: & figura arietũ à veritate præsenti, vbi corpus Christi contingimus in* C *Sacramẽto. Secundũ quæ Basilij verba impurus homo, et malus potest cõtingere corpus Christi: vt appareat iuxta Basilium, corpus Christi omnipotentia Dei in altari præparatum.* Fateor, Basilium distinguere figurã à veritate, hoc est, Sacramenta Veteris Testamenti à nostris. Quid autem inter nostra, & illa intersit, sæpè iam anteà docuimus. Rectè autem Basilius concludit, nostra Sacramẽta, quò sunt digniora, eò maiore prosequenda esse reuerentia. Nostræ verò figuræ tanto sunt figuris ve- D teris Testamenti præstantiores, vt præ illis dici possint veritates. Et patres, quemadmodum supra ostendimus, in istis collationibus illorũ symbola nuda, & frigida ponunt omnino sine re significata: in nostris autem Sacramentis rẽ tantum ipsam constituunt sine vlla mentione symboli: partim vt comparatio esset illustrior, partim ob alias causas, quas hic nihil opus est repetere. An autem impij corpus ipsum Christi realiter & substantialiter contingant, videat E Inconstantius. Ego quidem id nullo modo credo. Nam quod Basilius hic scribit, Hominem in animæ impuritate constitutũ contingere corpus Christi, omnino referendum est ad symbola. Nam ea Basilius tractat per collationem ad symbola veteris Testamenti: non autem tanto cum discrimine, quanto fingit Inconstantius. Addit adhæc, *corpus Christi omnipotentia Dei in altari præparatum esse, non autem communicantium fide esse accersendũ.* Nos verò illud, Incõstanti, neq; F præsens adesse præparatum In sacra Cœna concedimus, neque communicantium fide accersiri. Hoc potius dicimus, animos Communicantium per fidem attoli in cœlum, & ibi frui præsenti corpore Christi, quatenus illud olim pro salute nostra datum est in crucem.

Verũ obijcit sibi nostro nomine, impios non contingere propriè corpus Christi, quòd non adsit sensibus. Deinde respondet sibi, nõ enim certè nobis: *Quid tu narras, propriè? Quasi, quia digi-* G *tus ad carnem Christi non penetret, non dicatur contingere. An non dicimus, eum propriè contigisse manu Regem, qui vestem, qua corpus eius tegebatur, contigit? & propter corporis præsentiam læsisse maiestatem?*

Verùm nos hac de re, Incõstanti, non rixamur. A Non enim putamus, Corpus Christi realiter latere sub accidentibus. Et ea causa non quærimus, an impius, cum tangat illa accidentia, perueniat ad corpus Christi. Sed idcircò negamus, impios apprehendere posse corpus Christi, quòd, cum illud absit, nec alia re vlla apprehendi possit, quàm fide, impij, qui prorsus careant omni fide, huiusmodi spirituali contactu non possint ad illud peruenire.

Ad extremum, ait, *Patres non ita lusisse, vt honorem, qui deberetur rei ipsi, vmbræ tantum voluerint vendicare.* B Nunquam nos patres in hoc negotio lusisse diximus: nisi fortè rem ornare tropis, & hyperbolis, id Inconstantius putet esse ludere. Atqui ita, non tantum patres, sed ipsæ etiam diuinæ literæ solent ludere. Honorem autem illum, qui propriè rebus ipsis deberetur, nunquam illi transtulerunt ad vmbras. Nunquam autē illorum quisquam docuit in mysterijs adoranda esse symbola. Imò monent adorationem nostram ad Christum, qui illis symbolis repræsentatur, esse conuertendam. Sed meminisse debes, Lector, id, quod Inconstantius fortasse oblitus est, hunc illum esse Basilium, qui in sua Liturgia symbola ista etiā post Consecrationē appellat ἀντίτυπα: ex quo apparet, illū in Sacramētis nostris non ita horrere voces illas, Figuram, aut Signum. Adhæc ego sat scio, me nunquam ita ad hunc locum Basilij respondisse, quomodo iste me fingit respondere, Ex quo tu facilè potes, Lector, coniecturā facere, qua fide soleat aliorum obiecta, & responsa recitare. Ego tamē ista, quoniam non videbantur aberrare à vero, volui tanquā nostra defendere. Interim tamen non possum dissimulare, istis fictionibus, detractionibus, additionibus, inuersionibus magnam nobis ab Inconstantio fieri iniuriam.

Argumentum Gardineri ex Nazianzeno in sanctum Pascha.

De baculo verò, & eius ænigmate ita habeo. Scio enim sustentatiuum vnum esse, alium verò pastoralem & instructiuum, quiq; rationales oues conuertat. Nunc verò Lex ad illum, quò te firmius hortatur, ne alicubi consideratione labaris, cum de sanguine & passione, nec non de Dei morte audias, ne forsitan, dum Deo patrocinari conaris, sacrilegus esse videaris. sed absque confusione & dubio comede corpus, & sanguinem bibe: si saltem vitæ desiderio teneris: neque sermonibus, qui de carne habentur, fidem deneges, neque ob passionem offendaris.

SOLVTIO.

LOQVITVR Gregorius de spirituali manducatione ac potatione corporis & sanguinis Christi per fidem non autem de corporali manducatione, quæ constat ore ac dentibus, de qua Capernaitæ somniabant. At nos spiritualem tantum manducationem ponimus: quia iuxta secundam Regulam alimonia hæc spiritualis est, mentis, non gulæ, aut ventris aut dentis.

GARDINERVS.

VERBA Gregorij digna sunt annotatu: qui cūctantes comedere corpus Christi & bibere sanguinem ijs verbis animat, ne deterreantur: quasi de corpore & sanguine Christi Dei non satis magnificè sentientes; atque ideo abstinerent, quasi Deo stultè patrocinaturi. Quæ verba omnino essent frigida, nisi putasset, corpus & sanguinem verè adesse. Nam panem comedere aut bibere vinum cur vererentur, si nil aliud quàm significarent quod abesset? Nec Gregorius ea corpus & sanguinem dixisset, quæ nihil essent aliud quàm figura.

MARTYR.

PRimùm hoc nobis obseruandum est, Gregorium hîc sequi allegoriam de baculo, & velle nostrum baculum ad instructionem pertinere, vt ne erremus de humanitate Christi, & putemus, illum, cum esset Deus, verā carnem, et verum sanguinem non habuisse, aut verè non fuisse passum & mortuum, ne quid videamur illo indignum cogitare aut credere. Atqui ex his verbis hoc firmissimè elicimus, Manducare carnem & bibere sanguinem Christi, esse credere Christum verè pro nobis passum esse D & mortuum. Quod autem iste fingit homines absterritos fuisse ab vsu Sacramenti, quòd non satis magnificè sentirent de corpore & sanguine domini, & infirmum est, & à sententia Nazianzeni alienum. Is enim ait, illos stultè voluisse patrocinari Deo, qui negarent, Christum verè habuisse humanā carnem, & humanum sanguinem, ne dici posset, Deum fuisse mortuum aut ex altera parte statuerent, Christum homi- C nem tantùm fuisse, non Deum. Hic adhibere oportuit eruditionis baculū, & credere, Christū verè fuisse & Deū, & hominem: ne communicantes putent, se phantastici cuiusdam hominis carnem comedere, eius videlicet, qui non re ipsa, sed specie tantum tenus, & apparentia visus fuerit pati, & mori, nēue etiam ex altera parte putent, Carnem eam, quam comedant, esse nudi & puri hominis. Qui ita volunt patrocinari Deo, se ipsos faciūt sacrilegos: cùm Christū aut diuina sua natura spolient, aut humana.

Frigida, inquit Inconstantius, *fuissent illa verba nisi corpus & sanguinem domini Gregorius verè adesse credidisset* Imò inania & falsa fuissent, nisi Christus re ipsa passus fuisset & mortuus. Nā quod nunquam extitisset, nec à fidelibus comedi posset, nec in mysterijs significari. Citat etiā alium locū Naziāzeni ex Oratione in Basiliū Magnū: Loquitur autem de impijs, qui circa altaria saltarent, & sanguine victimarum, & hominum,

quos

quos mactaſſent, ſacrificia coinquinarent incruenta, idque ludibrij cauſa facerent. Hic iſte ita colligit: *Si ſacrificia incruenta conſtitiſſent ſola gratiarum actione, vt vos videri vultis, quomodo ea ſanguine hominum potuiſſent violari?* Miror, ſi iſte tam acutus Sophiſta, ita ſit ſtupidus, vt non intelligat, ſymbola Euchariſtiæ potuiſſe humano ſanguine contaminari, aut aſpergi cruore victimarum. *At*, inquit, *vos ſacrificia non conſtituitis in ſymbolis, ſed tantum in actione gratiarum.* Cur non addis etiam in memoria mortis & paſsionis domini, quæ illa ſymbola repræſentant? Ipſa autẽ ſymbola dici poſſunt ſacrificium, quòd verum illud atque vnicum ſacrificium mortis domini nobis conſtituant ante oculos. Et ſatis iam antea oſtẽdi & ex ſcripturis ſacris & ex patribus, iniuriam, quæ infertur ſignis, redundare etiam in rem ſignificatam, & Deum ipſum authorem ſacrificiorum violari & contemni in ſymbolis, quamuis corpus Chriſti ſub illis realiter & ſubſtantialiter non veletur. Eodem modo, & ſenſu Cyprianus de Lapſis ait, malos inuadere corpus Chriſti, cum indignè accedant ad Sacramentum, quod ſuo quodam modo & eſt, & appellatur corpus Chriſti. Pilatus etiam, cum ſanguinem quorundam miſceret cum ſacrificijs Iudæorum, quamuis externa tantũ in ſymbola violaret, tamen iniuria afficit ipſum Deũ. Leue autem ac nugatorium eſt, quòd addit, Nazianzenum non fuiſſe dicturum corpus & ſanguinem domini, ſed panem potius & vinum, ſi ita ſenſiſſet, ac præſertim, cum doceret populum. Quoties enim id accidit & in ſacris literis, & in patribus, vt ſigna gerant nomina rerum earum, quas ſignificant? Non debuit Inconſtantius puerorum in morem ſemper nobis occinere eandem cantionem.

Rectè etiam in Solutione reſponſum eſt, Nazianzenum in illa ſua adhortatione, non de corporali, ſed de ſpirituali manducatione verba facere. *Cur ergo*, inquit iſte, *illis verbis alloquebatur populum, quæ corporalem manducationem ſonant, cum dicat, Comede, & Bibe?* At nõ dicit ore & dẽtibus, A quomodo putabant Capernaitæ. Hoc non malè, quoniam fideles alloquebatur, non Capernaitas. Dentes certè, & os non excipit Gregorius nominatim: ſed generaliter dixit, *Comede, & bibe*: quod quomodo ſine ore fieret, non video. Nec ſatis poſſum mirari, quare os & dentes excludantur: quorum officium Chriſti corpus violare non poteſt. Duplex erat cauſa, cur Gregorius populũ ſuum illis verbis alloqueretur: Primum quia habebat eam orationem in paB ſchate, quo tẽpore cœna domini ſolebat in Eccleſia celebrari. Quare, quamuis ſpiritualis mãducatio nec ore egeat, nec dentibus, tamẽ quoniam de ſymbolis etiam agebatur, addenda etiam erant ea verba, quæ externam corporis manducationem indicarent. Deinde quoniam ipſa manducatio ſpiritualis, etſi nihil pertineat ad officium corporis, tamen verbis illis edendi & bibendi exprimitur, idque non tantum à patribus, ſed etiam ab ipſo Chriſto, quemadmoC dum apparet ex 6. Ioannis. Ego verò non dubito Nazianzenum illo tempore adhortatum eſſe populum ſuum ad vtranque manducationẽ: maximè tamen, vt habetur in Reſponſione, ad ſpiritualem, quæ certe nihil eget officio dentiũ.

Sed columen Theologorum reſpondet, ſe non videre, quo pacto comedi aliquid poſsit ſine ore. Quaſi nunquam audierit illud Auguſtini, *Crede & mãducaſti*. Mitto enim ea omnia, quę Chriſtus loquutus eſt in ſexto Ioannis. Sed D fortaſſe Inconſtantius dentibus tantum credit, & fidem ſuam omnem habet in ore. Nos autem ſcimus, Corpus & ſanguinem Chriſti mente, & fide comedi, idque non propriè, ſed per metaphoram: os autem & dentes tãtum pertinere ad ſymbola. Sed mirum eſt, Inconſtantium dicere, Corpus Chriſti poſſe propriè manducari: non tamen idcircò poſſe violari. Propriè enim manducare, eſt cibum frangere & comminuere. Quę ad extremum addit petulanter de meis Regulis, ea quoniam nec probæ interrogatioE nis, nec firmę argumẽtationis vim vllã habent, poſſunt non iniuria ſilentio condemnari.

Argumentum Gardineri ex Emiſſeno.

INVISIBILIS ſacerdos viſibiles creaturas in ſubſtantiam corporis & ſanguinis ſui verbo ſuo ſecreta poteſtate conuertit, ita dicens: Accipite & comedite: Hoc eſt corpus meum: & ſanctificatione repetita Accipite & bibite: Hic eſt ſanguis meus. Et paulò poſt. Nec dubitet quiſquam primarias creaturas nutu potentiæ, præſentia maieſtatis in Dominici corporis tranſire poſſe naturam cum ipſum hominem videat artificio cœleſtis miſericordiæ Chriſti corpus effectum. Sicut autem quicunque ad fidem veniens ante verba Baptiſmi adhuc in vincula eſt veteris debiti, iis verò commemoratis, mox exuitur omni fece peccati, ita quando benedicendæ verbis cœleſtibus creaturæ ſacris altaribus imponuntur, ſubſtantia illic eſt panis & vini: poſt verba autem Chriſti, corpus & ſanguis eſt Chriſti. Quid autem mirũ eſt ſi ea, quæ verba potuit creare, verbo poſſit creata conuertere? Imò iam minoris miraculi videtur eſſe: ſi id, quod ex nihilo agnoſcitur condidiſſe, iam conditum in melius valeat commutare.

SOLVTIO.

NON loquitur de reali & corporali cõuerſione panis & vini in corpus & ſanguinẽ Chriſti, ſed tãtũ de ſacramentali conuerſione. Vrget prętere a mutationem noſtram in Chriſtum, quæ tamen fit abſque Tranſubſtantiatione. Quare Chriſtus tam præſens eſt in Baptiſmo, quemadmodum Emiſſenus idem declarat, quàm eſt in Mẽſa Dominica, Id autẽ nõ eſt carnaliter & corporaliter, ſed per fidẽ & ſpiritualiter

GARDINERVS.

QVOD hic dicit Sectarius de Sacramentali mutatione, ex alia eius Regula eſt, cui hoc loco reſponſum eſt: & alias etiam hic locus Emiſſeni à me explicatus eſt.

Dici non potest, quàm illæ meæ obseruationes Inconstantium malè habeant. Eas cum conuellere ratione non queat, conatur, quantum potest, in odium adducere. Ego tamen eas non dubito prudenti, & attento Lectori ad intelligendos veteres Patres, & ad molliendas quasdam illorum violentiores sententias, non mediocrem vtilitatem allaturas. Ait se hanc sententiã Emisseni aliàs fusius explicuisse: itaque hic parcius de ea dicturum esse. Idem ego quoque respondeo. Nam quid mi- B hi de isto Emisseno videretur, aliàs satis copiose exposui. Iste tamen negare non potest, sese & Lectori, & mihi molestum esse voluisse: qui loca anteà tractata & excussa, iterùm, ac tertiò ità luquaciter inculcet.

Id fatetur verè in Solutione responsum esse, *Christum tam in Baptismo præsentem esse, quàm in Eucharistia: modo id de diuina Christi natura intelligatur. In vna autem cœna esse mirabilem cõuersionem, idq́ verba Emisseni indicare: qui ibi agnoscat Chri-* C *stum præsentem esse & Deum, & hominem.* Quæ dicuntur de præsentia Christi in Eucharistia, eadem conueniunt etiam in Baptismum. Nam si loquaris de præsentia substantiali, adest vtrinque natura Christi diuina. At si præsentiam eã intelligas de natura humana, ea quoque adest vtrinque, sed spiritualiter. Non enim minus in Baptismo regeneramur, & efficimur membra Christi, illumq́ue prorsus induimus, quàm in Euchatistia eodem Christo alimur, potamur, D & reficimur. Quemadmodum enim in Baptismo dum regeneramur, efficimur caro, os, & membra Christi: ita in Eucharistia pascimur carne domini spiritualiter, vt eius caro & ossa, & membra esse pergamus, vtq́; in ea conditione indies magis magisq́ue augeamur. Negari autem non potest, eandem esse naturam generationis & cibi. Ex ijsdem enim & alimur, & sumus: vt, si pascamur in sacra Cœna substãtia E ipsa carnis Christi, necesse sit nos eandem omninò substantiam acquirere in Regeneratione, & naturam Christi humanam adesse nobis in Baptismo, quæ adest in Eucharistia. Atqui omnes fatentur, & consentiunt, nos in Regeneratione effici mẽbra, carnem & ossa Christi spiritualiter: necesse ergo est, vt hoc ét fateãtur, carnem Christi in Eucharistia dari nobis spiritualiter. Vtq́; nos in Baptismo nõ trãsubstantiamur in Christũ: ita non est necesse, vt panis in Eucharistia trãsubstãtietur in corpus Christi. F

Ratio quare in Baptismo quoque naturæ humanæ Christi iungamur.

Emissenus autem, cum dicit, illa Symbola conuerti in substantiam carnis & sanguinis domini: nihil aliud intelligi voluit, quàm ea fieri sacramentum substantiæ carnis & sanguinis domini. At si Inconstantius Interpretationem istam nostram non recipiat, sed omnino velit verba illa crassè, & simpliciter intelligere, eadẽ simplicitate dicat nos quoque crassè, & reipsa, vtq́ue verba sonant, mutari in substantiam carnis & sanguinis domini. Certè Paulus 1. Corinth. 12. de istis duobus mysterijs vnà scri- G

A bit, *Nos omnes*, inquit, *vno spiritu in vnum corpus baptizati sumus: & omnes in vnum spiritum potati sumus.* quæ loquutio satis indicat, Coniunctionem nostram initam cum Christo in vtroque sacramento spiritualem esse. Dionysius etiam ille quem vulgo iactant pro Areopagita, in Ecclesiastica Hierarchia de Eucharistia ita scribit: *Symbola illa sunt, quibus, vt ij qui initiantur, in Deum transeant, sacratius fit.* Hic Dionysius Communicãtes ait transire in Deum, non autem panem, B aut vinum. Qualis autem ea sit nostri mutatio, ita explicat: *Dum substantiam quidem*, inquit, *nostram, atque vitam ad boni sistit effigiem, & primitiuis illis venustatibus diuinam in nobis speciem format, diuinioris q́ habitus, & celsioris intelligẽtiæ participes efficit: insuper prouidens, vt nos, qui per negligentiam nostram aut desidiam diuinis deserti, ac destituti muneribus sumus, paratis, atque ad id institutis bonis in antiquum statum, ac dignitatem reuocet, perfectaq́ nostrorum assumptione, exactissimã propriorum mune-* C *rum participatione, & tandem nobis diuinorum cõmunionem largiatur. Hæc est nostra mutatio in Christum, nimirum, spiritualis.* Ipse etiam in primo capite eiusdem libri, vbi de ministro Ecclesiæ agitur, ita scribit: *Vt ipse põtifex pro suæ rationes substãtiæ, et captus, atq́ ordinis diuinis in reb. proficiatur, atq́ in deitatis consortiũ trãseat, inferioribusq́, atq́ subditis gradibus cuiq́ pro merito indultum sibi diuinitatis tradat tantæ excellentiæ munus, per quod ipse participatione euasit in Deum.* Et mox: *Per quæ pontificali mu-* D *nere ad statum illum vnicum, quo transimus in Deum pro modo nostro quique prouehimur.* Et mox: *Ea verò aliter prouenire non potest, nisi ij, qui saluantur, in Dei consortium transeant. Porrò ea in Deum transitio fit, cum illi similes euadunt, atque inseruntur.* Et mox: *Ipsiq́, vt qui transissent in Deum, posteros ad diuina prouehere affatim cuperent, visibilibus signis cœlestia sacramenta texerũt.* Possem ex alijs quoque Patribus alia multa adferre similia: ex quibus constare E possit, mutationem illam nostri, de qua loquimur, non aliam esse, quàm spiritualem. At inquies, istę mutationes ad nos pertinent, non ad Symbola. Ego verò verissimè respõdeo, nos magis mutari in Deum, & in Christum, quàm externa symbola sacramẽtorũ: vel quòd magis capaces simus eius mutationis, vt qui facti simus ad imaginem Dei: vel quod illa mutatio panis, qualiscunque tandem est, instituta sit in hunc tantùm finem, vt efficiat, atque inducat (quantum instrumenta possunt) mutationem F nostrã. Quare vix videtur conuenire, vt illa mutatio, quæ nostræ mutationis causa sit instituta, maior sit, quàm mutatio nostra. Sed redeo ad Inconstantium: *Is nouum ait esse doctrinæ genus, quod dicimus, Christum adesse nobis spiritualiter per fidem: quasi*, inquit, *cognitio præsentiæ, quæ per fidem est, sit etiam præsentiæ causa: cum tamen in Deo, qui futura præuidet, non dicimus, cognitionem illam in præsentia, euentuum, & contingentium esse causam: nedum de cognitione nostra qualicunque id dicere* G *debeamus. Sed ita loquuntur isti suo more, qui fidei omnia tribui volunt: quam ipsi nec habent, nec habere*

Dionysius. Declaratio quæ nã sit nostra spiritualis mutatio.

Nos magis in Deum, & Christũ mutamur quã externa symbola.

bere curant. Oportet hunc hominem parùm sa- no fuisse capite, cum ista scriberet. Nos enim nunquam aut scripsimus, aut omnino cogitauimus, cognitionem, seu fidem nostram de pręsentia, causam esse præsentiæ Christi. Nihil nos aliud tradimus, quā quod accepimus ab Apostolo, Christum, videlicet habitare in cordibus nostris per fidem : nosque fide apprehendere corpus & sanguinem domini, quatenus ea pro nobis oblata sunt. Aliam autem spiritualē pręsentiam non agnoscimus. Vt autem fruamur B hac pręsentia, nihil opus est, vt fide nostra, quē- A admodum iste, nescio quid, somniat, Christum de cœlo detrahamus: nos potius ipsi per fidem attollimur ad Christum in cœlum. Nos autem omnia tribui velle fidei, merum est, & impudens mendacium. Nos enim nihilo plus tribuimus fidei, quàm illi videmus tributum in sacris literis. Imò ne in fide quidem nostra fiduciam vllam collocamus : sed in illis tantùm rebus, quas fide apprehendimus. Quam vt habeamus, aut habere cupiamos, dominus aliquando indicabit.

Argumentum Gardineri ex Hesychio in Leuiticum lib. 7. cap. 37.

SI quis templum Dei violauerit, disperdet illum Deus. Propter quod Sanctuarium eius paueamus, vt nec corpus nostrum polluamus, neque ad corpus Christi, in quo est omnis sanctificatio (in ipso enim est omnis plenitudo diuinitatis) sine subtili dijudicatione nostri temerè accedamus: sed prius nosmetipsos probemus, reminiscentes eius, qui dixit: Quicūq; comederit panem, aut biberit calicem domini indignè, reus erit corporis & sanguinis domini. Probet autem se ipsum homo: & sic de pane comedat, & de calice bibat. Qualem probationem dicit, id est, vt in corde mundo, & conscientia, & pœnitentia eorum, quæ olim deliquit, intendenti participetur sanctis ad ablutionem peccatorum suorum.

SOLVTIO.

HESYCHIVS hic, vt annotatum est in prima Regula, ita de symbolis scribit, quasi res ipsas, & significata pertractet. Idque potest rectè congruere propter magnā similitudinem, quæ inter illa intercedit ex instituto domini. Deindę etiam ignominia, quæ infertur symbolis, ab illis, qui ad ea accedunt indignè, redundat in ipsum Christū, cuius illa sunt symbola: Eoq; illi eius ignominię iustissimas pœnas luunt.

GARDINERVS.

SECTARIVS petit præsidium Regularum, quas ipse confinxit. Hesychius hoc in loco Basilium fermè imitatur ex verbis, & sententia: sed aliquanto expreßius de corpore Christi in Sacramento sic loquitur, vt intelligamus ipsißimum esse.

MARTYR.

DEum immortalem, vt constans est, & vbique sui similis Inconstantius: Vt anteà in Obiectionibus, ita hic quoque in Responsionibus nostris cudit, & fabricatur nostro nomine ea, quæ nemo nostrûm vnquam cogitarit. Ego quidem, quod ad me attinet, qui obseruationes illas edidi vnà cum Tractatione de Eucharistia, eas ad dissoluēda talia argumenta nunquam accommodaui. Neq; certè, quamuis probè sciam, quàm parum instructus sim ad dicendum, ita ineptè, concisè, & confusè respōdissem. Quod idcircò dico, Lector, ne tu me putes, cum ista, aliaque multa similia defeodā, ea agnoscere pro meis. Defendo tamē ea, quòd videam in illis verba quædam esse interdum mea, quamuis truncata, & alieno in loco sæpè collocata : quodque rem ipsam sentiam à summa nostræ doctrinæ non abhorrere. Quod si Inconstātius hausit ista ad verbum ex libris nostris, cur locum non indicauit? Verū id cū non faciat, satis ostēdit prudēti Lectori, quā bona fide aliena, vel sua potius, pro nostris subiecerit.

Sed ad rem redeo. *Hesychius,* inquit, *monet, ne sine subtili nostri dijudicatione accedamus ad corpus Christi, nempe in sacramento præsens. Cuius præsentiā ideo credere, & dare oportet, quoniam adijcit, In ipso omnis plenitudo diuinitatis inhabitat corporaliter, quod de figura dici nō potest.* Verū, Incōstāti, satis est, si illa verba possint in illū cōuenire, qui illa A signat, aut symbolo significatur. Neq; .n. hoc nouū videri debet, si ea, quę propriè cōueniunt rei, tribuātur signis. Est .n. frequēs, & vsitatū in sacris literis. Nā & Calix dicitur nouū Testamentum, & Agnus Pesah, & Baptismus dicitur dimittere peccata. Ita in Leuitico sępissimè certis generibus sacrificiorum adscribitur peccatorum condonatio, quòd profectò alia ratione intelligi rectè non potest, quàm vt dicamus, mortem Christi, quę in illis sacrificijs adumbra- B batur, si quis eam complexus esset per fidē, habituram fuisse vim condonandi peccata.

Cæterùm, si hæc pactares habet, inquit Incōstantius, *Patres nos fallere voluerūt, & verbis inanibus idola ex symbolis fabricarūt, ea ornanda rerū magnitudine, quæ nō subessent.* Nō fuit illis animus, vt quenquā fallerēt. Sed ita loqui voluerūt, vt suos quā efficacissimè hortarētur ad dignā sacramētorū perceptionem. Quod si tu illorū verba alio trahas, quā ipsi voluerint, id nō illorū fit vitio, sed tuo. Vtrum autem illi in figuris, & hyperbolis C modum excesserint, nunc nihil dico. Certè quòd ea, quæ rerum ipsarum sunt, tribuerunt symbolis, nihil alienū fecerunt à sacris literis. Imò Inconstantius ipse confitetur, *magnā similitudinē inueniri inter res significatas, & symbola, talesq;, vt signa interdum gerant rerum ipsarum nomina: non tamen eo vsque progrediendum est*, inquit, *vt rerum veritates de illis prædicentur*. Si per Veri-

tates, hoc iotelligas, symbola propriè ac verè A non esse res eas, quas significant, rectè sentia. Nemo enim, opinor, vnqoàm dixerit, panem & vinum propriè, ac verè esse corpus & sanguinem Christi. At si, Rerum veritates, intelligas allegoricas, & sacramentales prædicationes, lōgè falleris. Cum res ita prędicatur de symbolis, nec mendacium vllum est, nec vlla deceptio.

At vnum, inqnit, est Christi corpus in quo babitat omnis plenitudo diuinitatis: quod de corporis domini figura prædicari non debet. Qaia domini gloria non B *est communicanda creaturæ.* Quasi vero aduratio antiquitùs oon fuerit ad Arcam fœderis: aut gloria dinina per rationem, & prædicationem sacrameotalem ooo fuerit illi symbolo communicata. *Putat etiam probori posse ex illis verbis Hesychij, malos comedere corpus Christi. Sed ait, nos facilè esse responsuros, Hesychium ita loqui, quòd ignominia illata symbolis, redundet in res ipsas significatas Verùm hoc,* inquit, *millies iam audiui.* Quid tum? An continuo falsum est, si quid tu millies audiueris? Si nos idem tibi millies iam respōdim[b], tuo id vitio factum est, qui idem plus millies ioculcaris. Quòd si tibi ita cordi est insanire, non debes molestè ferre, si tibi secuodum toam insaniam respondeatur.

Argumentum Gardineri ex Ambrosio de Sacramen. lib. 4. cap. 4.

TV fortè dicis, Meus panis est vsitatus: sed panis iste panis est aatè verba sacramentorum: vbi accesserit Consecratio, de pane fit corpus Christi. Et paulò post: Ergo didicisti, quod ex pane fiat corpus Christi: etiam quòd vinum & aqaa in calicem mittitur, sed fit sanguis Consecratione verbi cœlestis. Et capite quinto. Antequam consecretur, panis est: vbi autem verba Christi accesserint, corpus est Christi. Denique audi dicentem, Accipite, & edite ex eo omnes: Hoc est corpus meum. Et autè verba Christi, Calix est vini & aquæ plenus: vbi verba Christi operata fuerint, ibi sanguis efficitur, qui plebem redemit. Ergo videte, quantis generibus potens est sermo Christi vniuersa conuertere. Deinde ipse dominus Iesus testificatur nobis quod corpus suum accipiamus, & sanguinem. Nunquid debemus de eius fide, & testificatione dubitare?

SOLVTIO

ILLI libri de Sacramentis existimantur à doctissimis non esse Ambrosij. Sed fac esse eos Ambrosij. Verba ista non ita per omnia à nobis dissentiunt, Nam alijs in locis planius exponit quid sibi velit. Sic enim scribit: Ante benedictionem verborum cœlestium alia species nominatur: post consecrationem corpus Christi significatur. Et ante Consecrationem aliud dicitur: post Consecrationem sanguis nuncupatur. Et alibi: Dixi vobis, quòd ante verba Christi, quòd offertur, panis dicitur. vbi verba Christi deprompta fint, iam non panis dicitur, sed corpus appellatur. Hinc apparet, panem post Cōsecrationem appellari nomine corporis: &, quamuis etiamnum sit panis, tamen cum post Consecrationem signari nomine eius rei, quā repræsentat. Idem etiam Ambrosius declarat, quomodo hæc mutatio fiat: nimirùm non auferendo substantiam panis, sed addendo pani gratiam corporis Christi: atque ita panem vocari corpus Christi.

GARDINERVS.

LIBRI de Sacramentis obtinuerāt, vt sint Ambrosij Quod si non essent, testium augerent numerum. Nam quin digni essent tali authore nemo negat.

MARTYR.

SI libri illi non sunt Ambrosij, augebitur, inquit, *numerus testium.* Imò si non sunt Ambrosij, testimo nium illorum erit minoris ponderis. Qnòd si profecti sunt ab authore anonymo vix videntur habere posse numerum, & locum proborum testium. Itaque minus mirari debuit Inconstantius, hanc suspicionem io Responsione primo loco fuisse positam. Hanc autem litem non ita remittimus, vt iste putat, vt eam posteà, vbi commodom sit, repetamus: sed vt quiuis intelligat, noluisse nos in re oon magni momenti morosè, & perplexè litigare. Nos enim, Inconstanti, clara tantum & perspicua & solida persequimur: Sophistica aotem, & ambigua, & tenebricosa tibi, tuoqoe ordini nō inuiti relinquimus. Neq; vero nos ita grauiter peccare arbitramor, si ab istis verbis Ambrosij ad alia eiusdem Ambrosij magis aperta & perspicua verba prouocamus. Nun enim id agimus, C vt aliquid de sententiæ veritate immionamos: sed vt locis obscuris ex alijs locis illustrioribus lucē aliqnā adferamos. Id autē nō est, Ambrosium cū Ambrosio cōmittere: sed potius Ambrosiū Ambrosio cooeiliare. Is enim, cum alibi dicat, panē esse, aut fieri corpus Christi: idēq; alibi, eundem panem vocari, appellari, dici, significare corpus Christi scribat, profectò videri potest nonnihil secum ipse dissidere. Vtriqoe ergo nostrum studio esse debet, vt Ambro- E sius cum Ambrosio redeat in gratiam. Id tu, nescio qua distinctiuncula putas facilè posse fieri: ego vero puto, senteotiam loci obscuri ex alijs locis clarioribos debere illustrari.

Sed age, quicqnid est, distinctionē istā tuā excutiamus. Ais, *Ambrosiū hic docere, quid verbis Christi efficiatur: hoc est, Esse corpus et sanguinē, fieri carnē, fieri sāguinē. Verba .n. Christi esse operatoria. Ea aūt verba, quæ citata sunt à me, referenda esse ad efficientiam.*

Fidem

Fidem enim, inquis, languentem exuscitat inclamata voce domini, cui auscultemus. Dominus enim, inquit Ambrosius, *clamat. Hoc est corpus meum:* &c. *Hic est sanguis meus: vt verba illa, Significare, Nuncupare, Vocare, Appellare, referenda tantum sint ad os domini. Vt idcircò credamus, rem ita se habere, quòd vox domini sit efficax, & operatoria. Vocare enim Christo esse efficere, qui portet omnia verbo virtutis suæ* In priori distinctionis membro ait significari effectum. Illud effectum si intelligat sacramentum, ego facilè accedo; confecta res est. Sed longè aliter habet. Vult enim omninò effectum illud esse corpus Christi, Atqui illod iàm ante mille quingenios annos, atque amplius, factum est: & valdè absurdum sit, si nuoc denuo dicatur fieri. Verùm scio, quò iste rediturus sit: noui enim latebram Non fit simpliciter, inquiet: sed fit præsens. Hoc ego commentum si velim, possim facilè reijcere: Nam Ambrosius certè nó ita loquitur, Deinde quod addit, verba illa Ambrosij, quæ ab ipso in argumento citata sunt, de effectu intelligenda esse, non autē de efficieotia, qua, videlicet, Christus vocauerit, & testatus sit, hæc esse corpus suum, & sanguinem: id mihi nou videtur consistere. Ille enim statim ad finem eius loci subiecit: *Deinde ipse dominus Iesus testificatur nobis, quòd accipiamus corpus suum, & sanguinem. Nunquid debemus de eius fide, & testificatione dubitare?* Hæc Ambrosius statim post ea verba, quę tu in primo membro collocas: quibus tamen in verbis, Appellatio, Fides, & Testificatio expressè ponitur. Distinctionis ergo tuæ, Inconstanti, membra inter se confunduntur, &, vt Dialectici loqui solent, coincidunt.

Neqoe simpliciter verum est, quod ais, *illa verba, Vocari, Appellari, Dici, Significari, referenda esse ad os Christi.* Ipsum enim sacramentum significat, & à nobis etiam appellatur corpus Christi, noo tantùm ab ore domini. Itaque idem Ambrosius lib. 4. de Sacramentis cap 5. *Fac nobis* inquit, *hanc oblationem ascriptam, rationabilem, acceptabilem, quod est figura corporis & sanguinis domini nostri Iesu Christi.* Et in cap. 11 prioris ad Corinthios, *Quoniam, inquit, morte domini liberati sumus, huius rei memores in edendo, potando, carnem & sanguinem domini, quæ pro nobis oblata sunt, significamus.* Vides ergo, Lector, istam distinctionem Inconstantij vafre, & callide excogitam esse, ad eludendum id, quod alioqui non potuisset refutare Sed aliam etiam eius fraudem, eamque multò etiam nequiorem nullo modo possum dissimulare. Priorem enim partem argumenti sui noluit integram proponere. Pauculis enim tantùm quibusdam verbis carptim delibatis, id omisit, quo videbat causam suam facilè posse iugulari. Sic .n. habet locus integer apud Ambrosium: *Tu fortè dices, Panis meus est vsitatus: sed panis iste, panis est antè verba sacramentorum: vbi accesserit Consecratio, de pane fit corpus Christi.* Hic sistit Inconstantius. Deinde addit: *Et paulò post At ne nescias, Lector, Ambrosius hæc verba subiunxit: Hoc igitur astruamus, quomodo potest, qui panis est, corpus esse Christi? Consecratione.* Ex istis verbis

A perspicuum est, Ambrosium hoc sensisse. Panē ipsum, qui adhuc retineat substantiā & naturam suam, esse corpus Christi. Dissimulauit etiam id, quod statim sequebatur in eodem capite. *Vides ergo,* inquit Ambrosius, *quam operatorius sit sermo Christi? Si ergo tanta vis est in sermone domini Iesu, vt inciperent esse, quæ non erant, quantò magis est operatorius, vt sint, quæ erant, & in aliud commutentur?* Hic etiam videmus, panem & vinum manere, quæ erant, cum tameo interim

B dicātur mutari in aliud, nimirum vt sint sacramenta corporis & sanguinis domini. Hæc iste noster, pro sua simplicitate bene tegenda, & longissimè à tuis oculis, Lector, auferenda esse iudicauit.

Deinde calumniatur, *me ita velle Ambrosium se ipsum explicare, quasi aliquid alibi non satis rectè tradiderit; aut quasi perperam docuerit, id esse corpus Christi, quod re vera non esset eius corpus. & mutationem illam sine causa miratum esse, cum re ipsa in ea præter*

C *significationē nihil esset. Ista nō consistunt,* inquit Inconstantius, & *quòd mirabilium exempla citat, vt conuersionem & mutationem præter naturam ostenderet argumento est, panem Ambrosio mutari.* Atqui nun ego ita Ambrosium secum ipsum committo, quasi ille velit aliquid reuocare, quòd anteà non satis consideratè docuerit: sed vt locis alijs clarioribus intelligatur, quid sibi Ambrosius voluerit, cum obscurius diceret, panem fieri, aut esse corpus Christi. Ex his autem locis ap-

D paret, nihil illum aliud sensisse, quàm panem fieri sacramentum, quod & dicatur, & suo quodam modo etiam sit corpus Christi, Hoc autē non est mentiri, velle obscurius dicta dilucidare. Mitto verò, qua iste fronte possit nobis solam, & nudam, & frigidam significationem toties obtrudere. Nam ea profectò in re nescire non potuit, se mentiri. Cur autem Ambrosius tot miracula huc accommodarit, oon est difficile videre: nimirum, vt osteoderet in vsu Eu-

E charistię quanta sit mutatio non solùm panis & vini, sed etiam nostrûm ipsorum Dicere autem Ambrosium, panem immutari, nunquam equidem negaui: illam autem eum statuere mutationem, quam isti somniant, id verò pernego.

Sed istum nihil puduit, etiam Melāchthonē citare testem, qui dicat, Ambrosium his verbis sensisse Transubstantiationem. De quo incomparabili, & omni virtutum ac doctrinarum

F genere ornatissimo viro, ego hic nihil respōdeo: vel quod ipse adhuc viuat, vel quod eius scripta æternum victura sint, quę hanc calumniam possint depellere.

Fatetur Inconstantius ad extremum, *addi quidem gratiam pani, sed illo significari beneficium Christi, qui ex naturali alimento corporis, effecerit spiritualem alimoniam & animi & corporis ad vitam æternam.* Nos autem dicimus, Gratiam addi pani, non aliud esse, quàm panem fieri sacramen-

G tum corporis et sanguinis domini. et instrumētum idoneū spiritus sancti, ad excitandā in nobis verā fidē, qua complecti possimus res ipsas, quæ in illo mysterio repræsentātur. Sed prius-

quam finem facio, non pigebit alium quendam A Ambrosij locum indicare, ex quo clarissimè possit intelligi, eum sensisse, corpus Christi nō ingredi, aut penetrare in corpora nostra. Sic enim scribit lib. 5. cap. 4. De Sacramētis. *Dixi, inquit, vobis, quod ante verba Christi, quod offertur, panis dicatur: vbi Christi verba deprompta fuerint, iam nō panis dicitur, sed corpus Christi appellatur. Quare ergo in oratione Dominica, quæ postea sequitur, ait, panem nostrum? Panem quidem dixit: sed ἐπιούσιον dixit, hoc supersubstantialem. Non iste panis est, qui vadit in corpus: sed ille panis vitæ æternæ: qui animæ nostræ substantiam fulcit.* Ex his verbis vel cęcus videre potest, Ambrosium non ita crassè sensisse de Christi corpore, vt putarit illud ingredi, & recipi in corpus nostrum.

Argumentum Gardineri ex Ambrosio, de ijs qui initiantur mysterijs, cap. vltimo.

ALIVD video: quomodò tu mihi asseris, quod Christi corpus accipiam? Et nobis adhuc superest, vt probemus. Quantis igitur vtimur exemplis, vt probemus, non hoc esse, quod natura formauit, sed quod benedictio consecrauit: maioremq; vim esse benedictionis, quàm naturæ? Quia benedictione etiam natura ipsa mutatur. Virgā proiecit Moses, & facta est serpens.

SOLVTIO.

NON dicit Ambrosius, substantiam panis & vini ablatam esse: sed naturam eorum dicit mutatam esse; id autem est, in sacra communione panem & vinum non debere sumi, vt cibum & potum communem. Per ea enim recipimus spirituale & supernaturale alimentum de cœlo de vero corpore & ipso sanguine seruatoris nostri Iesu Christi, per omnipotentiam, & mirabilem operationem spiritus sancti. Quæ res ita bene conuenit cum substantia panis & vini remanente, vt, nisi illa adsit, hoc nostrum nutrimentum spirituale non possit per eam doceri. Et idcircò in exemplorum magna parte sequentium videmus, substantias manere naturis mutatis. Vt cum aqua Iordanis retrorsum conuersa contra naturam suam in fontem reuertitur: & cum petra manens petra aquam vomuit contra naturam: fluuius Marath, cū mutaret naturā amaritudinis, tamē substantiā suam retinuit integram. Ita substātię panis & vini manēt in cœna domini, & naturaliter digeruntur in corpora nostra, nihil obstante sacramentali mutatione illorū in corpus & sanguinē Christi.

GARDINERVS.

QVOD dicit Ambrosius naturam mutatam, de substantia sensit, non effigie: quemadmodum et Cyprianus.

MARTYR.

GArdinerus habet pro re valde absurda, B quod nos dicimus, spirituale alimentum hauriri de cœlo per panem & vinum, alimentum, inquam, illud supernaturale de vero corpore & sanguine seruatoris nostri. Id autem ne quem offendat, præsertim ita ieiunè, ac frigidè recitatum, ita paucis est explicandum. Quæcunque dona proficiscuntur in nos à patre nostro cœlesti, quæ conducant ad vitam æternam, ea omnia deriuantur ad nos per mortē Christi, qua ille nobis placauit iram patris. Con C seruantur autem maximè in eos, qui Christum sub hac ratione passionis & mortis vera fide apprehendunt. Itaque rectè dicimus, spiritualem nostram, & supernaturalem alimoniam fluere ad nos de cœlo è corpore & sanguine Christi. Id autem idcircò dicimus fieri panem & vinum in sacramento Eucharistiæ, quod per illa symbola fides in nobis à spiritu sancto excitetur. Hęc est illorum verborum & plana, & facilis intelligentia. Nihil autem est, cur nos pu- D dere debeat, si dicamus, Gratiam, & omne genus donorum fluere ad nos à cœlesti patre per seruatorem nostrum Iesum Christum. Eum enim pater dedit nobis pro capite, vt ab illo, quemadmodum scribitur ad Ephesios, omnis cœlestis, & spiritualis virtus, tanquam per cōmissuras quasdam in nos deriuetur. Cum autē Christus, quod ad corpus attinet, absit à nobis, & sit in cœlo, non dubitamus istos influxus fieri omnipotētia Dei, & mirabili opere spiritus sancti, Nō.n. vt iste fingit, omnipotētiā Dei mouemus loco. Nā & ad institutionē sacramēti, & ad id, vt Spiritus S. eo vtatur ad salutē nostrā, omninò illam putamus esse necessariā. Verùm Incōstantius nullam aliam videre potest omnipotentiam Dei, nisi qua panis & vinum transubstātientur in corpus & sanguinem Christi.

Sed Ambrosius, inquit, dicit, nos accipere corpus, nō influxum de corpore. Imò etiam hoc dicit, si eum attentē legas, in libro sexto cap. 1. De sacramētis. Sic.n. scribit: *Ne plures hoc dicerēnt, veluti quidam esset horror cruoris, sed maneret gratia redeptionis: idcò in similitudinē quidē accipis sacramētū, sed veræ naturæ gratiam virtutemq; consequeris. Ego sum, inquit, panis viuus, qui de scendit de cœlo. Sed caro non descendit de cœlo: hoc est, carnem in terris assumpsit ex virgine. Quomodo ergo descendit panis de cœlo, & panis viuus? Quia idem dominus noster Iesus Christus consors est & diuinitatis, & corporis. Et tu, quia accipis panem diuinæ eius substantiæ, in illo participaris alimenta.* Primùm ait Ambrosius, nos accipere sacramentum in similitudinem. Quid enim aliud est ille panis, & illud vinum, quam similitudo quædam corporis, & sanguinis Christi? Deinde addit, nos gratiam, virtutemque veræ naturæ consequi: quod certè non aliud est, quàm cœlestis influxus à corpore Christi.

Sed inter

Sed inter illa miracula, quæ Ambrosius cō memorauit, Inconstantius id in primis arripit, & vrget de virga Mosis, cuius substātia mutata sit in serpentem. Ad quod ego duo respondeo: primùm, id ad transubstantiationem Papistarum nihil facere. Illi enim etsi abijciant substātias, tamen portentosè retineri volunt accidentia. Virga autem illa ita prorsus tota mutata fuit in serpentem, vt ne accidentia quidem priora retineret. Deinde Ambrosius ibi argumentum duxit a Maiori: vt quemadmodum credimus sacris scripturis Deum mutasse virgam in serpentem: ita multò magis credamus, eum posse mutare panem in sacramentum. Prætereà Gardinerus ipse fatetur, mutationem illam, quam statuit esse in Eucharistia, cum nullo illorum omnium exemplorum, quæ adducta sunt ab Ambrosio, per omnia conuenire. Quomodò ergo vrget nos, vt illam mutationem recipiamus? Certè illis exemplis satisfiet, si dicamus in pane esse mutationem sacramentalem, talem præsertim, quæ perficiatur potentia, & vi spiritus Dei. Sed retentionem illam miraculosam accidentium sine subiecto, Inconstantius accedere ait, ad id, quod legitur de aquis, in A quibus liquidum contra naturam substiterit, nulla adhibita re externa, qua à motu suo naturali cohiberetur. Verùm cogitare istum oportuit, cursum aquarum ita cohibitum, & scripturas narrare, & patres magnis encomijs diuinæ potentiæ celebrare. De istis autem accidentibus, quæ maneant sine subiecto, non tantùm in scripturis, sed etiam in patribus summū est silentium. Nec in eo quod adducitur aquarum exemplo, tale quippiam visum est. A natu B rali quidem fluxu aquæ retinebantur, sed illarum substantiæ, ac naturæ à suis qualitatibus minimè segregabantur. Hoc ergo simile Inconstaotius potuisset sibi reseruare. Nam & alienū est ab instituto, & aduersatur verbo Dei. Et cū scriptura ita sit diligens in commemorandis miraculis, hoc tam inauditum, tam contra naturam, tam etiam creditu necessarium, vt ab istis in eo magna pars salutis nostræ collocetur, quomodò tandem potuisset tam alto silentio C præteriri? Nostram autem mutationem sacramentalem, & diuinæ literæ, quæ passim discrimen ponunt inter sanctum & profanū, & omnes penè patres cumulatissimè testantur.

Argumentum Gardineri è Chrysostomo in Encœnijs.

NVM si sterces in manibus haberes, auderes appropinquare fimbriæ Regis? Num vides panem? Num vinum? Num sicut reliqui cibi in secessum vadunt? Absit: ne sic cogites. Quemadmodum enim si cera igni adhibita illi assimilatur, nihil substantiæ remanet, nihil superfluit: sic & hic puta, mysteria consumi corporis substantia. Propter quod accedentes ne putetis, quòd accipiatis diuinum corpus ex homine, sed ex ipsis Seraphin forcipe igneum, quem scilicet Esaias vidit: vos accipere reputate salutarem sanguinem, quasi è diuino, & impolluto latere effluere: & ita approximantes labijs puris accipite.

SOLVTIO.

CERTE si hic interroget sensus, illi responderent, non esse ●erum, quod dicit. Nam iudicio nostri sensus, & panis & vinum adest. Sed Chrysostomus verè loquitur, cum subijciat: Ne ita cogites. Quia quod ad nostram existimationem attinet, oportet ista facessere. Ideoque subinde inculcat verbum illud, Puta, vt intelligamus, ista non esse accipienda nisi quod attinet ad nostram cogitationem, & fidem. Nos enim in communicando non complectimur panem & vinum ipsa per se, sed potius quærimus res illas, quæ per efficacem significationem cum illis coniunctæ sunt. Atque ita fatemur, quo ad complexum fidei, & panem & vinum abire, animumque nostrum hærere tantùm in rebus significatis, hoc est, in corpore, & sanguine Christi, quæ nobis per illa symbola offerūtur. Ergo in his verbis Chrysostomi, vt annotatur in Octaua Regula, est tantùm negatio per comparationem. Non enim absolutè negat, in Eucharistia esse panem & vinum. Alioqui si aduersarij velint vrgere verba, vt probent panem & vinum non esse in Eucharistia, eadem opera probare possunt, nec sacerdotem ibi esse, nec corpus Christi. Sic enim Chrysostomus scribit. Ne putetis, quod accipiatis diuinum corpus ex homine, sed ex ipsis Seraphim ignem. Quòd si non accipiamus corpus Christi ex manu hominis, certè corpus Christi non est in sacramento realiter, corporaliter, aut naturaliter: nec datur nobis à sacerdote, nisi forte velint etiam sacerdotem transubstantiare.

GARDINERVS.

HIC locus Chrysostomi insignis est: & præterquam quòd certissimam & verissimam corporis Christi præsentiam in Eucharistia docet, ipsam etiam aperit transubstantiationem.

A Ex his verbis iſte noſter potat, ſe poſſe tria colligere: primùm, ſubſtantiam ipſam corporis Chriſti adeſſe realiter in Euchariſtia: deinde ſubſtantiam panis & vini aboleri: poſtremò, ſola retineri accidentia. Iſtud autem vltimum ex eo confirmat, *quòd niſi accidentia remanerẽt, fimbria illa regis, de qua Chryſoſtomus loquitur, nulla eſſet. Nam fimbriam eſſe externam ſpeciem elementorum. Quæ*, inquit, *accidentia ſpecierum viſibilium ſi quis contenderet non eſſe fimbriam Regis,* B *ſed vini & panis accidentia naturalia, vt creaturæ ſint fimbriæ, non creatoris, irruit in eum quadam ſermonis vehementia os illud verè aureum. Num vides panem? num vinum? Quaſi dicat, Ergo tu putas adhuc ibi eſſe panem, & vinum, quaſi ſubſtantia in illis adſit, quæ ad inſtar reliquorum ciborum digeratur? Abſit*, inquit, *vt ſic cogites. Niſi manerent*, inquit Inconſtãtius, *accidentia, nulla eſſet Regis fimbria.* Sed fimbriam Regis Chryſoſtomus appellat ſacramẽta. Vnde ergo colligit iſte, ea eſſe accidentia? An enim C fimbriæ veſtium ſunt accidentia? Annõ illæ potius ex panno conſtant ornato ſuis accidentibus? O ſi illud aureum Chryſoſtomi, cum tam amplo ſermone dixerit, ſubſtantiam panis cõſumi, certè dicere etiam potuiſſet, ſubſtantia panis amota, eius qualitates manere. Quod cum ille ne vno quidẽ verbulo dixerit, quomodò credere poſſumus Inconſtantio, fimbriam apud illum eſſe accidentia? Cur ergo, inquies, mentionem fecit fimbriæ? Dicam. Reges ſolent ferè in ſublimi ſedere ſolio, vt homines qui ſtent D in inferiori loco, non poſsint ad corpus illorũ pertingere. Itaque cum propius accedere non poſsint, ſatis habent, ſi vel fimbriam ipſam Regiarum veſtium poſsint ſummis digitis attrectare. Vnd Eſaias cap. 6. *Vidi* inquit, *dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum, & eleuatum: & fimbriæ eius implebant templum.* Atque huc mihi videtur etiam Chryſoſtomus alluſiſſe. Nos ergo, qui ad Regium ipſum corpus Chriſti ſedentis in cœlo in ſublimi ſolio ad dextram patris non E poſſumus aut ore corporis noſtri, aut manibus peruenire, fimbrias tamen eius, hoc eſt ſacramẽta in Eccleſia, quæ eius eſt templum, habemus nobis propoſitas. Eaque ſacramenta & tractamus manibus, & recipimus ore corporis. Accidentia autem ſine ſubiecto, nec diuinæ literæ, nec patres nos vſpiam hactenus docuerunt. Chryſoſtomus autem hoc loco, in quo Inconſtantius ſeſe tam magnificè iactat, hoc portentum nunquam attigit. F

Sed iſte, cum obiecisſet ſibi accidentia iſta eſſe panis & vini, non autem Chriſti, aut Regis, vt homo prudens & callidus, quod videbat ſe non poſſe diluere, tacitè præterijt. Quare, cum dicere non poſsit accidentia illa eſſe accidentia Chriſti, quid ſupereſt, niſi vt dicat, illa non Regis eſſe fimbrias, ſed panis.

Verùm hoc, inquit, *Chryſoſtomus non patitur. Grauiter enim reprehendit eos, qui putarent panem eſſe in Euchariſtia.* Atqui id non efficit, quò minus ac- G cidentia illa ſint fimbriæ panis: etſi non præſentis, vt vos fingitis, tamen ſaltem abſentis. Quod

A autem Chryſoſtomus quærit, num vides panẽ? num vinum? ſi velis loqutionẽ illam eſſe propriam, affirmabo, & panem videri, & vinum. Id probabo non tantùm ſenſuũ teſtimonio, ſed etiã ſcripturarũ. Nã ille in Euchariſtia & panẽ teſtatur eſſe, & vinum. Huc etiam addere poſſem magnum numerum patrum, & præſertim Auguſtinum. Is enim in Sermone ad infantes, quemadmodũ habetur in Collectaneis Bedæ, ita ſcribit: *Quod ergo vidiſtis, panis eſt & calix, quod* B *etiã oculi veſtri renunciãt: quod autẽ fides veſtra poſtulat inſtruenda, panis eſt corpus Chriſti, & calix ſanguis.* Idem in ſermone ad Neophytos, *Accipite*, inquit, *in pane, quod pependit in cruce.* Id autem quomodò accipi poteſt in pane, ſi panis non adſit? Chryſoſtomus quoque in Pſal. 22. *Vt quotidiè*, inquit, *in ſimilitudinem corporis & ſanguinis Chriſti panem & vinum ſecundum ordinem Melchiſedech nobis oſtenderet in ſacramento.* Si panis & vinum o- C ſtenduntur in ſacramento, certè adſunt. Idem in cap. 11. epiſt. prioris ad Corinth. homi. 27. *Chriſtus*, inquit *& in pane, & in calice in meam commemorationem facite hoc dixit:* & cap 10. hom. 24 *Quidnã eſt panis? corpus Chriſti. Quid nam autem fiunt, qui accipiunt? corpus Chriſti. Non multa, ſed vnũ corpus. Nã quemadmodũ panis ex multis granis vnitur, vt minimè grana appareant, &c.* Ex his apparet, patres agnouiſſe panem in Euchariſtia: idque ipſum etiam ſcribere, & fateri Chryſoſtomum. Hæc idcirco commemorare volui, ne cum D Chryſoſtomus dicat, panem & vinum non videri in myſterijs, id putemus ſimpliciter, & craſsè, vt verba ſonant, eſſe accipiendum. Nã alioqui Chryſoſtomus cum Chryſoſtomo ex diametro pugnaret. Quomodò autem verba illa Chryſoſtomi, quæ hic adducta ſunt, ſint intelligenda, ſatis explicatum eſt in Reſpõſione.

De altera autem illa ſimilitudine Chryſoſtomi de cera iſte noſter ita diſputat: *Quod ſentit*, inquit, *ſimilitudine explicat, ita ſubſtantiam panis* E *conſumi à corpore Chriſti, ſicut ab igne cera. Et hinc habent, qui dicunt, ſubſtantiam panis deſinere in corpus Chriſti, nec ſuperfluentem in igne, nec augentem ignem: quemadmodum etiam nec panis ſubſtantia auget corpus Chriſti, aut in eo ſuperfluit. Vnde patet, ſubſtantiam elementorum non manere: Chryſoſtomũ verò corporis Chriſti ſubſtantiam tam præſentem facere, vt eam pro igne intelligat, qui abſumat elementorum ſubſtantiam. Myſteria, inquit, conſumuntur corporis ſubſtantia. Atque hoc ita fieri, antequam ſumamus* F *illud, oſtendit, quòd fimbriam Regis dicat ea, quæ videntur. Nam nec verum obiectum oculorum aufert Chryſoſtomus ijs verbis: ſed quod obiecta colligeretur eſſe interioris naturæ, id eſt ſubſtantiæ, ſecundum quã eſt panis, & vinum: quæ ſubſtantia conſumitur corporis præſentia velut ab igne cera. Vnde & myſteria dicuntur abſumi, eorum ſubſtãtia iam aſumpta.* Quicquid iſte huic ſimilitudini aſpergat mitigationis, & fuci, Chryſoſtomus ita loquitur, ceram ita conſumi ab igne, vt nihil ſubſtantiæ rema- G neat, & ex ea nihil ſuperfluat. Quibus verbis apertiſsimè indicat, & ſubſtantiam conſumi & accidentia. Prior enim illa pars periodi ad

substantiam pertinet: altera verò illa, Et nihil superfluit, non aliod referre potest, quàm accidentia. Et certè quicqoid iste garriat, ceram cõiectam in ignem videmus ita prorsus consumi, vt eius ne accidentia quidem supersint, nec vlla eius omnino fimbriæ remaneant: quas vnde Inconstantius nunc fingat superesse, non video. Ne illud quidem verum est, ceram coniectam in ignem non facere ignem illum maiorẽ, & auctiorem. Nam & vires ad ignem addit & flammam luculentiorem suscitat. Ad hæc, cum Chrysostomus dicat, mysteria consumi substãtia corporis; obsecro te, Inconstãti, expone mihi, quænam illa velis esse mysteria. Substantiá panis, opinor non dices: eam enim in conficiendo mysterio extruditis, atque consumitis. Substantia ergo panis non est mysterium. Illud enim ita conficitur, vt conseruetur & maneat. Nam si periret, quomodò in cœna sacra possemus vti mysterio? Deinde substantia illa panis, secundum vos, quoad manet, nõ est consecrata: & idcircò non potest appellari mysterium. At si per mysteria intelligi velis accidentia, quomodò tandem ea consumuntur? Nam ea vos ipsi dicitis remanere. Verbum illud Puta, quo videt fictiones illas suas vehementer infirmari, ita conatus est emollire. *Verbo*, inquit, *Puta, idcircò vtitur, vt in hoc sacramento æstimando putet fideles quid dictet fides, & ratio nostra inferior spiritui subseruiat qui est ex fide.* Atqui Chrysostomus non potuit vti hoc verbo in hunc sensum. Reclamant enim & scripturæ, & patres & ratio, & experientia sensuum. Hæc enim omnia in sacramento agnoscunt panem. Et idcircò Chrysostomus vti voluit eo verbo, vt intelligeremus, non esse id re ipsa, qood alterius rei gratia fingitur. Nam hac dicendi forma & ratione, cum volumus rudiores instruere, sæpè vtimur. Dicimus enim homini pauperi: Putato, te nunc esse diuitem: quid faceres? Dicimus homini priuato: Putato te esse principem: nónne ius æquabiliter diceres, & causas innocentium susciperes? Neque tamen fallendi causa ita loquimur: imò multò potius, vt aliquem officij sui vtiliter admoneamus.

Sed Inconstantius, ne cogatur etiam sacrificulum suum vnà cum pane transubstantiare, videamos, per quas rimas elabatur. *Quoniam*, inquit, *corpus Christi sic præsens in sacramento sisti, & nobis ad manducandum dari, opus est homine ministro maius, etiam illud docet, adesse, videlicet, qui hæc efficiat inuisibilem sacerdotẽ, & quæ tam diuina sunt, diuino modo porrigere: cum interim minister homo suo munere visibiliter fungatur: in quo æstimando tamen vt sensus habeamus captiuos monet. Atque hæc*, inquit, *sentit Chrysostomus, si candidè intelligatur.* Cãdorem quem requiris à nobis, ne transubstantietur sacerdos, cur nõ tu quoque eundem exhibes, ne transubstantietur panis & vinum? Profectò non minus absurdum est, symbolorũ substantiam aboleri, quàm ministri. Quemadmodum ergo ex eo, quod Chrysostomus dicit, Ne putetis, vos accipere diuinum corpus ex homine, sed ex ipsis Seraphim ignem forcipe,

A non statim colligis, non adesse ministrũ hominem, qui fungatur suo munere: ita quamuis idem dicat, Ne cogites te videre panẽ & vinũ, non debes ex eo statim colligere, substantiam ipsam panis & vini consumi, atque aboleri. Illum potius putare debes ista dicere propter alia quædam, quę maiora sint pane ac vino, quęque cõmunicantes in sacra mensa debeant sibi ante oculos animi constituere. Hoc cãdore efficere potes, ne cogaris vel panem & vinum, vel B sacerdotem tuum transubstantiare. Quod autem addis, *corpus Christi dari manducandum, maius esse opus homine ministro*: si id de sacramẽto, quod porrigendũ sit, intelligas, non video, qoàm sit verũ. Tu enim ipse sic scribis: *Cum ipse minister homo suo munere visibiliter fungatur.* Hoc autem munus ego interpretor esse, porrigere mysteria. In mysterijs autẽ, vt vos dicitis, realiter & substantialiter latitat corpus Christi: Ergo sacerdos cum porrigat manu sua mysteria, porrigit C etiam corpus Christi. Nec facit opus quod ab homine fieri nequeat, cum hominũ sit non angelorũ administrare sacramenta, nec vnquam dubitauit quisquã à ministro Eucharistiã distribui, & porrigi. Quantò autẽ cõmodius hisce verbis exprimitur sententia nostra? Scimus enim ministrum Ecclesiæ dare symbola: sed nisi Christus ipse fidei nostræ ac menti porrigat corpus suum spiritualiter recipiendũ, nihil agitur. Et idcircò requirimus in cõmunione præ- D sentiam diuinitatis eius, & spiritus: nam ea spiritualis corporis & sanguinis Christi perceptio perficitur. *Ac si ita*, inquit, *verbum illud Puta intelligatur, sequetur, Chrysostomum voluisse populum suum seducere.* Verùm istæ nugæ tantùm sunt. Chrysostomus enim in tantum egit, vt animos suorum à rebus minus vtilibus abduceret ad alia vtiliora. Neque enim Paulus fallere quenquã voluit, cum scriberet, *Non est nobis colluctatio aduersus carnem, & sanguinem*: cum tamen nescire E non posset, nos & à malis hominibus perpetuò oppugnari, & à nostris ipsorum cupiditatibus. Neque inducere nos voluit in fraudem, cum ita scriberet, *Nõ misit me Christus ad baptizandum, sed ad euangelizandum*: qoamuis sciret, etiam munus baptizandi ad vocationem suam pertinere. *Sed Sectarius*, inquit Inconstãtius, *vult illud, Puta, dici quoad fidem: quasi quicquid sit, putet tamen: scilicet, vt fides innitatur mendacio. Nam dicit Sectarius de suis loquens, illos fide non complecti panem & vinũ. De-* F *miror igitur, cur ea pro verbis visibilibus habeant, quæ dicant significatiua, & exhibitiua, si libeat verborum pompa ludere. Imò cur tanti faciunt panem, & vinum, & eorum significationem, vt conquerantur, substantiã abesse, cum nunc, vt videtur substantiam ipsam vnà cũ accidentibus non admodum curent? quia non amplectuntur: ne quid impediantur, opinor, dum istam diluunt in Chrysostomo sententiã. Siquidem nunc haud cogitãt panẽ & vinũ, sed animũ habẽt in rebus significatis totũ occupatum. Adeò significatio iacet: negligitur sub-* G *stãtia cum ipsis accidentibus, cũ auertitur Chrysostomus.* Ego Inconstãti, bilẽ istam, & sentinã stomachi tui relinquo, & ad rẽ ipsam potius accedo: Nostra fides nõ nititur mẽdacio, vt tu calũnia-

A r.s,sed verbo Dei. Non enim docemus, non esse ea panẽ, & vinũ, quæ in sacra cœna comedimus, & bibim⁹: sed postquã, & quid ea sint, & quid significent, intelleximus, fides nostra non amplius in illis hæret, sed ad res ipsas significatas transmittitur. Quæ nisi Inconstãtius intelligat, oportet illũ satis crassum esse Theologũ. Tamẽ ne excusare possit tarditatẽ, expẽdat mihi hoc simile: Qui legit aliquid, attentè ab initio considerat, vt quid illud, quod legit, significet, B intelligat: quod postquã intellexit, animũ aliquantulũ auertit à libro, & rem ipsam cogitat, nec intelligentiam suam habet, vt anteà, defixam in literis. Ita pij se gerũt in sacramẽtis, vt ab illis animum, & mentẽ referant ad res significatas, & in illis acquiescant. Sacramenta autem esse verba visibilia, non nos primùm diximus. Id .o. dixit ante nos Augustin⁹. Postquã aũt verba illa visibilia beneficio spiritus sancti, reduxerũt nos ad res ipsas, quid absurdi est si fi- C des nostra eò translata tota in rebus illis sit occupata? Nam panem & vinum, non fide complectimur, sed sensibus. Nihilò tamen minus, cum panem, & vinum, quatenùs quidem illa sacramenta sunt, magni facimus, esq; non tantũ significatiua corporis & sanguinis Christi, sed etiã exhibitiua dicimus, nõ vtimur inani pompa verborum vt iste clamat, sed vt omnes boni vident, & sentiunt, verissimè loquimur. Vt enim illa significant, sic etiam exhibent, atque of- D ferunt spiritui nostro corpus Christi. Neque leuiter querimur, istos sua importunitate, & audacia auferre velle substantiam panis ex Eucharistia. Id enim ipsorum inuentum tantum est, contra verbum Dei. Nugatorium etiam est, quòd ait, nos nec substantiã ipsam, nec accidentia tanti facere. Habemus enim ea, quod ne ipse quidẽ negare potest, pro sacramentis institutis à Christo: & sine illis omnino negamus esse sacramẽtum. Tamen addimus, non esse ea, E quæ in cœna potissimùm quærenda sint. Illa enim quasi pædagogia quadam deducunt nos ad corpus ipsum, & sanguinem domini. Ibi versatur, & hæret fides nostra: & inde exugit spiritualealimentum. Rectè ergo dicit Inconstãtius, animum nostrum totum occupatum esse in rebus significatis. Res enim significatæ tantò superãt symbola, vt omnis nostra cogitatio meritò in illis solis sita esse debeat: nec tamen interim aut substantiam elementorum, aut acciden- F tia, aut significationes vel negamus, vel contemnimus. Iam verò de meis Regulis, quicquid iste garriat, non tanti facio: suprà enim respondimus, quod pio Lectori futurum sit satis

Adhuc contendit, *nihil aliud colligi posse ex illis verbis Chrysostomi, quàm substantiam panis & vini, in conficiendo sacramento interire, & sola remanere accidentia: nec tamen ea causa sequi sacerdotem quoq; transubstantiari. Rationem autem nullam affert, nisi quòd Chrysostomus in priori clausula loquatur sine vl-* G *la comparatione: in posteriori verò comparationem adhibeat.* Quid si nos hoc negemus, & contendamus, vtrinque rem per comparationem extenuari? Qua tandem probatione impediemur?

aut isti sensui nostro quid obstabit? Certè, si vrgere volumus illud simile de cera, necesse est, quicquid est in symbolis, siue substantiæ, siue accidentium, totum tolli. Nec fimbria illa Regis huc quicquam spectat. Possunt quidem ista vtcunque ambagibus circumduci, vtque iste loquitur, mangonizari, sed ita splendida, & clara sunt, vt figuræ, & tropi vndique reluceant. Vtrinque est verbum illud, Puta, vtrinque cogitatio nostra abducitur à visibilibus: vtrinque apponitur similitudo, hinc de cera, illinc de Seraphin.

Sed Chrysostomo, inquit, *non deerat facundia, qua exprimeret, quid vellet.* Quid tum? Certè ille ne hoc quidem dicit, vel ministrum hominem nõ adesse, vel in combusta cera accidentia remanere. *At mentionem*, inquit, *facit fimbriæ.* Esto. Sed idem etiam mentionẽ facit Seraphin, quẽ putare debemus stare ad altare suppositum loco sacerdotis. *At per comparationem*, inquis, *dicit ista de ministro.* Vnde tu potes hoc suspicari? Certè Chrysostomus simpliciter hortatur communicantes, ne putent se accipere corpus diuinum ab homine. Quod si omninò velis comparationem hic intelligi, cur eadem intelligi non potest in priori clausula?

Non vult, inquis, *Chrysostomus, ministrũ nõ esse: sed unum non esse totum in hac functione.* Ita nos quoque dicimus: Non vult Chrysostomus panem & vinum, nullo modo esse: sed ea nec vna esse, nec præcipua, quæ quærenda sint in sacro mysterio: imò ea tantùm concedere rebus significatis, vt ea præ illis quodammodo nulla sint. Si respondeas, simile illud de cera non posse ferre hanc expositionem, ego illud dico ad amplificandam comparationem à Chrysostomo allatũ esse. Et illi simili oppono id, quod secundo loco positum est de Seraphin: vt si nolis, simile illud propriè sumi ex vna parte, cogaris idem & dicere & sentire de altera.

Verùm, inquis, *Chrysostomus nunquã potuisset ita stultè cogitare, vt putaret, in cœna peragenda ministrũ nullum esse.* Id ego quoque libenter fateor: atque hoc etiam addo, neminem, cuius iudiciũ cum Chrysostomi iudicio conferri possit, vnquam fore qui iudicaturus sit, substantiam panis & vini necessario tollendã esse ex Eucharistia: & Inconstantiũ, eiusq; totum collegiũ sycophantarũ, cum ita ineptè cogitent, longe à sensu, & iudicio Chrysostomi dissidere. Vtque propius accedã ad rem ipsam, addo, id quod dicitur, sacramẽtum nunc dari, & porrigi nobis manu Christi, si propriè accipiatur, falsum esse, neque sine allegoria, aut hyperbole, aut tropo aliquo posse recipi. Atque eadem ista ratione possem dicere, non esse nos, qui comedamus corpus Christi: sed Christum ipsum in nobis comedere corpus suum: Chrysostomum autem, cum ista tam ridicula cogitare non potuerit, idcircò nullam vnquam fecisse mentionẽ de transubstantiatione, aut de accidentium sine subiecto retentione. *Sed non loquutus est*, inquit, iste, *omninò similiter & iisdem verbis de ministro, & de symbolis.* nimirùm, quia non erat hominis eloquẽtis semper

Non est verum, si propriè loquamur, sacramentũ nobis porrigi manu Christi.

semper omnia dicere eodem modo. Satis est A nobis, si idem dicatur, etsi non dicatur iisdem etiã verbis. Postremò etiam moneo te, Lector, Responsionem illam, qua ego suprà vsus sum, quam Inconstantius pro sua simplicitate ne dicam, ac diligentia, accommodauit ad locum Cyrilli, spectasse ad hunc locum Chrysostomi. Ibi autem iste excepit me effusissimis cachinnis, & scommatis, qui dixerim, ceram in igne prorsus interire. Id autem nunc repeto, ne cũ suprà hanc fraudem patefecerem, me finxisse aliquid, aut lusisse existimes.

Argumentum Gardineri ex eadem homilia Chrysostomi.

HAEC ego dixerim ad eos, qui sanctarum communionem, & congregationem relinquunt: & sub horam terribilis mysticæ mensæ in vaniloquentiæ conuenticulis occupati sunt, Quid facis homo? Non promisisti ei, qui dixit, Sursum corda, & mentem? & dixisti, Habemus ad dominum? Non revereris, & erubescis, & illa ipsa hora mendax inueniris? Papè, mensa mysterijs instructa est: & Agnus Dei pro te immolatur, sacerdos pro te angitur, sanguis spiritualis ex sacra mensa restuit, Seraphim astant sex alis faciem tegentia, omnes incorporeæ virtutes pro te cum sacerdote intercedunt, ignis spiritualis è cœlo descendit, sanguis in cratere in tuam purificationem ex immaculato latere haustus est: Et non erubescis? Neque Deum tibi propitium facis?

SOLVTIO.

HIS verbis Chrysostomus conatur omnibus modis animos communicantium à symbolis externis, & crassioribus auocare ad res diuinas, & spirituales, & cœlestes cogitãdas. Quodq; dicit, in cratere esse sãguinẽ haustũ è latere domini, nõ potest vllo modo *κατὰ τὸ ῥητὸν* intelligi. Hodiè.n. nec apertũ est lat⁹ Christi, nec ex illo sãguis defluit. Quiuis ergo videre potest, hęc omnia dicta esse per hyperbolẽ ad excitãdos animos nostros in cœlum: vt ibi per fidem bibamus sanguinẽ Christi spiritualiter.

GARDINERVS.

PRIMVM ex hoc loco Chrysostomi cõstat illa verba, Sursum corda, nõ eo sensu dici solere, vt mẽtes astantiũ auocẽt à symbolis: quod noto propter id, quòd in octaua huius Sectarij Regula de horũ verborũ sensu aliter diuinatur.

MARTYR.

IN sexta mea Regula, cum de solẽnibus illis, & vsitatis verbis in Ecclesia, Sursum corda, mentionem facerem, non citaui sententiam Chrysostomi: sed tantùm ex me ipso dixi, homines hisce vocibus admoneri, vt animos à symbolis B ad res ipsas significatas sursum in cœlum auferant. Neque cum illa mea sententia dictũ illud Chrysostomi, quod quidem ego videã, quicquã pugnat. Is enim ex illis iisdem verbis, Sursum corda, eos coarguit, qui tantum aberãt, vt animam à symbolis abducerent ad res cœlestes, vt etiam illa ipsa hora communionis, qua debebant cum alijs percipere sacramentum corporis Christi, sese subducerent à sacro cœtu, & in vaniloquentiæ conuenticulis occuparentur. C Multò autem grauius peccant illi, qui ita affixi sunt signis visibilibus, vt ne cogitent quidẽ vnquã de rebus significatis. Hęc tamẽ nõ efficiũt, quò min⁹ illa verba solẽnia pronunciẽtur in illum finẽ, qui à me attingitur in sexta Regula.

Hæc addit Inconstantius, Chrysostomum dicere, *Agnum Dei illa hora immolari: & in ipsa mensa proponi sanctificata mysteria, vt nobis ex illis significetur vera præsentia corporis*. Primùm respondeo, D Chrysostomum ne apicem quidem vnum habere de vera corporis præsentia: sed hoc totum istum nostrum summa liberalitate affinxisse de suo. Deinde oro Sophistam tam acutũ, vt huc mihi expediat, quomodo mensa possit instructa esse mysterijs, cum Chrysostomus suprà dicat, mysteria consumpta esse præsentia corporis. Nam, quod ita prorsus consumptum est, vt eius substantiæ pars nulla supersit, quomodo tandem potest proponi? aut quomodo ex eo potest instrui, & ornari mensa? De immolatione autem ita respondeo, Idcircò Agnum Dei dici pro nobis immolari, cum cœna domini celebratur, quod in ea memoria eius immolationis renouetur, & de ea agantur gratiæ. Fateor B equidem, quod iste dicit, Chrysostomum ibi auocare populum à terrenis cogitationibus, & à vaniloquẽtia & à conuẽticulis, & illis obijcere, quod anteà promiserint, & respõderint Habem⁹ ad dominũ. Atq; hoc etiã addo, sanctum illũ viũ, vt populũ facili⁹ ab illis cogitationib⁹, & studijs remoueret, res ipsas, quę in symbolis repræsentãtur, per amplificationẽ vehementius cõmendasse: idq; illũ rectè, atq; ordine fecisse: pręsertim cũ sacramẽta, quicquid habẽt digni- C tatis, id vniuersum habeãt à rebus significatis.

Dolet autẽ Inconstantius, *me sanctas istas Chrysostomi metaphoras, quas ille adhibuerit ad exprimendã verã præsentiã corporis Christi, appellare hyperbolas, idq; vt ait per inuidiam. Illis enim, inquit, vir tantus nunquã fuisset vsus, nisi de mysterijs sublimi⁹ sensisset, & veram corporis præsentiã fide nouisset, & populum ex verbis Christi ita credere censuisset.* Nos eropos illos Chrysostomi, cum perspicuè rei ipsi⁹ fidẽ, D & veritatẽ superẽt, sine vlla iniuria retulim⁹ ad hyperbolen. *Sanguis enim*, inquit Chrysostom⁹, *spiritualis ex sacra mensa restuit.* Certè si sanguis Christi re ipsa, vti dicitur, ex mensa refflueret, non tam sui præsentiã testaretur, quã insignem ministrorũ negligentiã. Chrysostomus tamen in hac sua hyperbole veritatẽ satis expressè indicauit. Sanguinẽ enim illum appellauit spiritualẽ: nimirũ, quod cõmunicantes illũ spiritualiter amplectãtur. Neque verũ est, quod ait, liquorẽ illum, quẽ bibimus in sacra mensa propeìè hauriri è latere domini. Nam si haberetur

In calice sanguis Christi ex eius latere haustus, extra venas, qui possetis vestrũ sacrificiũ dicere incruentũ? cruenta enim sunt quę cruore aspergũtur, vel cruorem secum habent coniunctum. Hyperbolicum etiam illud est, quod alibi scribit. *os nostrum, & linguã sanguine domini tingi, & rubefieri: & dentes nostros infigi in carnē Christi.* Hæc Inconstanti, qui dicit esse hyperbolica, nō mentitur, nec Chrysostomo conflat inuidiam. Sēsit ille quidem magnificē de sacris mysterijs: nos etiam de illis, pro eo ac debemus, magnifice sentimus. Sed sensus nostros arbitramur cō- B tinendos esse intra suos fines: hoc est, ne putemus, symbola substantialiter, & realiter conuerti in res ipsas. Nec vos satis iustē potestis ex illis, quæ à patribus per tropos, & hyperbolas amplificata sint, argumenta ducere, quibus portenta illa vestra de transubstantiatione, & de reali presentia confirmetis. Non sensit Chrysostomus, sacramenta nihil esse aliud, quàm figuram. Neque nos id vnquam aut docuimus, aut sensimus: quamuis ab isto tam crasso, & inuidioso, & sibi tam probè noto mendacio Inconstantius nunquam possit abstinere.

Argumentum Gardineri ex Chrysostomo in Matthæum hom. 83.

QVOT modò dicunt, Vellem formam, & speciem eius, vellem vestimenta ipsa, vellem calceamenta videre. Ipsum igitur vides: ipsum tangis: ipsum comedis. Vestimenta eius desideras videre: ipse verò se ipsum tradidit: non vt videas solum, verum etiam vt tangas, & in te habeas. Nemo igitur nauseans accedat.

SOLVTIO.

HIC videmus Chrysostomum, quod in prima regula notauimus, attribuere id rei sacramenti, quod est symbolorum: nimirum, corpus Christi videri, & tangi: quod non potest verè intelligi, nisi de symbolis.

GARDINERVS.

EXPLICAT primũ Chrysostom⁹ piorũ affect⁹, si nō ipsum Christum, aliquid saltē, quod eius sit, videndi auidos.

MARTYR.

OPortet hoc loco incredibilem fuisse stuporem Inconstantij. Omnino enim contendit, corpus Christi, non tantum haberi à nobis, sed etiam re ipsa videri, & tangi: & Chrysostomum Gradatione vsum esse ad rem amplificãdam: quòd amplius quiddam sit tangere, quã videre. *Hæc* inquit, *Gradatio ad externas elementorum species relata insulsa esset, & frigida. Quid enim magni est, videre panem, tangere panem, comedere panem? Panis autem, inquit, nullus est alius vsus æstimatione dignus, nisi vt tangatur dente, non tantũ manu.* B Agnosco Gradationem illam & Amplificationem Chrysostomi: & fateor plus esse, tangere, quàm videre. Ista autem frigida & insulsa esse, si ad externas species elementorum referantur, omnino pernego. Quamuis enim magnum nō sit simplicē tãgere, & videre, panē, talē tamē panē, tãgere & videre, præclarũ est. Ita .n. videre & cõtingere, hominē quemlibet vnũ è populo, magnũ nō est, imò etiã sæpè molestũ est: at Regē, aut Imperatorē videre, & cõtingere, & cũ eo C posse colloqui, magnũ est. Et sanè vulgaris, & profani panis null⁹ est ali⁹ vsus aliqua æstimatione dign⁹, nisi vt vescēdo cõficiatur dentibus. Illi⁹ aũt panis, qui iã fact⁹ sit sacramentũ, longē alius vsus est dum in sacra cœna editur, nimirum, vt sit visibile verbum Dei, & instrumētum spiritus sancti. Responde mihi hic, Inconstanti, si potes: quis vsus olim fuerit panum illorum, quos appellabant propositionis? Certè nihil aliud erant, quàm panes: & tamē dicebãtur sanctum sanctorũ. Possem idem quærere de D alijs panibus, qui illo tempore offerebantur ad altare Dei. Nemini enim illis panibus vesci fas erat, nisi mũdo: & grauissimum suppliciũ, excidium, videlicet, animæ constituebatur illi, qui eos comedisset immundus. Et credibile est, Achimelecbum pontificem cum panes propositionis ita cunctanter Dauidi traderet, multò plus vidisse tum in illis, quã Inconstanti⁹ hodie videre velit in pane Eucharistico. Sed ad illud venio, quod ista ab initio huius confutationis suæ dixit, *Christũ, videlicet, à fidelibus in cœna vi deri, & tangi, idque verè ac propriè.* Id certè non tãtum patres, sed etiã omnes Scholastici ad vnũ negant. Scholastici enim vel, vt verius dicã, potius Sophistæ, docent, corpus Christi esse in sacramento inuisibile. Iã verò nũ consentaneũ sit rem inuisibilē videri, deliberet Inconstãtius cũ sua Theologia. Ex patribus autem etsi multos possim in hanc rem citare testes, tamē hoc tempore content⁹ ero vno Chrysostomo. Is in Matthæũ hom. 83. ita scribit: *Hoc est corpus meũ: nulla teneamur ambiguitate: sed credamus, & oculis intellectus id perspiciamus. Nihil enim sensibile traditũ nobis à Christo: sed in rebus sensibilib⁹ omnia, quæ tradidit, insensibilia sunt. Sicut in Baptismo per aquam, quæ res sensibilis est, donum illud conceditur: quod autē in ea conficitur regeneratio, scilicet, & renouatio, intelligibile quidem est.* Hic Chrysostomus coniungit Eucharistiam cum Baptismo, & in vtroq; sacramento docet, per symbola sensibilia dari res insensibiles: nimirũ corpus Christi, & regenerationē. Cũ autē Chrysostom⁹ dicat, vtrunq; horũ esse insensibile, quomodo potest idē dicere, corp⁹ Christi à nobis verè ac propriè tãgi & videri? Nã quæ videtur, & tanguntur, ea profectò sunt sensibilia. Neq; .n. ea propriè dici possunt videri, aut tangi, de quib⁹ per illos sensus nihil possim⁹ indicare. Patres autē vbiq; ferè dicũt, visum gustũ, olfactũ, & tactũ nihil nobis aliud in sacramento renũtiare, quàm panē & vinum. Quod certè illi dicere verè non potuissent, si in eo videri, & tangi posset corp⁹ Christi. Necesse est ergo, vt Incõstãti⁹ fateatur, Chrysostomũ id quod erat symbolorũ, tribuisse rei significatæ.

A *At quomodo* inquit, *potest hic sentiri panis & vinum, cum Chrysostomus dicat, symbola consumpta esse substantia corporis Christi, nec amplius superesse panẽ, aut vinum, quæ videri, aut tangi possint?* Iam suprà respondimus, quemadmodum Chrysostomus senserit ea consumi, idque non tantum quod ad substantiam attinet, sed etiam quod ad accidentia: quemadmodum videmus euenire in cera coniecta in ignẽ: quo ille simili vsus est. Hãc autem responsionem si iste nolit recipere, expediat ipse, quomodo corpus Christi videri possit, & tangi, cum idem Chrysostom⁹ dicat, Christũ, quod ad rem sacramenti attinet, nihil iustituisse sensibile. Imò Inconstanti⁹ ipse alibi nõ semel dixit, accidẽtia tantum esse, quæ videantur, gustentur, tangãtur, frangãtur. Hic verò sui oblitus ipsum Christi corpus & videri & tangi propriè affirmat. Quod autẽ hic repetit de fimbrijs, cũ & ridiculũ sit, & suprà satis copiosè refutatũ, nõ video cur debeã de eo plura dicere.

Argumentum Gardineri ex eadem homilia Chrysostomi.

NON sufficit ipsi hominem fieri, flagellari, sed nos secum in vnam, vt ita dicam, massam reducit: neque id fide solum sed re ipsa nos corpus suum efficit. Qua igitur re mundiorem esse non oportet eum, qui hoc sacrificio participatur⁹ est? Quos radios solares nõ deberet excedere manus illa, quæ hanc coronã pertractat? Os quod igne impletur Spirituali lingua, quæ cruentatur hoc admirabili sanguine? Veniat in mentem tibi quo sis honore honoratus, qua mensa fruaris. Ea namque re nos alimur, quam Angeli videntes tremunt, nec absque pauore propter fulgorem, qui inde resilit, aspicere possunt: & nos in vnam cum illo massam reducimur. Et, in Iohannem idem ait: Vt autem non solum per dilectionẽ, sed re ipsa in illam carnem conuertamur, per cibum id efficitur, quem nobis largitus est. Cùm enim suum in nos amorem indicare vellet, per corpus suum se nobis commiscuit, & in vnum nobiscum redegit, vt corpus cum capite vniretur. Hoc enim amantium maximè est. Hac Iob significabat de seruis, à quibus maximè amabatur, qui suum amorẽ præ se ferentes dicebant, Quis daret nobis, vt eius carnibus impleremur? Quod Christus fecit, vt maiori nos charitate astringeret, & suum in nobis ostenderet desiderium: non se tantum videri permittẽs desiderantibus, sed & tangi, & manducari, & dentes carni suæ infigi, & desiderio sui omnes impleri.

SOLVTIO.

SI ita est, nos tam arctè coniũgi cũ Christo, vt non solũ fide & dilectione, sed etiã rè ipsa misceamur cum eius corpore, & tamẽ non transubstãtiemur in ipsum, quid oportet panẽ transubstãtiari, vt efficiatur corp⁹ Christi? Preterea etiã si statuamus, corpus Christi comedi à nobis per solã fidem, tamẽ ad illam ipsam participationẽ, quã habem⁹ per fidẽ sequitur non ficta, sed vera & certa coniũctio inter nos, & Christũ. ita.n. fit, nõ solũ vt anim⁹ noster illi vniatur, sed etiã, vt caro nostra ex eo habeat instaurationẽ, vtq; nos verè efficiamur mẽbra Christi, & ex illo capite perpetuo spiritũ, & vitã hauriam⁹. Atq. hoc illud est, quod Chrysostom⁹ ait, nos rè ipsa coniũgi cũ Christo, & eius impleri carnib⁹: & eius carni dẽtes nostros infigere. Figurata est loquutio, qua quod est symbolorũ attribuitur rei significatę. Nã alioqui dẽs noster nõ pertingit ad substantiã corporis Christi sed tantũ ad panem, & ad externa symbola.

GARDINERVS.

Quod Cyrillus carnis Christi, & nostræ vnionem explicans dicit, tanquam ex ceris liquefactis vnum fieri, Chrysostomus ita explicat, Redigi nos cum Christo in vnam massam: non solum fide, inquit, sed etiam re.

MARTYR.

EX illo simili Cyrilli, de duabus ceris, quæ per liquefactionem in vnum coeunt, & ex eo, quod Chrysostomus ait, nos cum Christo redigi in vnam massam, idque non solum fide, sed etiã re: quodq; idẽ addit, Christũ per cibũ B cõmunicare nobis carnẽ suã, & se ipsum nobis per corpus suũ cõmiscere: quodq; ait seruos apud Iobũ dicere. *Quis nobis det, vt eius carnib⁹ impleamur?* iste cõcludit, Chrysostomũ sentire verã corporis Christi præsentiã exhiberi nobis in sacramento. Ego verò respõdeo, Primũ simile illud Cyrilli de duabus ceris valdè esse hyperbolicũ. Corpus.n. Christi gloriosũ liquefieri nõ potest, neq; per cõiunctionẽ, vt loquutur, indiuidualẽ in omnes cõmunicantes distribui. C Imò ne nostra quidẽ corpora liquefiunt ad eum modũ, quẽ verba illa Cyrilli pręse ferũt. Necesse ergo omnino est fateri, vtrinq; esse loquutionem metaphoricam: qua significetur arctissima quędã coniũctio carnis nostræ cũ carne Christi. Quemadmodũ autẽ id nõ fide, & dilectione fiat, sed etiam re ipsa, propòsita responsio satis declarat. Atq; ista cõmunicatio dupliciter dici potest fieri per cibum: vel quòd Christ⁹ spiritualẽ perceptionẽ carnis suę appellauit mãducationem: vel quòd ea in sacra Cœna per sacramentalem cibum, tanquam per instrumentum spiritus sancti subministratur. Quod autem additur, Christum se nobis commiscere per corpus suum, id ita debet intelligi, vt cogitemus, quicquid nobis est commercij cum filio Dei, illud omne non alio pacto nobis contingere, quam per carnem Christi, quatenus credim⁹, eam nostram ob causam suffixam fuisse in crucem. Nos enim cum Christo, tanquam cum capite nostro copulari, testantur beneficia illa, quæ ad nos per eius humanitatem deriuantur. Locus etiam ille Iobi, etsi a Chrysostomo in longè alienum sensum vsurpetur, nihil tamẽ nostræ sententiæ aduersatur: modo communicatio ista, & repletio, nõ naturalis, sed spiritualis intelligatur. Hęc ergo, quę Inconstanti⁹ coa-

ceruauit ex Chrysostomo, neque ipsius causam quicquã iuuât, neq; nostrã premũt. Quod autẽ nos quærimos, quid panem oporteat transubstantiari, com nos ipsi absqoe vlla Transobstantiatione efficiamur re ipsa corpus Christi, & cũ eo misceamor, id iste non à se, sed à Deo authore operis quærendũ ait. At ego respondeo, nihil esse, qood Deum de his rebus interrogemos: ille enim horum portentorũ non est author. Te potius, tuosq;, Inconstanti, qui ista peperistis, & finxistis de vestro, & postea inauspicatissimũ fœtum Dei nomini supposuistis, oportet de vestris ineptijs respõdere. Sed tu te dicis ad ista aliàs respõdisse. Rectè. Et ego memini me illa tua responsa aliàs satis copiosè refutasse. Quare, si nihil habes noui, quod adferas, quæstioni nostræ succũbis, nec te potes vllo modo explicare. Verũ addit, *omnẽ responsionẽ nostrã ad hãc redire summã, nullam aliam esse coniunctionẽ inter nos & Christũ, quã fidei. Chrysostomũ autem coniunctionẽ illam, quæ re ipsa fiat, à coiunctione fidei longè diuersam facere.* Respõdeo, Chrysostomũ coniunctionẽ nostrã, quam habem⁹ cum Christo, rectè distinguere: nec nos eam, quæ duplex sit, vnam facere. Et certe Christũ nobiscũ primũ fide coniungi & charitate, nulla ratione negari potest. Paulos enim ait, Christũ habitare in cordibus nostris per fidẽ: & Iohãnes, Deũ manere in oobis per charitatẽ. Sed huc accedit alia etiã coniunctio: vt & anim⁹, & corpus nostrũ, quemadmodũ in Solutione respõsum est, à Christo, tãquam à capite, & instaurationẽ suam & gratiã, & alia dona multiplicia percipiat, nosq; ipsi cũ ex eo spiritũ, & vitã cœlestẽ hauriamus, verè efficiamur membra Christi. Atque hæc posterior coniunctio priorem necessariò sequitur. Atqui Inconstanti⁹ prorsus decreuit nolle vllis rationibus acquiescere, nisi quo iure, quàoe iniuria obtineat, carnẽ Christi realiter, & substantialiter conflari, & cõmisceri eum carne nostra. Id autem ego vicissim testor, nullo modo dari posse, nisi velimus caroẽ domini per innumerabiles homines, & loca infinita diffundi, & corruptioni, immũditiæ, infirmitati, & morti deniq; subijci. Chrysostomos verò nihil sibi aliud voluit, quã ne priori illa coniũctione, quã habem⁹ per fidẽ, rem omnẽ prorsus perfectã esse existimemus: sed potios, vt ad illam alterã, quę efficitur, & pendet ex priori, respiciamus. Insaniat Inconstanti⁹, quantum velit: nihil amplius potest è scripturis, & fidei Regulis extorquere.

Christus quomodo coniungatur nobiscum.

Postea citat Cyrillũ ex libro 10. cap. 13. in Iohan. Is ait, *nos coniungi cum Christo habitudine virtutũ.* Id ego, vt non inficior, ita etiã addo, huiusmodi coiũctionẽ, quę ad instaorationẽ pertineat sequi priorem: illam verò nos adipisci per fidem, non quidem quatenus fides virtus est, sed quatenos Christus per eã à nobis comprehensus nos totos iostanrat. Chrysostomos autem ita scripsit, vt ostẽderet, cogitationẽ illam, quã habemos ex fide de corpore Christi pro nobis in crucem tradito, non esse absolutã, & summã nostrã cooiunctionẽ eum eo: sed aliam quandã cooiunctionẽ arctiorẽ seqoi, propter illa, quæ Christus ita fide apprehensus in nobis efficiat. Corpus aotem Christi cum nostro corpore penitus coniungi, & commisceri, quemadmodũ intelligendũ sit, sæpè iam diximos: nimirũ, conditiones, & qualitates corporis Christi redũdare in nostra corpora, vt iam eandẽ carnem com Christo commonẽ habeamus. Nam quòd attinet ad speciem, & naturã homanã, antea cũ eo coniungebamur per physicã nascendi rationẽ: postea autem magis etiam illi efficimur similes virtotibus, & dotibus spiritualibus per nouam instaurationem. Atque ita aliquo modo dici possumus cum Christi corpore commisceri.

Postea Inconstantius noster ad *παρεργα* quędam, & aliena voluit excurrere, quasi nos dicamus, *post adeptam regenerationem, & coniunctionem cum Christo, quam habemus per Baptismum nihil alia noua coniunctione opus esse, & idcirco frustrà institutum esse sacramentum Eucharistiæ.* Atqui nos Cœnam domini & pluris facimus, & sæpios frequentamus, qoàm omnes Papistæ solent. Scimus enim, dona illa, quæ antea habuimos, istis exercitijs fidei & confirmari in nobis, & augeri. Addit iste, *hac alimonia spirituali corpus ali corpore.* Hic ego scire velim, si hæc alimonia est spiritualis, quid iste dicat corpus ali corpore. Nam cibos ille corporeos, quo aluntur corpora, certè non est spiritualis. Ad extremũ, fatetur, verũ esse, qood dicimus, *Loquutiones illas Chrysostomi, Impleri carnib⁹ Christi, & dentes in eius carnem infigi, figuratas esse: sed non nisi homini animali: nam eas homini spirituali esse proprias, & significare proprietatem mysterij.* Verùm hoc ego à tam acuto Sophista expectabam, vt exponeret oobis, qoónam tandem modo dentes nostri propriè, ac verè infigantur in carnem Christi. Non enim satis erat hoc dixisse: explicasse etiam id oportoit. sed ignoscendum est Inconstantio Homo simplex facere noluit, quòd videret non posse fieri. Quàm autem illud firmum sit, quod ait eandẽ loquutionem & figuratam esse, & propriam, soprà ostendimus.

Argumentum Gardineri ex eodem Chrysostomo, ad Neophytos.

ET aliam mihi Deus vltra tutelam donauit armorum. Quid illud? Mensam præparauit, vt cibum satietatis o[…]i ederet: vt post epularum refectionem inimicum possim robustius superare. Cũ enim te egredientem post conuiuiu[…] Dominicum viderit inimicus, post cœlestes epulas tanquam ignem leonis ore flammantem fugit, & deserit omni vento velocior nec approximare contendit, & quum cruentam linguam tuam de longè ille crudelis perspexerit, mihi crede, non stabit: & cum os tuum senserit rutilare, gressum suum retrò cum timore torquebit.

SOLVTIO.

QVIS non videat, hic esse hyperbolen, cum dicat os rutilare, & linguam cruentam

tam esse? Ne ergo cauilleris, cruorem intelligi inuisibilem, pro vnà cum vino, aut accidentibus vini lingua nostra eruentetur.

GARDINERVS.

Quod Sectari⁹ dicit hyperbolen, vehementia est sermonis, ex rei, quæ verè adest, magnitudine nata: quæ nisi subesset verè eloquentia ridicula videretur.

MARTYR.

Omninò contendit, verba illa Chrysostumi propria esse, nullo autem modo hyperbolica. *vehementia*, inquit, *sermonis est, ex rei, quæ verè adest, magnitudine nata.* Est quidem ea, Inconstãti, sermonis vehementia: sed quæ rei veritatẽ longè superet. An enim ora ipsa cõmunicantiũ propriè rubent? An eorum linguæ verè eruentantur? An ita prorsus furis, vt velis ista defendere esse propria? *At, nisi res ipsa*, inquis, *adfuisset, eloquentia illa fuisse ridicula.* Imò ridicula non erat, vel eo nomine, quòd exprimeret magnitudinem eximij sacramenti. Quid obsecro te, verè aderat in sacrificijs veterũ? Tamen Deus ait se in illis odorari odorem suauitatis. Verũ huic homini nil est in sacramento magnum, nisi ibi corpus Christi delitescat conclusum sub accidentibus. *Proprijs*, inquit, *verbis dicit, Cælestes epulas in mensa proponi. Audio, & fateor.* Sunt Cœlestes epulæ. An idcirco statim necesse est, ibi adesse substantialiter & realiter corpus Christi? Certè manna etiam dicebatur panis cœlestis, & panis Angelorum. Et in Baptismo res nobis haud dubiè cœlestes dantur: & ita dantur, vt qui tinguntur, Christum ipsum induant. An ea causa dicemus corpus Christi realiter & substãtialiter aut nunc esse in Baptismo, aut olim fuisse in manna? Si illæ epulæ, quemadmodũ Chrysostomus loquitur, sunt tutela animorũ, quomodò sunt corpus, quo alatur corpus nostrũ? Inconstantius enim paulò suprà ita scripsit: Et, quod corpore comedimus, corpus tuetur, & confirmat, non animum.

Deinde addit, *Chrysostomũ persequi allegoriam.* Hic ego de isto quęro, sermo allegoricus propriúsne sit, an figuratus? Proprius quidem nõ est, cum allegoria inter figuras censeatur. At si est A figuratus, cur iste reijcit hyperbolẽ, præsertim cum hæc eiusmodi sit allegoria quæ rei veritatẽ superet, & id quod re ipsa non sit enuntiet? Ora enim communicantium, eorum maximè, qui ęgrotent, pallent, nõ rubẽt. Libẽter recipio similitudinẽ, quã adducit ex epistola ad Galatas: vbi Paulus ait, Christum depictũ fuisse ante oculos Galatarũ, & in illorum cõspectu fuisse crucifixũ: qua de re, cum multa supra dixerim, hic nihil repeto. Ex illa tamen interpreta- B tione sic concludo: Quemadmodum Christus reuera non crucifigebatur ante oculos Galatarũ, quamuis ita depictus fuerit, quasi re ipsa, & coram fuerit crucifixus: ita Chrysostomus ait, Sanguinẽ Christi ita communicari in sacra Cœna, quasi adsit realiter, & dentibus, atq; ore recipiatur, & illas partes corporis nostri cruentet: quãuis ei⁹ sanguis re ipsa nõ adsit substãtialiter, nec verè, aut propriè tingat ora cõmunicãtiũ. Neq; tamẽ vel ista à Chrysostomo, vel illa à C Paulo vanè, atq; inutiliter dicebãtur. Verũ ista, quæ Chrysost. commemorat, ait *dæmoni internè relucere.* Atqui ea, quæ reuera nõ sunt nõ possunt nec homini, nec dæmoni relucere. Quod si ista falso appareãt, iam loquutiones illæ, os rutilare, & linguã rubere, non erũt proprię: nisi affirmare velis omnia reuera esse crocea, quod homini ... ita videãtur Omnino ergo Inconstan... in his verbis agnoscere orationem figuratã. Postremò concludit, non quidẽ quod ratio, sed quod pertinacia dictauerat, D Chrysostomũ nõ ita fuisse scripturũ, nisi persuasam habuisset verã, realem, & certã præsentiam corporis Christi. Imò, Inconstanti, quæ argumentis probare, & persuadere volumus, ea non solem⁹ per tropos efferre, aut hyperbolas.

Argumentum Gardineri ex eodem Chrysostomo, De proditione Iudæ.

ET nunc ille præstò est Christus, qui illam ornauit mensam: ipse istam quoque consecrat. Non enim homo est, qui proposita in Consecratione mensæ domini corpus Christi facit, & sanguinẽ: sed ille, qui crucifixus pro nobis est Christus. Sacerdotis ore verba proferuntur: & Dei virtute consecrãtur, & gratia. Hoc est, ait corpus meũ. Hoc verbo proposita consecrantur, Et sicut illa vox, quæ dixit, Crescite & multiplicamini, & replete terrã. semel quidem dicta est, sed omni tempore sentit effectũ, ad generationẽ operante natura: ita vox illa semel quidem dicta est, sed per omnes mensas Ecclesiæ vsque ad hodiernum diem, & vsque ad eius aduentum præstat sacrificio firmitatem.

SOLVTIO.

HIC locus, si bene consideretur, & conferatur cum alijs, apparebit Chrysostomũ nihil minus sensisse, quàm corpus Christi esse naturaliter, & corporaliter in pane. Nam eo modo tantum in cœlo est. Nos autem mentibus nostris per fidem ascẽdimus in cœlũ, & ibi illũ comedim⁹. Sacramẽtaliter tamẽ tanquã in signo & figura, corp⁹ & sanguis Christi sunt in pane & vino: quemadmodũ etiam in aqua Baptismi. In illis autẽ, qui ritè recipiũt panẽ & vinũ Eucharistiæ, corp⁹ Christi est in multò maiori perfectione, quã si adesset in illis corporaliter: Nã ita illis nihil prodesset. Cum aũt sit in illis spiritualiter per diuinã potentiã, dat illis vitam æternã. Et, quemadmo

dũ per verbũ eius omnia creata sunt,& virtute,ac vi illorũ verborũ, Crescite ac multiplicamini,hucusq; omnia generãtur,& crescũt: ita virtute horũ verborum,Edite, Hoc est corp⁹ meũ: Bibite.Hic est sanguis meus,nõ autẽ virtute, aut vi vllius hominis,panis & vinũ sunt eo modo cõsecrata. vt, quicunq; cũ viua fide illũ panẽ comederit, & illud vinũ biberit,spiritualiter mãducet,& bibat Christũ sedentẽ cum patre. Hic est sensus verus & germanus verborum illorum Chrysostomi.

GARDINERVS.

HIC habemus ex Chrysostomo,verba Cõsecrationis esse hæc,Hoc est corpus meũ: sed Christũ adesse,qui virtutẽ addat,& gratiã: vt quod semel ab eo dictũ est,semper intelligatur,& fit ab eo dictũ,dũ facimus,quod Christ⁹ iussit fieri.

MARTYR.

Si ista sunt verba Consecrationis, quemadmodũ Chrysostomus videtur dicere,& iste noster annotauit, cur ausi sunt Papistæ voculã illam,*Enim*, interponere,& ex oratione quadriuerbia quinqueuerbiã facere? curue Cyprianus vti superius ostendi, aliter illa producit? Certè nec ex Matthæo,nec ex Marco, nec ex Luca,nec ex Paulo,nec etiam ex Chrysostomo suum illud *Enim* habere potuerunt. Sed apparet, istos ne Consecrationẽ quidem sacramenti aliqua sua traditiuncula carere voluisse. Deinde Chrysostomus,cum dicat,*Verba sacerdotis ore proferũtur,Dei autem virtute consecrãtur & gratia*, perspicuè docet, Sacramentũ non fieri vi, atq; efficacia illorũ verborũ: illud enim fieri gratia, & virtute Dei: etsi etiã verba illa diuina ex domini instituto admisceãtur. Et sanè Christũ ipsum adesse & sacramento vim, & gratiã Communicãtibus suppeditare, nos nunquã negauimus. Adest enim diuinitate sua, ac spiritu: idque ad conficiendũ sacramentũ arbitramur esse satis.

Verum ex hisce verbis Sophista putat, se reperisse causam, cur Chrysostom⁹ suprà dixerit: *Ne putemus nos accipere corpus ab homine, sed à Deo, quod hoc illius sit opus,etiam si id homo minister visibiliter exequatur.* Quòd si hæc ratio satis firma sit, non video, cur nõ illa in nostra quoq; causa valere debeat: vt putemus panem & vinũ non adesse,non quòd reuera non adsint,sed quod nõ sit illarum rerũ opus, quòd nos alamur ad vitã æternam. Illa enim ingrediuntur in corpus nostrũ,& corpus alunt. Illud autem verè præstãt corpus & sanguis Christi hausta à nobis & comesta spiritualiter. *Chrysostomus*, inquit,*testatur hoc loco, Consecratione mensæ fieri corpus domini. De pane autem,inquit, & vino nullam facit mentionem.* A *Nã anteà dixerat,illa assumpta esse corporis substãtia.* Ego tamẽ in illis verbis ita lego: In Cõsecratione mensæ domini proposita fieri corp⁹ Christi. Quæso vero, Inconstãti,quænã illa sunt Proposita,quę Chrysostom⁹ dicit fieri corp⁹ Christi? Mirabor,si dixerit,accidẽtia. Illa enim non mutãtur,neq; quisquã vnquã dixit, accidentia esse corp⁹ Christi. At si Chrysostomus cũ diceret, Proposita,significare voluerit panẽ & vinũ,quo modo negas illũ harũ rerũ vllã fecisse mentionẽ? B At illa,inquis,dixit absumpta esse substãtia corporis. Memini. Verũ id dixi,non posse propriè accipi, vtq; verba ipsa sonãt,quod idẽ Chrysost. dicat, illa proponi,& fieri corpus Christi.

Sed addit,*omnia illa absurda, quæ nos rũmemorare solemus in Transubstantiatores, nunc recidere in Chrysostomum: panem videlicet aboleri: accidentia manere sine subiecto: decipi, & falli sensus: leges naturæ violari: miracula confingi sine necessitate: cum tamen ille pater ob hæc dicta à Catholicis nunquam passus sit* C *calumniam.* Quam quæso, ob hæc pati potuit Chrysostomus calumniam, quæ ille nunquam dixerit? Nam,quemadmodum à nobis satis fusè ostensum est suprà, ille & cum sacris literis, & cum alijs Patribus panem relinquit in sacramento. Quod autem semel dixit, Mysteria con sumi, id satis perspicuè docui & quo tropo, & quare dixerit. Accidẽtia verò manere sine subiecto, in hoc sacramento illudi sensibus, Leges naturæ violari, & alia infinita vestra miracula D intercedere nusquam dixit. Quod autem alicubi facit miraculi mentionẽ, id quale esse velit, suprà suo loco ostendimus. Quare veri nostrum corrumpant Chrysostomum, eumque cogant alia dicere, quàm ipse velit, & Deus videt,& prudens Lector facilè iudicabit.

Argumentum Gardineri ex Hieronymo in Epistolam ad Titum.

Si autem Laicis imperatur,vt propter orationẽ abstineant se ab vxoribus,quid de ipso sentiendũ est,qui quotidie pro suis populiq; peccatis illibatas Deo oblaturus est victimas? Relegamus Regũ libros: & inueniemus,sacerdotem Abimelech de panibus propositionis noluisse prius dare Dauid,& pueris eius, nisi interrogaret vtrũ mũdi essent pueri à muliere,nõ vtiq; aliena,sed coniuge. Et nisi eos audisset ab heri, & nudiustertius vacasse ab opere coniugali, nequaquã panes quos prius negauerat,concessisset. Tantũ interest inter propositionis panes,& corpus Christi,quantũ inter imaginem,& veritatem: inter exemplaria futurorum, & ea ipsa, quæ per exemplaria præfigurabantur.

SOLVTIO.

HIERONYMVS, si eum rectè intelligas,per hæc verba sensit, panes propositionis fuisse tantũ obscuram vmbram Christi venturi: sacramentũ autẽ corporis Christi esse clarum testimonium.Christum iam venisse. & præstitisse ea,quæ erant promissa: cumque in præsentia solari nos, & pascere spiritualiter suo corpore & sanguine: quamuis corporaliter iam olim ascenderit in cœlum.

GARDI.

GARDINERVS.

IMO Hieronymus apertè loquitur panes propositionis esse figuram corporis Christi, quod isti conficiunt in Eucharistia, quorum sanctimoniam & castitatem exigit.

MARTYR.

REpetere hoc loco, quid sit discriminis inter Sacramenta Legis & Euangelij, cum præsertim id a me suprà non vno loco satis fusè dictum sit, esset actum, quod aiunt, agere. Verum *Hieronymus*, inquit iste, *apertè loquitur, Panes propositionis fuisse figuram corporis Christi, quod conficitur in Eucharistia.* Ego verò fateor, Sacramenta Veterum & figurasse Christum, & eadem nostrorum etiam Sacramentorum quosdam fuisse typos. Paulus enim ad Corinthios manna, & aquam etiam, quæ fluxit è petra, confert cum Eucharistia: & transitum maris, & protectionem nubis cum Baptismo. Addo etiam, Sacramenta illa Veterum propter obscuritatem, fuisse instar vmbræ: nostra verò propter claritatē esse quodammodo lucem: & illa fuisse notas quasdā rei futurę: nostra aūt esse promissionis iam factę & prestitę consignatio: & inter nostra & veterū Sacramēta hæc ferè sunt discrimina.

Cæterum, quòd Inconstantius contendit, in illorum Sacramentis Christum tantum fuisse adumbratum, in nostris autem illum realiter & substantialiter delitescere sub accidentibus panis & vini, id itidemum à nobis impetrabit, si confirmari posset è sacris literis. *Christi quidē,* inquit, *vnum est corpus: cuius futuri panes propositionis figura erant, & iam venturi, quomodo nobis in Eucharistia daretur in cibum.* Si iste putat, me daturum, panes propositionis fuisse figuram corpo- A ris Christi aliquando per Transubstantiationē futuri in Eucharistia, vehementer errat. Non enim potuit vera figura antecedere eiꝰ rei, quæ nunquam esset sequutura. Fuit quidem in illis panibus figura corporis Christi, quatenus illud aliquando dandum erat in crucem, & futurum nostra spiritualis alimonia ad æternam vitam: modo sub hac ratione apprehendatur, & comedatur per fidem.

At apparet, inquit, *ex istis verbis Hieronymi, cor-* B *pus Christi tam verè dari nobis in cibum, quam illis dabantur panes propositionis. Nam alioqui frigida esset collatio, si nihil aliud esset nostrum altaris sacrificium, nisi figura sola.* Hoc, Inconstanti, nec Hieronymus dicit, nec nos sentimus. Datur quidem nobis corpus Christi, sed mente comedendum per fidem: ore aūt corporis nostri non corpus ipsum Christi recipimus, sed tantum symbola: quæ tamen suo modo appellantur & sunt corpus & sanguis Christi. Neque tamen propte- C rea frigida est illa collatio Hieronymi. Etsi enim vtrinque significetur, corpus Christi esse spiritualem nostrum cibum, tamē Eucharistia nostra multis modis dignitate vincit panes propositionis. Neque nos nudam in Eucharistia, & profanam figuram constituimus: nisi quòd Inconstantius homo delicatus, præter suam Transubstantiationem, omnia tanquam profana & insulsa fastidiat.

Argumentum Gardineri ex Augustino in Psalmum 33.

ET ferebatur in manibus suis. Hoc verò, fratres, quomodo posset fieri in homine, quis intelligat? Quis enim portatur in manibus suis? in manibus aliorum potest portari homo: in manibus suis nemo portatur. Quomodo intelligatur in ipso Dauid secundum literam, non inuenimus: in Christo autem inuenimus. Ferebatur enim Christus in manibus suis, quando commendans ipsum corpus suum, ait, Hoc est corpus meum. Ferebat enim illud corpus in manibus suis. Ipsa est humilitas domini nostri Iesu Christi: Ipsa multum commendata ab hominibus.

SOLVTIO.

HOC nos minimè inficiamur. Quid enim prohibet Christum gestasse manibus suis corpus suum, si per corpus intelligas corporis Sacramentum? Idque Augustinus ipse satis ostendit se sensisse, cum ad finem eius loci addat, Quodammodo: ferebatur, inquiēs, quodāmodo in manibꝰ suis. Ac si diceret, nō simpliciter, non propriè, nō realiter se gestauit, sed quodāmodo. Is autē modus ille est, quē diximus.

GARDINERVS.

Si illud, Quodammodo, quod est in Augustino de sola figura intelligeretur, nihil magni dixisset: quia cuiuis, in procliui est sui ipsius figuram ferre.

MARTYR.

OCcidit miseros Crambe repetita magistros. Est .n. vt aiunt, bis Crambe mors: qua tamē iste noster plus, quā credi possit delectatur. *Si Augustinus illud suū Quodā modo*, inquit, *intellexisset de sola figura, nil magni dixisset, nā cuiuis in procliui est sui ipsiꝰ figurā ferre.* Atqui Augustinꝰ illud suū Quodámodo, nō de quauis figura intelligi voluit, sed tantū de ea, quæ esset eximiū Sacramentū. Id aūt tantū est, vt institui nō possit, nisi à solo Deo. Vt aūt Christꝰ simpliciter & E propriè, gestauerit se ipsū in manibus suis fieri nō potuit. Nā si ita esset, velint nolint omnes Papistę, oportuisset omninò Christi corpꝰ congeminari: vt vnū esset, quod gestaret, alterū verò quód gestaretur. *Verū August.* inquit, ait, *Hoc se nō legisse de Dauide secūdū literā:* Quasi verò significare velit, illud secundū literā verū esse de Christo, id est, illū gestasse se, nō figurā sui. *Quod tamē quodā fieri rectè subijcit: nō tamen eo modo, qui expositꝰ est a Sectarijs, sed qui nobis mirandꝰ, & captu nostro,*

superior intelligatur: ne geminationem corporis, aut aliud rationis nostræ figmentum adferamus. Hoc etiá, quod Augustinus ait, secundom literam, quo modo esset intelligendum, suprà ostendimus in Obiectionibus. Quoniam tamen iste me sua improbitate & importuna Sophistice ita cogit, non grauabor duobus verbis eadem repetere. Etsi enim eadem toties audire Lectori molestum est, tamen verom iterum, atque iterum audire, spero, non erit inutile. Augustinus A ergo Literam appellat historiam, secundum quam non legimus, Dauidem gestasse se manibus suis vllo modo, neq; simpliciter, quod fieri non poterat, neque in sacramento. Id tamen Christum fecisse, quoad Sacramẽtum legimus in historia Euangelistarum. Ista ergo Sophistica Inconstantij eius crassum & futile commentum nihil iuuat. Sed hac de re, Lector, si plura quæras, remitto te ad ea, quæ suprà hac ipsa de re copiosius à me disputata sunt.

Argumentum Gardineri ex Augustino de Trinitate lib.3.cap.4.

POTVIT tamen significando prædicare dominum Iesum Christum, aliter per linguam suam, aliter per epistolam, aliter per Sacramentum corporis & sanguinis eius. Nec linguam quippe eius, nec membranas, nec atramentum, nec significantes sonos lingua editos nec signa literarum conscripta pelliculis, corpus Christi & sanguinem dicimus, sed illud tantum, quod ex fructibus terræ acceptum, & prece mystica consecratum ritè sumimus ad salutem spiritualem in memoriam pro nobis Dominicæ passionis. Quod cùm per manus hominum ad illam visibilem speciem perducitur, non sanctificatur, vt sit tam magnũ sacramentũ, nisi operante inuisibiliter spiritu Dei.

SOLVTIO.

MIRVM est, istos in hoc Sacramento nullum agnoscere opus spiritus sancti, nisi Transubstantiationem. Nam audito opere spiritus sancti, statim eam inferũt. Atqui symbola non possunt adduci ad conditionem Sacramentorum, nisi ope diuina: nimirum, instituto domini, sacris verbis & efficacia spiritus sancti. Hæc enim facta iam sacramenta non amplius incurrunt in animum nostrum vulgari & communi modo: sed vehementi atque efficaci impetu spiritus: cuius etiam spiritus operatione ac vi, mẽtes nostræ incitantur ad res ipsas, quæ in Sacramentis adumbrantur complectendas.

GARDINERVS.

AVGVSTINVS de mysterijs non semper loquitur apertè: sic enim ferebat hominum, quibus cum versabatur, & temporum conditio.

MARTYR.

QVid, obsecro te, obstitit Augustino, quò minus de Sacramentis apertè & perspicuè loqueretur? Conditio, inquis, hominum, quibus cum versabatur, & temporum. Mirũ, Augustinus enim Apher erat: & in Aphrica, vt ipse fateris. Cyprianus diu ante illum apertisimè de hac re loquutus est: cum adhuc Euangelium nec à principibus Romanis, nec ab illa prouincia publicè receptum esset. Quid ergo in causa fuit, cur eadem in prouincia melioribus temporibus, publicè iam vbique recepto Euangelio, Augostinus obscurius, & tectius loqueretur? Certè nisi tu causam aliquam probabiliorem & certiorem adferas, hoc totum à te confictum esse iudicabimus. Alij patres ante Augustinum, quales sunt Ignatius, Origenes, Ambrosius, Chrysostomus, Hilarius, Basilius, Nazianzenus apertisimè, vt tu putas, de Eucharistia loquuti sunt. Solus Augustinus cogebatur scripta sua caligine & fuco inducere, ne ab illorum temporum hominibus intelligeretur. O lepidum Sophistæ caput. Sed difficile erat sub tam angustis folijs tam amplum mẽdacium occultare.

Tamẽ addit, *eundẽ illum Augustinum eodem in libro collegisse spiritus, & de fide sua tulisse luculentũ testimonium: cum dicat, nos accipere id, quod consecratum est, ad salutem spiritualem.* Eius enim, inquit, quod sumitur, effectus, satis prædicat ipsius, B quod sumptum est, dignitatem. At hoc nec inauditum nobis est, nec inusitatum in doctrina nostra, Eucharistiam sumi ad salutem spiritualem. Cum enim in sacra Mensa recipimus symbola, mente, ac spiritu per fidem, Christum ipsum amplectimur, atque ab eo salutem, & omnia nostra bona in nos deriuamus. Cum ergo ex vero vsu Eucharistiæ, vi atque ope spiritus sancti fides nostra exuscitetur & augeatur, rectè dicimus, id, quod in Cœna consecratũ est, C sumi à nobis ad salutem. Fide enim nostra ita aucta, & inflammata complectimur ipsum dominum omnis nostræ salutis fontem. Baptismus etiam, etsi in eo nulla sit realis & substantialis præsentia corporis Christi, tamen recipitur ad salutem.

Addit: *Vnde magnum dicit sacramentum, cuius, quanquam quod visibile est, producat homo, sua opera dum sit panis, tamen inde fit Sacramentum, operante id inuisibiliter spiritu Dei. Et notat Augustinus opus* D *spiritus sancti in Sacramenta conficiendo, ex cuius postea sumptione salus accedit: quæ quatenus ita exprimat Augustinus, videtur cum Ecclesiastica de hoc Sacramento traditione maximè consentire. Sectarius autem ita nugatur, quasi Catholici hunc locum citarint propriè ad probandum Transubstantiationem: & arsus deinde à constitutione suæ figuræ, in qua frigidam quandam operam affingit spiritui sancto, tandem delabitur ad operationem, quæ fit per spiritum in mentibus nostris,*

nostris, vt amplectamur res significatas, quod est verũ & magnum opus Spiritus: sed de quo patres non loquuntur, cùm tractant mirabilem mysterij constitutionem, dum præparatur in altari, vt videatur primum secundum Chrysostomum Christus: & postea à nobis ore sumatur. Caterùm hæc est Sectariorum sophistica perpetua, cùm aliud agitur, alia fabulari: & ideò semper reuocandi sunt ad statum causæ, quem fugiunt, illo Comici dicto, Quin hoc agis. Vides, Lector, deotem Inconstãtij satis atrum. Excutiamus singula, & videamus, quantum nobis vulnus impresserit, *Fit*, inquit, *Sacramentum, operante id inuisibiliter Spiritu Dei.* Quid obsecro, illud est, quod dicis fieri Sacramentum? Id, inquit Augustioos, qood ex terræ fructibus accipitur. Rectè. Sed an terra effundit accidentia sine subiecto? Nõ, arbitror. Ergo accideotia sioe subiecto nõ sunt Eucharistiæ sacramentum. Sed quorsum ista tua tam multa? Nos enim nuoquam scripsimus, Sacramenta fieri absque opere, & vi spiritus sancti: imò semper docuimus, & adhuc cõtendimus, Deum solum posse instituere & facere Sscramenta. At Spiritus Sanctus in conficieodo Sacrameoto habet opus suũ. Quis hoc neget? Non tamen ita, vt fiot Sacramenta extra vsum. Nisi enim illa perpetuò verbum adiunctum habeant, & nisi id fiat quod Dominus iussit, desinunt esse Sacramenta. Quod autem videtur negare, suos citare solere hunc locum ad probandam transubstãtiationem, equidem non video quid velit. Qoorsum enim alioqoi illa tendunt? Quod enim addit, *Ex cuius postea sumptione salus accedit*, poto illom per salutem iotelligere Christum ipsum. At si Christus ipse, quod ad corpus attinet, adsit realiter & substantialiter, statuit, non posse voà adesse substantiam panis. Ergo, qui istum locum Augustini citant, probare ex eo conantur beatam illã suã transubstãtiationẽ. Duab. enim de reb. ioter nos contenditur: oimirũ, de Transubstantiatione, & de reali præsentia. Necesse ergo est, vt ad alterutrum horum confirmandum addoeatis hunc locum Augustini: vt si pro Transubstantiatione vestra non faciat, necesse omnino sit vos eo vti voluisse ad statuendam realẽ præsentiam. At si ea vobis detur, statim concluditis, necessariò sequi Transubstaotiationem: oõ rectè quidem, sed meptè & putidè: tamen ita concluditis. Quare iste noster aut sui oblitus est, aut quod apertè facit, id se inficiatur facere: quorum alterum hominis est stupidi, alterum viri non boni.

Verùm ait, nos, nescio quam leuem & frigidam opellam tribuere Spiritui S. in figura constituenda, & ita à statu causæ discedere. Sed an hoc est à statu discedere, docere Sacramẽta fieri à Spiritu S.? *Loquimini*, inquit, *de Figura, quasi omnia Sacramenta non sint figuræ* Si patres passim appellant Sacramenta signa, figuras, symbola, typos, quid nos ita grauiter peccamus, si interdum loquamur eodem modo: præsertim cùm de profana & vulgari figura non loquamur? Imò ex istis ipsis verbis Augustini euincimus, Sacramentum esse sigouin. sic eoim scribit: *Potuit tamen significando Paulus prædicare aliter per linguam suam, aliter per epistolam, aliter per sacramẽtum corporis & sanguinis eius.* Hæc verba satis docent, Sacramentũ corporis & sanguinis Domioi significando prædicare. At vnde hoc habet Sacramentum? an à natura? Si ita esset, sacra mysteria essent res oaturales. At si diuinitùs, necesse est, vt fatearis id fieri opere Spiritus Sancti. Verùm hæc opera leuis, inquit est & frigida. Quid ita? an Sacramenta putas res vsq; adeò esse viles? Apud nos certè sunt io precio. Sed tibi scio præter Transubstantiatiooem tuam omnia videntur esse vilia.

Addit, nos dilabi ad operationem eam, qoæ fit à Spiritu Sancto in mentibus nostris: de ea autem patres non loqui, cùm agatur de admirabili constitutione mysterij. Imò suprà ostendi compluribus & euidẽtissimis exemplis, patres cùm loquantur de motatione symbolorum, sæpissimè, ac ferè semper adiungere conuersionem nostrã in Christum. Et ne longius discedã, Augustinus hoc ipso in loco hęc duo duo cooiunxit. Sic enim scribit: *Sed illud tantũ, quod ex fructibus terræ acceptum, & prece mystica cõsecratum, ritè sumimus ad salutem spiritualem.* Hîc ego libenter ex isto meo audire velim, vtrum putet, salutem nostram spiritualem constare posse absque opere, & vi Spiritus Sancti. Cùm nemo sit ita impudens sophista, vt hoc negarẽ possit, confido satis perspicuè ostensum esse; nos, cùm ista dicimus, à statu causæ non discedere. Quid autem Chrysostomus sibi velit, cùm dicat Christum à nobis videri & ore sumi, aliàs dixi, quod esset satis.

Argumentum Gardineri ex Augustino in Psalmum 98.

SVSCEPIT enim de terra terram, quia caro de terra est: & de carne Mariæ carnem accepit: &, quia in ipsa carne hîc ambulauit, & ipsam carnem nobis manducandam ad salutem dedit: nemo autem illam carnem manducat, nisi prius adorauerit, inuentum est, quemadmodum tale scabellum pedum domini adoretur: & non solùm non peccemus adorando, sed peccemus non adorando.

SOLVTIO.

QVOD Augustinus dicit, Christum ipsam carnem suam nobis dedisse manducandam, non efficit, eius carnem corporaliter adesse præsentem in Eucharistia, &

à nobis corporaliter manducari. Satis enim eſt ad Auguſtini ſententiam ſi adſit, & comedatur ſpiritualiter. Ille enim poſtea ſubiecit, Spiritualiter intelligite,quod loquutus ſum. Non hoc corpus,quod videtis,manducaturi eſtis. Quemadmodum autem dicit de Adoratione,non probat,vllam adorationem dandam eſſe viſibilibus Sacramentis,aut alij vlli rei,quæ ſit in illis corporaliter. Nam re vera nihil eſt in pane realiter & corporaliter,quod ſit adorandum. Carnem autem Chriſti eſſe adorandam propter coniunctam naturam diuinam minimè inficiamur. Verùm Auguſtinus poſtea prudenter monet, Cùm adoras illum,ne remaneas cogitatione in carne,ne à ſpiritu non viuificeris. Ita ego quoque hic moneo,cùm percipitur Eucharistia,non eſſe conſiſtendum in ſymbolis: ſed in ſpiritu & veritate adorandum eſſe Chriſtum ipſum ſedentem in cœlis ad dextram patris: quemadmodum auditis illis verbis Euangelij, Et verbum caro factum eſt, multi pij genu flectunt, & adorant: nec tamen rectè dici poſſunt verba illa adorare, ſed illorum ſignificata.

GARDINERVS.

HOC lo. o Auguſtinus Catholicam doctrinam apertiſſimè ſtatuit, cùm dicit, Chriſtum dediſſe carnem manducandam ad ſalutem.

MARTYR.

NOS quoque dicimns,Chriſtum dediſſe carnem ſuam manducandam ad ſalutē, atque illam adeò carnem, quam aſſumpſit ex Virgine,& obtulit in cruce. Nullam enim aliā Chriſti carnem fides noſtra complectitur: vt ego prorſus non intelligam, quid iſte ſibi velit: niſi fortè hoc ſomniet,carnem Chriſti, quæ eſt in cœlo,non eſſe eandem, quæ nata eſt ex Virgine. Nam cùm nos dicamus, fide manducari carnem illam Chriſti, quæ eſt in cœlo, neceſſe eſt,vt eadem opera dicamus, manducari carnē illam,quam Chriſtus ſuſcepit ex Virgine. Annotatum eſt in Solntiooe, Auguſtinum adiecisse, ſe loqui ſpiritualiter.

Id Inconſtantius ait ſignificare modum dationis: non autem minuere veritatem rei datę. Rectè hoc quidē. Veriſsima enim caro eſt,quæ fide noſtra ſpiritualiter recipitur. Neque enim nos Chriſti corpus regnans in cœlis ad patris dextram imminuimus. Verùm iſte omnino perſuadet ſibi. Auguſtinum ſenſiſſe, corpus ipſum Chriſti eſſe realiter & ſubſtantialiter in Euchariſtia: quod tamen nec ille vnquam dixit,nec nos concedimus aut credimus. *Nam ſi nullum*,inquit,*omnino corpus daretur, id apertè Auguſtinus dixiſſet: qui duo Chriſti naturalia corpora propter abſurditatem docere non poterat.* Quorſum iſtæ ambages? Quis noſtrûm vnquam dixit, Auguſtinum crediſſe, nullum corpus dari communicantibus? Scimus illum & crediſſe, & dixiſſe, in Euchariſtia dari verum corpus Chriſti: at non ore aut dentibus, ſed fide ac ſpiritu manducandum: non realiter præſens vel in pane, vel ſub accidentibus: ſed regnans in cœlo ad dextram patris. Ad hoc autē nihil opus eſt duobus Chriſti naturalibus corporibus. Nam ad noſtram manducationē vnum Chriſti corpus eſt ſatis. Inconſtantius autem ſi ſua inſomnia ſequatur,velit,nolit,cogetur Chriſti corpus congeminare.

Sed quod ad Adorationem attinet, ſubijcit, Auguſtinum non ſenſiſſe, adoranda eſſe viſibilia: neque eum, niſi putaſſet carnē Chriſti verè adeſſe, quicquam loquuturum, aut ſcripturum fuiſſe de Adoratione, quæ adhibenda ſit ante manducationem. Imò agendum erat de adoratione carnis Chriſti maximè ante manducationem ſymbolorum, quòd ea ſint illius carnis myſteria. Nec tamē ea cauſa neceſſe eſt realiter adeſſe,& coram ſiſti Chriſti carnem. Idq́ vt euidentiſsimo argumento oſtendam,velim mihi ab Inconſtantio reſponderi, quid ipſe cū ſuis adorare ſoleant,cùm in paraſceue maioris hebdomadę genu flectunt ante crucem. Quàm idololatricè id faciant,nunc nihil diſputo: hoc tantùm quæro, quid adorent. Reſpondebit,opinor,Chriſtum paſſum, cuius eo die anniuerſaria memoria celebretur. Rectè. Verùm adhoc ſcire velim,vtrum putent in illa cruce Chriſtū ipſum adeſſe realiter. Si non adeſt, cur illum, quaſi ibi adſit,adoratis? Cur ad eam adorationem vos mūtuò cohortamini? Multi olim tempore Hieronymi adorabant, multi adorant ad locum Caluariæ,& ad ſepulchrum. Neque tamen quiſquam,quod ſciam, collegit ex eo,humanam Chriſti naturam ibi realiter contineri: ergo ex adoratione iure non concluditur realis præſentia.

Auguſtinus, inquit,*loquitur de carne data ad manducandum, vt adoretur antequam manducetur: non loquitur de viſibilibus verbis, vt iſti volunt, ſed de carne data: cuius propria eſt manducatio, non diuinitatis. Chriſtus in cœlo regnat Deus & homo: eſt autem in myſterio homo Deus: quia humanitas datur manducanda, quæ prius adoretur, vt inquit Auguſtinus, quàm manducetur.* Scio equidem & fateor, Auguſtinum loqui de carne,quæ detur comedenda: & idcirco addo, Symbola non eſſe adoranda, ſed ſignificata. Vnde autem iſte colligat, nos quod ad hanc adorationem attinet, loqui de verbis viſibilibus,ipſe viderit. Nos quidem docemus, homines pios illis ſymbolis aut viſibilibus verbis prouocari, vt cogitent de rebus ipſis, quæ illis ſymbolis repræſentantur, eaſque ſpiritu

&

& mente comedant. Scimus etiam ex verbis A Domini, Manducare ad carnem propriè pertinere, non ad naturam diuinam. Distinctionem tamen istam inter Deum & hominem, & hominem Deum, nouam esse & peregrinam iudicamus.

Verùm Adoratio, inquit Inconstantius, *quæ in Christum regnantem fit, statim & proximè dirigitur in cœlum, nec prius habet nec posterius: sed semper sine intermissione fit, nec quisquam sumit Sacramentum, nisi qui certissimè Christum antea adorauerit regnan-* B *tem in cœlo, cùm solis baptizatis ab Ecclesia conferatur.* Adoratio illa, quæ statim & proximè dirigitur in cœlū, si nec prius habet, nec posterius, quomodo dici potest opus aut actio humana? Nam certè actiones nostræ sine priori & posteriori esse non possunt. Eas enim metimur tempore. In tempore autem qui non videat esse prius & posterius, satis crassus est philosophus. Adhæc si ab hac adoratione prius & posterius auferri velit, cur statim subiecit hæc verba: C *Nec quisquam sumit Sacramentum, nisi qui certissimè Christum antea adorauerit regnantem in cœlo?* Profectò vbi iste statuit, Antea, ibi ego pro meo iure addere possum, Postea. Ista enim duo Aduerbia relata sunt, & disiungi nō possunt. Quod aūt ait, Christū regnantē in cœlo perpetuo & sine intermissione adorandum esse, verum est: idq; vtinam ab omnibus & vbiq; verè fieret. Quoniam autem propter infirmitatem carnis no- D stræ fieri id non potest, idcircò assiduè renouandæ sunt occasiones, vt perpetuo & verbo Dei & Sacramentis ad illam adorationem incitemur.

Sed locus ipse satis, inquit, *declarat, Augustinum sensisse de adoratione, quæ exhibetur Christo in Sacramento. Susceperat enim explicandum quo pacto adoretur scabellum Dei: quem sensum ait se reperisse in carne Christi data ad manducandum. Quòd si de adoratione, quæ Christo in cœlo fit, egisset, cur meminisset manducationis, nulla est ratio. Imò dixisset, Christum* E *sumpsisse terram, id est, carnem ex Virgine, & illam post expletam hic inuisibili corpore dispensationem, in cœlum traxisse, vbi terra iam in gloria adoratur. Neque causa erat, vt mentionem faceret manducationis, nisi ibi sensisset adorationem fieri.* Iste nos adducit in longa & cæca diuerticula. Sensus, quem Augustinus ait se reperisse, est, vt scabellum Dei intelligamus terram, eamq; non quamuis, sed eam, quam filius Dei suscepit ex Virgine, car- F nem nimirum Christi: quam ab hominibus Christianis adorari, quatenus quidem ea cum diuinitate coniuncta est, etsi alijs rationibus probare potuisset, tamen illo loco ex eo etiam A probare voluit, quod tum agebatur, cum perciperetur Sacramentum Eucharistiæ. Nemo enim erat, imò ne nunc quidem est, qui priusquam communicet, adoret carnem Christi, quam sciat pro se datam esse in pretium redemptionis. Sub hac enim ratione ad sacram mensam fit solennis commemoratio carnis Christi. Atque hoc pacto caro illa in mysterijs adoratur, quamuis nemo sapiens putet ibi eam sub pane, aut sub accidentibus delitescere. Ad il- B lam enim adorationē satis est, vt intelligamus carnem Christi esse nostræ redemptionis pretium. Atque hæc causa fuit, cur Augustinus, cū ageret de adoratione, mentionem fecerit de manducatione.

Quod autem, inquit Inconstantius, *ad adorationem in spiritu & veritate pertinet, si in Sacramento est veritas carnis, quæ semper & inseparabiliter vnita est diuinitati, pertinet etiam ad hanc veritatem adoratio Sacramenti.* Hîc iste, vt solet, duo sumit, pri- C mùm falsa, deinde etiam non probata. Primum est, quod ait, carnem Domini propriè & substantialiter esse in Sacramento. Alterum est, quod ait, adorari Sacramentum. Etsi enim Sacramentum prouocet nos ad adorandum Christum, tamen ipsum Sacramentum, cùm & res creata sit, & cum natura diuina in eadem hypostasi coniuncta non sit, non potest à quoquam piè adorari. Imò eo maximè nomine detestamur Sacrificos vestros, ventres, inquā, & man- D cipia Paparum, quod in suis circumgestationibus & Missis cogant populum vbique horrendum in modum adorare panem. Neque cum nostra sententia quicquam pugnat, quod Ambrosius scribit libro 3 de Spiritu S. cap. 12. se adorare Christum in mysterijs. Non enim ait, Te mysteria ipsa adorare: sed Christum ipsum in mysterijs, vt qui in illis sit per significationem. Atq; ita rectè dicimus, nos in sacris literis Dei voluntatem adorare: non quidem quòd ea in E illis realiter contineatur, sed tantum quòd in illis significetur. Et ad eundem modum, quod in Solutione responsum est, piè & rectè faciūt, qui adorant & genu flectunt, quoties audiant in templis verba illa ex Euangelio Iohannis pronunciari, Verbum caro factum est: non quòd in illis verbis putent contineri mysteriū incarnationis, sed quòd illud in eis tantùm significetur. His addam, notandam esse Augustini loquutionem, qua dicit, neminem Christi F carnem manducare, nisi prius eam adorauerit, quoniam inde rectè colligitur, impios carnem Domini proprè non edere, cùm illam non adorent.

Argumentum Gardineri ex Augustino contra Cresconium lib. 1. cap. 25.

QVID de ipso corpore & sanguine Domini vnica sacrificia pro salute nostra, quamuis ipse Dominus dicat, Nisi quis manducauerit carnem meam, & biberit sanguinem meum, non habebit in se vitam: nónne idem Apostolus docet, etiam hoc perniciosum malè vtentibus fieri? Ait enim, Quicunque manducauerit panem, & biberit calicem Domini indignè, reus erit corporis & sanguinis Domini: Ecce quemadmodum obsint diuina & sancta malè vtentibus. Cur non hoc modo & Baptismus?

SOLVTIO.

LOCVM diligenter perpende, & inuenies, Augustinum non hæc sensisse de manducatione corporis Christi. sed tantùm de indigna vsurpatione Sacramenti. Hoc enim Augustinus probare voluit, res bonas non prodesse malè vtentibus. Ita enim ait, lucem bonam esse sanis oculis, lippis autem noxiam: & cibum eundē alijs salubrem esse, alijs lethalem: & eandem medicinam alios sanare, alios perdere. Post hæc exempla, probat, idem verum esse etiam in Sacramentis & Baptismi, & Corporis Domini. Et verba quidem illa Pauli, quæ hic citantur, intelliguntur de sacramentali pane & poculo, non autem de carne ac sanguine. Tamen Augustinus panem ipsum & poculum appellat carnem & sanguinem, non quod re vera ea sint, sed quòd ea significent.

GARDINERVS.

Et ergo rursus prouoco ad diligentem perpensionem. Nam Augustinus sumpserat probandum, quòd diuina & sancta obsint malè vtentibus. Id autem vt probet, proposuit ipsum Christi corpus.

MARTYR.

VErum est, quod ait, scopum Augustini fuisse, vt probaret, diuina & sancta obesse malè vtentibus: eumq; pro argumento subiecisse, Corpus & sanguinem Domini vnicum sacrificium pro salute nostra, malè & indignè vtentibus esse perniciosum. Hinc noster Sophista colligit, corpus ipsum & sanguinem Domini sumi ab indignis. Atqui Augustinus cùm diceret, *Corpus & sanguinem Domini*: atq; etiam cū adderet, *Sacrificium vnicum pro salute nostra*, nihil aliud intelligi voluit, quàm Sacramentum. Nā B & Augustinus ipse, & Cyprianus, & Cyrillus, & Theodoretus testantur, symbola sæpe gerere nomina rerum ipsarum, quas significant. Est ergo verum quod dicit, Sacramentum & à dignis accipi, & ab indignis: illudq; interdum esse vtile, interdum noxium. Atque idem sensit Apostolus Paulus, cùm scriberet, *Quicunq manducauerit panem Domini indignè*. Verùm, inquies, Augustinus, vt probaret vtilitatem illius corporis & sanguinis, affert argumētum ex 6. cap. C Ioannis, vbi haud dubiè non de symbolis agitur, sed de re significata. Itaq; non videtur huc accōmodari rectè posse, quod alibi dicitur, nomina ipsarum rerum attribui solere symbolis. Respondeo, illam probationem tantū valere in illis, qui dignè accipiunt Sacramentum. Illi enim non tantùm ore corporis accipiunt symbola, sed etiam mente ac fide carnem ipsam & sanguinem Domini. Verba enim Christi in 6. Ioannis tantùm de spirituali manducatione, & D de re ipsa, quæ per Sacramentum significanda erat, intelligenda sunt: nullo autem modo possunt ad Sacramentum, quod tum institutum non erat, detorqueri. Nec necesse est, vt hæc probatio accommodetur etiam ad impios, & in eis valet. Dominus enim eodem in loco expressissime addidit, *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo.* Quibus verbis docuit, manducationis veræ carnis Christi propriam esse coniunctionem cum E eo, quam certè impij non habent. Argumētum ergo illud Augustini duplici constat membro. Docet enim, Sacramentum Eucharistiæ & vtile esse pijs, quòd illo rectè vtantur: & noxium A impijs, quòd illo vtantur malè. Prius illud membrum probat ex verbis Christi, quod illi qui rectè vtuntur Sacramento, verè comedant carnē Domini, spiritu videlicet & fide, & ex ea habeant salutem & vitam. Alterum autem membrū probat testimonio Pauli. Is autem ait, eos, qui illum panem & calicem indignè sumunt, iudicium sibi manducare & bibere. Huc addo, Augustinum ipsum, quod suprà commemoraui, multis in locis disertissime scribere, impios nō sumere corpus Domini: vt hoc loco eum necesse sit ita interpretari, vt nos facimus, nisi eū velimus pugnare secum. In istis autem probationibus, vt à nobis distinctæ sunt, nihil est omnino controuersiæ.

Verùm Inconstantius putat, Augustinum, cùm mentionem fecisset de luce, cibo, & medicina, illis relictis, tanquam inferioris notæ bonis, contulisse se ad diuina & sancta, imò ad sancta ipsa sanctorum, nimirum, ad corpus Christi: quod nisi sumeretur etiam vt cibus & medicina, non esset, inquit, exemplum similis rationis, sed ab argumento alienum. Fateor equidem, lucem, cibum, medicinam, quæ priori loco commemorantur, esse inferioris notæ bona, si conferantur cum Sacramentis. Scimus enim & fatemur, Sacramentum esse rem diuinam & sanctam, atq; adeò si velis, Sanctum sanctorū: sed nō alio sensu, quàm quo olim in Lege quædam sacrificia eo nomine censebantur: quodq; ea, quæ propriè conueniunt rebus ipsis, vt sæpe diximus, attribuantur Sacramentis. Quare cùm Sanctus ille sanctorum, vt Daniel ait, Christus ipse in Eucharistia sanctificetur & laudetur, nihil prohibet, quo minus ea ex ratione significandi Sancta sanctorum dici possit. Exempla autem illa Augustini ita rectè disponuntur, vt à minoribus bonis ascendat ad maiora: in eo tamen omnia conueniant, quòd & rectè & malè possunt vsurpari. Quòd si corpus & sanguinē accipias simpliciter & propriè, ratio illa non procedit. Nam quicunque demum ille sit, qui comedat verè carnem, & verè bibat sanguinem Do- *Eucharistia dici potest Sanctū sanctorum.*

Domini, manet in Christo, vt Christus ipse te A stator, & habet vitam æternam. Neque leuiter illud pro nobia facit, quod annotatur in Solutione, Augustinum ad extremum idem etiam cócludere de Baptismo: illud videlicet, Sacramentum & beoe vsurpari, & malè: quod certè de re ipsa per Baptismum significata nó est verum. Imò Augustinus hoc maximè, & propemodũ vnicè probare voluit de Baptismo. Res enim illi fuit cum Dooatistis, aduersus quos non de Eucharistia, sed de Baptismo pugnan B dum erat: quod illud Sacramentum semel datum illi impiè repeterent. Probauit ergo id appositissimè ex re alia eiusdem ordinis, nimirũ à Sacramento Eucharistiæ: quam si rei ipsius nomine appellauit corpus Christi, oihil discessit ab vsu recepto in Ecclesia, maxime cùm Sacramenti illius dignitatem amplificare atque ornare vellet. De verbis autem Paoli, quoniam satis vel cæco coostare potest, illum eo loco egisse de Sacramento, nihil est quod hîc debeam litigare.

Argumentum Gardineri ex Augustino de Baptismo lib. 5. cap. 8.

SICVT Iudas, cui buccellam tradidit Dominus, non malum accipiendo, sed malè accipiendo locum in se diabolo præbuit: sic indignè quisque sumens Dominicum Sacramentum, non efficit, vt quia ipse malus, malum sit: aut quia non ad salutem acceperit, nihil acceperit: Corpus enim Domini & sanguis Domini nihilominus etiã erat illis, quib. dicebat Apostolus, Qui manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit. Non ergo quærant in Catholica heretici quod habent, sed quod non habent, id est, finem præcepti, Charitatem: sine qua multa sancta haberi possunt, sed prodesse non possunt.

SOLVTIO.

IDEM huic loco responderi potest, quod superiori. Hic enim vt Augustinus loquitur de Sacramento Baptismi, ita loquitur de Sacramento corporis & sanguinis Christi: quod nihilominus appellat corpus & sanguinem, quòd significet & repræsentet nobis verum corpus & verum sanguinem.

GARDINERVS.

HIS Augustini locis mirè premitur Sectarius. Quod Augustinus asserit de Baptismo, probat ab Eucharistia, ne prosit indigne sumentibus.

MARTYR.

VElle Augustinum, substantiam ipsam Sacramenti & bonis & malis eandem esse, vt rem minimè ambiguam & cootrouersam damus. Non enim aut fides aut malitia nostra immutare potest naturam Sacramenti. Et videmus, Augustinum ad id probandum vti hac sententia: *Corpus enim Domini nihilominus erat etiam illis, quibus Apostolus dicebat, Qui manducat indignè, &c.* Hic nihil est obscori. Neque enim nouum est, Sacramentum Eucharistię vocari, atque e- C tiam suo modo esse corpos Christi. Nihil aliud quærit Augustinus, quàm vt doceat, tam pijs quam impijs id quòd in cœna traditur, esse Sacramentum corporis Domini. Nam & his & illis signum idem est, & idem etiam qood significatur. Atque hoc ita se habere, ipsios Augustini verba, quibua eodem illo loco paulò antea vsua est, indicant. *Sic*, inquit, *indignè quisque sumens Dominicum Sacramentum, non efficit, vt, quia ipse malus est, malum sit.* Qnod pòst appellat cor- D pus Christi, illud hoc loco vocat Dominicom Sacramentum. Receptum enim atq; vsitatũ est, vt hæc nomioa permutentur. Neq; id mirum aut peregrinum videri debet in Augustino. Videa enim, Paulũ ipsum ista vocabula miscuisse, & cùm antea dixisset Panem, statim subiecisse, Non iodicans corpus Domini. Panem enim quòd esset Sacrameotnm corporis Christi, appellauit corpus Christi: non aliter, quàm Dominus ipse de pane pronunciauerat, Hoc est corpus meum.

Miror verò, Inconstantium nostrum voluisse dicere, Augustinum in his verbis nullam fecisse mentiooem de Baptismo. Is enim, cùm illo in loco ita scribat, *Ne ergo quærant hæretici in Catholica quod habent*, significat, Hæreticos, cùm redeant ad Ecclesiam, nõ esse rebaptizandos: videlicet quòd iam antea Baptismum habeant. Imò ipse etiam Inconstantius, oescio an repeotè oblitus sui, statim subijcit, Augustinũ ista commemorasse; vt quod dixerat de Baptismo, probaret ab Eucharistia. Et certè ita est; neque in Solutione aliter est responsum. Vtraqoe ista sont Sacramenta, itaque Augustinus id, quod certum sit esse in voo, concludit esse etiam in altero.

At Sophista noster quasi intemperijs agitatus, tumultuatur & clamat: credo, vt ipse sibi faciat audieotiá. Et fortasse Lector aliquis, qui istum penitùs non norit, expectare potest, vt istis tantis clamoribus grauis aliquis error indicetur. Quid ergo est? *Non*, inquit, *verum est quod dicitis, Vt loquitur in hoc loco Augustinus de Sacramento Baptismi, sic de Sacramento corporis. Imò dicit, Vt in Sacramento corporis est, sic etiam in Baptismo.* Iste Lynceus ita acotè videt, vt nihil videat.

In Solutione nihil aliud responsum est, quàm in vtroque Sacramento eandem tenendam esse rationem. Neque enim somniare potuimus, Augustinum eo loco à Baptismo aliquid probare voluisse de Eucharistia. Contrà enim videmus, illum ex eo, quod Sacramentum Eucharistiæ vsurpari possit & à bonis, & à malis, idem concludere de Baptismo. Ad extremum iste aliam nobis mouet litem, quod dicamus,

A Augustinum Sacramentum appellare corpus Domini. Illum enim agere, non de eo, quod vocetur, sed de eo quod sit corpus Domini. Quasi verò Augustinus nusquam senserit aut scripseris, Sacramenta, quæ significant aliquid, eius ipsius appellari nomine, & aliquo modo illud ipsum esse, quod significant. De ea re qui dubitat, legat eius epistolam ad Bonifacium.

Argumentum Gardineri ex Epistola Augustini 163.

TOLERABAT ipse Dominus Iudam, diabolum, furem, & venditorem suum: sinit eum accipere inter innocentes Discipulos, quod fideles norunt, pretium nostrum.

SOLVTIO.

FIGVRATA est loquutio in eo, quod vocat Sacramentum pretij nostri nomine: quemadmodum, cum vocat Iudam diabolum.

GARDINERVS.

IMO Augustinus proprijssimo verbo rem Sacramenti contentam exprimit, dum pro Christo dicit pretiũ nostrũ.

MARTYR.

O hominem impudentem: cùm Augustinus pro Christo dicat pretium nostrum, vult eum omnino verbo proprijssimo vsum esse: atq; etiam addit, illum propter admixtos Ethnicos tectè locutũ esse. Incõsiderate id quidem, Inconstanti: non enim Augustinus ea loquebatur inter Ethnicos, sed quemadmodum ex historia ipsa illius epistolę colligi potest, inter Catholicos & Donatistas, quorum neutros, opinor, dicet fuisse Ethnicos. Nihil ergo causæ fuit, cur apud homines Christianos ita obscurè ac tectè loqueretur. Deinde vbi erat huius hominis acumẽ? aut quomodo, cùm hæc dicat, secum ipse non pugnat? Vix enim potest fieri, vt qui tectè aliquid loqui velit, verbis vtatur proprijs. Nam qui sententiam suam tegere & obscurare volunt, verbis translatis & figurata oratione vti malunt. Et certe, nisi iste omnia ea quæ suspicaretur, aliqua ex parte pro se facere, putaret esse propria, nunquã dixisset, corpus Christi propriè appellari pretium nostrum. Cæterum de communione Iudæ, quæ nobis obijcitur, quàm propriè Augustinus loquutus sit, vnde potius liquere potest, quàm ex ipsius verbis? Is in Psalmo 3 ità scribit: *In historia noui Testamenti ipsa Domini nostri tanta est et tã admiranda patientia, quod eum tam diu pertulit, tanquam bonum, cùm eius cogitationes non ignoraret: cũ eum adhibuit ad conuiuium, in quo corporis & sanguinis sui figurã discipulis suis commendauit & tradidit: quèd deniq; in ipsa traditione osculum eius accepit.* Au-

B dis Inconstanti, quemadmodum Augustinus illam tuam proprietatẽ voluerit intelligi? Sed quid ego sententiam Augustini quæro ex Psalmis, cum hic ipse locus, qui hic ab Inconstantio nobis obijcitur, maximè pro nobis faciat? Sic enim scribit: *Traditorẽ suum, qui iam pretium eius acceperat, vsq; ad vltimum pacis osculum inter innocentes secum esse perpessus est: quibus non tacuit, esse inter illos tanti sceleris hominem: & tamen primum Sacramentum corporis & sanguinis sui, nondum illo exclu-*

C *so, communiter omnibus dedit.* Hæc verba iste noster pro sua fide deprauauit. Tu tamen, Lector, vides, Augustinum hic disertè scribere, Iudam cum cæteris discipulis accepisse Sacramentum corporis Domini. Non ergo est nostra fictio, quod dicimus, Sacramentũ ipsum ab Augustino appellari corpus Christi.

Verùm iste addit, etiam Iudam appellatũ esse diabolũ, nõ figurata oratione, sed propria: eo nimirum nomine, quòd ille innocenti intenderit

D calũniam indignissimã, cũ de Christo perfidis hominib. vendendo & tradendo cogitaret. Atqui hoc ego nunquã anteà audiueram, eum qui proderet aut venderet aliquẽ, appellari calumniatorẽ. Deinde cũ Iudas dicitur Diabolos, nõ ad calumnias respicitur, sed ad satanã: ad illum, inquam, malum, à quo in Oratione Dominica petim⁹ liberari. Et certè nõ alia figura impij vocantur diaboli, q̃ qua in sacris literis pij vocãtur dij, nimirũ participatione. Nam impij non minus cũ diabolo cõmunicant, quàm pij cũ Deo.

Argumentum Gardineri ex Leone in Sermone de Ieiunio septimi mensis.

TVNC & sacrificij munda est oblatio, & misericordiæ sancta largitio, quando q; qui ista dependunt, quid operentur, intelligunt. Nam dicente Domino, Nisi manducaueritis carnem filij hominis & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis, sic sacræ mensæ communicare debetis, vt nihil prorsus de veritate corporis Christi

Christi, & sanguinis ambigatis. Hoc enim ore sumitur, quod fide creditur: & frustra ab illis Amen respondetur, à quibus contra id, quod accipitur, disputatur.

SOLVTIO.

TALES sententiæ non sunt intelligendæ de humanitate Christi secundum literam, vt verba sonant, carnaliter. Nam sic non hoc ore sumitur, quod fide creditur: sed spiritualiter intelligendæ sunt & figuraliter.

GARDINERVS.

QVID potuit dici apertius contra istorum figuratorum ineptias, qui negant corpus Christi ore sumi, cùm hîc Leo fidem & os coniungat?

MARTYR.

INconstantius, quoniam aut non vidit, aut videre se dissimulauit, quid Leo illis verbis ageret, idcirco ex isto loco inaniter ante victoriam triumphauit. Disputatio, ne nescias Lector, Leoni fuit contra hæreticum Eutychetem, qui naturam Christi humanam opinione sua prorsus sustulit, vnamq; tantû in eo diuinã naturam esse voluit. Aduersus quem non modò Leo, sed etiam alij patres, qui cum eo congressi sunt, argumenta duxerût ab Eucharistia: quẽadmodû Tertullianus, Chrysostomus, & alij antea fecerant aduersus Marcionem. Nam si ista mysteria sunt signa & sacramenta corporis & sanguinis Christi, necesse est ea significare res existentes & veras. Alioqui enim nô sacramenta essent, sed mendacia. Leo ergo ait, oportere pios quid agant intelligere, atque ita accedere ad mensam sacrã, vt de veritate corporis & sanguinis Christi nullo modo dubitent. Quî enim accipiant sacramẽta corporis & sanguinis Domini, si illum ea nôn humana & vera, sed tantû fictitia & phantastica habuisse arbitrentur? Oportet autẽ certò & verè credere eã, quæ nunc in mysterijs per commemorationem celebrantur, aliquando reipsa fuisse gesta. Leo autẽ cùm dicit veritatem corporis Christi, non intelligit eius occultationem sub speciebus panis & vini, aut eius in sacramento veram & substantialem præsentiam. Veritatem enim corporis ille per antithesin opponit fictitio & phantastico corpori, quale corpus Dominum habuisse Eutyches somniabat.

Atqui, inquit iste, *nisi caro Christi adsit verè et substantialiter, quomodo dicit Leo, hoc ore sumi, quod fide creditur?* Respôdeo. Nô illa substantia corporis Christi ore sumitur, quæ olim crucifixa est, & nunc sedet ad dextram patris. Id enim fieri nullo modo potest. Sed sacramentum, quod ore sumitur, per significationẽ illud idem est, quod fide creditur. Quemadmodum etiam solemus rectè dicere, nos ea credere, quæ scribimus & loquimur. Tamen verba nostra & literæ non sunt re vera ea quæ credimus. Sunt enim tantû illarum rerum signa quas credimus. Communicantes autem nullo modo ambigere oportet de veritate corporis Domini. Ille enim non phantasticum aut imaginarium, sed verû & humanum corpus habet. Atq; hoc sensu Leo coniunxit os & fidem. *Imò*, inquit Inconstantius, *Leo ista concionatus est apud populum: & idcircò loquutus est apertè & simpliciter, ne populus falleretur.* Quasi vero Patres in homilijs suis, quas habuerunt ad populum, non vsi sint figuris & tropis. Illis tamen auditores cùm essent assueti, quod etiam hodie videmus passim fieri, nihil fallebãtur: imò potius multo maiori cum fructo erudiebantur. Mirum verò est, doctrinam istam de Transubstantiatione & reali præsentia, Inconstantio nostro tam videri apertam & simplicẽ, vt ea omnia, quæ nos de hoc sacramento docemus & loquimur, præ illa putet esse obscura atque ambigua. Vocẽ illam, Carnaliter, quæ adiecta est in Solutione, non debuit vsq; adeò moleste ferre: nam si caro Christi ore corporis externo comedatur, non potest id fieri nisi carnaliter, hoc est instrumẽtis carneis. *At hoc*, inquit, *à vobis ad inuidiam dicitur.* Scilicet: quasi vos non præ amore semper voces Figuratores, Sectarios Hæreticos. Verba verò illa Leonis nos dicimus intelligi oportere figuratè. Nam ad literam & simpliciter accepta non possunt vllo pacto consistere. *At sensum*, inquis, *facitis absurdã metamorphosin.* Nobis ita non videtur. Vos verò non tantùm verborum & intelligentiæ, sed etiam rerum ipsarum & naturarum prodigiosissimas metamorphoses introducitis.

Quomodo sit verû nos ore sumere, quod mẽte credimus.

Argumentum Gardineri ex Fulgentio ad Monimum lib. 2.

HÆC inquam, ædificatio spiritualis nunquam opportunius petitur, quàm cum ab ipso Christi corpore, quod est Ecclesia, in sacramenta panis & calicis ipsum Christi corpus & sanguis offertur. Calix enim quem bibimus, communicatio sanguinis Christi est: & panis quem frangimus, participatio corporis Domini est: quum vnus panis vnum corpus multi sumus. Omnes enim de vno pane participamus.

SOLVTIO.

NON debet hic locus intelligi planè, vt verba sonant: sed figuratè & spiri-

tualiter: vt antea satis probauimus. Et verba Pauli, quæ hic citantur, intelligendà sunt de tali pane, qui frangi posit. Idem responderi potest ad locos citatos ex Gregorio, Sedulio, Casiodoro.

GARDINERVS.

QVID profuerit, loca plana & aperta ex autboribus proferre, si per istos non possunt planè intelligi?

MARTYR.

RESponsio illa, quam iste confutat, generalis est: verùm ego ad argumentum obiectum speciatim respondeo. Dico ergo, me verbis illis Fulgentij libenter acquiescere. Fateor enim, corpus & sanguinem Domini offerri Sacramento panis & calicis, quòd illa pane & calice significentur, idque non vulgaribus quibusdam signis, sed eximijs & præstantibus Sacramentis, quodq; nos cùm ea in communione sacra recipiamus, mẽte ac fide corpus ipsum & sanguinem Domini complectamur, deque illis pro nobis in crucẽ datis gratias agamus. Vtque vno verbo dicam, quemadmodum in verbo Domini salutem, ita in mysterijs, hoc est, in Sacramento panis & calicis, vt Fulgentius ait, haurimus corpus ipsum & sanguinem Domini. Sed cur ex istis verbis Fulgentij non colligit Incõstantius, superesse in Eucharistia substantiam panis? Ille enim ait, corpus & sanguinem Domini accipi in sacramento panis & calicis. Quibus in verbis apertissimum discrimẽ statuit inter panem & corpus Domini, quod ait accipi in pane. Hoc illè debuit animaduertere: non autem semper clamare, quoties caro Domini dicitur dari in re aliqua, eam in illa realiter & spiritualiter contineri. Quemadmodum enim sumptio ea spiritualis est, ita etiam id quod sumitur dici potest esse in aliqua re spiritualiter.

Quod autem dicimus, quædam verba Patrum non ita planè accipienda esse, vt primo aspectu sonant, id non ex huius Sophistæ maledictis, sed ex diuinis literis expendendó est, & ex Regulis fidei, & ex alijs testimonijs eorundem Patrum. Et, vt intelligas Lector, quid iste Fulgentius senserit de Christi corpore, ne pigeat te pauca ista considerare, quæ subijciam. Is libro secundo ad regem Thrasymundum ita scribit: *Vnus idemq; homo localis ex homine, qui est Deus immensus ex patre: vnus idemq; secundum humanam substantiam absens cælo, cùm esset in terra: & derelinquens terram, cùm ascendisset in*

A *cælum: secundum diuinam verò substantiam, nec cælum dimittens, cùm de cælo descendit, nec terram deserens, cùm in cælum ascendit. Quod ipsius Domini potest certissimo cognosci sermone, qui vt localem ostenderet humanitatem suam, dixit discipulis suis, Ascendo ad patrem meum, & patrem vestrum: Deum meum, & Deum vestrum. De Lazaro quoque cùm dixisset, Lazarus mortuus est, adiunxit dicens, Et gaudeo propter vos, vt credatis, quoniam non eram ibi. Immensitatem verò suæ diuinitatis ostendens discipulis suis di-*
B *cit, Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Quomodo ascendit in cælum, nisi quia localis & verus est homo? Aut quomodo adest idem fidelibus suis, nisi quia idem immensus & verus est Deus?* Idem libro 3. *Idem,* inquit, *& inseparabilis Christus secundum solam carnem de sepulchro surrexit, idem atque inseparabilis Christus secundum totum hominem, quem accepit, terram localiter deserens, ad cælum ascendit, & in dextris Dei sedet: & secundum eundem totum hominem venturus est ad iudicandum viuos &*
C *mortuos, & coronaturus fideles & pios.* Ex his apparet, corpus Christi etiam gloriosum, & sedens ad patris dextram locale esse: vt nimis insulsus & fatuus sit error, dicere, illud corpus sub accidentibus panis non occupare locum: aut Christum, quod ad carnem attinet, adesse nobiscum in Eucharistia vsque ad cõsummationem seculi. Fulgentius enim id disertè ad naturam diuinam refert, & clarissimè pronon̄tiat, Christum adesse suis fidelibus, quatenus
D est immensus & verus Deus: idem haud dubiè dicturus de Christi natura humana, si eam putasset realiter & substantialiter esse in Eucharistia. Apparet ergo, nisi illis superioribus verbis Fulgentij iusta & commoda addatur interpretatio, ipsum non posse secum consistere. Neque tamen, vt iste calumniatur, verba patrum tropicè & figuratè interdum intelligere, est veritatem in mendacium commutare: imò multò potius est, veritatem
E obscuriorem illustrare.

Argumentum Gardineri ex Theophylacto in Marcum cap. 24.

CVM benedixisset, id est, gratias egisset, fregit panem, quod etiam nos facimus, preces adiungendo: Hoc est corpus meum: Hoc, inquam, quod nunc sumitis. Non enim figura & exemplar quoddam Dominici corporis panis est: sed in illud ipsum conuertitur corpus Christi. Dominus enim dixit, Panis, quem ego dabo, caro mea est: non dixit, Figura est carnis meæ: sed caro mea est. Et iterum: Nisi ederitis carnem filij hominis. Et quomodo, inquit, caro non videtur? O homo, propter nostram infirmitatem fit. Quia enim panis quidem & vinum ex ijs sunt, quibus assueuimus, ea non abhorremus. Sanguinem verò propositum & carnem videntes non ferremus, sed abhorreremus. Idcirco misericors Deus nostræ infirmitati condescendens speciem quidem panis & vini seruat, in virtutem autem carnis & sanguinis transelementat.

SOLVTIO.

SENSVS huius loci hic est: vt ferrum ignitum, ferrum etiam est, & tamen virtutem habet ignis: & vt caro Christi manens caro viuificat, vt eius videlicet caro, qui est Deus: sic panis & vinum Eucharistiæ manet in suis proprijs speciebus, & tamen conuertuntur dignè vtentibus, non quidem in corporalem præsentiam, sed in virtutem carnis & sanguinis Christi. Et quamuis Theophylactus loquatur de manducatione veri corporis Christi, non autem tantùm de eius figura & conuersione panis & vini in corpus & sanguinem Christi, tamen non sensit de crassa, corporali & sensibili manducatione aut conuersione. Sic enim non tantùm corda nostra abhorrerēt à comedenda carne, & bibendo sanguine, sed etiam eiusmodi manducatio & potatio nihil nobis prodesse posset. Intellexit autem Theophylactus cœlestem & spiritualem manducationem Christi, & sacramentalem conuersionem panis: eoque vocat panem, non solum figuram, sed etiam corpus Christi, innuens nobis, quòd in sacramento non solùm comedimus corporaliter panem, qui est sacramentum corporis Christi, sed etiam spiritualiter comedimus verum Christi corpus, & bibimus eius verum sanguinem. Hæc autem doctrina Theophylacti & vera est, & diuina, & salutaris.

GARDINERVS.

THEOPHYLACTVS apertius loquitur, quàm vt quicquam in eo sit annotandum: ipse enim se dilucidè explicat. Et tamen Sectarius conatur sensum affingere, qui ex verbis non elicitur, sed verbis impudenti violentia à Sectario ingeritur.

MARTYR.

AD ea, quæ in Solutione allata sunt, libet mihi quædam addere. Primùm de authoritate Theophylacti, quem ego vt veterem, & sani iudicij scriptorem non recipio, idque magnis & iustis de causis. Vixit enim eo tempore, cùm iam dissidium illud flagraret inter Latinā & Græcam Ecclesiam de processione Spiritus Sancti: quemadmodum ex ipso apparet in nonum caput Ioannis. Deinde Catholicam veritatem, quam Latini profitentur, nimirum Spiritum Sanctum procedere à patre & filio, oppugnat quantum potest. Qui in re cùm ita turpiter à veritate discedat, quid mirum, si etiam in Eucharistia lapsus sit, & in loquendo modū excesserit? Huc adde, illo ipso satis infelici tempore dogma istud nouum de Transubstantiatione cœpisse primùm pullulare, quod vt alijs multis, ita etiam Theophylacto fortasse imposuit. Sunt etiam alia, in quibus non obscurè errauit, & quàm esset infirmo iudicio, manifestè prodidit. Hæc ego non idcirco commemoro, quò valim hæc illius dicta, quæ hoc loco citantur ab aduersario, prorsus respuere. Nam si ea ita interpretemur, vt expositum est in Solutione, & ferri possunt, & cū fructu etiam audiri.

Verùm noster iste ait, Theophylactum nullā hîc mentionem facere, nec ferri candentis, nec vnionis diuinæ Christi naturæ cum humana, nec illum omnino exponere, quomodo Christi caro sit viuifica: omnia ergo illa, quæ dicta sunt in Solutione, extra Theophylactum petita esse. Ego verò respondeo, illa non inutiliter addocta esse, vt ex hisce tanquā exemplis agnosci possit, naturas panis & vini manere, quàuis in illis mutatio aliqua concedatur. Idq; ad causam presentem facere, quiuis potest intelligere. *Imò*, inquit, *Theophylactus dicit, panem non esse figuram aut exemplar corporis, sed in illud ipsum conuerti. Vos autem dicitis, panem non conuerti in corporalem præsentiam.* (Sic enim Inconstantius vel non satis consideratè, vel malitiosè scripsit, cùm aliquid dictum sit à nobis, In corporalem substantiam.) *Et quis*, inquit, *vnquā audiuit de alienis verbis quicquam fingi impudentius?* Nihil nos Inconstanti, in alienis verbis fingimus: imò ad explicandam sententiam Theophylacti hæc omnia ex ipso illo authore depromimus. Nam si eum legas in sextum caput Iohannis exponentem illa verba, *Ego sum panis vitæ*, inuenies illum sic scribere: *Attende autem, quòd panis, qui à nobis in mysterijs manducatur, non est tantùm figuratio quædam carnis domini, sed ipsa caro Domini.* Si panis, vt Theophylactus ait, non est tantùm figura: ergo & figura est, & præterea quiddam aliud. Non enim est vulgaris figura, sed sacramentum corporis Domini: & idcirco suo modo rectè appellatur corpus Domini. Non ergo nos ex nostro tantùm capite affinximus illud, Tantùm, vt diceremus, panem non tantùm esse figuram: sic enim, vt vides, Theophylactus ipse loquitur.

At, inquit, nisi Theophylactus sentiret de corporali præsentia, cur diceret seruari species panis & vini, ne carnem & sanguinem horreremus? Putat iste, species hoc loco esse accidentia. At species Theophylactus posuit pro naturis ipsis, & substantijs panis & vini. Ita enim dicimus, Christū humana specie versatum esse inter homines. Et Ambrosius de ijs, qui initiātur mysterijs cap. 9.

cùm ita scribat, *Quòd si tantum valuit sermo Eliæ, vt ignem de cælo deponeret, non valebit sermo Christi, vt species mutet elementorum?* certè, vel ipso iudice Inconstantio, naturam & substantiam elementorum intellexit, non accidentia: illa enim in Eucharistia non mutantur. Et mox, *Ante benedictionem verborum cælestium alia species nominatur, post consecrationem corpus Christi significatur.* Ne hic quidem species significare possunt accidentia.

Verùm illud, inquit, quod sequitur mutationem, fieri in virtutem corporis, nõ ita accipiendum est, quasi B *vox illa, Virtutem, excludat veritatem corporis præsentis. Sed modus loquendi est non insolens, vt significatio nominis Virtus, genitiuo sequenti concludatur. Vnde à dextris virtutis Dei, est à dextris Dei.* Non potest ille, quantumuis argutus Sophista, nudo & simplici verbo suo probare, Virtutẽ corporis idem esse omnino quòd corpus: maximè cùm certum sit, illa posse separari. Neque certè eadem est virtus hominis quod homo: neque cœlorum virtus idem quod cœlum. Imò in terra, in plantis & elementis dicimus vim cœlorũ C esse: cùm neque sanus dicat, in illis rebus esse cœlum. Et vis Regis porrigitur in omnes partes regni, quamuis Rex ipse ad easdem partes non perueniat. *At, inquit iste, à dextris virtutis Dei, idem est, quod à dextris Dei.* Verùm hoc exemplum alienum est: fit enim propter simplicitatem Dei & infinitam ipsius naturam, vt virtus eius ab ipso spatijs locorum non distinguatur. Quare, quod proprium est Deo, vt idem sit ac D semper coniunctus cum virtute sua, id non est transferendum ad res creatas. Imo, vt ne à re præsenti discedamus, corpus Christi est in cœlo: virtus tamen eius interim nihilominus agit in nobis. Mors quidem eius tam olim ante annos 1500. antecessit, nec ea sanè nunc amplius extat: vis tamen eius æternùm durat, & etiam nunc eos omnes, qui ad Christum accedunt, liberat. Non ergo idem est, mutari in virtutẽ corporis Christi, & mutari in ipsum cor- E pus Christi, nisi velis discedere à proprietate sermonis. Mutari in virtutem corporis Christi, est, fieri eius corporis sacramentum, illudq; efficacissimum, & vt ita loquar, virtutis plenũ: quemadmodum Paulus appellat Euangelium potentiam Dei ad salutem.

Virtus verũ latius patet quàm carũ substãtia et natura.

Verùm, inquit, nisi Theophylactum ita intelligeremus, ea quæ præcedunt, viderentur inaniter dicta: & illa quæstio, quam sibi proponit, Quomodo caro non videatur, non esset ex vero dissoluta, nec suo loco proposita, si nihil esset corporis præsens præter virtutem solã. Quem in sensum Theophylactus illa dixerit, satis ostendimus. Vtrum autem quæstionem illam sibi suo loco proposuerit, alij iudicent. Mihi certè non videtur. Nam si statuamus id, quod res est, corpus Christi non esse realiter & substantialiter in Eucharistia, quid illum oportuit quærere, cur non videatur? Illum tamen arbitror quæstionem suam verè dissoluisse, dicendo, Christum noluisse date corpus suum carnaliter & visibiliter comedendum, ne ab huiusmodi pastu abhorreremus. Dedit ergo illud spiritualiter, vt fide ac spiritu nullo cum horrore, summo autem cum fructu & incunditate comederetur. Istum autem horrorem Papistæ non possunt effugere Nam qui credit, & certò scit, se comedere humanam carnem, quamuis eam non videst, tamen non potest cum ipsa cogitatione à tali & tam inhumano cibo abhorrere.

Sed sit, se nihil in Sacramento crassi statuere, ità scilicet, vt crassum significet carni iunctum: neque se carnem, quæ verè adest, sentire carnalem ad sensum iudicium, sed spiritualẽ: nam caro, inquit, ea est spiritualis: nec corpus ad rationem nostrorum corporum exhibitum: & tamen verum corpus, & caro natura sua sensibilis, licet Dei virtute ibi sit insensibiliter. Si nihil statuas in Sacramento crassi, cur humanã carnem realiter & substantialiter dicis manducari, idque etiam ore corporis? cur tam absurdè sine vllo minimo apiculo verbi Dei statuis totum hominem atque integrum esse sub tantillo pane? Quid autem tu, aut vnde nosti, carnem Christi esse ibi virtute Dei insensibiliter? Nam istam latitationem & cæcam præsentiam te diuinæ literæ non docuerunt. Docent illæ quidem, Christum transfigurasse se, abscondisse se, cùm à populo lapidibus peteretur, & abijsse de medio, clausum fuisse in sepulchro, ascendisse in cœlum: latère autem illum sub pane ac vino, nec scripturæ, nec Patres vsquam docent.

Argumentum Gardineri ex Theophylacto in Matthæum cap. 26.

PORRO dicens, Hoc est corpus meum, ostendit, quòd ipsum corpus Domini est panis, qui sanctificatur altari, & non respondens figura. Non enim dixit, Hoc est figura: sed, Hoc est corpus meum. Ineffabili enim operatione transformatur, etiamsi nobis videatur panis, qui infirmi sumus, & abhorremus crudas carnes comedere, maximè hominis carnem: & ideo panis quidem apparet, sed caro est.

SOLVTIO.

VBI asserit, panem non esse figuram corporis Christi, si intelligat vacuam aut inanem figuram, rectè dicit: neque nos talem figuram ponimus. Alioqui si neget, omnino figuram esse, aduersatur cæteris patribus, quos apertissimè ostendimus, signum ibi & figuram agnoscere. Ait, panem illum transformari, con-

uerti,

uerti,transelemantari : à quibus nos loquutionibus, si accipiantur sacramentaliter,non abhorremus. Panis enim & vinum fiunt sacramenta, & transeunt in elementa diuinarum rerum,& formam induunt symbolicam. Cæterùm horror omnis tollitur, si statuamus,mutationem non in rem fieri,sed in virtutem.

GARDINERVS.

THEOphylactus negat figuram, quatenus figura opponitur veritati præsenti, & est rerum haud præsentium expectatio,vel significatio absentium.

MARTYR.

Figura propriè nō opponitur veritati aut præsentiæ rei.

VSitata, & trita distinctione explicat, vt potest, A quatenus Theophylactus aut probet figuram,aut respuat. *Negat,inquit, figuram, quæ veritati præsenti opponatur, quæq́ fit vel expectatio rerum nō præsentium,vel significatia absentium. Eam verò figuram quæ rem occultet,obuelet,& palliet, vt loquitur Bernbardus,quæ verè subsit & adsit, nō negat.* Hunc hominem oportuit cogitare, figuram illam,qua nos vtimur,nequaquam opponi veritati. Nam sine ea ne figura quidem esse posset. Nisi enim verè rem aliqnam certam & verā si- B gnificaret, non posset esse eius sacramentum. Nec eam nos rerū præsentiæ opponi dicimus. Nunquā enim definitum est à nobis, figuram, quatenus figura est, repugnare præsentiæ rerum. Scimus enim, corpora illa, quæ olim induebantur ab Angelis, figuras fuisse illorum præsentium.

Verùm vt ad rem propius accedam, dico, figuram illam, quam nos ponimus, significantē esse rerum absentium. Id autem Inconstantius C detestatur & horret : quamuis ipse, velit,nolit, cogatur idem statuere. Nam negare non potest,in Eucharistia figuram esse mortis Christi & effusionis eius sanguinis : quas res non potest dicere coràm & realiter adesse, nisi dicere etiam velit, Christum quoudie mori, & in singulas horas effundere suum sanguinem. Quod si dicat, se non de morte Christi loqui, sed de eius carne & sanguine, nihil dicit. Panis enim & vinum in Eucharistia non sunt signa corporis D & sanguinis Christi, nisi quatenus corpus eius datum est in crucem, & sanguis effusus est pro nostra salute. Cùm autē corpus & sanguis Christi non possint ita esse præsentia, nec tamē ea aliter commemorentur aut significentur in Eucharistia: superest,vt fateatur, hoc sacramentum esse figuram rerum absentium. Neq; certè patres cùm sæpissimè scriberent, panem & vinum esse figuras & typos, vnquam hoc asscripserunt, ea esse typos & figuras rerum præsen- E tium. Nos tamen corpus ipsum & sanguinem Christi non prorsus abesse dicimus. Docemus enim & profitemur, ea adesse & spiritu, & gratia, & effectis, & virtute, & merito. Atq; ad hunc modum etiam Inconstantius dicit, panem non prorsus abesse, quòd eius maneant & supersint accidentia: quē tamē modum ille ex patrib. nō habet, vt ego habeo meum. Nam Theophylactus hoc ipso in loco ait, panem mutari in virtutem corporis Christi. Quare cū nos figuram no F stram multis rebus, ijsq; præclarissimis, quas iam commemorauimus, impleamus, eam certè cassam & inanem non statuimus.

Hæc tamen omnia, si vnam sustuleris transubstantiationem, huic nostro nihil aliud sunt, quàm strepitus & inanis pompa verborum. Et clamat, falsum esse quod asfirmamus, ipsum verum corpus Christi esse, quod spiritu & mente percipimus. *Quoniam, inquit, ad istam perceptionē minimè datur : neque vt detur opus est, cùm credatis, omnia peragi spiritu, dum meditamini Symbalum cum Cantica Zacbariæ.* O hominē suauem. Quos iste sibi & quam sæpe ludos facit de Symbolo & B Cantico Zachariæ. Oportet isti suum inuentū mirificè placuisse, quod non dubitarit Lectori toties inculcare. Illud autē multò est grauius, quod putat, habere fidem prorsus occupatā in redemptore nostro, & opera, quæ ille pro nostra salute gesserit, considerare, & vesci illo cœlesti & spirituali cibo, esse cuique arbitrarium, nec opus esse, vt id cuiquam diuinitùs concedatur. Spiritus enim est, qui istas cogitationes & huiusmodi exercitia fidei in nobis excitat. Id C autem eo maximè tempore facit, cùm verbum Dei & sacramenta nobis ministrantur. Illis enim Spiritus Sanctus ad alendam & augendā fidem nostram vtitur pro instrumentis. Atque ita doctores & pastores dici possunt, offerre ac dare verum corpus Christi spiritualiter, hoc est, spiritu ac fide comedēdum. Illi enim & verbum nobis externum proponunt, & sacramenta. Quod autem ait, nos putare omnia peragi Symbolo & Cantico Zachariæ, vanum & fal- D sum est.

Postremò autem id vexare instituit, quòd nos in Solutione dicimus, horrorem omnem eo ipso tolli, quòd mutatio facta sit, non in ipsum corpus Christi, sed in virtutē corporis: quodq; corpus Christi nobis detur spiritualiter & fide, non autem reipsa & substantialiter ore ac dentibus comedendum. *Verùm, inquit, id est: sed quamuis ea modo horror omnis tollatur, tamen inuretur Theophylacto magna nota ineptiæ, qui de ea, quod* E *fateretur non adesse, à seipso quærat, cur non videatur: & deinde pergat nobis Dei misericordiam commendare, qui quod dat, specie elementi velet, ne tum horrorē videamus: cùm nihil adsit, quod obueletur.* Respondeo, nullam hîc esse notam ineptiæ. Possumus enim rectè vel à nobis ipsis quærere, vel ab alijs, quî fiat, vt illa oculis non videantur, nec ponantur nobis in conspectu, quę tamen non possimus, nisi fide ac mente complecti & cernere. Ita cùm panis sit sacramentum cor- F poris Christi, illudq́ue efficaciter significet, nósque illud corpus, quatenus pro nobis in crucem atque mortem traditum est, credamus, & fide, ac spiritualiter comedamus

rectè quæri potest, cur Deus ista percipi noluerit externis sensibus, cùm istis mysterijs occul- A tentur. Hæc, inquá, si quis quæreret, non posset rectè videri, inepté ea, aut sine ratione quærere.

Argumentum Gardineri ex Theophylacto in Iohannem cap. 6.

ATTENDE autem, quòd panis, qui à nobis in mysterijs manducatur, non est figuratio quædam carnis Domini, sed ipsa caro Domini. Non enim dixit, Panis, quem ego dabo, figura est carnis, sed, caro mea est. transformatur enim arcanis verbis panis ille per mysticam benedictionem, & accessionem Spiritus Sancti in carnem Domini. Et ne quem conturbet, quòd credendus sit panis caro. Etenim & in carne ambulante domino, & ex pane alimentum admittente, panis ille, qui manducabatur, in corpus eius mutabatur, & similis fiebat sanctæ eius carni, & in augmentum & sustentationem eius conferebat, iuxta humanum morem. Igitur & nunc panis in carnem Domini mutatur.

SOLVTIO.

QVAMVIS hæc collatio sit violentior, tamen generaliter acceptam concédimus. Nam nos in hoc sacramento mutationem sacramentalem non negamus: Quòd si dicas, te velle hanc similitudinem vrgere, & accipere ita, vt sonat, consequetur magnum absurdum, quòd pugnet apertè cum tua sententia: nimirùm, accidentia symbolorum non esse in hoc sacramento retinenda. In illo enim pane, quo Christùs alebatur, cùm hîc viueret, accidentia non seruabantur. Quòd si adhuc acrius vrgeas, Theophylactum dicere, panem conuerti in corpus Christi: respondebimus, eundem Theophylactum dicere, cùm scribat in Marcum, panem cōuerti in virtutem corporis Christi: & illam esse interpretationem horum verborum, quòd ista symbola assumant virtutem ipsarum rerum. Huc adde, eundem illum in hoc ipsum sextum caput Iohannis ita scribere: Qui manducat me, viuet propter me, dum quodammodò miscetur mihi, & transelementatur in me. Hic vides, illum apertè ponere, quod alij etiam patres faciunt, transmutationem nostri in Christum.

GARDINERVS.

HIC locus Theophylacti sensit Oecolampadij fraudem, qui vocabulo, Figuratio, addit exclusiuam, Tantùm; quæ exclusiua in Græcis non est, vbi sic legitur: οὐκ ἐστὶ ἀντίτυπον τῆς σαρκός.

MARTYR.

INdignum est, inoocentem & sanctum virum Oecolampadiū accusari fraudis. Quid enim tu nosti, illum exclusiuam eam addidisse? Candidi animi erat, sic potius iudicare, illū in suo exemplari Græco exclusiuam illam habuisse. Idq́ue ego mihi habeo persuasissimum. Nam cùm ille apud Matthæum & Marcum easdem verba reddiderit summa fide, vix est credibile, eum in solo Iohanne voluisse agere perfidè. B Huc accedit, Philippum Montanum, virum Latinè Græceq́ue non indoctum, cùm versionem illam in Euangelia recognosceret, ad fidē Græci codicis impressi Romæ particulam illā Tantùm, ita reliquisse, vt Oecolampadius verterat. Nec tamen ille fuit homo Germanus, qui posset Inconstantio nostro suspectus esse: Gallus enim fuit, & nostræ religiooi atque Euangelio malè propitius. Neq; verisimile est, Theophylactom non vidisse Basilium, qoi hoc sacrāmentum appellauit ἀντίτυπον. Ideoq́ue cùm ali- C bi dixisset, panem non esse ἀντίτυπον, saltem cùm scriberet in Iohannem, probabile est, illum declarare voluisse, quo id sensu dixisset. Similitudinem aotem illam non iniuria dixi esse violentioeem: & cur ita dixerim, ratiooem etiam attuli. Nihilo tamen minus comparatiooem illā quantumuis doram, quantum potui, mitigare atque excusare voloi.

Verùm audiamus ad meam rationem quidnam iste respondeat. In physica conuersiooe ciborum fatetor accidentia noo seruari: sed similitudo, inquit, mutationē respicit, & sola substantia mutatur in naturam aliti, cùm quantitas com cæteris accidentibus, licet desinat, non mutetur tamen. Sed respondeat iste mihi, quænam causa sit, cur quantitates & reliqoa panis accideotia, cùm ille comēditur, & io comedentis alimentum vertitur, non vnà mutentur? *Quoniam*, inqoit, *illa esse desinunt*. At si ea vera causa est, cur panem in Eucharistia mutari dicis? Nam ille quoqoe, si vos vera dicitis, esse desinit. Vnde seqoetur, si vobis credimus, eū non mutari. Nos ergo io isto simili Theophylacti mutatiooem recipimus io genere, eamq́ue dicimus esse sacramentalem. Nam ne Sophistæ quidem noster talem mutatiooē probare potest

test, quæ naturali mutationi respondeat. De A transmutatione autem, seu transelementatione nostri in Christum, ait se abunde aliàs dixisse. Memini, conatum quidem illum esse, & aliquid dicere voluisse: nunquam tamen sese explicare potuisse. Patres enim non minus dicūt nos ipsos, quàm panem motari, & transelementari in corpus Christi: vt nihilo magis necesse sit, transubstantiationem in pane constituere, quàm in nobis ipsis.

Deinde, inquit, *Christum misceri nobis, effectus est vnionis carnis cum Christo per mysticam benedictionē: vt Cyrillus, & Hilarius dixerunt.* Misceri nobis carnē Christi, quod ad substantiam attinet, vti alias docuimus, nullo modo est concedendum Id enim tantum fit per spiritum, gratiam, & alia dona cœlestia. *At transelementationis significatio,* inquit Inconstantius, *rei cui exprimendæ adijcitur accommodanda est: ne veritati præiudicet, sed subseruiat: hoc est, vt carnis Christi substantia propter mysterium vnionis, ipsa manente, ita censeatur mea, ac si in meam demigrasset. Et ad imminuendam transelementationis significationem additur, Quodammodo.* Ita est vt dicis: significatio transelementationis, aut mutationis ita sumenda est, ne præiudicetur veritati panis, non magis, quàm veritati naturæ humanæ. Nam à patribus periode vtrique attribuitur. Fateor Aduerbium illud, Quodāmodo B nonnihil de veritate detrahere, sed illud ad panis etiam mutationem accommodandum est: vt cum patres dicant, panem mutari, aut transelemētari in corpus Christi, addamus quodammodò: vt id non simpliciter fieri intelligamus, sed aliquo tantùm modo. Sic enim Augustinus etiam dixit, Sacramentum Eucharistiæ, quodammodò esse corpus Christi.

Argumentum Gardineri ex Damasceno lib. 4. cap. 14.

SI igitur verbum Dei viuens est & efficax, & omnia, quæcunque voluit, fecit, &c. Si volens ipse Deus verbum factus est homo, & ex sanctæ virginis purissimis, & illibatissimis sanguinibus in se ipse sine semine carnis substantiauit, non potest ponem sui ipsius corpus facere, & vinum & aquam sanguinem? Dixit in principio, producat terra herbam virentem: & vsque nunc pluuia facta producit germina diuino coadiuta, & vigorata præcepto. Dixit Deus, Hoc est corpus meum: & Hic est meus sanguis: &, Hoc facite in meam commemorationem: & omnipotenti eius præcepto, donec veniat, efficitur. Nam quemadmodum omnia, quæcunque fecit dominus, spiritu sancto operante fecit, sic & nunc spiritus sancti operatione hæc super naturam operatur, quæ non potest capere nisi sola fides.

SOLVTIO.

HOC genus argumenti à Potentia Dei est infirmissimum. Neque nunc disputatio est de Dei potentia. Non enim dubitamus, Deum posse mutare panem in carnem Christi. Nodus autem controuersiæ in eo est, an Deus id velit facere. Quod ait, ista supra naturam contingere, recipimus. Non enim naturale opus est, vt ex communi pane fiat sacramentum: sicut nec ex aqua naturaliter conficitur lauacrum regenerationis.

GARDINERVS.

NON arguit Damascenus, à potentia factum fuisse: sed quia voluit Christus, probat à potentia factum esse.

MARTYR.

CAuillatur, *argumentum Damasceni, non a potentia Dei ductum esse, sed ab eius voluntate. Voluntatem autem Christi Damascenum putasse, satis* C *constare ex eo, quod dixit, Hoc est corpus meum.* Non ineptè respondetur in Solutione, argumentū Damasceni ductum esse à potētia Dei. Non aliunde enim concluditur, quàm ex eo, quòd verbum Dei sit potens, & efficax, & omnia quæcunque velit, faciat: & potuerit nasci sine virili semine: quodque eiusiosso ab initio terra herbas, & alia humi nascentia produxerit. Ista omnia, quantum quidem ego video, non aliud concludunt, quàm potentiam Dei. Quod au- D tem ille adspergit etiam aliquid de voluntate, id nec probatur, nec confirmatur, sed tantùm sumitur, vt hypothesis.

Atqui, inquit, dominus dixit, Hoc est corpus meū. Hoc Christū dixisse, omnes probè sciunt. Quo autem id sensu dixerit, non satis liquet omnibus. Videat verò iste noster ex illis verbis quàm rectè colligatur, panem, & vinum transubstantiari, accidentia manere sine subiecto, naturam panis & vini aboleri. Ista cum Damascenus non probet necessario sequi ex illis verbis, *Hoc est corpus meum,* neque illud, quod iste comminiscitur de voluntate confirmauerit, superest, illum concludere voluisse tantùm à Dei potentia. Quod autem ad similitudinem illam attinet, quam nos adferimus de Baptismo, iste sic respondet: *In Baptismo miramur effectum: in Eucharistia præter effectum miramur ipsam sacramenti constitutionem, quomodo ex pane fiat caro, quod est supra naturam: quod non intelligit, nisi sola fides. At verò panem significare corpus, ipsa facile ratio comprehendit,* Vana est ista distinctio de effectu, & constitutione. Nostra enim responsio in eo vertitur quòd, quemadmodum panis fit sacramentum corporis & sanguinis Christi, ita aqua Baptismi

fit lauacrum regenerationis. Vtrioque de constitutione agitur, nihil autem de effectis. Et quamuis naturalis significatio possit ratione comprehendi, sacramentalis tamen quoniam ea diuina quædam res est, & vt sæpè diximus, non potest.

Argumentum Gardineri ex Damasceno.

NON est figura panis & vinum corporis & sanguinis Christi: sed est ipsum corpus domini deificatum: ipso Domino dicente, Hoc est meum, non figura corporis, sed corpus: & non figura sanguinis, sed sanguis.

SOLVTIO.

AD hoc argumentum suprà respondimus. Quod si iste cum negat sacramentum esse figuram corporis, id intelligat simpliciter, habet contra se omnes patres. Illi enim hic agnoscunt figuram. At si figuram intelligat cassum & vanum signum, nos quoque id libenter damus.

GARDINERVS.

Et illam huius Sectarij responsionum, quàm inepta esset, antea excussimus.

MARTYR.

HIc tantùm antedicta repetuntur: nihil adfertur noui. Ait, *se concidere figurã cũ Theophylacto, Damasceno, & alijs patribus, quæ sit velamentum rei præsentis, quæque delitescat abdita sub accidentibus*. At patres cum in Eucharistia toties signum, & figuram constituerent, nullam vnquam fecerunt mentionẽ huiusmodi præsentiæ, aut accidentium quæ manerent sine subiecto. Nos ergo ex illorum potius, quá ex Inconstantij sententiá prædicamus huiusmodi figuram, quæ sit rerum, non præsentium sed significatarum velamentum. E diuerso autem iste addit, *se cum iisdem istis patribus negare figuram, quæ opponatur veritati*. Si ita est, nihil ille oppugnat figuram nostram. Ea enim vt ostendimus, veritati non opponitur: imò cum ea B maximè congruit, & consonat. Quoniam autem omnia nostra ait esse crassa, vtrum nostráne, an illorum doctrina sit hebetior & crassior, tuum id erit prudens Lector iudicare.

Argumentum Gardineri ex Damasceno.

PROINDE omni cum timore, & conscientia pura, & indubitabili fide accedamus, & omnino fiat nobis, quemadmodum credimus non dubitantes: & veneremur ipsum omni puritate animæ & corporis: atque accedamus ei desiderio ardenti, manus in crucis modum formantes crucifixi corpus suscipiamus.

SOLVTIO.

NON dicit Damascenus, sacramentum ipsum esse venerandum, aut adorãdum, vt Papistæ loquuntur. Ea enim planè mera est idololatria. Sed hoc dicit, debere nos venerari Christum Deum, & hominem, qui tamen non est adorandus in pane & vino, sed sedens in cœlo cum patre, & intra nos existens spiritualiter.

GARDINERVS.

OMISSA innidiosa collatione, quam facit Sectarius, nonne inuitat Damascenus, vt cum fide accedant ei? Quæro, cui ei, nisi corpori præsenti, id est, Christo præsenti in Eucharistia.

MARTYR.

COllationem istam, qua videbat se vehemẽter premi satis prudenter missam facit: videlicet ne fateatur, se idolatram esse, cũ adoret sacramentum. *Inuitat*, inquit, *Damascenus vt accedant ei: & cui*, inquit, *ei?* Quasi nihil hic aliud responderi possit, quàm accedendum esse ad Christum velatum accidentibus. Sed ille mihi vicissim respondeat: cum accedimus ad Baptismũ, ad quem accedimus? Nónne ad Christum, qui nobis sit induendus, & quo cum oporteat commori? An tu statim ex eo concludis, Christum ipsum realiter in illis aquis delitescere? Vide ergo, quid ista tua tam subtili interrogatione effeceris.

At, inquit, cum manus in modum crucifixi formari iubet, an non gestum exhibet confessionem crucifixi præ se ferentem, dum præsentis crucifixi corpus suscipit in Eucharistia? Nos quidẽ semper docuimus, eos, qui cum vera fide communicant, accipere corpus ipsum Christi crucifixi. Id autem dicimus, non ore corporis, sed spiritu ac mente fieri. Quòd si pij accedẽtes ad sacra symbola habitu ipso, & forma corporis, & decussatione brachiorum, quæ crucem ostendat, testari velint, quid de Christo credant, quid prohibet? Sequatur in hac re quisquam ritus, & instituta Ecclesiæ suæ. C Extant etiam apud Patres multę ceremoniæ, quæ obseruatæ fuerint ab illis, qui accederent ad Baptismum, ad repræsentandam memoriam crucis, & sepulturæ domini. Nec tamen ea causa rectè concludi potest, Christum realiter, & substantialiter esse in aqua.

Deinde Inconstantius testimonijs aliquot patrum docet, veteres in perceptione Eucharistiæ adorasse. At illorum omniũ nullus est, qui dicat, Veteres in perceptione adorasse sacramẽ D tum. Id autem maximè inculcat, quod Ambrosius, & Augustinus scripserunt de adorando scabello

fcabello pedom Dei: qua de re fuprà abundè A refpoodimus. Hoc tantum nuoc repetam, Chriftum etiam anteqnam inftitueret facramẽtum Euchariftiæ, habuiffe carnem adorabilem: quę aliquo modo terra dici poffet, & fcabellum pedom Dei. Quæ caro, etfi & tum fuerit, & nunc etiam perpetuò fit adoranda, qooniam tamen in facra cœna mentio eios pafsionis & mortis maximè celebratur, ibi fingulariter ad eam adorandam excitamor, Eoque patres, com fcribnnt de Adoratiooe, quę debeatur carni Chrifti orationem fuam confirmaot ex eo, quod fit B vulgò in myfterijs. *Sed illa Adoratio*, inqoit ifte, *quæ exhibetur Chrifto in facramento, pertinet ad eundem Chriftum, qui eft in cœlo*. Refponden, cultum illum Papiftarum duplici nomine effe deteftabilem: Primùm, quod oitatur falfa fide, qua fibi ifti perfuadeot, corpus Chrifti, quòd ad rem ipfam, & fobftantiam attinet, fimul & federe in cœlis, & latitare fub accidentibus: quod & fabulofum eft, & pugnat cum veritate humanæ natoræ. Deinde etiam, quod adoratiunem fuam affigant fymbolis, putentque illis accideotibus operiri, & contegi corpus Chrifti.

Argumentum Gardineri ex Damafceno.

CARBONEM vidit Efaias: Carbo autem fimplex non eft, fed vnitus igni: fic panus Communionis non fimplex panis eft, fed vnitus diuinitati: & corpus vnitum diuinitati, non vna ac eadem illi natura eft, fed vna corporis, vnitæ diuinitatis altera, Quare amborum fimul non vna natura eft, fed duæ.

SOLVTIO.

HAEC nos quoque libenter recipimus. Non enim dicimus, hic effe panem cõmunem, aut fimplicem, fed iam fanctificarum, conuerfumque in naturam facramenti. Diuinitas autem idcircò dici poreft cum eo coniũcta, quòd fpiritus fanctus ad noftram falutem illo vtatur tanquam inftrumento.

GARDINERVS.

ITA fefe aperit Damafcenus, vt per panem communionis intelligat ipfam Chrifti carnem quæ non fimplex eft caro, fed vnita diuinitati.

MARTYR.

SAtagit Sophifta, & multum fudat, vt oftendat, panem hoc loco apod Damafcenum pofitum effe pro ipfa carne Chrifti: non autem pro fymbolo, qnæ pars eft altera Euchariftiæ. Qua de re ego nihil pugno. Deinde com in Solutione agatur de fymbolo externo, & oftendatur, verba illa Damafceni fatis cum noftra fententia conuenire, ego quoque idem refpõdeo: quod ad ipfam attinet carnem Chrifti, eum apud Iohannem per metaphoram appellari panem, meque in eo cum Damafceno duas veras, atque integras naturas agnofcere, illamque fimilitudinem de Carbone huc fatis appofitè accommodari. C Ne hoc quidem negauero, ipfum Chrifti corpus appellari poffe panem communionis. maximè cum illud effe fciam alteram, & perciquam partem Euchariftiæ. Hoc tamen addo, non idcircò excludi verum panem. Et quamuis caro Chrifti nobis offeratur reipfa percipienda per fidẽ, non tamen oeceffe eft eam præfentem adeffe realiter, & fubftãtialiter. Nequ certè verba ifta Damafceni fecus docent. Præterea multa garrit homo otiofus cõtra priorẽ Solutionem. Verùm, vti dixi, inea nihil refert: ex duabus diffolutionibus, quas propofui, vtram Lector malit, fibi deligat.

Argumentum Gardineri ex Damafceno.

NEque & hoc etiam dictu promptum, quomodo naturaliter per comeftionem panis, & vinum & aqua per potionem in corpus, & fanguinem comedentis, & bibentis tranfmutatur, & non fit aliud corpus, præter quod prius erat ipfius. Sic & propofitionis panis, vinumque & aqua per inuocationem, & aduentum fpiritus fancti fupernaturaliter transmutantur in corpus & fanguinem Chrifti: & non funt duo, fed vnum & idem.

SOLVTIO.

VT dixi fupra, cum de Theophylacto refponderem, fi accipias hoc fimile generaliter, & applices ad mutationem facramentalem, fatis eft. At fi velis collationem fieri fpecialiter de tali mutatione, qualis eft alimenti in noftro corpore, tum non tantum fubftantia panis abolenda eft, fed etiam accidentia. Quod poftea fubijcit, Non funt duo, fed vnum: fi referas illud Vnum, ad panem, & calicem, quafi dicat, illa effe vnum facramẽntum, nõ multum laboramus: quamuis Ecclefia, cum vtatur vtraque parte, non vereatur ea appellare facramenta. Sic enim loquitur in Collectis, Sacramenta, quæ fumpfimus. Sed fi ita dixeris, Vnum funt, quafi poft Confecrationem panis & corpus fint vnum, non autem duo propter Tranfubftantiationem, obijciemus fententiam. Is enim fcribit, Euchariftiam conftare duabus rebus, terrenâ, & coelefti: fententiam etiam Papæ Gelafij. Is enim à coniunctione panis cum corpore Chrifti, manente vtraque natura integra, probat vnionem naturæ diuinæ & humanæ in Chrifto, vtraque manente inuiolata, atque integra.

GARDINERVS.

VERBA Damasceni vno tantum modo accipi possunt, vt non sit locus distinctioni, quam proponit Sectarius de generali, & speciali acceptione.

MARTYR.

NE hic quidem iste noster quicquam adfert noui. Repetit eadem propemodũ omnia, quæ suprà dixerat in Theophylacto. Et certè nisi huiusmodi anatomis, & sectionibus sese nimium oblectasset, plusque numero argumentorum suorum, quàm ponderi tribuisset, hæc omnia in vnum locum conferre, & chartæ, verbisque parcere potuisset. Verùm vt ad rem ipsam accedamus, *similitudinem istam Damasceni omnino accipi vult Specialiter: vt quemadmodum in alendis nostris corporibus panis & vinum mutantur in carnem & sanguinem nostrum, idque ita, vt ea iam nõ sint duo, sed vnum, & idem, vt substantia panis non maneat coniuncta cum corpore nostro, vt sint duo corpora, alterum panis, alterum carnis nostræ, sed vnum tantum corpus carnis, in quam panis mutatus: ita dicamus, panem Eucharistiæ mutari in corpus Christi, vt in ea maneat vna tantum substantia corporis Christi, in quã panis mutatus sit.* At si illa similitudo specialiter accipiatur, duo secum adferet vehementer dissimilia. Nam in Eucharistia accidentia prioris naturæ vt vultis retinentur, in alimento autem & substantia mutatur, & accidentia. Iste autem respondet, se quod ad hoc attinet, rationẽ diuersitatis ex Theophylacto adduxisse. Ea autem quàm ad rem nihil faciat, suo loco declarauimus. Alterum dissimile est, quod certum sit, materiam priorem alimenti in eo, qui alitur, aliqua ex parte reseruari: nam alioqui nõ posset nutriri, si materia abiret in nihilum: in Eucharistia verò isti panem cũ tota sua forma substantiali, & materia prorsus eijciunt, atque extrudunt. Quare cum Inconstantius in isto simili nolit ista recipere, sequitur, vt illud potius recipiat generaliter, hoc est, quod ad quædam attinet, quàm specialiter. Sed, cum sibi permittat, vt pro suo arbitrio quædam excludat, quædam retineat, non debet nobis eandem liber-

A tatem inuidere. Dicimus ergo, per inuocationẽ, & aduentum spiritus sancti panẽ & vinum suo quodam modo mutari in corpus & sanguinem Christi: nimirũ, vt fiãt illorũ sacramẽta. Adhęc, quod dicunt, vnum quiddam fieri ex pane & corpore Christi, id nulla ratione cõcedi potest. Nã si panis prorsus abit & aboletur, vti voluut, quomodo potest fieri vnum cum altero? Necesse .n. est, vt maneat, quod vnitur alteri. Ridiculũ autem est, quod mihi Gardinerus obstrepit, de
B alimento, & aqua mixta vino. In alimẽto .n. vti diximus, melior, & vtilior pars materiæ manet: & aqua ita miscetur cum vino, vt de sua materia nihil amittat. Cum ergo & materia, & substantialis forma panis, vt isti somniant, facessat, non potest vllo modo fieri vnum cum corpore Christi. Quid ergo est, quod vnitur Christi corpori, & vnum cum eo efficitur? Accidentia fortasse. At ea fieri corpus domini, ne Inconstãtius quidem vnquam dixerit. Atqui mirabilis,
C inquiunt, est ista mutatio. At sacra scriptura nũquam nos docuit ista mirabilia. Et Irenæus, qui scripsit, Eucharistiam constare duabus rebus, terrena, & cœlesti, nusquam scripsit rem illam terrenam esse accidentia, sed panem.

De Gelasio ait se iam antea respondisse. Meminit, videlicet, hunc esse scopulũ, ad quẽ non semel naufragium fecerit. Itaque locum periculosum, & importunum prudenter declinat, & cauet. Damascenus verò iste quem Inconstan-
D tius tanti facit, quàm corrupto, seu potius multis in rebus puerili iudicio fuerit, quid me attinet dicere? Quis enim nescit, quàm ille, ineptè scribat de reliquijs, & imaginibus? quamq́; ridiculè de procreatione hominum, si Adamus nõ peccasset, fabuletur? De ętate autem ea, in quá ille incidit, quid sentiendum sit, Lectori relinquo cogitandum.

Argumentum Gardineri ex Concilio Ephesino.

NECESSARIO igitur & hoc adijcimus: annuntiantes enim secundum carnem mortem vnigeniti filij Dei, id est, Iesu Christi, & Resurrectionem eius, & in cælum ascensionem pariter confitentes, incruentam celebramus in Ecclesijs sacrificij veritatem: sic etiam ad mysticas benedictiones accedimus, et sanctificamur, participes sancti corporis, & pretiosi sanguinis omnium nostrum Redemptoris effecti, non vt communem carnem percipientes quod absit, nec vt viri sanctificati, & verbo coniuncti secundum dignitatis vnitatem, aut sicut diuinam possidentis habitationem: sed vere viuificatricem, & ipsius verbi propriam factam.

SOLVTIO.

NON contendunt illi Patres, in pane latitare carnem Christi. Hoc tantũ dicũt, nos eam comedere in sacramento, & quidem verè: ac talem comedere, quæ nobis vitam æternam adferat: Hæc nos non negamus: modò illa comestio intelligatur ad animum & ad fidem pertinere. Etsi enim dicamus, carnem Christi comedi in sacramento spiritualiter, non tamen negamus, eam verè comedi. Neque fingimus talem carnem, quæ diuisa & seiuncta sit à diuina persona verbi.

GARDINERVS.

ILLVD est huic Sectaris proprium, & perpetuum, vt quoties arctè prematur, loquatur aliena, & verba quædam ea arte concinnet, quæ imitationem quandam veritatis habeant.

MARTYR.

A CVm propriè, & clarè, ac perspicuè dicamus, carnem Christi, quam fide percipimus, nō esse sanctificati hominis carnem, non esse communē, nō esse coniunctam secūdum dignitatis vnionem, aut tanquam hominis possidētis diuinam habitationem, sed verè viuificatricem, & ipsius verbi propriam factam, quemadmodum Patres illi Ephesini loquuti sunt, videmur Inconstantio insidias facere, & verba artificiosè concinnare, quę veritatis non sensum, sed imitationem tātum quandam habeant. B Sed cur iste nobis hæc ita acerbè exprobat? aut de nobis cor ita malè suspicatur? Non alia sanè de causa, quàm quòd ipse statuat carnem Christi præsentem esse, & latère sub accidētibus, atque ita ore ac dentibus manducari: nos autem eam fide, ac mente spiritualiter comedi doceamus. Hæc, scilicet, vna tanti inter nos est causa dissidij. Alioqui nos incruentum sacrificium, quod Patres interdum dicunt, modò rectè intelligatur, non reijcimus.

C At illi *sanctificari nos dicunt participatione corporis & sanguinis Christi*. Quid ni? *At de pane*, inquit *nulla est mentio: sed vera præsentia corporis Christi certa expressio*. Ego quidem non dixi, illos facere mentionem panis. Sed, cum viderem, eos nec de pane, nec de accidentibus quicquam dicere, hoc ausus sum affirmare, illos non tulisse decretum, quo mandarent, vt quisquam crederet carnem Christi latitare sub accidentibus: nec realem, & substantialem præsentiam carnis Christi ex illis verbis Concilij Ephesini posse perspicuè colligi: D tantum autem exclusum esse errorem Nestorianum, qui de vnione duarum naturarum in Christo malè sentiret. Neque negamus Concilium loqui de manducatione sacramentali, modo ea sit eiusmodi, quæ cum spirituali manducatione, quæ fide perficitur, sit coniuncta. Quo autem modo id, quod fide creditur, ore percipiatur, suprà satis declaraui. E Neque id, cum illa verba in Concilio non legantur, hoc loco infarciendum erat ab Inconstantio.

Deinde addit, *me hominem astutum & mendacē esse et verba instruere ad fallaciam, cum comedere in sacramento nihil aliud sentiam esse, quàm credere, idq; esse comedere carnem domini, quæ donet nobis æternam vitam.* Hæc iste ita obijcit, quasi nos non fateamur, eos, qui piè communicent, participes esse corporis & sanguinis domini. At nos F in Communione piorum hominum semper posuimus vtranque manducationem, & symbolorum, videlicet, & ipsarum rerum: alteram, quæ intus peragatur: alteram, quæ foris: alteram, quæ ad os corporis externum pertineat: alteram, quæ ad spiritum & fidem. Hoc aspergit iaculeorum mendaciorum, Concilium

A illud Ephesinum dicere, Sacrificium Ecclesiæ constare corpore & sanguine Christi. Si ita est, vt sanguine constet, quomodo sacrificium est incruentum? Nos quidem verissimè dicimus, Incruentum illud esse sacrificium, quo ad sacrā mensam publicè ab Ecclesia gratiæ agantur Deo & Christo, de sanguine, quem scimus pro nobis effusum esse. Atque hoc pacto participes effecti corporis Christi eo sanctificamur, & habemus vitam.

B *At Patres*, inquit, *dicunt, carnem Christi à nobis percipi.* Quid tum posteà? Quasi nos non idem affirmemus. Quomodo ergo hic Figuratores prosternuntur? An quòd Concilium dicat, nos assequi istam participationem, per benedictionem & per sacramentum? Verùm nos id quoque & docemus, & dicimus: etsi longè aliter, quàm pecus istud insipidum Antichristi, qui cum nos contumeliosè appellant Figuratores, nihil ipsi aliud sunt, quàm mera hypocrisis, & C figura. Iste præclarus, scilicet, & inconcussus Antistes veritatis toto libro suo nihil aliud crepat, quàm Sectarios, oblitus interim, se ipsum bis terue fuisse apostatam, & schismaticum, & quiduis potius, quàm Episcopum. Sed nolo de hac re plura. Nos vnà cum Synodo Ephesina execramur Nestorium cum suo dogmate. Quare quicquid hic de participatione, & sanctificatione carnis dicitur à Concilio, iste inculcat extra oleas. Nos. n. ista omnia D prędicamus. Omnis cōtrouersia est de modo, quo corpus Christi recipiatur. Probet nobis suam carnalem, corporalē, naturalē manducationem: tum demum dixerit aliquid. Quandiu autem vagetur in communibus, & ea dicat quæ non minus nobiscum, quàm cum ipso faciant, sciat se actum agere, & verba tantum profundere.

In extremo autem acto, ne parum Græcus videretur, longam rixam mouet Iohanni Oeco E lāpadio de lana caprina. Nā, quod Græcè habetur, τὴν ἀναίμακτον ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τελοῦμεν λατρείαν, Oecolampadius vertit Latinè, *Incruentum Ecclesijs perficimus cultum*. Inconstantius clamat, dicendum fuisse, Incruentam sacrificij veritatem celebramus. Si quis ex illo quærat, Cur λατρείαν non possit significare cultum: aut cur, τελῶν nō possit reddi Latinè, perficere, quid respōdebit? Scio equidem, τελῶν, interdum esse, rem sacram facere. Sed si quis dicat, Perficere, atque F addat λατρείαν mihi videtur idem dicere. Sed Inconstantius ipse tam seuerus Censor, vnde tandem habuit Sacrificij veritatem? Certè in Græco nō habetur. Falsum etiam est, quod ait, *Oecolampadium profanare Græcum verbum λατρείαν.* Addit enim cultum: & certè intelligit cultum diuinum. Profectò qui sic loquentem

Defensio Oecolāpadij

agere putat de re profana, aut valde ipse profa- A nus est, aut malitiosus.

Ita, inquit, fecit callidè, quo suis probaret Ecclesiæ cultum perfici sola annunciatione Mortis, Resurrectionis, & Ascensionis domini: sine meditatione mentis accipiat, siue professione oris. Ista portenta nunquam nec sanctissimo viro Oecolampadio, nec cuiquam nostrûm venerunt in mentem, Dei cultum perfici illis tantum rebus, quas iste commemorat. Vbi enim sunt gratiarum actiones? vbi sacri cōuentus? vbi preces publi- B cæ? vbi verbi Dei, & sacramentorum administratio? Lōgè melius & purius Ioannes Oecolampadius Basiliensem Ecclesiam sibi commissam administrauit, quàm centum Gardineri. Nec tamen inficior, magnam partem diuini cultus sitam esse in eo, vt credamus & Mortem, & Resurrectionem & Ascensionem Christi in cœlum. Imò hoc affirmo illum qui corpus Christi datum in crucem & sanguinem eius effusum vera & viua fide apprehendat, spiritualiter ede- C re ac bibere corpus Christi & sanguinem. Ad illam autem internam manducationem ex instituto Christi adiunctus est externus vsus Sacramentorum: isque in nostris Ecclesijs piè ac religiosè obseruatur. Filiū autē Dei, quomodo vos fingitis, quotidie sacrificari, nefas esse dicimus. Et mirum est, quomodo dicere possitis sacrificium illud vestrum ἀναίμακτον fieri, cum toties, & tam importune contendatis, ibi esse verè, & substantialiter sanguinem domini. D Quod si Oecolāpadius prudēter & piè cauere voluisset, ne Concilium tale quippiam sensisse videretur, & ob eam causam versionem suam temperasset, nec tamen ab vsitata verborum significatione discessisset, iure accusari ea causa non debuit. Verum illum ego non dubito, vt erat vir candidissimi pectoris, egisse simpliciter. Iste autem noster ex suo pede, atque ingenio metitur alios.

Sequitur alia rixa, eaque valde inania & su- E peruacanea, [illegible] qua nōnihil vereor, ne Incōstantius ipse, quid sibi velit, non intelligat. Græcè legitur, [illegible]: quæ verba Oecolāpadius vertit, *Accedimusque sic ad mysticas benedictiones*. Incōstantio autem ista versio magis probatur: *Sic etiam ad mysticas benedictiones accedimus.* Quid hic tāti est discriminis? *οὕτω, inquit, non est aduerbium ordinis*. Per nos ne sit: néue significet deinde: sed, hoc pacto, isto modo, scilicet, annuntiantes mortem vnigeniti Filij Dei secundum carnem. F Id enim dicere volebat Oecolampadius, nisi cū tali sensu neminem posse rectè accedere ad sacram communionem. Aliud autem sacrificium corporis domini præter commemorationem, gratiarum actionem, confessionem rectæ fidei, ac preces in Sacra mensa non agnoscimus. Sed singulari, nescio qua, fraude ait vsum Oecolāpadiū, cum illa verba, ἁγιαζόμεθα μέτοχοι γενόμενοι τῆς ἁγίας σαρκὸς, καὶ τοῦ τιμίου αἵματος, ita Latina faceret: Et sanctificamur, efficimurque participes G sanctæ carnis, & pretiosi sanguinis. Quumodo ergo dicendum erat? Sic scilicet: Et sanctificamur participes effecti sācti corporis, & pretiosi

Quod nam habeamus corporis domini sacrificium in cœna.

A sanguinis: vt habet vulgata editio. At ea variat nonnihil à Græco codice. Nam pro ἁγίας σαρκὸς transtulit, sancti corporis. Sed hoc leue est, inquiet. At nōnne æquè leue est, duobus membris, idem dicere, quod vno dici potuisset? *Minime, inquit Inconstantius: quia Oecolampadius membra diuisit: ne videremur ipsa Christi carne sanctificari.* Atqui & Oecolampadius & nos omnes fatemur eos, qui cum vera fide communicent, sanctificari à carne Christi, effectos videlicet B eius participes: quod quamuis maxime, atque vnicè perficiatur fide, tamen ea excitatur & augetur & verbis externis, & symbolis. Atque ita vsu ipso Sacramentorum res ipsas significatas hoc est, corpus & sanguinem Christi magis, magisque apprehendimus, & ex illis fructum vberiorem, & ampliorem sanctitatem cōsequimur. Perinde ergo est, siue vnū illud membrum sit, siue duo: vt iste prorsus mihi videatur cum laruis luctari voluisse. Quis enim potest dubitare C si sanctificādi sumus per carnem Christi, oportere nos eius esse participes? Sed iste sanctificationem illam putat fieri, cum corpus Christi velatum accidentibus attingitur ore, ac dentibus, & ingreditur in corpus nostrum. Nos autem, ita dicimus nos sanctificari corpore Christi, quatenus illud oblatum olim in crucem, nunc autem sedens ad dextram Dei patris apprehenditur à nobis per fidem. Hic est status, & cardo controuersiæ. Hic Inconstantio consi- D stendum erat: nam in alijs satis consentimus. Quare Ioannis Oecolampadij boni, & simplicis viri sermones non erant ita rapiendi ad calumniam. Ille enim verè sensit, omnem sanctitatem in nos deriuari à solo precio carnis Christi nobis per fidem & spiritum coniunctę.

At cuperet, inquit, Oecolāpadius intelligi, vt à sanctificatione, quæ spiritu fiat, consequatur effectus participationis carnis. Itaque inuertit sacri Concilij sensum mutatione participij in verbum, & addita coniunctio- E *ne: vt, quod Concilium habuerat pro causa, nos intelligeremus effectū esse. & quod Conciliū effici diceret nos interpretemur causam.* Carnē Christi causam esse, qua nos sanctificemur, & Oecolāpadius, & nos cōfitemur. Ad eius autē participationem quin sāctificatio spiritus, quod ad nos attinet, requiratur, nullo modo negari potest. Sine.n. illo fides in nobis, qua percipiamus carnem Christi, non potest excitari. Itaque caro Christi est organū Dei, quo ab illo sanctificamur. Fides verò, qua F præparamur, quæque est motus in nobis spiritus sancti, est instrumentum, quo efficimur participes sanctæ carnis. Rectè ergo Inconstantius obiecit sibi: *An non probabile est, sanctificari nos spiritu, antequam percipiamus corpus Christi? Est sanè, nā alioqui non sancti, & impuris Sacramenta efficerent. Sed illud est profectò: Qui sanctus est, sanctificetur adhuc.* Verum illud est, quod iste sibi obijcit: &, quod ad me quidem attinet, facilè dabo, augeri fidem nostram vsu Sacramentorum. Spiritus G enim sanctus non minus sacramentis vtitur, quàm verbis sacris ad excitandum in nobis fidem. Illud etiam fateor, Maiori fidei dari maiorem sanctificationem: vt, qui sanctus est, tamen adhuc

adhuc sanctificetur. Quid ergo est, quod hic tantopere altercatur? Iam potest, opinor, intelligi, illa dua membra, quæ iste tantopere exagitat, non huc spectasse, vt negetur, sanctificationem deriuari in nos à Deo per viuificam carnem Christi. Hoc Inconstantium probare oportuit ex Concilio, Carnem Christi latitare abditam sub accidentibus, & ore, dentibus, faucibus, palato percipi.

Exonerat deinde in virum innocentissimũ plaustra tota conuitiorum: *illum fraudibus, & fallacijs homines in errorem pertraxisse, corrupisse Græca, malè reddidisse Latina, modo addidisse, modo detraxisse verba, modo ea mouisse loco, ex patre illũ diabolo profectum esse, Nestorij, et aliorum Hæreticorum imitatorem in corrumpendis, & diuinis literis, & humanis.* Boue Deus, quis Oecolampadio pro tot vtilissimis laboribus ista præmia reponere potuisset nisi Inconstantius? Iste vnus repertus est, qui doctissimũ & sanctissimũ virũ ore impuro, & lingua venenata flagellaret. Sed bene habet: Deus iustissimus iudex & vindex innocẽtiũ, de vtroq; exercebit iudicium apud tribunal suum.

In calce laborum suorum Inconstantius nobis canere voluit encomium, si Deu placet, Cõcilij Lateranensis, idque maxime à numero Episcoporum & Metropolitanorum: quasi non & Arrianorum Conciliũ Ariminense fuerit numerosissimũ: aut quasi Christus ipse cũ suis discipulis non multò inferior fuerit numeru Scribis & Pharisæis: aut quasi Christus nõ dixerit, gregem suum pusillum esse Et tamen si tanto pere vrges numeros, multo plures erant patres & Episcopi ante Conciliu m Lateranense, qui vel aperte repudiauerint, vel certè non agnouerint vestram istam Transubstantiationem. Deinde non est ita attentè spectandum, qui, aut quot, quo in loco fuerint qui aliquid statuerint sed quibus, & quàm certis diuinarum literarũ testimonijs decreta sua confirmauerint. Nam aloqui, vt ait Hieronymus, eadem facilitate contemni possunt, qua probantur.

Verba autem ipsa patrum suorum Lateranẽsium Sophista singill[illegible]n proponit ad hunc modum: *Vna est fidelium vniuersalis Ecclesia, extra quam nullus omnino saluatur. In qua ipse dominus est & sacerdos, & sacrificium Iesus Christus: cuius corpus & sanguis in sacramento altaris sub speciebus panis & vini veraciter continentur, Transubstantiatis pane in corpus, & vino in sanguinem potestate diuina, vt ad perficiendum mysterium vnitatis excipiamus ipsi de suo, quod accepit ipse de nostro.* Nihil, inquit Incõstãtius, *isti dicunt, quod non didicerint à maioribus, et traditione acceperint, vt nulla sit causa, cur fides hæc ab illis inuenta & excogitata dicatur: qui quomodo accepe runt, & didicerunt verbis cõpendiosis, & significantib. nobis posteris tradiderũt.* Mirificæ me herculè sunt istæ laudes, & quæ nõ possint, nisi ab Inconstãtio proficisci. Sed hoc ego primũ ab isto quæro, cũ illi statuant ab initio vnã esse vniuersalẽ Ecclesiã omniũ fideliũ, extra quã nemo possit esse saluus, quã præcipuã velint esse, & ante alias Ecclesias numerari: Constantinopolitanãmne an Hierosolymitanam, an Antiochenam, an

A Alexandrinam? Minimè: sed Romanam. Id enim tot Paparum Decretalia, & Conciliabola satis indicant. Cur ergo Gardinerus noster ab illa Ecclesia ita temere discessit, extra quam sciret spem salutis nullam esse? Cur concionibus, & libris editis testatus est publicè, non Ecclesiam illam esse, sed tyrannidem? Aut quomodo ille potuit ista literis consignare cum eo tempore, quo hæc scribebat, nondum esset illi Ecclesiæ reconciliatus? Sed iste, Lector B ne nescias, aliquid talem voluit videri dicere: quid autem, aut quãta cũ ratione diceret, nihil pensi habuit. Debebat enim cogitare, si verè & ex animo ista scribere voluisset, se iam planè esse damnatum & perditum, qui Ecclesiæ Romanæ obedientiam abiurasset.

Christus, inquit Concilium Lateranense, *& Sacerdos est & sacrificium*. Id quidem est verissimum. Christus enim in cruce seipsum obtulit Deo patri. Verùm si ita est, quid vos quoti- C die idem illud sacrificium iteratis? Cur vos dicitis Deo patri offerre Filium Dei? An quod Christus semel fecit, & vna oblatione consumauit, non erat satis? Etsi Christus ipse est noster Sacerdos, quid vos oportet quotidie creare, & vngere infinitus, nescio quos, alios sacerdotes? Dicunt, inquis, illi corpus Christi vere contineri in Sacramento, quodque isti veraciter dicunt, alij patres in veritate dixerunt. Quid tum postea? Hoc enim si rectè ac verè intelligatur D possumus recipere. Symbolis continetur verè corpus Christi, quoniam illis vere significatur, quemadmodum in diuinis literis dicimus verè cõtineri æternam vitam: deinde etiam, quoniam corpus Christi, quod significatur, verè humanum corpus est, non autem simulatum aut phantasticum. At si, Verè contineri, intelligant realiter & substantialiter adesse sub speciebus panis & vini, & illud primum falsum & commẽtitium est deinde à sanctis & ve- E teribus patrib. nũquã simpliciter pronũtiatũ.

Sensum autem, inquit Inconstantius, *Transubstantiationis ex Chrysostomo celeberrimo authore collegerunt: qui dixit absumi mysteria substantia corporis: quod dictum nemo veterum in eo improbauit. Et potuissent tamen extare alij plurimi, qui in eam scriberent sententiam, quorum scripta interciderint. Et sanè qui extant plærique omnes elementorum mutationem fieri dicunt, vel conuersionem, transelementationem: transitionem: qui omnes veram corporis Christi substan-* F *tiam fatentur præsentem.* Si illi Chrysostomum legissent cum iudicio, vidissent eum, cum scripsisset, mysteria absumi substantia corporis, posteà subiecisse eadem mysteria in mensa proponi. Ex quo perspicuum vel cæco esse potest, priorem illam loquutionem fuisse tropicam: deinde etiam vidissent, eundem Chrysostomum alijs in locis docere in mysterijs superesse substantiam panis. Illos autem paterculos Lateranenses, Transubstantiationem suam non habu- G isse ex Chrysostomo, vel id satis magno argumento esse potest, quod postea in Concilio Florentino Constãtinopolitana Ecclesia, cui Chrysostomus præfuerat, cum concessisset Ecclesiæ

Concilium Florentinũ

Romanæ de procesſiune ſpiritus ſancti, de Trâſubſtantiatiune nulu erit vllu pactu concedere. Adhæc ad inſtituenda dugmata non requirimus ſuffragia patrum: ſed teſtimunia diuinarum literarum.

Præterea, quud iſte aſſeuerar, *omnes veteres cõfiteri, ſubſtantiam corporis Chriſti præſentem eſſe in Eucbariſtia*, falſum eſt. Itaque ipſe ſibi conſcius inſignis mendacij, ſtatim ſubiecit *Quod ſi qui aliter loqui videantur, qui ſunt pauciſsimi, ſi omnino ſint aliqui, æquius eſt, ita eos candidè interpretari, vt cum alijs conſentiant, quam vt ab illis diſſentiant: quando diuerſæ loquendi cauſæ, diuerſas pariant loquendi formulas.* Non ita pauci ſunt veteres patres Inconſtanti, qui de Tranſubſtantiatione & reali præſentia longe aliter, quàm vos & loquantur, & ſentiant. Permulti ſunt, & penè omnes præſertim antiquiſsimi: & ea cauſa veſtra iſta teſtimonia, maximè ita perperam intellecta, ad illos æquius eſt accommodari.

Poſtea queritur de illis, qui vnius vocule, Tranſubſtantiationis, nouitate ita offendantur, quaſi res ipſa ſimul cum verbo nata fuerit. Et magno, inquit, conſilio videntur vſi patres in hoc verbo Tranſubſtantiationis, verbo, inquam, ad extinguendas contentiones illis temporibus ortas neceſſario, & eodem ad exprimendam veritatem idoneo, & ſimplici: vt vnam nimirum ſubſtantiam ſignificarent eſſe in Sacramento, atque illam corporis Chriſti, in quam deſinit panis ſubſtantia: atque etiam de vino illas ſententias, quas apud patres legerent vno verbo exprimerent: videlicet, Fuit panis, nunc eſt corpus: Fuit vinũ, nunc eſt ſanguis: Has ſentẽtias vnũ illud verbum, Tranſubſtantiatio, ſimpliciter, aptè, dilucidè exprimit. Recens iſta vox, eiuſque recens & apud veteres inaudita ſignificatio, quam vt propriam, idoneam, conuenientem iſte tantum non in cœlum tullit, cui rei maximè conueniat cuique maximè occaſionem dederit, vno verbo dicam, Idololatriæ. Illa enim ab hoc inuentu incredibiles habuit acceſsiones. Neque animaduertunt huius authores, & defenſores fictionis, quàm ſit à natura huius Sacramenti alienum, quud ſomniant auferri ex ea ſubſtantiam panis, quam & ſacræ literæ, & patres fatentur ibi remanere. Hoc autem, prudens Lector, tu debes in patribus annotare, quo quiſque illorum poſteriori, & ea cauſa impuriori ætate vixerit, ita eum minus ſincerè, & candidè de Euchariſtia loquutum eſſe, eoq́ue rem prolapſam eſſe, vt iſtis noſtris vltimis temporibus nihil ſani relictum fuerit: omnis autem mendacijs, portenis & impoſturis redundauerint. Quare orandum, vt Deus Opt. Max rebus afflictis, & perditis aliquando ſuccurrat, & horribilẽ iſtam ἀρτολατρείαν ex toto orbe Chriſtiano penitus exterminet.

Vox Tranſubſtantiatio recens.

Verùm Sophiſta addit, *nos cum audiamus ex Paulo, omnia veteribus contigiſſe in figura, tamen affirmare noſtra Sacramenta eadem eſſe cum Sacramentis illorum: & in hoc Sacramento peſſimè odiſſe nomen Subſtantiæ.* Hæc ille de nobis: ſui, ac ſuorum interim oblitus, Ipſe enim cum ſuis in hoc Sacramento cane peius, & angue horret, & fugit nomen Panis: quem cur extrudant ex Eucha-

A riſtia, rationem nullam probabilem adferre poſſunt. Cur autem nos nolimus corpus Chriſti conſtituere ſub pane, aut ſub accidentibus realiter contineri, iuſtiſsimæ cauſæ ſunt: nimirum, vt veritas humanæ naturæ in Chriſto conſeruetur: cuius certè non eſt, ſimul eſſe in multis locis, aut diffundi in immenſum, aut ſua magnitudine, ſuiſq́ue lineamentis expoliari, aut creatarum rerum conditionem relinquere, aut inter homines in mundo verſari: B præſertim cum iuxta fidei noſtræ articulos aſcenderit in cœlum, & ſedeat iam ad dextram patris, & inde expectandus ſit ad extremum iudicium. Si vos vnam ſaltem ex iſtis omnibus cauſis poſſetis obtendere, cur panem & vinum excludere velitis ex myſterijs, videri fortaſſe poſſetis aliquid dicere. Sed nihil habetis aliud quàm potentiam Dei, & Concilium veſtrum Lateranenſe, & aliquot patrum ſententiolas, eaſq́ue aut non intellectas, aut pro C corruptela temporum malè conſcriptas. Figuram verò eſſe in Euchariſtia, etſi eam miſeris modis coloretis, ne vos quidem ipſi poteſtis denegare.

At Paulus ait, *Omnia veteribus in figura contigiſſe.* Quis noſtrum id negat? Sed quænam illa figura fuit? Hæc, ſcilicet Incôſtanti, quòd illi, cum haberent eadem Sacramenta, quæ nos, tamen ſimulachra coluerint, ſederint ad edendum & bibendũ, ſurrexerint ad ludendũ, D ſeſe ſtupris, & libidinibus inquinauerint, tentauerint Chriſtum, ijſque de cauſis in deſerto perierint. Hæc, inquam, omnia illis in figuram contigerunt: & admonitionis noſtræ cauſa ſcripta ſunt: vt, videlicet intelligamus nos multandos eſſe ijſdẽ malis, ſi contumelioſè abutamur Sacramentis. Idq́ue Paulus proximo capite 11. docet eueniſſe, in illis, qui abuſi fuiſſent cœna domini. Hæc ea figura eſt, de qua Paulus loquitur. Neq; enim eò ſpectat, vt vete- E res patres rebus ipſis fruſtretur, & in vmbris, ac tenebris & ſolis ſignificationibus deſtituat, idq́ue, quod multo miſerius eſt, etiam abſq; ſalute. Nã eã ſine vera Chriſti perceptione habere nullam potuerunt. Neque Apoſtolus negat, Imò vel Auguſtino teſte conſtãter affirmat, eadem fuiſſe veterum Sacramenta & noſtra. Nos ergo non ſumus authores huius dogmatis: habemus. n. illud & ex diuinis literis, & ex patrib.

Addit iſte, *nos omnem mouere lapidem, vt verita-* F *ti ſubſtituamus mendacium, ſed fruſtrà. Veritatem enim in ſeculum ſtaturam: impiorum autem malitiam ruituram: idq; perſpicuum eſſe exẽplis quotidianis: quibus nos tamen nihil deterreamur. Paulum enim dixiſſe, Oportere eſſe bæreſes: non vt rei neceſſitatem, ſed vt hominum vitium indicaret. Eorum autem improbitatem Deum conuertere in gloriam ſuam* Deſine communibus locis, Inconſtanti: hæc enim multo verius in te, & vniuerſum Papiſtarum gregem cõueniunt. Veritas enim dogmatis noſtri quo- G tidie Dei Opt. Max. beneficio magis magiſque illuſtratur, & haud dubiè æternum ſtabit. Papiſtarum autem nequitia, vt quotidiana exempla nos commonent, & in multis prouincijs apertè, &

tè,& vbique in hominum conſcientijs labefactátur indies magis magisq́; & corruit. Quod adfers de neceſsitate hæreſium,ad nos qui nullas aut inducimus, aut ſectamur nouas ſuperſtitiones,nihil pertinet. Vos potius,Incoostantı,cum realibus præſentijs, & Tranſubſtantiationibus,& alijs infinitis rerum,verborumque prodigijs perſtringit,& iugulat. Cęterū id nobis vtinam tandem videre liceat, vt vos aut ab aperta iſta,atque horribili impietate deſiſtatis aut ad impediendam veritatem minus virium habeatis: vtque Eccleſia Chriſti aliquando ab omni idololatria, & ſuperſtitioſo coltu repurgetur.

Nunc verò poſtquam Deo bene iuuante,ad calcem laboris mei perueotum eſt, quo ego in Opere,non ſanè de aſini vmbra,ſed de aſſerendo ſincero Dei cultu, & Orthodoxa fide cū aduerſario impotentiſsimo,cum Sophiſta vaferrimo,eum hoſte veritatis acerbiſsimo dimicaui, quoniam ſcio nec argumenta,nec rationes,oec teſtimonia,nec diſputationes quantumuis doctas quicquam profuturas eſſe,niſi Deus adſpiret,viſum mihi eſt pro Colophone, ſummi Numinis,& Patris noſtri opem implorare.

ADSIS,quæſo,aliquando tandē Cœleſtis Pater,& ſpiritu Ieſu Chriſti filij tui mentes atque animos Chriſtianorum tuorum illuſtra: vt illi relictis idolis & ſuperſtitionibus, ad te vnū purè & ſyncerè colendum, adorandum, & in-
uocandū conoertantur: néue vlterius patiaris
A honorem tibi vni debitum impiè & ſceleratè
tribui pani,vino,picturis,ſtatuis,atque oſsibus
mortuorum. Satis iam diu ſanctum nomen tuum contumelijs affectum eſt: ſatis iam diu Euangelij tui puritas contaminata iacet: ſatis ſuperque Inſtitutione Cœnæ filij tui homines,ad impuriſsimam idololatriā abuſi ſunt. Siſte aliquando furores iſtos inſanientiū hominum,& ſeſe miſerè præcipitantiū. ne amplius in omni
B colle,ſub qualibet arbore,in omnibus compitis, plateis, templis, ſacellis, cum pane ac vino ſub nomine ſacramenti filij tui tam impudenter,& perditè ſcortentur, & ſacrum tuum cultū tam impiè & flagitioſè polluant. Niſi tu, Deus Opt. Max. iſtam ἀρτολατρείαν potenti tua manu auferas,atque euertas,de ſalute humana,& Eccleſię tuę repurgatione prorſus actum eſt. Subueni, Deus, ſubueni populo, quem ſanguine filij tui redemiſti. Tuq́ue Ieſu Chriſte, vere at-
C que ęterne Deus,confirma hoc opus quod cœpiſti,illudq́ue ad finem optabilem perducito: vel ſi deſperata eſt plaga,neque veritati tuæ in tua Eccleſia amplius futurus eſt publicus & apertus locus, ad exercendum iudicium quam primum venito: & pro nominis tui gloria à ſacra Cœna,quam tu incredibili miſericordia,& ſingulari bonitate inſtituiſti,tam inſignem contumeliam auertito: qui cum Patre,& ſpiritu ſancto viuis & regnas in ſecula ſeculorum. Amen.

Τὸ ἀληθὲς ἰσχυρὸν ϗ μόνιμον.

FINIS.

PETRI MARTYRIS FLORENTINI IN SVAM DE EVCHARISTIA

Disputationem Oxonij in Anglia habitam, ad Lectorem præfatio.

VAE causæ ad scribendum de Eucharistia me impulerint, duæ sunt. Improborum calumniæ, & amicorum vota: quorum alterum contemnere, inhumanum fuisset, alterum verò negligere, impium: cùm inde cultui diuino haud vulgare detrimentum impendere animaduerterem. Si enim tantum res mea hic ageretur, facile fuisset ista spernere. Nomen quippe meum non tanti facio, vt existimem propter conuitia maleuolorum, & vanos inimicorum rumores, oportere me commoueri. Scio prudentis hominis esse, permulta, & præcipuè huius generis dissimulare, & charitatem Christianam omnia ferre, non quæ sua sunt, sed quæ Iesu Christi, quærere. Verùm hic iam non causa mea, sed Christi agitur, nõ meo nomini detrahitur, sed verbo Dei. Siquidem periculum authoritatis ministerij, adeò coniunctum est cum verbo Dei, vt ad ipsum quoque pertingat. Ita enim comparatum videmus, vt quantumuis pia & docta, piè docteq́ tradantur ab aliquo, etsi defuerit authoritas, imò si vel næuo vel macula quapiam, aut aspersa aut denigrata fuerit, cum paruo fructu, & sæpe cum nullo, proueniant. Quæ verò sparserit nonnullorum impudentia, de disputatione à me habita Oxonij iam elapsa æstate, & quomodo apud cuiuslibet generis homines, Principes, nobiles, plebeios, ciues & rusticos me traduxerint, non dicam: quod nihil obscurè ab eis factum sit, sed omnes anguli, plateæ, domus, officinæ & ænopolia adhuc eorum mentitos triumphos de me, & ἐπινίκια resonent: nec dubito istorum maledicta, cæteras quoque nationes peruasisse. Quare vna causarum quæ me ad hæc edenda compulit, hæc fuit. Altera verò (vt ab initio dixi) amicorum postulata, quibus profectò huc vsque pro virili obstiti, tum quòd hac de re satis librorum extare intelligerem, quibus abunde pius quisq; posset institui, tum quòd nemo melius ac ego ipse, mea nouit, quæ hactenus tanti feci, vt noluerim te, candide lector, per ea remorari à meliorum librorum lectione. Nunc verò hi, & quidem nonnihil improborum criminationibus commoti, me adeò vrserunt, vt aliquorum precibus victus, aliorum verò authoritate compulsus, tandem cesserim. Quid enim negare ausim Reuerendissimo Archiepiscopo Cantuariensi, cui planè omnia debeo? Quidue Regijs visitatoribus, qui hisce disputationibus non solùm interfuerunt, sed præfuerunt? Damus itaque tibi hanc Disputationem, cui ad maiorem euidentiam, Tractationem de eadem re, adiecimus. Quæ omnia simplici quidem (ne dixerim absq; v[illegible]o) stylo, conscripsi, attamen fideliter. Nam quod attinet ad disputationem, mea contuli cũ exemplis aduersariorum: Quibus diligenter perlectis quæ animaduertere potui me prætermisisse, quod alicuius essent momenti, quantum rei veritas patiebatur, ex eorum scriptis non detrectaui restituere: & vbi eos deprehendi quandoq; suas rationes fusius explicasse, & artificiosius scribendo tractasse, quàm tunc dum agebatur, prolata fuerint, ego quoq; salua sententiæ veritate, rem paulo latius exposui, quod tamen raro admodum contigit. Cæterũ quod attinet ad summam, capita & substantiam argumentorum, dissolutionumq́; siue responsionum, mutaui nihil, nihilq; (quod sciam) inuerti, quod his qui mecum egerunt fraudi esse possit. Imo quantum memoria consequi potui, quantúmue indicarunt notæ illorum qui exceperunt, cùm vltro citroq́; inter nos disputando ageremus, illas easdem voces frequenti[illegible]è & ferè semper quibus vsi sumus reponi curaui. Quisquis itaq; actioni n[o]stræ interfu[it], nullũ planè videbit omissum argumentũ. nullum adiectum, & à summa sensuq́; eorum quæ dicta sunt, me nusquam discessisse intelliget. Quòd si quid à me aut omissum aut inuersum maleuoli (vt est eorum ingenium) conquesti fuerint, ea scribant, neque contra me verbis (quæ profudisse non refert) sed scriptis rationibus agant, quas & legere & [co]nsiderare liceat, non erit absq; fructu huius [ge]neris disceptatio. Volant enim (vt dixit Homerus) πτερόεντα verba: at his quæ literis consignata sunt, locus calumnijs minus patet. Hoc si fecerint, quemadmodum tunc ausus sum viua voce congredi, ita nunc me comparabo, ad ea quæ scripserint respondere. Tu verò interim vale, & boni consule.

REGIORVM

REGIORVM LEGATORUM, qui disputationi huic Oxonij habitæ præfuerunt, nomina sunt hæc.

R. D. Henricus Lincolniensis Episcopus.
D. Richardus Coxus, Oxoniensis Vniuersitatis Cancellarius, etc.
D. Simon Haynes Decanus Oxoniensis.
M. Richardus Morisinus, Armiger.
D. Christophorus Neuynsonus, Iu. C. Doctor.

Disputarunt primo die, qui fuit 28. Maii, anno 1549. D. Petrus Martyr, & D. Gulielmus Treshamus, coram Visitatoribus Regijs: Ex quibus Clarissimus Vir D. Coxus Oxoniensis Vniuersitatis Cancellarius, antequàm Disputatio iniretur, in hanc sententiam est præfatus.

OCTISSIMI viri, quanquam ego ex officio meo disputationibus scholasticis, præcipuè autem Theologicis præesse debeo, tamen quod meum est, id nunc faciendum potissimum duco: Nimirum quòd per Regiam Maiestatem licet. & quia per literas (vt vocant patentes) commissa nobis authoritas est non modò alijs in rebus, verum etiam pu- B blicis lectionibus ac disputationibus ordinandis, decreuimus non solùm interesse, sed etiam præesse, easque gubernare, & moderari. Vos autem qui prouinciam hanc disputandi suscepistis, cogitetis quam sit ardua res quæ agetur: cogitetis quàm omnium oculi in vos conuertantur: cogitetis diligenter, & curetis gloriam Dei, sepositis contentionibus & rixis. Scio vos graues & doctos viros esse: Attamen quod officium meum A postulat, vos monendos existimaui. Alios autem spectatores & auditores commonefacio, vt positis factionibus, si quæ sunt, ita quiete & tranquillè audiant, vt ne partes vllæ factæ esse videantur. Facite quod Paulus præcipit, vt in nomine Domini nostri Iesu Christi, idem sapiatis, idem sentiatis omnes, vt non sint in vobis schismata, sed sitis integrum corpus, eadem mente & eadem sententia. Ponite affectus malos, strepitus, turbas, cachinnos, & vociferationes B ponite: maximè vos iuuenes monitos volo, qui magis animi feruore valetis, quàm iudicio. Solent enim in maximis controuersijs existere dissidia & odia, & inuidiæ, vt factum est in Stephani disputationibus atque Pauli. Id autem in vobis euenire nullo modo velim, sed opto potius, vt discatis veritatem cognoscere, & cognitam amplecti, ita & vos vestrum facietis officium, & nobis rem gratissimam, & Deus fortunabit cœpta nostra.

QVAESTIONES PROPOSITÆ ad disputandum.

I. In sacramento Eucharistiæ non est panis et vini Transubstantiatio in corpus & sanguinem Christi.

II. Corpus & sanguis Christi non est carnaliter aut corporaliter in pane & vino, nec vt alij dicunt, sub speciebus panis & vini.

III. Corpus & sanguis Christi vniuntur pani & vino sacramentaliter.

PETRI MARTYRIS PROOEMIVM

I existimassem, amplissimi viri & Regiæ Maiestatis or natissimi legati, offensiones animorum, odia, vel inimicitias perpetuò esse comites publicarum disputationum, nunquã sanè fuissem huc adductus. Nunc aũt quia video ea non semper cõsequi, sed illis coniũgi temere, siue (vt dicitur) per accidens, ad disputandũ accessi. Me quidẽ ante omnia mouit veritatis exquirendæ & patefaciẽdę studium: Qui verò contentionis cupiditate, vel ob gloriolam huius mundi, vel ob quæstum, hoc institutum suscipiunt, non Theologi habendi sunt, sed leues, inanesque sophistæ, animalia cum vētri, tum ambitioni dedita. Nos autem eo debemus esse animo, vt veritati agnitæ, & sese in disputationibus patefacienti vltrò libenterque cedamus. Quod certè, non est minima aut leuis portio diuini cultus. Idcircò ex omni parte animorum turbidi motus facessant, sintque procul omnes factiones. Quòd si contigerit, magna huius exercitij erit vtilitas. Nam ferrum per se frigidum, tacet: & lapis omnino stupidus est: sed si collidantur simul, ignem eliciunt. Vt nubes alioquin tenebricosæ, & crassę naturę, si concurrant, & simul quatiantur, fulgetra micant per aerem. Ita ingenia ac studia eruditorum hominum, per se ipsa torpescunt, at in ipso disputationum conflictu excitantur, ac vegeta redduntur. Neque propter abusum quorundam, res pulcherrimæ & honestissimæ, cuiusmodi sunt disputationes, repudiari debent, nec vt inutiles & noxię haberi, cũ eas dona Dei esse nõ dubitemus. Prçclarã illam doctrinam Iesu Domini & seruatoris nostri, de dilectione proximi, de resurrectione, de censu reddendo Cæsari, de signo Ionæ Prophetæ, alijsq; de rebus huius generis disputationibus quas habuit cũ Scribis, Pharisæis, Sadducæis, & Herodianis sequi debemus. Nec vobis obscurum esse arbitror, vt profuerint ecclesiæ, Pauli cæterorumque Apostolorum atque patrum disputationes. Poterunt certè sine acerbitate, odio, & inuidentia, à nobis perfici, modò spirit⁹ Christi adsit. Magnum quippe discrimen habent dissentire, & odio habere. Nam primum pertinet ad iudicium, quod in parte cognoscente animi nostri exercetur. Alterum verò, id est, odium, flamma est voluntatis. Paulus dissensit à Petro, ac reprehendit, nec tamen eum odio habuit. Hęc de publicis disputationibus generaliter dixisse volui.

Ad nostras verò has propius accedens, fateor me aliquandiu fuisse cunctabundum ad descendendum in hanc arenam, quòd viderem ea de re agendum esse, propter quam ecclesia hodie vehementer concutitur. Et qui sacerdotalem ordinẽ sibi vendicant, arbitrantur, Transubstantiatione sublata & dempta carnali cor-

A poralique præsentia corporis Christi ab Eucharistia, de omni sua dignitate funditus actum esse, quasi non sit aliud eorum munus quàm panem transubstantiare, vel ipsum corpus Christi in pane claudere. Et plebs adeò est dementata, ac desipit, vt si quis de sacramento hoc aliter doceat, quàm hactenus receptum sit, putent Christum sibi eripi: & cùm non tradamus de Eucharistia, vt in papatu creditur, manufacta, concurrunt quàm plurimi, & cum Fabro Argentario

B clamant: *Magna est Diana Ephesiorum.* At cogitare debuissent, eos non minus accusandos esse, qui sacramẽtis nimium tribuunt, & ex eis idolum faciunt, quàm illi, qui eadem negligunt. Quod vtrunque vitium pro virili nostra semper euitauimus. Nunc verò quando tranquilla omnia vestra authoritate video, factus sum alacer, & lubens hanc disputandi prouinciam suscipio. Neque priuatas causas, cur disputare noluerim, cum repẽtè prouocarer, nunc repetere

C volo, ne stomacho videar indulgere.

Ideò ad quæstiones venio, in quibus me non nulli calumniãtur, quòd non seruauerim dialecticam methodum, & quòd prius quæri oportuerit, An Christi corpus in sacramẽto esset. Postea, de modo inuestigandum. Ego verò contrà statuo, methodum quàm optimam hîc seruatã esse, & quidem dialecticam. Neque sum ignarus doctrinæ Aristotelicæ in Posterioribus Analyticis, qua docet, prius quærendum esse, an

D aliquid sit, postea, quia, quid, & propter quid, videndum. Cæterùm quando corpus Christi neuter nostrûm esse dubitat, & interrogor, an sit in Eucharistia, illis commodè respondeo per tres meas quæstiones. Primò non esse ibi per Transubstantiationem, Secundò, non coniũgi pani ac vino, seu speciebus eorum, corporaliter & carnaliter (vel vt illi volunt) realiter, & substantialiter: sed tantùm ibi esse per coniunctionem sacramentalem, quæ est significatio effica

E cissima. Habes itaque methodum expeditissimam. Quæ tamen adhoc sit manifestior, si sic explicabitur. Corporis Christi & sanguinis est aliqua coniunctio cum symbolis. Hoc vtrique nostrum bene constat: cuiusmodi autem sit, est controuersum. Quare id tribus meis quæstionibus a[illegible]o, atque incipio à modo crassiori qui est per Transubstantiationem, eumque remo[illegible]: progredior deinde ad alium modum, de corporali, carnalique præsentia, siue re

F ali, vel substantiali (vt illi loquuntur) quæ perinde habeo, & ei non assentior, vt qui tertium modum constituo, nimirum per sacramentalem significationem.

De vocibus autem corporaliter, & carnaliter, quia videntur ambiguæ, dico me illas accipere, atque si dictum fuisset, realiter & substantialiter, neque hoc discrimine facessam eis negotium disputando. Cur autem aduerbia magis deriuauerim à nominib⁹ carnis & corporis, quàm

De hac re fusius tractatur in epistola nuncupatoria ad Cranmerum Archiepiscopum.

quàà re & substantia, ea est causa, vt me sacris literis accommodarem, quæ cùm sacramenti mentionem faciunt, rei atque substantiæ nomē nō habent, sed tantū corporis, carnis, & sanguinis, ideo scripsi corporaliter & carnaliter.

Contendunt & hoc mei aduersarij postremam quæstionem esse superfluam: nam aiunt, Si remoueris Transubstantiationem, & realem substantialemque præsentiam, necessariò consequitur, in sacramēto non relinqui nisi significationē: quibus occurrimus, esse Anabaptistas, B qui volunt sacramentum hoc nil esse aliud quā tesseram, & professionē nostræ societatis, quam A inter nos ex charitate habeamus: efficaciā spiritus sancti nihil morantur, quam nos in hoc sacramento statuimus. Præterea Marcionitæ, Valentiniani, Manichæi, & id genus hæretici, cùm negauerint Christum habuisse verū corpus, significationem quam nos hîc ponimus, ferre non poterant: quamobrem aduersus has pestes, tertia quæstio non est inutilis. Postremò accedit ad hæc omnia, quod has quæstiones volui consentire cum ijs, quę in scholis docui, vbi hanc eandem methodum seruaui. Modò superest, vt rem aggrediamur, attamen Dei auxilium prius de more inuocandum est.

PRECES.

CVm sancti spiritus afflatu, Deus optime maxime, pro tua misericordia, sis pollicitus, nos regere, atque in omnē veritatem inducere, primùm quidem, gratias tibi immensas agimus de tam opimo ac vberi promisso, quod bona fide abs te implendum esse non dubitamus: deinde, quia in tuo sancto nomine conuenimus, & maximi momenti sunt, quæ discutienda proponuntur: ideò vt promissum fauorem modò exhibeas, toto pectore oramus & obsecramus, quodque tractandum suscepimus, vt sic digneris moderari, & regere, quo inde gloria tuo nomini, Scholæ veritas, & ecclesiæ sanctæ proueniat ædificatio. Prauos affectus quæsumus hinc submoueas, scripturarum sanctarum luce, corda cum nostra, tum audientium illustres, quæque ibi visa fuerint obscura, plana efficias, & nos circa illas errare non patiaris, quæque à compluribus forsitan hactenus minus rectè sunt intellecta, nunc purius atque candidius percipi concedas, per Iesum Christum Dominum nostrum.

D. Guilielmi Treshami Oratio.

VEritatis negotium discutiendum aggredior, viri præclarissimi. Opus attento arduum, munusque graue humeris impono meis: quippe, qui cum homine tam docto, tam acuto, tam omni ex parte in literis cùm humanis, tum diuinis exercitato, idque de re seriosissima in hac etiam celeberrima doctissimorum virorum frequentia, congredi & collu C ctari constituerim. Quoniam igitur duram suscapio prouinciam, quam alij certè plurimi huius Academiæ alumni, multò melius, exactius, & felicius, quàm ego certator imbellis, absoluere atque transigere, si volent, possunt: vestri candoris erit, præstàtissimi regiæ Maiestatis legati, qui has disceptationes, vestra præsentia veneranda coornare atque illustrare dignati estis, vniuersa quæ hodie à me inter disceptandum proferentur, æqui bonique consulere, ea D que omnia piè interpretari, quę non nisi pietatis causa sedulò enarrabuntur. Equidem non vlla instigatus malitia, non vllo liuore, aut odio impulsus, viro huic doctissimo aduersari volui, sed quia ipse ad hoc me quodammodo prouocauit, & mea conscientia commouit, vestra denique mihi annuit authoritas, in hanc literariam palęstrā concertaturus descendo. Concertaturus inquam, vel cum amico, eodemque familiari, verumtamen amico prælero veritatē, cuius asseuerandę gratia, pro virili renitar ad E uersus doctorem hunc, istiusmodi in rebus longè exercitatissimum, sed super omnia nimirū in illo confisus, qui sui nominis professoribus pollicetur dicens: Ponite in cordibus vestris non præmeditari, quemadmodum respondeatis. Ego enim dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere & contradicere omnes aduersarij vestri.

Ad conclusiones itaque tuas (Doctissime Petre) excutiendas me accingo, quarum prima hæc est. *In sacramento Eucharistiæ non est panis & vini Transubstantiatio in corpus & sanguinem Christi.* Altera, *Corpus & sanguis Christi non est substantialiter aut naturaliter in Eucharistia sub speciebus panis & vini.* Quibus conclusionibus vt nullam prorsus adhibeo fidem, ita & easdem, vt fine fine dicam, falsas esse, & à Christiana religione longè alienas, pro persuasissimo habeo. Id quod, ita se re ipsa habere, quemadmodum dixi scripturis sacris, & plurimis patrum testimonijs, apertissimè declarare, & commonstrare suo tempore non recusabo: Sic & hoc die, veritatem ab ecclesia hactenus receptam, conclusionibus tuis planè contrariam, & ex diametro (vt aiunt) repugnantem, tuendam, & corroborandam mihi assumpsi. Non quòd Smythæi doctoris qui abest, vices supplere velim, cuius profectò instituti conscius non eram, sed ad solius Christi gloriam, fideique veritatem astruēdam, hoc concertandi munus in manus suscepi.

Neque profectò, vt huic meæ sententiæ fauerem, adductum me quispiam putet, ex leui quadam credulitate, sed ex magnis & vrgentissimis causis. Harum prima est, Sanctorum Euangelistarum, & diui Pauli Apostoli concors & vniformis pro nostra assertione cōspiratio, Vnde vniuersi orbis consensus, & perpetuus rei vsus ad nos vsque permansit. Secunda est, Sanctę matris ecclesiæ haud contemnenda authoritas, quę cōtra Beringariū, Vuicleffum & huius farinæ homines, de certa veritate huius sacramenti, vel editis decretis sancit. Tertia, Patrum orthodoxorum sunt testimonia clari-

ſsima, quæ niſi aliter, quàm ipſi patres ſenſerũt, exponantur, pro noſtra aſtructione explicatiſsimè faciont. Quarta & poſtrema, quod illuſtriſsimi & ſereniſsimi Regis noſtri Eduardi ſexti edictũ, Regiumq́ue totius ſenatus cõſultum, nonnihil patrocinatur. Quę quidem cauſæ ad credendum mihi ſufficere videntur. Quamobrem (doctiſsime Petre) quæ tu pro parte tua habes aduerſum me proferenda atque proijcienda argumentorum tela, ea omnia proferre, proijcereque, vbi libet, licet. Dixi, & patet ad concluſiones reſponſio.

D. P. MARTYR.

LAudes, quas mihi tribuis, non agnoſco. Beneuolẽtiam tuam erga me colo. Quod quod dicis te à me prouocatum, longe ſecus habet: nam ego potius ab alijs ſum pertractus ad diſputandum, quod omnibus eſt notiſsimum. Cauſas vero quibus te motum dicis, vt aduerſum me ageres, non multum moror: nam quanti ſint momenti, tum agnoſcam, cùm obijciendi munus obibis. De poſtrema tantũ hoc dico, quo ad Regium ſanè edictum, cum Anglicè neſciam, de eo me prorſus nihil noſſe, ſed ſpero, in progreſſu diſputationis, ſiquid contra me fecerit, intellecturum. Quare his omiſsis ad argumenta me confero.

Scriptura panem in Eucharistia agnoſcit, ergo eſt ibi retinendus.

PRO queſtione prima, ſcripturæ mihi faoent, quæ in hoc ſacramẽto, quàm apertiſsimè panem & vinum agnoſcunt. In Euangeliſtis habetur: quòd Dominus Ieſus accepit panem, benedixit, fregit, & dedit diſcipulis. Et Paulus idem habet in prima ad Corint. 10. & 11. Vbi ſi quis diligenter expendat, ſæpius meminit panis. Quare, & nos debemus vnà cum ſcripturis retinere ſymbolorũ naturas. TRESHAMVS. *In ſcripturis etiam inuenitur, hominem vocari terram vel cinerem, Heuam os, & virgam ſerpentem, aquam vinum, cùm tamen hæc non eſſent, verum per tropum ſic appellata ſint. Deinde argumentum reflexiuum, repercuſsiuum, & reciprocum eſt, retorquetur que in te. Nam & ſæpe in ſcripturis vocatur corpus Domini, Idcircò oportebit hac eadem ratione, corpus Christi verè in hoc ſacramẽto eſſe: quod tu negas in ſecunda quæſtione. Igitur argumentũ tuum in caput tuum conuertitur.* MAR. Quod ad priorem partem reſponſionis, loqoutionem ſcripturę, quando panem nominat, ſtatuis eſſe tropicam, eò quod res nomina retineant naturarum, à quibus conuerſæ ſunt. Vbi vehementer miror, vos tam facilè cõfugere ad tropos: à quibus tantopere abhorretis, cùm de hoc ſacramento agitur. Sed hoc mitto, & reſpondeo, in locis adductis ſcripturam nos diſertè commonefacere de cõuerſionibus illarum rerum: apertè enim oſtendit corpus hominis è terra confictum, Heuam ex Adami coſta productam, virgam in ſerpentem conuerſam, aquam vinum factam. Quare hos tropos admittere cogimur. Vos itaque è ſcripturis nobis probetis, panem conuerſum, quo ad ſubſtantiam in corpus Chriſti, & ſic dabimus tropum veſtrum, panem inquam appellari, non qui nũc ſit, ſed qui antea fuerit. Adhæc. illa quæ inducitis, ita priſtinam abiecere ſubſtantiam, vt eius accidentia non retinuerint: quod vos confingitis in hoc ſacramento euenire, vbi à pane ſubſtantiam aufertis, & accidentia retinetis. Quodq́ue adieciſti, in altera parte reſponſionis, Contra me ſequi, corpus Chriſti adeſſe re aliter, quãdoquidem ſancta ſcriptura & ipſum nominat, ſicuti panem, quantum faciat contra me, reſpondebo, cum vices ad me peruenerint reſpondendi, ſi tu mihi iſta obieceris.

Quando res nominatur, quæ amplius nõ extet, ſcriptura nos admonet de illius cõuerſione.

Quæ ſcriptura ponit mutata eſſe, non retinent priſtina accidentia.

TRES. *Decretũ erat, vt conciſis vteremur argumentis, & tu multa interponis. Attamen, quod attinet ad conuerſionem, quam tu negas haberi in ſacris literis, eam probo ex Matthæo, vbi Chriſtus ait, Hoc eſt corpus meum. Non eſt ſermo Dei nunciatiuus, aut ſignificatiuus tantum, ſed efficax, factiuus & operatiuus. Dicit enim Auguſtinus in pſalmo 73. Sacramenta veteris legis promittunt ſeruatorem, Noua dant ſalutem. Ideo aſſero panem conuerſum eſſe in corpus Domini.* MAR. Argumentis breuibus, & vtor, & pòſt vtar, quantum res patietur. De tua verò probatione tranſubſtantiationis, quam modò adſers, nihil reſpondeo: quandoquidem meum eſt in præſentia obijcere.

Cùm itaque nõ admittas probationẽ quam adduxi è ſacris literis, quod panis maneat, & eas per tropum eludis, oſtendam tibi patres nõ ita ſenſiſſe, verùm cum ſancta ſcriptura verum panem in ſacramento relinquere, ac eam interpretari & intelligere, vt ego adduxi. Cyprianus antiquiſsimus author, in ſermone de cœna domini ait, *Sicut in perſona Chriſti humanitas videbatur, & latebat diuinitas, ita in ſacramento viſibili, ineffabiliter diuina ſe infundit eſſentia, vt eſſet religioni circa ſacramenta deuotio.* Vides hic collationem fieri inter perſonam Chriſti, & hoc ſacramẽtũ, quorum vtrunque, vt duas complectitur naturas, ita debet eas integras conſeruare, quod vos tranſubſtantiando non facitis. TRES. *Equidem Cyprianum opponam Cypriano, eumq́ue per ſe ipſum interpretor, qui dicit, in eodem ſermone: Panis iſte, quem dominus diſcipulis porrigebat, nõ effigie, ſed natura mutatus, omnipotẽtia verbi factus eſt caro. Audis mutationem naturæ panis, vnde nõ eſt credendum tantũ martyrem ſecum pugnare, & in his quæ ſequuntur oblitum eſſe ſui.* MAR. Hoc non eſt propoſito loco reſpondere, ſed argumentum eludere. Ego cum reſpondentis vices obiero, locum elucidabo, quem mihi regeris. Quare tuum eſt, nunc ad oppoſita reſpõdere, quomodo ſcilicet iſta collatio Chriſti cum hoc ſacramento, quam ponit Cyprianus, apud vos locum habeat. TRES. *Cyprianus eſt optimus interpres ſui.*

MAR. Quando non aliud adſers, Gelaſium producam, à quo idem aſſeritur, quod ad iſtam comparationem. Is contra Eutychen dicit: *Certè ſacramenta quæ ſumimus corporis & ſanguinis Chriſti, diuina res eſt, propter quod, & per eadem diuinæ efficimur conſortes naturæ & tamen*

eſſe

esse non desinit substantia panis: & vini: & certè imago & similitudo corporis & sanguinis Christi in actione mysteriorum celebrantur. Satis ergo nobis euidenter ostenditur, hoc nobis in ipso Christo domino sentiendum, quod in eius imagine profitemur, celebramus, & sumimus, vt sicut in hanc scilicet diuinam transeunt sancto spiritu perficiente substantiam, permanent tamen in suæ proprietate naturæ, sic illud ipsum mysterium principale, cuius nobis efficientiam ve ritatemque veraciter repræsentant, ex his quibus constat propriè permanentibus vnum Christum, quia integrum verumque permanere demonstrant. T R E S. *Liber ille non est receptus inter probata opera Gelasij. Preterea Gelasius erat pontifex Romanus & miror te velle illum vnum sequi cum viginti pontifices expressissimè contra te faciant.* M A R. Responsio biceps, & librum non esse probatum, deinde, quòd à pontifice Romano editus. Quo ad primum, nulla ostenditur causa quare liber suspectus habeatur: præsertim eum aduersus Eotychen hominem hæreticum scribat. Et si velimus ita agere, vt dicendo librum aliquem suspectum esse, eludamos argumentum, tum possim omnes libros reijcere, quoa aduersum me facere viderim. Secundo loco, Pontificatus Romanus non ita fuit eo tempore vitiatus & corruptus, neque peruenerat ad tyrannidem, vt postea collapsius est, quo posit officere authoritati Gelasij. Et ad hæc non illi desero, quia pontifex Rom. fuit, sed quia cum verbo Dei facit: quo nomine ipse vnus mihi ploris est faciendus, quàm viginti aut centum alij, si Dei sermonibus aduersentur.

Libri patrũ non facile repudiãdi.

Sed age, inducatur Augustinus, qui loquitur in eandem sententiam de eadem collatione, prout citatur de consec. distinct. 2. ex sententijs Prosperi. Cuius hæc sunt verba. *Sicut Christi persona constat ex Deo & homine, cum ipse Christus verus sit Deus, & verus sit homo, quia omnis res illarũ rerum naturam & veritatem in se continet, ex quibus conficitur. Conficitur autem sacrificium ecclesiæ duobus, sacramento, & re sacramenti.* Hic vides eandẽ collationem inter Eucharistiam & Christum: vnde sequitur, vt sicut in Christo manent duæ naturæ integræ, ita substantia panis ab Eucharistia non est auferenda. T R E S. *Augustinus in isto loco quem citasti, pro me maximè facit. Sic enim interpretor, eum velle in sacramento esse veram Christi carnem, sub speciebus panis opertam, quam vocat rem sacramenti: vult etiam accidentia, sub quibus corpus Christi operitur, signum esse carnis ita opertæ: insuper ait carnem Christi sic opertam, signum esse corporis Christi in cruce pendentis: & sic idem esse signum sui ipsius.* M A R. Nunc non contendimus de signo & signato, an idem sint, verùm de collatione inter Christum & Eucharistiam, & de duabus in vtroque naturis, quas vos non retinetis integras in sacramento, dum pro substantia panis substituitis accidentia. Affirmat enim quod omnis res earum rerum naturam & veritatem in se continet, ex quibus conficitur. Nemo autem dubitauerit ex pane confici sacramentum. Quodque adijcis, corpus Christi (Augustini

A sententia) contineri sub accidentibus panis & vini, ita vt illorum symbolorum substantia extrudatur, ex eius verbis non habes. T R E S. *Dico Augustinum docere his verbis, sacramentum confici ex corpore Christi & accidentibus: quæ accidentia sunt externũ sacramentũ.* M A R. Tu ais constare sacramentum ex accidentibus & corpore Christi. Ego verò vrgeo collationẽ inter ipsum Christũ & Eucharistiam: nam illi correspondere debet sacramentum. Igitur vt in Christo neutra B natura deperibat: ita in Eucharistia vtranque manere oportet. Alioquin hæretici semper dicent, naturam diuinam in Christo verè concedi, sed humani corporis non habuisse nisi speciem, & accidentia. T R E S. *Si Eucharistia verè Christo respondeat, veluti contendis, sequitur, quod sicuti verus panis ibi esse astruitur, & verum quoque corpus Christi debeat constitui, quod maximè facit contra tuam secundam quæstionem. Vnde argumentum non valet, quia similitudo non valet: quia similitudo non* C *currit quatuor pedibus.* M A R. Respondes quidẽ, contra me ista facere, eo quod non statuam verè corpus Christi in sacramento contineri: sed tamen nihil adhuc respondes ad collationem istorum patrum, nisi, vt video, eam negando. Ideo argumentum manet insolutum. Patres enim illam induxerunt maximè ad hoc, vt ostenderent vtrinque, tam in Christo, quàm in sacramento, duas manere naturas integras & perfectas. Quomodo autem à me ponatur verum D corpus Christi in sacramento, postea explicabitur, cum ad secundam quæstionem ventum fuerit.

Ad collationem inductam ex patribus nunquã solidè responsum.

Nunc ex adductis testimonijs efficaciter cõclusimus, non esse abijciendum panem: pro qua sententia & Theodoretum habemus, qui contra Eutychen scripsit præclaros dialogos, in quorum primo sic ait: *Ea quæ videntur symbola, corporis & sanguinis sui appellatione honorauit, non* E *equidem naturã ipsam transmutans, sed adijciens gratiam naturæ.* Et in secundo Dialogo, inducit hæreticum sic opponentem. Quemadmodum ergo corporis & sanguinis Dominici symbola, alia sanè sunt ante sacerdotis inuocationem, trãs mutantur autem post ipsam inuocationem, & alia fiunt: sic & corpus dominicum, post assumptionem, in diuinam est substantiam transmutatum. Respondet Orthodoxus: Captus es his quæ tendebas retibus, neque e- F nim post sanctificationem mystica symbola illa, propria sua natura egrediuntur: manent siquidem in priore sua substantia & figura & specie: atque ita concludit contra Eutychen, Corpus Christi non fuisse mutatum in naturam diuinam, vt ille asserebat. Et ita vides pulchre inter se consentire istos Doctores, Cyprianum, Augustinum, Gelasium, Theodoretum, in sacramento non esse abiectam substantiam panis, propter con- G uenientiam quam habet cum Christo, in quo tam humanitas, quàm diuinitas integræ manent. T R E S. *Redige argumentum in formam, & tunc aptabo responsionem.* M A R. Hæc est ratio Theodoreti: Quemadmodum panis manet in-

Theodoretus tãdem affert collationem, & aperte negat trãsubstantiationem.

teger in sacramento, & non egreditur suam naturam, ita in Christo mãsit eius corpus, & non fuit permutatum in naturam diuinam, vt hæreticus asserebat. TRES. *Adhuc faciunt ista pro me, & concludunt ibi esse verè corpus Christi: quod in secunda quæstione tu neges. Deinde iste Theodoretus, quem citas fuit Nestorianus: quod satis constat ex historia Nicephori, & concilio Chalcedonensi, actione octaua. Et testimonium hæretici viri in tanta re non meretur authoritatem.* MAR. Theodoretũ non fuisse Nestorianum, nullus melius atque ipse probare potest, qui cùm scriberet aduersus omnes hæreticos, qui præcesserant, Nestorium non tacuit, imò peculiare caput contra illum scripsit, eumq́ue appellauit organũ diaboli aptissimum. Quod verò asseris de Nicephoro & Synodo Chalcedonẽsi, hac de causa contigit. In Synodo Ephesina inciderũt grauissimæ offensiones inter Cyrillum, qui concilio præsidebat, & Ioannem Antiochenum patriarcham, eò quód Cyrillus cum suis processisset ad damnationem ac depositionem Nestorij, se non expectato, cum alijs episcopis: & ita vtrinque humanum passi, exercuerunt inimicitias inter se parum dignas Christianis. Et eò res est progressa, vt sese mutuó excommunicarint, ac deposuerint. Sed postcà reditum est in gratiam. Et hoc dissidio durante scripsit Theodoretus, qui Ioanni fauebat contra anathematismos Cyrilli, vbi eum grauiter premit. Et si quis diligenter legat, vix poterit ex illo scripto deprehendere Theodoretum, vel hęreticũ, vel fauentẽ prauo dogmati Nestorij. Aduersarij tamen eius, & qui erãt partiũ Cyrilli, sic eum infamarunt. Sed vti diximus, tãdẽ omnes inter se reconciliati sunt. Et in ista actione octaua Chalcedonensis synodi, apparet manifestè Theodoretũ fuisse calumniam passum, & ibi liquet, quàm bonum testimonium habuerit à patribus concilij, à quibus restitutus est suæ sedi, & publicè Nestorium anathematizauit, cum quo ostendit se nunquam fecisse, quoad dogmata. De quo eodem Theodoreto non nihil legitur apud Bessarionem Cardinalem Nicenum, in concilio Florentino. Cùm itaque eius confessionem non repudiauerit, sed agnouerit Synodus Chalcedonensis, quare vos eius purgationem non admittitis? Et cùm ista scribat contra Eutychen, post synodum Chalcedonẽsem, in qua est approbatus vt Orthodoxus, non debent facilè (vt vos facitis) negari, Plusq́ue concilio credendum est, Leoni sanctissimo episcopo Romano, & multis episcopis, quàm vni monacho Nicephoro. TRES. *Non est æqua vel admittenda purgatio, qua se ipsum aliquis purgat. Laudet te alienus, inquit Salomon, & non os tuum. Certum est, Cyrillum contra eum scripsisse multa: deinde satis obscurus est author, & eum præter te nemo habet. Vnde non est adferendus ad hac tam graue negotium definiendum.* MAR. Imò, cùm de fide alicuius agitur, quisque est suijpsius testis admodum idoneus: vt si quis accusaretur Arrianę perfidiæ, non posset se melius purgare quàm si Arrium detestaretur, & contra eum scriberet. Quod si existimas reijciendum esse Theodo-

Optima ratio qua se quispiam de hæresi purgare potest.

A retum eo nomine, quòd aduersus Cyrillum contenderit, & Cyrillus contra eum scripserit, eadem ratione abijcies Cyprianum, quia semel in negotio baptismi, non solùm à Stephano Rom. Episcopo dissensit, verùm etiam à reliquis doctoribus, qui sanè sentiebant. Debebis etiam refutare scripta Epiphanij, Chrysostomi, atque Theophili, qui vsque adeò inter se certarunt, & exarserunt, vt Ioannes Chrysostomus deturbatus sit, & eie- B ctus è suo episcopatu. Quòd verò obijcis incognitum esse scriptorem, & quem præter me nemo habeat: librum scias Romæ impressum, & venalem prostare. TRES. *Respondeo, Longum & tædiosum esset Romam ire pro vnatali libro.*

Non est damnandus Theodoretus eo quod cum Cyrillo cõtenderit.

MART. Igitur si eum non vis habere, seposito eo, produco tibi Originem qui à me stat. In decimoquinto Matth. scribens, ait: *Quòd si quicquid ingreditur in os, in ventrem abit, &* C *in secessum abijcitur: & ille cibus qui sanctificatur per verbum Dei & obsecrationem, iuxta id quod habet materiale, in ventrem abit, & in secessum eijcitur: cæterum iuxta precationem, quæ illi accessit, pro portione fidei, fit vtilis, efficiens, vt perspicax fiat animus, spectans ad id quod vtile est. Nec materia panis, sed super illum dictus sermo, est qui prodest non indigne comedenti illum, & hæc quidem de typico symbolicoq́ue corpore.* Tantum ille. TRES. *Origenis fides in hac re suspecta est, habetur locus in* D *fragmentis, quæ ab Erasmo nuper adiecta sunt. Et meministi vulgò iactari de Origene: Vbi benè, nemo melius: vbi malè nemo peius. Et ego vni Origeni suspecto, oppono Chrysostomum authorem integerrimum: Num panem, inquit, vides? num vinum? num sicut cæteri cibi in secessum vadit? Absit, vt tale quippiam cogites.* MAR. Doleo sanè tãtum virum, Origenem inquam, lapsum fuisse in graues errores. Verùm eius hæreses colliguntur à Hierunymo, Epiphanio, & alijs E illustribus patribus qui diligentissimè illum excusserunt, & eius errata palam traduxerunt, ne simpliciores inficerentur, & ab eis nunquam super hac re taxatus est. TRES. *Argumentum ab authoritate negatiuum infirmum est, nec valet Non scripserunt illum errasse de Eucharistia, igitur non errauit. Deinde iste locus est ex fragmentis ab Erasmo nuper interpretatis, quem forte nominati à te authores, nunquam viderunt.* MAR. Est attamen verisimile, & omnibus ęquis ęstimatoribus ma- F ximè probabile, quod cum non tacuerint alios eius errores, qui iuxta vestram sententiam non sunt isto grauiores, hunc non fuissent dissimulaturi, quem vos tam grauem facitis. Quodq́ue cauillaris ab Erasmo adiecta ista fragmenta, friuolum est, quia ille non sibi finxit. Cumq́ue omnes libri sic inuenti sint, scilicet à studiosis in vetustis bibliothecis, omnes pari argumẽto cùm citantur, explodi possent.

Origenes habet materiale Eucharistia in secessum rejici.

Non est accusatus Origenes quod errauerit in Eucharistia.

Sed audiamus Irenæum lib. 4. contra hære- G ses: *Huius conditionis quæ est secundum nos, accipiens panem, suum corpus confitebatur. Et supra, Similiter calicem, qui est ex ea creatura, quæ est secundum nos, suum sanguinem confessus est.* Sed accidentia pendula,

pendula, siue subiecto, non sunt creaturæ secundum nos, imò ingentia miracula. Igitur Irenæus ea non eogitabat, quando materiam huius sacramenti creaturam appellat secundum nos, id est, vsitatam. T R E S. *Oportet coniungere caput cum cauda, vt scilicet Irenæus dicat: Christus accepit panem, & illum fecit corpus suum. Isque confitetur corpus Christi esse in Eucharistia, & ex pane fieri: dicit enim, Panem qui est à terra, non esse amplius panem communẽ sed fieri Eucharistiam.* M A R. Quòd appellauerit panem, qui est à terra, corpus suum, aut Eucharistiam dixerit fieri, nihil facit ad hoc, vt substantia panis extrudatur. T R E S. *Esset profectò absurdissima propositio, si diceretur, Hic panis est corpus Christi.* M A R. Vt mentem Irenæi penitius intelligamus, ipse est audiendus eodem lib. 4. vbi ait: *Quemadmodum enim, qui est à terra panis, percipiens vocationem Dei, iam non communis panis est, sed Eucharistia, ex duabus rebus constans, terrena & cælesti, sic et corpora nostra percipientia Eucharistiam, iam non sunt corruptibilia, spem resurrectionis habētia.* Hinc collige, sic mutari panem in Eucharistiam, siue corpus Christi, prout corpora nostra mutantur, & fiunt incorruptibilia. Sed in hac mutatione non abijcitur substantia nostrorum corporum. Ergo & substantia panis non abit, neque opus est vestra Transubstantiatione. T R E S H. *Argumentum non est efficax, quoniam à simili. Et hunc ipsum textum afferunt doctissimi viri contra te. Nam panis (inquit Irenæus) percipiens inuocationem Dei, iam non est amplius communis panis, sed Eucharistia: ita & corpora nostra redduntur incorruptibilia. Hæc mutatio corporum non est naturalis, sed spiritualis: quia Cyprianus ait, Nostra verò & ipsius coniunctio, nec miscet personas, nec vnit substantias, sed affectus consociat, & confœderat voluntates: vt& ait (demonstrando hanc mutationem spiritualem) Paulus: Transformamur spiritualiter in Christum, proficiendo à claritate in claritatem, de die in diem. Maximum discrimen est, inter mutationem corporis nostri, & Eucharistiæ. Non enim incorruptibiles sumus naturaliter, sed spirituali incorruptibilitate & transformatione, quæ fit gratia, fide, charitate, pietate, &c.* M A R. Non erat, quod laborares declarando, quomodo corpora nostra sint incorruptibilia, quandoquidem ego similitudinem vrgeo, & colligo ex sententia Irenæi, esse vtrobique similem mutationem: & infero substantiam pánis non perire, sicuti nostra corpora in sua mutatione substantiam non abijciunt pristinam. T R E S. *Respondeo mutationem nostrorum corporum in Christum, accipiendam esse, ob sanctas virtutes Christi in nobis residentes, per quas certi facti sumus, quòd corpora nostra futura sunt incorruptibilia. Et addo, argumentum hoc esse à simili, & ideo parum firmum.* M A R. Corpus nostrum non potest dici mutari in virtutes Christi: nam illæ non pertinent ad corpus. Deinde ratio mea est ab authoritate Irenæi. Ille similitudinem inducit. Vnde argumentum non est solutum. Præterea debes expẽdere, quòd hic dicitur, Eucha-

Collatio mutationis nostræ cũ mutatione panis.

A ristiam cõstare ex duabus rebus, terrena & cœlesti: Vnde sequitur, panem manere, qui res terrena appellatur. T R E S. *Constat ex duabus rebus hoc sacramentum igitur duæ res in eo manẽt. Nego argumentum. Conficitur quidem ex re terrena, non quòd sic maneat, sed quod sic fuerit antequam benediceretur, sed post consecrationem non amplius manent duæ res, sed vna. Exempli gratia. Nos constamus nutrimento, & tamen cibus per digestionem naturalem conuertitur in rem alitam, & non manet.*

B M A R T. Est valde absurdum quod tibi sumis, sacramentum constare ex duabus naturis, antequam benedicatur: quia tunc non est sacramentum, neque est corpus Christi ante benedictionem. Loquitur itaque Irenæus de Eucharistia, quæ iam est Eucharistia. Neque admitto aliquid constare ex his rebus quæ nõ extent. Et ad tuum simile de alimento nostri corporis, cibum aio concoqui in stomacho, & partem eius per secessum & alia excre-

C menta eijci, non nego: sed tamen substantia eius nisi in corpore maneret, atque retineretur, non aleremur. Sed hæc omnia parum ad rem pertinent: quia semper obijcio Irenæum, ponere talem mutationem panis in Eucharistiam, qualis est mutatio corporum nostrorum in incorruptibilem statum, ad quam obiectionem non adhuc respondisti. T R E S. *Ad primum caput respondeo. Corpus mixtum ex elementis constare, & tamen elementa in mixto non ex-*

D *tare. Ad alterum caput aio, similitudinarium argumentum non valere.* M A R T. Item, respondes absurdda, cùm defendis aliquid constare ex his quæ non extant. Quodque de corpore producis, quod tu mixtum appellas, scito in eo sic extare elementa, vt ex eis constat. Nam si constet ex eis in actu, vt aiunt, ibi in actu extant: si constat ex eis in potentia, vel in virtute, ita in eis extant. Quodque repetis argumentum similitudinarium non valere, testatus

E sum anteà, me nullã similitudinem hic vel adferre, vel confingere, tãtùm quod scribit Irenæus inculco. T R E S. *Iterum respondeo, Argumentũ à simili non valere.* M A R T. An hoc est respondere argumento? Ego ipse non attuli rationem à simili: sed Irenæi similitudinem persequor. Tum posses iure similitudinem refutare, si ego illam protulissem. T R E S. *Dico similitudines etiam, quas inuenimus alibi scriptas, et ipsi nõ confinximus, parum valere in argumentis: quod ex scripturis sanctis declaro Dominus dicebat:*

F *Pater, fac vt omnes vnum sint, sicut tu pater in me, & ego in te. Iam non valet, si quis argumentaretur, Pater & filius vnum sunt substantia, ergo Christus & nos vnum substantia sumus.* M A R T. Responsionem tuam nullam esse attestatur Hilarius, qui de Trinitate libro octauo ducet rectissimè quadrare, & firmum esse argumentum, quod tu deducis à similitudine desumpta ex scripturis. Tu argumẽtũ existimas non valere,

G & ille dicit omnino concludere, & fatetur vi eius argumenti, nos esse eiusdem substantiæ, & naturaliter coniunctos cum Christo per eius humanitatẽ, cui nostra est cõsubstãtialis, vt lo-

Sacramentũ non constat duabus rebus ante benedictionem, quia tunc nõ est sacramẽtũ.

Nisi aliqua pars cibi maneret in nobis nõ aleremur.

Quomodo elementa sint in compositis corporibus.

Similitudines desumptæ ex sacris literis faciunt firmũ argumẽtum, modò ne à scopo similitudinis.

quitur Cyrillus. Vides itaque similitudinem A quam deprompsisti è sacris literis, veram argumentationem conficere. TRES. *Miror te recurrere ad Hilarium: ille enim contra te facit. Et huius rei authorem habeo Bucerum, qui ait, nos coniungi cum Christo in sacra communione, non solùm voluntate, verum etiā naturali participatione, prout Hilarius scribit.* MAR. Primùm non citaui Hilarium propter quæstionem de Eucharistia, sed vt commōstrarem valere argumentum deductum à similitudine deprompta ex sacris literis, quod tu B negabas validum esse. Et nunc testaris Hilariū ex sententia Buceri dicere, nos non solùm voluntate, verùm etiam naturali participatione Christo coniungi, quod tu arbitrabaris non verè concludi: illam verò participationem Christi nobiscum etiam naturalem, quam ponit Hilarius, non nego. Hîc verò agitur non de coniunctione CHRISTI nobiscum, sed cùm pane: Annotabisque eundē Hilarium, paolò antè constituere eandem coniunctionem nobiscum C in Baptismo, videlicet naturalem, & nō per voluntatem. Quare inde sequeretur Transubstātiatio in baptismo, quam si ibi non datis, causa non est, cur hic à vobis vrgeatur. Verùm si mihi locum obieceris, quando aduersum me argumentaberis, videbis planè contra me nil facere. Nam hic disputamus (vt dixi) aduersus Transubstentiationem & realem coniunctionem Christi cum pane non autem de vera coniunctione Christi nobiscum, quam ego non ne- D go. De Bucero autem quid sentiat, quidue mecum faciat, aliàs dicam. Ad summam, Cum Christo habemus coniunctionem & quidem naturalem, quia ipse naturam nostram suscepit verè de virgine, deinde per fidem, caro nostra & natura magis conformatur ad immortalitatem naturæ Christi, & augetur indies, dum sacramentis vtimur, ista autem coniunctio atque communicatio naturalis est, quā nos fatemur habere cum Christo. Sed hæc latius dicentur, E cùm ad locum Hilarij peruenerimus.

In libro de recta fide ad Reginas.

Deducitur ad contradictionem.

Status quæstionis est non de coniunctione Christi nobiscum, verum cum pane.

Declaratur coniunctio quam habemus cum Christo.

Relicto itaque hoc argumento ex Irenæo, cui non est satisfactum, Gregorium tibi obijciam Pontificem Rom. qui ait in Registro: *Sed tamen tam azymum quàm fermentatum dum sumimus, vnum corpus domini nostri seruatoris efficimur.* Azymum verò & fermentatum panem apertè indicat manere: sunt enim proprietates panis, quæ locum non habent, si eum subtrahas. TR. F *Gregorius omnia conuertit in allegorias, & refert ad mores, manetq́, vt nos azymi simus, atque synceri, vt Paulus dicebat, In azymis sinceritatis & veritatis. Et ita argumentum est inutile, cum deducatur ab alieno sensu, vt Augustinus testatur ad Vincentium Donatistam. Argumentum aliunde ductum quam à sensu literali, parum habet virium ad persuadendum quippiam efficaci deductione. Aut aliter potest respōderi, eum videlicet loqui de materia panis, quæ ante consecrationem, vel azyma vel fermentata fuit.* MART. Declaratur apertè Gregorium hoc loco nil egisse allegoricè: nam tunc vocabatur in dubium eratque controuersum, an deberet panis Eucharisticus haberi, vel fermentatus, vel azy- A mus. Consultus Gregorius in Registro, super hac re suam sententiam rescribit. TRES. *Melius iam intelligo, quàm antea: satis enim memini huius controuersiæ, & Græci errant vsque in hunc diem, retinentes fermentatum panem. Nihil tamen locus aduersum me continet. Nihil enim referre voluit Gregorius, vtrum panis azymus vel fermentatus sit, ex quo sacramentum fiat: & azymus panis vel fermentatus dicitur ex eo quod antea fuit.* MAR. In tua responsione miror, B quod dicas, in hunc vsque diem Græcos errare, cum Gregorius ostendat, nihil referre, siue fermentatus panis siue azymus accipiatur. Et quod ais eum intelligere, quod dicit, ante consecrationem, verbis eius non consentit. Dicit enim, dum sumimus. Nec sacramentum sumitur ante consecrationem. TRES. *Postquam transubstantiatus est panis, denominationem accipit ex ea re, de qua deducitur.*

Controuersia orta de pane azymo vel fermentato.

Cōtradicit sibi.

MAR. Semper cum, induerunt similia, quæ panem agnoscunt in sacramento, vul- C tis eludere illa per tropum desumptum à natura pristina. Ideo sic tecum modo disputare statui. Transubstantiatio nō manifestatur, neque probatur ex sacris literis: igitur non est suscipienda. TRES. *Ex vi scripturæ quæ dicit, Hoc est corpus meum, coacta fuit ecclesia ponere Transubstantiationem. non enim potest fieri, vt ea propositio propriè vera sit, nisi ponatur hæc mutatio.* MART. Quid ita? noua certè nunc audio. Si stant acci- D densia cum corpore Christi cur non substantia? Quid magis peccauit substantia, quàm accidens, vt manere nequeat cum corpore Christi? Et potissimum cū videatur esse bona pars contentionis, propter quantitatem, & dimensiones, quas tamen vos retinetis: non enim aboletur quantitas & moles panis. TRES. *Ideo non manet substantia, quia non sic placuit Christo sacramenti huius institutori: potuisset Christus efficere, vt panis maneret, sed iam propter ipsius verbum, stante potentia eius ordinaria, non potest* E MART. Cùm mihi non satis factum esset, petebam cur non possit manere panis? non dicis, nisi de verbo Dei, & voluntate Christi. Ego autem non adhuc intelligo, quid obstet verba Christi: nec video vnde habeas hoc testimonium voluntatis Dei, qua nolit panem extare. TRES. *Quoniam impossibile est verbum Dei falsum esse. Itemq́ue impossibile est, ex proprietate vocum, verita-* F *tem astruere verborum Domini, quibus dixit, Hoc est corpus meum, sine Transubstantiatione.* MAR. Possem nunc dicere de tropo illius propositionis, quo ostenderem veram esse, vt multæ aliæ consimiles veræ sunt, manentibus rebus vt antea erant. Sed hoc mitto, & pergo interrogatione iam facta: quare magis hic pereat substantia, quàm accidens? nec audio rationem, cur vnum istorum potius, quàm alte- G rum subtrahatis. TRESHAM. *Iam dixi, quod stantibus terminis, non potest verum esse, Hoc est corpus meum, nisi fiat Transubstantiatio: quia panis non est corpus Christi, nec accidens corpus Christi. Præterea sermo Dei non esset effectiuus & operatiuus, nisi interueniente Transubstantiatione.*

Sacræ literæ nō agnoscunt transubstantiationem.

Si manent accidentia, cur non substantia?

Contentio ferè tota est propter quantitatem panis, nec duo corpora sint simul, & tamen eam retinent.

An vera possit esse propositio, Hoc est corpus meum, absque trāsubstantiatione.

Et acci-

Et accidens manere liquidò constat. Ideo seruata proprietate sermonis, & non ponendo tropum in verbis, impossibile est propositionem veram esse, nisi statuatur Transubstantiatio.

Epiphanius.

MAR. In tua responsione, animaduerto corpus Christi non posse verè dici, vel de pane, vel de accidentibus, cùm tamen Epiphanius habeat in Anchorato: Verus est enim qui cum gratia, id quod est secundum imaginem homini largitus est. Et quot sunt, quæ similia sunt? Videmus enim quòd accepit Seruator in manus suas, veluti Euangelium habet, quòd surrexit in cœna, & accepit hæc, & vbi gratias egisset, dixit, Hoc meum est, & hoc, & hoc, & videmus quod non æquale est, nec simile, non imagini in carne, non inuisibili deitati, non lineamentis membrorum. Hoc est enim rotundæ formæ, & insensibile, quantum ad potentiam, & voluit per gratiam dicere, Hoc meum est, & hoc & hoc: & nemo non fidem habet sermoni. Qui enim non credit ipsum verum esse, sicut dixit: is excidit à gratia & salute. Quod autem audiuimus, id credimus, quod est ipsius. Dominum verò nostrum nouimus, totum sensilem, totum sensitiuum, totum Deum, totum mouentem, totum operantem, totum lucem, totum incomprehensibilem, sed qui cum gratia hoc nobis quod largitur, est. Ex quibus verbis audis de eo quod est rotundæ figuræ, & insensibile secundum potentiam, Dominum per gratiam dixisse, Hoc est corpus meum. Nec vales effugere quin id quod est rotundum, vel substantia vel accidens sit illud, de quo Epiphanius inquit, Corpus Domini dictū esse: nā corpus Christi vult de eo dici, quod est insensibile secundum potentiam: id autem minime conuenit corpori Christi, vt sensu careat, quemadmodum ex citata sententia disertè habes.

Corpus Domini dicitur de eo, quod est insensibile quantum ad potentiam.

TRESHAM *Oportet legere veteres patres cum venia, quemadmodum Erasmus inquit. Et hoc scribant notarij, me nec accidens dicere corpus Christi, nec panem. Præterea responderi aliter potest, quòd ille sit loquutus de hoc, ante finem prolationis verborum.* MAR. Cùm illud rotundum, de quo iste ait dictum esse corpus Christi, non velis esse panem, neque accidens: quid ergo per pronomen demonstratiuum, hoc, ostendebat? TRESHAM. *Illud nescio, sed hoc ostendebatur, quod ipse Christus innuebat. Rogandus est is, qui instituit. Quòd si panis demonstretur, ante consecrationem intelligatur. Patres vt dixi, legendi sunt cum venia.* MART. Quod ais legendos esse patres cum venia, libenter audio, & scio oportere eos quandoque dexterè interpretari. Cum autem vera dicunt, non est opus venia. Neque Epiphanium arbitror hoc loco eā opus habere: satis enim tuetur verbum Dei, & bene de eo loquitur. TRES. *Hilarius habet, quod intelligentia dictorum est ex causis assumenda dicendi: quia non sermoni res, sed rei est sermo subiectus, quarto libro de Trinitate, vt recolo. Et ideo, vt iuxta rei conditionem & veritatem respondeam, dico Epiphanium dixisse, de eo quod est rotundæ figuræ voluit dominus dicere, Hoc est corpus me-*

A *um, non quod verus panis rotundæ figuræ subsit, sed quia sic videtur & apparet nostro sensui. Et ideò dixi ipsum cum venia esse legendum, quod verba eius præ se ferant panem manere, qui tamen non manet.* MART. Quod affers ex Hilario, parum te iuuat: non enim potest aliter intelligi Epiphanius quàm ego proposuerim, dicitur enim apertè Dominus per gratiā dixisse de eo quod est rotundæ figuræ, quod esset corpus suum. Siue ergo illud rotundum facias panem, siue ac-
B cidens, omnino contra te loquitur: nā corpus suum de eo prædicat.

Verùm vt intelligas panem re vera adesse, ex verbis Euangelistæ hoc apertissimè demonstro. Christus accepit panem, benedixit, fregit & dedit Apostolis suis, dicens, &c. Illa quatuor verba, accipere, benedicere, frangere, & dare, non regunt nisi vnum accusatiuum, scilicet panem: igitur sicuti verus est panis dum accipitur & benedicitur, non minus verus e-
C rit dum frangitur & datur. Vnde sequitur, Christum dedisse panem, nec solum accidentia, aloquin dixisset Euangelista, Christum fregisse corpus, & dedisse corpus, sed omnia, vt audisti, refert ad panem. Nec Euangelistam puto opus habere venia.

Ex Euangelistarum verbis ducitur argumentum.

TRES. *Dico cū diuo Petro, quod scriptura non est priuatæ interpretationis. Ecclesiastici patres satis clarè explicant pro mea assertione, Christum dedisse corpus præponendo verbum dedit, vsum fuisse tropo.* MAR. Non-
D dum mihi satisfacis. Nam quod Petrus ait, Scripturam non esse priuatæ interpretationis, id est, non debere pro nostris priuatis affectibus exponi, admitto: Sed nihil promoues. Et quod asseris de patribus, eos testatus sum & ostendi à me stare. Vnde repeto, Accepit Christus panem, benedixit panem, fregit, & dedit panem. Sic patres veteres, sic scripturæ loquuntur: Tu recurris ad tropos, & videris dicere spiritu vtendum esse. Ego verò, vbi
E quæram spiritum non video, nisi in sacris literis, quæ vtrunque asserunt, dari panem inquam, & corpus: quod ego quoque fateor: sed tu respuendo panem, illis minimè consentis.

Quomodo intelligatur scriptura non esse priuatæ interpretationis.

Vtrunque datur, & panis & corpus, sed panis ori, corpus animo & fidei.

TRESHAM. *Scripturæ eo spiritu exponendæ sunt, quo sunt conditæ. Et spiritus sanctus docuit sanctos patres, quod statim cum proferuntur verba consecrationis, desinit esse substantia panis & vini: id quod volunt omnes doctores catholici. Et ego non solum patres habeo, sed Chri-*
F *stum ipsum, qui promisit Sexto Iohannis daturum se nobis carnem suam. Fidelis est, & eius veritas non pendet à patribus, verùm ab ipso. Panis inquit, quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita. Quare ego fateor, quod est panis, panis, panis panis, panis vsque ad pronuntiationem finalem verborum. Postea non est panis, sed caro.* MAR. Verba scripturæ vtrunque dicunt, & panem dari, & carnem. Cur non etiā fateris panem, vt Euangelistæ apertè scripserunt?
G Nam quod patres asseris à te stare, iam multis eorum testimonijs ostendi non esse verum. Et scripturas eodem spiritu exponendas quo sunt conditæ, admitto. Sed quando secus expo

FF 4

nuntur à vobis quàm habeant, ea expositio non proficiscitur à spiritu quo sunt conditæ: nam is ab eis non dissonat. TRES. *Dico vtrunque: sed non sicut tu intelligo scripturas. Etenim propter intelligentiam scripturarum, omnis semper exorta est controuersia. Nam Arius per scripturas nitebatur Christi diuinitatem tollere: Nestorius verò & Eutyches per scripturas eius humanitatem auferre conabantur. Manes, per scripturas liberum arbitrium exterminabat. Pelagius per scripturas liberum arbitrium supra modum extollebat. Lutherus per scripturas veritatem corporis Christi in Eucharistia asstruit: At contra Zuinglius per scripturas realem præsentiam corporis Christi ab Eucharistia visus est sibi tollere. Denique hæretici omnes, & diaboli semper dixerunt. Scriptum est, & errarunt: Vnde patet refugiendum esse ad spiritum illum, quo scripturæ produntur. Quemadmodum ait Petrus Apostolus: Scripturam non esse priuatæ interpretationis. Ille autem spiritus promissus est ecclesiæ.* MAR. Habent fortasse scripturas hæretici, sed non bene habent: speciem sequuntur, at non solidũ sensum. Quam verò ecclesiam sequendam tu mihi narres, non intelligo. Hoc certò scio, scripturas, Euangelistas, Paulum, & sanctos patres, quos adduxi, testari panem hic esse. Et sancta scriptura id loquitur apertissimè. Atq; extra hęc quę commemoraui, nulla est ecclesia, neque vllus spiritus bonus contra ista facit. TRES. *Hæc verba Christi: Hoc facite in meam commemorationem, sunt verba præcipientia: & iubent nos facere quod Christus fecit. Is dedit corpus suũ, qui corpus suum esse dixit, & quod Christus sponsus ecclesiæ fecit, hoc ecclesia eius iussu per scripturas facit.*

De Nestorij errore.

A scripturis cognoscitur ecclesia, & spiritus.

MART. De his verbis Domini, quæ tu commemoras, Chrysostomus in epistolam ad Corinthios priorem scripsit, 11. cap. Hom. 27 *Christus enim, in pane & in calice, in meam commemorationẽ facite hoc, dixit.* Ecce hîc audis etiam post consecrationem, panem dici. Et Cyrillus in Iohannem lib. 4. cap. 14. *Dedit illis fragmenta panis.* TRES. *Patres appellant panem ex termine à quo, id est, propter denominationem priorem.* MAR. Tu tergiuersaris, & heres in termino à quo: tropum prohibes, & semper tropo te defendis. TRES. *Ego habeo multos locos Chrysostomi pro me, atque oppono Chrysostomum Chrysostomo, & doctores cum obscurè loquuntur, sunt interpretandi per loca clariora. Chrysostomus autem in sermone de proditione Iudæ, fatetur mutari panem.* MAR. Nũc vices meæ non sunt respondendi. Ad id quod obijcis ex Chrysostomo respondebo quando mihi oppones. Sed tamen interim ne videar nimis durus, cum Chrysostomo sentio. Panem mutari, sed in sacramentum, substantiam verò panis abijci, nego: neque tu hoc vnquam docebis ex Chrysostomo. Quin & Cyrillus habet, Etiam in pane corpus eius preciosum sumimus, & in vino sanguinem. TRES. *Sumimus in pane & vino, hoc est in speciebus panis & vini.* MAR. Quid tu appellas species panis & vini TRES. *Accidentarias formas panis & vini.* MAR. Certè à patribus non habes hanc significationem: nam illi per speciem intellexerunt naturas ipsas rerum, non accidentia. Ambrosius in lib. eorum qui initiantur mysterijs, cap. vltimo. *Quod si tantum valuit sermo Heliæ, vt ignem de cælo deponeret, non valebit Christi sermo, vt species mutet elementorum?* De sacramentali mutatione agit: vnde si species intelligeret accidentia: sequeretur accidentia mutari in Eucharistia: quod sensus reclamat, Et in eodẽ ca. idem: Ante benedictionem verborum cœlestium, alia species nominatur: post consecrationem Corpus Christi significatur. Et Augustinus in Ioan. tract. 26. *Aliud illi, aliud nos, sed specie visibili, quod tamen idem significaret.* Atque ibi agit de discrimine sacramentorum veteris & nouæ legis. Et idem ferè habetur ab Augst. de catechizandis rudibus lib. 1. cap. 26. TRES. *Patres quandoque speciem appellant substantiam, quandoque accidens: est enim vox ambigua. Et quod scripturæ vocant panem, & patres panem item appellant, nos species dicimus.*

Nusquam apud patres est mentio huius tropi quod panis ibi dicatur, propter naturam pristinam. Qui tamen meminerunt passim alterius tropi, quo ego vtor, scilicet corpus Christi in signo & figura hic tradi.

Quid sit apud patres species panis & vini.

Hic visum est dominis Visitatoribus, vt ageretur in secunda quæstione.

MARTYR.

NEgamus corpus & sanguinem Christi esse in pane & vino carnaliter & corporaliter, vel substantialiter, & realiter, vt ipsi dicitis, aut sub speciebus panis & vini. Atq; hoc ex scripturis docebo. Marci vltimo: *Dominus Iesus postquam loquutus est eis, assumptus est in cælum, & sedet à dextris Dei.* Math. 26. *Pauperes semper habebitis vobiscum, me autem non semper habebitis.* Ioan. 6. *Relinquo mundum, & vado ad patrem. Multi dicent in tempore illo, Ecce Christus hic, aut illic, nolite credere.* Act. 3. *Quem oportet cælos suscipere, vsque ad tẽpus restitutionis omnium.* Et ad Coloss. 3. *Quæ sursum sunt quærite, vbi Christ⁹ est in dextera Dei sedes.* Cũ itaq; ex his pateat Christũ hinc assumptum esse, degere in cœlis, nec cõueniat naturæ veri humani corporis simul esse in multis locis, sequitur corpus Christi nõ esse realiter in pane aut vino. TRES. *Nego humano corpori nõ posse cõuenire, vt sit in diuersis locis simul: quia contrarium docent sanctæ scripturæ, nimirum, Christum post ascensionem, etiam iuxta humanitatem, fuisse cum Apostolis. In epist. priore ad Cor. cap. 9. Paulus inquit: Nónne Dominũ vidi? et 15. eiusdẽ epist. Nouissimè aũt, tãquã abortiuo visus est & mihi. Et in act. 9. Saule, Saule, quid me persequeris? Et iterũ: Ego sum Iesus, quẽ tu persequeris. Et post pauca Ananias dixit, Saule frater, Domin⁹ misit me, Iesus qui apparuit tibi in via. Et Barnabas postea dixit Apostolis de Saulo, quomodo is in via vidisset*

Dominum

Dominum, & quia locutus est ei. Pro quo tempore oportet uos credere, quòd Christus ad patris dextram in cælo fuerit, quia fidei articulus est: Et tamen tunc forma visibili erat in terris. Quare nihil concluditur, & bene potest corpus Christi esse in sacramento sub forma inuisibili, cum in terris quandoque fuerit (vt probauimus) in forma visibili. Quare tuæ rationes non concludunt. A

Christus quando apparuit Paulo erat in cælo.

MAR. Responsio non satisfacit. Quid enim tu nosti Christum non apparuisse Paulo in cælis manentem? quemadmodum Stephano visus est sedens à dextris Dei. Imò August. super psal B 54. ait, Caput quod erat in cælo, clamasse pro corpore quod erat in terra, atque dixisse Saule Saule quid me persequeris? Præterea, Paulus nonne captus est in tertium cælum, quando potuit ipsum Christum videre? quod ad Corinth. testatur. Nam ibi tantum dicit se Christũ vidisse: de loco autem, vel tempore nihil dicit: In via quidem Paulo existenti apparuit, & illi dum esset in via, est locutus. Sed hoc (vt dixi) facere potuit manens in cælo, & inde vocem C formare, quæ audiretur in terris. Deinde fac in terris dominum se Paulo exhibuisse videndum: pro illo eodem tempore non ostendes eum fuisse in cælo. Articulo fidei credimus, quòd sit assumptus in cælum, & sedeat ad dextram patris: sed quod inde se non possit quandoque transferre & apparere quibus voluerit, hoc non tenemur credere: satis est fateri, quod in cælis habeat propriam mansionem. TRES. *Quod August. dicat super Psalmo, Christum fuisse in* D *cælis, quando clamabat, Saule Saule, quid me persequeris? meæ sententiæ fauet. Nam significat cum simul & in cælo, & in terra fuisse. Aut respondebo, Cælum ab eo accipi pro aere, vbi forte erat Christus, cum clamaret, Saule, Saule, quid me persequeris? Et aerem appellari cælum, scriptura testatur, cum dicit: Volucres cæli.* MAR. Quod ais Christum vtrobique fuisse, in cælo & in terra, Augustini sententia, ex illo non habeo, imò potius alibi declarat se aliter sentire. Et Christum ponere pendente in E aere absurdum est. Et videris eum volucrem facere. TRES. *Non facio Christum volucrem: aliquin volucer fuisset, cum penderet in cruce.* MAR. Imò tunc ligno affixus erat. Sed mittamus ludicra.

Augustinus ad Dardanum.

Si volumus videre quid August: sentiat hac de re, spectemus epist. ad Dardanũ, vbi scribit de corpore Christi glorificato, quod est in aliquo certo loco, propter veri corporis modũ. Quæstio ei proponebatur: Quomodo latro cũ Christo fuerit in paradiso ea die qua mortuus est, vt pro- F miserat suorũ: Et respõdet, Quòd si pro paradiso accipiamus cælũ hoc non est factũ, quo ad humanitatem: quia corpus in sepulchro fuit, & anima apud inferos. Vnde hoc statuit accipiendũ, quod ad diuinitatẽ. Inde colligo in hanc formã: Si animæ Christi nõ ausus est Augustinus dare vt simul in inferno, & in cælo esset, multò minus id eius corpori concedetur. TRES.

Argumentum ex Augustino ad Dardanum.

Dico cum Augustino: Distribuite tempora, & concordat scriptura. Tres erant errores, quos impugnat eo lo- G *co Augustinus. Vnus est eorum, qui verbum, id est, deitatem loco animæ Christi ponebant. Alter ponebat verbum pro mente animæ Christi. Tertius erat illorum,* A *qui corpus Christi ponebant esse vbique diffusum. Agit itaque August. de corpore Christi eo loco, quatenus habet formam visibilem, & eo modo tantum dicit esse in cælo, nisi aliter quandoque miraculosè abueniat. Verùm in sacramento est secundum formam inuisibilem, secundum quam simul esse in diuersis locis credidit August. Nam facit mentionem nostri sacrificij in illa eadem epist. Nec dubitandum est Christum se offerre visibilem & rursus inuisibilem, pro vt voluerit: Vt Luc. 4. cum se subduceret è turba, ac per medium illorum iret: atque* B *in monte Thabor ostendit corpus suũ glorificatum. Ad August. ergo respondeo, quòd multò magis nunc istiusmodi opera facit pro suo libito.* MAR. Multa congessisti, sed ex his omnibus non potest elici Augustinum velle corpus Christi simul esse in pluribus locis. Et si meminit sacrificij nostri, est id alia de causa, neque ad hunc articulum pertinet vt patet legentibus. Imò ibi sacrificium nostrũ refert ad vnitatem corporis mystici, neque vllam mentionem facit carnis aut sanguinis ipsi- C us Christi. Neque assumit errores de anima, vel mente Christi confutãdos: imò supponit Dardanum non esse illis implicatum. Et patet, quã contra vos ibi scribat, cùm accidentia nolit esse si desit subiectum, neque corpora, si eis locum auferas. Et certè si vobiscum faceret, cum ista scribebat, debuit Eucharistiam excipere. Huc accedit, quòd si daremus corpus aliquod posse eodem tempore in pluribus locis esse, concedendum esset & in omnibus posse esse: quod & D Scotus vidit. Cæterùm, vt iam asserui, adhuc stat ex Augustini sententia propter verũ corporis modum requirere corpus Christi certum locum. TRES. *Potest attamen, si Deus velit, esse in multis locis, imò in quotquot ipse voluerit: neque derogandum est diuinæ potentiæ in ea quæ non claudit contradictionem ex terminis.*

Si corpus Christi posset simul et eodem tempore in multis locis esse, posset vbique esse.

MAR. Nihil diuinæ potentiæ à me subducitur, quamuis ita dixerim, & de potentia Dei loquor cum omni modestia. Sed multa sunt quæ ideo non possunt fieri, quò E quòd rerum natura non patitur, vt quæ repugnant, & veluti à vobis dicitur, contradictionem implicant, nec id attribuendum est infirmitati Dei. Tu verò hic nõ esse repugnantiam ex terminis (vt loqueris) minime ostẽdisti: id tantùm dicis. TRES. *Nulla est hic difficultas ex parte rei. Nam Paulus distinguit inter corpus animale & spirituale. Corpus etiam Christi est spirituale. Et hinc tollitur omnis difficultas ex parte rei. Neque tantum corpus Christi spirituale est, verum &* F *nostra corpora sic erunt post resurrectionem.* MAR. Scio corpus Christi esse spirituale. Sed August ait in Epist. ad Consentium: *Intelligitur corpus animale dici simile cæteris animantibus, propter mortis dissolutionem & corruptionem, spirituale autem corpus, quod iam cum spiritu immortale est.* Et mox: *Proinde sicut animale corpus, nõ est anima sed corpus: ita & spirituale corpus, non spiritum debemus putare, sed corpus.* Et de Ciuitate Dei lib. decimotertio cap. vigesimo, *Sed quia spiritu summa & mirabili* G *obtemperandi facilitate subdetur, vsque ad implendam immortalitatis indissolubilis securissimam voluntatem.* Et mox, *Sicuti spiritus carni seruiens, nõ incongruè dicitur carnalis: ita caro spiritui seruiens*

Corpus animale & spirituale.

dicitur spiritualis, non quod in spiritum conuertatur. Audis quę dicantur de corpore spirituali: inter quæ non habetur, quod simul sit in diuersis locis: quia hoc esset dicere corpus non esse corpus. Tantum enim naturæ corporis repugnat simul esse in diuersis locis, quantum non esse corpus. TRES. *Nego assumptum, tantum repugnare naturæ corporis, versari simul in pluribus locis, quantum non esse corpus: nam hoc postremum claudit contradictionem ex terminis, non illud quod præcedit. Et expeditius id fieri poterit in corpore habente in se dotes corporis gloriosi.* MAR. Infra probabo, corpori Christi cum finitum, circumscriptumque sit & creatura, repugnare, vt sit in multis locis simul. Quod verò ad gloriam quam nunc habet, dico me gloriæ dotes non excludere. Sed persequor argumentum institutum, quod Augustinus non voluerit animam Christi simul esse in inferno, & in cœlo cum latrone: multò ergo minus hoc dabitur corpori, quod animæ non tribuitur. Neque in ea tractatione excludit Augustinus Eucharistiam. TRES. *Imò verò exclusit.* MAR. Meminit Augustinus infra Eucharistiæ, sed longè aliud agens, non vt excludat à definita veritate. Agebat enim de spiritu sancto, quomodo vnus existens sua dona distribuat absque sui diuisione, & corpus mysticum ecclesiæ adornet suis charismatis, quod mysticum corpus Christi ait in nostro sacrificio demonstrari.

In quem finem Augustinus ad Dardanum meminit eucharistiæ.

TRES. *Quid si Augustinus neget animam Christi esse posse in diuersis locis, ergo non potest esse? Num dictum Augustini derogabit potentiæ Dei, quo minus id pro libito faciat? non derogabit.* MAR. Satis est in præsentia vidisse Augustini sensum quod Christus, quo ad humanitatem, & propter veri corporis modum, in cœlo est, quo verò ad diuinitatem, vbique. TRES. *Cum Augustinus dicit. Christus per id quod est homo, in cœlo est intelligit id verum esse secundum formam visibilem: ita enim seipsum ibi exponit, dicens: Sic venturus est, illa angelica voce testante, quemadmodum ire visus est in cœlum, id est (vt eius vtar verbis) in eadem carnis forma. Secundum hanc,* inquit, *formam, non est putandus vbique diffusus. Postrò Augustinus ibi meminit nostri sacrificij, in quo dicitur: Gratias agimus. Et eo tempore nemo ambigebat de veritate sacramenti.* MAR. Ex Augustino ibi nunquã habes corpus Christi inuisibili forma posse esse in multis locis. Hæc tu fingis. Et iam ostendi in quem finem ibi meminerit Eucharistiæ. Deinde nõ agimus hic de veritate sacramenti, quam omnes fatemur, sed contenditur de modo quo Christus ibi sit. Ostendam verò certissimè solius esse Dei, in multis locis & vbique esse, nec dandum creaturis. Nam hac ratione probat Didymus libro primo de spiritu sancto, diuinitatem spiritus sancti: quia potuit simul esse in pluribus locis: quod non est vllius creaturæ. Et hanc eandem rationem fecit Basilius in suo libro de spiritu sancto, capite vigesimo secundo. Vnde si firma sit istorum demonstratio, concluderetur humanam naturam in Christo esse diuinam naturam, cùm ponatur à vobis esse simul in multis locis, & sic omnia confunderentur.

Solius Dei est simul esse in multis locis, & creaturis non communicatur.

A tur. Sed audiamus iam eorum verba.

Didymus ita habet: Ipse Spiritus sanctus, si vnus de creaturis esset, saltem circumscriptam haberet substantiam, sicut vniuersa quæ facta sunt. Nam etsi non circumscribantur loco & finibus inuisibiles creaturæ: tamen proprietate substantiæ finiuntur. Spiritus autem sanctus, cum in pluribus locis sit, non habet substantiam circumscriptam. Mittens quippe Iesus prædicatores doctrinæ suæ, repleuit eos B spiritu, & insufflans in faciem eorum, *Accipite* (inquit) *Spiritum sanctum, & euntes docete omnes gentes.* Non quasi omnes cunctis gentibus mitteret. Neque enim omnes apostoli ad omnes gentes pariter sunt profecti, sed quidam in Asiam, quidam in Scythiam, & alij in alias dispersi nationes, secundum dispensationem illius, quem habebant, spiritus sancti. Quomodo & Dominum dicentem audiuimus: *Ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi.* His & aliud C congruit, *Accipietis virtutem superuenientis spiritus sancti in vos, & eritis mihi testes in Hierusalem, in omni Iudæa & Samaria, & vsque ad extremum terræ.* Si ergo hi in extremis finibus terræ, ob testimonium Domini constituti, distabant inter se longissimis spacijs, aderat autem eis inhabitator spiritus sanctus, incircumscriptam habens substantiam, demonstratur Angelica virtus ab hoc penitus aliena. Angelus quippe qui aderat, verbi gratia, Apostolo in Asia oranti, non poterat D simul eodem tempore adesse alijs, in cæteris partibus mundi constitutis. Spiritus autem sanctus, non solum seiunctis à se hominibus præsto est, sed in singulis quibusque angelis, principatibus, thronis, dominationibus inhabitator assistit, & vt homines sanctificãs, alterius quàm sunt homines, est naturæ. Basilius de spiritu sancto, cap. 22. Proinde de spiritu, quem mundus capere non potest, sed à solis sanctis, per cordis puritatem videri potest, quid aliud iudicandũ E est, quàm omnis generis honores illi competere? Reliquæ virtutes omnes in loco circumscriptæ esse creduntur. Nam angelus qui astabat Cornelio, non erat in eodem loco, quo cum astaret Philippo, neque qui loquutus est Zachariæ ab altari, per idem temporis etiam in cœlo suam implebat stationem. At spiritus simul & in Abacuc operatus, & in Daniele in Babylone creditus, & in cataracta fuit cum Hieremia, & cum Ezechiele in Chobar. *Spiritus enim domini* F *repleuit orbem terrarum*: & *Quo ibo à spiritu tuo, & à facie tua quo fugiam?* Et Propheta. *Quoniam* inquit, *vobiscũ dicit dominus, et spiritus meus stat in medio vestri.* Eũ verò qui vbiq; est, qui Deo præsens est, cuius esse naturę credi oportet? Vtrũ omnia cõplectentis, an particularibus arctatæ locis? qualẽ esse naturã angelorũ Dei filius demõstrauit. Verùm hoc nequaquã dictorus es. Hic mihi videas istos sanctissimos atque doctissimos viros, statuere omnẽ creaturã, Angelos etiã circũ G scriptæ esse naturę, & nõ posse pariter in diuersis locis esse. Et ita probãt diuinitatẽ spiritus sancti, eo quòd simul in diuersissimis locis inueniatur. TRES. *Contrahatur in formam.*

Creaturæ habent substantiam circumscriptam.

Angeli non possunt esse in multis locis.

MART.

MAR. Quicquid in multis locis est simol, est Deus. Corpus Christi non est Deus, sed creatura. Ergo, Corpus Christi non est simul in multis locis. TRES. *Ego non asserui corpus Christi esse vbique, quamuis in pluribus locis simul esse posiit. Et licet corpus Christi assumptum, non sit Deus, Christus tamen Deus est. Quod autem ad Basilium & Didymũ & Augustinum attinet, ipsi de eo tantum loquuntur, quod suapte natura vbique aut multis est in locis, & id probant esse Deum: non tamen vsquam potentiæ diuinæ derogant, quin aliud à Deo per eius potentiam, in varijs locis simul esse possit.* MART. Quando ponitur posse simul esse in multis locis, pari ratione potest poni vbique esse. Et quod ais istos patres loqui de eo qood suapte natura potest esse in multis locis, & illud ponere Deum esse, non tamen negare, quin per diuinam potentiam aliquid creatum posait esse in multis locis, non est verum. Imò hoc illorum euertit demonstrationem de spiritu sanctu. Nam dicet hæreticus, Si spiritus sanctus fuit in multis locis, hoc fuit per potentiam Dei, non suapte natura, quare ista ratione non conuinceretur nõ esse res creata. Ideò ad hoc vt concludãt, oportet illos simpliciter intelligere, quod quicquid est in plurib. locis simul, Deus est. TRES. *Christus est Deus, id nobis satis est.* MART. Cauendum tamen (ait Augustinus) ne ita diuinitatẽ Christo adstruamus, vt humanitas eius destruatur. TRES. *Dico quod Christi humanitas non destruitur, loco illi plurificato: nam cùm ipse sit omnipotens, potest simul esse, etiam secundum corpus, in multis locis, & vbi velit.* MART. Quæstio est, non vtrum Christus sit omnipotens, aut Deus: ambo enim hæc fatemur, sed an corpus eius posset esse simul in multis locis. Isti hoc negãt de vlla creatura dici posse: tu verò affirmas de corpore Christi: quod tamen est creatura. Quæro igitur ex te, an corpus Christi sit circumscriptum. TRES. *Est in summa, vbicunque vult, & potest esse in pluribus locis.*

Quicquid est corpus, est in loco, in magnitudine & quãtitate: Et quicquid est quantum, est circumscriptum.

MAR. Audi saltem Cyrillum in dialogis de Trinitat. lib. 2. pag. 245. Si vere sectionem & partitionem diuina natura (vt illi dicunt) reciperet, intelligeretur & corpus si autem hoc, & in loco omnino & in magnitudine, & in quantitate: Et si quanta esset, non effugeret circumscriptionem. Vide ergo quàm frustra conteris dare mihi corpus Christi circumscriptum esse, cum Cyrillus apertè dicat etiam diuinitatem fore circumscriptam, si quanta esset. Vnde instructum est hoc argumentum: Quicquid est circumscriptum, non potest simul esse in multis locis. Hanc propositionem voluerunt patres modò citati. Addas minorem: Corpus Christi est circumscriptum: cum enim quantum sit, non potest effugere circumscriptionem, quod modo testatus est Cyrillus. Igitur non potest esse simul in multis locis. TRES. *Maior intelligitur de corporibus crassis, nõ de glorificatis. Quo modo potest claudi aliquo loco illud corpus, quod clauso tumulo surrexit, & clausis ianuis intrauit?* MAR. Id ego iamdudum ex Cyrillo doceo, quod si vel ipsa diuinitas esset quanta, esset circumscripta.

A Cum ergo non excludat Deum, multò minus eximet corpora gloriosa: enim nihil sit gloriosius Deo. Neque est quod modo egressum tumulo clauso, aut ingressum clausis ianuis mihi obijcias. Patebit locus dicendi ad ista, cum vices dabuntur, & mihi respondendi, & tibi obijciendi. TRES. *Cyrillus loquitur de quanto habente modum quantitatis, & ad eum modum non astringit corpora gloriosa. Deinde nos fatemur accidens posse esse simul in multis locis. Exempli gratia, Sanitas vna & eadem*

B *est in omnibus partibus corporis, & negabimus hoc corpori Christi?* MAR. Non potuit Cyrillus expressius dicere, & diligentius omnia suffugia obstruere: quando nec ipsam diuinitatem exclusit, sed scripsit ipsam diuinitatem quoque si quanta esset, & locum oportere eam habere, & circumscriptam esse. Quod verò mihi respondes de accidẽte, id est de sanitate, non est æqua ratio vtrinque: quia sanitas est qualitas, nõ corpus, nec locum occupat, & est vna & eadẽ pro

C vt corpus animantis in quo est, dicitur vnum. Sed sanitas vnius & eiusdem animantis, non est eadem in alio animante: nam qualitates pro locis habent sua subiecta, & illis impossibile est simul esse in diuersis subiectis numero, sed omnes partes animantis sunt idem subiecto, & vnum per colligationem membrorũ. TRES. *Ratio Didymi procedit de eo quod est suapte natura in multis locis & non aliter. Et conueniunt omnes doctores Christum natum clauso matris vtero, & quod surrexit*

Accidens non potest esse simul in duobus subiectis.

D *clauso tumulo, & intrauit ad discipulos ianuis clausis. Et Hugo de sancto Victore dicit, Angelos non circumscribi loco. Vnde etsi Christi corpus propriè sit in cœlis, attamen quia est spirituale, non repugnat potentiæ diuinæ, quin possit esse in pluribus locis.* MAR. An patres intelligant suas rationes, de eo qood est suapte natura in multis locis, iam respondi: de vtero autem virginis, tumulo & ianuis clausis obijcies, & ego respondebo suo loco. Hugonem verò de sancto Victore, & alios, cum dicũt

E Angelos nõ circumscribi loco, intelligẽdos esse dico de locali ambitu, quo corpora, quæ sunt apud nos circumstante aere, vel aliquo alio continenti ambiuntur. Non autem possunt accipi hæc, vt intelligantur Angeli vel vlla creatura, non habere substantiam definitam, ita vt cum alicubi sint, alibi esse non possint. Redeo itaque ad argumentum: firma est consequutio hoc est simul in multis locis: ergo est diuinitas.

Quomodo Angeli dicantur non circumscribi loco.

F TRES. *Respondeo: Christus est Deus, & nunc inter nos est sermo de corpore, quod habet coniunctam diuinitatem.* MAR. Te interrogo. Est ne corpus Christi res creata? TRES. *Fateor esse, sed Christus non est creatura.* MAR. Ego verò Christum vtrunque aio esse, & creatorem & creaturam: quo ad diuinitatem, creator est, quod ad humanitatem creatura: et si creatura, vt isti patres asserunt, non potest esse simul in diuersis locis. TRES. *Quod semel Christus assumpsit,*

Christus est creator & creatura propter diuersas naturas.

G *nunquã dimisit: ideo propter diuinitatẽ corpori eius inseparabiliter annexã, potest Christi corpus esse in pluribus locis.* MAR. Christum & nos minimè diuidimus: integram tamen volumus vtranq; naturã. Cumq; diuinitas nõ efficiat, quin corpus Chri

Christus non diuidendus sed tamen naturæ discernendæ.

sti sit cteatuta,& iam habuisti ex Basilio & Didymo,oon posse virtutes creatas simul esse in pluribꝰ lacis:ipse vides quid sequitur. TRES. *Illi disputabant de natura rei,non de absoluta Dei potētia. Nec est sequēda ratio aut sensus in rebus fidei:alioquin multa sequerentur absurda.* MAR. Nescio quomodo potueriot apertius loqui de potentia Dei,quando Cyrillus nec ipsam diuinitatē excludit,cum ait: Si quanta esset,non effugeret circumscriptionem. Agnosco autem quad dicis

A in rebus fidei non sequendam esse ratinnem,neque seosum. At noo est articulus fidei, Christi corpos esse in multis lacis,cum hoc nusquam duceat scriptura:imò secus habetur ex ea, Christum videlicet esse verum hominem, & verum habuisse corpus, cui maximè coouenit, vt sit circumscriptum, & certo aliquo loco ambiatur: & quoad corpus, credimus ascendisse in cœlum,reliquisse muodum, & sedere ad dextram Patris.

Disputatio alterius diei, qui fuit 29. Maii,inter D. Petrum Martyrem, & D. Guilielmum Cheadzeum.

MARTYR.

NON censeo eximij viri, atque ornatissimi Legati Regij, vtendum esse in præsentia vlla præfatione. Nam quæ visa sunt ad prapositum negotium accommodata, heri diximus. Vestraque prouidentia & authoritate perfectum est, vt amnia tranquilla atque pacata fuerins,quod nec minus hodie futurum expecto. Nūc itaque quod ad rem attinet, egregie atque eruditissime Doctor,hesterna die cū adfueris potuisti satis intelligere,quæ sint propositæ quæstiones,& meæ sententiæ nonnullas rationes percipere. Vt itaque in instituto pergamus Rogo te,vt dicas,quidnam sentias de Quæstionibus:nec vereor,quin abs te iusta moderatione omnia dicenda sint. Cæterùm antequam respondeas,permittes,vt pro more meo,diuini numinis auxilium implorē.

PRECES.

COEpimꝰ heri tuis aospicijs, Deus Optime, Maxime, disputationes exequi. Et cum in eo quoque negotio sit hodie pergendum,te denuò,qui fons es luminis,integerrima veritas, et candidissima sapientia,inuocamus qoo sic verba dirigas,ne labamur in absurda, sed potius quæ tractanda sunt,& reddantur plaoiora,& illustrentur ad laudem & gloriam tui nominis, per Christum Dominum nostrum:

Præfatio Guilielmi Cheadzei.

Magna res est & mysterijs plena,insignißime Doctor,que & heri tractabatur, & tractatur hodie. Magna,quia de corpore,quo satiamur & viuimus in æternum,& de Sanguine quo potamur,& qui redemit plebem,disputatur. Mysterijs plena, quia nisi credideritis,non intelligetis. Verba mea Spiritus & vita sunt. Spiritus est qui viuificat, Caro non prodest quicquam. Audiunt Capernaitæ,& dicūt. Durus est hic sermo,& quis potest eum sustinere? Audiunt Christiani & incunctanter eum Petro clamant: Verba vitæ æternæ habes. Nos credimus & cognouimus, quòd tu es via C *veritas & vita. Nos credimus promisisse te Spiritum sanctum,non post vnum aut alterum millenarium venturum,sed non post multos hos, de quibus loquutus es, dies. Agnouimus huius sancti tui spiritus functionem. Ducet nos in omnem veritatē, docebit nos omnia quæcunque dixisti nobis. Cum tu ergo sis verax, imò ipsa veritas,cum non poterint esse irrita quæ procedunt de labijs tuis quantum ad præsentiam corporis tui in sacratißimo Eucharistiæ sacramento, firmiter credo ex ore tuo, & pronuntio ex corde meo,neque fictitium, neque* D *phantasticum,non imaginarium,non nude figuratiuū sed verum,reale,substantiale,& ne videamur à crassioribus abstinere terminis,corporale,naturale, & carnale e le fe o p s tuum,te dicente: Accipite, manducate, Hoc est corpus meum,quod pro vobis datur, frangitur, traditur, aut tradetur. De modo autem,quo aut qua ratione ibi sit,en cū pane,an trāselementato,& (vt dicūt)*

B *transubstātiato pane,apertis verbis scriptura non docet. Sed quid dicemus? apertis verbis nō docuit ergo nō docuit? absit. Multa habeo vobis dicere,quæ nū potestis portare modò. Docuit, Panis quem ego dabo, caro mea est, quam dabo pro mundi vita. Docuit,accipiens panem in manibus suis,gratijs actis,fracto pane, distributo, Hoc est corpus meum. Docuit,sed obscurius. Noluit tunc tangi: quia nondum ascenderat ad patrem suum. Ascendit, misit Sanctum Spiritum, hic Sanctus spiritus functus est officio suo. Docuit Ecclesiam, docuit consilia, docuit* C *patres omnem veritatem. Ipsum ergo audite: ipsi confidite: vincit & vincet mundum. Cæterùm cum nemo sit tam felicis ingenij,tam tenacis memoriæ,tam sanæ et solidæ orationis,qui aut argumentorū vi,aut authoritatum apparentia,aut patrū obscuritate in re alioquin verißima,facilè non perturbetur,à vobis præstantissimi Legati Regij veniam peto, & obediētiam promitto, si quæ fortasse protulero,aut scripturis repugnantia,aut regni huius decretis vllo modo dissona.*

Fatetur scripturam apertis verbis non docere transubstantiationem.

Quo autem hæc omnia feliciter perficiamus, com- D *munibus votis,eius sancti Spiritus inuocemus auxiliū, qui omnia scit,omnia docet,vnà precantes: Veni sancte Spiritus,reple tuorum corda fidelium,&c. Oremus. Deus qui corda fidelium sancti spiritus illustratione docuisti, &c.*

ERGO iā insignissime Doctor,accingo me ad Quæstiones propositas, sed prius pace tua, partim propter eruditinoem meā,partim quòd

quæ

Vult reſpõdere argumentis quæ fuerũt ſoluta ab altero.

A quæ heri à te adducta ſunt, tibi non videntur ſolota, partim, vt qoi adſunt non ſeducantur, tráſcurram per doas aut trea authoritatea, quas heſterno die protuliſti.

Arguiſti ex D. Cypriano: *Sicut in perſona Chriſti latet diuinitas, &c.* Et, *ſicut diuinitas & caro vnus eſt Chriſtus, ita panis & Chriſti corpus, vnum conſtituunt ſacramentum.* Reſpondeo ſimilitudinē quadrare, noo quantum ad latentiam, vt ſcilicet: Quemadmodum io humanitate latenter eſt diuinitas, vtque rationalis eſt latenter in corpo B re, ita in ſacramento ſub ſpecie pania latenter eſt corpus Chriſti: alioquin ſi teneant ſimilia, quod ad omnea partes, conſequeretur Chriſtũ noo potuiſſe mori, & animam ouoquam fuiſſe à corpore ſeparatam. Nam Athanaſiua habet: *Sicut anima rationalis & caro vnus eſt homo, ita Deus & homo vnus eſt Chriſtus:* quod tamen falſum eſt, qoia diuinitaa non potoit ab humaoitate ſeparari, id eſt vel à corpore vel ab anima eum tamen anima potuerit per mortē à carne diuelli. C

Gelaſios, quē pro te addocis, Neſtorio fauit. Nec bene cōſequitur: In parte nō eſt Neſtorianus: ergo non eſt. Certè fuit ſuſpectoa huius hæreſeoa poſſet igitur oegari. Sed tamen ſeipſum exponit: Manet io proprietate naturæ, hoc eſt in accidentibua & ſpeciebua panis, habet guſtum panis, habet notriendi facultatem, & cæteras qualitates panis.

Et hoc ſenſu vtitur Aoguſtinus in epiſtola ad Dardanum iſta voce, ſobſtantia, cum dicit. D *Venturus eſt, illa angelica voce teſtante, quemadmodũ ire viſus eſt in cælum, id eſt eadem carnis forma atque ſubſtantia.* Quodque ad Auguſtinom ad Dardanum attioet, verum eſt Chriſti corpus eſſe in voo tantum loco, ſub humana forma.

Attuliſti deinde Auguſt. in ſententija Proſperi, qui dicit, *ſacramētum ex duabus rebus confici,* id eſt ſacramento, et re ſacrameoti. Reſpōdeo, ſacramētum externom illud eſt, qood apparet ocolo: rea autem ſacramenti, eſt corpus Chriſti. In ſumma, vult Auguſt. ſacrameotum hoc duobus conſtare, ſcilicet externo ſigoo viſibili, id eſt, ſpeciebus panis & vini, & re ſacramenti, id eſt corpore Chriſti, & iſta reuera manent. Hoc eſt quod ex auguſtioo colligitur. Nam idē Auguſtinos voeat ipſom, & non ipſom.

Theodoreto autem, tametſi oon mihi extet liber eiua, & apud Cyrillum cum Neſtorio dānetur, dico euodem eſſe ſenſum, quem intelliguot alij patres, qui cum aiunt manere naturā, F totelligunt proprietatem panis. Et ita non negamua Theodoretom, ſed admittimus, verum hoc ſeoſu, oe ipſe vn⁹ repugnet multia. Et hæc eſt regula qoam ipſe voluiſti obſeruari in patribus ioterpretandis.

Fatentur vera eſſe, quæ habet Orig. in Mattheo. 15. capite, in fragmentis, quod hoc, materiale ſcilicet, vadat io ſeceſſum. Sed ipſe ſe interpretator alibi: *Non inhæreas* inquit, *ſanguini carnis, ſed diſcas ſanguinem verbi. Nam ſine fide ſi ede-* G *rimus carnem, aut biberimus ſanguinem, non prodeſt, ſed vadit in ſeceſſum: non ipſa caro, ſed panis & vinum.* Quia in ſermooe de lapſis habet idē Cyprian. A dominũ ſcilicet recedere com negatur: & ſubdit, cum gratia ſalutaria in cinerem ſanctitate fugiente mutetur.

Ireneus in qois libro 4. cap. 32. appellat panē, & eſt ſane ante conſecrationem veros pania. Attamen ex hac materia, accedente verbo, fit corpus Chriſti: vnde illa creatura præcedit cōſecrationem. Quodq; ait, calicē qui eſt ex creatura, quæ eſt ſecuodum nos, ſuum ſanguioem cooſeſſus eſt: oſtendit mira Dei omnipoten- B tia ex creatura, quæ eſt ſecundum noa fieri ſanguinem Domini. Nec eſt intelligendum, quod ſimul Chriſti ſanguis ſit, & vinum, ſed quod creatura ſecoodum noa fiat ſanguia poſt verba prolata.

Gregorios itidem in Regiſtro ait, poſſe confici tam ex azimo, quàm ex fermentato: non quod intelligat manere panem.

Adhæc Epiphaniua in Anchoratoaba te introductua eſt. Iſque locus maximè pro no- C bia facit: vnde miror te feciſſe Epiphanij mentionem. Et pro reſponſione ſatia erit verba eiua legere. *Videmus quod accepit ſaluator in man⁹ ſuas (vt habet Euangelium) quod ſurrexit in cœna, & accepit hæc, & vbi gratias egiſſet, dixit, Hoc meum eſt, hoc & hoc, & videmus quod non æquale eſt, neque ſimile, non imagini in carne, non inuiſibili deitati, non lineamentis membrorũ. Hoc enim eſt rotũdæ formæ & inſenſibile, quoad potentiã, & voluit per gratiam dicere, Hoc meum eſt, hoc & hoc: & nemo non fidem habet* D *ſermoni. Qui enim non credit eſſe ipſum verum, ſicut dixit, is excidit à gratia & ſalute.* Ex ija intelligi licet, quod qoiſquia oon credit ibi eſſe verũ corpos, is excidit à gratia & ſalute.

IAM vt ad rem propoſitam accedamus, Reſpondeò de prima quæſtione: In ſacramento Euchariſtiæ panem & vinum tranſubſtantiari in verum corpus & verum ſanguinem Domini noſtri Ieſu Chriſti. MARTYR. Audiui te adferentem multa de rebus heri tráſactis: & conatus ea ad ea quæ ego in obiectis E habui aduerſoa alterom antagoniſtam, ſatis prolixè reſponſum accommodare. Sed modò, ſi demonſtrare velim, quàm ſint validæ tuæ reſponſiones, diſtraheretur diſputatio in immenſum. Item, cum habeam rationea aliaa, quibus, proferendis non ſufficiet (vt opinor) hodiernæ diei ſpacium: booa fide recipio, me illo die, qoo tibi ſum reſponſurus, tua hæc omnia repetitorum ac oſtenſorum quàm parum valeant, ad meaa partea infirmandas. Interim nè quia me F falſò criminetur, aot in inuidiā adducat, motus verbia tuia: Teſtor me agnoſcere, nos verum corpua & verum ſanguinem Chriſti accipere in communione, ſed animo & fide. Neque ſtatuo corpos fictitium, aut phantaſticum. Nunc verò tantum id vocatur in dubium, quomodò illud verum corpua & verua ſangois præſeos ſit in Euchariſtia. Ego dico ſpiritualiter: & nos fide illud complecti, & præſens facere. Tu verò aſſeris, noa ipſom ore & carnaliter percipere. G Omninoque mihi perſuadeo, & certò ſcio, quæ dixi noo facere ad ſectionem auditorum, vti tu me ioſimulaa, ſed ad veritatē docendā: attamē hia omoib⁹ aggrediamur tractandā quæſtioōē.

Analogia in sacramentis debet seruari.

In omnibus sacramentis, inter sacramentum A & rem sacramenti, seruari debet analogia, quam Cicero conuenientiam dixit. Et Augustinus de Cathechizandis rudibus, vult sacramentum habere similitudinem rei. Quod idem testatur & in epistola ad Bonifacium, vbi propter hanc similitudinem, dat sacramentis nomina rerum. Cum itaque Eucharistis pro re sacramenti habeat & corpus Christi, & corpus mysticum, vos qui ei detrahitis panem & vinum per Transubstantiationem, analogiam euertitis, quæ in hoc B sita est, vt sicuti nutrimur pane & vino naturaliter, ita corpore & sanguine Christi nutrimur spiritualiter, in vtroque homine. Et quoad corpus mysticum, in eo habetur similitudo, quod vt panis & vinum constant ex multis simul cōgestis & confluentibus, id est, ex multis granis & multis acinis, ita corpus mysticum ex multis constat membris, quæ in vnum coalescunt.

Duplex analogia Eucharistiæ.

C H E. *Nego minorem: quòd subtracta panis substantia, tollatur analogia.* M A R. Eam probaui. Nam C quemadmodum corpus nostrum alitur pane & vino naturaliter, ita spiritualiter nos alimur corpore & sanguine Christi. Planum est autem corpora nostra non ali accidentibus, sed substantia. C H E. *Non tollimus analogiam: quia ea consistit in materia, quæ habetur ante consecrationem. Accedit enim verbum ad elementum, et fit sacramentum: atque habita consecratione, remanent accidentia, quæ nos manu ducūt ad illam similitudinem, & illa externa sufficiunt ad ostendendum quod tu quæris: & relin* D *quuntur, magna Dei misericordia, ne horreamus Christi corpus & sanguinem, si ostenderentur nobis absque speciebus panis & vini. Nec requiritur propter illam conuenientiam, vt natura panis & vini maneat.*

Corpora nostra non aluntur accidentibus.

M A R. Multa habes in tua responsione capita: ad singula replicabo. Primum quod ais sufficere, vt ante consecrationē sit panis & vinū, ex quibus substantijs alimur: non efficit, quin in sacramento ipso auferatur à vobis conuenientia. Nos enim loquimur de Sacramēto, quan- E do iam est sacramentum, & ibi analogiam seruandam contendimus. Vos eam ponitis ante sacramentum: & cum ad sacramentum ventū est, subtrahitis, & ita peccatis in sacramentum. In Baptismo certè non ita agitur: aqua enim, qua communiter abluimur, significatur animæ purgatio: neque subducitur, imò permanet, & illa abluimur. Si autem subtraheretur, non esset plenum sacramentum. Itaque non satis est dicere, ante consecrationem fuisse habitam de- F bitam materiam. Deinde quod addis ex Augustino: accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum, maximè aduersum te facit: non enim inquit extrudit elementum sed accedit ad elementum: & sensus est, ipsum elementum, fieri sacramentum. Et eandem misericordiam, quam tu dicis præstari nobis per accidentia, vt illis occultetur corpus Christi, ne dum conspicitur, horrorem pariat: habemus, dum panis manet & vinum. Non enim à consuetis natu- G ris horremus. Quodque affeeis accidentia vel species nos manu ducere in illam similitudinē, non satis facit. Primò, quia fictitiū est quod di-

Isti ponunt analogiam in materia Eucharistiæ, ante quam fit sacramentū.

In Baptismo seruatur analogia, quia manet aqua.

Si verbum accedit ad elementū, non illud extrudit.

Horror tā aufertur per panem quàm per accidentia.

cis de accidētibus. Deinde quia hoc debet manere, quod nos alit naturaliter, quod minimè pr̄stāt accidētia. Debet .n. sacramentū significare rē sacramēti, non autē pristinā substantiā, quā ipsū dicitis abiecisse. Postremò, quare extrudatis panē, nullā adfertis causam. Ego heri sæpe quæsiui, & nihil audiui: forte tu adferes.

C H E. Primum respondeo, non requiri vt panis maneat in Eucharistia, sicuti aqua in Baptismo: non enim vtriusque sacramenti eadem ratio est. Hic enim dicitur, Hoc est corpus meum, non autem illic, Hæc aqua est sanguis meus, aut corpus meum. Deinde non est necessarium (quemadmodum argumentaris) vt maneat elementum, post accessionem verbi. Et naturalis ratio hoc docet simili. Vt in digestione accedit naturalis calor ad cibum iam susceptum, & mutat eius substantiam in carnem: sic in sacramento accedens verbum, mutat substantiam panis in verum corpus Christi. Et quod abs te quæritur, cur panem tollamus, Respondeo: quia spiritus sanctus præuidit futuros hæreticos qui dicerent panem esse in sacramento cum corpore Christi, substantiam, panis esse carnem Christi: & qui negarent realem præsentiā, vel quod ibi remanere contenderent substantiam panis. M A R. Distinguitur tua responsio in tria capita. Primum est, quod non admittis similitudiuē inter Baptismum & Eucharistiam: quasi ego argumentatus sim à simili: Obiter attigi de Baptismo: sed capitale fundamentum erat, debere seruari materiam conuenientem in sacramētis: ea verò est, quoad Eucharistiam, quæ nos alat, quod à substantia panis fit, non ab accidentibus. Neque propterea ego non debere esse eandem rationem in Baptismo & Eucharistia: neque tu secus ostendisti. Deinde contendis Augustini dictum, Accedit verbum ad elementum & fit sacramentum, contra te non facere, vt proposueram. Sed ego id probo, eo quod sentiat elementum manere, & ei coniungi verbum, & sic ex illis fieri sacramentum. Et tuum simile de naturali digestione, ad rem non facit. Accedente enim calore naturali, cōuertitur cibus in substantiam nostrā: quę si abiret, vt vos in Transubstantiatione panem excluditis, non sustentaremur, aut nutriremur vllo pacto. Et eandem rationem esse caloris naturalis, atque verborum consecrationis, non facile mihi probaris. Postremò, de causa quam adfers, quare panem reijciatis, eò quod spiritus sanctus præuiderit futuros hæreticos, qui dicerent panem manere, vel corpus Christi non esse, aut substātialiter aut realiter in Eucharistia, dico vanā eam esse. Nam isti hæretici (vt vos appellatis) futuri erant omnes patres, qui panem ibi conseruant. Deinde, si spiritus sanctus hoc docuit Ecclesiam, cur verbum nō proferris, quo hoc docuerit? C H E. *Non requiritur, vt materia maneat in hoc sacramento secundum substantiam: nam potest analogia (vt dixi) haberi per accidentia quæ manent. Deinde Augustinus non dicit elementum manere. Atque facta digestione substantia panis minime retinetur. Et de hoc medicorū & philosophorum esto iudiciū. Postremò respondeo: Spiritus sanctus ecclesiam docuit in Lateranensi concilio, ponendā esse Transubstantiationē.* M A R. Ad extremā partem

Quādo spiritus sanctus dogma fidei docet, de eo verbū extat.

Quando peti tur verbū Dei, male respondetur per concilium.

De concilii is parum cu randū nisi ex verbo Dei statuant.

Simile quod pro se adducunt, contra ipsis admodum facit.

tém responsionis obijcio, me petijsse verbum Dei quo spiritus sanctus docuerit Transubstātiationem, & tu mihi respondes per concilium Lateranense, de quo non est curandum quid statuerit, nisi ex verbo Dei sua decreta comprobarit. Sed quid hoc abs te quæro, cum tu fassus sis in tua præfatione, Transubstātiationem ex sacris literis expresse non posse probari? Cōtra alterum repeto, quod nisi materia & substantia cibi vel panis, post digestionem in nobis maneret, non viueremus: abijcitur quidem aliqua portio per secessum & excrementa, sed nisi vicissim aliquid maneret, non sustentaremur. Sed quàm pulcrè faciat pro vobis hoc simile, ostendam: In naturali concoctione, substantia & materia cibi pro debita portione retinetur: abijcitur vero turma & accidentia. Vos verò contra hic substantiā abijcitis, & retinetis accidentia. De hoc (vt quoq; dicebas) ego velim medicos philosophos q; iudicare: nam in nutritione formam panis ego residuam nō pono, sed eius materiam, substantiā, & corpus. CHE. *Assero concilia multum per omnem modū curanda, quādo statuunt ex verbo Dei, veluti in Lateranensi, quod citaui, factum est: nam ex Euangelio habes Transubstantiationem, licet obscurè, cum dicitur, Hoc est corpus meum. Dicimus præterea manere accidentia propter infirmitatem nostram. Deinde, quemadmodum ex pane caro nostra fit accedente digestione, non remanēte panis substātia, ita ex elemento, verba accedente, fit corpus Christi.* MART. Hoc est nihil dicere: quia non adhuc ostēdisti conciliū Lateranense ex verbo Dei statuisse. Iamq; sæpe obieci, ad hoc vt elementū, fiat sacramentum, necesse esse vt maneat. Et vt ratio nostræ infirmitatis habeatur, tantundem prodest substantia panis, & multò magis, quàm accidens. CHE. *Fateor quod dicit Augustinus, Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum, non tamen dicit elementum fieri sacramentum.* MART. Expendam verba. Accedit verbū ad elemētū, & fit sacramentū. Quid fit sacramentū? CHE. *Non elemētum, non verbū, sed tertiū quiddam ex vtroque compositum, diuersum & à verbo & elemento.*

A definitione sacramenti probatur manere panis.

MAR. Sacramentū est sacræ rei signū: hoc autem conuenit elemento, vt fit signum. Et omnes fa-tentur sacramēta fieri ex re & signo: Igitur cum significatio pertineat ad elementum, oportet vt maneat. Tuque imprudens idem fateris, quando dicis sacramentū non esse elementum, non verbum, sed quiddam tertium ex his compositum. Quomodo potest ex eo componi, si non manet? Et apertè hoc vides in Baptismo fieri, vbi aquam elemētum esse non dubitamus, quæ cum significet, manet. CHEAD. *Non est necesse, vt elementum maneat in Eucharistia, vt in Baptismo. Iam hanc similitudinē negaui, & iterum nego.* MARTYR. Ego induxeram argumentum à definitione sacramenti, quod scilicet est signū. Et significandi ratio, cum pertineat ad elementum, vt maneat oportet, nisi velis naturam sacramenti perire. Ad hoc nihil respondes. Cūque simile de Baptismo induco, illud perpetuò negas, quasi à nobis in vtroque istorum sacramentorum non percipiatur Christus. Ibi regeneramur in Christo: hic in ipso eodem pascimur. Ibi in vnum corpus nimirum Christi baptizamur: hic vno eius spiritu potamur, vt dicitur ad Corinthios: & in baptismo Christum induimus, vt habetur ad Galatas. Sunt itaque similia hæc duo sacramenta. Neque vt similitudo negetur id facit quod Christus non dixerit, Hæc aqua est corpus meum, vt dixit in Eucaristia, Hoc est corpus meum, quia huiusmodi verba, vt vera fiut, non exigunt, vt natura panis abijciatur, verùm ea conseruata, est adhuc verissimum quod Christus dixit. Quid ergo te cogit, vt panem extrudas? CHE. *Verbis Christi cogimur: dicit enim Christus, Hoc est corpus meum: & non dicit, Hæc aqua est sanguis meus.* MAR. Miū est, cum vos tantum tribuatis potentiæ diuinæ, vt ea dicatis fieri tot ac tanta miracula in Transubstantiatione, cur per eam etiam nō valeatis, vel non velitis persuadere vobis, manere substātiam panis. Sed ad hoc videtur corpus Christi, dicitis vos cogi ad panem transubstantiadum. Hoc etiam erat diaboli consilium, vt Christus si manducare vellet, prius lapides in panem conuerteret: Quasi Christus ex Dei potentia nō valuerit quiduis edere, & ex quacunque re sustētari. Vnde pulchrè respondit: Non in solo pane viuit homo, sed de omni verbo, quod procedit ex ore Dei: ac si diceret, Ex lapidibus quoque vesci possem, si vellem, & non opus esset vt eus conuerterem in panem. Si ergo ex omni re per Dei potentiam ali possumus, cur non etiā cum vero pane, licebit sumere corpus Christi? CHEAD. *Non de potentia agitur, sed de facto: etsi enim potuerit aliter fieri, attamen à Christo sic est institutum.* MART. Adieci hęc de potētia Dei, vt ostenderē per eam non stare, quin panis manere possit, & tamen corpus Christi dari: nam à vobis illam audio mirificè prædicari, cum accidentia statuitis absque subiecto, & putabam, illa eadem posse fieri, vt in sacramento panis maneat, sicut accidētia. Et vt extorqueam à vobis, quæ sit necessitas auferendi panem. Nam quod abs te dicitur de facto, non constat: minime enim scriptura testatur, Christum voluisse panem abire. Quare non adhoc liquet vos cogi verbo Dei ad panem extrudendū. CHE. *Necessitas est ex verbo Dei, & satis continetur in scriptura, nimirum in his verbis, Hoc est corpus meum: Et Panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mūdi vita.* MAR. Hæc duo minimè pugnāt, quod corpus Christi sit & panis: nam cætera etiam sacramenta seruant elementum, & rem sacramenti habent. Et quia præter is verbum Dei, Hoc est corpus meum: ego quoque sæpius ostendi verbum Dei habere vtrunque, & corpus Christi & panem. Quod si studiosi estis verbi Dei, cur nō vtrunque retinetis? CHE. *Scripturam quidem admitto vtrunque dicere: sed nego eum sensum quem tu facis: quippe verbum aliter docet. Ideò hic non seruatur panis. Et panem adesse, derogat & maiestati, & potentiæ Dei.* MAR. Quod verbum doceat panē adesse, iam antea è scriptura declaraui, quoniam Iesus accepit panem, Benedixit, fregit, & dedit, quæ omnia ad panem referun-

Ait se cogi verbū Christi, cum supra in prologo dixerit, non posse id probari expressè sacris literis.

per Dei potentiā stare nolūt posse manere panē & corpus Christi dari.

Verbū Dei habet vtrūque, quod sit corpus Christi & panis.

Christus vt benedixit panem ita dedit panẽ. Non dero gat maie stati Chri sti panem adesse.

tur. Panemque, si adsit, derogare maiestati aut A potentiæ Dei, nulla est ratio. CHEADZE. *Nego Christum dedisse panem, sed corpus dedit. Et id quod demonstrat, antea fuit panis, sed ex consecratione factum est corpus.* MAR. Scriptura est apertissima, quæ habet, Christum non solum accepisse, sed etiã dedisse. Quid accepit Dominus? Quid fregit? Quid dedit? non potes respondere, Nisi panem, si grammaticam constructionem retineas. CHEAD. *Corpus dedit, & in euangelio recitatur factum, non autem modus & ordo faciendi.* B MAR. Ego non diffiteor vtrunque dari, & corpus & panem: sed vos vrgeo, qui negetis panẽ: cum velitis, nolitis, cogat vos grammaticus sensus fateri, quód panem dederit. Neque vox illa corpus refertur ad verba, accepit, benedixit, fregit, dedit sed ad verbum, est. Attamen (vt dixi) non inficior dari corpus Christi, sed cum scriptura vtrumque habeat, & panem & corpus, vtrumque debetis concedere.

Argumentũ sumunt ab ambiguo, sũm argumentantur à verbis, Hoc est corp⁹ meũ.

Sed aliter agamus: Semper hac propositio- C ne vtimini, Hoc est corpus meum, ad probandum, abijciendum esse panem ex hoc sacramẽto. At hinc nõ efficitur necessarió quod vultis: quandoquidem argumentum sumitis ab ambiguo. Nam si indoxerimos multas propositiones consimiles, quæ tropicè tenentur, atque (vt ita dicam) significatiuè, non poteritis probare hanc non esse eiusdem generis. Scribitur ad Corinthios. Petra autẽ erat Christus. Et Christ⁹ ait Apostolis: Nõne ego vos duodecim elegi, D & vnus ex vobis diabolus est? Ac de circumcisione, Pactum meum erit in carne vestra. Et de Ioanne, si vultis eum suscipere, ipse est Elias. Et cum insufflasset in eos, dixit: Accipite spiritum sanctum. Et rursus: Ego sum ostium. De Iosepho dixit Iodas: Frater noster, & caro nostra est. Paulos de Christo: Ipse est pax nostra. Et de nobis: Vos estis corpus Christi. Habetur etiam, quod ipse est lapis offensionis, & petra scã E dali. Asseritque Paulus Euangelium esse vim Dei ad salutem. Et in scripturis dicitur non semel, verba Domini esse iosticiam, iudiciom & veritatem. Et Euangelium, idem Apostolus testatur, infidelibus stultitiam esse. Spicæ septem in libro Geneseos, sunt anni septem. Et decem frusta pallij, sunt decem tribus Israel, vt inquit Ahias Silonites. Mulier quoque defert in capite τὴν ἐξουσίαν, id est potestatem. Item comedebat sacerdos peccata popoli. Et Christus pro F nobis factus est peccatũ. Agnus vel sacrificiũ, est pascha. Et pascha nostrũ immolat⁹ est Christus. Ac infinita alia, quę in scripturis habẽt consimilem formam, in quorum sensu cum ista sententia, Hoc est corpus meũ reponi debeat, & à vobis citetur simplici sensu, nequaquá concludit, quia innitimini ambiguo. Et cũ vos dicitis cogi ex sacris literis, addocitis in medium verbũ Dei controuersom, cuius tamen intelligentia patere potest ex alijs locis. CHE. *Nego quod ni-* G *tamur ambiguis. Nemo nõ concedit multos esse tropos in scripturis: omnia tamen negamus esse tropos. Neq; valet argumentum, Illic, & illic, tropi sunt: igitur & hic quoque est tropus. Sed vbicumque est tropus, id cir-* A *cumstantia loci docet. Hic nulla est circunstantia, quæ hoc demonstret. Et si verbum, est, vbique acciperetur pro significat, Christus non esset homo verè, nisi per significationem. Cumq; dicitur: Verbum caro factum est, interpretaremur, significat carnem, nec re ipsa verbum caro factum esset. Quodq; habetur, Deus erat verbũ, interpretaremur, quod significabat verbũ: atque ita omnia confunderentur. Quare concludim⁹ nullũ hic esse tropum.* MAR. De Christo an sit Deos & homo, clarissima testimonia extát, quib⁹ cogimur sententi- B as abs te modo inductas, accipere simpliciter.

Tribus de causis tropũ hic esse dici mus.

Vt autem hic tropum statuam⁹, adducimur ex verbis scripturæ, natura sacramenti, & patrũ testimonijs. Quoad scripturam, illic habetur: Hoc facite in mei memoriam, & memoria non præsentium corporaliter, sed absentium rerum est. Additur, Donec veniam, quod non conuenit, si eó per consecrationem tum veniret. Et Paulus dicebat, Panis quem frangimus, nónne communio corporis Christi est? Non autem

A scripturis probatur tropus

C conuenit corpori Christi vt frangatur: quandoquidem nuoc propter eius gloriam est impassibile. Ait præterea Dominous, vt acciperẽt & ederent, quod absque tropo non potest intelligi, si ad corpus Christi referas: non enim conoenit, vt dentibus frangatur atque comminuatur, quod fit in vera & propria mãducatione. Deinde vos ipsi cogimini tropum admittere: nam vestra sententia non est corpus Christi in Eucharistia, nisi post verba prolata. Vnde D verbum, est, propria significatione non potest accipi, dum ipsum profertis: prius enim oportet rem esse, quá verè possit de ea aliquid enũciari. Sunt præterea verba apud Lucam & Paulum, dicta ad calicem, in quib⁹ non potestis tropum euitare, cum dicitur, Hic calix nooum testamentum est: quod nihil est aliud, quá significat nouũ testamentũ. Et in 6. ca. Ioan. Verba mea sont spirit⁹ & vita. Caro non prodest quic- E quam. Et meminit ascensionis suæ. Atque hæc de scripturis: mox de sacramento & patribus. CHE. *Respondeo illa verba, Hoc facite in mei memoriam, & donec veniã, non arguere tropum. Non est bonum argumentum: In memoriam alicuius rei quippiã fit, ergo res non est, aut non manet. Visusque est Christus potius illis verbis commendare actionem, quam tũc peragebat coram eis, vt nimirum id facerent, quod eum fecisse viderant. Quodq; addis, donec veniam, intelligẽdum est humana forma, qua veniet ad iudicandũ: quia non cessabit hoc sacrificium vsque ad consummationem* F *seculi. Et ad ea quæ de fractione adiecisti, sic respondeo, verè corpus Christi fuisse fractũ in cruce, quãdo lancea latus eius est apertũ, & frãgitur quotidie spiritualiter in sacramẽto quãdo mortẽ eius annũciam⁹.* MAR. Nemini dubiũ est, Paulũ, cũ dixit, panis quẽ frãgimus nónne cõmunicatio corporis Christi est? significasse illã visibilẽ fractionẽ symbulorum, & sacramẽti distributionẽ, qoá in cœna Domini fieri videm⁹. Et quod ais, memoriá posse esse G rei quę maneat, & sit pręsens: falleris: quia natura est memorię, vt sit rei elapsę, & quę saltem minimè sit pręsens. Imò pręsentia rei atq; illius memoria habent inter sese apertam antithesin. Quæro deinde abs te, cur ascensionis meminerit?

Ascensionis cur meminerit.

rit? nónne vt à nobis intelligeretur non comedendus carnaliter? CHE. *Ascensionis ideo meminit, quia verè in cœlū ascendit, & verè ibi est, non quasi eius præsentia non sit etiam hic vera, haud quidem vt deuoretur, sed vt accipiatur & comedatur, iuxta eius mandatum.* MART. Certè non fuisset ad rem, ascensionis meminisse, nisi vellet notare, se de illo manducationis genere loqui, cui non obstat corporalis rei absentia. Sed quid tandem ad locum inductum dicis? Panis quem frangimus, nónne communio corporis Christi est? Id si referas ad corp⁹ Christi, non frāgitur: hoc enim pani competit, & ad corpus Christi transferunt per tropum. CHE. *Ita sumendum ibi panē frangi, vt eodem loco dicitur, Multi sumus vnus panis, nimirum tropicè: nam si panis priori loco sumeretur pro naturali pane, in sequenti loco item acciperetur, & ita nos omnes essemus panis naturalis, & substantia nostra esset substantia panis, si vis argumentari à natura ponis in priori parte.* MART. Ego tantum ostendere volui, quod non potestis defendere vos in communione frangere panem, quando illum inde aufertis. & potissimum si accipiatis panem pro corpore Christi tantum, vt ipse quoque nūc fateris. Nā vis eodē modo sumi, vt postea, cum dicitur: Multi sumus vnus panis, & tamen allegorico pani, vides non posse conuenire propriè, vt frāgatur. Quare ob tuam Transubstantiationem, cogeris bis ibi tropum fingere: primùm vt panem allegoricum vtrobiq; intelligas: alterum vt fractionem figuratè accipias, & ita qui auersaris tropos, semper in illos incidis. Ego verò in eo loco panem propriè accipio: & cum dicitur Multi sumus vnus panis, interpretor, quo ad significationem, non quoad substantiam. Vt enim panis est vnus, & constat ex multis granis, vel sicut est vnus, & fit in multas partes: sic nos & vnum sumus, atque etiam multa membra. Et ita panem vtrobique eodem modo sumo. Tropus autem est in verbo, sumus. Huc accedit, quod si vis panem accipere qui frangitur, vt postea cum dicitur, multi sumus vnus panis, per tropū, cogeris intelligere corpus mysticū, id verò quomodo frāgetur? Cumq; sis tā facilis ad tropos, nō video, quid te adeò grauet tropū admittere in propositione, quā habem⁹ prę manib⁹, Hoc est corpus meū.

Explicatur loc⁹ Pauli.

A natura sacramenti probatur tropus.

Verum de secundo. Quomodo abhorretis à tropo, cum sacramentū hic instituatur, & sacramentis tropi sint familiarissimi? CHE. *Non prorsus hic negamus tropum: quia non est panis quod tractatur, sed panis appellatur, atque id per tropum. Verùm in verbis sacramentalibus, vel consecrationis, negamus tropum esse: quia nulla circumstantia hoc docet.* MAR. Quomodo in verbis sacramentalibus potestis negare tropum esse, cum apertè ad calicem dicatur: Hic calix nouum testamentum est? vbi si tropum cōceditis, cur absurdum est, vt tropica sit & altera pars, quæ ad panem dicitur? Et miror te hic nullam circumstantiam agnoscere, cum superius multas ostenderim, quas dissimulando præteriisti. CHEAD. *Non sequitur quod dicis. Nam hic ad calicem circumstantia nos cogit, vt fateamur tropum: nihil verò cogit in altera parte. Deinde quod Lucas & Paulus dixerunt tropicè, alij duo Euangelistæ simpliciter dixerunt, videlicet: Hic est sanguis meus.* MAR. non obstat, quod ais. Matthæum & Marcū simpliciter protulisse: Hic est sanguis meus, quia & illa verba quæ sunt apud Lucam & Paulū, quomodocunque posita sint, oportet vera esse: quod si trop⁹ non adhibeatur, minimè continget.

Atque in priori sententia tropum esse, non solum probant scripturæ sanctæ, natura sacramenti (vt dixi) verum & patres idem id confessi sunt. Quid tu abhorres tantopere? Tertullianus enim dixit: Hoc est corpus meum, id est, figura corporis mei. Augustinus item in Psal. 103. ait, Christum dedisse figuram corporis sui. Et contra Adimantum Manichæum: Nō dubitauit dicere, Hoc est corpus meum, cum daret signum corporis sui. Et Hieronymus ait cū Tertulliano, Christum repræsentasse corpus suum. Ac talia testimonia sunt innumera, quæ omnia indicant eos admisisse tropum in verbis, quæ ad panem dicuntur. CHEAD. *Verum est, quod Tertullianus & Augustinus dicunt figuram esse, sed rem ipsam non excludunt, ita vt idem sit figura, & figuratum. Quemadmodum ad Hebræos: Filius est imago substantiæ patris, & tamen est idem quod substātia patris. Quod si ibi dixeris, est figura substantiæ patris, ergo non est substantia patris, apertè vides argumētum non tenere: sic in præsentia dicere, est figura corporis Christi: igitur non est corpus Christi, haud sequitur.* MART. Quàm id sequatur, aut nō sequatur, nunc minimè disputamus: sed tantum id contēditur, patres in ea loquutione, Hoc est corp⁹ meum, tropum agnouisse, quod indicant eorū verba, quando figuram & repręsentationē subinde inculcant. Et de doctrina Christiana, ac alibi apertissimè testatus est Augustin⁹, loquutionem de mãducatione corporis Christi, figuratam esse. Quod ergo tu negas, ille disertissimè asserit, & quod inducis idem esse figuram & figuratum, aliud est ab instituto proposito: nec tamen id facilè probabis. Vnde ad locum in epist. ad Hebræos quod filius appellatur figura substantiæ patris, Dico Paulum illic de filio agere, quatenus homo est, & hoc pacto figura est, & non substantia patris. Per antonomasiam quippe habet, vt sit imago patris, & ei nobilius id conuenit, quàm cæteris hominibus. Verba epistolæ, sic habent. *Multifariam, & multis modis, loquutus est olim Deus patribus in prophetis, nouissimè autem loquutus est in filio.* Quod si filium intelligas quo ad diuinitatem, tam bene per illū est loquutus Deus per prophetas in veteri testamentu, quàm nostris temporibus loquutus sit nobis: in hoc autem discrimen est, quod nūc per humanitatem id fecit, quod antiquitus nō est præstitum. Attamen si contenderis omnino istam loquutionem de persona diuina intelligendam, adhuc non consequetur idem esse figuram & figuratum: nam habent verba Græca χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ: & quod noster interpres absolutè dixit substātiā, Gręce est ὑπόστασις. Cumque persona filii non sit persona patris, optimè potest filius etiam quo ad diuinitatem.

Ex patrib⁹ probatur tropus.

Diuertit ab argumēto quod erat, Patres in verbis quæ dicuntur ad panē agnoscere tropum.

An idem sit figura & figuratum.

Excutitur locus ad Hebræos.

dici figura hypostaseos patris, neque propterea sequitur, idem esse figuram & figuratum: nam inter personas est (vt loquuntur) realis distinctio. CHE. *Respondeo illud in scripturis commune esse, vt idē adscribatur humanitati, quod est diuinitatis, & è contra. Vt, Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, filius hominis, qui est in cælo: cùm tamen filius hominis non descendit de cælo. Et Paulus: nunquā Dominum gloriæ crucifixissent. Igitur Christus & secundum humanitatem, & secundum diuinitatem, dicitur imago substantiæ patris. Nam si hoc ei conuenit per vnam naturam, potest ei attribui secundum alterā, per communicationem idiomatum. Huc accedit, quod Christus quatenus nudus homo, non potest dici imago substantiæ patris: nam tum & ego & omnes aliæ creaturæ diceremur imagines substantiæ patris. Igitur secundum quod Christus est figura, & figuratum dicitur. Et ad Tertullianum respondeo, eum in Martionem scribere, qui ponebat Christi corpus esse phantasticum, fatebatur autem in Christo figuram corporis humani: vnde Tertullianus arguebat ex concessis à Martione. Argumentum sic inducebat: Quod est phantasticum, non habet figurā, vt concedebat Martion. Ergo Christus verum corpus habet, non phantasticum. Fuitque iste scopus Tertulliani, & ex necessitate sic arguebat, vt confunderet hæreticum, & erat violenta collectio. Vnde hic in summa est sensus Tertulliani. Christo figuratum & phantasticum corpus attribuebat, & in sacramento tamē non negabat esse corpus Christi, id est figuram corporis. Hinc arguit figuram nō esse corporis, nisi etiam verum corpus extaret: quia nō est figura nisi veritatis.* MART. Quod ad primū, ego nunquam negaui communicationē proprietatum in duabus Christi naturis, per quam concedo id quod dicitur de vna, & alteri posse attribui: sed tamē dico diligenter esse excutiendū, quando tales communicationes occurrunt, ad quā naturam id dicatur, quod audimus pronūciari, vt in vtroque tuo exemplo apparet. Cum enim filius hominis dicitur è cœlo descēdisse, loquutionem recipimus, verum secundum diuinitatē id concedendum esse confitemur. Et Dominum gloriæ crucifixum fatemur, testamur attamen hoc illi dari propter humanitatem. Ita ego in illo loco ad Hebræos concedo Christū imaginem esse substantiæ patris, sed pro vt res ibi tractatur, asserebam iuxta humanitatem id esse dictum: quoniam ante redemptionē Deus loquutus erat patribus in diuinitate Christi, nouissimis autem temporibus loquutus est per filium, videlicet humanitate indutū. Quod etiā si omnino velles hoc diuinitatem respicere, relegaui te ad textū Græcum, ex quo poteras cōmodè intelligere discrimen inter figuram & figuratum. Quod verò adijcis, tunc illum non magis quàm me aut aliam creaturam fore ad imaginem Dei: nego consequutionem, quia sicut inter omnes homines est excellentissimus, ita etiam inter eos est præcipua imago Dei. Neque dixi hoc illi conuenire, quà purus homo. Quis enim non videt humanitati Christi non conuenire tantam excellentiam, quantam eam videmus habere, nisi quia diuinitatem habet coniunctam? Quod ad Tertullianum, Agnosco quod dicis eum ibi argumētari contra Martionem, sed non eo pacto, vti tu recitas argumētum. Ait enim cum illo ex manifestis, & publicè confessis, in quibus etiam nō audebat hæreticus à cōmuni sensu ecclesiæ desciscere: nimirum quod hoc sacramentum esset figura corporis Christi. Et arguit: Rei phantasticæ non est figura: nam figura rem veram significat: sed hoc sacramentum est figura corporis Christi, ergo corpus Christi nō est res phātastica: quādoquidem habet hoc sacramentum pro sua figura. Et tu nosse debes, ad hoc, vt figura non sit inanis, requiri, vt aliquid veri repræsentet. Hic facilis & lucidus est intellectus verborum Tertulliani. Quod verò tu affers collectionem esse violentam, & huiusmodi, aliena sunt. Et si ita voluisset argumentari Tertullianus, non oportebat Eucharistiam producere: satis ex verbis Martionis cōficere potuit, quod volebat, dicendo: Cum tu fatearis id quod gestauit Christus, figurā esse & phantasma corporis, Et figura nō possit esse, nisi rei alicuius quæ verè extet: hinc efficitur esse verum corpus, quod Christus assumpsit. Quare mentio Eucharistiæ superflua esset. Sed iuxta meam sententiā, perspicuè concluditur: Eucharistia (vt omnes fatentur) est figura corporis Christi: igitur corpus Christi est verum, alioquin figuram non haberet. CHEAD. *Respondeo vt [illegible] Primùm, quod Christus quatenus purus homo non magis potest dici imago substantiæ patris, quàm aliæ creaturæ. Et quo ad communicationē naturarū, idem Christus est & figura, & figuratum. Et ad Tertullianum rursus dico, figura est, sed non tantū, verū etiam ipsa res. Verba Christi necessario cogunt.* MAR. Dico hic nullam esse coactionē à verbo Dei, quin debeat vtrunque dari, & panem esse & corpus Christi. Nunc autem docebo, quia tu dicis non esse figuram tantum, sed rem simul, sacramentū hoc esse signum rei, quæ secundum præsentiā substantialē ac realē abest. Ambrosius lib. 4. de Sacramen. cap. 4. Sicuti similitudinē mortis sumpsisti, ita similitudinē preciosi sanguinis bibis. Nullus autem dubitat, mortem Christi non esse præsentē realiter in hoc sacramento, & tamen dicitur ita bibi similitudo sanguinis, vt similitudo mortis. CHE. *Gaudeo te tantū tribuere Ambrosio. Ille totus mecum facit, vt constat ex illis libris de sacramētis, & ex isto ipso capite, & his verbis quæ tu citas. Statim enim subiungit: propter horrorē cruoris, datam esse hāc similitudinem. Quod si antecedētia & sequentia expendantur, videbitur longè aliud velle quā tu profers. Hic enim scopus est Ambrosij, vt doceat in Eucharistia repræsentari mortem Christi, vt sicut credis Christum pro te mortuum, sic eius sanguine peccata tua lauari credas. De substantia autē symbolorū manente nulla est mētio.* MAR. Iactas Ambrosiū totum esse tuū: hoc postea cognoscam in obiectionibus quas mihi facies. Sed quod attinet ad hunc locum, apertissimè dicit: quod sicut illa est similitudo mortis, ita hæc est similitudo sāguinis. Et hinc satis habes, manere substātiā panis, quādo res quæ significatur, substantialiter & realiter est absens: Sicuti mortē Christi scimus non esse præsentē quando

Communicatio idiomatum admittenda, sed in ea distinguendū est quo ad intelligentiam.

Declaratio Tertulliani.

Eucharistia est signum rei, quæ substātialiter, corporaliter & realiter abest.

Locus Ambrosij de similitudine mortis & sanguinis.

quando communicamus, nisi annuntiando & commemorãdo illam. CHE. *At non dicit similitudinem esse tantum: nam alijs locis, apertis verbis docet, naturalem mutationem panis & vini.* MAR. Nihil moror particulam tantum, siue exprimatur, siue nõ exprimatur? quia rem denotari absentem in similitudine inducta, satis apertè cõtinetur. Et dabitur tempus, vt istam mutationem positam ab Ambrosio, excutiam⁹, cum descendero ad respondendum tuis obiectionibus.

Redeo ad statũ quaestionis, vt probem tropum ex patribus.

Augustinus ait Christũ dedisse signum corporis sui.

Attamẽ vt intelligas, quàm apertè agnoscãt patres tropum in isto loco, citare visum est Augustinum contra Adimãtum Manichęum: Nõ dubitauit Christus dicere, Hoc est corp⁹ meũ, cum daret signum corporis sui. CHE. *Agnosco haec verba esse Augustini, & docebo qua ratione inductus ista scripserit. Manichaei omnes inimici fuerunt veteris Testamenti. Et cum legamus in Deut. Anima est sanguis, hoc dictum Adimantus conuellebat, quasi pugnans cum nouo Testamẽto, opponebatque ei: Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem occidere non possunt: aiebat Adimantus, Quoties funditur sanguis & conculcatur, totiens anima patitur has iniurias si est sanguis: quare nõ rectè diceretur, quod animã homines non possent laedere? Augustinus respondet duplici ratione. Prima, Sanguinem in Deuteronomio appellari non animã hominis, verùm pecoris. Secũdo ait: Quid si etiam dicam hoc intelligendum esse secundum certum loquendi modum & de anima humana: quemadmodum Christus non dubitauit dicere, Hoc est corp⁹ meum, cum daret signum corporis sui? Et hoc volebat, quod quemadmodum latenter in hoc signo est reale corpus Christi, ita in sanguine est anima: & vt sanguis est signum animae in se latentis, ita species est signum corporis, & hoc signum propter praesentiam latentem, vocatur corpus Christi.* MAR. Nõ habet haec Augustin⁹ quod corpus Christi, scilicet latẽter sit in speciebus panis & vini: tu haec affingis. Suprà contendebas idẽ esse signum & signatum, figu-

A ram & figuratum. Nunc dices ne, sanguinẽ idẽ esse cum anima? Certè velis nolis sunt duę substantiae, nec vna ab altera tollitur, vt vos hic de pane fieri statuitis. Deinde sanguis, quando est signum animae in corpore manentis, oportet vt videatur, siq; extra corpus animantis, & tunc ibi non latitat anima. Et de illo debet sermo fieri, de quo scriptura prohibebat, ne ederetur: is autem erat separatus à corpore: non enim aliter comedi potest, quod tum in lege prohibeba-

D tur, cum ista diceretur. Sed de hoc quicquid sit, nunc mittamus. Id saltem habeo, quod concludam, signum non esse signatum, neque figuram figuratum, in hoc sacramento, quod suprà tam vehementer contendebas. Etenim sanguis, qui signum ponitur animae, nunquid est anima? ita & quod Christus dabat, cum hoc pacto dicat Augustinus fuisse signum corporis Domini, tã est corpus Domini, quàm sanguis est anima. CHEAD. *Respondeo, similitudinem non eò tende-*

Euincitur, signum nõ esse signatum, sicutè sanguis nõ est anima.

E *re, sed vt doceat, quod quemadmodum latenter est anima in sanguine, ita latẽter est corpus Christi in speciebus panis & vini, & ipse contextus eò tendit. Nam vt in hoc visibili continetur corpus Christi, ita in illo visibili continetur anima: non autem per omnia quadrant similia.* MAR. Mihi maximè videtur eo spectare quò dicebam, vt asserat: Quemadmodum illic sanguis est anima, ita hic panis est corpus: Nunquam latens vel non latens dixit Augusti-

F nus. Haec post abs te assuta sunt. Is voluit ostendere phrasim esse scripturę, qua aliquid esse dicatur illud, cuius fuerit signum, tametsi ab eo sit res distincta atque diuersa. CHEAD. *Etiã si non dicat Augustinus, eò tamen tendit similitudo, corpus enim ita est latenter in signo, quemadmodum anima in sanguine.* MARTYR. Hic ego non video eum aliud attingere, quàm hanc esse phrasim, & loquutionem scripturae, qua nomen signati signo tribuitur.

Iusserunt domini Legati, vt ageretur in secunda quaestione.

An Corpus Christi substantialiter & carnaliter sit in pane & vino, vel sub accidentibus panis & vini.

D. MARTYR.

CHRISTVS accepit panem, Benedixit, fregit, & dedit discipulis suis, dicens, Hoc

G est corpus meum. Ex te quaero, vtrum corpus illud passibile fuerit, vel impassibile? Passibile non erat: nam Augustinus super Psalm. 98. habet: Non hoc corpus quod videtis, estis manducaturi, neque sanguinẽ quẽ illi effusuri sunt, bibetis neque etiam conuenit aut fieri potest, vt corpus nostrę conditionis atque passibile cõ-

An corpus Christi datum in cœna, fuerit passibile aut impassibile.

B ijciatur in tantillum panem. Quod si dixeris corpus datum fuisse impassibile, primum id nõ facile admitteretur, cum ipse Christus tunc non habuerit corpus impassibile. Deinde verba Euangelistae se opponunt: dicitur enim, Comedite, Hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur. Cõstat autem passibile fuisse illud corp⁹, in quo Christus tradebatur. Neque admitti debet idem corpus pro eodem tempore, fuisse passibile & non passibile, quandoquidem ista contradictoriè opponuntur. Igitur non dedit substantialiter & realiter corpus suum, non enim potuisset absque altera istarum conditionum tradi. CHEAD. *Respondeo, corpus illud sub specie panis erat impassibile. Et concedimus eodem tempore, respectu tamẽ diuerso, & passibile fuisse & impassibile. Nam haec accidentia sunt, quae diuerso respectu simul adesse & abesse possunt, cõtraria verò & opposita requirũt eundem respectum.* MAR. Accidẽtia haec esse non dubito: cęterũ quod contraria siue contradictoria pro eodẽ subiecto, & eodẽ tempo-

Verè opposita non possunt esse simul in eodẽ subiecto.

re, simul affirmari posint, absurdū esse statuo. A Quod verò to ais diuerso respectu, nihil te iuuat. Nam in relatiuis hoc posset aliquid esse: puta quod idem valeat idem simul dextrum & sinistrum dici magnum, & paruum: si comparetur ad diuersa, est verum. At nos agimus in præsentia de qualitatibus absolutis, videlicet de statu & conditione corporis Christi, an sit paßibile, vel impaßibile, & ista duo simul, & pro eodem tempore fuisse negauimus, propter rerum pugnātiam. Et verba Euangelistæ contrahunt ad B statum paßibilem. Nam statim subditur, Quod pro vobis traditur CHE. *Relatiuum, Quod, notat substantiam, quod non sit alia substantia sub speciebus panis & vini, quàm illa quæ pro nobis traditur: non autem qualitatem, paßibilem inquam, vel impaßibilem.* MAR. Sed cum hic velis relatiuū, Quod, substantiam referre, ita vt sit sensus, hoc corpus quod accipitis, substantia quidem est idem cū eo quod pro vobis traditur, conditione autem vel qualitate non conuenit. Hac tua expositio- C ne admissa, quæro ex te quumodo mihi interpretaberis inductā Augustini sententiam, Non hoc corpus quod videtis comesturi estis? Accipiatur hic quoque relatiuum, Quod, vt substantiam referat, veluti cōtendis faciēdum apud Euangelistam: & videbis quid sequetur, nimirū, substantialiter nos Christum non comedere. Vel si volueris apud Augustinum, Quod referre qualitatem, patiaris & me ita pro qualitate verba Euangelistæ intelligere, & quod tibi per- D mittis mihi negare non debes. CHE. *Apud Augustinum Relatiuum, Quod, qualitatem denotet, nō substantiam, atque id respondere cogimur, quia is loquitur de corpore quod videbant. Non autem videntur nisi accidentia, ipsa quippe substantia non videtur. Deinde quæ Augustinus dicit, spiritualiter intelligēda sunt, nō carnaliter, quemadmodum Capernaitæ, qui putarūt carnē Christi comedendā, veluti si ex macello emta fuisset. Et est ac si diceretur, Non comedetis in humana specie, verū sub alia forma, nimirum panis communis, ne E horreatis carnes.* MAR. Multa audiui, neque tot interrogaueram. Quæstio erat, de hoc relatiuo, Quod. Nam vis ipsum pro tuo arbitrio accipere, modo vt substantiam referat, modò qualitatem. In Euāgelista applicas ad substantiam, in Augustino refers ad qualitatem. Idq; facis pro commodo tuo, atque tantum ea de causa, vt eludas argumenta. CHE. *In Augustino idcircò variaui, quia voces sumendæ sunt, quemadmodum à doctoribus proponuntur. Cumq; Augustinus dixerit, Non hoc F corpus quod videtis, ô Capernaitæ comesturi estis, necessario ad accidentia & qualitatem confugio, quæ referatur: quia ista videtur, non autem substantia.* MAR. Non te iuuat hæc stropha: quia sequitur in Augustino: Neque bibituri estis sanguinem quem fusuri sunt, qui me crucifigēt. Hic iam nō loquitur de sanguine bibendo, sed effundēdo: & nemo dubitat substantiam ipsam sanguinis effusā fuisse, non tantū accidentia. Quare vt Quod relatiuum, substantiæ referat qualitatem, non G habes rationem, nisi quia libet. CHE. *Sensus Augustini fuit: Sanguinem meum non bibetis sub ea specie & forma, qua illum effundebant Iudæi, verùm sub*

Accipis relatiuum Quod, pro substantia.

Modò relatiuum Quod, accipit quasi referat qualitatē.

Ex verbis Augustini probatur particulā, Quod, accipiendā pro substantia.

specie vini in sacramento. MAR. Tu sic interpretaris, & interim nihil respondes, de licentia qua abuteris in his relatiuis permutādis ad tuum commodum.

Sed ad caput argumēti redeo, quo dicebam, idem Christi corpus, non suscipere pro eodem tempore tam oppositas qualitates, vt est paßibile & impaßibile. Confugiebas ad diuersos respectus. At quā id prosit in ista causa de corpore Christi, audi Vigilium libro 4. contra Eutichen: Quoniam vna natura contrarium quid, aut diuersum non recipit in seipsa. Diuersum est autem, & longè dißimile, circumscribi loco & vbique esse: quia verbum vbique est, caro autem eius vbique non est. Vides itaque hunc eruditißimum patrem negare, quod eidem naturæ conuenire posit, circumscribi loco, & nō circumscribi. Vnde vnum istorum tribui vult diuinitati, alterum verò humanitati, eo quod natura humana vtriusque non sit capax. Quod si locus esset suffugio tuo de diuersis respectib. ab eo inutilter diceretur. Nam obijceret quispiam illi: Natura humana Christi, vno respectu est circūscripta, vt vos dicitis, qua est in seipsa, vt verò in Eucharistia, est incircumscripta. Sed quia circumscriptum & in circumscriptū, quēadmodum paßibile & impaßibile, sunt absolutæ qualitates, ideo quocunque respectu agas, Idem corpus non potest vtranque simul, & eodem tempore conditionem subire. CHE. *Nō concedo corpus Christi, esse in diuersis locis localiter, sed dico esse in diuersis locis per accidens, quia scilicet species, in quibus continetur, sunt in diuersis locis.* MAR. Hoc à me nō agebatur ex Vigilio citato, vt nūc quæretem*, an corpus Christi simul sit in diuersis locis, sed tantum vt ostenderem eum confirmare, quod adstruxerā, vnam eandemq; naturam simul eodemq; tempore suscipere contraria, esse imposibile: neque id adiuuare quod dicebas, id fieri diuerso respectu: quando illæ cōtrarietates absolutę sunt, neque tractatur de relatiuis, sed natura in se ipsa consideratur.

Attamen quia tu inde recedis, & mihi proponis te statuere corpus Christi simul esse in diuersis locis, atque id non localiter, sed per accidēs, quia species cōtinentur diuersis locis. Huc quoq; ad te descendo, & aio hac tua distinctione vestrā causam nō releuari. Nam corp⁹ Christi neq; localiter, neq; nō localiter, potest esse in multis locis: quandoquidē creatura est, & res definita, & audiuisti à grauißimis testibus, nulli creaturæ dari, imò neque angelis, vt sint in multis locis simul, qui tamen in loco non sunt localiter: carēt enim corporea mole. Deinde adiens noua & inaudita, cū in prophanis, tū in sacris literis, quòd corpus in aliquo loco sit & non localiter: hoc enim est dicere, corpus & nō corpus. CHE. *Hæc ideo accidunt, quia Christus corpus non in sacramento non habet corpus quantum.* MART. Hoc illud est quod expectabam, vt rei pera geremini, non solum furti, sed etiam sacrilegij: pani surripitis iniustè suam substantiam, & nunc corpus Christi sua quantitate expoliatis. CHEAD. *Non solùm corpus Christi, verum*

Dicitur esse quantū in Eucharistia.

Fures & sacrilegi.

rum etiam corpora nostra post resurrectionem glorificabuntur, eruntq́; immortalia, & sine quãtitate M A R. Non possum satis mirari, quomodo hęc dicatis. Nonne videtis quod auferendo quantitatẽ ab humano corpore, ipsum tollitis? est enim organicum, cum sit animatum, oportetq́ue vt multa membra & partes habeat, quę sine mole & quãtitate consistere non possunt. Vnde bene consequitur, Quantitate sublata ab humano corpore, ipsum etiam extingui. C H E A D. *Nego argumentum.* M A R. Vbi ergo collocatis verũ Christi corpus cum sua quãtitate? C H E. *Est in cœlo, vt in loco.* M A R. Igitur non ponitis verũ Christi corpus in sacramento. Nam si est illic absque quantitate, substantia quidem esse posset, verũ non humanum corpus: nam id est diuersarum partium, atque organicum, quæ remota quantitate, locum non habent. C H E. *In sacramento verum corpus Christi ponimus, sed nõ quantum, nec vt in loco.* M A R T. Si caret loco & quãtitate, quãdo est sub vestris speciebus, tunc erit substantia spiritualis: quia corporea substantia & incorporea, distinguũtur mole, quãto, & non quanto. Neque spiritus dimensiones habent, vt corpora: quod Christus confirmauit, cum diceret: Spiritus carnem & ossa non habet. C H E. *Admitto corpus Christi esse quid spirituale: quia sensus de eo non indicat, sicuti potest iudicare de cæteris corporibꝰ quantis.* M A R. Hic nõ ago de corpore Christi, pro vt sensu percipitur, vel non percipitur, neque de captu nostro: sed loquor de eo, vt est in seipso. Et affirmabam, oportere quantum esse, molemq́; habere: alioquin esset substantia incorporea, & prorsus reponeretur in genere spirituum. C H E. *Tractamus hic de præsentia corporis Christi in sacramento, quam ponimus quo ad rem ipsam & eius substantiam: non autem curamus de accidentibus corporis Christi, id est de quantitate & dimensionibus, an adsint vel non adsint. Et quo ad argumentum tuum, dico inualidũ esse. Non enim sequitur, Hoc corpus non est sub iisdem qualitatibus, & quantitatibus: ergo non est idem corpus. Et Christus modò in cœlo non habet easdem qualitates, quas hic habuit: ergo non habet idem corpus: nõ valet argumentum. Si enim omnes illæ qualitates quæ erant in corpore Christi, requirerentur nũc in sacramento, ad hoc vt idem esset corpus, sequeretur nunc nõ esse in cœlo eundem Christum qui crucifixus erat. Nam modò & insunt hæ qualitates, quas habuit in cruce, vbi effudit sanguinem, & passibilis erat. Mutatus est itaque modus eius: ille autem semper idẽ manet.* M A R. Deus bone, hic tu omnia varias, & tempora, & accidentia, de quibus agimus. Quis enim hic negauit corpus Christi, successiuè esse posse sub diuersis qualitatibus, nec requiri vt semper easdem habeat? Quis nesciat eum modò habere alias qualitates, quàm habuerit in cruce? Quod supra contẽdebatur, id erat: non posse simul & eodem tempore passibile & impassibile, mortale & immortale corpus existere, & modò cum agatur de mole & quantitate corporis, nescio quomodo sis ad qualitates delapsus. Tu responderas, ideò corpus Christi posse adesse non localiter: eò quòd non esset in Eucharistia quantum, aduersus quam sententiam argumentum meum erat: Corpus physicum & organicum, quale oportet humanum esse, auferri & omnino perdi, si dematur ei quãtitas. Ad hoc nihil est responsum. C H E A D. *De qualitatibus, quas ego dixi non oportere easdem esse in corpore Christi, vt idem sit: verum est, quòd muto tempora: sed tu mutas etiam modum. Et perinde est de modo atque tempore: vnde si ego pecco mutando tempora, tu item peccas tua argumenta, mutando modum.* M A R. Ex his quæ dicis, nulla ad argumentũ elicitur solutio: nam vt loqueris, statuis eodem tempore Christum in cœlo esse cum quantitate circumscriptũ, & in loco: In sacramento autem non circumscriptũ, sine quantitate, & absque loco. Et tam cõtraria in eadem natura Vigilius docuit non posse recipi. Quod si varius modus (vt tu asseris) facit possibile, vt in natura eadem recipiantur, simul & eodem tempore tam diuersa, iam vicit Eutyches, neque Vigiliꝰ aduersus illum concludit: dicet enim corpus Christi quo ad seipsũ, circumscriptũ esse: qua verò transit in diuinitatẽ esse incircumscriptũ: Quo ad suá naturam esse finitũ: vt in diuinitatem transit, infinitũ. Et sic aduersus illũ frustra Vigilius laborauit. C H E. *Imò hoc docuit, quod ego dixi, tantũ plura loca negat corpori eodẽ modo sumpto: Et profectò corpus aliud est in substantia, aliud in quantitate. Quod si quis te roget, an quantum sit de natura substantiæ, opinor negabis.* M A R. Non velim haberi tam rudis, quasi prędicamenta non norim; scio quantitatem posteriorem esse substantia: non tamen sequitur, vt quæ metaphysica ratione sunt à se inuicẽ discreta, possint, quo ad existentiam, in natura à se inuicem separari. Quare adhuc perstat argumentum in suo robore: corpus animatum quod habet organa & membra, quæ naturæ animatæ cõueniunt, non posse existere sine quantitate, & certo loco. Quod si vos nũc aliũ modum (vt loqueris) obtruditis, figmentũ est à vobis repertum, vt hoc argumẽtorum genus eludatis. C H E A D. Verum est de corpore Christi in cœlo, quod sine quantitáte atque suis organis esse non possit: non tamẽ in sacramento idem concedo, vbi nihilominus vnum est secundum substantiam cum eo quod est in cœlo. M A R T. Ista sunt, quæ attuli iam aperta, vt amplius circa ea me laborare non oporteat, nisi tu noui aliquid adferas.

Hic interposuit quædam argumenta Dominus Carterouitus, rogauitque, vt id sibi liceret: quod & Dominus Cancellarius permisit.

CARTEROVITVS.

NE in te dicatur clarissime doctor, quod ait de Christo scriptura, Torcular calcaui solꝰ: ad ornatũ huiꝰ scholę, partẽ laboris decreui subire. Si esset Trãsubstãtiatio, mali etiã

An mali sumant corpus Christi.

somerent corpos Christi: non aotem sumoot: ergo noo dator Traosobstantiatio. CHE. *Nego minorem.* CAR. Ex sexto Ioan. Qui maodeat meam earnem, & bibit meum sanguinem, in me manet: sed mali in Christo non manēt: igitur non maoducant corpus Christi. Et August. in hunc locum ait, Huc est mandocare Christū, illō manentē in se habere. Vode patet, cum mali Christum noo habeant in se manētem, eom non māducare. Et Paulos 2. ad Cor. Qui maodocat panem hūc, & bibit calicem domioi indignè, iudicioin sibi manducat & bibit. Ecce illos dicit panem manducare, nun curpꝰ Christi. CHEAD. *ad verba Iohānis dico, ea intelligi de his, qui digne manducant: tunc enim verum est Qui mādncat carnem meam & bibit sanguinem meū, in me manet, & ego in eo. Augustinus autem loquitur de effectu sacramenti. Et Ioannes non intelligit, quisquis manducat, sed quicunque, quo modo debet, manducat in me manet, & ego in eo. Et tales loqnutiones reperiuntur in scripturis. Nam apud Ioannem, Interrogauerunt discipuli Christum: Quis peccauit, hic an parentes eius, vt cæcus nasceretur? Respondet Christus, neque hic peccauit, neque parentes eius. Quod sane est contrahendum: non enim negat simpliciter peccasse, sed negat propter eorum peccata, hunc factum esse cæcum. Ita hoc in loco Ioannes: Qui manducat meam carnē, & bibit meum sanguinem, manet in me, & ego in eo: accipit de illis, qui dignè manducant. Et Augustinus non negat malos manducare, sed tamen docet effectū veræ & dignæ māducationis. Et locꝰ à Paulo citatꝰ expressit verbū, & dignæ & indignæ manducationis meminit.*

CAR. Negare substantiā panis manere, est negare sacramentū: nā sacramentū est sacræ rei signū. CHEAD. *Duo manere signā, species inquā panis & vini, quæ repræsentāt æquè signata, ac si manerent eorū substātia: nā significāt nos vnū esse in Christo, & ab eo spiritualiter nutriri.* CAR. Imò similitudo inter sigoū & signatū hæc est, quod quemadmodum panis nutrit corpus, ita caro Christi nos nutrit. Quid vero ad hoc faciunt vestra accidentia, vt rotunditas, color & alia huiusmodi?

In secunda quæstione.

Christus si adesset carnaliter, impediret nostrū profectū spiritualem.

CAR. Quoniam non estanimus impedimento esse huic venerabili viro, quo minus institutum persequatur, breuiter vt io prima quęstione, tecum agam & in secuoda, in qua prubabo, realiter corpus Christi in sacramento non esse. Christus dicebat, Expedit vobis vt ego vadam: Nam si mansisset, fuisset impediméto (vt ipse ait) quo minos ad eos veniret spiritos sanctus: quia oimis afficiebātur circa eios carnalem præsentiam. Quare eodem modo, si diceretor in altari substantialiter præsens adesse, impediretur popolus quo minus attollereot animos & ocolus in cœlum, ac spiritum, & eius dona consequerentor. CHEAD. *Nego eam quam ponimus præsentiam, populo esse impedimento. Illa sanè fuisset impedimento, qua cum Apostolis versabatur.* CAR. Hoc impedimentum satis est euidens: nam homines credentes istam realem præsentiam, dicont, audita missa, Hodie vidi Dominum meum: & hanc putant summam pietatis, & sic auocantur à seria & vera manducatione. CHEA. *Si offendisur aut læditur populus, error illorum est corrigendus, & populum doceri oportet. Nam si omnia quæ populo scandalo sunt, auferri deberent, esset tollendum Euangelium, in quo multi scandalizantur.*

CAR. Noo magis est Christꝰ io Eucharistia, quam spiritus sanctus fuerit in columba: sed columba tantum fuit signum descendentis spiritus, igitur Eucharistia tantum est signum. CHE. *Non dicit columbam esse spiritum sanctum scriptura, quemadmodum dicit, Hoc est corpus meum. Nec est Eucharistia organum ad significandum, sicuti fuit columba.* CART. Imò vidi (loquit Ioannes) spiritum sanctum descendentem super eum. CHEAD. *Erat verè spiritus sanctus, qui descendit: sed additum est, in specie columbæ.*

MARTYR. Ego persequar primum argumentum Doctoris Carterouti: cui gratias ago, qood ita voluerit à nobis stare. Fecit sanè mihi rem gratam, & multis alijs, vt spero. Tu assumis, ab omnibus qui communicant, verè māducari corpus Christi: ego de impijs & infidelibus id prorsus nego. Nam infidelis, si percipiat corpus Christi, hoc vel sensu facit, vel ratione, vel fide. Sensu non potest dici, quia ad Christum non pertingit, & tantom symbola percipit, neque (vt vos pooitis hic corpus Christi) sensu valet percipi. Noo item ratione, eodem argumento, quia superat eius captom. Superesset fides, sed cùm ea careant infideles, non possuot ea sumere corpus Christi. CHE. *Nego minorem, quia ore percipiūt corpus Christi.* MAR. Quasi ore percipiatur aliqoid absqoe sensu: quæ per os trasmittuntur, apertum est à nobis sentiri. CHEAD. *Ore percipiunt corpus Christi, sensus verò percipit accidentia. Deinde, si ego fide caream infidelitas mea, fidem Dei non aufert, neque facit irritum aut vacuum verbum eius: nam post consecrationem, est corpus Christi, siue ego credam siue non credam.* MART. Quod dicas ore percipi corpus Christi, his adoersarur quæ posuisti: oam ais corpus Christi in Eucharistia non esse quātum, & oris nostri actio siue perceptio, cum sit naturalis, ad substantiam spiritualem non extenditur. Nec vnquam ostendere poteris ore percipi nisi symbola. Quoad veritatem sacramenti & Dei fidem, scio sacrameotum esse verum, etiam si non credamus: sed hoc non efficit, vt qui fide caret, aliud habeat, quàm sacrameotum, id est signum, vel symbola. Et qoid sit edere Christum, declarauit Cyprianos, in sermooe de cœoa domini, eū ait: Vt scíremꝰ, quòd mansio nostra in Christo sit maoducatio, & potus quasi quędā incorporatio. Item, Eius igitur carnis huios, quædā auiditas est, & quoddā desiderium manendi in ipso. Iterum, quod est esca carni, hoc est animæ fides: qood cibus corpori, hoc verbum spiritui. Rursus, Hæc quoties agimos, oon dentes ad mordendū acuimus, sed fide

De manducatione impiorum.

Quid sit edere Christum.

de fincera panem fanctum frsngimus,& partimur. Auguftinus etiam habet de Ciuit. Dei libro 21. cap. 25. Nec ifti ergo dicendi funt manducare corpus Chrifti: quoniam nec in membris computandi funt Chrifti. Vt enim alia taceam, non poffunt fimul effe membra Chrifti, & membra meretricis. Deniq; ipfe dicens, Qui mãducat carnem meã, & bibit fanguinem meum, in me manet & ego in eo: oftendit quid fit non facramento tenus,fed reuera corpus Chrifti manducare,& eius fanguinẽ bibere, hoc eft, eũ in Chrifto manere, vt in illo maneat & Chriftus. Sic enim hoc dixit, tanquam diceret. Qui non in me manet, & in quo ego non maneo, non fe dicat aut exiftimet manducare corpus meum,aut bibere fanguinem meum. Habetque alibi,quod bibere eft viuere. Et, Cur paras ventrẽ & dentem? crede & mãducafti. Quę cum impijs non conueniant, minime poffunt dici edere corpus Chrifti. CHEAD. *Patres respiciunt effectum facramenti, & non loquuntur de eo facramenti agunt que de comestione spirituali: & tales phrafes habet fcriptura: Non noui vos, fcilicet in hũc finem, vt approbem. Et, quifquis baptizatus fuerit,faluus erit: Et,quicunque inuocauerit nome Domini,faluus erit, femper addendum eft, fi perfeuerauerit. Poffum enim credere & baptizari, & tamen damnari,fi non perfeuerem: fic etiam qui manducat Chriftũ, non habet effectum facramẽti,de quo loquuntur patres, nifi dignè manducauerit.* MAR. Sancta fcriptura non agnofcit manducationem Chrifti, nifi falutarem: neque ex literis facris habetis impios mãducare corpus Chrifti. Et de indignè comedentibus fic loquitur Paulus, Si quis manducauerit hunc panem, aut calicem Domini biberit. Panem dicit illos manducare corpus Domini. CHE. *Ideò fic loquitur Paulus: quia corpus Chrifti appellat panem ex eo quod antea fuit panis, vel quia fpeciem habet panis. Deinde Paulus dicit: Panem hunc & calicem Domini.* MAR. Tu dicis, Corpus manducari à malis, Paulus non dicit,fed panem fcribit. Tu ad fuffugium vfitatum recurris: fed nifi aliter fatisfeceris non potes euadere,cùm Paulus apertè panem appellat: adijcit autem,hunc,& dicit, Domini,quia iam mutata funt in facramenta. CHE. *Auguftinus contra literas Petiliani libro 2. cap 55. apertè docet impios cõedere corpus Chrifti, dicens: Quid dementius quàm facramentis Domini communicare? Hi itaque dicturi: In nomine tuo manducauimus & bibimus, audituri, Non noui vos, qui corpus eius & fanguinem in facramento manducant,& bibunt,& membra eius toto orbe diffufa non agnofcunt. Et habeo centum loca, quæ proferentur cùm dabitur occafio.* MAR. Locus Auguftinus quem citas, nil conuincit: nam impios carnem & fanguinem domini accipere, ideò poteft concedi,quia facramenta iftarum rerum fumunt: & vt idem teftatur Auguftinus. Sacramenta habent nomina rerum quas fignificant. Quo verò ad alia loca quæ dicis te habere, expectabimus vt proferantur, & tunc obiectis refpondebo.

Quod verò ad præfens attinet, ex facris literis nullũ verbum protulifti,quo docueris impios comedere. Ex Auguft. autem apertè oftendam ifta conuerti, comedere corpus Chrifti, & habere falutem & vitam. Nam habet fuper Ioannem, Tractat. 26. Qui non manducat eius carnem,nec bibit eius fanguinem,non habet in fe vitam ęternam: & qui manducat eius carnẽ, & bibit eius fanguinem, habet vitam æternam. Audis ne ifta retrocedere & conuerti? Et mox: Hoc eft manducare illam efcam, & illum bibere potum. In Chrifto manere, & illum manentem in fe habere: ac per hoc qui non manet in Chrifto,& in quo non manet Chriftus, procul dubio non mãducat fpiritualiter carnem eius, nec bibit eius fanguinem, licet carnaliter & vifibiliter premat dentibus facramentum corporis & fanguinis Chrifti. CHEAD. *Verum eft, quod non manducant neque bibunt ad falutem. Hoc modo fumit Auguftinus manducare corpus Chrifti. Et fcripturæ dicunt indignè aliquos manducare.*

Manducare panem Chrifti, & habere vitam retrocedunt, & inter fe cõuertantur.

MAR. Quæ tu dicis Auguftinus non habet: & Paulus apertè vocat panẽ,id quod impij comedunt. Veftrũ verò figmentũ eft, corpus quoddam Chrifti extare,quod mali comedũt nec falutẽ habeãt, neq; fpiritus Chrifti participes fiãt.

Tertia actio fuit inter Morganum, Treshamum,& D. Petrum Martyrem.

Quoniã libri D. Treshami,culpa famuli eius nõ funt allati,idcirco is rogabat vehementer, vt aliquantulum expectaretur. Verùm domini Vifitatores, ne temporis iactura fieret, Morgano magiftro artium iufferunt, vt opponeret, qui eo die alioquin erat deputatus ad obijciendum.

MORGANVM.

QVIBVS principijs agam tecum vir doctiffime, In tuo dogmate ftatuendo? num fcripturis tantùm infiftes? patribus & concilijs num deferes? MAR. Decreueram ante difputationem præfari aliqua, ad quæftiones, quas propofueram muniendas: & quibus nonnihil alloquerer,& fatis facerem aduerfario meo,qui hodie erat obiecturus. Sed quin cafus accidit, vt fubrogarer in eandem horam, qus decreueram nunc proponere, differam in aliud tempus. Ad ea verò, de quibus me interrogafti, antequam tibi refpondeam, exequar confuetas meas preces.

PRECES.

CVm fimus Deus optime, maxime, de fanctis noftræ religionis myfterijs acturi, tuam accedimus bonitatem atque mifericordiam, qua valeamus depofito contendendi affectu, ac omni remota

perturbatione animi veritatem ſincerè, diſquirere, inuentam complecti, & adeptam purè docere. Tu itaque ſpiritus ſancti gubernatione, diſputando nos regas, quo in tuis excutiendis verbis, rationibus examinandis, & quæ videntur ſuadendis vel diſſuadendis, à ſumma pietatis, ne lato quidem vngue diſcedamus. Verùm quicquid inuenerimus, cogitauerimus, & dixerimus, tua ope, & numine directum, quantum fieri poteſt ad honorem tui nominis conducat, per Chriſtum Dominum noſtrum Ieſum. Amen.

NVNC reſpondeo. Rei theologicæ κριτήριον A ſiue principiū, quo iudicamus de ſacris literis aliàs docēdo probaui duplex eſſe, ſcilicet ſpiritū ſanctū & ſacras literas: quorū vnum eſt internum, alterum verò externū. Sed quia nunc de externo agimus, dico non debere aliud poni, quam ſcripturam: ibi fundamentū iacio, atque illi cumprimis innitor. Patres, verò non aſpernabor, imò illis deferam, quando iuxta ſcripturas loquuntur. Eos citaui, quemadmodū audiſtis, & in eo fortaſsis fui nimius, non quòd ab il- B lis pendeam, ſed quod videam multos addictos eis ſuperſtitioſè, qui perpetuò clamant, Patres, Patres, eoſq; ſemper aduerſum nos ſtare exiſtimant. Iſtis indicare volui, eos maximè pro nobis facere, & quæ de patribus dixi, de concilijs tibi reſponſum arbitreris. Ad ſummā, ſcripturæ ſanctę innitimur, & omnibus deferim⁹, qui iuxta eā loquuntur, & loquētur. MOR. *Itaque agamus è ſcripturis. Sed iſta quę habemus præ manib⁹ ambigua eſt, qua dicitur, Hoc eſt corpus meum. Nam alij* C *colligunt hinc Tranſubſtantiationē, alij corporeā præſentiam cum pane, alij impanationē, qua corpus Chriſti & panis coaleſcunt in vnam perſonā, alij nudū ſignum eſſe conſtituunt, alij ſignum efficax. Nec deſunt qui de præſentia Chriſti nihil præterea curant, quam vt hinc cultū omnem propulſent, vt quendā iuuenem Anglum ego noui. Quando itaque videmus alios aliud ſtatuere, & tot ſint diſsidia, doce me, quis nam ſenſus huius ſcripturæ ſit retinendus?* MART. Ex ſcripturis bene excuſsis, non difficulter elicietur proprius ſen- D ſus horū verborū. In Iohan. 6. oſtendit Chriſt⁹ quam apertiſsimè, corporis ſui manducationē accipiendam eſſe ſpiritualiter. Dixit enim verba ſua ſpiritum & vitam eſſe: & ſpiritum viuificare, carnem verò nihil prodeſſe: & illicò ſuæ aſcenſionis meminit. Atqi hac de re in illo capite tam copioſè egit, vt poſtea nihil de ea ſcripſerit in extrema cœna: veluti Auguſtinus teſtatur in libro de cōſenſu Euangeliſtarū. Spectes deinde in eodē cap. retuliſſe Chriſtum carnalē E manducationē, quā ſuſpicabātur Capernaitæ, ex quibus potes elicere manducationē corporis Chriſti carnalē non eſſe, verū ſpiritualē. Vnde quoad hoc & facilē & clarū ſenſum habes. Præterea ſcriptura nominat apertiſsimè panē. Dominus accepit, benedixit, fregit, & dedit panem. Panis quē frangimus, inquit Paulus, nōne cōmunio corporis Chriſti eſt? Item, Quotieſcunq; manducabitis hunc panē. Quare & hinc etiam liquet, panem manere. Nec eſt quo F ad hoc, vt loci obſcuritatē cauſeris. Et loquutionē tropicā hic haberi multa demonſtrant. Non enim propriè conuenit Chriſti corpori, vt manducetur: nam quæ manducamus, dentib⁹ conterim⁹ & commolim⁹, & in ventrē tranſmiſſa concoquim⁹, ac in noſtrā ſubſtantiā conuertimus: quod propriè de corpore Chriſti dicere, nephas eſt. Et ad calicem, trop⁹ manifeſtiſsime habetur, cum dicitur, Hic calix nouum teſtamentum eſt, &c. Adhæc ſunt loquutiones euidentiſsimæ in ſcripturis de ſacramētis, à quibus interpretatio huius loci haberi poteſt. Nā circumciſio dicitur pactum: & agnus, vel ſacrificium, appellatur paſcha. Dixitq; Paulus de Baptiſmo, quòd in eo conſepelimur Chriſto: neq; ait ibi ſepulturā ſignificari. Et Chriſtum ſcimus habuiſſe verè humanū corpus, aſſumptumque eſſe in cœlum, & inde venturum ad iudicandū orbem. Hæc omnia loca ſi quis bene inter ſe componat, de ſenſu ſcripturę huius nō aliter iudicabit atque nos. MOR. *Lutherus habebat ſcripturas, & diſſentiebat à Zuinglio, Catholici eas vident ac legunt, & diſcrepant ab vtriſque. Videturque ſcripturæ tā ambiguæ, vt niſi alieno lumine illuſtrētur, id eſt patrib⁹, ad nos docēdos nō ſufficiāt.* MAR. Imò abūdē ſufficiunt, vt modo audiuiſti me declaraſſe.

Quod ſit principium quo iudicamus de ſacris.

Contendit ſcripturam quam habemus in manibus, eſſe abſcuram.

E ſcripturis elicitur ſenſus huius propoſitionis, Hoc eſt corp⁹ meū.

MORG. *Quoniam video te ſcripturis inhærere, quæ tamen à varijs diuerſimodè torquentur, iam tecum agam ratione conciſa deſumpta ab eo loco, in quo ſacramentum fuit inſtitutū. Chriſtus accepit panem: Quem panem accepit?* MAR. Cū dixeris à varijs diuerſimodè ſcripturas torqueri pro illorū affectu, reſpondeo id fieri, vel prauorum vel imperitorum hominum vitio: attamen illæ non ſunt culpandæ quaſi obſcuræ in rebus neceſſarijs ad ſalutem: cùm proferuntur & candidè legūtur, probè ſuum officiū faciunt. Et ſpiritus ſanctus atteſtatur eas vtiles eſſe ad docendum, arguendum, & inſtituendum, hominem, vt ſit perfectus, & ad omne opus bonū inſtructus. Quod ſi aliqui hæſerunt, eorum fuit vitium, non ſcripturæ: & propter illorum contentiones accuſanda non eſt ſcriptura, quaſi nos docere non poſsit. Videmus contra Arrianos demonſtratum ſæpe fuiſſe, atque id è ſcripturis, Chriſtum Deum eſſe: voluerunt attamen illi contendere, nec mutarunt ſententiam: quod nihil detraxit ſcripturarum luci & dignitati. Non eſt igitur quod mihi obiectes homines vel adhuc viuentes, vel paolò ante mortuos, qui inter ſe diſſenſerint, & tamen ſcripturas habuerint. Quia & aliæ cauſæ aſsignari poſſunt huius eorum diſsidij, quam ſcripturarum ambiguitas. Vt autem de illis modò iudicem, non eſt locus: ſatis mihi eſt ſcripturæ defendiſſe munus. Ad id verò quod interrogas: Quem panem Chriſtus acceperit. Reſpondeo communem fuiſſe, & vſitatum: azymum videlicet, quia celebrabatur paſcha. MOR. *Quando illum conſecrauit? An cum accepit in manus, An quando benedixit, vel quādo dedit? quādo intelligā panē cōſecratū?* MAR. Gratias agendo, dicendo quæ dixit, & faciēdo quę fecit. Quare & nos debem⁹ illa eadē cum dicere tum facere. Et quia non habem⁹ alioqnin locū certum, id eſt

De conſecratione, quibus & quādo fiat.

verba

verba quatuor vel quinque, quibus consecratus sit panis aut vinum, ex demonstratione scripturæ: ideò totum id recitare debemus quod in historia cœnæ scriptum est. M O R. *Eodem modo ministri consecrant, quo & Christus: num ergo minister accipiendo panem in manus suas cōsecrat?* M A R T. Non, sed in ipso instituto Domini peragendo consecratur, id est, sacro usui deputatur. Et per verba Domini & mandatum eius, instrumentum efficitur ad corpus Christi efficaciter significandum. Dico itaque tum consecratum esse, quando omnia verba dicta sunt, & fidelibus distribuitur. M O R. *Si verba consecrationis non sunt certè scripta, igitur scriptura non est de se sufficiens quoad consecrationem. Deinde Petr. ab. tr. Erat ne panis symbolum ante finita verba? id est, quando dicitur, quod accepit panem erat ne panis factus adhuc symbolum corporis Christi?* M A R. Non sacramentale, pro ut nos loquimor. Et ad illud quod interebas, ex eo quod dixi non esse verba determinata coolecrationis in scriptura, tum sequi, scripturam non esse sufficientem. Respondeo non sequi, quoniam etsi non definit tantum quatuor aut quinque verba per quæ præcisè fiat consecratio: tamen fideliter describit totam huius mysterij historiam: quod satis est. Vnde nos illam debemus in cœna Domini repetere, vt & agamus & dicamus quæ Christus egit, & dixit. Idque nobis mandatum est, cum Dominus dixit, Hoc facite in meam commemorationem: quòd tam ad verba, quàm ad facta est referendum. Non enim voluit Dominus, vt prolatis quinque verbis, putemus nos perfunctos esse tantò mysterio. M O R G. *Benedixit panem nondum consecratum, Et dedit panem nondum consecratum. ergo dedit panem antequam esset symbolum aut sacramentū.* M A R T. Sacramentum hoc ex omnibus his constat, quæ Dominus Iesus egit & dixit. Et cùm nobis ait, Hæc facite, de omnibus his intellexit, non autem de vno aut altero: fecitque symbolum benedicendo, frangendo, dando, & adijciendo quæ sequuntur. M O R. *Consequitur, cùm Christus dederit panem, antequam omnia verba absoluerit, quòd panem dederit non consecratum, cùm ad consecrandum omnia verba requirantur. Vnde ergo minister existens, & verba Christi repetens, quando facio symbolum?* M A R. Dicendo & faciendo quę Christus dixit & fecit, id est, quando actio illa, vt describitur, est perfecta. Sed quò tendas aut quid tibi velis non video, nisi tantum, quòd multa verba frustra effunduntur. M O R. *Dicam apertius. Ministri faciunt omnia quæ Christus fecit, alioquin deficerent in recto vsu: sed ministri non consecrant in symbolum, antequam omnia sint prolata, ergo nec Christus. Quòd si dedit panem ante absoluta verba, communem dedit, & non symbolum corporis sui.* M A R T. Hic ego iam respondi, Christum non dedisse symbolum ante perfectam actionem, nec priusquam dixisset & fecisset quę erant agenda & dicenda, illisque perfectis non dedit solā substātiā panis, verùm eam dedit cum adiecta conditione, scilicet symbolica. Primùm itaque panem accepit: quod si postea per ea quæ dixit & fecit, adijcitur conditio sacramentalis vel symbolica, non propterea tollitur quin dederit panem: vtrunque enim dedit, panem & sacramentum. Neque oportet, vt ita cauilleris Christum prius dedisse panem, quàm verba sua protulerit. Quia hoc potest apparere, si ordo narrationis verborum tantummodo attendatur. Sed reducamus ob oculos actionem, & videbimus Christum dando, absoluisse verba, quæ fuerūt necessaria: vnde iste, quem tantopere vrges, est sophisticus cauillus. Dum enim gratijs actis frangebat, & dabat, simul dicebat, Hoc est corpus meum, & ita ad sacramentum nihil defuit. M O R. *Quid dedit, panem communem, vel symbolicum?* M A R T. Panem dedit symbolicum. M O R. *Sed dedit antequam pronuntiaretur hæc verba, Hoc est corpus meum: ergo non dedit symbolum. Et idcirco ego hæc dixi, vt ostenderē nos non posse reprehendi, cum dicimus post finita verba Christum dedisse corpus suum, & contendimus accusatiuum, panem non esse copulandum cum verbo, dedit, vt cum præcedentibus.* M A R T. Nemo vos reprehendit in eo quod dicatis, post ritum peractum corpus Christi dari, verùm in eo quod panem excluditis: vtrunque enim statuendum est nobis dari. Et ab omnibus illis verbis regitur idem accusatiuus, vt ordo grammaticaque constructio exposcit. Neque verum est, quod sempe assumis Christum prius dedisse, quàm omnia verba pronuntiarit, quia in dando ac distribuendo, siue frangendo absoluit verba quæ ad rem faciebant. Nō hic est imagināda quædā excantatio, quasi totum in votus literæ, syllabæ aut voculæ prolatione fiat. M O R. *Dedit discipulis. Quid dedit? corpus potius quàm panem: nam corpus est proximius dictio illis verbis, quàm illa vox panem.* M A R T. Panem retinendum esse grammatica ratio exigit: nam omnia ista verba regunt accusatiuum, panem. Neque hic intuenda est vicinitas loci: nam corpus meum, etsi videatur vox proximior, attamen non regitur à verbis fregit vel dedit, accipite & comedite, sed à verbo substantiuo, est. Quod autem Christus scribatur prius dedisse, quàm dixerit, Hoc est corp⁹ meū, est vsitatus tropus *[illegible]*, non tamen propriè: nā admittitur necessitate narrationis, cùm ista duo simul fierent, vt daret & diceret. Neqꝫ de hoc tantū fuit contendēdū. M O R. *Si sit hysteron proteron, tunc illa vox, corpus, propior est verbo, dedit, quàm accusatiuus panem vnde tam bene construitur corpus cum verbo dandi, quàm illa vox, panem. Et hæc tam pro nobis quàm pro te faciunt, & est vtrinque causa æqualitas. Quare constat bene responsum esse superiori die, Christum potius corpus suum quàm panem dedisse.* M A R. Quicquid dicatis pro vobis loquutionem facere, ipsa apartè reclamat & planissimè ostendit retinendum panem. Vnde argumentum meum manet inuictum. Corpus autem Christi dari aliquo modo non negamus. Est vtrunque quod datur, nimirum panis & corpus Christi. Sed cur vos panem extrudatis, nec vllam habetis rationem, & loquendi forma apertissimè

contra vos facit. Non est igitur vtrinque causæ A æqualitas. Neque vt dixi, in cōstructione grammatica, spectatur propinquior situs vocum, sed regimen verborum. Proinde superiori die malè est responsum, cum ita asseueraretur dari corpus, vt panis tolleretur, qui necessitate grammaticæ constructionis euincebatur manere.

MORG. *Theophylactus in Marcum cap. 4. Hoc est corpus meum, hoc inquam quod sumitis: non enim figura & exemplar quoddam domini corporis pa-* B *nis est, sed in illud ipsum conuertitur corpus Christi, scilicet panis. Latina exemplaria malè habent, vbi legitur, In illum conuertitur corpus Christi. Græcè habetur εἰς τὸ αὐτὸ. Vides ergo apertè illum dicere: panem non esse figuram, sed conuerti in corpus Christi.*

Ad Theophylactū.

MART. In primis de Theophylacto accipito, eum non esse tantæ authoritatis, vt etiam si contra nos apertè faceret, eum deberemus magnopere curare. Nam is super 3. cap. Ioan. Ecclesiam Latinam apertissimè di- C xit errare, de processione spiritus sancti: & vixit vt apparet, parum felicibus temporibus. In libris Latinis quos ego vidi (nam Græca nō occurrerunt,) scribitur: In illum conuertitur corpus Christi. Sed siue ita Græca habeant, siue non habeant, parum curo: quia aliquam mutationem in corpus Christi admitto. Quodque dicis non est figura aut exemplar, apud Theophylactum sic habetur Non enim figura tantū & exemplar, quod nos cōcedimus esse verum, D quandoquidem panis à nobis non ponitur purum signum, & nuda figura: & certè si non habeatur ea particula, tantùm, non potest consistere Theophylactus vnus aduersus omnes alios patres, qui ibi & figurā & exēplar agnoscūt, vt est Tertullianus. Basilius, Augustinus, Theodoretus, & alij ferè omnes. Deinde cōuersionē in corpus Christi, intelligo sacramētalē: efficitur enim sacramentū corporis Christi, quod antea nō erat. Vt n. testator Augustins ad Bonifaciū, E & sæpius citauimus. Sacramēta nomina habēt rerū quarū sunt sacramēta: vnde sacramentum inquit corporis Christi, quodammodo est corpus Christi: neque mutatio est talis, quæ abijciat pristinā substantiā. Et ex ipso Theophylacto licet colligere, quod sic acceperit: nā super Ioan. cap 6. ait, Qui mādocat me, viuet propter me, dum quodammodo miscetur mihi, & transelementatur in me. Audis illū dicere, nos transelementari in Christum, & tamen vides pristi- F nam substantiam nos retinere: cur idem fieri de pane non intelligas? MOR. *Ad primum quando ais Theophylactum quandoque errasse, respondeo, si propterea non esset recipiendus, Augustinum pari ratione refutare posses, qui recipit diuorum inuocationem, imagines, & preces pro mortuis: quæ sunt errores, si vestram sequamur sententiam.* MAR. Non propterea dicebā omnino reijciendū, sed ostēdere volui gradus esse inter patres, vt intelligas non esse parem omnium authoritatem: quæ maximè attenditur penes tempora & ætatem, qua vixerunt. Et quod ab ecclesia Latina sic nominatim dissensit, in controuersia de

A spiritu sancto, argumento est, eum incidisse in illa postrema tempora, quando flagrabat illud dissidium inter Græcos & Latinos, qua eadem tempestate iam pullulare incipiebat dogma Transubstantiationis. De Augustino verò & similibus eius, longè alia ratio est. Potioribus enim vixit temporibus, & de sanctorum inuocatione, aut precibus pro mortuis vel quantum, vel quomodo à nobis dissenserit, erit alius tractandi locus. De imagini- B bus autem quas admiserit adorandas, nihil scio. MOR. *Theophylactus omnino mecum est, dum inquit super Ioan. ca. 6. Panis quem ego dabo, non est figura carnis, sed caro mea est: transformatur enim arcanis verbis panis, etiam si nobis videatur panis, tamen caro est, &c. Vides eum ponere mutationem panis in carnem Christi. Et in Matth fere eadem habet, & addit, Apparere idcirco panem, vt nostra infirmitati condescendatur. Et ponamus eum voluisse trahere Transubstantiationem: quid aliud dixisset? aut* C *quibus apertioribus verbis extulisset? Nam idem super Marcum 14. inquit: Speciem quidem panis & vini seruat: in virtutem autem carnis & sanguinis transelementatur.* MAR. De ista conuersione, cuius meminit Theophylact. cap. 14. non ambigimus: est enim sacramentalis. Vtque modò citasti, super Marcum habet, panem & vinum in virtutem carnis & sanguinis transelementari: nō autem dicit, in carnem & sanguinem. Quod & nos dabimus: quandoquidem sacramenta no- D mina habent rerum, & nobis Deus per illa spiritum & gratiam confert, quæ sunt vires rerum significatarum. Et cùm dixit, transelementari in virtutem carnis & sanguinis, ostendit quomodo intelligendum sit, panem conuerti in corpus Christi: Nimirū quòd per ista symbola, & sacramēta, operetur in nobis spiritus sanctus merita, fructū & gratiā corporis Christi, pro nobis crucifixi atq; sanguinis eius pro nobis effusi. Et Theophylacto vt dixi, damus mutationē E sacramentalē. Quodq; ait, Dominū nō dixisse, figurā esse panē aut vinū, si id simpliciter intelligat, habet aduersum se omnes patres Nā Basilius dicit, ἀντίτυπα esse: Et Augustinus figurā & signū: Et quòd speciē nominat panis, eius veræ naturæ atq; substantiæ nihil præiudicat: nā ista vox species apud patres, vt supra ostendimus, veram naturam rerum significat. MOR. *Sic quoque nos dicemus, virtutem posse significare corpus: Atqui idem Theophylactus in Matth. ca. 26. ait, Hoc* F *est corpus meum, ostendit, quòd ipsum corpus domini est panis, qui sanctificatur in altari, & non respondens figura. Non enim dixit, Hoc est figura, sed, Hoc est corpus meum. Deinde verbum, hoc transformatur, pertinet ad substantiam, non ad qualitatem: & subdit dari nobis, ita vt panis videatur, quia infirmi sumus, ut horreamus crudas carnes comedere. Quod si tuam sequeremur sententiam, de mutatione sacramentali, & non reali, minimè opus esset: nullum enim periculum immineret horroris.* MAR. De figura satis G respondi, quomodo sit intelligendum. Sed tamen cum tantopere vrgeas, Christum non dixisse figuram esse, is etiam non dixit accidentia separari à subiecto, vel panem excludi, quod

Imò in libro de fide & symbolo cap. 7. & super psal. 133. contra imagines apertissimè loquitur.

In priore epist. ad Corinth. cap. 10. dicit nos perinisceri in vinam carnē Christi.

Idē 10. capi. prioris ad Cor. exponens illū locum. Panis quem frangimus, dicit: Quod in cruce nō est passus Christus (os enim eius nullum est contritum) hoc

t.i sustinet, cùm per nos frangitur. Eadem fere habet Chrysostomus quod simpliciter est absurdissimum.

quod ipsi ponitis. Et verba Theophylacti mutandi, transformandi, atque transelementandi, concedimus, propter conuersionem sacramentalem. Et quod asseuerat panem sanctificatum in altari, esse corpus Christi, admittimus. Probatum est enim per Augustinum ad Bunifacium, Sacramentum corporis Christi esse aliquo modo, & dici, corpus Christi. Id verò quod adijcitur, Ineffabili operatione transformari, nihil contra nos facit: nam fatemur id non esse opus naturæ, vt prophana & communis res efficiatur sacramentum: Opus quippe est, vt spiritus sanctus ineffabiliter operetur. De forma verò, an semper ad substantiam pertineat, ipse videris: certum est & in prædicamento qualitatis reponi, vnde non est quod obijcias, transformari, substantiam respicere. Et ille horror ne à carnibus crudis resiliamos tollitur per substantiam panis, & statuendo sacramentalem significationem. Illaque sua loqutione aliud nô vult Theophylactus, quàm ostendere manducationem carnalem minimè conuenisse: quia horruissemus à crudis carnibus, ideo datam esse spiritualem, in qua species id est natura panis seruatur, & nihilo minus corpus & carnem Christi verè habemus, nimirum fide illa percipiendo. Quodq; adeò vrges verborum Theophylacti energiam, me nô multum mouet. Scio enim illom, cæterosque patres, admodum fuisse vehementes & hyperbolicos, atque ideo commodè interpretandos. MOR. *Interrogaui antea & nunc rursus interrogo, Si Spiritus sanctus per scripturas Transubstantiationẽ voluisset statuere, quibus nã verbis id fecisset?* MAR. Scripturæ non fuissent attestatæ panem adesse vti monstrauimus eas apertè dicere: neq; manducationem vel fractionem posuissent nobis, quæ corpori Christi nô possunt conuenire, nimirum vt reuera frangatur, minuatur & commolatur dentibus: ideo cùm scriptura ista pani attribuat, vt cùm dicit, Panis quem frangimus. Et, qui manducauerit hunc panem indignè, apertè ostendit se de vero pane loqui, & Transubstantiationem minimè statuere. MOR. *Sed corpus Christi cum dicatur in 6. capite Ioan. panis tropicè, ideò in constitutione cœnæ à Paulo fit mentio panis, nimirum, vt retineat Christi loquutionem, qua vsus est in 6. cap. Ioan.* MAR. Christum in cœna loqui de veris naturis symbolorum panis & vini, certum est argumentom: qoia dixit, Non bibam post hac de hoc genimine vitis. Et vitis nõ fructificat accidẽtia. Deinde, Paulus apertè dicit: Panis quem frangimus, nonne communio est corporis Christi? Iussit præterea Christus nos manducare quod (vti dixi) corpori Christi nõ potest propriè conuenire, quia non manducatur, nisi quòd molitur dentibus. Metaphoram verò agnosco in 6. ca. Ioan. vbi Christus panẽ se appellat, quòd scilicet nos pascat, quẽadmodũ panis naturalis, & vt veteres in deserto pascebat Manna. Hic verò metaphoricè non potest agere: quia is panis de quo loquitur, & frangitur commolitur manducando. Huc accedit quòd patres interpretantur hunc panẽ sacramentalem, de quo est sermo, confici ex multis granis

Scripturæ tur transubstantiationem nõ admittunt.

A M O R G. *Cur non potest & hic capi metaphoricè?* MAR. Quia iam bis dixi, proprietates hic ponuntur, quæ non conueniunt pani metaphoricè sumpto, id est corpori Christi, vt fractio, manducatio. M O R. *Quæ tribuuntur sacramentis aliquo modo tribuuntur & rebus, quarum sunt sacramẽta, vt ait Augustinus ad Bonifacium. Sacramenta habent nomina rerum: sed panis qui est sacramentum, verè & propriè frangitur, ergo corpus Christi quod est* B *res sacramenti, per tropum frangi dicitur. Deinde cùm dicitur, Accipite, manducate: qui accipitur & mãducatur panis, estne panis metaphorici? Et accipite, et comedite, suntne metaphoræ pertinentes ad corpus Christi percipiẽdũ, an nõ?* M A R. Respondeo quãdo sacramentum fideliter sumimus, duplex est ibi manducatio, & duplex panis. Perceptio enim corporis Christi, quam habemus fide, dicitur manducatio metaphorica, sicut corpus Christi quod sumimus, panis est metaphoricus. Ibi C etiam habemus manducationem symbolorum quæ propria est, sicut etiã panis, & verus & naturalis. In 6. Ioan. mentio est tantum metaphoricæ manducationis, & metaphorici panis, sed in cœna Domini, quia ipse communicauit cum suis, adiecta est propria manducatio, & datus verus panis pro symbolo: & ita in cœna datus est vterque panis, & naturalis & metaphoricus, & vtraque peragitur mandocatio, & naturalis in symbolis, & metaphorica, quoad D corpus Christi quod fide accipimus. Miror verò te illod accipere, rebus tribui, quod propriè cõuenit sacramento, id est signo, vt sic velis corpus Christi dici frangi tropicè, eo quòd panis frangatur. Nã si panem hic verè concedis frangi, quid amplius contendimus? Iam panẽ concedis: non erit amplius Transubstantiatio. Deinde cùm scriptura dicat panem frangi, & sensus fractionem panis percipiat, hoc primùm statuatur. Postea cùm scriptura dicit corpus Christi frangi, E si per metaphoram intelligere volueris & tropum, quòd scilicet frangatur, quia sacramentum eius frangitur, cõueniemus. Sed fundamentum huius tropi in primis dandum erit, scilicet panem esse, qui reuera frangatur, quod etiã sensus fieri cognoscit. De verbis autem, Accipite & manducate, sic sic esse accipienda. Vt panem hunc accipitis & manducatis corpore, ita corpus meum fide & animo percipite, vt eo instar cibi, confirmemini.

Duplex manducatio & duplex panis.

F M O R. *Hæc, vt mihi videtur, disputatio est vagabunda: vnde propius accedo. Accipite & manducate sunt metaphorica, & hac ratione bene conueniunt corpori Christi, ergo & fractio potest pani metaphorico id est corpori Christi attribui: nam simili in vsu est fractio.* M A R. Si est disputatio vagabunda, tuo fit vitio, quia argumentum vel rationem non componis. Quodque obijcis, Sicuti metaphoricè potest conuenire corpori Christi manducatio, sic potest ei conuenire fractio: Ego G assero longè aliam esse rationem & manducandi & frangendi in his verbis, & forma loquẽdi scripturę, quam tractamus, scilicet, Nonne panis quem frangimus. Nam poto te velle

Nō est fractio metaphorica vbi dicitur à Paulo: Panis quē frāgimus.

accipere frangere, vt metaphoricè ad crocifixionem referatur. Sed cogites Paulum dicere: Panis quem frangimus, vbi non licet iotelligere, quod nos ipsi Christum crucifigamus. Commodè possuinus dici illum manducare metaphorice, quia illo vescimur, sed quod ipsum crucifigsmus, est admodum dorum & absurdū. MOR. *Metaphorice si manducamus, id est spiritu & fide, cur nō etiam frangamus metophorice? præsertim cum omnis mādueatio habeat in se fractionē.* MART. Dicit Paulus, Panis quem frangimus. Et si accipies frangere pro crocifigere, per metaphoram, nos dicemur Christum crucifigere. Coocedo antem, quód omnis manducatio naturalis habet in se (vt dicis) fractionem, at nō omnis manducatio spiritualis: quia ipsa eò spectat, vt re percepta fruamur, tanquam cibo: nō autem ad hoc extēditur vt frangam⁹ & molam⁹ quod frangi non potest neque moli. M O R *Cùm intuemur singulas molestias à Christo in cruce toleratas, dicimur frāgere metaphoricè nam quæ conueniētia est inter manducare & fide percipere, eadem est inter frangere & intueri, siue cognoscere molestias Christi in cruce.* MAR Miror te ponere conuenientiam inter frangere, id est crucifigere Christum, & intueri siue cognoscere eius molestias in cruce: nam intuemur vel videmos oculis, & frāgimus vi & manibus. Existimo etiam te scite, metaphoras non debere esse tam remotas. Deinde coogeminas metaphoram: quia vna est, si sequamur tuam senteotiam, qua, frangere, significat crocifigere: & altera, quód hoc transfers ad cognosceodum. Quique non potes ferre, vt, nos in verbis Domioi, Hoc est corpus meum, ponamus tropum vllum, multos tibi vsurpas illosque duros & inusitatos. Et vt non coocedas in cœna Domioi, veri panis fractiooem, to io quæuis præcipitas. M O R. *Frangere est metaphora satis idonea, pro eo quod est intueri, menteque recolere passionem Christi. Nam Paulus habet. Hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur: Et Bucerus contra Abrincensem Episcopum recipit, frangi, metaphoricè posse dici de corpore Christi: & ista conuenientia, vt frangere transferatur ad nostram cognitionem, vsitata est in lingua Anglicana: dicimur enim frangere difficultates discipulis.* MAR. Etsi alibi forte posit esse idonea illa metaphora, non tamē locom haberet vbi Paulus inqoit, Panis quem frangimus, nonne cōmunicatio corporis Christi est? vbi respicit indubitato externam fractionem, & distributionem Eucharistiæ. Concedo quidem cum Buccro, corpus Christi posse dici fractū, id est passum, sed nō admitto quód nos frangamus, id est crucifigamus cū. Preterea lingusm vestrā cùm oō calleam, de tali metaphora Anglicana non possum ratiooē reddere, nisi fortè velitis frangere difficoltates, idem esse quod soluere. Sed loquor quæ dixi, proot Græca & Latina lingua, in quibos scripturas noui Testamenti habemus, coosueuit loqui.

Adhuc manet insolutum illud argumētū, panem hic statui à patribus quē ex multis granis cōficitur. Et id quod Christus ait, nō bibā posthac ex hoc genimine vitis.

Visitatores transtulerunt disputandi partes ad D. Treshamum.

TRESHAMVS.

COgot omittere ea quę dicere institueram, quooiam & processit dispotatio, & temp⁹ elabitur. Vos igitur amplissimi legati serenissimi Regis nostri oratos babebo, vt hodiernas disputstiones eadem beneuolentia prosequamioi, qua prosequuti estis eam, quæ habita hic erat nudiustertios, & nodiusquattos; quę sanè fuit maxima. Nuoc pręmissis precibus ad rem veoiemus.

PRECES.

BEnignissime Domine Iesu Christe, Panis vitæ æternæ, qui ex ineffabili gratia genus humanum misericordia tua, de cælo, vt carnem de virginis carne assumeres, descendisti, ipsamque assumptam nobis in cibum dare dignatus es, nimirum, vt in memoriam tui ipsam sedulò manducemus, & illius participatione vnum corpus efficeremur omnes, Concede supplicibus tuis, vt illo nos suauissimo epulo, quod carnem tuam viuificam esse credimus, illoque potu dulcissimo, quem verū sanguinem tuum confitemur, semper souere & nutrire velit: què luce tua & veritate in vniuersos emissa, vnanimes simus in domo tua, idipsum dicentes omnes, idipsum sentientes, & non sint in nobis schismata sed perfecti in eodem sensu, & in eadem sententia, ambulemus gnauiter in fortitudine cibi istius, vsque ad montem sanctum tuum, & per gratiam tuam deducamur in tabernacula tua. Qui cum patre & spiritu sancto viuis & regnas, vnus idemque Deus in secula seculorum. Amen.

Cyprianus videtur asserere transubstātiationem.

D*OMINE Doctor Petre, recalo te pollicitum esse cùm prima die mecum disputares, & ego respondendo tuis argumentis, obijcerem aliqua loca ex patribus, vt satisfaceres, cum venisses ad respondendū. Nunc est tēpus, vt id præstes. Incipiā itaq; à Cypriano, & opponā martyrē Martyri: & sic argumentabor: Cyprianus martyr ponit Transubstātiationē, ergo Petrus non debet eam negare.* MAR. Tā firmū est hoc argumentum, atq; si ratiocinemur à re ad oomeo. Nam Cyprianus re vera fuit martyr, ego tantum Martyr appellor. Sed mittaious iocos, Respondeo Cyprianum minimè statuere Traosubstaotiationem. T R E S. *In sermone de cœna Domini: Panis iste quem dominus discipulis porrigebat non effigie sed natura mutatus omnipotentia verbi factus est caro.* MAR. Nego hunc locum facere pro Transubstantiatione. TRES. *Erasmus annotauit in margine sic accipi hunc locum.* M A R. Erasmus idcirco annotauit in margioe, quòd sciebat multos hoc inde colligere: quàm verò fuerit persuasa Transubstantiatio Erasmo, ex eios scriptis poteritis disquirere. Verùm illum nūc videmini magnifacere, quem aliàs iniquissimè tractatis. Quandoque non admittitis, & errasse passim accusatis, nunc verò eum tam facilè obtruditis. TRESH. *Tu Erasmum in his annotationibus*

notationibus marginis addicere soles quando pro te facit: nunc quando dissentit, reijcis. Is verò dicit quid panis iste communis mutatur. MAR. Mutari panem in sacramento nunquam negaui: sed miror te qui Cyprianum ab initio attuleris, quomodo nunc te conuertas ad Erasmum. Semel quidem fateor Erasmum citaui, pro vt in margine Augustini adnotauerat, sed non tantum ei tribui vt præterea non confirmarim alijs rationibus, quod probandum institueram: tu item alias ad ducas rationes, & eis respondebo. TRES *Erasmum quando pro te facit, accipis: cùm aduersatur, repellis.*

Verùm ex Cypriani verbis, Transubstantiationem conuinco. Nam dicit in eodem loco, Panis iste communis in carnem & sanguinē mutatus, procurat vitam & incrementum corporibus: mutatio autem panis in carnem est Transubstantiatio. MAR. Illud idem vobis de Erasmo, vt eum contemnatis & magnifaciatis, pro arbitrio, maximè conuenit. Sed ne tempus teratur, locum Cypriani quem adduxisti, prius excutiamus. Panis quem Dominus discipulis porrigebat, non effigie, sed natura mutatus, omnipotentia verbi, factus est caro. Hæc sunt integra eius verba, nihil inuerto. Respondeo autem illum hic ponere mutationem panis sacramentalem, quam nos asserimus. Et hic habemos cum transubstantiatoribus quædam communia, & quædam diuersa. Commune mihi tecum est, effigiem panis manere nec mutari, vt Cyprianus ait. Sed natura panis est, quæ mutatur. Atque de hac mutatione dissentimus. Nos enim dicimos, naturam panis mutari, quia sacramentum corporis Christi efficitur, nec minus sacramentum corporis mystici quod antea nō erat. Et ideò naturæ attribuitur ista mutatio, non accidentibus panis: quia natura panis est, qua nutrimur, & quæ constat ex multis granis, quæ sunt rationes, in quibus fundatur sacramenti huius ratio. Quare cū Cyprianus dicat naturā panis mutari, nō sequitur eam nō manere: nā in physicis mutationib. id quod mutatur. i. subiectō retinetur. Imò si ipsum auferas, nō habebit mutatio cui innitatur. In generatione manet materia, in alteratione cōpositū: in augmentatione, quod alitur & augetur: & in motu locali, id quod mouetur: Ita cùm Cyprianus dicat naturā panis mutari, duo habemus, & quòd maneat, & quòd sacramentum fiat, quod antea non erat. TRES *Iam Cyprianus non est Cyprianus, sed Petrismus: non est opus omnipotentia, vt in panem inducamus quid intentionale, & extrinsecus aduenient. Imago Christi pendentis in cruce tantum valet.* MAR. Respondeo, magnam rem esse mutationem sacramentalem, neque posse effici, nisi potentia Dei: nam est res supernaturalis, & solius Dei est sacramenta facere. Et in Baptismo, vbi non ponitis Transubstantiationem, sine Dei omnipotentia, ex aqua non efficitur sacramentum, quo Christo inseramur. Et quòd ad hoc requiratur vis spiritus sancti, satis habetur ab Augustino in 3. de Trin. vbi dicit, Quòd eum per manus hominum ad illam visibilem speciem perducitur, non sanctificatur, vt

In mutatiō ne id quod mutatur quoad subiectum manet.

Habes aliā responsionē supra in Tractatio ne de natura quæ interdum significat.

A sit tam magnum sacramentum, nisi operante inuisibiliter spiritu Dei. Vnde imago Christi fortè potest esse eius signum, sed non sacramentale. TRESH. *Si panis factus est caro, vt ait Cyprianus, ergo est caro: argumentum est euidentissimum. Sed hoc dari non potest, vnquam esse verum, quòd panis sit caro, est enim ac si quis diceret, Homo est lapis.* MART. Eo pacto concedimus panem esse carnem quo factus est caro, sed non est factus caro per Transubstantiationem, verùm per conuersionem sa

B cramentalem. Igitur & hac ratione damus panem esse carnem. Quare antecedens, si rectè intelligatur, non plus infert, quàm quòd panis sit caro sacramentaliter: si verò intellexeris antecedens, quòd panis realiter aut substantialiter factus sit caro, negatur. Quòd deinceps addis veram fore propositionē, Panis est caro, atque id esse valde absurdum. Dico te non probasse neque probare posse, omnes propositiones, que constant verbo substantiuo (est) habendas

C esse pro identicis, quia possunt aliqua prædicari de subiectis, etiam per quandam analogiam aut conuenientiam, vt circumcisio est pactum, vbi non requiritur, pactum, & circumcisionem idem esse. Deinde vides in ea propositione qua dicitur, Verbum caro factum est, vtrunque manere, tam verbum, quàm carnem. Cur in sacramento, quando assumis, Panis factus est caro, non potest manere panis.

D *TRESHAM. Cum Cypriano consentit Chrysostomus: ambo fuerunt eiusdem spiritus: alius ergo inuenitur veritatis testis. Chrysostomus apertissimè Transubstantiationem ponit. Nam in Encænijs habet homiliam, in qua sic loquitur. Num vides panem? Num vides vinum? Num sicut reliqui cibi in secessum vadit? Absit. Ne sic cogites Quemadmodum enim, si cera igni adhibita, illi assimilatur, nihil substantiæ remanet, nihil superfluit: sic & hic puta mysteria consumi corporis substantia. Propter quod & accedentes, &c. Hic vides Chrysost. panem & vinum excludere, atque negare quòd in secessum abeant.* MAR. Chrysostomum

E dico, vt cæteros patres, quò augustius loqueretur de hoc sacramēto, vsum esse magnis & compluribus hyperbolis, quò animos audientium auocaret à symbolis ad rem sacramenti cōplectendam. Alioquin hæ hyperbolæ, si exigantur ad amussim, nullo pacto stare possunt. Quare egent dextera interpretatione. Videas illum sępe & alios patres negare simpliciter, quod tantum secundum quid negandum fuerat. Quin

F & in sacris literis tales loquutiones videas: Dicit Paulus, Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinē: quod pugnat cū eo, quod scribit ad Gal. Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Sed negabat contra carnem & sanguinem pugnā nobis esse duntaxat ex collatione, si conferretur cum ea, quam habemus cū nequitijs cœlestibus, id est cum diabolo & eius spiritibus. Et in Christo (ait idem Apostolus) non est masculus neque

G fœmina, cùm tamē Christianismus naturę humanę proprietates nō auferat. Imò ipse Apostolus, in Christo dabat propria mandata, cùm dominis tū seruis, viris & vxorib. At intelligebat

Quomodo panis dicatur fieri caro.

Propositiones per verbum, est, nō semper identicæ.

Loco Chrysost. Chrysostomus & patres vtuntur hyperbolis.

Hyperbola ex collatione, quibus vtitur scriptura.

A marem & fœminam non esse in Christo, quoad redemptionem, gratiam, & salutem percipiendam. Scripsit idem, se non esse missum baptizare, sed euangelizare, tamen Christus promissè cuè dixerat Apostolis, non tantum vt prædicarent, sed etiam baptizarent. Negauit igitur se missum ad baptizandum, non simpliciter, verũ secũdũ quid, ex collatione duorum munerum significare volens, sibi inprimis commissam esse prędicationem, & eam tam præstare muneri baptizandi, vt quodammodo posset dici ad il- B lud non esse missus: alioquin baptizauit Crispum, Gaium, & & Stephanæ domum. Hoc pacto sunt accipiendi & patres, hic quandoque negare panem & vinum, non quidem simpliciter, sed secundum collationem ad rem sacramẽtorũ. Nam quod ad nos attinet, tanti facere debemus sacramentorum res, vt symbola non plus attendamus, atque si non essent. Vtque ostendant, quid nam in communione debemus C quærere, non quidem panem & vinum, per se ipsa, nam hæc domi habemus, sed corpus & sanguinem Christi quasi ex collatione rei ad ista, panis & vinum dicantur quodammodo non esse: debemus enim abstrahere animum à terrenis elementis, ad corpus & sanguinem Christi in cœlum. Igitur ad verba Chrysostomi, cum dicit: Num vides panem? Num vides vinum? statim subiecit: Ne sic cogires. Et post simile de cera scribit. (Sic & hic puta.) Et hyperbolen satis indicat in sequentibus, cùm dicit: Ne pu- D tetis quòd accipiatis diuinum corpus ex homine, sed ex ipsius Seraphin forcipe ignem. Hæc ad verbum intelligi nequeunt, nisi velitis & ministrũ ipsum vel tollere, vel trãsubstantiare. Et addit: Reputate salutarem sanguinem, quasi è diuino & impolluto latere effluere, quod vos ipsi non daretis, neque fieri potest, vt è latere corporis Christi impassibilis, nunc sanguis effluat. T R E S. *Multa dixisti, & scripturæ quas citasti, aliam interpretationem admittunt: & quæ ad* E *Chrysostomum applicas, ab illo sunt aliena. Ipse enim Chrysostomus primo statuit veritatem doctrinæ & fidei in his verbis, deinde conuertit se ad mores, vt nos trahat ad altiora. Primumque tantummodo instruit, & docet antequam veniat ad figuras, & cùm tradit dogmata & docet, exemplum inducit de cera: postea (vt tu dicis) fateor eum vti hyperbolis. Modo interrogo, verá ne dixerit Chrysostomus, an non? si vera, habeo quod quæro: si non, inuentus est falsus testis Dei, iuxta id* F *quod Paulus habet prima ad Cor. cap. 15, dum cõfirmat resurrectionem: scribit enim, Si non est verum, Christũ resurrexisse, falsi inuenimur testes.* M A R. Ais Chrysostomum primum tradere dogmata & docere cum ad maiores accedit formandos, confiteris illum habere hyperbolas & figuratas loquutiones: & vis exemplum ceræ pertinere ad primá partem. Respondeo inter nos iam conuenire quòd Chrysostomus in hoc loco, sicut & in alijs sit hyperbolicus, quo admoneamur, ne habe G amus in symbolis oculos defixos, sed nos in cœlum ad Christum ipsum erigamus, ac mente versemus eius mortem. Et hos tropos iam probaui ex duobus aut tribus locis satis apertè.

Eisdem hyperbolis ex collatione vtuntur patres, & hic præsertim Chrysostomus.

Cur hyperbole vtatur Chrysost.

A Nec tamen propterea est dicendum, quòd falsum loquutus sit Chrysostomus. Datur enim verè nobis corpus Christi edendum & sanguis potandus, verùm animo & fide ista percipiuntur, neque solum illis animus instauratur, verum etiam corpus. Et ne decipiamur in eius tropis, vsus est verbis (existimes, putes & cogites.) Quod verò tu ista distinguas in doctrinam & mores, non constat ex verborum Chrysostomi serie. Et multo minus valet, quòd simi B le de cera vis accipiendum esse propriè tanquá ad dogma pertineat: nam ex Cyrillo lib. 4. super Ioan. cap. 17. idem simile habetur de mutatione nostra in Christum. Verba Cyrilli hæc sunt: Sicut enim si quis liquefactæ ceræ aliam ceram infuderit, vt alteram cum altera per totũ commisceat necesse est, sic si quis carnem & sanguinem Domini recipit, cum ipso ita coniũgitur, vt Christus in ipso, & ipse in Christo inueniatur. ac eadem habet in libro 10 cap. 12. vbi C scribit, Nam quemadmodum si quis igne liquefactam ceram alij ceræ similiter liquefactæ ita miscuerit, vt vnum quid ex vtrisque factum esse videatur: sic communicatione corporis & sanguinis Christi, ipse in nobis est, & nos in ipso. Hæc ex Cyrillo. Vbi vides & Christum & nos comparari ceris liquefactis: nec tamen diceres, aut nos aut Christum transubstãtiari. Quomodo igitur hoc de pane vis asserere, propter idem simile positum à Chrysosto- D mo? Imò si res diligenter excutiatur, nos ipsi magis Christo coniũgimur, quàm panis: quia pani in hũc finẽ suo modo cõiũgitur Christus, vt nos verè illi vniamur. Et verba per quę panis dicitur corpus Christi, magis ad nos pertinent, quàm ad ipsum, qui natura nihil intelligit, aut credit.

T R E S. *Chrysostomus est optimus interpres sui ipsius, qui super Matth. cap. 26. hom. 83. ostendit se non loqui hyperbolicè, & scribit: Credamus itaque vbi Deo, nec ei repugnemus, etiam si sensui & cogitationi no-* E *stræ absurdum esse videatur quod dicit. Et mox: Nam verbis eius defraudari non possumus, sensus verò noster deceptu facillimus est: illa falsa esse non possunt, Hoc est corpus meum, nulla teneamur ambiguitate, sed credamus, &c. Et mox: Quos radios solares non deberet excedere manus illa, quæ hanc coronam pertractat? Hic incipit miscere tropos, sed posita prius doctrina: nec oportet vt tropos inducas extra sua loca.* MAR. Iá, vt dixi, cõuenis mecũ, quòd Chrysostomus interdũ lo- F quatur in hoc negotio tropicè: quia id negare nõ potes. Sed tãtũ cõtẽdis, ante illa verba, Quos radios solares nõ deberet excedere manus illa? tropũ nõ haberi. Res ipsa loquitur secus esse: habes .n. à principio. Nihil sensibile traditur nobis à Christo, & neges (si potes) sensibilia symbola ab illo esse instituta, & nobis tradita. Deinde adiecit: O quot modò dicũt: Vellẽ formá & speciem eius, vellẽ vestimenta ipsa, vellẽ calciamenta videre. Ipsum vides, Ipsum tangis. Et hic nónne tropũ agnoscis? Quis nostrũ in Euchari G stia videt aut tãgit Christũ? Paulò post, Nos secũ in vná (vt ita dicá) massá reducit, neq; id fide solũ, sed reipsa nos corpus suũ facit. Nostram attingit hic mutationem in Christum, quam esse

In his hyperbolis nõ falsum loquitur Chrysost.

Simile de cera habetur apud Cyrillum.

Christus nobis magis cõiungitur quàm pani.

esse Transubstantiationem dicere non potes. Præterea in his ijsdem prioribus locis baptismum confert cum Eucharistia, vt intelligamus in vtroque sacramento cõsimilem esse rationẽ. Et quia pro te arripis, quod Chrysost. dixit, Neque id fide solùm, sed re ipsa corpus suum efficit, nihil iouaris: Nam ibi nõ loquitur de pane, verùm de Christi coniunctione nobiscum, quá ego concedo non tãtùm fide constare: quia etsi fide in sacramẽto Christum complectimur, attamen eam sequitor vera nostri immutatio in B Christum. Animus enim alacer & paratus efficitur ad honorem Deo exhibendum, & nostrũ corpus spiritui redditor magis subditum ac ita immutatio fit re ipsa, tum animi tum corporis, & hoc pacto intelligitur nos contrahi in vnam massam in Christo, quia illi perquam conformes reddimur. Vnde vides per hæc non tolli panem, nec sequi, Christum vel realiter, vel substantialiter in eo contineri. Imò hic ex Chryso-

Quomodo nos in Christum verè mutemur.

A stomo habes, intelligibilia esse, quæ nobis traduntur. Et post verba quæ to annotasti, ante quæ nolebas tropum esse, tam apertè habentur figuræ, vbi dicit, quod lingua cruentetur, vel rubeat, vt ipse eas negare non sis ausus. sequitur igitur hyperbolicam & tropicam esse totã hanc orationem. T R E S. *Faxit Deus, vt rectè intelligas. Mos est Apostolorum & patrum, primò docere fidem & dogmata veritatis: postea mores instituere.* M A R T. Sed in his locis Chryso- B stomi non distingues mihi dogmata & mores: vbiq; sparsim sunt tropi, T R E S. *Iam ostendi tibi.*

Sed alium doctorem adferam contra te, & agam tecum humaniter, quia obijciam tibi (ni fallor) hominem conterraneum, Thomam de Vio, Caietanum. M A R. Non accipio, est scholasticus, fuit Cardinalis, & vixit meo tempore: neque etiam tu in omnibus admitteres. T R E S. *Bene, ego morem tibi geram: si non admittis, non obijciam.*

De Cardinale Caietano.

Hic Reuerendus D. Episcopus Lincolniensis fecit copiam Morgano rursus obijciendi, si vellet.

MORGANVS.

OMnes doctores & patres ad vnum conuellunt omnia principia, quibus tollitur Transubstantiatio ergo est ponenda. MAR Nego antecedens: nam si patres rectè intelligantur, nostra principia non tollunt. MOR. *Vellicant hoc principium, Corpus humanum non posse esse simul in multis locis, & corpus quantum non posse carere modo quantitatiuo.* MAR. Nego assumptum quod patres ista vellicent ita vt prorsus tollantur. Nec sunt hæc, quæ narras, principia plena, propter quæ repudiatur Transubstantiatio. Nam & Luthe- D rus, & qui cum eo faciunt, corpus fatentur esse in multis locis, & corpus quantum posse carere modo quantitatiuo: & nihilominus Transubstantiationem repudiant. Igitor quæ commemoras, non sunt plena & integra principia, per quæ Transubstantiatio à nobis repudiatur. Primom enim & præcipuum principium nostrum est sancta scriptura, quæ ibi panem agnuscit.

Quod sit principium propter quod negatur Transubstantiatio.

MOR. *Corpus posse carere modo quantitatiuo probabitur ex Chrysost. in 2 cap Iohan. hom. 86. vbi scribi-* E *tur: Dignum autem dubitatione est, quomodo corpus incorruptibile formam clauorum acceperit, & mortali manu tangi potuerit. Sed hoc te nõ perturbet: hoc enim permissionis fuit. Corpus enim tam tenue et leue, vt ianuis clausis ingrederetur, omni crassitudine carebat, sed vt resurrectio crederetur, talem se exhibuit. Et vt ipsum crucifixum fuisse, & neminem alium pro eo resurrexisse intelligas, propterea cum signis crucis surrexit & manducauit. Quod resurrectionis signum Apostoli plu-* F *rimi fecerunt, dicentes: Qui cum eo simul manducauimus, & bibimus. Quemadmodum igitur, cum ante passionem super aquis ambularet, aliud à nostra natura corpus illud fuisse non dicimus, ita post resurrectionem videntes id signa clauorum habuisse non propterea corruptibile dicemus, propter discipulum hæc ipsa ostensa sunt. Audis quod vulnera sint ostensa, permissione factum, vt discipuli crederent, & corpus Christi omni crassitudine caruisse, & fuisse tam tenue & leue, vt ianuis clausis ingrederetur. Quid dicis ad Chrysostomũ?*

Chrisost. de penetratione corporis Christi ad discipulos ianuis clausis.

Permissio huc spectat quod sine cicatricib potuisset surgere, & cũ surrexisset, non cogebatur necessitate mãducare.

C M A R. Primom respondeo, me non audire ex his, corpus Christi fuisse in diuersis locis simul. Et de crassitie, respondeo corpus glorificatum non carere ea omnino, alioquin non esset corpus humanum. Eam tamen habet, quæ agile & leue sit, atque spiritui pareat. Neque propterea sequitur Christum caruisse sua circumscriptione, quę ad modũ quantitatis pertinet: qua tamẽ nõ obstãte, potuit per suá diuinitatẽ & gloriã ad discipulos penetrare. Atq; in summa de crassitudine distinguo. Vel accipere vis D Chrysostomum quòd eam quidem habuerit, sed non talem, quæ penetrationẽ Christi ad discipulos impedierit, in quo ego cũ illo cõsentio. Aut ita putas intelligendum, quód omni genere crassitudinis caruerit, & hoc nego: neq; Chrysostomi verba cum tali sententia faciunt. Nam ipse apertè cum Euangelista vult figuras clauorum & crucis asseruatas in eo. Qui autẽ fieri potest, vt in substantia non quanta figuræ locum E habeant? Concedo quidẽ ex permissione fuisse, vt cicatrices in corpore suo sineret, vt palpari voluerit, comederit & biberit cũ Apstolis. Nã ista fieri necessariũ nõ fuit, nisi quantũ ipse voluerit. Interim non audio ex permissione fuisse, quod habuerit quantitatem, vel in vno aliquo loco fuerit: quæ ad corpus necessaria esse contendi. Deinde illud corpus asserit non fuisse aliud à nostra natura. Nostrum F verò quantitatem & modum quantitatis habere certissimum est, tantum excipit corruptibilitatem, illique ascribit leuitatem & tenuitatẽ tantam, vt ianuis clausis ingredi potuerit, & crassitudinem tantã aufert, quáta potuit impedire illum ingressum, non tamen omnem. M O R. *Corpus Christi hæsit medijs foribus, crassitudinem non impediente, vt dicis: ergo tunc erant duo corpora in vno loco.* M A R. Adhęc duo respondeo. Primum, quod sacræ literæ nobis narrant hoc miraculum: ideo facilè illis

An corpus Christi post resurrectionem caruerit omni crassitie.

Corpus Christi post resurrectionẽ habuisse quantitatẽ.

Miracula quæ habet scriptura incunctanter admittẽda, quæ verò nõ habet induci non debẽt quasi ad fidem pertineant.

creditur. Verum quòd corpus Christi substantialiter præsens sit in multis locis nusquam ducent. Imò corpori Christi certum lucum, cœlum inquam, ad dextram patris ascribuut, non in vno loco. Præterea pugnat cum natura veri corpuris humani: vnde uon admitti debet. Alterum, quod adfero est: In illa penetratione corpuris Christi ad discipulos, vi diuinitatis potuisse quantitatem parietis ita cedere, vt duu corpora uun fuerint simul eodem locu. Et memini Tertullianum (quia soletis etiam adducere, curpus Christi egressum ex vteru virginis clauso) in libro de carnis resurrectioue, scribere, Christum nascendo vuluam matris aperuisse. Quud etiam Cyprianus in expositione symboli affirmat, & Hieronymus ad Eustachium scribit, Christum de vtero virginis cruentum egressum esse. Sunt qui existimant Christum egressum vterum virginis integrum umuinu & clausum. Vt ergo nun omnes idem sentiunt, quò ad hoc: ita ego duplicem tibi dedi respunsiuuem. Vnam, qua penetratiunem istam concedu per miraculum, nuu tameu ita vt corpus Christi omnem quantitatem penetrandu amiserit: à simili autem, non cuucedo corpus Christi esse in multis locis, quia hoc non tradit sceiptura, sed secus ostendit. Altera responsiu est, vi diuinitatis cessisse fores, vt aliqui dicunt apertum virginis vterum. MORGANVS. *Ad id quod respondes crassitiem vel quantitatem parietis vel ianuæ cessisse Christo penetranti ex miraculo, peto abs te, vtrum Apostoli viderint cedentes fores?* MAR. Quid si non viderint? nihil refert vtrum viderint: an nõ viderint scriptura sancta non affirmat neque uegat. Sed quia factum narrat, credi uportet. Quid verò corpus Christi carnaliter aut substantialiter simul in multis locis esse posſit, aut sub acciden tibus panis & vini latitet, nullibi tradit. MORGANVS. *Ideò hoc interrogaui quòd si cesserunt & Apostoli non viderunt, Christus apertè illusit sensibus, & fuisset præstigiator, quod tu oppugnas, cum negas corpus Christi latitare sub forma panis, ne scilicet habeatur præstigiator illusor sensuum: Cum tamen Erasmus super 24. ca. Luc dicat, Corpus Christi cum velit, inconspicuum esse: & cum velit, posse conspici.*

An Christus aperuerit vterũ virginis.

Sed hoc missa Augustinus in serm. qui est numero 159. estque titulus eius: Dominica in octaua paschæ, ser. 3. ad Competentes: Miraculum est quòd Dominus noster Iesus Christus in carne vera intrauerit ad discipulos per ostia clausa. Requiris à me forsitan rationem, & argumentum requiris. Si vera, inquies, caro fuerat quæ resurrexit, quomodo ipsa ianuis clausis ad discipulos introiuit? Redde mihi, inquit, rationem. O homo, si rationem à me poscis, non est mirabile. Si exemplum quæritur, non erit singulare. Credis nempe Dominum Christum super aquas maris firmis greßibus ambulasse? Credis vtique. Dicis igitur mihi: Si per ostia clausa Christus intrauit, vbi est corporis pondus? Recedant paulisper modus & pondus: ille hæc fecit, cui nihil impoßibile est. Christus qui carnem suam potuit de sepulchro producere, non potuit clausis ianuis ad discipulos introire? Idemque Augustinus in eadem dominica sermone quarto. Magnum

Augustin9 de eadem penetratione.

A *miraculum, sed mirari desinis, si Deum cogitaueris. Mirum enim esset, si solus homo hoc fecisset. Refer ad omnipotentiam, non ad phantasiam. Ostijs clausis intrauit. Respondeo tibi vt sciat, quia vera caro fuerat, cicatrices tangendo monstrauit. Sed sicut non est, inquis, naturæ corporalis, per ianuam clausam intrare, sic non est naturæ corporalis super fluctus maris ambulare. Intrauit per ostia clausa. Responde mihi Da mihi soliditatem carnis. Ambulauit super aquas maris? da mihi & tu pondus carnis. Vis nosse & hoc*
B *omnipotentiæ fuisse? Et Petro dedit, qui quod valuit dedit, quod proprium erat, sibi seruauit. Ille enim viuens per ianuas clausas intrauit, qui nascendo integritatem matris non violauit. Ecce audiuisti pondus et modum quantitatiuũ recedere à corpore Christi.* MARTYR. Antequam recitaueras Augustiui luca, ubi sciebas: quód si cesſit paries aut ianua Christu ingredienti, & id non viderunt Apustuli, tunc aperte Christus illusit sensibus. Respondeu, hoc non esse necessarium.
C Potuerunt Apustoli illum videre in conspectu sibi astãtẽ, & modum uescire quu ad se penetrauerit. Quud autem dicis me oppugnare, curpus Christi cunspicuum esse, & inconspicuum pro suu arbitriu, ne videatur esse præstigiator & illusor, dico te decipi: ego hæc uon dixi de corpure Christi, verùm de pane, quód videretur esse præstigiatoris, eius pruprietates formam, saporem, culurem, & qualitatem ostendere, substautiã verũ subtrahere. Nec Eras-
D mus, quem inducis, contra me facit. Ad Augustinum autem respondeo insistendu priori distinctioni, & dicu, eum uon intelligere, à Christi corpore omnem mudum quauiitatis, & omne pondus recessisse: nàm tunc nun fuisset corpus. Sed tantum intelligit ista fuisse reiecta quo ingressum & penetrationem ad discipulos impedire valuisseut. MORG. *Si permittebatur quantitas & modus eius in corpore Christi, ita vt non*
E *impediret penetrationem ostij, sequitur duo corpora fuisse in eodem loco.* MAR. Nego cunsecuutionem quia potuit (vt dixi locum facere, & cedere quantitas atque crassicies ostij. MORG. *Si ceßisset quantitas ostij, non opus fuisset Augustino dicere, vt aliquantisper cederet modus & pondus: nam toto suo modo & pondere ingredi potuisset ostij quantitate vel parietis cedente. Et sic ego quoque possem respondere ad id quod obijcis ex Augustino ad Dardanum. Deinde ais corporis modum & pondus quæ ingressum impediebant, fuisse abiecta. Sed o-*
F *mnis modus quantitatiuus impedit corpus Christi per clausas fores ingredi. Igitur omnis modus quantitatiuus abijciebatur à corpore Christi.* MAR. Quòd assumis omnem quantitatem & modum eius impedire corpus Christi, ne penetret, minimè verum est. Potuit enim per miraculũ ac diuinitatẽ intrare ad Apustulus, etiã foribus clausis, vt iam dictũ est, vel quòd fores ipsas aperuerit cũ essent clausæ, vel quud ad momentum illi cesse-
G rint, & deinde ad pristinum statum redierint, aut quocunque aliu mudo, qui nobis è scriptura, nõ cuustat. De simili factu leges 5. cap. Actuum apostolicorũ. At id aperte constat, quòd omni ablata quãtitate, corpus humanũ nõ posſit

Vera caro fuit corporis Christi resuscitati, ergo quanta: quia nõ potest esse caro non quanta.

Idem fere habetur ex serm. 156.

Christus non illusit sensib9 apostolarum.

Non negamus corpus Christi ad eius libitũ conspicuũ esse, & non conspicuũ.

A Christi corpore resuscitato nõ receßit omnis modus quantitatis & omne pondus.

Hieron. ad Pammachiũ contra Ioannẽ Episco. Hierosolymit. dicit hac de re, creaturam cessisse creatori.

Nõ omnis quantitas & modus eius impedit penetrationem.

sit suam naturam retinere. Corpus attamen A Christi, & glorificata corpora sanctorum, non tantam habent crassitiem, quin tenuia sint & agilia, ita vt spiritui obediant, & quo velit moueantur. Ad id verò quòd ais te posse eodē modo respondere his, quæ obieci ex epistola ad Dardanum si responsionem aptaueris & explicaueris, quid mihi de ea videatur indicabo, sed cum generaliter loqueris non constat quid velis. Et ad id quod affers: Cedente parietis quantitate non opus fuisse facessere pau- B lisper modum & pondus: non rectè rem perpēdis. Potuit enim ita cedere quantitas parietis, vt aliqua tamen subtilitate & leuitate, siue agilitate, opus fuerit corpori Christi penetrāti: vt cum ambulauit super aquas, aquæ gradiens corpus sustinebant, verum ita, vt aliquod pondus à corpore ambulante facesseret. Deinde, vt suprà iam dixi, hoc miraculum scriptura narrat: ita verò fieri in Eucharistia minimè tradit. Et hoc meum fuit potissimum principium ad- C uersus Transubstantiationem.

Augustinus itē de eadem penetratione.

M O R. *Augustinus item in tomo 3. lib. de agone Christiano ca. 24. Nec eos audiamus, qui negant tale corpus Domini resurrexisse, quale positum est in monumento. Si enim tale non fuisset, non ipse dixisset post resurrectionem discipulis: Palpate & videte, quoniam spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere. Sacrilegum est n. credere Dominum nostrum, cum ipse sit veritas, in aliquo fuisse mentitum. Nec nos moueat, quod clausis ostijs subitò eum apparuisse discipulis scriptum est, vt* D *propterea negemus illud fuisse corpus humanum: quia contra naturam huius corporis, videamus illud per clausa ostia intrare: omnia enim possibilia sunt Deo. Nam & ambulare super aquas, contra naturam huius corporis esse, manifestum est, & tamen non solum ipse Dominus ante passionem ambulauit, sed etiam Petrum ambulare fecit. Ita ergo & post resurrectionem suam, de corpore suo fecit quod voluit: si enim potuit ante passionem suam clarificare illud,* E *sicut splendorem Solis, quare non potuit & post passionem, ad quantam vellet subtilitatem in temporis momento redigere, vt per clausa ostia posset intrare? Habes ex Augustino, corpus Christi factum subtilius, vt intraret per ostia clausa: vnde sequitur, duo corpora simul fuisse in eodem loco: quod non minus est absurdum naturæ, quàm idem corpus esse simul in multis locis.*

Tale corpus habuit Christus quale positum est in monumento, ergo quātum.

M A R. Continet in summa locus iste tria capita. Primum corpus Christi tale resurrexis- F se, quale fuit in sepulchro, id est vere humanū corpus: quod si verū est, sine quantitate & modo eius esse non potuit. Alterū caput est, quòd Christus post resurrectionem de corpore suo fecit quod voluit, quod facile admitto: sed non dicit eum voluisse suū corpus absque quantitate esse, aut in pluribus locis simul versari. Tertiū est, quod potuit illud ad quantā vellet subtilitatem, in momento tēporis redigere, vt per clausa ostia posset intrare: ex qua loquutione, quā- G titas non tollitur, sed asseritur. Nam subtilitas affectio est substantiæ corporeę & quantæ vnde quantitatem requirit & aliquem modum

A eius. Commemoratur præterea Christum dixisse, Palpate & videte, &c. Quis verò ignorat, quæ palpantur & quantitatem & modum quātitatis habere? Per subtilitatē ergo agilitatem intelligit, sed nō eam quę corpus auferat. Quod autem sequatur, duo corpora fuisse simul, iam negaui: quia potuit quantitas parietis ex parte cedere, addita nihilominus & corpori Christi subtilitate. Deinde patres qui hanc penetrationem sic affirmant, non habuerint forte pro tam B absurdo in natura duo corpora esse simul in eodē loco, quā vnum corpus esse simul in multis locis. Postremo iā dixi hūc accessum Christi ad Apostolos ianuis clausis, scripturā narrare, nō autē tradere de corpore Christi quod sit simul in multis locis, vel absque quantitate, nihilque de veritate corporis Christi hoc miraculo demitur, nec eius propria quantitas aufertur. M O R G. *Non recipio quod postremo dixisti Augustinum per subtilitatem intelligere agilitatem,* C *quia illa pertinet ad velocitatem motus: qualitas verò, de qua loquitur Augustinus facit ad penetrationem corporum.*

Sed nunc ostendam esse donū corporis glorificati, vt se pro arbitrio insinuet per densissima corpora. Nā Ambrosius super Luc. cap. 24. dicit: Habuit autem admirandi causam Thomas, cum videret clausis omnibus per inuia septa corporibus, inoffensa compage corpus insertum, & ideo mirum quomodo se natura corporea per impenetrabile corpus infuderit, inuisibili aditu, visibili conspectu, tangi facilis, difficilis æstimari. denique D *conturbati discipuli, existimabant se spiritum videre, & ideo Dominus vt speciem nobis resurrectionis ostenderet, Palpate, inquit, & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere. Non ergo per incorpoream naturam, sed per resurrectionis corporeæ qualitatem, impernia visu, clausa penetrauit. Nam quod tangitur corpus est, quod palpatur corpus est, in corpore autem resurgemus. Seminatur enim corpus animale, surgit corpus spirituale. Sed illud* E *subtilius, hoc crassius, vtpote adhuc terrenæ labis qualitate concretum. Nam quomodo non corpus, in quo manebant insignia vulnerum, vestigia cicatricum, quæ Dominus palpanda obtulit, in quo non solum firmat fidem, sed etiam deuotionem acuit, quod vulnera suscepta pro nobis, cælo inferre maluit, abolere noluit, vt Deo patri nostræ precia libertatis ostenderet. Affirmat hic Ambrosius quod omnia glorificata corpora potestatem habent recipiendi sese per densissima corpora: nam dicit, quòd per resur-* F *rectionis corporeæ qualitatem impernia visu clausa penetrauit. Concluditur ergo hinc, corporibus glorificatis tribuendum, vt possint quando voluerint penetrare vel densissima corpora. Et obseruabis quod inquit, Ianuis clausis corpus insertum compage inoffensa.* M A R T. Non facit ad meam causam nunc disputare de agilitate: quare quod ad hoc attinet, concedo per subtilitatem, intellexisse Augustinum tenuitatē: de hoc inter nos non contendemus.

Ambrosius de eadē penetratione.

Discrimen corporis nostri nūc ab eadem cum resurget, est crassius & subtilius.

G Verū ad illud te remitto, quòd paulo ante dixi, subtilitatē, affectionē esse quāti. & supponere necessario modū quantitatis. Postea respondeo, hunc locū Ambrosi nihil cōtra me facere:

Nam Christi substantiam, quæ penetrauit ad discipulos, apertè corporeum appellat, & tantũ qualitati resurrectionis miraculum attribuit. Et quod palpatur, & tangitur, disertè ait corpus esse: & inter nostrum quod modo habemos, & futurum, ponit hoe discrimen, vt illud sit subtilius, & hoc crassius. Christumque verè corpus habuisse voluit, propter cicatricum insignia. Non itaque aufert quantitatem, vel modum eius, sed totum ostendit quid qualitas resurrectionis possit. Et in hac tua argomentatio ne duo fuerant declaranda, quę nō demonstrasti. Vnum est, non cessisse crassitiem vel molem ostij per miraculum. Alterum, quod corpus bo minum simul & eodem tempore possit esse in multis locis. Hæc assumpseras declarando, neque probasti. MORG. *Imò primum declaraui, scilicet quantitatem non cessisse: quia inquit Ambrosius, Christi corpus inoffensa compage infertū.* MAR. Hic inquit Ambrosius, corpus Christi per imperuia & impenetrabilia aditum habuisse & penetrasse, hoc ego concedo: quia penetrari non potuerunt nisi per miraculū, quod esse potuit, vt corpori glorificato moles parietis cesserit, id que inoffesa compage vel corporis Christi, vel ianuæ, quæ non vi fracta fuerit aut aperta, sed facilè & sponte cesserit, suoque loco sit restituta, vt neque vis, neq; lęsio apparuerit. Et adhæc quod in primis quęritur, quippiam huiusmodi factum esse non probas. Patres exposui, qui etiam si trahantur ad tuam sententiā, iam supra quid respondēdū sit, apertè docui è scripturis.

Quæ propos fuerat probanda ex istis locis patrum non probauit.

Hic iussus est Treshamus iterum agere.

TRESHAMVS.

Optimè nosti substantiam præcedere natura quantitatem: igitur non est difficile diuinæ potentiæ, vt separetur & inueniatur sine quantitate. MAR. Cōsideratione metaphysica, scio separari substantiam à quantitate: quandoquidē alia est ratio & definitio vnius, quàm sit alterius. Sed quo ad id, vt extet substantia corporea, & potissimum verum hominis corpus, non potest fieri, si quantitas auferatur. Et quis ignoret, quod quamuis substantia præcedat natura quantitatem, tamen statim diuiditur per corpoream & incorpoream & corporea in animatam & inanimatam, & animatum corpus organicum dicitur, & membris instructum: quod sine quantitate impossibile est vt fiat: alioquin daretur corpus humanum sine pedibus, sine manibus, & sine oculis &c. T R E S. *Non est Deo difficile, vt quod prius natura est, siue posteriore extet.* MAR. In antecedente debebas accipere corpus physicum & organicum, omnibus membris perfectum, cuiusmodi fuit corpus Christi: & hoc pacto non est ita prius quantitate, vt sine ea valeat extare. T R E S. *Quod non claudit contradictionē in terminis, Deus potest efficere.*

Prius separari potest à posteriori cogitatione non tamē in re ipsa potest semper ab illo separari.

Deinde superiori disputatione asseruisti, idē nō esse signū suijpsius in eadē hypostasi. Illud impugno ex Luc. 2. Ea Euangelizo vobis gaudiū magnū, sequetur & hoc vobis signum, Inuenietis infātē pānis inuolutū, & positū in præsepi. MAR. Quo ad primum respondeo, quod implicat contradictionem, vt sit corpus organicum, membrisque perfectè instructum, & quantitate careat. Deinde quod adfers ex Luca, non concludit: nam infans inuolutus in pānis, non fuit signum suijpsius, sed quod Angelus vera dixerit: Vera autem Angeli verba & Christus, non habent eandem hypostasin. Et ego superius cum ista dicerentur, aiebam filiū non dici ad Hebræos imaginem substantię pāternæ, nisi quo ad humanitatem. Nam per antonomasiam illi id competit præ cæteris hominibus. Quia cum dicitur: Multifariam multisque modis Deum loquutū esse olim patribus in Prophetis, nouissimè verò in filio: sermo de eo etiam incarnato. Etsi omnes homines imagines Dei sunt, id multò magis homini Christo tribuitur. Quomodo etiam secundum diuinitatem, locus ille possit intelligi, exposui, & illa obiter fuerunt tractata.

Rursus probare vult idem esse signum suijpsius.

TRES. *Quæro abs te an corpus Christi sit simul passibile & impassibile?* MAR. Idē respondeo, quod prius ex Vigilij sententia, eandem naturam tā contraria simul non recipere. TRE. *Probo idem corpus eodem tempore, & passibile fuisse, & impassibile: quia Christi corpus, vt scriptura docet, non necessitate, sed volūtate fuit passibile. Nā in Ioanne dicitur: Ego pono animam meam, & nemo eam tollet à me, & addo quod nemo poterat tollere. Ac in Isaia propheta, dicitur, Oblatus est, quia ipse voluit: fuit igitur passibile volūtate. Itemque impassibile fuit: quia si Christus noluisset non fuisset passus. Ergo vtrumque simul habuit corpus, Christi, prout erat eius voluntas. Sit ergo forma argumenti: Illud corpus est impassibile, cuius anima tolli non potest, nisi ipso volente, Sed corpus Christi ita se habuit ante mortē, vt ab eo animā tollere nemo potuerit, nisi ille voluisset: ergo fuit impassibile.* MAR. Distinguo potētiā moriendi, vel nō moriendi, quia si eā referas ad voluntatē Christi, vtrūq; fuit, quia Christus potuit velle vt pateretur, & potuit velle vt non pateretur, & prout voluisset, fuisset corpus passibile vel impassibile: sed ipse nonquā voluit, simul & eodē tēpore, nisi vnā partē. Et sic corpus illud fuit semper vel passibile vel impassibile, & nūquam simul vtrūque, etiā quo ad hoc externū principiū volūtatis Christi. Prętereà si respicias cōditiones & qualitates corporis, ita vt de eo quod erat in actu, loquaris, dico necessario, quādo corpus Christi fuit cū qualitatib. & cōditionib. passibilib. non potuisse esse sub impassibilibus, ex istis ad illas permutari poterat, sed ambas simul retinere fuit impossibile.

An corpus Christi fuerit simul passibile & impassibile.

De secunda quæstione, An corpus Christi realiter adsit in Eucharistia.

TRESHAMVS.

Antiquus autor Irenæus lib. 4. cap. 34. contra Valentinianos, qui auferebant resurrectionem carnis, & Christum negabant esse filium illius Dei qui creauit omnia: Quomodo, inquit, constabit

stabit eis panem in quo gratiæ sunt actæ, corpus esse Domini sui, si ipsum fabricatoris filium negant? Et mox: Quomodo autem rursus dicunt carnem in corruptionem deuenire, & nō percipere vitam, quæ à corpore Domini & sanguine alitur? Vnde constare potest, quænam ecclesiæ de Eucharistia, eo tempore, fides & doctrina extiterit. Sic dispuio, Omne illud per quod aliud probatur, certius esse debet eo quod probatur: sed carnis nostræ resurrectio probatur per veram corporis Christi præsentiam in Eucharistia, & probatur Christus esse verè filius fabricatoris huius mundi: ergo corpus Christi realiter ibi adest, idque nobis certius esse debet illis, quæ per ista probantur. M A R. Argumentum Irenæi verum est: neque ipsum oego. Sed nihil aduersum me facit. Nam panis ille, Eucharisticusq; panis est, & etiam est corpus Christi, sed quomodo? sacramentaliter. Et vt Irenæus concludat aduersus hæreticos, qui negabât Christum fuisse filium Dei fabricatoris huius mundi, sumit Christum accepisse panē, qui cum sit à Deo creatore huius mundi, vsurpasset Christus alienam creaturam. Ad propositū itaq; Irenęi satis est ponere panē huiusmodi creaturam, verè in sacramēto locum habere, ne Christus videatur vsurpatur alienæ creaturę, si dicatur filius alterius Dei à creatore mūdi huius. Vt autem cognoscamus quid Irenæus de Eucharistia senserit, consideremus eum scribere, corpora nostra ali, nutriri, consistere, & augeri Eucharistia. Quæ ita vera sunt, vt intelligamus duplex nutrimentum nobis ex hoc sacramento prouenire. Vnum est naturale, à symbolorum natura pane & vino, quibus vsu communi alitur humanum corpus, cui generi nutrimenti, etsi non aspernandum sit, non tamen multum tribuit Irenæus, & alij veteres. Alterum est, quòd dum percipimus sacramentum, animo & fide complectimur Christi corpus & sanguinem, & ibi primum nostra mens impletur spiritu et gratia, deinde corpus reparatur, vt organum sit & instrumentū indies spiritui magis idoneum, & ita resurrectionis beatę redditur magis capax. Et hoc clarè expressit Irenęus quādo inquit: Panis à terra vocationē Dei percipiens, non est amplius communis panis, sed efficitur Eucharistia ex duabus rebus

Argumentatur ex Irenæo.

Ex Eucharistia duplex nutrimentum habemus.

A constans, terrena & cœlesti, sicut corpora nostra percipientia Eucharistiam, nō sunt amplius corruptibilia. Et hoc pacto veræ nostræ resurrectionis futuræ, ex Eucharistia rationem affert. T R E S *Quod dicis Irenæum panem hic nominare, & ideo vtrunque velle, & ipsum & corpus Christi in Eucharistia esse & ista optimè valere, vt sit firmū argumentum eius contra Valentinianos, non mihi satis fecisti. Nam quo sensu literæ sacræ nominant panem in hoc sacramento, illo eodem loquitur & Irenæus. Isque* B *apertissimè dicit, corpus Domini verum in Eucharistia esse, & panē ideo nominat. vel quia fuit panis.* M A R. Concedo sanè, quòd eodem sensu loquitur Irenæus de pane quo & sacræ literę, & ideo ita ab ipso, vt ab illis hic remanere conceditur. Quod vero dicat in pane esse corpus Christi, vt vos ponitis, in verbis eius nequaquam ostendes. Et panem eo sensu quem tu ponis à scriptura nominari, iam sepius refutaui.

T R E S. *Chrysost. hom. 61. ad Populū Antioch &* C *super Io. hom 45 habet. Vester ego frater esse volui & communicaui carne propter vos et sanguinē, et per quæ vobis coniunctus sum, ea rursus vobis exhibui vnde rursus patet, carnē & sanguinē per quæ noster cognatus factus est, in Eucharistia tradi.* MAR. Carnē Christi exhiberi communicātibus in Eucharistia, concedo disputatur autem de modo, quem ego pono spiritualem: neque propterea intelligo fictitiam carnē nos percipere, neq; fictitium corpus, sed in sacramento, & per fidem nos ista verè sumere, & illis vniri. D T R E S. *Quod tu dicis, spiritualiter, non est in his verbis Chrysostomi & per fidem sumere possumus etiā absque sacramento.* MAR. Licet Chrysostomus hoc loco disertè non scribat, spiritualiter, attamen id satis alibi expressit, quādo ait, Quæ dantur nobis intelligibilia esse. Et quod obijcis, perceptionem corporis Christi per fidē posse etiam absque sacramento haberi, admitto. Nam & cum symbolis, & absque symbolis, dum recolimus Christum pro nobis crucifixū E & sanguinē eius pro nobis fusum, atq; ita credimus, eius verè efficimur participes: verū symbolis adiūctis, quib. vt instrumētis, spiritus sanct. vtitur ad fidē magis imprimēdā animis nostris, plurimū adiuuamur. Sumus.n. ad diuina tardiores, & idcirco nobis opus est externis symbolis.

Intelligibilia sunt quæ dātur nobis in Eucharistia.

Et cum symbolis & absque symbolis participes sumus corporis & sanguinis Christi.

Disputatio quartæ diei, habita inter Doct. Guilielmum Cheadzeum, qua opposuit D. Petro Martyri die prima Iunij.

Præfatio D. Guilielmi Cheadzei.

VERVM esse cōperio, et certò certius experiētia edoceor, quod habet Gregorius ille Nazian. cognomēto Theologus lib 3. de Theol. Τὸ μὲν ἐντρέψαι ὁ μέγα, ῥᾶστον γὰρ, καὶ τῷ βουλομένῳ παντός· τὸ δὲ ἀντεισάγειν τὴν ἑαυτοῦ γνώμην ἀνδρὸς ὄντως ἐστὶν ἐχέφρονος. *Alienā sententiam explodere, non magnum, imò facillimū cuiuis: suam verò contra probare, viri est planè cū pij tum prudentis. Nā si nudis verbis res agatur, eueniet, quod verè dixit argutus ille dialecticus apud Nicæā: Donec verbis agitur, verba verbis opponūtur, & quæ dicūtur, dicendi arte subuertūtur. Si ad sensus examē prouocetur, reclamabit Paulus, Animalis homo, nō percipit ea quæ sunt Spiritus Dei: stultitia.n. est illi, nec potest intelligere: quia spiritualiter examinantur. Si ad rationem & profundam sapientiam appelletur, mox dicetur: Sermo meus & prædicatio mea, non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis, vt fides nostra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei. Propterea in re tam ardua disputare, & rationibus probare, quod sola fide & credulitate esset tenendum, periculosum est, & sine singulari Dei dono, nemini concessum. Maximè. vt est illud Hieronymi ad Paulinum, vbi inter eos disputatur, qui ad scripturas sanctas, post seculares literas venerint, et sermone composito aurem populi mulserint: quicquid dixerint, hoc legem Dei putant, nec scire dignantur, quid Prophetæ, quid Apostoli senserint, sed ad sensum*

suum incongrua aptant testimonia. Quasi grande sit, & non vitiosissimum dicendi genus, deprauare sententias, & ad voluntatem suam scripturam trahere repugnantem: ibi tropum agnoscere, vbi nullus est tropus: ibi figuram fingere, vbi veritas est, eò trahere omnia, quo tendit affectus. Huc vere competit, quod habet Augustinus de doctrina Christiana lib. 3. cap. 10. Si animum praeoccupauit alicuius erroris opinio, quicquid aliter asseruerit scriptura, figuratum homines arbitrantur: An hoc non est seruire affectui? Cum apertis verbis scriptura dicat, Hoc est corpus meum, interpretari, hoc significat corpus meum: cum patres asserant veram carnem & verum sanguinem, glossare, spiritualiter, aut loqui patres hyperbolicè: cum panem tradant non effigie, sed natura mutari, ad vsum tantum sacrum referri? Sed scripturas induunt? non: sed scripturas obtendunt, vt inquit Tertullianus, & hac sua audacia quosdam mouent, in ipso quidem congressu firmos fatigant, infirmos capiunt, medios cum scrupulo dimittunt. Nobis ergo sedulo agendum est, vt aperiantur oculi nostri, precibus impetrandum, vt qui author est scripturarum, idem sit & interpres, idem aperiat sensum, vt intelligamus scripturas. Qui loquitur lingua, oret vt interpretetur. Sit pro verbis, procedet virtus, pro ratione, fides, vt non fluctuemus omni vento verbi, sed in eo verbo radicati & insiti, quod potest animas nostras seruare. Et vt hoc eueniat, consueta mea oratione mecum apud sanctum spiritum agite. Veni sancte spiritus. Deus qui corda fidelium.

Hoc sacrae literae, natura sacramenti & patres docent.

D. MARTYR.

QVæ in prologo satis aculeato iam dixisti, quàm parum in me quadrent, nó tentabo exponere. Hoc duntaxat admonebo, sanctas scripturas me nūquá aut inuertisse, aut vitiasse, vt qui nec etiá confinxerim tropos, vbi locum non habent, neq; nouos inuexerim, sed vsitatos, & quos ferè omnes patres agnoscunt. Verū in his refutandis tempus nolim cōterere. Sunt enim complura mihi dicenda pro cōfirmatione mearum quæstionū, vti de more fieri consueuit ab his, qui sunt in disputationi- B A bus responsuri, ne videantur absurda tueri. Quibus etiam poterit agnosci, quàm parum spectent ad meam sententiam, quæ tu præfatus es. Heri sane cōstitueram id facere, sed quia nescio quo casu coactus sum agere cum alio antagonista, atq; decretum fuerat: visum fuit, vt ab eo me cito expedirem & cum ordinario disputarem, hæc tunc misso facere, & in hodiernum diem reijcere. Vt autem feliciter succedat inceptum, quemadmodum hactenus consueui, Dei auxilium implorabo.

PRECES.

AGnoscimus, omnipotens Deus, infirmitatem nostræ mentis, ideo ad tuam veritatem & contemplandam & explicandam non audemus accedere, nisi prius, vt par est, nomen tuum innocauerimus. Rogamus itaque ardentissimis votis, vt qua preditus es bonitate, tenebris nostris lumen infundas, & beneficio tui Spiritus quæ dubia inciderint sic illustres, vt credētibus vita salutis quā manifestissimè patefiat, per Christū Dominū nostrū. Amē.

CONFIRMATIONES

PRIMÆ QVÆSTIONIS.

AD quęstionem primam confirmandam, præter eas rationes quas audiuistis inter disputandum elapsis diebus, & has modo adijciam. In Baptismo, Christum nobis verè tradi Paulus testatus est ad Galat. quádo scripsit. Quotquot baptizati estis, Christum induistis. Et in epistola ad Romanos per Baptismum ostendit nos Christo inseri. Et in 1. ad Corinth. hæc duo sacramenta coniungit, cum dicit, nos baptizatos in vnum corpus, & potatos eodem spiritu. Nec tamen vlli dicunt ad Christum verè accipiēdum in Baptismo, opus esse Transubstantiatione: Vnde consequitur eam quoque in Eucharistia esse superuacaneá.

Prima ratio à Baptismi sacramento.

Neque facile est vt dicatur, præstantius Christum nobis tradi in Eucharistia quàm in Baptismo: quandoquidem in eo regeneramur per Baptismum, & in eo cibamur per Eucharistiá. Nemini autem dubium est, plus nobis adferre substantiæ generationem, quam nutrimētum. Mitto quod Hieron. scripsit ad Edibiam, nos in Baptismo corpore & sanguine Christi vesci. Et Augustinus ait, corporis & sanguinis Christi nos effici participes per Baptismum, etiam antequam panem Domini & calicem bibamus.

Christus tā nobis traditur in Baptismo quā in Eucharistia.

Altera ratio, vt Christus dixit, Hoc est corpus meum, ita etiam dixit, Vos estis corpus Christi per os Pauli. Et tamen ad hoc vt verè efficiamur corpus Christi, Transubstantiatio non requiritur. Cur igitur non erit verum de pane, quod sit corpus Christi, nisi intercedat Transubstantiatio? Imò si quis rem bene voluerit expendere, magis nobis quàm pani coniungitur corpus Christi: quia quód panis habet, vt nobiscum Christus per ipsum coniungatur, & verba per quæ panis ad sacramentum deducitur, magis ad nos pertinent, quàm ad panem, qui sensu & fide omnino caret.

Secunda. Nos sumus corpus Christi & in ipsum nō transubstātiamur. Nos magis sumus corpus Christi quā panis.

C Deinde periculosum est per transubstantiationem sensibus illudere, quia tunc perit probatio veræ Christi resurrectionis, quá Apostolis exhibuit, dicens. Palpate & videte, quoniam spiritus carnem & ossa non habet. Et Martionitę, facilè dixissent Christum non habuisse verè humanum corpus, sed tantum eius accidentia & figuram, sicuti vos de pane dicitis, non est panis, quáquá ita videatur quòd ad eius proprietates, & externam formam. Patres etiá se existimarunt D efficaciter probare, Christum fuisse verum hominem, ex humanis affectionibus & proprietatibus, quas de eo scripturæ produnt, quòd videlicet esurierit, sitiuerit fatigatus sit, doluerit, admiratus sit, & alia huius generis. Quæ argumenta exemplo vestræ Transubstantiationis negari possent, & diceret hæretici: Sicuti non sequitur: In sacramento Eucharistię sunt proprietates panis & vini, igitur ibi verè est substātia panis & vini: ita nō sequitur, Christo fuerūt proprietates & affectiones

Tertia. Transubstantiatio Martionizat. Euertūtur argumenta quibus patres probāt Christi veram humanitatem ab eius proprietatibus.

nes hominis, igitur verè habuit substantiam humanam: atq; ita grauissimis erroribus aperietur fenestra.

Quarta ratio. Peruertitur ab illis ordo naturæ: fine necessitate accidentib. auferũt subiectũ, et corpori locum.

Præterea hac sua transsubstantiatione nõ necessaria peruertunt rerum naturam, cùm à substantia & proprio subiecto abstrahũt accidentia, quod longè plus est quam separare substantiam à quantitate: quod etiam supra, vt est eorum audacia, facere cõtendebant, quandoquidem accidens posterius est substantia. Nec audimus antiquos patres huius tam stupendi mi B raculi facere alicubi mentionem, cumq; essent eruditi & probè intelligerent, quid substantia, quidue accidens definiatur, rem tantam minimè fuerant silentio prætermissuri. Nazianzenus miracula à Christo edita carmine cecinit: & Augustino tribuitur liber de mirabilib. scripturę sanctæ, neq; ibi accidentium separatorũ à subiecto fit vlla memoria.

Quinta. Idem comedit seipsum.

Accedit, idem fuisse comedens & comestum: nam Christus cum Apostolis in cœna C communicauit: Igitur secundum istos, realiter & per transsubstantiationem manducauit seipsum.

Sexta.

Fac etiam in illa cœna, quam Christus primam celebrauit cum Apostolis, aliquid reliquiarũ superfuisse transsubstantiati panis, quod reseruatum fuerit in diem crastinum, quando Christus est crucifixus & mortuus: Nonne corpus in illo pane fuisset anima & vita priuatum? Si neges, consequitur, idem corpus simul D & eodem tempore mortuum fuisse & viuens.

Absurda sequuntur multa ad transsubstãtiationem.

Quod si dixeris, in pane quoq; obijsse, tunc sequitur mutationem in eo factam, & quidẽ realem ac naturalem: quæ omnia in eo pane locũ habere non possunt, vt scilicet ibi & crucifigeretur & vulneraretur: nam ad hæc non solum quantitas, sed & modus quantitatis requiritur, quæ à corpore Christi in Eucharistia magna contentione remouent.

Septima.

Et si multum panis & bona copia vini trãs E substantiaretur à sacrifico, qui ea comederent & biberent, profectò implerentur, nutrirẽtur, illisq; venter distenderetur: atque hæc omnia tribuent isti viri accidentibus. Si comburatur Eucharistia, cineres apparẽt: si putrescat, ebulliunt vermes: atq; ita substantia fit ex accidentibus. Sed tamen, vt audent quiduis, confingũt Deum creare subinde nouas substantias, quæ succedunt accidentibus, vel præteritas per miraculum reuocant, atq; miracula miraculis coaceruant. Nam si mures arroserint conseruatũ hoc sacramentum, quid comedent? dicunt accidentia. Sed quomodo non & corpus Christi, cum ipsum alligent accidentibus, quò ad salua permanserint? quibus corruptis, corpus quoq; Christi inde auferunt. Sed quò abit discedens? num in cœlum? at ibi iam est, & antea fuerat, qui potest eò abire? Si esse desinat, igitur destruitur & corrumpitur: qood à corpore glorificato multum abest. Contingit quandoq; & vomitus post communionis perceptionem, vt Cyprianus testatur de quadã puella, & inquit potum in sanguinem consecratum erupisse ex eius viscerib. Quid ibi fiet de sanguine Christi?

Octaua. Relinquũt spacium vacuum.

Et quando aiunt, panem in corpus Christi transsubstantiari, & ita transsubstantiari, vt ibi non sit localiter: ab eis quærimus, spacium vel locum à substantia panis relictum qoidnam impleat aut occupet? Nam si hoc non datur corpori Christi, vacuum remanebit, & nulla re solida implebitur.

Nona. Quomodo ibi actio vel passio cum materia subducatur.

Atque pręter id quod accidentia destitnont proprio subiecto, vt nihil desit ad prodigia, tribuunt illis, vt negare non possunt, varias actiones & passiones, cùm tamen requiratur inter agens & patiens eiusdem materiæ communio.

Decima. Fractio quomodo est ablato pane.

Et cùm fractio in hoc Sacramento apertè cõspiciatur, aiunt se frangere accidẽtia: quod Mathematici de sua quantitate per cogitationem abstracta dicere non auderent, se videlicet eam realiter posse diuidere. Et Platonis Ideæ, prout eas Aristoteles insectatur, minus habent absurdorum quàm hoc figmentum transsubstantiationis secum ferat. Sed quid? omnia soluũt miraculis. Verùm ita vnicuique facile esset agere theologum, si per miracula omnia soluenda essent argumenta. Et potissimum cùm sit dogma theologicum: Non esse multiplicanda miracula absque necessitate, quam hîc nullam potuerunt vnquam demonstrare.

CONFIRMATIONES
SECVNDÆ QVÆSTIONIS.

Prima.

Cõmoda & beneficia huius sacramenti tam habētur absque præsentia reali, q̃ cum ea: igitur superflua.

Finis comedendi Christum atq; suscipiendi hoc Sacramentum est, vt viuamus, habeamus vitam æternam, non moriamur, Christus maneat in nobis, & nos in ipso, quemadmodum testatus est Christus in Ioan. F cap. 6. Cæterùm hæc beneficia atque commoda tam bene haberi possunt, ponendo coniunctionem corporis Christi cum pane & vino per significationem sacramẽtalem, quàm si statuamus realiter vel substantialiter ipsum delitescere in symbolis. Nam id nihil adferet nobis gratiæ vel spiritus, vel instaurationis, quod à Christo existente in cœlo, & fide à nobis percepto, non possumus abundè consequi. Nõ enim potentior est in symbolis latitans, quàm regnãs in cœlo. Neq; præterea censenda erit communio superuacanea, quoniam & absq; illa possumus Christum comedere: nam etsi hoc liceat vbicunque facere, nihilominus vt est nostra infirmitas, ope & auxilio symbolorum adiuuamur, & de sumendis eis expressum habemus Christi mandatum.

Secunda. Christus cõfutauit mãducationẽ corporis sui carnalem.

Deinde repudianda est ea manducatio, qoã Christus confutauit. Sed carnalem sui corporis manducationẽ confutauit, quando egit cũ Capernaitis: igitur est auferenda. Neq; iuuat si

it

A dixeris, Capernaitas ideo repreheosos, quòd existimarint corpus Christi dilaniandū & discerpendom, qussi more ferarum inuitarentnr ad esum bumanæ carnis, quæ cædenda esset & erogaoda, vt fit in macello: nam hoc soleiis prætexere. Non enim refert, an per frusta, an totum simol integrum corpus Christi edatur ad carnslem comestionem inducendam. Neq; enim verum est, quod sit spiritualis esus, si totū corpns manducetur, & carnalis, si per partes B concidatur: nam secundum hanc distinctionē bellna marina ingens, quæ Ionam deuorauit, comedisset illom spiritualiter, quia totum vno transmissn deglutijt.

Aliud simile.

Apertè docet Christus, aliter se accipere spiritualem mandncationem, cùm ascensum in cœlum illis proposuit: eo enim demonstrauit, se de manducatione egisse, qua rem absentem loco & substantia possumus fide comedere. Et vti Nicodemum reuocauerat ab externa & corporali generatione ad C spiritualem, quam animo & interiori homine assequimur: Samaritanamq; subuexit à corporali & externa aqua ad potum, quo animi nostri reficiuntnr, Spiritu S. inquam. Ita Christus Capernaitas, qui de sua carne exterius & carnaliter comedenda iam cogitabāt, docuit eam mandncationem, quam animo percipimus, & fide complectimur.

Tertia ratio.

Nō minus accipimus Christū in verbo q̄ in Eucharistia.

Præterea non minus accipimns corpns & sanguinem Christi in verbo Dei, quàm in hoc Sa-D cramento. Quid enim sunt aliud Sacrameota, Aognstini testimonio, quàm verba visibilia? Imo idem Augustin. vt habetnr de cons. dist. 2. cap. Interrogo vos, ait: Non aliquid minus esse verbnm Domini, quàm Eucharistiam. Hieronymus item in Ecclesiasten attestatus elt, oos in sacris literis carnem Domini mandocare, & cruorem eius bibere. Origenes itidem scripsit super Matth. tractat. 25. & in Numer. homil. 56. Chrysost. super Ioan. hom. 45. & Basilius epist. E 141. Quin & ipsa ratio suadet: nam qood hsbet panis in Sacramento froctus aut gratiæ, per verbum adipiscitur. Et ad hæc, verba clatius qnàm symbola & exprimuot & significant sacramenti rationem. Cùm itaque non ponatnr corporaliter & resliter in verbis hærere corpus Christi, cur magis in pane aut vino id constituemus?

Quinta.

Hnc accedit, qood in 1. Ioan. cap. 1. habemos, nos emnndari & ablui sanguine Christi, quod F sanè fit, qooties ad illum nos conuertimus, & fide & pœnitentia ad illum redimus.

Tam requiritur p̄sens sanguis ad abluendum nos, quā vt à nobis potetur.

Neq; tamen oportet, vt qooties ablnimur, præsens nobis realiter & corporaliter adsit: sed satis est, vt mente fideli capiatur. Vnde poterit etism comedi corp⁹ Christi & sangois bibi absens, quándo præsentia realis tā videtur exigi ad abluendum, quàm ad comedendnm & bibendum, si naturaliter & crassè ista intelligamus fieri.

Vi fidei corpus & sanguis efficiuntur præsentia, non tamē corporalitrr, aut substantialiter.

Veruntamen est aduertendum, qoando dicimus, G corpus & sangoinem Domini fide percipi, nos ista non ponere omnino abesse: efficiuntur enim vi fidei & spiritualiter nobis præsentia. Dicit enim Paulns ad Ephes. Iam nos coosedisse A cum Christo ad dextram Dei in cœlestibus. Idemq; ad Rom. ait, nos spe saluos factos esse Et ad Gal. ait: Quibus ob oculos præscriptus est, & io vobis crucifixus.

Quinta.

Tantū scriptura tradit duplicē aduentum Christi.

Postea scriptura sancta nobis tantū commemorat geminum Christi aduentum, primū humili forma ad redimendum, alterum gloriosa ad iudicandum. Vos autem confingitis singulo quoq; die infinitos. Nam vbicnnq; missatur, aut fideles communicant, statuitis realiter & B substantialiter corpus Christi adesse, cui tamē nec formam humilem cōceditis, neque tribuitis gloriosam, sed medio quodā modo symbolis sacramētalib. alligatis, de quo nec scripturæ loquuntur, neq; vlla efficax ratio adfertur.

Sexta.

Ratio sacramenti magis rōseruatur in significatione q̄ in præsētia corporali.

Item cum cœnam Domini Sacramentū esse omnes cōsentiant, & Sacramenti definitio sit, Visibile sigoum inuisibilis gratię, patet, nos magis eius rationem conseruare quàm vos. Credimus enim coniungi corpus Christi symbolis C per significationem: quiq; vel transubstantiationem, vel corporslem præsentiam adseritis, non effugitis, quin tam impij & infideles Christum comedant. Quod vt sit absurdum, iam demonstratum est.

Regula de bus quæ generaliter nobis credēda pponuntur in scriptura.

Postremò, quando scriptura ssncta nobis aliquid generaliter eredendum proponit, côuenit, vt nos illum modum nobis deligamus (si quis est deligendus) qui sit facilior & expeditior, nec auocet homines, sed poti⁹ maou ducat D ad fidem, atq; ad eum minora panciorăq; consequantur absurda, nec miracula multiplicentur. Id autem vos minimè pręstatis, qui modos delegistis, ad quos tuendos iofinitis opus est miracnlis, & absnrda concurrunt sine modo. Et hæc qno ad cōfirmationem duarum propositionum quæ agitantnr, volo snfficere.

Ad solutiones argumētorū, quas isti suprà induxerant.

VERVM anteqnam aggrediaris mihi obijcere aliquid, volo bona fide præstare, quod tibi snm pollicitus, cùm incipiebas contra me a-E gere in altera nostra disputatione. Suscepisti enim in tuo procemio quandam proninciam, quæ tibi non erat necessaria: videlicet vt osteoderes solutiones, quas oportoisset adhibere argumentis, quæ ego obieceram Doctori Tresshamo, cum quo pridie eius diei disputaueram, & illis dixeram, non fnisse satisfactum.

De argumē to ex Cypriano.

Argumentum meom ex Cypriano istud fuerat: Sicnt in persona Chfisti hnmanitas videbator, & latebat diuinitas: ita Sacramento vi-F sibiliter diuina se infundit essentia, &c. Vode concludebam: Sicut in Christo mansit integra hnmanitas, ita io Sacrameoto esse cooseruandum verum psnem. Cooatus es respondere, collationem Cypriani non debere accipi qno ad iotegritatem duarum naturarum in Christo, sed quo ad latentiam, nimirum quòd sicut in homine Christo latebat diuinitas, sic in accideotibus, id est, in specie & forma panis lateat corpus Cbristi. Hanc arbitraris argumen-G ti esse solutionem. Sed re vera non est: quia scopus Cypriani In ista collatione ooo fuit latentia, vt ipse fingis. Cæterùm ab eo exprimitur satis maoifestè, cum inquit; Vt esset religioni

gloni circa Sacramenta deuotio, & ad veritaté, A
cuius corpus sacramenta sunt, sincerior pate-
ret accessus. Pro me autem quàm verba eius fa-
ciant, consideres: Sacramento, inquit, visibili
diuina se infundit essentia. Quòd si se illi infun-
dit, naturam eius non excludit, vt vos fingitis,
imò potius conseruat: etenim quæ infundun-
tur alicui, nequaquam ipsum perdũt. De laten-
tia verò quam causaris, ego quoq; illam habeo
communem tecum: nam corpus Christi, quod
significatur Sacramẽto, nequaquam in illo vi- B
detur, sed latet, sicuti in Scripturis dicitur latẽ-
re sensus sub literis. Latentiam ergo tuam & e-
go habeo, sed tu naturarum integritatem pror-
sus reijcis, quam Cyprianus exprimit. Ad id
verò quod postea inducis de Athanasio, idem
sentio quod & tu respondes, non debere simile
tenere quoad omnia, sed tantũ quo ad illa, quæ
exprimuntur. Videas itaq; Athanasium aper-
tè dicere, Christum ex duabus naturis consta-
re, & simile ducit de homine, qui duabus item C
rebus componitur. Hucusq; tenet similitudo,
non vlterius extendi debet. Ita Cyprianus ex-
primit diuinam essentiam se infundere sacra-
mentis, vt in persona Christi videbatur hu-
manitas, & latebat diuinitas, nil dico, quod i-
pse non habeat, nihil accipio quod ipse non of-
ferat, nil exterius accerso, tantùm dico, vnà cũ
eo hæc duo in Eucharistia haberi, scilicet diui-
nam essentiam, quæ infunditur, & sacramenta,
quibus infunditur. Tu verò hic alia inducis de D
separatione diuinitatis, quæ non sunt ad pro-
positum. Quòd si diuina essentia perdat sacra-
mentorum naturas atq; substantias, quibus in-
funditur, tunc simile de Christo prorsus locum
non habet.

Legat eius epistolas Synodales, legat Platinam, legat Trithemium et semper leges fuisse et sanctissimũ & fidelissimum pontificẽ Gelasium.

Ad Gelasium verò quem citaueram, respon-
des, illum partim fuisse Nestorianũ, & partim
nõ. Et aiebas non sequi: Is nõ fuit ex toto Ne-
storianus, ergo ex parte nõ fuit: ideo subdebas
licuisse eum negare, sed tamen confingebas a- E
pud eum, quod scribitur (Nõ desinere substan-
tiam vel naturam panis & vini) habere secum
interpretationem: quoniam adiectũ est: (Per-
manent tamen in suæ proprietate naturæ) id
est in accidentibus, quæ habent nutriendi fa-
cultatem, retinent eundem saporem, eandem
figuram & colorem, &c. Sed hoc non est dilue-
re argumentum. Quod enim primum insimu-
las Gelasium hæreseos Nestorianæ, mihi est no-
uum & inauditum, non laborauit iste vir ea in- F
famia. Tua præterea expositio, quod panem &
vinum sentiat manere in suæ proprietate natu-
ræ, id est, in accidentibus, aliena est: nã per pro-
prietatem naturæ non intelligit nisi propriam
naturam, quã substantiam appellamus. Et hoc
demonstro: quia si tua interpretatio admitta-
tur, tunc prorsus inefficax est argumentũ Ge-
lasij. Nam contra Eutychen agit, qui volebat,
corpus Christi non mansisse, verùm in diuini-
tatem conuersum: & argumentatur à natura sa G
cramenti Eucharistiæ, quod vult habere duas
partes, nimirum panem & vinum, quæ symbo-
la sunt, & res Sacramenti, id est, corpus & san-
guinem Christi, & ratiocinatur: Si duo hæc in-
tegra manent in Sacramento, ergo & in Chri-
sto sunt duæ integræ naturæ. Vnde vos, cùm
per transubstantiationem auferatis panem, &
accidentia substituatis, argumentum prorsus
eneruatis. Nam & Eutyches concessisset, abla-
ta corporis substantia & in diuinitatem cõuer-
sa, eius accidentia superesse, vt homo videri pos-
sit, cùm tamen reuera homo non sit.

Nec aduersatur quòd ex Augustino citas;
Christum eadem carnis forma atq; substantia
venturum, quemadmodum ire visus est in cœ-
lum, quasi substantiam ibi proprietates intelli-
gat & accidentia, quod neutiquam verum est,
imò contra te facit. Nam vult ibi Augustinus,
cum vera humanæ naturæ substantia Christũ
venturum: nec alio pacto accepit Gelas. ma-
nere substantiam panis. Deinde locum ex senten-
tijs Prosperi, Sicut Christi persona constat ex
Deo & homine, cùm ipse Christus verus sit
Deus, & verus sit homo, quia omnis res illarũ
rerum naturam & veritatem in se continet, ex
quibus conficitur, &c. Conatus es eludere, di-
cendo, Sacramentum esse illud externũ, quod
apparet oculo: rem autem sacramenti corpus
Christi. Nam ibi Augustinus vocat (ipsum &
non ipsum) inutilis est responsio: quia ex Au-
gustino rursus habes, quod ex Cypriano & Ge-
lasio audieras, videlicet idem contingere huic
sacramento & Christo, nimirũ vt ex duab. ve-
ris naturis constet. Et oportet, vt diligẽter ver-
ba expendas quibus dicitur: Quod omnis res
illarum rerum naturam & veritatẽ continet, ex
quib. conficitur. Confici autem hoc Sacramẽ-
tum ex pane & vino quis dubitat? Vnde si con-
tineat illarum rerum tantũ accidentia, nõ con-
tinebit, vt dicit Augustinus illarum rerum na-
turam & veritatem.

Ad Augustinum verò ad Dardanum, quod
oporteat Christi corpus esse in vno loco certo
propter veri corporis modum, aiebas respon-
dendum, quo ad humanam formam, sed inuisi-
bili specie, vt est in Sacramẽto, posse esse in mul-
tis locis. Hîc quoq; nihil respondes. Non enim
mihi expendis illa verba, (propter veri corpo-
ris modum:) nam substantia, quæ caret modo
corporis, non est verum corpus: & ita in Eu-
charistia non ponetis verum corpus Christi.
Deinde non recenses plenè argumentum meũ
ex Epist. ad Dardan. Nam dicebam, Cùm Au-
gustinus non audeat tribuere animæ Christi,
vt simul & eodem tempore potuerit esse & in
inferno, & in paradiso, hoc est, in cœlo cũ latro-
ne, quomodo id corpori concedemus, quod nõ
est spiritus, quemadmodũ anima? Hoc meum
erat argumentum, quod adhuc & inuictum &
insolutum manet.

De Theodoreto, asseruisti eum habere eun-
dem sensum, cùm dicit, Panem non mutare na-
turam, quem alij patres habent, cùm aiunt, Pa-
nis & vini manere naturas. Intelligunt enim
proprietates, id est, accidẽtia. Hoc etiam quàm
nihil ad rem faciat, ad ea te remitto, quæ dixi-
mus de Gelasio. Nam vtrique agebant contra

Gennadius Theodoreto bonũ testimonium reddit.

eundem Eutychen: & nihil concluderent, si A pro substantia vel natura panis, quã dicunt ma- nere, intelligerent accidentia. Atqui ita exponi- mus Theodoretum, vt consentiat cum omni- bus alijs patribus, à quibus proculdubio panis in Eucharistia retinetur.

De Theodoreto habes alibi, & in 12 histor. Tripar.

Fatebaris postea vera esse, quæ Origenes ha- bet in fragmen super Matth. cap. 15. Quòd scili- cet materiale panis huius in secessum vadat: & aiebas, ipsum se interpretari, iubens, vt non in hæreremus carni & sanguini, sed reciperemus B sacramentum verbi. Et ita inferebas verti hoc symbolū in cineres malis, sanctitate traseun- te, vt Cyprianus loquitur. Miror, te distinctio- nem hîc facere bonorum & malorum, cùm ge- neraliter loquatur Origenes de materiali hu- ius panis, & velit Christi verba ostendere vera esse, cùm dixit: Quod intrat in os, non coin- quinat hominem, sed in ventrem mittitur, & in secessum vadit. Mouerat sana quæstionē, quo- modo hoc verum esset de pane Domini, quòd C in secessum vadat. Responsio eius est, hoc intel- ligendum esse quo ad materiam, non autē quo ad sa: ctificationem. Tu autē videris statuere, hoc tantùm intelligendū esse quoad malos, & ponis, simile esse ei quod Cyprianus refert de conuersione in cinerem. Vbi quæro ex te, quid sit illud, quod in cinerē conuertitur? Non cor- pus Christi: quippe nefas esset: non accidētia, nisi velis ea parere substātiam. Scio, confugies ad miracula, hoc est, Deum creare nouam ma- D teriam, vel pristinam redire facere: sed ista nun- quam cogitauit Origenes, cuius iam ex me pla nam sententiam audiuisti. Quodq; adducis ex Cypriano, miraculum fuit, ac propriè ab eo po tuit dici, vt fieret conuersio in cineres: quia il- le panem retinet, qui conuerti per miraculū po tuit. Sed vos, cùm remoueatis panis substantiā, nihil habetis quod dicatis conuerti vel in cine- res, vel in excrementa. Vnde si velitis nouam materiam creari, ibi non debetis conuersionē, E sed creationem statuere. Demumq; ue, vt dixi, sententia Origenis est vniuersalis, tam bonos, quàm malos respiciens.

Irenæus quoque, dum ait: Panis, in quo gra- tiæ actæ sunt, corpus est Domini. & rursus: Eum, qui ex creatura panis est, accepit, ac gratias egit dicens, Hoc est corpus meum: & calicem simi- liter, qui est ex ea creatura, quæ est secundum nos, suum sanguinem confessus est. Responde- bas, omnia hæc referenda esse ad panem ante F consecrationem: quandoquidem tum est crea tura secundum nos, sed iam ex ea materia, acce- dente verbo, fit corpus Christi, nec manet illa creatura pristino modo. In responsione tua duo committis vitia, quia primò non satisfacis verborum sensui. Nam Irenæus quàm apertis- simè de eo, super quo gratiæ actæ sunt, pronun tiat, & quòd sit panis, & corpus Domini: nam gratias actas esse, tempus notat præteritum, & tamen adhuc nominat panem. Deinde tacitus G præteris illam similitudinem, quam ego maxi- mè vrgebam: Quemadmodū panis à terra per- cipiens vocationem, non amplius est commu- nis panis, sed fit Eucharistia, ex duabus rebus cōstans, terrena & cœlesti: sic & nostra corpo- ra percipientia Eucharistiam nō sunt amplius corruptibilia: & concludebam talem esse in sa- cramento mutationē panis, qualis est nostro- rum corporum. Hic nihil dicis.

Obiectus est Gregor. in Regist. qui ait: Tam azymum quàm fermentatum dum sumimus, vnum corpus Domini nostri saluatoris effici- mur. Occurrebas, eum nil aliud velle, nisi sacra mentum posse confici tam ex azymo, quàm ex fermentato: non quòd intelligat panem mane- re. Hic similiter confugis ad solitam strophā de pane ante cōsecrationem. Sed hoc quin facias, obstant verba Gregorij: nam inquit, Tam azy- mum quàm fermentatum dum sumimus. Et verbum præsentis temporis, denotat manifestè nos in communione sumere vel azymum, vel fermentatum panem: neq; enim sumitur sa- cramentum, nisi post consecrationem.

Hic pugnas cum antea genista priori.

Verba Epiphanij, quibus eram argumenta- tus, prolixe voluisti legere, quę ita habent: Sur- rexit in cœna, & vt gratias egisset, dixit, Hoc meum est, & hoc & hoc. Et videmus quod non æquale est, neque simile, non imagini in carne, non inuisibili deitati, non lineamentis mem- brorum: hoc enim est rotundæ formæ & insen sibile, quantum ad potentiam, & voluit per gra tiam dicere, Hoc meum, & hoc & hoc, & nemo non fidem habet, &c. Hoc tu interpretaris, id quod est sub rotunda figura esse insensibile, & infers, ex ijs intelligi licet, quod quisquis non credit ibi esse verum corpus Christi, excidit à gratia & salute. Argumentū meum fuerat iodu ctum ad probandū, corpus Christi dictū fuisse à Domino de pane, quod aduersarius meus ne- gabat: nam absurdū esse aiebat, si vel panis vel accidentia dicerentur esse corpus Christi. Con tra eum induxerā ista Epiphanij verba, in qui- bus apertè dicit de eo, est rotundę formæ, Chri stum voluisse per gratiam dicere: Meum est, & hoc & hoc, id est corpus: Et ipsum rotundum, vt intelligas panē esse, appellat insensibile, quò ad potentiam, quod nequaquam sentiendum est de corpore Christi: subdit enim, Dominum verò nostrum nouimus totum sensum, totum sensitiuum, &c. Neque rursus quando ait: Hoc enim est rotundæ formæ, potes intelligere acci dentia, quia illa sunt ipsa rotunditas, non formæ rotundæ, in genitiuo casu. Nec demonstrari po test corpus Christi, cùm ipsum rotunda forma non afficiatur. Quare stat & firmum est, quod inde inferebam, Corpus Christi iuxta Epipha- nium de pane dici: Et miror, te suscepisse vella dissoluere argumenta, quę minimè soluta fuerant, nihil attigisse de Basilio, Didymo, Cy- rillo atq; Vigilio. Et hæc me scito non tantùm cōmemorasse vt starem promissis, verùm etiā quo non sine fructu essent, quæ in prima dispu tatione obieci, quibus asserebas te verari, ne qui audiuerant, seducerentur. Fuit itaque ope- ræprecium, vt quæ non ad seducendum, verùm ad docendum dixeram, vt finem assequeren- tur, hoc pacto confirmare. Nunc autem per me

tibi

tibi sit potestas obijciendi quicquid volueris. A CHEAD. *Bonam partem consumpsisti temporis, quo potuissemus disputare, in his tuis recensendis, & nunc videris id instituere, vt ego personam mutem, & fiam ex opponente respondens: quod ego non admisi, cùm illas proposui solutiones, quæ conueniebant tuis argumentis, ab initio prioris disputationis. Eram quippe respondens. Nunc autem à te commemorata sunt extra tempus, quod fieri non debuit.* MAR. Nihil à me hic peccatum est: nam confirmare suas quæstiones antequam disputetur, & commu- B nire firmis rationibus, mos est receptus ab omnibus qui disputant. Et cùm obijciendi tempus fuerit breue, non potui expedire quas habui præcipuas rationes: ideo vt non viderer asserere falsa & temeraria, saltem hoc loco fuerũt explicanda. Confutationem verò tuarum solutionum recepi me hoc tempore allaturũ, quod omnes testari possunt, qui & nunc adsunt, & tunc adfuerunt. Atque id temporis idoneam causam reddidi, cur tum supersederim ab eius- C modi tractatione, quo scilicet non ageremus, actum, & non cogerentur auditores ea die nihil ferè audire aliud, præter argumenta, quæ pridie eius diei tractata fuerant. Mihi etiam nõ placuit, vt ea arte me cogeres, vt disputarem tecum, non pro meo, sed pro tuo arbitrio: nam cùm tunc essent meæ partes obijciendi, liberũ me seruare volui, vt inducerem argumẽta, quæ decreueram: non autem illa tractarem, quæ ipse proposuisses. Et tamen si me tunc vrsisses, D ac institisses vt res perageretur, morem tibi gessissem: sed cùm tacueris, visus sum mihi, te consentiente, negotium posse differre in hunc diem. Nec debet adeo molestum esse tibi, si nunc paria refero, his quæ mihi tu intulisti. Iustius quippe est, vt ego mea defendam, quàm par fuerit, vt tu aliena susciperes tuenda. CHEAD. *Sed ego te non cogi mutare personam: siquidem tunc obijciebas, & ego respondebam. Nunc verò quid agã? Detur nobis saltẽ alius dies ad agendũ.* E

Id negarunt Domini Visitatores posse fieri, ego alioquin eram contentus.

CHEAD. *Itaq; quando mutandæ sunt personæ, nunc ego istuc veniam, & tu huc accedas, si visum fuerit, vt ego istis respondeam, & tu obijcias.* MAR. Per me tibi liberum est agere quod volueris, si detur alius dies, gaudebo: quod si non potest F fieri, & nunc velis exequi, per me mihi est, agas quicquid volueris.

Domini Visitatores iterum fecerunt ei liberum, vt faceret vtrum vellet.

CHEAD. *Quandoquidem sic visum est, pergamus. Transubstantiari panem & vinum in corpus & sanguinem Christi, sic probo. Sexto capite Iohannis* G *commemorantur quinque species panis. Prima, qua refecta est multitudo, vnde Christus ait: Quæritis me, quia manducastis panem. Secundus panis est fides, de quo dicitur: Operamini cibum, qui non perit, sed qui* A *permanet. Illi dixerunt, Quid faciemus? & Christus respondit, Hoc est opus Dei, vt credatis. Tertius panis est Manna: de quo dicitur, Patres vestri manducauerunt Manna in deserto, & mortui sunt. Quartus panis est Christus: vnde inquit, Ego sum panis vitæ. Quintus panis non est ille, quem intelligebant Capernaitæ, id est corpus visibile, sed inuisibile, id est panis sacramentalis: litigabant enim de hoc genere panis. Itaque Christus respondet: Panis, quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita. Qui non est* B *alius panis, quàm is qui à Christo post in cœna dabatur, cum dixit, Hoc est corpus meum: nec alius, quàm qui pependit in cruce. Quid si caro est: non igitur est panis.* MAR. Panis ille, de quo agitur 6. Ioan. & quem tu nunc in argumento accipis, est verè caro & corpus Christi, appellaturq; panis per metaphoram, quæ aptissima est atque pulcherrima. Et translatio in eo sita est, vt quemadmodum panis nos nutrit & alit naturaliter, ita caro Christi spiritualiter & fide manducata, nos C alit, quo ad animam, & quo ad corpus. Et cùm argumentaris: In cœna dedit Christus hanc carnem, quæ metaphoricè dicitur panis: igitur auferenda est naturalis substantia panis. Nego consecutionem: nam hoc sacramentum ad illam manducationem spiritualem carnis Christi, quam metaphoricè panem vocabat in 6 Iohan. symbola adiecit & externam manducationem veri panis, vt illa spiritualis adiuuaretur, & efficacior esset. Quid enim prohibet, quin i- D bi promittatur caro Christi danda pro mundi vita, sed non simpliciter ac nudè postea data sit, verùm symbolis panis & vini adiunctis? CHEAD. *Quod dabatur in cœna, est panis quem promisit Christus Ioan. 6. sed panis ille erat caro sua: & ne dubitaret quis, qualis nam esset caro, adiungit: Quã dabo pro mundi vita: sed illud quod dabatur pro mundi vita, non erat substantialiter panis: ergo neque hoc, quod dabatur in cœna, fuit substantialiter panis.* MAR. Quod dabatur in cœna, non fuit solùm E panis, qui habetur Iohan. 6 vt in antecedente accipis, sed habuit etiam, quemadmodum dixi, panem naturalem adiunctum pro symbolo, & is panis symbolicus erat caro Christi tradenda in mortem pro salute nostra. Et dum quæris, quomodo panis, qui dabatur, fuit caro: respondeo, non substantialiter, sed vt loquuntur, sacramentaliter, id est, per significationem. Et sensus Iohannis est, Christi carnem dandam in crucem pro salute nostra, panem esse, id est, cibum F spiritualem; quo per fidem sustentamur, isque cibus nobis in communione verbo Dei & symbolis offertur. Vnde si intellexisset in Iohanne panem symbolicum, cùm tunc non daret illũ, dixisset: Panis quem ego dabo, caro mea erit, sed dicit (est) in præsenti, ac si dicat: mea caro est panis metaphoricè, quam meam carnẽ dabo, scilicet in crucem, pro mundi vita. CHE. *Christus in 6. cap. Ioan. dixit, Panis, quem ego dabo, caro mea est: sed dabat tam carnẽ in cœna, quæ pependit* G *in cruce, igitur ex scripturis, in cœna dedit realiter carnem suam: nam quod promiserat tunc, in cœna præstitit, dando corpus, quod erat pro mundi vita daturus. Symbola itaq; in cœna fuisse adiecta cõcedimus, sed sub-*

Panis ille, de qua agitur à Ioan. est metaphoricus.

Excutiuntur verba Ioan. ca. 6. Panis, quẽ ego dabo, caro mea est.

A *stantiam illorum symbolorum dicimus esse carnē Christi, propter inducta verba, Panis quem ego dabo, caro mea est. Vnde potest hic transubstantiationem esse.* MAR. Quòd in cœna dederit verum corpus suum, semper sum attestatus, verùm illi adiecit symbola panis & vini, vt iam dixi, & tu modò, vt audiui, fateris: sed in tuo argumento incidis in æquiuocationem, quia transis à pane metaphorico ad panem verum & naturalem. Quod enim dicit Christus, Panis quem ego dabo, &c. B Per panem nō significat symbolum, hoc est, naturalem panem dandum in cœna, sed exprimit metaphoricum epithetum carnis suę, quod nimirū esset nobis pro pane, vel instar panis, cuius proprietatis vt admoneamur, & intelligamus, carnem Christi panem esse allegoricè, voluit in cœna tradere naturalem panem, dicens: Hoc est corpus meum, id est, meum corpus pro vobis tradendum, si fide & spiritualiter à vobis manducetur, est pro pane, vel instar panis ad vos nutriendos & sustentandos. C CHE. *Eodem modo loquor de pane quo accipitur in Euangelio. Vt quinta species distincta sit à quarta, quæ est, Ego sum panis viuus. Vnde quinta species non erit allegorica panis, sed it de quo Dominus dixit, Panis, quem ego dabo, caro mea est. Alius igitur panis non erit, nisi caro mea, licet sub alia forma, ne confundamini: hoc autē dixit, vt præmuniret eos, ne litigarent Apostoli de corpore cōedendo. Christus alioqnin promisisset, quod non præstiterit: & idcirco, Dabo, inquit: nondum enim venerat* D *tempus. Neq; est quod dicas, corpus vel carnem Christi futuram instar panis: non enim promissio Christi facta sic habet, sed simpliciter cōtinet panem dandum, esse carnem. Hoc idem confirmat Cyrillus, cùm inquit, Ne dubites an hoc verum sit, eo manifeste dicente, Hoc est corpus meum, &c. sed suscipe verba saluatoris in fide, tametsi sensus non docet.* MAR. Argumentatio prolixa est, cui vt satisfiat, eam ad duo capita redigo, videlicet ad sermonem Christi, qui habetur Ioannis sexto, & ad Cyrilli sentētiam. Quo ad sextum cap. Euangelistę, plura genera panis E ibi tractari non diffiteor: quòd tamē abs te bene distinguantur, minimè concedo, & nō multum curo. Egisse tamen Christum de sui manducatione, & promisisse daturum seipsum ad manducandum, admitto. Panem enim ait se daturū, quæ sit caro sua, quæ danda erat pro mundi vita. Tu dicis, quis est iste panis? Christus respondet, Caro mea. & addit, Dabo eam pro mundi vita: & sic data, est panis vester, si eam fide perceperitis. Dicebat ergo, se daturum car- F nem suam in crucē, & ad manducandū, eamq; panem appellauit metaphoricè. Atq; hoc pacto Iudæus litigantes ducuit spiritualem sensum. Quod vt clarius faceret, subiecit: Verba quæ ego loquor, spiritus & vita sunt: vt intelligerēt, manducationem non fore carnalem, sed spiritualē per fidem. Cui postea in cœna postrema symbola coniunxit, quorum nunc non meminit: sed quod panem nominat, ad carnē suam G refert, quæ, dum communicamus, spiritualiter à nobis manducatur, quod præcipuum haberi debet in perceptione sacramenti. Atq; id Ioan. intelligens, in euangelio suo institutionis sacramenti, cùm describit postremam cœnā, non meminit, quia hic de ea satis abundè locutus erat: Idcirco præstitisse concedo in instituendo sacramentu, quod antea in 6. cap. dixerat, quia dedit carnem suam ad manducādum, sed cum symbolis. Et quod obijcis, Christum non dixisse instar panis futuram carnem suam, nihil est: quia in tropis huius generis non semper exprimitur nota similitudinis. In scripturis.n. Christus dicitur agnus, non instar agni: & Deus appellatur ignis, neque additur, sicut ignis. Quod verò futuro tēpore dicitur, dabo, ideò est, quia caro, quam comedimus in sacramento, est prout passa & crucifixa fuit, quæ nondum adhuc euenerat, cùm ista loqueretur Christus, sed futura erant: nobis tamen dum cōmunicamus, semper esse debent ob oculos. Et quod attinet ad Cyrilli sentētiam, respondeo: me nil dubitare, quin ille panis, qui nobis traditur in hoc sacramento, sit corpus Christi, sed eo modo, quē docet scriptura. CHE A. *In cœna stetit promissis, ergo quod tunc dedit, caro erat pro mundi vita tradenda, illa, inquam, quæ pepēdit in cruce: & hoc attestatur Cyrillus, vt dixi.* MAR. Stetit Christus promissis, vt dicis, & dedit carnem suam, quæ apud Ioan. appellatur panis metaphoricè: at dando corp⁹ suum & carnem suam, quæ tradenda erant in crucem, vt spiritualiter manducarētur, vnà etiā panem verum & naturalem dedit. Neq; aliud præterea vult Cyrilli sententia. CHE. *Ergo hoc dabis tandem, fuisse verum corpus & veram carnem, quod dabat in cœna, sed simul cum pane.* MAR. Verum fuit corpus & vera caro, sed dabatur significatione. CHE. *Dedit carnem quæ pependit in cruce, & id corpus quod crucifigebatur, sed non spiritualiter pependit in cruce, nec panis naturalis crucifigebatur: igitur ille panis apud Ioan. non accipitur metaphoricè, sed realis Christi caro est intelligenda.* MART. Tu inuoluis multa, quæ à me sunt euoluenda, vt negem falsa, & concedam quæ sunt vera. Dixi iam, & nunc repeto, æquiuocationem te admittere, quia pro pane metaphorico tu mihi semper opponis panē datum à Christo in cœna, qui verus & naturalis fuit, & huius allegoriei, id est, carnis Christi signum. Nunquam verò tibi concessi, neq; cōcedam, Christū in Ioan. 6. promisisse panē symbolicum, sed eum, qui metaphoricè sumptus idem est cū carne. Et in cœna postrema illum allegoricum panem, id est carnem suam, dedit ad manducandū spiritualiter, & non solùm stetit promissis, sed plus dedit quā promiserat, addendo symbola. Et quod sumis in argumento, corpus Christi nō pependisse in cruce spiritualiter, & panem naturalem non fuisse crucifixum, aut pro nobis traditum, nihil habet momenti. Quandoquidem verba Christi satis attestantur corpus eius aliter à nobis manducari, & aliter fuisse crucifixum: quia manducationem istam spiritualem esse voluit Dominus, quando à carnali reuocauit Capernaitas. Pendere verò in cruce, & mori, actiones fuerunt naturales: vnde in argumento peccas, progrediendo à substantia ad qualitatem, & à re ad modum. Vnde corpus manducari à communi-

In cap. 6. Ioan. per panem Dominus symbolum sacramenti nō intellexit, sed carnē suā.

Vt carnis suæ admoneremur, q verè est panis noster spiritualis, & dicitur, dedit in cœna panē naturalem.

Semper iste versatur in æquiuocatione.

Declaratur quæ fuerit promissio Christi in 6. cap. Ioannis.

A municantibus damos, nō aotem eo modo quo pepeodit aut crucifixum eſt. Et miror te hoc obijcere, qui non dares ita Chriſtum fuiſſe crucifixum, vt illum ponis operiri tuis ſpeciebus. CHEAD. *Dominus promiſit ſe doturum panē, qui eſſet coro ſua, quæ tradenda erat pro mundi vita. Sed bunc panem, quemodmodum Dominus Doctor fatetur, non dedit niſi in cœna: ergo in cœna dedit veram carnem tradendam pra mundi vita. Et bæc propoſitio, panis eſt corpus Chriſti, eſt impoſſibilis, niſi accipiamus per figuram & ſignificotionem: ergo oporB tuit eſſe tronſubſtantiationem ad hac, vt daret verum corpus ſuum.* MAR. Dediſſe Dominum in cœna quod promiſerat, conceſsi, non tamen dedi quòd non niſi in cœna id præſtiterit Dominꝰ. Nam quotieſcunq; credimus, Chriſtū vere crucifixum pro nobis, carnem eius manducamus, quæ dicitur panis metaphoricè. Cæterū quod in cœna huc maximè præſtiterit, fateor: neque to debes accipere me dixiſſe, quod ibi ſolū fiat. C Sed quid eſt hoc argumenti: Chriſtus ſecum cœnantibus dedit carnem ſuam, & illa dicta eſt panis metaphoricè apud Ioannem, eò quod nobis ſit inſtar panis. Igitur non dedit etiam panem verum & naturalem? Iſta non pugnant inter ſe, imò optimè conſentiunt, & vtrumque

Dominus ſe mandu candum & in cœna & extra cœnā præbet credentibus.

A ſimul verum eſt. Neqoe impoſsibilis eſt propoſitio, quód panis ſit corpus Chriſti: qoia per ſignificationem accipitur. Et Auguſtinus teſtatur, ſacramenta habere nomina rerum, & corpus illod quod nobis per ſignificationem offertur, verum eſt, & non confictum. CHEAD. *Illud quod promiſit & datum eſt in cœna, erat vero caro Chriſti, ergo dedit veram cornem, non panem. Et caro data pro mundi vito, non erot ſpiritualiter vera caro, ſed carnaliter vero caro, & nullo modo panis notu-* B *rolis: ergo euincitur tronſubſtantiatio.* MAR. Dedit carnem, quemadmodum promiſit, veram, ſed ſpiritualiter manducandam, & vnà etiam dedit ſymbolum. Quoties tibi dicam? dedit vtrumque. Quæ eſt iſta conſequutio? Dedit hoc: igitur cùm hoc non dedit, etiam illud? Et carnem Chriſti non dicò eſſe ſpiritualiter carnem, ſed veram: ſpiritualiter autem applico ad noſtram manducationem & noſtrū percipiendi modum. CHEAD. *Hoc igitur con-* C *cedes, Chriſtum dediſſe veram carnem in cœno.* MART. Dedit veram carnem fide percipiendam, atque ſpiritualiter manducandam, ſed vnà cum ea dedit etiam ſymbola.

Non eſt impoſſibilis propoſitio hæc, Panis eſt corpus Chriſti.

Hic Domini Viſitatores Regij dixerunt, diſſolutionem argumenti ſatis intelligi, quam ego adferrem, & ideò illum debere vltrà progredi.

CHEADZEVS.

D*Abisne fidem vni aut alteri teſti meæ ſententiæ?* MARTYR. Poſſent eſſe huiuſmodi, qoibus fides non ſit adhibenda Quid vteris iſta præfatione? nominato eos, & ſi fide D digni fuerint, fidem eis habebo. CHEAD. *Ambroſius Tranſubſtontiationem ponit in libro de ijs, qui initiantur myſterijs, capite nono & vltimo. Vbi in priore parte capitis babet, non eſſe panem quem naturo formonit, ſed quem benedictio conſecronit. Et bic reſpondere non potes, quo ad viſum factam eſſe mutationem, quio poſteo ſubdit, naturam mutatam. Et exemplo docet, quio virga, quam tenebat Moſes, notura verſo in ſerpentem, non ſecundum viſum Verba eius hæc ſunt. Probemus non hoc eſſe quod natura formauit, ſed* E *quod benedictio conſecrauit, maioremq́; vim eſſe benedictionis quam naturæ: quia benedictione etiā ipſa noturo mutotur. Virgam tenebat Moſes, proiecit eam, & facta eſt ſerpens: rurſus opprebendit caudam ſerpentis, & in virgæ naturom reuertitur. Vides igitur propbetica gratia bis mutatam eſſe naturam, & ſerpentis, & virgæ? Currebant Ægypti flumina puro aquarū meatu: ſubitò de fontiū venis ſanguis cæpit erumpere. Non erot potus in fluuijs, rurſus ad propbetæ preces, cruor* F *ceſſauit fluminum. Hic vides, Ambroſium teſtari mutationem naturæ, id eſt, tranſubſtontiationem.* MART. Bene habet: agnoſco verba Ambroſij, ſed perge vlterius. CHEAD. *Circumcluſus vndique erot populus Hebræorum, binc Ægyptijs vallatus, inde mari clauſus, virgam leuauit Moſes, ſeparouit ſe oqua, & in murorum ſpeciem congelauit, otque inter vndas vio pedeſtris opparuit. Iordanis retrorſum conuerſus contra naturā, in ſui fontis reuertitur exordium. Nónne claret naturam vel mari-* D *timorum fluctuum, vel fluuialis curſus eſſe mutotom? Sitiebat populus patrum, tetigit Moſes petram, & oqua de petro fluxit. Nunquid non præter noturā operata eſt grotia, vt oquam vomeret petra, quam non bobebat naturo? Marotb fluuius omariſsimus erat, vt ſitiens populus bibere non poſſet: miſit Moſes lignum in aquam, et omaritudinem ſuam aquarum naturo depoſuit, quam ſubitò gratia temperauit Sub Eliſæo propbeto, vni ex filijs propbetarum excuſſum eſt ferrum de ſecuri, & ſtatim merſum eſt. Rogauit Eliſæum,* E *qui amiſerot ferrum, miſit etiam Eliſæus lignum in aquam, & ferrum natauit: vtique & boc præter naturom factum eſſe cognoſcimus. Granior eſt enim ferri ſpecies, quàm aquarum liquor. Aduertimus igitur maioris eſſe virtutis grotiom quàm naturom, & odbuc tamen propbeticæ benedictionis numeramus gratiom. Quòd ſi tontum valuit humana benedictio, vt noturā conuerteret, quid dicimus de ipſa conſecrotione diuina, vbi verba ipſo Domini ſeruatoris operantur? Nam ſacramentum iſtud quod accipis, Chriſti ſermone confi-* F *citur. Quod ſi tantum voluit ſermo Heliæ, vt ignem de cœlo deponeret, non valebit Chriſti ſermo, vt ſpecies mutet elementorum? De totius mundi ope-*

ribus legisti, quia ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt. Sermo ergo Christi, qui potuit ex nihilo facere quod non erat, non potest ea quæ sunt, in id mutare quod non erant? Non enim minus est, nouas rebus dare quàm mutare naturas. Hinc etiam liquet, Ambrosium velle mutari naturas. M A R. Perge legendo: quòd si cunctaris, ego ipse legam. Vera vtiq; caro Christi, quæ crucifixa est, quæ sepulta est, veræ ergo carnis illius sacramentũ. Ipse clamat Dominus Iesus, Hoc est corpus meum. Ante benedictionem cœlestium verbo- B rum alia species nominatur, post consecrationem corpus Christi significatur. Ipse dicit sanguinem suum, ante consecrationem aliud dicitur, post consecrationem sanguis nuncupatur. & tu dicis, Amen. C H E A D. *Legam vsque ad finem, si volueris.* M A R. Ad finem hoc habetur. Nec dicamus quomodo regenerati sumus, nunquid in ventrem matris nostræ iteratò introiuimus & renati sumus? Non agnosco vsum naturæ: sed nullus hic naturæ ordo, vbi C excellentia gratiæ. Denique non semper vsus naturæ regenerationem facit. Huc vsque ille.

Quia Christi caro est vera, ideo hoc est verè illius carnis sacramentum.

Corp⁹ Christi significatur: Post cõsecrationẽ sanguis nũcupatur.

Iam vides, nos Ambrosium non contemnere, tametsi scio esse doctos viros, qui ista commentaria de Sacramentis habeant suspecta, & putent non esse Ambrosij, quod tamen ego non curo, & facilè illos admitto. Neq; me latet, Roffensem, vt ostenderet hos libros verè Ambrosij esse, testimonium Augustini in procœmio de Doctrina Christiana citasse, quod ibi dicat, Am D brosium scripsisse librum de Sacramentis. Si quis verò citatum locum perlegat, nil tale inueniet. C H E. *Habetur apud August. in lib. 2. Retract. quando commemorat libros de doct. Christ. ibi inquit, Ambrosium scripsisse librum, siue de sacramentis, siue de prophetia, & illud caput solet præfigi loco procemij libris de doctrina Christiana: sed nunc Roffensem non suscipio defendendum.* M A R. Memini: & quidẽ ad hæc Augustinus contra Iulianum, scripsisse, ait, Ambrosium de Sacramento, vel de philoso E phia, licet ex his, quæ ibi dicuntur, non constat de his libris agi, quos modo excutimus. Cæterùm vt iam dixerã, hic non contendemus: nam libros istos à Imitto Ambrosij, & respondeo, eũ nihil aliud hic voluisse probare, quàm mutationem panis vocatam à nobis sacramẽtalem: neque id velle, vt natura panis in ea tollatur. Et hanc esse eius sententiam, satis liquet ex lib. 4. de Sacramen. cap. 4 vbi scribit: Si ergo tanta vis in sermone Domini Iesu, vt in iperent esse F quæ non erant, quanto magis operatorius est, vt sint quæ erant, & in aliud commutentur? Hic apertè duo ponit: primum, symbola maneree quæ erant: quod intelligẽdum est, nõ vt vos asseritis de accidentibus, sed de substantia: nam relatiuum (quæ) illud nobis indicat. Alterum est, quod mutantur in aliud, quia ex pane communi fit sacramentum. Nec est mutatio ista vulgaris, sed quæ naturam superet. Et ad ea, quæ dicit ab initio capitis, naturam mutari, re- G spondeo, contra me non facere, quia talem mutationem concedu naturarum, vt suscipiant alias conditiones, & ascendant nouum gradum:

Aliqui habuerũt suspectos libros Ambrosij de sacramentis.

Ambrosius vult, vt in sacramento symbola sint q̃ prius erant.

sacramenta enim fiunt, quod antea non erant. Ad exempla verò, quæ hic ponuntur ab Ambrosio, respondeo, multiplicia esse, idcirco ad duo genera illa redigo. Nam quædam enumerat, vbi prorsus abijcitur prior natura, vt contigit in virga Mosis, quando conuersa est in serpentem, & in aquis Ægypti, cùm mutarentur in cruorem. Et alia sunt, in quibus manente priori substantia, tantummodò accidentalis mutatio facta est. In quo genere sunt, diuisio maris rubri: Iordanis recessus: aquæ Marath sanatæ: petra dans aquam, & ferrum natans. His itaque similibus hæc mutatio sacramentalis probari potest. Etenim si accipias illa, in quibus omnino sublata fuit natura, quæ præerat, argumentum habebis à maiori. Cùm enim statuatur Deus tãtam effecisse mutationem, vt prorsus naturas auferret, & substantias, quæ prius erant, aliasque induceret, cur dubitandũ erit, eum posse facere ex communi pane & vino efficacissimum sacramentum? Alijs verò similibus, in quibus prior substantia conseruatur, & nouæ qualitates atque conditiones inducuntur, aliter quàm natura patiatur vsitata consuetudine, probatur hæc eadem mutatio sacramentalis ab æqualibus factis, & pari virtute. Non enim est ambigendum, posse Deum, naturis panis & vini manentibus, tribuere sacramentalem vim, qui tam mirabiles affectus & qualitates rebus enumeratis impresit præter naturam. Et sunt non leuiter pertranseunda verba, quæ habet in isto capite, cùm ait: Vera vtique caro Christi, quæ crucifixa est, quæ sepulta est, veræ ergo carnis illius sacramentum: nam inde patet, eum constituere, Christum habuisse & veram carnẽ, & verũ corpus, quod & nos fatemur aduersus Marcionẽ & Eutychen. Addidit postea, hoc esse verè sacramentũ illius carnis, quod nostræ sententiæ admodũ fauet. Nam dicimus, eã hic & verè & efficaciter significari, & per cõmunionem verè, sed spiritualiter à nobis sumi. Nec illa sunt prætereunda, quæ paulò pòst scribit: Ante benedictionẽ verborũ cœlestium alia species nominatur, post consecrationẽ corpus Christi significatur. Quando à me dicitur, corpus Christi in sacramẽto significari, videor vobis & aliena & absurda loqui, & nihilomin⁹ à patrib. idem passim auditis. Itaq; dum quæris, quænam sit hæc mutatio, de qua Ambrosius, vel quisquis est, tã prolixè scribit? Respondeo, eam esse, qua panis & vinũ ab ordine naturali & gradu prophano ad statũ & ordinem sacramentalem transferuntur, opera cùm Spiritus S. tum institutionis Domini. Neq; dura est hæc locutio, si dicamus naturã mutari, cũ adipiscitur varias conditiones: siquidem ea est, quæ talem mutationẽ sustinet ac defert. Vrgebas & ab initio quod scripserat, Non hoc esse, quod natura formauit, sed quod benedictio cõsecrauit: quasi hæc verba nostræ sententię prorsus repugnent, quod reuera nõ est. Agit. n. Ambrosius de sacramento, atq; de eo, vt ita dicam, formaliter loquitur. Et quis nostrûm dubitet, conditionẽ sacramẽti ex natura nõ prouenire, sed

Exempla Amb. rediguntur ad 2. capita.

Nota locũ diligenter.

Natura nõ format sacramẽtum, sed vis diuina.

A sed per consecrationem induci? Atque id exprimere voluit, iam panem sanctum non habere à natura, quod sit sacramentum, sed per consecrationem id adeptum esse. CHEAD. *Sed in Ambrosio hæc potissimum notaui. Primum quod inquit, Dicas aliud video, quomodo tu mihi asseris quod corpus Christi accipio? & nobis adhuc superest vt probemus. Deinde probemus, non esse hoc quod natura formauit, sed quod benedictio consecrauit, maioremque vim esse benedictionis quam naturæ: quia benedictione ipsa natura mutatur.* B *Adhæc, ne dicas mutationem esse sacramentalem, vt panis fiat symbolum, exempla quæ sequuntur, docent substantiam in aliam naturam conuerti: itaque Ambrosius dicit naturam mutari: tu negas.* MAR. Non nego: sed affirmo sacramentaliter mutari. & dico cum Ambrosio, sacramentum non esse id quod videtur, si loquamur de eius potiori parte, quod enim significatur, vt non videtur, ita in primis quæritur a fidelibus, neque est à natura in hoc sacramento aut formatum aut affixum, sed per benedictionem C adnectitur. Neque vult hic esse conuersionem eiusmodi, quæ pristinam naturam abijciat: de exemplis vero ab eo inductis iam satis est dictum. CHEAD. *Ambrosius inquit, Non esse hoc quod natura formauit, sed quod benedictio consecrauit.* MAR. Hoc antea declaraui. etenim sacramentum res est cœlestis, quod natura non formauit, sed per consecrationem pani accedit, non ita vt suam abijciat substantiam. Neque debet hoc alienum videri à sensu Ambrosij, qui vt citaui lib. 4. cap. D 4. de Sacramentis, ait: Quanto magis operatorius est sermo Christi, vt sint quæ erant. Satis ostendit hæc oratio, eum non sentire, naturam symbolorum esse abijciendam. CHEAD. *Si sunt quæ erant, tunc non sunt sacramenta: quia prius sacramenta non fuerunt. Præterea idem Ambrosius in loco quem induxi, de his qui mysterijs initiantur, asserit mutari species elementorum. Nam scribit: Quod si tantum valuit sermo Heliæ, vt ignem de cælo deponeret, non tantum valebit sermo Christi, vt species mutet e* E *lementorum?* MART. Quod primum obijcis, Si sunt quæ erant, tunc sacramenta non sunt. Negatur consecutio: optime enim conuenit vtrumque. Nam addit Ambrosius: Et in aliud commutentur, vt videas naturam panis manere, & in sacramentum mutari. Et quod inculcas, illum scribere, species elementorum mutari, distinguo: si per species accidentia intelligas, id est, formam, figuram, saporem, atque colorem panis & vini, nō mutatur, vt sensus attestatur: sin F verò per species, naturas intelligas & substantias symbolorum, illis accedere, vt sæpius dixi, spiritualem & cœlestem mutationem, concedo. Nam dum sacer iste ritus peragitur, in symbola per institutum & verba Domini inducitur ratio sacramentalis, & relatio illa significandi tam corpus mysticum quam ipsum Christi corpus, non in accidentibus panis & vini, sed in ipsis eorū naturis fundatur accessu Spiritus Sancti, qui illis vt instrumentis vtitur. CHE. G *Mutatur ne panis secundū substantiam, an secundum accidens?* MAR. Quoniam ambiguitas & æquiuocatio hic incidit, vtar distinctione. Si mutationem intelligas secundum substantiam, ita vt substantia ipsa vel pereat, vel conuertatur in alteram, nō assentior tali mutationi: sin verò intelligas mutari substantiam sic, vt suscipiat aliā qualitatem atque conditionem quàm prius habuerat, concedo eam mutari. CHEAD. *Tu de accidentali mutatione loqueris, quæ fiat secundum nouum gradum & conditionem, quod est in sacramentis mutari, & accidentaliter. Ambrosius verò agit de mutatione elementi & naturæ. Interrogo ergo te, Quid* B *est quod post consecrationem mutatur?* MAR. Ab Ambrosio non recedo, sed cum illo assero, hic fieri mutationē elementi & naturæ, modo iam exposito. Et cū interrogas, quid mutetur post consecrationem: Respondeo, mutationem de qua nunc agimus, in illis rebus esse suam, quæ iam per consecrationem qualitatem aliam sustinent, & maiorē dignitatem consecuta sunt, videlicet statum sacramentalem, quem antea non habuerant. Et quamuis talem mutationē C studeatis eleuare, non tamen parua est aut contemnenda, cùm Sancti Spiritus & vis & opus accedat. CHEAD. *Tu adhuc respondes mihi de accidentali mutatione: sed quæ est mutatio in elemento?* MAR. Magna quidem est, qua elemētum fit sacramentum, ita vt illud elementum per hanc mutationem iam alia res dicatur, quàm antea fuerat. Et ne hæreas quid intelligam per elementa, dico, per ea nil aliud significari quàm symbola, quemadmodum veterū ceremoniæ D & sacrificia dicuntur elementa apud Paulum: & horum elementorum, id est, symbolorū substantia est, quæ fert & sustinet hanc mutationē, quæ per consecrationem inducitur. Iamque sum fessus idem sæpius & respondendo & declarando. Cùm ego ex nigro efficior albus, non est opus, vt mea substantia vel natura esse desinat: ita de pane existimes, quando fit sacramentum. CHEAD. *Conditio quæ accedit, non mutat naturam: & Ambrosius dicit eam mutari. Idemque lib. 4. ca.* E *de Sacram. 4. Ergo author sacramentorum, quis est, nisi Dominus Iesus? De cælo ista sacramenta venerunt, consilium enim omne de cælo est. Verè autem magnū est & diuinum miraculum, quòd populo Deus pluit Manna de cælo, & non laborabat populus, & manducabat. Tu forte dicis, Meus panis est vsitatus, sed panis iste, panis est ante verba sacramentorum, vbi accesserit consecratio, de pane fit caro Christi. Hoc igitur astruamus: Quomodo potest qui panis est, corpus esse Christi? consecratione. Deinde: Ergo, tibi vt respon* F *deam, non erat corpus Christi ante consecrationem: dico tibi, quòd iam est corpus Christi. Ipse dixit, & factū est: ipse mandauit, & creatum est.* MAR. Addas ea quæ interposita sunt: Quanto magis operatorius est, vt sint quæ erant, & in aliud commutentur? CHEAD. *Nihil contra me hæc faciunt. Sint, quæ erant, id est appareant: nam eandem formam, figuram, & proprietates retinent. Sensus etiam Ambrosij sic explicatur: Si Deus potuit ex nihilo omnia facere, quanto magis ex alio aliud? Si ex* G *eo, quod non est, potuit aliquid facere, multo magis id potuit ex eo quod est. Ideo dicit, Vt sint quæ erant: quia prius erant entia, & existebant, non quòd postea persistant eadem secundum substantiam, sed*

Duo vult, & esse quæ erāt, et mutari in aliud, scilicet in sacramenta.

Distinctio de specieb.

Relatio sacramēti nō fundatur in accidentibus, sed respicit naturā & substantiam panis.

Mutari secundū naturam dupliciter.

Quid fit illud quod mutetur in sacramento.

Nota, panē esse corpus Christi, quod isti negāt.

vt sint quæ erant, quantum ad entitatem, & in aliud A *mutentur quantum ad substantiam. Vult itaque in summa, ex vna natura fieri aliam, & hoc est in aliud commutari. Et ex his quæ sunt ad finem capitis, quando dicit: Ergo didicisti, quòd ex pane corpus fiat Christi, & quòd vinum & aqua in calicem mittitur, sed fit sanguis consecratione verbi cælestis: patet transubstantiatio, & quòd ex pane fiat corpus Christi, & ex vino sanguis.* MART. Primùm ad ea respondebo, quæ ipse citas ex hoc capite: deinde addá, quæ in eo abs te omittuntur, & meam sententiam B confirmant. In primis, Dominum authoré esse sacramentorum confiteor: deinde assentior, panem ante verba Sacramentorum, panem vsitatum esse: vbi verò accesserit consecratio, corpus Christi esse, nimirum sacramentaliter. Hæc ego neq; nunc nego, neq; vnquam negaui. Sed tu mihi vicissim cósidera, cũ subijcere, Hoc igitur astruamus, Quomodo potest qui panis est, corpus esse Christi cósecratione. Vbi tu vides eum duo pronuntiare de symbolo, & quòd pa- C nis est & corpus Christi simul. Et ait, laborandum esse vt hoc declaretur, atq; consecratione fieri. Quis autem dubitat, consecrationem sacramentalem rem esse? Ex quo patet, symbolum, quo ad naturam, manere panem: consecratione verò esse corpus Christi sacramentaliter. Et Ambrosius seipsum interpretatur, quádo ait, Vt sint quæ erant: quod iste exponit & interpretatur, Vt sint, id est, appareant: cùm tamen Ambrosius habeat (sint) quæ vox non ap- D parentiam, sed rei veritatem spectat. Et quia nó videat, quando commodum vobis est, admodum arridere tropos, ita vt, quantumuis durissimis, abutamini cùm visum fuerit. Superius in Euangelista particulam, Quod, substantiam referre volebas, in Augustino qualitatem: hîc in Ambrosio interpretaris (sint) id est appareant. Itaque Ambrosius vbi dixit ea manere, adiecit, In aliud mutari, hoc est sacramenta fieri. Quæ verba testantur, me huius patris genui- E num sensum protulisse. Vt verò sophistica sit altera interpretatio, qua dicis, Sint quæ erant, id est, prius existebant, & erant entia, quasi dicatur, sint quæ erant, quo ad entitatem, mutentur in aliud quo ad naturam, omnes intelligút, videntq; alienissimũ sensum esse: quod vt magis perspicuum sit, non grauabor subijcere denuò Ambrosij verba: Quanto magis operatorius est, vt sint quę erant & in aliud commutentur? Cœlum non erat, mare non erat, terra non F erat, sed audi dicentem, Ipse dixit, & facta sunt, ipse mandauit, & creata sunt: ergo vt tibi respondeam, non erat corpus Christi ante consecrationem, sed post consecrationem est corpus Christi. Ipse dixit, & factum est, ipse mandauit, & creatum est. Tu ipse eras vetus creatura, posteaquam consecratus es, &c. noua creatura esse cœpisti. Iam audis, quo simili declaret naturę panis mutationem, illo scilicet, quo non abijcitur, sed mutatur conditio. Nam in his verbis G duplicem rationem protulit ad probandam sacramentalem mutationem. Prima fuit, à iussu Domini, quia ipse dixit. Altera est à mutatio-

Symbolum duo simul est, & panis & corpus Christi.

Similitudo de mutatione nostri.

A ne, quæ fit in nobis, cùm regeneramur, sed nos ibi non amittimus nostram naturam. Non itaque in pane id ponendum erit, vt substantiam suam relinquat, alioquin argumentum à minore ad maius affirmatiuè non tenet, vt scilicet ex minore mutatione velimus probare maiorem. Proinde cùm Ambrosius has duas inter se conferat, vult æquales esse. Verùm pergamus ad ea quæ habentur ad finem, vbi legis: Sicut enim mortis similitudinem sumpsisti, ita etiam simi- B litudinem pretiosi sanguinis bibis. Quid his verbis apertius dici potuit, ad demonstrãdam conditionem vel qualitatem sacramentalem, quæ in similitudine & significatione sita est? CHEAD. *Ambrosius cùm dixisset: Hoc non esse quod natura formauit, sed benedictio consecrauit, statim vt genus mutationis declaret, subdit exempla virgæ, & aquæ mutatæ in sanguinem, vbi natura pristina est subiecta, & exempla, quæ mutationem tantũ qualitatum & proprietatum indicant, remotius posuit.* C *Quare igitur debemus mutationem panis & vini magis referre ad mutationem proprietatis & conditionis, cùm alterum genus mutationis priori loco ponatur? Et potissimum cùm addat Ambrosius, Operatorium esse Christi sermonẽ, et dicit, quod efficiuntur aliud. Quodq; adducis de nostri mutatione, cùm efficimur noua creatura, dico ibi opus esse gratia, & est spiritualis mutatio. Hic verò Ambrosius agit de mutatione elementali. Legita eundem, cap. 5. eiusdem libri, & primo capite sexti libri de Sacramentis.* MART. Cur Ambrosius D priori loco ponat mutationem, qua substantia prior abijcitur, in promptu ratio est, quia ea mutatio est maior altera, ideo prius collocatur: deinde cùm dupliciter argumentetur, partim à maiori, partim à simili, vel ab æquali, argumentationem incipit, quemadmodum par est, à maiori. Quodque secundum genus mutationis ad rem faciat, inde liquet, quòd in quarto de Sacramentis, vbi statuit idem probare, sed breuius, tantùm ea recitat exempla, quæ mutatio- E nem proprietatum indicant, & primum genus tacet, vbi natura abijcitur. Operatorium verò esse Christi sermonem, libenter concedo: nam eo symbola, quorum natura manet, aliud efficiuntur, nimirum sacramenta. Et quod ais, nostram mutationé per gratiam fieri & spiritualem esse, annuo. Sed quòd Ambrosius de ea nó loquatur, nego. Neque obstat, quòd eam vocet mutationem elementorum, vt superius declaraui. Elementum enim est pars sacramenti, quę F sentitur, eaque verè dicitur mutari, quòd aliud munus habeat & præstet quàm prius. Et quæ innuis de 5. cap. primi, & de primo sexti, si obieceris, respondebimus. Satis nunc ostensum est, ex eo quod citasti, nihil contra nos, sed potius omnia pro nobis facere. CHEAD. *Rogo per vosipsos legatis domi hæc capita, & videbitis, non posse accipi, nisi de transubstantiatione.*

Duplex probatio mutationis sacramentalis.

Perspicua declaratio sermonum Ambrosij.

Hic Visitatores iusserunt, vt ad secundam pergeretur

CHEAD.

CHEADZEVS.

VERVM & reale corpus Christi esse in Eucharistia, sic doceo. *Chrysostomus homil. 17. ad Heb. Nonne per singulos dies offerimus? Offerimus quidem, sed ad recordationem facientes mortes eius: & vna est hostia, non multæ. Quomodo vna est & non multæ? & quia semel oblata est illa, oblata est in sancta sanctorum, hoc autem sacrificium exemplar est illius. Idipsum semper offerimus, nec nunc quidem* B *alium agnum, crastina alium, sed semper idipsum. Proinde vnum est hoc sacrificium, alioquin hac ratione, quoniam in multis locis offertur, multi Christi sunt. Nequaquam. Sed vnus vbique est Christus, & hic plenus existens, & illic plenus vnum corpus, &c. Ex ijs ita disputo. Eadem est oblatio nostra cum illa quam obtulit Christus. Sed Christus obtulit verum & reale corpus, ergo nos idem offerimus.* MARTYR. Illud idem corpus nos habere in cœna Domini, quod Christus obtulit in cruce C quoad substantiam & veritatem naturæ fateor, sed non eodem modo, quia spiritualiter, id est per fidem ipsi percipimus. Id verò substantiali & corporali præsentia pependit in cruce. Et hæc duo quæ assero, ex Chrysostomo potes colligere. Idem dicit esse quod offerimus, quo scilicet ad rem & corpus Christi, sed addit semper, recordationem, exemplar, & commemorationem, quæ modum ostendunt diuersum. Et hanc meam sententiam euidenter o- D stendo ex Bernhardi verbis in Sermone trigesimo tertio, super Cantica Canticorum. At quantalibet sane abundantia pinguescant ista, non pari omnino iucunditate sumitur cortex sacramenti & adeps frumenti, fides & species, memoria & præsentia, æternitas & tempus, vultus & speculum, &cæt. Vbi vides illum antithesim ponere inter memoriam & præsentiam. Itaque cum Chrysostomo id ipsum nos habere corpus quod in cruce fuit oblatum, fa- E temur: sed quia memoriam & recordationem semper interponit, ostendit non esse modum recipiendi per præsentiam corporalem, sed per præsentiam fidei, quæ potest res absentes spiritualiter præsentes facere, vt Paulus ad Galatas inquit: Christum in eis fuisse crucifixum, & Abraham vidisse diem Domini, ac gauisum esse. Et Deus nos iam fecit considere ad dextram in cœlestibus. Quomodo hoc? carnali præsentia? minimè, sed fide, quæ rei F veritatem non excludit. Et breuiter, quod attinet ad argumentum, idem habemus, sed non eodem modo, id est, eodem genere præsentiæ. Vnde non sequitur, Christus realiter & corporaliter seipsum dedit in crucem: ergo nos ita eum habemus in communione. CHEAD. *Idipsum, inquit Chrysostomus, offerimus quod ille obtulit, licet alio modo ibi sit & sub alia forma: non etenim alium nunc, aut alium agnum crastina (eodem teste) offerimus, sed semper idipsum: alioquin in con-* G *fesso est, Christum obtulisse se in precium, & nos in mysterium & recordationem.* MART. Communicantes eundem ipsum Christum, & plenum,

Idem corp⁹ Christi est in cœna q pependit in cruce. sed diuersimodè.

Antithesis inter memoriam & præsentiã.

Fides rei veritatem nõ excludit.

A id est, neutra eius natura truncata vel imminuta, fide percipiunt: quia fides ipsum neque corrumpit, neque vitiat, neque imminuit, imò sinit eum esse vti est & suo loco manere, & tamen spiritualiter ipsum eundem & plenum & integrum complectimur. CHEAD. *In sacramento, est ne corpus Christi, an non?* MART. Non nego, in sacramento verum corpus Christi esse sacramentaliter, id est, per efficacem significationem, & nobis verè exhi- B beri & accipi asseueranter affirmo, verùm animo & fide, hoc est spiritualiter, siue sacramentaliter, id est, verè adesse fidei nostræ. Differentia est inter nos quo ad modum præsentiæ, vos imaginamini & fingitis vobis latitationem Christi quandam in illo pane, siue speciebus panis, quam ego pernego. Nobis verò adesse exposito modo fateor, atque etiam docui quo pacto in sacramento esse, concedi possit. CHEAD. *Est illud ipsum, inquit Chrysostomus.* C MART. Asserit illud ipsum esse, verùm addit, In memoriam & recordationem, quæ ad animum & fidem spectant, non ad corporalem præsentiam. CHEAD. *Verúmne corpus est & carnale, quod est in Sacramento, an spirituale?* MART. Verum esse, iam concessi, non tamen (vt ita dicam) per præsentiam realem. Idem est corpus, vt exposui, quo ad naturam, sed illud ita mente accipimus & fide, vt manu & ore symbolum ipsius capiamus. D CHEAD. *Est illud ipsum, inquit Chrysostomus.* MAR. Ambo coniungenda sunt, quæ dicit, tam quod est (illud ipsum) quàm quod addit, per commemorationem. CHEAD. *Si, quando sumimus Sacramentum, datur illud idem quod Christus obtulit: sequitur ibi realiter & substantialiter esse Christum in Sacramento.* MAR. Nego argumentum, transis enim à substantia ad accidens, & Quid, facis Quale. Illud ipsum corpus esse, quo ad naturam, ferè centies concessi: at E non sequitur quo ad modum præsentiæ corporalis, vel ibi esse, vel à nobis accipi. CHEAD. *Estne ibi?* MAR. Est, sed sacramẽtaliter & per significationem, vti est sensus in sermone, vel in scriptis, quod scilicet per ista significetur, nõ autem sub eis latitet. CHEAD. *Estne verum corpus?* MAR. Quoties tibi dicam? Verum est corpus, cæterùm ibi non est nisi per sacramentalem significationem. CHEAD. *Rogo quæ sit substantia illius hostiæ, quæ per singulos dies offertur.* F *Tu dicis, si animo & fide offeram, esse verum corpus Christi. Chrysostomus non fidẽ meam, sed substantiam hostiæ considerans, non aliud, inquit, sed ipsum offerimus. Quare liquet nos nihil effingere, quod Chrysostomus non habeat.* MAR. Substantia hostiæ nostræ est gratiarum actio de corpore Christi tradito in crucem. Et hac gratiarum actione, fide, atq; confessione, dixerunt patres in cœna offerri corpus Christi. Vnde quod attinet ad substantiam, hoc corpus, de quo gratias agimus, G non differt ab eo quod crucifigebatur: sed ad hoc vt ita offeratur à nobis, non requiritur, vt præsens sit corporaliter, neq; vt manibus communicantium substantialiter teneatur.

Fides percipiẽdo Christum nõ ipsũ vitiat, non corrũpit neq; minuit.

Quæ sit oblatio nostra corporis Christi.

Alius locus Chrysost. su per Ioan. CHEAD. *Chrysost. super Ioan. homil. 45. Parentes sæpenumero liberos suos alijs alendos dederunt: ego autem mea carne alo, me bis exhibeo, omnibus faueo, omnibus optimam de futuris spem præbeo. Qui in hac vita ita se nobis exhibet, multo magis in futura. Vester ego frater esse volui, & communicaui carnem propter vos & sanguinem, & per quæ vobis coniunctus sum, ea rursus vobis exhibui. Hic Chrysostomus ostendit nos nutriri vera carne Christi, Qui nutriuntur vbe ribus matris, nutriuntur carne matris suæ. Et Christus ait, similiter se nutrire nos carne sua, igitur non hoc agit per* B *significationem. Nam hoc non esset carne sua nos nutrire, sed aliena. Quare sequitur, oportere carnem Christi reipsa præsentem esse.* MAR. Christum se nobis dare, nosque alere & nutrire carne sua, concedo. Quod verò subdis, nos ali non posse, nisi eius caro adsit corporaliter, nego: cùm ista alimonia & manducatio fide peragatur. CHE. *Sed dicit, Cùm dederit nunc seipsum, multò magis daturum se in futurum: ergo idem est qui nunc datur, et in futurum est dandus.* MAR. Idem profectò C est, sed hic tantùm per fidem accipitur: vtque apprehendatur efficacius, signa & sacramenta

Mali nō percipiunt corpus Christi. nobis dantur. CHEAD. *Ergo illi, qui sunt absque fide, corpus Christi non accipient?* MAR. Non accipient: carent quippe instrumento, quo percipitur corpus Christi, vt superius ostendi. CHEAD. *Est ne ibi, etiamsi ab illis non accipiatur?* MAR. Est per significationem sacramentalem in symbolis, quia nobis significant, repræsentant & exhibent corpus & sanguinem D Christi: non autem transubstantiata sunt, aut in eis latitat substantialiter & realiter, seu corporaliter & carnaliter. Ad quod afferendum videris velle me adigere tot tuis superfluis interrogationibus. Et cùm assero sacramentalem significationem, debes intelligere eam, quod ad credentes esse efficacem, vt communicantes iuuet & excitet ad Christum fide complectendum: quod in his, qui fide sunt destituti, locum habere non potest. Ostendi enim suprà, cùm E aduersus te agerem, infideles non posse percipere corpus Christi. CHEAD. *Quid igitur*

Quid sit Sacramentum. *est Sacramentum?* MAR. Est (vt definiunt Theologi, & ex Augustino habetur) sacræ rei signum: aut, visibile signum inuisibilis gratiæ. Et Sacramentis vtitur Spiritus Sanctus, ad exhibendum nobis Christum spiritualiter animo

Simile. & fide comprehendẽdum. Veluti dicimus per verba Dei salutem suscipere, non quod salus in illis verbis lateat, aut sit reali præsentia, sed con F tinetur per significationem. Et ista collatio sermonum diuinorum ad sacramenta admodum congruit: nam ex Augustini sententia sacramenta sunt verba visibilia. Ex hac itaque responsione habes, quid intelligam per Sacramẽtum. CHEAD. *Ita res qualibet signum esse poterit corporis Christi.* MAR. Quia non omnia

Quodlibet nō potest esse signū corporis Christi, vt sit eius sacramẽtū. Dominus ad hoc instituit, neque omnia verbum Dei habent, quod in Sacramẽtis est pars potissima, ideo non omnia dici possunt signa G corporis Christi, vt modo nos accipimus vera & efficacia sacramenta. CHEAD. *Augustinus de Trinit. lib. 3. cap. 4. in mea est sententia. Nam*

A *cum loquitur de Eucharistia, inquit: Non sanctifica-* *Locus Augustini de Trinitate.* *tur, vt sit tam magnum sacramentum, nisi operante Spiritu Dei. Ecce hic habes spiritum sanctum, & opus Dei requiri ad efficiendum sacramentum. Sed ad hoc, vt tantùm significatio inducatur, non opus esset tot rebus.* MAR. Miror te illum locũ Augustini citare, cùm ibi potissimum contra te faciat. Videamus quæ nam illic habeantur. Apostolus Paulus potuit significando prædicare Dominum nostrum Iesum, aliter per linguã suam, aliter per epistolam, aliter per sacramen- *Domin⁹ Iesus p sacramentum corporis et sanguinis ei⁹ significatur.* tum corporis & sanguinis eius. Hìc audis, Dominum Iesum Christum per sacramentum corporis & sanguinis eius significari: quod nunc oppugnare niteris. Sed pergamus: Nec linguam quippe eius, nec membranas, nec atramentum, nec significantes sonos linguę editos, nec signa literarum conscripta pelliculis, cor- *Quod acceptũ est ex frugib. terræ corpus Christi dicitur.* pus Christi & sanguinem dicimus, sed illud tantùm, quod ex fructibus terræ acceptum & prece mystica consecratum ritè sumimus. Hìc quoq; audis corpus Domini appellari, id quod acceptum est ex fructibus terræ. Vnde sequitur ibi manere panem, nisi velis dicere, terram fructificare accidentia. Et quod obijcis, necessariam esse operam Dei & Spiritum Sanctũ ad hoc, vt sacramentum fiat, assentior: sed significationem corporis Christi rem non esse tantã, vt his opus habeat, nego. Iam sæpius audiuisti, nos hic non ponere vulgarem, & quamuis significationem, sed sacramentalem, potentem, & efficacem, qua credentes Christo incorporantur. CHEAD. *Cæterùm panis per substantiã suam alit, ideò corpus Christi significare potest ante consecrationem, & ante eandem collectus est, & constat ex multis granis, ideo significare potest vnionem Ecclesiæ. Sed tamen sententia Augustini non est, propter significationem aliquid dici corpus & sanguinem Christi: sed illud tantum quod ex fructibus terræ acceptũ, & prece mystica consecratum, sumimus ad salutem. Neque vult panem acceptum è frugibus terræ ita manere, sed vt dicit Ambrosius, quod natura fecit, benedictione mutatur.* MAR. Quoad primum, non aliter sanè possis de aqua dicere, quòd vbicunque sit, etiam extra Baptismum, significet ablutionem animi: num propterea sequitur, sacramentalem esse eam significationẽ, cùm verbum Domini absit, nec institutum Christi in ea exerceatur? Loquimur hìc nos, vt iam sæpe diximus, de potenti & efficaci significatione sacramentorum, quam adipiscuntur ex verbo & instituto Dei. Quod ad alterum, apertissimè dixit Augustinus, per illa tria, linguam, membranas, id est scripta, atque per sacramentum, significari corpus Christi: deinde sequitur quod dicis, vt ad salutem sumatur. Et de mutatione, id est abiectione substantiæ eius, quod è fructibus terræ colligitur, nulla fit mentio, Quomodo intelligendus sit Ambrosius, superius declaraui.

CHEAD. *Chrysostomus hom. 45. super Iohan. in cap. 6. ita scribit: Hic sanguis effusus vniuersum abluit orbem terrarum: de quo multa Paulus ad Hebr. prosequutus est. Hic sanguis abdita & sancta sanctorum purga-*

purgabat. Quod si eius figura tantam habuit vim in templo Hebræorum, in medio Aegypto, liminibus aspersus, longe magis veritas. Hic sanguis aureum altare signauit, sine hoc princeps sacerdotum in penetralia ingredi non audebat: hic sanguis sacerdotes faciebat, hic sanguis in figura peccata purgabat. In quasi tantam habuit vim, si vmbram ita mors horruit, quantopere quæso ipsam formidabit veritatem? &c. Confert sacramenta veteris Testamenti cum sacramentis Noui Testamenti, quasi vmbram et figuram cum veritate: nostraque mysteria admiranda, atque horrenda vocat Si itaque, vt dicit, veteres habuerunt vmbras, & nos veritatem, consequitur in sacramento Eucharistiæ verum Christi corpus adesse: alioquin si tantum significatione illic ipsum haberemus, nihil plus tribuendum esset sacramentis nostris, quàm sacramentis antiquæ legis. M A R T. Quod Chrysostom. dicit, Veterum sacramenta collata ad nostra vmbras esse & figuras, recipio. Sed ita accipiendum est, vmbras & figuras ibi fuisse: quia Christi aduentus adhuc expectabatur. Deinde significationes illorum sacramentorum obscuriores erant, quòd vtrunque conuenit figuris & vmbris: nam figuræ præluserũt Christo venturo, & vmbræ copia lucis carent. His modis in sacramentis veterum significabatur Christus, & credentibus exhibebatur fide percipiendus. Nobis verò nunc offertur in nouis sacramẽtis, vt qui iam venerit, promissa persoluerit, & pro nobis re ipsa sit crucifixus. Deinde verba quæ habemus in sacramentis nostris, longe sunt clariora ac lucidiora, quàm fuerint verba antiquorum sacramentorum in lege. Sed tu accipis veritatem, quasi significet realem præsentiam, ideò infers nobis corporaliter & substantialiter adesse corpus Christi: at veritatem patres intelligunt in nostris sacramentis collatis ad vetera, eò quòd repræsentent rẽ iam præstitam, scilicet apertum regnum cœlorum, & beneficium redemptionis nostræ, summa claritate & certitudine iam peractum atque perfectũ, & collatum in nos, veluti ob oculos fidei ponunt. C H E. *Attamen æquè vera erant sacramenta patrum atque nostra, eadem vis erat in illis, quæ est in nostris, illi tam bene credebant Christum venturũ, quàm nos venisse; Nam teste Paulo, Patres nostri omnes biberunt ex eadem petra spiritualem potum, & manducauerunt eundem cibum spiritualem.* M A R. Veteres patres habuisse quo ad rem, eadem sacramenta nobiscum, quæ erant signa Christi venturi, & eum credentibus offerebant, verum est: sed discrimen fuit (vti dicebam) quod iam Christus re ipsa persoluit nostræ salutis precium, tum verò erat persoluturus. Et res iam facta, si conferatur sibijpsi faciendæ, & solidior est, & veritas dici potest. Vmbram verò & figuram habere dicitur, cum nondum est præstita. Deinde quod verbis planioribus & euidentioribus Christus & mors eius nobis exprimatur, nemini dubium est. Ex his collige nos cum veteribus (vt Paulus attestatur) habere quo ad rem, eadem sacramenta, sed esse discrimina cõplura, & inter ea quod attinet ad rem præsentem, illa quæ recensui. C H E. *Sacramenta patrum promittebant gratiam, nostra verò dant: quæ in tuis lectionibus tu interpretabaris, datam gratiam significant. Igitur si illa significabant dandam, & nostra significant datã, vtrinque par est significatio, & nostra sacramenta nihil plus habebunt, quàm veterum habuerunt. Et contra id quod asseris, antiquorum sacramenta fuisse obscuriora, probabo ea habuisse euidentiorem significationem. Sanguis enim agni immolati apertius repræsentabat corpus & mortem Christi, quàm panis et vinum, si modo ibi sit panis & vinum.* M A R T. Respondeo ad singula ordine. Affirmo quod mihi obijcis, sacramenta veteris legis, significasse gratiam dandam, nostra verò iam datã, & exhibitam, scilicet Christum iam incarnatum & passum. Et dum prælegerem, inter alia multa, quæ de hac re disserui, memini me & hoc dixisse, quia neutra sacramenta, tam videlicet nostra, quàm antiqua concedere volui, per sese conferre gratiam. Nam quicquid habemus gratiæ, id per fidẽ obtinem⁹, & non (vt vos fingitis & dicitis) *ex* opere operato. Neq; propterea, sacramẽta reddimus contemptibilia, quando ea constituimus, dum ritè sumuntur, adiuuare, confirmare, & augere fidem, qua vna iustificamur. Etenim spiritus sanctus, vt verbis Dei & scriptu eis vtitur, tanquam instrumentis ad nos immutandos & seruandos, ita etiam vtitur sacramentis. Habes igitur quomodo acceperim legalia sacramenta significasse dandam gratiam & nostra significare iam datam. Quibus adiungas, sacramentis nostris magis iuuari fidem, quàm veteribus: Partim, quia verba sunt clariora, & nostrum bonum, id est redemptio per Christum, in his proponitur nobis euidentius: & cum fides per verbum habeatur, quo verbũ est euidentius, fides excitatur vehementior, eoque magis rem significatam apprehẽdit: partim, quia vberiorem spiritum per sacramenta nostra concedi, quàm per sacramenta veterum datus fuerit, facilè assentior. Et illud inconcussum manet, quod antea commemorabam, rem præstandam, collatam iam præstitę, & vmbram & figuram dici posse. Deinde quod instas, agnum & mactationem victimarum, clarius repræsentasse Christum & eius mortem, Respondeo: Euidentiam & claritatem sacramentorum, præcipuè spectandam esse in verbis, Etenim si conferas verba symbolis, verba sunt eorum anima, & patribus priscis non exhibebantur tam expressa & aperta eloquia de Christo, & morte eius, quàm hodie in sacramentis nostris habentur. Dicitur: Hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur, &, Hic est sanguis meus, qui pro vobis effunditur in remissionem peccatorum. Quid his verbis aut planius aut apertius dici potest?

C H E *Vbi est abundantior fides: ibi est sacramentum præstantius. Fides autem Abrahami maior fuit quàm nostra sit: igitur sacramentum habuit præstantius. Et ita sequeretur veterum sacramenta, fuisse nostris potiora.* M A R. Prima propositio quã assumis, non est omnino vera. Neque est necessarium, vt vbi est abundantior fides, ibi sit præstantius sacramentum. Nam Abrahamus & credidit & iustificatus est, antequam haberet sa-

cramentum circumcisionis: potest enim fides, imò debet haberi ante perceptionem sacramentorum. Concessimus quidem eam per illa adiuuari & confirmari, non tamen quod per ea tantum daretur. Si dixisses illa sacramenta debere præstantiora existimari, per quæ in credentibus magis confirmaretur, & augeretur fides, verum dixisses: at postea quod subdis de Abrahamo, non esset ad propositum, nisi demonstrasses eum suam fidem habuisse per sacramentum: quod nó est verũ. Deinde quod adiecisti Abra- B

A hamum habuisse maiorem fidem quàm nostra sit, non esset rectè positum: quia vt concluderes quod volebas, ponendum fuerat, Abrahami fidem maiorem fuisse ea, quæ in nouo Testamento habetur, & tunc assumeres dubium. Quid enim nosti, Paulum, Petrum, multos Apostolos, & martyres, non æquasse Abrahami fidem? Igitur cum maior tum minor propositio tui syllogismi patitur instantias & plus accipis in conclusione, quàm in toto antecedente reperiatur.

Hic Domini Visitatores disputationibus finem imposuerunt, cùm esset iam audita vndecima hora. Et D. Doctor Richardus Coxus Regius Legatus, & Oxoniensis Academiæ Cancellarius, hanc habuit Orationem.

VIRI Oxonienses, peregimus quatuor dimidiatos dies in excutiendis duabus quæstionib. de Transubstantiatione scilicet, & reali præsentia corporis Christi in sacramento. Magno fuit nobis oblectamento hæc disputatio: atque vtinam per tempus licuisset, omnia quæ hic dici possent, audiuisse. Quod optabamus, id successit: vt quieta esset disputatio. Auditores ita etiam sedati, spero veritatis imbibendæ auidi. Qui stadium peragebant, & vtrinque disserebant, suo officio diligentissime perfuncti sunt, nec meritis laudibus fraudandi. Viri nostri, hoc est, Angli & Oxonienses, præterquam quod conscientiæ suæ negotiũ egerunt, etiã haud minimũ decus huic Academiæ attulerunt, quod in tanta causa, non subterfugerint, quo minus palàm testarentur, pro eruditionis suæ modulo, & dono à Dei benignitate sibi impartito, & quid animi in hisce controuersijs haberent, & quibus rationibus & authoritatibus huc perpellerentur: pulcherrimè sanè, sibi datam prouinciam obierunt. Cæteri verò docti & boni viri, qui in ijs tantis rebus tacuerunt, nescio quo pacto, suo silentio negationis notam sibi inusserunt. Petrus autem, & meritò Petrus propter constantiæ suæ firmitatem: Martyr, & meritò Martyr propter innumera quæ nunquam non profert de veritate testimonia, multam apud nos, & apud pios omnes inire debet hoc tempore gratiam. Primum, quod immensos labores exantlarit, in sustinendo disputationum onere. Nam sine Hercules quidem contra duos, quid Petrus solus contra quoscunque? Deinde, quod disputationem instituerit, vanos vanorum hominum sermones repressit, qui de eo inuidiosa atque odiosa sparserant: nimirum aut nolle, aut non audere sua defendere. Postremò, quòd summorum magistratuum atque adeò Regiæ maiestatis expectationi optimè responderit, dum non solum Christi doctrinam, ex ipsis viuis fontibus Dei propinauerit Academiæ, sed neque quenquam (quantum in ipso situm fuit) fontes aut turbare, aut obstruere permiserit. Auscultauimus nos hanc Christianam velitationem, quæ veritatis indagandæ, atque inuestigandæ causa, est suscepta. Qui quidem status, in omni disputatione, tanquam vnicus scopus, ad quem omnes colliment, perpetuus esse debet. Hanc scrutari oportet omnes, quibus sincera religio cordi est. Quid enim aliud vult, Scrutamini scripturas? nisi è scripturis veritatem indagate? Cæterùm de hisce controuersijs sententiam ferre, & litem prorsus dirimere, modò non decreuimus. Tum autem decernetur, cum Regiæ Maiestati, & ecclesiæ Anglicanæ proceribus visum fuerit. Quod si ego, quem vestrum Cancellarium pro vestra humanitate adlegistis, aliam nunc personam non gererem, (Aliam enim Regia authoritas iam mihi imposuit) optatissimè vellem in his propositionibus fidei meæ rationem reddere. Non enim me pudet euangelij Christi, neque veritatis, quæ ex verbo eius omnibus lucet, quod quidem aliàs, cum dabitur opportunitas, facere non detrectabo. Interea verò vos peregrinos & alienigenas, si qui sunt modo, exhortor, vt domum vestram reuertamini. Nolite perpetuò peregrinari in Patribus & Concilijs, tanquam in patria vestra. Nolite existimare illa esse vestra principia. Nolite hallucinari in probabilibus humanæ sapientiæ verbis. Quænam principia habuerunt patres? Quæ concilia? Quàm turpiter in multis lapsi sunt patres? quàm fœdè errarunt concilia? Errorum hic nolo meminisse, nolo hanc mouere camarinam. Et tamen patres atque concilia debent esse principia disputationum? Fuerunt

antehac

antehac hæretici, qui negarunt, vel partem vel totam scripturam. Sunt & hodie Libertini, qui eadem insania laborant, ij nostra Christianorum principia negant & conculcant. Qui verbum Dei in altissima specula constituunt, & in summa veneratione habent, hincq́; tantũ vitam & salutem petunt, principia tenent firmissima, solidissima, atque sanctissima. Interim tamen, Ecclesiæ & piorum patrum saluberrima testimonia non reijciunt, imò amplectuntur & venerantur, tanquam radios spiritus sancti, caliginem oculorum nostrorum aliquo pacto, illustrantes. Quare obsecro per vestram salutem, & per Dei misericordiam, tam iuuenes quàm senes, vt duo præstare velitis: Prius vt nunc demum ponatis illas controuersias, quæ ecclesiam Christi multis seculis inutili concertatione turbarunt & dilacerarunt, de Transubstantiatione, & nescio qua carnali præsentia. Nullus est rixandi finis. Hæ sunt diaboli pedicæ, quibus nos perpetuò inuoluit, & à vera pietate remoratur. Nos verò vti pios decet Christianos, illud imprimis, imò in vniuersum spectemus quid Christus fecerit, quid nobis faciendum præceperit. Cogitemus sacrosancta & tremenda illa Christi mysteria esse, illa subinde ad salutem nostram vsurpemus, ad illa cum timore & tremore accedamus, ne vnquam indignè veniamus, & ad iudicium & condemnationem nostri accipiamus. Alterum est, vt ad verbi Dei studium concedatis. Ad hunc scopum omnia vestra tela dirigatis: huc omnia studia referatis, siue philosophica, siue mathematica, siue rationes medicas, siue quæcunque alia, huic tanqũam reginæ ancillentur. Hinc omnem fidem petite: hinc religio stabiliatur atque solidetur. Cœlum & terra transibunt, Verbum autem Domini manet in æternum. Hoc tanquã Lydio lapide, omnes controuersiæ examinentur, atque definiantur. Porrò vnum est, quod vos omnes admonere debemus, nimirum, vt vale dicto vniuersis nugis papisticis, superstitionibus & simulato Dei cultu, veritati disquirendæ diligentem operam detis, aut saltem, ne impedimento sitis, quo minus veritatis studiosi, in negotio pietatis progrediantur. Scimus enim, & compertum habemus, nõnullos nimis esse inquietos, & turbidos, & præpostero zelo incitatos, ad remorandum veritatis progressum. Scimus aliquos patris sui exemplum perniciosè sequi, dum discordiarum semina passim spargunt, mendacia fingunt. Scimus falsos & odiosos rumores circumferri. Scimus homines vanos maledictis agere, cùm non possint veris promouere causam suam: ita irritabilis est mala consuetudo contra veritatem. Verum vt finem faciam, Si vllo veritatis amore afficimini, sedatis animis illam exquirite, ardentibus precibus à Deo Opt. Max. illam postulate, amica & candida collatione illam eruite, ferueat in vobis Christiana charitas. Infirmum in fide, assumite. Debent enim, inquit Paulus, firmiores, imbecillitates infirmorum sustinere, & non sibi placere: vnusquisque proximo suo placeat in bonam ædificationem. Cauete Satanæ technas, qui vobis insidiatur ne acquiescatis sermonibus Domini nostri Iesu Christi, vt deliretis circa quæstiones & pugnas verborum, ex quibus oriuntur inuidiæ, contentiones, blasphemiæ, suspiciones malæ, &c. Possumus ex authoritate vobis imperare, & peruicacibus meritum supplicium comminari, malumus tamen pro dilectione nostra ergo vos, rogare, & exhortari. Quare si qua consolatio in Christo, si quod solatium dilectionis, si qua societas spiritus, si qua viscera miserationis, implete gaudium nostrũ. Gaudium nostrum est, quod videmus multos in hac Academia in bonis literis et pietate insigniter adolescere. Gaudium nostrum est, quod videmus vos adeò modestos & ad imperiũ paratos. Implete ergo gaudium nostrum, hoc est, veritatem multis iam seculis, veluti in specu Trophonij delitescentem, eruite. Veritatem adeptam, sincera fide excipite: exceptam autem probis moribus exornate. Sic lucebit lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum qui est in cœlis. Cui omnis gloria in secula, Amen.

DIXI.

ILLVSTRISSIMI REGIAE MAIESTATIS LEGATI, QVI DI-

SPVTATIONI HVIC PRAEFVE-runt, Candidis Lectoribus S. D.

V M rogaretur Thales Milesius, quãtũ à veritate mendacium distaret: nobis non inscitè respondisse videtur: ὅσον ὀφθαλμοὶ ὤτων. i. Tantũ, quãtũ ab auribus oculi distant: hoc nimirũ elogio significans, oculos esse fidos rerũ & spectatores, & testes planè classicos, aures verò sæpe mendacijs apertas dari, sæpe per has ficta ac falsa in animũ irruere, & proinde testib. ocularis, qui quæ narrant, oculis acta cõspexerint, credẽdũ esse, illorũ verò fidẽ, qui cæco testimonio, nihil aliud quã leuitatẽ suã prodere solent, iure optimo semper suspecta esse debere. Sed quorsum ista? horsum, ò bone. Non sumus nescij, quàm falsos rumores de ea disputatione, quæ de Eucharistia paucis abhinc mensibus Oxonij habita est, vani quidam & ad imposturas facti, homines, in vulgus sparserunt. Scimus multos, dum & ficta sedulò narrantur, & falsa libenter audiũtur, permagnam hausisse voluptatem, videlicer, quòd ita famæ & eruditioni Petri Martyris, viri (vel inuidia sententiam ferente) vndecunque doctiss. aliquot maculas aspersas cernerent. Non deerant etiam, qui quasi parta victoria, serió secum triumpharent, quòd per tõstrinas, falsis disseminatis calumnijs, existimationem optimi viri depeculatam viderent. Quæ res ve non mediocri nobis dolori fuit, Ita nunc est, cur duplici nomine illud factum esse vehementer gaudeamus, vel quòd hinc omnibus palàm fiet, quàm libenter papistæ (cũ res mendacia postulat) suis illudere soleant: quòd Petrus Martyr horũ petitus conuitijs ac contumelijs, tandẽ ista sua peruulgare coactus sit, certè quidẽ, si facta ex rerũ euentu metiri volumus, est cur nos istis quoque gratiã vel maximã habeamus. Si .n. hanc dogmatis sui cladem taciti ferre potuissent, neque huius disceptationis fructus ad exteras nationes vnquam peruenisset, neque istorum infamia vltra Regni nostri fines ire compelleretur. Tam sumus omnes in veræ religionis promouendo negotio socordes. Frugi papatus seruis, nullæ conceduntur feriæ, mille norunt artes, quibus veritati negotium facessant, ea tamen palmaria est quam habet Esaias, Mendacium spem suam posuerunt, & vanitati velut salutis suæ summæ arci, se & sua concrediderunt. Fuit quidẽ hęc malorũ suorum, quos imitantur, vetus disciplina, lex antiqua, vt dum vel commodis consulerent suis, vel hostibus fraudi esse studerent, nihil non dicere liceat, nihil non mentiri phas sit. Vt multos istorum abauos silentio prætereamus, quid, qui Stephanum in iudicium duxerunt, quamuis causa cum Stephano impares essent, nec resistere illius sapientiæ aut spiritui possent, quid aut se victos fateri propter impudentiam, aut Stephanum superiorem propter causæ veritatem, aut ignorantiæ culpam propter confidentiam, deprecari voluerunt? Imò cum linguis ne hiscere quidem valerent, videtis dentibus stridere eos, videtis ab eis subornari homines, qui dicant, Audiuimus Stephanum blasphemantem Mosen & Deũ. Quid Petrus Martyr, tum in disputando, tum in respondendo præstiterit, quid illius Antagonistæ ad causæ suę defensionem adferre potuerint, vobis palàm fiet, vbi quæ hic scribuntur, legeritis. Vobis iudicium deferimus, vel arbitros constitutos volumus, Petro ne, an Treshamo, Cheadzeo, & Morgano, honestissimæ causæ victoria assigãda sit. Nil in tenebris actũ est: omnia palã ac in summa luce gesta sunt. Hisce quoque quid agere tur spectãtibus, qui mori mallent, quã dogma suũ è scholis vt falsum explodi videre, viderunt dogmatis defensores in summas angustias perductos, dogma ipsum in maximo periculo versari: obmutuerunt tamen, & amicos sub cuspide relictos, plane deserebant (si hoc deserere est, periclitanti & opem re ipsa imploranti, suppetias non ferre.) Quid quæritis? tollantur mendacia, veritati via muniatur, fraus ad hominum aures aditus tam faciles nõ reperiat, impostoribus non detur suggestus, breui nullo negotio futurum est, vt & papistas minor turba sequatur, & nostrorum numerus tum domi, tum foris augeatur. Sed longius quàm decreueramus peruagata est nostra oratio. Hoc Colophonis loco esto, nos diligenter perlegisse, quæ hic à Petro Martyre vobis exhibentur, hoc nos, nominis nostri integritate in vadimonium posita, vobis confirmare, si summam rei & ipsam disputationis substantiam spectetis, Petrum Martyrem nihil mutare, imò penè eisdem in scribendo vti verbis, quibus in disputando, vel ille, vel sui Antagonistę vsi sunt: nusquam quicquam additum, vel quod causam illius iuuet vel quod aduersarijs fraudi esse possit.

VALETE.

D. PETRI MARTYRIS AD RICHARDI SMYTHEI ANGLI LIBELLOS DVOS DE COELIBATV SACERDOTVM ET *votis Monasticis Defensio, & Locus in ordine præcedentium. X I.*

DEVS pater Domini nostri Iesu Christi, quam veritatem Euangelij sui curet in dies magnificè illustrari, facilè patitur, vt subinde permulti surgant, qui malis artibus eam labefactare nitantur, vt quò de illorum amentia & errore fuerit præclarius triumphatum, eò Christianæ veritatis cultores nitorem eius, atque sinceritatem purius contemplentur. Fuerunt itaq; superiorib. annis haud pauci non minus hypocritæ, quàm superstitiosi, qui aduersus ministrorum Ecclesiæ sancta coniugia ore tum procaci, tum blasphemo inuecti sunt quam atrocissimè. Sed Ecclesia piorum è vestigio ad manum habuit nobiles, atque strenuos diuinorum sermonū propugnatores, qui nō suo priuato nomine, sed spiritus sancti, adeò fregerunt illorum insanum furorem, vt apertè viderimus in eo certaminis genere Deum sapiētes in astutia eorum comprehendisse, atq; prouidentia ineffabili sapientiam sapientium, & intelligentiam intelligentium perdidisse. Cumq; timentes Deū, qui viderant Euangelicę doctrinæ hostes Dei auxilio superatos, secum dicerēt: Vbi sapiens? vbi inquisitor huius seculi? & nemo quisquam arbitraretur, denuò quempiam excitādum, qui, cum debellatum feliciter esset, hanc pugnam rursus auderet instaurare, Ecce tibi Smythæus, audaciáne, an impudētia dixerim, magis quàm viribus fretus bellum reintegrat, aciem sophismatum instruit, & manus pro viribus conserit: eique tametsi deest cùm verbi Dei scientia, tum etiam rectè, vereque dicendi & iudicandi facultas, nihilominus fabrili versutia, & ipse contra veritatem linguam acuit, & quanquam iusto prælio non possit vincere, turbat attamen infirmus, & aduersarios Euangelij Christi, quando aliter nequit, vel baculis arundineis confirmat: robustis verò, qui non ad omnem ventum doctrinæ, vt paruuli, agitantur, Deo propitio, conatus eius minimè nocent. Omnes quidē, quod ad ipsum attinet, inuadit quemadmodum serpentes, qui sedēt in triuijs, vt in eos, qui securè transeūt, repentè insiliant. Verùm ab huius morsib. quantumlibet venenatis nemo peribit, nisi cui Deus huius seculi ob infidelitatem oculos excæcauerit. Ne tamen exprobrentur nobis ab impijs & superstitiosis eius libelli, tanquam fortes & graues, vt qui nunquam possint iure carpi, nec inuenerint adhuc vnum aliquem, qui eis contradiceret, atque resisteret, hanc ego respondendi prouinciam suscepi: nec ea planè de causa quòd aduersum me scripserit, ac vbique meum nomen rabidè proscindat, & insectetur: hæc enim Christiani homines laudi, gloriæque ducunt, tantùm abest, vt illis quicquam moueantur. Dixit enim Christus: *Beati estis, cum probra iecerint in vos, et persequuti fuerint, dixerintque quoduis malum verbum aduersum vos, mentientes propter me. Gaudete & exultate, quoniam merces vestra multa est in cœlo. Ita enim persequuti sunt & prophetas, qui fuerunt ante vos.*

Proinde cum ex his intelligamus, hunc gradum à Domino factum esse ad felicitatem, conuitia & maledicta hypocritarū, alacritate multò maxima ridemus. Idcirco ratio mei nominis quam ego penè nullo habeo loco, ad scribendū me non impulit: sed, quòd sim veritus, ne non diuturnum silentium libris alioqui leuibus & ineptis aliquam authoritatem apud infirmos conciliaret. Cæterùm, quoniam tacui aliquandiu, nunc dicendum arbitror, cur tanto tempore defensionem hanc distulerim. Porrò (vt verùm fatear) nulla est ratio scribendi, cum tamen varia & multiplex inueniatur, qua minus delecter, atque si cum rabulis, & sophistis cogar certare. Et mihi videor, non abs re in scribēdo contentiones odisse: quandoquidem, vt à sapientibus longè prudentissimè dictū est: *Veritas altercando sæpè amittitur:* quæque aliàs paucis agi potuissent, dum contendimus, verbosius explicantur, quoniam adhæc, ad suæ declaranda libidine aduersarij trahimur, neque per eum nobis licet compendia orationis persequi: vnde horæ quæ in sacris literis interpretandis optimè collocarentur, in sophismatis, calumnijs, atque cōuicijs malè pereunt. Hinc itaque partim factū est, vt ad respondendum Smythæo tam serò accesserim.

Causæ cur ad scribendum tardè accesserit author.

Quamuis & aliud præterea fuerit, cur mihi tam parum arriserit hæc arena: quòd sycophantam adeò stultum & ineptum sum nactus, vt in causa, quam defendendam suscepit ex ingenij penu miserrimo, nihil noui proferre valuerit, sed ea tantùm habeat, quæ ab alijs Papæ adulatoribus, & Antichristi mercenarijs dicta, & repetita centies hactenus fuerunt. Quibus cum sit ab aliquib. non incōmodè responsum, operam meam superuacaneam fore suspicabar. Didici etiam à fide dignis, illum omnia quæ in me dicit, longè antè congessisse in Lutherum, licet ea, dum is vixerit, non sit ausus edere. Post mortem verò eius duos hos libellos inuulgauit: priorem quidem de Cælibatu sacerdotum, alterum autem de Votis monasticis, quem appellat Confutationem quorumdam meorum articulorum, & ita suum institutum tractauit, vt se in scribendo valde ineptum declarauerit. Deinde cum in priori libro omnia ferè arma sua consumpserit, non habebat postea

Smithæi libelli.

ASSERTIO.

Votum, vt à significatione vocabuli auspicemur, est quandoque vehemens desideriũ: nõnũquã ardẽtes preces: aliquãdo sancta promissio alicuius oblationis Deo reddẽdæ: interdum verò ipsa res jam Deo ex obligatione promissionis cõsecrata.

A Hęc quatuor significata huius vocabuli quisquis apud sese diligenter expenderit, pulcherrima ratione factum deprehendet, vt eadem voce omnia exprimãtur: quandoquidẽ ita inter se coniuncta sunt, vt naturæ ordine vnum illorum alterum consequatur. Etenim cũ homines quippiam vehementer cupiunt, pro eo impetrãdo cõsueuerũt efficacib. precib. contẽdere: & quo probent suã beneuolentiam, & gratum animum Deo, cui supplicant, si quod B precantur, eis cõcesserit, aliquid illi promittũt se daturos, quod & præclarum sit, & quo maximè delectetur. Cumque postea exorauerint, quod orauerant, res votiua Deo, cui nuncupata fuit, sancta, obligata & addicta relinquitur. Cohærent itaque sibi mutuò ista, quemadmodum diximus, & ideo vno Voti nomine omnia iure significantur. Sed antequam vlterius progrediamur, definiendum est in hac multiplici significatione, quam velimus, ex multis dispu- C tando amplecti. Certè non de vehementi desiderio, non de precibus, nec multum, nisi quantum erit necessarium de re sanctè promissa disputabimus nomine Voti: at de ipsa promissione, qua nos obstringimus ad aliquid Deo reddendum.

Quid pro voto autor intelligat

Vnde hoc ita constituto, id quoque addeodum videtur, morem vouendi apud veteres etiam ante legem latam fuisse. Lex deinde successit, quæ complura de Votis decreuit. Et in sacra Hebræorum historia, patres frequẽter D vouisse narrantur. Quin etiam leguntur apud bonos scriptores Græci, Romani, & Barbari cũ publicè, tum priuatim vouisse. Ac in Digestis habetur titulus de Pollicitationib. & votis. A populo autem Dei ex voto quandoque offerebantur victimæ, variaq; dona: interdum etiam certum vitæ genus in aliquod tẽpus: vt de Nazaręis lex Mosaica testatur. Fuit etiam antiquitus, vt patet ex diuinis literis, & aliud genus voti ab Hebræis appellatum quod omnino esset E occidendum, & internecioni dãdum, quicquid viueret, in his quæ voto nuncupabantur: cætera, quæ non viuerent, omnia deuastãda, & opes quæ inde colligebantur, mancipandę sanctuario. Neq; poterat vnquam cedere vlli hominũ vsui quicquid erat ita deuotum, cum tamen in alijs Votorum generibus permulta redimere licuerit, vt in libro Leuitici perspicuè traditur. Atque sub hac voti postrema forma comprehẽ- F divoluit Deus Amalech, & Hierichuntinam ciuitatem. Idcirco Saul, & Acham grauissimè puniti sunt, quod ex deuota prędа sibi nonnihil ausi fuerint retinere. Et istud Hebræorum חרם à Græcis redditur ἀνάθεμα, quod & Paulus est lequutus in epistola ad Rom. cap. 9. priori ad Corinth. 12. & c. 16. & ad Galat. primo. Et apud Patres Chrysostomus de anathemate fusè, scribit, studens probare, dogmata praua licere G quidẽ anathematizare: sed in homines tale quippiam nunquam esse decernendum, quòd de il-

Homines deuouere nõ licere.

A lorum extrema damnatione à nobis, dum hîc viuimus nihil possit certò cognosci: cùm tamẽ Paulus ad Galatas dixerit: si quis aliud vobis Euangelium prædicauerit, anathema esto. Verùm de Chrysostomi sententia modò non est locus iudicandi, cùm hoc sit in presentia obiter dictum. Sciendum tamen, Latinos hoc de quo nunc loquimur, non votum, sed potius deuotũ appellare.

Deuotum quid

Hãc ego sequor Votorum distinctionem iuxta scripturas sacras: & parum moror B quatuor scholasticorum differentias: qui dicũt Votorum, aliud simplex esse, aliud solenne: aliud publicum, aliud priuatum: quòd ista sint ita votorum accidentia, vt ad solidam eorum cognitionem, atque sciẽtiam vel nihil vel parum conducant.

Distinctio scholasticorum de Votis.

Addendum præterea est, quæcunque de Votis è scripturis haberi possunt, ea omnia ex veteri testamento esse accipienda, cũ in nouo non sit eorum mentio, nisi quantum in C Actis Apostolicis c. 18 & 21. habetur: quod tamẽ nõ facit ad statũ nostrũ, quia Vota quę sub lege fieri cõsueuerant, nõ fuerũt è vestigio prorsus abolita Nã eo tẽpore cõplures ceremonię Mosaicæ adhuc seruabãtur, quoad Euangeliũ esset inuulgatũ, & clarius cognitũ: quãobrẽ illa vota accipiẽda sunt, ad legẽ pertinuisse.

Leges de uotis ex veteri testa. petendæ.

Voti definitio.

Vt aũt arbitror, Votũ nõ incõmodè definiretur, quasi sit, sãcta, & spõtanea promissio, qua homines Deo aliquid se oblaturos obstringunt, quod ad eius cultũ, & honorẽ facere, certò nouerint. Promis- D sionẽ sanctã ideò Votũ dicim⁹, quod illã oporteat esse ratã, & firmã, vnde, nisi pater, marit⁹. & domin⁹ votũ illorũ approbassẽt, qui erãt in sua potestate, habebatur inualidũ vt in Numeris à Deo pręcipitur. Adijcim⁹ etiã spõtaneã, quia, si quis id promisisset, quòd necessario & ex lege pstare debuerat, illa promissio rationẽ Voti nõ habuit: quocirca primogenita ex pecorib⁹, cũ Deo alioquin addicta esset, ex Voto nõ poterãt E offerri vt Leuitici 27. scribitur. Deoq; diximus Votũ nũcupãdũ, ne sãctis, vt passim fieri hodie cõsueuit, superstitiosè nũcupetur.

Deo tantũ vota nuncupanda.

Postremò est additũ ea q̃ votis offeruntur, oportere ad cultũ Dei facere, ne quis aut vouere, aut quasi vota reddere audeat, q̃ Deo nõ intellexerit certò approbari. Est ergo Voti hæc definitio, seu explicatio, pinguiori vt aiunt Minerua tradita: quãuis me nõ lateat Magistrũ Sentẽt. in 4 Dist. 38. scripsisse, votũ esse testificationẽ quãdã promissio- F nis spõtaneę, q̃ Deo, & de his quę Dei sũnt, propriè fieri debet. Quã ei⁹ definitionẽ idcircò nõ facilè amplector, quod Votũ dicat nõ esse promissionẽ sed testificationẽ promissionis: quasi non velit editã promissionẽ priuatim, seu mẽte vel animo nuncupatam esse Votum, sed oportere vt illi solennis testificatio accedat. At quãtum ex scripturis licet colligere veteris testa- G mẽti, Votũ re vera fuit promissio, neq; alia testificatio adhibebatur. Atq; hæc de significatione vocis, distinctione, ac definitione pręfari libuit.

OBIECTVM.

In Euangelio inquit, nihil legitur, quod ad Votum pertineat. Hoc perperam asserebant ante eum omnes Luberani, è quorum colluuie est Ioannes Caluinus. Is contra synodum nuper Tridenti coactam, pro antidoto nobis propinans præsens ac energificum virus, sic ineptit: Apostolis erat ignotus cælibatus, sub quibus nulla vnquam erat Votorum mentio. Hoc quam sit falsum, & perperam assertum, vel hinc liquidius constat, quòd Eunuchi qui sese castrauerunt propter regnum Dei, perpetuam profitebantur, ac vouebant Deo continentiam, vt nũquam deinceps fas illis esset coitu vti, quemadmodum quibus execti sunt testiculi, ijs concumbere nec libet, nec licet. Quo obsecro ore denegas, in Euangelio esse, quod ad Votum attineat?

DEFENSIO.

Non diffiteor, me dixisse in nouo testamẽto nullam fieri Votorum mentionem, nisi eorum tantùm, quæ Paulus de more legis Mosaicæ suscepit, Neque mihi nunc locus est, vt sanctos viros, quos tu Lutheranos appellas, à tuis conuicijs asseram: cum illos & vita, & scripta satis tueantur, ac eorum insignem pietatem declarẽt: cumque tuis tenebris ac maledictis, nec infici possint, nec obscurari eorum virtus præclarissima: imò quò magis eos infestatus fueris, eò erunt illustriores. Christus tibi concedat aliquandiu, vt eos & propius, & melius, quàm hactenus feceris, cognoscere valeas. Sed ad id venio, quod ex Matthæo adducis capite.19. Aliquos esse, qui se propter regnum cœlorum castrauerunt. Ea certè sententia nequaquam significatur, vt tu arbitraris, Eunuchos de quibus Dominus loquitur, cælibatum vouere: sed ostenditur, nõnullos inueniri, qui ad promouendum Euangelium felicius, sponte, ac volentes à coniugio abstineant: cum neque ab ipsa natura, neque vi hominum prohibiti fuerint, ne mulieribus commisceri possent Tu frustra contendis, castrare idem esse, quod vouere. At id, quàm abs te non rectè putetur, ex eo facilè apparet, quòd cum Dominus respõdisset, interrogatus de diuortio, citra causam adulterij non esse à coniuge secedendum, Apostoli dixerunt, *si ad istum modum se habet causa hominis cum vxore, non expedit matrimonium contrahere.* Non dicunt, expedit homini vouere, sed nõ cõtrahere matrimonium: quod eorum dictum Christus non aprobauit: imò dixit, non omnium esse à matrimonio abstinere, sed eorum, quibus est datum. Vides itaque si scopus Christi spectetur, nihil de voto dici: cum Apostoli ad quos Christus respondit, similitudinẽ Eunuchorum proponendo, nullam voti mentionem fecerint sed tantùm iudicauerint, matrimonium hominibus non esse vtile. Vnde cum agatur de eo cõtrahendo, cur tu ad votum hunc sermonem astringere niteris? Vrges Eunuchorũ testes exectos. At in metaphoris, & similibus, si ex antecedentibus non spectes finem & consilium eius qui loquitur, sed partes quasdam tantummodo vrgeas, persæpè decipieris. In parabola de villico iniquitatis, num docemur ex alieno dare eleemosynam? num laudanda est iniquitas serui fraudantis dominum suum? num pauperes, quibus damus, recipient nos in æterna tabernacula, cum ipsi frequenter condemnentur ad gehennam? Nec enim omnes mendici sunt pij. Videndus est, mihi crede, scopus, & inde nõ recedendum. Status parabolæ in eo est, vt non simus imprudentiores, quàm filij seculi, nec minoris diligentiæ in nostra salute comparanda, quàm illi sint in rebus mundanis. Docet etiam proximis benefaciendum esse, quò fides nostra testimonium habeat externum, vnde appareat instè nobis adiudicari æternam vitam. Si extra hæc septa vageris, mordicus retinendo aliqua parabolæ verba, tibi dicetur meritó, Extra oleas. Quamobrem cum hoc loco, quem habemus præ manibus id non caueas, dum ais, habẽtes resectos testes, nec posse quidem si velint concumbere, malè colligis, illos qui abstinent à coniugio propter regnum cœlorum promouendum, lege voti prohiberi ne vxorem ducant, si opus fuerit: cum tantùm Christus responderit ad id, quod Apostoli dixerant, conducere homini si matrimoniũ non contrahat. Nec licet sano & sobrio Theologo dogma confirmare ex verbis scripturæ, quæ aliter, & quidem verè, atque commodè intelliguntur. Verùm sophistica consuetudo te quandoque non sinit, etiam si velis à paralogismis abstinere. Ideò particulam metaphoræ tantùm captas, & finem consiliumque præcipuũ responsionis Christi non consideras. Mitto præterea, vt in eo fallaris, quod ais, quemadmodum, quibus execti sunt testiculi, ijs concumbere nec libet, nec licet: Siquidem illis persæpè liberet quammaximè, si possent. Quod te miror in historijs non obseruasse, vel saltem ex Terentio, cuius tamen quandoque flosculos, atque id parum tempestiuè vsurpas. Et vt non nihil dicam de tuis Eunuchis papisticis, videre debueras, illis, & libere, & licere. Libet, quia semper in eodem luto hærent: licet etiam, quia data pecuniola suis episcopis, impunè, ac magno cum scandalo Ecclesiæ perpetuó scortantur.

Locus Matthæi de Eunuchis.

Castrare & vouere non idem esse.

OBIECTVM.

Esaias cap.19. prædixit Christianos tempore euulgati Euangelij esse vota Deo nuncupaturos, cum sic inquit, disserens de Christi aduentu: Et cognoscetur Dominus ab Aegypto, & cognoscent Aegyptij Dominum in die illa: & colent eũ in hostijs, & in muneribus, & Vota vouebunt Domino, & soluent.

Et mox

Et mox apud eūdē vatē proditur his verbis, de Eunuchis in aduētu Christi futuris: Et nō dicat Euuuchus, ecce ego lignū aridū, quia hęc dicit Dominus Eunuchis: Qui custodierint sabbata mea, & elegerint quę ego volui, & tenuerint fœdus meum, dabu eis io domo mea, & in muris meis locum, & oomeo melius præ filijs & filiabus: oomen sempiternum dabo eis, quod non peribit,

DEFENSIO.

Loca quædā Isaiæ.

DE vocatione gentiū per Christū ad cultū Dei propheta scripsit illo 19. cap. Sed cum Iudæis loqueretur, qui adhuc sub lege veteri, vt pueri sub pędagogo detinebantur, cultū Dei eo modo illis describit, quo ipsi tūc vtebantur, uimirū per Vota & sacrificia. Cū itaq; nou ignoremus, vt apud Danielē scribitur, in aduētu Christi victimas & sacrificia cessatura, ita & Vota nō amplius durāt, iā inducto & reuelato B Euangelio. Quid.n. vouebāt patres antiquitus, nisi oblationes & victimas? & aliquod vitę certū genus? quibus iā sublatis, & Vota locū nō habent, quaotū ex sacris literis cōstat. Proiude ista descriptione victimarū, & Votorū à propheta iutelligitur verus & porus Dei cultus, quē Christus in spiritu, & veritate futurū pędixit. Et apud alios vates identidē sępè factū legas. Nam idē Esaias alibi dicit, Gentes omnes vēturas ad montē Sion, & ad Hierusalē, vt ibi Deū colant. C Et in Ezechiele cap. 40. vsque ad 46. describitur Euāgelij status, per templū instaurādū, ministeria sacerdotalia, & victimas carnales. Atq; in Malachia dicitur passim offerēdum esse Domiuo מנחה quę omnia si velis vt prę se feruot verba, intelligere, victimas, libamina, & omnia veterū sacrificia reuoces. Alter verò loc⁹, qui c. 56. habetur iu Esaia, manifestissimè declarat aduentum Domini gētibus patefaciēdō: & ita patefaciendū, vt vmbrę, ac significationes legis prorsus fa D cessant Inter vmbras autē quę verū Dei cultum referebāt, fuit quoq;, vt Eunuchus in Ecclesia Israelis nō haberet locū: quo significabatur, steriles & infœcūdos bonorū operū Deo vehemēter improbari. Populus autē vetus oō solùm verbo aperto, & simplici ad bene sancteq; viuēdum incitabatur, sed etiā hac pædagogia cōmēdatua fuit illi sanctarū actionum fructus. At ij, vt erāt præpostera superstitione miserè decepti, diguè Deo viuere neglexerūt, & interim propulsatis Eunuchis carnalibus à soa Ecclesia, fœcuodita te liberorum mirificè sibi placebāt. Quare propheta Esaias mittitur, qui hanc eis falsam, demētéq; opinionē excutiat, ac declaret Euuuchis & cuiuis hominū generi, quod videretur alioquin iuxta ceremonias legis externas à Deo alieuū, modò studiosi mandatorū Dei fuerint, locū futurū io Ecclesia, & quidē oon vulgarem, sed pręIsraelitis, licet corpore fuerint fœcūdissimi, qui tamē obedire legi diuinę cōtemnereut. Quādoquidē vt in Christo nō est mascolus, neq; fœmina, neq; seruus, neq; liber, ita in eodē nō est Eunuchos, neq; multorū liberorū fertilis. mandatorū Dei obseruatio requiritur, qui fructus est fidei certissimus. Exigit igitur De⁹ obseruationē legis ex fide, idq; sub nomiue sabbati: atq; illos pręedicat beatos, qui se in ea exercuerint. Sed B nunquid ista beatitudo cōcludēda est duntaxat in semine Abrahæ quoad caroem? minime. Imò tā latè patet, quā fides & obseruatio mandatorū vnde in quocūq; ista fuerint, seu alienigena, seu Eunucho, illū beatū fore Esaias docet. Quid Iudæis tandē proderit iactasse copiā sobolis, cum legē Dei cōtempserint? vicissimq; humiorsteri li quid oberit sua sterilitas modò sit fidelis, & perficiendæ voluotatis Dei cupidus?

Seosus itaq; Prophetę fuit, sterilitatis condi C tionē nō esse obsuturā, sed potius, adiūcta obseruatione legis meliorē locū babiturā in Ecclesia quàm illi, qui licet fœcūdi sint, legē pactūq; Dei assiduè violant. Et si verba Esaiæ diligenter expeoderis, videbis illū, nō tantùm eunuchos, verùm etiam alienos, videlicet à Rep. Israelis, dicere, admittēdos esse in Ecclesiā Dei, cum tamen iuxta ceremonias legis alienigenę excludereutur. Vnde quicquid hìc vel abs te, vel ab alijs de Voto cōfingitur, à proposito & mēte prophetæ D mirū in modū est alienū: neq; par est, vt fūdamētis adeò ruiuosis dogma de Votis cōstabilire nitamini. Colligite tātùm ex hoc loco, quantum vobis dat spirit⁹ author scripturarū, nēpe sōmā cōsolationē fideliū: quòd in cōferēda salute per Christū, Deus nihil muratur genus iuxta carnē neq; vitia corporis. Huc sanè spectat alienigenarū, & eunuchorō mētio, qui erār apud Israelitas maximo contemptui. Et denique videas ista Deū nō polliceri eunuchis, boc nomine, quòd sint eunuchi, sed quod obseruauerint mādata & volūtatē eius. Quāobrē admittis paralogismū, qui appellatur à non causa, vt causa. Arbitraris enim Deum eunuchis polliceri præclarum uomen, & locum in Ecclesia, quòd liberos non susceperiot: cum ipse longè aliud in sua promissione respiciat, nempe fidem, & maudatorum obseruantiam.

OBIECTVM III.

Dicis, Apostolos paupertatem non vouisse, cum id colligatur, & quidem rectè, ex illo Euangelico: Ecce nos reliquimus omnia. Nam si dicas, eos affectu tantùm rerum fluxarum possessionem amandasse, ac non vniuersas simul facultates in cōmune cōtulisse, quid egregij præ cæteris Christianis fecisse dicēdi sunt, vt Petrus tam audacter diceret: Ecce nos reliquim⁹ omnia, & sequuti sum⁹ te: quid ergo erit nobis? *Deinde quare Christus pollicitus esset ei haud vulgarē mercedē, inquiēs: Amē dico vobis etc. Quonā pacto implesset apostoli tūc id consilij Christi, Si vis perfectus esse, vade vēde etc. Vesne facere apostolos inferiores vitæ perfectione, quàm erāt illi quos Acta Apostolica referūt discessisse ab omnib suis facultatib. & vixisse in cōmuni, quib. omnia erāt communia, et nihil proprium?* & alibi. *Vnde liquet apostolos accersitos ad munus apostolicū deseruisse suas vxores, quātū ad maritale officium illud attinebat. Alioquin quorsum attinuisset Christum ad illos etiamnum adbuc vinculis vxorijs annexos, atq; agglutinatos eiusmodi extulisse verba, quibus meminisset de coniugum illorum derelictione &c.*

DEFENSIO.

Miror sanè quid tibi in mẽtẽ venerit, vt pro voto hũc locũ adduxeris, qui cõtẽdas, vt inferius videbitur, ea tantũ voto nũcupãda, ad quę alioquin iure ac legibus nõ astringimur, & modò vocationis apostolorũ facias mẽtionẽ, qui si non paruissent, quũ á Christo vocabãtur, ob diuini mãdati contẽptionẽ excidissẽt omnino à salute. Vnde cùm Christũ sequuti sũt & sua reliquerũt prestiterũt certè, quod nostrũ quemlibet oportet facere. Eo quippe affectu nostra sunt retinẽda, vt cũ viderim⁹ nos ad id vocari, vt eis caream⁹ pro Dei gloria, illa statim & incũctanter abijciamus. Nã Domin⁹ (quòd amplius est quàm relinquere) dicit: *Qui nõ oderit patrem, matrẽ filios, & vxorẽ, & deniq; animã suã, nõ potest meus esse discipulus.* Atq; hoc pacto maxilla est alteri percutiẽti obuertẽda, cùm id viderim⁹ ex dignitate nominis Dei esse: cùm liceat aliàs percutiẽtẽ reprehẽdere, vt Christus arguit seruũ pontificis, qui sibi immeritò dedisset alapã. Cùm itaq; Apostoli sua reliquerũt à Domino vocati, fũcti sunt officio fideliũ discipulorũ. Voluit Christ⁹ vt se prędicãtẽ p diuersa loca sequerẽtur: quòd suis rebus inhærentes, vel illas quocũq; irẽt, secum trahẽtes minimè facere potuissent. Sed an perpetuò ita ab illis fuerint auulsi, vt eas nũquã postea vsurpauerint, quomodo tu probabis? Certè Petrus post Domini resurrectionẽ cùm nauit, tũ retibus vsus est: iuit enim piscatũ. Quãdo Christũ sequi non poterat, exercitiũ honestũ quod prius habuit, quàm ad apostolicũ munus vocarẽtur, absq; peccato repetijt: neq; quod scriptura tradat, vnquã eius criminis est accusatus. Preterea nõ est dubiũ, apostolos ita per orbẽ vagatos, vt si quid ipsis daretur, vltrò à pijs, vel pecuniarũ, vel rerũ quæ ad victũ facerẽt, accipere nõ renuerint. Nã Paulus gratias agebat Philippẽsib⁹, quòd illũ iuuissent eleemosynis prõpto & alacri animo. Atq; idẽ manibus suis laborauit, vnde mercedẽ habuit, pecuniã quã lucrabatur, possidebat, & eã tanquã suam non solùm in propriũ victũ, sed etiã ad eos alendos qui secum erãt, erogabat. Vtq; liceat prędicãtibus euangeliũ habere propria, Christus satis indicauit, quũ diceret: *Dignus est operarius mercede sua:* &, *Qui euãgelio seruit, de euangelio viuat.* Vt igitur apostoli nõ sic abiecerũt pecunias, vt nullas vnquã habuerint, ita nõ est credẽdũ, eos ita reliquisse vxores vt matrimonio nullo modo eis vti licuerit. Imò quoad vxores nequaquam sentiẽdũ est, sua vocatione Christũ voluisse apostolos diuortiũ ab illis facere: vt videlicet prorsus diuiderẽtur, nec amplius cum eis vel thorũ, vel habitationẽ potuerint habere communẽ, quũ Paulus iubeat, vt si pars infidelis velit simul habitare, non deseratur. Qui potuerunt igitur bonę vxores ab apostolis abdicari, si prę sertim vnà cũ illis euãgeliũ Christi amplectebãtur? Et in cõcilio Niceno quid obstare potuisset, ne prę ciperetur ministris ecclesiasticis ab vxoribus discedere, si Christus vocando apostolos perpetuo diuortio eos ab vxoribus diuisisset? Certè ibi non erat quòd Paphnutius se interponeret: respõ dissent quippe illi, se quod tentabãt, authoritate Christi facere, qui apostolos à se vocatos ab vxoribus vero diuortio separasset. Et profectò scribitur de Petro in Ecclesiastica historia, quòd Romę vxorẽ secũ habuerit: quę quũ abduceretur extremo supplicio afficiẽda, clamauit ad illam, Vxor memor esto Domini. Neq; sua sic esse relinquenda ecclesię ministris, vt ipse fingis, demonstrat Paulus, scribẽs, Episcopũ debere suos curare liberos vt eos habeat sibi subiectos in omni castitate. Quod si filios nõ tenẽtur episcopi abijcere, qui sunt apostolorũ successores, quare coniuges? maximè quũ ad Corinthios dicatur Cephas, & fratres Domini circumduxisse sorores, mulieres: quem locum, Deo volente, infrà tractabimus.

Apost. habuerunt aliqua propria.

Christ⁹ nõ suasit diuortium apostolis cũ eos vocauit.

Neq; possum intelligere, quomodo sua relinquere, vel, nihil habere proprij significet, vouere, quemadmodũ hi sophistę volũt. Porrò in Republica Platonis, vt ipse libro tertio scribit. Custodes & auxiliarij nihil habuerũt proprij. An dicemus eos paupertatẽ debuisse vouere? Multi etiã philosophi amore scientię incẽsi, reliquerũt sua: qui tamẽ voto nõ obstringebãtur. Taceo de medicis, qui licet in diẽ viuãt, nihil possideant, & nihil proprij habeãt, nihilominus haudquaquã vouerũt, se nihil vnquã habituros. Tu prætereà reliquisti Angliã, ne patereris quod tua pfidia cõmerita fuerat. Ex te scire velim, an voueris in Angliã nõ redire? Equidẽ, si relinquere significat vouere, tu & omnes, quos prius cõmemoraui, diceremini vouisse. Et rursus ex te percũctarer, quum bis palinodiam cecineris, testatusque sis publicè te deponere quasdam impias opiniones: an voueris illas posthac te non esse resumpturum? Quod si vouisse dixeris, & iam in easdem sis reuolutus, ipse quoque licet semper in apostatas, vt vocas, inuehãris, omnium illorũ eris deterrimus, & non minus quàm illi (vt loquar tuo more) voufragus. Sin verò dixeris te non vouisse, licet eas opiniones tum reliqueris, iam inde intelligas relinquere, ac vouere plurimum à se distare, neque te iustè colligere: Apostoli sua reliquerunt Christum sequendo, igitur voto fuerunt obstricti. Quæris à me quid apostoli habuerint prę cęteris Christianis, si voto se non abdicauerint ab omnibus quæ possidebant, & ab vxoribus? Hoc habuerunt, quòd à Domino vocati sua omnia relinquendo egregiam prę stiterunt obedientiam. Quare summopere sunt laudandi, quũ id omniũ Christianorum primi fecerint, & alijs præclarum exemplum ostenderint. Verùm non propterea conficitur, eos vel cœlibatum perpetuum, vel abdicationem à suis rebus penitus vouisse. Vtque quod illi fecerunt, omnes Christiani facere debent, ita merces & præmium quod illis promisit Dominus, vt sedeant iudicaturi super sedes, &c. omnib⁹ fidelib. qui vsque ad finem perseuerauerint, promittitur: quẽadmodum epistola ad Corinth. prior apertè docet: *An nescitis*

quod

quòd angelos iudicabimus? & inde colligit Apostolus, Christianos debuisse inter sese iudicia exercere, potius quàm ad tribunalia infidelium fratres in ius vocare. Nam si tanta est Christianorum dignitas, vt sint mũdum & angelos iudicaturi, quomodo illis nõ permittetur causas fratrũ cognoscere? Fatebimur ergo apostolos quãdoq; fuisse absq; vxorib. & suis rebus, vt Christũ sequerẽtur, & prędicarẽt. Sed quòd istorũ omniũ vsum voto abdicarint, nũ dabimus.

Quodq; tibi suinis, apostolos id prę̃stitisse quod Christus iuueni mãdauit, vt si vellet esse perfectus, diuẽderet sua, & daret pauperibus, nõ facilè cõcedemus: cùm illos nusquã legamus distraxisse sua, & pauperibus distribuisse: quod minimè tacuissẽt Euangelicę historię, si factũ esset. Et certè si Christus ab apostolis requisiuisset quod ab illo adolescẽte, nisi paruissẽt, grauissimè peccassent. Verũ quòd iuueni Christus priuatim iussit, neq; apostolis, neq; omnib. christianis in vniuersum faciẽdũ pręcepit. Imò, si scripturas volumus consulere, Petrũ adhuc post vocationẽ domũ habuisse legim⁹, in qua soerus eius decũbebat. et Matthę⁹ dominũ sequẽdo, quamuis teloniũ reliquerit, illi tamẽ in domo sua magnũ exhibuit cõuiuiũ: quod certè nũ de alieno, sed de suo fecit. Quare vides longè aliud esse Christũ sequi, cùm per Iudęã prędicãdo circũquaq; discurreret, atq; ita sua relinquere, ac illa Voto à se, quemadmodũ tu tibi fingis, abdicare. Et vt vno verbo dicã, relinquere sua propter Christũ nihil est aliud, quàm illũ rebus omnib. pręponere eumq; amare super omnia, ita vt nobis patiamor, nihil impedimẽto, esse quin eũ sequamur, & confiteamur. Possunt igitur ab his, qui Christi sunt discipuli, pater, mater, domus vxor & filij habere, modò propter illa non abducantur ad aliquid committẽdum, quod Euangelio aduersetur: nam tum potius sunt abijcienda omnia, quàm à Christo deficiendum.

Relinquere sua propter Christum.

Et mirũ est, cùm Christ⁹ multa recenseat, hoc loco relinquẽda illis, qui velint sedere iudices inter eius discipulos, cur tu alia omnia dissimules & adeo vxorẽ exaggeres: quum par causa sit in omnib⁹: quam si parem sinas esse, vt debes, cum relinquãtur ministris Ecclesiæ pater, mater, filij fratres, domus, agri, nec ista illis interdicatis, imò nec diuitias, nec suorũ curã prouentuũ, cur vxores tãtũ in vniuersum prohibebitis? Si dixeritis, propter curas, & sollicitudines q̃ sũt in cõiugio haud sanè prudẽter dicetis: cũ in diuitijs tuẽdis & seruandis, longè sint maiores, atq; magis periculosæ. Fatemur sanè illos cõiugatos, nõ

A esse ad ministeriũ idoneos, imò nec ad Christianismũ, qui cũ vocãtur ad cœnã, & nuptias domini, adeo coniugũ amore peruerso detinentur, vt audire vocantẽ nolint. Verùm cogitate idem impedimentũ accidere posse in villa emẽda, & iugis boũ experiundis, quod in vxore ducẽda, vel retinenda. Qui tales esse deprehẽdũtur: ex albo cleri deleantur: nec propter eos est necesse, vt qui moderatè vtũtur matrimonio, neq; cura nimia propter ipsum occupãtur, eius beneficio

B & commodo expoliẽtur. Si enim opibus Ecclesiæ ministri non priuantur, neq; à matrimonio, quod sit Ecclesiasticis aptũ, debẽt arceri. Cyprianus de episcopis, quos habuit collegas, querebatur, quòd auarissimi essent, & surdidè studerẽt diuitijs: neq; tamẽ propterea fuit cõstitutũ vt ministri opes nõ habeãt. Sed ad Christũ redeam⁹, qui nõ tantùm vxorẽ, verùm patrẽ, matrẽ, sororẽ, filios fratres, domum, & agros recẽsuit: quę illi⁹ verba, si tuo sensu accipiãtur, vt de vna

C vxore illa vis concludere, ita, & de omnib. locũ habere debebãt: quod verũ esse nõ potest. Quia nisi vocatio singularis intercesserit, nemo potest, salua dei lege, patrẽ, matrẽ, liberos & alia huius generis deserere. Qui n. suorum, & maximè domesticorũ curã non habet, abnegauit fidẽ, & infideli est deterior. Hęc est vocatio communis; cui omnes astringimur, nisi disertis verbis contra eã De⁹ aliquid iusserit: vt Abrahamo de sacrificãdo filio. & de vxore Agara cũ Ismaele abij-

D cienda. Et qui volẽt Zelũ Dei cũ sciẽtia cõiũctũ habere, nõ imitabũtur Apostolos, quãdo vocationẽ eiusdẽ generis nõ habuerint: licet fortasse darẽt, quod nos non cõcessimus eos scilicet ita sua reliquisse, vt nunquã illa repetierint. Itaque moltis modis tua deficit argumẽtatio, & quocũq; te vertas, tibi heret aqua. Primùm n. haud rectè colligitur, eos vouisse, si sua reliquerint: secũdo non cõstat, eos ita reliquisse, vt nũquã postea vsurpauerint: imò scripturę, vt ostẽdimus,

E poti⁹ secus indicant: & demũ tertiò, si hoc illi fecissent, nõ omnib. ministris idẽidẽ faciendũ ex eo probabitur, cũ nõ discurrere cogãtur, nec vagari vt Apostoli, neq; cũ illis vocationẽ habeãt eiusdẽ generis. Videtisq; paralogismũ inducere, quem appellant à secundum quid ad simpliciter. Non enim vocat Deus ad sua relinquenda, nisi quom vel discurrendum est per orbem ad prædicandum, vel in persecutione, vbi potius debemus nos abdicare omnibus rebus nostris, quàm Christum negare. Malè itaque abs te verba Christi accipiuntur, quasi absolutè, ac simpliciter debeamus nostra relinquere.

OBIECTVM IV.

Iam discipiamus quid de illo Actorũ Apostolicorũ, quòd de Anania, & Saphyra mẽtionẽ inijcit, sentiẽdũ sit, vt quod hic quoq; Petrus cum imprudẽter, tũ indoctè, ne dicã impiè, quod vere quæq;, inficiabatur, ad voti rationẽ pertinere & quicquã spectare, cu⁹ sententia aliena planè est ab ipsius cõtextus genuino sensu. et mox. Imò ipse cõtextus satis dilucidè cõuincit, illos Voto se obstrinxisse, cũ ait: nonne ager manẽs tibi manebat? et venũdatus erat in tua potestate? Nã quis alius horũ verborũ queat poterit esse sensus, quàm ante promissionẽ ac Votũ factũ Deo de proijciẽdo ante pedes apostolorũ agri vẽditi integro precio, liberũ illis fuisse, an voluerint vẽdere agrũ, atq; diuẽditi preciũ dare apostolis. nec ne: quã libertatẽ ademit Votũ. Et, quia nõ poteris rectius à quoquã, quàm à te ipso (vt Lactãtius dixit de Cicerone) refutari: ideo te tuo traijciã telo. In hac quã de Voto exordiueris dissertationẽ, hoc pacto definiebas. Votũ est sacrosãcta promissio, qua nos Deo astringim⁹, ad præstãdũ ei aliquid. Cui ego addã illud assũptũ. At Ananias et Saphyra sãctè promiserãt, ac obstrinxerãt se aliquid præstare Deo, nẽpe preciũ agri vẽditi, vouebãt igitur illud Deo. Quod sanctè

aundatus in tua erat potestate? hoc est, in manu tua fuit, aut vendere, aut non vendere, venditique precium deferre, aut non deferre: fraudasse tamen dicitur, quòd minus daret, quàm diceret: nec ista Voti fraus erat, sed graue mendacium circa oblationem, quam offerebant. Si quis alicui diceret se decimam dare, atque tantum vicesimam daret, is de decima proculdubio fraudaret, etiam si votum non intercessisset. Et Petri verba, quibus ait, *Ager manens tibi manebat, & venundatus in tua erat potestate*, minimè possent esse vera, si vouissent. Nam voto nuncupato, non fuisset ager amplius in eorum potestate, & precium diuenditi iam fuisset obstrictum. Ideo conuincunt ea, quæ à Petro dicontur, & agrum liberè vénditum, & liberè precium allatum absque voto. Tu verò ais, horum verborum Petri non posse aliom esse sensum, nisi vt de voto nuncupato intelligantur. O Theologum perspicacê, si tu aliom sensum hic nô vides, ergo alius non videt? Quare non potoit Petrus Ananiæ dicere: Quis te cogebat, vt communes faceres tuas facultates? Quid simulas te totum agri precium deponere, quum bonam eius partem tibi retinueris? Quæ est hęc hypocrisis, quum possis candidè agere? Ista Dei Ecclesiam non decent: non ita Spiritui Sancto verba dari possunt, vt credidisti. Si Petrum in hunc sensum viderimus illa verba protulisse, quid opus erit voto? Sed vt magis rem teneas, fac tibi aliquem dicere: nónne integrum tibi erat vera & sana docere? nónne potuisti puro ac sincero Euangelio inseruire? nónne tibi licuit vel in matrimonio castè viuere? Quis obsecro bene inferet ex his verbis, te vouisse docere, aut scribere erronea? vouisse tandem adu- A B C D

larì Papæ ac monachis, contempta Euangelij veritate? vouisse impurè viuere, scortari & mœchari? Quomodo tibi satisfaceret hæc argumentatio? Tu, mihi crede, nihilò es meliorˑ Sed hæc mitto. Videris præterea meam definitionem de Voto non probare: & adducis eam, quam habet Magister sententiarum, quum ego illam non tacuerim, & rationê reddiderim, cur ei libenter non acquiescerem. Et nunc abs te nihil audio, quod vel eam defendat, vel meam confutet. Dixi, votum esse sanctam promissionem, &c. neque nunc retracto. Verùm quòd tu assumis Ananiam & Saphyram sancta promisisse, hoc pernego, quia in Actis Apostolorum Christianos vendidisse sua lego: sed vouisse aut promisisse, non lego: nec aliquid in tota hac historia demonstrare poteris, quod votum necessario euincat. Sed quid facias huic misero capiti, cui adferre ad pedes Apostolorum, significat vouere? & mentiri Spiritui Sancto, est votum infringere? atque in commune sua conferre, est votum nuncupasse? At si concedatur ita vocum significationes pro libidine mutarè, facilè omnia probabis. Hic verò manifestissimè in paralogismum ab accidentibus, vt appellant, incidisti. Nam quum videres, in violatione voti mendacium intercedere, ac violatorem voti fraudare, & ad vouendum neminem cogi, & hæc eadem tria locum habere in simplici oblatione hypocritæ ac mendacis, oblationem huiusmodi pronuntiasti esse votum: ideóque non immerito voco te Sophistam, quòd aliqua iudices eadem inter sese, quia in aliquibus accidentibus consentiunt.

OBIECTVM V.

IN siries quoq; it Petrus Martyr illud Lucæ, quòd is testatur, sacratissimam Christi matrem in suo cum Angelo dialogismo extulisse, nempe illud: Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco: *ad Votum spectare. Et mox. At, inquis, nulla hic fit prorsus Voti mentio. Fateor: quid tum quæso? Nulla mentio fit in his verbis,* Ego & pater vnum sumus, *de consubstantialitate patris & filij. Visne igitur hinc colligere, non posse eo testimonio rem illam constitui & reuinci contra Arrianorum hæresin? Rursus cùm Christus aiebat Iudæis,* Quoties volui congregare, &c. *nominatim et expressè non meminit liberi arbitrij, de quo nulla est in scripturis sacris mentio expressa. Nonne itaq; ex eo inferre cuiq; licebit, nec locum illum, nec vllum alium pertinere ad liberum arbitrium? aut illud vspiam statui in scriptura? Haud secus argumentabantur Arriani, conantes probare, filium non esse eiusdem essentiæ atq; substantiæ cuius pater, quod vocabulum istud, ὁμοούσιος, non esset vllo scripturæ sacræ loco proditum. Aduersus quos Athanasius stringens calamum, rectè dicebat, non esse contendendum de vocabulo, modò de reipsa constaret.*

DEFENSIO.

An beata virgo vouerit virginitatem.

VT dicerem, beatam virginem Domini nostri matrem non vouisse Deo perpetuam virginitatem, Euangelistæ narratio me mouit: quæ refert, illam fuisse iam desponsatam, quum Angelos ad eam accessit: nemo autem matrimonium contrahit, qui secum iam statuerit obstringi voto ad virginitatem seruandam. In serijs rebus non lusit mater Dei: sciebat enim, per matrimonium côiuges trádere sibi mutuò potestatem corporis. Et virginitatem Deo E vouere, & tum corpus viro tradere, quo pactò inter se consentiunt? Decreuerat quidem Deus optimus maximus, vt beatæ Mariæ virginitas non violaretur: quam tamen voluit nubere miro consilio: partim, vt nônnulli aiunt, quò mysterium incarnationis Verbi lateret diabolum, & impios, membra eius: partim ne Dei filius ex coitu illicito natus diceretur: denique vt sanctissimè virgo Iosephum haberet, non tantùm pudicitię suæ honestum tegumen-

tum, sed etiam curatorem fidelem infirmitatis moliebris, & educationis incarnati redemptoris. Hæc ego non aspernor diuinæ prouidentiæ consilia, quæ à multis piè scribuntur, & piè referuntur. Sed quum virgo à Deo electa non præsentiret, aut vllo modo sciret, se illam Dei matrem futuram, quæ expectabatur, iuxta cursum atque morem sub lege Mosaica receptum, suam vitam instituit, & vt cæteræ puellæ Iudaicæ gentis nubebant, ipsa quoque nupsit. Quis igitur vos hîc adegit, vt vota commi- B niscamini? Dixit sanè Angelo: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* Ex isto sermone tam votum potest confici, quàm me hoc tempore ista fuisse scriptorum. Sed isti, vt Anaxagoras, faciunt quidlibet ex quolibet. Audiuerat ab Angelo, quod esset conceptura, & paritura: interrogat, quomodo ista futura essent, quòd licet esset sponsa, non tamen adhuc viri congressus admitteret. Prudens sanè virginis nostræ interrogatio. Quia si conce- C ptus & partus, qui ei prædicebatur, ordinaria vsitatàue ratione futurus esset, dixit, hoc obstare, quòd viro nondum admisceretur: sin verò extra ordinem ac supra naturam, de modo cupit edoceri, atque tacitè innuit, quòd si deprehenderetur grauida, quum adhuc maritalis congressus esset expers, pudor & fama eios periclitaretur. Obsecro te, quid hæc ad votum? ne dixerim, ad rhombum. Cùm Moses in Exodo capite sexto dicat: *Quomodo au- D diet me Pharao, quum sim labijs incircumcisus?* An dices, posse hinc demonstrari, Mosem vouisse labiorum incircumcisionem? Profectò locutionis forma est eadem. Beata virgo dicit, *Quomodo fiet istud, cùm virum non agnoscam?* Et Moses ait, *Quomodo audiet me Pharao, quum sim labijs incircumcisus?* Nicodemus quoque respondit Christo, *Quomodo potest homo nasci, quum sit senex?* Ex tua Dialectica hinc quoque licebit inferre, Nicodemum vouisse senectutem, si i- E bi vis consequi, beatam Virginem vouisse, se non esse virum cognituram. Decètne tantum theologum tam miserè in Dialecticâ impingere? Sed non est mirum, quia illam iste non est professus nisi vsque ad Sophisticen, & videtur imposituras vouisse, adeò illas vbique magna religione persoluit. Rixam præterea mihi excitat, quasi ego tantùm de voce contendere instituerim. Vocabulum Voti per me valeat. Sed in locis iam adductis rem te ve- F lim ostendere: quod si feceris, de voce nec duo motabimus verba. Quę autem περὶ τοῦ ὁμουσίου adfers, hnc non conducunt: quoniam ex multis diuinæ scripturæ testimonijs euincitur, filium Dei eiusdem naturæ atque substantiæ esse cum patre. Vnde licet vox Homonsij, vel vt ipse lo-

queris, Consubstantialitatis, non habeatur ad verbum in sacris literis: in eis tamen res manifestissimè traditur. Idem etiam tu de Voto facias, atque in locis adductis rem ipsam ostendas, & vocis causa intelliges, me nonquam verbo Dei reluctari. Quid præterea de libero arbitrio intempestiuè obieceris, arbitror, te ipsum ignorare. Argumentaris enim, *Quoties, inquit Christus, volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina pullos, & noluisti.* Liberum igitur arbitrium quo ad rem hinc habetur, licet nec iste locus, nec vllus alius in scriptura, vocabuli illius mentionem faciat. Quod ad me attinet, libertatem arbitrij nunquam in vniuersum negaui. Verùm id ex adductis verbis tu malè colligis euinci posse: quia hinc non habes, nisi Iudæos incredulos noluisse Christum congregare suos: resistebant enim pro viribus eius ministerio. Quis autem nostrûm negauit vnquam, impios Deo se opponere ac voluntate praua diuinis conatibus pro viribus aduersari? Vtinam magno nostro malo quotidie hoc non experiremor. Tu verò cuperes, & ex isto, & ex consimilibus locis more Pelagianorum docere, nostrum arbitrium per seipsum posse vel mandata Dei seruare, vel diuinæ voluntati se accommodare, quod cùm fieri non posit, quæ illius est reliqua libertas? quo ad hæc opera, quæ verè Deo placeant, & iudicio eius approbentur? Non inficiamur, aliquā esse homini reliquam adhuc libertatem in moribus atque ciuilibus actionibus. In his verò, quæ ad cœlestem salutem pertinent, quemadmodum fuit, assentiri Christo, eique fauere in congregandis electis, nisi per spiritum eius iuuemur, iacemus: per nosipsos nihil possumus, imò potius omni studio aduersamur. Quòd si tu contendas, tibi esse liberum, quod per alterum potest concedi, haud propriè loqueris de facultate atq; viribus, quæ liberæ dici posint. Neque fortasse alia de causa scriptura sancta liberi arbitrij disertè non meminit, nisi quòd agit de homine aut perdito propter peccatum, aut non planè adhuc instaurato per Christum: in quo tam modica tamque tenuis libertas remansit, vt nomen libertatis ne mereatur quidem. Attamen, quod scriptura sacra noluit vsurpare, tu, & qui tui nō sunt dissimiles, plenis buccis vndiq; & ad singula quæq; verba crepatis: quasi vos arbitremini, & Deo & spiritu diuinarum literarū sapientiores. Ideoq; frustra nūc obstrepere voluisti, liberi arbitrij naturam non esse negandā: licet in verbis, quæ commemorasti, & in alijs locis scripturæ nō habeatur. At de Voto, cū ita res habeat, vt in libris Noui Test. neq; rem, neq; vocabulō posis ostendere, apparet, quæ adduxisti minimè tuā causā releuare.

OBIECTVM VI.

Paulus in priori epistola ad Timoth. hæc habet, quæ perspicuè & efficaciter meo huic instituto dant suffragia. Adolescentiores, *inquit*, viduas deuita: cùm.n. luxuriatæ fuerint in Christo, nubere volunt, habentes damnationem, quoniam primam fidem irritam fecerunt. *Quid hic appellat Paulus primā fidem,*

nisi

nisi fidem voti? quã istæ viduæ perpetuam continentiam Deo consecrarunt, cùm Ecclesiæ sumptibus alerentur: quã irritarunt, cupientes nuptui dari. Et hinc abiuisse eas sibi gehennæ supplicium asserit Apostolus. Hic quid non comminiscuntur Lutheristæ, quò se tueantur, nec cogantur fateri, se conuictos penitus his Pauli verbis? Nunc fidei vocabulo fidem in Baptismo datam, nunc diuinis mandatis obseruandis præstitam interpretantur: quo nihil aliud egisse doctis iuxtà ac pijs omnib. videri queunt, quàm suam prodidisse inscitiam, atq; se deridendos, imò deplorandos potius omnibus propinasse? Et alibi. Ad hæc, cũ Apostolus damnet viduas à voto continentiæ edito relapsas, quãdo, inquit, illas habere damnationẽ, quia primam fidem irritam fecerunt, iste Petrus imprudenter, indoctè ac impiè inficias it, loqui eum de voto, atq; adeò illud non probare, vt prorsus reprobet. Siquidem per primam, inquit, fidem, Christianismum intellexit, à quo ad Iudaismum & Paganismum viduæ illæ, postquam luxuriatæ fuerint, lasciuierint, vel in delicijs egerint, contra Christum desciuerint, vt, vel sic sese ab hominum calumnijs vindicent, hunc esse loci illius Paulini genuinum sensum, Lutherum secutus. Quem colligi posse astruit ex eo, quòd contextus testatur, illas viduas abijsse retrò post satanam, quod idem pollet, atq; deficere à fide Christi: quemadmodum legimus, inquit, Alexandrinum & Hymenæum abijsse post satanam, cùm à Christo resilirent. Deinde iubet adolescentiores illas viduas nubere, nec admitti ad vouendum, nisi 60. annos natas. Et ideò si loquatur ibi Paulus de Voto, aduersatur illi prorsus, ait Petrus. tantũ abest vt id statuat. Ad hæc Paulus, inquit, primam fidem non retulit ad fidem Voti, quia illa non est prima, sed fides data in Baptismo. Postremò citauit Augustinum in lib. de Bono viduit. negantem, hîc loqui Paulum de voto, & astruentem, peccare, cõtrahentem nuptias post votum, veras tamen esse nuptias, non stupra, nec adulteria quas init. Hæc effutiuit Petrus, dum hunc locum tractauit, differens contra vota. Quæ quàm sint omnia erronea, falsa, atq; contra mentem Spiritus S. in Paulo loquentis, mox palàm videbitur, cùm singulæ seorsim partes fuerint excussæ diligentius. Initiò manifestus est lapsus, interpretari primam fidem, Christianismum, atq; istas viduas desciuisse à Christianismo ad Iudaismum vel Paganismum, cùm nullus vnquam ex priscis & probatæ fidei authorib sic interpretetur: sed cõspiranter omnes de fide voti, quẽadmodum suprà est ostensum abundè. Deinde quòd ait contextus Pauli, abijsse illas viduas post satanam, non probat eas desciuisse à fide, seu à Christianismo, tametsi id significet abire post satanam apud Paulum loquentem de Alexandri & Hymenæi defectione. Et mox. Iam quòd ex eo colligit, hunc locum, si de voto continentiæ vidualis possit & debeat accipi, aduersari voto illi, quòd Paulus iubeat deuitari adolescentulas viduas, quodq; velle se dicat illas nubere, ostendit propalàm, se ignarum esse Paulinæ mentis. Non. n. ideò deuitari eas præcipit, nec ob id vult eas nubere, quòd velit astrictas voto viduitatis nubere, sed similes eis iuniores viduas mauult nubere, quàm irritam facere primam fidem, atq; abire retrò post satanã, quemadmodũ adstruit, iam tum quasdam fecisse. & mox. Adde his, quòd si Paulus hoc loco vetaret, iuniores viduas profiteri, & vouere vidualem castitatem, non modò aliquot scripturæ locis, qui extimulãt ad vouendũ, & Christo eadẽ pollicenti, cũ differit de eunuchorum castratione, sed sibimet aduersatus fuisset, cũ toties hortetur viduas, vt sine nuptijs permaneant. Id quod cũ sit absurdissimum cogitare, ne dum dicere, consequitur, eum hic non prohibere, ne viduæ sint & maneant adolescentulæ. Falsissimũ quoq; est, quod astruit Petrus, nolle Apostolum, vt admittantur ad vouendum viduitatem, ante quàm 60. natæ sint annos. Quia omnes omnis ætatis viduas citra delectum excitat, vt maneant viduæ, 1. ad Corin 7. & cũ ait, Vidua eligatur non minus 60. annorũ, *non differit de electione viduarum ad vouendum duntaxat, sed ad sustentationem opib. ecclesiæ, quòd manib laborare non possint, & victum sibi parare, vt inquit Hieronymus. & mox At quid opus est, aliunde sensum Paulinæ huius sententiæ petere, cùm liceat eum ab ipso proximè in sequente contextu desumere? nempe ex hoc: Si quis fidelis habeat viduas, subministret illis, vt nõ grauetur Ecclesia, vt ijs quæ verè viduæ sunt, sufficiat. Hæc enim verba palàm indicant, Apostolum disputare de electione viduarum, quæ stipibus & eleemosynis ecclesiæ essent alendæ, quas 60. annorum esse vult. Quòd autẽ Petrus venatur elabendi rimam, primam, inquiens, fidem, non dicit fidem voti, quòd ea prima non sit, sed fidẽ Baptismi, mera cauillatio est, & tergiuersatio Nam vocula πρώτης, qua hic vtitur Paulus, vsurpatur sæpe, vt Græci tradunt, vice comparatiui, vt hic ponitur πρώτην πίστιν pro eo, quod est, prior fides, vel prius data Nam Græci πρωτεύειν priores partes ducere significat, & προακοντίζειν priorem iaculari, προγεύστης prægustator, & similia multa apud eos reperiuntur. Postremò quòd ait, Augustinum de Bono viduitatis negare, hoc loco verba fuisse de voto, & tradere, peccare contrahentem post editum votum, nuptias tamen illas esse veras nuptias, non stupra, splendidum & impudens est mendacium.*

DEFENSIO.

De viduis quarum Paulus ad Timotheũ meminit an vouerit.

A SI quis est locus in literis Noui Testamenti, quo putent aduersarij nostri, se votũ cœlibatus posse conuincere, is citra cõtrouersiam esse prædicatur, quem in præsentia Smyth. mihi obijcit: verùm vt sint falsi, ostendere non erit vsq; adeò difficile. Primũ intelligere omnes arbitror, quã sit à iusta probatione alienum, ambigua in mediũ adferre: cùm oporteat ea, quæ solidam fidem sint factura, non solũ firma, verũ etiam perspicua esse. Præterea grauius adhuc peccatur, si ambiguitas eius generis fuerit, quę B magis oppositæ parti faueat, ac illi, quę suscipitur defendẽda. Atq; ista vitia in argumẽtatione modò allata inueniri, cõfido me longè apertissimè demõstraturum. Ambiguitas loci, de quo nunc agitur, ex quatuor pẽdet vocibus, fidem, primam, damnationem, abierũt post satanam. Quamobrem necesse est ad nodum explicandum, vt de his omnib. ordine dicamus. Aduersarius contendit, fidem hoc loco accipiendam pro voto cœlibatus: cùm tamen significare possit conuentionem & pactum initũ cum Ecclesia, quando suscipiebat viduas. Etenim est euidentissimum, nõ potuisse matrimonium cum illo statu consentire, ad quem accedebant: scilicet vt Ecclesiæ inseruirent, & alerentur simul omnes viuendo. Quia mulier nupta, marito subdita est, & necessariò illi parere tenetur. Vi-

dua verò, de qua nonc loquimur, suo ministerio Ecclesiæ obedire debuit in curandis debilibus & infirmis, in informandis & visitandis alijs rudibus cum puellis, tum mulieribus, ad quas ministrorum Ecclesiæ non erat iustus & frequens accessus. Hoc erat præcipuum ministerium viduarum in Ecclesia. Insuper noptæ com suis viris habitant, edunt & bibunt, vbi ipsis visum fuerit, & domestica curare debent: quæ omnia cum illa ecclesiastica vocatione pugnabant. Adde, quod, ne grauaretur Ecclesia, B par erat, quemadmodum iubet Apostolus, vt, quæ virum haberet, ab eo aleretur Non ergo dubium est, eas, quæ sic admittebantur, tantisper dum huiusmodi locum retinerent, à coniugio debuisse abstinere. Sed ne aliqua turpia cōmitterentur, pollicebantur Ecclesiæ, interim se castè ac purè acturas, non voto, quo Deo aliquid offerrēt: diuina quippe lege omnes astringimur ad purè casteq; viuendum in statu & conditione, qua pro tempore agimus. Ideo non po C tuit hoc voto nuncupari: at de honestate vitæ atq; conuersationis externæ pactiooe conueniebant cum Ecclesia: vt milites cū authorantur, promissione vel sacramēto militari ad hęc, vel illa facienda, vel cauenda sese astringunt, quoad fuerint in ea militia: cùm tamen votum nullum edant. Hæc potuit esse fides à viduis data, nimirum vt dum in Ecclesia versarentur, coelibes temperatè atq; castè viuerent. Quæ ratio facti cùm à voto sit aliena, iam vides, quàm lo- D cus iste parum inseruiat voto asserendo. Et iuxta hanc interpretatione facilè potest intelligi, quid Paulus emēdauerit. Cùm iuniores viduæ multis in locis ab Ecclesia reciperentur, forma & ratione, qua diximus, aleudæ, otio, copia victus, & insitis iuuenili ętati cupiditatib. eximiu labantur, vt fit, ad libidines, neq; sese continebant. Imó, vt ait Apostolus, lasciuiebant contra Christum, h.e. impudicè agebant & scortabantur. Sic.n Hieronymus καταστρηνιᾶν est interpre E tatus ad Geruntiam: & deprehensæ volebant nubere, aiebantq́, se velle recedere à suscepto ministerio: quod per se ipsum non fuisset damnabile. Quis enim illas prohibuisset nubere, quando vellent? Matrimonium.n. à veris Christianis in nullo homine damnabatur. Sed habebant istæ damnationem, non ex eo quòd nubere vellent, sed quia fregerant fidem prius datā, & pactum violārant, quo se pollicitę fuerant in ministerio castè viuere, idq; non præstiterāt, io F lasciuiam & scortationem lapsæ. Quæ res & coram hominib. & coram Deo illas damnabiles reddebat. Atq; ideò significanter Paulus dicit eas habuisse iudicium sine damnationem, non quòd nubere vellent, sed quòd primam fidē Ecclesiæ datam lasciuiendo & scortando irritā fecissent. Deinceps aliud quoq; malum sæpeaddebatur, quòd videlicet nubendo post Sathanā ibant, & à Christo deficiebant. Nam impatientes contumeliæ, quā sibi videbāt inter Christia- G nos iure inostā, quòd essent in scelerib. depręhensæ, viros ducebant, nimirum ethnicos, & à Christo abalienabantur. Quàois ire post Satha-

nam, intelligi possit de impudicitia & scortatione iuniorum viduarū, quā admittebāt, cum nubere detrectarent, & suis cupiditatib. & libidinib. non essent resistendo. Ideó hac de re non multū contenderim, cū vtrunq; posset verbis Apostoli accōmodari. Ne igitur huiusmodi accederent scandala in Ecclesia, cōstituit Paulus, vt vidua nō eligatur, nisi sexagenaria, quę penè cōfecta ętate huiusmodi scortationib. & clanculariis turpitudinib. haud sit obnoxia. Non quòd interdū non reperiātur & anus libidinosissimæ, sed quia est humanæ vitæ cōmunis & vsitata ratio, vt in senib. cadauerosis restinctæ sint flāmæ libidinum. Quòd si in aliquib. non cōtigerit, est necessarium vt illæ anus, quæ sic rabidę sunt in Venerē, nec ætate mutantur, in iuuentute fuerint admodū dissolutę. Quocirca Paulus ductu Spiritus S non tantū annorū numerum sequitur, sed requirit, vt ætate anteacta, Ecclesiastica vidua vno viro cōtenta fuerit, h.e. suo legitimo marito neq; scortationis vel adulterij probro notata fuerit, vtq; habeat vndiq; bonum testimonium, quòd pijs & sanctis operibus ornata vixerit. Hac via scandalis subinde incidentib. iudicauit Apostolus occurrendum, nec vllā Voti mentionem fecit. *Volunt*, inquit, *nubere*: quòd antea quàm deprehenderētur in scortationib. noluissent. Placebat.n. illis ea viuēdi ratio in libertate & commodo victo, cum quib. haberent voluptates etiam carnis cōiunctas Dicunt postea se velle nubere, cùm habeant damnationē propter admissam lasciuiam & impudicitiam, quæ contra Christum dicitur, quia in eius ignominiam vergebat, quandoquidē ab Ecclesia Christi nomine ac impensis alebantur: & quia Christi Euangelium atq; religio propter earū contaminatam vitam malè audiebāt, vel ab ipsis ethnicis: quòd obsceua & turpia flagitia deprehenderētur inter eas, quas maximè decuit purè ac sanctè vixisse. Non ergo hinc habetur, quod illis peccato ascribatur velle nubere, vt clamitat aduersarius, aut quòd damnationē habuerint violati causa voti: sed quòd ad matrimoniū viduæ illæ confugerēt, vt ad honestā rem & plausibilem: cū ad eam expetendam se non mouerentur, vt quib. fuisset gratius, viuere liberè ac otiosè impensis Ecclesię: verùm eò deflectebant, quòd iam damnationē haberent & à Deo & ab Ecclesia propter vitæ impuritatem. Arbitror, iam planū esse, fidem posse significare hoc loco pactionem externam siue conuentionem cum Ecclesia de cœlibatu & pudica vita, tantisper dum versarētur io illo statu. Propterea hæc verba Pauli, vt nihil iuxta hunc sensum ad votum faciant, noo est prolixius exequendum. Et cùm viderimus de prima ambiguitate quo ad hanc vocem, Fidem, & allata sit interpretatio plana & facilis, quā ego veriorem iudico: cūq; animaduerterimus, quàm sensus iste aptior sit & cōmodior verbis Apostoli, quàm ille cōmunis & vulgò receptus: iam de altera ambiguitate possemus agere, nisi & alia interpretatio in mentem venirei, quę nō minus, quàm prior, est verbis Apostoli accommoda. Potest eoim fides

acce-

accipi nunc eodem modo, quo superius dixit A Apostolus eos, qui suorum curam non habēt, & maximè domesticorum, fidem abnegasse, ac infidelibus esse deteriores. Quibus verbis declarauit istos, etsi non palàm, & publica professione à Christianismo deficiant, opere tamē & factis exprimere quàm sit tenuis & inanis ipsorú fides, vt alibi dixit: *Aiūt se nosse Deum, sed factis negant.* Ita nunc scribit, istas viduas, quæ priusquam ab Ecclesia reciperentur, modestæ videbantur & temperatæ, postea tamen cum opib. B Ecclesiæ pastæ fuissent & sustentatæ, se conuertisse ad lasciuiam & impuritatē, ideoq; damnationem habere, quòd priorem fidem, qua ornatæ videbantur, priusquā reciperentur ab Ecclesia, irritauerint, nō ita purè sanctéq; viuendo, vt prius in alio statu vixerāt, quasi prioris iustitiæ ac sanctitatis oblitę, pristinā fidem obliterauerint. Et sanè quantum quisq; mortaliter, vt dicitur, peccat, tantum à viua & vera fide recedit. Quo verò ad alteram ambiguitatem dictionis, C Primam, vult Smythæus eam vocem referre fidem voti prius datā à viduis, quàm reciperentur. Fingit enim, nō receptas fuisse viduas, nisi prius vouissent perpetuam viduitatem: quæ fides, quoniam postea non seruabatur, dum volebant nubere, violatrices nuncupati voti efficiebantur, atq; adeò damnationem habebant. Alij verò diligentius expendētes illam vocem, Primam, inquiunt, eam non intelligi de promissione voti postremò facti: quòd illa, si intercessisset, non esset prima, sed postrema fides. Non D n. post illam aliquā aliam fidem dederāt. Quare cú appelletur Prima, potius per illam intellexerunt Christianismi professionem, quá istæ viduæ lasciuientes & nubētes extra Christum violabāt, deficiebantq; à religione Christiana, indeq; propterea damnationem habebant, atq; post satanam ibant. Quamobrem cú in amphibologia huius sermonis expositio eorum pulchrius quadret, qui primam fidem intelligunt, E Christianismi professionem in Baptismo, quā Smythæi expositio de fide prius data per votú, quis non videat illum destitui suo fundamēto, quo vno se putabat inuictè probare in Nouo testamento cœlibatus votum fuisse constabilitum? Nec est quòd is iactet, se inuenisse suffugium de significatione huius vocis πρώτην, quia probè sciuerunt authores illius interpretationis, viri vtiq; eruditionis absolutissimæ, πρῶτον vsurpari quandoq; pro comparatiuo, quemad F modum iste cōmemorat: nec enim erant ignari Græcæ linguæ, vt eos nunc doceri oporteat ab hoc homine, cui diu est in ea lingua laborandum & sudandum, vt illis possit æquari: nam adhuc nō tenet, nisi fortasse prima rudimenta Græci sermonis: tametsi nunc tam magnú eius vsum videtur sibi vindicare. Spectarunt autem clarissimi viri, quis vsus eius vocis apud Græcos sit vsitatior: præsertim cú adiectiui forma suo substantiuo iungitur, vt hîc, cú dicitur, πρώ- G την πίστιν. Et animaduerterunt quàm iste votorú cultus in Euangelio taceatur. Ideoq; non existimârunt, in Ecclesias Christi tam facilè obrepsisse: atq; ob id in suam interpretationem discesserunt, admodú verbis Apostoli & sanæ doctrinæ consentaneam. Ac illos ego quoq; antea sum secutus, quàm duæ illę interpretationes in mentem venerint, quarú ab initio memini. Sed fac aliquē tibi dare, quod tamen à me nō impetrabis, primā fidem tam votú perpetuæ viduitatis, quàm promissionem Christianismi in Baptismo, posse hoc loco significare, quid obsecro inde lucraberis? nihil sanè, cú in hac ambiguitate quis cōstitutus, nequaquā possit gloriari, se voti approbationem in Nouo testamēto reperisse. atq; hęc de ambiguitate huius vocis, Primam, volo satis esse. Vidimus.n. quòd si expositio Lutheri & Caluini (etenim ij sunt istius interpretationis authores) attētius cōsideretur, nō minus quàm expositio de Voto potest ad locum Apostoli accōmodari: imò est probabilior. Quid verò ego per primā fidem accipiam, satis patet in prima & secúda expositione, quas cęteris verisimiliores & faciliores iudicaui. Iam tertia se offert ambiguitas de voce hac Cōdemnationem. Qui voto cœlibatus impensius fauent quàm legitimo matrimonio, existimant has viduas iudiciū corā Deo subire, quòd relicto instituto voti antea suscepto, iam nubere constituerint, adeoq; grauiter peccare, vt nisi resipiscant, & initum coniugium deserāt, omnino cú diabolo sint damnandæ. At alij videntes matrimonium rem sanctam in omnib. & Christi testimonio atq; Apostoli vinculum eius indissolubile, nisi adulteriú intercesserit, aut discessus alterius coniugis, voto continētiæ vidualis tantú tribuere nolunt, cùm sit res humanitus inuenta, vt matrimonium contra Christi & Apostoli sententiam rescindat, cú voluntas diuina omnib. humanis inuentionib. præferenda sit. Cogitāt præterea, præceptum Apostoli esse, vt nubant, qui nōn cōtinent, quod sit melius nubere quàm vri. Vnde tametsi concedāt, illas viduas, quæ suscipiebantur tum tēporis in Ecclesia, de cœlibatu & honestate conuersationis pepigisse, aut, sicut volunt aduersarij, vouisse, non tamen si ad nuptias transiuissent, inde sequi, à Deo fuisse damnādas. Verùm, aiunt, κρίμα, qua voce Paulus modò vtitur, ad homines esse referendum: quòd nempe iam ab illis inconstantes haberentur, & nomine leuitatis à plerisque malè audirēt, vt quæ mutauerint propositum, quod adeò sanctum & plausibile videbatur. Cumq; hoc frequenter accideret allegendo viduas iuniores, vt in Ecclesijs mos inolescebat, Paulus conātur occurrere, ne istæ offensiones atque perturbationes in Ecclesia vsuuenirent: Nam istas fidelium sugillationes, viduæ, quæ sic ob infirmitatem propositum mutauerant nō ferentes, à Christo alienabantur, & post satanam paulatim abibant. Quemadmodum Smythæus, quum erronea docuerit, & ad Palinodiam canendam fuerit bis adactus, vt postremò tertio adigendus, atque videret dogmata sua passim damnari, hanc non ferens ignominiam, non solùm ex Anglia discessit, sed post satanam & Antichristum abijt, cuius nihilomi-

nus tyrannidem antea multis modis abiurauerat, vel se abiurasse finxerat. Quum igitur illa vox εὐχὴ possit vtroq; referri, tam ad Deum, quàm ad homines, etiam hîc impeditur meus faber, ne probet, vt perpetuò clamitat, per votum cœlibatus nô licere iuxta verbum Dei ad nuptias transire, cùm de hominum iudicio hæc Apostoli verba, quæ prætēdit, intelligi possint: nec si nubant, propriè votum dicantur violasse, quum potius emendauerint stultam promissionem. Nihil enim Deo polliceri debemus, de B quo nobis compertum non sit, quòd eo delectetur. At ei non placere promissiones perpetui cœlibatus, infrà suo loco declarabitur. Amphibologiam verò hanc istius vocis εὐχὴ probè vidit & sapientissimè tractauit Martinus Bucerus contra Latomum, pius & doctus vir & nunquã pro suo merito laudatus, cuius obitu hoc anno 1551. tantam iacturam fecit Christi Ecclesia, vt sit eam in dies magis ac magis proculdubio sensura. Modò superest, vt de po- C strema ambiguitate dilpiciamus, scilicet quid sit abire post satanam. Putat Smythæus, idem esse quod à voto desciscere: adeoq; furit & insanit in matrimonia, quæ contrahuntur post votum nuncupatum, vt ea consilia satanica non vereatur appellare. A qua sententia quum homines pij iuxtaq; doctissimi abhorreant, post satanam ire interpretâtur, à fide Christi & pietate, quam per Baptismum viduæ professæ fuerant, resilire: quod fiebat ratione iam superius D exposita. Vt verò ego sentio, abire post satanam à Paulo sumitur pro eo, quod est impurè viuere atque scortari sub prætextu continentiæ vidualis. Neq; à me, quum de his agerem, quicquid iste dicat, vel Alexandri, vel Hymenęi facta est vlla mentio, quoad præsentem loquutionem: nec legimus de illis hæc verba apud Apostolum, quòd post satanam abierint. Eos quidem ait ad Timotheum prima epistola capite primo, à fide naufragium fecisse: quem lo- E cum adduxi, vt ostenderem, fidem posse intelligi professionem in Baptismo, quemadmodũ ibi Paulus de Hymenæo & Alexandro accepit. Habet itaque locus iste ad Timotheum, de quo modò loquimur, multas ambiguitates, vt iam probatum est: quamuis facillimam viam atq; expeditam illum interpretandi absque offensione tradiderim. Quæ si non placet Smytbęo, vt est corrupti & peruersi iudicij, saltem intelligat, se ad suam sententiam confirmandam locum adduxisse, qui multis alijs modis possit accipi, atque ab illo exponatur, & quisque modus longè verisimilior est eius interpretatione, si ab antecedentibus, consequentibus & alijs Apostoli scriptis ac verbis ipsius mens ac sensus indagatus fuerit: non autem vel à patribus, vel à concilijs, vel à recepta consuetudine: quibus omnib. quantum tribuendum sit, quando non solidè confirmant, & probant ex scripturis, quę docent, fusius à me dicetur suo loco. Docui G præterea, vt iste refert, nec inficias eo, hunc locum Pauli voto longè manifestissimè aduersari, tantùm abesse, vt ab eo possit cõstitui. Imò

Abire post satanam, quid.

hunc vnum locum satis esse ad istam controuersiam de votis facilè dirimendam, si modò ęquos nacti essemus aduersarios. Dicit enim, se velle iuniores viduas nubere, & filios procreare, ne videlicet sub specie ac statu cœlibatus turpiter labantur, & post satanam abeant: vult item vt allegatur vidua nô minor sexagenaria: quoniam iuniores facilè damnationem incurrunt, quòd violent fidem prius datam lasciuiendo & scortando. Hæc ostendunt clarissimè, Paulum auersari cœlibatus votum propter magnum periculum lapsus atque scandali. Quòd si votum ei probaretur, alia via procurasset his malis occurri, quàm reiectione iuniorũ. Quin & alibi dicit, hoc est, ad Corinthios priore, se nolle cuipiam laqueum inijcere: quibus verbis ostendit, cœlibatum, quando seruatur, liberum esse retinendum, ne quis ad ipsum cogatur vltrà quàm possit. Verùm huic loco, de quo ad Timotheum scribit, hic noster se arbitratur satisfecisse, quòd fingat aliud esse ad votum cœlibatus admitti, & aliud ad Ecclesiæ alimoniam percipiendam. Et definit, sexagenarias tantùm ex decreto Apostoli asciscí potuisse, vt opibus Ecclesiæ alerentur: iunioribus autem non obstare, quin votum perpetuæ continentiæ nuncupēt. Nec animaduertit, Paulum non tantùm iuniores viduas reijcere ab Ecclesiæ sustentatione, verùm etiam à necessitate cœlibatus. Quoniam, inquit, primã fidem irritam faciunt, cùm lasciuierint contra Christũ. Sed alijs, inquit noster, in locis illas Paulus ad vouendũ maximè allicit: præsertim ad Corin ca. 7. & Christus ad idem prouocat, cùm de his eunuchis loquitur, qui se propter regnũ cœlorũ castrârunt: quomodo igitur fieri potest, vt modo votũ cœlibatus nuncupari prohibeat? Primũ te scire velim distinctionem, quã confinxisti de admittendis viduis vel ad ecclesiasticã alimoniam, vel ad votũ, nihilo facere causam tuã. Quoniam ego etiam concedo, Paulum hîc non loqui de voto cœlibatus, cùm iuniores esse dicit reijciendas. Nam hoc genus voti, vt sæpe dixi, ei fuit ignotum. Do itaq; illũ de viduis tantũ agere, quæ sustentandæ recipiantur ab Ecclesia. Sed quia illæ admittebãtur ea conuentione seu pacto, vt cœlibes & pudicæ viuerent, ideò cũ velit Apostolus, eas non esse minoris quàm sexagenarias propter ætatis lubricitatē, cõficitur, ipsum nolle iuniores ad has F conditiones adigi, quib. auocentur à matrimonio. Quare velim te diligēter causam expendere, propter quã reijciat iuniores. Dices mihi, ne grauetur Ecclesia. Non me latet, Paulum huius quoq; rei meminisse inferi⁹, vt suaderet fidelib. qui haberēt aliquas viduás ad se attinentes, vt illas ipsi alerent, nec onerarent Ecclesiam. Quę sententia eius accipienda est in vniuersum, tam de iuniorib. quàm de grandiorib. natu, atq; per hoc intelligi voluit, solùm destitutas & desolatas fuisse recipiendas. At cũ de ætate prius ageret, ac prohiberet, minorē sexagenaria recipi, & iuberet reijci iuniores, hanc profectò assignat causam, quòd lasciuiant cõtra Christũ: deinde quòd

Qua ratione Paulus votũ prohibeat.

quòd occasionem dent obtrectādi aduersario, A & post satanam abeant. Cùm itaq; respiciat iuuentutem & ætatē non capacem nisi rarò, cœlibatus & istas ascribat causas, eædem retinendæ sunt nobis, neq; patiendū, vt iuniores necessitatem sibi vllam cœlibatus imponant. Cùm autē sexagenariæ fuerint, permittat eis tone de cœlibatu & pudicitia pacisci cō Ecclesia, non quidē voto, sed conuentione atq; pacto inito pro eo tempore, quo in monasterio visum fuerit perseuerare. quod fieri vides in collegijs studiosorū B Angliæ, quib. non licet amplius in societate manere, si vxores duxerint, cū tamē ex voto se matrimonio non abdicēt. Ex his itaq; potes liquidò videre, vt distinctio tua sit superuacanea. Quòd enim dicit Paulus, ne iuniores ab Ecclesia cooptentur alendæ propter lapsus periculū: ego itē dico de ijsdē iuniorib. ne ad votum admittantur ob lapsus periculum. Quòd si causa quā Paulus assignat de suscipiendis ad alimoniam vera est, & de admittendis ad votū debet C valere, cū paris eiusdēq; periculi sit vtrinq; ratio. Deinde libenter abs te discerem, num virgines, quæ in monasterijs hodie recipiuntur, ab Ecclesia recipiantur. Certè illæ quoq; se dicūt ad Ecclesiam transire, vt ibi viuant, & Ecclesiæ bonis alantur. Et quæ hodie sunt monasteria virginū, finge fuisse antiquitùs viduarum societates, quoad cōditiones, quarū iam memini, vt pertineāt ad ecclesiam, simul viuant, & de bonis Ecclesię alantur: quib. adde, vt sint absq; D cōiugio. Vnde quod vni parti attribuitur, vt iuuentus caueatur vsq; ad annū sexagesimū, alteri quoq; oportet conuenire. Atq; vt rem dilucidius intelligas, hæc Apostolū in isto loco ad Timoth animaduerto de viduis cōstituere: sexagenaria, & nō iunior, quę verè sit desolata, & bonum testimoniū habeat, ab Ecclesia recipiatur alēda, pudicè viuat & cœlebs, quādiu est in suo ministerio. Iuniores, quæ se periclitari sentiunt de pudicitia, nubāt. Nam id & vult, & iubet A- E postolus. Quę deniq; sunt iuniores, & citra periculum possunt viduæ manere, ac id facere volunt, à suis alantur & iuuentur, ne oneretur Ecclesia, quod nō solùm est, vt diximus, intelligendum quoad iuniores, verūetiā quo ad grandiores natu. Sed fac iuniorē esse quę velit, & possit in viduitate manere, si nō habeat suos, à quib. alatur, cùm ab Ecclesia per ætatem recipi nō possit, quid erit ei faciendum? De hoc in pręsentia nil traditur. Sed ad Thessal. in vniuersum cōsu- F luit Paulus omnib. vt manib. laborent, quò nō solū ipsi viuāt, sed etiā habeant, vnde subueniāt egenis. Quod istis viduis, de quib. nūc agimus, optimè cōuenit, cùm ætate sint integræ, atq; otium tanquā præsentē aliquam pestē vitare debeant. Hæc est sana doctrina diui Apostoli, qua nec viduis, nec vlli mortalium cœlibatus votū suasit, imò potius ipsum dilucidissimè prohibuit. Et nequaquā hic fit, vt Smythæus arbitratur, qui semper argumēta fabricat sophistica, G Paulū secum pugnare, aut cū Christo. Nam ad Corin. adhortatur ad cœlibatū, sed eos qui possunt, & nunquā cuiquā hominū generi votum obtrusit. Christus itē Eunuchos laudauit, qui se propter regnum cœlorū castrārunt, abstinendo à matrimonio: sed vt vouerent, nusquā suasit. Verùm iste homo vocū significata pro libidine mutat, & si Paulus dicat de vidua, bonum esse vt sic maneat, eū inquit suadere, vt voueat: quia vouere & sic manere, illi est idē. Si Dominus tradat esse, qui seipsos castrēt, ille statim dicit, castrare est vouere. Si scribat itē Apostolus, velim omnes esse sicut meipsum, iste subijcit, eum velle omnes vouere. Atq; ita cū ipsi omnia significent quicquid libuerit, ex quolibet colligit, quæcunq; sibi videntur. Nō igitur ab aduersarijs iste locus deberet adduci, qui neos impudentiæ ac peruicaciæ suæ puderet. Volunt. n. ex eo persuadere, votū cœlibatus, & quidē à iunioribus nuncupatū, pium, sanctum, ac in Ecclesia retinendum, cū hic Paulus nolit minorē sexagenaria ob lapsus periculū recipi, & dicat se velle iuniores viduas nubere, ac filios procreare. Quæ verba satis indicāt, eum nolle in Ecclesia Christi talia vota nuncupari, quę periculo, cuius meminit, homines reddāt expositos. Tātum itaq; abest, vt probet huiusmodi vota, vt illa omnino fieri vetet. Dicit Smyth. me putare Apostolum, quādo sic mandat viduis iunioribus de illis agere, quæ prius vouerāt. Quę sanè illum intēperię agitant? Quid ego istud existimare potui, qui Paulum dicam votū cœlibatus ignorasse? De illis cū loqui affirmo, quæ licet decreuerint in viduitate agere, postea tamē cùm sint adhuc iuuenes, animaduertunt se in periculo turpis alicuius lapsus versari. His sanè mandat, vt nubāt, neq; patitur vt à connubio vlla necessitate humanitus imposita reuocētur. Sed vos qui adeò vota iam nuncupata propugnatis, dicite obsecro, iuniores viduas ab ecclesiæ electione reijciens Apostolus, quò allegat? Nō ad monasterium? si vruntur, aitne, ieiunent, orent, aut dormiant humi? Nil tale proponit: *Volo*, inquit, *eas nubere, ac filios procreare.* Sic impuritati occurrit, & nullum genus viduarū excepit. Nō enim audis eum dicere, quæ non vouerint: sed in vniuersum sua mandata promulgat. At Smythæus vt veteranum Papæ militē decet, eius dogmata vel contra sacras literas propugnare non veretur. Ideoq; putat, vocare ad matrimoniū, esse vocare ad carnis inquinamenta & ad libidines. Neq; videre potest ibi esse vocationē Christianorum dignam, crucem à Deo impositam. Siquidē tribulationem carnis habent huiusmodi, sanctā liberorum educationē, piam œconomiam. Quibus in rebus homines ad cœlibatum nō vocati possunt Deo quàm optimè placere. Satisq; prodit homo impurus quid sentiat de matrimonio, quando ipsum appellare audet spurcissimam scortationem, dum ab his initur qui votum ediderint. Scriptura è diuerso thorū coniugalem sanctum in omnib. appellat. Augustinus quoque licet ad votum cœlibatus nimium esset propensus, longè aliter loquitur: vt qui dicat, matrimonium etiam post votum initum, firmum esse, neque velit appellari adulterium, vel incestum, vt postea demonstrabitur. Atque

hoc est, quòd ego illum citaui, cùm hęc publicè docerem, non vt negarem, cum cum alijs hæc Pauli verba intelligere de voto. Quis obsecro id me vnquã inficiatum esse audiuit? Quamobrē tu qui persæpe nõ rectè intelligis, & sæpius, quę bene percepisti, malitiosè reponis, accusandus es & stupiditatis & perfidiæ, non ego falsi. Verùm Augustini locum producam, cùm opportunum fuerit, atque tum videbimus an falsò, an verè citauerim. Nunc verò adhuc Smythæus veritati reluctatur, & ait, Apostolum nõ vocare iuniores viduas ad matrimonium, nisi vt non scortentur. Vult enim illas potius nubere, quàm impurè agere. Quasi nos aliter dicamus: cùm idem prorsus censeamus: & ea de causa votum cœlibatus non admittimus, tum quòd in sacris literis non habeatur, neque par sit, vt Dei cultum ex nostro capite fingamus, tum quia nolumus admitti stupra, neque infirmos homines, tum mares tum fœminas in periculo versari, de quo Apostolus admonet. Qui castè ac cœlibes viuere possunt, sua per nos vtantur felicitate, sese bonis operibus interim exercendo. Verùm se liberos conseruent, vt si quandoque opus habuerint, Apostoli præceptum de matrimonio contrahendo liberè sequantur: qui quidem voluisset omnes esse, vt ipse fuit: sed quia id non omnium, imò paucorum esse vidit, ideò scripsit, volo eas nubere & filios procreare, ne scortentur. Existimo iam satis liquere, Smythæum & cohortem papisticam, quando locum hunc ad votum cœlibatus confirmandum producunt, nihil pro se habere aliud quàm Patrum interpretationes. At non quid Patres dixerint in dogmate statuendo spectandum est, sed quid sacræ literę testentur. De Patrum autem sententia, præsertim hac in re, quid sit existimandum, inferius ostendetur. Interim tamen satis mirari non possum, cur iste dicat, nos ita scribendo aut loquendo propinare nostrã inscitiam doctis ridendam, quasi difficile fuerit videre quid Patres dixerint, & vni Smythæo licuerit adire Corinthum. Quis non eum iudicet vel hoc ipso nomine doctissimũ, quòd adeò studeat Patrum sententias congerere, vt negligat interim expendere, an cum sacris literis congruant? Hæc est noua sapientia, qua se venditat, Patrum dicta, prout ei sunt obuia, ἀψηφιστί, regula, sensuq; diuinæ scripturæ procul submoto: & cũ iudicio penitus careat, de aliorum eruditione vt seuerissimus censor statuit, affirmat quàm sanctissimè, Paulum isto loco, quem tractauimus, de voto agere. Interrogo, quare? Quoniam, inquit, de votis agit. Hoc ego dico, hoc dicunt alij: nònne satis est? Esset sane, si theologia non verbo Dei, sed hominum scriptis inniteretur. Sed quia semper ad verbum Dei eam facere analysin oportet, ideo quod attulisti, non est satis. Vnde quia locus iam allatus ambiguus est, & potius contra te facit, si rectè fuerit expensus, ideo te hortor, vt alium quempiam producas & firmũ & perspicuum, à quo in Nouo testamento votum approbetur, quod est, vt vos prædicatis, tãtus Dei cultus. Quod si nõ feceris, aut scripturam maximæ negligentiæ accusabis, quæ tantũ Dei cultum in Nouo Testamento Ecclesiam cælauerit, aut veritati cedes, teque pigebit; quòd eam tam stultè oppugnaueris.

ASSERTIO.

NVNC vero tria sunt, quæ in ista quæstione iudico esse inquirenda. Primum, an le[illegible] veteru[illegible]moniarum iam per Christum abrogata, liceat Christianis homi[illegible] q[illegible] vouere, ac præsertim cœlibatum & monasticas obseruationes. Al[illegible], si contigerit nonnullos vota huiusmodi nuncupasse, an rescindi queant. Postremò, an Ecclesiarum præsules iustè requirant & admittant cœlibatus vota, quando ministros ordinant, & ab his qui vouerint, obseruationem promissionis exigant. Hæc tria si examinata & excussa diligenter fuerint, nihil ambigui supererit in disputatione, quam tractandam suscipimus. Quo itaque ad primum consentaneum est, quando libertate Christiana fruimur, & sub Euangelij gratia & luce viuimus, ritum ceremoniamquè vouendi omittendam esse: quandoquidem intelligimus, quàm Deo toti simus obstricti: atque propterea sponte flagrantiquè animo ac desiderio cuncta nobis esse facienda, quæcunque ad illius honorem promouendum & amplificandum viderimus conducere: Christumquè iam non ignoramus victimam singularem, & donum vnicum esse datum, quo Deus placatur & reconciliatur nostro generi. Ad quæ omnia cognoscenda, vt pædagogia quædam antiquorum vota pro suo tempore vtilia fuerunt. Quare vt aliæ ceremoniæ, quæ variè ac multipliciter ista & consimilia docebant, per Christum sublatæ sunt, ita & vouendi ratio debet facessere. Quemadmodum non opus est, vt victimas, primitias, aut donaria, de more veteri amplius voueamus, cùm Christus, qui per hæc adumbrabatur, aduenerit: ita non est necesse, vt aliquam vitæ rationem more Nazaræorum voto nuncupemus. Nam omnis vitæ nostræ institutum apertissimè intelligimus Deo deberi. Præcesserunt iam vmbræ: solida & vera doctrina modò affulsit: propterea non decet, vt quæ per Christum sunt abolita, denuò reuocemus. Scriptura manifestè prædicat, Deum non esse colendum, nisi ad eius præscriptum. Quare Votum

Partitio causæ.

Vota quare post Christum sint omittenda.

licet

licet antiquitus potuerit vsui esse, cùm ad legis ceremonias pertineret, modò explosum est, quòd literis Noui Testamenti non commendetur, neque à Christo, neque ab Apostolis propositum nobis vnquam fuerit. Nam quæ ad cultum Dei attinent ætate nostra, vsque ad seculi finem Apostolicæ literæ nobis tradiderunt. Quibus addas, cœlibatum & monachorum vota pugnare quàm manifestissimè cum verbo Dei. Idcirco in eos, qui se votis huiusmodi astringunt, iure conuenit, quod Matthæi decimoquinto scribitur: *Mandatum Dei fecistis irritum propter traditiones vestras.* Et sanè contra cœlibatus votum acriter pugnat Paulus priore ad Corinthios, dicendo: *quisque suam habeat, & quæque suum propter scortationem: Melius est nubere quam vri: qui non continent, nubant: si nupserit virgo, non peccauit:* & consimilia. Quo ad alia monastica vota, satis illis aduersatur in eodem capite, scribens: *Nolite serui hominum effici, precio enim empti estis.* Et ad Galatas primo deterret fideles ab infirmis & egenis mundi elementis: id quod etiam secundo ad Colossenses facit, vbi mundi elementa esse ostendit, *Ne tetigeris, ne attrectaueris, & ne gustaueris:* quæ si ad ceremonias veteris legis referantur, votum manifestè interdicunt, cùm ad antiquas ceremonias, veluti diximus, pertineat. Sin verò per ea verba significauit Paulus obseruationes & cultus ab hominibus inuentos, vota monachorum apertissimè reprehenduntur. Certus quippe illorum vestitus, ciborum discrimina, nomina diuersorum ordinum, & infiniti alij superstitiosi ritus, qui vigent in monasterijs, & pro Dei cultibus retinentur, quomodo non sunt infirma & egena elementa mundi, cùm nullo testimonio sacrarum literarum, sed hominibus duntaxat authoribus obtinuerint? Neque dubitandum est, quando sancta Dei κτίσματα prohibentur illis votis, & quidem in perpetuum, ea diuinis institutis aduersari. Ad tempus quidem ab his abstinere, quæ Deus condidit, licet iustis de causis. At id vouere, vt in perpetuum ab illis temperes, minimè potest ex Deo esse, cùm sis ignarus, an semper hoc velit à te fieri. Lex antiquitus vota non habuit æterna, sed ad tempus. Vouebant quippe aliquando certas oblationes & abstinentias à verbo Domini sibi commendatas, & certum vitæ genus ad aliquot menses aut annos. Verùm in totam vitam nihil, quod ego sciam, leguntur vouisse. Quod sanè de communi lege atque consuetudine intelligas: nam peculiari mandato Simson debuit perpetuò esse Nazaræus. Idemque dicendum est de alijs si qui occurrerint in sacris literis, ita fecisse. Proinde ritus iste vouendi partim Apostolorum doctrina & exemplo nusquam commendatur: partim contra illorum sermones & scripta euidentissimè pugnat. Præterea, quotquot fidem Christi profitemur, eo ipso toti sumus illi obstricti. Quid igitur voto nos rursus ei tradimus? Ridiculus porrò haberetur filius, qui tabulis obsignatis, atque testibus vellet sese patriæ potestati subdere. Illum profectò pater, si saperet, ita moneret. Absque contractu vel vlla stipulatione, naturæ ius & Dei authoritas te mihi subiecit: quare parcas, & filij officium sedulo præstes, ad quod faciendum etiam atque etiam te adhortor: & ni feceris, quæ filium decet erga parentes, in te coercendo & castigando absque tabulis & testibus patria vtar potestate. Idcircò, qui vota nuncupant, aut se fateantur non esse Dei, aut intelligãt, quàm vouendo stultè agant, dum quemadmodum dicitur, actum agunt. Lege cauit Deus, ne Israelitæ primogenita ex pecoribus sibi vouerent, non alia sanè ratione, nisi quòd iure sibi debebantur. Propterea cùm nos iam Christi membra simus, & Deo omnibus modis obstricti, non minus quàm primogenita antiquitùs erant, non est permittendum vt voueamus. Et libenter ab istis velim scire, an ea vouenda esse credant, quæ Deus fieri præcepit, an illa quæ mandatis eius aduersantur. Scio, respondebunt, neutra esse vouenda. Nam Dei præcepta, velimus, nolimus, præstanda sunt, & si contraria diuinis legibus nos voueremus esse facturos, voluntati eius repugnaremus: quod genus conatus omnino est impium. Sic egerunt, qui vouerant, se Paulum interfecturos. Ita Herodes iureiurando promisit, & præstitit cædem Iohannis Baptistæ. Verùm adiaphora & media constituerunt esse vouenda. Quos tamen nosse oportuit, quod tametsi multa sint idcirco adiaphora, quia non omnibus, neque omni tempore conueniunt, quibus item possunt homines tam bene quàm malè vti, attamen illa eadem cùm vel expetuntur, vel repudiantur, nunquam sunt ei, qui deligit, indifferentia: quoniam tunc aut promouent Dei gloriam, aut saluti vel proximorum, vel propriæ conducunt, aut secùs. Ideoque si gloriæ Dei aut saluti vel aliorum, vel tuæ repugnant, sunt omnino refugienda: sin vero hæc iuuent & promoueant, expetenda, cùm ea præstare potueris: modò velis Dei mandatum saluum, quo illum oportet te toto corde, tota anima, omnibusque viribus diligere, atque proximum tuum tanquam teipsum. Qui enim dilectio tua, quemadmodum lex requirit, erga Deum solida constaret, si dum potes eius honorem ampliare, nolis? quæ tua in proximum charitas, illa refugere, quæ ad salutem ei sunt proficua? Debuerant etiam isti animaduertere, vouendo Christi de-

cretis & Apostolorum, quā parum deferant. Certè ea hoc illorum superstitioso cultu immutantur & peruertuntur. Nam Christus aiebat discipulis, cùm sermo incidisset de matrimonio nō cōtrahendo, Non omnes capiunt verbum istud, qui potest capere, capiat. Et Paulus, De virginib. Domini præceptum non habeo. Item, non hoc dico, vt cuiq; laqueū inijciam. Quæ oracula satis ostendunt, voluisse Dei spiritū, vt cuiq. semper liberum esset, vel cœlibem viuere, vel ad matrimonium se recipere: quā eius voluntatem se voto obstringentes minimè sequuntur. Sentiunt enim, & quàm obstinatissimè defendunt, post votum cœlibatus editum à matrimonio abstinendum esse. Atque hoc pacto libertas imminuitur, quam in sua cœlesti republica, quæ est Ecclesia, Christus extare voluit. Quis ignorat, Orbis monarchas, licet caro sint & sanguis, niti pro viribus, vt leges à se latæ constantes habeantur, neque liceat cuiquam ciuium pro suo arbitratu illas refigere. Quòd si quis tentauerit, in eum, tanquam reipublicæ perturbatorem & seditiosum, animaduertitur. Et nos, cùm Christus dicat, qui potest capere, capiat, cogemus aliquos in cœlibatu viuere, hoc prætextu, quòd vouerint? Cúmque Paulus dicat, se præceptum Domini non habere, quomodo nos inducimus votum, quo iam vertatur in præceptum, quod antea liberum fuit & integrum? Cùm ille nolit inijcere laqueum, nos per votum extorquebimus cœlibem vitam ab his, qui aduruntur? Et si statuit ille, virginem minimè peccare, si nupserit, nos eam voti causa ream accersemus vel sacrilegij, vel incestus, si matrimonium inierit? Incredibilis est hæc hominum arrogantia, imò intolerabilis, qua verbum Dei nituntur corrumpere. Sed agant quicquid voluerint, manebit in æternum, & suo robore atque stabilitate omnes creaturas quum in cœlo, tum in terra vincet. Sed ista quid miramur, quum etiam ausi sint hypocritæ atque sophistæ in consilia & arbitrariam opinionem, Domini præcepta vertere? illa, inquam, quæ Matth. 6. habentur de inimicorum dilectione. Quippe docent, consilium tantùm esse, non autem ad salutem necessarium, vt inimicis benefaciamus, erga eos simus beneuoli, & signis atque indicijs amici animi voluntatem demonstremus. Quid hoc aliud est, quàm dignitatem & locum Dei vsurpare? imò contra eius voluntatem omnibus modis pugnare. Si quæ præceperit, libera fecerimus: & vicissim constituerimus ad salutem necessaria, quæ libera & integra ille nobis reliquit? Quòd si eos roges, cur tandem votis ita se obligent, perfectionem prætexunt, atque ideò se asciscere sibi ista consilia necessario seruanda per votum, quòd præstantiora sint, atque perfectiora his mandatis, quæ Deus vulgò cunctis præcepit. At huic sententiæ vt subscribendum non sit, ita consideremus. Quis vnquam fas esse dixerit, existimare, Deum humanę perfectionis minus cupidum atque studiosum, quàm ipsos homines? Mihi certè non videtur, quum in cæteris artificibus longè diuersum appareat. Plus enim quisque illorum solicitus est, vt suum opus absolutum reddatur, quàm ipsa opera, si sensum haberent, per sese curarent. Ideoque si primæ partes Dei sunt in procuranda hominis perfectione, neque latet eum, quàm simus hebeti iudicio, quomodo asserimus ipsum, ea quæ minus perfecta sunt, præcepisse, & quæ hominem valeant absolutum reddere, ea tantummodò consuluisse? quum potius diuersum ratio exigat: nempe, vt quæ minus perfecta sunt, nobis arbitraria relinquantur: quæ verò integrum & perfectum reddunt hominem, iure legis & vi præcepti exigantur. Alioquin si homines relicti sibi ipsis necessaria sibi faciunt, quæ viderint optima esse, licet ea Deus non præceperit, sapientius, quàm Deus, videbuntur sibi prospicere. Atque hinc Spiritui Sancto luculenta fiet iniuria, si præter literas ab eo nobis consignatas hominis absolutionem constituerimus. Is porrò quum nobis frequenter præcipiat, vt simus perfecti, perfectionem haud nobis inuidit, neque liberam esse voluit. Sed videant, qui hæc dicunt, quam sibi perfectionem fingant, quæ nobis à lege Dei minimè præscribatur. Nihil certè boni comminisci possumus, nihil sancti, nihil iusti, nihil honesti excogitare, quod per legem non sit præstandum, & si non speciali, saltem vniuersali, qua sumus iussi diligere Deum toto corde, tota anima, &c. & ne concupiscas. Expendant non oscitanter vtrum sit præstantius, cœlibem esse, an ab omni labe cupiditatis animum seruare mundum: vtrum denique sit perfectius carere vxore, an Deum viribus omnibus diligere, ita, vt in nobis cogitatio nulla, nullus motus, nullum opus deprehendatur, quod amore Dei non sit accensum? Non est difficile iudicatu, quod quærimus. Permultos enim videas cœlibes agere, at qui nullo pacto concupiscant, quíque omnibus in rebus Deum toto pectore, toto animo, & omnibus facultatibus diligant, nullos in hac vita dare poteris. Facilè est intelligere, cœlibatum, & coniugium genera esse vitæ atque in vtroque illorum posse habere locum & summam fidem, & summam charitatem, quamuis in vno facilius quàm in altero, prout homines Dei donis, vel ad hoc

hoc, vel ad illud vitæ genus, magis instructi fuerint. Et quum vitæ genera libera debeant cuique relinqui, quòd non omnibus eadem conueniant, neque omni tempore sint vtilia, vota demonstrantur aduersus hanc honestissimam rationem inducta. Nam vbi semel nuncupata fuerint, impediuntur homines, vt aduersarij volunt, ne quod magis ad honorem Dei, & proximorum ædificationem conducere viderint, expetere valeant. Idq́ue non est prætereundum, neque Christum, neque Paulum tribuisse vnquam virginitati, seu cœlibatui ex operis præstantia, vel dignitate conditionis, largiorem spiritum, opulentiorem gratiam, vel remissionem peccatorum copiosiorem. Tantùm dixerunt, facilitatem quandam & solutionem à multis curis atque molestijs huius vitæ haberi extra coniugium. Verùm hinc non est colligendum, salutaria dona Dei, quæ recensuimus, à cœlibatu vel virginitate pendere: haud ita res habet. Nam si hæc veræ causæ illarum præclarissimarum rerum essent, eædem non contingerent his, qui iuncti sunt matrimonio, & necesse esset, coniuges vel illis prorsus carere, vel tanta copia, vt virgines & cœlibes nunquam, habere. Quod experientia longè diuersum esse testatur: quum permulti reperiantur coniuges, fide atque charitate præstantiores, quàm sint infiniti cœlibes & virgines, quiq́ue saltem illorum sanctitatem & veras virtutes æquant. Quod facilè videri potest ex Antonij vita, quam beatus Athanasius Græcè scripsit, & diuus Hieronymus Latinam fecit: qua narratur, diuina suggestione Antonio significatum, Euangelica perfectione atque gratia parem ei fuisse coriarium quendam Alexandrinum coniugatum, cœlibi, vulgarem ciuem & coriarium, monacho, imò patri monachorum innumerabilium. Nec secus Paphnutio monacho præclarissimo contigit. Æquatus enim est, quoad Christianam sanctitatem, duabus mulierculis, quarum vtraque vxor fuit. Proinde satis apparet, virginitatem aut cœlibatum per se ipsa partes non esse diuini cultus, neque præstantiæ aut virtutis quicquam addere. Sed interim fingamus, vt isti volunt, aliquid in eo absolutius & perfectius inueniri, quàm in coniugio. Saltem id velint, nolint, cogentur fateri, prudentium hominum esse, priusquam ad altiora conscendant, vendicare sibi, quæ sunt interiora: alioquin si contendant ad sublimia, relictis gradibus medijs, aut nihil efficient, aut infelici casu grauissimè lædentur. Seruent ergo prius mandata, deinde si quà viderint perfectiora vltra Dei legem, ad ea nitantur. Quid, malum, eos iuuat, quum neque cupiditates adhuc refrenauerint, neque Deum toto corde dilexerint, ea, quæ putant his maiora seu præstantiora, iactare atque sectari? Neque parum videtur admiratione dignum, quòd quum præter cœlibatum, alia quoque nonnulla fingant consilia Euangelica, tantùm de eo vno soliciti sint: inimicis verò benefacere, obuertere maxillam percutienti, non persequi iniurias, à litibus, quando licet desistere, fermè negligant, ac talia nunquam voueant. Quæ tamen, si ab illis præstarentur, longè magis ædificaretur Ecclesia, quàm abstinendo à coniugibus. Fingunt etiam, nescio quam paupertatem, & de suis facultatibus nonnihil relinquunt, quando monasteria ingrediuntur. Verùm quæ sit ea paupertas, iam permulti norunt. Ditia sunt cœnobia & opulenta, vel eleemosynis adeò redundant, vt quoad vsus humanæ vitæ in illis mollissimis ergastulis nihil desit. Obedientiam quoque vouent Abbati seu Præpositis, quam neque præceptum Dei, neque Christi, vel Apostolorum consilium esse, testimonio scripturarum comminisci possunt, Imò Paulus, vt superius dictum est, apertè monet, ne serui efficiamur hominum. Et quis nesciat, monachos præterea cibis, vestibus, locis, constitutionibus & ritibus impijs voto sese addicere? Subducunt se dominis suis, principibus, Reipublicæ, atque parentibus, quibus generali vocatione ac diuino iure subduntur. Quid aliud habendi sunt huiusmodi, quàm fugitiui serui, iuris diuini violatores, plagiarij, & sacrilegi? Nihilo distant à Iephthe, qui Deo vouit, quicquid sibi occurrisset, neque cogitauit id esse posse animal ob immunditiem non sacrificandum, & contra Dei voluntatem promissam oblationem posse cadere. Mitto, quòd vouendo iurant in aliena nomina & decreta, hoc est, Basilij, Augustini, Benedicti, &c. quod tam parum Christianos decet, quàm id quod fiebat à Corinthijs, & ab Apostolo taxatur. Nec enim ferre potuit, vt se dicerent, vel Cephæ, vel Apollo, vel Pauli. Et nescio, quomodo isti non viderint, Christum sua ipsius morte ac sanguine ab infinito præceptorum onere, quæ continebantur in lege veteri nos exemisse, quò sub gratia quàm liberrimè ageremus. Cui instituto ac voluntati, qui votum faciunt, vehementer aduersantur: vt qui legem sibiipsis imponunt, & eam legem, quam Deus minimè sanxit. Vnde, quum Christus lege nos exonerare constituerit, isti contrario studio magis atque magis se impediunt lege. Qui non putat, satis esse præceptorum, quo fideles exerceantur, ille diuinæ legis est imperitus. Quòd si multum,

& plusquam ferre possimus, lex præceptorum habet, cur ita noua sibi accersunt mandata? quare potius se liberos non seruant? & ex fide, quæ per dilectionem operatur, ea faciunt, quæ honorem Dei & proximorum salutem magis augere viderint? Si nolunt rectè agere, nisi lege adigantur, se potius ad seruitutem legis, quàm ad regnum gratiæ ac fidei pertinere declarant. Et ignorare videntur, eos, qui tantùm sub lege sunt, comprehendi sub maledicto, vti scribitur ad Galatas. Scio istud inficiabitur, & affirmabunt, vnà cum voti lege atque necessitate se fidem habere, qua ad vouendum adducantur. Cæterùm hîc se pulchrè decipiunt. Nam qui possunt fide impelli ad nuncupanda vota, quum scriptura noua de huiuscemodi cultus genere nec vllum verbum eis faciat? Et fidei ea est natura, vt absque verbo Dei minimè consistat. Vnde consectaneum quoque est, hos homines vouendo peccare. Paulus enim manifestè scribit, peccatum esse quicquid non fuerit ex fide. Neque audienda est sophistarum adductæ sententiæ interpretatio: fidem videlicet hoc loco conscientiam significare: quòd nihil, ea reclamante, à nobis fieri debeat. Etenim fidem non facilè ostendent in sacris literis pro conscientia positam. Quod etiam si fortè ostendi queat, cum sua interpretatione, velint, nolint, adhuc sensus noster manet integer: quoniam semper conscientia reluctabitur, nutabit, neque certa esse poterit de vllo genere operis, quod acceptum Deo sit, nisi per fidem, ac verbum Dei formetur & doceatur. Quare cùm illis non constet ex scripturis, vota sua pertinere ad cultum Noui Testamenti, nesciant an Deo placeant, atque ita non poterunt ex fide vouere. Quòd si rem paulò attentius vellent expendere, vota sua ἐθελοθρησκείαν esse animaduerterent, quam Paulus ad Colossenses notauit. Nec mediocriter dolendum est, hac audacia vouendi cœlibatum, hodie vsque eò à pietate aberrari, vt propter voti legem, quam temerè sibipsis accersunt, non vereantur sanctis Dei præceptis sese subducere. Quippe si scortari eos videris, quod vt sæpe, ita etiam impudentissimè admittunt, & monueris, vt vitam adeò impuram sancto matrimonio commutent, aiunt, se voti religione teneri, & hoc pacto irritant mandatum Dei ob temerariam voti legem. Nam iussit Spiritus Sanctus per Apostolum, vt qui non continent, nubant. Nec secus vbi dicitur alicui monacho, succurrendum esse parentibus, iuuandam patriam, opitulandum pauperibus, dicit se voto impediri, quum tamen ista pertineant citra controuersiam ad mandata Dei. Et qui domesticos deserit, vt Paulus testatus est, abnegauit fidem, & est infideli deterior. Quid aliud erit, propter hominum traditiones mandata Dei contemnere, si hoc non fuerit? Rogo autem, vt quisquis hæc aut legit, aut audit, cogitet secum, non hîc disputari, an cœlibatus & virginitas capescendæ sint? quandoquidem citra omne dubium, qui potest ea conditione frui, & illam videt ad promouendum regnum cœlorum sibi conducere, cùm desiperet, tum non rectè faceret, si eam repudiaret. At in eo vertitur quæstio, an his rebus & earum similibus vota sint nuncupanda. Quòd nos ea ratione inficiati sumus, ne Dei cultus ex hominum præscripto instituatur, & pro pietate ἐθελοθρησκείαν amplectamur. &, quia peccatum ibi poneremus, vbi sacræ literæ nullum esse voluerunt. Neque oportuit naturæ hominum alioquin infirmæ laqueos nectere. Satis est vndique præcipitij, & lapsuum periculis abundè sumus circumuallati. Dehinc manifestissimum est, pijs hominibus voto non opus esse. Nam si dono cœlibatus aut virginitatis instructi fuerint, viderintque Dei Euangelium se posse per illam facultatem spiritus magis propagare, sponte facient, quod sibi visum fuerit faciendum, nec morabuntur votorum necessariam obligationem. Et quàm sit inconsultum ea vouere, quæ vt præstemus, quemadmodum communi legi non astringimur, ita etiam non est in manu ac viribus nostris ea perficere. Constat verò clarissimè sacris literis cœlibatum atque virginitatem singularia esse dona Dei. *Non omnes capiunt verbum istud: qui potest capere, capiat*, inquit Christus. Et Paulus ad Corinthios capite septimo scribit: *Quisque proprium donum habet, alius sic, alius autem sic*, neque vult cuiquam laqueum inijcere. Quando igitur singulare Dei munus est cœlibatus, neque omnibus datur: illum vouere, quid aliud est, quàm polliceri, se lautè victurum alienis impensis? Facito, in manu esse nostra, continere ab externo opere vel contrahendi, vel scortandi: sed ne vramur, ne concupiscamus, ne fœdas perturbationes & motus impuros patiamur, & illis animo assentiamur, id præstare non possumus. At non ignoro, aduersarios arbitrari, se argutè diluere hanc rationem, quum aiunt: Si ea alicuius momenti esset, prohiberet etiam, ne in baptismo nos ipsos voueremus Deo, sanctè victuros, ac peccatis atque diabolo renuntiaturos. Quum hæc non sita sint in nostris viribus, ea nihilominus vouemus, & tamen quotquot baptizantur, dono Dei ea esse confitemur. Cæterùm qui sic ratiocinantur, non sentiunt bona opera, quæ à lege Dei præscribuntur, ad salutem necessaria esse: ideoque omnes, qui tinguntur in Christum, & ei sacramento regenerationis initiantur, illa in animo suo constituunt pro viribus præstare. Nam quæ illorum esset fides, nisi propositum haberent

fructus

fructus congruos edendi? Et Deus omnibus electis ad vitam æternam, si superuixerint, vt rectè viuant, & sancti sint elargitur, quum id ad salutem consequendam sit necessarium. Sed non ita est de cœlibatu, aut virginitate. Sunt enim hæc dona singularia, neque omnibus ex æquo conceduntur. Quilibet habet proprium donũ, alius sic alius autẽ sic. Vnde aliquis cœlebs, aliquis coniunx vt sit oportet, prout sibi datũ à Domino experitur. Ideoq́ue facilè videri potest, quantum sit discrimen inter ea, de quibus modo quæritur, & de quibus illi garriunt. Sumunt præterea sibi, nos in baptismo vouere, quod non facilè dederim. Separamur quidem à satana, & Christo nos adiũgimus, & ad id ex Voto fieri, qua probatione demonstrabunt? præsertim quum Votum, si propriè loquamur, neque accipi valeat, neque ab istis intelligatur, nisi de his, quæ ad salutem non sunt necessaria. Quis verò non videat, absque illis, quæ in Baptismo nos facturos constituimus, salutem non haberi? Patres interdũ nomine Voti vsos esse in illis haud nego. Verũ fortasse per Votũ intellexerunt, aut preces, aut vehemens desiderium. Id siquidem orant, & vehementer optant, qui bona fide tinguntur, vt videlicet post hac, & sancti Christo sint, & iustè probeq́ue viuant, opinantur præterea nonnulli, valde absurdum si liceat promittere hominib. quæ bona fide præstare obligemur: & Deo non sit fas quippiam ex voto polliceri. Sed tantum est inter hæc discrimen, vt mirum sit id eos non videre. Siquidem homini non omnia nostra debemus, vt Deo. Propterea multa supersunt, quæ donare, concedere, mutuò dare, vel quoquomodo impendere possimus hominib. citra debitum. Verùm si Deum respicias nihil prorsus habemus, quod ei non sit omnibus modis obstrictum & obligatũ. Non itaque mirum, si liceat iurare proximo, & alienum sit à Christiano quippiam Deo vouere. Neque dubium est, iuramenta, stipulationes, & promissa, quibus ad aliqua obligamur, & grata, & vtilia esse proximis, ob ciuiles necessitates, & humanæ vitæ casus. Nisi enim hęc vincula intercederent, humana societas conseruari nõ posset. Deo verò tantùm abest, vt hæc placeant, vt facilè sit de Votis ita dicturus: Quis hæc de manib. vestris requisiuit? Pactum seu fœdus inter me ac vos initũ est semel, vt sim Deus vester: quo debueratis intelligere, vos totos mihi esse addictos, omnia vestra mea esse, ideoq́ue me à vobis vnicè colendum. Exigit præterea nostrum fœdus, vt sitis mihi populus, quem scilicet defendã, iuuem, & cumulem omni bonorum genere: quæ sicut hactenus præstiti, sic & in perpetuum fidelissimè seruabo. Pręter hoc fœdus tam latè patens confirmatũ Christi sanguine, atque in Baptismo à nobis publicè receptum, quid superest, quod mihi vel promittatis, vel voueatis? Desinite igitur, & potius, quæ facienda sunt, ex officio sedulo facite. Nõ desunt item alij, qui comminiscuntur, etiam quæ necessaria sunt ad salutem vouenda esse: hoc sanè consilio, vt ad ea persoluenda magis, magisq́ue incitemur. Et fingunt Vota instar calcarium esse quibus extimulemur vehementius ad ea præstanda, quæ alioquin absque Voto facere debuissemus. Cæteris omissis, quæ hic dici possent, illud tantũ monere istos visum est, vt caueant, ne suam ipsorum voluntatem, institutum, atque deliberationem pluris faciãt, quam Dei præcipientis authoritatem, quæ sane apud vnumquenque piũ, præ omni creatura valere debet. Quod minus attendere videntur, cum Voto suo magis incitari volunt ad rectè agendum, quam diuinæ legis impulsu: quum tamen vt ego iudico, quẽ Dei mandata non mouent, eum neque Voti religio, ne dixerim superstitio, efficiet, vt sanctè viuat. Nos verò haud sinamus nos perturbari ea sententia Dauidis, quæ ab his vouẽtibus perpetuò iactatur. *Vouete Deo, & reddite.* Neque illis item verbis, quæ in Leuit. & Numeris de Votis leguntur. Quoniam omnia eius generis testimonia Testamentum vetus respiciunt: in quo vt erat eius temporis conditio, multiplices ritus, & variæ ceremoniæ fuerunt descriptæ: quæ nunc declarata Euangelij luce, minimè sunt retinenda. Quæ necessaria sunt ad salutem, & suam vim conseruant, non minus in nouo, quam in veteri testamento subinde videas in literis Apostolicis nobis inculcari. Quemadmodum sunt vnius Dei cultus, dětestatio idolorum, obedientia erga principes, & parentes, victus moderatio, mansuetudo, beneficentia in proximos, & alia id genus: quæ cùm à Christo, & Apostolis nusquam taceantur, existimabimus Votum, quod ad primam tabulam pertineret, si adhuc extaret tam alto silentio ab illis pręteritum atque suppressum? Alij fortasse id sibi persuadeant, sed prudentiores, quiq́ue pietatem ex verbo Dei, non ex hominum traditionib. metiuntur, id nõ credent, vt quod hodie istis videtur esse prora & puppis in religione, mentio eius nulla prorsus fiat in Apostolorum scriptis. Addamus & hoc, victimas, primitias, oblationes & instituta Nezaræorum multo magis fuisse in manibus veterum, qui ea volebant, quam cœlibatus, aut virginitas in nostra potestate sint. Idcirco non patiemur, vt veteris testamenti more ad suum institutum vouendi pertrahant. Attamen quia mihi dubium non est, permultos fore, qui nullo modo patiantur his rationibus acquiescendo Vota esse irrita nostra tempe-

ſtate, ideo eos qui ſic animum obfirmarunt, vt Votum omnino ad noſtra etiam tempora pertinere velint, ita vt ſit res quoad religionem perpetua, & immutabilis, quęque ideo noſtra etiam ætate locũ habeat, ſaltem hoc monebo: primùm videant per Deum immortalem vt ſuam conſcientiam, ac fidem ſcripturarum teſtimonijs confirment: quod ego ſicuti iam docui, ægrè fieri poſſe arbitror. Studeant ad hæc, vt Voto non polliceantur quæ verbis dei aduerſentur. Caueant præterea in adiaphoris, cuiuſmodi eſt cœlibatus, & alia ſimilia, ne illa voueant, niſi ſalua Chriſtiana libertate, quò liceat eis, quum vruntur, ex Apoſtolico mandato coniugio vti. Voueant, inquam, ſe tantiſper ita victuros, quoad vires à Deo ſuppeditabuntur, & illud vitæ genus intellexerint, ad illius honorem, & proximorum ędificationem conducere: non vt mereantur, non vt iuſtificentur, non vt vitam ęternam ex eo habeãt, vel vt his obſeruationibus fauorem Dei, ſeu reconciliationem adipiſcantur, & in ipſis aliquod ſanctitatis faſtigium conſtituant. In neceſſarijs vero ad ſalutem vouendis (nam & ea Voto nuncupari poſſe obſtinatè, vt diximus aliqui defendunt) id ſaltem euitare velint, ne voluntatem ſuam diuinæ præferant: hoc eſt, ne potius ex animi ſui Voto, quæ oportet, facere velint, quàm ex obedientia diuinæ legis, qua Deo præcipienti arctiſsimè ſumus obſtricti. Neque ſe vnquam eò rapi ſinant in vllo Voti genere, vt Deo velint ea offerre, de quibus non ſint ex eius verbo certi, quod ei grata ſint, & placeant. Ac denique faciant quod volũt, nunquam euincere poterunt, Vota competere, niſi Chriſtianis imperfectioribus, qui conditioni ſeruili Iudęorum, quam Chriſtianorum ſint propiores. Poſtremò tacendum non eſt, pleroſque inueniri, qui ſanctorum virorum exemplo, à quibus Votum cœlibatus nuncupatum fuit, dum viuerent, conantur ſuperſtitionem vouendi confirmare. Quaſi omnibus id facere liceat, quod inculpati homines fecerint, de quibus nemo ambigit, quod grati Deo fuerint. At ſi rationem hanc ſequi velimus, iam non à regula, & doctrina ſcripturarum, ſanctitatem & iuſtitiam operum noſtrorum metiemur, ſed à factis eorum hominum, qui pij quandoque habiti fuerint. Quod, vt ſit abſurdum, pluribus explicare non eſt neceſſe. Sit nobis ſemper ob oculos, omnem hominem mendacem eſſe, atque Deum vnum tantummodo veracem. Si hominum opera iuſta & idonea regula fuiſſent ad piè ſancteque viuendum, quid opus erat lege? Verùm vt homines in ſuis decretis, & opinionibus & errare poſſunt, & ſæpè falluntur, quando præter ſcripturas vel agunt, vel definiunt, ſic etiam in ſuis actionibus, & peccare poſſunt & perſæpe labuntur: nempè quando à regula, & præſcripto ſcripturarum diſcedũt. Quid alioqui prohiberet, ne quiſpiam dixiſſet Paulo, quando Petrum ſimulationis publicè arguebat, in Antiochena Eccleſia: Quid, quæſo te, Paule agis? Nónne ſentis hoc opus, in quod adeò ſtomacharis, à Petro fieri, qui eſt Apoſtolorum ſanctiſsimus? Non debes tibi perſuadere illum errare poſſe. Imitare potius, quàm reprehendas quod ab eo agitur. Ad hæc Paulus citra controuerſiam ita reſpondiſſet: Non ab hominibus vtcunque ſanctis, neque à rebus geſtis eorum pietatis menſura petenda eſt: que tãtum à verbo dei pendet, cui, quod nunc à Petro committitur, minimè reſpondet. Ideo tametſi eum ſuſpiciam, quod tamen ab eo fit non poſſum non reprehendere. Deſinant itaque tandem hoc genere argumenti contra nos agere. Niſi enim prorſus inficiari velint, quod ſcribitur ad Corinthios priori epiſtola, neceſſe eſt vt dent, non omnes qui doctrinam ſuper Chriſto fundamento ædificarunt, rectè ac ſanè ſemper ædificaſſe: nonnunquam fœnum, interdum ligna, & quãdoque ſtipulam ſuperſtruxerunt: quæ ad examẽ iudicij, ac regulæ verbi Dei admota, nõ valent conſiſtere. Ac denique ſi multos è ſanctis hominibus vouiſſe cœlibatum oſtendẽt, nos item è diuerſo poterimus cõplures proferre, qui nõ vouerunt. Quamobrem ſi ex vna parte contendatur, propter exempla, pium eſſe vouere, poterit ex altera probari eodẽ argumenti genere pium eſſe non vouere. Verum de hac prima quæſtione, quam inueſtigandam propoſuimus, an Chriſtianum hominem iam ſub Euangelio conſtitutum, par ſit vouere, quamquam non quantum dici poterat dixerimus, tantum nihilominus diſſeruimus, vt pijs animis confidam ſatis factum.

OBIECTVM. I.

Inquis, verbum Dei ſolum docet, quid Deo arrideat, et quid ſecus. Audio, Sed vt cõſtanter inficior id tantum placere Deo, quod manifeſta ſcriptura proditum eſt illi placere. Quando vt arridet illi impensè baptiſma adminiſtratum ab hæretico & ſchiſmatico. Virginitas Mariæ, obſeruatio diei Dominicæ & multa alia quæ citra ſcriptum, veluti per manus tradita à priſcis amplexa eſt catholica Eccleſia Chriſti, quæ nullus ſcripturæ locus abunde conuincat placere Deo: ita aſſero ſubnixus non vno loco Scripturæ ſacræ, vbi conſulitur paupertas, & continentia, Vota probari Deo, illique grata eſſe, idque Scripturam propalam facere. &c. Et mox: Quod ex lege Dei, inquis, non eſt, iuſtum non eſt. Audio. Sed quid tibi eſt, quum hoc aſſeris, Lex Dei? præceptne, an mandatum?

Vis

Vis, nihil esse iustum, Deóque gratum quod non præceperit Deus? Adeón es stupidus atque imperitus? Iustúmne erat, ac Deo gratum, quòd Ioannes Baptista nunquam comederit carnem aut locustam, neque biberit vinum aut siceram? Quis verè pius infitiabitur id iustum Deóque gratum fuisse, posteaquam hoc nomine ipse à Christo laudibus euehitur? At qua lege cautum erat, ne Ioannes promiscuè ac citra delectum omnem omnibus vesceretur cibis? & omne biberet potus genus? Quæ nam lex iussit, obsecro te, vt in ipsis Ecclesiæ Christi rudimentis omnia essent communia? Erátne ista rerum ac facultatum communio iusta, ac Deo accepta? ad quam inuitauit Christus omnes, quum dixerit, si vis perfectus esse, vade &c. *Quo mandata præcipitur virginitas & cælibatus, quæ Christus & Paulus consulunt tantum? Nonne iustum ac Deo gratum erat, quòd Paulus manuum sudore victum sibi ac alijs pararit, gratisque Euangelium concianatus est? Quæ Lex vt hæc faceret, iussit? Nunquid filij prophetarū in veteri Testamento arcto victu, & aspero cultu, quādā monachismi formulā exprimebāt? Quos ide a Hierony. monachos vocat, cū nulla lege Dei iussum id esset? Et quis id vitæ institutū iustū Deóq; gratū fuisse negabit? Filij Ionadab filij Rechab vinū nō bibebāt, domos non ædificabāt, semētē non serebant, vineas nō plantabant nec habebant vllas domos: sed habitabant in tabernaculis, nulla lege ad hoc astricti, sed sponte parētes iussui patris sui Ionadab. Et tamē id facti adeò non displicuit Deo, vt illa egregia pensarit felicitate, inquiēs eis,* pro eo quòd obedistis præcepto Ionadab patris vestri, & custodistis omnia mādata eius (*Nō ait, mihi obedistis, & custodistis omnia mādata mea*) & fecistis quę pręcepi vobis propterea dicit Domin⁹ exercituū Deus Israel: Nō deficiet vir de stirpe Ionadab filij Rechab stās in cōspectu meo cunctis dieb⁹. &c.

DEFENSIO.

Cum scriptura passim doceat, non esse Deum colendum inuentis hominum, sed ex præscripto verbi eius, quę etiam dicat, neque ad dextram, neque ad sinistram declinādū esse, mirū tibi videri nō oportuit, neq; ineruditum, impium, aut ineptum pronunciare debuisti, quod ego statuerim, non esse opera hominū Deo grata, quæ verbo eius probata non fuerint, neque cultum eius iustum, aut legitimum habendū, nisi cōstet ex his, quæ ipse testimonio scripturarū iudicarit, atq; demōstrarit sibi placere. Quod ab eo fieri dupliciter obseruauimus. Quādoq; .n. disertis verbis ea solū tradit, ex quib⁹ pleraq; alia opera, & bona esse & illi accepta, necessario cōficitur: Interdū verò simpliciter & apertè de nōnullis exponit, qualia ea esse velit. Quod tu parum cōsiderás baptismū infantium mihi objicis primo loco, quasi scripturis probari nō possit. Verū enimuerò toto cœlo aberras. Et est profectò magnū odium veritatis, quo vos papistę laboratis: vt qui ad vestras traditiones, dixissē verius proditiones, cōfirmādas, potius velitis cū Anabaptistis docere, nō posse constitui pędobaptismō è scripturis, quā cōcedere omnia creditu necessaria in sacris literis haberi. Sed nō est mirū, cū adeo flagretis cupiditatę constituendæ ac retinendę tyranidis in Ecclesia, si quemadmodum ex diabolo ac mendacijs eam nacti estis, ita modò non vereamini eandē cum operibus diaboli, tum fallacijs & imposturis defendere, Certè non potes inficiari, Baptismum circumcisionis loco nobis esse datum: quandoquidem id Paul. ad Colosseo. manifestè scribit. Iam nisi velis nostros paruulos infra cōditionem filiorum Israel abijcere, quemadmodū illi circuncidebantur in infantia, sic nostros pueros ad baptismum fateberis admittendos. Quid, obsecro te, in ista ratione ꝓponitur extra Scripturas? An Christianorum infantes ita pertinere ad Deum vt filios Hebræorum dubitabis? At id non relinquit ambiguū Apostolus, quando inquit, iam nos esse verum Israelem. Quare cum Deus fuerit, non solum Israelitarū, verum etiam seminis eorum Deus, ita & Deus est noster, & seminis nostri. Hoc est fœdus cum patribus initū per fidē, quod in pueris per

Distinctio earum quæ continētur in sacris literis.

Pędobaptismus ex sacris literis concluditur.

A circuncisionem obsignabatur: quod idē in nostris baptismo fieri dubitare nō possumus, cū baptismus, nunc pro circuncisione habeatur. Ad hęc, si paruulis nostris cōceditur, vt ad Christum pertineant, & propterea sint Ecclesiæ membra, nec non participes redemptionis, quare signum externū quo instar sigilli dona hæc muniuntur & confirmantur, illis negabimus? Eos Christi esse id ostendit, quod ipse voluit, ne prohiberentur ad se venire. Atq; circon- B cisionem & sacraméta obsignationes esse donorum seu promissionum Dei, dubitare non possunt, qui epistolam ad Roma. attentè legerint. Vbi scribitur Abrahamus circuncisionem accepisse, sigillum iustitiæ fidei, quam prius habuerat in præputio. Iam perspicuum est qualis theologus haberi debeat, qui doceat baptismū infantium ex Scripturis nō haberi. Deus istius cęcitatis misereatur, dignetúrq; pro sua clemētia & tibi & similib⁹ tui, è corde tātum Euāgelij o- C diū eximere. Baptismū ꝑterea collatū ab hæreticis ratū habēdū esse in Ecclesia, quo ore affirmas è Scripturis nō posse demōstrari. Quasi nō liquidò illæ doceāt, sacraméta vim & efficaciā ex ministris nō habere, sed tātū ex instituto, & ꝓmissione Dei. Nō potest minister Dei volūtatē irritā facere seu veritatē diuinā in mēdaciū cōuertere. Ideóq; quātūuis vitiatus, & corruptus fuerit, modo, quę Christus instituit, agat, Sacramēto nihil deest, quod eius naturā & veri- D tatē spectet. Ioānes dicebat, *Equidē baptizo aqua, sed in medio vestrū est, qui Spiritu baptizat.* His verbis potest quiuis intelligere, discrimē inter ministrū Baptismi, & Christū verissimū fructus eius authorē. Prędicauit & Baptizauit Iudas, & quidē nō inscio Christo, malus alioquin minister. Prædicabāt & Baptizabāt illi, de quibus ad Philipen. testatur Apostolus, quòd inuidia impellerētur, vt Christi negotiū agerēt: & eorū ministerio Paul⁹ gaudebat: quod sanè minimè fe- E cisset, si prædicatio & sacraméta fuissēt ab illis cōtaminata. Eas modo theologe doctissime, atq; doceas ex scripturis ista nō posse demōstrari. Neq; pl⁹ in eo roboris est, quod mihi de virginitate Marię objicit. Quāuis ambigo, quid ibi velit, fortasse cōtēdit Mariæ virginitatē Deo pla-

Scripturæ ostendunt baptismum ab hæreticis collatū valere.

De virginitate Mariæ.

euisse,cum tameo illi non fuerit lege vlla præ-
cepta. Sed à varo longe aberrat. Deus certissi-
mo decreto voluit matrem filij sui virginem es-
se,cuius mentio clarissima fit apud Esaiam,vbi
scribitur: *Ecce virgo concipiet*. Proinde cum beata
Maria nuutio Angeli senserit, se fore matrē Do
mini,ac sancto spiritu fœcūdādā,illico animad-
uertit priuata lege se astrictam esse,vt virgo pa-
reret,Idaoq; hac da re verbū Dei habuit,cum è
scripturis,tum ex angeli sermone,qoi significa-
uerat ai vi spiritus sancti non seminis virilis
uasciturum ex ea Messiam. Verùm scio dicet,vt
virginitatem post partum seruaret, verbo Dei
non fuerat imperatum, Vnde virginitas, quæ
partū sequuta est,iuxta meā sententiā, Deo nō
placuisset. Quid iste de præcepto vel iussu Dei
cōmiuiscatur,ipse viderit. Ego uūquā sum infi-
ciatus, virginitatē & cœlibatū genera esse vitæ
quæ testimonio scripturarū Deo probētur : uō
quidē in omnib.sed io eis dūtaxat,quib.diuini-
tꝰ vires suppeditātur qoiq; intelligūt se posse
regnū Dei ea ratione ꝓmouere. Qui igitur cœ-
libatū aut virginitatē eligit, rem nō sequitur à
scriptura nō probatā. Arbitratúrne adeo nos
stupidos esse aut ignaros diuinarum literarum
qui caput. 7. prioris ad Corio. uon legerimus,
vel Christi seutentiā, quando ait, *qui potest capere
capiat?* Nō hoc est iuter oos cōtrouersom,an vir
giuitas, vel cœlibatꝰ quādoq; liceant ex verbo
Dei: sed an ex Voto suscipi debeant. Equidē ue
go: iste affirmat. Et cum de quali sit quæstio, il-
le ad quid sophisticè eā transfert. Nūquā dubi-
tauimus, licere per Dei legē aut virginē, aut cœ
libē agere : cū sacrę literę id genꝰ vitæ in nōnul-
lis disertè probēt. Sed de qualitate ac modo cō-
tēdimus: Ao liberè, ao ex Voti necessitate. Hoc
inquā hoc te probasse oportuit: quod cū uō fa-
cias, nihil agis. Proinde mutato quale, in quid,
abeas quod dignus es cū tuis sophismatis. Sta-
tus nostrę q̄stionis est: An scriptura noui Testa
mēti probet alicubi cœlibatꝰ Votū. Ego negaui:
tu secus nō demōstrasti Quid hunc locū nobis
oppoois? Maria cū virgo peperisset, etiam in po
sterum virgiuitatē amplexa est: quia licuit, quia
vires habuit, quia matrem Dai animsduertit
decere. Quid hoc ad propositū nostrę quæstio-
nis attinet? fortasse dices : non hoc volui, sed
nos adigi ad credendum Mariæ virginitatem
perpetuā, cum tamē id ax sacris literis non ha-
beatur. Sed eadem responsione quam modo au
disti, & alter iste nodus dissoluitur. Nam ex Vir
gine Christum uatū esse, loculenter Scripturæ
docent: atque ideo rectè faciunt, qui huic arti-
culo fidem adhibent. De virginitate verò eius
à partu, fateamur nihil extare scriptum, sed cū
diuinæ literę ipsam uullibi testētur viro cōmix
tam, id nos minimè credemus. Et si qui volue-
rint persuadere Mariæ virginitatē post partum
fuisse corruptā, exigemus id ex verbis Dei no-
bis probari, Quòd si non potuerint, Mariæ in-
tegritatem reliuqucinus in eo statu, quo sacræ
literæ perhibent, illam filium suum, Deum, &
redemptorē nostrum perperisse. Neq; hîc no-
uū articulum fidei coodimus. At quēadmodū

A traditiones nō sparnimꝰ, quę cū Dei verbo nō
pugnaot, ita perpatuam Beatæ Mariæ virgini-
tatē recipimꝰ, ceu traditionē, quæ Christum &
matrē eiꝰ deceat, quęq; nulla ex parte dissētiat à
sacris literis. De obseruationa verò diei domi-
nici, quid hîc mihi obstrepis, quasi nulla eiꝰ mē
tio habeatur in scripturis? cū primo capite A-
pocalipseos, de illo ita scribatur? *fui in spiritu die
Dominico.* Paulus etiam cum ad Coriuth. epist.
priore, præcepit, vt pro pauperibus Hierosoly- *De die Do-*
B mitanis collectā facerēt vna sabbatorum, per *minico.*
vuam hebraica phrasi primā diem hebdomadę
intelligit: qua eadā locutione Maria Magdale-
na, atque altera Maria dicuutur in Euangelijs,
ad sepulchrum Domiui venisse vna sabbatorū.
Quam locutiouē Marcus disertis verbis expres
sit, dicens: quæ lucessit in prima sabbati. Et in
libro Geneseos cuio habetur, *Et factū est vespere
& mane dies vnus*: illis verbis dies primus iudica-
tur. Atque apud propbetas vous mensis, & vna
C dies mēsis, & primū mēsem, & primā diē mēsis
significant. Bis itaque io nouo Testamento fit
mentio diei Dominici obseruati, nempe semel
in Apocal. & semel in Paulo ad Corinthios. Cur
anté spiritus sauctus voluerit, vt iā inde ab ini-
tio primitiuæ Ecclesiæ, sabbati dies transferre-
tur in diem Dominicum, sic accipito. Lege per-
petua, & nunquā delēda, sāctificādus est à fide-
libus dies septimus, vt in hebdomada vnus ha-
beatur dies cultui diuiuo publicè deputatus:
D quod ex decalogi verbis apertissimè cognosci-
tur. At quis uā deligēdus esset ex illo septenario
numero, pro tēporū varietate Deus reuelauit,
atq; sanxit in veteri Testamēto, vt ille seruare- *Cur sabba-*
tur, quē modo sabbatū vocamꝰ, quēq; Iudęi ha- *tum sit mu*
ctenꝰ coloerūt. Quia cū Christꝰ uōdū venisset, *tatum in*
vt summū Dei beneficiū orbis creatio recole- *diem Domi*
batur: qoę cū fuerit, eo die perfecta, iore ac me- *nicum.*
rito ille vt sanctꝰ habebatur. Nūc verò, postquā
sumus redēpti per Christū & beneficiū resorre
E ctionis, quod maiꝰ est prima creatione, iu ipso
capite nostro recepimꝰ, idq; die Dominico pri-
mū in eo declaratum fuerit, idcircò vt memoria
uostra refricetur, & vt ceremoniæ veteris legis
tāquā vmbrę seponerētur, cōmutatus est sabba
ti dies in diē Dominicū. Propterea cū hęc tra-
ditio Apostolica sit, & io sacris literis cōmemo-
rsta, uou est quòd vereamur obseruationē eius
Deo uou placere. Obijcis prępterea, Ioānē Bap *Ioannes ba*
tistā comedisse locustas, & mel syuestre, vinū & *ptista cur*
F sicerā uō bibisse. Qua de re hoc tibi sciēdum est *locustas ede*
quod ista Ioānes secerit ad promouendū regnū *rit nec bibe*
Dei, & ædificationē proximorū. Voluit. n. ma- *rit vinum.*
iori suthoritate, atq; admiratione victus insoli
ti Iudęos ad cœlestē doctrinā attrahere. Vnde si
consilium eius Deo probatū est, atq; illi hæc pla
cuerunt, id senteutiæ nostrę nihil aduersatur.
Nōnne Paulos item dixit, potius quàm scanda
lizē fratrē meū, nō comedā carnes in ęteruū. Et
qois nō videat lōgè plus esse proximū ad salutē
G adducere, quā illū nō offēdere, seu scādalizare?
Ea itaq; ratione, qua nobis fratrū salus à sacris
literis comēdatur, omnia quoq; ista probata sūt
& Deo accepta, quæ illā promouebāt: præser-
tim

tim cum ſuppeterent vires diuinitus: & ſingularis vocatio, cum Apoſtoli, tũ præcurſoris exigeret, vt quanta poſſet diligentia homines ad Chriſtum traheret. Nec ſecus debét exiſtimare ſibi peculiariter mandatum eſſe verbo Dei, qui verſátur in Eccleſiaſtico miuiſterio, vt non ſua quærant, ſed quæ ſunt aliorum, & vt omnibus omnia fiát. Aſtringimurq́ue vniuerſi lege charitatis, vt ita nos inuicem diligamus, quemadmodum Chriſtus nos dilexit. Propterea quemadmodum ille neque crucem recuſauit, neque vllum pænarum genus ad nos redimendos, ita vicisſim & nos ad ſalutẽ ꝓximorũ, & Euãgelij amplificationẽ, quiduis, modò posſimus, & opus fuerit, debem⁹ perferre. Atque vt Ioãni cõuenerint iſta, clarè admodũ verbũ Dei oſtẽdit, à quo appellat⁹ eſt *Vox clamãtis in diſerto*. Et fuit de illo prędictũ, quod in ſpiritu, & virtute Eliæ mittẽd⁹ eſſet. Illi⁹ preterea fuit, vt pœnitentiam prędicaret, quam nõ ſolũ verbo, ſed etiã multo magis exẽplo par fuit docere. Omnes autẽ qui ſacras literas attẽtè legũt, facilè poſſũt agnoſcere, quã deceãt pœnitẽtia, ieiunia, ſacc⁹, cilieiũ & alia id genus: quæ cũ de Elia, tũ etiã de Ioãne dicũtur. Vterque igitur illorũ vitã ſibi delegit, ad quã diuinitus erat deſtinatus, & in ſacris literis cõmẽdatam & approbatã: quãuis ex Voto illos hęc feciſſe demũſtrare nõ posſis, quod in pręsẽtia vnicè, ac maximè cõtrouertitur. Quod ẽt ſi de Ioãne, vel Elia feciſſes, nibil adhuc tuã cauſã reddidiſſes meliorẽ: cũ illi ſub Veteri teſtamẽto vixerint, & nos tãtũ de nouo diſputem⁹. Licuit illis etiã tũc Nazareorũ vitã & votũ ſuſcipere, quod nobis modo nõ liceret. Adhęc, ſingularia quædã facta nõnullorũ ſanctorũ minimè ſunt in exẽplũ trahẽda: quaſi liceat omnib⁹ filiũ ſacrificare, quod facere Abraham⁹ erat paratus: aut ignẽ de cœlo poſcere, vt hoſtes abſumãtur quod Eliã feciſſe nouim⁹. Et alia ſexcenta ſunt hui⁹ ordinis, quę modo cõmemorare, nõ eſt anim⁹. Video q̃ iam ſatis quoad ęquũ piũq́ lectorem de Ioãne Baptiſta eſſe reſpõſum. Nũc ad id venio, quod ais, in rudimẽtis Eccleſię omnia in cõmune fuiſſe collata quãdo q̃ſq; ſua vẽdidit, nec ſibi quicquã proprij retinuit: quę affirmas, neq; teſtimoniũ, neq; approbationẽ à ſacris literis habuiſſe. Quod ſane abs te dici video, quia parũ animaduerteris diuinas literas cõmẽdare charitatẽ in proximũ & eã charitatẽ, qua quiſq; id bonũ alteri velit, quod ſibi ipſi. Hoc, inquam, ſi fuiſſet abs te cõſideratum, facilè intellexiſſes, verbo Dei quã optimè cõgruere, quod chriſtiani tũ tẽporis decreuerint cõmuni adminiſtratione victũ cuique pro neceſsitate diſtribui. Ea porro charitate fideles accendebantur, vt nemini quicquã deeſſe voluerint: quod ſanè verè fuit proximũ tanquã ſeipsũ diligerẽ. Tu verò, dic obſecro, audiſtine vnquam negari à quoquam noſtrûm licere ſua diſtrahere, precia ſeu pecunias in medium cõferre, ac iuſta diſtributione inde ſuſtẽtari complures? Quòd ad me attinet, id certè nunquã ſum inficiatus. Quiſq; in proximo adiuuãdo, id pro loco, & tempore faciat, quod magis ad honorem Dei promouẽdum, &

De communione rerũ in primitiua eccleſia.

A aliorum procurandam ſalutem conducere intellexerit. Non patiuntur humanæ res, vt ſemper vnus idemq; tenor, in adminiſtratione facultatũ obſeruetur: atque diuerſis tẽporib. rationes varię cõgruũt. Id autẽ vitę gen⁹, de quo modo cauillaris primitiuę fideliũ Eccleſiæ quã maximè expediuiſſe comprobatur. Nam cum Hieroſolymis Chriſtiani penè omnib. odioſi eſſent, habitando ſimul, ac vnà viuendo, noctu diuq; ſeſe mutuo cum doctrina tũ precib. com-
B munibus, ac exemplis, & adhortationibus confirmabãt. Addas ꝑterea tũ tẽporis cõplurimos pauperes ex Iudęis ad Chriſtũ ſe tuliſſe, quibus cęteri ciues maximè infeſti erant, ita vt illos aſynagogos facerent, ac vulgo deteſtabiles. Vnde ſuas operas elocare nõ poterãt, quibus iuſtis manuũ operib. victitarent. Oportuit igitur ad talem multitudinem alendam, eos qui ditiores erant, ſuas facultates impendere, quas, ratione habita cuiusq; neceſsitatis, melius diſtribui vi-
C derunt per Eccleſiam, quam ſi per ſe ipſum quisq́ue ſingulatim eos erogaret. Quemadmodum videmus in ciuitatibus bene inſtitutis, pauperibus ac mendicis multo iuſtius proſpici, ſi per diaconos Eccleſiæ, ſeu publicos Eccleſiæ miniſtros eleemoſynæ collectæ diſtribuantur, quam vbi quisque iudicio ac arbitrio ſuo largitur cuique prout voluerit. Præterea non dubitarim, Deum ipſum incitaſſe ſanctos illos viros ad id faciendum, cum Iudęorum agri, &
D dom⁹ paulò poſt eſſẽt euertẽdę, ac peritură obſidione, ac miſero excidio, quod ab exercitu Romanorum impẽdebat, Nõ paſſa eſt diuina prouidẽtia, temerè perire ſanctorũ bona: quę etiã à Iudæis, dum Chriſtianos vexabant, ante bellum quoque diripiebantur, & confiſcabantur. Proinde curauit ſpiritus ſanctus, huiuſmodi facultates eadem opera vſibus piorum inſeruire, dum ſimul habitarent: & exemplum admira-
E tione dignum inde præberi, quo docerentur fideles, opes, & fortunas huiuſmodi contemnẽdas, cum pro nomine Chriſti, tũ vt pauperum neceſsitati ſubueniatur è quo charitas, quæ fructus eſt fidei, & vinculum humanæ ſocietatis ampliſsimè declaretur, Cæterum iſta, quod mihi vehementer dolet, neque tu, neque tui ſimiles reſpicitis: quibus eſt ſatis huic præclaræ hiſtoriæ, Voti ſuperſtitionem affingere, qua monachi ſe iactitant, nihil proprij habere, Cumq; id merum ſit hominum inuentum, ab Euange-
F lica perfectione longiſsimè abeſt, quam tamen vos in hoc. Voti genere ſitam perpetuò, ſed falsò, nobis obijcitis. Verum age, hiſtoriam hãc Actorum Apoſtolicorum mentionem Voti facere demonſtrato & cedemus: at id facere cum non posſit, nugari deſinas. Et denique, ſi per inſitam licet peruicaciam, animaduertito inſtitutũ primitiuę Eccleſię, quod modo refers, vt à diuinis literis nõ fuiſſe alienũ, ita neq; ꝑpetuò neceſſarium, vt ſemper & vbique retineri debu-
G erit: cum neque omni tempore, neque omni loco ea contingant, quæ tum temporis primis illis Chriſtianis euenerunt. Cũ igitur ad charitatem quod tum fecerunt pertineat, vt demon-

strati, minimè destituebantur sacrarum literarum testimonio, cum id facerent. Quamobrem cum totus iste locus ad suum institutum minimè faciat, de illo plura non dicam quia & superius cum ageretur de Anania & Saphyra ijs consimilia scripsi. Deinde obijcis, imò potius fabularis, nescio quæ de Christo, qui rótulerit adolescenti, si vellet esse perfectus, vt sua distraheret, daretque pauperibus, & se sequeretur. Qua in re, sicut in alijs, aut vehementer deciperis, aut noctem quandam offundere conaris luci eius veritatis, quam tractamus. Non enim, vt tu persuasum velles, consilium ibi fuit, sed præceptũ. Et mirum est, quomodo vos perfectionem ab omnibus Christianis hominibus requiri negesis, cum in vniuersum per diuinam scripturam præcipiatur: Nonne Christus ait, *Estote perfecti, sicut pater vester cœlestis perfectus est?* Et ad Corin. posteriori cap. 13 *Quod superest fratres valete, perfecti estote, consolationem habete*, & ad Colo∫s. 4. *Vt stetis perfecti, & completi in omni voluntate Dei.* Et in Genesi cap. 17. *Ambula coram me, & esto perfectus.* Vnde vos cum perfectionem distinguitis à præceptis, nihil sanè facitis aliud, nisi quod perturbatis, & confunditis, quę doctrina sacra de voluntate Dei planè docuit, & homines à pura castaq; obedientia illius auertitis. At doctiores, qui nasum æneum, & caput ferreum habẽt, ad vestra sophismata, rem dignissimam fontib. lachrymarum existimant huiusmodi figmenta, tantum abest, vt illis assentiantur. Etenim, præter illa, quæ adduximus, permulta inueniuntur alia loca in scripturis, quorum testimonio palpare possumus, nedum cognoscere, mandari nobis, vt simus perfecti. Neque in alio sita est perfectio hæc, nisi vt Deo aliquid præcipienti obediamus. Quod qui non fecerit, ex eo peccare animaduertitur, quòd anteferat suam voluntatem diuinis mandatis. Cum Deus Abrahamo imperarat, vt de terra sua egrederetur, proculdubio, si non paruisset, grauissimi sceleris fuisset reus, nec leuioris, si cum filius ab eo ad sacrificiũ exigeretur, ipsum dare noluisset. De alijs permultis idem posset doceri. Sed vt veniamus ad Apostolos, nonne cum vocati sunt à Domino, si eum sequi noluissent, proprię salutis fecissent iacturam? Nemo sanus dubitauerit. Sed tu, cũ eos dicas vouisse Christum sequendo, nescio quo modo posteà oblitus tui, vt inferius videbimus, vbique clamitas, Votum idcircò liberum esse, quòd sub præcepto non cadat. Vnde Apostoli, iuxta hæc, vel non vouerunt, vel non fuit eis liberum vouere, cum necessariũ fuerit ipsos obedire præcepto vocantis. Verùm vt ad rem veniamus, non consilium sed præceptum fuit, quod Christus adolescenti dixit, vt se sequeretur, bonis suis diuenditis: atque ille id non faciendo grauissimè peccauit: præsertim cũ fuerit absterritus ab illa Christi obediẽtia diuitiarum cupiditate. Dixeris fortasse, quemadmodum tui similes in his verbis hallucinari solent, non præcepit Dominus isti iuueni absolutè ac simpliciter, vt hæc faceret, sed conditione adiecta, si vellet esse perfectus. Quasi non omnia

A Dei præcepta ista conditione hominibus afferantur: nempè vt obediant, si salui ac perfecti esse velint. Siquidem humana perfectio, sicut ea posuimus, in eo sita est vt Dei præceptis obtemperemus. Mandata verò Dei omnia pertinent ad omnes: verùm nonnulla sunt, quæ peculiariter à certis hominibus exiguntur, veluti ab Abrahamo filij sacrificium, & ab Hieremia vt cum Israelitis proficisceretur in Aegyptum. Atque huic adulescenti singulariter abiectio
B suarum facultatum pręcepta est, quo suam ipsius infirmitatem agnosceret. Etenim planum est ex Euangelica historia, eum cogitasse, omnia Dei præcepta fuisse à se impleta: à qua integritate multùm sanè aberat, cum plures in eo cupiditates adhuc essent residuæ, quæ ipsũ latebãt. Proinde volens Christus illum sibi ipsi patefacere, inquit, vniuersa tua diuendito, pauperibus dato, ac me sequitor, si perfectus esse velis, quemadmodum tibi, vt qui parueris omni-
C bus Dei mãdatis, iam te esse persuades. Tu me magistrum & nominas, & arbitraris, qui sum & & fidelis, & à Deo missus: Quare cum ego tibi hoc præcipiam, ęquè ac Deo parere debes. Atq; hinc deprehendere poteris, quantum adhuc absis à vera obseruantia, & debita erga Deum, obedientia. Iuuenis, his auditis tristis abijt: nã diuitiarum amore tenebatur, & vnà sensit, vt est verisimile, quàm frustra, temereque se iactitasset, quòd legẽ vniuersam à pueritia obseruasset.
D Vides igitur vt vestrum figmentum, de consilio, aberret à scopo loci a te propositi? Non itaque res libera exigebatur à iuuene, sed quæ necessariò ab eo facienda esset: quàmuis non omnibus ad salutem aspirantibus, tale mandatum proponeretur. Verùm Ecclesia vobis sophistis hanc gratiam debet, quod ex præceptis consilia feceritis: quo factum est vt omnes monachi, quemadmodum tu quoque hoc loco doces, in his perfectionem suam fundarint, ac opi-
E nati sint, quòd si opes & rerum suarum possessionem à se abdicarint, verè perfecti essent, cum tamen id neque semper faciendum sit, neque semper fieri Deus velit. Proinde viderint hypocritæ, qua industria, quáue authoritate, hãc intelligentiam ex adductis, & explicatis locis Euangelij extrahant. De virginitate verò ac cœlibatu, quæ tu in transcursu attingis, ego quoque paucis respondebo: nec aliud sanè, quam quod iam latius exposui. Approbantur in sa-
F cris literis hæc vitæ genera, modò adsit Dei donum, & vtilis instituti vsus, qui fit vt compluribus liberum sit, aut virginitatem, aut cœlibatum amplecti. Sed status propositæ contentionis est de Voto, nimirum an ista vouere liceat, de quo quum te semper loqui fingas, & nihil probes, verùm perpetuò ad alia dilabaris, ex omnibus, quæ dicis, tuam causam quicquam non adiuuas. Non enim dicendo sed confirmando vincuntur controuersiæ. Quæ-
G ris de me, quæ lex Paulum adegerit, vt sudore vultus, ac labore manuum, sibi ipsi & suis quandoque victum quæsiuerit, dum Euangelium prædicaret, quum sibi ex eo viuere liceret

ceret, scito, id fuisse illi magna & latissima lege charitatis imperatum. Quippe quum hoc videret ad homines alliciendos ad Euangelium plurimum valere, atque id facere posset: certè si id non præstitisset, neque proximum, neque Deum ipsum toto corde, tota anima, & omnibus viribus dilexisset. Fateor quidem, non potuisse illum communi ulla lege à Deo Euangelizantibus lata, si hoc non fecisset, à quoquam coargui. Siquidem licet ex eo, quod vulgo propositum est, his, qui Christum prædicant, ex Euangelio viuere: quique negassent victum Apostolo, qui eum petijsset, culpam excusare non potuissent. Nam lege astringebantur, qua dictum est, operarium dignum esse mercede. Quis præterea iure potuisset Apostolum non laborantem reprehendere, si victum ab Ecclesia sumpsisset, quum nemo sciat, quantum virium cuique à Deo sit collatum, neque omnes videant, quando ad honorem Dei conducat, vel mercedem accipere, vel gratis prædicare. At ipse Apostolus, qui roboris à Deo sibi concessi erat probè conscius, intelligebatque vt ad religionem propagandam expediret, liberalis, & gratuita prædicatio, animaduertit se lege illa dilectionis astringi, vt ex tali eo to sibi commisso tantum fructus daret, quantum dantis voluntas exigebat, & facultas reddentis poterat. Atque hanc eandem responsionem accommodato, si sapis, ad virginitatem, & cœlibatum: quæ si quis valeat castè, pureque obseruare, atque id intelligat, ad Euangelium promouendum conducere, ea debet amplecti, si legem charitatis saluam esse velit. Et sicut Apostolos prædicando gratis, nil, quod ex verbo Dei fieri non debuerit, præstitit, ita & iste, quod à lege charitatis iubetur, manendo in virginitate, seu in cœlibatu faciet. Garris item de filijs prophetarum in veteri Testamento, & inquis arctum victum & asperum cultum nulla Dei lege fuisse illis imperata: quasi sacræ literæ non moneant in Elia, in Achabo rege, in Niniuitis, & in compluribus prophetarum sententijs luctum, pœnitentiam, cinerem, cilicium, saccum, & alia id genus, quando ex fide, atque contrito corde vsurpata fuerint, non autem ex hypocrisi, Deo probari & grata esse. Ad hæc nonne testatissimum est Christum ipsum frugalem, abstinentemque fuisse? atque in omnibus rebus vixisse, quàm moderatissimè? Ieiunauit sanè, ac in solitudines, & in montes ad preces frequenter secessit. Nec non de Apostolis identidem legimus in Actis, vbi scribuntur, vnà in ieiunijs, & precibus perseuerasse. Proinde quũ hæc testimonio diuinarum literarum, & bona pronuntientur, & Deo grata, si spernantur, quũ præstari possint, charitatis ac dilectionis lex, qua omnia agere præcipimur, quæ Deo placet, procul dubio violator. Cæterum in his, quod præterire non oportuit, caueatur quàm maximè, vt absque hypocrisi, sicut diximus, fiant, videaturque ne ipsis nimiom tribuamus. Dixit enim Apostolus ad Timotheum, corporis exercitationem modicam habere vtilitatem: pietatem verò valere ad omnia. In his etiam seruan-

A dos est modus, ne incidamus in ea quæ idem Apostolus ad Colossenses reprehendit, quando inquit, quæ verbotenus quidem habent speciem sapientiæ, per superstitionem, ac humilitatem animi, & læsionem corporis, non per honorem aliquem ad expletionem carnis, arripiatur interdum hæc, vt exercitia fidei, & pœnitentiæ indicia & testimonia: quam fidem atque pœnitentiam in sacris literis præcepta esse, qui pietatem sapiat, nemo ambiget. Et licet in

B Veteri Lege mentio fiat Voti Nazaræorum, & in vsu apud veteres fuerit, quod vitæ genus non nihil accedebat ad eorum mores, qui prophetarum filij dicebantur, attamen illos prophetarum discipulos sua illa instituta vouisse minimè constat. Quod etiam si demonstrasses, nihil aduersus meam sententiam profecisses: quum in præsentia tantùm de Nouo Testamento agatur, & disputemus, an post aduentum Christi vouere liceat. Postremo loco de

C Rechabitis ea comminisceris, quæ pro te facere falsò existimas: nempe quod vinum non biberint, ciuitates non incoluerint, aut domos: verùm tentoria, & quidem vaga habitarint, quæ tamen eis nulla Dei lege mandata erant, sed tantùm à Ionadab eorum patre imperata. Vnde confectum putas, quum testimonio prophetæ hæc probata fuerint, multa dici posse, Deo placere, quæ in scripturis non commendentur. At verum tibi ne taceam, satis mirari nequeo, stu-

D dio impietatis, atque mendacij tuam mentem adeo fuisse hebetatam, vt non viderit ea, quæ scriptura clamat, quam apertissimè: parentes obseruandos esse, illisque obediendum, si velimus esse longæui super terram: neque confideraueris Paulum ad Ephæsios affirmare, hoc esse primum præceptum, quod habeat retributionem. Proinde cum parentibus oporteat obsequi, dum nihil aduersus Dei legem præcepe-

E rint, quod nemo inficiari potest, siquidem legitur in Decalogo. Iam manifestissimè apparet, quare Deo placuerint, quæ Rechabitæ fecerunt. Et nescit, quid loquatur, quisquis dicit, eorum opera ex scripturis non habuisse testimonium: quandoquidem nil aliud fuerunt, quàm obedientia erga patrem, quæ quum in Nouo tum in Veteri testamento mirificè commendatur. Augustinus quoque super psalmo septuagesimo, te luculenter docuisset, si eum consuluisses, quidnam in filijs Ionadab

F Deo placuerit. Iam itaque vti spero, ex omnibus, quæ mihi obiecisti, patefactum est, nihil te adduxisse, quod ad sententiam confirmandam, quam tueris, quicquam valeat. Nam omnia, quæ commemorasti, vel in sacris literis habent disertum mandatum, atque commendationem: vel inde conficitur ea probari, & placere Deo. Apparet etiam manifestò, quæcunque dixisti ad Votum probandum nihil attinere, vbi status nostræ controuersiæ præcipuè versatur, à quo

G maximè cuperem, ne in disputando quemadmodum facis, atque id more sophistarum tam tale discederes.

OBIECTVM. II.

Nihil inquit, nobis Christianis licet vouere, quia nihil est nobis, quod non debeamus ante omnis Voti editionem præstare. Verùm enimuerò de his quæ iam sunt Dei, nō licet Votum nuncupare: non est itaque licitum vllum edere Deo Votum. Hæc ratio tam est stupida, & imperitè collecta, vt vix mihi digna sit visa vel sola recitatione, tantum abest, vt refutari mereatur à quoquam. Nam duplici nomine errat iste Petrus, dum sic argutatur primùm astruens, non licere Deo illud vouere, quod illius est, quodque illi debetur ante omnis Voti nuncupationem. Deinde quum asserit, nihil nobis esse penitus, quod Deo non debeamus, et iam citra Votum. Vtrumque istorum apertè aduersatur sacrarum literarum locis compluribus, ac Vota priscorum omnia, quæ Deo erant impensè grata & plausibilia impugnat. Nam quod Scripturæ aduersetur, procliue erit ostendere. Iacob enim vt Geneseos historia prodit, vouit Deo, tum quod illi ante Votum persoluere tenebatur, tum quæ non debebat illi citra Votum. Hæc enim habet historia: Votum etiam vouit dicens, si fuerit Deus meeum, & custodierit me in via per quam ego ambulo, & dederit mihi panem ad vescendum, & vestimentum ad induendum, reuersusque fuero in domum patris mei prospere, erit mihi dominus in Deum. Nónne hoc debebat Deo sine Voto? Et quæ nunc sequuntur, minimè: Et lapis iste, quem erexi in titulum, vocabitur domus Dei, cunctorum que quæ dederis mihi, decimas offeram tibi. Videsne Iacob vouisse, quod debebat reddere Deo citra omne Votum? nempe vt dominus esset sibi in Deum, & pro Deo vero & vnico coleret illum: ac quæ præstare voto non astringebatur, nimirum domus Dei extructionem, & omnium quæ Deus illi elargiturus esset decimarum persolutionem. Nec est quòd dicas, perperam eum fecisse, dum hæc vouerit votumque istud Deo displicuisse, quando Deus illi ex Mesopotamia reduci apparens, vel interposita iureiurando pollicitus est, ex eo nasciturum, qui esset vniuerso Israeli assertor & seruator. Colliquescit itaque ex his, quàm crassè hallucinatus sit Petrus Martyr, quando hunc tam futilem, & neruorum exortem contra vota syllogismum contexuerit. Deinde quis non omnino cæcus, velit vnquam astruere: nihil esse prorsus, quod Deo citra Votum, reddere non debeamus. Obstringimúrne sine Voto nos castrare propter regnum Dei? Omnes facultates nostras in medium conferre? quæ consulit tantùm Christus, ac virginitatem per omnem vitam colere? quod vt fiat, hortatur Paulus: amiciri vestibus ex pilis camelorum contextis? nec vesci carnibus, nec vinum aut siceram bibere, quæ fecit Ioannes Baptista? Et mox. Diuus Iacobus Hierosolymorum Episcopus ex vtero matris sanctus, vinum & siceram nō bibit, carnem nullam comedit, nunquam attonsus est, nec vnctus vnguento, nec vsus balneo, fixis genibus in tantum pro populo deprecabatur, vt camelorum duritiem eius genua traxisse crederentur: quemadmodum Hegesippus historiographus temporibus Apostolorum vicinus, ac Diuus Hieronymus testatur. Astrictúsne erat vir hic pientissimus omnia hæc Deo reddere sine Voto, vt ea ille vouere Deo non licuisset? Effrontem esse oportet, imò cæcum potius, qui hæc dicat. Et mox. Iam quod de primogenitis attulerit iste, non potuisse ea Deo voueri à quoquam tempore legis Mosaicæ, recipio & causam agnosco, quod nemo Deo possit vouere, nisi sua: & proinde cum primogenita iuxta diuinam legem non fuerint hominis sed Dei non licuit illa vouere Deo. Hæc inquam recipio, sed quid ista contra Vota? Non licet mihi vouere quæ Dei sunt, fateor: At cælebs adhuc sum: integrum est mihi ac liberum, nuptias inire, aut omnem vitam meam cælibem traducere, hoc est ius meū. Annon igitur id Deo vouere liceat mihi? Sunt mihi prædia, sunt agri, ac facultates multæ, nunquid licebit mihi hæc omnia vendere, & largiri egenis, ac Deo votum nuncupare paupertatis? Quod fecisse Apostolos suprà ex Diuo Augustino est ostensum. Cur itaque te non puduit, istis ineptijs onerare auditorium tuum? ac præcipuè eos, quorum eruditio possit cum tua non iniquo certare Marte? Indifferentia inquis, quæ Græcis dicuntur ἀδιάφορα quoties certo scis, illustratura Dei nomen, obstringeris illo Dei præcepto, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde & tota anima, & omnibus viribus, & illico facere sine omni Voto. Falleris Petre, ac exorbitas. Isto etenim præcepto tenemur sic diligere Deum ex toto corde, &c. vt omni conatu illius impleamus mandata. Sed quid hoc ad cōsilia? Visne omnia penitus opera, vt vitæ instituta esse nobis præcepta? Arbitror te non adeo cæcutire & hallucinari. &c. Et alibi. Quoties verò inter prælegendum inculcauit, istud futile & elumbe argumentum? Debes omnia Deo, ergo nihil est, quod illi voto dedices. Irrefutabilem reputat hunc esse syllogismum, quum sit planè ineptus, & stupidus. Quis enim vnquam dixerit nos debere sic Deo omnia, vt cælibatum, virginitatem, continentiam, paupertatem Euāgelicam, tollationem in commune omnium facultatum nostrarum, & id genus alia multa, necessario debeamus ei, cum ea Christus & Paulus consulant. &c.

DEFENSIO.

Asserui equidē, nec muto, sed ratū habeo, Vota christianos minimè decere: quia cū iā certò intelligāt, & se, & sua omnia perti nere ad Deum: debent absque Voto, & liberè, non modo se ipsos verum etiam omnia quę habent in sua potestate, in honorem & gloriam eius impendere. Vnde si quis vouerit, actum agit, quum id afferat Deo, quod iam illi debitū est, obligatum. Rationem hāc ex lege primogenitorum confirmaui, qua nemini licuit in Veteri Testamento illa vouere. Necnon à similitudine filij, qui tabulis, & publico scripto sua officia velit parenti obstringere, quum sit in eius potestate. Et tu, vir acutissime, cęcutire me cla-

A mas, & circa duo hallucinari. Primum quod arbitrer, non esse liberum nobis vouere ea, quæ Deo iā debētur: deinde quod asserā, quęcunque nostra sunt, Deo deberi. Addidiq; hac mea ratione Vota Patrū, qui vixerūt ante Christū dānari, quod vt in meū nō quadret, facilè poteras intelli gere, si quę docui animaduertisses. Cęterū hoc vitio tu perpetuò laboras, vt his quæ scribis, & his quę audis ferè nunquā adsis. Nónne disertis verbis tūc dicebā, quū de his ageretur, ceremo-

De Votis antiquorū Patrum.

B nia, ritusq; vouēdi antiquitus patres fuisse vsos, vt pædagogia quadā erudirētur, debito perpetuo & nos, & omnia nostra deberi Deo, quo nō modo iussu legis, verū etiā cōsuetudine vouēdi

se ac

ſe ac omnia ſua Deo addicta nõ ignorarẽt. Vnde
A quãuis nũc Vota nõ ſint nũcupãda, Inde tamẽ
minimè colligitur, antiquit⁹ ea nõ licuiſſe: prę-
ſertim cũ Euãgelij tẽpore materia illorũ Voto-
rũ ſit ſublata, quoad maximã partẽ. Quid enim
veteres pollicebãtur, niſi victimas, oblationes,
donaria, vel Nazaræorum inſtituta. Quæ o-
mnia, quũ Chriſti oblationem adumbrarent,
quam Deo patri repræſentauit pro noſtra ſalu-
te, prorſus iam euanuerunt. Ideò non rectè facis
B quando antiquorum Vota confers cum tuis, ni
mirum cœlibatus, paupertatis, obedientiæ, atq;
cum ſimilibus, quæ docere nequeas ex ſcriptu-
ris res eſſe, quas vouere liceat: ſiquidem neque
Chriſtus, neque Apoſtoli talium Votorum mẽ
tionem vſquã fecerunt. Proinde inſigniter men
tiris, quando me fingis Vota patrum veterum
oppugnare. Nam illos vmbris, ceremonijs, &
pædagogijs Deus voluit exercere, quibus nos
iam luce Euangelij coruſcante liberauit. Sed tu
C ac tui ſimiles, vt qui erga veritatem indociles, &
tardi quàm maximè ſitis, hęc nunquam vidiſti.
Deſine itaque tandem in noſtra diſputatione
mihi ea obijcere, quæ in veteri teſtamento quo
ad hanc ceremoniam fiebant, quum intellige-
re poſsis, niſi ſis plumbeus, ea contra me non
quicquam facere. Quum verò inficiaris ea non
eſſe vouenda, quæ Deo alioquin debentur, ad-
uerſus te ipſum ſtrenuè pugnas: vt non multò
inferius loco ſuo monſtrabo: nempe quando
D cuidam interrogationi meæ reſpondes, gregem
tuum Papiſtarum idcirco dilectionem inimico
rum non vouere, quod ad illam Dei lege ſint
obſtricti. Quæ reſponſio planè, ſi vera ſunt, quæ
mihi nunc obijcis, mendaciſsima eſſet. Dicis e-
nim modò licere nobis Deo vouere, quæ illi prę
ſtare, alioquin aſtringimur: & rurſus, ſi quæ re-
ſpondes ibi conſtent, quæ modo contendis re-
tractanda ſunt, & mutanda, cum ſeipſa viciſsim
tollant. Certè mira eſt ratio, qua ſpiritus vertigi
E nis mẽtẽ tuã, & cęterorũ infideliũ exagitat. Sed
audiamus, cur liceat vouere vt iſte putat, quæ
Deo pręſtãda ſunt neceſſariò. Quoniã, inquit,
Iacobus in libro Geneſeos duo rerũ genera vo-
uit: ideſt Deũ ſibi fore in Deũ, ad quod lege a-
ſtringebatur: deinde ſe daturũ decimas bonorũ
quæ Dei benignitate illi obueniſſẽt. Quę obla-
tio libera, neq; neceſſaria illi videtur fuiſſe. Qua
re colligit dicẽdo: Iã vides Deo nũcupari Votũ
de eo, quod omnino pręſtãdũ fuit. At ego de te
F id ſcire velim, vnde hoc exẽplũ habeas, ex No-
uo ſcilicet, an ex Veteri Teſtamẽto? Reſponde-
bis, ex Veteri. Cur nõ etiã pari eadẽq; ratione di
cas mihi, quia licuit antiquitus vouere ſacrifi-
cia, & victimas, nos quoque igitur voueamus
hodie boues, & oues mactãdas corã Domino?
Nonne vides, vt ſępius dictum eſt, quã ſit alie-
nũ à tua cauſa, quæ fiebant in Veteri Teſtamẽ-
to adducere, cũ hominib. ei⁹ tẽporis ego nũquã
G negauerim licuiſſe Vota nũcupare. Neq; magni
refert, an dixeris eos vouiſſe, vel obſtricta Deo,
vel libera, quum & illos in vniuerſum affirmem
quemadmodum & nos, nihil habuiſſe in ani-
mo, in corpore, aut in externis bonis, quod

De Voto Patriarchæ Iacobi.

A honori, atq; glorię Dei nõ eſſet obligatũ. Sed il-
lis vouere idcirco iſta licuit, quo eo ritu docerẽ
tur, & aſſueſcerẽt, vltro, ſpõte, atq; alacri animo
ea offerre Deo, quæ honori nominis eius alio-
quin debebãtur. Atque hoc ſatis ſuperq; ad tuã
rationẽ diluẽdã eſſe potuit: quãuis & alia nõ de
ſint, quæ tibi reſpõdere queã. Quippe licuiſſet
mihi dicere, Iacobũ nõ vouiſſe abſolutè ac ſim-
pliciter, Deũ ſibi fore in Deũ Nã fuiſſet impiũ
hoc Voti genus Eſſet .n. perinde ac ſi dixiſſet,
B Deũ nõ habebo pro Deo, niſi hęc aut illa mihi
pręſtiteris. Quę ſentẽtia reuera fuiſſet blaſphe-
mia, tantũ abeſt, vt pro diuino cultu haberi de-
buerit: quod Rabinos Hebręorũ nõ fugit: qui
ad hoc euitãdũ ſcribũt: ſe, dũ in aliena terra de-
gunt, nõ poſſe quodãmodo habere Deum loco
Dei, quod illic ipſis nõ liceat ſacrificare & ſubin
de inſtaurare alias ceremonias quib. plenè te-
ſtari poſsint, Deũ eſſe ſuũ Deũ. Volũt igitur, Ia-
cobũ rectè atq; ordine feciſſe, cũ diceret: Si redu
C xerit me De⁹, erit mihi in Deũ, hoc eſt, illũ colã
illiq; ſacrificabo: ita vt hoc loco, Deũ habere in
Deũ, ſignificet illũ externo ritu, certiſq; ſacrifici
orũ generib. colere. Et Abẽ Ezra ſcribit, iſta in-
telligẽda eſſe, quoad nomẽ ſanctũ tetragrãma-
tõ: quaſi Iacob⁹ nõ vouerit abſolutè Deũ ſe ha
biturũ pro Deo, ſed illũ culturũ iuxta ſignifica
tionẽ ſancti nominis יהוה. Vnde in ea hiſtoria
paulo ſuperi⁹ dicitur, & יהוה ſtabat ſuper eã, ni
mirũ ſcalã. Vouit itaq; ſanct⁹ vir, ſe culturũ in eo
D loco Deum eo nomine, eaque cauſa, & ratione,
quòd in vertice ſcalæ ſibi apparuerit, ac inde ſi-
bi tã magnifica promiſerit. Quin & verba He-
bręa, ſi quis ea diligentius inſpexerit: hunc poſ-
ſunt habere ſenſum, vt iſta particula ſumatur
pro conditione, quam Iacobus petierit, &
expectauerit, ac ſi dixiſſet: Si fuerit Deus me-
cum, & cuſtodierit me in via iſta, per quam e-
go ambulo, & dederit mihi panem ad comedẽ-
dum, & veſtimentum ad induendum, & re-
E uerſus fuero in pace ad domum patris mei,
fueritque mihi Deus in Deum & lapis iſte,
quem poſui in ſtatuam, erit domus Dei, &
omne quod dederit mihi, eius tibi deciman-
do dabo decimam Vouit itaq; iuxta hunc ſen-
ſum, locum, vbi erexerat lapidem, fore domum
Dei, & ſe daturum decimas, modo illi Deus
fuerit pro Deo, hoc eſt, ipſum iuuerit, quem-
admodum conuenit Deo, ea largiendo, quæ
prius commemorauerat, vt in via ſecum eſſet,
F daret panem, veſtes, & pacificum reditum,
Hęc omnia commodè appoſiteque iuxta he-
braicam veritatem ad iſtum locum dici poſ-
ſunt, quo tua plumbea ſophiſmata refellantur.
Quamquam te mirari ſatis non poſſum, homi-
nem, qui licet in Scripturis diuinis, aut parum,
aut nihil intelligas, in ſcholaſticis tamen videri
velis exercitatus, quomodo vel ſaltem ab A-
quinate ſeu alijs, qui ſcribunt 4. ſententiarum,
diſtin 38. nõ didiceris, Votum de neceſſarijs ad
G ſalutem nũcupatum, incompletè, vt illi loquũ-
tur, Voti rationem habere. Nec deſunt ex il-
lis, qui huius loci Geneſ. 28. quẽ tu tractas. mẽ-
tionem diſertis verbis fecerint, docuerintque

neceſsitatem excludere Votum propriè acce-
ptum: quòd id non ſit, niſi de his, quæ ſuperero
gationis ab eis appellantur, ad quod nō omnes
aſtringuntur. Vnde quod Iacobus vouiſſe legi-
tur in Geneſi, Deum ſibi fore in Deum, intel-
ligendum aſſerunt de Voto, vt dicunt exten-
sè accepto, vel de aliquo ſpeciali modo colen-
di, honorandique Deum per decimas, & cer-
ta ſacrificia. Hæc illi tradunt. Quomodo verò tu
ea vel non videris, vel diſsimularis te vidiſſe, co

An omnia noſtra deo ſint obſtricta.

gites quæſo. vt apud homines tuę farinæ queas
excuſare, à quibus haberi vis & acutiſsimus, &
totus lynceus, cùm planè nihil ſcias, niſi men-
dacia, & puerilia ſophiſmata. Et modò tibi ali-
quid occurrat, quod in me, quocunque modo
credas poſſe dici, nil penſi habes, quàm id vel ab
ſurdum ſit, vel ridiculum, vel inſulſum, Negas
deinde, nil eſſe in nobis, quod Op. max. Deo nō
ſit obſtrictum: rogasque num abſque Voto adi
gamur ad caſtrandum nos ipſos ob regnū Dei,
ad conferendum omnes facultates in medium,
ad veſtes induendas ex pilis camelorum cōtex-
tas: cogamurque non veſci carnibus, neque vi-
num bibere, vt Ioannes Baptiſta fecit. Itemque
an D. Iacobus Epiſcopus Hieroſolymorum o-
mnia, quæ præſtitit, Deo abſque Voto reddere
debuerit. Ad hæc ferè omnia iam ſuperius eſt re
ſponſum. Et in ſumma demonſtraui, ad ea faci-
enda fideles aſtringi, quando vi ſpiritus ſancti
conſtanter perſuaſi fuerint, ea conducere ad ho
norem Dei, & ſibi conceſſas vires animaduerte
rint, quibus præſtari queant. Qui enim intelle-
xerit, hiſce rebus Deum oblectari, & honorari,
& eas perficere valuerit, ſi renuat amplecti, cer-
tè ſe declarabit, Deum toto corde, tota anima
& omnibus viribus non amare: ad quod man-
datum lege Diuina, vt ſcriptura teſtatur, vniuer
ſi homines obligantur. Quòd ſi mihi præ odio,
& inuidia, qua perturbaris, parùm adhibes fidē,
Paulum certè audias, qui ad Philippenſes quar
to, illud mandatum Dei ampliſsimum, hac ex-
plicat declaratione: *Quod reliquum eſt, fratres, quæ-
cunque ſunt vera, quæcunque honeſta, quæcūque pura,
quæcunque accomoda, quæcunque boni nominis, ſi qua
virtus, ſi qua laus, hæc cogitate, quæ & didiciſtis, & ac-
cepiſtis, & audiſtis, & vidiſtis in me, hæc facite, & De
us pacis erit vobiſcum.* Quid hæc Apoſtoli verba li
berum nobis relinquunt, cum omnia facienda
eſſe iubeant, quæ pura, quæ iuſta, quæ ſancta,
quæ accommoda, quæ boni nominis, atque id
ſi qua ſit aut virtutis, aut laudis cura. Porrò cū
noſtra ſit infirmitas, ſi hęc neglexerimus, Deū
toto corde non amamus. Nullum ſanè opus ho
minis dare poteris, quod cum faciundum ſuſci-
pitur, non debeat ad honorem Dei, quantum fi
eri poteſt, dirigi: quem vt valuerit, quicunque
non procurat, cùm à lege Dei, tum à Pauli addu
cta explicatione quàm longiſsimè diſcedit: Idq;
cū perpetuò committamus, ideò quotidiè orare
cogimur, vt debita noſtra remittantur. De Iaco
bo autem fratre Domini facilè ſuſpicari licet,

Iacobus, frater domini cur tam auſterè vixerit.

nō totondiſſe eum comam, neque vinum bibiſ-
ſe, quod fortaſsè votum Nazaræorum obſerua-
ret: quod eo tempore fieri potuit, quando o-
A mnes legis ceremonię nondum penitus erant
abrogatæ. Multi enim adhuc circuncidebantur
quin & Paulus Vota legalia ſe dixit habere diſ
ſoluenda, Atque iſti Iacobo, qui Hieroſolymo-
rum poſt Chriſtum primus fuit Epiſcopus, in-
cumbebat, vt ſeſe Iudęis omnibus modis appro
baret, & ſuſcipiendū gratumque redderet, quo
maiori efficacia, & authoritate Chriſtum illis, &
eius Euangelium perſuaderet. Quanto autem
admirationi Votum Nazaræorum fuerit apud
B Hebræos, vtque conuenerit ſacræ functioni, nō
eſt præſentis loci demonſtrare. Adducor etiam
vt de Iacobo iſtud facilius credā, quòd animad-
uertam, illum in actis Apoſtolicis Paulo fuiſſe
authorem, vt Votum cum alijs ſuſciperet, quo
indicauit, vnicam hanc viam ſe idoneam putaſ-
ſe ad fidem & gratiam captandam apud Iudęos.
Argumentum autem ducere ab his, quę fiebant
eo tempore in Eccleſia quoad Iudaicos ritos.
iam ipſe, quamuis omnino ad hæc ſtupeas, vide
C re potes, quam ſit ridiculum, & inſulſum. Et-
enim ſic euinceretur, nunc quoq; homines eſſe
circuncidendos, Moſaica feſta celebranda, & o-
mnia Legis opera denique ſubeunda. Ad meam
rationem de primogenitis, reſpondes, te fateri
non licuiſſe illa vouere, quòd nō de alieno, ve-
rum de ſuo vota nuncupare oporteat. *Non licet
mihi vouere, quæ Dei ſunt,* inquis: *fateor: at cælebs ad-
huc ſum, integrū eſt mihi ac liberum nuptias inire, aut
omnem vitam cælibem traducere: hoc eſt ius meum:
D ſunt mihi prædia, agri, facultates nónne licet vendere,
largiri egenis, et votū Deo nuncupare paupertatis? quod
apoſt. feciſſe, demonſtraui ex Auguſtino.* Sic te arbi-
traris rem expediuiſſe. Verū vt fateris, primo-
genita Dei fuiſſe, cur identidem te, ac omnia
tua Dei eſſe non fateris? An ignoras Chriſtia-
nos omnes ad primogenituram, ad benedictio-
nem, atque hæreditatem cum Iacobo, Eſau reie
cto eſſe translatos? Si ſumus Dei cur nos vone-
mus? Iſraelitarum ætas, cum puerilis adhuc &
E rudis eſſet, vt ſe Dei eſſe diſcerent, & ſe totos il-
li deberi, ideò ſe neceſſariò reddendos eſſe, voue
bant. Nos iam hoc manifeſtò ſcimus: tranſiuit
vmbra, res manet. Quare etiam abſque voto

Omnes Chriſtiani primogeniti ſunt, et Dei ſunt.

nos & noſtra liberrimè, atq; alacriter perpetuò
reddamus Deo, neque nos quicquam habere
arbitremur quod illi non ſit obſtrictum. Iactas
neſcio quod ius tuum. At Paulus clamat, nos
precio magno emptos: & ſubijcit, *non eſtis veſtri.*
Quòd ſi noſtri non ſumus, vt Apoſtolus ait, ne
F ſis tardus, & indocilis, id agnoſce: & quemad-
modum dicis te fateri, primogenita ex Voto nō
potuiſſe offerri Deo, quòd eius fuerint, conce-
das etiam tibi non licere, vt Deo te conſecres
Voto, vel neges te Dei eſſe. Deſine, quæſo, tua iu
ra ſuperbè iactare, ac intellige, vt ad Corinthios
habetur, nos in vniuerſum omnes obſtringi, vt
ſiue edamus, ſiue bibamus, ſiue aliud quippiam
faciamus, omnia ad gloriam Dei faciamus. Vi-

Matrimonium & cælibatus an ſint præcepta.

deas etiam, oro, quæ tua ſit conſtantia, docebas
G paulò anteà poſſe homines etiam Deo vouere
quæ illi neceſſariò debētur: & exemplum Iaco-
bi adducebas: verùm hic tui oblitus, fateris te
agnoſcere, non licuiſſe offerri ex Voto primo-
genita

genitis, quòd Dei essent, & illi deberētur. Oportuit certè grauem, virum, eadem, non pugnātia docere. Vide ergo, ne, si pergas talia committere, non disputator habearis, sed procax & impudens vitilitigator. Quin potius fateris cuiusque cœlibatum & cuiusque matrimonium deberi Deo, & quenq; obstrictum esse ad alterum eorum eligendum (modò suppetant diuinitus vires) prout viderit magis Dei gloriam illustrari. Liber dicitur cœlibatus cōmuni lege, quia neutrum præcipitur: cū neutrum omnibus hominibus, omnibusque temporibus conuenire possit. Cæterum singulis quibusque hominibus, quando ad electionem horum generum vitæ acceditur, alterum eorum præcipitur, nimirum quod gloriam Dei magis promoueat: habito nihilominus respectu ad imbecillitatem carnis, & pericula, si qua immineant. Dicis præterea me falli, qui præceptum diligendi Deum toto corde, tota anima, & omnibus viribus, tam latè accipiam: & arbitraris mandatum illud sic esse intelligendum, vt dicamus, Deum toto corde, tota anima, & omnibus viribus tū diligere, quando omni conatu mandata eius implemus. At mihi tam perspicuum videtur Dei hoc edictū, vt ista tua interpretatione haud quaquam egeat: quam etiam si admisero, nihil tibi prodesse intelligo. Non enim te adeò pertinacem arbitror, vt inficiari audeas, huius mandati verbis, hominibus præcipi, vt Deum diligant. Iam de hoc inter nos conueniat. Nunc ex tua definitione illud assumo, quod ais, hîc iuberi vt omni conatu Dei mandata impleamus. Quomodo autem id præstabunt, si ea reijciant, quæ magis intelligunt Dei honorem illustratura, præsertim si possint, modò velint, ea facere? Si te ratio ista, quæ alioqui firmissima est, & verbis tuis innititur, nō permouet, saltem ex definitione Amici mouearis, quæ ab Aristotele in primo Rhetoricorū traditur, hoc modo: Amicus est is, qui omnia ea, quæ arbitratur bona esse illi, quem diligit, facit propter ipsum. Audis, quid sit diligere quempiam, & amicum illi esse? An dubitas ea lege, de qua nunc agimus mandari, vt simus amici Dei? Si hoc fateris, vti debes, necessario quoque dabis, astringi quemlibet ad omnia ea facienda, quæ Dei gloriæ viderit expedire: atq; id non alia de causa nisi propter ipsum Deum. Satis iam videre potes, causam tuam nihil esse releuatam, dum commentitia expositione, vel potius deprauatione, verbi Dei iucundissimū vinū conatus es diluere. Quid hoc, inquis, ad cōsilia? Visne omnia penitus opera, & vitæ instituta esse præcepta? Consilia equidem, cum ad opus obeundum venitur, nulla video, quæ libera nobis relinquantur. Nam quisque vt diximus ad id eligendum astringitur, quod magis viderit amplificari, & ornari Dei gloriam. Verùm si loquamur de omnibus hominibus in vniuersum; aliqua concedam inueniri consilia, vt cœlibatū & matrimonium: quia non omnibus præcipiuntur, neque omnibus conueniunt. Non tamē ad hunc sensum dabo esse consilia, vt à singulis hominibus, quibus conueniunt, aut quibus repugnant, liceat ea temerè vt voluerint, vel reijcere vel amplecti. Quæ posthec rursus blateras de voto paupertatis, quod affirmas Apostolos nuncupasse, vt somnium confictum, ab hominibus non à sacris literis proditum, funditus respuo. Quereris postremò quod sępius auditorio meo hæc inculcauerim. Id equidem me non ab re fecisse arbitror: quando tu, ac similes tui adeò infatuastis, ac dementastis miseros auditores falsa & pestifera opinione de operibus quæ vocantur (more vestro) supererogationis, quibus Vota, quæ defenditis, innitūtur, vt nunquam satis ad liberandos animos ex his erroribus, à quoquam nostrûm laboretur. Neque me arbitror parùm effecturum, si vel nunc mea ista lucobratione, stultitiam è corde tuo, quæ illi penitissimè insita est, nonnihil valuero excutere: Quamquam certò sciam frustra me conari, nisi Deus efficaci, potentique caduceo spiritus ac verbi sui virga te à stupore, seu veterno, quo grauaris, excitauerit.

Quàm latè pateat præceptum diligēdi Deum toto corde.

Definitio amici Aristotelis.

Cœlibatus & matrimoniū an sint præcepta vel consilia.

OBIECTVM III.

Virginitas, inquit, aut continentia à concubitu cum vxore, est res per Euangelium liberá: sed quisquis vouet eam Deo perpetuó duraturam, facit eam necessariam ergo contra Christi authoris Euangelij institutum abutitur Euangelio. *Quis potest hic se à risu, imò à lacbrimis potius temperare? cum videat illum a quo nonnulla spes fuit, Ecclesiam vindicatum iri ab erroribus irrepsis in religionem Christianam, & quem multi pro Deo aliquo suspiciunt, colunt, ac venerantur, tam dilucidè suam prodere inscitiam crassissimam? Abutiturne is Euangelio Christi, aut eius Lege, qui quod liberum est, facit necessarium? Nónne liberum est, atque integrum cuique ante editum Votum, & initas nuptias, connubium contrahere, vel secus, & tamen cum illud semel contraxerit, necessarium est illi matrimonium, obstringiturque necessariò reddere debitam beneuolentiam vxori petenti? Quid ergo? Num hinc colligis non esse licitum inire matrimonium aut ineuntem abuti Euangelio aut Lege Christi contra eius institutionem? Sub hæc, liberum erat Ananiæ, & Saphyræ vxori eius agri diuenditi pretium vel ad pedes Apostolorum abijcere, vel apud se seruare &c. Et mox: Denique quem fugit, priscos illos patres, qui Mosi vixerunt temporibus, atque sub ipsius Lege, ferè semper de rebus liberis fecisse necessarias, cum Deo Vota nuncuparent? quippe qui obstrinxerint se per Votum, ad id præstandum Deo, ad quod alioqui præstandum non erant obligati. Ait enim illis Deus per Mosen Deuteron. 23.* Cum Votum voueris Domino Deo, nō tardabis reddere: quia requiret illud Dominus Deus tuus: & si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum: si nolueris polliceri, absque peccato eris. Quod semel egressum est de labijs tuis obseruabis, & facies sicut promisisti Domino Deo tuo, & propria voluntate tua, & ore tuo loquutus es. Nōn-

nt vel locus hic vniuersam Petri Martyris Itali doctrinam aduersus Vota temerè effutitam conuellit, labefacit, & penitus explodit? Nam vota de liberis reb. facta, adeò non esse illicita, Deo ingrata, & rumpenda ostendit, vt doceat illum seuerè exigere ea, suppliciumque de nobis vouentibus eiusmodi sumpturum, nisi ea obseruauerimus, haud secus quam eramus polliciti. Si non liceret rem liberam vouere Deo, fuissent omnia veterum patrum illicita Vota, atque exegisset Deus ab illis illicita &c. Visne, inquit Petrus iste, tui principis legem mutare? *Quorsum ista Petre? Immutat ne ille Christi legem, qui iuxta illius consilium vouet virginitatem, aut continentiam Deo perpetuam? Nonne dicit Paulus se de virginibus præceptum Domini non habere, sed consilium dare? Vt ergo nolo principis mei iustam legem mutare, ita cum Vota Deo nuncupo, Legem nullā immuto, sed consilia tantùm impleo. Et mox. Quare cum pergendo ait iste Petrus,* noluit Christus cœlibatum tibi esse præceptum, *suam prodit imperitiam ac sese doctis omnibus propinat deridendum, imò deflendum potius. Quis enim est cum non deploraturus, qui putet orthodoxos ideo tueri, Votum continentiæ esse pium, & semel nuncupatum Deo non esse dirimendum, quòd velint, aut existiment, cælibatum esse à Christo præscriptum, aut iussum & nō potius consultum? Etenim ab eo Matthæi 19. & a Paulo eius Apostolo primo Corinth. 7. consulitur cælibatus: sed Votorum persolutio iubetur, iuxta illud Dauidicū,* Vouete (*id consilij est*) & reddite (*hoc præcepti*. *Tanti ne laboras Petre cæcitate, aut malicia, vt dicas propterea Catholicos asserere, cælibatum esse præceptum à Christo, quod propugnent Votorum piorum saltem redditionem esse præceptam? Integrum ac planè liberum esse dicunt, Vouere cælibatum: atqui emissum Votum reddere, non item, sed necessarium: sed felix est necessitas illa, quæ astringit nos Christo arctius inseruire, ac ad eum penitus colendum adigit.*

DEFENSIO.

Virginitas & cœlibatus, ita Christiano libe- A ra manere debent, vt inde, cum opus fuerit, absque vlla nota, infamia, vel suspicione peccati, quisque ad matrimoniū semper transire possit: vt si quando verbum istud cœlibatus non capiat, sed, vt Apostol. dicit, vratur, non sit ei præclusum matrimonij remedium: & ob inductam Voti necessitatem, flagitijs innumeris, adulterijs, & scortationibus ecclesiam polluat. Vnde qui vult religionem ab errorib. repurgare, vt ipse spurcè ac barbarè loquens in eam B retpsis, necesse est vt Votis hisce temerarijs prouidentibus resistat. Quā autē sis prior disputator, & elegātior dialecticus, quàm fueris grāmaticus, ex eo declaras, quod vinculum indissolubile, quod matrimonium contractum, excepta fornicationis causa sequitur, vis conferre cū necessitate, quæ per vestras leges inducitur, ad virginitatem, & cœlibatum, ex Voto perpetuo latu non da: Cum matrimonij nexus indissolubilis citra scortationis causam, Deum Patrem, & C Christum, atque Apostolum habeat authorem: Necessitas verò cœlibatus aut virginitatis ex Voto à vobis accersita, nec vnum habeat ex sacris literis testimonium. Quód matrimonium constare debeat, & esse firmum, spiritus sanctus manifestè demonstrat: Sed quód virginitas, & cœlibatus Voto fiant necessaria, merum est hominum commentum. Qua igitur audacia ista inter se conferre audes? Præterea non sentis vt à vero aberres, cum doces, vnumquenque li- D berum esse, antequam nuptias contrahat, aut voueat: cū sæpè vsu veniat, vt qui coniugio non est adhuc astrictus, vratur, labatur, & scortetur fœdissimè, neque valeat continere. Istum appellabis liberum, cùm Lege astringatur ad ineūdum coniugium, quod postea ex instituto Dei citra scortationis causam non est dissoluēdum? Ex quo apparet, Deum virginitatem, & cœlibatum, per seipsa non tanti facere, vt vos fingitis. Alioqui, vt vult semper à virginitate, atque cœ- E libatu patere transitum ad matrimonium, ita vellet à matrimonio reditum patefieri ad cœlibatum. Sed quia proinde intellexit, posse homines in matrimonio perfectissimè adipisci salutē & multis de causis expedire, vt coniuges à se inuicem non diuidantur, honestissimam Legem tulit, de non soluendis matrimonijs. E diuerso autem quòd videret sæpè fieri, vt qui cœlibes, & virgines degunt, matrimonio denique interdum egeant, ideò liberum semper esse voluit aditum ad cōiugium, ne qui sunt infirmiores excidant à salute. De Anania & Saphyra, iam, affatim respondimus: & de priscis patribus audiuisti, quomodo ceremonijs inseruierint sui temporis, Quare de illis quicquid adducas, quo ad rem nostram, fuerit, vt dicitur, extra oleas. Potuerunt itaque illi ex rebus liberis, non quidem vt tu vis, sed, vt superius declaratum est, necessarias facere, cum id tunc temporis à Deo concessum fuerit. Denique non ista vouebant, aut sibi faciebant necessaria, quæ non possent ab ipsis absque animi exitio seruari: quemadmodum accidit de vestro cœlibatu: quem vbi, qui extra vires ipsum retinere conantur, aut per hypocrisin assimulant, in turpia, & nefandissima scelera incidunt: cuius rei nolo extra teipsum quempiam alium testem adducere. Vouebant sanè illi victimas, oblationes, & institutum Nazaræorum: qui licet à vino, & nonnullis alijs abstinerent, non tamen ab vxoribus temperare sibi cogebantur. Quæ omnia, cum ex Voto Deo promissa essent, is nequaquā accusandus erat, quasi exigeret illicita: nisi velis eum pariter accusare, quod plerasque alias ceremonias, à quibus nos Christus liberauit, seueriter tum temporis exegerit. Quare vos ideircó dixi Christi, & Apostoli sententiæ parum deferre, imò eam peruertere ac deprauare, siquidem virginitatem, & cœlibatum, quæ Dominus & Paulus libera esse voluerunt, quò remedium laborātib. perpetuò esset in prōptu, vos iure voti necessaria facitis. Christus dixit, *qui potest capere, capiat* Vos dicitis imò & ille, qui non potest capere, modò vouerit capiat. Nónne hoc est placito & voluntati Christi aduersari? Paulus ait, *præceptum Domini non habeo*

Scriptura statuit matrimonium indissolubile: sed cœlibatum non facit necessarium.

Matrimonium est quandoque necessariū.

Cōiugi non patet reditus ad cœlibatum.

beo,sed consilium do. Quibus verbis cœlibatū A consulit,non autem Votum cœlibatus: vos autem cœlibatus & virginitatis Vota prædicatis, vt res Deo gratissimas. Quibus votis, quod liberum esse debuit,iam efficitur vestra sententia tam necessarium, vt nisi virginitas, aut cœlibatos promissa ex Voto seruentur,qui vouerit æternum sit periturus. Quî fit, vt, quod Paulus dixit: *Melius est nubere, quàm vri: &, qui non continent,nubant*, quoad hos qui vouerunt,incassum prolatum fuerit: cum tamen Apostolus accu- B ratissimus doctrinæ salutaris administer neminē exceperit? Paulus ait, *se non habere de virginitate præceptum* Hoc vos ægrè fertis,hoc vos malè habet. Ideoque hanc libertatem Christianā non patimini saluam in omni hominum genere: & rationem initis, vt per Votum, quod ipsi finxistis, necessarium efficiatur,quod sacrarum literarum decreto liberum esse debuit. Paulus ait *se nolle cuipiam laqueū inijcere*: vos laqueos Votorum sine fine multiplicatis. Cur, quando ali- C quis vouere decreuit, ei non dicitis: Charissime in Christo frater, quòd cœlibatus,aut virginitas tibi arrideat,huiusque cūmodissimæ vitæ facultatem, donūmque diuinitus habeas, tibi plurimùm gratulamur:cœlebs igitur,aut virgo purè,castè,sanctèq; degas cum animo,tum corpore: & quò expeditior es à coniugij molestijs,eò magis precibus, studio,atque doctrina, & probis operibus regnum cœlorum promo- D ueas: attamen à Voto abstine cum hoc genus ceremoniæ, aut oblationis, in Testamento Nouo, sub quo in præsentia Dei fauore agimus, verbum Dei non habeat. Quin potius Christ9, & Apostolus hæc voluntaria & libera esse ideò voluerūt,vt semper valeamus eam vitæ conditionem eligere, quā magis,tum ad illius honorem tum ad nostram salutem conducere viderimus. Hoc nos requirimus: hoc libertati Christianæ consonat: hoc apostolicis, & Euangeli- E cis literis est maximè accommodatum. Quid hinc obsecro te,aut saluti hominum,aut diuinę gloriæ decederet? Nihil.Hoc si fieret,& societates piorum haberi possent, & collegia rectè instituta, vbi homines quandiu vellent, probè ac sanctè erudirentur, & quoad sacras literas, & quoad mores. Deinde si opus esset, absque vlla nota leuitatis,inconstantiæ, aut peccati ad matrimonium transirent. Felix porrò fuit ecclesia, F quādo in hoc instituto permāsit: felices fuerūt ciuitates, & regiones quæ talia contubernia olim habuerunt: vnde perpetuo valebant bene sanctèque eruditis ciuibus abundare, illisque pro necessitate, vel ad ecclesiam regendam, vel ad rempublicam administrandam euocare. Vna porrò hæc est causa, quæ me vehementer impellit, vt scholasticorum collegia tantoperè diligam,complectar,& cupiam pro viribus magistratibus & principibus commendata, quoniā in eis degitur absque votorum laqueis, bonæ G artes atque vtiles doctrinę percipiuntur: ibiq; potest pia respob. bonorum virorum thesaurū semper habere ad manum. Verùm dum cum primis diligentissimè curanda sunt à magistra-

Quid oporteret dici cupienti vouere.

Quomodo societates & collegia piorum rectè haberi possent.

Collegia scholasticorum laudātur.

tibus. Primùm, vt illic sancta disciplina,quoad mores, & integritatem vitæ floreat, maximóq; studio retineatur: deinde qui aluntur ibi, veræ ac Euangelicæ religioni toto pectore faueant, & obediant. Alioquin & ecclesia inde grauissimos hostes experietur, & respublica ministros perfidos,& crudeli animo,ac impotēti erga publicum bonum affectos. Verùm hęc obiter. Ad quæ Smythæus, & similes eius, qui sunt strenui animorum venatores præ cautibus obsurduerunt. Dicit modo,se vouendo implere consilia. Quis verba Pelagij, & sensum Cælestij nō agnoscat? Legem nemo implet, dum vitam hanc miseram viuit: at istis non satis est iactare superbissimè, quòd legem impleant, nisi etiam illud idem prædicent de consilijs, quæ tamen volunt lōge absolutioris esse perfectionis, quā est Lex omnibus posita. Sed quàm est ridicula, & stolida hæc illorum arrogantia? Vt enim longissimè abiunt à complenda lege, ita produnt eorum adulteria,& nefariæ libidines, quemadmodum impleant cœlibatum, & virginitatem, quæ pro perfectissimis consilijs habent. Et ne procul exempla quęramus, certè Oxonij vel tui tyrunculæ,quin ipsa quoque subsellia loquūtur amplissimè,de integra & illibata Smyth. pudicitia. Impingit mihi præterea, quòd ascribam doctoribus orthodoxis opinionem, qua putēt à Christo cœlibatum præscriptum, & iussum, cum tantum contendam necessariam esse votorum persolutionem. Sed iste homo tanta vertigine laborat, vt iam illi tecta,& plantæ ambulent, quando me dixisse talia opinatur. Nunquam ego superstitiosos huius criminis insimulaui,quod opus vouendi cœlibatum dicant absolute simpliciterque necessarium ad salutem: tametsi dum nolunt ministros in ecclesia ordinare,nisi voto cœlibatus interposito votum huiusmodi non sinunt omnino esse liberum. Vt enim ecclesia non potest carere ministris, sic iuxta eorum tyrannidem, Votum cœlibatus erit prorsus necessarium: quandoquidem non sinitur per eos quisquam attingere sacrum ministerium, nisi prius cœlibatū voueat. Quamuis ego cum docerem hoc loco istud non attigi: vt qui tantum dixerim,per hos animorum Crudelissimos venatores, cœlibatum qui liber semper esse debuit, tum Christi, tum Apostoli sententia, ob votum iam multis factum esse necessarium. Quis præterea non miretur, quum audiat hunc Smythæum adducentem Dauidem, cùm inquit: *Vouete,& reddite*, atque audacia cōsueta interpretantem, Vouete consilium esse, Reddite verò præceptum. Vnde tu acutissime vir,qui vel ipso aspectu oua dijudicare potes ex qua gallina sint nata, ex his verbis Dauidis hāc distinctionē colliges? Fingas, me tibi nōcredere, vt reuera fidem nunquam habeo: quomodo confirmabis mihi, vouere esse consilium, & reddite, præceptum? iuxta tuum iudicium, cū Dauid ait: *seruite domino in timore*,equidem pariter dicam his verbis dari consilium: nam priori loco ponitur: & hęc sententia deinde additur: *Exultate ei cum timore*, quod affirmabo es-

Pelagiani iactant se complere legem.

Aduersarij votum faciunt in ecclesia necessarium.

Verbum Dauidis vouete & reddite.

se præceptum, non alio sanè argumento, nisi quod posteriori loco inducitur. Porrò, quòd attinet ad formam inclinationis verbi, vtrinque modus est imperatiuus. Sed scopum Psalmi, quæso, attentius intueamur. Aliqua populo Dei cõtigerat insignis victoria, qua Dominus hostes Israel deiecerat, atque prostrauerat. Ideòq; populus tanto percepto beneficio, vt authori eius gratias ageret, præcepto stringebatur. Quę gratiarum actio, licet in animo primũ reperiatur, attamen & verbis, & prout illa tempora exigebant, victimis, atque oblationibus externis testificanda erat. Idcirco præcipit, vt voueant, & & reddant. Ceremonia & ritus vouendi non erat in lege descriptus: sed vt illo tempore erat in vsu, interuiebat gratiarum actionib⁹, & precibus. Cum enim aliquid vehemẽter petebãt, & precibus à Deo impetrare contendebant, aliquid vouendum fuit. Nec non percepto aliquo singulari beneficio, quia sæpius erant procul à tabernaculo, vbi solùm mactari victimæ poterant, fuerunt vouendæ. Quamobrem Dauid, vt Dei propheta, impulsus cœlesti spiritu, quum commemorat populo datam aliquam salutem, iubet, vt voueant: & præcipit, vt Vota nuncupata reddant, quo perfecta sit gratiarum actio. Cæterùm isti accidit, vt his qui sunt alicuius rei vehementer cupidi: hi enim sibi videntur eam per omnes vias & angulos videre, quum tamen semper fallantur: Ita Smythæus, quia miro ardore flagrat confirmandi consilia, quæ cuique libera sint, & postea ex Voto fiant necessaria, testimonio diuinarum scripturarũ, in omni fermè illarum parte, arbitratur se nactum ad suam causam firmum argumentum: licet in eis locis diuersa, & omnino alia pertractentur. Ideo non mirum est, si dum se credit leporem cepisse, canem denique in reti deprehendat. Nõ itaque verba Prophetæ consulentis, sed iubentis censenda sunt. Voluit enim Dauid, vt præclarum acceptum beneficium Israelitæ Deo ascriberẽt, à quo prouenerat. Et quia

A si quem lex requirit, demonstraturi erant, gratum erga Dominum animum, votiuis litandũ fuit victimis, propterea sic eis vt facerent, quasi Dei nomine imperauit. Non potuit attamẽ adeo hic noster dissimulare, quin sentiret ex voto aliquam constitui necessitatem. Idcircò exclamauit: *O felix necessitas, quæ astringit nos Christo arctius inseruire, ac ad eum penitius colendum adigit.* Porrò non aliter possent latrones, qui manicis, & compedibus iunceis vincti essent, exclamare, B O felicia, & beata vincula: quandoquidem illa disrumperent, quoties liberet, & solùm à stultis, & pueris existimarentur vincti, quum renera solutissimè agerent, & expeditissimè. Sic istos video, qui tam peruicaciter cœlibatus Vota laudant, & defendunt, quoties visum fuerit, scortari, adulteria designare, varijs libidinib. contaminari: & cùm ne per somnium quidem, aut ludum putarint vnquã se teneri voto cœlibatus, nisi eò vsque, vt castum sanctumq; matri- C monium non ineant, facilè postea cantillant O felix necessitas, quam videlicet, quoties arriserit, vario multiplicíq; genere impudicitiæ vincimus. At è diuerso facilè alios timidos, & superstitione vinctos audias, qui rem seriò agunt, & carnificina conscientiæ miserè afflictantur, seq; vident in obseruando huiusmodi Voto frustra luctari, ac sæpe infeliciter cadere longè diuersa exclamare, dicereq; O infelix necessitas, qua cùm simus impuro corde, contaminato a- D nimo, & corpore immũdo, ab inuocatione Dei casta, religiosa, pura cogamur desistere. O calamitosa necessitas, per quam potius necessarium est, vt vramur, quàm pio puroq; in coniugio liceat viuere. O miserrima necessitas, qua illos etiam qui nõ continent, ecclesiæ crudelissimi tyranni astringunt ad viuendum absque legitimis nuptijs. Istorũ infelicium voces, quæ timorẽ Dei spirant, & quod verum est, non dissimulant, audiendæ fuissent: non tuæ, ac tuæ farinæ hominum, qui simulatis Curios externa fronte, sed clam viuitis Bacchanalia.

OBIECTVM IIII.

P*Ergit Petrus iste, non tam ratiocinari, quã ineptire contra vota inquiens:* qui vouent captant hinc perfectionem. At iniuriam facit Euangelio, quisquis molitur altius vergere, quã illud instituit. Id quod, qui vota nuncupat, facit: non licet itaque vouere. *Hic quod assumpsit, quodque probandum sibi esset, vt in quo argumenti istius cardo vertitur quamobrem reliquit intactum? nisi quòd facultas probandi illud ei non suppetierit: quippe quod ex diametro pugnet cum Euangelio Christi, tantũ abest, vt cum eo pugnent Vota omnia. Dicat enim mihi iste, qui fieret, vt ille progredi velle vltra Euãgeliũ, rectè dicatur, qui ea Deo voueat, quæ consulit Euangelium, nempe castitatem, paupertatem, virginitatem? Matthæi 19. &c. Et alibi. Iam quod inficiatur cœlibatũ pertinere ad Euangelicã perfectionẽ, nec id probare conatur, verisimile est, imò certum, nihil eum in promptu habuisse quo illud probet. Vellent suos auditores Pythagoræ discipulos imitari, vt sat habeãt, quod* αὐτὸς ἔφα, *ipse dixit? Certè hi non adeo repunt humi, nec apud illos tantæ sunt fidei ac ponderis istius Martyris dictata, vt his citra omnẽ tum authoritatẽ, tum rationẽ sinant se dimoueri ab ea religione, quã iam antcà imbiberũt, quamq; multis retro seculis catholica amplexa est ecclesia.* Et mox. *Vt animantes omnes quæ erant extra arcam Noe diluuio perierunt, ita quisquis est extra catholicã ecclesiam, ab ea per hæresim, aut schisma aliquod diuulsus, ac decisus: qualis est iste Petrus Martyr in æternũ dãnari, nisi eam tempestiuè introierit, est necesse.* Et mox. *Cur itaque cœlibatus aut spontanea desertio vsus rei vxoriæ, non rectè diceretur perfectæ virtutis esse ac promouere hominẽ ad Euangelij perfectionẽ? Deinde quamobrẽ, dic mihi sodes Petre, non debeat illæ vitæ status, ac institutũ ad perfectionẽ pertinere, cui redditurus est Deus peculiare aliquod brauium, quod eximium sit, & aliorũ longè excellat præmia, &c.* Et mox. *Consiliũ inquit Paulus do. Vides ne Petre maiorẽ gloriã in cœlo erogandã virginibus, quã coniugibus, aut viduis? Augustinus de sancta virginitate, refutat illorũ opinionẽ, Petre, quam tu propugnas, quibus persuasum est, statũ virginis cõnubio anteferri debere, solũ propter vitæ huius molestias, non propter maius aliquod præmiũ cœleste.*

Vt

Vt breuis sim, ac reliquorũ veterũ scriptorũ missas faciã de hac re sententias, nonne Christus inuitat homines ad cœlibatũ & virginitatẽ, tanquã ad grãde & eximiũ vitæ institutũ, quũ inquit, qui potest capere capiat? Et mox. *Redeo ad probandũ cœlibatum, ac virginitatẽ, ad Euangelij perfectionẽ spectare, quod negat iste Petrus: quẽ rogatũ percupio, num illud dicatur meritò pertinere ad Euangelij perfectionẽ, nec ne, cui Christus daturus est præmiũ haud vulgare, sed insigne, & quod aliorum piorum præmijs sit longe præstãtius? perfrictæ frõtis oportet eum esse, si id neget imo cùm indoctum, tum impium. Quod verò hoc genus præmij donabit Christus continentẽ degentibus vitam, ipse ostendit inquiens Apostolis, quorum omnium nomine Petrus dixerat:* Ecce nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te: quid ergo erit nobis? Amen Amen inquit Christus, dico vobis, quòd vos qui sequuti estis me, &c. Et mox. *Sub hæc, nõnne Paulus dixit, vnumquemque recepturum mercedẽ secundum laborem suum? Quis nescit plus laboris insumere eos, qui expugnantes omnẽ libidinẽ, & penitus ab officio coniugali abstinentes, cœlibẽ degũt vitã quã qui indulgent vxorum amplexibus? Cur itaque non redderet eis maius aliquod præmium, tanquã cultoribus arctioris, difficilioris, & perfectioris vitæ & instituti? Nõnne istorum est perfectior vita, qui solliciti sunt, quæ sunt Domini, vt illi placeãt, quam illorum qui solliciti sunt quæ sunt mundi? quomodo placeant vxori? Illi enim authore Augustino, ædificant super fundamentũ aurũ, argentum, & lapides preciosos: isti lignum, fœnum, stipulã. Corint. 3. Nõnne ergo debuit te pudere, inficias ire cœlibatum ac continentiæ statum prouehere hominẽ ad perfectionẽ maiorẽ, quã coniugatorũ institutum? Hieronymus lib. 1. cap. 14. contra Iouinianum, colligit ex eo quod Petrus dicit.* Ecce nos reliquim⁹ omnia & sequuti, &c. *apostolos accitos ad Euangeliũ etiã vxores, si quas habuerũt, reliquisse, cũ tu Caluinũ imitat⁹, negas cœlibatũ, & Votũ cõtinẽtiæ fuisse eis notum &c.*

DEFENSIO.

Siquis tibi manus, aut crura præcideret, neq; quicquã operari, neq; quoquã incedere posses. Ita etiam non est mirũ si argumẽta, & rationes meas dicas nihil efficere, quũ eas mutilas, & detruncatas vel audiendo perceperis, vel malitiosè ita retuleris. Non enim simpliciter, vt in mea patet assertione, affirmaui, non esse votum cœlibatus, vt ipsi fingitis, perfectionẽ Euangelicã: sed rationes adieci, quas tu in omnibus cõfutationibus, pro tua fide, neq; attigisti, neque recitasti. Si cœlibatus, inquam, vt vos vultis, perfectio est, & Deus ipsum non præcepit, vos q; illum per Votum facitis necessarium, melius videbimini saluti vestræ consuluisse, quàm ipse Deus: vt qui nolitis vllo modo illa perfectione carere, quã Deus vobis, nõ vt necessariã, sed vt liberã, quemadmodum existimatis, proposuit. Hoc ego asserui pertinere ad iniuriã Dei: quũ artifex quilibet absolutionis operum suorum, quã ipsa opera longè sit cupidior. Mea itaque probatio in eo consistit: Deus non exigit à vobis cœlibatũ, in quo est (vt vos decernitis) maxima Christianorum perfectio: At vos ad cœlibatum vos ipsos ex Voto astringitis, quòd existimetis per illum vos fore, quã citrà illum, meliores: Igitur de vestra perfectione pl⁹ estis solliciti, & melius consuluistis, quã Deus. Nam ille vobis ostendit rem hanc vt liberam: at ipsi vobis facitis eam necessariam. Deus fert, vt, si velitis, ea careatis: vos nõ patimini ea destitui, eãq; nullo modo vultis amittere. Proinde vestræ perfectionis maiorẽ curã geritis, quam Deus ipse gerit. Quod vt sit absurdũ, ne dixerim impium, ab omnibus intelligitur. Ad hęc dicebã mirũ esse, quõnã pacto De⁹ quę meliora essent, & perfectiora, nõ iusserit, qui minus perfecta exigat. Certè, qui aliquã rẽ benè curãt, id cum primis prouidẽt, quòd illã reddat perfectiorẽ: ideoq; ipsã maximè exequũtur, mãdãt, pręcipiũt, & omnino requirũt. Si qua verò minoris momẽti sunt, ea nõ ita iniquo animo patiũtur abesse.

Probatur votum cœlibatus ad iniuriam Dei facere.

Vos autem facitis Deum, quę minus ad nostrã perfectionẽ attinẽt, legis rigore imperasse: ac illa, quę nos perfectissimè reddunt Euangelicos, non exigisse, sed reliquisse libera. Iniuriã præterea luculentã fieri dixi spiritui sancto, si

A constituamus hominis perfectionem, citra literas ab eo ecclesiæ allatas. Vnde cum in sacris literis Noui Testamenti, quibus nostro tempore Dei cultus est accõmodãdus, Voti huiusmodi mentionem non inueniatis, cõlicitur, perfectionem à vobis quæri, citra diuini spiritus magisterium. Cœlibatum, aut virginitatẽ puritatis in nouo Testamento ostendere commendatã: Votum vero de his nuncupatum, aut nũcupandũ nusquã iudicabitis. Quòd id est, se

Iniuria fit spiritui sancto cum cœlibatus voto nuncupatur.

B spiritu sancto iactare sapientiorẽ, constituere Votum cœlibatus ad Christianam perfectionẽ maximè conducere, cum spiritus diuinus eius nusquam meminerit? Taceo præterea, quia id superius ostendi, quã isti fallantur, dum perfectionem affirmant ad præcepta Dei non pertinere. Nam quoties nobis in sacris literis dicitur. *perfecti estote?* Ac ne arbitreris vulgarẽ perfectionem requiri adiectũ est, *vt pater vester cœlestis.* Et Paulus nõ semel iussit, ad quos scribe-

C bat vt perfecti essent. In his præterea quæ docui, cœlibatum aut virginitatẽ ideò existimasti, mandatis quæ in lege continentur, non esse perfectiorem. quod si ad illa duo præcepta conferantur: *Diliges Dominum Deum tuum, toto corde, tota anima, & omnib⁹ viribus: &c. nõ cõcupisces,* lõgè, inuenientur infrà iacere. Poterit enim quispiã permultos inuenire, aut virgines, aut cœlibes: at qui Deum perfectè dilexerint, vt lex præci-

Mandata Dei sunt perfectiora cœlibatu & virginitate.

D pit quiq; non cupiuerint, nullus inueniet. Adieci tandẽ, cœlibatum matrimoniumq; genera quędam esse vitæ: in quorum vtroq; summa Euangelij perfectio locum habere queat; quamuis in vno sæpè facilius quam in altero. Atque sic meum assumptum, quod tu clamitas, non probatũ, probaui: cumq; tu rationes adductas nõ solueris, contra te adhuc fortiter demicant, & æternum pugnabunt, quandoquidẽ veritas perpetuò manet. Atque patet ex his, quomodo

E rectè dixerim: vltra Euangelium progredi, qui ea voueat Deo, quæ Euangelium consuluerit, nempe cœlibatum & virginitatem: quoniã sub necessaria Voti obligatione tentat ea recipere, quæ vt libera Euangelium cõmendauit. Certè, vt sæpius dixi, nusquam Euangelicæ literæ vel præceperunt, vel adhortatæ sunt, vt ista Voto

Qui sic vouent vltra Euangeliũ progrediuntur.

nuncupemus. Sed iuxta insanā grammaticam A
huius hominis, idem significat virginē, aut cœ-
libem viuere, atq; ista Voto nūcupare. Propte-
reà cum legit in Nouo Testamento aliquas ad-
hortationes ad cœlibatum, & virginitatem, sta-
tim existimat harū rerū Vota suaderi. At bene
potuit ex moribus suis, atque ex suo grege faci-
lè intelligere, hæc inter sese non esse eadē. Quā-
doquidem illi virginitatem, aut cœlibatū san-
ctè vouent, cum intereà loci, neque virginitatē
viuāt, neque sanctum cœlibatum præstent. Cū B
itaque tantùm distent à se inuicem, Smythyos
nō debet mirari, si scripturæ ad vnū, eos qui pos
sunt, & donum habent, hortantur, de altero ve-
rò tacent. Miretur potius seipsum, qui hæc nō
distinguat, sed perpetuò, vt sophistæ cōsueue-
rūt, misceat cœlum terræ. Est autē nobis notū
disputando nusquā magis peccari, quā vbi di-
uersum ab eodem non separatur. Hanc itaque
meæ doctrinæ partem, vt liquet, probauit: quo-
circa me vt arrogantē iniuria carpit, qui Pytha- C
goræ instar nodo meo sermoni ab auditoribus
credi velim. Id vitij genus nō mihi verùm sibi ac
sui ordinis hominibus maximè omnium debet
ascribi: qui, quod semel somniarūt, statim satis
probatō credunt: Quūmq; ex aliquo de patri-
bus, qui homines fuerūt, & ideò sępe labi potue
rūt, & lapsi sunt, dixerint, ille ita & ita scripsit:
quod minus ferendum est, si Papæ, vel alicuius
Decreti nudum verbum protulerint, satis ido-
neam probationem suorum figmētorum allatā D
putāt. Hoc est hominib⁹ iniiti, & velle ratū es-
se illud Pythagoricorū, αὐτὸς ἔφα. Nos verò quū
sciam⁹ Euangelicā doctrinā nō esse ab homine,
nunquā arbitramur, rectè nos, aut ordine quip
piam docuisse, nisi vsque ad verbum Dei, ratio-
nes quas adducimus, resoluerimus: atque ibi
demum stamus, ibi pugnamus, ibi fidimus nos
nō errare: summaq; diligentia curamus, nō vt
ad loca obscuriora scripturæ argumēta nostra,
& rationes resoluantur: sed ad perspicuā locē, E
clarissimasq; sententias oraculorū Dei, audito-
res dedocimus, quò agnoscamur Dei nuntij, nō
autē humanarū traditionū ministri. Auditores
meos Oxonienses prędicas, nō vsq; adeo humi
repere, vt dictata mea temerè admittāt. Quade
re aliud respōdere nolo, nisi quòd ingentes gra-
tias diu noctuq; Deo meo ago, qui effecerit, vt
complures illorū, indolis, ingenij, ac eruditio-
nis nō penitēdæ magno studio Euangelicā do-
ctrinā amplectātur: cuius hic me Deus pro sua F
misericordia ministrū constituit: eoq; profece-
runt & pietatis & doctrinæ, vt, illis acerbissimè
doleat, vnquam te apud se docuisse. Verùm de
his equidē nō libēter loquor, siquidē ad causam
minimè pertinent: & video te nō propter aliud
hæc attigisse, nisi quòd ambitione atq; inuidia,
qua miserrimè laboras, huc vel imprudens pas-
sus es te rapi. Nā cui dens aliquis vehementer
dolet, is imprudēs, & volēs, lingua eū perpetuò
agitat. Deinde facito multos hic esse, qui mihi G
nō credāt, an inde veritas doctrinæ æstimanda
videbitur? Nō arbitror: cū Paulus dicat ad Ro-
manos: *Quid si quidā illorū nō crediderunt? nunquid
eorū incredulitas Dei fidē irritā fecit? Absit.* Siue igi-
tur auditores crediderint siue nō, modò, quod

Disputādo maximè peccatur, quū idem & diuersū non distinguuntur.

A à me docetur, verbo Dei suffulciatur perspi-
cuo, certo, nihilo magis aut minus erit verum.
Ideoq; scito à me talia nō vsq; adeo magnifieri:
quæ tu to momentū maximū habere arbitraris,
nō est mirandū, cū diutina cōsuetudine assue-
ueris, nō alia de causa iudicare aliquā sententi-
am Patrū, aut conciliorū verā, nisi quia fides ei
vulgò adhibetur, neq; vt oportuit eam reuoces
ad examen scripturarū. Discite tandē; licet serò,
pro veritate, nō ad hominū sensus, sed ad verū
B splendorē, lucemq; certissimā verborū Dei mē
tis aciē cōuertere: neq; id spectes, an homines
assentiātur, an dissentiāt: alioquin in tāta varie-
tate animorū eris incertus, ac nutabis. Vellem
præterea libenter de te scire, quo iure, quāue ra
tione me tanquā schismaticū, & ab ecclesia præ-
cisum tanta rabie proscindas. Nullas ego scri-
pturas diuinas repudio: sacramentorū perce-
ptione, vt Christus illa instituit, & frequenter,
& libentissimè vtor: omnes admitto traditio-
C nes, quæ necessariò ex verbo Dei cōuincuntur:
in adiaphoris præterea, quæ cum verbo Dei nō
pugnāt, neq; trahuntur in abusos facilè, consen
tio. Cur igitur ab ecclesia sum præcis⁹, aut schi
smaticus? Quia superstitionibus resisto? At ita
fuit Christus, & eius apostoli ἀντιλέγοντες. Fortè
me sic traducis, quòd à Papa defecerim. Verū
hoc non est ab ecclesia discedere, sed ab Anti-
christo ad Christū trāsire, & à malignantiū cœ-
tu, ad verā Dei ecclesiā se adiūgere. Verū heus
D tu, si hoc est in crimē schismatis incurrere, pur-
ga teipsum. Tu .n. nō minus quam ego, à Papa
desciuisti, quāuis in pręsentia, vt perfidus trans-
fuga, in eius castris, & sub eius signis militare te
fingas. At nō sunt Romanensiū ingenia, tam pa
rū uasuta, quin facilè sint olfactura leuissimam
tuam inconstantiā. Imò ea iam deprehensa est.
Vt .n. mihi significauit & grauis, & ingeniosus
vir, its præ tua sapiētia in Gallijs te geris, quasi
sis vespertilio, qui nec à volueribus Euāgelicis,
E neque à papisticis quadrupedib⁹ recipiaris. Hic
est Diaboli triumphus in homines perfidos, vt
ad perditionem illos vafra tentatione sollicitet:
deinde illa perfecta, proditores omnibus exo-
sos & detestabiles relinquat. Sed vt ad institu-
tū reuertar, quæris ex me, cur abdicatio vsus v-
xoris nō dicatur esse perfectę virtutis, ac promo
uere hominē ad Euāgelij perfectionē? Huic tuę
admirabili percūtationi, sic paucis respondeo.
Quia ego specto; quæ per se ipsa aliquid asse-
F quūtur, nō quæ temerè, aut quamadmodū lo-
quūtur, per accidēs ei adiuncta fuerint. Vnde
quū hodie ad uirginitatē & cœlibatū non sem-
per imò quā rarissimè cōsequatur Euangelica
perfectio, siquidē tyrānide hominū, ista obtru-
dūtur, nō spiritu Dei suadētur: ideò illa perfe-
ctiones Euāgelicas esse per se nego: quū Euan
gelica perfectio, nō in nugis, sed in fide præstāti;
atq; illustri charitate cōsistat. Quin sæpe vides
homines, qui dū fuerūt cœlibes, vixerūt perdi-
G tè: quū verò se ad matrimoniū contulissent, pu-
rissimè vixerūt. Quod ego malū, si malū dici
debeat, tibi imprecor, vt denique impudicitiæ,
ac libidinū tuarū pertæsus, quia cōtinere nō va-
les, ad matrimonij portū cōfugias. Iam rationē
habes, cur ego cœlibatū perfectionē Euāgelicā
essa

Abdicatio matrimonij non est res perfectæ virtutis.

esse negam: quoniam cum maxima imperfectione frequenter ineuntur coniunctos. Aliquibus ad sanctitatē conducit, quòd plurimas auferat carnis molestias: aliquib9 verò maximo est impedimēto, ne in Christiana philosophia proficiant, quando vel vruntur, vel non continent. Tu verò conaris diuersum ostēdere, quòd Christus pro eo sit redditurus eximium, & singulare præmiū, quod alia piorum mercedibus longissimè præstet. Sed hoc totum argumentum, vt modò quæstionē odiosam, & inutilem, de paribus aut disparibus præmijs sanctorum, missá faciamus (nam tantundē ratio tua efficit, siue detur, siue negetur) adeo infirmū est, vt causam tuam nulla ex parte adiuuet. Assentiri propositioni, quā affers, me fingito, illá esse Christiani hominis perfectionē, cui Deus ampliorē mercedem attribuit: Quomodo assumptum probabis, cœlibatui potius illud esse dandum, quā præclarę fidei atq; syncerę charitati? Proculdubio hîc deficis: nam si reperiantur ista in coniugato, longè meliora quàm in cœlibe, siq; adijciatur inæqualitas præmiorum, coniugato illi plus citra controuersiā tribuetur, q̄ cœlibi, qui minus fidei & charitatis habuerit. Cumq; Paulus dicat, redditurū esse Dominum cuiq; secūdum opera sua, velim mihi abs te demonstrari operū radices, atq; principia. Non poteris profectò alia ostēdere quàm fidē, & charitatem: cū dicatur ad Galatas, fides, quæ per dilectionem operatur. Proinde, quia ista tā in matrimonio, quā in cœlibatu reperiuntur, in alterutro interdum perfectiora, interdū minus perfecta intelligere potes, falsò assumi, Deum esse redditurū maiora pręmia cœlibi, q̄ coniugato. Posthac itaque secteris quę sunt per se, nō autē more sophistarum, quæ per accidens contingunt: & animaduertas, diuersitatem præmiorum, si danda sit, propriè respicere dignitatē fidei, & charitatis, non diuersa vitæ genera. Cæterū quod instituisti, probare niteris, quia Christus Petro interroganti omniū discipulorum nomine, Quid erit nobis, qui omnia reliquimus, quò te sequeremur? respondit: *Vos qui secuti estis me, sedebitis super duodecim sedes iudicantes, &c.* Hic videris oblitus, aut dissimulare, promissionem hanc ad omnes Christianos pertinere: nā Paul. dicit ad Corinth. priore, quòd essent & mundum, & angelos iudicaturi. Et omnes, quotquot in Christum credunt, omnia sua debent relinquere: nō modò affectu, ne scilicet illis animum hæreant, sed animi quoq; præparatione: vt quoties pro Christo ipsis carēdū sit quemadmodū interdū accidit, quando acerbę persecutiones aduersus Euangelij professionem excitātur: vel si nobis pręciperetur, quemadmodum ab Apost. requisitum fuit, vt ea relinqueremus, prompti simus ad obediendum, & omnib. reb. nostris cedendum, vti necessitas exposcet. Præmiū apostolis, quod hæc fecerint, promissū est, ac redditum: quod idem nobis promissum, ac reddendū intelligitur, si vel idem fecerimus, cum opus fuerit, vel idem facere habuerimus constitutum, si Deus à nobis postulauerit. Quamquā nō possum istū hominē satis mirari, qui ex eo quod apostoli à Christo vocati, eum sequendo reliquerunt vxores, putat confici, sic eos factos cœlibes, vt cœlibatū vouerint: neq; id aliter pro-

Cœlibi & virgini maius præmiū non reddetur, quàm coniugato.

Generalis est promissio sedendi & iudicandi tribus Israel.

Quomodo quisque fidelis pro Christo sua relinquere teneatur.

A bat, nisi dicendo. Quid inquis tu, an id non credis? Hoc asseruit Hieronymus cōtra Iouinianū: asserit hoc Augustinus, &c. Dicat id, & credat quisquis voluerit: ego verò hoc ipsū certò scio. Relinquere, sermone Latino haud significare, vouere. Annon rectè fieri potest, vt quis, quum negotiorum suorum causa cogitur ire aliò, vt sępe fit, vxorē suam alicubi relinquat: & quo sibi eundum est proficiscatur, neque tamen vllum votum cœlibatus Deo nuncupet? Sed agè hoc

B euincamus manifestissimè, ex illo Matthæi decimo nono: esto iam, sicut vis, relinquere vxorem, idem esse, atq; vouere, vxorē posthac nolle tractare, aut cognoscere tanquam vxorē. Porrò necessarium erit, si cōstanter ista significatio retineatur, vt eadem similiter in alijs reb9 valeat, quæ à Christo illic enumerātur: inter quas recensentur, pater, mater, & filij. Quid igitur iuxta tuam grammaticā erit patrē relinquere, aut matrem? Nihil sanè aliud, nisi vouere, parentes

C nunquā posthac se habiturum, aut tractaturū quasi parentes. Item relinquere filios, erit vouere se posthac non habiturū illos pro liberis. Vides itaq; demū in quę detrudaris absurda, nēpe vt hæc tua vota quę affingis Apostolis, contra præceptū Decalogi sint nuncupata: quòd maneant parentes, & venerandos, & fouendos: liberosq; in timore Domini educandos, à Paulo disertè præceptū est, atq; id, quod magis aduersum te facit, requirit ab Episcopo, quoniam

D ad Ecclesiasticum ministeriū est vocatus, vt ad Timotheū, & Titū scribitur. Ad hæc, retia quoque & nauim reliquisse dicuntur. Vnde iuxta tuum sensum vouerunt se posthac neque naui, neq; retibus vsuros. Qui tamē postea piscatores fuerunt, quā Christus resurrexit. Proinde non poterunt euadere, quin abs te accusentur violati Voti. Deinde Christus excepto scortationis casu, diuortiū prohibet. Verū si tuā sequamur sententiā, quoties aliquis, vel à Deo vocabitur

E ad aliquod ministeriū, vel eum oportebit, sequente persequutione relinquere vxorem, illico matrimoniū rescindetur, fietq; diuortium. Nā quemadmodū tu ais, relinquendo vxorē in huiusmodi necessitatibus, cœlibatus Voto nuncupatur. Non oportet, mihi crede, perpetuò respicere, quid Hieronymus, quidue alij Patres dixerint, aut de aliquo loco scripturæ statuerint: sed oportet ipsas diuinas literas perscrutari, ac diligenter videre quisnam sensus magis conue-

F niat, quis suo dissentiat, & à verò sit remotior: alioquin semper tanquā fistula sic sonabis, vt ab alio inflaris. Quodque subijcis, me negādo Apostulos cœlibatum vouisse, Caluinū sequi, bis temeritatē tuam patefacis: principio quidem quòd nescias, an ego ipse per me hoc viderim, an ex illo egregio doctore, vel ex Luthero, vel ex Bucero, vel ex Bulingero, pijs & eruditis viris didicerim: deinde quod pudendū arbitraris, cū pios, tum in sacris literis eruditissimos

G viros sequi: cū tamē ipse perpetuo scriptoris cuiusuis ecclesiastici, modò nostrā ætatē antecesserit, licet sine authoritate pronunciet, aut affirmet, sententiā quam leuissimè, ac futilissimè adducas. At quem ipse morē obseruem, si scire cupis, expectā paucis: propono mihi ante omnia sacras literas, quas vt sequi possim, pro virib9 rimari & scrutari non desisto, quo ad eruam nō

Relinquere vxorem nō est vouere cœlibatum.

Christus vetando Apostolos diuortium inter illas, & vxores non iussit.

Quæstiones nō sunt ad Patres reuocandæ, sed ad scripturas.

somnia hominũ. sed earum quantũ fieri potest, A legitimum sensum. Qui fit, vt à cæteris pijs hominibus, imò à nullis dissentiam, quantum intelligo sacras literas posse ferre. Quòd verò tantum virum, quantus est Caluinus, ac similes eius maledictis acerbis & odiosis audes insectari, diabolum refers, qui calumnias pijs hominib⁹ perpetuò struit. Cæterũ videamus adhuc, quomodo probare nitatur, quod assumpsit: omnirũ cœlibatum, seu votum suum (nam ista sæpe cõfundit, & quę est nobilis eius dialectica, pro eodem habet) perfectionẽ Euangelicam esse. Coo B siliũ, inquit Apostolus, do: ergo in cœlo maior gloria eroganda est virginibus, quàm coniugibus. Quis hic diuinet, vndè nam hæc argumentatio vim habeat? Sed vt in pauca refutationẽ eius cooferam, à Smythæo responderi mihi vellim, an præcipiatur nobis, potius vitã ponere, quàm Christi nomen abnegare. Scio, non negabit: quum Christus dixerit, eum, qui amat animã suam, illam esse perditurum. Quod quũ C ita sit, dabo martyrem, qui pro Christo vitã profuerit, è diuersa cœlebs, aut virgo statuatur. Vtri dabitur potior merces in patria? Si virgini dixeris, non solũ omnibus Patribus verùm & tuis scholasticis sophistis aduersaberis. Sin verò primum locum dederis martyri, facilè inde colliges, plus præmij habere obseruati onem mandati, quàm consilij. Cur igitur tam inconsulte argumentaris: consilium do, inquit Apostolus, ergo maiora præ D mia dabuntur virginibus, quam coniugibus? Quasi Deo magis placeat, vt consilia faciamus, quàm vt obseruemus præcepta? Iam cernis quam apertissimè tua sophismata deprehendantur. Rursus idem stabilire conaris, quum inquis, *Christus quũ ad cœlibatum nos inuitat, ad grande, ac eximium opus vocare se ostendit, quum dicit, qui potest capere capiat.* Difficile genus vitæ in quibusdam cœlibatum esse, non nego. Haud tamen illum concedo sic Deo gratũ, quẽ E admodũ est toto corde, tota anima, & omnibus viribus ipsum diligere, aut, sicuti mandatur extremo præcepto, nõ cõcupiscere. Adhuc in eodem voluitur luto: & licet parum feliciter, procedat, attamen inde vult euincere, deberi maius præmium virgini, quã coniugatu: quia si Deus reddet vnicuiq; secundum opera sua, quis non videat, inquit, maiorem esse laborem, expugnare omnem libidinẽ, quàm ab vxorum amplexibus nõ abstinere? Redditur itaq; illi maior prę F mium, quòd arctius, difficilius, & perfectius institutum sequatur. Vitam cœlibum non diffiteor aliquibus laborare difficultatibus: sed pium matrimonium sæpe longè maiores habere contendo. Fingamus (vt esse potest) pauperem, qui quum animaduertat se aduri, neque posse continere, ita vt pudicè, casteque viuat vxorem ducit, liberos procreat: Dũmque familiam sibi à Christo cõmissam alere studet, plurimũ diu noctuque laborat, Deũmque assiduè precatur, vt G suis laborib⁹ det successum: is omnia hęc si patienter ferat, paupertatis, inquam, incommoda neque disciplinam, eruditionemq; liberorũ piam negligat, imò curet summa cum diligentia, vt in timore Dei educentur, proculdubio negare non poteris, talẽ hominẽ & graues, & arduos

An in cœlibatu, an in coniugio grauiores labores perferantur.

labores ad honorem Dei subire. Idemq; si tantum sua cõmoda spectasset, & voluptates, non duxisset vxorem, sed (vt plærique vestrûm faciunt) scortando, & adulteria committendo naturali cupiditati satis fecisset: nec magno labore, quantum ad proprium victum sufficeret, necessaria sibi vni comparasset. At ita facientibus scriptura minatur exitiũ. Dicitur quippe à Salomone: *Meretrix profunda fouea:* & Paulus regno Dei cùm scortatores, tum adulteros excludit. Alter verò qui sanctè coniugium colat, & pro sustẽtãda familia plurimũ laborat, in Psalmo promittitur, quod labores manuum suarũ sit manducaturus, habiturusq; vxorem instar abundantis vitis, & filios quasi plantulas oleæ circa mensam. *Ita, inquit propheta, benedicetur vir qui timet Dominũ.* His quæ iam exposuimus, ostendim⁹ nõ carere magnis varijsq; laborib⁹, & Deo sanè gratum esse legitimũ matrimoniũ. Ex altera parte nunc spectemus virginem, aut cœlibem, qui donum continentiæ à Deo sit nactus. Illum planè multis curis negotiorũ atque familiæ regendæ sentiemus carere, plúsq; ntij ac temporis ei dabitur, vt studijs sacræ doctrinæ, sacrísq; concionibus habendis vacet & publicis precibus: habebitque forsasse expeditiorem mentem ad res Euangelij tractandas: & licet aliquibus laboribus nõ careat, facilius tamẽ vitæ genus adeptus erit, atque docendo, & concionando frequentius, imò assiduè forsan vtilior erit ecclesiæ. Sed quòd alterius labores atque molestias, & quidem pias & sanctas vincat non facilè dixerim. Neque labor maiorem huic cœlibi, quàm coniugato, aut fidem, aut charitatẽ necessariò inesse. Id autem à pijs hominibus cumprimis intelligendũ est, summam difficultatem, aut laborem, non in hoc, aut illo genere vitæ ponendam esse à Christianis, sed in abnegando ac mortificãdo seipsum. Quod, cũ omnibus credentibus debeat esse commune, nõ est, quòd quisquam id magis in cœlibatu, quàm in matrimonio quærat. Infiniti reperiuntur in cõiugio, qui multò plus huius mortificationis, & abnegationis assequuntur, quàm virgines, & qui de cœlibatu sibi vehementissimè placent. Is igitur magis in regno Dei laborat, qui vnà cum Christo magis crucifigitur mundo, quodcunq; fortitus fuerit vitæ genus. *Maior*, deinde dicis, *merces illis dabitur, qui solliciti sunt eorum, quæ sunt Domini, vt illi placeant, quàm his qui solliciti sunt eorum, quæ sunt mundi.* Nõ docet Paulus istis maiora deberi præmia, quàm illis, veluti abs te additur: sed tantùm ait, sollicitudine istus distrahi, & illos minimè: quod euertit priorem tuam sententiam, qua pronuntiabas magis laborare cœlibẽ. Nam si vtrunque tam cœlibem, quàm coniugatũ verè pium, & sanctum dederis, coniugi maioris labor sollicitudinis obstrepet: quia plus mundi sollicitudines excruciant, quã eorum quæ Dei sunt: quandoquidẽ nisi quis te ctè cauerit, & illis moderatè, ac prudenter vtatur, verbum Dei præfocat, ne fructificet: quod Christus in parabola seminis in terram iacti de spinoso loco docuit: atque iste timor pios mirificè reddit anxios. Verùm hic video, in quo vt plærique alij tui gregis, hallucineris. Etenim putas his verbis à Paulo mundum pro vitiosa

Quis in regno Christi magis laboret.

Mundus in scripturis non semper vitiosũ rem notat.

tuosa re accipi quû ipse mundi nomine prauas cupiditates, aut libidines minimè intelligat, sed tantum curas de necessarijs ad victû, & ad rem domesticam tuendam. Cœlebs ab his curis liber esse ostéditur, coniunx verò illis detineri, quod perinde non ita potest interdum, sicut alter, sacris promptè vacare, sed propterea nô imminuitur necessariò eius fides & charitas erga Deum, propter quem vxorem duxit. Nam cû dono virginitatis, aut cœlibatus animaduerteret se destitutum, ne fornicaretur, & adureretur, subiretque curas & deterrimas, & turpissimas, laboriosum connubij suscepit institutum: & sollicitudines, inhonestas, impulsus dilectione Dei, commutauit cum alijs honestioribus, & melioribus quas habet plærunque matrimonium sibi adiunctas. Et idcircò tanta fide tantáque charitate potest eas perferre, quâta cœlebs potest sacris perpetuò incumbere. Caue itaque putes mûdi sollicitudines, quas Paulus memorat adiunctas matrimonio, vitiosas, aut inuisas Deo esse, quasi ad peccatum pertineant: siquidem vox mundi, quemadmodum est dictum, huc loco victum corporalem, & rei familiaris curam significat: à quibus curis neque sanctus cœlebs, quòd homo sit, prorsus est alienus, quáuis illis minus occupetur coniugato. Neque te

Quæ sit sollicitudo placēdi vxori.

prætereat lateat, Apostolû, cum dixerit, maritû sollicitum esse quomodo placeat vxori, non eas respicere sollicitudines, quibus adducti nônulli stulti mariti comunt & ornant sese, ac magna vanitate corpus expoliunt, vt vxoribus forma, vultúque, ac muliebri cultu plus commendentur. Ista non sunt Christianorum coniugû, sed infidelium, mollium, & lasciuorum ethnicorû. Sed Paulus placendi vxori sollicitudinem vocat honestam, sanctam, prudétemque conuersationem, qua iustis vijs pax coniugalis procuratur. Etenim virum cauere oportet morositatem, ne sit difficilis, ac temerè coniugê suam afficiat tristitia: curare quoque debet, vt Petrus piè monuit, vt infirmiori vasculo iustum honorem deferat: quod maximè fit, cum in his, quæ honesta sunt, quæque de pietate nihil imminuunt, aut detrahunt beneuolentia coniugali assentitur vxori: quę sollicitudo, cum multa quotidie accidant, quibus vnus coniugum facilè alterû possit aut irritare, aut afficere tristitia, neque parua est, neque leuis momenti: non tamé haberi debet ex illo curarum numero, quę Deo displiceant, aut inter peccata censeantur. Imò si ob tales vitandas curas qui opus habet matrimonio, ipsum detrectaret, is animam suam læderet, & Deo non leuiter displiceret: dum quæ ex fide, vtque Deo purè seruiat, subit istas molestias, magna Deum prosequitur charitate, ac apud eum non vulgarem init gratiam. Proinde Apostolus nil aliud voluit, atque in matrimonio grauiores esse sollicitudines, & circa viliora, quàm in cœlibatu: quod manifestius paulo infrà expressit, cum diceret, carnis tribulationem huiusmodi habituros: nilque prætereà subiecit, vnde tu colligas, maiora præmia deberi cœlibi, quàm coniugato. Id autem falso tu putas confici ex maiori facilitate vacandi sacris. Sed obsecro, mihi dicito, si diues com opibus abundet, facilius eleemosynas largiatur,

A quàm inops, num ea de causa plus illi mercedis affirmabis deberi, quâ inopi, qui & paucas det eleemosynas, & nulla cum facilitate, quandoquidem vix habet, vnde quippiam interdû queat dare? Certè Domini testimonio vidua, quæ tantû duo minuta obtulerat, plus laudis meruit, quam illi diuites, qui opulentissimas oblationes inferebant. Iam vides ad quæ principia rationes tuæ resoluantur: vt semel dicas difficilioribus operibus deberi maius præmium: deinde tui oblitus, velis mercedem potiorem reddi cœlibatui, quòd expeditior sit, & paucioribus curis distrahatur. Audiui nonnunquam esse quandam bestiam, quæ se ipsam deuoret, sed eam nunquam vidi. At nunc intelligo, argumenta tua esse tale quippiam, cum se ipsa inuicem perdant, atque dissoluant. Neque multùm me mouet, quòd Augustinum adducas dicentem, coniuges ædificare lignum, fœnum, aut paleam, cùm cœlibes ædificent aurum, argentum, & lapides pretiosos: quia omnes fermè intelligunt, quàm Augustini expositio illi loco parùm conueniat. Agitur quippe illic de doctrinæ diuerso genere, non de statu cœlibis & coniugatæ vitæ. Vnde cum discedat interpres à verborum Apostoli sensu, non mirum si error in colligendo accidat. Neque Augustinus in loco quem adducis, de fide & operibus capite decimosexto in sua expositione, quam (vt audiuisti) non admitto, docet côiugatos omnes ædificare fœnum, lignum, aut stipulam, sed tantum illos, qui vxores nimio, atque ideo vitioso prosequuntur affectu: neque dicit, virgines esse, aut cœlibes, qui ædificent aurum argentum, & lapides pretiosos. Sed priusquam desinam, opus esse video, vt me ipsum de quodam crimine purgem, quod mihi, vt soles, iniustissimè impingis: quasi defendam cœlibatum præferendum matrimonio, tantum propter vitæ huius molestias: quam, vt refers, opinionem Augustinus in libro de sancta virginitate manifestissimè confutat. De Augustino autem & alijs Patribus, quid ego iudicem sentiendum, præcipuè quoad istam quæstionem, suo loco exponam. Nam decreui nunc, quemadmodum sum præfatus, ea tantùm loca, seu rationes, quas ex scripturis sanctis adduxeris, tractare seorsim ac diluere: posteà dicturus, quid mecum, vel qui contra me faciant Patres. Nunc ad id, quod mihi ascribis, sic habeto: me nunquam cogitasse, dixisse, aut scripsisse, cœlibatum, aut virginitatem, pio alicui suscipiendam, solùm ob huius mundi curas, & molestias fugiendas: nam hoc esset procul dubio nimium se amare, ac sua tantùm quærere: cui sanè proposito, quantum leges charitatis aduersentur, omnes planè intelligût. Quis non videat Christum explicatissimè dicere, propter regnum cœlorum eunuchos Euangelij sese castrare? Sed eo loco regnum cœlorum non accipitur, vt multi arbitrantur, quasi isti sese contineant ad obtinendam æternam vitam: aut, quemadmodum tu putas, vt habeant in ea mercedem opulentiorem. Non huc Christus respexit: quoniam & æternâ vitâ Christianus potest in matrimonio assequi: & si præmia beatorû sunt imparia, eorû magnitudo

Circa difficiliora est maiora virtus.

Locus Augustini.

Quare cœlibatus aut virginitas interdum suscipiēda.

non penes cœlibatū, & matrimoniū sont metiē da: sed, vt iam docui, penes fidei atque charitatis excellentiam. Sed loquutus est Christos de promotione, augmēto, & amplificatione regni cœlorum, quā inter homines quotidie accipit, dum plures trahuntur spiritu, docentur verbo Dei, orationibus, & precibus iuuantur: quibus rebus eū cœlibes expedite vacare possint, quā coniugati, ea causa illis qui valent, & à Deo facultate continēdi sunt donati, virginitas, & cœlibatus proponitur expetendus. Quam Christi B sententiā sic intelligendā, Paulus perspicuè cōmonstrat. Præmiorū n. cœlestiū nullam mentionem facit, sed *solùm*, inquit, *virginē curare, quæ sunt Domini, vt sancta sit & corpore, & spiritu, & vt Domino adhæreat, absque vlla distractione*: quę conditiones atque virtutes his maximè vsui sunt, qui perpetuis doctrinis, precib⁹, & diuinis functionibus ad regnū cœlorum propagādū, sunt addicti. Non quòd & in matrimonio Christiano esse non possint istæ virtutes: verū, vt diximus, in cœlibato, atque virginitate & facili⁹ & expeditius insunt. Proinde non sen tio viro Christiano cœlibatum tantùmodo expetēdom A ob molestias euitandas: quanquā videam gregem, quem tu sequeris, impudicorum sacrificorum, & monachorum, id genus vitæ non ad sanctitatē, vel ad regnum Dei augendū detorquere: sed potius matrimonio se abdicasse, vt molli⁹ atq; dissolutius viuant. Quāuis non sum adeò stoltus, vt à vestro consilio atque proposito regulam quam pij sequi debeant, statuam sumendam, quam duntaxat ex verbo Dei trahi oporteat. Hoc hactenus disputaui tecum, concedēdo premia sanctorū inæqualia, de quo sanè quęstione nunquā existimaui acriter digladiandū: cum illud tempus animo tranquillo expectare, valeam, quo nos docebit experientia, quomodo res habeat. Vnum tamen te monebo, & etiam atque etiam rogabo, vt stultam superstitiosamq; opinionem de meritis operum denique abijcias, qua cùm periculosissimè labores, hinc fit vt in votis, supererogationib⁹, & disparitate præmiorum commemorandis & defendendis C frequentissimè verseris. Ea tamen diuersitate mercedis hacten⁹ tibi permissa, intelligere iam facilè potes, vt nihil in causa tua profeceris.

OBIECTVM V.

Tu qui extenues cœlibatum atque continentiā, citasti ex Athanasio, fuisse quendā coriariū Alexandrinū & maritū, oraculo diuino Antonio monacho æquatū: hinc decerpens, sed indictè admodū, cœlibatū aut continentiam nihil præstare nuptijs, quod ad vitæ attinet perfectionē. Illud vero pius & doctus inficiatus est unquā: nempè posse esse, & fuisse coniuges multos, quorum vita & sanctimonia nihilo erat inferior vita continentiū, & virginum: ac propterea Augustinus ait, de bono coniugali, cap. 24. Nō est impar continētiæ meritū in Ioanne, qui nullas expertus est nuptias: & in Abrahamo qui filios genuit: nam vt Iohannes in opere, ita Abraham in solo habitu continentiā colebat. Melior est aūt castitas cœlibum, inquit, quā nuptorū, quarū vnam Abrahā habebat in vsu, ambas in habitu: castè n. & coniugaliter vixit: *hactenus ille. Hinc liquet, quāobrem vita coniugum queat aliquando perinde grata esse Deo atque cœlibum & virginum, non quod boni status & vitæ institutū non præstet illis, nec quòd cœlibat⁹ & virginit as nō debeāt anteponi nuptijs sed qui coniunx est, poterit fide, spe & charitate, atque reliquis virtutibus pensare imò excedere aliquando cœlibatum & virginitatem, ac simul aliarū virtutū chorū. Proinde historia illa de Antonio & coriario, nil prorsus iuuat causam istius Petri, contendentis vota piorum nihil adferre perfectionis. Quum enim cœlibum, virginum, aut continentium fides, spes, charitas, obedientia, & reliquæ id genus virtutes queant æquo Marte certare cum ijsdem virtutibus coniugum, quis nisi aut impudēs, aut prorsus cæcus ibit inficias vitam illorum, horum vita præstabiliorem esse, atque Deo longè chariorem?*

DEFENSIO.

Nulla vnquam ego laboraui cupiditate extenuandi dona Dei, inter quæ purum etiā cœlibatū annumero. Quare cū me traducas iniustè, tu ipse mēdacij atque falsi potes accusari. In eū finē historiā Antonij re. itaui, vt virginitatem, aut cœlibatū per sese, ac natura, sua nō esse Christianā perfectionē ostenderē. Qua in re nō existimo, vel à veritate, vel à doctorū v. rorum iudicio me dissentire. Semper. n. audio ieiunium, cœlibatū & virginitatē sua natura virtutū B rationē minimè habere, nisi operae ac re ipsa instituantur, & dirigātur ad aliud bonū, quod sit per se ipsum expetendū. id est, vel ad preces, vel ad sancta studia, &c. Quod si tu idem nō sentis, pro tuo insito stupore, in luce clarissima caligas. Ebuccinas me indoctè ista colligere ex allata historia. Quid hoc est? si summa perfectio, æqualis, tā in coniugio, quā in cœlibatu reperiatur, nōne apposite colectū est, neq; matrimonium neq; cœlibatum perfectionē esse propriā? Si n. alterum illorū sua natura perfectio esset, certè in eo in quo reperitur, perfectionē augeret: sed illā nō auxit in Antonio, qui cœlebs erat, & prędicatus est à Dei responso æqualis coiugi: quare bene sequitur, sua natura cœlibatū non esse perfectionē: si quod attinet ad fidē, spem & charitatē, quæ sunt veræ perfectionis Euangelicæ mensuræ, Antonius & coriarius fuerunt pares: certè consequitur, cœlibatum non fecisse Antonium Deo gratiorē. Verùm quid hic me laborare oportet, cū ipse fatearis quorundā coniugatorū vitam, posse nihilo esse inferiorem, vita cœlibū, & virginū? Vnde mihi videtur, argumento euidentissimo (vt dialectici loquuntur) à coniugatis probè sequi: cœlibatus natura sua est perfectio: ergo iste cœlebs est perfectus. Quòd si rectè hoc pacto nō argumentamur, cœlibat⁹ per se nō erit perfectio, sed illā oportebit alibi quęrere. At iste homo Lynceus argutatur, ideo istos æquari posse, quod nōnulli cōiugati, licet opere coniugio seruiant, attamen habitu virginitatē, seu cœlibatū complectūtur: vnde meritò ac iure dicitur quandoq; cōiugatus æquari cœlibi quoad vitā eius habitu, licet nō opere habet. Et August. de bono cōiugali, sententię huius mihi adducis testē, qui ęquet Abrahamū in C nuptijs Ioāni, qui fuit absq; cōiug o Cui⁹ sententia pro me facit. Nōne de pijs & sanctis cōiugib⁹ modò agitur? aloqui iste coriari⁹ nō posset æquari Antonio, nisi pi⁹ fuisset. At quinā piorū hominum,

hominũ, si sint in matrimonio, vehemẽter non cupiant esse cœlibes, & virgines habitu, si facultatẽ donumq; cõtinentiæ à Deo nacti sint, videantque se posse virginitate, aut cœlibatu latius regnũ Dei promouere. Imò eodem habitu optát in cœlo esse, vbi sancti neq; vxores ducũt, neque sanctę nubunt. Equidẽ pro certo habeo neminẽ esse, modò sit pius, qui seruitute coniugaliũ curarũ, si fieri posſit, & Deo placeat, liberari nõ cupiat: æquatur dignitas Abrahami, & Iohannis: æquatur Antonius coriario: cœlibatus itaq; nõ est per se Christiana perfectio. Hîc mihi rursus occurris. Aequátur, quoniã quod vni deest, quo ad virginitatẽ, aut cœlibatũ, suppletur fide, spe, atq; charitate, seu bonis operib⁹ inde cõsequẽtibus. Verũ hîc te percũctabor, an affirmare audeas, plus fidei, spei, & charitatis habuisse Abrahamũ, q̃ Io. Baptistã? & coriariũ, q̃ Antoniũ? Vide, quid agas, si neges, iam nõ erunt pares: quia fidẽ, spẽ, & charitatẽ habebunt æqualẽ, & alteri eorũ, præter illas virtutes, accedet virginitas, quæ vt tu decernis, perfectio est Euangelica. Quare iam erunt inæquales, cõtra testimoniũ Augustini, & aduersus historiã, quã tractamus. Sin verò affirmaueris, Abrahamum plus habuisse fidei, & charitatis, eum tota ratio meriti (quemadmodũ tu, atq; scholasticorum grex constituit) à charitate pendeat, superabit Abraham⁹ Iohannẽ: & quia plus habuit charitatis, plus omnino habebit meriti. Ignoscat hîc mihi pius lector, si ei videar admittere vocẽ & rationẽ meriti: quãdoquidẽ id nõ accidit, q̃ ita sentiã, sed quia istos oportet ex sua hypothesi, atq; suis principijs cõuincere, & ad ea, quæ manifestè absurda sunt deducere. Argumentũ aũt, quo illũ nũc premo, ita se habet: Vel Abrahamo tribuit iste parẽ charitatẽ cũ ea, quã Ioannes, habuit vel disparẽ. si parẽ, tũc perfectior erit Ioánes quia illi citra charitatẽ virginitas accedit, quam perfectionẽ Euangelicã hic esse contendit. Sin habeat Abrahamus charitatẽ maiorẽ, tũc habebit plus meriti, q̃ Ioannes: namq; meritum, vt illi testátur, nõ à virginitate, sed à charitate petitur. At Augustinus, quẽ ille adducit, paris meriti fuisse scribit cõiugiũ in Abrahamo, & cõtinẽtiã in Ioãne. Nõ autem potuit esse paris meriti, nisi par vtrinq; fuerit charitas. Quàobrẽ, vt arbitror, iã apparet, Euãgelicę perfectioni, tã cõiugiũ, quã cœlibatũ conuenire, sed temerè, siue, vt loquũtur, per accidẽs, cũ in vtroq; reperiatur. Neq; habet virginitas per sese, atque ex natura sua & in seipsa, vim reddendi hominẽ Deo gratiorẽ, sed tantũ ex eo, quod interdũ illi coniungitur, nimirum ex fide, atq; charitate, quod etiam idem est in matrimonio sentiendũ. Quẽadmodum se habent paupertas, & diuitiæ, cùm in vtraq; conditionę perfectio Euangelica reperiri queat: nisi velis facere Abrahamũ Frãcisco minoritarum institutore deteriorẽ. Quodq; omnib⁹ modis contẽdis, virginitatis, & cœlibatus conditionẽ, seu statũ præstare matrimonio, facilè dabo, at nõ eo nomine, quòd sit Euãgelica perfectio: sed quia est, quoad nonullos, licet nõ quoad omnes, vita expeditior ad regnum cœlorũ propagandũ. Te verò nõ satis mirari possum, qui concedas omnes virtutes ex æquo posse in coniugato, & cœlibe certare, quod est, vt ipse intelligo, æquales esse, quum virginitatẽ statuas esse Euangelicã perfectionẽ. Porrò, si potest vtrinque cumulus verarum virtutũ esse, nõ superest matrimonio, aut cœlibatui, nisi vt sint vitæ status & conditiones, cũ quarũ vtraq; stare posſit ex æquo Euangelica perfectio, licet in vna interdum facilius, quàm in altera. Qua de re iam me sentio plura dixisse, quàm oportuerit prudenti lectori: quamuis isti Smythæo propter lethargum profundum, quo altiſsimè stertit, vix putem satis dictum.

Argumenti efficacia.

OBIECTVM VI.

Cur non voueant, inquis, vt inimicos diligant? Hoc tibi responsum volo, Christianos istud non facere, quòd Dei præcepto ad illorum dilectionẽ sint obstricti. Nunquid perinde Dei mandato aliquo obstringuntur Christiani, simul vniuersas opes suas effundere pauperibus, & vitam cœlibem transigere, ac cætera peragere, quæ nusquam præcipiuntur, sed tantum consuluntur? Quare te non pudet tam futilis ineptiæ, ac inanis nugamenti? Puduisset certè te, qui labefactatæ pietatis vindex cupis haberi, ac cornicum oculos, vt habet prouerbium, configis, coram conferto, ac stipato doctorum virorũ consessu, qui coactus in Oxoniensi theologico Musæo te prælegentẽ cõtrà vota audierit, tam frigidè, & indoctè rem illã controuersam tractare, si nõ exuisses omnẽ prorsus pudorẽ, ad instar meretricis, &c.

DEFENSIO.

Equidem de dilectione inimicorum non interrogaui, quemadmodũ abs te simpliciter, imò frigidè ponitur. Sed quæsiui, cùm multa sint iuxta vestram sententiam consilia Euãgelica, vt bene facere inimico extrà casum necessitatis, ita enim loquimini, percutienti alteram maxillam obuertere: iniurias non persequi: desistere à litibus, & consimilia, quare ista no voueatis? Quũ tamen ea seruando à vobis longè magis ædificaretur Ecclesia, quã abstinẽdo à coniugibus? tantum autem circa tria vota paupertatis, cœlibatus, & obedientiæ versemini quasi propria hic sit Christianæ religionis prora & puppis. Hęc sanè fuit mea quęstio, vtq; arbitror, non absurda, quãuis tibi fuerit ingratiſsima. Vt autẽ pulcrè te de illa expediteris, operæpretiũ est audire. Si non voues dilectionẽ inimicorũ, quòd ad illã præcepto Dei astringaris, quid te oportuit pauló supra tãtoperè mihi obstrepere, qui dixerim, non esse Deo aliquid vouendum, quòd omnia quæcunque præstare valemus illi ex præcepto debeantur? Nónne ibi asserebas quàm fortiſsimè licere etiam illa vouere, quæ Deo essent debita? atque contra me votum Iacobi producebas, qui Deum vouiſset in Deum sibi fore? Magnoque conatu nitebaris argumẽtationem euadere quam de lege primogenitor. opposueram? Cur nũc ita mihi cõsentis respõdendo, ea nõ debere nuncupari voto, quæ sub pręcepto cadát. Nõ arbitror te mihi rep ntè factum beneuolum, aut furorem oppugnãdæ veritatis deposuisse. Verũ, in hanc

Contra se ipsum Smythæus apertiſsimè pugnat.

sententiam descendis, quoniam deerat, quid a- A
liud respóderes: & potius hoc loco voluisti pu-
gnare tecum, vertumnus fieri, & protheus, atq;
arundo ventis agitata, quam desinere mendaci-
ia quoquomodo patrocinari. Dign⁹ profectò es
votorum papisticorum defensor, quo non decu
it, vel fortiorem vel elegantiorem habere patro
num. Nónne sentis ad meá quæstioné adhuc te
non respondisse? Aut nega illa, de quibus inter-
rogo, consilia Euágelica esse, atque ità tuos om
nes sophistas in te prouocabis: aut causam dic, B
quare illa non voueatis, cum tanti sint pôderis,
ac tantoperè faciant ad ædificationem. Nó au-
tem opus est, vt modò tibi respondeá, quo præ-
cepto astringamur, quando possumus, & vide-
mus ad gloriam Dei côducere, opes nostras in
medium conferre, cœlibes viuere &c. Nam sa-
tis, superq; id audiuisti, quũ ad multam nause-
am (vt fateor) de eo egerim: tu verò interim au
diendus, qui semper oberras eadem chorda. Ná
sæpissimè dicis Deũ consulere, vt opes nostras C
relinquamus, quum nullibi hoc reperiatur con
sultũ in vniuersum, sed aliquibus priuatim est
à Christo præceptum: nimirum adolescēti, quo
suæ cupiditatis prauitatem, se latentem disce-
ret. Idem quoque requisiuit ab Apostolis, quũ
eos ad se vocauit: nempè, vt statim se sequerē-
tur, quod fieri nó potuit nisi sua desererēt, nem-
pe nauim, & retia, quę tunc temporis tractabát.
Quod si ab ijs præstitum non fuisset, obstrin-
xissent se peccatu grauissimo. Id autem vos in D
consilijs non recipiendis, minimè auderetis di-
cere: in qua opinione, vt erretis, quicunq; paulò
attentius rem consideràt, facilè intelligũt. Quis
enim eum peccare non dicat, qui hominem sibi
prudenter, atque salubriter consulentem audi-
re nolit? ne dum ipsum verum, & summũ Deũ,
præcipuè si possit, ea quæ consuluntur effice-
re: vt vos de cœlibatu estis persuasi, qui omni-
bus illum possibilem arbitramini. Sed hoc in-
terim omisso, id libenter scire velim, cur me ir- E
rideas, quod videri cupiam labefactatæ pietatis
vindex, cùm talem formam, vel istum titulum
nunquá ambiuerim. Quamuis inter alios, qui
curant, & admonent, vt religio instauretur, o-
peram dedi pro viribus, vt nó essem postrem⁹.
Hoc verò quid obsecro est vitij? Nonne omnes
ad id lege Dei astringimur, vt pietatem, religio-
nemq; integram tectam velimus? Neq; vos ipsi
negare potestis, in religionem perpetuò irre-

pere varia & diuersa vitia, quæ expurgari opor-
teat. Alioqui in vinea Domini quid agerēt ope-
ræ? Quare si odiosa tibi videtur, & arrogás hęc
vocatio, teipsum quoq; theologum esse nega.
Cur nomen profiteris, si rem nominis putas ri-
dendam? Forte ideo me rides, quod hoc profi-
tear, & non præstem. Primum hoc tibi respon-
sum habeto, id melius te posse illos dijudicare,
qui me hoc loco esse voluerunt. Dei cũ primis
iudicio, deinde illorũ quoad doctrinam, aut sta-
bo, aut cadam, nó tuo cum inuido, tum indoctó
suffragio. Pręterea, si quę doceo iure vis argue-
re, quasi ad religionem instaurandá minimè va
leant, oportet sanè vt melioribus rationibus a-
gas, quàm illæ fuerunt, quas hactenus produxi-
sti. Deinde cùm testaris me côtra vota ista quæ
refers dixisse in Musæo Theologico Oxonij, co-
ram stipato, & conferto doctorum virorum cô-
sessu, quomodo nó es tui oblitus, neq; teipsum
redarguis, qui passim in libellis tuis mihi non
verearis insultare, quasi frigeá, nulliq; aut pau-
cissimi audire me velint, nisi iuuēculi, atq; ijdē
Imperiti? Sed vt pugnes tecum, adeo tibi est fa-
miliare, vt id captare de industria videaris.
Inuidiæ, atque odio, quo aduersum me incita-
ris, aliquem finem, modumq; tandē ponito: &
memineris opera mea non esse factum, vt locó
tuo deiectus fueris. Cum enim veniē in Angli
am, iam à docenda theologia publicè per ma-
iestatem Regiam eras amotus, & nō iniuria, cum
sanę doctrinę pro viribus, quamuis indoctis &
imperitis, ne dixerim, insanis, resisteres. Quid
malum, tua refert, an stipatũ consertũq; habe-
am auditoriũ doctissimis viris, an exhaustum,
tantumq; frequentatũ ab indoctis iuuenibus?
Hæc ego, vt omnes, qui mecum degunt, testari
possunt, nunquá de te inquisiui, nunquá in suum
percunctatus. Nostra interest in hoc vnum in-
cumbere vt Euangelicá Christi doctriná quisq;
pro sua virili ornet, & promoueat. Neq; a no
bis id requisiturus est Dominus, an coram pau
cis, an corá multis: corá doctis, an indoctis, iu-
uenib⁹, an senib⁹ docuerim⁹, sed an vera, & salu
taria an superstitiosa & papistica. De his, theolo
ge venerabilis cogites, quádoq; tibi esse serio re-
spondendũ in eo inquá, iudicio, vbi hominũ fu-
m⁹, ambitio, & astutia sophistica nil côtra fulmi
na, & tonitrua Dei valebũt. Atq; tũc quis nostrũ
vtriusq; sit pudor, & verecũdia, quib⁹ me pas-
sí blateras prors⁹ exutũ vniuerso orbi patefiet.

OBIECTVM VII.

QVod, *inquit*, fit ex lege nō fit ex fide, at vota fiũt ex lege, nō itaq; ex fide prodeũt. *Hic tuũ prodis in-citiam in re theologica, vt qui ostendas te ignorare, quid sit Paulo, fieri ex lege. Aut vt verius dicam, illud nusquã apud eũ legi. Sub lege esse hominē, & ex lege, epistolæ illius habēt: vult q; hominē esse sub lege, & ex lege, qui iustitiã sectatur ex operib⁹ legis, nō ex fide. Rom. 9. Et quærit suã statuere iustitiã, id est, quã iactat, & gloriatur ex sese sibi esse, nō ex Deo impertitã. Et Dei iustitiæ, hoc est, quã ille hominē iustificãdo elargitur, non est subiectus. Deniq; quisquis habet persuasum, se virib⁹ liberi arbitrij posse absque Dei gratia adminiculatrice implere illius iussa, citraque fidē & Christi meritũ, aspirare ad æternã salutē, rectè dicitur Paulo esse sub lege, seu ex lege. Vt cernas Paulũ vsum esse, cum hæc scriberet, antithesi, & quadã oppositione inter fidē, gratiã & legē: vt apud eum esse ex lege, sit nō esse ex fide, & è côtra. Sed quomodo docebis tu illos, qui vouēt hoc pacto esse sub lege, aut ex lege? Quis enim adeo cæcutit, & hallucinatur, vt credat per votũ, & aliud quoduis illi⁹ opus, iustificari absq; fide, & gratia Christi, & sic iustificatũ posse Dei mãdata implere vitamq; illũ æternã sine Dei auxilio, & Christi merito assequi?* Qui ex lege sunt, inquit, maledicto existũt obnoxij ad Gala. 3. verũ huiusmodi sunt qui vouēt Deo, sunt itaq; maledictioni, & execrationi obnoxij, vt sciam⁹ quã impia sint vota. *Assũtũ isti⁹ bellæ, scilicet collectionis, nēpe votarios omnes, esse ex lege, falsissimũ esse, vel id abũdè demōstrat, quod supra dictũ est, de eo, quod est, esse ex lege,*

&c.

& sub lege, vt hic repetere, esset actum agere, & incassum sudare. Petat ergo illinc, quisquis volet huic responsum.

DEFENSIO.

Licet in argumento meo referendo, & mendaciis, & inultè me traducas, non tamen in te redarguendo huius criminis multum laborare statui. Satis enim assertio, quam præfixi, testatur, me in sũma ex eo refutasse vota, quod Christus voluerit nos vel morte sua ab oneribus legis, & infinitorum eius mandatorum asserere: cuius voluntati, ac studio, par est, vt quisquis pietate ornatur, non se opponat, imò illi obsequatur. Sed qui vouent ea, quæ libera erant, iam sibi obseruanda ex lege, ac præcepto constituũt: quare se non exuunt onere mandatorum: sed potius de industria sa magis impediunt. Atque adieci ex diuina lege, quæ reliqua est, nempe morali, si quis non intelligat, satis esse præceptorum, eum minimè legem considerasse. Vnde colligebam satius esse, vt homines conseruarent se liberos, & in ea libertate starẽt, qua eos Christus donauit: incitarenturq; fide, adiuncta charitate, ad omnia exequenda pro viribus, quæ agnoscerent, ad Dei gloriam magis facere. Quoniam illi, qui nisi lege astringantur, hæc bonorũ genera facere nolunt, se declarãt, sub lege poti9 esse, quã sub gratia, & fide. Quod vt sit euitandũ, Paulus docet qui ad Galat. inquit, eos qui sunt sub lege maledicto esse obnoxios. Et ne isti dicerent, se quoque fide vouere, suffragium huiusmodi eis intercepi. Non enim fide, id constare potest quod non habet verbum Dei, cui possit inniti. Quare cum ex Euangelicis literis votum astrui non possit, ad illud nũcupandum humana ratione, aut si malunt instituto ceremoniarum veteris legis incitantur. Ista sunt adeo clara, & perspicua, vt quicquid iste sophista otios9 aduers9 ea modò cãtillet (quod sanè dico, quoniam in tanta causa mihi videtur nihil seriò agere) sit stropha, & stipulis, & fœno cõtexta. Sed facito, me dixisse, vt refers, vota ista quę iactatis, nõ ex fide, sed ex lge fieri: quid hîc peccassem? Quæ fides in Christũ homines impellit, iam sub Euangelio constitutos, & sacro baptismo tinctos, vt cæremonias veteris legis iam abolitas resumant? Certè dicebat Paulus *si circuncidamini, Christus vobis nihil prodest* Nõ potest quisquam ex fide vouere, quum neque Christus, neque Apostoli vspiam vota probauerint. Cùm itaque rationem meam sic protulerim, & explicauerim, quicquid modò tu adferas de antithesi inter illos, qui sunt ex lege, & ex fide, modò non suscipiam excutiendum: quia mihi non est animus, quæstiones ad causam istam non necessarias trahere. Hoc tamen võ dicam, te adeo in controuersia de iustificatione à vero dissentire, vt omnibus planè pijs facilè perspicuum sit, te ne intelligere quidem, quid sit iustificatio. Ea tamen de re, quam funditus ignoras, non puduit te libellũ scribere, cui nõnulli volebant, vt ego respõderẽ, quibus adhuc nolui acquiescere, partim quòd nõ arbitrer aduersũ me nugas, vel potius blasphemias illas esse cõscriptas. *Accedat Petrus Martyr, qui fuerit Carthusian9, & dicitur Vermelin9, isq; tibi se ἀνταγωνιστὴν exhibeat.* Ego .n. inter Carthusianos nusquam vixi, vt in Italia habeo infinitos testes, & hîc in Anglia nõ paucos. Neq; desunt in Gallia, vbi tu nunc agis, qui hoc nouerint. Verũ ipse, quũ sis mendacissimus, constituisti ascribere cuilibet quicquid libuerit: ideòq; mihi nõ es veritus affingere genus vitę, à quo ego vixi tã alien9, quã tu à bono viro longissimè distas. Deinde, quæ tua est sapiẽtia ineffabilis, librũ inscribis, contra tuũ illũ Petrũ Martyrẽ, quẽ Lucẽsẽ facis, quum tamẽ ego sim Florentin9. Postea verò in progressu disputationis omniũ aliorũ fermè dicta, & sẽtentias, atq; pro libidine citra iudiciũ exagitas, & nusquã aut fermè rarissimè, tui ei9 aduersarij vllã facis mentionẽ. Putastine, adeo bardos, fũgos & stupidos fore lectores, vt nõ intelligant, quę nũc edidisti, ea te lõgè ante multos annos malè consarcinasse? Quę vt es ineptus, atq; stupore ipso stupidior, quum illa statueres, cõtra me scribere, nõ voluisti vllo modo trãsformare, vt saltẽ speciẽ prę se ferrẽt aliquã, vel simplicib9, & imperitis, qua contra me scripta videri possent. Eas igitur, & illũ quẽ finxisti, ἀνταγωνιστὴν tibi quęras. Sed ad pręsens negotiũ iam redeo. Vis fortassis ex me audire, quomodo hi, qui vouẽt, sint ex lege, quóue pacto illis accõmodetur, quod Paul9 habet ad Galatas, nempe maledictioni esse obnoxios, quòd sint ex Lege, quoniã vt ipse quoq; fateris, ex Lege sunt, qui Legẽ ipsam aggrediũtur exequi suis viribus, eãque sic pręstare nitũtur, vt tamen neq; gratiæ, neq. Christo hęreãt. At votarios huiusmod esse inde perspicuè apparet, quòd fide, aut gratia nõ possint ad vouẽdũ impelli, quũ in Euãgelio iste cultus locũ nõ habeat: neq; instigari possimus, vel gratia, vel fide, ad ea faciẽda, quæ Deus verbo suo non approbat. Vnde quũ isti, quoad hoc, fide nõ agãt sub nuda lege relinquũtur, & iure meritoq; inter illos recẽsendi sunt, de quibus Paulus ad Galatas loquitur. Proinde iam constat, & istũ vitiosè argumẽtũ retulisse, & verè illos, qui vouẽt, sub nuda lege, quoad hoc opus, relinqui, nisi dicere velint, se tantũ humanã traditionẽ absque scriptura, quũ id agant, sectari. Postremo erga Legẽ plus ęquo illos affici dèmonstratũ est, quòd ea, quæ libera esse debuerãt, & spõte seruari, quum fieri possit, atque sit ex re diuinę gloriæ, necessitate voti superinducta in præceptarum rerum naturam conuerterũnt.

Qui vouent videntur velle agere sub lege.

Qui vouẽt quare dicãtur esse sub Lege.

OBIECTVM VIII.

Porrò quũ niteris probare vota esse illicita, quia Paul9 ait, quod nõ est ex fide, peccatũ est, Lutherũ multarũ hæresium Lernã egregiè exprimis, ac cũ illo miserè detorques locũ Pauli, à suo natiuo sensu. Non enim hoc agit ibidẽ Apostolus, quod vos somniatis: nimirũ quicquid nõ est ex fide theologica, quæ basis, & fundamẽtũ est toti9 Christia-

nisimi, id esse peccatum: alioqui consequi oporteret, legem Mosaicam esse peccatum, vt quam ille ad Galat 3. pronunciat, non esse ex fide. Audi itaque germanum illius Paulini loci sensum: nempe id verti in crimen, ac verè esse culpam morte æterna dignam, quod molitur homo renitente seu refragante, sua ipsius conscientia. Differit enim Paulus ibi de esu carnium quæ erant à Mose vetitæ, aut idolis immolatæ, volens persuadere Romanis, nullam esse omnino speciem carnis perse suapte natura impuram: hominique Christiano licere vesci quibuslibet, modò id fiat citra imbecillis proximi offensionem, atque suæ ipsius conscientiæ renisum. Hinc est illud Agathensis synodi axioma: quicquid contra conscientiam fit, ædificat ad gehennam. *Quòd autem hic sit Paulinæ mentis germanus sensus, nō tantū ipsemet contextus, sed optimi quique interpretes dum eundē edisserunt locū, perspicuè ostendūt. Et mox. Quæ tibi dixit Paul⁹, extra illi⁹ scopū, nō sunt trāsferēda ad quiduis. Et mox: Tū obsecra te Petre egregie* καρδιογνώστης, *cordisq́ cognitor, qui scis an Vota nuncupētur Deo reclamātib⁹ hominū cōsciētijs? Imò qua frōte audes illud de quo quā prounūtiare? quū quæ sunt hominis, nemo sciat nisi spiritus hominis, qui est in ipso. & sol⁹ Deus sit hominū cognitor: at cōsciētiæ, inquis approbatio vel improbatio, libet .n. tuit vti verbis quib⁹ tū differēs vtebaris, ex Dei verbo tantū pēdet, &c Et mox: Verūtamen donem⁹ fidē hoc Pauli loco in ea significātia debere accipi, qua Paulus vsus est Hebr. 11. & quoties de hominis iustificatione differit. Quid hinc, quæso, cōsequi oportet? nū vota esse vitio dāda, quòd nō sint ex fide? Bella profectò cōsequutio hæc. Cedo mihi obsecro, quomodo cōuincas, vota nō esse ex fide theologica? Nōne te pudet vt ex tua officina, qui in Angliā cōcesseris, accit⁹ & inuitat⁹ salario nō exiguo, assertū, & vindicatum Christianismum tam elumbis, nec vult Anticyris digna exiliat probatio hæc. Et max: quin hoc quoque admonuisse non pigebit, turpiter per inscientiam hallucinari eundem Petrum Martyrem, & quotquot ex illo Paulino axiomate,* Quod non est ex fide, peccatum est, *colligunt omnium infidelium ac peccatorum opera, esse verè ac propriè in crimen vertenda. Nam inuerecundum ac frontis perfrictissimæ hominem esse oportet, qui ethnicum, aut alium quemuis peccato obnoxium, peccare dicat, si proxima inopia oppresso, aut inedia periclitanti de vita, stipem elargiretur. Deinde verba isthic Paula fieri quis nescit, non de fide, quæ primaria est virtus theologica, ac quæ fundamentum extruendi ædificij spiritualis in hominis anima. Corint. 3. Hebr. 11. Sed de fide humanorum operum, aut dictamine conscientiæ, vt affatim suprà est declaratum. Proinde cùm constet incredulos ac peccatores multa ex fide, hoc est, ex conscientia recti honestique facere, falsum esse, est necesse, omnia ipsorum opera fieri non ex fide, id est, adeò non respondēte, ac consentiente conscientia, vt illa reclamet. Recine itaque Petre Martyr, dum integrum est, quod perperam, inconcinnè, ac malè hactenus cecinisti.*

DEFENSIO.

QVamuis huc multa verbosè congeras, vt meū eludas argumentū, nō tamē eum his omnib⁹ laruis & fictionib⁹ te potes explicare. Paul⁹ apertissimè loquitur: & quicquid nō est ex fide, affirmat peccatū esse. Illius ego sententiæ hanc alteram addo: sed vota non sunt ex fide, igitur sunt peccata. Quocunq; te torqueas, velis nolis, ratio hæc perstat. Sed age, videam⁹ quid prosint sophismata. *Fides hic,* inquit, *non accipitur à Paulo pro theologica virtute, quæ basis est Christianismi, & fundamentum totius ædificij spiritualis: sed hoc loco significat conscientiæ dictamen vel assensū: & ne parùm sibi credatur, addit rationes, quare incitanda sit hui⁹ vocis significatio. Primū quia nisi sic interpreter, Lutherum imitabor, qui est omnium hæresum Lerna, torquēdo verba Pauli à suo natiuo sensu.* Tanta fuit prestātia & facultas tractandi sacras literas in Luthero, vt hic meo patrocinio non indigeat. Sed tu qui ei tam facilè obstrepis more tuo, sic persuasum habeto, ei nō parū honoris C ac dignitatis ex eo accedere, quòd à Thersitis & rabulis, quorum turbæ tu vilissima pars connumeraris, conuicijs & inani coaxatione proscindatur. Est iam eius gloria, disrumpatis licet, extra inuidiam. Talem profectò virum in vestra Papismi hæresi, nunquam sol vidit, neque vnquā (certò scio) visurus est. Illum tu dicis pro spurcitie tui oris, multarum hęresium Lernam: quem nos haud iniuria dicere possumus pelagianismi atque papatus, quibus duobus monstris tu impensissimè delectaris, fulmen terrificum, D & inuictum malleum. At non patitur iste locus, vt de illo viro plura dicam: quem etsi nō sequor in re sacramentaria, eius tamen istas laudes nusquam obscuraui. Sed iam reuertar ad

A institutū. Detorqueri Pauli locum à genuino sensu arbitratur iste, nisi fidei significationem sequamur, quam nōnulli confixerunt. Videas lector, quam sit is vir peruersi iudicij, qui non putet verū sensum & propriū haberi posse, nisi ab vsitata vocū consuetudine deflexerimus. Et quia nos per fidē intelligim⁹, quod sancta scriptura & Paulus intelligit, cōtortores & peruersores locorū diuinarū literarū ab eo vocamur. *Fides,* inquit, *non significat virtutē theologicā, sed conscientiæ dictamen.* B His enim scholasticorū flosculis perlibēter vtitur: sed iuuat hoc loco Protheum nostrū fortiter premere, quò me certissimū faciat de hac noua fidei significatione: nā si scripturam non ostenderit euidētissimis locis hoc modo fidem vsurpare, sic opinanti etiam si habeat consentienté expositorū turbam, qui, vt homines erant, & labi potuerunt & sæpius lapsi sunt, nil credemus. Neque enim humani arbitrij est, vt iste sibi persuadet, verba Dei fingere C ac refingere pro libidine, nisi omnia in scripturis velim⁹ redigere ad Anaxagorę philosophiā, vt ex quolibet fiat quodlibet. Vbi, inquā, vir doctissime, in sacris libris cōmōstrabis, fidē significare conscientiā? vel, sicut loqueris, eius dictamē? Legas, quęso te, priorē epistolā ad Corinth. 8. capite: ibiq; deprehēdes Apostolū, cū ageretur de consciētia infirmorū nō turbāda esu immolatę carnis, nūquā vocē fidei pro consciētia posuisse: verū dixit perspicuè ac apertè: & nomine D cōscientię nō semel est vsus. Inquit .n. *nōnulli verò cū simulacbri cōsciētia, vsq; ad hoc temp⁹, tāquā simulachris immolatū edūt: & consciētia illorū cū sit infirma, polluitur.* & paulò pòst: *Si quis cōspexerit te, qui habes cōsciētiā, in epulo simulachrorū accūbentē,*

Fides an significet conscientiā.

nónne

minime cõſcientia eius qui infirmus eſt,ædificabitur ad edẽdum? & deniq; : ſic autẽ peccantes in fratres, & vulnerantes conſcientiam illorum infirmam, in Chriſtum peccatis. Ex his agnoſcere potes Paulum voce conſcientiæ cum fuerit opus familiariter vti. Atque hunc locum præcipuè adduxi, quoniam fermè ibi tractat eadem quę ad Romanos diſputabat, cùm ea ſcripſit, de quibus agitur in præſentia. Quare cũ ſint loci cõſimiles, ſicut in vno nõ abhorruit à voce conſcientiæ ſæpius repetita: ita non eſt veriſimile, quòd in altero pro ea nomine ſubſtituerit fidem. Vnde quouſque mihi nõ probabis Apoſtolum tali conſueuiſſe vti ſignificatione, fidem aſſeuerabo hic propriè vſurpatam. Neque me mouet, quòd ſcribis eſſe conſectarium, ſi fides hic propriè ſumatur, Moſaicam legem peccatum eſſe: quoniam ea vt Paulus dicit ad Galatas, non eſt ex fide. Declarat oppidò iſta cõnexio quam inducis, vt nihil intelligas, quid Paulo ſit, legem non eſſe ex fide. Ponas tibi aliquãtiſper locum illum quem citas ob oculos. Eo capite voluit Apoſtolus demonſtrare nos ex lege non iuſtificari, quoniam Propheta inquit: *Iuſtus ex fide viuit*: & ſtatim ſubdit: *Lex autem non eſt ex fide.* Ac ſi diceret: Lex non proponit nobis iuſtitiam, & vitam ex fide, ſicut Propheta, quem iam adduxi: ſed ſi opera præſtiterimus, quæ in ea ſcripta ſunt. Iuſtitia verò, quam habemus per Chriſtum, de qua Propheta vaticinatur, eſt ex fide. At lex & iuſtitia eius, quam promittit, ex operib. eſt, & nõ ex fide. Hoc Paulus eo loco voluit concluſitque, nos ex lege nõ iuſtificari, quòd ipſa non ſit contenta fide, ſed perfectam abſolutamque operum à ſe deſcriptorum perfectionem requirit, ad iuſtitiam ſuã obtinendam. Quod nos præſtare cùm minimè valeamus, id ſupereſt, vt ex fide iuſtificemur, quẽadmodum Propheta dixerat: Hic eſt germanus loci ad Galatas, quem induxiſti, ſenſus. Et ad hæc, libenter dabo legem ipſam, hoc eſt, opera ibi deſcripta, ſi eis ademeris fidem in Chriſtũ quemadmodum tum temporis Iudæi, contra quos Paulus diſputabat, ademerunt, (nam erãt Chriſti perſecutores) eſſe peccata. Et conſtantiſsimè affirmo, quod tu pro abſurdiſsimo mihi obijcis, meq; cum omnibus mei ſimilibus in eo fœdiſsimè hallucinari aſſeris, quòd omnia opera, quæ abſque fide in Chriſtum fiunt, ab ipſo rore eſſe peccata. Quandoquidem omnis actio, cui deeſt conditio neceſſariò requiſita, à ſcopo & à iuſto fine aberrat, atque ideò peccatum eſt: quod ſanè definitur, non eſſe aliud, quàm ſic aberrare. Homines verò aſtringi æterna lege omnia ſua opera in gloriam Dei, & Chriſti per fidem dirigere, palàm ſcriptura teſtatur. Quare opera infidelium iure dicuntur, & ſunt peccata. Neque ſolus ego, & mei ſimiles, ex illa Pauli ſententia, *Omne quod non eſt ex fide peccatum eſt*, colligimus, opera infidelium eſſe peccata: ſed idem nobiſcum Auguſtinus contra Iulianum maximè contendit, ac fortiter conficit. Neq; te iuuat particula illa, propriè aut verè quam addidiſti: cùm inquis, nos falsò exiſtimare opera infidelium eſſe verè, ac propriè in crimina vertenda. Etenim nos ea idcirco verè propriéq; dicimus peccata, quæ à fine iuſtitiæ in Scripturis propoſito aberrant. Oportuit ergo te probare, opera illa non deficere à recto ſcopo, & ex neceſſitate requiſito in actionib. humanis, ſi demonſtratum cupiebas, nos, vt fingis, adeò hallucinari. Sed interim video te non poſſe à mentiendo temperare: quandoquidem talia opera nuſquam crimina, ſed tantùm peccata diximus. Te verò tantum theologum diſcrimen inter peccatum & crimen latère non debuit. Quod ſi noſti, et volueris abuti vocibus, quo magis grauaremur, malitiam & fraudem ſatis prodis. Niteris præterea demonſtrare, fidem in iſto Paulino contextu ſignificare conſcientiam: quòd ſit Apoſtoli mens docere, nullam ſpeciem carnis per ſuam ipſius naturam immundam eſſe, modò abſque offenſione infirmorum comedatur, & ipſius comedentis, vt eleganter loqueris, conſcientiæ renſum. Me verò non latet, Apoſtolum voluiſſe, ciborum quamlibet naturam eſſe mundam & cauendum ne infirmi offendantur exemplo, et, ne quid contra fidẽ agatur. Neque propter iſta oportet vt ſignificatio fidei trahatur ad conſcientiam. Eſt enim facilis & aperta interpretatio, ſi dixeris, quando credimus ex verbo Dei perſuaſi, aliquem cibum eſſe mundum, licet ipſum vſurpare. Dum verò ita non credimus, ne que verbo Dei ſumus perſuaſi, comedendo peccabimus, quoniam illud opus ex impulſu veræ fidei nõn proficiſcitur. Certè, vt paulo antè dixi, Paulus hoc loco ſi voluiſſet conſcientiam ſignificare, vocabulo eius fuiſſet vſus: ſed Romanos docere ſtudebat, non eſſe ſatis ad peccatum euitandum aſſenſum cuiuſuis conſcientię: nam permultæ ſunt admodum peruerſæ, & vt vulgò à vobis dicitur, erroneæ. Et videas perſæpè aliquos nonnulla praua committentes, quæ praua eſſe illorum conſcientia non iudicat: nec tamen propterea peccatum effugiunt. Sed tunc recta & iuſta fieri à vobis Paulus oſtendit, quãdo conſcientia fide verbi Dei munita, & bene inſtructa non reclamat, ſed potius ad opus efficiendum impellit. Ex his iam, vt arbitror, vides Apoſtolum per fidem non intellexiſſe conſcientiam, ſed ipſiſſimam fidem, qua cuiuſque nõſtrûm animos, & conſcientias regi oportet, cũ aliquid faciundum ſuſcipimus. Neque repugno Agathenſi. Concilio, dum ait, *Quicquid cõtra conſcientiam fit, ad gehennam ædificat.* Hoc etenim philoſophi & ethnici dicerent. Noſter verò Paulus altius philoſophatur, & cum fidem nominat, ſanæ conſcientiæ tutam firmamque regulam demõſtrat, extra quam quicquid egeris, licet miſera cõſcientia tua conſentiat, peccaueris. Quod ſi ſatis eſſet noſtræ rationis, & conſcientiæ regula, quid opus fuit legem, & diuinam ſcripturam hominibus dari? Nõ ad conſcientiam ſeu rationem Deus nos remittit, ſed ad verbum ſuum, quando conſilium de fugiendis, aut expetendis in noſtris actionibus ineundum eſt. Proinde tua metaphora qua contendis, fide ſignificari conſciẽtiam, non illuſtratur Apoſtoli ſermo, verùm potius obſcuratur corrumpitur, atque

Quo pacto intelligatur Legem non eſſe ex fide.

Quæ fiunt citra fidem Chriſti sũt peccata.

Differunt peccatũ & crimen.

Aſſenſus cõſcientiæ nõ eſt ſatis ad euitandum peccatum.

Agathenſ. concilium.

torquetur. Quamobrem oro te, scripturam sinas natiua & simplici verborom significatione vti, quoad analogia fidei, & alia scriptoræ loca non te ad tropum adigant. Neq; facilè dimoneaaris à dilucido planoq; sensu diuinorum sermonum, authoritate quorumnis interpretum, aut conciliorum. Quis præterea non miretur, adeò te confidere, atque insolescere, quasi optimam habeas causam, vt mihi te fingas donare, Paulū de theologica fide, quæ scribit, intellexisse: atq; dicas, nihil inde adhuc baberi, quod pro me faciat cum non sim καρδιογνώστης; & scriptura dicat, neminem ea nosse, quæ sunt hominis, nisi spiritum hominis, qui est in ipso? Primum hic moneo, nil te mihi donare, quod nō prius ratione firmissima obtinuerim: fidem, inquam, propriè ac simpliciter à Paulo accipi: deinde vt colligam, Vota ex fide nō esse, quid opus est, vt sim conscius cordium? vel vt cognoscam ea, quæ sunt spiritus hominis? Hæc non ad me, sed ad Deum pertinent. Facito illos, qui vouēt quam pulcherrima, & speciosissima hypocrisi, dū vouent, suum animum componere, quasi ad id solo desiderio nominis, & honoris Dei adducantur: an propterea ex fide vouebunt? Hæc est vestra picias, vt in his, quæ agimus, tantùm humanus animus, ratio, vel vt dicitis, coscientia respiciatur, nulla verbi Dei ratione habita. Nos vero vbique constantissime asserimus, nihil ex fide ab hominibus agi, nisi quod faciendum susceperūt, ex diuina scriptura commendetur. Et quia, vt iam sæpissime dixi, neque tu valuisti contrarium probare, scriptura sancta in Nouo Testamento nusquam vouendi ritum tradidit, ideo, quoties vouemus, id absque fide contendimus fieri. Ad hoc itaque, vt, quod agimus, & iustum sit, & Deo placeat, duo requiri necessariò intelligendum est. Primùm vt scripturarū authoritate genus illud operis approbetur: deinde, vt animo syncero ac recto fiat. Verum vtro rum actioni defuerit, caret fide, quæ illius & anima, & vita dici potest. Sed vos ab hac orthodoxa veritate, plus quàm ab angue abhorretis: & dicitis, vt iam modo scribebas, multa rectè fieri à peccatoribus, & ab ethnicis, ex fide, hoc est, ex cōscientia, recti atque honesti: ita vt scripturæ diuinitus inspiratæ non sint vobis ad rectè viuendum vsq; adeò necessariæ, & quibus veluti dicit Paulus ad Timotheum, *reddamini ad omne opus bonum instructi*: postquam multa sunt bona opera, quę vt à vobis recte fiant, vt habeatis cōscientiam recti & honesti, sufficit, quáuis nulla fide, spe, aut charitate, in honorem & gloriam Dei nostri dirigantur. O plusquam Pelagiana capita. Pelagius ipse non est inficiatus ad rectè agendum, saltem opus esse illustratione mentis per legem Dei, atq; scripturas, quæ gratiā appellabat. Istis verò ad hoc vt eleemosyna iusta sit & recta, satis superque est vt conscietia boni atque honesti sint prędιti. Videbitis aliquādo mihi credite, atq; vestro magno malo, sentietis, quemadmodum opera vestra se tueri poterunt in Dei iudicio ista conscientia recti & honesti. Quanquā & ipse haud negauerim

Duo exigūtur ad nostrarum actionū verā iustitiā.

Pelagius.

A grauius ethnicos & peccatores damnandos, nisi eam saltem secuti fuerint, neque vt ad Romanos gentes accusantur, egerint contrá quàm naturę lumine faciendum iudicauerint. Hoc tamen non est satis ad euitandum peccatum; cū ad sanctitatem nostrorum operum, quæ à Lege Dei exigitur, altius principium, quàm sit humana ratio, aut naturalis conscientia requiratur. Porrò non potuisti esse tam hebes quin videris rectis sanisque iudicijs non satisfactura quæ dixeras.
B Etenim vndique sese produnt, quàm infirma sint, & parum sana. Quare inops consilij ad aliam responsionem ęque arundineā te conuertis. Quæ ibi dixit Paulus, inquis, non extra illius scopum transferēda sunt ad quiduis. Hic dilucidissimè prodis te non esse dialecticum, sed vt ego, & cordati homines passim mecum dictitant, sophistam. Quomodo non agnoscis, Paulum suæ argumentationis propositionem priorem constituisse, quemadmodum oportet
C in vero syllogismo, vniuersalem? Cum dicit, *Omne quod non est ex fide peccatum est?* cui statim altera subijcitur: sed infirmus, qui adhuc nō multa cognoscit ex scripturis, si exemplo tuo comedat, absque fide comedit, igitur peccat. Verba verò Pauli sunt, *qui diiudicat, si ederit, condemnatus est, quoniam non edit ex fide*. In hac argumentatione minorē pulchrè habes priori loco positam, & postea maiorem: vt apud bonos scriptores fieri sæpissimè cernitur. Quare si debuit illa vni
D uersalis propositio, *Omne, quod nō est ex fide peccatū est*, instituto Apostoli rectè seruire, necessarium est, vt idem semper conficiatur, quoties aliquid subijcitur, quod ex fide non fiat. Alioqui & Paulo negari potuisset sua connexio, tanquam non legitima, vt in qua propositione vniuersali vteretur, quæ re vera non esset vniuersalis. Exemplo tibi sint Apostoli, qui dum in scriptis Euangelicis quæ nobis reliquerunt, vetus testamentum adducunt, si ea testimonia expendantur
E probè, sępè illos deprehendes ab hypothesi ad thesin ascendere: & quæ ibi de priuata, & singulari quadam re interdum pronuntiantur, ad omnia membra Christi videbis vtiliter, atq. prudenter accōmodari. Interrogatur Christus de diuortio, & respondet per verba, quæ circa Geneseos initia scribuntur. Eat nunc Smythęus, & dicat: Domine Iesu, illa fuit oratio, quam habuit Adamus de vxore sua Heua: idcircò non oportet illam extra scopum historiæ trahere.
F Rogatus idē seruator noster de resurrectione, ait. *Ego sum Deus Abraham, Isaci, & Iacobi*. Dicat illi similiter de illis trib. patriarchis quādo sermo instituitur: Quid tu magister extra propositū & Moseos, & historiæ illius applicas hæc ad omnes defūctos? Atque ita nihil ferè licebit ex Scripturis conficere. Nam semper dicetur, iste locus tantùm inseruit isti rei, de qua tum scribebatur. O præclaram theologiam. Si quid adducatur dictum Abrahamo, Apostolis, aut Dauidi, aut alicui prophetæ, nostris rebus id nihil in
G seruiet. Disce tandem, disce saltem ista ætate aliquid sane iudicare. Sunt quidē nonnulla in scripturis, quæ non licet in exemplum trahere, aut

Scripturæ sanctæ vtiliter ab hypothesi ad thesin ascēdunt.

aut alio transferre: quod priuati sunt aliqui diuini afflatos, quorum exempla si velit alius vsurpare, pugnaret cum mandatis à lege in vniuersum præscriptis. Vbi vero tale periculum non imminet, quisque quod ad rem suam præsentem facit, debet ex scripturis elicere. Quanto magis hoc loco id faciemus, quum à Paolò propositio adducatur vniuersalis, sob qua ille sumit, quod idem est ferè, atque id quod nos accipimus? Qui fit, vt si respósiones priores frigebant, hęc postrema concreta sit, atque tota frigore conglaciet. Exprobas mihi ad hæc, quòd ex mea officina tam elumbes rationes prodeát. At ne posthac erres, te moneo, sanos theologos non opus habere officinis ad aliquid fabricandum, quum in armamentario scripturæ videant satis superque telorum sibi esse ad hostes veritatis conficiédos: propterea paratis armis à spiritu sancto libenter vtuntur. Vobis, inquá opus est officina Vulcani, in qua diu noctúque vnà cum Cyclopibus, qui tárom vno oculo rationis humanę vtuntur, arma inuentionom humanarum, sophismatum, traditionum, stropharom, & captionum vobis frabicamini, ad mendacia toenda, quæ suscepistis, magno eum vestro dedecore, atque scandalo Ecclesię propugnare. Deinde, quasi sis Latini sermonis acerrimus vindex, ita me rides. At conscientiæ approbatio, vel improbatio: libet enim, inquis, tois vti verbis, quibus tu differens vtebaris. Quid te hîc offendit, approbatio, & improbatio? Aristarum vocum apud bonos authores est vsus. Nunquam ego mihi politam elegantemque orationem arrogaui, non quod eam in alijs, aut vituperem, aut improbem. Donom quippe Dei præclarum, & insigne quid ego damnare ausim? imò sæpius vitia meę orationis incultæ sum deprecatus, & dolui quandoque mecum, quod ea facundia, & eloquentia, qua merentur, tractare sacra nou queam. Foi tamen semper adeo facilis erga theologos, vt in eis veritatem; cum primis, & pietatem spectauerim in sacris literis Interpretandis: orationis verò cultum, nou adea morarer: sed certè tua intererat, quádo tam magnus es Ciceronianus, & muscas vocum in alieno sermone captas, in tuis compositionibus & verbis non adeo lutulêtum fluere. Sed qoia pudet me de his tecum agere, vnom tantum dicam, vt prius tuos barbaros, è finibus Romanis exulare facias, & postea ciues antiquos pellas ex vrbe, si Censoribus visum fuerit. Posteà transis à verborum examine, ad seria, consulisque satis grauiter, vt dum integrum est recinam. Verum mihi est difficile quod suades: siquidem nondum didici παλινῳδεῖν: abs te fortasse doceri possem, qui recátationibus non semel assueuisti. Fortasse dixi: quoniá sensi te recátando nonnunquam errasse, ita, vt alia palinodia rursus opus fuerit. Attamen credo te adhortari alios ad recantationem, vt socios permultos videaris habere inconstantiæ ac leuitatis, non quod tua papistica dogmata multúm tibi sint cordi, vt qui ad Papam ab Anglis, & ad Anglos à Papa centies in quamque horam sis paratus transfugere, modo fortunę melioris aliqua spes affulserit. Abeas igitur, quo dignus es cum tuis recantationibus, ad quas necessarium est, vt frequenter adigamini, quotquot hominum traditionibus, quæ Inconstantissimę sunt, nitimini. Qui autem verbo Dei, quòd æternum durat, adhærent, nequaquam omni vento doctrinę, queádmodú tu, atqꝫ tuę farinę homines, agitantur. Quid autem inter pias D. Augustini retractationes intersit, atque tuás palinodias, ne illo prętexu, vel exemplo te defendas, liqoidó patefacerem, si locus ferret, vt núc ea dé re agerem. Sed spero facilè visuros id esse per sé ipsos, qui falsa possunt à veris dijudicare.

OBIECTVM IX

Iam illud Pauli ad Colossenses 2. vbi appellat ille ritus Mosaicos Gracè ἐθελοθρησκείαν, hoc est, superstitionem; voluntarium cultum, aut spontaneam religionem quam indoctè, impudenter, ac impiè detorquet iste aduersus vota Euangelica. Quod de obseruatione ceremoniarum veteris Legis id debeat intelligi, vel solum perlegentem caput illud fugere nequit: quippe quod in eo disseritur de ciborum delectu, obseruatione feriarum, quæ sunt vmbra; inquit Paulus, futurorum: vt indocti, ac impij fuerit hominis ea detorquere, contra ieiunia indicta à proceribus ecclesiæ, & Christianas ferias: quod fecit Ioannes Caluinus in suo antidoto, imò veneno potius, contra Tridentinum concilium Quis enim dixerit, vmbras hæc esse rerum futurarum, qui sacras literas vel à limine salutauerit vnquã? Deinde attexit ibidem Paulus mentionem luculentam aliarum cautionum Iudaicarum, inquiens, ne tetigeris, ne gustaueris, ne contrectaueris, *&c. Ac è vestigia subiungit, vocabulum, illud, quo abusus est Petrus iste Martyr contra piorum vota. Nam sic habet illico Paulus,* quæ sunt quidem rationem habentia sapientiæ, in superstitione. *Græce etenim est ἐν ἐθελοθρησκείᾳ, hoc est, in libera cultu. Licet non inepte, nec male habeat vetus traductio, in superstitione. Quandoquidem ritus ipsos Mosaicos obseruare, postquam Euangelium Christi prodierit in apricum, perinde est, ac si sine horum obseruatione, nemini pateret in cœlũ aditus, quid aliud fuerit quã superstitio ac vanus, imò noxius Dei cultus? Proinde quanta est impudentia, imo potius indocta impietas, hoc tam dilucido abuti loco, contra vota piorum hominum, quibus colitur Deus?*

DEFENSIO.

Dvo hîc mihi facienda video, primom vt Apostoli mentē in eo capite secondo ad Colossenses, breuiter atque succinctè attingam: deinde vt demonstrem ad vota quoqꝫ, de quib. nunc agimus, illá ἐθελοθρησκείαν pertioere, de qua Paulus tum scripsit. Voloit citra cótrouersiá in eo capite Apostolus ab his omnibus absterrere Colossenses, qoę à Christo possunt homines alienare. Ea verò non tantũ erát obseruatio veterũ ceremoniarũ legis Mosaicæ sed etiam, quęcunque hominum vanitas, & superstitio excogitabat, vel subinde à Philoso-

Locus Apostoli ad Colossenses.

phis, & ſapientibus huius mundi accipiebat, & ab initio primi capitis illius epiſtolę propoſuit Paul⁹ nō tātū circūciſionā iā nos habere, non manu factā, verū & inanē philoſophiæ deprędari animos. Idcirco in proceſſu epiſtolę, vtronq; eorū proſequitur, & non tantū, vt fingit Smythæus, ceremonias veteres exagitat, ſed ēt quęcūq; alia citra verbū Dei hominum inuenta damnat, q̄ pretextu diuini cult⁹ inuehuntur, quā uis & ſpecioſa, & pulchra ſint humanę rationis iudicio. Sed vt hęc dilucidiora fiāt, ad ſingulas capitis partes deſcēdamus, quas erit ſatis, vt lectori ob oculos tātūmodo ponam: quia in illis facilè videbit, quiſquis iudicio penitus non caret, quæ ibi dicuntur, non omnia eſſe referenda ad veteris legis ceremonias. Primum dicit. *Videte, ne quis vos deprædetur per philoſophiam, & inanem deceptionem, iuxta conſtitutionem hominum, iuxta elementa mundi, & non iuxta Chriſtum.* Hic ritus taxantur per philoſophiam inuecti, quam manifeſtiſsimè: quorum naturam qui velit intelligere, Auguſtinum legat De Ciuitate Dei, vbi multa contra Porphyrium habet, qui purgationes per ſacrificia, & familiaritates dæmonū inſtituebat. Neque vos latet, vt ſuis Pythagoras iuſſerit nō veſci carnibus, fabis, ouis, &c. Poſtea quoque reprehendit Moſaicarum ceremoniarum obſeruationem quum inquit: *In quo & circuncisi eſtis circumciſione, quæ fit abſque manibus*, &c. Volebant enim pſeudoapoſtoli obtrudere circūciſionē eſſe neceſſariò retinendam, vt patet, & ad Galatas, & ad Philippenſes. Abrogationē verò legis, pręſertim, quoad ceremonias, poſtea his verbis attigit: *Deleto quod aduerſus nos erat chirographo, quod erat contrarium nobis per decreta, illud ſuſtulit è medio ſuffixum cruci.* &c. Pergit adhuc de ceremonijs: *ne quis igitur vos iudicet in cibo, aut potu aut in parte diei feſti, nouilunij, aut ſabbatorum, quæ ſunt vmbra rerum futurarum, corpus autem Chriſti.* Quod verò poſtea ſequitur, minimè ad veteres ceremonias attinet, ſed potiùs ad ſuperſtitiones, vel à ſcribis, & phariſæis, in ſuis traditionibus inductas, vel (vt potius ego ſuſpicor) ab Ethnicis, & philoſophis, vt ſuperius dicebam, inuectas. Dicit enim: *Ne quis vobis palmā interuertat, data opera, per humilitatem & ſuperſtitionem Angelorum, in his, quæ nō vidit, faſtuoſe incedens, fruſtra inflatus à mente carnis ſuæ, nec obtinens caput, &c.* Hic dicat nobis Smythęus, quas ſuperſtitiones ac humilitates Moſaicæ ceremoniæ erga angelos habuerint. Certè in tota lege veteri nihil de cultu angelorū ſcribitur: quare neceſſe eſt hęc aliud reſpicere, quàm ritus Iſraeliticos. Pergit adhuc, & inquit: *Itaque ſi mortui eſtis cum Chriſto ab elemētis mūdi, quid quaſi viuentes in mūdo decretis tenemini? Ne tetigeris, ne guſtaueris: ne cōtrectaueris quæ omnia ipſo pereunt vſu, ſecundū præcepta, et doctrinas hominum, quæ verbotenus quidē habent ſpeciē ſapientiæ, per ſuperſtitionem ac humilitatem animi, & læſionem corporis, non per honorem aliquem ad expletionem carnis.* Quis non intelligat hæc omnia non poſſe reſpicere legales ceremonias? quandoquidē in illo diſcrimine ciborum Moſaicorū nulla ſubibatur læſio corporis, ita, vt ei nō haberetur

Auguſtin.

Pythagoras.

A honor, ipſum ſuſtentando, aut carnem exhauſtam non replendo commodis, & idoneis alimentis. Pauci enim admodū erant interdicti cibi. Imò dixit ſemel in Leuitico Deus, vt carnium tantum comedarent, quantum deſiderares anima eorū. Propterea neceſſarium eſt ea, quæ hic dicuntur, alios ritus, & inuenta hominum ſpectare, ob quæ corpus humanum inſigniter lęderetur, vt caro ieiunijs, & abſtinentijs hypocriticis conficeretur. Ideoque fatēdum eſt, Paulum ſimul coniungere, quęcunque abſque verbo Dei, ſiue Gentes, ſiue Iudæi volebant admitti, & recipi, ab Eccleſia Chriſti, vt ritus, & cult⁹ diuinos, quantacunque id niterentur eloquentia, philoſophia, & veriſimili ratione. Ab his omnibus ſimul Apoſtolus reuocat vt Chriſtum vnum, vt ſummam totam, caputque noſtræ ſalutis, prædicat. Neque Paulus his verbis Legi à Deo latę maledicit, aut detrahit, ſiquidem fuit ſuo tempore neceſſaria: neque philoſophiam honore ſuo, & dignitate ſpoliat. Contemnenda quippe non eſt, modo ſeſe intra ſuos fines cōtineat. De natura diſputet, item de Deo, quantū ex rebus creatis maieſtatem eius, & vim indagare poteſt. Hoc tamen ei non concedatur, vt pro ſuo cerebro, & inuentis, Dei cultum inſtituere nitatur. Solus ipſe Deus in his eſt audiendus, colēduſq;, vt ipſemet præcepit, non vt hominibus, aut cōmodū, aut ſpecioſum videtur. Porrò ex his, vt arbitror, liquet, Smythęum iniuris iraſci, vel Caluino præſtanti, nobiliq; noſtrorum temporum ſacrarum literarum expoſitori. Si hæc papiſticis ieiunijs, delectuique ciborum accommodat, vel mihi, licet alijs de eſu ſis ei odio ſim, ſi ad Vota, pręſertim cœlibatus, & monaſtica, quę in eo capite à Paulo tradūtur refero: quū hęc omnia figmēta ſint hōminū, teſtimoniūq; verbi Dei non habeant. Deinde, ſi adeo ſtaret ſententia eius, de Moſaicis ritibus abrogatis iſta eſſe intelligenda, ea cauſa me reprehendere non debuit, qui vouendi ritum, cōtendam, Iudaicam eſſe ceremoniam, quæ apud Chriſtianos hodie locum non habeat. Quocunque igitur ſe vertat, immeritò mecum de his verbis Pauli digladiatur. Attamē, vt omnia quę ibi dicuntur ab Apoſtolo, ſciat non eſſe intelligēda de iudaicis ceremonijs, iuuat aliquos ex Patribus aſcribere, quibus ille tantum tribuendum cenſet, vt ſcripturam ſanctam putet ad illorum amuſsim dimetiendam, non è diuerſo, eorum ſententias ſcripturæ norma examinandas. Chryſoſtomus illic habet, *iuxta traditionem, iuxta elementa mundi, & non iuxta Chriſtum.* Tandem correptionem vtitur, propter obſeruantiam dierum, Solem & Lunā vocans, quemadmodum in ea, quę ad Galatas eſt dixit: *Quomodo denuo conuertimini ad infirma, & egena elementa?* Non dixit autem iuxta dierum obſeruantiam, ſed totum omnino pręſentem mundum innoluit, vt vilitatem oſtenderet. Si enim mundus nihil valet, multo minus valebant elementa. Et mox: Concuſsis primum Gentilibus obſeruationibus, tūc & Iudaicas aufert. Nam plura obſeruabant, & Gentes, & Iudæi, ſed illi quidem ex

Chryſoſt.

dem ex philoſophia, iſti verò ex lege,&c.Iam iſta declarant ſatis atque abundè, non omnia, quæ ibi perſtringuntur,ad legales ceremonias, pertinuiſſe,vt iſte ſibi fingit. Hæc habet Chryſoſtomus,quę iam retuli,homelia ſexta.Verùm poſtea in ſeptima ſubdit, interpretando illud, in humilitate,& ſuperſtitione angelorum:*Sunt nonnulli qui dicunt non oportere per Chriſtum reconciliari,& ad patrem accedere,ſed per Angelos*, &c. Iſtámne opinionem tribuet Smythæus Veteri Legi Moiſis? Cedat locum,Vnde tantum nefas colligat,quem ſi dare non poſsit, fateatur liberè,hìc reprehendi hominum inuenta, quorumcunq; illa fuerint,Et mox idem Chryſoſt. ibidē, *In his quæ non vidit incedens: Angelos enim*, inquit, *non vidit, & tamen ita afficitur illorum ſuperſtitione, ac ſi vidiſſet,&c.* Atque rurſus,*Iuxta præcepta, & doctrinas hominum. Quid dicis? inquit: Etiam ſi Legē obijciat, ea tamen ipſa iam deinceps humana doctrina eſt,elapſo videlicet temporis ſui præſcripto: aut hoc ideò dicit,quod illam corrumpebant,aut traditiones Græcorum taxat. Totum,inquit,humanum dogma eſt,&c. Verbotenus,inquit,nō efficacia,non ipſa veritate.Itaque etiamſi ſermonem ſapientiæ habueris,auerſamur. Videtur enim talis religioſus quidem eſſe & modeſtus, corpuſque contemnere. Non aliquo honore,ad expletionem carnis: Deus enim corpori honorem ſuum contribuit,ipſi verò illo non cum honore vtuntur.Ita ſolet .n. quando dogma attinet, Ignominia,*inquit, *carnem afficiunt, priuantes illam honore debito, & poteſtatem conceſſam auferentes: nec permittentes:vt ſpontaneè illi imperetur.Carnem Deus honeſtauit*, &c. Hæc ex Chryſoſtomo retuliſſe ſit ſatis. Nūc aliquid ex Ambroſio licet colligere, quo magis iſte vel ex ſuis ipſius teſtibus,ſe falſum intelligat. Exponit illud, in humilitate animi, & ſuperſtitione Angelorum, & ait:*Quod ſuperius ſub nomine philoſophiæ cauendū monuit,nunc apertius docet obſeruandum,ab his,qui terrenæ ſapientiæ ſtudentes hæc colēda*

Ambroſius.

A *aſſerunt,quæ ob[illegible]tibus adiacent, vel apparent,vt horum detentæ culturis animæ ſub firmamento teneātur obligatæ,ne ſe ſupra firmamentum tendant ad ſuperiores cælos ad Deum omnium adorandum*,&c.Dic obſecro Vtinam Lex Dei præcepit in Veteri Teſtamēto,vt viſibiles creaturæ adorarētur,quod hic reprehendi aſſerit Ambroſius? Et mox: *Rurſum de Iudæis dicit,quia & ipſi ſub elementis ſeruiunt,non elementis*. Hoc loco de paganis. Et poſt hæc:*Vſus enim culturæ ipſarum interitū generat,quia* B *præcepta, & doctrinæ non Dei,ſed hominum ſunt, in quibus vana ſpes eſt: quippe cum ea aduerſus creatorem ſuadebit error humanus,vt prohibens ab vnius Dei fide multorum deorum ſuperſtitionem inducat*. Et mox: *Hinc ſe ſapientiæ rationem habere putant, quia traditioni humanæ nomē religionis applicāt, vt religio appelletur,cum ſit ſacrilegium*. &c.Ex his iam manifeſtè apparet,quam iſte ſine iudicio,& inſanè Caluinū & me proſciderit, cū ſui iudices ſacroſancti illum condemnent,& eum locum Pauli non in C vniuerſum de ritibus Moſaicis doceant intelligendum. Ignoſcat hoc loco mihi lector, quód præter inſtitutum ſim eum remoratus in adducendis Patribus, cum decreuerim certo quodā loco de his agere,nimirum,quādo meā aſſertionem ab iſto rabula, ſcripturis, & rationibus firmiſsimis,& ſolidis defendiſſem. At nunc videor quodāmodo non ſtetiſſe pactis:quod certè fateor non debuiſſe fieri,cum talia ſim pręfatus. Sed,vt verū dicam,temperare mihi non po- D tui,cū iſtum ſentirē adeò petulāter de hoc loco Pauli nobis inſultare: cū tamē & ipſum verborū cōtextū,& Patres contra ſe habeat Quare ſi vocaui ἐθελοθρησκείαν Vota veſtra, rectè feci:quia ex voluntate humana, non ex verbo Dei cultū vouēdi nunc vſurpatis: & per veſtram paupertatem, obedientiam, ieiunium & cœlibatum, quę vouetis,corpora ignominia afficitis,& ſuo deſtituitis honore.

OBIECTVM X.

N*Ec minori impudentia, & impietate aſſerit,obniti vouentes legi diuinæ, quo ſuas traditiones obſeruent. Nam quod attinet ad votorum nuncupationem, hominis non eſt traditio vouere,ſed conſilium Chriſti,& Pauli. Quoad redditionem eorundem ſemel Deo nuncupatorum, præceptis Dei obſtricti tenentur vouentes, vt quæ vouerint,perſoluant:iuxta hos locos Scripturæ:* Cum votum voueris Domino Deo tuo,non tardabis reddere,*&c.* Redde altiſsimo vota tua:Vouete,& reddite Domino Deo veſtro,omnes qui in circuitu eius offertis munera. Si quid voueris Deo,non moreris reddere:diſplicet enim ei infidelis & ſtulta promiſsio:ſed quodcūq; voueris, redde. Celebra Iuda feſtiuitates tuas,redde vota tua. Ruina eſt homini deuotare ſanctos,& poſt vota retractare. *Præterea multos huius generis locos,qui continent neceſſariò debere vota Deo nuncupata ſemel reddi. Eu[illegible] ſit ſatis itaque perſpicuum,vouere non eſſe reniti diuinæ legi,quó contra eam ſtatuantur vllæ hominum traditiones,&c.*

DEFENSIO.

MIrum eſt, quomodo negare audeas, vota E nūc eſſe humanas traditiones,ſed vt conſilia Chriſti & Pauli affirmes habenda:cū neq; Chriſtus,neq; Paulus vllam eorū mentionē vſquā faciāt. Cōſulūt quidē his,qui poſsūt vt cœlibes viuant,aut virgines,ad regnū cœlorū promouendum. Voti aūt neuter eorum verbū alicubi fecit. Multa ſanè loca citat Smythęus de votis nuncupatis fideliter perſoluēdis: at nullū ex nouo Teſtamēto adducit,de quo tātū in pręſentia cōcertamus. Quis vnq illi negauit fuiſſe vota perſoluēda,modò iuſta eſſēt,quā diu facultas vouēdi fuit integra, & ratione tēporis in vſu mānſit? Ideo aūt ego dixi,eos q hoc pacto vouēt, ſe diuinę legi ſubducere, quoniā ſi quē videris ſacrificū,aut monachū impudēter ſcortantem, illumq; moneas vt deſiſtat,vel ſi nō poteſt cōtinere,vt vxorē ducat iuxta pręceptū à Deo per Apoſtolū promulgatū,ſtatim reſpōdēt,id ſibi nō licere, quod ad cœlibatū ſint aſtricti p votū. Si ego hîc mētior,neq; talia reſpōſa vt q dātur bene monētib.argui nō recuſo At ſi frequēter hoc

accidit, Smytheũ cõcedere oportet, se pharisæũ esse, qoi hominũ traditiones velit plus valere, q̃ diuinã legẽ. Certè negare nõ poterit, Deũ mãdasse parẽtes honore afficiẽdos: filiosq; astringi diuino p̃cepto, vt illis obediãt. Cui⁹ mandati si admonueris iuuenẽ, qui parẽtib⁹ inuitis monasteriũ sit ingress⁹, & Abbati vooerit obedientiã, nõne respondebit, & quidẽ piè, si Smytheo credimus, iam voti religione se impediri, ne patri obtẽperet? Quid est igitor propter humanas A traditiones legẽ Dei cõtẽnere, si hoc nõ fuerit? Proinde hîc humana temeritas bis decipitur. Primùm in eo: qood iudicat vota, de his nuncupata, quæ Deus prohibuit, firma esse, cum nullo vnquam tempore fuerint rata: quemadmodum est, non obedire parentibos, & cœlibẽ viuere, si continere nequeas: Deinde, quod eo tempore vouere audet quando iam genos illud cultus diuini est abolitum.

OBIECTVM. XI.

SI dixeris mihi, quod Lutheri cũ sis mysta, & discipul⁹, dicturum te nihil dubito, neminem absque Dei haud vulgari dono posse continentiã colere & tueri, tecum hoc nomine digladiari non libet: quando non sum nescius libro Sapiẽtiæ hoc prodi nobis axioma, & proloquiũ. Nemo potest esse cõtinẽs, nisi De⁹ dederit. *At quid tũ postea? Nũ hinc probè collegeris rũpẽda esse vota cõtinentiæ? aut fas esse sacrificis, & nonnis matrimonia cõtrahere? Certè indoctissimũ esse oportet, qui eiusmodi ex eo loca nectere conetur syllogismũ. Nemo potest credere in Christũ, sperare, resipiscere, Deũ & proximũ diligere, forti & infracto animo aduersa perpeti, mandata Dei obire, aut denique quicquã peragere boni, citra Dei opẽ & auxiliũ, ergo hæc nõ sunt iuxta tuã ratiocinãdi normã à nobis sedulò præstãda. Quis hoc pacto colligat vnquã cui pect⁹ sapit? imò caput nõ habet opus, vt helleboro purgetur? At hæc, inquis ad salutẽ sunt necessaria, atq; à Deo præcepta, & propterea Dei, quò ea seruentur nulli deerit patrociniũ. Huiusmodi quiddã non est continenter viuere perpetuoq; vxoris carere amplexu Cæterum impudentem, & pudere nescium esse oportet, qui eat inficias reddenda esse vota necessariò cuiuis, qui ea Deo nuncupauerit, postquã tot tamque conspicui extent de hac re in sacris biblijs loci, qui hoc clare doceant, & magis peccet qui Deo, quàm qui homini non seruet fidem: peccetq; qui adulterium admiserit, quod fidem vxori præstitam non liberet. Vouere necne velit, cuilibet integrum esse nemo nescit. At non item vota persoluere semel data, &c. Quod verò nulli desit castè viuendi facultas, vtcunque is ad libidinem sit propensus, vel illud mea quidem sententia affatim reuincat, quòd Paulus testatur, Deum neminem pati tentari suprà id quod potest ferre, sed facere vnà cum tentatione prouentum, vel exitum, vt queat sustinere* .1 *Corinth.* 10. *A quo nec illud Genes. est alienum, nempe,* subter te erit appetitus tuus, *nimirùm sceleris designandi, aut patrandæ cædis fraternæ,* & tu dominaberis illius. *Nam si mihi continenter iuxta votum meum non liceat traducere vitam, sineret me Deus tentari, supra id quod ferre liceat, nec faceret tunc cum tentatione exitum, seu prouentum, vt queat tentationi mens mea resisti, eamque vincere. Rursus si nequeo, vt maximè velim, omnemq; intenderem conatum concinentem transigere vitam, consectarium esset me inuitum ac reclamantẽ peccare, neq; sub ditioni meæ peccatum, & Dominũ me illius non esse, quod pugnat ex diametro cũ Geneseos citato loco: nec cum illo solo, sed cum compluribus alijs locis, quæ produntur in sacris voluminibus. Errant itaque qui inficiantur homini non esse integrum, vitam traducere cælibem & perpetuò continentem.* Et mox: *Quamobrẽ da operã cãdide lector, nõ indiligenter vt castè viuas: adhibe libidinis designãdæ antidota: propelle procul, quæ ad eã designãdã extimulet, pelliciãt, adigãt: aut cũ cõtinẽtia sit, vt alia omnia bona, Dei mun⁹ hãc quoq; ardẽtib⁹ à Deo efflagita votis: & tũ demũ nõ est, quòd ambigas, te traducturũ quaten⁹ fuerit necesse vitã. Nã Christ⁹ dixit,* Petite & accipietis, *& rursus:* Quodcũq; petieritis patrẽ in nomine meo hoc faciã *Paulus dicit se omnia posse in Deo, qui eũ roborat. Deniq; ille testatur se ter Deũ rogasse vt sibi auferretur stimul⁹ carnis, ac Deũ sibi respõdisse,* sufficit tibi gratia mea, nã virt⁹ in infirmitate p̃ficitur. *Indicant ista, posse hominẽ cõtinẽter viuere modo velit, idq; dũ sedulo precib. à Deo impartiri sibi ambierit. Noli ergo posthac cõqueri falsò de naturæ imbecillitate seu de carnis tuæ in malũ propẽsione vt hãc tuæ libidini obtẽdas, causerisq; per eã tibi integrũ nõ esse cõtinẽter degere vitã, sed tuã poti⁹ incusa, et traduc supinitatẽ atq; inertiã qui id nolis, quod possis, modò tuo volueris fungi afficio, vt par est, & licet. Cæterũ hic cõuenio, cõpelloq; Lutheri assechas, & consectaneos quid captarẽt cõsilij, aut quid agerẽt, si postquã vxores duxissent, illis nõ liceret per morbos reddere debitã beneuolẽtiã, aut fugã arriperẽt, aut deniq; aliter cõtingeret, vt cũ his rẽ habere nõ foret integrũ? Nũ causẽtur hic nõ posse se cõtinẽter viuere, & ideò vxores alias priorib. adhuc superstitib., atq; aura vescẽtib. ætherea, liceret sibi ducere, citra omnẽ cõsciẽtiæ læsionẽ, atq; pietatis iacturã? Arbitror illos nõ esse vsq; adeò demẽtatos, vt hoc illis venerit vnquã in mẽtẽ vtcũq; fuerint in multis crassissimè lapsi. Verũ abũde hacten⁹ de his locis disseruim⁹, nũc ad reliqua progrediamur: atq; illud Christi à Matthæo hic proditũ verbis, breuiter expediam⁹.* Nõ omnes, inquit, *Christ⁹* capiũt verbũ hoc, *scilicet de sui castratione p̃ perpetuã cõtinentiã propter regnũ cælorũ.* sed quib. datũ est. Qui potest capere, capiat. *Verba hæc miserè sunt à Lutheranis detorta à suo genuino ac natiuo sensu, ad dogmatis sui assertionẽ, quod euulgarũt aduers⁹ cleri cælibatũ, cũ illa hũc statuãt, ac cõfirmẽt: tãtũ abest, vt deijciãt, atq; infirmẽt eũ, vt Lutherani splẽdide atq; impudẽter mẽtiũtur. Nã quòd nõ omnes sint capaces cælibat⁹, aut perpetuæ cõtinẽtiæ sed illi duntaxat, quibus datũ est à Deo cõtinẽtiæ donũ, nemo it inficias. Sed hinc posse statui clericorũ cõnubia esse licita, nemo germanè pius vnquã dederit: quippe quòd qui castè & cõtinẽter nequeat viuere, inueniri possit nemo.* Et mox: *At id, inquiũt, quod illicò appingit Christ⁹, nẽpe: Qui potest capere, capiat, deterrẽtis est, ac dehortãtis ab ineundo ac capessẽdo hoc tã arduo vitæ instituto.* Et mox: *Nõ est aũt quod putet quispiã violẽti⁹ esse atq; coacti⁹ in hũc locũ interpretamẽtũ, quãdo posse, et nõ posse, pro eo quod est velle et nolle accipim⁹. In plurib. n. scripturæ locis necesse est vt ingenuè fateamur, si velim⁹ illorũ genuinũ assequi sensũ hoc gen⁹ expositionis admittere. Nã cũ ait Christ⁹,* quomodo potestis bona loqui cũ sitis mali. *ac rursus:* Nõ potest mũd⁹ odisse vos. *posse, ac nõ posse, pro velle & nolle vsurpauit. Vt illud est, nõ potuisse illic Christũ facere signa, propter eorũ qui acciperẽt incredulitatẽ. In hãc sentẽtiã Christ⁹ loquut⁹ est illud Ioannis* Quare loquelã meã nõ agnoscitis? quia nõ potestis audire sermonẽ meũ: *hoc est, quia nõ vultis audire, tũ liceat. Haud se-*

fens

cus accipi debet illud Ioan. 12. Propterea nō poterāt credere. *Nā Ioan. 5. legim⁹ Christū adscripsisse incredulitatem istorū Iudæorū eorū volūtati, cū dicitur,* Nō vultis venire ad me, vt vitā habeatis, *&c. Potestis venire ad me per fidē & resipiscentiā. Sed cū liceat, non vultis. Alioqui quorsum attinuisset Christum illos toties ad credendum extimulare, si integrum non fuisset illis credere? Adde quod aliâs in crimen non fuisset illis vertendum, quòd non crediderint, nisi licuisset illis credere. Postremò potuisse illos credere, sed noluisse, vel illud Christi est argumento, quod prodit Matthæus his verbis:* Hierusalem, Hierusalem, quoties volui te congregare, sicut gallina congregat pullos suos sub alis, & noluisti? *Nam si congregari non potuissent hi vt libentissimè, & maximè voluissent, Christus, quem hoc latêre minimè potuisset, quippe omniscius est, in quo & omnes thesauri scientiæ sunt reconditi, nunquam id operæ insumpsisset, vt eos colligeret. Proinde posse, & non posse, pro velle, & nolle, sumi his locis necesse est, quemadmodum in his quoque:* Non potero celare Abraham quę gesturus sum. Non potero facere quicquā, donec ingrediaris illuc. *Quocirca quisquis velit, ac sedulo petat gratiā et donū continentiæ, potest vitā transigere continētē: vt hoc telū, quo suas nefarias Lutheristæ tutati sunt nuptias, illorum iam manibus sit prorsus excussum. Ac propterea videamus iam, quibus adhuc in hoc certamen descēdentes se defendant armis. Paulum adeunt, atque ex eius armario petunt, quibus armati pugnant.* Propter fornicationem vnusquisque suam vxorem habeat. *Hic immeritò atque vanè acclamant isti veluti re grauiter & feliciter peracta, illud Ouidianū,* Dicite io pæan, & io bis dicite pæan, Incidit in casses præda petita meas. *Nam nihil dubito, quin doctissimus quisque audiens semel aut lectis, quæ isti in hunc locum comminiscuntur, depromuntque ex illius deprauato sensu dictum ut sit illud Plautinum:* Pulchrè dixti, belle narras: *quæ ille de re dictu vehementer absurda solebat vsurpare. Verum his missis, rem expediamus. Habent isti persuasum, aliisque conātur persuadere, Paulū hoc loco sensisse, liberum esse atque integrū cuilibet cōtrahere matrimoniū, quando insita libido eū pellexerit ad Venerem: cum Apostolus nihil huiusmodi vel somniauerit, vt qui nuptias his verbis nec præcepit, neque consuluit, quippe quòd horum vtrūque ex diametro pugnet cum his, quæ mox apud eū sequūtur. Nōnne dissideret Apostolus à seipso, pugnātiaque nō iniuria extuisse diceretur esset, si nuptias aut præcepisset, aut consuluisset, cum virginitatē consulit dicens:* De virginibus præceptū Domini non habeo, consiliū autem do, *deinde optat omnes sibi esse similes, id est, virgines. Nōnne ibidem hortatur vt mares, & fœminæ, qui liberi et soluti sunt à vinculis connubialibus, his nolint alligari? Quomodo itaque aut consuleret, aut iuberet nuptias celebrari? Cum dicit,* propter fornicationem vnusquisque vxorē suā habeat, *&c. Nōnne ergo cuique obscurū esse potest, quàm hic tota, vt dici solet, via, totoque cœlo aberrent isti egregii ardeliones, atque insignes Christianorum Epicuræi, dum locum hunc per capillos, vt aiunt, renitentem trahunt? Sed longe aliud sensit Apostolus, nimirum, non esse his, qui paganismo deserto, sua nomina Christo dederant, diuertendum à suis vxoribus quas duxerant antequā Christianismū fuerant amplexi. Hoc enim multis persuasum erat necessariò faciundum, ne quo alii hæserunt plurimum, ac propterea per literas Paulum consulebant, quid esset illis faciēdū, cū causa cōtinentiæ vel religionis prætextu, deserendæ essent suæ vxores an retinendæ? Quib. respondet Apostolus, bonū esse, hoc est, cōmodū esse, & expedire, mulierē nō tangere, hoc est, à reddenda debita beneuolentia, etiā sua ipsius vxori anteà ductæ penitus abstinere, vt molestia mulieris & sollicitudine vacuus, quietius atque commodius Deo inseruiret. Cæterū ne stuprum designet, aut adulteriū patret, habeat, hoc est retineat atque vtatur ducta prius vxore, adeò, vt hic nihil prorsus sit scriptum de ducendis vxoribus, sed retinēdis tantum & non deserendis causa religionis illis cōiugibus, quas ante susceptum Baptisma, & initum Christianismū duxerūt. Et proinde locus inductus nihil omnino suffragatur Lutheranorū exitioso dogmati, quo contendunt sacrificis licere vxores ducere. Et mox: Quid quòd ἔχειν, quo hic verbo vtitur Apostolus non habere tantum, sed tangere, iunctà esse, hærere tenaciter, adhærere, aut coniunctum esse significat? Vt vel eius etymologia ostendat verba fecisse Apostolum, de tenaciter adhærendo vxoribus prius ductis, deque illis non abiiciendis, non deducendis. Postremo hoc manifestissimè conuincit vel ipse Pauli contextus, vt qui hæc habet è vestigio post adductam sententiam à Lutheranis, qua asserunt sacerdotum connubia.* Vxori vir debitum reddat, similiter autem vxor viro. Mulier sui corporis potestatem non habet, *vt nimirum absque eius consensu abstineat à reddendo debito, sed vir.* Similiter vir corporis potestatem non habet, sed mulier, *vt citra eius consensum non liceat illi continenter viuere, &c.* nolite fraudare vos mutuo. *Nonne monstrant hæc Paulum in exordio illius capitis disseruisse de habendis id est, retinendis vxoribus? Id quod vel irrefutabiliter conuincet, quod Apostolus ipse Sole clarius ostendit, se disseruisse de cōiugatis, quādo prælatā sententiā sub his verbis sētētiā cū hæc adiūgit.* Dico aūt nō nuptis & viduis: bonū est illis si sic permāserint, sicut & ego, quòd si se nō cōtinēt, nubāt, &c. *Et mox Cōtexūt rursus hūc, si diis placet, syllogismū plane elūbē, et beateū. Paul⁹ ait,* Vnusquisque donū suū habet ex Deo: Vn⁹ quidē sic: *hoc est, vt cōtinēter viuat et virginitatē tueatur: ali⁹* vero sic, *hoc est, vt ducat vxorē, cūque ea ducat castā vitā: ergo nō licet omnib. cōtinēter perpetuò vitā traducere, quia nō omnib. est illud cōtinētiæ donū impēsū, vt hic vult Apostol⁹. Quàm futilis sit, & imbecillis hæc ratiocinatio, ostendit huius Paulinæ sententiæ natiuus sensus: de quo fateor perquā libenter cū doctissimo quouis interprete, virginitatē esse donū Dei pariter atque nuptias, seu castitatē cōiugalē, vt vult hoc loco Paulus. Vtrūque à Deo poscēdū, nec dubitā cū, quin ille, qui est in omnes inuocātes eū in veritate, professione atque benignitate votis nostris annuet, iuxta illud Christi,* Petite & accipietis, *de quo fusius suprà.* Et mox: *Struūt præterea mei antagonistæ, & colluctatores rationē ex his Apostoli verbis,* Quòd si se nō continēt, nubāt: melius est. n. nubere, quàm vri. *1. Corinth. 7 Loc⁹ iste irrefutabilis videtur meis aduersariis Luthers cōsectatorib. cū perline fuerit, atque facile refutare cōtextū ex eo quemuis syllogismū. Nā vult vt mulieres nōdū nuptæ, ac viduæ, quæ se nō cōtinēt, nubāt, ne pertrahantur ad scortationē. Quid tū postea? Nū ideò cōuincas, vt virgines Deo consecratæ ac nuptæ, atque sacrificii post nuncupatū Deo Optimo max. votū perpetuæ cōtinētiæ, matrimonio sese dedāt, alligēt, & nstringant? Non certè, cùm verba Pauli solùm pertineāt ad non pollicitos, neque voto astrictos, etc.* Et alibi: *Aliū nobis struxit Petrus syllogismū, oppidò quàm ineptū, et indoctū, hoc pacto:* Illud tantū vouēdū est, quod est in nostra potestate sitū: sed huiusmodi nō est cœlibatus, virginitas, aut cōtinētia, vt quæ sunt Dei dona: ne itaque voueam ea Deo? *Cui primùm hoc respōdeo, nō ignorasse priscos illos integerrimos patres vtriusque testamenti, hæc Dei munera esse, haud secus quàm omnia bona. Roga igitur illos cur vouerint, quod nō erat illis liberū præstare, aut*

quod non erat situm in illorum potestate. Nunquid non exigebat ab illis Deus votorum suorum redditionem, vt supra diximus? At exigitne ille aut mala, aut quæ scit penes hominem non esse præstare? Deinde consulit Scriptura vota cum ait: Vouete, & redidte, *Christus, & Paulus. At consulunt hi illicita? aut quæ persolui nulla parte ab homine possunt? Denique votum, quod nuncupant homines Deo, dum Baptizantur, & fides, spes, charitas, ac reliquæ virtutes omnes, vt omnia piè facta sunt dona Dei: non possunt itaque præstari à nobis, aut nō est penes nos potestas ista præstādi. Nam si pondus habebit ista tua collectio, eodē modo ista mea nō carebit, quando neruus tuæ collectionis in hoc situs est quod continentia sit donum Dei & ideò non esse in nostra potestate posita. Verū est itaque cōtinentiā ac virginitatē esse donū Dei, iuxta id Sapientiæ 6.* Et vt sciui, quoniam aliter continens esse non possem, nisi Deus det, & hoc ipsum erat summa sapientia scire cuius esset hoc donum, adij dominum, & deprecatus sum illum. *Docent hæc verba non modò continentiā esse donū Dei, sed etiam illā ab eo precibus esse ambiendam & postulandam. Id quisquis ardenter, indesinenter, ac piè fecerit, non patitur repulsam, sed exorabit indubiè iuxta illam Christi pollicitationem,* Petite, *&c.* omnisqui petit accipit. *Ac rursus Iacobus ait:* Si quis vestrum indiget sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter & nō improperat, & dabitur ei. *Proinde licet continentia ac virginitas sint dona Dei, sunt tamen in nostra sitæ potestate, quemadmodum omnia benefacta, quatenus licet illa impetrare precibus à Deo, atque facultatem obseruandi eadem, semel nuncupato de his voto. Excussum est itaque è manib. Petri hoc telum, &c.*

DEFENSIO.

NVlla fermè alia pars huius quæstionis est in qua iste antabata cōtendat verbosius. Sed nō secus illi accidit atque his qui per labyrinthū errant. Nam quò magis proficiscuntur, eò magis & perturbantur, & sibi ipsis exitū impediunt. Cum negare nō possit virginitatem & cœlibatum dona Dei esse, videtur id sponte, & vltrò velle fateri. Sed, vt vides, optimè lector, ita hæc dona Dei esse concedit, vt tamen ea omnibus, dari existimet necessariò, modò ea velint, & petant: Semperque clamitat ea posita esse in B nostra potestate. Quare concludit: neminem esse illis frustrandum, si ea precibus nitatur impetrare, ac in eis acquirendis laborem non recuset impendere. Hæc planè summa est eorū, quæ nobis modò sophistica huius loquacitas proponit examinanda. Primùm valde admiror istum parum consideraſſe inter dona Dei notissimum & vulgatum discrimen: quod ego tradidi sæpius cum docerem, et is modò retulit, quamuis imperfectè, vt solet cætera. Dico itaque aliqua C dona Dei ad salutem esse necessaria, atque ideò ea ratione omnibus Christianis communia: de quibus etiam generalis in sacris literis extat promissio, vt fides, spes, charitas, patientia, & alia id genus. E diuerso autem sunt quædā ad salutē nō necessaria, vt prophetia, genera linguarū vis edēdi miracula, sanādi ægrotos, &c. Quæ vt peculiaria sunt, neq; dātur omnib. neq; omnib. credētib. omniq; tēpore promissa fuerūt. Cū itaq; verū sit castitatē, si sumatur in vniuersum, vt D est cœlibum, virginū, & coniugatorū, necessariā esse ad salutē, & ponere ad primū donorū gen9, Ideò quilibet pro ea impetrāda debet orare magna fiducia, quòd æternus pater eā sit electis cōcessurus: prout illā existimauerit cōducere, aut in cœlibatu, aut in virginitate, aut in matrimonio. Nec est cuiq̄ nostrū quicq̄ Deo præscribēdū. Nā ad quascūq; partes vel species castitatis iā enumeratas descenderis, nulla earū est ad salutē necessaria. Imò virginitas & cœlibatus inter do- E na Dei singularia censentur, quæ nequaq̄ omnibus conueniant, neque omnibus præcepta sint. Propterea si quis ea precibus conetur impetrare, fortasse laborabit incassum, quod illū hominem Deus, vt fieri potest, decreuerit sanctū colere matrimoniū, vt de multis patriarchis in ve-

A teri Testamēto negari non potest. Hanc distinctionē cū Smytheus nunq̄ didicerit, aut attētè cōsiderarit, omnia disputādo cōfundit, atq; passim turpissimè aberrat: multaq; referuntur ab eo longè aliter, q̄ ego vnq̄ vel dixerim, vel cogitauerim. Putat me ita colligere: Castitas virginū aut cœlibū est donum Dei, igitur rumpenda sunt vota: cum à me prorsus aliter dictū sit, nempè. cœlibatus est donum Dei nō cōmune omnib fidelib. non ad salutē necessariū, igitur B cœlibatū nō debemus vouere. Quòd autē ipse dicit me concludere, huiusmodi vota rumpenda esse cum opus fuerit, equidem non negarim ex his omnibus consequi simul coniunctis. Vota enim de his rebus nuncupata, quæ promittenda non sunt, haberi debent apud Deum pro irritis. At istam huius quæstionis partem modò non agitaui: postea de illa fauente Deo, quantum necessitas requirit, videbimus. Sed iste magnus dialecticus, quæstionem, quam ap C pellant, Quia est, cum quæstione an est, permiscet. Primùm ego tractandum suscepi, an votum inter Christianos dandum sit: postea, an hæc vota cœlibatus nuncupata, rata sint necessariò seruanda. Quare licet id, quod ipse infert, ex omnibus partibus antecedentis iam à me declaratis, sed ab ipso non expositis, consequatur, ipse tamen bis peccat. Primùm quod antecedens, non totum, neque distinctum, sed confusum & mutilatum arripit: deinde D quòd non in tempore mihi hæc obijcit, quum id, quod ab eo inducitur, non sit à me dictum, nisi cum prius, quæ modò tractantur exposui, ac dilucidaui. Est itaque mea ratio, sicuti dixi. Cœlibatus est donum Dei singulare ad salutem non necessarium, non omnibus commodum, neque omnibus commune, igitur nullus ipsum debet vouere, præsertim liberè, absolutè, absque vlla conditione: cum ignoret, an status huiusmodi saluti E suæ conueniat, vel posthac semper possit congruere. Deinde quàm est illud extra oleas, cū dicit, credere in Deum, sperare, proximum amare, patientes esse in afflictionibus, & alia id genus, absque Dei ope non possumus, ergo ista non sunt, iuxta meam sententiam sedulò præstanda. Primùm vide, quomodo se torqueat. Ego ex

Ego ex illo antecedente integro & perfecto cōficio: igitur cœlibatus non est vouendus. Ipse veró concludit, ista non sunt à nobis seduló præstanda. Profectò nunquam ego docui, cœlibatum, ab his qui donum eius habent, & eo bene vti possunt, non esse præstandum seduló: Verùm tradidi non vouendum. Cur tu argumentaris, ergo ista non sunt à nobis seduló præstanda, cum dicere debueris, non sunt vouenda? Fortasse hoc dicere noluit vir circunspectus, ne secum pugnaret, qui superius dixerit, nos ideó nó vouere dilectionem inimicorum, quód Lege Dei ad illa astringamur, sed interim nisi hoc pacto concludat, nihil contra me dicit, cum ego non de obseruatione, sed de voto agam. Quod si hoc loco sit vtus hac vafricie vel astutia, attamen infrà sententię suæ oblitus, mihi obijcit, nos in Baptismo hæc omnia bona vouere: quæ cum non sint in nostra potestate, non erunt, vt concludit, iuxta meam rationem seruanda. Quá stultè ista conferuntur cum cœlibatu? cum, vt liquidò apparet, hæc ad salutem sint necessaria, & omnibus, qui verè Christiani sunt, communia. Quid cum ea facit similitudo eorum, quæ tam diuersi sunt ordinis? Præterea iam affatim docui superius, nos in Baptismo propriè non vouere, nisi per votum intelligas aut preces aut ardentissimum desiderium ea præstandi, quæ ad regeneratum in Christo pertinent. Ideoque fidem, spem, charitatem patientiam, & consimiles virtutes, cum requirantur necessariò, & sint perpetui fructus regenerationis, omnes fideles pro virili præstare debent: nunquam tamen, vt ego iudico, voto vllo sunt nuncupanda: siquidem ea, velimus, nolimus, Deo debemus. At contendit parem voti quoque debere esse rationem, quoniam reddere votum nuncupatum, ad salutem necessarium est, vt multa loca scripturæ attestantur. Et si fidem hominibus datam violasse, crimini vertitur, vt in adulterijs, multo magis id est, in his damnandum, qui Deo non reddunt, quæ vouerint. Sed quia vt asseruimus vota in nouo Testamento locum non habent, quomodo sunt persoluenda? Primùm necesse est, vt aliquid extare demonstres, postea poteris progredi ad ostendendum, quæ de illo existimas credi oportere. Idcirco tantisper irrita erit tua probatio, quoad reliqueris ambiguum, an votum concedendum sit Euangelij tempore. Neque mihi probes id oportet hominum verbis, quoniam ritus & cultus Domini, verbo quoque diuino confirmandi sunt. Potuissem vno verbo etiam respondere, vota ea non esse retinenda, quæ de his nuncupantur, quæ vouere non licet, quemadmodum fuit in Lege veteri de primogenitis, & hodie sunt, vester cœlibatus, paupertas, & obedientia. Sed quoniam hoc in altera parte assertionis tractandum differo, ideó in responsione, quæ iam allata est, acquiesco: nimirum, quód cum nostro tempore, non sint vota coram Deo rata, ideò frustrà de illis persoluendis agitur. Quòd non ita est de adulterio, aut de perfidia in homines cōmissa: quia ista literis cum noui, tum veteris Testamenti, &

In Baptismo non dicimur propriè vouere.

A damnantur, & prohibentur. Non enim ad ceremonialia, vt loquuntur, sed ad moralia præcepta pertinent. Concedo itaque non inuitus, eum qui à Deo deficit, longè grauius peccare, quàm qui vxorem adulterio fallit. Verùm hoc, quid ad votum facit? Monent quidem nos diuinæ literæ spiritnale matrimonium inter Deū & fideles eius iniri, quemadmodum, quoad corpora, inter virum, & vxorem. At quód aliquid sub Euangelio Deo vouendum sit, nihil prorsus habent.

B Et quęcunque testimonia Smythæus adducit, semper ea ex veteri Testamento ad causam deriuat. Idemque, dum citat diuinas scripturas, partim adducit ea quæ contra se faciunt, partim ea, quæ à causa sunt quàm remotissima. Paulum scio ad Corinth. pijs hominibus spem facere, Deum non permissurum, vt vltrà vires tententur, non quidem proprias: nam quoad eas tentatio quamuis leuissima nos valet illico prosternere. Verùm intelligendus

C est Apostolus de viribus à spiritu sancto collatis, quæ suppeditantur copiose Dei electis, ve supra modum non tententur: & ipse Deus est qui cum tentatione facit exitum. Quæ sententia ita pro me facit, vt ad meam causam nihil dici potuerit accommodatius. Quando aliquis viuendo cœlebs sic tentatur, vt aduri cœperit, videatque suæ castitati periculum imminere, Deus illi sanctum parauit matrimonium, vt ibi certum & fidelem exitum reperiat in tentatio-

D ne: neque patitur Deus tentari eum, suprà quàm valeat. Smythæus intelligit, quis donum largietur cœlibatus: ego verò alterutrum dico futurum: vel ignes cupiditatis noxios in ipso Deus restinguet, si eum cœlibem voluerit, vt in suscepto instituto valeat perseuerare, Dei gloriam & Euangelium promouendo, vel pacem eius conscientiæ in sancto matrimonio concedet. Quid veró huc faciat locus ex quarto capite Geneseos, *Ad te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius*, nemo facilè intelliget, nisi qui nouerit, sophistas his verbis abuti ad liberum arbitrium aduersus gratiam Christi constituendum: atque hinc elici volunt, situm esse in manu cuiuslibet, vt appetitus, & cupiditates peccati reprimat, quoties, quomodo, & quando voluerit: & omnes arbitrantur, homines, pro ipsorum voluntate, ac iudicio, dominos esse innatæ prauitatis. Quæ vt sint falsa quilibet in seipso experitur. Verum quidem est, hominem Dei gratia, & spiritu iam regeneratum, sæpius efficere, vt peccatum, quod exscindere non potest, ne in suis membris perpetuó aliquid malè commoueat, mortificetur, &, quemadmodum Paulus dicebat ad Rom. in se non regnet. Verùm vt natura nostra vitiata est & corrupta, hoc homini per seipsum non congruit neque iuxta ingenium, quod à suis maioribus traxit. Deus autem in Genesi, loco abs te adducto, naturæ humanę vitium describit, quando inquit: *Appetitus eius*, videlicet peccati, *ad te*: semper enim prauos illius motus experimur, & vel imprudentes, aliudque agentes, prauæ cupiditates inundunt

Locus ex quarto capite Geneseos.

A quæetiam, ſi gratia Dei oó adſit per Chriſtom, oeceſſariò præualent: niſi velimus, vt iſti Pelagiani ſentiunt, exiſtimare hominem adhuc nó regeneratum, per ſeipſum poſſe vniuerſam Dei legem ſeruare: cootra qoem peruerſum errorem ſcriptura vbique reclamat. Deſcripta itaque hominis natuta, quæ perpetuò à peccato, & illius cupiditatibus agitur, ſubiecit Deus legem, & ioquit, *Dominabris eius*: ita enim per futurum tempus indicatiui modi præcepta Dei B nobis proponi conſueuerunt. *Non occides: non mœchaberis, non furaberis:* Quibus mandatis non oſtenditur nobis, quantum poſsimus, ſed quid faciendum ſit, quidúe à nobis exigatur. At iſti vocum omnium ſignificata ita loco mouent, vt nihil iam natiuam propriamque ſignificationē per eos valeat retinere. Illa periode eſt, *Tu dominaberis peccato, & appetitus eius*, acſi diceretur, potes modò velis, peccato dominari, & ſtimulos eius reſtinguere. Item, *Deum diliges toto corde, tota anima, & omnibus viribus*, eſt his hominibus C acſi dicatur, Potes, modò velis, diligere Deum toto eorde, tota anima, & omnibua viribus. Cum tamen iſta præcepta ſic ponantur, vt intelligamus quid requiratur a Dei lege, quid faciat ad hominom actiones corrigendas. Non tamē ſequitur, neque ſignificatur illis verbis, noſtrûm quemquam per ſeipſum iſta poſſe. Niſi.n. Deus gratia Chriſti iuuerit, vel minimum mandatum nunquam abſoluemus. Data eſt lex ad D cognitionem peccati, vtque nos ad Chriſtum tanquam pædagogus addocat: & quò ſciamus, quid oobis deſit, quidúe à Deo ſit petendum, & oraodum per Chriſtum Dominum noſtrum. Cuius gratiá qui conſecuti ſunt in regeneratione, aliquo modo peccato dominātur, non tamē ita perfectè quemadmodum lex requirit. Atqui ideò ſemper clamāt, *Remittas nobis debita noſtra*, &c. Noruntque illod Ioannis, *quòd ſi dixerimus quia peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt*. Sed redeamus ad pſeudo- E theologum. Chriſtianus iam regeneratus ooo ex ſuis viribus naturæ iam peccato corruptæ, ſed per gratiam Ieſu Chriſti habet, vt libidini adurenti dominetur, ne ſe perdat, aut io damnationem præcipitet: quod in ijs facit, quos ad ſcortationes & adulteria committenda impulerit. Hoc nos libenter damus: qui enim vxores ducunt, nequaquam libidini fræna laxant, ſed honeſto ſanctoque remedio coniugij diui- F nitus inſtituti ſe tuentur: quod cum faciunt, Deo parent præcipienti per Apoſtolum, *Qui nō continent, nubant: ſiquidem melius eſt nubere, quàm vri*, Quare tam loca ad Corinth. quàm verba ex Geneſi adducta, nequaquam perſuadent in manu eſſe omniū, cœlibatum ſeruare. *Tunc*, inquit, *adigar inuitus peccare, ſi non valeo libidini reſiſtere.* Quaſi ducere vxorem ſit peccatum. Ad matrimonium adigeris, quando continere non vales, non ad peccaodum. *Sed obſtat votum: nam ei G qui votum nuncupauit, peccatum eſt matrimonium contrahere*. Verum diceres, ſi modò liceret vouere: & ſi votum de re licita fuiſſet ooncupatum: ſed cum vtraqoe deſit conditio, votum

Præceptis non oſtenditur quid poſsimus, ſed quid faciendū ſit.

non obſtat, quin pareas neceſsitati. Neque id hęc taeendum eſt quàm in eo plurimum fallaris, quòd cùm dicitur, homines per ſeipſos non poſſe mandata ſeruare, aut libidini reſiſtere, aut pudicè agere, concludis eueſtigiò conſequi, reclamantem & inuitum peccare: quod minimè verum eſt. Qui enim ſcortantur, inuiti non coguntur, ſed volentes & vltrò ſe contamioant, & polluunt interdicta libidine. Imò ſi quis tentaret eos impedire, aut reuocare, vehementer iraſcerētur, Atque hæc illorum peruerſa atque effrænata voluntas, ſufficit ad rationem peccati (vt loqountur) actoalia conſtituendam, ad quam non requiritur, vt per ſeipſos queant ſecus agere, hoc eſt, pudicè & continenter viuere. Quot enim ſunt, quæ à nobis volentibus quotidie fiunt, quorum tamen oppoſitum non poſſemus efficere? Nullus ferme eſt qui libenter & cupidè non dormiat, quando à ſomno inuaditur: quamuis nequeat illi non parére, nec in manibus eius poſitum ſit, vt vigilet. Quòd ſi dixeris, hanc quam adduco, eſſe naturæ neceſsitatem, id fatebor. Sed interim addam longè maiori neceſsitate nos eſſe peccato ſubditos, per vitiatam corruptamque originem, quàm neceſsitatibus naturæ ſimus obnoxij. Qui enim ſanam theologiam perceperunt, vltrò confitebuntur: neminem eſſe qui per ſeipſum à peccatis expediri queat: quique ſuis viribus poſsit ea quæ Deo grata ſint, aut vacua peceato præſtare: cùm tamen omnes quicquid agunt, volentes agaot, & non coacti. eaque de cauſa peccatorum qui alieni ſunt à Chriſto, ad tribunal diuinum rei peraguntur. Pij autem, quoniam reclamant, aduerſantur, & dolent, ob multa quæ in ſeipſis perperam fieri ſentiunt, & Chriſto adhærent voluntate, ac ſpiritu, ideo à peccato abſoluuntur: & ea quę natura ſua peccata eſſent, illis oon aſcribuntur. Deinde peccato non concedunt, vt corpore ſuo mortali dominetur. Non enim ſpiritu ac mente vnquam probant ea, quæ cum lege Dei pugnare intelligunt. Non itaque ſequitur, vt aduerſarij putant, ex infirmitate vel impotentia liberi arbitrij, quempiam inuitum, coactum, aut reclamantem peceare, præſertim quoad externa facta: ſancti enim, veluti diximus, quando naturali ſe impetu vinci ſenſerint, commoueri & aduri, non ita patiuntur cupiditates in ſe vincere, vt adulterijs, vel ſcortationibus ſeſe contaminent: ſed propoſitum à Deo matrimonij remedium amplectuntur: atque ita Deum ſentiunt exitum feciſſe in tentatiooe, dominanturque peccato & eius appetitui. Suadet verò Smythæus, & alij ſuſerunt ante ipſum, vt cœlibes ad frangendum libidinom impetus, & flammas reſtinguendas certis remedijs vtantur: nempe victu frugaliſsimo, ieiunijs & caſtigatione carnis, & precibus, quæ ſanè omnia vt laudabilia, & exercitia pietatis vehementer probo. Sed ab eo quæro, cùm ea ſiot omnibus prompta & expoſita, cur illis votarij ſacrifici non vtantur? cur, vti vulgò dicitur, ita ſe turpiter ſubinde vinci patiantur? Aut impiè nō volunt vti remedijs, quę iſte propinat,

Qui ſcortantur, non peccāt inuiti.

Multa libēter facimus quorum oppoſitum nō poſſemus facere.

nat, aut nugas & fumos esse intelligunt, quæ vẽdit, atq; cum viderit se his pharmacis quandoque parum profecisse, potius fœdissimis cupiditatib. (quemadmodum factũ est) laxant habenas, quam velint sanctum inire coniugium. Ita Deus in reprobum sensum eos tradit, qui se non ritè colunt, quique suam gratuitam & merè liberalem misericordiam in merita & supererogationis opera commutant. Certè spiritus sanctus nusquam (quod ego sciam) his qui non continent, quique aduruntur, talia proposuit remedia: sed omnes istos per Paulum ad sanctũ matrimonium ablegauit. *Petite, et accipietis*, dicebat Dominus: &, *quicquid petieritis patrem in nomine meo dabit vobis*. Has ego sententias vt à spiritu sancto in sacris literis prolatas, amplector, & verissimas esse fateor. Quas tamẽ vt rectè saneque intelligamus, opus est vt alter locus apud Paulum in mentem veniat vbi dicitur, quid petamus, quemadmodum oportet, nescimus. Propterea si quæ petenda sunt, ignoramus, fieri potest vt interdum rogemus noxia. At Deus, qui bonus est, & nostri amans, num illa concedet? Hoc esset irati & crudelis Dei, nõ benefici & clementis. Quum autem non dat quæ sunt noxia, & videt non expedire, quomodo erit verum illud. *Quicquid petieritis patrem in nomine meo dabit vobis*.

Distinctio rerum quæ à Deo petũtur.

Necessaria est porrò distinctio rerum petendarum. Aliqua enim spiritualia sunt, & ita spiritualia, vt ad salutem requirãtur necessariò: veluti est remissio peccatorum, liberatio ab ęterna morte, atq; vita felix denique per Christum obtinenda. Quæ omnia electis fidelibusq; sunt promissa vna cum medijs, per quę Deus ad ista suos perducit, vt fides, spes, charitas, bona opera & huiusmodi. Hęc absolutè ac simpliciter absque vlla conditione postulantur: & qui vera fide in nomine Christi ea petit, omnino auditur. Alia vero sunt minimè ad salutem necessaria, vt liberari à febri, quum laboramus: aut ditari, quũ sumus pauperes. Hæc à Deo petenda sunt, nũ quidẽ ea certa & inconcussa fide, quòd ea omnino sint nobis danda: q̃uis persuasissimũ ex fide habere debeamus, quod absq; dubio à Deo nostro audiemur, nosque citra controuersiam seruabit, licet nõ fortasse eo modo quo ipsi nũc velimus, quemque orando petimus. Propterea quæ sunt huius generis, petenda sunt ea conditione, quam dominus docuit nos dicens: *Fiat voluntas tua:* Vt autem ad causam redeam, quando cœlebs petit, vt in tentatione libidinis adiuuetur, ab adustione quã patitur, eximatur, quod postulat, nõ est ex earũ rerũ genere, sine quibus ęterna salus nõ possit haberi. Cœlibatus est genus vitę in quo est sæpius, vt facilè concessimus maior facultas promouẽdi Euãgeliũ, per prędicationẽ, doctrinã, & similia, quàm in matrimonio: licet id nõ sit perpetuũ, & quoad omnia hominũ genera: non tamen est necessarium, quandoquidem salus in matrimonio quoque obtineri potest, & regnum Dei per sacrum ministerium amplificari. Proinde illius donum minimè petendum est liberè, absque vlla conditione. Verùm addendum est, Si Deus tales nos velit, & si efficacius quàm in matrimonio eius nomen simus sanctificaturi. Atque ita inuocando vera fide certi esse debemus, Deum precibus nõstris minime defuturum, neque permissurum, vt vltra vires tentemur. Imò si voluerit nos in cœlibato viuere, soppeditabit ad ipsum purum castumque seruandum robur: sin verò cœlibes esse noluerit, eam concedet pudicitiam, qua pacata & tranquilla conscientia in matrimonio viuamus, quæ etiam proculdubio est Dei singulare donum, quod nullus habet, nisi cui Deus concesserit: & de hoc in libro Sapientiæ scribitur sub nomine Salamonis: qui non cœlibum, aut virginum continẽtiam à Deo petijt, vt quę neq; suo regio statui, ex ipso enim Messias erat nasciturus, neque conditioni Veteris populi conueniebat. Et, vt sermonem paucis absoluam manifestè apparet, ista loca nihil euincere contra meam sententiam, cum vlla promissio singularis a Deo non extet de nostro cœlibatu: ideoque non potest esse firma fides, qua nos credamus omnino audiẽdus, de illo genere vitæ obtinendo. Quique remedium habet paratum, & expositum, si conqueratur, Deum se non audire, neque concedere quod petit, vt à tentationibus, quæ cœlibatum impediunt liberetur, nõ euadit, qui illum dicatur tentare. Non enim est nostrum Deo præire, sed potius illum ducentẽ sequi: eumque cœlibatus, & matrimonium, & alia genera vitæ sint in manu eius, tuum est illud institutum sequi, quod ab eo tibi conceditur, & in eo conari pro viribus purè ac sanctè Deũ inseruire. Sed ibi putat se iste homo captiosus, me tenere medium, quando coniugem opponit, aut ægrotã, aut absentem, aut alio modo impeditam, ne viro debitã beneuolentiam reddat. Quid ibi erit. inquit, faciendum viro si aduratur? Num aliam vxorem priore superstite ducet? Hæc ita obijcit, quasi huic Achilli muscarũ nihil possit respõderi. Neque prę furore, quo aduersus Deũ insanit, potest discernere quantũ sit discriminis, inter cœlibatũ, quẽ nobis ẽdũ suadet & matrimoniũ. De matrimonio quippe statuit Deus, vt qui nõ cõtinẽt, illud ineãt. Ipsum prętera voluit indissolubile, nisi adulterium intercesserit: & coique prohibuit, ne cum aliena misceatur. Vnde quisquis in has necessitates incidit, nequaquam illas est sibi fabricatus. Iussus quippe fuit à Deo matrimonium subire, cum eo indigeret: cui statui. & generi vitæ hæc vincula reperit annexa Non itaq; ipse sibi vinculũ iniecit, sed à Deo talis necessitas continẽdi nunc ei est imposita. Quare si fideliter illum orauerit omninò audietur, cùm alia ratione saluus fieri nequeat. Isque audacter dicere potest, se in hanc necessitatem non præcipitasse, verùm incidisse, ordinariam vocationem à Deo propositam sequendo. Nun autem dubium est. Deum his, qui se vocantem sequuntur, nunquam deesse. Qui autem vouit cœlibatum, si aduratur & non contineat, pergatque Deum precibus temere fatigare, an dicere poterit se à Deo coniectum in has necessitates? Profectò nõ poterit. Quin potius Deus illi iustè

dixerit: *Quis hæc requisiuit de manu tua?* Votum in Nouo testamento nusquam posui. Deinde neque in nouo, neque in Veteri suasi alicubi, vt cœlibatum, aut virginitatem quis voueret. Ideóque eum hoc tuum Votum sit hominum, irritum & nullum est. Præterea autem cum tibi sancti matrimonij refugiũ pateat, quid me tentas, & quo tidie frustra obtundis? Hæc ego in assertione mea, vt loco suo dicetur clarissimè retuli. Quor sum itaque iste impostor, quasi nũquam ea cuiquam in mentem venerint, illic gloriatur, & cũ ad meam responsionem non habeat quid regerat, se vicisse quã stultissimè iactat, & expectat, vt vi huius argumenti potius fateamur, licere scortari, & adulteria committere, quàm iustam coniugem iusto matrimonio sibi coniungere? Paulus verò cum ait, Omnia possum in Christo qui me corroborat, non ait, se omnia quæcunque velit, posse facere: sæpius enim cum Romam ire decreuisset, prohibitus fuit vsque ad tempus, quo ad eos epistolam scribebat. Optasset præte reà sibi auferri stimulum carnis, quod tamen côsecutus non est. Quin & in seipso non poterat facere quod volebat, sed cogebatur agere quod oderat: quod in eius carne bonum minimè habitaret. Omnia tamen potuit in Christo, quæ ad suam Apostolicam vocationem & propriam salutem pertinebant. Ad hæc animaduer tere oportuit, quod prius dixerat, se his contentum esse in quibus erat: & se nosse et humilem esse & excellere: & saturari, & esurire: & abundare & penuriã pati. Ne hoc videretur ex iactantia dici adiecit, omnia quæ posset, se in Christo posse, qui se confirmauerit. At isti Pelagiani vbique torquent, & crucifigunt Scripturas. Nam quacunque occasione modicula ex verbis acceptã, liberum hominis arbitrium vellent omnipotens constituere, ac si quid gratiæ Dei vnquã concedunt, id ita faciunt, vt gratiam in naturam transforment, quam sibi fingunt instar cuiusdã habitus, aut vestis vniuersalis, atque communis quæ sit in aere pensilis, vt qui vuit induere, per seipsum induere valeat. Et electioni diuinæ ferme nihil tribuunt: & quãuis id vafrè dissimulẽt, omnia viribus humanis fermè adscribunt. Hac sanè de causa nos tam petulanter insectantur, quando verba Christi, quibus dixit apud Matthæum: *non omnes capiunt verbum istud, qui potest capere, capiat:* simpliciter accipim⁹, affirmantes mo nus hoc seipsum castrandi propter Euangeliũ, neque omnibus hominibus conuenire, neque omnibus ingenijs esse vtile: quod hanc facultatem Deus non omnibus, pro cuiusque arbitrio largiatur. Illi verò audent dicere, neminem inue niri posse, qui castè, et continenter viuere nequeat. Et licet gratia Dei fateantur id hominibus concedi, eam tamen omnibus expositã clamitant: & eos tantum dictitant, donum continentiæ nõ habere, qui ipsum non velint. Cæterùm ab eis hoc libenter audirẽ, an omnia Dei dona ita sint comparata, vt quilibet habere possit ex eis quodcunque voluerit. Quis nesciat do na Dei esse regna, diuitias, pulchritudinem, & robur corporis? quæ tamen omnes fatebuntur

Locus Pauli.

An Paulus omnia potuerit.

Dona dei non sunt in nostra potestate.

A in nostra potestate non esse: nempe vt simus reges, diuites, & pulchri, aut valido corpore. At dicent, ista esse res externas, & quæ ad corpus & carnem attineant, & idcirco non debere confer ri spiritualibus. Sed hoc dicere, est nihil dicere, quandoquidem in spiritualibus videor mihi deprehendere, non secus euenire. An putabunt isti positũ in mea facultate, vt scientiam legis, & omnium rerum diuinarum tantam habeam, quanta Paulus fuit à Deo donatus? Certè non

B est. Quamobrem non omnia Dei dona collocã da sunt in nostra potestate. Quia tamen isti sunt lubricæ anguillæ, rursus elabi conantur, ac dicere solent: Ista sunt dona gratis data: seu gratuita: nos autem loquimur de cœlibatu, qui est inter dona gratũ facientia collocãd⁹. In errorib. istorum nullus est finis: semper abyssus abyssũ inuocat: quandoquidem nulla opera seu dona, excepto Christo, nos gratos Deo faciunt. Imò potius quia sumus Deo grati per mediatorem,

C inde fit vt dona ab eo nobis tribuantur. Sed iam operæpretium est illum audire, quomodo verba hæc Domini, nempe: *Non omnes capiunt verbũ istud, sed quibus datũ est. Qui potest capere, capiat:* quæ plana sunt ac dilucida exponat, hoc est, obscuret vitiet, atque corrumpat. Primùm fingit, nos dicere, his verbis, *qui potest capere capiat*, Christum voluisse homines deterrere à cœlibatu: quod mihi reuera nunquam in mentem venit, vt quĩ potius videam Christum hortari eos qui pos-

D sunt. Primum, inquit, nõ omnes huius rei sunt capaces. Vbi oportet intelligas è diuerso aliquos capaces esse, de quibus illicò subdit, *qui potest capere capiat.* Non itaque, vt iste mentitur, aio Christum deterrere, sed adhortari, nimirum illos qui dono huiusmodi præditi fuerint. Et quoniam subtilissimus vir animaduertit obstare sibi verbum. potest, illud contendit, hoc loco accipiendum esse pro velle, atque vt hunc tropum affirmet, non respicit vt debuerat circumstan-

E tias verborum Christi, non ad ea, quæ præcesse runt, neque ad ea, quæ consequuntur: sed tantũ alia quædam Scripturę loca inducit, vbi ait, pos se, pro velle, accipi. Quod etiam si ego darem, non propterea conuincitur, hanc significationẽ hoc loco esse suscipiendam. Quid enim si alibi hoc modo sumatur, num statim hoc loco sic erit intelligendum? Si quis vobis transubstantia toribus. & ἀρτολάτραις dixerit, In compluribus diuinæ Scripturæ locis, Est, sumitur pro signifi-

F cat: quum itaque dicitur, *Hoc est corpus meum*, in sacramento Eucharistiæ, vt loquimini, conficiẽdo, verbum est, pro significat, oportet accipere, omnes ibi clamatis, omnes contradicitis, ne à ve stra impanatione, vel transubstantiatione discedere cogamini: quum tamen velitis, nolitis, ex antecedentibus, consequentibus & circumstantijs historiæ cœnæ Dominicæ, ex veritate natu ræ humanæ, quæ fuit in Christo, ex capite sexto Ioannis, & ex natura sacramentorum firmiter

G probetur, verbum est, accipiendum ibi esse pro significat. Proinde, quod tu, ac tui similes non patimini, vt alij quamuis iure faciant, cur ipsi tam facilè, ac sine ratione vsurpatis? Primùm vobis

De verbis Christi, qui potest capere capiat.

Verbũ est pro significat, accipiendum in cœna domini.

vobis ex antecedẽtib. cõseqnẽtib. circũstãtijs, verbis textus, & viuis rationib. probandũ fuit, hoc loco verbum posse, idem significare, quod velle. Postea ne tropus videretur durus, commodum fuisset alia producere loca, in quibus talis metaphora vsurparetur: quod nos in exponendis illis verbis cœnæ dominicæ diligenter obseruauimus. Quare hoc tibi dictom habeto, quoad rationibus non euiceris, ita hoc loco verbum illud accipiendum, etiam si mille alias mihi senteotias adduxeris, vbi potest, vt cõtendis, accipiatur, nihil quod ad rem tuam faciat, probasti. Narratio sanè Euãgelistæ plurimum contra vos facit. Nam si rationem adhortandi sequamur, longè est efficacior adhortatio si dixeris, *Qui potest capere, capiat*, quàm dicendo, Qui velit capere capiat. Ibi enim adhortabitur omnes qui possunt: hic vero liberam volentib. relinquet optionem, vt faciant, quod libuerit. Cùm igitur eos insecteris, qui volunt ibi Christum deterrere à cœlibatu, & velis potius, Dominum illis verbis adhortari ad vitam cœlibẽ, cur non id genus adhortationis amplecteris, quod sentis efficacius esse? Mitto, quod Paulus ait, *Quemque suum habere donum alium sic, alium autem sic*. Et Christus adlecit, *sed quibus est datum*. Quibus diligenter hinc atque inde consideratis, maximè cõuenit, vt posse, hoc loco pro sua simplici, & germana significatione accipiamus. Nam dicit anteà Christus, Non omnes esse capaces: deinde vult adhortari, non dicere, qui vult capere capiat. Hoc enim esset ostendere sua non referre, & sibi perinde esse, an aliquis capiat, an non capiat. At si dicat, Qui potest capere capiat, ostendit, ab hortatione sua eos tantũ excludi, qui non possunt. Et demum subijcit, *sed quibus datum est*, vbi discriminis rationem collocat in dante, nõ in accipientib. Deinde Paulus, vt interpres accedit, qui ait, *quẽq; suũ habere donũ*: & cœlibatum non vult præcipere, nõ solũ quia non habet mandatum Domini, sed ne laqueũ cuipiam nectat. Quis obsecro esset laqueus à Paulo iniectus, si quicunq; vellet, posset, certè qui posset & non vellet, laqueum sibi ipsi nectebat, non Apostolus esset accusandus, qui iuberet, quæ omnes possent, modò vellent. Hæc omnia testimonia rectè iudicanti satis demonstrant, ex verbis inductis haberi, non esse in manibus nostris cœlibatus obseruationem. Sed hunc Pelagianum ad extasin miror: qui quum citasset illud Ioannis quinto *Non vultis venire ad me, vt vitam habeatis*, de suo addat, Potestis ad me venire per fidem, & resipiscentiam, sed cùm liceat, non vultis: alioquin quid attinuisset Christum toties illos ad credendum extimulare, si integrũ nõ esset illis credere? Adde, quod aliàs in crimen non fuisset illis vertẽdum, quòd non crediderint, nisi licuisset illis credere. Atqui illud statim Matthęi adducit, *Hierusalem, Hierusalem, quoties volui congregare filios tuos, vt gallina congregat pullos suos sub alis, et noluisti?* Et addit *Si Christus qui est omniscius nouisset, illos non posse congregari, si vellent, nunquam id operæ impẽdisset*. Quid hic ego faci ano? si clamauero Pelagianum illum esse, non podebit, quia hodie apud papistas cœpit hæresis Pelagij non malè audire. Estque lastis magistris nostris, illam duntaxat nomine declinare, quod dicãt se gratiã statuere, quãm Pelagius negarit. Interea verò ab illo minime discedunt, cùm gratiam, quam ponunt faciant omnibus communem, quã accipere sit in cuiusque potestate, ita, vt hoc modo vel parum, vel nihil distet à natura. Pelagiani planè si quis bene sententiam illorum disquirat, minimè talẽ gratiam negassent. Sed illis missis, dicas obsecro quis est nostrûm, qui possit ad Christum venire per fidem & resipiscentiam, & quum id in manu sua sit, nolit? An adeo gratiæ Christi es aduersarius, vt non tantùm dona cœlibatus & virginitatis, sed etiam fidem, & veram pœnitentiam, quæ sine illa non potest haberi, contines in manibus esse hominum, priusquam ad Christum conuertantur? Si hæc in manib: eorum sunt, cur Deum rogamus, vt illis mentem illuminet, & cor aperiat? Illi tantum rogandi essent, vt communia hæc, et quæ vulgo sint omnib possibilia vellent accipere. Deus enim vt vos profitemini, quòd suum est fecit, gratiam hanc vniuersalem constituendo. Homines itaque tantum sunt adhortandi. Adhæc, Paul. cur ait ad Cor priore, *Animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei, neque enim potest, quod stultitia illi sunt*. Cùm itaque nondum regenerati spiritualia non percipiant, quomodo illa possunt credere? Cumque ex fide sit iustificatio, cogetur denique homo iste dicere, homines posse iustificare seipsos. Nam si non possent, inquit, illis non posset in crimen verti. Iam cum Deo ipso vult disputare: verùm iam ipse respondeat possintne infidelium paruuli seipsos ab origi nis peccato liberare? Certè non possunt. Cur igitur illis in damnationem, non tantum incriminé vertitur? Ex eo quòd homines peccatis obnoxij sunt, iste vult efficere, illos posse seipsos liberare: certè quisque valet semetipsum occidere, cùm tamen sese à mortuis non possit excitare. Voluit Christus filios Hierusalem congregare, ipsa verò noluit: ergo inquit iste, velle potuit. Hæ sunt abnegãtium gratiam Christi, pulcherrimæ argumentationes Noluit Hierusalem, hoc est, impia hypocritarum synagoga id fieri, qua tamen inuita, Christus, quos voluit, congregauit, neque voluntati eius potuit resistere. Quis est, qui ad Christũ velit adduci, nisi prius dominus voluntatẽ eius immutarit, & ex mala bonam fecerit? Quoad est in nobis cor lapideum, à Deo semper sumus auersi. Propterea necessarium est, vt ille prius cor carneũ inserat, quemadmodũ dicit Ezechiel, quo placeát nobis illius præcepta, & voluntates, quæ ante displicebát. Non laborat Christus frustra, qui sciat omnes posse congregare, quos ille iuxta suam electionẽ, atq; prędestinationẽ aggregare sibi voluerit. Interim tamẽ praua hominis volũtas iure accusatur, licet aliter non possit. Quod n. aberrat à lege Dei & cum ea pugnat, quãuis nequeat sibi ipsi relicta secus agere, cum turpe est, tũ ab honesto & iusto discrepat. Quàm aut

iuste, aut cur Deus accuset homines in ea infirmitate ac imbecillitate positos, non est præsentis loci excurere, atque illis, qui diligenter epistulam ad Romanos legerunt, non est necessarium: Sed tamen hoc est in Smythęo admiratione dignum quod vt falsa confirmet, ea producat, quæ longè magis & falsa sint, & absurda. Quid in præsentia nitebatur probare? *Omnes posse, modo velint cælibes esse*, quod vt docuimus, alienum est à scriptura. Id, vt cõstabiliat, inquit, *hominis posse, & credere, & resipiscere, ita vt nemini non sit data hæc facultas.* Quæ sententia, vt hęretica est, ita longe est absurdior, & à sacris literis alienior, quàm ea de cœlibatu, quã probandam assumpserat. Nam cœlibatus iã regeneratis assumitur, qui per spiritum Christi receptum vires aliquas habent, quibus spiritualium possint fieri compotes. *Simile.* Credere verò ac resipiscere, cũ primum homines incipiũt, erant anteà in morte, neque ad spiritualia vel intelligenda quicquam virium habebant At his hominib. vsu venit, quod etiã lapidibus, qui à montibus altissimis præcipitãtur: hi enim primum leui motu cadunt, deinde aliquãto citatius rapiuntur: postremò ingenti ruina decidunt in vallem, aut in barathrum obscurissimum. Ita isti videntur ab initio paulum quiddam secus dicere, quàm re vera habeat, sed quò pergũt vlterius ad sua vel confirmanda, vel illustranda, in grauiores errores decidunt, vt denique lapsu euidentissimo, sese in apertas hæreses conijciant. Deinde quasi pulcherrime atque appositissimè locum istum Matthæi tractarit, ac explicarit, iactitat se telum hoc è manibus mihi excussisse. Dicas, hunc esse Theologorum Hectorẽ, quòd ad eius impressiones omnibus arma excidant. O felicem papistarum Troiam, quæ talem propugnatorẽ habeat. Telum quod mihi extortũ gloriatur, cum diuinum sit fulmen, sophismatis nescit cedere, sed inuictum, & insuperabile perstat æternumque durabit, licet præ dolore atq; inuidia papistę rumpãtur. Iam verò attẽdendũ est, quomodo Herculeum istius robur, aliud telũ diuini armamẽtarij, quod pro nobis acriter pugnat, conetur facere irritum. *Propter stupra suam quisque vxorem habeat*, inquit Paulus, *& quæq; suum virum*. Hic blaterat Smythęus, nos omnẽ victoriæ spem habere, de qua gloriemur, eaque non dum parta: neque sibi temperare potest, quin Ouidium poetam prorsus factum ad suũ castissimum ingenium adducat de Arte amãdi, & Plautum quoque præsidium sanæ suæ theologię non contemnendum. Tamen ad seria venit: & vt demonstret Paulum his verbis noluisse commẽdare, vel præcipere matrimoniũ, his omnibus qui sunt in periculo, ne scortentur, ait: si Paulus id faceret, omnino secum pugnaret, quandoquidem potius virginitatem consulit, dicens: *De virginibus præceptum domini non habeo, sed consilium do.* Ac subdit: *Volo omnes esse quemadmodum ego.* Non est hoc vulgaris acuminis præuidisse tantum periculum, & cauere, ne magister gentium dicat pugnantia? Quis præter hũc tantum mali valuisset auertere? Hoc est sapere. Si

A quis doctissimus, atque sani iudicij theologus diceret Smythęo, ob tuam stupiditatem, atque stultitiã, quęso à theologicis quęstionibus tractandis abstineas, rectè illi profectò pı çeıpetet. At idem postea si aliqua beneuolentia, & charitate ductus diceret, optarem Smythęo tantum doctrinæ ac pietatis in re theologica, vt quęstiones eius facultatis cõmode tractaret, & quẽadmodum mihi est concessum, ego sane minimè iudicarem, hunc doctum, & pium virum protulisse pugnantia. Prius enim iubebat id, quod re
B uera istius imperitię conuenire intellexit: deinde illi bonũ optauirquo est destitutus. Respicit itaque Paulus priori loco cõmunem hominũ imbecillitatẽ, & eis potissimum loquitur, quibus ab adulterijs, & stupris periculũ imminet, eisq; iubet, vt in matrimonio degant. Quod idem infra quoque apertius præcipit, dicendo, *Qui non continent, nubant.* Postea verò dum laudat cœlibatum, vt statum conditionemq́ue feliciorem, ipsum omnibus hominibus optat, ne-
C q; tũc agit, an sit eius obseruatio, vel possibilis, vel impossibilis. At huiusmodi ei⁹ desideriũ ad magnã vehemẽtemq; charitatẽ pertinet, vt ad Rom. inquit, *Pro fratrib. meis secundũ carnẽ optarẽ esse à Christo anathema*: vbi non spectauit, an id fieri posset. Iã arbitror ex his liquere satis, in verbis Apostoli nihil esse pugnæ, ad quam euitandam Smythęum tantopere laborare oporteat. Fingit attamen nodos, vbi omnia sunt perspi-
D cua, & ipsa luce clariora. Quare suspicandum est, eum tenebras obscurissimas in oculis habere, nisi fortè, vt videatur acutus, quęstionem superuacaneam inserat de Apostoli scopo, & tanquam ipsi negotio interfuerit, nos, quos appellat, si dijs placet, ardeliones, docet quidnã Corinthij per literas Paulo scripserint. *Multi eorum* inquit, *existimabant requiri à se, vt cum desciuissent à paganismo, & Christo nomen dedissent, vxores, quas prius habuerant, dimitterent. Quibus respondet Aposto-*
E *lus, bonum quidem esse, ac commodum homini mulierem non tangere, hoc est, vel à propria vxore abstinere. Verum ne stupra designentur, quemlibet suam debere quam prius habuerat retinere.* Quare nos damnandos pronuntiat, qui hunc locum intelligamus in vniuersum quoad omnes, cum Apostolus tãtum loqueretur de vxoribus, quæ iam ductæ fuissent, non autẽ de in ducendis. Quicquid iste dicat de literis Corinthiorum ad Paulum, coniectura est, neq; adeo firma, vt omnes ei statim
F cedere debeant. Deinde, quum infra de his luculenter agat Apostolus, qui ad Christum conuertũtur, iubeatque si pars infidelis cohabitare velit cum fideli coniuge, ne discedat, aut repellatur, videtur ab initio loqui generalius: nẽpe quoad omnes, qui sunt in procliui, vt scortẽtur aut adulterijs polluantur. Quod ne videatur obscurè dictum, infra mandat idẽ apertius, qui nõ continent, nubant. Non opus est itaque necessariò, vt fingatur, Apostolos ab initio loqui
G de coniugatis, ne scilicet vnus alterum deserat. quia, non tantum, vt diximus, hoc deinde agit de infideli coniuge, verum quoad omnes ex Domini præcepto istud mãdat, vt vir à muliere nõ-

Quis fuerit scopus Apostoli in primis verbis 7. cap. 1. ad Corinth.

discce

discedat,neq; vxor à viro. Cū itaq; ista sit côie- A
ctora,qua isti sic opioātur, & admitti potest,&
reijci.Neq; mouere nos debet,quod Smythęus
addit de verbo ἔχεσθ, quod significat adhærere
firmiter.Nā paolns habet ἐχέτω non ἐχέσθω. Et ver
bum ἔχω apud bonos authores,oō solum signi-
ficat rem possessam à me retineo , sed etiam oc-
cupo,adduco,deduco,& applico.Neq; in sacris
literis talia significata desunt. Siquidem Iacobi
primo scribitur, ἡ δὲ ὑπομονὴ ἔργον τέλειον ἐχέτω.Nec
loqnitur bie Apostolns de opere iam perfecto, B
quod qui prios habnerit, retioeat, sed de eo
quod vult, vt pij sibi vendicent per patientiam.
Et io 1.ad Timoth.ca.5. ἵνα καὶ λοιποὶ φόβον ἔχωσι.Hìe
quoq;nō loqnitur Paulus de timore,quo prios
perciti fuerint côseruādo,sed ioducēdo cū vide
rēt à Paulo sumptá vltionē. Et Ioan.3.ὁ πιστεύων
εἰς τὸν υἱὸν,ἔχει ζωὴν αἰώνιον. Non existimandus est
is qoi credit,vitam qnam prius habuerit retine
re, sed credendo illā adipisci.Me planè tempos
deficeret si locutiooes huinsmodi velim vndiq; C
corradere. Quid itaque obstat,vir sapieotissi-
mè,qoin Paulus dicat,coicunque pericolū im-
minet à scortatione, vxorē ducat? ἔχω non po-
test hoc significare? Osteodimns iam esse hanc
quoqne huius verbi germanam significationē:
& sensus est admodum conseotaneus,cū Apo-
stolus disertis verbis idem postea iubeat.Dein
de quę sequuntur,minimè secus indieant,licet
id Smythęus falsò persuadere contendat,ex eo
qnod scribitur: *Vir vxori debitam bexuolentiam* D
reddat, quasi demostretur bic de coniugatis ha-
beri sermonē.At mihi potius videtur vt,cū pro-
pter fornicationem matrimooium iusserit his
qui versantur in periculo,statim de officio con
iugatorum præcipiat, & de eo præsertim offi-
cio quo scortatio auertitur. Idcirco mox adie-
cit,*Nolite fraudare inuicē*. Primū itaq; matrimo-
nio eos copulat, deiode addit quę facienda sint
io coniugio,ad euitandas nefarias contamina-
tiones.Neq;intēperātes,& qui aduruntur, seu E
scortantor, ad vigilias,ieiunia , preces, vt facit
Smytheus,ablegaoit,quo à congressu mulierū
tēperare possent.Si hoc pacto,quēadmodū nūc
exposui,fuerimus interpretati Apostolū, certè
simplicē textū sequimur,nihil absurdi admittia
m9,neq; incertas côiecturas captam9. Ne tamē
aot morosi,ant difficiles nimiū habeamur,Smy
thęum,& qoi cum eo faciunt,diuinasse conce-
damus:quæramusque oostrę sentētiæ quid of- F
ficiat eorum côiectura,& interpretatio:causam
eorum sane minime facit meliosem.Nam ad cō
cludēdum qood volumus,ducēdá scilicet vxo-
rem esse ob periculum scortationis,& adnlte-
rij,satis est,quod isti nobis vltro largiuntur. Si
enim remedium cōtra libidines est, habere,vel,
vt volnnt, adhærere tenaciter vxori,nónne idē
pręstabit ea quá duxeris cū anteà illá nō habue
ris? Porro qui retinoit diu suas pecuoias,si illis
vtatur ad res necessarias cōparādas,nōne simi-
liter iouabitur,qui pecunias de nono sibi acqui G
sierit? Quis nō miretur eorū subtilitates,qni tā
mulra dicūt,vt nihil dicât? Mitto,quod,vt dixi,
Paulus disertè iubeat eos,qui oō continēt,nu-
A bere.Cur si ibi eū ferre possunt,hîc adeo se tor-
quent,ne idem ab illo audiant? Alium verò lo-
cum,qoo robustissimè aduersariorum iosania
expugnatur,ita molli brachio Smythęus attin
git,vt eū dicas ambulare snper aristas. *Quisque
proprium donum habet à Deo, alius quidem sic, alius
verò sic*.Potest ex his verbis aliquis,modo sit ali-
cuius indicij,elicere,cuique distribui dona pro
vt ipse velit à spiritu sancto,& non pro suo ipsi-
us arbitrio? Oportet sanè admodum esse rudē
B qui hoc sibi persuaserit,cum Apostolus in eadē
Epistola ad Corinthios dicat apertissimè, spirit
tum sanctum dona partiri prout ipse vult:non
autem dicit prout ipsi ei pręscribimns. Alicui
enim côceditur,vt pudicè casteq; viuat io côiu
gio:isti cœlibatus noo conuenit: Alteri verò da
tur,vt absque matrimonio castè synceréq; Deo
seruiat:isti ooptiæ oon sunt necessariæ:atq; for-
tassis ad matrimoniū, ad vxoris familiæq; regi-
men esset ineptus. Nú.n.leue, ant contēnendū
C est donum Dei, sese io matrimonio commodè,
sanctè,ac piè gerere. Quod si quisq; quodlibet
donom habere pro sua voluntate posset,cur di
xit Panlus,proprium donum esse cuique datū,
vel assignatū? Debuit potius dicere dona hæc,
si faueret istorū expositioni, omoibus esse cō-
mnnia. Nemo autē non videt propria opponi
communibus. At noo ita loquitur,cum tamen
ad persuadendum cœlibatum in voiuersum ni
hil fuisset validius. Nūqná ei hoc excidit quod
D isti perpetuò inculcát. Omoes potestis esse cœ
libes,si velitis: Dona ista,oempe virginitas,&
cœlibatus omoibus communia snnt, omnibns
liberè propooontur,vt quisque modo velit, ca-
piat:sic adhortatio perfecta fuisset,& completa.
Cęterū qnádo & Christus,& Apostolos verba
proferunt,quib. demōstrāt liquidò se nō omni
bus cœlibatum suadere , quod non omnes ad
illum facti sint , qnid istos oportuit,eorum ser-
E mooes tam miserè torquere? Non erant illi
profecto aot stipites,aut trunci , aut lapides,vt
in suis verbis non senserint illom sensum quem
nos qnoq; sentimus. Qui cum illis occurrerit,
cauere debnerant,ne rem sic proponerent,vt
adhortatio videretur frigida : qnod accidebat
præseferendo , cœlibatum non conuenire om-
nibus,cū tamē omnibos esset cōmunis. Quod
itaq; verba sic librarint,causa fuit,quia de indu
stria & data opera docere voloerūt, virginitatē
F & cœlibatū ad quemuis nō pertinere.Hoc sibi
volunt illa Christi verba,*Qui potest capere,capiat*:
& similiter Pauli sententia. *Quilibet propter stu-
prum suam habeat.& : Quisque proprium donum
habet*. atque illod:*Hæc non dico vt,vt laqueū vobis
iniiciam*, nec nō: *Quod si quis indecorum virgini suæ
putet si prætereat nubendi tempus , & sic oportet fieri,
quod vult,faciat: nō peccat*.& deinde. *Qui stat firmus
in corde suo nō habēs necessitatem,potestatem autē ha-
bens propriæ voluntatis.& hoc decreuit in corde suo,vt
G seruet suam virginē,bene facit*.In quibus postremis
Apostoli verbis illud est consideratu dignum
qood dicit, *Et necessitatem habet, aut non habet.*
Nam iode colligitnr aliquibns nuptias esse
necessarias. Haberi etiam ab eodem, *Melius est*

Græcum verbū ἔχω, quid significat.

nubere, quàm vri. An tu putas, ignorasse spiritum sanctum, qui horum verborũ fuit author, istas loquendi formas, si accipiantur simpliciter, & iuxta vocum significationem, demostrare nonnullis necessarias esse nuptias? & non posse omnes per infirmitatem vel adustionem cœlibes esse? In re tanti momenti procul dubio noluisset nos decipere. Sed quia verũ est, quod simpliciter & planè significatur, nusquam vel semel ista doceri curauit, quæ Smythæus, & eius complices quasi notissima sint, perpetuò nobis obijciunt: at semper ex proprio capite, nunquam è diuinis literis. Consideret autem lector, quam dilutè interpretetur ac tractet iste noster locum, quem habemus præ manibus: *Quisq; proprium donum habet à Deo: Fateor, ait, cum omnibus doctis dona hæc esse Dei, et ideo esse ab illo cùm petenda, tum etiam precibus impetranda,* Sic arbitratur se satis fecisse, atque abit: eique satis est vnum aut alterum suæ contortæ interpretationis adhibuisse testem. Cur non considerantur ea quæ præcedunt? ex quibus facilè videri potest, quidnam velit Apostolus. *Volo,* dixerat *omnes esse sicut ipse sum,* quemadmodum & decimoquarto ad Corinth. priore, *Volo autem vos omnes loqui linguis, magis autem vt prophetetis.* Vellet quidem Paulus omnes hęc habere dona, quum tamen sciat non esse in manibus cuique positũ, vt sibi, quod voluerit, eligat: quum spiritus sanctus fuerit, qui alios posuit apostolos, alios prophetas, alios euangelistas, &c. Quando itaque dicitur, *Volo omnes esse sicut ego sum:* statim subijcitur, quid obstet, quò desiderium eius non impleatur, neque sit possibile, vt quilibet hoc habeat. *Quia,* inquit, *proprium donum quisque habet à Deo, alius quidem sic, alius autem sic:* ideo debet quisque contentus esse propria sorte, præsertim quia vtrinque salus constat, & à Deo status vterque approbatur. Non tamen inficias eo quin, si quis existimauerit se magis ædificaturum proximos, aut regnum Dei promoturum in cœlibatu, Deum rogare debeat, vt sibi donum eiusmodi largiatur. Quòd si non impetrarit, seque labi viderit, & aduri senserit, ita vt eius turbetur conscientia, & à pietatis cursu, & à sanctis exercitijs impediatur, matrimonium ineat, atq; illo Dei dono sit contentus: quemadmodum donatus linguarum dono, quũ intelligeret se posse Dei populum magis ædificare prophetando, debuit orare, quo prophetiæ donum impetraret: non enim omnibus Christianis fuit commune: ac, si non valuisset obtinere, oportuit illum suo dono linguarum vti: non tamen ita vt Ecclesiam turbaret, sed opportuno tempore atque loco, & vt iubet Apostolus: prophetanti cedere. Non sunt hæc ad salutem necessaria: ideo non est opus, vt cuilibet concedatur. Et sanè Paulo videmus non fuisse detractum stimulum carnis, quum tamen id ter à Domino petijsset, Deus quippe in hoc petitionum genere suos electos non semper exaudit, Quod si tantopere libeat aduersarijs esse pertinacibus, & hæc verba vrgere, Volo omnes esse sicut ego sum, audiant

A etiam eundem Apostol. ad Timoth. ea loquendi forma vtentẽ: *Volo,* inquit, *iuniores nubere.* illum vrgeant, illũ interrogent, num contraria præcipiat? Quibus respõdere poterit se consentanea loqui non pugnantia: quia ex beneuolentia, & charitate qua erga vocatos Christi afficiebatur eos vellet à molestijs & curis liberos: sed quia hoc fieri non potest, & quisq; proprium habet à Deo donum, ideo vult iuniores, & quotquot de castitate periclitantur, nubere. Ista sunt clarissima, perspicua, facilia, neq; vlla ex parte B pietatem labefactant. Quid oportet nodum in scirpo quærere? Existimant aduersarij, & admodũ ineptè, proprium donum referendum ad voluntatem accipientium: quod quisque illod habeat, quod propriè ac singulariter sibi delegerit, quũ Deo potius quàm homini libera distributio sit relinquẽda. Vtri magis piè sentiant, iudicet pius lector. Illi dicũt, Quisq; habet à Deo propriũ donũ, id scilicet, quod sibi propriè o- C ptarunt, & elegerunt. A Deo quidem fatentur dari, sed iuxta cuiusque voluntatem, delectum atque optionem: quasi ea dona pendeant communiter omnibus exposita: vt Plato ad finem decimi de Republica fingit, animos venientes in hanc vitam, propositis sibi multis sortibus, pluribusque vitę generibus, quod magis placuerit expetere. Ille quoque fatetur hæc dari à Deo cum ea proponat. Atque etiam, vt fabulatur, adest Propheta qui suadet, vt quis- D q; sapiẽter, quod melius est, eligat. Súntne isti præclari theologi, qui nihilo plus Christo, aut eius gratiæ tribuũt, quam philosophi Deo cõcesserint, quem tenuiter admodum, & tantùm per opacas vmbras creaturarum nouerunt? Nos vero dicimus Dei arbitrium esse, dona sua cui voluerit distribuere: & eum, quem vult matrimonio iungere, quemúe statuit cœlibem viuere: ad hæc expetenda suo spiritu impellit, eisque suppeditat vires ad vitam quá ei concesse- E rit, piè sanctèqe colendam. Ecquis de hac Dei administratione conqueri poterit? Conqueratur etiam pes in humano corpore, quod non sit manus: & manus, quod non sit oculus. Credo, te verba Pauli agnoscere ad Corinthios, vbi attribuit Paulus diuino spiritui liberam dispensationem donorum, & quenque ostendit debere contentum esse portione, atque gradu cócesso. Agnoscamus, obsecro, semel Dei numen potentissimum, tam in reb. quæ ad regenerationem F & salutem sunt necessariæ, quàm in donis quæ à vobis dicuntur gratuita. Vicissimque attendamus humanarum virium, & nostri arbitrij magnã infirmitatem, & attribuamus Deo, quẽadmodum par est, & electionem & salutem quam habemus per Christum, & donorum suorum ei liberam distributionem permittamus. Si enim fatemur autorem esse, vt quisque aut diues, aut fortis, aut nobilis, aut formosus nascatur, non pro eorum qui creãtur, sed pro sua G ipsius qui eos fingit, voluntate, quid ambigimus de his quæ ad salutem & dona spiritualia spectant, idem concedere: quũm ista longè magis quam illa, nostrum captum, nostrasque vires exupe-

res exuperent? Non perit hoc pacto, sicut isti clamitant, humanae voluntatis natura, quin potius & roboratur,& confirmatur. Nam Deus ita illam suis donis & gratia confirmat, vsque eò,vt, & illis quae sibi concessa sunt,delectetur, illa probet, illa Deo ascribat,& illis bene vtatur. Quòd si querelas carnis & humanae rationis velint sedatas,& acquiescentes diuinis iudicijs, iu his qui regenerati non sunt,id frustrà tentat: quia nonquam id obtinebitur,vt Deus humanae prudentiae satisfaciat. Quo verò ad pios,nõ est necessarium multum sudare. Nam illi,si verę pietatis regulam sequantur, diuinae curae atque administrationi sese libenter subijciũt. Sed ad nostrum reuertamur aduersarium. Tandem venit ad locum mitigandum,imò,vt rectius dicam,corrumpendum,quem maximè videt contra se facere. *Qui non continent,nubant.* Mirum est quam subdolè conetur ista ac ridicolè euadere. Ista, inquit, mandauit Apostolus non adhuc nuptis,& viduis. Quis adeo ęcus est,vt de hoc illũ monere oporteat? Qui enim sint alioqui apti matrimonio,nisi qui nondum sint eo astricti? Quasi vero Christianos quisquã,nedũ Paulus, iubeat illũ, qui habet vxorẽ,vxorẽ ducere? Quis herclè nou mireatur Smythęum tantũ vidisse matrimonium scilicet praecipi, aut innuptis,aut his qui sunt in viduitate? Nos admodũ stupidos,ac hebetes existimauit,qui de hoc esse nos admonendi? Addit praetereà hinc non sequi,& sacrificis,& his qui votum coelibatus nũcupauerunt,licere matrimonium contrahere: quòd Paulus de illis non loquatur. Vnde hoc ex Apostolo habeat,non dicit. Oportet illi credere. Illi commissa est ęquitas,qua Papistę tradunt oportere sacras literas interdum moderari,ac regi: vt non sensu verborum,vt loquũtur, sed sensu Ecclesiae intelligantur, quae est super scripturas,& super coelum & terrã, & super Iesum Christum. Dicat iste,quo vnquam loco Paulus eorum mentionem fecerit, qui perpetuum vouerint coelibatum? Quos quum nunquam attigerit, quomodo illos dicit excipi? Fortè Paulus erat adeo stupidos, vt quum iste locus esset maximè idoneus ad eos excipiendos,ne deciperentur miseri votifragi,vt tu sem per eos accusas,aut non senserit,aut oblitus fuerit, hanc tuam inserere admirandam exceptionẽ,aut si vidit,de industria,vt falleret,suppresſit. Et necesse fuit,vt Smythęus,& non nulli,qui eum praecesserunt, hunc Pauli miserum lapsum exceptione sua quam acutissima corrigerent. Nunc igitur vides,quo loco res haereat: Nos tibi non credimus,tu non probas. Quare argumẽtum nostrum vti coepit, in acie stat, stabitque ęternum: cum verbum Dei omnibus alijs rebus pereuntibus perire nequeat. Ad hęc vt declaret, quàm ego absurdum paradoxũmque dogma tuear,in nostra potestate non esse vt praestemus,ideoque non voendum,me remittit ad priscos patres veteris Testamenti qui molta Deo vouerunt. *Interrogo,inquit,eos cur id fecerint, si non licuit?* Addit praeterea: *Deus nónne ab alijs exigebat, vt Vota redderent? Igitur*

Querelis humanae rationis nũquam potest satisfieri.

A *iuxta tuam sententiam rem illicitam exigebat. Scriptura consulit Vota,cum inquit.Vouete Deo,et reddite, & Christ & Paulus illa consuluerunt. Num illi,quae non licent, consulebant?* Hic adeo exultat noster. vt se arbitretur me propinasse omnibus exibilandum,ne dum ridendum. Primum velim me monisse lectorem, in assertione me hanc rationem addoxisse, nequaquam vniuersalem,sed vt singolaria quaedam vota perstringerem,quę dixi in manu nostra non esse pręstare,pręcipuè B spectans virginitatem,& coelibatum,de quibus agimus non quod omnia quae veteres promittebant, vouendo,reddere non potuerint. Nonquam planè sum inficiatus,in potestate,vel arbitrio pij hominis iam regenerati fuisse, victimam Deo piè mactare:oblationes aut decimas offerre, atque alia id genus. Erant illa tum fidei sancta exercitia, & à pijs exerceri piè poterant, vt hodie nos quoque sponte ac libere sępè accedimus ad laudes in coeto sacro Deo coelebrã- C das,& ad communionem Eucharistiae cum caeteris fidelibus percipiendam:similiter nunquã negaui, in manu esse hominis regenerati, per Christum, qui spiritu Dei iam agatur eleemosynam ex fide pauperi dare. Verùm cur ista vouenda non fiat hac tempestate, rationes prius adduxi, neque illas nunc repetere oportet. Quo verò ad hoc argumentum, illa ego vota damnaui, pro quibus isti tantoperè pugnant, eaque dixi extra nostram potestatem sita quod D spero ex his, quae diximus, iam satis apparere. Non aliud ergo conclusi hac ratione, quàm coelibatum,& virginitatem propriè non esse vouenda. Nec videre possum, quare mihi Patres veteres adhuc objiciat: cum veteri Testamento vota semper concesserim,Proinde videat ipse contra quem ista dicat. Quomodo autem scriptura dixerit, *Vouete, & reddite*, superius explicaui copiosè. Illud item quod impudẽter assumit, Christum & Paulum vota con- E suluisse, non semel negaui, vt nunc pernego. Quare cum semper idem canat, nec vnquam probet,re infecta denique abibit. Rursus vt videatur Deo multum deferre, castitatis donum ab illo esse fatetur, quod hoc Salamon dixerit in libro Sapientiae quem vt commemoraui, de coelibatu minimè locutum esse constat, sed potius de castitate coniugij, qua illi vehementer opus erat, eamque necessariam est,vt coniuges à Deo instanter petant. Quod F vero dicit, donum coelibatus, aut virginitatis precibus impetrandum, pro vt Christus monuit, *Petite & accipietis*, ad rem praesentem, vt monstratum est, nihil facit:quum Deos hoc genus doni distribuat,cui voluerit. Non tamen haec obstant,quin vti dixi,aliqui possit petere à Deo,si iudicauerit ad gloriam eius cõducere virginitatis,aut coelibatus munus. Quibus nunc addo,eum oportere,si adeptus fuerit illud purum castumqi obseruare. Quod si non G successerit, & incõtinenter viuatur,& cõsciẽtia turbetur,cũ tãto animę periculo nõ est reluctãdũ,sed potius ad matrimonij remediũ cõfugiẽdũ. Itaque nulla tela,vt iste pędicat,& videri vult

sunt è manibus nostris extorta, sed ita robustè pro veritate pugnant, vt eius & consimilium errores funditus iugulent, atque vt omnibus patefiant, prorsus euiscerent.

OBIECTVM XII.

IMpudẽter quoq; inficiãtur illud psalmi 75. Vouete & reddite, ad nos Christianos quicquã pertinere, sed ad Iudæos tantùm, & Iudaica vota: quasi verò vouere Deo quippiam, ceremoniale quiddam esset, ac Iudæis peculiare, & non potius morale, pertinens ad Dei cultum, ac omnibus proinde commune, omnis ætatis, omnisque sortis hominibus.

DEFENSIO.

NVnc tandem cœpit iugulum causę attingere sed quam frigide, quámue paucis facilè cognosci potest. Et nullam rationem contra me attulit, nisi quod patres asserit contra me pro se stare. Votum ego dixi ceremoniá fuisse antiqui testamenti, & sub lege, & ante legem seruatam, sed quæ Christo adueniente abierit, et obsoleuerit. Multasque adduxi robustas firmasque rationes, contra cœlibatus, & virginitatis vota, quas non refellit, neque ad suam sententiam probandã, quod in nouo statu euangelij vouere liceat quicquam ex scripturis affert. Me iam reprehendebat, quod absque ratione meis dictatis velim fidem adhiberi, quasi essem Pythagoras, de quo discipuli aiebant, ipse dixit, nec eius doctrinę aliam rationem reddendam esse existimabant. Sed quis non videat hanc arrogantiam non in me, sed in illum cadere? Quomodo hic tantam rem, quam proponit, confirmauit? Nullo sanè argumento. Vota ego dixi ad antiquum testamentum pertinere: quia nusquã in sacris literis nisi ibi ea reperio, & vt illic apparet, circa victimas, oblationes & ceremonias aliquas versabantur, quæ omnia Christum venturum adumbrabant. Vnde cũ veritas accesserit, vmbræ intelliguntur cessisse. Dixi etiam illi opus nõ esse, quod per vota Deus Patres erudire voluerit, vt sua omnia illi ascriberent, & sese vltro ei addicerent: qua pædagogia fideles Christi non indigent, cum id per copiã spiritus Euãgelici, & literas Apostolicas apertissimè sint docti. Has ego rationes antea non solũ posui, sed multis cõfirmationib. cõstabiliui. Iste tamẽ dicit, vouere nõ esse opus ceremoniale, sed morale: neque videt, quod si morale esset, rationem præcepti haberet. Neq; hoc dico, quoad reddendum, ne cauilletur: verùm de ipso vouendi opere, quod ego ceremoniam esse affirmo. Rem contendit esse votum moralem, & bonam. At nil ad bonos, iustos, & sanctos mores pertinet, quod lex Dei non præceperit, aut expressè, aut quemadmodũ isti loquuntur, implicitè. Quare vouere si ad hoc genus rerum pertineret, fuisset præceptum. Neque in lege veteri quicquam mihi demonstraueris morale, quod ad præceptum non pertineat. Neque vt monui, te oportet confugere ad voti persolutionem, cum in præsentia de ipsa eius nuncupatione contendamus. Quod si dixeris ceremonias quoq; omnes sub pręcepto fuisse, fatebor, at non semper in omni loco, & tempore. Non enim semper festa celebranda, non vbique cędẽda victima, non omni tempore, sed tantum octauo die circumcisio adhibenda. Ita ego dico sub præcepto fuisse ceremoniali, vt homines interdum quippiam Deo vouerent, nempe quum illi pro aliquo singulari beneficio essent gratię maximè referendæ, aut quũ aliquid ardentissimè peteretur. Ideoque dicitur à Dauid, *Vouete*, neque tu ex illis verbis, vt superius docui latius, magis cõsilium, quàm præceptum demonstrare poteris. Verum quidem est, Deum neque rem vouendam, neque tempus vouendi statuisse: ideo iudicio humano quis obstringi non poterat. Sed cùm omnes intelligerent hoc esse gen⁹ diuini cultus omnibus commune, agnoscebant id ad se quoq; pertinere, vt illud præstarent: licet quomodo, aut quando id facerent, minimè pręscriberetur. Sicuti etiam multæ alię fuerunt oblationes voluntariæ quæ sępe absque vllo voto fiebant, & sub præcepto ceremoniali in vniuersum lato de sacrificijs offerendis comprehendebantur. Nam dicere, Votum pertinuisse ad legem veterem & non fuisse præceptum, est absurda & pugnãtia dicere: cum lex non sit nisi præcepta, tametsi in libris legis quandoque insertas esse fatear aliquas promissiones Euangelicas aut narrationes: attamen si propriè loqui velimus, partes legis non sunt nisi pręcepta. Nostræ autem controuersię status hic est, quod votũ ego ceremoniale antiquę legis preceptum fuisse affirmo. Smyth. verò & ceremoniale negat esse, & præceptum, sed legi illud inserit, vt consilium morale idque sine vlla ratione. Et qua licentia id faciat, dicere non poterit, nisi præter pictorũ & poetarum, quorum ille artes non profitetur, licentiã hæreticorũ & sophistarũ se dicat vsurpare: quorũ hominũ genus paratũ est, quiduis fingere ne in verũ incidat. Subijcit, votũ cõmune esse omnib. ętatib. & hominibus cuiusuis legis. Hoc autẽ, quid cõtra me obsecro facit? Nũ fortasse obscurũ & arcanũ erat, nisi iã iste reuelaret, ceremonialia præcepta in lege naturę permulta extitisse, quæ Christi aduentu sunt deleta, & per veritatis præsentiam abrogata? Mundorum sanè animantium, & immundorum in historia Noach fit aperta mentio. Circumcisio tempore Abrahami fuit instituta. Et consuetudo mactandi victimas sub antiquissimis patriarchis ad cultum dei, & sacros ritus pertinebat, quæ omnia cùm ceremoniæ fuerint, sanctæ pro tempore, & gratę Deo erant, licet vetustate pręcesserint Mosaicam legem, & Iudaici populi constitutionem, atque vel omnibus, vel certè multis Gentibus communes fuerint. Nam & Aegyptij & Ismaelitæ circũcidebantur, & Ethnici animãtes deo sacrificabant. Sed hęc omnia post Christi aduẽtum debuerunt facessere: nisi dicere velis adhuc retinendum morem sacrificandi

Cur votum dici nõ possit morale opus.

Votũ quamuis in antiqua lege, sub præceptum caderet.

ficandi hostiis, quod fuit cōmune omni ætati hominū, & omnibus legibus. Etenim à sanctis patriarchis ista sacrificia boū, & pecudū, manarunt ad omnes gentes, licet infideles illis abusi fuerint, & quę ab antiquissimis Patribus acceperát vni veroq; Deo esse offerēda, ea multis idolis, & sanè detestādis sacrificauerint. Ita etiā vouēdi ratio ad omnes fermè nationes est deriuata, qua interim nō minus atq; instituto sacrificādi sunt pessimè abusę. Cōstat itaque vt argumeorū adductum eualuit, quę malè inseruiat: quādoquidē ex antiquitate, & ex eo, quòd latè patuerit vouēdi ritus, probare conatus sis, eum rem fuisse moralem, & vt arbitror, legis naturæ

A non tantùm legis Mosaicæ, ideoq; propterea retinendum semper pro cultu Dei: cùm fieri possit, rem antiquissimam fuisse, sed quæ tam in lege naturę quàm in lege Mosaica pertinuerit ad ceremonias Christum adumbrantes, & hominesde vita perfectiori instituentes. Nemo itaque non videt, quàm parū profecerīs hoc tuo infirmo, atque leuissimo argumento, nisi qui velit in turba tuorum numerari, & in omnibus pendere à Patrum sententijs, fidemque suam

B hominum verbis cōstabilire. Quod vt non par sit, neque Christianū deceat, & partim aliàs dixi, & suo tempore sum fusius dicturus.

OBIECTVM XIII.

IMprudentius *sanè*, *&* *magis impium est*, *quod illico attexis*, *nempe*, non ideo nobis vouendū esse, quòd sancti vouerint, quia non sunt, inquis, omnia facta sanctorum imitanda, nec protinus sanctum putandum est, quod sancti fecerint. Nam Petrus subducens se à gentium conuictu Antiochiæ, impellens eos ad Iudaismum non rectè fecit, neque in hac re, est imitandus. *Nonne est hæc prodigiosa inscitia*, *&* *impia malitia? Nunquid manifestæ stupiditatis est*, *inficiari Petrum in confitendo Christum*, *&* *in agendo pœnitentiam imitandum esse*, *quòd is negauerit Christum*, *aut facto suo impulerit gentes ad Iudaismum? Ex eorundem prorsus ne dum effrontem esse oportet*, *qui asserit*, *Dauidis resipiscentiam non esse ideo sequendā*, *quod is peccauerit*, *designando adulterium*, *&* *cædem. Non sunt honestè facta diuorum imitanda*, *quòd vitia eorum sunt fugienda? Doce*, *si potes*, *deliquisse illos sanctos vouēdo*, *quod nunquam euinces*, *et cedemus causa*, *herbāq; porrigemus*; *&c.* *Imitatio patrum quomodo assumenda.*

DEFENSIO.

QVū primis dicendū cēseo, de quibusnā sanctis intelligerē, quū hāc ratione adueriariorū contra me in assertione induxissem. Patres veteris testamēti nō spectaui, neq; Paulum, qui in actis Apostolicis Hebraico more votū suscepit, sed eos posteriores, qui sub Euangelio vouerūt, præsertim cœlibatū, obedientiā hominibus, quibus alioqui cōmuni iure obstricti nō erant: vt D. Bernardus, & cōplures eiusdem generis, qui vel ea, quę recēsui, vouerūt, vel eos qui vouissēt, laudib. miris extulerūt. Hos equidē vtcunque volui excusare, salua nihilominus dogmatis veritate Dixi homines fuisse, neque omnia illorū facta in exēplū trahenda, cùm non sēper, vel quoad opera, vel quoad doctrinā, aurū, argentum, aut lapides preciosos ędificarint: attamen, quia Christū fundamentū retinuerūt fieri potuisse, vt sint seruati, nō tamē in eo, quòd malè fecerunt, esse imitādos. Et adieci ab hominibus nō esse bene viuēdi regulā petēdā, quum omnis homo sit mendax: & si exēpla virorum sanctorum satis essent ad homines infirmādos, Deus non insumpsisset frustra operā ferendi legem per Mosem, loquēdi per prophetas, & per Apostolos. Iste verò quid blateret, fortè nec ipse nouit. Bona opera Dauidis, Petri, & Pauli,

C

quę bona esse, per verbi Dei regulā intelligūtur ego negarē imitāda? quādo hoc vnquā dixi? Omnia quidē opera dixi nō imitāda, & rectè dixi tu vero qui nūquā desinis esse sophista, quod vniuersaliter dixi, quasi particulariter enūciatū refers. Quòd si scire velis, quę opera sanctorū imitatione digna sint, cū ea legis in sacra historia vel oculis contēplaris, è regione specta Dei legē, & scripturę institutionē: quęque videris ab

D his nō discrepare, cū ingēti gratiarū actione imiteris. Vnde Pau. aiebat, *Imitatores mei estote*: verū vt sanè intelligas, adiecit, *Sicut & ego Christi*. Quid igitur cauillaris, me dicere facta sanctorū sequēda nō esse, cùm ego de his tantū duxerim quę testimonio Scripturę, seu diuinorū preceptorum probari nequeūt? Quòd aūt rogas, vt ostēdā sāctos istos vouēdo peccasse, importune rogas, cū id affatim demonstrauerim. Et vt vno verbo dicā, illi omnes peccāt, qui Deo cul

E tū exhibēt, ab eo nō requisitū, neque in sacris literis approbatū. Vt autē votū cœlibatus, obedientię, & paupertatis quæ vos tātopere defenditis, huc spectent, iam satis superque docui.

ASSERTIO.

NVnc iam secundo loco videndum est, an cum hæc vota nuncupata fuerint, ita seruari debeant, vt solui non possint. Et primo loco inscitia & impudentia quorundam occurrit, qui volentes probare vota esse indissolubilia, ita inquiunt: vel prudenter vouisti, vel temerè. Si prudenter obserues, & reddas piè, quæ prudenter promisisti: sin temerè obseruādo pœnas des meritas tuę stultitię atque temeritatis. Hi vt sunt imperiti, non animaduertunt ignorationem auferre voluntarium, quod vel ipsa moralis philosophia testatur. Et licet non omnis ignoratio culpā excuset, nihilominus voluntarii impedit, quod in iuramentis, & promissionib. perspicuè apparet: quia si per ignorationem, & imprudentiam rem illicitam, & inhonestam sumus polliciti, eam non debemus præstare. Nam herodes quod malè iurauit Psaltriæ, iniustè persoluit: optimè sanè fecisset, si audita immani petitione, si dixisset, Meo iuramento sum deceptus, qui te nunquam putaui peti-

pres cum illud exponit Pauli, de virgine, quę à patre seruari potest, modò necessitatē non habeat: per necessitatē exponit, nisi cogatur existimare Dei lege illicitas esse nuptias. Ac si dicat, quando iudicaret, aut suaderetur hoc nomine filiā non elocare, quòd nuptiæ lege Dei essent prohibitę, tū filiā non debeat seruare, virginē, sed elocare, ne scilicet suo exēplo falsum dogma cōfirmaret. Hoc ego dico, non quo illius expositionem probem, quoniam per, Necessitatem, aliud eo loco intelligendum putem, sed quo videas, iuxta sententiam eius, nō esse cœlibatum, aut virginitatem cum periculo falsi dogmatis retinendām. Sin verò cœlibem vitam quam quis vouit, seruare non potest, is non tantū vxorem ducēdo nō peccat, sed ad id faciundum astringitur, cum de matrimonio contrahendo ab his, qui nō continent, prçceptū exstet. Quod etiam aduersariorū leges, pontificiæ, inquam, nobis cō firmant. Nam per eas licet vxori è monasterio virum suum repetere, quantumuis omnia vota solēniter, vt loquuntur, vouerit. Neque aliam rationem adducunt, nisi quòd in eius potestate non fuerit vouere citra vxoris consensum. Idque cum ita sit, qua fronte negare audent, Deo & legi eius non licere, eos, qui vouerunt, eximere à voti laqueo, cum aduruntur, & non continent, neque ob infirmitatem possunt. Nónne Deus, & lex, priusquā vouerent, illos habuerunt sibi obstrictos ad matrimonium incundum nisi continerent? Certē, hoc est, plus hominib. quàm Deo, & legi eius tribuere: vxor maritum potest iustè à voto reuocare, Deus autem, & prçceptum ab ipso per Apostolum promulgatum tantūdem non poterunt? Fingito aliquem esse qui vouerit xenodochio, aut nosodochio se ministraturum proprio labore, suique corporis officio: Si eū contingat in morbum grauissimum interim incidere, vt promissum ministerium non valeat præstare, an accersetur criminis violatæ promissionis? Negant. Et aiunt, eum excusari, quia non possit. Cur idem non statuunt, quando quis aduritur, & non continet? cum morbo longè grauiori labbret, quàm ille, qui ab ęgrotantium vel peregrinorum obsequio impeditur. Et si pergat degere absque vxore, peribit quoad animum, cū ægrotus ille, si velit pauperibus ministrare, quandoquidem male valet, tantummodò quoad corpus fortasse interibit. Cur, sicuti aiunt, quando ille ægrotat, neque potest, vt vouerat, xenodochio inseruire, apud Deum excusatur, quia eius voluntate sit contentus: non itidem respondent de illo, qui ob infirmitatem & lapsus, nō valet, quēadmodū vouerat, cœlibem vitam ducere? Vellet quidē & ille modo absque vxore esse posse, siquidem multis curis atque molestijs esset liberatus: verùm obstat illius incontinentia & adustio. Porrò debuerunt & de hoc dicere, Deū eius voluntate atque animo contentum esse. Sed consueuerunt infirmum huiusmodi sic mouere: preceris à Deo tibi dari vires, pulses, petas, & impetrabis, vt cœlebs possis viuere, & voto nuncupato satisfacere. Quare non idem occinunt ægrotanti, qui pauperibus vouerat inseruire? Ora, pulsa, pete à Deo firmam valetudinem, quò possis, quemadmodū vouisti, pauperib. ministrare: atque interim in opere perge, impetrabis, ne desinas voto satisfacere. Profectò debuit vtrinque par esse ratio. Sed ideo isti nolunt admittere similitudinem quòd sint reuera Pelagiani, & in arbitrij nostri facultate positum existimant, vt contineamus: & gratiam, cœlibatusque donum res communes faciunt, quæ à Deo cōcedantur omnib. modo suo arbitrio eas eligant, & recipere velint: quod est gratiam in naturam vertere. Atque itidem dicunt de illa, qua iustificamur, gratia, & regeneramur, cam ità propositam esse omnibus, vt quisque pro sua voluntate eā queat adipisci. Precum vero aut humanæ infirmitatis vtcunque meminerunt, potius ne videantur ista negare, quam quòd re vera illis multū attribuāt, cū totū sit positū, quantū existimāt, in libero arbitrio. Vtque se excusent, ineptissimè nobis obijciunt Paulū, qui ter Dominū rogauerit, vt à se stimulus carnis auferretur: quod licet à Domino nō obtinuerit, ei quippe respondit, sufficit tibi gratia mea, tamē haud quaquā destitit cœlibatū retinere. Ita putant his, qui vouerūt, esse faciēdū, vt Deū in tētationib. inuocēt: & à Deo impetrabūt, vel liberationē, vel facultatē resistēdi. At istis probandū prius fuerat, stimulū carnis, & angelū Satanæ, illo Apostoli loco significare adustionē, de qua nūc loquimur, cū Chrysostomus scribat, stimulū carnis ibi fuisse dolorem capitis: & scholia Græca intelligant significari cathenas, vincula, carceres, flagella, & afflictiones quas Paulus euangelizando sustinebat, [illegible] potissimum à Iudæis, qui carne illi coniuncti erant. Neque Ambrosius dissidet ab hac interpretatione. Sed interim, vt nos experiantur humanos, demus aduersarijs, per stimulum carnis, quod volūt, significari: quid sanè cōtra nos ex eo proficient? Nil sanè aliud quàm Paulū obtinuisse gratiā resistendi, sic, vt nō laberetur, nō incōtinenter viueret, neque adustiones pateretur, quę illius vocationē impedirēt. Indicabūtne isti omnib. promiscuè dari ea omnia quæ Paulo sūt cōcessa? Illi procul dubio multa Deus largitus est, quę alijs minimè tribuit. Vnde si aliqui sint, vt per multi reuera sunt, qui à Deo id non obtinent, quod vos dicitis Paulum impetrasse, quid obsecro agere debent? Num parere mandato quo di-

citur, *Qui non continent nubant*? Procul dubio si non obedierint, Deum tentabant, vt qui remedium infirmitati suæ oblatum contumaciter aspernentur. Accedit adhæc, quòd votorum religionem potius Papistæ fingere sint existimandi, quàm quod re vera eam sacrosanctã velint, aut reipsa tãti faciant, vt præ se ferunt. Nam & Papæ ipsi vota relaxant, atque præfectis monasteriorum ea permittunt irritare: quod tamen, vt fiat ex verbo Dei pati non possunt. Id autem aliunde non est, nisi quod Antichristus effert sese, præ omni eo, quod dicitur Deus, aut quod colitur, & sibi nititur arrogare, quæ verbum Dei posse negat pertinacissimè. Quod vt lucidius exponatur, non obscura proferemus exẽpla. Qui monachatum voto nuncupant, non solùm tribus illis votis nominatissimis se obstringunt, sed etiam vouent iuxta regulã Augustini, Basilij, Benedicti, seu Frãcisci se victuros. At permulta sunt in his regulis, quę ab ipsis postea immutantur, & longè aliter fiunt, dicunturque ab istis regulas illas in manibus & potestate præpositorum sitas esse, vt multa queant relaxare. Istos libet percunctari, cur eadem ratione præsidi monasterij non liceat votum cœlibatus remittere cum ibi grauior sæpè vrgeat necessitas, quàm in alijs, quæ ab eo relaxantur? Hæc sane spiritualis est necessitas, & vita spiritus hic periclitatur. Respõdent, vota esse distinguenda, cum alia sint vt illorum vocibus vtar, accidentalia, & alia substãtialia. Nomine substantialiũ tria illa significari volunt in vno quoque ferè ordine vsitata, castitatis, abdicationis facultatum & obedientiæ. Reliqua veró, quæ continentur in singulis regulis, ad accidentalia pertinere fingunt. Ideoque ista, seu minora sinunt relaxari, alia verò prædicant perpetuò esse retinẽda inuiolata. Primùm de istis velim scire, vnde nam certi sint, Deum hanc suam distinctionem admissurum, cum non tantùm illa tria voueant, sed simul omnia quæ continentur in regula, quam profitentur. Ad hęc, si quis monachus, vt quandoque vsu venit, efficiatur aut episcopus, aut cardinalis, iã desinit esse pauper, desinit obedire prælatis illius ordinis, aut instituti, desinit, quæ continentur in regula, quam vouit, obseruare, nihilque suæ professionis retinet, pręterquã colorẽ vestis, quẽ minimè vouerunt Quare manifestissimum est, vota relaxari etiam ea, quę substãtialia isti appellarunt. Non est itaque firma illorum distinctio. Et religio votorum fermè tota reuocatur ad cœlibatum, quaũ sit à monachis, ab episcopis, à cardinalibus, & ab ipso Papa fide parùm bona præstandus. Vbi verò interrogantur. Cur in eo vnico relaxando tanta morositas, & difficultas adhibeatur: Cũ non possint se aliter expedire, ad ipsius rei dignitatem effugiunt, & Deo affirmãt, nil posse offerri gratius, aut cœlibatu, aut ipsa virginitate. Et ne id temerè videantur asserere, Hieronymum semper habent in ore, ad Eustochium, qui ait: *Audacter dico, cum omnia poßit Deus, hoc non potest, vt virginem post ruinam suscitet.* Sed, vt primùm de Hieronymo respondeam, mihi parùm videtur curandum, quàm audacter dixerit, sed quã verè spectãdũ est attẽtissimè. Quod.n.attinet ad corpus, hymenęũ, & membrorũ genitaliũ integritatẽ quas virginitatis claustra vocant, falsissimum est, Deũ illa non posse restituere, qui corpora mortuorũ extremo die à bustis, & cineribus sit reuocaturus, Quòd si forsitan intelligat, vt puto intelligere, Deũ nõ posse facere, quin puella fuerit corrupta, quæ vitiũ passa sit, id facilè cõcedam. Sed hoc virginitati cum infinitis alijs peccatis erit cõmune. Nõ .n. potest Deus facere, vt qui heri fuit ebrius omnino non fuerit ebrius. Imò potest hoc ad omnia quæ iam præterierunt applicari, cum vulgò iactetur, Deum non posse hoc vnum efficere, vt infecta sint, quæ iã facta fuerint. Deinde istos meminisse velim à vero esse alienissimum, quòd tam confidenter affirmant Deo nihil præstantius offerri posse virginitate, cum Christus dixerit maiorem charitatem neminem habere, quàm vt animam suam ponat pro amicis. Idcircò qui vitam offert Deo, sicut martyres, longè plus dant quàm virgines. Quòd si etiam istis darem, virginitatem esse rerum omnium præclarissimum, nihil efficerent. Neque ob id probarent relaxationem in cæteris votis posse concedi præterquam in eo, quo virginitas, aut cœlibatus nuncupatur. Quandoquidem vis voti non expenditur penes dignitatem rei promissæ, sed penes obligationis vinculum. Nam qui cuipiam promisit decem, non minus ea pręstare astringitur, quàm si mille fuisset pollicitus. Alioqui Saul peccatum suum facillimè purgasset, dicendo: Quæ conseruaui ex præda pauca fuerunt animalia, quæ ad sacrificandum retinui, non vt mihi sint vsui. Vnde si cum alijs conferantur quæ internecioni dedi, vt Deus mihi præcepit, sunt minimum quiddam, quod remitti & condonari par est, cũ tãta pręstiterim. Adamus quoque potuisset excusare vnicum pomum se tãtummodò degustasse, quod leuiculũ, si rẽ ipsam cõtempleris, videri poterit. Sed quia in pręceptis res nõ attẽditur, quã lex iubet, sed tãtùm vis obligationis, et obediẽtia, quã debemus Deo, respicitur: ideo futiles, et inanes habẽtur omnes huiusmodi prętextus. Verbũ Dei adiunctum quibusuis rebus quantumuis leuibus & minimis pondus addit maximum. Ita de votis istos censere oportuit, non vt dignitatem rerum promissarum expenderent, dicendo, alia

do,alia quòd leuiora complectantur relaxari posse: cœlibatus aiunt & virginitatis votū perpetuo seruandum esse inuiolatum,cum sit de re prestantissima. Sic dicendo longè falluntur:quia promissionis vis in omnibus ex æquo est efficax. Vnde apparet,quam Papa corruptè agat,qui cum religionem votorum vt sacrosanctam odiosissimè vrgeat,attamē ea relaxari permittit & sibi quædam retinet,vt votum religionis,castitatis,peregrinationis ad limina Petri & Hierosolymam:quæ,vt vult,remittit,non tamen gratis,vel sine par uo pretio. Et postremò ne videatur non omnia posse, quandoque etiam legitur in historijs cœlibatus, & virginitatis vota remisisse. Nam fecit olim ex monacho iam diu professo,qui susceperat ordinē,regem & maritum:item ex monacha,reginam & vxorem,ad pacem regnorum, vt præ se ferebat,conciliandam. Quod cum ita sit,cur pro libet,ne idem fiat pro salute animi cuiusque:cum Christus & vitæ & sanguini suo non pepercerit in eo redimendo?Sed gratia Deo,pij iam minas eius contemnunt,& fucos de prehenderunt?Quare non iudicant sibi opus esse vt pergant Romam,cum videant,quòd ille sibi tantum licere prędicat,omnib. Christianis ex verbo Dei pariter esse liberum. Ex adductis itaque apparet quam manifestissimè, confessione quoque aduersariorum votorum vincula,non tam esse ferrea, quemadmodū ipsi fingunt,dum contra ministros ecclesiæ,aut monachos,qui vxores ducunt,prout sibi opus esse viderint ad salutem, audacissimè se opponunt. Præterea qui honesta de causa vxorem ducit,minimè vereri debet, ne voti nomine coram Deo reus accersatur:quoniam legem istam seruandi cœlibatus ex voto ipse sibi asciuit,cum à Deo sibi non esset imposita: cuius tanta est bonitas, vt infirmitate nostra perspecta,neque suæ quidē legis haud integrè,perfecteq̃ue obseruatę,nos,modò in Christum credamus, condēnet. Cū ergo remittat Deus quoad fideles de sua lege alioqui iustissima,cur indignabitur,si nos ipsi bene mutauerimus leges temporarias quas vouendo nobis præfiximus?Deinde ad rem adhuc magis patefaciendā non grauabimur alio testimonio aduersariorum vti:Suis legibus ipsi statuunt,vota monastica & similia, quæ nuncupata fuerint ante decimū quintum,vel decimum octauum annum, irrita esse: quod aiunt idcircò sentiendum esse: quòd illa ætate homines adhuc iudicio nō valeant. Quid?annon idem constituetur,quando vouentes,licet vicenarij sint,aut tricenarij, perinde ignorant suas vires,diuini cultus rationem,& naturam votorum,atque illi qui sint vel duodecim,vel tredecim annos nati?Paulus ad Timoth. pręcepit,ne ad ministerium Ecclesiæ reciperetur vidua minor quam sexaginta annorum. Quid igitur istis in mentem venit,qui contra eius institutum quintumdecimum,aut decimumoctauū annum præfigunt?Certè quoad viros,qui sunt robustiores mulieribus,& in quib. calor ad procreandum idoneus tardius restinguitur septuagesimus vel octuagesimus annus debuerat constitui. Quo etiam tempore licet obseruatio cœlibatus reddatur facilior,eum tamen censeo nulla ætate vouendum. Neque Paulus,vt supra dictum est fusius , in eo loco scripsit illa verba de voto cœlibatus nuncupando. Quæ hactenus dicta sunt,dilucidè probant, Christianos homines votis huiusmodi, si ea forsasse nuncuparint quod minimè committere debuerant,sic non esse obstrictos,quin pro sua necessitate contrahere valeāt matrimonium. Sed vnum excutiendum superest, quòd à superstitiosis & Papistis nobis frequenter opponitur. Si licet inquiunt mutare votum,licebit & matrimoniū pro nostro arbitrio deserere. Nam vtrinque promissio fit,vna sane Deo,altera verò coniugi . Et par est vtrinque ratio,cum iuxta nostram sententiam, tam cœlibatus, quàm matrimonij sint quędam conditiones & genera vitæ. Ad hæc nos dicimus,inter ista duo maximum esse discrimen. Quoniam matrimonium non esse rescindendum,nisi iustæ causæ intercesserint verbo Dei præcipitur: De votis autem eiusmodi longè secus accidit. Primùm sua natura eum sub nouo Testamento degamus,irrita sunt. Deinde præceptum vrget, vt, qui nō cōtinet,nubat. Quare vota hæc licet soluere,& si adduramur,solui debent. Matrimonia verò necesse est,vt rata consistant. Ad hæc,falsum est,quod sumitur,nempe in coniugio promissionem tantùm fieri inter coniuges, cum addatur iuxta institutionem Dei nuptias illas iniri:quæ diuina institutio dissolutionē prohibet. Possent & aliæ complures adduci rationes pro hac nostra sententia confirmanda. Sed cum eam ista satis abundeque confirmasse videam,ab alijs corrogandis modò supersedebo.

OBIECTVM I.

Verùm pergam ad reliqua istius Petri argumenta, qui hoc pacto nititur refellere argumētū hoc catholicorum Quisquis vouet, volens & spōte vouet: tenetur igitur quod vouerit semel saltē pie obseruare. Hic inquit *Petrus*, desidero eorum,qui sic colligunt,prudentiam. Nā multi dū prunū vouerint, arbitrabātur se rē

gratā Deo in primis promittere, ac ſeſe pares pręſtādo voto, ſed falſò, & ideò ignorāter vouebant, non voluntariè. *Quis eſt tam æquis auribus, pie lector vt ferat tā ineptè argutantē: Tollitne eiuſmodi ignoratio voluntatis conſenſum? Nunquid Ananias & Saphyra vxor eius rem gratam promiſerunt, cum pretium agri ſui eragarent Apoſtolis? Et mox: Sum adultioris ætatis cum baptiſma admouear: do fidem Deo, renuntio ſatanæ: poſtea labor, nec libero fidem. Nunquid nolens ac inuitus hæc ſum pollicitus?* Seruitus, *inquit* ciuilis impedit matrimonium ineundum, ac dirimit contractum. Cur itaque imbecillitas & inualentia virium ad reſiſtēdum libidini, non debeat impedire votum edendum, & editum diſſoluere? *Reſpondeo pauci, errorem cōditionis perſonæ, qualis eſt illa ſeruitus, prorſus aduerſari conſenſui quo contraheretur matrimoniū, ac ſeruum non eſſe ſui iuris, vt liceat ei ſuo arbitratu, cū velit, inire nuptias. Sed imbecillitas viriū hominis ad reſiſtendū libidini, atque eā ſuperandā huiuſmodi nō eſt, quæ remoretur, aut impediat hominē, ne votū nuncupet, aut nuncupatū ne præſtet. Qui aut vltrò ac ſponte vouet, ita licebit ſibi precibus donū continentiæ, ac auxiliū euadēdi inter certādū ſuperior, impetrare à Deo. Vt fruſtrà toties occurant Lutherani orthodoxis, non poſſe hominē caſtè, ac continenter viuere, quia dono continēdi fuerit deſtitutus.* Iurans, *inquit Petrus iſte*, cōtra legē Dei vt fecerūt Herodes, & Dauid, ad pręſtādū nō eſt deuinctus, imò debet reſcindere iuſiurādū. Ergo quiſquis virginitatem, aut cōtinētiā ab omni coitu vouerit, ac poſteà vri ſeſe ſenſerit, nō obligatur ad pręſtādū, ſed ad dirimēdū potius votū. *Nemo tā parū vidit, quin cernat quàm parum conſiſtat hic argumentandi modus. Quandoquidem antecedens conſtat eſſe veriſſimum, conſequens verò falſiſſimum. Quis .n. aſtrueret aduerſari alicui diuino mandato, vt voueas, & perſoluas votum continentiæ ſi vri te ſenſeris: quemadmodum pugnat cum lege improbè iurare, & improbum ac nefarium præſtare iuramentum cuius generis erant iuramenta Herodis & Dauidis? At inquit Petrus*, aſtringit actū vſtione, id eſt libidine victū cōtrahere matrimoniū, etiāſi votū nūcupauerit cōtinētię: quia Paulus iubet, vt qui ſe nō cōtinēt, nubāt: proinde niſi illud fecerit, peccat, & ideò dirimere debet votū: tātū abeſt, vt teneatur illud pręſtare. *Quoties ſuprà dictū eſt, illud Paulinū iuxta veterē Catholicorū doctorū ſētētiā, pertinere dūtaxat ad ſolutos et ſui iuris, nō ad obſtrictos voto. Quod niſi ſic intelligatur neceſſe eſt, id omnib. locis Scripturæ aduerſetur, qui docent ac iubēt, vt vota pia omnia præſtētur Deo bona fide. &c.*

DEFENSIO.

Ad promiſſionis firmitatē requiritur notitia.

A Quod ego accepi, minimè dubito pios lectores facilè daturos: nempè quę vltrò promittimus, aut vouemus, iuſtā notitiā requirere, tā naturę voti, quā noſtrarū viriū. Si enim quis neſciat, an ad honorem Dei vergat, & ad ſalutem ſuam faciat, quod pollicetur, idemque ignoret, an queat præſtare quod promittit, non promiſit volēs. Quandoquidem voluntarium, vt docui, teſtibus vel ipſis philoſophis, requirit notitiam. Hîc tamen video Smythæum, quod
B aſſumpſi euidens & manifeſtum conuicijs exagitare, cum tamen id nullis rationibus confutet. Interrogat, an iſta ignoratio conſenſum tollat voluntatis. Conſenſum ibi aliquem fateor: at non liberum, & voluntarium, cùm debita cogitatio & ſcientia non intercedat. Etiam qui fatui ſunt, conſenſum voluntatis adhibent: ſed cum iuſta ratione atque notitia & iudicio careat, nihil quod pollicētur, aut paciſcuntur, eſt ratum. Sententiam aduerſarij confutare, vt iſte
C facit, ridiculum eſt: qui tantùm vna aut altera vrget interrogatiuncula, quaſi ſint, quæ nos aſſerimus tam perſpicuè falſa: vt nec rationibus oppugnari debeant. De Anania & Saphyra nō addenda ſunt plura, cum ſuperius vberrimè ſit demonſtratum illos non vouiſſe. Quod idem eſt reſponſum de his, quæ tu perpetuò aſſeris, nos in baptiſmo vouere, atque id non probas. Neque aliter poſteà te geris: cū agitur de ignoratione ſeruilis conditionis, quæ matrimoniū,
D licet initum ſit, dirimit: quod tu fāteris iure fieri, cum ea res impediat requiſitum conſenſum. Sed ignorationē interim noſtræ imbecillitatis non vis poſſe irritare votum nuncupatū, quòd non ita ſimus libidini ſubiecti, vt ſerui externis dominis. Quare plurimum à veritate diſcedis,
A cum longè plus homines his affectibus à natura inſitis obnoxij ſint, quàm omnibus externis tyrānis. Et quāquam ſit inualidum, quod aſſumis, precibus nos poſſe impetrare, vt à tentationibus liberemur, vel vt eas vincamus, tamen nunc non oportet de eo pluribus agere, cum ſuperius multa ſint in hoc argumento dicta. Sēper idem occinis, Lutheranos falſò dicere, non poſſe cœlibes viuere, qui diuinitus prędīti non fuerint dono cœlibatus. Verùm tuam confuta
B tionem tantùm conuicijs, non ſcripturarum teſtimonijs cōmunis. Irriſione præterea tibi perſuades, te argumētum ſoluiſſe à me adductum ex collatione iuramenti & voti. Et ais, eandem non eſſe rationem quòd iuramēta iniqua, cum alicui Dei mandato aduerſentur, non ſint perficienda. Sed vouere ac præſtare virginitatem, vel cœlibatum, nulli Dei præcepto aduerſatur. Quod ſi dixerim, Dei iuſſu non deberi ſeruari cœlibatū ab his, qui nō continent, & aduruntur,
C vt Paulus teſtatur, illicò ad ſuū figmentum cōfugit, dicitq́; iſta nō eſſe intelligenda quoad vouētes, ſed tātùm in cęteris, qui liberi ſūt, habere locū. Atqi in tua ꝓbatione, qua vis oſtēdere, cœlibatū ſeruare, cū lapſibꝰ, & aduſtione, minimè aduerſari cuipiā diuino mādato, miſerè deliras, &, vt conſueuerunt ſophiſtę petis turpiſſimè quod in principio erat probandū, & inter nos eſt cōtrouerſum. Si ego darē, aliquos eſſe obſtrictos voto quēadmodū tu tibi nūc ſumis,
D vt matrimoniū inire nequeant, definita eſſet lis & nulla ſupereſſet controuerſia. Sed hoc dum non probas, tibi ſumis vt conceſſum, quod eſt prope totius diſputationis caput. Ipſe locum oſtendo, quo præcipitur, quod ego aſſero. Tu ſtatim dicis, At qui vouerunt, ſunt excipiendi?

& vt sophista, exceptionem in eo facis, de qoo contenditur. Sic nullus error vnquam è sacris literis reuioci posset. Et ne videaris hoc non sensisse, ad finem addis, *Nisi sic intelligatur, quod Paulus dicit, pugnaret cum omnibus Scripturæ locis, in quibus docetur, omnia vota, pia bonaq́ fide præstanda esse.* At iam centies diximos, loca, qoæ to citas, ex veteri fomi Testamento, & ceremonias esse, quæ vigebant eo tempore, ac oostro minimè suot retioendę. Deinde tibi accipis, vota cœlibatus esse pia, qoæ oos moltis nominibus ostendimus esse illicita. Idcirco nisi meliores sir mioresq́; ratiooes habeas, tacendum tibi potius est, quàm ita incassum loquendum.

OBIECTVM II.

PORRO *quòd ait,* Si potes seruare contioentiam, serua: sed vide, ne potes te vi voti astringi ad seruandum, seu aliquid te Deo per votum præstare, quòd aliàs non teneris illi facere *Quem præterit, quàm istud sit à vero alienum? Vi enim voti obligari vouentem euincunt loci complures: quod suprà tum ex Scripturis, tum ex priscis & optimis autboribus adduximus. Deinde per votum ad continentiam astringi hominem, quam ante editum reddere non tenebatur, sed tantùm ad eam seruandam inuitabatur à Christo & Paulo, apertissimum est. Nam dicit Paulus, se Domini præceptum de virginibus non habere, sed consilium dare. Falsum itaque est, quod ais, debere necessariò cœlibem & continentem eam ducere vitam per omnia, cui contigit donum continentiæ: vt de quo Paulus nullum habuit Domini præceptum, sed consilium duntaxat se dare astruxit.*

DEFENSIO.

NOlo nunc agere, quàm fideliter mra retuleris, qoonià hoc esset frustra tempos conterere: præsertim quia lector ex assertiooe præfixa videre queat hæc, quæ modò narras, quomodo disseruerim. Ad id venio, quod ais, te compluribos ex locis diuinæ scripturæ probasse, homines adigi iure voti ad id prestao dum qood vouerint. Ea quom nulla sint, oisi veteris instrumenti, par est, vt de veteri tempore intelligantor. Ideò qoum illa loca perpetoò iactas, actum agis. Neq; voquam ego sum insiciatus, de cœlibatu nooextare vllum præceptū prioatum & singulare: quandoquidem res est, quæ non omnibus iovoioersum, imò paucis admodum vt videmos, conoeniat, sed potius è dioerso matrimoniom Deus apertè præcepit illis, qui non contineot. Et absque controuersia, quicunqoe non sentiunt sibi concessom donom cœlibatos: oeq; vident se per ipsom promoturos magis quàm matrimonio regnū Dei, legi commoni relioqoontor obnoxij, quam ab initio Deos promulgauit, quum dixit: *Non est bonum, bominem esse solum.* Cœlibatum verò illi dixi necessariò præstandom, qui & vires dioinitùs haboerit, & per ipsum aoimaduerterit, se posse Christi Ecclesiam magis quàm io matrimonio ædificare. Nam si hoc præstare nollet, conuiocereto absq; vlla tergioersatione, Deū oon amare toto corde, tota anima, atque omnibus viribus. Apostolus verò dicit, se oon habere præceptum: quia nihil io vniuersum de hoc genere vitæ coostitui potest, vel est coostitutū: sed ex diuino præcepto, qoo Deum astringimur omnibos modis diligere, quoad certos homioes oecessariò concluditur, aliquando sob præceptum cadere.

OBIECTVM III.

VEruntameo in rebus promiscuis, qualis est vota edere Deo, libera debent esse omnia, *inquit.* Nec fas est cuiquam vooere perpetuam castitatem seu contioentiam: nec tanquam rem necessariam ad salutem, sed ad tempus solùm, dooec potueris præstare, & tanquam rem indifferētem. *Accipe iam, candide Lector, egregiam huius probationem.* Paolus, *inquit,* circumcidit Timotheum, non quòd necessariam arbitraretur circumcisionem ad salutem, sed promiscuàm & indifferētem. Nam Titom nolebat circumcidere, qoòd Iudæi id exigerent ab eo, tanquam ad salutem oecessarium. *O tenebras. Quis cui pectus sapiat, hunc tam crassè cæcutientem pro vindice labefactatæ fidei, qualis videri cupit, libenter amplectatur? Eitne, Christiane Lector, virginitas sic res promiscua, quemadmodum erat tempore Pauli circumcisio Timothei, quæ fiebat ne imbecilles in fide Iudæi offenderentur, & offensi resilirent à fide Christi? Nunquid, si fuisset facta illa circumcisio spe assequendæ iustitiæ & salutis æternæ, non fuisset illi damnabilis, & maximè Gentibus? Quibus Paulus dixit post celebratum ab Apostolis concilium Hierosolymis,* Si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit. *Hoccine sentit doctus & pius de cœlibatu, virginitate, aut continentia? Vt si hæc voueantur spe consequendi amplius præmium cælestis gloriæ secum ferent damnationem illam? Deinde si Timotheum non circumcidisset Paulus, quando id factum fuisset citra proximi insirmi scandalum, nullum admisisset facinus malum, quod non egisset contra vllam Dei legem. At qui editum votum non persoluit, peccat mortaliter contra varia Dei mandata. Ergo collatio hæc Petri longe est aliena à proposito illius, vtcunque ob eam sibi blandiatur, & cristas tollat.*

DEFENSIO.

Qui vouerũt cœlibatum, quib. cõditionib. queant ipsũ retinere.

MOre tuo, quę dilucidè ac integrè à me dicta sunt, (quemadmodum in Assertione patet) inuoluis & mutilas. A Docui enim, licere illis qui cœlibatum vouerunt, licet non rectè egerint in voto nuncupando, cœlibes viuere, modò & donum sint nacti ad hoc necessarium, & intellexerint, ad regnum Dei promouendum cõducere. Sed cautiones adijciendas recensui, quarum vna fuit, ne isti se putarent iure voti ad id genus vitæ adigi. Nam si cœlibatus necessariò ab eis exigeretur eo nomine B quòd vouerint, reclamare debent & reluctari: sicut fecit Paulus, qui cũ vidit circumcisionem ædificare posse, atq; non exigi vt necessariam, illam adhibuit circũcidendo Timotheum. At cùm exigeretur quasi vi & iure legis, noluit cedere, nec passus est vt Titus circumcideretur. Quid obsecro est in ista collatione absurdi? quid inepti, vt ita te oportuerit exclamare? Res est vtrinque promiscua vel indifferens, cœlibatus & circumcisio, prout ea tempestate fuit. At- C que hæc libera vel indifferentia idcirco dico, quòd illis possint homines vel bene vel malè vti. Et quę sunt huius generis, libera seruari debent, neq; sunt astringenda necessitate, vt quilibet, vt magis ea viderit ad honorem Dei conducere, aut minus, consilium atq; propositum mutare liberè valeat. Et quod ad me attinet, neque ad tempus talia vouenda censeo, quamuis id tu mihi adscribas. Dixi quidem his, qui fortasse nullo modo adduci velint, vt credant, vo- D uendi facultatẽ in Euangelio prorsus extinctã esse, ac sunt procliues ad vota, vt sic saltẽ voueant, vt se liberos esse arbitrarentur ad mutanda quę Deo ex voto dicarint, cũ id viderint honorem & gloriã Dei exigere. Sed quod ad rem attinet, ex mea sententia nunquam dixi vouendum. Atq; in hac parte assertionis tantũ docui, vt si possint & cõducat, cœlibatum seruent: nõ autem consului, vt voueant vel absolutè, vel ad tempus. Quare rideas quantũ velis, meamque E probationem ironicè appelles egregiam, quæ ab exemplo Pauli deducitur, quãdo eam euertere nõ potuisti, sed adhuc velis, nolis, perstat: ac eius tota vis in eo sita est, vt dum res liberæ sunt, liberè præstari possint: quæ tamẽ eædem non sunt dandæ, quando requiruntur necessariò, nempe vi legis aut iure voti. Paulus ita se gessit, qui liberè circũcidit Timotheũ: sed quasi coactus lege Titũ circũcidere noluit. Videtur isti mirum, si virginitas aut cœlibatus compo- F natur cum circumcisione. Verùm intelligere debuerat, in eo ista esse similia, quòd rectè & A pranè præstari seu fieri poterant. Deinde tu ipse mihi aliud simile in ista collatione demonstras, quod ego non adduxeram. Nam dicis, circumcisionem tunc temporis factam spe assequendæ iustitiæ ac salutis ęternę fuisse damnabilem. Illud idem ego dico de cœlibatu, si quis eo speret se iustitiam assequi, quam habemus per fidem, aut speret eius merito vitam æternã, quæ gratis datur, proculdubio erit damnabilis. Tu verò, quia Pelagij non putes obliuisci, B semper operibus ac tuo potissimũ cœlibatui tribuis vim merendi iustitiam, vitam ęternam, & præmia in cœlo ampliora, nec non propter opera & cœlibatum, Christum ipsum ac mortẽ eius facis superuacaneam. Ad hæc, finem videris constituere cœlibatus maiora præmia in cœlo. Quem sanè finem neq; à Paulo, neq; à Christo didicisti: sed vel tibi fingis, vel mutuaris ab hominibus. Vnde inter mercenarios verè connumerari potes, qui nihil aliud in suis operib. C spectant quàm præmia. Finis autem sancti cœlibatus est, vt docet Christus, regnum cœlorum nempe in terris amplificandum & protendendum ad latissimos fines doctrina, prædicatione, atque instantissimis precibus, ad quæ cœlibatus his, quibus datus est, eò conducit, quod multis curis illos expeditos reddat. Tu verò intelligis regnum cœlorum, quo fruamur in æterna patria: quasi qui viuunt cœlibes, ibi potiores partes eo merito sint habituri. Atque ita D quid Christus per regnum cœlorum voluerit, vt multa alia soles, malè percipis. Neq; Paulus, si quis illum rectè inspiciat, alium scopum cœlibatus à Christo constituit. Vt deniq; redeam ad collationem propositam, adhuc in ea est aliud simile: quia vti tu dicis, Paulus citra scandalum infirmorum, si circumcisionem Timothei omisisset, non peccasset: ita ego dico, non peccare illum, qui si videat, se nihilo plus ædificare Ecclesiam, & doctrinam promouere per E cœlibatum, quàm per matrimonium, imò fortasse minus, cœlibatũ omittat, & matrimonio iungatur, quo videat se melius rem gesturum. Quamobrem quum omnia hęc similia intercedant, aptissima fuit collatio, quã proposui. Cæterùm malitia & odium, quo contra me, imò contra veritatem laboras, hæc te videre non patiuntur. Quodque asseris, contra varia Dei mandata illum peccare, qui cœlibatum, quem vouerit, abijciat, inane ac nullius est momenti, F quum mandatum nullum proferri possit, quod hoc facto violetur. Nam sæpius indicatũ est, ad testimonia veteris Legis, quã frustrà cõfugias.

Quæ sint libera & indifferẽtia.

Quis sit finis cœlibatus.

OBIECTVM IIII.

Citat Phocium Græcum enarrantem illa Pauli verba, Qui statuit in corde suo firmus, &c. *Quo persuasum darei nobis, non esse seruandum votum continentiæ, si contingat vi aut violentia legum nos ad id adigi. Nónne te debet pudere, Petre, illum scriptorem pro te citare, qui adeò nihil subleuat causam tuam, vt eam planè deprimat, aut humi deijciat? Habet enim is hæc verba, quæ & suprà citauimus in illud Pauli.* Si nupserit virgo,

non

non peccat. *Virginem intelligit non illam Deo consecratam, sed innuptam puellam. Illa etenim, quæ iam Deo consecrata est, si nupserit, adulterium inducit Christo, cui nupta est. Vidésne pie Lector, quàm indignus sit iste Petrus, cui fides habeatur, qui tam dilucide, tamq; impudenter mentitur, illum scriptorem à se stare, qui aduersus eum stat grauiter.*

DEFENSIO.

MEa non refert, quid alibi dixerit iste Phocius. Id tantùm nunc animaduerti, eum velle vt pater non seruet filiam virginem: quod ei alioqui facere licuit, si necessitas ipsi fortasse imponeretur, quasi per Dei legem nuptiæ non essent licitæ. Imò si quis hanc illi sententiam niteretur obtrudere, non debet ille, inquit, filiam seruare virginem. Quid autem nunc attinet, si in exponendo Paulo quandoque aberret? Cùm à vero deuiat, eum non sequamur: quemadmodum ego interpretationem, quam B adfert hoc loco, non approbo, sed notaui rectè ab ipso iudicatum, quod interpretando attulit de necessitate quæ posset oriri ex praua opinione, qua existimaretur lex Dei coniugia improbare. Atque cum eo idem esse constituo de necessitate, quæ apud multos nascitur ex va A na existimatione, quam de his votis conceperunt. Hæc sanè causa est, cur eum citaui. Sed quis te non miretur adeò multa dicere de Phocio, quæ alibi disseruerit pro tua parte, quum nihil ad id respondeas, quod ego pro me facere hoc loco demóstraui? Quid aliud id est, quàm prætereundo dissimulare, quod soluere non possis? At nescio, quomodo videor mihi præter ordiné fecisse, qui cùm isto loco non soleam scriptoris alicuius mentionem facere, nunc huius Phocij meminerim. Sed cauebo posthac vt ordo seruetur integer, ideoq; plura de isto Phocio non dicam: qui verba interpretando Apostoli, quæ adiunxisti, cum alijs errat, & aliquas virgines excipere audet, quum neque Paulus, neque Scriptura vllibi cuiusquam exceptionis mentionem faciat.

OBIECTVM V.

SI absque vxoris, *inquit*, consensu vir quispiam votum nuncupauerit continentiæ irritum est votum illud & reuocandum, cur itaque non liceret reuocare hominem à voto, si se non continet ac vratur, quum id iubeat Apostolus. *O argutulum caput. Quem non misereſcat tantæ inscitiæ? Quis non deploret miseriam illius reipublicæ, cui præficitur vir talis, vt Christianam religionem & fidem ab erroribus repurget ac vendicet? Sed excutiamus hominis huius argumentum istud.* Si maritus, *inquit*, votum continentiæ ediderit absque vxoris suæ consensu, irritandum est votum illud: Ergo reddi non debet votum hominis, qui se non continet aut vritur. *Validum atque efficax istud esse argumentum, probabit ad Calendas Græcas. Nunquam enim conuincet, hæc aliquam inter se habere similitudinem aut affinitatem. Nam marito nulli licet votum continentiæ Deo nuncupare absq; consensu vxoris suæ, eo quòd is non habet potestatem sui corporis, sed illa. Et Paulus præcipit, vt vir debitum reddat beneuolentiam vxori, nec se inuicem fraudent illo debito. At vouere nemo cogitur, sed cuique liberum est, libero saltem & soluto, an velit, nec ne vouere. Sed ab edito semel voto resilire fas non est. Maritus non est sui iuris vt voueat continentiam absque consensu vxoris. Id enim aduersatur legi Dei à Paulo euulgatæ. Et ideo illud votum, quod sine consensu vxoris fit, irritari prorsus debet. Sed nunquid ob id secus inessum cadere debet votum liberi hominis, & qui sit sui iuris, solutus ab omni vinculo connubiali, quando se non continet aut vritur? quum lex Dei diuersum præscribit, quando iubet, vt bona fide reddantur vota. Puduisset ergo Petrū hunc, si non omnem pudorem exuisset, tam ineptum ac imperitum nectere argumentum, coram tanta hominum doctorum concione, quanta tunc Oxonij in gymnasio Theologico ad eum prælegentem auscultandum erat congregata.*

DEFENSIO.

MEæ rationis vis in eo erat: plus debere legem & præceptū Dei valere, quàm ius vxorium: sed illud est tanti, vt votū abroget, si quis absque vxoris consensu cœlibatū vouerit. C Cur ergo idem non valebit lex Dei, quæ iubet non continēti vt nubat, & prędicat, melius esse nubere quàm vri? Ideoq; non oportet expectare Calendas Græcas, vt argumentū probetur, quod est efficax & euidens à minori ad maius. Si valet vxor irritare votū mariti reclamando, multò magis idem poterit præceptū Dei secus iubendo. Verùm tu homo subtilissime ad quas vnquam Calendas probabis hominem esse liberum aut sui iuris, ita vt mandatis Dei non sit D subiectus? Semper hoc tibi sumis, quasi gratis id sis ablaturus. Dicis præterea, non esse conferendam similitudinē hominis, qui sit in coniugio, & qui sit absq; vinculo connubiali: quasi ego hac parte argumentum connectam. Non ita sum hebes, vt tibi fingis. Nam eam subiectionē quam habemus erga præcepta Dei, cū illa confero, quā habent inter se coniuges. Quoad hoc, secutus Paulū ad Rom. cap. 7. qui subiectionē vxoris erga virum comparat nostrę subiectioni erga legem. Sed quia tu hanc collationis rationem in eo argumento nō sensisti, qua ego à minori ad maius sum progressus: ideò sic erras in tua confutatione. Vel fortasse argumenti vim deprehendisti: & quia, vt à me proponebatur, difficilius visum est, quàm vt illud posses elu-

dere, iudicasti esse perturbandum & inuertendum. Nunc ad alia iustè possem orationē transferre, nisi lector adhuc monendus esset, vt non oscitāter notet, quid in calce huius obiectionis scripserit: magnā nempe concionē doctorum virorum mihi docēti in gymnasio Theologico adfuisse, cū tamē passim deblateret, pueros tantùm & adolescentes ad me audiendū conuenire. Quod sanè non propterea dico, quòd id vel pili faciam, quot, vel qui ad scholam meā accedant: sed tantū hæc refero, vt stupor huius viri A deprehendatur, quo scribendo mendacia, pugnantia, & vana, seipsum laceret. Negatur etiā circa obiectionis initia, deplorādo Remp. quasi miseram, cui ego præficiar ad Christianam religionē & fidem ab errorib. repurgandā. Nescio profectò quām iste somniet, me hîc habere, vel alicubi vnquam habuisse rerum publicarum præfecturam: nisi ministerium & obsequiū Ecclesiæ aut scholæ, isti homini sit præesse Reip. sed horum mendaciorum atq; ineptę locutionis magistram habet solam inuidiam. B

OBIECTVM VI.

Tandem exhibet nobis exemplum, quo conuincat, licere vota soluere propter imbecillitatem nostram. Si ægrotos, *inquit*, aliquis voto sese obligaret ad seruiendum morbis laborantibus & affectis in valetudinario aut infirmario, atque contigerit huic, quoq; morbo affici, nónne affecta hæc valetudo à voti solutione liberum eum reddet? Cur non ita aduersa valetudo mentis ad vincendum libidinem liberabit hominem à debito præstandi voti? *Argumentum leue, & solutio facilis. Nam ea, à quibus ista depromitur collatio, nihilo minus sunt dissimilia, quàm quæ sunt dissimillima. Quod enim priori ponitur loco, impossibile effectu est: non item quod posteriori. Quia mente nemo adeò imbecillis est, aut esse potest, vt non valeat, modò velit, liberare fidem, atque præstare quod promisit. Quia petentibus datur facultas præstandi, vt Christus ait:* Petite & accipietis, &c. *de qua satis suprà. & Paulus ait,* Fidelis est Deus, qui non sinet vos tentari supra id quod potestis. *Denique quemadmodū Deus Paulo poscenti ter, vt sibi auferretur stimulus carnis dixit,* Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur: *ita haud dubiè lacessitis ad stuprum, sufficit Dei gratia, vt fortiter queant resistere, modò eam sedulò & piè poscerent.* Cur, *inquit Petrus iste*, non iubent ægroto illi, vt pergat cū vitæ extremo periculo ministrare ægrotis & valetudinarijs, atq; interim precib. salutem petat? quemadmodum impotenti se continere à coitu præcipiunt, persistere in cœlibatu, atq; auxilium cōtinenter viuendi à Deo precib. poscere non cesset? *Respondeo, hæc duo nihil habere inter se affinitatis. Quandoquidē corpore ægrotus falsè cum vitæ maximo discrimine, nequit vllo pacto ministrare morbo affectis, ac votū præstare, nisi mente tantū & affectu, quod promisit, quod illi satis erit. Sed inualidus & ægrotus animo perbellè potest votum exoluere Deo, modò velit, & suo non defuerit officio. Cū verò à multis, nec infimi nominis Theologis illud Paulinum, quòd is rogarit auferri à se stimuliū carnis, aliquod incitamētum carnis, adducitur, quo probent, confugiendum esse nobis ad diuinum auxilium postulandum, quoties ad libidinem solicitamur, quò virtutem ac facultatem vincendi tentationem assequamur, ille conatur ita locum hunc eludere, vt nihil videatur eis suffragari, sed refragari potius.* Non enim intellexit, *inquit*, Paulus, ibi per stimulum carnis aliquod incitamentum ad stuprum aut fornicationem, sed persecutiones, afflictiones, carceres, vincula, cathenas, plagas, lapidationes, quemadmodū Græca scholia, *inquit*, interpretantur. *Respondeo, has omnes ferè interpretationes apud Oecumenium, Chrysostomū, Theophylactū legi: tametsi Ioannes quidā Græcus & Theodoretus intellexerunt per stimulū carnis, laborem & negotium, quod illi fidem concionanti exhibuerūt Alexander, Hymeneus, & alij fidei hostes. Hieronymus lib. 2. in epist. ad Gal. grauissimum existimat fuisse capitis dolorem, quem subinde erat Paul. perpessus. Sedulius Hiberniensis vir eximiæ eruditionis, ac venerandæ antiquitatis nomine suspiciendus (erat enim anno Domini 430.) non de his tantū, sed de lege membrorū luculenter interpretatur. Primasius D. Augustini discipulus alios asserit intelligere titillationes carnis, licet ipse mauelit, vt de iugib. affectib intelligatur. Cæterū quid opus est tam multis? Non. n. retulerit quicquā siue de his, siue de illis intelligatur, quod ad nostrum institutū attinet. Quando Paulus docet, oportere afflictos, qualiscunq; illa fuerit afflictio, cōfugere ad precū præsidiū. Et propterea dicunt theologi maximi nominis, quoties prouocamur ad libidinē, omnib. & maximè voto abstrictis solicitandū, ac fatigandū esse Deum precib. vt illius auxilio roborati euadant superiores in eo certamine, & hinc coronentur. Cùm Petrus iste asserit, locū hunc Pauli à suis partib contra nos stare, eò q Paulus interpellans non erat auditus, sed repulsam passus erat toto cælo totaq; terra. Nam etsi non fuerit auditus, vt stimulus ille ei prorsus auferretur. quod petijt ter, quia id illi maximopere erat incōmodum, est tamen ei tanta gratia data, vt par fuerit omnib. insultib. resistere: ac virtus illius hinc absolutior effecta est, ac Dei potentia illustrior reddita. Quare si quis petitus libidinis prouocamento, Deū precaretur auferri id sibi, forsitan non exorabit, quòd cōmodo sit futura illi tentatio ea: dabitur tamē à Deo auxilium, vt sufficiat resistere, ac victoriam reportare iuxta illud Christi,* Petite, & dabitur, &c. *Quare dum hoc testimonio sic indoctè abusus est Petrus, non operam solùm lusit, sed suam prodidit auditoribus imperitiam.*

DEFENSIO.

Simile quod adduxi, vt nō ignorare videris, in eo situ est, quòd falsè æqualis habenda est ratio periculi & salutis animæ ac corporis. Ideò si morbus corporis voti executionem cessare patitur, multò magis adustio & lapsus, qui contingunt dono castitatis destitutis, nuptias illis faciunt & licitas & necessarias. Hîc tu neminem esse contendis, qui non possit votū cœlibatus præstare, modò velit, & officio nō desit. Tu hæc dicendo gratiam vertis in naturam, quam

quam ponis omnibus commoοem, quasi Deus A non sit qui efficiat, vt ab eo petatur, & vt officio non desimus: quod sanè manifestum est, vt nō in omnib. efficiat. Sed vos dicitis, faciat homo, quod in se est: Deus non poterit nō ei esse propitius. Atq; ita vestra sententia, homo est Deus, & potest seipsum saluum facere, modò velit. Vę autem homini, si faciat qood in se est, cùm nihil in se habeat, quod sit bonū, iuxta Pauli sententiam: *Scio quod nō habitat in me, hoc est, in carne mea bonum.* Et licet conemini vestra gratia præue- B niente hic fucum facere, vestrum Pelagianismū oculis spiritus non valetis subdocere. Quis enim non videat illos, quando volunt suam gratiam præuenientem omnib. adesse, atq; id, vt loquuntur, sufficienter, eos in libero arbitrio ponere salutem? Non enim requiritur, istorū iudicio, vt Deus voluntatem nostrā inflectat, neqs opus est corde carneo diuinitus dato, vt inquit Ezechiel: siquidem licet cuiq; per seipsum cor carneum sibi facere gratiā recipiendo. Nec vn- C quam explicāt isti homines, quis det animo nostro vt velit, vt admittat, vt recipiat Dei gratiā. Cumq; tam infeliciter circa ista errent, identidem errant de cæteris Spiritus S. donis, vt est virginitas & cœlibatus. Quilibet, inquiunt, hęc potest, modò velit: satis est, vt oret & petat à Deo vim resistendi tentationibus: quasi Deus det omnib. eandem vim orandi & petēdi quælibet efficaciter. Præterea, vndenam hausit hāc doctrinam? Certè Christus non dixit, cùm A- D postolis responderet, *Non omnes capiunt verbum istud*, orandum esse hominibus, vt verbū huiusmodi capiant. Simpliciter extulit, *Qui potest capere, capiat.* Tunc sane fuit locus dicendi, si qui videant se non posse capere, Deum precib. fatigent. Paulus nō minus vidit quàm Smyt...s, licet sibi videatur totus lynceus. In tū dixeret, *Qui non continent, iungantur matrimonio* &, *Melius est nubere quàm vri.* &, *Pater, si non habet necessitatem, seruet filiam.* &, *Non hæc dico, vt laqueum vobis* E *iniiciam.* & deniq; *Propter scortationem quilibet habeat suam:* hæc, inquam, omnia cùm Paulus diceret, nusquā adiecit, vt ipse facit, *Petite, & accipietis:* preces contra tentationes huius generis remedium idoneum sunt. Id, inquam, Paulus non dixit, sed matrimonium vtilem & salutarem portum ab his tempestatib. demonstrauit. Et à pijs proculdubiò verum deprehenditur, Deum nō finere nos tentari supra id quod possumus: quia vel dat vires ad cœlibatū purè ser- F uandum his, quos ad ipsum vocauit: vel matrimonium eis consulit, quod illi debent accipere, qui se labi vident & periclitari aduriq;. Ægrotanti, si voto non satisfaciat impeditus morbo, nō iubent, vt pergat in voti persecutione, orando Deum pro sanitate ac viribus adipiscendis: atque illi sufficere desiderium. Cœlibis verò misereè adosti & frequenti scortatione vulnerati non miserentur: oret, inquiunt, & pergat in suo cœlibatu, etiam si æternùm pereat, non iun- G gatur matrimonio, quoniam semel vouit: neque illi valeat in connubio rectum desiderium, quod cuperet, modò vires adfuissent, absq; vxore esse. At quamuis ita rigidi sint, patiantur me vel vnum interrogare. Quomodo dicunt impossibile factu, vt ęgrotus ministret in nosodochio? Nōnne precibus eius concedi possent à Deo vires? Arbitror, id non negabunt, cùm vt diuina multi ab horribilibus morbis repentè fuerint sanati. Vnde, si fieri potest, cur non imperatis ægroto, qui vouit se pauperib. inseruiturum, vt pergat ipse in opere, ac Deum oret, vt sibi det vires? Aut, si remittis huic, cur nō magis cœlibi, qui succumbit oneri, & de æterna salute periclitatur? Hic iam suum virus pelagianum vlterius celare non possunt, videntes non posse fieri, scilicet naturaliter. Nā, si Dei potentiam spectes, nulla est hîc impossibilitas, vt ægrotus alijs ministret: socrus enim Petri, quę febri vehementer laborabat, surrexit & ministrauit, vt Lucas refert. Quare isti, cum dicunt esse possibile cuilibet, vt sanctum cœlibatum costodiat, quasi Pelagiani hoc naturaliter intelligūt. Nam si potentiam siue gratiam Dei respicerent, eam quoque in ægrotante corporaliter spectare debuerant. Vnde apparet manifestè, vtrinque parem esse causam: quia tam in isto, quàm in illo est infirmitas: tam iste, quàm ille potest sanari precibus: tam iste, quàm ille voto est astrictus. At isti, quæ illorum est præposteraiustitia & charitas, vnum finunt, alterum vrgēt, & illum sanè qui versatur in grauiore periculo. Quare solū id illis relinquitur, vt dicāt, se opinari sanctum cœlibatum à quolibet naturaliter seruari posse: ægrotantem verò sibi ipsi naturaliter non posse restituere vires ad ministrandum sicuti vouerat. Hoc est illud argumētum futile, ad quod responsionem aiebas esse tā facilem. At eo facilis est, vt Pelagianismū tuum, quod niteris occultare, prodiderit. Cùm Paulū citarent, qui ter Dominū rogarit pro stimulo carnis dixi locum ad rem non facere, quòd per stimulum carnis Paulus longè aliud intelligat, quàm adustionem, de qua in præsentia loquimur. Neq; Smythæus, licet faber sit mendaciorum, & homo natus ad perdēdas faceas literas, id negare ausus est. Totos enim à Patrib. pendet, qui quod ego dico, non dissimulāt. Sed inde putat robur se argumento conciliare, quòd ex isto loco saltem colligamus, in omnib. afflictionibus, quales quales fuerint, precib. esse ad Deum confugiendum, quò illas possimus absque damno tolerare. Placet mihi hæc regula: verùm diuersorum generum sunt afflictiones: Quasdam enim ipsi nobis accersimus, neq; cogimur eas pati, nisi velimus. Contra quas paratum promptumq; remedium à Deo habemus. Talia est cœlibatus, qui adustiones & lapsus habet coniunctos. Non iubetur hoc genus vitæ, sed quisque proot vult, illud sibi accersit: quod quando non est totum, matrimonium non solùm à Deo est propositum, verumetiam eo casu imperatū. Quare si nō obtinemus tranquillitatem in cœlibatu, velimusq; pergere, ac Deū, vt tu præcipis, fatigare nostris precibus, eum tentabimus: qua in re grauissima est colpa. Sūt autem aliæ afflictiones & aduersi casus, quos

Non possunt homines facere sibi cor carneum.

Afflictionū duplex genus.

Deus ipse nobis infligit, & ferendos imponit, A neq; nos illos vltrò asciscimus. Hic est orandũ, hic promissiones habem⁹, hic ex fide preces valemus fundere. At cœlibatũ quando semel aut iterum petitos est, neq; purus aut castus impetratur, qua fide orabis, cùm tibi non sit promissus? Nescis an Deus te velit in numero coniugatorum, an cœlibum. Imò cũ tibi non dantur vires, adureris & laberis, vides satis manifestè ad matrimoniũ te vocari. Paulus igitur in hoc afflictionum genere versabatur, qui coactus est B grauia pati ob Euangelij prędicationem, & stigmata domini nostri Iesu Christi gestare in suo corpore. Idcirco orabat, & data est illi gratia, vt ferre posset, quæ Deus illi ferenda imposuerat. Proinde vide quàm rationabiliter ego dixerim, Pauli locum adductum minimè ad nostrum institutum facere. Præthereà dum tribulationes, vt vincula, carceres, corporis morbos, atq; alia id genus pij viri ferunt, virtus Dei magis declaratur: quæ illos in his aduersis constantes effi- C cit & seruat: neq; illorum mens ob hæc polluitur, aut cõtaminatur, sed redditur potius & innocentior, & purior. At qui obstinatè durat in cœlibatu immundo, ibiq; infeliciter aduritur, & labitur, neq; in virtute proficit, neq; Dei potentia, quæ ad saluté est, in eo declaratur. Quare si quis videat, se à Deo non audiri, debet in portum matrimonij ex tanto naufragio se recipere. Ideò sum testatus, quod si Paulus de hoc genere stimuli carnis loqueretur, de quo modò D agimus, cõtra meos aduersarios, nõ contra me faceret. Quia Paulus non est auditus, vt stimulus huiusmodi sibi auferretur. Vt itaque illi preces ad id non profuerunt vt liberaretur, ita nec alijs proderunt, si ad cœlibatum non sint vocati. Imò, ait Smythæus, profuerunt, quia data est illi gratia, vt ferre posset. Dumq;

A hoc respondet, nõ animaduertit, sermoné non esse institutum de leui tentatione, sed de adustione turpi, quæ menté fœdet, turbet, impediatq; à pijs & sanctis exercitijs, vt sunt preces, inuocationes, & sacra studia, ex quá etiam lapsus frequentes oriuntur, quæ apostolo Paulo tribuere nefas omnino esset. Et in summa de hoc hominum genere agimus, qui dono cœlibatus destituti sunt. Hi si semel, iterũ ac sæpius orauerint, cùm videant non succedere, matrimonio B iungantur necesse est. Non auté grauabor, dare illos qui vocati sunt ad cœlibem vitam, eamq; cum fructu regni cœlorũ agunt, nõ debere inde facilè dimoueri, vel ob quamuis leué tentationem resilire. Illis ita vocatis orare licet, cùm tentationem senserint, atque id ex fide agant verbi Dei, qui neminé in sua vocatione deserit. Coimmodi etiam concedere possem fuisse Paulũ, si dare velim, locũ iam adductum de hoc stimulo carnis, de quo modò agimus, accipiendum. C Verum tunc Apostoli factum nõ esset in exemplum omnium trahendum, cùm nõ omnes eadem habeant dona, quæ illi concessa fuerunt. Sed, vt dixi, locus longè aliter est intelligẽdus. Verùm interea dum prosecuti sumus aduersariorum expositioné, lector cognoscere potuit, de qua loquamur adustione, quóue de tentationis genere, propter quod nõ amplius in cœlibatu persistendum censemus. Quibus addo, quòd cùm nemini possit esse certum, nisi reue- D latione singulari, de dono cœlibatus, an ipsum perpetuò, an téporis aliquo spacio sit habiturus: ideò nemo se debet voto perpetuæ castitatis obstringere. Apparet igitur euidentissimè, quam optimè quadrare proposito simile adductum de ægroto: & locum Apostoli vel nihil contra nos facere, vel potius aduersarijs, qui eum produxerunt, mirificè obesse.

OBIECTVM VII.

CVr, inquis, dispensant (*non enim verbo libenter vtor, quod multi in hac re vsurpant*) abbates, episcopi, & reliqui Ecclesiæ præfecti cum monachis, vt ieiunia soluant promiscué, ac citra delectũ vescantur quibuslibet, aliaq; multa huius generis, quę ipsorum ordinis & instituti regula præscribit, omittant, idq; faciunt ne corporis pereat incolumitas, aut homo de vita periclitetur, aut ob leuiores causas. Cur itaq; non dispensant, cùm virginitatis aut cœlibatus voto, quoties homo aduritur, & de animæ periclitatur salute? *Responsio est facilis, obuia, & in promptu: non quam tu inter disserendum attulisti: nempe dispensare eos solitos in rebus leuiusculis, vt quas non vouerint monachi, licet præscribat illorũ regula harum rerum obseruationem his, qui eas seruare citra incõmodum queunt. At monachi ac monachæ solent põla liceri, sese vitam ducturos ad regulæ illius præscriptum. Sed in illis, nempe virginitatis & cælibatus atq; continentiæ votis nõ dispensare, nec posse si maximè velint, vt ad quæ perpetuò seruanda sese voto obstrinxerint, quorumq; obseruationé lex Dei subinde exigit, quemadmodum est votum paupertatis & obedientiæ, vt ait D. Bernhardus. Quod cùm tu constanter peruerges, quid aliud facis, quàm quòd in sententia longè absurdissima manes pertinaciter? Vt in te dicatur vulgò detritum illud adagium,* Cum aqua fauces strangulat, &c. *Et mox. Porrò quòd obijcis, solui obedientiã monachi, cùm fit abbas, vel episcopus, ac paupertatis votum, cum quis ex mendicantib. creatur Episcopus, aut promebitur ad Cardinalitium: cur ergo ob salutẽ animæ eius qui vritur, nõ scinderetur votum obedientiæ & cœlibatus? Hæc è Lutheri officina profecta sunt, multarum hæresium fœdissima Lerna. Sed cedo mi Petre, quamobrẽ, hæc incogitãtius & incõsultius effutisse sat habueris, interim nullo verbo penitus intertecto de probando. Nunquid dicta tua nulla nec ratione, nec autoritate subnixa titubare, imò pro vanissimis nugis haberi, vt par est, necesse erit? præsertim quoties falsa pro veris affirmas, & manifesta ab omnib catholicis impudenter diffiteris? Proinde nos hæc, quæ pro veris obtrudere conaris, cùm sint falsissima, interea temporis donec tu ea probaueris, vel saltẽ pro tua virili conatus fueris probare, dixisse sat habebimus. Quando id feceris, mutos nos non cõperies: nec putes bestias nullis cõmunitas cornibus. Certè quisquis post editum paupertatis aut obedientiæ votum fit abbas, aut episcopus, aut cardinalis non liberatur ab ijs votis, sed manet in ijsdem soluendis astrictus.* At, inquis, monachis & fratribus non tenetur

tur morem gerere, vti abbati vel præsidi antè tenebatur: ac loco paopertatis etiā successit opulentia. *Perbellè tu quidem philosophans: quasi verò qui ad illiusmodi aspirant dignitatem & opulentiam, nō possit deinceps paupertati & obedientiā, cùm vtrunq; Deo vouerit, colere & exercere. Nonne potest aliquis in maxima facultatum copia retinere ac abdicare omnino rerum proprietatē mente ac animo suo, ac perinde res suas hilariter et largiter erogare egenis, atq; fecerint illi, quibus in exordio Ecclesiæ omnia fuisse cōmunia & nihil proprium, Acta Apostolorum testantur? Deinde qui abbas creatur, aut alius quispiam fit præfectus, non liberatur à voto obedientiæ, vt quā Deo vouit soli, quod esset se abnegaturus, & Christū secuturus: id quod implere potest iam liber ab obedientiā fratrib. præstanda, quia iam ei parēt. Breuiter, quisquis vouet obedientiā Deo, et eius vicē gerenti prælato in cœnobio aliquo, id facit iuxta præscriptionē suæ regulæ, quæ nō exigit à quoquā præfecto obedientiā, saltem quæ cœnobitarū illi præstetur. Et proinde votum illud obedientiæ nō propterea dici debet solui, quòd abbas qui sit, nō obedit fratribus.*

DEFENSIO.

Dixeram Papistarum potius esse hypocrisin circa vota, quàm religiosam eorū obseruationem: quandoquidē, vbi videtur, eorū persolutionē relaxant, & vt vulgò dicitur, facilè dispensant, vno voto cœlibatus excepto & virginitatis. Hic meus aduersarius, qui turpissima barbarie alioqui tàm in scribendo, quàm in loquendo laborat, fingit se non vsurū verbo dispensandi, nisi quòd me illo audiuerit vti. Diceres, eum cū magna eloquentiæ suæ iactura velle stylū suum demittere ad verba parum latina, quib. mea fluit oratio. Verùm cū hoc leue sit, vlterius nolo persequi. Quis hîc non animaduertat, in quàm varias & multiplices figuras sese torqueat, ne vota relaxari fateatur in Papismo? Primū cauillatur esse res leues, quasq; monachi votu minimè nuncuparint: & ideo circa eas illorum abbates & prælatos pati, vt secus agant, quā in decretis aut regulis cœnobij habeatur. Quid est magis cōiunctum & propriū institutis Chartus. ex quorū familia iste me fuisse audacter mentitus est, quàm carnes non comedere? Si tamē ex illis aliquis efficiatur Episc. opus aut Cardinalis, vellem fortasse retinebit: at reliqua fermè omnia, quę ad eiusmodi ordinē pertinēt, reijciet. Quid est Franciscanis magis proprium quā pecunias ne quidē attingere? nedū eis vti possint, quod tamē per Pon. Rum passim videmus relaxari. Quis negare potest, eosdē Franciscanos vouere obedientiā Prælatis ordinis D. Francisci vsq; ad mortē? Dicat nūc iste, quando fiunt episcopi, aut cardinales, an id amplius pręstent. Illi verò cū sint præ stolido Smythęo acuti, respondere solent, suo ipsorū voto nequaq; potuisse se subducere obedientiæ Papæ, quē aiunt omnib. iure pręesse in Ecclesia Dei. Propterea si ei visum fuerit se liberare ex illis cōpedib. astrictos esse, vt illi suauiter obediāt. Sed tam cōtra eos, q̄ contra Smythæū adhuc perstat argumētum a me allatū. Cùm faciat hæc, vota posse relaxari varijs de causis, cur in cœlibatu sunt adeò seueri, cū tamen ibi periculum sit maioris momenti & grauioris iacturæ? Cauillatur itē, me non probare quæ dico: & nō videt ea semet esse manifesta, nec egere probatione. Qui nō fuit Romæ, fortasse nū vidit & ditissimos & potentiss. cardinales, tū Franciscanos, tū Dominicanos, tū Benedict. Vtar igitur eū isto tam crasso homine syllogismo, quē vulgo appellāt expulsitoriū. In his hominib. obedientia erga prælatos

A sui ordinis, & mendicorū paupertas relaxātur: hæc sunt ab eis voto nūcupata, vsq; ad mortem præstanda: igitur vota relaxantur. His ego nescio quid apertius dici possit. Excusant se teneri obedientia Papæ, à quo sic eximuntur ex illis votis. Itidē ego dico cœlibē, qui non cōtinet, obedientia Dei teneri, vt matrimonio copuletur: quā seruitutem suæ obedientiam erga Deum per suum votū non potuit excutere, cū sermo Dei æternum maneat. Nō dubito, mirari lectorē, & fortè nauseare, quòd B huc præceptū de matrimonio cōtrahendo repetā adeò frequenter. Sed mirari desinet, si hunc animaduerterit esse victoriæ campū, in quē non modo nō Smythęi, verùm nec portæ quidem inferorum prævalere queant. Quis ad hæc nō rideat, cùm audiat hūc nostrum dicentē, monachos qui fiunt episcopi, aut cardinales, nō absolui ab obedientiæ voto, quoniā, inquit, ad eam Deo præstandam sunt astricti? Quid ais? Hancne illi, cū monachi fie- C rent, vouēt obedientiam? Non arbitror. Omnes quippe homines obstricti sumus ad parendū Deo. Vbi est illa tua magistralis regula, qua superius contra me vtebaris, nē ad salutē necessaria nō cadere sub ratione voti? Aliam illi dicunt profectò se vouere obedientiā, nimirum prælatis sui ordinis, & regulæ: à qua euecti, vt loquuntur, ad maiora per beatissimū absoluuntur. Præterea id magis est à est Smythęica theologia dignum, quod contingit, illos pur- D puratos in tanta opum affluentia bene posse animo & desiderio paupertatem retinere, quam vouerunt si temperatè viuant, & egenis opes suas distribuāt: vt iure diuino omnes qui administrant Ecclesias, ad id faciendum sint obligati. Interroga, quæso te doctor eruditissime, ordinum magister, quando hæc ignoras, cūm sis tantus Gamaliel in lege Papistica, num talem paupertatem, scilicet dumtaxat mentis & animi voueant, qui ad societatē mendicantium E monachorum recipiūtur. Nonne vides ista tua effugia esse mei argumenti robora? Quare non statuis pari eadem ratione, illū qui nō continet & vritur, si matrimonium contrahat, posse animo castissimè viuere, atque affectu & mente desiderare, vt Deo tam indiuulse adhæreat, eiusq; regnū promoueat, q̄ quælibet virgo sed cœlebs? Ibi sufficit tibi paupertas animi & ubi dictia cōmunis quę Deo exhibēda est. Ex dictis satisfieri votis: illa prędicas Deū esse contentū.

Cur idem non dicis in altero, qui ob præceptū A Dei non contemnendum sese iungit matrimonio? Hoc ex officina Lutheri clamitas esse profectū. Certè nimis ingratus essem, si per illū virum Dei me profecisse negarem. Vtinā tu quoque didicisses ex eo, neq; sic versareris in sophistarū perforatis cisternis, quæ verbi Dei aquas non valent continere. Inde tibi cōparas adeò insana & delira, quib. incitaris, vt tantū virum nominare audeas multarum hæresium fœtidissimam Lernam, quem omnes pij pro illustrissi- B mo Euangelij Christi habent instauratore. Deinde tuum antiquum, hoc est sophisticum, obtines, vt cùm non possis certis Scripturæ testimonijs, aut sanis rationibus ea, quæ à me prolata sunt, refellere, inuidiosa tantùm eo nomine reddere coneris, quòd à Lothero sint inuenta. Equidem si tua velim premere vestigia, luculentissimè possem ostendere, nil in vtroq; tuo libello ferè haberi, quod nō à Cochlæis, Eckijs, Alphonsis, Pigghijs, cæterisq; huiusmodi pe- B stibus fueris suffuratus: & fœdiora reddideris, quæ illi minus malè scripserunt. Aliena itaque si tibi adimerentur, nudus vt cornicola rideretis, quæ plumis non suis antea volueras esse conspicua.

OBIECTVM VIII.

NOn admitto, *inquit iste Petrus*, virginitatem aut continentiam à re Venerea tanti esse ducendam, vt non sit, quod illi ex æquo respondeat. *Perbelle ille quidem & satis arroganter. Quid si is nō admittit, virginitatem & continentiam tanti esse ducendam, vt non sit, quod cum ea componi possit, nunquid illud conuincet, non esse eam einsmodi? Ac age, candide Lector, & accipe verba Salomonis ea de re.* Omnis, inquit, ponderatio non est digna animæ continentis. *Dispice iam sedulò, pie lector, num hic locus persuadeat, quod Petrus hic ait se non admittere. Cæterùm finge continentiam non esse rebus alijs omnibus superiorem ac præstantiorem. Quid tum postea? Num hinc colligas dispensari posse à quoquam cum ea vouente? aut votum continentiæ ob aliud aliquod commodum rumpendum esse? Stupidum sanè oportet esse hominem, qui sic argumentatur. Abundè suprà euictum est, persolutionem voti pij exigere vtriusque instrumenti scripturam. Proinde penes homines fuerit, nullum rigorē illius iuris laxare: tantum abest, vt cuiquam per se liceat illud dirimere, quod Petrus isto fecit. & alibi:* Pro te nihil prorsus facit, quod ais tandem, non ex natura rei aut dignitate eius pendere obligandi vim, sed ex promissione facta, vt patet de Adā & Saule, inquis, qui ob reculas minimè acerbas dederūt Deo pœnas, vt prodit Scriptura. *Hæc inquā, nihil prorsus iuuent tuā causam, sed catholicā potius pronehūt. Nam ideo vota virginitatis & cælibatus obligare asseueramus, quòd qui promiserunt Deo ea præstare & persoluere, obligētur ad standū promissis. Et ideo vis obligādi pendet à promissione, ne dū a promissæ rei dignitate.*

DEFENSIO.

EA de causa fui pertractus, vt dicerem, virginitatem aut cœlibatum non esse tanti, vt nihil ei possit æquari, quòd cùm aduersarij negare non possint, permulta genera votorum vel relaxari, vel commutari iure quis miretur, quare in vno voto cœlibatus adeò fiat duri. Et mihi ipsi dum hoc mirarer, quorūdam responsum opposui, qui dicere ausi sunt, ideò in hoc C genere voti nihil remitti, quòd virginitas aut cœlibatus omnib. rebus præstent, quæ à nobis Deo possint offerri. Quod esse falsum, in assertione mea luculenter demonstraui, neque ea modò repetere oportet. Cæterùm Smythæus modò nititur cōfirmare, nil inueniri, quòd virginitatem aut cœlibatū æquet. Et verba, vt dicit, Salomonis adducit in Eccles. cap. 26. Qua in re nō semel bis ue peccat: sed plus quàm ter iustè reprehendi potest. Primùm ex libro, qui D non est canonicus, vult dogma stabilire, quod vt sit boni theologi, alijs iudicādum relinquo. Deinde librū hunc fecit Salomonis, cùm Hieronymus (quē alioqui habet pro Deo, & præsertim in hac de votis quæstione) dicat fuisse conscriptum à Iesu filio Sirach: quod etiam ex ipso libro potest intelligi, cùm in prologo, tū in cap. 50. Quis præterea nō videat, non posse ascribi Salomoni, cùm ad finem ibi mentio fiat Simonis summi sacerdotis, filij Oniæ, qui circa tem E pora Machabæorum vixit? Salomonem antem longè eam ætatem præcessisse, neminem latet. Tertiò errat, quòd ibi potat agi de virginitate aut cœlibatu, cum loquatur author de vxore proba, erudita & sancta, quam maritus eū nolla alia re, si sapiat, vnquam commutare volet. Quod vel à suo Lyra discere potuit, quando nō tantum habet ingenij, vt possit per seipsum dispicere, quid io eo capite 26 quod citat, agatur, aut quid paulò antè sit dictum, quídue mox dicatur. Est itaq; deceptus, & locus adductus nil pro eo facit: imò pro me robustissimè pugnat. Nam cùm agatur de vxore continenti & bona, dicaturq; nullam esse ponderationē illi æquandam, videat Smythæus, nisi sit prorsus lusciosus, quid sequatur: ego non dicam, ne tantū hominem instruere videar. Est aūt calamitas multū deploranda magistrorū nostrorū, qui si cōtigerit, vt Magister sent. aut Decreta, seu aliquis antesignan⁹ Papisticę aut Sophisticæ factionis in adducendis scripturis sacris errauerit, sicuti sæpius errant, omnes ad eundē scopulū impingunt, & locum ex Scripturis citatum ab infelicibus illis authorib. vsurpant, nihil spectantes, an ita in fonte habeat. Quare iure ac meritò pecudes dici possunt, quarum si vna saltarit, aut aliquò deflexerit, omnes eū absq; vllo delectu è vestigio sequūtur. Attamē ne illū disputato- rem

Ecclesiastic. modò nec est in Canone, neq; à Salomone conscriptus.

rem timidum arbitremur, quin valeat absque A omni periculo concedere, virginitatem non præstare omnib. quæ à Deo nobis offeruntur, illud quod vi & certa ratione adducta ex verbo Dei extorsi, vltrò dicit, se velle dare. Facito, ait, ita esse, num ob id votum cœlibatus irritabitur? quasi ego ita concluserim, cùm ab initio vsq; nõ aliud vrgeam, nisi eos, qui tam faciles inueniuntur in alijs votis moderãdis, mirum esse, cur in vno isto sint adeò morosi & asperi tyranni. Adhuc non affertur causa. Illam enim confutaui, B quam vulgo ex dignitate cœlibatus, aut virginitatis adducunt: primùm declarando, illã non esse rerum omnium præstantissimam: deinde quòd obligatio cuiuscunq; promissionis à dignitate rei promissæ vim suam non sortiatur, sed ex vinculo & iure promissionis. Ad hoc iste dicit, id pro me nihil facere, sed pro opinione catholica: quasi vno verbo me faciat hæreticum, & sese catholicum prædicet. Sed bene habet, quòd cũ eius iudicium è scripturis nõ prodeat, C inter pios nullius est momenti. Cur pro te ista faciunt? Quoniam, inquit, euictum iam est scripturarum testimonio, persolutionem pij voti exigi, & ideo, vt tu dicis, obligandi vis pendet à promissione. Si pendet à promissione, dicebã ego, quid tu mihi opponis, in voto cœlibatus nihil relaxari, vt relaxatur sæpissimè in alijs votis præter rei promissæ dignitatem? Hîc magis pisce te mutum video. Alia vota relaxari, non potes negare, vel, vt aiunt, permutari. Quare apud vos promissionis ius non est inuiolabile. Et ad rei promissæ dignitatem cõfugere nõ potestis. Primũ, quia virginitas non omnib. reb. præstat: dein quia ex dignitate rei vis obligationis non pendet, si qua ibi ponenda sit: quod idcirco dico, quia nos modò sub Euangelio in votis nullam vim ponimus. Vos autem qui vim tantã in votis esse vultis, nullũ debueratis votũ remittere. At cũ vota passim & cõmutetis, & relaxetis, dũ postea implacabiles estis in voto cœlibatus, vestrã cùm hypocrisin, tũ tyrannidẽ retegitis.

OBIECTVM IX.

Pergit adhuc iste Petrus hoc pacto ratiocinando. Rex Aragonum sanctimonialẽ aut monacham summo pontifice relaxante aut dispensante cum illa, duxit vxorem ad conciliandam, inquit, pacem regnorum. Cur itaq; non dispensat item cum voto continentiæ obstrictis, vt contrahant matrimonium, cùm maior sit habenda ratio salutis animorum, quæ per vota periclitatur, quàm externæ & ciuilis pacis? *Hic ingenuè quod sentio dicam, perperam egisse Episcopum Romanum, cùm hoc pacto ius relaxarit, ac copiam fecerit Regi, nonnam ducendi in vxorem. Non est enim faciendum malum, vt inde veniat bonũ: maximè cùm incertum sit, an inde sit bonum illud consecuturum, nec ne: quod genus est pax ciuilis, ad quam consuendam ac rãponendam ferunt, regem Aragonum nonnam duxisse vxorem. Vtq; in summa dicam, quis dixerit penes hominẽ esse mortalem, in his laxare ius, quæ Dei lex exigit, qualia sunt vota? Innocentius tertius Romanus pontifex capitulo, Cùm ad monasterium, neget penes Episcopum Romanum esse potestatem dispensandi cum votis continentiæ, paupertatis & obedientiæ.*

DEFENSIO.

Cælestini relaxatio.

HAnc voti virginitatis relaxationem cùm à Cælestino tertio factã scirem, qui Constantiam ex monasterio Panormitano Deo dicatam eduxit, & Henrico vi. Imp. vxorẽ dedit, quo iure dotis regnum Siciliæ vltra Pharũ obtineret, meritò dicebã hypocrisin esse, quam iactant pontificij, non iustæ religionis obseruantiam, quando se fingunt virginitatis votum tanti facere: siquidem illud, cũ voluerint, non solũ dicunt relaxari posse, sed etiã reipsa dissoluunt. D Hoc non tantũ in exemplo adducto aliquis poterit videre, sed in alijs historijs idem reperiet non semel accidisse. Ideò nõ ineptè colligo, contra superstitionum defensores, votũn virginitatis non esse omnino indissolubile, cùm sui Romani Episcopi deprehendãtur quandoq; illud votum remisisse. Smyth nunc se mihi opponit, diffinitq; fortiter, Pontificem Rom. indignè ac iniustè fecisse, qui dicatam Deo virginẽ matrimonio copularit. Verùm non habet omnes a- E lios theologos, licet suę farinæ, sibi consentientes. Nam pleriq; scholastici factũ probant, quãdo publicæ saluti seu paci regnorũ consulitur. At Smytheus ne videatur sine ratione loqui addit, non esse facienda mala, vt eueniant bona: quasi constet, malum esse, si voto alioquin obstricti matrimonio iungantur. Nónne hoc est semper id petere, quod est in principio, & ab initio vsq; nostræ disputationis probandũ? Addit, non esse penes hominem mortalem, ea relaxare, quæ ius & lex Dei exigit. Cæterùm hoc probandũ erat, ius & legem Dei talia vota exigere, quod vt suprà demonstrauimus, ex sacris literis fieri non potest. Si aũt, quemadmodum ait, Innocentium tertium dicere, hoc non est in potestate Romani pontificis, vt vota continentiæ, paupertatis & obedientiæ relaxet, cur, vt quotidie fit, obedientia saltem & paupertas remittitur in Episcopis & Cardinalibus, qui ab ordinib. mendicantium eximuntur? Hic quidnam respondeat Protheus non habet, nisi rursum nobis obedientiam erga Deum obtrudat, & animi paupertatem, ad quæ istos adhuc astringi contendit. Sed hoc vt futile sit & ineptum, pauló antè demonstrauimus. Quare patet, vt arbitror, papistas non esse tam morosos in votis relaxandis, vt ipse eos videri voluit, cũ votum nullum inueniatur, etiam ex his, quæ substantialia vocant, ab eis quandoque non remissum aut commutatum.

OBIECTVM. X.

Aliud argumentum istius Petri, non minus ineptum quàm priora, audi. Deus non imputat nobis, quæ contra illius fiunt legem, cur itaque illa imputaret nobis, quæ nostra stultitia admittimus, dum vota nuncupamus Deo, ac soluimus postea? *Istius argumenti maiorem, quam vocant, sic probat.* Paulus ait, non quod volo bonum hoc ago, sed quod odi malum, illud facio. Vbi fatetur, se, *inquit Petrus iste,* peccare: & tamen initio capitis proximi asserit, nullam damnationem esse his, qui sunt in Christo Iesu, & non ambulant secundum carnem. *Idq́ interpretatur, quòd Deus non imputet, quæ alioqui sunt verè & propriè peccata. Hic error longè turpior est & luculentior priore illo contra vota, si quid turpius & luculentius esse possit. Quis enim verè pius & doctus mediocriter asseret, Paulum peccasse saltem mortaliter, quum egerit quod noluerit, hoc est, quando voluerit non concupiscere, nec primas illas titillationes & prouocamenta carnis ad peccandum sentire: & tamen concupiuerit, & eas senserit extimulationes etiam inuitus ac renitens mente? Est ne cuiquam vitio dandum, quod volens, nolens ac reclamans admittit? Nónne voluntarium omne vitium, præsertim actuarium & personale, ac sola voluntate peccatur? Poteritne Deus iniustus ac crudelis (absit blasphemia verbis) meritò videri, si id vertere vellet mihi in crimen, illiusq́ nomine de me sumere supplicium, quod ne ipsius quidem auxilio & gratia munitus queo effugere, quantumcunq́ velim, ac annisus fuerim? Nónne in calce cap. 7. habet Apostolus hunc epilogum:* Igitur ego ipse mente seruio legi Dei, carne autem legi peccati. *Cuius sententiæ hic est sensus germanus iuxta venerandæ antiquitatis scriptores. Ego ipse Paulus, in cuius ac similium persona disserui hactenus ab eo saltem loco, Lex spiritualis est, &c. mente seruio legi diuinæ iubenti, ne concupiscam, quia non consentio concupiscentiæ desiderijs, non sino peccatum, id est, fomitem peccati primitum pœnam, tum aliorum segetem ac seminarium regnare in corpore meo mortali, vt obediam eis. Carne autem legi peccati, id est, quod ad inferioris animæ portionem ac vim attinet, habeo & experior in me fomitem peccati ac stimulos carnis, quæ sollicitant me ad designandum aliquid sceleris ac vitij. Lex membrorum repugnat legi mentis meæ, hoc est, vires inferiores nō parent virib. superioribus, hoc est, dictamini rationis meæ. Et Euerhardus Billichius vir impensè doctus, ac ingenio perquàm felici, interpretatur. Nónne omne genus admissorum atq́ culparum hæret in mente? Nónne hæc sola vt peccat, ita benefacit? Caro est officina spiritus, vt rectè ait Cyprianus. Quæ ergo Paulus tunc admisit, non erant contra Dei legem vllam. Nam in lex cauet ne concupiscamus, id accipi debet de mentis ac voluntatis concupiscentia, non de carnis primo affectu & insultu quem sensit Apostolus inuitus, & ideò nil contra legem Dei patrauit. Et mox: Hæc autem sententia Pauli,* Nulla est damnatio his qui sunt in Christo Iesu, *ad Rom. 9. adeò nihil penitus Petri Lutherani suffragatur opinioni, vt illi refragetur vehementer & perspicuè. Si enim aut concupiscentia in recens baptizato hærens, aut illius primus, vt vocant, motus, cui mens liberè non obsequitur, sed renititur omni conatu ac molimine, verè atq́ pressè loquendo sit peccatum, verum non esset tunc Pauli hoc axioma.* Nulla est damnatio, &c. *Quæ enim esset condemnatio, si propriè quod culpa est, non sit? Si dixisset Apostolus, Deus nihil imputat his, qui sunt, &c. res esset extra omnem controuersiam. Sed cùm ait,* Nulla est damnatio his, &c. *iudicat apertè, nec ipsam quæ hæret in nuper baptizato concupiscenciam, nec affectus illius inuoluntarios, quibus mens hominis non accedit, esse condemnationem coram Deo Christianis baptizatis, verè credentibus, & non ambulantibus secundum carnem, id est, non obedientib. illis carnis motibus, sed eos mortificantibus, vt viuerent in æternum. Rom. 8. Deniq́ Paulus astruit Rom. 6 peccatum existentibus sub gratia, non dominaturum. Et quid hoc fit, residentem in baptizato cōcupiscentiam esse propriè peccatum, ac primos illos affectus verè esse peccata renitentib. pro sua virili si non sit peccatum illis damnari? Verùm facessant hæc, atque excutiamus assumptum huius argumenti, quod est hoc. Cur itaque imputarentur à Deo, quæ nostra stultitia admittimus, dum vota edimus, & postea dirimimus? Hic desidero etiam huius acumen ac iudicium. Nam vt demus illi concupiscentiā in baptizato, ac affectus illius, quos inuitus sensit Paulus esse verè peccata, non tamen à Deo imputari: nunquid hinc consequi oporteret, illum non imputare votorum diremptionem, quæ voluntariè ac spontè contra illius legem committitur? Quis enim dixerit, perinde iudicare Deum illa inuoluntaria, atque hæc voluntaria? Quorsum citauerit illud Psal.* Non intres in iudiciū cum seruo tuo Domine, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. *non planè video. Nam sit planè verum, vt est verissimum, quod psaltes regius ille habet: sed accedat oportet commoda eius interpretatio, nempe quòd mortalium omnium nemo sit cū Deo ita compositus, in cuius conspectu stellæ, id est, angeli sunt impuri, iustificabitur. Vel, nemo traducens hanc vitam mortalem, comperietur absque omni genere peccati, vt careat etiam quotidianis & venialibus culpis, sine quibus hanc vitam transigit nullus. Hæc est D. Augustini interpretatio de Spiritu & litera, cap. 29. & vlt.* Non aberrabit quisquis dixerit, ideo prophetam illum scripsisse versum, quòd nemo dum hìc vixerit, assequetur perfectam illā & omnib. numeris absolutā iustitiam, qua diligitur Deus prorsus ex toto corde, & tota anima, &c citra quoduis genus remoræ, aut impedimenti, vt caro non concupiscat aduersus spiritum, nec vlla futura sit penitus concupiscentia carnis. de qua Apost. ad Philip. 3. ait: Non quòd iam acceperim, aut perfectus sim, sequor autem, si quo modo comprehendam, in quo & comprehensus sum à Christo Iesu. Hæc iustitia non ad hanc vitam, vbi cognoscimus ex parte 1. Cor. 13. & ideo ex parte diligimus, quia incognitum nemo diligit vnquam, sed ad futuram pertinet, in qua cognoscemus Deum facie ad faciem, sicuti est. *Hæc fer accepta D. Augustino, ex cuius lucubrationibus ea mutuò sumpsimus.*

DEFENSIO.

Possem hic, & non iniuria, cōqueri de mutilata & confusa mei argumēti recitatione. Sed quia breuitati studeo, & hoc fit vel inscitia, vel malitia mei aduersarij. ideo supersedebo nūc à querela. Hoc tamen lectori cōsulo, vt semper in his obiectis ad assertioné meam recurrat. Nō inficior,

cior, me dixisse, Deum non imputare suis, quæ contra legem subinde cōmittunt. Quia si eam requireret à sanctis, dum hic viuūt, ad vnguem obseruari, nulli vspiam essent, qui salutem assequerentur. Quòd si de lege sua, quæ alioqui sanctissima est, Deus patitur, vt aliquid relaxetur & condonetur in vita sanctorum, certè longè minus inquiret in suos fideles, si à lege deflexerint, non Dei, sed quam ipsi per temeraria vota sibi imposuerunt. Argumentum est à maiori ad minus. Longè enim sanctior est Lex diuina, quàm ea, quam ipsi nobis adinuenimus. Sed iste primum negat, Deum non imputare sanctis, dum hìc viuunt, quæ alioquin sua natura sunt peccata. Id ego confirmaui, quia Paulus septimo capite ad Romanos, cupiditatis motus licet incogitatos, innatos eius impetus, incitationesque ad peccandum quum appellasset, quemadmodum sunt verè peccata, eisque ostendisset se detineri, quemadmodum & sanctis reliquis vsu venit, vt postea demonstraret, Christi beneficio nos iouari, atque inde consolationem acciperemus in nostris malis, ad principium octaui capitis inquit, Nil esse damnationis his, qui sunt in Christu Iesu. Quòd autem hæc verè sint peccata, non tantùm ex eo liquet, quòd Paulus ea ita vocat, sed etiam ratione constat, quoniam Legi diuinæ reluctantur, contra illum insurgunt, & nos impellunt. Et cùm toto corde, & tota anima, & omnibus virib. Deum colere debeamus, & nequaquam concupiscere, obstant hi motus & hæ incitationes, quo minus id præstemus. Quare à peccatorum numero eximi non debent. Smythæus verò sophisticæ suæ non potest obliuisci, & neminem, inquit, auturum dicere, Paulũ peccasse mortaliter ex eo, quòd agebat quæ noluisset. Quis vnquam à me audiuit, Paulum ibi peccasse mortaliter? Est ne firmum argumentum: Peccat, igitur mortaliter peccat? Nonne hoc est à genere ad formas vel partes eius descendere affirmando? Quis non videat fœdissimum hic admitti paralogismum? Multæ sanè sunt peccatorum formæ: primùm habemus naturæ corruptionem & insitum vitium ab ipsa procreatione, quod peccatum originale dicimus, idque nisi per Christum condonaretur, in ipsa morte relinqueremur æterna. Deinde ab ista natiua corruptione, quam ex Adamo contraximus, & nobiscum perpetuò circumferimus prauæ semper cupiditates, motus, & incitamenta exhalant ad peccandum, quæ & à peccato nascuntur, & ad peccandum impellunt, & peccata sunt, quum Legi diuinæ (vt dixi) aduersentur. Sed credentibus in Christum non imputantur: quia, vt ait Paulus, nihil est damnationis his, qui sunt in Christo Iesu. Tertio loco mens aut volũtas cedit his prauis motibus & peccata, quæ suadentur ab illis, approbat, quod est peccatũ regnare in corpore mortali: atque hoc genus, peccata vulgo appellantur mortalia & actualia. Suntque in hoc genere illa peccata, de quibus Paulus etiam dixit, quod qui talia faciunt, non habent partem

Variæ peccatorũ species.

in regno Dei. Possem etiam inter partes speciésue peccati, ad illa quæ dixi, recensere prauitatem consuetudine vel habitu confirmatam; & præterea in Spiritum sanctum. Vnde quilibet facilè intelligit, quàm infirma sit ista collectio. Qui primis motibus prauis agitantur, peccant: ergo mortaliter peccant. Non aliter est, atque si diceres, Smythæus est animal, ergo Smythæus est asinus. Fateatur itaque, nisi velit esse asinos, argumentum, quod in me torsit, nullius esse momenti. Quodque magis mireris, adeò videtur ignarus, vt peccatum agnoscere nolit, nisi quod voluntate aut electione committitur: quod, vt ostendimus, ad tertiam formam seu speciem peccati pertinet, nempe quando mens assentitur, & peccatum regnat in nostro mortali corpore. Audebit negare vitium originis peccatum esse? Non arbitror; quia licet reuera sit Pelagianus, tamen videri nolit Pelagij sectator. Ideoque fortasse hoc noluit cauere, cùm dixit, quod est peccatum actuale seu personale, oportere vt à volũtate proficiscatur. Verùm hoc quid aliud est, quàm portenta vocum fingere? Dumque peccata quædam introducit personalia, videtur innuere, alia inueniri, quæ non sint in aliqua certa persona: quod haud est mirum. Qui enim accidentia fecerunt in Eucharistia sine subiecto, fortasse ijdem aliqua peccata constituunt extra personas. Peccatum est in homine, quicquid Legi Dei aduersatur, siue prodeat à voluntate, siue ab alijs eius viribus: qui quum totus ad id sit conditus, vt Deum referat, eiúsque sit imago, quaquauersum ab eius voluntate, quæ summa lex est, discesserit, peccat. Et quum peccatum varias habeat naturas & partes, veluti demonstrauimus, non licet, vt ausus est Smythæus, ex qualibet earum quamcunque aliam inferre. Deus illi videtur crudelis & iniustè agere, si in peccata vertat hominibus, quæ non possunt effugere, & quæ velint, nolint, illis accidunt. Querelam eius si iusta esset, Deum oporteret videre, quomodo se defenderet, cùm peccatum originis, in quod nolentes incurrunt, grauiter puniat. Certè arrogans est & superbus, qui hęc loqui audet, quasi alter Iubus cum Deo disputaturus. Deus, inquit, erit crudelis, si nobis ista vitio vertat. At nônne dixi, quòd ei qui crediderit in Christum, talia non imputat in peccatum, non quasi natura sua peccata non sint, sed quòd in Christo nobis condonentur. Duo proinde inducis, quorum vtrunque falsum est. Primum, Deum esse crudelem, si hæc in crimen verterit, aut peccatum. Nam vti iustè peccatõ originis in paruulis, qui nequeunt illud euitare, damnatur, ita iustè coram Deo hæc habentur, vt peccata, cũ eius legi repugnent, & damnationẽ inducerent, nisi per Christũ non imputarẽtur. Et quia Paulus ad finem cap. illius dicit: *Ego quidem mente seruio Legi Dei, carne aũt Legi peccati*, existimat iste acutus interpres, Paulũ se à peccato eximere, quasi ea reluctatio mentis peccatum auferat, cùm tamen ad finẽ capitis duntaxat Christo acceptum te-

ferat Apostolus condemnationis ablationem: A neque propterea dicit in se peccatoio oon esse, verùm declarat vi fidei, qua mens est communita, fieri, vt peccatum compescator, oe serpat latius, oéue tam graue reddatur, vt partem oō habeamus in regno Dei. Non dixit ad Romanos, peccatum non sit in vestro mortali corpore, sed, noo regoet. Proinde peccatum ooo eō fuoditùs tollitur, quód illi resistitur spiritu, sed frangitur & debilitatur, assequimurque spiritu & gratia, vt nihil sit nobis damnatioois. Quam B sententiam rursum Paulus caoiè profert, neque ait in nobis nihil esse peccati, sed damnatioois, quæ peccatum sequitur, nisi per Christum condonetur, siue, vt dixi, oon imputetur. Hæc vt pia sunt, & menti Paulinæ cōformia, ita ὅλῳ τῷ γένει à doctrina Pelagiana distant, ideoque nostro Smythæo placere noo possunt. Qui etiam non est audiendus eum Aristotelico more, primos illos motus prauos attribuit inferiori parti animæ, quasi non habeamus in mente seu in C ratione primos motus infidelitatis, superbiæ, inanis gloriæ, & alia id geoos vitia, quæ ad partem animi rationalem, non ad inferiorem spectant. Sed in Sophistico capite nooquam hærere potuit, per carnem, in sacris literis totum hominem quantus quantus est intelligi, eo versum, quo adhuc non est regeneratus, neque per Christum immutatus. De Euerardo Billichio non est quòd ego tibi respondeam, quia D Bucerus, antequam oobis magnum sui desideriū D relinqueret, satis in suo libro de Actis Ratisponensibus testatum fecit, quàm ille à scopo diuini vltimi præcepti aberrârit. Sed quid ego virum tam præclarom tibi proposui, cui tantummodò scripta illorum, qui tuæ farinæ fuerint, præ cæteris placent, quantumuis doctissimis atque eruditissimis. Quod non est mirum: oam & asini ploris faciunt paleas, quàm cinnamomum, si eis vtrunque appositum fuerit. Neque interim is videre potest, quàm nil pro se faciat E Cypriani dictum, quo ait, carnem esse spiritus officinam. Quoniam si caro ad hoc est deputata, qoemadmodum totus homo, vt sit spiritus officina, ideo vitiosum est, & peccatum quicquid in eo fit, & mouetur cootra fabri sui artē. Sed operæ pretiū est, præter hæc audire, quàm fideliter nobis interpretetur præceptum, *Non concupisces*. Intelligendum, inquit, istud de cupiditatibos voluntatis, non de carnis primo affectu & iosultu. Hęc sanè istius ioterpretatio tam F est Dei præcepto accōmodata, vt ipsum euertat, prorsusq; inane ac superuacaneum reddat. Nam de eo libenter velim intelligere, cùm qoia iam concupiscit voluntate vxorem proximi, quódnam præceptum violat? Certè si Christum interpretem audiamus, ille docebit, id ad mandatum, quo prohibetur adulterium, attinere. Nam, inquit, dictum est, *Non mœchaberis: ego autem dico vobis, qui viderit alterius mulierem ad concupiscendam illam, iam mœchatus est in corde suo.* G Quare si allatam à Smythæo sequamor expositioem, præceptum, *Non mœchaberis*, & *Non concupisces*, idem erunt maodatum. Item, si quis cu-

Præceptū Non concupisces.

piat opes proximi animo, vt dicūt, firmo & deliberato, is peccat contra maodatum, *Non furaberis*. Quorum ergo præcipitur, *Non concupisces rem proximi tui*. Si qois item cupiat destioato aoimo vltiooem sumere de proximo, quod est irasci ei: oam ira definitor vltionis cupiditas, is peccat in mandatum, Non occides, vt Christus exposuit. Quare cùm ista omoia ad electionem voluntatis aut ad opus referuntur, singularia Dei habēt in lege mandata. Vnde nisi velimus præceptum, *Non concupisces*, esse superuacaneū, illud accipiemus latum contra omnes prauos hominis motus, quos Deus in nobis odit sua ipsorum oatura, sed per Christum credentibus condonat. Quemadmodum per mandatum illud summum legis, *Diliges dominum Deum tuū ex toto corde, &c.* omnes motus requirit in nobis & sanctos, & legi ac voluntati suæ conformes. Istis duobus mandatis teoētur homioes à Deo medij, sic vt nemo illorum, quātumuis sanctus oegare possit, quin subinde peccet, cùm neque omnes bonos motus præstet reqoisitos, neque careat ferè vnquam prauis atque corruptis. Ex his autem iam habetur, quomodo isti primi ad peccandum impetus peccata sint, siue peccatū propriè, siue vt iste dicit, presse consideraoeris, & quomodo sit intelligeodum, quod Paulus ait, *Nihil esse dānationis his, qui sunt in Christo Iesu.* Quòd licet ista sua oatura siot peccata, tamen credentibus noo imputantur, quia non tā gravia sunt, vt fidem qua iustificamur, aut prorsus excludant, aut ita debilitent, qoin ea, dum adhuc habenas retinet, neque fioit istos motus à pijs hominibos approbari, & per Christum habet, vt quasi peccata ooo impotentur, nosque hoc pacto condemnationem euadamus. Friuolum verò admodum est, quod iste affert, Paolū non scribere, vt nos dicimus, Deum videlicet credentibus non impotare damnationem, sed his qui sunt in Christo Iesu, oullam esse condemnationem, quod ipse iotelligit, quooiam ab illis abest culpa, condemnationemque accipit, qoasi sit idem quod peccatum Sed hæc gravis est hallucinatio. Nam condemnatio sequitur peccatum, non autem est ipsom peccatum. Peccatū à nobis proficiscitur: condemnatio à Deo iustissimo iudice, quam ille pro sua misericordia suspendit in his, qui per fidē sunt membra Christi, quos Paulus ab initio capitis octaui consolatur. Cùm enim antea ostendisset miserias & calamitates, qoibus vel nolentes adhuc subiacent, dum sunt in corpore mortis, vt bono siot denique animo iubet, quod licet hęc habeant peccata, & quidem verè peccata, vt Paulus ea disertè appellauit, damnationem tameo illis non sint allatura. Qood Christi beneficium quotquot ignorant, nō paruam partem nostræ redemptionis obscurant & abrogant. Vnde non est hæc qoæstio, vt molti nos ridēt, de lana caprina, sed quæ benè explicata nobis mortis Christi beneficium maximè commendat. Et licet Paolus hic peccati non imputandi haud meminerit, tameo disertis verbis in 4. capite mentionem toties eius fecit, vt eo nemo iam

Præceptū diliges Deū ex toto corde.

Cōdemnatio non est peccatum, sed ipsum sequitur.

iam, qui verè sit Christianus posit ambigsre.
Qnærit postea, quid sit peccatum in nobis non
dominari, si primi motus verè sint peccata. Et
hac inepta quæstiooe osteodit, se non posse in-
telligere, peccatum ioesse homini, & ei non do-
minari, cùm ex illis verbis Apostoli colligatur
nobis ioesse peccatum. Qnorsum enim prohi-
beret, vt non dominsretnr, si nobis oon inesset
Si enim abesset à nobis, nihil esset periculi ne
dominaretur, Sed quum insit, magna semper
oobis immioet lucta contra ipsum, ne cedamus,
& sinamos ipsum dominari: quod fit illud ap-
probando, & eius placita consectaodo. Non est
domioatus externns, de quo nnnc agimus, sed
totus ad animum, viresque illios, & mẽbra cor-
poris pertinet. Vnde licet quispiam tyrannus,
aut rex dominsri eis posset, in quibus non hæ-
ret, peccatom tamen nisi nobis insit, dominari
nobis non potest. Fingit deinde noster, se dare
hos malos motus, & prauas incitatiooes esse
peccata, & à Deo non imputari credentibus.
At inde sequi negat, Deum pariter votorum
non impntaturum violationem, qoòd hæc oon
sit inuoluntaria, quemsdmodom illi motus abs-
que rationis arbitrio in oobis excitantor. Sed
hoc objiciendo rursos in idem impingit, quasi
oos dixerimos, illos primos motus, vel impetus
prauos eò nomine non imputari, quòd mini-
mè sint voluntarij. Hoc certè oon posuimus.
Nam etiam non volootaria imputantur, vt de
originis peccatò satis liqoet, sed causa non im-
putationis Christus est, iam à credentibus per
fidem apprehensos. Itaque paralogismum hic
admittit, dum accipit non caosam pro causa.
Redit ergo meum srgumentom, & manet vt ab
initio. Quòd si remittit de sua lege ob infirmi-
tatem credentium, & mnlta eis non impotat,
quæ alioquin peccata essent, cor non patietor
æquo animo legem illam votorum infringi, qoá
nobis ipsi temerè præfiximus? Ambigit quor-
sum à me fuerit citatus locus è Psalmo, *Ne in-
tres in iudicium cum seruo tuo Domine, quia non iusti-
ficabitur in conspectu tuo omnis viurns*. Quumque
per omnia sit hypocrita, ita se hic quoque fingit
dubitare, quum re vera non ignoret, quo spe-
ctem. Quod quia probè intellexit, ideo primo
loco verba Danidis à meo scopo volnit defle-
ctere. *Sint*, inquit, *ea vera: sed accedat commoda inter
pretatio*, quæ nam illa est? *Homo*, inquit, *cum Deo
collatus iustificari non potest. Quoniam in conspectu
Dei vel ipsæ stellæ sunt immundæ.* Sẽper ei placet ad
Pelagianos diuertere tanquam ad hospitia be-
ne sibi nota & vsitata. Hominem quippe sentit
ita iustificari posse, quòd omnia quæ sunt in le-
ge ad vnguem seruet vt si Deus ex lege com il-
lo disceptet, valeat subsistere. At si cum iooocẽ-
tia ipsius Dei conferatur, tum fatetur eum oon
posse iustificari, quòd à munditie Dei plurimũ
distet. Sed nobis dicat, quandò requisiuit vspi-
am Deus ab homine, vt sibi par esset, aut æqua-
lis? Ita vt tanta eius esset puritas, institia, & in-
noceotia, qoanta est Dei? Certè hoc nusqnam
poterit ostendere à Deo foisse præscriptum.
Quare non erat, quod precaretur tantopere

Quare praui animi motus non imputẽtur credentib.

A Danid, ne tale iudicium subiret. Ex lege nobis-
cum ageter io indicio Dei cum in ea declaraue
rit, quid ab homine præstari vellet. Dauid autẽ
qui probè intellexerit, neminem qnantumuis
iustum & sanctum io homano conspectu inue-
oiri, qui præceptorum diuinæ Legis non sit re
us qoum ad iodicium Dei causa fuerit delata, i-
deo tam attẽtè preeatur, ne seueriter agatur se-
eum, faceturq; in ea contentione, neminem esse,
qni posit iostificari. Explosa itaqoe vt absurda
B priori expositione, alteram qoam adfert, & est
Augustini, libenter admitto, qua iste maximè
cunficitur, qoum ea iudicet se posse releuari.
Nemo, in qoit reperitur absq; omni genere pec
cati. Saltẽ leoes & quotidianas culpas in vno-
quoqne deprehendes. Ista sunt verissima. Sed
respõdeat Smythęos: Quilibet fidelium singu-
lo quoqne die sinitne sibi peccatum dominari?
consentitne perpetuò, & approbat malos mo-
tus? Non arbitror hoc enm velle dicere, qoum
C homanas vires pluris faciat, quàm conueniat
orthodoxo. Quòd si Daoid respexit veniales,
vt iste loquitur, & quótidianas culpas, sine qui-
bos humana vita nõ transigitur, verba eius pro
me faeiẽt, quòd qnom ab hìs occultis, nemo si-
bi omnino caneat, nemoque illa vndique, omni
qoe ex parte valeat eognoscere, meritò psalies
diuinum examẽ deprecatur. Adhæc imprudẽs
istè apertè discedit in meam sententiam, qoan-
do affirmat neminem esse, qni dom vioit, asse-
D quatur perfectam absolntamque iustitiam, ita
vt caro non concupiscat aduersns spiritum, &
omninò præstet id, qood mandatò diligẽdi De-
um toto corde, &c. præcipitur. Et addit, *hæc illa
est iustitia, quam Paulus persequebatur, quum ad Phi
lippenses dicit, non quòd perfectus sim, sequor autem,
si quo modo apprehendam: sed inquit nõ esse hanc iusti-
tiam præsentis vitæ, sed alterius, vbi videbimus Deum
facie ad faciem* Hìc me non possũ continere, quin
ad cœlum manus tollam, & quodammodo ex-
clamem. Iam tãdem Smythęos baoe loqnitur,
E rectè scribit, & cum diuinis literis, atqne Augu
stino consentit. Si enim vt fatetur, nunc contrà
perfectã, & absolutam iustitiam est, quòd caro
concupiscit aduersus spiritum, cur non conce-
dit istam cupiditatem natura sua esse peccatũ,
qoandoquidem iustitię, & quidem perfectę ad-
uersatur? Si scribit non impleri à nobis dũ hic
viuimus, præceptum vt diligamus Deom toto
corde, &c. cur non confitetur nos io eo pecca-
F re, cum peccatom sit à præcepto Dei recedere?
Sed ista non sunt, io quis præsentis vitæ. Quid
ad me? Non reclamo: lex tamen exigit à me hàc
iustitiam, hanc illo pręcepto postulat, & qui ab
eo deficit, aut aberrat, peccat. Nam peccatum
apod Gręcos dicitur ἁμαρτία, ἀπὸ τοῦ ἁμαρτάνειν,
quod est aberrare à scopo. Quemadmodum. n.
qui nõ attingit scopum, in aliquá parté aberrat:
ita qui nõ perficit & absoluit præcepta Dei, ab-
errat & peccat. Non esse aũt huius vitæ haoc
G iustitiam, concedo sed quando sb illa defici-
mus, non peccare nos, vel illam à lege Dei non
requiri pernego. Quæ omoia cũ melius, quàm
cæteri homioes Dauid perspiceret, clamabat:

Cur Deus legem præcepit, si non potest in hac vita seruari.

Non intres in iudicium,&c. Qoòd si noo est huius vitæ tanta iustitia, si quæras, cur eam Deus prę ceperit, Angust. nos docet, imò Paulus ipse: Præcepta hæc ideo elie posita, vt peccatum intelligeremus io nobis longè maius grauiusqoe esse quàm humana ratio queat iutelligere. Atque hinc discamus qoanto beneficio Christus nos affecerit: Deinde vt sciamus quæ & qnāta iustitia votis & precib. roganda sit: vtque dum ope A ra bona facimus, videamus quò sit collimandū. In lege eoim declaratur nobis, qnod genus operum Deo probetur, & de voluntate illius reddimur certiores. Non itaqne frustra data sunt præcepta, licet in hac vita perfectè absoluteqoe non obseruentur. Haoc ego coronidem huic defensioni adiungere volui, qnod multos videam ad huuc scopulum impingere.

OBIECTVM

F*Riuolum est illud huius Petri Martyris, nec dignum refutatione, quod ait*, noo esse integrum viris, aot fœmiois, ante quiutum deeimum, vel decimomoctauum ætatis annum nuptias inire, quòd oon antè expertum habere queant, quid valeant humeri, quid ferre recusent: Quare ergo nō liceret, vel profectioris ętatis viris, & fœminis vota continentiæ soloere qui ea ediderunt, priusquā probè habuerunt experieotiam virium suarum? *Cuiuis in procinctu est mediocriter docto, quod respondeatur. Nempe nec hic permitti, vt quis voueat, antequam dicat se explorasse vires suas, ac fiteatur nihil dubitare, se posse quod vouerit, Deo bona fide præstare. Id quod cum fecerit, voto vltro sese alligat, & efficit ne liceat, quod antea licuit. Vt non habeat quod conqueratur, nec in quem possit præterquam in ipsum, cudi hæc, vt dicitur faba, si resilierit ab incępto, nec fidem liberauerit vnquam.*

DEFENSIO.

QVia mesm rationem inuertit, eáq; perturbatè recitat, illam primom reponam. Vtus ium aduersariorum testimooio: à quibus decernitur, vt vota ouocupata ante decimum quintum, aut decimum octauum annum irrita sint: quod neque ad eam ætatem homines adhuc rerum siot admodum imperiti. Hoc ab eis quum ita constituatur, & causa decreti sit imperitia, quare uoo debeaot & illorum vota esse irrita, qui perinde humanas vires igoorant, & naturam votorum non intelligunt, & adhoc veri cultus Dei omnino ignari suot, atque poerorum tredecim, aut quatuordecim annorom. Si potest imperitia, iuxta illorum decretū quæ per æiatem accidit, vota irritate, cur non & illa ignoratio quæ ex ruditate diuioarū rerum inueterauit? Sic ego meum argumētum induxi. Audiamus nonc quid contra illud differatur. Dicit iste io sua secta papistica honc esse morē, vt uon prius vooeaot quam dixerint se vires suas explorasse. Hoc vt luculentum sit mēdaciū, duo probare possunt. Primùm ousqnam ab episcopis de hoc iuterrogari subdiaconos, qui sūt propemodum adolescentes, cùm ordinantur: quibus tamen ex voto ibi edito nuptias interdicuot. Tuam ipsios appelles conscientiam, & quæras an abs te quispiam requisioerit, quum vel subdiaconus, vel diacouus, vel presbyter fieres, vt vires tuas explorares? Alterum quo falsitas assumpti demōstratur, est, quod tametsi ab hominibus pietatis ignaris quiqne sacras lite- B ras nūquā tractarūt, & per ętatē sese vix norūt, dicatur, quòd se explorauerint, id satis erit? Quid illi nosse poterūt, etiā si virginitatis seruādę facoltatē ad aliquod spatiū temporis se fortasse viderint habere, aut habuisse, nū illud donū ipsis perpetuò sit concedēdū? Quare quum neque interrogentur, nequa seipsos exploratos habere posiut, partim quòd pietatis veræ sint ignari, partim quòd à nemioe citra reuelationem singularē sciri posit, an perpetuò donum C cœlibatus à Deo sit habiturus, apparet non esse verū, quod in responsione posita est allatū. Notabit pręterea lector, quāta arrogātia dicatur is qui vooet, profiteri se bona fide pręstare posse Deo, quod vouit. Certè huc quod iste dicit, nusquā illi profitētur, ne illi quidē qui sunt in monasterijs. Deiude cum ista non siut ad salutem necessaria, & Deus modò ea cōcedat, modò nō largiatur, quid homo profiteri potest, se facturum, quod uō in sua, sed & in Dei mano positū D scire debuit? in mea pręterea ratioue leges Papisticas reprehendi, quæ decimumquintum, aot decimumoctauum annō præscripserint, ac ea ætate virgines dedicēt Deo, & in Ecclesiam admittunt eius opibus alendas, qoū Paulus viduam noluerit minorē natu quàm sexagenariā admitti. Ad hæc iste nil affert, ied magis quàm piscis est mutus: vt qui negare nou posit suas regulas, qoas vocat Apostolicas, esse potius à sacris literis apostaticas.

ASSERTIO.

QVanquam tertia quęstio ex iam dictis facilè dissolui posit, vt ex quibus apertè consequatur, votū cœlibatus non esse per Ecclesiasticos pręfectos exigendū, neque ab his qui sacris ordinibus initiantur, neque à cæteris quibuscunque. (Nam si non est Christianorum vouere, vt primo loco statuimus: etsi iicet huiusmodi vota iā edita irritare, quod altera quęstionis parte probatum est, constat perspicuè, quod tertium erat, vota huius generis non esse à quoquā extorquēda.) Nihilominus ad rei planiorem euidentiā, non grauabor ad hoc idem cōfirmandū, & alia complura argumēta proferre, quę tamē attingam breuissimè, quum ad eorum pondus perspiciendum non magnum lectoris iudicium requiratur.

quiratur, quod satis per se dilucida sint & perspicua. Primùm reducere in memoriã oportet, Paulum, qui summa cũ pietate, atque adeò vera doctrina ecclesias plantabat, ad Corinthios dixisse, nolle se cuipiã laqueum iniicere. Sic enim cœlibatũ laudauit, vt illũ à nullo hominum extorqueret. Nã si id fecisset, iudicabat laqueũ hominib. iniici. Quod, vt Apostolica pietate prçditus erat, indignũ factu existimauit. Dicãt itaque nostrorũ temporũ episcopi, nũ alio consilio velint Ecclesias regere, quàm ab ipso Apostolo plantatç fuerint? Dũque vota exigũt hodie in Ecclesia, quãdo ministros ordinãt, sæpè illos adigunt ad id pollicendũ: quod esse posset contra Dei mandatũ. Nã cùm nõ continentibus, & his qui aduruntur, prçceptũ sit matrimoniũ, ab istis videntur exigere, vt polliceãtur, se Dei prçcepto nõ obtẽperaturos: & vota quæ postulãt, aut exigũt, non possunt appellari nisi temeraria. Sic Iephthe malè vouit. Potuit enim fieri, vt quod sibi redeunti à victoria primùm occureret, animal esset diuino sacrificio nõ idoneum, sicut illi vsu venisse historia sacra refert: quandoquidẽ primã omnium filiam obuiam habuit. Quam si Deo sacrificauit, vt stultè promisso stetit, sic temerè ac malè vouit. Extorquẽdo prçterea votum cœlibatus à iunioribus, disceditur ab instituto Pauli qui viduas nõ minoris natu, quàm sexagenarias recipi voluit. Isti verò à monialib. adhuc puellis, & ab adolescẽtibus tã monachis, quàm clericis tale votũ exigunt. Proinde quũ latus Apostolus iuuenes ob ętatẽ lubricã ad matrimoniũ ableget, quãdo ait, *Iuniores viduas volo nubere*, quomodo dicũt isti, subdiaconos, aut diaconos quãtumuis iuuenes, à matrimonio volumus abstinere, & vouere? Deberẽt porrò episcopi Paulos in Ecclesia agere, atque cum donum cœlibatus nemini possint elargiri, votũ eius à nemine quoquã deberẽt exigere. Patrẽ nõ vult Paulus, filiã suã innuptam seruare, nisi eius potestatẽ habeat volũtatis: et ostẽdit posse necessitatẽ vrgere, vt illã nuptui elocet, quę intelligẽda, est si eã deprehenderit nupturire, itáque in ipsa vel adustionis, vel incontinentię animaduerterit indicia. Nec video qua cõscientia, quaúe fronte audeãt nuptias rẽ adeò laudatam in sacris literis prohibere generi vniuerso ministrorũ Ecclesię, ordini tam amplo atque tam latè diffuso, in quo veluti satis damni nõ fuerit, illaiũ, et monachos, et monachas adiecerũt. Epistola verò ad Hebrços thorũ cõiugij appellat τίμιον ἐν πᾶσι. Neque satis illorũ prudentiã queo mirari, qui cũ nuptias interdicant ministris Ecclesię, illos aiũt oportere carnẽ mortificare: perinde veluti prçceptũ mortificationis ad cõiugatos nõ pertineat. Porrò qui facta carnis spiritu nõ mortificant, ęternam vitã nũquam poterũt viuere. Vnde actũ erit citra cõtrouersiam de parentũ, auorũ, iuxtaque maiorũ nostrorũ salute, à quib. per matrimonia legitima sumus procreati. Isto Pauli testimonio Syricius papa est abusus, qui primus, vt videtur, decretũ apertè instituit de perpetuo cœlibatu sacerdotũ quòd spiritu facta carnis mortificare debeant. Hanc ille sentẽtiã pro argumẽto adduxit sui decreti: cũ tamen Paul. id omnib. fidelib. prçcipiat, si ad ęternã vitã pertingere velint. Alioqui moriẽtur qui secũdũ carnẽ vixerint. Cauillãtur aduersarij, matrimonia, vt Paul. etiam testatur, multa secũ trahere impedimẽta, quib. neque fideliter, neque sedulò ministratur Ecclesijs. Respõdetur, haud negãdũ esse, vt Paul. inquit, molestias aliquas & occupationes habere matrimonia: sed illa vicissim cõsiderare oportet, multis alijs cõpẽsari cõmodis. Tollũtur à clero scortationes magna ex parte: & si quę contigerint, iustiori poterũt ratione puniri, cũ hodie rideãtur, vel ab his qui vidẽtur honestiores, tolerẽtur prætextu humanę infirmitatis. Adhęc sępè fama periclitatur pudicitię ministrorũ, quos in historijs sępè legimus fuisse coactos vti Canonica purgatione, aut depositos à suo ministerio, cũ se purgare non possent. At honestate matrimonij facile tollũtur huiusmodi prauę suspiciones. Prçtereà cum magna diligentia educatur Ecclesiastici pastoris familia, filijque & vxor eius piè sanctèq; cõtinẽtur in officio, discũt aliquã ex parte ministri, quomodo Ecclesiã quoque debeant administrare. Atque hanc rationẽ Paulus nõ omisit, quãdo dicit, nõ esse idoneũ ad Ecclesiã bene regẽdam, qui suę familię nõ fuerit prudẽs gubernator. Cũque tandẽ oporteat Episcopũ hospitalẽ esse, nõ incommodè potest per vxorem ac liberos obire officia: quę omnia si semper velit per famulos agere, sępè minus rectè curabuntur: & grege magno famulorum, atque amplo matrimonio erit opus, quę vt seruum Christi positum in ministerio deceant, aliorum esto iudicium. Mitto, quòd si contigerit pia & prudens vxor, non modò illi erit adiutorium ad familiam regendam, sed ẽt sæpè iuuabit consilijs non pœnitendis ad res Ecclesiasticas gerendas. Quod qui mihi non credit, Gregorium Nazianzenum legat, qui matrem suam narrat in Ecclesiasticis curis patrem suum Episcopum sæpè iuuisse. Neque debet quisquam suspicari, ex his, me statuere omnes Episcopos & pastorès debere esse coniugatos. Non equidem sic doceo. Quisque vtatur dono sibi à Deo concesso cum gratiarum actione. Tantum recensere volui, quibus commodis Deus recompenset fidelium pastorum Ecclesiæ coniugia: quæ alioqui sua natura nonnihil incommodi ac molestiæ secum afferunt. Qui locus vt euadat

clarior, atque adeò certior cõferamus quæso pastores cõiugatos cũ his, qui hodie iactitãt suũ cœlibatũ. Istos videbis otiosos, multis sacerdotijs onėratos, deditos voluptatib. luxu & fastu sumptuosissimos, tacitos & mutos, atque nõ rarò sacrarũ literarũ imperitos. Non concionantur, suũ gregẽ nõ pascunt, in quęque annũ ter quaterue fortasis magno cũ honore, gloria & ornatu Missam faci iũt, quotidie autẽ horas nescio quas Canonicas mussitant, & hic omni pietate sibi vidẽtur pulchrè defuncti. Vita verò sunt impurissimi scortatores, adulteri, ebriosi, atque per omnia fermè contaminati. Ita se habere maiorẽ partẽ Romani cleri, & sectatorũ eius, omnes fermè Intelligũt. Quòd si qui sint paulò honestiores, quoad ciuilẽ externãque cõuersationẽ, licet pauci sint, tamẽ illos ipsos haud videas carere vitio sacerdotiorũ accumulatorũ, & otij. Nõ enim assiduè, vti deberẽt, populũ sibi creditũ pascunt, & docent: sed, vti iactitare ipsos nõ pudet, & sibi & Musis, nõ autẽ Ecclesię viuũt. E diuerso autẽ permultos possumus ostẽdere pastores astrictos cõiugio, qui nõ solùm castè sanctèque ac purè viuũt, sed etiã omnibus bonis artib. instructi sunt, perpetuò docent in schola, aut prędicãt in Ecclesia, & sæpè vtrũque faciũt: habẽt familiã piè ac sanctè institutã, frugaliter viuũt, benefici sunt in quoscũque possunt, afflictos conso lãtur, ægrotos visitãt & insumma, quæ Christi sunt, & quæ ũt sibi cõmissarũ, ea diligentia summa quærunt, atque adeò pręstant. Neque hæc à me dicũtur in iniuriã cœlibatus atque virginitatis: verùm in eũ finẽ solũ cõmemorantur, vt vel ipsa experientia doceã, nõ esse tanta impedimẽta matrimonij, vt quũ Ecclesię ministerio feliciter obeundo nõ possit cõiungi. Sed vereor, ne qui Paulo nõ credunt, istis quoque experimẽtis non multũ tribuant. Cæterùm quicquid senserint, nõ refert: quando nulla ex parte demonstrari potest, quod prętexunt, videlicet nuptias ordini sacro aduersari. Istis addamus, Paulũ ad Timotheũ notasse vt doctrinã dęmoniorum, prohibitionẽ nuptiarum. Neque sunt audiendi papistę, quũ aiunt, se minimè iudicare nuptias impuras, vt Manichæi, & quidã alij hæretici fecerũt: deinde se illas nõ prohibere, nisi tantùm illis, qui sunt Ecclesię ministraturi. Animaduertant obsecro, Paulum, quum dicit, nuptiarum prohibitionẽ doctrinã esse dæmoniorum, nullã excepisse causam, nullum statum, & nullũ gradum hominum remouisse. Ideoque omni humano generi, si mundæ sunt & puræ, concedi debent. Paulus ter tantum vidit, ne plus dixerim, quàm isti cognoscant. Et si vidisset alicui generi hominũ iustè nuptias posse prohiberi, id nobis proculdubio indicasset: at id neque in isto loco ad Timotheũ, neque quum matrimoniũ pręcepit incontinentibus, & liberum alijs fecit, ad Corinthios, vnquã monstrauit. Quis igitur volet persuadere, illum quosdã exceptos voluisse? Manichæi quoque licet malè sentirent de nuptijs, non tamen illas omnib. prohibebant, sed tantũ suis electis, qui erant in Ecclesijs eorũ ceu ministri: illis verò quos auditores appellabãt cõcesserunt. Neque debet ecclesia, quãdo functionẽ ecclesiasticã pastoribus. presbyteris, aut episc. mãdat, ab illis horrere conditionib. quas inter cæteras diuina scriptura non excludit, sed inter alias quæ probantur, enumerat. Quis autem ignorat & ad Timotheũ, & ad Titum, episcopũ describi vnius vxoris virũ, qui domui suę bene præsit, & filios habeat subiectos cum omni castitate? Sępius etiam vsu venit, vt ad Ecclesiam regendam, quæ iam ferè vbique latissimè patet, sit necessariũ iuuenes initiari sacris. Quomodo illis ætate lubrica cœlibatus præcipietur, cùm Apostolus iuuenes viduas testetur se velle nubere, ac filios procreare? Et nemo est, quantũ arbitror, qui neget Ecclesiam magno numero ministrorũ hodie opus habere. Cumque pauci sint qui cœlibatũ reuera possint amplecti, satis constare arbitror, malè factũ, vt votũ de illo præstando, tanta obstinatione, atque adeò violentia extorqueatur. Nã ex hoc peruerso dogmate, quantã plagã acceperit Ecclesia, illi nõ ignorabũt qui sibi ponent ob oculos quàm plurimos viros, & pręclaris dotibus ornatos, qui admodum essent idonei ad Ecclesiã regendã, nolle eò se transferre, quòd laqueũ huiusmodi, vt sine vxoribus esse cogantur, minimè patiuntur sibi necti. Atque ita Ecclesiæ Christi multis optimis & pijs ministris destituuntur. Vnde post illos primos aureos pastores, quib. licuit esse coniugatis, pessimis quibusque hominibus aditus patefactus est ad sacrum ministeriũ, qui nil pensi habent ea vouere, quæ nunquam in animũ Induxerunt, vt bona fide præstẽt. Hoc sanè malũ legi illi de cœlibatu ministrorum acceptũ debet referri. Quam tamen homines impurissimi atque obstinati, eò vsque tueri ac defendere audent, vt dicãt satius esse clerico aut monacho, postquã vouerit, scortari aut adulteriũ cõmittere, quàm cõtrahere matrimoniũ. O vocẽ horrendam, ab omni pietate alienã, & inter blasphemias nõ vulgarẽ. Vitia, imò scelera & flagitia præferre audẽt mandato Dei. Receptũ morẽ, et vetustatem nobis obijciunt: quũ tamen Ecclesiæ primitiuę temporibus innumeri demonstrari possint Ecclesiarum pastores & Episcopi fuisse mariti. Quid quòd & Græcã Ecclesia imò penè tota oriẽtalis, adhuc ad istas cœlibatus leges non est adacta. Mitto de Germanica & Anglica quàm serò admodũ in istũ morẽ concesserint: idque potius per vim quàm
vltroneo &

vltroneo & volenti animo. Qua in re vt pōtifices Romani tyrannide intolerabili vsi fuerint, ex eo apparet, quòd esse voluerūt domino suo (cuius tamē vicarios impudēter se prędicāt) austeriores. Is iugū leue nobis reliquit, & suaue: nō tantū eo nomine, quòd gratiā & spiritū sanctū credentibus afflat, quo & spōtanei reddimur, & vltronei ad ea faciēda quæ præcipiuntur, sed etiā ea causa quòd iugo grauissimo infinitorū præceptorū legis quib. tenebātur veteres, nos exemit. Ideò nō decuit, vt prælati Ecclesiā illius tā graui & importabili iugo votorū onerarent: præsertim quū hoc Christus ab apostolis non requisiuerit. Nam qui diuortiū mirificè dissuasit, quomodo à suis apostolis eos vocando requisiuisset diuortiū? Iussi quidē sunt vt se prædicantē sectarentur, quod facientes ad tempus vxoribus caruerunt. At illis nusquā legitur interdictū ne vxoribus cōmiscerentur. Quin potius eas circumduxerunt secū, vt epistola prior ad Corinthios testatur. Et Eusebius in Ecclesiastica historia cōmemorat Petrū Romæ suam habuisse, quā quū ad martyriū duceretur, adhortatus est, vt esset memor Domini. Neque Paulus inter conditiones episcopi & diaconi recensuisset, vt essent vnius vxoris viri, ac filios haberēt sanctè institutos, nisi iudicasset fore, vt Ecclesijs plerunque coniugati præessent: quandoquidē leges de his ferūtur quæ plerunque accidunt, nō autē de his quæ rarò. Quòd si cœlibatum putasset ex maiori parte seruandum à ministris Ecclesiæ, non de vxore tam episcopi quàm diaconi, tam disertè scripsisset, sed potius de illorū vita cœlibi. Sed ab hac Pauli descriptione tantum proceres Ecclesiæ dissentiunt, vt maritos ordinare in Episcopos prorsus nolint, nisi ex vxoris consensu, si quam fortè habeant, à coniugij vsu prorsus discesserint. Dicemúsne hoc esse apostolicè agere, an de industria regulis apostolicis reluctari? Solent iactare ideo se nolle homines cōiugatos ad sacra promouere, partim quòd matrimoniū quātūuis purum, sacrū ministeriū impediat, partim verò quòd nuptiæ sint infirmorum, & ad Ecclesiæ regimen fortes adhiberi oporteat. De primo satis antè responsum est. De altero verò quo ad infirmitatē, nō est quòd nobis fucū faciant: quandoquidē videmus antiquos patriarchas, apostolos Christi, & martyres complures, nec nō bene multos episcopos magno fuisse animo, & viros fortissimos, quū vitā sæpè ac omnia pro nomine Christi, & diuinis legibus constantissimè posuerint: quibus nihilominus fuerunt legitimæ atque iustæ vxores. Neque hic, si propriè loqui volumus, rectè fit mentio fortitudinis, quum illa versetur circa grauia discrimina iusta de causa subeunda: prǽsertim, vt Plato inquit, de Republica, vt recta ratio & sententia conseruetur. Potius de temperantia fuit loquendū, quæ in abstinentia ab hoc voluptatū genere, propriè locum habet. Sed cùm eadē in matrimonio quoque locum habeat, frustrà illius meminissent. Verùm his donemus vt de fortitudine pro suo arbitrio, licet indoctè, loquantur. Certè adhuc nō poterunt inficiari, permultos fuisse athletas Christi, qui tamen non caruerunt nuptijs. Sed isti eos videntur appellare fortes, qui licet alijs grauia onera imponant, ipsi tamen ne digitulo quidem ea volunt commouere, quique ne tantillū quidē ferūt ob regnū cœlorū propagādum, nedū aut vitā aut facultates veritatis Christi causa velint ponere. Et si modò quæras cur suam iactent fortitudinem, respondebunt, quòd vxores non duxerint, cùm interim adurantur, scortentur, & præceptum Domini de matrimonio strenuè contemnant. Neque suum cœlibatum eò referunt, quò Christus & Apostolus iusserunt: nempe, vt regnum Dei promoueant. Siquidem literas sacras nō discunt: nō docent populū verbū Dei, neque illū, vt videtur, vnquā sunt docturi, cùm citra nomen & titulum ob omni genere ministerij abhorreant: tantùm aliquando missant, atque propter tā grande opus, dicunt neminē ex sacrificis oportere esse cōiugatum, quòd Christi corpus in missa conficiant. Nusquā verius quàm hic, licet imprudentes, loquuntur. Nam in sua missa sacrifici verè conficiunt corpus Christi, quod est Ecclesia: quam perdunt, lacerant, destruunt & euertunt, quod est eam conficere. Tantaque caligine iam tenentur obfuscati, vt se non putent, aut dicant institutos Ecclesiæ, vt pascant, vt prædicent, vt doceant: sed tantùm ad corpus Christi conficiendum, & missandū. Nam hic prorā & puppim totius religionis constituunt. Postremo autem loco clamitant Ecclesiæ parendum esse, quæ nō potest errare, & à multis hinc annis ademit coniugia ministris. At sibi sumunt id, quod simpliciter nō est dādum: nimirum Ecclesiā nunquā errare posse. Tunc nō errat, quū quæ decernit, ex verbo Dei statuit. Sed si aliter in synodis ab ea definiatur, quàm habet scriptura Christi, oues talia nō audiunt. Neque vnquā accidit, Ecclesiā in vniuersum errare. Semper enim multi fuerunt pij & docti viri, qui traditionibus reclamarunt quas verbo Dei senserunt aduersari. Etenim in synodo Nicena, quū iā tentarent à matrimonij vsu arcere ministros, qui vxores habebāt, restitit Paphnutius vir sāctissimus, & alioqui cœlebs. Et quū eā legem demōstrasset iniustā, omnes denique patres in suā sententiā pertraxit. Videbat planè vir sanctus ex distractione cōiugū à se inuicē, securā esse scortationē. Sed quod tunc diabolus obtinere nō potuit, postea tamē euicit, & nuptię sūt adēptę, cùm ministris, tū etiā monachis, & virginibus Deo dicatis. Atque nulli ordināntur, nisi, vxore, si eā habuerint, sese abdicarint: et ordinati q fuerint in cōiugio, si ab vxorū vsu, quantūuis legitimo, nō discesserint, à gradu sui ministerij deijciūtur. Quare illi

nō sunt audiēdi, qui cōtendūt Paphnutij sententiā nequaquā esse cōtrariā decretis de cœlibatu, quę postea sunt inducta, quòd ille vetuerit solùm dirimi ea matrimonia, quę iā cōtracta erāt: deinde fuisse tantùm ꝓhibitū, ne cōtraherētur ab his qui ad munus ecclesiasticū essent allecti. His quippe respōdemus, primùm, discrimen hoc tantum nō esse, vt Paphnutij sententia nō stet à nostris partibus. Nā ex ea docetur Ecclesia matrimonij statū eius generis nō esse, vt cū sacro ministerio pugnet. Nā si hoc probari potuisset, veritas fuisset prę ferēda ꝑsuasioni Paphnutij. Deinde ratio, quā adduxit, ne cōsequerētur scortationes, tāti est momēti, vt persuadeat his, qui sūt in eiusmodi periculo, vt ad matrimoniū cōfugiāt. Nā vt illi ob hoc malū vxores suas retinere debuerūt, ita, qui nō habēt, eas ducere poterūt, ne in idem malū incidant. Et deniq; vt diximus, eo ventū est, vt suū gradū ministerij retinere nō sinantur, qui proprijs vxorib. vti voluerint. Sed, vt redeamus, vnde sumus digressi, Ecclesiā dicimus vniuersā nunquā errare, in qua semper sancti et docti reperiūtur, qui decretis impijs nō cōsentiūt: quāuis interdū, imò frequēter pauci sint, ac numero impiorū & obruantur, & vincantur. Elię tempore res in Israel adeo erāt corruptę, et quoad principes regni, et quoad sacerdotes, et eos qui prophetarū locos occupauerāt, vt Elias iudicaret se vnū relictū esse, qui Deū verè coleret, cū tamē vltra septē millia superessent, vt Deus monuit qui nō curuassent genua idolis. Et Antichristus nónne à Domino et à Paulo demōstratus est adeò prouehēdus, & potēns, & prodigijs futurus illustris, vt electi quoque, si fieri possit, sint seducendi, & rē eò peruenturā, vt filius hominis vix fidē sit inuenturus in terra? Et cū iā tēpore Pauli cœperit mysteriū iniquitatis operari, vt habetur ad Thessalonicenses, haud mirū est, si non solùm exactio votorū cœlibatus, sed etiā quàm plurimę alię superstitiones cœperint abhinc multis annis, imo fere sub ipsis initijs in ecclesia grassari. Quę mala nisi falce verbi Dei amoueri, et repurgari nō possunt. Quod oro Dominū nostrū Iesum Christū, vt beneficio spiritus eius ꝗ primùm succedat, Amē. Patere iā satis existimo, quid in hac disputatione sit, quantū iudico ex diuinis scripturis, dicēdū. Ex quib. demonstratū est, primū ad Christianos homines nō pertinere vt voueāt. Quod licet in vniuersū ego intellexerim, et fortasse nō omnes ita existimēt, neq; cū illis nimiū pugnare statuerim. Attamē omnino de Votis illis tribus vbique apud Papistas celebratis, verissima esse quę docui affirmo. Alterū, quod secūdo loco probauimus, est: Eiusmodi Vota, si fuerint imprudēter edita, nō esse rata, sed quēlibet Christianū oportere credere se liberū esse, vt id expetat, quod magis ad suā salutē, honorē Dei, ac mandatorum eius obseruationem conducere animaduerterit, quātūuis impij reclamēt, et votorū leges importunè obtēdāt. Tertio ac postremo loco manifestū reddidimus, neque ab Episcopis, neque à prę fectis Ecclesię talia vota debere vel extorqueri vel admitti, quādo aut ordines sacri conferūntur, aut quis prę se tulerit, se velle aut virginē, aut cœlibē viuere. Nūc vero iuxta doctrinę ordinē quē auditorib. proposui, superesset vt aduersariorū dissoluerē cauillos, & obiecta: sed quoniā recitādo, quę mihi Smythęus opposuit omnia ferè iā sunt & proposita, & soluta, ideò si nūc idē quoq. tentarē, iustè posse videri actū agere. Quare si desisto, neque illā partē adijcio, lector nullā iacturā faciet: quē rogatū velim, vt quę hactenus dicta sunt, boni cōsulat.

OBIECTVM I.

AT laqueus nō debet inijci hominib. ait Paulus, sed per votū inijcitur laqueus. Proinde cōtinētia nō est vouēda. *Nusquā cauet Paul⁹ ne laque⁹ inijciatur, sed prima Corinthiorū septimo.* Porrò hoc ad vtilitatē vestrā dico, nō vt vobis laqueū inijciā, sed ad id quod honestū est, & facultatē prębeat sine impedimēto Dominū obsecrādi. *Sensus verò Pauli est, ipsū nolle inijcere laqueū, hoc est necessitatē cōtinētiæ aut cœlibatus his quos hortatur, atq; inuitat ad cœlibatū & ad ꝑpetuā cōtinentiā. Quid n. hoc esset aliud, ꝗ ꝓpterea cœlibatū, & arcere homines à remedio, vt illaqueētur infirmi & ad Venerē propensi, &c. Et mox: ā quis cogit quenquā virginitatē, aut continētiā seruare nisi is sponte eā prius vouerit Deo, qui exigit illius redditionē? Hoccine est laqueū vt interpretaris indoctè et impiè homini inijcere, cauere ne ineat connubiū, postquā se Voto astrinxerit, & ex re licita sibi fecerit illicitā? Nónne laqueū sibi potius inijcit, quisquis Votū rescindit? Qua de re audi Salomonē in hæc verba erumpentē.* Laqueus fortis est viro aliquid de suis sanctificare, & postea quā vouerit, pœnitere. & mox *Te non putet astruere laqueum homini Voto alligato inijci, cum artetur à nuptijs, ac cogitur esse cœlebs.*

DEFENSIO.

CVm ratio adducta sit efficacissima, conatur Smythę⁹ varijs modis elabi, si possit. Verū quò plura tētat, nodū arcti⁹ nectit. Principiò dicit Paulū nusquā ꝓhibuisse cuiquā inijci laqueū. Neq; videt, in allato argumēto nō assumi à Paulo id pręcipi, sed ꝓponi sāctum eius morē, p̄ q̄ modestiā imitandā pastorib. & Episcopis nostri tēporis in regēda Ecclesia, dicat, si audet, Paulū nō esse imitādū. Quòd si nefas est affirmare, cū ipse à nullo statu hominū cœlibatus, aut virginitatis Votū requisiuerit, cur nostri tāta instantia id exigunt, ab his, quos ordināt? & nisi pręstetur quēquam nō ordināt? Ad hęc in lege diuina hoc mādatum cōtineri, quis nō intelligat, quandoquidē proximorū salutē iuuare debem⁹, nō impedire? qui verò laqueos inijciunt, bene multos auertunt à salute cōsequēda. Quare meritò & iure Dei legē violare dicētur. Liquet igitur nō esse licitū laqueū inijciēdum, ex diuina lege colligi. Colligi autē? Imò passim in

in Psalmis,& in Prophetis disertis verbis repre- A hendunturimpij, quod simplicibus, & sanctis hominib. retia & laqueos tendat. Deinde quod maximè optabā, vltrò dat, laqueum à Paulo ꝑ necessitate, atque præcepto sumi: & illum fatetur noluisse injicere laqueum, ne videretur præcipere cœlibatum, & arcere homines à remedio vt illaqueientur infirmi. His quæ dedit probè animaduersis, facilè quātumuis hebes intelligit, vt isti peccent, qui vota huiusmodi extorquēt: quādo quidē illi necessitatē imponūt cle- B ricis, monachis, et sanctimonialib. vt à nuptijs abstineāt, eósq; à remedio sæpè necessario arcēt: quod est, vt Smythæus fatetur, laqueū injicere. Paulus autē id facere noluit, & lex nō patitur, vt quisquā ita salutem proximi impediat. Quæ itaq; audacia id modò in consuetudinem abijt? Sed acutus homo sibi videtur inuenisse rationē, qua præsides Ecclesiarū tueatur, cum ait, *Nullos eorum cogere quempiā ad virginitatē seruandā, nisi prius ipse sponte sua voluerit*. At ista dicen- C do, nil dicit: quia quod ego conqueror, est, nostros Episcopos hodie in papatu nolle admittere ad Ecclesię ministerium vllos, qui prius non vouerint, & se ad id existimēt cogi, vt cœlibatū seruent. Qui s adhortabitur aliquē impunè vel absq; culpa vt seipsum suspendat, aut se in ardētem flāmā conijciat, quòd postea se valeat excusare, quòd nō ipse illum aut suspenderit, aut in ignē coniecerit, cum is potius hæc per seipsum quamuis illius hortatu admiserit? Cum impij D sacerdotes peruasissent filijs, subtracta debita alimonia parentibus, quę in eis sustētandis fuisset impendenda, templo ea conferrent: Christus huiusmodi transgręssiones nō ipsis filijs, qui tamē crimine haud caruerunt, ascripsit: verùm sacerdotes ipsos qui fuerant huius mali caput, acerrimè castigauit. Ita equidē licet istos qui vouent accusandos esse arbitrer, attamē citra hæsitationē affirmo contra Episcopos Romanos, & alios authores istarum legum, iniu- E riarum agendum esse, quod laqueum infirmis iniecerint, ne posteà aditum haberēt ad matrimonij remedium, cum eo sensferint sibi opus esse. Nam si legitimas inierint nuptias, decreuerunt cleri, siue Christianę Ecclesię, hi noui Phalarides, vt ignominia notentur, à suis deijciantur ministerijs, & ad extremum ignibus cremētur, quo magno cruciatu, vitā finiant. Quis negare poterit, hoc esse laqueum injicere infirmis & libertatē Christianā labefactare? Porrò nul- F lus, nisi animum iuxta atque Smythæus, & plūbeū, & impudētē habuerit. Adducit locū ex vigesimo capite Prouerbiorū, *Laqueus fortis est viro cita aliquid de suis sāctificare, & postea quā vouerit penitere*. Quē locū apud Latinos vulgata recepta

A quę translatio sic habet. *Ruina est homini deuotare sanctos, & post vota retractare*. Hebraice verò est.

מוקש אדם ילע קדש ואחר נדרים לבקר.

Munsterus ita reddidit, *Offendiculum est homini qui deuorat rem Deo sanctificatā, & post votū quærit reddi liber*. Septuaginta verò interpretes, [Greek text illegible] Quod est, *Laqueus verò celeriter quippiam proprium sanctificare, quia postquam votum fuerit edit. ni pænitere contingit*. Possemque alia de B hac sententia referre, sed quia lectorē nō constitui onerare superfluis, ideo cōcesso verborum sensu quē Smythæus citauit, qui discessisse videtur in sentētia à septuaginta interpretum, nō quòd ipse hoc animaduerterit, sed quia expositio Cyrilli, in quā incidit forte fortuna, illū eò deduxit: is.n. quū Gręc homo esset, grecā editionē, nō latinā, neq; hebraicā est secutus, tota mē, vt dixi, cōcesso, nihil cōtra me agitur, imo pro nostra parte locus iste fortiter pugnat. Si e- C nim Salumon docet in vouēdo, quādo temporelegis id facere licuit, cauēdū esse laqueū, ne facilè se homines ad ea obstringerēt, quę postea detrectarēt præstare, quid nūc faciēdū est Euangelij tēpore, sub quo vota vt demonstraui, minimè rōueniū? Nonne magis votorū ibi cauēdi sunt laquei? Ab initio itaq; dū iste hunc locū adduceret, duo cōsiderare debuit: Primum, quod quū hoc in Veteri Testamēto scribatur, ad nostra vota cōprobanda nō facit. Alterum, D quòd laqueū suadet esse cauendum, quē ego nostro tēpore tollēdum rōtēdo. Laqueus tunc erat, faciliè, citò, inconsideratè, seu temerè vouere. Vnde Rabbini votū noluerunt esse ratum, nisi ore ac disertis verbis pronūtiaretur: quod nimis leues faciles quę sint cogitationes animi: quum tamē eo tempore, quæ voto nuncupabātur, nō essent perpetua, sed temporaria, vt victimę, oblationes, obseruatio Nazaræorum ad aliquot annos. Nūc verò iuste laqueū dicimus, voue- E re certū genꝰ vitę, præsertim quòd non sit in nostra potestate, idq; ita polliceri, vt ꝑpetuo sit retinēdū. Vnde qui talia extorquet, ac certis hominū generib. euadere nō potest, quin laqueū illis miseris injiciat, quod Paulꝰ manifestissimè testatus est, se nolle facere. Atqui cū nostri talia vota ministris obtrudūt, monachis, & sactimonialib. nō animaduertūt se in Euāgelio facere, quod nusq̄ inter Iudęos antiquitus, vt fieret, lícet onere legis premerētur, à Deo cōcessum est. F Nō enim ab vllo genere hominu extorquebatur, vt vouerēt, quamuis vītis votorū tū temporis frequēs fuerit. At nostri Ecclesiā ruere potius volunt pati, quàm ministros absque voto cœlibatus admittere. Interim tamen fortiter nō gerit, se cuiquam injicere laqueum.

OBIECTVM II.

Porrò tu sic colligis cōtra vota, qui vota exstitit alligatus, eius q̄ vo.asti rrus: ille nō debet aliquā legē condere, qui potestatē, & facultatē implendi cā nequit suppeditare. At Episcopi, & Ecclesię proceres, nō possunt cuiquam dare facultatem implendi cœlibatus legem: non debent ita que de eo ferre legem. *Facilis est responsio Nam tu ipse vouens adimis tibi nuptias inerundi libertatem Et Deus ipse est legem, vt quod semel voueris, præstes, inquiens*. Vouete, & reddite Domino Deo vestro. *Nam vi lege perstringeris ad persoluendum quod voueris, et Deus illius legis author potest, et vult, nisi tu tibi desueris vim ac facultatē implend. Quid verò Episc. pi lege de cœlibatu tu. rūs, id fecerunt, vt vestri suppleri obligantur votarj ad standum promissis, & ad præstandum vota sua, quorum Deus exigit in Lege sua impletionem. Non quod a . . obligati non essent ad persoluendum quod vouerunt, nisi episcopi legē edidissent eiusmodi. et mox: At quāta est hæc, Petre,*

tus inscitia? quanta cæcucirntia? Quis enim velit ideo astruere proceribus Ecclesiæ, propterea non licere Legem ferre de seruando cælibatu, post nuncupatum de illo votũ, quod illi nequeãt suppeditare vim et copiã implendi huiusmodi sanctisnem? Quin haud secus colligat, fas non esse regibus, & præcellentioribus magistratibus ciuilibus leges cõdere, quandoquidem nec illi possunt nobis suppeditare facultatem seruandi eas semel ab eis latas: Quod aduersatur Paulo ad Romanos tertiodecimo, astruenti nos debere morem gerere illis, non ob iram solum, id est, ne mulctemur, aut plectamur ab eis, sed etiam propter conscientiam, hoc est, vt illa non lædatur, nósue excruciet ob admissum scelus. Deinde Salomon sic habet, Per me reges regnãt, & legũ conditores iusta decernũt. *Nõne Apostoli sanxerũt Legem, vt Gentes abstinerent ab esu idolothytorum, à sanguine suffocato, & scortatione, quum tamen hi nequiuerint dare facultatem implendi Legem eam? Quis inficiabitur Paulum leges tulisse, quum alias, tum prima Corinthiorum capite vndecimo, cùm nec illi licuerit impartiri vim aut potestatem eos seruandi? Suffundi itaque rubore debes Petre, quòd tam indoctè contra vota sis ratiocinatus.*

DEFENSIO.

CVm lector audit Legẽ à nullo ferẽdã, q̃ dare nõ possit facultatẽ illã implẽdi, duo per sese agnoscet ascribẽda. Vnũ, si homines nõ habeãt p naturã potestatẽ huiusmodi sibi collatã. Alterũ, hæc de hominib. esse dicta: siquidẽ non potest cuiquã sano in mẽtẽ venire, ista de lege à Deo data esse accipiẽda, cum De⁹ arbitratu suo queat hominib. vim cõcedere, vt nil peccẽt, & nullũ de suis mãdatis trãsgrediãtur, quãq̃ hactenus id nõ fecerit, neq; vlli tribuerit, nisi Christo quẽ vnum sẽper exceptũ velim, quum hac de re quicq̃ ptulero. Neq; vlla extat pmissio, quòd tãta copia gratiæ cuiq̃ sit cõcededa. omnes qppe sum⁹ edocti, vt orem⁹, *Remittat nobis debita nostra*. Itaq; quũ dictũ de Deo nõ intelligam, nihil ad me attinet, quicquid Smytheus obijciat de Paulo, qui leges tulerit: præsertim ad Corinthios epistola priore capite vndecimo: Quia quũ illas leges nõ min⁹ à Deo latas esse iudicemus, quàm p Mosẽ Iudaica, malè isti cadit, quod mihi allatrat p hoc legũ gen⁹. Quòd autẽ ãnotaui primo loco, liberat magistratus ab hac regula. Nã illi cum leges ferãt de reb. externis, iustè suas leges, quæ cõducãt ad pacẽ publicã, ferre possunt, vt de vectigalib. de ãnona inferẽda, seu exportãda, de monetis, cõtractib. & sexcẽtis, huiusmodi, quæ potestatẽ volũtatis, aut quẽadmodũ aiũt, liberi arbitrij nõ superãt. At cœlibatus quũ requiratur à Deo, mũdus, pur⁹, & impollut⁹, qui ab his nõ præstatur, qui adurũtur, & subinde labũtur, non debet cũ his cõferri, quæ ad ciuiles, &, vt loquũtur, morales actiones pertinẽt. Vnde apparet leges latas à Paulo, & cæteris Apostolis, quæ colligũtur à sacris literis, me nõ aspernari, quũ sint spirit⁹ sancti leges, neq; præscribere magistratib. ciuilib, vt suas leges nõ ferãt, quæ tamẽ ad cœlibatũ vsq; se nõ extẽdant. Quia neq; Paul⁹ erga filiã potestatẽ huiusmodi cõcessit parẽti, vt qui nõ pmittat illũ seruare filiã virginẽ, si necessitas vrgeat, etsi potestatẽ voluntatis eius nõ habeat. Quæ tamẽ duo si accesserint, nõ, inquit, ad votũ illã adigat, sed eã seruare poterit. Sẽper eò spectauit Apostolus, vt quoad cœlibatũ liberi seruarentur homines. Quòd si neq; parẽtib. cõceditur hæc potestas adigẽdi ad vota, neq; magistratib, neq; procerib. Ecclesiæ dabitur. Huc deinde accedit, quòd absq; matrimonio esse, quãdoq; posset mãdato Dei aduersari, nulli aũt potestati creatæ licet aliq̃ legẽ

A ferre, quæ diuinis mãdatis repugnet Vt. n. verũ semp astipulatur vero, ita iustũ, cũ iusto sẽper oportet cõsentire. Proinde Friuola sunt, quæ de legib. Pauli & Apostolorum, quæq; de legib. magistratuũ Smyth. admodũ Sophisticè cauillatur. Quod & ipsũ vidisse nõ dubito, ideo alia vtitur stropha ad hãc meã firmã, solidãq; rationẽ corrumpẽdã. *Deus*, inquit, *nõ episcopi hui⁹ legis fuerũt authores. Ipse .n. est, qui dixit, vouete, et reddite. Deinde episcopi, postquã votarij, vt ei⁹ voce vtar, se ob-*
B *strinxerint, leges de cælibatu cõdiderũt. Nõ quòd antea illi nõ essent obstricti ad præstãdũ quod vouerãt, sed vt metus incuteretur, quòue redderẽt diligẽtius, quod voto nũcupassẽt.* Si quis attẽdat his, quæ modo afferũtur, istũ semp à scopo & statu præsentis quæstionis animaduertet aberrare. Nõ. n. in præsẽtia gemitur, & deploratur tyrãnis, qua exigũt Episcopi q̃ ptinẽt ad Romanã cohortẽ, vt vota iã edita seruẽtur, quãdoquidẽ de hac violẽtia, & iustitia superius in altera parte hui⁹ disputationis cõ-
C questi sumus. Verũ cõtra illud impiũ decretũ nũc dicimus, quo statuerunt sacris ordinib. adiunctũ esse votũ cœlibat⁹, nec vnq̃ patiũtur nõ vouẽtes aut reclamãtes initiari. Qua eadẽ audacia volunt præfecti monasteriorũ, & abbates, vt sui monachi voueãt. Alioq; in monasterijs eos nõ ferũt. Idẽq; facere cogũt sãctimoniales. Quærimur itaq; hic quod his generib hominũ vota huiusmodi obtrudãtur, cũ ea Christ⁹ ab Apostolis nõ exegerit, & absq; illis Apostoli sua tẽ-
D pestate ministros ordinauerint. Qua igitur potestate ecclesiastici tyranni sacrum munus concessum ad ædificationem potuerunt onerare superstitiosa vouẽdi necessitate? Adhæc nõ respõdet Smyt. licet meam rationem susceperit confutandam. Alibi causatus est, sacro ministerio maximè conuenire cœlibatum, & matrimonium parum decere. Sed ibi quoque ut cadat causa, inferius, Deo fauẽte audiemus. Vnum tamẽ obliuisci nolim, quod hoc loco deblaterat De-
E um nẽpe authorẽ Leges voti reddẽdi, et posse & velle suppeditare vires ad cœlibatum præstãdum. Quod vt ei cõcedamus, diuinis verbis debebat ostẽdere. At id nunq̃ faciet cum in sancta scriptura nuspiã habeatur cœlibatum esse vouẽdum, neq; itidẽ velle Deum omnib. vires cõcedere ad perseuerãdũ castè absq; nuptijs. Quapropter cùm hæc duo nõ sint demõstrata, par est vt desinat tãdẽ suis figmẽtis veritati obstrepere

OBIECTVM III.

F*Riuolum prorsus est, & eneruе, quod ais,* vxorem & liberos plurimum facere ad colendam hospitalitatem, ad quam excercitandam Episcopi, & Præsbyteri obligantur, vt 1. ad *Timoth. 3. Non enim omnia, quæ huc conducunt, sunt licita. Cur furari hoc nomine, aut scortum aliquod nutrire non liceret? Dic, si potes cùm hinc nonnihil adiumenti dimanaret, quod excerceatur hospitalitas.*

DEFENSIO.

DEFENSIO.

QVanquam ego etiam hospitalitatis mentionem fecerim quando commoda recensui, quib. matrimonij resarciuntur molestię, attamē iste hoc solū apprehēdit, cęteris omnibus præteritis. Quoniam de industria non solum vera depranat, sed etiā integra & perfecta, quantum potest, mutilat. Quod licet summo studio fermè vbiq; faciat, non tamē eius causa, vel pilo redditur melior Duo quę mihi sumpsi vera esse negare nō potuit, ab episcopis, & pastoribus requiri vt sint hospitales, quoniā id Apostoli Paul B li testimonio couincitur, & ad hāc humanitatē exhibendam honarū vxorum curam & diligentiā plurimum conducere. Ista dum expugnare non potuit, videamus, quid tandem sophista magnific⁹ aduersus nos afferat. *Cur*, inquit, *furari boc nomine, aut scortum alere nō liceat?* Et quasi captionem hanc euadere omnino nemo possit adiecit, *dic si potes*. Hæc dicit perinde, quasi non omnes videant, & furari & adhærescere ad scorta (vt sui faciunt) et graue peccatum esse, & ea lege diuina prohiberi. Demonstret autem ipse nobis vicissim, diuina lege interdictum es- A se, ne minister Ecclesię fiat maritus: atque tunc exēpla sua ad præsentē causam vt voluerit, applicet. Sed ille vt est egregius petitor principij, sēper hoc sibi sumit, ministerio sacro addictos enormiter peccare si vxorē duxerint. Quod cū nūquam ab eo probatum sit, quicquid tali principio assuat, ruinoso fundamento nititur. Nolim preterea, vt lectorem lateat, quomodo iste semper à statu controuersiæ deflectat, quod in hoc tertio articulo agitatur. Probare nos annitimur, id malefactum ab Episcopo bullarum, & ei⁹ creaturis, vt decerneretur ne ministri ecclesię fierent qui cœlibes esse noluerit. Hoc tollendum esse modò contenditur, votumque huiusmodi ab ordinatione ministrorū disiūgendū: At iste quasi non audiat, semper affert peccatū esse huic hominum generi si matrimonio iūgantur, quia vouerunt. Quod & vt demonstrauimus falsum est, & etiā si daretur, ad id quod modo agitur minimè pertinet. Ille contendit obligationi iam cōtractę standū: nos affirmamus, & ostēdimus cum rationibus tum scripturis, obligationes huius generis nō esse interponēdas.

OBIECTVM IIII.

ILlud Pauli est illis veluti anchora, vt vulgò dici solet, totius domus, vt cui innitūtur, cuiusq; fiducia maximè fulciūtur, quòd is habet primo ad Timotheū tertio his verbis, Oportet episcopū esse vnius vxoris virū, *Nam hunc locū accipiūt perinde ac si creari Episcopus, aut sacerdos nequeat quisq̄, nisi fuerit maritus vnius vxoris, vt existimāt scioli & indoctissimi adolescētes, clera præceptas risę hoc loco nuptias, cū illud sit cōmentum vanissimū quēadmodū statim patescet omnib. nō prorsus cæcis & stupidis, qui rectè ac suo ipsorū merito dicātur lolio victare. Et mox Quāobrē paucis dispiciamus, quisnā sit loci huius natiuus ac genuinus sensus, iuxta antiquorum & maximè idoneorū scriptorū interpretationē, &c. Postquā autē cōmemorauit prolixas interpretū sententias, ita cōcludit:* Liquet itaq; Apostolum nihil minus sensisse hoc quem differimus loco, quā præscribere vt nō eligantur in episcopos nisi mariti, nec episcopis aut sacerdotib. permittere vxores ducere, sed cauere ne quis bigamus creetur episcopus aut sacerdos &c. *Et mox:* Nemo est qui non libenter dabit nostris aduersarijs, tēporib. Pauli ex laicis cōiugatis, qui virgines duxerāt, nec gemino cōnubio fuerāt copulati admissos fuisse, & subuectos ad sacerdotij ordinē, sed nō ita bigamos, aut qui prius sacris erāt initiati ordinibus, permissos fuisse vxores ducere, simulq; sacerdotali fungi officio. *Et mox:* Ad Timotheū & Titum nihil prorsus differit de presbyteris & sacris initiatis, sed tātū exprimit quales sint eligendi episcopi, presbyteri, ac diaconi. Vt bigami non eligantur, sed aut cœlibes, aut vnius vxoris mariti, vt suprà abundè declarauimus *Quid hoc ad persuadendum, licere his qui iam sunt episcopi, presbyteri, diaconi vxores ducere? Estne idem dicere eligatur in Episcopum, sacerdotem, vel diaconum, qui vnius fuerit vxoris maritus, non item plurium, & ducat vir vxorem vnam, qui iam creatus est episcopus, presbyter, aut diaconus? Canones Apostolorū præcipiunt, ne qui iā est episcopus presbyter, aut diaconus vxorē ducat: Paulus cauet ne is qui plures duxerit, eligatur, & ordinetur, quemadmodum suprà fusius declarauimus. Nonne ergo merito puduisset te Petre, illos repudiare Canones? causaris eos aduersari Apostolo, cum nihil minus faciant. Exorbitas rursus Petre, cum ais, Paulū velle prima ad Timot. 3 & ac Titum 1. inquientem:* Oportet episcopum esse vnius vxoris virum, vt presbyteri ducant vxores & de coniugio eorum ferre legem. *Nam quomodo vult ibidem Paulus vt presbyteri ducant vxores cum 1. Corinthiorum 7. velle se dicat omnes sicut seipsum, id est, virgines, Interprete Hieronymo cōtra Heluidium. Et toties hortatur ac inuitat ad cœlibatum. Nunquid ex vno eius ore frigidum & calidū? Deinde qui fieret quæso vt 1. ad Timot. 3. ferret legem de sacerdotum connubia, vt tu asseris, cum tantum admoneat Timotheum quinam & cuiusmodi inaugurarentur episcopi, presbyteri & diaconi? nulla interim penitus inculcata de his qui anteà erant episcopi, presbyteri vel diaconi mentione? Nec minus erros quando ais velle Paulum, cum dicit,* Vuló iuniores viduas nubere, *vt adolescentulæ viduæ nubant, nihil obstante voto edito, & ideo tollenda esse vota iuniorum sacerdotum, quia non est sermo illi ibidem, vt suprà declaratum est, de illis viduis, quæ vouerunt, & votum soluerunt, sed de similibus alijs. Nec id simpliciter voluit, sed illud satius esse iudicauit, quam aut post nuncupata vota resilire, aut stuprum committere.*

DEFENSIO.

SI nostra nauis anchorę verbi Dei, vt quę firmissima est, innitatur, minimè fluctuabit: veluti, qui mandatis & traditionibus hominum innituntur; semper iactantur su- C perstitionum tempestatibus. Ideò, quòd sententiam nostram de honesto ministrorum coniugio, fulciamus verbis Apostoli ad Timotheum & ad Titum, prudentiæ ver-

ti debet,non vitio. Vt autem id iure meritoque
fiat, videre lector facile poterit, modo intelli-
gat, nos minimè ita colligere, vt Smythæus fin
git. Equidem nunquam istum locum sic
accepi, quasi Paulus ibi præcipiat omnes epi-
scopos, omnesque ministros Ecclesiæ, maritos
esse oportere, perinde quasi eis aliter esse non li
ceat. Omnes meos auditores, qui aderant, vo
co testes: & assertio mea liquidò aperit, quid-
nam senserim. Alibi extant de matrimonio præ
cepta, vt aliâs retuli. Primo quidem illis est du-
cenda vxor, qui se non sentiunt ad cœlibatum
vocatos, neque vident se in Ecclesia operæpre-
tium facturos, aut regnum Dei magis promo-
turos, si cœlibes manserint. Quoniam hi com-
muni legi subiacent, *Non est bonum hominem
esse solum, crescite atque multiplicamini.* Ab hac
lege nemo per Christum est exceptus, nisi datú
ei fuerit, vt aliquam singularem vocationem
manifestè sentiat sibi sequendam. Ea verò cum
non sit omnium, qui extra illam se deprehen-
dit, legi communi subiaceat oportet. Illis
præterea mandatur connubium, qui aduruntur,
quique non continent Neque vllus ab hac
lege in scripturis inuenitur vsquam exceptus,
Quare cuiuscunque sit ordinis, episcopus, pres
byter, aut diaconus, illi subiacet. Ex his fonti-
bus & consimilibus matrimonij præcepta col
liguntur à nobis: non, vt iste fabulatur ex
verbis ad Timotheum, & ad Titum, quæ tamen
haud frustra seu inutiliter citamus. Dicunt e-
nim pro nobis testimonium contra eos, qui ar-
bitrantur, coniugium cum sacro ministerio
non posse conuenire. Apostolus episcopum
maritum admittit: vos nuptias procul à mini-
stris omnino esse vultis. Paulus dat episcopum
esse posse maritum: vos id non patimini, & ma
ritos hodie ordinare non vultis, nisi ab vxore
decreuerint abstinere. Audis in quem finem
Pauli locum citemus? Nonne dabis conditio-
nes, quas Paulus requirit in Episcopo ordinãdo,
etiã ab eo, cũ ordinatus fuerit, iustè posse retine
ri? Qui eligitur, debet esse sobrius, neque vino
deditus. Idẽ nónne licebit postquã fuerit episco-
pus? Eum anteà oportet non esse percussorem:
In eo certè perseuerabit etiam factus episco-
pus. Hospitalis eligitur: nónne item manebit
hospitalis? Et cum de omnibus illis conditio-
nibus ita dicẽdum videas, quid vos illum, cum
ordinatur adigitis, ne amplius sit maritus. Et

Episcopus vxore priori defuncta potest alterã ducere.

illud, *vnius vxoris*, non, quemadmodum tu inter
pretaris, interpretandum censeo, quasi priori
vxore defuncta, alterã ei legitimè ducere nõ li-
ceat. Quippè secũdas nuptias in nullo Christi-
anorum ordine damno, licet Patres quandoq;
videam à secundis nuptijs episcopum prohi-
bere: Cum tamen Paulus illis verbis tria alia
possit intelligi vetasse. Vnum est, nè episcopus
vxores plures eodem tempore habeat, quẽad-
modum multis Hebræis licuit: qui si ad Chri-
stianismum fuissent conuersi, vt tunc sæpè fie-
bat, ob multitudinem vxorum non eligebãtur
episcopi. Atque huius expositionis Chrysosto-
mus meminit, ne me confinxisse illam putes: &

A ita meminit vt non improbet. Idque disertè fa-
tetur, adeo nuptias esse honorabiles, vt cum il-
lis ad sanctum episcopatus thronum licuerit
assumi quod vos non permittitis. Altera inter-
pretatio est, vt ab episcoporum ordine arce-
antur, qui diuortio dato priori vxori, quod a-
pud Hebræos, & apud Ethnicos leuissimis de
causis fiebat, alteram superinduxerint. Tales e-
nim non poterant eligi. Et rationem adfert
Chrysostomus, quoniam visus est eam vxorem
B quæ discessit, abijtq; parua prosequi charitate
qui sic ab illa voluerit separari. Et Græcè Chry
sostomus habet ἀπελθούσῃ, quod malè aliqui in-
terpretantur, mortuæ. Tertio loco his additur
& alia non contemnenda expositio, quod epis-
copum deligendum ob pudicitiam castitatẽ-
q; bene audire oporteat, ita, vt, si fuit maritus,
vnius vxoris suæ fuerit, neque cum alijs mu-
lieribus per scortationes, vel adulteria commix
tos, verum sua contentus vxore vixerit. Has tu
C interpretationes è scripturę verbis oppugna, si
potes. Nil aliud certo scio in medium poterit
adducere, quam Patres: qui vt in hoc rectè sen-
serint, alij videant. Certè duarum interpretatio
num, quas primo loco retuli, Chrysostomum
habeo authorẽ: Quod etiãsi nõ esset, adhuc eas
proferre auderẽ, quoniã dũ in ipsa contentione
de dogmate sumus, nõ oportet iactare aut vocife
rari Patres, Patres, nisi quantũ illi scripturis lo-
quuntur. Sed vnum adhuc restare video, quod
D ex his Pauli verbis à quouis pio debet colligi.
Si Paulus episcopum maritũ esse patitur, quid
eius refert, anteàne, an postea duxerit vxorem
quàm episcopus fuerit constitutus? Equidem
non video, cur sit maior culpa vxorem posteà
ducere, quam retinere ac vti ea, quam prius ha
bueris. Nam quicquid isti affingunt im-
munditię matrimonio licet falsò, & graui cum
eius iniuria, totum id situm esset in reddenda
beneuolẽtia debita. Quę res, cũ à Deo pręcipia
E tur, et mũda est, & pura. Quippe Deus culpam,
seu peccatum nusquam iubet. Proinde cum e-
piscopo concedatur, etiam dum in suo est ordi-
ne, vti matrimonio, quid per verbum Dei po-
test obtendi, quò nõ liceat eidem matrimoniũ
contrahere? Si enim per legem concedatur ali-
cui fundo vel prædio vti, certè nisi disertè
caueatur noua emptio, nullus non dicet idẽ li-
cere fundum & prædium emere. Vnde sic vrge
bo sophistas. In ordine sacro concedit scriptura
F diuina ministris vsum connubij, & nusquam
prohibuit, ne vxores ducerent, igitur id eis
per diuinas literas licebit. Quin & ipsi Ca-
nonistæ inficiari hoc non audent, ex Eccle-
siastica lege, quam positiuam appellant, ditima-
nasse, quicquid hic est prohibitionis. Et deni-
que Smythæus, quanquam adeo est ferox, ta-
mẽ concedit Pauli tempestate licuisse maritos
ad episcopatum assumi: quod si intelligat, mo-
dò relinquerẽt vxorũ vsũ quid noui nobis cõ-
G cedit. Quid eũ oportet Pauli tẽpora cõmemo-
rare, cũ hodie quoq; id vsu veniat, & absque vl-
la contradictione permittatur? Sin verò intel-
ligat, vt par est, Ecclesiæ ministros tum tẽporis

habuisse

habuiſſe vxorum ſuorum vſum, iam supereſt humana traditione contrarium poſtea fuiſſe inductum. Quod cum in pernicein & Eccleſiæ, & animarum vergat, ac verbo Dei apertè repugnet, à nobis meritò taxatur & reprehenditur. Neque diſsimilia ſunt, quæ Smythæus adeò fingit dictare, nimirũ illũ, qui eligitur epiſcopus, habere poſſe vxorem, &, ſi non habuerit, licere. Cum, ſicuti demonſtrauimus, tanta ſit inter iſta connexio, vt qui habere poteſt, ei ducere quoque liceat. Nuptię ſi quidē quando ſuperueniunt, nil immunditiæ afferre poſſunt. Ob Canones Apoſtolorũ grauiſsimè tomultuatur, & me vehementer accuſat, quòd eos publicè docēdo vt Apoſtolorum Canones recipere noluerim. Sed velim mihi dicat, an ipſe illos recipiat. Fortè, vt eſt incogitās, reſpondebit, Maximè. At in capite nono ibi præcipitur, vt epiſcopos, & quilibet ex ſacerdotali catalogo, qui aſtat adminiſtrationi ſacrarum myſteriorum, ſi non cõmunicauerit, vel dicat cauſam, vel excommunicetur. Certè ſi admiſerit hanc legem, millies erit ipſe excommunicatus, cum frequentiſsimè adſit ſuæ miſſæ idololatricæ, & neque communicet, neque rationabilem cauſam dicat, cur abſtineat à communione. In 10. capite item ibi mandatur, vt omnes fideles, qui Eccleſiam ingrediuntur, ſcripturas audiāt, perſeuerent in oratione cum alijs, & cummunicēt, aliquin communione priuentor. Dicat iſte, an eccleſiæ ſuæ Papiſticæ canonem hunc hodie ſaluum velint, nedum recipiāt? Canone ſexto mandatur ne quis epiſcopus, aut presbyter, vxorē propriam prætextu religionis abijciat: & ſi abiecerit, vt excommunicetur, demũ que, ſi perſeuerauerit, vt deijciatur. Locus iſte nõnne ſatis reuincit, eos, qui vocabantur ad Epiſcopatum potuiſſe licitè ſuarum vxorum cõſortium retinere? Atque hinc rurſus patet, matrimonium non adeò (vt iſti fingunt) ſacrũ miniſterio repugnare, quod iam demonſtratum eſt ex Paulo, ideoq́ue ad confirmandum id nõ opus eſt his aprocryphis canonibus. Verùm ad huc progrediamur vlterius, videamusq́ue, nũ iſti canones vſq; adeo Smythæo placeant. Capite 38. habetur, vt Concilia epiſcoporum bis in anno celebrentur, tempore nimirum Penteconſtes, & Octobri menſe. Hîc ſcire velim, an eccleſia papiſtica recipiat iſtum Canonem. Non recipit cum rara ſint in ea epiſcoporum concilia. Væ gregorio Nazianzeno ſi verus eſſet iſte canon, qui non tantum ſubterfugiebat Concilium epiſcoporum, ſed ſcribere auſus eſt, vt habetur in quadam eius epiſtola, ſe fere nullũ vnquam vidiſſe bonũ exitum epiſcopalium Conciliorum. Canones profectò iſti ſi ab Apoſtolis vt iſte vellet me credere, fuiſſēt conſcripti, non minus in cenſu diuinarum literarum habendi eſſent, atque Apoſtolorum epiſtolę. Quid enim priuilegij magis aſsignari poſſet epiſtolis, quā canonibus, ſi Apoſtoli fuiſſent authores ex æquo, vtriuſque generis ſcripturæ? At quis vnquā catalogo ſcripturarum iſtos Canones annumerauit? Verũ adhuc id libet addere, quod

A in 8. canone ſcribitur: *Si quis epiſcopus, aut presbyter aut diaconus ſanctum Paſchæ diem ante vernale æquinoctium cum Iudæis celebrauerit, abijciatur.* Iſtè canon ſi ab Apoſtolis fuiſſet conditus, quis locus relinqui potuit contentioni, quæ tempore Victoris, Polycratis, & Irenæi contigit? Epheſini more Iudæorũ paſcha celebrabant, producentes Ioannis Apoſtoli traditionem Romani ſecus, iactabantq́ue Petri ſui Apoſtoli vetus inſtitutum. Sanè Apoſtolorum Canones hanc

B de lana caprina quęſtionem iam definierant, ſi nati fuiſſent. Permulta quoque in eis alia poſſem indicare quibus conuincerentur, tam fuiſſe iſta decreta ab Apoſtulis edita, quàm Smythęũ eſſe verum fidelem, & conſtantem theologũ. Proinde mihi deſinat poſthac tam futili de cauſa obſtrepere: neque me repetere cogat, quæ ipſemet nolit admittere. Vt autem verum ſit, me dixiſſe hoc loco, Apoſtolum ferre legem qua epiſcopis liceat vxorem docere, iā audiui-

C tis, & ex his, quæ attuli, confutatum eſt. Putuit quidem Smythæus id ex me audire, Paolum hic tuliſſe legem de conditionibus ad epiſcopum requiſitis: inter quas illam recenſuit, vt ſit vnius vxoris vir: ex qua robuſtè cõficitur, vt iam ſæpius dixi, matrimoniũ cum ſacro miniſterio non pugnare, ſed cum illo pulchrè conſentire. Lex verò, qua iubentur vxores ducere, cum opus habuerint, aliunde vt paulò ſuperius notaui, accipitur. Nec tamen ratio, quam addu-

D cis, verè confirmat, non potuiſſe Paulum de cõiugio ineundo legem vllam ferre, quod ad Corinthios dixerit, ſe velle omnes homines eſſe ſicut ſe, quod Hieronymus, vt ais, interpretatur virgines. Paralogiſmus enim hic admittitur ignorationis elenchi. Quod enim adducis nil aduerſũ me facit. Ex eo enim quod ait Apoſtolus, *Volo omnes eſſe, ſicut ego ſum*, tantum elicitur eum vehementer deſideraſſe, vt omnes coniu-

E gio carerent. Sed quia hoc intelligitur cum exceptione, ſi fieri poſsit, vt declarāt quæ ſequũtur, ideo cum hoc ſit omnibus impoſsibile, nihil obſtat, quo minus legem ferre poſſit de cõiugio, vt incontinētes, & qui adurũtur illud ineant. Voluiſſet quidem omnes aut virgines aut cœlibes & nihilominus pręcipiebat, vt mutuam inuicem beneuolentiam redderent. Etſi formam loquendi ſectari velis, ab illo audis ad Timotheum, *Volo iuniores viduas nubere*: & ad Co-

F rinthios, *Volo vos omnes loqui linguis*: quæ non dubitamus intelligenda, ſi detur, & ſi opus fuerit. Neque nunc ad propoſitum facit quicquid iſtè de iunioribus viduis cauillatur: quia negare non poteſt, illas ibi à voto abſterreri, cum ſubdatur cauſa, quod labantur, & in valde abſurda ac deteſtabilia incidant. Vt verò Hieronymus nunc in exponenda illa ſententia Pauli; *Volo omnes eſſe ſicut meipſum*, ſibi ſomniat, illum fuiſſe virginem, alijs iudicandum relinquam. Ego

G quidem niſi ex ſcripturis mihi aliter probatum fuerit, non facilè dabo quamuis, vt nunc, de eo cõtendam, nõ eſt opus. Nam ad meā conſtabilendam rationem tantundē eſt vtrum duorum ponatur.

OBIECTVM V.

QVi cũ vxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quumudu placeat vxori, & diuisus est. *Expende iam candide lectsr, quã non congruat cum sacerdotali functione alligari nexibus vxoris, coniugis, liberorum, tstius familiæ, ac rerum domesticarum distrahi curis, &c. Et mox: cum Bedam citasset, inquit, duo ex bis Bedæ vrrbis animaduertiße erit operæ precium: alterum frmoralia illa linea quæ Deus præcepit, vt Aron & sui filij cum rssent in tabrrnaculo, & sanctuario ministraturi induerent, adumbrasse, ac præsignasse perpetuam continentiam ministrsrum noui Testamenti, qui Deo essent iugiter in ædibus nastris sacris aperam daturi. Alterum est, Christũ quãdo dixit, Qui potrst capere, capiat, inuitasse, ac extimulasse Apostolos alisque omnes ad seruandam virginitatem perprtuam. Tantum abest, vt ab illo vitæ instituto quenquam deterruerit, vt astruit Lutherus, &c.*

DEFENSIO.

IAm virus maleficum iucipit serpens euumere, cum nititur prubare nuptias ministerio sacru haud cõuenire. Principiuq̃ue à Pauli testimoniu incipit, qui dixerit, eus qui cum vxure sunt, de mundo sullicitos esse, & cogitare, quumudu vxori placeant. Et cum sit Græcarũ literarum imperitus, Latinæ versionis errorem sequitur, in qua legimus, *Et diuisus est.* Quæ verba, vt Pauliuu sensui parum cungruant, quislibet ductus per seipsum satis intelligit. Et\[q\]ue tam acutus iste suphista, vt huc suu argumẽtu non solum nus vulneret, sed etiam Paulu, & suis Apostolorum Canonibus valdè sit cuntumeliosus. Nam si tam parum, imò nihil, vt deducit ex istu lucu, matrimouium cum ministeriu Ecclesiæ conseutit, iuprudenter fecit Paulus, qui ad Timutheum, & ad Titum mariti episcupi cũditiunem iuter cæteras annumerauit. Et canonea Apostulurum quid mandant episcupo, & presbytero, ne vxores suas abijciãt, alioqui deponantur? Cauillatur iste, me sæpè adigere Apustolum ad contraria, quandu affirmo, illum certo generi hominum præcipere matrimuniũ. Nam, inquit, nou potuisset alibi dicere, *Volo omnes esse sicut meipsum:* Et nunc uon videt, si ex isto luco, quem citat, verè sequatur, nuptias cũ sacris ordiuibus nũ conueuire, Paulum pugnare secum, qui episcopum maritum, sed vnius vxoris describat. Deus isti det sauiurem meutẽ. Nos verò iuterim lucum interpretemur, quem contra nustram sententiam adducit, quamuis & de eo superius aliqua dicta fuerint. Curare quæ sunt muudi, & quomodu quis vxori placeat, uun est, vt hoc lucu accipitur ab Apustolu, peccatum. Aliuquiu omnes cuniugati à statu salutis excludereutur. Quique sunt in euniugio nou improbautur Deo, quud rerum pertinentium ad hanc vitam aliqua tangantur cura. Id euim aliter fieri uun putest, cum vxori atque familiæ sit pruspiciendum. Neque etiam Deo displicet, si vir prouideat, vt iuter se atque vxurẽ dilectiu & amicitia bene cuhæreat. Quis hoc studiũ neget Christiauis huminibus? Nullus planè, qui couiugij leges è scripturis didicerit. Cúmque hæc aliquain curam & diligeutiá exigant, non inficiabor ea afferre quippiam distractiouis, vt ne toti rebus diuinis vacemus, quod in virginitate aut cœlibatu facilius liceret. Ideò dedimus esse beatiores in promouẽdo regnu Dei, qui sunt his curis atque molestijs vacui, quòd virgiuitatis aut cœlibatus duuum habeant. Ideúque Paulus, eus qui sic facti sunt, vt ita maueant, adhurtatur. Verumtamen hiuc non efficitur, matrimouij hæc incommuda Ecclesiæ ministeriu repuguare: cum etiam suas matrimunium habeat vtilitates, vti superius recensui quæ magno bono esse pussunt miuistris. At quis istus nou miretur, qui sic fingunt, se curare, ministros ab umnibus curis extra diuinas fieri alienos? Et hoc prætextu eurum matrimo B nia sustuleruut, cum interim siuant eos magnã famulorum turbam curare, magnas upes, & amplissimas diuitias, aulis iuseruire, administrare bella, tractare mundi uegotia, & alia id geuus, quæ maximè ab eorum munere sunt aliena. Vtra, quæsu te, pie lectur, magis animum à rebus diuinis alienant, hæc, au saucti matrimouij quædam leuea mulestiæ, quæ tamen intereà multũ habent cummodi adiunctum? Taceu alias parùm honestas curas, ne turpes dixerim, quas C ministris relinquunt, vt perpetuarum veuationũ, ludorũ aleæ, eunuiuiurum, exactiuuis, lupanarium, &c. Hic muti suut, & nihil prursus dicunt uostri Catuues. Tantùm honesta, & sancta matrimonia insectantur, quæ sacræ literæ à uullo Ecclesiæ urdine remuuerunt. Maritum, iuquiunt, studere, vt vxuri placeat: at hîc nil peccatur. Illi verù quotidiè nobilibus, & principibus iuseruiunt extra suam vucatiunẽ, imò sese insinuánt, & uun raro couteudũt suæ amicæ D seu cũcubinæ turpissimu studiu esse grati, atq; fœdissimè placere. Et dum hîc grauiter peccát, uónne deberent hæc à se præcidere, & sanctum inire matrimoniũ? Verũ sua vitia palpât, & hîc sũt plusquam Mitiunes, qui tamẽ acerbissimè proscindũt ecclesiasticurum connubia, atq; illa umni conatu prohibent, quasi Ecclesiæ ministerio dedecorosa. Vides itaque Apostolũ nõ taxare cuniugij curas, vt vitiosas: tantùm dicit, illis nunuihil à diuinis animum distrahi: quod idẽ E pussis dicere de uccupatione prandij, cœnæ, aut sumni. Quòd si respouderis, nũ posse uus istis, quód naturæ sint necessaria carere, fatebur, sed identidem regeram, multos esse ad miuisterium Ecclesiæ beue appositus & idoueos, qui matrimuuiu, si debeant honestè ætatem agere, carere nun possint. Osteudit Paulus his, qui possunt, quænam vita sit expeditior: nũ tamẽ saerum ministerium matrimonij vsu expoliat. Num isti à sacris ordinibus humiuem arcebunt, qui propter imbecillitatẽ sui corpusculi F uuu pulsit ieiuuare, aut delicatiuri victu potuq;

tuque opus habuerit, si alioqui pietate atque doctrina plurimum valeat? Non arbitror. Istas nihilominus curas frequenter edendi, bibendi, atq; vtendi melioribus & præstantioribus alimentis, atque huiusmodi delicias non negabũt à sacris mentem & corpus interdum non leniter distrahere. Quod cum sic habeat, cur in matrimonio exagitandæ sint adeò vehementes & acres, nõ poterunt defendere. Sed iam videmus alteram eius rationem ex Beda collectam in locum *Exodi*. *Femoralia linea, quæ Deus mandauit sacerdotibus vt induerent, significant perpetuam continentiam ministrorum noui Testamenti. Quare eis non licet vti matrimonio.* Si à me rationes huiusmodi afferrentur, quos risus, quosúe cachinnos Smythæus alioqui petulantissimus excitaret? Demus tamen ei allegoricam hanc interpretationem esse veram, vt femoralia continentiam, seu castitatem sacerdotum significent. Nónne ab eo vsquam est animaduersum in coniugio quoque suam esse castitatem suamque continentiam? Coniuges procul dubio ab adulterijs, & vagis libidinibus debent sibi temperare. Quare nihil ista femoralia castitatis, quæ nunquam ne in senecta quidem Smythæus induit, clericorum matrimonis impediunt, quandoquidem illa, si qua alia, debent esse castissima. At dicit, Bedam scribere, absq; hac perpetua castitate, neminem vel sacerdotiũ suscipere, vel ad altaris ministerium posse consecrari, id est, si non aut virgo permanserit, aut contracta cum vxore coniunctionis fœdera soluerit. Beda, licet quandoque non malè scribat, non tamen si contra veritatem quicquam dixerit, debet audiri. Cedat oportet Paulo, qui nequaquam dixit, vllum debere soluere fœdera

A initi coniugij, si sit ordinandus episcopus. Audiat & Canones Apostolorum, quos noster Smythæus plurimi facit, in quibus præcipitur, ne religionis causa vel episcopus, vel presbyter vxorem abijciat. Sed ante omnes Christus est audiendus, qui sacros ordines inter ea non posuit, propter quæ coniugium dirimi possit. Itaque iam manifestum est, locum Exodi adductũ non auferre clericis coniugium, etiamsi detur quam postulant, allegoria, qua femoralia perpetuam castitatem adumbrét. Quam tamen significationem, B vt necessariam, quis me dare cogeret inuitum? In huiusmodi vmbris cuique licet pro arbitrio ludere. Ratio vestimenti huius in contextu satis demonstratur. Noluit quippe Dominus quicquam fœdum, turpe, aut obscœnum accidere dum ministrabatur in tabernaculo. Propterea cum multa & a Leuiticis, & à sacerdotibus facienda essent in hostijs mactandis, excoriandis, lauandis, struendis in altari, & incendendis, cauit Deus, ne vnquam carnis eorũ C turpitudo reuelaretur: sic enim scriptura loquitur. Vnde potius ex hoc loco fuisset deducendũ (pace Bedæ dixerim) in opere sacrorum omnia esse cum decoro honeste & grauiter agenda. At iam satis de hoc inepto atque ridiculo argumento. Quod autẽ posthæc adijcitur, Christum, quando dixit, *Qui potest capere, capiat*, à cœlibatu non absterruisse discipulos, imò potius adhortatum fuisse ad eum capescendum, neque aduersum me quicquam facit, neque aduersus D nostros. Vtrunque enim verum est. Illis quippe verbis eos adhortabatur, quibus datum esset, & vicissim illos, quibus datum non erat, potest dici à cœlibatu deterruisse.

OBIECTVM VI.

A Fructibus, *inquit Petrus iste*, cœlibatus legem agnosce, videlicet à scortationibus, adulterijs, fornicationibus, & id genus alijs. *Quorsum hæc Petre? Adeo tibi parum est salis, aut bonæ mentis vt velis ideò reijci debere legem cœlibatus, quòd multi ex cœlibibus, & votarijs designarunt sæpius quæ verens fueris crimina? Quin non reijcis eodem nomine diuinam legem decalogi, cum contra eam toties quotidie peccetur? Infirmum certè oportet esse, qui his capiatur, irretiatur, aut illaqueetur retibus, quæ aranearum telis sunt imbecilliora. Causaris obstare legem cœlibatus, ne idonei ministri præsint Ecclesijs Christi: perperam id quidem. Nam si tales desint Ecclesiæ, non est lex illa culpanda, sed hominum prauitas. Et habet Ecclesia (laus superis) idoneos multos, qui probè officijs suis defunguntur. At tibi non videntur idonei, nisi tuo more concionentur, & prælegant, hoc est, sedulò atque totis viribus conentur pia quæuis è medio funditus tollere, ac surrogare & substituere in ipsorum locum impia dogmata.*

DEFENSIO.

REgulam ego sum secutus, quæ in legibus humanis & sanciendis, & approbandis retinenda est: In quibus præcipuè id spectatur, an augeant vitia, & illis dent occasionem: an virtutes confirment, & probitatem stabiliãt, Prout se habere in his deprehensæ fuerint leges, quæ ab hominibus feruntur, aut confirmantur, E aut abrogantur. Nec aliam rationem possumus adducere, cur subinde in Concilijs multa constituantur, quoad ritus, vel obseruationes illis admodum contraria, quæ antiquitus fiebant, nisi quòd vetustiora ideò fuerunt abrogata, quia Ecclesia inde accipiebat detrimentum. Inde sublata est scelerum admissorum confessio publica, quæ fuit primis temporibus in vsu. Paulus quoq; morem aboleuit admittendi viduas iuuenes ad Ecclesiæ ministeriũ, non alia de causa, quàm quòd incontinenter viuentes deinque à Christo alienarentur, & post Satanã irent, non seruando propositum aut pactum cũ Ecclesia initum. Christus etiam veterum traditionem taxauit, qua suadebatur filijs, vt sua bo-

damnare nuptias, docere voto alligatos debere necessario præstare, ac persoluere quod vouerint? Tatianorum, Manichæorum, Martionistarum hæresis est damnare nuptias tanquam impuras, malas, & omnib. illicitas. & mox: Videsne iam Petre, quos traduxerit Apostol. illa ad Timoth. pronuntiatio? At Manichæus, inquies nō interdicebat omnib. nuptias, sed tantum suis electis. Vbi habes? dic amabo, tuum, id est vanum commentum nullius scriptoris probati authoritate subnixum. Quis non respuet? Verum si donemus id tibi, quid hinc referes adiumenti ad tuum dogma asserendum? Vetuerunt isti nuptias in sua iuratis verba tanquam malas, et prorsus illicitas quemadmodum declarant veterum authorum testimonia.

DEFENSIO.

Legem de cœlibatu latá excusas, quòd nō sit ea de causa promulgata, quasi ecclesię proceres nuptias vt illicitas per sese dānarint. Nam inquis, cum vetuerunt, ne quis ex clero à susceptis sacris ordinib. alligetur vinculis vxoris, eo spectarunt, nempe vt clerici, qui vltro renunciarunt iuri contrahendarum nuptiarum, votoq; castitatis nuncuparunt, præstent datam fidem, ne perfidię dent pœnas. Vt breuibus cōplectar dicenda, de duob. operæpretiū duxi lectorē monere. Primùm quidē verbis istos dicere nuptias ex sese non esse illicitas, & immundas, ne cū Martionistis, Eucratitis, et Manichæis dānentur, sed reuera existimare nuptias aliqua cōtaminatione atque impuritate nō carere. Quod. n. sanctū est, honorabile, atq; impullutum, cur certo generi hominū, eiq; nō solū honestissimo, sed etiā amplo, & latè patēti negāt? Si dignum est, atq; honorabile, vt loquūtur, sacerdotium, nuptię certè cum mundę sint, et sanctæ, illud nō dehonestabūt. Quare cum ministris ecclesię matrimonia prohibeāt, seipsos ꝓdūt, quod illas nō iudicent adeo puras esse atq; honestas, vt fingūt. Addā quoq; id, eos plus audere, q̃ Paulū. Is dānat doctrinā quę ꝓhibet nubere, illi nubere quosdā prohibēt: cur nō eius sententia cōdēnantur? Ipse nullos excipit: isti quasi erret, eius verba cōtrahunt, et quodāmodo corrigunt, veluti ipse oblitus fuerit sua lege clericos excipere. Atqui hāc exceptionem esse adhibēdā, ex illius scriptis nusq̃ probant. Quare ipsi ea fabricati sunt, neq; Spiritum sanctum, vel Apostolicā authoritatē habēt, qua eā sueantur. Hoc autē modo si agere liceat, neq; vllum Dei præceptum, neq; Apostoli tā firma erit institutio, quā homines violare nō audeant. Fingent. n. semper aliquod hominum genus excipiēdum, vel aliquod tēpus, aliquē itē locū: & ita ꝓ sua libidine vim diuinarū legū, atq; rigorē emollient. Quum itaq; Paulus istā doctrinā dæmonib. prorsus ascribat, nihil excipiat, neq; vllā causā adducat, qua defendi possit, manifestum est, vos frustra tot atq; tāta confingere. Alterum, quod admonēdum cēseo, est, more solito Smythęum plusquā sophisticè mutare statū disputationis. Nō enim quæritur modò, an vota cœlibatus reddēda sint: nā de eo satis superque iā egimus: sed an debeant ecclesię (vt iste dicit) proceres ordinib. sacris tale votum adiungere. Si saltē reliquissent integram his, qui ordinātur protestari, ac reclamare, tyrannis minus fuisset intolerabilis. Nā per Ancyranā Synodum cōstitutum fuit, vt qui sic reclamassent, quum postea duxissent vxores, de suo honore, vel gradu deijcerētur. Proinde, quū isti or-

A dines cōferēdo statim velint ordinatos obstringi voto, quomodo sese defendēt, quod magno & amplissimo ordini hominū matrimoniū nō prohibeant? Subiaceant itaq; damnationi Pauli, cum execrabilem doctrinā, seu quemadmodum ille dicit, dæmoniorum ecclesiæ obtrudāt. Vis omnē hanc Pauli accusationē in hæreticos deriuare: ac inter alios, dum huius criminis damnas Manichæos, me perstringis, quod eos dixerim se posse defendere eadē ratione, quā ꝓ

B vobis ipsi adducitis: quia nuptias nō omnib. verum suis electis tantummodo prohibuerūt. De me quęris, vnde ego id habeā: calūniaris q; meum hoc esse cōmentum, quod nullius probati authoris testimonio possit ostēdi. Quib. Thrasonicis verbis, præter id quòd mētiris, te declaras Augustinum obscitāter admodum legisse. Vnde suspicādū relinquis, quæ testimonia subinde citas Patrū, nō ea te ab ipsis fontib. hausisse, sed corrasisse ab Echijs, Cochlæis, & huius-

C modi hominib. toę farinę. Quò tamen videas, me nihil fingere, Augustinū audias, quē licet in multis locis potuissē adducere, tamē ex duob. tantùm ero cōtentus impudentē calumniā tuā refellere. Primus locus habetur in secundo libro de Morib. Manichęorū, capite decimo octauo, vbi hęc leguntur. *Hic nō dubito vos esse clamaturos, inuidiamq; facturos, perfectā castitatē vos vehementer cōmendare, atq; laudare, nō tamē nuptias prohibere. Quādoquidē auditores vestri, quorū apud vos secun-*

D *dus est gradus, ducere, atq; habere non prohibētur vxores, &c.* Iam clare vides, quidnā Augustinus de illis dicat, qui illos per nouē annos audiuit, vt ipse de se testatur. Idē post illā Manichęorū excusationem, nō inde cōuincit eos de nuptijs malè sentire, quòd illas simpliciter prohibeāt, sed quòd filiorum procreationē dānēt, eāq; in suis matrimonijs quā maximè caueāt. Hoc itaq; nomine accusātur Manichęi, qui tamē aliàs suis,

E vt ita dicā, laicis, vxores cōcedebāt, eas tātùmodo ab delectis remouēdo. Sed idē, vt secundū locū adducā, clariꝰ hoc tradit in epistola 74. ad Deuteriū Episcopū vbi ait, *auditores aūt, qui appellātur apud eos, et carnib. vescūtur, et agros colunt, et si voluerint, vxores habēt quorū nihil faciūt, qui vocātur electi.* Nōne animaduertis, quod in lectione retuli, nō fuisse vanū meū cōmētū, sed Augustinū me habere, cuius nitar authoritate? Ne sis post hac adeò preceps ad iudicāda, quę nescis. Ego verò idē, quod tūc dixi, modò quoq; affirmo: vt

F illi suis electis nuptias prohibuerūt, cęteris verò cōcesserūt, nēpe auditorib. ita vos vxores à clero sustulistis, reliquis integras & liberas permittēdo. Illi detestabātur in matrimonijs prolē et cōceptū: vos maritales curas adeo aspernami

ni,et traducitis, vt ministerio sacro indignas A
putetis. Atq; ita io matrimonio auferendo ele-
ctis,vel claro,vtrinq; cōtra verba Dei peccatis.
Nā vt habet scriptura ,homines p matrimonia
debere crescere, & moltiplicari, ita eadē habet
cōnubij sācti curas,à sacris ordinib.nō sic dissi
dere,qn voā iūgi possint.Nō excusaui Manich.
quos mihi cōstat homines fuisse pestiferos: sed
taotū hāc tuā defensionē,omniūq; papistarū cō
futaui,qoa vos putatis absolui , vt ne doctrina
vestra videatur à Paulo pscissa,vnà cum doctri B
na dęmoniorū,& hęreticorū.Ideoq; parū te io-
uat,quod mox aiebas: *Fac ita esse de Manichæis,vt*
finxit Petrus,nihil adhuc habebit hinc adiumenti, cū
illi nuptias vetuerint sibi iuratis tāq; malas ,et illicitas.
Nā vt initio dicebāt,te interrogabo,cur vos il-
las phibeatis clericis,nisi p illicitis aliquo mo
do habeatis,eorum saltē ordini? Nō oportet,vt
hinc ad votū cōfugias,cùm tātū nūc disputem⁹
de illo decreto,quo vultis absq; voto hoiosmo-
di neminē ordioari. Quod statutū nō pertinet
ad ius diuinū cū Paul.maritū patiatur episco-
pū,& Ancyrana synodos absq; hoiusmodi vo-
to pmiserit aliquos ordinari. Etenim qui recla-
mādo & protestando fuissent diaconi ordina-
ti,si postea duxissent vxores,vt anteà dixi,nihil
eis fraudi erat,quòd episcopus licentiā eis de-
disset,atque hoc in 10.cap. eius Concilij habe-
tur. Proinde cum tantos laqoeus ab humana
præsumptione fuerit ortus , illum dixi verbis
Pauli ad Timoth. fuisse taxatum , quibus pro-
hibentes nubere perstringontur.

OBIECTVM VIII.

SCortari malis, *inquit* , quā matrimonium contrahere *Quid nam mi boue? Hocce probat tibi, qui voto præstando obstringeris, fas esse nuptias inire , quòd alius scortetur? Quis dixerit licere mihi furtum designare, aut committere adulterium, si alius mauelit mœchari, quàm sanctum contrahere matrimonium,atque furari, quam absque vllo flagitio vitam transigere inopem. & piam? Vtrunque vitia dat Scriptura,neutrum itaque licet. Sed dissi mus,num minus peccet sacerdos,aut voto obstrictus quispiam,cū scortatur,aut fornicatur, an quādo ascisit sibi in locū vxoris solutā fœminā? Minus peccare, qui prius illud admittit flagitium,quam qui hoc posterius,vel hinc manifestū euadit,quòd quisquis voto obnoxus stuprum cōmiserit,sui iuris est,ac integrum est illi, vt cùm libuerit,definat eiusmodi transigere vitam, & eam in castam commutare,quod non perinde illi eidem licet coniugi .*

DEFENSIO.

DVm lego,quæ iste mihi nūc obstrepit, exi- A
stimare nō possum,illū,dū talia scriberet,
nō habuisse cerebri partes,vel vt dicitur,ventri
culos inoersos: Equidē illos induxi,qui mihi re
siterēt,in hoc absurdū,vt potius vellēt scorta-
ri ministrū,q̄ matrimonio iungi: & faterētur mi
nus peccare sacrificū, qui fornicatur,q̄ qui vxo
rē ducit.Et nūc iste me interrugat,an velim cō
trahere nuptias,quōd alius scortetur,& an lice-
at cuipiā furari, quoniam alter mœchari velit.
Quid hæc ad rē faciūt? quorsū tu diuersas pso
nas mihi memoras,cū ipse de vno eodēq. homi B
ne loquar? Dico.n.poti⁹ esse matrimoniū expe
tēdū q̄ scortādū. Et dū ita sentio,sequor aposto
lum,qui ait . *Iungantur matrimonio,si nō continent*,
iste autē audet affirmare,potius clerico scortā
dum,si nō contineat,quā vt ducat vxorē. Vter
nostrū rectius loquitur,aut sentit? Nunquā di-
xi me velle inire matrimoniū eo nomine,vel ea
causa , quòd alter scortetur , sed ne ipse scorte-
tur? Quid mihi tu nunc obstrepis de altero? Al-
ter sibi ipsi caueat,ego mihi cauere debeo. Quid
pręterea furti mētionē facis , quasi dixerim me C
velle furari, qooniam alter cōmittit adulteriū?
Suntne ista paria, furari, & vxorem ducere? Si
paria ista feceris,iā excusari nō potes,quin di-
xeris nuptias natura sua esse malas & illicitas.
Sin dixeris non esse paria,sed nuptias esse san-
ctas,vide quam absurdè atq; sophisticè argumē
teris. At dicet sunt malę nuptię post votū:nā ex
illa promissione reddūtur illicitę. Audio & hîc
te medium teneo. Cur vos illa promissione seu
voto, qood ab ordinandis exigitis, tantum in-
iuriam & contomeliam nuptijs alioqui sanctis D
facitis,vt postea vestro iudicio,licet non natu-
ra sua,malæ & illicitæ reddantur? Si sanctę sūt A
honestę,ac purę,cur aliquos homines vultis se
illis abdicare? Nonne vos hac vestra impia lege
illos eò adigitis,vt postea si vestram seotentiam
sequi velint,se iudicent minus peccare scortan
do,qoàm vxorem ducendo? Vel hinc saoè ap-
paret,quàm illa vestra lex & impia sit,& absur-
da,vnde tantùm oritur monstrum , vt scortati-
onem laodare cogamini prę matrimonio. Hoc
tādem expectādū erat à Smyth. vt suā hāc non
vereretur proferre stoltitiā. Nō erit adhæc inu
tile spectare,vt verba istius parū sibi consenti- B
ant. Primùm dicit, *clericum, qui ne scortetur,matri-*
monio iungitur,asciscere sibi loco vxoris solutā fœminā.
Quæ forma loqoēdi eū indicat sentire coniun
ctionē illam nō esse matrimoniū. At postea di-
cit, *cū qui voto obnoxius stuprū cōmisit , sui iuris esse,*
vt cui sit integrū,cū libuerit,desinere. Qui fit vt ob-
strictus voto,si vxorē duxerit , iuxta hanc sen-
tentiam nō sit sui iuris,neque amplius illi sit in
tegrum,cū libeat desistere? Dicat iste,qui sic lo
quitur, quare non sit amplios sui iuris . quare
non sit illi amplius integrum desistere. Non po C
terit sanè aliam rationem reddere,nisi qnia ma
trimonium est contractum. Si enim matrimo-
nium non esset qood initur, vt iste videbator
innuere,adhuc sui iuris esset, eiqoe esset inte-
grum vt desisteret. Ne autem me effugere quip
piam sospiceris , tua ipsios verba recognosce,
quibos ad finem dicis: Quod non perinde illi
eidem licet coniugi. Coniunctionem illam
hic apertè vocas coniugiom. Discas itaq;
aliqoaodo cùm sentire melios,
tum magis consenta-
nea loqui.

Aiunt satius esse post votum scortari, quàm vxorem ducere

OBIECTVM IX.

ADducti sunt prisci Ecclesiæ proceres, pie lector, non modò sacrorum voluminum testimonijs, ijsq; illa tribus admodum, sed rationibus quoque nonnullis, nec legibus quidem ipsis, nec contemnendis, quæ ex Scriptura fuerint petitæ, vt legibus cauerent, ne quis è cœtu coniugum sacrificus crearetur. Nam sacerdotibus vxores ducere nunquam vspiam licuit. Tametsi qui anteà connubia inierunt, quàm in cleri album erant relati, posteà sacris fuerunt initiati. & mox: Non est recens cælibatus his obtrusus, vt multi impudenter mentiantur. Cæterùm quorsum his subnixus contendo persuadere cælibatum sacerdotibus, episcopis, & diaconis non esse nuper iniunctum aut demandatum, cum in promptu sint testimonia longè vetustiora his, quibus facilè atque dilucidè satis reuincatur? Canones enim ab Apostolis proditi luculenter docent, vel illorum temporibus non licuisse sacris initiatis vxorem ducere, vt qui sic habent: Innuptis etiam qui ad clerum sunt prouecti, præcipimus, vt si voluerint, vxores ducant, sed lectores cantoresque tantummodo. *Constátne ex his coercitos fuisse sacerdotes, episcopos & diaconos ab vxoribus ducendis, etiam Apostolorum ætate, idq; illorum authoritate, quæ omnibus verè pijs sacrosancta & suspicienda esse debet, nedũ par habenda crasso huic Lutherano errori, mortalibus animis penitus exigendo, exturbando, extrudendo? &c. Nec est quòd nobis obijciant sacerdotes orientales, quorum non paucos tempore episcopatus sui ex legitima vxore liberos sustulisse proditur. Nam ipsis non parum reluctatur, quod Socrates Constantinopolitanus memoriæ reliquit his verbis.* Ego quoque cognoui in Thessalia consuetudinem aliam. Cum quidam clericus ante clericatum legitimam vxorem habuisset, quia cum ea mixtus fuisset, abdicatus est, cum in Oriente cuncti spontanea voluntate, & non aliqua necessitate etiam episcopi seipsos abstineant, plurimi etiam eorum episcopatus tempore ex legitima vxore filios habuerunt. *Hæc Socrates ille. Vnde liquet, quòd non fuerit mos in vniuersis regionibus Christianis, & in omnibus Ecclesijs earundem, vt qui vxorem duxerit, antequam ascitus fuerat in album clericorum, concumbere cum sua vxore illi fas & licitum fuerit, at simul munere cleri fungi.*

DEFENSIO.

SI proceres Ecclesiæ adducti sunt, vt ais, testimonio sacrarum literarum, & rationibus inde petitis, vt statuerint, non eligendos ministros è cœtu coniugatorum, vicisti, nõ est quòd amplius tecum rixari velim, de hac arena tibi cedã. Sed prius hæc testimonia Scripturarũ, quibus excipitur, vt ne mariti ad sacrum ministerium eligantur, in medium producito. Si Paul. ad Timotheum & ad Titum maritos admisit, quomodo isti docebũt vnquam è sacris literis maritos excludendos? Quid dãnat iste imprudens sanctos episcopos, qui tempore episcopatus sui vxores suas retinuerunt? Nonne hoc est illos damnare, si conuincantur fecisse contra sanctæ scripturæ testimonia? Non est itaque à proceribus Ecclesiæ constitutum ex verbo Dei tale decretum, cum iuxta idẽ verbum Dei sint admissi, quotquot coniugati sacrum ministerium obierunt. Sumis præterea tibi, sacerdotibus nunquam licuisse vxores ducere: quod tamen nosti, me nõ daturum, nisi fortiter & robustè id probaueris. At iste mos est perpetuus nostri sophistæ, vt tanquã magnus principij petitor, semper id sibi sumat quasi verũ atq; concessum, quod illi quã maximè probandũ fuit. Cũq; ne nil proferat ex sacris literis, per quod ostendatur, ministros non posse maritos esse, iã petit suppetias à tẽporis vetustate, adductisq; nonnullis cõcilijs, antiquũ concludit fuisse cœlibatum clericorum in Ecclesia. Quis vnquam negauit ipsum fuisse antiquitus obtrusum? Imò nos hoc maximè dolemus, tam cito zizania fuisse super agro Domini à malo vel inimico homine superseminata. Citò, heu, nimium citò inualuerunt perniciosæ leges, aut potius tyrãnica edicta. Sed meminisse oportuit Cypriani testimonio, antiquam consuetudinem, si verbo Dei non consentiat, nil esse, quàm vetustatem erroris. Scripturis itaque pugnes, non temporum diutina consuetudine. Alioqui si vetusta-

A te delectaris, ignorare non debes, diuinas literas omnibus alijs constitutionibus humanis esse antiquiores. Pergit iste, atque mihi Canones apostolorum adducit, quò faciat fidem, non licuisse ministris vxores ducere. Qui tamen Canones contra illos proceres Ecclesiæ istius maximè faciunt, qui statuere audent, ne ad sacros ordines mariti admittantur: quum apostolorum Canones maritos non solùm amplectantur, & in sacris ordinibus sinant, verumetiam imperent, ne minister causa religionis à sua vxore discedat. Eligas itaque tibi vtrum volueris: aut Canones istos valere pronuncia, vel statue irritos. Si valent, mariti inter ministros sunto, & vxores suas retinento. Neque statuant tui proceres, vt ne mariti ordinentur. Sin verò his Canonibus nos minimè teneri arbitraris, quid eos mihi obtrudis, quasi mihi & tibi non sit par ius in ista quæstione? Mitto quòd superius luculenter ostẽdi esse permulta alia, in quib. nolles ipse Canones istos admittere. Sed nũc ad illa mihi id venit in mentẽ, quòd, vt ipse citas, & lectorum, & cantorum mentionẽ faciant, quasi apostolorũ tẽpore inter ordines sacros aut lectores, aut cantores recenserentur. Sunt, mihi crede, ordines isti post apostolos inducti: nusquã fit in sacris noui Testamẽti horum ordinum mentio. Episcopos, presbyteros, diaconos reperias: cæteri sunt ascititij, & ab hominibus inuẽti. Non quòd apostolorum tẽpore non essent qui legerẽt, aut recitarẽt quippiã in sacro cœtu, aut qui aliquid canerent. Verùm hæc ad sacros ordines pertinuisse, nunquã ostendes. Quare quum istorum ordinum toties Canones apostoliti meminerint, se produnt esse commentitios. Mitto præterea Zepherinum episcopum Romanum in sua epistola decretali facere istos apostolorum Canones septuaginta, cũ tamẽ solùm quinquaginta recenseantur. Quæ numeri tanta diuersitas demonstrat illos

Canones à postolorũ.

Quos ordines diuinæ literæ cognoscant.

Canones apostolorum commentitij.

Zepherinus.

esse adulterinos. Nam si propriè ac legitimè ab apostolis fuissent editi, summa diligentia conseruatos haberemus, & de illorum numero certo constaret, prout Canonicæ apostolorum extant epistolæ, neque de illarum numero ambigitur. Quæ verò Socrates refert in sua historia, non parum pro me faciunt. Primùm ipse fatetur plurimos episcopos episcopatus sui tempore liberos sustulisse. Quòd quum illi fecerint, & neque in illa historia, neque in sacris literis taxentur, quare voluerunt proceres Ecclesiæ, quos commemoras, ex suo capite, suaque traditione sancire, vt nullus maritus episcopus aut minister eligeretur? Quòd verò dicat, clericum in Thessalia fuisse abdicatum, quòd cum vxore, quam ante ordinationē duxerat, rem habuisset, pessimum refert exemplum, quod etiam Paphnutio

Socratis historia.

A autore, de quo infrà dicetur, damnari potuit. Is enim omninò sensit, nō esse abdocendos à suis vxoribus, qui sacris erant initiati, vt ne scortationibus vel adulterijs omnia implerentur. Deinde cùm narrat in Oriente maximam partem sacerdotum, aut episcoporum ab vxoribus suis abstinuisse, nil contra me facit. Nam addit, Absque vlla necessitate, sed sponte. Quis enim ignorat ex Paulo, coniuges aliquando posse tēperare sibi à matrimonij vsu, Deumq; dare aliis
B quibus, vt hoc diutissimè facere possint? Vtinam hæc libertas quam ille refert, nunc Ecclesiæ redderetur, nempe vt necessitas & vota essent ablata. Quamobrem ex his quæ sunt nobis obiecta, nullam prorsus accepimus plagā: sed tu potius, tuaque superstitiosa opinio est non parum labefactata.

OBIECTVM X.

Iam quando dicis iugum Domini esse suaue, & leue, ac proinde non debere id insuaue & graue istis traditionibus hominum reddi, quis negat iugum Domini esse leue & suaue his qui verè credunt & diligunt? Nec illud piæ sanctæq; traditiones, quales sunt omnes quas Catholica amplectitur Ecclesia, reddunt aut insuaue, vt tu perperam ac falsò quereris, aut graue, sed suauius potius & leuius, quando conducunt vel ad eius intellectionem, vel impletionem omnis. At donemus reddi iugum Domini hominum mandatis acerbius & grauius: quid hinc erit tibi patrocinij contra Vota? Hæc ex humanis tantùm pendent traditionibus, aut vt edantur, aut vt præstentur? Quis est tam cæcus, Petre, præterquam tu, ac tuæ farinæ alij, vt dicat votorum nuncupationem quam Deus in Scriptura consulit toties, seu redditionem eorum, quum Deus præscribit ac iubet, hominis esse constitutionem? Deinde cum tu, iugum Domini esse tantùm mandata, si iugi vocabulo complecteris totam legem Dei, cæcutis planè & turpiter hallucinaris, Coryphæum & præsultorem vestrū Lutherum instiligo imitatus. Nemo enim nisi Libertas cæcior astruet desertionem & omniū nostrarum facultatum, ac earumdem communicationem esse præceptam: cum nusquā exigat Deus in Scriptura, vt christiani discedant à suis facultatibus, vt nullas omnino possideant, sed vtique ferè earum dominos esse permittit, vt ex his pro arbitrio eleemosynas elargiantur. In Actis tamen Apostolorum legimus, illud in ipsius Ecclesiæ rudimentis fecisse non paucos. Vt breuis sim, ac multa opera supererogationis missa faciam, quia de his alio libello egi abundè, quis cælibatum præscriptum esse fatebitur cum hoc esset amoliri velle nuptias, ac ea damnare, laqueum hominibus inijcere? Quanta igitur est hæc imperitia, quantaq; impietas asserere legem Dei nosse duntaxat mandata? Nonne in istos nugatores plusquam nugacissimos competit illud Apostolicum, profitentes se esse sapientes stulti facti sunt? Rursus, Volentes esse doctores legis, non intelligentes quę loquuntur, neque affirmant. Cæcus es, Petre, & dux cæcorum, erras quàm turpissimè nescius genuini Scripturarum sensus. Sacra scriptura tibi est Lesbia regula, vt quam cogis tuis subinde inseruire dogmatibus, non contra dogmata tua huic accommodas.

DEFENSIO.

Miror quo possis ore negare, iugum Domini aggrauari ea constitutione, qua ministris votum perpetui cœlibatus decreuistis, ita vt neminē absq; illa conditione patiamini ordinari. Nō ad id astrinxit Christus, neque vlquā Apostolicæ literæ. Vnde cū vos istā seruitutem addideritis, iurè meritòque accusamini, vt qui legē Dei traditionibus vestris reddatis grauiorem. Christus autem iugum suum non hoc tantùm nomine voluit esse leue, quòd vi spiritus sancti fides, spes, & charitas afferantur, quibus volentes & alacres efficiamur ad ea obeunda quæ mandantur, verùm etiam quòd ab infinitis nos absoluerit legalibus ritibus, quos proceres illi tui Ecclesiæ suis traditionibus non tantum numero, sed etiam pondere iā fermè adæquauerunt. Qua de re Augustinus cōquerebatur dicens, nos ferè cōditionis deterioris effectos, quàm vnquam Iudæi fuerint. Institutum Christi de industria impediunt, vt ne locum habeat, sed potius ipsi suā tyrannidem constabiliant. Ad hæc affirmas omnes traditiones, quas Ecclesia catholica sanciuit, quā pro-

C culdubio Papisticā intelligis, iugum Domini potius reddere leuius ac suauius. Possem hîc rursus de te quærere, si res ita habet, vt dicis, quid Augustinus de suis tēporibus lamentabatur? Nā ceremoniæ, ritus, aut traditiones ab illius ętate vsq; ad nos imminutę sunt, an auctę? Certè illo iā defuncto cōcilium Chalcedonēse habitum est, Constantinopolitanum vnum atque alterum, Lateranense sub Innocentio, & alia multa: infinitæq; constitutiones Romano-
D rum pōtificum sunt adiectæ. Quæ omnia semper onera grauiora multiplicauerunt. Quū ergo sanctus ille vir de suo tēpore conquestus sit, quid esset facturus, obsecro te, si nostra hac ætate viueret? Sed hoc mihi præterea dicito, quānam ratione adduceris, vt credas, traditiones, quæ hodie retinentur, iugum Domini reddere suaue ac leue? Hác niteris afferre, quòd tum ad intelligendum melius, tum ad melius implendum istud iugum conducant. Primùm absque
E iniuria gratiæ & spiritus nō videtur posse dici, vt, quod illorum est, humanis traditionibus ascribatur. Deinde si Lex Dei non facit ad hoc, vt man-

Traditiones humanæ ad præcepta Dei vel intelligenda vel præstanda nihil conducunt.

vt mádata impleãtur, sed potius ob trãsgreſsionas est posita, vtq; delictũ abundaret, atq; ideò gratia & ſpiritu Christi opus fuit, quomodo hãc vim attribues humanis traditionib. vt conducãt ad implendũ iugũ ſeu legẽ Domini? Pluris igitur erunt iuxta tuũ ſenſum humanæ traditiones, quàm lex diuina. Quod verò dicis traditiones facere, vt iugũ ſeu lex Dei melius intelligatur, nequaquã tibi facilè côceſſerim, cùm humanæ traditiones verbi Dei notitia obſcurent: quod Christum non latuit, qui ob id Scribas & Phariſæos vehemẽter increpauit, quod ſuis traditionib. Dei mãdatum irritum facerent. Et hodie in Eccleſia id inoleuit, vt, dum ritibus, ceremonijs, & ſignis humanitùs inuẽtis populum occupatis, prædicationẽ Euãgelij, & publicam Scripturarum interpretationẽ côtẽnatis. Atq; tandẽ eo ventum eſt, vt, cùm ſignificationes rituum atq; ſignorum à populo ignorẽtur, & ſæpiſsimè à ſacrificis qui eis vtuntur, plebs inſulsè ſtupeat ad ſigna & characteres, elemẽtis mũdi affigatur, & nimia verbis occultis, crucibus & geſticulationib. tribuãtur, ita vt noſtra ſalus elemẽtis mundi prorſus videatur alligata. Dicito quæſo, quid ad intelligentiam vel obſeruationẽ mãdatorum Dei côducit, ſi paſcha magis vno die, quàm altero celebretur? Qua de re traditionib. iã vehementer vtrò citroq; actum eſt vt ea côtẽtione orbis terrarum pene côcuteretur. Quòd adoleſcẽtulæ, ac pene puellæ in monaſterijs receptæ perpetuã virginitatẽ vouẽãt, & Eccleſiæ ſtipe alãtur, quomodo ex vſu fuit, vt melius lex Dei intelligeretur, aut impleretur? Lex Dei planè promulgata per Paulum non vult ab Eccleſia recipi niſi ſexagenarias: ſi nunc fiat côtrariũ, vt reuera fit, certe hoc nihil facit ad legẽ Dei intelligendã, niſi fortaſſe, vt nigrum album reddit manifeſtius, vtq; tenebræ magis lucem declarãt. Ita in præſentia cùm vos cẽteatis è diuerſo faciẽdum q̃ ſanciat diuina lex, veſtra impia traditione muniſtratis, q̃ rectum fuerit inſtitutum ſpiritus ſancti. Et iſta conſecratio iuuencularum tantũ ad maiore obſeruationẽ mandatorum Dei conducit, quantum demonſtrauit Paulus, cùm diceret, eas contra Christum luxuriare. Implentur ſanè omnia ſcortationib. & ab infinitis poſt ſatanam itur, vt Apoſtolus ætate ſua fieri vidẽbat. Quid rurſus ad mandata Dei vel implenda, vel intelligenda côducit ea traditio, qua ſtatuitis, vt ne ſacrificus audeat miſſam facere, niſi tot ac talib. veſtib. prius fuerit inſtructus? Moriar, ſi vel ipſi ſacrifici quid propriè ſingula quæq; illarum veſtiũ ſibi velint, intelligat. Deniq; quid ad legẽ Dei vel implendã vel intelligendã iuuamur, ſi is qui viduã vxorẽ duxit, vel priuſquã ordinetur ad miniſterium, vel ante baptiſmum, eaq; ſit iã mortua, non poſsit ad ſacrũ miniſterium ordinari? Hoc quoq; habet veſtra traditio. Et me prius tempus & ſpiritus deficerẽt, q̃ omnes veſtras traditiones recẽſere valeã, quę hodie in Papiſtica Eccleſia receptæ ſunt, & obſeruantur: ex quarum vſu neq; meliores efficimur quoad vitã, neq; illuſtramur quoad intelligentiã: ſed potius per eas pietatis impeditur

A cursus, & doctrina quæ ſummum debet in Eccleſia locum habere, abijcitur. Donas præterea, vt tibi videtur, ſatis liberaliter, humanas traditiones iugum Domini aggrauare: *Sed inquis, id nil prorſus facere côtra vota, cùm illa ſedeant à iure diuino, quo & ſuadentur, & reddi præcipiuntur.* Non poſſum credere, te adeo eſſe cerebroſum, vt nõ videas quomodo côtra vota faciat regula quã adduxi: nẽpe iugũ Christi, qđ ille voluit eſſe leue, à paſtorib. Eccleſiæ aggrauari. Si Deus quem-

B admodum tu dicis, vota solùm côſuluit, cur vos illa præcipitis? Cur ipſe modo nõ retines pertinaciter tua diſcrimina inter pręceptum & côſilium? Deus cùm votum, quẽadmodum tu affirmas, tãtummodo conſuluerit, certè tãtò iugum eius vos aggrauatis, quãtò præceptum arbitramini grauius conſilio. Quòd ſi dixeris, minimè vota præcipimus, cur igitur legẽ tuliſtis, vt nullos abſque voto cœlibatus nuncupato miniſter Eccleſiæ fiat? Negare hic non poteſtis, quin faciatis neceſſarium, quod liberum Deus voluit,

C & id non quoad paucos & ignobiles, ſed quoad ampliſsimum & nobiliſsimum Eccleſię ordinẽ. Præterea quòd ſcribis me affirmare, iugum Domini eſſe, tantùm nulla mãdata, & in hoc me imitatum Lutherum noſtrum, vt vocas, pręſultorẽ, vt verum fatear, non intelligo quid balbutias. Sacramẽto planè côtendere poſſem, nuſquam me tale protuliſſe, neq; te vllo in loco apud Lutherum, verba quæ adfers legiſſe. Quare apologiã de huiuſmodi ſẽtẽtia idcirco prætereo, quòd

D illam neq; dixerim, neq; nunc bene intelligam, neq; arbitrer id à me requiri, vt diuinationibus vtar. Scio quidẽ me in opera ſupererogationis non ſemel inuectum: vt quæ non poſſunt abſq; magna ſuperbia, & miſericordiæ Christi contumelia vel iactari, vel defendi. Pro illis quidnam tu alibi ſcripſeris, neſcio: ſed tantùm video quæ modò attingis, infirmiſsima eſſe ad illa côfirmãda. Et quoniã de his latius dixi ſuperius, me nũc vno verbo expediã. Cùm itaq; propriorum bo-

E norum abdicationem quæris, an ego præceptã eſſe conſtituam, dico lege cômuni & quoad omnes non eſſe præceptã. Adoleſcenti tamẽ qui Christum de ſua ſalute conſulebat, imperatam fuiſſe côtendo, atq; illum peccaſſe grauiter, qui eã Christo petenti & iubẽti non pręſtiterit. Aio etiam ei, qui viderit, illam ad honorẽ Dei côducere, & ſe ad eam vocari nõ dubitet, præcipi iure vniuerſalis mandati, *Diliges Dominum Deũ tuũ ex toto corde, ex tota anima, omnibuſque viribus tuis.*

Abdicatio bonorum an ſit præcepta.

F Quomodo enim aliquis hoc præſtat, qui, cùm poſsit, id non vult facere, quod videt fore Deo ſuo gratum & honorificum? Quod idẽ & de cœlibatu ſentio, ac de virginitate, quãdiu ad iſta vires Deus elargitur. Neq; obſtat meæ ſententiæ, quòd Paulus dicat, præceptum Domini ſe non habere. Quoniã id intelligit in vniuerſum. Non enim omnib. iſta genera vitæ pręſcribuntur, ſed illis tãtum qui poſſunt, quiq; intelligunt, p hæc Dei nomen ſe illuſtraturos. Quæ cũ non ſint ea-

G dẽ in omnibus, ideo Paulus côſilium dat, vt quiſque videat quantum poſsit, & quid honori Dei magis conducat. Atque ita ſtatuẽdo nuptias mi

nimè condemno, neque cuipiam laqueum iniicio: quandoquidem nuptiæ sunt omnibus licitę, atque ab omni hominum ordine possunt contrahi. A quibus tamen abstinebit, quicunque se viderit, & cœlibatus donū habere, & absque coniugio regno Dei magis posse prodesse. Laqueus verò iniicitur à vobis, qui cœlibatū ab his qui ad illū apti non sunt, & voto nūcupari, & voto facto pręstari cogitis. Quòd verò legem ipsam melius quàm tu, intelligā, inde apparet, quòd præceptū summū, *Diliges Dominum Deum tuum toto corde, tota anima, & omnibus viribus*, vnde tota lex pēdet & prophetæ, omnibus modis tueor: cùm tu illud miris sophismatib. coneris diluere atque eneruare. Quisnam verò ad hæc sit Scripturæ sensus genuinus, tam tu potes ex meis dictis colligere, quòd ego ignorem, quàm ego ex tuis versutijs intelligo, vt sensib. illius tu

A abutaris. Nā per allegorias etiā confictas dogmata quæ libuerit, probare niteris. Et quā falsò me insimules, quòd habeā sacras literas, vt Lesbiam regulā, id satis docet, quòd omnib. iam manifestissimū esse spero, nullos esse, qui magis quàm nos, genuinū sensum verbi Dei rimētur: nos enim semper à traditionib. ad Scripturas prouocamus, vt quibus maximè velimus obedire, atque inde corrigi, si quid minus rectè dixisse côuincamur. Vos autē sanctâ Scriptura

B verissimè abutimini vt Lesbia regula. Nā quicquid traditionū & rituū ipsi vobis cōfinxistis, id ex Dei verbo confirmare minimè curatis: etsi quod interdum fortassis inde petitis, tam ad causam vestram facit, quàm terra cum cœlo habeat commercium. Sic habetis, modò vna vel altera vocula videatur alludi ad vestra commēta, & impudenter ficta mendacia.

OBIECTVM XI.

PRodit Exodi codex, nemini è turba Iudæorum licuisse carnibus agni paschalis vesci, nisi qui renes accinctos habuisset, hoc est, castè vitam transegisset. An non igitur eò castius debeant nostri sacerdotes vitā traducere, quo sacrosanctum nostri seruatoris corpus, quod conficiunt, atque confectum edunt, præstat agno illi typico? Cui succinit, quod Achimelech sacerdos noluerit prius Danidi & suis panes propositionis comedendos suppeditare, quantumuis inedia laborantibus ac fame, quàm testati fuerint se mundos fuisse à suarum coniugum amplexibus, nedū alienarum. Quid ergo nonne par est sacrificos huius temporis maiori continentia commendari, atque redimiri, vt qui non typicos illos panes contrectant atque vescuntur, sed ipsissimam rem per hosce adumbratam, nempe verum Christi corpus contingunt, consecrant, offerunt Deo pro viuis & defunctis præbent alijs, denique edunt? Hortabatur Paulus Corinthios, vt abstinerent à commercio connubiali, quò operam darent precationibus, perinde ac si concubitus quantumlibet licitus, & infra nuptiarum cancellos coercitus, præpedimento illis foret, ne præ dignitate Deum comprecarentur? Cùm itaque huius ætatis sacrifici nunquam non obstringuntur esse idonei, vt Deum fatigent precibus sibi crediti gregis nomine, quò illum eis propitium reddant, atque quotidie deuinciantur Eucharistiam consecrare, ac consecrata vesci, quis ibit inficias, debere eas perpetuò excolere vitæ continentiam quò Deum semper sollicitent, cum precationibus ijs quæ populum illi commendent?

DEFENSIO.

IAm hoc loco Smythæus nititur ex sacris literis ostendere, non conuenire cū sacris ordinibus matrimonium. Cumq; nullum testimoniū posset vspiam inuenire, quod apertis & explicatis verbis dicatur, aut ex professo tractetur, quod superest, tentat ex dictis aliorsum spectātibus id colligere. Primū argumentū deducitur ab Israelitis, qui iubebantur accinctis renibus agnum typicum edere. Quid certæ fidei, aut solidi roboris hoc habet? Ex allegoria tota vis rationis constat: quæ vt infirma sit, nunquam putaui Smythæum celeberrimum theologū, vt se profitetur in libelli huius inscriptione, latēre. Quoad illum habitū nil ex historia colligitur aliud, quàm Deum voluisse, illos paratos & expeditos esse ad iter faciūdum statim, vt ex Aegypto extruderētur: quod ea nocte futurū probè sciebat. Vides itaque vno verbo me dicere potuisse, nil tuam allegoriam efficere, quum aliò spectet historia. Sed quia scio multos & pergraues autores delectatos illa significatione, quam tu adducis, vt renes succincti castitatem referant, hic figo pedem, & quæro, eo posito atque concesso, quod assumis, quid inde sis assequutus? Nonne, vt sæpè dixi, coniugiū quoque suam habet castitatem: quandoquidem illic & vagæ reprimuntur libidines, & adulteria vehe

C menter damnantur? Deinde nônne intelligis omnes Christianos oportuisse illis aureis Ecclesiæ tēporibus, quando legimus, fideles quotidie cōmunicasse, matrimonio & nuptijs prorsus caruisse, si tua hæc argumētatio robustè cōcluderet? Sed ad Testamentum ipsum vetus redeo. Nônne Aaron familiaq; eius, vxor, inquā, & filij & filiæ sacrificiorum carnib. & alijs oblationibus perpetuò vescebantur? quæ omnia fuerunt sacramenta veteris legis, vt ille pa

D schalis agnus, de quo tu loqueris. Et tamen absque nuptijs & matrimonio non viuebant. Ad hæc quando Aaron ipse solus fungebatur sacerdotio, atque ideò quotidie ministrabat, siquidem non erant adhuc vices per Dauidem & Salomonem institutæ, quomodo obsecro te, quū haberet vxorem, dabat operā liberis? Non est leuis quæstio, vt in qua plurimum laborarit Augustinus, quæstione 82. super Leuiticum: &

E in ea cum non videretur sibi ipse planè satis fecisse, in secundo Retractationū cap. 55. de ea rursus agit. Quare cum potuerit iuxta Augustini sententiam, summus ille sacerdos, qui quotidiè ingressurus erat tabernaculum ad inge sacrificium manè ac vesperi offerendum, atque ad suffitum faciendum coram Domino, liberis operam dare, cur & nostri ministri tempus nō poterunt

Concubitus cum uxore in ueteri lege nō reddebat cō iuges immundos.

inuenire aptum vsui matrimonij? Quanquam hìc non dicam quàm Augustinus, & alij quidam sint hallucinati, putantes concubitum cum legitima vxore in Veteri Testamento, fuisse inter illa, quæ hominem redderent immundum, vt Scriptura loquitur vsque ad vesperam. Verum de hoc paulò pòst fortassis non nihil dicam. Nunc verò vt rem propositam agam, ex tuo argumento aio, nihil aliud elici, quàm oportere profecturos in cœlum, quod maximè fidelibus conuenit, dum sacramenta percipiunt (mens enim illorum per fidem in cœlum subleuatur) omnes coercere suas prauas cupiditates, quas si propter vocem Lumborum, ad Venereas contrahere volueris, nihil habebis hinc aliud, quam esse necessarium vt non diffluant, neque vagæ sint, sed verbo Dei constrictæ, quoad coniugatos intra iusti matrimonij fines contineantur. Video te prætereà, duplicem collationem in hoc argumento facere. Prima est nostri sacramenti ad agnum paschalem, in[illegible]a licet concedam, sacramenta Euangelica præstare quibusdam prærogatiuis & conditionibus sacramentis veterum, vt Augustinus non semel dixit, non tamen patiar tantam contumeliam patribus veteris Testamenti abs te irrogari. Videris enim statuere, illos tantummodo habuisse vmbras: cum re vera, inter eos qui spiritu præditi erant, ipsum eundem Christum fide perceptum fuisse constet, quem & nos ipsi fide sumimus. Quod mihi nunc obiter dixisse sufficiat. Nam quæstionem hanc modo plenè tractare, plus temporis requireret, & plus prolixitatis, quàm nunc adhiberi possit. Verum hoc tantùm dicam, non esse me solum, qui hoc tribuam sacramentis Veterum. Nam Paulus ipse priore ad Corinth. cap. 10. ait, illos eandem escam mā ducasse, quam nos manducauim⁹ spiritualem. Item nobiscum eundem bibisse spiritualem potum. Et ne ambigas, adiecit disertis verbis, illos percepisse Christum. Nā ait: *Bibebant de spirituali consequente eos Petra: Petra autem erat Christus:* His cū nihil apertius dici possit, abūdè, si sapias te monitum puto, ne posthac veterum sacramenta ita contemnas. Altera tua collatio est, quod ministri præ cæteris debeant esse casti, quod corpus Christi non solùm edant, sed etiā vt verè dicis conficiant: non enim aptius potuit, significari tanta corruptio, atque perditio, quantam in suas missas per istam consecrationem, seu excantationem secretam panis & vini inuexerunt. Primùm non negabimus, ministros Ecclesiæ cæteris debere sanctiores, & castiores esse, nec non omnibus virtutibus magis ornatos, cum doceant alios: vnde non solùm verbo, sed vita etiam illos oportet esse formam commissi gregis. Sed id, quod tu videris per ista innuere, minimè dabo, summam dignitatis ministrorum in eo sitam, vt panem & vinum, quemadmodum tu dicis, conficiant. Finis vtique sacramenti est Eucharistiæ, vt edatur, & bibatur: quum, vt rem non ignores, extra vsum non sit sacramentum:

Ministros ecclesiæ castiores & sanctiores cæteris esse oportet.

Abusus Eucharistiæ.

A neque aliter è sacris literis vnquam poteris euincere. Vos autem ideo isti confectioni, vt loquimini, tantum datis, quoniam infinita illic miracula per vestram mendacissimam transsubstantiationem fingitis: quæ omnia vt mendacia sunt, vos quā longissimè abducunt à veritate. Quid est aliud, quæso te, si sacras literas velis consulere, administrare sacramenta, quàm verba Euāgelij recitare in sacro cœtu, & sacramenti partes, hoc est, panem & vinum ad man-

B ducandum & bibendum fidelibus proponere, memoriam Dominicæ mortis repetēdo? Quod si obstrepas etiam propter ministerium huiusmodi oportere illos qui sacris præsunt, absque coniugio esse, vt sua castitate cæteros vincant; respōdebo, te nil aliud ex illorum functione ac præeminentia posse colligere, quàm par esse, vt ipsi cæteris temperantius agant: non tamen vt omninò sint absque coniugio, quum Paulus ad Timotheum & ad Titum maritos quoque

C admittat ad sanctum ministerium. Atque; vt paucis dicam, est de coniugio, vt de opibus diuitijsque huius mundi, vt de cibo & potu, atque alijs id genus. Clericis quidem concedo, mortificandas esse cupiditates circa hæc præ cæteris: non tamen dabitur, esse cogendos vt absque vllis opibus & facultatibus degant: decetque non solum vt à crapula, & ebrietate sibi temperent, sed etiam ab intempestiuis & comessationibus, & compotationibus.

D vtque se ieiunijs & frugalitate exerceant frequentius, in matrimonio etiam temperanter degant, vt patitur illorum naturæ conditio, non tamen eo prorsus, quum opus habuerint, abstineant. Secundo loco rationem adducis ex vigesimo primo capite primi Samuelis, vbi legimus Achimelechum sacerdotem, cùm dixerat Dauidi, se non habere nisi panes propositionis ad manum, quos illi esurienti dare posset, eos tamen se daturum testabatur, si pueri mundi essent à muliere. Sacerdos, inquis, iste

E sanctos panes dare noluit, nisi certior fieret de munditia illorum à coniugum amplexibus, nedum alienarum. Nonne itaque par est, sacrificos, qui ipsissimam carnem Christi commedunt, & pro viuis & mortuis offerunt, maiori castitate ornari? Quid ista discrimina nunc ita oportuit exaggerari inter laicos & ministros. Nonne vtrique commedunt Eucharistiæ idem sacramentum. Quod si laici hodie

F non faciunt singulis diebus, antiquitus tamen commedebant: præsertim in Romana Ecclesia vt Augustinus testatur, & Hieronymus, & Ecclesiastica historia. Quòd verò ais carnem ipsam Christi à sacrificis offerri etiam pro defunctis, pessimum refers vestrum exemplum, & multarum maximarumque superstitionum fomentum. Christus ipse obtulit semetipsum, neque est, quòd alium sacerdo-

G tem asciscat, à quo patri offeratur. Ipse sacerdos est & hostia, & vt in epist. ad Hebræos legitur, vna hostia consummauit omnia. Quòd si per oblationem seu sacrificium intellexeris memoriam illius hostiæ, quam ipse in cruce

obtulit, & p o illa gratiarum actiones, ista
non sunt propria ministris, cùm etiam per-
tineant ad omnes fideles, qui vnà cum illis
communicant. Præit quidem verbis minister,
sed nõ solus illam memoriam celebrat. Preces
quoque simul ab omnibus fiunt, qui sunt eius-
dem mensę participes. Verum qui pietatem vl-
lam spirant, & sapiunt, nequaquam pro defun
ctis orãt, ne purgatorij constabiliãt errorẽ, quẽ
tu stultè defendẽdo, nescio quę ausus es debla-
Richardus Coxus Anglus Theologiæ doctor.
terare in dominũ Doctorem Coxum regię ma
iestatis eleemosynarium, Oxoniẽsis Academiæ
tum temporis moderatorem, vtq; vos loquimi
ni, cancellarium. Quę ab illo cùm vir sit grauis,
pius, atque doctissimus, ego nũquã audiui pro
ferri, quum tamen omnibus illis disputationi-
bus, quas tu cõmemoras, semper interfuerim.
Quare, vel illa tibi cõfinxisti, quũ sis Vulcanus
mẽdaciorum, vel saltem ita narrãdo inuertisti,
vt pro verbis illius viri, quę tu refers quantum
ego arbitror, à nemine haberi debeant. Nec po-
tuit sanè ille, quum vndiq; te sit longè doctior
ita loqui, vt tu illum loquẽtem facis. Sed ab in-
genio deduci non potes, quod tibi cum Harpy
js commune est. Vt enim de illis dicitur, ita tu
Caro Christi non potest à sacrificis pro mortuis offerri.
dèuoras, quę potes: alia verò fœdas, polluis, cõ-
taminas, quæcũque vllo modo attigeris. Nunc
si potes, vel vnum testimonium proferas, aut
ex Euangelio, aut ex Apostolis, vnde didice-
ris, carnem Christi hodie à sacrificis offerri pro
viuis, & mortuis. Quod si fieri non potest,
desine tandem mentiri. Non quidem me latet,
consueuisse antiquitus in Ecclesia dum com-
munio celebraretur, pro omnibus Deo gratias
agi, qui in religione præcessissent, quód digna-
tus esset vsque ad finem illos constantes in fi-
de seruare. Vt autem à pœnis vllis, de quibus
incerti sumus, liberarentur, precari nunquam
vetustissimis illis Ecclesiæ temporibus vsita-
tum fuit. Verùm his omissis, ad Achime-
lechum veniamus, de quo tu, tuique similes
tot ac tanta iactatis. Quomodo ex eo loco con-
cludis tu, illum quæsiuisse de Dauide, an pue-
ri eius mundi essent ab vxorum suarum am-
plexibus? Id Scriptura non dicit, ipse hoc tua
interpretatione assuis. Domo aberant, neque
verisimile est, secum habuisse in itinere vxo-
Historia Dauidis & Achimelechi.
res, quum Dauid sacerdoti dicat, se expedite,
ac penè occultè arripuisse iter, puerisque certũ
locum condixisse. Fingebat enim regem sibi
clã aliquid mãdasse faciundum. Proinde nõ est
verisimile de vxoribus magis quàm de alijs mu
lieribus fuisse quæstionẽ. Dices fortasse Daui-
dis integros mores non visos fuisse pati, vt
de illegitimo coitu, siue scortatione quærere-
tur. Fac ita esse, nõ solũ pro Dauide interrogat,
sed etiã pro eius pueris: quos ex verbis Dauidis
intelligere poterat, toto itinere nõ fuisse cũ illo,
quo absente, aliquid fortasse peccare potuissẽt.
Præterea quod etiam de alia immunditia quę-
rere potuerit, quã de cõplexu legitimæ vxoris,
ex eo licet cõijcere, quod mulieres quæ fluxum
mẽstruũ patiebãtur, in lege fuerunt immundę,
atq; ita immũdę, vt quicunq; vel illas, vel vesti-

A menta, vel sellas, vel stratũ earum attigissent, im
mũdi efficerẽtur. Quod idẽ cõstitutum erat de
mulierib. quę peperissent, quoad abijssent dies
à partu in lege definiti. Cũ itaq; tot alię cõtami
nationes à mulierib. esse possint, quare tu, quæ
dicũtur islũmodo ad legitimũ cõgressũ cõiugũ
detorques? Pręsertim cũ ex lege domini certũ
locũ ostẽdere nõ valeas, quo (si hebraicã verita-
tẽ sequaris) probes matrimonij vsũ reddidisse
cõiuges immũdos. Scio te vnà cũ multis ex ve-
B teribus in eo esse hallucinatum, quod istius rei
putaris in Leuitico mentionem fieri cap. 15. Ve
rum quę ibi scribuntur, & visa sunt multis huc
Locus Leuitici declaratur.
ptinere, de semine dicũtur quod ex dormiẽtib.
interdũ effluit. Inde voluit lex, vt homines red
derẽtur immũdi. De coitu autem cũ vxore, ne
verbum quidem, licet versio Latina eius memi-
nerit. Sed ibi translator potius egit paraphra-
sten, q̃ interpretem: & quę addidit ex suo, minĩ
mẽ sensui verborũ legis cõueniũt. Atq; de huc
C tibi nõ adducã testes commẽtaria Hebraica, vt
possẽ, neq; Mũsterum, & Paulum Phagium, vi-
ros Hebraicę linguę peritissimos: quoniã testi-
monia huiusmodi fortasse cõtẽneres. Moneo
tãtũ Cardinalẽ Caietanũ, Steuchũ, et Vataplũ
quos nõ potes dicere Lutheranos, idẽ vidisse, ac
iudicasse. Qđ si me roges, quare Deus in lege vo-
luerit sõniale, vt ita dicã, semẽ homines immũ-
dus reddere, nõ aũt legitimũ cũ vxore cõgressũ,
respõderẽ (licet id in pręsẽtia explicare, vt res
D postularet nimis longum esset) vno verbo: Ca-
Pollutis somnialis cur in lege immundos reddiderit.
sus ille, de quo loquimur, quum in somnis ac-
cidit nobis, inquam, & imprudentibus, & nolẽ-
tibus, res est absque fructu, neque finem asse-
quitur, ad quem fuit ab initio condita. Nec e-
nim semen homini ea de causa est attributum,
vt sic inutiliter effundatur, cùm inde procrea-
tio legitima sequi non possit. Deinde hinc ap-
paret nostra infirmitas: nam qui nostrarum re-
rum deberemus esse domini, easque ita in no-
E stra potestate habere, vt nobis nolentibus aut
imprudẽtibus nõ exciderẽt, propter peccatum
eò redacti sumus, vt multa quę nollemus, inuitĩ
patiamur. Quod vt est ab humana perfectione
alienum, sic dum immũditia legis notatur, ex-
timulat nos, vt liberationem ex corpore mor-
tis huius vehementius optemus. Eandemque
rationem immunditiei mulieris à partu, &
fluoris menstrui possumus assignare. Hac
sanè pędagogia veteres in lege docebantur.
F His etiam addere potes casum illum noctur-
num sæpe accidere ob turpes cogitationes,
quæ interdiu præcesserint, aut ex intempe-
rantia, vel cibi, vel potus, quæ culpa non
sunt vacua. Ideo hac immundicia in lege de-
monstrata, Deus nos voluit culparum huius
modi admonitos. Hæc autem vitia, cum
ad coniugale opus non necessario adhære-
scant, ideo Inter immunda non recensentur.
Verum tu quum Hebraica nescias, & non solus
G imò cũ multis erraueris, facilè quoad hoc à me
veniam impetras. Adhuc tamen video argumẽ
tum, quod ex facto Achimelchi, vel ex ista
lege adducis, quæ testari videtur, congressum
legiti-

A legitimum cum vxore immundum reddere, ni-
hil fermè ad tuam causam hoc nostro tempore
pertinere. Quoniam fatearis, necesse est, legales
immumditias, Christi beneficio & gratia mi-
nimè nunc habere locum, Dic obsecro, si forte
fortuna murem attigeris, aut cadauer, nũ tibi
ea de causa iudicabis ab Eucharistię perceptio-
ne tẽperandũ? Id tamen in lege veteri reddidit
homines immondos. Quòd si hęc per Euangę-
lium sublata suot, etiam si darem cõgressum le-

Cur inter sacerdotes distinctæ fuerint vices ministrandi.

B gitimum cum vxore in lege immunditiem pe-
perisse, cur hanc vnam inter alias vis adhuc vi-
gere, nimirum, vt nostro tempore coniuges
post legitimam commistionem reddantur im-
mũdi? Profectò etiam si olim sub lege sic fuisset,
tamen hodie deberemus censeri liberi. At cum
sub lege, vt dixi, nõ fuerint immundi, certè nũc
multo minus pro immundis haberi debẽt. Ex
Dauide autem, cùm in itinere esset, potissimũ
quæsiuit sacerdos de immunditia mulierum,
C quòd ea domi facilius caueatur, quàm dum pe-
regrinando in diuersorijs homines esse coguu-
tur. Ibi enim facile fit, vt mulieres ob fluorem
menstruum immundæ, aut nondum, quãtum
lex præcipit, à puerperio purgatæ ministrando
aut ipsos, aut vestes, aut cibos attingant, vnde
qui peregrinabantur, immundi reddi potuerãt.
Postremò vehementer admiror qoomodo ipse
non videris, hanc ipsam rationem, quam pro te
adducis, maximè contra te facere. Si enim dum
D habuerunt suam vim hæ legales immunditiæ
sacerdotibus non fuit à matrimonio abstinen-
dum, hodie cùm sublatæ sint quare ministros
Ecclesię sic arcetis à couiugio? Ne mihi dixeris
quoniã veteres habuerunt suas vices, & dio po-
terant à sacro ministerio vacare: qood nostris
non accidit, qui astringũtur quotidie ministra-
re. Non vos absoluit hæc respousio. Primũ quo
niam ferò fuerunt illę vices sacerdotũ per Da-
uidem & Salamonem institutæ. Siquidem an-
E tiqoitus cogebantur ferè quotidiè sacerdotes
ministrare. Neque vices illæ sacerdotales ideo
fuerunt inuectæ quemadmodum vos fingitis,
vt ministerij tempore sacerdotes ab vxoribus
abstinerẽt. Id enim è scripturę verbis nuspiam
habetis. Sed potius id videtur factum vt inter
ministros Dei certos ordo seruaretur. Vnde q̃-
libet familia eorum ad houorẽ ministrãdi Deo
interdum admitteretur: quod nõ fuisset, si per-
petuò vnus aut alter in tabernaeulo sacra pere
F gisset Omnibus visum est, vt honor haberetur,
& nulla sacerdotalis familia erat prætereunda,
maximè cùm ex oblationibus & sacrificijs ali-
quid emolumẽti semper illi sacerdoti, qui mini
strabat corã domino, accederet, cuius omnes,
cũ essent per vices distributi reddebantur par-
ticipes. Conducebat præterea hæc alterna-
tio sacri ministerij ad hoc, vt familię cuique da
retor spatium, & quies, vt rẽ familiarem sacer-
dotes possent administrare. Neque video quo-
G modo abs te verè dicatur, nostros ministros de
bere quotidie sacris functionibus incumbere.
Te ipsum rogo, quando eras Oxonij, quàm fre-
quenter populo sacramenta ministrabas?

A Quòd si tibi vacabat couiuiijs, & compo-
tationibus, vt cætera taceam ferè quotidie
interesse, dic quæso; quomodo non vacas-
set vxorem legitimam habere? Certè quilibet
ex tuis cõgerronibus, dum hęc tua leget, facilè
dicet secum, ad populum Phaleras, ego te intus
& in cute noui Sed vt iam finem faciam de hoc
argumẽto plura dicẽdi, quę attoli, paucis colli-
gam. Primùm accipis Achimelechum interro-
gasse, an mundi essent ab vxoribus, quod in sa-
B cro textu non habetur, quum simpliciter dica-
tur à mulieribus. Sumis præterea iuxta legem
veterem fuisse immundum legitimum congres
sum cum vxore, quod nusquam poteris demõ-
strare. Vis deniq; cõficere propter hãc immun-
ditiam debere nostros ministros esse absq; cõ-
iugio cùm potius ista de causa veteres sacerdo
tes debuissent esse cœlibes, quorum tẽpore il-
lę immũditię legales habuerũt locum, quę no-
stra tẽpestate sunt per Christũ sublatę. Ad histo
C riam Achimelechi adijcis Pauli verba, quæ scri-
psit in 1. ad Corint. cap. 7. *Ne fraudetis inuicẽ, nisi si
quid ad tempus ex consensu, vt vacetis ieiunio, & preci
bus, & redite in id ipsũ*, &c. Hinc to somis coitum
quantumuis legitimum impedimento esse, ne
Deum præ dignitate oremus: & quum nostri sa
crifici debeant parati esse ad orandũ pro popu-
lo sibi commisso, iure meritoque debuisse con-
stitui, vt sint absq; coniugio. Hic primùm te sci-
re velim, quod si de communibus & vsita-
D tis precibus loquamur, cùm illæ debeant ab
omnibus Christianis perpetuò coram Deo
effundi, si coniugali mistione impedirentur,
nullos Christianorum licitè posset sua vxore
vnquam vti. Dicit Christus in 18. Lucæ: *Opor
tet semper orare, & nunquam defatigari*. Et Paulus
habet priore ad Thessalonicenses capite quin-
to: *Sine intermissione orate*. Quare non est dicen-
dum, intellexisse Apostolũ preces cõmunes &
quotidianas, qoãdo ait Corinthijs, licere vt ali-
E quãdo vacent ab opere coniugij ob preces: sed
loquebatur de his, quæ interdum summa reli-
gione indicuntur ob aliquam necessitatem po-
puli, vel ecclesiæ, quæ magni sit momenti. Atq;
ita esse patet ex eo, quòd illis ieiuniũ cõiungit.
Scimus autẽ, cùm apud Hebręos, tum in Eccle
sia nostra consueuisse aliquas preces, & vehe-
mentes, & serias interdum suscipi: in quib. ieiu
nabatur: ibiq; propheta monebat, vt sponsa de
thalamo suo egrederetor, volebatq; sanctificari
F ieiuniũ, et ad cinerẽ & ciliciũ omnes cõfugere,
quo magis ad Dominũ in fortitudine clamare-
tur. Hoc precũ gen⁹ haud quotidie fit, neq; vlte
ri⁹ qoã ad vnũ diẽ, vel ad biduum, seu ad triduũ
summum extrahitur. Fit etiam vt quandoque
priuati homines, ob aliquas iustas causas in sua
familia preces instituãt, & ieiunium ad aliquod
tẽpus, vt Esther domi suę fecit, Dauid à Natha
ne proheta correptus, & Achabus ab Elia re-
prehensus. De his itaq; precib. credendom est,
G Paulũ tũ egisse. Nã si de cõmunibus & vsitatis
ibi loqueretur, omnes, vt dictum est, Christiani
deberẽt vxorib. carere, cũ omnib. vt sãcta scri-
ptura præcipit, assiduè sit orandũ. Duo præte-

rea in illis Pauli verbis debuerant annotari: vnum, id ab Apostolo non iuberi, vt à coniugibus fiat, imperat quidem vt se mutuò ne fraudent: deinde monat, posse intercedere aliquã intermissionem, aut vacationem ab opere coniugali, sed quæ non fiat nisi consensu mutuo: & addit particulam, si quid, subijcitque vt ad idem reuertãtur: quæ indicant non fuisse diuturnas illas preces, de quibus agebat. Alterum, quod præteriri non debuit, est, quod additur ieiunium: dicit enim: Vt ieiunio & precibus vacetis. Siquidem vt abstinentia ab opere coniugij, sic etiã ea, quæ est à cibo & potu, iuuat preces, illasq; reddit contentiores. Vnde cùm Paulus ista duo iungat, cur Smythæus & eius complices tantũ à ministris auferunt matrimoniũ, non aũt cibum & potum? Etenim si ratio valet, quã ex his Apostoli verbis adducunt, ita de ieiunio est intelligenda, vt de separatione à complexu coniugum. Erit itaque sacrificis ita perpetuò ieiunandũ vt perpetuò carendum vxorib. Si autem respondeant id humanam naturam minimè pati, vt semper ieiunetur, identidem nos dicemus, non pati eandem hominum naturam, vt sint omnino absque vxoribus. Quod nimis, proh dolor, firmiter probant, sacrificorum assidui lapsus, & continuæ adustiones. Proinde sciant docti pijque ministri, quum habuerint coniuges, tempora captare, suas actiones ad functionem iniunctam sic adaptare, vt & non sit vxoribus perpetuò carendum, neq; à suscepto ministerio desistendum: Fatemur quidem con-

A Iugale opus, cibum & potum omnesque voluptates corporis, quantumuis honestas, mentẽ nonnihil distrahere ab attentione atque contentione precum, cum tamen inde non sequatur ab his perpetuò abstinendum: quod aliqui interdum ad vnum aut alterum diem fieri debet, nimirum quando maiori studio videtur esse orandum. Hoc modo inuenies Deum præcepisse in Exodo, cum esset descensurus in montem Sina, & legem laturus, conspiciendusque, B ac audiendus ab vniuerso populo, vt Israelitæ vestes lauarent, atque triduo ab vxoribus abstinerent. Argumentatus est itaque Smythæus à secundum quid ad simpliciter, vt aiunt dialectici. Ex eo enim quòd Apostolus monet, vt aliquando abstineatur, ille colligit semper esse abstinendum, & omnino matrimonio carendum. Ita ratiocinari putat sibi licere. Et ex eo, quod sacerdotes, vt dicit, præ cæteris debeant esse ad C preces perpetuò intenti, ab vxoribus oportere semper arceri. Et non videt eadem ratione, vt demonstraui, fuisse illis perpetuò ieiunandum. Potuissem hic etiam commemorare infinitum esse numerum illorum, quos isti dicunt sacerdotes, qui vix ter, aut quater in anno publicas preces coram populo habent, neque se aiunt ad id astringi. Quare oportebit Smythæum vel illos ex albo cleri expungere, vel eis matrimonium concedere. Nam summota causa, non est necessarium vt retineatur effectus. Sed quoniam iste D ad hæc iam occalluit, & præ silice obduruit, ea sanioribus expendenda relinquere statui.

OBIECTVM XII.

I*Taque tandem astruis*, Ecclesiam catholicam (*quòd canon hoc tantùm tuum dogma, sed reliqua omnia damnauit*) aberrare, atque amplecti errata subinde, quod facit in hac, inquis, controuersia de cœlibatu clericorum. *Quàm tu erres hic Petre turpiter, vel quæ hic cõpendio subnectuntur reuincunt. Nónne promisit Christus, qui veritas est, portas inferorum, hoc est, hæreses & vitia letifera, quibus itur ad inferos, non esse præualituras aduersus Ecclesiam suam? Quomodo itaque vniuersæ simul Ecclesiæ aberrabunt à fide Christi? Quid enim est Ecclesiæ portas inferorum præualere, si id non sit? Deinde pollicebatur Christus se futurum cum Ecclesia vsque ad finem mundi. Quomodo liberasset Christus hanc fidem, atque stetisset promisso si errauerit, atque adhuc erret Ecclesia vniuersalis & catholica? Poteritne illa à fidei veritate tota recedere, cum qua perpetuò est ipsa veritas? Ad hæc promisit Christus Apostolis suis, se his demissurum spiritum veritatis, qui omnia eos doceret, atq; maneret cum eis in æternum. Hoccine est spiritum veritatis adesse indefessè Ecclesiæ, pati eam labi in fœdos errores, totamq; à fide & pietate deflectere? Poterúntne illuc irrepere, ibique grassari funesti errores contra fidem Christi, vbi veritatis Spiritus præsidet ac sedet à gubernaculis? Accedit his, quod Christus, vt author est Paulus tantopere dilexit Ecclesiam sponsam suam, vt pro ea sese litaret Deo patri. Et tamen passus est eam tam multis retrò annis adeò crassis & fœdis implicari erratis? Estne hoc tam flagrantis & rari amoris specimen? Postremo Ecclesia, vt ait Paulus, est columna & fundamentum veritatis. Qui ergo fieret, vt illa vniuersa erret & præuaricetur ab ipsa fidei veritate? Quiueritne fundamento veritatis superstrui hæresis, aut columnæ, & basi veritatis inniti impius & exitiosus error quispiam? Nónne inter se veritas & falsitas pugnant ac diuersa sunt, vt in vna sede morari aut consistere nequeant? Nónne fefellit nos Christus, cum dixerit se fore in medio duorum vel trium in nomine eius congregatorum? si vt synodi in quibus multæ fuerint congregatæ centuriæ hominum, à fide aberrarint, quando quæ tu tuiq; similes damnatis, decreuerunt? Precatúsne est Christus pro Petro, vt non deficeret fides eius? Excresse cũ quis ibit inficias postquam ipse dixerit, patrem suum se semper audire, & Paulus, nunquam non exaudire pro sua reuerentia? Proinde dic mihi, quomodo catholicæ Ecclesiæ, pro qua Christus orauit, qui non est passus repulsam, sed semper impetrauit quod petijt, tot centenis annis fides defecisset?* Et mox. *Quo igitur ore fueris, qui dixeris cœlibatum sacerdotum, monachorum, & nonnarum, quem ab ipsorum Apostolorum, imò Christi temporibus huc vsque Ecclesia approbauit, amplexa est, exercuit, bonæ vitæ mortalium aduersari? Nunc excutiamus Petri istius testimonia, quibus subnixus asseruit errare catholicam Ecclesiam. Allegabat illud Matthæi vigesimoquarto:* Surgẽt pseudoprophetæ & pseudochristi, & dabunt signa magna, & prodigia, ita vt inducantur in errorem, si fieri potest, etiam electi. *O hominis cæcã inscitiam, qui quod de temporibus Antichristi tantùm, deq; tunc futura persecutione, & tentatione dictum est, vt Chrysostomus optimè interpretatur, imò contextus ipse palàm edocet: is id refert ad nostra hæc & propria tempora, cum tamen si spectaret ad hoc tempus, nihil hinc haberet prorsus.*

ret prorsus, suffragij ad suam constituendam opinionem plusquam impientissimam. Nam finge iam tam magna fieri signa & prodigia ab impijs pseudoprophetis, & pseudochristianis, qualis tu Petre es, vt, si fieri potest, seducantur etiam electi, quid tum vis hinc inferre, catholicam Ecclesiam errare in fide? Quam speciem, quæso, bonæ & iustæ collectionis habet hæc ratio tua? Nunne his verbis voluit Christus significare electos non posse vlla vi tentationum seduci? Et ideò docet hic locus totam Ecclesiam non posse errare? Diuus Chrysostomus enarrans illud Pauli. Nã mysterium iniquitatis agit, &c. quod tu allegasti, quo probes Ecclesiam vniuersam errare, sic habet: Neronem hìc dicit, tanquam typum Antichristi gerentem: nam ille volebat reputari Deus. *Idem habet Theophylactus. Primasius Augustini discipulus intelligit Antichristi præcursores, quia iam Antichristi sunt, vt ait Ioannes, multi. Adde his quòd Sedulius Hiberniensis ait, hoc dixisse Paulum, quòd Antichristus operetur per membra sua mysterium iniquitatis qui falsis doctrinis peruium faciunt iter eius. Iam dic mihi Petre, quonam pacto liceat tibi ex hoc Pauli contextu colligere catholicam seu vniuersalem Ecclesiam errare in Christi fide? Nunquid probè sic collegeris: Nero typum gerens Antichristi operabatur tempore Pauli mysterium iniquitatis, ergo catholica seu vniuersa Ecclesia errat in fide? Vel Antichristus iam agit per sua membra mysterium iniquitatis, igitur tota Ecclesia aberrat à fide? Quis vnquam audiuit aut legit huiusmodi argumentum vel à mediocriter docto theologo contextum?*

DEFENSIO.

CVm ista obijcis, apertè demonstras, quid per Ecclesiam intelligas, nimirum colluuiẽ Romanorũ pontificum, cardinalium, episcoporum, & magistrorum nostrorum, synodos quascunq; & absq; vllo discrimine, scripta Patrum, addas etiã consensum aliquẽ principũ, & popelli, seu plebeculæ parum in verbo Dei per vestram negligentiámne an malitiam dixerim, doctæ ac eruditæ. Nam multitudinem hominum indigestam cum Ecclesiam appelles, non pateris eam vllo modo insimulari erroris, B præsertim quoad fidem, & ea quæ sunt ad salutem necessaria. Qua in re vt vehementer erres permulta facilè demonstrant, quæ in hac tua Ecclesia fuerunt sæpius & decreta & recepta. Per eam purgatorium est constitutum, cultus imaginum confirmatus, inuocatio mortuorum constabilita, sacramentum Eucharistiæ mutilatum, tyrannis Papæ admissa, idololatria detestabilis erga panem & vinum in Eucharistia inducta, missarum priuatarum abusus, & denique me tẽpus deficeret, si vellẽ omnes eius fœdos & turpissimos lapsus C commemorare. Atq; cum sæpe Concilia pugnent cum concilijs, & Patres cũ Patribus etiam in his quæ ad fidem attinent, quomodo ab erroris labe absolues Ecclesiam, si per istos tuos Ecclesiã pergas intelligere? At si per Ecclesiam accipias vocatos per Christum, qui verbo Dei vt solido firmoque fundamento innituntur, & rectã sacramentorum administrationem retinent, neque disciplinam Euangelicam contemnunt (quæ sanè D congregatio non locis, non cathedris, neque huius mundi rebus est alligata) ea re vera ita non potest errare, quin statim à spiritu per verbum Domini reuocetur in viam. Constat quidem ipsa quoque ex hominibus, qui cum adhuc grauentur carne, sæpius abducuntur à vero: sed id non est perpetuum, & vbi contigerit non multo pòst emẽdatur. Atq; ita facilè cõcedo portas inferorũ aduersus hanc Dei Ecclesiã nõ præua- E lere. Quòd si eam tuam Ecclesiam, quã potius Ecclesiæ Laruam dicas, respiciamus, nunquam ipsam videbis portis inferorum non succumbere, tã in dogmatis & prauis opinionibus, quàm in corruptione & turpitudine morum. Quod non modò Romæ hodie apparet, & in Ecclesijs, quæ à Romana pendent, sed etiam in Eccle-

An Ecclesia possit errare.

A sia visum est, quæ olim fuit inter Iudæos. Cuius externa facies, quam pontifices, sacerdotes, scribæ, pharisæi referebãt admodum fœdata erat. (Illic enim fuit religio, & diuinus cultus ita deprauatus, vt idololatria, hypocrisis, & persecutio sanctorum prophetarum vbique fermè obtinuerit, sanctis & pijs, qui vera erant Ecclesia, vbique depressis, & conculcatis.) Nónne ea Ecclesia fuit quæ Christum abiecit, damnauitque ipsius doctrinam, hoc est, sanctum Euangeliũ, & Apostolos à se ad gentes vi persecutionum B propulit? Quo tamen tempore sancti fuerunt viri, qui purum Dei cultũ retinere conati sunt: neque defuerunt prophetæ, qui & corruptos reges, & vitiosos pontifices, malosque sacerdotes grauissimis increpationibus Dei nomine exagitabant. Quod & nostris temporibus euenisse, quis non videat? Cum enim plantatæ ab Apostolis fuissent per orbem passim Ecclesiæ, diabolusque superseminasset statim zizania, varijque ac multiplices errores ab Antichristi C ministris vbique spargerentur, ita vt maiorem partem Christianismi occupauerint, quemadmodum apud Hebræos minima pars hominũ, eáque abiecta & contempta mundi iudicio sanam profitebatur doctrinam: ita nostro tempore qui bene senserunt, & impijs abusibus dum augerentur reclamabant, cum pauciores essent, & numero, & authoritate mundana sæpissimè vincebantur. Nunquam tamen defuerunt, qui rectè senserint, & qui puram Christi D doctrinam vel vsque ad sanguinem & mortem defenderint. Neque inter illos & hypocritas aliunde potest discrimen accipi, nisi quòd vt isti verbo Dei, vt vnico solidoque fundamento semper nitebãtur: sic illi semper conati sunt humanas traditiones, & literis diuinis repugnantes defendere. Itaque non est, quòd clamites Christum non liberasse fidem, si Ecclesiam tam diu permisit errare. Id enim, vt soles, falsò nobis E affingis, quod veram Christi Ecclesiam in errore iacere asseramus. Qui enim potest in errore manere ille sanctorum cœtus, qui nihil amplecti vult vt ad salutem necessarium & quasi Dei cultum, quod ex sacris literis non decerpatur? Erras etiam, quod arbitraris nos dicere simul vniuersas orbis Ecclesias errasse, ac nunc in errore versari, quod controuersiam de Votis cæ-

liberatus clero tyrannicè obtrusis, cum à nobis hoc non dicatur, neque verè dici possit. Siquidem innumeræ hodie per orbem sunt Ecclesiæ in Græcia, in Asia, in India, & alijs prouincijs, vbi ministris licet vxores habere. Tu verò per catholicã & vniuersalẽ Ecclesiã maximè intelligis Papisticã: quasi omnes, qui cũ ea nõ faciũt, ab Ecclesia sint alieni, nec tamẽ Deus Ecclesiã Europę nostræ credẽdus est deseruisse, cũ semp in ea permultos excitet, qui resistunt impietati, fortiter clamãt, scribũt, & cõcionãtur. Quin & in ipsa Tridẽtina synodo fuerũt postremo tẽpore, quibus ea non probabantur, quæ illic acta sunt. Boemi etiam, qui partes erant Ecclesiæ Romanæ, quoad multa illi restiterunt, & reclamarunt. Germani sunt subsecuti, & Dani & infiniti penè alij principatus. Inclitum postea hoc regnum Angliæ Romanæ superstitionis atque tyrannidis iugum feliciter abiecit. Per vniuersam Italiam & Galliam sunt innumerabiles cœtus piorum atque sanctorum hominum, qui rectè sentiunt. Et antè nostra tempora Græca Ecclesia, hoc est, Constantinopolitana, in multis Romanis episcopis restitit. Sed quia nimis longum esset omnia recensere, quæ huc pertinent, ideò mihi temperabo, ne sim nimium prolixus. Lector in historijs multa per seipsum facilè poterit obseruare. Mihi verò nunc satis erit vno verbo dicere, Christum libe rasse fidem suam, neque passum vt portæ inferi contra veram Ecclesiam præualerent, licet in hypocritica & externa passim regnent & triumphent, vbi zizania vincunt bonum semen, & paleæ sunt plures, quàm grana tritici. Cum suis nihilominus est Christus vsque ad finem mundi, quemadmodum fuit ab Adamo vsque ad ea tempora, quibus è virgine dignatus est nasci. Ecclesiam veram nunquam deseruit, licet hypocrisis pharisæorum & scribarum, humanæ traditiones pontificum, & idololatria in populo ac externa Ecclesiæ facie palàm grassarentur, obtinerentque omnes illæ peruersæ legis interpretationes, quas Christus in Matthæo præsertim quinto & sexto capitibus & alibi oppugnat. Promisit spiritum sanctum Ecclesiæ atque suis fidelibus, illumque dedit, à quo diriguntur in omnem veritatem, quandiu ex illo agunt. Sed quia non semper in omni sensu & actione, ne pij quidem illo spiritu aguntur, ideò interdum errant. Sic Petrus est lapsus & Pauli correctione opus habuit. Ita Cyprianus de baptismo repetendo, quando fuisset datus ab hæreticis, perperam sensit, & necessaria fuit aliorum sanctorum emendatio. Aliaque permulta huius generis facilè occurrunt, quæ omitto. Sed hoc pro certissimo habendum est, veros Christi cœtus, electorum, inquam, & sanctorum, non deseri, vt perseuerent in erroribus noxijs. Ita cum multæ Ecclesiæ penè totæ Arrianæ essent, quoad numerum hominum & episcoporum, sub Valente Imperatore, atque alijs quibusdam principibus, attamen semper Ecclesia Christi agnouit, & confessa est veritatem. Columna verò & fundamentum veritatis à Paulo dicitur, quia spiritui Christi & verbo Dei firmissimè inhæret. Hinc præcipue tendum est, vt iam diximus, apertum & certum discrimen inter veram Ecclesiã, & hypocriticam. Vnde vestra papistica synagoga cum verbum Dei passim euertetur, & abroget, qualis sit, manifestè se prodit. Miraris, quomodo super fundamento veritatis hæresis superstruatur, aut exitiosus error: cum nos hoc non affirmemus, ædificari posse, hoc est, verè confici, concludi, aut inferri hæreses & exitiosos errores ex verbo Dei, quod est solidum Ecclesiæ fundamentum. Licet interdum super ipso Christo, id est, ab hominibus, qui credunt in illum, & ipsum profitentur, aliquæ doctrinę inutiles, & infructuosæ potuerunt malè ædificari. Et Paulus priori ad Corinthios dicit, alios inueniri, qui aurum & argentũ, & lapides pretiosos ædificant: alios verò qui ligna, fœnũ, & stipulam extruunt. Sed tu finem vtriusque ædificij cogites, qui ibi describitur, & intelliges, quàm malè vobis, ac vestris doctrinis consulatis, quotquot ita contentiosè superstitiones defenditis. Nos verò illis qui nonnihil errant ædificando, & nihilominus fundamentũ, hoc est, Christum, seu verbum Dei retinent, saltem quoad prima nostræ salutis capita, Dei misericordiam non negamus cum Paulo, veruntamen ita, vt illæ prauæ ac inutiles illorum doctrinæ ac opiniones igne diuinæ reuelationis, atque iudicij consumantur. Attamen vos, qui clauem scientiæ tulistis, & ipsi non intratis, neque alijs intrare permittitis: imò frequenter veritatẽ cognitam oppugnatis, non est, nisi sententiam mutaueritis, quòd ita salutẽ vobis polliceamini. Vestra ignorantia nimium est, mihi credite, inexcusabilis. Veritatem & falsitatem, vt ipse tibi accipis, plurimùm inter se pugnare concedo. An verò in eadem sede cõmorari possint, quoad eius diuersas partes, non negaueri rim. Quemadmodum in Ecclesia quoad externum aspectum multos esse, qui decipiantur, dabo: & rursus alios proferam, nimirum electos, qui ab errore seruantur: etsi, quoniam sunt homines, per infirmitatem labantur interdum in errores, vsque in finem minimè deserũtur. Est sanè Christus inter suos vt obijcis, præsertim quando in eius nomine conueniunt. At synodi, quas mihi commemoras, non semper quoad omnes partes in nomine Domini congregabantur. Ibi multi sæpè exagitabantur prauis affectibus, quod negari non potest, cùm legamus in synodo Nicena, quæ habetur sanctissima, episcopos, qui conuenerant, adeò fuisse impotentes, vt, quodammodo relicta causa, propter quam accesserant, sese mutuò proscindere cœperint libellis accusatorijs Constantino principi optimo, qui præsidebat, oblatis. Et in Ephesina synodo Cyrillus Alexandrinus, & Ioannes Antiochenus patriarchæ ita inter se rixati sunt, vt se inuicem deponerent, ac excommunicarent. Dicésne, quicquid in his Concilijs est factum, habendum esse vt à Christo decretũ? Quin potius reuocas

Non omnes synodi conueniũt in nomine Domini.

vocas, quę ibi acta sũt ad verbũ Dei, vt illo tãq̃ Lydio lapide facilè deprehendas, quę sint adulterina, quæ legitima? Putauit se Cyprianus cũ suis episcopis in nomine Domini cõuenire ad synodũ: in qua tamẽ definitum est, qood post oportuit retractari. Secunda Ephesina synodus existimabatur in nomine Domini coacta, & tamen Eutychetis errorem confirmauit. Quid dicam de Ariminensi synodo, quæ cum Ario fecit? de secunda Nicena, vbi cultus imaginum turpiter est defensus?. Quas ita synodos errasse quandoque ideò contigit, quòd nõ omnes qui accedebant, semper cõsenserint, & verè conspirauerint, idque in nomine Domini: quod illi soli faciunt, quibus nihil aliud est viuere, quàm ipse Dominus. Quare locus qui abs te adducitur maximè stat à nobis, quia numerus minimè spectãdus est, aut dignitas illorum qui consentiunt & petunt. Nam etiamsi duo sint aut tres, modo verè credant, & in nomioe Christi petant, audiũtur. Propterea cum semper aliqui boni sint, pij, sancti, ac electi qoi à Domino petant, & in nomine illius conueniant, etiamsi damnentur ab exteriori Ecclesia numerosissima, & splendidissima, non contemnuntur à Deo. Scio Christum pro Petro orasse, vt fides eius non deficeret, quę tamen non ita semper fuit constans & solida, quin interdum sit lapsus. Pro Ecclesia item orauit Christus, & est auditus: quoniam, vt sum testatus, vera Christi Ecclesia electorum, etsi quandoque offuscatur, nunquam tamen relinquitur in errore: quod in Petro, quem commemorasti, liquidò apparet. Quid verò ais monachorum, nonnarum, & sacerdotum vota cœlibatus, à temporibus vsque Apostolorum & Christi fuisse probata, certò scito me tibi non credere: ideoq; vel probes quod iactas, vel desinas tam futilia & Thrasonica blaterare. Dum Ecclesiam hanc externam errare posse ostenderem, si locum ex Matthæi vigesimoquarto citaui, non id iniuria feci: cum ibi dicatur vsque adeo inualituras esse tentationes, vt seducantur, si fieri posit, etiam electi. Deinde adieci, fidem adeò esse labefactandam, vt Christus dixerit, Quando filios hominis veniet, putásne fidem inueniet super terram? Hic mihi tua fabrilia sophistica obstrepis, & ista contendis reijcienda in extrema tempora, quando Antichristus apparuerit: quasi nunc non sit extrema hora, & quod tunc maximè fiet, nunc bona ex parte non posit accidere. Illi ijdem Patres, quos vt sententiæ tuæ fauentes adducis, scribunt. Antichristum suos habere præcursores, & sua membra, per quæ agat, & cœpisse opus suæ inquitatis ab Apostolicis temporibus exercere, cum multi pseudoapostoli, & pseudoprophetæ, atque fallaces prædicatores Ecclesiam tum temporis turbariot, & simplices vitiosa doctrina seduxerint. In me clamas, quod ipse sim pseudopropheta, & seductor. Verum vt lis nostra finiatur, ad communem iudicem adeamus, nempe ad sacras

A literas. Cupio equidem explorari diligentissimè, an ab illa verbi Dei certa regula aberrem, & ibi corrigi nun recuso. Verùm tu cum ad traditiones & hominum commenta semper te recipias, cuiusmodi sis facile prodis. Christus, inquis, illis verbis, vt seducantur, si fieri posit, etiam electi, manifestè ostendit vlla vi tentationum eos nun posse seduci: atque ita docemur, Ecclesiam totam in fide non posse errare. Quid hæc obsecro, faciunt aduersum me,
B qui vtrunque fateor? Electos enim aio, licet, vt homines quandoque labantur, non tamen in errore deseri, saltem cum moriuntur: extrema nempè illa hora non destituuntur misericordia Dei, & si quid errauerint, corrigunt, & agnoscunt, quid ad salutẽ sit necessarium. Idq; oon dubito Cypriano euenisse, cũ deniq; pro Christi nomine vitam poneret. Libenter etiam concedo, totam Ecclesiam non errare. Nam sæpius dixi, permultos esse bonos & san-
C ctos, qui vestrę horrendæ superstitioni se opponunt, &, vt pulsant, vehementissimè reclamãt. Vtque paucis dicam, quæcunque citaui, aut ex Matthæo, aut ex epistola ad Thessalonicenses, quo probarem Ecclesiam, vt de ea tunc loquebar, exteriorem errare posse, quicquid ipse confingas, & rectè, & appositè adduxi. Quę tu dum accipienda esse tantùm de extremo tempore, cum Antichristus venerit, affirmas, frustrà laboras. Nam si tunc bona Ecclesię huius exter-
D næ pars, imò maxima falli poterit, quare nunc præsertim cum ad ea tempora quotidie magis accedamus, non poterunt seduci multi, qui versantur in Ecclesia, imò eorum maior pars. Eas hodie in Africam, Ephesum, Smyrnam, Hierosolymam, & videas, quomodo illic habeant Ecclesiæ Christi. Videbis planè, quàm bene multa pars earum falli ac seduci potuerit. Si Nero tempore Apostoli crudelissimè Christianos psequebatur, quod hodie facit papa cũ
E suis satellitibus, siquidem is nônne igne, ferro, flãmis, & omni pœnarũ & cruciatuũ genere in professores Euangelij sæuit? Nero voluit vt Deus coli: hodie Papa vt Deus adoratur Illiq; ad pedes osculandos in ipso templo Dei homines prouoluuntur. Nõnne pseudoapostoli, pseuduprophetæ, ac mali concionatores tunc omnia conabantur vitiare atq; corrumpere. Cur hodie ista negas posse fieri? Si dum viueret Paulus Galatarum Ecclesia penè seducta
F erat, quæ diu bene cocurrerat, quare hodie bona pars Ecclesiæ non potuit esse decepta? Si Paulus dicit se timere, ne Corinthiorum Ecclesia, quam ille cupiebat Christo, vt viro coniongere, virginẽ castam, à serpentẽ vt Heua seduceretur, quid mirũ, si hodie, qond Apostolus timuit, bona ex parte vso venit? Non ego tam insulsè colligo quam ipse fingis. Non dico, Nero persecutus est Ecclesiam, ergo illa quę est catholica, seu voiuersalis errat. Vel, Antichri-
G stus iam operatur mysterium iniquitatis per sua membra, ergo tota Ecclesia à fide aberrat. Ipse mibi hæc impingis: quàm verè Dominus iudicabit. At dixi, cũ Christus nos monue-

rit, tautsm fore tentationem, vt seducantur fer- A mè omnes etiam electi, si fieri posſit: cumq; ab eodē sit dictū. *Putas filius hominis cū venerit, fidē su per terram inueniet?* esse maoifestum, bonsm Ecclesiæ partem, imò maiorem, si externam respicias, & non contrahss ad electos, errare posse. Nam quod Christus prędixit fore, non tantùm posſibile est, sed omnino fiet. Et ne ista, quæ adduxi, reijcerentur prorſus, quemadmodum tu facis, in extrema tempora, ostendi iam Antichristū operari cœpisse mysterū iniquita- B tis vsq; à tēporibus Pauli. Quod qua ratione tu solùm sd Neronis persecutionem reuoces, non video: cum Ioannes agēs de malis dogmatibus, quæ de Christo spargebant pseudoapostoli, dixerit sua tempestate multos Antichristos esse. Quamnbrem toto hoc tuo conatu, quo ad eaum vsq; in me clamasti, nil aliud es colecutus, quàm vt mendacia tua magis patefeceris. Quā

A quam vt non ignores locum illum ad Thessalonicenses maximè significare Papisticam tyrānidem, hic te monebo. Quid enim voluit aliud Paulus, cum diceret, *qui tenet, teneat adhuc*: id est vigeat adhuc aliquantisper Romanum imperium, quod modò rerum potitur, donec de medio fiat, & inclinet: quod tunc contigit, cum Imperatores deserta Roma, Constantinopolim cœperunt colere: deinde maximè, cum imperium ad Germanos translatū est, saltē quoad B nomē, tū filius ille iniquitatis & perditionis sese declarauit in templo Dei, Paps inquam qui cœpit ibi sedere, atque pro Deo coli & adorari. Mysterium quippe iniquitatis à primis temporibus cœpit operari, sed occultè: verùm sub Phoca verè sese manifestauit. Vide itaque Smythæe, vt ista bene consentiant verbis Apostoli. Quod si adhuc intelligere non potes, Deus tibi cordis oculos dignetur aperire.

OBIECTVM XIII.

NEc istorum causam quicquam iuuat, quòd Paphnutius sanctus ille episcopus dissuaserit synodo Nicenæ, ne interdiceret episcopis, presbyteris, & diaconis vsum suarum coniugum, quas duxerant antequam sacris initiarentur ordinibus. Nam vt synodus illa non conabatur lege cauere, ne quis iam sacris initiatus ordinibus contrahat matrimonium, ita ille huiusmodi quiddam non suasit sed tantum ne clerici arcerentur ab vsu & cōmercio suarum coniugum, quas priusquàm in clericorum cætum referrentur, duxerant. Et proinde aduersarijs quod iste fecit, nihil omnino suffragatur. Historia sic habet, ne quis tergiuersetur dicens, me rem hanc bona fide non attigisse. Synodus corrigere volens hominum vitam, & in ecclesijs commorantium, leges posuit, quas Canones appellamus, in quorum tractatu videbatur quibusdam legem introducere, vt episcopi, presbyteri, diaconi, & subdiaconi cum coniugibus, quas ante consecrationem duxerant, non dormirent. Surgens autem in medio Paphnutius confessor contradixit, honorabiles confessus nuptias, & castitatem esse dicens concubitum cum propria cōiuge, suasitque concilio ne talem ponerent legem grauem asserens esse causam quæ aut episcopis, aut eorum coniugibus fornicationis occasio existeret. Et hæc quidem Paphnutius, licet nuptiarum esset inexpertus, exposuit, synodusque laudauit sententiam eius, & nil ex hac parte sanciuit, sed hoc in vniuscuiusque voluntate dimisit, non in necessitate. Hactenus Concilij verba vnde liquidò constat, nihil omnino dixisse hunc episcopum de vxoribus à clero ducendis, quæ res nunc controuertitur inter Christianos, sed tantùm de concubitu cum antea ductis, quàm erant clerici ascripti atque accersiti in album sacrorum ministrorum Ecclesiæ. At propterea in casum adducunt aduersarij meci hanc historiam, quò persuaderent non esse nefas seu illicitum, vt episcopi, presbyteri & diaconi matrimonium contrahant. Quod nunquam licitum fuisse vel Græcis ipsis, atque adeò ecclesijs Orientalibus legimus. Nam de hac re Concilium Ancyranum, quod primo Concilio Niceno prius erat, vt author est Gratianus, sic meminit. Hoc diligenti obseruatione custodit Oriētalis Ecclesia, vt post adeptum sacerdotium defuncta priori vxore cum qua sacerdos factus erat, si alteram duxerit deponatur. *&c. Et alibi. Abuteris Paphnutij sententia, quò status impium dogmatum contra votorum obseruationem, quæ nihil tibi suffragij porrigit. Egit enim iste in eo Niceno concilio cum coactis in illud Patribus, vt non cauerent vllo edicto aut decreto, ne sacerdotes redderent debitum vxoribus, quas duxerant ante priusquā sacris initiarentur. Dixerat enim hoc esse laqueos illis inijcere, ac veluti in præcipitium eos dedere, quod prohibet Apostolus. 1. Corinth 7. Sed quid hoc ad rem inter nos controuersam, cum litigemus ac disputemus, an qui iam sunt sacrifici, arceri debeant à ducendis vxoribus nécne. Sunt etenim hæ duæ quæstiones longè diuersæ, An sacerdotibus permittendus sit vsus vxorum, quas duxerant antequam sacris erant initiati, quod synodo illi persuasit Paphnutius: et, An liceat sacris iā initiatis vxores ducere: quod cū scriptura sacra negāt catholici omnis ætatis.*

DEFENSIO.

HIstoriam Paphnutij celebrē ait Smythæus, nihil prodesse nostræ causæ: quòd ille non de vxoribus ducendis à sacrificis postquam essent initiati sacris quippiam egerit, sed vt ne arcerentur ab illarum vsu, quas prius habuerant. Quomodo non animaduertit iste disputator egregius, primum hinc sequi vsū cōnubij rē nō esse alienā à sacro ministerio? quod ille prius nitebatur probare, adductis rationibus ex habitu filiorum Israel cum pascha edebant, quos oportuit accinctos esse renibus. argumento item arrepto ex historia Dauidis, cui non sunt dati panes propositionis, nisi mundum se à mulieribus professus esset. Item allata

C est ab eo probatio, quod Paulus, vt vacetur ieiunio & precibus, dixit, licere coniugibus aliquantisper desistere à reddenda beneuolentia debita. Omnes istæ rationes quorsum à nostro theologo sunt adductæ? Nónne vt demonstraret Ecclesię ministros debere vxoribus carere? Quòd nimirum vsus coniugij muneri sacro nō conueniat. Nunc audimus Paphnutium lōgè secus decernentē. Nec ego in præsentia curo, an loquatur de vxoribus ductis, an de vxoribus D ducendis. Tantum colligo ex eius dictis coniugale opus nō pugnare cum sacris ordinibus, neque ab illis necessariò esse dissociandum. Nónne vides, hac sententia tuos illos eneruatiari»

ria tietes, quibus putabas, te omnino euictu- A rum, sacrificos tuos, cum perpetuò debeant eō ficere, vt loquetis, corpus Christi, debeantq́ne perpetuò orsre pro populo, ac ministrare sacramenta oportere prorsus ab opere coniugij abstinere? Verū ista quæ visa sunt te mnoere, mouerunt fortasse aliquot Patres illius Niceni Cōcilij, & propterea voluisse illam seueram legē promulgare. Sed vt vides, & fateris, Paphnutius restitit. Vnde sequitur, illas tuas rationes non fuisse validas, & firmas, quemadmodom tibi B persuades. Hinc nostra causa releuatur, licet iste suauis homo id inficietur. Cumque sit vt asinus, qui portat mysteria, & ea non intelligit, verba huius sancti confessoris adducit, quibus testatur, castitatem esse cum propria vxore con cubitum, & non sentit, quàm vel hoc ipsum cōtra se faciat, qui superius contendebat, non potuisse dari Dauidi panes propositionis, nisi mūdus fuisset vel à coitu cum iusta & legitima vxore. Castitatem id dicit esse Paphnutius, iste C pronutiant immunditiem. Ad hęc non sentit, dum ista narrat, alia se mihi dare, quæ superius nūquam se daturum clamabat. Dicebam enim id esse laqueum injicere, si cogantur, qui opus habent vxoribus, ab illis abstinere. At nunc de Paphoutio inquit, vt eius vtar verbis, dixerat enim, hoc esse laqueos illi injicere, ac veluti in præcipitium eos dedere, quod prohibet Apost. 1. Corint. 7. Aiebam ego cū Paulo laqueum non esse inijeiendum, quod idem iste nunc D affirmat, vt Paphnutium tueatur. Superius vero prorsus negabat, eos qui votum castitatis introducunt, & necessario coniungunt eū sacris ordinib. laqueū inijcere cuipiā. Idē itaqi negat, et affirmat, vt cōuenire sibi animaduertit, vnde Vertūmus iostissimè potest appellari. Atqi vt in mendacijs confingendis, nusquam sibi ipse desit, scripturam sanctam cū omnibus catholicis testatur affirmare, nunq̃ licuisse initiatis sacris vxores ducere. Quę hæc sūt huius Vulcani portēta? Quādo ex sacris literis vnq̃ hoc demōstra uit, aut demonstrare poterit? Admittunt sacræ literę maritos ad sacros ordines: quid refert, an prius, an postea fiāt mariti? Votum dicis obstare. At votum si esset diuino iore ordini sacro an nexum, non liceret ordinatis vti suis vxoribus. Nam votum susceptum enim ordinibus impediret. At cum initiatis liceat vti vxoribus, vt dixit Paolus, vt dixit Paphnutius, & vt ipse quoque affirmas, patet dum ordināt ur ministri, nō esse necessarium vt votum edant. Quare nihil F impedit, quin ordinati valeant vxores ducere. Atque quod ex Concilio Ancyrano adducis, deprehendes non sic habere, vti refers, si canones eius probè discusseris imò vehemēter cōtra te pugnare. Sic enim habet canon decimus. *De diaconis, quicūque cū ordinantur, si in ipsa ordinatione protestati sunt, dicentes, velle se habere vxores, nec posse se continere, hi postea, si ad nuptias venerint, maneāt in ministerio, propterea quod is episcopus licentiā dederit. Quicunque sanè tacuerunt, & susceperunt manus* G *impositionem, professi continentiam, si postea ad nuptias conuenerint, à ministerio cessare debebant.* Ex isto canone, probè potes intelligere, de iure diuino aut scriptorarum authoritate, vt tu falsò iactabas, nō esse cōiunctos sacros ordines cum voto cœlibatus, quandoquidem, vt audis possunt diaconi absque illo consecrari, & episcopus eis potest dare licentiam. Vnde si nuptias contrahant, in ministerio manēt. Audisne post sacros ordines susceptos potuisse diaconos vxores ducere? & in nuptijs pseuerādo ministrare? Quid tibi videtur. Si potest episcopus dare licentiam hoc nos quærimus, vt fiat. Quādo per istud cōcilium, quod adducis, hoc liceat, quomodo tu dicis id nō posse fieri? atqi scripturam secus decernere, nimirum quod his qui sacris initiati sunt, non sit fas ducere vxorem: deinde quàmnis fermentū vouendi cœlibatū iam obrepserit in ecclesiam eo tempore, considerandū est tamen, quam humaniter iste canon loquatur. *Qui inquit, professi fuerint, & non reclamarint, si post ordinationem ita susceptam ad nuptias transierint, deponantur.* Solū priuat eos ministerio, quod quidem iniustè facit, si ex verbo Dei velimus iudicare: attamen illa matrimonia non dicit nō esse matrimonia, neqne iubet vt dirimantur, quemadmodum vos clamatis. Et in canone 19. habet idem concilium, *quotquot virginitatem pollicitam præuaricatæ sunt, professione contempta, inter digamos idest, eos, qui ad secundas nuptias trāsierint, habētur.* Hic quoque, non dicit has coniūctiones nō esse matrimonia, nō dicit esse diuellenda, vel non habenda rata. Solùm constituit, vt qui ita contraxeriot, inter digamos habeantur. Hæc de Ancyrana synodo, quoniam tu illam pro te adduxisti dicere libuit. Nunc ad Paphnutium redeo, de quo sermo fuerat institutus. Prudens illius oratio causam attulit, ne ministri cogerentur à proprijs vxorib. abstinere, scortationum euitationem. Quæ si tunc valuit, nunc etiam valere debet, ne vota cœlibatus cum sacro ministerio coniungatur: quoniam illorum occa sione omnia turpibus libidinibus implentur. De- E inde is Paphnutius, quoniam vt ipse fateris, rectè sneque respondit, vt episcopi, presbyteri, diaconiqi non iuberentur à proprijs vxoribus qnas antea duxerant, separari, abs te libēter pe terem, vt saltem conciliorum tuorum inconstātiam agnosceres. Nam sentētia Paphnutij, quæ tum laudata fuit, & probata in Nicena synodo, postea rescissa est, tempore, inqoam, Syrici episcopi Romani, & Innocentij. Paphnutius ant verè respondit, aot malè. Si malè, quare Nicenum concilium præbuit assensum? Sin verè, cur postea mutauerūt? Certè in Concilio Carthagin. 5. cap. 30. mādatur sacerdotibus, diaconis, & subdiaconis ne suis misceātor vxoribus. Hæc certo certius demōstrāt, neqi synodis, neqi Patribus esse confidendum, cum inter se frequentissimè pugnent & collidantur. Confugiamus iam tandē ad scripturas: in illis fundamentum solidum ac stabile collocemus. Quod si vel vnquam facere Smythęus in animum indnxisset, & has horas, & hæc verba nō cogerer ita perdere. Vt autem non obliuiscatur lector, quare huius cōfessoris Christi sententiæ meminerim, non me pi

gebit denuo repetere, cõstituerã demõstrare, totã ecclesiã nõ errare, quod semper boni viri fuerint in ea, qui reclamarint aduersus abusus, & leges tyrãnicas, quę quotidiè promulgãtur per A Antichristi mẽbra, vt in synodo Nicena iste fecit, & illi feliciter cecidit, quoniã fuit audit⁹ licet alijs interdũ nó tã cõmodè accidit, qui & nũmero suffragiorũ, & potẽtia impiorũ vincũtur.

OBIECTVM XIIII.

Qvando vero allegas illud Dei oraculum, quod Heliæ prophetæ se solum relictum conquerenti fiebat: Reliqui mihi septem millia virorum, qui nõ curuauerunt genua ante Baal, *quo persuadeas catholicam, & vniuersalem errare ecclesiam, quid aliud facis, quàm quòd te deridendum, aut potius deflendum omnibus vel mediocriter eruditis in re theologica propinas? Nónne hìc locus est, trito illi adagio, suo ipsius gladio hunc iugulo, suoque telo? Nam iste suis ipsius dictis reuincitur optimè, vt quæ suum institutum adeo nihil prorbãt, aut subleuẽt, vt illi ex diametro repugnent. Nam hoc pacto licet nobis colligere. Cùm tempore periculosissimo, & quando ferè omnes defecerant à fide Christiana, ac Helias propheta fuerat conquestus, se solum derelictum superstitem qui verè crederet, ac coleret Deum. Deus reliquit sibi septem millia virorum, qui idolum Baal non adorauerunt, ergo tota Ecclesiá catholica nunquam errat in fide. Quando enim tota erraret, cùm ne tunc quidem erret, quando maximè sæuit tentatio, & persequutio? En Petre, tu tuo ipsius laqueo captus es.*

DEFENSIO.

IAm in nostrã sententiã, licet imprudens, iste admirãdus dialecticus discedit, & ita discedit, vt idem prorsus affirmet, quod ego dico. Nunquã vt audiuistis, & in assertione, & in defensionib. allatis ego docui, totã ecclesiã à fide aberrare, quũ in ecclesia quoq; cõtineãtur sancti, & electi Dei, qui pendent à verbo eius purissimo. B Atque hi minimè sic aberrant, vt in erroribus relinquantur. Licet illa ecclesia laruata cornutorum, rasorum, vnctorum, vt sunt papę, cardinales, episcopi, monachi, & magistri nostri, lamiæ sint, vlulæ, pilosi, & onocrotali. Tales erant Eliæ tempore, in regno decem tribuum sacerdotes, leuitæ, doctores, & populus, qui eis assentiebatur. Adeo vitiarãt Dei cultum praua doctrina, & idololatria, vt iã nil sani superesset. C Publicè receptus erat cultus vitulorum aureorũ, sacerdotes ex alia stirpe quã Leuitica eligebantur: interdictus erat cultus à Deo præscriptus: neque cuiquam erat tutum per crudelitatem regum & sacerdotum, illum profiteri. Attamẽ septem millia virorum interea supererãt integri, & sancti, qui tamen latebant, nó agnoscebãtur à propheta, solus Deus illos nouerat. Dic quæso Smythęe, quot hodie tu esse putas, quãdo externa facies Ecclesiæ sic est corrupta, D qui tamen vestras missas priuatas detestantur, idololatriam imaginum, sacramentum Eucharistiæ mutilatum, mortuorum inuocationem, & alias huiusmodi pestes? Sunt procul dubio multa cẽtena millia hominum, si omnes recensere posses, qui sunt in Anglia, Germania, Gallia, Italia, Scotia Hungaria, Illyrico &c. Qui tamen non agnoscuntur, & pręualet Babylonica ecclesia, miserè decipiẽs, & infeliciter decepta. Hinc ais, concluditur, totam ecclesiam non errare. Fateor: E quandoquidem pij & electi, & qui vocem Euangelij audiunt, vestros abusus detestantur, vestra vota reijciunt, & superstitioni vniuersæ, quantum pro infirmitate carnis eis licet, valedicunt. Neq; morãtur externã ecclesię faciem, aut hominum inuẽta, sed ad verbi Dei regulam omnia expendunt. At videor mihi audire Smythæum clamitantem: si sic pergas, ecclesiam nobis constitues inuisibilem, cui non dabis certum locum, neque certos pastores. Respondeo, nos quidem scire homines, qui verè sunt ecclesia, esse ac versari in mũdo, atque ideo nó viuere sine loco: pręterea notas habere certas, quibus internosci possint, ab his, qui spiritu dei, & verbo Euangelij non ducuntur. Non est vera ecclesia vt arbitramini, cathedris, titulis, personis, & locis alligata, sed in omni loco est, & ideo catholica dicitur. Quando potest libentissimè vtitur ministris, tantùm abest, vt illos contemnat, sacramenta pura, & simplicia maximè cupit: euangelium denique ac Dei verbum nunquam non legit, aut audit, aut loquitur, neq; disciplinam, & censuras, quæ proficiscantur ex verbo Dei, contemnit. In quocunque cœtu ista licẽt & vigent, ecclesiam Dei esse fatemur, ac tali cõgregationi pij ac sancti se adiungunt. Quare nó statuimus, vt fingis Ecclesiã inuisibilẽ, quãuis dicamus nó posse certos sciri, quinam verè sint ecclesiæ membra, quiue ficte in ea versentur: notæ attamen eius congregationis, quæ dici potest ecclesia, vt eas recensuimus, & visibiles sunt, & à pijs benè discerni possunt. Apostolorum tempore potuisset videri ecclesia inuisibilis: nam templo destituta erat publico, per domos fidelium clam cõueniebatur, ceremonijs multis caruit, ornamẽtis sacerdotalibus, cathedris, & præclaris locis: quum tamen eo tempore fuerit ecclesia valdè nobilis & illustris. Similiter cum Patres in Aegypto essent, vel in Chaldæa captiui, non destitit inter illos esse Dei ecclesia: imò sicut fuit sub Apostolis clarissima, ita in illis captiuitatibus fortasse Deo magis placuit, quàm in domestico luxu & apparatu. Nónne tu fateris Eliam conquestum esse, quod solus esset relictus, qui verè crederet, & Deum coleret? Non potuit sanè suspicari, nisi tum publicè obtinuissent religionis vitia, quemadmodum hodie quoque inualuerunt. Opto itaque tibi Smythęe, atque id ex animo, vt visitationis diuinę tempus se-

An vera ecclesia sit inuisibilis.

riò agnoscas: Iam non vnus missus est Elias ad arguenda papisticæ synagogę vitia, & sic arguenda, vt falce duntaxat verbi Dei ea metant. Quare desinas, obsecro, fabulis, argutijs, strophis, & sophismatis veritati iam rutilanti resistere, aut allatrare. Sepositis affectibus, oro te, aliquantisper causam expēdas, & redeas ad sacrarum literarum iudicium, quod ita videris hactenus abiecisse. Atque Deum precare quàm diligentissimè, si fortè det tibi locum pœnitentiæ, quā ego cum omnibus, qui Christo in spiritu seruiunt, sincerissimo corde, & animo fraterno tibi cupio, Deúmque rogo, ne te in tenebris iacere diu patiatur.

Cùm iam sit, vt mihi persuadeo, demonstratum, vota sicuti nūc de illis disputamus, & præsertim monastica, seu cœlibatus, nulla habere scripturarum, aut solidarum rationum firmamenta, quibus nitantur, & assertionē à me allatam satis defenderim, atque nostri phrenapatæ matæologique Smythæi obiecta confutauerim, possem videri pijs hominibus causæ à me susceptæ, abundè satisfecisse, verùm quia in eius rationibus diluendis omisi Patrum sententias, & Conciliorum decreta, quæ iste pro se adduxit, nisi hac quoq; parte illi videbitur satisfactū, forsan vel ipse, vel eius amici clamabūt, me bonā disputationis huius partem vafrè voluisse dissimulare. Igitur volui tanti criminis cauere infamiam: & modò constitui de Patribus, de Concilijs, de Decretis, de Decretalibus, & postremò de Scholasticis doctoribus perspicuè scribere, quid ue mecum, qui ue cum illo faciant. Quorum ego dicta nolui superius referre, prout ab eo passim recitabantur, ne mihi sæpius idem esset repetendum. Nam partim à Smythæo eadem alicuius sententia Patris, bis, terue adducitur, partim id, quòd ab vno ex Patribus dictum fuit, in alijs quoque idem haberi testatur. Et cum eadem opera vni atque alijs responderi possit, non cōmittendum putaui, vt eadē responsione lector esset mihi frequenter obtundendus. Neque visum est æquum, vt grauis & sancta pugna, qua primo loco è sacris scripturis dimicatum est permisceretur atque confunderetur admotis & Patrū & cōciliorum acieb. Hæc enim quum humana sint, atque illa diuina, longè plus à se inuicem distant, quàm cœlū à terra. Hunc ordinem seruasse video Augustinum, quum aduersus Pelagianos disputaret. Priori enim locò, quæ dicenda erant è sacris literis probauit, & defendit: postea & Patrum sententias pro se adduxit. Quin & aduersarius meus à principio sui primi lib videtur hunc sibi ordinē prefigere. Verū vt est impotens, in sententia propositoq; non mansit: etenim simul cùm diuina tum humana cōmiscuit. Ego tamē priusquam ad vniuscuiusq; Patris authoritatē examinandā accedam, paucula præfari operæpretium duxi. Primùm quidē quid causæ fuerit, cur statim ab Apostolorū temporib. virginitas tanto in honore fuerit. Alterū autem quātum tribuendum sit iudicio Patrum. Et de priori quęstione; Cur tanto in precio virginitas fue-

Obseruatæ methodi ratio.

Duæ declarandæ suscipiuntur.

rit, causa vna esse potest, quòd Christus dixerit, esse quosdam Eunuchos, qui se castrent propter regnum cœlorum. Et in eā sentētiam permulta Paul⁹ habet in 7. cap. prior. epist. ad Cor. Hæc sanè Patres semper habuerunt in ore. Sed eos cogitare oportuit, quemadmodū essent intelligenda. Nam Paul. laudat quidē virginitatē & cœlibatum: sed addit cautiones, ex quib. intelligi possit, quid senserit. Patres autem verba quidem accipiunt, sed cautiones, & tēperamentū non admittunt. Nam Paulus (vt de illo prius dicam) prudentissimè cautissiméque scripsit: *Bonum est*, inquit, *homini mulierem non attingere*: sed addit exceptionem, *Attamen ad vitandam scortationem, quisque suam habeat, et quæque suum.* Postea coniugibus suadet, vt orationis causa ad tēpus secubent, interim tamen adiuncto temperamento. *Rursum ad illud ipsum conuenite, ne tentet vos satanas propter intemperantiam vestram.* Ait præterea, *velim omnes esse, vt ego sum*: temperat tamē sermonem: *Quisque donum suum habet à Deo, alius sic, alius autem sic.* Porro virginibus & viduis inquit, *dico bonum est, si sic permanserint*: sed statim addit cautionem: *Qui non continent, nubāt: Et melius est nubere, quā vri: Solutus es ab vxore, noli quærere vxorem.* Subijcit: *Si nupserit virgo, non peccauit.* Postremò, *Vellem*, inquit, *vos esse sine sollicitudine*: sed adhibet rursus cautionem: *Nolo vobis laqueū inijcere.* Si Patres has cautiones vsi essent, non ita incitassent homines ad cœlibatum. Christus etiam cùm dixisset esse qui se castrarent quò latius propagarent regnum cœlorū: statim addit exceptionem: *Non omnes capiunt verbum hoc*, quasi diceret, id non omnibus conuenire. Si Patres ita fuissent loquuti, & temperamenta orationis non reticuissent, nunquam secuta fuissent ea mala in cœlibatu quæ nos vidimus. Altera causa est, cur tantum datum sit cœlibatui, quòd illo tempore omnibus in locis graues erant persecutiones, Christiani erant plerumq; in fuga & ἄσκηνοι quodammodo, omnibusque bonis euertebantur. Minus autem molestum est in persecutione, si quis solus fugiat quàm si cogatur sollicitus esse de vxore & liberis.

Tertia causa est, quia illis temporib. Christiana religio graui laborabat infamia. Cùm enim horis antelucanis et in tenebris metu principum ad hymnos & synaxes conuenirēt, populus cœpit suspicari illos vti inter se promiscuo concubitu & nefaria libidine, vt autor est Iustinus martyr in 2. Apologia. Atque de hac infamia veteres multa tradiderūt. Imò Iustinus ait, iuuenem quendam Alexandrinum huius suspicionis delendæ causa egisse cum chirurgo, vt ab eo secaretur: Ille respondit, non licere sine arbitrio magistrat⁹ aut præsidis. At ille noluit. Hoc autem fecit iuuenis, vt populus intelligeret, Christianos quiduis potius cogitare quàm libidines. Atque ea gratia magnum numerum alebant virginum & cœlibum.

Quarta causa est, quia bona pars eorum qui accesserunt ad Christum, erat ethnicorum. At illi maximè semper suspiciebant virginitatem & cœlibatum. Pontificem

enim maximum oportuit voius vxoris maritũ esse, & Flaminicam Vuiuiram. Sacerdos Cereria abdicabat se coniugio, sed amicè & assentiente coniuge, ita vt abstineret prorsoa ab omni virili contactu vsque ad osculum filiorum. In Digest. de Donationibus inter virum & vxorem. Lege vitricus: *Facilè dinertimus, si sacerdotinm interueniat.* Quis nescit apud Romanoa in honore fuisse Vestalea virgines, & virgines Iunonis Achaicę, & Dianæ Scythicæ, & Appollinis Pythij? Hęc habet Tertullianua in libro de Præscriptione contra hæreticos, de Monogamia, & in adhortatione ad Monogamiam, & Hieronymus ad Gerontiam. Sed addit hierophantam Atheniẽsiũ euirari solitum, vt facerdotes etiam Cybeles. Hæc omuia à nullo exemplo diuinarum legum profecta sunt. Nihil enim est huiusmodi in sacris literis Veteria Testamẽti. Erant autem hæc omnia in vsu apud Ethnicos & ab illis traducta fuot ad Christianos.

Quod ad alterum attinet de Patrum iudicio quoniam aduersarij nostri, & in hac causa, & in alijs controuersijs, semper prouocare soleot ad eos: pronuntio, mihi non videri hominis esse Christiani, ad hominum iudicia prouocare à scripturis Dei: Hoc enim est inioriã facere spiritui sancto. Nam fides est ex auditu, auditus autem ex verbo Dei, non ex Patribus. Et ad Corinthioa, *Vt fides,* inquit, *vestra sit, non ex sapientia bominnm, sed ex virtnte Dei.* Et ad Timotheum, *Omnis,* inquit, *scripturo dininitus inspirata vtilis est ad docendum, ad refellendnm, ad increpotionem, & ad institntionem, quæ est in iustitia, vt integer sit bomo Dei & ad omne opus bonnm instructus.* Hæc verba notanda sunt diligenter. Qoatuor enim sunt in doctrina ecclesiastica necessaria: vt doceamus vera: vt refellamus falsa, vt instituamus ad virtutes: vt argoamus vitia. Atque hæc omnia petenda sunt è sacris literis. Et vt ista dicam apertius, quicquid minister agit ad populum, id vel ad dogmata pertinet, vel ad mores. Et dogmata vel vera docenda sunt, vel falsa refellenda: mores aotem vel boni instituendi sunt, vel mali corrigendi. Ita perfectus erit homo Dei, vt nihil ei desit vel ad dogmata, vel ad mores. Est ẽt locus alius in eodẽ capite: *Literas sacras didicisti, ex quibus bobere potes salutem.* Hæc perspicuè docent, non esse prouocandum à scripturis ad Patres Id enim esset prouocare à certis ad incerta, à claris ad obscora, è firmis ad infirma. Patres enim, quamuis erant sapientes & docti, et multa viderunt, tamen homines erant, et errare potuerunt. Et illud potissimom spectandum est, Patres non semper congruere inter se, & interdum ne vnom quidem ipsum conuenire secũ. Sed hìc aduersarij respondent: At audiendi sũt cum omnes inter se consentiunt. Nos autem dicimus, non idcircò audiendos esse quòd inter se consentiant, sed quòd consentiant, cum verbo Dei: vt dici possit illis, quod dictum est Samaritanæ mulieri: *Iam non credimus propter sermonem tuum, sed quia ipsi vidimus.* Nam etsi omnes inter se Patres consenserint, tamen noo faciemus haoc iniuriã spiritui sancto, vt illis magis credamus, quam verbo Dei. Imò patres ipsi nunquam ita sibi credi voluerunt idque scriptis suis testati sunt, nolle se eum honorem sibi, sed tantum Canonicis scripturis tribui. Quare qui à scripturis prouocat ad Patres, prouocat ad Patrea contra Patres. Id Augustinus multis in locis confirmauit: Vt, cum obiectua esset Cyprianus de Baptismo hæreticorum, respondit, se non habere Cypriani Epistolas pro Canonicis scripturis, sed illud se tantum tribuere verbo Dei. Et sæpè reprehendit eos qui scriptis suis plus æquo concedebant. Et eum Hierony. citasset tres aut quatuor Patres de reprehensione Petri, respondit se quoque posse citare Patres, sed malle prouocare ad sacras literaa. Basilius in Moralibus summa 80. ca. 22. ait: *Si omne quod non est ex fide, peccatum est, fides autem est ex auditn, auditus autẽ per verbnm Dei, ergo quicquid non est ex verbo Dei, peccatnm est,* & in oratione De confesaione fidei: *Lapsus, est,* inquit, *à fide, & crimen maximæ snperbiæ, vel è scripto recedere, vel non scriptnm odmittere.* Et addit probationem *Quia oues meæ vocem meam audiunt. Nec astringimur,* inquit, *vt alios andiamns, quàm pastorem.* Vt magis etiam confirmaret sententiam, adduxit locum ad Galatas: *Testamẽtum hominis nemo mutat, aut snperordinet. Quòd si hominis testamento,* inquit, *tantus defertur bonos quanto maior deferendus est testamento Dei?* Et in expositione symboli. qoæ ascribitur Cypriano, post recitationem Canonicarum scripturarum. *Ex bis,* inquit, *colliguntur, quæcunque sunt ad salntem necessaria.* Et contra Aquarios semper prouocat à consuetudine ad sacras literas, & ad ea quæ Christus ipse gessit. Et in epistola ad Pompeiom multa habet in eandem seotentiam. Hieronymus etiam in Hieremiam cap. 9. *Maiores,* inquit, *non sunt imitandi quoad errores: sed fides petenda est, è sacris literis.* Chrysost. ad Hebræos cap. 7. *Sicnt qui regulas tradunt, non babent opus vt trodant mille versus, sed pauca quædam, vnde reliqua intelligantur, ita si nos teneremus tantum literas diuinas, non tantum non laberemur ipsi, sed etiam alios lapsos reuocaremus.* Idque probat ex eo, quòd Christus dixit, *Scrutamini scripturas, in qnibus putatis esse vitam æternam.* &: *Erratis nescientes scripturas.* Et citat locum Pauli: *Quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta snnt, vt per patientiam & consolationem scripturarum spem babeomus.* Postremò adducit ea loca omnia quę à me citata fuut paulo antè. Et in oratione de profectu Euangelij, in illum locum Pauli ad Philip. *Siue per occosionem, siue per inuidiam. Si hæc verbo,* inquit, *teneretis, possetis bæreticis occurrere* Sed in epist. ad Galat, de diuite & Lazaro habet multa multó clariora. *Abraham respondet, Mosen babẽt, et prophetas. Hic Chrysostomns, ostẽdit,* inquit, *maiorẽ fidẽ babẽdã esse scripturis, quàm si quis resurgat ex mortnis:* & addit, *non tantum verbo Dei magis credendnm esse, quàm bominibns mortuis sed etiã magis quàm angelis:* vt Paulus monuit: *Etiam si angelns de cælo docuerit vos aliud Euangeliũ quàm quod nos docuimus, anathema sit.* Adhæc certum est Ecclesiæ libertatem suam eripiendãm oon esse. At Ecclesia semper iudicauit per verbum &

Hieronymus.

Chrysost.

bum & ſpiritum. Sic ergo etiã nunc eam æquũ eſt liberè iudicare. Quid enim fecerũt antiquiſſimi illi ſcriptores, cùm nulli adhoc eſſent Patres? Si tum Eccleſia iudicabat ex verbo & ſpiritu, cur nũc quoq; ita nõ poteſt iudicare? Nam Patres iuuare certè volebãt Eccleſiã, nõ eam libertate ſua priuare. Sed ſolẽt dicere, Apoſtolorũ temporib. infantiã tantũ fuiſſe Eccleſię, eam autẽ poſteà magis magiſq; promouiſſe. Hęc non refellenda, ſed ridenda ſunt. Vtinã enim nobis liceret ad illorum apoſtolicorũ, dico temporũ pedes infimos accedere. Verùm, fuerit ea Eccleſię infancia vt vultis. At ſi illi tũ promouere potuerunt Eccleſiã verbo & ſpiritu, cur nõ etiam nus nũc poſſumus eã eodem pacto promouere. Multa enim ſemper ſunt in Eccleſia quę vel inſtaurari, vel tolli debeant, iudicando per ſpiritum & diuinas literas ea, quæ Patres conſtituerunt, vel illis conſentiendo, vel ab eis diſſentiẽdo, prout in adultiore ętate iã ſumus Eccleſiæ, quàm illi fuerint. Sed iſti quomodo ęſtimant Patres? Si ętate, nos etiã aliquãdo futuri ſumus Patres: & ſcholaſtici illi qui fuerunt ante quingentos aut ſexcentos annos, nũc erũt Patres: & ita patrũ nullus vnquã erit certus numerus? At dicũt, ſcripturas obſcuras eſſe, eoq; opus eſſe Patribus interpretib. Sed patres quoq; obſcuri erant: atq; idcirco opus erat Magiſtro ſententiarum. Cùm autẽ Magiſter ipſe obſcurus videretur, opus erat infinitis propè cõmentarijs. Atque hinc natæ ſunt complures ſectę, opinionibus inter ſe diſsidẽtes, vt alij Scotiſtę, alij Thomiſtę, alij Occaniſtę, alij alijs nominib. dicerẽtur. Neq; verò negari poteſt, ſępè erraſſe Patres. Cyprianus errauit de Baptiſmo hæreticorum. Tertullianus de Monogamia, & alij aliter. Concilia etiã ſępè errauerũt, vt ſuprà plurib. docuimus. Traditiones poſtremò interdũ errant, & inter ſe pugnãt. Epheſina traditio fuit, vt Chriſtiani paſcha celebrarent decimaquarta Luna cum Iudæis, eamq; ad Ioannem Euangeliſtam & apoſtolũ referebant. Contrà Romana traditio fuit, vt ne Chriſtiani celebrarent paſcha niſi poſt decimamquartã Lunam, ne viderentur cũ Iudęis conuenire. Atque huius traditionis autores faciunt Petrum & Paulum. Vtraque eſt Apoſtolica: tamen vtraque probari nõ poteſt. Ipſe verò Panormitanus de Electionibus, cap. Significaſti, *magis ait credẽdũ idiotæ, ſi ſcripturas afferat, quàm Papæ & toti Concilio, ſi abſque ſcripturis agant.* Homo Canoniſta, quamuis in alijs multis ſæpè errauerit, tamẽ hoc videre potuit. Paulus ait, *quum aliquis prophetat, ſedeant cæteri, & iudicent.* Patres quũ interpretantur ſcripturas, nónne prophetant? Nos ergo quaſi ſedere oportet, & de illorũ dictis iudicare. Sed tum ſaltem, inquiunt, Patres probandi ſunt, quando omnes inter ſe cõſentiunt. Imò ne tum quidẽ ſemper. Nam Epheſini Concilij 2. conſenſum ſuſtulit conſenſus Concilij Chalcedonenſis. In ſynodo Conſtantinopolitana, ſub Leone Imperatore erat conſenſus de imaginibus tollendis. Sed ille conſenſus in ſynodo Nicena 2. ſub Irenealio conſenſu ſublatus eſt: & ille ipſe cõſenſus ſublatus eſt conſenſu Germanico ſub Ca-

Patres, cõcilia & traditiones errant, & inter ſe quandoque pugnant.

A rolo Magno. Sed addam probationem per inductionem non ſemper eſſe de ſcripturis iudicandum ex Patribus: ſed Patres potius ipſos iudicandos eſſe ex ſcripturis. Alij Patres dicũt iuſtificationẽ eſſe ex fide, nõ ex operib. Alij ad iuſtificationẽ multũ tribuunt operib. Quis hãc controuerſiam diſceptabit? Verbum Dei. Paulus ad Romanos ait: *Aeſtimamus hominem iuſtificari ſine operibus legis.* Nec dici poteſt, Paulum eo loco tãtum agere de ceremonijs. Agit enim
B de ea lege, quæ oſtendit peccatum, quæque iram operatur: & addit *nos iuſtificari gratis, &* attingit decalogũ, *Cõcupiſcentiam, inquit, nõ cognoui, niſi Lex diceret, non concupiſces.* Petrus reprehenſus eſt à Paulo, quòd ſimulaſſet, & ſe à menſa ſubduxiſſet. Hîc litigat Hieronymus cum Auguſtino. Hieronymus Petrum cum Paulo ait ſic egiſſe, quaſi de compoſito res ea fuiſſet geſta, vt ex reprehenſione Petri, Iudæi qui aderãt rem omnem melius intelligerent. Auguſtinus
C non poteſt ſimulationem aut mendacium admittere in ſcripturis. Quis hic erit iudex? Verbum Dei. Paulus ad Galatas, *Erat, inquit, reprehendendus, ſiue reprehenſus, quia non recto pede ambulauit ad veritatem Euangelij.* In hæc verba, *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam,* alij intelligunt, ſuper petram, id eſt, ſuper Chriſtum, & ſuper fidem & confeſsionem Petri: alij autem ſuper Petrum ipſum. Quis hanc litem iudicabit? Verbum Dei. Paulus ait, *Fundamen-*
D *tum aliud nemo poteſt ponere, niſi quod poſitum eſt, Ieſus Chriſtus.* Sæpè mortui in ſcripturis appellantur dormientes. Id alij ad corpus referunt, alij ad animum. Quis hic erit iudex? Verbum Dei. Chriſtus dicit latroni: *Hodie mecum eris in paradiſo.* & Paulus ait, *Cupio diſſolui, & eſſe cum Chriſto.* Daniel confitetur peccat ſua. Quo loco Origenes ait, eum ſuſtinere non ſuam perſonam, ſed aliorum. Auguſtinus hunc locum ipſum citat contra Pelagianos, vt doceat, neminem eſſe in-
E nocentem. Quis iſta iudicabit? Verbum Dei. Paulus ait: *Omnes peccauerunt & egent gloria Dei.* & Ioannes: *Si dixerimus, quòd peccatum non habemus, nosipſos decipimus, et veritas in nobis nõ eſt.* Paulus ait: *Quis liberabit me de corpore, hoc morti obnoxio?* Id Ambroſius & Auguſtinus interpretantur de Paulo regenerato. Alij de alijs non regeneratis dictum putant, nec poſſe conuenire in Paulum. Quis has ſententias iudicabit, niſi verbum Dei? Scribitur eodem loco, *Mente*
F *ſeruio legi Dei.* At non regenerati mente non ſeruiunt legi Dei. & addit: *Non quod volo bonum, hoc ago.* at non regenerati non poſſunt velle bonum, & addit: *Gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum.* Non eſt hominis non regenerati agere Deo gratias. Millenarij putabant Chriſtum rediturum in terras, & inter homines regnaturum mille annos: & in hac ſententia fuit Papias, Lactantius, Appollinarius, Iræneus, Iuſtinus, & alij. Eos Hieronymus naſo
G ſuſpendit, & appellat fabulam Iudaicam. Hanc controuerſiam facilè dirimit verbum Dei. Paulus ait: *Regnum Dei non eſt eſca & potus:* & Chriſtus ait: *Regnum meum non eſt de hoc mundo.* & *In regno patris mei neque nubent, neque matrimonia*

contrahent. Cypriani & Augustini temporibus Eucharistia tradebatur infantibus: id hodie non fit. Virum autem melius fiat, verbum Dei iudicabit. Paulus ait: *Probet seipsum homo, & sic de pane ille edat, & de calice bibat* At iotantes se probare non possunt. Multa possem præterea commemorare, in quibus Patres inter se dissentiont, vbi necesse sit, iudicium referre ad verbũ Dei. Quapropter videat Smythæus meos, quam prudenter scribere potuerit: ad horom goomonem & amussim sensum Bibliorum exi B gamus sacrosanctorum: horum in edisserendis sacris voluminibus iudiciom sectemur. Sed aduersarij nostri, dum sic Patres obtrodunt, nihil quærunt aliud quam vt dominentur fidei nostræ. Id autem Paulus noluit: *Nolumus*, inquit, *dominari vobis nomine fidei:* hoc est eo nomine, quòd fidem vos docemus, nolumus dominari vobis aoferrendo vestras substãtias. Quare Patres ob id, quòd fidem in Ecclesia docue- C runt, sic domioari par non est, vt quicquid dixerint, aut scripserint, non liceat contrà sentire. Id eoim oon dominari esset, sed tyrannidem exercere. Augustinus ad Cresconium grãmaticum lib. 2. *Nos*, inquit, *nullam Cypriano facimus iniuriam, cùm eius quaslibet literas à Canonica diuinarum scripturarum autoritate distinguimus.* Neque enim sine causa tam salubri vigilantia Canon Ecclesiasticus coostitutos est, ad quem certi prophetarum & apostolorum libri pertineant, D qoos omnino iudicare non audeamus, & secũdum quos de cæteris literis vel fidelium, vel infideliom liberè iudicemos. Et Cõstaotious in synodo Nicęna hortatos est episcopos, vt deciderent omnes controoersias ex scripturis Canooicis, & prophericis & apostolicis, & à Deo iospiratis: vt Theodoretus in sua historia testatur. Et Aogostinus cõtra Faustũ Manichęom libro 15. cap. 5. *Scripture*, inqoit, *tanquam in sede quadam sublimiter constituta est, cui seruiat omnis fi-* E *delis & pius intellectus. Ibi si quid velut absurdum mouerit, non licet dicere, author huius libri non tenuit veritatem: sed aut codex mendosus est, aut interpres errauit, aut tu non intelligis. In opusculis autem posteriorum, quæ libris innumerabilibus continentur, sed nullo modo illi sacratissimæ Canonicarum scripturarum excellẽtiæ coæquantur, etiam in quibascunque eorum inuenitur eadem veritas, longè tamẽ est impar autoritas. Itaque in eis si qua fortè propterea dissonare putatur à vero quia non, vt dicta sunt, intelliguntur, tamen libe-* F *rum habet ibi lector auditórue iudicium, quo vel approbet, quod placuerit: vel improbet, quod offenderit: & cuncta eiusmodi nisi vel certa ratione, vel ex illa canonica autoritate defendantur, vt demonstretur, siue omnino ita esse, siue fieri potuisse quod vel disputatum ibi est, vel narratum, si cui displicuerit, aut credere noluerit, non reprehenditur.* Et ad Hieronymum in epistola 19. *Hanc ingenuam debeo seruitutem scripturis diuinis, qua eas solas ita sequar, vt conscripteres earum nihil omnino in eis errasse, nihil fallaciter posuisse* G *non dubitem. Nulla autem antiquitas aut dignitas personæ tanta est, vt possit præscribere verbo Dei. Siue nos ipsi*, inquit, *Paul. siue angelus de cælo prædicauerit vobis aliud Euangelium, quam nos prædicauimus*

A *anathema sit.* At adoersarij nostri semper clamãt annos & tempora & sanctitatem Patrum. Sed hæc omnia nullom momeotom habere debent contra verbum Dei. Christus & apostoli nunqoam citabant Rabbinos & Patres, quamuis multi essent doctissimi: sed omnia docebant è lege & prophetis. Hieron. in Esaiam lib. 18. cap. 65. *Vt nequaquam festinent absque ratione credere, sed imitentur Nathanael, qui domini voce laudatus est: Ecce verè Israelita in quo dolus non est: qui Christum* B *autoritate scripturarum quærebat, & de prophetis cupiebat agnoscere, dicens: de Nazareth potest aliquid boni esse? & est sensus: Quomodo mihi Messiam adducitis de Galilæa, & à Nazareth, quem ego de Bethleem Iuda scio esse promissum? Apostoli igitur & apostolici viri ita filios generabunt, vt de scripturis sanctis instruant* Idem super 23. cap. Matth. in illa verba: *Et veniet super vos omnis sanguis qui effusus est à sanguine Abel iusti vsque ad sanguinem Zachariæ* Agit de loco controuerso, quisnam ille Zacharias fuerit C occisus ioter templum & altare: & infert illorum sententiam, qui volunt eom fuisse patrem Ioan. Baptistæ, qui fuerit occisus, quòd Christum annũtiasset. Qua de re ita inquit: *Hoc quia de scripturis non habet autoritatem, eadem facilitate contemnitur, qua probatur.* Et his verbis occoltè perstringit Basilium, qoi erat in ea sentẽtia. Ita 17. cap. Act. cùm Paulus apud Thessalonicenses prædicasset Christum, illi non statim habuerunt fidem eius verbis, sed cõsuluerunt scriptu- D ras, an ita se res haberet. Et ad Corinth. cùm dixisset: *Fundamentum aliud nemo potest ponere, nisi quod positũ est Iesus Christus*, addidit, *alios superædificare, sed non omnes aurea & argentea, aut lapides pretiosos, sed alios fœnum alios stipulam.* Cũ lego Augustioũ lib. 3. de Doctrina Christiana pluribus locis, vbi agit de interpretatione sceipturarum, video eũ nunquã lectorẽ remittere ad Patres. *Si quid*, inquit, *occurat in scripturis obscurũ et difficile, id confer cũ alio loco scripturarũ vel apertiore, vel si-* E *mili. Tũ si ex vno loco plures sentẽtiæ possunt elici, illã magis amplectere quæ magis videbitur ædificare. Tertiè fac*, inquit, *vt linguis instructus accedas ad interpretationẽ scripturarũ. Fit .n. sæpè, vt quod in vno idiomate non intelligis, intelligas ex altero. Quartò ne pigeat consulere varios interpretes: nam quod vnus reddidit obscurius, id alius sæpè expressit planius. Quintò considerandæ sunt diligenter omnes circumstantiæ. Sexto videndum est, quid antecesserit, quid sequatur. Sed in primis*, inquit, *nunquam oculos dimoueas à sco-* F *po scriptoris.* Hac ratione & via putauit Augustinus facillimè ad sensum & intelligentiã scripturarum posse perueniri. Quanquam nihil impedio, quio iouenes consolere etiam possint viros doctiores, et ioterpretes. Hoc tamen meminerint: eos quicunque sint, & quantumuis docti, non posse præscribere contra apertum verbũ Dei. Est pulcherrima epistola Cypriani ad Cæcilium libro secundo epistola tertia *Non curandum est*, inquit, *quid hic aut ille senserit, sed quid* G *Christus fecerit & docuerit.* Agebatur eo loco contra Aquarios, qui in celebratione cœnæ dominicæ aqoa vtebantur pro vino. Eos Cyprianus reprehendit, quòd facerent cootra verbum

Hieron.

bum Dei. Hodie Papistæ non quidem aquis vtuntur pro vino, sed lacerant & mutilant sacramentum, & alteram partem populo eripiunt: neque cogitant interim quid Christus docuerit aut fecerit, sed tantum quid aliquot homines contra verbum Domini decreuerint. Ita priscis illis Iudæorum têporibus, cum omnia expenderentur ad scripturas, omnia erant sana & integra. Cum autem controuersiæ reuocarentur ab Rabbinos, qui sedebant in cathedra Mosi, omnia erant vitiata & corrupta. Eóque pharisæi reprehensi sunt à Christo, quòd propter traditiones suas violarêt mâdata Dei. Ad hæc quid aliud quæritur, quàm vt animus posit acquiescere? Acquiescere autem animus non potest nisi in verbo Dei. Sed verbum Dei, inquiunt, obscurum est. Esto: & Patres etiã sæpè sunt obscuri. Quapropter semper vacillent oportet animo & côscientia, qui ancoram istã sibi auferunt. Hunc ordinem ethnici quoque scriptores secuti sunt. *A notioribus enim*, inquiût, *proficiscendum est ad ignotiora.* Quæ autem ad religionem attinent, hæc tantum nota sunt, non sensu. At fidei scripturæ notiores sunt quam Patres. Fides enim est ex auditu, auditus autê ex verbo Dei, non ex verbo Patrum. Sed in primis animaduertêdum est, quod habet Paulus in priori ad Corint. *Spiritualibus*, inquit, *spiritualia comparantes. Nam animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei.* Facienda est ergo collatio, vt spiritus noster spiritualibus confirmetur. Quid autem tam est spirituale, quàm diuinæ literæ? Profectæ enim sunt immediatè, vt ita dicam, à spiritu Dei. Sed Patres quoque aiunt, sunt spirituales. Fateor: erant enim fideles & regenerati. Sed quomodo erant spirituales? Certè non quatenus erant Patres, sed quatenus erant Christiani. Hoc autem commune est omnibus fidelibus. Et vt fuerint Patres spirituales: non tamen ita prorsus erant spirituales, vt nihil haberent carnis, aut affectus humani: non enim semper aut loquebantur, aut scribebât, aut sentiebât ex spiritu. Pugnât etiã nterdum inter se: ita nô faciunt sacræ literæ. Addo, in Christo non est masculus, neque fœmina, neque seruus liber, sed tantum noua creatura. Spiritus enim Dei non alligatur personis, vt in hoc sit quòd sit rex: in illo, quòd sit subditus: est enim communis omnibus. Habet Pater spiritum Dei, sed non eo nomine, quòd sit pater: habet iuuenis spiritum Dei, non tamen idcirco quòd sit iuuenis. August. contra Donatist. lib. 2. cap. 3. *Quis nesciit sanctam scripturam Canonicam tam veteris quam noui Testamenti certis suis terminis contineri, eamque omnibus posterioribus episcoporum literis ita praponi, vt de illa omnino dubitari & disceptari non possit? Episcoporum autem literas quæ post confirmatum Canonem, vel scriptæ sunt, vel scribuntur, & per sermonem fortè sapientiorem cuiuslibet in ea re peritioris, & aliorum episcoporum grauiorem autoritatem, doctiorumque prudentiam, & per concilia scimus debere reprehendi, si quid in eis fortè à veritate deuiatum est. Et ipsa concilia quæ per singulas regiones, vel prouincias fiunt, plenariorum conciliorum autoritate quæ fiunt ex vniuerso orbe Christiano, sine vllis ambagibus cedere: ipsaque plenaria sæpè priora posterioribus emendari, cum aliquo experimento rerum aperitur quod clausum erat, & cognoscitur quod latebat.* Et contra Maximinũ Arrianũ episc. *Nunc*, inquit, *nec ego Nicenum, nec tu Ariminense debes tanquam prædicaturus proferre concilium. Nec ego huius autoritate, nec tu illius detineris. Scripturarum autoritatibus non quorumcunque propriis, sed vtriusque communibus testibus pugnemus: vt res cum re, causa cum causa, ratio cum ratione concertet.* Et de Bono Viduitatis. *Quid ego amplius te doceam, quam quod apud Apostolum legimus? sancta enim scriptura nostræ doctrinæ regulam figit, ne audeamus sapere plus quàm oporteat sapere: sed sapiamus, vt ipse ait, ad temperantiam, sicut vnicuique domi ans partitus est mensuram fidei.* Sed obijcerũt nobis Paulum in Epistola ad Timotheum appellare Ecclesiam columnam Veritatis. Fatetur: est quidem columna Veritatis: sed non semper: Verùm quando nititur verbo Dei. Et Ecclesia dicitur à Græco voce ἐκκαλεῖσθαι· excitatur autem & euocatur verbo Dei: & quandiu ex eo agit, tam diu est columna Veritatis. Quid, ergo abijcimus Patres? Nihil minus. Sed minuimus superstitionem multorum de authoritate Patrum, qui illorum verba eo loco & numero habent, quo si essent verba Dei. Multa illi quidem scripserunt, & inuenerunt, quæ nos forcasse nunquam inuenissemus. Nô tamen ita omnia scripserunt, quin oporteat nos iudicare atque expendere quid scripserint. In iudicando autem de rebus obscuris duo nobis proponenda sunt κριτήρια, quorum alterum internum est, hoc est spiritus: alterum externum, hoc est verbum Dei. Tum si ad hæc Patrum etiam authoritas accesserit, valebit plurimùm. Sic in causis ciuilibus oratores, re iam confirmata, addunt argumenta alia à iudicatis, eaque interdum plurimum habent ponderis. Iudex tamen secundum ea non pronuntiat. *Legibus enim viuitur*, vt inquit Demosthenes, *non exemplis.* Hinc intelligitur illud Augustini contra epistolam Fundamenti. *Non crederem*, inquit, *Euangelio, nisi me authoritas Ecclesiæ commoueret.* Hîc se mirificè iactant aduersarij, & clamant maiorem esse authoritatem Ecclesiæ, quàm verbi Dei. Et proferunt regulam dialecticam: propter quod vnumquodque est tale, illud ipsum est magis tale. Sed propter Ecclesiã inquiunt, credimus Euangelio: ergo multò magis credendum est Ecclesiæ. Excutiamus illam regulam, & videamus quâtum pro illis faciat. Præceptor in causa fuit, vt Virgilius esset poeta: ergo præceptor ille fuit magis poeta quàm Vergilius. Propter vinum aliquis est ebrius aut furiosus: ergo vinum ipsum magis est ebriũ aut furiosum. Cur ista non sequûtur? Quia in causis efficiêtibus hæc regula non tenet, nisi sit & tota causa, & proxima, non remota, aut instrumêtalis. Ecclesia autê nô est tota causa, cur credamus Euãgelio: accedit etiã spiritus, sine quo nunquã credimus. Côseruãtur quidê scripturę in Ecclesia:

August.

Quæ adhibenda sint à nobis. κριτήρια.

Nota locũ August.

& ab episcopo aut magistratu conseruantur testamenta: sed ea nec episcopus nec magistratus mutare potest. Notarius aut tabellio scribit acta & contractus, & interdũ scripta apud se retinet. Non tamen maior fides habetur notario, quàm testatori, aut cõtrahentibus. Sed dicere solent: hæretici non credunt scripturis. Atqui id ipsorũ fit vitio non scripturarũ. Et Iudæi obstinati ne Christo quidẽ credere voluerunt, aut Apostolis. Id autẽ ipsis vitio verti debuit, non Christo, nec Apostolis. Quid quòd ne Ecclesiæ quidẽ volunt credere? Nã post Nicenã synodũ Arriani & plures erant, & pertinaciores, q̃ vnquã fuerant antea. Sed qui Ecclesiam statuunt supra scripturas, eant ipsi ad Turcas, vt Ecclesiæ authoritate ac nomine eos inducant in fidem. Cyprianus de singularitate clericorũ habet locum pulcherrimũ. *Si totum, inquit, quod gerimus ad hoc tantũmodo gerimus, vt domino placeamus, profectò hoc solũ erit iustũ, quicquid voluerit, & iusserit, & probauerit Dominus, cui placere gestimus. Nã cũ serui non possint à semetipsis scire, quid suus dominus placeat, nisi dominorum sequantur imperia, & vtique homines hominũ similiũ sibi non valeant vtilitates agnoscere, nisi acceperint, quod obseruent, multò magis mortales nescient immortalis Dei iustitiã cõprehendere, nisi ipse in stitiarũ suarũ dignetur indicia demõstrare.* Quamobrẽ isti qui fugiunt scripturas, & colunt Patres, mihi nõ videntur theologi dici posse, sed patrologi. Nos autẽ dicemus, quod quidã olim ethnicus respondit, nõ curare se minutos illos Deos, modò Iouẽ haberet propitiũ: ita nos nõ tanti faciamus Patrũ sententias modò scripturæ à nobis faciant. Quãobrẽ videmus olim laudabilẽ fuisse consuetudinẽ, ne quid legeretur in Ecclesia præter scripturas Canonicas: idq; concilio Carthaginensi tertio decretũ est. Et in synodis quum controuersiæ essent vltrò citroq; disputatæ, episcopi postremò sententiã pronuntiabant è sacris literis. Cuius rei exẽplum luculentissimum habemus apud Cyprianum. Nã quũ controuerteretur in concilio de Baptismo hæreticorum, episcopus quisq; sententiã suã probauit testimonio scripturarum. Deinde quum volumus instaurare Ecclesiã, in qua aduersarij ipsi multa deprauata esse cõfitentur, nihil consultius est, q̃ omnia reuocare ad prima Ecclesiæ principia, & religionis primordia. Quandiu enim cõsilimos in cõcilijs & Patribus, versabimur semper in ijsdem erroribus. Ita in Rebuspublicis vbi aliquid collapsum est, boni ciues dãt operam, vt id reuocetur ad prima initia ciuitatis & fundamenta, si bona fuerint. Sed ne longius abeamus à proposito, aduersarij nobis perpetuò obijciunt votum. Id primùm videamus an ex verbo Dei obijciant, an sine verbo. Si id obijciant ex verbo Dei, omnino cedendum est: sin sine verbo operæpretium est videre, in quem finẽ obijciãt, & quid velint. Nã si votum statuunt cultum Dei, quo homines iustificentur, & cœlestia præmia mereantur, est aperta impietas, nec ferri potest: iustificamur enim gratis, ex fide, non operib. & æterna felicitas gratis datur. Quòd si dicent, se in voto ædi-

In templis non sunt legendæ nisi scripturæ Canonicæ. Concilium Carthaginense tertium.

A ficationem tantùm quærere, ne id quidẽ audiri debet. Certũ est enim ex eo secutã esse magnã piorum hominũ euersionem. Verùm si contra verbũ Dei votũ obtrudatur, ferendum omnino nõ est. Supra autẽ pluribus verbis docuimus, votũ cœlibatus inuectũ esse contra verbum Dei. Quãobrem videant illi quẽadmodum tolerari debeat. His iã cõstitutis, veniamus ad singulos Patres, vt videamus quid illi de voto & cœlibatu senserint. Certẽ, vt quod verũ est fateamur,

B eos in causa habemus iniquiores. Statim enim ab Apostolorum temporib. nimium tribui cœptum est cœlibatui. Quibus autẽ de causis id factum sit, supra multis verbis docuimus. Non tamẽ huic causæ ita prorsus iniqui sunt Patres, vt omnes cõtra nos faciãt. Ita enim potẽs est veritas, vt etiã ab inuito interdũ extorqueatur. Sumemus aũt principium ab Apostolis: nã quodãmodo sunt Patres Patrum. Illi autẽ primũ quãuis essent sanctissimi, tamẽ nõ aspernati sunt cõ

C iugia. Imò si credimus Ambrosio omnes habuerunt vxores, præter Ioannẽ & Paulum. Nã in illa verba Pauli, *Despondi vos vni viro virginem castã exhibere Christo, hæc, inquit, referẽda non sunt ad corporis castitatem. Nam ita excluderemus Apostolos ab ecclesia Dei, qui omnes præter Ioannem & Paulum habuerunt vxores, & tamẽ pertinebant ad ecclesiã.* Paulus ergo intelligit castitatem spiritus, ne ecclesia inficiatur idololatria, aut adulterio hæresiũ & prauarum opinionum. Sed solent dicere, Apostolos, postquam venissent ad Christum, re-

D pudiasse quodãmodo vxores, & ab illarum cõsortio abstinuisse. Qui ista dicunt, sua tantum dicunt, nihil probant. Imò absurdè, & sine ratione dicunt. Nam nisi intercesisset adulteriũ, nullo modo licuit discedere ab vxoribus. Nec Christus venit in mundum vt faceret diuortia: sed potius monet, vt quos Deus coniunxit, homo ne separet. Quanquam ita Ambrosium cito hoc loco, non vt prorsus concedam in eam

E sententiam. Vnde enim sciebat ille, Paulum non habuisse vxorem? Certè alij Patres eo longè antiquiores putant habuisse. Quid autem dicemus de diaconis? Nicolaus diaconus habuit vxorem, vt apparet ex Eusebio & Clemente. Sed de eo post plura dicemus, quom ventum erit ad Clemẽtem. Philippus diaconus & vxorem habuit, & filias. Quanquam sunt, qui eum referãt in numerũ Apostolorum. Verùm id non multũ refert. Hoc certè ex his exẽplis in-

F telligimus, munus nec Apostoli nec diaconi abhorrere à matrimonio. Inter reliquos Patres primus occurrit Ignatius. Cuius epistolæ etsi numerentur inter apocrypha, tamen eas diligenter excutiemus. Erat episcopus Antiochenus vir sanctissimus, & constantissimus martyr. Is cùm Christi causa condemnatus esset, & obijceretur bestijs, magnã voce inquit: *frumentum sum Christi, oportet vt bestiarum dentibus molar, vt inueniar mundus panis Dei.* In epistola ad

G Philadelphienses, *Non detraho, inquit, de cæteris beatis, qui nuptijs copulati fuerunt, quorum nunc memini. Opto enim Deo dignus ad vestigia eorũ in regno Dei inueniri: sicut Abrahã, Isaac, Iacob, sicut Ioseph, Esaias,*

Patres plus æquo tribuerunt virginitati & cælibatui.

Apostoli magna ex parte coniugati. Ambrosius

Nicolaus diaconus habuit vxorem.

Philippus diaconus habuit vxorem.

Ignatius.

Esaias, & cæteri prophetæ: sicut Petrus & Paulus, & A *reliqui Apostoli, qui nuptijs fuerunt sociati: qui non libidinis causa, sed posteritatis surrogandæ gratia coniuges habuerunt.* Primùm ait se cōmendasse virginitatem, sed non ita tamen, vt quicquam derogaret maritis. Imò optat, vt ipsi contingat, ad illorum accedere vestigia. Quare matrimoniū nihil impedimento est ad æternam salutem. Enumerat patriarchas, qui familiariter cum Deo loquebantur facie ad faciem, & prophetas, & apostolos, qui & Spiritu Sancto erant præditi, B & populo proponebant verbum Dei. Si illos non impediebat à sancta functione matrimonium, cur nunc eum sacro ministerio non conueniat? Sed dicūt se spectare oportere diuina: & illi diuina spectabant, vt qui maximè dicunt se prædicare, atq; vtinam prædicarent: illi tamen prædicabant assiduè. Sed mitto Ignatiū, & venio ad Iustinum Martyrem. Is in secunda Apologia, quam dedit Antonino Imper. quum malè audiret Ecclesia propter Gnosticos, & C Carpocratianos, qui vxores habebant inter se communes, ita respondet. *Sunt multi in Ecclesia, qui se castrarunt propter regnum cælorum: verùm hoc non cuiuis datum est. Siquidem & qui iure humano duas vxores ducunt, peccatores sunt, iudice præceptore nostro, & qui spectant mulieres, vt alant concupiscentiam.* Et mox: *Et multi in vtroque sexu reperiuntur egressi annum 60. ac 70. qui à teneris disciplina Christiana imbuti perpetuam castitatem conseruarunt.* Hic de castitate voluntaria mentionem facit, D nullam de voto. Imò inquies, etiam votum nominat in quæstione 89. fateor. Sed videamus quid dicat. Tractatur historia de filia Iephthe. Verba autem eius sunt hæc: *Permisit Deus illam immolari, non quasi humano sanguine delectaretur, sed quò documentum statueret posteris, ne vnquam imprudenter Deo vota nuncuparent. Multa enim metuenda sunt absurda in eiusmodi votis imprudentibus: quæ ne eueniant, prospiciens Deus, permisit immolari filiam Iephthe. Quod quidem non fuit antegressi consilij vel* E *Dei, vel ipsius Iephthe, sed accidens imprudentiæ voti.* Hæc verba si aduersarij expenderent, non ita homines adigerent ad vota, vnde videmus tot mala in Ecclesiam redundasse. Sed obijcient: At quæstione vigesima prima addit etiam insuper de monachis. Esto: sed primùm eo loco nulla est mētio de votis: deinde hoc addo, illas interrogationes non esse Iustini. Id nisi probauero, nolo mihi quisquam credat. Nam qua ætate vixit Iustinus? Anno Domini centesimo F sexagesimo quarto, sub Antonino. Et tamen quæstione octuagesima secunda & octuagesima sexta citat Origenem, qui vixit sub Alexandro Mammeæ, anno ducentesimo duodecimo. Videmus ergo, Origenem longo post tempore sequutum esse Iustinum. Hic tamen, quisquis est, eum ita citat, ac si multo ante præcessisset. Adhæc mentionem facit de Manichæis. At Manes author eius sectæ multo pòst vixit sub Aureliano, anno ducentesimo sexagesimo, G vt centum anni omnino interfuerint inter eū & Iustinum. Et quæstione quinquagesima secunda ad Orthodoxos negat fuisse verum Samuelem, quem maga excitauit. At in colloquio cum Tryphone Iudæo, qui liber Iustini est sine omni controuersia, ait fuisse Samuelem. Fuisse & non fuisse sunt contradictoria. Quare liber ille Interrogationum non videtur esse Iustini. Proximus est Dionysius Corinthiorum episcopus, qui epistolam scripsit ad Gnosios, in qua monuit Pinytum illorum episcopum, qui tam tum cœperat eiusmodi quippiam meditari, ne iugum castitatis fratrib. imponeret, quod illi ferre non possent, & citatur ab Eusebio, & ab Hieronymo de viris illustribus. Post hunc sequitur Irenæus. Ille hac de re neutram in partem multa scribit. Aliqua tamē habet, quę non nihil pro nobis faciant, libro primo, capite nono de Marco quodam, quem ait fuisse maleficum & magum, & præstigiatorem. Efficere enim solebat præstigijs, vt vinum in calice rubere, ac si sanguis esset: & de paruo calice cū magna spectantium admiratione magnum implebat. Decepit etiam mulieres, & eas illexit ad adulteria. Vnde quum venisset in Asiam, & diuertisset ad diaconum quendam, eius vxorem corrupit malis artibus, & abduxit. Ea postea quum egisset pœnitentiam, restituta est Ecclesiæ. Ex hoc loco colligitur, illum diaconum nō solùm habuisse vxorem, sed etiam eam domi suæ habuisse. Idem Irenæus libro primo, capite trigesimo primo ait, Tatianum quendam discipulum Iustini, qui quamdiu præceptor vixeret, quum se continuisset in officio, postea elatum superbia æquasse matrimonium scortationi. Et quid aliud nostri faciunt aduersarij? Imò isti matrimonium ministrorum statuunt esse adulterio & scortatione deterius. Quid est consentire cum Tatiano, si hoc non est? Et vt ne hoc taceam, libro secundo, capite quadragesimo sexto, idem Irenæus scribit, *quum vniuersæ scripturæ & Propheticæ, & Euangelicæ in aperto sint, & sine ambiguitate. & similiter ab omnibus audiri possint, &c.* Videant isti hæc verba pro nobisne, an pro illis faciāt. Illi populo eripiunt scripturas, Irenæus eas vult esse in aperto, & similiter audiri ab omnibus. Veniamus nunc ad Clementem Alexandrinum. Is in secundo lib. Pædagogi, cap. 10. scribit in hunc modum: *In summa oportet Christianos, aut matrimonium contrahere, aut, si qui non contrahunt, mundè ac purè viuere.* Hæc oportuit papistas ad suos sacrificos accommodare. Nam si purè & mundè non viuant, Clemens monet, vt contrahant matrimonium: illi autem contra statuunt. Quantùuis enim spurcè ac impurè viuant, tamen eos non patiuntur vxorem ducere. Sed veniamus ad speciora. Idem Clemens Stromat. lib. 3. ait: πίστ⊕ ε φιλογ⊕ ἐπαινέσομεν. Et de Philippo, καὶ Φιλίππος αὐ... ἐξέδωκε. Et alio loco, Paulus, inquit, non est veritus in quadam epistola nominare coniugem suam. Ea autē epistola est ad Philippenses, in qua sic affatur vxorem suam: γνήσιε σύζυγε. Quam alio loco ad Corin. ait, se nō circumducere, quāuis alioqui liceret: sic enim ait: *Non habeo potestatem ἀδελφὴν γυναῖκα circumducendi, sicut & cæteri Apostoli, & fratres Domini & Ce-*

phas. Clemens ergo testis est, Paulum habuisse vxorem. Sed hîc aduersarij occurrunt, & dicũt alios patres id negare. Et in eam sententiam citant Ambrosium, Chrysostomum, Hieronymum, Augustinum, Theophylactum. Primùm quòd ad authoritatem attinet, nemo vnquam explosit Clementem, quasi virum malum, aut non rectè sentientem. Deinde quæro, quum Ignatius & Clemẽs propiores Apostolorũ temporibus fuerint, & rem omnẽ scire facilius potuerint, cur non illis potius fides habenda sit, quàm his, qui longo pòst tempore secuti sunt? Certè quando vel de furto, vel de homicidio testimonium dicendum est, magis illis creditur, qui propius adfuerunt, nisi improbi, aut malitiosi esse arguantur, quàm alijs, qui scire non potuerint. Sed hîc Smythæus meus clamat, locum illum Ignatij impostoris alicuius hæretici esse deprauatum, quò facilius persuaderetur, licere sacerdotibus ducere vxores. Nam Oxonij, inquit, in bibliotheca Magdalenẽsi in libro miræ vetustatis, nõ excuso typis, sed manu perpulchris characteribus exarato, non inuenitur nomen Pauli. Pulchrum est, quum aliquid obijcitur ex Patribus, quod soluere nequeas, respondere, locum esse deprauatum ab hæretico. Et nonnihil miror, cur Clementem quoq; non ausus sit dicere, deprauatum esse eodem modo. Hunc autem errorẽ in Ignatio, cur ante hunc Aristarchum vidit nemo? Tum ille hæreticus, quo nomine, vbi, aut quando fuit? Hîc satis est Smythæo dicere, fuisse aliquem. Sed ille aliquis vnde tantam nactus est potestatem in libros, vt vnus omnia exemplaria, quæcunque essent, vbique terrarum potuerit corrumpere? Verùm vt fuerit aliquis, & omnia exemplaria corruperit, quo ea consilio corrupit? Vt facilius, inquit, persuaderetur, licere sacerdotibus vxores ducere. Ea causa interposuit nomen Pauli. Ridiculum. Quasi minus sit ponderis in Petri nomine, quàm in Pauli: aut quasi nobis non sit satis, vt doceamus matrimonium non abhorrere à sacro ministerio, si probari possit, Petrum vel solum habuisse vxorem: aut, quamuis tollas nomen Pauli, quasi Ignatius non apertè scribat, *Petrus, & cæteri Apostoli Domini.* Sed vt intelligas Lector, quanta dehinc Smythæo fides habenda sit, ego quum essem Oxonij, vidi in bibliotheca Magdalenensi librum illum, quem iste ait, miræ esse vetustatis, & multa legi, & multa cum alijs exemplaribus contuli. Quid quæris? Inueni librum non modò non ita mirè vetustum, vt Smythæus prædicat, sed etiam multis locis corruptissimum. Sed vt redeamus ad institutum, quamuis, inquiunt, Ignatius & Clemens sint magnæ authoritatis, tamẽ verba Pauli illorum sententiam non probant. Nam si in epistola ad Philippen. vxorem suam intelligi voluisset γνησίαν dixisset potius in fœminino genere quàm γνήσιε. Hic ego non possum non mirari velle istos corrigere Græcè scripta, quum & Ignatius, & Clemens fuerit Græcus, & præsertim Clemens Græcè doctissimus, & in Poetis & Oratoribus maximè versatus, &

A tamen Pauli dictione nõ sit offensus. Proprium enim est Atticorum, masculino genere vti pro fœmineo. Sed dicent fortasse, Paulum communi potius lingua vsum esse, quàm Attica. An verò epistulam Pauli ad Titum non legerunt? Nam in illa epistola sic scribit, *Apparuit χάρις ἡ σωτήριος*, &c. Eodem prorsus modo, quo hîc vxorem suam dicit γνήσιε. Et certè Paulus si virum aliquem eo loco intellexisset, συνεργὸν eum potius appellasset, quàm σύζυγε. Nusquam e-
B nim fratrem σύζυγε salutauit. Adhæc quoties salutat aliquem, eum vel vocat proprio nomine, vel ita describit, vt intelligi possit, quem velit. Id autem hoc loco non fit. Vxorem autem suam ita appellat σύζυγε, ac si eam suo nomine salutasset. Alterum autem illum locum ad Corinthios, *Non habemus potestatem, sororem mulierem circumducendi, &c.* superius explicuimus. Sed dicere solent, illa voce, γυναῖκα, aliam quamuis mulierem significari, non vxorem. Cur ergo di-
C xit Paulus sororem mulierem? Quid erat opus, vt adderet mulierem? Quasi verò vir aliquis soleat dici soror: esset nugatio, si ita sensisset. Sed videamus eius loci circumstantias. Quæ erant illæ mulieres, quas Paulus ait, sibi licuisse circumducere? Ambrosius respondet, fuisse diuites matronas & pias, quæ de suis facultatibus victum subministrabant Apostolis. Quid ergo agit Paulus eo loco? Ait, se posse pro suo iure petere ab Ecclesia, vt res sibi ad vi-
D ctum necessaria suppeditentur. Neq; id solùm, sed etiam vt mulier, quam posset circũducere, si vellet, ab Ecclesijs aleretur: ita enim prospectum erat alijs Apostolis. Iam si mulieres illę ita erant diuites, vt Apostolos alerent, & omnia illis necessaria suppeditarent, quomodo ista cõsentiunt cum instituto Pauli? Quare non oportuit tam facilè Clementem condemnare: erat enim & pius vir, & antiquissimus, & illis temporibus, vt ista facilius scire potuerit. Sed
E obijciunt, Quid ergo dixit Paulus, *Volo omnes esse, sicut ego sum?* Nam si maritus fuit, videri potest ad matrimonium potius hortari his verbis, quàm ad cœlibatum. Facilis est responsio. Habuit quidem Paulus vxorem, sed eam reliquerat Philippis ex consensu, vt expeditius prædicaret Euangelium. Itaque habuit vxorẽ, quasi non haberet, vt quamuis esset maritus, tamen videri posset cœlebs: eoque se proponit exempli loco, quem imitentur. Sed quid re-
F spondent Clementi? Aiunt, Patres quum scriberent in hæreticos, violentius torsisse Scripturas: ita Clemens, inquiunt, quum contra Tatianos & Encratitas scriberet, quacunque ratione illos volebat opprimere. Accipio libenter quod dicunt, & peto, vt mihi quoque tantundem concedant alio tempore, vt mihi quoque liceat dicere, Patres interdum vi fisse Scripturas violentius. Sed redeamus ad Clementem. De Nicolao citat historiam, quam etiam
G narrat Eusebius. Ait enim, cùm haberet formosissimam vxorem, cœpisse malè audire, quasi laboraret zelotypia: eum autem, vt se purgaret, adduxisse vxorem in medium, & dixisse publi-

tè: Eat

eè: *Eat per me, & nubat cui volet*: ac si illi dedisset A
libellum repudij. Hæc autẽ eius verba alij per-
perá intellexerũt, quasi ille sensisset vxores cõ-
munes esse oportere. Atq; hinc nata est secta il-
la Nicolaitarum, qui tuebantur vxorum com-
munitatem. Excusatur tamen Nicolaus, quia
illi eum aliter acceperũt, atq; ille sensisset. Eoq;
vxorem retinuit, atque ex ea filias procreauit,
quæ, vt ait Clemens, virgines permanserunt. I-
dem Clemens refutat illorum argumẽtum, qui
ex 7. cap. Pauli ad Corinthios probare volunt, B
non esse contrahendũ matrimonium. Ita enim
colligunt: Bonum est mulierem non tangere:
ergo malum est tangere, Id refutat à simili. Pau
lus, inquit, octauo ad Corinthios ait, *Bonum est
non comedere carnes, & non bibere vinum*. Quare si
ex altero loco impedire volunt matrimonium,
ex hoc, inquit, impediant, ne quis edat carnes,
aut bibat vinum. Vtq; doceat, nihil esse obscœ
ni in matrimoniu, citat hæc verba Pauli, *Sancti-
ficatur mulier infidelis per virum fidelem*. Quare ma- C
trimonium nihil impedit, inquit, sanctitatem.
Illi autem dicebant, se nolle nubere, quòd iam
facta esset resurrectio. In resurrectione autem,
inquiunt, neq; nubunt, neq; contrahunt matri
monium. Verum quidem est, inquit ille: Sed
huc etiam additur, *Regnum Dei non est esca & po-
tus: & esca ventri, & venter escæ: & hunc & hanc
destruet Dominus.* Quare, quoniam iam facta est
resurrectio, nec edant posthac, nec bibant. Ad-
dit præterea fuisse maleficorum & magorum, D
& eorum qui angelos & dæmones colerent,
abstinere à carnibus, & vino, & re Venerea: &
alludit ad locum illum Pauli ad Colossenses:
*Ne tetigeris, ne gustaueris, quæ pereunt ipso abusu:
quæ sunt secundum præcepta & doctrinas hominum,
quæ speciem quidem habent sapientiæ in superstitione
& humilitate, & neglectu corporis, non in honore ad
expletionem carnis.* Qui detestantur matrimo-
nium, Christum sibi proponunt pro exemplo.
Christus, inquiunt, nõ duxit vxorem, ergo no- E
bis non licet vxorem ducere. Par enim est, vt
per omnia Christi vitam imitemur. Respondet
Quare Christus nõ duxerit vxorẽ iuxta Clementem.
Clemens, alias Christo fuisse causas peculiares,
ne vxorem duceret, quæ nobis non sint. Adfert
autem tres. Primùm Christum iniisse matrimo
nium cum Ecclesia, eoq; nõ curasse aliud. Qua-
re cùm Papa & episcopi vocant se sponsos Ec-
clesiæ, abutũtur ea voce, quæ propriè Christo
conuenit. Christus enim solus est sponsus Ec-
clesiæ. Et Paulus ait. *Despondi vos vni viro vir-* F
ginem castam exhibere Christo: ac si diceret,
Ego sum pronubus tantùm, aut paranym-
phus, non sponsus. Et Iohannes Baptista se
vocat amicum sponsi, non sponsum. Alte-
ra causa erat, quòd nihil esset imperfectionis in
Christo, vt opus haberet adiutorio. Vxor autẽ
adiutorium est viro, non tantùm ad propagan-
dam sobolem, verùm etiam ad multos vsus hu-
manæ vitæ. Tertia autem causa fuit, quia vxo-
res ducuntur, vt parentibus morituris surrogẽ G
tur liberi. Christus autem viuit in æternũ: qua-
re non erat opus, vt sibi liberos surrogaret. Et
nos, cum erimus in patria, nõ ducemus vxores:

quoniam viuemus in æternum, nec opus habe-
bimus liberis, aut vicarijs qui nobis succedant.
Addit Clemens prætereà: Apostoli scripserunt
epistolas ad Ecclesias, easque plenas omnium
rerum ad salutem necessariarum. At illi nusquã
prohibent nuptias, imò potius docent, quem-
admodum colendæ sint. Nam aduersarij fate-
bantur, in veteri Testamẽto licuisse contrahe-
re matrimonium, sed non licere in Nouo. Qua-
propter ducit argumentum ex epistolis Apo-
stolorum. Adhæc, mariti, inquit, deliguntur e-
piscopi, presbyteri, & diaconi in nouo Testa-
mento. Id illi fatebãtur: sed hoc addebant, eos
qui ita creati fuissent ministri in Ecclesia, sta-
tim repudiasse vxores: id quod Papistæ etiam
hodie faciunt. Clemens autem, *Imò verò*, inquit,
*Ecclesia admittit episcopos, presbyteros, diaconos vten-
tes matrimonio citra reprehensionem*. Vtentes, in-
quit, matrimonio, nõ tantùm qui vsi sint. Qui-
bus verbis refellitur illorum futile commen-
tum. Citabant porrò Marcionistæ, Tatiani, &
eiusmodi pestes Euangelium secundum Ægy-
ptios. Quod quale fuerit, Nazaræorũmne an
Ebionitarum, an aliud, nescio. Sed in illo Salo-
me sic affatur Christum: *Quandiu nobis mors do-
minabitur?* Christus respondet, *Quandiu vos mu-
lieres parietis*. Ergo, inquiunt, vt mors ne am-
plius dominetur, tollenda sunt coniugia. Hic
possumus verè dicere, Euangelium illud esse
supposititium. Sed Clemens aliter respondet.
Christus, inquit, *his verbis non prohibet partum, sed
tantùm ostendit euentum, mortem dominari si mulie-
res pepererint. Quia qui ortum habet, necesse est, vt
eum interitus consequatur. Atque id fiet*, inquit, *vsq;
ad iudicium*. Sed redit ad Euangelia recepta.
Hic obijciunt parabolam. Qui inuitabatur ad
conuiuium, respondit, se, quod vxorem duxis-
set, non posse venire. Ergo, inquiunt, non licet
contrahere matrimonium, quia auertit nos à
conuiuio cœlesti. Respondit Clemens: *Ille, qui
dicitur duxisse vxorem, significat hominem mundanis
curis & cogitationibus implicatum, quiq; ob volupta-
tes recusat sequi vocationem Domini. Illa nos moran-
tur à conuiuio Dei. Alioqui si ob eam causam non licet
vxorem ducere, eam ipsam ob causam nõ licebit villam
aut boues emere, aut terram colere. Nam illi quoque se
excusari voluerunt, ne venirent ad cœnam.* Sed obij-
ciunt aliud aliquãto in speciẽ grauius ex Paul.
*Qui sine vxore est, cogitat ea quæ sunt Domini, quomo-
do placeat Domino: qui autem duxit vxorem, cogitat
ea quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori: diuisæ e-
nim sunt mulier & virgo. Quæ virgo est, curat ea quæ
sunt Domini, vt sit sancta corpore & spiritu: quæ verò
nupta est, curat ea quæ sunt mundi, quomodo placeat
viro.* Ergo matrimonium, inquiunt, prohibet,
ne possimus placere Domino. Hic scire debe-
mus, ex his verbis Pauli nihil aliud posse colli-
gi, nisi maiore quadam cura implicari maritos,
quàm cœlibes. Sed cũ omnib. nõ sit datum cœ-
libem vitam viuere, multò satius est, has qualesc
cunq; curas subire, quàm vel vri, vel sperté scor
tari. Duob. enim propositis incommodis id eli-
gendũ est, quod minus lædit. Nam nec qui gra-
uiter vritur, potest animum inducere, vt spiri-

tualia curet, & ea quæ sunt Domini: quando- A quidem distrahitur, & vehementer animo perturbatur, nec qui apertè scortatur, & idcircò laborat infamia, potest ædificare Ecclesiam Dei. Quin & maritus habet quædã munera, quæ & Domino placent, & faciunt ad gloriã Dei, quale est piè educare liberos, regere & instituere familiam. Quod autẽ Paulus dicit, maritum solicitum esse de mundo, cogitare debemus, Mundum in sacris literis bifariã intelligi. Interdum enim accipitur in deteriorem partem pro pec- B cato: sed ita hoc loco non accipitur. Interdum pro cura quadã de victu & alenda familia. Atqui hic est sensus Pauli. Hæc autẽ cura damnari nõ potest, modò ne cum diffidentia coniuncta sit. Verùm dicent: at minister ab omnibus, nedum ab istis curis solutus & liber esse debet. Imò, inquit Clemens, non est necesse. Nam istæ curæ matrimoniales sunt quædam meditationes, & quasi præparationes ad regendas Ecclesias: & idcirco eligitur episcopus maritus, qui se exer- C cuerit in alenda familia. Itaque cura illa nõ est tanta, vt possit auellere à cogitatione rerum diuinarum, & à cura Ecclesiæ. Idque ex Luca intelligi potest. Zacharias & Elizabetha erant cõiuges, & tamen erant iusti ambo coram Domino, & ambulabant sine reprehensione. Quare matrimonium non impedit pias cogitationes. Et addit Clemens: *Qui est in matrimonio, non potest Deo gratias agere? Non potest solicitus esse de his quæ sunt Dei? Potest*, inquit. *Et mulier nupta non* D *potest sancta esse corpore & spiritu? Certè*, inquit, *potest. Nam ambæ sanctæ corpore ac spiritu esse queũt, sed pro sua portione, vt hæc sit sancta vt vxor, illa vt virgo.* Sermo autem Apostoli non est in materia necessaria, vt loquuntur Dialectici, sed tantùm de his, quæ vt plurimũ contingunt. Nam quod Paulus dicit, hominum vitio accidit interdum, non nuptiarum. Homines enim non semper prudenter contrahunt matrimonium. Ducunt enim interdum vxores non Christia- E nas: interdum oculis magis ducunt, & digitis, quàm iudicio aut ratione. Inde sunt distractiones & solicitudines, vt mundo & coniugi placeant. At si quis à Deo pium sanctumq; matrimonium petat, non ita superfluis curis onerabitur. At Clemens lib. 3. Strom. apertè mentionem facit de voto, vbi ita definit temperãtiam. Ἐγκράτειά ἐστι σώματος ὑπεροψία κατὰ τὴν πρὸς θεὸν ὁμολογίαν. κατὰ τὴν ὁμολογίαν, inquit, hoc est, ex professione aut ex voto. Hæc autẽ continentia, inquit, F non tantũ est in re Venerea: ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν γλῶτταν, καὶ περὶ τὴν κτῆσιν, καὶ περὶ τὴν χρῆσιν. Quem locum in primis cogitare Papistas oportet, cùm tantoperè vrgent votum castitatis. Verùm hic locus euitari vtcunque posset: sed est alius in secundo libro multò clarior. Sic enim citat Christi verba, quæ vbi scripta sint, nescimus: πάλιν ὁ κύριος φησίν· ὁ γήμας μὴ ἐκβαλλέτω, καὶ ὁ μὴ γαμήσας, μὴ γαμείτω. ὁ κατὰ πρόθεσιν εὐνουχίας ὁμολογήσας μὴ γῆμαι, ἄγαμος διαμενέτω. *Qui professus est se non ducturum vxo-* G *rem, cœlebs maneto.* Erant ergo Clementis ætate professiones castitatis, & vota. Fateor, nec erò difficilis. Iam tum inceperant homines de-

Nota progressum votorum.

flectere à verbo Dei. Erant primis illis Apostolicis temporibus, qui cum donum haberẽt cœlibatus, viuebant cœlibes, sed sine voto. Postea erant qui profiterentur etiam coram Ecclesia, se velle viuere cœlibes. Adhuc tamen vota non exigebantur à quoquam: imò si quis illorum, qui hoc pacto vouissent, postea duxisset vxorem, non erat ei fraudi. Erat enim legitimum matrimonium. Postea tamen cœpit malè audire, vt Basilius hoc genus matrimonij incestum appellarit. Quanquam Augustinus multis rationibus docet, huiusmodi contractus esse legitima matrimonia, quamuis intercessisset votũ. Et temporibus Iustiniani Imperatoris, vt apparet ex eius authenticis, ministri, qui post vouissent duxissent vxores, deponebantur tantùm à ministerio, non distrahebantur à matrimonio. Nunc & exiguntur vota, & matrimonia soluuntur, & qui contraxerunt, comburuntur. Ita non diffitebor etiam tempore Clementis apud paucos quosdam cœpisse consuetudinem vouendi. Clemens tamen addit hanc cautionem: *qui suscipiunt votum castitatis, videant ne per impietatem suscipiant: &, ne obscœna putent esse matrimonia, néue alios contemnant, qui vxores duxerint.* Vtrunque in Papistas bene conuenit: nam & matrimonia fœda & obscœna esse clamant, & se, quia cœlibes viuunt, multò putant sanctiores & meliores esse, quàm alios qui viuunt in coniugio. Clemens autem monet, vt vterque agat gratias Deo de dono suo. Vtrunque enim, & cœlibatus & matrimonium, est donum Dei. In 7. Stromat. ait, Petrum adhortatum esse vxorem suam, cùm illa duceretur ad martyrium & eam his verbis compellasse, Heus tu, memento Domini. Talia, inquit, sunt Apostolorum coniugia, vt sibi mutuò sint adiumento, & mutuò se cohortentur ad martyrium. Nunc venio ad Tertullianum. Hic aduersarij nostri multa inueniunt: sed vt sorex, prodũtur indicio suo. Quis enim fuit ille Tertullianus? Certè presbyter Carthaginensis ciuitatis, vt apparet ex Hieronymo de viris illustribus. Et cùm esset presbyter, habuit vxorem. De eo si quis dubitat, legat eius librum, quem scripsit ad vxorem suam. Ergo illo tempore presbyteri habebant vxores. Sed non nimis magna fides illi habenda est in hac re: lapsus enim est ad Montanistas. In exhortatione ad castitatem, quem librũ Hieronymus ait scriptum esse contra Ecclesiam, & in libro de Monogamia damnat secundas nuptias. Veteres autem etsi multum tribuerent virginitati, tamen libenter concedebãt primas nuptias. Secundas autem vix & ægrè dabant, idque si quis se non contineret. Has autem nuptias Tertullianus nullo modo dabat. At Montanistæ longius etiam profecti sunt. Damnabant enim in vniuersum omnes nuptias. Argumentum autẽ, quo Tertullianus secundas nuptias damnabat, inane est & friuolum. *Vnde*, inquit, *eliguntur episcopi? Ex monogamis. Ergo omnes laicos*, inquit, *oportet esse monogamos, ne impediant electionem episcoporum. Nam si omnes laici fuerint bigami, non erit, vnde eligantur episcopi.* Hoc argumen-

mentum si Papistæ vrgere vellent, prohiberent (A) omnino omne matrimonium. Nam apud eos episcopi non eligũtur nisi cœlibes. Sed vtitur alio argumento non magis firmo, quàm est illud, quod modò retulimus. *Oportet*, inquit, *omnes Christianos esse monogamos, quia omnes sumus sacerdotes. Sacerdotes autem oportet esse monogamos.* Christianos autẽ esse sacerdotes probat ex eo, quod scriptum est, *Fecisti nos Deo nostro regnum & sacerdotium*. Sed in libro de Velandis virginibus ait, fuisse quasdam in Ecclesia virgines (B) Dei. Et in libro, quem inscripsit, Exhortationẽ ad castitatem, appellat quasdam virgines ordinatas. Id Papistæ ita interpretantur ac si essent ab episcopo consecratæ. Verùm ille mos non cœpit ante tempora Ambrosij, cùm Ecclesia iam otium & pacem nacta esset. Certum autem est, librum illum de Velandis virginibus nihil minus spectare, quàm virgines ab episcopis cõsecratas, quod isti putant. Hoc enim est eius libri argumentum. Virgines Carthaginensium (C) venisse in templum aperto capite. Id factum cùm à quibusdam reprehenderetur ex Pauli verbis ad Corinthios, Carthaginenses responderunt, locum illum Pauli intelligendum esse tantùm de nuptis mulieribus, non de virginibus. Tertullianus itaque probat, verba illa Pauli pertinere ad omnes, & tam virgines quàm nuptas in cœtu sacro velari oportere. Est etiam in eodem libro, quod pro nobis nonnihil faciat. *Inuita*, inquit, *& coacta castitas in grauissima* (D) *mala protrudit: hinc enim fit, vt virgines sæpe deleuerint infantes.* Virgines, inquit, quæ inuitæ & coactæ virginitatem colunt, ne facinus prodatur, sæpe curant aborsum. Hîc Papistæ negare non possunt, multos esse ex sacrificis & sanctimonialibus suis, qui & coacti ita viuant, & sæpe in ista scelera & flagitia labantur. In libro de Monogamia ad psychicos (ita enim verè Christianos quasi animales aut carnales vocat, quòd secundas nuptias tertiasq́ue permitterent) ita scri- (E) bit: *Apud vos episcopi etiam sunt bigami.* Ex quibus verbis hoc potest colligi, vel veteres non ita intellexisse Pauli verba ad Timotheũ, vt ea hodie multi intelligunt, vel certè cum aliqua ἐπιεικείᾳ & moderatione intellexisse. Ita cùm Paulus monuisset, ne neophytus deligeretur episcopus, tamen adhibita moderatione, & Ambrosius Mediolani, & Nectarius Cõstantinopoli, vterque catechumenus & neophytus creatus est episcopus. Quod autem ad secundas nu- (F) ptias attinet, vidit Tertullianus aduersari sibi Pauli locum ad Timotheum, vbi ait, se velle viduas iuniores nubere, & filios procreare. Quare ea verba ad hunc modum interpretatur. *Ad eas dirigit*, inquit, *quales suprà notauit, iuuenculas, viduas, quæ in viduitate deprehensæ, & aliquandiu affectatæ, postquam in delicijs habuerunt Christum, nubere volunt, habentes iudicium, quòd primam fidem resciderunt, illam videlicet, à qua in viduitate inuentæ professæ eam, non perseuerant. Propter quod vult eas* (G) *nubere, ne primam fidem susceptæ viduitatis postea rescindant.* Et his verbis alterutrũ horum omnino intelligendum est: vel Paulum velle eas nubere, quamuis vouissent: idq́; magis Tertullianus videtur sentire: vel si non de viduis, quæ professæ sint, sed de similib. agatur, tamen Paulum eas quoque velle nubere, ne postea fidem datam rescindant. Hæc quoq; sententia contra aduersarios nostros facit. Nam illi iuuenculas & penè puellas permittunt vouere, & in periculum incurrere. Quare in vtramuis partem sententiam Tertulliani acceperint, contra illorum instituta facit. Idem Tertullianus in libro de Anima, ait verba illa Domini, *Crescite & multiplicamini*, hucusque durare, & consecrare matrimonia. Nihil ergo turpe aut fœdum est in nuptijs, quæ verbo Domini consecrantur. Papistæ tamen eas, vt impuras & spurcas damnant. Venio nunc ad Origenẽ, qui vixit sub Alexandro Mammeæ, & peruenit vsq; ad tempora Philippi. Eum nimio quodam laborasse studio castitatis, testimonio est, quòd se ipsum castrauit: id enim eum fecisse, author est Eusebius: quod perperam factum multa pòst Concilia damnauerunt & prohibuerunt, ne quis se ipsum execaret. Quare mirum non est, si quid Origenes de hac re non rectè senserit. Homilia 23. in Numer. ait, *iuge sacrificium non nisi à virgine aut cœlibe præstari posse.* Per iuge autem sacrificium intelligit preces: quasi dicere velit, neminem precari posse nisi cœlibem. Contrà, Christus apud Lucam iubet, vt semper oremus: & Paulus ad Thessalonicenses, *Sine intermissione*, inquit, *orate*. Atque hæc verba ad omnes Christianos pertinent, non tantũ ad cœlibes. Quare si Origenes rectè colligeret, nulli Christiano liceret coniugium inire. Verum quidem est, Paulum septimo cap. ad Corinthios monuisse coniuges, vt precationis & ieiunij causa temperarent sibi ad tempus ex consensu. Non tamen ita monet, vt à se inuicem discedant, quasi cùm sint in coniugio, precari non posint. De quibus autem precibus eo loco egerit, iam suprà docuimus. Minus autem tolerabile est, quod habet idem Origenes homilia 17. in Lucam. *Primus*, inquit, *gradus est ab omni coniugio abstinere: secundus, vnas tantùm nuptias experiri, vt coniux apud se voueat & statuat, si quid coniugi humanitùs contigerit, nolle se secundas nuptias inire. Secundæ enim*, inquit, *nuptiæ, vt excludũt à ministerio ecclesiæ, ita etiam excludunt à regno cælorum.* Sed adhibet moderationem: *Non quidem*, inquit, *vt projciantur in igne, sed tantùm vt ne sint in regno Dei.* Ita meditatur tertium, nescio quem locum non satis prudenter, nec ex autoritate verbi Dei. Sed tractatu 29. in Matthæum, cùm exponit hæc verba Pauli ad Timotheum: *Seruabitur autem per filiorum generationem, si perstiterit in fide*: ait, hæc verba non posse intelligi secundum literam. Neque enim mulier inquit, seruatur propter procreationem liberorum. Quare ista torquet ad allegoriam, vt animus qui pepererit & produxerit opera bona, seruetur per ea, quasi per procreationem filiorum. Hoc verò ferendum non est. Quid enim tandem indignũ est in verbis Apostoli? Egerat antè de mulieribus, velle se eas in cœtu tacere, nec potestatẽ exer-

cere in viros. *Quoniam*, inquit, *mulier seducta fuit*, A *non vir: & Adam prior formatus est, deinde Eua. Tamen ne mulieres se contemptas & spretas putarent, seruabuntur*, inquit, *per filiorum procreationem, &c.* Quid ergo est filiorum procreatio causa salutis? Non: Christus enim est solus, per quem iustificamur, cum fide fuerit apprehensus. Liberorum autem procreatio medium tantùm est ad salutem. Tantum enim abest, vt id mulieribus obesse possit, vt hoc medio Deus vti velit ad illarum salutem. Ita opera bona media B quædam sunt ad vitam æternam. Non quòd ea vitam aut salutem promereri possint, sed quòd media tantùm sint, in quibus oporteat versari. Ita si quis velit per gradus ascendere, gradus illi media tantùm quædam sunt ascensionis, non causæ. Nam causæ sunt vires, motus, spiritus. Ita intelligendus est locus ille Pauli, nec est opus, vt confingamus allegorias. Et certè non parum est, si mulier patienter ferat dolores, fastidia ciborum, pericula vitæ, labo- C res in edocandis liberis: nã eam per hæc Deus perducit ad salutem, quæ tamen partubus & educationi liberorum non est sic alligata vt sterilibus & orbis, modò fidem in Christum habeant, non sit conferenda. Quod autem Origenes ait absurdum fore, si hæc ad literam intelligantur, quod pace tanti viri dicatur, ipse mihi videtur absurdus esse: sed habet alia bona, neque enim semper errat. In 12. cap. ad Romanos in hæc verba: *Obsecro vos fratres, vt exhibeatis corpo-* D *ra vestra hostiam viuam, sanctam, Deo placentem, &c.* Non tantùm virginum corpora sunt hostia viua & sancta, inquit: nam alioqui excluderemus aliquos Apostolorum, qui habuerunt vxores. Nam qui viuunt in coniugio, si orent Dominũ, & moderatè viuant, possunt illi quoque esse hostia viua. Et virgines si impudenter & auarè ac dissolutè viuant, non possunt esse hostia viua & sancta, quamuis sint virgines. Vt enim In victims non tantùm spectabat sacerdos, an E esset ex genere mundo, sed etiam num quid vitij aut maculæ esset in pedibus, aut in aliqua parte corporis: ita non satis est videre, num quis cœlebs viuat, sed etiam videndum est, an in eo statu mundè viuat. Et idem in hæc verba ad Romanos: *Ne quis plus sapiat, quàm oporteat sapere.* Quidam, inquit, plus sapiunt, quàm oportet, de quibus Paulus loquitur ad Timoth. *Qui descendent à fide, attendentes spiritibus erroris, habentes cauteriatam conscientiam, prohibentes nubere,* F *&c.* minus autem sapiunt quàm oportet, qui scortantur & viuunt in adulterio. Idem in Matthæum homilia vigesima quarta, exponens verba Christi de Pharisæis, qui sedebant in cathedra Mosis, de quibus ait, eos colligare onera importabilia, & ea imponere humeris aliorum, ipsos autem nolle ea ne digito quidem attingere, sic inquit: *Hodie qui non habent rationem humanarum virium, imponunt hominibus onera grauia & intolerabilia. Sunt autem illi, qui cauterio inustam* G *habent conscientiam, prohibentes nubere, & comedere cibos quos Deus creauit: & aggrauant iugum Domini, quod ipse lene & commodum esse dixit. Ipsi verò* A *interim*, inquit, *ingurgitant se voluptatibus, & nec castè agunt, nec sobriè viuunt.* Et tractatu septimo, in hæc verba, *Quos Deus coniunxit, homo ne separet.* Matrimonium, inquit, ita est bonum, vt vocetur gratia Dei. Nam Paulus inquit, *Volo omnes esse vt ego sum: sed vnusquisque donum suum habet à Deo.* Quod Paulus Græce dixit χάρισμα, id interpres Origenis reddidit Gratiam. Nam si vir amet vxorem suam, vt Christus amauit Ecclesiam: & vxor obtemperet marito, vt Ecclesia B Christo, ea est magna Dei gratia: non enim fit sine singulari beneficio Dei. Et idem in tractatu 21. in hæc verba, *Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo*: ait, hominem constare ex diuersis partibus, ex corpore, anima, & inferioribus viribus animæ: & addit, hominẽ posse reddere quæ Dei sunt, Deo, & tamen seruire necessitatib. naturæ. Vt cùm colimus Deum, reddimus quod debemus Deo: cùm curamus victum, vestitum, coniugiũ, reddimus quæ Cæ- C saris sunt, Cæsari. Sed sunt quidam Pharisæi, inquit, qui volunt nos reddere vectigal Cæsari, hoc est, seruire necessitati naturæ. Et hæc quidem hactenus bene. Quod autem tractatu septimo ait, quædam esse bona simpliciter, quædam permissa ad duritiam cordis, & in eo genere ponit matrimonium, probari non potest. *Non bonum est*, inquit, *mulierem non tangere: verumtamen propter duritiam cordis additur: propter fornicationem vnusquisque suam habeat, & quæque suum.* D *Bonum est, quod simul ait, Volo omnes esse sicut ego sum: ad duritiam tamen cordis subdit, Melius est nubere quàm vri.* Hæc nec bene dicuntur, nec ferri possunt. Ex his intelligimus, quanto iudicio in Patrum scriptis versandum sit. Quod tamen postremò scripsit Origenes de nuptijs, eas bonum esse, non simpliciter, sed ad cordis duritiem, quasi sint alioqui malæ, si natura earum spectetur, inde posset videri originem habere, quod Paulus cùm priori ad Corinthios iussisset, vt coniuges, qui ad tempus à mutuo con- E gressu sibi temperassent ieiunij & precum nomine, ad id ipsum redirent, id se ait, non ex imperio mandasse, verùm iuxta indulgẽtiam. Visus est ijs verbis Paulus aliquid peccati aut vitij nuptijs inurere, quando earum vsui putauit indulgentiæ opus esse. At si genuinum sequamur sensum, res longè aliter habet. Nam vocem συγγνώμη non rectè accipiunt. Vt enim Aristoteles 6. Ethic. definit, γνώμη ἐστὶ κρίσις ὀρθὴ τοῦ ἐπιεικοῦς, id F est, *rectum iudicium æqui*: idcirco ἀγνώμονας, laudamus, & τὸ ἐπιεικὲς συγγνωμονικὸν dicimus. συγγνώμη verò ἐστὶ γνώμη κριτικὴ ὀρθὴ τοῦ ἐπιεικοῦς. Versatur itaque circa æquum, & summum ius remittit, quod sæpissime summa est iniuria. Non ergo peccato conniuet, tantùm id notatur quod est æquum. Non cogit Paulus coniuges vt sibi temperẽt; sed æquum dicit, vt id ad tempus faciant, ieiunij & & precũ causa. Non item iubet necessario præcepto, vt ad opus coniugij redeant, sed κατὰ συγγνώ- G μην, quod recta sanaque conscientia ex æquo possint facere. Si Deus continentiæ donum sit elargitus, videantque illius vsu regnum Euangelij se posse proferre, non impedit Paulus, quin

A quoin ita maneant. Sed interea si nolint, aut nō possint, ostendit quid liceat, & ita liceat, ut duritiem cordis non oporteat prætexere, ut Origenes & similes eius fortè somniarunt. Sed Origenem missum faciamus, & iuxta ætatis ac temporum ordinem videamus quid Cyprianus afferat. In lib. 1. epist. 11. quæ nomine cum primis eius, & quorundam aliorum episcoporum ad Pomponium scribitur, de quibusdam sacris virginibus agit, quæ cum marib. nimium B familiariter versabantur: quia non solùm unà degebant sub eodem tecto, verumetiam eodē lecto cubabant: nec tamen illæ ob id volebant minus haberi virgines. Ideò in Ecclesia oriebātur varia scandala, quod vir Dei Cyprianus nō ferens in hæc verba tandē erupit: *Quòd si sese ex fide Christo dicauerunt, pudicè & castè sine ulla fabula perseuerent: si aūt perseuerare nolunt, aut non possunt, melius est ut nubāt, quàm ut in ignem suis delitijs cadant.* His verbis indicat, quandoq; fieri ut cœlibatus C non feratur, vel quod nolimus, vel quod non possimus. Ergo non est tam clarū, ut aduersarij volunt, omnes posse virgines & cœlibes manere, si velint. Nam quandoq; fieri potest, quemadmodū loquitur Cyprianus, ut nō valeamus, licet velimus. Deinde illis quę nolint, vel nō possint, suadet nuptias, easq; docet lōgè magis conducere, quàm ut ob delitiarum lasciuiam in ignem coniiciamur. Atq; ut intelligamus, illum non de quibusuis loqui virginibus, eas nomi- D natim alloquitur, quæ virginitatem profitebātur, dicendo: *Christus, cùm virginem suam sibi dicatam, & sanctitati suæ destinatam iacere cum altero cernat, quàm indignatur & irascitur?* Moxq; addit: *Quia, quæ hoc crimen admisit, non mariti, sed Christi adultera est.* Atque ad extremum id magis patefacit: *Quæ se, inquit, semel castrauerunt propter regnum cælorum, Deo per omnia placeant.* Hęc satis indicant ista dicta esse de virginibus, quas tū temporis pro sacris habebant. Non tamen aduer- E sarij cauillari desinunt: Primùm inquiunt, hæc de velatis non esse intelligenda. Quid illi norūt eo tempore morem fuisse, ut sanctimoniales velarentur? Id aliquanto postea inductum fuisse arbitror. Scripsit quidem Tertullianus olim de velandis virginibus libellum, sed in quem scopum, iam superius exposui, neq; hîc opus est repetere. Certum id omnino est, Cyprianum hic vel nullam facere mentionem. Dicunt postea, non de ijs hæc scribuntur virginib. quæ in mo- F nasterio degerent, & unà coactæ in sacro cœtu viuerent. Quasi Ecclesia, cùm nondū pacem haberet sub Valeriano & Gallieno, quibus imperantib. vixit, & mortuus est Cyprianus, monasteria ædificaret, ubi virginum cateruę simul concluderentur. Non sic agebatur: sed si qua erat virgo, quæ se Deo consecrasset, in suis manebat ædibus, & priuatim, vel apud suos cognatos unam aut alteram eiusdem voluntatis secum habebat. Verùm facito, monasteria fuisse. G Si votum editum erat, quid refert, an in monasterio, an in priuatis ędibus fuerit nuncupatum? Locus ad ista nihil confert. Sunt præterea qui dicant, à Cypriano solùm de illis virgi-

A nibus agi, quæ nō habita ratione suarū virium, temere vouerant. Hoc quod nobis dant accipimus: & cùm antea probauerimus, nullū de suo dono certum esse, quàm diu sit perseueraturus, sciantq; omnes suis viribus, se nō posse cor habere castum, satis liquet cœlibatum atque virginitatem non esse vouendam. Qua enim conditione istas fuisse dicunt, non omnes esse manifestè probauimus. Quare ut votum istarum Cypriani testimonio est irritū, & si nolint, aut B si non possint in virginitate durare, præcipitur eis ut nubant, sic aliorum vota hoc testimonio abrogantur, & ipsis nubere, si opus fuerit, conceditur. Sed multò de his magis mirandum est, qui blaterant, duo hîc à Cypriano institui virginum genera, quasi earum quasdam faciat unà iacere cum masculis, quas grauiter coarguat: alias verò nubere post votum, & illas cùm incestas, tum Christi adulteras vocet. Quæ fictio locum non potest habere. Non enim de virgi- C nibus, quæ nupserint, loquitur Cyprianus. Nā si nupsissent, ut id facerent, mordendæ nō erant. Cur dixisset, aut perseuerent absque fabula, vel si non possunt, aut si nolunt, melius est ut nubant? suaderetne id, quod sibi vel incestus, vel adulterium videretur. Ex verbis eius id solùm colligitur, quasdam ex illis virginibus iacuisse cum diaconis, verùm interea se prædicasse virgines, & exhibuisse se obstetricibus probandas & inspiciendas. Quibus licet fortassis corpore, D neque corruptæ, neque vitiatæ fuerint, his verbis Cyprianus succenset. *Si superueniens maritus sponsam suam viderit iacentem cum altero, nónne indignatur & fremit? Ita Christus cùm viderit virginem suam sibi dicatam, & sanctitati suæ destinatam, iacentem cum altera, quàm indignatur & irascitur?* Sed quia virgines huiusmodi sæpe vitiabantur, ac turpibus coniunctionib. se polluebant, ideò adulteras & incestas appellat: non quòd matrimonia contraxissent, sed quia sub nomi- E ne Christi, ac professione sanctæ virginitatis scortabantur. At si matrimonium iniissent, neq; incestus, neq; adulteria coniunctiones illas appellasset, siquidem ipsas suadet. Quid verò de illis dicemus, qui votū non propriè nuncupasse eiusmodi virgines, sed solùm propositum decretumúe animi, ut non matrimonio uterentur, quod tamen propositum mutari poterat, & ideo Cyprianum ita fuisse de illis locutum? Primùm dicimus eos diuinare, illorúm- F que commentum parum verbis Cypriani consentire. Deinde illos rogamus, ut sublatis votis tale propositum virginum sacrarum in ecclesia hodie quoq; sinant, ut libera maneat voluntas, & mutari posset, cùm vel ad gloriam Dei, vel ad animæ salutem magis expedit. Cauillantur postremò nonnulli eas publicè in ecclesia, sed tantùm apud seipsas vouisse. Qui hoc sciunt? An adfuerunt? Est facilè quiduis fingere. Sed esto, sic fuerit, ut dicunt, votum siuè apud seipsum G quis nuncupet, siue publice, quoad obligationem perinde est. Neque Dominus in lib. Num. cùm de votis egit, huiusmodi subindicauit distinctionem. Scio quidē Canonistas discrimen

inter votum solenne atque priuatum posuisse, verùm totum id commẽtitium est. Sciendum tamen, hic Cyprianum in ista epistola expressis verbis non meminisse voti: quamuis in libro de Habitu virginum mentionem eius faciat. Ex quo tamẽ libro apertissimè deprehenditur, non fuisse virgines illas in monasterijs. Nam grauiter ibi reprehenduntur, quòd ad nuptias irent, & conuiuijs lasciuis interessent. In libello verò de Singularitate clericorum, siue Cypriani sit, cuius inscriptionẽ habet, siue Augustini, inter cuius opera circũfertur, siue cuiusuis alteri⁹ Patris, ita disertis verbis habetur: *Si quis habet matrem, vel filiam, vel sororem, vel coniugem, vel cognatam, sic habeat, vt nulla ancilla intersit, neque aliqua ingrediatur extranea.* Cum coniuge iste locus clericum habitare concedit, verbaq; tam aperta sunt, vt negari nequeant. Sed quia votorum virginitatis aut cœlibatus publicorum & solennium cum aliqua episcoporum consecratione iam paulo antè mentionem fecimus, operæprecium duco demonstrare, quando conijciam illa cœpisse. Opinor id factũ sub Constantino. Etenim is legem seueram correxit, vt Eusebius Cæsariensis testatur in vita eius lib. 4. qua cauebatur apud Priscos, ne sterilis, quique liberis careret, esset hæres fœcundi. Vidit enim pius Imper. aliquos esse, qui optarent quidem liberos: verùm ob naturæ imbecillitatem illis non succedere. Vnde iudicauit indignum, vt veluti delinquentes punirentur. Et alios esse animaduertit, qui abstinerent à cõiugijs, non quia successionem liberorum detrectarét, sed ob vehementẽ philosophię Christianæ amorẽ. Vnde neq; hos puniendos aut mulctandos illa lege putauit, vt hęreditatẽ adire nõ possent. Hoc vbi narrauit Euseb. illico subiecit, mulieres ad perpetuam virginitatẽ se Deo cõsecrasse, nec nõ ad sacerdotiũ Dei; ac si diceret, publicè in Ecclesijs recipiebãtur: quod nõ est credendũ antea permultas fecisse, cũ lege non solũ fuissent notatæ, sed hæreditatib. alioqui ad se pertinentib. expoliatæ. Coniecturã meam proponere volui, vt candidi lectores de illa, vt visũ fuerit, iudicẽt. Sed Athanasium producã: is in lib. de Passion. & cruce Dom. *Quæcunq;*, inquit, *promisimus Deo, iam nostra nõ sunt, sed in ære Dei: adeò, vt si quid inde subtraxerimus, haudquaquã id faciamus, veluti quæ nostra sunt vsurpantes, sed vt quæ Dei sunt, sacrilegio deprædantes.* Cur ista dicuntur de ijs nominatim, quę Deo promisimus? Nónne absq; nostra promissione omnia quæ habemus, in ære Dei sunt? Certè nihil est, quod ab eo nõ acceperimus. Quare omnia nostra illi absolutè debentur. Quid hîc facit nostra promissio? An indicat, non promissa non pertinere ad Dominum? Si sic res accipiatur, quid Paulo respõdebimus, qui omnia inquit, nostra esse, nos Christi, & Christum Dei. Quare omnia quoq; nostra siue promiserimus, siue non promiserimus, Dei erunt. Subdit prætérea: *Omnes professi sumus, & omnes debitores sumus professionis adeò, vt necesse sit persoluere, virginẽ quidem virginitatem, quã professa est, cõtinentes verò continentiã, cõiugatos pu-*

A *dicitiã, mutuamq; inter se charitatẽ & honorẽ. In summa, omnes necesse est vt persoluant fidẽ erga Deum, religionem, iustitiam, ac fortitudinẽ, ne nos velut ingratos et iniurios Ananiæ Saphyræq; exemplũ occupet.* Omnes nos esse ait professos, fortasse putat, in baptismo quemlibet nostrûm vouisse. Quod si ita est, & ibi omnia nostra Christo vouimus, nil superest nobis, quod postea voueamus. Nomẽ quidẽ in baptismo damus Christo: sed aliqua ibi nuncupari vota, Scriptura nõ dicit. Cõcedo B tamen, omnes qui baptizãtur, profiteri Christi fidem & vitã fidei susceptæ cõsentaneã. Verùm licet ista nõ profiteremur, neq; vnq̃ polliciti essemus, ad ea tamẽ velimus, nolimus, lege sum⁹ astricti. Reddat virginitatẽ, quę illã professa est, reddat, sed liberè, & quãdiu in eo statu fuerit, castè viuat: prætextu Christi aut virginitatis nõ abutatur libertate lasciuiendo & scortãdo. Virgo maneat pura & sancta, quãdiu ferre conditionẽ illã potest. Quòd si nõ valeat, liberũ sit ei C sanctum coniugium. Coniuges quoq; reddant sibi mutuò pudicitiam, charitatẽ, & honorem, etiamsi hæc disertè non fuerint polliciti. Ab ipsis enim id lex coniugij exigit. Quod idem affirmo de fide, religione, iustitia, & fortitudine reddẽda Deo. Ista omnia illi debemus, vt vt nõ simus ea polliciti, neque ipsa vouerimus. Atque ita esse, verba quæ subdit, ostendunt. Nam & hãc ob causam prius Apostolicus ille sermo confirmatus est: *Reddite omnibus debitum, cui ve*D *ctigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem.* Ista quæ Paulus iubet reddi, an sumus antea polliciti, vel ea vouimus? Quisque debet officium facere, quia Deus, vt fieret, mandauit. Quare sic isti placuit professiones aut promissa interponere? Ad hæc omnia satis, & plus satis ex legis imperio sumus obstricti. Idem de incarnatione Verbi: *Quis vnquam hominum virginitatem seruare homines docuit, tamq́ue virtutem putauit esse possibilem?* Hæc si de populo Hebræo E dicantur, vera sunt: quia nemo ante Christum in illa gente virginitatem aut cœlibatum suaserat. Atque hoc permultum ad meam interpretationem historiæ Iephthe facit. Solus Christus hoc vitæ genus laudauit. Sin verò id in vniuersum de omnibus populis capiatur, haud facile admittetur. Nam apud Romanos virgines Vestales in pretio fuerunt, & apud Ægyptios & Athenienses tale genus vitæ à nonnullis colebatur. Sequitur mox, & ait: *Seruator &* F *rex omnium Christus tam ita humanis affectibus insinuauit, vt & impuberes pueri hanc tantæ excellentiæ virtutem sponte gestiant tota animi alacritate profiteri.* Hoc item cautissimè legendum est. Nam & ipsi canones pontificij, & Concilia nõnulla prohibuerũt votum ratum haberi, quod nuncupatum esset ante pubertatis & maturæ voluntatis atque iudicij annos. Non enim minoris momenti eam promissionem esse duxerunt, quàm testamenta sint, & cæteri contra G ctus, ad quorum firmitatem & constantiam iustum ætatis tempus requiritur. Sed iste idem Pater in libro de Virginitate quædam scribit adhuc duriora, nempe: *Quemadmodum enim*

per

per maritum corpus polluitur, sic & affectiones mundanæ animā simul & corpus continentis polluunt. A Dicit, vt audimus, corpus coniugis à marito pollui: at nō ita diuinæ literæ docent: imò habent, infidelem coniugē à fideli sanctificari. Propterea, cùm opus coniugij sanctificationē interponat, multū abest, vt contaminationē aut pollutionem inducat. Proinde hic patet, cùm aliter loquatur quàm Apostolus, non est hoc loco audiendus. Virgines aūt sacras tum temporis habitasse seorsim, neque fuisse aliquo loco clausas B aut coactas, id ostendit, quod is pater mox subijcit: *Si oras, aut psallis, aut legis sola sedeto, ne quis audiat, nisi tu sola, aut nisi habueris concordem vnam, aut duas virgines.* Quod idem manifestius indicant, quæ aliquanto postea sequuntur. *Si sanctus venerit in domum tuam, sic illum excipe, vt filiū Dei, Dicit enim Dominus: Qui vos recipit, me recipit. Si ingrediatur vir iustus in domum tuam, cū metu & timore occurres illi, & procumbes ad pedes illius in terra: non enim illū adorabis, sed Deum, qui misit illum.* C Hinc videmus, istas virgines ministeriū hospitalitatis habuisse, atq; Dei viros cōsueuisse suscipere, qui huc & illuc ob varia ecclesiæ negotia discurrebant. Quod enim aliud ministeriū vel viduæ, vel virgines, tum temporis habuerint, non facilè potest cognosci. Miruin verò est, quod in eodem libello habetur. *Postea enim quàm continentiam professa es, corpus tuum sanctificatum est, templumq; Dei factum.* Quid ergo, si non professa esset virginitatē vel continentiam, & D Christo tamē credidisset in sancto coniugio, an corpus suum non habuisset sanctificatū & Dei templum? Certè Apostolus in suis epist. corpora Christianorū etiam coniugatorū tēpla Dei appellauit. Nō enim alicubi cōiugatos excipit, quin & ipsi templum Dei essent, & sanctificati. Quod itaq; omnium Christianorū est, cur virginum peculiariter esse affirmatur? Et quod magis est admirabile, tandem sanctus is vir exclamat: *O continentia gaudium Prophetarū, Apostolorū gloria: ô continentia Angelorum vita, & sanctorum hominum corona.* E Sunt hæc hyperbolis plena, neque ad amussim veritatis consistunt. Apostoli sanè coniuges habuerūt, & Prophetæ: quomodo ergo virginitas est illis gaudium & gloria? Porrò cùm hoc vitæ genere caruerint, tristitia potius & dedecore fuut affecti. Quid præterea cū virginitate commune habent angeli, quandoquidem corpore carent? Vnde nō magis illi virgines queunt dici, quàm si quis lapidē cæcum ap F pellet. Verùm ijs omissis, clausulam eius libelli audiamus. *Ne declines igitur ab ijs sermonibus, neque ad dextram neq; ad sinistrā. Quisquis enim hos sermones auditos contēpserit, condemnatio magna erit illi.* His salua Patris huius reuerentia, suæ doctrinæ atq; sermoni tribuit nimium. Hoc Dei sermonum est, vt sic mordicus retineantur, ne vel ad sinistram, vel ad dextram declinemus. Quis præterea mortalium cōminari potest, aut debet damnationē illis, qui à suis verbis recedūt? G Si adiectum esset, quatenus propono Dei verbum, & diuinos sermones ac sacras literas vobis affero, tolerabiliter esset locutus. At quando suis id sermonib. adscribit, non potest piorū lectorū animos nō offendere. Sed quando iam de Athanasio satis diximus, Basilius est addocēdus, qui doctrina & eruditione dictus est magnus. Is libellū scripsit de Virginitate, vbi professionis disertè meminit. Sed agens de virgine quæ in eo statu pacum Christo integrē seruiat, sitq; curis mundi & prauis affectib. contaminata, ita scribit: *Nam si abiecto viri iugo, & ad vitam, ad quā conseruandæ domus & procreandorum liberorū gratia facta est, inutilis & professiæ virginitati pudenda futura est, totaves damui plena est, dum & ineruditus cogitationibus animū, & remissis exultationib. rorupit corrūpit. Et longè sanè præstabilius esset, ipsam viro coniunctam ad vitam gubernari, & quod ad opem rei domesticæ ferendem cōducit, talionis vice profectura ipsi rependere, et liberos senum nutritores ad generis successionem bonos producere.* Nil pro nobis dici potuit aptius. Nā dissentit ijs verbis à Cypriano, quando longè præstabilius inquit esse nubere, quàm ita viuere. Hortatur postea virgines huiusmodi, ne vagentur frequētèr, ne accedant ad nuptias, & per omnes discurrāt angiportus. *Deinde, inquit, si virgo Dei curat, quomodo placeat Domino, nihil quod ei nō placeat, debet facere, neq; palā, neq; clanculū: quin & seos ipsius cogitatus castiget oportet. Nā quæ hæc nō fecerit, neq; Christo sponsa est, neq; homini vxor: sed in oculis sponsi opinionē virginitatis captat virgineo habitu, quo se per pompā vēditat. Imò Christū non leui afficit iniuria, cū magis hominum quàm eius oculos reuereatur. Corā hominib. pudet illā non agere virginē, cùm tamē clanculum multò aliter se habeat, saltē quoad affectus et cogitationes.* Atqui mox vt seuerius admoneret virginem, sua occolta & motus animi haud latēre, illa vidēri ait, non solū à Deo, verùm & ab infinita quodāmodo angelorū multitudine, qui pijs hominib. perpetuò adsunt, & à Deo mittūtur ad varia ministeria. Et addit cū ijs & Patrū sanctus spiritus: nullus n. horum est, inquit, qui nō vbiq; omnia videat, nō oculis corporalib. carnis, verùm incorporali visu vniuersa in cognitione comprehendens. Certè hoc de spiritib. beatis, vt obiter dicam nō debet cōcedi. Siquidē in Esaia dicitur: *Abrahā nesciuit nos, & Israel nos ignorauit: ideoq; illis relictis ad inuocandū Deum à pijs, vt narrat propheta, confugiebatur.* Solent dicere, sanctos videre, quę hic aguntur in diuina essentia, quæ speculū fulgentissimū est, in quo apparēt omnia. Sed ipsimet fatentur scholastici, speculum illod nō esse naturæ, sed volūtatis. Nā ibi tantū sancti vidēt, quantū illis Deus voluerit ostēdere. Alioquin non diceretur ad Ephes. notam factā principib. & potestatib. esse multiformē Dei sapientiam per ecclesiam. Io Dei enim essentia illā potuissent contemplari. Sed ad virgines redeamus, dō quib. inquit Basilius quodāmodo eorum oblitus: quæ primo loco rectè dixerat, cū ad voluptatē carnis declināt, velle nubere: sed prætexere nuptias incassum, cùm incestum coniugium amplius inire nequeant. Ad quod probandum rationem genuinam addocit. Quarum prima est, quia in vero legitimoq; coniugio statuit iua dictum rationis anteuartere debere cupiditatē

A voluptatis, quod istis non accidit, cùm desiderio voluptatis victæ nubere velint. Cùm itaq; vbi sic agitur, iustum connubium nō possit intercedere, ait istarum, nuptias nō esse nuptias. Et ad confirmandum quod dicit, affert locum ex 1. ad Corin. cap. 7. vbi de vidua, si velit nubere, dicitur, nubat, sed tantū in Domino. Id ille interpretatur, præeunte iudicio rationis, non cupiditate voluptatis superante atque anteuertente. Iudicium hoc rationis esse putat, vt quis prudenter apud se constituat expedire, atq; B honestum esse procreare liberos, illos edocare sanctè, atq; piè familiam instituere. At non ita sensit Paulus, quando ait, *Melius est nubere quàm vri, & qui non continet, nubat, & propter scortationem quisque suam habeat, & quæq; suum.* Nulla est in his verbis liberorum procreandorum mentio. Atque proculdubio si hac regula vteremur, infinita matrimonia rescinderentur. Nubere ad hæc in Domino minimè sic accipitur, sed vt fidelē virum accipiat, neque tali copuletur coniugio, C propter quod à fide Christi facilè desciscat. Altera eius ratio est, quia, inquit, viuente priore viro, matrimonium quod subsequitur, fit irritum, quoniam mulier lege coniugij tenetur, quandiu vir eius vixerit. Christus autem non moritur, virgo ergo, quę illi est desponsata, nunquam potest alteri nubere, cùm Dominus nunquam moriatur. Hoc argumenti genus ab aduersarijs frequentissimè iactatur, quum tamen sit admodum friuolum. D Matrimonium quippe inter nos & Christum metaphoricū est & spirituale, atq; viuente viro Christo non licet nobis alium virum superinducere in eodem matrimonij genere: alioquin scortaremur, vt Deus fecisse coarguebat Hebræos, qui deos alienos sibi fecerant. At matrimonium alterius generis quoad carnē minimè prohibebantur cōtrahere. Certè Christus non solū virginum, sed omnium credentium vir est, qui tamen inire matrimonia externa possūt. E Nonne de omnib. fidelib. Paulus aiebat: *Despondi vos vni viro, virginē castā exhibere Christo?* Et ad Ephes. cùm dixisset ex lib. Genes. *Propter hoc relinquet homo patrē suum, & matrem suam, & adhærebit vxori suæ:* hoc addebat, *esse mysterium magnum in Christum & in Ecclesiam.* Quibus verbis demonstrat, inter Ecclesiam & Christum matrimonium esse, sed mysticum & spirituale. Quin & in eadem epist. scribitur: *Qui adhæret scorto, vnum corpus efficitur, qui verò adhæserit Deo, est vnus spiritus.* F At omnes per fidem Christo adhæremus, non tamen prohibenda sunt matrimonia. Si vera esset istorum argumentatio, cōsequeretur, Christum fieri adulterum, quod longè absurdissimum est. Facito duos cōiuges ex mutuo cōsensu vouere castitatem. Certè inter sic vouentes, vt isti volūt, cum Domino matrimonium initur. Ergo mulier, quæ sic vouit, efficitur sponsa Domini, vt isti volunt. Quare cùm prior maritus viuat, nec dū sit mortuus, G Christus, quod absurdissimum esset & blasphemum, efficeretur adulter, quod nouum matrimoniū cum aliqua contraxerit, priori viro eius adhuc superstite. Hoc argumen-

A ti genere vsus est Augustinus, vt postea cū ad illum ventū fuerit, demōstrabo. Quid est, quod addit nō multò pòst? *Nullus adeò furiosus sit sacrilegus, vt impollutam sacerdotem petulantib. manib. cōtingat.* Sacerdotem vocat virginē, quæ voto se obstrinxerit. Locutio ista verbis apostolicis aduersatur. Iubet enim Paulus, vt mulier in silentio discat, neq; autoritatem in virum exerceat. Nullus verò ignorat, sacerdotium & autoritatē & potestatem non vulgarem habere. Nos vnū B habemus sacerdotē Christū Iesum, quia vnicū etiam sacrificiū eius mortis agnoscimus. Cūq; honorem hunc nec sacrificis quidē Papisticis, nec nostris ministris demus, quāto minus virginib. aut muliercolis dabimus? Inseruisse primo tempore viduas & virgines Ecclesiæ, nō dubito. Erant hospitales & sanctorum pedes lauabant: non tamen propterea sacerdotes erant. Ideo Patres cùm nec ex Euangelio, nec veteri ex Testamēto hæc hauserint, id superest, vt ab C ethnicis in Ecclesiā introduxerint, apud quos etiam mulierculis sacerdotia credebantur. Statim postea virginis corpus templum appellat Dei, & quod omnium Christianorū est, videtur ad certum genus vitæ, hoc est ad virginitatem contrahere. Sed audiamus, quàm mox adscribat collationem. *Sicut Adam semē per nuptias præsentis vitæ fuit, ita semen futuri seculi per virginitatis incorruptionē Dominus fuit.* An ita dictū hoc intelligitur, quòd cœlum non replendū sit nisi D virginibus? Hoc nisi velit, quorsum ista dicit? Videtur post aliquot verba correctionē addere, *Non præcepit Dominus*, inquit, *vllibi virginitatē, neque vsquam nuptias interdixit.* Est vtiq; ista sermonis allati nonnulla correctio, sed tamē ea deberet vbiq; addi: & quod ipse nunc facit, à nobis vbique deberet præstari. Quærit præterea, quomodo cōtingat virginitatē acquirere, ac respondendo verba vsurpat, quæ ad Roman. ex Mose habentur. *Ne dixeris in corde tuo, quis ascen-* E *det in cœlum, hoc est, Christum detrahere: aut quis descendet in abyssum, hoc est, Christum reuocare à mortuis?* Verùm quid dicit? *Prope te verbum est in ore tuo, & in corde tuo.* Non, inquit, oportet, vt de virginitate ita dicas, quasi vel in cœlum, vel in abyssum, vel vltra mare sis iturus, vt illam adipiscaris. *Est prope te*, hoc est, secundum naturam tibi ingenerata virginitas: & in teipso secundum naturam occultatam reperies: atq; si vis eam apud te manere, sabbatum age, maneas id F quod natus es, neq; moueas manum ad tactū viri. Hic desidero aptiorem doctrinam, virginitatem scilicet esse donum Dei, & neminem illam capere, nisi cui data fuerit. Atque vt inquit Paulus, *quisque donū suum habet proprium.* Hæc, inquam, desideraui, ne quis virginitatē ipsam humanis virib. tribueret. Oportet de gratia Dei luculentius atq; amplius loqui, nō sic aridè ac ieiunè, quasi à nobis tantū dona ista penderent, & omnibus indifferenter sint exposita. Ve- G rùm in suis quæstionibus nimirum quæstione 14. quærit de ijs, qui se ipsos Deo desponderunt, deinde professionem irritam facere conantur. Talem, respōdet, virum spectare oportet

tet, velut eum qui peccauerit in Deum, & quis A orabit pro eo? Adducit illud, quod primo Samuelis cap. 2. habetur. *Si qui vir in virum peccarit, iudicabit, vel arbiter erit ei elohim, id est, iudex. Aliquis enim potest se vt arbitrum interponere, atque offenso persuadere, vt aliqua honesta satisfactione sit contentus. At si quis in Deum peccauerit, quis interponet seipsum? Nemo enim potest Deo præscribere, vt offensum animum deponat.* Voluit ibi verbis his discrimen inter peccata constituere. Non tamē propterea desperandum est, si quis in Deum B ipsum peccarit: sed ibi more hominum est loquutus. Quando agitur sub aliquo principe, si quis in proximum peccet, facilè patronum inueniet, qui pro se apud principem agat: sed si crimine læsæ maiestatis ipse princeps sit offensus, non facilè inueniuntur, qui audeant pro eo principe loqui. Voluit in summa Basilius istos grauissimi criminis taxare, quod non rectè iudicauit. Nam huiusmodi si vrantur, aut scortentur, potius debent nubere: neque sunt reprehen- C dendi, cùm verbo Domini pareant. Pergit iste, atque illos vocat sacrilegos: neque vult, vt fores fratrum illis amplius aperiantur, neque si accesserint, gratia tecti ob frigus grauiter vrgens. Vehementer satis hæc dicuntur, sed vereor ne nō multū Christianè. Quid si frigore, fame, aut siti premantur, illos non releuabis? Profectò Christiana charitas longè aliter suadet. Dicitur quidem ab Apostolo 2. ad Thess. 3. quemque debere se subducere ab omni fratre inordinate am- D bulante: sed non præcipit, ne laborantib. extrema necessitate non subueniamus. Pudefaciendi quidem sunt homines huius generis, qui ambulant inordinatè, vt in viam redeant: neque versari cum illis debemus animi causa: sed officia correctionis, precū & opitulationis quoad necessitates illis non debemus temerè subducere, cum proximi esse non desierint. Deinde quæstion. 15. de tempore statuit, quo admittendi sint ad virginitatis professionē iuuenes: E & maturam ætatē, & iudicij confirmationē expectari iubet: quod hodie non vbique seruatur. Exigit præterea, vt qui sunt in potestate Patrū, eis inuitis non recipiantur: verùm id fieri vult illis offerētib. & sub aliquot probatis testibus: eum tamē aduersarij nostri parentib. ignaris & nolentib. id sæpenumero faciant. Nam violare mādata Dei pro suis traditionib. nihili pendūt. Basilio adiungēdus videtur Gregorius Nazian. Is in oratione habita in funere Gorgoniæ soro- F ris ita scribit: *In dua diuisa est vita, in nuptias et virginitatem. Hæc sublimior est ac diuinior, laboriosior autem & lubricior: illa verò humilior et ac securior et.* Et mox: *Neutrū harum vel Deo penitus, vel mundo coniungit, rursusque dissoluit, ita vt hæc propter naturam propriam penitus sint fugiendæ, illa autem nimis laudanda.* Hæc rectè scripta sunt à Nazianzeno, neque nos quicquā lædunt, imo susceptā causam maximè iuuant. Neque minus à nostra sententia stant, quæ post hæc statim subjicit: *Verùm ment* G *est, quæ nuptijs & virginitati rectè dominatur, & tanquam materiam rationis opifex hæc adaptat, & ad virtutē operatur.* Ita quoque probatur: nēpe nuptias

& virginitatē materiam esse virtutis, ita vt neutrum istorū sit vitiosum, ac mētem posse vtroque illorū rectè vti. Hoc duntaxat in ijs verbis desidero, vt doni dei, spiritus, aut gratię mentio facta esset, ne in potestate mentis hæc esse posita viderentur. Sed quod mox additū est, omnino & citra vllā exceptionem recipimus. *Carni enim coniunctione nequaquā separat à spiritu: neque si qua caput habet virum, ideo caput primū ignorat, sed parūper mundo ministrat, & naturæ, quantū lex exigit carnis, seu illi potius, qui carni legē hanc tulit, Deo.* Illud est B notandum, fieri posse, vt mulier, quæ in matrimonio est, duo habeat capita, verùm non eiusdem ordinis, Christum spirituale quoad vitam cœlestē, & maritum vt œconomicā regat. Ecclesia verò non potest caput habere Papam: nam Ecclesia, quā Ecclesia est, ad vitam ęternā spectat: quā ab vno capite influi sibi, & nō ab vllo mortalium expectare debet. Sed ad Gregorium redeo, qui in oratione habita in funere patris, qui C Nazianzi fuerat episcopus, eius vxorē, h. e. matrem suam hoc nomine laudat, quòd patri suo magno fuisset adiumento, non solū in re domestica regenda, verūetiam in Ecclesiastica. In Orat. funebri de Basilio scribit: *Res magna est virginitas, angelis aggregari, ac absque iugo esse, naturæque solitariæ: nam Christi illam vocare auctor, qui cum nasci deberet ob nos natos, ex virgine nascitur, vt virginitatē lege sanciret.* Hic etiam non facilè admitterē, virginitate homines angelis aggregari. Nā & coniugati queunt in patria cum angelis coniungi. D Neque Christū noui sanxisse lege virginitatem, cùm illam non præceperit: nisi fortè significetur post Christi aduentum virginitatem cœptā esse laudari. Quod vt sit intelligendum, superius exposuimus. Ad hæc in Oratione ad virginem exhortatoria: *Materia verò corporalis admixtionem corporū inuenit: nam semper fluida Deus certis discreuit limitibus, lege nuptias sanciens. Quid si absque peccato Adam perseuerasset, neque materia* E *fluida fuisset, morte ac vita sibi mutuò succedentibus, an propterea desijssemus inter homines omnino habere nuptias?* Adijcit deinde: *Nuptiæ sunt indicium perturbationis: castitas verò splendoris.* Hoc quoque in vniuersum non est verum: quandoquidem fieri potest, vt aliquis non perturbato, sed integro sanoque iudicio ad coniugium adducatur, atque primo homini datæ sunt nuptiæ, priusquam prauis affectibus concuteretur. Neque castitas indicium est splendoris ani- F mi. Non enim solū cupiditate carnis accendimur, sed metu, dolore, inuidia, & ira mouemur. Postea inquit, *Olim cùm lex esset & vmbra, tunc primatum habebant nuptiæ. Postquam emigrauit litera, subinductusque est spiritus, tūc affulsit castimonia.* Hæc nō sic accipi debent, ceu spiritus ac litera castitate ac virginitate discernātur. Virginitas & matrimoniū cū spiritu esse possunt, & rursus cum litera. Sed videntur quandoque ij Patres omnes, qui fuerūt ante Christi aduentū sub litera cōcludere: omnesque vicissim qui post Chri- G stum viuunt sub spiritu. Quod vt à vero sit alienū, Augustinus in lib de Spir. & lit. pulchrè ac vtilis. declarauit. Verū in homilia seu orat-

quam habuit de tentatione Pharisæorũ & Scri- A barum, qua rogarunt, an qualibet de causa liceret alicui dimittere vxorem, dum ea verba illi occurrerent, quib. Apostolus ad Ephesios ait: *Magnum hoc sacramentum, dico in Christum & Ecclesiam*, inquit, videtur mihi sermo hic secundas reijcere nuptias. Si.n. duo sunt Christi, duo etiã mariti, duę quoq; vxores. Si aũt vnus est Christus, vnũ caput Ecclesiæ, & caro vna, secundæ noptię respuũtur. Quòd si secundas prohibeo, quæ ratio erit tertiarum? Primæ legis sunt: se- B cundæ indulgentiæ: tertiæ vero præuaricationis: & quod vltra hæc, suillum magis, quàm aliud quicquam. Certè sententia ista damoantur secundæ nuptiæ, ac tertiæ apertissimè improbantur. Quod cum aduersarij nostri non sint concessuri, haud nobis irasci debent, si aliquando Patres nos quoq; repudiemus. Verùm in eadem oratione habet: *Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus est datum. Hæc audiens*, inquit, *nihil hæreticum patiaris, neue naturas inducas* C *siue terrestres, siue spirituales, siue medias. Sunt enim quidam adeò malè affecti, vt arbitrentur quosdam omnino esse naturæ perituræ, alios autem saluandæ, nonnullos verò ita se habere sicut eos liberũ arbitrium vel ad melius, vel ad detrius impellit, aliumq́; alio plus vel minùsue idoneum esse* Hæc in Marcionitas vel Gnosticos citra controuersiam dicuntur, qui tales naturas fingebant sic homines partiendo. Nos verò quosdam fatemur prædestinatos, qui seruabontur: alios verò concedimus reprobos. D Inter hos nihil est medij. Præterea non attribuimus naturæ quòd seruemur, aut prædestinati simus, verùm meræ simpliciq́; diuinæ misericordiæ. Vitiatam alioquin totam hominum naturam in Adamo scimus. Qui prædestinantur, ex vna Dei bonitate inde sunt exempti: reprobi verò in sua natiua corruptione deserti. Neq; libero arbitrio, imò gratiæ, quæ per Christum est, salutem hominum ascribimus. Sequitur mox: *Cùm verò audis, quibus datum est, adde, datum quidem ijs qui volunt, & qui assentiuntur.* E *Etenim cùm audis, Non est volentis, neq; currentis, sed miserentis Dei, tibi consulo, vt sermonem hunc accepies.* Quoniam enim nonnulli sunt, qui ob iustitiam propriam tam magnificè sentiũt, vt totum sibijpsis acceptum referant, ac nihil factori, hos sermo hic docet, quod & bonum velle diuino egeat auxilio: seu potius eligere vtilia diuinum quid, & clementiæ suæ donũ existat. Quòd enim saluamur, partim ex nobis, partim F ex Deo esse oportet. Propterea inquit, non volentis, hoc est, non solùm volentis & currentis, sed & Dei miserentis. Deinde, quoniam velle ex Deo est, meritò totum acceptũ fertur Deo. Quantumcunque enim curreris, quantumcun que certaueris, indigebis eo, qui coronam præbet. *Nisi Dominus ædificauerit domum, in vanum laborãt qui ædificãt eam. Nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilant qui custodiunt eam.* Noui, inquit, quòd non leuium est cursus, nec poten- G tiom bellum, nec pugnantium victoria, nec feliciter nauigantium portus: sed Dei est victoriam perficere, ac nauim saluam in portum de-ducere. Hæc scribit Nazianzenus, videturque omnino velle virginitatem & cœlibatum esse in viribus & manu nostra: hoc est, nos donum huiusmodi esse habituros, modò velimus & assentiamur. In quam sententiam non queo descendere, quia tum nõ erit eorum qui possunt, vt loquitur Dominus, sed eorum qui volunt. Nec quisque habebit proprium donum, vt Paulus testatur, sed illud quod sibi elegerint, & quod omnibus est expositum, si ipsum velint. Neque fuisset eidem Apostolo timendum, ne cuiquã laqueum inijceret. Potuissent enim absque vllo periculo, quicunque voluissent, eius consiliũ sequi. Deinde multò minus concedo, salutem nostram partim ex nobis, partim ex Deo esse: neque verba Apostoli ad Romanos, *Non est volentis, neque currentis*, accipio ita, vt interponi debeat particula, solùm: quia citra vllã exceptionem, Dei esse salutem nostram credo: longeq́; melius ac tutius hæc Augustinus tractauit. Huius tamen admonere te, lector, volui duplici causa: primũ vt cognosceres, in quo dissentiamus à Nazianzeno, de doni huiusmodi perceptione: deinde vt etiam de causa salutis nostræ intelligas, vt eaotè atque eum iudicio sit legendus. Venio nunc ad Hilarium Pictauiensiũ episcopum, qui hac de re admodũ pauca, quod sciam, est locutus. In Canone decimonono super Matth. vbi de triplici eunuchorum genere agitur, scripsit, probari admodum tertiam formam eunuchi, eius nimirum qui spe regni cœlestis talis esse decreuerit, cui nos similes effici, si tamen possemus, admonuit. Ecce is non inquit, Si tamen velimus: si possimus inquit, rationem habens virium cuiusq; nostrũm. In Psal. 64. quia illud erat expositurus, *Tibi reddetur votum in Hierusalem*, ait: Cernimus namque nudis philosophos corporibus algere: ipsi etiam coniugiorum vsu magistri abstinent: hæretici sicco panis cibo viuunt. Sed quis tandem otiosi huius propositi profectus est? Totum hoc inane atque ridiculum est, & cum ipsis superstitionis causis miserabile. Deo ergo vouenda sunt, contemptus corporis, castitatis custodia, ieiunij tolerantia, atque ideo ait, Et tibi reddetur votum in Hierosalem. Ista indicant abstinentiam à coniugio apud ethnicos, vt suprà docebam fuisse in precio, non apud Hebræos veteres: deinde istius episcopi tempore iam in Ecclesia vota continentiæ fuisse suscepta: quare id requirit, vt in honorem Dei fiant. At quî Deo placere potest, quod eius verbo aduersatur? Quod verò in epist. priore ad Augu. scribat hæc verba circa finem: *Sciat sanctitas tua fratrem meum, cuius maximè causa hinc discessimus, cum matrona sua ex consensu perfectam Deo continentiam deuouisse*, non est magni faciendum: non quasi eo tempore talia vota ignorem aliquando noncu pata, sed quia ille Hilarius non is est, de quo mo dò agimus. Nam iste Pictauorum episcopus multò grandior natu est Augustino. Fuit enim senex, & grauiã passus est sub Constantio. Augustinus verò floruit sub Honorio, & Arcadio, ac Theodosio. Quare iuuenis erat, cum iste se-

nex

nex esset. Atqui prima epistolæ verbis Patrem suum appellat Augustinum: quod non fecisset, si ambo fuissent episcopi, & Augustinus eo multò minor natu. Fuit itaque ille, vt ex posteriore illius epistola ad eundem Augustinum colligitur, Syracusanus. Atque multò minus recipienda sunt, quæ sub eius nomine scribuntur ad Apram filiam. Totũ quippe id est inane cõmentum quod etiam non valde nasuti facilè possint deprehendere. Succedit Epiph. Cyprius episc. Quem vt ego concesserim habere nonnulla de voto, quæ sicut sacris literis non consentiunt, ita quoque à me non omittuntur, sic etiam illum video multa rectè scripsisse, quibus possint Smyth. praua dogmata reuinci. Primum vt aliqua referam, contra Montanistas hæres. 48. lib. 2. t. to. ita scribit: *Nos verò non necessitatem imponimus, verùm cum bono consilio admonemus, exhortantes eum qui potest: non autem necessitatem imponimus non potenti, neq; reijcimus ipsum à vita. Sanctũ enim verbum omnibus prædicauit, vt debilium infirmitatem portemus, velut etiam ipse sanctus Apostolus dicere compertitur, & tales redarguere, qui non sunt eiusdem doni. Iuniores inquit viduas reijce.* Notabis in his verbis illum dicere, nemini necessitatem imponi: quòd nostri non faciunt Papistæ, qui neminem volunt ordinare, cui non prorsus matrimonium interdicatur, & ita interdicatur, vt si postea contrahat, illud matrimonium pro irrito habeant. Non ita fuit antiquitus. Nam melioribus temporibus & vxorẽ ducere licuit sacris initiato, vt postea demonstrabo: & posterioribus quando iam superstitio cœpit inualescere, matrimonia ministrorũ non rescindebantur, si ea iniuissent: sed illi tantum vel à ministerio suo cessabant, seu deponebantur, vel non poterant ad vlteriores ordines promoueri. Postea cœptum est illos excommunicare, & matrimonia contracta dissoluere, atque demum illos miserè trucidare omni prius tormentorum & pœnarum genere diuexatos. Ita res paulatim in deterius decidit. Et cum in omnibus fermè conditionib⁹ à Paulo cùm ad Timotheum, tum ad Titum enumeratis, vt ita dicam, facile dispẽsetur, hanc vnam firmissimam volunt, & perpetuò inuiolatam haberi. Hóc non est imponere hominibus necessitatem? & vt Pauli verbis vtar, laqueum inijcere? Dicit bonos pastores cohortari eos qui possunt, non autem imponere necessitatẽ non potenti. Smythæus autem dicit omnes posse, & neminem inueniri, qui si velit, & Deum precetur, non possit. Epiphanius verò hîc manifestè asserit, aliquos posse, aliquos verò non posse. Et quod maximè pro nobis facit, Paulum inquit redarguere illos qui non sunt eiusmodi doni. scilicet quando se obstringere audent aut ad virginitatem, aut ad cœlibatum. Nam dicit, iuniores viduas reijce. Hîc mihi tu notes primùm, nõ esse omnes eiusdem doni quod à nostris aduersarijs suauiter irridetur. Sed iste à Paulo didicit, qui ait quemlibet proprium donum habere, alium quidam sic, alium verò sic. Valeant igitur hi Pelagiani, qui dona expectan-

A da esse derident, omnia verò in nostris viribus arbitrantur posita: vel si vlla dona concedere vi scripturarum adiguntur, ea in nobis posita esse prædicant, quòd illa Deus omnibus exposuerit. Capiant, inquiunt, qui velint, non qui possunt, vt noster seruator dixit. Deinde non excidat annotare, quòd Paulus dicatur ab Epiphanio, eos reijcere, qui non sunt eiusdem doni: cùm Smythæus dicat iuuenculas à votis illis Pauli verbis non prohiberi, sed tantum nè B ab Ecclesia alantur. Certè Apostolus vt hîc docet Epipha. tũ de iugo cœlibat⁹ aut viduitatis imponẽdo vel nõ imponẽdo, reijciẽdo, aut admittẽdo scribebat. Idẽ Epipha. aduers⁹ Catharos, hæres. 59. lib. 2. tom. 1. Reuera enim non suscipit sancta Dei prædicatio post Christi aduentum eos qui mortua sua vxore secundis nuptijs coniuncti sunt, propter excellentem sacerdotij honorem ac dignitatem. Et hæc certò sancta Dei Ecclesia cũ synceritate obseruat. Sed C adhuc liberos gignentem vnius vxoris virum non suscipit: sed eum qui se ab vna continuit, aut in viduitate vixit, diaconum, & presbyterũ, & episcopum, & hypodiaconum, maximè vbi synceri sunt canones Ecclesiastici. At dices mihi omnino in quibusdam locis adhuc liberos gignere presbyteros, diaconos & hypodiaconos. At hoc non est iuxta canonem, sed iuxta hominum mentem, quæ per tempus elanguit, & propter multitudinem, cùm non inueniren- D tur ministri. Hunc locum mihi obijcit Smythæus, sed multilatum. Non enim adduxit postremam partem, ex qua elicitur non fuisse hoc vbique seruatum, vt presbyteri, diaconi, & hypodiaconi se continerent à proprijs vxoribus, & solũ id innuit obseruatum vbi synceri essent canones. Quo loco demonstrat non id ex verbis Dei haberi, sed tantùm ex Ecclesiæ Canonibus, vel decretis, quæ vt illa fecit, sic etiam relaxare deberet, cùm videat ea in perniciẽ vergere. De- E inde aliam causam affert, quòd permitterentur multi cum vxoribus misceri, propter multitudinem scilicet Christianorũ, & quod non facilè ministerium inueniretur. Quod si tum locũ habuit, quare hodie non conceditur? passim opus est ministris, sed non passim inueniuntur qui cœlibes viuere possint: nisi velimus dicere, nostra tempora esse meliora temporibus Epiphanij. Si tunc non poterant Canones vbique seruari, & ferebatur eorum violatio, quòd mul- F titudine ministrorum esset opus, quare magis nunc tales canones, id est, hominum inuenta seruari poterunt? Non pronuntiat Epiphani⁹ hoc loco illa matrimonia dirimenda, neque ob id illos esse à suo ministerio deponendos. Tantùm dicit, Canones apud illos non fuisse synceros. Quòd si de verbo Dei scripsisset, permultũ referret. Sed quando de canonibus tantùm agitur, cum multi eorum iam refrixerint, non est res tanti facienda, vt aduersarij iactant: Video G præterea hîc eum nullam voti facere mentionẽ, quòd fuerit sacris ordinibus adiectum, neque audimus illos eum accusare, vt voti nuncupati violatores, quòd hodie papistæ clamare nõ de-

siouot. Idem aduersos Apostolicos hær. 6t. lib. 2. tom. 1. Postqoam tradidisset post votom editum virginitatis aut viduitatis cõiungi matrimonio non licere, sed eos qoi hoc faciunt peccare, sic tameo addit: *Sed melius est iudicium quàm condemnatio. Qui enim, vt ne confundantur apud homines, occultè scortantur, & sub solitudinis aut continentiæ specie libidinem curant, non apud homines habent confusionem, sed apud Deum, qui videt occulta & redarguit omnem carnem in suo aduētu, prout quisque peccauit. Melius est enim vnum peccatum habere, & non plura: melius est lapsum à cursu palam sibi vxorem sumere secundum legem, & ex virginitate multo tempore pænitētiā agere, & sic rursus ad ecclesiā induci, velut qui male operat⁹ est, velut lapsū, & fractū, & obligatione opus habētē, & nō quotidie occultis iaculis sauciari ab improbitate, quæ ex diaboli opere infertur.* Huoc ego locū quādo egi de votis, ea ratione produxi vt ostēderem, Patres nō adeo fuisse rigidos, vt hodie sūt nostri Catones, q tamē Bacchanalia sępè viuūt. Isti .n. matrimonia post votum inita passim clamitant, nō nuptias esse, sed incestus & ea dirimuot, oeq; ferre volont: com veteres matrimonia illa rata habuerint, licet peccare dixerint, sed semel, eos qui post votom contrahunt. Et huius sententię testem citaui Epiphanium. Quomodò verò hac de causa in me Smythæus excanduerit, ex his liquet videre, quæ mihi sic obijcit. Hæc Epiphanij verba vt tu calculum porrigere, tibique suffragari arbitraris, quòd dicat melios esse vni obnoxium esse, qoá multis noxis, ac vxorem ducere, quod absque peccati designatione post Deo dicatam virginitatem fieri posse inficiatur, quam occultis sauciari iaculis, dom scortatur quotidie ac curat libidinem sob solitudinis ac continētiæ, vt is ait, specie. Sed dic mihi qua fronte hāc eios posteriorēm sentētiam, quæ tibi asserenti Voto astrictorum nuptias esse veras & licitas nuptias videatur astipulari proferas, cùm, quæ paolò antè ille astruxerit cōtra tuam impiam opinionē reijcias? *Hoccine est fas & æquum? Hoccine veri assertorem, & labefactatæ fidei vindicem, qualem te haberi percupis, Petre decet?* Quis verè cordatus, & vel mediocriter eroditus in theologia tibi adhibebit fidem, postquam te non podet sic tractare optimos quosq; scriptores, & primarios Ecclesiæ Christi Patres? vt tum demom illorū sentētijs accedere solùm velis, cum tibi vecooqoe videantur patrocinari? At qooties tecum pugnant (pognant ferè semper) nihil ducis, ac contemtui prorsus habes. *Asseritne hic Epihanius peccare, quisquis à nuncupata Deo continentiæ voto init nuptias, ac satius esse vt ducta vxore vna, quam multis implicetur peccatis? Visne hinc colligere, nuptias ei celebrare licere qui virginitatem aut continentiam Deo addixerit? Nunquid satius diuitibus quicquam, quàm inopibus surripere, licet vtrunque nefas sit & illicitum? Minus flagitium esse abdito cōtinentiæ voto nuptias cōtrahere, quàm scortari & libidinem curare solitudinis & continentiæ specie, astruere hic Epiphanium fateor. Quid tum posteà. Num idea asserere eum dices eiusmodi nuptias prorsus vacare culpa? & penitus esse licitas? vt tu hinc dogma tuū impium statuas? Nunquid*

A *qui melius esse fornicari, quàm adulterium committere dixerit, is protinus fornicationem tanquam rem licitā admiserit? Paulo authore, non sunt facienda mala vt eueniant bona. Proinde quum malum sit votum dissoluere, vt palam testatur hic Epiphanius iuxta Paulum 1. Timothei 5. quis non viderit ob bonum quod parituræ sint nuptiæ, illud malum non esse designandum?* Hæc aduersus me Smythæus, candide lector, vti vides, magoo supercilio dictauit: sed quàm iustè, nunc superest excutiendum. Primùm in

B eo nunquam asserui, Epiphanium facere mecū, qood dicat esse peccatum matrimooium inire post votum editum, si opus habeat quis matrimonio, & aduratur, vel io scortationem labatur. Qui enim peccaret, cùm potius obediat mandato Dei & Apostolico, & remedio vtatur sibi diuinitus proposito, cùm nullum votum vt ratum sit habeodom, nullaque promissio firma, quæ verbo Dei aduersetur? In eo itaque mecū non conueoit cum Epiphanio: sed tantom in

C eo, quòd illas ooptias & veras esse dicat, & licitas. Imò incōtinētibus qui se astrinxeriot, & nō stant promisso, sed scortātur, eas persuadet. Neque hanc eius posteriorem sententiam citaui dissimulato priori eius dicto. Scio enim, & proposui aoditoribus illum cū moltis alijs ex patribus in eo errare, qui peccatū esse dicat, votū huiusmodi violare cùm opus fuerit, & malè illum id referre in traditiones Apostolicas, cùm ex sacris literis non valeat suam sententiam cō-

D firmare. Deinde proposui hunc Patrem discrimen ponere inter κρίμα & κατάκριμα, inter iodicium, inquam, & condemoationem. Nega tu modò si potes, illud dicere, qood ego maxime contendo, has nuptias esse veras nuptias. Peccatum quidem ibi vnum fatetur: & dat istos semel peccare, sed tamē cum suo matrimooio inito ecclesiæ posse recoociliari per aliqoalem pœnitentiam. Hæc illom dixi scribere, nonquā tamen dedi, facienda esse mala, vt eueniant bo-

E oa, & si peccatum arbitrarer admitti io nuptijs post votū ineūdis, nunq̄ illas soaderem. Neq; in hoc sum vel com Epiphanio, vel cum quouis alio Patre, vt dicam peccatum esse tales mire ouptias, etsi vel tu, vel illi hoc affirmēt. Ex sacris literis oportet vt vos vera sentire demonstretis. Sic aūt tracto Patres, quemadmodùm sępi⁹ contestor, vt quæ dicūt verbo Dei consentanea, vlnis, vt dicitur, ambab. amplectar: cætera verò si pugnare cū sacris literis videro, facilè respuā.

F Meipsom verò aut sentētias meas nihil moror: vnicū verbū Dei tantū suspicio. Qoòd verò mihi semper obijcis, me velle videri labefactatę religionis vindex, iniuriā mihi facis: quandoquidē nunq̄ me hoc iactare aodiuisti. Qoamuis id omoes præstare teoeamur pro viribus. Ambire aūt vt videamor tales, cū reipsa nihil faciamos, hoc vitiosum esset. Quare desine, te obsecro, tā futiliter oblatrare. Si Epiphan. dixit facienda mala vt eueniāt bona, ipsum accusa, in me locū

G nō habet ista calūnia. Illod .n. apod te firmissimū statuito, id Christiano licere, imò cōuenire maximè, vt nō omnia, quæ à Patrib. dicūtur, statim admittat. Quod & te ipsum facere video, q

posteriori

posteriori parte sententiam Epiphanij non admittis. Idq; cum tibi permittas, cũ mihi nolis itẽ concedere, omni prorsus caret æquitate. Nec illa tua similitudo hîc locũ habere potest, qua dicis minus esse flagitiũ scortari, q̃ adulteriũ committere: ac minus malum esse diviti aliquid surripere, q̃ pauperi. Quoniã hîc duo peccata simul comparas. At inire nuptias etiã post votũ peccatũ esse, nõ dũ mihi demõstrasti. Quod si Epiphan. hoc dicat, aut August. ego nõ dico: neq; id facere licere dicunt, à quib. solis mea fides, & omniũ sanctorũ pendet. Quòd verò Patres perpetuò, vt iactas, mecũ pugnent, iam ex multis demõstraui, & sum demõstraturus esse falsum. Mecum interim facit iste Epiphan. qui nuptias istas, vt legitimas admittit, & eas licet nõ bona ratione, bene tamẽ consulit incontinẽtibus qui voto fuerint obstricti. Sed nunc ad Chrisost. venio. Is sup Genes. hom. 21. cũ de Enoch ageret, nuptias ostendit, minimè illi fuisse impedimento, quo minus vel Deo placeret, vel virtutes acquireret: Deumq; testatur adeo bonũ, vt nuptias nũquã fuerit in mũdũ inducturus, si homines illis fuissent lædẽdi. Neq; tantũ innoxias esse testatur, verũ etiã magnæ cõsolationis: quandoquidẽ insanũ impetũ naturæ comprimunt, & nauim feliciter in portum adducũt. Verba eius hæc sunt. *Placuit Enoch Deo postquam genuit Mathusala. Audiãt mariti & vxores, & discãt insti virtutem: nec putet nuptias in causa esse, quo minus quis Deo placeat. Nã idcirco diuina scriptura semel atque iterum id significauit dicens, Genuit Mathusala, & tunc placuit: & idem ingeminat, ac repetit, dicens, Et placuit postquã genuit, vt ne quis arbitretur obstaculum virtutis esse coniugiũ. Quia si sobrij sumus, ne ne educatio, neque coniugiũ, neque aliud quid nobis oberit, quo minus placeamus Deo. Ecce .n. & hic eiusdẽ naturæ erat, cuius & nos sumus & neque lex tradita erat, neque scripturæ docebãt, neque aliud quicquã ad honestatis sapientiæq; studiũ impellabat. Nã si nuptiæ, vel liberorũ educatio præpedimentũ forent in virtutis itinere, nequaquã in hãc nostram vitã nuptias introduxisset vniuersorũ dominus, vt ne temporalib. & maximè necessarijs nos læderet. Sed quia nõ solũ nihil nobis obstãt ad philosophandũ Deo, si voluerimus esse sobrij, sed magnã adferũt consolationẽ, dum comprimunt insanũ naturæ impetũ, nec turbari, quasi mare sinunt, sed efficiunt, vt nauis feliciter in portũ appellat, Ideo consolationẽ hanc humano generi tribuit.* Atq; in eadẽ hom. de Noa scribẽs, eadẽ propemodũ habet: ita n. loquitur. *Et erat Noha annorũ 500. & genuit tres filios. Vide, inquit, iterũ aliũ iustũ cũ vxore et filijs, qui bona operãdo placuit Deo, & displicentẽ omnib. virtutis viã elegit, & neque nuptijs, neq; filiorũ educatione prohibitus est. Porrò stupenda est ineffabilis misericordia Dei, & prodigiosa hominũ, qui tum erãt, ingratitudo. Ecce enim 500. annis vixerat iustus ille, &c.* Et mox: *Erudite vosmetipsos, & virtutũ curã agite, & pro magno habueritis Deo bene placere: & neque domus gubernationẽ, neq; vxoris curã, aut filiorũ, neq; aliud quicquam prætexamus, quod putemus satis esse, ad excusandã nostrã negligentiã, desidemq; vitã. Neq; frigida illa verba proferamus, & dicamus, mũdanus sum, & vxorẽ habeo, & liberorũ curã gero, qui multis mos est, vt ita dicãt, si quãdo eos hortamur vt virtutũ labores aggrediãtur, vel*

A *studiũ adhibeãt in sacris literis legẽdis. Nõ est hoc meum, dicit Nunquid renuntiaui seculo? nunquid monachus sum? Quid dicis homo? an hæc ad solos monachos pertinet, vt Deo placeãt?* Et mox: *Nũquid dic oro, iusto huic vxoris consuetudo, vel puerorũ cura fuit obstaculo? Obsecro igitur ne nosmet ipsos fallamus: sed quãtò magis huiusmodi curis implicamur, tãto magis remedia ex lectione diuinarũ scripturarũ sumamus. Nõne vi illi eiusdẽ, cuius nos sumus, fuerint naturæ, &c.* Idẽ in homilia de Beato Philogonio, testatur eum vxorẽ

B & filiã habuisse vocatũq; ad sanctũ episcopatũ, neq; impeditũ ijs curis, quo minus functionem creditã feliciter administraret. Præterea hom. 4. in illa Esaiæ verba *Vidi dominũ sedentẽ super solium excelsum*, ostendit Esaiæ, mosi, Abrahamo nuptias haud fuisse fraudi, quo minus Deum viderint sintq; cum eo familiariter collocuti. Qua de re verba hæc scribit. *Quis hic loquitur? Esaias ille spectator cælestiũ Seraphin, qui cũ coniugio cõmerciũ habuit, nec tamẽ extinxit gratiã. Auscultastis prophetã, &*

C *audistis prophetã hodie: Exi tu, & Iasuph filius tuus. Nec ista oportet prætercurrere. Exi tu, & filius tuus. Itane filiũ habebat propheta? Si filiũ habebat, habebat & vxorẽ, vt intelligas, nõ esse malas nuptias, sed malã esse scortationẽ. Sed quoties cum quibusdã de vulgo disserimus, dicentes: Cur nõ recte viuis? Quamobrẽ nõ præstas mores absolutos? Qui possumus? inquiũt, nisi discedã ab vxore, nisi valedixero liberis, nisi valere iussero negotijs? Quamobrẽ? nũ obstat matrimoniũ? Adiutrix tibi data est vxor, nõ insidiatrix. Annõ habebat vxorẽ propheta? Neque*

D *tamen spiritus gratiæ obstabat coniugiũ, sed suam vxore coniunctã habebat: & erat nihilominus propheta. Moses nõne vxorẽ habebat? Et tamẽ petrã dirupit, aerẽ immutauit, cũ Deo colloquebatur, diuinã iram cohibuit. Abraham nõne habebat vxorẽ, & tamẽ pater factus est, gentiũ & ecclesiæ.* Deinde ne hoc tantũ in Veteri Testamẽto accidisse suspiceris, ex nouo Petrum, & Philippũ adducit & eò venit, vt nuptias vel suo periculo suadeat. In hæc aũt verba scribit: *Quid autẽ Petrus basis ecclesiæ, ille vehemens amator Christi, ille sermone indoctus, & rhetorũ victor, ille imperitus,*

E *qui tamẽ philosophis obturauit os, ille qui ætaneã sapientiã, nõ aliter quã aranearũ telã dissoluit, qui terrarum orbem peragrauit, qui sagenam misit in mare, & piscatus est orbem? Quid autem ait Euangeliũ? Ingressus est Iesus ad socrum Petri febrientantẽ. Vbi socrus, ibi & vxor, ibi & coniugiũ. Quid autẽ Philip. nonne quatuor habebat filias? Vbi verò quatuor filiæ, illic & vxor, & matrimoniũ. Quid igitur Christus? A virgine quidem natus est, verum ad nuptias accessit, ac donum attulit.*

F *Non habent, inquit, vinum, & aquam vertit in vinũ, virginitate nuptias honorans, dono id, quod fiebat, commendans: vt ne abomineris nuptias, sed oderis scortationem, meo periculo: nam ego spõdeo tibi salutem, etiamsi vxorem habueris. Prospice tibi ipsi. Mulier si proba fuerit, adiutrix tibi est. Quid igitur si non fuerit cõmoda? fac illam commodã. Annon fuerunt vxores bonæ simul & malæ, ne haberes excusationẽ? Qualis erat illa Iob? Sed Sara erat bona, &c.* In epistola ad Timotheum illud tractans, vnius vxoris virũ. Paulum ait, hęc scribendo nõ sancire legẽ quo minus

G liceat episcopum non coniugatũ assumere: sed modum cõstituit. Iudęi enim plures vxores simul habuerant: quod Paulus in episcopo non censet ferendum: aut vult vnius tantum vxo-

ris virum esse, quod intellige, ne post primam alterã ducat. Vtramq; interpretationẽ adducit remq; in medio relinquit, neutram confutãdo. Atque hæc sunt eius verba. *Oportet igitur episcopum irreprehensibilem esse, vnius vxoris virum.* Non hoc veluti sanciens dixit, quasi non liceat absq; vxore episcopũ fieri, sed eius rei modum cõstituẽs. Iudæis quippe licitũ erat, etiã secundo matrimonio iũgi, & duas itidẽ habere simul vxores: honorabiles enim nuptiæ. Quidã verò hoc ita intelligunt, vt scilicet ad episcopatũ is assumatur, qui vnius fuerit vxoris vir. Adhæc illud tractãs, Filios habentẽ subditos cum omni castitate, quærit si ille qui ducit vxorẽ sollicitus est eorum quæ sunt mũdi, & episcopũ sollicitudine huiusmodi carere cõuenit, quomodo iam dixit vnius vxoris virũ? Primũ respõdet id intelligendũ, vt fiat episcopus vxore iã defuncta, vel quãuis habeat, sit ceu nõ habẽs. Tertiò inquit, nuptias quidẽ aliq̃ habere sollicitudinem sed gradui episcopatus nõ obstare, neq; à regno cœlorum excludere: atq; nuptias ipsas cum diuitijs confert, & ita scribit: Si igitur qui vxorẽ duxit, sollicitus est quæ sunt mundi: episcopũ autẽ huiusmodi sollicitudine tangi minimè cõuenit, quomodo superius dixit, vnius vxoris virum? quidã vt dixi, illum, qui post vxoris obitũ constituetur episcopus, significasse intelligunt. Alioqui licet eum, qui vxorẽ habeat, quasi non habentẽ esse. Tunc nempe illud ritè concessit pro tempore, ac pro rei natura, quæ tum inerat, Licet.n. eam rẽ honestè ac licitè capere, si quis velit. Quẽadmodum .n. diuitiæ difficile in regnum cœlorũ introducunt, sæpe tamẽ id diuites plurimi ingressi sunt, ita & nuptię licet difficultatis in se plurimum habeãt, ita tamẽ assumi possunt, vt perfectiori vitæ impedimento non sint. Reddit etiã aliquãto postea rationẽ, cur dixerit Pau. vnius vxoris virum, cùm prius optauerit omnes esse sicut seipsum, cõtinẽtię nempe ratione. Quia inquit rẽ noluit sic in augustum cõtrahere. Potuisset.n. dura exigẽdo rẽ ad desperationẽ adducere, ita vt ecclesiæ cariturae esse viderẽtur episcopis, cum iusserit p ciuitates episcopos, vel presbyteros cõstitui: quòd tamẽ hodie nõ fit. Vt.n. magnas & latas habeãt diœceses in magnis alioqui ciuitatib. episcopos nõ constituunt, & vastas diœceses visitare, atq; obire nequeunt. Verba Chrysost. hæc sunt? *Idcirco ait, vnius vxoris virũ, cũ certè alio in loco dixerit, Volo omnes homines esse sicut & meipsum, continẽtiæ scilicet ratione. Igitur ne in augustũ nimis eã concluderet rẽ, si exactissimã virtutẽ expetisset, iccirco moderatiore admonitione maluit vti, ne ex desperatione pfectæ illius inueniendæ virtutis, ecclesia sine episc. esset. Oportebat n. vt antea dixit, p singulas ciuitates cõstitui præsules.* Audi deniq; quid ipse ad Titũ scribat: *Vt constitueres p ciuitates presbyteros, quẽadmodũ ego tibi præcepi.* In epist. verò ad Titũ scribẽs, vbi rursus illud explicat, vnius vxoris vir, hoc inqt Paulũ dicere, vt os obturaret hæreticis, qui nuptias vt rẽ malã damnabãt. Quod vt falsũ sit, hinc reuincitur, quod episc. vnius vxoris vir eligitur. Ostẽduntur ergo nuptiæ sine culpa. Deberẽt hoc nõ leuiter perstringere, qui etsi videãtur nuptias cõmẽ-

A dare, opus tamẽ cõiugij dare nolũt absq; culpa peragi. Certè si quid tibi sit labis nõ est actioni procreandi, sed hominũ vitio ascribendũ: quod idẽ accidere potest, & sæpissimẽ accidit edendo, bibẽdo, vestiẽdo, & alia pagẽdo, quę ad cultũ corporis ptinent. Adhæc ita citra culpã esse nuptias ait, vt possit aliqs cũ eis ad sanctũ episcopatus thronũ assumi. Magnã vim habet, quod inquit, cũ illis. Quòd si expectanda esset mors vxoris, vel si abdicãda ea esset, iã nõ cũ ipsis nuptijs sed
B absq; illis ad episcopatũ, qui cõiugatus est assumeretur. Interpretãdo postea quod inquit, vnius vxoris, id arbitratur dictũ, quia nõ videtur futurus bonus prępositus ὁ πρὸς τὴν ἀπελθοῦσαν εὔνοιαν φυλάξας οὐδεμίαν. In vsu erant diuortia, quiq; priori vxore demissa superinducebat alterã, videbatur cũ priori satis inhumaniter agere, neq; beneuolentiã erga eã seruare. Vnde ob eã causã à multis male audiebat: Licẽt quidẽ, inquit Chrysost. p legẽ secũdæ nuptię, sed tamẽ vt nostis cauilla-
C tionib. & suspicione minimè carẽt. Episcopum verò bene audire oportet. Hinc apparet multos ex Patribus per secundas nuptias non accepisse matrimoniũ, quod initur post obitũ prioris vxoris, verum illud, quod initur priori coniuge adhuc superstite. Nã si moriatur prius vxor, nõ ea de causa violatur charitas erga ipsam, si nouum cõtrahatur matrimoniũ. Cum verò dimissa ea & adhuc viuente, matrimoniũ aliud initur, ibi de beneuolẽtia cõiugali aliquid videtur immi-
D nutũ. Verba illius hæc sunt: Cuius rei gratia etiã huiusmodi homines in mediũ adducit? Obstruere prorsus intẽdit hæreticorũ ora, qui nuptias dãnant: ostendẽs eam rẽ colpa carere, imò ita esse præciosam, vt cum ipsa etiã possit quispiã ad sanctum episcopatus solium subuehi. Castigat hoc ipso etiã impudicos dum nõ eos permittit, post secũdas nuptias ad ecclesiæ regimẽ, dignitatẽmq; pastoris assumi. Nã qui defunctę vxori, vel vt melius habetur in Græco, περὶ τὴν ἀπελθοῦσαν, beneuolentiã nullã seruasse deprehẽ-
E ditur, quo pacto hic ecclesiæ præceptor esse optimus poterit? Imò quib. criminib. nõ subijcitur in dies? Nostis.n. pfectò omnes quod etiã per leges secundæ nuptiæ permittuntur: multis tamẽ ea res accusationib. patet. Nullam ergo occasionẽ præbere subiectis præsulem vult. Scribit præterea is Pater homiliam contra Iudæos, Gentiles, & hæreticos, & quum aduersus illos agit, qui nuptias damnabant, Christũ ad eas accessisse testatur: neque solùm accessis-
F se, imò & vinum conuiuis donasse à se miraculo insigni, & primo productum: quod facere vtique noluisset, si destabilis res esset coniugium. Postea simul confert Mosen & Eliam, quorum vnus vxorem & liberos habuit, alter verò cœlebs vixit, qui tamen ambo Deo fuerunt chari, neque cœlebs in rebus gerendis cõiugato fuit maior. Descendit ad Petrum, quem columnam quandem Ecclesiæ fuisse testatur, illum tamen coniugẽ fuisse demonstrat. Quare
G concludit, solùm inanes prætextus esse illorũ excusationes, qui se causantur nõ posse perfectè viuere, quòd vxores habeãt. Ita autẽ scribit. *Vocatus est Iesus ad nuptias. Venit vel nõ venit? Certũ q venit.*

nit. Quòd si venit, quomodo ergo nuptiæ malæ? Non potes excusare. Ego autem non dico, quòd tantùm venerit, sed quid & dona secum attulerit: aquam in vinum mutauit. Ne excuses te propter nuptias: Dominus tuus nuptijs interfuit, & nuptias honestauit, & tu nuptias arguis, & dicis, nuptias obstaculum esse ad pietatem? Nullum enim ad pietatem est obstaculum. Vis cognoscere, quòd nihil nocet habere vxorem & pueros? Moses nónne vxorem habuit & liberos? Elias nónne virgo erat? Nónne Moses manna è cœlo deduxit? Nónne Elias ignem è cœlo deduxit? Nónne Moses coturnices aduolare fecit? Nónne Elias verbo cœlũ clausit? Nónne Mosi Deus locutus est? Nonne & cum Elia conuersatus est? Nónne Moses mare diuisit & transduxit populum? Nonne Elias curru igneo in cœlum sublatus est? An nocuit huic virginitas? An impedimento fuerunt illi vxor & liberi? Vidisti Eliam aurigam in aere: vidisti Mosen in mari viatorem: vide & Petrum Ecclesiæ columnam, quòd & ipse habuit vxorem. Vnde ergo liquet, quod vxorem habuit? Ego dico: Ingressus est Iesus ad socrum Petri, & erat illa infirma, et tetigit eam, & reliquit eam febris, & stetit, & ministrauit. Vides, quòd & Petrus vxorem habuit? Vbi enim socrus, manifestum, quòd ibi & vxor. Ne incuses nuptias. Hæc dico, ne quis prætexat vel vxorem, vel liberos, vel militiam, vel negotiationem, vel opificium, vel seruitutem, vel diuitias, vel paupertatem. Super Matthæum verò 7. homil. cùm ad perfectionẽ vitæ vrsisset auditores, inquit: Non propterea extrudo te in solitudines, in quibus monachi versantur: imò nobis & monachis omnia Dei mandata sunt communia præter connubium. Hic notandum, Chrysostomum non dixisse vobis, sed prima vsum esse persona: dixit enim nobis, comprehendendo seipsum, neq; excludendo clerũ. Quæ loquendi forma indicat, episcopis ac presbyteris, & diaconis licuisse cõnubia, quæ tamẽ ait monachis non concedi. Primam sententiæ huius partem recipimus, alteram verò non admittimus, Connubia monachis non licere: nisi fortè sic accipias, illorũ statu & conditione salua. Non enim quispiá simul & maritus & monachus erit. Sed qui monachus est, licitè, si opus habuerit, statũ mutat, & iuxta verbum Dei matrimonium contrahit. Hæc verò sunt, quæ dicit: Non ego te in montes ac solitudines ire præcipio, sed frugi esse, & æquum iugiter & modestum, vel in medio vrbis habitantem. Omnia siquidem mandata legis nobis sunt monachisq; cõmunia, præter cõnubium: quanquam hic quoq; beatus Paulus admonet, per cuncta monachis æquare nos cupiens. Et in epistola ad Theodorum lapsum posteriori habet ferè idem de monachis, quòd illis nuptię non liceant. Sed vt dixi, hac in parte minus rectè docet, neq; in sententiam eius eundũ censeo, cùm longè secus verbum Dei statuat. Verba eius hæc sunt: Neque vllus tibi fortè persuaserit, dicens: Nihil de non accipienda vxore Dominus præcepit. Nec me ignorare confiteor, quid adulterium interdixit, non nuptias vetuit. Verum in te adulterij nomen accipiet, si volueris vnquam, quod absit, nuptias cogitare. Et quid mirum, si nuptiæ tales, quibus offenditur Deus, adulterio comparantur? Et mox: Atque vt illud repetam, quod in principio posui epistolæ, si militiæ

A vincula non tenerent, quis tibi desertionis crimen obijceret? Nunc autem nil in te penitus tui iuris est, quippe qui tanto imperatori militare cœpisti. Nam si mulier proprij corporis non habet potestatem, sed vir: multò magis hi, qui Christo potius quàm sibi viuunt, conditionem corporis sui habere non possunt. Nunc iam ad Ambrosium veniamus. In priorem epistulam ad Timotheum tertio capite, vbi agitur de diaconis, vt sint vnius vxoris viri. Hoc, inquit, ideo vult Apostolus ne constitutum Dei transgrediantur. B Vni enim homini dedit Deus vnam vxorem, benedixitq; illis: & cum secundis nuptijs nullus benedicitur. Hic etiam, vt mihi videtur, Ambrosius ad secundas nuptias respicit, quæ contrahuntur à diuortio, non post obitum prioris vxoris. Nam illæ, quæ sic fiebant, iuxta quosdam canones Ecclesiastica benedictione non initiabantur. Ita verò scribit: Ea quæ minus dixerat de ordinatione diaconatus, nunc subiecit. Ostendit etiam, ipsos vnius vxoris maritos esse debere, vt hi ad ministerium Dei eC liganstur, qui non sunt egressi constitutum Dei. Homini enim vnam vxorem decreuit Deus, cum qua benedicatur. Et mox: Veteribus idcirco concessum est Leuitis aut Sacerdotibus vxores ad vsum habere, quia multum tempus otio vacabant à ministerio aut sacerdotio. Multitudo enim erat sacerdotum, & magna copia Leuitarum, & vnusquisque certo tempore seruiebat diuinis ceremonijs secundum institutum Dauid. Hic enim viginti & quatuor classes constituit sacerdotum, vt vicibus deseruirent. Vnde Abia octauam classem haD buit, cuius vice Zacharias fungebatur sacerdotio, sicut continetur in Paralipomenon, ita vt tempore, quo non illos contingebat deseruire altari, domorum suarum agerent curam. At vbi tempus imminebat ministerij, purificati aliquantis diebus ad templum offerre Deo. Nunc autem septem diaconos esse oportet, & aliquantos presbyteros, vt bini sint per Ecclesias: & vnus in ciuitate episcopus: ac per hoc omnes à conuentu fœminæ abstinere debere, quia necesse est eos præsto esse in Ecclesia quotidie, nec habere dilationem, vt post conuenE tum legitimè purificentur, sicut veteres. Omni enim hebdomada offerendum est, etiamsi non quotidie peregrinis, incolis tamen vel bis in hebdomada: etsi non desint, qui propè quotidie baptizentur ægri. Nam veteribus ideò concessum est, quia multo tempore in templo non videbantur, sed erant priuati. Si enim plebeis hominibus orationis causa ad tempus abstinere se præcipit, vt vacent orationi: quanto magis Leuitis aut sacerdotibus, quos die noctuq; pro plebe sibi commissa oportet orare? Mũdiores ergo esse debent cæteris, qui altoF res Dei sunt. Ita vult etiam rationẽ reddere, cur iam sine vxoribus esse iubeantur ministri. Quod ideo facit, quia circa illa tempora Siricius Romanus episcopus hoc vehementer vrgebat impium decretum. Sed Ambrosij prætextus audiamus. In veteri lege fatetur sacerdotes & Leuitas coniuges habuisse, quia longum spatium otij habebant, neq; sedulò cogebantur ministrare. Nam fuerunt distincti sacerdotes & Leuitæ in vigintiquatuor classes à G Dauide, vt in 1. Paralipomenis capite vigesimo quarto legimus. Vnde, inquit, postquam sua vice functi erant, domum redibant, cumque ibi diu possent esse à ministerio liberi, vxoribus

& familiæ poterant operam dare. Cùm verò ad A
ministerium redeundum erat, sese purificabant:
& cùm functionem suam obijssent, rursus do-
mum redibant. Verùm, inquit, modò in Eccle
sia Christi non ita res habet. Sumus assiduè mi
nistraturi, hoc est omni hebdomada semel aut
iterum, & nunnunquam pro peregrinis. Quare
oportet semper esse præsto, maximè cum sæpe
sint nobis ægroti baptizandi. Neq; noster nu-
merus magnus est. Septem quippe diaconos
esse oportet, & aliquot presbyterus, ita vt bini B
ad quanq; Ecclesiam deputentur. ideoq; pro-
pter paucitatem ministrorum, & frequens as
siduumq; ministerium concludit abq; coniu
gibus debere esse ministros. Ex ijs multa quo
ad historiam illorum temporum licet collige-
re. Primùm non fuisse Missas priuatas quotidie
innumeras, vt sunt hodie. Semel aut iterum in
hebdomada, non quotidie habebatur cœna.
Deinde peregrinos tametsi faciebant iter, no-
luisse à sacra communione abstinere: imo, illis C
aduenientib. quandoq; oportuit ministrare.
Tertiò frequenter ægrotus fuisse baptizandos.
Differebant quippe multi sacramentum rege-
nerationis ad extremum vitæ. Vnde fiebat, vt
ægroti salutari baptismo tingerentur. Postre-
mò videas, tum temporis non fuisse greges sa-
crificorum, vt hodie habentur. Sed in Mediola-
nensi vrbe, quæ tanta est, septem tantùm erant
diaconi & aliquot presbyteri cum vno episco
po. At nunc videamus quanti ponderis hęc sit D
ratio. Primò si valeat, nil iuuat Papæ mancipia:
non enim iam sunt pauci sacrifici, sed innume-
rabiles in vnaquaq; vrbe. Ad hæc, multi istorũ
episcopi, decani, magni canonici & prælati nõ
coguntur frequenter ministrare. Imò, qui sunt
ex illis aliquanto seueriores, vix in anno bis aut
ter suam impuram Missam faciunt. Cur ergo se
cœlibatui astringunt? Pauci non sunt, & fre-
quenter non ministrant. Quî fit vt Ambrosia-
num argumẽtum nil ad eos pertineat? Quam- E
uis ratio ea infirma est & cõmentitia. Non enim
ob eam causam distinxit Dauid Leuiticam tri-
bum in 24. vices, vt vacaret illis operam dare li-
ris, & maiore fruerentur otio ad res domesticas
cu[illegible]as. Nihil minus cogitauit Dauid. Vnde
hoc Ambrosius nouit? Solũ dicit, at nihil pro-
bat. Quid fecisset Aaron ab initio? quid filij e-
ius, qui quotidie ministrabant, mane, inquam,
& vesperi? Nonne vxores habuerunt? nonne
liberos procreabant? Qui hæc fateri nolunt, ab F
ipsa historia coarguuntur. Igitur actio cõiuga-
lis si temperatè interponatur, sacrum ministe-
rium non impedit, neq; homines reddit impu
ros, vt ministrare non valeant. Quid enim fecis
sent Leuitæ ac sacerdotes ante Dauidis inuen-
tum, quo classes instituit? Fuerunt longè aliæ
causæ quæ hunc regem mouerunt ad hunc or-
dinem instituendùm. Primùm otio Leuitarum
occurrere voluit. In tanta enim multitudine fa-
cilè fuisset, vt multi à ministerio se subducerẽt, G
nisi per vices hoc modo fuissent digesti. Dum
verò sua vice quæq; classis ministrare debuit,
omnes laboris fiebant participes. Deinde am-

A bitio solet in ijs frequenter se admiscere, dum
vna familia vult alij præferri. Huc ne accideret
vigintiquatuor classes institutæ sunt, & cuique
illarum proprius locus est assignatus, ita vt o-
ctaua esset classis Abiæ, cuius mentio habetur
Lucæ primo, in qua Zacharias pater Iohannis
suas vices habuit. Peccat itaq; hoc argumen-
tum, quòd pro causa non assignat veram cau-
sam. Nititur etiam idem Ambrosius confirma-
re huc alio argumento: quia Paulus mandauit
B laicis, vt ad tempus abstinerent à coniugali o-
pere, vt vacarẽt precibus & ieiunio. At, inquit,
sacerdotes perpetuò debent orare pro populo:
igitur perpetuò congruit, vt à matrimonio ar-
ceantur. De hac ratione alias dixi, quid mihi
videretur, cùm sententiam Origenis excutere-
mus. Ideò nunc vel illa repetere, vel afferre plu
ra supersedeo. Verùm in eadem epist. ad Timo-
theum cap 5. cùm de viduis agitur, inquit, ado-
lescẽtulas viduas à professione arcendas ob lu-
C bricam ætatem, cui fides facilè adhiberi non
debeat, præsertim cùm exempla præcesserint
multarum, quæ nomen, non opera viduarum
habebant. Nec facilè audendum est promitte-
re, quod sit difficile præstare *Quòd si habeant, in-
quit, hoc deuotionis propositum, apud se habeant, neq;
temerè polliceantur, quod præstatu sit difficile.* Ita ve-
ro scribit: *Iuniores viduas deuita. Prohibet adolescen
tulas viduas in hac suscipi professione. Lubricæ enim
ætati fides facile adhiberi non debet: quippe cum qua-
D rundam exempla præcedant, quæ post professionem vi-
ta deliciarum oblectatione nomen, non opera viduita-
tis habent, & conuersæ nuptijs solicitantur.* & paulò
pòst *Habentes damnationem, quia primam fidem ir-
ritam fecerunt.* Quid maneat tales ostendit, ne fa
cilè audeant, quod implere difficile est: aut si a-
nimus est huic deuotioni deditus, apud se inte-
rim teneat: quia dicit, temerariũ esse profiteri,
quod adhuc iuuenili ætati credi nõ debet. Da-
mnationi enim fit obnoxius, qui ab hoc declinat,
E quod recte fecerat. Quantum enim laudabile
est, si implent, quod vltra vires eius creditur, tã-
to magis puniendus erit, si hoc audeat sibi im-
ponere præsumptione temeritatis, quod ferre
non possit: nec ad veniam debet pertinere, qui
à primordio infidelis inuẽtus est. Et mox: *Iam. n.
quædam deerrauerunt post satanam.* Quoniã quæ su
prà dixit de huiusmodi cõtraria & illicita, per-
ducent eas ad mortem, idcirco consilium dat &
pręcipit ea fieri quę licita sunt. Melius est enim
F domus curam suę gerere, quàm in aliena domo adu
lari. Et multum expedit nubere, quàm sub bona &
pia professione notabiliter incedere. Plus autẽ
est cum pudore manib. victum quærere, quàm
inuerecundè cũ otio aliena vtensilia expectare.
In ijs eius verbis licet annotare, illum in eo con
tra nos facere, quòd putat illas viduas vouisse,
de quib. Paulus ibi loquitur, quasi tũ temporis
hęc vota extiterint. Sed in eo, quod inquit, Apo
stolũ nolle, vt posthac huiusmodi professiones
G iuuenum recipiantur, prorsus mecum facit. No
tent hunc locum illi, qui aiunt, Paulum nõ pro-
hibuisse vota iuuenum, sed tantùm voluisse, vt
adolescentulæ viduæ à stipe atq; alimonia Ec-
clesiæ

elesiæ excluderetur. Hîc Ambrosius professio- A
nis, à qua excludebatur, disertè mentionē fecit:
& causam assignat lubricā ætatē, cui fides nō sit
adhibenda: & temerarium ait esse promittere,
quod tā difficulter præstetur. Dumq; inquit, si
propositum huius deuotionis habet, apud se
habeat, idē quod ego, statuit. Seruet se liberam,
absq; voto apud se ipsam statuat id genus vitæ
retinere, quod tū ferre potest, neq; se voto aut
professione obstringat. In epist. vero ad Corin.
dum illud interpretatur, *Despondi vos vni viro* B
virginem castam exhibere Christo, affirmat, omnes
Apostolos præter Paulum & Iohannem fuisse
coniuges. Qua de re quid sentiré, superius ex-
posui. Scio permultas huius sanct. Patris afferri
sententias, quæ decerpuntur ex lib. de Virg.
lapsa: eas si omitto, nemo debet mirari, quia li-
ber ille non est Ambrosij. Potius est declama-
tio quædā, quæ eadē propemódum tota extat
apud Hieron. sub titulo epistolæ, Ad matrem &
filiam. Neq; hoc latuit Erasmum, qui sagax ad- C
modum fuit in ijs fucis deprehendēdis. Quare
venio ad libros eius tres, de Virginib. quos om-
nino eius esse, nō solùm stylus ostendit, verùm
etiam Hieronymi grauissimum testimonium.
In primo lib. ait, virginitatem nō posse impera-
ri, sed optandam esse, & ad votum, id est, ad pre-
ces pertinere, nō ad magisterium. Verba illius
hæc sunt, quæ ab episcopis notari velim, qui ab
ijs quos ad sacros ordines promouēt, omnino
cœlibatum exigunt. *Nō enim imperari potest vir-* D
ginitas, inquit, *sed optari. Nam quæ supra nos sunt, in*
voto magis quàm in magisterio sunt, &c. Sed cur il-
le, obsecro, hanc suam vocē non audiuit, quan-
do Siricij Papæ decretum tanto studio propu-
gnauit? Minus etiam rectè scribit postea, cùm
virtutē hanc, nempe virginitatem, principalem
esse virtutem affirmat. Siquidē Christianorum
præcipuæ virtutes fides, spes, charitas censen-
tur. Ad hæc fatemur castitatem esse virtutē sed
quæ non tantùm ad virgines, verùm etiā ad vi- E
duas & coniugatas pertineat. Virginitatem au-
tem per se ipsam virtutem nemo dixerit. Addit
præterea, *Nec solùm in martyribus reperitur, sed etiā*
martyres facit. Quid sibi velit ijs verbis, non est
facilè videre. Quomodo enim virginitas mar-
tyrea facit? Si putet eam, quę, ne nubat, vult po-
tius occîdi, licet nō cogatur eo coniugio, quod
sibi proponitur, Christum abnegare, vel coniu-
gē imparis cultus admittere, viderit ipse quid
sentiat. Ego illam non ea causa martyrem dixe- F
rim. Imó arbitror, nisi quis afflatu singulari se
ad cœlibatum vocatum sentiat, videatq; in eo
se posse Dei regnum magis q̃ in coniugio pro-
mouere, opus esse, vt & parentib. & principib.
pareat. Quamuis illos non possum nō accusare
parentes & principes, qui matrimonium impe-
rent. Quia inter cęteras humanę vitæ actiones
hanc maximè omnium conuenit liberam esse.
Proinde illi non rectè faciunt. At qui sunt in po-
testate parentum & dominorum, quando illo- G
rum, voluntati, saluis iam allatis conditionib.
cedunt, christianè ac piè faciunt. Verba verò
Ambrosij hæc sunt: *Tu soror sancta vel mutu taci-*

A *ta moribus petis, vt aliquid de virginitate dicamus: nè*
velut transitu quodam præstricta videatur, quæ prin-
cipalis est virtus. Non enim ideò laudabilis virginitas,
quia in martyribus reperitur, sed quia ipsa martyres fa-
ciat, &c. Accusat præterea Vestalium virginita-
tem et mercenariam. Nam immunitates offere-
bantur illis, & precia dabantur, quod profectò
nihil aliud erat, quàm castitatem vendere. At si
accusatio hæc vera sit, quod negari minimè de-
bet, maximè in episcopos papisticos, decanos,
B abbates canonicos, & magnos prælatus conue-
niet. Nam illi quoq; cœlibes nō viuunt ob aliā
causam, nisi vt opib. ac dignitatib. collatis fru-
antur. Alioqui nuptias quemadmodum cæteri
appeterent, cùm à scortationib. nō abstineant.
Ita scribit Ambrosius, cùm faceret mentionem
virginum Vestæ & sacerdotum Palladis: Con-
feruntur immunitates, offeruntur precia: quasi
non hoc maximum petulantiæ sit indicium, ca-
stitatem vendere, quod precio promittitur, pré-
C cio soluitur, precio addicitur, precio adnume-
ratur. Nescit retinere castitatem, quæ venderé
solet, &c. Deinde veritus, ne virginitaté extol-
lēdo miris modis nuptijs detrahere videretur,
ait, se matrimonia non damnare, sed tantùm,
quod melius est attexere. Verba eius hęc sunt:
Non ego quidem dissuadeo matrimonium, sed virgini-
tatis attexo beneficium, &c. Sed in sententia non
manet. Nam cum ob id malè audiret, quód sa-
cras virgines prohiberet nubere, ita se defendit:
D *Ioannes dicebat Herodi, Tibi non licet vxorem fratris*
tui habere. Ille regi hæc dixit: Cur ergo priuatis homini-
bus idem non dixerim? Quib. verbis manifestè do-
cet, se noluisse, vt virgines Deo cōsecratæ nube-
rent. Quomodo ergo nō damnat matrimonia?
quomodo virginitaté non imperat? quā tamen
præcipi non posse eo q̃. pauló superius testaba-
tur. Scio quid respondeant aduersarij propositi-
tiones illas nō esse vniuersales: quib. asserimus
matrimonium non damnari, & virginitaté non
E imperari: sed cōtrahendas ad eos, qui nō voue-
rint. At cùm vota ipsa causas nō auferāt, ꝓpter
quas matrimonia præcipiuntur, certè illæ sen-
tentię vniuersaliter intelligi debē. Etenim qui
vouerunt, sæpe nō continēt, & multó sæpius v-
runtur. Ideoq; dum causa præcepti matrimo-
nij manserit, præceptum habere locum oportet.
Est itaq; matrimonium honorabile in omnib.
vt ad Hebr. dicitur. Quæ verba vniuersaliter &
citra vllā exceptionē proferuntur. Mitto quod
F in suis libris Ambrosius librorum apocrypho-
rum testimonio vtitur. Profert n. exempla Te-
clæ, quasi tùm adhuc puella esset, à Paulo insti-
tuta ad virginitaté: quæ neq; in Actis Apostol.
neq; in alia vlla scriptura diuina leguntur. Ideó
qua facilitate adducūtur, ea- é contēni possunt.
Scribit etiam, in tēplo Hierosolymis asseruatas
fuisse puellas virgines, quod itē in diuinis libris
nō habetur, neq; à Iosepho alicubi scribitur. Ha-
betur fortasse in apocryphis, at ea fidē non faci-
G unt. Et cùm ad Hebræorū instituta non queant
accommodari, non sunt verisimilia. Venit post
hæc ad illas virgines, quæ sese, cùm periclitare-
tur illarum castitas, ex altissimis locis præcipi-

tarunt, vel deiecerunt in ignes, aut merserunt in flumina: illarumq; facta minimè reprehendit, sed encomijs & miris laudibus effert. At si alium occidere non licet, neq; sibi ipsi fas erit manom afferre. Neq; Simsonis exemplū quicquam prodest: eùm ibi singularis Dei afflatus cernatur. Qui non eò valet, vt cęteros homines à legis diuinę obseruatione debita eximat. Ad hæc, taxabatur à quibusdam Ambrosius, quòd virgines admodum puellas Deo pateretur consecrari. Ad quam accusationem ita respondet: Dei sacerdotem oportere quidēin hoc negotio rationem ætatis habere: verùm, inquit, non annorum, at castitatis, grauitatis, constantiæ, educationis, & consimilium. Quod verò ad annos attinet, eorum causa nullos excludendos à virginitatis professione. Imò inquit, ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem. Et alibi scriptū ait, Sinite paruulos ad me venire. Quasi Dauid & Christus de voto cœlibatus aut virginitatis in ijs locis agerent. Deinde quòd ætatē non existimet annis metiendam, quoad hęc vota, proculdubio aduersatur Paulo, qui viduam recipiendam ad Ecclesiæ ministerium sexagenariam esse voluit. Quibus verbis ætatem annorū apertissimè demonstrauit. Ambrosij verba hæc sunt: *Aiunt etiam plerią; maturioris ætatis virgines esse velandas: neq; ego abnuo sacerdotalis esse cautionis debere, vt non temerè puella veletur. Spectet planè, spectet ætatem sacerdos, sed fidei vel pudoris: spectet maturitatem verecundiæ: examinet grauitatis canitiem, morum senectam, pudicitiæ annos, animoi castitatis: tum deinde si matris tuta custodia, camitum sobria sedulitas. Si hæc præstò sunt, nan deest virgini longæua canities. Si desunt, differatur puella moribus, quàm annis adolescentior. Non ergo ætas reijcitur florentior, sed animus examinatur. Et certè Teclam non senectus, sed virtus probauit. Et hinc quid plura contexam? cùm omnis ætas habilis Deo perfecta sit Christo, &c.* Et mox duo illa subdit testimonia: *Ex ore infantium, & lactentium perfecisti laudem: &c. Sinite paruulos ad me venire.* Illud verò præclarum est, quod ait: *Nos omnia noua, quæ Christus non docuit, detestamur: quandoquidem ipse via est credentibus, Quin & nostra, si ea non docuit Dominus, iure detestamur.* Verissima profectò sententia est. Sed cur in ea non perstat? quando consecratas virgines prohibet nubere, nec non quando Siricij papæ impium decretum defendit? Accipio ab eo, vt Dialecticè agam, maiorem propositionem: deinde minorem addo: Christum non docuisse vota ista virginitatis, neq; prohibuisse dicatis Deo matrimonium contrahere. Vnde conficitur vota huius generis esse detestanda. Ita scribit Ambrosius: *Nos enim noua omnia, quæ Christus non docuit, iure damnamus: quia fidelibus via Christus est. Si igitur Christus non docuit, quod docemus, etiam nos id detestabile iudicamus, &c.* Possem ex hoc authore multò plura decerpere: sed ne sim nimius, ad Hieronymum venio. Is maximè omnium ex Patribus nobis aduersatur. Idcircò paulò accuratius de illo agam. Atq; primū ea commemorabo, quæ pro nostra causa dicit: postea non tacebo, vt illi aduersetur. Primùm in

A epist. ad Demetr. (de illa loquor, quæ Hieronymi est citra vllam controuersiam: nam altera posterior habetur, quæ nomine Hieronymi circumfertur, ob quam inter ipsum & Augustinū dissidium ortum est, quæ re vera non fuit à Hieronymo cōscripta. Docta quidē est & elegans, verū Pelagiano dogmati plurimū fauet: vnde illā nonnulli Iuliani Pelagiani fuisse putant) in ea inquā epist. ad Demetriadē, quę omnino Hieronymi est, habetur, familiam cœlestem & an-
B gelorum à quibusdam, qui non bene se gerant, dehonestari: quib. iubet, vt apertè dicatur, vel vt nubant, si non possunt continere, vel si nubere nolunt, vt contineāt. Discedit ergo in eandem sententiam cum Cypriano, Epiphanio, & Basilio. Nec iuuat, vt nōnulli excusare conantur, dicere, ista prolata esse nō de sacris virginibus, sed de quibusuis alijs, quæ nondū viris essent collocatæ. Quia nemo dehonestat aliquē ordinem, nisi fuerit in illum ascriptus. Nullus
C turpi vita infamasset Apostolos, nisi inter eos fuisset annumeratus. Vt scholastici etiam non infamantur aliquorū turpi vita, nisi & ipsi scholastici fuerint. Et scribeodo ad Demetriadem iam Deo consecratam, illas commemorat, quæ susceperant eandem professionē. Erasmi quoque parum valet excusatio, qua dicitur, Hieronymum fortasse de non velatis loqui: quoniā siue ab episcopo velū accepissent, siue non, mo-
D dò professio aut votū intercessisset, nostrę causæ satis fauet Hieronymus, qui eis mandat, vt nisi contineant, nubāt. Id autē non est prætereundum, quosdam hic dicere, Virginum ita consecratarum matrimonia minimè fuisse antiquitos rescissa, licet reprehenderētur. Notandum quoq; Hieronym. propositi, nempe virginitatis mentionem facere: cuius hæc verba sunt: *Sanctum virginum propositum, & cœlestis angelorumą; familiæ gloriam quarundam non bene se agentium nomē infamat: quibus apertè dicendum est, vt aut nubant, si*
E *se non possunt continere: aut contineant, si nolunt nubere.* In epistola ad Oceanum interpretatur illa verba, *Vnius vxoris vir,* vt Chrysostomus de ijs, qui venientes ex Iudæis plures vxores habuissent, atq; hos ait, Apostolum noluisse ad episcopatum promoueri. Adducit quidē & alias interpretationes, verùm istam non confutat. Atque hæc eius verba sunt. Prima Christi Ecclesia de Israel reliquijs congregabatur. Sciebat lege concessum, & exemplo patriarcharum, ac
F Mosi familiari populo nouerat in multis vxoribus liberos spargere. Ipsis quoq; sacerdotibus huius licentiæ patebat arbitrium. Præcepit ergo ne eandem licentiam Ecclesiæ sibi vendicēt sacerdotes, ne bina pariter & trina coniugia sortiantur, sed vt singulas suo tempore vxores habeant. Et contra Iouianum lib. 1. Samuelem ait non præiudicasse quicquam virginitati, quamuis vxorem duxerit, & procreauerit liberos, dum in tabernaculo versaretur, & Domino
G quotidie ministraret. Quasi, ait, non multi hodie mariti asciscantur in episcopos: & Paulus non dixerit vnius vxoris episcopum esse debere. Sic autem scribit, Samuel nutritus in taberna-

culo duxit vxorem: quid hoc ad præiudicium virginitatis? quasi non hodie quoque plurimi sacerdotes habeant matrimonia, & Apostolus episcopum describat vnius vxoris virum habētem filius cum omni castitate. Ostendunt hæc, illius ætate maritos frequēter electos fuisse ministros Ecclesiæ. Quærit prætereà qui fieret, vt sæpius in Electionibus episcoporum præterirentur virgines & cœlibes, ac mariti eligerētur. Et ad hoc variè multipliciterq; respondet. Primò ait, non tot reperiri virgines, quot Ecclesiarum episcopi ac ministri quotidie requiruntur. Deinde inquit, virgines cæteris virtutib. nō esse interdum pares maritis. Nam episcopum non solùm oportet castum esse, sed etiā eruditum, aptum ad docendum, non vinolentum, nō percussorem, quiq; bene suæ familiæ præsit. Permulti autē reperiuntur cœlibes ac virgines, qui virtutibus eiusmodi episcopo necessarijs non sint præditi. Ad hæc, inquit, vulgus in ijs electionibus frequenter errat: neq; meliores aut magis idoneos eligit: cumq; in populo maior pars cōiugata sit, volunt potius aliquē sui similitudinis habere, q̃ virginē aut cœlibē. Verba hæc sunt: *Eligi enim maritos in sacerdotiū non nego: quia nō sunt tanti virgines, quanti necessarij sunt sacerdotes. Nunquid quia in exercitu fortissimus quisque eligenus est, idcirco non assumentur & infirmiores, cū omnes fortes esse nō possunt? Si exercitus viribus tantū constaret & non etiam numero militum, abijcerentur imbecilliores. Nūc & secundarū, & tertiarū virium gradus assumitur, vt turba & numero exercitus compleatur. Et quomodo inquies frequenter in ordinatione sacerdotali virgo negligitur, & maritus assumitur? Quia fortè cætera opera non habent virginitati congruētia, aut virgo putatur, & non est, aut est virginitas infamis: aut certe ipsa virginitas parit ei superbiam, & dum sibi applaudit de sola corporis castitate, virtutes cæteras negligit. Non fouet pauperes, pecuniæ cupidior est. Euenit interdum vt tristior vultus adductum supercilium, incessus pomparum ferculis similis offendat populū: & quia nihil habet quod reprehendat in vita, habitum solum oderit, & incessum. Multi eliguntur non amore sui, sed alterius odio. in plærisque suffragium meretur sola simplicitas, & alterius prudentiæ & calliditati quasi malitiæ opponūtur. Nōnunquam errat plebis, vulgique iudicium, & in sacerdotibus comprobandis vnusquisque suis moribus fauet: vt non tam bonū, quàm sui similem quærat præpositum. Euenit aliquoties vt mariti, quæ pars maior in populo est, maritis quasi sibi applaudant, & in eo se arbitrentur minores non esse virginibus, si maritū virgini præferant.* Quæ verba liquidò monstrant, illa tempestate Ecclesias maritos episcopos non detrectasse, imò sibi tales vt plurimùm expetiuisse. In ijs, quæ hucusq; recitaui, nobis Hieronymus non aduersatur. Sed contra Iouinianum semp nobis objicitur. Idcircò aliquanto prolixius de illis eius libris agam. Et primùm id testor, Hieronymum, licet clericis, hoc est ministris Ecclesiæ matrimonium adimat, id tamen iure diuino, sacrarum inquam literarum testimonijs non asserit, verùm quadam potius congruitate persuadet. Et in summa obseruaui tria hæc in eius libris: Primum, eum nuptijs propemodum omnibus valdè fuisse iniquum. Secundò testimonia scripturarum admodū perperam ab eo in suam sententiam trahi: Postremò neque suis amicis eum in illo scripto satis fecisse, verùm non leuiter esse periclitatum. Primùm facile est videre, quando matrimonium cum folijs & radice arboris; virginitatem autem cum pomis: & rursus matrimonium cum stipula & culmo, virginitatem cū tritico & bonis granis componit. Nam ista solent asseruari, & in horreo condi: alia verò pereunt, aut comburuntur. Certè non tanta est inter virgines & coniugatos distantia, vt ij abijciantur aut comburantur, alij verò in cœlesti regno seruentur. Verba autem eius hæc sunt: *Num arboris aut segetis contumelia est, si radici & folijs culmo & aristis poma præferantur & fructus? Vt poma ex arbore frumentum e stipula, ita virginitas è nuptijs.* Scribit præterea, *Oro te, quale illud bonū est, quod orare prohibet, quod corpus Christi accipere non permittit? Quandiu impleo officium mariti, non impleo Christiani.* Quid hinc aliud colligas, quàm coniugatorum preces non audiri, eisq; ad communionem corporis Christi aditum non patere, neq; verè Christianos haberi posse, qui maritorum officium implere non desierint. Inquit etiam, *qui vxorem non habens credidit, & liber à coniugij seruitute vocatus est à Domino, ille est verè seruus Christi. Quanta felicitas est, non vxoris seruum esse, sed Christi? non carne seruire, sed spiritu?* Ista sic dicuntur, quasi qui coniugatus est, verè seruus Christi esse non possit, & sit infelicissimus, quem vxori seruire oporteat, ita vt non possit vnus atque idem vxori & Christo, quasi contrarijs dominis obsequi. Quibus ad hæc, inquit, *in baptismo mortuus est Pharao, & vniuersus eius suffocatus exercitus, cur Ægyptum rursus quærimus? & post manna angelorū cibū, cepe, allia, pepones & carnes varias suspiramus?* His verbis quicquid ad Christū pertinet, ad virginitatem seu continentiam ab vxoribus detorsit. *Item, Moses cum vidisset visionē magnam & Angelum siue dominum loquentem in rubo, nequaquam valuit ad illum accedere, nisi soluisset corrigiam calciamenti sui, & abiecisset vincula nuptiarum.* Igitur in scripturis vbicunq; vocē soluēdi repereris, ea erit ad nuptiarū dissollutionē referēda. De secūdis autē nuptijs, quas Apostolus vtiq; probauit, sic scribit: *Melius est alterū & tertiū virū nosse, quā plurimos, id est, vt ipse ait, tolerabilius est vni hominū prostitutā esse, quā multis* Prostibolū igitur secūdas nuptias vocat, nec eas meretricijs amoribus meliores esse iudicat. Et quod est grauius, addit: *Simul cōsidera, quòd quæ duos habuit viros, etiā si anus est, & decrepita, & egēs, Ecclesiæ stipē non meretur accipere. Si aūt panis ille tollitur eleemosynæ, quanto magis ille panis qui de cælo descēdit? quē qui indignè mãducauerit, reus est violati corporis & sanguinis Christi.* Nōne ijs verbis ducet, illos, qui nuptias iterarūt sacri corporis Domini participatione indignos existimari? Scripsit quoq;, Christus cū semel venerit ad nuptias, semel docuit esse nubēdū. Hæc sanè omnia secundarū nuptiarū aptissima conuicia sūt. Neque Tertullianus grauiora dixisset pro sua monogamia, quē tamē Ecclesia ea de re dānauit. Atq; cum ista dixerit Hieronymus cōtra secūdas nuptias, quid sani ob eo

de ministrorum Ecclesiæ nuptijs in vniuersum adeo clarè probetur non bene sensisse. At quomodo scripturas frequenter adduxerit perperam, & ea non rarò huc citauerit, quæ ad præsens negotium minimè spectant, iam dicendú est. Tractans locum illum Apostoli, Bonum est est homini mulierem non tangere, infert, ergo malum est tágere. Nihil enim bono cótrarium est, nisi malum. Si autem malum est & ignoscitur, ideò cóceditur, ne malo quid deterius fiat. Et ex eo quòd Paulus inquit, Bonum est homini sic esse, ille infert, ergo malum est homini nó sic esse. Hoc vtrique genus argumentationis æquiuocatione peccat. Cum enim docuisset Paulus ob præsenté necessitatem, & molestias, quæ coniugio sunt annexę. Bonum esse homini mulierem non tangere, quasi diceret, vtile, commodum, ac magis expeditum esse, hinc ille à contrarijs concludit: malum esse mulierem tangere: atque malum intelligit, non minus expeditum, incommodum aut inutile, sed vitiosum & peccatum: quo sensu malum non est contrariú illi bono, de quo antecedens intelligendum est. Et certè argomentatio à contrarijs, non quoad genus est valida, sed cum iuxta proprias differentias deducitor. Non enim licet ita colligere, Calor est qualitas, ergo frigus non est qualitas, cum vtraq; ista forma in eodem genere pulchrè conueniat. Neque licet argumétari, filius est robustus, ergo pater non est robustus: fieri enim potest, vt pater & filius eodem accidente, seu qualitate communicent. Ita debuit Hieronym. concludere, igitur mulierem tangere, aut non sic esse incommodum est, inutile, aut minus expeditum. At cum perperam colligat, meritò ei⁹ argumentatio repudiatur. Neque illud prætereundum est quod mox adijcit. Nunquam subiecisset Paulus, vnusquisque vxurem suam habeat, nisi præmisisset, propter fornicationem. Tolle fornicationem & non dicet, Vnusquisque vxoré suam habeat. Hic videtur Christianis omnes alias matrimonij contrahendi causas adimere, præter vnicam scortationem: cum tamé aliqui possint vxores ducere ob filiorum procreationem, vel ob alia vitæ auxilia. Et mox: *Omnis hæc quæstio est de his qui in matrimonio sunt, deprehensi, an eis liceat vxorem dimittere.* Non ita sunt hæc Apostoli verba contrahenda, quasi & qui Christiani sunt, non possint inire matrimonium. Fateor, Paulum de illis fuisse interrogatú: attamen respondendo amplificat doctrinam, & vnà cú illis omnes alios compreheńdit, qui eodem remedio opus habuerint. Id præterea, *Melius est nubere, quàm vri*, sic accipit. Ideò inquit melius est nubere, quia peius est vri. Tolle ardorem libidinis, & non dicet, Melius est nubere: melius enim semper ad comparationem deterioris respicit, non ad simplicitatem incomparabilis per se boni. Velut si diceret, melius est vnum oculum habere, quàm nullum: meli⁹ est vno pede niti, & alteram partem corporis baculo sustentare, quàm fractis cruribus repere. Et mox ad Apostolum apostrophen faciens, sic dicit: *Si per se nuptiæ sunt bonæ, noli illas incendio comparare, sed dic simpliciter, bonum est nubere. Su-*

A *specta mihi est bonitas eius rei, quàm magnitudo alterius mali malum esse inferius cogit. Ego autem non leuius malum, sed simpliciter per se bonum volo.* Ita ex eo, quòd Paulus dicit, Melius est nubere, quàm vri, nuptias concludit esse malas. Rursus exponens hæc verba Petri: *Similiter viri cohabitantes iuxta scientiã, quasi infirmiori vasculo muliebri tribuentes honorem, &c. Si abstineamus nos*, inquit, *à coitu, honorem tribuimus vxoribus: si non abstineamus, perspicuum est, honori contrariam esse contumeliam.*
B Quis interpretationem hanc non videat, longissimè alienam esse à sensu natiuo? Sequitur illud Pauli: *Si quis considerans virginem suam lasciuire, &c.* Id sic exponit: *Si quis considerat*, inquit, *virginem suam, id est, carnem suam lasciuire, & ebullire in libidinem, nec refrænare se potest, duplex que illi incumbit necessitas aut accipiendæ coniugis, aut ruendi, quod vult faciat: nõ peccat si nubat. Faciat*, inquit, *non quod vult, sed quod debet. Non peccat, si ducit vxorem, non tamen bene facit.* Primùm verba Pauli
C non rectè interpretatur, ea transferẽdo ad propriam cuiusque carnem: cum Paulus de illo agat, qui filiam aut aliam in sua potestate puellã nobilem habeat, quæ iam nubendi ætatem excesserit. Et mirum est quomodo addat, eum nõ bene facere, si marito collocarit, cum Apostol⁹ longè secus pronunciet: disertis enim verbis scribit, eum qui matrimonio illam coniúgit, bene facere. Quod itaque ille dicit, iste negat. Salomonemque in prouerbijs capite 29. dicenté:
D *Stillicidia hominem ejcere de propria domo*, sic exponit: *Vxor assiduis negotijs, & quotidiana garrulitate facit perpluere domum eius & eijcit eum de ædibus suis, id est de Ecclesia:* perinde atque in Ecclesia Dei non possit esse, qui vxorem maledicam, garrulam, aut iurgiosam domi habeat. Adducens etiam id quod ad Rom. scribitur: *Quẽ ergo fructũ habuistis in illis, in quibus nunc erubescitis: nam finis illorum mors est. Nunc autem liberati à peccato, serui autem facti Deo fructũ habetis in sanctificatione, finem verò vitam æternam, &c. Puto*, inquit, *quòd & nu-*
E *ptiarum finis mors sit: fructus autem sanctificationis, qui vel ad virginitatẽ, vel ad continentiam pertinet, vita pensetur æterna.* Quod Paulus de peccato generatim dixit, ille ad nuptias detorquet: atque hac sententia non modò nuptias damnat, sed & coniugatos ad desperationẽ ferè adigit. Et hæc verba. *Itaque fratres mei, & vos mortificati estis legi per corpus Christi, vt sitis alteri⁹, qui ex mortuis resurrexit vt ex mortuis fructificemus Deo. Cũ enim essem⁹ in carne, passiones peccatorũ, quæ sunt per legẽ, operabã-*
F *tur in mẽbris nostris vt fructificarẽt morti.* Hęc inquã, verba ad cõiugiũ & nuptias trahit, quẽadmodũ alia etiã hæc testimonia: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Nihil est dãnationis ijs, qui sunt in Christo Iesu, qui nõ secundũ carnẽ ambulãt. Qui secundũ carnẽ sunt, quæ carnis sunt sapiũt. Prudẽtia carnis mors est, & inimicitia aduers⁹ Deũ: legi n. Dei nõ subijcitur, nec potest. Qui in carne sũt, Deo placere nõ possũt.* Quid hæc, obsecro, vel ad cõiugia, vel
G ad virginitatẽ faciũt? Nõ sanè, magis, quàm hæc alia quæ tamẽ huc torquet: *Fratres debitores sumus nõ carni, vt secundũ carnẽ viuamus. Si enim secundũ carnẽ vixeritis, moriemini: si aũt Spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. Quicunque enim Spiritu Dei a-*

guntur,

guntur, hi sunt filij Dei Hęc interpretans Hieronymus ait: *Si prudentia carnis inimicitia est in Deũ, & qui in carne sunt Deo placere non possunt arbitror eos, qui seruiunt officiis coniugali, quòd prudentiam carnis diligant, & in carne sint: à qua nos reuocans Apostolus inquit, Obsecro vos per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiã viuam, sanctam Deo placentẽ, rationabilem cultum vestrum, vt probetis quæ sit voluntas Dei bona bene placens, & perfecta. Dico enim per gratiam, quæ data est mihi, omnibus qui sunt inter vos, non sapere plus quam oportet sapere, sed sapere ad pudicitiam.* Non ad sobrietatẽ inquit Hieronymus, vt in codicibus latinis legitur, sed sapere ad pudicitiam: siquidem Græcè scriptum est φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν. præterquam quòd totum hunc locum de Christianorum vitæ informatione ac renouatione post susceptũ Baptismum in genere à Paulo dictum, quasi peculiariter ad virginitatem & continentiam pertinẽtem introducit, illud est obseruatu dignum, quòd Græcam vocem non sobrietatem, sed pudicitiam significare contendit, & Latinorũ codicũ in eo lectionẽ reprehendit: cũ tamẽ constet, eam vocẽ magis propriè sobrietatẽ significare, quã pudicitiam, & eam à bonis scriptoribus vsitatius & frequentius pro sobrietate poni. Illud etiam quòd ad Corinth. habetur epistola priori: *Ego fratres non potui loqui vobis vt spiritualib. sed sicut carnalib⁹, sicut paruulis in Christo lac enim potum vobis dedi, nõ escã, nondũ enim poteratis: sed nec nunc potestis, adhuc enim carnales estis*, illud inquam, ita explicat. Qui animalis est, & non recipit ea quæ sunt spiritus Dei, iste non perfectę castitatis cibo, sed rudi nuptiarum lacte nutritur. Nec nõ eam sententiã, *Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro.* tractã do ait: *Opera legis & nuptiæ sunt: vnde maledicuntur in ea, qui non habent filios: quæ tamen conceduntur etiam in Euangelio. Sed aliud est indulgentiã infirmitati tribuere, aliud virtutibus præmia polliceri. Dicã ego*, inquit, *nuptiatoribus meis, sic insipientes estis, vt cum spiritu cœperitis, carne consummemini?* Hæc sanè verba manifestam nuptijs contumeliam faciunt: quas etiam vehemẽter lędit cũ inquit: *Omne perfectum donum descendit de sursum, vbi non sunt nuptiæ.* Igitur videtur inferre, nuptias donũ Dei, aut donum desursum non esse. Quod vt Paulo aduersetur, illa verba testantur: *Velim omnes esse sicut ego sum: Sed quisque donum propriũ habet à Deo: alius quidem sic, alius verò sic.* Quibus verbis apertè docet, matrimonium quoque donũ Dei esse. Quod posteà videns Hieronymus in epistola ad Pammachium, scripsit, se etiam non inficiari, nuptias donũ esse Dei. Sed quale donum illas fingat, ex eo demonstrat, quòd locũ ex epistola posteriori ad Corinth. adducit, vbi de incesto resipiscente scribit Paulus: *Donate ei, & consolamini: & si cui quid donatis, & ego. Et ne putaremus*, inquit, *donum hominis contemnendum, addidit: Nam & ego, si quid donaui, donaui propter vos coram Christo.* Vult igitur in summa discrimen esse inter donum & donum. Et virginitatem putat donum, quòd habeat mercedem, & præmia: nuptias verò, quòd habeãt à Deo condonationem: quasi Deus ad id quod ibi vitiosum

A & turpe est conniueat. At hoc modo permulta peccatorum genera possent dici Dei dona. Possent & alia innumera loca scripturarum colligi ex illis libris contra Iouinianũ, quæ violenter ad virginitatem & nuptias detorquẽtur. sed si omnia velim adducere, non parùm suscipiam laboris, & lectoribus fortassis ero molestus. Proinde his paucis ero contentus: qui libros eos diligenter euoluet per se ipsum multò plura & longe absurdiora deprehendet. Modo **B** superest, vt explicem tertium: nempè Hieronymum neque suis amicis ijs libris satis fecisse. Pammachius cum videret hoc scripti genere multos offendi posse, voluit libros omnino supprimere: at id illi non successit. Vox enim emissa nescit reuerti. Quod itaque supererat, cũ essent euulgati, scripsit ad Hieronymum, vt vel emendaret, vel explicando leniret: alioqui illũ in aperto versari discrimine. Scripsit ergo ille apologiã: sed voluit vi **C** ueri defendere, quod scripserat: cum tamen artificio rhetorico mitiget multa, & excuset varijs modis. Principio quidam in hac apologia nõ comparat amplius nuptias cum virginitate, vt malum cum bono, sed vt minus bonum cum maiori. Deinde ait, scribendi esse diuersa genera. *Scribimus*, inquit, *aliquando vt doceamus, nonnunquam vt aduersarios refellamus.* Et aliud ait, esse docere discipulum, aliud aduersarium confutare. Nam in pugnando pręcalore certaminis, multa interdum excidunt, **D** quæ ad amussim solidæ veritatis nõ sint directa: loquunturq; pugnantes non semper quod sentiunt, sed interdum quod necesse est dicere, vt causæ inseruiãt. Posteà rhetoricatur, quasi excusatione huiusmodi nõ op⁹ habeat. *Hæc* inquit, *dicerem si vincendi studio quippiam contra regulam scripturarum loquutus essem.* Atqui ita id se fecera dissimulat, quod maximè facit. Rogat pręterea vt à quouis arguatur, vbi suo sensu scribit, & quodammodo agit dogmatisten. At vbi com **E** mentatoris officio fungitur, se non reprehendẽdũ existimat, quãdoquidẽ id tãtũ scribat, quod scripturas, quas interpretatur, existimat significare. Atq; ita non sibi vult imputari quæ habet, sed scripturis, quę talẽ intelligẽtiã offerãt. Hoc aũt quã piè fiat, alij iudicẽt: ego quod ad me attinet, vt meã causã releuarẽ, nollẽ in diuinas literas culpã quãuis minimã trasferre. Ambrosium deinde, Victorinũ, Tertullianũ, & plerosq; anti **F** quiores Patres eadẽ secũ dixisse cõtendit: quasi falsa dogmata hoc nomine possint excusari, quod cũ alijs errauerint. Quãuis dicere ausim ex veteribus, quos adducit, nullum fuisse, Tertulliano excepto, qui ea de causa damnatus est, à quo tanta cõtumelia nuptiæ sint affectæ, quãta à Hieronymo. Sed illud est grauius, nec ferri potest, quòd Paulũ ait, ad Romanos, ad Galatas & ad Ephes. præ certaminis studio testimonia quędã de veteri testamẽto sumsisse, quę aliter in **G** suis locis, aliter in ipsis epistolis sonẽt. *Videmus*, inquit, *exẽpla captiua, quæ Apostolo ad victoriã seruiãt, & in suis locis nõ dimicẽt.* Quid hoc, quęso, aliud est, quã Apostoli authoritatẽ conuellere? Sed hic statui modũ facere ne videar pl⁹ ęquo Hiero

nymum insectari, qnem alioqui vt eruditum
& sanctuio virum suspicio : oeque ista ideo at-
tali, vt de illius donis quicquam detraham, sed
vt ostendam noo esse mirum, si coningia minis
stris Ecclesię quãdoq; adimat, cum de nuptijs
tam parũ saoè iudicanerit vtq; istos libros cõ-
tra Iouinianum, com sæpè obijciantur, omnes
intelligãt, quo loco sint habẽdi. Nec ego prim⁹
hęc in Hieronymo sugillani: sed Erasm⁹ alioqui
eius maxim⁹ admiraıor notauit. Quòd si aduer
sarij oostri libris ijs taoıò fidei censent adhi-
beodum, cur ei non credunt, qoando in secun-
do libro esum carniũ, & vini potum propemo-
dum omoibus synceris & pijs Christianis adis
mit? Cor etiam illi noo parent, quando in epis
stola ad Nepotianum scribit, clericis non licere
diuitias, opesúe vllas posſidere? non aurum, oõ
argentum non amplam suppellectilem? Certè
hodie nostri episcopi atque sacrifici comedunt
affatim carnes, bibont pretiosissima vina, sunt
ditissimi, ac cen satrapæ auro gemmisq; fulgẽt,
ac supellectile propemodum regia sunt instru
cti Quód si putant sibi licere in ijs authoritatẽ
illius repudiare, oobis etiam concedant, vt de
nuptijs clericorum illom non sequamur. Con-
tra Heluidium qnoque & in Epistola ad Gerõ-
tiam de monogamia similiter scripsit, & nu-
ptijs atque cõiugatis valde fuit iniqoos. Verũ
de illo iam satis : vnde ad Aogustinom venien-
dum censeo. Multa sanè ille habet : sed vt ordi-
ne qnodam agatur primùm ostendam, quæ de
votis Christiaois in genere scripserit : Secundo
qnidnã tradiderit de votis huiusmodi, nimirũ
virginitatis, aut cœlibatus, postremo veró loco
adijciã quę scripserit de matrimonijs, qnę seqnũ
tur ista vota. & quo ad primũ in Psal. 75. scribẽs,
Vota Christianorũ sic partitur, vt qnędam faciat
omnibus communia, nõnolla veró priuata. Cõ
mnnia sunt fides, spes innocentia vitæ, vt nó oc-
cidamos, non furemor, atque consimilia. Priua
ta sunt vt propositũ castitatis, ieiunia destina-
tio propriæ domns ad hospitalitatẽ. In octoge-
simnm verò primũ Psal. inquit nos id propriè
debere vouere Deo, vt simos eins templũ, neq;
posse quippiã gratios ei fieri, qoam si dixerim⁹
cú Esaia, Posside nos Homilia deinde tertia in
festo Natiuitatis qoædam vota numerat inania
& parui põderis : Vt cum Deo oonnulli vooẽt
oleú, cereos, ieiunium, vel aliquid huiosmodi:
& percuoctator, quòdnam sit votum Deo acce-
ptissimum : atque respondet, illod esse optimũ,
atq; præstantissimũ, quo illi vooemus id, qood
ipse redemit, nempe oos ipsos, & animos no-
stros. Et de hac eadem re agens ad Armentariũ
Ripariũ, inquit, *Deo seipsũ debet bomo, eiq; reddend⁹
est, vt beat⁹ sit, à quo accepit vt sit. Deinde sentẽtiã hãc
ex eo probat, quod iusserit Domin⁹ reddi Deo, quæ sunt
Dei vt Cæsari quæ sũt ei⁹ reddẽda sũt.* Moneta eò de-
bnit reddi Cæsari, qoia eius imaginem habuit:
& quisq; oostrũ, cum ad imaginẽ Dei factus sit,
illam Deo restituat oportet. *Quanto magis* inquit
Augostinus *imago reddenda est, cum promittitur? cũ
etiam non promissa illi debeatur?* Idem in Psal. 115.
illud exponens, *Vota mea Domino reddam, Quæ vo*

A *ta, ioquit, redditurus es? quas nouisti victimas? quæ
incensa? An illud respicis, quod paulò ante dixisti, Cali-
cem salutaris accipiam, & nomẽ Domini inuocabo?* Ex
per calicẽ salutis intelligit fortem aduersorum
pro nomine Domini tolerantiam. Iste calix est,
de quo Christ⁹ Apostolos interrogabat, dicẽs:
Potestis calicem bibere, quem ego bibiturus sum? ad-
dit & sacrificium laudis, quod inuocando no-
mẽ Domioi offerimus : hæc vota sunt Christia
nismi. Præterea io Psal .55. exponens hæc ver
B ba, *In me sunt vota mea quæ reddã laudes tibi:* inquit,
*Vouete & reddite Domino Deo vestro. Quid voueatis?
quid reddatis? An forte animalia illa quæ offerebantur
ad aras aliquando? nil tale offeras: in te est, quod vo-
ueas & reddas. De cordis arca profer laudis incensum:
de altario bonæ conscientiæ profer sacrificiũ fidei : quic-
quid profers, accende charitate.* Nec diuersa scripsit
in Psal. 50. *In me sunt vota mea, quæ reddam laudes ti-
bi, noli,* inquit, *extrinsecus, quod mactes, pecus requi-
rere. Habes in te quod occĩdas, sacrificium Deo spiritus
contribulatus, cor contritum, &c.* Hæc omnia quæ
C Augustinus de votis Christianorum in vniuer-
sum scribit, pia quidem sunt, attamen si quis de
voto propriè loquatur, nõ possunt recipi. Om-
nes enim qui de votis aliquid statnunt, volunt
ea tantom noncupanda ijs de rebns, qnæ alio-
qui non sint debitæ. At omnia quæ Augustin⁹
commemorauit præceptis diuinis comprehen
duntur. Quis enim est cui non sit mandatum,
vt Deo credat? illi fidat? & ex charitate agat?
Omnes præterea seipsos, & qnicquid snot, ac
D possunt Deo debent offerre, mortificatio quo-
que affectunm carnalium, & gratiarum actio,
& iouocatio nominis diuini iussu Dei omnib⁹
est præcepta. Quamobrem vota ista quæ sic ab
Augustino prædicantur, vt omoibus Christia-
nis communia, si propriè loqnamur, vota non
sunt, verùm animi firma proposita & sancta de-
creta possunt appellari. Secuodo loco scribit
de virgioitatis aut cœlibatus voto. Illud autem,
vt animaduerto, triplex ab eo commemoratur,
E Nam vel est virginum, hoc est, illarum quæ nõ-
dum matrimonium contraxerunt, vel est con-
iugum, qui mutuo consensu vouerint contioẽ-
tiam, vel viduarum, qnæ post coniugis obitum
ex voto nnptias non repetere destinarint. Hæc
omnia votorum genera volt Augustinus & fir-
ma & valida esse, ita vt grauissimè pecceot, qoi
post ea nuncupata, matrimonia contraxerint:
ita vt in libro primo de adulterinis coniugijs
ad Pollentium capite 24. affirmet eum, qui vo-
oerit aut virginitatem, ant continentiam, oon
F debere vxorẽ ducere, quamuis, cum sit infide-
lis, ad Christum se promittat accessuram : quia
non sunt unquam mala committenda, vt bo-
na aueniant. Et idem Pater in Psal 83. de san-
ctimooiali pronuntiat, si nupserit Christi adol-
tera reputabitur. Et in libro de Bono viduita-
tis, ait lapsus huiusmodi esse grauiores adulte-
rijs. Vnde in epistola ad Armentarium Ripa-
rium, adhortatur illum virum multis modis, vt
G contioentiã, qoàm vna cũ vxore vouerat, præ-
stet : & inter cætera inquit : Iam vouisti, iam te
obstrinxisti, aliter facere non licet. Neue pro-
pterea

pterea ademptam libertatem quoquo modo testaretur, addit: *Non est gratulanda libertas, qua fit vt non debeatur, quod cum lucro reddatur.* Atque subiungit, *felix necessitas, quæ ad meliora compellit.* Ista vir Dei scribit, vt homo deceptus: nam, vt de postrema ijs sententijs, quod est, dicam, necessitas ista frequentissimè non ad meliora, sed ad fœdissima compellit. Neque necessitas est, quam nobis ipse Deus immittat, sed quam homines temere sibi accersant. Et libertas quā Deus hominib. concessit non est abijcienda. Illud etiam non omittam, Augustinum arbitratum esse, viduas illas, de quibus Paulus in epistola priori ad Timotheum agit, quæ cum lasciuierunt in Christum & nubere velint, damnationem habent, continentiā vouisse. Quę interpretatio vt non sit necessaria superius luculenter ostendi. Credit etiam vt in libro de sancta virginitate circa initiū testatur, Beatam Mariam Domini matrē virginitatem vouisse, atque illa de causa dixisse, Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? Istud, verò q̄ sit absurdū facilè omnes intelligunt. Primū ea ætate inter Iudæos ea vota non fuerunt: deinde matrimoniū iam contraxerat: post illud contractū continentiā ei vouere non licuit. Et antea si vouisset, non potuisset iure vllo contrahere, nisi voluisset in tanta re ludere, ac sancta promissione sui corporis viro potestatem facere, quē postea nollet ad congressum admittere. Longè maioris fuisse candoris matrem Domini credimus, quàm vt voluerit quippiam sanctè promisisse, quod in animo non haberet re vera præstare. Quæ hactenus allata sunt ex Augustino, salua eius dignitate ac reuerentia, vt sæpius anteà demonstraui, sacris literis non consentiunt, Ideò cū ad illam normam examinata non consistāt à nobis iure non recipiuntur. Illud tamen causæ nostræ haud parū inseruit, quòd in lib. de Sancta virginitate cap. 40. & 41 scribit, dū Pauli sententiā adducit: *Velim omnes esse, sicut ego sum, sed quisq; propriū donū habet alius quidē sic, alius verò sic: Quis ergo,* inquit, *donat ista? Quis distribuit propria vnicuiq; sicut vult? Nempe Deus, apud quem non est iniquitas: ac per hoc qua ille æquitate faciat alios sic, & alios sic, homini nosse aut impossibile aut planè difficile est.* His verbis ostendit, castitatis & matrimonij donū Deum cuiq; distribuere, vt ipse vult, nō ipsi volumus. Quod si credamus aduersarijs, est falsum & detestabile. Nā illi sentiunt, donū castitatis aut cœlibatus esse omnib. cōmune, quasi habeant ipsum quicunque volunt, modo petant, & Deū pro illo obtinendo precētur. Facillima esset ista causa, & nullo negotio cognosci posset, cur alios Deus sic faciat. Id autē Augustin. abstrusum facit, & impossibile, aut omnino difficile cognitu. Sed nunc ad tertium veniamus, nimirum quid iste Pater censuerit de matrimonijs, quę post ista vota contrahuntur. Primum ille ab ipsis omnes pios absterret, hortaturq; illos que vouerūt, ne se matrimonio implicēt: quin & cōtractus huiusmodi pro grauib. habet peccatis. Illa tamē cōiugia si cōsequātur, firma & rata vult esse, nec rescin-

A denda vllo modò existimat. Qua de re scribit 8. 9.10.cap. libri de Bono viduitatis. *Aliquos quidē ait: aliter scripsisse,* nēpè qui voluerint hęc nō esse matrimonia, sed adulteria: quos ille ait, acutè quidem, sed non consideratè dicere. Hoc ab illis ait, spectari: omnes qui nō inire matrimoniū pietatis ergò statuerint, illico maritum habere Christū. Cumq; viuēte cōiuge aliud matrimoniū cōtrahi nō possit, ita eos colligere: Christus amplius nō moritur, & mors illi vltra nō domi-

B natur: ergo, post votum, quo ille factus est vir vouentiū, si nouę nuptię superinducātur, non sunt legitimę, sed adulterijs habebūtur: cum Christus qui erat sponsus adhuc superstes sit. Hoc inquit, si daretur, cōuinceremus facilè rem absurdissimā, nēpè Christū esse adulterū. Quod vt blasphemū est, ita nullo modo est admittendum. Res autē ita explicatur: Si pia mulier viro coniuncta marito assentiente voueat continentiā, iā tum ex istorū sententia cū Christo matri-

C monium init, idq; faciat adhuc priore viuo marito: ergo Christo iniuria, & quidē nō vulgari afficietur, vt dicatur adulter, si vera sit istorū ratio. Deinde nemo ignorat, omniū cōsēsu posteriores nuptias dignitate priorib. cedere: sęp̄.n. priores magis laudātur & cōmēdātur. At si votū in ipso matrimonio nūcupatū aut altero cōiuge mortuo, nouum est cū Christo coniugiū, efficietur indigniorē esse coniunctionē cum Christo, quā cū defuncto marito. Verū id ex eo, inquit,

D cōsequitur, quod isti nō vidēt, vxores etiā cū suis viris in matrimonio sunt coniunctæ maritū habere Christum non quidem carnalē, sed spiritualem. Nam spirituali coniunctione vir est Ecclesiæ, atque per illam omniū eius membrorū. Quiq; sic de istis coniugijs opinantur, quæ vota consequūtur, vt illa putent adulteria, non sinunt ea coalescere, sed rescindunt. Vnde cum alter ex coniugibus comparē sibi videt ereptā matrimoniū rursus contrahit: atq; id cum prio-

E re viuente vxore faciat, verū committit adulterium. Sic autem concludit: *Quapropter non quidē possum dicere à proposito meliore lapsas, si nupserint, fœminas, adulteria esse, non coniugia.* Quomodo verò Smythęus & eius consimiles aduersus ista cauillentur, operæpretium est audire. Quoniam enim locum hunc de votis agendo non leuiter vrsi, quandoquidem est apertissimus contra eos, qui matrimonia post votum inita contendunt esse rescindenda, ideò in eo diluendo mi-

F rificè se torquet Smytheus. In quibus eius verbis si omnia vellem reprehendere illius errata, nimium proculdubio prolixus essem. Verùm illa tantummodo attingam quæ maioris videbuntur esse momenti. Et primùm quidē luculenter mētitur, quòd ait, me negasse, Augustinū sētire, Paulū de voto loqui, cū ad Timotheū scribit, quasdā viduas velle nubere, atq; habere damnationē quòd primam fidē irritam fecerint. Id ego nunquā sum inficiatus vt qui probè no-

G uerim quantū Augustinus, votis huiusmodi tribuerit. Hoc solùm his verbis nitebar ostēdere, à Patrib. has nuptias nō fuisse habitas irritas. Vt autē Augustin. & cōplures alij sint hallucinati,

adeó multũ tribuẽdo votis, ex his verbis, q̃ superiꝰ allata sunt, facilè põt colligi. Dolet Smythęo quòd August. verba, quib. pro ratis & firmis habet nuptias, quas post votũ aliqui contrahunt, sæpius meis inculcauerim auditoribus, et interim tacuerim sententiam eiusdem, qua dicitur interire, damnari, peccare eos, qui talia ineunt coniugia. Qua in re tum iniustè queritur, tum etiam mentitur. Mentitur quidem quòd tacuerim, quid August. iudicarit de illo nuptiarum contractu. Dixi enim apertè illũ arbitrari peccatum intercedere. Putat enim grauem esse culpam à voto deficere. Sed quantum hęc sententia distet à vero, nunc non est demonstrãdum, cùm id iam antea semel atque iterum declaratum fuerit. Sæpius fortasse quàm vellet Smythęus, alteram eius sentẽtię partẽ repetij. Quod factum ille iniustè accusat, cùm illud sit doctoris pcipuũ opus, diligenter & sępius inculcare, quę superstitiosi dissimulant, & celatũ maximè cupiunt. Et si quis istius Aristarchi libellum ad amussim expendat, eũ ter & quater eãdẽ rẽ facilè inueniet repetijsse. Non possunt ista loca satis à nobis demonstrari, cùm à vestris tenebrionibus omni, quo possunt, studio occultentur. Nititur deinde causam ostendere, cur August. dixerit, has nuptias non esse adulteria: ne scilicet Iuliana vidua quæ se voto obstrinxerat vidualis continentiæ, ad quã hunc librũ scripsit, existimaret secundas nuptias in crimen esse vertendas, vel alias quaslibet esse malas. Vt ergo illi eximeret opinionẽ impiam Cataphrygum, qui censuerunt secundas nuptias impuras esse & illicitas, hęc scripsit, néue amplecteretur hęresim Tatianorũ, Montanistarũ, & Manichęorũ. Potuit fortasse hęc causa esse, quę Augustinum in hãc disputationẽ deduxerit. Sed quòd istã adducat rationẽ, quare putet Augustinus nuptias ratas esse post votũ, omnino alienum est: quandoquidem ille tres alias adducit rationes, vt verba eius apertè docent. Prima est, ne Christus efficiatur adulter, si qua ei per votum nupserit spiritualiter adhuc viuente viro, altera ne secundę nuptię putentur priores primis: tertia, ne si hęc matrimonia rescindantur, alter cõiunx, qui nõ vouit ducat alterã vxorẽ, priore adhuc superstite. Hæc ego recẽsui ex eo cap. & tu tres ibi has rationes inuenies. Adhæc si Iulianæ, vt ipse affirmas, voluit persuadere, ne existimaret secundas nuptias, aut vllas quaslibet esse malas, cùm postea istarum disertè mẽtionem faciat, & has quoq; voluit ei ostendere nõ esse malas, licet peccatũ in eo iudicet, quòd voti promissione violatà, matrimoniũ cõtrahatur. Nuptias tamẽ ipsas, quæ post votũ ineũtur veras & bonas esse probat. Alioqui si, quod ait, non est verum, et malæ sunt istæ nuptię, & rescindẽdę vt vultis, August. per mẽdaciũ, & quidem pernitiosum atq; pestiferũ suaderet Iulianæ, vt hæresim euitaret. Optio datur tibi, vtrũ via elige. Aut verum aut falsum Augustinus dicit. Si verum quid me calumniaris, qui eius in hoc vtor testimonio? Sin falsum, quorsum mihi authoritatem Patrũ obtrudis? quos cùm visum fuerit, vel ex re tua iudicaueris, falsa dixisse insimulas, vt vera probent. Licebit igitur mẽtiri, & quidem perniciosè, vt verũ probes. Vbi ergo erit illa tua regula qua contra Epiphan. superius vtebaris, non esse faciẽda mala, quemadmodum dicit Apost. vt eueniãt bona? Et si hoc non est verum, ista nempe matrimonia post votum inita esse rata & legitima, cur hodie sic est vulgò vsurpatum & à theologis sententiarijs & à iure pontificio? Hoc idem illi dicunt, quod
B August. dixit. Quanquam suffugium inuenerunt, vt distinguant votum solenne à simplici: & in simplici voto sententiam hanc solùm habere locum definiant. Sed ista votorum distributio, quãtum apud Deum valeat, qui vbique est, & omnia videt, atque audit, siue priuatim siue publicè solenniterue agantur, ipsi viderint: quos etiam demunstrabo infra suo loco non sibi constare de voto solenni, quòd hominem prorsus inhabilem reddat ad contrahendum.
C Hoc autem verè dicere possum extra te neminem vnquam audiuisse, qui diceret hoc, Augustinum mentitum esse, vt ab hæresi tueretur Iulianam, ad quam scribebat. Tu veró quanto periculo, quantaque temeritate hoc affirmes, alijs pijs viris excutiendum relinquo. Ais Augustinum nunquam hoc fuisse dicturum, nisi incidisset aliquid graue, & quod è re illiꝰ viduæ maxime fuisset. Quis te hoc quæso docuit in dogmatis mentiendum esse ob aliquam con-
D uincendam aliam hæresim. Hieronymũ affera pro exemplo, qui fuerit iniquus nuptijs, & tamen illas non damnarit, cum in Iouinianum & Heluidium scribit, & laudat virginitatem. Tũ Augustinum, qui reijcere videtur liberum arbitrium, cum pro gratia Dei contra Pelagianos dimicat: vt idem parum gratiæ videtur tribuere, cùm liberum arbitrium asserit contra Manich. Vnde id etiam consilij tibi videtur secutus, cùm ait nuptias obstrictorum votis veras
E esse nuptias. Hic velim Smythæe, vt aliquantulum inter nos hac seposita disputatione, ratiocinemur. Si Patres dederimus ita lubricè, vt dicere videris, et scribere & disputare, præsertim cùm de dogmatibus in certamen venitur, vt etiam quæ non sunt vera, ꝓ se adducant, & quæ alioqui negarent: quomodo illos possimus, vt vus fieri vultis, habere pro sacra ancora? Et si scripturas, vt superius dicebas, ad amussim illorum debemus exigere, vbi tandem erimus?
F Certè semper timebimus ne mentiantur, ad aliquid fortasse, quod vtile duxerint persuadẽdũ. Cur mihi semper occinis cedendum esse Patribus? Certè Smythæe charissime, patere etiam te vrgeri, vt dictis Augustini deseras. Quòd si ab eo vis desciscere isto colore, quòd mentiatur, vt aliquid veri suadeat, mihi quoque non deerũt colores, quo Patrum authoritatem detrectem. Et vt scias, quando ego illorum iudicium repudio, non istis vtor fictionibus, sed cã-
G didè atq; apertè illos errasse dico, quòd essent homines: & id probo, non fucis & rhetorum schematibꝰ, sed quod verbo Dei, hoc est, sacris literis aduersentur. Quare desinas obsecro te,

posthac

posthac talia confingere, neqoe illos tam officiosè mētiri facias. Certè quod affers de Hieron. paolò antè demōstraui, quàm io hac re nuptiaria errauerit: quem tātùm abest, vt dicam excusandom, vt eū graoiter in eo dogmate peccasse non dubitē. August. verò contra Pelagianos, nihil vnquā dixisse legi de libero arbitrio quod non sit verissimū & dignū ęterna memoria. Dū enim salotem nostrā totā gratię dei per Christū ascribit, & libero arbitrio tantū dare nō vult, vt seipsū valeat regenerare, & instaorare, & à peccatis educere, & sētit optimè, & scribit Christianis literis maximè consona. De libero sūt idem arbitrio loqnitur in Manichæos, iuxta illa quæ haboit à sua prima cōditione. Fuit enim à bono Deo creatus homo, nō à malo, vt Manichęi finxeraot. Nō autē de libero arbitrio in illis libris cōtra Manichęos loqoitur iuxta corruptionem quæ postea fuit per peccatū inuecta. Et ne ista putes à me somniari, eūdē August. legas in Retract. Sed videor mihi satis videre, quid te in hunc errorē induxerit. Cū to sophisticis iā inde à poeritia consenoeris, & illa pro summo artificio doceant, ex falsis vera colligere, tuo pede Augostinū & alios cādidos viros metiris, quasi & ipsi, cū ex re præsenti esse viderint, nihil veriti sint mētiri. Quòd verò August. dicat in psal 83. Virginē sanctimonialem, si nopserit adulteram reputari, nihil cum his pognat, quę modò scribit. Hic enim dicit, nō esse adulterā in ipso matrimonio contracto post votum, sed non negat videri, cùm narret, aliquos ita sentire, ac ideo iudicare illas nuptias non esse ratas, sed potius adulteria dicenda. Hic rem excutit, et dogma definit: in cōciones sup psal. ostēdit qoid à multis reputetur. Tantū ista inter se pugnant qoantum si dicerem Smythæi argumenta nullius momenti sunt, licet ab aliquibus ignaris & soperstitiosis reputentur firma. Ad me deniq; parū attinet, quid tu eum Erasmo certes doctiss. viro & omnino velis hunc librū de Bono viduitatis Augustino asserere. Quoniam si viceris, adhuc maius robor accesserit ad nostrā sententiā. Hoc tamē video rationes tuas contra Erasmum esse leues, vt eas ille vir, si esset superstes vel minimo digitulo eruditionis suę incomparabilis, facilè fuerit, vt aranearū telas disiecturus. Idem August. epist. 70. quā ad Bonifacium comitē scripsit, cuiosq; pars in decretis habetur 17 q. 2. ca. Nos nouimꝰ. Ostēdit comitē hūc qui reipub. Rom. in Aphrica negotia gerebat, prouinciā illā sua militia defendendo à Barbaris, post obitum prioris vxoris in animo habuisse monasteriū ingredi, et monachus abdicare se mundanis coris, neq; amplius implicari coniugio. Qua de re ita loquitur Aogost. *Nos nouimus, nos testes sumus, quod nobiscum apud Tubunas de animo & voluntate tua fueris collocutus. Soli tecum eramus, ego & frater Alipius. Nō. n. existimo tantū valuisse terrenas curas, quib. impletus es, vt hoc de memoria tua penitus delere potuerint. Nempe omnes actus publicos, quibus occupatus erās, relinquere cupiebas, et te in otium sanctū conferre, atq; in ea vita viuere, in qua serui Dei monachi viuunt. Vt autem nō faceres, quid te re*

A *uocauit, nisi quia cōsiderasti ostendentib. nobis, quantū prodesset Christi Ecclesijs, quod agebas si ea sola intētione ageres, vt defensæ ab infestationib. barbarorū quietā & tranquillam vitam agerent, sicut dicit Apostolus in omni pietate, & castitate. Tu autē ex hoc mundo nihil quæreres, nisi quæ necessaria essent huic vitæ sustentandæ tuæ, ac tuorū, accinctus balteo castissimæ continentiæ, et inter arma corporalia spiritualib. armis tutius fortiusq; munitus. Cùm ergo te esse in hoc proposito gauderemus, nauigasti, vxoremq; duxisti. Sed nauigasse obe*B*dientiæ fuit, quam secundū apostolū debebas sublimioribus potestatibus. Vxorē autem non duxisses, nisi susceptam deserens continentiam cōcupiscentia victus esses. Quod ego cū cōperissem, fatear, miratus obstupui, &c.* Hæc indicant duo sibi proposuisse comitem: nempe continentiæ obseruationem, & monasticam vitam. Ab altero istorū nempe à monachismo illum August. & Alipius reuocarūt, existimantes ipsum plus militia Christi ecclesijs profuturum, quàm in monasterio. Quorū con C silijs ille acquieuit, atque tantùm continentiæ votum amplexus est, quod tamē postea superatus cupiditate violauit. Atque votum hic interuenisse, non ego fingo, sed Augustini verba partim adducta, partim adducenda indicāt: & glossa decretorum loco paulò antè citato expressis verbis affirmat: quamuis fuisse votum simplex testetur. Vt vero matrimonium quod secutum est votum, firmum ratumq; oportuerit manere, hæc quæ adiecit Augustinus demonstrant. D *Si enim coniugem nō haberes, dicerem tibi quod & Tubunis diximus, vt in sanctitate continentiæ viueres: adderem, quod tunc fieri prohibuimus, vt iam te quantum rerum humanarum salua pace potuisses, à rebus bellicis abstraheres, & ei vitæ vacares in societate sanctorum, cui tunc vacare cupiebas. Sed vt te ad istam vitam non exhorter, coniunx impedimento est sine cuius consensione continenter tibi non licet viuere. Quia etsi tu eā post illa tua verba Tubunensia ducere non debebas, illa tibi tamē nihil eorū sciens innocenter & simpliciter* E *nupsit. Atq; vtinā posses ei persuadere cōtinentiā, vt sine impedimento redderes Deo, quod te debere cognoscis. Sed si cū illa agere non potes, serua saltem pudicitiam coniugalē: & roga Deū, qui te è necessitatibus eruit, vt quod nō potes modò, possis aliquando, &c.* Ex his manifestè colligitur comitē istū vouisse. Dicit enim August. vt citauimus, qoia *etsi tu eā post illa tua verba Tubunēsia ducere nō debebas* &c. Et mox: *Vt sine impedimēta redderes Deo, quod te debere cognoscis,* &c. Hæc duo loca votū hic interuenisse luculēter ostēdūt. F Post quod iā editū August. vult matrimoniū, quod subsequutū est, integrū & firmū permanere. Ac de illo satis iā egimus. Leonē eius nominis primū iā libet audire. Is epist. 87. vtq; habetur in lib. Concil. 65 ita scribit *Dicente enim apostolo, vt inter alias Christianismi regulas is episcopus ordinetur, quē vnius vxoris virū fuisse, aut esse constaret, tam sacra semper habita est ista præceptio, vt iā de muliere sacerdotis eligēda eadē intelligatur seruāda conditio: ne fortè illa priusquā in matrimoniū eius veniret, qui aliā non habuisset vxorē, alterius* G *viri esset experta coniugium. Quis igitur dissimulare audeat, quod in tanti sacramēti perpetratur iniuriam? cùm huic magno venerādoq; mysterio, ut diuinæ quidē*

legis statuta defuerint, quibus euidenter est definitum vt virginē sacerdos accipiat: & alterius thorum nesciat coniugis, quæ vxor est futura pontificis. Ex hac Leonis decretali epistula, vt vocant, duo videntur colligi. Primùm posse eum, qui adhuc maritus sit, in episcopum eligi: quoniam dicit: Quē vnius vxoris virū fuisse aut esse constiterit. Hæc indicant sententia eius posse eligi tam illum, qui sit, quàm illum, qui fuerit vnius vxoris vir. Alterum est, ordinatum posse contrahere matrimonium non quidem alterum, vt fiat digamos: neque cum ea quæ alterū virū habuerit: sed cum virgine. Nam dicit, *Vt etiā de muliere sacerdotis eligenda eadem intelligatur seruanda conditio.* Nunc ad Gregoriū episcopū Rom. eius nominis primū. Is scribēs ad Petrū subdiaconū Siciliæ, inquit, *Ante trienniū omnium ecclesiarum subdiaconi Siciliæ prohibiti fuerunt, vt more Romanæ ecclesiæ, suis vxorib. nullatenus miscerētur, quod mihi durū atq; impiū videtur, vt qui vsum cōtinentiæ non inuenit, neque castitatē promisit, cōpellatur à sua vxore separari, atque per hoc, quod absit, in deteri⁹ cadat. Inde videtur mihi, vt a præsēti die omnib. episcopis dicatur, vt nullū facere subdiaconū præsumant, nisi qui se victurum castè promiserit. Quatenus & præterita mala quæ propositis mētis appetita non sunt, violenter non exigātur, et futura mala cautè caueātur. Qui verò post eandem prohibitionem, quæ ante trienniū facta est, cōtinenter cū suis vxorib. vixerint, laudādi, atq; remunerādi sunt, et vt in bono permaneāt exhortādi. Eos aūt qui post prohibitionē factā à suis se vxorib. cōtinere voluerint, ad sacrū ordinē volum⁹ promoueri. Quia null⁹ ad altaris debet ministeriū accedere, nisi cui⁹ castitas ante susceptū ministeriū fuerit approbata.* Hęc etiā habētur in decretis dist. 3. vnde multa licet intelligere. Videm⁹ initio quomodo de cœlibatu leges obrepserint, quoad subdiaconis per Pelagiū, qui pręcessit Gregoriū, pręceptū fuit in Sicilia, vt suis vxorib. quas iā habebant, non miscerentur. Quid erit facere contra Nycenam synodum, nisi hoc fuerit? Ibi noluerunt, separari ministros ab vsu & cōmercio suarum vxorū: isti præcipiunt, vt separentur. Vide interea non fuisse votū coniunctū cū sacro ordine. Dicit enim Gregorius, Qui vsum continentiæ non inuenit, neque castitatē promisit. Notandum etiam est à Romana Ecclesia, & ab eius cùm præcepto tum exemplo istam tyrannidē dimanasse. Nā hìc scribitur: vt more Rom. Ecclesiæ. Nō enim orientalis aut græca Ecclesia hunc morem habuit, vt infrà docebo. Postremò Greg. licet admodū superstitiosus, vidit hoc durū esse & alienū à pietate, & prout potuit, nitebatur moderari. Sed tum propter edita decreta & Canones nō tantum fortasse potuit quantum voluisset. Ex quo & compluribus alijs Patrib. permulta possent adhuc adduci: sed quia prolixitatis ratio habēda est, ideo à Patrib. iā discedemus, et ex Concilijs nonnulla deligemus, quæ ad præsentem controuersiam facere visa fuerint. Et in hoc scriptorum genere, primum dabimus locū Canonib. apostolorum: non sanè quòd eorū autoritas firma sit: permulta enim ibi scribūtur, quæ rationib. illorū temporū parū congruunt. Et de numero illorū non est ea-

A dem omniū sententia. Sed vt aduersarijs gratificer, ab ipsis inchoabo: quandoquidē illi huiusmodi Canonib. nihil nō tribuunt. Proinde in 6. Canone sic statuitur: Episcopus, aut presbyter aut diaconus vxorē suā prætexto religionis nō abijcito: si abijcit segregator à communione: si perseuerat, deponitor. Isto Canone prohibentur ministri Ecclesiæ deserere vxores: tantùm abest, vt matrimonia eiusmodi ceu damnata sint rescindenda. Sed operæprecium est videre
B quomodo huic loco adeò perspicuo fucum faciant in decretis Gratiani dist. 3. cap. Omnino, autoritate Leonis nonis: vbi exponūt, vxorē nō abijciendam, nimirum à cura sua: nam ei debetur & victus, & vestimentum: non tamen ita vt illi de more cōmisceantur. Quàm ridicula hæc sit interpretatio, & à germano sensu aliena Canon ipse patefacit: in quo scribitur: Prætextu religionis. *Vitiabatúrne cultus Dei, imminuebaturue religio largiendo egenti vxori victum & vestitum?*
C *Non, arbitror. Nam ista iubemur vel extraneis dare si opus habuerint. Illos potius corrigit hæc lex, qui putabant religionē haud posse ferre, vt minister Ecclesiæ vxore vteretur, & hoc prætextu ab illarum consuetudine abstinebāt.* Can. 39. *manifestæ sunto res episcopi, si modò et priuatas habet, manifestæ etiam sunto dominicæ, vt priuatas quidē res episcopus cùm moritur, quibus vult, & quomodo vult, relinquendi facultatem habeat: neque occasione ecclesiasticarū rerum intercidant res episcopi: qui nōnunquam vxorem, & liberos, & co-*
D *gnatos, & seruos habet*, &c. Demonstrat hic locus quàm apertissimè, licuisse episcopis vxorē habere secum vel vsque ad mortem, cùm testamentum faciendum fuit. In concilio Ancyrano Canone decimo, ita scribitur: *Diaconiq; cùm ordinantur, si in ipsa ordinatione protestati sunt, dicentes velle se habere vxores, nec posse continere, hi postea si ad nuptias venerint, maneāt in ministerio, propterea quòd episcopus eis licentiā dederit*, &c. Duo sunt quæ hìc præcipuè annotamus: vnū excusationē hāc admitti,
E quòd non possint continere, quā hodie nostri aduersarij tantopere auersantur: Qui dicunt in manu cuiusuis positum esse, vt contineat: quasi non, si cum eis fecissent veteres episcopi, vtiq; sic protestantibus dixissent: quid cauillamini vos non posse? petite à Deo continentiam: ieiunetis, orate & succedet: in vobis est situm: quare desinite sic protestari. Alterum annotatione dignum est, episcopum dici licentiam sic protestantibus dedisse. Quod indicat,
F sacrum ordinem cū cœlibatu non esse necessariò coniunctum. Quamobrē in sua facultate habet Ecclesia, vt vinculū huiusmodi relaxet. Et decimonono Canone eius concilij sic scribitur: *Quotquot virginitatē pollicitam præuaricati sunt professione contempta, inter digamos*, id est qui ad secundas nuptias transierunt, haberi debebunt, & cætera. Hic alia pœna, qui votū castitatis violarunt, non afficiuntur, nisi quòd loco digamorum habiti ad Ecclesiasticas functiones non or-
G dinabantur. Non tamen vlla mentio fit contracti matrimonij rescindendi. Neocæsariense verò concilium cap. 1. sic habet: *Presbyter, si vxorē duxerit, ab ordine suo deponatur: quòd si fornicatus fuerit*

Concilium Ancyranū.

Conc. Neocæsariense.

rit

rit vel adulterium commiserit, extra Ecclesiam abijci debet, & ad pœnitentiã redigi, & cætera Adoerius hunc canonem recta Papistæ faciunt: quoniã sacrificos vel adulterantes, vel scortãtes, ne deponunt quidem: eos verò qui vxores duxerint non modò ab Ecclesia eijciunt, sed etiam crudeliter occidunt. Hanc veterum Canonum rationem habent. Quid verò in Niecna synodo acciderit, repetere multis non oportet. Norût quippe omnes, Paphnutium virum sanctissimum, & alioqui cœlibem, ibi prædicasse, nuptias in omnib. honorabiles, atq; dixisse, cõsuetudinẽ sacerdotum cum vxorib. castitatẽ esse. neque cõmittendum, vt ministri à coniugibus diuellerẽtur, nisi vellent omnia impleri scortationibus: quod modò experimur euenisse, quando sententia huius viri Dei contempta est & abiecta. Cõcilium Gangrense, Canone primo fulmine anathematis eos ferit, qui nuptias damnauerint: & Canone quarto, *illos qui discernunt presbyterum coniugatũ, tanquam occ: sione nuptiarũ, quod offerre nõ debeat, et ab eius oblatione se abstinet*, & cætera. Hic locus demonstrat, sermonem fieri de presbytero qui cum vxore sua adhuc versaretur. Nam si eam abdicasset à se, iam causa nulla erat, cur propter nuptias ministerium eius euitaretur. Canone item decimosexto statuitur. *Quicunque filij à parentib. prætextu diuini cultus abscesũt, præsertim si fideles eos habuerint, neq; illis debitã reuerentiã præstant, anathema sint*. Cur huius concilij vocẽ nõ audiunt monachi horũ temporum? qui filios à Christianis parentibus abstrahũt, & eos ipsis inuitis ad monasticam professionem admittũt. Canone quoq; 9 & 10. illi anathema iudicantur qui virginitatẽ vel cõtinẽtiã professi, vel nuptias abominabiles habeãt, vel in coniugio positos vituperauerint per arrogãtiã. Et mox Canone 12 *It habetur anathema, qui putauerit sancto proposito continentiæ conuenire, vt pallio vtatur, tanquã ex eo iustitiã habiturus, et reprehendat, vel iudicet alios, qui cum reuerentia birrhis vtuntur, & alia veste cõmuni quæ in vsu fuerit*. Aduersatur Canon monachis, qui cucullæ vestitum sanctum præ cæteris existimanti ita vt nonnullis persuadeant, vt defuncti saltem cum sua cuculla humẽtur: quasi habitus monachũ faciat, vel ad tribunal Dei veste mutatã non sint agnoscendi. Concilium Chalcedonensæ Can. 6 virgines Deo dicatas & monachos ꝓhibet nuptias cõtrahere: quod si fecerint, maneant excommunicati: quam tamen seueritatem concedit illud concilium, vt episcopus queat mitigare. Atque huc usq; matrimonia huiusmodi non sunt rescissa. In Carthagin. autem concilio Canone 2 manifestè decretum fuit contra sententiam Paphnutij, quã synodus Nicena secuta est. Voluerunt enim Patres illius concilij, vt episcopi, presbyteri, & diaconi omnino ab vxorib. abstinerent. Quod decretum autorem habuit, vel Aureliom episcopum Chartaginen. vel, vt in quadam glossa ibi notatur, Faustinum episcopum Ecclesiæ potentinæ prouinciç Piceni, legatum Ecclesię Romanę. Nec mirum tale decretũ in eo concilio sancitũ quũ habitum sit, vt ex temporum suppu-

Concilium Nicænum.

Concilium Gangrea.

Concilium Chalcedonense.

Concilium Carthagin.

A tione licet colligere, Siricij episcopi Romani ætate. Concilio deinde Carthaginensi tertio, in quo & Augustinus adfuit, decretum factum est parum admodum piũ, & diuinis literis minimè cõgruum. Sic enim habetur 19. Canone. *Placuit, vt lectores quum ad annos pubertatis venerint, cogantur aut, vxores ducere aut continentiam profiteri*. Quis hic non desideret Patrum istorum prudentiam? An qui pubes est, adolescẽs, inquam,

B vel quatuordecim vel sexdecim annorum, ad vxorem ducendam cogi debet? & si noluerit, adigi ad continentiæ professionem? Nullus profectò ea ætate deprehendere potest, quas habeat vires, aut quàm efficax Dei donum in ipso futurum sit. Deinde quum ista genera vitæ libera esse oporteat, iã sub necessitate collocantur. Conciliũ à Arelatẽ. Canone 2. ita sanxit, assumi aliquẽ ad sacerdotium nõ posse in vinculo coniugij cõstitutũ, nisi fuerit ꝓmissa cõuersio. His et verbis nõ leuis iniuria fit nuptijs? quãdoqui-

C dem phrasi scripturarum & Ecclesiastica, conuersio, quando in bonam partem sumitur, non est nisi à pecato. Quare videtur hoc decretum innuere mãtrimonium peccatum esse. Concilium Toletanũ 1. Canone 1. hac de re ita statuit: *Placuit, vt diaconi, si vel integri vel casti sint et continentis vitæ, etiam si vxores habeant, in ministerio cõstituantur. Ita tamen vt si qui etiam ante interdictum quod per priores ante nos episcopos constitutum est, incontinenter cum vxoribus vixeriat, presbyterij honore*

D *non cumulentur: si quis verò ex presbyteris ante interdictum filios suos susceperit, de presbyterio ad episcopatũ non admittatur*. Duo ex isto decreto colligũtur: primum, interdictum coniugij vsum diaconia aut presbyteris non multo antea præcessisse: alterum, eos qui vsi fuissent coniugio, præsertim ante illud interdictum, non fuisse à munere suo deiectos, Sed tantũ cauebatur, ne ad emioẽtiores gradus promouerentur. Sed post hæc videamus, quàm varia & pugnantia tradantur in Cõ-

E cilijs de ætate velandarum virginum. In synodo Chalcedonẽsi canone 15. sic scribitur: *Diaconissam non ordinandã ante quadraginta annos, & hoc cum diligenti probatione faciundum statuimus*. Iam apertè discedit ur ab Apostolo, qui epistola ad Timotheum priore non vult admitti nisi sexagenariam. Cæsaraugostanum verò Concilium Canon 8. decernit nõ velandas virgines quæ se Deo vouerunt, nisi quadraginta annorum probata ætate, quam sacerdos comprobauerit. Sed

F Gratianus quę adduximus ex Chalced Cõcilio 27. quæst 1. cap. Diaconissa, recensuit: vbi glossa, quæ dicuntur, contrahit ad abbatissã: quod est inane commentum. Quoniam Cæsaraugustanum de virginibus hæc statuit: neque in alterutro istorum conciliorum mẽtio vlla fit abbatissæ. Sed concilia, vt à Paulo dissentiunt, ita etiam inter sese non congruunt. Nam in Carthaginen. 3. concilio decreto 4. sic habetur: *Itẽ placuit, vt ante 25. annos ætatis neque diaconi ordinen-*

G *tar, nec virgines consecrentur &c*. Iam & à sexagista & à quadraginta annorũ ætate deficiunt. Et adhuc in ista sententia non manent, quoniam in concilio Mileuitano Can. 26. sic est decretũ:

Concilium Arelaten.

Concilium Toletanũ.

De ætate velãdarũ virginum Synodus Chalcedonensis. Concilium Cæsaraugustanum

Gratianus cum glossa

Concilium Carthaginense 3. Concilium Mileuitanum.

Item placuit, vt quicunque episcoporũ necessitate periclitantis pudicitiæ virginalis, cũ vel competitor potens, vel raptor aliquis formidatur, vel si aliqua etiã mortis scrupulo periculoso cõpuncta fuerit ne non velata moriatur, aut exigentib. parentibus, aut his ad quorum curam pertinet, velauerit virginem, seu velauit intra vigintiquinq; annos ætatis, non ei obsit cõcilium quod de isto annorum numero constitutum est. Iam nec viginti quinque annos retinent, & res eò deuenit, vt adhuc puellæ ad consecrationes huiusmodi admittantur. Et ex ijs concilij verbis superstitio declaratur iam eo tempore inualuisse, vt in velo multum sanctitatis collocaretur. Quod maximè confirmat decretum Gelasij 14. quo sic statuit: *Deuotis quoque virginibus, nisi aut in Epiphaniarum die, aut in albis paschalibus, aut in Apostolorum natalitijs sacrum minimè velamen imponatur nisi forsitan sicut de baptismate dictum est, graui languore correptis, ne sine hoc munere de seculo exeant, implorantibus non negetur.* Quis nõ videat, istos iam æquasse velõ hoc superstitiosum baptismo? Nec minus est ridendum, quod iste idem Gelasius Cano. 15. sic scribit: *Viduas autem velare Pont. nullus attentet, quod nec authoritas diuina delegat, nec Canonũ forma præstituit &c.* Porrò si authoritas diuinarũ literarum spectetur, neque virgines velãdas esse vsquam poterit demonstrari. At non tantùm de annis pugna est inter concilia, sed etiã de matrimonio cõtracto à velatis virginibus, an sit rescindendũ. Nam in Arelaten. Concil. 2. can. 33. hæc leguntur: *De puellis, quæ se vouerunt Deo, & præclari nominis decore floruerũt si post viginti et quinque annos ætatis ad terrenas nuptias sponte transierint id custodiendum esse decreuimus, vt cum his, cum quibus se obligauerint cõmunione priuentur: ita vt eis postulantibus pœnitentia non negetur: cuius pœnitentiæ cõmunio multo tempore differatur.* At Innocentius primus in epist. 2. ca. 12. lõgè aliter videtur statuere Sic. n. loquitur: *Item quæ Christo spiritualiter nubunt, et à sacerdote velantur, si postea vel nupserint publicè, et vel occultè corruptæ fuerint, nõ eas admittendas esse ad agendã pœnitentiam, nisi is, cui se iunxerãt, de hac vita discesserit. Si. n. de omnib. hæc ratio custoditur, vt quæcunque, viuente viro nubat habeatur adultera, nec ei agendæ pœnitentiæ licentia concedatur nisi vnus ex eis defunctus fuerit, quanto magis de illa tenenda est, quæ ante immortali se sponso coniunxerat? & postea ad humanas nuptias transire elegit?* Sed iste idẽ in 13. Canone de virgine lapsa, quæ velata non fuerit, aliquanto mitius loquitur, sic scribens: *Hæ verò quæ necdum sacro velamine tectæ tamen in proposito virginali semper se simulauerũt permanere, licet velatæ non fuerint, si fortè nupserint, his agenda aliquanto tempore pœnitentia est: quia sponsio earũ à Domino tenebatur. Si enim inter homines solet bonæ fidei contractus nulla ratione dissolui, quanto magis ista pollicitatio quam cum Deo pepigerunt, solui sine vindicta nõ poterit? Nã si apostolus Paulus, quæ à proposito viduitatis discesserant, dixit, eas habere condenationẽ, quia primã fidẽ irritam fecerunt quanto potius virgines, quæ prioris promissionis fidẽ minimè seruauerũt? &c.* Hæc demõstrant liquidò superstitionẽ, quæ inoleuit circa velũ virginũ dedicatarũ. Nã vtrinq; promissio intercedebat de virginitate seruanda, siue datũ siue nõ datum fuisset velum. Et tamẽ discrimen tantum ij Patres posuerunt. Ista docent, Innocentium suo illo decreto duodecimo epistolæ secundæ concilio Arelatensi, quod paulò antè citauimus, repugnare. Nam illud, Virginibus quæ post vigesimũ quintũ annũ, & idcirco velatis, nã ea ætate velũ dabatur, si nuptias contraxerint, pœnitentiã concedit, quã iste illis, vt audiuimus, negat. Esset profectò molestũ, & valde prolixũ, ex cõcilijs & epistolis decretalib. pontificũ omnia referre, quæ circa istã quæstionẽ aut verbo Dei aduersantur aut absurda sunt & superstitiosa, aut inter sese quàm euidentissimè pugnãt. Quare Gratianũ in Decretis, quæ consarcinauit, quoad hoc negotiũ, aliquãtisper excutiã Dist. 27. ca. Diaconus Cùm retulisset Latinè decretũ, hæc adiecit: *Illi qui vxores habent, vel accipere volunt, nec diaconi, nec sacerdotes fieri possunt, nisi continentiã profiteantur. Si verò diaconus à ministerio cessare voluerit, contracto matrimonio, licitè potest vti. Nã etsi ordinatione sua castitatis votũ obtulerit, tamẽ tanta est vis in sacramento cõiugij, quòd nec ex violatione voti possit dissolui ipsum cõiugiũ.* Quã suã sententiã canone sequente cõfirmat cuius verba sunt ex August. desũpta, et à nobis superius adducta: *Quidã nubentes post votũ asserunt adulteros esse: ego autem dico vobis, quòd grauiter peccant qui tales diuidunt.* Et idẽ habetur canone proximo, qui incipit, Si vir. Sed postea contraria statuũt Hieronymus, Nicolaus & Calistus. Quã pugnã Gratianus animaduertẽs, ad finẽ distinctionis adductæ scribit: *Hic distinguẽdũ est, quòd voventiũ, alij sunt simpliciter vouẽtes, de quibus Augustinus & Theodorus loquuti sunt: alij sũt quibus post votũ benedictio accedit consecrationis vel propositũ religionis: de quib. Hieronymus, Nicolaus & Calist. scripserũt.* Hæc Gratianus In quib. duo inter sunt: primũ distinctionẽ hãc simplicis voti & solennis, quæ friuola est, illũ tanti facere: alterum, quòd pugnat secũ. Nã vt scribit in huius distinctionis initio, diaconus, qui votũ solẽne citra cõtrouersiã edit, quũ ordinatur, matrimonio postea contracto licitè, potest vti, propter vim quã attribuit sacramẽto cõiugij. Atq; votum illud, quod in sua ordinatione ministri nũcupãt, esse solẽne, nõ tantùm cõfirmare possũ theologorum scholasticorũ, de quib. postea suo loco scribã, authoritate, sed etiã verbis glossæ, quæ habẽtur in ista distinctione sup canone, Quidã. Verba eius hæc sũt: *Trib. modis votũ solenizari, vel per ordinẽ, vel per habitũ, vel ex eo quod corã aliquib. testib. deuouit se alicui religioni* Ex ijs facilè apparet, quã Gratianus parũ sibi cõstiterit. Distinctione aũt vigesimaoctaua, capite Preterea: ex authoritate cõcilij Arelatensis quarti sic scribitur: *Placuit vt deinceps nõ ordinẽtur diaconi cõiugati, nisi qui prius cõuersionis proposito professi fuerint castitatẽ, & cætera.* Duo hic notãda occurrũt: vnũ est, quòd ait deinceps nõ placere, vt ordinẽtur cõiugati absq; professione castitatis quod indicat, ante hoc decretũ factũ id licuisse. alterũ est, contumeliã nuptiarũ canone isto apertè cõtineri, quũ dicatur, nisi cõuersionis proposito castitatẽ prius profiteantur. In eadẽ quoq; Distinctione, capite, De his quos volũtas, Matrimonium

Gelasij decretum.

Matrimonium velatarũ virginũ an sit rescindendum.

Concilium Arelatense.

Innocentius I.

Matrimonium dici non potest opus carnis

moniũ opus carnis magna iniuria vocatur. Sic enim scribitur: *Quibus autem voluntas propria interrogationis tempore desiderium nubendi persuaserit, cõcessã ab Apostolo licẽtiã auferre nõ possumus: ita vt cũ prouectæ ætatis in cõiugio positi renũtiaturos se pari cõsensu operibus carnis spõpõderint, ad sacros ordines aspirẽt* & cętera. Legatur Pauli epist. ad Galatas, vbi disertis verbis opera carnis recẽset, nequaquam eo catalogo matrimoniũ vel eius vsus reperietur. Qua ergo frõte iste sic scripsit, quũ ipse nuptię sint, vt habetur ad Hebręos in omnib. honorabiles?

Causa cur Ecclesia Romana cœlibatũ ẽ clero exegerit.

B Atqui eadẽ Distinctione, ca. 9. De Syracusanæ. qui textus est Pelagij, antecessoris Gregorij, verissima causa exprimitur, propter quam Romana Ecclesia tãtopere laborauit, vt ministri cęlibem vitã exigerẽt. Ibi enim scribitur, electum à populo fuisse nouũ episcopũ Syracusis, qui vxorẽ & liberos habebat. Requirebatur à Romano episcopo, vt eã electionẽ ratã haberet. Is verò tergiuersabatur, & plusquã annũ distulit, antequã illã probaret. Suę verò cũctationis causã afferẽs,
C ita scribit: *Ob hoc autẽ, quod vel psonæ qualitas, vel superstes vxor, aut filij nostros animos diutius ab eius ordinatione suspẽderet, quãtũ ad cautelã bu ienã pertinet, integro pene anno distulimus, opinãtes q in melius Syracusanorũ prouenire posset electio. Sed quia in volũtatis suæ proposito irreuocabiliter perstiterũt, et nullus est alius in eadẽ reperto Ecclesia, nisi lõgiorib. adhuc tẽporũ differetur spatijs, ne paulo amplius insanirẽt, inter huiusmodi ambiguitates illud cõsultius iudicauimus faciendũ, vt congrua prouidẽtia cẽsurã propter quã principalis*
D *cõstitutio habẽtẽ filios & vxorẽ ad episcopatus ordinem promoueri prohibet, salua dispositione cõsilij, muniremus. Qua de re sũmo studio ab eodẽ Syracusanæ verbis episcopo, prius q̃ ad episcopatũ cõtingeret ordinari, huiusmodi exegimus cautionẽ: per quã & suã fateretur, quantula esset præsẽtis tẽporis, habita rerũ descriptione, substãtiã & nihil vnq̃ per se aut per filios, & vxorẽ, siue quãlibet propinquã & domesticã, vel extraneã forte personã de reb. audeat vsurpare Ecclesiæ, et vniuersa sui episcopatus*
E *quæsita tẽpore Ecclesiæ suæ dominio sociaret: nihil vltra id quod modo descriptũ, est filijs suis, vel hæredib. relicturus.* &c. Gratianus addit, Ecce hac authoritate electus in episcopũ non prohibetur habere vxorem & filios. Et mox: *Siue ergo presbyter, siue diaconus fuerit, apparet, q in præfatis ordinib. constituti licitè matrimonio vti possũt.* Et Glossa interpretatur Ex tẽpore: Quia nondũ erat indicta cõtinentia ministris altaris. In hoc Pelagij decreto plura cõtinẽtur non aspernãda. Primũ vsque ad ea tẽpora
F libertatẽ electionis episcoporũ integrã populo mãsisse: alterũ, pręcipuã causã cœlibatus clericorũ, hũc põtificẽ Romanũ existimasse, cõseruationẽ Ecclesiasticarũ facultatũ. Tertiũ nõ tãtã fuisse necessitatẽ decreti iã recepti de cœlibatu quin potuerit mitigari: vt iste Pelagius cũ episcopo Syracusano eã relaxauit: postremò videmus cautionẽ hãc, quę à prudẽtia humana profecta est, non valuisse cohibere pręlatos Ecclesię, quin facultates eius imminuerẽt. Nã quæ vxori
G & liberis nõ largiuntur, in cognatos erogãt, & sæpenumero in scorta & spurios. Dist. trigesima prima, canone Aliter. Stephanus Papa discrimẽ ostẽdit quoad nuptias clericorũ, quid

Stephanus Papa.

A inter Orientalem & Romanam Ecclesiã intersit, dicitque: *Aliter se Orientalium traditio habet Ecclesiarum, aliter huius sanctæ Romanæ Ecclesiæ. Nam earum sacerdotes, diaconi, aut subdiaconi matrimonio copulantur: istius autem Ecclesiæ vel Occidentalium, nullus sacerdotum, à subdiacono vsque ad episcopum licentiam habet coniugium sortiendi.* Ex hoc decreto colligitur, ministros Orientalis Ecclesiæ matrimonium posse contrahere, quum dicatur de illis, Matrimonio copulantur, deinde subdatur

Ministri Græci possunt contrahere.

B ex aduerso, Sacerdotes Occidentales licentiã non habere sortiendi coniugium. Neque audienda est glossa quæ interpretatur, Copulantur id est, copulato vtuntur. Quod idem apertius liquet ex canone, qui hunc præcedit, & à sexta synodo fuit constitutus. Ita enim habet: *Quoniam in Romani ordine canonis esse cognouimus traditum, eos qui ordinati sunt diaconi vel presbyteri, confiteri quòd non sui iam copulentur vxoribus, antiquã sequentes canonum Apostolicæ diligentiæ, & constitu-*

Sexta Synodus.

C *tiones sacrorum virorum legales nuptias amodo valere volumus, nullo modo cum vxoribus suis eorum connubia dissoluentes, aut priuantes eos familiaritate ad inuicem in tempore opportuno. Quicunque ergo dignus inuẽtus fuerit, in subdiaconali ordinatione, aut diaconali aut sacerdotali, hi nullo modo prohibeantur ad talem ascendere gradum, pro vxoris suæ cohabitatione, nec eo tẽpore ordinationis suæ profiteri castitatem cogantur, quòd abstinere debeant à legalis vxoris familiaritate. Item oportet eos qui altari ministrant, in tẽpore*
D *oblationis sanctorum continentes esse in omnibus, vt à Deo possint consequi, quæ suppliciter postulant. Si quis igitur præsumpserit contra apostolicos canones aliquos presbyterorum & diaconorum priuare à contactu, & à communione legalis vxoris suæ, deponatur. Similiter et presbyter, aut diaconus, qui religionis causa vxorem suã expellit, excõmunicetur: si vero in hoc permãserit, deponatur.* Canoni iã adducto Gratianus hęc addit: *Oriẽtalis Ecclesia votũ castitatis in ministris altaris nõ suscepit.* Vnde licet argumẽto & quidẽ fir-
E missimo probare, ministris illis post ordinationẽ licere cõtrahere. Nã id si eis interdiceretur, vel sacri ordinis, vel voti ratione fieret. Ex voto nullũ est impedimẽtũ, quãdoquidẽ, vt inquit Gratianus, & sexta synodus testatur, nõ vouẽt: sacer quoque ordo nullũ habet cõiũctũ secũ natura sua impedimẽtũ matrimonij: quia diaconus, vt sanxit Ancyrana synodus, qui dũ ordines suscipit, protestatur, se nõ posse cõtinere, vxorẽ ducẽdo & matrimonio vtitur & in ministerio sui gradus
F permanet. Colligitur itaque licere ministris orientalib. post susceptos ordines inire matrimoniũ: quãdoquidẽ vt ostẽsũ est, neque à voto, neque ab ordine impediũtur. Leo quoque nonus, vt habetur in eadem 31. dist. capite Omnino, locũ beati Pauli epistola priore ad Corinth. quo dicitur, *Nõne potestatẽ habemus sororẽ mulierẽ circũducendi,* & cætera. exponit de Apostolorũ, vxoribus quas illos vnà secum ideo habuisse putat, vt mercede prædicationis ab ipsis alerẽtur. Neque glossa
G dissentit: imò ait, Docebant enim secum vxores, vt seruirent eis in cibis parandis, & vt ab eis pascerentur, cum essent pauperes de mercede prędicationis. Et at nunc Smythęos &

Mulieres quas circũducebant Apostoli erant vxores.

alia papæ mancipia, clamentque vel vsque ad
rauim, Pauli ea verba, non posse vllo pacto in-
telligi de vxoribus: cum eorum Deus terrenus
in suis decretis contra eos definiuerit. Statui-
tur præterea dist. 34 cap presbyteri, ex Agathē-
sis Concilij sententia, 10 hæc verba: *presbyteri,*
diaconi, & subdiaconi vel deinceps quibus ducendi v
xores licentia modo non est &c. Aduerbium illod
Modò conuincit argumento certissimo, presby
teris & diaconis antiquitus vxores ducere li-
cuisse. Eadem quoque dist. canone, Lector, Au-
dacia mira Papam videmus permisisse bigamos
promoueri ad sacros ordines, contra regulam
Apostolicam, sic enim scribitur ex decreto Mar
tini: *Lector si viduam alterius vxorem acceperit in*
lectoratu permaneat: aut si necessitas fuerit, subdia-
conus fiat: nihil autem suprà: similiter si bigamus
fuerit. Nec quicquam releuat istam auda-
ciam, quod hic scribitur: nihil autem suprà.
Quoniam, vt glossa hic testator. Lucius dispen-
sauit cum Panormitano Archiepiscopo, qui
fuit bigamus. Hæc verò eò attinent, vt vide-
amus Antichristum maiorem suarum legum
rationem habere, quam verbi Dei. Relaxat vt
bigami ordinentur, contra Pauli sententiam,
non quidem Germanam & veram sed vt ipse
interpretatur: nec pati potest, vt ministri Eccle
siæ vxores ducant, quo sua decreta firma & in
uiolata seruentur. Sed operæpretium est audi-
re, qua contumelia Innocentius afficiat nopti-
as: qui 28. dist. cap. proposuisti, sic scribit: *Neq;*
eos ad sacra officia fas sit admitti, qui exercēt etiam cū
vxore carnale consortium quia scriptum est. Sancti esto
te, quoniam ego sanctus sum, Dicit Dominus Deus ve
ster. Primū hic notetur, vsum iusti coniugij ap-
pellari carnale consortium: deinde malè tor-
queri ad noptias illud præceptum Dei, *Sancti*
estote, quoniam ego sanctus sum. In Leuitico enim
scribitur cap: 20. cum Deus Hebræis, ne filios
suos Idolo Molocho immolarent, prohibuisset,
neue ariolos & Pithones consectarentur: & re-
petitur sub finem eiusdē capitis, cum interdixis
set nuptias incestas cum matre, cum sorore, &
huiusmodi personis coniunctis. Quamobrem
sententia ea nihil habet cōmune cum iustis cō-
iugijs, nisi velimus à sanctitate omnes Christia
nos, qui coniugati sunt, excludere. Quis præte-
rea nescit sacerdotes veteris legis iussu Domi-
ni debuisse cum primis esse sanctos, quibus ni-
hilominus nunquam interdictum fuit vxores
ducere? Pergit in eodem decreto Innocentius,
& ait: *Multo magis igitur sacerdotes, quibus & sacri-*
ficandi & orādi iuge officium est, semper debebunt ab
huiusmodi consortio abstinere. Quia si contaminatus fu
erit carnali concupiscentia, quo merito se posse exaudiri
credit? cum dictum sit, omnia munda mundis, coinqui-
natis autem & infidelibus nihil est mundum, sed coinq
uinata est eorum mēs & conscientia &c. Admodū
impudenter contaminari affirmat carnali cupi
ditate istos, qui matrimonio vtuntur, & exau-
diri eorū preces non posse. Quid contumelio-
sius in matrimoniū dicere aut fingere quisquā
potest? Quid facient, qui versantur in noptijs?
eo die quo matrimonio vsi fuerint, non audien

Concilium Agathense.

Lucius Papa dispensauit cum bigamo vt fieret episcopus.

A tur eorū preces? Desistēt igitur ab orando: aut
si voluerint orare cōiugib debitā beneuolentiā
nō reddēt? Præclara certè doctrina est, quā iste
Romanus episcopus hoc suo decreto sanxit. Miro
præterea, vt alieno loco citet Apostolū dicētē:
Omnia mūda mūdis, & cętera. Quid hęc ad rē?
Loquebatur ibi Paulus de cibarū siue omniū ex
ternarū rerū indifferētia, ducēs, eis qui mūdi sūt,
Iesu Christi fide liberū habere creaturarū vsum
neq; illis cōtaminari. At è diuerso eō incredul-
B tate vel perfidia homines polluti fuerint, omniū
rerū vsū esse illis inquinatū. Tā prudēter argu-
mētatur iste Papa, vt ex loco quē adduxit, efflca
cissimè sententia eius conuellatur. Si omnia sunt
mūda mūdis, & vxores quoq; mūdis & pijs mi
nistris mūdę sint, necesse est. Quéadmodū Anti
christia & hypocritis, qui immūdi sint, conta-
minatāq; mētē habeāt & cōsciētiā, cœlibatus vti-
q; vel ipsa virginitas est sordidissima. Nec ma-
gis prudēter pauló post scribit ad hūc modum:
C quod apertius declarauit dicens, *Qui autē in carne*
sunt, Deo placere non possunt. Vos autē iam nō estis in
carne, sed in spiritu. Væ coniugatis istius nocēns-
simi Innocētij sententia, si adhuc in carne sunt,
vt Deo placere non possint. Est enim desperata
salus eorū. Paulus hæc ad Romanos scribebat
non ad cœlibes, neq; ad virgines: vniuersam il-
lius Verbi Ecclesiam alloquebatur: & de omni
bus in Christo credentibus, siue coniugati, siue
cœlibes essent, hęc pronuntiabat: *Vos autem iam*
D *non estis in carne, sed in spiritu.* Verū quid ego con
queror, hūc papā diuinarū literarū fuisse impe-
ritū, cū ex his luce clarius appareat, illum quo-
q; cōciliorū nō minus ignarū? Nō enim tenuit
id, quod habetur distinctione trigesima quarta,
capite Nicena synodus, quid Paphnutius dixerit,
quū patres Niceni tētarēt auellere ministros à
cōiugib. Dixit.n, honorabiles esse nuptias, &
cōcobitū cū propria coniuge, castitatē appella-
uit, nō cōtaminationē, nō cōsortiū carnale, vel
E aliquod huiusmodi conuiciū, vt iste papa mē-
tiēdo cōminiscitur, q has suas blasphemias à Sy
ricio papa didicit, qui ante quatuor vel quinq;
annos Rom. ecclesiā gubernauit. Is. n. vt habe-
tur eadē dist. 82. cap. Plurimos, mētitur Deū sa-
cerdotib. tantū antiquę legis dixisse verba illa,
sancti estote, quoniā ego sanctus sum, cū, vt ostē
dimus, ad omnes Israelitas pertineāt, Idēq; cap.
Quia, vsū matrimonij nō veretur appellare ob
scœnas cupiditates. Vtq; intelligatur, q̄ crude-
F le ac tyrānicū fuerit eius edictum, illud recense
re bona fide non grauabor. His verbis conscri
bitur: *Et quia exēpla præsētia cauere nos præmonēt in*
futurū, si quilibet episcopus, presbyter, aut diaconus, quod
nō optamus, fuerit talis inuentus, iam nunc sibi omnē
per nos indulgentiæ aditum intelligat obseratum, quia
ferro necesse est, vt abscindātur vulnera quæ fomētorū
nō sentiūt medicinā, Horū pōtificorū vestigia secu
tus est etiā Innocē: 2. quoniā & de hac re crudeli
ter statuit, & diuinas literas peruersè ad suū in
G stitutū detorsit, vt habetur dist. 28. cap. Decerni
mus, vbi scribit: *Qui in ordine subdiaconatus et supra v-*
xores duxerint, aut cōcubinas habuerint, officio atq; ec
clesiastico beneficio careāt. Cū. n. ipsi tēplū & vasa Domi
ni, &

ni, & sacrariū spiritus sancti debeant esse, & dici. indignū est eos cubilibus & immūditijs deseruire. &c. Postremis ijs verbis ad Pauli sententiam voluit alludere, quę ad Rom. habetur: Non in cubilibus & impudicitijs, atque ijs epithetis matrimoniō ornat. Deinde cum omnes Christiani templa sint spiritus sancti, & vasa domini, vt Apostolicæ literæ testantur, iuxta sententiam huius Innocentij prohibebantur matrimonium cōtrahere. Illud præterea occurit quod in dist. 34. scribitur, cap. fraternitatis, ex authoritate Pelagij, qui de quodam sic respondet episcopo Florentino. *Huius latorem secūdas quidē nuptias expertum nō fuisse dubium: castitatem tamen cū priori nō seruasse cōiugio. Et quāuis multa sint, quæ in huiusmodi casibus obseruari canonicæ iubeat sublimitatis authoritas, tamē quia defectus nostri tēporis, quibus non solū merita, sed corpora ipsa hominū defecerūt districtionis illius non patitur manere censurā, & ætas illius de quo agitur futuræ incontinentiæ suspicionē auferre dignoscitur, vt ad diaconatus ordinē possit promoueri. concessisse nos noueris. Mitenam verò ancillam eius, de qua se post vxoris transitum filios habere confessus est, iubemus vt tua dispositione cuiquam monasterio continentiam professura tradatur, &c.* Si clericus iste post obitum vxoris rursus matrimonium contraxisset, vt papa innuit, ordinari non poterat. Sed quia cum ancilla scortatus est, ignoscitur, & vt diaconus fiat, conceditur. Quod quam iustum sit, lector æquus expendat. Certè Glossa id non tacuit. Nā in eo loco sic habet: *Ecce casus, vbi plus iuris habet luxuria, quàm castitas. Quia castus reppelleretur si contraxisset cum secunda: sed fornicator non repellitur.* Deinde facito rationem, qua papa est adductus vt scortatori huic ignosceret, nempe, quia defectus nostri temporis, quibus non solum merita, sed corpora ipsa hominum defecerunt, iustā & bonam fuisse: cur eadem tyrannis istis Romanensibus persuadere non potuit, vt matrimonia ecclesiæ ministris libera facerent ad hanc ętatis nostræ infirmitatem sublleuandam? Malè certè comparatum est, vt in primitiua Ecclesia vbi spiritus erat robustior, matrimonia essent concessa: nunc verò in tanto defectu sc infirmitate sint prohibita. Inepti profectò isti sunt medici, qui sanis medeantur, & illis quos fateantur ægrotare, remedia subtrahant. Quo præterea iure vitiatam ancilam ab hero suo in monasterium detrudunt, vt vel inuita profiteatur castitatem, vicissim hero, qui eam corrupit, ignoscunt, & ad altiorem gradum in ecclesiam promouent? Sic ista calumnia ecclesiæ iura dicunt, vt misericordia dignos magis premant: & qui grauius puniendi essent, absolunt. Primis verò temporibus rem non sic habuisse in ecclesia, tametsi multis firmisque rationibus confirmare queo, tamen illis omissis, ero contentus Gratiani testimonio dist. quinquagesima sexta esse nonne: Osius, vbi testatur, complures episcopos Romanos natos partim ex episcopis, partim ex presbyteris, nec non ex diaconis, & denique ex subdiaconis. Illi autem fuerunt Osios, Bonifacios, Felix, Agapetus, Theodorus, Syluerius, Deus dedit,, Gelasius.

A Et nequis fortasse cauilletur, hos fuisse procreatos, quum parentes adhuc sacrum ministerium non suscepissent, audiat ipse idem Gratianus in penultimo canone huius 56 distinctionis, vbi sic scribit: *Quū ergo ex sacerdotibus nati in summos pontifices supra legātur esse promoti, nō sunt intelligendi de fornicatione, sed de legitimis coniugijs nati quæ sacerdotibus ante prohibitionē vbique licita erant: & in Orientali ecclesia vsque hodie eis licere probantur.* Rectè itaque diximus, prima illa
B ętate cum vigeret sanctitas, matrimonia clero fuisse libera, quæ nunc ministris maxima tyrānide prohibentur. Vicesima secunda q. 4. circa finem, vbi de iuramento agitur. Gratianus in hanc sententiam scribit. Aliquando iustitia deest iuramento, quod tamen seruari non prohibetur. Veluti cum quispiam post votum castitatis duxit vxorem iuramento firmans, nunquam se ab ea discessurum: quod quamuis illicitum sit, quia iustitia ei probatur deesse, tamē
C authoritate Augustini seruari præcipitur, &c. Glossa illum arguit, & rectè. Quis postquam vxorem duxit, iustū est vt cum ea maneat. Quāobrem quod iurauit, & iustum & licitum fuit. Neque id admittendum est, iuramenta illicita debere seruari. Sed mox idem Gratianus scribit: *Est etiam id quod iuratur aliquando vitiosum nō sui natura, sed ex causis extra venientibus, veluti cùm aliquis post votum castitatis iurat alicui, se habiturum eam in coniugem. Nam habere coniugem per se ipsum*
D *malum nō est: tamen huic ex voto est perniciosum. Hoc autem iuramentū, etiamsi illicitum sit, nō tamē seruari prohibetur. Sed de violatione voti pœnitentia ei iubetur indici, &.* Hoc etiam loco Gratianus labitur, statuēdo iuramētū illicitū seruari posse. Verū ita eum rectè sentit quod matrimoniū cōtractū post votum censet non esse rescindēdum. At Glossa diuersum statuit. *Nā si votū,* inquit, *præcessit iuramētū, potius votū seruabit, quàm iuramentum sequētur. Vt habetur extra Qui clerici vel vouentes, cap. Rursus.*
E *Qua verò lege prohibeantur ministris ecclesiæ matrimonia, quāuis antea explicauit Grat priori decretorū parte dist 56. id tamē rursus hac posteriori parte 28. quæst 2. cap. Sors. repetit, dicēdo: Antequā Euangeliū claresceret, multa permittebantur, quæ tēpore perfectioris disciplinæ penitus sunt eliminata. Copula nanque sacerdotalis, vel cōsanguineorū (cōsanguineos appellat cōsobrinos, & similes) nec legali, nec euāgelica, nec Apostolica authoritate phibetur: Ecclesiastica tamē lege penit⁹ interdicitur, &c.* Quā mira est huius viri cęcitas? qui di-
F sciplinā posterioris ecclesiæ nostrę, in quā perfectiorem appellet, quum omnia ætate nostrā quod attinet ad disciplinam, videamus collapsa. Verū ne simus ęquo longiores, omisso Gratiano, cum eius decretis, librum Decretalium aliquātisper excutiemus. Primùm occurrit, de Conuersione coniugatorum, capite primo, vbi Alexander tertius ita rescribit *Vtrùm laicus vxoratus, qui præsentibus sacerdotibus & monachis, ignorāte episcopo, de licētia & permissione vxoris mona-*
G *steriū ingressus, professionē fecit, vxore in seculari habitu remanente, neque transeunte ad religionē aut perpetuam continentiam vouente, ab episcopo suo possit ad thorum reuocari vxoris, an illa compellenda sit conu-*

tinentiam obseruare. Dicimus quòd nisi vxor ad religionem transierit, aut perpetuò castitatẽ seruare promiserit, vir potest, & debet de monasterio reuocari. Glossa inquit, hoc intelligendũ, quãdo talis est vxor, quæ non posit in seculo esse absque suspicione fornicationis, &c. Si causa hæc vera est, vt votũ irritum fiat propter vxoris incõtinentiam, cur etiam non debeat locum quoque habere, quando ipse qui vouit, aut labitur, aut aduritur? Certè non æquum est, vt quispiam salutem suã præ salute alterius negligat. Nec moueri debemus, B quòd votum dicatur nuncupatum episcopo inscio: quia eius conscientia vim & efficaciam voto non attribuit. Et quum iste assentiente vxore, monachis & præsbyteris astantib. vitam monasticam sit professus, non tantùm votum, sed etiam solenne votum nuncupauit. In eodem titulo de Conuersione coniugatorum, capite secundo, idem Alexander ita scribit: *Verùm post consensum legitimum de præsenti licitum est alteri, altera etiam repugnãte, eligere monasterium, sic vt quidam sancti de nuptijs vocati fuerunt, dummodo carnalis commistio non interuenerit inter eos, & alteri remanenti, si commonitus continentiam seruare noluerit, licitum est ad secunda vota transire.* C Quis hîc non miretur, matrimonium, institutum sanè Dei, sic facile dissolui propter hominum inuenta? Nemo ignorat iure diuino atque humano per verba, vt loquũtur, de præsenti, matrimonium cõtrahi, & firmum esse. Quomodo ergo separet homo, quod Deus coniunxit? D Neque refert, si copula carnis, vt iste loquitur, nõ intercessit: quia non ea, sed consensus vtriusque coniugum legitimum facit matrimonium. Quod si non ita esset, inter Mariam & Iosephum non fuisset cõiugium, quod tamen & diuinę literę, & omnes Patres, omnesque scholastici theologi, verum matrimoniũ fuisse testãtur. Adhęc ita colligo: Si licet institutum Dei propter hominum inuentum dissoluere, cur à maiori non liceat monasteriũ deserere, quod ab hominibus inuentum est, E vt matrimonium contrahamus? quod à Deo non tantùm est inuectum, sed etiam ijs, qui aduruntur, aut non continent disertis verbis iussum: Præterea videant ipsi, quomodo cõcedant alteri coniugum, qui extra monasteriũ relinquitur, vt nouas contrahat nuptias. Nam certè quum prius vinculum maneat, si hoc fiat, congeminabuntur matrimonia. At de voto & voti redemptione capite. Ex multa. §. In tanta. F Ausus est Innocentius concedere viris, vt votum peregrinationis Hierosolimytanæ suscipiant inuitis & reclamantibus vxoribus, & ita scribit: *In tanta quoque necessitate populi Christiani, ne terræ sanctæ impediatur subsidium, viri præter vxorum assensum huius peregrinationis propositum vouere libere valent: & quod vouerint liberè adimplere. Vt autem conscientiæ sunt attentius commonendæ.* Aduersatur hoc decretum ex professo illi sententiæ Pauli, quæ habetur ad Corinthios priori, capite septimo. G Vbi licet dederit coniugibus, vt aliquantisper interdum abstineant à coniugali actione, id tamen permittere noluit, nisi ex consensu. At iste vel

An citra consensum vxoris vir posit votũ peregrinationis suscipere.

A ab inuitis abstinentiam extorquet. Pugnat etiam cum decreto, Si tu abstines 27. quæstione secunda, & ab Augustino desumptum est, in libro de Adulterinis coniugijs, ita scribente: *Si tu abstines sine vxoris voluntate, tribuis ei fornicandi licentiam: & peccatum illius tuæ imputabitur abstinentiæ.* Resistit item alteri canoni, vt habetur, trigesimo tertio, quæstione quinta, capite, Quod Deo: qui textus quoque Augustini est, qui ait, Mulieri quæ consensu mariti sui vouerat: Nam B si nunquam tenuisses eius assensum, numerus nullus te defendisset annorum. Sed quid hîc agas? Papa neque Paulum, neque decreta neque Patres quum visum fuerit, quicquam moratur. Glossa quoque in hoc loco scribit, casum hunc esse specialissimum, vt vir posit vouere præter vxoris licentiam. Et colligit hinc, aliquod votũ reperiri maius voto continentiæ. Nam propter continentiam non licet vel ad tempus vouere inuita coniuge. Hoc ideo libenter commemoro, C ne canonistæ, vel scholastici dicant, vt quidam aiunt, ob id non posse relaxari votum cõtinentiæ, quod ea nihil maius, aut melius inueniatur. In titulo, Qui clerici, vel vouentes matrimonium contrahere posint. In ca. Veniens, scribit Alexãder Tertius, *Marcum eremitam sibi proposuisse, Ioannam cuidam viro absenti fide data, se nupturã promisisse, quæ postea de feritate ipsius plura audiẽs, ei noluit copulari. Cum itaque timeret ne illi nubere cogeretur in manibus illius eremitæ* D *continentiæ votum promisit, non tamen locum aut vestem mutauit. Quo audito vir aliam sibi copulauit. Nos itaque attendentes tutius esse, vt præfata mulier post fidem & votum simpliciter oblatum, matrimonium cõtrahat, quam fornicationis reatum incurrat: Mandamus quatenus, si plus non processit, sibi de fide mentita, & voto violato, congruam satisfactionem indicas, & ei cui vult, nubendi in Domino licentiam tribuere non postponas.* In hoc decreto hunc Alexandrum probo, quòd post votum nubendi facultatem con- E cesserit. Sed id nequeo non damnare quòd cùm ille arbitretur, peccatum committi votum violando, & ob eam causam isti mulieri satisfactionem indici iubeat, ei tamen concedat facultatem nubendi, & quod ex eo sequitur, voti nuncupati violandi. At Glossa in hoc loco reddens rationem, cur papa votũ hoc relaxarit, ait: *Quia perturbato animo votum emisit: extimuit quippe seuitiam viri, cui fidem dederat.* Ac similem casum adducit ex Decretis. 17. q. 2. cap. Gonsaldus. F Is fuit præsbyter, qui semel infirmitate ac feruore passionis pressus, se monachum fore promisit: at postquã cõualuit, noluit fieri monachus. Ibi Papa iubet vt in suo statu sinatur esse, nec ei molestia vlla ob huiusmodi promisiõne fieret: Si perturbatio animi potest votum irritum facere, ac corporis infirmitas, cur non idem conceditur ijs, qui vouent imprudenter, nec intelligunt, vt suæ saluti parũ consulãt, vtq; talia vota diuinis legib. aduersẽtur? Certè grauior est G infirmitas animi, quã corporis morbus: & ignorantia nõ minus, quã perturbatio excusat. At in sexto de Voto & Voti redẽptione distinctio ponitur solennis voti & simplicis, vt sciatur, solẽne vo-

Augustin.

An sit aliquod votũ maius voto contiẽtiæ.

Alexand.

Papa votũ continẽtiæ relaxat.

Votum solẽne & simplex.

ne votũ impedire, ne matrimonium si contrahatur firmum sit & validum: simplex verò nuptias postea initas minimè rescindere. Textus est Bonifacij Octaui, qui etiam declarat, quibus de causis votum solenne appelletur, & ait: Illud solùm votum debere dici solenne, quantum ad matrimonium postea contractum dirimendum, quod solennizatũ fuerit per susceptionẽ sacri ordinis, aut per professionem expressam vel tacitam factam alicui de religionib. per sedem Apostolicam approbatis. Ita indicant solennitatem hanc voti rem esse commentitiam. Quia monachorum ordines inuenta sunt hominum, & ministrorum gradus natura sua non habet cœlibatus votum annexum. Neq; Bonifacius ab initio suæ huius cõstitutionis hoc inficiatur quum dicat: *Nos igitur attendentes, quòd voti solennitas ex sola constitutione ecclesiæ est inuẽta: &c.* Quod icciréo monere volui, vt intelligamus, cum ficta sit hæc distinctio, quod vni conceditur, nempe, vt matrimonium non rescindat, alteri quoque concedendum esse. Quod ne quis credat me finxisse, audiat Cælestinũ 3. cap. Rursus, qui clerici vel vouentes matrimunium contrahere possint, qui ait: *Arbitramur quod simplex votum apud Deum non minus obliget, quàm solẽne, &c.* Hæc istius papæ verba indicant, quanti ea distinctio facienda sit. Neque prætereundum est, quod hic adiecit Glossa. *Et colligi, inquit, ex hoc, quod hic dicitur votum ex sui natura non dirimere matrimonium, sed cõstitutio facta super voto &c.* Disputet ergo iam Smythæus vel vsque ad rauim cum istis Canonistis & Patribus, an contracta post votum, vel ex Dei verbo, vel ex natura voti debeant rescindi. Vt audimus; alij quidem eorum negant, iste verò cum nonnullis alijs affirmat: quanta cum ratione, aliorum esto iudicium. Decreueram ab his Romanorum Põtificum Decretalibus iam discedere, nisi vnum occurreret, quod illorum impietatem, atq; peruersum iudiciũ maximè patefacit. Ideoque id non iudicaui prætereundum Dei iudicijs Alexander Tertius in cap. At si clerici § de Adulterijs, pronunciat, adulteria ipsa inter leuiora seu minora crimina recẽsenda: statuitq; vt episcopo liceat de illis post aliquam pœnitentiam cum clericis, vt loquitur dispensare. Et hæc sunt eius verba: *De adulterijs verò, & alijs criminib. quæ sunt minora, potest episcopus cum clericis post peractam pœnitentiam dispensare, &c.* Huc rem perduxit votum cœlibatus, vt adulterium, quod Paulus testatur à regno Dei excludere, inter minora crimina numeretur. Si minister post adulterium commissum, loco suo reliquatur, quomodo iuxta præceptum Apostolicum bene audiet? Certè non tantùm gregi Christi, verùm etiam exteris grauissimũ scandalo erit. At ego quid hoc memoro, quum illi bonam famã, & scandala, susque deque habeant? Nunc his omissis, ad scholasticos theologos accedẽdum arbitror, vt quid nã isti hac de re senserint, excutiamus: quorum princeps quum fuerit Petrus Lombardus, Magister sententiarum vulgo appellatus, illum ante alios collocabo.

Voti solennitas tantũ ex ecclesiæ constitutione

Cælestin. 3.

Alexãd. 3.

Ponũt aduersarij adulteria inter leuiora crimina

Trigesima octaua distinctione, Quarti, sic ait: *Votũ est testificatio quædã promissionis spõtaneæ, quæ Deo, & de his, quæ Dei sunt, propriè fieri debet.* Sic iste votum definit, & ab eo videtur ineptè additum, testificatio: quum voti ratio tota consistat in ipsa promissione. Testificatio quæ fiat aliquo externo signo, naturam voti non mutat. Et in libro Numerorum, quum de voto agitur, nõ videmus vllam externam testificationem requisitam. Pergit & vota distinguendo aliud commune facit, & aliud singulare. Commune illud arbitratur, quod omnes in baptismo faciunt, cũ Diabolo, & pompis eius renunciant. Singulare autem proprias aliquas promissiones respicit, vt continentiam, & similia. Præterea singulare votum in priuatum, & solenne diducit: additque illos, qui priuatum continentiæ votum fecerint, non debere matrimonium contrahere. Etenim si contraxerint, mortaliter peccant: non tamen separantur: quia probari non potest, quod occultè factum est, &c. Vt ratio hæc imbecilla sit, non est opus longa demõstratione. Quia sæpissime accidit, vt vota priuata queant probari, & illi qui vouerunt, se vouisse non diffitentur, & tamẽ horum matrimonia, quum fuerint contracta, in suo robore permanent, vt Augustinus testatus est, & in Decretis, ac Decretalibus, vt ostendimus, nõ semel est definitum. De his autem, qui solenniter vouent, eos ait, nullo pacto coniugiũ inire posse, quib. non solùm nubere, sed & velle nubere, damnabile est. Ad quam sententiam confirmandam, & Augustinum adducit, in libro de Bono Viduitatis, capite nono, & Apostolum quando ad Timotheũ de viduis scribit: quas damnari ait, quia cõtinẽtiæ fidẽ primã irritã fecerunt, id est, votũ vel in voto violato fidẽ, quã in baptismo professæ sunt. Ita eo libẽtius recito, vt Smythæus tabula importunissimus clamare desinat, nos in eo loco per fidẽ intelligendo professionẽ Baptismi, peruertere nostra expositione sensũ Apostoli. Iam hic videt nostros homines illius interpretationis nõ fuisse inuentores, cùm illam Petrus Lombardus nũc afferat. Sed cùm velit, eos qui vouerũt, solẽniter, si matrimoniũ cõtraxerint, separari, animaduertit decretũ Innocentij, quod habetur 10. ca. illius epistolæ sibi aduersari. Id quũ vt eludat, operæpretiũ est audire. Hæc sũt eius verba: *Nõ est igitur prætermittendũ quod Innocẽtius Papa de viduis & puellis decreuit, quæ Christo spiritualiter nubũt, si postea publicè nupserint, nõ eas admittẽdas ad pœnitentiam, nisi hi, quibus se iunxerant, de mũdo recesserint. Si enim de omnibus hæc ratio custoditur, vt quæcunque viuẽte viro alteri nupserit, adultera habeatur, nec ei agendæ pœnitentiæ licentia cõceditur, nisi vnus de illis fuerit defunctus, quantò magis de illa tenenda est, quæ ante se immortali sponso coniũxerat, & post hoc ad humanas nuptias trãsmigrauit? Attende quod non solum coniugium talibus negare videtur, sed etiam locum pœnitentiæ: quod non ita intelligendũ est, vt aliquando excludantur à pœnitentia, quæ dignã pœnitentiam agere velint: sed illæ non sunt admittẽdæ ad pœnitentiam, quæ ab incestus copula discedere noluerint. Quia post religionis propositum non potest Deo*

Magister sententiarum.

reconcilliari per pœnitentiam, quæ ad habitum suæ professionis redire neglexerit. Tunc ille cui se iunxerat, ei defunctus erit, quum ab eius illicitis amplexibus hæc penitus recesserit. Quum ergo dicitur, eas nõ esse admittẽdas ad pœnitentiã, nisi hi, quibus se iunxerãt, de mundo recesserint, subaudiendum est, eis: tunc enim viri eis de mundo recedunt, & defunguntur, cùm ab eorum concubio istæ se alienant, &c. Ex his facile est videre, vt Magister sententiarum decretum Innocentij torqueat. Ille sanè matrimonium huiusmodi non rescindebat. Nam manebant hę nuptię, quoad viuebant coniuges: non tamen reconciliabantur ecclesiæ, nisi alter eorum fuisset defunctus. Non fuit Innocen. adeo impeditus lingua, quin dicere potuerit, huiusmodi tum demum ad pœnitentiã recipiendas, cùm deseruissent coniuges, quos sibi asciuerant. Hunc itaq; mittamus cum sua violẽta expositione: & quęramus de scholasticis theologis, cur votum solenne statuant dirimere matrimonium, si contrahatur. Ex eis aliqui respondent id propter scandalum fieri: alij verò causam esse testantur ecclesiæ statutum. Postremi sunt, qui dicant, hoc ita esse, quòd solenniter vouẽdo corpus ipsum Deo exhibeamus, cũ in voto priuato illud tantùm promittamus. Et hanc sententiam Thomas amplectitur in 4. Sent. scribendo. vbi ait, promissionem factam de re quapiam non transferre à possessore dominium eius, quoad eam reipsa tradat, sed adhuc in eius potestate manere. Vnde concludit, quia simplex votum promissionem tantùm continet, illud non dirimere matrimonium, quod sequitur, in quo ipsum corpus re ipsa coniugi traditur. Quo itaq; ad hoc, videtur dicere, fortius esse vinculũ matrimonij, quàm voti simplicis, cum in voto simplici solùm fiat promissio: in matrimoniũ verò tradatur possessio. At in voto solenni, quia non promittitur sed re vera datur, vt inquit, propriũ corpus, neque amplius in potestate vouẽtis remanet, ideo illud per matrimonium nõ potest coniugi tradi, cum sit alienatum. Ceterùm Thomæ se opponit Scotus, & ait: Ita in simplici voto corpus tradi, vt solenni. Et decretalis, quàm superius adduximus, in cap. Rursus, qui clerici, & qui vouẽtes contrahere possint: definit, simplex votum apud Deum non minus obligare, quàm solenne. At qui tuentur Thomam huic decretali respõdent: quoad Deum vtrinq; peccari, cùm violatur votum, siue illud simplex, siue solenne fuerit. Atque ita concedunt parem vtrinque obligationem. Sed quoad genus pacti, & quidem inter homines, vel in facie, vt loquuntur, ecclesiæ magnum asseruot esse discrimen. Sic inter sese isti contendunt. Sed quod attinet ad diuinas literas, quid votum distet à promissione, quæ Deo fiat, non potest demonstrari, quærunt deinde scholastici, an in votis possit fieri relaxatio. Et respondent, neminem vouendo posse sese subducere à potestate sui legitimi pastoris: qui si viderit per nuncupatũ votum aliquod maius bonum impediri, potest, & debet votum ipsum relaxare, vel, vt aiunt, dispensare. Quamobrem concludunt, relaxationẽ

Scholastici quid sentiant de voto solenni.

Thomas

Leo.

Scotus

Quomodo votum possit relaxari.

A in votis non esse faciẽdam, nisi ob boni assequutionem. Propterea dum quærunt, an in voto solenni castitatis dispensari queat, in respondẽdo à se inuicem dissident. Thomas in 4. Sent. refert, aliquos putasse, nullam hic posse dari, vel ab ipso papa relaxationem: quia huiusmodi votum nullam potest recompensationem habere alicuius boni excellentioris. Dicitur enim Ecclesiastico cap. 26. *Non est digna ponderatio animæ continentis*. Et hanc sentẽtiam tuetur Glossa De

B statu monachorum cap. Cùm ad monasteriũ. Sed Thomas ibi dissentit, & papam statuit posse relaxare quia bonum publicum multo melius est, quàm priuatum. Vnde si vtilitas ecclesię aut regni, aut prouincię hoc postulet, in voto quãtũlibet solẽni potest fieri à Papa relaxatio. Sentẽtiã verò Ecclesiastici sic interpretatur, vt animę cõtinẽtis fiat collatio, nõ ad quoduis boni genus, sed cõfertur, inquit, cũ sanitate corporis, eiusq; vita, & externis cõmodis, propter quę

C nullus excusatur ab eius voti obseruatione. At nõ manet in sua sẽtẽtia Thomas. Nã in secũda secũdę quęst. 88: cùm hac de re agit, secũ pugnat: neq; aliã vt video, adducit rationẽ quã papę responsũ, qui loco iã adducto de statu monachorũ, cap. ad monasteriũ, ita inqt: *quia abdicatio proprietatis, sicut & custodia castitatis adeo est annexa regulæ monachali, vt cõtra eã, nec etiã summus põtifex possit licẽtiã indulgere.* Et addit Thomas vt in Leuit. scribitur cap. 27. *quod semel sanctificatũ est Domino*

D *nõ potest vltra in alios vsus commutari: ideòque homo Deo consecratus quandiu vixerit, non potest cuiuspiam authoritate cõsecrationem abdicare. Solennitas autem voti consecratio quædam est vouentis: propterea per nullum prælatum, qui solenniter vouit à consecratione atq; à castitate potest subduci.* Atqi hoc peculiariter intelligit de monastica professione susceptæ. Quia licet sacris ordinib. votũ solẽnę castitatis adiũgatur, tamẽ id nõ est p se, verũ, vt ait p accidẽs. Ideo ibi papę facultatẽ cõcedit voti huiusmodi

E relaxãdi. Sed quoad monachos penitus, negat. Ad id verò quod afferebatur de publicò bono, quod priuato sit pręferẽdũ, respõdet: Istis publicis vtilitatib. reb. humanis esse prouidendũ nõ aũt illis, quę Deo cõsecratę sũt, & mũdo iã mortuę, ita, vt in vsũ humanũ à Deo cõuertãtur. Verũ si ratio hæc valeret, nõ fuerat cõcedẽdum, vt aurei calices ecclesiarũ, qui iã, vt isti volũt, sunt cõsecrati vẽderẽtur pro redẽptione captiuorũ: quod tamen & Patres, & canonica decreta fieri voluerũt. Sed quid ego de his vasis loquor? Nõ

F ne hodie videmus episcopos & cardinales, quos maximè sacros iudicãt relicta prędicatione verbi Dei, sacramẽtorũ administratione, atq; cura ecclesiarũ, solũ addictus esse ad aulas gubernãdas, ad regna, prouincias & respub. administrãdas, nec nõ ad milites cõscribendos, & bella gerenda, propter quę multo magis, q̃ propter nuptias à statu sacrarũ rerũ homines alienantur? Petrus de Palude primò sententiam illã refert, quę statuit voti relaxationẽ quod bonũ publicũ

G priuato sit pręferẽdũ: & asseritur addẽdo, multò meliorẽ, Deoq; acceptiorẽ esse obediẽtiã quàm castitatẽ, vel cœlibatũ. Ideoq; Papę iubẽti eius-

modi

ri Thomas Glossa decretalium:

Thomas pugnat secum.

Glossa decretalium.

Petrus de Palude.

modi nuptias ijs,qui vouerunt, esse obtemperandum. At Bonauentura dubitat,& post multa in eã partẽ inclinat,vt in hoc voti genere nõ possit relaxatio cõcedi. Albertus etiã Magnus itidẽ negat,et exẽplũ affert Beati Matth. Apost. qui cum Deo consecrasset virginem Iphigeniã, aliã regis cuiusdã,alterq; rex vicinos illã vxorẽ cuperet,polliceretur q; se cũ toto regno fidem Christi recepturũ,si voti compos fieret, noluit vllo pacto assentiri. Prætulit ergo votũ solenne publico ecclesiæ ac Euangelij bono. Quo tamẽ ad sacros ordines dispensationem admittit. Videturque Thomas sententiã suam posteriorẽ ab Alberto,quẽ præceptorẽ habuit, accepisse. Heinricus autẽ Gãdauensis quęst. 5. sui Quodlibeti acriter contendit,posse votũ huius generis relaxari:negatq; fortiter:nil inueniri melius castitate:atq; id ex diuinis literis probat: Nam Paulus ad Corin.epist. 1 cap 7.concedit ijs, qui sunt in matrimonio,vt ex consensu ad tempus abstineant,quò vacent precibus. Quamobrem inquit, cùm ad preces continentia dirigatur, ceu in finem,illæ sunt ea meliores. Nam finis perfectionem medijs præstat. Quæque Deo consecrata sunt,statuit nõ debere ab eo alienari: sed intelligit in vsus malos & vitiosos,in quorum sensu matrimoniũ nõ est collocandum. Ecclesiastici verò sententiam, nimirùm continentis animæ nullam esse ponderationẽ,sic interpretatur vt per continentiã intelligat,omnes in vniuersum virtutes. Nulla siquidem virtus est,quę ab aliquo vitio non reuocet. Caietanus autem Cardinalis inter scholasticos propemodum recentissimus,tum in Comment. super secundã secundæ Thomæ quæst. 84.tum in suis Quodlibetis disputando,An papæ liceat votum solenne continentiæ relaxare,à suo Thoma discedit, atque statuit id licere:quodq; attinet ad decretalem,de Statu monachorum. Quum ad monasterium:ait,conditorẽ canonis posse canonẽ interpretari,ac mitigare. Ostenditq; interpretatiunẽ seu mitigationem,haud semel per pontifices Rom. adhibitã. Nã authoritate illorũ rex Aragonum ex monasterio eductus est, in quo diu fuerat:& non tantùm ad regnum promot⁹ verùm etiã matrimonio iounctus. Quin & Cælestinus 3 Constantiam Rogeri Siciliæ regis filiã quæ Panhormi vitã sanctimonialium professa erat,e monasterio iã quadragenariam euocauit collocauitq; in matrimoniũ Heinricho 6. eius nominis Imperatori:vnde postea natus est Fridericus secundus. Ad id verò quod Albertus Mag stiulit de S. Matthæo apostolo,& de Iphigenia respondet,cum Apocrypha ista sint,nullum habere momentum ad appositum sententiam confirmãdam Decretalis verò iam allatæ interpretationem huiusmodi commuiscitur: non posse quidem vel Papæ authoritate fieri, vt monachus,qui statũ suum retineat,relaxetur quò aut propria queat posidere,aut matrimonium contrahere. Sed id Papæ licere ait, vt ex monacho nõ monachũ faciat Et de re cõsecrata Deo,quòd alienari iã nõ possit,fatetor,nisi magna necessitas intercesserit: nã tum potest mutari,in bonũ quidẽ,nõ in prauũ & corruptum vsum. Additq; Cælestin. 3. qui relaxauit Constantiã,vt iam expositũ est. Innocentius 3 successit author illius Decretalis, Cùm ad monasterium: nec est verisimile, inquit, latuisse illum quid erga Constantiam egerit eius prædecessor. Erat enim tom temporis Cardinalis, nuptiæq; illæ celebres fuerunt, neque in angulo, sed Romæ Imperator matrimonium illud,vt loquuntur,consummauit. Quare nõ est credendum istum Innocentium,qui successit, sua noua decretali constitutione voluisse damnare quod Cælest. 3.eius præcessor fecerat. Quare cõcludit Caietanus,eum intellexisse rescriptum suum hac adhibita moderatione. At,pace Caietani dixerim,in eo vehementer errat,quòd existimet papã tanti pudoris esse, vt caueat ne sui præcessoris Decretum aliquod abroget. Historiæ Romanorum Pont. & eorundem epistolæ,locolenter docent,vt sæpius hoc factum fuerit. Sed quis non miretur Caietanum hunc vnã cum suo Thoma definire,irritum esse votũ, & omninò relaxandum quo aliquis obstrinxerit se ad abstinendum à certis quibusdam cibis,cùm experientia docet,id cedere in periculum vitæ. Certè debuerant multò magis iudicare irritum,& omninò relaxãdum cœlibatus votum,si ad interitum animi vergat. Etenim animus longè pluris quã corpus faciendum est. Vult adhæc Caietanus sacros ordines, matrimonium tantùm de congruo,vt loquitur,impedire,hoc est,non ex natura sua,sed Ecclesiastico iure. Et presbyterus,diaconusq; scribit prius quã Decretum illud fieret,potuisse contrahere. Idq; probat ex dist. 32. Gratiani, Aliter Orientalis.vbi scribitur presbyteros & diaconus in Oriente matrimonio copulari:taxatq;, illos, qui exponunt,copulato matrimonio vti:atq; ostendit,fictum id esse cõmentum Et addit, *si natura sua ordo sacer coniugium prohiberet nunquam potuissent ordinati relaxari ad nuptias.* Verùm theologi et Canonistæ vnã secus definiũt. Deinde aliud argumentum adfert *Si ordo sacer post cõtractũ matrimoniũ suscipiatur, illud non dirimit:igitur neque cõtrahendũ impedit.* Quia maior vis exigitur,vt contrahendum matrimonium impediatur, quàm vt iam contractum dirimatur. Et denique cõcedit,posse papã etiã sine causa ista, vt loquitur, dispensare,vt presbyter vxorẽ ducat. Ac illud matrimonium iudicat omnino ratum habẽdũ esse:tametsi papã dicat,si iusta nõ intercesserit causa,peccare. At si ratione id agat, neq; ipse peccat,neq; matrimonium vitiosum est. Quæ hucusq; adduximus de scholasticis theologis satis esse arbitror. Nã sufficiũt ad ostẽdẽdum, quàm illi dum inuenta hominum sequuntor, & à verbo Dei,& inter sese dissentiãt. Quin & aliquãdo sicut docuimus, aliquis eorum secum disertis verbis pugnat. Non id tãtum superest,vt ex historijs aliqua hoc spectantia colligamos. Mitto Apostolica tẽpora,quibus,ex diuinis literis manifestè apparet,licuisse in cõiugio sacra ministeria exercere. Et ad id venio,quod Paphnuti⁹ est in concilio Niceno,vbi consuetudinem inquit

Bonauentura. *Albertus* *Apocrypha historia Math.* *Heinricus Gandauensis.* *Aliquid est melius continentia.* *Cardinalis Caietanus.* *Relaxarũt Papæ votũ cõtinentiæ monachis.* *Innocẽtius 3. successit Cælestino.* *Papæ impudenter abrogant decreta suorũ præcessorũ.* *Nota borũ theologorũ præposterũ iudicium.* *An ordo sacer ex instituto suo matrimonium impediat.* *Aliqua ex historijs.*

ZZ

ministrorum Ecclesiæ cum vxorib. esse castitatem. Quia episcopi, presbyteri, & diaconi adhuc vxores habebant, ideó à quibusdam in ea synodo cœptum est agi, vt matrimonia illa diuiderentur. Quid enim opus fuisset id tentare, nisi fuisset illucusq; concessum? Eusebius post hæc libro sexto cap. 42. de Nilo quodam episcopo non vulgaris nominis & sanctitatis, scribit, eum, dum sæuissima persecutione omnes dispergerentur, vnà cũ sua coniuge fugisse. Libro quoque 10. cap. 5. idem tradit, Spiridonem fuisse coniugatum, & de matrimonio suscepisse liberos, & addit, non propterea illum fuisse minorem quoad sanctitatẽ cæteris episcopis, qui tum temporis floruerunt. Quod ascribere non oportuisset, si vxorem in Episcupatu secũ non habuisset. Sed volnit Eusebins illis verbis tantam huius viri sanctitatem ostẽdere, vt nec matrimonio quicquam fuerit imminuta. Socrates quoq; libro 5. cap. 2. suæ historiæ multos tradit ipso episcopatu liberos procreasse. Iustinianus Imperator ad hæc, q̃ fuit alioqui Canonum Ecclesiasticorum obseruator acerrimus, in collatione secunda tit. 6. *In authẽticis, presbyterorum & diaconorum matrimonia, si ea contraxissent, nã rescindebat. Sed tantum, quia iam Papæ tyrãnis eius tẽpestate inualuerat, eos à sacro ministerio remouebat.* Cuius tamen legi, vt Gratianus testatus est, Ecclesia Orientalis non est assensa. Albertus quoque Crantzius in sua Saxonia lib. 4. cap. 43 narrat, concilium centum & triginta episcoporũ Magũtiæ sub Henrico 3. habitum, cui Leo 9. interfuit, vbi coniugia ministris Ecclesię sunt interdicta. Et Naoclerus generatione 36. Anno Domini M. L X X. commemorat Gregoriũ 7. qui prios Hildebrandus dicebatur monachus Cloniacen. Romæ concilium instituisse: in quo decretum de cœlibatu ministrorũ promulgauit. Sed cùm clerici per Germaniam reluctarentur, Maguntiæ magno cum periculo res gesta est, ita vt Archiepiscopus Moguntinus cogeretur denique ab incœpto desistere. Tanta enim seditio est orta, vt clerus tum ab Archiepiscopo, tum à legato vix manus abstinuerit, atq; Huldarici episcopi Augnstani quædam epistola extat hac de re ad Nicolaum pont. Rom. eius nominis primum, qui de cœlibatu clericorum decreta magno studio promulgabat, qoa cum illo pontifice Huldaricus vehemẽter expostulauit, quod vxores à clericis adimeret, cum Deus in lege sua cõiugia sacerdotib. concesserit: neq; hãc suã voluntatẽ vnq̃ reuocarit. Et addit, Christũ in Euangelio cõmẽdasse, quidem eunuchos qui propter regnũ cœlorũ se castrarẽt, sed addidisse, nõ omnes huiusmodi verbũ capere. Qui potest capere capiat. Obiecit etiã Apostolũ, qui scripsit ad Corinth. *De virginib⁹ præceptũ Domini nõ habeo.* Quãobrẽ potius iudicaoit Romani episc. fuisse, clericos ad cõtinẽtiã hortari, quã tyrãnide violẽta illos matrimonio abdicare, cũ ex ista prohibitione libidinib. nefandis atq; purcissimis Ecclesia cõtaminetnr. Polydor⁹ Vergili⁹ in vita Edgari regis lib. 6. scribit, sacerdotes in Anglia suas vxoras vsq; ad illod tẽp⁹, hoc est ad annũ à Christo nato 960. retinuisse, cõtra, atq; à Patres paulo antè decreuissent. Henricus etiã Hũtingtonẽsis lib. 7. refert, Anno Dñi 1101. sub Henrico rege eius nominis primo, Anselmum Archiepisc. Cãtuariẽ. Lõdini habuisse cõcilium quo clericis Anglis nuptias, quę illis antea nõ erãt prohibitæ, interdixit: idq; nõnullis ad puritatẽ, mundiciẽq; vitę pertinere visũ est: alijs verò admodũ periculosum, qui verebantur, ne, dum vitã puram vltra vires appeterent, in horribiles immũdicias ad Christiani nominis turpissimũ dedecus inciderẽt. Anno deinde 25. eiusdẽ regis Hẽrici Ioã. Cremẽsis cardinalis, pontificis Rom. legatus, cùm in Angliam venisset, Londini synodum episcoporum coegit: in qua cum de vxoribus clericorum seuerissimè tractaret, inter cætera dixit, summum esse scelus, sacerdotẽ à latere meretricis ad corp⁹ Christi cõficiẽdũ surgere. Sed ipse cũ die proximo corp⁹ Christi in sua Missa cõfecisset, nocte quę sequebatur, in adulterio deprehẽsus est: & ita deprehensus, vt negare, aut excusare factum non potuerit. Quare summ⁹ honor, qui ei prius vbiq; habebatur, in summum dedecus illius recidit. Redijt ergo Romam Dei iusto iudicio grauicũ ignominia. Denique anno 29. eiusdem Hẽrici causa hæc rursus Londini acta est, de vxoribus adimendis clero: atque post multa censuerunt episcopi, rem committẽdam esse regi: qui post grauem & diuturnam deliberationem, effecit, vt clerus vxores à se pecunia, & ea non parua redimerent. Lãbertus præterea Schaphnaburgensis monachus in sua historia scribit, Germaniæ atque Galliæ epis. vsque ad Hildebrãdum, qui fuit anno Domini 1074. suas vxores retinuisse. Quin etiam commemorat episc. Treueren. habuisse in matrimonio sororem regis Ruzenorum. In annalib. Francorum Chilpericnm regẽ qui prius Daniel appellabatur, legitur ex presbytero factum esse regem, nec non Orosij li. 7. c. 28 narratur, Cõstantẽ ex monacho Imperatorẽ factum fuisse: De cõstãtia verò moniali, quomodo à Cęlestino 3. iũcta fuerit matrimonio cũ Imperatore, pri⁹ dixim⁹. Ex historijs complura potuissẽt alia colligi: sed hęc vt iudico, sufficiũt. Quãobrẽ pauca hæc solũ existimo addẽda: Panhormitanus magni nominis Canonista abbas Sicul⁹, & deniq; Cardinalis Ecclesiæ Romanæ scripsit, clericos nõ astringi iure dinino ad cõtinẽtiã. Et mox fatetur se arbitrari, pro salute animarũ & Ecclesię honestate, salobre admodũ esse statuere, vt clerici nolẽtes continere, possint cõtrahere: quòd experientia doceat, ex lege illa cõtinentię effectũ prorsum cõtrariũ seqoi: quũ hodie clerici spiritualiter non viuãt, nec mũdi sint, sed illicito coitu se cõmaculent grauissimo eorũ peccato: vbi cũ ꝓpria vxore castitas esset. Quare deberet Ecclesia instar boni medici agere, qui cũ experiẽtia docẽte, medicinã animaduerterit potius officere quã prodesse, eã tollit. Æneas Sylnios, qui postea fuit Pius 2. vt Platina inquit, aiebat, vxores magna ratione clericis ablatas, maiori esse illis restuẽdas. Idẽq; in epistola quadã ad Ioannem Fontẽ scripta, quę numero est

mero est 321. scribit, Papā, si vellet, posse cōtinē-
tiā clericorū relaxare. Iacob. Faber Stapulēsis
in cōmētarijs suis, cōmemorat ad tēpora vsque
Gregorij 7. adhuc presbyteris & diaconis licuis-
se vxores habere, atq; ritū apostolicū nuptiarū
Græci retinuerūt, neq; adducti sunt vt mutarēt,
quū tamē Ecclesiæ aliæ agamiā receperint. Vnde
clerici incōtinētia lapsi, in pedicas diaboli inci-
derūt. Erasm9 deniq; in priorē ad Corinth. cap.
7. ait, *Ætate Pauli cū inter innumeros ethnicos perpau-
ci essēt Christiani, fortasse cōmodius erat, à matrimonio
abstinere. Nūc mutatis rebus, haud scio an magis expe-
diat sāctū cōnubiū, & immaculatū thorū sanctè pureq;
colere etiā sacerdotes, si qui nō cōtinēt, quādo horū tā in-
gēs vbiq; numer9 est*, &c. At verò quū ab initio li-
bri hui9 tria sim pollicitus, primū vt ex diuinis
literis de nuptijs & votis Smythęo respōderē:
alterū, vt ex Patrib. adferrē, quid ijs de reb. sen-
serint, & in quibus, vel mihi vel aduersario meo
suffragati fuerint: postremò, ne lectores autho-
ritatē Smythęi pluris q̃ meretur facerēt rece-
pi me de illo quoq; scripturū. Duo illa priora iā
ad vmbilicū perduxi: nō quidē eo acumine, co-
pia & eruditione qua tractari possēt, sed quātū
pro sua bonitate De9 largit9 est. Et credo fore,
vt pij cordatiq; lectores ex his quæ scripsi, quę-
stionē hāc vel intelligāt, vel occasionē accipiāt
addēdi plura & meliora, quib. ea sentētia quam
defendo cōfirmetur. De tertio verò atq; vltimo
lectorē admoneo, ne à me multa expectet. Nā,
vt modò in mētē venit, si hoc hominis portētū
suis colorib. pingēdū susciperē, iust9 libri mod9
excederetur: & multa dicere cogerer, quę, licet,
quū vera sint, & illū audire cōueniat, me tamen
ea saluo pudore scribere nō decet. Quare pres-
sis ac tacitis omnib. his quæ ad turpitudinē ei9
vitę spectāt, id solū attingā, quod, si vel sanctissi-
mis moribus esset ornatus, quiddam in eo est
quod iure posset scriptis eius omnem fidē ab-
rogare. Id autem est, ingenium eius inconstan-
tissimum, & animus vento quolibet leuior.

Si quid aliud, certè constantia maximè de-
cet theologum. Vt firma sunt, & certissima quę
tractāt, itā in ipsis eū oportet, vt in petra & in ru-
pe quadā munitissima immobiliter stare. Qui
animo sic nutanti sunt, vt ad omnem ventum
ratem accomodent, non sunt prophetæ Do-
mini. Ioannem Christus laudans, ipsum ait
non fuisse arundinem vento agitatam: & ad
Ephesios admonemur, ne omni vento doctri-
næ circumferamur. Ad Corinth. quoque po-
steriori Paulus ait, *Nuncubi leuitate sum vsus?
Aut num quæ cogito, secundum carnem cogito? vt sit
apud me, quod est etiam, etiam: & quod est non, non?
Imò fidelis Deus quod sermo noster erga vos nō fuit etiā
& nō. Nam Dei filius Iesus Christus, qui inter vos per
nos prædicatus est, per me et Syluanum, ac Timotheū,
non fuit etiam et nō, sed etiam per ipsum fuit.* De hac
præterea cōstātia Deus Hieremiā cap. 1. admo-
nuit, dicens: *Ecce ego constitui te hodie quasi ciuitatē
munitam, columnam ferream, & murū æneū.* Huius
cōstātię Smythę9 ne micā quidē vnquā habu-
it: vnde in fidei dogmatis adeò frequenter sen-
tentiam mutauit. Quæ animi eius instabilitas

A citra controuersiam indicat, vel illū ea, de qui-
bus loquitur, & quæ affirmat, non intelligere:
vel, si vtcūq; intelligat, erga causam parū affici.
Quorū vnū imperitię, alterū verò impietati ad-
scribitur. Atq; si aut semel, aut iterūm variasset
in fide, potuisset fortasse, quamuis nō citra gra-
uissimū eius vitium, dissimulari. Verū à seipso
tā sępè discessit, vt nūq̃ apud se ipsū verè fuisse
possit credi. Vnde non Smythe9 dici debet: sed
meretur vt Oxonij doctor Vertumn9, aut do-
B ctor Proteus à suis papisticis sodalib. iusto con-
gruoq; nomine salutetur. Nā primò tēpore so-
phisticen cum alijs scholasticis theologis pro-
fessus est: & à superstitionibus iactabundè ma-
gis quā fortiter stetit, vt à monachis & abbatib9
in clitela retineretur. At paulo post corā reue-
rēdissimo dño. D. Latimero sanctissimo viro,
& tum grauissimo Vigorniensi episc. nunc ve-
rò martyre nobiliss. magna contentione iusti-
ficationem per solam fidem absque operibus
C publicè in scholis docuit. Hac arte quęsiuit bo-
no & venerādo patri seipsum insinuare, ac per
illum regię maiestati cōmēdari. Sed eo digresso
vt recōciliaretur doctorib. & abbatibus, quos
offenderat, postridie in auditorio publicè sentē-
tiam mutauit: deinde, cùm sub inclytę atq; san-
ctissimæ memoriæ Eduardo rege, quo pro illa
ætate sol nunquā meliorē principē vidit, pietas
in regno Anglię, ac euāgelica doctrina instaura-
retur, audebat faber iste mendaciorum sese ve-
D ritati opponere. Exciderantque illi scripta
quædam & dicta per imprudentiam, quæ tene-
ra ferri non debebant. Ad quorum defensionē
vocatus, cùm ea tueri non posset, tùm Londini
ad crucē Pauli, tū bis Oxonij è suggestu pro sua
constantia palinodiam cecinit. Verum neque
sic in sententia permansit. Non enim ferre pote-
rat se à theologica professione summotū, neq;
illi veniebat in mētē, quā thelogicę professioni
ἀλλοπρόσαλλος doctor parum cōueniat. Proinde
E cùm permulta variaque mouisset, trans mare
aufugit. Louanij diu esse non potuit. Lutetiam
venit, cœpit docere publicè, sed friguit: nā quo
diutius peregrinabatur, eò doctrina eius in de-
terius proficiebat. Ad extremum se in Scotiam
contulit, vbi cùm aliquātulum fuisset, cœpit e-
um tædere. Quare vt suę fugæ mederetur, ad so-
litum remedium confugit, nimirum ad incōstā-
tiam: & ad Reuerendiss. in Christo patrem &
dominum D. Archiepiscopum Cantuarien-
F sem Thomam Crammerum, singulari pietate
ac doctrina insignem, quem honoris causa no-
mino, scripsit: Illi enim incomparabili pastori,
vt Ecclesia Anglicana maximè debet, ita ego
propter eximias illius virtutes, & erga me exi-
mia merita, sum perpetuò deuinctus. Ad ta-
lem, inquam, præsulem scripsit, & quidem
valdè supplex: promittebatque se posthac reli-
gioni, quā Edouardus rex propagabat, & Angli-
cana Ecclesia profitebatur, non solū obseqētē
G & morigerū, sed etiā strenuū ꝓpugnatorē fore.
Quæ hucusque retuli, certis & firmissimis testi-
monijs comprobabo: adducamq; non alienos
testes, sed ꝓpria eius verba: quo appareat, eū q̃

A se toties palinodijs in viam restituerit, non solum multoties errasse, verùm et sine mente loqui plerũq; consueuisse, et nunquam propemodũ pensi habuisse, quid assereret, quidue diceret. Porrò qui sic facti sunt, negotiũ religionis pro serio nõ habent. Et iusta causa si quando eã defendendã susceperint, minime afficiuntur, sed suis diatribis et palinodijs modò in hanc, modò in illam partem editis deuorãt seipsos, et vt Madianitæ proprijs ipsorum gladijs concidũt. B Nec mirũ, quia Gedeonẽ, & populũ Dei, veritatẽ, inquã, & Christi sanctã Ecclesiã oppugnãt, dum tantùm pecunias ventrẽ, & quę sub vẽtre sunt consectantur. Neque illorum quicquam refert, si ex eodẽ fonte dulce & amarũ ꝓpinẽt, ex ore suo frigidum & calidum spirent. Atque si mutabilitas hæc sententiæ animiq; inconstantia, tantùm ipsi Smyt. noceret, ferri, ac dissimulari vtcunq; posset. Sed omnib. ferè nocet. C Quid enim ijs exemplis offẽsus populus apud se iudicat, aliud, quàm theologos impostores esse, qui pro libine fidei dogmata dicant, negẽt propugnent, destruant, figant, refigant, & mille modis pro temporum et commoditatis occasione in re sacra, et diuinis literis ludant? Quo damno quidnam, obsecro, grauius, aut exitialius Ecclesiæ potest accidere? Quando, Smyt. à tempore quo primum doctor esse cœpisti, valuit quisquam intelligere, ac certò scire, quidnam ex animo, & seriò doceres, quidúe de quæstionibus hodie controuersis crederes? Certè nunquam. Nam vt Proteus in omnia hucusq; te vertisti, & omnib. ad eorum exitium, nõ ędificationẽ omnia fieri conatus es. Quapropter hoc tuum institutum demigrandi frequenter à teipso, ita vt modò sis togatus, modò palliatus, chamæleon, et polipus nullo modo est excusandum. Nam si nolens, et imprudẽs ita facis, te rerum theologicarum semper imperitum fuisse ostentas: at si talis es data opera, quòd vtẽdum foro censeas, iam nõ theologus, sed circumforaneus haberi debes. Postremò cũ in ijs perpetuò verseris palinodijs duab. sellis sedens & Punica Græcaq; fide loquens, ac instar trochi modò hoc modò illud docens, quid quæso, tibi tua ipsius loquitur conscientia? Sed illam fortè aut raro cõsulis aut loquẽtẽ nũquã audis, vt qui ad eius voces obsurdueris. Quare loco ei⁹ ipse tibi loquar, & quid tibi tandẽ sit euenturũ diuinabo. Et ab his qui veritatem puritatemq; profitentur Euangelicam, & à Papistis cultoribus Baal excides, ac instar vespertilionis, qui tantùm in tenebris volitat, & à quadrupedibus, & à volucribus reijcieris, parti vtrique tum odiosus. Verùm iam omissis aliorum de te iudicijs te ipsum audiamus contra te loquentem.

Retractationis ad Paulinã crucẽ Londini à Richardo Smythaeo theologiæ Doctore et ꝓfessore editæ anno Domini 1547. idib. Maijs, explanatio lucida et aperta ob eodẽ habita Oxonij eodem anno, nono Calen. August.

DEVS PROTEGET GRADIENTES simpliciter, inquit Salomon.

CVM primum Londino decedens Oxonium venissem, paucis pôst diebus, quàm è Paulino suggestu concionatus essem, me in primis & ante omnia apertè, explicatè, plenè hic apud vos enarrare ac diuulgare oportuit, quàm paulò antè ad Paulinam crucem publicè in maxima frequentia, & celeberrimo conuentu legeram, professusque eram, retractationem, eamque non mancam aut mutilatam, sed totam, & integram vobis proponere. In quo tamen me ipse prorsus fefelli, penitusque decepi. Etenim quod in mea oratione maximum habuit pondus & momẽtum, illud ego prætermisi, & præteruolaui, vtpote qui tria mihi simul & eodem tempore declaranda & explicanda proposueram. E quibus primum erat, vt patefacerem, & cõmonstrarem actionem illam omnem, quam in meorum librorum erroribus conuellendis & reprehendendis impenderam, palinodiam non esse, sed retractationem: secundum autem erat illud vt satisfacerem ijs, quos meæ retractationis calumnia malè persuasos accepi in ea esse opinione quæ sacramenti, quod appellant, altaris, vim negat & violat (in quo sanè adest verum Christi corpus, & verus sanguis) nec non & baptismi, & lotionis, id est lauacri regenerationis In istis autem explicandis animi contentio magna in primis & acris adeò me à reuocatione mei erroris abduxit, & auocauit, vt in ea recantatione sic eam oĩc apertè voco, enarranda & publicanda haud multum operæ & laboris, vt eram pollicitus, posuerim. Quòd ad primum attinet, quandoquidem me retractasse, non recantasse asserui, intelligatis velim, non alio me nomine id fecisse, quàm vt, quod erat à me patratum, excusarem. Tantundem enim significat retractatio, quantum palidonia, siue, vt loquuntur, recantatio: atque tam latè patet hæc, quam illa: vtriusque vis nominis eadẽ est natura par & similis. Iam verò permulti, qui vndique circumfusi ad me audiendum confluxerant, vt accepi ab honestissimis viris, cœperunt ex eo colligere, me à pristini & inueterati erroris mei vestigijs nõ discedere, sed veteri disciplinæ pertinaciter inhærere, eamque pugnaciter propugnare atque defendere, palidoniamque meo nomine publicatam, aut meã nõ esse, aut me coactum & impulsum eidem assensionem adhibuisse. Eos autem tantopere de me errasse, molestè quidem fero: molestissime verò, eos mea obscuritate in dicendo lapsos

lapsos esse,& mea culpa in fraudem ac errorem inductos. Qua de re vobis in præsentia legere institui meam hanc recantationem,quam eandem nuper ad Paulinam crucem edidi. Cui equidem non inuitus assensus sum,sed eam sponte ac liberè sum complexus. Et sane quò vobis sit exploratum & penitus perspectum, meam hanc esse disciplinam, meã doctrinam,meam fidem,eam ego,quantum in me erit,quantumque viribus meis cõsequi potero,& in præsenti,& in posterum,si tempus & occasio tulerit,asseram atque defendã, Atqui hoc loco à vobis vehementer contendo, & in Christo seruatore nostro obsecrò vos,atque oro,vt neque hinc meam orationem malè ac sinistrè torqueatis,ac deprauetis: neque inde offensionem capietis atque arripiatis:quippe qui vim cœnæ Dominicæ non eleuem aut imminuam,nec baptismi authoritatem violem,neque quicquam,quod in sacrosanctis et canonicis literis contineatur, certè quod necessariò sit credendum. Quòd verò literas scripsi ac dissipaui, ex quo ad Paulinam crucem meas opiniones & errores reuocaui,easque multiplices & varias quibus me vehementer meis excusare volui, & palinodiam dissimulaui,vnde nominis mei tuendi,& famæ retinendæ magis studiosus,quàm doctrinæ apertè & enodatè tradendę fuisse videar,quã equidẽ ex animo& cupidè & omni cogitatione profiteri cupiebam,quicquid,inquam,vel illis literis,vel alijs scriptis meis consignaui,vel prælectionibus tradidi,vel aliàs exposui,id omne suspectũ habeo,& mendacij ac erroris suspensum & ambiguum. Quod verò hoc tempore docendum suscepi,id quidem quoniam funditus penitusque inuestigatũ accuratissime probaui,exploraui,perlustraui,verum esse agnosco. Tritum vetustate prouerbium est,Amicus Socrates,amicus Plato,sed magis amica veritas. Veritas amplectenda,veritas defendenda, veritas asserenda,veritas docenda est. Neque mei nominis ratio ac studium,neque aliorũ de me opinio & expectatio,neque amicitia eorũ,quos vel charissimos habeo,neque alia res vlla,cuiusmodicunque illa fuerit,tantum aliquando apud me efficiet, vt veritatem erubescam. Non me præterit,quid veritatis author dicat: Quem mei meorumque dictorum puduerit,huius pudebit filiũ hominis,cũ in sua,& patris, sanctorumque angelorum gloria venerit. Nunc ergo ad palinodiæ & recantationis meę lectionẽ aggredior.

Sanctissimus ille propheta Dauid, Viri fratres, scriptum reliquit: Omnis homo mendax:quibus verbis significauit, omnem hominem sua natura corrupta & vitiata, procliuem ferri ad mendacia. Quæ sanè sententia, quàm sit vera, vetustissimi pariter ac optimi authores,quos habuit Christi Ecclesia, clarissimè testantur: quippe qui ad vnum omnes in scriptis & monumentis suis errauerint. Vnde Augustinus ille,ille,inquam,doctor celeberrimus in epistola ad Marcellam scripta de se ipse prodidit. Vos,inquit,qui me multum diligitis,si talem esse asseritis,vt nunquam in scriptis errasse me dicatis,frustra laboratis,nec bonam causam suscepistis: facilè, me ipso iudice,superamini: quoniã nõ placet mihi cum à charissimis meis talis existimor qualis nõ sum. Ex quo perspicere licet,sanctissimum illum Patrem Augustinum non grauatim errorem in scriptis suis agnouisse, & confessum esse. Id quod non verbis solùm testatus est,verùm etiam in libello quodam huic rei destinato,plurimos reuocauit errores suos,passimque falsum se fuisse fatetur & ostendit. Eum autem librum Retractationum inscripsit. Iam tandem me ne puderet errores & lapsus meos confiteri in meo libello,quẽ edidi de Traditionibus? Egòne me existimẽ cõferendũ cũ hoc Patre ecclesię Christi celeberrimo, & doctore veritissimo? An ea de re in nullis nostrę religionis mysterijs Augustino fidem habituri estis, quia in aliquibus errauit,erroresque suos multis in reb. literis prodidit, & monumentis consignauit? Ambrosius, Hieronymus, Chrysostomus, Hilarius, Cyprianus, Origenes, Tertullianus,quotquot denique extiterunt vlla ętate & memoria Christianę ecclesię doctores,aliqua ex parte in scriptis suis errauerunt, decepti sunt,lapsi sunt,falsi sunt, quod sanè illis qui eorum libros diligenter & cum iudicio legerunt,non est obscurum. Quid mirum igitur,si mihi idem quandoque vsu veniat? Aut quorsum meorum erratorũ me pudeat? quidue ea ipsa erubescã confiteri? Annòn vt optimus quisque summo dolore affectus est,propter mea in hoc libello errata, ita nunc mecum vnà lætari, & magnam voluptatem capere debet ex eo,quòd ad veri agnitionem in hac controuersia de traditionibus,decretis,ritibus cultibus, ceremonijs humanitus inuentis & excogitatis perueneri m? Ecquis non videt me iure ac meritò vehementer excusare debere meam infirmitatem, culpámque deprecari,atque à vobis veniam postulare? Quam quidem impetrasse me à regia maiestate non diffido: tum prætereà idem consecutum esse me ab honoratissimis illius cõsiliarijs,facilè spero. Quorum clementia & benignitate mihi indultum & permissum est,vt hoc loco errores meos ostendam, & hæreses in libro de Traditionibus,quem nuper in lucem edidi ad hunc ferè modum inscriptum: Institutio compendiaria, in qua declarantur vera quædam necessariò credenda, omninòque obseruanda,

cum interim in sacris literis non habeantur, sed Ecclesiæ ab Apostolis per manus tradita sint, à Richardo Smythæo theologiæ doctore & professore edita & diuulgata Quem ego libellum reuoco, improbo, conuello, abijcio, mēdacij & impietatis coarguo, propter multiplices, qui in eo continentur, errores: è quibus confestim quædā particulatim recensebo. Quo facto veram vobis doctrinam, & vniuersam de his omnibus, quæ ego in eo libro tractaui, disciplinam tradam, & aperiam, vt inde cognoscatis, quónā modo à Christianis hominibus intelligenda sint, ne quis in illis erret, & decipiatur.

In primis quòd in libro meo de Traditionibus, de pontificum authoritate in legibus ferendis, & decretis sanciendis, quibus populum obtemperare oporteat, ad hunc ferè modum locutus sum: Debere homines mandatis & institutionibus pontificum in omni re licita, iusta, & æqua parêre sub pœna damnationis æternæ. Atque item hæc Matthæi. Quod dicunt facite, quod autem faciunt, nolite facere, docui, non ad ea tantùm pertinere, quæ in sacris literis continentur, sed ad alia etiam Ecclesiæ decreta spectare, & ad Leges, quæ asciscuntur à ministris, præter scripturæ sacræ authoritatem etiam si ijdem illi, qui Ecclesijs regendis, Verbo Domini dispensando, & sacramentis administrandis præficiuntur, iure suo abutantur, & lucrum priuatum quæstúmque sectentur: Quodque præterea tradidi, magis esse consentaneum rationi, vt populus obsequatur & obediat decretis pontificijs, in re indifferenti & media, quàm vt domi no suo seruus obediat, aut patri filius: eóque omnino modo Christianos astringi ad omnia præstanda, quæ sciuerint, & iusserint pontifices, quo subditi obligantur, vt obtemperent regibus, in rebus quæ in scripturis non continentur, modò illis ne aduersentur ac repugnent, hæc, inquam, omnia in præsenti à me iam commemorata, vt errata reuoco, vt falsa coarguo, vt impia condemno. Ac primum quidem assero, & affirmo, tā Pontificis Romani, cuius nūc ius omne meritissimò aboletur & abrogatur, quàm aliorū vel episcoporū, vel ministrorū authoritatē in verbo Domini prędicando ac dispēsando positam esse, nō in legibus iubendis, aut sciscendis decretis pręter legē diuinam, id est, nouū & Vetus Testamentū & pręter cōsensionē & authoritatem Regis atque populi.

Secundò asseuero atque adeò confirmo, nullum aut episcopum aut ministrum Ecclesię ius habere aut homines cogendi, aut conuentum aliquem solenniter celebrandi, aut leges ferendi, aut decreta sanciendi, sine authoritate sacrarum literarum, nisi & princeps & populus assentiatur Quòd si quandoque eiusmodi leges promulgârint, nemo illis astringitur obedire.

Tertiò affirmo, in illis regionib. in quib eiusmodi leges latę fuerint, & Regū authoritate cōfirmatę, earū Legū vim pēdere nō tā ex episcoporū nutu, quàm ex iussu principū.

Quartò assero tā intra hoc nostrū regnū Britānię, quàm etiā alibi, quocūque Regis nostri imperiū & ditio pertinet, nullā nec legē, nec institutionē, nec decretū Ecclesiasticū ne minima quidem in re vel tantillum habere ponderis, à quocūque authore profecta sint, nisi eadem aut Regię maiestatis edicto, aut publico totius regni conuentu (quod Parliamentum a ppellamus) sanciantur.

Adhęc quod in libro illo meo, quē dixi, de Traditionib. scripsi, sacerdotiorū decimas ijs dūtaxat debitas esse, qui Euangeliū prędicāt, nec cuiquā fas esse aut licere, decimarū fructū capere, qui nō inseruiat altari, id est, nō cōcionetur verbū Domini, sed crimine violatę religionis ad reddēdos & restituendos fructus, quos perceperint, obligari (quę qui dē sentētia, vt verba pręse ferūt, seditiosa videri possit aduersus Regię maiestatis edicta, & huius regni leges, quę nonnullis & laicis hominib. decimas cōcedūt: qua de re, si verborū ratio curiosè inquiratur, nolo ne in animo quidē aut tacita cogitatione id ipsū pugnare) hoc vos oro obsecróque, vt liceat mihi verba malè collocata candidè exponere: me videlicet Laicos nō eo animo intellexisse, quo regni huius legib. aliquid derogarē, sed laicos ap pellasse pastores ecclesiasticos, & sacrificos: qui cū decimas accipiāt, & eisdem vtantur & fruantur, tamen officio suo, pro eo vt deberēt, non funguntur.

Quod aūt & in lib. illo meo de Traditionib., & in eo quē inscripsi de Sacrificio Missę, Damascenū secut⁹ & alios authores antiquos, discipulos Christi quosdā canones & regulas cōdidisse, quos in vnum Clemens coegerit, eosque perinde retinere oportere vt ab Apostolis traditos, nec minorem illis fidem habendam esse quàm si in sacris literis contínerentur, postremò de illis nefas esse ambigere aut dubitare: nunc multa lectione earū rerum, quas anteà non admodum animaduerteram persuasus, fateor atque etiam profiteor, et præ me fero, eam doctrinā vanam, fictā, iniquā, & Christianis cōscientijs intolerabilem esse: et illos canones Apostolorū no mine vulgatos, ab Apostolis nō fuisse confectos, nec collectos à Clemēte. Et quamuis a b illis cōscripti fuissent, eos tamen nō ad aliud quam ad ordinem et eutaxiā valere oportere, & ad aliquod tēpus, nō in perpetuū durare, è

rare,è quibus permulta hoc tempore omnino seruanda non sunt. Eos autẽ canones qui adhuc in Ecclesia retinentur, vim diuinis legibus æqualem & parem habere, non est cogitandum. Neque enim aliqua religione obligant conscientias, aliter quam vt res ab hominibus inuentæ & ordinatæ: quæ etiam tolli possunt & abrogari per magistratum sine vlla religionis violatæ conscientia. Quo ex genere alia etiam permulta sunt, quorũ partim iamdudum sublata sunt, partim sunt inter se pugnantia.

Ad hæc in eodem illo libro meo de Traditionibus asserui, Christum & apostolos multa tradidisse Ecclesiæ non scripta, quæ tamen nobis firmiter credenda, & diligenter obseruanda sint sub pœna æternę condẽnationis. Ex quibus nominatim multa commemoraui cuiusmodi sunt ista, Telesphori, vel vt solent loqui, Quadragesimæ ieiunium, quo interdicitur hominib. vino & carnib. Asseruatio Sacramẽti in pyxide: eiusque receptio de manu sacerdotis: Lauacri regenerationis lustratio: Linea illa vestis cãdida, qua post baptismũ infãs induitur, quę ab imperitis sacrificulis chrismale dicitur: Infãtis terna immersio: Olei cõsecratio: infantis baptizati vnctio: Altariũ sãctificatio: consuetudo precãdi ad Oriẽtẽ: Suffitus altariũ: Manuũ lotio: cõfessio: Sacramẽti eleuatio: Aquę lustralis cõfectio: opinio illa qua adducti homines crediderũt duodecim Apost. duodecim articulos fidei cõposuisse, hoc est, ꝑ se quęque particulã aliquã symboli cõfecisse, & alia denique id genus infinita. Eodẽ modo loquutus sũ de canonib. institutis, decretis pontificiũ, synodorũ, conciliorũ. Hanc autẽ doctrinã, qua istę traditiones obtrudũtur sub pœna ęternę condẽnationis obseruandę, vanã esse, falsã, iniquã, tyrannicã, imò onus esse cõscientiarũ indignũ prorsus quod doceatur, prędicetur, defendatur, assero, atque affirmo. Ad eundẽ modũ quod de reb. credẽdis, dixi multa esse nõ cõprehensa sacris literis, quæ nõ minus credẽda sint, quàm quę in verbo Dei expresse cõtinentur, in quib. temerè et incõsideratè multa recẽsui ex illis, quę ante dixi, et multa eius generis alia, quod ad multa, vel potius quod ad multò maximam partem quæ in illo libro congessi, attinet, omni asseueratione affirmo, ea falsa, vana, iniusta, periculosa esse, & onera Christianis conscientijs non ferenda. Verum tamen erat, quod dixi, in his tantùm, quæ necessariò colligũtur, & vt aiunt, consequuntur ex ipsa serie & contextu sacrarum literarum, quæ si verè loqui volumus, in illis continentur: quamuis disertè non exprimantur: quo ex numero perpauca sunt in meo libro: pauca tamen quædam recensui, qualia sunt, Baptismus puerorum, Descensus Christi ad inferos, Virginitas Mariæ, Trinitas personarum, Processio spiritus sancti, & alia non multa.

Quoniã aũt verã intelligẽdi sacras literas et germanã rationẽ, dignitatẽ, authoritatem à cęteris aliorũ scriptis distinctam esse, eoque alijs non scriptis traditionibus, (quę per obseruationem multorum annorum, Ecclesiarum, canonum, decretorum, vagę et erraticę inuentę sunt) credibiliorem, solidiorem, & augustiorem esse declarare & exponere constitui, equidem hoc loco profiteor & affirmo, meam in his fidem certam & stabilem, quæ ad me tam de scriptis traditionibus, quàm de non scriptis referebantur.

Authoritas sacrarum literarum.

Scriptura noui & veteris Testamẽti instinctu et afflatu sancti spiritus cõscripta, quod ad fidẽ nostrã attinet, ita amplectẽda et credẽda est, vt de ea vel dubitare, vel quocũque iudicio cõmutare quippiã, vel quacũque potestate corrigere, vel addere ei aliquid, vel detrahere, nefas sit. Itaque sub pena ęternę cõdẽnationis credẽda est, nec minore periculo in vitæ institutione obseruanda, à Deo omnipotẽte tradita, à spiritu sancto inspirita, à nemine mortalium authoritatem et fidem nacta, & idcircò à nemine violanda, nisi æternùm perire velit.

Quæ in scripturis ad tẽpus mandata sint.

Quę in Actis Apostolicis alijsquè scripturæ locis tradita sunt, vt elemẽta quædã et initia, quib. infirmi in fide tanquã manu ducerẽtur ad altiora, ad aliquod tẽpus, nõ in perpetuũ duratura, fide iã incrementũ capiẽte et cõfirmata, haud aliter, atque illorũ author statuit abrogata sunt, & antiquata. Quæ ad edendum aut bibendum, quæque ad tegenda capita, aut retegenda pertinebant, ad ordinem & decorum spectantia, ad tempus retinenda erant, nõ, vt Lex quædam æterna & incommutabilis, in perpetuum retinenda.

Quæ necessariò è sacris literis colliguntur.

Quæ traditionum nomine interdum appellantur, nec in sacris literis ad verbum expressa sunt, possunt tamẽ ex illis necessariò colligi eoúsque credenda et obseruanda sunt, quoad ex contextu sacræ scripturæ verè colligi, & consequi possunt.

Quædam è sacris literis necessariò non collecta credibilia tamen & fide digna.

Traditiones sub nomine ac titulo Apostolorũ vulgatæ, à quibusdã authorib. eisdẽ attributę, de dogmatis, quę in sacris literis nõ habẽtur expresse, neqꝫ ex illis necessariò possũt colligi, nec ex illarũ cõtextu cõsequũtur, legitimè interdũ in dubiũ vocari, interdũ negari, interdũ repudiari possũt, ꝓsertim si magistrat⁹ intercedat. Tribuũtur multa Apostolis traditionũ nomine, ab illorũ vsque tẽporibus ducta, multa vetustissimorũ authorũ titulo legũtur, ficta, supposititia, vana, superstitiosa, falsa, ab illis conficta, qui suã vole

Traditiones fictæ & supposititiæ

pus Christi,sed etiam ad eundem finem & affectum,in quem se Christus patri obtulit in cruce. Ex quibus verbis nisi cautè prudenterquè intelligantur,magisquè candidè atque alio sensu accipiuntur,quàm quem ipsa præ se ferũt,colligi posset sacrificulos in hac parte Christo ipsi æquales & pares esse:hoc est,& sacerdotes esse secundum ordinem Melchisedech,& placare indignationem cœlestis patris,perinde crucifigentes Christum in eundem finẽ & vsum,in quem seipse in cruce obtulit. Quæ sanè doctrina blasphemia intoleranda est,& auribus Christianis indigna. Christus enim, vt ait Paulus, semel sub finem seculorum ad tollendum sacrificio suo peccatum venit:& semel oblatus est,& vno sacrificio omnia in perpetuum perfecit. Semel enim ipse se obtulit in cruce,vt nos redimeret eodem videlicet ipso die quo passus est,neque antea vnquam oblatus, neque postea offerendus,nisi in sacramento tantùm & commemoratione. Sic enim Christus de vltima cœna sua loquitur:hæc quotiescunque feceritis,in mei commemorationem facietis. Semel pro peccatis nostris mortuus est,semel pro iustificatione resurrexit. Vno sacrificio perfecit in perpetuũ credẽtes,nunquã amplius moriturus. Sacrificiũquè eius adeò plenũ,integrũ,absolutũ fuit,adeoquè Deo acceptũ & gratũ,vt plurib. victimis & sacrificijs ad pacificandũ Deũ nõ sit opus:neque pro præteritis tantũ peccatis vnum hoc sacrificium satis fuit,sed etiam pro omnibus peccatis quæ futura sunt vsque ad extremum iudicium. Nunc pluribus sacrificijs pacificatorijs non est opus, nec plurib. opus est sacerdotibus: ad illud,illud vnum atque vnicum respicere,mentémque & cogitationem conuertere,& illius sanctissimi,integerrimi,purissimique agni memoriã subinde replicare oportet,qui tum semel in perpetuum offerebatur. Attamen ea,quæ paulò ante cõmemorata sunt me scripsisse & asseruisse negare non possum. Atque vt iam tandem ad me rediens nullo modo probo,ita Augustini aliorumque doctissimorum virorum exemplo, ea reuocare, & retractare,& prorsus abijcere nõ erubesco. Meã enim ipsius opinionẽ sequens sacris literis non satis instructam,primùm,vt est hominum natura,erraui:deinde cum sacris scripturis apertè pugnantia conscripsi. Quare omnibus author erò,vt fidei & religionis nostræ mysteria in verbo Domini fundare studeant:quod cum verum certumquè sit, fallere & in fraudem aut errores inducere non potest:ne si secus fecerint, in superstitionem & idololatriã,aliosquè errores infinitos & inexplicabiles incidant:quẽadmodũ mihi alijsque compluribus non ita pridem vsu uenit. Quanquam nõ eò in hunc locũ ascendi, quò quenquam accusarem. Quapropter hos ego duos libellos,quorum alterum scripsi de Missæ sacrificio alterum de non scriptis traditionibus,cæterosquè omnes sicubi sacris literis parum consentiunt, respuo & erroris mendaciique coarguo : & , quia cum verbo Dei pugnant,impietatis conuinco atque condemno. Adhæc,omnibus precibus à te contendo,Christiane lector,quisquis eris,ad quem errata illa mea peruenient,vt ne illis plus tribuas , aut credas , quàm ego vellem, hoc est,ne eos libros ita complectaris,vt de quorum fide dubitare aut ambigere nefas esse putes:sed vt ab homine scriptos, suspectos habeas,quem aliquid latere potuerit, qui errori sit obnoxius, qui labi, falli, decipi possit. Quod si eiusmodi erunt,vt cum sacris literis non videantur pugnare,tamen ea ab hominibus inuenta esse cogita,quęquè vel vera esse possint,vel falsa. Verùm vbi apertè aduersabuntur verbo Dei, ea falsa & vana esse persuasum habe:mèque proinde,quòd ea scripserim magnopere dolere. Quare omnes vehementer oro,vt sibi ab erroribus meis caueant,neque illis ex hac parte fidem habeant, qua cum sacris literis non cohueniunt, sed eos non minore studio & cautione fugiant, quàm solent grauissimas labes declinare, & veritatem verbi Diuini , & omnipotentis Dei gloriam promouere , cui sit omnis honor in secula seculorum. Amen. Quòd autem nonnullos aliqua ex parte mea doctrina offensos intelligó , qua pridem hic apud vos Oxonij docui quatuor ad iustificationem requiri & concurrere:nimirum,promissionem Dei,merita Christi , personarum atque operis dignitatem,eos certum est de me errasse,quæ ego hominis iustificati opera esse dixi,ea iustificationi nostræ,siue homini iustificando tribuentes. Cæterùm , ne quis post hac de mea fide & conscientia dubitet,in hoc negotio iustificationis , hæc mea de iustificatione certa & vera est doctrina : cui firmiter assentior , de qua persuasus sum , quam semper professus sum & docui , ex quo docendi munus primùm suscepi, & in qua perpetuò manere , fauente Deo , certò constitui. Hoc est quod dico , atque adeò confirmo,optimi fratres, hanc doctrinam,sola fide in CHRISTVM nos iustificari, non nouam, aut nuper inuentam esse, sed sæpissimè ab antiquissimis doctoribus vsurpatã: vt ab Origene,Basilio , Chrysostomo,Ambrosio,Bernhardo, alijsquè compluribus : verámque eam & indubitatam esse hac mente atque hoc animo ab eis prodiram, quo secludunt & semouent omnia hominum merita, quantumuis speciosa : quoque soli Christo ascribũt iustificationis nostræ gloriã & meritũ,illiusquè sacratissimo sanguini

& paſsioni, qua ſola ſanctificamur, liberamur, iuſtificamur: addo etiam hanc doctrinam ab illis in hunc finem vſurpatam eſſe, quò ſuperbia noſtra & ſupercilium deijciatur, & omnis prorſus gloriatio tollatur, præſertim quod ad opera pertinet, vt verè imbecillitatem noſtram & infirmitatem agnoſcamus, & diuinam erga nos benignitatem: non tamen quod liceat homini Chriſtiano opera bona comtemnere, aut quò putemus vitam Chriſtianam ocioſam eſſe oportere & deſidem, metu Dei deſtitutam, & ſpe, pœnitentia, emendatione, charitate, precibus, ieiunijs, eleemoſynis, obedientia, alijsque bonis operibus à Deo præceptis vacuam: ſed vt verè agnoſcamus, etiam cum omnia fecerimus, tamen nos ſeruos eſſe inutiles, nec dignos quibus propter opera noſtra gratiæ agantur: ſed mera Dei miſericordia, propter merita filij ipſius dilectiſsimi Ieſu Chriſti nos ſaluos eſſe factos. Quæ profectò, doctrina de ſolius fidei iuſtificatione, & vera eſt, & catholica & digniſsima, quæ & ab omnibus doceatur, & omnibus inculcetur: quã vetuſtiſsimi doctores, quos quidem ego legi, profitentur & docent. Ad hunc ergo modum iuſtificatio fidei omnibus Chriſtianis rectè tradi poteſt, quamuis à nonullis deprauata, & ſiniſtrè detorta fuerit. Quòd ſi quis ita ſibi perſuadeat, ſe poſſe bene & ſanè credendo vitam æternam conſequi (ſi tamen hoc poſsit fieri) quamuis malam & flagitioſam vitam ducat, aut ex fide ſua nihil agat, cùm ad agendum tempus ſuppetat, temerè ſentit, impiè & inſanè iudicat, atque ita, vt nemo ante hac unquam Chriſtianus vel doctus, vel ſanus, aut ſcripſit, aut ſenſit. Omnes enim ſcripturæ apertè loquuntur: Qui me amat, mandata mea ſeruat: Oues Chriſti vocem eius audiunt, & ex illa vitam ſuam moderantur. Quare qui ita interpretantur eorum ſententiam, qui hominum ſola fide iuſtificari concionantur & docent, quaſi nihil boni operis fieri ſuaderent malè de illis ſentiunt, & illorum dicta prauè detorquẽt, nec eos omnino intelligunt: quorũ omnis ratio & conſiliũ, vt ego arbitror, in hoc verſatur maximè, vt noſtrã imbecillitatem, Dei verò bonitatem, noſtram infirmitatem, Dei beneficium, noſtrorum operum imperfectionem, ſeruatoris noſtri ingentem erga nos fauorem & gratiam: noſtrorum animorum abiectionem, crucis Chriſti gloriam, totius denique humani generis debilitatem & fragilitatem, Dei autem potentiam & amplitudinem patefacerent & commonſtrarent. Atque vt ingenuè fatear, & liberè dicam quod ſentio, omnia ieiunia, omnes preces, eleemoſynę, caſtigationes, tormenta anguſtiæ, paupertas, ignobilitas, abſtinentia, omnia denique quę vel facere quis, vel pati poſsit, nõ ſatis digna ſunt, quo promereantur remiſsionẽ peccatorũ. Nam ſola miſericordia & immenſa benignitas omnipotentis Dei propter mortem filij ſui Ieſu Chriſti, nos ab omnibus peccatis liberat, & omnibus noſtris delictis meretur veniã, noſque Deo gratos & acceptos facit. In quem vnum credentes, in eoque omnem fiduciã collocantes, illique per omnia adhęrentes nunquam falli aut decipi poſſumus: ſed illo ſolo nitentes vnà cum illo ad domicilium patris cœleſtis migrabimus. Hucuſque Richardus Smythæus.

Oblatum etiam mihi ſcriptum eſt ab Anglo quodam viro doctiſsimo, quemadmodum meus iſte Smythæus ante annos plus minus viginti ſe Oxonij geſſerit, coram Reuerendiſsimo patre D. Hugone Latimero epiſcopo tũ Vigornienſi, et quemadmodum ſententiam ſuam in re grauiſsima bis mutarit eodẽ die. Quod, cum & fide dignum videretur, & cum aliorum doctorum hominum, & proborum virorum ſermonibus, quibuſcum mihi Oxonij conſuetudo fuit, & cum publica fama conſentiret, non alienum putaui fore, ſi hoc loco ſubijcerem.

Richardus Smythæus profeſſor theologiæ Oxonij in Anglia, cũ Dominum Latimerum Epiſcopum Vigornienſem illò venturum, & lectioni ſuæ poſtero die interfuturũ accepiſſet, ſchedulam in hanc ſententiam valuis ſcholę theologicæ affixit: Richardus Smythæus craſtino die prelectionem ordinariam intermittet, & partem aliquam è quinto capite ad Romanos interpretabitur, ratus id fore ex vſu auditorij ſui. Eo die Dominus Latimerus in ſcholam venit: confluxit eodẽ ſtudio vidẽdi epiſcopi, & rei expectatione, tota ferè Academia. Smythęus vt erat pollicitus è quinto capite ad Romanos, Iuſtificationem, ex ſola fide docere aggreditur, hæc verba diſertè & ſępè & aſſeueranter ingeminans: Sola fides, ſine vllis operibus, ſine vllis meritis noſtris, imò, inquit, ſi latinè liceat ita dicere, ſoliſsima & vniſsima fides nos iuſtificat: tantâque contentione de veritate huius propoſitionis diſſeruit, vt maiore nemo potuerit: ſicuti teſtari poſſunt, quotquot tum erant Oxonij ſtudioſi, qui adhuc in viuis ſunt. Imò ne quidẽ ipſe Smythęus quamuis alioqui impudentiſsimus negare hoc audebit. Finita prælectione, D. Latimerus illi gratias egit, alium ſe eum virum pręſentem expertum eſſe dicens, quàm antè ab alijs exceperat: idq; ſe oblata occaſione etiã Regi ſignificaturum affirmat. Iam ſcilicet Smythæus id, quod auidè captauerat, erat conſecutus. Latimerus eodem die Londinum verſus proficiſcitur. Eodemq; die, Doctor Cotus, D. Kingus paulò ante Abbas Bruernenſis, D. Maſſe alius Abbas, & alij quidam ex Bernardino collegio Smythęum conueniunt de erroribus, vt dicebant, quos in eius diei prælectione nefandos docuerat. Grauiter eum eo agunt: &, quia res paucis expliцari non poſſe videbatur, omnes ad diuerſorium D. Gregorij extra portam borealem non procul à templo Mariæ Magdalenæ conueniunt, vbi ego quoque inter cæteros aderam. Ibi eum inter pocula grauiſsimè obiurgant, illum omnem iuuentutem Oxonienſem

eius

eius diei lectione tanquam veneno infecisse, erroresq; intolerabiles, & si persistat in ea opinione, hæreticea etiam docuisse. Post multa vltrò citroq; iactata, tandem Smythæus pollicetur se postridiè eis se satisfacturum: atq; ita discessum est. Postero die eodem in loco, vbi pridiè præsente D. Latimero docuerat, vt dixi, solius fidei iustificationem, sententiam suam reuocauit. Intelligere enim se dixit esse quosdam qui illa lectione offenderētur. Orabat tamen vt ætati ignoscerent. Iuuenem enim esse se (quod multis perridiculum videbatur, præsertim cum sublato pileo caput incanum ostenderet) proinde non mirum esse, si ob præsentiam tanti viri, & insitatæ multitudinis conspectum attonito sibi quædam excidissent imprudentius.

Addam insuper epistolas duas Smythæi, quas ille ad reuerendissimum in Christo D. Cantuariēsem scripsit e Scotia, è quibus intelligi potest, quanta eius sit in religione constantia.

CRIPSI sub initium vltimi Februarij, præsulum decus, ad reuerēdissimam dominationem tuam, culpam meam, quam in te admisi temerarius, deprecans vehementer, rogansque eandem quàm enixissimè, vt mihi velis ab rege nostro condonationem impetrare, impetratamque ad me deferendam curare. Id quòd si pro tua benignissima placabilitate, qua apud omnes æquos saltem iudices, quàm optimè soles audire, mea gratia feceris, bona fide pollicebar, ac nunc rursum polliceor, me intra dimidiatum annumà mea in regnum reditione, exaraturum Latinè libellum quēdā de Nuptijs sacerdotum, ac alijs aliquot de rebus, vnde longè plus honoris & decoris regi nostro, eius consiliarijs, tibique in primis sit emanaturum, quàm dedecoris & ignominię ex meo discessu, illincq; meis proditis scriptis ad eosdem profluxerit hactenus. Non ignoras honorandissima tua dominatio, quàm soleat Deus non simul nec semel omnibus sua retegere dogmata. Imprecor mihi exitium maximum illud, si quicquā improbo vnquam scripserim affectu: nec diutius viuere cupio, quàm velim esse semper paratus & auidus discendi veri, erratáque corrigendi. Non scribo isthęc, Archiepiscope ornatissime, quòd desit mihi, vnde viuam splendidè: sed quòd vrgear quotidie ab his, quibus, si diutius hic perduraro, quod postulatur, nequeo denegare, vt excudam responsionem ad tuę dominationis libellum de Eucharistia, & scribam de thesibus quadraginta theologicis, contra omnia vestra dogmata: quod incolumi proculdubiò conscientia facere non possum. Ex vrbe D. Andreæ X I. Februarij.

Tuæ reuerendissimæ
dominationis studiosus

Richardus Smythæus.

Altera epistola scripta erat Anglicè: eàm Latinè bona fide, & verè redditam hoc loco subiecimus.

CRIPSI literas ad dominationem tuam, alteras in Ianuario proximo, alteras ad decimum Februarij quib. & causas indicaui, cur ita subitò ac temerè à tua dominatione discesserim, & mare transmiserim, & dominationem tuam obsecrabā pro misericordia tua, qua soles vti erga eos, quos malè factorū suorum pœnitet, vt & ipse condonares mihi iniurias omnes quas dominationi tuę feci, & regiæ maiestatis condonationem, quacunque in parte eius leges violarim, scripto mihi impetrares. Quam condonationem quum recepissem, pollicitus sum me in Angliam statim rediturum, & intra semiannum à reditu librum de Sacerdorum connubio Latinè editurum, quæ iusta satisfactio esse posset pro eo, quicquid anteà in contrarium scripserim. Reliquaque omnia dogmata vestra tum demum me polliceor libenter amplexurū, vbi Deus mentem meam vt ea citra conscientię læsionem agnoscam, doceamque, erudierit. Non ista scripsi, quòd desit mihi, vnde viuam satis commodè: sed quòd absentia mea dedecori sit, & regis maiestati, & toti regno: & quod mihi necesse sit, si tres menses longius hic remansero, responsionem scribere contra librum illum dominationis tuę, & librum alium locorum communium contra omnia dogmata quæ nunc in Anglia regiæ maiestatis authoritate recepta sunt: quod salua conscientia facere non possum. Qua propter obsecro dominationem tuam per amorem Dei, effice vt redeam domum, quam posis citissimè. Spero nunquam te illius facti pœnitebit. Ex vrbe D. Andreæ 14. Februarij.

FINIS.

INDEX ALIQVOT LOCORVM SACRAE SCRIPTVRAE VETERIS ET NOVI TESTAMENTI,

qui in hoc Opere citantur & doctisśime simul explicantur.

GENESIS.

EXODVS.

LEVITICVS.

DEVTERONOMION.

I. SAMVELIS.

II. PARALIPOME.

IOBVS.

LIBER PSALMORVM.

PROVERB. SALOMONIS.

LIBER SAPIENTIAE.

ECCLESIASTICVS.

ESAIAS.

IEREMIAS.

MALACHIAS.

MATHAEVS.

MARCVS.

LVCAS.

IOHANNES

ACTA APOstolorum.

AD ROMAnos.

AD CORINTHIOS.

AD CORINTHIOS. II.

AD GALATAS.

AD EPHESIOS.

AD PHILIPPENSES.

AD COLOSSENSES.

AD THESSALON. prima.

AD THES. SECVNDA

AD THIMOTHEVM prima.

AD TIMOTHIVM. Secunda.

AD TITVM.

AD HEBRAEOS.

IACOBI EPISTOLA

PETRI EPISTOLA prima.

PETRI EPISTOLA Secunda.

IOHAN. EPISTOLA prima.

APOCALYPSIS.

Finis

INDEX LOCORVM QVI EX ECCLESIASTICIS SCRIPTORIBVS IN HOC diuino opere fideliſſimè citantur & ingenioſiſſimè magna pietate explicantur.

LOCI QVI CITANTVR ex Ambroſio.

Ex Arnobio.

Ex Athanasio.

Ex Avgvstino

ſuum

Ex Basilio.

Ex Beda.

Ex Bonaventura.

Ex Bertramo.

Ex Bernhardo.

Ex Chrysost.

Ex Cypriano.

Ex Cyrillo.

de

EX DAMASCENO.

EX DIDYMO.

EX DIONYSIO.

EX EMISSANO.

EX EPIPHANIO.

EX EVCHERIO.

EX EVTHYMIO.

EX FVLGENTIO.

EX GALASIO.

EX GREGORIO Romano, Nazianzeno & Nysseno.

EX HASYCHIO.

FINIS.

RERVM MAXIME NECESSARIARVM, VERBORVM ITEM TVM GRECORVM, TVM LATINORVM

Elenchus, in gratiam studiosorum τῆς θεοσοφίας summa fide conscriptus.

agat

B

ex verbo

D.

diui-

E.

G

rum

H

ex uir-

I

instru-

K

L

M

N

O

P.

præceßit

uera

Q

R

redem-

S

quomo-

locus

symbolo-

V

hac

Z

FINIS.